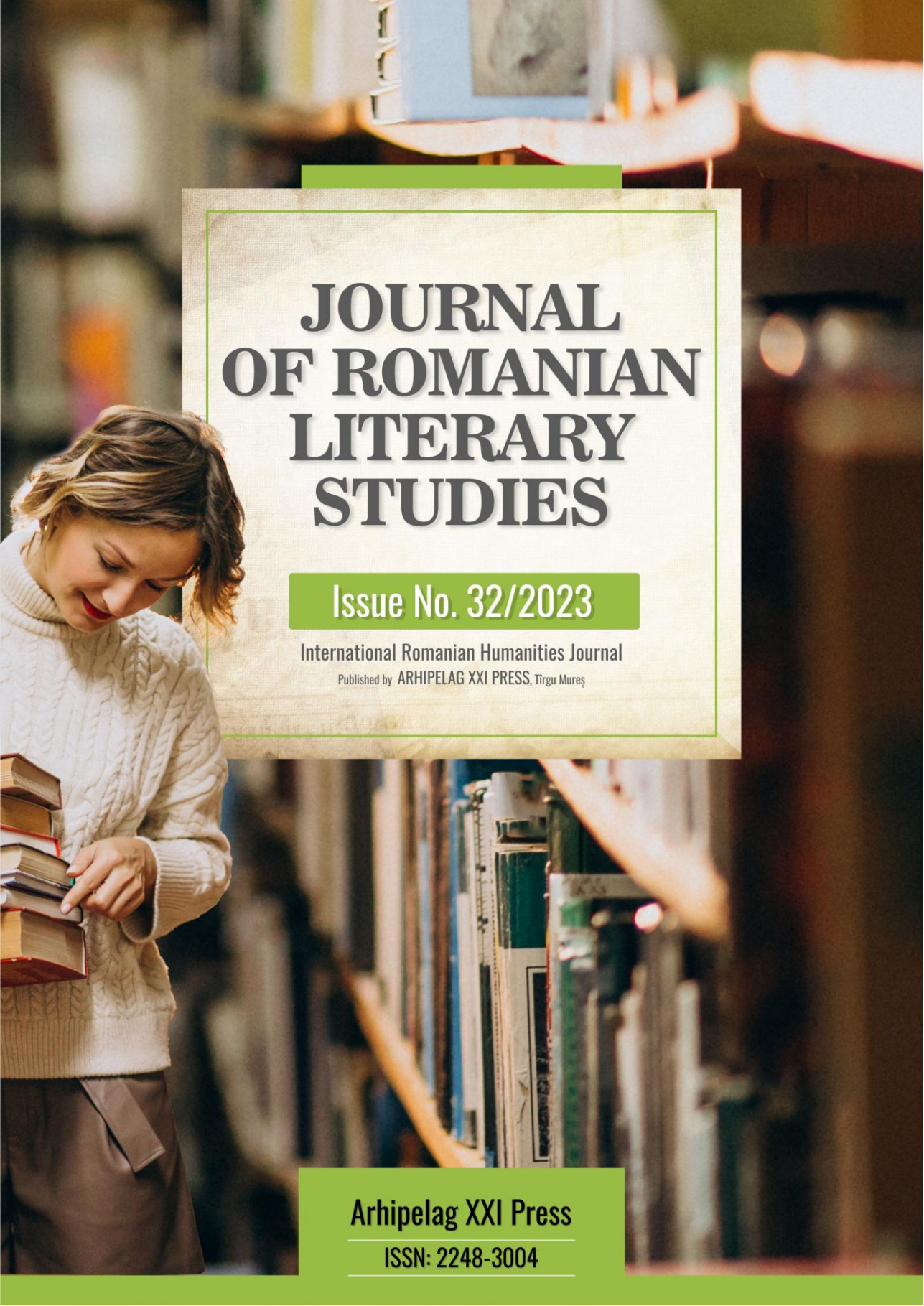

A woman with blonde hair, wearing a white cable-knit sweater and a brown skirt, is standing in a library. She is looking down at a stack of books she is holding in her hands. The background is filled with bookshelves, creating a warm and scholarly atmosphere.

JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES

Issue No. 32/2023

International Romanian Humanities Journal

Published by ARHIPELAG XXI PRESS, Tîrgu Mureş

Arhipelag XXI Press

ISSN: 2248-3004

The Journal of Romanian Literary Studies is an international online journal published by the ALPHA Institute for Multicultural Studies in partnership with the Department of Philology at UMFST in Targu Mures and the "Gh. Șincai" Institute of Social and Human Research of the Romanian Academy. It is an academic publication open to academics, literary critics, theoreticians or researchers who are interested in the study of Romanian literature, as well as the Humanities. Our essential goal is to set communication paths between Romanian literary and humanistic research and the contemporary European cultural discourse, bringing the most valuable phenomena recorded in the Romanian culture into a beneficial dialogue with the other European cultures.

SCIENTIFIC BOARD:

Prof. Virgil NEMOIANU, PhD
 Prof. Nicolae MANOLESCU, PhD
 Prof. Eugen SIMION, PhD
 Prof. George BANU, PhD
 Prof. Alexandru NICULESCU, PhD

EDITORIAL BOARD:

Editorial Manager:
 Prof. Iulian BOLDEA, PhD

Executive Editor:
 Prof. Al. CISTELECAN, PhD

Editors:
 Prof. Cornel MORARU, PhD
 Prof. Mircea A. DIACONU, PhD
 Prof. Dorin ȘTEFĂNESCU, PhD
 Assoc. Prof. Luminița CHIOREAN, PhD
 Assoc. Prof. Dumitru-Mircea BUDA, PhD

The sole responsibility regarding the contents of the articles lies with the authors.

Published by
Arhipelag XXI Press, Târgu Mureș, România, 2023
 8 Moldovei Street, Târgu-Mureș, 540519, România
 Tel: +40-744-511546
 Editor: Iulian Boldea
 Editorial advisor: Dumitru-Mircea Buda
 Email: tehnoredactare.jrls@gmail.com
ISSN: 2248-3004

JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES is submitted for indexation in the ERIH-PLUS European Reference Index for the Humanities and Social Sciences

Table of Contents

ETHICAL REFLECTION AND PSYCHOLOGICAL TRUTH. ORGOLII, BY AUGUSTIN BUZURA	14
Iulian BOLDEA	14
G.E. Palade University of Medicine, Pharmacy, Science, and Technology of Tîrgu Mureş, Romania	14
DIRECTIONS AND TRENDS FOR THE ADJUSTMENT OF FISCAL - BUDGET SYSTEMS IN THE EUROPEAN UNION AS A RESULT OF THE COVID 19 CRISIS	21
Nicoleta MIHĂILĂ	21
scientific researcher III, PhD, Financial and Monetary Research Center „Victor Slăvescu”, Bucharest	21
A FEW NOTES ON CULTURAL JOURNALISM	35
Carmen NEAMȚU	35
Prof. PhD. habil., "Aurel Vlaicu" State University from Arad	35
SCRIERILE SENECAE, INTRE TEMATISM SI TEXTUALISM	41
Mihai Valentin VLADIMIRESCU	41
Prof. Univ. Dr. Habil., University of Craiova	41
UNIVERSAL HISTORY VIEWED THROUGH METAPHORICAL LENSES	50
Nicolae IUGA	50
Prof. PhD., Associate Researcher Gr. I „Constantin Rădulescu Motru” Philosophy Institute, Romanian Academy	50
ROMANIAN-AMERICAN RELATIONS DURING THE FIRST WORLD WAR	57
Anamaria LEPCALIUC (POPESCU)	57
Prof. PhD., "ȘTEFAN CEL MARE" University of SUCEAVA	57
MARIN SORESCU. A NEW POETIC FORMULA	65
Daniel CRISTEA-ENACHE	65
Associate Professor, PhD,	65
Faculty of Letters, University of Bucharest, Romania	65
INTERPRETAREA CA MODALITATE DE RECONFIGURARE A ÎNVĂȚĂRII ISTORIEI	76
Nina PETROVSKI,	76
PhD, hab.,Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă" din RM	76
THE CHICANO RELIGIOUS UNIVERSE IN	82
Oana-Andreea GHIȚĂ-PÎRNUȚĂ	82
Senior Lecturer, Ph.D., "Transilvania" University of Brasov	82
THE PEDAGOGICAL FRAMEWORK OF INTEGRITY AND CONTINUITY IN THE PRESCHOOL-PRIMARY EDUCATION SYSTEM (6-9 YEARS)	87
Valentina PASCARI	87
Assoc. Prof. PhD., Centrul de Formare Continuă și Leadership, Universitatea de Stat „Ion Creangă” din Republica Moldova	87
THE UNIVERSE OF EMIL BRUMARU	97
Daniel CRISTEA-ENACHE	97
Associate Professor, PhD,	97
Faculty of Letters, University of Bucharest, Romania	97
SAMUEL JEAN POZZI AND THE BELLE EPOQUE IN JULIAN BARNES' "THE MAN IN THE RED COAT"	107
Anca BĂDULESCU,	107
Associate Professor, PhD., Transilvania University of Braşov	107
IN A DIFFERENT PARADIGM	111
Nelu VICOL	111
Assoc. Prof. PhD., Institutul de Cercetare, Inovare și Transfer Tehnologic al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău,	111
ORCIDiD: 0000-0001-5626-4556	111
FAMILY CONFLICTS IN ERIKA SÁNCHEZ'S CHICANO FICTION	125
Oana-Andreea GHIȚĂ-PÎRNUȚĂ	125
Senior Lecturer, Ph.D., "Transilvania" University of Brasov	125

STEREOTYPES ET MAXIMES: RESSEMBLANCES ET DISSEMBLANCES	132
Mihaela CHAPELAN	132
Maître de conférences, Université de Bucarest	132
THE COORDINATES OF THE FOREIGN POLICY PROMOTED BY THE GREAT POLITICIAN IULIU MANIU(1928-1947)	142
Florin F. NACU	142
Scientific researcher III Ph.D., ICSU"C.S. Nicolaescu-Plopsor", Romanian Academy, Craiova	142
RELAȚIA CONECPTUALĂ ÎNTRE ARTA ANIMAȚIEI ȘI POVESTEA TERAPEUTICĂ	151
Maria Dorina PAȘCA	151
Assoc. Prof. PhD., UMFST,,G.E.Palade"- Tîrgu- Mureș	151
NON-MEGALITHIC "ARCHITECTURE" OF NEOLITHIC ON THE EUROPEAN TERRITORY: SETTLEMENTS AND BUILDINGS, ASSEMBLIESOFFORTIFICATIONS	159
Ioana-Iulia OLARU	159
Assoc. Prof. PhD., Universitatea de Arte G. Enescu, Iași	159
URSUL FRAM ȘI IPOSTAZELE EROULUI SALVATOR	166
Nicoleta CRÎNGANU	166
Assoc. Prof., „Dunărea de Jos” University of Galați	166
HOW COMMUNICATION PATTERNS IN DENTAL PRACTICE HAVE BEEN RE-SHAPED IN THE AFTERMATH OF THE PANDEMIC	175
Laura Ioana LEON	175
Assoc. Prof. PhD., University of Medicine and Pharmacy “Grigore T. Popa” Iași	175
THE RELATIONSHIP BETWEEN EMOTIONAL INTELLIGENCE AND COMMUNICATION STYLE IN CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL REQUIREMENTS	181
CIOBANU Adriana, Assoc. Prof., PhD,	181
„Ion Creangă” University of Chișinău, Moldova	181
PÎRVAN Mariana, lecturer	181
„Ion Creangă” University of Chișinău, Moldova	181
MIRROR, MIRROR ON THE WALL, IN THE EU27, WHO’S LIVING WORST OF ALL?	191
Alina Georgeta AILINĂ	191
3rd degree researcher, Ph.D., "Victor Slavesco" Financial and Monetary Research Center, N.I.E.R., Romanian Academy	191
NATO’S NEW STRATEGIC CONCEPT AND THE NATIONAL DEFENSE	199
Diana CHIȘ-MANOLACHE,	199
Associate Prof. PhD., Carol I National Defence University	199
THE IMPORTANCE, DESIGN AND TAXONOMY OF QUESTIONS IN INSTITUTIONALIZED EDUCATION	207
Larisa Ileana CASANGIU	207
Associated Professor, PhD., University Ovidius of Constanța	207
Constanta, Romania	207
THE IMPAC T OF ALTERNATIVE AND AUGMENTATIVE COMMUNICATION ON DECREASING BEHAVIOURAL DIFFICULTIES IN PRE-ADOLESCENTS WITH MULTIPLE AND SEVERE DISABILITIES	216
Victoria MAXIMCIUC	216
Assoc. Prof., PhD, Ion Creangă State Pedagogical University, Chișinău, Republic of Moldova	216
THE RELEVANCE OF THE HUMAN RIGHTS-BASED APPROACH IN SOCIAL WORK PRACTICE AND RESEARCH	225
Anastasia OCERETNÎ	225
Associate Prof. PhD., Moldova State University	225
Sela MILICENCO	225
Associate Prof. PhD., Moldova State University	225
CONFLICT RESOLUTION STYLES IN ADOLESCENTS WITH AGGRESSIVE BEHAVIOR	237
Maria PLEȘCA	237
Assoc. Prof., PhD, Ion Creangă State Pedagogical University, Chișinău, Republic of Moldova	237

THE MINDSET OF THE MEXICAN PEOPLE IN	249
Oana-Andreea GHIȚĂ-PÎRNUȚĂ	249
Senior Lecturer, Ph.D., "Transilvania" University of Brasov	249
EXPERIENCED DIMENSIONS OF PARENTAL ATTITUDES IN FAMILIES EDUCATING SCHOOL CHILDREN WITH	
AUTISM SPECTRUM DISORDER	255
Victoria MAXIMCIUC,	255
Assoc. Prof., PhD, Ion Creangă State Pedagogical University, Chișinău, Republic of Moldova	255
Maria PLEȘCA,	255
Assoc. Prof., PhD, Ion Creangă State Pedagogical University, Chișinău, Republic of Moldova	255
A WORLD AND ITS DOUBLE	264
Violeta Bercaru ONEATA	264
PhD CNIL Caragiale Ploiesti	264
TEACHING PUBLIC SPEAKING TO BUSINESS STUDENTS	269
Raluca Emilia MOLDOVAN	269
Lecturer, PhD., "Dimitrie Cantemir" University, Tîrgu Mureș	269
SUCCESSION FACTORS AND BARRIERS IN IMPLEMENTING PUBLIC PROJECTS	277
Nicoleta LAȘAN	277
Lecturer PhD., „Vasile Goldiș” West University of Arad	277
THE EFFORTS OF THE SCRIBAN BROTHERS (NEOFIT AND FILARET)	283
Adrian DUȚUC	283
PhD., „Ștefan cel Mare” University of Suceava	283
L'IDENTITE DANS LA MEMOIRE – LA RECONQUETE DU PASSE CHEZ ASSIA DJEBAR	292
Otilia-Maria COJOCARU,	292
PhD., Univeristatea "Al.I.Cuza", Iași	292
COMPARATIVE STUDY BETWEEN THE CULT FAIRY TALE AND THE FOLK FAIRY TALE	298
Adriana Elena GEANTĂ	298
Lecturer PhD., University of Pitești	298
Silvia Geanina SANDU	298
Prof limba română, Școala Profesională Specială nr 2, București	298
THE POPULAR EPIC OF BUCOVINA. BIOBIBLIOGRAPHIC LANDMARKS AND WAYS OF RECEIVING FOLK	
DISCOURSE	309
Sergiu CRĂCIUN	309
PhD., „Ștefan cel Mare” University of Suceava	309
WAYS OF PERCEIVING THE ROMANIAN LEXIS	317
Mihaela HRIBAN	317
Lecturer PhD., „Vasile Alecsandri” University of Bacău	317
THE UNIVERSAL AND CULTURAL SPECIFIC IMAGE OF ANIMALS IN ENGLISH, ROMANIAN AND RUSSIAN	
IDIOMS	323
Viorica LIFARI	323
Moldova State University	323
THE MIRAGE OF THE PROVISIONAL EVASION AND ITS ILLUSIONS	331
Lucia ISPAS	331
Lecturer PhD., Petroleum-Gas University of Ploiești	331
Cristina STRAISTARI-LUNGU	345
PhD., Universitatea Pedagogică de Stat Ion Creangă	345
METAMORPHOSES IN THE NEW FRENCH AUTOBIOGRAPHY	354
Alina MUSAT	354
PhD, „Alexandru Piru” University of Craiova	354
SLIDING TOWARDS DEATH IN THE NOVELS OF AGLAJA VETERANYI	363
Andreea-Corina BATORI	363
PhD, 'G.E. Palade' University of Medicine, Pharmacy, Science and Technology of Tîrgu Mureș, Tîrgu Mureș,	
Mureș county, 540	
142, Romania	363

BUILDING SELF CONTROL AS PART OF HEALING-NORMAN COUSINS	371
Mirela RADU	371
PhD., „Titu Maiorescu” University, Faculty of Medicine	371
MYTHICAL AND BALLADIC IN THE POEM DUPĂ MELCI, BY ION BARBU	379
Iudit CĂLINESCU,	379
Lecturer PhD., University of Szeged, Hungary	379
CASE STUDY ON THE CONSEQUENCES OF THE INSURER’S REFUSAL TO PAY THE COMPENSATION WITHIN THE TERMS OF CONTRACT	388
Daniela Isabela SCARLAT	388
Lecturer Phd., University of Craiova	388
THE EVOLUTION OF THE CONCEPT OF "FREE TIME" OVER TIME	394
Denisa Elena PETREHUȘ	394
DLSS, Facultatea de Litere, UBB	394
ON BINOMIALS IN GERMAN: FORMULAE OF INTENSIFICATION	401
Bogdana CRIVĂȚ	401
Lecturer PhD, University of Craiova	401
THE ROLE OF READING IN LEARNING ROMANIAN AS A FOREIGN LANGUAGE	411
Magdalena PRUNEANU	411
Lecturer PhD., Universitatea din Pitești	411
LITERATURA ROMÂNĂ ȘI TRADUCERILE ÎN LIMBA BULGARĂ	417
Luiza Catrinel MARINESCU	417
Universitatea Sf. Kliment Ohridsky, Sofia, Bulgaria	417
Institutul Limbii Române, București, România	417
AUTOFICTION IN THE BROKEN BOOK BY SERGE DOUBROVSKY	439
Alina MUSAT	439
PhD., „Alexandru Piru” University of Craiova	439
LA SPIRITUALITÉ DANS L'EMPIRE ROMAIN PENDANT LES PREMIERS SIÈCLES (I-IV APRÈS JÉSUS)	447
Ștefan LIFA	447
PhD., Université de l'Ouest de Timisoara	447
THE VOCATION OF ILLUSION OR ABOUT THE CHARACTERS OF A POETIC DRAMATIC UNIVERSE	454
Raluca GIURGIULESCU	454
PhD, Universitatea Tehnică Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord Baia Mare	454
SOME CONSIDERATIONS ABOUT ECOSOPHY	463
Gabriela-Cornelia PICIU	463
Centre for Financial and Monetary Research “Victor Slăvescu”,	463
Bucharest, Romania	463
IDENTITY AND IMPERIALISM IN JOSEPH CONRAD’S FICTION	469
Dimitrie Andrei BORCAN	469
PhD, Associate Assistant Lecturer, the “Ovidius” University of Constanța	469
WHOLISTIC TRANSLATION THEORY	482
Marius GOLEA	482
PhD, Independent Researcher	482
REPERE ALE RELAȚIILOR ROMÂNNO-POLONE	495
Ionuț BRAN	495
PhD, postdoctoral researcher, „Ștefan cel Mare” University of Suceava	495
COMBINATORY VALENCIES – A POLYVALENT LINGUISTIC ISSUE	503
Marta-Teodora BOBOC	503
Lecturer PhD., University of Bucharest	503
ASPECTS OF TIME IN ROMANIAN POPULAR MENTALITY	516
Florica IUHAȘ	516
Lecturer PhD., Faculty of Journalism and Mass Communication	516
University of Bucharest	516

ICONOGRAPHY – ART OF DEPTH	526
Mihaela Alieta MIRCEA (PETROVAN)	526
PhD, „Babeş Bolyai” University of Cluj Napoca	526
INTERTEXTUAL GAMES IN VĂRUL SHAKESPEARE/ COUSIN SHAKESPEARE BY MARIN SORESCU	537
Alina NECULACHI	537
Junior Lecturer, Cross-border Faculty, “Dunărea de Jos” University of Galaţi	537
PhD Candidate, “Ion Creangă” State Pedagogical University of Chişinău	537
SEMANTIC ANALYSIS OF ETYMOLOGICAL DOUBLET IN SPANISH LANGUAGE	543
Alexandra BURGHELEA-ARABU	543
Lecturer PhD., University Politehnica of Bucharest	543
SHAKESPEARE, THE PATTERN OF THE ENGLISH RENAISSANCE	551
Ingrid Cezarina-Elena CIOCHINĂ	551
Lecturer PhD., „Lucian Blaga” University of Sibiu	551
COOPERAREA ROMÂNŌ-IRANIANĂ ÎN PERIOADA 1965-1979	555
Roxana Georgiana NISTOR	555
Cercetător postdoctorand în cadrul Universităţii Ştefan cel Mare din Suceava	555
REVIEWING THE SUCCESSFUL PRIMARY EDUCATION SYSTEM IN BUKOVINA (1775-1914)	562
Cristian Alexandru BOGHIAN	562
PhD., asistent de cercetare la Institutul „Bucovina” al Academiei Române	562
ON THE BRIDGE BY GRAHAM SWIFT:	575
Irina-Ana DROBOT	575
Lecturer, PhD., Technical University of Civil Engineering Bucharest, Faculty of Engineering in Foreign Languages	575
THE BEGINNING OF ROMANIAN-AMERICAN RELATIONS	585
Anamaria LEPCALIUC (POPESCU)	585
Universitatea “Ştefan cel Mare” Suceava	585
AN INTERDISCIPLINARY APPROACH TO THE POETRY OF ARON COTRUŞ	593
Clementina Alexandra MIHĂILESCU	593
Assoc. Prof. Dr. Habil. Aurel Vlaicu Univeristy of Arad	593
Stela PLEŞA	593
PhD., Gymnasium School, Racoviţa, Sibiu county	593
MARIJA JURIĆ ZAGORKA. THE FIRST FEMALE CROATIAN JOURNALIST	605
Maria LAŢCHICI	605
GERMANIA ŞI CHESTIUNEA UCRAINEANĂ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ; PERSPECTIVA ROMÂNEASCĂ	612
Ionuţ BRAN,	612
PhD, postdoctoral researcher, „Ştefan cel Mare” University of Suceava	612
EFORTURILE DE REFORMARE A ÎNVĂŢĂMÂNTULUI DIN MOLDOVA SECOLULUI AL XIX-LEA	620
Adrian DUŢUC	620
PhD., „Ştefan cel Mare” University of Suceava	620
EUGENIU COŞERIU AND HIS MULTIDISCIPLINARY APPROACH TO GENERAL LINGUISTICS. LINGUISTICS AND SEMIOTICS	633
Marius GOLEA	633
PhD, Independent Researcher	633
DIGITAL EDUCATIONAL GAMES ON CLIMATE CHANGE TO ENGAGE SECONDARY SCHOOL STUDENTS INTO AN IMMERSIVE VIRTUAL ENVIRONMENT AT EFL CLASSES	641
Aurora - Tatiana DINA	641
PhD. Lecturer, University of Pitesti	641
RENAISSANCE EUROPEAN CLOTHING	651
Sandra CHIRA	651
Lecturer PhD., Universitatea de Vest din Timişoara	651

EXILE IN PRE-PANDEMIC AND PANDEMIC TIMES	658
Alice POPESCU	658
Lecturer, PhD, "Titu Maiorescu" University, Bucharest	658
COPYWRITERS VS WRITERS - CHALLENGING INTERFACES UNDER FOCUS	668
Alexandra Georgiana SĂLCIANU	668
Teaching Assistant, Politehnica University of Bucharest	668
POETIC LANGUAGE AS A MARK OF THE AUTHOR OF AUTOFICTIONAL DISCOURSE: THE CASE OF HERTA MULLER'S THE LAND OF GREEN PLUMS	677
Violeta-Teodora LUNGEANU,	677
Asist. PhD., „Dunărea de Jos” University, Galati	677
A DOCUMENT FROM THE OLTENIA MUSEUM COLLECTIONS RELATED TO THE FIRST WORLD WAR	685
Cristian-Iulian CEACĂRU	685
Museographer, Oltenia Museum Craiova	685
TRANSLATING PROPER NAMES IN TOURISM TERMINOLOGY	692
Cristina- Gabriela MARIN	692
Universitatea din Craiova	692
HERMENEUTIC VALUES OF GENIUS IN MODERN PHILOSOPHY. IMMANUEL KANT AND ARTHUR SCHOPENHAUER	698
Bogdan GUGUIANU	698
Asist. PhD., „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași	698
ELEMENTS OF EMINESCIAN AND BLAGIAN LYRICAL ARCHITECTURE	707
Diana PORUMB (POPA)	707
PhD student, University of Pitești	707
Alin-Serafim ȘTEFĂNUȚ	707
Phd, University of Oradea	707
THE LIGHTS AND SHADOWS OF TEODOR MAZILU'S SLUM ON THE BIG SCREEN	714
Luminița VELKER (COLOPELNIC)	714
PhD student, Technical University of Cluj-Napoca	714
REINTERPRETING PATRICIA HEARST'S KIDNAPPING STORY BY PSYCHOLOGICALLY MIRRORING IT WITH SUSAN CHOI'S	
2003 "AMERICAN WOMAN"	720
Ștefania Elena DEGERATU	720
Ph.D. Candidate, University of Bucharest	720
THE MARAÑUELA FLOWER. GENERAL BALLADS OF THE CANARY ISLANDS, VOLUME I BY DIEGO CATALÁN	730
Carmen-Elena ȘTEFĂNESCU (POGONICI)	730
PhD Candidate, University of Craiova	730
ALEXANDRU PHILIPPIDE'S PEDAGOGICAL CONCEPTIONS	738
Cristina BEZEA	738
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași	738
UNVEILING THE HIDDEN CURRICULUM	742
Marius Cristian DIMA	742
PhD Student, "Dumitru Stăniloae" Doctoral School,	742
Faculty of Orthodox Theology, University of Bucharest	742
MAGDA CÂRNECI'S FEM: A COMPARATIVE ANALYSIS OF A ROMANIAN FEMINIST NOVEL TRANSLATED INTO ENGLISH AND FRENCH	750
Alexandra-Maria VRÎNCEANU,	750
4th Year PhD student, Doctoral School of Philological Studies, UAIC, Iași	750
ION (IANCU) BĂLĂCEANU (1828 – 1914),	761
Denisa Anamaria BURNEI	761
Ph.D. candidate at the University of Craiova	761

CHRISTIAN KABBALISTIC LITURGY – ANAPHORA – A PRACTICAL APPLICATION OF THE DOCTRINE OF THE DIVINE ATTRIBUTES	772
Sorin BENESCU	772
Pr., Drd., UNIBUC TRC București	772
THE LEGEND IN THE ORAL EPIC FROM THE LEAOTA AREA – NORTHERN DÎMBOVIȚA	784
Aurora ALBESCU	784
PhD Candidate, University of Craiova	784
THE INFLUENCE OF THE ANCIENT ORATOR CICERO ON EMINESCIAN JOURNALISM	793
Bianca-Virginia VANDACHEVICI (IBADULA)	793
doctorandă, Universitatea Ovidius din Constanța	793
BETWEEN BIBLIOLOGY AND LINGUISTICS	800
Delia Ileana LUGOJANU	800
PhD student Alexandru Ioan Cuza University of Iassy	800
POLITICAL IDEAS AND ATTITUDES IN INTERWAR SIGHISOARA	807
Ion Eugen SÂRBU	807
PhD Student „Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca	807
MICHEL HOUELLEBECQ, UN ROMANTIQUE?	818
Iuliana ILASCA	818
PhD Candidate, Alexandru Ioan Cuza University	818
THE CONCEPT OF SPACE IN GUSTAVE FLAUBERT'S NOVEL MADAME BOVARY	830
Dorina Mădălina LAZĂR	830
PhD Candidate, University of Bucharest	830
DEFINING PEDAGOGICAL CONCEPTS	839
Daniela Maria ȘERBAN	839
PhD Candidate, Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie „George Emil Palade” din Tîrgu Mureș	839
DECODING WILLIAM SAROYAN'S MYTHOLOGICAL JOURNEY	844
Ștefania Elena DEGERATU	844
PhD Candidate, University of Bucharest	844
SFÎNTUL PAISIE DE LA NEAMȚ	851
rev. Gabriel V. CIOFU	851
PhD candidate, „Ovidius” University of Constanța	851
MIXED COUPLES, BILINGUAL CHILDREN – BILINGUALISM IN THE FAMILY, IDENTITY AND CULTURAL ISSUES	866
Simona GRIGORAȘ	866
masterand, Français langue étrangère – finalité didactique	866
Université Libre de Bruxelles	866
PhD Candidate, University of Pitești	866
MYTHOLOGICAL HEROES IN GLUCK'S OPERA LIBRETTOS. CASE STUDY: IPHIGENIA IN AULIS	873
Ionela-Cristina BOTOȘINEANU	873
Drd. Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”	873
MIHAIL SEBASTIAN'S VISION OF THE ROMANIAN INTERWAR NOVEL	886
Maria-Nicoleta POP	886
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca	886
THE DEVELOPMENT OF HUMANITY IN THE CONTEXT OF THE DIALOGUE BETWEEN HISTORY, THEOLOGY, PHILOSOPHY AND SCIENCE	898
Marinel PĂDURE	898
PhD Candidate, „Ovidius” University of Constanța	898
PRESERVING INGENUITY, THE PURPOSE OF	905
Luminița VELKER (COLOPELNIC),	905
PhD student, Philology,	905
Technical University of Cluj-Napoca	905

RELIGIOUS SECTS IN SEVENTEENTH-CENTURY ENGLAND	911
Mihaela Mona BOLOCAN	911
PhD Candidate, Ovidius University, Constanța	911
THE INSTITUTION OF CENSORSHIP IN COMMUNIST ROMANIA. IDEALIZATION AND DEMONIZATION	920
Mihaela-Gabriela SECARĂ (căs. Smochină),	920
PhD Candidate Ovidius University of Constanța	920
BELIEFS, RITUALS AND SUPERSTITIONS CONCERNING PREGNANCY, BIRTH AND BAPTISM IN CAJVANA (BUKOVINA) . 930	
Minodora CONSTANTINESCU PĂRĂSCUȚA (DRANCA)	930
PhD Student	930
EXPERIMENTAL ASSESSMENT OF THE QUALITY OF ADMINISTRATIVE DATA TO BE USED FOR THE PURPOSE OF PRODUCING DEMOGRAPHIC STATISTICS AND ORGANIZING THE POPULATION AND HOUSING CENSUS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA	937
Natalia BARGAN,	937
PhD student, Moldova State University	937
RITUAL FIRES OVER THE YEAR IN THE POPULAR CALENDAR	955
Liviu OLTEANU	955
PhD Candidate, University of Craiova	955
INTERNATIONAL WORDS IN THE PHARMACEUTICAL VOCABULARY	966
Floriana-Diana PIRLOGEA (NAGHIBAU)	966
PhD Student, University of Craiova	966
CONSTANTIN SILVESTRI – AN OVERVIEW OF PIANO MUSIC	972
Marius BOLDEA	972
Phd, National University of Music Bucharest	972
LUCIAN BLAGA ȘI HORIA LOVINESCU: JERTFĂ ȘI SACRALIZARE PRIN ARTĂ	979
Elena Silvia MOGOȘ (CĂS.) TERPAN,	979
PhD Candidate, University of Pitești	979
EMINESCU AND THE FINE ARTS: RENAISSANCE PAINTINGS	985
Robert-Andrei Stoica	985
PhD Candidate, Ovidius University of Constanța	985
STUDY ON MANAGERIAL COMMUNICATION BASED ON STUDENTS' LEARNING NEEDS	993
Teodor BIVOL	993
PhD Candidate, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă, Chișinău, Republica Moldova	993
THE ETHICAL UMBRELLA IN THE DIGITAL AGE	1000
Anca Delia DABIJA	1000
PhD Candidate, Alexandru Ioan Cuza University of Iași	1000
EFFECTS OF MIXED MARRIAGES – INTEGRATION OR LOSS OF IDENTITY?	1009
Cristina MOHANU (PRETORIAN)	1009
PhD Candidate, University of Craiova	1009
THE PRINCIPLE OF LINGUISTIC POLITENESS IN THE TELEVISED POLITICAL DISCOURSE DURING THE PANDEMIC	1017
Robert Claudiu BĂLĂIASA	1017
PhD Candidate, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași	1017
HISTORICAL AND ANALITICAL PERSPECTIVES UPON SPACE DESCRIPTION AT BALZAC	1025
Sonia HOZAN	1025
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca,	1025
North University Centre of Baia Mare	1025
Genette, Gérard. La Littérature de l'espace în Figures II, Paris: Editura Seuil, 1969	1030
THE EXPERIENCE OF TRAVELLING REFLECTED IN VASILE ALECSANDRI'S PROSE	1032
Oana BĂDĂLUȚĂ	1032
PhD student, University of Bucharest	1032

THE POLIPHONIES OF NON-FINDING OR ABOUT THE UNFULFILLED DESTINY: THE ADJUSTMENT BUREAU/BEFORE WE GO	1038
Oana BĂDĂLUȚĂ	1038
PhD student, University of Bucharest	1038
THE CRITICAL RECEPTION OF VASILE ALECSANDRI'S POETRY	1043
Oana BĂDĂLUȚĂ	1043
PhD student, University of Bucharest	1043
TRANSVERSE RADIOGRAPHS. CRITIQUE OF THE NOTION OF PERIPHERY. RADU PAVEL GHEO, DISCO TITANIC	1049
Ionela-Maria ZEGREAN	1049
PhD. student, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord Baia-Mare, Facultatea de Litere	1049
FOLKLORIC ELEMENTS IN THE LYRICAL WORK OF EMIL BOTTA	1057
Mariana-Ionela MITROFAN (IORGULESCU)	1057
PhD Candidate, University of Pitești	1057
TRAGIC AND COMIC IN THE WAR NOVEL FROM THE INTERWAR PERIOD	1066
Iuliana-Gabriela BLĂJAN (POPA)	1066
PhD Student, "Lucian Blaga" University of Sibiu	1066
CIORAN CASE	1078
Elena BĂDOIU (TUDOSE)	1078
PhD Candidate, University of Craiova	1078
FUNERAL CUSTOMS AND BELIEFS IN THE TRADITIONAL ROMANIAN VILLAGE. BIBLIOGRAPHICAL LANDMARKS	1088
Viorica PÎRVAN (SOAVĂ)	1088
PhD Candidate, "Alexandru Piru" Doctoral School, Craiova University	1088
EMOTIONAL INTELLIGENCE – AN INFLUENTIAL MODEL IN CHILDREN'S EDUCATION	1094
Miluța URSU	1094
PhD Candidate, UPS „Ion Creangă”	1094
FORMS OF THE REAL-IMAGINARY CONNECTION IN EMIL BOTTA'S LYRICS	1101
Mariana Ionela MITROFAN (IORGULESCU)	1101
PhD Candidate, University of Pitești, ȘCOALA DOCTORALĂ FILOLOGIE	1101
BRITISH AESTHETICISM	1110
Maria Cristina FULOP	1110
PhD Candidate, University "Alexandru Ioan Cuza" Iași	1110
ADVANCED SPEAKER, QUASI-NATIVE SPEAKER: THE ROLE OF THE MOTHER TONGUE IN THE MORPHOSYNTACTIC DEVELOPMENT OF FRENCH AS A SECOND LANGUAGE	1115
Simona GRIGORAȘ	1115
PhD Candidate, University of Pitești	1115
masterand, Français langue étrangère – finalité didactique	1115
Université Libre de Bruxelles	1115
KAZUO ISHIGURO'S AN ARTIST OF THE FLOATING WORLD – RECOVERING AND REDISCOVERING THE SELF	1125
Adina Carmen FRICIU	1125
PhD Student at George Emil Palade University of Medicine, Pharmacy, Science, and Technology of Tîrgu Mureș	1125
LIMBAJUL FANTASY CA MANIFESTARE A IDEOLOGHIILOR	1139
Manuela VARGA	1139
PhD Candidate, Universitatea Tehnică Cluj-Napoca, CUNBM	1139
THE UNIVERSE OF LACONIC SCEPTICISM IN E.M.CIORAN	1146
Marinela-Alexandra POPA (ENACHE-POPA)	1146
PhD Candidate, Școala Doctorală « Alexandru Piru » a Facultății de Litere – Universitatea din Craiova	1146

MARGINAL SEXUAL CATEGORIES IN THE TWO-THOUSAND NOVEL	1154
Maria Mirela TRANĂ	1154
PhD Student, University of Pitești	1154
THE EVOLUTION AND LIMITS OF THE INTIMATE DIARY	1161
Carmen-Ancuța MORARI	1161
PhD Student, Babeș-Bolyai University of Cluj-Napoca	1161
SEXUALITY AND INADEQUACY IN THE TWO-THOUSAND NOVEL	1167
Maria Mirela TRANĂ	1167
PhD Student, University of Pitești	1167
LUCIAN BLAGA ȘI HORIA LOVINESCU: SACRIFICE AND SACRALIZATION THROUGH ART	1175
Elena-Silvia TERPAN,	1175
PhD Student, University of Pitești	1175
THE "SELF" IN KAZUO ISHIGURO'S THE REMAINS OF THE DAY – A PSYCHOLOGICAL AND PSYCHOANALYTICAL APPROACH	1181
Adina Carmen FRICIU	1181
PhD Student at George Emil Palade University of Medicine, Pharmacy, Science and Technology of Tîrgu Mureș	1181
THE LYRICISM OF THE PATH TO THE ABYSS	1195
Elena BĂDOIU (TUDOSE)	1195
PhD Candidate, University of Craiova	1195
THE ROLE OF PRESUPPOSITION IN THE DISCOURSE OF ADVERTISING	1204
Andreea DINU	1204
PhD Student, University of Bucharest,	1204
Doctoral School for Languages and Cultural Identities	1204
FLORIAN-ANDREI VLAD, SPACE, PLACE, NARRATIVE IN JOHN QUINN'S POETRY	1213
Daniela IANOLE,	1213
PhD Student, Ovidius University, Constanța	1213
ABOUT THE FRAGILITY OF EXISTENCE IN THE VOLUME "WHAT DO YOU PREFER?" BY DAN COMAN	1217
Ionuța ILIEȘ	1217
PhD. Student, Technical University of Cluj-Napoca	1217
THE SELECTION OF RUSSIA TO HOST THE 2018 FIFA WORLD CUP - A CASE STUDY	1221
Laurențiu-Nicolae GINGHINĂ	1221
PhD Candidate, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iași	1221
THE FRIENDSHIP BETWEEN FIFA PRESIDENT GIANNI INFANTINO AND RUSSIAN PRESIDENT VLADIMIR PUTIN - A SPORTS SOCIOLOGICAL INVESTIGATION	1229
Laurențiu-Nicolae GINGHINĂ	1229
PhD Candidate „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași	1229
THE TV PEASANT, THE NEW FASHION PEASANT AND THE INFORMATIVE PEASANT	1236
Andreea HEISU (BUCICĂ)	1236
PhD candidate, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași	1236
ACTIVE AGEING – PRINCIPLE OF SOCIAL POLICIES	1242
Anastasia OCERETNÎI	1242
dr., assoc.prof., Moldova State University	1242
CONSTRUCTIVISM AS THE BASIS OF INTERACTIVE LEARNING	1256
Doctorand Călin SBÎRCIU	1256
UPS “Ion Creangă”, Chișinău	1256
VALUATION PEDAGOGY OF ETHICS THROUGH DIGITAL TOOLS	1262
Aliona Paniș, PhD in Pedagogy, Associate Professor	1262
„Ion Creangă” State Pedagogical University of Chisinau, Republic of Moldova	1262

THE RELATIONSHIP BETWEEN SUCCESS MOTIVATION AND ADOLESCENT EMOTIONAL INTELLIGENCE	1271
Maria Pleșca, Assoc. Prof., PhD, Ion Creangă State Pedagogical University, Chișinău, Republic of Moldova	1271
Victoria Maximciuc, Assoc. Prof., PhD, Ion Creangă State Pedagogical University, Chișinău, Republic of Moldova	1271
INTEGRATION OF REFUGEES INTO THE ROMANIAN SOCIETY	1281
Răzvan Moroșanu, PhD Candidate	1281
“Alexandru Ioan Cuza” University of Iași	1281
Poetry as a form of freedom in communist prisons	1288
Drd. Ioana Anuței (Iordache)	1288
Universitatea Pitești	1288
Documentary typology in the press from the period of the Great Union – The Bulletin	1294
dr. Mihaela Racovițeanu	1294
Centrul Național al Cărții, Institutul Cultural Român	1294
ESSAY SCHEMATA AND ENGLISH LEARNERS’ STUDY HABITS	1305
Associate Professor Suzana Carmen Cismas	1305
Department of Modern Languages, The University of Agronomic Sciences and Veterinary Medicine, Bucharest, Romania	1305
SENTENCE STRUCTURES AND MECHANISMS OF ESSAY WRITING FOR INTERNATIONAL TESTS	1317
Associate Professor Suzana Carmen Cismas	1317
Department of Modern Languages, The University of Agronomic Sciences and Veterinary Medicine, Bucharest, Romania	1317

ETHICAL REFLECTION AND PSYCHOLOGICAL TRUTH. *ORGOLII*, BY AUGUSTIN BUZURA

Iulian BOLDEA

G.E. Palade University of Medicine, Pharmacy, Science, and Technology
of Târgu Mureș, Romania

Abstract: Augustin Buzura's novels are defined by a complex and disturbing epic structure, highlighting the tragic imprint of the Individual-History equation, imposing itself through the demanding appeal to the responsibility of individual or collective memory. The novel Orgolii stands out as the most important novel by Augustin Buzura, a writer for whom the observation of the social context is intertwined with the probing of the abyssal areas of the psyche. The novel Orgolii explores the world of academics, the writer sensing, through the character Ion Cristian, the paradoxical, incongruous relationship of the intellectual with history, a relationship marked by submission, cowardice and compromise, thus continuing the epic formula of the novel Absenții, in which the dominant theme was the alienation of the being, while in Orgolii the theme of revolt and its relationship with truth is revealing. In the novel Orgolii the world of the university students is explored, the writer sensing, through the character Ion Cristian, the paradoxical, incongruous relationship of the intellectual with history, a relationship marked by submission, cowardice and compromise, thus continuing the epic formula of the novel Absenții, in which the dominant theme was the alienation of the being, while in Orgolii revelatorie the theme is revolt and its relationship with truth.

Keywords: memory, truth, revolt, alienation, social context

În romanul *Fețele tăcerii* Augustin Buzura circumscria un teritoriu amplu și divers al vieții sociale, reprezentând epic teme de rezonanță acută (violența, alienarea, culpabilitatea), printr-o imersiune în straturile profunde ale istoriei și ale socialului. Apărut la patru ani după *Absenții*, în care miza era condiția socială a intelectualului, romanul *Fețele tăcerii* respinge convenționalismul, conformismul și turnura ideologizantă, din postura sa de roman preponderent social, cum remarcă Nicolae Manolescu: „Cu *Fețele tăcerii* (1974), un roman inegal, lungit peste măsură, nu lipsit de «burți», dar, probabil cel mai solid și mai interesant al scriitorului, tematica și stilistica prozei lui Buzura pare a se stabilizat definitiv. *Fețele tăcerii* este un puternic roman social și, în mult mai mică măsură, psihologic, deși autorul persistă în a examina crize de conștiință, suflete măcinate de silă, handicapuri morale”¹.

După *Absenții*, roman al consacării, critica literară se întreba dacă eventualele cărți ce vor urma vor putea confirma și legitima reputația autorului. Cornel Ungureanu subliniază faptul că „*Fețele tăcerii* (1974) este, față de *Absenții*, un roman relaxat; fără densitatea explozivă a acestuia, fără furie și autoflagelare analitică, îl urmează în direcția confesiunii lucide a eroului central. *Absenții* nu e o carte trădată”². Augustin Buzura evocă în acest roman o imagine a dramei țărânimii supusă colectivizării căutând să restaureze adevărul istoric, *Fețele tăcerii* constituindu-se, cum spune Mircea Iorgulescu, „cel mai

¹ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p. 1143.

² Cornel Ungureanu, *Proza românească de azi*, Editura Cartea Românească, București, 1985, p. 537.

radical politic dintre toate romanele lui Augustin Buzura. Nu în sensul sacrificării literaturii, fiindcă nu este o scriere politică deghizată literar și nici un rechizitoriu mai mult sau mai puțin îndârjit îndreptat împotriva regimului. Este un roman complex, polifonic, având arhitectonic forma unei piramide răsturnată și scufundate, cu baza la suprafață, înșelător plată, inofensivă și accesibilă, mascând abil intrarea-capcană în labirintul galeriilor ce duc până la vârful aflat în adâncimile infernului”.³ Accentul etic al narațiunii este redat prin suflul demascator, prin calitatea de martor a scriitorului, dar și prin statutul de mărturie a romanului său, o mărturie cu privire la adevărul perceput cu fervoare asupra unui trecut traumatic.

Romanul *Orgolii* se detașează ca cel mai important roman al lui Augustin Buzura, scriitor pentru care observația contextului social se împletește cu sondajul zonelor abisale ale psihicului. S-a spus chiar că, o dată cu acest roman, Buzura „a intrat în rândul scriitorilor crezuți pe cuvânt. Pe cuvânt e un fel de-a spune. El este crezut în temeiul operei sale. Dacă numai *Orgolii* ar fi scris până în prezent el tot nu ar mai avea nevoie de alte probe doveditoare”⁴. Receptarea cărții a fost pe măsură, apariția ei fiind văzută ca un adevărat eveniment, romanul cunoscând apoi câteva reeditări (1977, 1985 și 2008). Încadrând romanul în categoria prozei reflexive, Valeriu Cristea consideră că el aparține „prozei – discurs, reflecție de natură morală și politică”⁵, realismul său fiind revelator prin „scenele sale memorabile cu încheștări dramatice de idei și confruntări etice de mare tensiune explozivă.”⁶ La apariția acestui roman, Augustin Buzura părea un „scriitor incomod, ca un romancier capabil a interpreta realitatea imediată din interiorul mecanismelor ei de manifestare, făcând introspecții în zonele obscure ale trăirilor unor eroi, ale unor personaje complexe ce căutau a-și valida personalitatea dincolo de oportunismul generat de conduita morală impusă, a unui sistem social (politic în primul rând) abuziv.”⁷

În romanul *Orgolii* este explorată lumea universitarilor, scriitorul sesizând, prin personajul Ion Cristian, raporturile paradoxale, incongruente ale intelectualului cu istoria, raporturi marcate de sumisiuni, lașități și compromisuri, continuându-se astfel formula epică a romanului *Absenții*, în care tema dominantă era alienarea ființei, în timp ce în *Orgolii* revelatorie este tema revoltei și a relației sale cu adevărul. În centrul romanului *Orgolii* se situează destinul doctorului Ion Cristian, al cărui orgoliu este determinat de necesitatea stringentă a descifrării adevărului. Personaj cu statut de excepție, „excelent chirurg și om de știință”⁸, profesorul Ion Cristian își revelează statutul identitar prin atitudine, competență profesională și exigență etică, valori umane definitorii, personajul dedicându-se, cu tenacitate și luciditate, luptei împotriva cancerului, după moartea soției

³ Mircea Iorgulescu, *Călătorie la rădăcinile răului*, prefață la *Fețe tăcerii*, Editura Jurnalul Național, București, 2011, p. 30.

⁴ Marin Voiculescu, *Replici*, Editura Cartea Românească, București, 1983, p. 106.

⁵ Valeriu Cristea, *Modestie și orgoliu*, Editura Eminescu, București, 1984, pp. 190-194.

⁶ Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism*, Editura Polirom, București, p. 269.

⁷ Constantin Cubleşan, *Augustin Buzura - prozatorul sondărilor abisale*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018, p. 64.

⁸ Gheorghe Glodeanu, *Măștile lui Proteu: Ipostaze și configurații ale romanului românesc*, ed. cit., p. 245.

sale: „E, desigur, un luptător. (...) Ion Cristian caută remediul, soluția, medicamentul cancerului și, ni se dă să înțelegem, are șanse de succes”⁹.

Relevanța romanului rezultă din ambianța redată cu veridicitate, din prezentarea mentalităților și conduitelor unor personaje complexe, situate adesea în raporturi tensionate unele cu altele, mai ales în cazul alegerilor legate de poziția de rector al Institutului de Medicină și Farmacie. Este conturat astfel portretul moral al unui intelectual, personaj atipic prin confruntările sale cu istoria, cu mediul social, dar și cu propriul său univers interior. Acțiunea se derulează în lumea învățământului superior, în preajma datei alegerii noului rector, eveniment care va declanșa numeroase orgolii și tulburări emoționale, torsiuni și distorsiuni ale caracterelor implicate, „orgoliile” semnificând probe și praguri etice ale unor tipologii umane: „Romancierul își construise un discurs epic aparte față de modalitățile uzuale, clasice să le zicem, ale prozei de tip realist, marșând pe tehnica psihanalizei, scormonind, pur și simplu, în cele mai puțin vizibile unghere ale conștiințelor contemporane, ale trăirii lor individuale obligatoriu încadrate colectivului, pentru a prezenta, într-un mod oarecum parabolic, nu neapărat fața ascunsă a lumii, cât imaginea ei contorsionată dintr-un al doilea plan de existență afectivă. Personajele sale se confesează parcă la nesfârșit, în cele mai diverse ipostaze ale confruntărilor directe sau indirecte, cu cei din imediata lor vecinătate, colegi sau parteneri, coechipieri sau... tovarăși de muncă, în medii aparent banale, însă particularizate printr-un specific profesional, ce sugerează, de obicei prin conotații de subtilitate, starea generală a întregii societăți”¹⁰.

Lumea spitalului, în care se derulează trama romanului este, de fapt, o extrapolare a universului social, caracterizat de convulsii, traume, interdicții și constrângeri ideologice: „De la sentimentul privațiunii de libertate, la sindromul decăderii morale, dinamica ființială oscilând mereu în afrontul dintre aspirația la onestitate și agresiunea meschinei mediocrități degradante, totul sub semnul unor orgolii înălțătoare versus ambiție de căpățuire, mizând pe dobândirea prin aranjamente a unor poziții pe diverse trepte într-o banală schemă ierarhică”¹¹. Dezagregarea lumii reflectă, în fond dizolvarea continuă a personalităților umane, sugerate de conceptul de moarte psihică: „Bolile pe care le radiografiază și pe care încearcă să le trateze poartă mai multe nume: lașitate, demagogie, parvenitism, imoralitate, prostie, delațiune, metamorfoze cameleonice ale «morții psihice». Înzestrat cu conștiință hiperlucidă («pe mine s-a răsturnat carul cu luciditate»), asemenea tuturor eroilor lui Augustin Buzura, Ion Cristian duce o luptă acerbă, sisifică împotriva dezumanizării și degradării valorilor din societatea comunistă. Măreția lui constă în acest neînvins orgoliu de a rămâne Om. Curajul neabdicării l-a obosit peste măsură, dar nu l-a înfrânt, deoarece așa cum afirma Eugen Simion, «etica orgoliul este o etică a libertății»”¹².

Ion Cristian simbolizează o formă de orgoliu care circumscrie onestitatea, adevărul și verticalitatea, Redman ilustrează un orgoliu fundamentat pe un complex de inferioritate,

⁹ Cornel Ungureanu, *Proza românească de azi*, Editura Cartea Românească, București, 1985, p. 539.

¹⁰ Angela Martin, *Între două lumi: Augustin Buzura, romancier și gazetar*, Editura Tracus Arte, București, 2017, p. 99.

¹¹ *Ibidem*, p. 100.

¹² Viorica Gligor, *op. cit.*, p. 56.

Codreanu fiind stăpânit de orgoliul parvenirii prin intrigi, într-o competiție pentru putere, în care destinul dilematic al doctorului Cristian se reliefează mai puternic, mai autentic, pe un fundal social puternic evidențiat, prin experiența tragică a încarcerării care va conduce după eliberare la mobilizarea în descoperirea unui leac miraculos, dovadă a orgoliului personajului: „De altfel, însuși modelul moral al romanului e departe de a fi epuizată figura complexa doctorului Cristian. Căci alternativa lui la o lume măcinată din interior de corupție nu e și singura posibilă, din moment ce el se retrage orgolios în laboratorul propriilor obsesii”¹³. După eliberarea din închisoare, profesorul se simte înstrăinat, incapabil să se adapteze la o lume ce îl respinge și pe care o refuză.

Personajul se distinge prin dinamica descoperirii de sine, a retrăirii sub zodia unui nou început, printr-un exercițiu de anamneză și analiză de sine prin care își va modifica radical modul de viață și de a gândi, de a se plasa într-un univers social constrângător: „Poate că fără acei ani petrecuți acolo n-aș fi reușit niciodată să înțeleg adevăratul sens al libertății, prieteniei, demnității și, coborând mai jos, frumusețea unui fir de iarbă, a unei frunze, un colț de cer sau aerul proaspăt”¹⁴. Personaj problematizant, trăind stări dilematice, angoase medicul își orientează eforturile spre conservarea demnității și a posturii sale identitare, într-un spațiu social-istoric dominat de agresivitate, teroare, opresiune. Criticul Gheorghe Glodeanu constată efectul de realitate pe care romanul îl creează, prin trăirile personajului, prin torturile continue, determinate de opoziția dintre individ și societate: „Fiecare conștiință reprezintă o reflectare subiectivă a realității obiective, în felul acesta protagonistul întâmplărilor fiind luminat din unghiurile cele mai diferite, narațiunile (confesiunile) romanului completându-se reciproc prin acumularea succesivă a unor noi întâmplări”¹⁵.

Însușirile personajului, prestigiul, competența, capacitatea de muncă, ținuta etică declanșează numeroase adversități ale unor indivizi care caută să îl compromită, să îl demită de la țelul său suprem, prin îndepărtarea din laborator: „La fel ca în alte romane ale sale, Augustin Buzura transferă, metonimic, corupția de la nivelul întregii societăți românești în sfera unei singure bresle profesionale. Lumea medicilor și a profesorilor universitari din care face parte Ion Cristian e, prin excelență, o lume coruptă și frivolă, unde competiția mârșavă pentru putere a devenit o ocupație de zi cu zi. E evidentă, încă din primele pagini, inadaptația de fond a personajului central, descrisă de prozator nu doar ca lipsă de aderență la regulile acestei lumi, ci, mai profund, ca stare aproape cronică de defazare față de real o stare impenetrabilă pentru Cristian însuși”¹⁶.

Adevărul este pentru protagonist un însemn al nobleței și demnității, doctorul Ion Cristian urmărind acest ideal al adevărului în două dimensiuni importante, în existența socială și în domeniul științei, deși devotamentul său față de adevăr a atras după sine suferință, dureri, incertitudini. Personajul este încarcerat de două ori, în tinerețe, în lagărul de la Târgu-Jiu ca oponent al fascismului, apoi este închis a doua oară în perioada comunismului. Cu toate acestea, chiar în condițiile unui tratament inuman, medicul și-a

¹³ Angela Martin, *Între două lumi: Augustin Buzura, romancier și gazetar*, Editura Tracus Arte, București, 2017, p. 96.

¹⁴ Augustin Buzura, *Orgolii*, Editura Rao, București, 2016, p. 259.

¹⁵ Gheorghe Glodeanu, *Măștile lui Proteu: Ipostaze și configurații ale romanului românesc*, ed. cit., p. 247.

¹⁶ Angela Martin, *op. cit.*, p. 95.

păstrat orgoliul de a-și conserva echilibrul etic, claritatea etică a conștiinței, Viorica Gligor observând că „arestarea, anchetarea și detenția protagonistului s-au constituit în trepte ale unui itinerar inițiativ. Trepte ale autocunoașterii și ale autodefinirii, prin sincronizarea gândului, a cuvântului și a faptei. Suferința îndurată în anii încarcerării politice a avut o funcție modelatoare”¹⁷.

Relevant este și momentul reîntâlnirii cu procurorul Redman, un „prieten” din tinerețe, care l-a trădat odinioară, întâlnirea producându-se după mulți ani, Redman fiind internat în clinica doctorului Ion Cristian.

Recuperarea unui trecut traumatizant, a experienței carcerale, îl conduce pe protagonist la revelarea principiului fundamental care îi ghidează existența, idealul adevărului ca modalitate de supraviețuire morală: „Lupta pentru adevăr este o luptă pentru supraviețuire”.¹⁸ Om de acțiune și de caracter, Cristian Ion nu acceptă înfrângerea, conform moralei orgoliului, care îl conduce înspre orizontul libertății, ca detașare de rău, de suferință, de degradarea identitară. În ciuda dificultăților și suferințelor, medicul trăiește ca un om liber, marcat de perseverența sa în căutarea echității, libertății și adevărului, conștiința sa fiind incapabilă de mistificări, de trădări, de minciună, eroul fiind înzestrat cu un sentiment acut al percepției adecvate a epocii inadecvate în care viața sa își înscrie traiectoria. Personajul principal al romanului se singularizează prin demnitatea de a fi rămas mereu egal cu sine însuși, într-un total echilibru etic: „Eu am libertatea adevărului, la care țin mai mult decât la viață”.¹⁹

E limpede că doctorul Cristian Ion se confruntă cu limitele proprii, cu limitele umanului și cu alienarea indusă de societate, întruchipând „ipostaza eroică a ființei morale”²⁰. În finalul romanului, analizându-și cu minuție trăirile, eșecurile, interogațiile, înțelegând că orgoliul său îl poate îndruma să se orienteze în lume, dar îl poate și împiedica să își asume o reprezentare clară de sine, romanul fiind derularea unui destin în luptă cu limitele științei și cu limitele propriei configurații morale: „Destinul profesorului este suma celor 118 eșecuri de a determina citostaticul. Eșecul repetat și încăpățânarea (orgoliul) de a-l depăși.”²¹ Originalitatea romanului derivă din asocierea strânsă a temei morale cu tema socială, doctorul Cristian Ion investind energie pentru descoperirea medicamentului citostatic salvator, dar și în revelarea adevărului în sfera existenței sociale, căci „adevărul trăiește în starea de revoltă, a individului, iar revolta spirituală are nevoie, pentru a se dezvolta, de o democrație socială.”²² Eugen Simion consideră că valoarea romanului derivă din „meditația socială și morală”²³, acesta reprezentând și o dramă a destinului creator, un roman de analiză psihologică, prin care se exprimă luciditatea personajelor, realismul situațiilor și dezbaterile conștiințelor,

¹⁷ Viorica Gligor, *Fețele adevărului. Dimensiunea morală a romanelor lui Augustin Buzura*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 2014, p. 54.

¹⁸ Eugen Simion, *op. cit.*, p. 134.

¹⁹ Augustin Buzura, *Orgolii*, Editura Rao, București, 2016, p. 259.

²⁰ Călin Teuțișan, *Orgolii*, în *Dicționar analitic de opere literare românești, vol. II*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007 p. 238.

²¹ Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, Vol. IV, Editura Cartea Românească, București, 2020, p. 131.

²² *Ibidem*, p. 135.

²³ *Ibidem*.

interogațiile pe care aceștia și le adresează. Monologul interior este principala modalitate de imersiune a personajului principal în universul său interior, criticul Alex. Ștefănescu observând că „monologul interior este utilizat și în romanul *Orgolii*, dar nu ca unic procedeu narativ. Simțind adierea morții, se gândește, în sfârșit, și la sine, rememorând momente semnificative din biografia lui și trecând în revistă diverse probleme de familie rămase nerezolvate”.²⁴

Augustin Buzura a mărturisit la un moment dat că nu a scris romanul *Orgolii* la momentul potrivit, considerând că ar fi trebuit să-l scrie mult mai târziu, la maturitate: „Cred că *Orgolii* este un roman pe care de abia acum ar fi trebuit să-l scriu. Nu aveam maturitatea necesară pentru acel subiect. Nu spun că a ieșit rău, dar îmi lipseau diverse unghiuri și fațete pe care abia acum le simt cu adevărat.”²⁵ Scriitorul a eliminat un capitol atunci când a acordat o atenție mai mare detaliilor, considerând că nu a relevat nuanțe, lumini, umbre sau detalii semnificative necesare pentru a contura structura umană complexă a protagonistului. Cu toate acestea, critica literară a apreciat în mod unanim apariția romanului *Orgolii*, roman reprezentativ emblematic pentru proza lui Buzura.

Bibliografie critică selectivă

- Boldea, Iulian, *Dincolo și dincoace de tăcere*, în revista „Vatra”, nr. 10-11, 2022.
- Boldea, Iulian, *Scriitori români contemporani*, Editura Ardealul, Târgu Mureș, 2002.
- Buzura, Augustin, *Teroarea iluziei. Convorbiri cu Crisula Ștefănescu*, Editura Polirom, Iași, 2004.
- Cosma, Anton, *Romanul românesc contemporan*, Editura Eminescu, București, 1988.
- Cristea, Valeriu, *Modestie și orgoliu*, Editura Eminescu, București, 1984.
- Cristea-Enache, Daniel, *Timpuri noi*, Editura Cartea Românească, București, 2009.
- Cubleșan, Constantin, *Augustin Buzura - prozatorul sondărilor abisale*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018.
- Gligor, Viorica, *Fețele adevărului. Dimensiunea morală a romanelor lui Augustin Buzura*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 2014.
- Glodeanu, Gheorghe, *Măștile lui Proteu: ipostaze și configurații ale romanului românesc*, Editura Libra, București, 2005.
- Iorgulescu, Mircea, *Călătorie la rădăcinile răului*, prefață la *Fețele tăcerii*, Editura Jurnalul Național, București, 2011.
- Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008.
- Martin, Angela, *Între două lumi: Augustin Buzura, romancier și gazetar*, Editura Tracus Arte, București, 2017.
- Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism*, Editura Polirom, București, 2019.
- Popovici, Vasile, *Eu, personajul*, Editura Cartea Românească, București, 1988.
- Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, vol. IV, Editura Cartea Românească, București, 1989.
- Simuț, Ion, *Augustin Buzura – monografie*, Editura Aula, Brașov, 2002.
- Ștefănescu, Alex, *Istoria literaturii române contemporane: 1941-2000*, Editura Mașina de scris, București, 2005.
- Teuțișan, Călin, *Orgolii*, în Dicționar analitic de opere literare românești, vol. II, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007.
- Tudoreanu, Ruxandra, *Personajul dilematic la Augustin Buzura*, Editura Arc, Chișinău, 1999.
- Ungureanu, Cornel, *Proza românească de azi*, Editura Cartea Românească, București, 1985.
- Voiculescu, Marin, *Replici*, Editura Cartea Românească, București, 1983.

²⁴ Alex. Ștefănescu, *La o nouă lectură - Augustin Buzura (II)*, în revista „România literară”, nr. 32, 2004.

²⁵ Augustin Buzura, *Teroarea iluziei. Convorbiri cu Crisula Ștefănescu*, ed. cit., p. 118-119.

Zaciu, Mircea, Papahagi, Marian, Sasu, Aurel (coordonatori), *Dicționarul scriitorilor români*, vol. I (A-C), Editura Fundației Culturale Române, București, 1995.

DIRECTIONS AND TRENDS FOR THE ADJUSTMENT OF FISCAL- BUDGET SYSTEMS IN THE EUROPEAN UNION AS A RESULT OF THE COVID 19 CRISIS

Nicoleta MIHĂILĂ

scientific researcher III, PhD, Financial and Monetary Research Center
„Victor Slăvescu”, Bucharest

Abstract. The aim of the paper is to analyze the trends of reconfiguration of post-COVID-19 tax policies, at a global level, in order to increase the revenues of the states, the impact of the crisis being felt more strongly, and the countries being in a position to identify sources / bases of taxation through which to ensure the resources necessary for the restoration, but also for the short and medium term support of its economic, social and equity objectives/functions. We thus take into consideration the tax revenues recorded in the EU in 2020, the main challenges of tax policy in the current economic context, as well as ways of adapting/orienting it to achieve the established economic objectives. In our approach, we used a descriptive methodology, by calling on various bibliographic sources and statistical data belonging to specialized institutions at the European and international level.

Keywords: tax revenues, taxation, economic growth, inequality, fiscal trends

Introduction

The COVID-19 crisis has led to a major deterioration of public finances. Containment measures, increased government spending and falling tax revenues have led to an increase in budget deficits and public debt, which, as a percentage of GDP, have reached their highest levels in the past few decades. In addition to the impact of the pandemic on public finances, countries were already facing many long-term structural challenges, namely climate change, aging populations, accelerating digitization and automation, slowing economic growth, as well as rising inequalities. The pandemic has also highlighted pre-existing structural weaknesses, such as rising inequalities, inadequate social safety nets and unequal access to healthcare and digital infrastructure.

In the context of the pandemic, but also against the background of previous concerns, efforts have been intensified to identify solutions to the vulnerabilities of the fiscal-budgetary policy, to remedy them, and the moment seems to be opportune for substantive changes, initiated from the pre-pandemic period, such as international tax reform, with the aim of fair taxation and the digital economy, combating the forms and methods of tax evasion and fraud, but concerns about optimizing tax systems have reappeared in the public debate, in particular, with the favorable assessment of tax systems with progressive rates, which ensures fairer taxation, but also more budgetary resources.

Tax revenues recorded at the level of EU member states in 2020

Tax revenues in the EU, measured as a percentage of gross domestic product (GDP), increased in 2020 by 0,2 percentage points (pp), up to 40,1%. Their share in GDP, observed in most Member States, increased in the year of the beginning of the COVID-19

pandemic, despite the decrease in nominal tax revenues, because the decrease in GDP was superior, but also due to, to some extent, the interventions of governments to minimize the economic impact of the pandemic. In support of businesses and households, EU governments expanded their public spending in 2020 by around €600 billion, more than 9% compared to 2019, and this could have influenced the evolution of tax revenues in 2020, such as for example, employment.

It should be noted that the level of tax revenues in the EU is higher than that recorded at the OECD level, of 33,8% (compared to the USA, revenues in the EU are 15 pp higher).

Ongoing events, including the war in Ukraine, the energy crisis or the evolution of the pandemic could have an impact on public finances, the assessment of the fiscal burden in such a context being uncertain. The Commission's latest forecast (spring 2022) suggests that the tax-to-GDP ratio in the EU is expected to increase significantly in 2021, due to GDP falling more than revenues in 2020 and 2021. However, the ratio will start to decline in 2022 and will decrease in 2023 to 39,5% and therefore below the 2019 value.

In 2020, as a result of lockdowns/closures, social distancing and remote working, as well as the size and type of support for public spending, the fiscal structure in the EU has changed, with a noticeable increase in the share of social security contributions. This has changed the rather stable distribution of taxes between indirect, direct and social observed in recent years. The share of indirect taxes decreased in 2020 by 0,8 pp, which represented the increase in social contributions, while direct taxes remained stable.

The distribution of tax revenues by tax base also changed in 2020. Tax revenues from labor taxes, which include social security contributions, increased as a percentage of GDP, while consumption revenues and capital taxes decreased; labor taxation represented 53,5% of total taxation in 2020.

Income from consumption in the EU-27 represented 10,8% of GDP in 2020, 0,3 pp less than in 2019. The implicit tax rate (ITR) on consumption fell in 2020 for the first time since 2009. The rates VAT standards were stable at the beginning of 2022.

As previously stated, labor taxes, which provide the largest share of tax revenues, increased in 2020 by 0,8 pp, to 21,5% of GDP, the highest level in the period 2008-2021. At the same time, the ITR on labor has remained roughly unchanged since 2013. The top personal income tax rates in the EU show no major changes for 2022.

Corporate tax rates (nominal and effective) continued to decline in 2021 and 2022, but at a slow pace. Corporate income revenues fell in 2020, 0,3 pp less than in 2019, to 2,5%, after several years of sustained growth, growth that has stagnated since 2017.

At the EU level, environmental taxes decreased in 2020. This decrease was explained by the decrease in revenues from energy taxes, closely related to the reduction of fuel used in transport. This could be explained by some of the measures related to COVID-19 that have temporarily restricted mobility in many different countries.

Regarding *an estimate of tax revenues in the period 2021-2023*, their share in GDP is expected to decrease as the pandemic subsides.

As previously mentioned, in 2020 EU tax revenues fell less than GDP, which increased the share of taxes in GDP. According to the latest available full economic

forecast from the European Commission, in 2021 tax revenues and GDP will be above 2019 levels in nominal terms, in real terms only tax revenues will be above 2019 levels, with GDP still lower. Tax revenues will grow more than GDP in 2021, increasing the tax burden to 40,7%.

GDP is expected to grow faster than tax revenues starting in 2022. This will reduce the tax-to-GDP ratio in 2022 by 0,2 pp, and by 2023 it will be 39,5%, with 0, 6 pp lower than in 2020.

Fiscal policy challenges in the current context

In addition to the impact of the pandemic on public finances, countries were already facing many long-term structural challenges. These include climate change, population aging, accelerating digitization and automation, slowing economic growth, as well as increasing inequality or unequal access to healthcare and digital infrastructure.

The crisis and the desire to "build back better" offer countries the opportunity to rethink their approach to public finances, with the aim of achieving inclusive and sustainable economic growth. As most G20 countries move through their recovery phase, there is an opportunity for countries to undertake a fundamental reassessment of their fiscal and spending policies, along with their overall fiscal frameworks. Such a reassessment will need to take into account both the challenges brought to the fore by the crisis and those related to the many long-term structural trends it faces in order to determine the appropriate mix and range of fiscal policies needed to achieve inclusive and sustainable economic growth in the medium and long term.

Countries will need to develop public finance strategies that take into account country-specific circumstances and involve a mix of measures to support sustainable tax revenues and improve the quality of public spending, including by improving public finance governance. For some countries, increased mobilization of domestic resources will be required to finance additional spending, while in countries with current levels of already high taxation and spending, it may be necessary to limit spending growth and improve its efficiency.

While tax revenues can be supported by changes to the tax system, such as adjusting tax rates, broadening tax bases and changing the tax mix, they can also be boosted *with structural reforms that support long-term economic growth and, in its turn, larger tax bases, for example, through better education and training and reforms to labor and product markets*. In terms of spending, their assessments could help countries choose priorities, identify areas for savings and efficiency improvements by reducing low-priority or ineffective spending and freeing up resources for priority policy areas.

A wide range of *long-term structural trends* impact the functioning of economies and societies around the world. *Structural trends include slowing productivity growth, accelerating digitalisation, automation and artificial intelligence, rising inequalities, aging populations, changes arising from globalization and mobility, climate change and environmental degradation, and growing health risks*. Some of these trends are interrelated, many of them being influenced to some extent by the pandemic crisis. These trends *can affect public finances in many ways: directly, through changes in the number of*

taxpayers and beneficiaries of benefits, as the phenomenon of population aging increases; by influencing political priorities in the post-crisis environment; the impact of the various fiscal and spending policy tools available to decision makers.

Therefore, the main factors/challenges that influence a new adaptation of the fiscal policy are: the slowdown of economic growth, emphasis on digitization, the deepening of inequalities, as well as the aging of the population, climate changes.

a) The slowdown in economic growth

Sustained periods of low economic growth undermine tax revenues and make it difficult to address spending pressures, maintain public debt sustainability and generally improve people's living standards. Productivity growth has declined in most countries in recent decades, with possible causes of this slowdown being lower-than-expected gains from innovation activities (probably due to adjustment costs and insufficient diffusion of new technologies and innovations among firms); a decrease in business dynamism and reallocation of resources; a ceiling on educational outcomes/ results.

Higher economic growth would cause the share of debt to GDP to fall. To this end, governments should implement *structural reforms to boost potential growth*, such as lowering regulatory barriers to entry into professional services or strengthening active labor market policies and expanding access to childcare and family benefits to promote participation to the workforce, improving activation and skills acquisition, facilitating competition and business entry and exit (measures that can increase productivity). Public investment can also support long-term growth, particularly investment in digital network infrastructure, transport and energy, as well as education and healthcare. Digitization is accelerating.

b) The extent of digitalization of the economy

The digitization of the economy has been underway for several decades and is being accelerated by the COVID-19 crisis. While it offers opportunities to improve productivity and long-term growth, with subsequent benefits for tax revenues and debt sustainability, digitization also brings challenges: skills to use digital technologies are essential in a more digitized world, increasing the importance of public spending for education and lifelong learning. Digitization also affects workers through the rise of the "gig economy", which offers flexible business models but can lead to fiscal distortions and gaps in social protection systems (Milanez and Bratta, 2019; OECD, 2018).

Fiscal policy will need to adapt to a digitizing world, which imposes new pressures and constraints on social protection systems and income tax bases. Helping firms develop online business models, improving the acquisition of digital skills and ensuring secure online payments and data privacy are areas of reform that would help promote digital transformation and ensure that poorer households, small firms and remote regions also have access and can benefit from access to digitization.

Digitization therefore offers opportunities for progress that tax policy can and should capitalize on, as it will require investment in infrastructure and skills, while enabling more efficient public administration and better tax compliance.

In this regard we mention the OECD/G20 plan on *base erosion and profit shifting (BEPS)* to address the fiscal challenges arising from the digitization of the economy. The

July 1, 2021 “Declaration on a two-pillar solution to address the tax challenges arising from the digitalization of the economy” (OECD, 2021), which was endorsed by 138 jurisdictions, marks a significant development in multilateral tax reform efforts and to ensure that they are “fit for purpose” in the modern economy.

Under the package, Pillar 1 aims to ensure a fairer distribution of taxing rights between countries in respect of the largest and most profitable multinational enterprises (MNEs), including digital companies. It would reallocate some taxing rights on multinationals from their home countries to the markets where they do business and make profits, regardless of whether the firms have a physical presence there. Pillar two seeks to cap/inhibit competition on corporate income tax by introducing a global minimum corporate tax rate that countries can use to protect their tax bases (global minimum tax of 15%).

c) The deepening of inequalities

Rising inequality in various economic and social dimensions adds pressure on government social programs and undermines growth and political stability. Upper incomes and the share of wealth have grown considerably in most EU countries (and internationally) since the 1980s (Balestra&Tonkin, 2018; Alvaredo, 2018), and real incomes of the lower and middle classes have stagnated, given an inflation higher of consumer prices than of wages (we mean the costs of education, energy, healthcare and housing).

Fiscal policy can address various forms of inequality, not only through a progressive system of taxes and transfers, but also by promoting greater equality of opportunity. Inequality can be addressed by improving access to high-quality education, health care, affordable housing, and lifelong learning programs (O'Reilly, 2018). The tax system can play a role in improving levels of inequality both before and after tax. For example, changes in inheritance taxation, such as limiting generous and regressive tax breaks, could partially address wealth inequality while raising revenue for additional social spending (OECD, 2021; Blanchard & Rodrik, 2021).

Adapting support to low-income households as countries emerge from the COVID-19 pandemic is likely to be an important component of government policy responses as they seek to address poverty and income inequality. In this sense, in order to increase incomes, one measure would be the inclusion of non-standard forms of work within traditional social protection systems, which would strengthen equity (Milanez and Bratta, 2019), but also through tax regulations (many European states have already implemented them), namely increasing income taxes and/or adopting wealth taxes for high earners and the wealthiest households (OECD, 2021). This suggests that there is room available for increasing the progressivity of the tax system in some countries in response to rising inequalities.

d) International taxation

Tax policy must also reflect ongoing challenges and progress in international tax cooperation. Broadening tax bases and improving compliance could be a way to increase tax collection and reduce the negative fiscal and social consequences of tax evasion. For example, capital taxation may gain greater importance in future tax systems, as the

potential for more efficient taxation of capital income has been enhanced by the implementation of the Automatic Exchange of Taxpayer Information (AEOI).

Increasing the resources of tax administrations could boost tax revenues significantly and probably in a progressive manner.

e) *Population aging*. In most European countries (and globally), the population is ageing, especially in high-income economies, as a result of falling fertility and increasing life expectancy (UN DESA, 2020), putting pressure on public pension spending, healthcare and long-term care (Rouzet et al., 2019). One of the most effective ways to mitigate future fiscal pressures arising from population aging would be to undertake reforms to labor market policies and public pension programs that increase employment rates and extend the active/professional life of the population (Rouzet et al., 2019).

Improving active participation in the labor market can lead to changes in fiscal policies (especially on the expenditure side) to increase financial incentives for work, such as reducing marginal tax rates for second wage earners/workers and by providing support services for employment, including affordable and quality childcare.

Another effective way would be to index long-term fiscal programs to their underlying factors/determinants, such as life expectancy in pensions, which can also help reduce fiscal uncertainty (Orszag, Rubin & Stiglitz, 2021). Many countries have already moved in this direction (such as Denmark), although some of them later experienced some opposite effects (OECD, 2019).

Countries will also need to consider *how they ensure sustainable financing of health systems*. Where health financing currently relies heavily on social health insurance contributions, the impact of an increasing share of older people living beyond working life may require new approaches to health financing. There is a limit to how much higher spending on health (and pensions) can be financed by increasing social security contribution (SSC) rates, as this will raise the price of taxation on labor and drive certain types of workers out of the labor market.

f) Environmental sustainability and climate change require urgent changes

Climate change risks serious social and economic consequences. While the exact nature of the adverse effects of climate change is uncertain, extreme and frequent climate events (e.g. climate catastrophes) have the potential to reduce economic growth, increase its volatility and undermine political stability, with the destruction of physical infrastructure, production disruptions, and population migration (Office for Budget Responsibility, 2021). Such conditions could undermine fiscal sustainability, as they would require, among other things, additional spending in response to climate events, as well as for social benefits and healthcare, and would erode certain tax bases.

Mitigating climate change and associated negative risks requires urgent action across a wide range of policy areas, with taxes and government spending playing a key role. A priority for the coming decades is reducing carbon emissions, with a goal of net zero emissions by mid-century. The transition to a low-carbon economy could provide new opportunities for growth, improvements in quality of life, new sources of government revenue, and could bring a number of significant long-term benefits. However, it can also

create disruptions to current business models and require substantial financial resources during the transition.

Fiscal policy could directly support environmental sustainability through tax incentives for research and development, direct grants, public research and support for early-stage development, as well as new infrastructure investment projects, including expanding and modernizing electricity networks, renewable energy capacity and the transport network.

All these measures should be accompanied by a package of compensatory directives to mitigate the negative impact on poorer households, affected regions and small businesses, and to help displaced workers acquire new skills and take advantage of new employment opportunities. They will also require international coordination because of the potential for emissions leakage (for example, through supply chains) and the implications of taxes and subsidies for countries' competitiveness.

Therefore, in order to overcome the current precarious financial situation (increased public debt, low economic growth, poverty) that most states are facing, adaptations of the fiscal policy are necessary, respectively regulations through which to increase tax revenues to their budgets, reducing public debt, encouraging economic growth and implicitly ensuring an adequate standard of living for the population.

While taxes are the main means by which governments raise revenue, the role of tax systems goes beyond raising revenue; tax systems can simultaneously raise revenues while helping to address the problems of low productivity growth and inequality in a context where debt levels have risen considerably as a result of the COVID-19 crisis. These challenges arise in a context of increasing fiscal pressures as a result of population aging and climate change. The mobility of capital and (certain types of) labor in a globalized and rapidly innovating world increases the efficiency costs of using taxes on labor and capital to further enhance equity goals. Technological change and its implications for the future of work challenge traditional social protection systems and require adjustment mechanisms to help individuals navigate the transition.

While improving the design of individual taxes is important, other key features of tax policy design are also needed, such as those related to public spending and the governance of the tax system. The structural trend towards increasing inequality requires improvements in the redistributive capacity of the tax and transfer system. The fiscal system must also take into account the concepts of equality of opportunity, gender and racial equality, inter-generational equity, regional equity, as well as equity between countries, being necessary to observe whether the taxes imposed are bearable for the taxpayers on whom they are imposed.

Changes to fiscal policy must take into account the different ways and degrees to which structural trends will affect households. Households that have lower incomes, are less skilled and are not active in the labor market are estimated to be harder hit by many of the structural trends than higher income and more skilled workers who have greater financial means to absorb the costs of the transition.

There are three directions through which fiscal policy can produce beneficial effects, namely fiscal policies favorable to growth, fiscal policies for fair societies and taxation for a sustainable environment.

A. Growth-friendly fiscal policies

Fiscal policies to support inclusive and sustainable economic growth beyond COVID-19 will need to support the efficient use of productive factors, by encouraging participation in the labor market, skills development, by increasing business investment, increasing productivity. Structural trends and challenges determine a reconsideration of the relationship between fiscal design/forecasting, investment and economic growth. Aging societies, increasing geographic mobility of workers and the growth of non-formal ("black") jobs are also causing a reconsideration of the role of labor taxation systems, focusing not only on the quantity of labor supply, but also who provides it, how, where and in what form.

Skills-based technological change, digitization and automation highlight the important role of investment in human capital. The slowdown in productivity, the increasing role of the intangible (intangible assets), as well as concerns about the dispersion of productivity between firms, highlight the importance of considering how fiscal policies can support productivity growth, innovation, productivity growth and business dynamism.

i) Taxation and capital investments

Previous research linking tax structures to economic activity has emphasized the negative effect of capital and labor income taxes relative to other tax categories, with the economic literature suggesting that the shift from direct to indirect taxes such as property or consumption taxes, are likely to stimulate growth (Johansson et al., 2008; Arnold et al., 2011). There are studies that suggest that both tax levels and structures can affect economic performance between countries (OECD, 2010).

Aligned with a tax systems approach, the impact of a change in tax policy will depend on the taxes that are in place and the level of tax rates that are levied at the time the reform is being considered.

In many countries, there is limited scope to increase statutory VAT rates; in response to the financial and economic crisis of 2008/2009, many countries increased the statutory VAT rate to collect more tax revenue; the recommendation would be to prioritize reforms that broaden the VAT base, particularly by removing targeted reductions and exemptions that benefit high-income and wealthier households. Recent research has shown that broadening the VAT base through fewer reduced rates and exemptions is more conducive to higher long-term growth than an increase in the standard rate (Acosta-Ormaechea and Morozumi, 2019).

We are discussing **the New VAT rate reform**, a European Directive that fundamentally revises the VAT rate system in the European Union, published on April 5, 2022. According to these new rules, reduced VAT rates can be applied by member states to a wider list of goods and services, including the use of 0% quotas for food, pharmaceutical or medical products. Consequently, EU member states will have to

transpose the new directive into national legislation, thus having the option of applying new reduced VAT rates.

This is the *first major reform of the VAT system in the last three decades, the aim being lower taxation in areas decisive for EU policies: health, green energy and digitalisation*. Until the adoption of the directive, Community legislation allowed the use of reduced VAT rates compared to the standard rate, but not lower than 5%, for a list of products and services provided in the annexes of the Community VAT directive.

Another aspect would be *international taxation*, specifically, the steady decline in statutory corporate income tax rates, an expansion of tax incentives and continued concerns about profit shifting. Tax incentives based on R&D expenditures and revenues are increasingly being used to promote R&D in business (Appelt, Galindo-Rueda, & González Cabral, 2019; Evers, Miller, & Spengel, 2014; Gaessler, Hall, & Harhoff, 2021; OECD, 2021), developing and emerging countries making extensive use of these fiscal incentives.

Tax incentives usually have a substantial cost to a country, and their use deserves careful monitoring and analysis to understand whether their benefits outweigh these costs. Inadequately designed incentives may restrict the capacity to raise incomes without producing significant increases in investment, thus limiting efforts to mobilize domestic resources and creating windfalls for investors, or they may generate low-quality investment with limited spillover effects on productivity and employment. work (IMF, OECD, World Bank, 2015). To maximize positive spillover effects, tax incentives for investment should align with broader policy objectives, such as promoting decarbonisation strategies, improving the quality of jobs or improving linkages/local supply chains.

Also, we consider that another aspect that must be taken into account is that regarding investments and *the impact of taxation on personal capital*. There are authors who have argued that a potential reaction to competitive pressures is to reduce corporate taxes at the same time as increasing the taxation of capital at the level of shareholders (Grubert and Altshuler, 2016), or opinions according to which the impact of dividend taxes on investment is modest (Yagan, 2015; Kari, Karikallio and Pirttilä, 2009; Alstadsæter, Jacob and Michaely, 2017).

ii) Taxation and labor market participation

In the wake of the COVID-19 crisis, as well as in the context of aging societies, it is important to support labor market participation, especially among those with low incomes and low access to the labor market. Labor taxation can influence both the quantity of jobs and the quality of jobs, especially for low-productivity workers (OECD, 2018). Social security contributions (SSC) have notably increased as a share of the fiscal mix in recent decades, contributions that are typically less progressive than personal income taxes, with some studies suggesting that much of the negative effect of tax rates on employment, particularly at lower income levels, is driven by the impact of SSC (OECD, 2007).

Therefore, it is possible that the change/transfer from social contributions to personal income taxes and/or by introducing lower SSC rates at lower incomes could have

a positive impact on labor market activation. Such changes are particularly important in the context of aging societies, where there is a growing need to broaden the funding base of social protection (Brys et al., 2016). Policymakers can strengthen (and in many countries have already strengthened) incentives to work through an extension of work benefits, such as earned income tax credits or related types of work benefits, design tax burdens on work income to stimulate work and consider the impact on informal workers, women and the low-skilled, whose access to the labor market may be lower (Thomas and O'Reilly, 2016).

iii) Taxation and investment in skills

Investments in human capital can support growth and inclusion and will be an important response to the ongoing technological change of the economy and the aging of the population (OECD, 2016). Although much of the impact of public finances on incentives to invest in skills focuses on the expenditure side, the impact of taxes should also be considered. OECD research suggests that, on average, investment in skills can be at least partially self-financing from the perspective of governments in terms of additional personal income tax and other forms of revenue. Although investment in skills is important, empirical evidence suggests that many tax incentives for skills may have limited effectiveness (OECD, 2017).

iv) Taxation and productivity - Investments in intangibles such as investments in research and development (R&D), data or software are a source of increased productivity and growth, but not all firms can derive benefits from these investments. Financing the development of intangibles is an important barrier for start-ups and young firms, because intangible capital is more difficult to guarantee than physical capital (Demmou, Franco and Stefanescu, 2020). In addition to guarantees, large firms, especially multinationals, can have access to financing channels and rates that are not available to young and small firms, and can also extend investment in intangible assets at a lower marginal cost.

Productivity growth can be supported by international tax reform that supports an efficient allocation of capital and other productive factors across jurisdictions. Both capital allocation and profit shifting can be key drivers of productivity dynamics across countries. (Bartelsman, Haltiwanger, & Scarpetta, 2013; Baqaee & Farhi, 2020; Guvenen et al., 2017; Bricongne, Delpeuch, & Lopez Forero, 2021). Firms with access to tax planning opportunities can respond to tax differences by shifting profits to jurisdictions where they can obtain a tax advantage (Grubert, 2003; Heckemeyer and Overesch, 2017).

B. Fiscal policies for fair societies

Fiscal policy can play an important role in increasing equity, addressing income inequality, along with direct transfers. To a lesser extent, fiscal policies are also used to address wealth inequality (OECD, 2018).

Along with increasing public revenue needs and rising inequalities since the start of the pandemic, personal income and property taxes have an important role to play. There has also been an emphasis on taxing the highest earners and wealth holders (OECD, 2021), due to very low effective tax rates on upper incomes and the distribution of wealth, particularly on capital gains and income from foreign source.

The prevention and, as far as possible, the reduction of inequality depends mainly on the policies, reforms and actions undertaken at the level of each of the countries, taking into account specific factors such as: the sectoral structure of the economy and the labor market, the institutional, legislative, fiscal system and the protection social etc.

In the following we present some examples of how some advanced economies, with robust tax systems, have addressed *the problem of inequality by regulating and implementing complex packages of measures in the field of fiscal, economic and social policy*. The current global economic conditions were taken into account, as well as the inflationary trend, one of the main objectives of the decision-makers at the world level being related to the mitigation of inflation.

Inflation Reduction Act – USA. Several levels of economic policies and a wide range of reforms and investments are considered, such as:

- the implementation of fiscal measures to reduce the budget deficit;
- preventing the increase in expenses with medical services by extending the facilities offered by some previous legislative provisions;
- the reform of the way of setting the price of medicines, establishing the possibility of price negotiation with the pharmaceutical companies;
- major investments in the energy field (investments to increase the energy efficiency of industrial sites, but also solutions to produce clean energy and facilitate the green transition), which could reduce consumer expenses in the long term;
- reforms in the field of climate change that will reduce greenhouse gas emissions, with an impact, in time, on the price of insurance.

Another important component of this package, relevant from the point of view of reducing inequalities, considers the population's access to medical assistance. In accordance with the new regulations, the components of the public health insurance system dedicated to people over the age of 65 and those with low incomes will acquire the ability to negotiate the prices of some medicines directly with pharmaceutical companies, thus obtaining more affordable prices for these categories of people. At the same time, the new legislation will oblige pharmaceutical companies to offer consumers discounts for some medicines, if their price will increase more than inflation.

Other examples of measures adopted through this broad legislative package aimed, among others, at aspects such as the reduction of inequalities and social equity refer to the granting of facilities to support vulnerable people in the context of the energy transition, such as tax credits for the purchase of electric cars or covering part of the expenses for the installation of solar panels on the roof.

Pouvoir d'achat – France - legislative package that mainly considers three dimensions: protecting the standard of living of households, consumer protection and energy sovereignty.

The fund for economic modernization and environmental protection - Germany, with beneficial effects for reducing inequality and combating the negative effects of inflation on disadvantaged categories of the population.

NextGenerationEU (NGEU) - European project, initiated in the context of the European Multiannual Financial Framework (MFF) 2021-2027, can be considered a

symbol and a model of solidarity and social equity at the European level. The use of the tools related to the European Commission's Recovery and Resilience Mechanism, which is the cornerstone of NextGenerationEU, allows the creation of emblematic areas, such as investment and reforms in sectors such as infrastructure, digitalization, health, education, with concrete benefits for the economy, but also for citizens.

Seen from this perspective of social cohesion, NGEU aims to reduce inequalities and social disparities, supporting investments and reforms that promote social resilience at the level of EU member states, through a series of mechanisms aimed, among others, at supporting inclusion, equity and reducing social gaps.

However, the European facilities and instruments must be coordinated with the internal fiscal-budgetary policies, possibly through a rethinking of the development models and through an effective use of the instruments intended to strengthen macroeconomic and financial stability.

C. Fiscal policies for a sustainable environment

In the European Union, revenues from environmental taxes were 330 billion euros in 2019, and their share of total revenues obtained from taxation decreased from 6.6% in 2002 to 5.9% in 2019.

The decrease in revenues from environmental taxes has been observed in countries that have implemented the most environmental protection measures, for example Denmark, Norway and Sweden, which shows that effective environmental taxation has beneficial effects on the environment, on the one hand, but on the other hand it erodes the tax base in long term. The focus of environmental taxes must therefore shift from revenue generation to supporting the achievement of environmental and climate objectives.

As a share of GDP, environmental taxes differ greatly from one European country to another. In Germany and Luxembourg they represent 4,5% of the budget, and in Greece and Bulgaria 10%. In 12 member states, the tax burden has shifted from labor to environmental taxation. Estonia, Bulgaria, Latvia, Greece, Belgium and Slovenia top the list of countries that taxed pollution more than work. At the opposite pole are Germany, Norway, Denmark and Portugal, which in recent years have increased labor taxation and decreased environmental taxation. Romania, Poland and the Netherlands have almost equal levels in terms of the two types of taxation.

Widespread implementation of carbon pricing, in the form of carbon taxes or emissions trading schemes – is one of the policy measures that play a crucial role in decarbonisation efforts, including the Fit for 55 package " of the European Commission. According to the European Environment Agency's report, the introduction of any new economic instrument in the field of emissions can generate additional revenue over time if it is supported by an ambitious carbon pricing policy. The International Monetary Fund (IMF) estimates that introducing a carbon price of USD 50/ton on top of existing energy pricing schemes could generate around 1% of GDP in 2030 in emission-intensive countries and around 0,5% in countries like France, Germany and Italy.

These sums are necessary to cover at least in part the growing demand for public spending in both climate and energy, as well as to deal with the problems related to the aging of the population.

It should be remembered that *at the end of 2021, the European executive proposed three new taxes in order to obtain new sources of income. The first* concerns the transfer of 25% of the taxes from the sale of emission certificates (so-called green certificates) from the national budgets to the Union budget, with the Commission estimating that in the period 2026-2030 it would thus collect 12 billion euros annually.

The second tax (global minimum tax) is based on the share of the residual profits of multinational enterprises that will be reallocated to the member states of the European Union under the recent OECD (Organization for Economic Cooperation and Development)/ G20 on the reallocation of tax rights where the income is earned. The Commission proposes an own resource equivalent to 15% of the share of the residual profits of the companies subject to the scope of application, which will be reallocated to the member states of the European Union. The revenues for the European Union budget could amount to between 2,5 and 4 billion euros per year.

The European minimum wage, the third aspect discussed, should be 60% of the median wage and 50% of the average gross wage in each country. 21 of the 27 European states have a minimum wage imposed by law, and in the remaining 6 (Austria, Cyprus, Denmark, Finland, Italy and Sweden), the levels are set by collective bargaining. Expressed in euros, monthly minimum wages range from 332 euros in Bulgaria to 2,202 euros in Luxembourg (according to Eurostat data).

4. Conclusions

Currently, the main challenges for fiscal policy are high levels of public debt, increased government spending, and low tax revenues. Therefore, it is necessary to adopt reforms that lead to an increase in revenues, a fact that can be achieved through several fiscal regulations, including the taxation of carbon emissions, increased excise duties on fuel, tobacco and alcohol, property taxation, reduction of the VAT gap, taxation assets or improving voluntary tax compliance (measures aimed at the tax administration of each state).

Specifically, revenue increases can be achieved by: broadening tax bases (by eliminating and rationalizing costly and ineffective tax incentives or increasing property and environmental taxes), increasing rates, especially for wealthy taxpayers, taxation of the digital economy (global minimum tax), improving tax administration reform aimed at collecting more revenue (through more efficient processes to reduce administration costs, more efficient process to get more with the same resources, which may include implementing or strengthening compliance risk management, streamlining debt collection fiscal, strengthening fiscal audit, improving communication with taxpayers to facilitate tax payment, encouraging voluntary compliance, through pre-filing agreements, ruling regime, voluntary disclosure scheme, specific audit strategies).

References

- Auerbach, A., Gale, W., 2021, "Tax Policy Design with Low Interest Rates", Tax Policy Centre Conference Draft
- European Commission, Taxation Trends 2022
- Causa, O., J. Browne and A. Vindics, 2019, "Income redistribution across OECD countries: Main findings and policy implications", OECD Economic Policy Papers, No. 23, OECD Publishing, Paris
- Gaessler, F., Hall, B., Harhoff, D., 2021, "Should there be lower taxes on patent income?", Research Policy, Vol. 50/1
- Guillemette, Y., Turner, D., 2021, "The Long Game: Fiscal Outlooks to 2060 Underline Need for Structural Reforms", OECD Economics Department Policy Papers
- IMF OECD UN World Bank, 2015, Options for Low Income Countries' Effective and Efficient Use of Tax Incentives for Investment, A Report to the G20 Development Working Group
- Milanez, A., Bratta, B., 2019, "Taxation and the future of work: How tax systems influence choice of employment form", OECD Taxation Working Papers, No. 41, OECD Publishing, Paris
- OECD, 2020, Tax and Fiscal Policy in Response to the Coronavirus Crisis: Strengthening Confidence and Resilience
- OECD, 2021, Tax and fiscal policies after the COVID-19 crisis
- OECD, 2021, Corporate Tax Statistics, Third Edition, OECD, Paris,
- OECD, 2021, Economic Policy Reforms 2021: Going for Growth: Shaping a Vibrant Recovery, OECD Publishing, Paris
- OECD, 2021, Statement on a Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising From the Digitalisation of the Economy
- OECD, 2021, Tax Policy Reforms 2021: Special Edition on Tax Policy during the COVID-19 Pandemic, OECD Publishing, Paris
- OECD, 2020, Revenue Statistics 2020, OECD Publishing, Paris
- OECD, 2020, Tax Challenges Arising from Digitalisation – Economic Impact Assessment: Inclusive Framework on BEPS, OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project, OECD Publishing, Paris
- Taxfoundation, 2022, The Impact of Individual Income Tax Changes on Economic Growth

A FEW NOTES ON CULTURAL JOURNALISM

Carmen NEAMȚU

Prof. PhD. habil., "Aurel Vlaicu" State University from Arad

Abstract: This article takes a brief look at the local media in Arad and how it has been transformed over time. Cultural journalism takes on a broader and more expressive writing, with increased stylistic freedom. After 25 years in the cultural press, I can say that many of the usual journalistic requirements that many of the usual journalistic demands are suspended or undergo major retouches or amendments. It is appropriate to distinguish between the cultural journalism in the daily press and that of the niche magazines belonging to the creative unions: writers, visual artists etc.

Keywords: cultural journalism in local press

Articolul de față aruncă o scurtă privire asupra presei locale arădene și asupra felului cum aceasta s-a transformat în timp. Jurnalismul cultural îmbracă o scriitura mai amplă și mai expresivă, cu o tematică diversă, aparte, și mai puțin legată de actualitate, cu o libertate stilistică sporită. După 25 de ani în presa culturală, pot spune că multe din exigențele jurnalistice obișnuite se suspendă aici sau suportă retușuri ori amendamente majore. Se cuvine să distingem între jurnalismul cultural din presa cotidiană și cel din revistele de nișă, aparținând uniunilor de creație: scriitori, artiști vizuali, plastici etc.

Cultura la ziar

Presa scrisă arădeană a pierdut teren în favoarea publicațiilor *online* gratuite, care au oferit posibilitatea cititorilor să comenteze, sub protecția anonimatului, diversele texte publicate de jurnaliști. Cel mai recent raport citit privind starea mass-media în România, elaborat de Centrul pentru Jurnalism Independent¹, sub semnătura Cristinei Lupu, prezintă principalele probleme cu care se confruntă mass-media din România. Raportul s-a bazat pe răspunsurilor a 80 de jurnaliști din 22 de orașe din România, inclusiv din Arad, manageri, profesioniști din zona academică, care au fost intervievați în perioada septembrie 2019 - februarie 2020.

Raportul vorbește deschis despre o deprofesionalizare în rândul jurnaliștilor și despre „tentația” de a pleca spre administrația publică, unde salariile sunt de două-trei ori mai mari, „cel puțin în local”. Hannelore Petrovai, jurnalistă de la Deva, precizează în raport, că „în acest moment, în Hunedoara, există mai mulți jurnaliști în instituțiile publice decât în redacții”. (p.36) După jurnalistul Cătălin Tolontan, de la *Libertatea*, „de o perioadă foarte lungă, începând cu criza din 2009, meseria s-a decojit de luciu și de atractivitate pentru cei tineri. Asta se vede, pentru că în zece ani au intrat relativ puțini oameni tineri care să fie pregătiți sau să vrea să facă meseria asta”. (p.39 din raportul citat)

¹ Starea mass-media în România, Cristina Lupu, Centrul pentru Jurnalism Independent; https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/04/STUDIUL-PRESA-2020_roBT-rev-01.pdf, accesat la 17.03.2022.

Începând cu anul 2007, presa arădeană trece printr-o criză financiară majoră, multe publicații închizându-se sau trecând exclusiv în *online*. Paginile culturale ale ziarelor se reduc. Doar un exemplu ca să înțelegem transformarea. Ziarul pentru care lucram, *Observator*, oferea trei pagini de cultură pe săptămână, cu interviuri ample, cronici de carte, de concert, recenzii de artă plastică, iar evenimentele culturale importante din Arad erau reflectate constant nu doar cu știri simple. (Festivalul național de teatru clasic ținea ziarul în loc până veneam să scriu cronica spectacolului care se termina la ora 23! Apoi lua drumul tipografiei).

Criza din anii 2000 afectează structura din redacții și numărul ziariștilor angajați. Aceștia ajung să cumuleze funcții multiple, acoperind domenii numeroase ale actualității: politic, administrativ, economic, poliție, jandarmerie, sănătate, cultură etc. Tot acum putem vorbi de oportunism, de partizanat, de mercenariat din partea jurnaliștilor, care manifestă obediență față de patroni (care nu de puține ori sunt și politicieni activi) și de structuri ale statului, care plătesc publicitate sau le dau funcții jurnaliștilor. În Arad, de exemplu, mulți reprezentanți ai presei scrise, falimentate, s-au salvat, trecând în barca statului, a administrației locale. Jurnaliștii s-au reconvertit în consilieri ai diverșilor politicieni locali sau în angajați ai Primăriei, ai Consiliului Județean Arad, ai Centrului Cultural Județean sau Municipal de Cultură arădean, ai Regiei de apă-canal etc. Din această postură mulți sunt încă activi în *social media*, în presa *online* sau au emisiuni la singurul post local de televiziune (TV Arad), unde îi au ca invitați pe proprii lor „șefi”. În aceste condiții, obiectivitatea, imparțialitatea, curajul jurnalistului de a critica, de a semnală nereguli sunt inexistente.

Rezultatul jurnalistic este tot mai mult un produs de relații publice, o „reclamă” în care invitatul nu este deranjat cu nicio întrebare dificilă, ci își turuie nestingherit o poveste de succes administrativ/politic. Foarte puține publicații arădene mai au conținut obținut prin munca de documentare a jurnaliștilor, fiind simple platforme care distribuie texte gata scrise de biroul de PR al diverselor instituții. Teatrul, filarmonica nu fac nici ele excepție. De aceea, nu de puține ori, găsim aceleași texte, în ziarele tipărite și în presa *online*, chiar cu aceleași titluri și aceleași conținuturi, fără o minimă intervenție a jurnalistului semnatar.

În ceea ce privește jurnalismul cultural în presa cotidiană, acesta este tot mai puțin îmbrățișat de jurnaliștii arădeni. Din lipsă de timp/spațiu/cultură... „Pe vremuri, oamenii foloseau scaunul de tortură. Acum au Presa”. Acest citat din Oscar Wilde și-a pierdut din actualitate și a rămas, în condițiile actuale ale presei locale arădene, o frază frumoasă, fără acoperire în practică. Ce aș putea să spun despre Ziua Presei într-o perioadă în care domină propaganda, părerismul și bârfa? – se întreba veteranul jurnalist Cornel Nistorescu, în editorialul din 3 mai 2022, intitulat „Ziua Presei fără presă”:

„Ce aș putea să scriu de Ziua Presei când jurnaliștii au devenit stricători de limbă și gropari de subiecte importante pentru țară? Ce aș putea să adaug despre Ziua presei când mă jenez de ce se întâmplă cu presa din țara noastră? Ce să mai zic despre libertatea de exprimare când ea devine importantă numai atunci când trebuie creată adversarilor o problemă? Ce să mai scriu de Ziua Presei când țara noastră nu mai are o rețea de distribuție și foarte puține ziare? Ce să zic de Ziua Presei când o mare parte a presei, indiferent de suport

și de circulație, se reduce la flecăreală?”² (<https://www.cotidianul.ro/ziua-presei-fara-presa, accesat la 6.05.2022>)

Ziarele care rămân tipărite pe hârtie își trec conținutul și în *online* și renunță treptat la pagina de cultură, dar și la articolele complexe, reportaje, interviuri, anchete, preferând să fie culegeri de știri. Nu există, astfel, nicio diferență între ele și publicațiile *online*, de unde cititorul își poate afla informația în timp real și fără costuri, altele decât cele ale conexiunii plătite la internet. În aceste condiții vitrege, în Arad, doar două ziare mai apar în formula clasică, tipărită, unul fiind în limba maghiară: *Jurnal arădean* și *Nyugati Jelen*.

Mulți jurnaliști arădeni cu care am discutat sunt conștienți de compromisul permanent pe care trebuie să-l facă pentru a supraviețui. De cele mai multe ori ei ajung să cumuleze sarcini redacționale: ei documentează și scriu articole din domenii diverse, tot ei ajung să atragă și să aducă efectiv și publicitate pentru publicație, iar unii dintre ei sunt implicați în activitatea de PR pentru diverse partide. În aceste condiții, la capitolul „sacrificate” intră și pagina de cultură. Este redenumită „divertisment” sau „magazin”. Pagina cumulează informații diverse, de la repararea unui ceas din turnul primăriei, până la noile spectacole de pe scena teatrului sau stagiunea de la filarmonică. Informațiile se regăsesc pe majoritatea site-urilor de știri din Arad. Ele le parvin jurnaliștilor sub forma comunicatelor de presă de la diverse instituții. Site-urilor de știri preiau comunicatele primite și le postează, mai departe, în paginile de ziar sau *online*, folosind informația fie cu un alt titlu (situațiile sunt din ce în ce mai rare!), fie utilizează același titlu primit prin biroul de PR al instituției. Cel care rămâne același este textul, corpul informației/știrii. În tabelul de mai jos, avem două exemple de articole, preluate prin biroul de relații publice.

https://www.ziardearad.ro/ceasul-din-turnul-primariei-arad-va-fi-reconditionat-de-o-firma-din-bujac , accesat: 21.06.2022	https://www.glsa.ro/ceasul-din-turnul-primariei-arad-va-fi-reconditionat , accesat: 20.06.2022
 Ceasul din turnul Primăriei Arad va fi recondiționat de o firmă din Bujac Ceasul din turnul Primăriei Arad va fi reparat. La finele săptămânii trecute au început lucrările de demontare a aceluia, urmată de transportul în atelierul unei firme din oraș, fiind demontat obiectul de restaurare. Acum, în atelierul firmei, se desfășoară procesul de recondiționare a ceasului. Pentru recondiționarea ceasului al cărei mecanism nu a suferit deosebit de rău, nu mai funcționa corect și transmiterea era greșită era necesară. În plus, plășile metalice ale ceasului erau afectate de rugină. În timp de 8 luni, orologii va fi supus unui amplu proces de recondiționare care presupune verificarea mecanismului și a componentelor existente, inventarierea părților componente ale ansamblului ceasului, codificarea de rugină și demontarea a componentelor necesare recondiționării și a elementelor degradate sau degradabile ale ceasului, recondiționarea părților componente și recondiționarea mecanismului, efectuarea de probe în atelier, refacerea sistemului audio și ceasului pentru utilizarea melodică, montajul mecanismului reparat în turn, repararea și înlocuirea cadranelor ceasului și a mecanismului pentru mecanismul, controlarea funcționării ceasului care va fi în funcție de oraș și de oraș de oraș, automatizarea ridicării grinzilor ceasului mecanic și efectuarea de reglaje și probe după montajul ansamblului ceasului în turn.	 Ceasul din turnul Primăriei Arad va fi recondiționat Ceasul din turnul Primăriei Arad va fi reparat. La finele săptămânii trecute au început lucrările de demontare a aceluia, urmată de transportul în atelierul unei firme din oraș, fiind demontat obiectul de restaurare. Acum, în atelierul firmei, se desfășoară procesul de recondiționare a ceasului. Pentru recondiționarea ceasului al cărei mecanism nu a suferit deosebit de rău, nu mai funcționa corect și transmiterea era greșită era necesară. În plus, plășile metalice ale ceasului erau afectate de rugină. În timp de 8 luni, orologii va fi supus unui amplu proces de recondiționare care presupune verificarea mecanismului și a componentelor existente, inventarierea părților componente ale ansamblului ceasului, codificarea de rugină și demontarea a componentelor necesare recondiționării și a elementelor degradate sau degradabile ale ceasului, recondiționarea părților componente și recondiționarea mecanismului, efectuarea de probe în atelier, refacerea sistemului audio și ceasului pentru utilizarea melodică, montajul mecanismului reparat în turn, repararea și înlocuirea cadranelor ceasului și a mecanismului pentru mecanismul, controlarea funcționării ceasului care va fi în funcție de oraș și de oraș de oraș, automatizarea ridicării grinzilor ceasului mecanic și efectuarea de reglaje și probe după montajul ansamblului ceasului în turn.

² Cornel Nistorescu, „Ziua presei fără presă”, <https://www.cotidianul.ro/ziua-presei-fara-presa, accesat la 6.05.2022>.

Comunicatul trimis de biroul de relații publice al Primăriei e preluat pe două site-uri diferite, cu titlu ușor modificat, păstrându-se același conținut. Declarația primarului apare în *Glasul Aradului* drept reprezentant al primăriei Arad, iar în *Ziar de Arad* se precizează numele primarului din Arad, Călin Bibarț.

Jurnaliștii locali preferă acest tip de tratare a subiectelor de presă, deoarece îi scutește de un minim efort de documentare, ce ar fi dus la articole mult mai complexe. O documentare jurnalistică suplimentară (legată de meșterul ceasornicar, de complexitatea procesului de reparație, de costurile procesului etc.) ar dura mai mult timp. Redacțiile locale, cu tot mai puțini jurnaliști angajați, nu își mai permit financiar un astfel de demers. Ruben Onișor, jurnalist la *Glasul Aradului*, student al facultății arădene de stat, „Aurel Vlaicu”, mărturisea, legat de acest subiect, că „procesul de documentare, la ziarul la care lucrează, depinde de cât de mult se dorește investiția în procesul finit, în articolul jurnalistului. Am observat de-a lungul timpului că un jurnalist cu experiență, relații, surse multiple, mereu va cere mai mulți bani de la patronul ziarului, pe când un jurnalist tânăr va fi plătit mai prost. Și de aceea, interesul tânărului pentru un text mai complex va fi unul mai scăzut”.

Astăzi, problema sesizată este lipsa interesului pentru articole mai complexe din partea tuturor jurnaliștilor angajați, indiferent de vârsta sau experiența lor în breaslă. Din discuțiile purtate cu studenții noștri, angajați în diferite redacțiile din Arad, soluții ar fi.

„Una dintre măsurile necesare este creșterea numărului de jurnaliști în redacții, care ar permite alocarea unui timpului necesar documentării unor articole mai bune”; „Desigur, o astfel de investiție ar fi una extrem de costisitoare, iar editorii se așteaptă la profit mare cu investiție cât mai mică. Astfel, ca jurnalist trebuie să te adaptezi, iar pentru documentarea pe teren să aloci un timp mai scurt”; „Jurnaliștii nu au timp să creeze conținut nou sau să se documenteze pe teren tocmai din cauza volumului mare de articole pe care trebuie să le publice”; „O îmbunătățire ar putea fi adusă de colaborarea cu studenții de la Jurnalism, aflați încă pe băncile facultății, studenția care pot face «munca de jos» și anume comunicate de tip «copy-paste», iar jurnaliștii cu experiență să realizeze articole documente, muncite și de mare interes”. (Ruben Onișor, jurnalist la *Glasul Aradului*)

Legat de departamentele de relații cu presa și folosirea lor în procesul de documentare, studenta noastră, Andreea Daniela, angajată a publicației *Special Arad*, este de părere că „departamentele de relații cu presa au devenit tot mai slab pregătite. Pe perioada pandemiei de Covid au profitat din plin de cele 30 de zile în care nu erau obligați să ne răspundă la solicitări și, de multe ori, dacă dorești să primești informațiile telefonice sunt șanse să rămâi neinformați. Mai nou, unii dintre cei care se ocupă de aceste birouri de informare s-au obișnuit să uite să te mai sune sau chiar să dea subiectul tău altui ziar cu care are o legătură mai bună”. (Andreea Daniela, jurnalist, *Special Arad*)

După Petre Don, de la *Glasul Aradului*, „ziaristul nu are timp liber niciodată, el este în permanență conectat la realitățile imediate, din jurul său. Trebuie delimitat un ziarist de un funcționar, de un slujbaş oarecare. Un ziarist adevărat are în loc de ochi lentilele unui aparat foto, iar în loc de urechi, un reportofon veșnic deschis.(...) Cu toate că tehnica electronică este covârșitoare în viața de fiecare zi a tuturor membrilor societății, deci și a gazetarilor, și este, deci, indispensabilă, cred sincer că reportajul de teren este superior celui documentat de pe computer. Prezența la fața locului a reporterului este una benefică, mai credibilă decât receptarea realității prin surse de comunicare electronice. Computerul nu are simțul mirosului, al pipăitului, computerul nu simte durerea, computerul nu știe să zâmbească, să plângă”. (Petre Don, jurnalist, *Glasul Aradului*)

„O documentare corectă și amănunțită face cel puțin 50% din material. Articolul se scrie singur, așa se zice în jargonul jurnalistic. Înainte era 90% documentare pe teren și restul de 10, la calculator. Acum ponderea s-a inversat”. (Gabriel Constantinescu, jurnalist, *Glasul Aradului*)

În *online*-ul arădean, cultura e abordată într-un stil colocvial, jurnaliștii fiind convinși că un soi de abordare *cool* îi apropie mai ușor de cititori. Cornel Nistorescu numea acest stil, „scăldat”: „Cretinismele, și pe hârtie și pe net, sunt egale, au aceeași valoare. Nu se poate să faci jurnalistică fără să vorbești cu subiectul. Jurnalistica a ajuns o profesie făcută pe mobil. Pe net și pe mobil”.

Nici pentru revistele de nișă, culturale, situația nu este deloc una favorabilă. Iată o mărturisire din 2015, care e valabilă și astăzi, din păcate:

„S-a cam ales praful de revistele literar-culturale de la noi. Nimic n-a mai rămas din audiența, efervescența și influența (deopotrivă literară și ideologică) pe care-o aveau în anii '90, nici măcar din diversitatea anilor 2000. (...) Calitatea revistelor literare a scăzut dramatic pentru că nu le mai face nimeni care să se priceapă, iar asta pentru că nimeni nu mai e motivat, nici cultural, nici financiar, să se dedice unei reviste. Nu există finanțări pentru colaborări; prin urmare, conținutul e de umplutură. La fel se întâmplă și cu revistele sau platformele online care se ocupă de cărți; la fel de mediocre: materiale traduse de pe Internet, recenzii irelevante, topuri de cărți/autori alcătuite de, chipurile, utilizatori, și în care scriitorii adevărați nici nu apar (Cărtărescu sau Brumaru vor fi mereu pe locuri inferioare, cu sute de voturi mai puține decât cine știe ce blogger sau scriitor anonim care și-a publicat singur cartea în câteva exemplare) (...) Câteva reviste fac însă eforturi notabile să ofere un anumit standard cultural, dar circulația, audiența și influența lor sunt inexistente în afara mediului scriitoricesc; și nici măcar acestor reviste nu le-ar strica o regândire a formulei, în sensul deschiderii perspectivelor culturale, al îmbogățirii conținutului, al stilului și al ideilor vehiculate, nu mai vorbesc de grafică – de multe ori, ele sunt bătrânicioase și rămase în ograda națională unde, din păcate, nu se

întâmplă mare lucru. E nevoie de bani, dar e nevoie și de oameni noi care să fie atrași înspre presă, să descopere importanța și pasiunea de a face o revistă”.³

Revistele de nișă. „ARCA”

„ARCA», revista arădeană a Uniunii Scriitorilor, fondată în februarie 1990, rămâne un „magazin cultural, în sensul superior al cuvântului (...) Miezul ei e receptarea critică a fenomenului cultural prin spirite intransigente și inabordabile altfel decât prin ofertă culturală autentică. (...) «Arca» – și asta o singularizează în peisajul revuistic actual – publică în fiecare ediție pictori, scenografi, sculptori, graficieni, fotografi de artă contemporană” (Vasile Dan, scriitor, redactor-șef al revistei)

Presa literară arădeană reprezentată prin revista „Arca” nu e în niciun pericol atâta timp cât funcționează după criteriul valorii, iar *spiritul critic* nu e înghițit de ambiții provinciale. „Deculturalizarea publicului” ce „trebuie reînvățat să citească din școala generală”, „lipsa recenzorilor valoroși”, „pericolul localismului” pentru o revistă literară, culturală, într-o vreme aspră din punctul de vedere al codului de valori, iată doar câteva teme de gândire viitoare. Îmi place să cred că azi, revista de cultură „ARCA” oferă o omologare a valorilor, dar și o igienizare în câmpul culturii vii, prin spiritul ei critic. Altfel, demersul jurnalistic cultural e o risipă de energie, bani, hârtie.

Bibliografie:

Chivu, Marius, „Cele mai bune reviste literare”, în *Dilema veche*, nr. 602, 27 august - 2 septembrie 2015.

Lupu, Cristina, „Starea mass-media în România”, Centrul pentru Jurnalism Independent; https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/04/STUDIUL-PRESA-2020_roBT-rev-01.pdf, accesat la 17.03.2022.

Neamțu, Carmen, "Genres of Cultural Journalism: Theatre Review", *Cadernos De Literatura Comparada*, (44/2021), p. 227-238. Revista do Instituto de Literatura Comparada Margarida Losa. DOI: <https://doi.org/10.21747/2183-2242/cad44a13>

Neamțu, Carmen, *Limbă și stil în presa scrisă*, Ed. Mirador, Arad, 2007.

Nistorescu, Cornel, „Ziua presei fără presă”, <https://www.cotidianul.ro/ziua-presei-fara-presa>, accesat la 6.05.2022.

³ Marius Chivu, „Cele mai bune reviste literare”, în *Dilema veche*, nr. 602, 27 august - 2 septembrie 2015.

SCRIERILE SENECAE, INTRE TEMATISM SI TEXTUALISM

Mihai Valentin VLADIMIRESCU

Prof. Univ. Dr. Habil., University of Craiova

Abstract: This paper seeks to uncover Seneca's brilliance as a writer, unearthing his use of rhetorical devices and tropes alongside the sophisticated methods he employed to construct literary and philosophical personas in both prose and dramatic works. In an era characterized by tyranny, suffering from disease and premature death, Senator Seneca proclaimed hope through Stoicism – delivering a new message that provided comfort amidst distress during times of political instability. Rhetoric, the science of persuasive public speaking, has been a pivotal part in communication since ancient times. The form of rhetoric provides insight into what was intended to be communicated by the speaker and their intention for forming a relationship with their audience.

Keywords: Seneca, writings, literary style, rhetoric

Lucius Annaeus Seneca este renumit în întreaga lume pentru remarcabila moștenire lăsată prin vasta sa operă, prin stilul său de a scrie și prin filosofia sa aplicată. Scrierile sale se bazează pe o varietate de surse din literatură, retorică și înțelepciune morală. El nu a fost doar un scriitor, ci și un filosof care a asimilat ideile diferitelor școli de gândire, oprindu-se în cele din urmă asupra stocismului, cu propria sa abordare. Ideile sale filosofice sunt elucidate prin piesele, prin dialogurile și tratatele sale codificate în limbaj retoric cu argumentații metaforice persuasive bine elaborate, conturând în esență un maestru al literaturii în proză. Seneca se distinge ca un filosof respectat și un scriitor desăvârșit al epocii de aur a literaturii latine. El cunoștea profund ritmurile limbii latine și le-a folosit cu mare efect în lucrările sale, îndeosebi în „Scrisorile către Lucilius” și „Despre binefaceri”. Lucrările sale scrise în secolul I d.Hr. exprimă nu numai stilul său literar rafinat, dar și convingerile sale filosofice și morale. În timp ce scrierile atribuite lui Seneca acoperă multe subiecte legate de literatură, filosofie și retorică, cea mai semnificativă temă este abordarea moralistă a vieții, specifică înțelepciunii stoice. Cu un stil literar unic, ce combină filosofia și retorică în tonuri moraliste viguroase, el a devenit cunoscut ca unul dintre cei mai mari scriitori ai antichității¹.

Deși nu era întotdeauna original în ideile sale, el și-a dezvoltat propria abordare, văzând literatura ca pe o formă de exprimare a înțelepciunii, bazându-se pe concepte și proverbe comune pentru a oferi literaturii sens și scop. Această abordare pătrunde nu numai în literatura sa, ci și în filosofia sa care s-a concentrat în mare parte pe implicarea în școala stoică². Ca atare, scrierile lui Seneca rămân semnificative până în zilele noastre

¹ Mulți critici vorbesc despre abilitățile sale de a valorifica limbajul vernacular cu un fler pasionat și cu o fină înțelegere a psihologiei umane. Fiind evident faptul că Seneca a aplicat în scop pedagogic o complexitate stilistică tuturor lucrărilor sale, multe dintre strategiile retorice ale lui Seneca dezvăluie modul în care acesta a recurs adesea la patosul retoric pentru a-i implica emoțional pe cititori și pentru a contesta convingerile stoice comune.

² Trăsătura cea mai remarcabilă a stilului literar abordat de Seneca este modul extraordinar de reușit în care îmbină filosofia și literatura, opera sa fiind scrisă parcă pentru a permite ca fuziunea dintre gândirea stoică și literatura

datorită relevanței lor de-a lungul timpului atât pentru literatură, cât și pentru aspectele filosofiei morale. Lucrările sale și contribuțiile sale substanțiale la filosofie sunt foarte apreciate până în zilele noastre. Retorica excesivă nu a fost o trăsătură principală a stilului său literar, el trimițându-și în schimb cititorii înapoi la învățătura morală reflectată în literatura clasică. Explorând adesea ideologia și problemele contemporane, a scris o satiră binecunoscută - „Apokolokyntosis” - care apelează la ironii puternice pentru a comenta referitor la morala claselor aristocratice subliniind importanța liberului arbitru și a autocontrolului într-o lume romană din ce în ce mai modelată de forțe externe. Privit holistic, Seneca este un filosof antic cu o gândire bazată pe o retorică viguroasă, cufundată în lecțiile morale ale vremii, multe dintre piesele sale conținând mesaje și comentarii politice.

De-a lungul veacurilor, opera lui Seneca a reprezentat o sursă de inspirație pentru scriitori, ideile sale fiind preluate chiar și în timpul Angliei elisabetane³. Lucrările sale au avut un impact semnificativ asupra generațiilor viitoare, în special în perioada Renașterii, când doctrinele sale morale erau de o importanță vitală. Scriitori de mai târziu, precum Francis Bacon și Montaigne au fost puternic influențați de etica sa fundamentală. Versiunea stoicismului configurată de către Seneca, devenită proeminentă mai târziu, a inspirat puternic literatura, multe dintre scrierile sale supraviețuind de-a lungul timpului. Alături de scrisorile către Lucilius, lucrările sale sunt compuse în mare parte din mângâieri pe care le-a scris familiei și apropiaților, terapia stoică și abilitățile de rezolvare a problemelor devenind teme recurente. Aplicând tehnici retorice deosebit de subtile, Seneca se va remarca prin stilul persuasiv al scrierii.

Retorica lui Seneca a fost fundamentală în dezvoltarea literaturii și gândirii occidentale, influențând atât aspecte ale culturii romane, cât și gândirea modernă. Colecția sa de „Consolații” a avut drept scop oferirea de sfaturi celor care au întâmpinau anumite greutăți sau necazuri, sfaturi ce vor fi prezentate în dezbaterile filosofice până în timpurile moderne. Construite pe îndrumări parenetice, consolațiile oferă o perspectivă asupra opiniilor societății romane referitoare la monoteism și stoicism, arătând influența clară a gândirii etice epicuree⁴. Aceste răspunsuri personale care îmbină discursul rațional și emoțional demonstrează, de obicei, o abordare comună: o introducere narativă a cauzei, declarații care infirmă problema percepută (în esență, argumente care susțin punctul de vedere al autorului) și o concluzie urmată de scurte remarci menite să ușureze durerile. Obiectivul principal al lucrărilor lui Seneca nu este acela de a oferi predici sau lecții, ci mai degrabă de a furniza înțelepciune concretă capabilă să ghideze oamenii aflați în momente dificile. În plus, oferind o abordare accesibilă a marilor teme filosofice ale vremii,

latină să atingă perfecțiunea pentru prima dată. Alții consideră că stilul dramatic de a scrie era o tehnică stilistică intenționată implementată de Seneca însuși pentru a avea un efect emoțional imediat asupra auditoriului.

³ Trebuie avut în vedere faptul că stoicismul este fundamental pentru înțelegerea operelor sale, iar dacă intenția filosofică rămâne constantă în timp, formele artistice, mai contingente și mai vulnerabile la schimbarea concepțiilor, oferă un indicator esențial pentru înțelegerea lui.

⁴ „Monoteismul lui Seneca este filosofic, adică abstract, impersonal (zeul filosofilor este liber de mânie), Dumnezeu creștin este personal. Însă atunci când vorbește despre înțeleptul stoic, Seneca evocă sentimentele tipic romane de pietas și de religio. Soluția la problema teodiceii nu este căutată în speculații monistice, nici dialectice, ci în însăși viața filosofului. Chiar și în antropologie există paralele și diferențe caracteristice: stoicul vrea să realizeze idealul său prin intermediul rațiunii și utilizând propriile forțe în această viață.” (Albrecht, 2001: 32)

scrisorile către Lucilius demonstrează că Seneca înțelegea stoicismul atât ca pe o filosofie personală, cât și ca pe o idee care trebuia împărtășită prietenilor. Scrisorile sale rămân o sursă de înțelepciune atemporală despre cum se poate trăi cu virtute și demnitate în vremuri dificile. Scrise în secolul I d.Hr., cele 124 de scrisori sunt la fel de aplicabile astăzi ca acum două mii de ani. Folosind multe metafore, analogii și alte tropi literari, el reușește să-și transmită eficient ideile, implicându-și foarte mult cititorul în dezbateri⁵. Chiar dacă scrisorile sunt adresate direct lui Lucilius, ele conțin sfaturi care se aplică unui public mai larg. Adeseori, limbajul acestor scrieri este poetic, oferind o perspectivă unică asupra stoicismului, dar și asupra atitudinilor despre moralitate predominante în acea vreme. Potrivit lui Liz Gloyn, „în ciuda aparentului context intim al compoziției, în special pentru consolationes, Seneca pare să aibă în minte întotdeauna publicarea scrierilor sale. El încearcă astfel să realizeze un echilibru între nevoile a două auditorii: unu care ar fi familiar cu noțiunile de bază ale stoicismului și care ar aprecia astfel încorporarea filosofiei stoice în argumentație și un alt grup, fără background filosofic, care nu ar rezona cu conținutul stoic” (Gloyn, 2017: 8).

Stilul său este renumit pentru frazeologia captivantă și alegerea atentă a cuvintelor care joacă un rol esențial în transmiterea convingerilor sale morale, adăugând o mulțime de perspective fascinante geniului său inventiv⁶. Pe lângă utilizarea adaptată a retoricii, recurgerea la o utilizare spectaculoasă a imaginilor vii, a hiperbolelor și anecdotelor dezvăluie, în majoritatea cazurilor, un joc de cuvinte subtil. De asemenea, adeseori subminează așteptările, trecând de la umor la seriozitate și afișând o variație de ton care reușește să capteze imediat atenția cititorului modern⁷.

Cunoscut pentru tragediile sale tulburătoare și pentru explorările profunde ale condiției umane, Seneca nu se sfiește să sugereze perspective cheie asupra modului în care el construiește sens în piesele sale, perspective care pot fi aplicate înțelegerii noastre moderne⁸. Contextualizând lucrările lui Seneca în spectrul mai larg al gândirii romane clasice, o atenție specială trebuie acordată și modurilor în care unul dintre cei mai proeminenți autori ai Romei recurge la maxime paradoxale pentru a articula idei

⁵ După cum remarca Rosanna Marino, „Unul din argumentele aduse de detractorii adevăratei valențe literare a scrierilor lui Seneca este cel legat de forma-epistolă ca emulație sugerată pe de o parte de epistolarul lui Cicero din *Ad Atticum* și de cel etic al lui Horațiu, iar pe de altă parte, de scrisoarea lui Epicur către Idomeneu, putând fi deja trasată, însă nu într-un mod definitiv, o primă analogie cu modelul grecesc, în legătură cu corpusul epistolar al lui Platon, pentru semnificativa relație de complementaritate, în ambele scrieri, între scrierea despre sine și parenezele filosofice. Este bine să plecăm de la atitudinea lui Seneca față de astfel de modele pentru a înțelege mai bine specificitatea corespondenței senecane în raport cu stilul literar similar practicat de iluștri predecesori din Grecia și din Roma” (Marino, 2011: XXIV)

⁶ Stilul lui Seneca poate fi văzut și ca o punte care leagă lumea lui Cicero și Vergil de cea a literaturii moderne. Lucrările lui Seneca sunt guvernate de un omniprezent simț stoic al tragediei vieții umane și al naturii ei esențial seculare, lăsând să se întrevadă priceperea lui Seneca de a pune în lumină condiția umană prin reflecțiile sale filosofice și prin meditațiile sale poetice. Rămânând puternic ancorate în preocupările cotidiene la oamenii, tragediile lui Seneca arată o strălucire de neegalat în manipularea ideilor filosofice.

⁷ Incorporând referințe atât de la autori latini precum Ovidius, Vergilius sau Terentius cât și de la autori non-latini, Seneca extinde și mai mult granițele literaturii imperiale.

⁸ Într-adevăr, Seneca a fost mult timp privit ca un maestru al retoricii latine și al diferitelor stiluri literare, cu o capacitate înăscută de a trezi emoții cititorilor prin simpla putere a cuvintelor sale. Acest lucru este evidențiat în special în stilul dramatic folosit în tragediile sale, putând vorbi despre un amestec uimitor de grandoare declamativă și acuratețe psihologică care stă mărturie a abilității și talentului remarcabil al lui Seneca.

complexe. Seneca este celebru pentru expresiile sale scurte, dar puternice, care ating teme atemporale, cum ar fi viața, moartea și relația oamenilor cu natura. Ceea ce îl face pe Seneca să marcheze o nouă eră în literatură și să iasă în evidență față de alți scriitori ai perioadei clasice este îmbinarea de lecții morale cu tehnici de povestire care prezintă personaje complexe ce trec prin călătorii emoționale menite a explora diverse raționamente și credințe. Seneca nu a lăsat numai tratate filosofice, ci și colecții de scrisori și analize retorice în proză, tragedii clasice pline de limbaj poetic profund, el având această înclinație de a crea lucrări extrem de influente, cu o putere emoțională incontestabilă.

Stilul literar al lui Seneca a fost mult timp admirat pentru încărcătura dramatică nestăpânită și pentru eleganță, lucrările sale pline de alegorii prezentând o gamă largă de tonuri care transcend orice clasificare de gen. Mai mult, referințele pe care Seneca le face la autori anteriori reprezintă o componentă esențială a alegerilor sale stilistice. Scrierile lui Seneca sunt renumite pentru stăpânirea și precizia limbajului, pentru atenția la măsura metrică și la antrenarea componentelor fonologice observate în compozițiile sale, cu un accent specific pe utilizarea distinctă a retoricii, poeticii și a dispozitivelor stilistice⁹. Claritatea și vigoarea cu care se exprimă Seneca, fermitatea stilului propriu, dar și bogăția lexicului său, cu greu pot fi depășite în literatura latină.

Tehnicile literare inovatoare și adesea neconvenționale au fost multă vreme obiectul cercetărilor clasiști, filosoful stoic străduindu-se să obțină un efect pur pictural prin utilizarea exagerării și a unei combinații nuanțate de reflecții și imagini. Stilul literar al lui Seneca este adesea considerat de către cercetori drept ineluctabil, carismatic și intens. Lucrările sale încapsulează teme precum pasiunea, ura, puterea și dreptatea care rezonază cu cititorii de astăzi, așa cum au rezonat cu cititorii din timpul său.

Încorporând convenții și tehnici ale altor autori celebri din acea vreme, stilul literar al lui Seneca a fost adesea caracterizat de critici ca fiind plin de emoție, complexitate și teatralitate, în dramaturgia lui întrezărindu-se o îndepărtare revoluționară de concizia eschiliană și de frumusețea rece a tragediei grecești. Această abatere are ecou și în celelalte lucrări ale sale; de exemplu, în Epistole, Seneca stabilește o dilemă tipică între tradiția trecută și nevoile actuale, între obligațiile autorului față de o convenție artistică și dorința sa de a folosi forme noi de exprimare pentru mesajul său moral. Deși lucrările sale sunt văzute adeseori ca fiind inspirate de o viziune stoică asupra lumii¹⁰, el are o grijă meticuloasă și pentru detalierea verbală nu numai a structurii, ci și a sunetelor, trecând peste linia de separare dintre ceea ce este poezie și ceea ce este simplă retorică.

Prin utilizarea atentă a tropilor retorici și a unui limbaj figurativ elaborat, Seneca reușește să stimuleze pasiunea cititorilor față de orice subiect abordat, stilul său din *De Beneficiis* sau *De Ira* reflectând o măiestrie deosebită care face ca declamațiile să prindă

⁹ În consolațiile scrise ca răspuns la tragediile suferite atât de el însuși cât și de alții, Seneca folosește adesea o structură mimetică sau dialogică care permite îndemnul filosofic să se amestece cu imagini figurative. Consolațiile lui Seneca demonstrează o interacțiune inteligentă între doctrina stoică și convențiile grecești tradiționale pentru elogiarea indivizilor.

¹⁰ Este evident de ce atât de mulți clasiști moderni îl consideră una dintre cele mai semnificative figuri din literatura romană: stilul lui Seneca este extrem de ilustrativ, plin de vervă și împodobit cu ornamente. Această eleganță îi permite lui Seneca să-și transmită filosofia cu și mai multă putere și impact, în special în domeniul moral.

viață prin simple cuvinte. Retorica lui Seneca se ridică la o perfecțiune tehnică neasemănată, deschizând o nouă lume literară, motiv pentru care este considerat un maestru al elocvenței latine, fiind admirat deopotrivă de clasiști și de filosofi moderni. Într-adevăr, încă din lucrări precum *Hercules Furens*, *Phoenissae*, *Troade* sau *Octavia*, Seneca a dat dovadă de o finețe remarcabilă în punerea în aplicare a retoricii, trăsătură care poate fi observată în toate lucrările sale. Seneca demonstrează o mare familiaritate și cu convențiile poeziei latine, obținând în același timp vivacitate prin concentrarea susținută asupra unei singure dispoziții sau situații. Vom întâlni o ortografie îngrijită, o dragoste pentru antiteză și paralelism și, deși maximele și preceptele ocupă un loc aparent disproportionat, în general ne simțim în prezența unui autor al cărui unic scop este edificarea. Aceste observații dezvăluie și mai mult bogăția și profunzimea stilului de scriere al lui Seneca, dar și modul în care acesta continuă să transforme modurile în care interpretăm textele clasice astăzi.

Stilul literar al lui Seneca a fost salutat ca strălucitor din punct de vedere stilistic, nuanțat din punct de vedere psihologic și variat din punct de vedere retoric. Folosirea frecventă a repetiției, a imaginilor vii și apetitul pentru dramă sunt adesea considerate ca fiind fundamentale pentru anatomia retorică romană de mai târziu. Mai mult decât atât, învățăturile sale morale au fost apreciate pe scară largă presupunându-se că au avut un impact major asupra gândirii morale creștine de mai târziu în formarea conceptelor teologice bazate pe scrierile Sfântului Apostol Pavel. Plecând de la observarea persuasiunii agresive folosite adeseori pentru a-și afișa argumentele într-o varietate de forme, mulți cercetători au considerat că Seneca oferea un mediu unic între aderarea la forma stoică și îmbrățișarea teoriei retorice stabilite de către Cicero.

Întotdeauna un personaj controversat, Seneca a fost singurul stoic care a scris în latină, acuitatea sa filosofică și independența gândirii făcând lucrările sale incitante și provocatoare pentru cititorul modern¹¹. Limba greacă fusese limba filosofiei pentru secole la rând, latina fiind doar un instrument inferior mai puțin flexibil și lipsit de vocabular tehnic. Ca politician, el a trebuit să facă multe compromisuri pentru a se menține în sfera puterii. Asemenea discipolilor și interlocutorilor săi, Seneca se consideră pe sine doar un simplu călător pe calea spre desăvârșirea morală. Drumul spre înțelepciune cere un angajament constant de vindecare a patimilor care distrag rațiunea de la cunoaștere și o împiedică să practice virtutea. Seneca afirmă că virtutea nu este rezervată doar unor persoane sau grupuri selecte, ci se află la dispoziția tuturor oamenilor. În vremuri foarte dificile, Seneca și-a folosit îndârjirea pentru a aduce o mângâiere profundă contemporanilor săi, preluând din stoicism conceptul de egalitate a drepturilor omului și de apărare a demnității omului în societatea romană în care domnea o puternică inechitate între oamenii liberi, sclavi și liberi.

Moștenirea lăsată de Seneca în istorie este o adevărată comoară, el fiind recunoscut drept unul dintre cei mai mari dramaturgi și moraliști. Cele opt, poate nouă tragedii ale sale au avut influențe puternice în secolul al XVI-lea și în special asupra dramei clasice

¹¹ Filosoful stoic aplică în mod strălucit ideile stoice în arta călăuzirii morale printr-o infuzie subtilă de terminologie stoică demistificată, reconfigurând comportamentul stoic pentru a se potrivea capriciilor timpurilor moderne. Scrierile sale explorează stoicismul ca și cum s-ar adresa contemporanilor noștri, nu filosofilor din vremea sa.

franceze. Nu în mod neașteptat, se regăsesc în ele idei îndrăgite de către filosofi și în special de stoici, precum pericolele bogăției, a puterii și a luxului, valoarea vieții simple, efectele orbitoare ale patimilor, soarta inevitabilă. Scrierile lui Seneca examinează efectele pasiunilor și ale loviturilor sortii asupra vieții personajelor sale. Pentru stoici, soarta era identificată cu destinul și cu providența; pentru dramaturgi, oamenii erau supuși unei puteri ostile care le-ar fi dictat cursul vieții. Pentru înțeleptul stoic pasiunile reprezintă urmări ale unei judecăți greșite, pe când pentru Seneca ele se combină în moduri diverse pervertind mințile oamenilor. Multe din personajele lui Seneca sunt mai degrabă simboluri ale furiei, geloziei, cruzimii, fricii, mândriei și dragostei decât ființe omenești. El folosește toate resursele cunoscute ale recuzitei retorice, schimburile scurte de cuvinte contrastând cu lungile discursuri de autoanaliză care creează atmosfera intensă în care se poate regăsi cititorul. El a fost, fără îndoială, un maestru al alegerii gândurilor, angajându-și toată forța în tratarea a nenumărate subiecte. De foarte multe ori, umorul său este însoțit de reflecții pertinente, chiar și în cele mai obișnuite situații. Scrisorile lui Seneca oferă un spațiu captivant pentru schimbul filosofic, în care cei doi participanți la dialog nu se află față-în-față, ci se exprimă într-o comunicare intimă, prin intermediul unei corespondențe.

Brad Inwood consideră că în ultimii ani au apărut două evoluții referitoare la modul cum trebuie abordat rolul lui Seneca ca scriitor filosofic. În primul rând este vorba de o creștere a interesului pentru noțiunea de îndrumare morală, cealaltă abordare referindu-se la studiul literaturii. Inwood este de părere că „cercetătorii literaturii antice sunt acum mult mai precauți la referințele biografice relativ simple bazate pe lucrările pe care ei le studiază și există o apreciere mult mai mare acum pentru evazivitatea autorului dincolo de textele pe care le-a scris, pentru complexitatea rolurilor pe care le poate juca un autor și pentru dificultatea izolării cu suficientă încredere a unui fapt biografic și determinant central care ar putea ghida înțelegerea noastră a operelor literare” (Inwood 2007: XVI).

Seneca a avut un interes timpuriu pentru filosofie, pentru oratorie și pentru literatură ajungând la un moment dat consilierul apropiat al împăratului Nero și cea mai proeminentă figură literară a generației sale. Seneca se simte destul de confortabil în a adopta puncte de vedere independente și critice atunci când se referă la diferiții săi predecesori stoici. Stilul său arată suficient de clar că a scris cu ușurință, el însuși comparându-și scrisorile cu adresările publice orale și vorbind despre ele ca despre cele mai bune mijloace de a transmite principiile filosofiei. Se pare că atunci când și-a scris scrisorile către Lucilius, Seneca citea cu entuziasm și admirație Scrisorile lui Epicur, celebre în antichitate pentru simplitatea și claritatea lor, calități pe care filosoful nostru le accentuează ca fiind corespunzătoare limbajului filosofiei¹².

Un stil prea elaborat nu trebuie considerat o caracteristică de bază a unei scrieri, simplitatea trebuind să fie văzută ca o preocupare primordială a scrisului filosofic. Este o

¹² „O altă trăsătură spre a recunoaște abordarea comună a lui Seneca este faptul că nicio scriere senecană nu permite să fie citită într-un mod mono-generic, ci ca parte a unui proiect poligeneric mai amplu. Deși dialogurile și scrisorile sunt diferite, dialogurile folosesc adeseori un gen epistolar, iar epistolele includ unele scrisori care sunt echivalente în scop și lungime cu dialogurile. Există o continuă incorporare a unui gen într-altul” (Ker 2006: 31).

rușine, în opinia lui, ca un filosof să spună un lucru și să gândească un altul, și încă mai rușinos este a scrie un lucru și a gândi altul. Trebuie să existe o unitate armonioasă între ceea ce gândim, vorbim și trăim. Spiritul omului trebuie să se întrevadă și în modul său de a se exprima și de a scrie. Seneca mărturisește în repetate rânduri că a urmărit să fie sincer în propriile sale scrieri. Amintindu-i lui Lucilius să nu se preocupe excesiv cu detaliile la care erau predispuși stoicii, Seneca afirma în mod general că lucrurile clare sunt cele care devin virtute. Principiul cardinal al eticii stoice este acesta: binele pentru om este virtutea, iar răul este reprezentat de viciu. Seneca a exprimat în mod perfect această doctrină și a reconfirmat-o în moduri diferite, în mod continuu.

Seneca se concentrează asupra modului în care oamenii riscă să intre într-o spirală autodistructivă. Acest lucru este foarte evident, de exemplu, în *Phaedra*, un text care a atras numeroase interpretări ce țin de registrul psihologic, unele dintre ele conducând la schimbarea dinamicii piesei originale. Sinuciderea era venerată în cultura aristocrației acelei epoci, iar membrii aristocrației par să fi fost nerăbdători să se alinieze modelelor de sinucidere stabilite pentru a-și manifesta respectul și admirația față de ceilalți. Pe de o parte, Seneca își asumă responsabilitatea de a o consola pe Helvia prin meditația sa referitoare la exilul filosofic, pe de altă parte lansează un atac acerb la adresa autorității romane care l-a expulzat: hotărârile puterii devin irelevante în fața libertății sufletești și culturale oferite de călătoria spre înțelepciune¹³.

Pentru Seneca, cel mai important proiect este acela de a oferi cititorilor o silogistică stoică și un îndrumar teoretic prin care pot identifica în mod corect conceptele. Pe de o parte, Seneca încurajează cititorii să abordeze textele altor autori cu multă deschidere, pe de altă parte apelează el însuși la expresii convingătoare atunci când se adresează unei anumite persoane. Simpla studiere teoretică nu poate schimba viețile cititorilor. Dacă dorești sincer schimbarea, trebuie să ai perseverență când vine vorba de trăirea unei vieți mai bune. Așa cum spune Margaret Graver: „ca cineva să citească un text în mod terapeutic, trebuie să înceapă prin a deveni el însuși autor” (Graver 1996: 176).

Seneca își permite luxul preferinței pentru stilurile retorice de argumentație pentru a acoperi tot interesul față de multe dintre chestiunile filosofice greu de înțeles pe care cineva trebuie să le urmeze și plasează argumentația retorică la începutul prezentării părților etice mai dificile ale filosofiei stoice. Rezultatul este un stoicism care minimizează argumentația filosofică și sprijină concluziile etice pe care le prețuiește atât de mult. Seneca folosește formule retorice de argumentare pentru a aduce în discuție diferite chestiuni filosofice greu de înțeles, având un scop bine definit: oferirea de soluții practice la problemele vieții¹⁴. Pentru ca cititorii să se regăsească în viziunea sa despre

¹³ Exilul poate fi văzut ca o metaforă a opoziției față de autoritatea imperială. Dată fiind alungarea filosofilor din Roma în secolul I d. Hr, „exilul devine într-un fel semnul distinctiv al filosofului care vorbește liber. Limbajul exilului conține astfel un angajament polemic cu puterea romană, iar laudata transcendență a umilinței și a suferinței impuse de către exil pune în lumină superioritatea filosofului față de stăpânirea imperială” (Whitmarsh 2001:141).

¹⁴ „În limba sa, el a creat un nou vehicul pentru filosofia romană și și-a exprimat adevărurile despre starea umană și despre aspirațiile umane care au fost o sursă de inspirație pentru nenumărați cititori în momente de perplexitate. Împotriva acuzației de sterilitate și ipocrizie putem și trebuie să fixăm realizarea foarte concretă a lui Seneca de a stabili într-un nou stil de proză latină o modalitate de a privi lumea care a adus confort și inspirație oamenilor de-a lungul veacurilor, în vremuri de necazuri. Pentru că Seneca a înțeles deficiențele și, mai ales, emoțiile ființelor

lume, Seneca aplică stilului său de scris tehnicile retorice ale vechii tradiții spirituale, dorindu-și foarte mult ca oamenii să simtă puterea uimitoare care vine odată cu trăirea unei vieți conforme cu principiile stoicismului. Seneca insistă asupra faptului că valoarea morală se află în stări de spirit care nu se manifestă neapărat în fapte pe care comunitatea le poate vedea. Pentru stoici, crezurile unei persoane pot fi modificate numai prin oferirea unor argumente raționale și filosofice mai bune, arătând în mod clar care sunt efectele lor asupra vieții.

Etosul literar al lui Seneca se concentrează în jurul moralității, dezvoltării personale și depășirii fricii și suferinței prin voință și rațiune (Spranger & Inwood 2017), explorând intens totodată chestiuni legate de soartă și liberul arbitru, responsabilitate și viața socială. Când se pune problema reconcilierii prezenței răului și nefericirii cu o Providență al cărei ochi vigilent controlează toate lucrurile, Seneca creează un limbaj care analizează în mod rațional modul în care oamenii ar trebui să interpreteze în mod optimist astfel de evenimente. Scrierile indică o înțelegere diversificată a diferitelor valori romane asociate cu progresul economic, cu expansiunea imperială și cu condiția umană în cadrul Imperiului Roman. Deosebit de edificator în această privință este tratatul *De Beneficiis* și în special discuția sa despre obligațiile etice care decurg din diferențele de statut dintre săraci, atragând atenția, prin umor plasat strategic, asupra unor dileme morale importante care au influențat ulterior politica romană și moștenirea familiei.

În opera lui Seneca este remarcabilă în special înțelegerea conceptului de detașare dezvoltat de stoici, acest lucru putând fi observat în lucrări precum *De Ira Libri Tres* unde explorează riscul prezentat de o reacție emoțională neînsoțită de un moment de reflecție (*De Ira* III.36). Seneca a avut o mare influență și în apărarea valorilor tradiționale, oferind în același timp indicii de opinii alternative. De exemplu, în *Epistulae Morales* se concentrează printre altele asupra modului în care oamenii își stabilesc prioritățile și propune coduri morale personale bazate pe înțelegerea vieții. Opera sa dezvăluie, de asemenea, o complexitate a temelor și o elocvență care provoacă dezbateri imense în rândul clasiștilor de astăzi. Seneca a excelat efectiv în redactarea declamațiilor, a acelor exerciții oratorice bazate pe fapte eroice din literatura clasică latină. Declamațiile lui Seneca erau foarte apreciate pentru elocvența lor impresionantă, în *Epistola* 16 vorbind, de exemplu, despre „*Omnia bonum forti pectore passa*” (toate lucrurile bune trebuie suportate cu inimă puternică), idee ce ilustrează pasiunea lui pentru dezvoltarea argumentelor bazate pe capacitatea unui individ de a se aclimatiza filosofic la circumstanțele date. Această idee poate sta drept mărturie, de altfel, pentru „tendința epicureană a lui Seneca”, cu referire directă la virtuțile stoice.

Stoicismul senecan poate fi găsit cu ușurință în lucrările ulterioare, în special în cele care încorporează forme care derivă din precedentele lucrețiene și horațiane. Seneca a subliniat nevoia de echilibru între emoții și rațiune în atingerea fericirii, idee exprimată în întreaga sa literatură sub formă de consolație. Lucrările sale sunt renumite în special pentru declamațiile puternice, pentru magistralele metafore vibrante și pentru elocvența

umane așa cum sunt acestea, el a căutat să le vindece punându-le înaintea un ideal la care fiecare ar putea aspira, oricât de îndepărtat ar fi.” (Morford 2002: 76).

lor. Mai exact, utilizarea creativă a metaforelor și a expresiilor idiomatice în scrierile sale oferă o perspectivă asupra evoluției limbii latine. În plus, ampla folosire a declamațiilor poate fi observată în toate scrierile sale, fie că este vorba despre o tragedie sau despre o operă satirică. Prin urmare, această abordare stoică se concentrează pe ajustarea atitudinilor existente și pe modificarea conceptelor anterioare cu scopul de transformare și convingere. Scrierile stoice ale lui Seneca arată clar că el avea o înțelegere completă și clară, dar și admirabil de subtilă a epistemologiei stoice, precum și a a filosofiei limbajului.

Bibliografie:

- Albrecht von Michel, 2001, *Momenti della presenza di Seneca nella tradizione cristiana* în *Atti del Convegno Internazionale Seneca e i Cristiani*. Pubblicazioni dell'Università Cattolica del S. Cruore. Biblioteca Ambrosiana, Milano, 12-13-14 ottobre 1999, a cura di Antonio P. Martina. Vita e Pensiero, Milano. (Albrecht, 2001)
- Gloyn, L., 2017, *The ethics of family in Seneca*, Cambridge University Press. (Gloyn, 2017)
- Graver, M.R., 1996, *Therapeutic Reading and Seneca's Moral Epistles*, Diss. Brown. (Graver, 1996)
- Inwood, B., 2007, *Seneca Selected Philosophical letters*, translated with an Introduction and Commentary by Brad Inwood, Oxford University Press. (Inwood, 2007)
- Ker J., în *Seeing Seneca Whole*, 2006, *Perspectives on Philosophy, Poetry and Politics*. Edited by Katharina Volk and Gareth Williams, Brill, Leiden, Boston. (Ker, 2006)
- Marino, R., 2011, în *Seneca. Lettere a Lucilio*. Introduzione, Nuova Traduzione e note di Rosanna Marino, Lorenzo Barbera Editore. (Marino, 2011)
- The Roman Philosophers: From the Time of Cato the Censor to the Death of Marcus Aurelius*. Contributors: Mark Morford - Author. Publisher: Routledge. Place of publication: London. Publication year: 2002. (Morford, 2002)
- Spranger E & Inwood B Eds, 2017, *Readings in Classical Greek Philosophy: From Thales to Aristotle* 4 th Edition New York: Hackett Publishing Company. (Spranger & Inwood, 2017)
- Whitmarsh, T., 2001, *Greek literature and Roman Empire: The Politics of Imitation*, Oxford (Whitmarsh, 2001)

UNIVERSAL HISTORY VIEWED THROUGH METAPHORICAL LENSES

Nicolae IUGA

Prof. PhD., Associate Researcher Gr. I „Constantin Rădulescu Motru”
Philosophy Institute, Romanian Academy

Abstract. When reaching the limits of rationality regarding explanation, Plato told myths. Instead, Hegel, when he wanted to make himself easier to understand, resorted to metaphorical expressions. The vast and grandiose spectacle of universal History can be more properly expressed by a metaphor than by abstract concepts or uncomprehending, arbitrary and chaotic erudition. Here we briefly present some metaphors related to the object: Heraclitus' River, the metaphor of the death and rebirth of vegetation in ancient myths, the metaphor of the Sea in Hegel or the metaphors of Henri Bergson and Pierre Teilhard de Chardin.

Keywords. Universal History, metaphorical expressions, Heraclit, Hegel, Bergson, Teilhard de Chardin.

1. Fenomenul curgerii timpului este ceva de domeniul evidenței primare.

Cea dintâi metaforă grandioasă referitoare la fenomenul curgerii universale este binecunoscutul Râu al lui Heraclit. Înainte de a prezenta imaginea Râului, Heraclit a enunțat un principiu abstract: „Totul curge, nimic nu rămâne neschimbat” (*Panta rhei kai ouden menei*). Imaginea metaforică a curgerii este Râul¹. Dacă ne imaginăm că noi am putea fi un observator imobil pe marginea râului, în punctul fix al prezentului și abstras curgerii, atunci putem conchide, tot cu Heraclit, că: „nu ne putem scălda de două ori în apa aceluiași râu”. Pentru că, dacă am intrat o dată în Râu, adică ne-am scăldat și apoi am ieșit, când vrem să intrăm a doua oară în același loc, după un interval de timp oricât de mic ar fi acesta, apa râului este alta. Apa în care ne-am scăldat prima oară s-a dus la vale, a curs deja, acum apa este formată din unde cu totul noi, Râul însuși este altul, adică ne scăldăm pentru a doua oară într-un cu totul alt Râu.

Râul metaforic care curge uniform, liniștit dar implacabil, nestăvilit și neîndurător, este de fapt Timpul. Avem aici timpul fizic, dat de mișcarea astrelor, în primul rând de mișcarea de rotație a pământului în jurul axei sale și de mișcarea de revoluție a pământului în jurul soarelui. Este Timpul care, la fel ca și Râul lui Heraclit, curge uniform, venind de undeva de la infinit din trecut și curgând la infinit către viitor. Sigur, timpul ia naștere din succesiune, din mișcare și când mișcarea va înceta complet (la ipoteticul zero absolut, la temperatura de -273,15 grade C), va dispărea și Timpul însuși. Se va împlini ce a spus Poetul: „Timpul mort s’întinde trupul și devine vecinicie / Căci nimic nu se întâmplă în întinderea pustie”. Sau, transpus în proza relației cauză – efect, când nimic nu se mai mișcă, atunci moare și timpul însuși.

¹ Diogenes Laertios, *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, trad. rom. C. Balmuş, Ed. Academiei, București 1963, p. 425.

2. Curgerea heraclitică se situează între imobilismul ființei absolute eleate și curgerea absolută cratyliană.

Pentru eleați nu exista mișcarea ca atare, ci numai Ființa imobilă și imuabilă. Pentru Cratylos nu există nici imobilismul eleat, dar nici curgerea omenește perceptilă a lui Heraclit. Dacă Heraclit spune că nu ne putem scălda de două ori în apa aceluiași râu, Cratylos plusează și zice că nu ne putem scălda nici măcar o dată². Fiind vorba de un râu și nu de un lac, deci de o apă curgătoare nu de una stătătoare, în momentul în care am intrat într-un râu care curge, noi în orice moment ne vom confrunta cu un alt râu, în orice moment unde râului vor fi altele în raport cu corpul nostru. Cât de mic trebuie să fie intervalul de timp de la intrarea și până la ieșirea noastră din râu, intervalul până la care râul se poate schimba? Oricât de mic ar fi, noi ne vom confrunta de fiecare dată cu două râuri diferite. Astfel s-a ajuns la definirea caracterului continuu al timpului în matematică. Dacă luăm două puncte distincte pe linia timpului, oricât de mic ar fi intervalul dintre cele două puncte, o sutime de secundă să zicem, acest interval poate fi divizat la infinit. Și astfel, nu vom ajunge niciodată la un timp zero.

În ceea ce privește curgerea, putem observa că la eleați repausul este absolutizat și curgerea nu există deloc, ființa fiind cognoscibilă doar tautologic. La Heraclit, curgerea este absolută, dar repausul există și el, ca un ceva relativ. La Cratylos curgerea este absolută, iar repausul nu există deloc, făcând astfel imposibilă cunoașterea omenească³. Și astfel curgerea absolută cratyliană devine totuna cu nemișcarea absolută eleată. Numai curgerea heraclitică are diferențiere în sine și poate face obiectul cunoașterii. Aceste extreme, de fapt două abstracții, imobilismul ființei la eleați și pulverizarea instantanee a ființei prin curgere la Cratylos, nu sunt experiențe reale, cu baze senzoriale, ci sunt mai degrabă experimente mintale cu baza în imaginar.

În folclorul românesc avem proverbul „apa curge, pietrele rămân”, proverb care sintetizează o experiență de sute de ani. Acest proverb ilustrează precaritatea experienței senzoriale care nu este dublată de un experiment mintal, de gândire abstractă. Sigur, raportată la scurttimea vieții omenești piatra pare că stă, că nu curge, că rămâne la nesfârșit identică cu sine ca și ființa eleată. Dar în realitate curge și piatra, numai că o face într-un fel mai lent, neobservat de către noi. Într-un interval de timp de ordinul a sute de mii de ani, sub acțiunea variațiilor de temperatură, piatra se contractă și se dilată, până când se macină și devine nisip. Apoi nisipul, sub apăsarea gravitației, se poate compacta redevenind piatră ș.a.m.d. Deci și piatra curge, dar nu numai piatra ci și cosmosul curge, în fiecare moment poziția astrelor în univers este alta, tot așa fără să o observăm noi. Râul care curge al lui Heraclit este o metanforă cu valabilitate universală.

3. Adevărata curgere, perceptibilă potrivit cu durata vieții omenești, o constituie nașterea și moartea vegetației.

Este experiența umană fundamentală și originară, după Mircea Eliade⁴, care a dat și un sens curgerii, anume moartea și învierea din moarte. Observarea morții și învierii

² Diogenes Laertios, idem, p. 569.

³ Ibidem.

⁴ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, trad. rom. Cezar Baltag, ESE, București, 1981, p. 38.

vegetației l-a condus pe om la ipostazierea zeului care moare și învie, Tammuz la babilonieni sau Osiris la Egipteni. Ambii au ca soții divinități feminine, Iștar în cazul lui Tammuz sau Isis în cazul lui Osiris, și acestea fac posibil miracolul reînvierii. În mitologia greco-romană o avem pe Demetra, care toamna intră în împărăția subpământeană a morților – și atunci toată vegetația se usucă, își încetează ciclul – iar primăvara zeița revine pe pământ, spre a dezlega puterile germinative și dătătoare de viață ale vegetației. Toate acestea sunt mituri, care au meritul de a explica perfect, adică fără rest, curgerea ciclică (anuală) a vegetației.

4. Spre deosebire de mit, metafora vine istoric după acesta și este un mit comprimat.

Când ajungea la limitele raționalității privind explicația, Platon povestea mituri. În schimb Hegel, când voia să se facă mai ușor înțeles, recurgea la expresii metaforice. În manuale sau în dicționare, metafora este definită fie ca o comparație căreia îi lipsește temenul de comparat, fie ca o comparație în care termenul de comparat este substituit cu o imagine, iar comparația este subînțeleasă. Cea mai bună definiție a metaforei o dă, totuși, Aristotel, ca fiind „o comparație între lucruri neasemenea” (*Poetica*, cap. XXI)⁵. Prin subînțelegerea unui termen, metafora ia forma unei elipse sau a unei exprimări eliptice. Această elipsă implică totuși o structură originală, și anume: (a) existența a doi termeni inseparabili, unul subînțeles sau nu, care sunt supuși comparației; (b) o dozare optimă a asemănărilor și neasemănărilor între ei, care nu pot fi nici total asemenea și nici total neasemenea. Dacă termenii sunt prea mult asemenea, atunci avem o banalitate și, la limită, o tautologie. Iar dacă sunt prea mult neasemenea, atunci avem o ruptură a elipsei metaforice, o bizarerie și, la limită, un caz de schizofrenie; (c) o tensiune interioară optimă între ce este asemenea și neasemenea, indusă în elipsă de talentul poetului creator de metafore, ceea ce dă forța centripetă de menținere laolaltă a termenilor metaforei.

Spre deosebire de explicația de ordin științific, ce ne trimite la cauze anterioare regresând la infinit, mitul explică totul, fără rest, prin apel la un principiu spiritual și prin miracol. Cu timpul, mitul devine nesatisfăcător, deoarece ajunge să explice prea multe într-un mod prea simplu. Atunci intervine metafora. Surpimând sau subînțelegând pe unul dintre termeni și lăsând la latitudinea noastră să ne imaginăm principiul spiritual din mit, imaginea din metaforă poartă dincolo de sine, la fel ca și principiul metanfizic. Dar, prin imagine, metafora realizează o deschidere luminatoare asupra ființei cu totul nouă și, câtă vreme reușește acest lucru metafora, spre deosebire de mit, este vie.

5. Râul lui Heraclit nu curge uniform, ci diform.

Cel puțin pentru o anumită parte a noastră de cosmos, astrele nu se mișcă uniform, ci uniform încetinit, insesizabil pentru noi. De exemplu mișcarea de rotație a pământului în jurul axei sale este încetinită din cauza marilor fluvii orientate pe direcția nord – sud. La fel, parcursul nostru temporal biologic și cu atât mai mult destinul nostru individual nu au un curs uniform, ci viața noastră, chiar dacă ne străduim să o trăim monoton, are

⁵ Aristotel, *Poetica*, trad. rom. D. M. Pippidi, Ed. Academiei, București, 1965, p. 82-83.

diformitățile și imprevizibilul ei. Dacă la un anumit moment al vieții noastre am considera prezentul ca pe un punct temporal T zero și ne-am imagina că am putea să îndoim complet, la 180 de grade, linia timpului prin punctul prezentului, vom putea constata simplu că viitorul nu se va suprapune peste trecut. Același lucru poate să fie valabil și pentru cosmos în ansamblu. Timpul vieții noastre ca experiență individuală, ca o undă repede trecătoare din marele Râu, nu este linear, ci mai curând evoluează pe principiul aglutinant al bulgărelui de zăpadă, timpul vieții noastre devine durată bergsoniană. Pentru individ, timpul subiectiv curge accelerat progresiv cu vârsta. Același interval de timp fizic, obiectiv, se raportează la întregul experienței individuale. Pentru un individ în vârstă de douăzeci de ani un interval de zece ani va reprezenta jumătate din experiența lui de viață, pentru unul în vârstă de patruzeci de ani, un sfert din experiența lui de viață ș.a.m.d. În concluzie, impresia va fi că timpul curge tot mai repede.

6. Curgerea este zadarnică sau are un rezultat?

Lucian Blaga numea valorizarea curgerii – investirea timpului cu accente axiologice⁶. Ideea ar putea fi dezvoltată. Mental, noi putem diviza timpul în trei mari segmente: trecut, prezent și viitor – și tot astfel putem pune accentul nostru axiologic pe trecut, pe prezent sau pe viitor.

Dacă punem accentul axiologic pe trecut, asta înseamnă că undeva în trecut a fost pentru omenire un timp mai bun decât cel prezent, o vârstă de aur sau o condiție paradisiacă. În mitologia iudeo-creștină avem raiul, grădina Edenului, în care omul era nemuritor, nu cunoștea nici finitudinea vieții și nici suferința. Dar iată că survine un accident, din vina întâilor oameni: au încălcat interdicția divină și au mâncat din pomul oprit. De aici înainte condiția ontologică a omului se modifică radical, intră pe scena lumii suferința și moartea. Căderea în păcat a omului atrage după sine și decăderea cosmosului în ansamblu. Până la păcatul originar, fluviul timpului curgea liniștit și uniform, venea de la infinit din trecut și, trecând prin prezentul ființei noastre, mergea la infinit în viitor. Căderea în păcat echivalează cu o ruptură tectonică de-a curmezișul râului, dând naștere la ceva asemănător cu o cascadă. Rezultatul curgerii în cascadă este acela al instituirii pentru om a unei condiții ontologice cu totul noi. De la o condiție edenică fericită, omenirea a căzut în suferință și moarte. Și accentul axiologic pus pe trecut este propriu nu numai mentalității iudeo-creștine, ci și altor civilizații. Mitologia greco-romană ne vorbește de niște vârste fericite ale omenirii, de o vârstă de aur, de la care omenirea a decăzut la condiția de azi. Sau în hinduism avem patru epoci îndelungate, de zeci de mii de ani (Yuga), noi aflându-ne acum în cea de a patra (Kali Yuga), trecerea de la prima spre ultima fiind o degradare continuă⁷, marcată de întuneric și păcat. Curgerea are în acest caz un sens descendent și timpul poate fi numit aici timpul-cascădă.

Dacă punem accentul axiologic pe prezent, avem o altă paradigmă mentală. Râul lui Heraclit curge exasperant de monoton, ne aflăm sub zodia Ecclesiastului, a lui nimic nu

⁶ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, Ed. Humanitas, București, 2011, p. 97 și urm.

⁷ René Guénon, *Domnia cantității și semnele vremurilor*, ED. Humanitas, București, 1995.

este nou sub soare și toate sunt deșertăciune. Sau a Glossei lui Eminescu. Ceea ce ne îndeamnă la evadarea din tristețe prin Carpe diem.

În fine, cu accentul axiologic pus pe viitor ne situăm într-o perspectivă asupra istoriei mai proprie prezentului și apropiată de cea științifică. Este validată aici ideea de progres. Istoria pare a avea un sens crescător și optimist. Două versuri eminesciene sunt edificatoare în acest sens: „Ale noastre vieți toate sunt ca undele ce curg / Vecinic este numai râul, râul este Demiurg”. Râul este Demiurg, în sensul că poate crea ceva determinat din ideea de curgere. Ne aflăm aici, ca în dialogul Timaios al lui Platon, în fața unui Demiurg care crează din diverse particule rătăcitoare (*aitia planomene*) ființe determinate⁸.

La fel, în dialectica hegeliană orice ființă determinată, ca o undă trecătoare a Râului cel veșnic, este supusă pieirii, dar pieirea acesteia nu înseamnă numai suprimare, ci și păstrare totdată. Este ca și cum curgerea râului heraclitic ar lăsa ceva depuneri în urma ei (idei, descoperiri științifice, creații artistice) și, cu timpul, albia râului se înalță. Apoi ființa determinată este sortită pieirii, intră în ciclicitatea vieții și a morții, se mișcă aparent în cerc, iar infinitul este un cerc de cercuri. Dar, datorită sedimentelor anterioare, mișcarea nu revine exact în punctul ei de plecare, ci revine pe un plan superior. Viața noastră de exemplu, când revine la sfârșitul ei circular la punctul de plecare, lasă în urma sa ceva în spiritul obiectiv, în spiritul obiectivat ca valori ale culturii prin care am trecut și atunci nu revine exact la punctul de plecare, ci revine pe un plan superior, semn că nu am trăit degeaba. De aceea dialectica hegeliană are binecunoscuta formă a unei spirale ascendente. Sau, în terminologia blagiană adoptată deja, dacă punem accent axiologic pe viitor, vom avea timpul havuz ca opus al timpului cascadă, o reprezentare a timpului ca fântână arteziană. Undeva în viitor noi vom avea un timp mai bun decât cel prezent. Sigur, tot timpul vor apărea probleme, dar noi avem prejudecata mitologică pothrivit căreia tehnica le va rezolva pe toate. Iată binefacerile progresului, vorba unui personaj al lui Caragiale. În reprezentarea timpului havuz, aruncarea apei în sus împotriva gravitației contrazice experiența noastră contidiană, dar ca parte a metaforei această imagine este cum nu se poate mai potrivită.

7. De la metafora Râului la Heraclit la metafora Mării la Hegel.

Curgerea râului are rost prin ea însăși, fiindcă curgerea este mișcare și mișcarea înseamnă viață, după cum încetarea completă a oricărei mișcări înseamnă moarte. Pentru a ilustra viața popoarelor, Hegel recurge la metafora Mării⁹. Dacă apa mării ar fi complet nemișcată, ca a unei bălți mici de exemplu, atunci din lipsă de oxigen toate vietățile din mare ar pieri, iar marea ar deveni un mediu al putreziciunii impropriu vieții. Ar pieri nu numai vietățile marine ci și cele de pe uscat, din cauza emanațiilor toxice ale mării. Că nu se întâmplă așa, faptul se datorează vântului care provoacă valurile, adică mișcării Mării de la suprafață, care oxigenează apa și face posibilă viața. Marea este Istoria universală, iar valurile care o țin în viață sunt episoadele de violență intra- și inter- statale, răscoalele

⁸ Platon, *Opere*, vol. VII, Ed. Științifică, București, 1993.

⁹ G. W. F. Hegel, *Principiile filosofiei dreptului*, trad. V. Bogdan și C. Floru, Editura IRI, București, 1996, 316-317.

și revoluțiile în interiorul statelor, precum și războaiele dintre state. Hegel zice despre război că este semn de sănătate etică a popoarelor, o afirmație care poate șoca la prima vedere, dar argumentarea filosofului limpezește lucrurile. Există instituții în stat care sunt supreme, în sensul că deasupra lor nu se mai află altceva în raport cu care să fie subordonate, de exemplu Justiția sau conducerea politică. Și dacă aceste instituții se anchilozează sau se corup cu timpul, acestea nu pot să fie reformate din interior, o Justiție coruptă de exemplu nu se va putea reforma pe sine, ci însănătoșirea ei poate să vină numai dintr-o mișcare din afara ei, adică dintr-o revoluție. La fel și războaiele dintre state, acestea fac popoarele ca să lase fricțiunile interne și să fie unite în fața primejdiei din afară, războaiele dintre state unesc popoarele în interiorul statelor.

E adevărat, în situație de război individul se confruntă concret cu posibilitatea de a-și pierde avuția sau chiar viața, a lui sau a rudelor sale apropiate. Dar trebuie să ne gândim la mulțimea de predici edificatoare sau la lecțiile de istorie în care este preamărit eroismul ostașilor căzuți în războaie. Stând reculeși în fața amvonului și ascultându-l pe preot, oamenii sunt impresionați de conținutul cărților sacre, care ne sfătuiesc să ne adunăm comori în ceruri, deoarece acestea sunt cele care contează din perspectiva vieții veșnice, iar nu comorile materiale perisabile de pe pământ, aflate în nesiguranță. Și cărțile sacre ne mai învață ca să îi cinstim pe martirii creștini care și-au dat viața pentru credință și să nu ne fie teamă de cei careucid trupul, dar sufletului nu au ce să-i facă, ci de cei careucid sufletul să ne fie teamă. Atunci oamenii pot intra în transa unei evlavii sentimentale și nu le mai pasă de nimic. Dar atunci când se întâmplă ca, într-o situație dată de război, să-și piardă averea sau pe unele rude apropiate, aceeași oameni uită repede ce au aprobat atunci când au ascultat predica preotului și încep să profereze sudalme și blesteme împotriva divinității și a nenorocirilor cu care se confruntă.

Și de asemenea mai este adevărat că Hegel pare a face apologia războiului și a violenței în istorie. Dar trebuie să avem în vedere că el a fost contemporan cu războaiele napoleoniene, când în luptă încă mai conta forța fizică a omului și încă mai exista onoare militară și cavalerism. Hegel nu a putut anticipa războaiele secolului XX și apariția armelor de nimicire în masă a populației civile neimplicată în război. Pentru vremea lui însă a avut dreptate să susțină că în lungi perioade de pace oamenii devin cu timpul comozi și se înămolesc într-o viață lipită de probleme grave și de ideal. Altfel Hegel are dreptate, când susține că în Istoria Universală episoadele de violență sunt necesare și că popoarele au progresat în câțiva ani de violență, în Revoluția Franceză de exemplu, mai mult decât în decenii întregi de dezvoltare pașnică, pentru că în puțini ani au fost abolite privilegiile feudale și a fost atins idealul monarhiei constituționale.

8. Metafore contemporane: iluzia staticului la Henri Bergson și zborul rachetei la Teilhard de Chardin

Viața este în sine curgere absolută, împinsă din interior de un misterios elan vital, scrie Bergson¹⁰, fără o finalitate prestabilită, și de aceea de neînțeles. Din cauza faptului că este curgere cratyliană, lumea nu poate fi cunoscută decât numai printr-un artificiu.

¹⁰ Henri Bergson, *Cele două surse ale moralei și religiei*, Ed. Institutul European, Iași, 1992, p. 230.

Anume, omul decupează cadre statice din această curgere neîntreruptă și pe baza lor construiește concepte abstracte, determinații păstrate ca fiind fixe și care fac posibilă cunoașterea. Din mișcare noi obținem iluzia staticului. Bergson o explică prin comparație cu o iluzie de sens invers, cu iluzia cinematografică. În cinematografie avem o succesiune rapidă de imagini statice, suficient de rapidă, de aproximativ douăzeci de cadre pe secundă, încât ochiul nostru să le perceapă ca pe o mișcare continuă. Din static obținem iluzia mișcării.

La Pierre Teilhard de Chardin mișcarea este cauzată de un elan original, ca și la Bergson și este legată cu energia, ca și la Einstein. Mișcarea învinge gravitația, dar în acest efort își epuizează treptat energia, din cauza entropiei. Imaginea metaforică a lui Teilhard de Chardin este aceea a unei rachete, care urcă pe verticală urmând săgeata timpului, până când își pierde complet forța ascensională¹¹. Aceasta urcă și își etalează pentru o clipă lumina doar spre a se stinge, într-un curent general coborâtor, ca într-un joc de artificii. Ființele determinate, care se nasc, trăiesc și mor, au durate determinate de viață și aceste durate sunt de fapt acele momente minuscule, în care fragmentele rachetei se opresc din urcare pentru o fracțiune scurtă de timp, înainte de a-și începe coborârea.

¹¹ Pierre Teilhard de Chardin, *Fenomenul uman*, Ed. AION, Oradea, 1997, p. 35.

ROMANIAN-AMERICAN RELATIONS DURING THE FIRST WORLD WAR

Anamaria LEPCALIUC (POPESCU)

Prof. PhD., "ȘTEFAN CEL MARE" University of SUCEAVA

Abstract: The article traces the history of bilateral relations that includes several distinct phases. It is about the period of the First World War, including the important action carried out by the representatives of Transylvanian Romanians in the context of the Wilson doctrine on the territory of the United States, in support of the national cause. That is why, although we are generally talking about relations between two friendly states, frictions did not fail to appear. We took into account the period of the First World War, including the important action taken by the representatives of the Transylvanian Romanians in the context of Wilson's doctrine on the territory of the United States, in support of the national cause.

Keywords: Romania, U.S., treaty, declaration, international politics, visits, bilateral relations

O etapă semnificativă pentru raporturile dintre România și Statele Unite ale Americii se suprapune cronologic peste perioada neutralității României (august 1914 - august 1916). Primul Război Mondial a modificat raporturile internaționale de pe mapamond, rolul cel mai important în cadrul acestora fiind deținut de evenimentele politico-militare. Aceste evenimente au perturbat aspectele economice și de securitate, dar au contribuit, în mod paradoxal, la lărgirea unor orizonturi noi.

Neutralitatea celor două țări, în primii ani ai războiului, a impus o anumită tipologie de interese, cu caracter predominant economic, dar și strategic, teritorial sau politic. În spatele frontului, au fost adoptate alte metode economico-strategice, comerțul american ieșind din criza în care s-a complăcut între anii 1912-1913.¹

În august 1914, Avram Tetian, un afacerist american din Boston, a ajuns la București, și a considerat că a sosit momentul oportun pentru ca România să-și creeze legături cu producători americani și să-i înlocuiască pe cei vechi.² Cercurile financiare americane discutau, încă din anii 1914-1916, despre evaluarea nevoilor economice ale țărilor din Europa, dat fiind faptul că americanii primeau tot mai multe notificări și plasări de comenzi.³

Întrucât declanșarea Primului Război Mondial a contribuit la scăderea exporturilor puterilor europene, România a trebuit să se reorienteze clar spre Statele Unite, fără a fi o excepție în Europa în acest sens. Produsele americane aveau căutare pe piața românească și se poate vorbi chiar despre o reorientare strategică a politicii comerciale a Bucureștiului.

¹ În 1901, ministrul de externe Alex. Marghiloman și-a arătat deschis nemulțumirea față de prea dese schimbări ale miniștrilor americani de la București, U.S.N.A., Microcopy T727, roll 4, depeșa nr. 2 din 1903.

² I. D. Andronescu, *Psihologia comercială și financiară a Statelor Unite*, București, 1916, p. 3.

³ Arhiva M.A.E., Problema 75, dosar 48, f. 185

În perioada 1914-1916, cercurile financiare și comerciale din Statele Unite au discutat evaluarea nevoilor economice ale statelor balcanice, pe măsură ce tot mai multe state europene trimiteau în S.U.A. comisii de achiziții, căutau credite și plasau comenzi din cele mai diferite, care anticipau chiar și unele necesități postbelice.⁴ Pe parcursul neutralității, România și-a manifestat în mod deschis interesul față de produsele americane, ceea ce este firesc, întrucât războiul evidențiasse puternic resorturile economice ale politicii mondiale.⁵ Liderii din cadrul Partidului Național Liberal erau preocupați de pregătirea militară și diplomatică, în eventualitatea intrării României în război⁶. Astfel, legăturile economice cu Statele Unite au început să se amplifice.

Acesta este motivul pentru care se poate constata o creștere a nivelului de interes pentru mărirea exporturilor și dobândirea unor poziții economice noi în România din partea unor importante concerne americane. O dovadă este oferită și de faptul că multe firme din Statele Unite solicitau tot mai des Departamentului de Stat informații despre mediul economic din România⁷. În acest sens, pot fi aduse exemple concrete ale unor concerne care s-au oferit să aprovizioneze piața din România, cum ar fi Studebaker, Baldwin Locomotive Works ori Kellogg Switchboard & Supply Co.⁸

Pentru că guvernul român nu avea un reprezentant oficial în Statele Unite ale Americii, secretarul de stat W.J. Bryan își exprimase, încă din 1913, regretul în legătură cu existența unei astfel de situații⁹. Astfel, Avram Tetian a fost împuternicit drept consul al României la Boston.¹⁰

Problema deschiderii unui consulat oficial al României în Statele Unite rămânea nesoluționată. Este motivul pentru care Charles Vopicka, ambasadorul american la București, a considerat să treacă pe agenda discuțiilor cu oficialii români și acest subiect. După o serie de negocieri, Emilian Porumbaru, ministrul Afacerilor Străine, avea să-i promită, în decembrie 1915, că guvernul român va prevedea în bugetul pe anul următor fondurile aferente pentru deschiderea Legației de la Washington.¹¹ Tot datorită eforturilor depuse de Charles Vopicka, în același an, a fost posibilă organizarea unei întâlniri între oamenii de afaceri români și cei americani care se aflau în Capitala României. Așa vor fi puse bazele Camerei de comerț româno-americane¹².

După ce Imperiul otoman a intrat în război, ceea ce a condus la închiderea strâmtorilor Bosfor și Dardanele de la Marea Neagră, în octombrie 1914, comerțul cu Statele Unite a devenit dificil, încetând în scurt timp. Era un moment dificil pentru

⁴ I. D. Andronescu, *op.cit.*, p. 2 - 3.

⁵ Vintilă Brătianu, *Războiul și petrolul*, „Viitorul”, 17 decembrie 1914.

⁶ Eliza Campus, *Din politica externă a României, 1913-1947*, Editura Politică, București, 1980, pp. 49-54.

⁷ I. D. Andronescu, *op. cit.*, p. 5-6.

⁸ *Ibidem*. În timpul misiunii sale, Andronescu primise numeroase scrisori în care i se comunicau ofertele și planurile firmelor americane, fiind solicitat să-și spună părerea și să le sprijine. Vezi și I. Stanciu, *Aspecte ale relațiilor româno-americane în anii neutralității României (1914-1916)*, în *Studii și materiale de istorie modernă*, vol. VI, Ed. Academiei, 1979, p. 140.

⁹ Charles Vopicka către Robert Lansing, scrisoarea din 24 decembrie 1915; Vezi I.D. Andronescu, *op.cit.*, pp. 5-6.

¹⁰ *Ibidem*, p. 5.

¹¹ Charles Vopicka, *The Secrets of Balkans*, Chicago, 1921, p. 309.

¹² I. Stanciu, *op.cit.*, p. 143; *România în războiul mondial, 1916-1919*, vol. I, București, Imprimeria Națională, 1934, p. 35.

guvernul liberal de la București care se lupta cu producția industrială insuficientă care, alături de alți factori, creau mari probleme în tentativa de cumpărare de material și echipament modern pentru înzestrarea armatei¹³. În aceste condiții, trebuiau gândite soluții pentru reluarea schimburilor cu Statele Unite, întrucât puterile europene, Germania, Austro-Ungaria, Rusia, Italia, Franța sau Anglia aveau propriile probleme¹⁴.

Soluția apelului la Statele Unite, care în primul moment părușe „dacă nu lipsită de realism, totuși greu de realizat“, era până la urmă preferabilă și dintr-un considerent politic.

De altfel, chiar din primele luni ale Primului Război Mondial, guvernul român a realizat faptul că nu va reuși să se aprovizioneze în mod corespunzător doar de pe piața europeană. Este motivul pentru care s-a decis abordarea reprezentanților unor importante concerne din Statele Unite cărora să li se propună livrarea către București de echipamente militare cu prioritate. Lista cuprindea, pentru început, circa 100.000 de puști, peste două milioane de cartușe și circa 200.000 de proiectile¹⁵. Problema era legată de faptul că aceste materiale trebuiau procurate cât mai rapid posibil, având în vedere rapiditatea cu care conflictul se răspândise în Europa. Pentru a urgenta negocierile, guvernul l-a trimis în Statele Unite pe inginerul Theodor Orghidan, care lucra în cadrul administrației Căilor Ferate¹⁶.

Fiind un om politic prevăzător, Ionel Brătianu nu s-a limitat la pista americană. În mod firesc, prima putere vizată pentru solicitarea de echipamente era aliatul tradițional, Franța, fără a neglija nici Rusia. Este motivul pentru care premierul român i-a cerut ambasadorului Imperiului țarist la București ca Antanta să-i garanteze că dacă România va intra în război împotriva Austro-Ungariei, va fi ajutată să primească un important ajutor cu echipament din Statele Unite¹⁷. În aceeași perioadă, se profilase posibilitatea unui împrumut financiar din Statele Unite sau din Elveția. Negocierile cu statul elvețian au rămas fără rezultat, deoarece acesta a invocat motive legate de propria înarmare și securitate¹⁸.

În decembrie 1914, N. Lahovary a intrat în contact cu John R. Carter, interesându-se „dacă nu era posibil să se găsească la New York suma care ne-ar trebui imediat.”¹⁹ Evoluția relațiilor bilaterale a fost una dificilă, desfășurându-se într-un context caracterizat de elemente precum: nemulțumirea vechilor creditori europeni, la piața densă și foarte aglomerată de cereri. Pe lângă acestea, s-a adăugat directiva americană de a nu acorda împrumuturi statelor beligerante.

Țările neutre își păstrau accesul, deci România avea încă speranțe²⁰. Astfel, Vasile Rudeanu declara că „rămânea America, unde trebuiau găsite fabrici pentru muniții și

¹³ D. Iliescu, *Războiul pentru întregirea României*, vol. I, Imprimeriile Independența, București, 1920, p. 18.

¹⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 42/1914, f.20 - 23.

¹⁵ R. Poincaré, *Au service de la France*, vol I, *L'invasion*, Paris, Pion, 1928, p. 434.

¹⁶ Arhiva M.A.E., Fond 71/1914, E.2, partea a II-a, Madrid-Paris, 1914-1929, dosar 12, f. 313 - 314, telegrama lui Lahovary către Porumbaru, din 10/23 decembrie 1914.

¹⁷ În acest sens, vezi scrisoarea președintelui Franței, Raymond Poincaré, *Ibidem*.

¹⁸ Arthur Link, *W. Wilson and the progressive era*, Harper, Row publisher, New York, 1957, p. 151-152.

¹⁹ Arhiva M.A.E., Fond, 71/1914, E. 2, partea a II-a, Madrid - Paris, 1914-1929, dosar 12, f. 313-314.

²⁰ Răvaș Gheorghe, *Din istoria petrolului românesc*, Ed. de stat pentru literatură politică, București, 1955, p. 87.

bani”²¹ sau pentru plata comenzilor. În condițiile în care comenzile plasate în Spania și Elveția deveniseră insuficiente, în a doua jumătate a anului 1915, aprovizionarea militară a României ajunsese chiar „într-un impas serios”²², astfel încât s-au luat măsuri urgente de acțiune în Statele Unite.

Datorită ostilității manifestate de guvernul englez, comerțul româno-american s-a limitat doar la aprovizionarea cu echipament militar. Finalmente, exportul din Statele Unite a încetat, scăzând de la o valoare de aproximativ 34 milioane la 1,6 milioane lei - în 1915, la modesta cifră de 1,1 milioane lei - în 1916²³.

Câteva date statistice sunt sugestive²⁴:

Comerțul cu Antanta	
Anul	Valoarea schimburilor în ambele sensuri în \$ S.U.A.
1914	824 milioane
1915	1991 milioane
1916	3214 milioane

Comerțul cu Puterile Centrale	
Anul	Valoarea schimburilor în ambele sensuri în \$ S.U.A.
1914	169 milioane
1915	11 milioane
1916	1,159 milioane

Comerțul cu țările neutre (Danemarca, Olanda, Norvegia, Suedia)	
Anul	Valoarea schimburilor în ambele sensuri în \$ S.U.A.
1914	187 milioane
1915	330 milioane
1916	279 milioane

Activitatea emigranților români în America a contribuit la intensificarea luptei de emancipare națională, mulți dintre aceștia dorindu-și să se întoarcă în țară „spre a ne face datoria”.²⁵ Este motivul pentru care guvernul român a acordat o atenție sporită eforturilor emigranților, care reprezentau un important potențial patriotic. S-a încercat prin diverse

²¹V. Rudeanu, *op. cit.*, vol. I, p. 281-377.

²²*Ibidem*, p. 282, 604

²³*Ibidem*.

²⁴Datele prezentate în tabele sunt calculate după următoarele lucrări: Thomas A. Baiby, *A diplomatic history of the American people*, New York, 1947, 3 ed, p. 618; John D. Hicks, George E. Mowry, Robert F. Burke, *A history of American Democracy*, Boston, 1966, 3 ed, p. 566.

²⁵ „America”, 2 august 1914, articolul *Războiul, împăratul și românii*. Vestea neutralității apare mai întâi în „America” din 9 august 1914. În același ziar, la 9 ianuarie 1916, C.R. Pașcu scria articolul *Cât am fost de dezamăgiți*, ca un ecou al stării ce domnise după aflarea veștii neutralității României, în august 1914. Aurel Bunescu, fost director al ziarului „Triumful” din București, aflat în S.U.A. în 1914, a scris multe articole pentru a întări convingerea că la momentul potrivit România avea totuși să intre în război împotriva Austro-Ungariei. („America”, 17 septembrie 1914; articolul *Nu fiți nerăbdători*, în același ziar, la 28 februarie 1915).

căi contactarea românilor plecați peste hotare cu ajutorul miniștrilor Franței și Angliei, dar acest proiect a fost abandonat destul de repede²⁶.

Guvernul României nu a întreprins până în 1916 o campanie de propagandă în Statele Unite, pentru a susține cauza națională. Totuși, sunt demne de notat câteva dintre reacțiile diasporei românești, mai ales pentru a înțelege momentele importante din anii 1917 și 1918. În numerele din 23 și 26 aprilie 1916, ziarul „America” se adresa cititorilor cu apelul „*Să fim gata!*”, atunci când s-a ridicat problema „*omului bolnav*”, adică a Austro-Ungariei. Chiar dacă împăratul austriac a cerut ca românii de pretutindeni să se întoarcă în imperiul dualist, spre a lupta în *propria țară*, cererea nu a fost onorată de către emigranți. De fapt, formulele „*războiului împăratului*” și „*războiul românilor*” aveau un caracter antagonic²⁷.

Deși vestea neutralității României nu a fost bine primită de către diasporă²⁸, tendința pozitivă a fost încurajată de constituirea, la București, a *Ligii culturale pentru unitatea tuturor românilor*. Mai mult, în 1915, s-a ajuns la ideea creării a unui *Congres național al tuturor românilor din Statele Unite*.²⁹ În presa din România a început să se analizeze faptul că opinia publică nu a pierdut din vedere câteva dintre evenimentele emblematiche din istoria Americii, precum: războiul cu Mexicul din anul 1915 sau momentele de tensiune dintre Londra și Washington pe tema adoptării neutralității. Interesantă este părerea politicianului conservator Take Ionescu, care făcuse o „prevestire” a timpurilor ce vor urma. El era de părere că trebuie să mai treacă aproximativ 50 de ani pentru ca Statele Unite să ajungă una dintre puterile cele mai influente ale lumii.³⁰

Relațiile bilaterale de dinainte de război au creat premisa pentru o nouă etapă a raporturilor româno-americe. S.U.A. a fost pusă în fața faptului împlinit, concretizat în participarea României la Primul Război Mondial și recunoașterea drepturilor istorice românești, stipulate și în tratatul secret din anul 1916.³¹ De aceea, s-a trimis spre Washington o misiune și o legăție românească pentru a face cunoscut publicului american revendicările românești.

Creșterea influenței Statelor Unite ca putere neutră rămânea un fapt incontestabil, motiv pentru care și relațiile diplomatice bilaterale, inclusiv activitatea Legăției Statelor Unite din România având un rol în creștere. Este fără îndoială aici și meritul diplomatului Charles Vopicka, care a contribuit prin relațiile pe care le avea la Departamentul de Stat în creșterea importanței misiunii pe care o conducea. Activitatea intensă a lui Vopicka a contribuit în mod decisiv la o mai bună cunoaștere a realităților românești la nivelul

²⁶ I. D. Andronescu, op. cit., p. 2 - 3.

²⁷ „America”, 23 aprilie 1916.

²⁸ I. Stanciu, op.cit., p. 154 - 155.

²⁹ Take Ionescu, *Souvenirs*, Editura Payot, Paris, 1914, p. 44.

³⁰ *Ibidem*. Vezi și Take Ionescu, „Universul”, București, 1932, p 328. În 1918 Take a ținut să reamintească faptul că fusese „*poate primul din Europa care a scris că dacă războiul acesta continuă, America va fi silită să vină în Europa*”.

³¹ *Ibidem* - În timpul misiunii sale, Andronescu primise numeroase scrisori în care i se comunicau ofertele și planurile firmelor americane, fiind solicitat să-și spună părerea și să le sprijine. Vezi și Stanciu I., *Aspecte ale relațiilor româno-americe în anii neutralității României (1914-1916)*, în *Studii și materiale de istorie modernă*, vol VI, Ed. Academiei, 1979, p. 140.

administrației americane, principala sursă constituind-o numeroasele telegrame expediate de la București către Departamentul de Stat³².

De altfel, trebuie spus că la un moment dat la Washington a început să se manifeste chiar suspiciunea că Charles Vopicka nu respecta indicațiile primite de la Departamentul de Stat, urmând o linie mai independentă³³. Este motivul pentru care în perioada neutralității României raporturile diplomatice bilaterale mai degrabă au stagnat. După cum se cunoaște, prin tratatul secret din 1916³⁴, România s-a alăturat Antantei, dar în anumite condiții. Ori, problema era legată de faptul că guvernul american și președintele Woodrow Wilson s-au pronunțat în mod public de mai multe ori împotriva tratatelor și aranjamentelor secrete care ar fi putut să creeze probleme la viitoarea Conferință de pace. Aceasta explică urgența trimiterii unei misiuni și deschiderea unei legații a României în Statele Unite.

Decizia renunțării la politica de neutralitate luată de către Consiliul de Coroană la 3 august³⁵ și intrarea României în război au fost influențate de evoluția concretă a conflictului, dar și de presiunile Marilor Puteri. România a devenit stat beligerant, intrând în luptă de partea coaliției anglo-franco-ruse, față de care „își exprima clar drepturile sale naționale, formulate în funcție de structura etnografică a populației, de principiul majorității elementului românesc.”³⁶ Guvernul condus de Ionel Brătianu, în acord cu familia regală și în consens cu voința națională era convins că doar alături de Anglia, Franța și Rusia va putea să aducă Transilvania alături de Vechiul Regat³⁷.

Ion N. Lahovari, unul dintre principalii diplomați care s-au ocupat de relațiile României cu Statele Unite ale Americii³⁸, descria starea de spirit din țară astfel: „Din ziua întâi, națiunea întreagă, cu acel instinct sigur care în momentele istorice luminează conștiința popoarelor, a înțeles că nu putea sta România nepăsătoare în mijlocul luptelor ce aveau să schimbe fața Europei și a ales fără șovăire calea cea adevărată, care trebuia să ducă la realizarea idealului național și la întregirea neamului.”³⁹

Intrarea României în război a declanșat o stare de satisfacție în rândul populației, dominând un puternic sentiment patriotic. Nu pot fi neglijate însă nici forțele care se temeau de Rusia, cazul lui Constantin Stere, sau erau filo-germane, precum Petre P. Carp și Alexandru Marghiloman, care considerau că trebuia păstrată neutralitatea. Totuși,

³² Ambasadorul Charles Vopicka avea, de exemplu, relații mai strânse cu Take Ionescu, pe care-l considera cea mai însemnată personalitate a vieții politice din România, apreciindu-i în mod deosebit calitățile diplomatice; Ch. Vopicka, *op.cit.*, p. 86.

³³ Vopicka scria la un moment dat, când știrile despre intrarea României în conflict fuseseră din nou infirmate de atitudinea guvernului român, că „niciodată nu mi-am pus prea multă încredere în România, fiindcă regele este un membru al familiei Hohenzollern, iar actuala administrație a domnului Brătianu acționează întotdeauna conform dorințelor sale”. Ibidem, p. 71

³⁴ A. Deac, *Caracterul participării României la primul război mondial*. București, Editura Politică, 1973, p. 35.

³⁵ I. D. Andronescu *op. cit.*, p. 5.

³⁶ „New York Times” din 6 decembrie 1914, cf. *Voix américaines sur la guerre de 1914-1915*, Paris, Librairie militaire Berger-Levrault, vol. I, p. 83 - 89.

³⁷ Boris Rangheț, *Relatiile româno-americane în perioada Primului Război Mondial, 1916-1920*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975, p. 9.

³⁸ Constantin Diaconovici, *Enciclopedia română publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*, volumul III, Sibiu, Editura W. Krafft, p. 45.

³⁹ D. Iliescu, *Documente privitoare la războiul pentru întregirea neamului*, Imprimeriile statului, București, 1924, p. 12 - 13.

campania din vara anului 1916 se va dovedi a fi un adevărat dezastru pentru țara noastră, nevoită să intre în defensivă după numai câteva zile. În toamnă, Bucureștiul era deja abandonat, Regele, guvernul și parlamentul fiind nevoiți să plece la Iași. Stabilizarea liniei frontului reducea practic Vechiul Regat la Moldova. În aceste clipe grele, abandonarea neutralității de către Statele Unite, mai ales în condițiile revoluției ruse, se va dovedi mai mult decât benefică pentru soarta războiului și viitorul României.

Statele Unite au intrat în Primul Război Mondial după ce timp de trei ani au aplicat doctrina Monroe, păstrând o poziție neutră față de conflictul dintre Marile Puteri ale Europei. Încet, dar sigur, lucrurile s-au schimbat, în acest sens acționând mai mulți factori care au condus la o reorientare spectaculoasă. În primul rând, trebuie amintită obținerea celui de-al doilea mandat la Casa Albă pentru președintele democrat Wilson. Deși a câștigat voturile electoratului promițând menținerea neutralității, curând Wilson se va re poziționa. Al doilea element major l-a reprezentat declanșarea războiului submarin total de către Germania în Oceanul Atlantic. Statele Unite au fost afectate atât din punct de vedere economic, cât și prin pierderile de vieți în urma scufundării unor vase de pasageri, așa cum a fost celebrul caz al vasului „Lusitania”.

În aceste condiții, Wilson a decis să se adreseze Congresului la 2 aprilie. Într-un discursul culminant, președintele reales a cerut ca Germania să fie pedepsită, obținând, la 4 aprilie un vot care ne scutește de orice comentarii. 373 de deputați și 82 de senatori au aprobat intrarea Statelor Unite în război, în timp ce doar 56 de deputați și șase senatori s-au opus⁴⁰. Astfel, începând din 6 aprilie 1917, Statele Unite erau deja aliata Antantei, deci implicit a României⁴¹. Trebuie menționat faptul că, inițial, decizia Congresului avea în vedere doar Germania, în timp ce în privința Austro-Ungariei, Imperiului Otoman și a Bulgariei, aliatele Berlinului, pentru moment se păstra starea de nonbelligerantă.

Fără a intra în detalii care depășesc limitele demersului nostru științific, ne vom limita doar la câteva aprecieri care privesc în mod direct relațiile româno-americane. Astfel, trebuie să subliniem că doctrina Wilson deschidea calea pentru înfăptuirea aspirațiilor naționale ale românilor și că poziția președintelui american avea să ne fie tot mai favorabilă pe măsură ce timpul trecea. Este și motivul pentru care premierul Ionel Brătianu a încercat să găsească căile cele mai bune pentru o apropiere față de Washington.

În mod concret, prim-ministrul român dorea să acționeze pe două căi. În primul rând, el realiza faptul că deschiderea unei misiuni diplomatice în Statele Unite devenea imperioasă. Pe de altă parte, conform unei telegrame primite de specialiștii Departamentului de Stat de la Moscova, la 7 mai 1917, Brătianu era conștient de rolul pe care-l pot juca reprezentanții românilor emigrați din Transilvania în Statele Unite⁴².

⁴⁰ La 3 februarie 1917 Statele Unite au rupt relațiile diplomatice cu Germania, pretextul principal fiind declanșarea de către Al Doilea Reich a războiului submarin total în apele Atlanticului.

⁴¹ *The intimate papers of Colonel House, arranged as a narrative by Charles Seymour*, vol. II, From neutrality to war. 1915-1917, London, 1926 - 1928, p. 469. V. S. Mamatcy, *The place of Germany's satellites in W. Wilson's psychological warfare. 1917-1918*, Florida State University Studies, 1954, vol. XIV, p. 74. Statele Unite au declarat război Austro-Ungariei abia la 7 decembrie 1917.

⁴² ***F.R.U.S., 1917, Supplement 2, The World War, U.S. Government Printing Office, Washington, 1932, vol. I, p. 721 - 722.

Trecând la fapte, guvernul de la București a trimis peste Ocean misiunea condusă de Vasile Lucaciu și Vasile Stoica, cei doi desfășurând o activitate remarcabilă în Statele Unite pentru susținerea cauzei naționale. Un prim efect al acțiunii emisarilor români a apărut la 28 mai 1917, atunci când secretarul de stat Robert Lansing s-a arătat dispus să aprobe deschiderea unei misiuni diplomatice românești, care să fie condusă de un însărcinat cu afaceri.

Bibliografie:

- Andronescu, D., *Psihologia comercială și financiară a Statelor Unite*, București, 1916
 Brătianu Vintilă, *Războiul și petrolul*, „Viitorul”, 17 decembrie 1914;
 Campus, Cernovodeanu, Paul, Stanciu I., *Imaginea Lumii Noi în țările române și primele lor relații cu Statele Unite ale Americii până în 1859*, Editura Academiei, București, 1977;
 Deac A., *Caracterul participării României la primul război mondial*. București, 1973;
 Eliza, *Din politica externă a României, 1913-1947*, Editura Politică, București, 1980;
 Iliescu D., *Războiul pentru întregirea României*, vol. I, Imprimeriile Independentă, București, 1920;
 Iliescu, D., *Documente privitoare la războiul pentru întregirea neamului*, Imprimeriile statului, București, 1924;
 Ionescu, Take, *Souvenirs*, Paris, Payot, 1914;
 Hicks John D., George E. Mowry, Robert F. Burke, *A history of American Democracy*, Boston, 1966;
 Link Arthur, *W. Wilson and the progresive era*, Harper, Row publisher, New York, 1957;
 Poincaré R., *Au service de la France*, vol I, *L'invasion*, Paris, Pion, 1928;
 Răvaș Gheorghe, *Din istoria petrolului românesc*, Ed. de stat pentru literatură politică, București, 1955;
 Rangheț Boris, *Relațiile româno-americane în perioada primului război mondial, 1916-1920*, Editura Dacia, Cluj-Napoca 1975;
 Stanciu, Ion, *Aliști fără alianță. România și S.U.A. 1914-1929*, București, Editura Albatros, 1992;
 Stanciu I., *Aspecte ale relațiilor româno-americane în anii neutralității României (1914-1916)*, în *Studii și materiale de istorie modernă*, vol VI, Ed. Academiei, 1979;
 Stanciu Ion, *România în războiul mondial, 1916-1919*, vol. I, București, Imprimeria Națională, 1934;
 Vopicka, Charles, *The Secrets of Balkans*, Chicago, 1921.
 Arhiva M.A.E., Problema 75, dosar 48, f. 185
 Arhiva M.A.E., Fond 71/1914, E.2, partea a II-a, Madrid-Paris, 1914-1929, dosar 12, f. 313 - 314
 Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 42/1914, f.20 - 23.
 Arhiva M.A.E., Fond, 71/1914, E. 2, partea a II-a, Madrid - Paris, 1914-1929, dosar 12, f. 313-314.

Acknowledgement: Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 153770, cu titlul: “Accesibilitatea cercetărilor avansate pentru o dezvoltare economică sustenabilă - ACADEMIKA”, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 - 2020

MARIN SORESCU. A NEW POETIC FORMULA

Daniel CRISTEA-ENACHE

Associate Professor, PhD,

Faculty of Letters, University of Bucharest, Romania

Abstract: The study proposes a new critical interpretation of Marin Sorescu's poetry, who was regarded as a celebrity among the '60's generation, during a loosening political time and ideology recreation of the Communist regime. Taking into consideration his versatile creativity, his ability to access the reasoning of every literary genre, as well as different textual patterns, the first step consists in determining the poetic formula that consecrated him, an elevating lyrism through intellectuality and tensioning of meaning yet friendly at the same time with his reader regardless of his education background, his cultural competencies, even his linguistic code.

*The study continues focusing on a new poetic formula, different than the one that made him famous, brought his critical acclaim and public acknowledgement, more specifically a poetry carrying the value of local and regional authenticity. Far from designing parabolic essential situations in the field of common-human activities, the new poetic formula of Sorescu, inaugurated with *La Lilieci*, I, will obtain the effects through the plasticity and sonority of a rural world seen in detail, listened to carefully and reconstructed with extra care from the memory of the feminine narrator spilled over in the literary material of the writer. The new lyric formula using a different poetic criteria proves to be as spectacular as artistically fertile.*

Keywords: Sorescu, the 60's generation, poetry, parabolic, local authenticity

La 37 de ani, câți avea în 1973, când îi apărea primul volum din *La Lilieci*, Marin Sorescu devenise un autor de prim-plan nu numai în cadrul generației sale, ci și al literaturii române postbelice, care își perfectase deja divorțul oficial de consortul ideologic impus cu forța, numit realism socialist. Întreg deceniul anterior, 1961-1970, dusesse tânăra generație 60 către o rapidă consacrare, în poezie, în proză (roman și nuvelistică), în teatru, în critica și istoria literară, în eseistică. Peste tot, tinerii „șaizeciști” se impuseseră, desigur, prin valoarea cărților publicate, dar și prin contextul macro devenit mult mai favorabil, în comparație cu acela din „obsedantul deceniu”. În numai un deceniu, în dreptul lui Sorescu se adună următoarele titluri și distincții: *Singur printre poeți* (1964, debutul editorial; Premiul Uniunii Scriitorilor pentru poezie; ediția a II-a, 1972), *Poeme* (1965), *Moartea ceasului* (1966), *Poeme* (1967; antologie cuprinzând volumele *Poeme* și *Moartea ceasului*), *Unde fugim de acasă?* (1967), *Iona* (1968; Premiul Uniunii Scriitorilor pentru Dramaturgie; Premiul Academiei Române), *Tinerețea lui Don Quijote* (1968), *Teoria sferelor de influență* (1969), *Tușiți* (1970), *Paracliserul* (1970), *O aripă și-un picior* (1970), *Unghi* (1970; antologie cuprinzând volumele *Poeme*, *Moartea ceasului*, *Tinerețea lui Don Quijote*), *Insomnii* (1971), *Suflete, bun la toate* (1972), *Astfel*

(1973).¹ După cum se poate observa, în 1970 îi apar nu mai puțin de patru volume în trei genuri diferite: două de teatru, unul de versuri pentru copii și o antologie substanțială de poezie. Două Premii ale Uniunii Scriitorilor (de asemenea, în genuri diferite: poezie și teatru) și unul al Academiei Române (pentru teatru) plus un număr crescător de traduceri începând din 1968, funcții destul de importante deținute deja în sistemul socio-cultural autohton (redactor la „Viața studentască” imediat după licență, transfer la „Luceafărul”, redactor-șef la Studioul cinematografic Animafilm) și, nu în ultimul rând, tot mai frecvente călătorii în străinătate (ca autor, nu ca turist) compun profilul unui tânăr scriitor de mare succes. Sorescu se numără, încă din anii relaxării regimului politic, ai destinderii și ai „slăbirii șurubului” ideologic, printre vedetele generației 60; iar polivalența lui creatoare, capacitatea de a intra în logica fiecărui gen literar și în formate diferite de text îl individualizează pe cel care începuse prin a-i parodia savuros pe alții.

Primul volum din *La Liliaci* se va lega, aparent paradoxal, tocmai de profilul devenit internațional al scriitorului care începuse a călători și a sta în străinătate perioade mai lungi. Dacă în 1966 el „face prima călătorie mai importantă în străinătate cu ocazia bienalei de poezie de la Knoke-le-Zoute”², un an mai târziu îl regăsim la Paris, unde îl cunoaște și îl interviează pentru „Luceafărul” pe Eliade și unde se întâlnește și cu Cioran. În 1969-1970 merge iar la Paris, imediat apoi la Torino, iarăși în Franța, în Cehoslovacia; iar din decembrie 1970, timp de mai multe luni (până în mai 1971), va beneficia de „International Writing Program” de la Universitatea din Iowa. Nu stă în intenția mea să fac o hartă a deplasărilor lui Sorescu, cu atât mai mult cu cât ar fi un subiect epuizant prin întindere și arborescență; ci să arăt cum se schimbaseră condițiile pentru scriitorii români în anii destinderii ideologice, de care autorul nostru a profitat din plin. Sorescu a devenit, încă din acești ani, un fel de *globe-trotter* cultural, mai întâi prin valoarea tot mai amplu recunoscută a creațiilor sale, apoi prin polivalența și prolificitatea lui și, nu în ultimul rând, prin condițiile devenite mai permissive ale regimului politic față de scriitori și ceilalți artiști. Dacă adăugăm la acestea știința cultivării relațiilor personale, se înțelege mai ușor de ce Sorescu, tot mai tradus, tot mai cunoscut, tot mai premiat, tot mai prizat, încă din anii '60, va fi foarte aproape, trei decenii mai târziu, să primească Premiul Nobel pentru Literatură. Nu ne mai surprinde, așadar, că imediat după experiența Iowa Sorescu va călători în Anglia, va lua un premiu la Napoli, va primi o bursă de un an în Berlinul de Vest... Cortina de Fier pare să nu mai existe și, dacă totuși continuă să existe, să nu mai stea în calea consacrării lui internaționale.

Într-un interviu cu George Sorescu, unul dintre frații scriitorului, realizat de Sorina Sorescu (ea însăși nepoată a autorului clasicizat), intervievatoarea afirma direct că *La Liliaci*, cartea întâi, a fost „scrisă în timpul stagiului de studii în Statele Unite din decembrie 1971 — mai 1972”³. Deși Sorina Sorescu a datat greșit participarea lui Sorescu la

¹ O Cronologie detaliată a bio-bibliografiei soresciene, în care figurează și traduceri din Sorescu (el însuși traducător al lui Pasternak) din intervalul respectiv, a fost realizată de Mihaela Constantinescu-Podocea. V. *Opere*, I: *Poezii*, ediție îngrijită de Mihaela Constantinescu-Podocea, prefată de Eugen Simion, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2002.

² Mihaela Constantinescu-Podocea, *Cronologie*, *ibidem*, p. LVIII.

³ *Marin Sorescu și lumea din „La Liliaci”*, interviu cu George Sorescu realizat de Sorina Sorescu, „Jurnalul Național”, 6 aprilie 2010.

„International Writing Program” de la Iowa (aceasta a fost cu un an înainte, în intervalul decembrie 1970 — mai 1971), e cert că proiectul noului tip de poezie este apropiat de perioada „americană” a autorului nostru. Un subtitlu dat interviului din ziar apare ca publicistic-emfatic („*S-a născut din dorul de țară*”), fiindcă exact în cuprinsul interviului George Sorescu relatează o scenă *anterioară* plecării lui Sorescu în Statele Unite. O scenă de familie, dar semnificativă pentru ideea care-i încolțise scriitorului cu o mare mobilitate intelectuală care era Sorescu.

Acesta, după faza debutului editorial cu parodii, își conturase un stil poetic și o manieră deja inconfundabilă: poezia cu marcă soresciană avea o componentă ironică și o generalitate sapiențial-filozofică pe gustul publicului mai larg. Poetul viza în parabolele lui transparente, cu semnificațiile aproape la vedere, un plan general-uman; se poate spune că scria în sferă de generalitate, cu un discurs poetic deloc ermetic, ceea ce îl distingea de acei colegi de generație înclinați spre abscons și criptic. Poezia din *Moartea ceasului*, din *Tinerețea lui Don Quijote*, din *Tușiți* era una elevată, bineînțeles, prin intelectualitate și tensionarea semnificării, dar în același timp „prietenosă” cu cititorul ei, indiferent de gradul de instrucție al acestuia, de competențele lui culturale, ba chiar de codul lingvistic. Traductibilitatea poeziei soresciene se leagă tocmai de evitarea, de către poet, a particularităților lingvistice românești, a elementelor idiomatice, a specificului național, regional, local. Identitatea personajelor sale era, până acum, una generală, nu locală, iar situațiile abordate în poezie nu erau nici ele particularizate. Cum să nu fie tradusă o asemenea poezie a general-umanului ce părea scrisă tocmai pentru a fi receptată de orice lector, nu numai de un nativ de limbă română?

La acest punct fiind, să ne reamintim că G. Călinescu, în „Contemporanul”, îl întâmpinase sărbătorește pe tânărul poet, încă din toamna lui 1964. După ce-l numise un „romantic în accepția largă a cuvântului”, criticul făcuse o analogie în modul său inimitabil; și este interesant, din perspectiva studiului de față, că aceasta era tot una trans-lingvistică și trans-națională. Oul lui Columb era pentru Călinescu revelatorul mecanismului sorescian de poetizare: „El găsește un punct de vedere, care n-a trecut altuia prin minte, așează oul ca și Columb, spărgând coaja în partea sferoidală și apoi găsindu-și o stabilitate vorbește în chipul cel mai simplu. Perspectiva insolită devine un regim normal.”⁴

Și iată-l, dintr-odată, pe Sorescu interesat de un alt tip de poezie decât cea care-i adusese notorietatea, recunoașterea critică și publică. Deși mărturiile celor din familiile scriitorilor și din anturajul lor trebuie luate cel mai adesea cu circumspecție, întrucât fantazările sunt abundente, ar fi greu de susținut că scena relatată de George Sorescu a fost exclusiv rodul imaginației celui care o povestește. Ea s-a petrecut înaintea plecării scriitorului la programul internațional din Statele Unite, reunind mai multe personaje reale din aceeași familie. Iată-le, în relatarea ulterioară a lui George Sorescu, care răspunde la întrebările Sorinei Sorescu: „— Ce rol a jucat Nicolița Sorescu în elaborarea ciclului *La Liliiecî*? — Nicolina Sorescu, în acte. Să-ți povestesc. Cred că s-a întâmplat

⁴ G. Călinescu, *Un tânăr poet*, în „Contemporanul”, 23 octombrie 1964; în *Opere*, vol. II: *Poezii*, ediție îngrijită de Mihaela Constantinescu-Podocea, prefată de Eugen Simion, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2002, p. 1621.

înainte de plecarea lui Marin la Universitatea din Iowa — prin 1970, parcă. Îmi scrisese de dinainte că vrea să mă viziteze la Craiova, dar, neapărat, s-o aduc și pe Mama de la Bulzești. Dorea să vorbească ceva cu amândoi. În fine, vin la mine, în vechiul meu apartament de pe 6 Martie. După-amiază, îi spun lui Marin că am gata pentru publicare un volum de proză (povestiri și nuvele) în care am valorificat obiceiuri și eresuri rurale: *Neodihna vămilor* (...). — Când și-a anunțat vizita și a insistat să fie de față și bunica, voia deja să vă vorbească despre un proiect similar? — Nu știu, poate... Dar discuția asta a fost, înainte să plece în America. Intrând în bucătărie, Mama: «Ce vorbiți, mă, aci?» «Uite ce zice George» îi răspunde Marin. «Aș vrea să scriu și eu așa ceva.» Mama: «Mă, Mărine, păi să-ți povestesc eu!».

Dialogul continuă prin inventarierea naratorilor din *La Liliaci*, Nicolița/ Nicolina Sorescu, mama poetului, devenind unul dintre ei. Ea a fost deci „sursa” externă a noului proiect sorescian, dar va fi și personaj-narator în interiorul poeziei pe cale să fie scrisă. George Sorescu vorbește despre „memoria homerică” a țărăncii din Bulzești și despre faptul că amintirile ei „coborau în trecut câteva generații și acopereau câteva sate. Multe întâmplări le știa de la tatăl ei, George Ionescu, notar în Bulzești, și, peste deal, în Balota.”.

Începe să se profileze structura ciclului *La Liliaci*, cu naratori povestind întâmplări trăite de ei sau de alții, din prezentul narativ, din trecutul recent sau din cel mai îndepărtat; întâmplări și scene atât de vii, încât este greu de crezut că ele toate au fost reținute de memoria copilului (el însuși personaj în cartea întâi) și stocate timp de treizeci de ani, pentru a curge dintr-odată în noua poezie a autorului consacrat...

Mai aproape de adevăr pare a fi versiunea oferită de George Sorescu, și anume aceea că poetul s-a documentat pentru scrierea ciclului *La Liliaci* vorbind cu mama lui, așa cum — adaug eu — un etnolog sau un antropolog culeg și arhivează mărturii orale pentru a realiza un studiu bazat pe elemente și aspecte „din teren”. Dacă îi dăm credit lui George Sorescu, această modalitate de documentare a fost sistematică, ea nefiind făcută numai în faza de proiect sorescian, de schiță a Bulzeștiului poetic, ci și după apariția cărții întâi, în 1973. Inclusiv după primul volum din *La Liliaci*, Sorescu va continua să scotocească prin memoria „homerică” a mamei lui: „— De exemplu, într-o scrisoare din 1974, îi cerea să facă o listă cu poreclele din Bulzești. — O listă în scris? — Da, i le-a scris pe un caiet dictando, îl mai păstrez și acum. Dar i-a și reproșat: «Mărine, mai scrie și d'ele bune, că ne-ai făcut dracu' de râs. Suntem și noi de neam». Apăruse primul volum din *La Liliaci* și vecinii începuseră să murmure, pentru că nu se simțeau flatați de prezentare.”.

Ultima devoalare arată felul în care e primită literatura scrisă despre lumea unei comunități rurale restrânse, cu tot cu personajele ei. I se întâmplase și lui Preda după *Moromeții*, I. Personajele reale nu fac diferența între regimul lor existențial și regimul ficțiunii literare în care sunt folosite crâmpieile din viața lor. Sătenii se miră mai întâi de succesul unei cărți în care se povestesc întâmplări trăite de ei, iar apoi, se revoltă (în cazul lui Sorescu, încep „să murmure”) deoarece li se pare că ar fi fost ridiculizați în carte. Ei nu recunosc caracterul literar al cărții, dar se recunosc în ea.

Văzând lucrurile, acum, din perspectiva autorului, este vădit „cinismul”, fie și cu ghilimele, pe care el îl are atunci când literaturizează, ficționalizează și — la Sorescu — poetizează Bulzeștii natali. Siliștea-Gumești și Bulzești au devenit, din așezări și

comunități reale, spații auctoriale luate în posesie cu tot cu materialul lor uman, pentru a răspunde motivațiilor creatoare de adâncime ale scriitorilor. Autorului i-a devenit indiferentă silueta reală: îl interesează tipologiile din sat, istoriile ce pot fi exploatate literar, întâmplările semnificative pentru structura cărții proprii. Când cerea o listă cu poreclele din Bulzești, lui Sorescu îi era, practic, egal cine ce poreclă purta; și de ce; și de când. Acestea ar putea fi mai importante pentru categoria restrânsă a personajelor centrale, dar în niciun caz pentru toți bulzeștenii, care intră în atenția poetului într-un mod onomastic. Încă din cartea întâi din *La Lilieci*, vom vedea în *De la vale la deal* un inventar pe jumătate comic și pe jumătate întristător făcut de naratoarea cu memoria „homerică”, mama poetului, care în unele versuri vorbește direct cu autorul, fără a se mai formaliza asupra diferențelor de instanțe lirice: „Era Ion Bălan Sorescu, bunicu-tău, a murit tânăr de tot, săracul”; „Apoi bunicu-tău Gheorghe Ionescu, care era logofăt, adică notar”; „Abia la urmă vine seria lui taică-tău Fănică al lui Ion Bălan.”⁵ Depozitara și arhivara memoriei satului, pe mai multe generații, își „descarcă” arhiva de nume, relații de rudenie, secvențe ilustrative în paginile fiului ce degustă sonoritățile onomastice și plasticitatea verbală.

Vor urma niște versuri intraductibile, compuse aproape numai din nume pe care poetul, cu auzul lui fin, le așterne în pagină sesizându-le valoarea de autenticitate regională și locală. Departe de a mai proiecta parabolic situații fundamentale din sfera general-umanului, poezia nouă își obține efectele din plasticitatea și sonoritatea unei lumi rurale care este văzută de foarte aproape, e ascultată cu maximă atenție și a fost reconstituită minuțios din memoria agentului narator feminin vărsată în materia literară a scriitorului. „Recensământul” despre care va scrie Nicolae Manolescu se desfășoară în chipul cel mai firesc, poezia soresciană pierzându-și aici orice urmă de lirism și de semnificație simbolică, și totuși fiind o poezie de o autenticitate și o expresivitate extraordinare: „Apoi Bujnigă./ Apoi Ștefan al lui Mandală./ Ilie al lui Mandală./ Marin Graure, bărbatul Grăurăroaicăi./ Era Cârlea, pe unde e casa Gogoșicăi./ Era Constandin Chirimențu ăl bătrân./ Era Niță ăl nebun./ Era Savu Răducanu./ Era Tiugă, adică mai trăiește și-acuma, l-am văzut alaltăieri./ Era Constandin Gorici, Ilie Gorici, Dinu lui Voicu./ Vasile Mustățea,/ După aia era Dumitru Trăsculescu./ Să nu-l uităm pe Pipa, care trăiește dar nu mai vede./ Se făcuse negustor și venea de la București în două trăsuri./ În una era el, țațoș și-n ailaltă bastonul și pălăria.”

Neobosită, depozitara memoriei colective își continuă expunerea, verificând și atenția și disponibilitatea fiului scriitor de a se implica personal în *story*: „Pe taică-său/ Îl chema Țuruc. Adică poți să-l întrebi, că se ține bine și-acum”. Poetul etnolog și antropolog rămâne însă mut în *De la vale la deal*, ca și cum s-ar dovedi copleșit de succesiunea de

⁵ Citatele din *La Lilieci*, cartea întâi, sunt după ediția princeps apărută în 1973 la Editura Eminescu. *De la vale la deal* este printre ultimele poeme din sumarul cărții. A reținut și atenția lui Nicolae Manolescu, într-o cronică din 1987 intitulată *Amintiri din copilărie sau tablouri din Bulzești*. Criticul pune în legătură poemul final, care dă titlul volumului, cu *De la vale la deal*: „primul volum se încheie cu o extraordinară descriere a pomanei morților în cimitir, pe un ton burlesc și deopotrivă fabulos, după ce poetul n-a pierdut ocazia de a face un fel de recensământ al sătenilor din Bulzești, luând-o metodic, din poartă-n poartă, «de la vale la deal».” În *Literatura română postbelică*, I. Poezia, Editura Aula, Brașov, 2001, p. 181.

nume, de familie și de generații, pusă în ordine de povestitoare, care la un moment dat se declară obosită („Și chiar dacă i-aș ști,/ Ostenii să mi-i aduc aminte”).

La capătul poemului se vede și sensul acestei ample enumerări, nu cel poetizant al autorului atent la efectele literare, ci al mamei îngrijindu-se de amintirea celor răposați. Versurile finale oferă o perspectivă pentru lunga înșiruire de nume: „Acum e bozul mare pe ei./ Câtă lume bună s-a prefirat. Să-i țineți minte să le faceți și voi colac./ La toți am fost în urma carului./ Pe toți i-am jelit ca pe Dumnezeu.”. Versul de la urmă, în care Dumnezeu este dat cu literă mică⁶, la fel ca în alte pagini din volum, arată nu numai amatorismul Cenzurii (o femeie de la țară îngrijindu-se de memoria celor dispăruți este mai respectuoasă cu Dumnezeu decât cenzorul care o „corectează”), ci și faptul că, după Tezele din Iulie 1971, epoca destinderii și relaxării ideologice se încheiase.

Înainte de apariția primului volum din *La Liliaci*, Sorescu a publicat câteva poeme din sumarul viitoarei lui cărți în paginile unor reviste literare. Astfel, dacă volumul propriu-zis a văzut lumina tiparului în 1973, primele texte din cuprinsul lui au devenit cunoscute în octombrie 1972, când au apărut, în „România literară”, *Nea Florea* și *La Liliaci*. Au urmat *Duminica oamenii n-au porecle*, în „Tomis”, în ianuarie 1973, *A bățut clopotul și Petrecerea* în „Luceafărul”, tot în ianuarie 1973, *Tata, Baba și Lelița* din nou în „Luceafărul”, în martie 1973 (versiunea lor din volum este însă diferită, semnificativ mai amplă pentru *Baba*): un total de 8 texte⁷ din cele 48 care vor compune volumul. Se poate prezuma că autorul a vrut, prin aceasta, să dea o idee despre conținutul cărții sale aflate în pregătire editorială și să ia pulsul criticii în fața surprizei pe care urma să o ofere. Surpriza constând în schimbarea manierei, de nu chiar a stilului poetic sorescian, într-o modificare de tematică și problematică, de registru verbal și lingvistic, de personaje poetizate și afiliere a acestora, de spațiu liric devenit, dintr-o dată, regional și local, oltenesc și bulzeștean. Într-o cronică din august 1973, intitulată *Viața la țară* și a cărei perspectivă criticul va simți nevoia să o amendeze ulterior, în cronici din 1984 și 1987, Nicolae Manolescu utiliza chiar acest termen, *surpriza*, însoțindu-l de alții prin care descria noua poezie scrisă de Sorescu: demitizarea „dusă până la ultimele consecințe”, „îndrăzneala”, „radicalitatea și anvergura operației”, „o formulă originală de poezie”.

Cel care a remarcat primul această modificare a lirismului sorescian și a criteriului de poeticitate nu a fost însă un critic literar, ci un prozator. După ce în „România literară” apăruseră, în numărul 43 din 19 octombrie 1972, cele două poeme prin care se deschide și se încheie volumul, *Nea Florea* și *La Liliaci*, Alexandru Ivăsiuc a scris un text entuziast, apărut tot în „România literară”, în numărul 49 din 3 noiembrie 1972, intitulat *Din nou despre simplitate* și conținând o situație valorică netă.

Mai importantă decât această valorizare făcută prompt de către prozator unui poet mi se pare însă înțelegerea, de către Ivăsiuc, a noutății soresciene ce avea să pună

⁶ În ediția *Opere*, II. *Poezii*, poemul *De la vale la deal* se încheie cu o „reabilitare” a Creatorului prin utilizarea firească a majusculei, în istorisirea unei femei credincioase de la țară: „ca pe Dumnezeu”.

⁷ Opt texte, iar nu zece, așa cum afirmă Mihaela Constantinescu-Podocea în legătură cu cartea întâi din *La Liliaci*: „Cuprinde 49 de poeme, dintre care 10 au fost publicate anterior în reviste literare”. În *Opere*, I. *Poezii*, ediție îngrijită de Mihaela Constantinescu-Podocea, prefată de Eugen Simion, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2002, p. 1539. Și o altă numărătoare a celei ce a îngrijit ediția critică se cere corectată: în sumarul primului volum din *La Liliaci* sunt 48 de poeme, nu 49.

probleme de receptare mai multor critici experimentați. Pe baza a numai două poeme (e drept, excepționale), Ivasiuc făcea o veritabilă radiografie critică întregului ciclu *La Lilieci*, care nu fusese încă publicat și pe care nu îl cunoștea. Precum Cuvier reconstitua după un os un animal dispărut, prozatorul era capabil să definească viitorul ciclu sorescian pornind de la două texte: „Cele două poeme recente însă aduc și un aer nou, reprezintă neîndoios o nouă fază de creație și o nouă deschidere. Ele accentuează facultatea cunoscută de a exprima poezia adevărată în limbajul cel mai obișnuit, aproape prozaic, explodat din interior de valența lirică.”. Și mai detaliat: „Noile poeme ale lui Marin Sorescu au o amploare neobișnuită, și sunt noi pentru că poetul nu mai este un moralist ascuns și discret, ca în atâtea din versurile sale anterioare, ci reconstituie un întreg univers, un spațiu istoric și geografic. Moralistul ne aduce în față un univers moral, și încă unul în care gravitatea și tristețea sunt balansate de o extraordinară vitalitate și certitudine valorică. Lumea aceasta a copilăriei poetului în mizerul sat oltean este de o flagrantă originalitate și complexitate de sentimente cum n-am întâlnit până acum în poezia noastră.”⁸

Că noua poezie soresciană va avea parte de o receptare critică „șovăielnică” se poate vedea, retrospectiv, din interpretarea cărții întâi din *La Lilieci* oferită de un critic, altfel, mare admirator al poetului. E vorba despre Eugen Simion care, în ediția a doua a volumului I din *Scriitori români de azi*, apărută în 1978, la cinci ani de la publicarea cărții întâi din *La Lilieci*, găsește că *Ciudin* nu trece „peste nivelul prozei umoristice” și că „adevărata temă a poemelor e, am putea spune, *cheful*”. Lansat pe această linie interpretativă, criticul „șazecist” va face mai multe afirmații rezolute, una după alta, într-un mod redundant, reluând așadar ideea critică avansată, care devine centrală în demonstrația sa: „Totul, în Bulzeștii lui Sorescu, se învâрте în jurul mesei.”. „Singurul sentiment sacru — afirmă criticul — la țărani aceștia iuți la minte și cu o concepție foarte practică de viață pare să fie *sentimentul nutriției*. Timpul lor interior și exterior se desfășoară în funcție de ora mesei și de consistența alimentelor.”⁹

Limitele acestei lecturi critice se vor vedea pe măsură ce vom avansa în materia poemelor din *La Lilieci*, I. Deocamdată, să recitim *Ciudin*, pe care același critic îl considera a fi de „nivelul prozei umoristice”, ca și „*Carlota*” (E. Simion grafiază greșit *Corlata*) și *Pălărie*. *Ciudin* din poemul ce-i poartă numele este un hoț aciuiat „în satul nostru”, când pașnic, când violent, iar istoria lui se încheie astfel: „Într-o dimineață au dat copiii cu vitele peste el/ Mort în Vâlceaua Bonii/ Lângă potecă, alături de-o damigeană de țuică, spartă./ Avea țeasta crăpată c-un par, cu ceva, și beregata tăiată/ Cu cuțitul,/ Ca la porci./ Cum se zbatuse, sângele i se amestecase cu țuica./ Era și-început de gadini, că l-au găsit după vreo două zile,/ Făcuse mușită./ Făptașul a fost prins imediat, de data asta: Costică ăl/ De pe drum,/ Adică cel nebun, un flăcău, venit tot așa,/ Din lume,/ Era zăltat la minte, un nepricopsit, vai de capul lui./ Până atunci nu omorâse un pui, lumea nu se ferea de el,/ Părea un nebun bun./ Lui Ciudin i-au pus o cruce de lemn acolo-n pădure,/ Se scarpină lupii de ea.”. E greu de spus ce înțelegea criticul literar prin „nivelul prozei umoristice”, dar *Ciudin* este un poem remarcabil, lucrat în mai multe registre și în care se manifestă

⁸ V. Opere, I, ed. cit., p. 1647.

⁹ Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, I (ediția a doua revăzută și completată), Editura Cartea Românească, 1978, pp. 291-292.

alte sentimente decât cel „al nutriției”, singurul sentiment „sacru”, după același E. Simion, pentru țăranii din Bulzești ai lui Sorescu. Tot în *Ciudin* apare o femeie amărâtă, „rea de clanță”, indignată că hoțul dus la post de jandarm scapă de fiecare dată din lipsă de *probe*. Femeia cu copii (și, după cum s-a văzut în *Minunea*, cu bărbatul „pleznit pe front”) amenință în felul următor: „Să se ducă dracului cu dumnezeu, să ne tihnească și nouă,/ Duce-s-ar învârtindu-se nouă cu-a brânzii/ Că odată-mi iau lumea-n cap/ Și vă las să-mi creșteți voi boracii.”

La o relectură atentă a cărții întâi din *La Lilieci*, se observă reperele temporale ce par a lipsi din pagini, repere legate pe de o parte de vârsta personajului care ajunge autorul tuturor celorlalte, iar pe de alta, de fundalul războiului ce conferă dramatism și chiar tragism întâmplărilor cotidiene din Bulzești. Ce vârstă are băiatul care va deveni scriitor? Stă după fusta mamei, e pus să meargă cu găștele și cu oile și, în *Craiova văzută din car*, îl urmărim cum merge alături de mamă, „după un consiliu cu Moșu și frații mai mari”, într-o primă călătorie spre urbea care i se va părea „cel mai frumos oraș din lume”. Fiindcă Marin (într-un alt poem, *Copăceanca*, apare chiar numele băiatului) „îngână” poezii și are o bună memorie a lor, el va fi dus la Craiova să i se facă fotografii (nu contra cost, ci „pe mălai”), pentru a fi apoi dat la școală. Marin, personajul din carte ce va deveni/ a devenit autorul Marin Sorescu, are în *La Lilieci*, I, vârsta copilului care poate merge la școală.

O excepție de la fixarea în această vârstă a personajului apare în *De la vale la deal*, unde mama îi va face fiului său o istorie concentrată a neamurilor din sat. În acest caz, îl vedem pe Marin Sorescu matur, parcă în proces de documentare și ascultându-și atent mama, care îi dă, odată cu povestea neamurilor, sfaturile cuvenite: „Pe taică-său/ Îl chema Țuruc. Adică poți să-l întrebi, că se ține bine și-acum,/ Cu el nu mă mai satur de vorbă.”; „Abia la urmă vine seria lui taică-tău Fănică al lui Ion Bălan./ Acum e bozul mare pe ei./ Câtă lume bună s-a prefirat. Să-i țineți minte să le faceți și voi colac.”.

Vârsta prin ochii căreia e văzută scena ca de teatru a oamenilor mari este așadar, în *La Lilieci*, I, cea a copilului visând să meargă la școală. Sorescu a făcut efortul de a nu *adăuga*, la percepțiile infantile ce colorează într-un anume fel cartea, perspectiva ulterioară, a adultului știutor și a scriitorului profesionist. Sorescu al doilea, ca să zic așa, vine uneori cu un contrapunct ironic, cu niște comentarii savuroase, cu neologisme distonând voit cu regionalismele utilizate din belșug. Iată un exemplu în *Spânzuratul*, unde personajul central e un anume Mitrele, care de câte ori se ceartă cu muiera lui, se îndreaptă decis „la sălcii, în vale”, să se spânzure. Comedia neagră este memorabilă, mai întâi prin pitorescul gestului inedit devenit repetitiv, iar apoi prin aceste *insert-uri* soresciene, făcute într-un alt limbaj decât cel al personajelor urmărindu-l de aproape pe Mitrele. Voi marca prin italice versurile și cuvintele cu care Sorescu își arată predispoziția ironică, adăugându-le din loc în loc la istoria grotescă și comică a celui care se tot spânzură: „Nu moare omul cu una cu două nici de foame, nici de/ Nimic,/ Nu vă uitați la Mitrele?!/ *Ajunsese să fie dat exemplu de longevitate.*”. Sau: „Omul lui dumnezeu, îl *încuraja* Țicu pe Mitrele, care/ Se arăta mahmur ca Lazăr după înviere, nu știa ce/ *Atitudine să ia*”.

La fel în *Fusul*, unde copilul se ține de fusta mamei, la propriu, la moară, dar în istorisirea scenelor apar imagini și termeni de la o altă vârstă: „— De ce râd ăștia/

întrebam *enervat*, ce-au găsit de rânjesc?/— Taci, mă, că așa e la moară./ Mă țineam de fusta mamei, înspăimântat să nu mă pierd în/ *Furnicarul acela industrial*".

Cea mai clară disociere a celor două voci și perspective (a copilului transformat în personaj de către autorul știutor, care și-a pierdut inocența) poate fi găsită în *Craiova văzută din car*, poem al cărui început introduce un alt prezent: nu acela al întâmplărilor istorisite, ci unul narativ, al celui care face narația. În acest rând, Sorescu fixează explicit planul unui „acum” dinspre care privirea lui se întoarce către copilărie și trecut: „Craiova văzută din car e cel mai frumos oraș din lume,/ Rămân și acum încremenit când mă gândesc, îmi lasă gura apă./ Era și primul oraș care-mi ieșea în cale,/ Poate și asta contează, aveam retina proaspătă, fără gunoaie”.

Revenind la vârsta personajului și observând, fără vreun efort special, că ea este cea a copilului de la țară visând să meargă la școală, la oraș, rămâne să răspundem la întrebarea: când anume s-a consumat această copilărie?

S-a vorbit abundant despre *locul* pe care Sorescu l-a pus pe harta poeziei și literaturii române, despre Bulzeștii deveniți, datorită lui, spațiu poetic; dar mai puțin despre timpul în care se petrec întâmplările din prezentul reconstituit de poet. Ar fi destul de facil să ne uităm în calendar și să verificăm între ce ani s-a consumat copilăria autorului, pentru a o pune în corespondență temporală cu fundalul istoric al cărții. Trebuie să găsim în interiorul acesteia, în chiar materia ei, fundalul istoric. Iar acesta, odată identificat, nu are nici cea mai vagă legătură cu „*cheful*” în care E. Simion vedea „adevărata temă a poemelor”. Prezentul copilăriei din *La Lilieci*, I, este acela al războiului al doilea mondial, care apasă, de la distanță, pe viețile personajelor din sat. Majoritatea lor e formată de copii, femei și bătrâni, întrucât „tații și frații mai mari sunt pe front”. Se poate spune că poetul își leagă la vedere, cu bandă neagră, poezia din *La Lilieci*, I, de fundalul îndepărtat și înfricoșător prin consecințe al războiului.

În *De-a-n boul*, unde copiii se joacă aruncând cu ciomegele („bâzdoacă” e regionalismul folosit), compararea rezultatelor va fi legată ingenios de realitatea teribilă a războiului: „Tații și frații mai mari sunt pe front, despre unii s-aude c-ar fi murit,/ Aproape în fiecare dimineață altă femeie împarte colivă cu bomboane moi din cauza lacrimilor”. În *Minunea*, unde un sătean l-a văzut pe Dumnezeu noaptea în „pătuiag” și apoi este rugat de tot satul să povestească *vedenia*, o femeie necăjită („poate Veta lui Iedu”, adică exact femeia amărâtă din *Ciudin*) își face loc printre țăranii strânși în jurul lui Lungu și începe să se vaite tare, ca s-o audă Cel din pătuiag. Fragmentul este excepțional, ca întregul poem, și la finalul lui apare din nou fundalul războiului: „— Și tu ce-ai răspuns, mormolocule, țița una, care nu reușea/ Să se-apropie mai în față, poate Veta lui Iedu./ Trebuia să-i spui că n-avem de niciunele./ Uu-u! că n-am fost eu./ Știam ce să zic!/ Ieri mi s-a umflat boul — așa degeaba — și-a pleznit. Bărbatul/ Mi-a pleznit pe front — copiii o să-i fac slugi./ Ąla din pătuiag știe toate astea?/ Tu, dacă ți s-a arătat, de ce-ai stat ca Mutu Ioncicăi?/ O fi venit să afle, să-i fi spus tot, dar auzi tu: tot.”.

În *A bățut clopotul*, vedem cum chiar unul dintre frații personajului central este „pe linia-ntâia, în Tatra”. E vorba despre Nicolae, care vine împreună cu prietenul lui Gogu lui Duluman în sat „pentru două zile/ Acasă în permisie”. Gogu „a căzut după un an”, iar vestea ajungând în sat îi face pe cei din familia lui să țipe „ca la cutremur”. Cu o tensionare

magistrală a compoziției poetice, Sorescu descrie nu moartea tânărului, ci felul în care ea este primită de familia lui. Din fundalul războiului care se poartă undeva departe vin spre centrul tabloului, în viața bulzeștenilor, asemenea vești îngrozitoare, resimțite ca atare. Familia înregistrează șocul, unora nu le vine să creadă, speră în minuni, după care biata mamă îi va face „rostul, ca la morți”. Versurile sunt puternice: „Gogu a căzut după un an./ Era pe aceeași linie cu Nicolae, se-ncurajau unul pe altul,/ Și scriau amândoi o singură scrisoare acasă, că nu prea/ Aveau litere, ori nu știu ce le lipsea acolo pe front,/ Într-o zi primim doar o jumătate de scrisoare./ La Sandu lui Duluman/ Au început să țipe toți ca la cutremur,/ Când se mișcaseră casele și căzuseră cloțele de pe ouă, de-au răcit puii./ Și nimănui din sat nu-i venea să creadă, cum se-ntâmpla/ De fiecare dată când murea cineva, că era foarte greu să/ Crezi că ăla n-o să mai fie deloc, gata./ — Poate n-o fi adevărat, își dădea mama cu părerea,/ Deși după semnele pe care le avusese ea.../ «Știu eu pe cine-or fi îngropat ei?/ Că-i adună bucăți, nu se mai cunoaște; el o fi numai/ Dispărut,/ Ori rănit pe undeva, cine știe! Pe front se mai/ Întâmplă și minuni».../ Da' de unde minune,/ Mumăsa a început să-i facă rostul, ca la morți,/ Că și morții au rostul lor, trebuie să ții pasul.”

În *Lelița*, femeia cu comportament, îmbrăcăminte și gesticulație de nebună, „văduvă din războiul ălălalt”, are amândoi băieții pe front și primește când de la unul, când de la altul câte o carte poștală scrisă cu creion chimic (dar nu de ei, „că nu știau carte”). Când nu mai primește vești, biata mamă vine „speriată la noi”, găsind aici o aceeași îngrijorare maternă pentru soarta lui Nicolae al Soreștilor, fratele lui Marin: „Când n-a mai primit/ Nimic multă vreme a venit speriată la noi:/ Ce-o fi pe-acolo, Nicolică?/ Mama a dat din mâini, luată de gânduri:/— Văd că și Nicolae-al meu tace.”. Lelița Floarea e diagnosticată cu *pelagră* de sanitarul Gorici, care arată: „Asta întunecă mintea din cauza vremurilor tulburi./ Războiul măcar să fi fost c-o idee mai scurt./ Zicea că așteaptă niște doctorii când s-o termina.”.

Războiul acesta prelungit include, evident, fronturile succesive din Uniunea Sovietică, despre care Sorescu nu putea face vorbire (nici măcar în poezie) în 1973, dar care nu pot fi șterse din viața și din memoria personajelor reale din Bulzeștii reali din anii 1941, 1942, 1943, 1944, abia ultimul an consemnând, în august, întoarcerea armelor și noua alianță, cu sovieticii. Între 23 august 1944 și 9 mai 1945 sunt mai puțin de nouă luni, între 22 iunie 1941 și 23 august 1944 sunt peste trei ani.¹⁰

În sfârșit, în ultimul poem din carte, intitulat *La Liliaci*, moartea este, așa zicând, la ea acasă în întregul tablou, Liliacii fiind cimitirul satului, iar ziua fiind aceea a „morților, când se face pomană”. După ce „se împart oalele, ulcelele”, femeile satului „merg în cimitir și-ncep dintr-o dată să se jelescă în gura mare, cu șiroaie de lacrimi, în mod barbar, ca pe vremuri,/ Plivind câte-o buruiănă, încercând să îndrepte crucea de lemn/ Care-a putrezit”; iar cele „care au morți mai noi au mai tras un ropot de plâns/ De cum au intrat pe poartă și-au pus banițele jos din cap”. Spre deosebire de femeile plângându-și iarăși morții „mai noi”, celelalte „au fost numai triste și căzute pe gânduri”.

¹⁰ Că Sorescu scria, după cum am văzut în *A bățut clopotul*, despre „linia-ntâia, în Tatra” poate fi exact, biografic, în istoria familiei, dar poate fi și o „mutare” strategică, în condiții de Cenzură, a polului dramatic și tragic dinspre Estul războiului cumplit contra sovieticilor înspre Vestul fazei ultime a războiului.

Am putea cădea și noi pe gânduri, recitind cartea întâi din *La Liliiec* nu numai în cheie comică și umoristică, așa cum s-a tot făcut, ci și într-o lumină declinantă, într-o ecuație dramatică și tragică.

Bibliografie

- Boldea, Iulian, *Poezia neomodernistă*, Editura Aula, Brașov, 2005
 Borza, Cosmin, *Marin Sorescu. Singur printre canonici*, Editura ART, București, 2014
 Cistelecan, Al., *Top Ten*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000
 Crăciun, Gheorghe, *Aisbergul poeziei moderne*, Editura Paralela 45, Pitești, 2002
 Manolescu, Nicolae, *Literatura română postbelică, I. Poezia*, Editura Aula, Brașov, 2001
 Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, ediția a II-a, revăzută și revizuită, Editura Cartea Românească, București, 2019
 Simion, Eugen, *Scriitori români de azi, I*, ediția a doua revăzută și completată, Editura Cartea Românească, București, 1978
 Ștefănescu, Alex., *Istoria literaturii române contemporane: 1941-2000*, Editura Mașina de scris, București, 2005

INTERPRETAREA CA MODALITATE DE RECONFIGURARE A ÎNVĂȚĂRII ISTORIEI

Nina PETROVSKI

PhD, hab., Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă" din RM

Abstract: This article addresses the problem of reconfiguring the learning of history in school through interpretation, which situates the learning process in the global optics of knowledge, develops skills in order to understand historical facts and events, to generate attitudes and shape students' historical thinking.

Keywords: reconfiguration, interpretation, reflection, understanding, learning by doing, interpretation capabilities.

În virtutea unor schimbări majore, se face tot mai simțită necesitatea ca în sistemul educațional să se ajungă la o nouă programare a gândirii celui ce învață. În învățare important astăzi este cum cunoști, nu ce cunoști și cât cunoști, acceptarea faptului că noile idei se găsesc prin căutare și prin prelucrarea altor idei în stil propriu sau prin rezolvarea unui conflict cognitiv între experiențe cognitive[7, p. 49].

În viziunea Consiliului Europei istoriei îi revine un rol esențial în dezvoltarea spiritului de reconciliere, în consolidarea cooperării transfrontaliere și chiar în educația pentru cetățenia democratică. În realizarea acestor obiective se are în vedere formarea unor deprinderi moderne de *interpretare* și utilizare a unor surse din ce în ce mai variate, inclusiv a celor orale sau din mass media; abordarea unor domenii noi cum ar fi cel al mentalităților, al vieții cotidiene, al istoriei grupurilor minoritare; încurajarea cercetării în grup și a celei individuale, abordarea inter- și multidisciplinară[3].

Capacitatea de a formula puncte de vedere argumentate și fundamentate critic a devenit esențială într-o lume în care evenimentele se succed tot mai alert, iar informația este abundentă. Deși se recunoaște rolul deosebit al istoriei în a-i face pe elevi să acumuleze numeroase cunoștințe, acum se orientează spre faptul ca elevii să adopte o *atitudine critică* față de evenimentele istorice și să utilizeze propria rațiune în *interpretarea și înțelegerea semnificației proceselor istorice*. Analizând concluziile și recomandările Conferinței Internaționale, organizată sub egida UNESCO, la Visby, în 1999, Gh. Iuțu evidențiază ideea că predarea istoriei trebuie să consolideze capacitatea de a raționa *gândirea critică* a fiecăruia, prin prezentarea unui număr de surse istorice deschise interpretării și permițând cunoașterea a diferite personalități ale istoriei și ale epocii prezente, pornind de la *diferite perspective și interpretări*, bazate pe concepte[3, p. 63].

Elevii trebuie să înțeleagă că evenimentele istorice nu doar se prezintă, ci se încearcă a interpreta informația disponibilă și a privi legăturile dintre diferite fapte pentru a înțelege și a explica evenimentele. Faptele istorice colectate sunt transformate în dovezi istorice, pentru a sprijini o anumită interpretare a ceea ce s-a întâmplat. Elevii trebuie să înțeleagă că aceleași evenimente pot fi folosite de diferiți oameni în diferite

scopuri sau pentru a argumenta diferite *interpretări* ale aceluiași eveniment sau fenomen. De asemenea, elevul trebuie să accepte faptul că sunt posibile mai multe perspective de abordare cu privire la orice fenomen sau eveniment istoric și că aceste perspective diferite oglindesc o mare diversitate de experiențe istorice.

Valorizarea critică a interpretărilor, începută de Socrate, este continuată de Platon, care folosește, pentru prima dată, termenul de *hermeneia*, în înțelesul de *tehnică interpretativă*: modalitate de a se arăta, de a se reda, de a apărea, pe care o are transcendența, ceea ce e exterior, ceea ce este dincolo de subiect. Lansând acest termen, Platon a mers pe convingerea că toată existența umană stă sub semnul acestui cuvânt, pentru că nu există disciplină, oricât de exactă, din care să lipsească *interpretarea*. Nu numai cartea, dar și lumea și viața pot și trebuie să fie interpretate.

Aproape orice eveniment istoric este deschis mai multor *interpretări*. Aceasta nu înseamnă însă că mai întâi sunt strânse datele, pentru ca apoi să apară adevărul, datele trebuie reunite într-o prezentare coerentă. Aceleași date pot sprijini adesea interpretări diferite, iar de multe ori informațiile sau izvoarele sunt incomplete, dând naștere unor noi interpretări, total diferite. De aceea profesorul trebuie să se asigure că elevii înțeleg acest lucru.

Privită în ansamblu, sarcina *interpretării istorice* este aceea de a analiza fiecare fenomen istoric ca moment al unei experiențe trecute sau prezente, relația dintre experiența elevului și fenomenele istorice devenind destul de strânsă. Dacă gândirea elevului și asociația de idei pe care o stabilește sunt interdependente, atunci înțelegerea fenomenului istoric este una intrinsecă.

Termenul de *interpretare*, care în latină însemna *explicație, lămurire* are, în concepție pedagogică, semnificația unei operații de decriptare, decodificare, transpunere într-un limbaj clar, inteligibil. Interpretând, elevul evidențiază sensul primar al informației istorice, dar și pune în evidență, printr-un travaliu intensiv, posibilitățile, configurațiile, structurile profunde ale informației istorice. Prin interpretare elevul transformă faptele istorice într-un conștient sesizabil, care suplinește o tehnică mecanică de analiză. Reformularea, ca rezultat al interpretării, presupune a spune cu alți termeni și într-o manieră mai clară, mai explicită ceea ce tocmai transmite un eveniment, o faptă istorică. Reformularea implică, așadar, *reflexie activă* din partea elevului și perceperea puterii de autoreglare finală a comportamentului de învățare al elevului prin el însuși

În acest context, putem afirma că este total nepotrivit de a înlătura din domeniul educației istorice acest „joc” al valorificării experienței elevilor. *Interpretarea istorică* ar avea de „suferit” fără acești „cercetători” simpli, dar demni de luat în seamă, care sunt elevii. Doar o anumită stare de lucruri, o anumită stare de spirit, o anumită reflecție, până la urmă, se dezvoltă plecând de la o activitate experiențială. Și în măsura în care această activitate reflexivă se constituie, ea se cuprinde deja, implicit, în germenul ei, adică întregul demers este dezvoltarea acelui moment generator [5, p.159].

Prin urmare, elevul este solicitat, în *interpretarea istoriei*, să distingă într-o serie de reprezentări pe care le cuprinde efectiv fiecare moment al experienței personale și care depind de actul lor de voință, deci reflecția, pe de o parte, și o mulțime de reprezentări pe care și le face fără a fi „stăpânul” lor, deci reprezentări care nu sunt supuse actului lui de

voință – fenomenele istorice. Însă, cu cât mai multe fenomene istorice de același tip, conform conținutului lor, cunoaște elevul, cu atât mai ușor ajunge el la acea cunoaștere despre ele. Firește că, pe lângă aceasta, este luată în considerare intenția autorului informației despre fenomenul istoric în raport cu cei cărora este destinată informația[Ibidem].

"Interpretarea" și "înțelegerea" sunt conceptele cheie de baza ale hermeneuticii. Interpretăm nu numai de dragul de a interpreta, ci interpretăm ca să înțelegem. *Înțelegerea sau comprehensiunea* constituie finalitatea oricarui demers hermeneutic. *Interpretarea* este aproape întotdeauna mai mult decât o explicație și presupune avansarea unor puncte de vedere personale și originale. Ea pornește întotdeauna de la un punct inițial, care nu este un punct zero al cunoașterii, întrucât există cunoștințe și intuiții prealabile și înaintea printr-o serie de operații succesive prin inducție și deducție, prin analiză și sinteză, și se întoarce la punctul de la care a plecat. În felul acesta hermeneutul își trasează cercul său. Cercul se închide, dar nu se realizează o închidere perfectă pentru că punctul final de sosire nu coincide într-un tot cu punctul inițial de pornire, ci este un punct îmbogățit, care aduce inevitabil spor de cunoaștere[6].

Interpretarea aduce în prim plan problema explicării fenomenelor istorice. Azi este important *ce și cum înțelegi în viziune proprie*, prin ipotetizare, imaginație etc. *Interpretarea* este aceea care precede și urmează, totodată, descrierea.

Istoria prezintă astăzi tabloul unei discipline cu funcții limitate pentru a justifica din punct de vedere epistemologic prezentul, pentru a juca rolul de normă reglatoare, prin exemplaritate, pentru comportamentele prezumate, prin învățarea faptelor trecutului și, nu în ultimă instanță, un lung sir de informații, ordonate într-un sistem rigid care trebuie învățate. În consecință, obiectivele istoriei – ca disciplina de învățământ, pot fi reformulate ținând cont de următoarele comandamente:

Trebuie să răspundă nevoilor unui anumit segment de populație școlară într-un context socio-cultural dat. Acest segment de populație școlară îl formează elevii de liceu, care, în virtutea specificului vârstei, învață istoria într-un mod specific, pornind de la faptul că adolescentul simte acut necesitatea de a-și afirma personalitatea, chiar dacă structurile profunde ale personalității abia se formează. Se desăvârșesc atitudinile, idealurile. "Stilul de lucru se perfecționează, autonomia individuală crește, autoeducația ocupă un loc important în preocupările tinerilor, aptitudinile și aspirațiile se conturează tot mai mult, interesul se divizează accentuat, dar se precizează, iar afectivitatea este stăpânită din ce în ce mai mult" [Apud 2]. Mintea elevului este pregătită pentru cele mai complexe demersuri cognitive, se remarcă o dezvoltare puternică a atenției voluntare, a gândirii logice, abstracte, cu elemente de flexibilitate și creativitate, a spiritului critic. Adolescentul devine capabil de acte afective superioare, motivația lor este accentuată intrinsecă; în consecință, ei devin conștienți de valoarea lor proprie și de acțiunile în care sunt antrenați. Noul mod de a raționa, experiența dobândită depind foarte mult de ceea ce i se transmite tânărului și de interesul pe care el îl manifestă față de acestea.

Elevii trebuie "să acționeze, nu să fie acționați" astfel încât ei să obțină o îmbogățire și nu să imite doar. Datorită conștientizării individualității personale, începând cu adolescența putem vorbi de un stil propriu, de maniere comportamentale și de un mod

propriu de exprimare. Însușindu-și variate procedee stilistice și punându-și în valoare originalitatea, adolescentul se apropie tot mai mult de perioada adultă, care se caracterizează prin stil de gândire individual, prin moduri de acțiune individuale, prin autonomie. Experiența individuală și punerea ei în valoare este o condiție și o sarcină esențială. M. Eliade confirmă: “nu experiențele lipsesc unui tânăr, ci înțelegerea lor”. Ele sunt rareori solicitate și “rămân oarecum exterioare, le poartă după ei ca un lest, nu le transformă în hrană și înțelegere” [Apud 2]. Așadar, experiențele sunt necesare pentru gimnastica spiritului, pentru dezvoltarea unor virtualități psihice creatoare de valori și de sinteze inedite. Ele trebuie să ghideze acțiunile esențiale ale procesului de învățare și ale subiecților implicați în aceasta, trebuie să indice explicit rezultatele care trebuie atinse prin intermediul acțiunii didactice, și să orienteze selecția conținuturilor, a activităților de învățare și exigențele pedagogice ale curriculumului.

Reieșind din formula curriculară a disciplinei [1], aceste **obiective** pot fi formulate astfel:

culegerea și vehicularea informației: recunoașterea și reproducerea unor informații (termeni, accepții, noțiuni, cunoștințe specifice diferitelor domenii pe care istoria le valorifică sau le interferează);

enunțarea sau descrierea unor informații din registrul cognitiv anterior subsecvent diverselor discipline sau în exclusivitatea istoriei;

identificarea asemănărilor și deosebirilor între diverse informații, constituirea unor scheme de clasificare pornind de la informații simple;

analiza, sinteza și generalizarea unor informații derivând din diferitele domenii sau din diferite epoci; culegerea unor ansambluri de informații vizând realitățile locale, regionale, naționale sau internaționale de factură istorică, socială, culturală, politică;

cunoașterea unor arii tematice sau comune cu alte discipline.

Prin natura sa, istoria trezește și cultivă sentimente, creează acele stări raționale și afective de care are nevoie orice ființă umană pentru a trăi și a-și valida capacitățile creatoare în conformitate cu cerințele progresului și ale societății. Istoria nu doar transmite un volum de cunoștințe în informarea elevilor asupra curgerii datelor sau a desfășurării unor evenimente istorice, ci are rolul important de a forma *capacități de interpretare, înțelegere și acțiune*. Istoria vizează atât latura cognitivă cât și cea rațional-afectivă, contribuind la dezvoltarea cunoștințelor din toate sferele existenței sociale. Istoria este un exemplu pentru prezent, este o știință de sinteză, componenta esențială a culturii generale, operează cu concepte, noțiuni specifice, constituie un fundament pentru cunoștințele dobândite la alte discipline școlare (limba și literatura, geografia).

După cum afirmă Xenopol, în *interpretarea istoriei* trebuie să se evite cu orice preț o apreciere care nu se bazează pe convingeri comune tuturor, iar în cazul când acestea lipsesc, urmează să se abțină de a judeca și aprecia evenimentele, indiferent din ce punct de vedere. Nu trebuie să se ridice o construcție artificială despre evenimentele istorice. Și acest lucru trebuie învățat în cadrul educației istorice, deoarece anume istoria valorifică milenii de experiență pentru a le pune în serviciul omenirii, progresului și demnității umane [Apud 4, p 26]. Achiziționarea cunoștințelor în domeniul istoriei depinde, așadar, de mai mulți **factori**:

Calitatea, accesibilitatea conținuturilor noțiunilor, datelor, faptelor și evenimentelor istorice;

Sistemul ierarhizat de reguli după care sunt prezentate evenimentele istorice;

Asocierea elevului la procesul de învățare și de progres;

Acceptarea istoriei, datorită conținuturilor sale clar determinate și acceptate, drept un bun public;

Dezvoltarea gândirii istorice, care implică realizarea următoarelor obiective: reconstruirea trecutului și explorarea lui din punct de vedere genetic, funcțional și axiologic. Or, **a gândi istoric** înseamnă a cunoaște și a analiza cauzele care au generat un eveniment istoric, a determina rolul pe care îl are acesta în evoluția societății, ierarhizându-l;

Dezvoltarea nivelului capacității elevului de a utiliza conștient sursele de informare.

Istoricii prin specificul preocupărilor lor pot reliefa, uneori și în funcție de interese, aspecte noi, ce pot duce la *reinterpretarea* punctelor de vedere vechi sau apariția unora cu totul noi. Considerând că orice eveniment istoric, în sens larg, implică anumite concluzii în urma unei evaluări sprijinite pe interpretări și explicații bazate pe dovezi, în care opțiunea personală își spune uneori cuvântul, constatăm că deciziile istoriei nu sunt definitive, pe măsură ce noi dovezi pot aduce alte puncte de vedere, uneori total diferite, asupra unui eveniment sau fapt istoric. Judecata finală care se impune este că istoria nu este imuabilă, iar sentințele sale nu sunt irevocabile, cu atât mai mult în cazul unor evenimente sau personaje foarte importante. În școală se urmărește, de asemenea, scopul de a *interpreta faptele*, de a da explicații, de a evalua un fenomen, un fapt istoric. Un fapt este însă neîndoielnic, acela că istoria, fiind un amestec de subiectivitate și obiectivitate, are posibilitatea de a reprezenta un demers, poate cel mai consistent, în stabilirea apropierii și încrederii între oameni. De aceea înțelegerea ei corectă, fundamentată documentar, presupune efort, imaginație și multă dăruire din partea elevilor și profesorilor.

Datorita resurselor de care dispune, istoria contribuie la integrarea unitară a cunoștințelor, la dezvoltarea *capacităților elevilor de a interpreta faptele și evenimentele istorice*, de a stabili relații de cauzalitate între ele, de a pătrunde în esența proceselor istorice, de a genera atitudini și de a forma gândirea istorică a elevilor, transformarea conștiinței lor în convingeri și a acestora în spirit civic. Studiarea istoriei în școală constă nu doar în transmiterea de cunoștințe elevului, în informarea lor cu date, lucruri, fapte, evenimente și persoane istorice ci, mai ales, în formarea *capacității de interpretare*, de înțelegere și de acțiune.

Ideea centrală promovată și anume că o cunoaștere valoroasă a istoriei se produce prin *interpretare*, nu printr-o amplă, dar pasivă receptare, dă sens unei metodologii cu adevărat active: elevul nu poate face abstracție de necesitatea „reabilitării” personale în și prin istorie. Pot fi aduse dovezi științifice pentru faptul care este comportamentul hermeneutic al elevului în studierea istoriei din perspectiva consensului negociat, ce repercusiuni se pot „descoperi” prin aplicarea metodologiei hermeneutice în cunoașterea

științifică a istoriei, determinarea faptului care poate fi una dintre cele mai eficiente modalități de structurare a curriculumului disciplinar la istorie.

BIBLIOGRAFIE

Aria curriculară Educație socioumanistică Istoria Românilor și Universală. Clasele X-XII. Chișinău, 2019

BÂLICI, V. Formarea conștiinței lingvistice a elevilor. Chișinău: Print-Caro SRL, 2010. 125 p.

IUTIȘ, Gh. Elemente de didactica istoriei. Iași: Editura Graphis, 2008. 259 p.

PĂUN, Șt. Didactica istoriei. București, 2003.

PETROVSCHI, N. Învățarea pragmatică a istoriei. Chișinău: „Print – Caro” SRL, 2012. 272 p. ISBN 978-9975-56-053-5

PETROVSCHI, N. Hermeneutica – modalitate eficientă de cunoaștere științifică a istoriei. În: *Institutul de Științe ale educației: Istorie, Performanțe, personalități (1941 – 2016)*. Materialele Conferinței Științifice Internaționale consacrate aniversării a 75 de ani de activitate, 20 – 21 octombrie, 2016, Chișinău: IȘE (Tipogr. “Impressum”), 2016. pp. 201 – 205. ISB 978 – 9975- 48 – 104 5

ULRICH C. Postmodernism și educație. O perspectivă caleidoscopică. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2007. 187 p.

THE CHICANO RELIGIOUS UNIVERSE IN ERIKA SÁNCHEZ'S CONTEMPORARY NARRATIVE

Oana-Andreea GHIȚĂ-PÎRNUȚĂ

Senior Lecturer, Ph.D., "Transilvania" University of Brasov

Abstract: The present study aims at exploring various religious aspects as they are presented by Erika Sánchez in her novel entitled "I am not your perfect Mexican daughter". On the one hand, the focus is laid upon Julia and her modern way in which she perceives religion. She is a nihilist or an atheist being surrounded by religious elements and rituals. Julia is dissatisfied with the way in which religion treats women in general as it is outdated for the modern standards. On the other hand, the emphasis is laid upon Amá, Julia's mother, who is a conservative, traditional, Catholic religious woman. The Chicano movement was influenced by the Catholic identities. The study highlights important religious traditions and rituals, which are part of the Chicano cultural heritage.

Key words: Chicano, religion, tradition, Catholic, culture, identity, modernism.

The Chicano culture, "as viewed by Chicana and Chicano critics as well as by European and Latin American scholars, is an expression of a social group that has given the distinctive cultural feature to the American West and Southwest" (Calderón & Saldívar, 1998:2).

The Chicano movement was the most important protest by Mexican Americans in the history of the United States. "Religion played a role in the formation of a movement value system focused on social justice. Religion in some cases also proved to be the basis for community organization" (Espinosa & García, 2008: 125). Chicano literature has overcome many obstacles throughout its evolution and it started to be known in the late 1960s.

Erika Sánchez is a well known contemporary Mexican American poet, novelist and essayist writer who wrote a novel entitled *I am not Your Perfect Mexican Daughter* about the present-day Chicano lifestyle and culture.

The novel is about a fifteen-year old girl named Julia Reyes, whose sister, Olga, passed away tragically in an accident. She tries to dig into her sister's past by looking into her stuff just to find a shocking mystery that she will eventually want to solve. She has to deal with injustice and mental health issues caused by her conservative family who wants her to become the "perfect Mexican daughter" as in idealizing traditional female gender roles (staying at home, being religious, cooking etc) while being constantly compared to her dead sister. At some point she attempts suicide and then she is sent back to Mexico to some relatives as a punishment. During her stay in Mexico, we find out many interesting things about the Chicano culture.

I am not Your Perfect Mexican Daughter focuses on the Mexican culture and throughout the novel we get to know the Mexican traditions, celebrations, religious

aspects, food, even language itself as we can find many Spanish words and phrases with significant meanings.

The Chicano religious universe includes multifarious Mexican aspects, but the focus will be laid upon Julia and the modern way in which she sees religion as compared with Amá, her mother, who sees religion in the old, conservative, traditional way of Catholic Mexicans.

The Chicano movement was influenced by Catholic identities. Mexicans perceive Catholicism as being part of their identity, passed on throughout generations like cultural heritage.

Our protagonist, Julia, is far from being religious. We could even say that she is a nihilist or an atheist based on her attitude in the very beginning when Olga's funeral is taking place and people try to comfort her family with the idea that Jesus will take care of her: "This Jesus stuff is all a sack of crap. Once you're dead, you're dead. The only thing that makes sense to me is what Walt Whitman said about death: 'Look for me under your boot soles.' Olga's body will turn to dirt, which will grow into trees, and then someone in the future will step on their fallen leaves. There is no heaven. There is only earth, sky, and the transfer of energy. The idea would almost be beautiful if this weren't such a nightmare" (Sánchez, 2022:5).

Despite such attitude from her, religious elements and rituals are often very close to her, which she tries to desperately escape although it seems inevitable throughout the novel. She is constantly expressing her dissatisfaction with how religion treats women in general and even tried to explain her family why, but unsuccessfully: "Amá and I also argue about religion all the time. I told her that the Catholic church hates women because it wants us to be weak and ignorant. It was right after the time our priest said - I swear to God - that women should obey their husbands. He literally used the word *obey*. I gasped and looked around in disbelief to see if anyone else was as angry as I was, but, no, I was the only one. I poked Olga in the ribs and whispered, 'Can you believe this shit?' But she just told me to be quiet and listen to the sermon. Amá said I was a disrespectful huerca, that how could the church hate women when we worship La Virgen de Guadalupe?" (Sánchez, 2022:21-22).

We can understand Julia's frustration when it comes to this sensitive topic, because the way religion treats women is indeed outdated for our modern standards and here we can find a sign that Mexican culture is still very conservative when it comes to religious values. As previously mentioned, Spanish words and phrases are frequently used in the novel and two examples might be the word "huerca" meaning "infant", "child" or "immature" and the phrase "La Virgen de Guadalupe", who is the most important religious figure of the Catholics.

However, an interesting scene takes place in Chapter Three, when Julia runs away from school and encounters a homeless woman with a burnt face who has a T-shirt that says "God Has Been So Good to Me!". For some reason she decides to mark those words in her journal, despite not believing in God: "I open my journal to a blank page and write *God Has Been So Good to Me!* before I forget" (Sánchez, 2022: 47). It seems like even if she tries to drift away from religion as far as possible, it still comes back to her in a way or another.

There is a religious ritual that Catholics seem to perform, namely a meeting where people sit in a circle and talk about their issues: “Every Saturday night, Amá and Olga attended a prayer group in the church basement. Mostly it’s a bunch of Mexican ladies sitting in a circle, complaining about their problems and talking about how God will help them endure. The few times I did go, I was so bored I wanted to tear out all of my hair. We were there for three hours, and I couldn’t take it anymore. I asked Amá if I could read a book I had in my bag, but she said it was impolite. When it was her turn to speak, Amá started telling the group about missing Mexico, her mother, and her dead father. She cried a lot, which made me feel guilty for complaining. Olga held her hand and told her everything was going to be okay, while I sat there like a slug, not knowing what to do” (Sánchez, 2022: 69-70).

Moving on to another religious tradition, after Julia being saved from some mobs in the streets by an elderly man, she would tell him how God may protect him: “It’s important to sound religious when talking to old people. It feels wrong not to pretend after he protected me from those dirtbags.’May God protect you,’ he says, making the sign of the cross the way my grandma does when we leave Mexico. She calls it *la bendición*” (Sánchez, 2022: 149). Here we have another Spanish word “*bendición*” meaning “blessing” used for a specific reason.

The plot does not touch religion for a while since Julia is more busy hanging out with her friends and her love interest while still trying to figure out what Olga was hiding from family. We get to a very important scene in Chapter Twenty-Two after Julia’s suicide attempt and her being sent to Mexico. Her relatives perform the egg ritual, which is called “*limpia*” in Spanish. This is how it goes: “I lie on a small cot, and once I get comfortable, *tía* Fermina makes little crosses all over my body with an egg, beginning with my head and working her way down to my feet. The cool shell against my skin feels comforting. When I was little, I was confused about the process of this spiritual cleansing. All I knew was that it involved an egg, so I imagined they used a cooked one – likely fried – which left the recipient greasy and smeared with yolk. Boy, I was stupid, but I figured it out when I saw them do it to my cousin Vanessa after she was almost hit by a car. The raw egg traps all the rotten crap clogging your soul. *Tía* Fermina whispers the prayers so faintly I can’t understand them. After she makes dozens of crosses all over my body, she says it’s time to see inside the egg, to understand what’s been stewing inside of me. *Tía* cracks the egg into a glass of water and holds it up to the light. The water turns thick and cloudy, when we look closer, we see a dot of dark blood in the center of the yolk” (Sánchez, 2022: 278). This scene may freak the readers out because there are many people who do not have any clue about such a ritual and it cannot be explained how an unopened egg could have blood inside. Apparently, if the egg in the water looks weird in a shape or form, it is a sign that you are surrounded by negative energy and you may get hurt.

After Julia leaves Mexico and comes back to her parents, she has opened up her rigid mindset since she did have fun in Mexico. She has learned about her mother’s dark past that she buried very deep into her never ever bringing it up again. Because of this, she will try to be nicer to her and more supportive: “Because Amá is making such an effort to be a better mother, I’ve decided to be a better daughter, so I agree to attend a prayer

group at our church that night. It's in the same basement as my quinceañera, and when we walk down the stairs, I get flashbacks of that horrible night. I hope Amá isn't thinking about it, but I'm nearly certain she is. How could she not?" (Sánchez, 2022: 287).

She goes with her mother to the meeting while she is trying to maintain her patience because the discussions have a lot of sensitive topics that may be offensive to some people: "The leader of the group is a middle-aged woman named Adelita. She's wearing a very unfashionable fleece vest, and her hair is cut short like a lot of women's when they get older. (I really don't understand why that's a requirement once you reach middle age.) Adelita begins with an Our Father, then adds her own prayer at the end. 'I hope that everyone here finds the love and understanding they're looking for. God lives in each and every one of you,' she says. Adelita tells us about her ten year -old son, who died after a long, painful battle with leukemia. Even though it's been fifteen years, his death haunts her every day of her life, she says. When she begins describing his amputated leg, a tear trickles down my face against my will. 'Are you okay, mija?' Amá whispers, placing her hand on my knee. I nod" (Sánchez, 2022: 288).

The leader of the church group, Adelita, is described by Julia as an unfashionable, short-haired middle-aged woman who hopes that all those present at the meeting will find the love and understanding they are searching for. The meeting has a specific structure and it starts with a regular prayer and Adelita is the first one sharing with the others about her son's death which is haunting her.

"Next is a man named Gonzalo, who is wearing blue work pants and a Bugs Bunny T-shirt that's probably from the nineties, which depresses me like few things can. He tells the group that his son is gay and he doesn't know how to forgive him. 'Forgive him for what?' I ask when he's finished. 'Julia, be quiet,' Amá says. I'm already embarrassing her, like always. 'It's okay for her to ask questions,' says Adelita. 'I just don't understand,' I go on. 'Being gay isn't a choice. Don't you know that?' 'What do you mean, you don't understand? What he's doing is a sin!' Gonzalo is all worked up now, his fists clenched and his face flushed. Whatever compassion I had for him and his Bugs Bunny T-shirt has quickly evaporated. 'I'm sure that your son would do anything to stop being gay to avoid dealing with you. Besides, didn't Jesus preach that you should love everyone? Isn't that what Christianity is all about? Or did I miss something?' If I keep going, I think Gonzalo might punch me in the face, so I stop. I can feel Amá's anger quivering beside me, but she doesn't say anything. By the time it's her turn, we've heard about affairs, deaths, abused gay children, bankruptcy, and deportations. My soul is a puddle at my feet" (Sánchez, 2022: 289). Julia is depressed by Gonzalo as he judges his son for being gay. Gonzalo considers that his son committed a sin, but Julia thinks that being gay was not his choice and we should love everyone as we are Christians.

Amá is the next speaker at the church group meeting: " 'As you know, I lost Olga almost two years ago. I think about her always. There's not a moment that passes that I don't feel her absence. She was my companion, my friend. I don't know when I'll feel like myself again. It's like I've been cut in half. And Julia here, my beautiful daughter, I love her so much, but she is so, so different. I know she's a special kind of person. I know she's smart and strong, but we don't always understand each other. Olga, for example, always

wanted to be at home with us, loved to be close to her family, and Julia can't ever sit still.' Amá blows her nose. 'Where I grew up, women were supposed to stay at home and take care of their families. The way women live in this country, having relations with cualquier fulano and living on their own, I just don't understand it. Maybe my morals are too different for this place. I don't know.' Amá looks at the crumpled tissue in her hand. She has no idea who Olga was, but how do I tell her that? Do I even have the right? 'That's not how I want to live, Amá.' I'm sure if I'm supposed to speak, but I can't help it. 'I'm sorry that I'm not Olga and I never will be. I love you, but I want a different life for myself. I don't want to stay home. I don't even know if I ever want to get married or have kids. I want to go to school. I want to see the world. I want so many things sometimes I can't even stand it. I feel like I'm going to explode.' Amá doesn't say anything. We all sit in silence until Adelita tells us to hold hands for the closing prayer" (Sánchez, 2022: 289-290). Here we can see the way in which Amá perceives her two daughters: on the one hand, Olga was her companion, her friend; on the other hand, Julia is different from Amá's perspective. Julia wants to go to school and see the world.

The church group meeting ends, as regularly, with a prayer. The meeting starts and ends in the same way, by praying. Sacred words are uttered by the leader of the church group. This is the Catholic religious ritual. We can notice how the Mexicans are deeply connected to religion, especially women and how it can affect their mindset in this modern liberal world.

According to Mario T. García, "The study of religion is one of the most neglected areas in Chicano studies. Yet religion is one of the central forces in the life of any community. This has certainly been true within the Mexican American experience" (Espinosa & García, 2008:125).

Although the great majority of the Latinos in the United States claim to be believers, religious or spiritual people, there are not many writings on Mexican American religion from multidisciplinary perspectives; most are on Mexican religious issues.

Religion – especially Christianity – has played "an integral role in the historical trajectory of Mexican Americans from the Spanish colonial period through the Western expansion of the United States and to the present day. [...] Religion holds a central place in the history and contemporary lives of Mexican Americans" (Hendrickson, 2022: 6).

Contemporary Chicano literature rethinks the role of religion in the 21st century America as well as its transnational and global aspirations.

BIBLIOGRAPHY

- Calderón, Héctor & Saldívar, José David (eds) (1998) *Criticism in the Borderlands: Studies in Chicano Literature, Culture and Ideology*. USA: Duke University Press
- Espinosa, Gastón & García, Mario T. (2008) *Mexican American Religions: Spirituality, Activism and Culture*. Durham, USA: Duke University Press
- Hendrickson, Brett (2022) *Mexican American Religions*. An Introduction. Routledge
- Sánchez, Erika L. (2022) *I Am Not Your Perfect Mexican Daughter*. Rock the Boat

THE PEDAGOGICAL FRAMEWORK OF INTEGRITY AND CONTINUITY IN THE PRESCHOOL-PRIMARY EDUCATION SYSTEM (6-9 YEARS)

Valentina PASCARI

Assoc. Prof. PhD., Centrul de Formare Continuă și Leadership, Universitatea de Stat „Ion Creangă” din Republica Moldova

Abstract: The information covered in the article "The pedagogical framework of integrity and continuity in the preschool-primary education system (6-9 years)" presents a theoretical foundation of the concepts of integrity and continuity, transitional crisis, the preschool-primary education system, being based on scientific evidences in the field. The author suggests an opening to examine the age characteristics of 6-9 year old children, the specifics of the transition crisis for a better understanding of the integrity and continuity of these two stages, from the perspective of the preschool-primary education system. Shifting the emphasis on the functional specifications of the preschool-primary educational system is generated by the need to obtain better results in the adaptation of children to the new school environment, promoting the idea of integrity and continuity.

Keywords: integrity, continuity, crisis of transition, the preschool and primary education system, internal position.

Introducere

Este cunoscut faptul că trecerea la învățarea în școală nu este pur și simplu o schimbare de condiții externe, ci o etapă nouă, cu circumstanțe noi pentru formarea personalității copilului. Perioada aceasta de tranziție se mai caracterizează prin schimbarea comportamentului copilului, el se supune mai greu influențelor educative. Acest lucru se întâmplă ca rezultat al dezechilibrului dintre ritmul procesului educațional aplicat și schimbările rapide în dezvoltarea copilului. Este important să se ia în considerare particularitățile crizei în această perioadă și în timp util să fie structurat procesul educațional în funcție de aceste schimbări. Contradicțiile care alcătuiesc esența crizei pot avea loc sub formă acută, creând stres emoțional puternic, tulburări de comportament al copiilor în relațiile lor cu adulții [11, 43-52]. Totodată, manifestările de criză nu sunt inevitabile în procesul dezvoltării psihice. Inevitabile rămân a fi momentele critice, salturile calitative în dezvoltarea copilului. Criza este dovada că *saltul nu s-a produs la timp*. Astfel, situațiile de criză ar putea să nu apară, în cazul când dezvoltarea psihică a copilului nu se produce aleatoriu, ci în cadrul unui proces educațional dirijat.

Componenta distructivă a dezvoltării în timpul crizei este orientată către vechiul sistem de relații cu lumea. În aceasta constă esența *tranziției autentice*. Sensul pozitiv al conduitei copilului în perioada de criză este condiționat de construirea noului sistem de relații. Componentele constructive și distructive ale crizei nu pot fi dissociate. Pentru a construi noul este necesar ca acestuia să i se facă loc, îndepărtând vechiul. În acest sens, noul urmează să fie analizat nu pur și simplu, ca pe o transformare a vechiului în nou, dar ca proces în stare de tranziție.

În acest context de referință este important să vizualizăm fenomenul continuității ca pe un proces de dezvoltare evolutivă a copilului la fiecare treaptă a sistemului de învățământ, care implică relaționarea dintre etapele de învățare și dezvoltare a copilului, care se realizează în baza *formațiunilor noi* ale etapei precedente, și, ca urmare, crearea unui *sistem de condiții* care pot favoriza trecerea mai facilă a copiilor de la o treaptă a procesului de învățare la alta și dezvoltare. Deci, noua etapă *interacționează* cu *formațiunile din nivelurile anterioare*, și cu *nivelurile nou apărute*, la un stadiu mai nou. Ca urmare a acestei interacțiuni se formează un *nou întreg*, care caracterizează noul nivel de integrare și diferențiere.

Merită să relevăm faptul că integralitatea implică în mod obligatoriu un *mediu integrator* – un sistem organizat și structurat operațional. Integralitatea presupune însușirea și cultivarea relațiilor, normelor și valorilor mediului integrator, descifrarea legăturilor reciproce și multilaterale la nivel global și reflectarea lor în mediul în care se produc [2, p. 30].

De aici rezultă o idee foarte importantă pentru educația copiilor de 6-9 ani și anume că integralitatea asigură transpunerea coerentă a copiilor în mediul integrator (clasa I-a), moment în care normativele integralității nu trebuie să-i mai pară învățătorului limite, ci condiții care favorizează manifestările de adaptare și afirmare a copilului. Forța integratoare depinde de faptul cum factorul integrator poate să stimuleze necesitățile de adaptare ale copilului în raport cu *noul mediu integrator de învățământ*. Deci, integralitatea, în acest caz, nu este un fapt singular, ci un fenomen cu rezonanță și completitudine destul de largă.

În măsura în care integralitatea are drept criteriu o structură unitară, T. Callo identifică ca acceptabile mai multe caracteristici: *completarea* – caracterul de a fi complet; *reconstituirea* – posibilitatea de a se reconstrui din nou; *elasticitatea (adaptabilitatea)* – capacitatea de a-l face potrivit unor anumite circumstanțe; *totalitatea* – capacitatea de a construi un tot unitar rezultat din unirea elementelor; *reglementarea* – capacitatea de a stabili raporturi și a le aranja într-o anumită ordine; *ierarhizarea (organizarea)* – caracterul de a acționa organizat, reprezentând elemente în baza unei anumite structuri; *funcționalitatea* – capacitatea de a realiza o anumită funcție; *coerența* – caracterul de a nu se contrazice/anula reciproc; *omogenitatea* – capacitatea de a avea o structură unitară; *coeziunea* – proprietatea de a se menține unitar în pofida unor acțiuni exterioare; *desăvârșirea* – proprietatea de a constitui o formă dezvoltată [3, pp. 10-18]. Prin urmare, integralitatea este examinată, în temei, prin prisma unui proces, ca model de relații între componente în baza unor norme de coerență, consistență și ierarhizare și ca modelare a libertății de acțiune, presupunând perceperea contextului cu toate componentele sale; unei rețele de relații între elementele unei totalități complexe, o asamblare a diverselor entități; unui instrument de cooperare a unor elemente diferite din cadrul unui ansamblu; unui produs al totalității integrale, care este o compoziție reală, indivizibilă a unor părți integrante esențiale.

Dintre formele de integralitate cea mai elocventă este abordarea factorilor *comuni*, deoarece presupune elaborarea unor acțiuni de construire a *sistemului comun* (educație preșcolară-învățământ primar). De aici și importanța integralității în realizarea educației

copiilor de 6-9 ani, identificarea *punctelor comune* și *asemănările* fundamentale ale acestor două trepte de învățământ.

Particularități psihopedagogice ale copiilor de 6-9 ani cu impact reglator

Un rol esențial în neutralizarea crizei în perioada de tranziție îl are cunoașterea și observarea particularităților psihopedagogice ale copiilor de 6-9 ani. De exemplu, la vârsta preșcolară mare (6-7 ani) *elementele reflecției* se manifestă prin priceperea copiilor de a reacționa flexibil la schimbările informaționale și prin priceperea lor de a formula unele raționamente, fiind conștientizate condițiile și finalitatea activității cognitive. Mai mult decât atât, reflecția presupune operativitatea de adaptare a copilului la schimbările ce se produc în însușirea informației; gradul de manifestare a interesului cognitiv față de o sursă sau alta; autodeterminarea în alegerea căii de obținere a informației, metodele de descriere a informației; priceperea de a formula și a realiza autoaprecierea acțiunilor verbale personale etc.

Iar unul din indici dezvăluie faptul că cea mai importantă condiție în formarea reflecției la copiii de vârstă preșcolară mare o reprezintă *atitudinea critică față de informație*, care începe cu achiziționarea de date și finalizează cu luarea de decizii, formarea propriei atitudini. *Atitudinea critică* implică priceperea copilului de a formula întrebări, structurarea argumentelor în susținerea opiniei [17, c.48.p. 48].

În problematica cercetării factorilor de specificare a *sistemului educație preșcolară-învățământ primar* se încadrează conceptul de *activitate dominantă*, examinat de mai mulți autori (R. Zazzo, J. Piaget, U. Șchiopu A. Леонтьев, Д. Эльконин, В. Давыдов etc.), care sesizează că la baza stadialității și continuității trebuie puse tipurile activităților, specificul activităților dominante la fiecare perioadă de vârstă. Activitatea dominantă și conținutul procesului educațional se deosebesc semnificativ la diferite etape ale vieții copiilor. Pentru fiecare dintre acestea, activitatea dominantă își are *particularitățile* sale, și, respectiv, manifestările de relaționare ale copilului cu mediul înconjurător. Pe de o parte, schimbarea activității dominante corespunde legităților trecerii de la o etapă de vârstă la alta [14, p.108]. Pe de altă parte, activitatea dominantă nu apare imediat, dar traversează dezvoltarea sa în cadrul unui sau altui mediu social. Însă apariția unei noi activități în cadrul unei etape de vârstă nu presupune *anularea* celei anterioare. Așadar, activitatea dominantă condiționează schimbările semnificative în dezvoltarea psihică a copilului, îndeosebi apariția neoformațiunilor psihice.

Tot în această arie de idei putem menționa ca la vârsta de 6-7 ani crește semnificativ posibilitatea de *activitate intelectuală* a copilului. Dezvoltarea operațiilor gândirii prin acțiuni practice asigură nemijlocit interiorizarea acestor operații, impulsionând trecerea de la gândirea preoperatorie la *gândirea operatorie concret-intuitivă*. Se dezvoltă treptat anumite elemente ale *gândirii cauzale*, activitatea de cunoaștere se aprofundează. Apar elemente simple de *gândire logică* orientată spre sistematizarea și generalizarea fenomenelor și evenimentelor, capacitatea de a operaționaliza imagini generalizatoare, schematice [19, p. 74-79].

Totodată, la vârsta de 6-7 ani își ia începutul o formațiune nouă, la un nivel nou de reglare a activității. Este vorba de *organizarea conștientă a activității* în baza unui plan

structurat. Aceste caracteristici psihologice ale copiilor de 6-7 ani influențează formarea competențelor de învățare în contextul procesului de continuitate.

Or, pentru a obține un tablou cât mai apropiat de ceea ce este elevul clasei I, semnele trebuie căutate pe traseul evoluției lui până la debutul școlar, în aspect de integralitate și continuitate. Așadar, vârsta școlară incipientă (7-8 ani) este o fază tranzitorie, care include achizițiile și comportamentele ale căror origini se află în fazele precedente. Situația nouă beneficiază de experiența obținută anterior în aspectul integralității și continuității **sistemului educație preșcolară – învățământ primar**.

Sistemul respectiv este reprezentat un proces integral, ce presupune elaborarea unor acțiuni comune mai eficiente, care să servească drept bază pentru adaptarea copiilor la mediul școlar; creșterea rezultativității educaționale prin asimilarea funcțională a cunoștințelor.

Etapă de intersecție a două trepte de învățământ se desemnează, de obicei, prin *continuitate, adaptare, includere, trecere la* etc. Ca urmare, se produce un *nod educațional prim*, care vine cu sensul general al integralizării, ca armonizare a *unor elemente* într-un tot întreg și al locului de *intersecție a două căi*, intersecția presupunând *o mulțime de elemente comune* a două niveluri de educație, în cazul dat, preșcolară și învățământ primar, ca primele în sistemul educațional în ansamblu.

Toate elementele din cadrul „nodului” suportă modificări semnificative: se solidifică, se extind, se unifică. Formarea fiecărui nod este decisivă în vederea trecerii elementelor din treapta precedentă (preșcolară) într-o stare calitativ nouă (școlară incipientă). Structura conferă o importanță deosebită trecerii elementelor în procesul integrativ la *anumită stabilitate*. Această caracteristică distinctivă este relevantă din punct de vedere a *reproducerii* procesului integrativ, repetarea multiplă a lui în procesul educativ (clasa I-a). De aici și importanța integralității în realizarea educației copiilor de 6-9 ani, identificarea *punctelor comune* și *asemănările* fundamentale ale acestor două trepte de învățământ.

Specificații funcționale ale sistemului educație preșcolară-învățământ primar

La intersecția dintre preșcolaritate și școlarul mic la copii se manifestă forme noi de *comunicare* cu mediul, cu adulții, cu semenii, considerabil se schimbă atitudinea față de sine. Indicatorul de bază al acestei forme noi de comunicare îl reprezintă *caracterul voluntar*. Altă particularitate a formelor de comunicare ține de faptul că acestea sunt determinate nu de prezența unor situații, ci de *caracterul concret* al acestora. Aceste forme de comunicare sunt legate direct cu componentele activității dominante a etapei noi de dezvoltare, asigurând trecerea mai facilă a copilului într-o etapă nouă (școlară mică) de dezvoltare, creând condiții pentru formarea unei activități de învățare eficientă [16, p. 78].

Fiind o valoroasă sursă de informație, *emoțiile* capătă profilul materiei de referință în analiza reușitei copilului. Ele sunt importante și apreciable, deoarece asigură luarea deciziilor, stabilirea limitelor, comunicarea. Atunci când trebuie să ne modelăm hotărârile și acțiunile, emoțiile și sentimentele contează în egală măsură – uneori chiar mai mult decât gândurile. Astfel, tot mai mulți cercetători lansează opinii potrivit cărora

cunoașterea afectivă sporește considerabil posibilitățile de integrare socială, asigurând calitatea activității copilului. În opinia lui D. Wechsler, *adaptarea* individului la mediul în care trăiește se realizează atât prin elementele *intelectuale* ale inteligenței, cât și prin cele non-intelectuale, care, la rândul lor, includ factori *afectivi*, *personali* și *sociali*, fiind esențiale pentru reușita în viață a acestuia [Apud 8, p. 139]. D. Wechsler subliniază importanța *factorilor emoționali* și insistă asupra includerii tuturor „aspectelor non-intelectuale ale inteligenței generale” în orice evaluare completă.

Componenta *emoțională* implică aparatul senzitiv al inteligenței emoționale, orientând copiii în toate valorile cu care vin în contact aceștia. Componenta *cognitivă* presupune aprecierea prin intermediul noțiunilor și judecăților, corectând afectivitatea copiilor, făcând-o mai potrivită pentru valorile acestuia. Componenta comportamentală se manifestă prin *autoreglarea emoțională*, exprimarea verbală și nonverbală a emoțiilor de către copil [18, p. 92].

L. Vîgotschi definește caracteristicile de bază ale formațiunilor noi în perioada de criză, (trecerea de la grădiniță la școală) care țin de „*generalizarea emoțiilor*” sau „*intelectualizarea emoțiilor*”. În acest sens, autorul constată: majoritatea emoțiilor sunt mediate intelectual; între procesul emoțional și procesul de gândire există o legătură naturală; dezvoltarea emoțiilor se produce odată cu dezvoltarea gândirii; emoțiile participă la reglarea gândirii și motivarea sa. Altfel spus, are loc reglarea motivațională și emoțională a gândirii. Deci, emoțiile sunt parte componentă a gândirii [Apud 9, pp. 83-95].

Aici trebuie să subliniem că una din formațiunile psihologice noi la vârsta preșcolară mare este *imaginația creativă*, care se află la baza gândirii teoretice la etapele următoare de dezvoltare, întâi de toate, la vârsta școlarului mic. În ontogeneză, imaginația nu este „eliminată” de gândire, nu o asimilează, absoarbe experiența gândirii. Astfel, imaginația productivă și gândirea creativă se încadrează într-un context unic de dezvoltare a copilului [15, c. 68-79]. Prin urmare, *imaginația productivă și gândirea creativă formează baza reală a integralității și continuității în sistemul educației preșcolare – învățământ primar*.

Diferența dintre preșcolar și școlarul mic (clasa I) se află nu în exterior, ci în interior, se manifestă printr-o neoformațiune psihologică de conștientizare a Eu-lui social. Acesta tinde să ocupe o nouă poziție socială în sistemul de relații (adulți, semenii), tinde spre o nouă activitate [13, p.37]. Trecerea de la activitatea de joc la activitatea de învățare nu se realizează instantaneu. El a rămas același participant inconștient al jocului, deși îndeplinește sarcinile formulate de către pedagog. De la învățarea prin imitație spontană, formă în care preocuparea sau raportarea la un scop sunt confuze, la învățarea dirijată bazată pe *un efort propriu* și reguli ce decurg din finalități pedagogice elaborate, copilul cumulează experiențe de tip formativ, idee susținută de către G. Allport [1].

Rezultatele studiilor probează că eficiența și succesul activităților școlarului mic în procesul de învățare depinde de capacitatea de a aprecia în mod critic cunoștințele lui, de a descoperi greșelile, de a analiza cauzele manifestărilor lor și să facă corectări în activitatea proprie. În această ordine de idei, *autocontrolul* joacă un rol activ în cadrul unor procese psihice, cum ar fi, atenția, memoria, imaginația, gândirea [4, pp. 48-50].

Din perspectiva sistemului învățământului formativ, controlul are caracter procesual, forma principală fiind *controlul fiecărei operații*. Totodată, acest tip de acțiune „control” nu este suficient pentru realizarea sarcinilor. Pentru organizarea activităților de învățare elevul are nevoie de abilități de a efectua *controlul reflexiv* [21, p. 43]. Prin urmare, natura procedurală a controlului în activitatea de învățare a școlarului mic trebuie corelată cu controlul *pe operații* și controlul *reflexiv*.

Gândirea copilului de vârstă școală mică se află într-un stadiu critic de dezvoltare. În această perioadă, se produce o tranziție de la gândirea intuitiv-acțională la gândirea verbală-logică (*gândire noțională*), care conferă activității mentale a copilului un caracter dual: *gândirea concretă*, ce ține de realitatea înconjurătoare și observarea directă, care se *subordonează principiilor logice* [7, p. 78].

Tot de dezvoltarea gândirii este legată și apariția unor astfel de formațiuni, cum ar fi analiza, planul intern de acțiuni, reflecția. Putem afirma că dezvoltarea gândirii la vârsta școlară mică reprezintă linia centrală a dezvoltării copilului. De aceea în cadrul periodizării funcțional-stadiale a dezvoltării psihice funcțiile psihice predominante sunt legate de dezvoltarea gândirii concrete (prima perioadă a vârstei școlarului mic) și abstracte (a doua jumătate a vârstei școlarului mic [10, p. 77].

Desprinzând aspectele esențiale ale acestor stadii, P. Osterrieth preia de la A. Gessel următoarea caracterizare: 6 ani – vârsta extremismului, a tensiunii, și agitației; 7 ani – vârsta calmului, a preocupărilor interioare, a meditației, în care apare pentru prima dată „interioritatea” ca una din trăsăturile dominante ale stadiului următor; 8 ani – vârsta cosmopolită, a expansiunii, a extravaganței, a interesului general; 9 ani – vârsta autocriticii, a autodeterminării; vârsta de 10 ani, cu echilibrul și buna sa adaptare constituie pe drept cuvânt apogeul copilăriei [6, p. 114].

De asemenea, în lumina problematicei abordate, este oportună remarcă autorului Л. Божович, care face o legătură directă între începutul învățării școlare și apariția unui pivot nou pentru personalitatea copilului, a unui sistem de formațiuni: **poziția internă**, care exprimă nivelul nou de *autoconștiință* și *reflecție* a copilului, conducându-l spre conștientizarea Eu- lui social [12, p. 380]. *Poziția internă* presupune un sistem de motive de operare în raport cu mediul înconjurător, conștientizarea sinelui de către copil, precum și atitudinea față de sine în contextul relațiilor cu mediul, cu alte cuvinte, este rezultatul reflecției [ibidem, p. 386]. Deci, poziția internă a elevului, care apare la sfârșitul vârstei preșcolare, reprezintă un sistem de necesități legate de învățare, ca o activitate serioasă, cu o semnificație socială importantă.

Se argumentează că în această perioadă jocul continuă să predomine, deși, treptat, își pierde din intensitate. Totodată, activitatea de învățare, care devine dominantă, solicită copilului realizări noi în dezvoltarea vorbirii, atenției, imaginației și gândirii, memoriei; creează oportunități noi pentru dezvoltarea personală a copilului. Deci, copilului i se înaintează cerințe ce țin de activitatea nouă, cea de învățare [5].

În cadrul procesului cognitiv gândirea teoretică și *imaginația productivă* efectuează aceeași funcție, care permit copilului să înțeleagă principiile de dezvoltare a lucrurilor și fenomenelor, să transforme, să interpreteze în funcție de lumea lor în ansamblu. Diferența dintre acestea constă în faptul că în procesul gândii principiile se

manifestă sub forma unor *noțiuni abstracte*, iar în cadrul imaginației – sub formă de imagini. Deci, gândirea și imaginația sunt înrudite, deoarece ambele procese lucrează cu modelul lumii. Atât în cadrul gândirii cât și al imaginației copilul operează nu cu obiecte, dar cu imagini și simboluri. În situații de incertitudine, imaginația creatoare „temporar execută funcția” gândirii logice. De aici reiese contextul comun al *imaginației creatoare* și *gândirii teoretice* ce poate servi drept suport pentru realizarea continuității dintre educația preșcolară și învățământul primar. Elevii din clasele I-a și a II-a întâmpină dificultăți în însușirea noțiunilor, inclusiv a noțiunilor despre calitățile cuiva. Astfel, copilul de 8 ani, de regulă, apreciază nediferențiat („bun”, „rău”, „corect”, „incorect”) și neargumentat faptele și calitățile personalității, se orientează cu dificultate în motivele comportamentelor celor din jur, le apreciază în baza rezultatelor obținute.

Din cele expuse până acum rezultă că dezvoltarea copilului la vârsta de 8-9 ani traversează o etapă importantă, în care se pun bazele dezvoltării premiselor autoconștiinței. Aceste premise sunt: *formațiunile noi* care se dezvoltă în cadrul activității de învățare. Dintre acestea rolul principal îi aparține substratului *gândirii teoretice* (reflecția, analiza, planificarea), formarea noțiunilor morale, inclusiv calitățile personalității, apariția necesității de autoperfecționare, formarea elementelor de autoeducație, care asigură motivația autoconștiinței. Prezumăm din caracteristicile enumerate că *autoaprecierea* copilului de multe ori nu coincide cu aprecierea învățătorului și a colegilor, ceea ce creează pentru acesta un spațiu de trăiri complexe ale vieții și competiției școlare.

La vârsta de 8 ani adaptarea trece într-o fază de echilibru, copilul devine mai reflexiv, mai liniștit și preocupat de probleme de învățare. Mai târziu, la vârsta de 9 ani, se manifestă tendința de *autoperfecționare*, devin mai ordonați, mai perseverenți, mai valoroși în a-și planifica timpul și activitățile.

La vârsta de 8-9 ani apar *interesele cognitive*, care au rol deosebit, în special în impulsionarea *învățării preferențiale*. Cu toate acestea, unele cercetări denotă că pentru elevii mici motivul de bază de învățare îl reprezintă *importanța socială* a procesului de învățare. Acest motiv este atât de important încât și atunci când lipsesc interesele cognitive nemijlocite elevii realizează obiectivele de învățare trasate de pedagog [20, pp. 9-15]. Astfel, dorința de reușită, de a fi apreciat în sens pozitiv sunt premise ale dezvoltării sentimentului mândriei precum și a *simțului critic* și *autocritic*.

Cele mai importante schimbări în *sfera afectivă* la copiii de 8-9 ani pot fi structurate astfel:

- (a) creșterea capacității de înțelegere a emoțiilor complexe cum ar fi *mândria* și *rușinea*;
- (b) emoțiile sunt internalizate și integrate dând sens responsabilităților personale;
- (c) crește capacitatea de a înțelege *emoțiile* experiențiale în situații specifice;
- (d) tendința de a judeca *reacțiile emoționale* ale altor persoane, în special, ale adulților în funcție de evenimente;
- (e) progresa capacitatea de a *suprima* sau de a *tăinui* propriile reacții emoționale negative;
- (f) inițiază strategii pentru a *redirecționa sentimentele*.

Consemnări aplicative

Reieșind din analiza particularităților psihopedagogice ale copiilor de 6-9 ani, a fost elaborată Figura 1, care reflectă activitatea dominantă la această perioadă de vârstă în cadrul sistemului educație preșcolară-învățământ primar.

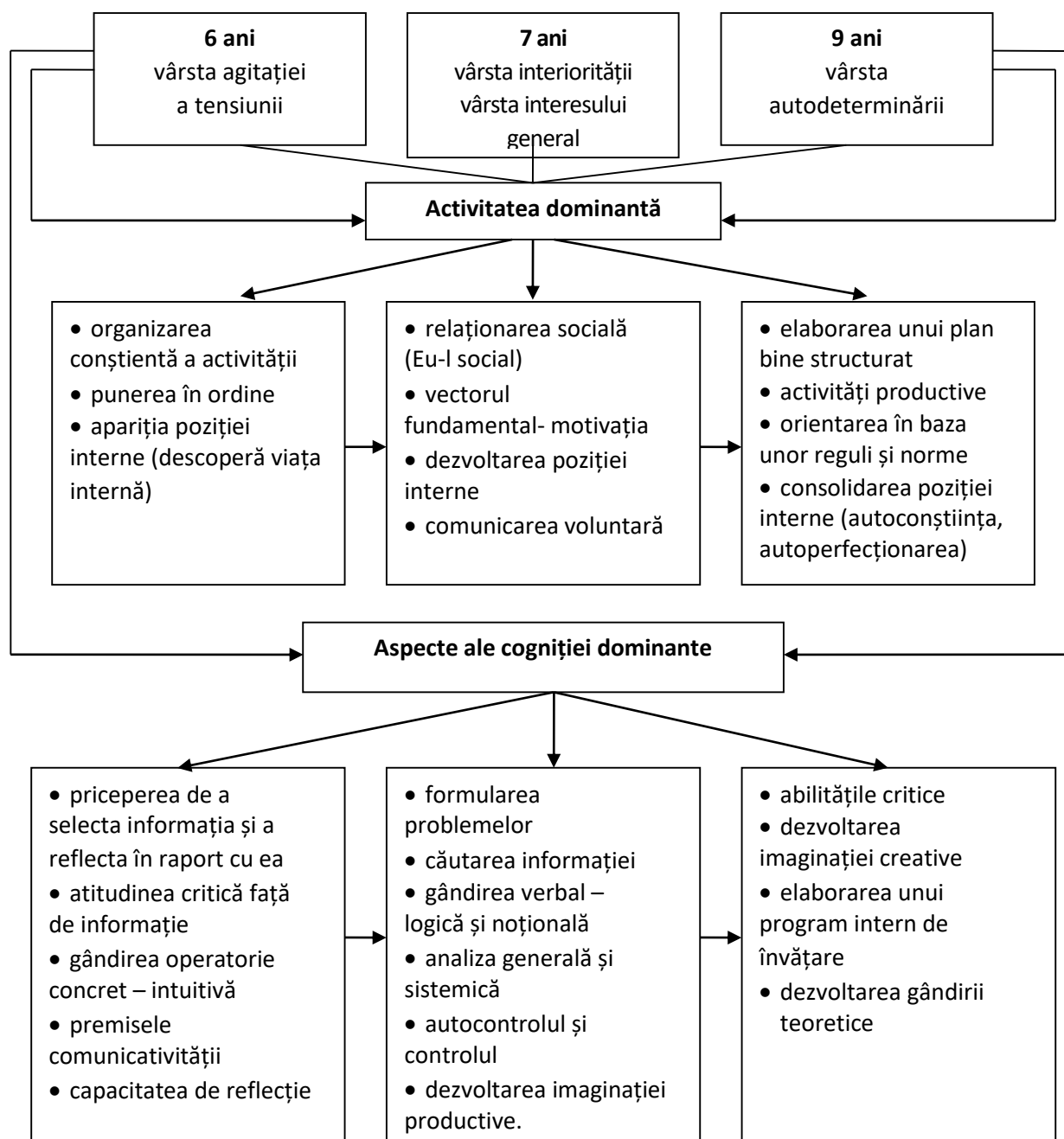

Figura 1. Activitatea dominantă a copiilor de 6-9 ani

Sintetizând ideile expuse mai sus și pornind de la rolul determinant pe care îl are sistemul educație preșcolară-învățământ primar în organizarea eficientă a activității de învățare la nivelul copiilor de 6-9 ani, marcând importanța integralității și continuității în configurarea acestui sistem, putem **concluziona următoarele:**

Necesitatea de a examina *funcționalitatea educației copiilor de 6-9 ani ca un sistem*, ca un *proces integral*, deoarece presupune elaborarea unor acțiuni comune eficiente, care să servească drept bază pentru adaptarea copiilor la mediul școlar; creșterea rezultativității educaționale prin asimilarea funcțională a cunoștințelor.

Poziția internă definește comportamentul și activitatea copilului, precum și întregul sistem al relației sale cu realitatea, cu el însuși și cu oamenii din jur, *reclamă formarea la copil a activității de învățare și a relațiilor sociale*.

Datorită formării poziției interne, în prag de debut școlar, se schimbă profilul psihologic al copilului, cum ar fi orientarea la un anumit scop și tendința de a-l realiza, reglarea voluntară a activității, stabilitate în *acordarea priorității activității de învățare în raport cu jocul*, asigură crearea vectorului motivațional de orientare a copilului pentru a însuși noi forme de activitate și colaborare prin autoafirmare în cadrul noului statut social.

Contextul unitar al imaginației creatoare și gândirii teoretice poate constitui baza continuității dintre preșcolaritate și treapta școlară (învățământ primar) sau reperul de dezvoltare în segmentul nodului educațional prim.

Procesul integralității și continuității necesită evidențierea dinamicii dezvoltării interne a copilului în contextul procesului educațional, presupune organizarea pe etape a activității pedagogice în direcția corespunzătoare, într-o consecutivitate logică.

Bibliografie

- Allport, G.W. Structura și dezvoltarea personalității. – București: EDP, 1991. – 187 p.
- Buzărnescu, Șt. Introducere în sociologia organizațională și a conducerii. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995. 238 p.
- Callo, T. O pedagogie a integralității. Teorie și practică. Chișinău: CEP, 2007. 171 p.
- Cazan, Ana-Maria. Strategii de autoreglare a învățării. Brașov: Editura Univ. Transilvania, 2013, 119 p.
- Golu, P. Psihologia învățării și a dezvoltării. București: Editura Fundației Humanitas, 2001, 373 p.
- Osterrieth, Paul. Introducere în psihologia copilului. București: E. D. P, 1976, 150 p.
- Piaget, J. Psihologia copilului. Ediția a II-a. București: Cartier, 2011, 160 p.
- Roco, M. Creativitate și inteligență emoțională. Iași: Polirom, 2004, 248 p.
- Ананьев, Б. Избранные труды по психологии (Развитие и воспитание личности). В двух томах. Том 2, Издательство Санкт-Петербургского университета, 2007, 287 с.
- Беспанская-Павленко, Е. Психическое развитие в дошкольном и младшем школьном возрасте: развитие ведущих психических функций. Минск: Изд. центр БГУ, 2009, 224 с.
- Божович, Л. Этапы формирования личности в онтогенезе // Вop. психологии. 1978. № 4, с.43-52
- Божович, Л. Личность и ее формирование в детском возрасте: монография, Санкт-Петербург: Питер, 2009, 400 с.
- Венгер, Л. Старший дошкольник. Дошкольное воспитание, Москва, 1991, nr. 1, с. 37-71.
- Давыдов, В. Проблемы развивающего обучения: опыт теоретических и экспериментальных психологических исследований. - М.: Академия, 2004, 240 с.
- Давыдов, В., Кудрявцев В. Развивающее образование: теоретические основания преемственности дошкольной и начальной ступени // Вопросы психологии. 1997. № 1, с. 68-79.
- Кравцова, Е. Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе. М., 1991 152 с.

- Куликовская, И. Куликовский А. Воспитание отношения к информации в системе дошкольного образования. //Педагогика. 2009. № 9, с. 48.
- Куракина, А. Эмоциональный интеллект дошкольника: структура, условия и механизмы развития. Ижевск: Институт компьютерных исследований, 2013, с. 92-97.
- Поддьяков, Н., Максимова Т. Развитие коррекции практического действия в зависимости от его результатов у детей дошкольного возраста. Н.И.И. Дошкольного Воспитания, 1972. №.1, с.74-79.
- Смирнова, Е. К проблеме воли и произвольности в культурно-исторической психологии // Культурноисторическая психология, т. 11. № 3, 2015, с. 9–15.
- Занков, Л. Избранные педагогические труды: (объективные закономерности обучения и развития младших школьников) // Л.В. Занков. – Москва: Педагогика, 1990, 424 с.

THE UNIVERSE OF EMIL BRUMARU

Daniel CRISTEA-ENACHE

Associate Professor, PhD, University of Bucharest, Romania

Abstract: The study proposes an analytic critical reading of some epistolary and lyrical texts wearing the signature of Emil Brumaru, that are considered representative for the elegiac lyricism of the poet. This elegiac note acts as a counterbalance to the childish exultation and the teenage sexual frenzy for my interpretation grid. On the edge between psychasthenia and poetry, the elegiac lyricism emerges from the local town atmosphere to be carried further within the poet's soulful load.

The poet bypasses the so-called great fundamental themes, myths and abstractions, he is trying on purpose to encompass in the text the most trivial aspects of our existence, rehabilitating the tiny, humble things and creatures. To be mentioned, the boundless democratization, the objects and creatures of Brumaru's universe have no ranking or status for there is no hierarchy to be respected to climb the social ladder traditionally. Being regarded from this perspective, Emil Brumaru's poetic universe and correspondence examined in this study are consubstantial.

Keywords: Brumaru, poetry, correspondence, elegiac, escapism

O tristețe¹ uneori luminoasă, alteori lichidă curge din volumașul epistolar *Cerșetorul de cafea*², compus de Emil Brumaru din propriile scrisori trimise, în vara lui 1980, lui Lucian Raicu. Momentul în care le-am putut parcurge — inițial în paginile „României literare”, de la începutul lui 2003, apoi între aceste coperti de carte — vine cu nota sa melancolică, nostalgică. În acest sfert de veac, destinatarul a murit, iar expeditorul a îmbătrânit. Apoi, în 2019, a murit și el. „Trăsura” timpului lor, a timpului nostru, trece încet, dar inevitabil, purtându-și călătorii pe un drum ce se tot îngustează în zare, pe când ceilalți, rămași deocamdată acasă, știu că le va veni și lor rândul.

Dincolo însă de această retrospectivă, cu tonalitățile specifice, este ceva în poemele lui Brumaru care impregnează și scrisorile de aici: un lirism elegiac, o contrapondere la jubilația infantilă și la frenezia sexualizantă adolescentină. Cu o margine în psihastenie și alta în poezie, acest lirism iese din atmosfera târgușorului provincial, cu umanitatea văzută la scară, și este „transportat” ulterior în bagajele sufletești ale poetului oriunde acesta ajunge cu pasul. Sau cu versul. Scriindu-i lui Raicu, după cum își propune, în fiecare dimineață, după consumarea ritualică a unei cești cu cafea, Brumaru suspendă sau pune între paranteze ceea ce îl incomodează, jenează, plictisește, irită, obținând un interval de timp pur. În minutele și orele epistolare, confesiunile și văicărelile simpatice sunt o formă

¹ Într-un fragment sintetic, selectat pe coperta 4 a volumului *Submarinul erotic* (2005), Ion Bogdan Lefter observa, de asemenea, „evocarea senzației de tristețe infinită” în lirica lui Brumaru. Pe această linie interpretativă, criticul a dezvoltat în felul următor: „Miezul profund al poeziei lui Brumaru: solitudinea, intensitatea de neîmpărtășit a emoției, nostalgia sfâșietoare. Greu dacă nu imposibil de relatat, experiențele iluminante, sensibilitatea hipertrofiată, intuiția abisurilor vieții și morții se pot transmite indirect, prin efectele lor: de pildă, prin evocarea senzației de tristețe infinită sau de leșin voluptuos în fața lumii inanimate, care te condamnă la imposibilitatea comunicării”. Lefter încheie pregnant: „Emil Brumaru — un tragic, extraordinar poet al singurătății”. În vol.: Emil Brumaru, *Submarinul erotic*, ilustrații de Radu Răileanu, București: Editura Cartea Românească, 2005.

² Emil Brumaru, *Cerșetorul de cafea. Scrisori către Lucian Raicu*, Iași: Editura Polirom, 2004, 240 p.

de expresie a artistului, desigur, neînțeles (Dan Laurențiu nu-i publică versurile în „Cronica” ieșeană, Mihai Ursachi strigă după el: „Poetul Bulion!”) și căutând acel gust fin și mintea analitică a marelui critic literar capabil să-l perceapă.

Și fiindcă „andrisantul” nu răspunde la scrisori, preferând să le citească și să le depoziteze cu un zâmbet enigmatic, monologul ia locul dialogului, acesta din urmă devenind virtual. Treptat, expeditorul înțelege și acceptă regula jocului. Nu mai așteaptă, cum se spune azi, *feedback*, contând pe un alt tip de comprehensiune decât cea împachetată în amabilități epistolare. Iar când are posibilitatea de a vorbi la telefon cu Raicu, ezită, amână, pur și simplu se blochează: ce să-i spună?

Mai bine vorbesc, în locul lui, versurile din *Dulapul îndrăgostit*, volumul proaspăt publicat, ori aceste scrisori menite să fie un rezumat și un concentrat de Emil Brumaru. Dostoievski și Turgheniev, recitiți cu atenție mărită la personajele lor, sunt până la urmă un fel de ocol pe care poetul nostru îl face pentru a ajunge la propriile dispoziții și obsesii creatoare. Turgheniev ascunde sânii, pulpele și celelalte minuni femeiești care-l obsedează pe Brumaru sub corsete și rochii de pudoare descriptivă, cu atât mai sugestivă și mai excitantă. Iar personajele „bătrânului Dosto” fac „atâtea porcării” câte vrem noi să citim sau să ne imaginăm.

Când textul epic original nu ajută prea mult în acest sens, poetul forțează uși închise, face să sară lacăte inutile și interpretează pe măsură ce fabulează. Nastasia Filippovna, bunăoară, ar fi lesbiană, după ce, încă din adolescență, a fost „ciuruită de...”, în timp ce alte fetișcane, cu frunțile lor prea caste, au acum „himenele în flăcări”. O mostră de fantezie, de fantasmă dulce și repetitivă ca un desert a „cerșetorului” de cafea și nițică înțelegere.

Așa cum profesorul de filozofie Victor Petrini, eroul lui Marin Preda din *Cel mai iubit dintre pământeni*, avea voluptatea de a-și înjura de mamă și a-și brutaliza nevasta (pe nu mai puțin temperamentală Matilda), poetul mizează pe rafinamentul criticului literar, fiind sigur că acesta va gusta expresiile nude și scenele de profil. *Infernala comedie*, manuscrisul cu sonete incendiarie încheiat cu doi ani în urmă, nu poate fi publicat, întrucât morala proletară, asupra căreia veghează Cenzura epocii, ar ieși grav avariata. Îi rămâne lui Emil Brumaru acest spațiu privat serializat și, iată, transmisibil, care va circula cu trenul și apoi cu geanta tolerantă a poștașului metropolitan, până în mâinile cititorului de elită, cu același vechi viciu nepedepsit care este lectura.

Pornografia nefiind — în artă — lipsa de pudoare, ci lipsa de talent figurativ și expresiv. Se ține încă de coada poeziei lui Brumaru această etichetă infamantă, a unei „pornografii” cu atât mai tristă, nu-i așa?, cu cât autorul textelor incriminate are o vârstă... Vorba ceea: om bătrân și nu-i e rușine să tot scrie porcării. Parcă le auzim pe mătușile acre din *Cartea nunții* a lui Călinescu, femeile-molii care exprimă o atmosferă și o mentalitate. Cum va observa Alexandru Mușina după publicarea volumului *Infernala comedie*, poezia „licențioasă” a lui Brumaru, „sonetele sale «indecente»” „duc la extrem metafizica lui amoroasă”: „Ființa iubită (noua Beatrice, titlul ciclului trimite direct la *Divina comedie* a lui Dante) — mai precis actele și «substanța» ei, și cu atât mai mult ceea ce pare mai impur, mai degradant, excrețiile sale — este sacră; dragostea «transubstanțializează», sanctifică

chiar și materia cea mai impură. Mai exact, ele, excrețiile, se *relevă* ca fiind sacre și, indirect, sunt semnul-materie al unei *donna angelicata*.”³

Emil Brumaru (și oricine altcineva) este pornograf în măsura în care *nu poate* să fie erotic, nu are resursele de imaginație, talent și stil pentru a se ridica deasupra manufacturării de imagini și scene porcoase. Nu are stil, talent și imaginație lirică „cerșetorul de cafea”? Ar fi greu de susținut așa ceva: „Ar trebui o scrisoare fericită, ușoară, șepticoloră, ca de la fluture zvăpăiat la fluture meditabund pe-o păpădie! Un aer plin de raze late de lumină, ca o miere prelinsă, încleindu-ne sufletele într-un bâzâit bucurios, infinit. Poate o cană adâncă, plină cu apă proaspătă, în care să ne aplecăm, ca peste-o fântână, gura veselă de cuvinte strălucitoare. Și nu chiar o femeie, ci doar un ciorap prelung, uitat pe marginea unui scaun, ceva care să ne amintească blând de-o senzualitate calmă, vindecătoare, simplă. Obosiți plăcut de-o partidă magică de biliard, uimiți de aroma unui ceai clocotit cu-avânt de samovarul credincios al familiei, lăudându-ne cu câinii noștri de vânătoare, mai dând câte-o pălmuță peste fesele flaușate ale vreunei Marfuște ce ne-ar așeza ceșcuțele pe masă, vicleană, discutând aprins literatură și economie politică, după masa s-ar topi în înserare și ziua, la urmă, ar avea gene lungi și nostalgice de amintire-nchisă în somn.”⁴; „«Clipa cea repede!» Titlul lui Sorin Titel, atât de teoretic, a fost ani de zile o metodă de lucru pentru mine. Vroiam să prind secunda, oricât de ușoară, de superficială, de (aparent) banală. Culoarea unui fluture, ca și mireasma unei flori, are țâșnirea ei unică într-o clipă. Cealaltă clipă aduce altă mireasmă, altă rază, alt surâs. Există o diferență, insesizabilă doar pentru oameni, a luminii de *acum* și cea ce-mi bate foaia și zidul casei după ce-am terminat fraza asta! Cred că obiectele simt mai bine! Ceașca mea de teracotă galbenă trăiește-n pereții ei zmălțuiți mii de stări ale scăderii temperaturii cafelei ce-o sorb. Sistemul nostru nervos e-un fleac pentru-un pietroi izbit de lumină, pentru un stâlp de telegraf șlefuit de izurile zilei și-ale nopții.”⁵

Definitoriu pentru pagina lui Emil Brumaru, fie ea lirică ori epistolară, descriptivă ori confesivă, mi se pare acest cearcăn de melancolie.⁶ Sub unghiul moale al unei anumite priviri, visurile „detracate” ale fostului adolescent devin aproape suave, ca și la „oniricul” Leonid Dimov. Cu o percepție vizuală neobișnuită, poetul se va vedea învâluit într-o lumină „albă, rece, sfâșietoare”; și își va dori să locuiască „o veșnică după-amiază”, privind „această substanță necunoscută ce curge din cer”. Ar vrea să mângâie la nesfârșit blana motanului „psihopomp” Scămoșilă, ciorapii „lesbienei” Nastasia Filippovna, ceașca de

³ Alexandru Mușina, *Arcadia casnică și senzuală*, postfață la vol.: Emil Brumaru, *Poeme alese (1959-1998)*, Brașov: Editura Aula, 2003, p. 184.

⁴ Emil Brumaru, *Cerșetorul de cafea. Scrisori către Lucian Raicu*, ed. cit., p. 117.

⁵ *Idem*, pp. 154-155.

⁶ Într-o analiză extinsă și profundă, Livius Ciocârlie, citind corespondența lui Emil Brumaru și punând-o în relație cu lirica lui, a notat că, „în pofida primei aparențe, poezia lui Brumaru nu este una ilimitat euforică”. Și criticul detaliază, făcând o paralelă între Emil Brumaru și Sorin Titel: „Tocmai pentru că lumea este sau, mai exact, poate fi minunată, viața e sfâșietoare. Sfâșietoare pentru că ucigașă: vom muri. Deosebirea ar fi aceea că la Sorin Titel sentimentul morții este melancolie și, mai ales, regret pentru încheierea sărbătorii care este viața și devine, totodată, un principal filon al operei, pe când la Emil Brumaru e vorba de frica omului, pe care artistul o ocolește, regăsindu-se totuși și în poezie, din loc în loc, ca un reflex pe apă; i s-ar potrivi verbul francez *affleurer*. În corespondență, omul o exprimă des.”. Livius Ciocârlie, „Cu stimă și țințvâis”, prefață la vol.: Emil Brumaru, *Opere*, III. *Cerșetorul de cafea*, Iași: Editura Polirom, 2012, p. 21.

teracotă galbenă cu cafea tare, samovarul cu ceai calduț. În clipele lui de grație senzorială și lirică, deloc puține, Emil Brumaru reușește să mângâie poezia însăși. Acesta este lucrul pe care trebuia să-l afle — dacă nu-l știa deja — Lucian Raicu.

Poezia lui Emil Brumaru ignoră cu desăvârșire ceea ce se află dincolo de hotarele ei lirice. Războaie (propriu-zise ori literare), revoluții (adevărate sau închipuite), „tranziția” post-revoluționară: nimic-nimic, nici măcar o fărâmbă din realitatea românească ce ne înconjoară și care, eufemistic vorbind, ne provoacă zi de zi nu ajunge în acest univers poetic complet abstras realității înconjurătoare.

Nu ajunge nici măcar sub formă de zvon, de sunet, de undă: soneria de la ușa casei poetului este defectă, telefonul e scos din priză, cutia poștală a fost, încă din prima zi, smulsă din perete, iar televizorul și radioul — stricate dinadins. Ne amintim de *Jocul de-a vacanța*, piesa lui Mihail Sebastian. Transperantele au fost trase și în semiobscuritatea blândă, odihnitoare a odăilor, poezia lui Brumaru a ajuns să-și permită luxul de a fi mereu egală cu sine: reluând aceleași și aceleași teme, vehiculate azi, ca și ieri, obiecte mărunte, umile, insignifiante (pentru alții), înșirând, într-o succesiune scandaloasă, cuvinte „cuminți” și vorbe nerușinate, propovăduind, inclusiv prin exemplul personal al eroului liric, amorul universal — între ființe, dar și între lucruri, dar și între ființe și lucruri.⁷ Sub clopotul de sticlă al evazionismului estetic pur, absolut totul este permis; e interzis cu strictețe un singur lucru: să se interzică ori să se cenzureze ceva, orice.

Derivă de aici un dublu risc. Mai întâi că o asemenea poezie riscă să pară inactuală, demodată, prăfuită. Evazionism și intimism? Destui comentatori le califică negativ. În schimb, Alex. Ștefănescu a reliefat „apologia unui stil de viață demodat” în poezia lui Emil Brumaru, intitulându-și astfel un subcapitol din capitolul dedicat poetului în *Istoria literaturii române contemporane. 1941-2000*. Criticul și istoricul literar scria venit despre acest evazionism intimist ca despre „o sfidare la adresa autorităților vremii”: „Este vorba despre un «altădată» pentru a cărui reconstituire recurge la amintiri din copilărie, la vestigii păstrate în orășelele de provincie, la cărți și, bineînțeles, la imaginație. Ambianța domestică și patriarhală evocată astfel nu are nicio legătură cu ceea ce se întâmpla în jurul poetului în perioada afirmării sale (deceniul opt), perioadă de citadinizare forțată și ostentativă, de încălcare cinică a dreptului fiecărei persoane la intimitate, de propagandă zgomotoasă și de simulare a unei activități trepidante. În locul blocurilor cu multe etaje sunt aduse în prim-plan, în poezia lui Emil Brumaru, bucătării de vară, cămări sau sufragerii vetuste, cu draperiile trase la ora amiezii. În locul mulțimilor cuprinse de un dinamism de paradă, apar indivizi solitari care se joacă cu bile de cristal sau ajută furnicile să treacă pragul dintr-o cameră în alta.”⁸

⁷ Alexandru Mușina, numindu-l explicit pe Emil Brumaru „un mare poet”, a observat în lirica lui un „exces al simțurilor”, o „trăire voluptuoasă a imediatului” și o „anamneză prin exacerbarea senzațiilor”: „transcendere și purificare prin cădere în păcat (care, astfel, este anulat, tocmai prin întoarcerea în lumea de dinainte de izgonirea din Rai)”. Analistul subtil, el însuși poet important al generației 80, remarcă pe pagina următoare că în poezia lui Brumaru „erosul unește oameni, animale, obiecte, îngeri ș.a.m.d.”. Alexandru Mușina, *Arcadia casnică și senzuală*, în vol. cit. pp. 183, 184.

⁸ Alex. Ștefănescu, *Istoria literaturii române contemporane. 1941-2000*. București: Editura Mașina de scris, 2005, pp. 853-854.

Mai grav decât acest „risc” al evazionismului (pe care, de fapt, îl ignoră mai toți scriitorii ce-și urmează, „neștiutori”, propriile fantasme) este însă un altul: folosind mereu același material, practicând același ritual, punând „la lucru” o aceeași viziune, poezia lui Emil Brumaru tinde să cadă în manieră, să se pastişeze involuntar. Un risc estetic, așadar, pe care poetul și-l asumă și îl înfruntă — câștigând, de cele mai multe ori, pariul, pierzându-l în câteva rânduri, ca pentru a ne confirma că „lupta” nu e nicidecum ușoară și cu rezultatul știut dinainte.

Ceea ce se știe dinainte este că poetul evită temele așa-zis „mari”, fundamentale, miturile și abstracțiunile; că încearcă, dimpotrivă, să prindă în vers tot ce poate fi mai banal într-o existență, reabilitând lucrurile și ființele mici, „umile”; că este un voluptuos și își caută motive de voluptate unde te aștepti mai puțin. Ceea ce se evidențiază mai pregnant odată cu apariția volumului *Dintr-o scorbură de morcov*⁹ (la fel de „ghiduș” și de o subțirime la fel de tăioasă ca și cele anterioare), este că poezia lui Emil Brumaru caută cu aviditate *spațiile închise*¹⁰; și, după ce le găsește (sau le inventează), le aglomerează, le strânge unele într-altele, până ce ea însăși devine unul — complex, supraetajat și dulce ca un fagure: „Degeaba înhami melcii la calească/ Și crinul, vizitiu, îl sui pe capră/ Iar eu mă-nfund în perini, fraged-fleașcă/ De lenea ce-o dospesc...” (*Sonetul cavalerului distrus...*); „Noi știm că există fântâni/ Cu buze umflate și moi/ Și-n perii păianjeni bătrâni/ Și-un hău nesfârșit în butoi/ Și bile de ape ce vor/ Pe-ascuns să ne intre-n urechi,/ Mereu ne-ațin calea, în zori/ Melci putrezi și râme străvechi,/ Și-n uși ne așteaptă țâțâni/ Și sticle-ascuțite-n gunoi./ Noi știm că există fântâni/ Cu buze umflate și moi.” (*Despre ce mai știi motanii*, I); „O, Leonid Dimov, e seară/ Și eu beau singur într-un birt,/ Lovit în piept de minutare,/ Și vreau să fiu din nou copil/ Ce-n după-amiezi adânci complotă/ Să sfarme fluturi cu trotil,/ Și mângâie-n bucătărie,/ Cu sufletul, un primus vechi,/ Terorizat de urechelniți/ Ce-i intră noaptea în urechi,/ Și se ascunde-n dosul casei/ Spre-a suge-n voie râme roz;/ O, Leonid Dimov, e seară/ Și nu mai știu să scriu frumos...” (*Epistolă reîntregită*).

De regulă ocrotitor, spațiul închis ascunde uneori adevărate capcane. Pentru știutorii motani, tocmai spațiul deschis, ferit de apă și alte primejdii, este protector, abia îndepărtarea de fântânile „cu buze umflate și moi”, de hăul „nesfârșit” din butoi și de alte pericole colaterale (păianjenii bătrâni din perii, sticlele ascuțite din gunoi) îi face să se simtă în siguranță. În ambele ipostaze însă — cea ocrotitoare și cea dușmănoasă, mic turn de apărare și mică închisoare —, spațiul configurat în interiorul unui alt spațiu reprezintă o constantă a unui univers poetic el însuși constant. De remarcat însă și „democratizarea”

⁹ Emil Brumaru, *Dintr-o scorbură de morcov*, ilustrații de Răzvan Luscov, București: Editura Nemira, 1998, 64 p.

¹⁰ Predilecția poetului pentru spațiile închise a fost încă de la primul lui volum remarcată de critică. În capitolul pe care i-l dedică în *Istoria literaturii române contemporane. 1941-2000*, Alex. Ștefănescu sintetizează astfel: „Valeriu Cristea a identificat în literatură două tipuri de spațiu: unul închis, al tihnei, al siguranței, al familiarității depline cu ambianța, și altul deschis, al noutăților și al primejdiilor. Luând în considerare această clasificare, Emil Brumaru poate fi considerat un poet al spațiului închis. De fapt, nimeni nu a mai numit în literatura noastră cu o atâta de intensă fericire delicia domesticității.”. Alex. Ștefănescu, *Istoria literaturii române contemporane. 1941-2000*, ed. cit., p. 857. Considerat întru totul relevant în ce privește configurarea poetică a unui spațiu închis, fragmentul critic a fost reluat de poetul însuși pe coperta 4 a volumului: Emil Brumaru, *Opere. II. Submarinul erotic*, cu desene ale autorului, Iași: Editura Polirom, 2009.

fără limite: obiectele și ființele din poeziile lui Emil Brumaru nu au un rang, nu respectă o ierarhie în al cărei vârf să se plaseze, în chip tradițional, eroul.¹¹

Chiar perspectiva din care sunt construite poemele se schimbă deseori, pentru că ea s-a „democratizat” de la bun început — în sensul că omul nu mai deține nici pe departe locul și rolul central, de dictator (fie el și luminat) ce stăpânește peste o întreagă lume, o lume aflată la dispoziția sa. Toți și toate au o aceeași importanță și dreptul inalienabil de a și-o sublinia. Orice obiect, cât de mărunț, are sentimentele lui, nefiind așadar altfel decât omul; cât despre vietăți, ce să mai vorbim? Păianjenii bătrâni din perii nu-s deloc mai prejos decât motanii știutori, după cum aceștia nu-s cu nimic inferiori omului.

Abandonarea perspectivei unice și unitare, multiplicarea punctelor de vedere duc, în mod predictibil, la o extraordinară îmbogățire a universului liric creat. Acesta devine tot mai dens, pentru că se „umple” neconținut de vocile și gesturile noilor „cetățeni” (cu drepturi depline), de senzațiile și sentimentele lor: „O nimfă frumoasă coz/ Iubea tristă-un chiparos.// Însă chiparosul, trist,/ Iubea dulce-un ametist.// Însă ametistul, dulce,/ Iubea leneș trei lăptuce.// Însă lăptucile, leneș,/ Iubeau pe Curcanul Peneș.// Însă, vai, Peneș Curcanul/ Își iubea numai motanul.// Și-astfel toți cei mai de sus/ Făceau cu alcool abuz/ În insula Santa Cruz:/ Blues!!!” (*Ravagiile alcoolismului*); „Noi știm într-o carte un burg/ Cu îngeri dedați la posmagi/ Prin care fiacrele curg/ Purtându-i ca-n flaute largi,/ Feriți de amiezele tari,/ Și-n suflet suavi purtători/ De fluturi și lapte de var,/ Și-alături de dâșii cu flori/ Ce-i sug, pofticioase-n amurg/ Încât sunt mereu tot mai vagi.” (*Despre ce mai știu motanii*, II); „M-ai înșelat c-o portocală!// Și tu și ea, în pielea goală,/ Erați în camera impură/ Când v-am surprins gură în gură,/ Deasupra dânsa și alături/ Veșmintele-i, coji printre pături,/ Mai transpirau dorinți din pori/ Naintea marei dezmiardări/ Cu tot dichisul și alaiul.// Apoi m-ai înșelat cu ceaiul!” (*Cântec naiv interpretează Valeria Seciu*).

Iar poetul? Care mai este rolul și rostul său? Să le deschidă tuturor, larg, ușile poemelor sale, să-i invite pe toți înăuntru, să-i trateze cu atenție și considerație pe fiecare — ca o gazdă perfectă: „Poetul ține lin pe suflet/ Podul aprins și beciul umed,// Roua cumplită, focul blând,/ El stoarce fluturi¹² din vânt,/ Prinde cișmele cu miez roz/ Asupra faptului apos// Și lângă gropi adânci de var/ Las-un semeț mărgăritar.// Sufletul lui se-nchină-ncet/ La Sfânta Sârmă Violet,// La coropișnițele dragi/ Din sticle-n care paiu-ți bagi,// La crăpăturile ce-n zid/ Nesățioase uși deschid,// La vechile, recile plite/ Sub lacrimi calde prăbușite,// Dânsul se-mbracă-n flenduri moi/ Cu largi revere de oloi,// Pe cap își pune, pălării,/ Verandele portocalii,// Și se încalță în parfume/ Umblând pe străzi

¹¹ O cititoare din altă generație decât cea a lui Emil Brumaru explicitează intimismul poeziei sale, punându-l în contextul epocii trecute și observând cum versurile „contraveneau preceptelor Partidului Comunist”: „Nu erau o literatură care să laude eforturile oamenilor muncii întru construirea socialismului și nu aveau nici măcar scuza metafizicului, care funcționa la vremea respectivă ca alibi pentru mulți dintre poeții consacrați, chiar dacă încă tineri. Nu erau nici sibilinice, nici nu cochetau cu suprarealismul, care redevenea, la jumătatea anilor '60, o vogă. Era o poezie care-și permitea să se extazieze explicit în fața lucrurilor simple, banale, care alcătuiesc viața la firul ierbii (...) Era de la început o poezie intimistă”. Luminița Corneanu, *Lumina crepusculului*, prefață la vol.: Emil Brumaru, *Opere. V. Crepusculul civil de dimineată*, Iași: Editura Polirom, 2015, p. 18.

¹² Nu cumva: „fluturii”, cu articol hotărât?

cu gându-n spume// Spre a se pierde-apoi, de viu,/ În ceața unui nimb trandafiriu..." (*Dare de seamă...*).

Mai trebuie remarcat un lucru: poeziile reușite ale lui Emil Brumaru sunt nemaipomenit de frumoase. Cuvintele poetului: „Și nu mai știu să scriu frumos” par „deplasate”, îndepărtate voit — cu o ironie fină — de adevăr. Scrisul este, dimpotrivă, pe alocuri, sfâșietor de frumos („Iar eu mă-nfund în perini, fraged-fleașcă”, „Noi știm că există fântâni/ Cu buze umflate și moi”, „Prinde cișmele cu miez roz/ Asupra faptului apos”... și atâtea alte exemple), de o frumusețe nu strălucitoare, ci stinsă. Un proces lăuntric complicat, scăpând analizei raționale; un lirism aprins și totodată umed, apos și parfumat, ieșind ca un abur prin supapele mașinăriei versurilor (perfect rimate, ca la prietenul Leonid Dimov): iată imponderabilele poeziei lui Emil Brumaru.

De altfel, Dimov, el însuși un mare poet român, a analizat „inanalizabilul”, încercând să desfacă arta lui Brumaru în elementele ei componente. Pentru poetul „oniric”, o „sintagmă” sau alta din Emil Brumaru sunt „dătătoare de beatitudine”: „Fiecare sintagmă este holofrastică și dătătoare de beatitudine. Piperul zdrobit în piulițele lui Brumaru capătă însușiri vrăjitoarești. De parcă poetul însuși este tocat, gătit și reînviat într-o bucătărie-laborator în care Dumnezeu, invitat să ia loc pe scăunel, șade acolo sfios și n-ndrăznește să intervină, deși tare-ar dori s-o facă.”¹³

Ludicul, joaca, „jocul de-a vacanța”, *la dolce vita*, desfătarea simțurilor, senzualitatea țâșnind prin toți porii — toate acestea pot fi întâlnite și regăsite în poemele sale (au și fost, de altfel, remarcate de majoritatea criticilor); și totuși, alături de ele, „umezindu-le” și făcându-le moi, infiltrându-se perfid până ce le alterează și le deturneză sensul, constat o tristețe (la rândul ei) sfâșietoare. Din această perspectivă, poezia și corespondența lui Emil Brumaru sunt consubstanțiale.

Nu știu dacă este o regulă, dar tocmai creatorii care forțează mai mult, în coordonatele universului domestic, hotarele și barierele imaginației, stabilind noi reguli ale jocului și noi relații de parteneriat între elemente, altfel, complet străine — tocmai poeții și prozatorii din stirpea aceasta: un Leonid Dimov, un Emil Brumaru, un Daniil Harms, un Boris Vian ajung, după un prim moment de euforie, la reversul ei. La Emil Brumaru, procesul este mai greu de observat, poate și pentru că parcursul său e mai lent („lent/ Și dulce ca-n Orient”), iar sufletul — toropit de somn („Sufletul meu netrebnic trântit cu fața-n jos/ E-n pernele topite de-amor ca-ntr-un pilaf”). Într-un univers al moliciunilor și al catifelărilor, *tempo*-ul nu poate fi mai alert. E suficientă însă parcurgerea ultimelor două poeme ale volumului, pentru a înțelege că veselie copilăroasă a poetului este de fapt un paravan (strălucitor) pentru tristețe și dezolare: „Cum zace icra veche de știucă-n blid umbros/ Sau găinațul găștei de angora în praf/ Sufletul meu netrebnic trântit cu fața-n jos/ E-n pernele topite de-amor ca-ntr-un pilaf.// Căci nu mai pot. Tristețea cu îngerii ei hâzi/ Trage pe roată roua, tocește colțul murei;/ Oh, unde e candoarea mea dată cu sacâz,/ Războaiele naive și tragice cu Burii,// Montgolfierii palizi urcând un cald balon/ Din straturi de zambilă în atmosfera sacră,/ Butelia de Leyda și

¹³ Fragmentul atât de expresiv din Leonid Dimov a fost selectat de către autorul comentat pe coperta 4 a volumului său: Emil Brumaru, *Opere*, III. *Cerșetorul de cafea*, ed. cit.

chiar de Bulion/ Și-acele hălci de carne sălcii de-omidă macră?" (*Johnny Răducanu...*); „Sufletul îmi era flaut./ Flautul s-a rupt./ Nu mai am de ce să-i caut/ Trupul fin și supt// De gurile groase-n buze,/ Cu lacrima-n colț./ Oglinzile storc, confuze,/ Din aer crini morți// Și-i trec de cealaltă parte-n/ Păduri de mărar,/ Unde cad razele, sparte,/ În ei ca-n pahar.” (*Despre un flaut și niște oglinzi*).

Constatând cu ochiul liber frumusețea tristă a multora din poemele *Dintr-o scorbură de morcov* (ce spațiu închis a putut găsi poetul!), să înregistrăm și (s)căderile volumului; și să vedem dacă ele se datorează numai unei crize de inspirație: „De din vale până-n deal,/ Te-oi sui, mândro, pe cal,/ Drept în fața mea,/ În șa,/ Cu picioarele așa:/ Kitsch!/ Lua-le-aș la toți mucii-n bici!” (*Chiuitură*). Gheorghe Grigurcu, analizând volumul *Dintr-o scorbură de morcov* și ajungând la aceste versuri, nu le-a evaluat estetic, remarcând în schimb „caricatura”, în care vede „modalitatea plastică a îndoielii” poetului: „Pitorescul se dezlănțuie sub chipul unor cântece de lume, chiuitoare în incendiarul lor imbold eroticesc, dar în care, la o lectură mai atentă, ne dăm seama că nu virilitatea fermă precumpănește, ci una derivată, secundă, ce nu ezită a se scâlâmbăia, a se umili în acest fel «amuzant». Fapt ce denotă o îndoială funciară, o rușine de sine. Poetul ia inițiativa doar voină a părea altceva decât este la adăpostul unor hiperbole riscate ale cutezanței care eșuează în grotesc. Caricatura e modalitatea plastică a îndoielii sale”¹⁴

Este destul de limpede că poezia suferă, estetic vorbind, atunci când autorul face exces de spirit, când caută să fie spiritual cu orice preț. Ori de câte ori poetul pozează, poza e nereușită. Dar iată că o nouă condiționare, cu adevărat surprinzătoare, pare să lege, două câte două, violența poetului și mediocritatea versului, respectiv gingășia, blândețea sa și prospețimea imaginilor. „Sufletul meu blând ca boul/ Care-ți rumegă furoul” este forțat, dar interesant, acceptabil; în schimb, „Sufletul meu zvelt ca renul/ Care-ți ia-n coarne soutienul” și (mai ales) „Sufletu-mi crud ca coioții/ Care-ți clănțâne chiloții” sunt de-a dreptul rebuturi lirice. Cât privește finalul chiuiturii anterioare, contrastul este și mai vizibil: penibilul „acord” „Lua-le-aș la toți mucii-n bici!” e urmat imediat de o regăsire a tonului — *ca și cum poetul ar vrea să demonstreze ceva*; după ce-și dregă vocea „răgușită” de ridicola chiuitură, Brumaru redevine într-o clipă el însuși: „Cu picioarele așa:/ Kitsch!/ Lua-le-aș la toți mucii-n bici!// Iar lângă Mitropolie/ Te-oi da jos cu gingășie/ Să mă-nchin, lin, și să plâng/ În buricul tău adânc...”.

De ce oare acțiunea dăunează calității versului, iar contemplația restabilește echilibrul estetic? Pentru a da un răspuns, trebuie să ne mai punem o întrebare. Care este vârsta eroului liric? Este el copil, adult sau bătrân? Are câte ceva din toate aceste vârste: inocența și veselia lipsită de griji ale copilului, vitalitatea biologică și rezistența adultului, neputința, tristețea și nostalgia sfâșietoare ale bătrânului. E de fapt o sinteză a vârstelor, dacă așa ceva este posibil. În universul imaginat de Emil Brumaru, în fantastica lui scorbură de morcov, viața „ticsită de esențe/ Nu mai suportă nici un rai/ Unde nu-s sâni și indecențe”. Obsesia sânilor (obsesie în care, nu mă îndoiesc, un psihanalist ar avea multe de descoperit) își găsește o memorabilă supapă în plin (des)cântec popular: „Melcă,

¹⁴ Gheorghe Grigurcu, *Slăbiciuni secrete*, în *Poezie română contemporană*, vol. I, Iași: Editura revistei „Convorbiri literare”, 2000, pp. 149-150.

melcă,/ Codobelcă/ Scoate țâțe boierești...” (!) Nu e, însă, totul. „Pisica-nchisă-n flăcări de rouă și piper” a Tamarei (muza poetului), „curul bârfit zburdalnic de coapsele (...) surate”, „curbe” sau, altfel spus, „popoul (...) atât de mare/ Și-atât de despica”, apoi, „cracii (...) de mirt”, „lungi și orfelini”, în fine, toată carnea, „cu maluri parfumate”: iată niște imagini îndeajuns de sugestive pentru a sublinia înflăcărea îndrăgostitului. Care însă, ciudat!, vorbește în mai multe rânduri despre iubită ca despre o „surioară”. Ceea ce ar putea sugera că erosul din aceste poezii este de fapt al unui copil bătrân, inocent și totodată libidinos, proiectând în imaginar și hiperbolizând tot ceea ce adultul, îndeobște, pune în practică. (*Bocet de adult* este un titlu ce revine de patru ori.) Senzualitatea exacerbată, cunoașterea în detaliu și în profunzime a celor mai rafinate perversiuni, dezvoltarea simțului tactil și descoperirea de stimuli erotici în lucruri, în mâncare, în băutură adaugă impulsurilor erotice ale copilului proiecții fantasmatică de adult¹⁵ ori bătrân libidinos.

Din această perspectivă, e mai ușor să legăm între ele firele pe care am mers până acum. Într-un asemenea univers poetic, cu toate transperantele de la geamuri trase până jos, cu toate ușile bine închise, eroul liric cunoaște deliciile absenței părinților, a adulților, mai ales a Tatălui „castrator”. De aici și extraordinara senzație de libertate, și complicitatea enormă cu materia, cu obiectele, cu păianjenii, coropișnițele, melcii, piulițele vechi de piper, cu dulapurile și cuierul, cu ceainicul, cu plita și cu... crăpăturile din zid. Nu este o vacanță adevărată: e o singură zi de libertate, smulsă nesperat Timpului, o zi în care copilul, poate bolnav, ușor febril, lipsește motivat de la școală. O zi care, într-o balanță afectivă, cântărește mai mult decât toate celelalte la un loc, o zi pe care adultul nu și-o poate permite și pe care bătrânul o permanentizează, făcând-o astfel lipsită de valoare. Sustrasă logicii implacabile a existenței cotidiene, magica zi liberă¹⁶ pe care eroul liric o trăiește cu voluptate rară, și pe care Emil Brumaru încearcă să o încremenească precum în basme, să o fixeze pentru a-i lumina întreaga creație poetică, această zi,

¹⁵ O observație făcută și de Vasile Spiridon: „nostalgia după vârsta copilăriei îl determină pe Emil Brumaru să realizeze o regresie temporală și să observe cu ochii copilului lucrurile din jur. Poetul se comportă cu inocența specifică față de o astfel de lume mirifică, recăzută în desuetudinea de odinioară. Desigur că numai aparent Emil Brumaru evocă totul din perspectiva infantilă în acest... «Bildungsroman», deoarece se remarcă în gesticulația celui ce se copilărește o refrigerare a plăcerii specifică maturului.”. Vasile Spiridon, *Emil Brumaru: savoarea gastronomică din versuri...*, în vol.: *Gastronomie și literatură*, coordonator: Constantin Dram, București: Editura Tritonic, 2018, pp. 190-204.

¹⁶ Pentru Al. Cistelean, într-o caracterizare plastică a lui Emil Brumaru, acesta „este un «poet de duminică» get-beget, de nu cumva bun pentru întregul week-end. Virtuoz al voluptății, el exersează dezmățul în candoare și ingenuitatea în frivolitate, înălțând orgia sexuală la rang de puritate infantilă.”. Criticul se referă explicit și la „zilele de lucru” puse în comparație și contrast cu duminica din *week-end*: „Lăsând pe dinafară patimile și pătimirile din zilele de lucru și punându-se sub protecția timpului fast al sărbătorii, poemul său își ademenește cititorii în grădina plăcerilor, dându-le brânci în lumea de miraje a cămărilor și gyneceelor și abandonându-i acolo, năucii de efluvii afrodisiace și de vrăji senzuale.”. Al. Cistelean, *Limbajul candid*, în vol.: *Poezie și livresc*, București: Editura Cartea Românească, 1987, p. 191. Întregul fragment a fost selectat pentru coperta 4 a volumului: Emil Brumaru, *Poeme alese (1959-1998)*, ed. cit., p. 184.

O idee similară și o interpretare pe baza ei oferă Alexandru Mușina, scriind despre „deghizarea” lui Emil Brumaru în „poet de duminică”: „Duminica este nu doar ziua de sărbătoare, în care dispar constrângerile de tot felul, ci și ziua cea mai apropiată de starea edenică, de dinaintea căderii în păcat, dar și de lumea copilăriei. Poetul e un arlechin — sau un copil — iar scrierea e un mod de a (re)trăi această stare edenică”. Alexandru Mușina, *Arcadia casnică și senzuală*, ed. cit., p. 181.

segment pur temporal, devine — printr-o alchimie de care numai poeții veritabili sunt capabili — un segment spațial, un miraculos spațiu închis, luminat din interior.

Aici se refugiază eroul (și noi odată cu el, trăindu-i senzațiile); să nu-l condamnăm prea tare, să nu-l invidiem prea mult pentru faptul că știe să profite la maximum de fărâma sa de rai: un rai din care zeii moralizatori absentează — bineînțeles, motivat. Se lasă deja seara, Timpul nu mai poate fi păcălit (abolit), așa cum s-a întâmplat acum. Timpul nu iartă. Soarele mai are puțin și apune, miraculoasa micro-vacanță este pe sfârșite, Tatăl pășește apăsător și egal pe trepte și, iată!, a întors cheia în yală.

Ce tristețe... Ultimul poem din carte, *Despre un flaut și niște oglinzi*, poartă subtitlul sugestiv, ilustrativ, edificator *Bocește fratele lui Robinson Crusoe*.

Bibliografie

- Cistelecan, Al., *Poezie și livresc*, Editura Cartea Românească, București, 1987
 Cristea, Valeriu, *Domeniul criticii*, Editura Cartea Românească, București, 1975
 Cristea-Enache, Daniel, *Concert de deschidere*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2001
 Georgescu, Paul, *Printre cărți*, Editura Eminescu, București, 1973
 Grigurcu, Gheorghe, *Poezie română contemporană*, I, Editura revistei „Convorbiri literare”, Iași, 2000
 Manolescu, Nicolae, *Literatura română postbelică*, I. *Poezia*, Editura Aula, Brașov, 2001
 Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, ediția a II-a, revizuită și revizuită, Editura Cartea Românească, București, 2019
 Poantă, Petru, *Radiografii*, I, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978
 Ștefănescu, Alex., *Istoria literaturii române contemporane: 1941-2000*, Editura Mașina de scris, București, 2005

SAMUEL JEAN POZZI AND THE BELLE EPOQUE IN JULIAN BARNES' "THE MAN IN THE RED COAT"

Anca BĂDULESCU,
Associate Professor, PhD., Transilvania University of Braşov

Abstract: Julian Barnes' "The Man in the Red Coat", the biography of the French celebrity surgeon, Samuel Jean Pozzi is, in fact, much more than the life story of an outstanding medical figure. Barnes achieved an inciting historical study of an époque, 'la Belle Époque', bringing to the foreground the most prominent figures of the time. In doing so, Barnes repeatedly states that a biographer should not refrain from acknowledging that 'one does not know all the truth'. The Prince Edouard de Polignac, the Count Robert de Montesquiou, Marcel Proust, Oscar Wilde, Joris-Karl Huysmans, Sarah Bernhardt, Henry James, James Whistler, Guy de Maupassant, Stéphane Mallarmé – and not only – are part of Pozzi's dazzling circle of contemporaries. But "The Man in the Red Coat" is not a succession of linear events of the époque. It is the pretext for amazing artistic and literary discussions, and an interesting depiction of the exaggerations and excesses of the period between the 1870s until the First World War. This article aims at showing how Julian Barnes succeeds in bridging the gap between the beginning of the twentieth century and our times. By alluding to recent events, especially Brexit, the author points out similarities between 'la fin de siècle' and the present. What we do not know is whether English-European 'cultural/ literary' exchanges will be the same after Brexit. Probably not!

Keywords: surgeon, gynecology, dandyism, aestheticism, insularity

"The Man in the Red Coat" is undoubtedly a very pleasant reading experience. It brings to life so many flamboyant, notorious figures of the 'Belle Époque', who populate Paris from the 1870s to WWI. Nevertheless, doctor Pozzi's colorful biography gets its very final touch in the "Author's Note" (added at the end of the book). The reader suddenly understands the connection between major events in contemporary Britain and Europe and the 'fin de siècle'. The note starts with Pozzi's own words: "Chauvinism is one of the forms of ignorance". Don't we know, nowadays, about chauvinism? Here is how Barnes continues: *And Dr Pozzi's maxim came frequently to mind as the English political elite, unable to imagine themselves into the minds of Europeans (or unwilling to do so, or too stupid to do so), repeatedly behaved as if what they themselves wanted, and what was going to happen, were likely to be the same thing.* (Barnes 2019, 265) Clearly, what he means is Brexit and its disastrous cultural, economic and social consequences. In an age of fast communication and globalization, the English, so very proud of their insularity, face isolation, rejection of cultural and social interaction with EU countries: *But as any teacher or student of languages knows, to understand a foreign language is to understand those who speak it; and, further, to understand the way they look at and understand your country. It loosens up imagination. So we are now understanding others less well, while they continue to understand us better. Another miserable piece of self-isolation.* (Barnes 2019, 266) And the devastating effects of Brexit are yet to be felt.

Barnes' book and its hero, Dr Pozzi, is the best way of showing that the separation from European values is counterproductive and totally wrong. Samuel Jean Pozzi's ancestors migrated from Italy to France. His half-brother married an Englishwoman. The doctor purchased his suits and curtains in London. He first visited England in 1876 while searching for Dr Joseph Lister in order to get acquainted with his hygiene methods. He translated Darwin's work, was interested in medicine, art, books, travel, politics and, alas, lots of women. Barnes characterized him as being *rational, scientific, progressive, international and constantly inquisitive [...] greeted each day with enthusiasm and curiosity.* (Barnes 2019, 266) It needs to be said that he was not without fault; nonetheless, a true European who definitely would have been appalled by the Brexit nightmare.

"The Man in the Red Coat", published on November 11, 2019 is Julian Barnes' eighth book of nonfiction. The idea of the book was triggered off, in Barnes' own words, by the portrait of Samuel Jean Pozzi intitled "Pozzi at Home", after he visited the John Singer Sargent exhibition at the National Portrait Gallery, in 2015, on loan from America: *I was drawn to Dr Pozzi by the Sargent portrait, became curious about his life and work, wrote this book, and still find the picture a true and dashing likeness.* (Barnes 2019, 205) The painting – there is a beautiful illustration of it in the book – represents a self-conscious handsome man in his prime with a beautiful face and a dark beard and moustache. He appears to feel at ease in his full-length scarlet coat, which gives him a mysterious magnificence. The painting is minutely described by the author. Clearly, the red dressing gown is the one element which stands out and is remembered by the onlooker, but other details are also mentioned: some ruched white linen at the wrists and throat, a small brocade slipper. The burgundy background and floor, the heavy curtains complete the picture. The handsome thirty-five year old doctor seems to gaze over the shoulder of the viewer. But then, the attention shifts from the red coat to the man's fingers: *The fingers are the most expressive part of the portrait. Each is articulated differently: fully extended, half-bent, fully-bent. If asked to guess the man's profession blind, we might think him a virtuoso pianist.* (Barnes 2019, 3) Mesmerized by the man in the painting, Barnes embarked upon delving into the doctor's life and career. This is how "The Man in the Red Coat" came to life.

Although Dr Pozzi is the main focus of the book, it soon becomes obvious that we are not reading a traditional biography of a personality. The different events in the life of the 'hero' are constantly interrupted by and interspersed with incursions in other figures' lives. The book does not contain an overarching narrative. It unfolds as a multitude of happenings, going back and forth, eventually concentrating on the main figure. The readers thus witness the birth of an effervescent, glamorous but also violent, nationalist and prejudiced epoch. As a reader, one has the feeling of sitting with the author and having a discussion about the 'Belle Epoque' and getting to know the unique Samuel Jean Pozzi and the world he lived in.

The 'story' of doctor Samuel Jean Pozzi starts in June 1885, when three famous Frenchmen – Prince Edmond de Polignac, the Count Robert de Montesquiou and the thirty-eight year old Samuel Jean Pozzi travelled to London. The *purpose* of their journey was *an intellectual and decorative shopping* (Barnes 2019, 1). On this occasion Henry

James took them to dinner at the Reform Club. The reader is soon to find out more about the exquisite pathbreaking French surgeon, who in his “Treatise of Gynecology” established guidelines for gynecological examinations and surgery. He was also known to have introduced British surgeon Joseph Lister’s antiseptic methods to colleagues who didn’t believe in washing their hands prior to surgery. An American doctor is known to have said that doctors are gentlemen and gentlemen do not need to wash their hands before operating on patients. This was the mentality Pozzi and other surgeons like him had to fight against. He was also known as an adept of a kind, humane treatment of patients who should not be scared and whose modesty should not be wounded: *However empty the heavens above us might have now become, we should always be able to recognize amongst them the divine figure of Pity.* (Barnes 2019, 159) This is what Pozzi is famously known to have said about a doctor’s moral responsibility. In his autobiography, Count Robert de Montesquiou described him as an enthusiastic scientist, who looked forward to the challenges every day had in store for him, who knew that by decorating the walls of hospitals he was able to alleviate the suffering of his patients, who read and even wrote poetry, who admired art objects and was a collector of antiquities and *during the day, [...] was filled with knowledge and purpose [...] in the evening, [...] was filled with grace and charm.* (Barnes 2019, 232)

Pozzi, the *disgustingly handsome* (Barnes 2019, 147) man, as the Princess of Monaco once called him, was a nineteenth century French bourgeois. He viewed himself, and was often viewed by many others, as a Byronic figure. Barnes even mentions the fact that he would sign letters to women friends *Your Giaour*, (Barnes 2019, 153) thus alluding to Byron’s poem of the same name and identifying with its Romantic hero.

His origins, though, were not aristocratic. His grandfather was a ‘pâtissier’, his father a Protestant pastor. He became the celebrity person Julian Barnes portrayed by huge efforts and good fortune. His wife Therese’s money propelled him to the upper layer of the French society of the turn of the century. All through his life Pozzi was visible in French high society circles, involving himself in social and political issues; he soon became the doctor of famous men and women of the time. He treated Dreyfus when, after a musical event, he was shot at (Pozzi declared himself a committed Dreyfusard) and was Sarah Bernhardt’s doctor (who called him ‘Docteur Dieu’), but worked mainly for the general population. He was genial and unrelenting, cheerful but strict as to work ethic, fully dedicated to science and progress. Pozzi translated Dr Lister’s work on antiseptic surgery into French and introduced new rules concerning antisepsis. As a consequence, incisions into the abdominal cavity and removals of ovarian cysts – which incurred high infection risks before – became relatively benign operations. Following his visits to the Mayo Clinic in America, the doctor introduced the innovative method of compressing blood vessels by clamps. His hospital management and operating-room techniques saved countless lives at a time when mortality after surgery was very high. Still, he repeatedly warned doctors and patients that surgery should only be used as a last resort, that milder more friendly ways should be favored before actual surgery. In 1901, when the doctor was fifty-four years old, he became the first professor of gynecology in France. In his sixties Pozzi, a colonel and still handsome, was managing a military hospital with fifty

beds for wounded soldiers and twenty-five for syphilitics, but was also treating many more patients.

In stark contradistinction to his brilliant career as a doctor, Pozzi's personal life – mainly his marriage and the relationship with his family – was a complete disaster. Although there is so much we don't and can't possibly know – as Barnes underlines – it seems that the fashionable surgeon was a womanizer and made his wife, Therese, miserable with his succession of love affairs, mainly with patients, among which Sarah Bernhardt, Bizet's widow, the poetess Judith Gautier, several actresses, and the cultured and music-loving married Jewish Austrian woman, Emma Fischhoff, who became his life-companion after the separation from Therese. Because of his extra-marital affairs and his indefatigable dedication to work, his relationship with his wife and the three children was deeply troubled. His daughter Catherine's diary revealed the very difficult relationship between her father and herself. Catherine complained about her father's infatuation with other women than Therese, and also accused him of selfishness and neglect towards his wife and children. At the age of twenty-two she wrote: *And yet, I did love him, this moral wreck of a father.* (Barnes 2019, 259) Ironically, Pozzi's life was upended by a patient, Maurice Machu, who shot him because he had not cured his impotence. This is how the life of 'the only sane man' in an era of madness came to an end.

"The Man in the Red Coat" is definitely a portrait of the Belle Epoque in a Paris whose famous representatives among which Henry James, Sarah Bernhardt, Oscar Wilde, Marcel Proust, James Whistler, Joris-Karl Huysmans, Guy de Maupassant, Stephane Mallarme shared the ideas of aestheticism and dandyism. Barnes retraces their paths in a milieu primarily characterized by artificiality and falsity. Interestingly enough, the only fictional work which gets closer attention is Huysmans' scandalous 'roman a clef', "A Rebours" whose protagonist, Des Esseintes, represents the prototype of the dandy and hedonist. Nonetheless, the 'Belle Epoch' was not simply the beautiful world of *the wittier and better-dressed* (Barnes 2019, 59) but also that of scandals, antisemitism, homophobia, duels and murders.

A biography or the depiction of an epoch or both, "The Man in the Red Coat" is an illuminating book about the longstanding exchange of ideas between Britain and France written by a brilliant writer who believes that insularity, isolation from the greater Europe is and will remain a mistake. Still Barnes ends his book in an optimistic note:... *time spent in the distant, decadent, hectic, violent, narcissistic and neurotic Belle Epoque has left me cheerful.* (Barnes 2019, 266), which does not mean that the 'insular' future will not prove to stifle the author's optimism.

Bibliography

Barnes, Julian 2019: *The Man in the Red Coat*, Vintage

Delbanco, Nicholas 2022: *The Man in the Red Coat*, New York Journal Books

Tonkin, Boyd 2019: *The Man in the Red Coat by Julian Barnes – Love and Art in the Belle Epoque*, Financial Times

THE PROFESSIONALISATION OF TEACHING STAFF IN A DIFFERENT PARADIGM¹

Nelu VICOL

**Assoc. Prof. PhD., Institutul de Cercetare, Inovare și Transfer Tehnologic
al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău,
ORCID iD: 0000-0001-5626-4556**

Abstract: The professionalisation of teachers requires certain innovations, which also mean certain paradigmatic ingredients. The professionalisation of teachers implies an activity of training and efficient application of professional competences by becoming an integral teacher based on contextual integrity that is being structured in a new direction, motivated and determined by a new scientific, reflective, professional and educational framework.

Keywords: teacher, school, education, professionalization, paradigm, methodological.

Noi, oamenii, avem un fapt comun ce se identifică în aceea că suntem foarte interesați de viața altora. Suntem „*zoon politikon*”, după cum susținea Socrate. Citind și auzind despre împlinirea sau eșecul pe care viețile, percepțiile, sentimentele, gândurile, comportamentele, ambițiile, așteptările, expectanțele, realizările și dezamăgirile sau curiozitățile acelorora din jur pe care le-au avut de înfruntat, curiozitatea noastră este satisfăcută. În același timp, învățăm ceva mai mult despre noi înșine, despre viața noastră individuală și socială și dimensiunile ei, dar, în esență, avem o nevoie stringentă să ne raportăm la figurile conducătoare, la oameni pe care să-i putem urma, pe care îi vedem drept incarnări ale unor idealuri străvechi sau ale unor idealuri contemporane. Există în noi dorința, nevoia stringentă de a privi în sus către cineva măreț, către cineva pe care să-l admirăm și să-l urmăm în haosul propriilor noastre vieți mărunte. Și vrem să credem că cele mai luminate minți ale timpurilor noastre sunt nu numai giganți ai gândirii, dar și oameni buni, morali, perfecți. Deci, tindem către un ideal, pe care grecii îl identificau în „*kalos k'agathos*”, adică „frumos și bun”, în care „bun” este considerat în termeni morali. Deci, vrem să credem în ideile umaniste prin legătura dintre fenotipul „bun/normal” și valoarea sa morală/etică. Deci, vrem să nu pierdem nimic din procesul „domesticirii” noastre – reflexele declanșate din tiparele înnăscute („...am fost creați de natură ca animale cu capacitate de autodomesticire...”, după cum punctează Konrad Lorenz [4]), să fim paradigmatici prin armonia „*imprinting*”-ului, a *întipăririi*, într-o nouă moralitate și într-o nouă responsabilitate a condiției noastre umane prin observație, implicație, explicație și similitudine, aceasta din urmă semnificând similitudinea umană [9]. Or, mecanismele înnăscute de declanșare a unor tipare comportamentale nu sunt foarte bine circumscrise, ele se ajustează pe obiectul „concret” printr-un proces de învățare cu totul

¹ Textul este realizat în cadrul Proiectului „Fundamentarea paradigmei de profesionalizare a cadrelor didactice în contextul provocărilor societale”, cifrul: 20.80009.0807.45

aparte, care diferă de învățarea obișnuită prin aceea că nu poate fi „dezvățată”. Întipărirea este un efect al ambianței, omul este cercetat de către om, el este totodată subiect și obiect al antropologiei, iar educația caută omul din om. Întipărirea, ca fenomen, și implicațiile sale fizio-psihologice pot contribui enorm la reajustarea comportamentului, deoarece pentru „puiul de om” afecțiunea presupune implicit comunicarea permanentă cu adultul „responsabil” și este de mult mai mare preț decât „formula echilibrată biochimic” a hranei și „afectivitatea contra cronometru”.

Ca să fim expliciti în contextul celor menționate până aici, precizăm că orice fenomen natural căruia i se găsește o explicație bine fondată semnifică un pas înainte în cunoașterea naturii. Dincolo însă de acest câștig imediat incontestabil stă puțința de a medita și de a găsi punți de legătură și de descifrare obiectivă a unor aspecte particulare față de care noi, oamenii, suntem deosebit de sensibili: pași în cunoașterea comportamentului uman și, implicit, în autocunoaștere. În funcție de circumstanțe, de motivații și, probabil, de multe alte determinante, un același individ uman se află la momente diferite ale existenței sale fie în postura luptătorului triumfător, încărcat de însemnele victoriei, fie în postura celui care se adăpostește la „umbra” mulțimii ce îi oferă puțința participării, dar și anonimatul, fie posturi infantile, vocalizări infantile inserate în repertoriul comportamental al individului adult ca modalitate de atragere a atenției, de semnalizare a supunerii, a docilității sau a nevoii de protecție, lucruri ce nu sunt ascunse privirii omului [5]. Așadar, posedăm aceste „motoare” ascunse ce intră în acțiune cu cea mai mare precizie în funcție de contextul în care ne aflăm și ne servesc interesele personale și de grup.

Pentru omul modern lucrurile au evoluat în privința sistemelor de semnalizare a poziției ierarhice, fie socioculturală, fie socioprofesională. În acest sens, cadrele didactice, care sunt contemporanii noștri intelectuali, cu toate genialitățile lor simple,

pe ce pedestal se afirmă ele?,

ce reprezintă școala pentru ele: un frumos și comod edificiu istoric sau modern din pereți sau un spirit ce „s-a clădit” în acest edificiu?,

cum „se imprimă” cadrele didactice în sistemul și în procesul educațional?,

cum sunt profesionalizate ele?,

ce politici promovează în acest sens instituțiile pedagogice și ministerul de resort?, sunt depășite disfuncțiile tradiționale, limitele și constrângerile impuse de diferitele discipline academice în învățământul pedagogic?,

este suficientă doar profesionalizarea pedagogică „la suprafață” sau trebuie să implementăm „în imersiune” o profesionalizare a cadrelor didactice de tip „*hibridare intelectuală progresivă*” (aidoma ritualizării comportamentale ca fiind o componentă-cheie a culturii umane)?,

sunt motivate cadrele didactice în „pași” în afara *zeitgeist*-ului (în afara spiritului timpului)?

Aceste întrebări sunt identificate în contextul situației de astăzi privind profesionalizarea cadrelor didactice, de la formarea inițială până la formarea continuă, în

al cărei proces mai este sesizabilă *remanența modelului și a paradigmei tradiționale*², cu menținerea viziunii categoriale asupra dezvoltării profesionale, ce constituie o serioasă barieră în calea *dezvoltării non-categoriale* a formării cadrelor didactice, deci *metaformarea*.

Astăzi profesorul trebuie să poarte povara tuturor responsabilităților. În contextul acesta se prefigurează un „vacuum” al minimumului sociocultural și lingvistic adecvat în discursul didactic al profesorilor. În procesul de profesionalizare se identifică și deprivarea culturologică, sociologică, antropologică și politologică; astfel cadrele didactice depun eforturi considerabile în compensarea acestor niveluri metaformative.

Finalitatea autentică a școlii/a educației este autorizată în pregătirea persoanei pentru a sesiza semnificațiile adânci ale realității (Giussani Luigi), ale realității de lângă noi dar și din noi înșine. Aceasta presupune nu numai o poziționare exterioară, contemplativă, detașată, ci și o trăire pe cont propriu a acestei realități. Realitatea nu are nici o noimă dacă este doar descrisă, știută dar nu și experimentată, trecută prin filtrul unei subiectivități ori sensibilități [10].

Toate acestea sunt identificate în activitatea cadrelor didactice, în prestața lor umanistică, interioară, spirituală și profesională. Asupra importanței și statutului profesionalizării cadrelor didactice se va reflecta mereu. Mai puțin la nivelul mentalității profesionale și mai mult la nivelul rețelelor de socializare. Profesia este un complex de cunoștințe teoretice și abilități practice care definesc pregătirea cuiva. Așteptările pentru o profesie sunt structurate în jurul veniturilor, siguranței, satisfacției, afirmației, prestigiului, condițiilor de muncă și altor elemente (influență, responsabilitate, libertate etc.), deci în contextul unor conformități paradigmatică și nu doar de politici educaționale.

Profesionalizarea cadrelor didactice [2] este o meserie ce va avansa tot timpul probleme: a) în primul rând, pentru că profilul profesional, prin competențele presupuse, este deosebit de complicat și în permanență prefacere; b) în al doilea rând, pentru că însuși contextul socio-educational reclamă o recalibrare permanentă a conturului acestei formări: incitățile și presiunile socio-culturale vor face ca și profilul profesional să se remodeleze de la un context sau de la o perioadă la alta; c) în al treilea rând, pentru că subiecții educației sunt mereu alții, elevii, studenții cunoscând metamorfoze ale dinamicii interne psiho-personale ce trebuie luate în seamă de către formatori; d) în al patrulea rând, pentru că, din punctul de vedere al metodologiei și al tehnologiei formării, mai precis, al influenței tehnologiei informaționale și de comunicare, aspectul procesual și cel de conținut se schimbă radical.

Domeniul educațional semnifică un proces ce este redimensionat și reformat în contextele provocărilor și schimbărilor societale. Astfel, se impune și precizarea că sistemul și procesul de formare a cadrelor didactice solicită și *anumite inovații*, acestea semnificând și anumite *ingrediente paradigmatică*, deci reînnoirea, avansarea, invenția, reforma, renovarea.

² **Tradiție:** continuitate comportamentală de-a lungul unei perioade de timp ce traversează mai multe generații, pe calea transmiterii verticale, de la o generație la alta, în opoziție cu transmiterea orizontală din cadrul unei aceleiași generații.

Însă, nu poate fi plauzibilă orice inovație în educație, dacă nu sunt identificate răspunsuri strategice, legislative și de altă esență a problematicii ce se referă la realitatea că problema principală a educației este educatorul însuși, după cum menționează filosoful educației și profesor de înaltă prestanță științifică și profesională indian Jiddu Chrisnamurti.

Deci, există probleme de schimbări paradigmatică în reconstrucția acestei realități. În rândurile ce urmează vom explicita palierele sau configurațiile în care se manifestă și se identifică acesată realitate.

Dimensiunea individuală a inovațiilor organizaționale/instituționale [1] este fundamentală, iar personalul administrativ, didactic și non-didactic trebuie să înțeleagă, să vrea și să poată implementa inovații, trebuie să acumuleze cunoștințe noi, să analizeze mai multe informații, să abordeze sarcini noi, să-și îmbunătățească gradul de competență și să-și modifice obiceiurile de muncă, valorile și atitudinile față de modul de lucru în instituția de învățământ.

Abilitatea de inițiativă a cadrelor didactice și manageriale devine un factor de dezvoltare mult mai important în condițiile actuale, decât operarea cu resurse materiale, de aceea asigurarea succesului nu se concentrează în jurul problemei de deținere a resurselor materiale, dar pe capacitatea de înnoire rapidă, pe abilitatea de inovație. Bolam (1970) oferă un *cadru conceptual al inovației*, care accentuează patru factori: 1. agentul schimbării, 2. inovația, 3. sistemul utilizatorului și 4. procesul inovator în raport cu coordonata timpului. Cadrul propus subliniază natura interactivă a procesului inovator și oferă o formă de organizare a volumului de muncă realizată anterior, o modalitate de concepere a procesului schimbării și o indicație cu privire la introducerea schimbării.

În literatura de specialitate [7] sunt propuse șapte deprinderi necesare supraviețuirii într-o lume din ce în ce mai deschisă: a) gândire critică și capacitatea de a rezolva probleme; b) colaborarea în rețea și dominanța prin influență; c) flexibilitate și adaptabilitate; d) inițiativă și antreprenoriat; e) accesarea și analizarea informației; f) comunicare orală și scrisă eficientă; g) curiozitate și imaginație [11].

Marea majoritate a trăsăturilor schimbării paradigmatică o constituie: 1. obiective ale cercetării psiho-sociale; 2. finalități în științele educației; 3. cerințe impuse omului contemporan în toate comunitățile, mai cu seamă în cele aflate în tranziție și restructurare economică; 4. schimbare ce promovează valori [6].

Așadar, explorând ideea că educația îi ajută pe indivizi să se integreze în lumea de mâine, trebuie să acceptăm și că această lume de mâine este construită de indivizii înșiși. Nu putem spune despre societatea viitoare decât că ea dispune de următoarele caracteristici:

- societatea este într-o schimbare permanentă;
- o atare schimbare este de sorginte dinamică;
- schimbarea produce incertitudine atât pentru indivizi, cât și pentru societăți dată fiind creșterea, formarea și dezvoltarea în toate aspectele ale fiecărui individ;
- schimbarea se produce în context paradigmatic;
- paradigma schimbării se fundamentează epistemic, metodologic, praxiologic și managerial [12].

Pe bună dreptate, astăzi trăim într-o perioadă de *stare a schimbării și a provocării* în ceea ce privește cunoștințele, comunicațiile, condițiile politice, economice, sociale și culturale, dezvoltarea tehnică, ecologia, igiena etc.: - *această schimbare* constituie o discontinuitate care afectează pe individ mult mai frecvent și creează conflicte în sistemele sociale ; - *această stare* de lucruri reclamă noi *proceseducative* și de *formare profesională* și necesită o revizuire a tuturor *sistemelor și proceseducative*.

Realitatea contemporană demonstrează că rolul școlii nu numai că nu s-a diminuat, ci a devenit tot mai complex. Astfel, există un șir de probleme ce vizează *statutul profesorului în societatea de azi*. Printre acestea, enumerăm următoarele: a) schimbarea atitudinii față de serviciile educaționale prestate; b) nivelul scăzut al profesionalismului unor pedagogi, produsele activității educaționale fiind de o calitate inefficientă; c) profesia de pedagog a devenit una prea puțin prestigioasă; d) lipsa diagnosticării candidaților pentru învățământul cu profil pedagogic etc.

În funcție de filosofia conceperii și dirijării procesului de învățământ, câmpul educativ școlar poate deveni eliberator, dar și constrângător, ignorând potențialul particular al elevului, apărând riscuri ce nu pot fi ignorate: riscul de a participa la formarea unor indivizi înclinați prea ușor către compromis și schimbare ori cel de a participa la formarea unor indivizi obedienți, dispuși să accepte numai *status-quo-ul*.

Așadar, tot ceea ce se întâmplă și în educație este relaționat în logica schimbărilor paradigmatică, acestea semnificând o *construcție mentală* pentru un interval de timp ce oferă soluții în anumite probleme, pentru o nouă imagine a filosofiei și științei domeniului în direcția „umanizării științei”.

În contextul logicii schimbării paradigmatică, profesionalizarea cadrelor didactice trebuie să se producă în baza unor conformități epistemice și metodologice în cadrul *culturii umane*, relaționate de *esența minții umane* ce rezidă în capacitatea de a transmite *cunoașterea acumulată*: fiecare generație se construiește pe baza cunoașterii culturale a generației precedente și transmite mai departe generației următoare împreună cu adăugirile pe care le-a realizat (un *proces tradigenetic, transgeneraționist* sau o *tradiție în creștere*³). Elementul-cheie în evoluția umană a fost apariția capacității de „fulgurare” (efect de *translație* prin iluminare, lumină creatoare, străfulgerare creatoare, efect de *translație*). Or, ceea ce este învățat, precum și felul în care este învățat un lucru sunt elemente ale culturii umane (cultura este acel „ceva” ce ne lasă să învățăm unele lucruri și ne interzice să învățăm alte lucruri).

Este important să accentuăm că politicile educaționale trebuie să urmeze acestor schimbări paradigmatică. Thomas S. Kuhn – părintele paradigmei, susține că paradigma semnifică o *construcție mentală* pentru un interval de timp ce oferă soluții în anumite probleme, deci de la punctele de vedere consacrate la o nouă imagine a filosofiei și științei domeniului ce îl înfățișează ca o întruchipare exemplară a unei raționalități lucide reprezentând imaginea rectificată drept un pas semnificativ în direcția „umanizării științei” [3]. Reieșind din cele expuse, conceptul de paradigmă prevede viziunea

³ Vicol Nelu, Educația corectivă. O metaforă societală, culturală și psihopedagogică. Chișinău: Tipogr. „Totex-Lux”, 2020

oamenilor de știință față de fenomene, probleme și cercetări considerate corespunzătoare. Acesta este modelul din care „*cresc anumite tradiții bine constituite ale cercetării științifice*”, ele semnificând *conformități epistemice și metodologice de fundamentare a profesionalizării cadrelor didactice*. Aceste aspecte converg din: paradigma comportamentală: performanțele influențate din afara sistemului: subiectul este atât transmitător cât și receptor de cunoaștere; din paradigma constructivistă: interiorizarea, transformarea și re-aranjarea informației de care dispunem; din paradigma istorico-socială: proces de învățare (individul este influențat de climatul în care trăiește, dar îl și influențează); din paradigma cognitivă: educația orientată spre dezvoltarea abilităților de învățare, nu doar către predarea de cunoștințe (a preda și a învăța=teacher-learning); din paradigma cantitativă: realitatea este percepută cu o măsură cantitativă (modelarea ergonomică, algoritmi sofisticati etc.); din paradigma calitativă: se bazează pe subiectivitatea percepțiilor despre fenomene și procese: ceea ce cantitativiștii măsoară, cântăresc și prioritizează, noi trebuie să percepem la fel (prețul corect, real); din paradigma pozitivistă: scopul științei este să descopere legități; din paradigma interpretativă: cercetătorul este un descoperitor de sensuri ale acțiunilor; din paradigma raționalității: să învățăm rațiunea de a fi a lucrurilor, dar nu să îi învățăm pe indivizi doar lucrurile în sine; din paradigma empirico-analitică: raționalitatea, fenomenologia, pozitivismul.

Există deocamdată trei lucruri sau strategii semnificative în schimbări de paradigmă în aceste contexte, și anume: 1. contextul general, peisajul, orizontul educației, schimbările societale ce survin și în profesionalizarea cadrelor didactice; 2. cadrul reglementar și instituțional ce „pun în mișcare” educația și profesionalizarea cadrelor didactice; 3. comportamentul actorilor participanți, aceștea fiind miniștri, funcționari publici, conducători de instituții de învățământ și alți din afara educației.

Important este aici că, dacă nu se schimbă toate acestea în același timp, atunci nu se schimbă paradigma nici a educației și nici a profesionalizării cadrelor didactice.

Se pare că educația și profesionalizarea cadrelor didactice sunt mai curând afectate de tabloul global care este acela al *trilemelor imposibilității* care se identifică în *teoria plăcilor tectonice*: două plăci/falii tectonice produc efecte distrugătoare și dramatice și atunci când se ciocnesc și atunci când se îndepărtează una față de alta. Aceste trileme țin de gestionarea a trei strategii: 1. globalizare/globalitate; 2. suveranitate națională; 3. democrație și statul de drept.

Însă ele nu pot fi maximizate în același timp: dacă maximizăm globalizarea, producem efecte negative suveranității naționale, dacă maximizăm suveranitatea națională producem efecte negative democrației și statului de drept.

Educația de calitate nu e un roman, ci e un set de nuvele care trebuie să țină de același gen literar. Educația are nevoie de ingredientele succesului.

Mediile de educație calitativă se bazează pe mai mulți piloni: 1. strategii naționale pe termen mediu și lung; 2. climat societal favorabil și modern, favorabil schimbării în direcția bună; 3. planuri de învățământ elaborate de specialiști cu scopul de a pregăti studentul dar nu de a oferi norme didactice profesorilor, deci un *design universitar prin educația de succes și de reușită*. Planurile de învățământ nu trebuie să conțină disciplinele

pe care le predau aceia care au puterea de a influența. Profesorul trebuie să înțeleagă rolul disciplinei și dacă disciplina sa nu mai are loc, el trebuie să se reinventeze, deci nu să țină morțiș ca planul să nu se modifice pentru că „disciplina mea” este acolo. Practic, trebuie eliminate falsele ținte, mistificarea realității și „ascunderea” după ștampilă, care este o meteahnă la nivelul multor instituții și organisme socioprofesionale și socioguvernamentale și care îi face pe oameni non-creativi, imobili și mai mult conformiști decât proactivi; 4. internaționalizarea educației și etica problematicei privind profesionalizarea cadrelor didactice la nivel universitar și la nivel de învățare permanentă; 5. anticiparea schimbărilor în educație: să cunoaștem în primul rând schimbările; 6. să luăm notă de bunele practici naționale și internaționale în diverse secvențe ale paradigmei, deci ale peisajului educațional; 7. debarasarea de arhi-suficiență, de conștiința de cunoaștere a orice de către oricine; această orientare semnifică un lucru extrem de toxic: nu ne-am născut învățați, ci învățați devenim citind și luând notă de experiențele altora; astfel se identifică învățarea permanentă sau de formare continuă prin „învățarea în imersiune” (de la *life long learning* spre *life deep*); 8. coborârea cadrelor didactice din turnul de fildeș în realitatea cetății; școala nu este un lucru aievea, pe care îl cunoști sau îl cunoști mai puțin, școala este ca lumina lumânării care luminează nu numai pentru ea, ci și pentru ceilalți; 9. consultarea de-mimată: colaborarea nu doar cu unii, ci și cu ceilalți; 10. implicarea cât mai largă în acțiuni de decizii la diferite niveluri: dacă sunt implicați și ceilalți, nu doar unii, sunt și șanse mai mari ai veridicității deciziilor, oamenii nu se mai opun deciziei luate doar de unii.

În contextul respectiv se creează un paradox deoarece, cu toată această „echipare” externă de ordin tehnic, material, acțional, informațional etc., la momentul adevărului, cu prima ocazie a punerii la probă a interiorității, ne dăm seama că posesia și instrumentarul nu sunt totul, că nu avem sau nu suntem ceea ce merită să fim cu adevărat.

Ideile libertății și descătușării, umanismului și creativității în educație ne îndeamnă să distrugem zidul de nepătruns al gândirii materialiste care ani în șir a creat stereotipii eronate ale unor politici educaționale.

Or, cheia pentru a înțelege și pentru a descifra aceste provocări și probleme ale dezvoltării omului o semnifică știința, cercetarea. În reverberațiile acestui deziderat, știința pedagogică își identifică anumite puncte de reper în orientări și curente educaționale ce îi conferă consistență (Figura 1).

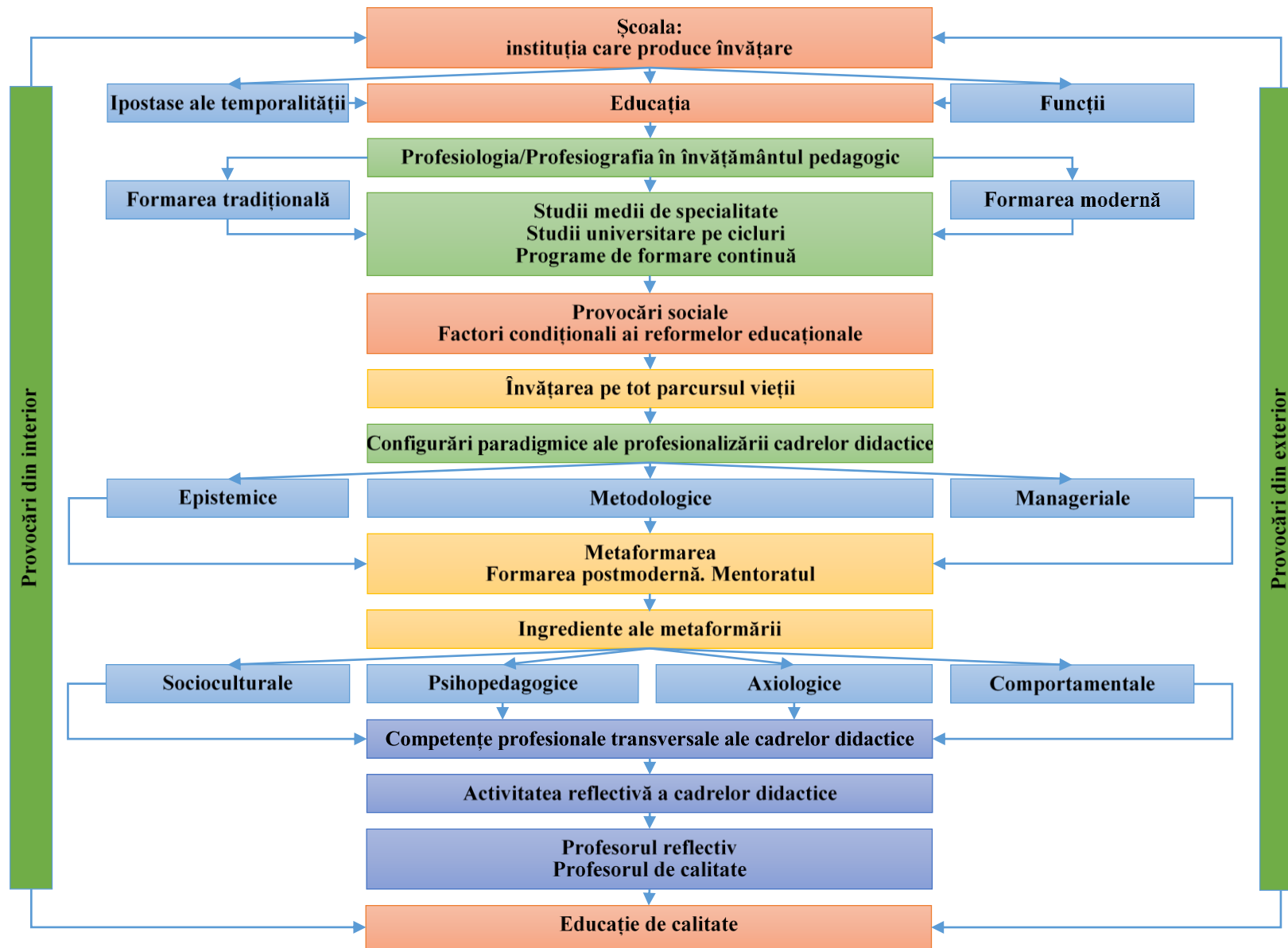

Figura 1.
Congruența

Astăzi, însă, sesizăm o instabilitate a sistemului se învățământ cauzată de fluctuațiile politice și, cu seamă, de ambițiile și voluntarismele unor persoane din grupări politice (cu mitinguri ce au sloganuri și mesaje indezirabile și intorsionate). Este regretabil să constatăm că aproape orice ministru și ministeriat învestite au ținut cu tot dinadinsul prin așa-ziselor „reorganizări și politici” să „dărâme” ceea ce au construit predecesorii și să vină cu „altceva” în loc. Elementele de continuitate au fost desconsiderate, chiar dacă unele demersuri s-au dovedit viabile. Necazul și deconstrucția provin din aceea că nu s-a asigurat un perimetru de neutralitate la nivelul unor actori intermediari, prin statuarea unui „nucleu dur” de cadre didactice, științifico-didactice, de profesori-cercetători în domeniu (un nucleu al lui *Homo neophilus* – omul iubitor de noutate), care să operaționalizeze anumite elemente programatice clamate de aceia (din tagma lui *Homo neophobus* – omul temător de noutate) ajunși în fruntea sistemului de învățământ.

Fiind în acord cu majoritatea covârșitoare a reprezentanților comunității pedagogice, constatăm că din anumite acțiuni și evenimente realmente întâmplare în domeniul educațional, politicienii mai mult nu sunt de folos, mai mult încurcă decât ajută sistemul. Ei fie se folosesc de problematica educației în campaniile electorale, fie intervin neprofesionist în fenomenologia internă specifică școlară, dereglând mecanismele didactice firești, fie neglijează în mod simplu problema școlară. Aceștia ar trebui să fie mai reticenți, să rămână actori exteriori configurând doar deziderate, ținte, proiecte de atins în loc să se convertească în actanți sau diriguitori ai proceselor, dându-le prioritatea altora mai pricepuți (experți, practicieni, savanți, cadre științifico-didactice, manageri ai școlii) să transpună în fapt ceea ce ei gândesc.

Este adevărat că aproape orice idee de politică educațională poate fi absorbită de realitate dacă este tradusă corespunzător în acțiuni didactice, este corect operaționalizată de către aceia care se pricep la educație – anume cadrele didactice.

Însă, oricum, aproape orice idee de politică și orice reformă țin și de factorul politic, dar de la un punct ele trebuie să devină apanajul acelor care știu despre ce se pune în discuție, despre ce se dezbate, deci să fie apanajul profesorilor, ei fiind adevărații tehnicieni ai proceselor didactice și ai transferului tehnologic: profesorii nu sunt *porta-voce* a ministerului, ci ei sunt complice în procesul de reforme educaționale, sunt germenii acestora. În acest context este cât se poate de elocvent un exemplu lansat de profesorul ieșean Constantin Cucoș : „Comand unui meșter un costum după cum îmi place, dar îl las pe el să taie, să croiască, să configureze buzunarele, să potrivească nasturii sau căptușeala...”.

În contextul de profesionalizare a cadrelor didactice, de la formarea inițială până la formarea continuă, mai este sesizabilă *remanența modelului și a paradigmei tradiționale*, cu menținerea viziunii categoriale asupra dezvoltării profesionale, ce constituie o serioasă barieră în calea dezvoltării noncategoriale a formării cadrelor didactice, deci *metaformarea*. Astăzi profesorul trebuie să poarte povara tuturor responsabilităților. În contextul acesta se prefigurează un „vacuum” al minimumului sociocultural și lingvistic adecvat în discursul didactic al profesorilor. În procesul de

profesionalizare se identifică și deprivarea culturologică, sociologică, antropologică și politologică; astfel cadrele didactice depun eforturi considerabile în compensarea acestor nuveluri metaformative.

O veritabilă reformă presupune:

o anumită stabilizare a sistemului dar și injoncțiuni permanente cu situații de incertitudine,

fundamentul continuității,

acumularea și consolidarea/păstrarea unor realizări în materie de idei și resurse umane,

conștientizarea și aplicarea elementelor de noutate, de inovare și de transfer tehnologic.

Congruența fundamentării paradigmei (fig. 1) confirmă că profesionalizarea cadrelor didactice solicită și anumite inovații, acestea semnificând și anumite ingrediente paradigmatic, printre care: instruirea/formarea profesională între unificare și dinamica diferențierii; unificarea sistemului și procesului de metaformare ca diferențiere socioculturală a profesionalizării; congruența paradigmei de profesionalizare; dimensiunea epistemică și axiologică a cunoașterii în profesionalizare; recrutarea și selecția personalului didactic; similitudinea și mentoratul în profesionalizare; disimilarea triadei transferabilitate-transdisciplinaritatea-transversalitatea competențelor profesionale; modelizarea formării inițiale; structura sistemului de angajare a cadrelor didactice; stagiatura în învățământul general; profesiologia și profesiograma în învățământul pedagogic; aprecierea și evaluarea performanțelor în școală; modelizarea evaluării în învățământul general și universitar; evaluarea psihologică în selecția profesională; tactul pedagogic/social; construcția identității mentalese; conștiința pedagogică; instruirea lingvistică și comunicarea; optimismul și optimul pedagogic; ethosul pedagogic și ethosul axiologic; cultura și calitatea culturii profesionale; motivarea, motivația, resursele personale, reglarea afectivă și inteligența emoțională; satisfacerea nevoilor profesionale; profesorul cercetător; activitatea reflectivă a cadrului didactic; profesorul reflectiv.

În context, toate acestea converg în *sistemul de referință al comunității pedagogice* a școlilor, însă această comunitate pedagogică mai trebuie să fie înzestrată și cu potential/spirit științific, de *profesori reflectivi*, de *experiență și de activitate reflectivă* [11], deoarece fiecare dintre aceste comunități pedagogico-științifice ar trebui să știe a identifica anumite probleme, pe care le recunoaște drept legitime, în timp ce pe altele nu le observă sau le consideră prea problematice pentru a mai consuma timp cu ele. Responsabile pentru acest lucru sunt sistemele de referință cognitive neaparente: or, sunt stabilite anumite rezultate empirice, iar acestea sunt explicitate prin teorii și acest demers al gândirii se numește *inducție*. Prin raportare la ele, anumite conținuturi atrag atenția și primesc o fizionomie specială, una față de care anumite mostre de explicație sunt de la început lipsite de șansă, în timp ce altele devin atât de evidente, încât nimeni nu mai întreabă care sunt dovezile. Dar realitatea de care se interesează teoria este puțin mai complex. Există o a treia piesă și acesteia Thomas Kuhn i-a aplicat eticheta de *paradigmă*, care actualmente a fost ridicată la rangul de vocabulă la modă în discuția academică. O

paradigm semnifică o înțelegere a lumii ce precede procesul propriu-zis al cunoașterii. Ea are, în principal, efecte euristice, și anume, înainte de toate, următoarele două: pe de o parte, croiește drum cunoașterii dând cercetării întrebările ei; pe de altă parte, ea conduce construcția teoriei, deoarece conferă răspunsurilor ce grade de evidență pot fi gândite, independent de confirmarea lor empirică. Paradigmele sunt asemenea sisteme de referință în înțelegerea lumii (mai ale, cea a educației!) și comunitatea pedagogică a școlilor ar trebui să fie pregătită și pentru a-și construi paradigma.

Aici un lucru pare straniu în sistemul educational de la noi; consemnăm un exemplu: în fiecare an ministerul de resort organizează și desfășoară în cadrul învățământului general concursul republican „Pedagogul anului” pe trei categorii de cadre didactice – educatorul anului, învățătorul anului, profesorul anului, conform tabelului de mai jos:

Nr. d/o	Titlul / Premiul	Anul ediției Concursului Republican „Pedagogul anului”								Total
		Acordarea titlului și a premiului întâi								
		2022	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	
1.	Profesorul anului	1	1	1	1	1	1	1	1	8
2.	Învătorul anului	1	1	1	1	1	1	1	1	8
3.	Educatorul anului	1	1	1	1	1	1	1	1	8
Acordarea premiului al doilea										
1.	Profesor	1	1	1	1	1	1	-	-	6
2.	Învățător	1	1	1	1	1	1	-	-	6
3.	Educator	1	1	1	1	1	1	-	-	6
Acordarea premiului al treilea										
1.	Profesor	1	1	1	1	1	1	-	-	6
2.	Învățător	1	1	1	1	1	1	-	-	6
3.	Educator	1	1	1	1	1	1	-	-	6
Conferirea/confirmarea gradului didactic										
1.	Profesor: gr. superior	3	2	3	2	3	2	1	1	17
2.	Învățător: gr. superior	3	3	1	1	3	-	1	1	13
3.	Educator: gr. superior	2	1	-	1	1	1	1	1	8
1.	Profesor. gr. unu	-	1	-	1	-	1	-	1	4
2.	Învățător: gr. unu	-		2	1	-	2	-	-	5
3.	Educator: gr. unu	1	2	3	1	2	3	1	1	14
Nr. total general		18	18	18	16	18	18	7	8	121

Tabelul 1. Numărul de cadre didactice deținătoare a titlului „Pedagogul anului”

Sursa: <https://mecc.gov.md/ro/content/cistigatori-ai-concursului>

Așadar, în conformitate cu datele statistice excerptate din sursele Ministerului Educației și Cercetării, până acum sunt 121 de cadre didactice învingătoare conferindu-li-se titlul corespunzător categoriei și mai sunt și alte cadre didactice care au fost distinse cu diplome de onoare. Or, s-ar părea că sistemul de învățământ general este asigurat cu personal competent, performant, curajos, concurențial. Dar..., de ce școala noastră nu avansează în performanțe, de ce învățarea stagnează, de ce absolvenții de liceu sunt limitați în domenii precum știința, sociologia, cultura politică, culturologia, psihologia, filologia, arta, lingvistica etc.? Cum și cât contribuie aceste cadre didactice cu titluri și distincții în procesul de edificare calitativă a educației și a formării intelectuale a absolvenților?

În curriculum-ul disciplinar la limba și literatura română, mai ales pentru clasele de liceu, sunt inserate teme ce se referă la opera filosofică a anumitor autor, la romanul social, la romanul psihologic, politic, de propagandă etc. Dar nu sunt, cel puțin, curricula unor discipline opționale (sau culegeri de texte instructiv-formative) cu tematică din filosofie, din sociologie, din demografie, din etnopsihologie, din logică, din științele limbajului, din culturologie, din psihologie, din politologice etc. Să ne imaginăm dialogul sau discursul profesorului cu elevii sau elevii cu elevii care studiază romanul „Mara” sau „Pădurea spânzuraților”, sau „Frații Jderi”, sau alte opere: ce pot discuta psihologic, politologic, sociologic, demografic?. Așadar, să admitem în actul didactic un tip de *agresivitate a cunoașterii* prin a pune forțat conținuturi în configurații de tensiuni comportamentale de umilință morală, de autosupunere la atare agresiune și să ignorăm codurile etice în procesul de cunoaștere?. Sesizăm aici sistemul de referință asupra *statutului științific al disciplinelor școlare* ce nu se impun plenar prin *gradul de maturitate* socioculturală, filosofico-psihologică, fiind sesizabilă lipsa unui *imago* al formării intelectuale a elevilor etc.; ele nu sunt evidente în categoria științelor comportamentului (substratul de *înțelegerea de sine*) prin efect empiric, iar statutul lor paradigmatic este destul de fragil, deoarece handicapul disciplinelor școlare rezidă în *lipsa caracterului „împăciuitoare”* al acestora, acela de *transversalitate, de timpul interior al experienței*. Deci, *este ignorată simetria estetică a conținuturilor curriculare*, fiind debusolați *sensul intern și sensul extern* al acestora, conflictual între gândire și acțiune, deci *configurațiile armonioase și relația unui mijloc cu scopul său* („Poți recunoaște adevărul după frumusețea și simplitatea lui”).

Or, în sensul celor menționate, se impune corectarea, repararea/inovarea structurală a conținuturilor curriculare prin identificare efectului de armonizare a acestora, iar complementul căutat pentru armonie este ideea *potrivirii, a adaptării*, adică fiecare cadru didactic să-și pună întrebarea „pentru ce?”, reflectând la finalitatea didactică a disciplinei ca la o autentică euristică și punând patru întrebări: cum este posibilă apariția unor forme, evenimente, fenomene mai complexe decât cele care au existat până acum și, în acest sens, supeioare acestora?; ce probleme adaptive are de soluționat structura disciplinelor?; dacă eu aș fi inginerul competent, ce căi și metode mi-ar sta atunci la dispoziție?; cum pot să recunosc, din greșelile pe care le face sistemul, care dintre aceste căi și metode a fost în mod efectiv selectată?.

Astfel, în actul didactic al acestor discipline se instaurează, cu referire atât la cadrele didactice, cât și la elevi, dificultăți de ordin psihologic în termeni de anxietate, de frustrare și disperare, factori de stres, dificultăți interacționale, situații tensionale, conflicte de rol (efectul contricipării – contribuitor și participant în acțiune). Acestea semnifică un *sindrom cvasicomplet al șocului cultural* suferit de elevi, iar supunerea voluntară la această formă subtilă de agresiune, reprezentată de șocul cultural, îl plasează pe lev la cealaltă extremă, aceea a umilinței.

În câmpul de cunoaștere structurată științific în corpul disciplinelor școlare, acceptarea generală a unei paradigme rămâne un vis frumos și, acolo unde se produce totuși o data, prin capriciul spiritului timpului („*zeitgeist*”), ea poate să însemne în aceeași măsură regres, ca și spor de cunoaștere. Ceea ce nu ne scutește, în orice caz, de obligația ca, în loc de a ne uita fix la factorii de impact, să apreciem demnitatea unui candidat la paradigmă după unele criterii mai sensibile. Printre cadrele didactice cu titluri și onoruri ministeriale, poate fi un astfel de candidat?

Temele invocate supra pot fi sintetizate în jurul răspunsului la următoarea întrebare; în ce măsură școala noastră pregătește individul pentru o viață reală astfel încât să fie satisfăcut și el și aceia din jurul său?. Sesizăm, pe bună dreptate, că cele două zone - școala și lumea reală - pot evolua paralel, fiecare devenind opacă una fața de alta, mai mult, „stânjenindu-se” reciproc. Școala poate deveni suficient sieși, evitând raportarea la problemele reale, după cum și societatea o poate ignora, dezvoltându-se în jurul altor valori, altele decât cele promovate de ea. Cheia rezolvării multor probleme o găsim în modul în care articulăm și reconciliem școala cu viața, realizând o compatibilizare de finalități, în acord cu valorile promovate de modernitatea actuală, un mod unitar de concepere și de acceptare a excelenței și a performanței.

În context, nu calitatea celor două orizonturi considerate izolat ne interesează (școala și viața), ci *felul în care se susțin și se servesc reciproc*. La limită, putem avea o educație instituționalizată excelentă, o „bijuterie” de școală, dar dacă este „atașată” necorespunzător societății - eventual dezinteresate, destrucurate, aceasta nu dă nici un rezultat. Este nevoie de o armonie, de o rezonanță, de o „simfonie” (C. Cucoș) între cele două realități ce vor crește calitativ pe principiul vaselor comunicante: cu cât vom avea un învățământ mai bun, cu atât vom avea și o societate mai avansată valoric și cu cât vom avea o societate mai dezvoltată, cu atât și învățământul va fi de calitate. Dar este nevoie și de o anumită *emergență*, de o geneză a unor sisteme noi prin integrarea unor sisteme mai simple, elementare. Astfel, sistemele ce iau naștere în acest sens sunt caracterizate drept noi în sensul că ele poartă proprietăți pe care nu le au sistemele prin integrarea cărora au luat naștere, acestea sunt numite proprietăți emergente. Emergența semnifică un act creator de integrare, deci este o *fulguratio*, un act de creare a ceva nou. De aceea profesionalizarea cadrelor didactice presupune o activitate de formare și de aplicare eficientă a competențelor profesionale prin devenirea *profesorului integral* în baza integralității contextuale, ce se structurează într-o direcție nouă, motivată și determinată de un *cadru științific, reflectiv, profesional și educațional nou*.

Surse bibliografice:

CRISTEA S. *Inovație în educație*. Disponibil:

https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/53_56_Inovatie%20in%20educatie.pdf

CUCIUREANU G., COJOCARU I., COJOCARU I., [et al.]. *Știința deschisă în Republica Moldova. Studiu*. Chișinău: Tipogr. „Print-Caro”, 2018. Disponibil:

https://www.academia.edu/38197771/Stiinta_deschisa_in_Republica_Moldova_Open_Science_in_the_Republic_of_Moldova?email_work_card=title

KUHN Thomas. S., *Structura revoluțiilor științifice*. Trad. din engl.: R. J. Bogdan. București: „Humanitas”, 2008

LORENZ Konrad, *Așa-zisul rău. Despre istoria naturală a agresiunii*. București: Humanitas, 1998

LORENZ Konrad, *Și el vorbea cu patrupezele, cu păsările și cu peștii. Așa a descoperit omul câinele*. Iași: Polirom, 2000

MICLEA M. *Creativitate și arhitectură cognitivă*. Cluj: Editura „Sincron”, 1991.

NEAGU G. *Inovația în învățământ*. Disponibil: <http://www.revistacalitateavietii.ro/2009/CV-1-2-2009/12.pdf>

NECULAU A. *O perspectivă psihologică asupra schimbării*. În: Adrian Neculau (coord.), *Psihologie socială. Aspecte contemporane*. Iași: Polirom, 1996

ȘLEAHTIȚCHI Mihai, *Similitudinea umană între mărimea taliei și capacitățile intelectuale, poziționarea atitudinală și trăsăturile de personalitate*. În: *Revista științifico-practică „Psihologie”*, nr. 4, Chișinău, 2012, p. 36-54.

VICOL N. *Personalitate profesională și demnitatea umană ale cadrului didactic*. Chișinău: Tipogr. „Totex-Lux”, 2018.

VICOL Nelu, *Educația corectivă. O metaforă societală, culturală și psihopedagogică*. Chișinău: Tipogr. „Totex-Lux”, 2020

WAGNER T. *Formarea inovatorilor. Cum crești tineri care vor schimba lumea de mâine*. București: Editura „Trei”, 2014

FAMILY CONFLICTS IN ERIKA SÁNCHEZ'S CHICANO FICTION

Oana-Andreea GHIȚĂ-PÎRNUȚĂ

Senior Lecturer, Ph.D., "Transilvania" University of Brasov

Abstract: The present study aims at exploring the family conflicts, family tensions or the so-called "family rupture" in Erika Sánchez's novel entitled "I Am Not Your Perfect Mexican Daughter". It displays the difficulties of a person going through the teenage years when everything is surrounded by uncertainty. In this stage of one's life, guidance and understanding are very precious. Unfortunately, the novel reveals the repercussion of the family not being there to support their adolescent daughter, not because they do not care about her, but due to how they have been raised themselves, not understanding that the world around them changes, children grow up faster and instilling certain restrictions without any explanation will not protect their children. Also, forcing their values and opinions onto their kids will not reach an agreement between them, it will create a feeling of alienation, a sense of not belonging anywhere in the world, and being an outcast. The author chose to implement one of the worst outcomes when it comes to parents not communicating or trying to empathize with their kids: they might attempt to take their own lives. Although the relationship between parents and their daughter improves at the end of the novel, the theme of "family rupture" still applies because after such a traumatic last resort, no one will be able to fully heal from it: the parents, while attempting to be understanding, will try and walk on eggshells around their daughter to prevent it from happening again, which is not, in fact, a solution. Their daughter, while being more comfortable to communicating with her parents, will never be fully honest with them because she realizes their minds are too limited to deal with certain truths, like the one about their dead daughter being pregnant at the time of the accident from an affair with a married man. Even though this family is not torn apart, they have unhealed wounds that will never go away.

Keywords: family, conflict, tension, rupture, teenage years, children, parents.

Chicano literature "has overcome many obstacles in its development and evolution due to a series of complex circumstances and long-standing dilemmas" (Rosales & Fonseca, 2017:IX). The Chicano literature turned into an important well-known body of literature in the late 1960s.

Chicano literature has been bypassed. "Most Chicano literary critics are in agreement that there should be an opening of the definition of American literature to include ethnic literatures, not as separate entities, or marked with hyphenated designations, but as forming an integral and important part of that history (Calderón & Saldivar, 1998:27).

Erika Sánchez's young adult novel entitled *I Am Not Your Perfect Mexican Daughter* was published in 2017 and has become popular being a New York Times bestseller and a National Book Award finalist. Sánchez's novel can be considered a landmark of Chicano literature.

According to Cherrie Moraga, "The family is the place where, for better or worse, we learn how to love" (quoted by Rodriguez, 2009:1). Family has been at the heart of

Chicano cultural politics since the late 1960s when the Mexican American civil rights movement emerged. The Mexican family represented an important source of inspiration for many literary creations.

Before the first chapter of the book, we can find Erika Sánchez's dedication: "For my parents", which suggests that this novel is focused on family-related themes and how influential family is. The writer might have tried to get a wakeup call through her novel for parents who have teenage daughters, that they need them, their presence, their wisdom, to confront the challenges of life.

The novel begins with the funeral of Julia's sister, Olga, who passed away in a tragic accident at the age of twenty-two. The book is narrated from Julia's perspective, a teenager around sixteen years old, who attends her sister's funeral, where she tells the reader how different Olga was from her: her sister was family-oriented, still living with her parents, only hanging out with her mother or best friend, Angie. Julia sees this as Olga is wasting her life since she wants to leave the household as soon as possible: "All I know is that I'm going to pack my bags when I graduate and say, 'Peace out, mothafuckas'" (Sánchez, 2022:2). This quote suggests the existence of a family feud between the younger daughter and her whole family from the very beginning.

Looking at her sister's corpse, Julia finds herself contemplating her family and their relationships: "She and Olga were practically best friends, and I was the odd daughter out. We've been bickering, drifting away from each other for years. I've spent so much of my life trying to avoid Amá because we always end up arguing over stupid, petty things. We once fought about an egg yolk, for instance" (Sánchez, 2022:4).

The reader takes a glimpse at how Julia felt about her parents and sister for years: "We don't hug and say, 'I love you,' like on TV shows about boring white families who live in two-story houses and talk about their feelings" (Sánchez, 2022:4), blaming it on the Mexican culture they were raised in, and their social status as immigrants struggling to make ends meet. Julia is not suggesting that her parents do not love her, even though she is young, she understands that the milieu they were raised in affects their parenting techniques, but she is also aware she cannot do anything about it, which is why she wants to get away from it, to hopefully show her parents that her values and life choices are not leading her astray.

After the funeral, the whole family is at home, grieving. Julia describes their living conditions, having roaches around the house and eating the same food over and over. Amá does not cook or clean as she is mourning the loss of Olga, which forces Julia to talk to her (because Julia usually avoids her mother) which quickly turns into her mother criticizing her "Funny how my slob of a daughter is suddenly concerned with cleanliness. When have you ever cared about that before?" (Sánchez, 2022:14), not realizing that her daughter's "laziness" derives from the lack of communication and bonding between them, a fact that is explained by Julia herself "This is the only time I wish I would've let my mother teach me how to cook. But I hate the way she hovers over me and criticizes my every move" (Sánchez, 2022:12), the mother giving up on trying to teach her daughter proper life skills without criticizing her represents a factor that is breaking the bond between them as she expects her daughter to act as an adult while treating her like a child.

Probably the worst decision taken by Amá concerning Julia is forcing her to have a quinceañera, her reason being that her deceased sister, Olga, did not have one, but Julia is not the type of girl to enjoy this kind of celebration, which has the mother condemn her for being a rebellious teenager and an argument ensues between Julia and her mother.

Taking into consideration their financial status, forcing a quinceañera on Julia seems completely irrational of Amá, possibly a coping mechanism for her and another factor that tears her relationship with Julia apart. This decision seems even more irrational when Julia overhears how they got the money to organize the quinceañera: "Olga had accumulated a few thousand dollars in life insurance while she was working at the doctor's office. She also had some money in her savings account" (Sánchez, 2022:140).

Meanwhile, the father seems to distance himself from his family duties: "He always turns the volume way up when Amá and I are arguing, as if he's trying to drown us out" (Sánchez, 2022:17), not interfering between the many arguments between mother and daughter, seemingly being a deadbeat dad, the end of an argument culminating with Amá threatening violence against her daughter, the father still did not interfere, distancing himself from his daughter as well. As expected, the quinceañera was not an enjoyable moment either for Julia or for any attendees who were crying during the celebration: "Some of my tías are crying, which probably has little to do with me and everything to do with Olga" (Sánchez, 2022:155), everyone there seeing this as a celebration for Olga, not Julia, which puts her into an uncomfortable position by her parents.

Even the symbolic meaning behind the father-daughter dance, proudly presenting the daughter to the world, is meaningless to Julia: "I don't understand why we have to do this, pretend I'm Daddy's little girl when he hasn't paid attention to me in years. He doesn't know anything about me. If you ask him what my favorite band or food is, he couldn't tell you" (Sánchez, 2022:155), which only adds insult to injury.

The main topic of the novel is the relationship between Julia and her mother, Julia is viewed by her family as rebellious, disobedient, and Americanized while her mother is presented as traditional, bossy, and uneducated (she did not go to school). Their character clashes with one another, creating tense moments throughout the book, for example, in the scene in which Amá took Julia to work with her, cleaning the houses of wealthy individuals: "I've never been this tired in my life. Who knew rich people could be so disgusting? Now I understand why everyone calls work *la chinga* and why Amá is always in a bad mood" (Sánchez, 2022:104). Their conversations are either bland or her mother unintentionally hurts Julia's feelings by not listening to her when she tries to say something or has a hostile reaction towards what her daughter is communicating because she is asking about Olga's personal life, not knowing that Julia found suspicious stuff (underwear, lingerie, a hotel key) in her sister's room and is trying to uncover whatever Olga hid from her family.

Another example refers to Julia and her mother going to buy Julia a new dress for the school dance, which, at first sight, is a nice gesture coming from her mother, but due to their conflicting personalities, they have a dispute about the dress Julia picked, a black dress that her mother dislikes, preferring bright colors: "'I think it looks good on me', I tell Amá. 'I like it, and it's the perfect price.' 'Why do you always have to wear black? Why

don't you try a different color, something nice, like yellow or green?" (Sánchez, 2022:108). Imposing her preferences onto her daughter, Amá is only pushing Julia away from her.

The climax of the conflict between mother and daughter takes place when Amá found Olga's underwear and lingerie, believing they were Julia's, she proceeds to harmful accusations: "Why are you always lying to me, Julia? What have I ever done to deserve this? I always knew you would do something like this. Ever since you were little, you've given me so much trouble, even before you were born" (Sánchez, 2022:203).

As punishment, Amá takes away Julia's phone, ransacked her room in case there are more things that she was not allowed to have, and forbade her from leaving the house besides going to school. What hurt Julia the most is that she ripped the pages of her journal that contained curse words, "Life without writing doesn't feel worth living to me", writing meant everything to Julia and her parents took it away from her. She always tries to express her interest to her parents, only to be brushed off: "Once, I told Apá that I wanted to be a writer, but all he said was that I had to make enough money so I didn't have to live in an apartment full of roaches. I never brought it up again" (Sánchez, 2022:121). This confrontation drove Julia to do the unimaginable: trying to take her life. Luckily, her attempt was unsuccessful, she is taken under supervision by Dr. Cooke, a therapist. Their session brings out how Julia feels about her parents: "My parents want me to be a person I don't want to be" (Sánchez, 2022:216) complaining about her mother constantly comparing her to Olga and her emotionally absent father, which hurts her just as much as her mother's words: "I mean, he's physically there, but he never says much. He hardly even talks to me. It's as if I don't exist. Or sometimes I think he wishes he didn't exist. It's weird, though. It wasn't always that bad. He used to carry me and tell me stories about Mexico when I was a kid. He was always kind of distant, but when I was about twelve or thirteen, he really started ignoring me" (Sánchez, 2022:217).

Dr. Cooke is the first character to introduce a new perspective for Julia, explaining why her parents act the way they do: "Have you ever thought about how it might feel for him to leave his family and come to live in the United States? I imagine that could have been traumatic for him. Well, for both of them" (Sánchez, 2022:218). Not understanding one another is a big issue in their family, they are distant from each other and they are not communicating, leading to interpretations of one's intentions that drove them apart.

Being not sure how to approach their daughter, Amá and Apá decide to have Julia go to Mexico for a while to spend some time with her relatives. Initially, Julia sees this as her parents not knowing how to approach her anymore, or as trying to reintroduce her to the Mexican values, although they have good intentions, their daughter lost her faith in them. Despite her reluctance, Julia finds herself thriving in Mexico with her relatives, she is disconnected from all the stressful factors in her life and embraces the culture she was raised in, she admits that "Maybe Amá was right for once. Maybe this is what I needed" (Sánchez, 2022:246). As an ironic twist, Mamá Jacinta told Julia how her mother was seen as the rebellious daughter because she dreamt about living in Chicago, a shocking fact in Julia's eyes: "You know, she was always the rebellious one. She was the first one in the family to move to the other side. But you knew that, didn't you? I told her not to go, but

she said she wanted to live in Chicago, where she could work and have her own house" (Sánchez, 2022:248).

Julia starts to be grateful for what her parents have done for her, beginning to empathize with them. For example, she was complaining about her mother not giving her privacy, laughing at the thought of it, and seeing it as an American thing. Now that Julia found out that her mother had to sleep in the same room as her sister, she doesn't take for granted the fact that she has her personal bedroom: "We've always been poor, and I've never had much privacy, but at least I've always had my own room" (Sánchez, 2022:251). She also began empathizing with her father, who, she found out, had given up on his passion, drawing, to care for the family. Julia compares her dad's passion for drawing with hers for writing, thinking how she would not be anything without it just like how her father looks to her.

After her return from Mexico, Julia has a heartfelt talk with her mother after she finds out from Mr. Ingman, Julia's teacher, that her daughter is a great student with the potential to become successful: "He kept telling me you were the best student he's ever had, that you're an amazing writer. I didn't even know. Why didn't you tell me? (Sánchez, 2022:283), even though Julia did tell her mother this, back when they were cleaning the houses of wealthy people together, but she was not paying attention: "I love my English class. Mr. Ingman says I'm a good writer" (Sánchez, 2022:102). Amá finally acknowledging her mistake, breaks down in front of Julia: "You know, I hardly went to school. I had to drop out to work and help take care of my family when I was only thirteen. I'm ignorant, mija. Can't you see that? There are so many things I don't know. I wish things were different. I know you hate me, but I love you with all my heart. I always have, ever since I knew I was pregnant with you. I just don't want anything to ever happen to you. I worry and worry all the time. It eats away at me like you can't believe. All I do is think of ways to protect you" (Sánchez, 2022:283).

Amá worried so much about keeping her children safe that she did not realize her rigidity would translate as her alienating Julia, making her feel unwanted and misunderstood. After such an emotionally charged scene, it seems like this family is no longer falling apart, and the theme of "family rupture" no longer applies, which is not the case. After making up with her boyfriend, Connor, Julia still hides their relationship from her family, having to lie whenever she goes out to meet him. "I don't even know if Amá will let me go, but I have to find a way to see Connor again (...) There's no way I'd ever tell her about Connor, so I have no choice but to lie" (Sánchez, 2022:286). The parents might never fully gain their daughter's trust and she might never fully open up to them, their rupture will never be fully healed after they almost drove their daughter to take her own life.

During Dr. Cook's therapy sessions, Julia confirms that they are still unable to communicate properly and share their true feelings, she is not willing to tell her mother that she knows what happened to her at the border, nor to tell her that her beloved daughter, Olga, was seeing a married man in secret for many years and was pregnant with his child at the time of the accident: "Mostly okay. We went shopping and we didn't fight, which is unheard of for us. I think I can tell that she's scared and doesn't want me to go away, but she never says it directly anymore. It's like she's trying so hard to be supportive,

but it also makes me crazy when she doesn't say what she means. I feel like I can tell right away what she's thinking. She's terrified that I'm going away to college. I know her, and I can just sense it" (Sánchez, 2022:317).

Despite that, she grew to appreciate her parents' efforts to better themselves and accept her the way she is: "Because she doesn't want to push me away anymore. I think she's scared; you know? I think she finally is beginning to understand that I'm never going to change, and she's learning to accept it somehow" (Sánchez, 2022:317).

Apá becomes more involved towards the end of the book, after Julia is accepted to study in New York, they congratulate her and there is also a glimpse of her father being emotional about the situation: "Apá nods but doesn't say anything. He swallows and looks away. For a second, I wonder if he's going to cry, but he doesn't" (Sánchez, 2022:322).

After all that happened, Amá can no longer pretend that her daughter is still an innocent child, she has to accept that she is growing up and dealing with typical adolescent experiences, so she is stepping outside her comfort zone to have "the talk" with Julia: "Hija, I want to talk to you about boys" (Sánchez, 2022:331), who is already aware of the things her mother is trying to inform her of. Appreciating her mother's effort, Julia asks her mother about something else she needs to learn: "Do you want to teach me how to cook instead? I really, really want to know how to make tortillas" (Sánchez, 2022:333).

Erika L. Sánchez's novel entitled *I Am Not Your Perfect Mexican Daughter* highlights the various struggles of a teenager, such as: friendship, relationships, cultural and personal identity. What matters most throughout this very tough stage of life is to have your family close by to support you, encourage you, guide you and listen to you.

In the case of Sánchez's protagonist, Julia, she has to experience these struggles alone as her parents refuse to acknowledge that she is growing up and dealing with diverse issues and that their strict parenting is not protecting their daughter. Instead, she feels alienated and misunderstood by them because she does not follow the Mexican values of being a housewife and never leaving the household and family. Unfortunately, they have to learn the hard way that they have disappointed their daughter who, after several years of depression, tried to take her own life. Such a traumatic experience never fully heals and the parent-child relationship will forever be a rocky one.

Family is important as an organizing principle for the Mexican American community. Family is the most important aspect of life for most Mexicans. Family relationships are very close, but family conflicts are normal, they occur within the framework of any family; family tensions or disconnections in family relationships are quite natural; it is the power to fix what is marred that matters. Challenges give meaning to our lives.

BIBLIOGRAPHY

Calderón, Héctor & Saldivar, José David (eds) (1998) *Criticism in the Borderlands: Studies in Chicano Literature, Culture and Ideology*. Durham: Duke University Press
Rodriguez, Richard T. (2009) *Next of Kin: The Family in Chicano/a Cultural Politics*. Durham: Duke University Press

Rosales, Jesús & Fonseca, Vanessa (eds) (2017) *Spanish Perspectives on Chicano Literature. Literary and Cultural Essays*. Global Latin/o Americas. Columbus: Ohio State University Press
Sánchez, Erika L. (2022) *I Am Not Your Perfect Mexican Daughter*. Rock the Boat

STEREOTYPES ET MAXIMES : RESSEMBLANCES ET DISSEMBLANCES

Mihaela CHAPELAN

Maître de conférences, Université de Bucarest

Abstract: The present article sets out to explore the issue of stereotypes from a literary perspective. Long before the notion was conceptualized, fiction capitalized on an abundant repertoire of stereotypes, thus proving that, despite the ethical dilemmas posed by it, the process of stereotyping can also be artistically fruitful and valuable. This goes against the commonly held assumption that stereotypes are merely encouraging intellectual laziness.

Our research will be based on an analysis of the literary genre of the maxim. We will highlight the fundamental characteristics that allow us to draw analogies between this genre and stereotypes. Using a pragmatics approach, we will focus more particularly on the process of decontextualization, followed by a generalizing recontextualization, which appears to be at the core of both phenomena.

Keywords: generic stereotypes, maxims, thematic stereotypes, discursive stereotypes, decontextualization / recontextualization

Même si l'intérêt théorique pour le concept de stéréotypie et la prise de conscience de son importance sont relativement récents, la littérature a su depuis toujours tirer profit de l'inventaire et des mécanismes des stéréotypes. Si l'on essayait de mettre en place une typologie des formes revêtues par les stéréotypes littéraires, on devrait tout d'abord mettre en évidence l'existence d'une catégorie à part de produits littéraires, à savoir la littérature de masse, dont la caractéristique principale est justement l'appétit immodéré pour l'utilisation de formules littéraires / topos / personnages etc. qui ont déjà fait leurs preuves en matière de succès auprès du public et qui, par la reprise mécanique et simplificatrice, sont devenus des éléments essentiels du répertoire des stéréotypes. D'ailleurs, ce type de production littéraire est souvent appelée « littérature à stéréotypes ». Malgré certaines avancées, elle fait assez rarement l'objet d'études théoriques ou critiques sérieuses, et la présence massive des stéréotypes en tout genre est une des raisons de ce désintérêt.

Mais à côté de cette littérature de masse, dont la valeur esthétique est quasi-absente, il existe des pans entiers de la « haute littérature » qui se construisent autour de stéréotypes culturels plus ou moins explicites, car toute écriture, que son auteur le veuille ou non, se rapporte et tend à reproduire (bien que dans des degrés divers) des codes déjà existants. Ce qui distingue essentiellement ces deux types de littérature n'est pas tant la présence des stéréotypes, mais l'attitude auctoriale envers ceux-ci. Il va de soi que le simple repérage des éléments stéréotypés ou bien de leurs modalités d'insertion ne suffit pas, il doit s'accompagner d'une tentative herméneutique, c'est-à-dire d'un décryptage des enjeux éthiques, idéologiques ou poétiques qui motivent le recours aux stéréotypes.

Ainsi, entre assimilation sans problématisation, d'un côté, et rejet fier de l'autre, d'innombrables nuances peuvent intervenir pour moduler le discours, pour problématiser un sujet, pour déconstruire une représentation majoritaire et la doubler

d'une dénonciation critique. L'assimilation des stéréotypes, comme leur rejet d'ailleurs, peut être effectuée sur le mode sérieux, mais aussi sur le mode ludique, ironique et subversif.

Parmi les auteurs qui ont promu de manière systématique cette attitude ambivalente par rapport aux stéréotypes, faisant recours à eux, mais « sans innocence »¹, sachant les détourner et les subvertir selon leurs propres fins esthétiques, se remarquent en tout premier lieu les postmodernes. La « double postulation » lucide entre le registre haut de la littérature et celui de la littérature populaire (dans le sens moderne du terme), qui était érigée par Umberto Eco en particularité majeure des œuvres postmodernes, se retrouve également dans l'usage désinhibé et constamment doublé d'ironie des clichés littéraires de toute sorte.

Mais bien avant eux, à des époques où le mot « stéréotype » ou « cliché » n'étaient pas encore entrés en circulation, on peut rencontrer chez certains écrivains cette même « double postulation » envers les conventions littéraires en vigueur ou bien envers des morceaux d'opinion sans origine concrète, des noyaux de créances d'une société ou d'une couche ou groupe social quelconques. François de La Rochefoucauld en fait partie, même si cet aspect de sa création n'a pas été, à notre escient, mis en avant par la critique. Cela pourrait s'expliquer par le fait qu'il a été presque unanimement reconnu comme le créateur (du moins dans la culture européenne) de la maxime en tant que genre littéraire proprement dit, donc le caractère novateur de son entreprise semblait aller de soi. Comme il arrive dans la plupart des cas, lorsqu'on regarde de plus près on se rend compte qu'on invente rarement à partir de rien. Ainsi, malgré le fait que la maxime ne devient un genre littéraire qu'au XVIIe siècle, La Rochefoucauld étant célébré dès le début par ses contemporains comme son créateur et maître incontestable, le terme, voire la pratique de la maxime, date depuis l'Antiquité.

Le mot provient de l'expression latine *maxima sententia* (c'est-à-dire « la maxime la plus grande »), qui désignait un concept juridique, un axiome de droit envers lequel on ne pouvait plus apporter d'objection. Avec le temps, ce précepte juridique a pris un sens plus large, désignant une sorte de loi morale, une règle de vie d'une sagesse contre laquelle il n'y avait plus rien à rétorquer. De la sorte, ont pu être qualifiées *a-posteriori* comme « maximes » des « pensées de sagesse » très anciennes, comme par exemple celles de Ptahhotep (2450 avant Jésus Christ), du vizir Kagemni (2300 avant J.C.), du scribe Any (autour de 1500 avant J.C.), des réflexions de Confucius, d'Epicure ou, plus près de La Rochefoucauld, de Baltasar Gracián, qui lance aussi la pratique éditoriale de ce genre de « pensées ». Mais c'est bien La Rochefoucauld qui les mettra à l'honneur en tant que genre indépendant et qui donnera également une impulsion décisive à la pratique éditoriale. Il deviendra ainsi, pour ses contemporains comme pour ses successeurs (Madame de Sablé, Jacques Esprit, Vauvenargues, Bossuet, Saint-Evremond, Chamfort) la référence incontournable. « Cet illustre auteur mérite d'ailleurs de grandes louanges pour avoir été,

¹ L'expression est empruntée à Umberto Eco, qui l'utilisait dans l'Apostille du roman « Le Nom de la rose » pour caractériser l'écriture postmoderne

en quelque sorte, l'inventeur du genre d'écrire qu'il a choisi » - dira Vauvenargues, qui s'essaiera lui-même à la maxime.

On pourrait donc tirer la conclusion qu'aucune convention ou stéréotypie générique ne devaient être attachées à la maxime littéraire et ne pouvait contraindre La Rochefoucauld, à part peut-être celles qu'il se fixait lui-même. Dans la phrase de Vauvenargues existe pourtant un petit bémol, qui peut passer inaperçu, tellement il se dissout dans la tonalité générale très élogieuse : il s'agit de l'expression adverbiale « en quelque sorte », qui relativise tant soit peu la nouveauté et par conséquent la liberté d'écriture de la Rochefoucauld. Bien que la maxime ne fût pas reconnue avant lui comme un genre littéraire en tant que tel, ne se distinguant pas trop d'autres formes proches (sentences, apophtegmes, dictons etc.) et ne bénéficiant pas de définitions très rigoureuses, il y avait pourtant quelques caractéristiques sans lesquelles elle ne pouvait pas être envisagée en tant que telle et dont les plus saillantes étaient la généralité de son contenu (elle était censée exprimer une vérité générale absolue), la discontinuité ou son caractère anti-systémique et la brièveté formelle.

Il faut remarquer d'ailleurs que ces caractéristiques sont partagées par le stéréotype. Nous nous arrêterons plus particulièrement sur la première, car elle est la plus importante pour toute tentative d'analyse. À l'instar de la maxime, le stéréotype a la prétention d'exprimer une vérité générale, applicable dans toutes les situations, sans exception. En utilisant la terminologie mise en place par les études de pragmatique, nous pouvons affirmer qu'un énoncé quelconque, pour devenir stéréotype, ou bien maxime, a besoin d'une *décontextualisation*, c'est-à-dire d'une éviction volontaire du contexte qui a présidé à sa naissance. D'une manière générale, toute communication écrite est une communication indirecte, médiatisée, car la transmission et la réception des messages ne s'effectue pas en présence des partenaires de l'énonciation et ne permet pas leur interaction dans l'immédiat. Une communication écrite, et l'œuvre littéraire en est une, est en fait une communication différée, le récepteur ne partage pas de manière directe la situation de communication du locuteur, les embrayeurs ne réfèrent plus à une situation commune concrète, une disparité s'installe entre le *ici* et le *maintenant* de chacun. Pour pallier à cette disparité, on recourt habituellement à toute une série d'indications supplémentaires, fournies dans le cadre du pértexte (comme par exemple l'inscription du nom de l'auteur sur la couverture d'un livre ; l'appartenance générique : *roman*, *mémoires*, *poésies* etc. ; la mention de la date ou du lieu originel ; divers avertissements aux lecteurs). D'autres fois, ces indications sont insérées dans le texte proprement dit : descriptions plus ou moins amples de l'univers fictif des personnages et, parfois, de celui où évoluent l'auteur et les lecteurs supposés du texte ; dissémination de traces de la personnalité de l'auteur ; adresses aux lecteurs ; anticipations de questions de leur part accompagnées de réponses adéquates même si ces dernières sont fournies sous formes indirectes, plus subtiles ; références ou allusions discrètes à un ensemble de connaissances communes historiques, sociales ou culturelles etc. Les écrivains du dix-huitième siècle par exemple, notamment Sterne ou Diderot, font un usage récurrent à ces procédés.

S'appuyant sur cet ensemble d'indices textuels ou péri-textuels, mais aussi sur ses propres connaissances encyclopédiques, le lecteur procède à la *recontextualisation* de l'œuvre, essayant de reconstruire mentalement les paramètres du contexte d'origine. Or c'est justement cette recontextualisation qui n'est pas souhaitée par la maxime, comme par les stéréotypes, car elle nuirait à leur portée universelle. On a souvent fait remarquer le caractère impersonnel de la maxime classique, l'absence presque totale du pronom déictique « je », celui qui désigne le locuteur et dont l'utilisation assurerait une prise en charge subjective de l'énonciation. Il est vrai que chez la Rochefoucauld on rencontre des maximes où il utilise le pluriel de la première personne, mais ce « nous » n'a pas de valeur déictique, ne désignant pas le locuteur, mais l'ensemble des humains, dont, comme il est naturel, le locuteur ne s'exclut pas:

Nous sommes si accoutumés à nous déguiser aux autres qu'enfin nous nous déguisons à nous-mêmes (maxime 119)

Si nous ne nous flattions point nous-mêmes, la flatterie des autres ne nous pourrait nuire. (152)

Nous avouons nos défauts pour réparer par notre sincérité le tort qu'ils nous font dans l'esprit des autres. (184)

Cet usage générique le rapproche plutôt du pronom impersonnel « on », avec lequel il pourrait être remplacé sans aucun changement de sens. D'ailleurs, dans l'économie globale du texte de La Rochefoucauld, ces deux pronoms et leurs formes dérivées sont également utilisés, sans qu'on remarque de préférence. Ex : « On ne méprise pas tous ceux qui ont des vices ; mais on méprise ceux qui n'ont aucune vertu » (186) ; « On n'est jamais si ridicule par les qualités que l'on a que par celles que l'on affecte d'avoir » (134) ; « On parle peu quand la vanité ne fait pas parler » (137) etc.

Plus tard, lorsque d'autres créateurs de maximes, comme par exemple Chamfort ou Lichtenberg, vont utiliser fréquemment le pronom « je », les critiques ne manqueront pas de relever cet usage comme un écart par rapport aux règles du genre, écart qui permet l'insertion d'une part considérable de subjectivité dans l'énonciation et par cela-même conduit à un changement profond, qui tend à donner à la maxime plutôt le caractère d'un journal intime de la pensée de l'auteur.

Dans le cas des stéréotypes, cet effacement énonciatif est poussé à l'extrême, toute marque de prise en charge explicite de la part d'un locuteur étant systématiquement éludée. Les stéréotypes empruntent presque toujours la forme d'une assertion formulée à la troisième personne du pluriel, du type « les Juifs sont âpres au gain », « les Ecossais sont « pingres » ou, pour ne pas rester cantonnés uniquement dans les stéréotypes à caractère négatif, « les Allemands sont précis, efficaces, ordonnés », « les Anglais sont calmes et ont de l'humour » etc. Cette forme impersonnelle est censée donner plus de « vérité » à l'énonciation, qui se veut valable pour toutes les situations où elle serait proférée, sans tenir compte du fait que les paramètres de chaque situation de communication (locuteur, interlocuteur, temps, lieu, objet de l'acte de référence) changent inévitablement. En plaquant un contenu « mécanique » sur « du vivant », à savoir un contexte en permanente dynamique, le stéréotype peut, s'il est pris au sérieux,

agir comme un leurre, autant sur le locuteur que sur son destinataire, et donc fausser complètement la perception de la réalité et scléroser la pensée sociale et individuelle.

Même si, à la différence du stéréotype, la maxime est perçue de manière positive, la capacité d'en formuler une étant généralement considérée comme une preuve de subtilité spirituelle, il existe des voix qui n'hésitent pas de lui faire des reproches semblables à ceux qui seront faits plus tard aux stéréotypes. Dans ses « Pensées diverses », l'abbé d'Ailly, contemporain de La Rochefoucauld, exprime déjà ses réserves envers les maximes, considérant qu'il n'y a que les esprits faibles qui ont besoin de l'appui des vérités définitives qu'elles délivrent, tandis que « les grands esprits » jugent en toutes choses par eux-mêmes. Selon lui, les maximes sont à l'esprit « ce que le bâton est au corps quand il a trop de faiblesse pour se soutenir de soi-même ». Au siècle des Lumières, les reproches deviennent encore plus nets. Ainsi, dans l'article « Intérêt » de l'*Encyclopédie*, Jean-François de Saint-Lambert affirme de manière catégorique : « Le public aime les maximes parce qu'elles satisfont la paresse et la présomption ; elles sont souvent le langage des charlatans répété par les dupes. ».

Chamfort, dans l'introduction à son volume de maximes, tient à faire des précisions qui semblent destinées justement à parer de tels reproches : « Le paresseux et l'homme médiocre [...] donnent à la Maxime une généralité que l'Auteur, à moins qu'il ne soit lui-même médiocre, n'a pas prétendu lui donner. L'homme supérieur saisit tout d'un coup les ressemblances, les différences qui font que la Maxime est plus ou moins applicable à tel ou tel cas, ou ne l'est pas du tout. »

Un siècle plus tard, Alfred de Vigny exprimera dans le *Journal d'un poète* le peu d'estime qu'il porte à ce genre d'ouvrage, « le plus trompeur de tous parce qu'il singe la pensée sans la pensée même. Rien de plus prétentieux, sentencieux et en réalité de plus facétieux que ces écrits. Le moraliste ou soi-disant tel se pose en Socrate et paraît donner l'élixir de ses pensées en quelques mots dont chaque syllabe est un diamant. Mais que de nullités, que de non-sens dans ces phrases détachées ! »

Mutatis mutandis, on retrouve ces reproches sous la plume de toute une série de chercheurs ou d'écrivains qui ont voulu mettre en garde contre le caractère nuisible des stéréotypes. Bien évidemment, ce parti-pris contre le caractère généralisant de la maxime est plutôt le fait des époques postérieures à celle où La Rochefoucauld a composé ses maximes, pourtant, on remarque chez lui une particularité de composition qui semble témoigner d'un souci constant d'atténuer ce que Roland Barthes appelait « l'arrogance » de la forme oraculaire de toute maxime. Ainsi, par rapport à la première édition des *Maximes* (parue en 1664), la seconde édition (parue en septembre 1666) se distingue par plusieurs modifications opérées par La Rochefoucauld lui-même. À part le fait qu'il renonce à certaines maximes et qu'il raccourcit de nombreuses autres, il y insère toute une suite d'expressions ou de mots qu'on pourrait qualifier d'*adoucisseurs* de généralité, tels que : *parfois*, *souvent* (ou la variante *plus souvent*), *d'ordinaire*, *il arrive que* (expression éventuellement combinée avec un autre adverbe de manière de la même catégorie), *il y en a que*, *quelquefois*, *presque* etc.

Quelques exemples suffiront pour donner une idée de ce fonctionnement prudent de la maxime rochefoucauldienne, comme si l'auteur se méfiait lui-même d'une

généralisation trop catégorique des vérités qu'il nous délivre et voulait ménager la sensibilité, les croyances ou les expériences personnelles de ses lecteurs :

Nous plaisons plus souvent dans le commerce de la vie par nos défauts que par nos qualités (90)

Il arrive souvent que les choses se présentent plus achevées à notre esprit qu'il ne les pourrait faire avec beaucoup d'art (101)

Il suffit quelquefois d'être grossier pour n'être pas trompé par un habile homme (129)

On fait souvent du bien pour pouvoir faire impunément du mal (121)

On ne loue d'ordinaire que pour être loué. (146)

Pour l'honnêteté de notre argumentation, il faut bien mentionner qu'il existe des cas ou les modifications introduites par La Rochefoucauld dans cette deuxième édition (considérée la plus harmonieuse et la plus équilibrée de toutes) se situent au pôle opposé à celui que nous avons mis en évidence, introduisant une nuance plus forte de généralité. C'est le cas de la maxime 261 / 266 (dans la première édition) : « L'éducation que l'on donne d'ordinaire aux jeunes gens est un second amour-propre qu'on leur inspire », où, dans la première édition, à la place du syntagme « jeunes gens » figurait le mot « princes » ; ou bien celui de la maxime 57 / 66 : « Quoique les hommes se flattent de leurs grandes actions, elles ne sont pas souvent les effets d'un grand dessein, mais des effets du hasard », où à la place du nom à valeur générique « hommes » figurait un nom qui restreignait les référents visés à une seule catégorie sociale, celle des « ministres ».

Mais la présence de ce type de modifications ne nous semble pas suffisamment pertinente pour infirmer la première constatation, car d'un côté elles sont très rares, et de l'autre, elles ont un caractère conjectural assez évident et compréhensible, sachant que La Rochefoucauld, malgré son appartenance à la haute aristocratie, s'est souvent trouvé dans des positions délicates vis-à-vis de la hiérarchie monarchique absolutiste, ce qui l'a amené parfois à chercher à ne pas trop irriter l'orgueil des « grands » qui auraient pu accentuer sa disgrâce.

Un autre aspect qui nous permet d'envisager l'œuvre de La Rochefoucauld en la rapportant aux stéréotypes est celui de la thématique. La majeure partie de ses contemporains, ainsi que les critiques ultérieurs qui se sont penchés sur sa création, parlent, à un moment ou l'autre, de son originalité, de son extraordinaire don d'observation, certains critiques modernes allant jusqu'à affirmer que sa « peinture » réaliste des motivations les plus secrètes qui agitent l'âme humaine ferait de lui un prédécesseur de la théorie freudienne de l'inconscient. Cette dernière affirmation ne fait pas l'unanimité, des spécialistes comme par exemple Jacques Lacan affirmant sans l'ombre d'un doute que l'idée d'inconscient n'apparaît qu'avec Freud, pourtant ils admettent généralement que la lignée des « moralistes », de La Rochefoucauld à Nietzsche (surtout en tant qu'auteur de la *Généalogie de la morale*) a le grand mérite d'avoir élaboré le thème du « leurre ».

Ce thème, étroitement lié à celui de l'amour propre, est, incontestablement, essentiel pour La Rochefoucauld mais, comme dans le cas des autres thèmes abordés dans ses *Maximes* (les passions : l'amour, la jalousie, l'infidélité, l'amitié, les vertus, ou pour

mieux dire les fausses vertus, les humeurs etc.), il serait exagéré d'affirmer qu'il appartient en propre à La Rochefoucauld. Comme J. Rousset l'a brillamment démontré, toute l'esthétique baroque avait à son fondement ce thème du *leurre*, décliné sous diverses formes : le déguisement, l'inconstance, la contradiction entre apparence et essence. Comme au moment où La Rochefoucauld compose ses maximes le classicisme avait déjà remplacé en France le baroque, et comme par l'expression claire et concise, le ton modéré et le respect des bienséances il se conformait à la doctrine classique, les critiques n'ont jamais mis en doute son inclusion parmi les illustres représentants du classicisme, tout au plus ils ont relevé parfois quelques « réminiscences » baroques. En ce qui nous concerne, nous pensons que l'influence du baroque sur l'œuvre La Rochefoucauld est beaucoup plus profonde et qu'on pourrait aller jusqu'à affirmer que la grande particularité de La Rochefoucauld est d'avoir su exprimer une pensée essentiellement baroque dans une forme classique. En tête du manuscrit dit « de Liancourt », celui qui a servi pour la première édition, La Rochefoucauld avait placé un texte publié déjà en 1659 par le libraire Charles de Sercy, où, en transformant l'Amour propre en véritable personnage (qui « voit », « sent », « entend », « imagine », « soupçonne », « pénètre »), il lui esquissait un portrait typiquement baroque, multiforme, en continuelle métamorphose, fuyant, évanescent, mais tout puissant, car « on ne peut sonder la profondeur, ni percer les ténèbres de ses abîmes. Là il est couvert des yeux les plus pénétrants, il y fait mille insensibles tours et retours. [...] il y conçoit, il y nourrit et il y élève sans le savoir un grand nombre d'affections et de haines [...] de sorte qu'on est tenté de croire que chacune de ses passions a une espèce de magie qui lui est propre ». (La Rochefoucauld.1998 : 311). Même si le nom de Protée n'apparaît pas explicitement dans le texte de La Rochefoucauld, la « magie » dont il parle est celle de ce dieu à mille visages, que les artistes baroques célébraient, à côté de Circé, comme figure tutélaire. Des caractérisations du type « il se partage en plusieurs et se ramasse en une », des formulations paradoxales telles que : « il est constant d'inconstance », « il vit de tout, il vit de rien », « il s'accommode des choses, et de leur privation », ainsi que la conclusion finale (« La mer en est une image sensible, et l'amour-propre trouve dans le flux et le reflux des vagues continues une fidèle expression de la succession turbulente de ses pensées, et de ses éternels mouvements ») se constituent en autant de traces textuelles de l'esthétique baroque. Dans les éditions ultérieures, La Rochefoucauld a retranché ce texte qui, de par sa longueur ne convenait pas à la brièveté des maximes, mais il a gardé cette thématique comme essentielle, son déploiement sous diverses formes devenant un véritable fil conducteur de son volume, ce qui atténue en quelque sorte la discontinuité typique de tout recueil de maximes.

Si l'on n'examine pas l'univers des *Maximes* isolément, mais en relation avec celui de la pensée du XVIIe siècle, on se rend compte que tous ces thèmes étaient « dans l'air du temps » et que non seulement d'autres écrivains les avaient traités dans leurs ouvrages²,

² Le thème avait largement préoccupé la culture italienne du XVIe siècle, ensuite il avait été repris par Berulle en 1599, et entre 1620 et 1640 plusieurs ouvrages en ont traité. Pascal lui consacre un fragment, car depuis Saint-Augustin, la spiritualité chrétienne semble avertie des dangers de ce « mauvais amour » qui s'oppose à l'amour de Dieu. Mais ce fragment ne sera publié qu'après sa mort. La démarche de La Rochefoucauld laïcise cette thématique,

mais ils constituaient aussi un sujet courant de conversation dans les salons de l'époque. D'ailleurs, c'est une chose bien connue que le point de départ de la genèse des *Maximes* fut dans l'entourage de Mme de Sablé³ et que, dans une première phase, on peut presque parler d'une élaboration collective, la correspondance entre Mme de Sablé, La Rochefoucauld et Jacques Esprit mentionnant à plusieurs reprises le projet de publier un volume de maximes commun. À la fin de l'année 1659, La Rochefoucauld écrivait à Jacques Esprit : « Je crois que j'irai cet hiver à Paris et que nous recommencerons de belles moralités au coin du feu. » et lui envoyait quatre maximes pour qu'il les montre à Mme de Sablé. Ce n'est qu'à partir de 1664 que La Rochefoucauld parle de la publication d'un volume individuel, et cette décision de se séparer des deux autres écrivains a peut-être été influencée par la « fuite » (volontaire ou involontaire) d'un manuscrit vers la Hollande, où, à la fin de l'année 1663, il fera l'objet d'une édition pirate. Mais elle peut aussi être due à une distance de plus en plus marquée qui s'installe entre le mode d'écrire de chacun d'entre eux. Les preuves qui témoignent du fait que les consultations entre les trois écrivains (auxquels d'autres personnes de leur entourage se rallieront à un moment ou autre, comme par exemple Ninon de Lenclos, Saint-Evremond, Segrais, Conrart, Mme de La Fayette) n'ont jamais complètement cessé sont incontestables, mais sur l'importance qu'on peut leur attacher, les critiques ne s'accordent pas. Faisant le point sur cette polémique, Jean Lafond écrivait dans la présentation de l'édition de 1998 des *Maximes* de La Rochefoucauld :

Il faut [...] renoncer à l'idée, accréditée par Victor Cousin, selon laquelle les maximes seraient nées d'un jeu de société, à partir d'un thème « mis sur le tapis », dont les habitués du salon de Mme de Sablé auraient eu à débattre. Dès 1932, Henry A. Grubbs avait ruiné cette légende. Rien de plus faux que de dire, comme le faisait Cousin : « La Rochefoucauld n'a pas introduit [chez Mme de Sablé] le goût de ce genre d'occupation, il l'y a trouvé, et il a fait des maximes parce que tout le monde en faisait autour de lui. » Si entre Mme de Sablé et ses amis circulent des pièces sur des sujets divers, on n'a jamais joué chez elle à composer collectivement ces pièces : les sentences et les réflexions [...] ont toujours été des productions individuelles. (Lafond. 1998 :13)

Les deux thèses sur la genèse de l'œuvre de La Rochefoucauld (celle collective et celle individualiste) qui résultent de ces prises de position nous semblent un peu extrémistes. Pour ne pas perdre de vue des aspects importants de cette même œuvre il faudrait les réconcilier et accepter que tout en devenant, avec le temps, des entreprises individuelles, l'idée d'écrire des maximes fut commune, quel que soit celui qui l'ait émise en premier, et leurs consultations ont conduit à une réflexion centrée sur des thématiques semblables, mais que chacun avait traitées en sa manière propre.

Il nous semble évident qu'il ne faut pas chercher l'originalité de La Rochefoucauld dans les sujets abordés, assez courus dans l'époque, au point qu'on pourrait les considérer des stéréotypes d'un plus haut niveau, mais dans leur développement, dans les nuances, les gradations et les accents qu'il y introduit, et surtout dans leur formulation, dans la

allant plutôt dans la direction ouverte par les théoriciens classiques du savoir-vivre, Faret (*L'honnête homme ou l'art de vivre à la cour*), Caillièrre (*La Fortune des gens de qualité*), le chevalier de Méré etc.

³ La marquise de Sablé (1599 – 1678), une femme cultivée, qui avait fait partie durant sa jeunesse du cercle des précieuses, s'était convertie ultérieurement au jansénisme, mais sans en adopter jamais les fanatismes

rencontre fulgurante entre une idée et une forme de parole. De nombreux commentateurs de l'œuvre de La Rochefoucauld se sont employés à étudier les influences ou, pour utiliser une terminologie critique plus moderne, le réseau intertextuel qui sous-tend certaines de ses maximes, déplorant le fait qu'il ne pratique pas la citation directe et n'indique jamais ses sources. Mais c'est justement ce qui fait l'une des particularités les plus saillantes de sa démarche, car il ne s'agit pas là d'un désir de cacher les éventuelles influences, mais plutôt de l'inutilité, voire de l'impossibilité, d'indiquer les sources de ces idées qui devaient être infuses dans la mentalité de l'époque.

Qui plus est, la manière dont il s'en sert est presque toujours ambivalente, il s'y rapporte plutôt pour les subvertir que pour les confirmer. Une grande partie de ses maximes ont une structure bi-séquentielle, chacune de ces séquences ayant un rôle bien établi. Si la première séquence évoque une idée, opinion ou croyance courantes, stéréotypées, la deuxième, séparée d'habitude par une virgule, vient la détruire, ou du moins relativiser son application :

Les vieillards aiment à donner de bons préceptes, pour se consoler de n'être plus en état de donner de mauvais exemples. (93)

Les grands noms abaissent, au lieu d'élever, ceux qui ne les savent pas soutenir. (94)

On garde longtemps son premier amant, quand on n'en prend point de second. (396)

D'autres n'intègrent pas directement dans leur tissu textuel les croyances majoritaires, stéréotypées, qui leur servent de point de départ, comme si elles étaient tellement connues qu'il serait complètement superflu de les mentionner. Pourtant la parole de La Rochefoucauld se fonde presque entièrement sur ce non-dit diffus d'une société qu'il représente, sauf qu'au lieu de l'approuver, il le conteste ou le met à mal en le confrontant à des opinions contraires, à des situations qui infirment son applicabilité ou dévoilent l'hypocrisie qui le sous-tend :

Nous arrivons tout nouveaux aux divers âges de la vie, et nous y manquons souvent d'expérience malgré le nombre des années. (405)

Le monde récompense plus souvent les apparences du mérite que le mérite même. (166)

Le refus des louanges est un désir d'être loué deux fois. (149)

Qu'il s'agisse de réflexions plus légères, faites sur un ton ludique (du type « Le moindre défaut des femmes qui se sont abandonnées à faire l'amour, c'est de faire l'amour » 131 ; « Il y a peu d'honnêtes femmes qui ne soient lasses de leur métier » 367), ou bien de réflexions graves (« La soleil ni la mort ne peuvent se regarder fixement » 26), souvent pessimistes, désabusées, enlevant systématiquement les voiles qui nous cachent la réalité mesquine de toute nature humaine (« Nos vertus ne sont, le plus souvent que des vices déguisés », « Nous avons tous assez de force pour supporter les maux d'autrui » 19 ; « La clémence des princes n'est souvent qu'une politique pour gagner l'affection des peuples » 15), La Rochefoucauld s'emploie constamment à renouveler le « prêt-à-penser » de son époque et en même temps, il réussit la performance de cultiver la maxime, ce genre littéraire que le chevalier de Méré considérerait impropre à communiquer

humainement, sans devenir un moraliste didactique, qui prend le ton d'un « dieu caché »⁴ proférant des vérités ultimes aux mortels.

Bibliographie

Texte de référence :

LA ROCHEFOUCAULD, 1998. *Maximes*, Paris, Imprimerie nationale.

Bibliographie critique :

AMOSSY, R., 1991. *Les idées reçues. Sémiologie du stéréotype*, Paris, Nathan.

BENICHOU, P., 1988. *Morales du Grand Siècle*, Paris, Gallimard.

DELFT, Van, L., 2005. *Les Spectateurs de la vie : généalogie du regard moraliste*, Presses universitaires de Laval.

DUFAYS, J.L., 1994. *Stéréotypes et lecture*, Bruxelles, Mardaga.

GEERAERTS, D., 2008. « Prototypes, stereotypes and semantic norms », *Cognitive Sociolinguistics: Language Variation, Cultural Modals, Social Systems* (ed. Gitte Kristiansen et René Dirven , Berlin / New York, Mouton de Gruyter.

LAFOND, J. 1984. *Les Formes brèves de la prose et le discours discontinu*, Vrin.

MICHEL, R., 2014. *Les émotions dans le discours*, Bruxelles, De Boeck.

RAYNAUD, C. et VERNON, P., 1997. « Fonctions du cliché. Du banal à la violence », *GRAAT*, no 16.

SCHAPIRA, C., 1997. *La Maxime et le discours d'autorité*, Paris, SEDES.

⁴ L'expression appartient à Roland Barthes

THE COORDINATES OF THE FOREIGN POLICY PROMOTED BY THE GREAT POLITICIAN IULIU MANIU (1928-1947)

Florin F. NACU

Scientific researcher III Ph.D., ICSU "C.S. Nicolaescu-Plopsor", Romanian
Academy, Craiova

Abstract: Iuliu Maniu's personality is overwhelming through his activity and political thinking. Condemned by the historiography before 1989 to a status ranging from "traitor to the nation", to "British spy", with some reverberations and in the rather gray period of the 1990-2000 years, Iuliu Maniu was rehabilitated by the Romanian justice system in 1998, only 51 years after his life sentence and exactly seven decades after the moment I chose for the beginning of my scientific endeavor. Iuliu Maniu tries in the days after the armistice of September 1944 and until July 14, 1947 when his men are arrested in Tămădău when they were trying to leave to build a Romanian government in exile (they did not know that the British had in principle admitted to the Soviets that they would not support anything anti-Soviet regarding Romania) to ask for support. His testimonies from the trial of Ion Antonescu in 1946 and even from his trial in 1947, when Iuliu Maniu became accused for the country's disaster, are edifying. Given that this year marks the 150th anniversary of the birth of the great politician Iuliu Maniu, the following lines are a modest tribute to this great Transylvanian politician who tried to live up to the difficult times in which he lived and fought.

Keywords: Iuliu Maniu, external politics, Romania, interwar period, regional cooperation, initiatives

Personalitatea lui Iuliu Maniu este covârșitoare prin activitatea și prin gândirea sa politică. Condamnat de istoriografia de dinainte de 1989 la un statut mergând de la „trădător de neam”, la „spion britanic”, cu unele reverberații și în perioada destul de gri a anilor 1990-2000, Iuliu Maniu a fost reabilitat de justiția românească în 1998, abia la 51 de ani de la condamnarea sa la detenție pe viață și la exact șapte decenii de la momentul pe care l-am ales pentru începutul demersului meu științific.

Anul 1928 este anul în care Iuliu Maniu și-a asumat primul mandat de Președinte al Consiliului de Miniștri. A fost cel mai lung mandat din cele trei deținute de acesta, în momente critice agravate și de Marea Criză.

Anul 1947 este anul în care Iuliu Maniu este arestat, condamnat iar partidul său, al cărui fondator și președinte i-a fost în cea mai mare parte a perioadei 1926-1947, PNȚ, este scos în afara legii de către guvernul comunist.

Introducere

Desigur, cea mai interesantă activitate pentru salvarea României este aceea din perioada 1940-1947. Dacă din 1928 până în 1939, Iuliu Maniu a fost preocupat să se implice pe plan extern pentru traversarea Marii Crize, apoi într-un autoexil impus să observe din afară alunecarea țării spre dictatură, din 1940, Iuliu Maniu a decis să își pună în valoare întreaga sa experiență politică (avea vârsta de 67 de ani în 1940 și era de peste patru decenii în politică) pentru a construi o strategie de salvare a României.

Pilonul strategiei sale a fost, fără îndoială, că pacea va fi câștigată de Marea Britanie, în timp ce România alunecase spre un filo-germanism și chiar filo-nazism periculos în care singura argumentație fusese că România trebuia să recupereze Basarabia, Herța și Bucovina de Nord.

Legăturile lui Iuliu Maniu cu Londra datau din perioada negocierilor Tratatelor de Pace de la Paris-Versailles din 1919-1920. Interesant este că Iuliu Maniu a încercat în 1924, chiar să supună atenției Marii Britanii și Franței un proiect de unitate economico-politică a statelor europene ceea ce îi oferă un rol onorant în galeria „părinților fondatori” ai ideii unității europene.

Iuliu Maniu nu a fost numai un abil practician al politicii, formația sa intelectuală și politică permițându-i să propună chiar un proiect de unificare a statelor europene, numit „Proiectul Maniu”, în 1924, contemporan cu proiectul european al lui Aristide Briand și cel al confederației dunărene al lui Andre Tardieu, înainte de semnarea Pactului Briand-Kellog și de Conferința de la Moscova.

Este epoca în care Germania va avea reeșalonări ale datoriei de război prin planurile Dawes și Young, urmate de deciziile luate la Conferința de la Stresa¹.

Esența strategiei de politică externă propuse de Iuliu Maniu

În „Procesul Comunismului”, strategia de politică externă a lui Iuliu Maniu este sintetizată astfel: *„Președintele Partidului Național, Iuliu Maniu, a urmărit și militat în politica externă pentru participarea României în cadrul organizației Societății Națiunilor, preconizată în punctul 14 din „Declarația președintelui american Wilson” prin care se spunea în ianuarie 1918 că o asociație generală a națiunilor trebuie creată în scopul garantării mutuale a independenței politice și integrității teritoriale atât a statelor mari, cât și a statelor mici. Pactul Societății națiunilor a făcut parte integrantă din tratatele de la Paris și la 16 ianuarie 1920 a avut loc prima reuniune a Consiliului celor 44 de state constitutive a Societății Națiunilor, din care făcea parte și România.*

Iuliu Maniu a urmărit să armonizeze politica Țării Românești cu politica marilor democrații occidentale și să promoveze bunele raporturi cu marii noștri aliați.

România intrase încă din 1920/21 într-o alianță regională de state, cunoscută sub numele de „Mica înțelegere” și care urmărea statu-quo-ul după Pacea de la Paris prin apărarea granițelor. Caracterul era evident politico-militar influențat de politica puterilor occidentale și îndreptat împotriva pericolului rusesc și german. Viabilitatea acestui pact va fi până la declararea celui de al doilea război mondial.

În contextul politicii europene, asistăm, în 1926, și la crearea unui pact germano-sovietic ieșit din orchestrarea ministrului de externe sovietic Litvinov. Pe parcurs vom asista la manevrele acestui diplomat care va trata și cu Franța după 1932 reușind să încheie pactul din 21 IX 1932 care a avut drept consecințe: ieșirea Germaniei și intrarea U.R.S.S.-ului în

¹ Ioan Scurtu, *Istoria Românilor în timpul celor patru regi (1866-1947), Volumul II - Ferdinand I.* București: Editura Enciclopedică, ediția a II-a, 2004, p.124-125.

Societatea Națiunilor, urmată de dublul asasinat, Louis Barthou (Franța) și regele Alexandru (Iugoslavia)”².

Așadar, activitatea politică pe scena a vieții politice de la București a omului politic Iuliu Maniu s-a dus pe fondul începutului rapid al politicilor revizioniste ale Germaniei, Uniunii Sovietice și mai apoi a Italiei, Ungariei, cu unele pretenții ale Poloniei către Cehoslovacia (teritoriul Teschen). Asasinatul de la Marsilia contra lui Louis Barthou și regelui Alexandru al Iugoslaviei a fost înfăptuit de cercuri teroriste croate, revizioniste, antrenate în Ungaria.

Iuliu Maniu și solidaritatea europeană, regională

În 2011, Claudia Valentina Gâdea nota în teza sa de doctorat *Relațiile diplomatice ale României cu Franța (1919-1933)* autenticitatea și claritatea planului prezentat de Iuliu Maniu privind viitorul Europei, El dorea încă dinainte de a-și asuma un portofoliu de șef al Guvernului de la București să plaseze România pe un curs pozitiv al politicii sale externe de reînnoire a alianțelor tradiționale cu Franța și Anglia, evitând escaladarea revizionismului. Autoarea observă și rezervele diplomației franceze față de propunerile lui Iuliu Maniu, pentru că ar fi favorizat înțelegerile separate, ceea ce ar fi subminat în concepția Parisului fundamentele păcii din 1919-1920: „*Iuliu Maniu, președintele Consiliului de Miniștri din România, propusese încă din 1924 un plan de integrare europeană ce îi purta numele. El vedea integrarea europeană ca un instrument al păcii în interesul țării sale, de aceea propunea o confederație economică a Europei centrale din care să facă parte România, Cehoslovacia, Bulgaria, Austria, Ungaria, Polonia.*

În februarie 1929 Iuliu Maniu, președintele Consiliului de Miniștri din România prezenta un al doilea memoriu guvernelor britanic și francez cu privire la crearea unei largi confederații de state din sud-estul Europei care să formeze o uniune economică, însă fiecare stat să-și păstreze suveranitatea. Planul Briand genera o anumită temere cu privire la crearea unui directoriu al puterilor care nu făcea referire la domeniul economic.

Diplomația franceză era sceptică în privința realizării planului Maniu, deoarece în opinia ei, era periculos să i se dea o publicitate și o importanță mare, deoarece acest plan ar fi dus la iluzia succesului unor acorduri preferențiale separate. Este de subliniat faptul că planul Maniu a fost un plan economic federal cu prelungire politică vizând garantarea statu quo-ului excluzând marile puteri în elaborarea sa. Acest plan a eșuat din cauza refuzului ministrului de Afaceri Externe cehoslovac Edouard Benes pentru ca Cehoslovacia să joace rolul de lider industrial local”³.

Evident, tocmai abținerea Parisului și Londrei față de această propunere a arătat că pacea șubredă din 1919-1920 (Congresul SUA nu ratificase aceste tratate) putea fi subminată de înțelegerile revizioniste, precum cea germană din 1925 de la Rapallo.

Trebuie însă subliniată soliditatea argumentației economice a planului propus de Iuliu Maniu.

² <http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/maniu1/docs/cap6.htm>, accesat la 25 mai 2022.

³ Claudia Valentina Gâdea, *Relațiile diplomatice ale României cu Franța (1919-1933)*, rezumatul tezei de doctorat, UBB Cluj-Napoca, 2011, p.12-13.

În 2014, în teza sa de doctorat susținută la Alba Iulia, intitulată *Discurs politic la Iuliu Maniu 1906-1940*. Mihail Dăescu afirmă că Iuliu Maniu a avut în permanență un discurs politic dedicat cauzei națiunii române, democrației, constituționalismului, care se încadrează, în opinia mea, în spiritul politicii externe promovate de marele om politic, compatibile cu viziunea statelor democratice atât înainte, cât și după Marea Unire: „Discursul lui Iuliu Maniu în perioada 1906 – 1918 este unul naționalist, protestatar și revendicativ, pus în slujba apărării drepturilor naționale ale românilor din cadrul Monarhiei bicefale. Se observă o evoluție în domeniul revendicativ de la autonomie etnică la autonomia politică și statală și, în final, la unirea cu România.

*Conceptele de democrație națională, legalitate și constituționalism constituie nucleeele în jurul cărora își construiește textele discursive Iuliu Maniu în perioada 1919-1940. Mesajul transmis de locutor este acela de apărător al valorilor democratice, al valorilor moral-creștine și al integrității teritoriale a României. Se demonstrează ipoteza că Iuliu Maniu și-a dedicat viața și activitatea politică Națiunii române și impunerii principiilor de democrație, legalitate și constituționalism”.*⁴

Coordonate de politică externă ale guvernelor conduse de Iuliu Maniu

Când a preluat primul mandat de Președinte al Consiliului de Miniștri, în 10 noiembrie 1928, Iuliu Maniu a trebuit să ia act de semnarea Pactului Briand-Kellog, la 27 august 1928.

Acest pact, la care au aderat 15 state prevedea: „*Marile puteri declară solemn în numele popoarelor că vor condamna recurgerea la război ca mijloc de a rezolva diferendele internaționale... că reglementarea tuturor diferendelor sau conflictelor, indiferent de orice origine ar fi și care ar izbucni între ele, vor fi rezolvate numai prin mijloace pașnice*”⁵.

În plus, Iuliu Maniu s-a declarat un consecvent susținător al Micii Înțelegeri din 1921, al alianței cu Polonia, având întâlniri cu marele om politic polonez Iosef Pilsudski, în 1928, când acesta a vizitat România.

Iuliu Maniu își definise în 1924, viziunea despre politica sa externă astfel: „*De aceea din primul moment am fost de părere că realizându-se înființarea Statelor naționale Sud-Est Europene, ele vor trebui să înfăptuiască în scurtă vreme o puternică Confederațiune Sud-Est Europeană cu scopul de a forma o forță comună și de a crea un teritoriu economic unitar, păstrându-și fiecare stat suveranitatea sa, pentru a-și asigura desfacerea produselor lor în mod rațional*”⁶.

Deși această latură a sa este mai puțin cunoscută, Iuliu Maniu a avut chiar un proiect de „uniune europeană”, intitulat „planul Maniu”, care a coexistat cu un alt plan numit „Planul Briand”, privind o federație europeană, elaborat de către omul politic francez Aristide Briand, precum și cu planul „Planul Tardieu” care viza proiectul unei confederații dunărene.

⁴ Mihail Dăescu, *Discurs politic la Iuliu Maniu 1906-1940*, rezumatul tezei de doctorat, Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia, 2014, p.13.

⁵ <http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/maniu1/docs/cap6.htm>, accesat la 30 iunie 2022.

⁶ *Ibidem*.

Această propunere a lui Iuliu Maniu arată maturitatea gândirii marelui om politic european și îl așează informal printre „părinții fondatori” ai Europei unite din toate timpurile, justificând practic preluarea mandatului de Președinte al Consiliului de Miniștri al României în perioada imediat premergătoare *Marii Crize*.

Iuliu Maniu, pe plan extern, a încercat să asigure menținerea României în limitele politicii economice tradiționale: *„Am și ajuns de acord asupra unui plan de procedare, care deocamdată vrea să se mărginească la acțiuni de informapuni diplomatice fi la o propagandă științifică, socială si economică în opinia publică a tuturor statelor interesate. în scurtă vreme însă lucrurile s-au precipitat în așa măsură încât n-a mai fost nevoie de această acțiune. S-au produs două evenimente de o extremă importanță: publicarea Memorandum-ului d-lui Briand despre Confederațiunea Statelor Europene si eruperea crizei economice în Europa, care a pus în discuția oficială a statelor marea problemă a Confederațiunii și a necesității inexorabile a unei înțelegeri economice între Statele Sud-Est Europene și în general între Statele agrare. Sub impresiunea acestei necesități s-au produs: Conferința vamală de la Geneva (ianuarie 1930), înțelegerea economică a Miniștrilor de externe ai Micii Antante (ținută în Cehoslovacia), Conferința delegaților din Iugoslavia, din Ungaria și din România (tot în 1930 la București)”*⁷.

Omul politic și diplomatul Nicolae Titulescu a menționat în lcurarea sa, *Politica externă a României-1937*, relația sa cu omul politic Iuliu Maniu alături de care a lucrat ca Ministru al Afacerilor Străine. Nicolae Titulescu a fost unul dintre cei mai valoroși diplomați români ai tuturor timpurilor. El prezintă detaliat maniera în care a declinat invitația lui Iuliu Maniu de a fi Ministru al Afacerilor Străine în 1928, la preluarea mandatului de Președinte al Consiliului de Miniștri de către Iuliu Maniu în 1928. Nicolae Titulescu a refuzat portofoliul pentru că nu a dorit ca asupra lui și a lui Iuliu Maniu să planeze suspiciunea că Nicolae Titulescu și Iuliu Maniu ar fi făcut o înțelegere premergătoare depunerii mandatului de Președinte al Consiliului de Miniștri de către Vintilă Brătianu. Nicolae Titulescu nu a dorit să se compromită nici pe sine și nici să îl compromită pe Iuliu Maniu: *„Ar fi trebuit să accept cu plăcere acest portofoliu, dar este ceva care mă împiedică să fac aceasta. Nu prevăzusem că revenirea mea la Londra ca ministru va fi urmată atât de repede de căderea Guvernului Vintilă Brătianu. Deci, dacă aș accepta azi să devin ministru al Afacerilor Străine în cabinetul dv., oamenii ar putea spune: Titulescu a părăsit guvernul lui Vintilă Brătianu pentru că ajunsese la o înțelegere cu Iuliu Maniu. Numai dv., dle Maniu, știți că nu există nici un fel de înțelegere între noi asupra acestei chestiuni. Vintilă Brătianu ar putea crede însă că a existat. Nimic nu m-ar putea face să pun la îndoială loialitatea mea față de Vintilă Brătianu și acesta este motivul refuzului meu”*⁸.

Nicolae Titulescu avea să motiveze refuzul oferit lui Iuliu Maniu pentru că nu a dorit să creeze un „regionalism” artificial în România, în chestiunea Transilvaniei, fiindcă România nu avea regionalisme politice în tradiția sa politică: *„Dacă aș fi întrebat care este cel mai mare serviciu pe care l-am adus țării, aș răspunde: refuzul meu de a forma guvernul în noiembrie 1928, atunci când mi-ar fi fost ușor, dacă aș fi dat la o parte obiecțiunile dlui*

⁷ Ibidem.

⁸ Nicolae Titulescu, *Politica externă a României-1937*, p.17.

Maniu, faptul că în loc să formez propriul meu guvern, am căutat să promovez venirea normală la putere a Partidului Național Țărănesc în 1928. Dovadă este faptul că transilvănenii, care până atunci fuseseră regionalişti, deveneau acum imperialişti⁴. Pentru românii vechi ca şi pentru cei noi, Bucureştii au devenit centrul politic al ţării. În România nu avem nici un fel de regionalism. Nu trebuie sub nici un motiv să-i dăm naştere în viitor, prin atitudinea noastră faţă de Transilvania”⁹.

Nicolae Titulescu afirmă că toate guvernele de până la 1937, anul redactării acestei lucrări, au respectat prevederile Micii Înțelegeri, inclusiv guvernele conduse de Iuliu Maniu: *„Potrivit convenţiilor din 1921, care au fost aprobate de toate guvernele româneşti: cele ale mareşalului Averescu, Take Ionescu, Ion şi Vintilă Brătianu, Maniu, Vaida, Mironescu, Ştirbey, Iorga, Duca şi Tătărescu, România se angajează să intre în război în apărarea Cehoslovaciei şi Iugoslaviei, dacă aceste două ţări ar fi atacate de Ungaria, acţionând fie singură, fie împreună cu alte state. Aceasta înseamnă că România trebuie să vină în ajutorul Cehoslovaciei dacă aceasta ar fi atacată de Ungaria singură sau de Ungaria împreună cu Germania, şi în ajutorul Iugoslaviei dacă aceasta ar fi atacată de Ungaria singură sau de Ungaria împreună cu Italia, de Bulgaria singură sau de Bulgaria împreună cu alte state. Mai mult, oricât de incredibil ar suna aceasta: România care, din cauza Ungariei, se poate găsi în orice moment în război cu Germania şi Italia în apărarea Cehoslovaciei, este lăsată singură, total izolată, în cazul unui eventual atac din partea Rusiei Sovietice. Cehoslovacia şi Iugoslavia au încercat întotdeauna să excludă orice intervenţie din partea lor în cazul unui atac al U.R.S.S. asupra României”¹⁰.*

Nicolae Titulescu susţine că din dorinţa de a reglementa raporturile cu Uniunea Sovietică (acestea se vor relua în 1934), Nicolae Titulescu a acceptat de această dată să fie Ministru al Afacerilor Străine într-un guvern condus pentru a doua oară de Iuliu Maniu instalat la 20 octombrie 1932: *„Aceasta a continuat până în octombrie 1932 când, din cauza politicii faţă de U.R.S.S., pe care o susţineam, a trebuit să preiau Ministerul Afacerilor Străine pentru a-mi pune în practică teoriile”.*

Revenit la cârma Guvernului, la 20 octombrie 1932 (până în ianuarie 1933), Iuliu Maniu îşi rememora astfel priorităţile de politică externă: *„Greutăţile imense ale tuturor statelor agrare şi în special ale celor din bazinul Dunării, au dăinuit mai departe şi Statele interesate au continuat opera lor de a găsi o soluţie oarecare... Ca urmare a acestei năzuinţi s-a convocat şi s-a ținut conferinţa de la Stresa şi pe urmă Conferinţa Mondială de la Londra, care însă nu au putut avea alte rezultate decât stabilirea la Conferinţa de la Stresa, a unor principii şi directive foarte interesante, foarte utile, fără posibilitatea însă de a putea fi puse până acum în aplicare. Drept urmare, criza economico-financiară în întreg Sud-Estul Europei continuă, simţind cu toţii, zi de zi, efectele ei sociale si economice dezastruoase.*

Venind a doua oară la guvern în 1932, toamna, m-am decis a relua firul acţiunii pentru realizarea Confederaţiunii Economice. în acest scop am plănuir să iau contact, în cel mai scurt timp posibil cu statele interesate şi cu Guvernul Italiei. în vederea acestui plan, am fost

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem, p.23.

de acord cu d-l Titulescu, care m-a onorat cu colaborarea sa atât de prețioasă ca Ministru de externe, ca acțiunea Miciei înțelegeri să fie lipsită de orice nuanță, cât de palidă, de ascunziș contra Italiei și Conferința Miciei înțelegeri de la Belgrad să aibă timbrul unor cât mai bune sentimente față de Italia, ceea ce s-a și întâmplat.

Tot în vederea acestui scop am plănuț ca guvernul prezidat de mine, în timpul cel mai apropiat, să ia contact personal la Roma, fie prin d-l Titulescu, fie prin mine, cu șeful Guvernului italian. Nu am realizat acest plan, fiindcă, în ianuarie 1933, am fost nevoit din nou să mă retrag de la Președenția Consiliului, iar realizarea lui ulterioară a fost îngreuiată de alte evenimente survenite nu din vina noastră”¹¹.

Din 1933, imediat cum Adolf Hitler primea de la mareșalul von Hinendburg formarea Guvernului Germaniei, politica revizionistă și revanșardă de care se temeau Nicolae Titulescu și Iuliu Maniu a început să apară tot mai evident pe agendele politice ale Germaniei, Italiei și Ungariei.

Iuliu Maniu a continuat în Parlament să ceară lămuriri despre cum este pregătită diplomația românească să abordeze chestiunea revizionismului. Deja în România, în decembrie 1933, legionarii, exponenți ai unei politici dictatoriale de extremă dreaptă, inspirată și apropiată de fascismul italian și nazismul german, fără a se confunda total cu acestea, îl asasinaseră pe Președintele Consiliului de Miniștri în exercițiu, I.G. Duca, poate cel mai demn urmaș politic al liberalului Ionel Brătianu, decedat în 1927, principalul rival politic al lui Iuliu Maniu imediat după desființarea Consiliului Dirigent al Transilvaniei, la 4 aprilie 1920.

Așadar, Iuliu Maniu era un adversar al revizionismului și așa va rămâne pe tot parcursul perioadei interbelice culminând cu drama României Mari din anul 1940.

La 4 aprilie 1934, interpelat în Parlament de Iuliu Maniu, Nicolae Titulescu, Ministru al Afacerilor Străine în Guvernul Gheprghe Tătărescu răspundea: „În 1934, ca răspuns la interpelarea prezentată de dl Maniu în Parlament, am încercat să stabilesc o distincțiune între revizionismele italian și ungar, denumindu-l pe primul revizionism teoretic, iar pe cel de al doilea revizionism vinovat, încercând astfel să scot Italia în afară de orice discuție. Între timp. Italia construia triumghiul Roma-Viena-Budapesta”.¹²

Concluzii

Chiar și adversarii săi cei mai puternici, regele Carol al II-lea și Ion Antonescu recunoșteau că Iuliu Maniu însemna Transilvania, iar Iuliu Maniu fusese de neîntors chiar și cu Ministrul de Război Austro-Ungar care-l amenința cu execuția, sfârșind prin a-i cere lui Maniu ca militarii români din Viena să apere capitala Habsburgilor de excesele posibile și specifice fiecărei prăbușiri a unui imperiu, deci, în țara lui chiar nu se putea teme de nimeni și de nimic.

Evident, Iuliu Maniu și-a pus speranța în Marea Britanie, acceptând să intre în lupta de pe frontul secret, singura care-i permitea să mențină nestinsă flacăra salvării României dintre Scylla și Caribda. Am împrumutat această sintagmă din mitologia greacă. Odiseu,

¹¹ <http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/maniu1/docs/cap6.htm>, accesat la 30 iunie 2022.

¹² *Ibidem*, p.80.

eroul homeric a trebuit să se ferească în actuala strâmtoare Messina de vârful stâncoase ale Scyllei și de vârtejul ucigător al Caribdei. A preferat să treacă, așa sunt poveștile mitologice, eroii câștigă mereu, pe lângă Scylla, cu prețul morții unei părți din echipaj, evitând scufundarea.

În cazul lui Iuliu Maniu, el știa că Germania și URSS erau la fel de periculoase pentru România, ambele putând să ne distrugă după 1940, de aceea a ales să fie ghidat de Speranță, singura creatură lăsată în Cutia Pandorei. Adică să determine Anglia, ajutând-o pe tărâm informativ prin rețelele Vișa și Georgescu să contribuie la înfrângerea Germaniei și la scoaterea României din război, onorabil.

Nu știu cât de reală este replica pe care personajul Iuliu Maniu interpretat de Ștefan Radof în filmul „Oglinda”, regizat de Sergiu Nicolaescu o rostește în fața personajului regele Mihai I, interpretat de Adrian Vâlcu: „dintr-un război se iese greu, când victoria nu-ți aparține Majestate!”.

Cert este că în ciuda caracterului ei artistic ea a fost formulată de Ioan Grigorescu încercând să se transpună în mentalitatea și rațiunea politică a lui Iuliu Maniu¹³.

Iuliu Maniu știa și un alt aspect din mitologia greacă, acela că zeii ajung să-și devoreze la nevoie, proprii copii, iar el a ales să se sacrifice jucând până în 1947, cartea obținerii ajutorului Marii Britanii.

Tocmai pentru că Marea Britanie considera că ideea de armistițiu propusă de Maniu pe canale secrete (diplomatul Grigore Niculescu-Buzești era cel care asigura comunicarea lui Maniu cu occidentalii prin canale semi-oficiale, în afară de informațiile criptate sau cele furnizate de agenții britanici de legătură în sistem conspirat) trebuie să se materializeze și cu asentimentul sovieticilor, l-a determinat în 1944 să accepte discuțiile cu Lucrețiu Pătrășcanu, trimis de comuniști la tratative.

Maniu acceptă „cămașa morții” intrând ca ministru de stat în Guvernul Sănătescu în august 1944, refuzând șefia Guvernului. Maniu dorise ca Antonescu să încheie armistițiul, îi ceruse în corespondența sa să nu treacă Nistrul sau să ceară nemților să iasă din război și înțelesese că Antonescu nu dorea să facă asta, considerând că avea onoare de militar, ceea ce nu se justifică, Antonescu era din 1940 om politic, un dictator în haină militară.

Iuliu Maniu încearcă în zilele de după armistițiul din septembrie 1944 și până la 14 iulie 1947 când oamenii săi sunt arestați la Tămădău când încercau să plece pentru a construi un guvern românesc în exil (nu știau că britanicii admiseseră în principiu sovieticilor că nu vor susține nimic anti-sovietic referitor la România) să ceară sprijin.

Edificatoare sunt mărturiile sale de la procesul lui Ion Antonescu din 1946 și chiar de la procesul său din 1947, când Iuliu Maniu a devenit acuzat pentru dezastrul țării.

Având în vedere că în acest an se celebrează 150 de ani de la nașterea marelui om politic Iuliu Maniu, rândurile de față se constituie drept un modest omagiu adus acestui mare om politic ardelean care a încercat să fie la înălțimea grelelor timpuri în mijlocul cărora a trăit și a luptat.

¹³ Corneliu Coposu, *File dintr-un jurnal interzis. 1936-1947, 1953, 1967-1983*, ediție îngrijită de Doina Alexandru, București, Editura Vremea, 2014, p.116-118.

Bibliografie

Coposu, Corneliu, *File dintr-un jurnal interzis. 1936-1947, 1953, 1967-1983*, ediție îngrijită de Doina Alexandru, București, Editura Vremea, 2014.

Dăescu, Mihail, *Discurs politic la Iuliu Maniu 1906-1940*, rezumatul tezei de doctorat, Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia, 2014.

Gâdea, Claudia, Valentina *Relațiile diplomatice ale României cu Franța (1919-1933)*, rezumatul tezei de doctorat, UBB Cluj-Napoca, 2011.

Scurtu, Ioan, *Istoria Românilor în timpul celor patru regi (1866-1947), Volumul II - Ferdinand I.* București: Editura Enciclopedică, ediția a II-a, 2004.

Titulescu, Nicolae, *Politica externă a României-1937*, disponibil la <https://www.titulescu.eu/wp-content/uploads/2013/08/Titulescu-Politica-externa-a-Romaniei-1937-rom..pdf>.
<http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/maniu1/docs/cap6.htm>, accesat la 25 mai 2022.

RELAȚIA CONECPTUALĂ ÎNTRE ARTA ANIMAȚIEI ȘI POVESTEA TERAPEUTICĂ

Maria Dorina PAȘCA

Assoc. Prof. PhD., UMFST „G.E.Palade” - Târgu- Mureș

Abstract: The triad: word-doll-movement represents the relationship that has its own story, so that the emotion is ubiquitous, giving the endorsement of a personal experience that can solve the current situation.

The artistic expression of the symbiosis between the message of the therapeutic story and the art of animation, competes for a plausible understanding, when the spectator-subject / client / patient / beneficiary, has and feels the need for a scene and a puppet-character, making the whole context achieve the goal so that the interdisciplinary connection is possible, giving consistency to success.

In this context, the conceptual relationship between the art of animation and the therapeutic story becomes plausible, constituting a new artistic expression of the psychotherapeutic message.

Keywords: doll, word, movement, problem, therapy.

Este momentul în care **păpușa și povestea terapeutică**, să se întâlnească dând viață unei simbioze în care:

- gestul și mimica;
- ideea și metafora;
- sinele și cunoașterea de sine;
- particularitățile de vârstă;
- spațiul și timpul pedagogic;
- trupul și sufletul;
- cauza și efectul,

să reprezintă **punctele cardinale** ce facilitează existența celor menționate anterior, trăirea sentimentelor ca efect al mesajului, reprezentând identitatea conceptuală în care cele două se și regăsesc.

În acest context, nu podeaua/scândura scenei, ci paravanul teatrului de păpuși-surprinde secrete și neliniști ce prin păpușă, prind viață, fiind; Pașca M D, Banga E (2016):

-un mijloc de comunicare între copii și adulți, atunci când exprimarea verbală directă este mai dificilă;

- este înțeles de cei cărora se adresează;
- mărește puterea imaginației;
- un mijloc de comunicare în care orice este posibil;
- stimulează creativitatea;
- reprezintă la un moment dat, personajul păpușă-copil/adult;

-folosirea păpușii confecționate din aproape orice, rămânând la latitudinea participanților și a mesajului transmis, materialul din care pot și trebuie să fie confecționată.

În acest **spațiu**, arta animației și povestea terapeutică se întrepătrund, ajutând și rezolvând prin soluția găsită, situații-problemă.

În acest context, **animația** Huțanu C. (2012) s-a născut o dată cu Omul și s-a dezvoltat o dată cu el, o dată cu gândirea, cu imaginația lui și în același timp, ca o consecință a nevoii sale de exprimare, astfel decât prin emiterea de sunete sau prin inițierea de acțiuni directe și concrete.

Astfel, **arta animației** își găsește înțelesul și legătura alături de celelalte arte, căci, Dănăilă N. (2003)- privind în ansamblul celorlalte manifestări de creație, geneza artei de animație cunoaște aceleași determinări caracteristice artei primitive în genere. De asemenea, evoluția sa de-a lungul istoriei se prezintă la toate celelalte forme de artă, în strânsă legătură cu problemele și frământările ființei umane, pe parcursul etapelor dezvoltării vieții sociale, culturii și civilizației.

Totodată, pentru percepție, Pepino C(2007), **animația este un mijloc și nu un scop**, același autor surprinzând și faptul că, **animația** este o artă de sinteză al cărei element de expresie fundamental, este o reprezentare plastică animată, deoarece în teatru, avem de-a face cu o interpretare vie, actuală, cu o creație care are loc **în prezent** în fața spectatorului.

Plecând de la faptul că **forma** poate purta informația și că **sursa** sa principală este cultura, ea fiind înțeleasă de oricine, remarcăm faptul că există trei surse principale ale acesteia Pepino C(1998), cea:

-**culturală**=supusă unor modificări conform personalității și contextului cultural în care activează;

-**psihologică**= trezește în privitor procese psihice inconștiente care țin de instincte, ce se pot manifesta în mod difuz, atenuat, dar ele fac parte din procesul receptării operei de artă care are o importanță latură ce ține de subconștient;

-**material și tehnologie**=de foarte multe ori acestea dictând și o formulă stilistică sau chiar un aspect estetic.

Cea mai plauzibilă identificare cu formă aparține **păpușii**, deoarece ea este, Huțanu C(2012) exprimarea artistică, capabilă să-și „asume” personalități diverse, dotată cu o mobilitate inteligentă și uneori sofisticată, menită să pună la dispoziția mînuitorului o gamă cât mai largă de posibilități de expresie.

Vorbim astfel despre **personaje, păpușa** fiind creația plastică unică, ea având varii identități:

- pe mână(bi-ba-bo);
- cu gabit și pe degete;
- pe mână cu picioare detașabile;
- cu gabit;
- cu mimică;
- bunraku,

caracterul său existând de la început clar, știind astfel **spectatorul**, cu ce fel de personaj are de-a face; **recunoscându-i** elementele dorite de creator și nu altceva, culminând cu **reprezentarea saplastică** iar mesajul sintetizat în personaj să aibă

impactul dorit asupra receptorului. În accepția noastră, păpușa este sine qua non, în atenția lumii scenice, ea concentrând în/prin personalitatea Pașca M.D.(2020) sa:

- conduite;
- atitudini;
- comportamente,

toate având ca numitor comun **creația**.

Din respectul acordat **păpușii**, desprindem ad literam, ideea, Ciobotaru A.D.(2009):

-Lumea păpușilor- un puzzle cât mapamondul; fiecare piesă-o mică poveste comunicată mai mult prin forme, culori și mișcări decât prin cuvinte. Dincolo de rigorile estetice, constrângerile tehnice sau cutumele culturale, personajele își caută propria identitate; se revoltă și vorbesc fără menajamente despre ceea ce ele(sau cei din umbra lor) cred că ar fi adevăratul timpului lor.

-Puterea păpușilor de a induce o anumită idee, de a promova anumite principii, de a expune tragismul vieții de zi cu zi sau a agresiunii umane-dovadă a dehumanizării, a fost utilizată de-a lungul timpului de toți marii creatori ai artei animației.

Și tot ea, Huțanu C(2012)**păpușa** va porni mereu de la ceea ce este specific sentimentelor umane, va porni de la trăirile sufletești comune a actorului viu-și prin urmare, comune publicului, dar tărâmul pe care animația își dezvoltă metaforele se află dincolo de cel al posibilităților native ale actorului viu și al scenei dramatice, ba chiar peste posibilitățile pe care actorul viu le poate dobândi prin perfecționare și antrenament fizic.

Alături de păpușă, ca personaje mai întâlnim, identificându-se prin complexitatea personalităților:

- marioneta cu:
un singur fir vertical;
tijă articulată sau fixă;
tijă și fire;
fir orizontal;
două fire orizontale;
fire sau cruce;
fire petrecute printr-un tub;
- masca;
- masca-costum;
- păpușă mânuită din interior;
- personajele om-păpușă;
- personaje complexe om-păpușă;
- himere;
- părți de corp prezentate ca personaje întregi(mâini, picioare, etc.)

importantă fiind metamorfozarea lor în actul de creație, rezultatul intervenției artistice fiind cel dorit/scontact.

Toate acestea ca mijloace de exprimare converg spre Iosif M(1971),**teatrul de păpuși**este teatrul tuturor mijloacelor; ele sunt mai izbitoare decât circulația, mai

puternice decât tumultul și traficul;ele nu țin discuri, dar țipă, dansează, se încaeră și exprimă viața în termeni foarte limpezi.

Încercând a jalona elementele ce definesc conceptele artei animației,(și n-am spus/argumentat tot) aceasta,Huțanu C(2012) este o artă a imaginației, a materializării visului și cere spectatorului, de la cele mai simple spectacole pentru copii până la cele mai încărcate de semnificații metaforice, o implicare și o înțelegere din acest unghi și prin acești parametri artistici; spectatorul înțelegând aceste lucruri imediat ce intră în sala teatrului de păpuși și așteaptă o astfel de dezvoltare a subiectului și a întâmplărilor în scenă.

Metaforic vorbind, Ciobataru A.D(2009), dacă ar trebui să definim **arta animației** printr-o singură imagine, atunci am putea-o reprezenta printr-un pom magic asemenea Pomului vieții, răsadit de zei în pământul Indiei, de unde mai apoi semințele s-au împrăștiat prin lume.

Atât în **povestea terapeutică** cât și în **artă animației** se regăsesc câteva din elementele considerate de noi într-o similitudine dintre cele două, fiind de bază deoarece adresându-se prin **mesaj-spectatorului- client**, în conjunctura creată, rezultanta este pozitivă, favorabilă scopului propus și atins.

De aceea, după părerea noastră, regăsim ca și repere:

spontaneitatea(DEX 2009)= este însușirea a ceea:

- ce este spontan;
- reprezintă voiciunea ;
- surprinde naturalețea promptă în atitudini și comportamente;
- reprezintă promptitudinea în rezolvarea unor situații -problemă dată, neuitând că,Moreno J.L(2009)- spontaneitatea propulsează individul către a da un răspuns adecvat într-o situație nouă sau un nou răspuns adecvat într-o situație veche.

b) **improvizația**=reprezintă (DEX 2009):

- executarea unei compoziții muzicale pe care interpretul o creează pe măsură ce o cântă;
- lucru făcut la repezeală;
- ceva realizat pe moment, ceea ce face ca la nivel de teatru să fie mai mult decât prezentă, știind de asemenea că, Pașca MD, Banga E(2016) improvizația este șansa de a fi ceea ce nu ești, de a fi cu o altă personalitate sau cu una, apropiată de a te pune pe tine în locul altuia. Prin acest proces se pot explora problemele cotidiene ale pacienților /clienților/ beneficiarilor și reprezintă o modalitate sigură de a le face într-o manieră non-personală. O situație poate avea interpretări diferite și participanții pot începe să vadă într-un fel sau altul problema, având o înțelegere mai profundă a problemei și a implicațiilor sale morale.

c) **creativitatea**= însușirea de a fi creator, (DEX 2009)

- creativ;
- capacitatea de a crea;
- capacitatea de a produce valori;
- dispoziția potențială de a crea, astfel încât Fustier BM (după Roco M- 2001) subliniază faptul că în mintea omului obișnuit, creativitatea este legată de:

- expresii și creații artistice;
- invenții tehnologice sau descoperiri științifice;
- comunicare interumană;
- educație;
- comportamente personale;
- mișcări sociale;

implicând practic: adaptare, imaginație, construcție, originalitate, evoluție, talent literar, libertate interioară, toate regăsindu-se într-un singur cuvânt, **creativitate**.

Este necesar a menționa în acest context și faptul că, **raportată la domeniul artistic, creativitatea** parcurge faze ce-o propulsează apoi în finalitatea actului propriu zis și anume; Wallas G(după Lupșa E, Bratu V-2005)

- **faza pregătitoare**=care constă în informare, documentare și experimentare, fiind o fază obligatorie a actului creator, conștientă și de lungă durată.

-**faza incubatiei**=se desfășoară la nivel subconștient sau chiar inconștient, fiind etapa în care ideile se restructurează într-o manieră nouă;

-**faza iluminăției**=unde este vorba de apariția în conștiință a soluției, ceea ce se poate produce după o activitate intensă, dar și după pauze îndelungate sau chiar în somn;

-**faza verificării**=este respectiv, faza în care se realizează elaborarea finală a soluției în scopul comunicării sale.

Practic procesul de creație nu urmează un tipar unic, existând o varietate de modalități de realizare a unui produs nou și valoros pentru societate, de fiecare dată fiind evidentă-**amprenta personalității creatoare**.

De asemenea, Rogers N(după Rubin J.A, 2009)- remarcă faptul că folosirea artelor expresive ajută spectatorul-client/subiect, să:

- identifice sentimentele și să se afle în legătură cu ele;
 - exploreze materialul inconștient;
 - elibereze energia;
 - câștigate înțelegerea profundă;
 - rezolve problema;
 - descopere dimensiunile intuitive și spirituale ale sinelui,
- astfel încât pentru a câștiga încrederea trebuie să onorăm experiența acestuia, lăsând timp ca germenul creativ să prindă rădăcini și să crească.

În același context, Rogers N(după Rubin J.A-2009) menționează câteva principii, cum ar fi:

- Toți oamenii au capacitatea înăscută de a fi creativi.
- Procesul creativ este vindecător. Produsul exprimării aduce individului, mesaje noi.
- Sentimentele și emoțiile noastre sunt o sursă de energie, ce poate fi canalizată în artele expresive, pentru a fi eliberată și transformată.
- Artele expresive-incluzând mișcarea, arta, scrisul, sunetul, muzica, meditația și imageria, ne conduc în inconștient.

Acest lucru ne permite deseori să exprimăm fațete ale noastre, necunoscute anterior, aducând astfel la lumină noi informații și conștientizări.

- Modurile artei interrelaționează în ceea ce numesc „conexiune creativă”. Când ne mișcăm, acestea afectează felul în care scriem sau pictăm. Când scriem sau pictăm, ne afectează felul în care simțim și gândim.

În timpul procesului conexiunii creative, o formă artistică stimulează și hrănește o alta, aducându-ne către un miez interior sau esență care reprezintă energia noastră vitală.

Și poate, n-ar fi lipsit de importanță ca să ne facem un aliat din creativitate, pornind chiar de la, Roco M(2001):

-Du până la capăt, orice idee.

-Creativitatea este independentă de vârstă. Ea potențează tinerețea.

- Făcând mereu aceleași lucruri, și în același fel, devenim din ce în ce mai plictisiți și mai plictisitori.

-Alege ca modele, oameni creatori.

-Creativitatea începe cu ideile mici, cele mari vor veni de la sine.

-Cel mai bun mod de a avea o idee bună, este de a avea cât mai multe idei.

- Așa cum vă schimbați îmbrăcămintea, încălțămintea încercați să vă schimbați și ideile deoarece și ele au termen de valabilitate.

d) **imaginația**=denumește(DEX 2009)- capacitatea omenească de a crea noi reprezentări sau idei, pe baza percepțiilor, reprezentărilor sau ideilor acumulate anterior, reprezentare produsă de această facultate, închipuire, fantezie, practic, Bonchiș E(2006)- imaginația operează cu imagini diverse care se îmbină sub forma unui tablou mental de reflectare subiectivă și personală care are însușiri concrete prin intermediul cărora este facilitată înțelegerea de descriere, îmbogățindu-se astfel zonele nepricepute ale conștientului.

Astfel, la persoanele care au o imaginație bogată, conceptele sau ideile cele mai abstracte, se transformă de cele mai multe ori în imagini.

Cosmovici A(1996)- surprinde câteva puncte comune între creativitate și imaginație și anume:

- **fluiditatea**= posibilitatea de a imagina că în timp scurt un număr mare de imagini, de situații, viziuni unele idei fiind complet năstrușnice, dar care nouă ne-ar putea trece prin minte;

-**plasticitatea**= ușurința de a schimba modul de abordare al unei probleme atunci când un procedeu nu poate fi aplicat, existând persoane „rigide care greu renunță la o metodă deși se vedește inefficientă”

-**originalitatea**=este expresia noutății, a inovației, ea se poate constata când vrem să testăm posibilitățile cuiva, prin raritatea statistică a unui răspuns punând în valoare rezultatul muncii creatoare.

Interesant ar fi să ne imaginăm că avem o „fabrică de făcut vânt ”:

-Cui l-am vinde?

-Cât am cere pe el?

-Cum l-am ambala?

-Unde l-am depozita?

Ne-ar bate oare...vântul?

vizualizarea creativă= Day J(1998)- reprezintă utilizarea deliberată a imaginației creatoare, aplicată activ în viața cotidiană în scopul:

- atingerii obiectivelor;
- depășirii obstacolelor;
- sporirii conștiinței de sine;
- creșterii generale a calității vieții;

în așa fel încât toate să facă referire la persoana în cauză, copil și/sau adult, într-un context dat.

În modul cel mai autentic, prin spectrul vizualizării creative Day J(1998)- explică practic, starea noastră: „imaginați-vă pentru câteva clipe, o ceapă. Ea își începe existența sub formă de sămânță. Pe măsură ce crește, își dezvoltă învelișuri succesive, un strat după altul, fiecare dintre ele îngreunând ajungerea la miez. Aida cepei, oamenii își dezvoltă treptat mai multe învelișuri. Pentru noi un înveliș constă în blocaje, atitudini și concepte, acumulate în timpul vieții. Ca în cazul cepei, fiecare strat îngreunează ajungerea la esența ființei noastre”.

În contextualitatea dată, observăm că **punctele de reper** enunțate anterior, se regăsesc sub o formă sau alta, atât în povestea terapeutică cât și în arta animației, fiind liantul dintre cele două.

De fapt, terapia prin spectacol:

- canalizează energii;
- exprimă sentimente;
- ajută la autocunoaștere

lista putând continua atunci când viața poate deveni o scenă, sau retoric-scena este/devine viață?

Având ca pretext-artă animației, povestea terapeutică, își găsește personajele, autorul și mai ales...publicul care, indiferent de vârstă, iubește...păpușa, căci Ciobataru A D(2009) spectacolul de păpuși se definește prin puterea sa de a le vorbi spectatorilor despre...viață. Când spaimile, timiditatea sau pur și simplu inspirația, l-au făcut să nu-și mai folosească doar propriul trup pentru a se exprima, omul a apelat la păpușă. Ascuns în spatele paravanului, atent doar la figurina pe care o însuflețește, păpușarul a înlocuit disertațiile filozofale cu jocul metaforelor plătuite din materia banală transfigurată și înnobilită prin păpușă.

Dacă basmul rămâne forma clasică a spectacolului de animație, povestea terapeutică este inovația, noutatea prin care păpușa este întruchiparea mesajului, spațiul și timpul, valorizarea fiind variată.

Nu mai reprezintă o notă pentru nimeni azi, că arta de animație modernă, Huțanu C(2012) e o artă care pune pe aceeași treaptă, valorile artistice și sociale ale păpușii cu puterea ei de sinteză, cu aptitudinea ei de a reprezenta ceea ce este general, o artă care unește în modul fericit, înțelegerea subiectivă și obiectivă a lumii.

Toate acestea sunt viabile, doar când cei de după paravan, vor avea întotdeauna în vedere, mai ales, **latura psihologică a publicului** căruia se adresează și căruia dorește să-i ofere o emoție autentică, prin calitatea estetică, unică și originală a operei sale, dar nu în ultimul rând, a mesajului pe care îl transmite, dincolo de latura narativă și anecdotică a

operei, sublinia Masek V.E(1986) legat de personajul ce e necesar a apărea într-o operă scenică modernă și autentică.

Putem remarca faptul că, încet dar sigur **simbioza** dintre **povestea terapeutică și arta animației**, poate deveni plauzibilă, atunci când **spectatorul**-subiect/client/pacient/beneficiar- are și simte nevoia unei scene și-a unui **personaj**- păpușă care:

- să-l înțeleagă;
- să-i fie prieten;
- să-l iubească;
- să-l îmbrățișeze;
- să-l bucure;
- să-l accepte;
- să-l învețe

și chiar să plângă câteodată, făcând în așa fel încât mesajul terapeutic să-și atingă scopul, iar aplauzele să susțină reușita.

Ce este teatrul de păpuși? Pentru Paska B(după Huțanu C-2012) – „Teatrul de păpuși este pentru teatru, ceea ce reprezintă poezia pentru literatură”.

Bibliografie

- Bonchiș E(2006)- *Psihologie generală*, Ed. Universității din Oradea
 Cosmovici A(1996)-*Psihologia generală*, Ed. Polirom, Iași
 Ciobotaru A.D(2009)-*Personaje, cupluri și povești...cu sfori*, Ed. Artes, Iași
 Dănăilă N(2003)-*Magia lumii de spectacol*, Ed. Junimea, Iași
 Day J.(1998)- *Vizualizarea creativă*, Ed. Teora, București
 Huțanu C(2012)- *Teatrul de animație, tradiție, modernitate*, Kisch, Ed. Artes, Iași
 Iosif N- *Vă prezentăm Bread and Puppet*, în „Teatru” nr. 2 București, februarie 1971, pag. 56
 Lupșa E, Bratu U(2005)- *Psihologie*, Ed. Corvin, Deva
 Mașek V.E(1986)- *Arta de a fi spectator*, Ed. Meridiane, București
 Pașca M.D, Tia T.(2020)- *Repere ale comunicării pastorale*, Ed. Renașterea, Cluj Napoca
 Pașca M.D(2020)-*Povestea terapeutică în arta animației*, Ed. Ardealul, Târgu Mureș
 Pepino C(1998)- *Automate, idoli, păpuși: magia unei lumi*, Ed. Alina, Galați
 Pepino C(2007) -*Regia spectacolului de animație*, Ed. UNATC. Press, București
 Roco M(2001)- *Creativitatea și interferența emoțională*, Ed. Polirom, Iași
 DEX(2009)- Ed. Academiei Române, București

NON-MEGALITHIC "ARCHITECTURE" OF NEOLITHIC ON THE EUROPEAN TERRITORY: SETTLEMENTS AND BUILDINGS, ASSEMBLIES OF FORTIFICATIONS

Ioana-Iulia OLARU

Assoc. Prof. PhD., Universitatea de Arte G. Enescu, Iași

Abstract: It is about Neolithic sites and buildings (houses) – in this article, we will return to a period which is previous to the birth of Architecture as an artistic field. As a geographic area, the european one is our target, having its specificity and also its similarities with the phenomenon that happened in the asian teritorry of those times. We will see how the expansion of communities and especially the sedentariness of hunters-pickers will ask for the appearance of territorial organization, and also the habit of fortifying sites, and also the spring of a true science regarding building one's dwelling house – the centre of activities and of the entire life of Neolithic man. Except for the megalithic monuments, what is specific to this period is also the bordering areas which closed settlements, having a ceremony role or a fortification role, while others had a funerary role.

Keywords: palisade, fortification, megaron, cyclopean, rondel

Cercetătorii sunt de comun acord că o dată cu ideea de rural a apărut în lume și ideea de urban, începând cu stabilizarea omului în așezări agricole (care le-au înlocuit pe cele temporare, ale vânătorilor-culegătorilor din Paleolitic).

În tot Neoliticul, oamenii și-au amplasat așezările – permanente și tot mai numeroase – în diferite arii de locuire: în apropierea cursurilor de apă, pe înălțimi sau pe pîntenii dealurilor, cu scopul de a controla și supraveghea zonele învecinate. Comunitățile erau alcătuite din familii, ca și anterior, dar, dacă până acum relațiile erau stabilite pe baza gradelor de rudenie, în Neolitic încep să conteze și interesele comune.

În Eneolitic, continua dezvoltare a agriculturii și a păstoritului a condus la acumulări de bunuri, ceea ce a avut ca rezultat înmulțirea treptată a luptelor intertribale – fapt dovedit prin apariția și răspândirea în zone fertile a așezărilor fortificate, înconjurate cu șanțuri de apărare, valuri de pământ și palisade, în această perioadă așezările nemaifiind deschise, ca în Neoliticul propriu-zis. În dispunerea caselor, dar și în construcția lor, exista o adevărată știință a organizării teritoriale.

Comparativ cu Orientul, în Europa, Revoluția neolitică a avut un ritm mult mai lent.

Dar Tesalia și nordul Greciei aveau comunități agricole puțin după anul 7 000 î.Hr., în nordul Franței și al Olandei existau astfel de comunități în 5 000 î.Hr., iar curând după, acestea au apărut și în Ins. Britanice. Principalele căi de răspândire au fost Balcanii și văile râurilor, dar, în același timp, agricultura apăruse deja în insulele mediteraneene și de-a lungul coastelor Europei de sud. Pe la 4 000 î.Hr., în Balcani se prelucra deja cuprul. Cea mai mare parte a ținuturilor vestice și nord-vestice ale Europei era ocupată în anul 3 000

î.Hr. de popoarele numite uneori mediteraneene, care au fost treptat împinse spre zone tot mai restrânse, de popoare venite în mil. al III-lea î.Hr. dinspre răsărit¹.

În Europa (ca de altfel și în Asia Anterioară), comunitățile erau în general mici, extinse pe aproximativ 40-250 de ari. Comunitățile din Skara-Brae cuprindeau doar câte 8 familii, pe când în Europa centrală și în Rusia meridională, satele erau locuite de 25-30 de familii².

Răspândirea agriculturii și constituirea de așezări permanente au fost urmate pe plan european de adoptarea tipurilor de locuință cu plan ordonat (circular sau rectangular). Neoliticul este perioada în care a început în Europa întărirea așezărilor de incintă, existând dovezi ale împrejmuirii spațiilor de locuit cu șanțuri și/sau palisade, din care s-au dezvoltat cu timpul adevărate fortificații. Existența acestora denotă nu doar necesitatea protejării așezării, ci și un început de propagandă politică, acestea fiind dovezi de avuție și putere, precum chiar și de rang – în acest moment al unui început de diferențiere socială. Până la sfârșitul mil. al IV-lea î.Hr., în tot sud-estul, vestul și centrul Europei, cu extindere până în Polyanitsa (Bulgaria) și în Hambleton Hill, Dorset (Anglia), se va răspândi fortificarea așezărilor, șanțurile și valurile de pământ fiind treptat înlocuite de ziduri puternice, cu porți masive³.

În lumea egeeană, așezările nu erau fortificate, locuitorii de aici trăind atunci în condiții destul de pașnice. Pe alocuri, în plin Neolitic, în pereții acropolei din Atena existau chiar locuri în peșteri⁴. Doar prin mil. al IV-lea î.Hr., așezările de la Sesklo și Dimini, anterior nefortificate, vor fi înconjurate de ziduri din piatră⁵.

Peste 150 de așezări au fost descoperite în Câmpia Tesaliei, cu un diametru de 300m, în formă de movile teșite în prezent, având mai multe straturi de locuri. Casele erau rotunde, cu pereți din împletitură de nuiele, lipiți cu argilă, dar se construiau și locuințe rectangulare, până la 7-8m lungime, din cărămizi de lut uscate la soare⁶, amplasate pe socluri din piatră, cu acoperișuri în una sau două pante, din stuf și lut.

Aparținând Neoliticului mijlociu (cca 4 500 î.Hr.), Sesklo era o așezare înfloritoare, pe o acropolă cu ziduri circulare. Casele (cu mai multe camere și uneori chiar cu mai multe etaje) aveau picioare din piatră și pereți din cărămidă uscată la soare. Cea mai mare casă de pe acropole, cu patru camere, lungă de 13m, aparține perioadei Neoliticului târziu și este un exemplu timpuriu de megaron. Ca în majoritatea siturilor neolitice grecești, nu a fost găsit niciun cimitir⁷.

La Dimini, s-au descoperit trei inele concentrice de ziduri, ceea ce sugerează⁸ o așezare puternic fortificată, ce ocupa atunci o suprafață de 100mx90m; fiecare inel avea și o funcție constructivă, de susținere a teraselor pe laturile movilei (de 65m diametrul), prin care se deschideau pasaje înguste, între care se sprijină (de zid) case mici din piatră.

¹ J.M. Roberts, Odd Arne Westad, *Istoria lumii. Din preistorie până în prezent*, Iași, Editura Polirom, 2018, p.136

² Gordon V. Childe, *De la preistorie la istorie*, București, Editura Științifică, 1967, p.69

³ Jane Turner, *The Dictionary of Art*, vol.21, New York, Grove's Dictionaries, 1996, vol.21, p.551

⁴ Frierich Matz, *Creta, Micene, Troia*, București, Editura Științifică, 1969, p.47

⁵ Jane Turner, *op. cit.*, vol.21, p.545

⁶ Frierich Matz, *op. cit.*, p.46

⁷ Jane Turner, *op. cit.*, vol.28, p.491

⁸ *Ibidem*, vol.8, p.900

Stratul chalcolitic de la Dimini, cu obiecte din aramă și aur (datând de la jum. mil. al III-lea î.Hr.), pune la dispoziție în centrul movilei o curte deschisă, trapezoidală⁹, cu o singură clădire mare, un megaron, în fața porții principale, construcție considerată casa șefului¹⁰. Aceasta are plan dreptunghiular (cu lungimea de 12m), cu interiorul împărțit printr-un perete transversal în două încăperi. Pridvorul de la fațada dinspre poarta principală are pereții laterali alcătuiți din prelungiri ale laturilor mari ale casei; latura anterioară a casei este deschisă și străjuită de doi stâlpi din lemn. Din acest tip de construcție s-a dezvoltat mai târziu templul antic cu peristil¹¹.

În Creta, sub palatul din Cnossos, s-a descoperit o așezare neolitică cu caracter aproape urban, cu case cu mulți pereți comuni, ceea ce transformă totul într-un complex de tip fagure, având la bază locuința rectangulară¹². În Creta, casele erau construite din cărămidă de pământ, mai târziu cu fundații din piatră. În mormântările erau făcute în peșteri.

La nord de Alpi, influența estică a fost detectată mai târziu, când economia nu mai era mixtă: vânătoarea lăsase deja locul agriculturii și creșterii animalelor.

În întreaga Europă centrală, satele și cimitirele danubiene – vestigii de colibe, unelte, oseminte (dar nu de animale vânat!) – au fost găsite în locurile cu soluri favorabile cultivării plantelor¹³. În Europa occidentală, creșterea animalelor – bovine – primă față de cultivarea cerealelor.

Satul Köln-Lindenthal (Germania) ne oferă vestigii importante pentru zona danubiană. Pe 250 de ari, 21 de case cu acoperiș ascuțit sunt aliniate față în față. Mărimea unora dintre ele (30x6m) ne indică organizarea în clanuri (nu doar în simple familii). După trei părăsiri ale satului în căutarea unor noi terenuri fertile, locuitorii l-au reconstruit, dar de fiecare dată cu altă ordine a locuințelor. La un moment dat, și așezarea de la Lindenthal a fost întărită cu fortificații: un șanț de apărare¹⁴. S-a estimat că pentru ultimile fortificații au fost necesare cca 3 000 de zile de lucru¹⁵. O dată cu creșterea demografică a lui homo sapiens, crește și nevoia de terenuri fertile și se înmulțesc și războaiele de cucerire. Dar asemenea fortificații erau și împotriva atacurilor animalelor sălbatice sau pentru a împiedica fuga animalelor domestice. La Darion, în regiunea Hesbaye din Belgia, un sistem cu șanț și palisade (cu goluri în șanț, marcând probabil existența unor porți) înconjură o așezare a culturii Ceramicii liniare și, se pare, un spațiu deschis, în care se aflau probabil pășuni și grădini.

Multe dintre siturile din cultura Chassey din sud-vestul Franței (lângă Toulouse) au structuri de piatră; mai bine studiate sunt Villeneuve-Tolosane și Saint-Michel-de-Touch. Villeneuve-Tolosane are peste 700 de construcții circulare și dreptunghiulare din piatră. Construcțiile circulare au cca 2,4m în diametru și apar doar într-o parte a sitului. Ele se suprapun structurilor dreptunghiulare mai numeroase, care au până la 11m

⁹ Frierich Matz, *op. cit.*, p.49

¹⁰ Jane Turner, *op. cit.*, vol.5, p.901

¹¹ Frierich Matz, *op. cit.*, p.50

¹² *Ibidem*, p.49

¹³ Gordon V. Childe, *op. cit.*, p.65

¹⁴ Jane Turner, *op. cit.*, vol.25, p.503

¹⁵ Gordon V. Childe, *op. cit.*, p.66, 69

lungime și aproape 2m lățime. Clădirile dreptunghiulare apar arheologic sub formă de zone de pavaj pietruit. Adesea, sub pavajele pietruite sunt găsite rămășițe carbonizate de cherestea. Caracteristici similare apar la Saint-Michel, unde există cca 300 de structuri rotunde și dreptunghiulare¹⁶. Mai târziu, au fost ridicate în sud-estul Franței case cu zidărie din piatră, lungi de 7-15m și late de 1,5-3,5m, în situri precum La Conquette. Ele apar în grupuri compuse din 3-5 până la 30-50 de construcții, majoritatea având 5-15 locuințe strâns grupate.

Pe platoul Hautes-Bruyères (lângă Villejuif, Franța) s-au găsit rămășițele unor colibe care păstrează utilaje și vetre în apropiere¹⁷.

La Star Carr (comitatul Yorkshire) a fost găsită o foarte veche (cca 7 500 î.Hr.) locuință lacustră: o platformă din lemn, în jurul căreia au fost descoperite numeroase unelte și arme din os și din piatră, podoabe (mărgel); 21 de oase frontale de cerbi, cu coarne perforate pe câte o latură, erau probabil măști¹⁸.

În Europa, cea mai importantă (și prin excelență conservare) așezare neolitică este cea de la Skara Brae (Scoția) (3 180 – 2 500 î.Hr.), amplasată în câmp deschis, retrasă față de țărm (expunerea actuală fiind rezultat al eroziunii marine)¹⁹. Este compusă din 10 case din piatră (probabil 6-8 erau ocupate în același timp), îngropate în pământ, dreptunghiulare cu colțuri rotunjite, măsurând cca 40mp și 2,5m înălțime, cu o cameră mare pătrată, cu vatră de foc în centru și încăperi din plăci de piatră, cu mobilier din piatră (scaune, paturi, bănci în jurul vetrei, un dulap cu rafturi vizavi de ușă), dar și compartimente de depozitare²⁰ – oferind detalii despre viața în gospodăriile neolitice. Casele erau legate între ele prin pasaje înguste pavate cu piatră²¹. Nu se știe din ce era alcătuit acoperișul (probabil era din lemn sau din oase de balenă, acoperite cu piele). Plăci de construcție păstrează decorație gravată și sculptată, liniar sau punctat²². În ciuda existenței unui sistem de canalizare, satul nu pare foarte curat. Nu s-a găsit cimitir, morții erau îngropați în poziție fetală sub casă. Nu se cunoștea olăritul²³.

Alte case din așezări de la Orkney sau Shetland au construcții similare, din piatră.

Pe malurile lacurilor elvețiene, oamenii au construit locuințele lor specifice, din lemn, așezate pe piloni (palafite). Casele erau legate între ele prin drumuri făcute din trunchiuri de copac²⁴.

În afara construcțiilor locuințelor (și în afara monumentelor megalitice), în Neolitic a apărut imediat după anul 4 000 î.Hr. și „arhitectura” non-megalitică: împrejurări care închideau așezările, posibil cu fortificații, unele de foarte mare amploare: amenajarea de la Dölauer Heide (lângă Halle, centrul Germaniei) înconjoară o suprafață de 25ha, iar cea de la Wallendorf, 10ha. La Dölauer Heide, există o singură zonă

¹⁶ Jane Turner, *op. cit.*, vol.25, p.502

¹⁷ Marcel Dunan, *Histoire universelle*, Paris, Librairie Larousse, 1960, p.22

¹⁸ Dan Grigorescu, *Arta engleză*, București, Editura Meridiane, 1989, p.20

¹⁹ Jane Turner, *op. cit.*, vol.28, p.815

²⁰ *Ibidem*, vol.25, p.503

²¹ Gordon V. Childe, *op. cit.*, p.69

²² Jane Turner, *op. cit.*, vol.28, p.815

²³ Leonard Cottrell (sur la dir. de), *Dictionnaire encyclopedique d'Archelogie*, Paris, S.E.D.E., 1962, p.486-487

²⁴ Gordon V. Childe, *op. cit.*, p.66

mare deschisă în vârful dealului: o incintă mai mică pe un pinten și o serie de movile de înmormântare de-a lungul crestei; fragmente de palisadă apar în mai multe locuri din jurul incintei principale.

O altă formă de „arhitectură” ceremonială neolitică, denumită „rondel”, este constituită dintr-un set de șanțuri concentrice și/sau palisade, care înconjoară un spațiu deschis, fără urme de locuințe. Aproximativ o duzină de astfel de situri sunt cunoscute în Europa centrală. La Quenstedt (Halle, Germania centrală), cinci palisade concentrice sunt amplasate la 5-6m distanță; inelul interior închide o zonă de cca 35x44m; inelul exterior are un diametru de 95m. Trei pasaje sunt tăiate prin palisade spre spațiul interior, iar extremitățile palisadelor se întorc în interior, înspre spațiul central; probabil aceste pasaje au avut o orientare astronomică. La Tektice-Kyjovice, în Moravia, un șanț adânc, cu un diametru exterior de 65m, închide două palisade interioare concentrice. Patru pasaje sunt tăiate prin șanț și palisade în cele patru puncte cardinale; ca și la Quenstedt, pentru acest aranjament se presupune o orientare astronomică²⁵.

Similar cu rondellele din Europa centrală – în Ins. Britanice existau „închiderile cu căi de acces” (rolul lor de locuință este foarte improbabil). Sunt cunoscute aproximativ 40 de asemenea situri, cu unul sau mai multe șanțuri circulare, întrerupte în mai multe locuri de porțiuni neadâncite: „drumurile” spre interior. Aceste lucrări din pământ nu aveau o funcție defensivă, ci probabil una ceremonială sau una ritualică, dat fiind amplasarea siturilor și existența căilor de acces. În mai multe incinte s-au găsit resturi umane.

În Anglia, asemenea ansambluri (care anticipează construcțiile megalitice), cu arii între 45 și 520mp, sunt numite *henge* ²⁶; ele sunt delimitate de un șanț, unele conținând și morminte. Cele mari au un diametru de cca 200m.

Dealul Hambledon din sudul Angliei cuprinde un complex format din două incinte și mai multe terasamente, care acoperă o suprafață de cca 60ha. Incinta mai mare cuprinde cca 8ha, cu șanțuri, în timp ce incinta exterioară, mai mică, avea o palisadă elaborată, din lemn. Ambele incinte au urme de ocupație în interior: gropi și resturi de sărbători ceremoniale. Șanțurile din incinta principală conțineau rămășițe umane provenind de la aproximativ 70 de oameni. Probabil situl a servit ca centru mortuar la care erau aduși decedații²⁷.

La Woodhenge (Wiltshire) (la 3km de *Stonehenge*), șase ovale concentrice²⁸ cu diametrul de 12-41m, formate din pari din lemn, unii cu diametrul de 90cm (după găurile în pământ), erau înconjurate de un val și un șanț. Terasamentul avea cca 8m, iar cercul format avea diametrul de 76m. Spre nord-nord-est, șanțul a fost întrerupt pentru a permite accesul în interiorul cercurilor printr-un canal cu lățimea de 9,15m. Orientarea (diametrul mare al elipsei) era spre răsăritul Soarelui în momentul solstițiului de vară²⁹.

²⁵ Jane Turner, *op. cit.*, vol.25, p.504

²⁶ Construcție lingvistică provenită de la *Stonehenge*, numele celui mai renumit monument preistoric din Britania. Cf. Dan Grigorescu, *op. cit.*, p.32

²⁷ Jane Turner, *op. cit.*, vol.25, p.504

²⁸ Gheorghe Curcinschi Vorona, *Istoria universală a arhitecturii ilustrată*, vol.I, București, Editura Tehnică, 1982, p.63

²⁹ Leonard Cottrell (sur la dir. de), *op. cit.*, p.551

Cercul Avebury (la 3 km sud-est de Windmill Hill), datând din Neoliticul târziu, este un val din calcar de 6m înălțime și un șanț de 12m lățime și 9m adâncime – care înconjoară o suprafață de peste 14ha, cu un diametru de 60m. Construcția ulterioară a unui monument *henge* din piatră în cercul Avebury s-a produs probabil în timpul Epocii bronzului. Este cel mai mare cromleह cunoscut până acum. Cercul, format de cca 100 de pietre înfipte în pământ, are trei (inițial patru) intrări amplasate în cele patru puncte cardinale. În interiorul acestuia, două cercuri tot din pietre verticale, mult mai mici, cu diametrul de 90m, au în centru trei menhire (cercul nordic), respectiv un menhir (cercul sudic). Toate pietrele (cu înălțimi de 1,5-6m și lățimi de 3,5m) sunt din gresie locală de Wiltshire³⁰.

Nu departe de Avebury, în Wiltshire, se află Silbury Hill, o movilă conică enormă din calcar și pământ, cu cca 40m înălțime și cu diametrul bazei de 160m. A fost construit în timpul Neoliticului târziu. Scopul acesteia nu este cunoscut, nu s-a găsit vreo înmormântare. Efortul de a construi Silbury Hill l-a depășit probabil chiar și pe cel de la Avebury.

La cca 10km sud de Avebury se află monumentele neolitice târzii din Woodhenge și zidurile Durrington. La fel ca rondelul de la Quenstedt, Woodhenge este o structură rotundă, cu un val, un șanț și șase cercuri concentrice. În centru a fost găsit mormântul unui copil de trei ani, probabil sacrificat. Zidurile Durrington sunt reprezentate de un cerc enorm, în interiorul căruia se află mai multe structuri rotunde ale mai multor cercuri concentrice.

Mormintele cu cameră sunt exemple de arhitectură funerară non-megalitică, cum este cel de la Maes Howe (Scoția), care face parte din grupul local, cu cel puțin 11 morminte de trecere, caracterizate printr-un pasaj lung, ce duce la o mare cameră boltită, cu încăperi laterale. Piatra a fost lucrată cu finețe pentru această construcție remarcabilă, destinată probabil înmormântării unui comandant. Zona a fost pregătită prin nivelarea unei coline pentru a se obține locul de construit: o platformă plană. Structura interioară a mormântului a fost construită în întregime din piatră și constă dintr-o cameră boltită de 4,57mp, cu celule laterale, în care se intră printr-un pasaj de 12m lungime. Camera și încăperile laterale au fost acoperite cu un morman de pietre, cu o față exterioară atent lucrată, care a creat un contur în trepte. Întreaga structură a fost apoi acoperită de o movilă de pământ și pietre, măsurând acum 7,3m înălțime și 35m în diametru la bază. Materialul pentru movilă a fost obținut dintr-un șanț larg, care o înconjoară la o distanță de 18m. Intrarea exterioară a mormântului era probabil închisă de un bloc mare de piatră aflat într-o adâncitură de pe latura pasajului. Pereții și acoperișul constau din plăci subțiri de 5,6m lungime și 0,17m grosime. În cameră, pereții se ridică inițial pe verticală pentru 1,37m, apoi, pentru următorii 1,2m, se adună ușor. Acolo unde este posibil, pereții au fost întăriți cu plăci pe întreaga lățime a camerei³¹.

³⁰ *Ibidem*, p.93

³¹ Jane Turner, *op. cit.*, vol.20, p.81

Toate aceste exemple denotă anumite forme de organizare socială. Asemenea lucrări cu caracter obștesc nu puteau fi opera câtorva persoane, ci cu siguranță implicau întreaga comunitate³².

Dar arhitectura Europei neolitice nu va atinge nivelul zidăriei Ierihonului sau al orașului Çatal Hüyük. Vom găsi aici, în schimb, altfel de structuri, numite megalitice³³ – alcătuite din enorme blocuri de piatră nelegate prin mortar și ridicate în diverse locuri – existente de altfel pe întreaga suprafață a Globului.

Acestea însă fac obiectul unui studiu viitor.

BIBLIOGRAFIE

- Childe, V. Gordon, *De la preistorie la istorie*, București, Editura Științifică, 1967, trad. Florica-Eugenia Condurachi
- Cottrell, Leonard (sur la dir. de), *Dictionnaire encyclopedique d'Archelogie*, Paris, S.E.D.E., 1962
- Curcinschi Vorona, Gheorghe, *Istoria universală a arhitecturii ilustrată*, vol.I, București, Editura Tehnică, 1982
- Dunan, Marcel, *Histoire universelle*, Paris, Librairie Larousse, 1960
- Grigorescu, Dan, *Arta engleză*, București, Editura Meridiane, 1989
- Matz, Frierich, *Creta, Micene, Troia*, București, Editura Științifică, 1969, trad. Radu Alexandrescu
- Roberts, J.M., Westad, Odd Arne, *Istoria lumii. Din preistorie până în prezent*, Iași, Editura Polirom, 2018, trad. Cătălin Drăcsineanu
- Turner, Jane, *The Dictionary of Art*, vol.5, 8, 20, 21, 28, New York, Grove'Dictionaries, 1996

³² Gordon V. Childe, *op. cit.*, p.69

³³ Termenul este folosit, prin extindere, pentru monumentele din piatră cu suprafața ne-nivelată, în special pentru cele neolitice (pentru construcțiile din piatră cu suprafața nivelată este folosit termenul „ciclopice”). Cf. Jane Turner, *op. cit.*, vol.21, p.39

URSUL FRAM ȘI IPOSTAZELE EROULUI SALVATOR

Nicoleta CRÎNGANU

Assoc. Prof., „Dunărea de Jos” University of Galați

Abstract: The rich bear mythology finds an interesting approach in Cezar Petrescu's "Fram, ursul polar" ("Fram, the White Bear"). The story follows the fairy tale's organization, bearing also archetypal dimensions, like the initiatory journey, the lost paradise, the cave and the island, turning into a heroic myth, although it looks like a story of a child that searches for his family. Fram's route leads to the restoring of the world's order, but adding the hunt myth, another hero, Petrus, reveals the vocation of the savior hero. The reading that the present paper proposes uses the lens of mythology, archetype and folklore, in order to find the hidden meaning of this fairy tale looking book. Although the book is thought to be a children book, it leads to meaningful findings that underline the value of the novel.

Keywords: white bear, initiation, hero, archetype, identification

Karl Jung povestește într-o carte că un indian, venit la Londra, ajunge la concluzia că europenii venerază animale, văzând vulturi, lei și boi în bisericile vechi. Jung mai menționează că indianul nu era conștient de faptul că acestea erau simboluri ale evangheliștilor, psihanalistul investigând apoi semnificația animalului în inconștientul colectiv, observând arhetipurile care dau naștere mitologiei și ceremonialurilor. Ca ecou al credințelor arhaice sau al pulsionilor inconștiente, bestiarul reprezintă obiect de studiu pentru istoria religiilor, mitologie, etnologie și folclor, prezența animalului în ceremonialul folcloric, literatură populară, expresii idiomatice fiind asociată cu funcții totemice, apotropaice, propiatoare, nu rareori în conexiune cu reminiscențe totemice. Sigmund Freud definește totemul ca fiind „un animal (...) sau o forță a naturii care se află într-o anumită relație cu un grup de oameni”, putând fi „strămoșul grupului”, spiritul protector”, „binefăcătorul”, în jurul animalului construindu-se o întreagă mitologie, asociată unor gesturi rituale și interdicții, în contextul unui „adevăr absolut”¹ mitic, din care fac parte miteme precum calul, lupul, leul, vulturul etc.

Dintre funcțiile animaliere rituale sau nonrituale, una dintre cele mai semnificative este cea a ursului. Conform Dicționarului de simboluri², ursul este simbol al castei războinicilor, opus mistrețului care ar reprezenta casta sacerdoților, având o dimensiune feminină (la celți). Este strămoș mitic, zeitate a munților (la japonezi), zeitate masculină, prevestitoare nașterii de băieți sau forma pe care o ia creatorul (la chinezi), animal dezgustător (în ezoterismul islamic), asimilat cu luna (legat de hibernarea din timpul iernii, echivalentă cu o ocultare) în Siberia și Alaska, strămoșul tribului, numit și „Bunicul” (Canada, de unde vine și mitul femeilor răpite de urs, pentru a le deveni soții), participant la ritualuri inițiatice (moartea inițiată a tinerilor neofiți), expresie a

¹ Eliade, Mircea, „Mituri, vise și simboluri”, Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 17.

² Chevalier, Jean, Gheerbrandt, Alain, „Dicționar de simboluri”, Editura Artemis, București, 1995, p. 417.

întunericului și a beznei (Europa). Îi corespunde culoarea neagră a stării dintâi a materiei în alchimie, corelată cu instinctele și fazele inițiale ale evoluției, asociat interdicției și implicit inițierii, zeiței grecești Artemis, „poate fi monstru sau victimă, sacrificator sau jertfă”. Jung îl consideră simbol al aspectului periculos al inconștientului, al inconștientului chthonian, legat de puterile subpământene, aude tot, prin intermediul pământului. Ghearele și labele sale au rol protector iar spiritul ușii, la unele populații, apare îmbrăcat într-o piele de urs. Are capacitatea de a opri durerile și de a vindeca.

Costel Cioancă³ vorbește despre „experiența participantă a acestui animal la toate aspectele unei vieți imaginare și/sau mitice”, antropomorfizările ursului, relațiile sexuale și/sau maritale dintre om și fiară etc.), dar și determinările concret-istorice care au putut duce la o asemenea „conviețuire” inter-regn”. Mitologic, este asociat cu zeița Artemis/Diana, însoțitoarea căreia, nimfa Callisto, este transformată într-o ursoaică de către Junona, fiindcă îi nascuse lui Jupiter (Zeus) un copil, pe Arcaș⁴. În Atena⁵, fetele tinere performau dansuri ale ursului în onoarea zeiței Artemis, îmbrăcate în haine de culoarea șofranului, care imitau blana ursului. Li se spunea ursoaice, ar Artemis, stăpâna animalelor, s-a înfuriat pe locuitorii din Atica atunci când aceștia au ucis un urs sacru⁶. Jennifer Larson subliniază că dansul ursului ar fi reprezentat un rit de inițiere puberală, care le pregătea pe fete pentru următoarea etapă a vieții lor. Când Callisto își întâlnește fiul aflat la vânătoare, Zeus/Jupiter îi transformă în constelații, Ursa Mare și Ursa Mică, având particularitatea că se învârt în jurul Polului Nord⁷. Chiar Paris ar fi fost crescut de o ursoaică înainte de a fi găsit de păstori⁸. Pe lângă acestea, ursul/ursoaica mai apare și în relații între regnuri, în urma cărora se nasc fii excepționali ca forță și curaj. Mituri asociate ursului apar în toată Europa unde, în Evul mediu timpuriu, ursul era considerat regele animalelor⁹, pentru a deveni, la sfârșitul perioadei medievale un animal de circ.

În mitologia românească referirile la urs sunt multiple. Romulus Vulcănescu¹⁰ subliniază natura totemică a acestuia, legăturile acestuia cu cultul lui Zalmoxis, care ar fi purtat pe umăr o piele de urs, participant la cosmogonie, fiindcă stâlpii pământului ar sta pe spinarea unui urs mitic. „Animal sfânt”, potrivit credințelor, ursul apare în biserici, intră doar în case curate. Părul lui are proprietăți terapeutice, iar dinții sunt folosiți ca amulete. Poate vindeca durerile de șale și, protejează gospodăria, dacă i se țin sărbătorile. Romulus Vulcănescu mai vorbește despre caracterul augural și propiatoriu, asociat morții

³ Cioancă, Costel, „Prolegomene la un bestiar mitologic al basmului fantastic românesc. (I) Ursul, https://www.academia.edu/30643964/PROLEGOMENE_LA_UN_BESTIAR_MITOLOGIC_AL_BASMULUI_FANTASTIC_ROM%C3%82NESC_I_URSUL_PROLEGOMENA_IN_THE_FANTASTIC_ROMANIAN_MYTHOLOGICAL_BESTIARY_I_THE_BEAR.

⁴ Ovidiu, „Metamorfoze”, https://www.academia.edu/44843659/Ovidiu_Metamorfoze_Prelucrare_dup%C4%83_Publius_Ovidius_Naso_Metamorfoze_2017, p. 42-43

⁵ Dowden, Ken, „Olympian Gods, Olympian Pantheon”, în „A Companion to Greek Religion” (Daniel Odgen, editor), Blackwell Publishing, 2007, p. 51.

⁶ Larson, Jennifer, „Ancient Greek Cults. A Guide”, Routledge, New York, 2007, p. 101.

⁷ Dowden, op.cit. p. 55.

⁸ Rank, Otto, „Mitul nașterii eroului”, editura Herald, București, 2012, p. 35.

⁹ Pastoureau, Michel, „Ursul. Istoria unui rege decăzut” (traducere de Em. Galaicu-Păun), Chișinău, Editura Cartier, 2007, apud Cioancă, op.cit.

¹⁰ Vulcănescu, Romulus, „Mitologie română”, Editura Academiei RSR, București, 1987, p. 501

și renașterii naturii, al colindelor de Anul Nou, când colindătorii sunt mascați în urși. Vulcănescu diferențiază însă jocul mascaților, ca act ceremonial și dansul urșilor dresați ursari, care, pentru cercetător, nu este decât un spectacol de bălci. În acest context ar trebui pusă și informația oferită de Ion Ghinoiu¹¹, conform căreia măștile de urs ar „întâmpina sufletele dezorientate ale morților”, fiindcă orice om are „un urs cu care se aseamnă la fire”¹².

Observând poziția ambivalentă a ursului, între „consacrare și derizoriu”¹³, Mihai Coman crede că prestigiul ursului vine din „strania și neliniștitoare sa asemănare cu omul”, din relația de echivalență dintre om și animal, căci, insistă Mihai Coman, citând exemple de la Ovidiu Bârlea, omul s-ar fi născut din urs și invers, căci ursul poate răpi femeile oamenilor. De asemenea, autorul menționat mai observă că ursul este asociat unei „mitologii a naturii”, căci sărbătorile ursului se conjugă cu „momentele de cumpănă” ale naturii, iar animalul „reglează și determină ritmurile naturii și cosmosului”, element observat și de Rene Guenon, prin „apropierea stabilită (...) între urs și lumină”¹⁴.

Elena Niculiță-Voronca¹⁵ menționează o serie de legende și credințe populare legate de urs, acestea trădând ambivalența mitului: un morar ar fi vrut să îl sperie pe Dumnezeu îmbrăcat într-o piele de urs, fiind transformat în urs; ursul ar fi asemănător omului, lipsindu-i doar focul sau demult, oamenii erau ca urșii, dar Dumnezeu i-a schimbat lăsându-le ceva păr, de unde informatorul trage concluzia că ursul e om.

Ca „păzitor al vremii”¹⁶ îl descrie și Andrei Oișteanu, adăugând însă că ursul poate fi și „stăpân al cerului”, „duh al rodniciei”, animal totemic numit Bătrânul, Bunicul, Stăpânul, Marele Unchi de populațiile siberiene, altaice sau din America de Nord, unde șamanii purtând măști de urs „practicau ritualuri curative”, iar Otilia Ursachi¹⁷ îl caracterizează drept „făptură hibridă, la granița dintre uman și animal”, având, în basme, „chipul tănuit al mirelui”. Într-o carte anterioară¹⁸, autorul vorbește și despre sacrificarea ursului și masa rituală asociată acestui sacrificiu, animalul având (e drept rar) și funcție psihopompă.

În literatura română, ursul apare în diferite ipostaze care justifică ambivalența mitului: în basme precum „Povestea lui Harap Alb”, ursul simbolizează casta războinicilor¹⁹, iar pielea de urs pe care o va purta Harap Alb în Grădina Ursului îl apropie de cultul zalmoxian. Motivul apare și în alte basme: „Copiii văduvului și iepurele, vulpea, lupul și ursul”, „Jupân Rănică Vulpoiul”, „Dănilă Prepeleac” etc.

¹¹ Ghinoiu, Ion, „Mică enciclopedie de tradiții românești”, Agora, 2008, p. 318.

¹² Ghinoiu, Ion, „Dicționar de mitologie română”, Univers Enciclopedic Gold, București, 2013, p. 293.

¹³ Coman, Mihai, „Mitologie populară românească”, Editura Minerva, București, 1986, p. 174

¹⁴ Guenon, Rene, „Simboluri ale științei sacre”, editura Humanitas, București, 2008, p. 199

¹⁵ Niculiță – Voronca, „Elena, Datinile și credințele poporului român așezate în ordine mitologică”, Editura Saeculum, Iași, 1998, vol. I, p. 178.

¹⁶ Oișteanu, Andrei, „Grădina de dincolo. Zoosophia. Comentarii mitologice”, editura Polirom, București, 2012, p. 33.

¹⁷ Ursachi, Otilia, „Chipul tănuit în basmele populare europene”, Philologica Jassyensia, Anul XI, Nr. 1 (21), 2015, p. 267-276.

¹⁸ Oișteanu, Andrei, „Motive și semnificații mito- simbolice în cultura tradițională românească”, Editura Minerva, București, 1989, p. 151 – 153.

¹⁹ Lovinescu, Vasile, „Creangă și creanga de aur”, editura Cartea Românească, București, 1989.

La Dimitrie Cantemir²⁰, Ursul este unul dintre cei pe care îi mituiește Corbul pentru a susține alegerea ca epitrop a Struțocămilei. Este lacom, trăsătură care apare și în basmul lui Alexandru Odobescu²¹, „Jupân Rănică Vulpoiul”, unde banul Martin Ursul uită de sarcina de a aduce vulpea la Leonilă, când aceasta îi propune să treacă pe lângă un stup de albine, unde ar putea găsi miere. Lacom și naiv se dovedește și în „Ursul păcălit de vulpe”, unde ursul stă toată noaptea cu coada în apa care îngheață, ca să prindă pește, rămânând astfel fără coadă. Ipostaza ezoterică a ursului apare la Mihail Sadoveanu: în romanul „Frații Jderi”, pe Manole Păr Negru îl calcă ursul, ca să îl scape de durerile de spate, un alt personaj Nicola Ursake, din „Ochi de urs” este copleșit de privirea ursului, părând că identifică tot ce i se întâmplă cu ea, ca într-o identificare dincolo de uman, altul, Petrică, din „Ursul” este convins că ursului îi este frică de mama sa pentru că a atacat o junincă a familiei. Ipostaza ursului furios, stihial apare și la Vasile Voiculescu, unde solomonarul Berevoi pune în scenă un întreg ritual menit să trezească Arhitaurul, cel care ar putea învinge fiara. În „Dănilă Prepeleac” ursul mânios îl învinge, la trântă, pe dracul care îl provocase pe erou. Exemplele ar putea continua, ele relevând complexitatea mitului, în ipostaze precum ursul stihial, ursul – simbol al castei războinicilor, ursul terapeutic, dar și ursul care își transgresează regnul.

Literatura pentru copii conservă și vehiculează mituri populare, fie într-o citire literală, fie în lectură nuanțată care ascunde coordonate ontologice diverse și semnificative. Simbolurile animaliere, cu funcție arhetipală apar nu doar în basme, ci și în texte de autor, de la „Moby Dick”(Herman Melville), la „Colț Alb” (Jack London) sau „Chemarea străbunilor” (Jack London), „Vântul prin sălcii” (Kenneth Grahame) sau „Culoarea magiei”, „Copilul minune”, „Uluiitorul Maurice și rozătoarele lui educate” (Terry Pratchett), exemplele putând continua. Animalele sunt, în general, antropomorfizate, ca în basm sau ca în miturile asociate figurilor totemice, cu valențe șamanice sau inițiatice. Textul matricial fiind basmul, pe lângă ipostazele din acest tip de narațiune, textele didactice propun ursul stihial de care se tem cei doi prieteni din textul lui Anton Pann²², ursul – tovarăș, într-un basm al lui Petre Ispirescu²³, ursul – metaforă a eroului salvator în textul lui Vladimir Colin²⁴. Dincolo de dimensiunea didactică a unora dintre texte, ipostazele ursului în literatura pentru copii sunt fie ezoterică (în basme), fie degradată, în care ursul este lipsit de puterile sale originare, naiv și lacom, în fapt, o recuperare antinomică a mitologiei complexe a ursului.

Cartea lui Cezar Petrescu, „Fram, ursul polar” propune o viziune nuanțată a mitului ursului, în care metafora animalieră se conjugă cu o mitologie difuză pe care animalul o poartă în sine și cu sine. Cartea, care începe cu spectacolul de circ, în care Fram nu își poate face numărul, apoi două planuri propun două povești: povestea întoarcerii lui Fram la Polul Nord, respectiv, povestea inițierii culturale a lui Petruș, băiatul care citește cărțile

²⁰ Cantemir, Dimitrie, „Istoria ieroglifică”, Editura Minerva, București, 1983.

²¹ Odobescu, Alexandru, „Basme”, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, 1908, p. 3-18.

²² Pann, Anton, „Doi prieteni”, http://e-povesti.ro/poezii/doi_prieteni/.

²³ Ispirescu, Petre, „Copiii văduvului, și iepurele, vulpea, lupul și ursul”, în „Basmele românilor”, Editura Cartier, Chișinău, p. 354.

²⁴ Colin, Vladimir, „Povestea ursului cafeniu”, http://e-povesti.ro/povesti/povestea_ursului_cafeniu/.

din biblioteca bunicului Lilicăi. Ambele au în centru două forme de evadare din timp, potrivit lui Mircea Eliade²⁵, spectacolul, prin circul Struțki, respectiv, lectura, prin Petruș care citește cărți despre călătoriile la Polul Nord și viața urșilor polari. În primul caz, Fram primește conotația de stăpân al timpului, prin crearea breșei în timp, în context spectacular. În cazul lui Petruș, băiatul aspiră nu doar la evadarea din timp, ci și la ipostaza de stăpân al timpului, prin identificarea cu ursul, căci băiatul îi face o statuie de zăpadă ursului Fram, gest divinătoriu, amintind de artefactele primitive. De altfel, călătoriile celor două personaje sunt antitetice, nu doar pentru că una este fizică, iar cealaltă lectorală, ci și pentru că una se proiectează în spațiul original, în timp ce a doua vizează un traseu inițiativ viitor, chiar dacă spațiul fizic este același.

Aparent, povestea lui Fram stă sub semnul unei dimensiuni etice: ursoaica, mama lui Fram, a fost ucisă de eschimoși, pentru blană și carne, iar puiul ei a fost vândut unor marinari pentru câteva legături de tutun. Lars, marinarul care îl cumpără, îl hrănește, apoi îl vinde pe bătură circului. Timp de șapte ani, Fram este vedeta circului, după care se îmbolnăvește de dorul locurilor natale și, cu ajutorul unui fost vânător de urși, ajuns autor de cărți despre urși, se întoarce la Polul Nord. Nu se poate adapta nici aici, fiindcă nu are abilitățile necesare supraviețuirii în sălbăticie: nu poate vâna foci, fiindcă împărțise menajeria cu ele, nu poate omorî urși, fiindcă învățase, la circ, să fie blând. De altfel, el reușește să alunge toate animalele sălbatice fioroase care îl atacă executând mișcări din spectacolul de circ, sperându-i pe opozanți. Totuși, când puiul de urs pe care îl salvează după moartea ursoaicei începe să îi imite mișcărilor, îl părăsește, ca să nu devină, ca el, un urs-paiață. În cele din urmă, se imbarcă pe un vapor pentru a se întoarce în lumea umană.

Traseul lui Fram dinspre sălbăciea polului către umanitate parcurge câteva ipostaze semnificative pentru mitul ursului: cea stihială, în care puiul de urs trăiește sub semnul nopții polare, în afara timpului; în cea de-a doua ipostază, Fram, consonant cu natura, descoperă ziua solară, ciclurile cosmice, vânătoria. Intervenția umană inversează însă raportul dintre vânat și vânător, mama lui Fram fiind ucisă, iar puiul, capturat. Din acest moment, Fram devine ursul naiv, greoi, lipsit de instinctualitatea animalului crescut în libertate, pierzând conotațiile originare a căror specificitate îl despărțea de istorie. Odată intrat în lumea oamenilor, Fram cade și el în istorie, căci după șapte ani devine inutil. Ipostaza de animal greoi, naiv, care poate fi ușor păcălit, precum cele din „Jupân Rănică vulpoiul” sau „Ursul păcălit de vulpe”, se conjugă cu o alta, cea a ursului care joacă la bâlciuri sau târguri. Căci Fram a ajuns animal de circ, însă, dacă în cazul urșilor care joacă, dansul ar putea să mai păstreze conotații ritualice, la circ, ursul este în plin haos: niciuna dintre trăsăturile stihiale ale animalelor nu mai manifestă într-o arcă degenerată a lui Noe, incapabilă să salveze lumea, circul fiind un „eșantion falsificat de existență”²⁶. Întoarcerea lui Fram la Polul Nord mobilizează o sumă de mituri și structuri arhetipale, dar și motive specifice literaturii pentru copii. Fram este, în primul rând orfanul care își caută familia. Da, mama sa este moartă și o știe, însă își dorește întoarcerea la familia lui de urși polari, regăsirea acestora echivalând cu regăsirea

²⁵ Eliade, Mircea, „Mituri, vise și mistere”, Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 28.

²⁶ Bodiștean, Florica, „Literatura pentru copii și tineret dincolo de story”, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj – Napoca, 2007, p. 287

timpului original și a paradisului pierdut. Mitul paradiziac implică are și alte filiații: nașterea lui Fram în lunga noapte polară trage după sine umbra cosmogoniei, la care personajul are acces în vis, întoarcerea în spațiul original echivalează cu recuperarea timpului. Traseul lui Fram este așadar un traseu inițiativ, în care ursul ar trebui să își recupereze animalitatea stihială primară, pe care o pierduse în lumea umană. În acest context, visul privind noaptea cosmogonică îl transformă într-un martor al nașterii cosmice, aurora boreală părănd a i se supune puiului de urs. Explozia ulterioară se conjugă cu nașterea apelor sub sloiuri, a vântului, a munților, echivalând cu cele patru stihii, căci lumina, descrisă ca „o flacăra mare pâlpâind pe cer”, completează structura cuaternară a lumii. Întoarcerea lui Fram presupune nu doar refacerea animalității stihiale pierdute în lumea umană, ci și refacerea ordinii naturale a lumii. Lumea cercului, cu măștile și instinctele ei pierdute este în convență cu o ordine naaturală „tulburată”, ceea ce „duce la nefericire și moarte”²⁷, căci masca se confundă cu chipul, adevărul sacru pierzându-se.

Întoarcerea lui Fram în spațiul primordial pune în circulație un alt mit, cu semnificație ontologică: mitul labirintului, căci după ce poposește pe insula pe care îl lasă vaporul, ursul se mută de pe un sloi pe altul, revine uneori în locul inițial, ca să ajungă în peștera care devine centrul care ar trebui să îl valideze pe ursul polar, căci statutul său hibrid – de animal care se comportă omeneste implică alegeri și căutări ale autenticității. În lumea ghețurilor veșnice, Fram ar trebui să se comporte ca un urs polar, vânând pentru obținerea hranei, luptându-se pe viață și pe moarte cu animalele concurente. În realitate, Fram nu poate omorî focile pentru că a căpătat comportament uman, blândețea și inapetența sa pentru luptă punându-l în situații dificile la întâlnirile cu alți urși polari. El scapă cu viață, fără a-și ucide adversarii, executând salturi de cerc. Corelat cu semantica labirintului, dansul ritualic²⁸, în text, ansamblul de mișcări pe care îl face Fram pentru a se încălzi, apoi pentru a scăpa de adversari trimite la semnificațiile primordiale ale invocării: „Sări peste cap înainte și îndărăt, în salt mortal. Se făcut ghem și se rostogoli de-a dura. Își trecu picioarele de dindărăt după ceafă și merse numai pe picioarele dinainte”²⁹.

În raport cu lumea oamenilor, Fram se ocultează, amintind de Zalmoxis, se retrage inițiativ în peșteră, unde practică o asceză sui generis, motivată în text de imposibilitatea de a vâna foci, într-un spațiu în care timpul nu mai curge (se menționează, în text, că în absența lumii umane, Fram nu mai are măsura timpului, ca la cerc). Interesant este că personajul nu coboară în peșteră, așa cum face Zalmoxis, ci urcă în acest spațiu, amintind de închinarea în locuri înalte. Indiferent cum o face, ieșirea din peșteră este „o experiență susceptibilă de a întemeia un nou mod de existență”³⁰. Călătoriile ulterioare validează această nouă existență a lui Fram, căci după ce îl părăsește pe Zgăibărici are loc o primă întoarcere în lumea oamenilor, echivalentă cu o primă epifanie, când se întâlnește cu Nanuc. Copilul îl privește ca pe un urs vrăjit și se așteaptă ca Fram să îi transforme armele de jucărie în arme adevărate. Chiar dacă eșuează în acest sens, Fram rămâne fermecat prin

²⁷ Bodiștean, op. cit., p.286

²⁸ Andreica, Oana, „Arhetipul labirintului. Semnificație și metamorfoză.

http://edituramediamusica.ro/LM_MP_ARTICLES/LM%20XXX-1_01.pdf

²⁹ Petrescu, Cezar, „Fram, ursul polar”, Editura Tineretului, București, 1968, p. 71.

³⁰ Eliade, Mircea, „De la Zalmoxis la Genghis Han”, Humanitas, București, 1995, p. 37.

capacitatea sa de a intra în dialog cu omul, ceea ce, în cele din urmă, îl va duce pe vasul care urmează să părăsească Polul Nord. Eroul își împlinește menirea, aceea de a recrea lumea și pe sine, pentru a-și redefini destinul într-o Arcă degenerată a lui Noe, pe care o învestește, prin actul epifaniei, cu semnificații regeneratoare.

Nu în ultimul rând, Fram se revendică de la mitul eroului, atât prin caracterul excepțional, prin natura sa excentrică, prin capacitatea de a lupta cu răul, dar și prin vocația de salvator pe care o manifestă. Ca personaj de circ este vedeta cea mai așteptată, cu un spectacol perfect, totdeauna lăsat la sfârșitul reprezentației; faptul că nu trebuie să i se încuie cușca sau că este prietenos cu copii, cărora le împarte bomboane atunci când primește prea multe, toate trăsăturile umane care îl configurează ca un bunic în preajma nepoților validează excentricitatea personajului care, la Polul Nord, salvează un pui de urs polar, eliberează alții, pregătindu-se pentru salvarea lumii. Călătoria inițiatică, reclusiunea și asceza îl validează ca erou salvator, martor și participant cosmogonie.

Se poate obiecta că toate observațiile de mai sus vizează un personaj animal, în contextul în care acestea ar trebui atribuite unei ființe umane. Fram este însă profund uman prin blândețea, iubirea de copii, incapacitatea de a face rău, dar, mai ales, prin imposibilitatea de a-și regăsi animalitatea stihială. Fiindcă, deși inițial pare că se regăsește, ca animal, în cele din urmă, animalitatea sa se estompează, natura umană începând să prevaleze. Călătoria inițiatică ar fi trebuit să îi permită regăsirea acesteia, însă Fram devine mai uman decât la plecare, dezvăluindu-și astfel natura sa ascunsă, în care, personaj hibrid la început, devine profund uman, în final, consolidându-și trăsăturile de erou al literaturii pentru copii, care transmite, dincolo de cuvinte, semnificații și sensuri profunde ale existenței umane.

Existența, în cel de-al doilea plan, a unui personaj care se identifică cu Fram confirmă specificul eroic al personajului animal. Petruș este fascinat de Fram, caută cărți despre urși polari și călătorii la Polul Nord. El parcurge un traseu de inițiere culturală, cu ajutorul bunicului Lilicăi, care îi împrumută câteva cărți care îi stârnesc interesul. După spectacolul ratat al lui Fram, lectura câtorva cărți și povestirea acestora, Petruș tinde să devină ipostaza umană a lui Fram, în dorul lui după nemărginirea pustie de gheață nordică. Băiatul este un copil sănătos, de care nu se prinde răceala, gerul pare să nu îl supere, ba chiar dorește să facă un urs polar de zăpadă. Identificarea culturală cu ursul este forma de recuperare a unei ordini pierdute odată cu ieșirea lui Fram din spațiul securizant al Polului Nord.

Traseul pe care îl parcurge Petruș este opus celui al lui Fram: în timp ce ursul se întoarce la origini, în spațiul paradiziac, redescoperind peștera și insula, Petruș se proiectează pe sine în ipostaza de explorator la pol. Lecturile sale, forme de ieșire din timpul istoric, au o componentă ritualică: ele implică întâlnirea cu bunicul Lilicăi, alter ego al lui Fram, profesor, deci ghid inițiatic, bunic, deci înțelept. În acest traseu, construirea ursului de zăpadă are conotații divinatorii, implicând prezența manifestă a animalului, identificarea cu acesta și traseul recuperator. Jurnalul pe care îl citește este semnificativ în măsura în care el permite și identificarea cu exploratorul Nansen, a cărui navă, Fram, dăduse numele animalului de circ. Însemnările lui Nansen aduc în discuție un alt mit cu semnificația întemeierii: vânătoarea. Nansen și Johansen vânează urși albi, înstăpânindu-

se în lumea polară, Petruș asumându-și, prin lectură, o a doua conotație a eroului, aceea de întemeiere, implicând orientarea într-un spațiu necunoscut, context în care animalul devine călăuză³¹. Identificându-se cu Fram, ca erou, și cu Nansen, ca fondator, Petruș își proiectează vocația și își descoperă personalitatea.

Într-un scenariu de basm, Fram parcurge un traseu al cărui scop este refacerea ordinii lumii. El pleacă pe acel „celălalt tărâm” al basmului, trece printr-o serie de probe, validându-și calitățile, în scopul întoarcerii în lumea umană, pe care trebuie să o recupereze în ceea ce are aceasta profund. Gestul eliberării puilor de urs sugerează tocmai această refacere a ordinii lumii, în care ursul își păstrează dimensiunea animalică, omul rămânându-i străin. Erou salvator, Fram are însă nevoie de un alter ego uman, în persoana lui Petruș pentru a-și îndeplini funcția. Băiatul își asumă statutul, citind despre călătorii la poli și urși polari, vânători de urși și exploratori, luând în serios călătoria spirituală și vocația explorării. Cartea vorbește deci despre vocație și salvare, despre ocultare și inițiere, despre credințe totemice și lumea modernă a cărei salvare impune atât respectarea celui alt, dar și stabilirea unor limite fundamentale pentru supraviețuirea fiecăruia dintre actorii de pe scena cosmică.

Bibliografie

- Andreica, Oana, „Arhetipul labirintului. Semnificație și metamorfoză”.
http://edituramediamusica.ro/LM_MP_ARTICLES/LM%20XXX-1_01.pdf.
 Bodiștean, Florica, „Literatura pentru copii și tineret dincolo de story”, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj – Napoca, 2007.
 Cantemir, Dimitrie, „Istoria ieroglică”, Editura Minerva, București, 1983.
 Chevalier, Jean, Gheerbrandt, Alain, „Dicționar de simboluri”, Editura Artemis, București, 1995.
 Cioancă, Costel, „Prolegomene la un bestiar mitologic al basmului fantastic românesc. (I) Ursul”,
https://www.academia.edu/30643964/PROLEGOMENE_LA_UN_BESTIAR_MITOLOGIC_AL_BASMULUI_FANTASTIC_ROM%C3%82NESC_I_URSUL_PROLEGOMENA_IN_THE_FANTASTIC_ROMANIAN_MYTHOLOGICAL_BESTIARY_I_THE_BEAR.
 Colin, Vladimir, „Povestea ursului cafeniu”, http://e-povesti.ro/povesti/povestea_ursului_cafeniu/
 Coman, Mihai, „Mitologie populară românească”, Editura Minerva, București, 1986.
 Dowden, Ken, „Olympian Gods, Olympian Pantheon”, în „A Companion to Greek Religion” (Daniel Odgen, editor), Blackwell Publishing, 2007.
 Eliade, Mircea, „De la Zalmoxis la Genghis Han”, Humanitas, București, 1995.
 Eliade, Mircea, „Mituri, vise și simboluri”, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
 Ghinoiu, Ion, „Mică enciclopedie de tradiții românești”, Agora, 2008.
 Ghinoiu, Ion, „Dicționar de mitologie română”, Univers Enciclopedic Gold, București, 2013.
 Guenon, Rene, „Simboluri ale științei sacre”, editura Humanitas, București, 2008.
 Ispirescu, Petre, „Copiii văduvului, și iepurele, vulpea, lupul și ursul”, în „Basmele românilor”, Editura Cartier, Chișinău, 2018.
 Larson, Jennifer, „Ancient Greek Cults. A Guide”, Routledge, New York, 2007.
 Lovinescu, Vasile, „Creangă și creanga de aur”, editura Cartea Românească, București, 1989.
 Odobescu, Alexandru, „Basme”, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, 1908.
 Oișteanu, Andrei, „Motive și semnificații mito- simbolice în cultura tradițională românească”, Editura Minerva, București, 1989.

³¹ Eliade, Mircea, op.cit., p. 144.

- Oișteanu, Andrei, „Grădina de dincolo. Zoosophia. Comentarii mitologice”, editura Polirom, București, 2012.
- Ovidiu, „Metamorfoze”,
https://www.academia.edu/44843659/Ovidiu_Metamorfoze_Prelucrare_dup%C4%83_Publius_Ovidius_Naso_Metamorfoze_2017.
- Pann, Anton, „Doi prieteni”, http://e-povesti.ro/poezii/doi_prieteni/.
- Pastoureau, Michel, „Ursul. Istoria unui rege decăzut” (traducere de Em. Galaicu-Păun), Editura Cartier, Chișinău, 2007.
- Petrescu, Cezar, „Fram, ursul polar”, Editura Tineretului, București, 1968.
- Rank, Otto, „Mitul nașterii eroului”, Editura Herald, București, 2012.
- Ursachi, Otilia, „Chipui tănuit în basmele populare europene”, Philologica Jassyensia, Anul XI, Nr. 1 (21), 2015.
- Niculiță – Voronca, „Elena, Datinile și credințele poporului român așezate în ordine mitologică”, Editura Saeculum, Iași, 1998.
- Vulcănescu, Romulus, „Mitologie română”, Editura Academiei RSR, București, 1987.

HOW COMMUNICATION PATTERNS IN DENTAL PRACTICE HAVE BEEN RE-SHAPED IN THE AFTERMATH OF THE PANDEMIC

Laura Ioana LEON

Assoc. Prof. PhD., University of Medicine and Pharmacy “Grigore T. Popa”
Iași

Abstract: The importance of doctor-patient communication has been well established in healthcare settings. However, the COVID-19 pandemic might have brought some new challenges to the doctor-patient communication and relationship by and large. Besides the fact that, at least for a while, in the beginning of the pandemic, the communication process took place mostly in the online medium, the whole new context has added new challenges to the doctor-patient interaction. Patients have become more anxious and nervous before a consultation and therefore the whole communication process had to be reshaped. This paper is going to address some of the major issues that have been brought by the COVID-19 pandemic, especially in terms of developing the doctor-patient communication and the actual building of the relationship. The level of patients' anxiety has increased and the doctors' communication skills had to be rethought in order to respond to the patients' present-day needs. This mainly has in view trying to find ways to reduce patients' anxiety, the tendency to transfer the communication process in the online medium, and overcoming all the barriers that might affect the doctor-patient dialogue in the long run.

Keywords: communication skills, healthcare settings, doctor-patient interaction, online communication, communication during pandemic.

Communication skills are a basic part of the medical students' training, therefore, once the pandemic began and brought about all the changes in every field of activity, it was expected that the traditional patterns of communication in healthcare settings to be re-formulated so as to respond to the necessities and challenges of telemedicine. Though many healthcare professionals and patients in their turn had been reluctant to the idea before the pandemic, once the outbreak of COVID-19 was declared, people had to let go of all the misconceptions and try to adapt themselves to something they had never experienced before. The focus of the paper will not be, however, on the way in which both healthcare professionals and patients managed to communicate during the pandemic, but rather to the way in which the pandemic has changed the way in which we behave and communicate in healthcare settings, restricting our discussion around the area of dental practice, due to the specific of the didactic activity that implies work with 1st and 2nd year students in Dental Medicine at the “Grigore T. Popa” University of Medicine and Pharmacy in Iași. As foreign language teachers, in the attempt to adapt and update our courses, we paid attention to the whole phenomenon of changing the communication patterns, talked to healthcare professionals in the field and drew some conclusions meant to improve the dental students' interdisciplinary skills in their foreign language classes. It is hard to believe that in the near future we are going to experience something similar to what happened in the first lockdown that took place between March and May, 2020 (and it was not as though our students had not been familiarized with the idea of telemedicine and what was involved in the process of online communication), so we preferred to

concentrate on something that was to be experienced once the pandemic was over, the challenges both the dentist and the patient were to experience in the attempt to re-adapt to a world that had undergone so many changes. Though one can hardly say that dentists were not affected, from various points of view, by everything that happened during the pandemic, this paper is going to emphasize some of the issues the patients have encountered as a result of the pandemic and the way in which dentists should re-think the way in which they should approach their patients.

It is true that in throughout the whole doctor-patient encounter it is the duty of the doctor to pay attention to the way in which the communication process is conducted. The dentist's behavior and whole ability to manage the communication process are determinant in the way in which the patient is going to respond and eventually cope with the treatment. Thus, for a large category of patients the outcomes of the pandemic meant the coming back of the apprehension (due to several factors starting from degree of alienation they had gone through in the months of isolation and the loss of trust and apparition of fear, anxiety and apprehension) so, basically, dentists encountered more stressed patients who were, most of the times, unable to express their fears. Some other patients, who started to feel a degree of comfort while communicating with their dentists online, found it hard to come back to the dental office, preferring the same pattern of communication that was obviously no longer the solution. Therefore two important steps had to be taken. On the one hand it was about re-establishing the patient's trust (obviously, one of the major reasons for which dental clinics were closed during the pandemic was the high risk in transmitting that things are not only back to normal, but, as an outcome of the pandemic, there is even a better care now for everything that implies both the healthcare professionals and patients' safety. Dental medicine was among the top branches of the medical field that suffered as a result of the pandemic requirements. It is a simple explanation for that, "Among medical practitioners, dentists and dental staff have an increased risk of being infected with airborne pathogens such as SARS-CoV-2 because they are always exposed to droplets and aerosols produced during specific treatment procedures. Transmission may occur due to the inhalation of droplets and aerosols from an infected individual or by direct contact with mucous membranes, oral fluids and contaminated instruments or surfaces" (Goriuc 2022). On the other hand, dentists had to found new ways to approach the apprehended patient, new techniques to communicate and implicitly to facilitate communication.

In order to make the patient get rid of all the anxiety and fear around the idea of becoming sick because of the exposure in the dental office, the best idea for the dentist was to try to encourage the face-to-face interaction (another challenge for the above-mentioned category of patients who found it rather easy and more comfortable to maintain an online type of relationship, overlooking the danger of ending up with more severe problems in their oral cavity) when they were to communicate with their patients, giving useful and relevant information to them. Being carefully informed, patients had to become aware of the fact that risks were no longer there and that the good care of their oral hygiene should come back to the former rhythm with the regular check-ups and visits in the dental office. Likewise, the dentist's positive attitude and understanding. Maybe

another good tip that could be taken into consideration is to meet the patient in the office, not carry out all this conversation with the patient seated on the dental chair. In this manner patients would not feel the pressure of decision making and would have the time to process the information delivered by the dentist. Of course there are some disadvantages, in the long run, of such practices that would require more time and energy from the dentist, as they are time consuming. However, in order to get rid of any possibility of the dentist to become frustrated in his / her turn, this should be considered as part of the process of coming back to normal. If such attempt are not successful after a first trial, patients may meet other trained personnel, in other meetings, or dentists could consider other ways of informing the patient, such as keeping touch with him / her, via the electronic communication (on a mutually agreed platform where communication would be possible) and regularly send informative booklets or media (pictures, short videos) about the safety of the dental practice after the pandemic.

The other problem, related to the way in which communication should be re-established, though not less complex, may actually require more time and energy from the dentist. And, while it may not be solved right away, it may require a more permanent change for the dentist who may be likely to encounter a different type of patient (with a slightly different psychology that may have been affected by what we all had been through during the pandemic) in the next coming years. It is one of the very reasons for which we thought it would be worth bring into discussion such matters with our students so as to prepare them for the new challenges in the communication pattern in the dental office. As we said in the beginning, how the communication process develops depends on the ability of the dentist to manage a good relationship. However what our students should understand is that, in order to achieve these, there are no new skills involved. There will be just more empathy, patience and availability needed to address the issues. Obviously, listening to the patient, with all their issues, worries and expectations and ensuring the correct understanding of the new context are the key ingredients in re-establishing a good relationship with the patient. If the dentist will be available to carefully discuss some issues with the patient, they will have the opportunity to discover some problems that the patient may not be aware of, therefore asking the right question, listening effectively and provide all the information in a clear and coherent manner are also important elements in the doctor-patient encounter. In the beginning patients may find it hard to talk, so the dentist's job is to ensure the facilitation of communication by asking the right amount of questions, probably a combination of open and closed questions (*"What were your experiences during the pandemic?"*, *"How are you getting on now?"*, *Have you been feeling anxious today?"*). The *why*-questions should be avoided as they do sound judgmental and they may add to the patient's anxiety. In their review of the most effective communication skills in dental practice, Vesela Aleksandrova (2016), mentioning theories given by Harter (2004) and Elwyn (2003), state: "In a partnership model, the information flows in both directions. Making a decision is being influenced by: important medical details; the value system of the patient; his lifestyle and his needs; his everyday life. All aspects of the treatment are discussed with the patient and he participates in the medical decision-making process, bearing part of the responsibility. Initially the model of partnership was introduced in the

treatment of chronic diseases and of diseases with different alternatives for treatment, all evidence-based. The goal is that both individuals become actively involved in the decision-making process, based not only on medical information, but also tailored to the individual characteristics of the patient. The roles of the doctor and the patient in the partnership model are determined by their mutual work and the parity of both parties. In the English literature, this is called “equipoise” or “balanced solution”. On the one hand, this balance relates to the different but equal treatments of a disease” (Aleksandrova 2016). For that, however, the dentist should be there to listen, being able, at the same time to pick up cues and pay attention to any nonverbal aspects of the communication (gestures, facial expression and postures).

Along with all these, doctors should not forget that they should also be able to motivate the patient. Describing effective ways to communicate with the patient in the dental practice, Vesela Aleksandrova and others mention Snag-Cohen’s contribution to the description of the patient’s motivation. The authors note that “any health intervention including oral hygiene instructions should be based on scientific evidence and contain two components – inform about the risk and motivate the patient” (Aleksandrova 2016). Going further, the authors equal motivation with compliance: “Motivation does not mean the patient following blindly any advice of his dentist, but rather suggests an interaction between the two for an ideal treatment, which includes not missing appointments; following the instructions for oral hygiene; taking certain methods of treatment and others. A well-motivated patient has a better compliance, is presumably in good health due to better treatment outcome; patient and dentist are satisfied with the treatment; loyalty to the dentist increases” (Aleksandrova 2016). Compliance ensures a successful treatment and undoubtedly the patient’s satisfaction. The patient will be willing to come back to the dentist’s office.

Finding ways to constantly keep in touch with patients, offering help whenever they need should be a dentist’s preoccupation. Obviously when this requires work and energy outside the dental office, the dentist who will afford hiring a team to be involved in this course of action will probably have lots of benefits. This course of action mainly refers to the ways in which dental practice may use what the pandemic has brought in our lives. After all, some of the things we learned and practiced, noticing their benefits, should not be overlooked. On the contrary they should be looked at from the new standpoint so that both the dentist and the patient may have something to gain. This is the essential idea of Monica Wu’s account of the things that we learned in dental practice, in times of crisis: “In today’s society, the ability to gather and review online information is becoming more accessible than ever. Dental practices must optimize all forms of communication: verbal, nonverbal and written to transmit their message and gain favorable public perception. COVID-19 still brings extreme uncertainty into our future. Strategic communication to manage public perception of dental practices can be critical in helping a practice survive and flourish as our future still unfurls” (Wu 2021). What Wu wants to emphasize is that dentists should have an online presence. That was something they had done before the pandemic as well. But whatever the online presence referred to before the pandemic, does not necessarily fulfill the present-day needs of the patients. In other words, we have to be able to select

those details that proved their effectiveness throughout the pandemic and go on using them, adapting them to the new context we are in: “Creating an online presence is an approach that can improve a dental office’s interaction with the public. It is one of the first contact methods for new potential patients, and existing patients use it to stay connected. With today’s standards, an online business listing can be almost as important as a business storefront. The online audience wants reliable, consistent and relevant information about a business that will provide them with the services they are searching for. In a moment’s time, an online user can easily form an opinion about the business and decide if it is the right choice for them. Optimize communication and user experience starting with your practice website, online directory and business listing updates” (Wu 2021). Besides mentioning how important it is to inform patients about the way in which safety protocols have changed – “updates like these on a practice’s business listing and website help to clarify the most current information about your dental practice” (Wu 2021), Wu also stresses upon the idea of not neglecting people with disabilities: “When it comes to accessibility, some dental practices may forget to optimize their website for users with disabilities. These users may have a wide range of disabilities such as loss of mobility, blindness and deafness that affect their use of your dental practice’s online content. To remove barriers for these users, improved web accessibility needs to be considered. This allows communication to a wider range of users who may be potential patients of your dental practice” (Wu 2021).

In this whole picture let us not forget the experience of the dentists themselves during the pandemic. Dentists are humans as well, so they all had their own response to the challenges of the pandemic. Obviously the difference between them and the patients is that they are the informed healthcare professionals that may perceive things from a different perspective and, consequently, can act in a more responsible and rational way: “Since COVID-19 is primarily spread through droplets and aerosols, it could reasonably be assumed that dentistry might be among the professions with the highest mortality rate. However, when the number of deaths was examined in England and Wales between March and December 2020, there was no evidence of a higher mortality rate among dentists caused by COVID-19. This led to the conclusion that the low infection rate of dentists might be due to the rigorous safety protocols implemented” (Goriuc 2022). For some other dentists, the pandemic really meant an experience of rediscovering the importance of honest bonding and friendly communication with the patient. That was the case of Barry Oulton who describes his experience as a dentist throughout the pandemic: “Nurturing and developing relationships with our patients will not only serve them, it will come back to serve us and our teams tenfold. I have developed relationships with my patients using a simple yet effective way of gaining their trust and respect. Since this, I have had a non-stop stream of recommendations and referrals. This has meant I have not needed to spend any money on external marketing for 13 years. The patient journey that we have developed has ensured that the constant stream of new patients has continued, despite the pandemic, and that our financial position goes from strength to strength. Dental professionals must realise how important it is to build rapport and learn advanced communication skills alongside their clinical skills. Cultivating one’s understanding of communication and how others

process information not only serves your patient base at a deeper level, it also increases team and customer satisfaction, resulting in increased profits” (Oulton 2021).

To conclude, when talking about communication skills with dental students, we now have to make reference to the way in which the pandemic re-shaped the whole communication patterns. Of course, we do not have to give up the old techniques and theories, but we have to understand that going through such a unique experience has to have a meaning, to become a lesson out of which we should draw some conclusions. It is hard to say that people have been impacted in a positive way by the pandemic, as most of its effects have been negative. Nonetheless we should be able to transform a negative experience into a positive one by learning what can be improved in dental practice as in all aspects of our lives, for that matter, In dental practice, communication skills have played a major role in overcoming all the negative effects of the pandemic. By means of good communication skills, dentists managed to inform patients about what has happened and also by means of effective communication skills they manage to bring the patient’s trust again in the dental services. Online communication and the dentist’s online presence have proved their effectiveness and this is probably the sector that has to be kept and improved from now on in order to offer better services. Online communication is easy, patients can easily reach their doctors, nonetheless, since we have overcome all the fear and the anxiety of the pandemic, dentists should encourage their patients to come back to the dental offices for their regular check-ups, while, under normal circumstances and peaceful times, the online medium should be kept for informative purposes only.

BIBLIOGRAPHY

- Aleksandrova, Vesela & Maria Stoykova and Nina Musurlieva (2016). **Communication skills in dental practice: a review**. *Stoma-Edu J* (2016) 3 (1-2). Art. 9.
- Elwyn G (2003) & Edwards A, Britten N. **What information do patients need about medicines? “Doing prescribing”: how doctors can be more effective**. *BMJ*. 2003;327(7419):864-867 apud Aleksandrova, Vesela & Maria Stoykova and Nina Musurlieva (2016). **Communication skills in dental practice: a review**. *Stoma-Edu J* (2016) 3 (1-2). Art. 9.
- Goriuc, Ancuța, Darius Sandu, Monica Tatarciuc & Ionuț Lucian (2022). **The impact of the Covid-19 pandemic on dentistry and dental education: a narrative review** in *Int J Environ Public Health*, 19 (5): 2537. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8909967/>.
- Härter M (2004). Shared decision making--from the point of view of patients, physicians and health politics is set in place. *Z Arztl Fortbild Qualitatssich*. 2004;98 (2) :89-92 apud Aleksandrova, Vesela & Maria Stoykova and Nina Musurlieva (2016). **Communication skills in dental practice: a review**. *Stoma-Edu J* (2016) 3 (1-2). Art. 9.
- Oulton, Barry (2021). **Communication and connection during post COVID-19**. <https://dentistry.co.uk/2021/03/10/communication-and-connection-patients/>.
- Sgan-Cohen HD (2008). **Oral hygiene improvement: a pragmatic approach based upon risk and motivation levels**. *BMC Oral Health*. 2008: 8-31 apud Aleksandrova, Vesela & Maria Stoykova and Nina Musurlieva (2016). **Communication skills in dental practice: a review**. *Stoma-Edu J* (2016) 3 (1-2). Art. 9.
- Wu, Monica (2021) & others. **Strategic communication for dental practices in times of crisis**. <https://sccds.org/strategic-communication-for-dental-practices-in-times-of-crisis/>.

THE RELATIONSHIP BETWEEN EMOTIONAL INTELLIGENCE AND COMMUNICATION STYLE IN CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL REQUIREMENTS

CIOBANU Adriana, Assoc. Prof., PhD,
„Ion Creangă” University of Chişinău, Moldova
PÎRVAN Mariana, lecturer
„Ion Creangă” University of Chişinău, Moldova

Abstract: The need to communicate is a necessity of the human being to exchange information with his peers. It sets in motion a dynamic, verbal and non-verbal process, allowing people to become accessible to each other, to manage to share feelings, opinions, experiences and information, thus highlighting the relationship between emotional intelligence and communication. Blocked by their own emotions, children with special educational needs encounter great difficulties in communication and school adaptation. The change in the living environment of the child with special educational requirements influences the somatic and mental state of the child, children cannot know all the diversity of human experience, thus many of the social and personal resources remain inaccessible to them. Through this article we want to elucidate intelligence as a complex system of operations that conditions the general way of approaching and solving the most diverse situations and problematic tasks in which the child with special educational requirements finds himself.

Keywords: emotional intelligence, style, communication, special educational requirements, relationship

Termenul de „intelență” provine de la latinescul *Intelligere*, care înseamnă a relaționa, a organiza sau de la *Interlegere*, care presupune stabilirea de relații între relații.

„Intelența înseamnă a înțelege, a inventa” Jean Piaget.

Termenul „intelență emoțională” a fost formulat pentru prima dată într-o teză de doctorat, în SUA, în 1985. Wayne Leon Payne considera că intelența emoțională este o abilitate care implică o relaționare creativă cu stare de teamă, durere și dorință [8, p.139]. Apoi acest termen de „intelență emoțională” a fost folosit pentru prima dată într-un articol din anul 1990 de către psihologii, Peter Salovey și John Mayer.

Intelența emoțională cuprinde ca elemente esențiale: înțelegerea mai bună a propriilor emoții, gestionarea eficientă a emoțiilor și creșterea calității vieții, înțelegerea mai bună a celor din jur și un confort ridicat în relațiile interumane, precum și crearea de relații mai bune la toate nivelele cu cei din jur și creșterea productivității, odată cu îmbunătățirea imaginii personale.

Conform cercetarilor statistice, competența emoțională este de două ori mai importantă decât abilitățile tehnice sau intelectuale.

Dezvoltarea intelenței emoționale reprezintă înțelegerea și gestionarea emoțiilor pentru a crea relații armonioase cu cei din jur. În școală, intelența emoțională ridicată este cheia consilierii de succes. Printre beneficiile creșterii gradului de intelență emoțională se numără: performanțele crescute, motivația îmbunătățită, inovația sporită, creșterea încrederii în sine, managementul eficient și confortul în munca de echipă [13].

Dezvoltarea inteligenței emoționale presupune o schimbare pozitivă a comportamentului și atitudinii copilului față de sine și față de mediul, iar acest lucru este esențial pentru o comunicare eficientă la nivel emoțional cu cei din jur, receptând și transmițând atât latura rațională, cât și cea afectivă a unui mesaj. Orice comunicare este însoțită de latura afectivă, orice emoție tinde să fie exprimată.

Astfel, prin prezentul articol vom aborda o problemă care nu poate fi deloc neglijată, cea a dezvoltării inteligenței emoționale în relație cu stilul de comunicare la copiii cu cerințe educaționale speciale integrați. Omul este o ființă sensibilă la orice tip de dezechilibru, de aceea părinții sunt primii „învățători” a căror rol nu poate fi neglijat de chiar ei înșiși, în caz contrar apar diverse tulburări și fenomene sociale cu care mai apoi este greu de lucrat. La fel și comunicarea care este un factor-cheie în formarea identității, una dintre principalele activități umane, orientate spre autocunoaștere și autoapreciere prin intermediul altor persoane. Potrivit afirmației lui L.S. Vîgotskii [12, p.414], „dezvoltarea psihicului uman are loc numai în activitatea comună și prin comunicare”.

Exprimarea consecventă a afectivității față de copil stă la baza educației eficiente. Nu contează dacă ea variază ca formă de exprimare în funcție de timp și spațiu. Ceea ce contează este că întotdeauna copilul să se simtă iubit. Elevul, materia primă a procesului de educație și învățământ, nu mai poate fi abordat ca un acumulator și generator de cunoaștere/cunoștințe, ci ca o ființă ale cărei nevoi trebuiesc reconsiderate, revalorizate, astfel încât să fie posibilă adaptarea acestuia în societatea de astăzi, atât de marcată de perisabilitatea informației, dar mai ales în societatea de mâine, pe care încercăm să o întrezărim.

Calitatea vieții depinde de felul în care învățăm să lucrăm cu emoțiile. Inteligența emoțională este un instrument neprețuit până la urmă în procesul educațional, care afectează formarea funcțiilor psihice superioare, iar stările emoționale negative, nemulțumirea cronică, conduc la adoptarea unui stil de comunicare pasiv sau agresiv astfel, scăzând procesul de adaptare dar și, a performanțelor școlare.

Blocați de propriile emoții copiii cu cerințe educaționale speciale întâmpină mari dificultăți la adaptarea școlară. Schimbarea mediului de viață al copilului cu cerințe educaționale speciale influențează starea somatică și psihică a copilului, copiii nu pot cunoaște toată diversitatea experienței umane, astfel multe dintre resursele sociale și personale rămân inaccesibile pentru ei.

Promotorii activi ai inteligenței emoționale sunt J.Steven, Stein și Howard, E. Book, (2000, 2003), care definesc inteligența emoțională drept set de aptitudini ce permite persoanei să se descurce într-o lume complexă.

Pentru analiza acestei teme, am făcut apel la remarcabila afirmație a profesorului român Ioan Neacșu: „... procesul de învățământ este prin excelență emoționalitate”, [7] precum și la concluzia lui Marlein (1963) conform căreia: „Ar fi o eroare să credem că putem rezerva familiei educația afectivă, iar școlii asimilarea cunoștințelor. Deoarece școala trebuie să joace un rol primordial în viața morală a societății, ea trebuie să-l învețe pe copil să distingă în mod adecvat între dreptate.

Comunicarea copilului cu ceilalți semeni ai săi, de tip intramodal, este împregnată de încărcătura socio-afectivă specifică relațiilor interumane. Acest gen de comunicare

este forma cea mai evoluată spiritual a schimbărilor ce se petrec în sfera socială. Distorsiunile comunicării determină perturbările în relațiile cu ceilalți și în relația cu natura (obiectele, stările fenomenelor).

Problema dezvoltării abilităților de comunicare și înțelegerii emoționale este abordată intens în cercetările de ultimă oră ale specialiștilor din diferite arii geografice (G. R. Adams, M. D. Berzonsky, T. Bradberry, St. Briers, M. Chabot, D. Chabot, G. Corcos, G. D'Ambra, P. Ekman, M. J. Elias, A. Faber, N. Favez, D. Favre, B. S. Friedlander, B. Gendron, T. Gouin-Dăcarie, S. Hein, A. R. Hochschild, L. Lafortune, F. Mendeuse, A. Mehrabian, M. Mikolajczak, C. R. Rogers, N. Rousseau, S. J. Stein, S. E. Tobias, etc.). În Republica Moldova s-au înregistrat cercetări ale emoționalității umane de către savanții autohtoni Iu. Baxan, O. Coroi, N. Silistraru, C. Perjan, E. Losfi, A. Verdeș, etc.

După cum am menționat mai sus sintagma inteligența emoțională a fost folosită pentru prima dată în 1990 de psihologii Peter Slovey de la Harvard University și John Mayer de la University of New Hampshire. A fost folosită pentru a descrie trăsăturile emoționale care par să fie importante pentru a avea succes. Printre acestea se numără [6, p.25]:

- Empatia;
- Exprimarea și înțelegerea sentimentelor;
- Controlarea temperamentului;
- Independența
- Adaptabilitatea; capacitatea de a se face plăcut;
- Rezolvarea problemelor interpersonale;
- Perseverența;
- Atitudinea prietenoasă;
- Amabilitatea;
- Respectul.

Cercetătorul D. Wechsler, autorul setului de teste standartizate pentru inteligență, a remarcat că adaptarea individului la mediul în care trăiește realizează atât elementele cognitive, cât și prin cele non-cognitive. Aspectele non-cognitive ale inteligenței includ factori de ordin afectiv, personal și social, fiind esențiale pentru reușita în viață a individului [8, p.139].

Prin articolul dat dorim să elucidăm inteligența ca sistem complex de operații care condiționează modul general de abordare și soluționare a celor mai diverse situații și sarcini problematice în care se găsește copilul cu cerințe educaționale speciale, avem în vedere operații și abilități, cum ar fi: adaptarea la situații noi, deducția și generalizarea, corelarea și integrarea într-un tot unitar al părților relativ disperate, consecințele și anticiparea deznodământului, compararea rapidă a variantelor acționate și reținerea celei optime, rezolvarea corectă și ușoară a unor probleme cu grade crescânde de dificultate.

J. Piaget, prin psihologia genetică promovată, confirmă punctul de vedere al inteligenței ca aptitudine generală cu o anume bază nativă. Adaptarea constă din echilibrarea dintre asimilarea informațională la schemele preexistente și acomodarea sau restructurarea impusă de noile informații ce nu se potrivesc perfect cu vechile scheme. Echilibrarea pe care J. Piaget o identifica cu inteligența se produce precumpănitor în baza

acomodărilor, a restructurărilor sau reorganizărilor mentale. Măsura inteligenței este echivalentă cu rata acomodărilor ce permit o bună înțelegere și rezolvare de probleme. Dacă asimilarea este superficială, iar acomodarea (prin prelucrarea informațiilor) nu se produce decât lent și insuficient, atunci și echilibrarea inteligentă este insuficientă.

Rezolvarea de probleme nu poate avea loc în afara comunicării sau felul de a comunica ne ajută să rezolvăm probleme, să luăm anumite decizii, de aceea comunicarea este primul element spiritual al omului în procesul socializării sale. Este elementul central care leagă omenirea.

În urmă cu peste patruzeci de ani, Franck E.X. Dance (1970) (apud, Chelcea, Ivan, Chelcea, 2005) enumera nu mai puțin de treisprezece sensuri ce pot fi asociate termenului de comunicare [2, p.13]:

- schimb verbal de gânduri sau idei;
- proces prin care noi înțelegem pe alții și alternativ, ne străduim să fim înțeleși de ei;
- interacțiune (chiar la nivel biologic);
- proces care ia naștere din nevoia de a reduce incertitudinea, de a acționa efectiv și de a apăra sau întări eul;
- proces de transmitere a informațiilor, ideilor, emoțiilor sau priceperilor prin folosirea simbolurilor (cuvinte, imagini, figuri, diagrame etc.);
- transfer, schimb, transmitere sau împărtășire;
- proces care unește părțile discontinue ale lumii vii;
- proces care face comun mai multora ceea ce este monopol al unuia sau al unora;
- totalitatea mijloacelor de transmitere a mesajelor militare, a ordinelor etc. (telefon, telegraf, radio, curieri);
- proces de îndreptare a atenției către o altă persoană în scopul reproducerii ideilor;
- răspuns discriminatoriu (sau constant) al unui organism la un stimul;
- transmitere a informației (care constă din stimuli constanți) de la o sursă la un receptor;
- proces prin care o sursă transmite un mesaj către un receptor cu intenția de a-i influența comportamentele.

Nevoia de a comunica este o necesitate a ființei umane de a schimba informații cu semenii săi. Ea pune în mișcare un proces dinamic, verbal și nonverbal, permițând persoanelor să se facă accesibile una alteia, să reușească să pună în comun sentimentele, opiniile, experiențele și informațiile [9, p.9].

Prin această definiție, autori au evidențiat relația dintre inteligența emoțională și comunicare.

Peter Salovey și John Mayer (1990, 1993) consideră că inteligența emoțională implică [8, p.140]:

- Abilitatea de a percepe cât mai corect emoțiile și de ale exprima;
- Abilitatea de a accede sau genera sentimente atunci când ele facilitează gândirea;
- Abilitatea de a cunoaște și înțelege emoțiile și de a le regulariza pentru a promova dezvoltarea emoțională și intelectuală.

Această definiție, a celor doi autori au evidențiat intercondiționările pozitive între emoție și gândire.

În cadrul celei de a doua versiune de tratare a inteligenței emoționale se află studiile, realizate de-a lungul a 25 de ani, de Reuven Bar-On. În 1992, Reuven Bar-On, doctor la Universitatea din Tel Aviv, a stabilit și el componentele inteligenței emoționale pe care le grupează în felul următor [8, p.140]: aspectul intrapersonal, aspectul interpersonal, adaptabilitate, controlul stresului, dispoziția generală.

A treia mare direcție în abordarea inteligenței emoțional este reprezentată de Daniel Goleman (1995). Daniel Goleman a urmat facultatea de psihologie la Harvard fiind preocupat de studiul creierului, creativității și comportamentului. Este și ziarist la New York Times, ceea ce l-a condus spre o extindere a înțelesului conceptului de inteligență și la popularizarea acestuia în reviste fără profil științific [8, p.141].

De cele mai multe ori, când se vorbește despre inteligență, se face referire la inteligența mentală (IQ). La începutul anilor 90, a apărut și conceptul de inteligență emoțională (EQ). Daniel Goleman a apărut acest concept, susținând că la locul de muncă nu mai este suficient să dispui doar de inteligență mentală. Este nevoie de capacitatea de a dirija propria stare emoțională, pentru a fi echilibrat și în contact cu sentimentele interioare, înțelegând propriile imbolduri și priorități, dar și înțelegând punctul de vedere al celorlalți oameni, anticipând modul în care s-ar putea să reacționeze la propunerile făcute. Daniel Goleman spune că trebuie să căutăm și să utilizăm orice metodă care poate scoate ceea ce este mai bun în ceilalți oameni. Să aibă conștiință de sine, să fie puternic motivați, capabili de autoreglare, să-i poată motiva pe cei din jur, să fie capabili de empatie, să aibă complexe abilități sociale - iată câteva condiții ale succesului, prin prisma inteligenței afective.

Inteligența emoțională este alcătuită din cinci componente sau domenii de aptitudini:

- autoreglarea - capacitatea de a dirija și a controla propria stare emoțională;
- conștiința de sine - capacitatea de a cunoaște și de a înțelege propriile sentimente;
- motivația - orientarea sentimentelor pentru a atinge anumite scopuri;
- empatia - identificarea și descifrarea sentimentelor celorlalți;
- abilități sociale - capacitatea de a stabili relații cu ceilalți și de a-i influența.

După ce a ajuns la maturitate, nimeni nu se așteaptă să devină mai inteligent, deși experiența ne poate ajuta să utilizăm mai eficient calitățile mentale naturale. Este valabilă această remarcă și pentru EQ. Omul poate să învețe să-și rânduiască simțămintele interioare, astfel încât să folosească deprinderile importante într-un mod constructiv, stabilind legături pozitive cu ceilalți, mai plăcute, mai productive. Astfel poate deveni o persoană mai bună, mai completă și mai împlinită. A învăța pe altul să învețe înseamnă a ști tu mai întâi (Bertolt Brecht).

Prin spusele și faptele părinților, prin intermediul modelelor pe care le oferă, de stăpânire și de manifestare a emoțiilor. Pregătirea emoțională a copiilor începe încă din leagăn. Crescând, și lecțiile emoționale se modifică. Impactul părinților apți din punct de vedere emoțional asupra copiilor cu sau fără cerințe speciale/dizabilități este uriaș: copiii sunt mai sociabili, mai afectuoși, au mai puține probleme de comportament, sunt mai

atenți, se concentrează mai ușor, învață mai eficient. Elemente ale inteligenței emoționale apar în primii ani de viață, această capacitate continuând să se formeze de-a lungul școlarității. Abilitățile emoționale pe care le dobândesc se bazează pe cele formate în primii ani și sunt baza fundamentală a învățării, fiindcă reușita la școală a copilului depinde de înclinațiile emoționale și sociale: siguranța de sine, interesul, stăpânirea impulsurilor greșite, capacitatea de a aștepta, de a urma o indicație, de a solicita ajutorul. Ca elemente - cheie ale capacității de a ști cum să înveți se consideră: încrederea, curiozitatea, intenția, controlul de sine, implicarea alături de ceilalți, capacitatea de a comunica, precum și cooperarea.

Și empatia, componentă importantă a EQ, definită mai simplu ca talentul de a ști ce simt ceilalți, își are rădăcinile situate în prima copilărie. Imitând ceea ce vede, copiii își dezvoltă un repertoriu empatic reactiv. Această capacitate de a te pune în locul altcuiva ne face să respectăm anumite principii morale, cu alte cuvinte, moralitatea își are rădăcinile în empatie. Există dovezi potrivit cărora nivelul de empatie al oamenilor corespunde cu judecățile lor morale.

Lipsa capacităților empatică poate face ca și cei străluciți din punct de vedere intelectual să eșueze în relațiile interumane, dovedindu-se aroganți, insensibili, insuportabili.

La 6-7 ani copilul începe să posede mult mai multe modalități de a-și controla reacțiile emoționale decât la vârstele anterioare. În același timp, pot apărea conduite simulative și evazioniste. Dezvoltarea empatiei reprezintă cea mai importantă achiziție a perioadei. J. P. Guilford (1959) înțelegea prin empatie acea abilitate de recunoaștere a dispozițiilor sufletești ale altei persoane, în timp ce A. Koestler (1964) o considera sursa înțelegerii modului cum alții gândesc și ființează. Autorul roman S. Marcus (1971) o concepea ca pe un fenomen psihic care apare mai cu seamă în cadrul relațiilor interpersonale și prin care o persoană dovedește înțelegere și cunoaștere a altei persoane [11, p.352].

M. L. Hoffman a descris 4 etape în evoluția acesteia: „empatia globală”, nediferențiată până la vârsta de 1 an, copilul nedeosebind emoțiile sale de ale celui alt; apoi, „empatia egocentrică”, în care copilul diferențiază emoțiile proprii de ale altui copil, dar găsește soluții egocentrice pentru celălalt; apoi apare empatia propriu-zisă, oferind un tip de sprijin în acord cu nevoile celui alt (6-7 ani); cu puțin înainte de intrarea în adolescență, copilul începe să prezinte empatie nu doar față de o emoție prezentă, ci și față de situația generală a celui alt [5, p.281].

Potrivit lui F. Verza dezvoltarea afectivității umane în ontogeneză, prezintă unele oscilații, perioadelor de stabilitate emoțională urmându-le perioade de instabilitate, sau chiar crize emoționale. În privința dezvoltării afectivității există perioade de receptivitate optimă. Afectivitatea nu poate fi redusă la elementele sale primare, înăscute, ea constituie o realitate înalt evolutivă, parcurgând o succesiune de stadii: de la simplu, la complex, de la difuz la diferențiat, de la inferior la superior. Afectivitatea se înscrie pe traiectoria acelorași transformări evolutive de ordin calitativ ca și celelalte componente ale sistemului psihic cu care se află în relație permanentă. Și nu doar că se găsește în

interacțiune cu celelalte componente ale sistemului psihic, dar se și realizează în cadrul acestei interacțiuni [11, p.352].

În cadrul relației afective - procese cognitive primare, afectivitatea, datorită excitării simpaticului, face să crească sensibilitatea unor analizatori. Invers, simpla percepere a anumitor însușiri ale obiectelor, poate să producă stări emoționale dintre cele mai diverse. După J. Bowlby, sensibilitatea ființelor umane la atitudinile emoționale (tonul vocii, gestică, expresii faciale) ale celor din jur este mai mare în raport cu orice alt stimul [1, p.255].

În cadrul relației afectivitate - gândire, gândirea este influențată pozitiv de anumite trăiri afective, în special de cele stenice, de intensitate medie. Dar, dacă intensitatea emoției devine însă prea mare, se produce o dezorganizare temporară a gândirii. Dacă emoțiile resimțite de subiect, au un caracter depresiv, poate apărea la nivelul gândirii, o încetinire a succesiunii ideatice, bradipsihie [10, p.558]. Sau invers, spre exemplu, frica și gândirea irațională se găsesc într-un cerc vicios. După I. Holdevici (2005) un gând intruziv poate genera îngrijorare, iar aceasta, la rândul ei, gânduri negative care determină îngrijorare pentru îngrijorare, sau altfel spus, îngrijorare de tip doi [4, p.592].

Herbert (1825) sublinia faptul că emoțiile nu pot exista în afara actelor intelectuale. J. Piaget considera, la rândul său, cele două dimensiuni ca fiind inseparabile. În plus, după marele savant, afectivitatea reprezintă o resursă energetică pentru inteligență [11, p.352].

Golse (1989) considera că, potrivit teoriei freudiene, în starea de regresie afectivă a copilului, acesta regresează și intelectual, în timp ce potrivit teoriei piagetiene, evoluția copilului este ireversibilă [3, p.253].

În viziunea M. Roco, gândirea este facilitată de către emoții, cele din urmă, acordând întâietate gândirii prin focalizarea atenției pe informațiile relevante. Deși la începutul vieții emoțiile se justifică în principal prin asigurarea supraviețuirii, cu timpul, afectivitatea începe să își pună amprenta asupra gândirii, individul capătând o anumită capacitate de a genera emoții, care înlesnesc gândirea și luarea deciziilor. O anumită stare emoțională poate determina o anumită viziune asupra unei situații [8].

Creatorul teoriei inteligențelor multiple, Howard Gardner, considera că cea mai importantă contribuție și unica pe care educația o poate aduce la dezvoltarea copilului este să îl ajute să se îndrepte spre un domeniu în care talentele sale să fie cât mai în favoarea lui, în care să fie mulțumit și competent. Dezvoltând profilul competențelor firești ale copilului, punând accent pe punctele lui tari, încercând să-l ajute în punctele slabe, școala ar trebui să folosească starea pozitivă a copiilor pentru a-i determina să învețe la disciplinele preferate. Stăpânirea unui talent se poate face de la sine, pe măsură ce elevul este atras în activitățile care îi plac. Pasiunea inițială poate deveni sămânța ce va încolți bogat mai târziu, ducând la performanțe de cel mai înalt nivel.

Uneori, deși au aceleași capacități intelectuale, elevii obțin performanțe diferite. Aptitudinile emoționale (perseverența, entuziasmul, motivația puternică, zelul) sunt cele care constituie diferența capitală și care pot fi dobândite și îmbunătățite din copilărie. Descoperirile despre arhitectura emoțională a creierului, datele neurologice sugerează că există o adevărată fereastră de oportunități pentru formarea obiceiurilor emoționale ale copiilor. Nu un coeficient de inteligență ridicat oferă garanția succesului în viață, ci mai

mult inteligența interpersonală (cea care presupune: cunoașterea emoțiilor personale, gestionarea emoțiilor, motivarea de sine, recunoașterea emoțiilor în ceilalți, manevrarea situațiilor).

Inteligența emoțională este capacitatea noastră înăscută de a simți, folosi, înțelege, exprima, identifica, învăța, explica și de a ne controla emoțiile. Încă de mici, învățăm să facem față propriilor noastre emoții și ale celor din jur.

Odată cu apariția conceptului de inteligență emoțională sufletul și-a recăpătat locul binemeritat în cercetările psihologilor. Până în acel moment, psihologia cognitivă susținea că IQ, coeficientul inteligenței raționale, academice, este principalul factor care determină succesul și reușita. Totuși, studiile făcute pe mai multe persoane care aveau un IQ ridicat au dovedit că singură, inteligența mentală a individului nu putea să-i asigure reușita profesională și nici fericirea din viața de zi cu zi. S-a ajuns astfel la concluzia că modul în care ne gestionăm sentimentele și emoțiile ne poate asigura succesul pe care ni-l dorim. Din fericire și spre deosebire de IQ, care este un dat cu care venim și care cu greu se modifică în timpul vieții, inteligența emoțională se poate îmbunătăți la orice vârstă și de către oricine. Întotdeauna vom putea spera că vom avea succes și vom putea să fim fericiți [14].

Pentru consilierea eficientă sunt necesare o serie de abilități care aparțin inteligenței emoționale, și anume: observarea emoțiilor, capacitatea de a simți emoțiile și empatia, capacitatea de a sesiza ce anume transmit emoțiile și urmărirea evoluției emoțiilor. Modalitatea de măsurare a inteligenței emoționale este prin intermediul scalelor EQ. Sunt trasate paralele între scalele IQ și EQ, pentru a răspunde la întrebarea de ce unele persoane cu IQ crescut au performanțe scăzute și din ce motiv există persoane slab pregătite cu performanțe ridicate. IQ măsoară baza informațională individuală a unei persoane – memorie, vocabular, coordonare vizuală și motorie.

EQ (inteligența emoțională) se referă la domeniul intrapersonal, domeniul interpersonal, domeniul adaptabilității, domeniul controlării stresului și domeniul stării generale, fiecare cu componentele sale, după cum urmează [15]:

domeniul intrapersonal (capacitatea de auto-cunoaștere și auto-control): conștiința emoțională de sine (capacitatea persoanei de a recunoaște cum se simte într-un anumit fel, și impactul comportamentului său asupra altor persoane), caracterul asertiv (asertivitatea), independența (capacitatea de auto-control și autodirecționare), respectul de sine (cunoașterea punctelor forte și a celor vulnerabile, stima de sine), împlinirea de sine (recunoașterea propriului potențial).

domeniul interpersonal (capacitatea de a interacționa și colabora cu alte persoane): empatia, responsabilitatea socială, relațiile interpersonale (aptitudinea de a construi și menține relații).

domeniul adaptabilității: testarea realității (capacitatea persoanei de a vedea lucrurile așa cum sunt și nu cum și-ar dori să fie), flexibilitatea (adaptarea sentimentelor, gândurilor și acțiunilor pe măsura schimbării condițiilor, soluționarea problemelor).

domeniul controlării stresului: toleranța la stres, controlul impulsurilor.

domeniul stării generale: optimismul, fericirea.

Cultivarea inteligenței emoționale începe cu însușirea a trei principii majore [8, p.182]:

Recunoașterea faptului că aproape toți oamenii nu sunt în formă atunci când vine vorba de dragoste;

Există mai multe grade de sănătate, ținta cultivării inteligenței emoționale nu este numai de a ajuta un individ să se descurce și să-și rezolve problemele, ci și mai ales, de a-l sprijini în dezvoltarea unei anumite puteri emoționale, a creativității și a sentimentului de bucurie. Dezvoltarea inteligenței emoționale poate preveni conflicte nedorite la nivelul psihicului, cum ar fi divorțului sau creșterea copiilor unui cuplu departe de părinții lor din punct de vedere emoțional, în același mod în care exercițiile fizice ajută la evitarea problemelor de oboseală cronică, obezitate sau boală.

Inteligența emoțională nu este o stare la care un individ ajunge odată pentru totdeauna, la fel cum nici starea de maximă sănătate nu este ceva permanent. Inteligența cere un angajament permanent în privința dezvoltării și o evoluție personală continuă. Crize emoționale asociate cu evenimente inerente – eșecuri în carieră, boală, moartea părinților sau a celor dragi, copii care cresc și se mută să locuiască singuri. Cu toate acestea, fiecare dintre aceste evenimente reprezintă tipuri noi de provocare în menținerea comunicării interpersonale.

Cercetătorul T.B.Brazelton arată că felul cum învață un copil este în directă relație cu inteligența emoțională. Pentru a fi orientați spre succes personal trebuie îndeplinite următoarele condiții [8, p.181]:

Încrederea în sine – vizează puterea de a avea control asupra corpului și comportamentului în general, de a iniția, de a întreprinde și de a experimenta singur convingerea că are mai multe șanse de a reuși decât de a eșua în acțiunile pe care le desfășoară, certitudinea că adulții îl vor ajuta atunci când întâmpină dificultăți;

Curiozitatea – tendința de a avea o gândire pozitivă îndreptată spre lucruri pozitive, care îi fac plăcere;

Intenționalitatea – sentimentul competenței și eficienței, al capacității de a realiza scopurile propuse, de a amina satisfacerea imediată a trebuințelor;

Autocontrolul – abilitatea de a controla acțiunile proprii;

Capacitatea de a iniția și întreține relații – abilitatea de a te angaja în relații cu alții și de a-i înțelege;

Capacitatea de a comunica – dorința și abilitatea de a avea schimburi verbale, ideative, de a împărtăși emoțiile sale cu alții. Vizează încrederea în alții, plăcerea de a se angaja într-o relație, incluzând și adulții;

Cooperarea (conlucrarea) – abilitatea de a echilibra nevoile personale cu ale altora în activitatea în grup.

De reținut câteva idei despre inteligența emoțională.

Ajutați-vă copilul să-și dezvolte a înțelege nuanțele comunicării emoționale, învățându-l să decodifice limbajul nonverbal al emoțiilor;

Comunicarea emoțională include conștientizarea comportamentului nonverb al celorlalți (gesturi, limbajul trupului, expresii faciale, etc.), precum și a propriului mod de a

comunica nonverbal. Un lucru atât de simplu precum conștientizarea posturii pe care o are copilul, atunci când stă în bancă i-ar putea face pe profesori să aibă o părere mai bună despre el.

Comunicarea emoțiilor se realizează și prin modul în care oamenii vorbesc. Unii copii au nevoie de mai mult ajutor decât alții pentru a înțelege felul în care emoțiile sunt transmise prin voce, ritmul vorbirii etc. [6, p.316].

BIBLIOGRAPHY

BOWLBY, J. *Crearea și ruperea legăturilor afective*. București: Editura Trei, 2016. 256 p. ISBN: 978-606-719-763-1

CHELCEA, S., IVAN, L., CHELCEA, A. *Comunicarea non-verbală*. Ed. a 2-a, rev. - București: Comunicare, ro, 2008. 300 p. ISBN 978-973-711-160-9.

COSMOVICI, A. *Psihologie generală*. Iași: Editura Polirom, 2005. 254 p. ISBN 973-9248-27-6.

HOLDEVICI, I. *Psihoterapia cognitiv-comportamentală. Managementul stresului pentru un stil de viață optim*. București: Editura Științelor Medicale, 2005. 583 p. ISBN: 973-86571-1-3.

HOFFMAN, M. L. *Development of prosocial motivation empathy and guilt. The Development of Prosocial Behaviour*. Eisenberg ed., New York: Academic Press, 1982.

LAWRENCEA, E. SHAPIRO *Inteligența emoțională a copiilor. Jocuri și recomandări pentru un EQ ridicat*. Editura Polirom, Iași, 2012. 392 p. ISBN: 978-973-46-2881-0.

NEACȘU, I. *Introducere în psihologia educației și a dezvoltării*. Editura Polirom, Iași, 2010. ISBN: 9789734617982.

ROCO, M. *Creativitate și inteligența emoțională*. Editura Polirom, Iași, 2004. 248 p. ISBN: 973-681-630-3.

VIANU, T. *Dubla intenție a limbajului și problema stilului*. În: *Arta prozatorilor români*. București: Ed. Albatros, 1977.

ROȘCA, A. (red.). *Psihologie generală ediția a II-a*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1976. 559 p.

VERZA, E. *Tratat de logopedie*. București: Editura Pro Humanitate, II. 2009.

ВЫГОТСКИЙ, Л.С. *Мышление и речь*. Москва: Лабиринт, 1996.

КОН, И. *Мир эмоций*. Психология ранней юности. Москва, 1984.

<http://testedeinteligentaemotionala.blogspot.com/2009/02/tehnici-simple-pentru-dezvoltarea.html>

<https://www.slideshare.net/lauralucia13/3-inteligenta-emotionala-lb-romana>

MIRROR, MIRROR ON THE WALL, IN THE EU27, WHO'S LIVING WORST OF ALL?

Alina Georgeta AILINĂ

**3rd degree researcher, Ph.D., "Victor Slavescu" Financial and Monetary
Research Center, N.I.E.R., Romanian Academy**

Abstract: As we know, poverty and wealth are relative concepts, depending on the social, political, economic, cultural benchmarks of those who evaluate these states. However, in the objectives of sustainable development and in the policies and strategic programs of the EU, there are a series of indicators that can measure, in a relatively appropriate manner, the state of poverty or wealth of the population. Thus, the article does not aim to point fingers, it does not analyse the paradox of resources - the conflict between the wealth of resources and the poverty of the population, but rather tries to investigate why some states are unable to provide sufficient social protection compared to others at the level EU27. The pandemic crisis of COVID-19 seriously hit all the economies of the world, as well as the economies of the EU27, but some recovered faster, others more difficult, the social transposition of the recovery being practically non-existent within the social parameters in certain EU countries. Thus, the article tries to investigate why and proposes a series of solutions for fixing this state of affairs.

Keywords: living conditions, SDGs, macroeconomic evolutions, poverty, inflation

Introduction

According to Eurostat (2022, Key figures on Europe 2022, pp.27), in 2020, 21.5 % of the EU population or 94.4 million people were at risk of poverty or social exclusion, being at least in one of the situations: severely materially deprived; at risk of poverty after social transfers; or living in a household with very low work intensity. Thus, in 2020, according to Eurostat, 5.1 million people were simultaneously in all three unfavourable situations of above, and the most negative risk of social exclusion and poverty came from income poverty. Thus, along with the collapse of economic growth at the global and European level, the year 2020 also marked an increase in the phenomenon of poverty at the EU level, with several million more people being drawn into the trap of financial and material shortages, subject to the loss of jobs or the volatility of the labour market. Vulnerable social categories, young people, women and the elderly, as well as people with disabilities, were the most affected by the first and second round effects of the COVID-19 crisis.

The year 2021, although it marked a visible improvement in global and European economic growth, this aspect was rather transposed insufficiently in the evolution of the indicators of living conditions at the level of the EU27 countries.

In this sense, the article analyses, even if in a first phase a bit philosophical or literary the social effect of the pandemic, the depths of the link between economic developments and their social impact. Thus, starting from macroeconomic developments, the article investigates some indicators of living conditions at the EU27 level for the period 2019-2021, pointing out

the need, at least in certain EU countries, for a major reform of the social strategy, so that well-being when produces to be found in the standard of living.

Motivation, literature review and description of the problem

Although addressed in numerous studies and international reports, in various variants, facets and aspects, the poverty of the population and the indicators of living conditions captivate more and more new generations of researchers and public policy managers (UNDP, 1995.; Gupta et al, 1998; World Bank, 2001; Chambers, R., 1995; Semmler and Ofori, 2007; Quibria, 2002; McKay and Perge, 2013; Carvalho, Meier and Wang, 2016; Ferreira, Salvucci and Tarp, 2022 etc.). In this regard, it can be seen that despite public policies to reduce poverty and ameliorate its effects, the problems persist and produce dramatic effects in the short, medium and long term, not only on the population involved but also on the economic and social environment as a whole.

Discerning influences and solutions is difficult, especially since practically the pressure on the living conditions of the population comes on the one hand from the pandemic (including the public measures taken to limit the effects of the pandemic), from the war in Ukraine, but also due to overlapping energy transition crises (classic energy-renewable energy) and the damage caused by climate change.

Thus, some public surveys reflect these developments. For example, in Eurofound's E-survey (Eurofound, 2022) respondents reported struggling to make ends meet such difficulties in high numbers (48% in the EU-27), with difficulties to pay bills, especially utility bills (e.g. one-third of all respondents saying they were unable to pay). At the same time, the Eurofound survey reflected that the pandemic affected access to educational programs (36% of respondents for the EU-27), raising considerable problems for the unemployed (62% in the EU-27) and exacerbated health problems, fatigue and pessimism, reducing the general level of perception on well-being.

The pandemic has accumulated in addition to a series of social tensions and economic tensions, and, taking into consideration the war in Ukraine, inflation has increased spectacularly in the last analysis period. Thus, in the winter 2021-2022 Eurobarometer survey, 41% of respondents mentioned prices, inflation and cost of living as one of the most important issues facing their country, before health (32%) and the economic situation (19%). Also, numerous current works (e.g. Barnard, 2023; OECD, 2022; IMF, 2022; Schnabel, 2022; European Commission, 2022; Ari, 2022) emphasize the connection between inflation and the increase in the cost of living, against the background of the war in Ukraine, with a special reflection on the cost food and energy, thus putting pressure on public services and social categories with low incomes.

Thus, although many studies analyze the problem of poverty and living conditions, the questions are multifaceted and in a continuous redefinition. Thus, we can ask if are the causes of population poverty and poor living conditions economic, political, social, and cultural or rather monetary and fiscal. Can education change the fate of the poor? Is the labour market capable of redefining the social status and ensuring the well-being of employees, or are we only facing a relatively emancipated labour slavery? How much is negligence and

carelessness, how much is corruption, how much is faulty management of public policies, and especially social policies, we will try, at least partially, to discern in the lines below.

Methodology and data sources

The article seeks to analyse, for a relatively short period, 2019-2021/2022, the situation before and after the outbreak of the COVID 19 crisis in the world of some specific indicators of living conditions at the level of EU27 countries. Beyond the context indicators, such as the evolution of GDP and inflation, as well as the analysis of its components, the monitored indicators are: People at risk of poverty or social exclusion (%), Early leavers from education and training (%), Inability to face unexpected financial expenses (%) and Inability to afford paying for one week annual holiday away from home (%).

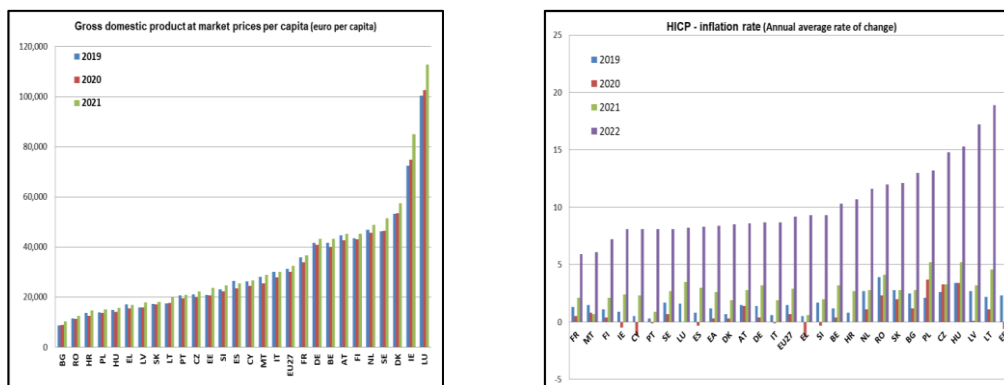
The article does not try to dramatize, but aims to bring to light a series of shortcomings of the cumbersome transposition of the benefits of economic growth at the level of some EU countries. Thus, it emphasizes as much as possible a series of solutions regarding a better reflection in living conditions of the positive developments of the economies at the time of boom as well as a corresponding decrease in the collapse of the standard of living when the economic cycle is not favourable.

Results

Looking at the evolution of GDP per inhabitant and the evolution of the inflation rate at the level of the EU countries, for the pre- and post-pandemic period 2019-2021/2022, we notice that the Central and Eastern European countries, led by Bulgaria and Romania, dominate the ranking of the countries with the lowest levels of GDP per capita, simultaneously with being above the EU27 average, alongside the Baltic countries, in terms of HICP inflation rate (see figure no. 1).

This aspect speaks of a double blow for the Central and Eastern European countries in terms of the well-being of the population: - a bad distribution of well-being at the internal level, within the national states, and between the EU states and - a substantial impact on incomes (some of the incomes being very low anyway) due to inflation.

Figure no. 1 – THE EVOLUTION OF GROSS DOMESTIC PRODUCT AND INFLATION RATE

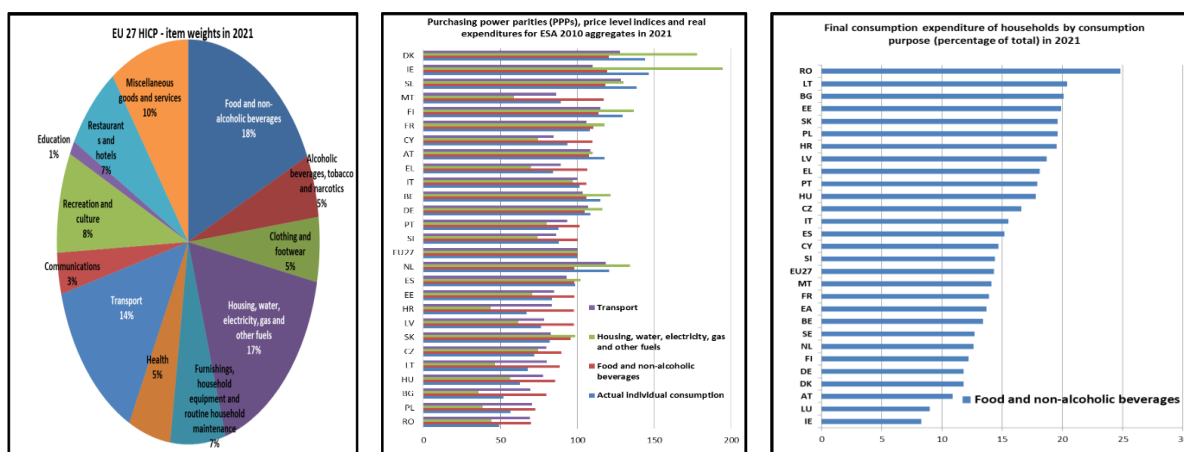
IN THE PERIOD 2019-2022 IN EU27

Source: Eurostat database; author's processing

The above aspects are also negatively potentiated by the structure of the population's final consumption expenses (see figure no.2). Thus, at the EU27 level, food products and those related to non-alcoholic beverages play an important role, especially in countries with the lowest levels of income per capita such as Central and Eastern European countries (ranking dominated by Romania, Lithuania and Bulgaria at the level of 2021).

If we also look at the price indices, knowing that the most important are the basic needs (food, household and transport), even if the Central and Eastern European countries do not dominate the ranking, nevertheless the price indices regarding food and non-alcoholic beverages, seem to have exploded in 2021 exactly for these countries. This says that sometimes exceeding the price indices for categories of needs such as those related to the household, gas, electricity, individual consumption and transport, food is rather the absolute primary need even in front of shelter needs, and that in the case of price increases it is the only one at which cannot be waived, and that it was targeted mainly in Central and Eastern European countries.

Figure no. 2 – THE EU27 HICP ITEM WEIGHTS, THE PRICE LEVEL INDICES AND THE FINAL CONSUMPTION EXPENDITURE BY CONSUMPTION PURPOSE OF HOUSEHOLDS IN 2021

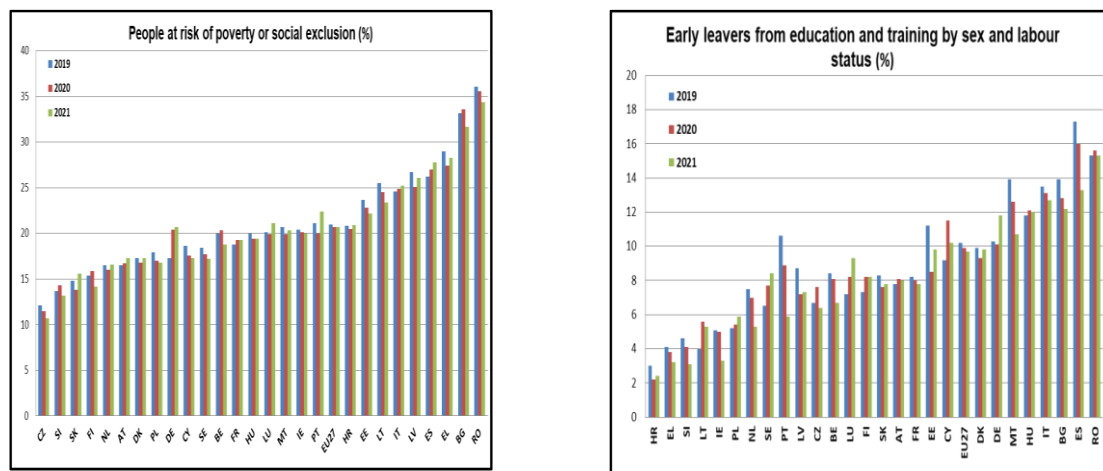

Source: Eurostat database; author's processing

Thus, it is not surprising that in the top of the EU27 countries regarding the risk of poverty, the most vulnerable countries are Romania, Bulgaria and Greece, Romania and Bulgaria also marking the negative top of the three countries with the highest levels of school dropout (see figure no.3). As the studies also reflect, people affected by poverty suffered during the pandemic disproportionately in many other areas, directly affecting their well-being, health and education, including with consequences on the learning process (World Bank, 2022).

Although it is not a proper indicator of living conditions, school dropout plays an important role regarding salary earnings during life and the social well-being of the population, affecting living conditions, being equally a determinant of them (thus maintaining the vicious circle of poverty and affecting the young population). The war in Ukraine aggravated the situation (United Nations, 2022).

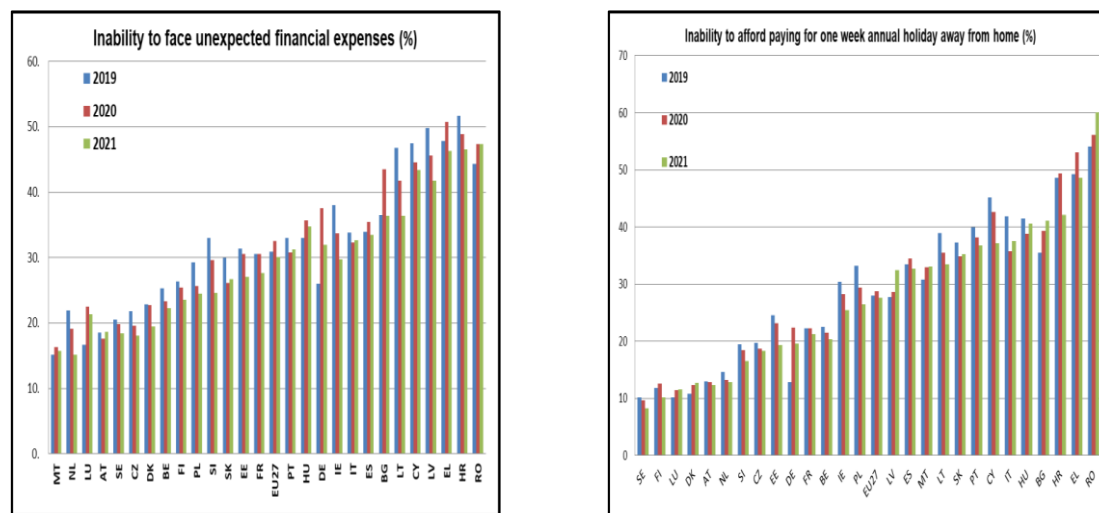
Figure no. 3 – THE EU27 PEOPLE AT RISK OF POVERTY OR SOCIAL EXCLUSION AND THE EARLY LEAVERS FROM EDUCATION AND TRAINING

Source: Eurostat database; author's processing

Two other indicators generally analyzed regarding living conditions are the inability to face unforeseen financial expenses and the inability to go on vacation for a week. Thus, at the EU27 level, Romania, Croatia and Greece dominate this negative ranking, with a slight inversion for the second and third positions between Greece and Croatia regarding leave away from home.

Figure no. 4 – THE INABILITY TO FACE UNEXPECTED FINANCIAL EXPENSES AND THE INABILITY TO AFFORD PAYING FOR ONE WEEK ANNUAL HOLIDAY AWAY FROM HOME IN THE EU27

Source: Eurostat database; author's processing

If the ability to face unforeseen financial expenses seems understandable, in the context in which for many recently, under the impact of the price explosion, the focus is on objects and services of strict necessity, it is relatively more difficult to understand the immediate benefits of a vacation away from home.

As studies show, the importance of vacation is reflected in mental and physical well-being, reduces blood pressure, relieves diseases caused by stress, problems related to rest, including anxiety, memory disorders and depression, offers an outward, more relaxing, more detached look on life, contributes to the person's focus on important goals, increases productivity, improves personal relationships, increases the general level of happiness, offers a return to work and everyday life with charged batteries. In this sense, for people affected by poverty, the possibility of getting out of everyday life can offer a fresh perspective on life and can reduce stress and additional diseases related to the problem of poverty. Thus, seen as a necessity, the EU27 thus certifies the importance of preventing some diseases and of relaxing and reducing stress at work, but also of a happy old age. Also, especially in Central and Eastern European countries, in the context of extremely modest pensions and a salary, often at the minimum threshold, throughout life, not allowing a vacation away from home, after a lifetime of work, emphasizes once again a life taken to the limit of material and social precariousness.

5. Conclusions

Welfare and poverty are the central elements of public policies. Sometimes, the well-being of a limited category of people is confused with the wealth or prosperity of a nation, or it has been proven that often the well-being of the rich does not bring the prosperity of the state (idea expressed also in World Inequality report 2022). Poverty also has various forms, generally focusing around disadvantaged groups and people with limited access to school and jobs.

In this sense, public policy managers must understand that dealing with the problem of poverty is not a fad, a story you tell someone else, but which doesn't hit you. Poverty has its own boomerang shape, entering in your life when you least expect it and it can inevitably hit anyone, at any time, at any age, sometimes regardless of the preconditions of that individual's formation (for example, an extreme meteorological or geological phenomenon can leave millions of people on the roads, regardless of their previous material, professional and social accumulations).

No matter how socially oriented companies are, they will never be able to solve the dramatic problems of society, that's why the state must intervene, and this should not be seen as a constraint on social and political freedom or on liberalism. That is why, the construction of healthy public policies are the central point of solving or alleviation of the problem of poverty. Solving the problems of the medical sector, through financing and not privatization or outsourcing, solving access to education regardless of age, for anyone and the possibility of relatively easy access to a job, depending on the professional capabilities of those who wish, are just a few solutions to reduce poverty. In this sense, a public-private social mechanism must be designed to manage the employment of the workforce relative to boom-bust economic cycles. Well-developed transport and IT infrastructures, relatively easy financing for individuals for education and professional training and for entrepreneurship, are other solutions to compress poverty. The creation of state enterprises for vital resources, such as water, energy, heating, food, etc., so that whenever the international and national markets go crazy, for the poor populations to be protected

by the direct control of the national states on prices and deliveries is another solution that are relatively easy to implement.

Thus, some EU27 countries understood the need for reforms and built effective public policies (especially the northern countries of the European continent), others avoided taking drastic measures and wallowed in their own inability to act (countries from the south and especially from the east of the European continent). Thus, especially in Eastern European countries, the poverty trap is maintained by corruption and bad policies of the state, by the lack of consideration regarding the evolution of prices and their reflection in salaries, by the carelessness to ensure the correct settlement of taxes and fees, without the systematic evasion of the rich or those who have acquired undeserved privileges.

The current challenges, more and more frequent, more and more profound, more and more diverse and more and more global, will determine in the near future a dramatic paradigm shift for human society. The national states will then be forced to understand that individually, they will not be able to face the challenges, they will not be able to even if they want to. Thus, a new vision of the world will be born, a vision that existed in the past - a world of real community. The transition to the circular economy and the management of environmental disasters are clear evidence of this - environmental problems can no longer be managed and controlled only in one part of the world, they must be viewed globally and holistically, in an integrated system. The same is true in the social field. Poverty and hunger in Africa or from another continent, region, country hit by misfortunes are not only the local problems. They are global problems that require individual will and coordination on the part of each country or region of the globe. That is why the social and development problems of the South East European countries are not only their problems but of the entire EU27 as a whole. The consensus on the adoption of the European minimum wage will represent a cornerstone in the social-European counter, but it will only be an isolated stone, if the other social bricks are not placed in the right place.

Bibliography

- Ari, Anil, Nicolas Arregui, Simon Black, Oya Celasun, Dora Iakova, Aiko Mineshima, Victor Mylonas, Ian Parry, Iulia Teodoru, and Karlygash Zhunussova. (2022). "Surging Energy Prices in Europe in the Aftermath of the War: How to Support the Vulnerable and Speed up the Transition Away from Fossil Fuels." IMF Working Paper 22/152, International Monetary Fund, Washington DC.
- Barnard, H. (2023). The cost-of-living crisis and poverty in Europe, in FEPS - Foundation for European Progressive Studies Progressive Yearbook 2023. Online at: <https://feps-europe.eu/wp-content/uploads/2023/01/Progressive-Yearbook-2023.pdf>.
- Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., Zucman, G. et al. (2022). World Inequality Report 2022, World Inequality Lab. sumarul online at: https://wir2022.wid.world/www-site/uploads/2021/12/Summary_WorldInequalityReport2022_English.pdf.
- Carvalho, L. S., Meier, S., and Wang, S. W. (2016). Poverty and economic decision-making: evidence from changes in financial resources at payday. *Am. Econ. Rev.* 106, 260–284. doi: 10.1257/aer.20140481.
- Chambers, R. (1995). Poverty and Livelihoods: Whose Reality Counts? *Environment and Urbanization*, 7, 173-204. <https://doi.org/10.1177/095624789500700106>.

- Eurofound-ETF (2022), *Living, working and COVID-19 in the European Union and 10 EU neighbouring countries*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- European Commission. (2022). "Energy Prices: Commission Proposes Emergency Market Intervention to Reduce Bills for Europeans." Brussels.
- Eurostat, 2022. *Key figures on Europe 2022 edition*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Ferreira, I. A., Salvucci, V. and Tarp, F. (2022). *Poverty, inequality, and growth: trends, policies, and controversies*, WIDER Working Paper 2022/43. Online at: <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/Publications/Working-paper/PDF/wp2022-43-poverty-inequality-growth-trends-policies-controversies.pdf>.
- Gupta, S., Davoodi, H., & Terme, R. A. (1998). "Does Corruption Affect Income Equality and Poverty?" IMF Working Paper 98/76.
- International Monetary Fund. 2022. *World Economic Outlook: Countering the Cost-of-Living Crisis*. Washington, DC. October.
- McKay, A., and Perge, E. (2013). How strong is the evidence for the existence of poverty traps? A multicountry assessment. *J. Dev. Stud.* 49, 877–897. doi: 10.1080/00220388.2013.785521.
- Office for National Statistics (ONS), released 16 November 2022, ONS website, article, *Inflation and the cost of living for household groups, UK: October 2022*.
- OECD (2022). *OECD Economic Outlook, Volume 2022 Issue 2*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/f6da2159-en>.
- Quibria, M.G. (2002). "Growth and Poverty: Lessons from the East Asian Miracle Revisited." *Asia Development Bank Research Paper* 33.
- Schnabel, I, (2022). *Inflation in the euro area – causes and outlook*. 29 November 2022. Online at: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2022/html/ecb.sp221129~da387bf546.en.pdf>.
- Semmler, W., and Ofori, M. (2007). On poverty traps, thresholds and take-offs. *Struct. Change Econ. Dyn.* 18, 1–26. doi: 10.1016/j.strueco.2006.04.002.
- UNDP (1995). *Poverty Eradication: A Policy Framework for Country Strategies*. New York: United Nations Publication.
- United Nation. (2022). *Surge in poverty-stricken children in Eastern Europe, Central Asia*. Online: <https://news.un.org/en/story/2022/10/1129562>.
- World Bank. (2001). *World Development Report 2000/2001 : Attacking Poverty*. World Development Report;. New York: Oxford University Press. © World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/11856> License: CC BY 3.0 IGO."
- World Bank (2022). *Poverty and Shared Prosperity 2022: Correcting Course*. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-1893-6.
- *** <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2553>
- *** <https://www.allinahealth.org/healthyssetgo/thrive/importance-of-taking-a-vacation>.

NATO'S NEW STRATEGIC CONCEPT AND THE NATIONAL DEFENSE

Diana CHIȘ-MANOLACHE

Associate Prof. PhD., Carol I National Defence University

Abstract: 2022 was an year very rich in important security events, given the international security situation, deeply marked by the events taking place in Ukraine. During the NATO Summit in Madrid, held on 28th June 2022 – 30th June 2022, it was approved NATO's new strategic concept. In this concept, it is evaluated the current strategic environment, are redefined the important tasks of the Alliance and are highlighted the elements that ensure its continued success. In this context, the elements regarding national defense occupy a priority place in the national strategy of our country. Romania, an important actor in the international security architecture, is positioned on the eastern flank of NATO, an extremely sensitive geostrategic position, which involves both multiple responsibilities and series of advantages.

Keywords: national defense, new strategic concept, conflicts, security environment, threats.

Introducere

Încă din anul 1950, la nivelul NATO s-au adoptat o serie de concepte strategice care au avut un rol definitoriu în dezvoltarea Alianței, dar și în crearea unei securități profunde în spațiul euroatlantic.

Totalitatea provocărilor și a amenințărilor de securitate existente la un moment dat în istoria Alianței au solicitat reacții clare, sigure și la obiect din partea Aliaților, iar conceptele strategice au constituit fundația solidă pe care s-au dezvoltat aceste răspunsuri, de așa manieră încât Alianța să fie pregătită în orice secundă să reacționeze acestor provocări și amenințări.

În vederea asigurării apărării colective, NATO și-a construit o serie de instrumente solide, de nivel strategic, politico-militar, cu ajutorul cărora Alianța a reușit să facă față tuturor momentelor cheie din istoria sa.

Totalitatea conceptelor strategice pe care NATO le-a adoptat pe parcursul existenței sale, sunt adevărați piloni strategici, conceptuali, dar și practici, cu rol deosebit în gestionarea conflictelor și în managementul crizelor. Aceste concepte strategice subliniază scopul de bază al organizației și scot în evidență sarcinile sale fundamentale de securitate. Având în vedere natura volatilă a mediului de securitate și schimbările care s-au produs de-a lungul deceniilor în interiorul acestuia, conceptele au fost reactualizate, adaptate și readoptate, pentru ca omenirea să fie asigurată de faptul că NATO este permanent pregătită să își îndeplinească rolul esențial și să își realizeze sarcinile principale.

Toate documentele strategice ale NATO, inclusiv documentele care redau Conceptele strategice, înfățișează evoluția Alianței de la înființare până în prezent, modificările fiind adaptate la transformările din mediul de securitate, permanent supus unui proces de transformare.

Noul concept strategic al Alianței, adoptat în cadrul întrunirii șefilor de stat și de guvern NATO de la Madrid din iunie 2022 enunță prioritățile acesteia, sarcinile fundamentale, dar și viziunea legată de gestionarea conflictelor și a crizelor.

Evoluția Conceptului strategic al NATO

În zilele noastre, termenul *securitate* incubă multiple semnificații și dimensiuni. În termeni simpli, securitatea poate fi asimilată cu bunăstarea. Scopul Organizației Tratatului Atlanticului de Nord este aceea de a asigura securitatea și libertatea membrilor acesteia, cu ajutorul unor instrumente de natură politică, dar și militară.

Din punct de vedere politic, NATO are în centru valorile democratice și promovează cooperarea membrilor pe problematica securității și apărării, în vederea soluționării diferitelor probleme, pentru a spori încrederea acestora și pe perioadă îndelungată, pentru a preveni conflictele.

Din punct de vedere militar, NATO întreprinde demersuri în vederea rezolvării pe cale amiabilă a tuturor disputelor. Cu toate acestea, în situația în care demersurile diplomatice nu dau roade, NATO deține capacitățile militare necesare pentru desfășurarea operațiunilor de gestionare a crizelor. Toate aceste elemente se realizează având în vedere clauza de apărare colectivă și anume articolul 5 din Tratatul de la Washington, sau se desfășoară sub mandat din partea Națiunilor Unite, singur sau în cooperare cu alte țări sau organizații internaționale.

Securitatea Europei este permanent în legătură cu securitatea Americii de Nord, prin această solidă punte de legătură, NATO. Conform Preambulului Tratatului Nord – Atlantic, membrii Alianței se angajează să salvgardeze libertatea, moștenirea comună și civilizația popoarelor lor, bazate pe principiul democrației, drepturile omului și guvernarea legii.

Sarcinile fundamentale ale Alianței Nord-Atlantice se referă la:

- crearea unui mediu de securitate solid, euroatlantic, consolidat pe o bază democratică;
- rezolvarea conflictelor într-o manieră pașnică;
- descurajarea și apărarea împotriva oricărei amenințări sau agresiuni la adresa oricărui stat membru NATO.

Scopul colectiv al NATO este acela de a realiza o arhitectură de securitate europeană la care intervenția Alianței în asigurarea securității și stabilității spațiului euroatlantic este una vitală contribuind profund la cultivarea relațiilor între țările euroatlantice, dar contribuind și la gestionarea crizelor.

Conceptul strategic pentru apărarea zonei Nord-Atlantice a fost inițializat în perioada 1949-1959, aceasta fiind perioada în care Alianța a realizat o primă strategie pentru apărarea teritorială. Mai departe, conceptele strategice ale NATO au reflectat parcursul cronologic al evenimentelor importante din lume, dependente fiind de riscurile și amenințările corespunzătoare diferitelor perioade ale Războiului Rece. Acestea au răspuns evenimentelor din fiecare etapă a evoluției organizației, ținând seama de evoluția și poziția tuturor statelor membre, dar și de întreaga comunitate internațională. De pildă, strategia represaliilor masive, o strategie-ripostă, prin care NATO arată că va reacționa,

utilizând orice mijloace, inclusiv nucleare, împotriva oricărui tip de agresiune împotriva statelor membre.

Un alt punct important din istoria conceptului strategic este momentul adoptării unui nou concept strategic denumit riposta flexibilă. Evoluția de la strategia represaliilor masive la riposta flexibilă reflectă evoluția doctrinară și modernizarea conceptului, fiind începând cu anul 1967, strategia care evidențiază suficiența strategică și echilibrul strategic. Această schimbare în strategie și doctrină pune în lumină importanța valorilor democratice, care de-a lungul timpului s-au dovedit a fi esențiale.

Conceptul strategic adoptat la Roma în 1991 este de asemenea, unui reprezentativ în cadrul Alianței. În cadrul acestuia se insistă pe sarcinile fundamentale ale Alianței, pe natura acesteia, pe valori importante precum apărarea colectivă, dialogul, cooperarea, caracterul defensiv, dar și dorința de asigurare a securității în spațiul euroatlantic.

Având în vedere evenimentele tragice petrecute în Statele Unite ale Americii la 11 septembrie 2001, dar și cele petrecute la 11 martie 2004 în Spania și totodată implicarea activă a NATO în acțiuni de combatere a terorismului și a crimei organizate, la Summit-ul de la Istanbul din iunie 2004, Alianța a adoptat un nou concept strategic. Acest eveniment a pus bazele unei noi fațete a celei mai puternice alianțe politico-militare a tuturor vremurilor.

Un alt document strategic, vizionar, un pilon esențial pe care s-a construit securitatea globală a fost Conceptul strategic *Angajament activ, apărare modernă* adoptat cu prilejul Summit-ului de la Lisabona din anul 2010. Acest document pune în lumină importanța ideii de apărare colectivă, reiterând angajamentul statelor de a se apăra reciproc, în cazul oricărei agresiuni produse asupra unuia dintre acestea, își redefinesc și consolidează aspecte precum apărarea antirachetă, capacitățile nucleare, modul de gestionare a crizelor, securitatea energetică și cibernetică, și accentuează capacitatea Alianței de adaptare la toate provocările și amenințările aferente secolului XXI.

În conformitate cu prevederile Conceptului strategic din 2010, în vederea garantării securității, NATO are responsabilitatea de a realiza trei sarcini extrem de importante, prin intermediul cărora membrii Alianței sunt protejați, astfel:

Apărarea colectivă. Aceasta sarcină face referire la angajamentul tuturor țărilor membre NATO de a întreprinde toate măsurile de descurajare și de apărare împotriva oricărei forme de agresiune și împotriva oricăror aspecte care pot periclita securitatea unuia sau altuia dintre membrii Alianței, sau a acesteia, ca întreg. Acest aspect este reglementat de Articolul 5 din Tratatul de la Washington care face referire la asistența mutuală împotriva oricărui atac.

Managementul crizelor. Crizele implică situații extrem de complicate și de neașteptate. Acestea se pot petrece atât înaintea conflictelor, crizele pre-conflict, cât și pe parcursul conflictului, dar și post-conflict. De aceea, Alianța Nord-Atlantică și-a creat un spectru extrem de puternic de capacități, de natură politică și de natură militară care să fie capabile să gestioneze toate tipurile de crize care pot apărea și care pot afecta securitatea. „NATO va angaja activ un ansamblu adecvat de instrumente politice și militare pentru a contribui la gestionarea crizelor în devenire susceptibile de a aduce atingere securității Alianței, înainte ca acestea să degenereze în conflicte, pentru a stopa

conflictele în desfășurare care compromit securitatea Alianței și pentru a ajuta la consolidarea stabilității în situațiile post-conflict când aceasta contribuie la securitatea euroatlantică.” [1]

Securitatea prin cooperare. NATO, alianță politico-militară este influențată de problemele de securitate din interiorul granițelor sale, dar și din afara acestora. De aceea, aceasta este activă în toate procesele din sfera securității care se desfășoară în mediul internațional, în vederea consolidării securității internaționale, realizând parteneriate cu alte organizații internaționale, fiind parte activă la acțiunile de dezarmare, la neproliferarea armamentelor și la ideea de „politică a ușilor deschise” în ceea ce privește orice democrație europeană care tinde la statutul de membru ale Alianței și îndeplinesc condițiile de aderare.

Elemente definitorii ale Conceptului strategic NATO de la Madrid

Conceptul strategic adoptat în reuniunea șefilor de stat și de guvern NATO de la Madrid din iunie 2022 subliniază faptul că scopul principal al Alianței este apărarea tuturor membrilor acesteia, având la bază cele trei sarcini esențiale: securitate prin cooperare, descurajarea și apărarea și prevenirea și gestionarea crizelor.

Situația geopolitică din prezent, marcată profund de agresiunea Federației Ruse asupra Ucrainei, necesita imperios un document strategic care să expună poziția Alianței față de evenimente și în același timp să garanteze coeziunea statelor membre ale Alianței. Acțiunile Federației Ruse în Ucraina sunt în primul rând ilegale, evidențiind faptul că forța dreptului este înlocuită de dreptul forței, situație de neconceput pentru secolul în care trăim. În al doilea rând, aceste acțiuni reprobabile solicită o reacție fermă din partea Alianțelor, concretizată printr-o forță colectivă superioară din punct de vedere militar.

Provocările actualului mediu de securitate sunt multiple, imprevizibile de cele mai multe ori. De aceea, NATO trebuie să fie permanent pregătită pentru a face față oricăror situații convenționale sau neconvenționale. De aceea, cele trei sarcini principale, complementare ale Alianței, descurajarea și apărarea, prevenirea și gestionarea crizelor și securitatea prin cooperare trebuie „să asigure securitatea și apărarea colectivă a tuturor Alianțelor”. [2] Dezideratul Alianței este următorul „vrem să trăim într-o lume unde suveranitatea, integritatea teritorială, drepturile omului și dreptul internațional sunt respectate și unde fiecare țară poate să își aleagă propria cale, liberă de agresiune, coerciție sau subversiune. Lucrăm cu toți cei care împărtășesc aceste obiective. Suntem uniți, ca Alianți, pentru a ne apăra libertatea și a contribui la o lume mai pașnică.” [3]

Având în vedere conflictul militar care se desfășoară pe teritoriul Ucrainei, NATO oferă un puternic pachet de sprijin guvernului și armatei acestei țări, fiind solidari cu acesta, în realizarea apărării teritoriilor măcinate de violență. „O Ucraină puternică, independentă este vitală pentru securitatea zonei euroatlantice. Comportamentul Moscovei reflectă un model de acțiuni agresive ale Rusiei împotriva vecinilor săi și a comunității transatlantice extinse.” [4] Totodată, NATO încurajează Ucraina să se apere pe deplin și să își utilizeze cât mai coerent propriile elemente care țin de securitate.

Alături de cele menționate anterior, conceptul strategic al NATO din 2022 enunță Republica Populară Chineză ca fiind un adversar sistemic, care mai mult decât oricând,

prin parteneriatul cu Federația Rusă, poate afecta valorile și securitatea Aliatilor. Republica Populară Chineză utilizează diverse mijloace (în principal de natură economică) în vederea augmentării influenței sale regionale, dar și globale, încercând să influențeze dimensiunile industriale și principalele tehnologii ale lumii. „Parteneriatul strategic tot mai aprofundat între Republica Populară Chineză și Federația Rusă și încercările lor, ranforsate reciproc, de a destabiliza ordinea internațională bazată pe reguli se opun valorilor și intereselor noastre.” [5]

În contextul evenimentelor de securitate actuale, Marea Neagră reprezintă un punct fierbinte pe harta geostrategică, aceasta fiind un punct de interes și în conceptul strategic 2022.

„Consolidarea militară a Moscovei, inclusiv în regiunile Mării Baltice, Mării Negre și Mării Mediterane, împreună cu integrarea sa militară cu Belarus, ne amenință securitatea și interesele” [6]

Mai mult decât atât, NATO a afirmat că va lua măsuri pentru a opri influența Federației Ruse în această regiune, prin extinderea, pe flancul estic, a forțelor pregătite pentru luptă, ajungând până la structuri militare de nivel brigadă. Așadar, în regiunea Mării Negre, NATO își va utiliza resursele pentru a realiza un proces amplu de descurajare și de apărare, atât de important în zilele noastre.

În ceea ce privește resursele pentru apărare, conceptul strategic al NATO din 2022 accentuează faptul că acestea au o importanță strategică, iar statele membre, respectând Angajamentul de alocare a resurselor pentru apărare, asigură întreaga gamă de capacități necesare concretizării tuturor obiectivelor Alianței. Îndeplinirea sarcinilor fundamentale ale NATO și implementarea deciziilor Alianței presupun îndeplinirea unei game largi de acțiuni și activități care necesită resurse corespunzătoare, o infrastructură puternică, capacități diferite și forțe suficiente și foarte bine instruite.

Conceptul strategic NATO 2022 și apărarea națională

„România a fost primul stat aliat care a susținut necesitatea unui nou document programatic Aliat” [7], a fost una dintre declarațiile președintelui României, în urma participării la Summitul NATO de la Madrid din luna iunie 2023. Este clar faptul că poziția geopolitică a țării noastre este una extrem de sensibilă, în contextul actual de securitate. Acest lucru presupune realizarea tuturor demersurilor, de către statul român, cu ajutorul tuturor instrumentelor de putere ale acestuia (diplomatic, informațional, militar, economic și civil), pentru asigurarea apărării teritoriului statului român și a populației acestuia, împotriva oricărei forme de agresiune.

Conform art.1 din Legea nr. 45/1994 privind apărarea națională, actualizată, „apărarea națională cuprinde ansamblul de măsuri și activități adoptate și desfășurate de statul român în scopul de a garanta suveranitatea națională, independenta și unitatea statului, integritatea teritorială a țării și democrația constituțională”. [8], iar conform art. 6 din aceeași lege, „sistemul național de apărare cuprinde: conducerea, forțele, resursele și infrastructura teritorială. ” [9]. Așadar, sistemul național de apărare, prin toate componentele sale trebuie să întreprindă măsurile necesare realizării apărării naționale.

Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024 *„Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări”* este documentul strategic, de nivel național, cel mai important din sfera securității, care prezintă viziunea președintelui României asupra securității și apărării din țara noastră. Având la bază două principii esențiale, continuitatea și predictibilitatea, Strategia descrie țara noastră ca un pol de stabilitate regional, membru rezilient al NATO și UE, prezintă exhaustiv interesele și obiectivele naționale de securitate, evaluează mediul internațional de securitate, precizând că „atitudinea și acțiunile Federației Ruse, de încălcare a normelor dreptului internațional, generează perpetuarea și extinderea divergențelor cu unele state occidentale și NATO” [10], descrie amenințările, riscurile și vulnerabilitățile existente la adresa securității țării noastre și precizează direcțiile de acțiune și principalele modalități pentru asigurarea securității naționale a României.

În prezent, Federația Rusă reprezintă principalul actor care periclitează securitatea în zona euro-atlantică, fapt pentru care, NATO este într-un proces continuu de suplimentare a prezenței forțelor aliate pe Flancul estic. Țara noastră se află într-o zonă geopolitică extrem de sensibilă, fiind la intersecția axelor geoeconomice Vest – Est (Europa Occidentală – Spațiul Est ex-sovietic) și Nord Vest – Sud Est (Germania și Europa Centrală – Asia Mică și Orientul Apropiat), fapt pentru care este necesară realizarea unui sistem de apărare solid și foarte bine puternic, care să asigure securitatea țării și a națiunii române. Fiind un pilon regional de securitate, țara noastră are nevoie de un sistem de apărare extrem de puternic, ancorat în realitatea actuală, compatibil cu cel al armatelor țărilor puternice din NATO, cu ajutorul căruia să poată face față oricărei provocări de securitate.

Prezența consistentă a forțelor terestre, întărirea elementelor de apărare aeriană și antirachetă, precum îmbunătățirea infrastructurii sunt doar câteva dintre aspectele pe care NATO le-a realizat pe teritoriul țării noastre, cu scopul de a întări apărarea în această regiune și de a realiza descurajarea.

Mai mult decât atât, o altă decizie esențială luată de către Alianță în cadrul Summit-ului NATO de la Madrid este aceea de a crește Grupul de Luptă înființat pe teritoriul României de la nivel de batalion, la nivel de brigadă, în cazul în care condițiile mediului de securitate o vor impune. Această decizie strategică nu face altceva decât să contribuie la apărarea teritoriului țării noastre împotriva unei posibile agresiuni.

Totodată, pe plan național, regăsim decizia președintelui de a crește bugetul dedicat apărării de la 2% din PIB, cât a fost în anul 2022, la 2,5% din PIB, începând cu acest an. Această creștere a bugetului apărării, cu siguranță va avea un impact profund asupra sistemului militar din țara noastră, efectele acestei decizii rezidând atât în procesul de înzestrare cu tehnică și tehnologii moderne, în instruirea personalului armatei, dar și în ceea ce privește evoluția doctrinelor și a gândirii strategice.

„Programul „Armata 2040” urmărește dezvoltarea unor capacități militare naționale care să asigure îndeplinirea de către statul român a obligației constituționale de apărare a integrității teritoriale a României. În contextul deciziei de alocare a 2,5% din PIB pentru Apărare, începând cu 2023, membrii CSAT au concluzionat că există toate premisele pentru realizarea unei structuri de forțe armate cu capacitate de luptă ridicată, dotate cu

echipamente moderne, interoperabile cu cele ale aliaților, capabile de a se disloca rapid pe teritoriul național sau pentru sprijinirea aliaților noștri, auto-sustenabile și cu mijloace de protecție multidimensională, cu un sistem de comandă și control flexibil și eficient.” [11]

În aceste momente extrem de dificile, marcate de conflict și instabilitate pe flancul estic al NATO, este imperios necesară asigurarea unui sistem de securitate națională solid și foarte bine conturat, marcat de înzestrarea Armatei române cu echipamente militare de ultimă generație și cu tehnici de luptă moderne. Este clar că poziția geopolitică a țării noastre îi conferă acesteia statutul de lider de securitate zonal, statut care implică o multitudine de responsabilități, cel puțin de natură militară. În afara tuturor achizițiilor pe care Armata română le face pentru revitalizarea sistemelor de tehnică și echipamente militare, este nevoie și de o industrie națională de apărare puternică. Acest deziderat este posibil tot cu ajutorul partenerilor NATO. România are nevoie de un nou suflu în ceea ce privește industria de apărare, are nevoie de investiții serioase realizate în acest domeniu atât de important. Reindustrializarea apărării țării noastre este posibilă, cu ajutor din partea NATO, aspect care va contribui esențial atât la dezvoltarea securității, cât și la dezvoltarea economiei, politicii și a societății în general. Mai mult decât atât, o industrie națională de securitate puternică este garantul absolut al securității naționale. Orice conflict implică atât o serie de mari dificultăți și momente dificile, deci adevărate crize greu de gestionat atât pentru partea agresată, cât și pentru alte părți care pot fi afectate, dar, în același timp implică și anumite oportunități. În cazul țării noastre, având în vedere agresiunea exercitată de către Federația Rusă asupra Ucrainei, revitalizarea industriei naționale de apărare vine ca o reacție la toate evenimentele din sfera securității și apărării care se petrec. Este evident faptul că demersurile de înzestrare a forțelor armate din țara noastră ar fi mult mai eficiente în aceste condiții.

CONCLUZII

Orientările strategice ale NATO sunt într-o continuă evoluție, permanent adaptate realităților din mediul de securitate. Acest lucru se poate observa analizând evoluția conceptelor strategice ale Alianței, de-a lungul timpului. Doctrinile și procedurile Alianței au fost completate în mod continuu, în funcție de evoluția mediului de securitate, fiind adaptate și modernizate permanent.

Totodată, domeniile acoperite de Alianță sunt abordate într-o manieră cuprinzătoare, astfel încât toate dimensiunile și politicile promovate de aceasta sunt într-o legătură indisolubilă.

Conceptul strategic al Alianței, emis în cadrul Summitului NATO de la Madrid subliniază faptul că mediul de securitate actual este unul marcat de provocări intense care presupun reevaluarea și actualizarea sarcinilor fundamentale ale Alianței, iar contextul actual de securitate, extrem de volatil și de incert, necesită reiterarea importanței și coeziunii acestei organizații de securitate, atât de puternice. Astfel, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord își redefineste propriile dimensiuni necesare pentru a putea aborda provocările din mediul de securitate prezent și viitor, provocări deloc ușor de gestionat.

Având în vedere situația actuală de securitate internațională, marcată profund de agresiunea Federației Ruse asupra Ucrainei, realizarea unui sistem solid de apărare națională devine o necesitate esențială.

În lumina acestor decizii strategice, apărarea națională puternică joacă un rol esențial, fiind primul instrument al decidenților din țara noastră, cu ajutorul căruia se pot gestiona provocările de securitate la nivel național.

Țara noastră, poziționată din punct de vedere geopolitic pe flancul estic al NATO este un actor extrem de important pe scena geopolitică și strategică internațională. Poziția deosebită ocupată de aceasta conferă statului român atât avantaje, cât și o serie de responsabilități importante legate de securitatea națională.

Statul român, prin Ministerul Apărării Naționale, este angrenat în realizarea de capacități militare naționale cu ajutorul cărora țara noastră să poată fi capabilă să asigure apărarea integrității teritoriului țării. Acest lucru este susținut de faptul că bugetul destinat apărării va crește începând cu acest an, iar dezideratul privind realizarea unei structuri de forțe extrem de bine dotate, interoperabile, flexibile, suplă și eficiente poate fi deveni realitate fără mari dificultăți.

BIBLIOGRAFIE:

- [1] https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is37.pdf, accesat la data de 06.01.2023;
- [2], [3], [4], [5], [6] Conceptul Strategic NATO 2022 | Ministry of Foreign Affairs (mae.ro), accesat la data de 06.01.2023;
- [7] <https://www.presidency.ro/ro/media/politica-externa/declaratiile-de-presa-sustinite-de-presedintele-romaniei-klaus-iohannis-in-marja-participarii-la-summitul-nato-de-la-madrid>, accesat la data de 06.01.2023
- [8], [9] <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/4143>, accesat la data de 06.01.2023
- [10] https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf, accesat la data de 06.01.2023
- [11] <https://cursdeguvernare.ro/armata-2040-csat-reconfigureaza-cele-4-componente-buget-inzestrare-industrie-aparare-personal.html>, accesat la data de 26.01.2023

THE IMPORTANCE, DESIGN AND TAXONOMY OF QUESTIONS IN INSTITUTIONALIZED EDUCATION

Larisa Ileana CASANGIU

Associated Professor, PhD., University Ovidius of Constanța

„E mai bine să pui câteva întrebări decât să știi toate răspunsurile.”
(James Thurber)¹

Abstract. Traditional formal education emphasizes students' formulation of answers to questions rather than the formulation of questions by students (at least in Romania)). Unfortunately, the questions posed by the teacher do not always constitute a model for the future adult that we want to be independent, which means that, upon graduation from high school and sometimes even upon graduation from higher education, they find that, being mature, they have more to formulate questions than to give answers.

This is why our article focuses on the kinds of questions that are called for or are desirable to have in institutionalized education.

Keywords: questions, types, comfort, utility, pleasure.

Despre utilitatea formulării de întrebări s-a scris deja. De la Socrate încoace, indiferent de cultură, de la diverși maeștri spirituali antici și până în contemporaneitate, întrebările și-au dovedit utilitatea, iar o dovadă în acest sens o constituie aforismele care conțin reflecții asupra lor: „Întrebarea moarte n-are.”; „Cine întreabă nu greșeste.”; „Cu cât mă întreb mai mult, cu atât iubesc mai mult” (Alice Walker)²; „Nu e rușine să nu știi; e rușine să nu întrebi” (proverb turcesc); „Prostia este atunci când ai un răspuns la orice. Înțelepciunea este atunci când ai o întrebare pentru orice.” (Milan Kundera); „Să întrebi e o rușine de moment, să nu întrebi e o rușine de o viață.” (Haruki Murakami); „Important este să nu te oprești niciodată din a-ți pune întrebări.” (Albert Einstein).³

În volumul *Puterea întrebărilor. 337 de întrebări esențiale pentru succesul tău personal și profesional*, întrebările sunt considerate „instrumente puternice, care tratează direct esența problemelor - o cheie pentru deblocarea unor uși închise.”⁴ Autorii arată că „Dacă înveți să te folosești de puterea întrebărilor, îți poți mări foarte mult productivitatea, indiferent că este vorba de latura profesională sau de viața personală.”⁵, în finalul studiului menționat fiind „293 de întrebări pline de forță”, considerate astfel

¹ Apud R. J. Palacio, *Minunea în 365 de zile. Preceptele domnului Browne*, trad.: Ioana Vîlcu, Ed. Arthur, București, 2018, p. 1 februarie

² Ibidem, 7 august

³ <http://www.citatiepedia.ro/index.php?id=35794>

⁴ Sobel, Andrew; Panas, Jerold, *Puterea întrebărilor. 337 de întrebări esențiale pentru succesul tău personal și profesional*, trad. Dorina Oprea, București: Amsta Publishing, 2013, p. 17

⁵ idem

întrucât utilizarea lor este de natură să asigure succesul „într-o multitudine de situații din viața personală sau cea profesională.”⁶

Dr. John F. Demartini considera că între comorile mentale ale geniului, prima comoară mentală o constituie *întrebările*. Autorul povestește despre puterea transformatoare pe care a avut-o întrebarea pe care i-a adresat-o Paul Bragg „Care este destinul tău?” și arată că „indiferent ce te-ai întreba, mintea ta va veni cu un răspuns. Dacă poți concepe o întrebare, atunci poți crea și un răspuns.”⁷

Autoarea de mare succes internațional, Lise Bourbeau, afirma: „A pune întrebări este o deprindere foarte bună, atât în viața de zi cu zi cât și într-o situație particulară de rezolvat o problemă.”⁸, iar „a ști să pui întrebări e secretul unei comunicări bune”⁹. Aceeași autoare arăta însă un adevăr pe care l-am constatat și noi, referitor la capacitatea înăscută de a ști să formulăm adecvat întrebări: „Încă nu am întâlnit pe nimeni care să știe acest secret de la o vârstă fragedă. Am fost învățați chiar contrariul, să nu mai punem atâtea întrebări. Am învățat mai degrabă să răspundem la tot ce auzim, să ne exprimăm părerea sau sfaturile fără să mai întrebăm ce așteaptă ceilalți de la noi...”¹⁰

Educația formală tradițională pune accent cu precădere pe formularea de răspunsuri la întrebări de către elevi, în detrimentul formulării de întrebări de către aceștia. Din păcate, nu întotdeauna întrebările formulate de către profesor se constituie într-un model (suficient) pentru viitorul adult pe care îl dorim independent, ceea ce face ca, la absolvirea liceului și, uneori chiar la absolvirea studiilor superioare, să constate că, matur fiind, are mai cu seamă de formulat întrebări decât de dat răspunsuri.

Iată de ce articolul nostru se concentrează asupra tipurilor de întrebări la care se apelează sau este dezirabil să existe în educația instituționalizată.

În educația formală instituționalizată tradițională, în toate sistemele educaționale pe care le-am studiat, designul procesului didactic este conceput avându-se în vedere obiectivele sau finalitățile care se vor realizate și, în funcție de acestea, se optează pentru anumite strategii, de natură să faciliteze asimilarea de cunoștințe, deprinderi și abilități, în condițiile în care „Școala modernă nu mai poate ignora în numele nevoii imperative de cunoștințe și rezultate școlare performante, starea de bine și de sănătate fizică, psihică, spirituală și socială a elevilor săi.”¹¹

Taxonomia întrebărilor. Există numeroase criterii de taxonomie a întrebărilor, enumerarea lor depășind spațiul alocat prezentului articol. De aceea, ne limităm în a trece în revistă tipurile de întrebări pe care le-am identificat, unele dintre acestea fiind utilizate cu frecvență mare în educația instituționalizată, altele fiind utilizate sporadic sau chiar deloc.

⁶ idem

⁷ Dr. John F. Demartini, *Cele șapte comori lăuntrice*, Ed. For You, București, 2015, p. 24

⁸ Lise Bourbeau, *Iubire, iubire. Puterea acceptării*, ediția a II-a, Ed. Ascendent, Colecția „Cartea care te transformă”, p. 160.

⁹ Ibidem, p. 150.

¹⁰ Idem.

¹¹ Baban, Adriana (coord.), *Consiliere educațională. Ghid metodologic pentru orele de dirigenție și consiliere*, S.c. Psinet SRL, Cluj-Napoca, 2001, p. 18

În învățământul obligatoriu, atât în formularea cadrelor didactice, cât și, uneori, a subiecților învățării, identificăm o serie de întrebări:

de identificare (utilizate în vederea stabilirii identității și a datelor asociate acesteia);

de verificare/control (utilizate atât în cadrul evaluării, cât și privind ascultarea activă);

de inducere a reflecției, adesea, întrebări retorice (exemplu: *În Povestea lui Harap Alb, de ce oare Sf. Duminică a insistat pe lângă mezin să primească milostenie, dar pe lângă frații săi mai mari, nu a insistat? Sau: De ce, oare, în Jack și vrejul de fasole, soția căpcăunului îl ajută pe Jack, cunoscând posibilele consecințe pe care și le atrage astfel?...*)

de verificare a înțelegerii mesajului primit/de feedback (astfel de întrebări premurg lecturii explicative și au în vedere gradul de receptare / înțelegere a mesajului unui text sau unui conținut nou);

cu răspuns în structura de suprafață a textului (de regulă, acestea având în vedere măsura înțelegerii și/sau a retenției informațiilor conținute într-un text-suport didactic);

cu răspuns deductibil pe baza textului (vizează mai cu seamă atenția, conexiunile operate de elev, iar uneori, chiar perspicacitatea);

care, deși pornesc de la un text beletristic, nu își găsesc răspunsul în text (întrebări deschise, dilematice, filosofice, comportând o multitudine de răspunsuri întemeiate pe baza unor presupoziii);

închise (cu răspunsuri la alegere, de genul: *da/nu, adevărat/fals*, tip grilă, dar și cel cu răspuns scurt, precum întrebările de identificare);

cu răspunsuri deschise (de la care se așteaptă, de regulă, răspunsuri ample, descriptive sau argumentative);

factuale (vizând experiența nemediată a participantului la comunicare sau a unor persoane din anturaj; exemplu: *Cât timp petreceți zilnic în fața diverselor ecrane?*);

compliment (exemple: *Cine te-a tuns așa frumos? / Mai face mama o bluză superbă ca asta sau a intrat deja în Guinness Book cu ea?*);

de rutină, recurente (spre exemplu, în învățământ, se pot auzi în majoritatea covârșitoare a claselor, zilnic, întrebări precum: *Cine este elevul de serviciu astăzi? / Cine lipsește astăzi? / Ce lecție ați avut de pregătit? / Ce ați avut de învățat pentru astăzi? / Cine dorește să citească tema?...*);

de opinie (exemple: *Ce părere aveți despre obligativitatea învățământului de douăsprezece clase? / Considerați oportună difuzarea muzicii prin difuzoare în timpul recreației, în această școală?*);

vizând obținerea de timp sau tergiversarea oferirii răspunsului (exemple: *De ce vrei să știi asta? / În ce mod te-ar ajuta răspunsul meu? / Tu ce crezi?...*);

de complezență (exemplu: *Ce mai faci?*);

de ghidaj, utilizate în coaching și în consilierea pentru dezvoltare personală (exemple: *Ce consecințe pozitive ar putea avea creșterea performanțelor școlare/sportive în cazul tău?...; Dacă s-ar îndeplini peste noapte dorința ta, a doua zi cum s-ar reflecta pe chipul tău acest lucru?*);

„puternice” (exemplu: *Care este cel mai important lucru pe care l-ați aflat/învățat din această operă/ experiență?*);

„grele”, problematizante (exemplu: *Ce s-ar fi întâmplat dacă, în loc să se dueleze, personajele ar fi încercat să rezolve conflictul prin comunicare/negociere?*);

care denotă interesul științific (exemplu: *Oare ce greutate am avea dacă forța gravitațională ar fi dublă?*);

care denotă caracterul reflexiv al persoanei (exemplu: *De ce, oare, în opera Luceafărul, și fata de împărat și Luceafărul văd moartea de partea celui alt?*);

de solicitare de informații (exemplu: *Când vom putea merge în excursie cu clasa? La ce oră este programat concursul?*);

care denotă grija (ex.: *Te simți bine? Credeți că sunt îndreptățit/ă să fiu îngrijorat/ă cu privire la?*) sau diverse alte stări/sentimente. În acest sens, Lise Bourbeau atrage atenția: „trebuie să știi să faci diferența între întrebările motivate de o dorință de control sau de teamă și întrebările motivate de responsabilitate și acceptare.”¹²;

care denotă dorința de dezvoltare personală, spiritualitatea, căutarea celei mai bune variante a sinelui (exemplu: *Ce cărți m-ar putea ajuta să aflu cum să învăț eficient și ceea ce este util evoluției, cu adevărat?*)

retorice (exemple: *Nu eu sunt profesorul? Sigur, de ce nu?*);

de intercunoaștere (despre hobbyuri și aspirații; exemple: *Cum îți place să-ți petreci timpul? Care sunt visurile tale?*);

de descoperire (exemplu: *În ce îți găsești sensul?*);

binevoitoare/ajutătoare (în învățarea euristică);

de fixare/consolidare (*Care informație din lecția de astăzi vi se pare cea mai interesantă și care cea mai utilă?/ Ce veți aplica din ceea ce am discutat în cadrul lecției de astăzi?/ Cum vă îmbogățește cunoștințele lecția de astăzi?, dar și: La ce oră și unde am stabilit că ne vom întâlni pentru a pleca în excursie?*);

de logică și/sau perspicacitate (exemplu: *Dacă doi oameni parcurg pe jos doi kilometri în douăzeci de minute, în câte minute vor parcurge aceeași distanță patru oameni, mergând cu aceeași viteză?*);

de predicție (exemplu: *Ce credeți că se va întâmpla în desfășurarea acțiunii acestei opere?*);

preliminare (multe dintre acestea pot fi motivate de constatarea unor recurențe în efectuarea unor teme solicitând creativitate/originalitate; exemple: *Aduce vreo noutate ceea ce ne propui să citești?/ Este doar creația ta compunerea pe care vrei s-o citești?*);

orientative (care orientează respondentul, care îi oferă un model de cerință sau un plan pe care ar trebui să-l aibă în vedere; spre exemplu, pentru formularea introducerii unei compuneri: *Când se petrece evenimentul despre care vei vorbi? Unde are el loc? Care sunt personajele?*);

¹² Lise Bourbeau, *Iubire, iubire, iubire. Puterea acceptării*, ediția a II-a, Ed. Ascendent, Colecția „Cartea care te transformă”, p. 151 -

diplomatice (exemple: *Știu și eu?! Are vreo legătură cu discuția noastră? Ce relevanță are?*, dar și: *Cum ar putea fi dezvățată o persoană să fumeze?* – adresată unui fumător care nu știe că i se cunoaște acest viciu);

capcană (exemplu: *Când a câștigat echipa României Cupa Mondială la fotbal?*);

de abatere a atenției (În funcție de subiectul delicat ce s-ar cuveni evitat pentru a nu genera o discuție interminabilă, aceste întrebări pot fi divers formulate).¹³

Dacă acest tip de întrebări sunt resimțite, în general, fie ca neutre, fie ca pozitive, există, din păcate, întrebări care induc disconfort și care se fac auzite în anumite unități școlare. Astfel de întrebări cu caracter negativ sau indezirabile pot fi:

ofensatoare și/sau ironice (exemplu: *Chiar așa de greu înțelegi singur sau te ajută cineva?*; *Asta este perla/„capodopera” ta?...;*

indiscrete, incomode (exemplu: *Ce venituri are familia ta?*/ *Ce salarii au părinții tăi?*);

care denotă curiozitatea, pătrunderea în intimitatea celui alt (exemplu: *De ce locuiești cu bunicii?*);

sfidătoare/umiltoare (exemple: *Cine te crezi?...;* *Îmi spui tu mie ce să fac?...;*

inutile/cronofage (exemplu: *De câte ori v-am spus să nu mai întârziați la ore?* – mai ales când elevul muștrat depinde de un mijloc de transport);

de amendare/penalizare/pus la punct (aici este mai degrabă important tonul utilizat și momentul în care este formulată întrebarea. De exemplu: *Vrea cineva să explice/predea în locul meu?* – cu ton de superioritate, când este zgomot în clasă);

de critică indirectă (exemplu: *De ce îți place cămașa/bluza/haina aceasta?*);

care pun la îndoială autoritatea/legea (atunci când se asociază abaterii de la recomandări

/norme sau când se instigă la această abatere; exemple: *De ce am proceda astfel?.../ Și ce dacă e ilegal?*).

Ambii parteneri educaționali ar putea fi locuiți de întrebări chinuitoare/mistuitoare. (În funcție de intensitatea trăirii, iată câteva exemple: *De ce medicul a refuzat să-mi prescrie un tratament?*; *Oare de ce nu am de o lună nicio veste de la părinții plecați în străinătate?*; *Care sunt șansele să fiu acceptat în echipa/comisia de a școlii noastre? Cât de bine am rezolvat cerințele?*).

Se spune adesea despre învățăcel că este un „reportofon viu”, care înregistrează și reproduce ceea ce aude rostit de anturajul său sau în mass-media, motiv pentru care doar întrebările inofensive ar putea să constituie model de exprimare pentru el, însă nu și cele cu caracter negativ, unde cel care le adresează se situează pe poziție de forță față de respondent! În plus, faptul că școala asigură preponderent pregătirea profesională a subiectului învățării și mai puțin pe cea pentru viața personală sau în cuplu a lui, face ca atenția noastră să se manifeste față de abilitarea în formularea de întrebări vizând progresul holistic prin această modalitate de facilitare a acumulării de cunoștințe și a sporirii calității relațiilor individului uman.

¹³ Ultimele două tipuri de întrebări s-ar putea regăsi deopotrivă în categoria întrebărilor indezirabile, care produc disconfort, în condițiile în care cel căruia îi sunt adresate se simte tratat pueril, ignorându-i-se demnitatea!

Propuneri de stimulare a formulării de întrebări de către elev

Conștient că „Toate persoanele sunt speciale și valoroase, pentru că sunt unice” și că „Fiecare persoană este responsabilă pentru propriile decizii”¹⁴, cadrul didactic poate oferi propriul model în formularea întrebărilor adresate elevului, atât în cadrul orelor de dirigenție și de consiliere, cât și în cadrul fiecărei discipline pe care o predă.

Iată, spre exemplu, o suită de întrebări care stimulează gândirea critică asupra textului, propuse în volumul *Consiliere educațională*: „• Ce semnificație au aceste idei ?/ • Pot să-mi amintesc cu ușurință ideile pe care le-am notat?/ • Ce exemple susțin aceste idei? / • Cunosceți exemple care nu susțin aceste idei?/ • Ce idei sau fapte asemănătoare am mai întâlnit ?/ • În ce fel diferă aceste informații de ceea ce știam deja în legătură cu acest subiect? / • Cum se relaționează aceste informații? Este o relație de tip cauză-efect sau de parte-întreg ?/ • Cum se pot utiliza cunoștințele ?/ • Care ar fi consecințele aplicării în practică a acestor idei, pentru mine și pentru ceilalți?”¹⁵

În cadrul activităților și sarcinilor de învățare, dar și în cadrul evaluării, elevul poate fi încurajat să formuleze întrebări, astfel:

Prin utilizarea anumitor tehnici de intercunoaștere în cadrul colectivului de elevi (exemple: *Acvariul cu peștișori*; *Lingo*);

Prin formularea unor teme, precum:

Adresează o întrebare autorului textului!

Adresează o întrebare personajului care ți s-a părut cel mai interesant din operă!

Pe baza textului, formulează o întrebare al cărui răspuns nu se află în text, dar poate fi dedus de acolo, în urma unei lecturi atente

Formulează o întrebare, pe baza textului, care ar putea avea o multitudine de răspunsuri!

Alege un coleg și întreabă-l ceva în legătură cu textul, apoi dă-i și lui posibilitatea de a te întreba pe tine ceva despre text!

Adresează-i o întrebare autorului textului!

Formulează o întrebare cu privire la ceea ce ai vrea să afli suplimentar în legătură cu subiectul în discuție!

Cu prilejul organizării unor activități extrașcolare, elevii vor fi stimulați să adreseze întrebări despre fiecare activitate în parte, oferindu-le, inițial, informații incomplete (Exemplu de prezentare - în cadrul orei de dirigenție - : *Ni s-a propus să mergem într-o tabără și am primit o mulțime de informații referitoare la organizarea ei.* [pauză] În caz că nu apar întrebări: *Mă tem că nu vă interesează!* [pauză] *Așadar, refuzăm oferta?... [pauză]];/ Dacă sunteți interesați, vă răspund întrebărilor!);*

În cadrul activităților de lansare de carte, vizite la muzee, case memoriale, diverse instituții, se pot organiza chiar concursuri „Cea mai interesantă întrebare”, având premii simbolice;

¹⁴ Baban, Adriana (coord.), *Consiliere educațională. Ghid metodologic pentru orele de dirigenție și consiliere*, S.c. Psinet SRL, Cluj-Napoca, 2001, p. 21

¹⁵ Ibidem, p. 162.

În cadrul lecțiilor de *Limba și literatura română*, titlul unei compuneri artistice ar putea fi *Cea mai interesantă întrebare* sau *O întrebare care mi-a schimbat viața* sau *Întrebarea pe care aș vrea să i-o adresez idolului meu* etc.;

La disciplina *Limba română*, elevii s-ar cuveni să fie cât mai stimulați să formuleze întrebări vizând identificarea funcțiilor sintactice (acolo unde este posibil acest lucru, chiar în condițiile în care *Gramatica limbii române*, vol. II – *Enunțul* – nu precizează aceste întrebări);

În cadrul activităților de *Dezvoltare personală* sau al lecțiilor din domeniul *Om și societate*, se poate lansa întrebarea: *Care credeți că ar fi întrebarea potrivită pe care s-ar cuveni ca cineva s-o adreseze personajului negativ, pentru ca el să-și îndrepte comportamentul sau să realizeze că a avut un comportament nepotrivit?...*

În cadrul orelor de dirigiență, pentru a realiza orientarea spre o carieră a elevilor de gimnaziu sau a liceenilor, se poate utiliza un chestionar vizând preferința pentru un anumit domeniu de activitate sau identificarea competențelor pentru o anumită carieră profesională. În acest sens, există lucrări care conțin activități și teste accesibile oricărui cadru didactic, fără a necesita neapărat calitatea de „psiholog școlar”, ce pot fi utilizate cu succes.¹⁶ Totodată, împreună cu elevii, ar fi binevenită inventarierea unor întrebări pe care aspirantul la pregătirea pentru o anumită profesie sau chiar spre angajare (în cazul liceenilor) ar trebui să le aibă în minte atunci când prospectează oferta de formare profesională sau piața locurilor de muncă;

Se poate organiza un concurs numit *Jurnalistul de investigație cel mai profesionist*, având ca reguli formularea cât mai multor întrebări în legătură cu un caz dat (poate fi vorba despre un proces literar), în vederea aflării adevărului, al motivelor pentru care cineva a acționat într-un anumit mod sau cum a ajuns la anumite rezultate;

Atunci când se manifestă fenomenul ignoranței pluraliste având ca expresie considerarea că fiecare a acceptat ceva cu care nu este de acord, dar care nu ar fi de bonton să fie criticat din moment ce ceilalți agreează acel lucru, sau când nimeni nu răspunde unei întrebări lansate, se poate formula întrebarea: *Ce credeți că se poate întâmpla dacă răspunsurile voastre/dumneavoastră ar fi greșite?...*

Personal, am apelat la această întrebare în cadrul unui seminar și am obținut următoarele răspunsuri:

Dacă greșim, v-ați putea forma o impresie negativă despre noi;

Ne-am putea face de râs în fața colegelor;

S-ar pierde timp cu demonstrarea erorii, în loc să aflăm mai repede răspunsul corect;

Ne-ar putea părea rău că, după ce am că ne-am străduit să răspundem, răspunsul nostru a fost greșit;

Colegele ar putea reține răspunsul meu greșit și să-l uite pe cel corect și să-l dea drept bun în cadrul examenului!

¹⁶ Spre exemplu: Lilia Golovei, *O zi pentru cariera mea*, Ediția a 2-a, revăzută, Tipografia „Sofart Studio”, Chișinău, 2019

După ce am ascultat și notat toate răspunsurile primite, am formulat o serie de interogații retorice (sau neretorice), prin intermediul cărora am demontat fiecare temere exprimată.

Astfel, am arătat că impresia negativă se poate forma mai degrabă când nimeni nu răspunde, decât în cazul când cineva se străduiește să dea un răspuns. Totodată, le-am vorbit despre faptul că, orice evaluare a cunoștințelor vizează atât produsul, cât și procesul, iar dacă produsul nu corespunde expectațiilor, atunci tot mai rămâne procesul care poate primi un punctaj. Le-am mai spus și că suntem adepții evaluării prin notarea aspectelor corecte și nu prin scăderea aspectelor eronate. În plus, la un anumit număr de studenți cu care lucrăm, nu ne propunem să-i reținem pe cei care au greșit la un moment dat, ci pe cei care s-au străduit, care au făcut dovada ascultării și participării active la activități. De altfel, greșeala poate fi o modalitate de a învăța și chiar de a progresa. O limbă evoluează prin generalizarea unor greșeli de exprimare!

Am încercat apoi să le arăt că este o credință limitativă faptul că cineva ar râde de un răspuns eronat, în condițiile în care el nu a răspuns, fiind mai degrabă posibil să admire pe cineva care s-a arătat curajos/dornic să participe!

„Pierderea timpului” invocată poate fi justificată pe termen scurt (în cadrul unui seminar), însă prezintă avantaje pe termen lung, întrucât ceva explicat este mai trainic în memorie decât ceva neînțeles, luat ca atare (ca fiind valabil/corect).

Apoi, regretul că răspunsul a fost greșit ar putea fi înlocuit cu mândria de a fi încercat măcar, de a răspunde intenției de interactivitate a profesorului!

Ultimul răspuns primit ni s-a părut cel mai interesant și la care nu ne-am fi gândit, ceea ce am și mărturisit! Am găsit de cuviință să apreciem grija pentru succesul colegelor și să o asigurăm pe studenta care și-a manifestat această îngrijorare de două lucruri: întâi, că răspunsul corect (mai cu seamă atunci când lucrurile sunt de netăgăduit) va fi întărit și explicat, ceea ce va diminua impactul răspunsurilor greșite, apoi că îi admirăm sincer încrederea că răspunsul domniei sale ar fi reținut pe termen mult mai lung decât cel dovedit științific drept corect!

După aplicarea acestei tehnici, răspunsurile au început să apară, și chiar să fie formulate întrebări cu privire la neclarități sau modalități de a proceda!

Concluzii

Din când în când s-ar cuveni să le spunem/reamintim elevilor reflecția lui James Thurber care constituie motto-ul prezentului articol („E mai bine să pui câteva întrebări decât să știi toate răspunsurile.”) tocmai pentru a se simți încurajați să adrese întrebări atunci când o explicație/un cuvânt nu este limpede pentru ei!

Întrucât calitatea întrebărilor formulate este grăitoare atât pentru atenția cu care cineva ascultă, cât și pentru reflexivitatea sa, se cuvine să realizăm uneori o evaluare pe baza întrebărilor formulate de către subiecții învățării și nu doar pe baza răspunsurilor pe care aceștia le alcătuiesc, iar încurajarea formulării de întrebări de către elevi să constituie o preocupare a oricărui cadru didactic.

Bibliografie

Baban, Adriana (coord.), *Consiliere educațională. Ghid metodologic pentru orele de dirigenție și consiliere*, S.c. Psinet SRL, Cluj-Napoca, 2001

Bourbeau, Lise, *Iubire, iubire, iubire. Puterea acceptării*, ediția a II-a, Ed. Ascendent, Colecția „Cartea care te transformă” - [Lise Bourbeau - Iubire, iubire, iubire. Puterea acceptării - \[PDF Document\] \[vdocumente.com\]](#) (accesat: 17 ian. 2023)

Demartini, Dr. John F., *Cele șapte comori lăuntrice*, trad. Carmen Terțiu, Ed. For You, București, 2015 (*Comoara ta mentală nr. 1 – Întrebările*), pp. 21-25

Golovei, Lilia, *O zi pentru cariera mea*, Ediția a 2-a, revăzută, Tipografia „Sofart Studio”, Chișinău, 2019

Sobel, Andrew; Panas, Jerold, *Puterea întrebărilor. 337 de întrebări esențiale pentru succesul tău personal și profesional*, trad. Dorina Oprea, București: Amsta Publishing, 2013

Palacio, R. J., *Minunea în 365 de zile. Preceptele domnului Browne*, trad.: Ioana Vîlcu, Ed. Arthur, București, 2018

****Gramatica limbii române*, vol. II, Editura Academiei, București, 2005

Surse web

<http://www.citatepedia.ro/index.php?id=35794> (accesat: 21.01.2023)

THE IMPACT OF ALTERNATIVE AND AUGMENTATIVE COMMUNICATION ON DECREASING BEHAVIOURAL DIFFICULTIES IN PRE-ADOLESCENTS WITH MULTIPLE AND SEVERE DISABILITIES

Victoria MAXIMCIUC

Assoc. Prof., PhD, Ion Creangă State Pedagogical University, Chișinău,
Republic of Moldova

Abstract: The article addresses the communication development of pre-adolescents with multiple and severe disabilities. Communication disorders negatively affect the development of mental processes and socialization. In the educational process for this category of children, it is necessary to apply alternative and augmentative communication. On the other hand, developing communication skills will decrease the frequency of behavioural disorders. The aim of the research was to identify the possibilities of developing communication skills in pre-adolescents with multiple and severe disabilities in the educational institution. To this end, we have assessed specialists, parents and pre-adolescents. We trained teachers and parents and developed programmes on developing communication skills.

Keywords: pre-adolescents with multiple and severe disabilities, augmentative alternative communication, individualized approach, behavioural disorders.

Problema asistenței psihopedagogice a persoanelor cu dizabilitate multiplă este una din cel mai puțin cercetat palier din psihopedagogia specială [1,2,3]. În definirea termenului „dizabilitate multiplă” se subliniază interacțiunea și multiplicarea efectelor care depășesc suma fiecărei dizabilități luate separat [3]. Orelove și Sobsey (1991) [4, p. 187] consideră că dizabilitate multiplă se referă la dificultățile de învățare severe și profunde, una sau mai multe deficiențe senzoriale sau motorii cât și condiții medicale speciale. Toate aceste particularități psihopedagogice agravează realizarea procesului educațional, dar trebuie să menționăm că mai mult din jumătate din aceste persoane au dificultăți severe de comunicare, tulburările de limbaj provoacă ca urmare probleme grave în socializare. Tulburările dezvoltării intelectuale, cât și dezvoltării verbale facilitează formarea unor particularități în dezvoltarea experienței sociale [3]. Dificultăți majore în privința indicării propriilor necesități la copiii cu dizabilitate multiplă condiționează cautarea procedeeleor accesibile de relaționare cu mediului ambiant, inclusiv și aplicarea comportamentelor – problemă pentru exprimarea propriilor dorințe. Instruirea copiilor cu dizabilitate multiplă cât și utilizarea surselor de comunicare alternativă și augmentativă (CAA) sunt niște condiții principale în desfășurarea asistenței psihopedagogice. Se consideră că mai mult de 80% din această categorie de persoane nu folosesc limbajul pentru CAA. În unele instituții de învățământ este introdusă sistemul de CAA dar nu se abordează, lucrează sistematic.

Analiza impactului factorilor sus numiți facilitează actualitatea și inovația cercetării care constă în determinarea eficacității realizării pregătirii specialiștilor școlii auxiliare nr. 7 din mun. Chișinău privind aplicarea tehnicilor de intervenție CAA pentru diminuarea tulburărilor de comunicare și comportament.

Copiii care frecventează instituția noastră toți sunt cu dizabilitatea multiplă, de luni până vineri sunt încadrați în activitățile de învățare/compensare/ameliorare la școală. Din acest motiv un rol deosebit în dezvoltarea abilităților social - comunicative le aparține cadrelor didactice (psihopedagogilor, logopezilor, psihologilor și educatorilor). Din cele spuse mai sus în formarea abilităților profesionale și metodelor de intervenție în aplicarea CAA au participat psihopedagogi, educatori, logopezi și psihologi. Paralel instruirea a fost realizată cu părinții. În continuare prezentăm conținutul instruirii care a fost realizat cu cadrele didactice care au implicat în procesul instrucțional educativ tehnici de lucru pe palierul comportament cât și aplicarea modulului CAA în tabelul 1.

Tabelul 1. Conținutul instruirii cadrelor didactice

Direcțiile instruirii	Conținuturi de bază	Particularitățile realizării
Familizarea cu bazele analizei aplicate ale comportamentului	Formarea reprezentărilor de bază despre comportament, funcțiile comportamentului, strategii de intervenție în cazul comportamentelor – problemă, metode și procedee de formare a motivației.	Trainingul a inclus prelegeri, activități practice realizate de către un specialist competent cu supervizare.
Instruirea bazelor aplicării CAA e (aplicarea diferitor surse care pot substitui limbajul verbal sau susținerea limbajului verbal dacă acest tip de limbaj nu susține satisfacția tuturor necesităților)	Ontogeneza dezvoltării activității de comunicare, cauze și mecanisme a tulburărilor activității de comunicare, tehnici de evaluare a deprinderilor de comunicare, conceptualizarea și funcțiile CAA, strategii de instruire, etapele elaborării planurilor de intervenție individualizate de aplicarea a CAA, metode de evaluarea a eficacității intervențiilor specializate .	Prelegeri, activități practice, lucru individual. În procesul instruirii cadrele didactice au înșușit și au format abilitățile profesionale, pașii cum trebuie de elaborat și de realizat programe de dezvoltare a abilităților de comunicare. Pe parcursul realizării cercetări în paralel s-a realizat și procesul de supervizare individuală cât și de grup.
Instruirea cadrelor didactice, aplicarea metodei „Calendar”	Dezvoltarea abilităților comunicative pe diferite niveluri, accent s-a pus în dependență de nivelul dezvoltării copilului (aplicarea în comunicare a obiectelor, imaginilor și	La instruire au participat 16 cadre didactice care lucrează cu copiii individual cât și în grup (psihopedagogi, logopezi, psihologi, educatori) pentru a respecta o continuitate, ceea ce

	simbolurilor, limbajul verbal (forma scrisă)).	prezintă cel mai important factor în procesul de instruire a copiilor cu CES.
Instruirea cadrelor pentru aplicarea modului ludoterapiei	Conceptualizarea dezvoltării activității în ontogeneză, particularitățile dezvoltării copiilor cu dizabilități multiple, dezvoltarea experienței sociale. Au fost prezentate jocuri specifice pentru această categorie de copii. Elaborarea criteriilor pentru selectarea jocurilor și activităților conform intereselor, metode și procedee de adaptare a activităților ludice și materialelor pentru diferite tipuri de activitate, productivitatea la activitățile individuale și de grup.	Activități practice. Realizarea activităților de master – clas în fiecare grup. Instruirea cadrelor didactice cum trebuie de realizat o activitate de grup.
Observări asupra comportamentului copilului	Îndeplinirea fișelor speciale privind particularitățile manifestărilor comportamentului problemă pe parcursul zilei.	Mobilizarea echipei multidisciplinare.

Au fost instruiți specialiștii și părinții privind bazele analizei aplicate ale comportamentului realizate de către un specialist în BcBA. Au fost realizate supervizări individuale și de grup.

Noi am presupus dacă creștem abilitățile profesionale cadrelor didactice din cadrul acestei instituții în modulul aplicării CAA cât și organizarea activității elevilor după anumite protocoale, va diminua problemele comportamentale și vor valorifica potențialul de dezvoltare a acestor elevi.

În articol este prezentată o experiență privind aplicarea surselor CAA pentru diminuarea frecvențelor manifestării comportamentelor problemă la preadolescenți cu dizabilitate multiplă și severă în condițiile școlii auxiliare.

Cercetarea a fost realizată din septembrie până în decembrie anul 2022, au fost încadrate 16 cadre didactice din școala auxiliară nr.7 din mun. Chișinău, 32 de preadolescenți cu dizabilitate multiplă și severă și 30 de părinți care educă acești elevi.

Vârsta elevilor cuprinde de la 10 ani până la 15 ani. Elevii care au participat în cercetare nu au avut deficiențe de văz, auz sau tulburările neuromotorii. Capacitatea aplicării limbajului în comunicare persistă la 4 elevi din tot eșantionul.

Scopul cercetării: determinarea și realizarea posibilităților dezvoltării deprinderilor de comunicare la preadolescenți cu dizabilitatea multiplă și severă în școala auxiliară.

Obiectivele cercetării:

1. Identificarea competențelor profesionale în aplicarea bazelor analizei aplicate ale comportamentului, tehnologii de dezvoltare și susținere a comunicării la preadolescenți cu dizabilitatea multiplă și severă.
2. Evaluarea dezvoltării abilităților comunicative la preadolescenți cu dizabilitatea multiplă și profundă care frecventează instituția noastră.
3. Realizarea instruirii cadrelor didactice din instituție privind dezvoltarea abilităților de comunicare.
4. Elaborarea și implementarea programelor de dezvoltarea a abilităților de comunicare prin aplicarea CAA la preadolescenți cu dizabilitatea multiplă și severă.
5. Evaluarea eficacității programului elaborat.

Ipotezele cercetării:

1. Presupunem că preadolescenții cu dizabilitatea multiplă și severă au dificultăți în comunicare (verbală și non-verbală) și tulburările de comportament;

2. Cadrele didactice din instituție de învățământ nu au un nivel suficient de dezvoltare a abilităților profesionale privind cunoașterea cât și aplicarea metodelor de dezvoltare a comunicării și prevenției tulburărilor de comportament.

3. Dificultățile de comunicare și de comportament pot fi diminuate prin realizarea cursurilor de formare continuă în domeniul asistenței psihopedagogice a copiilor cu dizabilitate multiplă.

Unul din obiectivele de intervenție, a fost instruirea sau consolidarea cunoștințelor și abilităților cadrelor didactice privind aplicarea metodelor de intervenție în domeniul psihopedagogiei speciale. Activitățile s-au desfășurat în două grupe a câte 8 persoane în fiecare grup. Grupele au fost organizate conform unui grafic de lucru prestabilit.

1. La prima întâlnire cadrele didactice au făcut cunoștință cu scopul și obiectivele activităților pe viitor cât și familizarea cu regulile realizării activităților, specificul îndeplinirii fișelor.

2. La o doua întâlnire cadrele didactice realizau deja sarcini practice (evaluarea propriilor abilităților profesionale dezvoltate privind aplicarea tehnicilor de evaluare a copiilor),cu implicarea discuțiilor directe referitor la dificultățile întâlnite pe parcursul propriei instruirii cât și dificultățile apărute în evaluarea propriu zisă a copiilor.

După ședințele teoretice au urmat ședințele practice cu implicarea propriu zisă a tehnicilor de evaluare studiate aplicate pentru preadolescenți cu dizabilitatea multiplă și severă incluși în cercetare. Au fost obținute date privind reflectarea particularităților comunicării cu maturii și cu semenii, particularitățile manifestării comportamentului pe parcursul zilei, care este volumul de lucru pentru fiecare preadolescent. Îndeplinirea datelor au fost realizate de către toate cadrele didactice inclusiv și cei care formează

echipa multidisciplinară, toate aceste rezultate au fost comparate. Au fost menționate punctele forte și cele slabe la preadolescenți, s-a analizat participarea/implicarea copiilor în diverse forme de activitate realizate pe parcursul zilei în clasă. Într-o listă aparte au fost introduse puncte conform cărora date se deosebeau evidențele obținute.

Noi am aplicat următoarele tehnici de evaluare:

1 Tehnica „Lista principalelor deprinderilor de comunicare” [6]. Acest instrument evaluează ce surse de comunicare aplică preadolescentul cu dizabilitatea multiplă și severă, ce surse lipsesc, corespund aceste surse de comunicare pentru rezolvarea obiectivelor comunicării.

2. Tehnica „Sinteza zilei” [5] prezintă acumularea datelor prin observare asupra comportamentului preadolescentului în diferite intervale de timp. Îndeplinirea fișei ne-a permis să urmărim comportamentul preadolescentului în diferite intervale de timp (frecvența, durata, intensitatea cât și comentariile suplimentare). Acest lucru a fost realizat timp de 5 zile pe săptămână iar în zilele de weekend când preadolescentul s-a aflat acasă aceste cerințe au fost îndeplinite de către părinți. Instuirea părinților a fost realizată prin participarea cadrelor didactice care faceau instuirea. Datorită acestei evaluări au fost înregistrate date privind frecvența manifestării comportamentului problemă, timpul apariției și durata.

3. Tehnica „Tabelul intereselor” [6] se realizează o analiză a preferințelor copilului ce țin de alimentație, obiectele și sucăriile preferate, cine din persoane apropiate sunt importante, în care locuri preferă să se afle.

Criterii de selectare: corespunderea obiectivelor cercetării, îndeplinirea rapidă a fișelor, posibilitatea evaluării permanente (psihopedagog, educator).

Pentru evaluarea cadrelor didactice am aplicat un chestionar elaborat de noi. Chestionarul ne-a permis să evaluăm cunoștințele și abilitățile primare profesionale în înțelegerea particularităților comportamentale preadolescenților incluși în cercetare, selectarea strategiei de intervenție pentru rezolvarea anumitei probleme comportamentale sau comunicaționale aparute în cazul relației cu preadolescenții.

În chestionare au participat 16 cadre didactice (psihopedagogi, logopezii, psihologi și educatori). Studii superioare ciclul I, II au avut 69% și 31% numai ciclul I. Studii de profil (psihopedagogie specială) au avut 69%. Durata activității de muncă 5-15 ani 62%.

Rezultatele cercetării.

Identificarea domeniilor de instuire a cadrelor didactice.

Toate cadrele didactice evaluate au manifestat dorința de a colabora și de a comunica cu copilul, dar au menționat că intervenția privind dezvoltarea abilităților de comunicare la copil trebuie să fie realizată cât mai timpuriu. Dificultățile în activitate cu copiii cu dizabilitatea multiplă și severă a fost: agresivitatea fizică, automutilarea, hiperactivitate, lipsa sau diminuarea atenției. Cauzele comportamentului problemă identificat la preadolescenți cu care lucrează au fost: diagnoza, obținerea dorințelor, manipularea. 20% din cadrele didactice evaluate au menționat că CAA poate avea un impact negativ asupra limbajului oral și 60% au atenționat că aplicarea CAA are un efect pozitiv.

Evaluările în domeniu aplicării CAA au constatat că 10% din cadre au ideie despre sistemul Makaton, despre limbajul semnelor 80%, PECS 60%. 31% nu au cunoștințe și abilități în domeniu aplicării surselor de CAA. Au fost menționat de către cadrele didactice evaluate că foarte important în activitatea cu acești copii au: strategii de intervenție în diminuarea comportamentului problemă, formarea în domeniu aplicării surselor CAA.

Problemă principală în instuirea aplicării surselor CAA au fost diminuarea comportamentului problemă. 30% au menționat că dezvoltarea abilităților de comunicare este o necesitate în relaționare în mediu înconjurător. 20% au avut formarea în domeniu aplicării surselor CAA pentru copiii cu dizabilitatea multiplă. În toate clasele au fost marcate dulapuri unde stau lucrurile copiilor, în unele clase un fost lipite pozele copiilor însoțite de fișe lipite mai jos cu numele, prenumele copilului. Majoritatea cadrelor didactice evaluate 95% au manifestat dorința de a fi instruiți, au avut observații proprii complexe privind particularitățile individual- tipologice a fiecărui elev din clasă, intervenueu foarte rapid și prompt în diminuarea comportamentului problemă, se straduiau să creeze un confort fizic și emoțional.

Ca urmare confirmăm una din ipotezele propuse: cadrele didactice din instituția de învățământ nu au un nivel suficient de dezvoltare a abilităților profesionale privind aplicarea metodelor de dezvoltare a comunicării și prevenției tulburărilor de comportament. Rezultatele obținute au determinat structurarea conținuturilor privind analiza aplicată a comportamentului, prin aplicarea surselor CAA.

Dezvoltarea abilităților de comunicare la preadolescenți cu dizabilitatea multiplă și profundă.

Evaluarea abilităților de comunicare principale a constatat că la majoritatea preadolescenților cu dizabilitate multiplă și severă există dificultăți majore în însușirea deprinderilor de comunicare. Datele obținute prezentăm în tabelul 2.

Tabelul 2. Specificul dezvoltării deprinderilor de comunicare la preadolescenți cu dizabilitatea multiplă și severă incluși în cercetare

Deprindere	Format	Ce a fost aplicat
cererea obiectului prezentat în fața copilului	30%	întinde mâna, spune „dă”, indică obiectul cu degetul, trage de mână cadrului didactic la locul unde se află obiectul necesar
cererea obiectului care lipsește în câmpul vizual al copilului	15%	utilizarea limbajului, indicarea locului unde se află obiectul,
cererea prezentării informației	5%	dorința de a afla unde se află obiectul dorit, 2 preadolescenți întrebau când vine mama
cererea ajutorului	10%	adresarea cu ajutorul cuvântului sau silabei
indicarea finalizării activității sau luarea pauzei	4%	evitarea fizică, aruncarea obiectelor jos, agresivitatea, autoagresiune
manifestarea acordului	50%	manifestarea acordului a fost fără dificultăți,

refuz de la activitate	5%	evitarea fizică, aruncarea obiectelor jos, agresivitatea, autoagresiune
așteptarea evinimentului sau acțiunii	4%	abilitatea este slab dezvoltată
executarea instrucțiunilor simple	30%	executarea instrucțiunilor simple era în dependență de situație (obișnuită și mai dificil în neobișnuită)
respectarea orarului vizual	25%	majoritatea preadolescenților înțelegeau consecutivitatea acțiunilor, dificultăți majore se observau când în activitatea de rutină apăreau abateri sau schimbări

Analizând rezultatele din tabelul 2 menționăm că după părerea noastră incapacitatea de a cere obiectul dorit în afară câmpului vizual este cauza principală în incapacitatea organizării propriul timp liber. Dificultăți majore s-a manifestat la majoritatea preadolescenților incluși în cercetare când trebuia de adresat după ajutor la cel mai simplu nivel (de exemplu, de adus obiectul solicitat de către cadrul didactic). Această deprindere se află în corelație cu prezența trăsăturilor autistice și experienței anterioare. Preadolescenții cu dizabilitatea mintală medie sau severă mai des se adresau după ajutor comparativ cu cei la care persistă tulburări din spectrul autist (TSA). Numai 2 preadolescenți cu TSA mai des se adresau după ajutor fiind-că au fost instruiți și au fost insistenți și părinții. Un procent mic 4% au putut să ceară finisarea activității. Dar majoritatea 96% întrerupeau activitatea prin diferite acțiuni: fugă, aruncarea obiectele de pe masă, manifestarea agresivității sau autoagresivității.

Mai mult de jumătate din preadolescenți au demonstrat nede dezvoltarea limbajului receptiv, inclusiv instrucțiunilor simple, dependența majoră de la situație. Din acest motiv logopedul, psihopedagogul și psihologul au atenționat că există necesitatea în stimularea dezvoltării limbajului receptiv în cadrul activităților individuale. La toți preadolescenții este formată capacitatea de orientare în evimenetele de rutină. Dacă aceste evinamente nu au fost respectate se manifesta negativism (refuzul de executare a sarcinii, agresivitate sau autoagresivitate). Explicarea cadrelor didactice despre schimbările realizate nu a fost percepute din cauza nede dezvoltării limbajului receptiv. Dificultăți se manifestau când avea loc schimbarea activităților (preadolescentul era preluat la activitate cu un alt specialist).

Particularitățile activității cadrelor didactice cu preadolescenții cu dizabilitatea multiplă și severă.

Cercetarea părerii specialiștilor despre activitatea cu preadolescenții cu dizabilități multiple și severe a constatat următoarele:

1. În cazul interactivității cu această categorie de persoane cadrele didactice percep tulburările de comunicare și comportament ca rezultatul diagnosticului, particularitățile caracterului, în situații complicate se adresează la ajutorul medical.

2. Nu întotdeauna practic există o conlucrarea efectivă în echipele multidisciplinare și ca urmare nu se respectă cerințele comune.

3. Dinamica pozitivă poate avea loc în situația persoanelor cu tulburări severe de comportament care au experiența de a utiliza comportamentul problemă pentru rezolvarea dificultăților de comunicare.

Datele obținute prin aplicarea tehnicii „Sinteza zilei” – observarea particularităților manifestării comportamentului pe parcursul zilei au constatat nede dezvoltarea activității obiectiv-practice, incapacitatea de a se implica independent în activitate, insuficiența activităților bine organizate. Toate aceste sus numite au condus la:

- importanța specialistului în includerea preadolescentului în activitate;
- creșterea autostimulărilor, stereotipiilor la preadolescenții din cauza acestora nu le interesa materialele didactice prezente în clasă;
- aplicarea diferitor forme de comportament neadecvate pentru atragerea atenției;
- selectarea exactă a materialelor didactice conform intereselor copilului și respectarea securității semenilor din clasă.

Analiza datelor acumulate privind particularitățile de comunicare, regimul zilei, interesele constatate au condus la formularea obiectivelor privind dezvoltarea comunicării care au fost incluse în planuri educaționale individualizate. S-a lucrat individual și în grup timp de 3 luni. Fiecare obiectiv a inclus următorul algoritm pentru realizare:

- scopul (descrierea comportamentului, care trebuie însușit de către preadolescent, în unele cazuri scopul a fost împărțit pe pași, dacă a fost cazul);
- locul de instruire (generalizarea abilităților prin aplicarea mai multor locuri în încăpere sau afară);
- materiale necesare conform nivelul individual de dezvoltare;
- specialiști care au participat în formare;
- fișe și procese verbale pentru înregistrarea rezultatelor.

Paralel cu dezvoltarea deprinderilor de comunicare s-a lucrat la dezvoltarea abilităților sociale, dezvoltarea intereselor (prin prezentarea materialului atractiv), dezvoltarea diferitor forme de activități (strângerea obiectelor în cutii, colorația, desenul). Educatorilor a fost propuse o varietate de activități de grup unde au participat preadolescenți cu nivel diferit de dezvoltare intelectuală și capacității de muncă.

Înțelegerea mai profundă a cauzelor comportamentului problemă a fost condiționată de însușirea mai bună a importanței comunicării pentru conlucrarea mai strânsă cu copii.

Importantă a fost analiza audio și video materialelor care a permis înțelegerea mai bună a cauzelor comportamentelor problemă, aplicare prompturilor vizuale a facilitat o mai bună înțelegere în interactivitatea cu copilul.

Concluzii:

1. dezvoltarea abilităților de comunicare este o direcție strategică în socializarea preadolescenților cu dizabilitate multiplă și severă;

2. dezvoltarea deprinderilor de comunicare trebuie să fundamenteze pe instuirea tuturor specialiștilor din instituția de învățământ;

3. introducerea și respectarea regulilor unice la nivel de instituție, evaluarea permanentă a rezultatelor obținute, dezvoltarea deprinderilor de comunicare se face în paralel cu dezvoltarea socială, independenței, petrecerea corectă a timpului liber - includerea preadolescenților în activitate individuală sau de grup;

4. este important includerea membrilor familiei prin familizarea cu problema abordată, planificarea timpului pentru realizarea consilierilor;

5. acumularea informației pentru realizarea buletinelor de comunicare în cazul în care copilul este orfan.

Bibliografia

Maximciuc V. Tulburări de limbaj în disontogenii. Chișinău: „Garamont Studio”, 2019. 240 p.

Maximciuc V. Cenușa I. Stimularea dezvoltării limbajului la copii cu tulburarea de spectru autist. Psihologie, nr. 3-4 (31), 2017, p. 44-54.

Popovici D.V., Racu S. Recuperarea copiilor cu polihandicap. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 244 p.

Psihopedagogie Specială. Modele de evaluare și intervenție. Volum coordonat de Adrian Roșan Iași: Polirom, 2015, 575 p.

Фон Течнер С., Мартинсен Х. Введение в альтернативную и дополнительную коммуникацию: жесты и графические символы для людей с двигательными и интеллектуальными нарушениями, а также с расстройствами аутистического спектра. Москва: Теревинф, 2015. 423 с.

Фрост Л., Бонди Э. Система альтернативной коммуникации с помощью карточек (PECS): руководство для педагогов. Москва: Теревинф, 2011. 416 с.

THE RELEVANCE OF THE HUMAN RIGHTS-BASED APPROACH IN SOCIAL WORK PRACTICE AND RESEARCH

ANASTASIA OCERETNÎ

Associate Prof. PhD., Moldova State University

STELA MILICENCO

Associate Prof. PhD., Moldova State University

Abstract: The integration of the human rights-based approach is one of the actions that are carried out both in the professional training of social workers, as well as research and practice in the field of social work. The intervention of social workers from the perspective of human rights involves a series of advantages at the individual and societal levels. The article analyzes the issues investigated at the international level that reflect the concern about the relationship between social work and human rights. Some aspects of integration of new approach in professional training of social worker in the Republic of Moldova are presented in the article.

Keywords: human rights, human rights-based approach, social work.

În ultimii ani tot mai des este pusă în discuție problema integrării abordării bazate pe drepturile omului atât în documentele de politică publică, cât și în practica de intervenție și cercetarea socială. Acest fapt este determinat de nevoia de ajustare a sistemului social la nevoile beneficiarilor intervențiilor, care să răspundă plenar la acestea pentru a asigura soluționarea problemelor cu care se confruntă.

În aspect istoric, bazele abordării datează din anul 1993 la Conferința Mondială a Drepturilor Omului, desfășurată la Viena, prin care s-a recunoscut drepturile omului ca regulă de bază în programarea dezvoltării. Totodată programul de reformă al ONU (1997) a stabilit drepturile omului ca fiind o problemă transversală în tot spectrul de activități ale ONU, recomandându-se integrarea abordării date în sistemul ONU. Ulterior această perspectivă a fost promovată la Summit-ul Mileniului din anul 2000. Totuși abia în anul 2005 la Summit-ul Mondial s-a formulat angajamentul clar al statelor de a sprijini integrarea drepturilor omului în politicile naționale¹.

Abordarea bazată pe drepturile omului are ca scop obținerea de rezultate mai bune și mai durabile prin analiza și abordarea inegalităților, a practicilor discriminatorii și a relațiilor de putere nedrepte, care afectează dezvoltarea socială. Elementele principale ale abordării se referă la următoarele principii și standarde care pot ghida procesul de programare a dezvoltării, dar inclusiv și evaluarea modalității prin care este integrată abordarea dată:

¹ UNDP, *Applying a human rights-based approach to development cooperation and programming: a UNDP capacity development resource*. September, 2006, Disponibil: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/Human-Rights.pdf>

participare – principiul dat presupune asigurarea participării tuturor părților interesate, inclusiv a grupurilor afectate, a societății civile și a grupurilor marginalizate în toate activitățile: de la proiectare/programare până la evaluarea implementării. Totodată se consideră că în cazul dezvoltării unor servicii sau desfășurării unor activități, acestea ar trebui realizate în locație accesibilă tuturor, în mod special beneficiarilor;

responsabilitate – se referă la identificarea drepturilor și obligațiilor părților și la monitorizarea și evaluarea atât a rezultatelor, cât și a procesului;

nediscriminare – principiul nediscriminării accentuează necesitatea identificării grupurilor/persoanei celei mai vulnerabile, marginalizate sau excluse și pe nevoile acestora (persoane vârstnice, minorități etnice, persoane cu dizabilități etc.);

împuternicire – acest principiu se referă la oportunitatea activităților/serviciilor dezvoltate de a contribui la obținerea puterii, capacitate și sporire a accesului titularilor de drepturi (grupurile vulnerabile menționate mai sus) pentru a realiza o schimbare în viața lor, inclusiv plasarea acestora în centrul procesului;

legătura cu drepturile – principiul dat accentuează nevoia ca orice activitate/serviciu să contribuie la realizarea unei game vaste de drepturi (civile, politice, sociale, economice și culturale);

sustenabilitate – urmărirea aplicării acestui principiu se rezumă la utilitatea activităților/serviciilor de a reduce inegalitățile, la identificarea cauzelor imediate și a celor de bază, la stabilirea obiectivelor și a țințelor măsurabile, la fortificarea parteneriatelor între părțile interesate.

Aplicarea acestor principii comportă o serie de beneficii, conducând la consolidarea participării comunității (1), îmbunătățirea transparenței și responsabilizării la nivelul tuturor actorilor cheie (2), reducerea vulnerabilităților prin concentrarea plinară asupra celor social marginalizați (3), consolidarea capacităților (4), promovarea drepturilor omului și realizarea acestora (5) și promovarea rezultatelor durabile și a unei schimbări susținute de toate părțile (6).

Abordarea bazată pe drepturile omului relevă necesitatea considerării principiilor universale ale drepturilor omului: egalitatea fiecărei persoane ca ființă umană, demnitatea inerentă a fiecărei persoane și drepturile la autodeterminare, pace și securitate. Respectul pentru toate drepturile și demnitatea omului a pus bazele tuturor obiectivelor civile, politice, sociale și economice care urmăresc să stabilească anumite standarde de bunăstare pentru toate persoanele. Principiile abordării bazate pe drepturile omului pot fi corelate cu principiile practicii de intervenție în asistența socială, stabilite de codurile de etică, care se bazează pe valori, precum furnizarea de servicii, justiție socială, demnitate umană, importanța relațiilor umane, integritate și competență². Inclusiv definiția internațională a asistenței sociale, revizuită de Adunarea Generală a Federației Internaționale a Asistenților Sociali și a Asociației Internaționale a Școlilor de Asistență Socială în anul 2014 (inițial această definiție a fost adoptată în anul 2000),

² National Association of Social Workers Code of Ethics. Disponibil: <https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English#:~:text=Ethical%20Principle%3A%20Social%20workers%20respect,%20socially%20responsible%20self%2Ddetermination.>

statuează că principiile drepturilor omului, justiția socială, responsabilitatea colectivă și respectarea diversității sunt fundamentale pentru asistența socială³.

Asistenții sociali sunt axați pe oferirea de ajutor în soluționarea problemelor persoanelor aflate în dificultate, contestă nedreptatea/injustiția socială, urmărind să contribuie la producerea schimbării sociale și participarea în procesul de luare a deciziilor a persoanelor afectate de nedreptăți, să sporească capacitățile și oportunitățile beneficiarilor de a se schimba prin respectarea demnității umane. Prin intervențiile sale, asistenții sociali contribuie la consolidarea comunităților locale și încurajarea susținerii reciproce. Toate aceste aspecte trebuie privite prin prisma nevoii de a acționa responsabil, profesionist și echidistant. Totuși, unii cercetători consideră că Codul de etică al Asociației Naționale a Asistenților Sociali (NASW, SUA) încă nu integrează plenar perspectiva drepturilor omului⁴. În cazul Codului deontologic al asistentului social din Republica Moldova, adoptat în anul 2005⁵, acesta integrează parțial perspectiva drepturilor omului, fiind necesare intervenții pentru a asigura integrarea deplină a abordării ținând cont de principiile acesteia.

În ultimii ani s-a înregistrat o sporire a interesului față de integrarea abordării bazate pe drepturile omului în practica asistenței sociale, inclusiv în cea de cercetare. Acest fapt se datorează în mare parte de conștientizarea contribuției drepturilor omului la reducerea sărăciei și a inegalităților, prin promovarea demnității umane și a bunăstării sociale. Analiza documentară desfășurată⁶ relevă următoarele contribuții în cercetarea aplicării abordării bazate pe drepturile omului în asistența socială:

- Ife J. în lucrarea „*Human Rights and Social Work: Towards Rights-Based Practice*”, prima ediție a căreia a fost publicată în anul 2001, abordează câteva aspecte distincte, printre care respectarea drepturilor omului în contextul fenomenului de globalizare, probleme conceptuale referitoare la drepturile omului (relația dintre drepturi și nevoi, relația dintre drepturi și etică etc.), modalitățile prin care asistentul social se implică în realizarea și protecția drepturilor omului etc. Autorul consideră că asistenții sociali pot face conexiunea cu drepturile omului prin apel la abordarea deductivă (pornind de la tratate internaționale și deducând principiile aplicate în practică) sau la abordarea inductivă (asistentul social va porni de la o situație reală și ulterior identifică problemele legate de drepturile omului)⁷;

- Androff D. în lucrarea „*Rights-Based Framework and Social Work*” (2013) a evidențiat noi modele de asistență socială bazate pe drepturile omului, implicațiile practice ale abordării și perspectivele integrării noii abordări. Autorul consideră că practica asistenței sociale ar trebui să se concentreze pe cinci principii ale drepturilor

³ International Federation of Social Workers, *Global Definition of Social Work*. Disponibil: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>

⁴ Gabel Sh.G., Mapp S., Androff D., McPherson J. *Looking Back to Move us Forward: Social Workers Deliver Justice as Human Rights Professionals*. În: *Advances in Social Work*, Summer 2022, 22 (20), p. 421.

⁵ Hotărârea Colegiului Ministerului Sănătății și Protecției Sociale nr.11 din 29.11.2005

⁶ Analiza s-a axat în special pe studiile accesibile în format online

⁷ Ife J. *Human Rights and Social Work: Towards Rights-Based Practice*. Third edition, Cambridge University Press, 2012, p.125-130.

omului: respectul demnității umane, nediscriminare, responsabilitate, transparență și participare;

- Berthold S.M în lucrarea „*Human Rights-Based Approaches to Clinical Social Work*” (2013) analizează pe larg abordarea privind drepturile omului comparativ cu abordarea bazată pe caritate și cea pe nevoi aplicate în asistența socială de-a lungul timpului, asupra căreia vom analiza ulterior;

- Androff D. în lucrarea „*Practicing Rights. Human Rights-Based Approaches to Social Work Practice*” (2015) analizează importanța drepturilor omului pentru asistența socială, menționând că sistemul educațional european cuprinde discipline și conținuturi referitoare la drepturile omului în curriculum-ul de pregătire profesională a asistenților sociali, într-o măsură mai mare comparativ cu alte regiuni⁸. De asemenea, în Europa oferta educațională cuprinde programe de studii în drepturile omului pentru asistenții sociali. Analiza efectuată a permis stabilirea a unui număr de 28 programe de master, accesibile în 12 țări europene (Tabelul 1).

Tabel 1.

Programe de master în domeniul drepturilor omului

Nr.	Programul de master	Țara, universitatea
1.	Drept internațional și drepturile omului	Finlanda, Åbo Akademi University
2.	Asistența socială ca profesie a drepturilor omului	Germania, Alice Salomon University of Applied Sciences Berlin
3.	Studii cu privire la drepturile omului în politică, lege și societate	Germania, Fulda University of Applied Sciences
4.	Guvernare și drepturile omului	Germania, Leuphana University Luneburg
5.	Drepturile omului în societatea digitală	Estonia, Talinn University
6.	Drept internațional și drepturile omului	Estonia, University of Tartu
7.	Drepturile omului și democratizare	Italia, Global Campus of Human Rights
8.	Drepturile omului și managementul conflictului	Italia, Scuola Superiore Sant'Anna
9.	Securitate și drepturile omului	Italia, University of Tuscia
10.	Cooperare internațională în domeniul drepturilor omului și patrimoniu intercultural	Italia, University of Bologna
11.	Drepturile copilului	Marea Britanie, Queen's University Belfast
12.	Drepturile omului	Marea Britanie, University of London
13.	Drepturile omului	Marea Britanie, University of Sussex
14.	Drepturile omului	Marea Britanie, Kingston University
15.	Dezvoltare și drepturile omului	Marea Britanie, Swansea University
16.	Drepturile omului și relații internaționale	Marea Britanie, University of Roehampton
17.	Legislația în domeniul drepturilor omului	Marea Britanie, SOAS University of London
18.	Drepturile omului, globalizare și justiție	Marea Britanie, Keele University
19.	Studii ale conflictului și drepturile omului	Țările de Jos, Utrecht University
20.	Drepturile omului și știința datelor	Franța, American University of Paris
21.	Guvernare și drepturile omului	Spania, Universidad Autonoma de Madrid
22.	Studii cu privire la Uniunea Europeană și drepturile omului	Spania, Universidad Católica San Antonio de Murcia
23.	Drepturile omului, interculturalitate și dezvoltare	Spania, Universidad Internacional de Andalucía UNIA

⁸ Androff D. *Practicing Rights. Human rights-based approaches to social work practice*. London, 2015.

24.	Drept internațional, drepturile omului și cooperare	Spania, Campus Stellae Instituto Europeo
25.	Știința media, democrație și drepturile omului	Suedia, Linnaeus University
26.	Drepturile omului și multiculturalitate	Norvegia, University College of Southeast Norway
27.	Protecția internațională a drepturilor omului	Federația Rusă, Universitatea de prietenie a popoarelor din Rusia
28.	Studii ale copilăriei și drepturile copilului	Republica Moldova, Universitatea de Stat din Moldova

Sursa: Elaborat de autor în baza analizei paginilor web ale universităților

În lucrare, cercetătorul Androff D. analizează abordarea bazată pe drepturile omului în anumite domenii și beneficiari ai asistenței sociale, precum sărăcie, bunăstarea copilului, persoane vârstnice, sănătate, sănătate mintală, concluzionând că încorporarea drepturilor omului în programele de formare profesională, cercetare și practica din asistența socială va contribui la realizarea drepturilor omului și mișcarea pentru respectarea acestor drepturi. Este important să menționăm că ideile date sunt dezvoltate de Androff D. în articolul „*Practicing Human Rights in Social Work: Reflections and Rights-Based Approaches*” (2018), în care abordează problematica stării drepturilor omului în asistența socială urmare a unei experiențe de peste 15 ani în calitate de asistent social și prezintă un model de integrare a drepturilor omului în practica asistenței sociale⁹.

Grupul de autori - McPherson J., Sibert C.F. și Siebert D.C. – în lucrarea „*Mesuring Rights-Based Perspectives: a Validation of the Human Rights Lens in Social Work Scale*”¹⁰ (2017) prezintă dovezi cu privire la validarea scalei elaborată pentru măsurarea capacității asistentului social de a vedea problemele individuale și sociale ca rezultat al încălcării drepturilor omului. În articol sunt prezentate datele studiului desfășurat pe un eșantion de 1014 asistenți sociali, concluzionându-se asupra utilității scalei;

McPherson J. în lucrarea „*Now I the Time for a Rights-Based Approach to Social Work Practice*” (2020) prezintă diverse aspecte care determină importanța aplicării abordării în practica asistenței sociale, definind practica bazată pe drepturile omului ca un grup de metode care promovează principiile bazate pe drepturi;

Quazack L.E., Picard G., Metz S.M. și Chiarelli-Helminiak C.M. „*A Social Work Education Grounded in Human Rights*”¹¹ (2021) prezintă rezultatele studiului de evaluare în design experimental a unui program de master din SUA în domeniul asistenței sociale din perspectiva integrării abordării bazate pe drepturile omului;

⁹ Androff D. *Practicing Human Rights in Social Work: reflections and Rights-Based Approaches*. În: *Journal of Human Rights and Social Work*, 2018, nr.3, p.179-182.

¹⁰ McPherson J., Siebert C.F., Siebert D.C. *Mesuring Rights-Based Perspectives: a Validation of the Human Rights lens in Social Work Scale*. În: *Journal of the Society for Social Work and Research*, vol.8, nr.2, Summer 2017. Disponibil: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/full/10.1086/692017>

¹¹ Quazack L.E., Picard G., Metz S.M., Chiarelli-Helminiak C.M. *A Social Work Education Grounded in Human Rights*. În: *Journal of Human Rights and Social Work*, 2021, no.6 (1), p.32-40. Disponibil: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7809092/>

Androff D. și Mathis Ch. în articolul „*Human Rights-Based Social Work Practice with Immigrants and Asylum Seekers in Legal Service Organization*”¹² (2022) reflectă asupra practicii de asistență socială cu imigranții și solicitanții de azil, în baza unui studiu calitativ desfășurat. Una din concluziile studiului se referă la faptul că practica asistenței sociale ar trebui mai mult să integreze drepturile omului în asistarea imigranților și solicitanților de azil din SUA;

Gabel Sh.G., Mapp S., Androff D. și McPherson J. în lucrarea „*Looking Back to Move us Forward: Social Workers Deliver Justice as Human Rights Professionals*” (2022) prezintă în aspect istoric dezvoltarea asistenței sociale ca profesie pentru drepturile omului, identificând aspectele care au contribuit la schimbarea viziunii cu privire la intervenție. De asemenea este abordată problema integrării perspectivei privind drepturile omului în formarea profesională a asistenților sociali, fiind prezentat cazul SUA. O parte din aceste aspecte au fost inițial abordate în articolul „*Social Work is a Human Rights Profession*” publicat de grupul de autori în anul 2019;

Chammas G. în articolul „*Human Rights-Based Practice in Social Work: The Case of Asylum Seekers in Canada*”¹³ (2022) abordează problema implicării asistenților sociali în situațiile de încălcare a drepturilor economice și sociale ale solicitanților de azil în Canada, fiind identificați factorii care au modelat concepțiile asistenților sociali cu privire la drepturile omului și decizia de a se angaja în practici bazate pe drepturile omului.

O lucrare de referință în aplicarea drepturilor omului în practica asistentului social este manualul elaborat în anul 1994 cu suportul Națiunilor Unite – „*Human Rights and Social Work. A manual for Schools of Social Work and the Social Work Profession*”¹⁴. În lucrare se menționează inseparabilitatea teoriei, valorilor, eticii și a practicii asistenței sociale de drepturile omului, iar acestea ar trebui să fie integrate în justificarea și motivarea acțiunii asistentului social.

Intervențiile asistenților sociali o perioadă îndelungată au fost fundamente pe alte două abordări, în special cea pe caritate și cea pe nevoi. Eforturile asistenților sociale bazate pe drepturile omului înlătură dimensiunea de caritate prin recunoașterea oamenilor nu numai ca beneficiari, ci și ca deținători activi de drepturi. Diferențele în abordarea problemelor sociale din perspectiva a trei prisme: abordarea bazată pe caritate, abordarea bazată pe nevoi și abordarea bazată pe drepturi, au fost sintetizate de cercetătoarea Berthold S.M.¹⁵ în lucrarea „*Human Rights-Based Approaches to Clinical Social Work*” (Tabelul 2).

¹² Androff D., Mathis Ch. *Human Rights-Based Social Work Practice with Immigrants and Asylum Seekers in Legal Service Organization*. În: *Journal of Human Rights and Social Work*, 2022, no.7 (2), p.178-188. Disponibil: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8546396/>

¹³ Chammas G. *Human Rights-based Practice in Social Work: The Case of Asylum Seekers in Canada*. În: *Journal of Human Rights and Social Work*, 2022, no.7, p.158-167.

¹⁴ United Nations, *Human Rights and Social Work. A Manual for Schools of Social Work and the Social Work Profession*. New York, 1994. Disponibil: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/training1en.pdf>

¹⁵ Berthold S.M. *Human Rights-Based Approaches to Clinical Social Work*. Springer Link, 2015.

Tabel 2.***Diferențe între abordările bazate pe caritate, pe nevoi și drepturi a problemelor sociale***

<i>Criteriu de comparare</i>	<i>Abordarea bazată pe caritate</i>	<i>Abordarea bazată pe nevoi</i>	<i>Abordarea bazată pe drepturi</i>
<i>Scop</i>	Asistență acordată persoanelor sau populațiilor dezavantajate pentru ameliorarea imediată a suferinței	Îndeplinirea unui deficit identificat la indivizi sau comunitate prin resurse suplimentare pentru grupurile marginalizate și dezavantajate	Realizarea drepturilor omului care vor duce la alocarea echitabilă a resurselor și puterii
<i>Motivare</i>	Imperativ religios sau moral al persoanelor bogate pentru a-i ajuta pe cei mai „puțin norocoși” care merită asistență	Pentru a-i ajuta pe cei considerați că au nevoie de ajutor pentru a promova bunăstarea societății	Obligația legală la drepturi
<i>Responsabilitate</i>	Poate fi responsabil în fața unei organizații private	Responsabilitate generală în fața celor care au identificat nevoia și au dezvoltat intervenția	Guvernele și organismele globale, cum ar fi comunitatea donatorilor, organizații interguvernamentale, ONG-uri internaționale și corporații transnaționale
<i>Proces</i>	Filantropic, axat pe donator (relevarea contribuției donatorului)	Identificarea de către experți a nevoii, dimensiunile acesteia și strategia pentru satisfacerea nevoilor în cadrul negocierilor politice. Populația afectată face obiectul intervențiilor	Politic, cu accent pe procesul participativ în care indivizii și grupurile sunt împuternicite să își revendice drepturile
<i>Populația țintă</i>	Persoane și populații demne de ajutor	Persoane sau populații defavorizate	Toți membrii societății, cu accent pe populații marginalizate
<i>Accent</i>	Pe acțiunile binevoitoare ale donatorului	Pe satisfacerea nevoilor	Pe realizarea drepturilor omului
<i>Răspunsul intervențiilor la ...</i>	Manifestarea imediată a problemelor	Deficiențe simptomatice și pot aborda cauze structurale	Cauze structurale fundamentale, contribuind și la ameliorarea manifestărilor simptomatice

Sursa: adaptat de autori în baza „Human Rights-Based Approaches to Clinical Social Work”, autor Berthold S.M.

Asistenții sociali în activitatea cărora este încorporată abordarea bazată pe drepturi, sunt conștienți de faptul că:

autoritățile publice sunt obligate să asigure în mod proactiv respectarea, protejarea și realizarea tuturor drepturilor omului și înțelegerea că majoritatea

problemelor din societate rezultă din eșecul acestora de a-și realiza obligațiile de drepturile omului;

societatea trebuie văzută ca fiind diversă, inclusiv în aspect de diversitate a opiniilor în privința a ceea ce este normal;

societatea acționează în solidaritate cu grupurile care sunt în special vulnerabile la violările de drepturile omului în spiritul drepturilor și nu a carității sau a milei;

puterea majorității este limitată de drepturile minorităților.¹⁶

Importanța abordării bazate pe drepturile omului pentru practica asistențială este determinată de o serie de particularități, printre care:

abordarea ghidează atât evaluarea, cât și intervenția asistentului social în sprijinirea beneficiarilor,

practica ancorată în drepturile omului este concentrată pe nediscriminare, participare, transparență, respectul demnității umane și responsabilitate;

evaluarea realizată prin prisma abordării date permite evidențierea modalităților prin care anumite situații încalcă drepturile, asistentul social concentrându-se asupra impactului discriminării și al încălcării drepturilor,

prin prisma acestei abordări poate fi relevat accesul inegal și inechitabil la asistență medicală, educație, locuință, asigurări sociale etc., drepturi fundamentate de ONU, care sunt în unele cazuri privilegii pentru unii decât drepturi garantate tuturor,

schimbarea accentului de pe nevoi pe drepturile omului relevă din partea asistenților sociali orientare spre preocupările beneficiarilor lor în cadrul unui context social/politic mai larg,

analiza problemelor beneficiarilor de către asistenții sociali prin prisma abordării conduce la stabilirea unor obiective ambițioase, ancorate în justiție, care necesită un efort consolidat¹⁷.

Utilitatea abordării se relevă în raport cu grupurile și domeniile în care se aplică, printre care: în lucrul cu copiii în situație de risc, persoanele adulte aflate în dificultate, persoanele vârstnice, persoanele cu dizabilități, refugiați, practica comunitară, dezvoltarea politicilor publice, inclusiv în practica de cercetare. În acest context, putem conchide că abordarea ar trebui să fie în centrul formării profesionale a asistenților sociali, contribuind astfel la pregătirea acestora pentru a sprijini persoanele și comunitățile în a identifica soluții și a acționa din perspectiva drepturilor acestora. Complimentar, practica asistentului social este puternic ancorată în abordarea dată, fapt reflectat în Tabelul 3.

¹⁶ Balan V. *A Human-Centered and Human Rights-Based Approach to Media Work*. Freedom House, 2019. Disponibil: <https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/11-Human-Rights-based-Approach-Media-Work-ENGLISH.pdf>

¹⁷ McPherson, J. *Now I the Time for a Rights-Based Approach to Social Work Practice*. În: *Journal of Human Rights and Social Work*, 2020, 5(2), p.61-63. Disponibil: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7268582/>

Tabel 3.**Transpunerea în practică a abordării bazate pe drepturile omului**

Principiul abordării	Aplicarea în practică a principiului	Exemplu
<i>Principiul participării</i>	A pune în aplicare acest principiu semnifică asigurarea că beneficiarii unui serviciu/membrii comunității nu sunt tratați ca beneficiari pasivi sau neputincioși, dar ca participanți activi la propria lor dezvoltare și la procesul de luare a deciziilor.	- Beneficiarii unui serviciu (de exemplu, persoane vârstnice beneficiare a serviciului de îngrijire socială la domiciliu) sunt parteneri în procesele de identificare a nevoilor, de intervenție și de evaluare. - Prestatorii de servicii sunt axați pe participarea beneficiarilor la procesul de luare a deciziilor. - Prestatorii de servicii ajută beneficiarii să dezvolte abilități necesare pentru ca ei să participe pe deplin ca parteneri eficienți și cetățeni implicați.
<i>Principiul nediscriminării</i>	A pune în aplicare principiul nediscriminării semnifică identificarea și eliminarea modelelor specifice de discriminare, astfel încât persoanele discriminate să poată realiza dreptul la un tratament egal. Totodată acest principiu conduce la sensibilitate și toleranță culturală și combaterea stigmatizării prin concentrarea pe compasiune și punctele forte a persoanelor/grupurilor discriminate.	Asistentul social identifică punctele forte ale persoanelor și lucrează cu acestea pentru a depăși stigmatele sociale. De asemenea, asistentul social încurajează persoanele să schimbe condițiile persoanel și sociale incorecte și să se participe activ în acțiunea de schimbare. Transmiterea informației este realizată într-un mod accesibil (în mai multe limbi), inclusiv în limbaj specific persoanelor cu dizabilități.
<i>Principiul transparenței</i>	Prestatorii de servicii care aplică abordarea bazată pe drepturile omului sunt responsabili în fața beneficiarilor și luarea deciziilor se realizează într-un mod incluziv și transparent.	Asistentul social explică motivul colectării de date de la beneficiari (date cu caracter personal) și modalitatea de protejare a acestor date. Asistentul social explică toate intervențiile, inclusiv scopul și posibilele consecințe; colaborează cu beneficiarii de servicii pentru a putea aplica instrumente de evaluare.
<i>Principiul responsabilității</i>	Pentru a pune în practică acest principiu, funcționarii publici trebuie educați în spiritul drepturilor omului, inclusiv cum să coopereze cu	Asistentul social contribuie la sporirea cunoștințelor liderilor locali (de exemplu, primar, secretar al consiliului local, consilieri locali etc.) în

	deținătorii de drepturi în demersurile acestora de a-și revendica drepturile. De asemenea, profesioniștii ar trebui să reflecte asupra practicilor lor și să evalueze impactul acestora.	materie de drepturile omului și pledează pentru extinderea accesului la drepturi a beneficiarilor de servicii/persoanelor din comunitate aflate în situație de risc. De asemenea, asistentul social ajută beneficiarii să își dezvolte abilitățile de a-și obține drepturile sale și de a se asocia cu ceilalți în acțiuni de advocacy. Un exemplu de aplicare a acestui principiu este participarea beneficiarilor de servicii sociale în evaluarea serviciilor/măsurilor și diseminarea rezultatelor evaluării.
--	--	---

Sursa: adaptat de autori în baza lucrării „Looking Back to Move us Forward: Social Workers Deliver Justice as Human Rights Professionals”, autori Gabel Sh.G., Mapp S., Androff D., McPherson J.

Un exemplu de integrare a abordării bazate pe drepturile omului în formarea profesională a asistenților sociali este cel al SUA. În anul 2008 organul național de acreditare a educației în asistență socială - Consiliul pentru Educația în Asistență Socială (CSWE) - a inclus drepturile omului la Politica Educațională și Standardele de Acreditare. Conform acestui act, drepturile omului sunt considerate esențiale pentru misiunea asistenței sociale, fiind integrate în competența 2 - *Avansarea drepturilor omului și a justiției sociale, rasiale, economice și de mediu*. Totodată abordarea privind drepturile omului este reflectată și în descrierea comportamentelor care se referă la competența privind *Etica și comportamentu profesional* (competența 1) și competența privind *Practica politicilor* (competența 5)¹⁸. Totuși studiul realizat de Quazack L.E., Picard G., Metz S.M., Chiarelli-Helminiak C.M. relevă că în pofida progreselor înregistrate, se impune nevoia de fortificare a componentei axate de încorporarea abordării privind drepturile omului în programele de formare profesională a asistenților sociali din SUA.

În cazul Republicii Moldova abordarea privind drepturile omului, în special drepturile copilului, a fost integrată în programul de master „Studii ale copilăriei și drepturile copilului” dezvoltat urmare a unui proiect european implementat în cadrul Universității de Stat din Moldova. În programul de formare profesională a asistenților sociali la Ciclul I Licență abordarea dată este parțial integrată, analiza setului curricular de către echipa de experți ai Oficiului ONU privind Drepturile Omului din Republica Moldova a determinat necesitatea de a fi diversificate unitățile conținut care să contribuie la formarea competențelor de intervenție din perspectiva drepturilor omului.

¹⁸ Gabel Sh.G., Mapp S., Androff D., McPherson J. *Looking Back to Move us Forward: Social Workers Deliver Justice as Human Rights Professionals*. În: *Advances in Social Work*, Summer 2022, 22 (20), p. 421.

În concluzie, putem conchide că integrarea abordării bazate pe drepturile omului în curricula de formare profesională a asistenților sociali și ulterior în practica de intervenție reprezintă o intervenție de actualitate, mai ales în contextul multiplelor crize sociale (criza provocată de pandemia COVID-19, criza refugiaților din Ucraina etc.). Totodată competențele date asigură o integrare pe piața muncii din alte țări a asistenților sociali, care acționează în lumina drepturilor omului.

Bibliografie:

- ANDROFF D. *Practicing Human Rights in Social Work: reflections and Rights-Based Approaches*. În: *Journal of Human Rights and Social Work*, 2018, nr.3, p.179-182.
- ANDROFF D. *Practicing Rights. Human rights-based approaches to social work practice*. First edition, London: Routledge, 2015. ISBN 9781315885483.
- ANDROFF D., MATHIS Ch. *Human Rights-Based Social Work Practice with Immigrants and Asylum Seekers in Legal Service Organization*. În: *Journal of Human Rights and Social Work*, 2022, no.7 (2), p.178-188. Disponibil: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8546396/>
- BALAN V. *A Human-Centered and Human Rights-Based Approach to Media Work*. Freedom House, 2019. Disponibil: <https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/11-Human-Rights-based Approach Media Work ENGLISH.pdf>
- BERTHOLD S.M. *Human Rights-Based Approaches to Clinical Social Work*. Springer Link, 2015. ISBN 978-3-319-08559-3.
- CHAMMAS G. *Human Rights-based Practice in Social Work: The Case of Asylum Seekers in Canada*. În: *Journal of Human Rights and Social Work*, 2022, no.7, p.158-167.
- CHONODY, J.M., TEATER, B. *Social Work Practice with Older Adults: An Actively Aging Framework for Practice*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2018.
- GABEL Sh.G., MAPP S., Androff D., McPherson J. *Looking Back to Move us Forward: Social Workers Deliver Justice as Human Rights Professionals*. În: *Advances in Social Work*, Summer 2022, 22 (20), p. 421.
- GABEL, SH.G., MAPP, S., ANDROFF, D., MCPHERSON, J. *Social Work is a Human Rights Profession*. În: *Social Work*, vol.64, Issue 3, July 2019, ISSN 0037-8046, p.259-269.
- HARMS-SMITH, L., MARTINEZ-HERRERO, M.I., ARNELL, P., BILGER, J., BUTLER-WARKE, A., COOK, W., DOWNIE, M., FARMER, N., NICHOLLS, J., MacDERMOTT, D. *Social Work and Human Rights: A Practice Guide*. BASW: Birmingham, 2019. Disponibil: <https://www.basw.co.uk/system/files/resources/Social%20Work%20and%20Human%20Rights%20A%20Practice%20Guide.%20DEC%202019.pdf>
- Hotărârea Colegiului Ministerului Sănătății și Protecției Sociale nr.11 din 29.11.2005.
- IFE, J. *Human Rights and Social Work: Towards Rights-Based Practice*. Third edition, Cambridge University Press, 2012. ISBN 9781107693876 (pbk.)
- International Federation of Social Workers European Region, *Standards in Social Work Practice meeting Human Rights. Executive Summary*. ISBN 978-99932-0-878-5. Disponibil: https://www.ifsw.org/wp-content/uploads/ifsw-cdn/assets/ifsw_92406-7.pdf
- International Federation of Social Workers, *Global Definition of Social Work*. Disponibil: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
- MCPHERSON J., SIEBERT C.F., SIEBERT D.C. *Mesuring Rights-Based Perspectives: a Validation of the Human Rights lens in Social Work Scale*. În: *Journal of the Society for Social Work and Research*, vol.8, nr.2, Summer 2017. Disponibil: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/full/10.1086/692017>
- MCPHERSON, J. *Now I the Time for a Rights-Based Approach to Social Work Practice*. În: *Journal of Human Rights and Social Work*, 2020, 5(2), p.61-63. Disponibil: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7268582/>

National Association of Social Workers Code of Ethics. Disponibil:

<https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English#:~:text=Ethical%20Principle%3A%20Social%20workers%20respect,'%20socially%20responsible%20self%2Ddetermination>

QUAZACK L.E., PICARD G., METZ S.M., CHIARELLI-HELMINIAK C.M. *A Social Work Education Grounded in Human Rights*. În: *Journal of Human Rights and Social Work*, 2021, no.6 (1), p.32-40.

Disponibil: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7809092/>

UNDP, *Applying a human rights-based approach to development cooperation and programming: a UNDP capacity development resource*. September, 2006, Disponibil:

<https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/Human-Rights.pdf>

United Nations, *Human Rights and Social Work. A Manual for Schools of Social Work and the Social Work Profession*. New York, 1994. Disponibil:

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/training1en.pdf>

CONFLICT RESOLUTION STYLES IN ADOLESCENTS WITH AGGRESSIVE BEHAVIOR

Maria PLEȘCA

Assoc. Prof., PhD, Ion Creangă State Pedagogical University, Chișinău,
Republic of Moldova

Abstract: The article is dedicated to solving a relevant problem - the study of the peculiarities of aggressive behavior in adolescents, as well as the relationship between such significant variables as a person's aggressiveness in interpersonal interaction and the style of behavior in a conflict situation. Aggressiveness is a fairly stable characteristic of the personality, due, on the one hand, to psychophysiological characteristics, and on the other hand, it reflects the internal position of the personality and socialization processes. Being connected in a certain way with other characteristics of the personality, aggressiveness significantly affects the formation of the characteristics of the individual's activity and communication. The image of a conflict situation corresponds to all the main indicators and characteristics of ontological reality: it is always correlated with the subject; it is presented in a person's mind in a "folded" form; it mediates and refracts external influences. According to the results of the correlation analysis, significant relationships were identified between the scales: "Resentment" and "Adaptation" ($r=-0.328$, $p\leq 0.05$); "Verbal aggressiveness" and "Adaptation" ($r=-0.41$, $p\leq 0.01$). An inversely proportional statistical relationship was revealed between such a type of behavior in a conflict situation as "Adaptation" and such a form of manifestation of aggression as "Resentment". This suggests that the more often a student uses such a behavior strategy in conflicts as "Adaptation", the less a form of aggression such as "Resentment" ($r=-0.328$, $p\leq 0.05$) is manifested in behavior.

Keywords: adolescent, aggression, conflict, hostility, compromise, avoidance, collaboration, confrontation.

În lumea modernă, din cauza complexității vieții sociale, a creșterii concurenței, a problemelor de adaptare, a extinderii câmpului informațional, conceptul de „agresivitate” intră din ce în ce mai mult în viața societății. Scăderea nivelului de trai, cresc inflația, șomajul, nevoia de restructurare rapidă de la un stil de viață la altul afectează negativ individul, atât din punct de vedere social, cât și psihologic. Fluxul de informații negative are un efect deprimant asupra psihicului uman, provocându-l să experimenteze frică, anxietate, agresivitate. Un nou fenomen al ultimelor decenii este faptul că agresiunea este difuzată prin mass-media, contribuind astfel la formarea unor forme agresive de comportament în toate sectoarele societății. Fenomenul de agresivitate și-a coborât ștacheta de vârstă: se înregistrează o creștere a comportamentului agresiv, deviant al tinerilor și adolescenților. „Focalizarea” de gen se schimbă: reprezentantele femeilor sunt din ce în ce mai susceptibile la agresivitate [1, p.28-30].

Capacitatea unui adolescent de a-și regla starea internă, de a-și controla agresivitatea și comportamentul în diverse situații este un factor important pentru viața lui și confortul celorlalți. Ea determină succesul său în învățare, în relațiile cu semenii și adulții semnificativi pentru el, precum și succesul personalității însăși în procesul vieții

sale [3, p.65].

Agresivitatea este o caracteristică dinamică integrală care determină activitatea și adaptabilitatea unei persoane. Cu toate acestea, agresivitatea poate fi și distructivă. Manifestarea excesivă a acestei calități duce la consecințe negative [4, p.102].

Comportamentul unei persoane în societate depinde de situație și de calitățile sale personale, de ceea ce va arăta atunci când reacționează la aceasta. Calitățile personale ale unei persoane se formează în mediul sociocultural în care aceasta crește. De asemenea, comportamentul său depinde de cât de mult s-a dezvoltat sfera lui emoțională, de calitățile, interesele, înclinațiile sale individuale [2, p.206].

Relevanța studiului problemei comportamentului agresiv este cauzată de o creștere a atitudinilor negative în rândul generației tinere. Cel mai mare focar de agresivitate și comportament agresiv este evidențiat de specialiști dintr-o astfel de grupă de vârstă, precum cea a copiilor adolescenți, deoarece impactul unităților negative externe și interne care creează agresivitatea ca tip de comportament în diferite cazuri cade asupra crizei adolescenței, asociate cu modificări fiziologice, fizice și psihologice, care apar la un copil în această perioadă [6, p.22-224].

Problema comportamentului agresiv în adolescență este determinată de creșterea numărului de adolescenți cu elemente asociale și de nivelul unanimității grupului, precum și de tradițiile de tratament nepoliticos ale membrilor grupului lor [5]. Agresiunea a devenit o parte a vieții noastre. Este determinată de multiplicitate și un procent mare de manifestare în rândul adolescenților [7].

În condițiile societății moderne și schimbărilor atitudinilor morale și valorice, numărul adolescenților cu comportamente antisociale a crescut semnificativ, motiv pentru care problema prevenirii comportamentului antisocial la adolescenți este foarte acută [8].

Scopul cercetării constă în identificarea particularităților manifestării comportamentului agresiv la adolescenți; a corelațiilor dintre agresivitate și stilurile de soluționare a conflictelor.

Ipoteza: nivelul de agresivitate al adolescenților se asociază cu anumite stiluri de comportament în situații conflictuale. Variabilele cercetate au fost studiate prin următoarele *instrumente de măsurare*: Chestionarul Bass-Darkey; Chestionarul Thomas-Kilman.

Eșantionul de cercetare fost constituit din 96 adolescenți.

Pentru a determina particularitățile comportamentului agresiv la adolescenți, am aplicat *Chestionarul Bass-Durkey*. Frecvența rezultatelor cu privire la comportamentele agresive ale adolescenților este prezentată în figura 1.

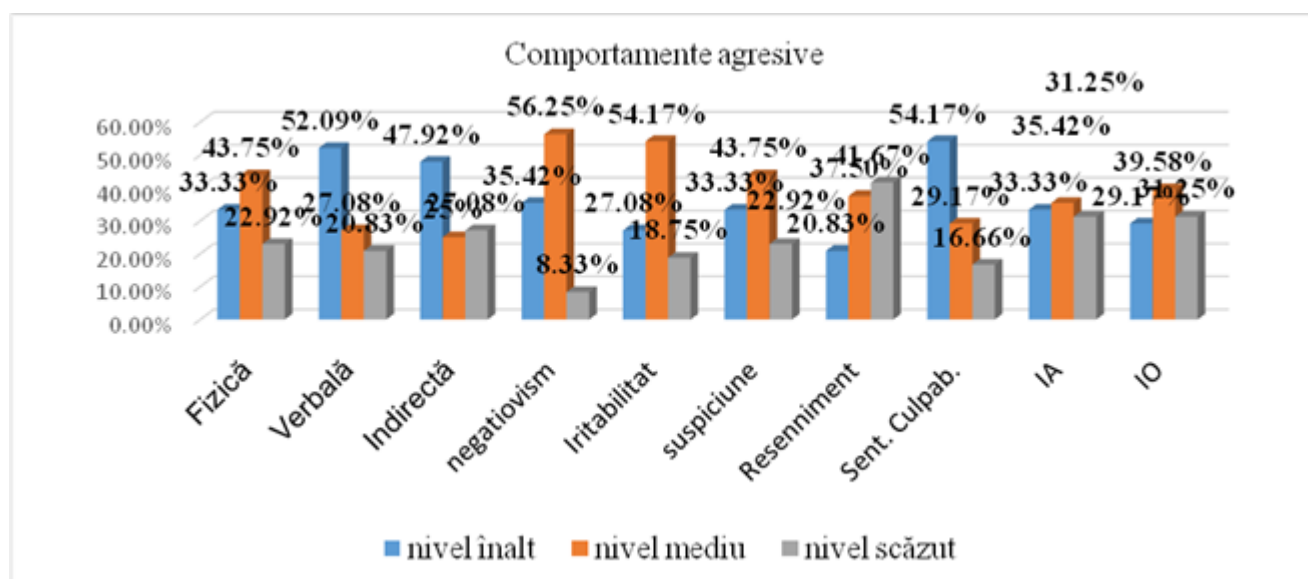

Fig. 1. Frecvența rezultatelor cu privire la comportamentele agresive ale adolescenților (Chestionarul Bass-Durkey)

Datele obținute atestă că la agresivitatea fizică la nivel înalt s-au deosebit 33.33% (32 de persoane), la nivel mediu – 43.75% (42 de persoane) și la nivel scăzut – 22.92% (22 de persoane). Nivelul înalt și mediu îl reprezintă un număr suficient de mare de adolescenți. Agresivitatea verbală se manifestă: la nivel înalt – 52.09% (50 de persoane), la nivel mediu – 27.08% (26 de persoane) și la nivel scăzut – 20.83% (20 de persoane). Nivelul înalt caracterizează peste jumătate din numărul total de adolescenți din lotul experimental. Agresivitatea indirectă indică: la nivel înalt – 47.92% (46 de persoane), la nivel mediu – 25% (24 de persoane) și la nivel scăzut – 27.08% (26 de persoane). De asemenea, predomină nivelul înalt.

La scala care indică negativismul, rezultatele se prezintă astfel: la nivel înalt – 35.42% (34 de persoane), la nivel mediu – 56.25% (54 de persoane) și la nivel scăzut – 8.33% (8 persoane). Putem observa că predomină nivelul mediu.

Scala iritabilitatea se caracterizează prin: nivel înalt – 27.08% (26 de persoane), nivel mediu – 54.17% (52 de persoane) și nivel scăzut – 18.75% (18 persoane). Putem observa că predomină nivelul mediu. La „suspiciune”, adolescenții au înregistrat: nivel înalt – 33.33% (32 de persoane), nivel mediu – 43.75% (42 de persoane) și nivel scăzut – 22.92% (22 de persoane). La această variabilă, predomină nivelul mediu. Comportamentul adolescenților bazat pe resentiment se prezintă cu următoarele frecvențe: nivel înalt – 20.83% (20 de persoane), nivel mediu – 37.5% (36 de persoane) și nivel scăzut – 41.67% (40 de persoane). Se deosebește nivelul scăzut. La sentimentul culpabilității, adolescenții au dovedit: nivel înalt – 54.17% (52 de persoane), nivel mediu – 29.17% (28 de persoane) și nivel scăzut – 16.66% (16 persoane). Cea mai mare parte din adolescenții cercetați au demonstrat un nivel înalt, mai mult de jumătate.

Așadar, agresivitatea este o proprietate sociopsihologică sistemică ce se formează în procesul de socializare a adolescentului. Această proprietate capătă, în funcție de factorii biologici, psihologici, sociali care influențează, caracter constructiv (socializat) sau distructiv (cu încălcarea socializării). Totodată, este necesar să subliniem diferite

niveluri de comportament agresiv, în funcție de locul pe care îl ocupă în structura activității și de caracteristicile de autoreglare ale unei anumite persoane.

Capacitatea unui adolescent de a-și regla starea, de a-și controla agresivitatea, de a-și controla comportamentul în diverse situații este un factor foarte important pentru viața lui și confortul celorlalți. Ea determină succesul său în învățare, în relațiile cu semenii și adulții semnificativi, precum și succesul personalității însăși în procesul vieții sale.

Agresivitatea, ca trăsătură de personalitate, este o caracteristică dinamică integrală care determină activitatea și adaptabilitatea unei persoane. Cu toate acestea, agresivitatea poate fi și distructivă. Manifestarea excesivă a acestei calități duce la consecințe negative.

Comportamentul unei persoane în societate depinde de situație și de calitățile sale personale, de ceea ce va arăta atunci când reacționează la aceasta. Calitățile personale ale unei persoane se formează în situația socioculturală în care aceasta crește. Totodată, comportamentul său depinde de cât de mult s-a dezvoltat sfera lui emoțională, de calitățile, interesele, înclinațiile sale individuale. Situațiile în care agresivitatea la o persoană este exprimată excesiv constituie o formă distructivă de adaptare a unei persoane la mediul său, care o înconjoară. Distructivitatea reacțiilor agresive se exprimă în lipsa capacității de a stabili contacte cu mediul social, în lipsa de flexibilitate, de plasticitate în rezolvarea oricăror probleme, în existența unui număr mare de conflicte nerezolvate.

Nivelul cel mai scăzut este nivelul de agresivitate generalizată. Acest nivel se caracterizează prin faptul că o persoană îl direcționează către toată lumea. De regulă, acești copii manifestă forme de agresiune fizică pentru a-și satisface nevoile primare. Sunt indiferenți față de experiențele altora, egoiști, nu tolerează comentariile adresate lor, le place să acționeze din ciudă. Acești copii au adesea conflicte atât la școală, cât și în familie. Nu dețin capacitatea de a-și controla comportamentul, se ceartă și luptă cu toată lumea. Furia lor este îndreptată atât împotriva lucrurilor, cât și împotriva oamenilor.

Agresiunea necontrolată, de regulă, se observă în copilăria timpurie, din cauza subdezvoltării mecanismelor de integrare a comportamentului, a lipsei unui mecanism de procesare a informațiilor.

Principala caracteristică a persoanelor aparținând acestui nivel de agresiune generalizată este absența comportamentelor alternative, insensibilitatea emoțională, negarea tuturor autorităților, suspiciunea și fixarea asupra aspectelor negative ale realității.

La nivelul agresiunii generalizate, comportamentul este controlat doar de interese și nevoi egoiste, dar acest lucru duce la o ruptură de ceilalți. Nimeni nu îi jignește, dar li se pare că toate persoanele din jurul lor le sunt dușmani. Un subiect aparținând acestui nivel are o percepție sporită asupra lucrurilor mărunte. O astfel de persoană realizează că arde podurile în spatele ei, dar nu poate face nimic cu sine. Se formează un mizantrop, care așteaptă doar probleme de la alții. Treptat, el experimentează alienarea nu numai față de oamenii din jurul său, ci și față de el însuși. Se găsește în discordie cu toată realitatea, incapabil să rezolve niciuna dintre problemele vieții, iar apoi ajunge la acceptare prin

agresivitate, lăudăroșenie, aroganță.

Indicii de agresivitate și de ostilitate s-au repartizat cam în aceleași proporții la toate nivelurile.

Foarte accentuat este sentimentul culpabilității. Mai accentuate la adolescenți au fost identificate următoarele tipuri de reacții agresive: sentimentele de vinovăție, agresivitatea verbală și agresivitatea indirectă. Acest lucru sugerează că adolescenții sunt mai susceptibili de a avea o combinație de frică, autoagresiune (pedeapsă pe care o persoană o are față de sine) și protecție împotriva acestei agresiuni interne, precum și o formă simbolică de agresiune sub forma producerii unui prejudiciu psihologic, folosind predominant componente vocale (strigăt, schimbare de ton) și verbale ale limbajului (atac, insulte etc.) și acțiuni agresive prezentate într-o formă ascunsă, deghizată. Ele sunt îndreptate indirect către o anumită persoană (grup, coleg, normă culturală, principiu moral, dogmă religioasă etc.) – o adevărată victimă a agresiunii.

Mai puțin pronunțate sunt: agresiunea fizică, exprimată prin folosirea forței fizice împotriva altei persoane; iritabilitatea, care se manifestă în disponibilitatea pentru manifestarea sentimentelor negative. Mai puțin evidente sunt excitarea (irascibilitate, grosolănie), resentimentul, manifestat prin invidie și ura față de ceilalți, pentru acțiuni reale și fictive, negativismul, care este un comportament de opoziție, de la rezistența pasivă la lupta activă împotriva obiceiurilor și legilor stabilite. Iar ultimul, cel mai puțin pronunțat, este un indicator precum suspiciunea, care variază de la neîncredere și prudență față de oameni până la credința că alți oameni plănuiesc și fac rău.

Capacitatea adolescentului de a-și regla starea, de a controla agresivitatea, de a-și controla comportamentul în diverse situații este un factor foarte important pentru viața lui și confortul celor din jur. Aceasta determină succesul său în învățare, în relațiile cu colegii și adulții semnificativi, precum și succesul individual, lucru important, având în vedere problemele ce țin de identitatea acestuia, ca formațiune psihică nouă a acestei vârste.

Cu toate acestea, trebuie să cunoaștem că agresivitatea poate fi și distructivă. Manifestarea excesivă a acestei calități duce la consecințe negative. Comportamentul unui adolescent în societate depinde de situație și individualitatea sa, calitățile pe care le va arăta, reacționând la ea. Calitățile personale ale unei persoane se formează în mediul sociocultural în care crește, așa cum și comportamentul lui depinde de cât de dezvoltată este sfera lui emoțională, de calitățile, interesele, înclinațiile sale individuale.

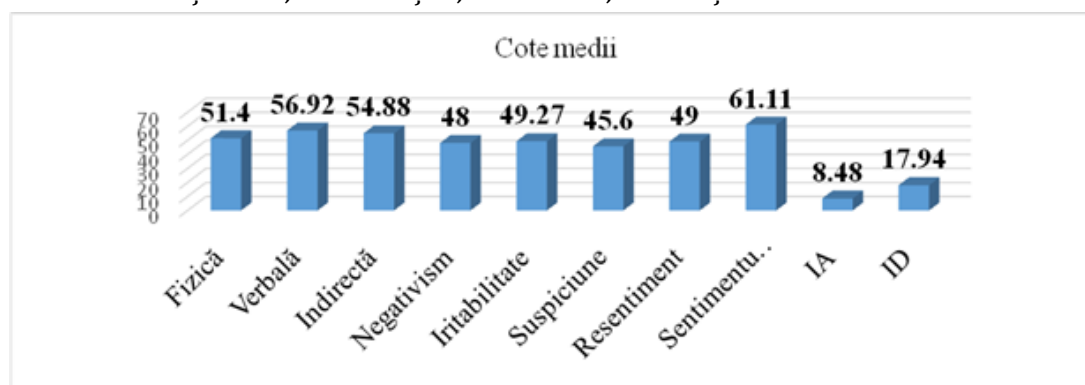

Fig. 2. Mediile cu privire la comportamentele agresive ale adolescenților (Chestionarul Bass-Durkey)

Adolescenții care se caracterizează prin comportament agresiv au adesea și caracteristici psihologice precum: o tendință de rivalitate într-o situație conflictuală, un nivel scăzut de toleranță comunicativă, nivel scăzut de acceptare a celorlalți. Cei cu agresivitate crescută folosesc mecanisme compensatorii și mecanisme de reducere a semnificației problemei, până când o părăsesc. Adolescenți cu un nivel mediu de agresivitate folosesc agresivitatea ca modalitate de autoafirmare. Și la adolescenții cu nivelul de agresivitate scăzut pot fi asociate reacțiile agresive caracteristice sferei emoționale, reacții emoționale la realitatea înconjurătoare. Se consideră că comportamentul agresiv al adolescenților se formează ca urmare a nemulțumirii față de situația din lumea socială, de nedreptate și cu neconștientizarea completă a alegerii corecte a viitoarei căi de viață. Adesea, acest lucru se datorează subdezvoltării formelor arbitrare de comportament, conflictului crescut, cu trăsături în sfera intelectuală și cognitivă, precum și cu trăsături ale calităților personale, reacții emoționale și comportamentale la conflicte și situații de frustrare.

Adolescenții sunt înconjurați de o mulțime de probleme care nu le sunt inerente. Sunt înstrăinați psihologic de oameni, sunt excesiv de liberi și de aceea comit destul de multe acte ilegale. Tipul de comportament agresiv este caracterizat de iritabilitate, conflict, adolescentul este în permanentă căutare a manifestărilor agresivității sale, deoarece simte energia emoțională și fizică din aceasta.

Tipul de comportament ignorare este asociat cu ignorarea deliberată a unei situații în curs sau a unei persoane în ansamblu. Acest tip este periculos pentru adolescenți, deoarece ignorarea este considerată unul dintre tipurile riscante de abuz emoțional, iar comportamentul uman de tip pasiv se manifestă sub forma evitării situațiilor neplăcute, supunere față de voința altora și lipsa de apărare a propriilor interese, atunci când se confruntă cu un comportament agresiv. Aceste tipuri de comportament și răspuns emoțional pot afecta semnificativ socializarea și integrarea unui adolescent în societate, din cauza lipsei unui ton pozitiv pentru un răspuns adecvat în diferite situații adverse.

În cele ce urmează, vom analiza datele obținute prin utilizarea **Chestionarul Thomas-Kilman (stilurile de conflictualitate)** (Fig. 3.). Testul a fost utilizat în scopul studierii predispoziției personale a adolescenților la comportamentul conflictual, pentru a identifica anumite stiluri de rezolvare a conflictelor.

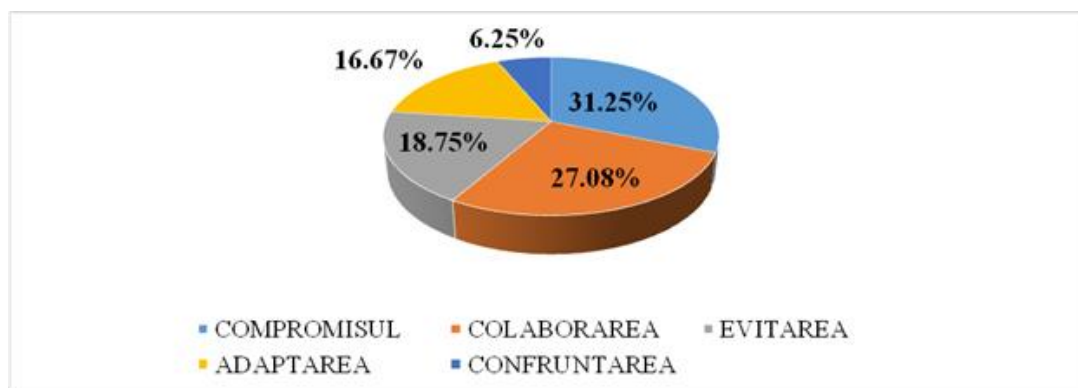

Fig. 3. Frecvența rezultatelor cu privire la strategiile de soluționare a conflictelor

Conform rezultatelor testului privind comportamentul într-o situație conflictuală, s-a relevat că cel mai mare număr de adolescenți utilizează în rezolvarea unei situații conflictuale un tip de comportament precum „compromisul” – 31.25% (30 de persoane). Aceasta sugerează că acțiunile elevilor vizează găsirea unei soluții la anumite situații dificile prin concesi reciprocă, precum și dezvoltarea unei strategii care să se potrivească ambelor părți. În acest caz, nimeni nu câștigă și nimic nu se pierde, dar ambele părți trebuie să sacrifice ceva, pentru a salva relația. Compromisul este cea mai populară soluție pentru o situație de conflict, dar acesta poate fi și doar un pas în găsirea unei soluții acceptabile.

A doua cea mai populară utilizare este „colaborarea” – 27.08% (26 de persoane). La acest tip de comportament, nivelul de interes este foarte ridicat, atât în interesul propriu, cât și în interesul adversarului. Utilizarea acestui tip de comportament este posibilă doar dacă subiectul conflictului este important pentru ambele părți – altfel, cooperarea va fi imposibilă. Această strategie este benefică pentru toată lumea, deoarece adversarii devin parteneri, la fel cum problema încetează să mai existe, se rezolvă.

„Evitarea” în comportamentul adolescenților este folosită de 18.75% (18 persoane) din subiecți. În acest caz, elevii nu vor să-și apere opinia, nu vor să coopereze și să facă compromisuri, sacrificându-și propriile interese. Ei preferă să se sustragă de la dispută și de la rezolvarea situației conflictuale.

Ceva mai puțini, 16.67% (16 persoane) din subiecți, folosesc strategia „adaptarea”. Acțiunile acestor indivizi vizează menținerea relațiilor cu adversarul prin aplanarea diferențelor în detrimentul propriilor interese. Acest comportament într-o situație de conflict este posibil cu condiția ca situația să nu fie foarte semnificativă sau individul să aibă șanse mici de câștig. Dacă respingerea propriului obiectiv nu a costat o persoană sentimente și pierderi puternice, atunci această strategie poate avea influență pozitivă asupra stimei de sine și a relațiilor cu un adversar.

Și doar 6.25% (6 persoane) din toți subiecții folosesc strategia „rivalității” în comportamentul lor. În acest caz, scopul este extrem de important și doar propriile interese sunt prioritare. Când se folosește această strategie de comportament, se aplică puterea și autoritatea. Din păcate, câștigarea unui argument folosind rivalitatea nu va fi considerată o soluție a situației conflictuale, adversarul se va afla într-o stare de conflict latent, care, ulterior, poate izbucni din nou.

Media cea mai mare a fost înregistrată la „compromis” ($M = 7.14$). Compromisul constă în dorința ambelor părți de a pune capăt conflictului, prin concesi parțiale. Se caracterizează prin dorința de a recunoaște pretențiile celeilalte părți ca fiind parțial justificate, prin disponibilitatea de a ierta.

Media obținută la „colaborare” ($M = 6.82$) este pe poziția a doua. Aceasta indică faptul că adolescentul este activ, în căutarea unei soluții care să satisfacă toți participanții la interacțiune, dar nu uită de propriile interese.

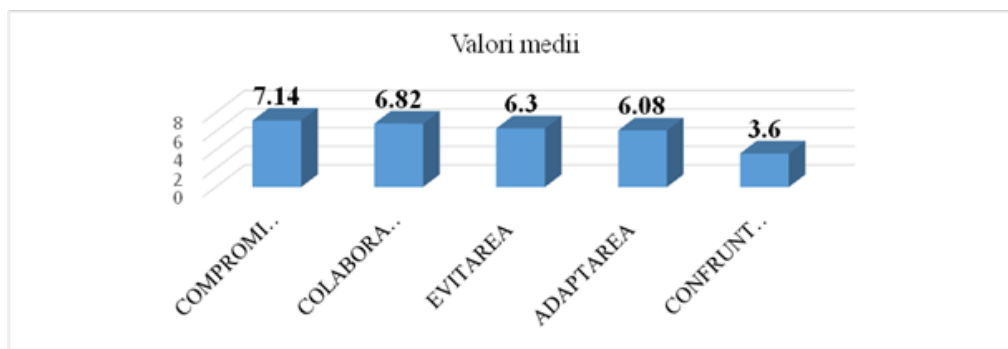

Fig. 4. Mediile cu privire la strategiile de soluționare a conflictelor

Evitarea înregistrează o medie ($M = 6.3$) amplasată pe poziția a treia în preferințele adolescenților. Ca formă de comportament, evitarea este aplicată atunci când adolescentul nu manifestă predispunere și dorință de a acționa în conformitate cu drepturile proprii, de a le apăra, a coopera în elaborarea de decizii, stabilirea de soluții, se abține în a-și exprima opinia, evită disputele. Adolescenții la care predomină acest stil de soluționare a conflictelor, frecvent, evită de a-și asuma responsabilitatea pentru deciziile proprii și le ignoră pe cele ce aparțin altor persoane. Comportamentul evitant se declanșează cel mai mult în situațiile în care rezultatul conflictului nu prezintă importanță pentru persoană sau dacă situația cu care se confruntă este prea dificilă, iar soluționarea conflictului va solicita un grad sporit de efort voluntar și psihic din partea participanților la conflict sau persoana nu este destul de puternică pentru a rezolva conflictul în favoarea sa.

„Adaptarea” („conformitatea”) a înregistrat $M = 6.08$. Adolescenții care adoptă acest stil de soluționare a conflictelor au tendința de a menține sau a reface relațiile cu oponentii prin înlăturarea diferențelor, dar în propria defavoare. Se aplică, într-o oarecare măsură, tipul „pierdere-câștig” de soluționare a conflictului. De obicei, această modalitate este posibilă atunci când motivul dezacordului este mai semnificativ pentru oponent decât pentru cealaltă persoană implicată în conflict. Adolescentul consideră că situația conflictuală nu-l afectează semnificativ și consideră că este mai important să păstreze bunele relații cu oponentii, decât să-și apere propriile interese sau în situația de evaluare a șanselor se dovedește că are șanse mici de câștig și putere.

„Confruntarea” ($M = 3.6$) se caracterizează prin acțiunea activă a adolescentului pentru a impune interesele sale, folosirea oricăror mijloace care îi sunt permise, pentru a-și realiza scopurile (folosirea puterii, constrângerea, alte mijloace de presiune asupra adversarului, folosirea dependenței altor participanți de aceasta). Persoana percepe situația ca fiind extrem de importantă pentru el. Adolescentul este ferm convins că își dorește să câștige sau să piardă, fără a accepta alte variante de soluționare a conflictului. El alege o poziție dură în raport cu oponentii și un antagonism ireconciliabil față de ceilalți participanți la conflict, în cazul dacă ei vor rezista presiunii situației conflictuale.

Putem concluziona că doar stilul de cooperare va ajuta la realizarea completă a acestei sarcini. Odată cu evaziunea și adaptarea, rezolvarea conflictului este amânată, iar conflictul în sine devine latent. Un compromis conduce spre o rezolvare parțială a conflictuale, deoarece nu se ajunge la un consens, cauzele conflictului persistă, deoarece nu sunt înlăturate totalmente, ci doar parțial.

În anumite situații conflictuale, se consideră că, în limite rezonabile, controlate, confruntarea este mai productivă în ceea ce privește soluționarea conflictului decât ameliorarea, evitarea și chiar compromisul. Unii specialiști nu susțin această idee, deoarece apare o mare problemă: care o fi prețul unei astfel de victorii și ce ar însemna înfrângerea pentru oponent? Evident, aceste situații sunt extrem de complexe, în gestionarea conflictelor, deoarece este important ca înfrângerea să nu devină baza formării de noi conflicte și să nu conducă la o extindere a zonei de interacțiune a conflictului.

Ideală este strategia finală de rezoluție, a cărei esență rezidă în găsirea și eliminarea cauzelor acestora în cadrul cooperării voluntare între părți. Această strategie aduce beneficii tuturor. În primul rând, transformă adversarii în parteneri. În al doilea rând, problema nu este adâncită, ci încetează să mai existe. În al treilea rând, beneficiile dobândite de părți le depășesc pe cele care ar putea fi obținute cu orice altă strategie. Această strategie se bazează pe tratarea conflictului ca fiind normal.

Conflictele interpersonale joacă un rol important în viața fiecărei persoane, în dezvoltarea personalității adolescentului.

În prezent, problema conflictului interpersonal este asociată cu agresivitatea crescută atât în procesul pedagogic, cât și în viața de zi cu zi a oamenilor. Un astfel de fenomen precum conflictul este considerat una dintre caracteristicile universale, precum și principalul motor al dezvoltării.

Procesul de educație și creștere este imposibil fără conflicte de diferit caracter. Conflictul interpersonal este un fenomen semnificativ în domeniul educației, care nu poate fi ignorat și ar trebui să i se acorde suficientă atenție din partea tuturor profesorilor.

Pentru a verifica ipoteza conform căreia *există relații între agresivitate și stilurile de soluționare a conflictelor*, vom analiza această corelație folosind testul de corelație Pearson.

Conform rezultatelor analizei de corelație, s-au identificat relații semnificative între scalele: „resentiment” și „adaptare” ($r = -0,328$, $p \leq 0,05$); „agresivitate verbală” și „adaptare” ($r = -0,41$, $p \leq 0,01$) (Tabelul 2.5). S-a dezvăluit o relație statistică invers proporțională între un astfel de tip de comportament într-o situație conflictuală precum „adaptarea” și o astfel de formă de manifestare a agresiunii precum „resentimentul”. Acest lucru sugerează că cu cât un elev folosește mai des o astfel de strategie de comportament în conflicte, ca „adaptarea”, cu atât mai puțin o formă de agresivitate precum „resentimentul” ($r = -0,328$, $p \leq 0,05$) se manifestă în comportamentul său. Acest lucru poate indica faptul că, în situațiile în care comportamentul elevului vizează menținerea relațiilor cu un adversar prin mușamalizarea dezacordurilor în detrimentul propriilor interese, îl poate enerva orice fleac, într-o măsură mai mică; într-o măsură mai mică, orice poate provoca o puternică reacție dureroasă, care poate duce la un scandal.

S-a dezvăluit o relație statistică invers proporțională între un astfel de tip de comportament într-o situație conflictuală precum „adaptarea” și o astfel de formă de manifestare a agresiunii precum „agresiunea verbală”. Acest lucru sugerează că, cu cât un elev folosește mai des o astfel de strategie de comportament în conflicte precum „adaptarea”, cu atât o formă de agresiune precum „agresiunea verbală” se manifestă în

comportamentul său. Acest lucru poate indica faptul că, în situațiile în care comportamentul elevului vizează menținerea relațiilor cu un adversar prin eliminarea dezacordurilor în detrimentul propriilor interese, acesta este mai puțin dispus să-și exprime sentimentele negative prin formă de strigăt, țipăt și conținutul răspunsurilor verbale (blesteme, amenințări).

Tabelul 1. Coeficienții de corelație dintre agresivitate și stilurile de soluționare a conflictelor la adolescenți

Scale	CONFRUNTARE	COLABORARE	COMPROMIS	EVITAREA	ADAPTAREA
Fizică	-0.001	-0.055	-0.121	0.266	-0.107
Indirectă	-0.158	0.021	0.103	0.185	-0.027
Iritabilitate	0.185	-0.064	-0.147	0.011	-0.123
Negativism	0.012	-0.14	0.093	0.076	-0.094
Resentiment	-0.048	0.066	0.137	0.255	-0.328*
Suspiciune	-0.128	-0.044	0.241	0.098	-0.046
Verbală	0.276	-0.072	-0.144	0.233	-0.41**
Sentimentul culpabilității	0.062	-0.155	-0.081	0.078	0.005
IO	-0.1	0.014	0.217	0.206	-0.22
IA	0.213	-0.082	-0.18	0.173	-0.267

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

A fost identificată o relație statistică direct proporțională între un astfel de tip de comportament într-o situație conflictuală precum „confruntarea” și formele de manifestare a agresivității precum „agresivitatea fizică” și „agresivitate verbală”. Acest lucru sugerează că, cu cât un elev folosește mai des o astfel de strategie de comportament în conflicte precum „confruntarea”, cu atât mai multe forme de agresivitate precum „agresivitatea fizică” și „agresiunea verbală” se manifestă în comportamentul său. Acest lucru poate indica faptul că, în situațiile în care elevul este concentrat exclusiv pe propriile interese, când propria sa părere este impusă de partea opusă prin toate mijloacele, elevul folosește într-o măsură mai mare forța fizică împotriva altei persoane, precum și expresia emoțiilor sale negative prin intonații, expresii grosolane, amenințări (Tabelul 1).

S-a dezvăluit o relație statistică direct proporțională între un astfel de tip de comportament într-o situație conflictuală precum „competiția” și o astfel de formă de

manifestare a agresiunii precum „agresiunea fizică”. Aceasta indică faptul că cu cât un adolescent folosește mai des o astfel de strategie de comportament în conflicte ca „competiția”, cu atât mai puternică în comportamentul său se manifestă o asemenea formă de agresiune precum „agresivitatea fizică”. Acest lucru poate indica faptul că, în situațiile în care un adolescent este concentrat exclusiv pe propriile interese, când propria sa părere este impusă de partea opusă prin toate mijloacele, elevul folosește forța fizică împotriva altei persoane într-o măsură mai mare.

A fost dezvăluită o relație statistică invers proporțională între un astfel de tip de comportament într-o situație conflictuală precum „cooperarea” și o astfel de formă de agresiune precum „resentimentul”. Acest lucru sugerează că cu cât mai mult un adolescent folosește mai des o astfel de strategie de comportament în conflicte ca „cooperarea”, cu atât mai puțin o formă de agresivitate precum „resentimentul” se manifestă în comportamentul său. Acest lucru poate indica faptul că, în situațiile în care un adolescent cu profil real desfășoară activități comune cu un adversar, ținând cont atât de valorile, sentimentele, emoțiile proprii, cât și ale celorlalți, el simte mai puțină furie, invidie și ură față de ceilalți.

S-a dezvăluit o relație statistică invers proporțională între un astfel de tip de comportament al adolescenților într-o situație conflictuală precum „adaptarea” și o astfel de formă de manifestare a agresiunii precum „agresiunea verbală”. Acest lucru sugerează că, cu cât un adolescent folosește mai des o astfel de strategie de comportament în conflicte precum „adaptarea”, cu atât o formă de agresiune precum „agresiunea verbală” se manifestă în comportamentul său. Acest lucru poate indica faptul că, în situațiile în care comportamentul adolescentului vizează menținerea relațiilor cu un adversar prin înlăturarea dezacordurilor în detrimentul propriilor interese, acesta este mai puțin dispus să-și exprime sentimentele negative prin formă (strigăt, țipăt) și conținut al răspunsurilor verbale (blesteme, amenințări).

A fost stabilită o relație statistică direct proporțională între un astfel de tip de comportament într-o situație conflictuală precum „adaptarea” și „ostilitatea”. Acest lucru poate indica faptul că, în situațiile în care comportamentul adolescentului vizează menținerea relațiilor cu un adversar prin atenuarea dezacordurilor în detrimentul propriilor interese, el experimentează o atitudine neprietenoasă față de adversar și o dorință de a face rău într-o măsură mai mică.

Cercetarea realizată ne permite să formulăm următoarele *concluzii*:

Comportamentele agresive la adolescenți se manifestă diferit. Foarte accentuat este sentimentul culpabilității. Mai accentuate, la adolescenți, au fost identificate următoarele tipuri de reacții agresive: sentimentele de vinovăție, agresivitatea verbală și agresivitatea indirectă. Acest lucru sugerează că adolescenții sunt mai susceptibili de a avea o combinație de frică, autoagresiune (pedeapsă pe care o persoană o are față de sine) și protecție împotriva acestei agresiuni interne. Acest lucru se prezintă precum și o formă simbolică de agresiune sub forma producerii unui prejudiciu psihologic, folosind predominant componente vocale (strigăt, schimbare de ton) și verbale ale limbajului (atac, insulte etc.) și acțiuni agresive prezentate într-o formă ascunsă, deghizată. Ele sunt

îndreptate indirect către o anumită persoană (grup, coleg, normă culturală, principiu moral, dogmă religioasă etc.) – o adevărată victimă a agresiunii.

Mai puțin pronunțate sunt: agresiunea fizică, ce se exprimă prin folosirea forței fizice împotriva altei persoane; iritabilitatea, care se manifestă în disponibilitatea pentru manifestarea sentimentelor negative. Mai puțin evidente sunt excitarea (irascibilitatea, grosolănia), resentimentul, manifestat prin invidie și ură față de ceilalți pentru acțiuni reale și fictive, negativismul, care este un comportament de opoziție de la rezistența pasivă la lupta activă împotriva obiceiurilor și legilor stabilite. Ultimul, cel mai puțin pronunțat, este un indicator precum „suspiciunea”, care variază de la neîncredere și prudență față de oameni până la credința că alți oameni planifică și realizează răul.

Pentru a verifica ipoteza conform căreia *există relații între agresivitate și stilurile de soluționare a conflictelor*, a fost realizată analiza corelației, folosind testul de corelație Pearson.

Conform rezultatelor analizei de corelație, s-au identificat relații semnificative între scalele: „resentiment” și „adaptare” ($r = -0,328$, $p \leq 0,05$); „agresivitate verbală” și „adaptare” ($r = -0,41$, $p \leq 0,01$). S-a dezvoltat o relație statistică invers proporțională între un astfel de tip de comportament într-o situație conflictuală precum „adaptarea” și o astfel de formă de manifestare a agresiunii precum „resentimentul”. Acest lucru sugerează că cu cât un elev folosește mai des o astfel de strategie de comportament în conflicte ca „adaptarea”, cu atât mai puțin o formă de agresivitate precum „resentimentul” ($r = -0,328$, $p \leq 0,05$) se manifestă în comportamentul său.

Bibliografie

- CLERGET, S. Criza adolescenței. București: Trei, 2008.
- EIBL-EIBESFELDT, J. Agresivitatea umană, București: Editura Trei. 2009.
- GRĂDINARIU, T. Agresivitatea de tip bullying. Repere psihopedagogice pentru o prevenire eficientă. Iași: Polirom, 2021. 282 p.
- EFTIMIE, S. Agresivitatea la vârsta adolescenței. Iași: Institutul European, 2014.
- HOLDEVICI, I., CRĂCIUN, B. Psihoterapia tulburărilor emoționale. București: TREI, 2015. 360 p.
- PĂNIȘOARĂ, G., SĂLĂVĂSTRU, D., MITROFAN, L. Copilarie și adolescență. Provocări actuale în psihologia educației și dezvoltării. Iași: Polirom, 2016. 303 p.
- TAYLOR, F. Managementul conflictelor. Iași: Polirom, 2000. 294 p.
- VERZA, E., VERZA, F. Psihologia copilului. București: Trei, 2017. 560 p.

THE MINDSET OF THE MEXICAN PEOPLE IN ERIKA SÁNCHEZ'S *I AM NOT YOUR PERFECT MEXICAN DAUGHTER*

Oana-Andreea GHIȚĂ-PÎRNUȚĂ

Senior Lecturer, Ph.D., "Transilvania" University of Brasov

Abstract: The present study aims at exploring the mindset of the Mexican people in Erika Sánchez's novel entitled "I Am Not Your Perfect Mexican Daughter". It lays emphasis upon the Mexicans' beliefs, behavior, values, outlook and mental attitudes. The emotional character of the Mexicans is highlighted as well as the paradoxes of the Mexican cultural heritage. While the female characters are portrayed as emotional beings with complex feelings, the male characters lack personality in the novel. Mexicans value family and religion. Food is a significant element in the Mexican culture, the focus being laid on both cooking and eating. Singing and dancing as well as other important Mexicans customs, traditions or celebrations have a great impact on personal relationships, all these multifarious elements shaping the mindset of the Mexican people.

Key words: mindset, Mexican, belief, behavior, value, attitude, habit, celebration.

Introduction

Many people are ignorant of the amazing cultural heritage and character of the Mexican people. Mexicans are aware of the uniqueness of their country and "there is a popular saying to that effect: *Como México, no hay dos!* – There is no other country like Mexico" (De Mente, 2009:11), which is true because this realm has a vibrant culture as well as a rich history and tradition.

The Mexican mindset refers to the beliefs of the Mexican people, the way in which they perceive themselves, which determines their behavior and mental attitudes. They behave in a certain way being context dependent. "The emotional character of Mexicans was forged in a caldron of physical, intellectual and spiritual oppression and abuse over a period of many centuries" (De Mente, 2011:31).

It is important how the Mexicans see life, through their own lens, how they celebrate, how they keep their own traditions. De Mente in *The Mexican Mind* epitomizes the paradoxes of Mexico: "the omnipresent trappings of Catholicism, the pagan soul of the people, the savage brutality of the criminal and the rogue cop, the gentle humility of the poor farmer, the warmth, kindness and compassion of the average city dweller, the perverse masculinity cult, the sensuality of the culture" (De Mente, 2011:8), all these multifarious elements shaping the mindset of the Mexican people.

Erika Sánchez's novel entitled *I Am Not Your Perfect Mexican Daughter* is a literary work belonging to the Mexican American or Chicano literature. "In developing a literature like contemporary Chicano literature, literary historians are still involved primarily in the process of establishing texts in the tradition and resolving questions concerning the issue of canon formation" (Calderón & Saldívar, 1998:5).

I Am Not Your Perfect Mexican Daughter is a perfect example of a Mexican American or Chicano novel, which analyzes the emotional character of the Mexicans, their culture

in all of its social, economic and political aspects in order to identify “its historical, philosophical and psychological roots and explain the attitudes and behavior of the people” (De Mente, 2011:8); thus, highlighting the mindset of the Mexican people.

2. The Mindset of the Mexican People

We are already aware that the Mexican people appear to be heavily conservative, yet ambitious and hardworking people. In *I Am Not Your Perfect Mexican Daughter*, Julia is a sort of an outcast. According to her mom, she has been “Americanized”, which makes her not act like a traditional young woman who is family oriented and submissive. We may find a not so great trait when it comes to the Mexican mentality, they appear to be easily judgmental and narrow-minded: “When I dyed chunks of my hair bright blue, those drama queens almost needed to be put on stretchers and rushed to the hospital. They act as if I’m some sort of devil child because I don’t like to go to church and would rather read books than socialize with them. Why is that a crime, though?” (Sánchez, 2022:9). Julia is referring to her aunts in Chicago who seemed to be intimidated by Julia when she did something that does not do harm anybody.

Even her mother (and ironically, Julia herself, but in the opposite direction) likes to put certain women down to feel better: “Amá doesn’t like Lorena because she thinks she’s wild and slutty, which isn’t untrue, but she has been my friend since I was eight and is more loyal than anyone I’ve ever known” (Sánchez, 2022:9-10). Julia judges women, even her own sister: “My poor older sister had a special talent for making herself less attractive. She was skinny and had an okay body, but she always managed to make it look like a sack of potatoes. Her face was pale and plain, never a single drop of makeup. What a waste” (Sánchez, 2022:2).

It is also interesting how men are portrayed in the novel. While women are constantly seen as emotional beings with complex feelings, men lack personality (only when alcohol in an event is involved, they may appear cheerful and outgoing).

Julia’s father is not different, and we can see how it hurts her that Apá seems so cold toward her: “He hasn’t said much to me this whole time, which is not that different from before. Sometimes he barely says hello. Could it be that my own father hates my guts? He wasn’t that much more affectionate toward Olga, but she definitely tried harder” (Sánchez, 2022:12).

Despite the Reyes family going through such a rough situation, the parents are having a hard time accepting Julia the way she is. That is why Amá comes off overly protective and wants to keep her home all the time: “She asks a million questions about my friends’ parents – what part of Mexico they’re from, what church they go to, where they work...” (Sánchez, 2022:12). Although in this particular scene she does not ask those questions, she will in the future, just like a protective mother would do. As previously mentioned, Amá thinks Julia is Americanized, and this quote confirms it, and she seems like she is very against the idea to pursue an American identity: “When I tell her I need privacy, she laughs and tells me I’ve become too Americanized. ‘Privacy! I never had any privacy when I was a girl. You kids here think you can do whatever you want’, she says” (Sánchez, 2022:26).

In the beginning of the novel, Amá comes off too harsh and close-minded. Luckily, she receives a little character development later in the novel and sets Julia free to chase her dreams. Until then, there are some quotes from Amá that not only enforce the Mexican mentality, but also her unhealthy way to cope with grief: “Put on an apron, and start heating these up’, Amá says, pointing to the tortillas scattered throughout the kitchen. ‘How do I know when they’re done?’ ‘You just know’. ‘I don’t know what that means’. ‘What kind of girl doesn’t know when a tortilla is done?’ She looks irritated already. ‘Me. I don’t. Please just tell me’. ‘You’ll figure it out. It’s common sense’. [...] ‘If you’re going to do something, you have to do it right, or else you shouldn’t do it at all’, Amá says, turning back to the stove. ‘Olga’s were always so nice and round’” (Sánchez, 2022:32-33). “Get back here’, Amá yells after me. ‘What kind of woman are you going to be if you can’t even make a tortilla?’” (Sánchez, 2022:33).

For sure, Julia’s mother has some high expectations when it comes to a perfect woman. “Amá doesn’t have any friends and sees no point to having any. She says all a woman needs is her family. According to her, only orphans and whores run around in the streets by themselves” (Sánchez, 2022:56).

We notice that Mexicans also have vocal opinions about other races, ethnicities and culture. One of the most representative quotes for this is the following one: “We don’t hug and say, ‘I love you’, like on TV shows about boring white families who live in two-story houses and talk about their feelings” (Sánchez, 2022:4). Another important quote in this respect is the next one: “Amá says Americans eat nothing but garbage, which is why everyone here is so fat and ugly” (Sánchez, 2022:57). We should also mention the next quote which is also relevant for the previously mentioned issue: “José Luis has been Lorena’s stepdad – step-boyfriend – for about four years now. She said that when he and her mom met, he’d just crossed the border, so he was the freshest kind of mojado. Now José Luis works as a busboy at a few different restaurants on Taylor Street, which is why he’s always talking shit about Italians, always going on and on about how cheap they are” (Sánchez, 2022:67).

Moving to a more positive light, we know that Mexicans value family a lot, which is a good thing to be able to keep your family close to you. One quote from Tío basically says it the best: “You know, without family, you won’t make it in this life. And now that you’re older, you have to learn how to be a nice señorita just like your sister, may she rest in peace’. Tío nods his head dramatically, then looks me straight in the eye to see if I’ve understood his point” (Sánchez, 2022:83).

There is one more punishing mindset that Mexicans from the US would do to their children if they misbehave. It is quite a harsh one and could be even traumatizing according to Julia: “This makes no damn sense to me. Some people think that shipping their children back to the motherland when they get out of control will solve everything. It’s happened to some of the kids from my school, mostly gangbangers and girls who are ripe for pregnancy. Usually, they come back exactly the same. Or worse. Maybe parents think their kids have lost their values, that they’ve become too Americanized. So is Mexico supposed to teach me not to have sex? Is it supposed to teach me not to kill myself?”

(Sánchez, 2022:228). Although this punishment somewhat made Julia better, it may not work on everyone.

3. Traditional Celebrations and Fun Habits

Mexican Americans have many traditional celebrations and fun habits. The Mexicans have their own delicious cuisine. When they greet people they tend to kiss their cheek: “Nice to meet you’ he says in Spanish and kisses me on the cheek the Mexican way” (Sánchez, 2022:71). Although in this particular case, Julia does not know the person, it may be polite to Mexicans to do this gesture. One Mexican custom, which has a great impact on personal relationships, is the so-called *abrazo*.

Mexicans are “an exceptionally emotional people, expressing themselves in a variety of ways that have become an integral part of their culture, from their songs and dances to every aspect of their interpersonal behavior” (De Mente, 2011:31).

In Chapter Six, there is a birthday party passing by: “My cousin Victor is turning seven today, and my tío Bigotes (yes, ‘Uncle Mustache’) is throwing him a big birthday party to celebrate, but I think it’s just an excuse for him to get drunk” (Sánchez, 2022:76). This particular quote hits close to home since a lot of our parents also held parties to drink and get drunk. Despite drinking having a not such good reputation, it is also a way to bring family close together. It does not end here, we will learn that Mexicans really find importance and love in food, therefore they love cooking and eating a lot. Because of this, they had a phrase for those young people who ate all of their meal, and Julia will explain this to us: “Buena para comer’, tía Milagros says, eyeballing my clean plate. Normally, I wouldn’t be offended by a comment like this – Mexicans are always saying that about kids. It’s meant as a compliment. ‘Good eaters’ are people who’ll eat anything put in front of them with no complaints; they eat with enthusiasm. It means they aren’t picky or entitled brats” (Sánchez, 2022:78-79). Since this birthday party is for Julia’s cousin, Victor, who turns seven, there is this Mexican gift thingy that children play with till it breaks or pops and candy flourishes out of it. We have probably heard about piñatas in television or media. “I walk outside and see my cousins’ cousin Freddy and his wife, Alicia, arrive as the piñata is being set up” (Sánchez, 2022:79).

A big event has happened in the novel and this is Julia’s late quinceañera. This is a celebration when one’s child in Mexico turns 15. Unfortunately, Julia’s parents are working-class people earning less money than average people, and because of that, they could never hold a quinceañera for Olga, her dead sister. They initially did not hold for Julia either until Olga died, according to her mother, not holding one for Olga was her biggest regret, so now she would enforce it on Julia who has already turned 15, and does not consent: “The quinceañera hangs over me like the blade of a guillotine. Okay, maybe that’s a little dramatic, but I’m dreading it. Amá is making me take waltz classes with all my chambelanes, and I keep getting all the steps wrong. At first, I refused to do it, but then she said she wouldn’t let me out of the house unless I did. What kind of quinceañera doesn’t have a dance? What kind of daughter would refuse this tradition? I got so tired of her threats and complaints that I sucked it up and gave in” (Sánchez, 2022:139).

In order to celebrate this event, you will have to know how to dance. According to Julia, this party is boring, totally under appreciating her heritage: "I've been to many quinceañeras, and they're all the same – gross dresses, bland food, and odious music" (Sánchez, 2022:139). The quinceañera takes place in Chapter Thirteen. Julia despises every second of it and also feels insecure. Here is how it goes: "Thousands of dollars down the toilet, and here I am, dancing to this awful waltz with all of my boy cousins, some of whom I hardly know, most of whom don't even like me. It took weeks to learn the dance, and now I'm forgetting all the steps. I'm not graceful or smooth like I'm supposed to be, and Junior, my chambelán de honor, looks angry when he spins me around and I lose my rhythm. Pablo sighs and shakes his head. I try forcing a smile to ease the tension, but it seems as if they all want to kill me right now" (Sánchez, 2022:154).

After a while, the plot focuses more on friendship, romance, mystery until the suicide incident. Now we will find ourselves in Mexico again where we will learn more about how things go there. Both positive and negative aspects about Mexico will appear here. This is how Julia is greeted by her relatives once she arrives: "Tía Fermina and tía Estela hug me for a long time and call me *mija*, *niña hermosa*, *chiquita*. It makes me feel like I'm two years old, but I have to admit I enjoy it. According to Mamá Jacinta, everyone is related to me somehow. I just nod, smile, and kiss everyone on the cheek like I'm supposed to" (Sánchez, 2022:244-245). Here we meet yet again with the cheek kissing. As soon as Julia arrives, she is met with a lot of Mexican dishes waiting to be consumed by her, which she found pleasant: "I'm rushed to the kitchen for dinner after I greet everyone. Mexican ladies are always trying to feed you, whether you like it or not. As much as I get sick of eating Mexican food every single day of my life, if heaven existed, I know it would smell like fried tortillas. Mamá Jacinta gives me a giant plate of beans, rice, and shredded beef tostadas covered with sour cream, lettuce, and chopped tomatoes" (Sánchez, 2022:245).

Suddenly, we find ourselves reading a food recipe not long after this scene. Julia seemed to be finally interested in cooking, probably because she was in a new environment where she was willing to experience things she never thought she would: "Mamá Jacinta teaches me how to make the *menudo* they sell near the town square. Unlike the *porquería* of other cities and states, her version is made with meat, leg bones, and *maíz*. That's it. No *chile rojo* to hide the dirty tripe. First, Mamá has to track down a butcher who's just slaughtered a cow, then she and tío Chuco pick up the buckets of dirty cow stomach and take them to a woman they've hired to wash it. Mamá Jacinta says this poor woman is even more *jodida* than she is, and I believe her. I don't know what I would do if my job was to literally wash shit..." (Sánchez, 2022:246).

Food is such a significant element in the Mexican culture that even the streets smell like food when it is meal time: "I like taking these walks during dinnertime because of the dinner smells wafting from the houses – toasted chiles, stewed meat, boiled beans" (Sánchez, 2022:254).

Moving on with this chapter, we will discover something dark about Mexico that has been affecting the culture in a terrible way, hence giving Mexicans the criminal stereotype. When Julia is hanging out with her cousin, Belén, she will point out the following: "'That's where the narcos beheaded the mayor', Belén says casually, after we

pass a group of her friends. She nods toward a depressing park made of metal and concrete. ‘What?’ I’m not sure if I heard her correctly. ‘You didn’t know? They used to shoot each other in the streets and blow up houses...” (Sánchez, 2022:255). They are talking about the consequences of the Mexican drug war, which caused many organized crime groups to emerge.

In Chapter Twenty-One, there is another birthday party mentioned where the usual men-getting-drunk is present again: “My cousin Paulina is turning three, so I can’t imagine that slaughtering and frying an animal would be very exciting for her, but that’s how parties always are. Every milestone or accomplishment leads to alcohol and obscene amounts of fried meat” (Sánchez, 2022:257). The party has begun: “The dance floor begins to get crowded once everyone is full of pig meat. The music is tinny and crackly – partly because of the cheap sound system – but I still like it. The accordions sound ridiculously joyful, even when the songs are about death. Tía Fermina and tío Raul dance cheek to cheek. Belén dances with Mamá Jacinta’s lanky next-door neighbor. I watch everyone’s jumpy little dances as the sun bakes me into a cocoon of laziness” (Sánchez, 2022:260-261). An odd thing can be noticed when it comes to music during Mexican parties. According to Julia, the song lyrics are depressing, yet people dance to it joyfully.

4. Conclusions

The traditional values and beliefs as well as various interesting cultural factors have created a unique character of Mexican men and women. The Mexicans’ life is very intense. The joyful nature of Mexicans manifests itself in music, singing and dancing. Mexicans are deeply connected to religion, especially women, and it can affect their mindset in this modern liberal world.

An important feature of the Mexican cultural heritage is that “both nature and the defining role of Mexican ethics were masked behind a public façade of highly stylized and courtly etiquette that was impressive to outsiders but gave a false image of the realities of Mexican life. In fact, the reality of Mexico has traditionally been obscured behind masks of piety, pride, courage, gaiety, indifference and stoicism” (De Mente, 2009:12).

We should go behind the masks that have obscured Mexico and have bypassed the Chicano literature in order to be able to decipher the cultural aspects, which gave birth to the character, personality and literature of the Mexican Americans.

BIBLIOGRAPHY

- Calderón, Héctor & Saldívar, José David (eds) (1998) *Criticism in the Borderlands: Studies in Chicano Literature, Culture and Ideology*. Durham: Duke University Press
- De Mente, Boyé Lafayette (2011) *The Mexican Mind! Understanding & Appreciating Mexican Culture!* Phoenix Books
- De Mente, Boyé Lafayette (2009) *Why Mexicans Think & Behave The Way They Do!: The Cultural Factors that Created the Character & Personality of the Mexican People!* Phoenix Books
- Sánchez, Erika L. (2022) *I Am Not Your Perfect Mexican Daughter*. Rock the Boat

EXPERIENCED DIMENSIONS OF PARENTAL ATTITUDES IN FAMILIES EDUCATING SCHOOL CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER

Victoria MAXIMCIUC,

Assoc. Prof., PhD, Ion Creangă State Pedagogical University, Chișinău,
Republic of Moldova

Maria PLEȘCA,

Assoc. Prof., PhD, Ion Creangă State Pedagogical University, Chișinău,
Republic of Moldova

Abstract: Research is shown on parenting attitudes in families raising students with autism spectrum disorder. A psychological assessment model of parental attitudes in educating this category of children has been developed. After processing the data collected from parents who raise school children with autism spectrum disorder, hyperprotectiveness, leniency and ambivalent emotional attitudes were found. The majority of parents who raise school children with autism spectrum disorder need specialized interventions.

Keywords: parental attitude, school children with autism spectrum disorder, parent's emotional attitude, educational strategies.

În practica psihopedagogică în domeniul educației elevilor cu tulburarea din spectrul autist (TSA) ne confruntăm cu comportamente opozante care deseori sunt întărite de către părinții acestor copii. Gradul de eficiență incluziunii sociale a copilului cu TSA foarte mult depinde de familie: acceptarea diagnozei cât și intervenția timpurie, colaborarea cu specialiștii, includerea cât mai timpurie a copilului în procesul terapeutic, participarea nemijlocită în procesul educațional. Însă deseori observăm la părinți neacceptarea diagnozei, lipsa dorinței de a colabora cu specialiștii, permiterea copilului să manipuleze în diverse situații cât și persistența hiperprotejării.

Actualitatea cercetării. Actualitatea problemei de cercetare este condiționată de creșterea numărului de copii cu TSA, apariția multor comportamente opozante întărite de către părinți cât și necesitatea asistenței psihopedagogice continuă al familiei. Familia pentru persoanele cu TSA este o perspectivă pentru dezvoltarea și socializare dar, paralel copilul cu TSA are un impact deosebit asupra caracteristicilor funcționale și psihologice al familiei.

Bazele teoretice al psihologiei familiei sunt fundamentate în teorii principale. Printre teorii cele mai importante sunt: teoria sistemelor familiale M. Bowen; teoria umanistă al familiei K. Rogers; teoria atașamentului J. Bowlby.

Analizând literatura de specilitate constatăm că se observă creșterea interesului față de cercetările consacrate problemei asistenței psihopedagogice a familiei care educă copii cu TSA. Printre care putem menționa: impactul gradului severității asupra familiei (E. Schopler, G. Mesibov [6]); stresul familial și stiluri de comportament (Davis NO, Carter

AS.[3]); particularitățile personalității relațiilor în familii (McAdoo, W. G., & DeMyer, M. K. [5]), (Koegel, R.L., Schreibman, L., O'Neill, R. E., & Burke, J. C. [4]),

În studiul teoretic al problemei de cercetare putem găsi câteva direcții: particularitățile atitudinii părintești față de copil cu TSA; particularitățile psihologice (emoționale) la părinți care educă copiii cu TSA; conținutul serviciului psihologic familiei; relații cu cei apropiați, adaptarea familiei la copilul cu TSA.

Însă problema atitudinii părinților față de proprii copii cu TSA este una importantă. O.A. Карабанова [7] menționează că poziția părintească prezintă un fenomen psihologic complex și include componenta emoțional-motivațională (acceptarea emoțională a copilului, motivația și valorile educației); componenta cognitivă (reprezentările părinților despre sine ca educator); componenta comportamentală (modelul comportamentului părintelui). Important pentru înțelegerea conceptului atitudinilor părintești este abordată în cercetarea lui A.C. Сливаковская [9]. Autoarea menționează despre criterii de evaluare a atitudinilor părintești. Cel mai important dintre criterii este dinamica atitudinii părintești care constă în flexibilitatea și variabilitatea comportamentului părinților față de copil. O.B. Юрова [10] atenționează că majoritatea părinților manifestă atitudinea activă sau pasivă. Atitudinea lor emoțională este foarte variată de la acceptare până la respingere. Comportamentul părinților este determinat de funcția de evitare. Colaborarea cu specialiștii nu este vizată ca suport principal pentru copil. Pentru cercetarea noastră un interes deosebit are lucrarea lui Н.Н. Посыроева [8] care vizează structura atitudinii părintești care educă un copil cu cerințe educaționale special (CES). Autorul identifică următoarele componente structurale: atitudine față de sine ca părinte; atitudine față de copil (acceptarea emoțională); atitudine față de dizabilitatea la propriul copil (acceptarea, exagerarea sau diminuarea gradului deficienței); atitudine față de ajutorul din exterior; atitudine față de viitor.

Cercetarea teoretică constată în insuficiența cercetării relațiilor copil – părinte ca atitudine părintească. Mai puține cercetări psihopedagogice sunt în domeniul atitudinilor părintești care educă copiii cu TSA. Considerăm că cercetarea atitudinilor părintești în familii care educă copiii cu TSA este foarte actuală și necesară din cauza că dezvăluie potențialul educativ al acestor familii, facilitează dezvoltarea asistenței psihopedagogice a acestora și socializarea copiilor lor.

Cercetarea a fost realizată în cadrul școlii auxiliare nr.7 din mun. Chișinău. Au participat 24 de elevi cu diagnoza tulburarea din spectru autist (TSA) din ciclul primar și familiile lor în care sunt educați acești copii și tot acel număr de părinți a fost selectat din Liceul Teoretic Mihai Viteazul din mun. Chișinău. Vârsta părinților variază de la 25 până la 40 de ani.

În continuare prezentăm particularitățile familiilor incluse în eșantion care educă elevii cu TSA în tabelul 1.

Tabelul 1

Particularitățile familiilor care educă elevii cu TSA incluse în cercetare

Tipul familiei	Parametrii
completă	19
incompletă	5
Studii	
Superioare	15
Medii	9
Starea familială	
casatoriți	19
divorț	5
Starea materială	
satisfăcătoare	22
nesatisfăcătoare	2
Sexul elevului	
baieti	19
fete	5

În continuare prezentăm frecvența stărilor comorbide conform datelor din documentele medicale la elevii cu TSA din ciclul primar în tabelul 2.

Tabelul 2

Frecvența stărilor comorbide la elevii cu TSA din ciclul primar

Stări comorbide	Frecvența	Frecvența conform datelor literaturii
Tulburări de limbaj (retard verbal)	46%	60-100%
Sindrom convulsiv	8,3%	30-35%
Retard mintal	12,5%	50-70%
Alte patologii	4,1%	20-30%

Analizând tabelul nr.1 constatăm că la elevii cu TSA din ciclul primar din toate stările comorbide constatate predomină retard verbal cea ce confirmă datele din literatura de specialitate. Pe al doilea loc se află retardul mintal cu frecvența mai mică. După DSM-V toți copiii cu TSA din ciclul primar din instituția noastră se includ în Nivelul de severitate 3 – 14 elevi (58%) și nivel de severitate 2 – 10 elevi (42%).

Scopul experimentului de constatare este: realizarea unui studiu comparativ privind specificul atitudinilor părintești la părinții care educă elevii cu TSA și cu dezvoltarea tipică.

Obiectivele experimentului de constatare: selectarea esențioanelor, tehnicilor de evaluare; analiza și interpretarea rezultatelor; concluzii.

Ipoteza cercetării: presupunem că atitudinea părintescă la părinții care educă elevii cu TSA se deosebesc față de părinții care educă elevii cu dezvoltarea tipică.

Tehnici de cercetare aplicate: chestionarul „Analiza anxietății familiale”; chestionar „Analiza relațiilor intrafamiliale”; tehnica de evaluare Instrument de cercetare

al atitudinii parientale (Parental Attitude Research Instrument (PARI)); tehnica „Diagnosticul atitudinii față de maladia copilului”

Rezultatele cercetării. Chestionarul „Analiza anxietății familiale” permite cercetarea fundalului general al stării emoționale a individului condiționat de poziția lui în familie și cum el se percepe pe el în familie. Rezultatele prezentăm în mod grafic în figura 1.

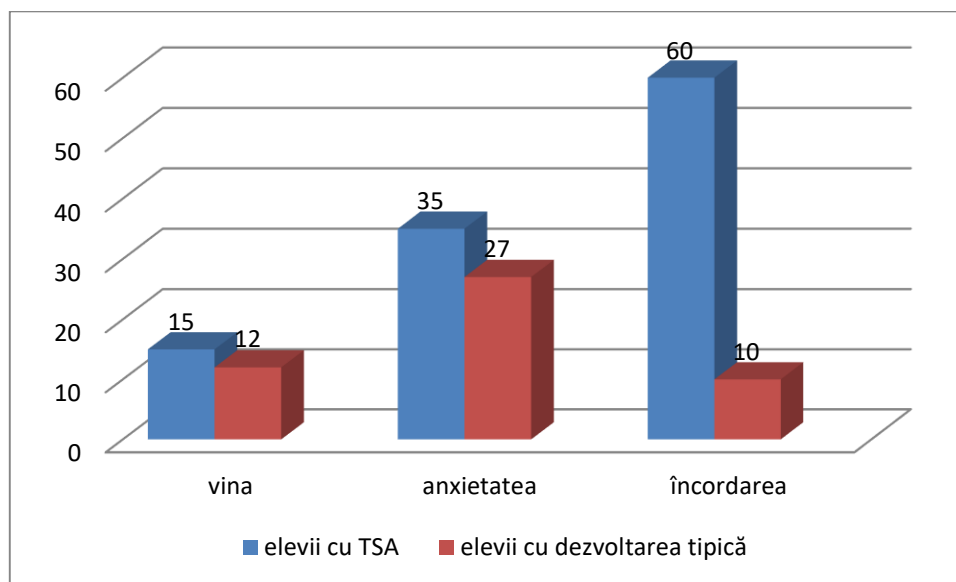

Fig.1. Compararea rezultatelor privind frecvența anxietății familiale după aplicarea chestionarului AAF la ambele grupe de părinți incluse în cercetare (în procente)

Rezultatele obținute constată că la părinți care educă elevii cu TSA se observă un procentaj destul de înalt referitor la încordarea familială (60%). De regulă, în așa tip de familii părinții își cheltuie mai multe puteri și timp pentru realizarea obligațiilor proprii părintești comparativ cu părinții care educă elevii tipici.

La indicii vinei și anxietății la părinții care educă elevii cu TSA este mai înalt comparativ cu părinții care educă elevii tipici (15% și 12%), (35% și 27%).

La fel se determină indiciu mai mare la anxietatea familială generală (50%) la părinții care educă elevii cu TSA și 15% părinții care educă elevii tipici.

În continuare prezentăm rezultatele la chestionarul „Analiza relațiilor intrafamiliale”. Menționăm că părinții care educă elevii cu TSA în 100% de cazuri s-a demonstrat hiperprotecția comparativ cu părinții care educă elevii cu dezvoltarea tipică 35%.

Părinții care educă elevii cu TSA sacrifică mai mult timp, puteri și atenție pentru diferite intervenții pentru abilitatea copilului său.

Au fost constatate diferențele statistice ($p \geq 0,05$) la următorii parametri: „îngăduința mare” (În+), „insuficiența cerințelor - interdicțiilor față de copil” (C-) „pedepsele minimale” (S-), „instabilitatea educațională a părinților” (Instab/ed).

Rezultatele cercetării prezentăm în mod grafic în figura 2.

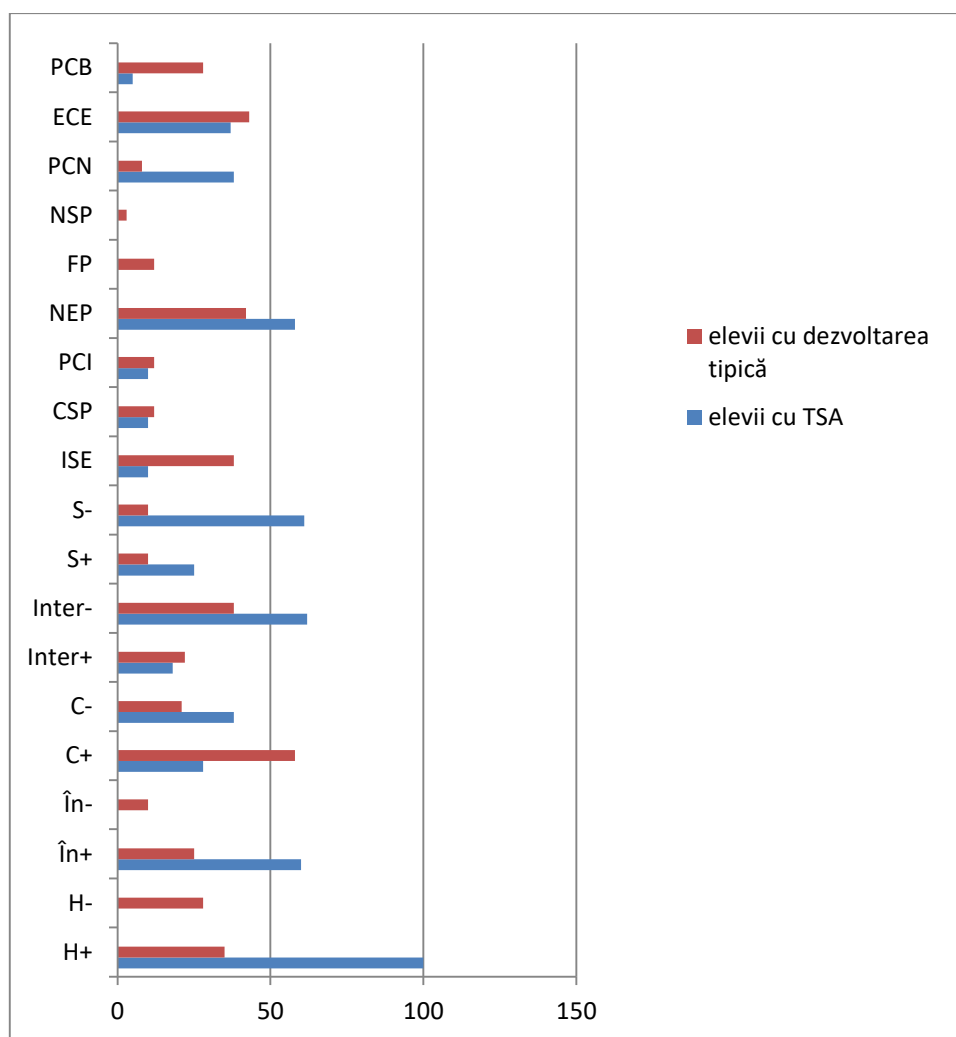

Fig.2. Rezultate comparative în procente privind stilurile educaționale în familii unde sunt educați elevii cu TSA și cei cu dezvoltarea tipică

Părinții care educă elevii cu TSA au indicii mai mari la îngăduința (60%) comparative cu părinții care educă elevii tipici (25%). Părinții care educă elevii cu TSA sunt mai predispuși la satisfacerea maximă și non-critică a oricăror nevoi ale copilului.

În același moment părinții care educă elevii cu TSA prezintă mai puține cerințe și interdicții față de propriul copil (62%).

Pentru un copil cu TSA îi este destul de greu impui limite, deși această categorie de copii au nevoie de ele în dezvoltarea psihocomportamentală. Părintele unui copil cu TSA trebuie să fie inclus în mod constant în control și supervizare de către un specialist, să înțeleagă și perceapă limitele desemnate a ceea ce este acceptabil, ceea ce este destul de complicat și care consumă multă energie, astfel încât părinții urmează adesea calea cea mai ușoară cedează în fața comportamentului problemă a copilului nu stabilesc cerințe constante - și nu pun interdicții pentru copil cu frica în de a nu provoca crize sau comportamentul problemă.

Am observat că părinții care educă elevii cu TSA mai rar aplică pedepsele și sancțiunile (61%).

La 58% părinții care educă elevii cu TSA se manifestă neîncredere educațională. În familii care educă elevii cu TSA este specific redistribuirea puterii dintre copil și părinte: părintele cedează și lasă să fie manipulat de către propriul copil, chiar în situații în care maturul este conștient că procedează incorect.

În continuare prezentăm rezultatele directivelor părintești cu aplicarea tehnicii de evaluare a atitudinilor părintești prin aplicarea tehnicii de evaluare Instrumentului de cercetare atitudinii părintești (Parental Attitude Research Instrument (PARI)).

În urma prelucrării statistice a rezultatelor, am obținut diferențe statistic-semnificative dintre părinții care educă elevii cu TSA și părinții care educă elevii tipici la următorii parametri: verbalizarea, sentimentul de sacrificiu față de sine, frica de a supăra copilul, sublimarea agresivității, dezvoltarea activității copilului și evitarea conflictului. Rezultatele obținute prezentăm în figura 3.

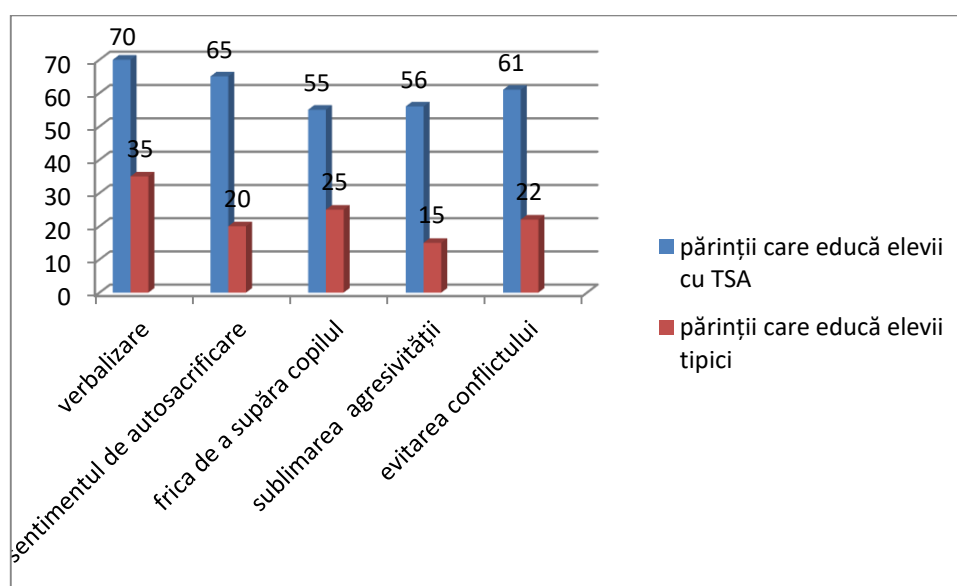

Fig. 3. Rezultatele comparative privind atitudinii părintești la ambele grupuri de cercetare incluse în experiment de constatare la tehnica PARI

Analizând rezultatele comparative menționăm că părinții care ducă elevii cu TSA au demonstrat indicii mai mari la următorii parametri: verbalizarea- părinții percep maladia copilului lor ca ceva care nu depinde de ei și ei nu pot nimic face cu asta nu o pot controla; frică de a nu supăra copilul ne vorbește despre nivel înalt al anxietății; indicii mari la parametru „evitarea conflictului” ne spune că exagerarea din partea părinților referitor la situația reală.

La parametru „sublimarea agresivității” sunt constatate date scăzute ce se explică prin faptul că părinții au limitele restrânse (neimpunerea sau chiar lipsa restricțiilor) privind activitatea copilului. S-a observat date mărite la parametru încordarea generală față de maladia propriului copil.

În continuare prezentăm rezultatele comparative privind atitudinile părintești la ambele grupuri de cercetare incluse în experiment de constatare la tehnica „diagnosticul atitudinii față de maladia copilului” în figura 4.

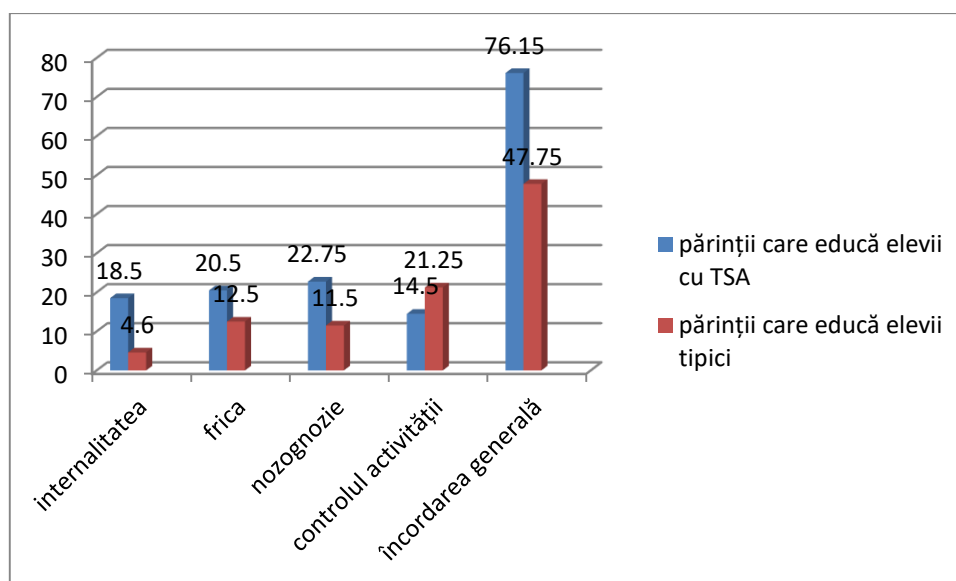

Fig. 4. Rezultatele comparative privind directivele părintești la ambele grupuri de cercetare incluse în experiment de constatare la tehnica „diagnosticul atitudinii față de maladia copilului”

Experimentul de constatare a determinat următoarele: pentru părinții care educă elevii cu TSA s-a observat predominarea încordării în viața familială, ca stilul educațional predomină hiperprotecția. În orice moment există îngăduința și ca urmare satisfacerea tuturor dorințelor copilului chiar conștientizând că nu este normal. Părinții nu sunt în stare să prezinte propriului copil cele mai simple cerințe sau să aplice interdicții. Strategia principală în relațiile familiale este autojertvirea, diminuarea sentimentelor negative (frica de a nu jigni, sublimarea agresivității și evitarea conflictului). Familia deseori percepe că problema la copil nu poate fi controlată.

Toate aceste rezultate negative trebuie diminuate. Pentru aceasta ne-am propus să prezentăm unele recomandări părinților care educă elevii cu TSA și specialiștilor. Pentru aceasta este necesar să atragem atenția părinților asupra parametrilor importanți ale relațiilor copil- părinte.

1. Particularitățile relațiilor emoționale: acceptarea propriului copil; atașamentul copilului față de părinte și respectul copilului față de părinte [1]; empatia – înțelegerea sentimentelor și stărilor emoționale ale părtinerului; respectarea distanțării emoționale conform vârstei și particularităților individuale ale propriului copil; motivarea părinților în corespundere cu necesitățile copilului.
2. Comunicare și relaționare cu copilul: satisfacția necesităților vitale, psihologice și morale; colaborare (pentru a atinge scopul comun sau rezolvarea unei probleme); primirea deciziilor împreună cu copilul și specialistul; rezolvarea conflictelor în mod constructiv; recompensa și susținerea independenței copilului.
3. Cerințele și interdicțiile: sistemul cerințelor trebuie să corespundă particularităților individual- tipologice ale copilului și normelor sociale; aplicarea interdicțiilor în caz dacă este pericol pentru viața, personalitatea copilului și celor din jur.
4. Control: exigență (numărul și conținutul cerințelor); monitorizarea (competențele părinților despre interesele, cercul de comunicare, probleme și dificultățile existente la copil cât și acordarea ajutorului copilului de către părinți).

Concluzii. Actualitatea cercetării este argumentată creșterea în practică comportamentului opozant la elevii cu TSA care deseori este întărit de către propria lor părinți. Cu toate că există multe lucrări în domeniu asistenței psihopedagogice a familiei care educă copiii cu TSA (impactul gradului severității asupra familiei; stresul familial și stilurile de comportament; particularitățile personalității relațiilor în familii) însă problema cercetării atitudinii părintești în familii care educă elevii cu TSA este slab studiată. Scopul cercetării a fost realizarea unui studiu comparativ privind specificul atitudinilor părintești la părinți care educă elevii cu TSA și elevi dezvoltare tipică. Am elaborat un model de evaluare a atitudinilor părintești la părinți care educă elevii cu TSA cu ajutorul următoarelor tehnici de evaluare: chestionarul „Analiza anxietății familiale”; chestionar „Analiza relațiilor intrafamiliale”; tehnica Instrument de cercetare atitudinii părintești (PARI); tehnica „Diagnosticul atitudinii față de maladia copilului”. Analiza și interpretarea datelor a demonstrat: la părinții care educă elevii cu TSA predomină încordarea în viața familială, ca stilul educațional predomină hiperprotecție. În orice moment este prezentă îngăduința și ca urmare satisfacerea tuturor dorințelor copilului chiar conștientizând că nu este normal. Părinții nu sunt în stare se prezintă propriului copil cele mai simple cerințe sau să aplice interdicții. Strategia principală în relațiile familiale este autojertvirea, diminuarea sentimentelor negative (frica de a nu jigni, sublimarea agresivității și evitarea conflictului). Familia deseori percepe că problema la copil nu poate fi controlată. Pentru diminuarea acestor rezultate negative noi am propus unele recomandări care se bazează pe următoarele puncte și care părinții trebuie să țină minte permanent: particularitățile relațiilor emoționale; comunicare și relaționare cu copil; elaborarea și aplicarea unei sisteme a cerințelor și interdicțiilor pentru copil; autocontrolul propriu și controlul asupra copilului.

Bibliografia

- Bowlby, J. Attachment and loss: Vol. I Attachment, New York: Basic. 1969
- Bristol M.M. Family resources and successful adaptation to autistic children. New York: Plenum, 1984 (P. 289-310).
- Davis NO, Carter AS. Parenting stress in mothers and fathers of toddlers with autism spectrum disorders: associations with child characteristics. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 2008;38(7):1278-91
- Koegel, R.L., Schreibman, L., O'Neill, R. E., & Burke, J. C. (1983). The personality and family-interaction characteristics of parents of autistic children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 51, 683-692.
- McAdoo, W. G., & DeMyer, M. K. (1977). Research related to family factors in autism. *Journal of Pediatric Psychology*, 2, 162-166.
- Schopler E., Mesibov G.B. The effects of autism on the family. New York: Plenum, 1984.
- Карабанова О.А. В поисках оптимального стиля родительского воспитания. *Национальный психологический журнал*. 2019. № 3. С. 71—79. DOI:10.11621/npj.2019.0308
- Посысов Н.Н. Содержание родительской позиции, сформированной историей жизни с особым ребенком: способы коррекции // *Сельская школа*. 2017. № 2. С. 49—51.
- Спиваковская А.С. Обоснование психологической коррекции неадекватных родительских позиций // *Семья и формирование личности: сб. научных трудов*. Москва: Изд-во НИИ общ. педагогики, 1981. С. 38—45.

Югова О.В. Специфика родительской позиции и семьи ребенка с ограниченными возможностями здоровья // Вестник Череповецкого государственного университета. 2017. № 2. С. 195—203. DOI:10.23859/1994-0637-2017- 2-77-28

A WORLD AND ITS DOUBLE

Violeta Bercaru ONEATA
PhD CNIL Caragiale Ploiesti

Abstract: The study values certain outstanding elements of C.G. Jung's Psychological Analytics like the transfer or the frontier in the ongoing display of the profound layer of the human mind - the unconscious- ; Leibniz monadism concept as well as the generative capacity of the monade in Jung's vision on the other hand to produce an abstract cosmogony that this study finds as being similar to the concept of the multitude. The double face medal like of the unconscious and the generative valence of the monade to produce multitudes are landmarks trying to explain the creative facts formation, among which the study focuses on the Poetical Function of the language

Keywords: transfer frontier monade double multitude

The absurd modern man trying to decipher the code of the transcendence finds himself far away in a world where philosophia perennis dismantled in the so-called social sciences, hermeneutics or linguistics of quite different types. It is a look through too many lens and a fragmentary estate that reveals the triple crisis, ontological, of faith and of language in an unhistorical milieu modeled by the technology. Scarcely can he perceive the area between contingent and transcendent, a hub of different nature that C.G. Jung designates as the Self. In the space time continuum his system reveals on the screen of the clear consciousness a passing through, bringing to light other profound layers of the, those of the unconscious. Jung was fascinated by the modern man's capacity to travel up to an ancestral station longing for the adamic condition of his ancestors, he identified his lifetime with his research at the end of which he touched, fixed and kept in eternity a brilliant truth, that of the human mind's abyssal depths known all over the world as the Psychological Analytics. Gathering hundreds of medical reports and taking even himself as an object of study, immersing himself in reading outstanding tomes of alchemy and exploring the gnosticism also, keeping however first of all his scientific mission, he observed the complexity of the human mind's multi strata, a phenomenon turned into a concept that was meant to become a cardinal point in the evolution of the psychology, entailing as well a placing of domains as anthropology, arts or literature in a new light. Dealing with a sensible and essential imponderable matter hard to capture and keep into a traditional scientific frame, Jung built and finished to rely on a solid data ground stepping forward with the academic community, the latter being in tight conjunction with the positivist paradigm. Standing often for a germinal bed in blooming new explanation corollaries in literary or art masterpieces formation, his system configured an inner calibration with certain highly outstanding scientific researches of the XXth Century as one could notice the area of the psychological analytics have the valence to mirror themselves into the E.P.R. (Elements of Physical Reality) (1925) belonging to Einstein, Podolsky and Rosen, for example – the principle of the *entanglement state*. The human mind generally known as the highest organized matter with its profound connection with

the second signaling system - the language - was one of Jung's major concerns. And this concern opened a piece of evidence in explaining an important binder between common language and its flourishing into literary expression which is the transfiguration process, a metamorphosis of the referential point into its poetical double through specific signs. This book has an interdisciplinary character and deals with a charge of a holographic radiance principle focusing on the quality of the monade not to divide its unity, but to generate multitudes. It bears also a significant anthropological feature, being an attempt to put together on one hand the human unconscious, in terms of Jung's abyssal psychology - a hub of an universal memory populated with springs of myths, dreams, legends, archetypes, with a capacity to mirror itself into its analogical root - the language. Particularly the Poetical language. Here one has to remember also the French poet's Theory of the Universal Analogy and of the Correspondences, Charles Baudelaire.

The level of communication between the abyssal psychology and the relation with the poetical utterance is an objective of this study empirical observation and measurement. Mention should be made the idea of monadism in Leibniz terms is a landmark in this kind of analysis advancing, but also illustrated by Jung as the *unity* imprinted with a generative not a divisionary valence, therefore a philosophical idea, the essence of number *one* bearing a possible archetype or an emblematic value. Being endowed with this generative valence, we can assign it has also a *double* in holographic manner and, as Jung points the monade unity is capable to form *an abstract derived cosmogony*¹ we consider it a generative chain called *multitude*. Having in mind the *unus mundi* principle, its *double* and the *multitudes*, together with other principles presented extensively in our previous studies, like the *transitivity*, alongside with those of *transfer* and *frontier* from the analytical psychology, all these are to be developed with a focus in this study. The idea of transfer and of frontier are outstanding elements making solid the scientific evidence of a connection point between the consciousness strata in the analytical psychology. The transitivity field on the other hand is an element our research emphasizes, particularly in the first volume, as the Poetical function of the language (R. Jakobson, 1963) could be considered *unus mundi* generating a flexibility comprising certain sub-divisions = *multitude*, as well as a flexibility based upon a probability of occurrence with another function of the language, the Referential one. This transitivity field in modern poetry is based on the wavy, undulatory field of the metaphor namely its different intensity degree. There are – *unus mundi* value of the Poetical function of the language as endowed with the capacity of the *monade* to undertake *multitudes* and, on the other hand, the *unconscious* in Jung's terms *unus mundi* as a profound insight layer of the human mind capable to bear an outside layer functioning also in Universality of time and space called collective unconscious, a *double* face of the same medal that sometimes develops its content in the consciousness on a photographic plate like. And we take in consideration a grid of measurement in terms of establishing their homogeneity/heterogeneity indicative through a formal frame borrowed from N. Chomsky's principle

¹ *Amintiri Vise Reflectii*, consemnate si editate de Aniella Jaffé trad si nota Delia Stefanescu, Bucuresti, Humanitas, 2017, p. 354 *Memories Dreams Reflections* recorded and edited by Aniella Jaffé 1962, 1963, 1990, 1991, Random House Inc. (transl. red)

(1977) of advancing on a route mechanism, that one called *initial estate* – the settlement of value A = the Poetical function and the settlement of value B = the unconscious populated with certain *creative facts*, as a restricted two values in a unity, to be compared. And this route is to be followed up to a probability of an abstract *final estate*, configuring a grid. This grid is an analyzing method after N. Chomsky, in fact, a formal frame called a *generative transformational grammar* capable to uncover and fix more subtle aspects of the phrase formation and interpretation as well as to configure an explanatory description of a cognitive system performance. This is, after Chomsky, the construction of a grammar for a system of knowledge and beliefs, in our case the unity of A and B values. It is a becoming of an initial to a final estate to verify a cognitive system. Value A and Value B present the homogeneity valence of *monadic unus mundi* capable to generate multitude of sub-functions [not to be recurrent see in vol. I *La Flexibilisation...2021*] (value A) , respectively through the mechanism of *transfer* that annihilates a *frontier*, value B generates its double. As demonstrated in the book, but in glossematic terms, value A becomes here an *unus mundi* - the Poetical Function generates its Intransitivity/ Reflexivity/Indirect Transitivity all of them functioning in an *occurrence* relationship whereas the latter generates the Direct Transitivity functioning in a *probability of occurrence* becoming this way partially integrated into the Referential Function of the language. It is a phenomenon of transfer that annihilates the frontiers creating the *field of a transitivity* of Value A. Value B has a simultaneous double undertaking as explained above. The suitable indicative of homogeneity between value A and value B is the common area represented by the key-words *multitude* (A) and *double* (B). The unconscious is a double face medal, the individual unconscious receiving information from its double, the universal unconscious, populated with timeless dreams, myths, legends and archetypes, sending it to the consciousness through a *transfer* capable also to annihilate the *frontier* between them, thus achieving a *phenomenon* Jung named *individuation*.(*Memories Dreams Reflections*, 2017 : 468) We consider the homogeneity between value A and value B consists in the valence of the monadic *unus mundi* to generate both a *double* and certain *multitudes* embodied on one hand in the double of the unconscious and on the other in the Poetical Function to generate multitudes, both of the two values reaching a common final estate of similar *creative facts*. And we remember the *monade* in Leibniz vision is a closed window reflecting the Universe as Jeanne Hersch pointed (2006 :140), therefore preserving in its entirety a quintessence of the purity, in Jung's vision, receives the quality to generate an abstract cosmogony,(2017 : 355) re-semanticized in the idea of multitude in this study, these landmarks of the double and that of the multitude bearing a charge of a holographic radiance.

In terms of the category of Beauty we make reference first to Keats famous definition *Beauty is truth, truth is beauty/that is all you know on earth / And all you need to know//* (*Ode on a Grecian Urn*) as a global kind of definition, then keeping in mind Benedetto Croce's vision on the phenomenon as an intuitive impulse instantly generative of an art expression formation, capable to face the lapse of the time. It is, in fact, an embodiment of the idea of the *double* in the simultaneity of two sequences and similar to our principle of the *charge of a holographic radiance* that defines Jung's characteristic of

the *double* – flexible frontier between the personal unconscious and the universal one in the simultaneity of two sequences. Another key-moment in the definition of the beauty category is to be given having in mind, this time, the principle of the *multitude*, and this belongs to F. Nietzsche. He gathered in a work some aphorisms and put them in a book with the same title pointing in terms of the category of beauty there is an *aesthetic instinct that crystallizes around an unique Beauty multitudes of other perfections of different origins* (*op.cit*, 2022 : 92) an idea in lineage with the monadic *unus mundi* principle mentioned above with its generative capacity to the multitudes formation, as well as with our charge of a holographic radiance principle. And we emphasize this phenomenon in order to support the generative capacity of the metaphor in the modernity with its *field of a different intensity degree*, a creative fact generative in turn, of the *multitude* of certain sub-functions inside the Poetical Function of the language as it was defined by R. Jakobson (1963) thus completed, re- semanticized and placed in a new light. Relying on both the monadic generative principle with a capability to create multitudes and to our formal frame of research mentioned above as charge of a holographic radiance. A radiance from the *revelatory metaphor*, as stated by the Romanian philosopher L. Blaga (1937) followed diachronically by other types of tropes towards its analogical root – the Poetical Function of the language, and therefrom a radiance generative for the subsequent other sub-functions. In the book *Interferences* this principle called charge of a holographic radiance will be put near the Jakobson's principle of the equivalence projection from the selection axle on the combinatory axle, in order to develop a multitude of axles as piece of evidence based upon the field of the different metaphors mentioned above, and generative of their specific equivalence projection on axles.

Bibliography

- Baudelaire, Charles., *L'Art Romantique* 1861 *apud* J-L Joubert, *Littérature Française Francophone Anthologie*, Nathan, 1992, *apud* Mircea Urian, *Manual de literatura franceza*, 1997, Ed. Teora, Bucuresti,
- Blaga, Lucian., *Geneza metaforei si sensul culturii Trilogia culturii, Opere*, 1985, Bucuresti, Ed. Minerva, 1937, Bucuresti, Editura Fundatia Regala pentru Literatura si Arta, *The Genesis of the Metaphor and the Meaning of Culture*
- Chomsky, Noam., Emonds J. et al. *Langue Théorie Générative Étendue*, avec une préface de Jean Pierre Faye, *Le transformationnisme et la critique*, mise en oeuvre par Mitsou Ronat, collection Savoir, Paris, Hermann, 1977
- Croce, Benedetto., *Aesthetic as Science of Expression and General Linguistic*, 2003, Blackmask Online, 1909, translated by Douglas Ainslie B.A. <https://www.naturalthinker.net>
- Einstein, Albert., Podolsky Boris., Rosen, Nathan., *Elements of Physical Reality* <https://en.m.wikipedia.org>
- Jakobson, Roman., *Essais de Linguistique Générale*, 1963, Paris, Editions de Minuit
- C.G., Jung., *Amintiri Vise Reflectii*, consemnate si editate de Aniella Jaffé trad si nota Delia Stefanescu, 2017, Bucuresti, Humanitas, *Memories Dreams Reflections* recorded and edited by Aniella Jaffé 1962, 1963 by Random House Inc. renewed 1990, 1991 by Random House Inc
- Leibniz., in *Mirarea filizofica* Jeanne Hersch., 2006, translated by Dragan Vasile, Bucuresti, Humanitas, *l'Étonnement Philosophique Une Histoire de la Philosophie*, collection Folio/Essais, 1981, 1993, Paris, Gallimard

Nietzsche, Friedrich,. *Aforisme*, selectia textelor si traducere din germana de Amelia Pavel, 2022,Bucuresti, Humanitas.

TEACHING PUBLIC SPEAKING TO BUSINESS STUDENTS

Raluca Emilia MOLDOVAN

Lecturer, PhD., “Dimitrie Cantemir” University, Targu Mures

Abstract: Teaching English to Business students as compared to teaching General English is from the very beginning a challenging task. If we go further and try to integrate public speaking skills into the teaching process, this task will be even more thought-provoking, both for the teachers and the students. It is commonly known that people are reluctant to speaking (more than 70% of the people worldwide experience nervousness when they have to speak in public), let alone in a foreign language in front of an audience. Therefore, integrating public speaking skills and tasks into Business English classes, is intended to better prepare the students for the presentations and projects that they will have to deliver in their future jobs, at the same time enabling them to acquire the necessary concepts and strategies that a good public speaker should master. Moreover, combining traditional face to face public speaking with digital public speaking would instruct and prepare the university graduates for a business digital age, that is so likely to be more ubiquitous in the not-too-distant future.

Keywords: public speaking, Business English, presentation

Introduction

Public speaking, especially in front of a large audience generates a lot of stress and anxiety, thus people (employed or students) frequently avoid this kind of tasks. Although public speaking skills are needed every day, more than 70% of the employed Americans who must give presentations state that presentation skills are critical to their success at work (Gallo, C. 2014), while 10% of the global population suffer from glossophobia, or extreme speech anxiety. Morgan, N. 2011). Yet, when it comes to delivering a speech in an academic and organized context, people get even more nervous. It is widely known that public speakers are trained not born, however, for some of them, despite the effort put into developing and perfecting this skill, it is still challenging and difficult to achieve.

It is not the lack of knowledge or information but the lack of confidence, thinking that they are not able to overcome their fears and uncertainties: “As the professional world becomes more diverse, competitive and result-oriented, success in the highly competitive environment today will depend not just on one’s professional knowledge but on the ability to present that knowledge in an appropriate oral form” (Rizvi, M. 2005, p.109). This endeavour converts into an even more problematic situation when it comes to speaking in a foreign language and using specialized terminology. Public speaking in a foreign language requires a good mastering of complex and relevant grammar and vocabulary structures, excellent discourse management, fine pronunciation as well as cultural awareness.

For business students especially, public speaking skills are mandatory, as they are part of a domain that involves delivering presentations, speaking at meetings, presenting and interpreting graphs and reports, thus public speaking is a soft skill that they must

have in the future (Doyle Alison 2021). They will be the future business professionals who must tell a clear and persuasive story through their presentation, who have to inspire teams, lead them to failure or success (Gallo, C. 2014).

The Context of Teaching English Public Speaking- a Necessary Skill for the 21st - Century Students

Although public speaking and the development of rhetoric theory goes back to ancient Greece, the 21st century placed an even greater emphasis on the importance of mastering this skill, consequently, the value of it being taught in high school and university, during language courses. As previously stated in the introduction, nowadays good speaking and presentation skills are compulsory in almost every profession, therefore exposing students to the principles of speechmaking and then giving them the opportunity to prepare and deliver their own presentations is going to form and polish future successful public speakers: "In other words, English Public Speaking is advancing students from learning general English to applying English to meet the demands of future careers in their academic disciplines" (Zhang, X., et al, 2020 p.1)

Yet, this is a difficult voyage to embark on, as there are a lot of principles, theories, concepts and methods that one has to get acquainted with. It is not just about presenting some information to the audience, it involves a great deal of critical thinking, online and onsite research and reading. There is an inseparable connection between thought and language, cognition and expression, language and culture, therefore, in the process of teaching students how to prepare their speeches, we also instruct them how to think with accuracy and rigor (Lucas, S., E. 1998). To put it in other words, in a modern society teaching public speaking skills is more than a course, is a vital part of education, which prepares students to be ready for any challenges, changes and difficulties they might face especially in their professional life.

One of the above mentioned 'difficulties' was the pandemic period, which imposed new ways of teaching, still a student-cantered teaching process, but a technologically conducted one. Online teaching courses and programs started to be proliferous even before the pandemic, but they reached their peak in the pandemic period, when online teaching was the only option.

If online training was something familiar for the business and corporate people, who used it successfully, it was not the same for the academic domain, and university courses (Linardopoulos, N. 2010). Switching from traditional face to face teaching, to online teaching involved some uncertainties related to the quality, the effectiveness and the knowledge acquisition of the learning process. Yet, in this context, more than ever before, technology proved its importance and usefulness in the educational process and in achieving the learning outcomes. The use of technology and tech tools and apps (Bouncee, Ummo, Timmer App, Teleprompter App, Kahoot) made the online teaching easier, funnier, more interactive and efficient, especially when working with generations of youngsters that are so used to technology. Thus, technological equipment, apps and online platforms can and have become an ally in developing students' language skills.

The main advantages of online language learning as an effective method in the acquisition of foreign languages has been identified by language teachers and researchers who have drawn their attention towards two important aspects of communicative language teaching - creating student-centered and open-ended learning environments with the help of technology (Fedesco, H. N. 2020, Wolverton, C.C., Tanner, J.R. 2019, Blyth, C. 2018; Brown, J. S., Duguid, P. 2017, Erben, T., Ban, R., Castaneda, M. 2008, Linardopoulos, N. 2010, Facer K. 2011, Ersanli, C. Y. 2016). What students need, is more freedom and independence to express themselves, to get more involved in the class activities and speak in a more coherent and organized way, at the same time making the most of the technology tools and apps to accelerate their learning to communicate freely and fluently in a foreign language : communicating online is a very important skill, and students should learn more about how to conduct a business presentation in an online setting, realizing the impact that technology is having on all areas of business (Wolverton, C.C., Tanner, J.R. 2019)

Thus, this period created the suitable environment for teaching and learning public speaking skills online, especially due to the technological aid, as probably there is no better supporter of public speaking than technology. On the one hand, teachers could make their courses more interactive, and their theory supported by clear examples (TED Talks on You Tube, International Public Speaking Contest- the Toastmasters, motivational speakers, ppt presentations etc.), on the other hand, student become more confident speaking in front of a computer, than in front of an audience, thus step by step gaining confidence in their ability to deliver a presentation, demonstrating that online discussions can reduce the fear of public speaking (Wolverton, C.C., Tanner, J.R. 2019).

Teaching English Public Speaking to the students of “Dimitrie Cantemir” University (DCU) of Targu Mures – personal experience during the Covid-19 pandemic

Working with Business and Tourism students, it soon became clear that developing good English Public Speaking skills was essential for them, on the one hand because today’s business students will be tomorrow’s entrepreneurs and businessmen, on the other hand today’s Tourism students will be tomorrow’s tour guides, giving interesting, knowledgeable and comprehensive presentations. Although the curriculum does not contain a separate and specific English Public Speaking course, integrating these skills during our courses and seminars seemed appropriate and useful for them.

The students’ average English level is intermediate to upper intermediate; therefore, they had the necessary language knowledge for speechmaking. What’s more, the online teaching (a period of almost two years) favoured our initiative of introducing students to public speaking, raising their interest and attention and preparing them for their future career in a digitalized work environment. What was really important at the beginning, was to encourage their participation to the online classes (all were on Microsoft Teams) and then try to make the classes as interactive, insightful and useful as possible. Fedesco, H. N. 2020) states that before starting any form of online discussions, there are some aspects to be taken into consideration:

Setting realistic expectations- video conferencing talks cannot be like face-to-face discussions, as we cannot rely on body language, eye contact, direct interaction (in addition, all this process is conditioned by the quality of the internet network, of the computer used, of the students keeping or not their camera on, etc.)

Setting some course norms- as online teaching was new both for the teacher and the students, some basic norms and regulations should be established for a proper functioning: keep their cameras on and their microphone off (turn it on only when they speak), use the non-verbal communication tools offered by Teams (raise hand, applause, show ok), speak in the chat if something needs to be clarified, etc.

Encourage students' participation- individual work, group work, pair work (even if online group work and pair work can be a bit more difficult).

Creativity and improvement- as there are a lot of tech tools, setting and materials that can be used online, better than face to face, the teacher should try to integrate technology for the students' best interest and make them an active part of today's technology driven world.

There are some examples of materials, activities, methods and resources that incorporate synchronous online discussions and asynchronous activities as a starting point in teaching students public speaking. In the case of our students, they proved to be efficient and raised their interest, however when it comes to teaching public speaking, there is not a single correct approach, as what may work splendidly for one teacher and his students might fail miserably for others (Lucas, S., E. 1998).

Step 1- Making students acquainted with the idea of public speaking.

Reluctant as they might have been at the beginning (the simple thought of speaking in front of an audience in a foreign language inhibits students and gives rise to many fears), they soon became attracted to discovering and learning what public speaking involves. Far from attempting to deliver extensive theoretical information on the history, principles, methods and premises of public speaking, we tried to simplify everything with the aim to encourage students at least to get involved in short conversations (icebreaking activities where they are asked to briefly introduce themselves), get involved in group work, prepare ppt presentations and then decide whether to deliver them publicly or not. Some of the most frequently mentioned reasons for not speaking in public were:

Anxiety

Fear of making mistakes/ embarrassment

Insecurities related to their level of English

Their inability to come up with something that would catch their colleagues' attention

Lack of practice

Difficulties in using technology in a presentation

In spite of the fact that they are bombarded on a daily basis with speeches of all kinds, students could not come up with examples of speeches that they were particularly impressed with. Being online, we could make use of all the technological support, thus they were presented several public speeches (good and bad ones), in order to make their

own observations (body language, main message, delivery, intonation, interaction with the audience, the use of stories, use of personal examples etc.) and reflect on the speakers' techniques. Rather than exposing them to different theories of and principles of speechmaking, we preferred to come up with clear examples and let them draw their own conclusions and observations.

Watch TED Talks and Toastmasters Speeches

TED Talks share knowledge that matters, through short speeches or presentations (the maximum time allotted is 18 minutes, but the greatest and most influential talks lasted no more than 5 minutes) inviting experts from all the fields, or people that are simply inspirational. There are also students and children who give talks, thus promoting the idea that everyone can deliver a speech, regardless of their age and academic preparedness.

Toastmasters, on the other hand, is specifically intended to teach and help people, regardless of their social category, to become better and more confident public speakers. In the Toastmasters program, the members learn spending and developing leadership skills in a positive and friendly atmosphere. A very important reason for the success of this program is that members evaluate their speeches. Both TED Talks and Toastmasters are inspirational for students and can give them the boost and confidence have their own presentations. Once the students have seen what a good presentation looks like, they can adopt certain techniques and adapt and personalize them to their best interest.

Step 2- Giving students the task to use different Tech Tools to prepare, support and make their presentations more interactive.

If synchronous online discussions seem a very good way to keep classes interactive and students active, it is energy-consuming and toilsome both for the teacher and for the students, therefore they should be combined with asynchronous activities. The latter can be of real help in preparing and elaborating their presentations, as they have more time to reflect and engage with their task. This is the first step in preparing a presentation, because unlike spontaneous speeches, the ones prepared in advance require time, effort, research and preparation to deliver it appropriately.

Prepare a Power Point Presentation, using "Add & Record Audio to PowerPoint" option.

Students' recording themselves while presenting and moving on with their slides, proved to be a good and very efficient way in helping them to gain more confidence in their public speaking abilities. Not only is this a fantastic way to use technology as an ally and an alternative to traditional teaching, but it also enabled students to make great progress in preparing and presenting a speech. The ppt slides were a visual aid for the students and the audience as well, enabling both to easily follow a logical, coherent and cohesive flow of ideas. It is also less nerve-wracking but at the same time it prepares their initiation in public speaking. Basically, by introducing and utilizing tech tools, the online

classes become more interactive and the students more involved, developing at the same time their public speaking skills.

Make more vivid and animated slides with Canva

Canva is a tool that gives students the possibility to insert animations, music, visual resources and develop their design skills. Consequently, their presentations were interactive, interesting to follow and better organized. Moreover, it is excellent for business presentations, and it avoids the routine and predictability of Power Point. We mainly used Canva presentations in the case of Business English students, because the formats and features available in Canva are more appropriate for business presentations.

Loom- excellent for short videos

If at the beginning we stated that we encouraged both individual and group work, Loom is an excellent tool for group work. Students could use this application to record themselves, preparing short videos giving instructions to their team on a task their team was assigned by the teacher. Although it has some shortcomings (it is not very easy to use at the beginning and it requires some time to play with it and see what it has to offer) it is an excellent tool for role play: manager and his team, tour guide and his tourists, teacher-students. It obliges the person recording oneself to be clear, consistent, concise and make it possible for everyone to share ideas.

The above-mentioned apps are free, that is exactly why they were chosen. On top of that, they are rather easy to use and maybe some of the most commonly used in presentations. To all these we added the features and characteristics of Microsoft Teams, the platform where we had our online courses and which disposes of a lot of functions that make online learning more interactive (a whiteboard, share the Power Point presentation in live mode, turn on Meeting Coach while sharing the presentation- Meeting Coach can provide private feedback related to pace, language, intonations). In this way we encouraged interaction, collaboration, teamwork and a lot of discussions and presentations.

Conclusion

Online teaching proved to be a supporter for teachers in their attempt to teach students public speaking skills. Taking into consideration the fact that we are heading towards a digitalized world, being able to deliver a presentation, online or on-site, with the help and support of tech tools is a must nowadays. The increased availability of apps, online meeting platforms, programmes and learning opportunities can ameliorate students' fear of public speaking. The almost two years of pandemic, showed that synchronous online discussions can be very productive and engaging, if there is full collaboration and commitment from students as well. Online public speaking is intended to prepare students for in-person presentations, even though the statistics show that in the future more presentations will be delivered online than in person (Wolverton, C.C., Tanner, J.R. 2019, Schwartzman, 2007).

Although these are personal conclusions drawn after the online teaching period (they should be supported by some questionnaires given to students- which shall be dealt with in a future article), it is crystal clear that there is a stringent need to focus on developing students' public speaking skills, as this is one of their weaknesses, one the one hand because of their public speaking anxiety, on the other hand because of their lack of practice. The English curriculum of our university does not contain a separate Public Speaking course, it simply integrates speaking skills alongside with the other skills taught in any foreign language, yet this 2-year online teaching experience revealed the need for such a course, to be more specific a digital public speaking course, combined with a face to face traditional one, where they would present their final result: a speech. Being business studies graduates they will need to exhibit such skills: "With technology becoming ubiquitous, organizations will increasingly favour online communications, in order to reduce costs and reduce the amount of time it takes to communicate across dispersed work groups. This suggests that as we move further into the digital economy, instructors should aim to design courses that meet these changes in the business environment." (Wolverton, C.C., Tanner, J.R. 2019, p.30)

Bibliography

- Alakrash, H., Razak, N. A., & Krish, P. (2021). "Social Network Sites in Learning English; An Investigation on Attitudes". *Digital Literacy and Usage*. LINGUISTICA ANTVERPIENSIA, 26-43.
- Blyth, C. (2018). "Immersive technologies and language learning". *Foreign Language Annals*, 51(1), 225-232.
- Brown, J. S., Duguid, P. (2017). *The social life of information: Updated, with a new preface*. Harvard Business Review Press.
- Doyle Alison, (2021), *Important Public Speaking Skills for Workplace Success*, available at <https://www.thebalancemoney.com/public-speaking-skills-with-examples-2059697>, accessed on 22nd February 2023.
- Erben, T., Ban, R., Castaneda, M. (2008). *Teaching English language learners through technology*. Routledge.
- Ersanli, C. Y. (2016). "Improving Technological Pedagogical Content Knowledge (TPACK) of Pre-Service English Language Teachers." *International Education Studies*, 9(5), 18-27.
- Facer, K. (2011). *Learning futures: Education, technology and social change*. Taylor & Francis
- Fedesco, H. N. (2020). *Leading Synchronous Online Discussions*. Vanderbilt University Course Development Resources. <https://www.vanderbilt.edu/cdr/module-2/leading-synchronous-online-discussions/>
- Gallo, C. (2014). *New Survey: 70% Say Presentation Skills Are Critical For Career Success*. Forbes. <https://blog.edpuzzle.com/edtech/technology-teach-public-speaking/> accessed on 1st February 2023
- Linardopoulos, N. (2010). "Teaching and Learning Public Speaking Online." *Journal of Online Learning and Teaching*, vol. 6, no. 1, pp. 198-209.
- Lucas, S., E. (1998). "Teaching Public Speaking." In *Teaching Communication: Theory, Research and Methods*, 2nd ed, Anita Vangelisti, John A. Daly, and Gustav Friedrich Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 75-84.
- Morgan, N. (2011). *Why We Fear Public Speaking And How To Overcome It*. Forbes.
- Oxford Rebecca, Lavine Roberta, Crookall, D., (2008). "Language Learning Strategies, the Communicative Approach, and Their Classroom Implications." *Foreign Language Annals*. 22. 29 - 39.

- Pattiasina, Petrus & Khasanah, & Pirdaus, Ali. (2021). "The Relevance of Speaking Skills with Improving Digital Literacy Skills". *International Research Journal of Management IT and Social Sciences*. 8. 669-678.
- Rizvi, M. (2005). "Using Students' Analysis in Teaching Public Speaking for Business". *Profile Issues in Teachers' Professional Development*. 107-118.
- Slater, M., Pertaub, D.P., Barker C., Clark, D. (2006). "An Experimental Study on Fear of Public Speaking Using a Virtual Environment." *Cyberpsychology & behavior: the impact of the Internet, multimedia and virtual reality on behavior and society*. 9. 627-33.
- Schwartzman, R. (2007). "Electronifying oral communication: Refining the conceptual framework for online instruction." *College Student Journal*, vol. 4, no. 1, p.37
- Zhang, X., Ardasheva, Y., Austin, B. W. (2020). "Self-efficacy and English public speaking performance: A mixed method approach". *English for Specific Purposes*, 59, 1-16.
- Wolverton, C.C., Tanner, J.R. (2019). "Teaching Public Speaking to Business Students in the Digital Age: Updating Our Methods." *International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology*, vol. 15, pp. 22-33.

SUCCESS FACTORS AND BARRIERS IN IMPLEMENTING PUBLIC PROJECTS

Nicoleta LAȘAN

Lecturer PhD., „Vasile Goldiș” West University of Arad

Abstract: The concept of project management has been developed in the private sector, and only in the last decades this practice has been transferred to the public sector. The concept of „public project” is very ambiguous, but in general it refers to projects that are financed from public money and are traditionally in the property or implemented by public institutions. Determining the success factors and barriers in implementing public projects represents a complicated process but one that is absolutely necessary in order to increase the efficiency of public projects.

Keywords: project management, public projects, private projects, barriers, success factors.

1. Proiectele – motor al dezvoltării

Managementul proiectelor reprezintă un domeniu relativ nou, dar care în ultimii ani a devenit o practică larg acceptată și utilizată în numeroase organizații, atât publice, cât și private, recunoscut fiind faptul că proiectele aduc numeroase beneficii comunităților/companiilor în care sunt implementate. Mai mult decât atât, tot mai multe acțiuni de dezvoltare și schimbare a comunităților și organizațiilor au loc în cadrul unor proiecte, iar resursele alocate la nivel internațional și european, în special cele financiare, pentru proiecte sunt în continuă creștere.

Există numeroase definiții care au fost date termenului de „proiect”. Astfel, potrivit Comisiei Europene, proiectul reprezintă o serie de activități care au scopul de a duce la îndeplinire obiective clar stabilite într-o anumită perioadă de timp și având la dispoziție un buget stabilit (Comisia Europeană, 2004). Dicționarul Oxford reține pentru termenul de „proiect” următoarea definiție: o activitate planificată care are scopul de a găsi informații despre ceva, de a produce ceva nou sau de a îmbunătăți ceva (Dicționarul Oxford, 2022). O altă definiție subliniază faptul că proiectul este o activitate temporară care are scopul de a crea un produs, serviciu sau rezultat unic (Project Management Institute, 2008).

Toate aceste definiții pun în evidență caracteristicile definitorii ale unui proiect, și anume:

- proiectul este un proces unic;
- are obiective (ținte) clar definite;
- necesită un set de resurse umane, financiare, materiale, timp, care sunt definite la începutul proiectului;
- au un orizont de timp definit pentru finalizare cu o dată de început și o dată de finalizare;
- implică numeroase riscuri datorită naturii complexe;
- necesită a fi implementat printr-o echipă special desemnată care are la bază colaborarea multidisciplinară.

În baza acestor caracteristici, o definiție comprehensivă a termenului de proiect este oferită de către Corina Rădulescu et al.: „Proiectul reprezintă un proces unic, care presupune o răspundere unică și riscantă, realizat printr-o abordare unică (de aceea riscantă), fiind constituit dintr-un ansamblu de activități interdependente, realizate de un ansamblu de persoane, grupate temporar, care folosind un anumit volum de resurse stabilite în baza unui buget fixat, realizează un obiectiv sau un set de obiective bine stabilite, într-o perioadă de timp determinată, în baza unei programări prealabile, cu un început și un sfârșit clar, prin respectarea anumitor parametri referitori la costuri, termene și calitate” (Rădulescu et al., 2017).

Deși există numeroase viziuni privind etapele principale ale unui proiect, majoritatea specialiștilor aderă la opinia Comisiei Europene potrivit căreia cele șase etape ale managementului ciclului de proiect sunt: programarea, identificarea, formularea, finanțarea, implementarea și evaluarea (Comisia Europeană, 2003).

Proiectele pot fi clasificate pe baza a numeroase criterii, dintre care amintim: complexitatea (proiecte complexe sau proiecte simple), sursa finanțării (publice, private sau mixte), tema abordată (construcție, afaceri, IT, servicii sau produse, sociale, culturale, de mediu etc.), aria geografică acoperită (departamentale, organizaționale, locale, regionale, naționale, internaționale), durata implementării (proiecte pe termen scurt, proiecte pe termen mediu sau proiecte pe termen lung), obiectivul urmărit (proiecte de organizare, proiecte de cercetare-dezvoltare sau proiecte de investiții).

În această mare diversitate a tipologiei proiectelor, proiectele de dezvoltare se disting prin obiectivul pe care și-l propun: facilitează promovarea și accelerarea dezvoltării economice și sociale a comunităților. De aici rezultă că proiectele de dezvoltare pot acoperi o gamă extrem de variată de sectoare, de la infrastructura de apă și apă uzată, la agricultură, infrastructură de sănătate și educație, până la servicii sociale și promovarea turismului. Spre deosebire de proiectele industriale, proiectele de dezvoltare au următoarele caracteristici:

- sunt implementate de către guverne, instituții publice sau organizații non-guvernamentale;
- au perioade de implementare mai lungi și beneficiază de bugete mai mari;
- au o profitabilitate modestă;
- sunt finanțate din surse externe fie sub formă de împrumuturi fie sub formă de granturi (National Institute of Agricultural Extension Management, 2018).

Proiectele de dezvoltare variază foarte mult în termeni de complexitate și obiectiv. Pe de o parte, există proiecte de dezvoltare extrem de complexe și mari finanțate de către guverne și instituții internaționale care se axează pe domenii precum infrastructura, dezvoltarea sistemului educațional, sănătate sau justiție, iar de cealaltă parte există proiecte de dezvoltare la scară mică implementate în general de organizații non-guvernamentale, care includ activități de organizare a comunității, sprijin pentru bunăstare, educație, protecția mediului.

Unul dintre factorii de succes în implementarea proiectelor de dezvoltare și pe care se pune accentul în ultimii ani este implicarea beneficiarilor care vor fi afectați de proiectul respectiv. Implicarea beneficiarilor începe din faza de planificare a proiectului,

continuă pe durata implementării și se finalizează odată cu evaluarea rezultatelor proiectului de dezvoltare. Pornind de la necesitatea implicării grupului țintă în toate etapele unui proiect, proiectele de dezvoltare evoluează încet dinspre abordarea clasică a proiectelor tradiționale prin care se oferă direct servicii, înspre proiecte care au în vedere participarea organizațiilor locale și a beneficiarilor în proiectarea și implementarea activităților (Paola Diaz, 2022).

2. Specificul proiectelor din sectorul public

Conceptul de managementul proiectelor a apărut și s-a dezvoltat în mediul privat, companiile fiind obișnuite de decenii să aibă în implementare activități grupate sub forma unui proiect. În ultimele decenii, această practică a fost transferată înspre sectorul public, astfel încât în zilele noastre vorbim despre proiecte private și proiecte publice. Termenul de „proiect public” este unul extrem de ambiguu, dar la modul general se referă la proiectele care sunt finanțate din bani publici și sunt în mod tradițional în proprietatea sau implementate de către instituții publice. Potrivit unei alte definiții, proiectele publice sunt acele proiecte care sunt implementate, administrate sau supravegheate de către una sau mai multe instituții publice (Wirick, 2009). Gasik preferă o definiție mai cuprinzătoare potrivit căreia proiectele publice sunt proiectele implementate în beneficiul publicului (Gasik, 2016).

În literatura de specialitate se poate observa că există două viziuni contrastante privind similaritățile dintre proiectele implementate în sectorul public și proiectele implementate în mediul privat. În prima categorie se încadrează și conceptul de New Public Management, apărut în anii 1980, și care reprezintă o încercare de a aduce sectorul public mai aproape de mediul privat și de a îmbunătăți eficiența instituțiilor publice prin transferul de idei și modele de management din sectorul privat în sectorul public (Gruening, 2001).

De cealaltă parte, se află cercetătorii care susțin că există diferențe semnificative între cele două sectoare, public și privat, și care fac ca transferul dinspre sectorul privat spre sectorul public să fie imposibil. Potrivit lui Gasik, există două grupe de diferențe care disting proiectele publice de cele private, și anume: diferențele organizaționale între instituțiile publice și cele private (motivația angajaților poate să difere foarte mult între cele două sectoare, de exemplu), și caracteristicile diferite ale proiectelor publice și private (existența a numeroase procese de revizuire a proiectelor în cazul instituțiilor publice) (Gasik, 2016).

O cercetare privind specificul proiectelor publice concluzionează că acest tip de proiecte, spre deosebire de cele private, sunt politice, sunt supuse atenției publice, sunt constrânse de legislația aplicabilă și solicită din partea instituțiilor publice un accent deosebit pus pe transparență (Clemente et al., 2018). Un studiu realizat în anul 2016, de această dată în rândul personalului implicat în managementul proiectelor publice și private, relevă faptul că în general proiectele publice sunt considerate a fi mai complexe comparativ cu proiectele private, această complexitate datorându-se influenței mai mari pe care factorii externi îi au asupra proiectelor din sectorul public și anume: beneficiarii

și alte părți interesate, expunerea la critici, numărul mare de niveluri la care proiectele necesită aprobare, dependența de contractorii externi (Gasik, 2016).

Potrivit unei alte viziuni (Boyne, 2002), principalele caracteristici care diferențiază proiectele publice de cele private sunt: numărul mare de actori afectați, atenția publică, lanțul de management, co-finanțatori, complexitate, implicarea unui număr mare de părți interesate, sensibilitate din punct de vedere politic, nesiguranță și lipsă de predictibilitate.

Principalele diferențe dintre proiectele publice și cele private sunt sintetizate în tabelul următor:

	Proiecte private	Proiecte publice
Scop	Financiar	De dezvoltare socio-economică
Finanțare	Împrumuturi și profit	Taxe și impozite, împrumuturi cu dobândă redusă, finanțare externă
Obiective multiple	Unele	Majoritatea
Durata proiectelor	Mai scurte	Mai lungi
Beneficii	Financiare	Financiare, sociale, economice, estetice etc.
Conflicte	Moderat	Comun și la un nivel ridicat
Influențe politice	Redusă spre moderată	Ridicată
Măsurarea eficienței	Standarde existente	Foarte dificilă

Tabel 1. Diferența dintre proiectele publice și cele private. Sursa:
https://dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/75001/1-011-spring-2005/contents/lecture-notes/p_eval4_l11_pub.pdf, consultată la data de 23.01.2023.

3. Factori de succes și obstacole în implementarea proiectelor publice

Factorii critici de succes ai unui proiect se referă la caracteristicile, condițiile sau variabilele care au un impact semnificativ asupra succesului unui proiect. Factorii de succes au rolul de a sprijini și măsura succesul unei abordări strategice sau a unei tactici utilizate pentru implementarea unui proiect.

Determinarea factorilor de succes ai unui proiect reprezintă un demers extrem de complex și de complicat. Pe de o parte, fiecare proiect este unic, și având în vedere acest atribut devine evident faptul că factorii de succes diferă de la un proiect la altul. Pe de altă parte, succesul unui proiect înseamnă că așteptările unui participant au fost îndeplinite la finalul implementării. În condițiile în care într-un proiect există numeroase categorii de părți interesate, de la beneficiar direct, contractor, inginer, până la beneficiarii indirecti, așteptările acestora pot să difere foarte mult, deci implicit și evaluarea succesului unui proiect (Alias et al., 2014). În al treilea rând, orizontul de timp este extrem de important în măsurarea succesului unui proiect: avem în vedere succesul pe termen scurt sau succesul pe termen lung? Pe termen scurt, succesul este adeseori măsurat în termeni de profit și are în vedere dacă proiectul s-a finalizat la timp în limita bugetului alocat, în timp ce pe termen lung succesul reprezintă o evaluare strategică care are în vedere mai puțin factorii financiari.

În ciuda acestor neajunsuri, determinarea factorilor de succes ai unui proiect reprezintă un demers absolut necesar pentru creșterea eficienței proiectelor. Timp de mai

multe decenii, viziunea clasică privind succesul unui proiect avea în vedere trei criterii esențiale: timp, buget și calitate sau performanță (așa-numitul triunghi de fier). Astfel, succesul unui proiect era măsurat în gradul de îndeplinire a obiectivelor propuse. Având la bază aceste criterii de evaluare, se putea ajunge la situația în care pentru un manager proiectul să fie de succes, fiind îndeplinite obiectivele propuse la timp și cu bugetul previzionat, însă pentru beneficiarii finali proiectul să se dovedească a fi un eșec total.

În zilele noastre, tot mai multe organizații și teoreticieni recunosc faptul că succesul unui proiect reprezintă un concept multi-dimensional care include și alți factori în afară de timp, cost și calitate. O astfel de viziune multi-dimensională a succesului este prezentată de către Albert et al. și are în vedere două categorii de factori de succes: criteriile dure și criteriile slabe (hard&soft). Criteriile dure sunt considerate a fi: costul, succesul economic, calitatea și timpul, aceștia fiind factori tradiționali care de obicei sunt ușor de măsurat. Criteriile slabe, precum satisfacția instituției, a clientului, a utilizatorului final, a managerului, a echipei de management și a furnizorului nu sunt atât de ușor de măsurat și necesită o evaluare mult mai complexă. În evaluarea factorilor slabi trebuie să se țină cont de faptul că fiecare factor poate fi compus din câteva elemente care pot de asemenea să se suprapună cu alți factori de succes. Factorii slabi capătă o importanță mai mare atunci când accentul se pune pe implementarea proiectului și nu neapărat pe livrabilele proiectului (Albert et al., 2017).

Într-o analiză asemănătoare privind factorii de succes în implementarea proiectelor publice se arată că aceștia sunt: acțiuni de managementul proiectelor (sisteme de comunicare, planificare, structuri adecvate de organizare, măsurarea calității etc.), proceduri ale proiectului (metode și strategii de achiziție), factorul uman (experiență, implicare etc.), factori privind proiectul (tipul, mărimea, natura și complexitatea proiectului), și factori externi (sociali, economici, legali, politici, fizici și tehnologici) (Chan et al., 2004).

Referitor la obstacolele în implementarea proiectelor din sectorul public, unii teoreticieni pornesc de la principalele caracteristici ale instituțiilor publice, comparativ cu cele private, în determinarea factorilor care ar putea afecta negativ implementarea proiectelor. Astfel, Santos și Varajos consideră că principalele caracteristici care diferențiază sectorul public de cel privat și care ar putea afecta implementarea proiectului sunt: flexibilitate mai redusă, viziune mai puțin materialistă, absența presiunii competitive, complexitate, accent pe buget, proceduri formale, supus scrutinătății publice, autonomie managerială scăzută, adversitate față de risc, obiective vagi și instabilitate politică (Santos și Varajao, 2015).

O analiză realizată în anul 2019 privind barierele în implementarea proiectelor integrate, relevă faptul că există numeroase astfel de obstacole, care pot fi clasificate în 3 grupe mari, după cum urmează:

- factori de capital: bariere financiare;
- factori organizaționali: bariere manageriale, bariere contractuale, bariere educaționale, bariere comunicaționale și bariere tehnologice
- factori de mediu sau externi: culturali, legali și politici (Kahvandi, 2019).

Concluzii

În consecință, se poate afirma într-adevăr că pentru identificarea obstacolelor în implementarea proiectelor publice, trebuie să analizăm caracteristicile care diferențiază aceste proiecte de cele cu caracter privat. Majoritatea obstacolelor derivă din caracteristicile proiectelor publice, iar gradul în care aceste obstacole afectează implementarea proiectelor depinde de la proiect la proiect.

BIBLIOGRAFIE

Comisia Europeană. (2004). *Project Cycle Management Guidelines*. Bruxelles.

****Oxford Learner's Dictionary*, disponibil la

https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/us/definition/english/project_2, accesat la 5.01.2023.

Project Management Institute. (2008). *Project Management Body of Knowledge Guide*. Ediția a 4-a, Pennsylvania.

Rădulescu, C., Toader, R., Rădulescu, M., Ighian, D., Hahn, F., Marian, M. (2017). *Planificarea și conducerea proiectelor*. Editura U.T. Press, Cluj Napoca.

Comisia Europeană. (2003). *ECHO Manual Project Cycle Management*. Germania.

National Institute of Agricultural Extension Management. *Introduction to Project Management*, disponibil la <https://www.manage.gov.in/studymaterial/PM.pdf>, accesat la 20.01.2023.

Diaz, P. *Characteristics of Development Projects*, disponibil la

<https://www.pm4dev.com/pm4dev-blog/entry/characteristics-of-development-projects.html>, accesat la 15.01.2023.

Wirick, D. (2009). *Public-Sector Project Management: Meeting the Challenges and Achieving Results*. John Wiley & Sons, New Jersey, USA.

Gasik, S. (2016). „Are public projects different than projects in other sectors? preliminary results of empirical research”. În *Procedia Computer Science*, 100: 399–406.

Gruening, G. (2001). „Origin and theoretical basis of New Public Management”. În *International Public Management Journal* 4: 1-25.

Clemente, D., de Nadae, J, Galvao, G., de Carvalha, M. (2018). „Project management in the public sector: lessons from the literature”. În *International Association for Management of Technology IAMOT Conference Proceedings*, disponibil la https://www2.aston.ac.uk/migrated-assets/applicationpdf/aston-business-school/388112-IAMOT2018_paper_155.pdf, accesat la 02.02.2023.

Boyne, G. A. (2002). „Public and private management: What's the difference?”. În *Journal of Management Studies*, 39(1): 97–122.

Albert, M., Balve, P., Spang, K. (2017). „Evaluation of project success: A structured literature review”. În *International Journal of Managing Projects in Business*, 10(4): 796–821.

Alias, Z., Zawawi, E, Yusof, K, Aris, N. (2014). „Determining Critical Success Factors of Project Management Practice: A conceptual framework”. În *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 153: 61 – 69.

Chan, et al. (2004). *Determining Critical Success Factors of Project Management Practice: A conceptual Framework*, disponibil la https://www.researchgate.net/figure/variables-for-project-Success-Source-Chan-et-al-2004_fig1_275537604, accesat la 23.01.2023.

Santos, V., Varajão, J. (2015). „Pmo as a key ingredient of public sector projects' success – position paper”. În *Procedia Computer Science*, 64: 1190–1199.

Kahvandi, Z., Saghatforoush, E., Mahoud, M., Preece, C. (2019). „Analysis of the Barriers to the Implementation of Integrated Project Delivery (IPD): A Meta-Synthesis Approach”. În *Journal of Engineering, Project, and Production Management*, vol. 9: 2-11.

THE EFFORTS OF THE SCRIBAN BROTHERS (NEOFIT AND FILARET) IN THE EVENTS PRECEDING THE UNION OF THE ROMANIAN PRINCIPALITIES

Adrian DUȚUC

PhD., „Ștefan cel Mare” University of Suceava

Abstract: Neofit and Filaret Scriban, two very well known Romanian clergymen, had an important contribution in that defining historical episode for what is today called Romania. Although they did not have a main role in the unfolding of the events that led to the Union of the Romanian Principalities, the Scriban brothers had an indisputable role. By their erudition recognized by all, by the fact that they were factors in the formation of public opinion through their writings and speeches, Neofit and Filaret can undoubtedly be considered as having a well-deserved place among the makers of the Union of 1859. What some historians called the "current of the Scribans" is an indisputable historical fact, an expression that demonstrates the fact that these two Romanian clerics left a contrasting imprint of their personality, culture, patriotism and faith.

Keywords: Scriban Neofit, Scriban Filaret, union, 19th century, Moldavia, Valachia.

Acest material are scopul de a cerceta și detalia, atât cât izvoarele și scrierile istorice permit, implicarea fraților Neofit și Filaret Scriban în procesul ce a dus în cele din urmă la Unirea Principatelor Române, cât și ulterioara organizare a noii formațiuni statale românești. În acest demers vom avea în vedere atât actualul stadiu al cercetărilor pe această temă, cât și aprofundarea temei prin cercetarea diverselor surse de informare.

Între cei preocupați de cercetarea vieții și activității celor doi frați, erudiți clerici ai Bisericii Ortodoxe Române, amintim pe Constantin Erbiceanu¹, F. Romanescu², Lascăr Dumitriu³, Dumitru Hrițcu⁴, Ioan Duțuc⁵, ș.a.

Un aspect foarte relevant pentru cercetarea noastră constă în existența Arhivei Bisericii Parohiale Sfânta Treime din Burdujeni. Aici am găsit importante documente ce au aparținut lui Neofit Scriban, acte legate de episodul Unirii Principatelor și nu numai. Interpretarea acestor documente este de real folos pentru înțelegerea și întregirea implicării fraților Scriban în tumultoasele evenimente legate de Unirea Principatelor Române. Legat de arhiva parohială mai sus menționată trebuie să amintim aici faptul că Neofit Scriban obișnuia să păstreze documentele personale și oficiale cele mai importante

¹ Constantin Erbiceanu: „Material pentru istoria națională și religioasă a românilor – Viața și activitatea răposatului profesor și arhiereu Neofit Scriban, episcop de Edesa”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an VII, iulie 1884; *Viața și activitatea Preașfințitului Neofit Scriban, episcop de Edesa*, București, 1888; „Viața și activitatea Preașfințitului Neofit Scriban, episcop de Edesa”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an XII, 1889-1890.

² F. Romanescu, *Răspunsu' la memoriul adresat primului domnitor de Neofit Scriban despre situațiunea clerului în România*, revista „Ecclesia”, București, nr. 7, 1866.

³ Lascăr, Dumitru, *Viața și activitatea arhiereului Neofit Scriban*, București, 1898.

⁴ Hrițcu, Pr. Dumitru, *Arhimandritul Neofit Scriban, fruntaș unionist și poet al Unirii*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, anul LVIII, nr. 1-2, Ianuarie - Februarie, 1982.

⁵ Ioan Duțuc, *Familia Scriban. Locul și rolul ei în istoria României și a Bisericii Ortodoxe Române*, teză de doctorat, coord. științific Dumitru Vitcu, Suceava 2013.

într-o ladă ferecetă cu brâie de fier. Această ladă ce a oferit mult timp protecție documentelor lui Neofit se află în arhiva Parohiei „Sfânta Treime” din Burdujeni și este prevăzută cu un sistem de închidere inedit: are nouă lacăte ce se pot închide cu o singură cheie dintr-un singur loc. Deși momentan lada de documente este goală, ea nu mai poate fi descuiată deoarece ultimul om care știa cum să o facă, un om apropiat acelei biserici, a decedat⁶.

În secolul al XIX-lea situația politică, economică și socială în Principatele Române putea fi descrisă în termeni nu foarte pozitivi. Regimul fanariot sub care se aflau cele două entități statale era unul ce frâna considerabil dezvoltarea și afirmarea românilor ca neam, cultură și credință. Destinul acestor două țări române se afla din păcate în mâini străine, iar politica dusă pendula între Sankt Petersburg și Istanbul. Educația se afla într-o stare deplorabilă, comerțul și industria se aflau în mare parte și ele în mâini străine, iar din punct de vedere militar Țările Române se aflau mereu între manevrele invazive turcești și rusești, manevre ce îngreunau mult starea românilor de rând prin faptul că presupuneau participarea la asigurarea hranei trupelor, asigurarea transportului lor și multe alte neajunsuri. În astfel de vremuri românii sperau în mod firesc la orizonturi mai luminoase. Într-un asemenea context sumbru, providența a surâs românilor, iar procesul de emancipare națională a presupus un efort comun, efort la care au aderat oameni valoroși ai generației respective, oameni din variate domenii de activitate, toți cu un ideal comun: unirea românilor într-o singură țară.

Frații Neofit și Filaret Scriban au constituit un real subiect de interes pentru numeroși istorici, cu precădere spre a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ale căror studii le-am amintit mai sus. Deși amândoi frații Scriban au fost energic implicați în efortul pentru unirea Principatelor Române, profilul lui Neofit a rămas mai proeminent conturat în istorie. Cunoscut pentru că a militat insistent, prin toate mijloacele pe care le avea la îndemână (între care cele mai importante au fost cuvântul și scrisul), apreciat ca un om ce nu accepta compromisurile și jumătățile de măsură, un adversar mereu incomod pentru facțiunea anti-unionistă, Neofit Scriban a fost fără echivoc un personaj aparte.

Pregătirea și educația de care s-au bucurat atât în familia preotul Ioan Artimescu, cât mai ales în școlile absolvite, au făcut ca traiectoria celor doi frați Scriban în ierarhia clerului să fie una ascendentă. În 1852, Neofit devine arhimandrit prin decizia mitropolitului Sofronie Miclescu.⁷ Această etapă a vieții sale coincide cu implicarea foarte activă în mișcarea ce susținea unirea Principatelor Române, implicare ce este marcată și de alegerea sa drept „*membru în Divanul Ad-hoc în anul 1857 ca delegat ales al orașului Iași din partea clerului.*”⁸

Alături de numeroase cuvântări în care a susținut unirea Neofit și-a folosit mult erudiția. În iureșul evenimentelor politice desfășurate în acea vreme Neofit publică în 1856 (susținut de Mitropolitul Sofronie Miclescu) „*Unirea și neunirea Principatelor*” la

⁶ Adrian Pârlac, „Biserica Sfânta Treime Burdujeni, ctitoria fraților Scriban, vrea să intre în circuitul turistic”, în *Candela*, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, nr. 4, Suceava 2001, p. 28 și urm.

⁷ Constantin Erbiceanu, *Istoricul Seminarului Veniamin din monastirea Socola*, Iași, 1885, pag. 102.

⁸ Mircea Păcuraru, *Istoria Bisericii Române – Manual pentru Institutele Teologice*, vol. III, Editura I.B.M. a B.O.R București 1958, p. 558-559.

Tipografia Buciumul Român din Iași, lucrare în 27 pagini, cu alfabet semichirilic, având și un cuvând introductiv scris de Teodor Codrescu.⁹

O borușură pe acest subiect fierbinte scrisă de Neofit Scriban în stilul ce îl caracteriza nu putea trece neobservată. Reacțiile au fost prompte și au sporit accelerat adversitatea dintre cele două tabere. Mai mult, susținerea ferma a unirii Principatelor Române a atras ostilitatea conducerii țării față de frații Scriban.

În replică, postelnicul Nicolae Istrati combate borșura unionistă a lui Neofit printr publicația „*Despre chestia zilei în Moldova*” (Iași, 1856). Răspunsul unionist nu a întârziat să apară în forma lucrării de caracter polemic intitulată „*Foloasele Unirii Principatelor Române*”, Tip. Buciumul Român, 1856, în 37 pagini, cu alfabet semichirilic.

Aceste două broșuri publicate de Neofit au fost multiplicat în aproximativ 10.000 de exemplare și răspândite în întreaga țară. Cei implicați în răspândirea lor au fost elevii Seminarului de la Socola în timpul vacanței de vară a anului 1856.¹⁰

Ulterior, agentul austriac a solicitat caimacamului Teodor Balș (1856- 1857) exilarea lui Neofit Scriban. Ostilitatea a continuat și în timpul lui Nicolae Vogoride (1857- 1858), noul caimacam, care a solicitat mitropolitul Sofronie Miculescu ca Neofit și Filaret Scriban să excluși de pe listele electorale ale clerului pentru alegerile Divanului ad-hoc, argumentând că Înalta Poartă a cerut acest lucru.¹¹

O altă publicație ce se înscrie în efortul unionist al lui Neofit, „*Scurtă istorisire și hronologie despre Mitropolia Moldovei*”, vede lumina tiparului la Paris la 18 iunie 1857 (28 pagini și cu alfabet semichirilic).¹² În aceste pagini Neofit dezvoltă o serie de argumente pentru a arăta faptul că Biserica Moldovei era neatârnată de Constantinopol.

Un episod foarte relevant este prilejuit de sosirea la Iași a comisarilor celor șapte Mari Puteri ce formau Comisia Europeană de la București. Acești comisari aveau mandatul de a se informa și a informa cu privire la doleanțele românilor în privința posibilei uniri. Numărându-se printre cei ce au întâmpinat comisarii străini, frații Scriban au făcut o impresie descrisă de Victor Place într-o depeșă adresată comitelui Walewski, la 4 iunie 1857, astfel: „*Amândoi sunt, fără îndoială, reprezentanții cei mai de seamă, cei mai capabili și cei mai energici ai clerului moldovean... De mult timp austriecii și turcii au înțeles că frații Scriban pun piedici politicii lor de presiune și înșelare și ce influență vor avea ei în Divan unde dorința generală îi cheamă; de aceea nu vor neglija nimic pentru a-i îndepărta*”.¹³

Însă eforturile lui Neofit nu s-au mărginit doar la spațiul moldav. Reprezentând comitetul unionist din Iași, Neofit ajunge la București în 1857 și ia legătura cu partida unionistă de acolo. Acest demers a constat și în stabilirea de noi legături ce s-au păstrat

⁹ Neofit Scriban, *Unirea și neunirea Principatelor*, Iași, Tipografia Buciumul Român, 1856. Lucrarea a fost publicată și în *Zimbrul*, Iași, an. IV, nr. 117 din iunie 1856 și în *Steaua Dunării*, Iași, an. II, nr. 29 din 5 iunie 1856. Mai mult, a fost publicată și în *Acte și documente relative la istoria renașterii României* (Ghenadie Petrescu, Dimitrie Sturza și Dimitri C. Sturza) vol. III, București, 1889.

¹⁰ D. Lascăr, *Viața și activitatea Arhiepiscopului Neofit Scriban*, Editura 1896, p. 36.

¹¹ Mircea Păcurariu, *Arhiepiscopii Neofit și Filaret Scriban*, în „*Mitropolia Moldovei și Sucevei*”, an XXXV, nr. 1-2, 1959, pag. 93.

¹² Mircea Păcurariu, *Arhiepiscopii Neofit și Filaret...*, p. 93.

¹³ *Ibidem*, p. 94.

prin corespondență, cât și în îndemnul la concertarea acțiunilor partidelor unioniste din cele două Principate.¹⁴ Misiunea lui Neofit la București a constat și în contactarea membrilor Comisiei Europene pentru a le solicita ajutor în realizarea unirii.¹⁵ Eforturile clericului moldovean nu au rămas neobservate, M. Kogălniceanu¹⁶ descriindu-l în relevantele cuvinte „*championne energique de notre cause*”¹⁷. Acest fapt este descris în amănunt de biograful său: „*Neofit Scriban era sufletul convingerilor timpului. Lui I s-au încredințat în vara anului 1857 actele și protestele comitetului Unionist din Moldova, spre a merge secret la București, fiindcă erau observați de aproape de poliția guvernului anti-unionist; el ajungând la Focșani trece noaptea Milcovul pe jos, împreună cu nepotul seu, Romulus Scriban, care purta hârtiile în sân,...*”¹⁸. Implicarea impresionant de energică, neobosită, a acestui cleric în cauza unionistă a impresionat și pe C. Erbiceanu, care s-a simțit dator să consemneze: „*nu exista fapt politic însemnat în timpul Unirii în care Neofet Scriban să nu ia parte activă, chiar cu pericolul sortei lui, pentru că era oțelit în lupte și deprins a suferi ! ... Nu numai prin scrieri și prin acțiuni ascunse au luat parte la inaugurarea ereu nouă a Românilor, dar încă și prin participarea directă, ca reprezentant al clerului, în Divanu Ad-hoc, deși puterea timpului I se împotriva.*”¹⁹

Cu ocazia primului scrutin de alegeri din 29 august 1857, cu toate că fusese mandatat ca membrul al Divanului Ad-hoc²⁰, Neofit Scriban este înlăturat din listele electorale. Argumentul folosit de cei ce au făcut acest lucru a ținut de faptul că Neofit era monah și nu era rezident al Iașului, ci locuia în afara urbei, la Socola. Acest fapt se înscria în politica dusă de conducerea de atunci, aceea de a elimina din listele electorale cât mai mulți unioniști, cu precădere pe „*unioniștii notorii*”²¹, listă ce foarte probabil conținea și numele lui Neofit. Însă această politică abuzivă dusă de caimacamul Moldovei a dus la o dorință de unire din ce în ce mai mare.

Partida antiunionistă avea să câștige aceste alegeri pline de nereguli, însă, ulterior, alegerile au fost anulate. Datorită protestului adresat Comisiei europene de la București de către mitropolitul Sofronie Miclescu și de către Neofit Scriban, cel din urmă avea să recâștige calitatea de membru pe listele electorale din partea clerului.²² Arhiva Parohiei „*Sf. Treime*” din Burdujeni conține **Certificatul nr. 1313**²³ din 29 august 1857,

¹⁴ *Ibidem*, p. 94.

¹⁵ Constantin Erbiceanu, „Viața și activitatea reposatului profesor și arhiereu Neofit Scriban, Episcop de Edessa”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an XII, 1889, pag. 321.

¹⁶ Din nefericire Kogălniceanu se va exprima în termeni nu tocmai favorabili peste ceva timp, la 1870, după căderea lui Neofit în dizgrația conducerii Principatelor Unite Române. Kogălniceanu îl va numi pe Neofit „*iezuist*”, personaj „*funest al țării sale*”.

¹⁷ *Correspondența secretă și acte inedite ale capilor Revoluțiunii române dela 1848*, editate de Aricescu C.D, Partea I, București, Tipografia Antoniu Manescu, Lipscani, No.3, 1873, p. 38.

¹⁸ Constantin Erbiceanu, „Istoria contemporană – Material pentru Istoria Națională și Religioasă a Românilor, Viața și activitatea reposatului profesor și Arhiereu Neofet Scriban, Episcop de Edesa,” în *Biserica Ortodoxă Română*, anul 1884, luna Iulie, p. 403.

¹⁹ Constantin Erbiceanu, „Istoria contemporană – Material pentru Istoria Națională...”, p. 404.

²⁰ Certificatul nr. 1313 din 29 august 1857, în Parohia „*Sf. Treime*” Burdujeni-Sat, Fond Documentar Dosar V, fila 54.

²¹ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, Coordonator Acad. Dan Berindei, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 452.

²² Mircea Păcurariu, *Arhieriei Neofit și Filaret ...*, p. 93.

²³ Arhiva Bisericii „*Sf. Treime*” Burdujeni-Sat, Fond Documentar, Vol I, fila 54.

documentul redactat în limba română de tranzit cu litere chirilice: „*Sofronie, cu mila lui Dumnezeu Arhiepiscop al Sucevei și Mitropolit al Moldovei și Cavaler. La rezedența Mitropoliei adunându-se astăzi în douăzeci și nouă a lunii august 1857 toți preoții din rezedența Mitropoliei potrivit cu articolul I-iu din împărătescul firman suptu Prezedența noastră au ales cu majoritatea glasurilor potrivit cu listele adevărite deputat la Divanul ad-hoc pe Preacuvioșia sa Arhimandritul Neofit Scriban: pentru care s-au dat acest certificat adevărit de către noi și secretorii adunării. Sofronie, Mitropolit Modaviei. Secretari Arhimandritu Neofit Scriban. Director al Mitropoliei s.s. indescifrabil No. 1313, 1857, august 20. Cercetându-se mandatu de față și găsindu-se conform cu regulile statornicite să adevărește de comisii. Arhimandrit Melchisedec. K. Negri. K. Hurmuzachi. G. Sturza logofăt. D. Rallet. D. Cracti. Ion Roată (amprenta degetului) 1857, sevt. 24.*” Acest document este cât se poate de relevant deoarece arată faptul că, dintre membrii clerului român, Neofit a fost cel mai activ susținător al Unirii Principatelor Române sau cum sugestiv îl descrie Dionisie: „*bărbatul cel mai hotărât dintre călugări pentru toate lucrurile bune, ... la Părintele Arhimandrit Scriban, care în orice ocazie și-a spus cuvântul răspicat.*”²⁴

După anularea acestor alegeri câștigate de antiunioniști printr-o serie de neregularități, Neofit este repus pe listele electorale datorită protestului său și a mitropolitului Sofronie către Comisia europeană de la București.²⁵ Tot acum, fratele său, Filaret, este și el ales ca deputat din partea mănăstirilor neînchinat.

Neofit va marca apoi, printr-un inspirat cuvânt inaugural ținut în biserica Sfântul Nicolae Domnesc la finalul slujbei de Te-Deum, importanța celui de-al doilea Divan ținut la 28 septembrie 1857.²⁶ Ulterior, în ziua de 19 octombrie 1857, cu votul majorității planul viitor de organizare a țării conceput de M. Kogălniceanu avea să câștige.

Însă implicarea lui Neofit a continuat și pe alte fronturi. El face parte și din comitetul de 9 membri ales în 10 octombrie 1857 în scopul de a avea în grijă formularea problemelor stringente legate de viitoarea funcționare a noii entități statale, probleme a căror rezolvare urma să fie găsită în Divan. Neofit avea să se implice foarte activ în problema libertății cultelor, discutată în ședința din 25 octombrie 1857. În intervențiile sale clericul moldovean a cerut insistent acordarea libertății cultelor religioase, însă astfel încât religiei creștin-ortodoxe să îi fie respectat statul de denotațiune majoritară. Tot atunci Neofit cere înființarea unei autorități sinodale cu prerogative legislative și administrative.²⁷ Implicarea lui Neofit, cât și a lui Filaret, se poate observa și ședința ținută la 4 ianuarie 1857, în cadrul cărei se dezbate punctul 6, anume „*Recunoașterea neatârării Bisericii ortodoxe a răsăritului din Principatele Unite, de orice chiriarchie, păstrându-se însă unitatea credinței și înțelegerea cu Biserica ecumenică a răsăritului, în privința dogmelor. II. Înființarea unei autorități sinodale centrale, pentru trebile duhovnicești, canonice și disciplinare*”. Un adaos important susținut de frații Scriban, alături de alte personalități contemporane precum Melchisedec Ștefănescu, D. Matcaș, Gr.

²⁴ Dionisie Udișteanu, *Seminarul Monahal de la Neamț*, Colecția „Restituiri” îngrijită de Mircea Motrici. Editura „Mușatinii” Suceava 2005, p. 27.

²⁵ Mircea Păcurariu, *Arhieriei Neofit și Filaret ...*, p. 93.

²⁶ Neofit Scriban, *Cuvinte bisericești rostite la diferite ocazii*, București 1868, p. 74-87.

²⁷ *Ibidem*, p. 87-88.

Balș, A. Botez Forăscu, a fost legat de punctul 5, la care se dorea adăugată formula: „*Unde va fi reprezentată și preoțimea fiecărei eparhii*”.²⁸

Adunările ad-hoc au fost un episod de mare importanță în procesul edificării statului național român. Puterea de coeziune a unioniștilor a câștigat atunci o mai mare vizibilitate. Aceste adunări, mai ales cele din Moldova, au fost un „*laborator în care a fost elaborat programul social politic al făuririi României moderne*”.²⁹ Comisia responsabilă de alcătuirea proiectului de organizare a Principatelor Române era formată din: Arhim. Neofit Scriban, P. Mavrogheni, C. Rolla, M. Kostaki, M. Kogălniceanu, V. Mălinescu, C. Iacovachi, Lascăr Catargiu și V. Stan.³⁰ Acest proiect, stabilit în anul 1857, la data de 15 octombrie, prevedea următoarele:

- „ - *Îndreptarea hotarelor Principatului prin o comisie europeană.*
 - *Supunerea străinilor din Principate la jurisdicția țării.*
 - *Libera întemeiere a legămintelor comerciale ale Principatelor.*
 - *Organizarea puterii armate naționale în privirea sistemului de apărare a Principatelor.*
 - *Libertatea culturilor în marginea capitulațiilor.*
 - *Înființarea unei societăți sinodale centrale pentru trebile bisericii române.*
 - *Egalitatea înaintea legii; accesibilitatea tuturor românilor la toate funcțiile statului; așezarea dreaptă și generală a contribuțiilor; supunerea tuturor la conscripția militară.*
 - *Respectul domiciliului și al libertății individuale.*
 - *Drepturi politice pentru pământeni de orice religie creștină.*
 - *Despărțirea puterii executive de cea legislativă.*
 - *Neatârănarea părții judecătorești de administrație în special.*
- Responsabilitatea miniștrilor.”*³¹

Neofit și Filaret Scriban sunt, de asemenea, membri în comitetul reprezentanților clerului. Acesta avea să propună Adunării un proiect privind funcționarea Bisericii din Moldova, proiect aprobat la 21 decembrie 1857.³²

După dizolvarea în 1858 a Divanului au urmat alegerile pentru Adunarea legislativă a Principatelor, în scopul de a alege primul domnitor al noii entități statale. Discursul ținut de Neofit la 29 august 1858 către alegătorilor ieșeni, în care îi sfătuiește să aleagă reprezentanți unioniști se regăsește în „*Încercări poetice. Discursuri politice. Memoare și scrisori politice*” (Iași 1870). Mai mult, folosindu-se de elocința sa recunoscută, Neofit ține un discurs în deschiderea Adunării legislative din 28 decembrie 1858, discurs prin care sfătuiește auditoriu să aleagă un domnitor vrednic, evocând figura ilustrului

²⁸ Veniamin Pocitan Polieșteanu, Arhiepiscopul Dr., *Momente din viața și activitatea lui Melchisedec între anii 1856-1861*, București, 1936, p. 39.

²⁹ Academia Română, *Istoria Românilor...*, p. 459.

³⁰ Buzatu, G., St. Lemny, I, Saizu, M. *Eminescu, Sens, timp și devenire istorică*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 1988, p. 235.

³¹ Dimitrie Sturza, A. Skupiewski, J.J., *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. III, p. 1107-1108.

³² Mircea Păcurariu, *Arhieriei Neofit și Filaret ...*, p. 95.

voievod Ștefan cel Mare.³³ Mai târziu, în aceeași cheie, va publica „*O salutare României în 24 ianuarie 1859*”, articol în care descrie acest eveniment de o importanță capitală pentru poporul român.

Lupta lui Neofit Scriban în acea perioadă de mare importanță istorică s-a concretizat și în articolele și broșurile publicate³⁴ („*Necesitatea clerului în societate și nevoia de punere a sa în adevărata cale a sortirii sale... însoțită de constituțiunea clerului ortodox din Transilvania*”, Iași, Tip. Buciumul român, 1899, 58 pag.; „*Clerul român în fața articolului 46 din Convențiune.*”; „*Nelegalitatea și defectuoșitatea proiectului de lege pentru alegerea mitropoliților și a episcopilor din Principatele Unite*”, Iași, Tip. Buciumul român, 1861, 24 pag.). În aceste scrieri, Neofit dezvoltă și argumentează teme importante precum legate de funcționarea și organizarea clerului român.

Un alt document aflat în arhiva bisericii ctitorite de familia Scriban, document de însemnată valoare pentru cercetarea noastră, este: „**Proiect de legiuire fundamentală lucrat pe baza voturilor Adunării Ad-hoc a Moldovei în spiritul Convenției de la Paris pentru Biserica și clerul Principatelor Unite**”³⁵ Acest document elaborat de Neofit între 1862-1865 conține 38 de pagini și a fost înaintat spre aprobare forurilor oficiale. Scopul lui era să ofere o structură fundamentală de funcționare a Bisericii Române. Având 12 capitole și 2 anexe, proiectul cuprinde importante aspecte legate de: Autocefalia Bisericii Române (cap. I), Administrarea sinodală a Bisericii Române (cap. II), Organizarea Bisericească diocezană (cap. III), Administrația bisericească ținutală (cap. IV). Din nefericire proiectul lui Neofit nu a fost luat în considerare de noul domnitor Al. I. Cuza. Mai mult odată cu dezvoltarea noii formațiuni statale românești a avut loc „*secularizarea*” averilor mănăstirești, proces, care, deși inițial trebuia să elimine influența grecească în treburile Bisericii Române, a sfârșit prin a confisca abuziv și ce nu trebuia confiscat.

Lupta fraților Scriban împotriva dorinței lui Al. I. Cuza de a controla Biserica, așa-zisa „*luptă pentru canonicitate*” a dus la o inevitabilă adversitate. Deși istoria consemnează pe cei ce au avut un important aport pentru înfăptuirea Unirii Principatelor, unii unioniști au fost omiși discret. Între personalitățile ce și-au lăsat semnătura pe documentele unioniste, Neofit nu este amintit, după cum lesne putem constata consultând lucrarea lui Al. I. Cuza, *Acte și scrisori*: „*Prezidentul Adunării Elective, Sofronie mitropolitul Moldovei, Vasile Alecsandri, Lupu Botez, G. Balș, A. Balș, N. Conachi Vogoride, Gheorghiede, maior Iorgu Ghica, C. Gr. Ghica, I. Gane, I. Donici, N. Docan, Iacovachi, D. Iamandi, ... M. Kogălniceanu, L. Catargiu, I.A. Cantacuzino, ... P. Carp, D. C. Miclescu, N. Mavrocordat, A. Moruzi, C. Miclescu (viitorul mitropolit, n.n.), ... Al. Mavrocordat, ... C. Rolla (Constantin Rallet, n.n.) C. Roset Tețcanu, ... C. Hurmuzachi, Petru Mavrogheni...*”³⁶. Procesul verbal al ședinței partidei naționale independente, ședință în cadrul căreia a fost ales candidat la domnia Moldovei colonelul Al. I. Cuza, de asemenea omite pe Neofit Scriban.

³³ Neofit Scriban, *Încercări poetice. Discursuri politice. Memoare și scrisori politice*, Iași 1870, p. 247-248.

³⁴ Conform Mircea Păcurariu, *Arhieriei Neofit și Filaret Scriban...*, p. 96.

³⁵ Arhiva Bisericii „Sf. Treime” Burdujeni-Sat, Fond Documentar, Vol I, fila 98.

³⁶ Virginia Isac, D. Ivănescu, *Alexandru Ioan Cuza – Acte și scrisori*, Ed. „Junimea,” Iași 1973, p. 384.

Făcându-i totuși puțină dreptate, Salomon Trasihul³⁷, realizând medalionul litografiat al comitetului unionist îl redă pe Neofit Scriban în poziție centrală. Personalitățile redade în medalion sunt: 1. Dimitrie Rallet, 2. Constantin Negri, 3. Anastasie Panu, 4. Mihail Kogălniceanu, 5 Arhim. Neofitu Scriban, 6. Manolchi Costache-Iepureanu, 7. Dimitrie Kracți, 8. Petru Mavrogheni, 9. Dimitrie Cozadini, 10. Constantin Hurmuzachi, 11. Dimitrie A. Sturdza. **(Anexa 1)**

Implicare lui Neofit în turbulentele evenimente ale epocii sale nu a fost uitată. Rolul său este indicat și de distincția „*Ordinul Steaua României*,” prin care a primit titlul de Comandor. Redăm în continuare textul documentului emis și completat de Șeful Diviziunii A. Eustație și parafat cu sigiliul Ministerului Afacerilor Străine:

„Biroul ordinii Steaua României. Nr. 105 data 1.04.1879. Biroul ordinii Steaua României, No. 105, Anul 1878 luna Aprilie 1. În virtutea art. 23 din regulamentul pentru aplicarea legii relativă la instituirea ordinii STEAUA ROMÂNIEI, Pre Sântia sa Arhiereul Neofit Scriban s'a perceput pentru brevetul gradului de Comandor 80 lei. Șeful Diviziunii A. Eustație. L.S.”³⁸

Concluzii

În lumina celor relatate mai sus, a publicațiilor și documentelor de arhivă cercetate, putem concluziona că frații Neofit și Filaret Scriban au avut un important aport în acel episod istoric definitoriu pentru ceea ce astăzi numim România. Deși nu au avut un rol principal în desfășurarea evenimentelor ce au dus la Unirea Principatelor Române, frații Scriban au avut un rol de necontestat. Prin erudiția lor recunoscută de către toți, prin faptul că au fost factori de formare a opiniei publice prin scrierile și discursurile lor, Neofit și Filaret pot fi, fără îndoială, considerați ca avându-și un loc binemeritat printre făuritorii Unirii de la 1859. Ceea ce unii istorici au numit „curentul Scribanilor” este un fapt istoric de necontestat, o expresie ce demonstrează faptul că acești doi clerici români au lăsat o amprentă contrastantă a personalității, a culturii, patriotismului și credinței lor.

Acknowledgement: Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 153770, cu titlul: „Accesibilitatea cercetărilor avansate pentru o dezvoltare economică sustenabilă - ACADEMIKA”, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 – 2020.

Bibliografie:

Arhiva Bisericii „Sf. Treime” Burdujeni-Sat, Fond Documentar Dosar V, fila 54.

****Corespondența secretă și acte inedite ale capilor Revoluțiunii române dela 1848*, editate de Aricescu C.D, Partea I, București, Tipografia Antoniu Manescu, Lipscani, No.3, 1873

***Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, Coordonator Acad. Dan Berindei, Editura Enciclopedică, București, 2003

Buzatu, G., St. Lemny, I, Saizu, M. *Eminescu, Sens, timp și devenire istorică*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 1988

Dumitru, Lascăr, *Viața și activitatea arhiereului Neofit Scriban*, București, 1898

³⁷ Academia Română, *Istoria Românilor...*, p. 449.

³⁸ Arhiva Bisericii „Sf. Treime” Burdujeni - Sat, Fond Documentar, Vol I la fila 30.

- Duțuc, Ioan, *Familia Scriban. Locul și rolul ei în istoria României și a Bisericii Ortodoxe Române*, teză de doctorat, coord. științific Dumitru Vitcu, Suceava 2013
- Erbiceanu, Constantin: „Material pentru istoria națională și religioasă a românilor – Viața și activitatea răposatului profesor și arhiereu Neofit Scriban, episcop de Edesa”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an VII, iulie 1884;
- Idem, *Viața și activitatea PreaSfințitului Neofit Scriban, episcop de Edesa*, București, 1888;
- Idem, „Viața și activitatea PreaSfințitului Neofit Scriban, episcop de Edesa”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an XII, 1889-1890
- Idem, *Istoricul Seminarului Veniamin din monastirea Socola*, Iași, 1885
- Hrițcu, Pr. Dumitru, „Arhimandritul Neofit Scriban, fruntaș unionist și poet al Unirii”, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, anul LVIII, nr. 1-2, Ianuarie - Februarie, 1982
- Isac, Virginia, Ivănescu, D., *Alexandru Ioan Cuza – Acte și scrisori*, Ed. „Junimea,” Iași 1973
- Lascăr, D., *Viața și activitatea Arhiereului Neofit Scriban*, Tipografia Gutenberg, 1896
- Romanescu, F., „Răspunsu’ la memoriul adresat primului domnitor de Neofit Scriban despre situațiunea clerului în România”, revista *Ecclesia*, București, nr. 7, 1866
- Pârlac, Adrian, „Biserica Sfânta Treime Burdujeni, ctitoria fraților Scriban, vrea să intre în circuitul turistic”, în *Candela*, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, nr. 4, Suceava 2001
- Păcuraru, Mircea, *Istoria Bisericii Române – Manual pentru Institutele Teologice*, vol. III, Editura I.B.M. a B.O.R București 1958
- Păcurariu, Mircea, „Arhieriei Neofit și Filaret Scriban”, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, an XXXV, nr. 1-2, 1959,
- Păcurariu, Mircea, „Arhieriei Neofit și Filaret Scriban”, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, an XXXV, nr. 1-2, 1959
- Petrescu, Ghenadie, Sturza, Dimitrie și Sturza, Dimitri C., *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. III, București, 1889
- Pocitan Polieșteanu, Veniamin, Arhiereul Dr., *Momente din viața și activitatea lui Melchisedec între anii 1856-1861*, București, 1936
- Scriban Neofit, *Unirea și neunirea Principatelor*, Iași, Tipografia Buciumul Român, 1856.
- Idem, *Încercări poetice. Discursuri politice. Memoare și scrisori politice*, Iași 1870
- Scriban, Neofit, *Cuvinte bisericesti rostite la diferite ocazii*, București 1868
- Sturza, Dimitrie, Skupiewski, A., J.J., *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. III, p. 1107-1108.
- Udișteanu, Dionisie, *Seminarul Monahal de la Neamț*, Colecția „Restituiri” îngrijită de Mircea Motrici. Editura „Mușatinii” Suceava 2005

Anexa 1

L'IDENTITE DANS LA MEMOIRE – LA RECONQUETE DU PASSE CHEZ ASSIA DJEBAR

Otilia-Maria COJOCARU,
PhD., Univeristatea “Al.I.Cuza”, Iași

Abstract: One of the main characteristics of Assia Djebbar's writing is the fact that she intersects her personal journey with the past and contemporary history of herself, of her country and of her Algerian community. This is a testimony that she experienced very closely the significant and often tragic events of the colonization. This is the reason why all the protagonists that she created in her novels are concerned with the same burning question: the quest for oneself. Actually, every character seem to be another mirror for the author herself, an author almost obsessed to find out and to reveal the real memory and identity of herself and of her people.

Keywords: identity, memory, colonisation, multiculturalism, intercultural dialogue.

Introduction

Comment est-ce que la mémoire donne naissance à l'identité, ou, plutôt, comment l'être humain produit-il la mémoire pour définir son identité et donner un sens à sa vie ? Cela représente l'une des questions centrales dans l'œuvre romanesque d'Assia Djebbar. C'est une question qui éclaire le problème de l'écriture posé par l'écrivaine dans presque toutes ses œuvres : s'agit-il pour elle de récupérer sa mémoire et de reconstruire son identité par son écriture ou bien s'agit-il pour elle d'assurer la continuité de la mémoire et de l'identité collective maghrébine ? L'écriture autobiographique et l'autobiographie plurielle réalisées par Assia Djebbar dans ses livres sont le résultat de ces questions qui l'ont habitée depuis sa jeunesse jusqu'à la fin de sa vie.

Avec Assia Djebbar l'apparition de la femme-parole dans le champ littéraire est capital, parce qu'elle contribue à la récupération de l'imaginaire maghrébin et des représentations qui sont fondamentales pour l'identité. Elle transpose la mémoire de ses ancêtres dans ses romans pour redécouvrir sa propre identité et pour récupérer l'identité perdue de son peuple. Sa production littéraire représente un tournant majeur dans le contexte de la littérature maghrébine et dans le contexte du monde des femmes réduites au silence depuis des siècles. Sa recherche identitaire éclaire le rôle des femmes et met en question le pouvoir patriarcal qui ne donnait qu'aux hommes accès à l'éducation.

L'identité dans la mémoire

Selon Paul Ricœur, l'identité se trouve au cœur d'un va-et-vient permanent entre le niveau de la personne et celui de la collectivité. Chez Assia Djebbar, la relation entre les deux concepts est une relation mutuelle. Tout comme chez Paul Ricœur, chez Djebbar la question de l'identité est étroitement liée à celle de la mémoire – mémoire personnelle et mémoire collective. La fragilité de l'identité provient de son rapport avec le temps, qui efface la mémoire et aussi de la confrontation avec l'*Autre* (le colonisateur) qui est

ressentie comme une menace.¹ En posant la question de l'identité dans le plan de la mémoire, nous arrivons à une problématique assez difficile. Aux dires de Ricœur, la mémoire en soi peut constituer une identité : quand nous voulons savoir qui on est, on doit *se souvenir* de soi-même. Le soi (*ipse*) qui se contemple reconnaît le même (*idem*) à travers différents temps et lieux, ce qui signifie que nous faisons appel à la mémoire pour s'identifier. C'est la mémoire qui atteste l'existence, la continuité, la permanence de *soi-même*. Or, la mémoire n'est pas construite d'une manière isolée ; il s'agit plutôt d'une mémoire partagée avec les autres, avec la communauté. C'est pour cela que la mémoire individuelle est contenue par la mémoire collective et vice-versa.²

Au début, Assia Djébar est entrée dans la littérature « par pure joie d'inventer ».³ L'évolution de sa vie personnelle et du contexte socio-politique dans lequel elle a vécu l'ont déterminée à écrire pour se libérer, pour sortir de *soi-même* et mettre à l'extérieur les questions fondamentales qui la hantaient et pour revendiquer la mémoire et l'identité de son peuple.⁴ À la fin des années 1980, début des années 1990, la récupération de l'histoire maghrébine, la revendication de la mémoire collective et des « *témoignages crédibles* »⁵ deviennent des sujets prioritaires pour Assia Djébar qui dirige son attention vers une autobiographie collective, vers une écriture « *contre la mort, contre l'oubli* »⁶. Son intérêt profond pour le contexte historique et politique de son pays a beaucoup marqué son discours littéraire qui évolue du statut d'écriture libératrice vers une *écriture de l'urgence*. La quête identitaire individuelle se transforme ainsi de plus en plus en une quête identitaire au niveau collectif, tandis que l'écriture acquiert le rôle de porte-parole d'une identité oubliée dans le noir de la mémoire :

« Peut-être qu'un écrivain fait d'abord cela : ramener toujours ce qui est enterré, ce qui est enfermé, l'ombre si longtemps engloutie dans les mots de la langue. (...) Ramener l'obscur à la lumière. »⁷

Pendant sa visite de 1988 en Algérie, l'écrivaine est profondément marquée par les événements tragiques de son pays qui annonçaient la dérive de son peuple vers un régime totalitaire :

« Octobre 88 à Alger. Une semaine d'insurrections dans la capitale par une jeunesse trop longtemps désoccupée, encadrée partiellement, ou infiltrée par des islamistes. Après plusieurs jours de désordre, le président algérien affaibli laisse l'armée tirer sur les manifestants désarmés. Le bilan est quelques centaines de morts ! Tragédie dont le glas annonce un avenir sombre. »⁸

¹ Paul Ricœur, « Philosophie », Texte prononcé au Congrès de la Fédération Internationale de l'Action des Chrétiens pour l'Abolition de la Torture, à Prague, en octobre 2000 et publié dans *Les droits de la personne en question-Europe Europa 2000*, publication FIACAT (La Fédération Internationale des Actions des Chrétiens pour l'Abolition de la Torture).

² Paul Ricoeur, *op. cit.*

³ Assia Djébar, *Ces voix qui m'assiègent*, Paris, Albin Michel, 1999, p. 18.

⁴ *Ibid.*

⁵ Paul Ricœur, *La Mémoire, l'Histoire, l'Oubli*, Paris, Seuil, 2000, p. 106.

⁶ *Ibid.*

⁷ Assia Djébar, *Ces voix qui m'assiègent*, Paris, Albin Michel, 1999, p. 48-49.

⁸ Assia Djébar, 2000. *Idiomes de l'exil et langue de l'irréductibilité*. (Discours donné à l'occasion de sa nomination au Prix de la Paix en octobre 2000) [en ligne] www.remue.net/spip.php?article683.

Marquée et motivée par ces événements, Assia Djébar fait parcourir les *Anales et Chroniques* de quelques chroniqueurs et historiens des trois premiers siècles de la religion musulmane et écrit *Ombre Sultane* (J.C. Lattes, 1985) *Loin de Médine* (Albin Michel, 1991), des romans dans lesquels elle sonde les profondeurs du passé maghrébin et remonte loin dans la mémoire collective des musulmans, jusqu'après la mort du Prophète Mohammed. L'incursion profonde dans l'histoire de la religion musulmane a comme but le rapprochement de ce « vieux temps remis debout, mais aussi des passions, de la parole libre et multiple des femmes de Médine »⁹.

Dans *Ombre Sultane*, le parcours de l'histoire musulmane et de la mémoire collective maghrébine réunit des « témoignages crédibles »¹⁰ qui aident l'écrivaine à reconstruire et à rappeler à son propre peuple la vraie identité des Maghrébins. Par cette incursion dans la mémoire collective, Assia Djébar fait ressusciter la voix des femmes transmettrices de la vérité historique et identitaire des Maghrébins. Elle révèle des tabous et des mystères des femmes, et les encadre dans des histoires uniques, jamais dévoilées auparavant pour interpeller et contester le pouvoir masculin à l'égard de l'être féminin. Pendant des siècles, la version officielle islamique avait constamment écarté ces femmes et leurs témoignages de la vie sociale. Elles ont été ensevelies sous les poids du silence par le pouvoir patriarcal qui essayait d'effacer la vérité de la mémoire collective.

Dans *Loin de Médine*, où la fiction s'entrelace avec l'histoire, Assia Djébar met l'accent sur le rôle des femmes qui sont les « gardiennes de mémoire »¹¹ et qui devraient représenter le vrai point de départ pour son peuple qui voulait revendiquer la tradition islamique. En enlevant les femmes de l'histoire et de la mémoire collective, on enlève les vraies racines. Si la mémoire est « le présent du passé »¹², comme le dit Paul Ricœur, par son incursion dans les annales de la mémoire collective Assia Djébar fait libérer les « possibilités non effectuées du passé historique »¹³ et met son écriture au service de « l'inoubliable »¹⁴ :

« Je rentrai à Paris et, pour ne pas être brisée, je décidai de me confronter, armée de ma seule expérience d'historienne, à cet Islam des origines. Je me mis, d'un coup, à vivre en 632 après J.C. à Médine, au moment où le Prophète Mohammed va mourir : problèmes de la succession politique, germes déjà de la division, rôle des épouses et des filles du Messenger, des Compagnons, du premier Calife et, surtout, irruption sur l'avant-scène de Fatima, fille du Prophète (...). Donc je me suis appuyée sur eux pour retrouver les détails de certains personnages et ensuite, j'ai fait des recherches pour moi-même. »¹⁵

Par la fiction romanesque, Assia Djébar tente de combler les vides et de corriger les inadvertances de la mémoire collective maghrébine. Sa voix, exprimée par

⁹ Assia Djébar, 2000. *Idiomes de l'exil et langue de l'irréductibilité*. (Discours donné à l'occasion de sa nomination au Prix de la Paix en octobre 2000) [en ligne] www.remue.net/spip.php?article683.

¹⁰ Paul Ricœur, *La Mémoire, l'Histoire, l'Oubli*, Paris, Seuil, 2000, p. 106.

¹¹ Assia Djébar, *Ces voix qui m'assiègent*. Paris, Albin Michel, 1999, p. 43.

¹² Paul Ricœur, *Temps et récits*, tome 1, Paris, Le Seuil, p. 38.

¹³ Paul Ricœur, *Temps et récits*, tome 1, Paris, Le Seuil, p. 38.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Assia Djébar, 2000. *Idiomes de l'exil et langue de l'irréductibilité*. (Discours donné à l'occasion de sa nomination au Prix de la Paix en octobre 2000) [en ligne] www.remue.net/spip.php?article683.

l'intermédiaire de l'écriture, est tout comme la voix de la fille du Prophète qui exprimait « *la protestation véhémement de toutes les femmes à travers elle* ». ¹⁶ C'est une protestation contre le pouvoir masculin qui avait supprimé la présence féminine dès les premiers temps de l'Islam et qui avait instauré un régime violent et totalitaire dans son pays. L'auteure apporte une nouvelle perspective de l'Islam en le présentant comme celui-ci était au début : une religion du respect humain, de l'égalité et de la tolérance, une religion qui intègre au lieu d'exclure et qui reconnaît l'apport des femmes et des hommes qui ont contribué à la préservation juste du Prophète dans la mémoire collective des musulmans. Djébar a comme but est de ressusciter la mémoire réelle de son peuple et de faire revivre la vraie identité maghrébine réprimée et refoulée. Par cette réflexion littéraire, l'écrivaine réinterprète l'histoire en ressuscitant des voix du passé qui représentaient des témoignages véritables :

« Mais il y a, c'est vrai, des personnages que j'ai contribué à sortir de l'oubli, ce sont des personnages apparemment humbles, tirés de différentes sources. Les personnages que j'appelle les *rawiya* existent effectivement. La mémoire de l'Islam est faite à partir de ce qu'on apporte à la fois sur le Prophète et sur ses compagnons. Il existe des *rawi* et des *rawiya*. » ¹⁷

Refusant de se laisser submergée par la déroute et la terreur qui persistaient dans son pays natal, Assia Djébar refuse de se taire ; elle continue d'écrire contre l'étouffement de la vraie identité maghrébine et contre l'altérité de la vraie mémoire collective. Dans cette étape de sa vie, l'écriture est dictée par l'urgence de la situation qui se passait en Algérie. C'est comme ça que l'écrivaine fait apparaître son roman suivant, *Vaste est la prison* (Albin Michel, 1995) :

« J'étais entrée dans ce livre en pensant que mon pays risquait de disparaître, et je voulais écrire sur tout ce qui est important pour moi dans ce pays. À supposer que dans 10 ans, il ne reste rien de mon pays, je vais déposer sur le papier tout ce qui me paraît le plus important sur le plan individuel, sur le plan familial. » ¹⁸

Ce livre continue l'écriture rédigée contre l'oubli et contre l'effacement de l'identité ancestrale et de la mémoire collective véritable. L'autobiographie plurielle s'entrelace avec des éléments de l'autobiographie personnelle qui ont le rôle de souligner le déchirement intérieur, la souffrance provoquée par le présent terrifiant de l'Algérie :

« Le point de départ de mon livre était le choc que j'ai ressenti face aux événements de violence et aux multiples assassinats de mes amis, fin '93. Ce livre est écrit en 1994. J'avais un peu le sentiment que l'Algérie risquait de devenir une Yougoslavie qui allait se démembrer : c'est le thème du risque de déconstruction totale et d'un effacement. Dans un premier chapitre, il y a une partie contemporaine, en partie autobiographique : c'est

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ « À propos de *Loin de Médine* » Assia Djébar répond aux questions de Heidrun Schataneck à Marburg en 1994, *Cahiers d'Etudes Maghrébines*, n° 14, *Spécial Assia Djébar*, 22 octobre 2000, p. 62. Les italiques sont dans le texte.

¹⁸ « À propos de *Vaste est la prison* » Assia Djébar répond aux questions de Barbara Arnhold le 7-6 – 1999, *Cahiers d'Etudes Maghrébines*, n° 14, *Spécial Assia Djébar*, 22 octobre 2000, p. 81.

l'effacement dans le cœur. Aussitôt après, le fondement même de la structure du livre est autour de l'effacement dans la pierre. ».¹⁹

La « fragilité de l'identité »²⁰ ressentie par l'écrivaine vient du rapport difficile avec le temps qui s'écoule et qui efface la mémoire et l'impact des événements. Nous avons la tendance d'oublier nos racines, notre vraie identité à cause d'un effacement continu de la mémoire individuelle. Dans ce cas, non seulement la notion de mémoire collective apparaît comme étant légitime, mais aussi la notion de « mémoire partagée »²¹ avec les autres. L'individuel est obligé de faire appel à la mémoire collective pour retracer et retrouver son identité, parce que « c'est bien souvent ensemble que nous évoquons un passé partagé ».²² C'est pour cette raison qu'Assia Djébar évoque l'idée de l'effacement de la mémoire ancestrale et de l'identité : les événements contemporains ne reflètent presque en rien ce que le peuple maghrébin et la tradition musulmane sont dans leur essence, ce que le « passé partagé »²³ des ancêtres représente. L'un des objectifs de son projet littéraire est de faire revivre l'Histoire ancienne avec le but d'éclairer la situation dramatique du présent.

La fragilité de l'identité vient aussi de la confrontation avec l'*Autre*.²⁴ Cette rencontre, cette confrontation va mener inévitablement à l'altération de l'identité.²⁵ Dans le cas des Algériens, la confrontation avec l'*Autre* n'a pas engendré uniquement des transformations au niveau culturel, linguistique et social. La confrontation avec l'*Autre* a donné naissance à la haine et au désir d'imposer le totalitarisme islamique. Étant sous domination française pendant un siècle et se confrontant avec une nouvelle identité imposée par l'empire français, les Algériens ont touché le point où ils ont oublié leur vraie identité. Comme le dit Paul Ricœur, c'est la mémoire qui témoigne de la résistance de l'identité à travers le temps, mais c'est aussi elle qui peut engendrer de fausses représentations : « Ce qui est en jeu, c'est le statut du moment de la remémoration traitée comme une reconnaissance d'empreinte. La possibilité de la fausseté est inscrite dans ce paradoxe ».²⁶ En imposant un régime totalitaire d'arabisation et d'islamisation du peuple, les Algériens essayent de regagner leur identité perdue mais ils tombent dans la fausseté et l'exagération.

Conclusions

En faisant revivre la mémoire ancestrale, Assia Djébar montre que la vraie identité se trouve seulement dans les témoignages crédibles de l'Histoire, dans le passé commun qui sert d'indicateur; celui-ci indique le fait que l'Islam était une religion fondée sur la tolérance et de l'amour d'autrui, et non pas sur la haine et la mort. Les réflexions d'Assia

¹⁹ *Ibid.*, p. 77.

²⁰ Paul Ricœur, « Philosophie », Texte prononcé au Congrès de la Fédération Internationale de l'Action des Chrétiens pour l'Abolition de la Torture, à Prague, en octobre 2000 et publié dans *Les droits de la personne en question-Europe Europa 2000*, publication FIACAT, p. 2.

²¹ Paul Ricœur, op. cit., p.1

²² *Ibid.*, p. 2

²³ *Ibid.*, p. 3.

²⁴ Paul Ricœur, op. cit., p. 2.

²⁵ Paul Ricœur, *La Mémoire, l'Histoire, l'Oubli*, Paris, Seuil, 2000, p. 110.

²⁶ *Ibid.* p. 12.

Djebar sur la mémoire, sur la langue et surtout sur l'écriture berbère qui avait été effacée, font revivre aussi l'héritage culturel altéré par les événements du présent. Ces thèmes romanesques sont des thèmes récurrents repris sous différentes formes dans le récit *Le Blanc de l'Algérie* (Albin Michel, 1996) et dans le roman *Oran, langue morte* (Actes Sud, 1997) ; ce sont des textes qui représentent des chroniques d'exécutions, d'assassinats et d'attentats arbitraires qui ont eu lieu en Algérie pendant les années 1990. Dans ces œuvres, Assia Djebar établit un rapport direct avec le présent marqué par des événements tragiques et dramatiques de son pays, en rejoignant les autres écrivains qui ont écrit pour répondre à l'urgence de la réalité algérienne. Pour pouvoir crier son amertume face à un régime islamique totalitaire qui déstabilise son pays, elle fait appel à la mémoire collective ancestrale qui est l'argument le plus fort pour exprimer son indignation.²⁷ Étant plus effrayante que toute fiction romanesque, la réalité algérienne n'offre d'autre solution de lutter contre la mort que par l'intermédiaire de l'écriture. Comparant les témoignages des femmes cloîtrées et l'Histoire écrite à laquelle les femmes n'ont pas eu accès, Assia Djebar fait ressortir des différences considérables de signification. Dans ce contexte, l'autobiographie devient le lien entre le présent et la mémoire des aïeux et aïeules réduits au silence par une mauvaise interprétation de l'Histoire. Ses textes fonctionnent comme une entreprise archéologique dans le passé collectif d'où on peut entendre l'écho des voix des femmes.

En partant de cette perspective, Assia Djebar fait le passage de l'identité individuelle à l'identité collective, c'est-à-dire du *je* autobiographique au *je* collectif. La reconquête du passé ne peut pas se réaliser sans l'appel à la mémoire individuelle et à celle collective.

Bibliographie :

- COJOCARU, Otilia-Maria, *Identité(s) et mémoire(s) – Assia Djebar*, Editura Universității « Al.I.Cuza » din Iași, 2021.
- DJEBAR, Assia, *Ces voix qui m'assiègent*, Paris, Albin Michel, 1999.
- DJEBAR, Assia, 2000. *Idiomes de l'exil et langue de l'irréductibilité*. (Discours donné à l'occasion de sa nomination au *Prix de la Paix* en octobre 2000) [en ligne] www.remue.net/spip.php?article683.
- « À propos de *Loin de Médine* » Assia Djebar répond aux questions de Heidrun Schatanek à Marburg en 1994, *Cahiers d'Etudes Maghrébines*, n° 14, *Spécial Assia Djebar*, 22 octobre 2000
- « À propos de *Vaste est la prison* » Assia Djebar répond aux questions de Barbara Arnhold le 7-6 – 1999, *Cahiers d'Etudes Maghrébines*, n° 14, *Spécial Assia Djebar*, 22 octobre 2000,
- RICCEUR, Paul, *La Mémoire, l'Histoire, l'Oubli*, Paris, Seuil, 2000.
- RICCEUR, Paul, *Temps et récits*, tome 1, Paris, Le Seuil, 2000.
- RICCEUR, Paul « Philosophie », Texte prononcé au Congrès de la Fédération Internationale de l'Action des Chrétiens pour l'Abolition de la Torture, à Prague, en octobre 2000 et publié dans *Les droits de la personne en question-Europe Europa 2000*, publication FIACAT (La Fédération Internationale des Actions des Chrétiens pour l'Abolition de la Torture).
- REDOUANE, Najib, BENAYOUN-SXMIDT, Yvette, *Assia Djebar*, Paris, L'Harmattan, 2008.

²⁷ Najib Redouane, Yvette Bénayoun-Sxmidt, *Assia Djebar*, Paris, L'Harmattan, 2008.

COMPARATIVE STUDY BETWEEN THE CULT FAIRY TALE AND THE FOLK FAIRY TALE

Adriana Elena GEANTĂ

Lecturer PhD., University of Pitești

Silvia Geanina SANDU

Prof limba română, Școala Profesională Specială nr 2, București

Summary: *Fairy tales arose out of people's need to connect to realities they didn't explain logically, from the need to tell, especially to children, in a very pleasant way, what is the difference between right and wrong, from the need to fill hearts with joy in the evenings when the light came from a lamp, a lamp or a candle, or just from the stars and the moon. In the world of stories, anything is possible; in the world of stories evil is almost always punished; in the world of stories people take wings and fly with thought with winged horses, fairies and birds; a fairy tale always leaves in the soul of the one who listens to it (or reads it) a taste as sweet as honey. The fairy tale must be distinguished from story, which is more realistic, from legend, which seeks to explain natural phenomena or historical phenomena, and snooze, which is a short anecdotal narrative. Every nation has its fairy tales, so just as every man has his fairy tale. Fairy tales have great appeal, they have shaped the childhoods of many generations, they have fed the imagination, opening up access to countless mysteries of the universe. In this paper we will refer to two of the best-known fairy tales from literature and we will follow in parallel the whole process of maturation of the main characters: The strong-armed Prâslea and Harap-Alb.*

Keywords: *fairy tale, plot, adventure, fantasy, reality*

Valorificarea basmelor în procesul de predare-învățare constituie o sursă de inspirație pentru copii, datorită bogăției de sensuri și valori etice pe care acestea le prelucrează și le transmit cititorilor. În general, basmul sensibilizează copiii, le stimulează interesul și-i angajează într-un efort plăcut de învățare și de gândire creatoare, contribuind la exercitarea unei influențe pozitive în procesul de formare a profilului moral. Fiind o operă universală prin temă, prin idei, prin tehnica povestirii, basmul dezvăluie cititorilor o altfel de lume..., *o lume miraculoasă, unică, desfășurată într-un timp universal și etern*" (Spirea, I.E., 2011, p. 8), având un mesaj cu o puternică forță de generalizare și diversitate culturală.

Astfel, am putea spune că „*basmul și-a cultivat și dezvoltat capacitatea de a-și explica cu mijloace proprii, evenimentele, faptele, întâmplările, atât în ordine firească, naturală, cât și în ordine supranaturală, dând posibilitatea elementului mitic, fabulos să se îmbine cu narațiunea într-un mod armonios.*" (Grecu, M.V., 2021, p. 151)

Basmul oferă un mesaj cu o puternică forță de generalizare, adresându-se tuturor segmentelor de vârstă și orientându-le spre noi acumulări de valori, aparținând unei culturi ce se încadrează într-o diversitate de lumi și spații posibile.

Atât basmele românești, cât și cele aparținând literaturii universale, au anumite elemente comune precum lupta dintre bine și rău, încheiată cu triumful binelui asupra răului, existența elementelor fantastice, supranaturale care se întrepătrund până la confundare, cu cele reale.

Cadrul în care se petrec multe dintre acțiunile basmelor este cel natural: câmpii, codri, lacuri cristaline, într-un cuvânt un tărâm magic, de poveste.

Lupta dintre bine și rău poate fi reprezentată însă diferit, putând fi văzută ca o luptă pentru dreptate și nedreptate, adevăr și minciună, curaj și lașitate, bunătate și răutate, hărnicie și lene, generozitate și egoism, încheindu-se, fără doar și poate, cu victoria binelui.

Tematica basmelor este destul de variată. Cele cu tematică folclorică abordează, de obicei, relațiile de familie, între soți, între părinți și copii, între prieteni, dorința de a avea copii, dragostea văzută ca stare de spirit, dar și ca aventură, lupta pentru putere, femeia cea cuminte și deșteaptă, fata frumoasă și harnică etc.

Ovidiu Ghidirmic, plecând de la părerile lui Tzvetan Todorov și Roger Caillois, unii dintre cei mai avizați cercetători ai literaturii fantastice, consideră că „*în basme, povestitorul, ca și cititorul, de altfel, se instalează de la început, în fantastic, și orice minune este posibilă, poate să se întâmple la fiecare pas, vraja și magia vin de la sine, miraculosul este ceva cum nu se poate mai firesc.*” (2005, p. 19)

Pe bună dreptate, marele nostru critic și istoric literar, G. Călinescu evidențiază unicitatea și importanța basmului, afirmând: „*Basmul e un gen vast, depășind cu mult romanul, fiind mitologie, etică, știință, observație morală etc. Caracteristica lui este că eroii nu sunt numai oameni, ci și anume ființe himerice, animale... Ființele neomenești din basm au psihologia lor misterioasă. Ele comunică cu omul, dar nu sunt oameni.*” (Călinescu, G., 1965, p. 9)

Cititorul și eroul sunt cei care hotărăsc în ce măsură un eveniment, un fenomen aparțin realității sau imaginarului, așadar „*la baza definiției fantasticului a stat categoria realului*” (Grecu, M.V., 2011, p. 16)

Acest articol reprezintă un studiu comparativ între basmul cult „Povestea lui Harap-Alb”, de Ion Creangă și basmul popular „Prâslea cel voinic și merel de aur” cules de Petre Ispirescu.

Ion Creangă, scriitor original de povești și povestiri care au ca subiect diverse motive și teme populare, cu concepție și mentalitate profund țărănești, inserează în acestea multe vorbe de duh, expresii, zicale, specifice lumii satului. Astfel, el nu părăsește lumea folclorică, ci recrează și adaugă poveștilor sale un limbaj specific lumii satului moldovenesc, rămânând un creator inconfundabil în literatura română.

Tema basmului, în general, este aceea că binele triumfă întotdeauna asupra răului, adevărul iese mereu la suprafață, iar la final cei răi sunt pedepsiți după faptele și comportamentul lor.

Subiectul este specific basmului, ușor complex, cu personaje multe și ne prezintă aventurile și peripețiile prin care trece fiul cel mic al împăratului în devenirea sa ca om dar și ca succesor al unchiului său.

Având în vedere multitudinea semnificațiilor și complexitatea ideatică, unii exegeți au considerat că *Povestea lui Harap-Alb* ar fi îmbinarea a cel puțin două basme diferite, adică „*un loc de întâlnire a mai multor mituri, pe care Creangă le-ar fi prelucrat și integrat apoi într-o sinteză epică unitară.*” (Grecu, M.V., 2021, p. 177)

Povestea lui Harap-Alb se înfățișează ca o narațiune obiectivă, dominant epică, accentul căzând pe întâmplările eroului, pus în fața a nenumărate primejdii, pe care le depășește de regulă cu sprijinul ajutoarelor dobândite ca o răsplată a bunătății și omeniei sale. Pe lângă aceste surse, autorul mai valorifică și alte elemente specifice, care conferă poveștilor sale un caracter aparte, un caracter popular românesc.

„Numele eroului (un oximoron format din Harap = rob negru + alb) simbolizează evoluția personajului de la statutul de slugă la acela de stăpân, având și o tentă morală. Omul trebuie să merite ceea ce are, nimic nu se obține fără muncă, fără luptă.” (Andrei, M., 2010, p. 141)

În realizarea acestui basm, Creangă pornește de la *modelul folcloric al stereotipiei* și reactualizează teme de circulație universală, însă le recrează și le organizează într-un text narativ, mult mai bine realizat decât cel din basmele populare, dovedindu-se un prozator autentic. „Materia epică a poveștii, ordonată în manieră tradițională pe tema triumfului binelui asupra răului, este distribuită într-o structură cu mai multe nuclee: cerința – lipsa urmașului; probele curajului; înzestrarea eroului – calul năzdrăvan; interdicția – evitarea omului spân sau roșu; călătoria – deplasarea aventuroasă între împărății; încălcarea interdicției; vicleșugul Spânului; substituirea fiului de împărat; peșitul; încercarea puterii – probe și munci; recompensarea omului bun prin donații; întoarcerea victorioasă din încercări; demascarea Spânului; lupta decisivă dintre bun și rău; pedepsirea răufăcătorului; recunoașterea eroului; căsătoria binecuvântată.” (Grecu M., Lazăr A., 2020)

Chiar dacă au un oarecare substrat folcloric, basmele și poveștile lui Creangă sunt prelucrate și adaptate, circulând într-o singură *formă fixă*, putând fi considerate opere culte. Autorul păstrează unele elemente de factură populară, folclorică, însă le adaugă acestora și elemente realiste, expresii din vorbirea țărănească, exprimări și situații comice, care le detașează net de substratul folcloric, popular.

Elementele care diferențiază basmul lui Creangă de unul popular, sunt individualizate prin „umorul de factură țărănească al autorului, erudiția paremiologică, limbajul plin de vervă, autentic, cu expresii regionale, fantasticul și arta povestirii.” (Grecu, M.V., 2021, p. 180)

Petre Ispirescu a scris doar povești și basme, fiind printre primii culegători din Muntenia Care au introdus termenul de „basn” în literatură. Acesta le-a ascultat, pe cale orală, după care le-a transpus în forma scrisă, păstrându-le atât structura, cât și tonalitatea specific populară, chiar dacă bogata lui cultură solidă își face simțită prezența în cadrul acestora.

El a fost un culegător foarte minuțios, deoarece a păstrat chiar tonul și oralitatea basmelor populare, pe care le-a auzit cu diverse ocazii. În prefața unuia dintre basme, autorul mărturisește, cu deplină sinceritate: „Meritul este al poporului care a păstrat aceste legende, dacă ele vor avea vreun merit. Limba pe cât a fost cu puțință este a lui. Nimic dară, absolut nimic nu este al collectorului, decât plăcerea de a le scrie ...”

Prin motivele alese și tema prezentată, prin bogăția și naturalitatea elementelor limbajului specific poporului nostru, vorbe de duh și zicători populare, expresii tipice, dar și prin bogăția și multitudinea elementelor fantastice îmbinate în mod armonios cu cele

din lumea reală, obișnuită, basmul lui Petre Ispirescu este una dintre cele mai reușite scrieri din literatura pentru copii și tineri.

În continuare vom prezenta câteva aspecte definitorii ale fiecărui basm ales.

Ambele basme au formule inițiale specifice. Basmul cules de Petre Ispirescu are o formulă inițială bogată: „*A fost odată ca niciodată; că de n-ar fi, nu s-ar mai povesti; de când făcea plopșorul pere și răchita micșunele; de când se băteau urșii în coade; de când se luau de gât lupii cu mieii de se sărutau, înfrățindu-se; de când se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci și nouă de oca de fier și se arunca în slava cerului de ne aducea povești. De când se scria musca pe părete, mai mincinos cine nu crede. Era odată un împărat...*” (Ispirescu, P., 2010, p. 4), pe când Ion Creangă își începe basmul cu o formulă simplă, adaptată graiului moldovenesc: *Amu cică era odată...*

Petre Ispirescu, fiind un culegător de folclor, alege să folosească mai multe formule inițiale pentru că, probabil, povestindu-i-se același basm în mai multe variante, fiecare povestitor a avut formula sa și nedorind să piardă niciuna datorită imaginilor plastice și umoristice deosebit de frumoase, a ales să le păstreze pe toate.

Împăratul/craiul din poveste are trei feciori. Creangă duce imediat firul poveștii sale spre o conectare cu realitatea, afirmând că pe vremea craiului lumea era bântuită de războaie și primejdii și nu se putea călători fără teamă, *ca în ziua de astăzi*, pentru ca imediat să vină cu o expresie care are rolul de a-l reconecta pe ascultător la lumea poveștii: *Dar ia să nu ne depărtăm cu vorba și să încep a depăna firul poveștii*. În basmul cules de Petre Ispirescu nu găsim astfel de abateri, de amprente personale, deoarece este un basm popular.

Intriga este diferită, însă are aceeași menire – aceea de a demonstra care este cel mai curajos dintre fiii de împărat: Verde-Împărat are nevoie de un fecior care să îi conducă împărăția după moartea sa, pe când împăratul din basmul cules de Ispirescu are un pom ce rodea mere de aur din care nu reușea să mănânce niciodată, deoarece un hoț le fura exact în noaptea în care ele se coceau. După încercările nereușite ale fiilor mari și mijlocii, mezinilor le este îngăduit să încerce și ei, dar doar după ce sunt persiflați și priviți cu neîncredere, exact cum se întâmplă de foarte multe ori în viața de zi cu zi, când omul nu acordă credibilitate și îl judecă pe semenul său după anumite criterii, greșind.

Ion Creangă dorește să sublinieze de la început că binele făcut și milostenia este cea care contează cel mai mult; astfel, după ce eroul său dă un bănuț unei bătrâne, aparent cerșetoare, el primește sfaturi de neprețuit de la aceasta, după care ea îi arată cine este cu adevărat. De cealaltă parte, eroul lui Ispirescu găsește soluția de unul singur: Prâslea știe deja problema cu care s-au confruntat frații săi și își face două țepușe pentru a nu adormi, reușind astfel să-l rănească pe hoț.

Harap-Alb este tânărul care învață din greșeli; se pripește să judece oamenii după înfățișare, să îi ia în râs – calului îi zice *ghioagă urâcioasă*, pe Sfânta Duminică vrea să o îndepărteze la început, pe cei cinci prieteni – Flămânzilă, Setilă, Ochilă, Păsări-Lăți-Lungilă și Gerilă, de asemenea, îi întâmpină cu mult umor la adresa defectelor lor, – dar are sufletul bun și nu îi dă deoparte, ci îi primește drept prieteni și sfătuitoari în ciuda înfățișării acestora. Putem spune că este un prinț mai șugubăț, mai necizelat, un tânăr moldovean

autentic, pus pe șotii, plin de haz, un izvor nesecat de vorbe de duh, un *fiu după chipul și asemănarea* lui Ion Creangă.

Harap-Alb este un tânăr care greșește pentru a avea de unde să învețe, un tânăr cu suflet curat, ispitit de Spân de trei ori, întocmai ca Iisus în pustie, dar care, din cauza lipsei de experiență și a încrederii în oameni, ajunge rob. Povestea lui este dovada vie că omul poate străluci indiferent de condiția sa pe acest pământ, minunată lecție pentru cititorii lui Creangă, mai ales cei contemporani lui.

Harap-Alb este un „*erou în formare, un tânăr care trebuie să se inițieze în viață iar călătoria este școala necesară individului la momentul intrării sale în viață, pentru o mai bună cunoaștere și înțelegere a lumii, în care urmează să intre.*” (Grecu, M.V., 2021, p. 181)

De cealaltă parte îl găsim pe viteazul Prâslea, creație a poporului, tânăr isteț, ambițios – el nu se mulțumește că a dus tatălui său mere de aur, ci vrea să pornească în căutarea hoțului pentru a-l ucide, – ușor credul și el până la un punct deoarece nu știe să citească privirile și vorbele fraților săi, considerându-i în asentiment cu el, viteaz, puternic. Este un prinț mult mai sigur pe el, maturizat rapid pentru a ajunge să se bată cu zmeii și să-i poată ucide.

Basmul cules de Petre Ispirescu pare, din acest motiv, să fie mai grăbit, mai abrupt. Prâslea dă dovadă încă de la început de maturitate și înțelepciune, ceea ce este puțin forțat față de procesul de maturizare al eroului humuleștean, care reflectă mult mai fidel realitatea. Povestitorii de la care Ispirescu a cules basmul sunt oameni care nu mai au răbdare cu maturizarea eroului lor; Prâslea este *cel mic* doar la modul simbolic, pentru că *așa trebuie să fie*, dar manifestările sale sunt, preponderent, ale unui adult înțelept și destoinic.

Ambii au de făcut călătorii. Drumurile sunt inițiatice, pline de pericole și provocări. Ambii au prieteni care îi ajută și reprezentanți ai forțelor răului, care le doresc moartea. Ambii își definesc personalitatea datorită aventurilor prin care sunt nevoiți să treacă și ambii reușesc să învingă răul. Drumul pe care îl parcurge Harap-Alb este mult mai sinuos, cu mult mai multe peripecii și mai puțin predictibil decât drumul pe care îl parcurge Prâslea.

Verde-Împărat a avut un trecut glorios: calul său din tinerețe este năzdrăvan și, se pare, nemuritor; hainele și armele sale, la fel; el se îmbracă în piele de urs pentru a testa curajul feciorilor și nu se lasă bătut cu una, cu două. Este dezamăgit după nereușita fiului mijlociu, întrebându-se retoric dacă din cei trei feciori, oare *niciunul să nu fie bun de nimica*? Tatăl lui Prâslea este doar supărat că nu reușește să guste din merele de aur niciodată, iar după ce fiul său cel mic îi satisface această dorință, nu mai este interesat de prinderea hoților. Cu toate că ni se spune la început că este *mare și puternic*, se pare că era lipsit de ambiție, iar Prâslea pare făcut din alt aluat.

Frații lui Prâslea sunt invidioși, iar invidia merge până acolo încât ei consideră că l-au omorât, blocându-i calea de acces spre tărâmul oamenilor. Cu toate că ar fi trebuit să fie mulțumiți pentru că Prâslea este cel care le aduce soții frumoase, ei consideră că acesta i-a înjosit, i-a făcut de răs prin faptele mărețe pe care le-a făcut. O astfel de mentalitate se putea naște într-un mediu în care este cultivată doar ambiția de a reuși, nu și dragostea frățască, ceea ce ne duce din nou cu gândul la portretul împăratului – om ce nu a știut să

ofere toată bogăția și diversitatea educației pe care un părinte este dator să o transmită mai departe fiilor care îi vor fi succesori la tronul împărăției. De partea cealaltă, tatăl lui Harap-Alb este un adevărat exemplu de părinte autentic, implicat și responsabil și vina pentru insuccesul primilor săi fii se vede clar că nu stă în metodele sale de a-i pregăti pentru viață, ci în caracterul pe care aceștia și l-au format.

Despre frații lui Harap-Alb nu ni se mai spune dacă îl invidiază sau nu, nici dacă au aflat despre isprăvile sale sau nu, deoarece altul este drumul eroului lui Creangă. Însă putem să facem o comparație cu frații săi de cruce, cu cei cinci prieteni pe care Harap-Alb îi acceptă alături de el, în ciuda defectelor fizice ale acestora și care îl ajută și îl răsplătesc. Aceștia nu-l invidiază, ci îi sunt aproape în cele mai dificile situații.

Harap-Alb este un erou uman: se mânănește când tatăl său este dezamăgit de nereușitele feciorilor mai mari și îi muștră; lovește calul cu frâul în cap, supărat de aspectul acestuia, exact ca un băiețandru de la țară; uită destul de repede povața tatălui său de a nu se opri la discuții cu omul spân și, poate măgulit la gândul de a avea un slujitor, îl acceptă pe acesta, care imediat îl supune, prin vicleșug; este fricos și slab de înger atunci când merge în grădina cerbului; se amuză copios bătând-se cu mâna peste gură, la glumele și pozele pe care le face Ochilă; nu are fapte mărețe de unul singur și clar nu ar fi reușit mai nimic fără ajutor. Prâslea, dimpotrivă, e cel care îi cere tatălui său să îi îngăduie să plece după hoț, se luptă cu zmeul care a furat merele, ba chiar și cu ceilalți doi zmei, doar pentru că așa este rugat de fata pe care primul o ținuse prizonieră.

Ambii eroi ajung pe tărâmul celălalt și se întorc din moartea cea simbolic descrisă: Harap-Alb este de-a binelea ucis și readus la viață de către fata împăratului Roș, care este îndrăgostită de el. După ca Spânul îi taie capul lui Harap-Alb, fata se grăbește să i-l pună la loc, turnând apă moartă și apă vie pentru a-l trezi din morți. Prâslea ajunge pe tărâmul celălalt printr-o moarte simbolică, adică prin coborârea în fundul prăpastiei. Frații săi sunt cei cărora le revenea datoria de a-l scoate de acolo dar Prâslea, dându-și seama în final că este posibil ca ei să nu îi dorească tocmai binele, în locul său leagă un bolovan mare și le strigă că este chiar el legat, rugându-i să îl scoată la suprafață.

Temerile lui Prâslea se dovedesc a fi întemeiate, deoarece când era destul de sus, frații dau drumul frânghiei pentru ca el să moară zdrobit. Salvând puii unei zgrițuroaice, el convine cu aceasta ca drept răsplată să îl ducă pe tărâmul său. Rămânând fără carne aproape de capătul drumului, când zgrițuroaica îi cere de mâncare, acesta își taie o bucată de carne din picior și i-o dă. Zgrițuroaica însă nu o înghite, dându-și seama de gestul făcut de Prâslea și, când ajung la suprafață, o dă afară și i-o lipește la loc cu salivă.

Cel mai bun prieten al eroului este calul. Animal nobil, cel ce își însoțește stăpânul în luptă fiindu-i bun povățuitor, gata să-și dea oricând viața pentru el, calul apare în foarte multe basme ca fiind mai apropiat de erou decât frații și decât părinții acestuia. Calul lui Harap-Alb nu are nume. Feciorul de împărat este sfătuit să își identifice prietenul din grajd dându-i jăratec; jăratecul are în sine foc, o materie luminoasă. Focul este energie pură și lumină, aspecte ce ne duc iarăși cu gândul la divinitate, sursa primară și principală de Lumină pentru omenire. Așadar, calul lui Harap-Alb trebuie hrănit cu energie pentru a se putea încărca, pentru a redeveni ceea ce este de fapt. De altfel, al treilea zbor de probă al calului este către soare: „Și unde nu mai zboară și a treia oară până la soare și, când se lasă

jos, întreabă: *Ei, stăpâne, [...] gândit-ai vreodată că ai să ajungi: soarele cu picioarele, luna cu mâna și prin nouri să cauți cununa?*” (Creangă, I., 1981, p. 32). Prâslea cel voinic nu are cal, și asta pentru că el este încă de la început viteaz, stăpân pe sine și pe deciziile pe care le ia și nu are nevoie de un ajutor permanent din partea unui tovarăș. Aproape tot ceea ce face Prâslea, face bazându-se pe forța și înțelepciunea sa.

Binele făcut întotdeauna este răsplătit: Sfânta Duminică, în afară de faptul că îl răsplătește pe loc cu sfat bun pe Harap-Alb după ce acesta îi dă bani drept milostenie, îi vine în ajutor înainte de a merge să ia *sălăți din Grădina Ursului* și înainte de a ucide cerbul cel cu nestemate în frunte; cei șase prieteni ai lui Harap-Alb îi răsplătesc acestuia bunătatea de a-i lua cu sine drept tovarăși, în ciuda defectelor lor fizice; Zgripturoaica îl duce pe Prâslea pe tărâmul oamenilor drept răsplată că i-a salvat puii; corbul îl ajută pe Prâslea pentru că acesta îi promite hrană.

Credința în Dumnezeu și în lucrurile prestabilite de Acesta este des întâlnită în *Povestea lui Harap-Alb*, Ion Creangă fiind el însuși diacon pentru o perioadă. Bătrâna îi spune feciorului: *„De unde dai, milostivul Dumnezeu să-ți dea”*; *„Ție a fost scris de sus să-ți fie dată această cinste”*; *„Dumnezeu știe când ne-om mai vedea”*, îi spune tatăl lui Harap-Alb; *„Dumnezeu să ne ție”*, strecoară și Creangă în formula sa mediană; *„Dumnezeu să ușureze păcatele celui cu fântâna, că bun lucru a făcut,”* zice Spânul cu vorbă vicleană; Harap-Alb, *„lăsându-se în știrea lui Dumnezeu”*, îi jură spunere Spânului; fetele Împăratului Verde îl dojenesc pe Spân când acesta îl lovește pe Harap-Alb: *„Dacă este că a lăsat Dumnezeu să fim mari peste alții, ar trebui să avem milă de dânșii”*; *„Harap-Alb, nemaiaivând ce zice, mulțumește lui Dumnezeu”* etc.

Nici basmul *Prâslea cel voinic și merele de aur* nu e lipsit de prezența elementelor ce țin de credință, însă aici sunt mai rare decât în *Povestea lui Harap-Alb*: *„Cu ajutorul lui Dumnezeu, îi răspunse Prâslea, am eu ac și de jocul tău”*; după promisiunea feciorului, corbul remarcă: *„unde dă Dumnezeu să cază o asemenea tiflă peste mine!”*; *„să-ți audă Dumnezeu vorba, voinice, și să-ți îplinească gândul!”*, se roagă divinității fata de împărat etc. Așadar, în ambele basme se întâlnesc elemente de natură religioasă, firești, deoarece Dumnezeu era mult mai prezent în viața săteanului de odinioară și legăturile acestuia cu El erau mult mai puternice, lucru ce se reflectă în foarte multe basme românești.

Forțele răului apar în multiple variante în cele două basme. În *Povestea lui Harap-Alb*, Spânul este principala întruchipare a celui rău – ființă demonică, el este spân (lipsit de păr), ceea ce ne duce cu gândul că, neavând celule vii din care să îi crească foliculii de păr, întreaga sa înfățișare este o metamorfoză a unui spirit; el apare când Harap-Alb, rătăcind prin pustiu, regretă că l-a alungat – ceea ce înseamnă că îi citea gândurile –, și, asemenea diavolului, îl ispitește pe feciorul curat sufletește pentru a-l lua pe acesta, prin robie, în stăpânirea lui. Împăratul Roș – asemenea reprezentărilor din tradiția creștină a diavolilor ce stau de veghe la cazanele cu smoală, e numit de Gerilă *țapul cel roș*. Zmeii sunt cei ce țin captive fetele de împărat și nu stau pe gânduri când este vorba să ucidă pe oricine le calcă moșia; Zgripturoaica l-ar fi mâncat bucuroasă pe Prâslea, dacă puii săi, salvați de acesta, nu ar fi rugat-o insistent să îi cruțe viața.

Eroii se îndrăgostesc, ceea ce reprezintă un pas important, vizibil, pentru intrarea în etapa maturizării, prin căsătorie. Dragostea dintre Harap-Alb și fata Împăratului Roș

este adolescentină, sinceră, curată. El „o prăpădea din ochi de dragă ce-i era”, căci era „boboc de trandafir din luna lui mai, scăldat în roua dimineții”. De cealaltă parte, „și ea fura cu ochii, din când în când, pe Harap-Alb, și în inima ei parcă se petrecea nu știu ce...”. Fata Împăratului Roș, fiind năzdrăvană, știe cine este adevăratul prinț și nepot al Împăratului Verde și dragostea o determină să-l învie pe Harap-Alb când acesta este ucis de Spân, pentru a-i face dreptate și a se căsători cu el. Prâslea se îndrăgostește de fata cea mică de împărat, pe care o salvează de pe moșia zmeilor de pe celălalt tărâm. Dragostea dintre ei este una mai matură, cu multă suferință; Prâslea, întors de pe celălalt tărâm, nu se duce direct la tatăl său să-și pârască frații și să își ceară drepturile și răzbunare, ci culege informații despre situație. Aflând că fata cea mică a cerut câteva obiecte prețioase pe care le avea când era pe celălalt tărâm, devine ucenicul argintarului. Totul se desfășoară conform unui plan bine gândit de el. Măhnirea resimțită din cauza acțiunilor fraților săi este complexă, dar nu se lasă pradă furiei, ci calculează dinainte, punând la cale un plan în urma căruia avea să o întâlnească pe fata cea mică de împărat, pe care o iubea. Îi place să controleze evenimentele, nu să epateze prin apariția sa.

Finalul *Poveștii lui Harap-Alb* este și el atipic. Pentru că eroul este curat sufletește, Creangă nu îl poate lăsa pe el să fie cel care ucide răul suprem din acest basm – Spânul. Calul lui Harap-Alb este cel care îl ucide (după ce Spânul îi tăia capul stăpânului său) ducându-l în înaltul cerului și lăsându-l să cadă de acolo și să se facă praf, ceea ce simbolizează că tot răul și toată răutatea din această lume sunt, în fond, praf și pulbere. Eroul lui Ispirescu, trecut prin lupte grele, ucigător de zmei și balaur, dorește și el să nu aibă mâinile pătate cu sângele fraților săi, cu toate că i-au greșit de moarte, dar vrea dreptatea lui Dumnezeu și îi cere tatălui său să iasă toți trei în curte și să arunce săgeți în sus și dacă există vreun vinovat, Dumnezeu să-l pedepsească și propria săgeată să cadă asupra lui și să îl ucidă, ceea ce s-a și întâmplat. Se observă aici faptul că reprezentantul forțelor binelui nu are o problemă atunci când trebuie să ucidă figuri de basm prin excelență negative – zmei, balauri etc. – dar situația este cu totul alta atunci când este vorba despre familia sa, în aceste condiții căutându-se dreptatea divinității. De fapt, înainte de a cere dreptatea lui Dumnezeu, Prâslea îi spune împăratului: „Tată, eu îi iert, și pedeapsa să o ia de la Dumnezeu.”

Dialogul din Povestea lui Harap-Alb este mult mai bogat și mai nuanțat decât dialogul din basmul Prâslea cel voinic și merele de aur. Creangă se folosește de dialog pentru a-și caracteriza personajele, pentru a face lucrurile să se întâmple, pentru a rezolva situații. Petre Ispirescu nu își pune amprenta în basmul cules de el, ci îl relatează cât mai fidel, recurgând la dialog doar acolo unde este neapărată nevoie de el, pentru a nu plictisi povestind vorbirea directă a personajelor.

Fantasticul din povestea lui Creangă este în permanență ancorat în realitatea humuleșteană. El a transpus în fantastic persoane reale, exagerându-le anumite trăsături de caracter, ori defecte fizice; Petre Ispirescu păstrează personajele de basm în forma autentică – zmei, zgrițuroaică, prințese, împărat etc. și ține de ascultător să interiorizeze mesajul basmului și să gândească asocieri cu realitatea sa cotidiană.

Personajele din povestea lui Creangă sunt puternic nuanțate, au particularități lingvistice, au moduri proprii de a se exprima, sunt descrise în detaliu, ceea ce le face

memorabile. Creangă nu se grăbește să creioneze un personaj, ci insistă asupra lui, îi dă viață. Uneori el dă impresia că mai importante sunt ele decât acțiunea în sine. Personajele lui Ispirescu sunt clasice, specifice basmului autentic. Nu transmit nimic dincolo din ceea ce transmit prin sine însele: zmeul e zmeu, rău și gata să lupte până la moarte; prințesele sunt frumoase, puțin istețe deoarece au observat cum funcționează lucrurile în castelele zmeilor și îl sfătuiesc pe Prâslea; Prâslea este modelul autentic de Făt-Frumos, viteaz, puternic, priceput.

Povestea lui Harap-Alb este ca un roman în miniatură care așteaptă să-i dăm deoparte voalul detaliilor de basm pentru a-l putea vedea pe Harap-Alb, pe Spân, pe Setilă, Gerilă, Flămânzilă, Păsări-Lăți-Lungilă, Ochilă, Sfânta Duminică, Verde-Împărat etc. în realitatea noastră cotidiană. *Prâslea cel voinic și merele de aur* ne duce pe tărâmul de basm și rămâne acolo, ne îndeamnă doar să cugetăm la întâmplările prin care a trecut și să desprindem din ele învățăminte.

Povestea lui Harap-Alb abundă de zicale și vorbe de duh, specifice zonei din care autorul este originar. Cercetări efectuate ulterior au dovedit că multe din ele sunt necunoscute locuitorilor din regiunea respectivă, ceea ce înseamnă că Ion Creangă este cel care le-a creat, dacă nu pe toate, o mare parte din ele, ceea ce ne determină să admirăm cu și mai mare uimire talentul său extraordinar de povestitor. Incontestabil este și meritul lui Petre Ispirescu, ce a cules și repovestit cu mare talent basme și snoave românești care s-ar fi pierdut, poate, în negura vremii.

De fapt, expresii și zicale din *Povestea lui Harap-Alb* sunt folosite până în zilele noastre, de multe ori românii utilizându-le, din păcate, fără să cunoască originea acestora; amintim aici sintagma a dori sălăți/salate din grădina ursului, care se referă la a dori ceva extrem de greu de obținut; expresia: *râzi tu, râzi, Harap-Alb!*, care este o apostrofare făcută cuiva care nu ia în serios o situație gravă; zicale precum: *La plăcinte, înainte, / Și la război, înapoi!* sau *Fă-mă, mamă, cu noroc, / Și aruncă-mă în foc!*.

O altă particularitate și un element de originalitate al lui Creangă este introducerea comicului în basm. „*De la un capăt la altul, cu foarte mici excepții, opera lui Creangă este un hohot de râs (...) este râsul tonic al țăranului cu concepție optimistă de viață.*” (Dumitrescu Bușulenga, Z., 1971, p. 25). Comicul este prezent sub mai multe forme: comicul de nume (numele celor cinci monștri sunt realizate prin adăugarea sufixului augmentativ "-ilă"), comicul de situație: „*și cum ajung odată întră buluc în ogradă, tușește, Harap – Alb înainte și ceilalți în urmă, care de care mai chipos și mai îmbrăcat, de să târâiau ațele și curgeau oghelele după dânșii, parcă erau oastea lui Papuc Hoge Hoge.*”

Râsul în opera lui Creangă izvorăște din două surse. Una constă în comicul personajelor, prin folosirea diminutivelor cu valoare augmentativă ("buzișoare", "băuturică"), prin expresii, proverbe și locuțiuni formând o adevărată cultură paremiologică a proverbului: "lac să fie ca broaște sunt destule", "Dă-i cu cinstea să piară rușinea". "Cealaltă sursă constă în specificul talent de povestitor al lui Creangă, care narează într-un anumit fel, plin de umor, participând la desfășurarea acțiunii, mimând, comentând, făcând aluzii la lucruri și tradiții": "Dar vorba ceea: *La unul fără suflet, trebuie unul fără de lege. și gândesc eu că din cinci nespălați, (...) i-a veni unul de hac. (...) Dar iar mă întorc și zic: mai știi cum vine vremea?*" (Dumitrescu Busulenga, Z., 1971, p. 26)

Un alt comic caracteristic operelor lui Creangă este comicul de limbaj, realizat prin regionalisme: "pocitanie", "debalazat", "crâmpotit", "a găbui", locuțiuni și expresii idiomatice: "Frica păzește bostănăria", oralitatea. *"Exprimarea unor propoziții subordonate se îmbină cu alte procedee ale oralității, cum este repetiția: "La calic slujești, la calic rămâi", termenii repetați poartă de fiecare dată accentele, fiind puternic scoși în evidență față de restul enunțului."* (Tohăneanu, G.I., 1969, pp. 167-169) Interjecțiile sunt și ele o altă formă a oralității, fiind întotdeauna urmate de o pauză care contribuie la delimitarea lor: "poate să-ți iasă în cale vreun iepure, ceva...și popâc! M-oi trezi cu tine acasă", "spânul face tranc! capacul pe gura fântânii."

Un basm este un mijloc uimitor de a lucra cu lumea interioară a unei persoane, fie că este un copil sau un adult, un instrument puternic de dezvoltare și de dobândire a experienței. Un basm poate da cheile pentru a intra în realitate în moduri noi, poate ajuta un copil să cunoască lumea, să-și înțeleagă propriile experiențe. Din timpuri imemorabile, experiența cotidiană a fost transmisă prin povești figurative. Copiii se urcau pe aragaz, bunicile se învârteau și povesteau basme, povești instructive, cunoștințe despre viață acumulate în memoria bebelușului. Din păcate, această experiență s-a pierdut. În timpul nostru „în mișcare rapidă”, un adult nu are timp să citească, să spună un basm copilului său și nu doar să citească, ci să înțeleagă - ce învață ea? ce lecție de viață se ascunde în ea? Copilul stă adesea la televizor, la computer. El trage toate bagajele valorilor vieții din mass-media, jocuri pe calculator și nu din cărți. Așa că ajungem la o „persoană” cu o lume interioară „distorsionată”, capabilă să rezolve problemele cu forța și cu „lipsa” inimii.

Basmul rămâne poarta spre o lume care ne este accesibilă la orice vârstă; prin basm, retrăim momentele calde ale copilăriei. Iată câteva efecte ale lumii basmelor asupra copiilor:

- prin intermediul basmelor, micuțul obține numeroase informații cu aplicabilitate în viața cotidiană;
- dobândește virtuți importante: adevărul, bunătatea, mărinimia, cinstea, cumpătarea, înțelepciunea, dreptatea etc.;
- acumulează diferite deprinderi de comportament;
- își formează capacitatea de a gândi moral.

De foarte multe ori, un copil are diferite dificultăți în comunicare, sentimente de inferioritate, temeri și anxietate din diferite motive, probleme asociate cu specificul vârstei, iar lectura basmelor îl învață că poate descoperi mereu o cale de ieșire dintr-o anumită situație, pe care trebuie doar să o caute. El învață să se descurce, să aibă un comportament pozitiv, să alunge sentimentele negative, să comunice fără jigniri, să fie drept, cinstit, luptător. Toate aceste lucruri contribuie definitiv la formarea personalității sale.

În concluzie, basmele sunt importante în viața oamenilor, pentru că le farmecă întreaga copilărie și pentru că au valoare instructiv-educativă și formativă. Ele urmează firul vieții, așa că este foarte ușor ca fiecare persoană să se identifice cu eroii din basme. Rolul terapeutic este evident, iar părinții recurg mereu la citirea unei povești frumoase pentru a-l învăța pe cel mic care sunt adevăratele valori ale vieții, dar și pentru a-l relaxa și a-l introduce într-o lume plăcută. Lecturile din copilărie și nu numai, ne pot face mai

intelenții și ne pot ajuta să ne pavăm drumul spre succes. Lecturile din copilărie au un mare impact asupra tinerilor de mai târziu, pentru că la vârste fragede, omul extrage din ceea ce citește informații esențiale și învățături pe care le pot aplica mai târziu în viața de zi cu zi.

Bibliografie:

- Andrei, Mariana, *Introducere în literatura pentru copii*, Editura Tiparg, Geamăna, 2010
- Călinescu, George, *Estetica basmului*, Editura pentru literatură, București, 1965
- Creangă, Ion, *Povești, povestiri, amintiri*, București, Editura Ion Creangă, 1981
- Dumitrescu Bușulenga, Zoe, *Studii despre Ion Creangă*, colecția Lyceum, Editura Albatros, București, 1971
- Ghidirmic, Ovidiu, *Proza românească și vocația fantasticului*, Craiova, Editura Scrisul românesc, 2005
- Grecu, Marius Valeriu, *Sinteze de literatură pentru copii*, ediția a II-a revizuită și îmbogățită, Ed Universității Transilvania, Brașov, 2021
- Grecu, Marius, Valeriu, *Elemente fantastico-mitice și viziuni cosmice în literatura română, veche și modernă*, Craiova, Editura Sitech, 2011
- Grecu, Marius Valeriu, Lazăr, Adriana Nicoleta, *Literatura română și literatura pentru copii, suport de curs*, Buzoești, Editura Ars Libri, 2020
- Ispirescu, Petre, *Prâslea cel voinic și merele de aur*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2010
- Mazilescu, Sorin, *Literatură pentru copii, note de curs*, Craiova, Editura Sitech, 2020
- Spirea, Isabela Elena, *Basmul și importanța lui în educație*, București, Editura Ideea Europeană, 2011
- Tohăneanu, Gheorghe I., *Stilul artistic al lui Ion Creangă*, Editura Științifică, București, 1969

THE POPULAR EPIC OF BUCOVINA. BIOBIBLIOGRAPHIC LANDMARKS AND WAYS OF RECEIVING FOLK DISCOURSE

Sergiu CRĂCIUN

PhD, „Ștefan cel Mare” University of Suceava

Abstract: In this article, we want to highlight in a synthetic, scientific and cultural way, biographical and bibliographic aspects, regarding the living presence of literary folklore in the Bucovina cultural space. Our approach will focus on the popular epic, collected and published in various volumes, bibliographic editions within the Romanian bibliography. At the same time, we try to list the representative folklorists originating in Bucovina, who, over time, through the collected folk material, entered the national and international circuit of folk culture. In the same vein, we will indicate a series of methodological and scientific approaches, which are the subject of the interpretation of the methodological and symbolic analysis, of the popular prose from Bucovina, taking as a reference a series of texts from the existing literary folklore area.

Keywords: Popular epic, literary folklore, bucovina folklorists, symbolic reception, mythology

În cadrul acestui articol, dorim să evidențiem în mod sintetic, științific și cultural, aspecte biografice și bibliografice, cu privire la prezența vie a folclorului literar din spațiul cultural bucovinean. Demersul nostru va pune accent pe epica populară, culeasă și publicată în diferite volume, ediții bibliografice, în cadrul corpusului de texte românești. În același timp, încercăm să enumerăm folcloriștii reprezentativi, originari din Bucovina, care, de-a lungul timpului, prin intermediul materialului folcloric cules, au intrat în circuitul național și internațional, al culturii folclorice. În aceeași ordine de idei, vom indica o serie de abordări metodologice și științifice, care fac obiectul receptării, interpretării și analizei metodologice sau simbolice, a prozei populare din Bucovina, luând ca reper o serie de texte din arealul folcloric literar existent.

Conceptul de *epică populară* integrează în paradigma sa, după cum subliniază și literatura de specialitate¹, o serie de specii ale literaturii folclorice precum: legenda, basmul, povestirea sau snoava. O altă sintagmă, pe care o întâlnim și la Gheorghe Vrabie², sau la Claudia Costin este *proza populară*, care trimite, prin definiție și tipologie la aceeași terminologie de epică populară, singura diferență este că, în cadrul prozei populare, întâlnim epica în versuri, așa cum este de pildă balada populară³. Încă de la începutul secolului al XIX-lea, folclorul literar din Bucovina, ca parte integrantă a spațiului cultural românesc, propune o multitudine variată de texte populare culese în mare parte de prin ținuturile Sucevei și zonele limitrofe ale acesteia. Basmele populare, legendele, sau snoavele prind contur, odată cu ambiția și pasiunea unor folcloriști de seamă ai spațiului bucovinean, circumscris celui cultural național și universal. În acest context, al unei

¹ Carmen Banța, *Epica populară. Basmul. Legenda: clasificări structurale*, Editura Aius, Craiova, 2014.

² Gheorghe Vrabie, *Proza populară românească. Studiu stilistic*, Editura Albatros, București, 1985.

³ Claudia Costin, *Folclor literar românesc. Prelegeri de curs*, Editura Universitatii XXI, Iași, 2007, pp-195-199.

dezvăltări tot mai conturate a culturii populare românești, cei mai reprezentativi folcloriști, consemnați și în cadrul dicționarilor sau a lucrărilor⁴ de profil au fost: Ludwig Adolf Staufe, I. G. Sbiera, S. Fl. Marian, Petru Rezuș, I. E. Torouțiu, Mihai Lupescu, Elena Niculiță-Voronca, Ion Dominte, Leca Morariu ș.a.m.d.

Bibliografia operelor folcloriștilor din Bucovina se remarcă prin bogăția și mai ales prin diversitatea materialului folcloric cules. De aceea, un singur volum poate cuprinde aproape toate speciile epicii populare, acestora adăugându-li-se și texte ale liricii populare. De exemplu, volumul intitulat *Basme populare din Bucovina, o colecție inedită*, a lui Ludwig Adolf Staufe⁵ numără 31 de basme și vreo 17 snoave, inserate în cuprinsul a 346 de pagini. De menționat că, textele din română sunt dublate în limba germană, așa cum folcloristul le-a înregistrat și transcrise de Helga Stein, care schițează și o introducere, așa cum se poate observa în frontispiciul cărții. Traducerea acestora fiind asigurată de Viorica Nișcov. Se pare că această culegere de texte reprezintă ediția fidelă a volumului din 1885, intitulat *Volkssagen aus der Bucovina*, Cernăuți⁶. Cele mai multe texte, așa cum se desprinde din structura acestora sunt mici ca dimensiune, însă chiar și așa, ele reușesc să surprindă cititorul, avizat sau nu, mai ales prin poveștile inserate, sau a elementelor simbolice pe care le reprezintă.

Un alt folclorist bucovinean, care contribuie semnificativ la materialul bibliografic și folcloric românesc, este S. Fl. Marian (1847-1907). Născut la Ilișești, în județul Suceava, S. Fl. Marian studiază seminarul teologic la Suceava, alte studii la Cernăuți și se dedică lumii bisericești, prin funcția de preot pe care o deține, dar, dincolo de funcțiile pe care le deține, acesta este un mare folclorist al culturii populare din Bucovina și din România. Ceea ce îl evidențiază pe teologul și dascălul de la Suceava este ambiția, dar mai ales perseverența, prin aportul său la folclorul literar românesc, botanica sau repertoriul bogat al tradițiilor și obiceiurilor românești. În acest sens, o carte de căpătâi, care cuprinde etapele importante ale vieții omului pe pământ este studiul etnografic, recunoscut și sub denumirea de trilogie *Nașterea la români, Nunta la români și Înzmormântarea la români*, segmentate în trei volume. În lucrarea de referință pentru studiul literaturii române din Bucovina, *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775-1918 (În legătură cu evoluția culturală și politică)*, Constantin Loghin deschide rândurile despre folclorist astfel: „Leșit din părinți țărani din Ilișești, o viață întreagă avea să rămână cu sufletul printre dâșii. Ca copil, adormit în leagăn în doinele melodioase ale mamei sale, ca băiat, înfiorat de minunăția basmelor auzite, ca bolnav, descântat de babele vrăjitoare ale satului îndrăgit de natura mișunând de paseri și insecte și abundând de plante, S. Fl. Marian avea să-și închine o viață întreagă pentru eternizarea comorilor de frumuseți în legătură cu viața țăranului”⁷. Categoria epicii populare din Bucovina, culeasă de S. Fl. Marian, se regăsește în diferite ediții, publicate până acum. O antologie ce cuprinde

⁴ Ovidiu Bîrlea, *Istoria folcloristicii românești*, Editura Enciclopedică română, București, 1974.

⁵ Ludwig Adolf Staufe, *Basme populare din Bucovina, o colecție inedită*, Editura SAECULUM I.O., București, 2010.

⁶ Reperele istorice și bibliografice sunt oferite de Mircea Fotea, în lucrarea *Simion Florea Marian. Folclorist și etnograf*, Editura Minerva, București, 1987.

⁷ Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775-1918 (În legătură cu evoluția culturală și politică)*, Editura Alexandru cel Bun, Cernăuți, 1996, p. 178.

aproape tot materialul epic adunat este cea îngrijită de Paul Leu, autor care îi dedică folcloristului o amplă bio-bibliografie⁸. Este vorba despre *Basme populare românești*, împărțită în patru volume. Primul volum apare la editura Minerva, 1986, iar următoarele trei ediții sunt publicate în cadrul editurii EUROLAND, din Suceava, anii 1997, 1998. Facem precizarea că organizarea textelor nu este întâmplătoare. Astfel că, partea I și a II-a sunt dedicate *basmelor fantastice și didactico-moralizatoare*, după cum este redat în cuprinsul acestora⁹. În schimb, volumele trei și patru cuprind legende cosmogonice, zoologice și botanice, dar și vreo 80 de snoave populare.

Colecțiile publicate de EUROLAND sunt minime ca număr, de aceea, o altă carte, ce poate fi accesibilă publicului (pasionat sau de cercetare) este cea apărută la editura Junimea, din Iași, la 1975. Această ediție¹⁰ cuprinde un număr de 16 basme populare culese, însoțită de ilustrațiile lui Theodor Bogoi, iar îngrijirea cărții a fost realizată de M. Cărașu și Paul Leu. În raftul volumelor de basme populare, regăsim și cartea dedicată legendelor istorice din Bucovina¹¹, concentrând o serie de evenimente frământate din trecutul îndepărtat al Moldovei și ținuturile Sucevei, avându-i în centru pe câțiva domnitori ai scaunului moldovenesc: Bogdan Vodă, Iuga Vodă, Ștefan Vodă (Voievod). Sigur că, Legende istorice culese din Bucovina au un caracter aparte, mai ales prin inserarea elementului fantastic, specific basmelor populare, iar personajele negative având o largă prezență narativă (lifte, căpcăuni etc.).

Pentru I. G. Sbiera, un autentic promotor al folcloristicii românești și predecesorul lui S. Fl. Marian, colecțiile dedicate epicii populare sunt doar două, așa cum regăsim în cadrul bibliografiei autorilor-folcloriști. Astfel, o carte esențială și bine alcătuită etnografic este *Povești și poezii populare românești*¹², o reeditare a ediției mai vechi, din 1886¹³. Cartea cuprinde atât epică populară, proză și lirică populară, culeasă în mare parte de prin zona Horodnic de Jos, unde folcloristul și-a desfășurat activitatea, viața. Sigur că, despre I. G. Sbiera s-au scris deja multe pagini, fără ca noi să reluăm ideile consemnate până acum, remarcăm, totuși, calitatea culegătorului bucovinean de membru fondator al Academiei Române și totodată, bogata activitate culturală desfășurată. O selecție de basme populare din ediția Minerva pot fi regăsite în colecția apărută la Curtea Veche Publishing, în anul 2010, volumul al VII-lea. Subintitulată *Colecție nemuritoare*, acestea găzduiesc și alți folcloriști de seamă ai literaturii populare românești, cum ar fi: Petre Ispirescu, D. Stăncescu, Ion Pop Reteganul sau G. Dem. Teodorescu.

O colecție completă de folclor literar întâlnim și la Petru Rezuș, sau Mihai Lupescu, în selecția de texte folclorice intitulată *Tei-legănat*¹⁴. Astfel, în cadrul antologiei *Dochița*

⁸ Paul Leu, *Simion Florea Marian: ctitorul etnografiei române*, Editura George Tofan, Suceava, 2013.

⁹ S. Fl. Marian, *Basme populare românești*, (Volumele 1, 2, 3 și 4), Minerva, 1986; EUROLAND, 1998. Toate cele patru ediții fiind îngrijite și prefăcute de Paul Leu.

¹⁰ Este vorba despre S. Fl. Marian, *Basme din Țara de Sus*, Editura Junimea, Iași, 1975, 181 de pagini.

¹¹ S. Fl. Marian, *Legende istorice din Bucovina*, Editura Junimea, Iași, 1981, 191 de pagini, cu ilustrații ale Mariei-Luiza Diaconescu.

¹² I. G. Sbiera, *Povești și poezii populare românești*, Editura Minerva, București, 1971, ediție îngrijită de Pavel Țugui, cu 530 de pagini.

¹³ Ovidiu Bîrlea, *op. cit.*, pp. 124-125.

¹⁴ Mihai Lupescu, *Tei-legănat. Folclor Moldovenesc*. Editura Junimea, Iași, 1975.

*Împărătița*¹⁵, folcloristul adună o selecție importantă de material etnografic: 28 de povești fantastice, șapte legende, 19 snoave și un număr impresionant de cîntece, doine sau balade populare. Ceea ce caracterizează epica populară a lui Petru Rezuș este limbajul discursului apropiat de zilele noastre, chiar dacă faptele consemnate trimit la un imaginar mitic și literar autentic epicii populare românești. Ion Dominte de la Câmpulung Moldovenesc propune volumul *Povești bucovinene*, apărut la Editura Coresi, în anul 1994. În fapt, răsfoim o ediție reprodusă după broșura publicată mai întâi la Cernăuți, unde etnograful a studiat, carte având titlul *Borș din coadă de topor*, din 1928. Textele culese se axează pe epică populară, dar una care să concentreze atât fapte folclorice semnificative, cât mai ales, o multitudine de simboluri, care pot fi semnalate, la nivelul mai multor discursuri narrative și fantastice.

Leca Morariu și I. E. Torouțiu propun un folclor la fel de bag și variat asemenea predecesorilor, deoarece vor respecta direcțiile și idealurile promovate încă de la început de I. G. Sbiera, sau S. Fl. Marian. De altfel, povestea Lui Leca Morariu și I. E. Torouțiu de la Solca, este mai mult decât incitantă, întrucât ambii au studiat la Cernăuți și au fost mentori la rândul lor. De pildă, Leca Morariu, așa cum evidențiază lucrările de specialitate, a fost îndrumătorul și mentorul direct al lui Petru Rezuș la școala de folclor de la Suceava.

Însuși Petru Rezuș va sublinia aceste fapte în prefața pe care o realizează la volumul de literatură populară *Dochița Împărătița*. Curiozitatea oricărui lector de epică populară este aceea de unde acest titlul dat de Petru Rezuș volumului său. *Dochița Împărătița* este personajul din basmul popular cu același nume. Practic, *Dochița Împărătița* este omul-salvator al ținutului unde împărății sunt leneși, mănâncă mult și nu mai pot face față problemelor cu care se confruntă împărăția. *Dochița Împărătița* își ia propria echipă de femei și pune ordine în împărăție, astfel, o scapă de năvăliri, prin diferite mijloace și reușește să obțină tronul acelui regat. Iată o serie de elemente care pot fi utilizate în analiza simbolică și mitologică a epicii populare bucovinene. Prin Elena Niculiță-Voronca, faptele de folclor sunt mai bine și profund înțelese, deoarece lucrarea *Datinile și credințele poporului român*¹⁶ vin să completeze sfera mitologică și mai ales folclorică a simbolurilor la nivelul mai multor texte folclorice bucovinene și în afara ținutului de nord al Sucevei. Etnografilor și etnologilor menționați anterior li se adaugă și alți folcloriști de seamă ai Bucovinei, cum ar fi: Arthur Gorovei de la Fălticeni, sau Al. Vasiliu, iar în vecinătatea zonei geografice sucevene situându-se și Dumitru Furtună, cu *Izvodiri din bătrâni*, impresionante și captivante basme populare culese de prin regiunea Botoșanilor.

Lectura textelor epice populare nu implică neapărat un algoritm-standard, tsabilit de cineva anume. Este, mai degrabă, modul personalizat al cititorului avizat de a-și crea propriul mod de receptare a speciilor epicii populare: basme, legende, povestiri sau snoave. În cadrul demersului de cercetare, ce are ca principală direcție tema personajelor și elementelor simbolice din epica populară culeasă la nivelul Bucovinei, este mai mult

¹⁵ Petru Rezuș, *Dochița Împărătița. Basme și poezii populare din Țara-de-Sus*, Editura Minerva, București, 1972, 429 pagini.

¹⁶ Elena Niculiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român. Adunate și așezate în ordine mitologică*, Colecția Mythos, (volumule 1 și 2), București, Editura SAECULUM I.O.

decât necesară organizarea materialului științific rezultat, astfel încât, receptarea textelor folclorice să ofere o perspectivă cât mai clară și aproape completă a ceea ce înseamnă imaginarul literar reprezentat la nivelul mai multor texte-suport. De aceea, pe lângă analiza clasică a textului literar fantastic (în care sunt vizate: formule specifice discursului popular, personajele și tipologia acestora, mărci ale literaturii populare bucovinene etc), este interesant să luăm în considerare și identificarea elementelor-simbol, cu scopul interpretării acestora, pe baza unor dicționare de specialitate, ținând cont în primul rând, de dimensiunea mitologică și folcloristică a reprezentărilor întâlnite. În analiza unui basm, sau a unei legende populare, pornim de la premisa că există o serie de elemente mito-simbolice, care contribuie enorm la simbolistica textului sau a faptelor de folclor locale și naționale. Astfel, pot fi enumerate obiecte-simbol, personaje-simbol, situații-simbol, care pot fi interpretate, pornind de la un simplu concept, în spatele căruia să identificăm multiple înțelesuri: istorice, mitologice, antropologice etc.

Facilitarea receptării simbolice și complete a epicii populare bucovinene și nu numai poate fi realizată cu ajutorul unor tabele tematice, redată mai jos, care să facă posibilă diseminarea conceptuală, factuală, narativă și implicit simbolică. De fapt, rolul distribuției în tabel a informațiilor este de a puncta cele mai importante repere cu privire la ambivalența simbolurilor întâlnite. Completarea și parcurgerea sistematică a analizei de tip tabel oferă o imagine de ansamblu privind tematica urmărită și poate fi realizată doar cu ajutorul dicționarilor de simboluri, existente în aparatul specializat.

O parte din autorii care contribuie semnificativ la etapa de identificare și interpretare simbolică a textelor culese sunt: Hans Biedermann¹⁷, Jean Chevalier și Allain Gheerbrant¹⁸ (coordonatori), Ivan Evseev¹⁹, Victor Kernbach²⁰, Mircea Eliade (*Imagini și simboluri; Sacrul și profanul*), Lucian Blaga (*Trilogia valorilor*) ș.a. Pentru a vizualiza modul de operare a acțiunilor de receptare enunțate mai sus, vom insera câteva exemple în manieră sintetică.

Modele de grafice pentru receptarea mitico-simbolică a epicii populare din Bucovina

Reprezentare 1:

Epica populară din Bucovina Simboluri, centralizator

Nr.	Folcloristul	Volumul/Textul	Specia	Simbolul
1.	S. Fl. Marian	<i>Legende istorice din Bucovina</i>	Legendă populară	Pădurea/codrul
2.	I. G. Sbiera	<i>Basmele românilor</i>	Basm popular	Vulturul/lapa (calul)
...	Petru Rezuș	<i>Dochița Împărățița</i>	Poveste fantastică	Vântul/Ploaia

¹⁷ Hans Biedermann, *Dicționar de simboluri* (volumele 1 și 2), Editura SAECULUM I.O., București, 2002.

¹⁸ Chevalier, Jean și Gheerbrant, Alain, (coordonatori), *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Editura Polirom, Iași, 2009.

¹⁹ Evseev, Ivan, *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 1999.

²⁰ Kernbach, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, Editura Albatros, București, 1983.

Reprezentare 2:

EPICA POPULARĂ
FIȘĂ DE LECTURĂ SIMBOLICĂ

Culegătorul: S. Fl. Marian

Nr.	Titlul textului	Observații la nivelul structurii textului Elemente fabuloase/fantastice	Personaje	Simboluri	Rezumatul textului
1.	<i>Întemeierea Sucevei</i>	Pădurea și pustietatea; Bota ciobanului Călătoria și labirintul etc.	-Ciobanul, păstorul, bătrânul înțelept, liftele și căpcăunii.	-Bota ciobanului; - Biserica de lemn și piatră; - Podul de lemn.	Cinci păstori merg să caute apă și hrană pentru ținuturile Sucevei, prădate de căpcăuni și lifte.

Reprezentare 3:

Epica populară: Personajele

Numele personajelor	Volumul și textul din care fac parte	Tipologia personajului	Descrierea și rolul simbolic în operă	Sursa bibliografică
1	2	3	4	5
-Pasărea de aur	<i>Basme populare din Bucovina</i>	Personaj fantastic/mitologic;	Ipostaze ale metamorfozei	Ludwig Adolf Staufe
-Călătorul	<i>Povești bucovinene</i>	Personaj real (având rol și de preot)	Rol de inițiator și catalizator.	Ion Dominte

Reprezentare 4:

Epica populară: Valențe simbolice

Denumirea conceptelor	Volumul și textul din care fac parte	Mențiuni în legătură cu simbolistica elementelor identificate	Sursa bibliografică
1	2	3	4
Moara/Morarul/strigoiul	<i>A fost odată..., în Frunză verde. Cântece și basme populare din Bucovina</i> , de I. E. Torouțiu	Sfera semantică a conceptelor se regăsește în diferite dicționare.	Hans Biedermann, <i>Dicționar de simboluri</i> (1,2);
Norocul/corbul	<i>Povestea feciorului fără de noroc</i> , în <i>De la noi. Povești, poezii și cimitituri populare</i> , de Leca Morariu	Norocul este o întruchipare imaginară a divinității.	Ivan Evseev, <i>Cuvânt. Mit. Simbol</i> , Editura Facla Tudor Pamfile, <i>Mitologia poporului român</i>

BIBLIOGRAFIE**OPERE**

- Dominte, Ion, *Povești bucovinene*, Editura Coresi, București, 1994.
- Lupescu, Mihai, *Tei-Legănat. Folclor Moldovenesc*, Editura Junimea, Iași, 1975.
- Marian, S. Fl., *Basme populare românești*, (vol. I, II, III, IV), ediție îngrijită de Paul Leu, Editura EUROLAND, Suceava, 1986, 1997, 1998, 1998.
- Marian, S. Fl., *Basmele românilor* (vol. VI), Editura Curtea Veche Publishing, București, 2010.
- Marian, S. Fl., *Basme din Țara de Sus*, Editura Junimea, Iași, 1975.
- Marian, S. Fl., *Legende istorice din Bucovina*, Editura Junimea, Iași, 1981.
- Morariu, Leca, *De la noi. Povești bucovinene*, Bucur Orendovici, Suceava, 1926.
- Morariu, Leca, *De la noi. Povești, poezii și cimituri populare*, Editura Minerva, București, 1983.
- Rezuș, Petru, *Dochița împărătița. Basme și poezii populare din Țara-de-Sus*, Editura Minerva, București, 1972.
- Sbiera, Ion G., *Basmele românilor* (vol. VII), Editura Curtea Veche Publishing, București, 2010.
- Sbiera, I. G., *Povești și poezii populare românești*, Editura Minerva, București, 1971.
- Staube, Ludwig Adolf, *Basme populare din Bucovina*, Editura SAECULUM I.O., colecția Mytos București, 2010.
- Torouțiu, I. E., *Frunză verde. Căntece și basme populare din Bucovina*, Biblioteca Miorița, Câmpulung Moldovenesc, 2003.
- Voronca, Elena-Niculiță, *Datinile și credințele poporului român. Adunate și așezate în ordine mitologică*, (vol. I, II), Colecția Mythos, Editura SAECULUM I.O., București, 1998.

REFERINȚE DE SPECIALITATE

- Banța, Carmen, *Epica populară. Basmul. Legenda: clasificări structurale*, Editura Aius, Craiova, 2014.
- Biedermann, Hans, *Dicționar de simboluri*, (vol. II), Editura SAECULUM I.O., București, 2002.
- Bîrlea, Ovidiu, *Antologie de proză populară epică*, (vol. I, II, III), Editura Pentru Literatură, București, 1966.
- Ovidiu Bîrlea, *Istoria folcloristicii românești*, Editura Enciclopedică română, București, 1974.
- Blaga, Lucian, *Trilogia valorilor*, Editura Humanitas, București, 2019.
- Campbell, Joseph; Moyers, Bill, *Puterea mitului*, Editura Trei, București, 2020.
- Călinescu, G., *Estetica basmului*, Editura pentru Literatură, București, 1965.
- Chevalier, Jean; Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, (vol. I, II, III), Editura Artemis, București, 1995.
- Costin, Claudia, *Folclor literar românesc*, Editura Universitas XXI, Iași, 2007.
- Costin, Claudia, *Structuri mitice și simboluri dominante în dramaturgia lui Lucian Blaga*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, PH „RODOVID”, Cernăuți, 2016.
- Datcu, Iordan; Stroescu, S. C., *Dicționarul FOLCLORIȘTILOR. Folclorul literar românesc*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.
- Diaconu, Mircea, A., *I. E. Torouțiu. Fragmente despre Bucovina* (I, II, III), în cotidianul independent „Crai nou”, numerele din iunie-8288, iulie-8292, iulie-8302, Suceava, 2020.
- Dittmann, Lorenz, *Stil, simbol, structură. Studii despre categorii de istoria artei*, Editura Meridiane, București, 1988.
- Eliade, Mircea, *Aspecte ale mitului*, Colecția „Eseuri”, Editura Univers, București, 1978.
- Eliade, Mircea, *Imagini și simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios*, Editura Humanitas, București, 1994.
- Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, Editura Humanitas, București, 2019.

- Evseev, Ivan, *Cuvînt - Simbol – Mit*, Editura Facla, Timișoara, 1983.
- Evseev, Ivan, *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 1999.
- Fotea, Mircea, *Simion Florea Marian. Folclorist și etnograf*, Editura Minerva, București, 1987.
- van Gennep, Arnold, *Formarea legendelor*, Editura Polirom, Iași, 1997.
- Kernbach, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
- Leu, Paul, *Simion Florea Marian – ctitorul etnografiei române*, Ediția a III-a, revăzută și adăugită, "George Tofan", Suceava, 2013.
- Leu, Paul, *Simion Florea Marian: Monografie*, Editura Euroland, Suceava, 1996.
- Loghin, Constantin, *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775-1918 (În legătură cu evoluția culturală și politică)*, Editura Alexandru cel Bun, Cernăuți, 1996.
- Loghin, Constantin, *Scriitori bucovineni. Antologie*, Tipografia „Reforma Socială”, Pasagiul Român 20, București, 1924.
- Marino, Adrian, *Dicționar de idei literare, A-G, (vol. I)*, Editura Eminescu, București, 1973.
- Oișteanu, Andrei, *Motive și semnificații mito-simbolice în cultura populară românească*, Editura Minerva, București, 1989.
- Satco, Emil; Niculică, Alis, *Enciclopedia Bucovinei*, (vol. I, II, III), Editura Karl A. Romstorfer, Suceava, 2018.
- Vrabie, Gheorghe, *Eposul popular românesc. Teme – Motive. Structuri poetice*, Editura Albatros, București, 1983.
- Vrabie, Gheorghe, *Proza populară românească: Studiu stilistic*, Editura Albatros, București, 1986.
- Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, Editura Academiei, București, 1987.

WAYS OF PERCEIVING THE ROMANIAN LEXIS

Mihaela HRIBAN

Lecturer PhD., „Vasile Alecsandri” University of Bacău

Abstract: Lexis is the most flexible and mobile domain of Linguistics. Through lexis, the researchers understand the wholeness of the words that are specific to a writer, a region or of a certain epoch. Taking into consideration some acceptances, some researchers express the fact that the Romanian vocabulary represents the words that are specific to a certain domain that corresponds to the functional styles such as: journalistic, epistolary, literary, technical-scientific and official-administrative.

Keywords: lexis, vocabulary, lexicography, word(s), lexeme.

Totalitatea cuvintelor care există și care au existat, cândva, într-o limbă oarecare formează *lexicul* sau vocabularul acesteia, iar disciplina care studiază componenta lexicală a unei limbi poartă numele de *lexicologie* (termen împrumutat din fr. *lexicologie*, în a cărei primă parte recunoaștem grec. *lexis*, care înseamnă „cuvânt”). Există o lexicologie *sincronică* sau *descriptivă*, care studiază vocabularul unei limbi la un moment dat al existenței ei (de obicei momentul actual) și o lexicologie *diacronică* sau *istorică*, al cărei obiect de cercetare îl constituie istoria sau dezvoltarea lexicului de-a lungul timpului și în strânsă legătură cu evoluția societății umane, în general, și a colectivității care vorbește limba respectivă, în special. Majoritatea cercetătorilor concept *lexicologia* într-un sens foarte larg, înglobând în ea tot ce ține de studiul cuvântului și al vocabularului ca parte integrantă a unei limbi. Există și alți cercetători care o separă de *semantică* și de *etimologie*, de formarea cuvintelor, de frazeologie și, desigur, de *lexicografie* (începuturile disciplinei datând încă din antichitate). Deși se poate admite că *lexicografia* este o ramură a *lexicologiei* (considerată în sensul cel mai larg cu putință), ea nu trebuie în niciun caz confundată cu aceasta din urmă, care este o disciplină lingvistică în primul rând teoretică. Spre deosebire de *lexicologie*, *lexicografia* stabilește principiile și metodele de întocmire a dicționarilor (monolingve, bilingve, explicative, etimologice, enciclopedice, ortografice, ortoepice etc.). Prin *lexicografie* nu se înțelege însă numai „tehnica de alcătuire a dicționarilor”, deși acest sens este, desigur, primordial și se suprapune, în ultimă analiză, peste cel (mai puțin explicit) de „ramură a lexicologiei aplicate”. Prin același termen, mai evidențiem, câteodată, *totalitatea dicționarilor de care dispune o limbă oarecare* (de obicei într-o epocă precis determinată). Din acest punct de vedere, vorbim, spre exemplu, de *lexicografia* românească din epoca actuală sau din perioada cuprinsă între cele două războaie mondiale.

I. Despre vocabular versus lexicul unei limbi

Se știe că *bogăția* unei limbi este dată de varietatea vocabularului ei. De asemenea, schimbările ce se desfășoară în societate, precum și progresele importante ale științei și

tehnicii se reflectă în *vocabular* ce este considerat compartimentul limbii cel mai flexibil, mobil și mai deschis influențelor externe. Lingvistul celebru Antoine Meillet afirma că „orice vocabular exprimă, de fapt, o civilizație”.

Un alt motiv pentru care este necesar să acordăm mai multă atenție studierii *lexicului* este de natură *stilistică*. După cum se știe, *lexicul* este aspectul cel mai specific al fiecărui stil funcțional (*beletristic, tehnico-științific, oficial-administrativ, publicistic, epistolar, juridic*). De aici înțelegem că deosebiriile dintre *stilurile* amintite (privite ca variante funcționale ale limbii literare) se reduc la deosebiri de vocabular și de *frazologie* (adică îmbinări de cuvinte cu caracter constant, cum sunt locuțiunile, expresiile și alte combinații sintactice stabile mai mult sau mai puțin sudate ori închegate).

II. Unitatea de bază a lexicului este *cuvântul*. Acesta reprezintă asocierea unui sau mai multor sensuri cu un complex sau înveliș sonor susceptibil de o întrebuințare gramaticală în procesul comunicării. Ca unitate lexicală între o formă sonoră, acustică sau materială și un conținut semantic (reduc, câteodată, la un singur sens), *cuvântul* este constituit nu numai din așa-zisa „formă tip” (pe care o găsim inserată în dicționare), ci din toate formele lui gramaticale sau flexionare. Aceasta înseamnă că orice cuvânt flexibil reprezintă o unitate într-o diversitate de forme sau aspecte gramaticale. De exemplu formele verbale: *spăl, spălam, spălasem, spălai, voi spăla, am spălat* etc. sunt toate forme flexionare și deci realizări concrete ale aceluiași cuvânt abstract, care este verbul „a spăla”. Astfel, în limba română actuală, se spune exclusiv „*acord atenție cuiva*”, dar „*acordez un instrument muzical*”, deși forma de infinitiv a celor două verbe este aceeași, și anume: (**a**) **acorda** (< fr. *accorder*, ital. *accordare*). În momentul în care o formă flexionară s-a specializat pentru exprimarea unui anumit sens al cuvântului polisemantic, unitatea lexicală inițială s-a scindat în două sau chiar trei cuvinte diferite, care trebuie considerate *omonime parțiale* (de exemplu *capete, capi și capuri sau coarne, corni și cornuri*).

O atenție deosebită merită și *variantele* pe care le poate avea un cuvânt, care nu trebuie puse, în niciun caz, pe același plan cu unitățile lexicale propriu-zise. Acestea sunt tot realizări concrete ale aceluiași cuvânt, dar de un alt tip decât cele morfologice (de exemplu: *casă, casei, caselor* etc.). Numeroaselor variante de proveniență externă li se opun cele create în interiorul limbii române (sau al altei limbi) pe cale pur fonetică, prin analogie, sau prin alte procedee, cum sunt: *etimologia populară, contaminăția, hipercorectitudinea* etc. Apărute în limba română sunt, spre exemplu, *inerva, complect, decreptitudine, repercursiune, lungoare, pantomină, piftea, juvaer* și altele (în loc de formele corecte: *enerva, complet, decreptitudine, repercursiune, lingoare, pantomimă, chiftea, giuvaer* etc.). Tot variante învechite sunt și *emoțiune, inspecțiune, direcțiune* etc. (față de *emoție, inspecție, direcție* și multe altele, care s-au fixat definitiv în limba literară sub această formă mai scurtă și deci mai comodă). În schimb, *fracție-fracțiune, rație-rațiune, reacție-reacțiune, secție-secțiune, stație-stațiune* și altele (cuvinte ce pot fi găsite în dicționarele de specialitate) constituie unități lexicale distincte, pentru că sunt specializate din punct de vedere semantic. Variantele trebuie grupate cu forma considerată literară și tratate împreună cu aceasta ca un singur lexem (de exemplu: *șocolată, șocoladă, ciocoladă* și chiar *ciucalată*, care este o rostire profund incultă). În același timp, mai trebuie reținut că o *variantă* se poate transforma în cuvânt de-sine-

stător, dacă se specializează din punct de vedere semantic în raport cu forma literară de care a depins inițial.

Afirmația este valabilă chiar pentru o pronunțare incultă, cum a fost, cândva, *transperant* (acceptat în limba literară sub această formă, dar numai cu sensul de „stor”). În loc de un singur cuvânt, care a fost, la început, **transparent** (cu varianta *transperant*), avem astăzi două cuvinte cu forme și sensuri diferite, dar care se reduc, în ultimă analiză, la același etimon străin, și anume: fr. *transparent*.

Evidențiem faptul că în lingvistica modernă, termenul *cuvânt* este înlocuit cu *lexem*. Dar nu toți cercetătorii acordă noului concept aceeași semnificație, prin urmare, acesta a fost evitat tocmai pentru a nu da naștere la unele confuzii. Unii lingviști străini (de exemplu: R. L. Wagner) fac o deosebire clară între *lexic* și *vocabular*, considerând că termenul *vocabular* trebuie să desemneze numai un domeniu din vasta realitate pe care o acoperă primul. Astfel de „domenii” care aparțin lexicului și care se pretează la inventariere și la descriere sunt, spre exemplu, *vocabularul științific* (sau *social-politic*), *vocabularul economico-financiar*, *vocabularul sportiv*, *vocabularul aviației*, al *marinei* etc. Pe de altă parte, cercetătorii stabilesc o opoziție între *lexicul* limbii și *vocabularul* unui text dat, atunci când fac ceea ce numim *statistică lexicală*. Deoarece în lingvisticaromânească, aceste distincții nu se întâlnesc decât foarte rar, ele vor fi neglijate, în continuare, iar cei doi termeni (adică *lexic* și *vocabular*) sunt considerați sinonimici și vor fi utilizați într-o manieră alternativă.

III. Aspecte importante despre lucrările lexicografice

Se afirmă faptul că tezaurul lexical al unei limbi este dat de lucrările lexicografice. Dictionarele nu pot reflecta, însă, întreaga bogăție lexicală și semantică a limbii respective. Semnalăm că multe împrumuturi neologice recente și foarte recente rămân neincluse în dicționare, deoarece niciun lexicograf nu le poate înregistra pe toate. Referitor la *dicționare*, s-a afirmat că acestea sunt opere imperfecte, iar acest aspect se datorează faptului că nu pot fi inserate în ele toate unitățile lexicale ale limbii vii, iar multe sensuri pe care lexemele le au sunt omise.

Lexicografii noștri din ultimele decenii nu au aproape nimic comun cu purismul, iar cele mai recente dicționare românești nu reflectă întregul tezaur lexical al limbii române vechi și contemporane. În **DEX** (care a apărut în 1975) sunt inserate numai 56 568 de cuvinte și variante și lipsesc o serie de *neologisme* dintre care evidențiem următoarele exemple: *alerta*, *brevilocvență*, *casetofon*, *irecuperabil*, *racola*, *surclasa*, *suspense*, *șofaj*, *tonetă*, *venial* etc.

Un dicționar util din perspectiva explicațiilor detaliate ale cuvintelor, desenelor inserate în cazul unor cuvinte în scopul asocierii explicației cuvintelor, cu imaginea acestora etc., care a apărut sub egida Institutului de Filologie Română „A. Philippide” al Academiei Române din Iași, alături de cadre didactice de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, se numește *Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române (DEXI)*. Lucrarea este „un instrument modern de informare, deosebit de util și eficient care satisface exigențele unui public larg și divers. Autorii au valorificat dicționarele apărute în spațiul cultural românesc sau în alte țări europene cu o bogată tradiție lexicografică și au

îmbogățit inventarul lexical al limbii române cu numeroase cuvinte intrate recent, mai ales în ultimele două decenii, pentru denumirea unor noi realități din politologie, sociologie, informatică, tehnologie, economie, medicină etc. DEXI este cel mai bogat dicționar explicativ al limbii române apărut într-un volum, cuprinzând un mare număr de cuvinte a căror structură conține sensuri de bază, evoluții semantice, valori stilistice, construcții fixe (sintagme, locuțiuni, expresii etc.), indicații gramaticale, ortografice, ortoepice, etimologice ș.a.m.d.¹

Un mare număr de *neologisme* există în **DN₃** (apărut în 1978), dar din acest dicționar lipsesc (în mod firesc) cuvintele ce aparțin fondului vechi al limbii române și pe care trebuie să le căutam într-o altă lucrare lexicografică.

Dezvoltarea lexicului românesc în epoca actuală face imposibilă inserarea lui integrală în vreun dicționar și ne împiedică să stabilim exact inventarul de unități lexicale ale limbii române.

Un dicționar de o importanță deosebită pentru vocabularul limbii române este *Dicționarul limbii române (DLR)*, în care s-a urmărit să se înregistreze cuvintele de circulație generală, întreaga terminologie populară, toate regionalismele și arhaismele atestate, creațiile interne și împrumuturile neologice (încadrate fonetic, adaptate morfologic și asimilate semantic în limba română), termenii tehnico-științifici (ieșiți din sfera limbajelor de strictă specialitate), cuvintele de argou (care au pătruns în vorbirea familiară și în stilul beletristic), precum și creațiile lexicale personale care răspund unor necesități reale și care manifestă tendința de a se răspândi. În mod elocvent, **DLR** constituie o sursă lexicografică importantă, care ne ajută la formarea unor noi achiziții lingvistice.

Un alt dicționar cu specific filologic, care este realizat de colectivul de lexicografie și lexicologie al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” din București, este *Micul dicționar academic* (volumele I și II). Lucrarea cuprinde într-o formă prescurtată toate cuvintele din Dicționarul tezaur al limbii române. Descoperim în această lucrare lexicografică, estimativ,

175 000 de cuvinte, din care 125 000 sunt cuvinte propriu-zise, iar 50 000 sunt variante lexicale. Lucrarea constituie un instrument util pentru cei ce doresc să cunoască bogăția limbii române.

Un alt material lexicografic îl constituie *Dicționarul actualizat de neologisme (DAN)*, de Florin Marcu, lucrare ce a apărut la editura „Saeculum I.O.”, București, 2015. În prezentarea lucrării menționate sunt oferite câteva indicații asupra pătrunderii în lexicul limbii române a unui număr impresionant de cuvinte din domeniul tehnico-științific, vestimentar, alimentar etc., iar în lipsa unor echivalente locale au intrat în uz multe neologisme și chiar barbarisme.

„Limba română suferă de mai bine de două decenii poate cel mai cumplit bombardament de cuvinte străine din toată existența ei. Pătrunderea masivă în spațiul românesc a unor obiecte tehnice, alimentare, vestimentare etc. o dată cu termenii ce le

¹ Eugenia Dima; Doina Cobet; Laura Manea; Elena Dănilă; Gabriela E. Dima; Andrei Dănilă; Luminița Botoșineanu (coord.), *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române (DEXI)*, Editura „Arc Gunivas”, 2007.

definesc, în genere de circulația internațională, a impus – în lipsa unor echivalente locale – intrarea în uz a nenumărate neologisme și chiar barbarisme.

Nevoia înțelegerii, pe de o parte, exactă și necesitatea utilizării corecte a lor, fie ca în limba de origine, fie prin adaptarea la structura limbii române, a dus la normarea acceptării lor”.

De aceea, pătrunderea în dicționarul realizat de lingvistul Florin Marcu a unor termeni „echivalează cu acceptarea lor oficială în vorbirea curentă. Dicționarul conține peste 70.000 de neologisme explicate”².

O altă lucrare lexicografică ce are ca scop reactualizarea normelor limbii române este *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM₃)*, Editura „Univers Enciclopedic”, București, 2021. În prezentarea dicționarului, se afirmă că „volumul este o ediție nouă, integral verificată și substanțial îmbogățită, a DOOM₂ (2005), totalizând cca 64.500 de cuvinte, dintre care cca 3600 sunt nou introduse. Ediția a III-a urmează în linii mari opțiunile studiilor tradiționale privitoare la limba română, însă cu modernizările reflectate în învățământ. Normele de bază nu au fost modificate, dar s-au făcut peste 3.000 de recomandări punctuale noi, care țin seama de dinamica limbii și a societății, de sugestiile și de observațiile privind DOOM₂, de raporturile dintre normă și uz. Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române este destinat tuturor celor interesați să scrie și să vorbească corect românește”.³

IV. În loc de concluzii:

În unele lucrări de specialitate lexicologică, se poate observa faptul că există o relație de sinonimie atât între termenii „lexic” și „vocabular”, cât și între „cuvânt” și „lexic”.

În conformitate cu *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, *lexicul* reprezintă „totalitatea cuvintelor dintr-o limbă”⁴ (< *P. restr.* „Totalitatea cuvintelor caracteristice limbii unei epoci, unei regiuni, unui scriitor etc.” – Din fr. *lexique*). *Vocabularul* este definit în **DEX** în calitate de: **1.** „totalitatea cuvintelor specifice unei anumite categorii sociale, unui anumit domeniu de activitate, unui anumit stil al limbii, unui scriitor sau vorbitor etc.” **2.** „(Înv.) Dicționar, de obicei, de proporții mici; lexic, glosar”. [Var.: (înv.) *vocabuláriu* s. n.] Din fr. *vocabulaire*, lat. *vocabularium*⁵.

În ceea ce privește cele două concepte, și anume: „cuvânt” și „lexem”, *cuvântul* constituie o „unitate de bază a vocabularului, care reprezintă asocierea unui sens (sau a unui complex de sensuri) și a unui complex sonor; vorbă” < lat. *conventus* „adunare”, „întrunire”, *conventum* „înțelegere”⁶, iar prin *lexem*⁷, înțelegem „s.n. [At: SCL, 1954, 295

² În conformitate cu descrierea realizată lucrării lexicografice: *Dicționar actualizat de neologisme (DAN)*, de Florin Marcu, Editura „Saeculum I.O”, București, 2015.

³ Să se observe descrierea lucrării lexicografice **DOOM₃**, Editura „Univers Enciclopedic”, București, 2021.

⁴ <https://dexonline.ro/definitie/lexic/definitii> (consultat, sâmbătă, 25 ianuarie 2023, ora: 13.09); cf. *lexic*, s.v.

⁵ <https://dexonline.ro/definitie/vocabular/definitii> (consultat, duminică, 26 ianuarie 2023, ora: 14.35); cf. *vocabular*, s.v.

⁶ <https://dexonline.ro/definitie/cuv%C3%A2nt/definitii> (consultat, sâmbătă, 24 februarie 2023, ora: 14.35); cf. *cuvânt*, s.v.

⁷ <https://dexonline.ro/definitie/lexem%20/definitii> (consultat, sâmbătă, 24 februarie 2023, ora: 15.21); cf. *lexem*, s.v.

/ Pl: ~e / E: fr. *lexème*] (Lin) „Cuvânt sau parte de cuvânt considerată ca suport minimal al semnificației”.

Astfel, este imperios a lua în considerare faptul că pot fi înregistrate puncte de vedere distincte în ceea ce privește conceptele: „lexic” vs. „vocabulary” și „cuvânt” vs. „lexem”.

BIBLIOGRAFIE:

Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, Editura „Univers Enciclopedic Gold”, București, 2016.

Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM₃)*, Editura „Univers Enciclopedic”, București, 2021.

Dima, Eugenia; Cobet, Doina; Manea, Laura; Dănilă, Elena; Dima, Gabriela E.; Dănilă, Andrei; Botoșineanu, Luminița (coord.), *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române (DEXI)*, Editura „Arc Gunivas”, 2007.

<https://dexonline.ro/definitie/cuv%C3%A2nt/definitii> (consultat, sâmbătă, 24 februarie 2023, ora: 14.35); cf. *cuvânt*, s.v.

<https://dexonline.ro/definitie/lexem%20/definitii> (consultat, sâmbătă, 24 februarie 2023, ora: 15.21); cf. *lexem*, s.v.

<https://dexonline.ro/definitie/lexic/definitii> (consultat, sâmbătă, 25 ianuarie 2023, ora: 13.09); cf. *lexic*, s.v.

<https://dexonline.ro/definitie/vocabulary/definitii> (consultat, duminică, 26 ianuarie 2023, ora: 14.35); cf. *vocabulary*, s.v.

Marcu, Florin, *Dicționar actualizat de neologisme (DAN)*, Editura „Saeculum I.O.”, București, 2015.

THE UNIVERSAL AND CULTURAL SPECIFIC IMAGE OF ANIMALS IN ENGLISH, ROMANIAN AND RUSSIAN IDIOMS

Viorica LIFARI
Moldova State University

Abstract: Idiomatic expressions are considered special creations of various languages as they reflect the specific cultural way the people think and bear a metaphoric or metonymic meaning. Moreover cognitive linguistics says that we perceive the reality by means of our body and environment, thus various cultures makes use of similar linguistic means to render various cultural scenarios with cases of universal linguistic representation of similar cultural patterns.

Since old times writers used to speak about various vices of humans by means of animal images so as to soften the criticism and the process of deriding the weaknesses of people. However, the existing linguistic expressions were constructed in the course of language development being influenced by some previous common writings as the religious books and common human dwellings since ancient times thus explaining the common cases of associating similar animals with similar situations cross-culturally.

The idioms that differ among various languages witness about the different mentality of the humans representing different cultures. In this study we compare the images of domestic animals in English, Romanian and Russian so as to identify the possible similar cases and most important, those culturally specific ones so as to help in understanding which way to conduct an intercultural communication in a correct way.

Keywords: cognitive studies, idioms, images of animals, cultural specific scenarios.

The world of idioms in each language represents a vast cultural background that somehow manages to render the universal cultural concepts within the European territory on the one hand and the cultural specific values of this area on the other hand.

Idiomatic expressions are curious in their function within language as they mean more than what each word denotes. Even if idioms are metaphorical and figurative, once understood they serve as a palpable and distinct feature of any language. They allow the speaker to express themselves, articulating certain sentiments without explicitly saying so. Furthermore, they offer cultural understandings into societal standards, principles, and beliefs. Idioms allow us insight into the thoughts, emotions, and views of the speaker's background. Language and culture are inextricably connected (ERFESOGLOU 2017).

Moreover idioms as figurative means are considered to be embodied conceptualizations. It is not only the brain which contributes to understanding the surrounding world, thus thinking about the abstract concepts in terms of concrete ones. Embodied cognition variously rejects or reformulates the computational commitments of cognitive science, emphasizing the significance of an agent's physical body in cognitive abilities. Unifying investigators of embodied cognition is the idea that the body or the body's interactions with the environment constitute or contribute to cognition in ways that require a new framework for its investigation. Mental processes are not, or not only, computational processes. The brain is not a computer, or not the seat of cognition.

Dynamically-oriented cognitive scientists regard cognition to be the product of interactions between brain, body, and world (EMBODIED COGNITION 2021).

In this paper we intend to research the animal idioms in English, Romanian and Russian as the mentioned linguistic means can provide a common world view of each of the mentioned above cultures by identifying the image of the same animals (insects or birds), or can make use of different representatives of this class (these classes) thus conveying a similar meaning, be it within the same language, between two of them or among all the three.

In what follows we will focus on the image of the animals used in the idioms of the Romanian language and will try to identify the equivalent idioms revealing a similar meaning and notice if the denotation is achieved by the image of the same animals and identify as well the cultural specific use of animal idioms in the three languages. For this purpose we used the essay of the Romanian writer Ohara Donovetsky published on her Facebook page in 2019, and later published in the book entitled "Vorbe la purtător în izmene pe călător" (DONOVETSKY 2021), in fact we will follow the 64 idioms O. Donovetsky mentions in her work and will consider the other 120 examples found in the Penguin Dictionary of English Idioms by Daphne M. Gulland and David Hinds-Howell; as well we will try to associate these with their possible Russian equivalents collected from a digital source (<https://moiposlovicy.ru/frazeologizmy/zhivotnye.html> 13.02.2023).

This paper will include idioms depicting only the images of some animals like "the horse", "the dog" and "the cat", partially "the goat" and "the sheep", as well "the hare", "the pig", "the cow" and "the bird". The choice of the idioms including these animals and the bird is dictated by the initial decision to study expressions rendering the image of three animals such as "the horse", "the dog" and "the cat" as they seem to be the basis of the universal examples in this case, but as the study will show later, idioms including the images of these animals can have different variants of equivalents among the analysed languages.

So as stated above in our study we follow the order of animal image presentation taken from the work of the Romanian writer O. Donovetsky and the first to come on the list is "the horse" (Romanian "cal") which has the image of "dignity" and "honour", and "the mare" being associated with bad happenings. For example: "a cunoaște pe cineva ca pe un cal breaz, calul bun se vinde din grajd; nu mor caii când vor căinii." At the same time the Romanian "cal" (horse) can have a less good image as in the expression "calul bun nu se caută la dinți" and its Russian equivalent "Даренному коню в зубы не смотрят", idioms with no equivalents in English in the given dictionary.

As for the Romanian expression "La Paștele cailor" which has the meaning of "never to happen" said about an event we notice the Russian "Когда рак на горе свистнет" or "Когда жареный петух клюнет" and the English idiom "when the cows come home". The mentioned examples in the three languages exteriorising the meaning of "never to happen", include animal denoting lexemes in different languages, thus expressing the impossibility of some event by employing the actions of different animals: in Romanian this is the "horse", in English the "cow" while in Russian this is either a "cancer" or a "roast chicken" ("rooster" to be exact). The association of the same idea with

different cultural images witnesses about the existence of a similar concept cross-culturally, and the typical situations that are recognized by the members of that same culture, who speak the same language.

Following the row of idioms including the Romanian lexeme “cal” one has to mention the expression “cal de bătaie” (the one who does the job in the worst way) with its Russian equivalent “Козел отпущения” and the English idiom “to be a scapegoat” (GULLAND 2001, p. 58). There is also a typically Russian expression “драть как Сидорову козу” which reveals that “the goat’s” master Sidor had no mercy for “his goat” and punished it for its wrongdoings by beating hard. Some sources say that “quazi” /kazi/ comes from the Arabic for Judge who sentences people to punishments and the Russian expression is nothing but a misinterpretation of the Arabic phrase.

The English and the Russian linguistic pictures coincide in denoting the same meaning, “the goat” symbolizing love for freedom, stubbornness, adultery and lust. It is a dirty animal for the Romans, associated with “the devil” and in comparison to the “sheep” it denotes poverty (EVSEEV 1994).

“The goat” is encountered in Romanian idioms which express its image as mentioned above: “O capră râioasă ține coada îmbârligată” (*about a poor but honest person*), “Capra sare masa și iada sare casa” (when children compete with parents in wrong doings). The wrong doings of “a goat” are noticed in the Russian culture as well in “Пустить козла/козу в огород” (To let “the goat” into the garden). Sometimes to refer to a compromise a Romanian says “a împăca și capra și varza” which is translated in Russian employing other animals in opposition, i.e. „the wolf” and “the sheep”: “и волки сыты, и овцы целы”.

Coming back to the image of “the horse” we state that in the Russian and Romanian cultures the “horse” is associated with hard work, thus we say “Конь не валялся” about a work that has not yet began to be done, or “Работать как лошадь” and its equivalents in Romanian “a lucra ca un cal” and the English “to work like a dog” (GULLAND 2001, p. 53) employing the image of another animal, although the image of “the horse” associated with hardwork can be encountered in English as well, for instance: “to work like a horse” (GULLAND 2001, p. 56). In this case the English/American people employ the image of two domestic animals in the idioms when speaking about a workaholic person.

When comparing idioms containing lexeme “horse” in the researched cultures it is worth while mentioning the English “to swap horses in the midstream” (GULLAND 2001, p. 57) and its Russian equivalent “Коней на переправе менять” with no variant in Romanian.

The “mare” as mentioned above is associated with a bad image as in the English “to find the mare’s nest” (to make a discovery that is worthless), more than that in Romanian an old and mean woman is called “calul dracului” (the “devil’s horse”). Moreover examples of idioms denoting a bad image of “the horse” are found in English and Russian as well in such idioms like “a dark horse” (GULLAND 2001, p. 56) and “тёмная лошадка” as equivalent.

The meaning of an experienced human is rendered by the “old war horse” in English (EI, p.56) translated in Russian as “стреляный воробей” (lit. *a shot sparrow*).

The Romanian people as a nation is called “mioritic” by its character, a stereotype that comes from its first written ballad “Miorița” (“Miorița” is the name of “the sheep” which was the shepherd’s companion and supporter in the ballad.) “The sheep” (Romanian “oaie”) is the favorite animal used to be sacrificed, it was always associated with “purity, obedience and tenderness” and the shepherd who conducts the flock of sheep has become “the spiritual leader”. Moreover “the sheep” is called a solar symbol due to its white wool (EVSEEV 1994, p. 61) and because of that a member of a family who is different from the rest, being an outsider, is called as “oaie neagră” (a black sheep) in Romanian, a meaning rendered in Russian by the idiom “белая ворона” (a white crow).

Examples with the meaning of the sheep are quite common in English too. “To look sheepish” means “to look embarrassed”, and as well “as silly as a sheep” (GULLAND 2001, p. 58) is associated with stupidity in the Anglophone culture. Very often “the sheep” is considered stupid in Romanian and Russian too when used connotatively in addressing people. Labeling the interlocutor with such an image denotes the various feelings expressed by the speaker towards the object which causes the emotion. In Romanian one says “a face ceva de oaie” (when doing something wrong) referring to “the sheep”, and makes use of an expression including lexeme “lamb” to exteriorize an opposite image like in “mielul blând sughe de la două oi” (a tender lamb gets milk from two sheep), followed by a Russian equivalent “Ласковый теленок у двух маток сосёт” (a tender calf gets milk from two milch cows), language in which it is “the calf” but not “the lamb” which has the image of “a sly animal”.

“The cat” is the animal which finds itself in a privileged position as it has nine lives (DONOVETSKY 2021). Somebody with a sharp eye sight is called cu “ochi de pisică” in Romanian and correspondingly “lynx-eyed” in English (the latter using an animal from the same class but probably specifying the eye sight of a “lynx” which is sharper than that of a domestic “cat”). Still the Romanian idiom “ochi de pisică” has a second meaning, i.e. “to be sly”, a denotation that we consider culturally specific.

There are other typical expressions denoting the image of “the cat” in Romanian such as “cu mâța-n sac. (to tell lies, lit. *having a cat in the sack*) and the corresponding Russian image “кот в мешке”, the English equivalent of which is “to buy a pig in a poke” (something bought unseen by the buyer), (GULLAND 2001, p. 59).

“The cat” is found in the well known English proverb “To lead a cat and dog life.” (GULLAND 2001, p. 55) and in its Romanian equivalent “A trăi ca câinele cu pisica”, as well in the Russian expression “Жить как кошка с собакой”. This is the case of a universal truth and idea about a bad life of two people in the three cultures, the linguistic means serving as a proof for that. The same idea can be rendered by the Romanian analogue “A trăi ca șoarecele cu pisica”, substituting “the dog” for “the mouse”, image of “the cat” that feels comfortable with no one. For the American variant of English in this case we remember the “Tom and Jerry” cartoon series, while for the British English we consult the Penguin Dictionary of Idioms which suggests that “to play cat and mouse” has the meaning of alternating harshness and leniency in one’s treatment of a helpless victim (GULLAND, p. 55).

The image of this animal is quite various among the analysed cultures as in Romanian we associate an untidy person with the way “the cat washes”: “a se spăla ca pisica” while a confused, unwilling to do something human is called “pisică plouată” (“a cat in the rain”, though cats do not usually walk in the rain.), idioms which show the cultural specific image of “the cat”. The “Russian cat” can also express various specific cultural scenarios as in “коту под хвост” (lit. under the cat’s tail, i.e. in vain), “кот наплакал” (lit. *an amount the cat has weeped*, i.e. very little of something), “кошки скребут на душе.” (lit. *the cats sharpen their claws on one’s soul*, i.e. when someone is being sad, in no mood or melancholic about smb. or smth.) and “не всё коту масленица.” (Fat Tuesday is not every day), thus the images rendered but these idioms are quite symbolic and impressive.

“The English cat” can help a human take the right decision depending on the public opinion as in “to see which way the cat jumps” (GULLAND 2001, p. 55), image which is similarly rendered by “the Romanian hare”: “de unde sare iepurele”. Similar to Russian “the English cat” is part of many cultural specific scenarios like in “a cat fight” (between two women), while “a dog fight” is just a fight between two people with no specification (GULLAND 2001, p. 53, 55), the other idioms are: “let the cat out of the bag”, i.e. reveal a secret; “like a cat on hot bricks”, i.e. very agitated or anxious; or “curiosity killed the cat”, “to be catty”, i.e. to make spiteful remarks and to use “a cat-call” by expressing disapproval towards somebody.

So in the above analysis we could notice the image of “the cat” being so culture-specific in all the three mentioned languages. Still from other papers we have learnt that among the most popular animals used in English idioms is “the dog”. Even if “the dog” is considered the human’s best friend universally, in Romanian idioms it is used in both good and bad circumstances and some unclear situations such as “nici câine, nici ogar” or “nici cal nici măgar”, and in Russian “ни рыба ни мясо”, meaning “neither something nor something else”.

“To lead a dog’s life” is a universal expression found in both Romanian “Viață de câine” and Russian “собачья жизнь” which render the image of a difficult life. A person with no identity and honesty is expressed in Romanian by means of the idiom “a fi coadă de câine” (to be a dog’s tail) and traditionally “a dream country” is where “merg câinii cu covrigi în coadă” (lit. *dogs wander carying circled rolls on their tails.*). There is also an association that “câinele care latră nu mușcă” (the barking dog does not bite) and the process of doing nothing is expressed by “a tăia frunze la câini” (lit. *to cut leaves to the dogs*) and by the Russian equivalent “ловить ворон” (lit. *to catch crows*). The Russian expression “собаку съесть” (lit. *to have eaten a dog*) exteriorises the image of a skilled worker or a professional and has nothing to do with eating.

In English usually “Dog doesn’t eat dog.” (used for people of the same profession) (GULLAND 2001, p.53), the same idea in Russian being rendered by the image of “the wolf”, a important animal in this culture as in “Волк волка не съест.” The English “a dog’s dinner” is associated with someone’s dreadful clothes or being in a mess, it is a British slang (GULLAND 2001, p. 53), while “to help a lame dog over a stile” is to help a struggling person (GULLAND 2001, p. 53). Not a single chance for somebody is expressed by the

idiom “not to have a dog’s chance” (GULLAND 2001, p. 53) and “love me love my dog” refers to loving the relatives of the human. Also typically English is “to be in the dog-house” when one is in a difficult situation or in disgrace (usually about a husband), the person who holds a boring conversation is called “a dull dog”, while an evil character or a sly fellow is called “a dirty dog”. A person who enjoys undeserved luck is called “a lucky dog” and if one got too much drink accidentally then s/he “took a hair of the dog that bit him/her”. In English the “dog is also associated with poor health state like “sick as a dog” and the process of ruining one’s life by licentious living is expressed in “to go to the dogs”. If a human dies without honour or dignity “s/he dies like a dog” and if one does not want too much trouble s/he should “let the sleeping dogs lie”. During the war-time there appear the “war dogs” which make profit from the situation while if one is too pampered and overprotected one has the chance to be called “a lap-dog”. Substituting lexeme “dog” for “puppy” the English call an arrogant young man “a puppy”, while “a puppy love” expresses the love of a very young immature person (GULLAND 2001, p. 52-54).

“The pig” and “the swine” in Romanian render an image of misbehaving about a human as in “beat ca un porc” (lit. *drank like a pig*) or “urât ca un porc” (lit. *ugly like a pig*) or still another one “mâni porcii la jir” about “a snoring person”. If someone is in the process of swearing people say “întri în lături și te mănâncă porcii” (lit. *you get in a pig’s dinner and they eat you*) and if somebody does something the last minute the Romanians say “a îngrășa porcul în ajun” (lit. *to get the pig fat as soon as possible*). “The swine” is usually much fatter than “the pig”, so to satirize a person who lives in luxury the Romanians say “s-a suit scroafa-n copac”, idiom which is very close to the English “pigs in clover” about people with more money than manners (GULLAND 2001, p.59).

“The English pig” similar to the Romanian one has an image associated with wrong doings and manners too: “a pig headed” human is stubborn, “to eat like a pig/horse” means to eat noisily and greedily in big quantities. A “guinea-pig” is someone who allows to be treated like a subject for experiments and “to look like a stuck pig” is to be petrified with amazement or fear (GULLAND 2001, p.59). From all the cultural images of “the pig” mentioned above a similar one could be “to eat like a pig” in English which is translated in a similar way both in Romanian “a mânca ca un porc” and Russian “кушать как свинья”. In Russian “the pig” is a feminine noun associated with a swine.

Used in its indirect meaning “свинья” (“the pig”) is a dirty, bad mannered person and the idioms containing this lexeme sound in a rude or harsh way like in “подложить свинью”, (to do something bad/unpleasant to somebody secretly) or “Разбираться как свинья в апельсинах” said about people who are not professional in some domains of activity but pretending they are or still another one “Свинья под дубом” about an impertinent person who does bad even to himself/herself (https://madamelavie.ru/frazeologizmy/frazeologizmy_svinya/ 19.02.23).

The idiom “Метать бисер перед свиньями” has the equivalent “to cast pearls before swine” in English with no equivalent in Romanian.

“The cow” is a symbol of fertility, generosity, motherhood, the origins of life, and it is related to serenity in many countries. “The cow” is known to be holy in some cultures,

and has been connected with the concept of “Mother Earth.” These animals are not only associated with motherhood, but symbolize family relationships.

To try to understand what the image of “the cow” is in the languages we study we consulted the same dictionaries as for the other researched expressions. As a result we notice the idiom “the sacred cow” used with reference to any institution or custom generally regarded as sacrosanct, which is useless and should be abolished. This concept comes from Hindu belief that cows are sacred and should not be slaughtered even in times of famine (GULLAND, p. 58). The expression “священная корова” in Russian sounds similar but the meaning is different and it refers to “something that is highly appreciated” (<https://moiposlovicy.ru/frazeologizmy/zhivotnye.html> 13.02.2023).

Coming back to the English idioms it is worth while mentioning that another historic inheritance is the Anglo-Saxon expression “milch cow” which promotes the image of a universal provider, one from whom it is easy to obtain money (GULLAND 2001, p. 58) and its similar expression in Russian “дойная корова”, which probably witnesses that it might have come into more families of languages such as Germanic and Slavic from Proto Indo-European.

Generally the English idioms which include the image of this animal are divided into three categories: number one includes the expressions which render the image of “the cow”, the other one contain the idioms which highlight the image of “the bull” and the third one refer to “the calf”.

“The bull” is usually associated with power, quickness and aggressiveness, and fighting it makes the human more powerful and stronger by means of meaning transference, for instance; “to take the bull by the horns” (to grapple fearlessly with a problem), “to hit a bull’s eye” (to achieve one’s exact aim. The image of a big and clumsy animal is rendered by placing ‘the bull’ among chinaware as in “like a bull in a china shop” (GULLAND, 2001, p. 58), mapping the clumsiness of the animal onto the human who seems to behave in a similar way. The Russian language also employs this animal in expressions to indicate the clumsiness of humans by introducing “the cow” into the proper Russian reality on the basis of climatic conditions such as “Как корова на льду” (lit. *as the cow on ice*) (<https://moiposlovicy.ru/frazeologizmy/zhivotnye.html> 13.02.2023).

The image of “a calf”, as the animal suggests, is positive as in “to kill a fatted calf” (to treat a person with special hospitality, usually after a long absence from home) and “a calf love” which refers to the first love (GULLAND 2001, p. 58).

In Romanian the image of “the bull” (bou) is associated with stupidity, welfare, hard work, slow motion and similar to the aggressive character of the animal idioms containing this lexeme denote various emotions as in the examples: “s-a dus bou și a venit vacă” (lit. *not having learnt anything*), “a-i lua cuiva boii (de) dinainte” (lit. *to induce someone in poverty*), “a lucra ca un bou” (lit. *to work hard*), “a se duce cu boii” (to pass very slowly about a disease), “a lăsa pe cineva în boii lui” (to leave someone in peace) and “a scoate (pe cineva) din boii lui” (to make someone nervous) (ILINCAN 2015, p. 156-157).

Conclusion: after having compared the image of various domestic animals in English, Romanian and Russian that express different cultural scenarios we have

identified some cases of similar represented ideas exteriorized in the same way by means of words denoting similar animals and at the same time we noticed many specific scenarios among the idioms we analyzed.

Taking the images of the animals in the order they were presented in the article the first thing we notice is the different frequency of words denoting animals in the three languages. In this case we speak about the number of expressions including lexeme “the dog” in English and the possible situations associated with it, the idioms found in Romanian depicting “the horse” and the number of idioms referring to “the goat” and “the cat” in Russian.

Following this idea we see that “the sheep” has a negative image in all the three languages, still the typical type of sheep, “Miorița” is associated with tenderness and obedience in Romanian, characterizing the nation.

The image of “the cat” in the three languages offers a large variety of meanings and cultural specific scenarios associated with secret and “the cat” being a dominating animal. Still in Romanian “the cat” denotes confusion and laziness and “the Russian cat” renders situations of melancholy, well-being and doing something in vain.

Even if “the dog” is employed to denote the most culturally specific situations in English we could identify some common or universal scenarios with the same image of “the dog” expressed in the three languages. In Romanian many cultural situations make reference to “the dog’s tail”, while in Russian “the dog” is not so popular, being substituted by “the wolf”.

“The pig” and “the swine” are the animals associated with the act of criticizing the human behavior and manners, while “the English pig” simply has no manners.

“The cow” has a positive image in English with a negative one in Russian and “the bull” is associated with awkwardness stupidity and aggressiveness. The English employ the image of “the calf” to express hospitality and first love.

References:

- Erfesoglou, Leeza (2017). *Idioms: A linguistic Journey across Cultures*
Available at <https://culturalawareness.com/idioms-linguistic-journey-across-cultures/>
[Consulted on 20.02.2023].
- Embodied Cognition* (2021).
Available at <https://plato.stanford.edu/entries/embodied-cognition/#Bib>
[Consulted on 20.02.2023].
- Donovetsky, Ohara (2021). *Vorbe la purtător în izmene pe călător*, București, Editura Corint educațional.
- Evseev, Ivan (1994). *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura „Amarcord”.
- Ilinca, Vasile (2015). *Dicționar de expresii românești în contexte (DERC), A-C*, Cluj, Presa Universitară Clujeană. Disponibil <http://www.editura.ubbcluj.ro/bd/ebooks/pdf/1797.pdf>
[https://www.academia.edu/6052429/Dictionar_de_simboluri_si_arhetipuri_culturale\(15.02.2023\)](https://www.academia.edu/6052429/Dictionar_de_simboluri_si_arhetipuri_culturale(15.02.2023)) [Consultat pe 20.02.2023].
- Gulland, Daphne M and Hinds-Howell, David (2001). *Penguin Dictionary of English Idioms*
Available at <https://moiposlovicy.ru/frazeologizmy/zhivotnye.html> [Consulted on 13.02.2023].
https://madamelavie.ru/frazeologizmy/frazeologizmy_svinya/ [Consulted on 19.02.23].

THE MIRAGE OF THE PROVISIONAL EVASION AND ITS ILLUSIONS

Lucia ISPAS

Lecturer Phd., Petroleum-Gas University of Ploiești

Abstract: Written almost a century ago, Mihail Sebastian's plays preserve their appealing freshness, warm sensibility and their exceptional seductive power. His characters, dreamers unable to cope with a harsh reality, are caught in their struggle with the limitations imposed by a hostile environment, in their pursuit of happiness. By using the therapeutical game of obliviousness and its mechanisms, they consciously or unintentionally create illusions that convey the feeling of liberation. The mask is fundamental in their attempt to escape as it proves indispensable for the birth of those parabolic movements of the two axes (of time and space) shifting far from their conventional linearity. Imagination, a peculiar case of metaphorical prosopagnosia, the dilation or contraction of time and space up to their absolute dilution guarantee the mere possibility that the mirage gets to be lived as pure experience.

Keywords: mirage, illusion, mask, game, evasion

Evadare cu executare

Așa cum a observat exegeza, coordonată fundamentală a creației dramatice a lui Mihail Sebastian, este prezența unui „ideal de fericire”, după cum îl numește dramaturgul în paginile *Jurnalului* său, un „ideal de viață”, dacă nu real trăită, măcar suportabilă. „Personajele sale au intrat în Pantheonul dramaturgiei noastre naționale tocmai pentru abilitatea lor de a palpa inexprimabilul, pentru capacitatea lor de a adăuga Realului o structură sufletească paradoxală și contradictorie, pentru abilitatea lor extraordinară de a juca în jocul limbajului și de a transforma teatrul în arta iluziei supreme, de a vorbi despre tragic și patetic cu vorbe mari [...], fără a crea fraze sforăitoare sau ridicole, melodramatice sau penibile.”¹ Himera aceasta, care îi bântuie eroii-laitmotiv, ce, fiecare în felul său, au văzut „jocul ielelor”, rămâne, în provizoriul ei, o chemare fără niciun răspuns: condamnarea la singurătate este una cu executare.

Toate piesele sale de teatru sunt „farse mai subțiri, intelectualizate, cu implicații sociale și morale serioase. De fiecare dată, asistăm la o evadare din realitatea plată, cotidiană, prin acceptarea unei lumi iluzorii, a imaginației.”² Maska și nevoia de a o purta vin ca un corolar al „tragediei unei sensibilități care nu se poate realiza.”³ Dacă pentru Sebastian, teatrul este „o ficțiune în care crezi”, „un joc la care participi”⁴, „spectacol, adică

¹ Iulian Băicuș, *Mihail Sebastian sau lăcomia de tragic*, https://www.academia.edu/44419132/Iulian_Baicus_Mihail_Sebastian_sau_lacomia_de_tragic, ultima accesare la data de 15.02.2023.

² Ovid. S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. II, Editura Universală, București, 2003, p. 385

³ Mihail Sebastian, *Umor și comic*, II, în „Cuvântul”, IV, nr. 1196, 21 august 1928, pp.1-2.

⁴ Mihail Sebastian, în „Rampa”, XVIII, nr. 5124, 10 februarie 1935, p. 1.

miraj, adică artificiu”⁵, pe cale de consecință, „masca exprimă și satisface această nevoie de a păși dincolo. Ea răspunde instinctului nostru de evaziune. Instinct ca al foamei, ca al setei, ca al iubirii - instinct somptuar desigur luxos și scump, dar nu mai puțin natural.”⁶ Descinsă dintr-o necesitate de natură interioară, nevoia de evadare este conectată⁷ cu sublimarea, negarea în fantezie și izolarea, la care se adaugă prezența dublului, a imaginii în oglindă. „Sunt negate identitatea - în favoarea alterității, unitatea în favoarea diversității. Masca simplifică și amplifică. Reduce și multiplică. Generează feeric și concizie.”⁸

Teatrul său este unul „de atmosferă, de vis, de poezie, pătruns de un inefabil fior liric.”⁹ Dar lirismul comediilor sale nu este nicidecum un construct de natură exterioară, nu provine din frumoasa alcătuire a frazei dramatice, ci constituie expresia unui mod aparte de a privi și înțelege viața.¹⁰ Sensibile, comediile sale, considerate de unii exegeți ca „rămase la capitolul buneii frivolități a teatrului boulevardier”¹¹, azi exercită încă o putere de atracție asupra unui public foarte diferit de cel al primelor reprezentații ale acestora, poate tocmai „pentru poezia lor” ușor desuetă, „pentru omenia lor”¹².

Atunci când vorbim despre eroii din dramaturgia lui Mihail Sebastian, *alter-ego*-uri ale autorului însuși, ideea de retragere din realitate, de evadare într-un provizorat tentant, dar specios, reluată *ad nauseam*, dar mereu din alte perspective, devine aproape un loc comun. „Farmecul pieselor lui Sebastian se află și în aceste tărâmurii ale libertății și fanteziei, create nu pentru a fugi de realitate, ci pentru a o confrunta mai bine pregătit prin energia afectivă și spirituală pe care eroii o primesc prin contactul, inevitabil temporar, cu acea «insulă».”¹³ Privite din afară, aceste personaje-avator conturează un univers uman al cărei principală caracteristică pare a fi inadaptarea, fie aceasta o rezultată a unei incapacități de a căpăta aderență la o lume străină, fie ca ecou al refuzului obstinat de a îmbrățișa convenționalul. Existența lor se desfășoară, în general, între limitele trasate de o societate rigidă sau autoimpuse, printr-o disciplină a vieții și nu a trăirii. Drama lor, născută, inevitabil, din conflictul dintre aspirațiile evazioniste și rezistența realității este o dramă a sensibilității vulnerate. În această lume a măștilor, a oglinzilor, dragostea funcționează, în același timp, drept catalizator, dar și ca element perturbator. Modificările produse pe axa timpului și spațiului sunt însoțite de mișcări pendulatorii în existența eroilor, în modul în care aceștia se percep și în relația lor cu toți ceilalți. Dacă Ștefan și Corina vor intra în joc în mod conștient, asumat, Miroiu și Mona acționează în afara lor, cucerii pentru câteva ore de iluzia spațiului infinit și a unei nopți care să se întindă în eternitate. *Per a contrario*, în timp ce Andronic este complet

⁵ Mihail Sebastian, în „Rampa”, XVIII, nr. 5307, 22 septembrie 1935, p. 1.

⁶ Mihail Sebastian, *Omul și masca*, în „Rampa”, XVIII, nr. 5137, 25 feb. 1935, p. 1.

⁷ Așa cum încearcă să demonstreze Alina Beatrice Cheșcă, în cartea sa, *Mihail Sebastian - o abordare psihanalitică*, Editura Didactică și Pedagogică RA, București, 2014, pp. 125-169.

⁸ Narcis Zărnescu, *Mihail Sebastian, feerie și concizie*, în „Teatrul”, nr. 11, noiembrie 1988, p. 15.

⁹ Dorina Grăsoiu, *Mihail Sebastian sau ironia unui destin*, Editura Minerva, București, 1986, p. 180.

¹⁰ Valeriu Răpeanu, *Mihail Sebastian și pasiunea cunoașterii*, în vol. *Noi și cei dinaintea noastră*, E.P.L., București, 1966, p. 176.

¹¹ Dan C. Mihăilescu, *Ancheta Apostrof*, în „Apostrof”, Anul XVIII, nr. 11 (210), 2007, p. 10.

¹² Ion Pop, *Ancheta Apostrof*, în „Apostrof”, ed. cit., p. 11.

¹³ Leon Volovici, *Insula lui Mihail Sebastian*, în „Apostrof”, ed. cit., pp. 3-4.

inconștient de joc, Magda este o orchestratoare, posesoare a codului care se le permite perpetuarea istoriei în contemporaneitate. Nadia, pe de altă parte, este o metonimie a elanului vitalist, forța regeneratoare a principiului feminin, aptă de a da o nouă viață fostului magnat și sportivului fără carieră.

Măștile pe care și le asumă ajută eroii să traseze regulile jocului în acord cu propriul orizont expectativ, pentru a putea crea iluzia dezirabilei existenței proiectate. Bătălia care se duce este împotriva opacității, a trivialului, a neantizării prin capitulare: „Personajele lui Mihail Sebastian vor fericirea atâta cât se poate, și-o imaginează, dar o dobândesc oare cu adevărat? Oaza pe care și-o construiesc - departe de a fi un pământ al făgăduinței - este de fapt mirajul deșertăciunilor.”¹⁴ Jocul dobândește valoare terapeutică. Evaziunea se realizează printr-o paletă largă de mijloace, vizând cele două dimensiuni principale, spațiul și timpul, ale căror limite/ limitări devin laxe, permissive. Pentru abolirea grănițurii este necesară și suficientă renunțarea la luciditate. Iubirea este un corolar, dar nu un garant al rămânării în miraj. Aparent învinși în procesul unei incomplete metamorfoze, eroii sunt, în ultimă instanță, niște învingători¹⁵ în lumile lor, ieșind demni din scenă, pentru a reintra în obșteasca lor integrare în realitate.

Robinsoniada modernă

În piesa de teatru intitulată *Jocul de-a vacanța*, personajele, prizoniere ale propriilor obiceiuri, sunt incapabile, la început, să distrugă ancorele care le țin conectate cu viața proprie trăită în afara perimetrului pensiunii Weber. Existența maiorului, a lui Bogoiu, Jeff, madame Vintilă și a Corinei se desfășoară în acord cu o mecanică executată automat, care îi repugnă lui Ștefan Valeriu, singurul dispus să identice și să distrugă, fie și numai pentru o scurtă perioadă de timp, resorturile care alcătuiesc acest angrenaj. Brutal, arogant, nepoliticos, dezabuzat și de o sinceritate dezarmantă, el este orchestratorul jocului de-a fericirea, care impune abolirea limitelor spațio-temporale pentru a crea iluzia vacanței perpetue, în care, după o rezistență inițială, reușește să-i atragă și pe ceilalți vilegiaturiști. Acțiunile sale (șterge tabla, defectează telefonul și radioul, oprește primirea corespondenței, fură indicatoarele către vilă) sunt percepute ca abuzuri, pentru ca, ulterior, să devină unelte însușite de toți locatarii vilei, în încercarea lor disperată de a transforma provizoratul în viață.

În timp ce Bogoiu nu uită niciodată să umple tabla cu date la zi despre starea vremii, Jeff învață cu asiduitate pentru examenul de corigență la matematică, amintindu-și constant de propriul eșec. Cele două personaje feminine se plasează într-o continuă stare de expectație: prezentul este consumat în așteptarea unor viitoare vești de la bărbații din viața lor. Lucid, blazat, dar hotărât, Ștefan (nu este deloc o întâmplare faptul că poartă același nume cu eroul romanului *Femei*, contemplativ, detașat, rebel, și împarte cu autorul *Fragmentelor dintr-un carnet găsit*, aroganța, cinismul și acel *taedium vitae*) ascunde sub masca grosolăniei o sensibilitate dezarmantă: îngropată adânc în sine, sălășluiește subtila, delicata dorință de a se găsi într-un moment al autenticității visului.

¹⁴ Anatol Ghermanschi, prefața la *Jocul de-a vacanța*, Editura Albatros, București, 1984, p. XXVII.

¹⁵ B. Elvin, *Teatrul lui Mihail Sebastian*, E.S.P.L.A., București, 1955, p. 69.

Perceput inițial ca antagonist, un insolent răufăcător, eroul, obsedat de banalitate, de asaltul faptului divers, al mundanului, posedând un acut simț al ridicolului, știe că, tăind legăturile cu timpul și spațiul exterior, poate să își construiască elaborata iluzie a unei alte existențe¹⁶. Cheia este tocmai uitarea, ignorarea voită a elementelor care i-ar putea conecta cu lumea, o lecție care trebuie predată și însușită de toți participanții: „ȘTEFAN: [...] Dar dumneata nu știi să uiți. Niciunul din voi, dumneata și ăștia – Bogoiu sau cum le mai zice? – nu știe să uite. Amețiți când vi se întâmplă să nu vă aduceți aminte, trei secunde, în ce zi sunteți. [...] Eu nu vreau să știu ora exactă. Și nu vreau să știu ce e azi, ce va fi mâine și ce a fost alaltăieri. [...] Îmi faceți milă, zău, când vă văd cu ce disperare, cu ce panică vă agățați de tot ce ați lăsat dincolo, acasă, la București.”¹⁷. Reticente în primă instanță, celelalte personaje vor intra, *volens-nolens*, în jocul lui Ștefan, respectând regulile și concepând ad-hoc altele. Finalul piesei îi surprinde pe eroi, cu excepția Corinei, lucidă în rezistența ei, atât de prinși, încât refuză cu încăpățănare să accepte faptul că, odată cu terminarea vacanței, trebuie să abandoneze mirajul posibilității abolirii dimensiunilor spațiale și temporale.

Lenea pare a fi, în viziunea lui Ștefan, atitudinea dezirabilă pentru a te bucura de o vacanță care să nu mai pară a se așeza sub semnul provizoratului, singurul antidot împotriva simulacrului de existență, o formă de libertate absolută: „Dar am și eu luna mea de libertate – și nu există decât o formă – supremă! – de libertate: lenea.” „Ți se pare puțin lucru un șezlong? Vai, cum te înșeli! E prima treaptă spre fericire. (*Privește Șezlongul cu afecțiune, aproape cu emoție și, vorbind, îl mângâie.*) Dacă am uneori stimă pentru civilizație, este că a izbutit să nascocoască un lucru așa de amical, așa de leneș. O brută n-ar fi putut să descopere asta. Ascultă-mă pe mine: a fost un poet. [...] Păi nu mai am mult de spus. Un șezlong. Un pantalon alb. O cămașă ca asta. O carte pe care n-o termini... Nicio amintire, nicio nostalgie, și o mare, mare indiferență. Cam asta e tot.”¹⁸

„Eroul din *De două mii de ani*, ca și, mai apoi, Ștefan Valeriu din *Jocul de-a vacanța* propune, ca remediu necesitatea de a ne reintegra într-un fel de naturalitate vegetală, de a ne obișnui cu un fel de «lene de plantă» ce corespunde pasivității, lipsei de agresivitate în fața existenței, datorită căreia omul «nu va călca niciodată înaintea vieții ca s-o întâmpine, ci o va aștepta să vină la el». În acest program de re-naturalizare a umanului, inteligența e înlocuită cu sensibilitatea, una instinctiv-vegetală. [...] Astfel, «jocul de-a vacanța» înseamnă jocul de-a uitarea al omului care viețuiește fără amintiri și fără aspirații, în «locuri somnoroase» (cum este vila Weber în *Jocul de-a vacanța* și târgul în *Steaua fără nume*), fără a ști «ora exactă» sau «ce e azi, ce va fi mâine și ce a fost alaltăieri», înseamnă a trăi, ca o plantă, o singură zi, «una lungă, lungă, lungă» ce-ți dă sentimentul eternității.”¹⁹

Pierdut odinioară între hârtii și dosare, precum ceilalți, înțelege că, sub presiunea mundanului, fostul Jeff, care va fi sălășluit în el cândva, tânăr, iluzionat, avea să devină un Bogoiu, simplu automat cu resorturi intime ruginite, acționate de forțe exterioare ostile: „E vorba de trinitatea Jeff-Valeriu-Bogoiu, ce pare a fi, în concepția autorului, un singur

¹⁶ Ion Negoitescu, *Scriitori moderni*, E.P.L., București, 1966, p. 322.

¹⁷ Mihail Sebastian, *Jocul de-a vacanța*, în *Opere alese*, vol. I, E.S.P.L.A., București, p. 82.

¹⁸ Mihail Sebastian, *Jocul de-a vacanța*, ed. cit., p. 83.

¹⁹ Ion Vartic, *Mihail Sebastian sau „lenea de plantă” a ființei*, vol. *Modelul și oglinda*, Editura Cartea Românească, București, 1982, p. 259.

prototip uman, reprezentat în trei ipostaze de vârstă. Fiecare din ei se recunoaște, se bănuiește sau se anticipează în celălalt, iar Corina îi învăluie pe toți trei cu simpatia ei caldă.”²⁰ Diluând sau dilatând timpul, în funcție de necesități, cei trei, inter-identificabili, până la un punct vor deveni oglinzi unul pentru celălalt, uniți de dragostea pentru Corina.

Umil funcționar într-un birou în care prezența sa nu este vizibilă, Bogoiu, flăcău tomnatic trecut de prima tinerețe, este pregătit mai demult să intre în convenție, fără a avea intuiția acestui fapt. Ducând o viață rutinieră, cu mici fixații, el pare a fi condamnat la monotonie. „Nimeni nu-și închipuie, domnișoară. Din fericire. Altfel n-ar mai fi chip de trăit. Bunăoară la minister... Știi dumneata câți țipă la mine? Bogoiu, unde-i dosaru cutare? Bogoiu-n sus, Bogoiu-n jos. Ei țipă și eu tac. De unde să știe ei că, în timp ce caută dosarul care s-a pierdut, eu sunt în insulele Azore.”²¹ Evadarea nu îi este străină: sufocat de mediocritate, personajul navighează pe mari și oceane în calitate de închipuit căpitan, încercând să ajungă la esența propriului spiritului, expresia vie a escapismului într-un univers compensatoriu în care ființa se redescoperă și se reîntregește. Complex în simplitatea lui²², găsește refugiu în imaginație atunci când realitatea îl sufocă și îi strivește speranțele. Departe de civilizație, va avea șansa de a-și desăvârși rolul de căpitan al aventurii, dacă va fi dispus să intre cu totul în convenție, uitând, de pildă, de cravată, ca însemn al înregimentării: „BOGOIU: [...] Mi-a luat pantalonii mei buni și mi-a dat pe ăștia scurți. N-am zis nimic. Mi-a luat cămașa și mi-a dat pe asta tăiată. N-am zis nimic. Dar cravata, frate, cravata? Am cincizeci și doi de ani și în cincizeci și doi de ani eu numa cu cravată am umblat.”²³

Molipsită de tentația mirajului, Corina are forța centripetă de a-i atrage pe toți ceilalți vilegiaturiști în jocul de-a uitarea și tot ea dispune de resurse interioare extraordinare, necesare destrămării iluziei. Muza celor trei fațete masculine posedă luciditate și finețe analitică, două calități care o vor face aptă să observe și să dezvăluie aspecte obscurate ale personalității celor trei bărbați (identifică impostura lui Ștefan în materie de proastă-creștere ori căpitanul de cursă lungă ascuns în modestul birocrat). Sub bagheta sa, printr-un proces particular de metaforică prosopagnozie, vilegiaturistii devin ceea ce fusese doar proiecție; vindecarea de dependența de timp, care avea drept corolar nefericirea și amărăciunea, aduce cu sine eliberarea. Intuitivă, caldă și sensibilă, tânăra îi ajută pe toți să abolească limitele timpului și spațiului, dar și să permită unui alt eu, mai potrivit cu interioritatea fiecăruia, să își facă auzită vocea. Ca sub efectul unei salutare hipnoze, eroii par complet dezlipiți de propriile personalități anterioare. Mica vacanță, temporară prin definiție, pare a se dilata, topindu-se în existență perpetuă, iar pensiunea-insulă, ascunsă între munți, devine o lume în ea însăși, autosuficientă. Discursul ei final, amar și revelator, ne oferă acces la profunzimile ființei, ascunse cu atâta devotament pentru păstrarea magiei, garant al fericirii, dar și la posibilele alter-ego-uri din viața reală a protagoniștilor, la eul lor social, indezirabil, dar atât de pregnant:

²⁰ Mircea Tomuș, *O viziune transfiguratoare a realității*, în *Carnet critic*, E.P.L., București, 1969, p. 293.

²¹ Mihail Sebastian, *Jocul de-a vacanța*, ed. cit., p. 65.

²² Mircea Tomuș, *op. cit.*, p. 292.

²³ Mihail Sebastian, *Jocul de-a vacanța*, ed. cit., p. 94.

„CORINA (un moment de tăcere. Pe urmă, cu o schimbare de voce, cu o nuanță de oboseală și de rezistență care cedează): Ascultă, Ștefan. Nu mai întreba. Simt că dacă mai întrebi, am să răspund. S-ar putea să-ți pară rău... Și eu știu să întreb. Dar nu vreau. Cine ești tu? Cine sunt eu? Nu știu. Poate că ești prințul de Galles. Poate sunt o mare dansatoare. Pe vapor niciodată nu știi bine cine au fost tovarășii tăi de călătorie. Ștefan... poate că într-adevăr ești prințul de Galles. Rămâi așa. Ce vrei să aflu de la tine? Că est un mic inginer, sau un mic avocat, sau un mic arhitect... Că te vei duce de aici la fabrică, sau pe șantier, sau la tribunal, unde muncești de dimineață până seara și câștigi cinci mii sau opt mii, sau zece mii de lei pe lună. Că tot anul ai făcut economii naive, de care te jenezi, pentru ca să cucerești o lună de vacanță, în care ți-ai putut da impresia că trăiești o viață somptuoasă... (coborând glasul) cu o sută optzeci de lei pe zi... Că pantalonii tăi albi — frumoșii tăi pantaloni albi — costă trei sute de lei și sunt cumpărați de gata. Că puloverul tău albastru ți l-a croșetat mama sau o soră... Că eleganța ta — înduioșătoarea ta eleganță, Ștefan — este câștigată cu socoteli mici, eroice, pe care n-o să le mărturisești niciodată... Și eu, ce vrei să-ți spun eu? Că mă întorc într-o casă modestă, oarecare. Că rochiile mi le cos singură, după ce am visat ceasuri întregi la vitrina unui mare magazin... Că pălăria mea nouă este pălăria mea veche, șifonată puțin, ca să semene cu un model văzut la cinematograful... Că fiecare bucurie a mea se plătește cu trei renunțări... Că o floare mai scumpă — uite, o creangă de liliac în februarie... — este o mare sărbătoare, când se întâmplă s-o primesc, sau când fac nebunia să o cumpăr. Că «domnul de la Civita Vecchia» este și el un biet om fără mister. Toate sunt altfel aici, dragul meu. Până și el!... Ce nume de legendă i-ai dat: «domnul de la Civita Vecchia»! Ștefan!... Lasă-mă să fiu necunoscuta care se rupe de lângă tine, pentru a se întoarce într-o viață de mister. Lasă-mă să fiu marea dansatoare, care douăzeci de zile, pe coverta unui vapor, s-a amuzat să treacă drept o mică fată sentimentală. Și tu... rămâi prințul meu de Galles.”

Intrarea personajelor în iluzie se transformă rapid într-o dorință obstinată, absurdă și ridicolă de a rămâne în pseudo-realitate. Tocmai de aceea, la plecarea ei, tuturor le devine aproape imposibil să lase în urmă bucuriile mirajului. Ceea ce începuse ca joc, se transformă în viață autentic trăită pentru întâia oară; pe cale de consecință, rezistența opusă la plecare a celor îngenunchiați, învinși cu propriile arme, este înduioșătoare. Proiectând un falanster bucolic, o fermă utopică, în care domnește ideea de a conviețui în perpetuă bună-înțelegere, Bogoiu împinge limitele timpului, care nu mai sunt numai diluate, ci șterse, de-a dreptul, în preistorie, către un imposibil matriarhat. Dacă Robinson Crusoe încercase să recreeze pe insula sa o întreagă civilizație, cu toate straturile ei, eroii lui Sebastian se străduiesc să o abolească²⁴, dizolvând limitările, cerințele absolute impuse de traiul normal, dilatând prezentul într-un continuum, din zorii unei bucolice, dar imposibile civilizații.

Condamnare cu suspendare

Marin Miroiu, „băiat bun” care stă „toată ziua cu nasu-n cărți”, umil dascăl, pentru care luxul suprem îl reprezintă achiziționarea unui exorbitant tratat de astronomie, poartă și el, fără să conștientizeze, morbul dorinței prevalente de a evada din prozaismul lumii în care trăiește, din monotonia sufocantă a unui prăfuit târg de provincie, în care un Argus mereu la pândă urmărește, judecă și condamnă la ratare prin repetitivitate. „PROFESORUL: Într-un târg de provincie ca al nostru... gara este... marea. Este portul, necunoscutul depărtarea. [...] Este dorul de a pleca, de a fugi. [...] În altă parte. În altă

²⁴ Lucia Ispas, *The Dilation/ Dilution of Time in Mihail Sebastian's Plays The Star without a Name and Playing at Holiday*, în „Buletinul Universității Petrol-Gaze din Ploiești. Seria Filologie”, vol. LXII, nr. 4, 2010, p. 65.

lume.”²⁵ Predispus la visare, cu melancolii vindecate parțial prin lecturi sau de explorarea imaginativă a spațiului cosmic, pasiuni ținute secret, tânărul șters, dar sensibil, este inaderent la lumea care l-ar eticheta complet greșit: „De îndată ce un om are o viziune mai largă, devine astrolog, șarlatan, sau... nebun.”²⁶ Prin urmare, purtarea măștii este obligatorie.

Adept al convenționalismului, retras în sine, atins de „dorul de a pleca”, blândul dascăl, atras de mirajul evaziunii, se plasează, *ad initio*, în interiorul unui proces de auto-hipnoză. Cartea sosită de la București devine un portal către un alt univers, paralel; intrarea în transă debutează în clipa în care atinge primele file. Timpul se dilată, iar spațiul se micșorează până la acel nimic urmuzian. Deși ceasul de la mână indică ora exactă, profesorul nu mai este conștient de scurgerea minutelor, iar emoțional, prin lectura care îl abstrage, se află într-o zonă privilegiată, în care poate fi el însuși, fără cenzură. Apariția frumoasei Mona, ca venită dintr-o altă lume, îndeplinește rolul unei alarme care acționează în direcția readucerii bruște în realitatea mărunță. Preț de o noapte, Miroiu trăiește iluzia unei vieți perfecte, iubit de o femeie frumoasă, căreia îi dăruiește steaua pe care nu a văzut-o niciodată, dar a cărei existență a fost decelabilă prin elaborate calcule matematice, metaforă a unei ființări iluzorii, posibilă prin calculul probabilităților, dar extrem de dificil de atins.

Ființe total opuse, Miroiu și Mona se vor lansa în tentativa, eșuată lamentabil, de a evada unul în universul celuilalt, din nevoia până atunci necunoscută de a se întregi. Femeia răsfățată, superficială, „animal de lux, făcută din puțin parfum, din multă lene și oarecare fantezie”²⁷, fascinată de lumea mică, fără complicații a provinciei și atrasă în mirajul simplității traiului modest al profesorului, admite că nu posedă disponibilitatea pentru a admira sau înțelege cerul, semn al unei incapacități de a evada din universul opulenței în care este captivă, dar și din sinele predispus la cochetărie, amor lejer, epidermic și frivolitate:

„MIROIU: Sunt seri când tot cerul mi se pare pustiu, cu stele reci, moarte, într-un univers absurd, în care numai noi, în marea noastră singurătate, ne zbatem pe o planetă de provincie, ca într-un târg în care nu curge apă, nu arde lumina și unde nu opresc trenurile rapide... dar sunt seri când tot cerul foșnește de viață... când pe ultima stea, dacă ascuți bine, auzi cum freamătă păduri și oceane - fantastice păduri și fantastice oceane - seri în care tot cerul e plin de semne și de chemări, ca și cum de pe o planetă pe alta, de pe o stea pe alta, ființe care nu s-au văzut niciodată, se caută, se presimt, se cheamă...”²⁸

Autoiluzionându-se, prin forță volițională pură și putere a imaginației, cei doi eroi nu vizitează numai o stea atât de îndepărtată, încât luminii i-a fost imposibil „să ne-ajungă”, ci și posibilitatea unei vieți fericite în doi, într-un mic oraș în care oamenii, portrete șterse ale foștilor subiecți, se reifică, precum personajele-hibrid care constituie umanitatea din *Paginile bizare* ale lui Urmuz (Pascu e magazin general, conductorul de tren este accelerat și de aceea nu se poate opri, iar domnișoara Cucu, o probabilă Mona, în

²⁵ Mihail Sebastian, *Steaua fără nume*, în *Opere alese*, vol. I, ed.cit, p. 159-160.

²⁶ *Idem*, p. 194.

²⁷ *Idem*, p. 225.

²⁸ *Idem*, p. 204.

tinerețea uitată, e un regulament școlar ambulant). Singura condiție este eliminarea presiunii exterioare, prin abolirea limitelor cronotopului. Saltul în spațiul cosmic nelimitat reprezintă o alterare benignă a spațiului intim: camera sărăcăcioasă a lui Miroiu devine, brusc, palatul lui Alladin, în timp ce timidul profesor se metamorfozează într-un adevărat Don Juan²⁹.

Miroiu, abandonând rezistența interioară și ignorând firele invizibile care îl țin legat de traiul și, mai ales, mentalitatea provinciale, este capabil de efortul de a proiecta o posibilă viață de cuplu, apelând la complicate operații pentru a menține iluzia, ignorând ridicolul situației și pericolele iminente. Singura noapte petrecută împreună se dilată până la a căpăta dimensiunile unei întregi existențe; personajele trăiesc intens, autentic, pentru prima dată, concentrând un dezirabil, dar imposibil viitor în substanța câtorva ore, în felul în care își imagina Eminescu în multe dintre creațiile sale că o întreagă experiență erotică ar putea fi încapsulată într-o „oră de iubire” sau „noapte bogată”. Pentru puțin timp, se păcălește pe sine, sperând că a reușit să depășească obstacolul grănițurii:

„De douăsprezece ore trăiesc într-un vis absurd. Cel mai absurd dintre visuri. De câteva ori mi-am spus: Dac-ar fi adevărat? Dacă s-ar putea să fie adevărat? Uite și adineaori, pe stradă, m-am oprit din fugă — fugeam... M-am oprit deodată și am pus mâna pe mine...Doamne! numai de nu m-aș trezi... Mona! Simt că încep să mă trezesc. Nimic n-a fost adevărat.”³⁰

La rândul ei, Mona, sofisticată, elegantă și senzuală, captivată de iluzie, acceptă masca, jucându-se cu timpul, pe care îl supune propriei voințe, din dorința de a da sens unei vieți plictisitoare, de a evada, de a deveni altcineva, fie și numai pentru o scurtă perioadă. Are îndrăzneala de a concepe o călătorie într-o dimensiune existențială în care să fie posibilă întâlnirea cu o aparent dezirabilă Mona, casnică, perfect mulțumită cu un trai decent, alături de un bărbat simplu, dar care își permite luxul de a visa. În clipa în care își înțelege condiția de accesoriu, de femeie-trofeu, fosta îndrăgostită credulă (care își însușise până și ticurile provinciei) realizează imposibilitatea ieșirii din colivia cu gratii aurite și cedează locul Monei lucide, împăcate cu destinul, care „nu are timp să fie fericită”. Metamorfoza este reversibilă, întrucât auto-impusa prosopagnozie se dovedește a fi temporară, iar femeia, învinsă de realitate, cedează, speriată de efigia devenirii unei amare domnișoare Cucu, și pleacă, precum Corina, înainte ca automatismele să distrugă iubirea. Acum, necunoscuta capătă un nume.³¹ Asumarea identității marchează provizoriul și distruge iluzia.

Ivirea zorilor este primul semnal al ieșirii din hipnoză. Tipicar, econom, cu mici automatisme de provincial, deloc interesat de propria persoană, Miroiu își pierde strălucirea și forța de atracție în lumina crudă a dimineții. Sosirea intempestivă a lui Grig și discursul acestuia brutal de sincer, dar dezarmant în acuratețea judecății, vor contribui decisiv la spulberarea mirajului. Conștient de inevitabilul eșec, profesorul acceptă ideea despărțirii definitive de Mona, incapabilă să își modifice traiectoria existențială, „pentru

²⁹ Dorina Grăsoiu, *op. cit.*, p. 190.

³⁰ Mihail Sebastian, *Steaua fără nume*, ed.cit., p. 170.

³¹ Dana Dumitriu, *Mihail Sebastian și domnișoara de Stermaria*, în „România literară”, VIII, nr. 20/ 15 mai 1975, p. 4.

că nicio stea nu se întoarce niciodată din drumul ei.”³² Retragera în cărți, pe orizontală, și în explorarea obstinată a universului, pe verticală, îi garantează supraviețuirea, odată vindecată de delirul erotic. Durerea pierderii iubirii este sublimată în abstragere din lume. „El va colinda în continuare Calea Lactee în fantasmagorice plimbări nocturne, alături de imaginea necunoscută cu care a realizat un cuplu de care, pe plan ideal, nu se va despărți niciodată.”³³

Istoria escapismului

Dacă Alexandru Andronic este tipul de intelectual idealist, aproape deconectat de la realitate, care trăiește în lumea ideilor, vizitând perioada istorică a cuceririlor lui Alexandru cel Mare, o ficțiune care trebuie analizată, înțeleasă, explorată, Magda Minu, pentru care lumea ideilor are viață, iar eroul antic este o personalitate tridimensională, întruchipează o tânără femeie capabilă să transforme iluzoriul în realitate. Spre deosebire de Corina sau de Mona, ea luptă pentru visul ei, cu inteligență și abilitate, folosind chiar armele adversarului, minciuna și prefăcătorie. Evadarea din lumea sufocată de interese meschine este un rezultat al ambiției și este garantată de perpetuarea înșelătoriei. Paradoxal, prin apelul la fals, tânăra studentă se dovedește a fi posesoarea codului care să permită, pentru prima oară, transformarea mirajului în realitate. Magda nu mai are nimic din firea defensivă a personajelor feminine anterioare, întrupări ale nostalgice dorințe de a rămâne necunoscutele dintr-o viață de mister. Din momentul în care înțelege că fericirea se poate dobândi numai prin luptă, care poate încapsula ea însăși ideea de fericire în viață, eroina va acționa sub imperiul dorinței de a câștiga bătălia cu realitatea maculată de corupție, guvernată de interese pecuniare meschine.

Poreclit Alexandru cel Mic de către studenții săi, profesorul universitar care și-a dedicat tinerețea cercetării marelui cuceritor este „variantă citadină a lui Marin Miroiu”³⁴, un idealist condamnat la o existență mizeră, într-o societate dominată de indivizi influenți, fără scrupule. Indezirabil, izolat într-o locuință dezordonată, nu are nicio satisfacție nici în munca de la catedră. Timid, aerian, inaderent la o realitate ostilă, el nu poate evada nici măcar pe verticala istoriei, întrucât eroul antic rămâne un simplu obiect de studiu obsesiv: „M-a tulburat. Aveam douăzeci de ani. El avea douăzeci și unu, douăzeci și doi când l-am cunoscut. [...] Voiam să știu cine e omul ăsta. Voiam să scriu un portret al lui.”³⁵ Pierdut printre cărți și hârtii, el nu se va putea desprinde decât explorând geografic alte teritorii. În momentul în care lumea pare a-l atrage prin tentaculele ei, conferențiarul rezistă tentației. Mirajul banilor și al recunoașterii publice rămâne doar o Fata Morgana ademenitoare, dar vizibil iluzorie. Plecarea sponsorizată de Bucșan echivalează cu proiectata insulă din piesa rămasă neterminată, un teritoriu al potențialității, al posibilității materializării aceluia *might have been* care îi guvernase viața lui Sebastian.

Destinul eroului se intersectează cu acela al Magdei, femeie lucidă, voluntară, care, spre deosebire de celelalte eroine, „nu dezarmează, nu propune renunțări”, ci oferă

³² Mihail Sebastian, *Steaua fără nume*, ed. cit., p. 233.

³³ Vicu Mândra, *Însemnări despre teatrul lui Mihail Sebastian*, în Mihail Sebastian, *Opere alese*, vol. I, ed. cit., p. 34.

³⁴ Dorina Grăsoiu, *op. cit.*, p. 193.

³⁵ Mihail Sebastian, *Ultima oră*, în *Opere alese*, vol. I, ed. cit., p. 364.

„revelația vieții, prin dragoste”³⁶, prima capabilă să aducă victoria în tabăra inadaptatilor, a visătorilor.³⁷ Maestră în arta disimulării, Magda reușește să îi convingă pe aceia ce par cel mai bine ancorați în prezent că Andronic, un metaforic arheolog al vestigiilor antice, este un periculos șantajist pe cale de a-i demasca, având reala putere de a distruge pilonii șubrezi pe care se articulează scheletul lumii lor putrefacte. Cu abilitate, ea orchestrează eșafodajul unei pseudo-realități care să le permită, ei și frustratului profesor, să intre în posesia resurselor financiare care le-ar fi oferit unica șansă de a transforma mirajul în palpabil.

Din nou, iubirea este mecanismul care declanșează pârgghiile prin care se construiește mirajul. Ca multe dintre femeile din viața autorului însuși (după mărturisirile sale din *Jurnal*), atrase mai ales de scrisul lui Sebastian³⁸, mai degrabă decât de tânărul șters, cu înfățișare modestă, tânăra studentă este numai în aparență îndrăgostită de Miroiu, pentru că este un recipient al căutărilor ei, un vas comunicant: „MAGDA: Ai ridicat mâna cu un gest ca un fulger – un gest care deschidea porțile Asiei, porțile visului. Glasul îți vibra. În ochi aveai o mare lumină... Simțeam că te iubesc. [...]

ANDRONIC: Era o confuzie.

MAGDA: Sigur că era o confuzie.”³⁹

Nevoia ei de a evada dintr-un univers în care nu a descoperit iubirea autentică se traduce prin această fascinație pentru o personalitate din trecutul foarte îndepărtat, un simulacru, un paliativ. Studenta avântată, și ea inaderentă la o realitate ternă, lipsită de pulsații, iubește pasional, de fapt, o figură istorică, în care injectează propriile expectații erotice:

„Eu îl cunosc pe Alexandru. Îl cunosc, înțelegi? [...]

Uneori îl văd. Uneori îl aud. Cunosc vocea lui, cunosc privirea lui - privirea lui arzătoare, ochii lui calzi și umezi.[...] Obişnuia să încline capul spre stânga. [...]

Dar niciunul nu l-a văzut. Ca mine. Nici dumneata nu l-ai văzut. Niciodată... El merge cu mâinile libere, cu ochii închiși înainte, în neprevăzut, în plină aventură, până la capăt. [...]

Alexandru e o flacăra. N-ai s-o stingi dumneata. Cu toate planșele, cu toate fișele, cu toate cărțile n-ai s-o stingi. E mai puternic, e mai viu, e mai frumos. E așa de frumos!”⁴⁰

Pragmatică, independentă, având conștiința propriei valori, eroina este o războinică surprinsă într-o bătălie care îi dezvăluie potențialul. Andronic rămâne, până la final, absent din joc, în afara iluziei, în timp ce ea acționează ca un abil maestru păpușar. Datele distorsionate ale realității devin, prin manevrare abilă, unelte pentru construirea alteia, mai generoasă. Tabăra escrocilor, a magnaților, a rechinilor industriali, este pusă fața în față cu aceea a intelectualilor, presupuși escroci, ființe plăpânde, așa cum le descria

³⁶ Cornelia Ștefănescu, *Mihail Sebastian*, Editura Tineretului, București, 1968, p. 116.

³⁷ Mircea Tomuș, *op. cit.*, p. 299.

³⁸ Și cum susține și Tatiana Niculescu, în volumul biografic *Singur. Viața lui Mihail Sebastian*, Editura Humanitas, București, 2022, p. 144: „Femeile care îi caută compania [...] sunt îndrăgostite mai cu seamă de narator și de personajele lui, de măștile lui Sebastian, și mai puțin de bărbatul timid, melancolic, prost îmbrăcat, timorat de «vina» de a fi evreu și de «menorocul» de a avea o sexualitate inhibată periodic de teama eșecului.”

³⁹ Mihail Sebastian, *Ultima oră*, ed. cit., pp. 361-362.

⁴⁰ *Idem*, pp. 360-363.

autorul în romanul *De două mii de ani...*⁴¹, într-o bătălie care se duce în viața reală, prin urmare, „conflictul vizibil depășește zonele ascunse ale inefabilului sufletesc, ridicându-se și în domeniul faptic.”⁴² Eliberați din cătușele realului mistificator, cei doi eroi vor evada în mirajul propriei povești: „MAGDA: Să știi că nu sunt un geniu. Sunt numai o fată care te iubește... puțin...”⁴³ Limitele geografice sunt abolite prin accesul la finanțarea generoasă, iar istoria poate fi adusă, pentru a fi rețrăită, în contemporanitate.

Imposibilitatea dezertării

Insularitatea este, cu certitudine, interconectată cu alteritatea; dorința personajelor evazioniste de a gusta deliciile mirajului izolării, cu toate iluziile sale, le determină să caute mecanisme de apărare, de retragere din lume, care să le permită viețuirea într-un dublu lor. Insula, coborâtă din romantism⁴⁴, marotă a simbolistilor, este, fără doar și poate, un loc comun în dramaturgia lui Sebastian, devenind un topos privilegiat: un construct mental, sprijinit de o geografie izolaționistă (pensiunea Weber, pe de o parte, apărută acerb de asaltul intrușilor, dar și proiectatul matriarhat primitiv), un spațiu-Matrioșca (locuința sărăcăcioasă, minusculă, a lui Miroiu, care este prinsă în spațiul limitat al provinciei desprinse de lume), istoria îndepărtată (cu figura unei personalități exemplare, insulară în unicitatea ei) sau o proiecție, un deziderat (ca *eidolon*, în piesa de teatru rămasă neterminată). Privită ca loc cu atribute edenice și funcții regeneratoare, insula poate fi pusă în relație cu pântecul matern⁴⁵, cu acea casă-cuib despre care vorbește Gaston Bachelard.⁴⁶

Personajele din ultima piesă scrisă de Mihail Sebastian sunt recrutate din medii diferite, chemate să contureze o întreagă umanitate surprinsă de asaltul schimbărilor. Prizonieratul lor este generat de conflictul armat, dar, paradoxal, îl precedă. Anonimatul este, după caz, un deziderat, un stigmat sau o umbră care le bântuie existența. Nadia este o pictoriță cvasi-necunoscută, care posedă însă talentul necesar pentru a câștiga premiul I la un concurs de afișe; Bobby II se consideră „un mare jucător”, dar nu este decât un fotbalist cu o carieră încheiată prin accidentare; Manuel B. Manuel, un ilustru anonim (așa cum o sugerează și numele iterativ) este un mogul care și-a permis luxul ca, pentru trei zile, să se refugieze în țara în care nu îl cunoaște nimeni. Toți trei vor să ajungă undeva,

⁴¹ „Nu cred că vreun intelectual a făcut vreodată ceva decisiv în istoria oamenilor, arunci când a fost vorba nu de valoarea unei culturi, ci de salvarea speciei pur și simplu. Ar trebui să recitesc din punctul ăsta de vedere istoria: m-aș mira să n-am dreptate. Ce să faci cu aceste plante de apartament, incapabile să suporte aerul tare?”, Mihail Sebastian, *De două mii de ani...*, Editura Humanitas, București, 1990, p. 85.

⁴² Mircea Tomus, *op. cit.*, p. 297.

⁴³ Mihail Sebastian, *Ultima oră*, ed. cit., p. 418.

⁴⁴ Ne gândim la Insula lui Euthanasius a lui Eminescu, dar și la cartea lui Eliade, contemporanul lui Sebastian.

⁴⁵ Dacă vorbim despre matrixialitatea maternă, despre analiza psihanalitică (Freud, Lacan etc.) a conceptului de „pântec”, avem în vedere studiul *The Matrixial Borderspace*, Bracha L. Ettinger, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2006.

⁴⁶ „Casa-cuib nu e niciodată tânără. S-ar putea spune, la modul pedant, că ea este locul natural al funcției de locuire. În ea ne-ntoarcem, visăm să ne întoarcem așa cum pasărea se întoarce la cuib, cum mielul se întoarce în staul. Acest semn al întoarcerii marchează nesfârșite reverii, căci întoarcerile omenești se petrec după marele ritm al vieții umane, ritm care trece peste ani, luptă prin vis împotriva tuturor absențelor. Deasupra imaginilor apropiate de cuib și de casă răsună o componentă intimă de fidelitate. Totul se petrece, în acest domeniu, în trăsături simple și delicate. Sufletul este atât de sensibil la aceste simple imagini, încât într-o lectură armonică ea aude toate rezonanțele.”, Gaston Bachelard, *Poetica spațiului*, Editura Paralela 45, Pitești, 2003, pp. 127-128.

acasă, la fostele lor personalități, lăsate în urmă, de care se dezlipiseră doar prin forța împrejurărilor.

Captivitatea la care sunt condamnați de izbucnirea revoluției îi forțează să rămână departe de casă, dar și de sine, pe o insulă ce are toate legăturile cu partea continentală tăiate. Mai mult, locuința în care își duc traiul de pe o zi pe alta devine un univers cvasi-carceral minuscul, aproape de nimicnicie. Și în acest caz, spațiul-Matrioșcă se micșorează din ce în ce mai mult, ajungând, în final, la a se restrânge până la minus-infinitul urmuzian, care împinge la adoptarea sinuciderii ca soluție pentru evadare.⁴⁷

Înrudită, *en gardant les proportions*,⁴⁸ cu eroinele din teatrul lui Sebastian, Nadia este și ea o femeie tânără, frumoasă, captivă, de data aceasta, în propria neputință de a cunoaște afirmarea artistică. Eroina intră în scenă în momentul în care izolarea se instaurează în țara devastată de război intestine. În lupta cu destinul potrivit, lucidă, ea preferă să păstreze contactul nemijlocit cu realitatea și să se bucure de micile și extrem de puținele plăceri ale vieții. „Acea care dădea altădată nume unei stele necunoscute rămâne de data asta o permanență, nu o frumoasă întâmplare, rămâne un înțeles statornic al vieții.”⁴⁹ Blocați complet, în reclusiune impusă într-o mansardă mizeră, un spațiu sufocant, izolați, hărțuiți din toate părțile, sub asediul neprevăzutului, secătuiți, cei trei eroi sunt acum umbre ale pătimășilor actanți de la început. Sărăcia, lipsa hranei, acut resimțită, imposibilitatea de a-și achita chiria pentru mizerabila cameră pe care o împart îi unește într-un alt tip de matriarhat, în care tânăra femeie, inteligentă, generoasă și empatică, are, din nou, rost matern. Dacă în cazul Corinei, falansterul bucolic propus de Bogoiu o așază, ca *eidolon*, în postura de *mumă*, *mater familiae*, împletind mănuși și fulare, pentru ca plecarea ei să fie suportabilă, Nadia este nevoită, prin forța împrejurărilor, dar și prin propria natură, să funcționeze ca o păzitoare a căminului sacru.

Robinsoniada personajelor se poartă cu toate armele. Cândva un bancher foarte bogat, Manuel nu mai are la dispoziție decât cecuri rămase fără valoare financiară. Când renunță la costum, ca semn al apartenenței la un anumit tip de lume, se camuflează, dar se și dedublează. Lucrează ca hamal, în port, pentru a asigura resurse bănești pentru traiul zilnic, dar, în fața celor doi colegi de suferință, afișează masca unui visător dezabuzat. În timp ce artista înfometată trebuie să calce rufe spălate și să gătească, disimulând disperarea, pozând într-o casnică împăcată cu soarta, Bobby se refugiază în vis, pentru a se bucura de aplauzele dorite. Dar tot Nadia postulează amar primatul oniricului în lupta cu realitatea procustiană, prin abandonarea lucidității, nevoia de a o ignora voluntar: „Trebuie uneori să închizi ochii dacă vrei să trăiești.” Replica finală, care poate fi

⁴⁷ Protagonistii nu au libertatea de a renunța la viață. În momentul în care abandonează lupta cu soarta, moartea pare a fi unica ieșire. Dorina Grăsoiu observa: „În condițiile blocadei ce-i imobilizase pe cei trei tineri, nimeni și nimic nu-i putea ajuta să supraviețuiască decât propria lor voință și dorință de a trăi. Refugiul în imaginara insulă [...] nu constituia deloc o soluție [...], ci echivala, de data aceasta, cu un act de sinucidere.”, Dorina Grăsoiu, *op. cit.*, p. 198.

⁴⁸ Și cu toată rezistența opusă de Vicu Mândra în studiul său, care prefățează volumul *Opere*, de Mihail Sebastian: „Tipologia eroinelor acestor piese oferă aspecte dintre cele mai variate. Corina nu seamănă cu Mona, iar Magda Minu nu se înrudește direct cu pictorița Nadia.” (p. 32.)

⁴⁹ Ion Horea, *Trei ipostaze psihologice*, în *Mihail Sebastian interpretat de...*, ediție îngrijită de Anatol Ghermanschi, Editura Eminescu, București, 1981, p. 192.

considerată un reflex al optimismului incurabil al eroinei, are valoare de testament literar al autorului însuși:

„NADIA: [...] Eu întind mâna dacă este nevoie. Fur dacă e nevoie. Cer, implor, caut, urlu. Viața asta n-o dau din mână - că alta nu știu bine dacă mai găsesc. Veniți cu mine. Eu n-am scrupule și orgolii... Mergem oriunde. Mergem în cârciuma lui Lopez și vom cânta acolo. Vom cânta așa de tare, că o să ne audă și surzii și o să ne dea o bucată de pâine... fiindcă eu vreau să trăiesc. Fiindcă nu vreau ca soarele, mâine dimineață să răsară fără noi.”⁵⁰

Într-o lume în care toți îi suspectează de acte criminale (băcanul, cizmarul, frizerul, proprietăreasa îi privesc acuzator, bănuindu-i de furt, inclusiv furt de identitate), cei trei protagoniști sunt deposezați de identitate. Salvatoarea aspirină este catalizatorul care îi transportă pe atipicii Ulise în propria lor Itacă. Insula-miraj, cu „lumină, cu mult albastru, cu mult cer”, devine o șansă ca ei să evadeze din timp și din spațiu, din colivia devenită capcană. „Insula desemnează un teritoriu geografic aproape nici nu interesează pe ce continent, cât timp este vorba de întreruperea legăturilor dintre continente, aproape nu interesează în ce timp, cât timp este vorba de destrămarea obișnuințelor și de regăsirea datelor fundamentale ale existenței.”⁵¹ Bobby, privat de efectul halucinogen, rămâne ancorat în prezentul brutal, impermeabil la vis.

Deloc întâmplător, cu doar câteva luni înainte de accidentul mortal, Sebastian vorbea despre izolare în acești termeni: „Ce greu e să comunici cu oamenii. Circulă tot felul de imagini și idei despre tine însuși. Nu știi de unde vin, nu știi cum au luat naștere, pe ce se sprijină. Nici măcar nu le cunoști. Și între timp, viața ta adevărată e ca o insulă.”⁵² Deși împreună, prin forța destinului, cei trei protagoniști rămân totuși însingurați, trăindu-și fiecare în parte, propria dramă. Toți trebuie să învețe să fie altcineva și să trăiască astfel în acord cu această *persona* contrafăcută. Mai mult decât în oricare dintre piesele de teatru analizate, aici eroii sunt nevoiți să își construiască un alter-ego, un eu social, complet dezlipit de eul interior, care trebuie anulat tocmai spre a fi protejat. Ariadna-Nadia, o supraviețuitoare din tabăra visătorilor condamnați la evadare, posedă forța interioară de a construi mici mecanisme prin care să poată dezerta temporar din viața jalnică, a unui redundant *qui-pro-quo*, dar, în ultimă instanță, în labirintul existenței fiecăruia, rătăcirea pare a fi perpetuă.

Bibliografie

Surse primare

- Sebastian, Mihail, Mihail Sebastian, *Opere alese*, vol. I, E.S.P.L.A., București, 1966.
 Sebastian, Mihail, *Umor și comic*, II, în „Cuvântul”, IV, nr. 1196, 21 august 1928, pp.1-2.
 Sebastian, Mihail, *Jurnal 1935-1944*, Editura Humanitas București, 1996.
 Sebastian, Mihail, *De două mii de ani...*, Editura Humanitas, București, 1990.
 Sebastian, Mihail, în „Rampa”, XVIII, nr. 5124, 10 februarie 1935, p. 1.
 Sebastian, Mihail, în „Rampa”, XVIII, nr. 5307, 22 septembrie 1935, p. 1.

⁵⁰ Mihail Sebastian, *Insula*, în *Opere alese*, ed. cit., p. 303.

⁵¹ Ion Horea, *op. cit.*, p. 192.

⁵² Mihail Sebastian, *Jurnal 1935-1944*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 569.

Sebastian, Mihail, „Omul și masca”, în „Rampa”, XVIII, nr.5137, 25 feb. 1935, p.1.

Surse secundare

Bachelard, Gaston, *Poetica spațiului*, Editura Paralela 45, Pitești, 2003.

Cheșcă, Alina Beatrice, *Mihail Sebastian - o abordare psihanalitică*, Editura Didactică și Pedagogică RA, București, 2014.

Crohmălniceanu, Ovid. S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. II, Editura Universală, București, 2003.

Dumitriu, Dana, *Mihail Sebastian și domnișoara de Stermaria*, în „România literară”, VIII, nr. 20/15 mai 1975, p. 4.

Elvin, B. *Teatrul lui Mihail Sebastian*, E.S.P.L.A., București, 1955.

Ettinger, Bracha L., *The Matrixial Borderspace*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2006.

Ghermanschi, Anatol, prefața la *Jocul de-a vacanța*, Editura Albatros, București, 1984.

Grăsoiu, Dorina, *Mihail Sebastian sau ironia unui destin*, Editura Minerva, București, 1986.

Horea, Ion, *Trei ipostaze psihologice*, în *Mihail Sebastian interpretat de...*, ediție îngrijită de Anatol Ghermanschi, Editura Eminescu, București, 1981.

Ispas, Lucia, *The Dilation/ Dilution of Time in Mihail Sebastian's Plays The Star without a Name and Playing at Holiday*, în „Buletinul Universității Petrol-Gaze din Ploiești. Seria Filologie”, vol. LXII, nr. 4, 2010.

Vicu Mândra, *Însemnări despre teatrul lui Mihail Sebastian*, în Mihail Sebastian, *Opere alese*, vol. I, E.S.P.L.A., București, 1966.

Mihăilescu, Dan C., *Ancheta Apostrof*, în „Apostrof”, Anul XVIII, nr. 11 (210), 2007, p. 10.

Negoîtescu, Ion, *Scriitori moderni*, E.P.L., București, 1966.

Niculescu, Tatiana, *Singur. Viața lui Mihail Sebastian*, Editura Humanitas, București, 2022.

Pop, Ion, *Ancheta Apostrof*, în „Apostrof”, Anul XVIII, nr. 11 (210), 2007, p. 11.

Râpeanu, Valeriu, *Mihail Sebastian și pasiunea cunoașterii*, în vol. *Noi și cei dinaintea noastră*, E.P.L., București, 1966.

Ștefănescu, Cornelia, *Mihail Sebastian*, Editura Tineretului, București, 1968.

Tomuș, Mircea, *O viziune transfiguratoare a realității*, în *Carnet critic*, E.P.L., București, 1969.

Vartic, Ion, *Mihail Sebastian sau „lenea de plantă” a ființei*, în vol. *Modelul și oglinda*, Editura Cartea Românească, București, 1982.

Volovici, Leon, *Insula lui Mihail Sebastian*, în „Apostrof”, Anul XVIII, nr. 11 (210), 2007, pp. 3-4.

Zărnescu, Narcis, *Mihail Sebastian, feerie și concizie*, în „Teatrul”, nr. 11, noiembrie 1988, p. 15.

Webografie

Iulian Băicuș, *Mihail Sebastian sau lăcomia de tragic*,

https://www.academia.edu/44419132/Iulian_Baicus_Mihail_Sebastian_sau_lacomia_de_tragic.

CONTEXTE PENTRU RECONFIGURAREA PROCESULUI DE ÎNVĂȚARE A LIMBILOR STRĂINE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL GENERAL

Cristina STRAISTARI-LUNGU

PhD., Universitatea Pedagogică de Stat Ion Creangă

Abstract: In the context of today's society, knowledge of a foreign language of international circulation is an essential competence. In these conditions, there is a need for both children and students to be able to communicate in an international language.

The use of a language, including its learning, comprises a series of actions carried out by people who, as individuals and social actors, develop a set of general competences, but above all, a communicative competence based on the exploitation of linguistic means. They use the skills at their disposal in various contexts and conditions, complying with different constraints in order to carry out communicative activities, applying the most appropriate corresponding strategies to fulfill the given tasks.

Keywords: learning, a communicative competence, linguistic means, skills, foreign language.

În contextul societății actuale, cunoașterea unei limbi străine de circulație internațională constituie o competență esențială. În aceste condiții, apare necesitatea ca atât copiii cât și elevii să fie capabili să comunice într-o limbă de circulație internațională.

Utilizarea unei limbi, inclusiv învățarea ei, cuprinde un șir de acțiuni îndeplinite de persoane care, în calitate de indivizi și de actori sociali, își dezvoltă un ansamblu de competențe generale, dar mai ales, o competență de comunicare bazată pe exploatarea mijloacelor lingvistice. Ei utilizează competențele de care dispun în contexte și condiții variate, conformându-se diferitelor constrângeri în vederea realizării activităților comunicative, aplicând strategiile corespunzătoare celei mai adecvate, pentru îndeplinirea sarcinilor date.

În sensul cel mai larg, învățarea este un proces al cărui rezultat constă într-o „schimbare comportamentală produsă pe calea uneia din formele de obținere a experienței noi – exersare, observare etc., în schimbări durabile de toate tipurile care au avut loc în comportamentul vizibil sau invizibil” [7].

Într-o definiție de lucru, prin termenul învățare, autorul I. Neacșu desemnează o activitate cu valoare psihologică și pedagogică, condusă și evaluată în mod direct sau indirect de educator, care constă în însușirea, transformarea, acomodarea, ameliorarea, reconstrucția, fixarea și reproducerea conștientă, progresivă, voluntară și relativ interdependentă a comportamentelor educatorului și educaților, de schimbare pozitivă în probabilitatea unei conduite eficiente, optime. Produsul învățării este reprezentat printr-un ansamblu de deprinderi (intelectuale și psihomotorii), strategii cognitive, informații logice (noțiuni, judecăți, raționamente; principii, legi), atitudini cognitive obiectivate în cadrul unor structuri specifice, incluse, de regulă, în cadrul programelor (pre)școlare / (post)-universitare. Procesul învățării angajează dimensiunile cognitive, dar și dimensiunile afective, motivaționale și volitive ale personalității umane care susțin

„modificarea sau transformarea intențională a comportamentului uman, condiționată de experiența trăită” [Ibidem].

Raportându-ne la asemenea rațiuni s-ar putea considera că învățarea este „procesul care determină o schimbare în cunoaștere sau comportament”. După cum rezultă din definiția adoptată, învățarea implică cu necesitate o schimbare relativ permanentă în cunoașterea și comportamentul individual. Ea poate fi dobândită prin experiență, ca urmare a interacțiunii persoanei cu ea însăși sau cu mediul din care face parte. Nota definitorie este deci o schimbare sau o modificare în cunoaștere și conduită. Așadar, definiția adoptată de Ioan Nicola include două categorii de modificări: în cunoaștere și în conduită (comportament). Și unele și altele se exprimă în cele din urmă printr-o performanță. Indicatorul învățării este performanța, ea implicând un sens adaptativ. Performanța este expresia învățării. Cu toate acestea învățarea și performanța nu se confundă. Învățarea este un proces care generează performanța, este o precondiție a performanței: „nu orice performanță este un rezultat al învățării și nu orice învățare va avea ca rezultat o performanță observabilă”. Fiind organizată gradual și diferențiat pe cicluri și profiluri, cu finalități precise pentru fiecare ciclu, rezultatul învățării școlare trebuie privit sub două aspecte: unul informativ, care constă în extragerea și stocarea unui conținut informațional util, a unor scheme de acțiune, a unor algoritmi intelectuali, și altul formativ, care se exprimă în formarea și transformarea aparatului cognitiv al elevului, în formarea și dezvoltarea personalității.

Astăzi, în condițiile explozie informaționale, a multiplicării canalelor de comunicare și informare, organizarea învățării școlare se referă nu atât la niște conținuturi de transmis, cât, mai ales, la procedee și modalități de orientare și dobândire independentă a cunoștințelor. Ceea ce contează mai mult nu este ce învățăm, ci cum învățăm. Învățarea trebuie să ducă nu la simple acumulări de informații, ci la formarea unor capacități de orientare, de gândire și creativitate, la flexibilizarea structurilor cognitive și atitudinale, pentru a permite o adaptare optimă la schimbările rapide cu care ne confruntăm [10].

În consecință, definim învățarea specifică mediului educațional formal sau nonformal, școlar și/sau universitar, ca fiind:

- o activitate, un proces desfășurat (ă) de agenți umani;
- în condiții concrete de spațio-temporalitate, culturalitate contextuală (valori), cu o ritmică individuală pe fond social definit;
- prin mediere și cu filtrajul conștient al unor eforturi educaționale, cu dominante cognitiv-operaționale, socioemoționale, vocațional-acționale și atitudinal-recurente;
- asupra unor conținuturi, experiențe, valori sau situații încorporate de și în obiectul învățării;
- pentru atingerea unor rezultate cognitive (concepțe, semnificații, principii, strategii, rezolvare de probleme), psihomotorii (obișnuințe, deprinderi și abilități manuale, operatori necesari vieții, expresii faciale și corporale, elemente de grafism), afectiv-educaționale (gusturi, preferințe, orientări, interese ș.a.), exprimate și integrate în competențe, trăsături de personalitate, proiecte și idealuri;

- având caracteristici de reversibilitate, (re)construcție, ameliorare, optimizare sau mentenanță bazate pe conexiuni inverse (feedback), pe anticipare (feed before), pe valori/trăsături de personalitate și/sau comune, pe conexiuni cu efecte de urmă (backwash) sau de siaj, prezente în unele modele de evaluare [7].

În ansamblul său, sensul potențial al învățării este rezultanta interacțiunii dintre comportamentele instrumental – operatorii și cele motivaționale „cum,” se desfășoară învățarea și „de ce”, iată cele două întrebări ale căror răspunsuri oferă o imagine asupra procesualității sale. Accepțiunile date procesului de învățare a limbilor străine sunt cunoscute în literatura de specialitate sub doua denumiri:

A. Învățarea limbilor străine ca proces – reprezintă o succesiune de operații, de acțiuni, stări și evenimente interne, conștient finalizate în procesul de transformare a comportamentelor interne în structuri de cunoștințe mentale: – imagine, noțiuni – gândire; – contemplare senzorială – gândire abstractă; – empiric – științific în învățare; – percepție – reprezentare.

B. Învățarea limbilor străine ca produs – este ca un ansamblu de rezultate noi, produse de activitatea procesuală și se referă la cunoștințe, priceperi, noțiuni, modalități de gândire, atitudini de comportamente. Prin învățarea limbilor străine se realizează un circuit complex al informației de la repetare până la efectuare și invers, prin conexiune inversă, datorită mecanismelor autoreglatoare, astfel încât activitatea și conduita umană se modifică în procesul adaptării și echilibrării în relația cu mediul [10].

M. Păiși-Lăzărescu nota caracteristicile învățării eficiente, raportate la învățarea limbilor străine ca fiind următoarele:

- învățarea este eficientă dacă sunt stabilite obiectivele didactice clare și adecvate;
- învățarea este eficientă dacă profesorul cunoaște particularitățile de vârstă și individuale ale copiilor/elevilor;
- învățarea este eficientă dacă se utilizează materialul didactic adecvat și de calitate;
- copilul/elevul trebuie să fie activ și nu ascultător sau un privitor pasiv;
- motivația prea puternică nu este favorabilă unei învățări eficiente (este necesar dezvoltării unui nivel optim de motivație);
- pentru a putea fi învățat ușor de către copil, materia învățată trebuie să fie inteligibilă;
- învățarea este favorizată de eşalonarea la timp a repetițiilor materialului de învățat;
- satisfacția de învățare și calitatea învățării depind de atmosfera grupului în care învață;
- învățarea școlară este influențată fie pozitiv, fie negativ de personalitatea profesorului.

Studiile efectuate au arătat caracteristicile comune ale copiilor/elevilor în ceea ce privește procesul de învățare. Pentru fiecare caracteristică a învățării la aceste vârste corespund o serie de cerințe ce trebuie îndeplinite pentru asigurarea condițiilor unei dezvoltări optime [9].

În acest sens, enumerăm următoarele caracteristici și cerințe față de învățarea a limbilor străine în învățământul general:

- elevul are propria sa manieră de a percepe lumea – această caracteristică impune ca nevoie fundamentală confruntarea copilului și cu alte moduri și maniere de percepție, cum sunt cele ale adultului și ale egalilor lui;

- elevul are nevoia permanentă de a comunica și verbaliza în activitățile și gândurile sale. De aici se manifestă și cerința ca fiecare elev să fie sprijinit să verbalizeze și astfel să elaboreze idei asupra lumii, să asculte, să acționeze, să se miște, să deseneze, să construiască și să se exprime grafic;

- elevul are propria sa manieră de a percepe lumea – această caracteristică impune ca nevoie fundamentală confruntarea elevului și cu alte moduri și maniere de percepție, cum sunt cele ale adultului și ale egalilor lui;

- elevul are nevoia permanentă de a comunica și verbaliza în activitățile și gândurile sale. De aici se manifestă și cerința ca fiecare elev să fie sprijinit să verbalizeze și astfel să elaboreze idei asupra lumii, să asculte, să acționeze, să se miște, să deseneze, să construiască și să se exprime grafic;

- elevul este curios și are nevoie să manipuleze obiectele din jurul său imediat. De aceea este nevoie să i se antreneze toate simțurile pentru a explora obiectele, situațiile și relațiile apropiate;

- elevul percepe lucrurile fie global, fie parțial și nu este încă în stare să surprindă toate relațiile dintre ele. Această caracteristică cere ca învățarea să se axeze pe stabilirea legăturilor dintre lucruri, și să i se ofere elevului experiențe de tip integrat;

- elevul acționează adesea fără a gândi la consecințele faptelor sale. Cerința față de programele educative va fi să i se ofere posibilitatea elevului să gândească asupra urmărilor acțiunilor sale și să fie sprijinit în a lua decizii;

- elevul are nevoie să persevereze în acțiunile sale, până la obținerea unor rezultate satisfăcătoare. În învățare este nevoie de comunicare cu ceilalți. Rolul adultului este de a-i se pune întrebări, dar și de-al lăsa să gândească singur răspunsurile și să învețe să răspundă. Elevul are nevoie să-și exprime ideile prin cât mai multe și variate moduri;

- elevul caută maniere anumite de reper pentru a înțelege realitatea. De aceea el are nevoie să compare, să clasifice, să ordoneze obiectele și situațiile, să clarifice;

- orice copil are nevoie de siguranță și încredere în sine. Să se simtă bine în „pielea sa”. Iată de ce este nevoie ca el să se cunoască pe sine și să fie valorizat. Mediul securizat și pozitiv, tolerant și valorizator furnizează copilului ocaziile de a alege și de a-și asuma cu curaj, încă de la vârstele mici, riscurile deciziilor sale;

- elevul are nevoie, cu precădere de reușită. Aceasta cere ca dezvoltarea lui să fie asigurată într-un sistem de activități potrivite nivelului său de dezvoltare și care să-l stimuleze prin rezultatele lor.

Rezultatul final al învățării depinde și de capacitatea solicitărilor, al stocului de unități de informații învățate, dar depinde mai ales de demersurile efectuate de adult pentru învățare, de felul organizatoric al situațiilor de învățare, respectiv de ceea ce urmează să prezentăm foarte rezumativ sub sintagma „tipuri de învățare”.

Ioan Nicola, menționa că în ceea ce privește, tendințele principalelor tipuri de învățare, schimbările petrecute în momentul de față sunt:

Învățarea prin imitare – (învățarea prin observarea altora) – se înscrie într-o teorie mai largă, cea a învățării sociale. Această teorie a imitației deschide perspectiva implicării socialului în explicarea învățării umane. Omul poate adesea să învețe prin observarea altei persoane, tendința spre imitație este proprie ființei umane și că educatorul de la grupă este un model prin imitație.

Învățarea prin rezolvarea de probleme – este tipul superior de învățare, este expresia efectelor cumulative ale celorlalte tipuri. „Prin acest proces de combinare a vechilor reguli în altele noi, omul rezolvă problemele noi pentru el și își formează astfel mai multe capacități noi”.

Învățarea senzorială – se realizează anumite corespondențe și legături între datele percepute și cele motrice corespunzătoare. Acestui tip de învățare i se atribuie latura perceptivă cu cea motorie. „Din jocul combinat al factorilor externi și interni – modelul actului, tatonării, exercițiul, autocontrolul, corecții etc. – va rezulta o nouă deprindere, o nouă cucerire”.

Învățarea prin receptare – cunoscută sub denumirea și de învățare verbală, de învățare a noțiunilor, a sensurilor sau învățarea conștientă. Acest tip de învățare include multe elemente care încep cu imagini și reprezentări de obiecte și fenomene concrete, terminând cu principii și idei abstracte.

Învățarea logică – este învățarea cu înțeles, cu controlul rațiunii, dar cu enunțuri logice explicate fără a solicita copilul să descopere, să analizeze, să compare, să esențializeze, să ierarhizeze etc.

Învățarea logică este învățarea conștientă cu înțeles. Înțelegerea este actul superior de adaptare a gândirii la datele unei probleme ale unei situații și de descoperire a relațiilor ce creează tensiuni mentale și le caracterizează. Nici o vârstă nu este prea mică pentru a realiza învățarea logică.

Învățarea formativ-creativă – caracterizată prin organizarea situațiilor de învățare în așa fel încât copilul parcurge drumul pe care îl folosește cercetătorul în descoperirea adevărilor, în verificarea și aplicarea lor; adună date, le compară, realizează disocieri, abstractizări, face conexiuni etc.

Învățarea mecanică – fixarea în memorie a unor contexte lingvistice, a unor enunțuri, fără a deprinde semnificația lor. Acest tip de învățare nu se transformă în cunoștințe și în competență. Nu întotdeauna este ușor să se sesizeze, mai ales la vârstele mici, au un vocabular sărac, nu pot transforma enunțul memorat logic într-o explicație.

Învățarea creatoare – presupune descoperirea unei soluții originale pentru rezolvarea situațiilor problematice. Această învățare apare când simpla aplicare a unor răspunsuri automatizate sau algoritmi nu este suficientă pentru descoperirea soluției.

Învățarea prin descoperire – materialul învățat nu este prezentat într-o manieră finală, el urmează a fi descoperit ca urmare a unei activități mintale și apoi inclus în structura cognitivă a celui ce învață [8].

Prin urmare, sunt propuse cadrelor didactice și autorilor de manuale explorarea alternativelor metodologice de predare-învățare-evaluare, a învățării active, învățării

prin descoperire, învățării în bază de sarcini, învățării în bază de probleme și învățării în bază de proiecte.

Învățarea activă – presupune folosirea unor metode, tehnici și procedee care să-l implice activ pe elev în procesul de învățare-predare-evaluare, urmărindu-se dezvoltarea gândirii critice, stimularea creativității și dezvoltarea interesului pentru învățare. Astfel, elevul este ajutat să înțeleagă lumea în care trăiește și să aplice în diferite situații de viață ceea ce a învățat în cadrul școlii. Elevii își asumă responsabilitatea pentru propriul succes. Fie că realizează un film digital despre școala lor pentru a fi prezentat colegilor din altă țară, elaborează un poster tradițional/digital pentru a relata cele studiate în cadrul unei lecții/modul sau prezintă argumentele pro și contra în cadrul unei dezbateri, elevii sunt implicați activ în fiecare etapă a învățării.

Învățarea prin descoperire – îl situează pe elev în ipostaza de subiect al cunoașterii științifice și reprezintă o modalitate de lucru prin intermediul căreia elevii sunt puși în situația de a descoperi adevărul, refăcând drumul elaborării cunoștințelor prin activitate proprie, independentă. Acest tip de învățare se derulează într-un cadru problematizant, fiind o finalitate a problematizării și a dezbaterii. Elevii se confruntă cu o situație-problemă, iar pentru soluționarea ei nu se cunoaște nici o metodă. Rezolvarea se poate găsi doar prin descoperire și presupune: organizarea și corelarea de date, structurarea și interpretarea lor, exersarea operațiilor gândirii și folosirea unor principii care necesită intuiție, imaginație și creativitate. Fie că analizează un filmuleț de scurt metraj/desen animat/bandă desenată/carte în limba străină pentru a identifica sunete, grupuri de sunete, intonații și modele de pronunție specifice, discută în baza unui studiu de caz, elaborează un poster interactiv în format tradițional/digital despre tema preferată sau comunică on-line cu semenii de peste hotare, elevii sunt implicați în activități autentice, care îi motivează să descopere lumea dincolo de pereții clasei.

Învățarea în bază de sarcini – elevii întâmpină probleme – nu doar legate de conținut și subiect, dar și de organizarea activității lor. Aceștia trebuie să găsească o soluție pe cont propriu și astfel își formează un spectru larg de abilități, de exemplu gestionarea timpului, planificarea activității, cooperarea în echipe, obținerea de materiale și selectarea informațiilor, găsirea și utilizarea instrumentelor etc. Învățarea bazată pe sarcini de lucru este flexibilă, deoarece elevii pot adapta sarcina de lucru la abilitățile lor. Elevii își dezvoltă nu doar competențele lingvistice, dar și cele necesare pentru o carieră de succes. Fie că realizează un desen animat/bandă desenată pentru a explica un obicei sau tradiție națională, elaborează o broșură turistică pentru a evidenția locurile cu semnificație istorică din comunitatea lor sau realizează o prezentare în format tradițional/digital despre interesele personale, elevii sunt implicați în activități practice, care fac învățarea distractivă dar și îi provoacă să învețe lucruri noi.

Învățarea în bază de probleme – este parte a schimbării paradigmei de la predare la învățare, profesorii jucând rolul de facilitatori ai învățării. Metoda folosește cazuri (scenarii construite) ce etalează o problemă pe care elevii o folosesc ca punct de plecare pentru a descoperi informații și a formula opinii și soluții diverse. Problema este prezentată elevilor înainte de procesul de învățare, profesorul intervenind ulterior, atunci când este cazul, cu clarificări, dar bazându-se pe ceea ce studenții au descoperit în lectura

lor. Un element important este autonomia, întrucât elevii își definesc singuri obiectivele, ce anume au nevoie să cerceteze și să învețe, ceea ce aduce cu sine responsabilitatea surselor de informație. Fie că realizează un CV în format digital pentru a obține o bursă sau pentru a participa la un concurs școlar, creează un colaj artistic despre problemele de mediu și soluționarea acestora sau elaborează un spot publicitar pentru a promova un produs/brand autohton, elevii sunt invitați să creeze soluții creative și inovatoare care le pun la încercare toate abilitățile și competențele.

Învățarea în bază de proiecte – îi implică pe elevi în activități de investigare a unor probleme obligatorii și are drept rezultat obținerea unor produse autentice. Proiectele se dezvoltă pornind de la întrebări provocatoare care nu pot primi răspunsuri prin învățarea bazată pe memorare. Prin proiecte, elevii își asumă roluri active — cel care rezolvă problema, cel care ia decizia, cel care efectuează investigații, responsabilul cu documentarea. Pentru mulți elevi, acest stil de învățare este unul foarte atractiv deoarece derivă din autenticitatea experiențelor. Elevii își asumă rolul și comportamentul celor care lucrează într-un anumit domeniu. Fie că realizează un film documentar despre probleme de mediu, elaborează o broșură turistică pentru a evidenția locurile cu semnificație istorică din comunitatea lor sau realizează o prezentare multimedia despre argumentele pro și contra construirii unui mall, elevii sunt implicați în activități reale, care au semnificație dincolo de sala de clasă sau școală [6].

Urmând metodologia sugerată de CECRL și volumul complementar publicat în anul 2018, vom invita concepatorii de manuale și cadrele didactice ce predau LS la treapta gimnazială și liceală să includă la realizarea unităților de învățare, conform tipului de competență formată și modulului tematic propus, sarcini din perspectivă comunicativă sau interacțională.

În acest context, miza pedagogică superioară constă în crearea premiselor favorabile pentru dezvoltarea competenței de comunicare într-o limbă străină la nivel de competență plurilingvă și pluriculturală necesară în perspectiva evoluțiilor prezente și viitoare ale societății postmoderne, informaționale, bazată pe cunoaștere.

Conceptul pedagogic operațional de competență de comunicare în limbi străine este definit la nivel de politică europeană a educației și este fixat în cadrul celor opt competențe-cheie lansate de Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene ca obiective strategice necesare pentru „învățarea de-a lungul întregii vieți”, exprimate prin capacități care integrează funcțional un set esențial de cunoștințe – deprinderi și aptitudini (integrabile și interpretabile pedagogic ca strategii cognitive de rezolvare de probleme și situații-problemă) – atitudini.

Structura de funcționare a competenței de comunicare în limbi străine, abordată din perspectiva paradigmei curriculumului, evidențiază importanța atitudinilor cognitive și noncognitive superioare, interiorizate în timp. Acestea asigură valorificarea optimă a competenței de comunicare în limbi străine (ca formă specifică de competență lingvistică) în raport cu toate celelalte competențe-cheie angajate în formarea-dezvoltarea personalității elevului prin matematică și științe și prin utilizarea tehnologiilor informaționale în zone de relaționare intrapersonală, interpersonală și interculturală și

de exprimare artistică și culturală, antreprenorială și civică, dar și pedagogică, prin capacitatea mereu perfectibilă de „a învăța să înveți” pe tot parcursul vieții [4].

Competența de comunicare în limbi străine dobândește, astfel, o funcționalitate pedagogică superioară, angajată la nivel de educație multilingvistică, „dimensiune a educației interculturale, afirmată în diferite contexte sociale, globale, teritoriale și locale”. Această funcționalitate pedagogică superioară valorifică, în sens formativ pozitiv, tendința de:

a) extindere a sferei de referință a competenței de comunicare în limbi străine spre o realitate multietnică, proprie societăților postmoderne, care solicită evoluții perfectate continuu în zona interdependenței dintre abordarea psiholingvistică – abordarea sociolingvistică;

b) afirmare normativă la nivelul principiului abordării interculturale a oricărei comunicări lingvistice în contexte psihosociale deschise, tot mai variate, diversificate, diferențiate, individualizate [5].

Modul în care competența este prevăzută în CECRL nu vine doar din lingvistica aplicată, ci și din psihologia aplicată și abordările socio-culturale. Diferitele modele de competență dezvoltate în lingvistica aplicată în anii 1980 au influențat totuși CECRL. Deși organizate într-un mod diferit, aceste modele împărtășesc în general patru aspecte: competența strategică, competența lingvistică, competența pragmatică (care include competența discursivă și competența funcțională/de acțiune) și competența socio-culturală (care include competența sociolingvistică). Deoarece competența strategică se reflectă prin activități, CECR prezintă scalele competenței lingvistice comunicative în trei rubrici: competență lingvistică, competență pragmatică și competență sociolingvistică. Aceste aspecte, sau parametrii descriptivi, sunt întotdeauna angajate în utilizarea unui limbaj; nu sunt „componente” separate și nu pot fi izolate unele de altele.

Competența lingvistică. Sunt disponibili descriptori pentru domeniul de aplicare (împărțit în: competență gramaticală, redenumită ulterior domeniu lingvistic general; domeniu de aplicare a vocabularului); control (împărțit în: corectare gramaticală și cunoștințe de vocabular), cunoștințe fonologice și cunoștințe de ortografie. Distincția obișnuită între domeniul de aplicare/control reflectă necesitatea de a lua în considerare complexitatea limbajului utilizat și nu doar numărul de erori.

Competența fonologică este prezentată sub forma unei grile care cuprinde categoriile: stăpânirea generală a sistemului fonologic, articularea sunetelor și trăsăturile prosodice (accent tonic și intonație).

Competența sociolingvistică se referă la cunoștințele și abilitățile necesare pentru ca limba să funcționeze în dimensiunea sa societală. Deoarece limbajul este un fenomen social, cea mai mare parte a celor prezentate în CECRL, în special în ceea ce privește socio-culturalul, pot face parte din competența sociolingvistică. Întrebările abordate aici se referă în mod specific la utilizarea limbajului și nu sunt abordate în altă parte: markeri lingvistici ai relațiilor sociale; regulile politetii; diferențe în registre; dialecte și accente.

Competența pragmatică se referă în esență la cunoștințele pe care utilizatorul/elevul le are asupra principiilor conform cărora mesajele sunt: a) organizate, structurate și adaptate (competență discursivă); b) utilizate pentru îndeplinirea funcțiilor

comunicative (competență funcțională); c) organizate conform schemelor interacționale și tranzacționale (competență schematică de proiectare) [3, p. 136-145].

Competențele revizuite reflectă deplasarea accentului de pe procesul de predare pe procesul de învățare, reliefează predominanța rezultatelor în fața ofertelor, reiterează importanța învățământului formativ-dezvoltativ în fața celui informativ-reproductiv

În concluzie, formarea-dezvoltarea competenței de comunicare în limbi străine constituie premisa psihologică și pedagogică a performanțelor posibile și necesare într-un domeniu lingvistic special. Presupune organizarea unui sistem eficient de formare inițială și continuă a „unui nou tip de educator lingvistic”, cu o cultură pedagogică: a) generală (teoria generală a educației, teoria generală a instruirii, teoria generală a curriculumului); b) specifică, dezvoltată intradisciplinar (teoria comunicării pedagogice, teoriile psihologice ale învățării, teoria evaluării) și interdisciplinar (psihologia educației, sociologia educației, managementul educației); c) aplicată la nivel concret, susținută prin didactica particulară și practica pedagogică (de observare și de realizare) – în zona limbii străine și a treptei școlare de referință.

Orice activitate didactică organizată în cadrul lecțiilor de limba străină, din perspectiva formării competenței de comunicare în limbi străine are misiunea de a forma și a dezvolta „competențe culturale, interculturale (de a recepta și de a crea valori): competențe de toleranță în receptarea valorilor interculturale”, competențe de a se orienta în valorile culturii naționale și ale culturilor altor etnii în scopul aplicării lor creative și autorealizării personale.

Bibliografie:

- Bălici, V., Callo, T., Hadîrcă, M., Straistari-Lungu, C. Strategii de reconfigurare a procesului de învățare, Aria curriculară: Limbă și comunicare: Ghid metodologic. Chișinău: Institutul de Științe ale Educației (Print-Caro), 2022.
- Callo, T., Hadîrcă, M., Bălici, V., Franțuzan, L., Straistari-Lungu, C. [et al.]. Învățarea școlară. Probleme de realizare. Perspective de dezvoltare. Chișinău: Institutul de Științe ale Educației (Print-Caro), 2020.
- Cadre Européen Commun de Référence pour les Langues: apprendre, enseigner, évaluer. Volume complémentaire avec de nouveaux descripteurs. Strasbourg: Conseil de l'Europe, 2018. 254 p. Disponibil: www.coe.int/lang-cecr
- Cristea S. Competențele-cheie pentru educația permanentă. Implicații interdisciplinare. In: Revista Didactica Pro, nr. 3, 2011.
- Cristea S. Educația multilingvistică. In: Revista Didactica Pro, nr. 1, 2013.
- Limba străină. Ghid de implementare a curriculumului. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova. Chișinău, 2019.
- Disponibil: http://guogagauzii.md/images/ghid_straina_liceu_bun.pdf
- Neacșu I. Metode și tehnici de învățare eficientă. Fundamente și practici de succes. Iași: Polirom, 2015.
- Nicola I. Tratat de pedagogie școlară. București: Aramis, 2003.
- Păiși-Lăzărescu M. Psihologia educației preșcolarului și școlarului mic. Pitești: Paralela 45, 2005.
- Sălăvăstru D. Psihologia educației. Iași: Polirom, 2004.

Acest articol a fost realizat în cadrul proiectului: *Reconfigurarea procesului de învățare din învățământul general în contextul provocărilor societale.*

Cifra proiectului: 20.80009.0807.27 A

METAMORPHOSES IN THE NEW FRENCH AUTOBIOGRAPHY

ALINA MUSAT

PhD, „Alexandru Piru” University of Craiova

Abstract: We are going to examine the question of autofiction which has established itself as one of the most open and lively projects in current literature. It is a subtle notion to define, linked to the refusal that an author manifests with regard to autobiography.

This article aims to analyze the dialogues, interactions and circulations of autobiography and autofiction through the study of some writings by Serge Dubrovsky and Alain Robbe-Grillet.

Keywords: autobiography, autofiction, identity, truth, metamorphoses

Cet article se propose d'analyser les dialogues, les interactions et les circulations de l'autobiographie et de l'autofiction à travers l'étude des quelques écrits de Serge Dubrovsky et d'Alain Robbe-Grillet. (*Le Miroir qui revient* de Robbe-Grillet et *Livre brisé* de Dubrovsky)

« Je ne suis pas un homme de vérité, ai-je dit, mais non plus de mensonge, ce qui reviendrait au même. Je suis une sorte d'explorateur, résolu, mal armé, imprudent, qui ne croit pas à l'existence antérieure ni durable du pays où il trace, jour après jour, un chemin possible. Je ne suis pas un maître à penser, mais un compagnon de route, d'invention, ou d'aléatoire recherche. Et c'est encore dans une fiction que je me hasarde ici». (Robbe-Grillet MQR : 13)

«Autobiographie, roman, pareil. Le même truc, le même trucage: ça a l'air d'imiter le cours d'une vie, de se déplier selon son fil. On vous embobine. En réalité c'est par la fin qu'on a commencé». (Dubrovsky LB : 91)

En abordant l'étude de l'autobiographie contemporaine, il nous est impossible de faire l'impasse sur deux points de référence :

-le premier se rapporte à l'oeuvre de Philippe Lejeune, *Le pacte autobiographique* de l'année 1975, qui est resté jusqu'à présent l'ouvrage de base en la matière, bien qu'en divers points il soit très problématique ;

-le second se rapporte à la conception de **nouvelle autobiographie** selon Robbe-Grillet, telle qu'elle apparaît dans sa trilogie : *Le miroir qui revient* (1984), *Angélique ou l'enchantement* (1987), *Les derniers jours de Corinthe* (1994).

Il s'y ajoute la conception de l'**autofiction** de Dubrovsky que l'on retrouve dans *Fils* (1977) et *Livre brisé* (1989) et qui présente de nombreuses similitudes avec la conception de Robbe-Grillet au niveau du résultat final, mais dont les motivations et les processus littéraire diffèrent toutefois significativement.

Nous allons examiner la question de l'autofiction qui s'est imposé comme un des chantiers les plus ouverts, les plus vivants de la littérature actuelle. C'est une notion subtile à définir, liée au refus qu'un auteur manifeste à l'égard de l'autobiographie, du

roman à clés, des contraintes ou des leurres de la transparence, elle s'enrichit de ses extensions multiples tout en résistant solidement aux attaques incessantes dont elle fait l'objet. Elle vient en effet poser des questions troublantes à la littérature, faisant vaciller les notions même de réalité, de vérité, de sincérité, de fiction, creusant de galeries inattendus le champ de la mémoire.

Le concept et la pratique de l'autofiction seront analysés en deux parties :

- la première a pour objet de dresser un panorama de l'autofiction, en intension comme en extension, en diachronie comme en synchronie (origines littéraires et théoriques, et genres connexes);

- la deuxième envisage la problématique de l'autofiction articulée autour des notions de faits et de fiction (axe de l'information).

Sur le modèle du **pacte autobiographique** théorisé par Philippe Lejeune, nous dégagerons un **antipacte** propre à l'autofiction à travers l'étude de quelques auteurs français qui ont révolutionné le genre traditionnel autobiographique, en engendrant un changement de paradigme.

Notre but reste toutefois de placer au centre du présent travail les fondements épistémologiques de la „ nouvelle autobiographie” et d'illustrer ces derniers à l'aide des textes *Le miroir qui revient* et *Livre brisé*.

Il est préférable d'éclaircir la discussion actuelle traitant de l'autobiographie ou du souvenir à l'aide de cette diversité rhizomatique, puisqu'elle correspond à la pensée prédominante de notre époque ou du moins d'une partie de la production artistique et littéraire contemporaine. L'élaboration de normes s'avère être un problème crucial dans ce contexte. La vérité se décompose en de nombreuses vérités, de même que l'identité se décompose en de nombreuses identités et enfin les genres se décomposent en des textes et discours.

Les questions principales abordées dans ce travail peuvent être formulées de la manière suivante: Comment se forment les marques distinctives du *nouveau* dans les textes du corpus choisi? (*Le Miroir qui revient* de Robbe-Grillet et *Livre brisé* de Doubrovsky)

Qu'est-ce qui caractérise le nouveau discours autobiographique? Que propose-t-il de plus provocateur? Où résident finalement les difficultés et les limites de cette littérature?

Ce sont autant de questions qu'il convient de poser d'emblée et auxquelles je tâcherai d'apporter un certain éclairage tout au long du travail en le mettant en lien avec la problématique et les textes littéraires du corpus retenu.

Notre propos prendra appui sur les textes *Le Miroir qui revient* (1985) de Robbe-Grillet et *Le Livre brisé* (1989) de Doubrovsky. Ce corpus nous servira de point de départ pour apporter quelques éclairages sur une catégorie textuelle qui recouvre des autobiographies rebelles ou transgressives ayant reçu le nom d'*autofiction*. Ce néologisme, mal compris et mal admis, a été créé par Doubrovsky en 1977 lors de la publication de *Fils*, un titre polyphonique dont l'ambiguïté rejaillit sur le contrat de lecture.

Serge Doubrovsky est un écrivain, théoricien et professeur de littérature française. Le début de sa carrière est marqué par la publication de la thèse intitulée *Corneille ou la dialectique du héros*, mais il se fait connaître en publiant l'essai *La Place de la Madeleine: écriture et fantasme chez Proust*.

En 1977, il publie *Fils*, son premier roman ayant un titre polyphonique qui sera considéré comme le livre fondateur de l'autofiction. Car c'est cela, le genre littéraire que Serge Doubrovsky a inventé et dans lequel s'inscrivent ses ouvrages les plus connus, du *Livre brisé* (1989) au testamentaire *Un homme de passage* (2011), en passant par *L'Après-vivre* (1994) et *Laissé pour conte* (1999). En parlant de *Fils*, Doubrovsky affirme : « en bonne et scrupuleuse autobiographie, tous les faits et gestes du récit sont littéralement tirés de ma propre vie ; lieux et dates ont été maniaquement vérifiés ». Bien qu'ils sont conformes à ceux vécus par l'auteur, ils sont soumis à l'ordre poétique du texte. Il s'agit d'une fiction parce que l'auteur se propose à réaliser un suspens narratif, le récit n'est pas chronologique et dans un sens méthodique, mais c'est un récit littéraire. Un cadre fictif est construit pour la mise en récit des événements. Dans ce livre, l'écrivain suit le modèle de Joyce, dans *Ulysse*, en racontant le parcours d'une vie, par le jaillissement des souvenirs et des associations. Tous les éléments offerts au lecteur sont livrés de telle manière qu'ils forment une histoire intéressante pour lui.

Serge Doubrovsky dans *le Livre brisé* semble apporter à notre propos un excellent éclairage :

„ Je me manque tout au long ... de moi, je ne peux rien apercevoir. A ma place neant ... un moi en toc, un trompe-l'oeil... Si j'essaie de me remémorer, je m'invente... Je suis un être fictif... Moi, suis orphelin de MOI-MEME ” (Doubrovsky, 1989:212).

Le livre brisé (1989) est le cinquième roman de Serge Doubrovsky et poursuit le projet autofictionnel amorcé dans *Fils* (1977). L'écriture, le propos, la forme et la lecture de ce livre sont conditionnés par l'exigence de vérité et la fictionnalisation du matériel de l'expérience.

L'autofiction brouille davantage les frontières entre fiction et autobiographie. Ces œuvres sont souvent présentées comme des fictions tout en mettant en scène l'auteur lui-même et en prétendant l'évoquer avec une certaine vérité. Ce genre peut se définir comme un genre hybride, relevant à la fois du pacte autobiographique, à travers le critère onomastique de la triple identité –un même nom renvoyant à l'auteur en même temps qu'au narrateur et au personnage principal – et du pacte romanesque.

D'une part, Doubrovsky voit dans l'autofiction un récit dont la matière est strictement autobiographique avec, entre autres, une identité nominale entre l'auteur, le personnage et le narrateur et par ailleurs, une organisation narrative et un travail de style de nature romanesque. D'autre part, Vincent Colonna avance une autre définition de l'autofiction en y incluant toute entreprise de fictionnalisation de soi, à condition toutefois que l'identité entre l'auteur et le personnage principal soit évidente pour le lecteur. Colonna applique cette définition rétrospectivement à tout texte et tout auteur d'un autre temps susceptible d'être reconnu dans cette description. On voit ici intervenir des notions cruciales comme celle de la validité référentielle (ce qui est écrit est vrai et peut être vérifié dans des documents ou dans la réalité), ou encore celle de pacte autobiographique

(je jure de dire toute la vérité sur ma personne et sur ma vie) *versus* pacte romanesque (toute ressemblance avec des personnes réelles serait fortuite). L'autofiction, d'après ses théoriciens, pourrait aussi constituer une complexification de l'autobiographie ou bien encore un avatar du roman (roman qui serait devenu particulièrement nombriliste). Autant de questions auxquelles la théorie littéraire, autant que faire se peut, essaie de répondre. L'on constate donc combien le genre autobiographique a attiré des écrivains vers lui et combien ce genre est aujourd'hui en perpétuelle évolution quant à sa forme et à ses contenus. Le genre autobiographique semble souligner de nos jours l'émergence d'une nouvelle façon de représenter la vie en littérature.

Pour Doubrovsky, le pacte proposé est une fiction du sujet, une fictionnalisation de soi, disons *autofiction*. Robbe-Grillet, ayant lu et admiré *Roland Barthes par Roland Barthes*, applique à son oeuvre la même stratégie péritextuelle. Son triptyque autobiographique est, en effet, chapeauté d'un surtitre aussi surprenant que corrosif : "*Romanesques*". La subversion est ainsi mise à l'affiche. "Un titre doit embrouiller les idées, non, les embrigader" (Eco, 1985:9), écrivait Umberto Eco dont on voit le souhait se réaliser ici. Le "*Nouvel Autobiographe*" entend ainsi déjouer le pacte théorisé par Philippe Lejeune. En affichant d'emblée un pacte romanesque, Robbe-Grillet fait donc de son entreprise autobiographique ce que nous appelons *autofictions*, un terme aussi séduisant que controversé. Jacques Lecarme a tenté d'éclairer cette notion à travers le contrat de lecture qui la caractérise : "le pacte autofictionnel, dit-il, se doit d'être contradictoire" (Lecarme, 1992:242). Cette stratégie répond au désir de débordement, de fusion de deux pactes antinomiques, exprimé déjà par Sartre dans *Situations X* : "c'est ça que j'aurais voulu écrire : une fiction qui n'en soit pas une." (Sartre:145).

A l'intérieur de cette notion, Lecarme distingue deux grands volets : l'autofiction au sens strict du terme, un récit de faits strictement réels où la fiction porte, non pas sur le contenu des souvenirs évoqués, mais sur le processus d'énonciation et de mise en récit. Le deuxième volet, c'est l'autofiction au sens large qui associe le vécu à l'imaginaire. Ici la fiction affecte le contenu des souvenirs. La tentative de Robbe-Grillet se rattache à ce cas de figure.

Robbe-Grillet a choisi d'aller plus loin dans la subversion des attentes lectorales conventionnelles, en introduisant dans le tissu de son triptyque autobiographique des souvenirs imaginaires et des personnages fictifs. En assemblant deux discours traditionnellement incompatibles, Robbe-Grillet rend inopérante l'antithèse paradigmatique *vérité/fiction*.

La trilogie des *Romanesques* (Robbe-Grillet, 1984, 1987 et 1994) participe de façon biaisée au genre autobiographique, dont elle inverse les prémisses de fonctionnement et les protocoles de lecture. En retournant l'orientation habituelle du récit de vie, elle remplace la reconstitution d'une identité par la découverte d'une altérité. Le sujet qui écrit y est posé d'abord comme être de langage, si bien que le discours qu'il tient sur lui-même devient invention de son existence. L'autobiographe renoue ici avec le rêve séculaire de la *causa sui*.

Alain Robbe-Grillet renouvelle la pratique du genre, tant du point de vue des tenants et des aboutissants idéologiques que sur le plan de l'énonciation. Ce

renouvellement ne se limite pas, bien entendu, à des préoccupations de pure forme, sauf à considérer, comme de juste, que la forme, c'est le fond qui fait surface. Il est en effet le vecteur d'une régénérescence, voire d'une tentative de renaissance dans et par l'écriture. Les modes introspectifs qui soustendent les trois oeuvres et leurs fondements métaphysiques vont en ce sens.

Son écriture est remarquable en ce qu'elle se présente comme autobiographie („Je n'ai jamais parlé d'autre chose que de moi"). Sous sa plume, au début du *Miroir qui revient*, une telle formule a tout pour surprendre, tout en mettant en question les fondements du genre l'identité, le rapport du langage au réel, la notion de récit unique, global et rétrospectif.

La question qui se répète avec insistance à travers la lecture des *Romanesques* est d'ordre générique: ces livres se classent-ils sous le genre autobiographique ou sous le genre romanesque? Composés d'une alternance déroutante, entre le reportage d'événements dans la vie de l'auteur et la narration de certains souvenirs oniriques d'origine mystérieuse, ces textes rendent une lecture linéaire impossible et semblent vouloir résister à toute définition.

Espace de tous les possibles, (ouverte sur de multiples métamorphoses), l'oeuvre de Robbe-Grillet aussi ludique que complexe ne cherche pourtant pas à dévoiler l'ensemble de ses mécanismes. Elle laisse la possibilité au récepteur de créer les siens en acceptant ou non le pacte de lecture proposé par l'auteur. Le lecteur-spectateur, à la fois au centre et à l'extérieur de tout ce qu'il peut lire et voir, se retrouve au coeur d'une représentation qui est autant la sienne que celle de l'auteur.

Alors où réside l'originalité de *Romanesques*? L'intérêt de l'autofiction robbe-grilletienne, est d'avoir inversé le point de départ: il ne s'agit pas simplement de s'appréhender par le biais de la fiction, mais de se fictionnaliser dans l'autobiographie, ce n'est plus le roman qui est en quête d'authenticité, c'est l'authenticité qui est en quête de fiction. L'enjeu de l'autofiction serait donc d'instaurer un état intermédiaire entre le vrai et le faux, de nous faire "accepter la supposition, le doute, l'ambiguïté, la coupure, comme relation normale avec le monde réel." (Alain Robbe-Grillet, 1984:146). Cet espace amphibole de l'entre-deux, se présente comme la véritable réalité, car "le réel commence là où le sens vacille" (Alain Robbe-Grillet, 1984:212).

Robbe-Grillet inscrit la « Nouvelle Autobiographie » dans la lignée du modernisme néo-romanesque privilégiant « le flottement des souvenirs et non pas la volonté de les rassembler en une image cohérente » (p. 42). Il résume ensuite en trois points ce qui la distingue de l'autobiographie traditionnelle. Il n'y a pas de sens préalable conféré à sa vie qui bornerait l'« exploration » autobiographique. Il rejette tout « contrat de sincérité » (p. 43): « La notion de sincérité m'est étrangère, car elle repose sur un moralisme qui ne me concerne pas » (p. 44). Prenant comme contre-modèle *Les Mots* de Sartre, c'est encore sous le signe de la mobilité qu'il inscrit son projet: Pour ma part, les éléments de ma vie dont je me souviens, mélangés à des spéculations plus personnelles ainsi qu'à des choses que je sais être de la fiction, doivent tous bouger et ne pas se figer en quelque chose qui, tout d'un coup, va prendre un sens. (p. 46

Ni fiction, ni autobiographie, elle est les deux à la fois, elle est la synthèse des *impossibles*. Son domaine frontalier et hétérotopique ne facilite guère son intégration dans le paysage littéraire. Ainsi il nous est difficile de décider s'il s'agit d'une variante autobiographique ou d'une catégorie isolée. Les deux perspectives ne sont guère dépourvues d'arguments. Mais avec l'hyperprotection qui impose la discrétion totale sur la vie d'autrui, l'avenir de l'autobiographie est-il voué à l'autofiction ?

Présente dans ses essais autant que dans ses romans, la réflexion théorique de Doubrovsky sur l'autobiographie constitue davantage un témoignage sur sa propre pratique d'écriture qu'une analyse historique des caractéristiques du genre. C'est sur la quatrième de couverture de *Fils* qu'apparaît pour la première fois le néologisme « autofiction », genre que l'auteur revendique pour son écriture. L'autofiction est alors définie dans son rapport d'opposition à l'autobiographie :

«Autobiographie? Non, c'est un privilège réservé aux importants de ce monde, au soir de leur vie, et dans un beau style. Fiction, d'événements et de faits strictement réels; si l'on veut, autofiction, d'avoir confié le langage d'une aventure à l'aventure du langage, hors sagesse et hors syntaxe du roman, traditionnel ou nouveau. Rencontres, fils des mots, allitérations, assonances, dissonances, écriture d'avant ou après la littérature, concrète, comme on dit musique. Ou encore, autofriction, patiemment onaniste, qui espère maintenant partager son plaisir» .

Traiter des tensions présentes dans un texte autofictionnel est une démarche intéressante qui permet d'embrasser le livre brisé dans son ensemble puisque ces tensions sont non seulement celles propres au genre autofictionnel, mais celles singulières mises en place par Doubrovsky. Ce sont ces tensions qui permettent au récit de s'écrire : le roman naît de la lutte entre deux personnages qui veulent chacun être le centre du livre ; il s'écrit à partir d'elle. L'écriture elle-même est tiraillée entre fragments poétiques et prose, présent fictif et passé référentiel : le narrateur perd parfois la maîtrise des signifiants.

L'autofiction est pour Doubrovsky une « ruse du récit » en ce qu'elle lui permet, sous le couvert de l'appellation « roman », de livrer sa vie aux lecteurs . En faisant de sa vie la substance d'un roman, Doubrovsky en reconsidère la valeur: « Ma vie ratée sera une réussite littéraire ». En se faisant personnage romanesque, l'auteur devient quelqu'un pour lui-même, se découvre digne d'intérêt: « Depuis que je transforme ma vie en phrases, je me trouve intéressant ».

Les projets autobiographiques et autofictionnels sont bien différents. L'autobiographe livre un récit de sa vie qui se veut « véridique ». La subjectivité de l'auteur, sa mémoire lacunaire et ses faux souvenirs tissent le récit, ce qui n'en fait pourtant pas un récit mensonger. Doubrovsky souligne: « L'autobiographie classique suppose un sujet qui peut avoir accès à soi-même par le retour sur soi, le regard intérieur, et, par là même, est capable de nous livrer l'histoire de ses pensées, faits et gestes, de faire un authentique récit de sa vie » Bref, la fonction première de l'autobiographie est de donner au monde une vérité, celle d'un sujet tel qu'il peut lui-même, et seul, la livrer. Comme le récit autobiographique, le récit autofictionnel est tissé d'événements réels tirés de la vie de l'auteur. En parlant de *Fils*, Doubrovsky souligne: « en bonne et scrupuleuse

autobiographie, tous les faits et gestes du récit sont littéralement tirés de ma propre vie; lieux et dates ont été maniaquement vérifiés ». Or la fonction poétique y est centrale: les faits rapportés dans le texte autofictionnel, bien qu'ils soient prétendus conformes à ceux vécus par l'auteur, sont soumis à l'ordre poétique du texte. La mise en récit des événements se fait par la construction d'un cadre fictif. Si la référence n'est pas oubliée, Doubrovsky soutient que «si l'on délaisse le discours chronologico-logique au profit d'une divagation poétique, d'un verbe vadrouilleur, où les mots ont préséance sur les choses, se prennent pour les choses, on bascule automatiquement hors narration réaliste dans l'univers de la fiction ».. Entre fiction et roman, l'autofiction est l'accomplissement du désir de fusion de ces deux genres, désir exprimé par plusieurs écrivains dont Sartre, ce que souligne Doubrovsky en citant l'auteur à qui il voue une grande admiration: « C'est ça que j'aurais voulu écrire: une fiction qui n'en soit pas une. Cela représente simplement ce qu'est écrire aujourd'hui ».

En 1975, Philippe Lejeune publie *Le pacte autobiographique*. Dans le premier essai de l'étude, lequel donne son nom à l'ouvrage, le théoricien propose une définition qu'il veut inclusive de l'autobiographie. Il définit les termes de la problématique du genre et catégorise les différents types d'écriture de soi selon le rapport des noms de l'auteur, du narrateur et du protagoniste, et selon le contrat de lecture que l'auteur propose implicitement ou explicitement au lecteur. Dans l'autobiographie, l'auteur, le narrateur et le protagoniste partagent une même identité nominale: le nom qui se trouve sur la couverture même du livre. Ce type de textes repose sur un pacte: l'auteur s'engage à se mettre à nu et à donner au lecteur les faits et gestes de sa propre vie. Cette définition de l'autobiographie comme genre contractuel permettra à Doubrovsky de légitimer sa propre entreprise, de justifier et de promouvoir *Fils*. En effet, en faisant jouer les caractéristiques de l'écriture de soi pour en dresser le tableau, Lejeune avait remarqué une case vide, celle d'un roman déclaré où l'auteur, le narrateur et le protagoniste partageraient le même nom. Doubrovsky affirme: «Tout se passe comme si *Fils* avait été écrit pour remplir cette case aveugle ». Selon Vincent Colonna, l'illusion de Doubrovsky de créer un genre novateur qui remplirait un vide générique est non seulement naïve, mais surprenante lorsqu'on considère que le projet initial de l'auteur était d'écrire une autobiographique postanalytique (selon lui, le projet est de toute évidence plus autobiographique que romanesque).

Dans les premiers chapitres de cette autofiction qui obtiendra le prix Médicis, l'auteur narre des souvenirs de sa vie d'enfant juif durant l'Occupation, de ses premières amours. Le roman, alors centré sur la vie de l'auteur, est détourné dans le troisième chapitre, alors que la femme du narrateur, Ilse, réclame sa place dans l'écriture. Malgré le fait qu'il sache que l'entreprise est risquée, Serge accepte le défi lancé par sa femme. Un pacte est passé entre les époux : il écrira leur vie conjugale, et elle lira et commentera les chapitres au fur et à mesure. L'autobiographie sera ainsi « autorisée » par cette première lectrice. Les commentaires d'Ilse et les discussions des époux qui portent sur le roman en cours d'écriture sont intégrés au texte, ce qui lui donne une apparence de *work in progress*.

Son texte se construit d'associations et de jeux sur les signifiants, et l'écriture prosaïque est interrompue par plusieurs passages où la syntaxe est déconstruite et où la ponctuation est réduite ou absente. Le livre présente des chapitres qui portent exclusivement sur la vie de l'auteur et d'autres qui traitent de la vie du couple. Dans la première partie, ces chapitres alternent. D'une part, se présentent à nous les réflexions de Serge qui est à la fois un professeur qui prépare son cours, un lecteur qui travaille un texte de Sartre et un théoricien qui réfléchit sur l'écriture de soi. Mais cet homme est d'abord un écrivain qui élabore une esthétique, un sujet qui tente, dans une écriture qui poursuit son expérience analytique, de se trouver dans les mots. D'autre part, le récit relate une histoire d'amour : le livre raconte la rencontre de Serge et d'Ilse, leur mariage, leur vie de famille, les grossesses et les avortements d'Ilse, les déboires amoureux du couple et son quotidien. Le *Livre* est écartelé entre le récit de soi et le roman conjugal jusqu'à ce qu'il rompe, éclate. C'est la mort d'Ilse, mort réelle, extratextuelle, qui brise le *Livre*.

En conclusion, la "nouvelle autobiographie" c'est un type de discours hybride, rhizomatique et nomade qui propose une construction momentanée, une identité qui se transforme à chaque écriture/ lecture. L'autobiographie est une ré-écriture du passé paralogique et déconstructionniste résultant des perceptions de souvenirs précis et de leur fixation textuelle. On comprend l'histoire du Moi comme une construction (comme c'est le cas dans certains domaines de l'historiographie), ce qui entraîne des conséquences de grande portée, puisque la réalité n'est pas donnée, mais qu'il faut tout d'abord la saisir.

Bibliographie

I. Textes de base

DOUBROVSKY, Serge, *Le Livre Brisé*. Paris : Éditions Grasset & Fasquelle, 1989

ROBBE-GRILLET, Alain, *Le miroir qui revient*. Paris : Éditions de Minuit, 1984

II. Notes

ABDELMOUMEN, Mélikah. L'un contre l'autre. La dialectique de l'auteur et de la lectrice chez Serge Doubrovsky, thèse de doctorat de l'Université de Montréal, sous la direction de Gilles Dupuis et Lise Gauvin, Montréal, 2009.

BRISAC, Geneviève. « Serge Doubrovsky pour *Le Livre brisé* » dans *Le Monde des livres*, 29 nov. 1989, p. 18.

BRUCKNER, Pascal. « L'Insoutenable confession de Serge Doubrovsky. Tout nu, tout cru. » dans *Le Nouvel Observateur*, 14-20 sept. 1989, p. 79.

BUISINE, Alain. « Serge Doubrovsky ou l'autobiographie postmoderne » dans *Autobiographie et Avant-Garde*, A. Hornung et E.-P. Ruhe (eds), Tübingen : Gunter Narr Verlag Tübingen, 1992, pp. 159-68.

CHARD-HUTCHINSON, Martine. « Mémoire, réticences et élans : *Le Livre brisé*, Serge Doubrovsky » dans *Études romanesques 2. Modernité, Fiction, Déconstruction*, Paris : Lettres modernes, 1994, pp. 159-173.

CHESTIER, Aurore. « Le livre brisé ou le jeu de l'écriture tendue en miroir » dans *Image & Narrative*, n° 19, nov. 2007, en ligne, consulté le 24-02-10.

COLONNA, Vincent. L'autofiction : Essai sur la fictionnalisation de soi en littérature, thèse de doctorat de l'École des hautes études en sciences sociales, sous la direction de Gérard Genette, Paris, 1989.

Autofiction et autres mythomanies littéraires, Auch : Tristram, 2004.

- DARRIEUSSECQ, Marie. « Serge Doubrovsky entre Fils et Livre brisé : [l'écriture de soi du tout au gouffre » dans *Dalhousie French Studies. Spécial Serge Doubrovsky*, vol. 91, été 2010, pp. 45-53.
- GUÈVREMONT, Francis. « Ma lectrice est morte : Autofiction et autoréférence dans *Le livre brisé de Serge Doubrovsky* » dans *L'autobiographique*, vol. 39-40, Toronto : Editions Trintexte, 2006, pp. 27-37.
- GENETTE, Gérard. *Fiction et diction*, coll. « Poétique », Paris : Seuil, 1991.
- GASPARINI, Philippe. *Est-il je ? Roman autobiographique et autojction*, coll. « Poétique », Paris : Seuil, 2004.
- JACCOMARD, Hélène. « Que brise *Le Livre brisé* de Serge Doubrovsky? » dans *Littérature*, n° 92, déc. 1993, pp. 37-51.
- LECARME, Jacques. « L'autofiction : un mauvais genre ? » dans S. Doubrovsky, J. Lecarme et P. Lejeune, *Autojctions & Cie*, Nanterre : Centre de recherches interdisciplinaires sur les textes modernes, Université de Paris X, 1993, pp. 227-249.
- LEJEUNE, Philippe. *Le pacte autobiographique*, Paris : Seuil, 1975.
- Moi aussi. Paris : Seuil, 1986.
- L'Autobiographie en France*, Paris : Armand Colin, 2003.
- « Peut-on irriver en autobiographie ? » dans J. Lecarme et E. Lecarme-Tabone, *L'autobiographie*, coll. « Confluents Psychanalytiques », Paris : Les Belles Lettres, 1988, pp. 67-100.
- MIGUET-OLLAGNIER, Marie. « La "saveur Sartre" du *Livre brisé* » dans *Les Temps modernes*, n° 542, 1991, pp. 132-153.
- MOLKOU, Elizabeth. « L'identité en question : autofiction et judéité » dans *Dalhousie French Studies*, vol. 70, printemps 2005, pp. 83-97.
- MORTIMER, Armine Kotin. « Mort de l'autobiographie dans *Le livre brisé* » dans *Les Temps modernes*, n° 611-612, déc. 2000-janv.-fév. 2001, pp. 128-166.
- « Autofiction et Altérité. Autofiction/Allofiction: L'Après-vivre. » dans R. Battiston et P. Weigel, *Autour de Serge Doubrovsky*, coll. « Universités/Domaine littéraire », Paris: Orizons, 2010, pp. 93-105.
- PAVEL, Thomas. *Univers de lafiction*, coll. « Poétique », Paris : Seuil, 1988.
- PIATIER, Jacqueline. « Le livre monstre de Serge Doubrovsky » dans *Le Monde*, 8 sept. 1989, pp. 15-18.
- ROBIN, Régine. « L'auto-théorisation d'un romancier : Serge Doubrovsky » dans *Études Françaises*, vol. 33, n° 1, printemps 1997, pp. 45-59.
- STRASSER, Arme. « De l'autobiographie à l'autofiction : vers [l'invention de soi » dans *Autofinction(s)*, Colloque de Cerisy 2008, en ligne, consulté le 24-02-10.
- III. Entretiens**
- DOUBROVSKY, Serge. « Je ne cherche aucune absolution, mais un partage », entretien avec Jean-François Louette, dans *Les Temps Modernes*, n° 611-612, déc. 2000, janv.-fév. 2001, pp. 210-218.
- PIVOT, Bernard. « Qu'est-ce qui ne va pas ? », *Apostrophes*, émission du 13 oct. 1989, Paris : Antenne 2, 1h 23min 45s.

SLIDING TOWARDS DEATH IN THE NOVELS OF AGLAJA VETERANYI

Andreea-Corina BATORI

PhD, 'G.E. Palade' University of Medicine, Pharmacy, Science and Technology of Târgu Mureș, Târgu Mureș, Mureș county, 540 142, Romania

Abstract: Well-known for her dramatic vision upon the existence of the human being, Aglaja Veteranyi was one of the remarkable writers who transformed life into death in her writings. With a traumatic past, the author creates both novels – 'De ce febre copilul în mămăligă' and 'Raftul cu ultimele suflări' – as an image of the gradual destruction of the individual, the autobiographical background being more than obvious after a short research upon Aglaja's life.

Believing death exists inside the human being from the moment of being born, the main character (the author herself) always lives thinking about the End. Achieving a sort of corporality, death becomes a character itself, following the human being at every step. Desolation, fear, suffering, decay represent some of the main feelings depicted in the novels. The idea that we are more dead than alive becomes a motto of the writings of Aglaja Veteranyi, who finally commits suicide, ending her life and setting her soul free – a constant wish hidden behind her words.

Keywords: death, past, individual, trauma, freedom

„Alunec./ Alunec./ Alunec./ Alunec./ Alunec./ Alunec./ Alunec.”¹ – același verb repetat de șapte ori, pe aceeași pagină într-o simplă, dar profundă confesiune a eului din romanul *Raftul cu ultimele suflări*, a cărui alunecare simbolizează lenta apropiere de moarte. În articolul intitulat *Ultima Aglaja Veteranyi*, Marius Miheț puncta un aspect foarte important în vederea receptării romanului, și anume: „*Raftul...* poate fi citit ca romanul unui refren: «Suntem mai mult timp morți decât vii», sugerând că viața trebuie citită în cantitatea de moarte prezentă înlăuntrul ei.”². Această prezență a morții existentă în mod constant înlăuntrul vieții reprezintă esența scriiturii Aglajei Veteranyi.

Viziunea scriitoarei asupra existenței umane amintește de „ființa întru moarte” din cercetările heideggeriene. Pornind de la conceptul de *Dasein*, care semnifică „a fi”, „a exista” într-un „aici”, în „lume”, într-un „loc existențial”, Heidegger considera viața „intervalul” cuprins între naștere și moarte, drumul ființei umane fiind mereu îndreptat către moarte³. În acest sens, filosoful german afirma că „În *Dasein* [...] se află de fiecare dată un rest [...] acestui rest îi aparține «sfârșitul» însuși. Sfârșitul faptului de a fi în lume

¹ Aglaja Veteranyi, *Raftul cu ultimele suflări*, Traducere din limba germană de Nora Iuga, Ediția a II-a, Editura Polirom, Iași, 2019, p. 55.

² Marius Miheț, *Ultima Aglaja Veteranyi*, în revista „România literară”, nr. 16/2019. Disponibil pe <https://romanaliterara.com/2019/05/ultima-aglaja-veteranyi/>, consultat în data de 30 ianuarie 2023.

³ În *Ființă și timp*, Heidegger îi asociază *Dasein*-ului o „stare de deschidere” (*die Erschlossenheit*), descrisă ca fiind postura ultimă, fundamentală și esențială a omului (p. 97). Întrucât în concepția filosofului *Dasein*-ul își atinge „întregimea” numai prin moarte (p. 416), putem considera *deschiderea* o deschidere către moarte, stadiul ultim, fundamental al omului fiind însăși moartea. Prin analogie, deschiderea menționată de Heidegger poate fi asociată *alunecării* din scriitura Aglajei Veteranyi – o *alunecare* spre moarte, așa cum am menționat. (Martin Heidegger, *Ființă și timp*, Traducere din limba germană de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, Editura Humanitas, București, 2003).

este *moartea*.”⁴. Mai mult, „orice *Dasein* trebuie de fiecare dată să-și ia asupra-și propriul fapt-de-a-muri [...] moartea este în măsura în care «este» de fiecare dată a mea”⁵. Altfel spus, moartea îmi aparține, aparține ființei mele, ființa mea este însoțită *cu* moartea. Ființa creată de Aglaja Veteranyi – eul autobiografic, în fond, parcurgând cu atenție biografia scriitoarei – este și aceasta o „ființă întru moarte”, căci existența sa nu se desprinde în niciun moment de moarte și, chiar mai mult, pe măsură ce aprofundăm lectura celor două romane ale autoarei, putem constata că există o dorință a îmbrățișării sfârșitului⁶, considerat o eliberare de întreaga povară sufletească, o desprindere de toate traumele care au urmărit-o permanent.

Amenințarea morții și moartea propriu-zisă au constituit temele în jurul cărora au guvernat cele două romane *De ce fierbe copilul în mămăligă*, respectiv *Raftul cu ultimele suflări*, înzestrate atât cu o urmă de umanitate ingenuă, cât și cu tente de sumbritate și de umor negru. Încă din primul roman menționat, scriitoarea evidențiază prin scrierea cu majuscule un adevăr propriu legat de întreaga omenire: „SUNTEM DE MAI MULTĂ VREME MORȚI DECÂT VII, DE ACEEA AVEM NEVOIE, CA MORȚI, DE MAI MULT NOROC”⁷. Utilizarea persoanei întâi, plural marchează „extinderea” morții asupra întregii umanități, supusă traumelor și aceleiași istorii care invadează spațiul personal și intim al individului. Cu toate acestea, fiind scris din perspectiva unui copil, acest prim roman nu surprinde moartea drept o durere agonizantă, tragismul nu este unul absolut. De aici și viziunea ușor puerilă a eului care percepe moartea precum un somn – „Să fii mort e ca și cum ai dormi.”, singura diferență constând în așezarea corpului într-un loc diferit: „Dar nu-ți așezi corpul în pat, ci în pământ.”⁸. Interesantă este preferința scriitoarei pentru lexemul „corp”, și nu pentru cel de „trup”, amintind de diferența care se interpune între cele două concepte, dezvoltată de Edmund Husserl⁹. Dacă de această dată, la o primă vedere, este vorba de o moarte a corpului, fizică, biologică, vom putea observa, în special în cel de-al doilea roman menționat, trecerea spre moartea trupului (a simțirii, a trăirilor, a speranței), mult mai

⁴ Martin Heidegger, *Ființă și timp*, Traducere din limba germană de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, Editura Humanitas, București, 2003, p. 411.

⁵ *Ibidem*, p. 419.

⁶ Întrucât înlăturăm, raportându-ne la scriitura autoarei postdecembriste, respectiv la interviurile acordate, ideea unei temeri legate de moarte, am putea recepta sfârșitul, moartea precum o trecere, în concepția lui Heidegger „faptul-de-a-nu-mai-fi” îi conferă *Dasein*-ului tocmai „posibilitatea de a experimenta această trecere” (p. 416). (Martin Heidegger, *Ființă și timp*, Traducere din limba germană de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, Editura Humanitas, București, 2003).

⁷ Aglaja Veteranyi, *De ce fierbe copilul în mămăligă*, Traducere de Nora Iuga, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 60.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Analizând fenomenologia corporalității la Husserl, Cristian Ciocan a remarcat că „trupul indică acea dimensiune originară a corporalității proprii: el este întotdeauna propriu, constitutiv, accesibil numai mie însumi, din interior. Corpul (*Körper*), în schimb, este exteriorizat, obiectivat văzut din afară, accesibil și celui alt, deja spațializat. Într-un fel îmi pot vedea mâna dreaptă (ca parte a corpului), ca pe un obiect străin, mundan, aparținând lumii și în alt fel pot sau simt ceva prin intermediul mâinii mele care atinge ceva: văd că mâna mea atinge masa (mâna ca parte vizibilă a corpului meu), tot așa cum pot vedea că celălalt atinge la rândul său masa cu mâna sa, ca parte vizibilă a corpului său, însă doar ca trup simt masa în acea atingere. [...] propriul corp este vizibil, trupul însă, ca loc al simțirii, nu îl pot vedea, deoarece el este pur immanent și non-obiectivabil” (Cristian Ciocan, *Întruchipări: studiu de fenomenologie a corporalității*, Editura Humanitas, București, 2012, pp. 46-48.). Prin urmare, am putea spune că trupul devine expresia trăirii, a interiorității, în timp ce corpul poate fi perceput drept un înveliș extern, în forma lui materială. Trupul este cel care simte, orientându-ne spre dimensiunea subiectivă a experienței corporalității și nu spre cea obiectivă.

accentuată odată cu afundarea eului în depresia din care nu mai găsește, din păcate, o cale de salvare. Urmând simbolistica atribuită de Bachelard pământului ca element primordial, „așezarea” în pământ semnifică întoarcerea la origini, având drept urmare o regenerare a ființei, o renaștere, moartea nefiind nicidecum receptată drept un sfârșit, ci precum un nou început. Dacă avem în vedere dihotomia corp-trup, în primă instanță corpul este cel îngropat, care, odată ajuns în pământ, este abolit și îi permite trupului să preia controlul existenței de dincolo de moarte. Ideea de „a-ți lua viața de la capăt” din rândurile următoare, respectiv utilizarea repetată și consecutivă a acronimelor „Ș.a.m.d.”, „Etc.”, susțin simbolistica pământului ca element regenerativ, respectiv simbolistica morții mundane ca (re)început de drum: „Apoi trebuie să-i explici lui Dumnezeu de ce/ vrei mai bine să fii mort decât viu./ Dacă nu-l convingi, îți stinge creierul și/ trebuie să iei viața de la capăt./ Ș.a.m.d./ Ș.a.m.d./ Ș.a.m.d./ Ș.a.m.d./ Etc.”¹⁰. Dorința de a rămâne decedat, ardoarea oferirii unei explicații pertinente Divinității în favoarea acestei dorințe s-ar concretiza într-o depărtare de lumea care nu a reprezentat un mediu propice dezvoltării copilului de odinioară. De la o vârstă fragedă, fetița întâlnește spaima morții, trăiește cu frica de moarte, o regăsește în jurul său, o recunoaște în oamenii încercați de soartă și, din acest motiv, se refugiază în spatele poveștii inventate de sora sa mai mare despre copilul care fierbe în mămăligă. Cu fiecare pas spre maturitate, eul moare puțin câte puțin. Putem vorbi de o crimă, comisă însă dinspre interior spre exterior. În acest sens, Rodica Binder susținea că în cel dintâi roman „crima nu se comite prin «aruncarea copilului în mămăliga ce fierbe», ci prin promiscuitatea, prin sfâșierea și hărțuirea din interior a unei familii în captivitatea pe care i-o impun rătăcirile ei prin lume [...]”¹¹.

Odată cu romanul *Raftul cu ultimele suflări*, perspectiva se schimbă, întrucât gândurile din paginile scrierii nu mai aparțin copilului, ci adultului care transformă moartea într-un bocet ancestral. Având în vedere detaliile din biografia autoarei, acest roman este și ultimul scris de aceasta înaintea unui act extrem – suicidul. De aceea, încărcătura emoțională din spatele trăirilor surprinse prin intermediul scrisului – modul suveran al autoarei de a înfrunta cruzimea sorții – crește, romanul în sine fiind considerat de exegeți un testament literar sau, în opinia Rodicăi Binder, „«procesul verbal» anticipat al unei morți premeditate, un strigăt de durere în fața vidului despământenirii și al pierderii identității.”¹². Titlul anticipează situarea întregii scriituri în sfera morții. „Ultimele suflări” deschid și închid romanul Aglajei Veteranyi, acestea alcătuind, alături de alte miliarde de suflări ale altor suflete, bogata „bibliotecă” a lui Dumnezeu. Conform spuselor unchiului Costel, „Fiecare mort îi aduce lui Dumnezeu ultima suflare [...] În această suflare Dumnezeu poate să citească viața acelui om ca într-o carte.”¹³. Suflarea cea din urmă este ancora care leagă sufletul celui ajuns în fața Divinității de viața sa anterioară, oglinda în care omul, ajuns la sfârșitul călătoriei sale mundane, își oglindește întregul parcurs existențial de până atunci.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Rodica Binder, *Un testament literar – Postfața romanului Raftul cu ultimele suflări*, ed. cit., p. 134.

¹² *Ibidem*, p. 133.

¹³ Aglaja Veteranyi, *Raftul cu ultimele suflări*, ed. cit., p. 122.

Agonia și decesul ulterior al mătușii Reta – mama „afectivă” a copilei – alcătuiesc prima parte a romanului *Raftul cu ultimele suflări*, acesta debutând chiar cu ritualul de dinaintea înmormântării, respectiv cu pregătirea colivei. Unchiul Costel scâldea cu minuțiozitate grâul în nouă ape, „pentru fiecare cer”, urmând ca abia în a zecea apă acesta să fiarbă. În ceea ce privește simbolistica cifrei nouă, aceasta este „una din cifrele sferelor cerești”, la fel ca în scrierile lui Dante, amintind de cele nouă etape din mitologia aztecă pe care trebuie să le parcurgă sufletul pentru a dobândi pacea veșnică¹⁴. De asemenea, „trei fiind numărul novator, pătratul lui reprezintă universalitatea”¹⁵. Odată cu moartea, sufletul este eliberat din închisoarea corpului, care se întoarce în pământ, și este înscris în sfera universalului. Sufletul este cel care îi oferă trupului viață, întocmai cum menționa Aglaja Veteranyi – „Și sufletele se îmbracă în oameni înainte de a fi născuți”¹⁶. Dobândind universalitate, sufletul o poate lua din nou de la început, se poate din nou întrupa, căci cifra nouă, fiind ultima din seria de cifre, „anunță deopotrivă un sfârșit și o reîncepere”, înglobând atât ideea de moarte, cât și aceea de renaștere și de germinare.¹⁷ De altfel, unchiul fetei vede moartea precum o călătorie, iar „pregătirile de călătorie ale morților durează mult”¹⁸. În concepția lui Heidegger, această călătorie este una fără sfârșit. De aceea, „Suntem mult mai mult timp morți decât vii”¹⁹, căci „Pământul nu se satură niciodată. Vrea mereu să mănânce.”²⁰. Nu întâmplător, în viziunea scriitoarei, muritul începe de jos, adică dinspre pământ spre cer, și nu invers. Aceste idei, amintesc de accepțiunea biblică, conform căreia omul a fost creat din țărână și în țărână se va întoarce. Corpul său a fost făcut din pământ, doar sufletul având șansa să se înalțe spre cer: „Sufletul se trage înapoi în cer”²¹. Adverbul „înapoi” accentuează originea sufletului – proveniența sa este de origine cerească, spirituală. Despărțirea sufletului iubitei mătuși de corp este descrisă precum într-un decor bacovian, începând cu răceala extremităților degerate, cu frigul care pune stăpânire pe corp („Mâinile erau mai reci decât obrazul./ Vârfurile degetelor parcă muiate în cerneală.”²²) și continuând cu respirația tot mai înceată. Secvența în care femeia își ridică brațele spre tavan amintește de poemul lui Marin Sorescu, *Scară la cer*²³, în care eul își îndeamnă sufletul să urce pe scara „aruncată” de sus, creionată fiind aceeași imagine a verticalității: „Hai, trage-mă!/ Trage-mă! Hai!/ Spunând

¹⁴ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri: mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Vol. 3: P-Z, Traducere după ediția din 1969 Editions Robert Laffont S.A. Paris, Editura Artemis, București, 1995, pp. 349-350.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Aglaja Veteranyi, *Raftul cu ultimele suflări*, ed. cit., p. 13.

¹⁷ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Op. cit.*, p. 352.

¹⁸ Aglaja Veteranyi, *Raftul cu ultimele suflări*, ed. cit., p. 11.

¹⁹ *Ibidem*, p. 13.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 22.

²² *Ibidem*.

²³ Făcând parte din volumul *Puntea*, din rândul creațiilor dictate de pe patul de moarte soției sale, Marin Sorescu atribuie firului de păianjen simbolistica morții prevestitoare. Alunecarea spre moarte este ilustrată prin dorința înălțării sufletului spre sferele superioare ale existenței (scara reprezintă în sine un simbol al înălțării), în detrimentul trupului supus unui proces de imaterializare treptată, fiind „prea greu” pentru „scara delicată” a transcendenței. Dorința exprimată a mătușii de a fi „trasă” spre înălțimile cerului, ridicând brațele, corespunde îndemnului adresat de către poet sufletului însuși: „Suflete, ia-o tu înainte”. (Marin Sorescu, *Scară la cer*, versuri disponibile pe <https://www.versuri.ro/versuri/marin-sorescu-scara-la-cer/>, consultate în data de 28 ianuarie 2023)

asta, își ridică brațul spre tavan.”²⁴. Aceste repere ale verticalității (cerul, tavanul, întinderea brațelor către înalt, ideea de urcare), alăturate planului orizontal, reprezentat de către pământ, susțin dihotomia dintre cele două toposuri telurice – celest, amintind în permanență de cele două părți constituente ale omului: partea sa mundană, umană, respectiv partea sa spirituală. Prin suflet, omul își păstrează conexiunea cu Dumnezeu. În acest sens, continuând șirul viziunilor mereu purtătoare de o notă de inedit, Aglaja Veteranyi mărturisește în romanul său că „Dumnezeu are o inimă plină de morți.”²⁵. Această idee afirmă existența unui suflet universal care adăpostește înlăuntrul său toate celelalte suflete plecate de pe Pământ.

Strâns legat de moarte este visul premonitoriu. „Călătoriile de probă” ale femeii reprezintă o alegorie a apropierei de moarte – aceasta „probează” moartea, face pași către momentul ultim al existenței mundane. De fapt, aceste vise nu aparțin femeii muribunde, ci celor rămași în urmă. Altfel spus, nepoata și unchiul ei visează moartea ființei dragi în ideea acceptării dispariției sale ulterioare din viața lor. Visându-i moartea, cei din jur conștientizează ceea ce va urma, se obișnuiesc cu gândul plecării sale definitive. În primul vis al fetei (personajul-narator), femeia „zăcea moartă pe o masă./ Într-o cameră goală. Dar nu putea să stea/ liniștită, mereu se ridica și umbla de colo/ până colo.”²⁶. Deși decedată, femeia se ridică și umblă, ca și cum ar vizita lumea lăsată în urmă. Acest fapt poate implica fie un suflet care nu își găsește liniștea, rămas captiv între lumea de aici și lumea de dincolo, fie incapacitatea celei care visează de a digera moartea ființei care i-a fost precum o mamă. Întrucât despărțirea este una profundă și dureroasă, acest dintâi vis conturează ideea că moartea nu este nicidecum un sfârșit care împiedică revederea, cel decedat având mereu șansa de a se reîntoarce, chiar și pentru scurt timp, printre cei vii. De aceea, fata deschide totuși fereastra, permițându-i femeii să plece, cu încrederea că această plecare nu va fi una definitivă. Simbol al deschiderii, fereastra conferă sufletului libertatea de a urma calea altei lumi, eliberarea de care are nevoie pentru a accepta cu brațele deschise moartea: „Am deschis fereastra./ Acum poți să pleci, am spus.”²⁷.

În alt vis, aparținând unchiului fetei, mătușa avea părul de „vârste diferite” – roșcat, blond și alb – surprinzând trecerea timpului, respectiv etapele maturizării prin apelul la coloristica părului: părul roșcat marchează etapa de tinerețe (incluzând copilăria și adolescența), părul blond, etapa maturității, în timp ce părul alb sugerează etapa bătrâneții, vârsta înaintată. Cele trei ipostazieri ale aceleiași ființe amintesc de viziunea exuvică a Magdei Cârneci din romanul *FEM* – fetița, adolescenta și femeia –, evidențiată fiind metamorfoza eului prin intermediul imaginii corpurilor lăsate în urmă. Și Aglaja Veteranyi valorifică ființarea exuvică a individului, imaginea decojirii anilor reprezentând de fapt decojirea acelor piei care au îmbrăcat odată cu fiecare etapă existențială, cu fiecare vârstă ființa: „Cu fiecare pas pe care-l făcea înspre ușă, își decojea din ani[...]”²⁸. Îndreptarea spre ușă reprezintă un simbol al călătoriei omului prin viață. Există câte o ușă

²⁴ Aglaja Veteranyi, *Raftul cu ultimele suflări*, ed. cit., p. 116.

²⁵ *Ibidem*, p. 110.

²⁶ *Ibidem*, p. 14.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

ce așteaptă să fie deschisă pe măsura înaintării în vârstă, până la o ultimă ușă care marchează atingerea sfârșitului. În „rochie de voiaj și cu un cufăr”, mătușa își lua rămas-bun, pregătită pentru o ultimă călătorie, nerenunțând însă la cufărul care închidea în sine mărturiile existenței sale pe pământ.

Conform afirmației lui William Totok, proza autoarei este una „depresivă și poetică, plină de capcane aluzive, de metafore ale morții, imagini suprarealiste și reflexii îmbibate cu reminiscențe românești: credințe populare, figuri fantastice și mitice din folclorul românesc, obiceiuri și ceremonii de înmormântare.”²⁹ Unul dintre obiceiurile prezente în paginile romanului este cel al acoperirii oglinzilor din încăperea în care se află cel decedat: „Când a murit mătușa, fețele noastre au înghețat în oglindă. Unchiul a acoperit oglinda cu jacheta ei.”³⁰ Într-un articol care are în centrul său ritualurile dedicate morții, Corina Bejinariu afirmă faptul că „Prezența «morții în casă» a creat un adevărat complex comportamental axat pe forme de manifestare cu valoare imperativă: întoarcerea, respectiv răsturnarea rituală, spargerea rituală și dezlegarea rituală. Provenite probabil din substratul păgân al obiceiului, actele ce implică (fie în forma negativă a interdicției, fie în cea pozitivă, a preformării) semantica întoarcerii ca și complex atitudinal ne trimit la ceea ce aminteam anterior, și anume la necesitatea conturării unei perspective faste pentru cei care rămân. În acest sens se impunea întoarcerea oglinzilor (sau chiar mutarea lor într-o altă încăpere) atât timp cât mortul era prezent în casă.”³¹ Prin urmare, actul acoperirii oglinzii poartă trei posibile semnificații. În primul rând, se recurge la acest gest pentru a evita moartea unei alte persoane din casă, deoarece, conform superstițiilor populare, cel care se privește în oglinda din locuința în care zace persoana decedată va fi următorul care va muri. În al doilea rând, luând în considerare „statutul ambiguu” al oglinzii și amenințarea pe care aceasta i-o aduce realității, aflată în pericolul dublării³², Corina Bejinariu menționează dorința celor rămași în viață „de a anihila orice potențial pericol reprezentat de multiplicarea prin reflectare a unei stări personalizate (moartea concepută ca persoană).”³³ Pe de altă parte, odată cu acoperirea oglinzilor, sufletul celui decedat nu poate rămâne captiv în acestea, reușind să se separe atât de cei rămași în urmă, cât și de însăși existența terestră.

Un alt obicei amintit în roman este acela al aprinderii lumânărilor în preajma muribundului, fiindcă „Dacă morții pleacă în cer fără lumânări, nu găsesc drumul.”³⁴ În tradiția creștină, lumânarea aprinsă alungă duhurile cele rele, lumina sa călăuzind sufletul celui recent plecat dintre noi și reprezintă, totodată, o întrupare a rugăciunilor oamenilor din jur pentru odihna sufletului celui adormit. Sfânta Scriptură vorbește despre

²⁹ William Totok, *Biblioteca lui Dumnezeu este un sertar plin cu suflări*, în „Observator cultural”, Nr. 133, 2002. Disponibil pe <https://www.observatorcultural.ro/articol/biblioteca-lui-dumnezeu-este-un-sertar-plin-cu-rasufлари/>, consultat în data de 28 ianuarie 2023.

³⁰ Aglaja Veteranyi, *Raful cu ultimele suflări*, ed. cit., p. 15.

³¹ Corina Bejinariu, *Moartea în casă. Performări spațiale și comportament ritual*, în „Revista Bistriței”, nr. XIV, anul 2000, p. 188. Disponibil pe <https://biblioteca-digitala.ro/?articol=72555-moartea-in-casa-performari-spatiale-si-comportament-ritual>, consultat în data de 2 februarie 2023.

³² Philippe Aries, Georges Duby, *Istoria vieții private*, Traducere în limba română, Vol. I, Editura Meridiane, București, 1995, p. 111.

³³ Corina Bejinariu, art. cit., p. 189.

³⁴ Aglaja Veteranyi, *Raful cu ultimele suflări*, ed. cit., p. 101.

Mântuitorul Iisus Hristos ca fiind lumina lumii, distrugând orice urmă de întuneric: „Eu sunt lumina lumii, cel ce vine după Mine nu va umbla întru întuneric, ci va avea lumina vieții.” (Ioan 8, 12). Bachelard percepe lumânarea drept un simbol al verticalității, al vieții ascendente. În acest sens, „lumânările aprinse la căpătâiul celui decedat simbolizează lumina sufletului cu puterea sa ascensională, puritatea flăcării spirituale care urcă spre cer, perenitatea vieții personale ajunse la zenit.”³⁵. Doar sufletul are puterea de a găsi drumul, cum afirmă Aglaja Veteranyi, un drum luminat de flacără ca simbol al purificării și al transcendenței. A nu găsi drumul înseamnă a te pierde în întuneric, dihotomia lumină-întuneric fiind cunoscută din cele mai vechi timpuri. Pentru suflet, pierderea în întuneric semnifică incapacitatea atingerii stadiului superior de existență – acela al morții ca un nou început. Întunericul este și simbolul infernului. Astfel, rătăcind în întuneric, sufletul rămâne captiv în spatele porților iadului. Drumul pe care sufletul trebuie să îl parcurgă către o altă lume amintește de călătoria celor morți pe care Charon, luntrașul lui Hades, îi trecea peste râul Acheron, însă numai dacă plăteau. Cei care nu își puteau plăti călătoria, erau obligați să pribegescă o sută de ani pe râul Acheron, devenit un simbol al întunericului, dorindu-se a fi evitat în *Raftul cu ultimele suflări* tocmai prin aprinderea lumânărilor.

Ideea obsesivă a morții susține nota depresivă a scrierilor Aglajei Veteranyi, aflate parcă mereu sub umbra unui sfârșit inevitabil. De aceea, după cum remarcă Marius Mișu, autoarea „scrie cu sentimentul iminentului. Întreaga ei proză e o formă de compromis cu viața.”³⁶. Putem însă acum trece verbele la timpul trecut, căci, într-adevăr, Aglaja Veteranyi, și-a compromis existența și a luat decizia irevocabilă de a pune capăt vieții sale omenești. *Raftul cu ultimele suflări* rămâne ultimul roman al autoarei, aceste *ultime suflări* atingând permanența prin transpunerea lor în cuvintele unor scrieri perene.

BIBLIOGRAPHY

PRIMARY SOURCES

Veteranyi, Aglaja, *De ce fierbe copilul în mămăligă*, Traducere de Nora Iuga, Editura Polirom, Iași, 2002.

Veteranyi, Aglaja, *De ce fierbe copilul în mămăligă*, Traducere de Nora Iuga, Editura Polirom, Iași, 2003.

Veteranyi, Aglaja, *De ce fierbe copilul în mămăligă*, Traducere din limba germană d Nora Iuga, Editura Polirom, Iași, 2016.

Veteranyi, Aglaja, *Raftul cu ultimele suflări*, Traducere din limba germană de Nora Iuga, Editura Polirom, Iași, 2003.

Veteranyi, Aglaja, *Raftul cu ultimele suflări*, Traducere din limba germană de Nora Iuga, Ediția a II-a, Editura Polirom, Iași, 2019.

Cârnci, Magda, *FEM*, Editura Polirom, Iași, 2011.

Cârnci, Magda, *FEM*, Ediția a II-a, Editura Polirom, Iași, 2014.

SECONDARY SOURCES

Cărtărescu, Mircea, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, București, 2010.

³⁵ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Op. cit.*, Volumul 2: E-O, p. 243.

³⁶ Marius Mișu, *art. cit.*. Disponibil pe <https://romanaliterara.com/2019/05/ultima-aglaja-veteranyi/>, consultat în data de 30 ianuarie 2023.

- Ciocan, Cristian, *Întruchipări: studiu de fenomenologie a corporalității*, Editura Humanitas, București, 2013.
- Ciocan, Cristian, Mincă, Bogdan, *Heidegger și ființa omului. Scrisoarea despre «umanism» după 70 de ani*, Zeta Books, București, 2019.
- Constantinescu, Mihaela, *Forme în mișcare: Postmodernismul*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999.
- Cordoș, Sanda, *Lumi din cuvinte. Reprezentări și identități în literatura română postbelică*, Editura Cartea Românească, București, 2012.
- Heidegger, Martin, *Ființă și timp*, Traducere din limba germană de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, Editura Humanitas, București, 2003.
- Hutcheon, Linda, *Poetica postmodernismului*, Editura Univers, București, 2002.
- Le Breton, David, *Antropologia corpului și modernitatea*, Traducere din limba franceză de Liliana Rusu, Editura Cartier, Chișinău, 2009.
- Miroiu, Mihaela, *Convenio. Despre natură, femei și morală*, Editura Polirom, Iași, 2002.
- Mușat, Carmen, *Perspective asupra romanului românesc contemporan și alte ficțiuni teoretice*, Editura Paralela 45, Pitești, 1998.
- Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism*, Editura Polirom, Iași, 2019.
- Negrici, Eugen, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea Românească, București, 2008.
- Oțoiu, Adrian, *Trafic de frontieră. Proza generației '80*, Editura Paralela 45, București, 2000.
- Petraș, Irina, *Cărți de ieri și de azi*, Casa Cărții de Știință, București, 2007.
- Aries, Philippe, Duby, Georges, *Istoria vieții private*, Traducere în limba română, Vol. I, Editura Meridiane, București, 1995.
- Pîrjol, Florina, *Carte de identități*, Editura Cartea Românească, București, 2014.
- Sora, Simona, *Regăsirea intimității: corpul în proza românească interbelică și postdecembristă*, Editura Cartea Românească, București, 2008.
- Spiridon, Vasile, *La mijloc de Rău și Bun. Identitate spiritual românească*, Editura Timpul, Iași, 2008.
- Zaharia-Filipaș, Elena, *Studii de literatură feminină*, Editura Paideia, București, 2004.

DICTIONARIES

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri: mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Traducere după ediția din 1969 Editions Robert Laffont S.A. Paris, Vol. 3: P-Z, Editura Artemis, București, 1995.

ELECTRONIC RESOURCES: ARTICLES

Bejinariu, Corina, *Moartea în casă. Performări spațiale și comportament ritual*, în „Revista Bistriței”, nr. XIV, anul 2000, p. 188. Disponibil pe <https://biblioteca-digitala.ro/?articol=72555-moartea-in-casa-performari-spatiale-si-comportament-ritual>, consultat în data de 2 februarie 2023.

Miheș, Marius, *Ultima Aglaja Veteranyi*, în revista „România literară”, nr. 16/2019. Disponibil pe <https://romanaliterara.com/2019/05/ultima-aglaja-veteranyi/>, consultat în data de 30 ianuarie 2023.

Totok, William, *Biblioteca lui Dumnezeu este un sertar plin cu suflări*, în „Observator cultural”, Nr. 133, 2002. Disponibil pe <https://www.observatorcultural.ro/articol/biblioteca-lui-dumnezeu-este-un-sertar-plin-cu-rasufleri/>, consultat în data de 28 ianuarie 2023.

WEBPAGES

<https://www.versuri.ro/versuri/marin-sorescu-scara-la-cer/>.

BUILDING SELF CONTROL AS PART OF HEALING-NORMAN COUSINS

Mirela RADU

PhD., „Titu Maiorescu” University, Faculty of Medicine

Abstract: Born into a Jewish family settled in America, Norman Cousins (1915-1990) had to face several vicissitudes including a misdiagnosis of tuberculosis, and even ankylosing spondilitis, cancer and a heart attack. But that didn't stop him from looking at life with optimism and teaching others to do the same. As a teenager, Cousins discovered his literary talent by editing the high school newspaper. At Columbia University Cousins gained a broad perspective on fields such as psychology and education. These two landmarks together with the leaning towards writing would guide his steps in life. Norman Cousins practiced journalism at the New York Evening Post in 1934 and literary reviews for Current History in 1935. After other five years he joined the staff of The Saturday Review of Literature whose editor was from 1940 to 1971. This literary magazine offered readers a wide range of reporting on topics as diverse as world events, science, art and medicine. His first book, The Good Inheritance: The Democratic Chance (co-written with William Rose Benét in 1942), promoted freedom as the foundation of existence. In fact, all his subsequent books and articles promote freedom as the foundation of individual or social development.

Keywords: medicine, literature, liberal arts, immortality, self-control

Cousins strongly believed in the ability of literature to ennoble the human being, to defend endangered values in times of crisis and to fight for human consciousness. The integrity that Cousins had was also the ideal he followed in his literature. Indulgence, trust in the future, moral probity and the effort to overcome life's obstacles represented the pillars on which Cousins built not only his literary career but his entire existence.

In 1978 Cousins embraced the teaching career at the University of California, becoming a professor of psychiatry and behavioral sciences. In addition to these, he also taught ethics and medical literature because he intuited that the medicine of the future would be more of a field of synthesis of several areas of knowledge. An ardent supporter of peace and denuclearization, Cousins published in 1945, on August 18, an article suggestively titled *The Modern Man is Obsolete*. The article notices the incongruity between the human ability to progress technologically associated with a lack of interest in the development of one's own consciousness. If the intellect fails to raise consciousness, then the entire technological construct will disintegrate dragging the human race to destruction. The writer was emphasizing the human race's ability to self-destruct, sounding the alarm about the danger of self-extinction.

Cousins sensed that modern science is based on the destruction it propagates at all levels. The author advocated the creation of a world government in which all nations are involved because when you become involved you can take action. In the aforementioned editorial, Cousins analyzes the concept of war from an anthropological, philosophical, cultural, scientific and sociological point of view, concluding that the state of conflict exists within us as a genetic given. The only way to a more peaceful future might be to eliminate

the conditions that trigger this condition "The expression of man's nature will continue to be warlike if the same conditions are continued that have provoked warlike expressions in him in the past. And since man's survival on earth is now absolutely dependent on his ability to avoid a new war, he is faced with the so-far insoluble problem of eliminating those causes. In the most primitive sense, war in man is an expression of his competitive impulses. Like everything else in nature, he has had to fight for existence; but the battle against other animals, once won, gave way in his evolution to battle against his own kind."¹ The solution that Cousins proposes to the problems that we ourselves have created is the education of the individual that can carry his steps from egocentrism to a higher stage "revolution of awareness, the emancipation of the intellect from the limitations of corroding ignorance and prejudice."²

Cousins believed so strongly in the possibility of humanity falling down the slope of self-destruction that he created a civic movement (SANE) of which he became president of SANE. His fight would lead to the signing of the Limited Test Ban Treaty (1963) being John F. Kennedy's delegate in the negotiations with Nikita Khrushchev. All the credit of Cousins is to have received in the USA in the 50s a number of people affected by the nuclear bomb from Hiroshima to receive medical treatment. In an effort to bring peace to the Cold War, Cousins initiated a meeting between American and Soviet representatives. This would become an annual event at Dartmouth from 1961.

Even though his diplomatic activity was able to occupy more and more of his time, Cousins continued to write. In 1949 he published a collection of thirty-five articles previously published in the *Saturday Review* under the title *Writing for Love or Money*. The theme of these short literary studies was writing ethics: the problems that every literary professional encounters in the making of writing. Four years later, in 1953, Cousins returns with a work - *Who Speaks for Man?* - which aims to fight against humanity's fateful cycle: self-destruction. The author, convinced that humanity is on the verge of re-editing the dissensions between Sparta and Athens that culminated in the destruction of the two civilizations, sounds the alarm about the tensions accumulated between America and the USSR. Already engaged in a strong anti-nuclear campaign, Cousins draws attention, once again, to the danger humanity is facing through nuclear testing, excessive armament and the attempt to impose a certain dominance. The proposal that Cousins makes in this literary and political study is the creation of a world structure whose principles are the promotion of peace, reconciliation and unity of the entire human race. Literary eloquence, profound humanism and a deep plea for reconciliation are just some of the characteristics of this literary study that aimed to open the readers' eyes to the danger to which humanity is exposed by continuing the belligerent attitude.

Cousins' proposal for the way out of this crisis was to diminish nationalism, to replace the values of technological society with mercy, to bring humanity back to the cradle of values lost with the progress of science. At first glance, these urges may seem naive, but let's not forget the fear experienced by many during that emotionally charged

¹ Norman Cousins, *Modern Man is Obsolete*, in *The Saturday Review of Literature*, Aug 1945, p. 5

² Idem, p. 18

period of the Cold War and the ongoing Cuban Missile Crisis. Cousins's call for a society in which people discover what unites them not what differentiates them, the call for an education to understand the values that bring us closer and the invocation of the creative and constructive human consciousness may seem too far-fetched, a utopia. But Cousins spent his entire writing life defending these goals and even managed to gather around him personalities who supported his cause. These convictions, far from being purely theoretical, found in his contemporaries the ability to move to action. His great hope lay in the individual and not in societies. If the individual can change his perception of himself and his consciousness, then the evolutionary result is indisputable. Apart from being only a theorist, Cousins helped his fellows practically. Thus, in addition to the medical aid offered to Japanese orphans, the care he facilitated for Japanese women victims of the same unfortunate event, Cousins also created a relief program (Ravensbrueck Lapins) for thirty-five Polish women victims of the experiments Nazis in concentration camps.

What motivated him in this ongoing struggle was both the support of his family and the optimism he discovered as a cure for himself in 1964. During a period of difficult health, Cousins discovered that laughter can act as an anesthetic. These personal experiences would materialize in two books *Anatomy of an Illness as Perceived by the Patient: Reflections on Healing and Regeneration* (1979) and *The Healing Heart: Antidotes to Panic and Helplessness* (1983). The same panacea would also administer in 1980 when he survived a heart attack.

The return to primordial values is the theme of his next book published in 1958 - *In God We Trust: The Religious Beliefs and Ideas of the American Founding Fathers*. The belief that religion gives humanity the strength to overcome difficult times would accompany the author even in his own periods of hardship. Cousins brings together in his work the writings of some American personalities who shaped the future of this nation such as Thomas Jefferson, John Adams, Benjamin Franklin, Thomas Paine, James Madison, John Jay, George Washington and Alexander Hamilton. Through the letters, essays, and literary works of these trailblazers that Cousins has managed to bring together in *In God We Trust*, the writer argues his own spiritual convictions in the freedom of religious expression of each, in the moral values that advance humanity, and in the ability our to evolve. The documentary sources that Cousins studied (letters, diaries, lectures) are a testament to the author's rare analytical ability and dedication. The topics addressed in this work concern the relationship of the church with state institutions, the evolution of religious concepts and the political formation of the USA.

In 1960 Cousins returns with a work (*Dr. Schweitzer of Lambarene*) dedicated to a doctor who put his life in the service of good. In 1913, Albert Schweitzer founded a hospital in Gabon, a hospital that would bear his name and which over time offered relief to those suffering from malaria, tuberculosis and AIDS. In 1952 Schweitzer won the Nobel Prize for his entire medical career and would use the money received to build a colony for lepers. Just two years later, Cousins returned to the ideals of peace, of a world free of violence and hatred in the work *In Place of Folly* (1962).

After a quarter of a century of journalistic activity, Cousins publishes *Present Tense; an American Editor's Odyssey* (1967). Cousins' book is a review of the most turbulent

periods of the last century, from Pearl Harbour, the atomic bombs, the crises in Asia, to the Vietnam War. In the same year, Cousins publishes a collection of articles, *Great American Essays*, on a wide variety of topics, from politics to art and science. Concerned with deep existential issues, Cousins publishes, in 1974, *The Celebration of Life; A Dialogue on Immortality and Infinity* so that, a year after his death, in 1991, another work would be published *The celebration of life : a dialogue on hope, spirit, and the immortality of the soul*. Both challenge existentialism—which places the individual, the purpose of our existence, and the degree to which an individual believes he can construct his own existence—and individualism at the center of his concerns. Another problem that Cousins brings to the attention of his readers is consequentialism, an ethical and theological theory according to which the result of human actions is the important one, regardless of the premises from which it started. Cousins argues for the possibility of achieving soul immortality in the life we have. Bringing together ideas from the most diverse—theological, philosophical, political, scientific, and artistic—Cousins' book offers the human spirit a way out of the anguish humanity is experiencing. Achieving immortality can be done as long as the individual can access and understand that he belongs to a whole, a timeless human consciousness. Once this belonging is perceived, unsuspected possibilities open up to the individual. Leaving aside the individualism that characterizes us, we can access a new dimension that can be characterized as immortality.

Anatomy of an Illness (1979) is based on Cousins' lived experiences and speaks to our ability to regenerate ourselves through humor and optimism. The brain's fantastic ability to influence the material world and the human body was part of Cousins' own experience as he managed to cross the line between life and death in three extreme situations - ankylosing spondylitis, cancer and a heart attack. The tenacity and optimism that Cousins cultivated would bring his chance back to life. Our brain has the immense capacity to regenerate itself and, with it, to regenerate the body. Reading the work signed by Cousins gives us an inside perspective of some of the most sensitive moments, of the victory of mind over matter, of the human will to overcome moments of impasse. This autobiography is the plea of a strong person who understood that the human mind is capable of the most extraordinary things.

Drawing on his medical knowledge, Cousins seeks to rebalance the endocrine system, adrenal gland function, and eliminate toxic medication. It all starts with the rhetorical question "Is it possible that love, hope, faith, laughter, confidence, and the will to live have therapeutic value (...)"³ A plan began to form in my mind for systematic pursuit of the salutary emotions."³ The conclusion the author draws and tries to bring to the attention of the reader is the fact that we ourselves can rewrite our body's code with the help of will "The life-force may be the least understood force on earth. William James said that the human beings tend to live too far within self-imposed limits. It is possible that these limits will recede when we respect more fully the natural drive of the human mind

³ Cousins, Norman. *Anatomy of an Illness as Perceived by the Patient*, Norton, 1979, p. 35

and body towards perfectibility and regeneration. Protecting and cherishing that natural drive may well represent the finest exercise of human freedom.”⁴

The next book, *Human Options: An Autobiographical Notebook* (1981), takes up Cousins' concerns about human development. The author believes that, frightened by change, the human being limits his own options. The choices we have, the author states, are infinite, the only thing that limits and conditions us is our choice or rather the paralysis we enter when fear and anguish take over our spirit. But the strongest option is the one we believe in. A year later, in 1982, Norman returns with a book whose pages were inspired by his relationship with doctors - *The Physician in Literature*. Cousins analyzes how the image of the healer is perceived by various writers, with this image has changed throughout the history of humanity, but also the role that the doctor has not only in healing the suffering but also in creating deeper human connections.

Cousins understands that the writer and the doctor are interconnected in a profound way. Both share the same ability to convey information, to put life at the center of their concerns „It should be no surprise that almost every novelist or dramatist of any consequence - from Aeschylus to Walker Percy - has had something to say about doctors. The writer deals with the universals of human experience - the struggle not just to stay alive but to get the most out of life is at the epicenter of those universals. To the writer, the physician is not just a prescriber of medicaments but a symbol of all that is transferable from one human to another short of immortality.”⁵ Whatever the image of the doctor, good or bad as this guild is perceived over the centuries, one truth certainly remains valid - the doctor is dedicated to humanity in the same way that the writer is dedicated to his reader.

Cousins tried to introduce a new perspective on medicine into the courses taught at UCLA. He chose to teach students liberal arts, communication, ethics and even literature to broaden the horizons of medical students. Aware that future doctors would not be interested in what he was trying to convey to them, cousins organized an experiment in which patients had to answer the question of why they would change their current medical conditions. In an interview with a medical journal in 1983, Cousins recalls the difficult task of impressing upon future doctors that science is not everything when it comes to people. Patients are much more interested in doctors who understand and resonate with them than those who are rich in knowledge but lack empathy „I couldn't make the connection between what I was talking about and effective medical practice. So I decided that I would really have to go at them in terms of the bottom line. I developed a survey of 500 patients, being careful to make sure that these would be regarded as desirable patients by the doctors - people well educated, people of status in the communities, people whose recommendations would carry weight with other patients. A question I asked was: If you have ever changed doctors - why? That really got the attention of the medical students. (...) What is required, however, is not stroking and smoothing but

⁴ Idem, p. 48

⁵ Apud Joan B. Williamson, *Allegory Then and Now: The Physician and Disease*, in Kronegger, M., Tymieniecka, AT. (eds) *Allegory Old and New*. Analecta Husserliana, vol 42. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-011-1946-7_5, p. 61 Cousins, Norman, *The Physician in Literature*, Philadelphia: The Saunders Press, 1982

the deepest possible understanding of what the patient is talking about. Respect for the patient. Giving a patient some sense that the doctor knows what the patient is talking about.”⁶ What matters to all of us, but especially when we are in the position of patients, is that the doctor has compassion, understanding and consideration for the person in pain. More important than anything is that the patient is part of this invisible contract that he signs with his attending physician. Lack of trust, not creating a strong connection between the two are weak links that can break the chain of healing because healing is based on trust and positive feelings.

Interconnection skills make the doctor a person in whose hands we leave our lives. The technology that modern society offers is only one way to aid and support the doctor-patient relationship. The human body is governed by the brain and the loss of confidence, of positive effort can fuel a negative tendency. The amazing ability of the brain to force the body to get sick or get well was discovered by Cousins through his own experiences but was also confirmed by his many experiments with other patients. Convinced that there are no diseases that have no cure, Cousins states that the pathogenesis resides in the lack of communication “It seems to me we use the term iatrogenic too restrictively - to mean too much medication or the wrong medication, to apply to surgery when mistakes are made. But it seems to me there is such a thing as iatrogenesis caused by poor communication.”⁷

That is why, in order to be able to truly heal patients, doctors have a double duty - to science but also to art, more specifically the art of communicating, of transmitting confidence and strength to the one in front of him “I think that medicine begins with science but that treatment of human beings involves artistry. You apply science artistically. I think physicians need to marry art to science.”⁸ The fear and the whole suite of negative feelings that accompany finding out a diagnosis are more dangerous than the disease itself because it destroys the patient's confidence, paralyzes his will to recover and limits his options. What should frighten the human being is not death as a biological gift but depersonalization, the loss of contact with the inner self, the one that helps us overcome difficulties, to overcome apparent blockages. It is not biological death that frightens us, but the constant fear, anguish and depression that accompany the fear of death.

In 1983 Cousins published *The Healing Heart. Antidotes to Panic and Helplessness*, a powerful book not only through the personal example of surviving a heart attack but especially through the message it conveys. Positive emotions, self-healing and optimism go hand in hand. The main enemy of our ability to heal is panic. If we manage to overcome this limitation that we ourselves construct, we can regain control over our own body. Easy to say but hard to do! For the human being is not taught by society to trust in himself, but rather to constantly bend and, consequently, to undermine himself. If we can understand how much power resides within ourselves, then the battle is won. If we let our guard down, stress, fakery, and everything that society erroneously teaches us can backfire on

⁶ A conversation with Norman Cousins in *Canadian Medical Association Journal*, Vol. 128, May 1st, 1983, p. 1110

⁷ Idem, p. 1111

⁸ Ibidem

us. However, the author's message is an optimistic one, as he taught his readers. Control can be regained and we can once again become masters of our own consciousness and body. This work could, as one of the commentators of the book states, represent a medical manual of self-healing "The Healing Heart could well stand on its own as a text of psychosomatic medicine."⁹

With *The Pathology of Power* (1987), Cousins returns to the themes of *The Saturday Review* articles—power and how it corrupts the individual. In fact, the theme does not depart too far from that of the disease. If in the last books the author observes the action of the disease on the body, here we can talk about diseases of the soul. State institutions are made up of individuals and if they "get sick" from the thrill of power, corruption and loss of identity, they can endanger the whole of humanity. If we are allowed to associate, this pathology of power spreads like a cancer affecting the very structure of resistance of the human being.

In 2005, a paper entitled *Why Man Explores* was published, actually a transcript of a symposium held in 1976, which had as its theme human exploration as a characteristic feature throughout the centuries. Various scientists, cultural figures and writers (including Norman Cousins, Ray Bradbury, Phillip Morrison, James Michener and Jacques-Yves Cousteau) have tried to answer the eternal question - what drives the human race to research, explore and seek for answers in the big Universe. For Norman Cousins the answer lies more in the philosophy and history of humanity that he knows, he understood that through exploration he can overcome limitations. This point of view is in correspondence with the entire literary and civic activity of Cousins who believed that human beings can overcome limitations through the power of will.

The liberal arts should, according to Cousins, accompany medical studies because they create the framework for the development of rational skills and the abstraction, communication and efficiency of human relations. Without the intrusion of art into medical life, the whole edifice would be compromised. Cousins has the merit of having actively fought to implement higher values in medical practice, to have intuited, theorized and even addressed some of humanity's fundamental fears. The pages written by Cousins as well as his own life experiences are proof of the power of the human mind which is limited only by his own choices and weaknesses. Our limitation, all of us, is our own consciousness. If we understand that anything is possible then the path to awakening to reality is open to us. The second stage is communication, the exchange of information with our peers. That's the only way we can create connections, have a positive impact on the world we live in, and if we're allowed to analogize Cousins' ideas, that's the only way we can gain immortality.

Civically, Cousins had the merit of having opened the eyes of his generation to the danger humanity faces through the generation of conflicts. Cousins has consistently campaigned for demilitarization, finding ways for humanity to manage violence, and calling for a lasting peace that only he can build. The post-war generation was so happy

⁹ Sheldon B. Cohen (1984) Cousins, Norman. *The Healing Heart*, in *American Journal of Clinical Hypnosis*, 27:2, p. 144 DOI: 10.1080/00029157.1984.10402870

that hostilities were over that it had become blind to the danger that sat in the shadows. And Cousins had the ability to coagulate around him political figures, state representatives and conscious citizens in his fight against the threat that lies within ourselves - aggression and the desire to monopolize power "His works compelled people to look beyond the understandable jubilation about the end of the Second World War and to consider how the atomic bombs which helped bring the conflict to a conclusion also entailed a new terror: the prospect of humanity's annihilation."¹⁰

BIBLIOGRAPHY

Cohen, Sheldon B. (1984) Cousins, Norman. *The Healing Heart*, in *American Journal of Clinical Hypnosis*, 27:2

Norman Cousins, *Modern Man is Obsolete*, in *The Saturday Review of Literature*, Aug 1945

Cousins, Norman. *Anatomy of an Illness as Perceived by the Patient*, Norton, 1979

Norman Cousins, *A conversation with Norman Cousins* in *Canadian Medical Association Journal*, Vol. 128, May 1st, 1983

Williamson, Joan B. *Allegory Then and Now: The Physician and Disease*, in Kronegger, M., Tymieniecka, AT. (eds) *Allegory Old and New*. Analecta Husserliana, vol 42. Springer, Dordrecht

From Hiroshima to Human Extinction: Norman Cousins and the Atomic Age, in *The National WWII Museum*, New Orleans, August 29, 2020,

<https://www.nationalww2museum.org/war/articles/hiroshima-norman-cousins-1945>

¹⁰ *From Hiroshima to Human Extinction: Norman Cousins and the Atomic Age*, in *The National WWII Museum*, New Orleans, August 29, 2020, available at <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/hiroshima-norman-cousins-1945>

MYTHICAL AND BALLADIC IN THE POEM *DUPĂ MELCI*, BY ION BARBU

Iudit CĂLINESCU,
Lecturer PhD., University of Szeged, Hungary

Abstract: The poet Ion Barbu modernizes to the limit the ballad genre of folk origin, the analysis of the ballad „După melci” („After snails”) amply proving this fact. The poetry is fueled by personal memories and folklore reminiscences and the use of folklore material is remarkable. The ballad has a deeply tragic background, being also a parable of knowledge and creation. In this poem the individual, in the infant stage, is the possessor of magical practices, so that all kingdoms have, for him, an „anima”, which he must take into account in any attempt to take control of the real. The magical scenario is fundamental in Romanian folklore, without necessarily acquiring a demonological value. Starting from the rite of disenchantment of the snail, the poet extracts the tragic significance of the act of revelation. The child triggers the forces of magic without knowing the harmful effects of his act: he unconsciously violates the ontological restriction, disturbing the laws of nature. The ballad therefore raises the important question of the meaning of initiation: not everyone has the right to master certain powers derived from human knowledge. In this article, I made an analysis of the ballad from a mythological perspective, the poet using here themes and motifs inspired by mythology: the totem animal - able to unleash the magical forces of nature, the sorcerer's apprentice - unable to control the magical forces that he himself unleashed, the Walpurgis night, enchantment and mourning, the demonic bestiary and the use of some mythological characters.

Keywords: ballad, mythical, magic, initiation, totem animal, mythological creatures.

Ion Barbu poate fi considerat „cel mai programatic scriitor din literatura română”¹, cu o unitate exemplară a concepției și viziunii. Poetul susține reîntoarcerea poeziei la funcția inițiativă originară pe care o deținea în cadrul civilizației elenistice, mai exact, reîntoarcerea la „oda pindarică” și rostul ei înalt de a instrui despre lucrurile esențiale, despre unitatea universului întreg. Poetul tinde să capteze imaginea primordială a universului, pe care să o facă sensibilă în viziunile sale². Din conjugarea spiritului matematic cu poezia se naște o viziune totalitară asupra universului, poetul-geometru circumscriind fondul unui „nou umanism”, ca o modalitate riguroasă de percepție a lumii³. Aspirația spre integralitate a spiritului grec este exemplară pentru setea de absolut a umanității. Astfel, prin inițiere, lumea se organizează într-un echilibru geometric nou, fiind pentru poezie, o nouă cale spre mit⁴.

Marin Mincu numește „romantismul barbian”, referindu-se la „spațiul romantic al poeziei barbiene”, romantismul reprezentând o stare de spirit dar și o specială tipologie

¹ Marin Mincu, *Introducere în poetica lui Ion Barbu*, în vol. Ion Barbu, *Poezii*, Constanța, Editura Pontica, 1995, p. 16.

² Ibidem, p. 18.

³ Ibidem, p. 19.

⁴ Ibidem, p. 23.

creativă⁵. Genul baladesc a fost cultivat de romantici iar Barbu va încerca formula baladei, care are un caracter preponderent liric, căpătând și comunicând traiectul unui scenariu simbolic, baladescul liricizându-se intens tocmai prin substratul gnomic conținut⁶. De fapt, Ion Barbu modernizează până la limită genul baladesc de sorginte folclorică. După cum remarcă Alexandru Ciorănescu, „prima lectură a poetului a fost cartea nescrisă a folclorului”⁷. Poezia populară este pentru poet o trăire și un izvor viu de senzații, însă el nu crede în arta care abuzează de clișeele obișnuite ale folclorului, reducând literatura la arta composită a unui decor artificial. Poetul a reținut din folclor valorile incantatorii și sugestiile umbrei, pitorescul descântecului, al blestemului sau al stafiei⁸.

Apelând la resursele poeziei folclorice, lirica modernă în general încearcă o întoarcere la origini, pentru a-și revitaliza sevele livrești, artificializate programatic. Marii poeți se întorc mereu spre folclor pentru a-și reîmprospăta resursele. În balada *După melci* individul, aflat în stadiul infantil, este deținătorul unor practici magice, astfel că toate regnurile au pentru el o „anima”, de care trebuie să țină cont în orice tentativă de luare în stăpânire a realului. De aici necesitatea „îmbunării” cadrului prin exorcism. Situarea magică este fundamentală în folclorul românesc, fără a căpăta o valoare demonologică, așa cum apare la nordici, Barbu folosind pretextul unui mister păgân pentru a sugera imposibilitatea relevării increatului⁹.

Balada are un puternic fond tragic, fiind și o parabolă a creației și a cunoașterii. Pornind de la ritualul de descântare a melcului, poetul extrage semnificația tragică a actului de revelare. Copilul declanșează forțele magicului, însă fără a cunoaște efectele nocive ale actului său, el încalcând inconștient restricția ontologică, tulburând legile firii. Balada pune deci problema importantă a sensului oricărei inițieri: nu oricine are dreptul de a stăpâni anumite puteri derivate ale cunoașterii umane. Conform doctrinelor esoterice există nivele de inițiere cărora le corespund nivele speciale de instruire, deci individul trebuie să traverseze succesiv niște rituri inițiatice. Astfel, experiența gratuită de cunoaștere a copilului din *După melci* este negativă, actul magic neavând voie să fie înfăptuit decât de cel care cunoaște sensul inițierii¹⁰.

Poezia se alimentează din amintiri personale și reminescente folclorice, tratamentul materialului folcloric fiind remarcabil. Ciorănescu afirmă că această poezie este un basm, dar basmul e trăit; e o scenă reală, dar proiectată pe ecranul fantastic al unei „imaginații mitice”¹¹. Copilul real trăiește în ireal, împrejmuirea magică fiind totală. Pădurea repercutează vibrațiile unei misterioase vieți unanime, natura continuă să trăiască la ora panteismului dionisiac, în *După melci* putându-se astfel identifica ușor dionisiacul ca sentiment mistic al naturii¹². Poezia este publicată pentru prima dată în revista „Viața românească” (Anul XIII, nr. 5, mai 1921), iar la retipărirea din 1967 într-o

⁵ Ibidem, p. 91.

⁶ Ibidem, p. 93.

⁷ Alexandru Ciorănescu, *Ion Barbu*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, p. 60.

⁸ Ibidem, p. 62.

⁹ Marin Mincu, op. cit., p. 94.

¹⁰ Ibidem, p. 95.

¹¹ Al. Ciorănescu, op. cit., p. 127.

¹² Ibidem, p. 128.

plachetă nouă la Editura Tineretului, Șerban Cioculescu scria: „*După melci* rămâne o lectură foarte plăcută, prin bogăția limbajului figurat și mânuirea măiestră a metrelor populare, cu instinct folcloric fără greș”, fiind un „admirabil poem ludic”¹³.

Poezia aparține etapei baladice și orientale a creației barbiene, fiind folosit un limbaj pitoresc-tradițional cu influențe populare. Se poate afirma că poezia face parte din ciclul poemelor inițiatice pentru că în această baladă cultă procesul de cunoaștere ajunge să aibă valoarea unui act primordial, situat într-o zonă atemporală, magică, la începuturile creației, atunci când incantațiile magice aveau cu adevărat putere creatoare. Balada se constituie într-o sinteză a inspirației folclorice cu tradiția livrescă, ce consacrase deja balada ca specie a literaturii culte, poetul realizând aici un amestec paradoxal între tema jocului, specifică vârstei inocente, și gravitatea moralei care se desprinde din poezie, vizând însăși condiția umană. Din cauza acestei complexități structurale și semantice, balada a generat numeroase controverse de-a lungul anilor, interpretări polivalente și moduri diferite de receptare a textului, ceea ce dovedește, de fapt, valoarea deosebită a acestuia. Însă dincolo de orice interpretare, toți cercetătorii au acceptat faptul că poezia reprezintă un prim succes mare al scriitorului, într-o perioadă în care în literatura română nu intrase definitiv filonul folcloric.

În balada *După melci* pot fi identificate mai multe secvențe tematice: imaginea unei comunități arhaice, în care copilul repetă procese de cunoaștere fundamentale; nivelul mitic, al realității primordiale, atemporale, în care se pătrunde prin invocație magică; dezlănțuirea puterilor primordiale, pe care, într-o adevărată „noapte valpurgică”¹⁴, ucenicul vrajitor nu le mai poate stăpâni; eșecul repetării invocației magice pentru ameliorarea răului comis printr-un proces inadecvat de cunoaștere.

Dimensiunea magică a baladei apare încă de la început: „copilul năzdrăvan”, care iese în lume, aparent mai puțin înzestrat de natură: „Dintr-atâția frați mai mari:/ Unii morți/ Alții plugari;/ Dintr-atâția frați mai mici:/ Prunci de treabă,/ Scunzi, peltici,/ Numai eu, răsad mai rau/ Mai năuc, mai nătărau/ Dintr-atâția (prin ce har?)/ Mă brodisem șui, hoinar.”¹⁵. Ieșirea din firească, din normal, duce la nevoia de compensare a ființei prin cunoaștere, prin pătrundere în orizontul nevăzut al lumii, în vremurile mitice, ale creației primordiale. Reconstituirea hărții mitologice determină o aventură în care copilul, fără a avea o capacitate de înțelegere a transcendentului, ratează ușor, prin predestinare: „Eram mult mai prost pe-atunci...”¹⁶. În prima parte a poeziei are loc luarea în stăpânire a cadrului: copilul rostește lumea și, pe măsură ce avansează în actul său de rostire, o și cunoaște: „Când Păresim da prin lunci/ Cu pietrișul de albine,/ Ne părea la toți mai bine:/ Țânci ursuzi,/ Desculți și uzi/ Fetișcane/ (Cozi plăvane)/ Înfășate-n lungi zăvelci/ O porneau în turmă bleagă/ Să culeagă/ Ierburi noi, crăițe, melci...”¹⁷. Poetul descrie o stare

¹³ Șerban Cioculescu, *Prefață* la Ion Barbu, *După melci*, București, Editura Tineretului, 1967, apud Marin Mincu, op. cit., p. 98.

¹⁴ Marin Mincu, op. cit., p. 107.

¹⁵ Ion Barbu, *Poezii*, Constanța, Editura Pontica, 1995, p. 97-98.

¹⁶ Ibidem, p. 98.

¹⁷ Ibidem, p. 98-99.

de euforie infantilă, pigmentată cu un pitoresc autohton, limbajul fiind specific magiei ludice, atmosfera de mister fiind încă frustă¹⁸.

Găsirea melcului aduce după sine încercarea de a-l scoate la lumină. E vorba de un ritual naiv de redescoperire a lumii prin imitație și invocație totemică: „Vream să-l văd cum se dezghioacă”¹⁹. Trecerea de la real la ireal se realizează prin intermediul unui totem, melcul fiind o ființă cu o simbolistică profundă, aceea a increatului ascuns în spirala cochiliei, simbol al temporalității proiectate spre infinit, tentația revelării universului prin elementul simbolic – melc – apărând „din ungher adânc”, obscură și demonică, precum un act păgân²⁰. Melcul este simbolul și dovada eternelor înnoiri, el reprezentând regenerarea periodică, iar în cultura tradițională românească fiind o încarnare a spiritului strămoșului, așa cum atestă și cântecul de origine magică și rituală: „Melc, melc,/ Codobelc,/ Scoate coarne bourei...”²¹. În baladă melcul e descris ca un simbol al increatului, el simbolizând o formă virginală a existenței, mai ales prin atributul izolării. Cochilia îl protejează împotriva realului. Mirarea infantilă încearcă o comunicare cu esența, în încercarea de a descoperi misterul increatului. Melcul se află în somn vegetativ, iar o trezire înseamnă desfacerea din starea preexistenței și trecerea în faza de împlinire, în ceva finalizat. Această fază poate fi revelată într-un anumit moment prin magia orfică a descântecului, dar odată declanșat acel moment, moartea devine inevitabilă²².

În această baladă melcul poate reprezenta și animalul-totem, capabil de a descătușa forțele magice, misterioase ale naturii. Totemul reprezintă o noțiune simbolică referitoare la strămoșii tribali, imaginați sub formă de animale, păsări, insecte, plante sau obiecte, ca eroi anteriori ai tribului. Un totem este un tabu, animalele totemice neputând fi vâdate sau ucise²³. Animalul este o entitate predilectă să devină în ipostaza simbolic-rituală un totem, miturile totemice manifestându-se prin gândire simbolică, simbol, credință și ritual, ajungând într-un final la legenda totemică²⁴. De regulă, totemul i se dezvăluie individului printr-o viziune, în timp ce acesta îndeplinește ritul de trecere al celei de-a doua coline, adolescența²⁵. Chiar din această semnificație putem deduce faptul că băiatul nu era pregătit, nici din perspectiva vârstei sale fizice și mentale, pentru această experiență de inițiere magică.

Poetul folosește descântecul magic: „Melc, melc,/ Cotobelc”, acesta fiind aproape o formulă hermetică, cu rolul de a liriciza poemul care se desfășoară totuși epic, copilul, ca un „demiurg caricat”, vrând să se joace, provocând magia pentru a cunoaște ce se întâmplă după aceea, iar melcul, deși încearcă să se opună revelării, este dominat prin descântec, prin puterea magiei cuvântului, având loc o invocație magică în chip gratuit, naiv, însă cu rol primordial, distrugând schema noțională a lumii și reînstituind-o fonetic²⁶. Granițele

¹⁸ Marin Mincu, op. cit., p.99.

¹⁹ Ion Barbu, op. cit., p. 101.

²⁰ Marin Mincu, op. cit., p. 101.

²¹ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994, p. 254-255.

²² Marin Mincu, op. cit., p. 102-103.

²³ Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București, Editura Albatros, 1983, p. 705.

²⁴ Ioan Viorel Boldureanu, *Universul legendei. Eseu despre orizontul mental tradițional II*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2003, p. 36-37.

²⁵ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, Vol. III, București, Editura Artemis, 1993, p. 362.

²⁶ Marin Mincu, op. cit., p. 103.

realului se rup în fața intruziunii legilor transcendente, puse în mișcare prin descântec de copilul inocent, devenit ucenic vrăjitor. Prin invocarea unui totem, copilul se joacă, fără a-și da seama de fragilitatea formelor biologice, cu această micuță și plăpândă formă de viață, încercând să descopere, prin dezghiocarea lui, întregul univers: „— Melc, melc,/ Cotobelc,/ Ghem vărgat/ Și ferecat;/ Lasă noaptea din găoace/ Melc nătâng, și fă-te-ncoace.”²⁷ Copilul folosește, fără să vrea și fără să înțeleagă, formule magice, acestea reprezentând de fapt esența oricărei performanțe magice²⁸, puterea cuvântului declanșând o lume a umbrelor, a tenebrelor, a magiei.

Termenii „descântec”, „vraja” și „farmec” erau, inițial, sinonime care exprimau aceleași tipuri de acțiuni și incantații magice, diferențele dintre acești termeni în denumirea riturilor fiind condiționate mai ales de sensurile atribuite acestora, pozitive sau negative. În tradiția românească termenul „descântec” a ajuns să domine de-a lungul timpului mai ales datorită sensului inițial pozitiv al acestui rit străvechi. Apariția și dezvoltarea descântecului a fost în principal condiționată de credința „în existența unui geniu al răului, pe care îl numim Diavolul, în veșnică luptă cu geniul binelui, pe care noi îl numim Dumnezeu”²⁹. Artur Gorovei definea descântecul ca fiind „totalitatea cuvintelor pe care le rostește vrăjitorul sau fermecătorul care face leacul, vraja sau farmecul, de la care așteaptă rezultate de mai înainte determinate”³⁰. Există însă o diferență între discursul magic și descântecele rostite în afara unui ritual magic, acestea având ca scop alungarea bolilor fizice și psihice, acestea putându-se face fie ziua fie noaptea, în afara zilelor de sărbătoare³¹. Descântecul reprezintă și discursul magic rostit de magician, atunci când ne referim la acea parte a magiei care este ocultă, transmisă prin filiație magică, știută numai de practicantul inițiat, știința magiei înseamnând și cunoașterea descântecelelor, astfel încât la orice analiză a unui act de vrăjitorie se poate descoperi că ritualul este centrat în jurul rostirii descântecului, a cuvântului magic³².

În credința tradițională, actantul magic al descântecului era de regulă descântătoarea, cea care cunoștea moduri de a stăpâni maleficul, ea fiind considerată de comunitate ca o persoană cu valențe pozitive, benefice, în raport, de exemplu, cu vrăjitoarele sau femeile care făceau farmece, chiar dacă Fochi amintește faptul că există cazuri în care „descântătorii” erau confundați cu „fermecătorii” sau cu „vrăjitorii”, iar vrăjitorii „descântă și farmecă”, ei putând fi astfel considerați ca „tot un fel de descântători”³³.

În schimb, în *După melci*, descântătorul este un copil, nepregătit, neinițiat în practicarea acestei forme de magie, acesta fiind motivul principal care duce la consecințele nefaste ale practicării descântecului. Magia practică necoresunzător ca în *Ucenicul vrăjitor* al lui Goethe se transformă în demonologie, descântecul având efect

²⁷ Ion Barbu, op. cit., p. 102.

²⁸ Bronislaw Malinowski, *Magie, știință, religie*, Iași, Editura Moldova, 1993, p. 115.

²⁹ Artur Gorovei, *Descântecele românilor. Studiu de folklor*, București, Academia Română, 1931, p. 219.

³⁰ Artur Gorovei, *Literatura populară*, vol. II, București, Editura Minerva, 1985, p. 75.

³¹ Paul Ștefănescu, *Magia înaltă*, București, Editura Miracol, 1997, p. 87.

³² Bronislaw Malinowski, op. cit., p. 115.

³³ Fochi, Adrian, *Prefață la Adrian Fochi (antologie, prefață și bibliografie), Miorița (texte poetice alese)*, București, Editura Minerva, 1980, p. 3-7.

catastrofal, provocând un dezechilibru cosmic, de aici noaptea valpurgică cu vedenii și metamorfozări de regnuri ce-i urmează³⁴. Este urmată de teama cauzată de gravitatea împlinirii, moment în care cadrul se tulbură monstruos, amintind de modelul fantasticului folcloric german: duhurile foiesc, umbre obscure apar înfricoșător, priviri sinistre se încrucișează, regnurile se animă și clocotesc³⁵: „Năzdrăvana de pădure/ Jumulită de secure,/ Scurt, furiș / Înghițea din luminiș./ Din lemnoase văgăuni,/ Căpcăuni/ Îi vedeam pieziși cum cască/ Buze searbade de iască;/ Și întorși/ Ochi buboși/ Înnoptau sub frunți pestrice/ De păroase/ Și bărboase/ Joimărițe”³⁶.

Poetul folosește, pentru a prezenta planul ireal al existenței, fantasme, vârcolaci, babe știrbe, întrupări grotești ale tenebrelor, numind chiar câteva personaje din mitologia română: Căpcăunii, Joimărițele și Muma Pădurii. Căpcăunul este, în mitologia românească, o ființă supranaturală malefică, descrisă uneori cu două capete, alteori cu cap de câine și trup de om, putând avea un ochi în frunte și altul în ceafa, de multe ori asocierea numelui de „căpcăun” cu căptenie tătară sau turcă dovedind valențele malefice ale personajului. Romulus Vulcănescu consideră căpcăunii ca fiind primele fapte mitice menționate de mitologia română, reprezentând primele încercări ale divinităților gemelare de a crea o spiță asemănătoare lor, încercarea fiind însă nereușită, căpcăunii având o înfățișare monstruoasă și fiind antropofagi³⁷: „Căpcanii cei care-au fost de demult aveau trei ochi: unul în frunte, unul în vârful capului și unul în ceafă.” (Ecaterina Pantea, Mihalcea); „Sunt oameni că au un ochi în frunte și unul în ceafă, aceia prind pe oameni de-ai noștri, îi hrănesc bine și îi mănâncă.” (Ionică Pisarciuc, Roșă)³⁸.

Joimărița este un personaj demonic feminin din mitologia română, patronând torsul cănepii și al lăunii. În ultima joi dinaintea Paștelui acest spirit, preponderent malefic, vine și pedepsește femeile sau fetele care nu au terminat torsul. Apare ca o roată de foc sau ia înfățișarea unei femei înalte și voinice, cu gura cât grapa și dinții cât lopețile. Deși pedepsele aplicate de ea sunt crude, poporul apreciază rolul ei de control sever al hărniciei³⁹. Iar celălalt personaj mitic, Muma Pădurii, apare deseori în mitologia română ca o femeie bătrână și urâtă, o nălucă cu părul despletit, cu ochii mari și zgâiți, cu dinții ca grebla, care circulă numai noaptea și poate intra în case pe ferestre, pocind și ucigând oamenii, majoritatea legendelor prezentând-o ca antropofagă⁴⁰. Într-un basm cules de Elena Niculiță Voronca, Muma Pădurii este descrisă „mare strașnic și urâtă” (Ana Zvorîșteanu, Botoșani)⁴¹. În poezie, Muma Pădurii apare liricizată grotesc, ca la romanticii germani: "Chiondorâș/ Căta la cale;/ De pe șale,/ Când la deal și când la vale,/ Curgeau betele târâș./ Iar din plosca ei de gușă/ De mătușă / Un tăios, un aspru: hârriș..."⁴².

³⁴ Marin Mincu, op. cit., p. 107.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ion Barbu, op. cit., p. 104-105.

³⁷ Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, București, Editura Academiei RSR, 1987, p. 254.

³⁸ Elena Niculiță Voronca, *Datinile și credințele poporului român*, Iași, Editura Polirom, 1998, p. 106-107.

³⁹ Ivan Evseev, op. cit. p. 214-215.

⁴⁰ Romulus Vulcănescu, op. cit., p. 490.

⁴¹ Elena Niculiță Voronca, op. cit., p. 105.

⁴² Ion Barbu, op. cit., p. 106.

Dezlănțuirea elementelor naturii este stârnită de tulburarea ordinii magice: „Toată noaptea viscoli.../ Încă bine n-ajunsesem/ Că porni, duium, să vie/ O viforniță târzie/ De Păresemi.”⁴³. În timp ce puterile demonice își continuă sabatul, falsul demiurg se retrage în cadrul domestic liniștitor. Marin Mincu accentuează faptul că ceea ce pare malefic în *După melci*, ca și în folclorul românesc în general, este numai accelerarea nefirească a ritmului obișnuit de manifestare a naturii⁴⁴, nefiind vorba de dezlănțuirea unor forțe terifiante prin definiție, demonicul apărând aici ca cealaltă fațetă a sacrului, care în anumite condiții se revelează ca teroare.

Înfățișarea iernii personificate în Baba-Dochia este într-un tot stilizată în contururile caricatural-grotești întâlnite în folclor, ducând și aici la o tentă ironică: „Când, pe-un sloi, rupând din pită,/ Baba Dochia-învălită/ Cu opt sarici/ Stă covrig,/ Stă, înghite/ Și sughite/ Și se vaicăără/De frig.”⁴⁵. În folclorul românesc, Baba-Dochia este o semidivinitate meteorologică feminină, ea fiind unul dintre cele mai importante personaje din mitologia românească. Unele teorii susțin că numele ar fi legat de Sfânta Martiră Evdokia sărbătorită în calendarul de stil vechi pe 1 martie. Legenda mitică a Babei-Dochia vorbește despre o păstoriță care a fost pedepsită pentru că a cântat împotriva puterii lunii marite, fiind împietrită, ea fiind literaturizată la nivelul tuturor genurilor literare populare⁴⁶. În paralel cu legenda, superstițiile, credințele și datinile care se referă la „zilele babelor” (1-9 martie) relevă aspecte mitice: Baba-Dochia, cu cortegiul ei de babe reflectă nestatornicia timpului în trecerea lui de la iarnă la primăvară și posibilitatea de a prevesti această nestatornicie pentru restul anului, zilele babelor fiind și oraculare pentru mersul timpului⁴⁷.

În continuarea baladei descântecul e reluat și i se acutizează conținutul, pentru îmbunarea elementelor naturii dezlănțuite, care amintesc de descrierile pădurii magice romantice germane, dar tot așa de bine poate fi o imagine de pură extracție folclorică românească⁴⁸, copilul invocând și un alt personaj mitologic românesc, „moșul Iene”, aducătorul somnului, în încercarea de a aduce liniștea și de a îmblânzi durerea produsă de forțele naturii. În folclorul european, Moș Ene este un personaj mitologic care aduce vise bune prin presărarea cu nisip magic pe ochii copiilor în timp ce aceștia dorm noaptea, aceasta fiind și simbolistica cu care acest personaj apare în tradiția românească, existând și o scurtă formulă magică, o scurtă incantație prin care acest personaj mitologic este invocat, pentru a aduce somnul copiilor: „Moș Ene, Moș Ene, vino pe la gene!”, Lazăr Șăineanu descriindu-l pe Moș Ene ca fiind „un fel de Morfeu”⁴⁹ al tradiției și zicătorilor românești.

⁴³ Ion Barbu, op. cit., p. 107.

⁴⁴ Marin Mincu, op. cit., p. 109.

⁴⁵ Ion Barbu, op. cit., p. 110

⁴⁶ Romulus Vulcănescu, op. cit., p. 332.

⁴⁷ Ibidem, p. 335.

⁴⁸ Marin Mincu, op. cit., p. 112.

⁴⁹ Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1929, apud Florica Zafiu, „Moș Ene”, în *Dilema Veche*, nr. 594 din 2-8 iulie 2015, <https://dilemaveche.ro/sectiune/editoriale-si-opinii/pe-ce-lume-traim/mos-ene-593168.html>, accesat în 16.02.2023.

După retragerea în familiar, copilul se întoarce în același loc, însă de data aceasta sub lumina oarbă a zilei. Fiind provocat, descântecul s-a împlinit iar increatul revelându-se, s-a negat, nemaexistând cale de întoarcere. Descrierea melcului mortificat are rolul de a-l sensibiliza pe copil, ceea ce va urma nemaifiind descântec, ci bocet⁵⁰: „Și pe trupul lui zgârcit/ M-am plecat/ Și l-am bocit”⁵¹. Gestul este acum de umilință, printr-un cântec trist încercându-se anihilarea efectului descântecului, refacerea stării de inocență și mister. Însă evocarea elementelor vitale nu mai are efectul imediat de la început, ameliorarea răului comis nemaiproducându-se. Copilul încearcă să refacă misterul prin plâns dar cunoașterea trece dincolo de sentimente: „Melc, melc,/ Cotobelc,/ Ploua soare/ Prin fânețuri și răzoare,/ Lujerii te-așteaptă-n crâng/ Dar n-ai corn/ Nici drept,/ Nici stâng;/ Sunt în sân la moșul Iene/ Din poiene:/ Cornul drept,/ Cornul stâng.../ Iarna coarnele se frâng,/ Melc natâng,/ Melc natâng!”⁵².

Copilul, care a tulburat liniștea începuturilor, este incapabil să resusciteze melcul, să-i dea din nou viață: „— Melc, melc, ce-ai făcut/ Din somn cum te-ai desfăcut?/ Ai crezut în vorba mea/ Prefăcută... Ea glumea!”⁵³. În rolul unui demiurg spontan, improvizat, copilul încearcă în zadar să redea viața ființei fragile, pentru că puterea supremă, aducătoare de viață eternă, aparține doar demiurgilor autentici. Ceremonia de păstrare a rămășițelor melcului nu e, de fapt, decât un fel de catharsis, o ușurare de gravitatea hybrisului săvârșit, balada dobândind astfel un sens tragic profund: increatul nu se poate releva iar copilul, care a parcurs involuntar un întreg ciclu al cunoașterii, a descoperit tragismul ascuns în existență, îndreptată iremediabil spre moarte⁵⁴. Poetul reușește să ofere acest ultim sens baladei, folosind construcția magico-mitică și utilizând, de-a lungul întregului text, teme și motive de inspirație mitologică, cum ar fi: animalul-totem - capabil de a descătușa forțele magice ale naturii, ucenicul vrăjitor - incapabil de a mai stăpâni forțele magice pe care singur le-a descătușat, noaptea valpurgică - întâlnită și la Mihai Eminescu, în *Strigoii*, descântecul și bocetul - specifice folclorului românesc, și, nu în ultimul rând, bestiarul demonic și personaje mitologice.

Surse bibliografice și sitografice:

Barbu, Ion, *Poezii*, Constanța, Editura Pontica, 1995.

Boldureanu, Ioan Viorel, *Universul legendei. Eseu despre orizontul mental tradițional II*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2003.

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, Vol. II și III, București, Editura Artemis, 1993.

Ciorănescu, Alexandru, *Ion Barbu*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.

Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994.

Fochi, Adrian (antologie, prefață, bibliografie), *Miorița (texte poetice alese)*, București, Editura Minerva, 1980.

Gorovei, Artur, *Descântecul românilor. Studiu de folklor*, București, Academia Română, 1931.

Gorovei, Artur, *Literatura populară*, Vol. II, București, Editura Minerva, 1985.

⁵⁰ Ibidem, p. 113.

⁵¹ Ion Barbu, op. cit., p. 113.

⁵² Ibidem, p. 115-116.

⁵³ Ibidem, p. 113.

⁵⁴ Marin Mincu, op. cit., p. 115.

- Kernbach, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, București, Editura Albatros, 1983.
- Malinowski, Bronislaw, *Magie, știință, religie*, Iași, Editura Moldova, 1993.
- Niculiță Voronca, Elena, *Datinile și credințele poporului român*, Iași, Editura Polirom, 1998.
- Ștefănescu, Paul, *Magia înaltă*, București, Editura Miracol, 1997.
- Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, București, Editura Academiei RSR, 1987.
- Zafiu, Florica, „Moș Ene”, în *Dilema Veche*, nr. 594 din 2-8 iulie 2015, <https://dilemaveche.ro/sectiune/editoriale-si-opinii/pe-ce-lume-traim/mos-ene-593168.html>, accesat în 16.02.2023.

CASE STUDY ON THE CONSEQUENCES OF THE INSURER'S REFUSAL TO PAY THE COMPENSATION WITHIN THE TERMS OF CONTRACT

Daniela Isabela SCARLAT
Lecturer Phd., University of Craiova

Abstract: In the case of goods insurance, the insurer undertakes to pay an indemnity to the insured, the beneficiary of the insurance or other entitled persons upon the occurrence of the insured risk. This article is intended to present a practical case with the help of which we understand how CASCO type insurance contracts work.

The main issue of the case is the insurer's refusal to compensate within the term, based on a case of exclusion from insurance provided in the contract.

If, due to the unjustified refusal of the insurer to pay the compensation within the maximum term imposed by the insurance contract, the insured was obliged, for the company's operation, to rent a car similar to the damaged one, the correct solution of the court is to oblige the insurer to payment of the rental value of this car.¹

Keywords: optional insurance for vehicles, payment of the indemnity by the insurer, jurisprudence of courts. liability of the insurer

The insurance of the property that is the object of the leasing contract, through an insurance company, was obstinately regulated by the Romanian legislator, in Government Ordinance no. 51 of August 28, 1997, regarding leasing operations and leasing companies. The insurance contract is concluded for the entire period of execution of the leasing contract. Seen from the perspective of its meaning and the determination of its existence, the insurance contract is an accessory contract to the leasing contract, which, as a rule, terminates together with the main contract. In the case of the leasing contract, in order to prevent the risk of termination of the contract due to some fortuitous events, the legislator regulated the obligation to insure the goods that are the subject of such contracts.

The object of the optional vehicle insurance against accidents and theft (the so called CASCO) are the vehicles registered in Romania to whom the insured person has an interest. For these, the insurer issues insurance policies, on the basis of which it undertakes to bear the risks.² In goods insurance, as a principle, any good that can be exposed to a risk can be insured.

This article is intended to present a practical case with the help of which we understand how CASCO type insurance contracts work, within leasing contracts. We will consider each of the important aspects of the case in turn and deal with the issues incident to it.

¹ EuroAvocatura.ro, *The consequences of the insurer's refusal to pay the compensation within the term stipulated in the contract*, Published on 27 Nov 2015, Coordinator lawyer [Marius-Catalin Predut](#), website consulted on 31.01.2023

² D. I. Scarlat, *Insurance law. Course notes*, Ed. Sitech, Craiova, 2021, p.42

The main issue of the case is the insurer's refusal to compensate within the term, based on a case of exclusion from insurance provided in the contract. In accordance with contractual regulations and based on principle "*pacta sunt servanda*"³ the parties are obliged to perform the services assumed by the contract and can only exonerate themselves in the cases expressly provided by law or stipulated in the contract and accepted by the co-contractor, otherwise forced execution and damages may be obtained.

Cases of exclusion from insurance are generally cases imposed by the insurer, upon occurrence of which it does not understand to compensate the insured exactly as stipulated in the contract.

In the case referred to the judgment we find concluded: a financial leasing contract regarding a car, between SC T.L. IFN SA and SC NGIE SRL, which have the capacity of plaintiffs and a contract of voluntary property insurance, CASCO type, with a duration of 4 years, regarding the same car, concluded with the insurance company SC G.A. SA, which has the capacity of defendant. In the third year of validity of the insurance policy, a road accident occurred as a result of which the insured car left the road and ended up in a lake, the car being completely flooded.

In the case, a claims file was opened, considering the fact that the car was insured by a valid CASCO type policy, the first findings were made and the damage that had to be covered was assessed, which amounted to 240,727, 26 lei. The extent of the damage was communicated to the defendant who had the contractual obligation to compensate the insured in the event of the occurrence of the insured risk. The insurer contested that the damage to the vehicle occurred in the circumstances specified by the driver, claiming that his statements were not true, which is why he refused to pay the insured amount. In the case, the defendant refuses to compensate on the grounds that the vehicle was put into the water without the engine running. Consequently, the plaintiffs SC T.L. IFN SA and SC NGIE SRL sued the insurance company. None of the parties in this case dispute that the vehicle was in the water, being flooded, the parties having different opinions as to how it ended up in the water. Thus, the plaintiff states that in the unmarked curve, he lost control of the vehicle, left the roadway and entered the pond, while the insurer states that the vehicle was driven into the pond while the engine was not running, suggesting that this action was deliberate.

The leasing contract is a non-transferable property contract, which can be compared, under this aspect, to the rental contract; but if in the usual lease the lessor is the one who bears the risk of destruction or loss of the asset, the lease being legally terminated, without the right to compensation (art. 1423 C. civ.⁴), in the case of the leasing

³ "Conventions must be respected, a Latin adage that enshrines a principle equally valid in civil law and in international law, expressing a traditional conception of our people, regarding the obligation to respect the given word; the civil code includes the express rule according to which legally made agreements have the force of law between the contracting parties, they can be revoked only by mutual consent or for reasons authorized by law and must be executed in good faith." - EuroAvocatura.ro Coordinator lawyer Marius-Catalin Predut, website consulted on 31.01.2023

⁴ The new Civil Code, in art. 1818, preserves the principled solutions of the old Civil Code in the matter of the consequences of the impossibility of using the leased asset, expanding the scope of the reasons why the lease ceases by law and to situations that do not have the features of a fortuitous case

contract, the law mandates that, in the absence to a contrary stipulation, in the event of the impossibility of executing a contractual obligation, the risks are borne by the user, who has the capacity of creditor of the lessor's obligation to ensure the use of the asset during the entire period of the leasing contract, the creditor *res perit* rule applies.⁵ Thus, the presence before the court as plaintiffs of both the owner of the vehicle and the user is justified. Through the specific request, the plaintiff SC N.G.I.E. SRL showed that meanwhile the ownership right was transferred from the lessor SC T.L. IFN SA since it has paid all the amounts of the leasing contract, namely installments, capital, residual value, insurance premiums, requesting that the compensation owed by the defendant be collected in full by the company based on its own right thus acquired over the damaged property, SC T.L. IFN SA recognizing the right of the plaintiff SC N.G.I.E. SRL to collect in full and directly the compensation owed by the insurer following the extinguishment of the obligations related to the leasing contract and the transfer of ownership of the damaged property.

In law, the parties are based on art. 969-970 Old Civil Code, art. 42 Commercial Code, currently repealed and Law no. 136/1995 on insurance in Romania, also repealed.

Thus, they refer to the effects of the contract, namely to the binding force of the contract that once signed becomes "the law of the parties" and also to the fact that the obligations must be performed in good faith. Currently, the New Civil Code preserves the same principles in terms of obligations, in addition, in the field of insurance we also find the obligations of the insurer in the event of the production of the insured risk: "In the case of goods insurance, the insurer undertakes to pay an indemnity to the insured, the beneficiary of the insurance or other entitled persons upon the occurrence of the insured risk."⁶

In the declared appeal, the defendant invokes the fact that the judicial expertise on the basis of which the court's decision was given does not confirm the driver's version regarding the way the accident occurred.

In the appeal also declared by the insurance company requests the removal of the obligation to pay the rental price of a car during the period of non-use, based on the grounds of illegality provided by art. 304 points 8 and 9 of the Old Code of Civil Procedure, citing the fact that the court of appeal bases its decision on tortious civil liability and there was a concluded contract between the parties.

In the first instance, the Galați Court was charged with resolving the case. Taking into account the arguments of the parties and the evidence submitted to the file, the court admits the summons and obliges the defendant SC G.A. SA upon payment of compensation. In order to decide in this way, the first instance finds that the expert report does not show that the car was put into the water with the engine turned off, and the simple suspicion of the insurer did not entitle him not to fulfill his contractual obligations. Then, there is talk about the damage caused by the lack of use of the vehicle during the time it was at the authorized service. The court considers that both the sums paid for

⁵ To be seen V. Pătulea, Contract risk in leasing operations, în Law no. 5/2002, pp. 69-72; G. Tița-Nicolescu, Leasing, Ed. C.H. Beck, 2006, pp. 216 și urm.; E. Turcu, Leasing contract, Ed. Hamangiu, 2008, pp. 272 and following

⁶ Art. 2.214 New Civil Code

removing the car from the water and towing it to service, as well as the sums needed to rent a similar car, as well as their legal interest, are owed by the insurer because this damage was created due to the unjustified refusal on the part of the insurer and thus not the provisions of art. 9 point 7 of the insurance contract.

The Galati Court of Appeal partly admits the appeal filed by the defendant and orders that the factual situation is clearly established in the expert report and there is no reasonable doubt about the occurrence of the accident, and the only inconsistency between the driver's statements and the prepared expert opinions is given by the fact that the driver believed that he had hit a guardrail before reaching the water, a fact that could not be proven. The court attributes this inconsistency to the shock caused by the accident. The court notes that the provisions of articles are not relevant in the case. 6 point 6.15 from the insurance contract. According to this legal text, the insurer "does not grant compensation if the claim for compensation is fraudulent or is based on false or falsified documents and statements;"

The court appreciates that the mere suspicions of the insurer based on an extrajudicial expert report drawn up by an expert unilaterally chosen by the insurer, without giving the insured the opportunity to participate in the on-site investigation and defend himself, cannot substantiate a refusal to awarding damages.

The criticism regarding the illegal granting of compensation for the rental of a similar car was considered unfounded, with the reasoning that the provisions of art. 6.7 of the contract invoked by the defendant in arguing this ground of appeal are not incident because they refer to the indirect damages caused by the interruption of the use of the car, and in the case the damages are directly caused by the lack of use of the car.

The High Court of Cassation and Justice, vested with the resolution of the appeal against the decision of the Court of Appeal, finds, during the legality control, that the appeal against the contested decision is unfounded. First of all, the criticism according to which the appellate court bases its reasoning on tortious civil liability and not on contractual liability cannot be accepted because this criticism has no legal basis, being a simple suspicion of the defendant. Moreover the supreme court holds: " An objective examination of the considerations of the decision of the court of first judicial review indisputably attests to the fact that the court argued its solution on the non-fulfillment by the insurer of the contractual obligation stipulated in its responsibility in the general conditions, respectively the obligation of the insurer to establish and pay compensation within a period of a maximum of 15 days from the receipt of the request, as well as on art. 5.6 lit. c from the same general conditions, the invoked text is finished."⁷

In our opinion, the Court of Appeal acted correctly because it is clear that there is a causal link between the unjustified refusal of the defendant to also compensate for the prolonged lack of use of the car, considering that the accident caused total damage, and the insured needed the insurance indemnity to buy a car to use in the course of his business. Moreover, it turns out that the activity of the insured company depended on the

⁷ EuroAvocatura.ro, *Consecintele refuzului asiguratorului de plata a despagubirii in termenul prevazut in contract*, Publicare la data de 27 Nov 2015, Coordonator avocat [Marius-Catalin Predut](#), site consultat la data de 20.01.2023

use of a car, which certifies us that there is a direct link between the damage and the company's act of non-performance of its contractual obligation.

We also consider the decision of the High Court of Cassation and Justice correct because it is normal to discuss the same conditions as in tortious civil liability, considering the fact that they are found in contractual liability. And the simple suspicion of the defendant could not constitute a reason for appeal, especially when the decision given by the Galati Court of Appeal⁸ includes, in the motivation, references to the articles of the Civil Code that regulate contractual civil liability.

In conclusion, we note that within the insurance contracts we find the causes of exclusion that entitle the insurer not to compensate the insured. But when the insurance company invokes a reason for exclusion, it is tasked to prove it. In the analysed case, there was no proof of the insured's intention to damage the car and consequently he could not be exempted from the obligation to pay compensation.

In practice, it not infrequently happens that, in a claim file opened as a result of a road accident, the insurer refuses to pay the entire amount representing the value of the repairs carried out by the car service, considering that the amount is "unreasonably high". In such cases, most of the time, the insurer will pay the amount of money it considers justified, reducing the amount of the compensation and paying the repairs only partially.⁹

It is important to mention that the aspects analyzed take into account the situations in which there is the intention of the insured person in terms of the occurrence of the accident. But, in this case the Court decided that the insurer could not prove such a fact in the person of the insured society.

Therefore, it is fair that the insurer is obliged to compensate the injured party for the proven damages suffered as a result of the accident, including damages resulting from the lack of use of the damaged vehicle, including the temporary replacement of the vehicle.

Another aspect analyzed by the courts, in similar cases, is compliance with the conditions of the insurance contract that establish the terms in which the insurer is obliged to respond to the claim for compensation.

BIBLIOGRAPHY

- Bistriceanu Gh., Asigurări și reasigurări în România, Ed. Universitară, Colecția Economică, 2006
 Caraianu Gh., Tudor M., Dreptul asigurărilor, Asigurări. Probleme juridice și tehnice, Ed. Luimna Lex, București, 2001
 Constantinescu Anghel D., Tratat de asigurări, Vol.1, Editura Economică, București, 2004
 Drăghici M., Asigurătorul-garant al plății, Ed. C. H. Beck, București, 2009
 Gheorghe C.A., Drept bancar, Ed. C.H.Beck, București, 2006
 Lambert-Faivre Y., Droit des assurances, 12e éd., Dalloz, Paris, 2005
 Minea E. M., Încheierea și interpretarea contractelor de asigurare, Ed. C.H.Beck, București, 2006
 E. G. Olteanu, Dreptul asigurărilor. Note de curs, Ed. Themis, 2001
 Negru T., Practica asigurărilor comerciale, Ed. Wolters Kluwer, București. 2010
 Nemeș V., Dreptul Asigurărilor, Ed a V-a, Ed. Hamangiu, București, 2021
 Scarlat D. I., Dreptul asigurărilor. Note de curs și aplicații practice, Ed. Sitech, Craiova, 2021

⁸ Decizie nr. 75/2014 din 23-iunie-2014, Curtea de Apel Galati, pretentii (Litigii cu profesioniști)

⁹ <https://www.legalconsult.ro> site consultat la data de 10.02.2023

- Scurtu Ș., Regimul juridic general al obligațiilor. Garantarea obligațiilor, Ed. C.H.Beck, București, 2014
- Sferdian I., Dreptul asigurărilor, Ediția a III-a, Editura C.H. Beck, București, 2019
- Sferdian I., Privire specială asupra contractului de asigurare din perspectiva Codului Civil, Ed. C. H. Beck, București, 2013
- M. Tăbăras, M. Constantin, Asigurări. Culegere de practică judiciară, Editura Ch.H. Beck, București, 2009

THE EVOLUTION OF THE CONCEPT OF "FREE TIME" OVER TIME

Denisa Elena PETREHUȘ
DLSS, Facultatea de Litere, UBB

Abstract: The great socio-economic, scientific-technical and cultural transformations have attracted after them, in the field of social sciences and philosophy, numerous discussions and disputes. A privileged area of conflicting debates and discussions is "free time". Counter-narrative opinions on the significance of this notion are constantly encountered throughout history, from antiquity to the present day.

Keywords: free-time, history of mentalities, the importance of „free-time”

Marile prefaceri socio-economice, științifico-tehnice și culturale au atras după ele, în câmpul științelor sociale și al filozofiei, numeroase discuții și dispute. Un domeniu privilegiat al dezbaterilor și discuțiilor contradictorii îl constituie „timpul liber”.

Părerii contradictorii cu privire la însemnătatea acestei noțiuni se întâlnesc în permanență de-a lungul istoriei, din antichitate și până în zilele noastre. Valorizat, rând pe rând, pozitiv sau negativ, timpul liber a fost în permanență o temă actuală, iar secolul XX se conformează acestei reguli.

Însemnătatea timpului liber a fost resimțită de oameni din timpurile străvechi. Delimitarea conceptului de „timp liber” îi aparține lui Aristotel, în prelungirea unor sugestii platoniciene.¹

În Egiptul Antic, faraonii și preoții controlau un sistem bine pus la punct, de muncă obligatorie care nu lăsa maselor sărace răgazul necesar pentru a se răzvrăti. Acest lucru este consemnat de către Herodot în Istorie și de către Aristotel în Politica. Putem chiar afirma că pentru omul de condiție medie din Egiptul antic, idealul îl constituia fericirea terestră, în care era inclusă o anumită măsură a timpului de lucru. Unele texte laice, cum ar fi Învățătura lui Ptah-hotep sau Învățăturile papirusului Insinger² precizează că omul nu trebuie să muncească decât atât cât este necesar pentru stricta sa existență. Democrit a fost printre primii care au remarcat că poate exista un timp neafectat muncii propriu-zise, dar care să fie fertil din alt punct de vedere. „Democrit e de părere că muzica e mai recentă decât celelalte arte și explică această împrejurare susținând că ea nu răspunde unei nevoi, ci s-a născut după ce a existat un prisos”.³ Cu alte cuvinte, pentru Democrit marea majoritate a artelor (în sensul antic al termenului) și-ar trage originea din necesitățile vieții de zi cu zi. De la aceasta fac excepție poezia și muzica. Ambele sunt de origine divină după părerea lui Platon. Metafizica lui Aristotel conține acel faimos pasaj în care Stagiritul arată că timpul liber conduce la generarea unor creații spirituale esențiale

¹ Dan Oprescu, *Timpul liber și înstrăinarea umană*, Editura Politehnică, București, 1981, p. 17

² Idem, p. 18

³ D. M. Pippidi, *Arte poetice. Antichitatea*, Editura Univers, București, 1970, p. 47

pentru omenire: născocirile omenești care depășesc priceperea comună devin repede obiectul admirației tuturor nu atât pentru că ele sunt folositoare, ci mai ales pentru că dovedesc iscusința născocitorului. Huizinga remarca faptul că nici filozofia și nici știința elină nu au beneficiat de aportul unor instituții de tipul școlilor din zilele noastre: filozofia și știința elină „nu au fost dobândite ca un produs secundar al orientării spre profesii folositoare sau aducătoare de câștig. Ele au fost pentru eleni rodul timpului său liber (scholē), iar pentru omul liber, orice timp pe care nu i-l solicită funcția publică sau războiul sau serviciul de onoare, era timpul liber”.⁴ Limba elenă posedă chiar o multitudine de cuvinte pentru ceea ce latinii, cu mai puțin simț filozofico-filologic, au botezat ludus: în primul rând verbul scholazein, care avea sensul de relaxare spirituală după un efort susținut; în al doilea rând, agon, care înseamnă întrecere; apoi paidia, care înseamnă joc (cu sensul de joc copilăresc).

„Dacă munca și repaosul sunt amândouă necesare, cel din urmă este netăgăduit de preferat; dar trebuie să căutăm cu mare grijă să-l umplem cum se cuvine. Negreșit nu prin jocuri, căci ar însemna să facem din joc scopul însuși al vieții, lucru imposibil. Jocul este mai ales util în mijlocul lucrărilor.. mișcarea pe care ne-o dă jocul destinde spiritul și-l odihnește prin plăcerea pe care o dă”.⁵ Deoarece scopul vieții grecului liber nu era munca, ci petrecerea timpului liber (scholē) într-un mod cât mai nobil și educativ, pentru ca astfel sufletul să fie îndreptat pe calea virtuții rezultă că jocul putea îndeplini cel mult rolul de deconectant după o muncă istovitoare, deci un rol de odihnire fizică sau/și psihică a organismului după un efort considerabil.

Nu toți se bucură în același fel și de același lucru: „cu cât individul este mai perfect, cu atât fericirea ca vizează este mai pură, și cu atât mai înalt este izvorul ei. Astfel trebuie să mărturisim că pentru a petrece timpul liber în mod demn, cineva are nevoie de cunoștințe și de o educație specială.”⁶

Pentru muncă există în limba elenă două cuvinte: ponos, care are sensul de efort fizic, de muncă manuală grea și ascholia, care reprezintă un efort fizic scăzut, făcut fără plăcere, silit. De obicei răgazul (scholē) conținea o serie de activități caracterizate prin libertate, autonomie, eliberare de grijiile cotidiene: a cânta, a dansa, a recita, a compune muzică și poezie, a-ți cultiva mintea (diagoge).

Modelul de viață recomandat de Socrate, Platon, Aristotel sau Epicur era theoria (viața teoretică, în latină vita contemplativa), de neatins în afara unor preocupări permanente pentru obținerea și valorificarea răgazului.

Această idee intră în gândirea Romei antice odată cu operele lui Platon, Aristotel și Epicur sub numele de otium (având ca antonim negotium). Inițial, otium ar fi însemnat odihna, răgazul de care se bucura războinicul fie între două lupte, fie mai curând, după terminarea serviciului militar; de aici provine poate și rezonanța pastorală a otium-ului latin. Mai târziu, prin otium se înțelegea întreruperea acelor activități care erau socotite fundamentale pentru viața socială: războiul, politica, etc. Chiar scriitorii latini pun problema timpului liber sub forma binomului otium-negotium și, odată cu degradarea

⁴ Johan Huizinga, *Homo ludens*, Editura Univers, București, 1977, p. 235

⁵ Aristotel, *Politica*, București, p. 192

⁶ Aristotel, *Etica nicomahică*, București, p. 193

stării politico-sociale în Imperiu, idealul de viață devine tot mai mult singurătatea la țară (beata solitudo).

În Ode, Horațiu arată că timpul liber este cea mai de preț bogăție. Seneca, în Scrisori către Lucilius, crede că numai oamenii răgazului (otiosi) își pot permite să se dedice filozofiei și că doar acești oameni trăiesc cu adevărat.⁷ În Panegiricul lui Traian, Plinius cel Tânăr menționează faimosul otio prodimur (clipele de răgaz care ne dau de gol), cu sensul că după modul în care își folosește timpul liber poate fi judecat cel mai bine un om.

Din punctul de vedere al sistemului contemporan de valori ale societății, omul și formarea sa înseamnă în primul rând o activitate psiho-motrică înțeleasă într-un sistem de raporturi cu lumea înconjurătoare (fenomene, obiecte, evenimente), dar și cu grupul din care face parte, și nu în ultimul rând cu propria activitate. Evoluția tehnico-științifică a deschis largi posibilități omului în domeniul folosirii timpului liber. Acesta reprezintă o valoare deosebită și își pune amprenta asupra fizionomiei spirituale a omului. De „timpul liber” se ocupă diferite discipline, fiecare însă din alt punct de vedere și cu o altă abordare. Astfel, vom găsi pagini întregi despre acesta în filozofie, sociologie, economie, psihologie, pedagogie, medicină, etc.

În lucrarea „Lauda lenevirii” a savantului englez Bertrand Russel este subliniat marele adevăr conform căruia „folosirea înțeleaptă a timpului liber este un produs al culturii și educației. (...) Fără un anumit quantum de timp liber, omul se simte izolat de multe lucruri din cele mai bune”.⁸

Conceptul de „timp liber” cunoaște azi o largă circulație. În jurul acestei idei s-a elaborat o întreagă literatură socio-pedagogică.

Conceptul de timp. Tempus irreparabile fugit....

Timpul este indicele cantitativ al numeroșilor factori calitativi presupuși, măsurabili prin metode obișnuite. Vasile Breban definește timpul ca fiind „o succesiune nelimitată de momente în care se desfășoară procesele și fenomenele realității” sau îl consideră „durată, perioadă istorică, moment în desfășurarea unei acțiuni, a unui eveniment, fenomen, perioadă istorică”.⁹ Timpul constituie un instrument de orientare în perspectiva realizării numeroaselor activități. Este perceput și trăit efectiv în mod diferențiat de la om la om. Timpul poate fi definit și ca formă fundamentală de existență a materiei în continuă dezvoltare, exprimând succesiunea și simultaneitatea proceselor realității obiective.¹⁰ Așa cum consemnează Constantin Cuceș, „timpul nu are limite. Nu putem să știm cu exactitate când a început un proces și când se va termina. Apoi, în anumite circumstanțe, timpul poate deveni subiectiv, fluid, relativ. Fiecare persoană își poate percepe timpul în propriul fel, îl poate gestiona sau construi într-un mod aparte, își

⁷ Dan Oprescu, *Timpul liber și înstrăinarea umană*, Editura Politehnică, București, 1981, p.26

⁸ Gloria Rață, *Strategii de gestionare a timpului liber*, Editura Pim, București, 2007, p. 10

⁹ Vasile Breban, *Mic dicționar al limbii române*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 685

¹⁰ Gloria Rață, op. Cit. P. 13

creează un timp personal.”¹¹ Caracteristica principală este scurgerea lui continuă și ireversibilă. Putem afirma că scurgerea timpului și raportarea realizărilor la timpul trecut „întărește sentimentul de identitate, de continuitate cu propria istorie personală, socială, culturală”.¹² Timpul vorbește și certifică valabilitatea acțiunilor și realizărilor.

Timpul liber este folosit în mod diferit/ subiectiv. Există o multitudine de variante: poate fi folosit în mod recreativ, distractiv, instructiv. Depinde de epocă/ individ cum este acceptat de către societate.

Evoluția conceptului de timp liber

Timpul liber este considerat a fi un produs al societății industriale, dar din surse bibliografice vechi se poate trage concluzia că acest termen nu este nou și nici un produs al secolului XX.

Primele încercări de a defini timpul liber aparțin antichității. Astfel, filozoful grec Arsitotel în „Politika” afirma că „noi muncim ca să avem timp liber”.¹³ Tot Aristotel subliniază și latura calitativă a modalității de petrecere a timpului liber: „Capacitatea de a utiliza corect timpul liber este temeiul întregii vieți omenești.” Conform aceluiași autor, „timpul liber este un privilegiu firesc al acelor oameni care nu trebuie să muncească și care au posibilitatea să se dedice activității contemplative, privită ca o culminare a beatitudinii omenești”. După cum se poate observa, *timpul liber* este înțeles în sensul său subiectiv motivațional ca o atitudine, o stare a minții. Timpul liber depinde de felul de a fi al fiecărui om, de personalitatea sa, de nivelul de instruire. În acest sens, Confucius spunea: „alege-ți o meserie care îți place și nu va trebui să muncești nici o zi”. Interesantă abordare a unei noțiuni vechi de când lumea...

În antichitate, timpul liber a fost considerat ca fiind un privilegiu rezervat aristocrației pentru creație și poezie, și nicidecum ca o modalitate de alungare a stresului. Egiptenii mergeau la vânătoare sau pescuit în timpul liber, dar participau și la banchete organizate cu diverse prilejuri (nunți, botezuri, săbători religioase, etc). Practicau și sport, box și scrimă, iar faraonii organizau adesea curse în jurul piramidelor. În societatea romană, timpul liber consta în recreația rezervată într-o anumită perioadă de timp sclavilor, meseriașilor și negustorilor. Cu timpul, recreația a primit caracter de amuzament și care în franceză se numea „loisir”, în engleză „leisure” – provenind din latinescul „licere” care înseamnă „act de destindere”.

Înțelesul noțiunii de „timp liber” a suferit de-a lungul timpului modificări multiple. Putem afirma că epoca modernă, caracterizată printr-un amplu plan de industrializare, a dat posibilitatea separării muncii profesionale de activitățile de timp liber, dar și interpretarea acestuia în mod diferit. De-a lungul timpului sesizăm interpretări noi. Astfel, Miller și Robinson, doi analiști ai turismului și recreerii, interpretează sensul filozofic al termenului „odihnă în sensul de distracție” ca un concept pur calitativ.¹⁴ În

¹¹ Constantin Cucoș, *Timp și temporalitate în educație – elemente de management al timpului școlar*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 11

¹² Idem, p. 12

¹³ Gloria Rață, op. cit. p. 24

¹⁴ Idem, p. 27

prezentările lor întâlnim pentru prima dată diferențierea dintre termenul de „timp liber”, prin care se înțelege timpul aflat la dispoziția individului după munca necesară sau alte obligații care sunt îndeplinite și „timp de odihnă” – în sensul de relaxare.

Roger Sue enumeră 5 criterii care delimitează conceptul de „timp liber”:¹⁵

criteriul cantitativ – din cauza muncii, timpul liber va cunoaște o îngustare continuă;

criteriul valorilor dominante – prin importanța acordată individului, importanța crescândă a timpului liber pentru tineri;

criteriul stratificării sociale – apariția de noi grupuri sociale;

criteriul modului de producție dominant – munca nu mai constituie forma de producție dominantă, importanța educației și formării crește, apare economia și noi tipuri de solidaritate socială;

criteriul reprezentării sociale asupra timpului dominant – apar noi ideologii de valorizare a fracțiunilor timpului social sub impactul noilor tehnologii și a noilor forme de interacțiune socială.

Max Kalpan¹⁶, alt analist al timpului liber cu o largă viziune filozofică, consideră „odihna în sensul de distracție” ca fiind:

opusul muncii ca funcție economică, necesară, impusă pentru asigurarea traiului, deci o activitate de plăcere care aduce multe împliniri, relaxare, bucurie;

o plăcută expectativă, care relaxează/ destresează;

o percepție psihologică a libertății și a împlinirii unei dorințe ascunse;

o relație circumscrisă a valorilor culturale, care satisface nevoile de educație culturală și artistică;

o activitate care presupune elemente distractive, care bine-dispun și provoacă împlinire.

Sociologul francez Dumazedier consideră timpul liber ca fiind „un ansamblu de activități cărora individul li se dedică în mod liber, de buna-voie și cu plăcere, fie pentru a se odihni, fie pentru a se distra și a-și satisface nevoile estetice, fie pentru a-și îmbogăți informația sau a-și lărgi și dezvolta participarea socială voluntară sau capacitatea creatoare, după ce s-a eliberat de obligațiile profesionale, sociale, familiale”.¹⁷ Aceeași concepție o are și pedagogul și antropologul german Erich Weber, care consideră că cele două noțiuni de „timp” și „liber”, care alcătuiesc conceptul de „timp liber”, exprimă o perioadă de timp din viața omului (dintr-o zi, săptămână, an) pe care o trăiește „liber de” și „liber să”, cu alte cuvinte „timpul liber” constituie acea perioadă din viață când individul se eliberează de orice obligații și este liber să-și aleagă anumite activități sau preocupări. Acest timp îl folosește omul pentru bunul său plac, pentru distracție, divertisment, pentru liniștire, pentru a-și satisface o plăcere, pentru a se bucura sau odihni. Trebuie menționat faptul că, deși noțiunea de „timp liber” se întâlnește permanent în exprimarea oamenilor, înțelesul acesteia este diferit de la o categorie la alta.

¹⁵ C. Cucoș, op. cit., p. 93

¹⁶ Gloria Rață, op. cit. P. 28

¹⁷ Idem, p. 29

Funcțiile timpului liber

Activitatea din timpul liber realizează trei funcții determinate de aspectul necesităților individuale. Funcțiile mișcării din timpul liber se suprapun într-o oarecare măsură cu cele ale educației fizice și sportului. Ele reprezintă de fapt rezultatul acelor destinații (roluri, influențe) ale activităților în cauză care au un caracter constant și în același timp răspund unor nevoi reale ale dezvoltării și vieții omului.

Funcția de destresare fizică și intelectuală (funcția de odihnă) – se realizează în timpul alocat odihnei pasive și active, prin activități cu caracter intelectual sau sportiv, care liniștesc/ relaxează oamenii.

Funcția de divertisment și distracție – este asigurată în timpul alocat divertismentului, distracției, realizată prin activități intelectuale, fizice, de formare individuală și colectivă care aduc multă bucurie în sufletul oamenilor. După Dumazedier, divertismentul este eliberarea de plictiseală. Aici putem enumera activitățile reale – cum ar fi călătoriile, jocurile sau sporturile și activitățile fictive (de identificare sau de proiectare) – cinematograful, televiziunea, romanul.

Funcția de dezvoltare, perfecționare personală în ceea ce privește capacitatea motrică se realizează în timpul alocat practicării exercițiilor fizice în scopul îmbunătățirii menținerii condiției fizice, dar și în ceea ce privește capacitatea intelectuală realizată prin lecturarea unor cărți, vizionarea unor filme, etc.

În *Critica vieții cotidiene*, Henri Lefebvre face o serie de considerații importante cu privire la timpul liber, iar însemnătatea lor este sporită prin aceea că filozoful francez raportează în permanență timpul liber la muncă și ambele la viața cotidiană: „același om se odihnește sau se destinde după muncă în felul său. În fiecare zi, la aceeași oră, muncitorul părăsește uzina, funcționarul părăsește biroul; în fiecare săptămână, sâmbăta și duminica aparțin petrecerii timpului liber, cu regularitatea muncii cotidiene. Trebuie deci să concepem o unitate muncă – timp liber, pentru că această unitate există și deoarece fiecare caută să-și programeze partea sa de timp disponibil în funcție de ceea ce este munca sa - și de ceea ce ea nu este”.¹⁸ Pentru autorul *Criticii vieții cotidiene*, aceasta are trei laturi: munca, viața de familie și loisir-ul. Între cele trei componente ale cotidianității există anumite contradicții, dar în anumite condiții contribuie la dezvoltarea personalității.

O istorie socială a loisir-ului ar înregistra în principal trei mari tipuri:

Activități globale, nediferențiate, care au încă multe elemente comune cu o serie de laturi ale cotidianității (mersul pe jos, plimbarea de duminică, etc);

Activități specializate, cu caracter predominant pasiv (spectatorul de teatru, cinema, etc);

Atitudini active, cu substrat cultural.

Bineînțeles că dezideratul fundamental al dezvoltării personalității umane pare a nu fi posibil de îndeplinit decât cel mult în cel de-al treilea caz. Henri Lefebvre are meritul de a fi arătat că, în sine, timpul liber nu este nici bun, nici rău, nici folositor, nici dăunător

¹⁸ Henri Lefebvre, *Critique de la vie quotidienne*, L Arche Editeur, Paris, p. 37

în raport cu persoana respectivă. Timpul liber poate astfel prilejui îmbogățirea personalității, afirmarea ei multilaterală.

BIBLIOGRAFIE:

- Dan Oprescu, *Timpul liber și înstrăinarea umană*, Editura Politehnică, București, 1981
Henri Lefebvre, *Critique de la vie quotidienne*, L Arche Editeur, Paris
Constantin Cucos, *Timp și temporalitate în educație – elemente de management al timpului școlar*, Editura Polirom, Iași, 2002
Gloria Rață, *Strategii de gestionare a timpului liber*, Editura Pim, București, 2007
Vasile Breban, *Mic dicționar al limbii române*, Editura Enciclopedică, București, 1997
Aristotel, *Etica nicomahică*, București
D. M. Pippidi, *Arte poetice. Antichitatea*, Editura Univers, București, 1970
Johan Huizinga, *Homo ludens*, Editura Univers, București, 1977

ON BINOMIALS IN GERMAN: FORMULAE OF INTENSIFICATION AND ATTENTION CONTROL

Bogdana CRIVĂȚ
Lecturer PhD, University of Craiova

Abstract: The aim of this paper is to linguistically analyse lexicalized pair formulae in contemporary German. The study brings together distinctive structural, prosodic and semantic features of binomial expressions and emphasizes their formulaic character in several respects. Their specific stylistic and pragmatic functions will also be discussed. As memorable linguistic means, such fixed form idioms may be assigned to the cognitive domain of intensification and attention-getting.

Keywords: binomial pair, fixed pattern expression, emphasis, expressiveness

1. Vorüberlegungen

Der Wortschatz des Gegenwartsdeutschen umfasst eine ganze Reihe festgeprägter koordinativer Verknüpfungen von Sprachelementen derselben Wortart: Alltagsfloskeln (*Klatsch und Tratsch, sage und schreibe, kurz und schmerzlos*), Redensarten (*da ist Hopfen und Malz verloren*), geflügelte Worte (*Donner und Doria!*), Sprichwörter (*Dummheit und Stolz wachsen auf einem Holz*), Kalauer (*mit Nichten und Neffen*), ja sogar Schimpfausdrücke (*verflixt und zugenäht!*) dieser Art verleihen der Aussage Farbe und Nachdruck. Auch die öffentliche Rede, die Mediensprache sowie die Belletristik machen sich oft und gerne die Vorzüge solcher syndetischer Reihungen zunutze.

Vorliegender Beitrag nimmt sich vor, wesentliche Facetten von etablierten Zwillingsformeln zu beleuchten. Zunächst soll der genannte Phrasemtyp kurz auf seine formale und phonologische Beschaffenheit sowie auf seine Semantik hin untersucht werden. Hierbei werden unterschiedliche typische Beschränkungen in Bezug auf die Hauptbestandteile eruiert. Die anschließend besprochenen stilistischen und kommunikativen Leistungen sollen die besondere Beliebtheit tradierter wie neuartiger Paarformeln im aktuellen Sprachgebrauch begründen. Die Analyse will wichtige Erkenntnisse zu den zwei kennzeichnenden Merkmalen solcher Mehrwortlexeme, nämlich mehrfache Modellhaftigkeit und intensivierende Wirkung, liefern. Außerdem wird auf Quellen der Expressivität wie Verstärkungs- bzw. Kontrasttechnik oder kraftbetonte Bild- und Lautlichkeit eingegangen.

2. Wesen und Merkmale von Zwillingsformeln

Bei den sogenannten *Zwillingsformeln* handelt es sich um stabile Konstruktionen mit speziellem Modellcharakter, die aus zwei sprachlichen Einheiten der gleichen Wortart bestehen, die durch eine Konjunktion (*und, oder, weder ... noch*) oder Präposition (*in*) miteinander verknüpft sind (cf. Burger 2007:45; Palm 1997: 46ff.). Als vorherrschend erweist das Muster der *kopulativen Koordination*. Dieser enger gefasste Begriff der Zwillingsformel als feste additive Verbindung vom Typ *A und B* soll auch den

Untersuchungsgegenstand vorliegenden Aufsatzes darstellen¹. In der Fachliteratur sind zudem Bezeichnungen wie *Paarformeln*, *Binomiale* (Bußmann 2002; Müller 1997) oder *phraseologische Wortpaare* üblich.

Zwillingsformeln sind als wiederkehrende eigenständige lexikalische Einheiten von mehrgliedrigem Formativ und neuem Inhalt aufzufassen (Fleischer et al. 2001: 68f.). Solche Elemente des Redensartenschatzes sind genauso wie Einzelwörter in den üblichen Nachschlagewerken des Deutschen² – darunter *Duden. Deutsches Universalwörterbuch* (2015), *Duden. Redewendungen* (2015), *Duden. Stilwörterbuch* (2017) – verzeichnet (Fleischer et al. 2001: 104). Für ihre Betrachtung als phraseologisches Phänomen spricht die Tatsache, dass sie die grundlegenden Eigenschaften von Phrasemen, d. h. Polylexikalität, (relative) Stabilität, Lexikalisiertheit, Reproduzierbarkeit und die Möglichkeit der Idiomatizität aufweisen (Schippan 1992: 47f.; Burger 2007: 48). Ihr ausgesprochen Modellcharakter in struktureller, intonatorischer und semantischer Hinsicht – wie es in der Folge zu beweisen gilt – rechtfertigt die Zuordnung von Binomialen zu den formelhaften Ausdrücken des Deutschen, zu den Phraseoschablonen, denen auch Funktionsverbgefüge wie *in Kraft treten* und komparative Phraseme vom Typ *fit wie ein Turnschuh* angehören (cf. Burger 2007: 46; Fleischer 1997: 69). Als Sonderfall von Musterbildungen mit oder ohne Idiomatisierung sind sie eher an der Peripherie des Gegenstandsbereichs Phraseologie anzusiedeln.

Die besondere Modellhaftigkeit von Binomialen schlägt sich in mehreren Einschränkungen formativ-struktureller, phonetischer, prosodischer und semantischer Art nieder. Im Folgenden soll aufgezeigt werden, dass weder die Wortart, die Laut- und Silbenstruktur noch die Abfolge und Bedeutung der zwei Hauptglieder einer Paarformel beliebig ist.

Zwillingsformeln weisen einen symmetrischen inneren Aufbau auf: Sie bestehen grundsätzlich aus zwei Teilausdrücken der gleichen Wortart, die durch den Konjunktoren *und* verknüpft sind. Deutlich überwiegen hier Substantivgruppen wie *Hand und Fuß*, *Himmel und Hölle*, *Gift und Galle*. Marginal setzen sich auch Eigennamen zu einer paarigen Häufung zusammen; vgl. *Dick und Doof*, *Hänsel und Gretel*. Außerdem sind adjektivische (*schlicht und einfach*, *still und leise*) sowie adverbiale Phraseolexeme (*nie und nimmer*, *schließlich und endlich*) in paarigen Ausprägungen möglich (Duden-Grammatik 2016: 360). Viele substantivische Verbindungen und ein Teil der adjektivisch-adverbialen Komplexe erscheinen als feste Präpositionalgefüge und werden demzufolge nur als Adverbialbestimmung bzw. als präpositionales Attribut verwendet: *mit Ach und Krach*, *auf Schritt und Tritt*, *zwischen Tür und Angel*, *seit eh und je*. Bei den nominalen Fügungen fällt zudem der Gebrauch des Nullartikels auf; vgl. *nach Lust und Laune* (ebd.: 298).

¹ Verdoppelung des Grundlexems mit präpositionalem und konjunktionalem Bindeelement, die sogenannten *Wiederholungswortpaare* vom Typ *Schritt für Schritt*, *durch und durch* und Lexempaare ohne *und*-Anschluss wie *Hals über Kopf*, *weder Fisch noch Fleisch* bleiben hier ausgeklammert. Ebenfalls übersteigen asyndetische Verknüpfungen wie *landauf, landab* sowie lautmalerische Reduplikativkomposita wie *Kuddelmuddel* den Aufgabenbereich vorliegenden Artikels.

² Ausführliche Sammlungen von deutschen Binomialen finden sich in Müller (2009) und Hofmeister (2010). Zum Ursprung und zur kulturhistorischen Herleitung derselben sei u.a. auf Röhrich (1994) und Leonhardt (2006) verwiesen.

Vergleichsweise bescheiden hält sich hingegen der Anteil der paarformeligen Verbal- (*zittern und zagen, rütteln und schütteln*), Präpositional- (*ab und zu*) und Pronominalphrasen (*alles und jedes*). Von Adverbien, Präpositionen, Konjunktionen oder Verben kommen manche Konversionsprodukte als phraseologische Paare vor; z. B. *das Hin und Her, ohne Wenn und Aber*. Etliche Binomiale enthalten eine jeweils unikale Komponente, die gegenwärtig allein im phraseologischen Bestand konserviert auftritt, so beispielsweise *klipp* in *klipp und klar*, *frank* in *frank und frei*, *sonders* in *samt und anders*, *Saus* in *Saus und Braus leben*. Solcherlei Zwillingsformeln zeichnen sich durch einen besonderen Festigkeitsgrad aus (Schlobinski 2014: 148).

Zu dem dreigliedrigen beständigen Kern können noch weitere Sprachmittel hinzutreten: Manche Wortpaare sind an ein bestimmtes Verb gebunden und mithin Teil eines umfangreicheren Idioms: *von Tuten und Blasen keine Ahnung haben* ‚nichts von einer Sache verstehen‘, *hoch und heilig versprechen* ‚fest versprechen‘, *in Acht und Bann tun* ‚ausschließen‘, *jmd. Brief und Siegel geben* ‚jmd. etwas fest versichern‘. Den komparativen Phraseologismen stehen koordinative Reihungen nahe, die in einem Vergleichsausdruck eingebettet sind; vgl. *wie Kraut und Rüben durcheinander, wie Pech und Schwefel zusammenhalten*. Bisweilen können solche komplexe Phraseolexeme mehrere Ausprägungen annehmen: Die Formel *steif und fest* beispielsweise lässt sich als Verstärkung wechselweise mit den Verben *behaupten, glauben, leugnen* oder *beharren* kombinieren. Ähnlich verhält sich *Mann und Maus*: So kann man z. B. *mit Mann und Maus untergehen*, eine Arbeit lässt sich *mit Mann und Maus* anpacken, eine Firma kann eine andere *mit Mann und Maus übernehmen* und beim Fußball kann man umgangssprachlich mit *Mann und Maus hinten drinne stehen*. Ebenso sind manche Ausdrücke mit verschiedenen Farblexemen kombinierbar; vgl. *sich grün und blau/gelb und grün ärgern, jmd. braun und blau/grün und gelb/grün und blau schlagen*.

Als stabile sprachliche Einheiten lassen sich lexikalisierte Wortpaare grundsätzlich nicht abwandeln³ (Schippan 1992: 48). Ihre besondere Festigkeit schlägt sich zunächst in mehreren formalen Einschränkungen nieder, nämlich in Bezug auf die Umkehrung der Reihenfolge, auf die Austauschbarkeit bzw. Auslassung der Konstituenten sowie auf die syntaktische Erweiterung (Schlobinski 2014: 148). So lässt beispielsweise *Kopf und Kragen* weder eine Permutation (**Kragen und Kopf*), eine Substitution (**Kopf und Hemd*) einer Konstituente durch ein anderes Lexem, noch eine Addition (**kluger Kopf und Kragen*) usw. zu.

Zur Erklärung der Abfolgeverhältnisse der Basiselemente lassen sich mehrere phonetische und semantische Kriterien heranziehen (s. ausführlicher hierzu Müller 1997). Ausschlaggebend scheint hier einerseits die Silbenstruktur der Teilausdrücke zu sein, da bei unterschiedlicher Silbenzahl gewöhnlich der kürzere Bestandteil dem längeren vorausgeht; vgl. *Ross und Reiter, kurz und bündig, rauf und runter*. Außerdem tendiert die Komponente mit dem längeren (*ganz und gar*) oder dem dunkleren Stammvokal (*klipp und klar*) an die zweite Stelle zu treten. Andererseits wird die lineare

³ Zur Erzielung besonderer stilistischer Effekte können Sprecher lexikalisierte Paarformeln absichtlich abwandeln; s. hierzu folgenden Abschnitt.

Anordnung der Konstituenten durch ihre inhaltliche Bewertung bestimmt: das in einer Sprachgemeinschaft typischerweise höher Geschätzte oder positiv Beurteilte steht voran; so in *Mann und Maus, Hund und Katze*. Dieses Kriterium der Salienz (cf. Müller 1997: 26) rechtfertigt usualisierte Verknüpfungen wie *Sonne und Mond, Ebbe und Flut* oder *Hopfen und Malz*, die das phonologische Prinzip verletzen. Auch wenn die beiden Prinzipien grundsätzlich beide Abfolgemöglichkeiten zulassen, hat sich meist eine bestimmte Reihenfolge durch den Gebrauch eingebürgert (Agricola 1992: 267; Häcki Buhofer 2014: 30f.); vgl. *Berg und Tal* statt *Tal und Berg*. Zudem scheint auch die allgemeine Häufigkeit der Komponenten in der Sprache eine gewisse Rolle zu spielen, da das Wort mit der niedrigeren Vorkommensfrequenz in der Regel dem häufiger gebrauchten folgt (Weingarten 1994: 329).

Ihre typische Festgefrorenheit hat außerdem weitere Restriktionen in Bezug auf Flexion und Gebrauchsumgebung zur Folge: So sind beispielsweise adjektivische Strukturen in der Regel lediglich prädikativ verwendbar: *der Entscheid ist null und wichtig, uns ist das recht und billig*. Die gelegentliche attributive flektierte Verwendung ist auf die dichterische Freiheit zurückzuführen: *in gang und gäber Schwärmerei* (Th. Mann), *der fix und fertige Konraf* (G. Grass). Zudem unterliegen formelhafte Adjektivpaare mit adverbialer oder prädikativer Funktion (*gut und gern*) nicht der Steigerung. Substantivische Reihungen werden für gewöhnlich nicht pluralisiert (**um Häuser und Höfe betrogen*) und standardsprachlich nur an der Letztkomponente mit einer Beugungsmarkierung versehen; vgl. *ein Stück eigenen Grund und Bodens, die Verleugnung seines Fleisch und Blutes* (Fleischer et al. 2001: 131f.; Duden-Grammatik 2016: 286).

Die formale Parallelität solcher feststehender Konjunkte findet sich außerdem auch auf phonologischer Ebene, nämlich in ihrer Silben-, Rhythmus- und Reimstruktur sowie in der Vokalharmonie (Schlobinski 2014: 250). Ungeachtet der jeweiligen Wortart weisen Erst- und Letztglied oftmals die gleiche Silbenanzahl auf, wobei es sich zumeist um ein- oder zweisilbige Bestandteile handelt. Zur Einhaltung dieser prosodischen Symmetrie kann eine Komponente in apokopierter Form erscheinen; vgl. *Habe* vs. *Hab und Gut*, *Reihe* vs. *in Reih und Glied*. Über eine syntaktische Nebenordnung kommen hier somit rhythmisch-formelhafte Strukturen zustande. Dieser typische Sprechrhythmus erscheint nicht selten durch eine klangliche Analogie der Elemente verstärkt, die bisweilen phonetische Minimalpaare darstellen (*dann und wann, rein und raus, mit allem Drum und Dran*) oder Assonanzen enthalten (*mit Brief und Siegel, in Sack und Asche gehen*). In Bezug auf die Basiskomponenten selbst liegt mitunter Reimbildung vor, wobei hier weiter zwischen endreimenden (*weit und breit, mit Griffen und Kniffen, hegen und pflegen*) und stabreimenden (*Freund und Feind, in Samt und Seide, blitz und blank*) Koordinationen – Letztere häufig von Ablauterscheinungen begleitet – zu differenzieren ist. Solche Reimstrukturen sowie der eben thematisierte Klangparallellismus von Paarformeln wirken formfestigend und weisen auf ihre einstige Rolle als mnemotechnische Hilfsmittel in der mündlichen Tradition von Recht und Poesie hin (Fleischer et al. 2001: 117; Schippan 1992: 120).

Zwillingsformeln wurden als feste Wortverbindungen mit formelhaftem Charakter definiert, denen auch eine bestimmte Bedeutung zugeordnet ist. Das Merkmal der

Idiomatizität ist für solche Phraseme zwar nicht verbindlich, dennoch auch nicht selten gegeben (Fleischer 1997: 59f., 106f.; Burger 2007: 46). Ein bedeutender Teil darunter hat eine semantische Umdeutung über das rein Wörtliche hinaus erfahren. So sind auf dem Weg der Phraseologisierung idiomatische Wendungen wie *bei Nacht und Nebel* ‚in aller Heimlichkeit‘, *das A und O* ‚die Hauptsache‘, *durch dick und dünn gehen* ‚alle Schwierigkeiten überwindend‘, *in Hülle und Fülle* ‚im Übermaß‘, *dann und wann* ‚bisweilen‘ usw. zustande gekommen (Schippan 1992: 48). Mitunter kann ein und der gleiche Ausdruck mal als feste Wendung in eigentlicher Bedeutung, mal als Idiom im engeren Sinne gebraucht werden, dessen Gesamtbedeutung nicht aus den konstruktionsextern Inhalten der Einzelzeichen kompositional aufgebaut ist (Schlobinski 2014: 148). So kann beispielsweise das Syntagma *Grund und Boden* sowohl transparent in seinem wortwörtlichen Verständnis (*in Grund und Boden versinken wollen*) als auch bildlich im Sinne von ‚völlig‘, so in *sich in Grund und Boden blamieren/ schämen*, aufgefasst werden, wobei der weitere Kontext über das jeweils Gemeinte entscheidet.

Betrachtet man die Hauptkomponenten einer Zwillingsformel näher, fällt auf, dass diese nicht nur formal der gleichen Wortklasse angehören und eine Klangeinheit darstellen, sondern auch semantisch in einem Zusammenhang stehen. Aus dem inhaltlichen Zusammenspiel der beiden Glieder im Wendungsganzen lassen sich grundsätzlich zwei Arten von Bedeutungsrelationen ausmachen, nämlich semantische Äquivalenz und Verschiedenheit (Bußmann 2002: 93; Fleischer 1997: 106). Gehören die Bestandteile derselben Bedeutungsgruppe, stehen ihre Inhalte in einem Verhältnis der Ähnlichkeit zueinander. So liegen beispielsweise in *nackt und bloß*, *null und nichtig*, *frisch und munter*, *bitten und betteln*, *Hab und Gut*, *aus Gnade und Barmherzigkeit* Verbindungen von sinnähnlichen Begriffen vor (Fleischer et al. 2001: 117). Der dargestellte Sachverhalt ist weitgehend bereits im Inhalt des Erstgliedes angelegt und wird durch die rechtsstehende Komponente nur noch bekräftigt. In manchen Fällen kann die Beziehung zwischen den Komponenten als Hyperonymie/Hyponymie gedeutet werden, z. B. *Amt und Gericht*, *Recht und Gesetz*, bzw. können die Komponenten als Hyponyme desselben Hyperonyms angesehen werden, wie in *Speis und Trank*, *mit Haut und Haar*, *unter Schloss und Riegel* usw. Solcherlei Phraseologismen mit vergleichbarer Semantik der Glieder sind in der Überzahl und kommen mit allen drei Hauptwortarten, d. h. mit Substantiven, Adjektiven und Verben, sowie mit verschiedenen Nebenwortarten vor (Donalies 2015: 31).

Zum anderen können sich die Bestandteile einer Zwillingsformel in einer semantischen Relation der Verschiedenheit befinden; vgl. *Freund und Feind*, *Zuckerbrot und Peitsche*, *Lob und Tadel*, *Fluch und Segen*, *kreuz und quer* (Häcki Buhofer 2014: 45). Bei solchen Wortantithesen geht es um lexikalisierte Verbindungen von gegensätzlichen Begriffen, wobei das Letztglied als antonymischer bzw. komplementärer Anschluss in Bezug auf die linksstehende Größe aufzufassen ist. Genauer betrachtet lässt sich hier zwischen Kontrastformeln und Verknüpfungen von Komplementärbegriffen unterscheiden (Fleischer et al. 2001: 117, 269). Bei den Ersteren ist ein antonymisches Verhältnis i.e.S. zwischen den beiden Komponenten festzustellen, so z. B. *Himmel und Hölle*, *Alt und Jung*, *Berg und Tal*, *Höhen und Tiefen*, *das Für und Wider*. Stellt der eine

Bestandteil eine inhaltliche nahe Ergänzung des anderen dar, wobei die Begriffe keinen scharfen Gegensatz signalisieren, liegt eine assoziative Komplementarität vor; vgl. *Haus und Hof, in Reih und Glied, weit und breit*.

Ungeachtet dem jeweilig zugrundeliegenden Bezug zwischen den Komponenten verschmelzen die Einzelbedeutungen zu einer neuen Gesamtbedeutung, die oft über die ursprüngliche Vorstellung hinaus als verallgemeinernd und metonymisch stellvertretend für eine Kategorie zu verstehen ist (Häcki Buhofer 2014: 38ff.). Der semantische Rahmen von Paarformeln⁴ signalisiert im Kern *Vollständigkeit* (auch *Gesamtheit* bei Bußmann 2002: 93) zu der weitere einzelne Bedeutungsaspekte hinzukommen, d. h. die Ganzheit in Bezug auf Quantität, Qualität, Umstände im Sinne von ‚allesamt‘, ‚alles‘, ‚vollständig‘, ‚überall‘, ‚sowohl ... als auch‘ usw. (Fleischer et al. 1993: 178); vgl. *mit Sack und Pack* ‚mit aller Habe‘, *kreuz und quer* ‚in allen Richtungen‘, *an allen Ecken und Enden* ‚überall‘, *nur Haut und Knochen sein* ‚völlig abgemagert‘, *mit Stumpf und Stiehl* ‚restlos‘, *gang und gäbe* ‚ganz üblich‘. Beiordnungen wie *Jung und Alt*, *Groß und Klein*, *Freund und Feind* konkurrieren in der Bedeutung ‚jedermann, alle‘.

3. Sprachliche Leistungen

Zwillingsformeln erfüllen spezifische kommunikativ-pragmatische und stilistisch relevante Funktionen, weshalb sich Sprachteilhaber oft und gerne ihrer bedienen. Unter einem stilistischen Gesichtspunkt wirken solcherlei Ausdrücke eindeutig emphatisch und markiert. Als typische Quellen der Expressivität lassen sich einerseits der semantische Doppelungs- bzw. Kontrasteffekt, andererseits lautlich-rythmische Eigenarten wie Alliteration, Endreim oder Minimalpaarformat geltend machen.

Bemerkenswert ist die Neigung des Deutschen, Dinge entweder doppelt zu benennen oder Gegensätzliches nebeneinander zu stellen, um der Aussage einen gewichtigeren Klang zu verleihen (Duden-Stilwörterbuch 2017: 24). Aus Sicht der Stilistik liegen bei synonymischen Wortpaaren wie *im Großen und Ganzen*, *an Ort und Stelle*, *immer und ewig*, *aus und vorbei*, *steif und fest*, *bitten und flehen* Tautologien vor, in denen das semantisch gleichwertige Letztglied zunächst als reines Füllwort, als redundant erscheinen mag. Allerdings sind derartige Ausdrücke, in der das rechtsstehende Element eine abgewandelte Reiteration des ersten darstellt, als Stilmittel betrachten und mithin über jede sprachliche Kritik erhaben (Sowinski 1992: 87) im Unterschied zu Sinnverdoppelung vom Typ *Zweierpärchen* oder *Gratis-Geschenk* oder zu Pleonasmen wie *aufoktroieren* und *mehrfacher Multimillionär*. Noch spezifischer lässt sich in Binomialen die rhetorische Figur eines *Hendiadyoin* identifizieren, die eine Vorstellung mittels zweier koordinativ verbundenen Ausdrücke versprachlicht. Die jeweiligen Bestandteile tragen bereits allein in sich die Gesamtbedeutung des Phrasems, der als Ganzes nur eine rhetorische Verstärkungsfunktion erfüllt. Durch das rechtsstehende Steigerungselement wird der Aussage mehr Gewicht verliehen. Der gemeinte Begriff wird auf diese Weise

⁴ Reihungen mit kontrastierenden Pronomen oder Adverbien drücken Unbestimmtheit aus; vgl. *dies und das, da und dort, dann und wann* (Duden-Grammatik 2016: 286).

besonders hervorgehoben, wirkt eindringlicher und nachdrücklicher als bei der einmaligen Nennung (Sowinski 1992: 60ff.).

Bei den antonymischen Wortpaaren wird durch die rechtsstehende Größe eine Entgegensetzung hinzugefügt. Ein solcher syntaktischer Verbund polarer lexikalischer Größen ist eine beliebte Ausdrucksform spannungsreicher oder gedanklich abwägender Äußerungen und kann stilistisch als Oxymoron-Instanz aufgefasst werden (ebd.: 267).

Ein besonderes Expressivitätspotenzial legen stab- und endreimende Paarkonstruktionen an den Tag. Ihre typische Laut- und Silbenstruktur bringt ein rhetorisches Intensivierungssignal in einen arhythmischen Text; vgl. *hoffen und harren*, *blank und bloß* (Hammer 1993: 578). Ebenso weisen metaphorisch umgedeutete Zwillingsformeln stilistische Wirkungspotenz auf; vgl. *Feuer und Flamme sein* ‚hell auf begeistert‘, *mit jemandem durch dick und dünn gehen* ‚jemandem in allen Lebenslagen beistehen‘, *geschniegelt und gestriegelt* ‚herausgeputzt‘. Stilistisch prägnant und mithin spannungsfördernd wirken zudem paarige Kollokationen, deren Komponenten ein gemeinsames Morphem aufweisen; vgl. *Wege und Irrwege*, *nach bestem Wissen und Gewissen*, *Hals- und Beinbruch*, *niet- und nagelfest*, *sich krumm- und schieflachen* usw.

Die stabile Paarigkeit des Ausdrucks und der semantische Rahmen von Ganzheit und Vollständigkeit führen schließlich ungeachtet einer etwaigen Idiomatizität zu einer Bekräftigung der Gesamtaussage. Unter einem funktionalen Gesichtspunkt lassen sich Zwillingsformeln als wirkungsvolle Ausdrucksweisen auffassen, die auf augenfälliger Art Nachdruck vermitteln (Fleischer 1997: 164ff.). Nachdruckskonzepte sind sowohl im Falle von Eigenschaften (*blind und taub durchs Leben gehen*, *mit Glanz und Gloria*), bei Handlungen und Vorgängen (*Blut und Wasser schwitzen* ‚große Angst haben‘), bei Umständen oder Benennungen (*in Samt und Seide*, *List und Tücke*) auszumachen. Das sprachliche Verfahren der Einbindung zweier – wie gezeigt keineswegs beliebigen – Sprachelemente in die musterbasierte Formel dient der häufig affektivisch motivierten Intensivierung (Fleischer et al. 2001: 116). Das sprachliche Muster *A und B* scheint in besonderer Weise geeignet zu sein, um Nachdrücklichkeit und Ubiquität auszudrücken (Duden-Stilwörterbuch 2017: 24).

Binomiale liegt eine allgemeine *sprachliche Strategie der Intensivierung und Expressivitätssteigerung* zugrunde, wie der Vergleich zum entsprechenden monolexematischen Pendant beweist; vgl. *voll* vs. *voll und ganz*. Die Ergänzung eines Lexems durch eine sinnverwandte oder gegensätzliche Zugabe ist zwar nicht sprachökonomisch, allerdings wirken solche Streckformeln auffallender und emotional gefärbt. Zudem trägt ihre typische lautliche und prosodische Symmetrie wesentlich zu ihrem einprägsamen Charakter bei.

Zwillingsformeln entspringen weniger einem akuten lexikalischen Bedarf, nämlich der Übermittlung eines Sachverhalts, für den es noch kein Wort gibt. Trotzdem bedarf es in der Kommunikation bisweilen solcher Mehrwortlexeme, die rein sachlich betrachtet redundant bzw. antagonistisch erscheinen. Die übliche schlappe Aufmerksamkeit der Empfänger soll auf diese Weise angespannt und das Interesse derselben gewonnen werden. Ausdrücke dieser Art gehen über das schier Gesagte hinaus und sind vielmehr auf Effekt und Rezeptionsanreiz ausgelegt.

Auf der Vorlage des bewährten phraseologischen Modells vermögen Sprechende in der spontanen Interaktion stetig neuartige kopulative Verknüpfungen zu erschaffen. Einerseits kann es sich hierbei um intendierte Abwandlungen von usualisierten Binomialen handeln. Für den Neuheitseffekt und der damit einhergehenden Auffälligkeit lassen etablierte Paarausdrücke variable lexikalische Auffüllungen zu. So entstehen beispielsweise nach dem Formulierungsmuster *kurz und bündig* Adjektivpaare mit formal geändertem, jedoch semantisch äquivalentem Zweitglied wie *kurz und einfach*, *kurz und griffig*, *kurz und knackig*, *kurz und sachlich*, *kurz und treffend* usw. Abweichende Varianten anderer Art wie z. B. *kurz und bündig* – *kurz und fündig*, *fix und fertig* – *fix und foxi*, *hegen und pflegen* – *Heger und Pfleger*, *Lug und Trug* – *Lug und Flug*, *mit Rat und Tat* – *ohne Rat und Tat*, in denen die Anspielung auf die in den Wortschatz einlexikalisierte Schablone erhalten bleibt und über Form, Metrik oder Kontext inferiert wird (Pittner/Berman 2006: 145), werden bedingt durch ihren aufmerksamkeitsregenden Charakter recht häufig kreiert, jedoch selten usualisiert. Selbst *Donner und Doria!* aus Friedrich Schillers „Die Verschwörung des Fiesco zu Genua“, heute ein umgangssprachlicher Ausruf der Verwunderung, ist eine modifizierte Prägung der Verwünschung *Donner und Blitz*.

Andererseits können unter der Triebkraft der Analogie Ad-hoc-Kreationen zustande kommen, in denen das bewährte Schema von Zwillingsformeln unter Einhaltung der Modellbedeutung kreativ besetzt wird (Fleischer et al. 2001: 116). Zur Illustration hier einige Belege aus dem Internet: *der Himmel zeigt sich trüb und grau*, *meine Haare wurden stumpf und strohig*, *quälen und ärgern*, *jammern und klagen*, *mit Skepsis und Bange*, *hart und knorrig*, *wirklich und wahrhaftig*, *leben und lieben*, *rattern und quietschen*. Bedingt durch ihren Neuheits- und Überraschungseffekt stellen sie in der Alltagsrede sowie in Werbebotschaften und Überschriften gern genommene Stilmittel dar. Der synonymische bzw. antithetische Charakter der Bestandteile gekoppelt mit einer oft reimenden Form erschaffen den erwünschten Rezeptionsanreiz. Dabei soll die Zahl derlei nachgebildeten situativen binären Fügungen sogar die etablierten um einiges übersteigern.

4. Abschließende Bemerkungen

Der hier vorgelegte Beitrag hatte sich vorgenommen, einen Einblick in Wesen und Funktion von usualisierten additiven Wortverbindungen des heutigen Deutsch zu gewähren. Obige Ausführungen werden bewiesen haben, dass Zwillingsformeln keineswegs als sprachliche Randerscheinungen aufzufassen sind, sondern bedingt durch ihr recht häufiges Vorkommen in einer breiten Palette unterschiedlicher Textsorten und Register, durch ihre Eigenart sowie durch ihre rhetorisch-kommunikative Wirkung nicht übersehen werden dürfen.

Die Analyse hat ergeben, dass morphologische, klanglich-prosodische und semantische Aspekte eine wesentliche Rolle bei der Prägung begrifflicher Reihungen spielen. Paarformeln stellen lexikalisierte Mehrwortausdrücke mit oder ohne idiomatischen Charakter dar und zählen zum phraseologischen Bestand der deutschen Sprache. In struktureller, phonologischer und semantischer Hinsicht legen ihre Hauptbestandteile eine idiosynkratische Parallelität an den Tag. Die bemerkenswerten, teils offensichtliche, teils überraschende Modelhaftigkeit solcher Ausdrücke bezieht sich

auf die morphosyntaktische Gleichstellung, auf die inhaltliche Verwandtschaft bzw. Gegensätzlichkeit sowie auf eine kongruente Laut-, Akzent- und Reimgestalt der Komponenten.

Die Hauptfunktion solcher feststehender Wortfolgen liegt in ihrer expressiven Intensivierungspotenz. Die Häufung von Sprachmitteln verleiht der Aussage lebendige und bildhaft-einprägsame Züge und dient mithin der Steigerung der globalen Ausdruckskraft. Der Gewinn an Nachdruck, der sich aufmerksamkeitsregend und spannungsfördernd auf die Sprachteilnehmer auswirkt, wiegt den Nachteil eines sprachlich unökonomischen Charakters auf. Als weitere Quellen der Expressivität solcher Wendungen lassen sich außer dem Verstärkungseffekt bei iterativen wie antithetischen Bestandteilen noch Idiomatizität, Alliteration und Endreim anführen.

So betrachtet, stehen Binomiale über das vermehrte Sprachmaterial, Expressivität und Intensivierung illustrativ für eine allgemeinere lexikalische Strategie der Aufmerksamkeitssteuerung. Solchen Wortschatzeinheiten, ihrem *sui-generis*-Charakter geprägt von Formelhaftigkeit, Intensivierungseffekt und Aufmerksamkeitsaktivierung sowie ihrer Stellung im phraseologischen System des Deutschen und im Funktionsbereich der Intensivierung gebührt eine vertiefende Behandlung in der Forschung.

Bibliografie

- Agricola, Erhard (Hrsg.), *Wörter und Wendungen. Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch*, überarbeitete Neufassung der 14. Aufl., Mannheim etc., Dudenverlag, 1992.
- Burger, Harald, „Die Charakteristika phraseologischer Einheiten: Ein Überblick“, in D. Alan Cruse et al. (Hrsg.), *Lexikologie. Ein internationales Handbuch zur Natur und Struktur von Wörtern und Wortschätzen*, Berlin, New York, Walter de Gruyter, 2002, S. 392–401.
- Burger, Harald, *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*, 3., neu bearbeitete Aufl., Berlin, Erich Schmidt, 2007.
- Burger, Harald/Buhofer, Annelies/Sialm, Ambros, *Handbuch der Phraseologie*, Berlin, New York, de Gruyter, 1982.
- Bußmann, Hadumod, *Lexikon der Sprachwissenschaft*, 3., aktualisierte und erweiterte Aufl., Stuttgart, Kröner, 2002.
- Donalies, Elke, „Kurz und bündig – über Mehrlingsformeln“, in *Sprachreport* 31, 2015, S. 28–33, online unter: https://ids-pub.bsz-bw.de/frontdoor/deliver/index/docId/4258/file/Donalies_Ueber_Mehrlingsformeln_2015.pdf (Zugriff am 10.11.2022).
- ***Duden. *Das Stilwörterbuch*, Bd. 2, 10., überarbeitete und erweiterte Aufl., Berlin, Dudenverlag, 2017.
- ***Duden. *Deutsches Universalwörterbuch*, 8., überarbeitete und erweiterte Aufl., Berlin, Dudenverlag, 2015.
- ***Duden. *Die Grammatik*, Bd. 4, 9., vollständig überarbeitete und aktualisierte Aufl., Berlin, Dudenverlag, 2016.
- ***Duden. *Redewendungen, Wörterbuch der deutschen Idiomatik*, Bd. 11, 4., neu bearbeitete und aktualisierte Aufl., Berlin, Dudenverlag, 2015.
- Elsen, Hilke, „Wortgruppenlexeme – Beispiele aus Enzyklopädie, Zeitung, Baurecht und Wasserbau“, in *International Journal of LSP* 1–2, 2007, S. 44–55.
- Fleischer, Wolfgang et al., *Stilistik der deutschen Gegenwartssprache*, Frankfurt am Main etc., Peter Lang, 1993.

- Fleischer, Wolfgang, *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, 2. Aufl., Tübingen, Max Niemeyer, 1997.
- Fleischer, Wolfgang et al. (Hrsg.), *Kleine Enzyklopädie – Deutsche Sprache*, Frankfurt am Main, Peter Lang, 2001.
- Häcki Buhofer, Annelies et al., *Feste Wortverbindungen des Deutschen. Kollokationenwörterbuch für den Alltag*, Tübingen, A. Francke, 2014.
- Hammer, Frank, „Phraseologie und Parallelismus“, in *Zeitschrift für Germanistik* 3, 1993, S. 571-583.
- Hofmeister, Wernfried, *Sammlung der gebräuchlichen Zwillingsformeln in der deutschen Gegenwartssprache*, 2010, online unter: https://static.unigraz.at/fileadmin/_Persoenliche_Webseite/hofmeister_wernfried/ZWILLINGSFORMELN_Hofmeister_25-06-2010.pdf (Zugriff am 15.12.2022).
- Leonhardt, Roland, *Des Pudels Kern*, Haufe, München, 2006.
- Müller, Gereon, „Beschränkungen für Binomialbildung im Deutschen“, in *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 16, 1997, S. 5-51.
- Müller, Hans-Georg, *Adleraug und Luchsenohr. Deutsche Zwillingsformeln und ihr Gebrauch*, Frankfurt am Main, Peter Lang, 2009.
- Palm, Christine, *Phraseologie. Eine Einführung*, 2. Aufl., Tübingen, Gunter Narr, 1997.
- Pittner, Karin, Berman, Judith, *Deutsche Syntax. Ein Arbeitsbuch*, 2. durchgesehene Aufl., Tübingen, Narr, 2006.
- Röhrich, Lutz, *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*, 4 Bände, Herder, Freiburg, 1994.
- Schippan, Thea, *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*, Tübingen, Max Niemeyer, 1992.
- Schlobinski, Peter, *Grundfragen der Sprachwissenschaft*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2014.
- Sowinski, Bernhard, *Deutsche Stilistik*, Frankfurt am Main, Fischer, 1991.
- Weingarten, Rüdiger, *Phonologische Präferenzen bei Binomialen*, 1994, S. 328-342.

THE ROLE OF READING IN LEARNING ROMANIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Magdalena PRUNEANU

Lecturer PhD., Universitatea din Pitești

Abstract: The act of reading can be perceived as a complex association of processes, a fast, efficient process, a comprehensive process, an interactive, strategic, flexible process, a process aimed at a final goal, an evaluative process, a learning process and, not least, a linguistic process. This study presents the role and place of reading in the lessons of learning Romanian as a foreign language.

Placing the emphasis on oral communication, as well as a dogmatic approach, sometimes superficial to the text, reveals gaps in international students' reading skills, indispensable skills for future specialists. We identify the relationship between L1 and L2 reading and how much we can rely on the transfer of reading competence from one language to another?

Keywords: Preparatory programme of Romanian, vocabulary, teaching, learning, speaking

Reading remains the most effective tool through which the ability to communicate between people is developed, training thinking and language skills.

However, what role does reading play in learning Romanian as a foreign language? The purpose of language education in Romanian as a foreign language course is to develop communication skills. Is reading an effective strategy for achieving this goal? Is reading the method to activate and mobilize the knowledge and skills needed to communicate in a foreign language?

Although there are many activities that can come together under the umbrella of reading, one definition that specialists in the field resonate with, presents reading as the following: "a complex cognitive process of decoding symbols to construct or derive meaning and understanding."

So, the act of reading can be perceived as a complex association of processes, a fast, efficient process, a comprehensive process, an interactive, strategic, flexible process, a process aimed at a final goal, an evaluative process, a learning process and, not least, a linguistic process.

Reading is a complex cognitive process that trains a varied range of sub-skills, being a key factor that contributes to the development of language, communication skills, used in the exchange of information and ideas. This is an endurance exercise that develops and hones over time.

Current methodological suggestions encourage the use of texts in Romanian as a foreign language courses, as they can prove to be authentic didactic resources, having a positive impact on the development of foreign language communication competence and international students' critical thinking skills.

According to Dina, in a study from 2013, “good objectives in teaching enable teachers to cover both the long-term goals as well as the short-term goals and make definite plans about what they intend to accomplish during a class”¹

Communication competence does not rely exclusively on knowledge and skills, but on the mastery of putting into action, correlating these knowledge and skills to communicate authentically. It integrates four key communication skills: listening, reading (text comprehension stage) and speaking, writing (text production stage).

Communication competence in foreign languages requires skills similar to communication in the native language: to understand, express and interpret concepts, thoughts, feelings, facts and opinions, in a written and oral manner (listening, speaking, reading and writing), in social contexts and different cultures (in classes, at work, in the family and in free time), depending on the needs of each one.

The Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment, the landmark in the development of modern language programs, emphasizes the role and importance of literary texts in the study of languages, as they are important resources that reflect cultural values transmitted through language. Exposure to a new language means for international students exposure to a new, unknown world, different from the one they know. It is imperative that those who study a foreign language acquire sufficient skills, knowledge and attitudes that enable them to react appropriately in various sociocultural contexts.

Reading in a foreign language is a bilingual process, which also activates the native language, integrating skills and competences specific to the native language. For example, most international students engage during reading in a phonological process, decode the text at the syntactic level to achieve its global comprehension, set goals and operate with different reading strategies. International students also engage in metacognitive processes to identify and improve comprehension difficulties and rely on long-term memory to interpret the text.

Through reading, the international student has the opportunity to learn the language in context, being exposed to authentic and relevant material. Our memory has a harder time retaining individual words out of context. Conversely, reading in a foreign language facilitates the assimilation of linguistic resources in an authentic and meaningful communication situation. The international student can learn vocabulary and grammar in context, being challenged to think through sentences as a whole.

The exploitation of texts in the target language has the great advantage of providing various situations where students must engage in deep mental processes to create images based on the language to decode the meaning, thus making it memorable.

Reading can be exploited as a study method from an elementary stage of mastery of the target language. In this case, adapted books (*graded readers*), simplified books designed to facilitate the study of a foreign language, can prove to be very effective.

¹ Aurora Tatiana Dina, *Successful Approach for Teaching Romanian as a Foreign Language*, Procedia - Social and Behavioral Sciences, Volume 70, 2013, Pages 1032-1037.

The adaptation of these books implies a control over the vocabulary to which the international student will be exposed, as well as the grammatical structures, but also the adjustment of the length of the text in accordance with the target language level.

Among the benefits that adapted books bring, are the acquisition of reading fluency, the consolidation of already learned lexicon, the learning of new vocabulary and grammar units, as well as the increase of motivation for studying the target language.

Using adapted books allows international students to experience reading at a fluency and comfort level similar to their native language. Obviously, the reading of beginner-level texts is conditioned by the pre-existence of some basic lexical acquisitions.

The specialized literature proposes two approaches to teaching/learning English through reading: "intensive reading" and "extensive reading." While intensive reading is focused on details and involves reading the text carefully with the aim of understanding it in the smallest detail, extensive reading involves reading longer texts or extensive material with the aim of obtaining an understanding of the whole of the material, to read for pleasure.

If the effectiveness of the first approach to reading is often questioned, extensive reading is often encouraged because of the positive impact it has on language learning. Extensive reading involves reading as much as possible without paying too much attention to unfamiliar words. Such reading involves allocating a longer period to go through the material and using the dictionary in exceptional cases. The more often it is practiced, the international student has the opportunity to expose himself more to the target language, having the chance to enrich his vocabulary in a passive way.

In the specialized literature there are opinions such as "academic skills are transferred to several languages".

Cummins states that "students who have developed reading and writing skills in their first language will make significant progress in acquiring the same skills in their second language".

We further aim to identify what is the relationship between L1 and L2 reading and how much can we rely on the transfer of reading competence from one language to another?

First of all, the formation of reading skills in L1 and in L2 starts from different tracks.

As for the transfer of lecturing competence from one language to another, in the current conception there are two main hypotheses: the Linguistic Interdependence Hypothesis and the Linguistic Threshold Hypothesis.

According to the linguistic interdependence hypothesis, reading in L1 provides fertile ground for the development of L2 reading competence.

According to the linguistic interdependence hypothesis, reading in L1 provides fertile ground for the development of L2 reading competence.

The hypothesis postulates that there are fundamental similarities between the first and second types of language skills, and that they are interdependent.

In other words, according to the given hypothesis linguistic processes such as reading and writing should be transferable to other languages. Accordingly, once acquired they will be available in language contexts other than L1.

The second hypothesis, the linguistic threshold hypothesis, on the contrary, insists on the role of linguistic knowledge in the development of L2 reading competence. This claims the need for L2 lecturers to possess a sufficient level of linguistic knowledge (vocabulary, grammar, discourse), so that L1 skills and strategies can be effectively used for L2 text comprehension.

Although there is some criticism, this hypothesis is strongly supported by recent research that has demonstrated a greater importance of L2 language knowledge in the development of CL than its transfer from the mother tongue.

We are aware of the fact that at the end of university studies, students should develop different ways of approaching texts, different ways of positioning themselves in relation to this type of writing, different ways of understanding writing as a way of constructing meaning.

The development of advanced lecture competence offers international students a number of advantages:

- allows the acquisition of knowledge, skills, abilities specific to effective intellectual work from authentic sources;
- it is advantageous to become familiar with the specialized literature, with the news in the field;
- represents a starting point for studying other subjects;
- improves professional communication at the global level.

In practice, however, many international students have limited reading proficiency and either skim the text or give up reading problematic texts. In this situation, the optimization of reading in the classroom remains an always open problem. Among the countless ways of reading we can select the ways of reading specific to the academic and professional environment, those that contribute qualitatively to the development of CL in students, namely:

- 1) linear (performing the text step by step, in the order of its development);
- 2) exploratory (over the air, to get a general idea of the content);
- 3) selective (avoiding redundant or uninteresting material for the reader);
- 4) objective (retrieving as much information as possible);
- 5) programmed (interrogating the text based on a theme);
- 6) critical (maintaining a distance from the text, subjecting it to an evaluation);
- 7) assimilative (systematic review, with returns, to fix the ideas or memorize them).

Professor Cornea concludes in his work, *Introduction to the theory of reading*, that some ways of reading listed are formed spontaneously, thanks to the automaticity of reflexes, others are learned through study and experience, and their improvement never ends. They should be recognized and integrated into the repertoire of skills of any adult reader. Placing the emphasis on the communicative and action perspective in the teaching of the Romanian language as a foreign language resides in the conception of reading, both

as an act of knowledge and as an act of communication, the text thus becomes dynamic, constituting a dialogue between the receiver and the text. On the other hand, the activities of producing oral and written messages on the side of the studied texts must have an important weight in the Romanian language as a foreign language classes, as they are an indicator of the level of comprehension, analysis and interpretation of each international student.

The following model of approach to texts in Romanian as a foreign language classes can prove to be very effective:²

Stage 1: Pre-reading. In this stage of preparation and anticipation of the content, the activities proposed by the teacher will pave the way to understanding the text, aiming to facilitate the exploration of the text and the activation of prior knowledge. Activities such as matching, brainstorming, predictions, speculating based on pictures, *Bubbles and Clouds*, commenting on a phrase or quote from the text, ordering words/sentences that express an important idea from the text, etc. they provoke curiosity and increase students' motivation to discover the text in depth.

An effective task in achieving this stage can be the creation of a mini-dictionary of images. The teacher will select some suggestive words from the text and ask them to illustrate them with pictures. International students will then make predictions about the proposed reading text.

Stage 2: The actual reading or working with the text is done by incorporating tasks that keep the international students' attention and interest.

Tasks such as identifying details, specific information (for example, identifying elements that describe the place and time of the action), a series of events or qualities of the characters, answering questions focused on text comprehension processes are proposed. Also, organizing groups that discuss the text, sharing their points of view, can prove very effective.

Stage 3: The post-reading or in stage has international students summarize the text and set up the overall picture of the text.

Within this sequence, they can make connections with other texts on the same theme, evaluate the text and relate to the world described. Tasks at this point in the lesson may include: discussing opinions about the text in pairs, writing activities (summaries, reviews), dramatizations, reading journal, illustrating texts, etc.

Learning a foreign language is a challenge that requires a lot of resources and effort. However, the exploitation of reading within the study of the Romanian language as a foreign language is a practical solution that brings numerous benefits.

Utilizing different types of texts can expose students to authentic materials, creating an environment conducive to linguistic immersion. It has already been noted that the primary meaning of the written message can be inferred based on the context, the reader having the opportunity to make pragmatic inferences during the reading, using his knowledge or imagination.

² Florentina Sâmihăian, *A didactics of Romanian language and literature. Current challenges for teacher and student*, Art Publishing House, Bucharest, 2014, p. 117.

In addition, reading is the most important and probably the fastest method of vocabulary enrichment, regardless of the language in which it is done. Even though memorizing lists of words can be done easily, it would not have long lasting results. Therefore, extensive reading proves to be an effective strategy that ensures long-term language acquisition. Obviously, learning a foreign language is a journey that involves a lot of diligence, determination and motivation. Furthermore, learning styles differ from student to student, and the claim of finding an ideal learning method might be exaggerated.

However, learning a foreign language through reading is a realistic objective, the valorization of texts creating the opportunity to know world views, opinions, ideas through language, as a tool of knowledge. "Texts remain an authentic teaching resource that motivates, provides a real context, reflects the language under study and its culture, and prepares students for real-life situations." Therefore, the exploitation of texts generally intended for native speakers of a language must constitute a central element in the educational content of foreign language courses, they represent a solid basis for numerous didactic activities.

References:

- Cornea Paul, *Introduction to reading theory*, 2nd edition, Polirom, Iași, 1998.
- Dina, Aurora Tatiana, *Successful Approach for Teaching Romanian as a Foreign Language*, Procedia - Social and Behavioral Sciences, Volume 70, 2013, Pages 1032-1037, ISSN 1877-0428, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.01.155>, Retrieved on the 7th of November from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042813001560>
- Sâmihăian, Florentina, *A didactic of Romanian and literature. Current challenges for teacher and student*, Art Publishing House, Bucharest, 2014.
- Tofan Ioan Alexandru, *Mysticism and everyday world*. Humanitas Publishing House, Bucharest, 2014.

LITERATURA ROMÂNĂ ȘI TRADUCERILE ÎN LIMBA BULGARĂ: 1845-2023

Luiza Catrinel MARINESCU

Universitatea Sf. Kliment Ohridsky, Sofia, Bulgaria

Institutul Limbii Române, București, România

Abstract: Translation from Romanian literature in Bulgaria is the result of the passion with which the Romanian language was taught in the university environment, especially at the St. Kliment Ohridsky University in Sofia and especially of the talent and toil with which the Bulgarian Romanians specialized scholars from here created the Bulgarian versions of the masterpieces of Romanian literature and not only. In this article, resulting from the research in the catalog of the National Library in Sofia, I was interested in finding Bulgarian equivalents of the works of Romanian authors who are part of the teaching curriculum of Romanian literature in the high school with teaching in Romanian Mihai Eminescu High School in Sofia and in the one of teaching Romanian literature at University St. Kliment Ohridsky in Sofia, Republic of Bulgaria. Most of the translations from Romanian literature into Bulgarian are the result of scientific research carried out by professors from the Department of Language and Literature Romanian at the University of St. Kliment Ohridsky in Sofia or what could rightly be called by word the School of translators of Romanian language in Sofia. Bulgaria- and Sofia in particular- is one of the privileged places where, along with the department of Romanian language and literature, a Romanian lecturer was established by the Institute of the Romanian Language in Bucharest. In order to promote the Romanian language, literature and culture abroad through translations by Bulgarian translators, simply in love with Romanian literature and the explosion of talent and originality of Romanian creators, knowledge, study, attention and gratitude are always needed. The great university libraries in Romania, including the National Library, do not provide updated data on the translations of Romanian literature into Bulgarian and it is a great pity, because it covers by ignoring a very interesting achievement, mentioned on the occasion of the International Fair in Sofia in December 2021 by Her Excellency, the Ambassador of Romania to the Republic of Bulgaria Brândușa Predescu: Bulgaria is the second largest country in the European Union in terms of translations of Romanian culture after Spain.

Keywords: Romanian literature, Bulgarian translations and translators, Bulgarian School of Romanian Literature Translators from Sofia, Rumiana Stancheva, Vasilka Aleksova, Lora Georgieva Nenkovska, Romyana Lyutakova, Daniela Stoyanova.

Cercetarea producției de traduceri din literatura română în limba bulgară e rezultatul pasiunii cu care cultura, limba și literatura română a fost predată de multe decenii în mediul universitar, în special la Universitatea Sf. Kliment Ohridsky din Sofia. Traducerea literaturii române e mai ales rezultatul talentului și trudei cu care românii bulgari au creat versiunile în limba bulgară ale capodoperelor literaturii române și nu numai. În acest articol, rezultat ca urmare a cercetării în catalogul Bibliotecii Naționale din Sofia, am fost interesată de găsirea echivalentelor în limba bulgară a operelor autorilor români care fac parte din programa de predare a literaturii române în liceul cu predare de limbă română Mihai Eminescu din Sofia și în programul de predare a literaturii române de la Universitatea Sf. Kliment Ohridsky din Sofia, Republica Bulgaria. Marile

biblioteci universitare din România nu oferă date actualizate ale traducerilor literaturii române în limba bulgară și e un mare păcat, pentru că acoperă prin ignorare o realizare foarte interesantă, referitoare la Școala de traduceri din literatura română de la Sofia. Această realizare a fost menționată cu ocazia Târgului internațional de la Sofia din decembrie 2021 de către Excelența sa, Doamna Ambasador a României în Republica Bulgaria Brândușa Predescu: Bulgaria este al doilea stat din Uniunea Europeană în privința traducerilor din cultura română după Spania.

Cea mai mare parte a traducerilor din literatura română în limba bulgară sunt rezultatul cercetării științifice efectuate de profesorii de la Secția de limba și literatura română de la Universitatea Sf. Kliment Ohridsky din Sofia sau a ceea ce s-ar putea numi pe drept cuvânt Școala de traducători de limba și literatura română de la Sofia. Din această Școală de la Sofia a traducătorilor de limbă română fac parte deopotrivă traducătorii Rumiana Stancheva, Vasilka Aleksova, Lora Georgieva Nenkovska, dar și profesoarele de limba română Rumyana Lyutakova și Daniela Stoyanova, care s-au străduit și au reușit să promoveze cultura, limba și literatura română în țara vecină. Bulgaria și Sofia în mod special este unul dintre locurile privilegiate în care alături de secția de limba și literatura română a fost înființat un lectorat românesc de către Institutul Limbii Române din București. Această catedră de limba și literatura română a urmat modelul Universității din București în privința programelor de învățământ.

Pentru promovarea limbii, literaturii și culturii române peste hotare prin intermediul traducerilor de către traducători bulgari, îndrăgostiți pur și simplu de literatura română și de explozia de talent și originalitate a creatorilor români e nevoie întotdeauna de cunoaștere, de studiu, de atenție și de recunoștință. Din partea românilor, pentru că literatura lor așa-zis marginală e atât de inteligent promovată în țara vecină.

Acest material bibliografic are valoare de documentare informativă și e un instrument util și pentru studiul limbii bulgare în România, dacă prin schimburi documentare aceste cărți ar putea fi studiate prin schimburi de profil cu bibliotecile din România, studiate măcar în formă digitală. E adevărat că „traducerile nu fac o literatură”. Meritul lor este de a realiza prin transpoziție în muzica limbii respective geniul scriitorilor români și talentul capodoperelor lor. Munca traducătorului este aceea a unui creator de frumusețe în gama altei limbi, în muzica altor suflete, pentru protejarea memoriei naționale românești și pentru difuzarea cunoașterii acesteia de către generațiile care vor urma. Ca niște slujitori ai templului cărții, Școala bulgară de traduceri din cultura și literatura română de la Sofia este un promotor al valorilor românești împotriva ignoreanței.

Pe de altă parte, cunoașterea și lectura acestor cărți de către studenții bulgari, care studiază literatura română la nivel de programă universitară în doi ani de zile având un nivel de cunoaștere a limbii române cuprins între B1 și C1 este un ajutor major, în sporirea vitezei de achiziție a vocabularului și de îmbunătățire a nivelului de utilizare a limbii române literare.

În cele ce urmează am inclus în acest material datele privitoare la autorii români în ordine cronologică, în funcție de programa de studiu a literaturii române la Universitatea din Sofia, Catedra de Limba și Literatura Română, listă întocmită conform

mențiunilor din catalogul electronic al Bibliotecii Naționale din Sofia, versiunea în limba engleză sau bulgară, care la rubrica alți autori menționează traducătorii. Ceea ce se poate observa de la bun început este coerența între programa universitară de studiu a literaturii române și autorii români traduși în limba bulgară, în privința literaturii contemporane traducerile devansând orele consacrate predării din programa cursului de literatură română.

Bibliografie:

Ion Heliade Rădulescu

1.Покрестението на едного свещеника Исидин или Началото на християнството. И прибавено со словото, говорено в собрание християнско от стареца сина на вдовицата, когото е воскресил Христос из мертвих.(Лука глава 7. стих 12.) *Елиаде Радулеску, Йон, 1802-1872 = Heliade Radulescu, Ion, 1802-1872* Type of material – book Publication and manufacture - В Букурещ : в книгопечатнята на Йосифа Копайнига, 1845 Language – Bulgarian ISBN - COBISS.BG-ID – 1063780068 (Titlul tradus: Învieirea unuia dintre preoții Isiddin sau Începutul creștinismului. Si la cuvântul rostit in spatiul crestin de batranul fiu al văduvei, pe care Hristos l-a înviat din morți. (Luca capitoulul 7. versetul 12.) Link(s): <http://193.200.14.178/DWWebClient/Integration.aspx?i=General&lc=VXNlcl1mcmVlXG5Qd2Q9ZnJlZQ&p=V&rl=3d6ffc7f-8bb3-4b96-a4d06a4cfbb14478&did=104&culture=bg> Author [Елиаде Радулеску, Йон, 1802-1872 = Heliade Radulescu, Ion, 1802-1872](#) Other authors [Станкович, Василий, 1782?-1856 = Stankovič, Vasilij, 1782?-1856](#) | [Димитрий](#)

2.Покрестението на едного свещеника Исидина или Началото на Християнството *Елиаде Радулеску, Йон, 1802-1872 = Heliade Radulescu, Ion, 1802-1872 ; Василиев, Димитраки х.* Type of material – book Edition - 2. изд. Publication and manufacture - В Букурещ : в книгопечатницата "Знание", 1875 Language – Bulgarian ISBN – Titlul tradus: Învieirea unui preot Isidina sau începutul creștinismului) COBISS.BG-ID – 1064189668 Author [Елиаде Радулеску, Йон, 1802-1872 = Heliade Radulescu, Ion, 1802-1872](#) | [Василиев, Димитраки х.](#) Other authors [Станкович, Василий, 1782?-1856 = Stankovič, Vasilij, 1782?-1856](#)

Vasile Alecsandri

1.*Alecsandri, Vasile* Poezii = Стихотворения Type of material – book Publication and manufacture - Bucuresti : Eminescu, 1971 Language - Romanian, Bulgarian COBISS.BG-ID – 1103743204

Mihai Eminescu

1.Михай Еминеску - последният романтик в Европейската поезия : 125 години от смъртта му *Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-*Source: [Пламък : месечно списание за литература, изкуство и публицистика. - ISSN 0032-0528](#) (Год. 58[т.е. 59], бр. 1, 2015, с. 126-128), Type of material - article, component part, Publish date – 2015 Language – Bulgarian COBISS.BG-ID – 1271809764 Author [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#) Topics [Еминеску, Михай, 1850-1889](#) (Titlul tradus: Mihai Eminescu - ultimul romantic din poezia europeană: 125 de ani de la moartea sa de Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947)

2.*Еминеску, Михай, 1850-1889 = Eminescu, Mihai, 1850-1889* Бедният Дионис : избрана проза Type of material - selected works ; adult, general Publication and manufacture - [Русе] : Авангард принт, 2016 Language – Bulgarian ISBN - 978-954-337-310-9 COBISS.BG-ID – 1278869476 (Titlul tradus: Sărmanul Dionisos : proză aleasă) Author [Еминеску, Михай, 1850-1889 = Eminescu, Mihai, 1850-1889](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#) | [Караджале, Йон Лука, 1852-1912 = Caragiale, Ion Luca, 1852-1912](#)

3.*Velichi, Constantin N., 1912-1998 = Велики, Константин Н., 1912-1998* Poeziile și proza lui Eminescu în limba bulgară Type of material – offprint, Publication and manufacture - București:

Asoc. Slaviștilor din Republ. Socialistă România, 1965, Language – Romanian, COBISS.BG-ID - 45990920

4. *Mutafov, Encho Penev ...Clasici romani : secolele 19-20 : [Lucrări selectate]* Tipul de material – carte Editura și producția - Sofia : Nar. Cultură, 1973 Limba – Bulgară ISBN - COBISS. BG-ID – 1098399716 Autor [Mutafov, Encho Penev](#) | [Eminescu, Mihail](#) Alți autori [Indzhov, Nikola](#) | [Ralin, Radoy](#) | [Bakardzhiev, Stoyan](#) | [Simidov, Dimitar](#) | [Radoev, Ivan](#) | [Dashev, Zaharieva, Emilia](#) | [Kolarov, Ivan](#) | [Grubeshlieva, Maria](#) | [Rakovski, Vaty](#) | [Kostova, Sevda](#) | [Vassilev, Dimitar H.](#) | [Panteleev, Dimitar](#) | [Stratiev, Iordania](#)

5. *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Мирча Елиаде за Михай Еминеску, Анализ на глава Трета на "Цезарите", (Titlul tradus: Mircea Eliade despre Mihai Eminescu, Analiza capitolului trei din „Cezara”) Source: [Пламък : месечно списание за литература, изкуство и публицистика. - ISSN 0032-0528](#) [Год. 58[т.е. 59], бр. 1, 2015, с. 131-133], Type of material - article, component part, Publish date – 2015, Language – Bulgarian, COBISS.BG-ID – 1271815908 Author [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#) Topics [Еминеску, Михай, 1850-1889](#)

Ion Creangă

1. *Крянга, Йон, 1839-1889 = Creangă, Ion, 1839-1889 ...Румънски народни приказки : За малки и големи, (Titlul tradus. Basme populare românești : Pentru tineri și bătrâni),* Type of material – book, Publication and manufacture - София : Лакрима, 1993, Language – bulgarian, ISBN -, COBISS.BG-ID – 1026431716 Author [Крянга, Йон, 1839-1889 = Creangă, Ion, 1839-1889](#) Other authors [Костова, Севда](#) | [Илиева, Мария](#)

2. *Крянга, Йон, 1839-1889 = Creangă, Ion, 1839-1889* Спомени от моето детство (Titlul tradus: Amintiri din copilărie), Type of material – book, Publication and manufacture - София и др; : нар. младеж и др., 1973, Language – bulgarian, ISBN -, COBISS.BG-ID – 1103130852 Other authors [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#)

3. *Крянга, Йон, 1839-1889 = Creangă, Ion, 1839-1889* Козата с трите козлета (Titlul tradus: Capra cu trei iezi), Type of material – book, Publication and manufacture - Букурещ : Йон Крянга, 1971, Language – bulgarian, ISBN -, COBISS.BG-ID – 1103130596 Other authors [Юфу, Златка, 1915-2009 = Jufu, Zlatka, 1915-2009](#) | [Чаушу-Панделе, Иляна](#)

4. *Крянга, Йон, 1839-1889 = Creangă, Ion, 1839-1889 ; Дачев, Йордан Йорданов* Кесийката с две пари : Приказки, Type of material – book Publication and manufacture - Добрич : Сагитариус, 2001, Language – Bulgarian, ISBN - 954-9849-14-7, COBISS.BG-ID – 1040106724 Other authors [Дачев, Йордан Йорданов](#) | [Алексе, Ал.](#)

5. *Крянга, Йон, 1839-1889 = Creangă, Ion, 1839-1889 ...Кесийка с две парички : [Сб.] приказки,* Type of material – book, Publication and manufacture - София : Нар. младеж, 1975, Language – Bulgarian, ISBN -, COBISS.BG-ID – 1092563940 Author [Крянга, Йон, 1839-1889 = Creangă, Ion, 1839-1889](#) | [Еминеску, Михаил](#) | [Опря, Митрофан](#) | [Балта, Трифан](#) Other authors [Трендафилова, Надя](#) | [Тузсузова, Ана](#)

Ioan Slavici

Славич, Йоан, 1848-1925 = Slavici, Ioan, 1848-1925, Отивъд моста, Type of material - other lit.forms ; adult, general, Publication and manufacture - Русе : Авангард принт, 2015, Language – bulgarian, ISBN - 978-954-337-279-9, COBISS.BG-ID – 1273568484 Author [Славич, Йоан, 1848-1925 = Slavici, Ioan, 1848-1925](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#)

Славич, Йоан Горянка : Новели ; Дет. приказки = Padureanca : Nuvele ; Povesti Type of material – book Publication and manufacture - София : Акад. изд. Марин Дринов, 2004 Language - bulgarian, Romanian ISBN - 954-430-998-5 COBISS.BG-ID – 1042576612 Author [Славич, Йоан](#) | [Йонел, Корнелиу](#) | [Алексиев, Божидар Любенев](#) | [Ionel, Corneliu](#) | [Aleksiev, Bozidar Ljubenov](#) | [Slavici, Ioan](#) Other authors [Гешев, Богдан Тодоров](#) | [Йонел, Корнелиу](#) | [Ionel, Corneliu](#) | [Gesev, Bogdan Todorov](#)

3. *Мелницата на късмета : Новели = Моага сѹ порос : Nuvele* Славич, Йоан ...Publication and manufacture - София : Акад. изд. Марин Дринов, 2004 Language - bulgarian, Romanian ISBN - 954-430-997-7 COBISS.BG-ID – 1042576868 Author [Славич, Йоан](#) | [Йонел,](#)

[Корнелиу](#) | [Алексиев, Божидар Любенев](#) | [Ionel, Corneliu](#) | [Aleksiev, Bozidar Ljubenov](#) | [Slavici, Ioan](#) Other authors [Гешев, Богдан Тодоров](#) | [Йонел, Корнелиу](#) | [Ionel, Corneliu](#) | [Gesev, Bogdan Todorov](#)

Ion Luca Caragiale

1.Избрани съчинения *Караджале, Йон Лука ; Константиновски, Иля Давидович, 1913-1995*
Вид на материала – книга **Издателство и производство** - София : Нар. култура, 1960
Език – български **ISBN - COBISS.BG-ID** – 1083241700 **Автор** [Караджале, Йон Лука](#) | [Константиновски, Иля Давидович, 1913-1995](#) Caragiale, Ion Luca Constantinovski, Iliä Davidovici; Други автори [Кануркова, Спаска Милева, 1930- = Kanurkova, Spaska Mileva, 1930- | Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#)

2. Веригата на слабостите : Разкази и фейлетони *Караджале, Йон Лука ; Мутафов, Енчо Пенев* **Вид на материала** – книга **Издателство и производство** - София : Нар. култура, 1975 **Език** – български **ISBN - COBISS.BG-ID** – 1092281060 **Автор** [Караджале, Йон Лука](#) | [Мутафов, Енчо Пенев](#) / Caragiale Ion Luca Mutafov, Encio Penev.

3.Други автори [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#) **Избрани творби : В 3 т.** *Караджале, Йон Лука ...Вид на материала* – книга **Издателство и производство** - София : Нар. култура, 1982 **Език** – български **ISBN - COBISS.BG-ID** – 1092281316 **Автор** [Караджале, Йон Лука](#) | [Кануркова, Спаска Милева, 1930- = Kanurkova, Spaska Mileva, 1930- | Чокулеску, Шербан](#) Други автори [Чокулеску, Шербан](#) | [Стратиев, Йордан](#) | [Николова, Снежана Т.](#) | [Стамболиев, Огнян Тодоров](#) | [Кануркова, Спаска](#) | [Младенова, Марина Иванова](#) | [Алексова, Василка Иванова](#) Cioculescu , Şerban Stratiev, Iordan Nicolova, Snejana T. Stamboliev Ognian Todorov, Kanurkova, Spasca Mladenova, Marina Ivanova Alexova, Vasilva Ivanova

Ioan Alexandru Brătescu- Voineşti

1. Мрак и светлина : Новели и очерци *Братеску-Войнеш, Йоан Александру, 1868-1946 = Brătescu-Voineşti, Ioan Alexandru, 1868-1946* **Type of material** – book **Publication and manufacture** - София : Нар. култура, 1969 **Language** – Bulgarian **ISBN - COBISS.BG-ID** – 1079685860 **Author** [Братеску-Войнеш, Йоан Александру, 1868-1946 = Brătescu-Voineşti, Ioan Alexandru, 1868-1946](#) Other authors [Кануркова, Спаска Милева, 1930- = Kanurkova, Spaska Mileva, 1930-](#)

Jean Bart

1.Черната сирена : Роман *Барт, Жан, 1874-1933 = Bart, Jean, 1874-1933* **Вид на материала** – книга **Издателство и производство** - Варна : Г. Бакалов, 1974 **Език** – български **ISBN - COBISS.BG-ID** – 1086699748 **Автор** [Барт, Жан, 1874-1933 = Bart, Jean, 1874-1933](#) Други автори [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#)

George Coşbuc

1.Румънска поезия *Иванова, Марина Стоянова ...* **Type of material** – book **Publication and manufacture** - Варна : Колор Принт, 2003 **Language**:Bulgarian **ISBN** 954-760-049-4 **COBISS.BG-ID** –1041396708 **Author** [Иванова, Марина Стоянова](#) | [Еминеску, Михай](#) | [Мачедонски, Александру](#) | [Деметреску, Траян, 1866-1896 = Demetrescu, Traian, 1866-1896](#) | [Кошбук, Джордже, 1866-1918 = Coşbuc, George, 1866-1918](#) | [Савеску, Юлиу Чезар, 1866-1903 = Savescu, Iuliu Cezar, 1866-1903](#) | [Ангел, Димитрие](#) ANGHEL DEMETRESCU | [Денсушиану, Овидиу](#) OVID DENSUSIANU | [Аргези, Тудор, 1880-1967 = Arghezi, Tudor, 1880-1967](#) | [Минулеску, Йон](#) | ION MINULESCU [Черна, Панайт](#) | PANAIT CERNA [Баковия, Джордже](#) GEORGE BACOVIA | [Стаматиад, Александру](#) | ALEXANDRU STAMATIAD [Топърчану, Джордже](#) GEORGE TOPÂRCEANU | [Исак, Емил](#) EMIL ISAC | [Параскивеску, Винтила](#) PARASCHIVESCU VINTILĂ? | [Якубеску, Д.](#) D. IACOBESCU | [Станку, Захария, 1902-1974 = Stancu, Zaharia, 1902-1974](#) | [Бенюк, Михай, 1907-1988 = Beniuc, Mihai, 1907-1988](#) Other authors [Иванова, Марина Стоянова](#) IVANOVA, MARINA STOYANOVA

George Topârceanu

1.Мемоари на един военнопленник *Джордже Топарчану Даниела Убенова, 2016, 236 p* **ISBN** 978954791247 **Memoriile unui prizonier de război** George Toparceanu traducător Daniela Ubenova

2. Румънска поезия *Иванова, Марина Стоянова ...* Type of material – book Publication and manufacture - Варна : Колор Принт, 2003 Language – Bulgarian ISBN - 954-760-049-4 COBISS.BG-ID – 1041396708 Author [Иванова, Марина Стоянова](#) | [Еминеску, Михай](#) | [Мачедонски, Александру](#) | [Деметреску, Траян, 1866-1896 = Demetrescu, Traian, 1866-1896](#) | [Кошбук, Джордже, 1866-1918 = Coşbuc, George, 1866-1918](#) | [Савеску, Юлиу Чезар, 1866-1903 = Savescu, Iuliu Cezar, 1866-1903](#) | [Ангел, Димитрие Anghel Demetrescu](#) | [Денсушиану, Овидиу Ovid Densusianu](#) | [Аргежи, Тудор, 1880-1967 = Argezi, Tudor, 1880-1967](#) | [Минулеску, Йон](#) | Ion Minulescu | [Черна, Панаит](#) | Panait Cerna | [Баковия, Джордже George Bacovia](#) | [Стаматиад, Александру](#) | Alexandru Stamatiad | [Топърчану, Джордже George Topârceanu](#) | [Исак, Емил Emil Isac](#) | [Параскивеску, Винтила Paraschivescu Vintilă?](#) | [Якубеску, Д. D. Iacobescu](#) | [Станку, Захария, 1902-1974 = Stancu, Zaharia, 1902-1974](#) | [Бенюк, Михай, 1907-1988 = Beniuc, Mihai, 1907-1988](#) Other authors [Иванова, Марина Стоянова](#) Ivanova, Marina Stoyanova

DUILIU ZAMFIRESCU

Живот на село ; Танасе Скатиу ; На война : трилогия *Замфиреску, Дуилиу, 1858-1922 = Zamfirescu, Duiliu, 1858-1922* Type of material - novel ; adult, general Publication and manufacture - [Русе] : Авангард принт, 2016 Language – Bulgarian ISBN - 978-954-337-312-3 COBISS.BG-ID – 1279014116 Author [Замфиреску, Дуилиу, 1858-1922 = Zamfirescu, Duiliu, 1858-1922](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#)

Mateiu Caragiale

1.Безделниците от Стария дворец : [Роман] *Караджалев, Матей, 1885-1946 = Caragiale, Mateiu, 1885-1946* ; *Стамболиев, Огнян Тодоров* Type of material – book Publication and manufacture - София : Народна култура, 1984 Language – Bulgarian ISBN - COBISS.BG-ID – 1092281572 Author [Караджалев, Матей, 1885-1946 = Caragiale, Mateiu, 1885-1946](#) | [Стамболиев, Огнян Тодоров](#) Other authors [Кануркова, Спаска Милева, 1930- = Kanurkova, Spaska Mileva, 1930-](#) Topics [Караджалев, Матей](#)

Ionel Teodoreanu

1.Имението Меделени : роман *Теодоряну, Йонел, 1887-1954 = Teodoreanu, Ionel, 1887-1954* Type of material - novel ; adult, general Publication and manufacture - [Русе] : Авангард принт, 2015 Language – Bulgarian ISBN - 978-954-337-253-9 COBISS.BG-ID – 1273591268 Author [Теодоряну, Йонел, 1887-1954 = Teodoreanu, Ionel, 1887-1954](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#)

Panaït Istrati

1.Кака Минка Панаит Истрати Памет, 2011, 96 p., EAN 9789542960041, ISBN 9789542960041 / Panaït Istrati Țața Minca, Memoria/
2.Признанията на един победен Панаит Истрати Авангард Принт, 2014, 192 p., EAN 9789543372270 ISBN 9789543372270 * Panaït Istrati Spovedania unui învins, Avangard Print
3.Вуйчо Ангел. Домът Тюрингер Панаит Истрати Персей, 2019, 326 p., EAN 9786191612215 ISBN 9786191612215 Panaït Istrati Unchiul Anghel Casa Turrigen, editura Perseu
4. Признанията на един победен : към другия пламък или 16 месеца в СССР *Истрати, Панаит, 1884-1935 = Istrati, Panaït, 1884-1935* Type of material - book ; adult, general Publication and manufacture - Русе : Авангард принт, 2014 Language – Bulgarian ISBN - 978-954-337-227-0 COBISS.BG-ID – 1270472932 Author [Истрати, Панаит, 1884-1935 = Istrati, Panaït, 1884-1935](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#) Topics СССР | очерци
5.Трагедията на Панаит Истрати *Казандзакис, Елени, 1903-2004 = Kazandzakis, Eleni, 1903-2004* Type of material - book ; adult, general Publication and manufacture - [Русе] : Авангард Принт, 2014 Language – Bulgarian ISBN - 978-954-337-225-6 COBISS.BG-ID – 1270481636 Author [Казандзакис, Елени, 1903-2004 = Kazandzakis, Eleni, 1903-2004](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#) Topics Истрати, Панаит, 1884-1935 | биографии | Писатели, румънски | биографии | Румъния | литературознание

Tudor Arghezi

1.Отиде си ; Никога есента... ; Човече ; Преливане ; Духовно стихотворение ; Мъртвите ; От моста на реката ; Нагоре! ; Леката стъпка ; Надпис на чаша ; Сякаш... ; Надпис ; Есен в парка : [стихотворения] *Аргези, Тудор, 1880-1967 = Arghezi, Tudor, 1880-1967* Source: [Страница : литературно списание](#). - ISSN 1310-9081 (Год. 16, бр. 3, 2015, с. 102-109) Type of material - article, component part Publish date - 2015 Language - Bulgarian COBISS.BG-ID - 1272948196 Author [Аргези, Тудор, 1880-1967 = Arghezi, Tudor, 1880-1967](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#)

2. 11 poeme : ediție bilingvă româno-bulgară *Arghezi, Tudor, 1880-1967 = Аргези, Тудор, 1880-1967* Type of material - poetry Publication and manufacture - Târgu Jiu : Centrul Jud. pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Gorj, 2015 Language - Romanian, Bulgarian ISBN - 978-973-7847-87-4 COBISS.BG-ID - 41576200 Author [Arghezi, Tudor, 1880-1967 = Аргези, Тудор, 1880-1967](#) Other authors [Sârbu, Lorena | Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947- = Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947-](#)

3. Poezii = Стихотворения *Arghezi, Tudor, 1880-1967 = Аргези, Тудор, 1880-1967* Type of material - book Publication and manufacture - Bucuresti : Eminescu, 1971 Language - Romanian, Bulgarian COBISS.BG-ID - 1104124132

4. Защо да съм тъжен : избрана лирика *Аргези, Тудор, 1880-1967 = Arghezi, Tudor, 1880-1967 ; Зидаров, Николай* Type of material - book Publication and manufacture - София : Нар. култура, 1965 Language - Bulgarian ISBN - COBISS.BG-ID - 1078635492 Author [Аргези, Тудор, 1880-1967 = Arghezi, Tudor, 1880-1967 | Зидаров, Николай](#) Other authors [Зидаров, Николай](#) Zidanov Nicolai Topics [Аргези, Тудор](#)

5. *Стоянова ...* Type of material - book Publication and manufacture - Варна : [Колор Принт], 2006 Language - Bulgarian ISBN - 954-760-121-0; 978-954-760-121-5 COBISS.BG-ID - 1244133092 Author [Иванова, Марина Стоянова | Албастру, Матей | Аргези, Тудор, 1880-1967 = Arghezi, Tudor, 1880-1967 | Блага, Лучиан, 1895-1961 = Blaga, Lucian, 1895-1961 | Валжан, Деспина Valjan Despina | Николицов, Валентин Nicolîțov Valentin | Петреску, Октавиан Petrescu Octavian | Сореску, Марин Sorescu Marin | Станеску, Габриел Stănescu Gabriel | Станеску, Никита Stănescu Nichita | Теодореску, Сорин Teodorescu Sofian](#) Other authors [Иванова, Марина Стоянова](#) Ivanova, Marina Stoianova

6. Румънска поезия *Иванова, Марина Стоянова ...* Type of material - book Publication and manufacture - Варна : Колор Принт, 2003 Language - Bulgarian ISBN - 954-760-049-4 COBISS.BG-ID - 1041396708 Author [Иванова, Марина Стоянова | Еминеску, Михай Mihai Eminescu | Мачедонски, Александру Alexandru Macedonski | Деметреску, Траян, 1866-1896 = Demetrescu, Traian, 1866-1896 | Кошбук, Джордже, 1866-1918 = Coșbuc, George, 1866-1918 | Савеску, Юлиу Чезар, 1866-1903 = Savescu, Iuliu Cezar, 1866-1903 | Ангел, Димитрие Anghel Demetrescu | Денсушиану, Овидиу Ovid Densusianu | Аргези, Тудор, 1880-1967 = Arghezi, Tudor, 1880-1967 | Минулеску, Йон Ion Minulescu | Черна, Панаит Panait Cerna | Баковия, Джордже George Bacovia | Стаматиад, Александру Alexandru Stamatiad | Топърчану, Джордже George Topârceanu | Исак, Емил | Emil Isac Параскивеску, Винтила Vintilă Paraschivescu | Якубеску, Д. D Iacobescu | Станку, Захария, 1902-1974 = Stancu, Zaharia, 1902-1974 | Бенюк, Михай, 1907-1988 = Beniuc, Mihai, 1907-1988](#) Other authors [Иванова, Марина Стоянова: Ivanova, Marina Stoyanova](#)

Lucian Blaga

1.Поеми на светлината : избрани стихотворения, мисли и есета *Блага, Лучиан, 1895-1961 = Blaga, Lucian, 1895-1961* Type of material - other lit.forms ; adult, general Publication and manufacture - Русе : Авангард прима, [2011] Language - Bulgarian ISBN - 978-954-337-123-5 COBISS.BG-ID - 1244522980 Author [Блага, Лучиан, 1895-1961 = Blaga, Lucian, 1895-1961](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#)

2.Неподозирани стъпала : Избрани стихове *Блага, Лучиан, 1895-1961 = Blaga, Lucian, 1895-1961 ...* Type of material - book Publication and manufacture - София : Нар. култура, 1985 Language - Bulgarian ISBN - COBISS.BG-ID - 1086968292 Author [Блага, Лучиан, 1895-1961 = Blaga, Lucian, 1895-1961 | Зидаров, Николай Ив. | Стамболиев, Огнян Тодоров | Станчева, Румяна Л.](#) Other authors [Зидаров, Николай Ив. | Стамболиев, Огнян Тодоров](#)

3. Съвременна румънска поезия *Иванова, Марина Стоянова ...* Type of material - book
Publication and manufacture - Варна : [Колор Принт], 2006 Language – Bulgarian ISBN - 954-760-121-0; 978-954-760-121-5 COBISS.BG-ID – 1244133092 Author
Иванова, Марина Стоянова | Албаstrу, Матей | Аргези, Тудор, 1880-1967 = Arghezi, Tudor, 1880-1967 | Блага, Лучиан, 1895-1961 = Blaga, Lucian, 1895-1961 | Валжан, Деспина | Николицов, Валентин | Петреску, Октавиан | Сореску, Марин | Станеску, Габриел | Станеску, Никита | Теодореску, Сорин Other authors *Иванова, Марина Стоянова*

Cella Serghi

1. Паяжината на паяка : роман *Серги, Чела, 1907-1992 = Serghi, Cella, 1907-1992* Вид на материала - роман Издателство и производство - [Балчик] : Нордиан, 2020 Език – български ISBN - 978-619-91256-1-8 COBISS.BG-ID – 43481608 Автор [Серги, Чела, 1907-1992 = Serghi, Cella, 1907-1992](#) Други автори [Боев, Христо Тончев, 1973- = Bоеv, Hristo Tončev, 1973-](#)

Anton Holban

1. Една напразна смърт ; Йоана Холбан, Антон, 1902-1937 = *Holban, Anton, 1902-1937* Вид на материала – роман Издателство и производство - [София] : Светлана Янчева - Изидида, 2018 Език – български ISBN - 978-619-235-027-7 COBISS.BG-ID – 1290677732 Автор [Холбан, Антон, 1902-1937 = Holban, Anton, 1902-1937](#) Други автори [Боев, Христо Тончев, 1973- = Bоеv, Hristo Tončev, 1973-](#)

Mihail Sebastian

1. Градът на салкъмите : роман *Себастиан, Михаил, 1907-1945 = Sebastian, Mihail, 1907-1945* Вид на материала – роман Издателство и производство - София : ИК Персей, 2018 Език – български ISBN - 978-619-161-183-6 COBISS.BG-ID – 1290819812 Автор [Себастиан, Михаил, 1907-1945 = Sebastian, Mihail, 1907-1945](#) Други автори [Боев, Христо Тончев, 1973- = Bоеv, Hristo Tončev, 1973-](#)

2. Жени : четири истории за любовта ; Съдба : от две хиляди години *Себастиан, Михаил, 1907-1945 = Sebastian, Mihail, 1907-1945* Type of material - novel ; adult, general Publication and manufacture - София : Гея-либрис, 2017 Language – Bulgarian ISBN - 978-954-300-171-2 COBISS.BG-ID – 1285787876 Author [Себастиан, Михаил, 1907-1945 = Sebastian, Mihail, 1907-1945](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#)

3. Жени *Себастиан, Михаил, 1907-1945 = Sebastian, Mihail, 1907-1945* Вид на материала – роман Издателство и производство - София : ИК Персей, 2018 Език – български ISBN - 978-619-161-189-8 COBISS.BG-ID – 1290820068 Автор [Себастиан, Михаил, 1907-1945 = Sebastian, Mihail, 1907-1945](#) Други автори [Боев, Христо Тончев, 1973- = Bоеv, Hristo Tončev, 1973-](#)

4. Звезда без име : избрани пиеси *Себастиан, Михаил, 1907-1945 = Sebastian, Mihail, 1907-1945* Type of material – drama Publication and manufacture - София : Гея-либрис, 2019 Language – Bulgarian ISBN - 978-954-300-186-6 COBISS.BG-ID – 43774728 Author: [Себастиан, Михаил, 1907-1945 = Sebastian, Mihail, 1907-1945](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#)

5. Произшествието : роман *Себастиан, Михаил, 1907-1945 = Sebastian, Mihail, 1907-1945* Вид на материала – роман Издателство и производство - [София] : Светлана Янчева - Изидида, 2017 Език – български ISBN - 978-619-7040-85-2 COBISS.BG-ID – 44593416 Автор [Себастиан, Михаил, 1907-1945 = Sebastian, Mihail, 1907-1945](#) Други автори [Боев, Христо Тончев, 1973- = Bоеv, Hristo Tončev, 1973-](#)

Gib Mihăescu

1. Доня Алба : роман *Михаеску, Джиб, 1894-1935 = Mihaescu, Gib, 1894-1935* Вид на материала - роман ; възрастни, общо Издателство и производство - [София] : Персей, 2015 Език – български ISBN - 978-619-161-077-8 COBISS.BG-ID – 1536266962 Автор [Михаеску, Джиб, 1894-1935 = Mihaescu, Gib, 1894-1935](#) Други автори [Боев, Христо Тончев, 1973- = Bоеv, Hristo Tončev, 1973-](#)

Garabet Ibrăileanu

1. Адела : роман *Ибрайляну, Гарабед, 1871-1936 = Ibrăileanu, Garabet, 1871-1936* Вид на материала - роман ; възрастни, общо Издателство и производство - [София] : ИК Персей, 2014 Език – български ISBN - 978-619-161-046-4 COBISS.BG-ID – 1271271140 Автор

[Ибрайляну, Гарабед, 1871-1936 = Ibrăileanu, Garabet, 1871-1936](#) Други автори [Боев, Христо Тончев, 1973- = Bоеv, Hristo Tončev, 1973-](#)

Vasile Reboreanu

1.Есенно утро : Новели *Ребряну, Василе, 1934-2006 = Reboreanu, Vasile, 1934-2006* ; *Кануркова, Спаска* ; *Лалошева, Виолета* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1979 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1098238436 Автор [Ребряну, Василе, 1934-2006 = Reboreanu, Vasile, 1934 2006](#) | [Кануркова, Спаска](#) | [Лалошева, Виолета](#) Други автори [Лалошева, Виолета](#) | [Тодоров, Иво](#) Теми [Ребряну, Василе](#)

Cezar Petrescu

1.Calea Victoriei [Пътят на победата] : Роман *Petrescu, Cezar, 1892-1961 = Петреску, Чезар, 1892-1961* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Четиво, 1948 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1081139428 Автор [Petrescu, Cezar, 1892-1961 = Петреску, Чезар, 1892-1961](#) Други автори [Стратиев, Йордан](#)

2.Каля Викторией : Роман *Петреску, Чезар, 1892-1961 = Petrescu, Cezar, 1892-1961* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1972 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1097020644 Автор [Петреску, Чезар, 1892-1961 = Petrescu, Cezar, 1892-1961](#) Други автори [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#)

3.Крушение : Роман *Петреску, Чезар, 1892-1961 = Petrescu, Cezar, 1892-1961* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1965 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1081139684 Автор [Петреску, Чезар, 1892-1961 = Petrescu, Cezar, 1892-1961](#) Други автори [Меламед, Н.](#)

4.Фрам, полярният мечок : Повест *Петреску, Чезар, 1892-1961 = Petrescu, Cezar, 1892-1961* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. младеж, 1958 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1081139940 Автор [Петреску, Чезар, 1892-1961 = Petrescu, Cezar, 1892-1961](#) Други автори [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#) | [Попеску, Н.](#)

5.Фрам, полярният мечок : [Повест за деца] *Петреску, Чезар, 1892-1961 = Petrescu, Cezar, 1892-1961* Вид на материала – книга Издание - 2. Изд Издателство и производство - София : Нар. младеж, 1980 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1097020900 Автор [Петреску, Чезар, 1892-1961 = Petrescu, Cezar, 1892-1961](#) Други автори [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#) | [Цачева, Радина](#)

Mihail Sadoveanu

1.Родът на Шоймару : Роман ; Островът на цветята : Повест *Садовяну, Михаил, 1880-1961 = Sadoveanu, Mihail, 1880-1961* ; *Зидаров, Николай* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Отечество, 1982 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1098752228 Автор [Садовяну, Михаил, 1880-1961 = Sadoveanu, Mihail, 1880-1961](#) | [Зидаров, Николай](#) Други автори [Кануркова, Спаска Милева, 1930- = Kanurkova, Spaska Mileva, 1930-](#) | [Стратиев, Йордан](#) | [Алексов, Александър](#)

2.Избрани творби : В 3 т *Садовяну, Михаил, 1880-1961 = Sadoveanu, Mihail, 1880-1961* ...Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1980 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1098751716 Автор [Садовяну, Михаил, 1880-1961 = Sadoveanu, Mihail, 1880-1961](#) | [Кануркова, Спаска Милева, 1930- = Kanurkova, Spaska Mileva, 1930-](#) | [Чопрага, Константин](#) Други автори [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#) | [Лалошева, Виолета](#) | [Кануркова, Спаска](#) | [Георгиева, Веселина](#) | [Орлинова, Мария](#) | [Ангелов, Димитър](#) | [Тодоров, Иво](#) | [Стратиев, Йордан](#) Теми [Садовяну, Михаил](#)

3. Родът на Шоймару : Роман [за юноши] ; Островът на цветята : Повест [за юноши] *Садовяну, Михаил, 1880-1961 = Sadoveanu, Mihail, 1880-1961* ; *Зидаров, Николай* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Свят, 1989 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1098752484 Автор [Садовяну, Михаил, 1880-1961 = Sadoveanu, Mihail, 1880-1961](#) | [Зидаров, Николай](#) Други автори [Алексов, Александър](#) | [Кануркова, Спаска Милева, 1930- = Kanurkova, Spaska Mileva, 1930-](#) | [Стратиев, Йордан](#) Теми [Садовяну, Михаил](#)

Hortensia Papadat Bengescu

1. Концерт от творби на Бах : [Роман] *Пападад-Бенджеску, Хортензия, 1876-1955 = Papadat-Bengescu, Hortensia, 1876-1955*; *Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1978 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1096647908 Автор [Пападад-Бенджеску, Хортензия, 1876-1955 = Papadat-Bengescu, Hortensia, 1876-1955](#) | [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#) Други автори [Стратиева, Гергана](#)

Liviu Rebreanu

1. Жар *Ребряну, Ливиу, 1885-1944 = Rebreanu, Liviu, 1885-1944* Вид на материала – роман Издателство и производство - [Балчик] : Нордиан, 2021 Език – български ISBN - 978-619-91256-3-2 COBISS.BG-ID – 49514504 Автор [Ребряну, Ливиу, 1885-1944 = Rebreanu, Liviu, 1885-1944](#) Други автори [Боев, Христо Тончев, 1973- = Boev, Hristo Tonchev, 1973-](#)

2. Адам и Ева : роман *Ребряну, Ливиу, 1885-1944 = Rebreanu, Liviu, 1885-1944* Вид на материала – роман Издателство и производство - [София] : Светлана Янчева - Изида, 2015 Език – български ISBN - 978-619-7040-41-8 COBISS.BG-ID – 1536286162 Автор [Ребряну, Ливиу, 1885-1944 = Rebreanu, Liviu, 1885-1944](#) Други автори [Боев, Христо Тончев, 1973- = Boev, Hristo Tonchev, 1973-](#)

3. Малкият човек и големите хора : Избрани разкази *Ребряну, Ливиу* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1976 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 109823894 Автор [Ребряну, Ливиу](#) Други автори [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#)

4. Йон : Роман *Ребряну, Ливиу* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1967 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1077408740 Автор [Ребряну, Ливиу](#) Други автори [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#)

5. Йон ; Гората на обесените : Романи *Ребряну, Ливиу ; Станчева, Румяна* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1987 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1098238692 Автор [Ребряну, Ливиу](#) | [Станчева, Румяна](#) Други автори [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#) Теми [Ребряну, Ливиу](#)

6. Чуляндра : [Повест] *Ребряну, Ливиу* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1972 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1098239204 Автор [Ребряну, Ливиу](#) Други автори [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#)

7. Гората на обесените : Роман /*Pădurea spânzuraților*/ *Ребряну, Ливиу ; Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1962 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1077408228 Автор [Ребряну, Ливиу](#) | [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#) Други автори [Стратиева, Гергана](#) Теми [Ребряну, Ливиу](#) | [Румънска литература](#) | [романи](#)

8. Въстанието : Роман *Ребряну, Ливиу* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1957 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1077407972 Автор [Ребряну, Ливиу](#) Други автори [Стратиев, Йордан](#)

George Călinescu

1. Черният скрин : Роман (Scrinul negru) *Калинеску, Джордж* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура ; Bucuresti : Minerva, 1976 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1092139236 Автор [Калинеску, Джордж](#) Други автори [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#)

2. Загадъчната Отилия : Роман (Enigma Otiliei) *Калинеску, Джордж ; Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1968 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1083101668 Автор [Калинеску, Джордж](#) | [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#) Други автори [Стратиева, Гергана](#)

3. Клетият Йоаниде : Роман (Bietul Ioanide) *Калинеску, Джордж ; Станчева, Румяна Л.* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1986 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1092138980 Автор [Калинеску, Джордж](#) | [Станчева,](#)

Румяна Л. Други автори Кануркова, Спаска Милева, 1930- = Kanurkova, Spaska Mileva, 1930- Теми Калинеску, Джордже

4. Животът на Михай Еминеску (Opera lui Mihai Eminescu) *Калинеску, Джордже* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1971 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1092138724 Автор Калинеску, Джордже Други автори Стратиева, Гургана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906- | Бакърджиев, Стоян Теми Еминеску, Михай

Camil Petrescu

1. Последната нощ на любовта, първата нощ на войната : Роман (Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de răboi) *Петреску, Камил, 1894-1957 = Petrescu, Camil, 1894-1957* Вид на материала – книга Издателство и производство - Пловдив : Хр. Г. Данов, 1975 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1097020388 Автор Петреску, Камил, 1894-1957 = Petrescu, Camil, 1894-1957 Други автори Кануркова, Спаска Милева, 1930- = Kanurkova, Spaska Mileva, 1930-

Mircea Eliade

1. Спомени : обещанията на равенството 1907-1937 : жътвата на слънцестоеенето 1937-1960 *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Вид на материала - мемоари, дневник ; възрастни, общо Издателство и производство - Русе : Авангард принт, [2011] Език – български ISBN - 978-954-337-120-4 COBISS.BG-ID – 1244415716 Автор Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986 Други автори Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-

2. История на религиозните идеи и вярвания. Т. 3, От Мохамед до епохата на Реформацията *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Вид на материала - книга ; възрастни, нехудожествена литература Издателство и производство - София : Сонм, 2009 Език – български ISBN - 978-954-8523-03-5 COBISS.BG-ID – 1271854564 Автор Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986 Други автори Праматаров, Калоян Веселинов, 1984- = Pramatarov, Kalojan Veselinov, 1984- | Минева, Тодорка Йорданова, 1962- = Mineva, Todorka Jordanova, 1962- Теми Религия | история

3. Младост без младост : фантастична проза *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Вид на материала - кратка проза ; възрастни, общо Издателство и производство - Русе : Авангард принт, 2008 Език – български ISBN - 978-954-337-060-3 COBISS.BG-ID – 1244702180 Автор Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986 Други автори Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-

4. Мефистофел и андрогина *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Type of material - book ; adult, serious Edition - 2. изд. Publication and manufacture - София : Изток-Запад, 2017 Language – Bulgarian ISBN - 978-619-01-0069-0 COBISS.BG-ID – 1283369188 Author Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986 Other authors Цанков, Георги, 1950- = Cankov, Georgi, 1950- Topics Светлина | в религията и фолклора | Космогония | Митология

5. Мефистофел и андрогина *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Вид на материала – книга Издателство и производство - [София] : Прозорец, 2004 Език – български ISBN - 954-733-223-6 COBISS.BG-ID – 1041743588 Автор Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986 Други автори Цанков, Георги Теми Религия | произход | Митология | Религиозни обреди | Символи и знаци | Космогония | Религия и култура

6. Посвещаване, ритуали, тайни общества : Мистични раждания ; Есе върху няколко типа посвещавания *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Вид на материала – книга Издателство и производство - [София] : Прозорец, [2002] Език – български ISBN - 954-733-206-6 COBISS.BG-ID – 1037740260 Автор Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986 Други автори Цанева, Лиляна Теми Ритуали | Първобитно общество | религия | Тайни общества, религиозни | Религиозни обреди | Първобитно общество | религия | Тайни общества

7. Йога - безсмъртие и свобода *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : ЛИК, 2002 Език – български ISBN -

- 954-607-499-3 COBISS.BG-ID – 1039752164 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Цанков, Георги](#) Теми [Йога](#) | [Индуизъм](#) | [Философия, индийска](#)
8. Окултизъм, магия и културна мода : Есета по сравнителна история на религиите *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Вид на материала – книга Издателство и производство - [София] : ИК Прозорец, [2001] Език – български ISBN - 954-733-134-5 COBISS.BG-ID – 1036455652 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Куцарова, Магдалена](#) Теми [Религия](#) | [произход и история](#) | [Митология](#) | [Окултизъм](#) | [Религиозни обреди и тайнства](#) | [Религия](#) | [история](#) | [Митология](#) | [Окултизъм](#)
9. Търсенето : История и смисъл в религията *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : ЛИК, 2000 Език – български ISBN - 954-607-230-3 COBISS.BG-ID – 1038008036 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Стаменов, Димитър Владислав](#) Теми [Религия](#) | [история и философия](#) | [Митология](#) | [Етнология](#) | [Религия](#) | [история](#) | [Митология](#) | [Етнография](#)
10. Шаманизмът и архаичните техники на екстаза *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Type of material - book ; adult, serious Edition - 2. изд. Publication and manufacture - София : Изток-Запад, 2013 Language – Bulgarian ISBN - 978-619-152-287-3 COBISS.BG-ID – 1262011876 Author [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Other authors [Цанков, Георги, 1950- = Cankov, Georgi, 1950-](#) Topics [Шаманизъм](#) | [Магия](#)
11. Шаманизмът и архаичните техники на екстаза *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Вид на материала – книга Издание - [Ново изд.] Издателство и производство - София : ЛИК, 2000 Език – български ISBN - 954-607-379-2 COBISS.BG-ID – 1039752676 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Цанков, Георги](#) Теми [Религия](#) | [история](#) | [Етнография](#) | [Митология](#)
12. Шаманизмът и архаичните техники на екстаза *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : ЛИК, 1996 Език – български ISBN - 954-607-071-8 COBISS.BG-ID – 1030594788 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Минева, Тодорка](#) Теми [Религия](#) | [история](#) | [Етнология](#) | [Митология](#) | [Религиозни обреди и тайнства](#) | [Оракули](#) | [Лечители](#)
13. Митове, сънища и тайнства *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Вид на материала – книга Издателство и производство - [София] : Прозорец, [1998] Език – български ISBN - 954-733-031-4 COBISS.BG-ID – 1031779300 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Цанева, Лиляна](#) Теми [Митология](#) | [символика](#) | [Религиозна символика](#) | [Етнология](#) | [Космология](#) | [Митология](#) | [Етнология](#) | [Космология](#)
14. Сакралното и профанното *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Хемус, 1998 Език – български ISBN - 954-428-173-8 COBISS.BG-ID – 1033416164 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Ангелов, Георги](#) Теми [Религия](#) | [история и философия](#) | [Религиозна символика](#) | [Митология](#) | [символика](#) | [Етнология](#) | [философски проблеми](#) | [Символи и знаци](#) | [Космология](#)
15. История на религиозните вярвания и идеи : В 3 т. *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Христо Ботев, 1997 Език – български ISBN - 954-445-403-9 COBISS.BG-ID – 1030594532 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Минева, Тодорка](#) Теми [Религия](#) | [произход и история](#) | [Митология](#)
16. Патанджали и йога *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Хемус, 1995 Език – български ISBN - 954-428-075-8 COBISS.BG-ID – 1030429412 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Соколов, Момчил](#) Теми [Йога](#) | [философски проблеми](#) | [Индия](#) | [религия](#)

17. Митът за вечното завръщане : Архетипи и повторение *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* ; *Денкова, Лидия Димитрова* Вид на материала – книга Издание - [2. изд.] Издателство и производство - София : Захарий Стоянов, 2002 Език – български ISBN - 954-739-230-1 COBISS.BG-ID - 1038715364 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) | [Денкова, Лидия Димитрова](#) Други автори [Денкова, Лидия Димитрова](#) | [Вълчинова, Галина Иванова](#)
18. Митът за вечното завръщане : Архетипи и повторение *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Христо Ботев, 1994 Език – български ISBN - 954-445-214-1 COBISS.BG-ID – 1028037860 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Денкова, Лидия Димитрова](#) | [Вълчинова, Галина Иванова](#) Теми [Митология](#) | [Космология](#) | [Етнология](#) | [История](#) | [теория и философия](#) | [Култура](#) | [история и философия](#)
19. Трактат по история на религиите *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Type of material - book ; adult, serious Edition - 2. прераб. изд. Publication and manufacture - София : Изток-Запад, 2012 Language – Bulgarian ISBN - 978-619-152-121-0 COBISS.BG-ID – 1251085796 Author [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Other authors [Цанков, Георги, 1950- = Cankov, Georgi, 1950-](#) | [Дюмезил, Жорж, 1898-1986 = Dumezil, Georges, 1898-1986](#) Topics [Религия](#) | [произход](#) | [Митология](#) | [Символи и знаци](#)
20. Трактат по история на религиите *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* ; *Дюмезил, Жорж* Вид на материала – книга Издание - [Ново изд.] Издателство и производство - София : ЛИК, 2002 Език – български ISBN - 954-607-568-X COBISS.BG-ID – 1040129508 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) | [Дюмезил, Жорж](#) Други автори [Цанков, Георги](#) Теми [Религия](#) | [произход](#) | [Религия](#) | [история](#) | [Митология](#) | [Символи и знаци](#)
21. Трактат по история на религиите *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* ; *Дюмезил, Жорж* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Лик, 1995 Език – български ISBN - 954-607-020-3 COBISS.BG-ID – 1028038116 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) | [Дюмезил, Жорж](#) Други автори [Минева, Тодорка](#) Теми [Религия](#) | [произход](#) и [история](#) | [Митология](#) | [Космология](#) | [Символи и знаци](#) | [Етнология](#)
22. Образи и символи : Размисли върху магическо-религиозната символика *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* ; *Дюмезил, Жорж* Вид на материала – книга Издателство и производство - [София] : Прозорец, 1998 Език – български ISBN - 954-733-026-8 COBISS.BG-ID – 1031779556 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) | [Дюмезил, Жорж](#) Други автори [Цанева, Лиляна](#) Теми [Символи и знаци](#) | [Митология](#) | [символика](#) | [Религиозна символика](#) | [Митология](#) | [Символи и знаци](#) | [Религия](#) | [психология](#)
23. Гадателят *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* ; *Стамболиев, Огнян Тодоров* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Захарий Стоянов, 2002 Език – български ISBN - 954-739-248-4 COBISS.BG-ID – 1038771684 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) | [Стамболиев, Огнян Тодоров](#) Други автори [Стамболиев, Огнян Тодоров](#)
24. Мит и реалност *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* ; *Аншен, Рут Нанда* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : ЛИК, 2001 Език – български ISBN - 954-607-497-7 COBISS.BG-ID – 1039752420 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) | [Аншен, Рут Нанда](#) Други автори [Даскалов, Антон](#) Теми [Митология](#) | [Космогония](#) | [Есхатология](#) | [Религия](#) | [история](#)
25. Майтреи ; Змията : Романи *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* ; *Алексова, Василка Иванова* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1989 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1090743012 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) | [Алексова, Василка Иванова](#) Други автори [Харалампиев, Валентин](#) Теми [Елиаде, Мирча](#)
26. В двора на Дионис : Фантаст. Новели *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* ; *Стамболиев, Огнян Тодоров* ; *Роке, Клод Анри* Вид на материала – книга Издателство и

производство - София : Христо Ботев, 1995 Език – български ISBN - 954-445-296-6 COBISS.BG-ID – 1029739492 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) | [Стамболиев, Огнян Тодоров](#) | [Роке, Клод Анри](#) Други автори [Стамболиев, Огнян Тодоров](#)

27. Мирча Елиаде за Михай Еминеску *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Анализ на глава Трета на "Цезарите". Източник: [Пламък : месечно списание за литература, изкуство и публицистика. - ISSN 0032-0528](#) (Год. 58[т.е. 59], бр. 1, 2015, с. 131-133) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2015 Език – български COBISS.BG-ID – 1271815908 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#) Теми [Еминеску, Михай, 1850-1889](#)

28. Nunta în cer *Eliade, Mircea, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Tipul de material - roman ; adulți, total Editura și producția - Sofia : Editura Colibri, 2012 Limba – Bulgară ISBN - 978-619-150-044-4 COBISS. BG-ID – 1257642724 Autor Eliade, Mircea, 1907-1986 = [Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Alți autori [Nenkovska, Lora Georgieva, 1979- = Nenkovska, Lora Georgieva, 1979-](#)

29. Йога : безсмъртие и свобода *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Type of material - book ; adult, serious Publication and manufacture - София : Изток-Запад, 2014 Language – Bulgarian ISBN - 978-619-152-369-6 COBISS.BG-ID – 1262015204 Author [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Other authors [Цанков, Георги, 1950- = Cankov, Georgi, 1950-](#) Topics [Йога](#) | [Индия](#) | [религия](#)

30. Тайната на доктор Хонигбергер : откъс от роман *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Съвременник : списание на Съюза на българските писатели за литература, критика и публицистика. - ISSN 0204-6962](#) (Год. 40, бр. 3, 2012, с. 136-163) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2012 Език – български COBISS.BG-ID – 1247878372 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947-](#)

31. При циганките : фантастична драма *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Света гора : Алманах за литература и изкуство. - ISSN 1311-0209](#) (Бр. 12, 2012/2013, с. 213-239) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2012 Език – български COBISS.BG-ID – 1260092900 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947-](#) Теми [Елиаде, Мирча, 1907-1986](#)

32. Сакралното [символ, мит, ритуал] в секуларния свят *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Философски алтернативи : списание на Института по философски изследвания при БАН = Philosophical alternatives. - ISSN 0861-7899](#) (LVII, 5-6, 2008, с. 3-12) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2008 Език – български COBISS.BG-ID – 1182152676 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Димитрова, Нина: Dimitrova, Nina](#)

33. Възвишеното и земното. - Митичният остров Евтаназиус : Есета *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Панорама : алманах за чуждестранна литература. - ISSN 0205-0013](#) (XXVI, 5, 2005, с. 111-120) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2005 Език – български COBISS.BG-ID – 1167891172 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Стамболиев, Огнян Тодоров](#)

34. Възвишеното и земното *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Летописи. - ISSN 0861-3761](#) (3-4, 1997, с. 127-133) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 1997 Език – български COBISS.BG-ID – 1136126180 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Стамболиев, Огнян](#)

35. Възвишеното и земното : [Есе] *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Литературен вестник : седмично издание. - ISSN 1310-9561](#) (IV, 43, 5-11 дек. 1994, с. 15) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 1994 Език – български COBISS.BG-ID – 1188035556 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Стамболиев, Огнян](#)

36. Остров Евтаназиус *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Новият Пулс : Издание за литература и изкуство. - ISSN 1311-9451](#) (II, 17-18, 19 авг. 2002, с. 13) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2002 Език – български .BG-ID – 1206364388 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Стамболиев, Огнян](#) Теми [Еминеску, Михай](#)
37. Остров Евтаназиус : [Разказ] *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Литературен вестник : седмично издание. - ISSN 1310-9561](#) (III, 1, 11-17 ян. 1993, с. 8) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 1993 Език – български COBISS.BG-ID – 1185343972 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Стамболиев, Огнян](#)
38. "Аз съм румънски писател..." : Марин Сореску разговаря с Мирча Елиаде *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Везни : месечно издание за литература, изкуство, критика и философия. - ISSN 0861-606X](#) (XIV, 9-10, 2004, с. 132-133) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2004 Език – български COBISS.BG-ID – 1165919716 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Стамболиев, Огнян](#) [Тодоров](#)
39. Мистичната еротика *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Везни : месечно издание за литература, изкуство, критика и философия. - ISSN 0861-606X](#) (IX, 8-9, 1999, с. 87-88) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 1999 Език – български COBISS.BG-ID – 1142223588 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Бараков, Владимир](#)
40. Дионис, или намерените отново блаженства : Из "Историята на религиозните вярвания и идеи" *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Везни : месечно издание за литература, изкуство, критика и философия. - ISSN 0861-606X](#) (VII, 7-10, 1997, с. 28-35) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 1997 Език – български COBISS.BG-ID – 1138790628 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#)
41. Снимка отпреди четиринайсет години : [Повест] *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Ах, Мария & Приятели. - ISSN 1310-6457](#) (1, 1996, с. 188-203) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 1996 Език – български COBISS.BG-ID – 1134925796 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Стамболиев, Огнян](#)
42. Митичният остров : Митът като драматизация на символите в творчеството на Михай Еминеску *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Везни : месечно издание за литература, изкуство, критика и философия. - ISSN 0861-606X](#) (V, 1-2, 1995, с. 10-11) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 1995 Език – български COBISS.BG-ID – 1129818596 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Стамболиев, Огнян](#) Теми [Еминеску, Михай](#)
43. Земята, жената и плодородието *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Философия : двумесечно научно - методическо списание. - ISSN 0861-6302](#) (III, 6, 1994, с. 37-41) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 1994 Език – български COBISS.BG-ID – 1129446628 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Дюлгерова, Елица](#)
44. Пътят на йога : Откъс от кн. "Патанджали и пътят на йога" *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Философия : двумесечно научно - методическо списание. - ISSN 0861-6302](#) (II, 3, 1993, с. 50-54) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 1993 Език – български COBISS.BG-ID – 1152419556 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Соколов, Момчил](#)
45. Митовите в модерния свят *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Литературен вестник : седмично издание. - ISSN 1310-9561](#) (III, 19, 17-23 май 1993, с. 3) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 1993 Език – български COBISS.BG-ID – 1185682916 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Лозев, Александър: Lozev Alexander](#)

46. Митове и история *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Панорама : алманах за чуждестранна литература. - ISSN 0205-0013](#) (XII, 3-4, 1991, с. 22-25) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 1991 Език – български COBISS.BG-ID – 1147978724 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Стамболиев, Огнян Тодоров](#)
47. Митовите на модерния свят *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Панорама : алманах за чуждестранна литература. - ISSN 0205-0013](#) (XII, 3-4, 1991, с. 6-14) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 1991 Език – български COBISS.BG-ID – 1147978980 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#)
48. Религиозна символика и остойностяване на страха *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Източник: [Панорама : алманах за чуждестранна литература. - ISSN 0205-0013](#) (XII, 3-4, 1991, с. 14-22) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 1991 Език – български COBISS.BG-ID – 1147979236 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Драганова, Любов](#)
49. Из "Автобиография" : Как открих философския камък *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986 ; Карабелова, Магда* Източник: [Летописи. - ISSN 0861-3761](#) (1-2, 1995, с. 108-124) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 1995 Език – български COBISS.BG-ID – 1129726180 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) | [Карабелова, Магда](#) Други автори [Кралева, Любомира](#)
50. Между Изтока и Запада : Разговор на Клод Анри Роке с Мирча Елиаде *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986 ; Роке, Клод Анри* Източник: [Везни : месечно издание за литература, изкуство, критика и философия. - ISSN 0861-606X](#) (XI, 2-3, 2001, с. 155-156) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2001 Език – български COBISS.BG-ID – 1154701028 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) | [Роке, Клод Анри](#) Други автори [Стамболиев, Огнян Тодоров](#)
51. [Интервюта] *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986 ...* Източник: [Панорама : алманах за чуждестранна литература. - ISSN 0205-0013](#) (XXVI, 5, 2005, с. 121-125) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2005 Език – български COBISS.BG-ID – 1167890916 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) | [Сореску, Марин, 1936-1996 = Sorescu, Marin, 1936-1996](#) | [Роке, Клод Анри](#) Други автори [Стамболиев, Огнян Тодоров](#)
52. Речник на религиите *Елиаде, Мирча ; Кулиано, Йон ; Визнер, Х. С.* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : ЛИК, 1999 Език – български ISBN - 954-607-274-5 COBISS.BG-ID – 1039749604 Автор [Елиаде, Мирча](#) | [Кулиано, Йон](#) | [Визнер, Х. С.](#) Други автори [Табакова, Доротея Николаева](#) Теми [Религия](#) | [справочници](#) Теми [Религия](#) | [произход](#) | [Митология](#) | [Символи и знаци](#)
53. Сватба в небето *Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986* Вид на материала - роман ; възрастни, общо Издателство и производство - София : ИК Колибри, 2012 Език – български ISBN - 978-619-150-044-4 COBISS.BG-ID - 1257642724 Автор [Елиаде, Мирча, 1907-1986 = Eliade, Mircea, 1907-1986](#) Други автори [Ненковска, Лора Георгиева, 1979- = Nenkovska, Lora Georgieva, 1979-](#)

Max Blecher

Случки в близката нереалност : роман ; Беязани сърца : роман *Блехер, Макс, 1909-1938 = Blecher, Max, 1909-1938* Вид на материала – роман Издателство и производство - Пловдив : Жанет 45, 2019 Език – български ISBN - 978-619-186-509-3 COBISS.BG-ID - 39454728 Автор [Блехер, Макс, 1909-1938 = Blecher, Max, 1909-1938](#) Други автори [Ненковска, Лора Георгиева, 1979- = Nenkovska, Lora Georgieva, 1979-](#) | [Миронеску, Дорис = Mironescu, Doris](#) | [Ушев, Теодор Асенов, 1968- = Ušev, Teodor Asenov, 1968-](#)

Petru Dumitriu

1. Семейна хроника : [Роман] /Cronica de familie/ *Думитриу, Петру, 1924-2002 = Dumitriu, Petru, 1924-2002 ; Думитриу, Петру* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1958 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1082672612 Автор

[Думитриу, Петру, 1924-2002 = Dumitriu, Petru, 1924-2002](#) | [Думитриу, Петру](#) Други автори [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#)

Marin Preda

1. Морометевци : [Роман] / *Morometii/ Преда, Марин, 1922-1980 = Preda, Marin, 1922-1980* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1957 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1077001956 Автор [Преда, Марин, 1922-1980 = Preda, Marin, 1922-1980](#) Други автори [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#) | [Христов, Тома](#) Теми [Румънска литература](#) | [романи](#)

Ştefan Augustin Doinaş

1. Прозрачни часове : [Сб. стихотворения] *Дойнаш, Шефан Аугустин, 1922-2002 = Doinaş, Ştefan Augustin, 1922-2002 ...* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Народна култура, 1983 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1090325988 Автор [Дойнаш, Шефан Аугустин, 1922-2002 = Doinaş, Ştefan Augustin, 1922-2002](#) | [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#) | [Дешлиу, Валентин, 1927-1993 = Deşliu, Valentin, 1927-1993](#) | [Берберов, Михаил Ангелов](#) Други автори [Стратиева, Гергана](#) | [Дешлиу, Валентин](#) | [Берберов, Михаил Ангелов](#)

Eugen Barbu

1. Ямата : Роман *Барбу, Еуджен* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1976 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1086692068 Автор [Барбу, Еуджен](#) Други автори [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#)
2. Сътворението на света : Роман *Барбу, Еуджен* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1968 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1078939364 Автор [Барбу, Еуджен](#) Други автори [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#)

Zaharia Stancu

1. Урума - дъщерята на татарина : Роман *Станку, Захария, 1902-1974 = Stancu, Zaharia, 1902-1974* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1970 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1099707108 Автор [Станку, Захария, 1902-1974 = Stancu, Zaharia, 1902-1974](#) Други автори [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#)

Demostene Botez

1. Румънски поети : Антология *Ботез, Демостене* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Бълг. писател, 1956 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1077541860 Автор [Ботез, Демостене](#) Други автори [Станчев, Лъчезар](#) | [Муратов, Александър](#) | [Стратиев, Йордан](#) Теми [Румънска литература](#) | [лирика](#)

Nichita Stănescu

1. Поема ; Луна в полето ; Елегия втора, гетска ; Елегия за яйцето, девета : стихотворения *Станеску, Никита, 1933-1983* Източник: [Литературни Балкани : Частно списание = Literary Balkans : Private Magazine. - ISSN 1312-014X](#) (Год. 9, бр. 19, 2010, с. 43-47) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2010 Език – български COBISS.BG-ID – 1248550884 Автор [Станеску, Никита, 1933-1983](#) Други автори [Станчева, Румяна Лъчезарова, 1951-](#)

2. Румънски поети : Стихотворения *Станеску, Никита ...* Източник: [Струма : списание за литература, изкуство и култура. - ISSN 0205-244X](#) (2, 1993, с. 67-70, 84-88) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 1993 Език - български COBISS.BG-ID – 1152194532 Автор [Станеску, Никита](#) | [Дойнаш, Шефан Аугустин, 1922-2002 = Doinaş, Ştefan Augustin, 1922-2002](#) | [Динеску, Мирча](#) Други автори [Ненков, Никифор](#) | [Станчева, Румяна Л.](#)

Ion Băieşu

1. Равновесие Йон Байешу Авангард Принт, 2013, 280 р. ISBN 9789543371747 /*Ion Băieşu Echilibru, Avangarda Print/*
2. Равновесие : роман *Байешу, Йон, 1933-1992 = Baiesu, Ion, 1933-1992* Type of material - novel ; adult, general Publication and manufacture - Русе : Авангард принт, 2013 Language – Bulgarian ISBN - 978-954-337-174-7 COBISS.BG-ID – 1257379812 Author [Байешу, Йон, 1933-1992 =](#)

[Baiesu, Ion, 1933-1992](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#)

Marin Sorescu

Стълба до небето - Стихотворения : Жаждата на солената планина - Пет пиеси
Марин Сореску Авангард Принт, f.a. 416 p, ISBN 9789543371099

Съвременна румънска поезия *Иванова, Марина Стоянова ...* **Type of material** – book
Publication and manufacture - Варна : [Колор Принт], 2006 **Language** – Bulgarian **ISBN** - 954-760-121-0; 978-954-760-121-5 **COBISS.BG-ID** – 1244133092 **Author** [Иванова, Марина Стоянова](#) | [Албаstrу, Матей](#) | [Аргези, Тудор, 1880-1967 = Arghezi, Tudor, 1880-1967](#) | [Блага, Лучиан, 1895-1961 = Blaga, Lucian, 1895-1961](#) | [Валжан, Деспина VALJAN DESPINA](#) | [Николицов, Валентин NICOLIȚOV VALENTIN](#) | [Петреску, Октавиан PETRESCU OCTAVIAN](#) | [Сореску, Марин SORESCU MARIN](#) | [Станеску, Габриел STĂNESCU GABRIEL](#) | [Станеску, Никита STĂNESCU NICITA](#) | [Теодореску, Сорин TEODORESCU SOFIAN](#)

Ana Blandiana

1. От себе си и към себе си : стихотворения *Бландиана, Ана, 1942- = Blandiana, Ana, 1942-*
Source: [Пламък : месечно списание за литература, изкуство и публицистика. - ISSN 0032-0528](#) (Год. 60, бр. 3, 2017, с. 190-199) **Type of material** - article, component part **Publish date** – 2017 **Language** – Bulgarian **COBISS.BG-ID** – 53227016 **Author** [Бландиана, Ана, 1942- = Blandiana, Ana, 1942-](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#) *Бландиана, Ана, 1942- = Blandiana, Ana, 1942-* Източник: [Литературни Балкани : Частно списание = Literary Balkans : Private Magazine. - ISSN 1312-014X](#) (Год. 9, бр. 18, 2010, с. 34)

2. Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2010 **Език** – български **COBISS.BG-ID** – 1248960228 **Автор** [Бландиана, Ана, 1942- = Blandiana, Ana, 1942-](#) Други автори [Станчева, Румяна Лъчезарова, 1951-](#)

3. Алтернативата на мълчанието : [Есе] *Бландиана, Ана, 1942- = Blandiana, Ana, 1942-*
Източник: [Литературен вестник : седмично издание. - ISSN 1310-9561](#) (XVIII, 20, 4 - 10 юни 2008, с. 1) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2008 **Език** – български **COBISS.BG-ID** – 1222561764 **Автор** [Бландиана, Ана, 1942- = Blandiana, Ana, 1942-](#) Други автори [Станчева, Румяна Л.](#)

4. За Румъния, България и общата наденица : Разговор с Ана Бландиана [за творческата и общ. дейност на рум. писателка] *Бландиана, Ана, 1942- = Blandiana, Ana, 1942- ; Станчева, Румяна Л.* Източник: [Култура : седмичник за изкуство, култура и публицистика. - ISSN 0861-1408](#) (L, 3, 27 ян. 2006, с. 6) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2006 **Език** – български **COBISS.BG-ID** 1216611044 **Автор** [Бландиана, Ана, 1942- = Blandiana, Ana, 1942-](#) | [Станчева, Румяна Л.](#)

5. "Отговорността пред читателите има значение само след като ти самият си станал читателят, от който се боиш най-много" : [Интервю] *Бландиана, Ана, 1942- = Blandiana, Ana, 1942-* Източник: [Литературни Балкани : Частно списание = Literary Balkans : Private Magazine. - ISSN 1312-014X](#) (III, 3, 2005, с. 118-125) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2005 **Език** – български **COBISS.BG-ID** – 1168761828 **Автор** [Бландиана, Ана, 1942- = Blandiana, Ana, 1942-](#) Други автори [Станчева, Румяна Л.](#)

6. аклинение за дъжд. - Дарбата. - Аз знам, невинността : [Стихотворения] *Бландиана, Ана, 1942- = Blandiana, Ana, 1942-* Източник: [Литературни Балкани : Частно списание = Literary Balkans : Private Magazine. - ISSN 1312-014X](#) (III, 3, 2005, с. 111-114) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2005 **Език** – български **COBISS.BG-ID** – 1168762084 **Автор** [Бландиана, Ана, 1942- = Blandiana, Ana, 1942-](#) Други автори [Станчева, Румяна Л.](#)

7. Фрагменти. - Откъде идва омразата? - Неукротеното знаме : [Проза] *Бландиана, Ана, 1942- = Blandiana, Ana, 1942-* Източник: [Литературни Балкани : Частно списание = Literary Balkans : Private Magazine. - ISSN 1312-014X](#) (III, 3, 2005, с. 114-118, 125-130) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2005 **Език** – български **COBISS.BG-ID** – 1168762340 **Автор** [Бландиана, Ана, 1942- = Blandiana, Ana, 1942-](#) Други автори [Станчева, Румяна Л.](#)

8. Сън в съня : [Стихотворения] *Бландиана, Ана, 1942- = Blandiana, Ana, 1942- ...* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. култура, 1986
Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1086985444 Автор [Бландиана, Ана, 1942- = Blandiana, Ana, 1942-](#) | [Станчева, Румяна Л.](#) | [Blandiana, Ana](#) | [Бландиана, Ана](#) Други автори [Станчева, Румяна Л.](#)

9. Поема. - Плъзгам се, плъзгам се. - Часовник. - Гонг. - Цяло : [Стихотворения]
Бландиана, Ана, 1942- = Blandiana, Ana, 1942- Източник: [Литературен форум : седмичник. - ISSN 0861-2153](#) (XII, 26, 2 - 8 юли 2002, с. 10) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2002 Език – български COBISS.BG-ID – 1206207972 Автор [Бландиана, Ана, 1942- = Blandiana, Ana, 1942-](#) Други автори [Станчева, Румяна Л.](#)

Marta Petreu

1. Писмо към любовта на един мъж. - Зимна увереност. - Схематична биография. - Концерт в понеделник : [Стихотворения] *Петреу, Марта* Източник: [Панорама : алманах за чуждестранна литература. - ISSN 0205-0013](#) (XXX, 11, 2009, с. 38-40) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2009 Език – български COBISS.BG-ID – 1183205092 Автор [Петреу, Марта](#) Други автори [Станчева, Румяна Л.](#)

Gabriela Adameşteanu

Всекидневие, детайлът, досиетата : Разговор с рум. писателка Габриела Адамешяну [при посещението ѝ у нас по повод изд. на романа ѝ "Пресрещане"] *Адамешяну, Габриела ; Станчева, Румяна Л.* Източник: [Литературен вестник : седмично издание. - ISSN 1310-9561](#) (XVI, 24, 21 - 27 юни 2006, с. 10-11) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2006 Език – български COBISS.BG-ID – 1217785060 Автор [Адамешяну, Габриела](#) | [Станчева, Румяна Л.](#)

Пресрещане *Адамешяну, Габриела* Източник: [Литературни Балкани : Частно списание = Literary Balkans : Private Magazine. - ISSN 1312-014X](#) (III, 3, 2005, с. 135-148) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2005 Език – български COBISS.BG-ID – 1168761316 Автор [Адамешяну, Габриела](#) Други автори [Станчева, Румяна Л.](#)
Румънската литература - приказка с няколко поколения *Адамешяну, Габриела* Източник: [Литературни Балкани : Частно списание = Literary Balkans : Private Magazine. - ISSN 1312-014X](#) (III, 1, 2005, с. 312-320) Вид на материала - статия, съставна част Година на публикуване – 2005 Език – български COBISS.BG-ID – 1168761572 Автор [Адамешяну, Габриела](#) Други автори [Станчева, Румяна Л.](#)

Horia Bădescu

Поезия *Бъдеску, Хория, 1943- = Bădescu, Horia, 1943-* Type of material - poetry ; adult, general Publication and manufacture - София : ИК Нов Златопор, 2006 Language – Bulgarian ISBN - 978-954-492-209-2 COBISS.BG-ID – 1251637732 Traducătoare: [Михайлова, Аксиния Тодорова, 1963- = Mihajlova, Aksinija Todorova, 1963-](#)

C. G.Bălan

Асансьорът *Балан, К. Г., 1972- = Balan, C. G., 1972-* Вид на материала – роман Издателство и производство - [Балчик] : Нордиан, 2021 Език – български ISBN - 978-619-91256-4-9 COBISS.BG-ID – 49470472 [Балан, К. Г., 1972- = Balan, C. G., 1972-](#) Други автори [Боев, Христо Тончев, 1973- = Bоев, Hristo Tončev, 1973-](#)

Al. I Ştefănescu

1. Не тичай сам по дъжда : Роман /Nu alerга singur în ploaie/ *Щефънеску, Ал. И.* Вид на материала – книга Издателство и производство - София : Нар. младеж, 1962 Език – български ISBN - COBISS.BG-ID – 1067837924 Автор [Щефънеску, Ал. И.](#) Други автори [Арделеану, Магда](#) | [Стратиева, Гергана Танева, 1906- = Stratieva, Gergana Taneva, 1906-](#)
Мошеник ЕООД : роман *Балан, К. Г., 1972- = Balan, C. G., 1972-*
Вид на материала – роман Издателство и производство - [София] : Светлана Янчева - Изида, 2019 Език – български ISBN - 978-619-235-050 COBISS.BG-ID – 46701320 Автор [Балан, К. Г., 1972- = Balan, C. G., 1972-](#) Други автори [Боев, Христо Тончев, 1973- = Bоев, Hristo Tončev, 1973-](#)

Teodor Hossu -Longin

Мортуа Ест *Хосу-Лонджин, Теодор, 1972- = Hossu-Longin, Teodor, 1972-* Вид на материала – роман Издателство и производство - [Балчик] : Нордиан, 2021 Език – български ISBN - 978-619-91256-5-6 COBISS.BG-ID – 49509640 Автор [Хосу-Лонджин, Теодор, 1972- = Hossu-Longin, Teodor, 1972-](#) Други автори [Боев, Христо Тончев, 1973- = Boev, Hristo Tončev, 1973-](#)

Bogdan Boeru

770 : роман *Боеру, Богдан, 1975- = Boeru, Bogdan, 1975-* Вид на материала – роман Издателство и производство - [Балчик] : Нордиан, 2018 Език – български ISBN - 978-619-91256-0-1 COBISS.BG-ID – 44690440 Автор [Боеру, Богдан, 1975- = Boeru, Bogdan, 1975-](#) Други автори [Боев, Христо Тончев, 1973- = Boev, Hristo Tončev, 1973-](#)

Ioana Pârvulescu

Когато светът беше невинен *Първулеску, Йоана, 1960- = Pârvulescu, Ioana, 1960-* Вид на материала – роман Издателство и производство - София : Ерго, 2018 Език – български ISBN - 978-619-7392-24-1 COBISS.BG-ID – 1287893476 Авто [Първулеску, Йоана, 1960- = Pârvulescu, Ioana, 1960-](#) Други автори [Боев, Христо Тончев, 1973- = Boev, Hristo Tončev, 1973-](#) Животът започва в петък : роман *Първулеску, Йоана, 1960- = Pârvulescu, Ioana, 1960-* Вид на материала - роман ; възрастни, общо Издателство и производство - [София] : ИК Персей, 2016 Език – български ISBN - 978-619-161-104-1 COBISS.BG-ID – 1280987620 Автор [Първулеску, Йоана, 1960- = Pârvulescu, Ioana, 1960-](#) Други автори [Боев, Христо Тончев, 1973- = Boev, Hristo Tončev, 1973-](#)

Бъдещето започва в понеделник : роман *Първулеску, Йоана, 1960- = Pârvulescu, Ioana, 1960-* Вид на материала - роман ; възрастни, общо Издателство и производство - [София] : ИК Персей, 2016 Език – български ISBN - 978-619-161-108-9 COBISS.BG-ID – 1281110500 Автор [Първулеску, Йоана, 1960- = Pârvulescu, Ioana, 1960-](#) Други автори [Боев, Христо Тончев, 1973- = Boev, Hristo Tončev, 1973-](#)

Florin Irimia

Дефект : роман *Иримия, Флорин, 1976- = Irimia, Florin, 1976-* Вид на материала - роман ; възрастни, общо Издателство и производство - София : Ерго, 2017 Език – български ISBN - 978-619-7392-14-2 COBISS.BG-ID – 1284622564 Автор [Иримия, Флорин, 1976- = Irimia, Florin, 1976-](#) Други автори [Боев, Христо Тончев, 1973- = Boev, Hristo Tončev, 1973-](#)

Octavian Paler

1. Живот на една гара : роман *Палер, Октавиан, 1926-2007 = Paler, Octavian, 1926-2007* Type of material – novel Publication and manufacture - [София] : Гей-либрис, 2019 Language – Bulgarian ISBN - 978-954-300-190-3 COBISS.BG-ID – 41452808 Author [Палер, Октавиан, 1926-2007 = Paler, Octavian, 1926-2007](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#)

Simona Popescu

Обвивки живот *Попеску, Симона, 1965- = Popescu, Simona, 1965-* Вид на материала – роман Издателство и производство - [София] : ИК Гутенберг, 2020 Език – български ISBN - 978-619-176-167-8 COBISS.BG-ID – 47457800 Автор [Попеску, Симона, 1965- = Popescu, Simona, 1965-](#) Други автори [Ненковска, Лора Георгиева, 1979- = Nenkovska, Lora Georgieva, 1979-](#)

Matei Vişniec

Търговецът на начала на романи *Вишниец, Матей, 1956- = Vişniec, Matei, 1956-* Type of material – novel Publication and manufacture - София : Гей-либрис, 2018 Language – Bulgarian ISBN - 978-954-300-179-8 COBISS.BG-ID – 1289904100 Author [Вишниец, Матей, 1956- = Vişniec, Matei, 1956-](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#)

Планираният хаос : роман *Вишниец, Матей, 1956- = Vişniec, Matei, 1956-* Type of material - novel ; adult, general Publication and manufacture - Русе : Авангард Принт, 2016 Language – Bulgarian ISBN - 978-954-337-300-0 COBISS.BG-ID – 1281608420 Author [Вишниец, Матей, 1956- = Vişniec, Matei, 1956-](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#)

Господин К. на свобода *Вишниец, Матей, 1956- = Vişniec, Matei, 1956-* Type of material - novel ; adult, general Publication and manufacture - София : Гей-либрис, 2015 Language – Bulgarian ISBN - 978-954-300-145-3 COBISS.BG-ID – 1272561380 Author [Вишниец, Матей, 1956- =](#)

[Vişniec, Matei, 1956-](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#)

Паника в Града на светлините : роман *Вишниец, Матей, 1956- = Vişniec, Matei, 1956-* Type of material - novel ; adult, general Publication and manufacture - Русе : Авангард принт, [2012] Language – Bulgarian ISBN - 978-954-337-101-3 COBISS.BG-ID – 1244995044 Author [Вишниец, Матей, 1956- = Vişniec, Matei, 1956-](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#)

Dumitru Radu Popescu

Цезар, шута на пиратите : 10 разказа и 6 пиеси *Попеску, Думитру Раду, 1935- = Popescu, Dumitru Radu, 1935-* Type of material - other lit.formsB Publication and manufacture - София : Гей-либрис, 2018 Language – Bulgarian ISBN - 978-954-300-182-8 COBISS.BG-ID – 1289999332 Author [Попеску, Думитру Раду, 1935- = Popescu, Dumitru Radu, 1935-](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#)

Leo Butnaru

1. Да ограбиш Пикасо : избрани стихотворения : поетичен атлас *Бутнару, Лео, 1949- = Butnaru, Leo, 1949-* Type of material - poetry ; adult, general Publication and manufacture - Русе : Авангард принт, 2014 Language – Bulgarian ISBN - 978-954-337-217-1 COBISS.BG-ID – 1268923876 Author [Бутнару, Лео, 1949- = Butnaru, Leo, 1949-](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#)

Ion Dezideriu Sîrbu

Дневникът на един журналист без дневник ; Историята на мишлето "Б" *Сърбу, Йон Дезидериу, 1919-1989 = Sirbu, Ion Dezideriu, 1919-1989* Type of material - documentary lit ; adult, general Publication and manufacture - [Русе] : Авангард принт, [2012] Language – Bulgarian ISBN - 978-954-337-133-4 COBISS.BG-ID – 1244778212 Author [Сърбу, Йон Дезидериу, 1919-1989 = Sirbu, Ion Dezideriu, 1919-1989](#) Other authors [Стамболиев, Огнян Тодоров, 1947- = Stamboliev, Ognjan Todorov, 1947-](#)

Elise Wilk

Самолети от хартия : съвременна румънска драматургия *Вилк, Елизе, 1981- = Wilk, Elise, 1981-* Вид на материала – пиеси Издателство и производство - [София] : ИК Гутенберг, 2019 Език – български ISBN - 978-619-176-159-3 COBISS.BG-ID – 40040712 Автор [Вилк, Елизе, 1981- = Wilk, Elise, 1981-](#) Други автори [Ненковска, Лора Георгиева, 1979- = Nenkovska, Lora Georgieva, 1979-](#) | [Радев, Иван Валериев, 1981- = Radev, Ivan Valeriev, 1981-](#)

Denisa Duran

1.Обвит в собственото си тяло *Дуран, Дениса, 1980- = Duran, Denisa, 1980-* Вид на материала – поезия Издателство и производство - [В. Търново] : Фабер, 2018 Език - български ISBN - 978-619-00-0822-4 COBISS.BG-ID – 1287207652 Автор [Дуран, Дениса, 1980- = Duran, Denisa, 1980-](#) Други автори [Ненковска, Лора Георгиева, 1979- = Nenkovska, Lora Georgieva, 1979-](#)

Elena Vlădăreanu

Лично пространство : a handbook *Владаряну, Елена, 1981- = Vlădăreanu, Elena, 1981-* Вид на материала – поезия Издателство и производство - [София] : ИК Гутенберг, 2018 Език – български ISBN - 978-619-176-121-0 COBISS.BG-ID – 1292414692 Автор [Владаряну, Елена, 1981- = Vlădăreanu, Elena, 1981-](#) Други автори [Ненковска, Лора Георгиева, 1979- = Nenkovska, Lora Georgieva, 1979-](#) | [Пержовски, Дан, 1961- = Perjovschi, Dan, 1961-](#)

Claudiu Komartin

Кобалт *Комартин, Клаудиу, 1983- = Komartin, Claudiu, 1983-* Вид на материала - поезия ; възрастни, общо Издателство и производство - София : Изд. за поезия ДА, 2017 Език – български ISBN - 978-619-7082-35-7 COBISS.BG-ID – 1283843812 Автор [Комартин, Клаудиу, 1983- = Komartin, Claudiu, 1983-](#) Други автори [Ненковска, Лора Георгиева, 1979- = Nenkovska, Lora Georgieva, 1979-](#)

Ioan Es. Pop

Адът без изход *Поп, Йоан Ес., 1958- = Pop, Ioan Es., 1958-* Вид на материала - поезия ; възрастни, общо Издателство и производство - София : Изд. за поезия ДА, 2016 Език – български ISBN - 978-619-7082-24-1 COBISS.BG-ID – 1278484196 Автор [Поп, Йоан Ес., 1958-](#)

= Pop, Ioan Es., 1958- Други автори [Ненковска, Лора Георгиева, 1979- = Nenkovska, Lora Georgieva, 1979-](#)

Dan Lungu

Момиченцето, което си играеше на Бог Лунгу, Дан, 1969- = *Lungu, Dan, 1969-* Вид на материала - роман ; възрастни, общо Издателство и производство - София : ИК Колибри, 2016 Език – български ISBN - 978-619-150-888-4 COBISS.BG-ID – 1280688100 Автор [Лунгу, Дан, 1969- = Lungu, Dan, 1969-](#) Други автори [Ненковска, Лора Георгиева, 1979- = Nenkovska, Lora Georgieva, 1979-](#)

Как да забравиш една жена : роман Лунгу, Дан, 1969- = *Lungu, Dan, 1969-* Вид на материала - роман ; възрастни, общо Издателство и производство - София : ИК Колибри, 2011 Език – български ISBN - 978-954-529-966-7 COBISS.BG-ID – 1246551268 Автор [Лунгу, Дан, 1969- = Lungu, Dan, 1969-](#) Други автори [Ненковска, Лора Георгиева, 1979- = Nenkovska, Lora Georgieva, 1979-](#)

Petru Cimpoeșu

Светец в асансьора : роман Чимпоешу, Петру, 1952- = *Cimpoeșu, Petru, 1952-* Вид на материала - роман ; възрастни, общо Издателство и производство - София : ИК Колибри, 2010 Език - български ISBN - 978-954-529-820-2 COBISS.BG-ID – 1236810468 Автор [Чимпоешу, Петру, 1952- = Cimpoeșu, Petru, 1952-](#) Други автори [Ненковска, Лора Георгиева, 1979- = Nenkovska, Lora Georgieva, 1979-](#)

Florin Bican

1.Историята на конете вихрогони, разказана от самите тях Бикан, Флорин, 1956- = *Bican, Florin, 1956-* Вид на материала – роман Издателство и производство - [София] : ИК Гутенберг, 2018 Език – български ISBN - 978-619-176-132-6 COBISS.BG-ID – 1292396260 Автор [Бикан, Флорин, 1956- = Bican, Florin, 1956-](#) Други автори [Радев, Иван Валериев, 1981- = Radev, Ivan Valeriev, 1981-](#) | [Кучева, Весела Валентинова, 1990- = Kučeva, Vesela Valentinova, 1990-](#)

AUTOFICTION IN THE BROKEN BOOK BY SERGE DOUBROVSKY

Alina MUSAT

PhD, „Alexandru Piru” University of Craiova

Abstract: In this work, we propose to reflect on the writing of oneself as a staging of the (con)fusion between literature and life, in Doubrovsky's The Broken Book. We will try to show that this novel is an exposition of oneself, a life story where we will find the nominal identity between author, narrator and protagonist but also proof of the creation of a fictional and factual text at the same time. This article offers a reflection on the issue of autofiction; this concept is arousing growing interest in the sphere of contemporary French literature. Critics struggle to accept a single definition while self-fiction writers have divergent practices.

Keywords: French literature 20th century -, autofiction, fiction, identity

Serge Doubrovsky est un écrivain, théoricien et professeur de littérature française. Le début de sa carrière est marqué par la publication de la thèse intitulée *Corneille ou la dialectique du héros*, mais il se fait connaître en publiant l'essai *La Place de la Madeleine: écriture et fantasme chez Proust*.

En 1977, il publie *Fils*, son premier roman ayant un titre polyphonique qui sera considéré comme le livre fondateur de l'autofiction. Car c'est cela, le genre littéraire que Serge Doubrovsky a inventé et dans lequel s'inscrivent ses ouvrages les plus connus, du *Livre brisé* (1989) au testamentaire *Un homme de passage* (2011), en passant par *L'Après-vivre* (1994) et *Laissé pour conte* (1999).

Nous retrouvons le projet autofictionnel amorcé dans *Fils* dans *Le livre brisé* (1989), qui représente le cinquième roman de cet écrivain. Sur la quatrième de couverture de ce roman, fait son apparition un néologisme qui désignera le genre revendiqué par l'auteur pour son écriture : **autofiction**. Cet article propose une réflexion sur la problématique de l'autofiction dans le *Livre brisé* écrit par Serge Doubrovsky. Ce concept suscite un intérêt grandissant dans la sphère de la littérature française contemporaine. Les critiques ont du mal à accepter une seule définition tandis que les écrivains autofictionneurs ont des pratiques divergentes.

L'autofiction est une pratique qui se veut ambiguë. Elle joue sur les frontières entre vérité et fiction, et sur celles des genres en se déclarant à la fois roman et autobiographie. La fictionnalisation du matériel et l'exigence de vérité déterminent l'écriture de ce livre. Bien qu'ils soient conformes à ceux vécus par l'auteur, tous les faits sont soumis à l'ordre poétique du texte. Il s'agit d'une fiction parce que l'auteur se propose à réaliser un suspense narratif, le récit n'est pas chronologique et dans un sens méthodique, mais c'est un récit littéraire.

Un cadre fictif est construit pour la mise en récit des événements. Dans ce livre, l'écrivain suit le modèle de Joyce, dans *Ulysse*, en racontant le parcours d'une vie, par le

jaillissement des souvenirs et des associations. Tous les éléments offerts au lecteur sont livrés de telle manière qu'ils forment une histoire intéressante pour lui.

Traiter des tensions présentes dans un texte autofictionnel est une démarche intéressante qui permet d'embrasser *Le livre brisé* dans son ensemble puisque ces tensions sont non seulement celles propres au genre autofictionnel, mais celles singulières mises en place par Doubrovsky. Ce sont ces tensions qui permettent au récit de s'écrire : le roman naît de la lutte entre deux personnages qui veulent chacun être le centre du livre ; il s'écrit à partir d'elle. L'écriture elle-même est tiraillée entre fragments poétiques et prose, présent fictif et passé référentiel : le narrateur perd parfois la maîtrise des signifiants.

Dans les premiers chapitres de cette autofiction qui obtiendra le prix Médicis, l'auteur narre des souvenirs de sa vie d'enfant juif durant l'Occupation, de ses premières amours. Le roman, alors centré sur la vie de l'auteur, est détourné dans le troisième chapitre, alors que la femme du narrateur, Ilse, réclame sa place dans l'écriture. Malgré le fait qu'il sache que l'entreprise est risquée, Serge accepte le défi lancé par sa femme. Un pacte est passé entre les époux : il écrira leur vie conjugale, et elle lira et commentera les chapitres au fur et à mesure. L'autobiographie sera ainsi « autorisée » par cette première lectrice. Les commentaires d'Ilse et les discussions des époux qui portent sur le roman en cours d'écriture sont intégrés au texte, ce qui lui donne une apparence de *work in progress*. Le texte se construit d'associations et de jeux sur les signifiants, et l'écriture prosaïque est interrompue par plusieurs passages où la syntaxe est déconstruite et où la ponctuation est réduite ou absente. Le livre présente des chapitres qui portent exclusivement sur la vie de l'auteur et d'autres qui traitent de la vie du couple. Dans la première partie, ces chapitres alternent. D'une part, se présentent à nous les réflexions de Serge qui est à la fois un professeur qui prépare son cours, un lecteur qui travaille un texte de Sartre et un théoricien qui réfléchit sur l'écriture de soi. Mais cet homme est d'abord un écrivain qui élabore une esthétique, un sujet qui tente, dans une écriture qui poursuit son expérience analytique, de se trouver dans les mots. D'autre part, le récit relate une histoire d'amour : le livre raconte la rencontre de Serge et d'Ilse, leur mariage, leur vie de famille, les grossesses et les avortements d'Ilse, les déboires amoureux du couple et son quotidien. Le *Livre* est écartelé entre le récit de soi et le roman conjugal jusqu'à ce qu'il rompe, éclate. C'est la mort d'Ilse, mort réelle, extratextuelle, qui brise le *Livre*. Cette mort, que le narrateur affirme d'emblée être un effet de son écriture, ouvre la deuxième partie du roman. Celle-ci comprend un récit d'enquête dans lequel le mari cherche à élucider le mystère qu'est pour lui la mort de sa femme et un récit de deuil qui relate les événements entourant le décès à partir du moment où il est annoncé au mari jusqu'à l'enterrement d'Ilse. Ces deux récits se rejoignent dans le long monologue coupable qui occupe les dernières pages du roman.

Dans ce travail, nous nous proposons aussi de réfléchir à l'écriture de soi comme mise en scène de la (con)fusion entre la littérature et la vie. Nous tenterons de montrer que le roman est une exposition de soi, un récit de vie où nous trouverons l'identité nominale entre auteur, narrateur et protagoniste mais aussi une preuve de la création d'un texte fictionnel et factuel à la fois. Cet article propose une réflexion sur la problématique de

l'autofiction dans le *Livre brisé* écrit par Serge Doubrovsky. Ce concept suscite un intérêt grandissant dans la sphère de la littérature française contemporaine. Les critiques ont du mal à accepter une seule définition tandis que les écrivains autofictionneurs ont des pratiques divergentes.

Dans cette recherche, nous nous proposons d'étudier la fonction de la fiction dans l'autofiction doubrovskienne afin de comprendre si elle éloigne l'auteur de la notion de la vérité, ou, inversement, aide ce dernier à assurer un pacte référentiel dans son œuvre

Le narrateur raconte ses souvenirs en optant pour une écriture au présent. Il passe facilement des événements actuels aux événements passés, en gardant le choix du présent verbal, ce qui lui permet de naviguer comme par magie dans toutes les dimensions temporelles. La phrase « quand on me replonge dans ce passé, je crie toujours : présent ! » ((Dubrovsky 1989 : 23) montre clairement son envie de donner au présent la force de ranimer le passé. Cette approche visant le remplacement du passé par le présent est d'ailleurs omniprésente dans son livre.

Dès le début du roman, nous pouvons remarquer un glissement du présent du cadre narratif fictif au présent des épisodes passés. Les deux premiers chapitres donnent l'illusion d'un journal qui présente la transcription d'un monologue intérieur qui se passe dans la tête du narrateur. Après son réveil, le 8 mai 1985, Serge dit qu'il a vu à la télévision une émission sur Anne Frank-*les Dossiers de l'écran*, fait qui le conduit à nous raconter l'expérience de sa famille juive pendant l'Occupation :

« Des mois et des mois, sans bouger de notre logis. Enfouis dans le pavillon de banlieue, mon père, ma mère, ma sœur et moi, terrés, atterrés, tous quatre. Avec nos quatre hôtes, nos quatre sauveurs. Moins cinq. Dénonciation, lettre anonyme, on passait en chœur à la casserole, cuisine au gaz. Un bruit insolite dans la rue, un chien qui aboie de travers. Au moindre grincement de porte, signal de mort. Chaque matin, on guette le signal de vie. S.O.S., T.S.F., B.B.C. Penchés, hagards, l'oreille tendue. Ici Londres, tout bas, pour ne pas qu'on entende, enfin on respire. Notre ration d'espoir pour la journée. L'indicatif est un impératif. Sans lui, on ne pourrait plus vivre. Les Français parlent aux Français, tu parles, on jubile. Nos yeux moussent, en mouillent. On se regarde, on va SAVOIR. Pan-pan-pan-PAN, comme un gong, ça nous martèle le tympan. J'en deviens marteau ». (Dubrovsky 1989 : 12).

La première partie du *Livre brisé*, « Absences », s'ouvre sur deux chapitres qui révèlent un projet d'écriture sur soi s'élaborant autour de l'écriture de souvenirs. Dans le premier chapitre, « Trou de mémoire », les fragments remémorés se lient au signifiant « trou ». Le soir du 7 mai 1985, le narrateur regarde une émission de télévision, *Les Dossiers de l'écran*, portant sur Le journal d'Anne Frank. Il se rappelle alors sa propre expérience d'enfant juif durant l'Occupation. Ces années reviennent à lui sous les traits d'un impératif : « Tapi au fond de mon trou, avec défense absolue d'en sortir. Je suis devenu l'homme invisible ». Le « trou » est ce refuge duquel la famille du jeune Serge, alors âgé de 14 ans, ne peut sortir pendant des mois puisque la menace d'être déportée à Drancy pèse sur elle. Mais le trou, c'est aussi le gouffre des souvenirs douloureux dans lequel Serge, une fois adulte, retombe chaque fois qu'il pense à cette époque : « Chaque fois que j'y pense, qu'on m'y fait penser, ça m'estomaque. Naturellement, je n'y pense pas sans cesse [...] Pourtant,

à l'occasion, ça s'entrebâille. La moindre fissure devient un gouffre, je roule au creux de l'abîme, je coule à pic ». Le gouffre qu'ont creusé les souvenirs de Serge devient sa geôle. « Être au trou », c'est ce qu'il ressent, lui qui ne peut s'échapper d'une « prison sans barreaux, sans bourreaux ». Il est prisonnier de sa mémoire qui le « ligote », livré aux millions de Juifs morts qu'il porte en lui. Le signifiant « trou » prend toute son importance à la fin du premier chapitre, où il devient le moteur de l'écriture du chapitre suivant. Alors que ses pensées amènent Serge au 8 mai 1945, le jour de la Victoire, il se rend compte qu'il ne se souvient pas de cette journée qu'il avait attendue pendant quatre ans. Le trou de mémoire qui le stupéfie est marqué par la majuscule et clôt le premier chapitre.

Dans le deuxième chapitre, « De trou en trou », l'auteur cherche toujours ce qu'il a fait le 8 mai 1945. Il ne peut pas admettre qu'on peut oublier une journée comme celle-là, un moment si important. : « Un tel oubli, aussi énorme que si quelqu'un oubliait la première fois où il a fait l'amour ». Ce trou de mémoire en amène alors un second. Serge ne peut pas se rappeler la première fois qu'il a fait l'amour. Il remonte de femme en femme, cherchant la scène oubliée sans toutefois parvenir à se la remémorer. Dans les deux premiers chapitres, le thème de la mémoire, en ce qu'elle est lacunaire, trouée, est le moteur de l'écriture. L'auteur cherche à retrouver ses souvenirs perdus en créant des scénarios possibles qui combleraient le vide laissé par les scènes manquantes. Ces deux scènes, le jour de la Victoire et la première relation sexuelle, comptent d'ailleurs parmi les plus importantes de sa vie, ce que Serge souligne à plusieurs reprises, parlant de sa première relation sexuelle comme de sa « scène première ». Les deux premiers chapitres du *Livre brisé* annoncent un récit autobiographique. Comme dans la plupart des autobiographies classiques, le narrateur offre au lecteur son portrait physique. De façon semblable à tout autre texte autobiographique, le roman de Doubrovsky débute par le récit des événements de son enfance qui l'ont marqué et qui l'ont déterminé. Dans le premier chapitre, on apprend que Serge ressent une profonde culpabilité : n'ayant pas pu prendre part à la Deuxième Guerre mondiale puisqu'il était trop jeune, il se reproche d'avoir été passif et d'avoir survécu alors que tant de Juifs sont morts

Dans les premières pages du roman, le récit fait plusieurs va-et-vient entre 1945 et 1985. L'écriture des premiers chapitres reflète la maîtrise d'un auteur qui navigue aisément entre des épisodes d'un passé vécu et un cadre narratif fictif ; entre une écriture au passé et une écriture au présent. Après tout, le cadre d'une journée type a été expérimenté dans d'autres romans. La maîtrise de la forme est aussi présente dans une écriture travaillée tant dans son style que dans son jeu sur les caractères mêmes du texte. Doubrovsky joue avec la typographie, ce qui contribue à l'effet de réel du texte. Les mots criés comme ceux qui surgissent et s'imposent à l'esprit du narrateur lors de sa recherche de souvenirs sont marqués par la majuscule; les paroles entendues et les chuchotements apparaissent en italique. L'auteur aime particulièrement faire valoir la sonorité des signifiants et sa prose s'enrichit de plusieurs jeux de mots qui peuvent donner du fil à retordre au lecteur. Doubrovsky prise la paronomase qui rapproche des mots ayant une prononciation et une graphie similaire, mais dont le sens est différent ; l'allitération et l'assonance, qui répètent une voyelle ou une consonne sur plusieurs mots.

Cette écriture apparemment associative qui se livre aux jeux phonétiques et sémantiques donne le texte à lire comme une écriture analytique.

Prenant pour objet la vie de l'auteur, les premiers chapitres du *Livre brisé* révèlent un projet d'écriture sur soi. Ce projet est détourné par un personnage qui apparaît dès le début du troisième chapitre. Ilse est la femme de Serge. Son « pifomètre littéraire infallible » lui vaut la confiance de son mari qui en fait sa première lectrice : « Question écriture, je me fie sans réserve à son flair ».

La construction du roman est complexifiée au troisième chapitre avec le nouveau pacte d'écriture conclu entre le narrateur et sa femme. Le roman conjugal est un deuxième récit qui se greffe au récit de Serge. Il en est presque indépendant : la seule chose qui ne permet pas de lire les chapitres du roman conjugal en sautant ceux du premier récit, c'est que les époux y discutent précisément de ces chapitres. Elle se réclame sa place dans l'écriture de son mari. Mais celui-ci croit fermement que ce n'est pas une bonne idée, que l'écriture autobiographique doit porter sur des événements d'un passé révolu, qu'il est suicidaire pour un couple de savoir ce que l'autre pense vraiment. S'ensuit une guerre littéraire entre les époux qui combattent à coups d'écriture et de références littéraires. Serge rappelle à Ilse que les Confessions de Rousseau n'ont été publiées qu'après sa mort, que Gide a éliminé de son Journal toutes allusions à sa femme. Ilse lui renvoie l'exemple de Cavanna qui a parlé de sa femme dans *Les yeux plus grands que le ventre*. Serge lui rappelle alors que la vieille femme de l'auteur n'avait pas dû aimer que son mari raconte ses aventures avec sa jeune maîtresse : « Tu n'as pas été voir ce qui s'est passé après la publication du livre ! Des postures provocatrices, il est toujours aisé d'en prendre. Dire la vérité sur sa vie vraie, la quotidienne, la réelle... Difficile, peut-être impossible ». L'affrontement entre les époux se poursuit. Ilse invoque le narcissisme de son mari qui écrit toujours sur lui. Elle lui reproche de dévoiler ses anciennes amours, alors que lui se protège en invoquant le fait qu'il n'a jamais écrit que sur son passé. Ilse lance alors l'ultime défi à son mari : « Michel Contat a écrit que, dans tes romans, tu reculais "les limites du dicible"... Eh bien, recule-les encore ! ». Serge a beau mettre en garde sa femme, lui rappeler que l'autobiographie est « un genre posthume », elle ne veut rien entendre. Elle force la plume de son mari, lui impose un nouveau sujet : leur vie conjugale.

Ilse lui propose de lire et d'approuver les chapitres au fur et à mesure, ce qui le rassure un peu : « Lu et approuvé, ce sera une édition autorisée ». Un pacte est passé entre les époux. Or il est déjà voué à l'échec : Serge sait qu'on ne peut pas écrire sur son présent, qu'on n'y survit pas. Il entre dans l'écriture comme dans la mort, comparant le défi que lui lance sa femme à une demande de mort : « Que je nous fasse hara-kiri, ça qu'elle demande ». Comme il croit risquer son couple s'il écrit et s'il s'en abstient, il décide de se prêter au jeu. C'est en connaissance de cause qu'il accepte le défi lancé par sa femme. Seulement, Serge hésite. Il demande la permission à sa femme avant d'écrire les premiers épisodes de leur vie conjugale : « Tu aimerais que je raconte notre mariage ? Comment ça s'est passé ? », ce à quoi elle acquiesce « Mais vas-y ! ». Puis, plus tard, il lui demande « Si je disais comment on s'était rencontré ? » et elle répond « Cela ne me gênerait pas du tout. Qu'est-ce que ça aurait de tellement extraordinaire ? ». Serge se sent obligé de demander à sa femme la permission avant de se mettre à écrire, et c'est elle qui lui enjoint de le faire.

Il lui demande à maintes reprises si elle ne serait pas « gênée » par la mise à nue de leur vie, si elle pourra le « supporter ». Serge n'est pas à l'aise dans cette entreprise d'écriture; sa femme, elle, lui demande seulement « de préciser ses propres réactions ». Il confesse dans le dernier chapitre de la première partie : « J'hésite, j'avoue. J'ai beau être, dans mes livres, un professionnel de l'impudeur, j'ai mes limites une fois qu'on a franchi les limites, il n'y a plus de bornes. Entre le dicible et l'indicible, où s'arrêter. Plus de frontière ». Serge avance donc lentement dans la rédaction de sa vie conjugale, relatant d'abord des épisodes de son passé qui sont, comme le fait remarquer Ilse, banals.

Les chapitres qui traitent de la vie du couple constituent le « roman conjugal », titre du troisième chapitre. Ce roman conjugal est composé des chapitres trois, cinq, sept, neuf, onze et treize. Dans les trois premiers chapitres, Serge aborde sa rencontre avec Ilse, la première fois qu'ils ont fait l'amour, leur mariage, leurs relations avec la fille cadette de Serge. Ces chapitres dépeignent le quotidien d'un couple comme tous les autres, qui connaît des hauts et des bas. Le mari, d'origine française, enseigne la littérature à l'université. Il approche la cinquantaine. D'un premier mariage avec une Américaine, il a deux filles, qui ne parlent que l'anglais. Ilse est une jeune femme de vingt-sept ans d'origine autrichienne. Elle est aussi divorcée, mais n'a pas d'enfants. Elle étudie la littérature à l'Université de New York, où elle a rencontré son futur époux, qui était alors son professeur. Serge raconte ces événements, mais Ilse le reprend sur des détails. Par exemple, lorsqu'il raconte leur première rencontre, elle en corrige la date. Alors qu'il écrit l'avoir rencontrée le 17 mars, Ilse le reprend : « Non, c'était le samedi 18 ! ». Elle rectifie les faits que rapporte son mari et lui impose même d'écrire des épisodes de leur vie qu'il n'a pas encore dévoilés : Tu m'as mise au défi, tu fais toujours le gros malin : « Tu aimerais que je raconte notre mariage ? Comment ça s'est vraiment passé ? » - Et alors ? - Eh bien, RACONTE ! Ilse ramène le Livre à elle lorsqu'elle juge que la version de Serge diverge de la sienne ou qu'elle n'en est plus l'unique sujet.

Les affirmations théoriques sur le rapport entre écriture et vie qui sont exposées par Sartre, le père spirituel de Doubrovsky, dans le roman *La Nausée*, sont contredites par son *Livre brisé*. Pour Sartre, les écrits sont du domaine du trucage dans le sens qu'un auteur peut créer l'illusion de respecter les faits chronologiques, en se déplaçant du temps passé vers le temps présent, alors qu'en réalité, il déroule le fil narratif à l'envers, en allant de son présent vers le passé : « Les événements se produisent dans un sens et nous les racontons en sens inverse » (Doubrovsky 1989 :75). Doubrovsky va encore plus loin que Sartre, en affirmant qu'« une autobiographie est encore plus truquée qu'un roman » (*ibid.*) Dans *Le Livre brisé*, l'auteur remet en question toutes ces observations. La mort d'Ilse- héroïne du livre et femme de l'écrivain- fait qui arrive pendant que l'auteur raconte leur roman conjugal, détermine l'auteur à changer la temporalité, en inversant les temps, car la vérité de la vie s'impose à lui d'une façon brutale. Nous pouvons observer une sorte de rupture dans le texte qui aura de plus en plus l'allure d'une autobiographie. Le dispositif de l'écriture apparaît ainsi sous une lumière nouvelle, fait qui conduit au changement du statut générique pendant que l'auteur rédige son récit.

Pour Doubrovsky, l'autofiction adopte le même contrat référentiel que l'autobiographie :

« Je considère que dans mes livres j'ai vraiment raconté ma vie de façon aussi véridique que si j'avais écrit mon autobiographie » (Doubrovsky 2001 : 120).

Mais, dans son œuvre, *Le Livre brisé*, il précise : « si je me remémore, je m'invente ». Cette formule prouve qu'il est conscient de ses oublis et de ses lacunes de mémoire. En fait, quand l'auteur se réfère à la mémoire, certains souvenirs lui échappent et il n'a qu'à les reconstituer et même les recréer.

Dans un article critique, Doubrovsky précise que ce qu'il présente dans ses livres, appartient à sa vie réelle et que « la part d'invention dite romanesque se réduit à fournir le cadre et les circonstances d'une pseudo journée, qui serve de fourre-tout à la mémoire ». Il avait opté pour ce schéma dans ses livres précédents, en faisant appel à cette forme narrative : dans un cadre spatiotemporel fictif, il présente des souvenirs qui appartiennent à son passé. Selon les termes proposés par Genette, les souvenirs qui appartiennent au passé de l'auteur sont rappelés dans le texte par des analepses dont la portée peut être de quarante ans ou d'une journée.

Doubrovsky donne une grande importance à l'innovation dans la forme. Pour lui, c'est l'écriture qui engendre la fiction. En d'autres termes, le travail de l'écriture donne aux faits réels une apparence romanesque. Ici, les péripéties ne sont pas déformées par une action de l'invention. Dans son œuvre, les jeux avec les mots, les allitérations, les dissonances, les assonances se prolifèrent. L'usage du mot fiction, lorsqu'il signifie étymologiquement "donner forme", est bien évident chez Doubrovsky. Il compose son récit de telle façon qu'il soit intéressant et attirant pour le lecteur. Par le mot "fiction", Doubrovsky non seulement indique que ses remémorations sont imprégnées de l'imagination, mais aussi il exprime son intention littéraire. Il ne néglige pas les pertes de sa mémoire. Au contraire, il les reconnaît devant le lecteur, mais il ne tente pas de combler les points sombres de sa mémoire avec les souvenirs inventés. D'un côté, Doubrovsky prétend dire la vérité : "Fiction d'événements et de faits strictement réels", de l'autre, il revendique les insuffisances de sa mémoire : "Mon amnésie me coupe le souffle" (Doubrovsky, 1989 : 49). Il paraît qu'une contradiction se trouve dans ses propos. Mais nous pouvons en conclure qu'il souhaite narrer le récit de sa vie, mais en même temps il est conscient des lacunes de sa mémoire et tente même d'en informer le lecteur. En fait, il signale lui-même représenter "Fiction d'événements ...", c'est-à-dire qu'il ne dénie pas l'intervention de la fiction dans son écriture. Mais il atteste simultanément sa fidélité à la réalité dans un contrat de vérité.

La fiction n'influence pas seulement le contenu de l'autobiographie (en reconstituant ou en recomposant les souvenirs partiellement ou totalement oubliés), mais aussi sa forme. Selon Doubrovsky, "[...] l'autobiographie littéraire est forcément autofictionnelle aussi bien par son contenu, largement imaginaire, que par sa forme, modélisée par le roman." (Gasparini 2008 :214) L'autobiographe commence l'histoire de son vécu dès l'enfance. Mais comment raconter les souvenirs de son enfance que le cours du temps a déplacés dans le passé. Qu'est-ce qui reste de ces souvenirs sauf quelques traits peu transparents, se ressemblant plutôt à des rêves, des fantasmes? Doubrovsky croit qu'« un récit d'enfance n'existe pas. [...] Une enfance est hors récit, parce que hors temps. Dès qu'on tente de la ressaisir, elle ne se déroule pas, elle s'enroule ». (Doubrovsky

1989 :263) Il affirme que son enfance lui échappe complètement : « Dans mes romans, mon enfance n'est pas présente. Elle est présentable. En l'écrivant, je la déguste avec plaisir. Mais comment l'ai-je vécue ? Cela m'échappe. Complètement. A tout jamais. D'emblée, mon autobiographie doit dire adieu à mon enfance. Un récit d'enfance n'existe pas » (Doubrovsky 1989 : 277). D'où, peut-être l'impossibilité de l'existence de l'autobiographie. Nous pouvons également attribuer l'impossibilité du geste autobiographique à un autre effet. L'autobiographe en reconstituant le récit de son passé, cherche à trouver l'origine de ses actes et de ses pensées. Autrement dit, il a l'intention de se connaître. Mais, personne ne peut prétendre parvenir à une connaissance parfaite de soi : « [...] l'homme se trouve humilié lorsqu'il se pose à soi comme objet de connaissance ». Ainsi se trouve vérifié le mot de Pascal : « Le sot projet qu'il a de se peindre » (Miraux 1996 : 68). L'impossible projet de connaissance de soi pourrait alors signaler l'impossibilité du genre autobiographique. La part de la fiction dans la nouvelle pratique de l'écriture de soi, qualifiée d'autofiction, vient sans doute de cette impossibilité de la vérité autobiographique.

Bibliographie

I. Textes de base

DOUBROVSKY, Serge, *Le Livre Brisé*. Paris : Éditions Grasset & Fasquelle, 1989

II. Notes

GENETTE, Gérard. Fiction et diction, coll. « Poétique », Paris : Seuil, 1991.

GASPARINI, Philippe. Est-il je ? Roman autobiographique et autofiction, coll. « Poétique », Paris : Seuil, 2004.

LEJEUNE, Philippe. Le pacte autobiographique, Paris : Seuil, 1975.

Moi aussi. Paris : Seuil, 1986.

L'Autobiographie en France, Paris : Armand Colin, 2003.

« Peut-on irremover en autobiographie ? » dans 1. Lecarme et E. Lecarme-Tabone, L'autobiographie, coll. « Confluents Psychanalytiques », Paris : Les Belles Lettres, 1988, pp. 67-100.

MIRAUX Jean-Philippe, L'autobiographie. Écriture de soi et sincérité, Ed. Nathan, Paris, 1996.

III. Sites ressources

1. Encyclopédie Universalis France S.A. 2010 : <http://ect.caibelphegor.conc>.

2. <http://www.umc.edu.dz/expressions/Expressions-Colloque-Malek-Haddad>.

3. Wikipédia : L'encyclopédie libre, [en ligne], disponible : <http://www.wikipédia.org>

4. www.autofiction.org

LA SPIRITUALITÉ DANS L'EMPIRE ROMAIN PENDANT LES PREMIERS SIÈCLES (I-IV APRÈS JÉSUS)

Ștefan LIFA

PhD., Université de l'Ouest de Timisoara

Abstract: The idea of spirituality, beliefs and the system of values to which society relates at any given time is one of the main points of view from which we have looked and interpreted things in this work. As part of the Roman Empire, a series of territories were definitively Romanized. They remained Roman until today, therefore, obviously, after the tearing of the Roman Empire too.

From the time of Traian, the image of „the Roman citizen” was replaced with that of the „Roman man” (homo Romanus), as the axis of the mental life of the Empire, the repository of ancient customs and marked by respect for the Greco-Roman tradition.

With regard to the situation of the Romanity of the Lower Danube, the Roman domination left its mark definitively; the organization and customs here were also decisively influenced by the Romano-Byzantine Empire, which continued its existence until the 15th century. South of the Danube and in the Balkan Peninsula there were regions where the Romanized population continued its way of life after the massive migration of the Slavs.

Keywords: spirituality, Roman Empire, society, colonization, Romanization, Christianity, mythraism

L'idée de la spiritualité, des croyances et du système de valeurs auquel la société se rapporte à un moment donné constitue l'un des principaux points de vue dont nous avons regardé et interprété les choses dans cet ouvrage.

Dans le cadre de l'Empire Romain, une série de territoires ont été définitivement romanisés. Ils sont restés romains jusqu'aujourd'hui, donc, évidemment, après le déchirement de l'Empire Romain aussi.

Pour la période d'avant l'*édit* de l'empereur Caracalla il faut mentionner un changement important du domaine de la mentalité, de la spiritualité. Dès l'époque de Traian, l'image „du citoyen romain” a été remplacée avec celle de „l'homme romain” (*homo Romanus*), comme axe de la vie mentale de l'Empire, dépositaire des coutumes anciennes et marqué par le respect envers la tradition gréco-romaine¹.

D'autre part, les conditions spécifiques, différentes dans chaque province, ont fait que le processus de romanisation ait une autre durée ou qu'il perde l'effet après la retraite des Romains. Le processus de colonisation et de romanisation de la province de Dacie a eu un caractère officiel, organisé (on connaît les affirmations faites en ce sens par Eutropius, VIII, 6: „Dès que Traian a soumis la Dacie, il y a apporté de tout l'Empire Romain une infinie multitude d'hommes, pour cultiver les labours et populer les villes”). Ainsi, dans la zone des Montagnes Apuseni ont été colonisées des populations spécialisées dans l'exploitation de l'or apportées de la Dalmatie – elles se sont constituées d'après le système d'organisation rurale dalmate; à Napoca les inscriptions nous rappellent *Galatae* et *Asiani*, des personnes ayant des noms latins, helléniques, orientaux, illyro-celtiques et traces, et à Ampelum et Alburnus Maior ont été apportées des populations illyriques, etc.²

La frontière naturelle de l'Empire dans cette zone est restée pourtant le Danube, état de fait qui a déterminé même l'empereur Hadrien de penser à l'opportunité de garder la Dacie; il n'a pas quitté la province parce que la civilisations romaine (surtout celle du bassin du Mureş) se développait avec rapidité grâce aussi à ses richesses³.

Toutes les villes romaines de la Dacie, excepté Ulpia Traiana Sarmisegetusa, ont été des villes militaires développées des unités militaires et à côté de celles-ci, situation considérée sans précédent dans les autres provinces⁴.

Le réseau de camps romains fortifiés développés ici accordait une grande attention aux noeuds routiers et aux zones d'intérêt économique spécial où ont été apportés des colons; dans cette situation il faut voir aussi une politique spéciale, de romanisation rapide, basée sur l'expérience accumulée dans les autres provinces⁵.

Sans doute, un exemple dans ce sens l'a constitué la *Moesie* (Moesia Superior et Inferior), qui a fait de la rive droite du Danube un centre de civilisation romaine avec des points de départ comme Singidunum et Viminacium, qui ont reçu le droit italique pendant l'empereur Hadrien; au début du IIe siècle ont été fondés aussi les camps fortifiés de légion de Novae, Durostorum et Troesmis⁶.

Au nord-ouest de la Moesie, la *Pannonie* n'a pas opposé de résistance à la romanisation, mais ici le développement urbain a été très faible⁷. En ce qui concerne *Illyricum*, celui-ci se trouvait entre l'Italie et la Macédoine, en grande partie à cause des conditions géographiques, puis, l'intérieur de la province, faiblement développé du point de vue politique, n'a pas été romanisé. En plus, la partie de sud, la Dalmatie, a été passée sous l'administration grecque et elle est devenue la frontière politique et linguistique entre l'Orient et l'Occident⁸.

Le plus souvent, lorsqu'on fait référence aux populations irréversiblement romanisées des provinces de l'Empire Romain, on est tenté de mentionner, à côté de la Dacie, l'Espagne et la Gaule. Mais il y a aussi des différences entre ces deux régions et la romanisation de l'espace du Bas Danube.

La Gaule cisalpine a été collée directement à l'Italie et, en ce qui concerne l'Espagne, la chute de la ville de Numantia a constitué la fin de l'indépendance; les révoltes populaires qui ont suivi dans la période ultérieure ont été seulement des épisodes de la politique romaine⁹. Pour de raisons politiques, l'oeuvre de romanisation de la Péninsule Ibérique a commencé beaucoup plus vite que dans les autres provinces, pendant la république. Ici ont existé aussi des garnisons permanentes jusque pendant le dominé. Dans la Nouvelle Cartagène vivait déjà du temps d'Augustus une population romaine nombreuse: Carteia (en face du Gibraltar) a été la première communauté urbaine transmarine avec des habitants d'origine romaine, et Gades (Cadix) a été la première ville étrangère qui a accepté le droit romain et la langue latine¹⁰. Au temps d'Augustus existaient déjà, dans toute l'Espagne, environ 50 localités ayant des citoyens avec des droits entiers et un nombre à peu près égal avaient reçu le droit latin¹¹.

À la différence d'autres provinces, l'organisation de l'Espagne s'est faite en grande mesure à la base des cantons (qui comprenaient une certaine population, non nécessairement une communauté urbaine), de manière semblable à celle de la Gaule et puis de la Britannie romaine.

La conquête des territoires habités par la Gaulois a commencé du temps de Caesar. Mais l'administration de la *Gaule* (les trois Gaules) s'est basée sur un nombre limité de fonctionnaires romains, car à la gestion des affaires publiques a été associée l'aristocratie autochtone, qui a gardé des rangs¹². Les Romains ont laissé cette aristocratie non seulement participer à la vie politique, mais aussi obtenir les mêmes droits, édicatrices étant, en ce sens, deux sources importantes.

Ainsi, un texte gravé sur une plaque de bronze découverte à Lugudunum (Lyon) et contenant un discours de l'empereur Claudius¹³ des années 47-48 d. Chr., annonçait le Sénat que l'empereur désirait permettre l'accès aux magistratures romaines de tous les citoyens romains de la Gaule, y inclus de ceux qui habitaient dans les cités latines¹⁴: „Certainement, par une innovation, le divin Augustus, le frère de mon grand-père et mon oncle Tiberius Caesar ont voulu que toute la population importante des colonies et des municipes – et je comprends par cela tous les hommes distingués et riches – se trouvent dans cette curie (...)”.

Le Sénat a accepté cela pour les Eduens, mais la concession a été ensuite étendue (Tacitus, *Anale*, XI): „En vertu de la décision du Sénat qui a suivi au discours du prince, les Eduens ont reçu, les premiers, le droit de faire partie du Sénat de la Rome. Ce cadeau leur a été fait ayant comme motif l'ancienneté de leur alliance et du titre de frères du peuple romain, ils étant les seuls de la Gaule qui ont ce titre”.

L'existence et le rôle des habitats romains dans les trois Gaules, le rôle de l'aristocratie gauloise-romaine, les liaisons avec l'Empire ont constitué un facteur déterminant pour la romanisation de ce territoire. Mais ici les villages ont gardé les traditions autochtones; la population rurale a continué de parler la langue et de garder les mêmes habitudes beaucoup de temps après le contact avec le monde romain.

C'est le motif pour lequel seulement les éléments inférieurs de la culture gauloise sont restés, la civilisation de l'élite romanisée étant celle qui a pris les fonctions importantes dans la vie sociale¹⁵.

La langue gauloise est restée un dialecte paysan qui a disparu progressivement.

Une partie des tribus du sud de la *Britannie* qui avaient le même roi que celui des Belges du continent ont participé aux luttes contre Caesar, chose qui l'a déterminé d'intervenir en *Britannie* aussi. Mais la véritable conquête a commencé seulement une fois avec Claudius. On a fondé ici cinq municipes (*Verulamium* – St. Albans, *Glevum* – Gloucester, *Lindum* – Lincoln, *Carmalodonum* – Colchester et *Eburacum* – York), et *Londinium* (Londres) a gagné une importance économique spéciale; le territoire de la *Britannie* a été partagé en cantons, d'après un système semblable à celui de la Gaule¹⁶. Mais si dans ce territoire les cantons ont survécu à l'arrivée des Francs, dans la *Britannie* ils ont cessé d'exister.

Les Celtes d'Angleterre avaient la même langue et les mêmes habitudes que ceux de la Gaule, la romanisation de la Gaule s'est étendue aussi sur la *Britannie*¹⁷; mais en Ecosse et en Irlande habitaient des branches différentes et la résistance a déterminé les Romains de s'arrêter à la „*fortification d'Hadrian*”, malgré les expéditions dans le nord ou les quelques avant-postes construits.

À cause des conditions spécifiques, de la distance de l'Empire et des diverses invasions qui ont suivi (Anglo-Saxons, Iûtes, Danois, etc.), la romanisation de la Bretagne n'a pas été un phénomène de durée.

Dans la province de Norricum, les monuments de langue latine apparaissent seulement dans les grands centres (*Carnuntum* a été englobé par Augustus à la Pannonie) et Raetia a été appréciée plus comme une région interposée entre les Romains et les Allemands; ici ont existé des troupes de rang secondaire (il y a une seule exception, au temps de Marcus Aurelius), qui n'ont pas eu une grande influence civilisatrice et urbanisatrice¹⁸.

En ce qui concerne les territoires habités par les Germaniques, après la défaite soufferte de la part d'Arminius en 9 d.Chr., l'Empire ne s'est plus étendu dans ces zones. Le contact entre le monde romain et celui germanique s'est réalisé à la suite des invasions des Germaniques, de leur installation comme foederates dans l'Empire, etc. *Germania inferior*, avec la capitale à Koln (*Colonia*) et *Germania superior*, avec la capitale à Mainz (*Mogontiacum*) ont été créées en grande partie dans des buts stratégiques.

La culture matérielle romaine supérieure a conquis beaucoup de territoires avant l'armée romaine. La langue latine s'est imposée et beaucoup de provinces ont été définitivement romanisées. Mais l'Empire avait besoin aussi d'autres facteurs de cohésion, d'ordre spirituel.

En ce qui concerne ce domaine, il est vrai que les systèmes philosophiques grecs et romains se sont prouvés être supérieurs aux vieilles religions polythéistes, mais en même temps ils ont montré pour leurs contemporains l'incapacité de la raison humaine d'arriver à la Divinité, de tout comprendre.

En ce sens, l'espoir messianique chrétien était supérieur aux aspirations dites nationalistes romaines. Vergiliu faisait référence, à un moment donné, à un gouverneur romain idéal, un fils devait naître à Augustus¹⁹. L'adhésion au culte impérial a été inégale, en fonction des diverses provinces ou temps; mais il est certain que personne ne croyait que „l'empereur était vraiment dieu ou qu'il se communiait de l'essence des divinités”²⁰. Le culte impérial a fonctionné comme une religion politique qui ne répondait pas aux aspirations des hommes qui désiraient être délivrés²¹.

En comparaison avec cette dernière idée, l'espoir dans l'arrivée d'un Messia²², propagé par le christianisme, correspondait aux besoins et aux aspirations du temps.

Cette idée, tout comme le sacrifice de rachat qui se trouvait au centre de la doctrine chrétienne²³, la vision escathologique propre, l'universalité, tout cela a décidé sa supériorité envers les autres croyances.

En même temps, dans l'Empire entier (tout comme dans la Dacie romaine) le moment 212 – *Constitutio Antoniniana* –, on a vu que ni celui-ci n'a pas apporté l'égalité complète du point de vue juridique, et l'égalitarisme chrétien était ainsi mieux reçu.

Il est très probable que, dans son ascension, la religion chrétienne eut eu en Mythras le plus puissant adversaire. La divinité orientale Mythras et le mythraïsme se sont vite répandus dans l'Empire Romain. Des preuves concernant le répandissement de ce culte ont été découvertes dans toutes les provinces européennes²⁴.

Sous l'influence du zoroastrisme, Mythras était un intermédiaire dans la lutte entre Ahura Mazda et Ahriman; il est bientôt devenu un dieu du soleil, de la terre et des morts.

Né à 25 décembre, Mythras, lui aussi, tout comme les autres dieux des mystères, avait soin des âmes, et le sacrifice du taureau à sa descente assurait l'immortalité de ses adeptes. Si le culte des Chevaliers Danubiens, par exemple, avait trois degrés d'initiation (bélier, soldat et lion), le culte de Mythras présupposait des preuves très difficiles et avait sept degrés d'initiation (corbeau, caché, soldat, lion, persien, courrier du soleil et père)²⁵.

Le fait que les cérémonies étaient strictement secrètes, puis les essais difficiles auxquels les adeptes de ce culte étaient soumis (purifiés), l'exclusion des femmes – donc, théoriquement, une moitié de la population qu'il devait comprendre –, ont constitué, pour le mythraïsme, tant d'obstacles dans sa généralisation dans l'Empire.

Les croyances religieuses des provinces romaines ont souffert de multiples influences, mais aucune n'a pas rempli le besoin spirituel auquel nous avons fait référence, sauf le christianisme égalitariste. Plus tard, au IVe siècle, Constantin le Grand et Licinius se sont rendus compte du rôle important que le christianisme pourrait jouer pour garder l'unité de l'Empire Romain, menacé de l'extérieur, mais aussi de l'intérieur, par les tendances centrifuges des divers peuples. L'**édit de tolérance**, donné par ceux-ci, complète celui donné par Galerius en 311, mais les dispositions restrictives concernant les chrétiens étaient abrogées; on ordonnait, ainsi, la restitution des demeures de culte, des biens confisqués, en inaugurant une nouvelle jurisprudence concernant ces biens de l'église²⁶. Même dans le cas où certaines demeures avaient été achetées par des particuliers, ceux-ci devaient être dédommagés par l'État; ces dispositions ont été communiquées par des circulaires (Lactantius, *De mortibus persecutorum*, 48; Eusebius de Césarée, *L'histoire ecclésiastique*, X, 5, 1-14) dans tout l'Empire. Une telle circulaire a été adressée par Licinius aux provinces de l'Orient et surtout dans l'Asie Mineure, après la défaite de Maximius Daia, n'étant pas exclu que celui-ci eut fait de même avant de mourir – toujours avec le but de gagner le soutien des nombreux chrétiens dans les parties orientales de l'Empire)²⁷.

Une série des mesures prises par Constantin ont renforcé le pouvoir de l'église chrétienne: depuis 315 il a renoncé aux rites payens, puis l'autorité des évêques qui ont gagné, depuis son temps, le pouvoir civil aussi, a grandi; on permettait ainsi la libération des esclaves dans l'église dans la présence de ces évêques (316); les chrétiens pouvaient détenir des fonctions importantes (317); on pouvait décliner la compétence du jugement civil en faveur des évêques (depuis 318); *Dies Solis* (le jour du Soleil) est devenu similaire au „*jour de Dieu*”, déclaré jour de repos (321) et l'église pouvait hériter, par testament, les biens des ouailles (322) et, enfin, „*le Dieu Soleil*” disparaît (322) définitivement des monnaies²⁸.

Toutefois, Constantin le Grand a été le premier qui a convoqué des synodes (Arles, Nicée), chose sur laquelle nous reviendrons. Nous désirons seulement montrer que, à partir de son époque, l'église chrétienne a gagné du pouvoir dans la vie publique, pouvoir qui grandira de plus en plus.

Jusqu'à un moment donné, les empereurs ont été assimilés de manière constante aux dieux, spécialement au soleil, Sol (IIIe siècle). Jusqu'en 370 il ont gardé le titre de *pontifex maximus*, bien que sur certaines inscriptions *Imperator Caesar Augusti* se trouvât déjà à côté de *Dominus noster*, mais le culte impérial (*Codex Theodosianus*, 15, 4, 1), puissamment enraciné dans la tradition, n'a pas été interdit qu'en 425²⁹.

Dès la fin du IIIe siècle, le monde romain avait commencé à se rapporter à d'autres systèmes de valeurs: d'une part, la soumission envers l'ordre social, la sacralité de l'empereur, le faste d'inspiration orientale, d'autre part la résistance envers ceux-ci; au IVe siècle, une fois avec Constantin le Grand, puis avec Constantin, le christianisme triomphant a introduit „la grâce divine” et „la bénédiction” donnée par les évêques comme loi et, enfin, une nouvelle solidarité est apparue dans l'Empire³⁰.

Le lieu de cet Empire a été pris par la „nation chrétienne” qui, au cours du premier millénaire, a compris, dans ses frontières, les populations européennes ou celles qui s'y sont établies.

En ce qui concerne la situation de la romanité du Bas Danube, la domination romaine a laissé définitivement son empreinte; l'organisation et les coutumes d'ici ont été, aussi, d'une manière décisive, influencées par l'Empire Romano-Byzantin, qui a continué son existence jusqu'au XVe siècle. Au sud du Danube et dans la Péninsule Balcanique il y a eu des régions où la population romanisée a continué sa manière de vivre après la migration massive des Slaves.

Entrées, au début, comme foedérates ou dans l'armée romaine, les populations germaniques ont apporté, chacune, ses propres institutions et lois. À la moitié du premier millénaire, la situation existante a imposé l'élaboration de certaines lois nouvelles (*l'Édit de Theodoric*, *le Code d'Euric*, *le Bréviaire d'Alaric II*, *l'Édit de Rothari*, etc.), où les normes juridiques provinciales romaines sont un modèle à suivre. Mais des normes plus vieilles ont trouvé leur expression dans certaines pratiques juridiques et dans l'organisation politique.

Notes

¹ E. Cizek, *Mentalități și instituții politice române*, București, 1998, p. 40.

² *Funeraria Dacoromana* (coord. M. Bărbulescu), Cluj-Napoca, 2003, le chapitre concernant les monuments des groupes ethniques – p. 341 et les suiv.; V. Wollmann, „Monumente epigrafice și sculpturale din regiunea minieră Alburnus Maior – Ampelum”, dans *Sargeția*, XIV, 1979, p. 191-202.

³ Th. Mommsen, *Istoria romană*, vol. IV, București, 1991, p. 112; C.H. Oprean, *Dacia Romană și Barbarricum*, Timișoara, 1998, p. 55-56; l'importance de la réorganisation de la Dacie pour les relations avec le monde barbare.

⁴ R. Florescu, „Urbanizarea Daciei”, dans *Sargeția*, XVIII-XIX, 1984-1985, p. 156: Apulum – Leg. XIII Gemina; Ampelum – vexil. Leg. XIII Gemina și Numerus Maurorum Tibiscensium; Drobeta – Cohors I Sagittariorum, Coh. III Campestris; Dierna – vexil. Leg. XIII Gemina, Coh. I Brittonum; Napoca – Coh. I Alpinorum, Coh. III Campestris, vexil. Leg. I Adiutrix, Vexil. Leg. V Macedonica; Numerus Palmyrenorum Porolissensis; Porolissum – Coh. I Brittonum miliaria, Cohors V Lingonum, Numerus Palmyrenorum Porolissensium Sagittariorum; Potaissa – Coh. I Ulpia Hispanorum miliaria, Leg. V Macedonica, Coh. I Batavorum; Romula – Coh. I Flavia Commagenorum, vexil. Leg. VII Claudia, Leg. XXII Primigenia, Leg. V Macedonica, Leg. XI Claudia;

Sucidava – Coh. I Lingonum; Tibiscum – Coh. I Vindelicorum, Numerus Palmyrenorum Tibiscensius Numerus Maurorum Tibiscensium, Coh. I Sagittariorum; Ulpia Traiana Sarmizegetusa – Leg. V Macedonica.

⁵ *Ibidem*, p. 156-158.

⁶ *Ibidem*; Th. Mommsen, *op. cit.*, vol. IV, p. 105.

⁷ *Ibidem*, p. 102.

⁸ *Ibidem*, p. 100-101.

⁹ Chapot, *Le monde romain (L'évolution de l'Humanité, XXII)*, p. 182, apud H. Hubert, *Celții și civilizația celtică*, București, 1983, p. 363.

¹⁰ Th. Mommsen, *op. cit.*, vol. IV, p. 41.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Istoria Franței* (coord. J. Carpentier, F. Lebrun), Institutul European, Iași, 2001, p. 56.

¹³ E. Cizek, *Claudiu*, București, 2000, p. 192-196.

¹⁴ vezi C.I.L., XIII, 1668, dans *Ibidem*, p. 196-197 et dans *Istoria Franței* (coord. J. Carpentier, F. Lebrun)..., p. 56-57; d'autres références dans H. Hubert, *op. cit.*, p. 369, etc.

¹⁵ H. Hubert, *op. cit.*, p. 370: seulement les Druides auraient pu opposer une résistance réelle – nous avons déjà fait des références aux mesures prises contre eux; l'auteur considère ici que les dernières mesures prises par Tiberius et Claudius auraient pu avoir non pas de raisons politiques, mais elles pourraient exprimer la volonté de faire respecter les lois qui interdisaient les sacrifices humains et la magie (*lex Cornelia de sicariis*).

¹⁶ G. M. Trevelyan, *Istoria ilustrată a Angliei*, București, 1975, p. 51-52.

¹⁷ Th. Mommsen, *op. cit.*, vol. IV, p. 92.

¹⁸ *Ibidem*, p. 97-98.

¹⁹ E. A. Cairns, *Creștinismul de-a lungul secolelor. O istorie a Bisericii Creștine*, B.E.E., International, Dallas, t. X, 1992, p. 34.

²⁰ E. Cizek, *Mentalități și instituții...*, p. 237.

²¹ *Ibidem*.

²² V. Kernbach, *Biserica în involuție*, București, 1984, p. 199; J. M. Kitagawa, *În căutarea unității. Istoria religioasă a omenirii*, București, 1994, p. 112-114.

²³ V. Kernbach, *op. cit.*, p. 313.

²⁴ M. Claus, *Der Mithras Kult im Römische Reich*, p. 55-77 – le culte de Mythras dans la Dacie Romaine.

²⁵ *Ibidem*, p. 3-9; *Enciclopedia civilizației romane* (coord. D. Tudor), București, 1982, p. 506.

²⁶ N. Iorga, *Istoria vieții bizantine. Imperiul și civilizația după izvoare*, București, 1974, p. 61 et les suiv.; I. Barnea, O. Iliescu, *Constantin cel Mare*, București, 1982, p. 37-39.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, p. 42.

²⁹ E. Cizek, *Mentalități și instituții...*, p. 237-238; 253.

³⁰ *Ibidem*, p. 41-42.

THE VOCATION OF ILLUSION OR ABOUT THE CHARACTERS OF A POETIC DRAMATIC UNIVERSE

Raluca GIURGIULESCU

PhD, Universitatea Tehnică Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord Baia
Mare

Abstract: During the communist period, Romanian Theatre stands under the sign of politics, not the philosophical as in free countries of the world. In these conditions, the connecting with universal theater techniques is quite difficult. Fănuș Neagu, important writer of the 60s generation, achieves such a synchronization with the universal theater. Although known more as a prose writer, not as a dramatist, he is able to create original plays, in which the dramatic leans on the narrative and the lyric with which they mutually borrow techniques and procedures. He creates an original dramaturgy, populated by atypical dramatic characters with a complicated existence, consciences in a dazed state. They are amazing characters, who impose themselves through their colorful, metaphorical speech and their capacity for self-delusion.

Keywords: theatre, atypical character, delusion, metaphorical

În spațiul românesc, ca de altfel în toate țările blocului comunist, teatrul angajat stă sub semnul politicului, nu al filosoficului, ca în țările libere, proletcultismul acaparând brutal dramaturgia, chiar și teatrul pentru copii fiind frecvent supus înregimentărilor ideologice. Dramaturgia postbelică intră în zona de interes a Partidului Comunist Român prin două legi succesive: Legea nr.165 din 18 iulie 1947 și Legea nr. 156 din aprilie 1949, adresate teatrelor, operelor și filarmonicilor. Văzută de Ion Simuț ca o perioadă a „supremației stalinismului sau socialismul de tip sovietic” (Ion Simuț, *Literaturile române postbelice*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2017, p.205.), etapa cuprinsă între 1947 și 1953 a solicitat dramaturgilor prezența unor teme impuse, ce promovau chipul comunistului model și care îndemnau la atitudini militante. Dreptul partidului de a interveni în procesul de creație dramatică este cu atât mai imperativ, cu cât spectacolul de teatru era supus receptării publice, directe și nu doar celei confidențiale, intime, ca poezia sau proza. (Mircea Ghițulescu, *Istoria dramaturgiei române contemporane*, Editura Albatros, București, 2000, p.186). Pentru ca aceste deziderate să se poată materializa cât mai repede, între 1953-1965 se intervine în forță, prin arestarea unor importanți oameni de cultură cu activitate dramatică precum cea a regizoarei Marietta Sadova, a scriitorului și dramaturgului Vasile Voiculescu, a lui Ion D. Sîrbu și a criticului de teatru Arșavir Acterian. Între 1965-1971, după preluarea puterii de către Nicolae Ceaușescu, se conturează etapa așa numitei „liberalizării perverse” (Ion Simuț, *Literaturile române postbelice*, ed. cit., p.224.), ca urmare se inoculează tot mai puternic ideea că o parte a rigorilor ideologice de până atunci vor putea fi surmontate. Ultima etapă a perioadei comuniste, cuprinsă între Tezele din 1971 și 1989, numită de criticul Ion Simuț ca cea a „socialismului dinastic,” aduce decizii politice severe inclusiv pentru teatrul căruia i

interzice deschiderea către Occident, i se limitează repertoriul și i se pregătește definitivarea „socialismului de tip sovietic.” (Ion Simuț, *Literaturile române postbelice*, ed. cit., p.205.)

În aceste vremuri obsedante, în care chiar și manuscrisele nepublicate, ascunse prin cotloane, riscu să devină un pericol pentru libertatea autorului, dramaturgii apelează la strategii din cele mai complicate pentru a evita confruntarea cu cenzura sau implicarea în literatura aservită. O parte a dramaturgiei aduce o serie de comedii cu intrigă polițistă, dar, la un moment dat, chiar și acestea ajung să fie repudiate de oficialități; apar tot mai multe piese de teatru de tip parabolă, cu subtilități capabile să înșele vigilența cenzurii, texte cu caracter istoric sau inspirate din mișcările avangardei. Această exprimare artistică însă, la fel ca și în cazul prozei, este supusă riscului caducității, căci, după cum afirma și criticul literar Alexandru Călinescu, „aluziile respective devin îninteligibile ulterior. Ele sunt dependente de context și de codul care era accesibil unui public care trăia anumite realități și care putea vedea dedesubturile.” (Alexandru Călinescu, *Interviu în „Contrast”* (2002), nr. 10-11-12, p.6-7.)

„În ciuda unor astfel de obstacole, după 1960 apar autori ce impun un univers dramatic de o bogată fantezie, de o mare valoare artistică, capabili să scrie un teatru impresionant prin forța alegoriei, a parabolei sau a aluziei create, pentru care criteriul estetic rămâne definitoriu.” (Raluca Giurgiulescu, *Fănuș Neagu și poetica povestirii*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2022, p.422.) Sincronizarea cu fenomenul dramatic internațional este facilitată și de contextul cultural de după 1960, favorabil unei anumite deschideri spre Occident. Nu dispar din repertoriu piesele înregimentate politic, dar sunt puse în scenă piese cu puternice semnificații politice precum *Umbra* de Evgheni Șvarț, în 1963, urmată *Rinocerii* lui Eugen Ionescu, în 1964, prima piesă a marelui dramaturg jucată la noi. Printr-o fericită potrivire de fapte și întâmplări, luna iunie a anului 1969 aduce în București *Seminarul dedicat tânărului regizor*, manifestare internațională la care participă 28 de țări din Europa, America de Nord, America Centrală și din Asia. (Alexandru Călinescu, *art.cit.*, p.6-7.) Este o nesperată ocazie pentru publicul român de a viziona piese de excepție prezentate de trupe din întreaga lume. Pe scenele teatrelor bucureștene se joacă *Visul american* a lui Bruce Levitt, de către studenți ai Universității din Kansas condusă de Frederik Litto (Viviana Iacob, *Internaționalizarea teatrului românesc în „Institutul prezentului.ro”/2018/11/07.*), dar și alte piese care nu ar fi putut vedea lumina rampei românești în alt context. Totodată, au loc diverse prezentări teoretice susținute de mari personalități ale teatrului mondial, pe care presa vremii le preia și le publică, adeseori în extenso. Arnold Wasker, Ellen Stewart sau Charles Marowitz prezintă inovatoarele lor abordări din teatru. Expunerea la toate aceste informații, la spectacole de mare anvergură și rafinament estetic, produce o stare de emulație și de entuziasm cultural în rândul scriitorilor generației 60, cu atât mai mult cu cât contextul mondial era favorabil unei ample schimbări de paradigmă dramatică, iar deceniul care se încheia „se pregătea să schimbe complet paradigma tradițională, impunând structuri noi dramatice, dizolvând subiectul și deconstruind personajul.” (Aliona Grati, *Fenomenul literar postmodernist* în arhiva.alionagrati.net.) Modernismul interbelic fusese generos cu teatrul românesc și impusese inclusiv tendința estompării granițelor dintre liric, epic și dramatic. Perioada

postbelică, prin reprezentanții ei, continuă această înnoire, în ciuda restricțiilor de natură politică ce păreau adesea insurmontabile și a faptului că teatrul revendică o relație necesară cu epoca sa. Dramaturgii perioadei abordează tehnici inedite, multe dintre ele născute din convingerea că arta scenică nu se poate lipsi de vis și de poezie, ca urmare se detașează din ce în ce mai mult de pretenția ca teatrul să redea viața așa cum este ea.

În tabloul scriitorilor postbelici, Fănuș Neagu nu se impune prin creația sa dramatică, ci prin cea epică. Cu toate acestea, o serioasă analiză a celor trei texte dramatice publicate - *Echipa de zgomote*, *Scoica de lemn* și *Casa de la miezul nopții* - are puterea de a contura profilul unui dramaturg sensibil, în care liricul pătrunde masiv în structurile dramatice. Teatrul său gravitează în jurul metaforelor, contopind, într-o sinteză originală, viața și poezia. Într-o perioadă în care dramaturgilor li se solicita să reflecte în operele lor estetica sintetizată de Engels în cunoscuta sintagmă a realismului „personaje tipice în împrejurări tipice”, Fănuș Neagu creează personaje dramatice cu o existență complicată, călăuzite de iluzie și cuprinse de o stare de năuceală, o „stare existențială specifică unui moment de rupere a sensurilor fundamentale, de absență a unor coordonate” (Marian Popa, *Modele și exemple*, Editura Eminescu, București, 1971, p.65.), realizând discursuri în care dramaticul se sprijină pe narativul și pe liricul cu care își împrumută reciproc tehnici, procedee, invadându-și spațiile și teritoriile. Discuțiile despre aceste deplasări literare nu reprezintă o noutate, căci deși narativul și dramaticul erau considerate, încă din Antichitate, moduri fundamentale de enunțare, Aristotel intuise că narativul pur este imposibil, atât la nivelul unei opere, cât și la cel al unui gen. (Gérard Genette, *Introducere în arhitect. Ficțiune și dicțiune*, Editura Univers, București, 1994, p.35.) Antica opoziție dintre modul narativ (diegesis) și modul dramatic (mimesis) este pusă în discuție de către Wayne Booth (Wayne C. Booth, *Retorica romanului*, Editura Univers, București, 1976, p.199.) și redată în termenii consacrați de *showing* (a arăta scenic sau dramatic) și *telling* (a povesti, a spune). Din acest punct de vedere, scriitorul recurge la o reușită îmbinare a celor doi termeni, îmbinare menită să-i evidențieze plăcerea povestirii ce-i caracterizează întreaga ființă. „Trăsătura sa de bază rămâne cea de povestitor, evidentă inclusiv în fibrele discursului dramatic și reciproc, proza sa, plină de dialog și lovituri de teatru, anunța prezența unei accentuate fibre dramatice. Personajele pieselor de teatru se refugiază frecvent în evocarea unor întâmplări esențiale pentru ființa lor, adevărate digresiuni narative, desfășurate într-un trecut personal, rostite după imuabile canoane ale povestirii.” (Raluca Giurgiulescu, *op.cit.*, pp.424-425.)

Convins de faptul că trebuie să abordeze acest gen în care totul trece prin vorbe, Fănuș Neagu scrie, începând cu al șaptelea deceniu al secolului XX, trei drame: *Echipa de zgomote*, *Scoica de lemn* și *Casa de la miezul nopții*, prima și ultima fiind distinse cu premiul Uniunii Scriitorilor din România. Deși, cronologic, *Echipa de zgomote* deschide activitatea dramatică a scriitorului, fiind scrisă în 1970, ea va fi pusă în scenă abia după *Scoica de lemn*, respectiv în stagiunea mai-iunie a anului 1980, la Teatrul Giulești. *Scoica de lemn* a fost jucată pentru prima dată la Teatrul Nottara, în seara zilei de 26 mai, 1979, fiind considerată un eveniment teatral important al stagiunii. (Victor Parhon, *Irezistibil în Scoica de lemn. Echipa de zgomote* de Fănuș Neagu, Editura Eminescu, București, Colecția Rampa, 1981, p.85.) *Casa de la miezul nopții* sau *Paița sosește la timp* vede lumina rampei

abia în decembrie, 1992, la Teatrul Național București, după ce fusese cunoscută întâi de către publicul larg ca scenariu după care s-a realizat filmul cu același titlu în 1976, în regia lui Gheorghe Vitanidis și în care scriitorul însuși joacă rolul personajului Taliverde.

Pieseile lui Fănuș Neagu impun un univers dramatic poematice, puternic inovativ, în care personajele devin simboluri centrale ce se impun prin atipicul lor, prin fluiditatea și prin gesturile surprinzătoare la care recurg frecvent. Astfel, în *Echipa de zgomote* se remarcă prezența „inginerului de sunet, în fond o voce autoritară, fără chip, fără contur, într-o abordare similară cu demersul inițiat de teatrul neoavangardist european, personajele din *Casa de la miezul nopții* devin înfățișări ale omului modern ce pierde controlul asupra lucrurilor, asupra evenimentelor, marionete a căror suferință se manifestă prin tăcere, fiind construite după tiparele noului teatru postbelic, în timp ce personajele din *Scoica de lemn* sunt apariții schizoide, mereu în căutarea unor himere.” (Raluca Giurgiulescu, *op.cit.*, p.428.)

Un câmp al investigației ce analizează comportamentul personajele dramatice creionate de Fănuș Neagu relevă faptul că aproape toate sunt victime ale propriilor angoase, ale neîmplinirilor și ale izolării, naturi contradictorii, capabile de reacții din cele mai neașteptate. Circumstanțele nu le sunt favorabile: Nil, din *Echipa de zgomote* a răătăcit prin lume după ce fusese izgonit de acasă, iar când se întoarce, chinuit și resemnat, la cei pe care încă îi consideră familia lui, constată că aceștia de fapt îl urăsc. În *Scoica de lemn*, Radu Palela, Lidia, Mihai și Iris trăiesc la limita dintre realitate și iluzie, în colivia lor de hârtie și, asemeni Râmnicenilor, ascund răni, vicii și vieți inutile risipite. În *Casa de la miezul nopții* personajele sunt surprinse într-o acută stare de încrâncenare, de revoltă, păstrând însă gustul pentru gestul spectaculos - ca în cazul lui George care se hotărăște să renunțe la profesiunea de profesor de educație fizică pentru a deveni paiață. Toate sunt personaje-idee, reprezentante ale unei lumi fără speranță, ce trăiesc într-un continuu trecut, cu nostalgii dureroase, cu deznădăjnice ce nu își mai găsesc rostul, departe de propria matcă, cu destine a căror trăire nu este altceva decât o continuă amăgire, o nesfârșită iluzie. „O forță puternică, atotstăpânitoare, ține sub cupola fatalității personajele ce se zbat năucitor, încearcă să evadeze, dar nu caută o soluție pragmatică, ci se ascund mereu în trecut sau în vis.” (Romulus Diaconescu, *Dramaturgi români contemporani*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1983, p.222.)

Personajele create de Fănuș Neagu se apropie de cele ale teatrului absurd prin faptul că realizează, pornind de la acțiunile întreprinse, o confruntare a limbajului cu realitatea, ca în *Scoica de lemn* („RADU: În noapte aia, toate valurile vin pe rând și se spovedesc la pământul Dobrogei. IRIS DAVID: Va să zică, ultima noapte de iarnă e seara căderii în poveste a primăverii.”) sau în *Echipa de zgomote* („Ți-amintești, Mușat, într-o seară ne-a chemat la el...bătea vântul, căzuse un burlan...și s-a uitat lung la noi și tu ai început să scâncești și el a înjurat: „tu-l în șpte de mă-sa! „Pe cine?l-am întrebat eu. „Neamul nostru”. Sunt convins că-și socotea familia o familie de sinucigași, o familie care se duce în moarte cu voia ei.”(Fănuș Neagu, *Scoica de lemn. Echipa de zgomote*, Editura Eminescu, București, 1981, p.131.) Personajele uimesc inclusiv prin frecvența trecerilor bruște de la starea de bucurie, de euforie, la cea de depresie, de pierdere completă a controlului. Maria, deținuta din *Casa de la miezul nopții* care pătrunde, alături de alte

colege de celulă, în casa nou construită a Deliei și a lui Dan, este un personaj capabil să traverseze abrupt de la o stare la alta, să-și schimbe ritmurile sufletești, exprimându-le în enunțuri delirante: „Bună seara, Domnule Cutare, strânge-mă cu drag la piept.[...]am cunoscut noi destui nemernici [...]care nu se sfiau să-și înfometeze părinții sau să-și bage tovarășii la zdup pentru o vorbuliță cu două înțelesuri. Ți-e greață? Vomează, băiete, scuiță și fă pipi.” (Fănuș Neagu, *Casa de la miezul nopții*, Editura Expansion, București, 1994, pp.36-37.)

Fănuș Neagu manifestă o predispoziție spre metafora care îmbracă toate acțiunile personajelor sale dramatice, propunându-și să transpună în scenă impresii senzoriale ce nu pot fi percepute în viața de zi cu zi. Dacă unitatea raționalului cu senzorialul este un obiectiv al mentalității dramatice moderne, se poate afirma că teatrul fănușian îndeplinește acest deziderat. Fănuș Neagu este capabil să creeze parabole locuite de personaje care îmbină sensibilul cu metafora și imaginarul, care trăiesc în vis, în iluzie și care se simt amenințate doar de o teroare a realului care s-ar putea infiltra cu tenacitate în visul lor, pentru „a le deturna cu nepăsătoare duritate elanurile utopice.” (Victor Parhon, *art. cit.* în *Scoica de lemn. Echipa de zgomote* de Fănuș Neagu, ed. cit., p.86.)

Atât în *Echipa de zgomote*, cât și în *Scoica de lemn*, conflictul nu reiese neapărat din coliziunea unor situații, cât din imprevizibilul care izbucnește șocant. Dedublarea personajului Iris David din *Scoica de lemn* și apariția ei concomitentă – Iris David și Iris David cea nouă – creează o realitate cu caracter irațional, o situație neverosimilă, ce pendulează între straniu și liric. Efectul este unul de totală surprindere, de extraordinar: „IRIS DAVID CEA NOUĂ (către Iris David din tocul ușii): Bună seara, eu sunt Iris David.” Extraordinarul este urmărit și în *Echipa de zgomote*, atunci când Nil iese afară pentru a cădea pradă sigură câinilor înfometați: „(Lătrat de câine și bătăi de toacă, amestec de mizerie și cruzime. Tăcere lungă. Câinii, afară, se reped, mușcă, hăpăie.)” (Fănuș Neagu, *Scoica de lemn. Echipa de zgomote*, ed. cit., p.166.) Scenele se conectează cu viziunea lui Brecht, pentru care obiectul teatrului este extraordinarul, excepționalul. Excepționalul *Scoicii de lemn* se naște din subordonarea realului în fața oniricului, fără însă a exclude total o anumită luciditate. Singurul care își asumă completa mutare în vis este Mihai, tânărul care dorește cu orice preț să își depășească limitele, dar care plătește cu viața această trecere, fiindcă reîntoarcere în lumea reală nu i se mai poate oferi. Personajele piesei sunt asemeni valurilor ce le înconjoară: spumoase, diafane, feerice, însă nestatornice, capabile să se spulbere ușor în elanuri utopice. Amintind ca substanță de eroii *Frumoșilor nebuni ai marilor orașe*, ele trăiesc zilele de vară la marginea mării, rupți de restul lumii, într-o continuă stare de vrajă, opunând bucuria durerii și visul realității. Spirite ludice, personajele piesei intră în jocul vieții apelând la un mod aparte de a vorbi, de a folosi o limbă înflorată: „Hei, voi cei îndrăgostiți și în moarte, strigați spre toate malurile oceanului: iubiți-vă, iubiți-vă, iubiți-vă!” Se profilează aici un fel de „joc de-a vacanța” ce poartă atât parfumuri marine, cât și un acut sentiment al naufragiului.

Personajele *Scoicii de lemn* sunt cupluri, primul în jurul vârstei de 45 de ani, celălalt, mult mai tânăr, poartă pasiunea celor 23 de ani. Întâlnirea lor în acel loc e deja un ritual al fiecărei veri, trei zile din august fiind dedicate trăirii în iluzie, fiindcă ei reconstituie viața de cuplu pe care, în realitate, soarta a dezintegrat-o, a desființat-o.

Sosirea lor primește conotații mitice, deoarece ea coincide mereu cu apariția unui vas scufundat demult în valurile mării. Este o taină pe care personajele nu încearcă să o explice logic, rațional, ci o contemplă în toată măreția ei, fără întrebări, fără uimire, ci doar cu un firesc sentiment legat de faptul că aici, pe pământul Dobrogei, se poate întâmpla orice. La fel de natural vorbesc acești îndrăgostiți de mare și despre biserica de sub pământ, care are pereții făcuți din miliarde de pești zburători și pești fluture ce se rotesc neconținut în jurul unei lebede ale cărei ouă de aur se ridică la suprafață o dată la cincizeci de ani. Singurul care face notă discordantă cu aceștia este Sergiu Famagusta, personaj episodic, dar care se impune prin capacitatea lui de a tulbura trăirea în iluzie a celor patru personaje. Un fel de paznic al țărmului, el amenință cu evacuarea din spațiul scoicii de lemn, adică al acelei căsuțe situate pe malul mării, acolo unde timpul pare că își pierde din forța sa copleșitoare.

În *Echipa de zgomote*, dezvăluirea caracterului irațional al unor aspecte ale vieții este o constantă a întregului discurs dramatic. Personajele se poziționează într-o ipostază dramatic-grotescă, respectiv aceea de a produce diverse zgomote într-un studio de film. Această absurdă ocupație, de a face zgomot, devine o acțiune aparent banală a vieții cotidiene a unei familii, o rutină unanim acceptată. Dar prezența lui Nil și discuțiile pe care el de inițiază în momentele de pauză apar ca elemente ce vor modifica această rutină. Doar în pauze pot comunica membrii familiei, iar atunci ies la suprafață evocări ce lămuresc marile drame ale familiei, căci „pauza este particulară, aptă să genereze acte neomogene, să confere grupului uman inițiative centrifugale.” (Romul Munteanu, *Complexitatea poemului dramatic în Scoica de lemn. Echipa de zgomote*, ed. cit., p.201.) Inițial, o politețe relativ calmă domină conversația, urmând ca treptat tonalitatea discuției să capete note intense, alarmante. Deznodământul devine monstruos și își propune o reconstruire a relațiilor prin anihilarea „ultimului bizon” al familiei. Conflictul puternic ascunde dramatice adevăruri despre condiția umană, care, odată scoase de sub coaja metaforelor dense și a limbajului poematizat, invită la analiză și meditație profundă. Furia este sentimentul ce bântuie fiecare personaj al piesei, o furie ascunsă ce va ieși la lumină abia după o grea captivitate într-un trecut de care niciun membru al familiei Râmniceanu nu se poate desprinde și care în final se transformă în isterie. Mușat și fratele său, Nil, fuseseră fiii bizonului, ultimul vlăstar al unui neam viguros, dar care au devenit doi perdanți îngenunchiați. Singur Nil mai încercă să apere blazonul familiei, patosul acțiunilor sale găsindu-și justificarea în această încercarea de restabilire a semnului bizonului pe frunte, nu pe genunchi, ca „un stigmat al mizeriei”, la finalul unei vieți pline de renunțări, durere și decădere morală. Nevoit să plece pe alte meleaguri fiindcă Alexandru, fiul fratelui său îi era în realitate copil, Nil justifică inexplicabila sa revenire în lumea lipsită de bucurie a familiei lui Mușat Râmniceanu: „M-am întors să-mi găsesc fiul!”

Echipa de zgomote adună, ca în povestirea *Vară buimacă*, personaje ce aparțin aceleiași familii – Mușat Râmniceanu și fratele său, Nil, a doua soție a lui Mușat și Alexandru Râmniceanu împreună cu logodnica sa, Ioana – în fond niște vârste simbolice, diverse moduri de a privi, de a înțelege viața. Dar dacă personajele din *Vară buimacă* mai au o șansă de reabilitare, cele din piesa de teatru trăiesc drama degradării ireversibile, urmăriți de un trecut nemilos, ce nu poate fi vindecat. „Unde să fugi? Unde să te ascunzi?”

Unde?” Echilibrul fragil în care trăiseră acești oameni se destramă definitiv, acum, când bătrânul Nil se întoarce din peregrinările sale; Mușat, fratele lui, fusese toată viața un frustrat, incapabil să se ridice la înălțimea tatălui său-bizon, Maria, actuala sa soție, trăiește în umbra primei neveste, Monica-Sofia, iubită atât de Nil, cât și de Mușat, în timp ce Alexandru, fiul lui Mușat, asumat acum de Nil, este atins de un complex oedipian. În această lume conformistă, invadată de iluzie, minciună și vis trăiește, sperând să se acopere cu un înveliș adiabatic, o familie căzută în cele din urmă pradă unui act exploziv dezastruos.

Trăirea în vis și în iluzie a personajelor este firul central al pieselor de teatru fănușiene, reluat și în *Casa de la miezul nopții*, dramă ce amplifică senzația de spectacol-metaforă a unei lumii văzute ca un paradis în destrămare. A trăi ancorat în nesfârșite șiruri de false iluzii pare să fie un motiv de recurență al personajelor fănușiene atât în dramaturgie, cât și în proză. Cu false iluzii își părăsesc locul natal și personajele din *Îngerul a strigat*, în iluzie trăiesc și cei trei nebuni ai marilor orașe, risipindu-se printre himere și vise bizare, cu iluzia de a reuși să scape de teroarea fricii trăiește și Cezar Saltava din *Scaunul singurătății*, iar Veturia Necșari din *Răsărit de Asie, asfințit de Europă* viețuiește într-o continuă iluzie a cunoașterii iubirii adevărate. Aceasta viețuire în iluzie, temă consacrată în întreaga creație fănușiană, se naște din dorința specific umană de a atinge un ideal, imposibilitatea realizării lui conducând ființa spre momente de abolire a realității. Din piesă nu dispăre nici gustul „pentru gestul spectaculos și nici vorbirea colorată, care poetizează lumea sau, dimpotrivă, o desacralizează pentru a-i denunța caracterul înșelător.” (Andrei Grigor, *Fănuș Neagu. Monografie*, Editura Aula, Brașov, 2001, p.53.) Fănuș Neagu adaugă acestor constante imuabile ale dramaturgiei sale preferința pentru constituirea unui spațiu literar general, fără fixări circumstanțiale și istorice bine determinate, care nu datorează nimic epocii în care au fost scrise și în care natura umană a personajelor se poate manifesta fără restricții.

În *Casa de la miezul nopții* spațiul impus de dramaturg este cel al unei cabane nou construite din balta Brăilei, un cuib al iubirii pentru Dan și Delia – el aviator, ea actriță - un cuplu elegant de îndrăgostiți, înrudit ca structură cu Radu Zăvoianu și Asta Dragomirescu din *Frumoșii nebuni ai marilor orașe*. Absurdul și eșuarea însoțesc acțiunile lui George, ale Deliei, Mariei sau Inei din ultima piesă a lui Fănuș Neagu. Chiar dacă Dan și Delia primesc un profil social complet diferit comparativ cu eroii primelor două piese de teatru, ei poartă tare și eșecuri asemănătoare. Atmosfera în care personajele prind viață este, inițial, una firească, rațională, lipsită aparent de trăirea în iluzie, în oniric, dar autorul este convins că iubirea, ca formă esențială de exprimare a personajelor, provoacă relații și reacții complicate. Dan și Delia apelează la un dialog cursiv, capabil să evidențieze starea de fericire și elementele biografice care i-au adus pe cei doi împreună. Senzația de firesc instalată în primul tablou nu este fisurată decât de apariția lui George, personaj surprinzător prin gesturi („Nu mai sunt profesor. Mi-am dat demisia. Și m-am angajat la circul comunal. Sunt paiață.”) și cuvinte („eu propovăduiesc pustiul și fatalitatea. Soarta mea are buzele uscate.”) (*Casa de la miezul nopții*, Editura Expansionn, București, 1994, p.18.) Tabloul al doilea însă risipește complet aparenta liniște a noului cămin, odată cu intruziunea agresivă a cinci pușcăriașe, patru tinere și una bătrână. Povestea sentimentală

cu iz de eșec adună inocența firii, dorința de răzbunare, iubirea, într-o complicată și traumatizantă diversitate a lumii.

Personaj atipic comparativ cu celelalte prezențe masculine din teatrul fănușian, Dan este conturat ca un bărbat elegant, manierat, un pilot echilibrat, pe care răsturnările de situație nu-l bulversează cu ușurință. Spre deosebire de ceilalți, eșecul și alienarea nu îl caracterizează, lăsând mai degrabă impresia unui personaj șarmant desprins din filmele americane, ușor taciturn și misterios, care traversează aceleași întâmplări halucinante ca Delia, dar care este capabil de reacții complet diferite. Delia este un personaj feminin ce evoluează printre capricii și cochetării, cea care rupe echilibrul unei relații aparent perfecte. Atrasă inițial de George, dar confruntată pe parcurs cu un paradis nerentabil, cu „un viitor de paieță”, cum îl caracterizează Dan, ea renunță la George, îndemnându-l să intre în jocul Inei. Este un personaj superficial, mediocru și fără profunzime, în care scriitorul nu a reușit să surprindă reala încheștare de idei, de trăiri, de sentimente. Delia poartă în sine plăcerea zicerii calde, a povestirii surprinzătoare, dar asta până în momentul ruperii relației sale cu Dan.

George își asumă rolul paieței, al covnului modern care, pornind de la realitatea imediată (fusesse profesor de educație fizică), conferă scenelor vieții cotidiene elemente grotești. El nu e nici eroic, nici demn, ci este doar o paieță ce încearcă să se refugieze în afara logicii firești a lucrurilor. Paieța este un simbol caracterizat de dubla ei ipostază, când veselă, când tristă; asemeni ei, George trăiește într-o lipsă de armonie cu el însuși, cu cei din jur, cu tatăl său, dar are momente în care devine liric, visând la o soartă mai bună, mai umană. În comparație cu fiul său, Taliverde și-a trăit tinerețea din plin, fiind capabil să vadă frumosul și bucuria vieții oriunde; înrudit ca esență cu Sergiu Famagusta din *Scoica de lemn*, Taliverde vorbește savuros și poate transfigura oricând realitatea în ficțiuni fermecătoare.

Universurile ficționale create de Fănuș Neagu sunt populate de personaje cu o mare putere de autoiluzionare, născute fie cu vocația eșecului și a degradării, fie căutătoare de miraje și gesturi sublime. Drumul lor este unul sinuos, de multe ori nefericit ales, plasat la limita dintre vis, amăgire și realitate, dar sunt personaje înzestrate cu o specifică sensibilitate teatrală, capabile să uimească prin acțiunile săvârșite, prin limbajul colorat, prin gesturile uneori nefirești, prin dorința de răzbunare și prin apetența pentru iubire, toate adunate într-o complicată și traumatizantă diversitate a lumii.

BIBLIOGRAPHY

- Booth, Wayne C., *Retorica romanului*, Editura Univers, București, 1976
 Diaconescu, Romulus, *Dramaturgi români contemporani*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1983
 Genette, Gérard, *Introducere în arhitect. Ficțiune și dicțiune*, Editura Univers, București, 1994
 Ghițulescu, Mircea, *Istoria dramaturgiei române contemporane*, Editura Albatros, București, 2000
 Giurgiulescu, Raluca, *Fănuș Neagu și poetica povestirii*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2022
 Grigor, Andrei, *Fănuș Neagu. Monografie*, Editura Aula, Brașov, 2001
 Neagu, Fănuș, *Scoica de lemn. Echipa de zgomote*, Editura Eminescu, București, 1981
 Neagu, Fănuș, *Casa de la miezul nopții*, Editura Expansion, București, 1994
 Popa, Marian, *Modele și exemple*, Editura Eminescu, București, 1971
 Simuț, Ion, *Literaturile române postbelice*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2017

Articole

Călinescu, Alexandru, *Interviu în „Contrast”* (2002), nr. 10-11-12

Munteanu, Romul, *Complexitatea poemului dramatic în Scoica de lemn. Echipa de zgomote* de Fănuș Neagu, Editura Eminescu, București, Colecția Rampa, 1981

Parhon, Victor, *Irezistibil în Scoica de lemn. Echipa de zgomote* de Fănuș Neagu, Editura Eminescu, București, Colecția Rampa, 1981

Webografie:

Iacob, Viviana, *Internaționalizarea teatrului românesc* în „Institutul prezentului.ro”/2018/11/07

Grati, Aliona, *Fenomenul literar postmodernist* în arhiva.alionagrati.net.

SOME CONSIDERATIONS ABOUT ECOSOPHY

Gabriela-Cornelia PICIU

**Centre for Financial and Monetary Research “Victor Slăvescu”,
Bucharest, Romania**

Abstract. Governments and institutions seem unable to understand the ecological problem, the environment, in all its implications, and even if there is a partial understanding of the most visible dangers that threaten the natural environment of man and societies, it boils down to the general approach. of industrial damage, and only from a technocratic perspective.

What can answer these problems is the ethico-political, ecocentric articulation, called ecosophy, located between the three ecological dimensions - of the environment, of social relations and of human subjectivity - could properly explain and clarify this problem, from the perspective deep ecology.

Keywords: ecosophy, climate change, environment, globalization, solidarity

Introduction

The concept of ecosophy appeared in 1960, being defined by the philosopher Arne Næss, and constitutes the beginning of the ecological movement called deep ecology, which imposes an inversion of the anthropocentric perspective: man is not at the top of the hierarchy of life, but enters the ecosphere, as an integral part of it.

The French philosopher and psychoanalyst Felix Guattari developed the concept of ecosophy in his book *The Three Ecologies*, in which he distinguishes:

- environmental ecology, regarding the relationships in nature and the environment;
- social ecology, regarding the relations between people and communities, economic and social realities;
- mental ecology, regarding psychic relationships, generating human subjectivities.

Etymologically, derived from the Greek language, ecosophy can mean the wisdom of living, of man in his own environment. It offers a pragmatic perspective on social practices, paying attention, beyond the contemporary individual, often useless, to the formation of communities, trying to reintegrate the complexity of individuals, with all their aspirations, into the political equation.

In a certain ecosophical perspective, individual initiatives can be captured and communicated by groups of subjects or groups of leaders, who interpret diffuse needs and aspirations, outside the institutions of power, formulating proposals for governments, putting pressure on international bodies, and who act on the spirit, culture and values of the governors, elected officials or officials of international bodies.

Social ecosophy consists in the development of specific practices that will modify and reinvent the ways of being within couples, the family, the urban context, work, etc., by reconstructing the set of ways of being as a group.

In the ecosophical approach to the relationship between man and the environment, attention must be paid both to the limited character of the existence space, and to the

productive character of the human activity within the environment. The approach to this relationship can be done in a catastrophic way, if people are only offered the path of reterritorialization of that apathy, or in a creative way, if they build a different territory, but which does not deny, does not affect the original space, because, the phase of complete denial of a natural space, actually signifies its reterritorialization.

Reterritorialization, from an ecosophical perspective, means the process of reconfiguring, through cultural products, human artifacts, of a natural territory, without taking into account the characteristics and environmental requirements.

Current problems and the need for ecosophy

The perpetuation and deepening of the gap between the scale of natural events and the insufficiency of human reaction lead, inevitably, to reaching the critical, catastrophic moment for human civilization. This, however, requires a rethinking of the way of approaching and acting on environmental challenges. A possible answer can be the formulation of a new theory on the relationship between man and the environment, which would make the transition from the concept of ecology, related to the middle of the 21st century, namely the modern period, of the industrial revolution, to another specific to the postmodern era.

Accepting the ecological perspective as a solution for overcoming the impasse created until now between man and the environment requires the construction of a new humanism, which cannot be other than the current environmentalism; and this because the lasting solutions of socio-human and natural becoming can only be found by man and for human civilization. The solution must be a true "eco-humanism", which implies, among other things, a deep reform at the mental level, regarding the perception and valorization of the relations between man and the environment and the ways of approaching related problems. Such a reaction is concentrated in the form of a response expressed under the concept of ecosophy.

Psychological research has highlighted the fact that man's apathy towards ecological threats can be explained by the inadequate character of our brain, which evolves in a way that only allows it to react to dangers that present four precise characteristics, which we encounter, for example, terrorism, but not climate change, the most probable and perhaps the most destructive catastrophe for human civilization, these characteristics being:

- man has a highly qualified brain to think about what others will do; understanding what others are capable of doing is so important to the survival of the species that it has developed a true obsession with what is human; this is how natural accidents scare and worry us much less than a simple intentional act, which captures our attention and triggers our own self-defense mechanisms;
- ecoclimatic changes, for example, do not trigger the orange alert in the human brain, this being explained by the fact that it does not address our moral sensitivity, moral emotions being a call for a cerebral response; this moral neutrality of environmental challenges makes them less perceived and expressed by human sensitivity;

- if global signals, warnings do not alarm us, it is also because we see in them a threat for the distant future, and not for tomorrow, the human brain remaining a sophisticated "immediate reaction" machine, which constantly scans its environment in search of what he would have as a target, to avoid the impact;

- our brain is extremely sensitive to sudden changes in the environment, such as light, sound volume, temperature, pressure, etc.; if the change is made with a certain slowness, it will pass unnoticed; a progressive manifestation, like that of ecological phenomena, does not generate prompt and appropriate psychological reactions, the phenomenon of mental reaction still being too slow to make us react.

The great migrations would constitute one of the first social effects, but, far from representing a solution in the search for adaptation, it would lead to the amplification of the negative consequences of climate disturbances. In this sense, it has been demonstrated that in the next decades ecoclimatic migrants could exceed 200 million, with major implications at the level of international relations. Finally, the difficulties of adaptation must take into account that, throughout the history of the species, the human organism has not changed much, today's man largely preserving his Neolithic biology, which reduces the resistance to change.

The conclusion that can be drawn in this context is clear: there are permanent and dynamic faults between the physical, economic, but also the affective and mental environment, which shows that the material infrastructure cannot be separated from the ideological superstructure without risks of inefficiency. Therefore, the most urgent practical problem for ecological policy would be that of values, affections and ways of living, according to the axiom that a broad economy presupposes, accordingly, a broad politics and ecology.

By definition, global problems, such as ecoclimatic ones, generated by the common, but different, contribution of all individuals, states and peoples, presuppose their differentiated participation for solution, in a new solidarity and with the consciousness of a higher related responsibility.

Humanity is, as a whole, responsible for our mutual security, no nation being able to ensure its own security by seeking to establish its supremacy over others, in the face of threats such as nuclear proliferation, climate change, global pandemics or terrorist groups. This also includes a responsibility towards future generations: that of conserving resources, which belong to them as well as to us. All the days in which nothing or too little is done to prevent climate change are reflected in ever higher costs for our descendants.

At the same time, societies and civilization evolve in a space of risks, which calls for the redefinition of the responsibility of the individual, the state (via national solidarity) and the market (through private insurance), the problem of risk representing a stake with significant socio-ideological implications.

But, in order to achieve a global solidarity and a real and efficient ecological responsibility, an ecosophy expressed on an individual and collective level is needed.

Ecosophical developments

After 1989, especially, the resumption of the ecosophical issue took place, when the excrescents of the planetary victorious neoliberal globalization would come into open confrontation, on the one hand, with the alter movement -globalist, to which political ecology was almost naturally affiliated, and on the other hand, with the reality of global ecological challenges, such as atmospheric warming and climate change and their theoretical resonances, the new data of reality markedly marking the content and vigor of the initial theoretical discourse.

Pluralist ecology, both social and mental, as well as environmental, is now at a crossroads, perhaps the time has come to place ecosophy in the foreground of public debates and start a new beginning.

Maintaining and even asserting itself in a more protestant register, ecosophy can be included among the levers for realizing the theoretical bases of another more solidary, fairer and ecological globalization (worlds). Ecosophy develops, thus, under the conditions of denouncing the current dominant development model (and defining capital as a capture device) in the form of thinking through the environment. As the wisdom of the environments, ecosophy assumes, taking note of the ecological disaster and acting to regain a degree of creative autonomy, to reconstruct another way of approaching, understanding and especially solving ecological problems. And this within the fatally limited framework of the beginning of shaping an alternative, perhaps more viable, to the current world order.

The informational revolution has generated new challenges for ecosophy as well, the technological and economic advantages generating additional possibilities for ensuring a higher quality of life, a new art of living, working and interrelating. Bringing back the classic market economy, by advancing the project of a pluralistic economy (with market and non-market), giving a central place to culture and knowledge, imposing concepts such as: common heritage of humanity innovations (in a first phase, for areas such as: water, air, genome, knowledge) open the way to a necessary "complexity thinking" integrated and operational.

Conclusions

Despite the relative silence of the thinkers in the last decades, the ecosophical problem returns to attention in the last years, especially due to the force of the circumstances and ecoclimatic developments, which require the relaunch, adaptation and adjustment to the new circumstances -stands of the content of the concept and the beginning of the objective view of its meanings.

Globalization, the aggravation and blocking of fundamental problems such as: the depletion of the ozone layer, the impoverishment and deterioration of biodiversity or, above all, the warming of the atmosphere under the impact of the greenhouse effect greatly amplified by human activities and, consequently, the disruption of the climate order calls for, in order to overcome the deadlock and find a viable solution, new "keys" for understanding and action, including on the theoretical-cognitive level.

At least three objectives are now vital, namely: building and affirming a new solidarity at the level of the human species, based on the full awareness of the common

destiny, the common filiation, starting from the same ancestors and despite the diversity cultural and extraordinary individual particularities (related especially to the specificity of the natural and socio-economic environment of evolution) and deep cerebral and affective identities, which should lead to the consolidation of the idea of a terrestrial homeland, diverse and multidimensional, mentally and affectively modeled and operationally and effectively possible; a vision of a necessary "coevolution" at the level of the biosphere, as an expression of the uniqueness and originality of life on planet Earth, and a viable plausible hypothesis of its continuation and development; setting up and promoting a compatible, sustainable and biunivocal cohabitation, especially in operational terms, between the human megahabitat and the planetary ecosystem, in the sense of a gradual integration at the level of essences.

From this perspective, keeping its initial definition, ecosophy is called upon to rethink its priorities, adapt its theoretical arsenal and assume new responsibilities accordingly, to become the theoretical support of the transformations major issues that humanity's transition to the decisive phase of the resettlement of the ecoclimatic order implies, having as its essential stake the reformulation of man's place in the equation of planetary existence, which implies new questions, new answers, bold measures, having as a result a new conception of rapid and major adaptability to radical environmental changes.

References

- Andermatt-Conley, V. (2009). Artists or "Little Soldiers"? Felix Guattari's Ecological Paradigms. In B. Herzogenrath (Ed.), *Deleuze/Guattari Ecology* (pp. 116-129). New York: Palgrave MacMillan.
- Bennett, J. (2010). *Vibrant Matter. A Political Ecology of Things*. Durham & London: Duke University Press.
- Bignall, S., Hemming, S. & Rigney, D. (2016). Three Ecosophies for the Anthropocene: Environmental Governance, Continental Posthumanism and Indigenous Expressivism. *Deleuze Studies*, 10(4), 455-478. doi: 10.3366/dls.2016.0239
- Bignall, S., Hemming, S., & Rigney, D. (2016). Three ecosophies for the Anthropocene: environmental governance, continental posthumanism and indigenous expressivism. *Deleuze Studies*, 10(4), 455-478.
- Boggs, C. (2012). *Ecology and Revolution. Global Crisis and the Political Challenge*. New York: Palgrave MacMillan.
- Bonneuil, C. & Fressoz, J. B. (2013/2016). *The Shock of the Anthropocene. The Earth, History and Us*. D. Fernbach. London & New York: Verso Books.
- Cohen, T. (Ed.) (2012). *Telemorphosis. Theory in the era of climate change*, vol. 1. Michigan: Open Humanities Press.
- Cohen, T. Colebrook, C. y Miller, J. H. (2016). *Twilight of the Anthropocene Idols*. Michigan: Open Humanities Press.
- Colebrook, C. (2014). *Death of the Posthuman. Essays on Extinction*, vol. 1. Michigan: Open Humanities Press.
- Crockett, C. & Robbins, J. W. (2012). *Religion, Politics, and the Earth. The New Materialism*. New York: Palgrave MacMillan.
- Danowski, D. & Viveiros de Castro, E. (2014/2017). *The Ends of the World*. R. Nunes (trad.). Cambridge (U.K.) & Malden (U.S.): Polity Press.
- Duțu, M. (2007). *Revista 22*, Ed. Grupul pentru Dialog Social.
- Guattari, F. (2008). *The Three Ecologies*. Ed. Bloomsbury 3Pl.
- Levesque, S. (2016). Two Versions of Ecosophy: Arne Naess, Félix Guattari, and their Connection with Semiotics. *Sign System Studies*, 44(4), 511-541. Doi: 10.12697/SSS.2016.44.4.03
- Malm, A. (2016). *Fossil Capital. The Rise of Steam Power and the Roots of Global Warming*.

- London & New York: Verso Books. Malm, A. (2018). *The Progress of this Storm. Nature and Society in a Warming World*. London & New York: Verso Books.
- Mann, G. & Wainwright, J. (2018). *Climate Leviathan: A Political Theory of Our Planetary Future*. London & New York: Verso Books.
- Montoya, S. D. (2020). Return to The Three Ecologies: Ecosophical Aspects of the Global Ecological Crisis [Spanish]. *eidos*, (34), 222-253.
- Morton, T. (2013). *Hyperobjects. Philosophy and Ecology after the End of the World*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Peters, M. (2003). "Antiglobalization" and Guattari's Three Ecologies. In M. Peters, M. Olssen, C. Lankshear (Eds.), *Futures of Critical Theory* (pp. 275-288). Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Purdy, J. (2015). *After Nature. A Politics for the Anthropocene*. Cambridge & London: Harvard University Press.
- Saldanha, A. & Stark, H. (2016). A New Earth: Deleuze and Guattari in the Anthropocene. *Deleuze Studies*, 10(4), 427-439. Doi: 10.3366/dls.2016.0237.

IDENTITY AND IMPERIALISM IN JOSEPH CONRAD'S FICTION

Dimitrie Andrei BORCAN

PhD, Associate Assistant Lecturer, the "Ovidius" University of Constanța

Abstract: This article focuses on Joseph Conrad's proleptic gift to infer in each stage of appropriating foreign territories the specific psychology of the imperialistic identity and its continuous march from seemingly well-meaning colonization towards Empire, as the expression of globalization. Conrad's position is anti-globalist. Moreover, he warns about the advent of the Counter-Empire, either as anarchism or as communism, both forms of evil brought about by Empire, counteracting it while sharing with it certain globalist identity features.

Keywords: identity, colonisation, imperialism, Empire, Counter-Empire

Introduction

The economic and political organizing of the human species as the main parasite of the earth takes various forms in its rhizomatic expanse of power. In Conrad's fiction, both colonization, colonialism and imperialism proleptically evolve toward globalization as Empire. Conrad's connection of colonization with material interests runs throughout his whole literary career from *Heart of Darkness* to *Nostromo* and *Victory*.

As remarked by Alan Warren Friedman (1992) this theme exists halfway through *Lord Jim*, when Marlow speaks with dual admiration about the seventeenth century's traders, which I perceive as a reader trap: "For a bag of pepper they would cut each other's throats without hesitation, and would forswear their soul [...] It seems impossible to believe that mere greed could hold men to such a steadfastness of purpose" (*Lord Jim* 173). Their real purpose must have been different: "They left their bones to lie bleaching on distant shores, so that wealth may flow to the living at home" (173). The colonists-traders' exploits appear as either heroic sacrifice for the cornucopian dream of the colonial empire, or as killers' pointless deeds. The passage is a simultaneous romantic paean and a denunciation of the absurdity of the colonial project.

"The End of the Tether" contains a spacetime journey evincing the synchronicity of the nonsynchronous. Along his navigational route, Whalley meets different history ages and geological eras: he finds an island lacking fauna where vegetal wilderness competes for life, another island where fauna reigns as undisturbed waterfowls, he sees an amphibious primitive race. His rhizomatic itinerary includes a stopover at Van Wyk's, a capitalist tobacco planter. Whalley's mind perceives these scenes as naturally coexisting, but their juxtaposition as contemporaneous to one another "produces scenes of uncertainty, of ambiguities that must be interpreted" (Epstein 2018:186).

As remarked by Hunt Hawkins in "Conrad and the Psychology of Colonialism" (1985), the novelist is "a brilliant forerunner of the most noted modern study of the subject" (Hawkins 71). In Octave Mannoni's *Prospero and Caliban: The Psychology of Colonization* (1950), the critic considers that the colonialists' psychology is a combination

of an inferiority complex to their European peers and a need to dominate leading to a complex of superiority: they cannot genuinely communicate to the natives, who are not their social equals. Mannoni defines the colonized's awe for the colonizers as deification (Mannoni 2). In an ecocritical view, the natives see them as more-than-human. Ali believes that "the Rajah Laut could make himself invisible. Also, he could be in two places at once" (*An Outcast of the Islands* 317). Jim is said to have carried the cannons "up the hill on his back - two at a time" (*Lord Jim* 266). The natives regard Kurtz as a god because he "came to them with thunder and lightning" of guns (*Heart of Darkness* 80). His Report states: "We whites [...] 'must necessarily appear to them in the nature of supernatural beings - we approach them with the might as of a deity'" (72). The colonizers acquire a domineering position, but get stuck in the colony, ending up as depressive prisoners of the adoptive land, like Jim, Almayer and Willems: although he dreams bovaristically of evading, Almayer has nowhere to go, ecophobic Willems is banished in Sambir's wilderness, Jim resorts to Patusan's secrecy as his final destination: "Leave? For where?" (*Lord Jim* 188). Almayer complains of racist isolation: "The Malays, you understand, are not company for white men" (*Almayer's Folly* 83). Jim lives in "total and utter isolation, [...] alone of his kind" (*Lord Jim* 206). A white man's love for a native woman is warped: like Pygmalion loving Galatea, "he can only love his own creation, his own *anima*" (Mannoni 111). Jim feels for Jewel a condescending love, he is incapable to sacrifice his racial ties for her love. To him, she is an object of pride, a 'jewel,' assimilated with Patusan. Willems is initially attracted to Aissa, but her savagery estranges him. Incapable of loving either the alien girl or the foreign wilderness for which she stands, he becomes neurotically ecophobic to their assemblage. Likewise, Kurtz looks at his native mistress and at the blacks "with a mingled expression of wistfulness and hate" (*Heart of Darkness* 97).

Edward Said observes that imperialism and anti-imperialism coexist in Conrad, like other dual concepts in his fiction: "Conrad was both imperialist and anti-imperialist, progressive when it came to render fearlessly [...] corruption of overseas domination, deeply reactionary when it came to conceding that Africa or South America could ever have an independent history and culture" (Said *Culture and Imperialism* xviii). Said analyses the economic reasons lying at the root of imperialist ideas considering the empire a machine for gathering money (24): "We were all taught to venerate our nations and to admire our traditions: we are taught to pursue their interests with toughness and in disregard for other societies" (Said 35). Like him, Conrad remarks the similarity between the Roman colonists' and the Congo colonialists' mercantility.

Dreaming of secret gold, both Lingard and Almayer pursue material interest. Paternalist Lingard designs happiness for the natives of "his river" (*An Outcast of the Islands* 202), he has a white steward's conviction that he knows "what was good for them" (*An Outcast of the Islands* 200): "He would make them happy whether or no, he said, and he meant it" (200). Colonists live "in the midst of [their] own projections without truly admitting the independent will and existence of other people," so their "*ego* inflates as it becomes empty" (Mannoni 114). "The colonial vocation [...] is always a question of compromising with the desire for a world without men" (Mannoni 108). I think that in Conrad's fiction, the colonists regard natives as a necessary evil, inferior beings conferring

them power. Almayer, Willems, Lingard, Kurtz reify the natives into exploitable resources. In *An Outcast of the Islands*, Willems thrives amidst the worshipping of the parasitic Da Souzas, whose “admiration was the great luxury of his life [...] as “a perpetual assurance of unquestionable superiority. He loved to breathe the coarse incense they offered before the shrine of the successful white man” (OI 4).

In *Lord Jim* the eponymous hero looks upon Patusan as his creation and property, he loves it with the racist condescendence and the superiority complex of a feudal lord, with “fierce egoism [...] contemptuous tenderness” (*Lord Jim* 189). Jim builds a fort with the local labour, has monopoly on gunpowder in Patusan, has trading concerns. White man stewardship and racial superiority are the key to Marlow’s creed. These British ideas (“racially our own, in whose name are established the order, the morality of an ethical progress”) (*Lord Jim* 255) are evoked in Marlow’s last view of Jim, “that white figure [...] at the heart of a vast enigma” (*Lord Jim* 253). Jim’s description belongs to a preindustrial world (Conroy 153), his racial superiority is suggested by his capturing all the light of a world. Contrasted to the dark natives in his fallacy, white Jim tries to save the “miserable, oppressed” subjects from their own selves (154).

In “Guano, Globalization and Ecosystem Change in *Lord Jim*” (2018), Mark Larabee sees *Lord Jim* portraying “a world at the intersection of globalization and environmental concerns by making the setting - the natural landscape - the site for rendering visible both ecosystem changes and shifts in resource networks” (Larabee 2018: 282). Marlow witnesses the triumph of administration, telegraph, courts, replacing romantic colonization. Brown the buccaneer is “financed on the quiet by a most respectable firm of copra merchants” (*Lord Jim* 265), and the South Seas are closed off to his piracy by “international control” (266). Chester and Robinson are proof of the decay of the colonizing ideal. In “Conrad’s *Lord Jim*: Meditations on the Other Hemisphere” (1978), Stephen Zelnick remarks that Marlow sees romantic individualism having been replaced by narrow-minded practicality (Zelnick 80). Chester, who discovered a guano island “as good as a gold-mine” (*Lord Jim* 125), proposes to hire Jim and outrages Marlow by sullyng the notion of British altruism. Chester considers that Jim is the man for his business because “he’s no good” (129). He declares that he is going to bring forty coolies on the island and “make him supreme boss” (129) over them. What is shocking in Chester’s proposal is how similar it is to Jim’s subsequent position in Patusan (Conroy 155).

Brown is the embodiment of Chester’s cynical mercantile thinking. Chester plans to exploit an island; Brown plans to plunder a land. In *Conrad’s Colonialism* (1969) Robert Lee writes of the “subtle reference to their common blood” (*Lord Jim* 291) that Brown instills into Jim (Lee 105). In *Conrad the Novelist* Guerard considers that Brown is the mirror of Jim’s failure on the *Patna*, attributing this opinion to Gustav Morf (Guerard 150). Idealism does not convince Brown: “I came here for food [...] And what did you come for?” (*Lord Jim* 288). Being motivated by hunger, by material interests, his goal is clear. Mark Conroy thinks that Brown knows his part in the imperialist system, while Jim is not realistic (Conroy 155). In *The Metaphysics of Darkness: A Study in the Unity and Development of Conrad’s Fiction* (1971) Royal Roussel considers Jim’s freedom to be quixotical self-deception (Roussel *The Metaphysics of Darkness* 101). I find that he is a double prisoner of his adoptive land and of his loyalty to a white stranger, whom he judges

leniently because of his paralysing schismogenic double bind of commitments to the white and to the brown races. In *Lord Jim* Conroy identifies Chester, Brown, Cornelius as evil figures of contamination and Stein as a more dangerous contaminant because he is well-meaning (Conroy 155), thinking that idealism can be promoted by imperialism. In “Butterflies and Beetles - Conrad's Two Truths” (1963), Tony Tanner notes that Stein's initial reason for coming to Asia was wealth accumulation (Tanner 123). His capitalist past can be guessed from his butterfly collection, which reveals his monomania: chasing butterfly specimens. Mark Conroy finds that the pinned butterflies in boxes are analogous to the people whose labour he has converted into capital (Conroy 156). In his fallacy, Stein sends Jim to Patusan to give him an opportunity of self-assertion through action. Marlow, Brierly, Jim, the privileged man believe that the British imperial mission is altruism, white man's devotion to the subject natives. In *Conrad's Politics* (1967), Avrom Fleishman considers colonization “the only viable form of imperialism” because the individual discovers his own commitment to the improvement of the colony in “white man's stewardship” (Fleishman 1967:111).

The African image of the ‘first nature,’ to use Lawrence Buell's term borrowed from Marx, is of ecological destruction, loot, ruin and death. Death is the ubiquitous theme in *Heart of Darkness*, both on the colonized territories and in the sepulchral metropolis. Analyzing *Heart of Darkness* in “The Truth about Marlow” (1982), Jerome Meckier views the history of Empire as “a dance of death” (Meckier 73), where the worse kill the better, in Darwinian injustice. He sees colonialism as “cannibalism practiced by so-called advanced civilizations” (73), a metaphor for the dark side of human nature. In “Lying like Dying” (1980), Garrett Stewart remarks in *Heart of Darkness* the “autopsy of imperialist myths” and a “generalized epidemic of death” (Stewart 111): all along his way to Kurtz Marlow voices his attack on imperialism, itself “a mode of death” (111). The topography of the itinerary is “sinister” and Marlow has a vision of “his own private demise in an embodied omen” (Stewart 112) of the two knitters in the Company offices. Both dying and lying “induce decay” (Stewart 121), either physical or psychic, decomposition is everywhere on the colonized landscape.

One possible justification for colonization, according to Conrad, comes from “the devotion to efficiency” (*Heart of Darkness* 10), which sends to ‘the powerful deflections’ of work and duty and the ‘saving illusions’ of Freud's *Civilization and Its Discontents* (1930), “the idea at the back” of “the conquest of the earth” allowing plunder on account of “an unselfish belief” to “bow before.” According to Robert Hampson (2001), the following excerpt from the novel may be interpreted as a reader trap (Hampson 498):

The conquest of the earth, which mostly means the taking it away from those who have a different complexion or slightly flatter noses than ourselves, is not a pretty thing when you look into it too much. What redeems it is the idea only. An idea at the back of it; not a sentimental presence, but an idea; and an unselfish belief in the idea - something you can set up, and bow before, and offer sacrifice to.
(*Heart of Darkness* 10)

The *gestalt*-image interpretation of the paragraph may be construed as postcolonial Congo viewed as imperialism with/ without a “redeeming” civilization, sacrificing wilderness, different/ not different from ancient Rome’s “robbery with violence, aggravated murder on a great scale” (*Heart of Darkness* 10). As Adina Ciugureanu remarks, when reading the paragraph above “we realize at the end that what has been really foregrounded throughout the narrative is a sacrifice to an idea someone irrationally ‘set up’ and ‘bowed down’ before” (Ciugureanu 2004:146).

Once big metropolises dispute territories in Asia or Africa, one assists at the statal imperialism of the British, Dutch or Belgians. In *A Personal Record* and *Heart of Darkness* one reads of imperialistic mapping and ruthless exploitation of natural and human resources in Africa. Ivory is the cherished asset in 1890, when Conrad travels to Congo. Although the Belgians advocate progress for the benefit of the blacks, “An Outpost of Progress” is a tragically ironical title. Conrad’s correspondent Roger Casement, a consul in Congo, unmasks the inhumanity of the Belgians’ colonialist treatment of the blacks, by killing and mutilation in his *Casement Report* (1904).

Conrad’s works contain a great number of *gestalt* images interpretable as reader traps, because of his ubiquitous ambivalence. In *Nostromo*, for instance, in the dialogue between Mrs. and Mr. Gould on Holroyd’s religion and business, Catholic Costaguanera Emilia Gould discusses Puritan American Holroyd’s disdain for Catholic religion of “wood and tinsel” (*N* 70). Charles praises Holroyd as both the donor of Puritan churches and “the head of immense silver and iron interests.” She retorts: “The religion of silver and iron” (*Nostromo* 70). Mrs. Gould expresses her distrust in the American disinterested investments. She wonders whether “they really wish to become, [...] for Madonna of the staircase [...] drawers of water and hewers of wood to all the countries and nations” (71). Jay Parker considers that it is religion that “feeds and feeds off the inequalities that permeate *Nostromo*,” even at the moments when it offers consolation to the powerless (Parker 243). Looked upon from a Catholic Costaguanero angle, Holroyd’s actions are concerned with profit. From a Puritan American angle, they are concerned with the whole world’s welfare.

In another *gestalt* image, Gould tries to make Holroyd invest in the mine. Holroyd replies, speaking of the unreliability of Costaguana governments and the resulting civil wars of South America. “Two South American Governments [...] War came of it [...] However, here we possess the advantage of having only one South American Government” (*Nostromo* 74).

When referring to a Costaguana government, of which he has an prejudiced opinion, he speaks medically: “It is an advantage; but then there are degrees of badness, and that Government is the Costaguana Government” (*Nostromo* 74). If we apply the reader trap method to Holroyd’s medical image, either Empire boasts being the global healer of perpetually warring and corrupting South American governments with “degrees of badness” in diseased countries, or Empire is a fungus-like unstoppable pandemic crashing national states into economic colonies for plundering resources on a global scale. Holroyd speaks of Empire taking over the world’s economy, art, press, law, politics, religion - the global civilization and resources, taking hold of every field of its subjects’ existence:

We shall be giving the word for everything: industry, trade, law, journalism, art, politics, and religion, [...] to the North Pole. And then we shall have the leisure to take in hand the outlying islands and continents of the earth. We shall run the world's business whether the world likes it or not. The world can't help it (*Nostromo* 75)

He opposes European interference in the American sphere of influence: "Europe must be kept out of this continent" (76) and fears the "robber gangs that run the Costaguana Government" (76). He, however, accepts to risk a little in the mine, as "an experiment" (77). Then, thinking of himself, he evaluates Gould as a future key political figure in Costaguana, trusting him jingoistically as "one of the Costaguana Goulds, pure-bred Englishmen," (77), recommended by the tragedies of his genealogy summarizing the country's history. Holroyd is so interested in the business that he spends his first holiday in a life-time there to attend it personally (79). The funding of the presidential party is done by a foreign bank belonging to an American tycoon with interests in Costaguana's silver mining. Through Empire's immixture in the elections the president in the satellite state will be decided (128). In sceptical Decoud's outlook, Costaguana's history is cyclic. "What would you expect a true Costaguanero to do? Another revolution" (*Nostromo* 183), because "America is ungovernable. Those who worked for her independence have ploughed the sea" (161). Decoud speaks to Antonia about the recurrent foreign plunder of Costaguana's resources while local people have been busy with civil wars: "the whole land is like a treasure-house, and all these people are breaking into it, whilst we are cutting each other's throats" (*Nostromo* 151).

Cornucopia transforms local silver, ivory, rubber and other native resources into foreign commodities connecting Costaguana, the U.S.A., Britain, and other countries of Empire in a mesh. For instance, silver dictates the history of the nation, of the families and the individual destinies in *Nostromo*. In *Heart of Darkness*, achronology makes time relativity a sign of the Empire: Marlow invokes the image of the conqueror plunging into the darkness of the savage, uncivilized, and unknown land: "And this also [...] has been one of the dark places of the earth" (*Heart of Darkness* 7). According to Jonathan Elmore's "Coppola and Conrad: Rendering Empire Visible" (2015), the Roman's British experience foreshadows Kurtz's and Marlow's African experience. Time and place change, but the story is identical (Elmore 74). Thus, he comments that the novella's scope is a "parable for all times and places" (74), atemporal and nonspatial. In this line, I find that, for Conrad, under Empire, any evolving Sulaco-type town becomes the overcrowded civilized London: humans are too numerous, entomomorphic, dehumanised. Overcrowded streets induce agoraphobia in "Karain" and demophobia as almost a justification for anarchism in *The Secret Agent*. Destruction of nature by urban expansion and supernumerary humans lead to misanthropy.

If considered in the line of social ecocriticism and eco-Marxism, Conrad's novels are a prolepsis of the process of global evolution to Empire. *Almayer's Folly*, *An Outcast of the Islands*, *Lord Jim* and *The Rescue* present the passage from colonization to Empire. *Heart of Darkness* shows the passage from postcolonialism to Empire. *Victory* illustrates the passage from romantic adventurer's entrepreneurship to Empire. In *Under Western*

Eyes there is a passage from Czarist imperialism to Empire. *Nostromo* and *The Secret Agent* illustrate globalizing Empire. Stephen Ross finds that the “the overlapping and supersession of disciplinary regimes by regimes of control”(Ross 20) expresses “a progression in Conrad’s understanding and critique of Imperial modernity” (20). Ross remarks an evolution from the subjects of a disciplinary society in *Heart of Darkness* to a transformation, where of a subject of a disciplinary society into one of a society of control in *Lord Jim*, then *Nostromo* is “a subject of control” (20), and finally we assist at revolt “against both discipline and control” (Ross 20) in *The Secret Agent*. Religion is used for the interests of finance or war. Father Corbelán, who has christened the Indians, leads them to battles for Gould, *Nostromo* uses the *cargadores* and Don Pepe the miners for the same purpose. They are all convinced that they fight for the idea of nationalism, whereas they actually support Empire’s divisionist material interests. Catholic Emilia Gould questions the earnestness of American Puritan religion of “silver and iron,” while Puritan Holroyd derides Sulacan Catholic religion of “wood and tinsel”. Each of them thinks about the other that they brainwash their subjects-believers. The broken marble urn in front of which Charles proposes to Emilia is generally regarded as a womb-shaped proleptic metaphor for the barrenness of the Gould’s marriage. In a *gestalt* image it can also be the flaw in the “idea” of Gould’s imperial enterprise. The aforementioned religions are denounced as meant to create maneuverable collective subjectivities.

By reading Conrad’s whole fiction, we have discovered that colonization is nationally variegated. One could draw a list of Europeans of various nationalities doing business in Asia or working as transporters. Commodities vary from teak to rattan, coprah, coal (“Youth,” *Almayer’s Folly*, *An Outcast of the Islands*, *Victory*) to potatoes (“A Smile of Fortune”) or coffee (“The End of the Tether”). In *Lord Jim*, there is an ambivalently romantic evocation of the Dutch and English pepper traders in Patusan back to the seventeenth century “because the passion for pepper seemed to burn like a flame of love in the breast of Dutch and English adventurers” (*Lord Jim* 172). Asia’s colonizers come from all over Europe. English Lingard is “Rajah-Laut, the King of the Sea,” trader and pirate in Sambir (*Almayer’s Folly*, *An Outcast of the Islands*). He brags of owning a river, which leads him to a secret treasure. There is rivalry for taking over Sambir between the British and the Dutch and Almayer sets his hope on British success, but it is the Dutch control that wins, and Almayer’s and Lingard’s businesses slow down. Later, Dutch banker Hudig goes bankrupt, and this triggers difficulties for both Almayer and Willems. Trade relies on European banks in Asia. English Davidson (“Because of the Dollars”) sails along the river bank villages to collect people’s old dollars in order to exchange them at a bank. The population he encounters gathers English Laughing Anne, a Frenchman without arms, German Bamtz. In *Lord Jim*, there are adventurers like Australian Chester doing business on their own on various little islands. Jim gets employed for brief periods in ports all along Asia: he works for Scandinavian Egström & Blake in Hong Kong, (*Lord Jim* 146) for Swiss “Yucker Brothers, charterers and teak merchants,” (151) he boards Alsatian Schomberg’s hotel in Bangkok, he is a water clerk for Dutch De Jongh in Samarang. We are told about individual enterprises in Patusan (a collaged heterotopia in Borneo): Stein, a Bavarian expatriate, makes trade with Scottish M’Neil and Malay Doramin, then settles a “a large

inter-island business" (154). His representative in Patusan is Portuguese Cornelius, later to be replaced by British Jim.

The regime of discipline in imperialism is gradually replaced by a regime of control in Empire. In "Autocracy and War," written immediately after *Nostromo*, Conrad denounces the profit motivations of Empire's "industrialism and commercialism," which "stand ready, almost eager, to appeal to the sword," ("Autocracy and War" *Notes on life and Letters*, 107) in imminence of war, and democracy, which "pins its faith to the supremacy of material interests, [...] for the privilege of improving the nigger (the buying machine)" (107).

Michael Hardt and Antonio Negri argued that the globalizing expansion of capitalism [...] marked the weakening of the sovereignty of nation-states, the withering away of nationally based imperialisms, and the rise of the planetary and decentered system of capitalist sovereignty "without sovereignty" that they called "Empire." (*Gordillo* 82)

Both Stephen Ross's *Conrad and Empire* (2004) and Jonathan Elmore's "Conrad and Coppola - Rendering Empire Visible" (2015) analyse Conrad's magisterial heralding of Empire in *Heart of Darkness*, and in several other novels. "Conrad's works function as early detection devices, obliquely registering the impending supersession of imperialism with Empire" (Ross 12). His voice is what Michael Hardt and Antonio Negri's *Empire* (2000) identifies as one of the "voices crying out in the desert" foreboding "the advent of a new world order [...] as the crux of our (post)modern condition" (Hardt, Negri 379), he repeatedly points to the looming of Empire in incipient stages whose terminology he does not possess yet (Elmore 71). The "cynicism central to the imperial project [is] Empire superseding imperialism" (79). Ross is correct in noting that "reading Conrad as a critic of imperialism does not explain him entirely" (Ross 80).

I perceive Conrad as the herald of globalization, of our century's hypersystem. Ross remarks that, in opposition to imperialism, "Empire establishes no territorial center of power," no "fixed boundaries or barriers. It is *decentered* and *detrterritorializing* within its open, expanding frontiers" (Ross 9), subordinating national interests to commercial interests (11), creating "a world with only contingent boundaries if any at all," (12) passing "from regimes of discipline to regimes of control" (12) by the interobjective moulding of subjects' personalities: "carceral discipline, school discipline, factory discipline" cooperate to produce subjectivity: "the demolition of boundaries between home and work, school and factory, asylum and hospital" (14).

In *Heart of Darkness*, the Company offices stand for Empire, a "collusion of [...] authorities[creating] the very subjectivities of those it manages" (Elmore 75). If we cannot feel the Roman legionnaire's "powerless disgust, the surrender, the hate" (*Heart of Darkness* 9) it is because we have already been moulded by Empire into "devotion to efficiency" (Elmore 75). Empire relies on "the idea" instilled to its subjects, it programs brain working. Marlow speaks in *Heart of Darkness* about such methods on a social scale: the police as a coercive factor imposing law, the "kind neighbours" (*Heart of Darkness* 70) moulding collective subjectivity and the "lunatic asylums" (70) isolating the other than norm subjectivities.

In *Nostromo*, we see both the Americans and the British manifesting interest in the mine by financing railway and navigation transport and marketing, thus the foreign intrusion into the mine business is resumed through a native owner's partnership. The imperialism destroyed by the decree of confiscation is replaced by Empire's trading partnership. Finally, Empire reigns over Sulaco's economy. In a dystopia of systemic psychic crippling, the religious moulder, Father Román, brainwashes workers, the mine owner Gould forbids their national customs, the mine manager Don Pepe militarizes their life style. The same mould of thinking is targeted on other subjects: disciplinarian Nostromo's *cargadores* and Father Corbelán's army of christened Indians. By robotic idiocy, religion and militarization, a new type of subjectivity is obtained by Gould's men.

"Material interests" are reiterated throughout the book as the policy of spoliation of the Latin American resources, and they are sarcastically said at the end of the novel to guarantee progress. They mould the moulders - the mine-owner and the *cargadores'* chief. For Benita Parry (*Conrad and Imperialism* 1983), *Nostromo* expresses on the one hand "depravity of human nature and the futility of politics (Parry 118), on the other "registers anger at the foulness of the present condition and offers a prospect on the regenerative dimension to politics" (118), and "intimations of a transfigured future" (127). However, I disagree as to the optimistic prospect, agreeing with Dr. Monyghan pessimistically harbingering the eco-Marxist doom:

There is no peace and no rest in the development of material interests. They have their law, and their justice. But it is founded on expediency and it is inhuman; it is without rectitude, without the continuity and the force that can be found only in a moral principle. (*Nostromo* 419)

Expediency functioning as the peculiar moral principle of material interests generates their own inhuman and unnatural law and justice, Conrad accuses the loss of any humanist or ecologic values in this type of 'ethics.' As Mrs. Gould repeats in her final waking nightmare, "material interest" is a universal curse. Its laws, eco-Marxistically the capitalism's social system laws, are inhuman, pushing man to unnatural deeds, splitting him from nature and morals. As Allan Simmons states in *Joseph Conrad* (2006), *Nostromo* "provides a broadly Marxist vision of Costaguana's history as the product of economic forces" (Simmons 128). Jay Parker sees in *Nostromo* an expression similar to Jason Moore's "world-ecology" of "capitalism in nature" where "ecology means knowledge about world-system" (Parker 239):

There is something hubristic about capitalism as world ecology: as the monstrous San Tomé mine suggests, it engages in a bizarre deification of capital, granting it prime agency [...] *Nostromo* confers 'material interests' supreme power and suggests they operate beyond the control of most mere mortals [...] capitalism as world-ecology [...] increasingly encompass[es] human activity and the whole of nature itself. (Parker 2018:249)

Conrad's major phase has "international casts of characters whose hybridity often renders any accurate genealogy impossible" (Ross 14). Whereas "the sovereignty of the nation-state was the cornerstone of the imperialisms" (Hardt, Negri 379), Empire is

composed of “national and supranational organisms, [a] new global form of sovereignty” (Elmore 72). In *Nostromo*, an English mine owner, an American banker, English railway owners and an English port-owner form a multinational corporation exploiting the silver of a Latin American country, a French journalist is concerned with the country’s separatism, Italian and English workers are employed by the American railway, Hispanic *cargadores* toil in the harbour and Indian miners are reduced to slavery.

In *The Secret Agent*, Empire has evolved to a global occult. Time is a mesh connecting Empire’s political and social events and individuals in both time zoning and achronology. Empire has no temporal boundaries and Counter-Empire aims to set a boundary to time. London society as an Empire system involving British police, a Russian embassy, a French-English double agent is opposed by the Counter-Empire Russian, German and Irish anarchists. Both Empire order and Counter-Empire anarchism are internationally organized. The Professor’s complex of superiority originates in his having the means of being deadly (*The Secret Agent* 68). He disillusionedly assimilates terrorists and police as well as revolution and legality as colluding, accusing them of acting both as adversaries and as accomplices for maintaining the social status quo.

The colours on the map indicate state imperialism, and the crowding of toponyms announce capitalism’s darkness. Elmore states that the “immense darkness” (*Heart of Darkness* 111) closing the novella leads beyond imperialism (Elmore 73). By the wiping of borders, “the meaning [...] enveloping the tale” (*HD* 8), outside the parable, Conrad refers to Empire’s globalization and warns about the universal darkness that Empire involves by equating ancient Britain with Congo and Brussels, the civilized Thames with the prehistoric jungle, the British knights with the Roman legionnaire and the Belgian ‘pilgrims’, overlapping different ages of darkness to reveal their similarity.

In *Capitalism in the Web of Life: Ecology and the Accumulation of Capital* (2015), Jason Moore prefers the term “Capitalocene” to “Anthropocene” (in Oak Taylor 24). Money as the concretization of ‘material interests’ is always a curse in Conrad’s fiction, it corrupts and brings violent death. In *The Secret Agent*, Ossipon acquires the conviction that Verloc’s money is cursed and donates it to the Professor, who promises he will use it to make new bombs. In “Because of the Dollars,” a row of murders happens because of some old dollars. In *Victory*, Mr. Jones’s gang wants to rob Heyst’s presumed money from coal mining, and this brings about Heyst’s, Lena’s and the three assassins’ deaths. Heyst’s money is stolen by his Chinese servant. Under the circumstances, Heyst’s victory is ironically impossible. His suicidal burning symbolises the failure of the adventurer entrepreneur faced with the cynicism of a chaotic laissez-faire capitalism.

In “The End of the Tether,” Whalley plays his dishonest game of pretending he can see because he feels compelled to provide for his daughter to the end of the tether. His hell paved with good intentions is subverted by unscrupulous Massy, who buys the ship with lottery gain and sinks it for insurance money. In the story, money leads to imposture, addiction, the crime of a vessel destruction, suicide. Similarly, in “The Partner” the *Sagamore* is stranded by Cloete’s evil design for insurance money, Captain Harry is killed, his widow goes mad with grief, half of the insurance reaches Cloete as an insufficient sum, bankrupting him: money kills, maddens and bankrupts all the characters.

In *Almayer's Folly* and "A Smile of Fortune" girls are bargained for money by their own parents.

Empire's hypersystem described by Conrad should be completed with that of Counter-Empire, present in the fiction on anarchism - "An Anarchist," "The Informer," *The Secret Agent*, *Under Western Eyes*, heralding social ecology, and on communism - *Nostromo*, heralding eco-Marxism. Counter-Empire appears both as international anarchism subverting Empire's system, as individual theft such as Nostromo's or as the communist photographer assisting at Nostromo's death to request the silver treasure for the communists' interests. The eco-Marxist outlook is shared by Nostromo, who accuses the *hombres finos* of keeping the workers fight for them like dogs. In *Nostromo*, Teresa Viola's instigating the eponymous hero to make money from the rich who cheat him paying his bravery with fine words, her warning that he is bound to become the laughing stock of the *leperos* of the town make him a thief and trigger his death.

Conclusion

The animistic outlook on the Earth brings Conrad close to James Lovelock. Both see Gaia as a mind-endowed superorganism invaded by the human species, both authors are pessimistic concerning the future chances of the human race, and taking a dual stance, for humans and for nature. Therefore, they are both ecocentric, although they may display contrasting biases, with dual Conrad having a negative relationship with nature (Woolf 1914: 225) while Lovelock defends Gaia in total ecocentrism. Conrad thinks that human species has come where it is not wanted. Lovelock writes of the human race as Gaia's leukemia. In *Gaia - The Practical Science of Planetary Medicine* (1991), Lovelock speaks of four effects of the human invasion viewed as a disease: the host destroys the tumour cells, "the host and parasite settle down to a long war of attrition, the state of chronic infection," "the host is destroyed" (the invaders' destruction following), or "the host and microorganism enter a new relationship of symbiosis, a partnership based on mutual benefit" (Lovelock 154). Of these, both Lovelock and Conrad sceptically consider the last utopian. Lovelock is optimistic about the host's capacity to survive everything, whereas post-Kelvinian Conrad is not. They definitely agree about the chronic war between the host and the human parasite and about the limited survival prospects of the human race (*Heart of Darkness* 1899; "Henry James: An Appreciation" 1905). The history of mankind is seen as a temporary "fantastic invasion" (*Heart of Darkness* 47) by the brooding jungle. Conrad's pessimism is functionally his ecocritical warning about the limited existence of the human species, about the speeding of our end by suicidal actions against the planet and against humans and other fellow beings. In another letter to Cunningham Graham, Conrad deplores the death of civilization and nature due to extinction of a cold sun, frost and dark, in post-Kelvin pessimism typical of his age:

The fate of a humanity condemned to perish from the cold is not worth troubling about. If you take to heart, it becomes an unendurable tragedy. If you believe in improvement, you must weep, for the attained perfection must end in cold, darkness, and silence. (*Collected Letters* I: 243)

Conrad's gloomy scepticism is opposed by his Victorian ethics, his 'saving illusions,' his only bulwark against alienation. He also intuits the threats in the coming Modernist age. Conrad's duality is, according to Ian Watt, a feature of his complex scepticism, not of his incapacity to tackle philosophy, as denigrated by Samuel Hynes (Hynes 1992: 56). Hence, the pessimist endings of his works are cosmic irony. He does not share his Modernist contemporaries' optimism that artists could subdue the chaos and cruelty of the world (Freedman 50). To him, the question is not of victory over wilderness, but of mere surviving nature's evil, by redemptive human efforts.

The Earth's evolution from colonization to imperialism and finally to globalization reveals Conrad's proleptic genius as a herald of our century, a voice crying in the desert about detecting elements of globalization in every historical stage, announcing both the present post-modern age of a global control regime, and the Counter-Empire system as anarchism and communism (in *Nostromo*) as an international reactive product of Empire.

Works Cited

- Conrad, Joseph. (1895) *Almayer's Folly: A Story of an Eastern River*, London: Wordsworth Classics, 1996.
- (1896) *An Outcast of the Islands*, London: Fisher Unwin; New York: Oxford U P, 1992.
- (1912) *A Personal Record*, eds., Najder, Z, J. Stape, Cambridge: Cambridge UP, 2008.
- (1908) *A Set of Six: Tales*, Garden City, New York: Doubleday, Page & Co., 1915..
- (1899) *Heart of Darkness*, London: Penguin, 1994.
- *Heart of Darkness and Other Stories* New York: Oxford UP, 2002.
- (1900) *Lord Jim: A Tale*, London: Penguin Classics, 1986. Print.
- (1904) *Nostromo: A Tale of the Seaboard*, Harmondsworth: Penguin Classics, 1994
- (1921) *Notes on Life and Letters*. Cambridge: Cambridge UP 2005.
- (1898) *Tales of Unrest*, London: Wordsworth Classics, 1996.
- (1920) *The Rescue: A Romance of the Shallows*, London: Penguin, 1995.
- (1907) *The Secret Agent: A Simple Tale*, London: Penguin, 1994.
- (1912) *'Twixt Land and Sea: Tales*, London: Start Classics, 2014.
- (1911) *Under Western Eyes*, New York: Dover Thrift Editions, 2003..
- (1915) *Victory, An Island Tale*, London: Penguin Classics 2016.
- (1916) *Within the Tides: Tales* London: Kesinger Publishing LLC, 2007..
- (1902) *"Youth: A Narrative" and Two Other Stories*, Kingston upon Hull: UP, 2010.
- Karl, F and L. Davies. eds., *The Collected Letters of Joseph Conrad*, Cambridge UP, 1983.
- Casement, R *The Casement Report* 1904, [https:// www. urome.be/ fr2/reflexions/ casempro](https://www.urome.be/fr2/reflexions/casempro).
- Ciugureanu, Adina. *Modernism and the Idea of Modernity*, Constanța: Ex Ponto, 2004.
- Conroy, M. "Lost in Azuera: The Fate of Sulaco and Conrad's *Nostromo*." *Glyph* 8
- Elmore, J "Conrad and Coppola: Rendering Empire Visible": U of South Carolina P 2015.
- Epstein, H. "Conrad and Nature. 1900-1904", eds Rebozo, McCarthy, Peters,, Routledge 2018
- Freedman, AW "Conrad's Picaresque Narrator: Marlow's Voyage from "Youth," through Chance," ed. Bloom, H., Chelsea 1992
- Freud, S *Civilization and Its Discontents*, 1930, London: Penguin, 2002. Web.
- Guerard, A. *Conrad the Novelist* Cambridge, Massachusetts: Harvard UP 1958.
- Hampson, R "Conrad and the Idea of Empire," ed. Stephen Regan, London: Routledge 2001
- Hardt M, A Negri. *Empire* Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000.
- Hawkins, Hunt "Conrad and the Psychology of Colonialism," ed. Murphin, R, *Conrad Revisited: Essays for the Eighties*, Tuscaloosa: Alabama UP, 1985,

- Larabee, M. "Guano, Globalization and Ecosystem Change in *Lord Jim*," ed. Rebozo, Routledge 2018
- Lovelock, J. *Gaia - The Practical Science of Planetary Medicine* London: Lovelock 1991.
- Mannoni, O *Prospero and Caliban: The Psychology of Colonization* Psyche 5, 1950.
- Moore J *Capitalocene*, Warwick: University of Warwick, 2018.
- Oak Taylor J. "Wilderness after Nature: Conrad, Empire and the Anthropocene," eds. Rebozo, a.o., Routledge, 2018.
- Parker J. "Nostromo and World-Ecology." ed Rebozo, a.o. Routledge 2018
- Parry, B. *Conrad and Imperialism: Ideological Boundaries and Visionary Frontiers* Macmillan 1983.
- Ross, Stephen *Conrad and Empire*, Missouri: University of Missouri Press, 2004.
- Said, E. *Culture and Imperialism* London: Chatto & Windus, 1993.
- Simmons Allan *Joseph Conrad* London: Macmillan, 2006.
- Watt, Ian *Essays on Conrad*, Cambridge: Cambridge U P, 2004.
- Woolf, V (1914) "The Common Reader" New York: Harcourt, 1967. vol. I

WHOLISTIC TRANSLATION THEORY - A WHOLISTIC APPROACH ON TRANSLATION -

Marius GOLEA
PhD, Independent Researcher

*Motto: Only the Whole is the absolute Truth,
but we will never be able to wholly reach it.*

Abstract: Wholistic Translation Theory aims to impropriate wholism's philosophical doctrine and to graft it on the stem of the translation studies, so that to build up a Wholistic Metaparadigm on Translation. Wholistic Translation Theory has as bot practical and ethical principle that of taking in account any translation theory and reckon it as a partial view on the translation process. Wholistic Translation Theory is a metatheory for dealing with the Translation Theories. As work method, Wholistic Translation Theory founds theoretically, and it proposes to be constituted and periodically updated, the Translation Theories Matrix / Multitude, so that to provide the researchers and the translators with an efficient tool for developing their Traductological Capacity. Wholistic Theory envisages the need for constituting and setting in work an International Center for Wholism in Translation Studies. Wholistic Translation Theory is a multidisciplinary undertaking and it aims to establish connections with any scientific domain that can contribute to a better understanding of the Translation Process, amongst which we explicitly mention AI and psychology.

Keywords: Wholistic Translation Theory, Translation Theories Matrix / Multitude, Holarchy, Holons, Translation Process.

General Provisions:

As far as we are aware of, there has never been attempted before (AD 2023), a *wholistic approach on translation studies*.

1.2. *Wholistic Translation Theory (WTTh¹)* nourishes itself with the sap taken from the following *wholistic doctrines: scientific wholism, epistemological wholism, semantic or meaning wholism, functional wholism, and dialectical wholism*.

1.3. *WTTh* reckons that a *wholistic perspective²* is essential on *translation studies*.

1.4. *WTTh* creates a *wholistic metaparadigm on translation studies³*.

1.5. *WTTh*, in the present phase of development, it is not *creative wholism*, but it is *reactive wholism⁴*.

1.6. *WTTh* generates awareness on the fact the *translation theories (TTHs⁵)* are relative/ evolving⁶, and the only reality that is everlasting is the *Translation Process (TPss⁷)* seen like a *Whole*.

¹ We are going to use, further, the abbreviation: *WTTh*.

² Savory, Butterfly 1999: 17

³ Kossoff 2015: 27

⁴ Jackson 2003: 41

⁵ We are going to use, further, the abbreviation: *TTHs*.

⁶ Bohm 1980: 9

⁷ We are going to use, further, the abbreviation: *TPss*.

1.7. *WTTh* reckons the *TPss* per se, as *the implicate order* of the translation reality, while the *TThs* are *the explicate order* of the translation reality.

1.8. *WTTh* is a *holarchy* establishing connections between *TThs* seen as *holons* – namely, the *TThs* are both / concomitantly parts and wholes⁸.

1.9. *WTTh* deems the relations amongst diverse *TThs* as *holarchic relations*.

1.10. *WTTh* defines the *TPss* as its study subject. To the *WTTh* the *Whole* is the *TPss*⁹.

1.11. *WTTh* is *teleological* research.

1.12. *WTTh* is not only a collateral development of the *Wholism*, but it is actually a development of the *Wholism* itself / per se / as such.

1.13. *Wholistic Translation Theory (WTTh*¹⁰) doesn't aim to be a *Unified Theory on Translation*.

1.14. *WTTh* identifies a dialectical process of *parting with* – *later inclusion* to the existing *TThs*. Each *TTh* illuminates a before-unexplored field of the *TPss*, for, later in time, to be reconnected¹¹ to the before-existing *TThs*. This actually is a process of extending the *Whole of the Translation Process (TPss)*.

1.15. Diverse *TThs* have a certain degree of stability and they can function, to a certain extent, autonomously. But when reaching the edges of their perspective / focusing, they experience contradictions right because of not taking in account / or even because of denying the *Whole*¹².

1.16. Amongst the diverse aspects of the translation process studied by diverse *TThs*, there is no absolute border¹³; they have common features as they belong to the same *Whole*. If we are unable to see, for now, the connections, that won't constitute the reality as such.

1.17. *WTTh* uses as simple as possible phrases / words, so that to be easily understood by as many people as possible.

1.18. *WTTh* ascertains that while *translation studies* are a relatively new science (AD 2023), the *TPss* has been accompanying the human being since the very beginning of mankind.

1.19. We are stating right in the beginning the possibility that *WTTh* to be revised / updated / reconnected¹⁴, up to partially or even up to totally contradict some of its previous assertions. Progress means – as it has continuously been shown by other sciences' evolution – openness to self-contradiction / self-denial, and that any scientific truth has a limited existence in time.

1.20. *WTTh* sees *TPss* as pervasive, even intra-lingually, similarly to what the thinking process is pervasive like, at its turn. *WTTh* does go that far as reckoning the thinking process as a translation process; in other words, any conscience in tackling with

⁸ Hossoff 2015: 29

⁹ Esfeld 2007: 5

¹⁰ We are going to use, further, the abbreviation: *WTTh*.

¹¹ Bohm 1980: 80

¹² Bohm 1980: 14, Smuts 1927: 5

¹³ Bohm 1980: 13, Smuts 1927: 87

¹⁴ Bohm 1980: xviii, 9

the surrounding reality, it follows the steps usually attributed to *TPss*: receiving / perceiving the reality, understanding that reality, formulating / issuing / expressing thoughts upon that reality. Semiotically speaking, the thinking process “translates” / interprets the perceptions / signifiers - picked up by senses - in denotative and connotative signified notions / thoughts.

1.21. *WTTh* intrinsically implies an attempt to / intent of a Copernican revolution¹⁵, regarding the changing of the mindset when dealing with *translation studies*, from elaborating a (wishful) exhaustive system of definitions and explanations - one that wants to be the ultimate and absolute *TTh* - to elaborating a system tailored for evolution, one placing its own evolution on the foreground. That means reckoning *translation studies* as a tool for further evolution, exploration, one that consciously and proactively avoids getting stuck in the past and die.

1.22. *WTTh* states that there cannot ever be an “absolute truth” in *translation studies*, but there only can exist “conjectural truths” / relative truths / temporary truths, because of the “truth” being constantly in movement¹⁶ and the human knowledge constantly lagging behind the truth. On the moment theorizing some newly discovered aspect related to the *TPss* it comes to an end, that specific aspect might have already become obsolete / contested because of the knowledge’s evolution on translation process.

1.23. *WTTh* aims to a systemic approach / to systemically approaching the *TPss*. We reckon *TPss* as a system composed by temporary seemingly constants and variables¹⁷.

1.24. Although at first glance the *TThs* seem to be isolated or, on some cases, even contradictory, *WTTh* states that *TThs* actually still have common assumptions of some sort. There is no such thing as a totally isolated *TTh*.

1.25. *WTTh* reckons that each *TTh* is a positive development in the field of the *translation studies* but, when taken isolated, by itself, it causes an effect of *bottleneck*, namely is narrows / hinders the possibilities of having a *wholistic perspective*¹⁸.

1.26. At the moment of its issuing (AD 2023), *WTTh* ascertains the *terminological disorder / inexactness*¹⁹ affecting the translation studies - and not only -, and it envisages that this phenomenon will exponentially increase due to the ever deeper conquering the *Artificial Intelligence (AI*²⁰) is proceeding to, on all aspect of the life.

1.27. The *Whole* of the *TPss* is, partially, computationally irreducible (it cannot be exhaustively circumscribed by calculations / reasonings / translation methods / scientific findings).

1.28. *WTTh* assumes that no *TTh* has the “final word” in translation studies, but each *TTh* may be more or less useful in describing certain some aspects of the *TPss* in certain circumstances / contexts²¹.

¹⁵ Bohm 1980: xvii, 182

¹⁶ Bohm 1980: xi

¹⁷ Jackson 2003: XV, 3-4,

¹⁸ Savory, Butterfly 1999: 14; Jackson 2003: 1

¹⁹ Bohm 1980: 1

²⁰ We are going to use, further, the abbreviation: *AI*.

²¹ Bohm 1980: 5

1.29. *WTTh* aims not to let any *TTh* aside, for, maybe tomorrow, that theory could become paramount.

1.30. *WTTh* states that *TPss* has a multidimensional nature, and that *TPss* has many levels and domains, previously reduced while studied, down to one out of many, or down to a few out of many, which were singled out from a / due to a partial²² / limitative perspective.

1.31. *WTTh* is a *lesser whole* in comparison to the *whole of the human knowledge*, as it is a *greater whole* in comparison to the *TThs*. *WTTh* reckons all *TThs* as *lesser wholes*²³, composing the greater *Whole* that is the *TPss*.

1.32. *WTTh* envisages a steep resistance / opposition, right because of the fact that changing the system of thinking²⁴ it implies deep shifts in mental patterns, in taken-for-granted ways of operating, and in rules, which have been imposed to translators for quite long time, as a pattern taken from the general reductionist / atomist²⁵ way of human thinking in all walks of life.

1.33. We are stating, from the very beginning, that we haven't invented the wholistic categories / terms / notion we have used in order to elaborate our *WTTh*, but we have taken all of them from the works we have studied – see the *Bibliography*. What we have done it has been putting / correlating wholism with *translation theories (TThs)*²⁶, or vice-versa. Namely, we have elaborated a wholistic framework²⁷ suited to translations studies and we have filled that framework up with translations studies information.

1.34. What *WTTh* is bringing as new, it is the “meta-translation” vision, or the wholistic perspective on the field of the translation studies’ meta-perspective²⁸. *WTTh* is rather a meta-theory on translation, for it speaks mostly about other *TThs*.

1.35. Quite often, we have used sequences of synonyms because we are keenly aware of the limited capacity of a word / term / notion to express the *whole* meaning that an intuited idea contains. For instance: “*WTTh* sees the *translation process (TPss)*²⁹ as evolutionary / in movement, constantly / ever-changing³⁰. Thus, the meaning conveyed to the reader would be the resultant / the *whole* of the synonyms’ meanings”.

1.36. *WTTh* aims to initiate a dialogue³¹ amongst translation studies researchers on the necessity to wholistically approach the *TPss*, on the need for harmonizing the fragmentary *TThs* in a meta-perspective, in a *wholistic multitude*³², one that we call *Wholistic Translation Multitude / Wholistic Translation Matrix*³³.

²² Bohm 1980: 14-15, Smuts 1927: 2

²³ Savory, Butterfly 1999: 17

²⁴ McMillan, Main, Henderson 2019: 1

²⁵ Bohm 1980: x-xi

²⁶ We are going to use, further, the abbreviation: *TThs* for plural, and *TTh* for singular.

²⁷ Absolon 2010: 22

²⁸ Bohm 1980: xi, 14, Smuts 1927: 6, 104; McMillan, Stanga, Van Sell 2018: 1

²⁹ We are going to use, further, the abbreviation: *TPss*.

³⁰ Bohm 1980: 61-62, Smuts 1927: 89

³¹ Bohm 1980: ix

³² Bohm 1980: xi

³³ Further referred with the abbreviation: *WTM*; the two names call the same reality / concept.

1.37. *WTTh* impropriates as *ethical principle* that of recording, analyzing, and placing all *TTh* in relations with the other elements of the *TThs' Matrix / TThs' Multitude*, regardless of who issued them, regardless the oldness or the newness of that theory, as far as the *updater(s)* of the *TThs' Matrix / TThs' Multitude* are aware of / know about those *TThs*. The goal of *WTTh* is that of recording, describing in their fundamental parts / assumptions / claims, all *TThs* which the *updater(s)* will know about. *WTTh* has also as *ethical principle*, to reevaluate the *TThs* which it tackled with, in the attempt of remaining coherent to the assumption that *translations studies* evolve³⁴ in an ascending spiral, so that older / outdated views are, in time, reiterated and reevaluated, and, consequently, evaluating any *TTh* is no futile³⁵.

1.38. At the moment we have elaborated our *WTTh* (AD 2023) the *translation studies* field is haunted by:

1.38.1. Inaccuracy / inexactness the translation studies terminology manifests.

1.38.2. *TThs'* disconnection from / rejection on one another.

1.39. *WTTh* assumes the *Wholism's general / basic principle* that: "the *Whole is more than the mere sum of its parts*"; the *Whole* in translation studies is more than a simple sum *TPss'* parts / aspects, also because we haven't reached yet the exhaustive study of any of its parts – if ever possible. So, when summing the elements, we experience two shortcomings: we do not know all the elements supposed by the *TPss*; we do not know all the implications the identified elements of the translation process have.

1.40. *WTTh* ascertains that *TPss* influences *TThs* while *TThs* influence *TPss*, as a continual reciprocal adjustment and feedback³⁶.

1.41. *WTTh* discerns between the way that *TThs* look at the *TPss* and the *TPss'* reality as such. Between translation studies researchers and the *TPss* reality, there will always be interposed: idiolect / sociolect / ethos lenses. The only everlasting reality remains the *TPss*³⁷.

1.42. *WTTh* reckons, to some extent, the differences between diverse *TThs* as generated by the perspectives which diverse translations studies researchers look at the same reality from (the translation process), and not as adding or removing something from the reality they research: the *TPss*. Another source generating differences is the fact that researchers had diverse targets they focused on. *TThs* concentrate on individual / few aspects of the *TPss*, and therefore they miss crucial interaction with other *TThs*³⁸.

1.43. A *TTh* granting main / paramount / disbalanced role to some specific aspect of the *TPss*, it may negatively impact the development of the *translation studies* knowledge on other specific parts of the *TPss*. That is called "suboptimization"³⁹.

³⁴ Bohm 1980: x

³⁵ Smuts 1927: 61

³⁶ Bohm 1980: 7

³⁷ Bohm 1980: 8, 17, 79

³⁸ Bohm 1980: 8-9, 20-21; Jackson 2003: XIV

³⁹ Jackson 2003: XIV

1.44. *WTTh* defines *TPss' optimization*⁴⁰ as appropriate usage of any *TTh* when appropriate to the *ST*, *translation's purpose*, *TL / TP*. *WTTh* reckons *optimization* as interrelated with *translative / traductological capacity / translator's proficiency*.

1.45. Disagreements amongst *TThs* are caused by assuming their own assertions like "reality as it is"⁴¹, and that leads to reckoning other *TThs* as wrong and destined to be removed for ever – which is, of course, wrong, because of that being, actually, an intent to remove other elements of the whole's multitude and replace all of them for a certain partial element.

1.46. *WTTh* tries to preserve an *open-ended* character⁴² all along its assertions; *WTTh* declares itself as in permanent provisory state of evolution, and, consequently, it admits a permanent need for evolving, and it admits the possibility that, at certain moments in time, its own previous assertions to will be changed / rejected, in order to adapt to the new scientific achievements / knowledge / breakthroughs.

1.47. *WTTh's* is as a flexible / non-limitative / non-narrowing intrinsic framework, one allowing evolution / development⁴³.

1.48. *WTTh* tries to take in account / connect itself to *AI*, for that will be the future in all sciences; the holistic research is helped by the computing technology, for immense quantity of information can be processed very quickly, a fact that extends the human brain capabilities to work with huge numbers of constant and variables, in order to crystalize, out of computing process, principles, tendencies etc.

1.49. *WTTh* ascertains the need for constituting explanatory dictionaries containing specific terms / notions specific to *translation studies*.

1.50. *WTTh* envisages *Translation* as necessary even if there was only one language spoken on Planet Earth, for that one language itself would evolve and the old versions could not be understood by the new speakers, over time. Not to mention the fact that, after colonizing the Moon and Planet Mars and further away, the colonists will develop their own idioms adapted to the conditions which they will live in. When *WTTh* uses the thinking category of *universal*, it addresses the Universe's scale. Our reasoning operates with earthly notions: "go out to take some fresh air", "smelling the roses", etc. But how will people living on Planet March be teaching their children about those "ancient myths"?!... In 20-30 (this is a very relative figure) the "extraterrestrials" from the human founded space colonies, they will develop their own language / idioms, one differing from that of earthlings. Intra-language translation will become paramount. Differing the realities / notions / paradigms, the thinking processes will differ too. And what if they will replace articulated speech for images / emoticons?!... We actually think that they will use an English language adapted to their specific extraterrestrial needs.

1. 51. *WTTh* notices what the *TPss* is gradually taken over by computer software (AD 2023). Consequently, *WTTh* envisages that while the need for *translation* will last as

⁴⁰ Jackson 2003: 63

⁴¹ Bohm 1980: 9; Smuts 1927: 5

⁴² Dörnyei 2011: 24; Bohm 1980: xii; Smuts 1927: 21

⁴³ Smuts 1927: 81

long as the mankind will last, the need for a *translator* won't necessarily include a human being.

1.52. Although today (AD 2023) it is not really possible an exhaustive and concomitant use of all translation theories when translating, we envisage that *AI* will fill up that gap.

1.53. *WTTh* envisages that there must be developed a philosophy and a theology of the translation. Each and every science need these two. In time, theology and philosophy will become one science. After maybe a million of light years, *AI* will take over all the sciences and will unify them in a great unique science: *Holistic Knowledge*.

1.54. *WTTh* is multidisciplinary, it uses multidisciplinary means belonging to / addressing to: linguistics, translations studies, semiotics, computer science, *AI*, psychology, philosophy etc.

1.55. *WTTh* envisages that at the due time, the *translations studies* will embrace the *Wholistic perspective* upon *TPss*, and there will even be created a *Wholistic School on Translation*.

1.56. Un-holistic translation "pins the translator in a corner / it gives to the translator a blinds affected / limited / narrow focusing perspective".

1.57. *WTTh* must be searching for the highest whole that translation process can be crystallized in, at a moment in time.

1.58. *WTTh* must search for accomplishing the objective that diverse translation theories to work in harmony / synergically.

1.59. There are no contradictions between *WTTh* and individual theories. There is only an artificially contrived contradiction between wholism and reductionism / individualism / atomism / fragmentism; actually, each reality is a whole of other realities, in both directions: ascendent and descendent. What, initially, it seems a reductionistic⁴⁴ focusing on a reality, it can be later integrated / harmonized in successively wider wholes.

1.60. *WTTh* aims to maintain both the internal equilibrium / temperance/ malleability within the field of the *translation studies*, and the awareness about the possibility of having a general picture / meta-perspective / integrative approach upon the *TPss*⁴⁵.

1.61. *WTTh* doesn't aim to "subordinate" the *TThs*, but it aims to integrate them to one another – actually, and it aims to reconcile the adverse theoretical provisions / opinions⁴⁶.

1.62. *WTTh* doesn't deny that dividing the translation process's reality in manageable study subjects⁴⁷, and carrying on a focalized / limited in its range research, it can be useful in order to identify / analyze some individual traits that the translation process implies. But, in the end, integrating the finds thus obtained, within the *WTTh-Multitude*, it is the necessary step to complete one's research.

⁴⁴ Bohm 1980: xiii-xiv, 2, 21

⁴⁵ Smuts 1927: 81

⁴⁶ Smuts 1927: 82, Jackson 2003: XV, XIX

⁴⁷ Bohm 1980: 14-15

1.63. *WTTh* aims to provide translation studies researchers with an integrative perspective⁴⁸ they could undertake their researches from.

1.64. The whole / the resultant of the *WTTh-Multitude* is greater than the sum of *WTTh-Multitude's* elements, especially because of not being us able to evaluate / appreciate – except superficially and to a limited extent – the influence the *WTTh-Multitude's* elements have upon all other elements, neither are we able to exhaustively asses the influence the translator's idiolect and the sociolect's context the translator works in, they have it upon the translation process.

1.65. Because of our present human limitation (AD 2023), we stage an intermediate stage between reductionism and real wholism: there are diverse *levels of wholism*.

1.66. *WTTh* states a successive bidirectional adaptational / harmonizing / integrative⁴⁹ movement: from the whole to the part and from the part to the whole as adaptative / integrative / harmonizing feedback. *WTTh* is a tool leading translation studies towards ever higher integration, but an integration that will never reach an end.

1.67. In our view, there is no such thing as *pure metaphysics* or *pure dialectics*. Each one includes, to some extent, means, assumptions, and processes belonging to another. Consequent to that, we conceive *WTTh* as a non-linear-combination of *reductionist* and *wholistic* stages, seen as reiterations on ascending levels, of the assumptions made by diverse *TThs*. This interrelating reiteration evolves to ever higher levels of integration, but never to be reached the final / absolutely comprehensive *TTh*.

1.68. The state of the *WTTh* at a moment in time it characterizes the development state of translation studies at that time, so it is relative.

1.69. *WTTh* situated itself by its basic assumptions, on a continuously relative position, and by no means it states absolute assertions, except its general principles remaining unchanged – at least for a while – in their formulation, but producing changing results in their application.

1.70. Languages are infinitely complex structures in constant change – in other words the languages are “living creatures” - so that *WTTh* admits the *TThs'* constant lagging behind to languages' progress⁵⁰.

1.71. *WTTh* aims to deal with the *Dilemma of the Flashlight in a Tunnel*, in what concerns the *translation studies*: the closer you get to the objects you lighten / the aspects of the *TPss* you are studying, the clearer you can see them and in more details, but then the fewer you can enlighten / see; the farer you position yourself from the objects / *TPss'* aspect you enlighten, the many you can enlighten / see – you can see a more general perspective -, but the more the details of theirs become blurred, up to the point you can no longer see the details, or you even can no longer lighten / see the objects / *TPss'* aspects from far⁵¹.

⁴⁸ Smuts 1927: 3

⁴⁹ Smuts 1927: 16

⁵⁰ Behera 2021: 665

⁵¹ Smuts 1927: 17

1.72. *WTTh* reckons *the TTh* as not excluding on one another, but as being “luminous points”⁵² in a *TPss*’ continuum, any of them still remaining / being valid⁵³ in certain circumstances / contexts.

1.73. *WTTh* is grafting *wholism* on the existing *translation studies* / *TThs*, but we envisage the real fruits of this undertaking to be tasted in a reasonably remote future.

2. Specific Provisions:

2.1. *WTTh* adheres to the Cartwrightian⁵⁴ principle, according to which: *TThs* cannot be reduced to only one theory, and that each *TTh* is valid for a limited range of *TPss*’ content / aspects. In other words, as Cartwright put it: the *TThs*’ plurality is *irreducible*.

2.2. All *TPss*’ aspects, as studied and formulated by diverse *TThs*, are real, and to some extent manifest, when translation *TPss* takes place.

2.3. The *target text* (*TT*⁵⁵) is a result of contrary tendencies as formulate by diverse *TThs*; the predominance of a vision, it shapes the *TT* according to that vision, but it narrows the meaning conveyed by *TT*.

2.4. *WTTh* doesn’t teach anybody what to translate like. *WTTh* isn’t, by any means, magic formula making *translation studies* effortless, or sparing anybody of thoroughly studying the *SL* and the *TL*. There is no way around!... *WTTh* doesn’t make anybody “a good translator”, neither it teaches somebody “how to translate”. But *WTTh* attempts to open translator’s mind in order her / him to be able to access the largest amount of data as possible, from the available information on *translation*, so that to make possible avoiding *fundamentalist*⁵⁶ / *fanatical* / *irreconcilable theoretical positions* causing blindness in scientific research, and also avoiding the futile attempt to reinvent the wheel because of not knowing about its existence yet.

2.5. *WTTh* recommends the use of the most appropriate method / theory of translation when needed, regardless the trend. For instance, if appropriate, one would translate using the literal translation in one area of a text, and then using the functional equivalence in another area of the same text.

2.6. The *WTTh* must be seen as a *Multitude* / as a *Matrix*, including its elements as they occur, then placing them in relations with one another, and so “adapting” itself to the new conditions, by: resizing the importance of each element depending on all the other elements, constantly mirroring the need for a good translation (a good translation is that translation that matches the translator’s / the beneficiary’s goals). Constant updating and revising will maintain the *WTTh*’s functionality.

2.7. Constantly monitoring⁵⁷ the evolution of the *SL* and *TL* is mandatory. *WTTh* recommends before somebody undertakes each translation, to perform a shorter or more

⁵² Smuts 1927: 3, 16; Esfeld 2007: 2

⁵³ Bohm 1980: 5

⁵⁴ Apud Esfeld 2007: 1

⁵⁵ We are going to use, further, the abbreviation: *TT*.

⁵⁶ Esfeld 2007: 1

⁵⁷ Jackson 2003: 5

extensive – depending on the case – exploration of some recent texts pertaining to the same domain or to related domains. Surveying context and language evolution – even during a short period of time – are paramount.

2.8. *WTTh* reckons that every *ST* is unique, and every translator is unique, so that, in order the *TPss* to take place, from the multitude of the *TThs'* elements, on a given moment, there will be activated a specific number of elements, always differing as resultant / as sum / as combination, but, to some extent, preserving some continuity elements⁵⁸.

2.9. Each translator has its linguistic / translation competence and his skills evolve during his translator career. One must see the translations competence in motion / evolution. Also, each translator has her / his own translation style, one that is the result of almost countless variables constituting the sociolect one activates in, and the idiolect that one has as result of that.

2.10. *WTTh* doesn't reject any *TTh*, but it only values them, by integrating⁵⁹ their views and then constantly adapting itself, like a living being; each *TTh* underscores some aspects, in a certain context (logos, pathos, ethos, sociolect etc.); no *TTh* will ever be able to definitively explain everything regarding *TPss*, and in all its aspects. There is a constant development of the human knowledge, so that there must be a constant development and updating concerning the *WTTh*. A theory that ossifies its assumptions, it stops growing and adapting, so that it becomes inadequate to the new context and it will die.

2.11. *WTTh* reckons the *translation / translative / traductological capacity* as the result of all known and mentioned by now variables characterizing it, and yet more than that, because to that sum are added unknown variables and unknown brain capabilities, so that, in the good "old" wholistic tradition, the result is more than the sum of its known variables. Translation (traductological) capacity is a result of a continuous reciprocal influencing / cybernetically, of the *Translation Multitude's* variables. Because of us not being able yet (AD 2022) to satisfactorily define the *translation capacity* in its essence, we have chosen to define it according to its most general result: somebody will be reckoned as having translation capacity if her / his *TT*, it is asked for / required / deemed as necessary by the target public.

2.12. *WTTh* states as translator's responsibility, that of having a *wholistic approach*, by taking in account, as much as it is possible, at the moment she / he translates, all implications of the *TThs* upon the *TPss*.

2.13. *WTTh* reckons that the translator cannot achieve total invisibility; the translator isn't situated in the exterior of the translation process, neither is the translator only mechanically applying some translation rules / methods, but she / he is an integral part of the translation process' whole, bringing with her / him: idiolect, technoelect. *WTTh* establishes a trivalent influence amongst: *TTh* – translator – *TPss*.

⁵⁸ Smuts 1927: 81

⁵⁹ Bohm 1980: xv-xvi

2.14. The *WTTh-Multitude* won't ever be able to comprise all existent translation theories / concepts on a given moment /, so that it will always be lagging behind the actual reality.

2.15. *WTTh* states that *TThs* are evolving in an ascending spiral, and not linearly, between the two seemingly radically opposed standpoints: literal translation vs. functional translation.

2.16. *WTTh* states that both literal and functional translations are useful and employable, depending on some variables as there would be: context, need / request, *ST*'s complexity etc.

2.17. *WTTh* states that, except in some extreme cases, there are no such things as pure literal translation or pure functional translation. Consequently, adopting extreme positions on that controversy / dilemma, it is wrong. Controversy on literal or functional translation, it is an obvious example of reductionism / atomism. Reckoning literal translation and functional translation as partially superimposed to one another, it is an example of wholism.

2.18. Regarding the "translatability" of a text, *WTTh* states that both extremes⁶⁰: "everything can be translated" / "nothing can be really translated" are wrong. Adding the nuancing locution: "to some extent", it makes both assertions to hold some truth. This nuancing reverberates upon technical / practical claims regarding the use of formal / philological / verbatim / literal versus functional equivalence.

2.19. *WTTh* defines the *TPss* as the *Whole* that is more than the mere sum of its elements, such as: *TThs*, psychic functions / functioning / processes related to translation, linguistic theories and content related to translation, idiolect, sociolect, tehnlect, ethos / context, interdisciplinary / multidisciplinary terminology, and all other entities related to / in relation with / influencing / determining the translation as such / per se. The *TPss* implies / involves / employs a *negotiation process*, one that acts like a "*living organism*", starting from the resources the *TThs* and the translator have, struggling to *process* the *ST* and then to render the *unit of meaning* in the *TT* / *TL*, so that to achieve its intended perlocutionary effect. The *TPss* is a synthesis of its parts and partially influenced by any of its parts, as well as its parts are influenced by the *TPss* as a *Whole*. *WTTh* reckons the *TPss* as evolutionary / in movement, and constantly / ever-changing.

2.20. *WTTh* defines the *Translation Theories Matrix / Multitude (TThsM)* as the multitude of known *TThs* and the relations identified amongst them. *TThsM* is reckoned as being in continuous evolution / movement, so that it is continually lagging behind the actual theoretical developments occurred in *TThs*, and in translation practices employed in the *TPss*. *WTTh* will always be reactive. *WTTh* aims to provide the necessary connections between the *TThs* and the *TPss*.

2.21. *WTTh* deems the *translation's evaluation tools / methods*⁶¹ conceives and used in *translation studies*, as totally insufficient, and that is a general shortcoming of the *translation studies'* theoretical apparatus.

⁶⁰ Bohm 1980: xviii

⁶¹ We have been able to identify only two practical methods for evaluating the translations: *The Closing Method* (Nida 2004: 135), *The Translation Qualitative Evaluation Grid* (Golea 2020: 193)

3. Practical Developments

3.1. *WTTh* gathers the information needed for constituting - and it constitutes it - the *TThs-Multitude / Matrix*, that will include as entries: the *TThs' names*, the *key words* hinting at each specific *TTh*, the *TThs' brief descriptions*, and the *sources* that each specific *TTh* has been quoted from.

3.2. The given sum of *WTTh-Multitude* at a moment in time, it is only the base the *WTTh* provisionally / temporarily stabilizes itself on, and that isn't an ossified resultant, neither is unchangeable. The given sum of the *WTTh-Multitude* it will be reckoned as valid only until the next update of its content will take place. In order not to create confusion, each time the *WTTh-Multitude* will be actualized, it will mandatorily be mentioned the date it will have been finished the updating.

3.3. On the theoretical basis of *WTTh* there will be practically organized an *International Center for Wholism in Translation Studies*, as a network / consortium of *academic organisms developing research on translation studies*. The personnel appointed to the mentioned *center* will be given the task of monitoring⁶² the *TThs' evolution* on world level, and also the task of periodically updating the *WTTh-Multitude / Matrix*.

3.4. In the long run, *WTTh* aims to interrelate / organize / harmonize diverse translation studies terminology, by composing and issuing a *terminological explanatory dictionary on translation studies*, one that will be actualized, periodically, by the personnel assigned to the *International Center for Wholism in Translation Studies*.

3.4. *WTTh* assumptions will be the basis used by the personnel appointed to the *International Center for Wholism in Translation Studies* for interrelating to / collaborating with the *AI* research centers on *wholistic aspects* regarding the *translation studies*⁶³.

4. Further Developments

4.1. *WTTh* foresees to develop in the near future a *quantum approach* on translation, in collaboration with *quantum computing science* and *AI*.

5. Limitations

5.1. Nobody can really take in account all the determinations / parts of a whole, so that the relativity of any research – including here the translatology – it is inherent to any science. Consequently, the development / revising / updating / provisory development state is inherent to *WTTh* too.

Appendixes:

Appendix I – *Wholistic Translation Theory's Multitude / Matrix* (in Excel) – to be added after and as elaborated by the *International Center for Wholism in Translation Studies*, after the mentioned *Center* will start functioning.

Appendix II – *Translation Qualitative Evaluation Grid*.

⁶² Jackson 2003: 5

⁶³ Esfeld 2007: 2

Appendix III – *Explanatory Terminological Dictionary on Translation Studies* – to be added after and as elaborated by the *International Center for Wholism in Translation Studies*, after the mentioned *Center* will start functioning.

Bibliography

Books

- BOHM, David. 1980. *Wholeness and the Implicate Order*. Routledge & Keegan Paul: London and New York.
- Jackson, Michael C. 2003. *Systems Thinking: Creative Wholism for Managers*. John Wiley and Sons Ltd.: UK.
- SAVORY, Allan, BUTTERFLY, Jody. 1999. *Holistic Management. A Framework for Decision Making*. Island Press: Washington D.C. / Covelo, California.
- SMUTS, J. C. 1927. *Holism and Evolution*. McMillan and Co. Limited: London.

Articles

- ESFELD, Michael C. 2007. "Cartwright on Wholism", in Luc Bovens & Stephan Hartman (eds.). 2007. *Nancy Cartwright's Philosophy of Science*, Routledge: London.
- BOYLAN, A. Thomas, O'GORMAN, Pascal F. 2001. "Causal holism and economic methodology: theories, models and explanation", in [Revue internationale de philosophie 2001 / 3 \(no. 217\)](#), pages 395 à 409., pages 395 à 409.
- KOSSOFF, Gideon. 2016. "Holism and the reconstitution of everyday life: a framework for transition to a sustainable society", in *Design Philosophy Papers*, Routledge.
- RALSTON, Shane. 2011. "Holism", in *SSRN Electronic Journal*, Woolf University.
- MCMILLAN, Eileen, STANGA, Natalina, VAN SELL, Sharon L. 2018. "Holism: A Concept Analysis", in *International Journal of Nursing & Clinical Practices*.
- MCMILLAN, Christian, MAIN, Roderick, HENDERSON, David L. 2019. "Holism: Possibilities and Problems", in *Routledge*.
- ABSOLON, Kathy. 2010. "Indigenous Wholistic Theory: A Knowledge Set for Practice", in *First Peoples Child and Family Review*.
- BEHERA, Rajiba Lochan. 2021. "Semantic Holism: An Introduction", in *Philosophy Study*, David Publishing.

REPERE ALE RELAȚIILOR ROMÂNNO-POLONE ÎN LEGĂTURĂ CU CHESTIUNEA UCRAINEANĂ LA FINELE PERIOADEI INTERBELICE

Ionuț BRAN¹

PhD, postdoctoral researcher, „Ștefan cel Mare” University of Suceava

Abstract: At the end of the interwar period and the beginning of 1940, the attitude of the Ukrainian minority in Romania was strictly dependent on the international political situation. The leaders of this minority were aware of the intensive action coordinated by the leaders of the Ukrainian emigration in order to create a united front, with the aim of achieving, by any means, an independent Ukrainian state. Ukrainian leaders were on standby, waiting for a decisive event to determine their stance. In this context, the developments in Romania's relations with Poland were also relevant, as well as the attitude of the Polish state in relation to the Ukrainian emigration.

Keywords: immigration, the interwar period, the Ukrainian minority, state policy, alliance

Politica României de după Primul Război Mondial se baza și pe frontiera comună româno-polonă. În timpul frământărilor polone pentru recunoașterea granițelor sale, Take Ionescu considera alipirea Galiției Orientale la Polonia, implicit o frontieră comună cu aceasta din urmă, drept o chestiune vitală pentru România. Așadar, pactul de amicitie cu Polonia și alianța noastră militară erau consecințele logice ale acestei politici de protecție contra unei amenințări comune: vecinătatea neplăcută a Sovietelor².

În ianuarie 1939, situația nu mai era la fel: Mica Înțelegere era virtual desființată, iar politica colonelului Jósef Beck³ de la conducerea Ministerului Afacerilor Externe din Polonia luase, în ultimul timp, căi pe care România nu le-a putut urma. Totodată, Tratatul de garanție româno – polon pierduse mult din valoarea sa practică, în urma interpretării date obligativității articolului 16 al Pactului Societății Națiunilor de către Adunarea Societății Națiunilor din 1938⁴.

În ipoteza creării unei Ucraine Mari, rațiunea de a fi a politicii noastre poloneze ar fi căzut de la sine: am fi pierdut frontiera comună cu Polonia (din 1919 până în 1939,

¹ Acknowledgement: Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 153770, cu titlul: “Accesibilitatea cercetărilor avansate pentru o dezvoltare economică sustenabilă - ACADEMIKA”, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 – 2020.

Acknowledgement: This work is supported by project POCU 153770, entitled " Accessibility of advanced research for sustainable economic development - ACADEMIKA ", co-financed by the European Social Fund under the Human Capital Operational Program 2014-2020.

² AMAE. Direcțiunea Politică. Referat cu privire la chestiunea ucraineană, București, ianuarie 1939, p. 282-283.

³ Ioan Scurtu, *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est (1918 – 2001)*, Vol. I, București, Editura Fundației Culturale Române, 2003, p. 33.

⁴ AMAE. Direcțiunea Politică. Referat cu privire la chestiunea ucraineană, București, ianuarie 1939, p. 283.

granița de nord a Bucovinei era cu Polonia, iar acest stat nu manifesta pretenții în Bucovina⁵), dar o pierdeam și pe cea cu Rusia Sovietică⁶.

Această ipoteză s-ar fi materializat greu fără o opunere energetică armată a Poloniei, care nu ar fi ezitat să apeleze la ajutorul României, legată de ea printr-un tratat de alianță militară. Poziția României depindea de atitudinea pe care avea să o adopte Rusia: în cazul unei neutralități binevoitoare a sa față de Polonia sau chiar în cazul în care ar fi făcut cauză comună cu Polonia, tratatul de alianță nu intra în discuție, frontierele orientale ale Poloniei nefiind amenințate⁷.

În eventualitatea inversării rolurilor: Polonia, dacă ar fi făcut cauză comună cu Germania contra Rusiei, în scopul proclamării Ucrainei Sovietice - caz puțin probabil, deoarece Germania trebuia să țină cont și de sentimentele ucrainenilor, care, în acel moment, ianuarie 1939, erau profund anti-poloneze; în acest caz, bineînțeles, tratatul nu intra în discuție, Polonia având statut de agresor⁸.

Nu trebuia exclusă și o altă ipoteză, cu toate că părea puțin probabilă în ianuarie 1939, și anume Rusia să fi făcut cauză comună cu Germania, contra Poloniei, pentru a-și salva grâнарul ucrainean. Într-adevăr, dacă Germania ar fi reușit să obțină ajutorul Poloniei, pentru a desființa Cehoslovacia, deschizând astfel drumul spre Polonia, chiar cu ajutorul acesteia din urmă, de ce nu s-ar fi admis posibilitatea ca și Rusia să se fi pretat unei politici limitate, însă care i-ar fi conferit răgaz pentru întărirea situației interne? În această alternativă, care, în ianuarie 1939 părea o glumă, tratatul nostru de garanție cu Polonia se activa, cu excepția situației în care Polonia ar fi putut fi considerată o agresoare⁹.

O altă eventualitate: Ucraina Sovietică, conform art. 17 al Constituției Sovietice, se declara independentă cu sau fără asentimentul Moscovei și ataca Polonia pentru a face joncțiune cu ucrainenii din Polonia care, la rândul lor, erau susținuți de trupele germano-ucrainene din Carpato-Ucraina. Granița de Est, care făcea obiectul tratatului de garanție, era așadar atacată: era valabilă garanția, chiar dacă inamicul de la răsărit și-ar fi schimbat caracterul prevăzut în convenția militară?¹⁰.

Germania ar fi încercat, poate, ca primă etapă, și o cale „pacifistă” de a-și atinge scopul: amenințând Polonia cu atuurile avute contra ei (coridorul, Vilna, Silezia, Pomerania etc), să fie obținut de la Polonia o autonomie largă a ținuturilor ucrainene, autonomie care, dacă era foarte liberală, desființa de fapt, frontiera comună a României cu Polonia, făcându-ne vecini cu un stat care, mai devreme sau mai târziu, ar fi devenit Ucraina Independentă, mărită cu teritoriile carpatice și cele sovietice¹¹.

Dintr-o evaluare a directorului Secției de Studii și Informații a Ministerului pentru Minorități, remisă ministrului Afacerilor Străine, la data de 17 ianuarie 1940, aflăm despre

⁵ Dobrinescu, Valeriu, și Pătroiu, Ion, *Documente străine despre Basarabia și Bucovina. 1918-1944*, București, Editura Vremea, 2003, p. 108.

⁶ AMAE. Direcțiunea Politică. Referat cu privire la chestiunea ucraineană, București, ianuarie 1939, p. 283.

⁷ *Ibidem*, p. 283-284.

⁸ *Ibidem*, p. 284.

⁹ *Ibidem*, p. 284-285.

¹⁰ *Ibidem*, p. 285.

¹¹ *Ibidem*.

activitatea desfășurată în jurul minorității ucrainene la începutul anului 1940¹². Ministrul pentru Minorități a fost informat, de către Gheorghe Serbeniuc, ziarist și lider al comunității ucrainene din Cernăuți, suspect al serviciilor de informații ale statului¹³ dar, în același timp, furnizor al unor informații interesante către respectivul decident român, că, la data de 10 ianuarie 1940, liderii minorității ucrainene din România au fost invitați la un dejun, la Ambasada Poloniei, de către ambasadorul Raczinsky. În acel context, ambasadorul polonez a propus liderilor minorității ucrainene din România stabilirea unei înțelegeri prin care să înceteze orice atacuri între polonezi și ucraineni, derulate prin intermediul presei, până la terminarea crizei europene.

La propunerea diplomatului polonez, liderii ucraineni ar fi răspuns că erau pregătiți să înceteze orice atac prin intermediul presei împotriva polonezilor, dar că nu puteau face niciun fel de înțelegere care ar fi putut aduce atingere atitudinii lor de loialitate față de statul român.

Potrivit lui Serbeniuc, rezultatul propunerii înaintate de ambasadorul Raczinsky ar fi rămas la acel schimb de promisiuni¹⁴.

Liderilor ucraineni le-au mai fost formulate propuneri de solidarizare cu propaganda din străinătate și de unii agenți ai nucleelor de propagandă ucraineană din Franța, Italia, Statele Unite ale Americii și Germania, dar acestea au fost respinse de conducătorii minorității ucrainene din România, din considerentul de a nu întreprinde vreo acțiune ce ar fi putut fi privită drept o atitudine de neloialitate față de statul român.

Din verificarea informațiilor furnizate de Gheorghe Serbeniuc, prin intermediul unui alt informator al Ministerului pentru Minorități cu acces în mediul imigranților ucraineni din România, la întâlnirea dintre liderul ucrainean sus-menționat și ambasadorul polonez ar mai fi participat, din partea Ambasadei Polonei, și un anume Gedraic, specialist în chestiunile ucrainene, iar din partea comunității ucrainenilor din România Vladimir Zaloziński, Alexievici și Constantin Cracalia, ultimul aflat sub influența Varșoviei și a structurilor polono-ucrainene formate în jurul Institutului Ucrainean din Varșovia, precum și în relații favorabile cu membrii Consulatului Republicii Polonia din Cernăuți¹⁵; din partea ucrainenilor imigranți din România a fost prezent Dimitri Ivașina-Herodot (*secretar al Comitetului de ajutor reciproc al emigrației ucrainene – înființat la București, ce funcționa legal în baza aprobării guvernului român din 1923; fost consul ucrainean la București, șef al biroului de presă „Ucraintag”*), iar din partea minorității poloneze din România senatorul Titus Cercawski.

Ambasadorul Raczinsky ar fi declarat că soarta polonezilor și a ucrainenilor era similară la momentul respectiv, motiv pentru care cele două părți trebuiau să ajungă la o înțelegere. În acest scop, diplomatul polonez a reiterat necesitatea unei cunoașterii reciproce și a unei înțelegeri de presă pentru a înlesni raporturile amicale dintre polonezi și ucraineni, spre a nu da ocazia Germaniei și Rusiei Sovietice să profite de pe urma dezbinării dintre polonezi și ucraineni.

¹² AMAE. Fond România. Minoritatea Ucraineană (1939-1944). Volumul 390, p. 153.

¹³ *Ibidem*, p. 156.

¹⁴ *Ibidem*, p. 155.

¹⁵ AMAE. Dosar 71 / URSS (1934 – 1937). Volumul 40, referitor la problema ucraineană, p. 244.

Toate acestea trebuiau îndeplinite în condițiile legii și cu respectarea loialității purtate de grupul etnic ucrainean statului român¹⁶.

În accepțiunea lui Raczinsky, sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial ar fi condus la existența unei Ucraine libere, însă această țară ar fi avut nevoie de prieteni puternici și loiali pentru a o ajuta. Un stat ucrainean ar fi avut mereu de luptat cu Rusia Sovietică, care ar fi urmărit întotdeauna recucerirea teritoriilor ucrainene pierdute. Din acest considerent, ucrainenii ar fi trebuit, în accepțiunea ambasadorului polonez, să renunțe la revendicarea celor 3% minoritari ucraineni din România și a celor 8% din Polonia. Ucraina liberă nu se putea constitui decât din teritoriul Republicii Ucrainene din URSS, de la 1940, și ar fi avut nevoie de prietenia unor vecini puternici.

Același ambasador ar fi declarat, în aceeași ordine de idei, că guvernul polon din Angers era stăpânit de ideea unei confederații a slavilor, ceea ce, în opinia celor ce cunoșteau mai bine starea de lucruri din această parte a Europei, constituia o greșeală. Aceștia erau de părere că o asemenea uniune nu ar fi fost viabilă și că singura soluție era reprezentată de crearea, în acea parte a Europei, a mai multor state slave independente cu legături de prietenie între ele și cu România.

Raportul ambasadorului Poloniei în România, către guvernul polonez din Angers, în urma întâlnirii cu liderii ucraineni, s-ar fi pronunțat împotriva unei eventuale uniuni între Polonia și Ucraina¹⁷.

În cadrul acordului dintre Ambasada Poloniei la București și liderii ucraineni, subsumat colaborării anticomuniste, diplomații poloni sprijineau editarea buletinului de presă „Ukraintag” din București, sub conducerea lui Dimitri Ivașina-Herodot, prin acordarea unei subvenții lunare de 19.000 lei și tipărirea sa la Institutul de Cultură Româno-Polon¹⁸. În cadrul acestei colaborări, la data de 1 mai 1940, la Ambasada Poloniei din București, a avut loc, sub președinția consilierului de ambasadă Conte Poninski, o reuniune polono-ucraineană. La aceasta au participat, din partea polonilor, Vladimir Bancicovski, iar din partea ucrainenilor publicistul Dimitri Ivașina-Herodot, dr. Trepke și mai mulți fruntași ai imigrației ucrainene din țară¹⁹.

Delegații poloni au apelat la ucraineni, care erau favorabili cauzei Aliaților și unei apropieri polono-ucrainene, pentru ca aceștia să activeze în sensul dezvoltării curentului anglofil în rândul conaționalilor lor. De asemenea, s-a propus o colaborare strânsă între Comitetul de Ajutorare Polon și cel ucrainean din București, pentru a evita situația ca ucrainenii refugiați din Galiția în România sau Ungaria să ajungă sub influența agenților germani, care încercau să îi determine să se întoarcă în România sau să adopte o atitudine favorabilă Reich-ului²⁰.

¹⁶ AMAE. Fond România. Minoritatea Ucraineană (1939-1944). Volumul 390, p. 156.

¹⁷ *Ibidem*, p. 157.

¹⁸ *Ibidem*, p. 197.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, p. 198.

Consilierul Poninski s-a interesat de fruntașii ucraineni din Basarabia și Bucovina, discutând, în același timp, modalitățile de ajungere a acestora sub dominația comunistă, în eventualitatea unei invazii sovietice în România²¹.

Nu în ultimul rând, a fost abordată chestiunea atitudinii emigrației ucrainene în eventualitatea unui conflict româno-sovietic. Delegația ucraineană a opinat că ucrainenii din România, făcând parte din armata română, aveau să lupte în cadrul unităților din care făceau parte, deși ar fi fost mai benefică varianta constituirii lor într-o legiune separată²².

La data de 12 mai 1940, a avut loc o conferință de presă polono-ucraineană la Biroul de Presă Polon din București, str. Paris nr. 45. Din partea ucrainenilor au participat ziaristul Gheorghe Serbeniuc (*fost deputat, din 20 aprilie 1940 directoral ziarului ucrainean „Novo Rada” din Cernăuți*²³), Dimitri Ivașina-Herodot și Ilie Gavriluc, iar din partea polonilor Vladimir Bancicovski, Lancicovski și secretarul de legatie, Volski²⁴.

Majoritatea liderilor ucraineni din România, la începutul anului 1940, erau petliuriști²⁵, adepți ai constituirii unui stat ucrainean independent din teritoriul Republicii Ucrainene Sovietice.

Informațiile obținute la nivelul Ministerului pentru Minorități, din rândul comunităților de emigranți polonezi și ucraineni din țara noastră, atestau, pe de o parte, prezența unui număr important de agenți ai diferitelor centre din străinătate pe teritoriul României, cu scopul atragerii populației ucrainene în acțiunea lor de propagandă favorabilă creării unui stat ucrainean independent, iar pe de altă parte interesul ridicat al guvernului german pentru această problemă.

Autoritățile de ocupație germană din teritoriile Poloniei se arătau binevoitoare față de populația ucraineană. Comitete ucrainene s-ar fi format la Varșovia și Cracovia, sub conducerea lui Andrei Levițchi și a profesorului Roman Smalstocki, derulând o activitate de propagandă ucraineană cu acceptul autorităților germane. De asemenea, pentru a

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ AMAE. Fond România. Minoritatea Ucraineană (1939-1940), volumul 390, p. 173. Buletin informativ asupra activității minorității ucrainene din România. „Novo Rada”, editat până în aprilie 1940 la tipografia „Societatea de Ziare Germane” din Cernăuți, str. Iancu Flondor nr. 47, a fost tipărit, începând cu luna mai 1940, la tipografia românească „Mitropolitul Silvestru” din Cernăuți, Piața Unirii nr. 3. Potrivit cercurilor ucrainene, redacția ziarului intenționa relocarea sediului în București și transformarea sa, din organ bisăptămânal, în publicație cotidiană. La baza acestei decizii ar fi stat cenzura severă de la Cernăuți și faptul că, în București, putea contracara, cu un mai mare succes, propaganda germano-filă pe care o derula celălalt ziar ucrainean, „Ceas”, din Cernăuți. „Ceas”, organ de presă al Partidului Național Ucrainean (UNP) cu sediul în Cernăuți, a promovat politica Partidului Național Ucrainean (UNDO, înființat în 1926, una dintre cele mai solide organizații politice pe care ucrainenii o puteau avea în Polonia), recurgând la mediatizarea de critici la adresa regimului sovietic. În Polonia, sub coordonarea UNDO, ucrainenii au militat pentru câștigarea autonomiei regiunilor în care trăiau conaționali lor.

²⁴ AMAE. Fond România. Minoritatea Ucraineană (1939-1944). Volumul 390, p. 198.

²⁵ Susținători ai lui Simon Petliura, publicist, membru al Directoratului ales de liga națională care a condus revolta armată declanșată la data de 15 octombrie 1918, în toată Ucraina. Armata organizată de guvernul ucrainean Vladimir Vinicenco – Simon Petliura a reintrat aproape fără luptă în Kiev, inclusiv ca urmare a trecerii unităților lui Pavlo Petrovych Skoropadskyi de partea lor. Se încheia, astfel, perioada Hatmanatului, și începea cea a Directoratului, creat la 14 septembrie 1918 tocmai din forțe opozabile lui Pavlo Petrovych Skoropadskyi. Perioada Directoratului s-a întins până în noiembrie 1920, culminând cu dispariția din viața politică ucraineană și refugiarea lui Simon Petliura în Polonia. Prin comparație cu Pavlo Petrovych Skoropadskyi, Simon Petliura a înșelat așteptările ucrainenilor prin slaba sa „Republică Populară Ucraineană”. Vezi și Олег Боїцо, *Історія України, питання та відповіді*, Kiev, Akademia, 1998, p. 163.

atrage simpatia populației de origine ucraineană, autoritățile de ocupație germană ar fi procedat la punerea tuturor locuințelor foștilor ofițeri polonezi la dispoziția ucrainenilor²⁶.

Totodată, Comitetul Central de la Berlin și-a intensificat activitatea, iar Nicolai Kowalevski, fost ministru în guvernul ucrainean, se interesa, în contextul prezenței la București, de problema ucrainenilor din România. Respectivul, fost ziarist și cunoscută personalitate ucraineană, se bucura de acces direct și influență în cercurile ucrainene de pretutindeni. Anterior ocupării Poloniei, Nicolai Kowalevski a fost directorul agenției de presă ATE (*Agencia Telegrafică Express*) și colaborator la „Völkischer Beobachter” din Berlin. Înainte de începerea ostilităților germano-polone, Nicolai Kowalevski a plecat la Riga, iar la întoarcerea la Berlin a devenit membru al Comitetului Ucrainean de pe lângă Ministerul de Externe german. La București, Nicolai Kowalevski a sosit după o deplasare la Varșovia²⁷.

Situația României în cazul creării unei Ucraine Independente. Îndepărtarea Rusiei Sovietice de lângă granițele României ar fi fost benefică țării noastre, dar, în ianuarie 1939, se punea problema dacă Ucraina putea constitui tamponul dintre țara noastră și Rusia. Ar fi reușit oare Germania în lupta ce urma să se dea pentru hegemonia în Europa Orientală, între ea și Rusia, să mențină Ucraina în sfera sa de influență?²⁸

În ianuarie 1939, prin dezvoltarea uimitoare a Germaniei, prin dinamismul politicii ei și prin pozițiile strategice pe care le avea, datorită dorințelor de pace ale Franței și Angliei, se produsese un dezechilibru în raportul de forțe între Germania și Rusia, care, datorită situației interne precare, arătase semne de mare slăbiciune cu ocazia evenimentelor din Europa Centrală și Extremul Orient²⁹.

Dar dacă acest echilibru ar fi fost stabilit sau chiar inversat, ar fi rezistat oare Ucraina apelului unor popoare de același sânge? ³⁰

Desigur, o Ucraină rebelă într-o luptă continuă contra Sovietelor, împotriva cărora ar fi trebuit să apere 3000 km de frontieră deschisă, ar fi fost mai puțin primejdioasă pentru România decât o Ucraină independentă, sprijinită de Moscova³¹.

În ianuarie 1939, de bine de rău, Sovietele, un stat mare, cu preocupări multiple, considera chestiunea Basarabiei a fi un amănunt de mică importanță, pe care o ținea în suspensie numai pentru a exercita presiuni la momentul oportun. Însă pentru o Ucraină independentă, chestiunea Basarabiei, a Bucovinei și a Maramureșului ar fi fost una dintre preocupările principale³². Propagandă ucraineană, ulterior Primului Război Mondial, nu uitase aproape niciodată să valorifice pretențiile Ucrainei asupra ucrainenilor din provinciile sus-amintite și nu era niciun motiv ca ea să renunțe la ele, odată devenită

²⁶ *Ibidem*, p. 158.

²⁷ *Ibidem*, p. 159.

²⁸ AMAE. Direcțiunea Politică. Referat întocmit de D. Cotlarciuc, prim-secretar de Legație, cu privire la chestiunea ucraineană, București, ianuarie 1939, p. 286.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

independentă. Argumentele lor erau cunoscute și bazate, mai ales, pe date neveridice în ceea ce privește numărul ucrainenilor și drepturile lor istorice³³.

Argumente contra pretențiilor ucrainene. În ianuarie 1939, argumentele abordate nu erau de ordin etnic și istoric. Astfel, atât al treilea „Universal” din 7 noiembrie 1917, prin care se fixau definitiv granițele Ucrainei, cât și al IV-lea „Universal” din 12 ianuarie 1918, prin care se proclama independența Ucrainei în acele granițe, nu menționau nici Basarabia, nici un alt teritoriu românesc. Nistrul era, în felul acesta, recunoscut ca formând una dintre granițele Republicii Ucrainene³⁴.

Pe de altă parte, la 18 / 31 ianuarie 1918, Choulguine, ministru al Afacerilor Străine, declara spontan generalului Coandă că guvernul ucrainean nu s-ar fi opus unirii Basarabiei cu România, dacă aceasta ar fi dorit-o, ba chiar ar fi ajutat unirea³⁵.

Totodată, prin Tratatul semnat la 9 februarie 1918, la Brest-Litovsk, între Ucraina și Puterile Centrale, teritoriul determinat ca aparținând Ucrainei nu cuprindea Basarabia, lucru cât se poate de firesc, deoarece Basarabia nu făcuse niciodată parte din Ucraina³⁶. Pacea de la Brest-Litovsk, la care ucrainenii au luat parte în mod silit, s-a materializat, în cele din urmă, în ocuparea Ucrainei de către nemți, interesați de resursele ucrainene (cereale, materiale de război, etc), în opinia lui Constantin Matzievici, aflat la conducerea Ministerului Afacerilor Externe al Republicii Populare Ucrainene³⁷ din februarie până în aprilie 1919.

Mai mult, însuși guvernul german, chestionat de guvernul ucrainean cu privire la punctul său de vedere în legătură cu alipirea Basarabiei la România, confirmase faptele mai sus-menționate, amintind prin ambasadorul său la Kiev, Baronul Schwartzenstein, declarația făcută de către delegații Ucrainei, încă de la începutul negocierilor cu Puterile Centrale, potrivit căreia Basarabia nu ar fi făcut parte din teritoriul Ucrainei. Cât despre unirea Basarabiei cu România, Baronul Schwartzenstein arătase guvernului ucrainean că Puterile Centrale, fără a se opune, nu contribuiseră însă cu nimic la ea, întrucât privea exclusiv Basarabia și România. O confirmare analogă primise și primul-ministru Marghiloman din partea lui Kühlman³⁸.

Nu în ultimul rând, Misiunea Diplomatică și Militară a Republicii Ucrainene în România adresase, la 26 iulie 1919, Guvernului român, o declarație semnată de șeful acelei misiuni, Constantin Matzievici, prin care recunoștea, în mod solemn, frontierele noastre din acel moment³⁹. Constantin Matzievici era profesor, om de știință agrară ucrainean, personalitate publică și politică, jurnalist și participant activ la Revoluția ucraineană din 1917-1921⁴⁰.

³³ *Ibidem*, p. 287.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, p. 287-288.

³⁶ *Ibidem*, p. 288.

³⁷ Pagina de Facebook a Ambasadei Ucrainei în Praga, Republica Cehă, datată 21 decembrie 2020.

³⁸ *Ibidem*, p. 288-289.

³⁹ *Ibidem*, p. 289.

⁴⁰ *Костянтин Мацієвич: Учений. Дипломат. Політик*, LAP LAMBERT Academic Publishing, 2018.

În accepțiunea lui Constantin Matzievici, poporul ucrainean, nerecunoscut mai întotdeauna, se compunea din 35 de milioane de persoane (45 milioane⁴¹ sau chiar 46.012.200⁴² după alte estimări identificate de cercetători români) și avea o veche istorie, o literatură națională bogată, o poezie populară din a cărei frumusețe se inspira toată lumea muzicală a Europei și o cultură independentă. Rezolvarea problemei ucrainene depindea de soluționarea chestiunii ruse, cu atât mai mult cu cât poporul ucrainean locuia în toată partea de sud a fostului imperiu rus, între Carpați și Don, iar mai multe argumente diferențiau națiunea ucraineană de cea rusă.

Referințe critice

Боїцо, Олег, *Історія України, питання та відповіді*⁴³, Kiev, Akademia, 1998

Ciachir, Nicolae, *Din istoria Bucovinei (1775-1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993

Костянтин Мацієвич: Учений. Дипломат. Політик⁴⁴, LAP LAMBERT Academic Publishing, 2018

Dobrinescu, Valeriu, și Pătroiu, Ion, *Documente străine despre Basarabia și Bucovina. 1918-1944*, București, Editura Vremea, 2003

Scurtu, Ioan, *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est (1918 – 2001)*, Vol. I, București, Editura Fundației Culturale Române, 2003

Arhivele Ministerului Afacerilor Externe

Fond URSS, volumul 42

Fond România. Minoritatea Ucraineană (1939-1944). Volumul 390

Dosar 71 / URSS (1934 – 1937). Volumul 40

⁴¹ AMAE. Fond URSS, volumul 42. Referat al Direcțiunii Politice întocmit de D. Cotlarciuc, prim-secretar de Legăție, cu privire la chestiunea ucraineană, București, ianuarie 1939, p. 242.

⁴² Nicolae Ciachir, *Din istoria Bucovinei (1775-1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993, p. 105-106.

⁴³ Boico, Oleg, *Istoria Ucrainei, Întrebări și răspunsuri*.

⁴⁴ Kostyantyn Matsievici: *Om de știință. Diplomat. Politician*

COMBINATORY VALENCIES – A POLYVALENT LINGUISTIC ISSUE

Marta-Teodora BOBOC
Lecturer PhD., University of Bucharest

Abstract: Our paper aims to approach one of the most important problems that emerge when using a foreign language in any manner, that is – combinatory valencies of words. The given matter relates to a wide range of linguistic segments: morphology (since valency has to do with the connections between certain parts of speech), lexicology (as all these words are part of the lexical background of the language) and, last but not least, translation (because the result may vary from occasional funny mistakes to serious translation errors). Starting from a number of theories elaborated by various linguists, we illustrate each category that has been mentioned by providing contrastive examples, so as to ensure the access to as much information as possible. We argue that the usefulness of such a study lays in the fact that errors can and should rather be prevented than corrected and the more relevant the examples are, the easier it is to keep them in mind and make proper use of one's knowledge.

Keywords: combinatory valencies, learning a foreign language, parts of speech, synonyms, translation errors

Apărut pentru prima dată în secolul al XIX-lea în lucrarea lui Charles Sanders Peirce, intitulată *The Logic of Relatives* (1897), termenul de *valență* a pătruns în lingvistică din sfera științifică, mai exact din chimie, fiind utilizat pentru a denomina potențialul unităților lexicale de a intra în relații sintactice cu alte elemente constituente ale unui enunț. Suprapus, în primă fază, noțiunii de *îmbinare*, el a căpătat cu timpul noi nuanțe, ajungând să o încorporeze și completeze pe aceasta. Valența nu se referă, așadar, la orice tip de alăturare¹ a cuvintelor, ci la asocierea lor personalizată în funcție de context atât în original (deci în limba sursă), cât și în traducere (respectiv, în limba țintă). Astfel, luând ca exemplu limbile rusă și română, pe care le avem în vedere în prezentul studiu, putem ilustra valența în modul următor: rusescul *ответственность*, utilizat în contextele: *нести ответственность за* și *общество с ограниченной ответственностью* se va traduce în română ca *a purta responsabilitatea*, respectiv *societate cu răspundere limitată* (substituirea, în oricare dintre cele două contexte, cu celălalt echivalent ar duce la o eroare conceptuală, o formulare nenaturală în limba română), respectiv românescul *întâlnire* are ca echivalente² în rusă atât *встреча*, cât și *свидание*, însă diferența de nuanță este semnificativă – în timp ce *встреча* se folosește la nivel oficial, *свидание* implică o conexiune afectivă, așadar vom spune *встреча*

¹ Faptul că *valența* nu se rezumă la simpla sinergie a cuvintelor, aceasta fiind, de altfel, o calitate comună tuturor noțiunilor ci se referă la nuanțele care impun utilizarea expresă a anumitor îmbinări de cuvinte ce implică automat obligativitatea unor elemente suplimentare, menite să completeze aserțiunea, este semnalat și de A. A. Potebnia încă din 1977, lingvistul rus încadrând în această categorie verbele tranzitive, cărora le este necesar complementul direct.

² Același lucru se întâmplă și în limba engleză, unde *întâlnire* poate fi redat oficial ca *meeting* (an annual **meeting** – o *întâlnire anuală*) sau informal ca *date* (a **date** at midnight – o *întâlnire la miezul nopții*).

представителей организаций – **întâlnirea** reprezentanților organizațiilor și **свидание с любовником** – **întâlnirea** cu iubitul, exemple din care reiese clar faptul că valențele combinatorii sunt un fenomen general, bidirecțional (în sensul că ele nu apar exclusiv în limba străină, ci fac parte din însăși limba maternă, în acest caz fiind, poate, mai greu de conștientizat).

Făcând referire la un atare fenomen, variați lingviști folosesc numeroase denumiri, fie în lucrările consacrate, fie în cercetări conexe problemei valențelor combinatorii.

În bibliografia teoretică generală se regăsesc termeni amplii precum *semantică* și *context* (cf. Ivanova, Burlakova, Poceptov, 1981), *context sintactic* (de exemplu la Amosova, 1963), *potențial sintagmatic* (la Kotelova, 1975) ori *combinatorică* (la Burlakova, 1975).

În bibliografia de specialitate întâlnim și opinii ce disting noțiunea de *îmbinare* de termenul *valență*, subliniind că în timp ce „*valența este capacitatea teoretică, îmbinarea este realizarea acesteia, aplicarea ei practică*” (Kunin, 1979, p. 114), ceea ce ne determină să operăm și în terminologia din limba română disocierea între aparentele sinonime *alăturare* și *îmbinare*, pornind de la ideea că *îmbinarea* presupune o coeziune semantică și contextuală care simplei *alăturări* îi lipsește.

La rândul său, N.I. Filiceva menționează „*valența potențială, proprie unui cuvânt privit ca unitate lingvistică și valența realizată (înfăptuită), caracteristică unui cuvânt privit ca unitate a discursului*” (Filiceva, 1969, p. 41).

A.I. Varșavskaia aseamănă *îmbinarea* cu *distribuția*, întrucât „*distribuția reprezintă suma asocierilor de cuvinte, manifestate cu precădere între verb și alte părți de vorbire*” (Varșavskaia, 2008, p. 158), iar M.D. Stepanova întregește această viziune, evidențiind *distribuția* drept mai amplă față de *valență* (cf. Stepanova, 1967), așadar am putea spune – un hiperonim al acesteia.

Dacă urmărim tiparul *îmbinărilor* verbului³ cu diverse alte categorii morfologice observăm că el se menține aproape neschimbat atât în limbile română și rusă, cât și în engleză:

1. verb + substantiv: rom. *Marina studiază literatura.* – eng. *Marina is studying literature.* – rus. *Марина изучает литературу.*
2. verb + adjectiv: rom. *Acest discurs devine plictisitor.* – eng. *This speech becomes boring.* – rus. *Этот спич становится скучным.*
3. verb + adverb: rom. *Ei locuiesc aproape.* – eng. *They live nearby.* – rus. *Они живут близко.*
4. verb + conjuncție: rom. *(Eu) vreau să citesc.* – eng. *I want to read.* (particulă a infinitivului) – rus. *(Я) хочу прочитать.* (acest element lipsește în rusă).
5. verb + prepoziție: rom. *Secretul succesului constă în perseverență.* – eng. *The secret of success lies in perseverance.* – rus. *Секрет успеха кроется в настойчивости.*
6. verb + interjecție: rom. *El n-a zis nici păs.* – eng. *He didn't make a peep.* (substantiv cu articol nehotărât) – rus. *Он не издал ни звука* (substantiv)⁴.

³ Tiparul asociativ este preluat de pe site-ul <https://morfosintaxaonline.blogspot.com/p/valenta-verbului-in-limba-romana.html>, autor – Otilia, data accesării: 15.02. 2023. Exemplele oferite aparțin autoarei prezentului articol.

⁴ În limba rusă nu există articol hotărât sau nehotărât.

La aceste asocieri putem adăuga o a șaptea, și anume:

7. verb + pronume: rom. *L-ai întrebat ceva important?* – eng. *You asked him something important?* – rus. *Ты спросил у него что-то важное?*

Promotor în studiul valențelor combinatorii s-a instituit **Lucien Tesnière**, care de altfel a și elaborat așa-numita *teorie a valențelor*. Tesnière a fost cel care, apelând la compararea verbelor (noțiune specifică lingvisticii) cu atomii (noțiune specifică chimiei), a recurs la termenul de *valență* pentru a descrie conexiunile pe care acesta și le formează cu variați determinanți, pe care i-a denumit *actanți*. În cercetarea sa, Tesnière a aplicat principiul valențelor combinatorii numai la verb, considerând în mod automat substantivele, pronumele și adverbele ca pe determinanți ai acestuia. Stabilind ca reper numărul de determinanți, Tesnière a împărțit verbele în patru categorii (cf. Tesnière, 2015), după cum urmează:

- verbe avalente: *Se întuneacă. / Se lumiează. / Plouă. / Ninge.*⁵

- verbe monovalente: *El strănută. / Ea tușește.*

- verbe divalente: *Tu măture curtea.*

- verbe trivalente: *El îmi dă dicționarul.*

Exemplele de mai sus corespund tiparului limbii **române**, pentru limba **rusă** șablonul fiind ușor diferit:

- verbele avalente rămân avalente: *Светаем. / Темнеет.* sau devin monovalente: *Идѣт дождь / Идѣт снег.*

- verbele monovalente rămân monovalente: *Он чихнѣт. / Она кашляет.*

- verbele divalente din limba română rămân la fel și în rusă: *Ты подметаешь двор.*

- verbele trivalente din limba română rămân la fel și în rusă: *Он даёт мне словарь.*

În limba **engleză** tiparul este următorul:

- verbele avalente rămân avalente: *It dawns. / It's raining. / It's snowing.* sau devin monovalente: *It's getting dark.*

- verbele monovalente rămân monovalente: *He's sneezing. / She's coughing.*

- verbele divalente din limba română rămân la fel și în engleză: *You're sweeping the yard.*

- verbele trivalente din limba română rămân la fel și în engleză: *He gives me the dictionary.*

Tesnière ordonează valențele în modul următor – pe primul loc plasează subiectul, iar pe al doilea – complementul direct, al treilea loc putând fi ocupat de oricare dintre celelalte părți de propoziție (de tipul complement indirect, complement circumstanțial, atribut etc.). Dacă, însă, unul dintre actanți (sau determinanți) nu apare în propoziție, în locul său intră următorul actant (așadar, dacă lipsește complementul direct, dar există unul circumstanțial, acesta va avea alocată a doua poziție).

Dând curs teoriei formulate astfel de Tesnière, **Hennig Brinkmann**, lingvist de origine germană, definește valența verbului drept „*proprietate a acestuia de a intra în relație cu ceilalți constituenți ai propoziției*” (Brinkmann, 1962, p. 223). Spre deosebire de Tesnière, Brinkmann pune accentul nu pe aspectul numeric, ci pe cel tipologic, pe caracteristicile elementelor lingvistice care au raporturi cu predicatul, disociindu-le în

⁵ Exemplele oferite pentru a ilustra fiecare categorie în parte aparțin autoarei prezentului articol.

participanți (care influențează direct conținutul propoziției) și *poziții deschise* (pe care se situează substantivele, verbele la infinitiv și propozițiile subordonate) (Ibidem, p. 511).

La rândul său, **Johannes Erben** evidențiază faptul că „*de valența verbului depind într-o mare măsură calitatea și numărul determinanților aflați înainte și după verb, în conformitate cu care se stabilește structura propoziției*” (Erben, 1962, p. 175). Tipologia lui Erben se aseamănă cu cea elaborată de Tesnière prin aceea că se au în vedere tot patru categorii, însă lipsește cea a verbelor avalente / impersonale (care la Erben fac parte din rândul celor monovalente) și se adaugă cea a verbelor tetravalente (care nu apare la Tesnière). Mai mult, Erben nu ierarhizează participanții (așa cum face Brinkmann), ci îi plasează pe poziții egale atât din punct de vedere sintactic, cât și ca așezare în propoziție.

O contribuție majoră a avut-o și S. D. Kanțelson, care a definit valența ca „*potențială capacitate a anumitor cuvinte de a se îmbina cu alte cuvinte, respectiv de a și le asocia*” (Kanțelson, 1987, p. 114), evidențiind astfel caracterul sintactic al valențelor.

În ceea ce privește **clasificarea valențelor combinatorii**, aceasta variază de la un spațiu cultural la altul, precum și în funcție de criteriul luat în considerare de către cercetători în realizarea ei.

Astfel, se face distincția între valența **semantică (lexicală)** și cea **sintactică (gramaticală)**, între valența **formală** și cea **de conținut**, valența **activă** și cea **pasivă**, respectiv între valența **obligatorie** și cea **facultativă**.

Valențele semantice vizează planul conceptual și se diferențiază nu doar numeric, ci și prin tipul corelațiilor de sens, în raport de care se creează tipare analoage. Prin valență **semantică** se înțelege capacitatea verbului de a-și asocia un alt element (cf. Apresian, 1974), de tipul:

- destinatar⁶: rus. Мы отправляем письмо **родителям**. – eng. We're sending a letter to **our parents**. – rom. Noi le trimitem o scrisoare **părinților**;

- receptor: rus. Сообщаем **Вам** об изменениях в рабочей программе. – eng. We inform **you** about the changes in our working schedule. – rom. **Vă** informăm cu privire la schimbările din programul de lucru;

- instrument: rus. Вы рисуете **карандашом**. – eng. You're drawing with **a pencil**. – rom. Voi desenați cu **creionul**;

- rezultat: rus. Вода превратилась в **лёд**. – eng. The water turned into **ice**. – rom. Apa s-a transformat în **gheață**.

Valențele sintactice se referă la capacitatea predicatului de a intra în relații sintactice cu alte părți de propoziție, de exemplu:

- subiect: rus. **Ирина** / **Она** спит. – eng. **Irina** / **She** is sleeping. – rom. **Irina** / **Ea** doarme;

- obiect: rus. Иван пишет **сочинение**. – eng. Ivan is writing **a composition**. – rom. Ivan scrie **o compunere**;

- complement circumstanțial de loc: rus. Ты работаешь в **Испании**. – eng. You're working **in Spain**. – rom. Tu lucrezi **în Spania**;

⁶ Tipurile de alte elemente (destinatar, receptor, instrument etc.) au fost preluate din sursa indicată (Apresian, 2015 – vezi și bibliografia), iar exemplele oferite pentru a ilustra fiecare categorie în parte aparțin autoarei prezentului articol.

- nume predicativ: rus. *Скоро они стали **специалистами** по юридическим вопросам.*
 - eng. *They soon became **experts** in legal matters.* - rom. *Curând ei au devenit **specialiști** pe probleme juridice.*

În studiile care au ca obiectiv analiza valențelor combinatorii în limba engleză distincția antemenționată se face sub denumirea de **valență lexicală** și **valență gramaticală**. Ambele tipuri de valență se leagă de selecția sinonimică adecvată dintr-o serie dată, însă în timp ce valența lexicală se centrează pe sens, cea gramaticală se axează pe partea de vorbire cu care verbul relaționează. Mai jos ilustrăm cu exemple proprii cele două feluri de valență:

- **valență lexicală**: verbele *гладить* și *наступать* au amândouă sensul de *a călca*, însă se utilizează în contexte diferite: rus. *Она совсем не любит **гладить** одежду.* - eng. *She doesn't like **ironing** clothes at all.* - rom. *Ei nu-i place deloc **să calce** rufe.,* respectiv rus. *Он **наступил** мне на ногу!* - eng. *He **stepped** on my foot!* - rom. *El m-a **călcat** pe picior!;*

- **valență gramaticală**: verbele *знать* și *уметь* au amândouă sensul de *a ști*, însă se combină cu părți de vorbire diferite, *знать* + substantiv și *уметь* + verb: rus. *Я **знаю** **грамматику** русского языка.* - eng. *I know Russian **grammar**.* - rom. *Eu **știu** **gramatica** limbii ruse.,* respectiv: rus. *Я **умею** **говорить** по-русски.* - eng. *I can **speak** Russian.* - rom. *Eu **știu** **să vorbesc** rusește.*

Pentru cei care învață o limbă străină (în cazul de față, rusa) probleme frecvente ridică *valența lexicală*, asupra căreia vom reveni cu mai multe exemple, după trecerea în revistă a celorlalte tipuri de valențe combinatorii, care au mai rămas din clasificările consultate de noi.

Pentru aceste două categorii S. D. Kanțelson propune diferențierea între **valența formală** (în esență, cea **sintactică**) și **valența de conținut** (așadar, cea **semantică**), afirmând că „*valența de conținut este aceeași în toate limbile, în timp ce valența formală, fiind legată de părțile de vorbire, diferă*” (Kanțelson, op. cit., p. 21-22).

Pentru a exemplifica valența de conținut, Kanțelson apelează la verbele de tipul *a da* (*a dăru*, *a oferi*), argumentând că acestea au o structură universal valabilă, alcătuită din următoarele componente: subiect – destinatar – obiect, lucru pe care, în prezenta lucrare, îl reliefăm în limbile rusă, engleză și română: rus. *Анна **подарила** Юлии **цветы**.* - eng. *Anne **gave** Julie **flowers**.* - rom. *Ana i-a **dat** (ofert) **flori** Iuliei.*

Spre deosebire de aceasta, **valența formală** poate varia chiar în cadrul aceleiași limbi, atunci când verbul se poate folosi cu actanți care au prepoziții și cazuri diferite, de exemplu⁷: rus. *Мы **говорим** с нашими **друзьями**.* - eng. *We're **talking with** our friends.* - rom. *Noi **vorbim cu** prietenii noștri.* și rus. *Мы **говорим** о последних **событиях**.* - eng. *We're **talking about** recent events.* - rom. *Noi **vorbim despre** ultimele evenimente.* Mai mult, variația poate apărea chiar în cadrul aceluiași enunț, iar verbul este menționat doar o singură dată: rus. *Мы **говорим** с нашими **друзьями** о последних **событиях**.* - eng. *We're **talking with** our friends **about** recent events.* - rom. *Noi **vorbim cu** prietenii noștri **despre** ultimele evenimente.*

⁷ Exemplele oferite pentru a ilustra fiecare categorie în parte aparțin autoarei prezentului articol.

Tot sub mai multe denumiri se face referire la alte două grupe de valențe, și anume **valența** combinatorie **activă**, denumită și *centripetă* de către B. A. Abramov (cf. Abramov, 1966) sau *stângă* de O. Moskalskaia (cf. Moskalskaia, 1981), respectiv – cea **pasivă** (denumită și *centrifugă* sau *dreaptă*).

Cei care evidențiază pentru prima dată în spațiul rus existența valențelor activă și pasivă sunt **V.P. Berkov și L.N. Zasorina**, care le definesc ca pe „*valența corespunzătoare cuvântului determinat (regent)*”, respectiv „*cea echivalentă determinantului, deci cuvântului subordonat*” (Berkov, Zasorina, 1961, p. 133).

Valență activă au de regulă verbele tranzitive, cărora întotdeauna li se subordonează un complement direct: rus. *иметь* – eng. *to have* – rom. *a avea*, rus. *дать* – eng. *to give* – rom. *a da*, rus. *делать* – eng. *to do / to make*⁸ – rom. *a face*, rus. *ставить / класть / вешать*⁹ – eng. *to put* – rom. *a pune*, iar **valență pasivă** au preponderent adjectivele (care se subordonează substantivelor), adverbele (care însoțesc verbele) și chiar prepozițiile ori conjuncțiile. În cele ce urmează oferim câteva exemple proprii:

- **valență activă**: rus. *Люди имеют доступ в Интернет к платформе Зум.* – eng. *People have Internet and Zoom access.* – rom. *Oamenii au acces la Internet și la platforma Zoom.*

- **valență pasivă**: rus. *Их команда хорошо играет в футбол.* – eng. *Their team plays football well.* – rom. *Echipa lor joacă fotbal bine.* (în această situație atât substantivul „fotbal”, cât și adverbul „bine” au valență pasivă, fiind în relație cu verbul „a juca”) sau rus. *Мой брат женился на красивой девушке.* – eng. *My brother married a beautiful girl.* – rom. *Fratele meu s-a căsătorit cu o fată frumoasă.* (caz în care adjectivul „frumoasă” are valență pasivă, deoarece depinde de substantivul „fată”).

O altă dihotomie este cea stabilită de **G. Helbig și W. Schenkel**, care separă **valența obligatorie** de cea **facultativă** (Helbig, Schenkel, 1973, p. 27). Potrivit principiilor formulate de cei doi lingviști germani, valența obligatorie face referire la numărul minim necesar de actanți sau participanți din componența unei așa-numite „propoziții nucleu”, în timp ce elementele care nu fac parte din acest fond de bază au valențe facultative, deci pot fie să completeze enunțul în cauză, fie pur și simplu să lipsească. În plus, valența obligatorie ține de structura internă, de elementele direct subordonate verbului, care sunt strict necesare, iar cea facultativă – de structura externă, de elementele subordonate care oferă informații suplimentare, dar nu imperios necesare (cf. Sommerfeldt, Schreiber, 1996). Pentru a aplica practic criteriul teoretic menționat, propunem următorul enunț: rus. *Он читает интересную книгу.* – eng. *He is reading an interesting book.* – rom. *El citește o carte interesantă.* **Valențe obligatorii** au subiectul, exprimat prin pronume (rus. *он* – eng. *he* – rom. *el*) și complementul direct, exprimat prin substantiv (rus. *книгу* – eng. *a book* – rom. *o carte*), iar **valență facultativă** are atributul, exprimat prin adjectiv (rus. *интересную* – eng. *interesting* – rom. *interesantă*), întrucât în absența sa enunțul nu își pierde sensul și rămâne logic: rus. *Он читает книгу.* – eng.

⁸ În limba engleză există două corespondente pentru verbul *a face – to make* (axat pe rezultat, folosit pentru ceea ce creăm sau construim) și *to do* (axat pe proces și folosit pentru activitățile zilnice).

⁹ În limba rusă există trei corespondente pentru verbul *a pune*, în funcție de poziția în care așezăm obiectul: *ставить* (a pune vertical), *класть* (a pune orizontal) și *вешать* (a agăța).

He is reading a book. – rom. *El citește o carte.*, fără a conta în mod deosebit natura sau caracteristicile cărții. Acest lucru corespunde opiniei lingvistului rus I. D. Apresian, care precizează că „*valențele cuvintelor sunt obligatorii dacă îndepărtarea fie și numai a unuia dintre ele schimbă [sau denaturează, am adăuga noi] sensul enunțului*” (Apresian, op. cit., p. 149).

B. M. Leikina operează distincția între **valența categorială** și cea **individuală**, punctând faptul că valența categorială „*îi este specifică unei întregi clase de cuvinte*”, în timp ce aceea individuală se manifestă la nivelul „*unuia sau mai multor elemente separate, însă nu al clasei în ansamblul ei*” (Leikina, 1961, p. 12) În gramatica limbii ruse **valența categorială** apare, de pildă, atunci când este vorba despre **recțiune** și cuvintele impun utilizarea unui anumit caz, așa cum se întâmplă cu verbul *радоваться* (*a se bucura*) și adjectivul *рад* (*bucuros*), care cer cazul Dativ ori cu verbul *владеть* (*a stăpâni*) și substantivul *владение* (*stăpânire*), care cer cazul Instrumental. De exemplu¹⁰: rus. *радоваться жизни* (eng. *to enjoy life* – rom. *a se bucura de viață*), rus. *рад знакомству* (eng. *nice to meet you* – rom. *încântat de cunoștință*) și rus. *владеть русским языком* (eng. *to master Russian language* – rom. *a stăpâni limba rusă*), rus. *владение русским языком* (eng. *mastering Russian language* – rom. *stăpânirea limbii ruse*). Traducerea acestor structuri în limbile engleză și română nu relevă același tipar, așadar o oferim numai pentru a clarifica sensul exact al sintagmelor.

Revenind la **valența lexicală**, despre care spuneam că provoacă frecvent mari dificultăți vorbitorilor care nu sunt familiarizați cu utilizarea nuanțată contextual a anumitor noțiuni, facem totodată precizarea că fenomenul în cauză este accentuat și de faptul că deseori un singur cuvânt din limba română are două trei și chiar mai multe corespondente în limba rusă, ceea ce îngreunează semnificativ traducerea de tip **retroversiune** (adică cea din limba română în limba rusă). Exemplificăm această problemă făcând apel la variate părți de vorbire (verbe, substantive, adjective și adverbe), așa cum ne-am și exprimat intenția anterior. Fără a aspira să fie exhaustive¹¹, exemplele pe care le oferim în cele ce urmează¹² ilustrează sugestiv diferența ce se impune a fi operată pentru a utiliza corect bogatul fond lexical al limbii ruse.

I. În primul rând, la nivelul **verbelor** identificăm situații de tipul:

1. Verbul ***a ajunge*** are în dicționar echivalentele ***добраться*** și ***хватить***. În timp ce primul este folosit pentru a arăta finalul deplasării către o destinație, cel de-al doilea implică existența unei limite, a unui punct de saturație: rus. *Вы не скажете, как мне добраться до аэропорта?* – rom. *Puteți să-mi spuneți cum să ajung la aeroport?*, respectiv rus. *Вот 3.000 рублей, теперь денег должно хватить.* – rom. *Uite 3000 de*

¹⁰ Exemplele oferite pentru a ilustra fiecare categorie în parte aparțin autoarei prezentului articol.

¹¹ Opinăm chiar că studiul de față poate continua cu elaborarea unui volum separat, eventual sub forma unei culegeri de exerciții lexicale, organizate după criteriul alfabetic și care să abordeze cât mai multe dintre cuvintele care se conformează tiparului amintit. Acest lucru ne pare oportun cu atât mai mult cât problema avută în vedere ține de o gamă largă de aspecte ale lingvisticii: de morfologie (fiind vorba de îmbinările dintre și cu anumite părți de vorbire), de lexicologie (toate aceste cuvinte făcând parte din fondul lexical al limbii) și, nu în ultimul rând, de traducere (putându-se ajunge de la amuzante greșeli ocazionale la erori grave de transpunere și folosire a unor noțiuni).

¹² Contextele de utilizare a cuvintelor enumerate pentru fiecare categorie în parte (verbe, substantive, adjective, adverbe) precum și traducerile acestor enunțuri aparțin autoarei prezentului articol.

ruble, banii aceștia ar trebui să-ți ajungă. Ne putem imagina chiar un context contrastiv: rom. *Nu eram sigură dacă-mi ajung banii ca să ajung acasă.* – rus. *Я не была уверена, хватит ли у меня денег добратся до дома.*

2. Verbul **a arăta** are tot două corespondente în rusă – **выглядеть** și **показать**, dintre care primul apare în contexte cu trimitere la aspectul exterior, cel de-al doilea are sensul de a indica, a expune: rus. *В этом платье, девушка очень хорошо выглядит.* – rom. *Fata arată foarte bine în această rochie.* și rus. *График явно показывает влияние этого фактора на здоровье.* – rom. *Graficul arată clar influența acestui factor asupra sănătății.*

3. Verbul **a asigura** are chiar trei termeni omologi, și anume: **застраховать**, **обеспечить**, **убедить**. *Застраховать* se referă la a asigura în sensul de a proteja, *обеспечить* se întrebuițează cu sensul de a pune la dispoziție, iar *убедить* este a se încredința, a se convinge: rus. *Вы можете застраховать вашу квартиру от стихийных бедствий.* – rom. *Vă puteți asigura apartamentul în caz de dezastre naturale.*, rus. *Обеим странам необходимо обеспечить сохранение плодотворного сотрудничества.* – rom. *Ambele țări trebuie să asigure păstrarea unei colaborări fructuoase.*, rus. *Прости моё поведение, я только стараюсь себя убедить, что между нами всё в порядке.* – rom. *Scuză-mi comportamentul, eu doar încerc să mă asigur că totul e în regulă între noi.*

4. Verbul **a se bucura** se poate traduce fie prin **пользоваться**, fie prin **радоваться**. *Пользоваться* mai are, însă, și sensul de a se folosi de ceva: rus. *Директор пользуется высоким авторитетом в компании.* – rom. *Directorul se bucură de o mare autoritate în companie.*, rus. *Мы радуемся тому факту, что наши усилия принесли результаты.* – rom. *Ne bucurăm de faptul că eforturile noastre au dat rezultate.*

5. Verbul **a cânta** se redă prin **играть** sau **петь**, în funcție de modalitatea prestației – se cântă la un instrument sau vocal: rus. *Наш коллега по квартире играет как на гитаре, так и на флейте.* – rom. *Colegul nostru de apartament cântă atât la chitară, cât și la flaut.*, respectiv rus. *Мой дедушка много лет пел в церковном хоре.* – rom. *Bunicul meu a cântat mulți ani în corul bisericii.*

6. Verbul **a câștiga** se transpune fie ca **выиграть**, ca **заработать** ori **победить**. *Выиграть* se aplică pentru câștigurile la jocul de cărți și la cele de noroc, *заработать* pentru câștigurile obținute prin muncă, iar *победить* pentru cele din diverse concursuri ori competiții: rus. *Джон выиграл в карты без особых усилий.* – rom. *John a câștigat jocul de cărți fără prea mare efort.*, rus. *Правда, что мы работаем больше 12 часов в день, но таким образом мы заработали много денег.* – rom. *E adevărat că lucrăm 12 ore pe zi, dar astfel am câștigat mulți bani.*, rus. *Кандидат от правой партии победил на выборах.* – rom. *Candidatul dreptei a câștigat alegerile.*

7. Verbul **a conduce** are drept corespondente în limba rusă pe **водить**, **руководить** și **управлять**, care se folosesc în contextele următoare: rus. *Ты умеешь водить машину.* – rom. *Tu știi să conduci mașina.*, rus. *Кто руководит¹³ этой*

¹³ Vezi și *научный руководитель* – conducător / îndrumător științific / coordonator.

научной работой? – rom. Cine **conduce** (coordonează) această lucrare științifică?, respectiv rus. Такая манера **управлять** государством оказалась эффективной. – rom. O atare manieră de **a conduce** un stat s-a dovedit a fi eficientă.

8. Verbul **a depăși** are nu mai puțin de patru echivalente: **опередить**, **превзойти**, **превысить**, respectiv **преодолеть**, care se întrebuintează astfel: rus. Спортсмен **опередил** своего соперника на одну секунду. – rom. Sportivul și-a **depășit** adversarul cu o secundă., rus. Достижения нашей команды **превзошли** все ожидания. – rom. Rezultatele echipei noastre **au depășit** toate așteptările., rus. Он опаздывал на работу и поэтому **превысил** ограничение скорости. – rom. El întârzia la serviciu și de aceea **a depășit** limita de viteză., rus. Оказанная соседям помощь позволила тем людям **преодолеть** все трудности. – rom. Ajutorul acordat de vecini le-a permis acelor oameni **să depășească** toate greutățile.

9. Verbul **a intra** are, la rândul său, trei moduri de redare – ca **вступить** (pentru aderarea la o organizație), ca **поступить** (pentru situațiile în care este vorba de admiterea într-o instituție) și **входить** (pentru acțiunea de a pătrunde¹⁴ într-un spațiu). Vom exemplifica începând cu ultimul verb menționat: rus. Люди, работающие в таких условиях, **входят** в группу риска. – rom. Oamenii care lucrează în asemenea condiții **intră** în grupa de risc. În ceea ce privește celelalte două verbe, în limba rusă ele sunt paronime, diferind atât sensul, cât și prefixul pe care îl au (de fapt acesta este și markerul care determină schimbarea semantică): rus. Личные амбиции заставили его **вступить** в эту партию. – rom. Ambiția personală l-a determinat **să intre** în acest partid., respectiv: rus. В этом году я хочу **поступить** на магистратуру. – rom. Anul acesta vreau **să intru** la masterat.

Tot în categoria paronimelor se încadrează și traduceri în rusă ale verbelor **a alege** și **a aminti**. 10. Verbul **a alege** le are ca echivalente pe **выбрать** (în sensul unei opțiuni de viață) și **избрать** (în context electoral): rus. После регистрации, ты можешь **выбрать** любой курс по повышению квалификации. – rom. După ce te-ai înregistrat, poți să-ți alegi orice curs de perfecționare., rus. Мы ещё не решили, кого именно **избрать** в президиум. – rom. Încă nu ne-am hotărât pe cine **să alegem** în prezidiu. Iar dacă pe **a alege** îl considerăm sinonim românescului **a selecta**, atunci trebuie să integrăm în această categorie și rusescul **отобрать**: rus. Хороший преподаватель должен уметь правильно **отобрать** свой рабочий материал. – rom. Un profesor bun trebuie să știe **să-și aleagă** (selecteze) corect materialul de lucru.

11. Verbul **a aminti** se poate reda fie prin **вспомнить** (dacă o persoană își amintește ea însăși de ceva), fie prin **напомнить** (dacă altcineva îi amintește de ceva): rus. К сожалению не могу **вспомнить** пароля и имени пользователя. – rom. Din păcate, nu pot **să-mi amintesc** parola și ID-ul., rus. **Напомни** мне, пожалуйста, забронировать номер в гостинице на море. – rom. **Amintește-mi**, te rog, să rezerv o cameră la hotelul de la mare.

II. În al doilea rând, la nivelul **substantivelor** identificăm situații de tipul:

¹⁴ Aici intervine și problema verbelor de mișcare, **входить** referindu-se la **a intra** mergând pe jos. Limba rusă are verbe separate pentru **a intra** cu un mijloc de transport (**въезжать**), **a intra** în zbor (**влетать**), **a intra** în fugă (**вбежать**) etc.

1. Substantivul **articol**, care le are ca echivalente pe **изделие** și **статья**, unde **изделие** se folosește în sens economic, iar **статья** apare atât în domeniul științific, cât și în cel legal: rus. *В каталоге фирмы указаны цены на все производственные нами изделия.* – rom. În catalogul firmei sunt indicate prețurile tuturor **articolelor** produse de noi., rus. *В данной статье рассматривается проблема комбинаторных валентностей в русском и румынском языках.* – rom. În prezentul **articol** (articolul de față) sunt analizate valențele combinatorii în limbile rusă și română., rus. *Согласно 81-ой статье Конституции РФ, Президент Российской Федерации избирается на 6 лет.* – rom. Conform **articolului** 81 din Constituția Federației Ruse, președintele este ales pentru un mandat de 6 ani.

2. Substantivul **cameră** se poate traduce prin **комната**, **номер** sau **палата**, făcând referire pe rând la o cameră de locuit obșnuită, la camera de hotel și, respectiv, la salonul (rezerva) de spital. În plus, **палата** mai are și sensul de cameră din Parlament, iar dacă punem în discuție și echipamentele, atunci se impune să precizăm că un obiect de tipul **cameră video** se redă printr-un cuvânt împrumutat – **видеокамера**. Într-un atare context, în temeiul interferenței cauzate de omonimele interlingvistice, tentația de a folosi (de altfel, greșit) chiar „copia” **камера** în oricare dintre situațiile de mai sus poate fi extrem de mare pentru un novice.

Iată câteva exemple contrastive: rus. *Я должна убрать комнату как можно скорее.* – rom. Trebuie să fac curat în **cameră** cât mai curând., rus. *Я хотел бы забронировать одноместный номер в гостинице на три дня.* – rom. Aș dori să rezerv o **cameră** single pentru trei zile., rus. *Пациенты также могут быть размещены в платных палатах.* – rom. Pacienții pot fi spitalizați (internați) și în **rezerve** cu plată., rus. *Верхняя Палата российского Парламента называется Советом Федерации.* – rom. **Camera** Superioară a Parlamentului Federației Ruse se numește Consiliul Federației.

3. Substantivul **carte** are două corespondente, în funcție de domeniul în care apare – cel ludic, iar atunci se folosește **карта** sau cel științific, unde este utilizat cuvântul **книга**, de exemplu: rus. *Я совсем не люблю играть в карты, наоборот, я предпочитаю читать книги.* – rom. Nu-mi place deloc să joc **cărți**, dimpotrivă, prefer să **le** citesc (situație în care în limba română se creează un joc de cuvinte).

4. Un exemplu similar este cel al substantivului **casă**, care are ca echivalente atât **дом**, cât și **касса**, însă în vreme ce primul este spațiul de locuit, cel de-al doilea se referă la aparatura de marcat: rus. *Она только что вышла из дома.* – rom. Ea tocmai a ieșit din **casă**., rus. *Он взял бутылку вина с полки и потом подошел к кассе.* – rom. El a luat sticla de vin de pe raft și apoi s-a apropiat de **casă**.

5. Pentru substantivul **cerere** există trei variante în rusă, și anume **заявление**, **просьба**, **спрос**. **Заявление** este cerere în sens birocratic, **просьба** este solicitare, iar **спрос** – cerere în sfera economică: rus. *В Вашем заявлении есть одна ошибка.* – rom. În **cererea** dumneavoastră este o greșeală., rus. *Я ему позвонила по просьбе матери!* – rom. L-am sunat la **cererea** mamei mele!, rus. *Основными элементами экономической деятельности являются спрос и предложение.* – rom. **Cererea** și oferta sunt elementele de bază ale activității economice.

6. Substantivul **cunoștință** are ca echivalente în limba rusă noțiunile de **знакомство**, respectiv **знание**: rus. *Он мне не друг, а просто шапочное знакомство.* – rom. *El nu mi-e prieten, e doar o cunoștință întâmplătoare.*, rus. *Если практика отсутствует, теоретические знания нам не помогут.* – rom. *Dacă practica lipsește, cunoștințele teoretice nu ne vor fi de ajutor.*

7. Substantivul **economie** se redă în limba rusă printr-o pereche de paronime – **экономика** și **экономия**, dintre care primul face referire la domeniul de activitate, iar cel de-al doilea la ideea de moderație: rus. *Экономика страны развивается при отсутствии экономии усилий.* – rom. *Economia țării se dezvoltă atunci când nu se face economie de eforturi.*

III. În al treilea rând, la nivelul **adjectivelor** identificăm situații de tipul:

1. Adjectivul **atent** se redă ca **внимательный** ori ca **осторожный**, în contexte care implică fie concentrarea, fie precauția: rus. - *Будь внимательным! Я этого не буду повторять, у нас нет времени на это.* – rom. - *Fii atent! Nu voi repeta acest lucru, nu avem timp pentru asta.*, rus. - *Будь осторожным, это опасное дело!* – rom. - *Fii atent, asta e o treabă periculoasă!*

2. Adjectivele **bun** și **rău** au ca echivalent în limba rusă două perechi antonimice – **хороший** ≠ **плохой** și **добрый** ≠ **злой**, a căror întrebuintare este limitată astfel: rus. *Это очень хорошая новость.* ≠ *Это очень плохая новость.* – rom. *Asta este o veste foarte bună.* ≠ *Asta este o veste foarte rea.*, rus. *О, какой это добрый человек!* ≠ *О, какой это злой человек!* – rom. *O, ce om bun!* ≠ *O, ce om rău!* În prima situație este vorba despre un anumit standard și efect, iar în al doilea caz se face referire la caracteristicile afective ale unei persoane.

3. Adjectivul **cunoscut** se traduce în rusă ca **знакомый** (adică *familiar*) sau **знаменитый** (*renumit*). Astfel, o persoană poate fi concomitent *familiară* cuiva sau *renumită* în lume, pentru ambele semnificații putând fi folosit în română cuvântul **cunoscut**: rus. *Это знакомый мне человек, он знаменитый писатель.* – rom. *El îmi este cunoscut (e un om pe care îl cunosc), este un scriitor cunoscut.*

4. Adjectivul **des** are în limba rusă ca echivalente pe **густой** și **частый**¹⁵, care se folosesc astfel: rus. *У неё густые волосы.* – rom. *Ea are părul des.* și rus. *Частый обмен информацией способствовал развитию средств коммуникации.* – rom. *Schimbul des (frecvent) de informații a contribuit la dezvoltarea mijloacelor de comunicare.*

5. Adjectivul **încet** are, în mod analog, două corespondente – **медленный** și **тихий**: rus. *Медленное движение его головы показало, что он был уставшим.* – rom. *Mișcarea încetă a capului său arăta că era obosit.*, rus. *Я слышала его говорить тихим голосом.* – rom. *L-am auzit vorbind cu voce încetă.*

6. Adjectivul **mare** din limba română se redă în rusă printr-una dintre variantele **большой**, **высокий** sau **старший**, care se folosesc corect în următoarele situații: rus. *большая комната* – rom. *cameră mare* (ca dimensiune), rus. *высокая температура* – rom. *febră mare* (ca valoare pe o scală), rus. *старший брат* – rom. *fratele cel mare.*

¹⁵ Merită menționat faptul că aceste două cuvinte au atât în limba română, cât și în limba rusă același antonim – **rar** = **редкий**.

Dacă, spre exemplu, în ultimul context îl înlocuim pe *старший* cu oricare dintre celelalte două variante de mai sus, obținem fie un sens aberant (rus. *большой брат* – rom. *frate mare ca volum, gras?!),* fie unul corect, dar total diferit (rus. *высокий брат* – rom. *frate înalt).*

Tot legat de aceste adjective trebuie acordată atenție contextelor de tipul: rus. *высокая зарплата* – rom. *salariu mare*, rus. *высокие цены* – rom. *prețuri mari*, rus. *высокий рейтинг* – rom. *rating mare*, rus. *пользоваться высоким авторитетом* – rom. *a se bucura de o mare autoritate*, dar rus. *пользоваться большим спросом на рынке* – rom. *a se bucura de o mare cerere pe piață*, rus. *большой выбор товаров* – rom. *o gamă largă de produse* etc.

IV. În ultimul rând, la nivelul **adverbelor**¹⁶ identificăm situații de tipul:

1. Adverbul **înainte** se poate reda prin **вперёд, назад** (în limba rusă acestea două fiind chiar antonime!) **прежде** sau **раньше**: rus. *Так трудно идти вперёд в таких условиях!* – rom. *E atât de greu să mergi înainte în asemenea condiții!*, rus. *Два года назад он приходил ко мне.* – rus. *С двумя годами вперёд venise la mine.*, rus. *И прежде, и после я была там и не сожалела.* – rom. *Și înainte, și după am fost acolo și nu mi-a părut rău.*, rus. *Я его раньше не видела.* – rom. *Nu l-am mai văzut înainte.*

În plus, în limba rusă adverbul **раньше** se folosește pentru a exprima și noțiunea de *mai devreme*: rus. *Завтра я встану раньше, чем сегодня.* – rom. *Mâine mă voi trezi mai devreme decât astăzi.*

2. Adverbul **bine** are în limba rusă trei corespondente, și anume **добро, ладно, хорошо**: rus. *Добро пожаловать!* – rom. *Bine ați venit!*, rus. *Ладно, тогда встретимся завтра в 19.20.* – rom. *Bine, atunci ne întâlnim mâine la 19.20.*, respectiv rus. *Он хорошо говорит по-русски.* – rom. *El vorbește bine rusește.*

Exemplele oferite probează practic importanța pe care o are abordarea contrastivă a multiplelor probleme teoretice pe care le prezintă o limbă sau alta. În însușirea unei limbi străine este foarte important ca aceia care o studiază să înțeleagă și să aplice corect mecanismele contextuale ale acesteia.

BIBLIOGRAPHY

În limba rusă:

- Абрамов, (Abramov), Б. А., *Синтаксические потенции глагола в сопоставлении с потенциями двух частей речи*, Филологические науки, № 3/1966, с. 34-44
- Амосова (Amosova), Е. Н., *Основы английской фразеологии*, Ленинград, Изд-во Ленинградского университета, 1963
- Апресян (Apresian), Ю. Д., *Лексическая семантика*, Москва, Изд-во Наука, 1974
- Берков (Berkov), В. П., Засорина (Zasorina), Л. Н., *Понятие валентности в языке*, Вестник Ленинградского университета, Серия истории, литературы и языка, Вып. 2, № 8/1961, с. 133-139
- Бурлакова (Burlakova), В. В., *Основы структуры словосочетания в современном английском языке*, Ленинград, Изд-во Ленинградского университета, 1975

¹⁶ De la majoritatea adjectivelor abordate anterior se pot forma adverbe, pe modelul *медленный – медленно*, iar contextele în care se utilizează nu diferă decât prin faptul că se folosesc în asociere cu verbe, nu cu substantive.

- Варшавская (Varşavskaia), А. И., *Языковые единицы и отношения совместности*, Санкт Петербург, Изд-во Санкт-Петербургского университета
- Иванова (Ivanova), И. П., Бурлакова (Burlakova), В. В., Почепцов (Росерџов), Г. Г., *Теоретическая грамматика современного английского языка*, Москва, Изд-во Высшая школа, 1981
- Кацнельсон (Kaņelson), С. Д., *К понятию типов валентности*, Вопросы языкознания, № 3/1987, с. 20-32
- Котелова (Kotelova), Н. З., *Значение слова и его сочетаемость*, Ленинград, Изд-во Наука, 1975
- Кунин (Kunin), А. В., *О фразеологической сочетаемости*, Сборник научных трудов МГПИИЯ, Вып.145, Москва, 1979
- Лейкина (Leikina), Б. М., *Некоторые аспекты характеристики валентностей*, Материалы научной конференции по обработке информации, машинному переводу и автоматическому чтению текста, Москва, Институт научной информации АН СССР, Вып. 5, с. 11-15
- Москальская (Moskalskaia), О. И., *Проблемы системного описания синтаксиса (на материале немецкого языка)*, Москва, Изд-во Высшая школа, 1981
- Потебня (Potebnia), А. А., *Из записок по русской грамматике*, Том 4, Вып. 2: Глагол, Москва, Изд-во Просвещение, 1977
- Степанова (Stepanova), М. Д., *О внешней и внутренней валентности слова*, ИЯШ, № 3/1967, с. 32-41
- Филичева (Filiceva), Н. И., *О словосочетаниях в современном немецком языке*, Москва, Изд-во Высшая школа, 1969

În alte limbi:

- Brinkmann, Hennig, *Die deutscher Sprache. Gestalt und Leistung*, Dusseldorf, Pädagogischer Verlag Schwann, 1962
- Erben, Johannes, *Abriß der deutschen Grammatik*, Akademie Verlag, Berlin, 1962
- Helbig, Gerhard, Schenkel, Wolfgang, *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*, Leipzig, 1973
- Sommerfeldt, Karl-Ernst, Schreiber, Herbert, *Wörterbuch der Valenz etymologisch verwandter Wörter: Verben, Adjektive, Substantive*, Tübingen: Niemeyer, 1996
- Tesnière, Lucien, *Elements of Structural Syntax*, translated by Timothy Osborne and Sylvain Kahane, UK, John Benjamins Publishing Company, 2015

ASPECTS OF TIME IN ROMANIAN POPULAR MENTALITY

Florica IUHAŞ

Lecturer PhD., Faculty of Journalism and Mass Communication
University of Bucharest

Abstract: In the Romanian imagination, the entirety of the Universe participates at the birth and death of man - when the star of life rises or falls. Starting with the first blink of life, human existence assigns itself to a mythical time. The future of the child is not only connected to the blessings of the Fairy Godmothers but also to the time of birth, which is also fated. The human is predestined for a certain existence depending on when his/her "time comes"¹ to be born, and also depending on the day, the month, the year and if it's during daylight or night-time.

After dusk, the villager would turn to shadows and fireflies for guidance; at night they would listen after the sounds made by domestic or wild animals and the flight of bats and moths, while the chirping or humming of birds and the crowing of roosters marked the coming of dawn.

Whether these signs were real or imagined, from dawn until dusk and then until midnight, the compartmentalization of time has amassed a complex set of magical-mythical practices and beliefs that rhythmize the passage rites of the being with those of the calendar.

This article aims to present the hypostases of time in the Romanian popular tradition as a spiritual synthesis of ancestral origin. Divinities, hieroglyphic beings, magical practices, holidays, traditions and symbols that animate human existence and pace its experience, are part of a popular Calendar where time plays a central role because, as stated by Romulus Vulcănescu (1987, pp. 437 - 438), Romanians measure mythical time in close relation to that of mythical space.

Keywords: time, popular calendar, imagination, magical practices, rites

The mythical time or once upon a time....

In Romanian mythology - as in many other mythological systems of the world - time begins with the creation of the world and ends with it. We can thus speak of a mythical time "ritually oriented towards the sources of spiritual creation, making man live out the conquests of the cultural past in his genuine purity" (Mircea Vulcănescu, p. 19). Unlike historical time - defined as one of "transformation", with one eye to the future - a modeler of the forms of human affirmation and the integration of human destiny in determined historical-social events, open to all forms of knowledge, mythical time is closed. However, it can be bounded by historical time, it favours a return to the source and the ritual reliving of the past, it can be prospective, which determines Mircea Vulcănescu to consider that the two forms of time - mythical and historical - can be complementary.

Beyond the fact that mythical time is not coagulated forever, it is "infinite in space and indefinite in relation to itself. It is irreversible and reversible, cyclic and acyclic, chronic and palinchronic at the same time. It can be brought back to its origins and relived ritually, as in its genesis: *ab illo tempore*. Without it, no mythical genesis can be conceived, no process of performance, formation or transformation into the cosmos and on earth,

¹ "Soroc" from the Slovenian *sŕokŭ*, means "limit, deadline"

regardless of whether it is about twin beings, their subordinate deities, human beings, animals or plants, stars, the elements of the world and the weather etc.” (Mircea Vulcănescu, 1987, p. 19).

Mythology identifies *pseudotemporality*, *paratemporality*, *metatemporality* and *atemporality* as aspects of mythical time. Also, time can be favourable (beneficial - especially during the day) or unfavourable (nefarious - especially at night) because it changes the course of individual and collective history, the opposites transposed by the idea of individual or collective destiny as a spiritual feature of the community. We can also talk about beneficial or nefarious weeks and especially about beneficial or nefarious hours that mark human existence, which we will further discuss in this article.

As M. Vulcănescu points out, the Romanian people “oppose daytime to night-time; daytime symbolizes the actualization of the resurrection of nature while night-time symbolizes the actualization of the death of nature. Both daytime and night-time, in turn, oppose the revolved time and the time of becoming” (Mircea Vulcănescu, 1987, p. 20). The turbulent time is the time of the golden age, of the formula found in myth and fairy tales: *once upon a time...*

Mythical time is - in Romanian spirituality - a sacred or consecrated time because it marks the beginning of any cosmogony, mitogony, etc. “Romanians divide the sacred time into centuries. The start and end of the century are marked by exceptional events in the life of peoples. Some years are also sacred, usually the 7th, 70th or 77th year of a century. During a sacred year there are solstices and equinoxes, during which the most important mythical events are concentrated” (Mircea Vulcănescu, 1987, p. 21).

In Romanian mythology, the year is born, grows, ages and dies withing the 365 days (366 in leap years) calendar days. As proof, the saints celebrated in the popular calendar at the beginning of the year are young (Sânvăsâi - Jan. 1, Dragobete - Feb. 24, Sântoader, Sângiorz - Apr. 23), those who are celebrated in summer and autumn are mature (Sântilie - July 20, Sâmedru - Oct. 26) and in winter we have the holy elders (Sântandrei, Saint Nicholas, Santa Claus). Thus we can see that the saints were assimilated and identified with the star that dies and is reborn at the winter solstice, on the shortest day of the year. The Romanians call it the Holy Sun and the daytime star is born, goes out and is reborn after a calendar year, like the gods of the peoples with whom it has been assimilated. The same is true for the female saints where we have three mythical female generations: virgins (Palm Sunday, Sânzienele or Drăgaicele, Lăzărițele, Ielele); mothers: Mother of God or Maica Precistă, Mother of the Forest, Mother of Caloian, the Mother of Mothers etc.) old-women (Good Friday, Holy Varvara, Baba Dochia).

Ion Ghinoiu states that “the mythical units and representations subordinated to the God Year are the seasons, the months, the weeks, the days and the time of day. They are divided, according to the type of calendar, agrarian or pastoral, into two groups: the agrarian goddesses, dependent on the monthly cult and dominated by Baba Dochia, and the pastoral gods, dependent on the solar cult and dominated by Santa Claus” (Ion Ghinoiu, 2014, p. 10). It can be concluded, therefore, that we must consider two distinct forms of the popular calendar: agrarian and pastoral.

The **agrarian calendar** begins with the spring equinox, on March 9, when the death and rebirth of Baba Dochia is celebrated and, with it, the coming of spring. The scenario of the death of this agrarian deity and, with it, of the degraded and aged time includes the agony days of Baba Dochia between March 1 and 9 and the early days of spring when the pious Alexie (father Alexie Boje - Moldova and Bucovina or Alexie Caldu - Transylvania) closes the days of winter and opens those of summer giving way to the living things that winter on earth.

We can conclude that winter is over and that a restored time is introduced by the fact that these days bring to the front-line figures and a symbolism of old age: the Elder Women's days, Baba Dochia, the Elders or Martyrs, Santa Alexie: the **Pastoral Calendar** or the New Pastoral Year is divided into two equal seasons: the pastoral summer (from Sângiorz - April 23 to Sâmedru - October 26) and the pastoral winter between Sâmedru and Sângeorz. The middle of the pastoral summer is marked by Sântilie (July 20), a saint who took over the attributes of a god of fire and those of the Sun, and the middle of the pastoral winter which is marked by the Winter Sânpetru, the deity of wolves, who gives them food for the entire year on the night of 15/16 January (during Filipii de iarna - *The winter wolves*).

We see that in either of these two forms, the year is divided into two essential seasons and, as the folklorist Mihai Pop remarks, we must keep in mind that in the Eastern Mediterranean, the year was divided into two cycles - summer and winter - and that this division was preserved in the Byzantine world until late. For them and most likely for our ancestors also, the beginning of the year was probably March 1, thus coinciding with the beginning of a new period of vegetation. It was moved by the Romans, by means of an administrative measure, to January 1, an important date in the political life of the Roman state - the consuls were appointed on this day - but it remained, in popular form, at the beginning of spring, for many European peoples to whom the connection with the renewal of nature and the beginning of the new period of vegetation was decisive.

The seasons

Folklore has generally grouped the calendar customs into four cycles corresponding to the four seasons: spring, summer, autumn and winter customs. But as we have already seen, next to this systematization there is another one that establishes only two great cycles, separated by the winter and the summer solstices.

By studying the course of the sun, moon, and stars, the Babylonians came to know the calendar very early on, and started measuring time relative to the sun and the moon. According to the monthly calendar, the year was divided into twelve parts, each part covering the time elapsed from one new moon to the other. "The three days of darkness at the end of each month have awakened in people, probably from ancient times, a fear of the unknown forces of nature. In time, they came to give special significance to the end of the last month before the start of the New Year. Thus people have started believing that in the days when one passes from one year to the next, the mysterious forces of nature are set in motion and can bring welfare or harm to people" (Mihai Pop, 1999, p. 44).

The ancient Babylonians believed that this happened when day and night were of the same length, i.e. the equinox, this is why, for them, new year started initially in autumn and later in spring. Since this event was a milestone marked in the calendar, many rites and ceremonies have developed around it. The celebration of the New Year by the Babylonians has been recorded since the time of King Gudea, around 2400 BC, in the 11 tables of the epic Gilgamesh, which speak of opulent feasts. "The foundation for establishing the New Year's holiday are ancient experiences of the relationship between man and nature that we sometimes encounter in our folklore" (Mihai Pop, 1999, *idem*).

As Mihai Pop states, in 46 BC, Julius Caesar introduced the calendar we use today, in the form created by Pope Gregory XII in 1582. The entry of the consuls into office, definitively set by the Julian calendar in January, was celebrated in the Roman Empire by sacrificing two white bulls - on the occasion of the solemn meeting of the Senate where dignitaries took their oath - through a festive meal and popular celebrations. Later, the celebration of the king, on the same date, and the overlapping of the oriental solar cult of the god Mithra gave even greater significance to the New Year's Day, set for January 1.

After the fall of the Roman Empire, the official date of New Year's Day changes again. The Christian Church begins a real struggle against this pagan holiday, and in the fourth century (354 BC) it tries to replace it with the alleged day of Jesus' birth, set for December 25. However, the official holiday is not widely recognized as New Year's Day. In France, during the Merovingian² dynasty (481-751) the New Year was celebrated on March 1. In Austria, March 1 was also celebrated as New Year's Day until 1797. For the Russians, up until the twelfth century, the New Year also began on March 1 and it was called *Noviciok*.

It would seem that we have also kept some traces of the fact that new year started in spring under the form of the Elder Women's Day and Baba Dochia Day. The Byzantine Empire kept the Eastern custom and divided the year in two, celebrating the New Year on March 1 and September 1. Western Europe officially introduced January 1 as the start of the new year in 1691 and it took us until 1701 to do the same.

Spring. "Câșlegile" (period between fasts when one can eat meat) were next on the calendar order of the village, after the twelve days of transition from the old year to the new one. This time-frame was mostly dedicated to weddings.

The extreme length of the old weddings - between three to five days - alongside the courtship and engagement that preceded said wedding, filled the longing that the village community had for celebrations. "The end of the "Câșlegi" known as Shrove Tuesday, was celebrated with several events that mark, on the one hand, the end of the time-frame for weddings, and, on the other hand, the coming of spring, the beginning of spring work and, within Christianity, the beginning of a long period of deprivation, restraints, and asceticism of the Lent. The beginning of the Lent was marked by Shrove Tuesday parties with food, drink, songs and games. The people call them the "Rafenele" or, in some places "Vergel". The dances and songs were sometimes directly related to the double purpose of

² the first dynasty of kings to rule France and Belgium between the 5th and 8th centuries, immediately after the Roman occupation of Wales. The name Merovingian comes from King Merovee.

these parties: the end of a period of ceremonies, the time for weddings and the preparation for spring work" (Mihai Pop, 1999, p. 100).

Closely related to the pastoral calendar, St. George (Sângeorz) used to send sheep to the mountains, a day when the village community organized - under the name of "Sâmbra oilor in Oaş" (*sheep gathering in Oaş*) - a great popular, folkloric celebration that is still preserved today in Negrești Oaş and Huta Certeze. Sângeorz also made fire-burning rugs over which shepherds and cattle had to jump to be protected from disease during the summer.

Summer. An important moment in the great cycle of yearly customs was marked by the Pentecost. The name of Pentecost, - says Romulus Vuia -, preserves the memory of one of nature's greatest celebrations. "On the fields of Thracia and Phrygia, the homeland of roses and wine, where the contrasts between seasons were so striking, the return of summer was celebrated with great pomp by the Thracian population. The people were overwhelmed by the madness of the dance, had their heads adorned with flowers, flooded the flowery gardens and groves, and, to the sounds of music and songs, spun choruses and other bacchian dances that turned into true orgies. The best moment for this celebration was the period when roses bloomed, in May or June, when the lush vegetation reached the peak of its development, on the eve of the hot summer days, when this flower pump would soon be changed into abundant fruit. Because of this cult of roses, the celebration was named Rosalia" (Romulus Vuia, 1975, pp. 115-116).

The custom resembles in performance with other similar ones that are still preserved today by the Balkan peoples and reminds of *Căluș*, the most important folkloric manifestation in which, within the customs, the dance seen as a manner of expression has a dominant role. We have it recorded by Dimitrie Cantemir in the *Description of Moldova* (lat. *Descriptio Moldaviae*), but today it is practiced in the south of Oltenia and Muntenia.

Summer is the time of the virgins, whether we are talking about Pentecost, some young royal girls, or whether we are celebrating Sânzienele or Drăgaica (Paparudele) on June 24th. On the night of the Sânzienele the medicinal weeds bloom and the grass of the beasts can be found; the girls make wreaths of yellow flowers called Sânzienele to find out the fate of their death and in the villages, the girls would get dressed in branches and turned into Drăgaici or Paparude to invoke the rain and a rich harvest. The middle of summer is the time when the highest temperature is recorded, so Saint Ilie, celebrated on July 20, is the one who unleashes the rains. The gura of Virgin Mary announces the start of a fruitful period, and on this occasion the weddings and the autumn fairs begin. The end of summer is marked by the calendar, the herds go down to the villages, it is said that the waters become cold because the deer makes them dirty, the vineyards are starting to ripen.

Autumn. 3 centuries ago, September 1 represented beginning of the year for the church and the chancelleries of the Romanian Territories. On this day, called the "Bird Circle", it is believed that they fly to the ends of the earth to bring the grain they owe to the queen of birds.

September is the month of wine; From the first days of the month, people start "counting their buds", that is, everyone evaluates the fruits of the field. A significant

moment is the Day of the Holy Cross, when the earth is closed for snakes and other reptiles of the earth, which is why this day is also called the Day of the Serpent. In many areas of Romania, on September 14, the Day of the Ascension of the Holy Cross, the vines harvest begins; in Muntenia and Oltenia where, on this occasion, a series of customs are practiced to mark the end of the wine year, "In the past, the holiday was inaugurated by a ritual of purification, which had the purpose of keeping away all those harmful forces that could endanger the new grape harvest as well as the health of the winegrowers; thus, before leaving for the vineyard, the entire inventory used for picking up grapes and the carts are watered, i.e. with the first water taken out of the well in the morning of this day; the vineyard procession follows, where the procession of winegrowers and family members, accompanied by musicians, first gather the most vigorous and beautiful bunches of grapes, which they offer as alms for the dead; through this gesture, the winegrower hopes to capture the goodwill of the spirits of those who have gone to the other world to protect the crops from calamities that may endanger it, as well as to obtain support from them in the next wine year "(Romulus Antonescu, p. 608).

In folklore it is believed that autumn begins on September 8, with the occasion of the Nativity of Mary or the Exaltation of the Holy Cross and lasts until St. Nicholas (December 6); when the autumn crocus, also called the crocus of the dead, start to bloom. In autumn, love is legislated by marriage, after the land has been worked, the dishes are gathered and the wine is squeezed; the weddings are the winter "câșlegi", since there is less work than in spring and summer.

Winter. Unlike the officially imposed calendar dates, in the traditional Romanian conception, winter is the time during which snow lasts; thus, the beginning of winter is marked by St. Nicholas (December 6), and its end is marked by Alexii (March 17 - Pious Alexii, the Man of God). The middle of winter (mid-winter or the cold of winter) is the time when the frost is greatest, at Epiphany more precisely, but, as we can easily see, climate change has even made the well-known frost of Epiphany run away. The days of the great holidays (Saint Nicholas - December 6; Christmas - December 25; Saint Stephen - December 27; Saint Basil the Great - January 1; Epiphany and Saint John - January 6 and 7) are specific to the "renovation of time", having very rich symbolism and props. Cold and darkness must be replaced by complex ceremonies and rituals with heat and light, evil spirits scared by loud noises and masks, Christmas and New Year and purified space.

For the Epiphany, "the water just broken from the womb, not tainted by worldly things, represents the naïve power of life; spring, the season of beginnings, when everything changes and is reborn, embodies, (...) the moment of fertile balance, the moment when the powers of nature are intact, pure, concentrated, ready to burst "(Mihai Coman, 1986, p. 102).

Let the bad wash away and good tidings come hereto...

The week, as a temporal unit, is a consequence of Genesis, it represents an original form of the mystery of creation and a restoration (imitation) in time of the original act. The popular belief is that any end of the calendar period (day, week, month, season, year) has a nefarious character.

The Evil Hour. It is a demonic spirit, an evil night spirit that walks, makes people sick, urges them to do evil deeds and hits or kills those who get in its way, synonymous with the Weak Hour. The proximity of the Evil Hour can be recognized by the whistling it makes when flying. Many believe that when your ears ring, the Evil Hour is passing and seeking to subdue man. The disease it brings is homonymously called the Evil Hour, and it is "caught by a scare" or from an evil spirit that comes insinuatingly: „*Ceas Slab/ Ceas Alb,/ Ceas înnegrit,/ Ceas năpârcit,/ Din prag ai sărit în casă,/ Din prag ai sărit pe masă,/ Din masă în blid,/ Din blid în lingură,/ Din lingură N. te-a sorbit/ Și carnea i-ai betejit...*” (Tudor Pamfile, 2008, p. 257). (*Weak hour, / White hour/ Darken hour/ Slithering hour/ From the threshold you jumped into the house, / From the threshold you jumped onto the table, / From the table onto the plate, / From the spoon N. drank you / And his flesh you tore apart... ”*).

It can occur on any day of the year, but on Tuesdays and Saturdays they each have three bad hours, unlike the other days with only one evil hour. To avoid the harm it brings, people bow down, knock on wood, and invoke God with the formula: *God help us!*

After dusk, the villager would guide himself after shadows and fireflies and at night after the noise of domestic or wild animals, the flight of bats, moths, the chirping or humming of birds, and the crowing of roosters. But he was also guided by some real or fictional magical-mythical signs that appeared at midnight: the distant singing of roosters, like a song from the sky, the beating of the semantron at midnight, the dance of the Flying one following the light trace left by its walk. Empirically and chronologically, midnight was measured in three so-called hours of the songs, which corresponded to the three songs of roosters (which were sometimes in choir), marking the beginning of the nefarious, evil, demonic hours of the night - the one from midnight - in the midst of their activity, between 1.30 and 2 am and the cessation of any demonic activity, at 3 - 3.30 am. These so-called *three hours of the night* were considered ominous because it was believed that demons, evil demigods (evil spirits, witches, zombies, undead, pricolici, tricolici, flying entities, pixies, forest fairies, etc.) roamed freely alongside the ghosts of witches, evil people and hellish animals. The one caught on the road had to quickly draw a circle around him on the ground and stand still in the middle of it, praying to *Fărtat* to protect him from what he saw or heard around him. It was a mythical defence rite, according to which the practitioner had to endure in a circle until the third crowing of the roosters, before dawn, when all demonic creatures disappeared. The Romanian called these nefarious hours of the night: the Evil hours, the Bad luck Hours.

There is also the category of Evil Hours mythically personified in creatures with monstrous appearances (with a head as big as a barrel, eyes as big as a fist, bent, lame, cocked, purple, yellow or black, with claws, knives instead of teeth etc.). "Their appearances were assimilated to the types of mild or severe, curable or deadly diseases and the types of general infirmities of humans and animals. Enchantments are especially mentioned about this category of mythical personifications" (Romulus Vulcănescu, 1987, p. 438). The Evil Hours and the Good Hour with their equivalents, Misfortune and Luck, are in fact executors of the predestination of fate, acolytes as personifications of certain aspects, stage or final decisions of the Witches, not transfigurations of destiny itself. Even

in Old Bulgarian, where many elements common to the northern and southern Thracians of the Danube entered, the witch, or the purpose of which, is called "narok", the equivalent of Romanian luck (noroc), which was nothing but "personification of the sentence of destiny" or that of fate (Romulus Vulcănescu, 1987, pp. 438).

The Good Hour is the favourable moment at the birth of a child, when it was believed that a star will appear in the sky that will guide his life until death. In the Romanian imaginary, the entire Universe participates in the birth and death of man - when his star falls. The well-known phrase "to have one's star" is related to this belief. "The astral greatness of earthly existence is expressed by the pastoral verse "And upon my death / a star shall fall!", by the faith of the peasants of Bărăgan who, upon seeing the luminous trajectory of a comet, say that another man has died" (Ion Ghinoiu, 2008, pp. 68 - 69). In the ancestral tradition, the child's future is not only related to what the Witches predicted but also to the time of birth, which is also pre-determined. Depending on how the "time came" to be born, if it was daytime or night time, on the day of the week, the month and the year, a certain existence is predestined the child. The good hour of birth is also mentioned in enchantments, as an element that marks the general condition of the individual: "*And Ion should stay/ Clear and enlightened/ Same as ol' strained silver/ 'Cause the hour of birth came upon such good hour/ that no enchantment did he need to cover*" (Nicoleta Coatu, 1998, p. 259).

Sundays and holy days were considered favourable for birth. The beneficial time was the daytime, from the beginning of the day, after the crowing of the roosters, between midnight and dawn. The temporal moment when the day starts: "early in the morning", "at the singers", "at dawn", "at sunrise" symbolizes "the time when the light is still right, the moment of origin, when nothing is vitiated, corrupt or compromised. The morning is a symbol of purity and also of the promise: it is the hour of paradisiacal life, but also that of confidence, in oneself, in others, in existence. In the Bible, the word indicates the moment of divine privileges and of human justice (Psalm 101: 8) (28) "(Nicoleta Coatu, 1998, p. 109).

In the *popular calendar*, Sunday is the day that celebrates the victory of good over the forces of evil that had gathered during the previous week. Monday, which marks the beginning of the week, is considered beneficial for the start of human activities. The time of the week is fulfilled on Thursday, which represents the "power of the week", after which time degrades, a mandatory condition for its renewal.

In magical acts, enchantments, spells, the exhumation of therapeutic or divinatory plants, the norm of performance indicates a ritual time related to an essential landmark in the spiritual horizon of the Romanian traditional imaginary and which targets a certain time specified in positive or negative hours and days. . "On Oman's Friday (the first Friday after Mardi Gras), the girls' mothers left at dusk, in utter silence (if necessary, they signalled each other), in search of *Mercurialis ovata*" (Ion Ghinoiu, 2008, p. 44) , a magical plant invoked by women in folk medicine and cosmetics.

In Romanian greetings „Let it happen on a Good Hour!”

Conclusions

The customs of the popular calendar over the year were, in general, directly related to how people spent their time as it was dependent on the work of the agricultural communities or by the shepherds and as such, the fulfilment of these traditions was in the interest of the entire community. The entire community was interested in fulfilling them, in participating in the development of the custom, even if only a certain group had an active role. With respect to the customs pertaining to the important moments of human life, whether we are talking about rites of passage of the being or of the calendar, the interest of fulfilling the custom fell, above all, on the individual and his family. However, considering the patriarchal times of the popular communities, the family should not be seen in the narrow sense of the connection between parents and children, but in the broad sense of all family relationships, both by blood and by marriage, baptism, etc .. Then, in addition to the family, the neighbours and, sometimes, the entire village participated in organising these traditions.

The traditional Romanian community functioned at a sempiternal pace. According to the seasons dictated by the necessities of daily life, according to the movement of the sun along the skies, according to signs and symbols. As we have seen, just as the year, the week also has a beginning, a middle and an end, after which it is renewed as in the Genesis.

We constantly find in the popular imagination positive, benevolent days, when it is good to start everything or to undertake something; days related by their negative, bad character; the best days of the week, while Sunday belongs to the holidays, being also the day that ends and starts the week; it is a special figure in popular beliefs and is special in nature and a landmark of work, it is the very key of the week, it is sacred time.

We are therefore in the presence of a mythical time, related to the persistence of a way of life that is confused with the succession of work and seasons which also implies the protective intimacy of a closed, solidary, strictly hierarchical social group.

At the same time, individual memory slowly passes into the memory of history, into archetypal images to which time gives an extra example, in contrast to the present time, marked by the dissolution of traditions and customs under the impact of globalization.

It is an image that acquires sacredness, via the formula: " when God walked the earth alongside St. Peter ", from many Romanian fairy tales.

Bibliography

Antonescu Romulus, 2016, *Dictionar de Simboluri și Credințe Tradiționale Românești*, ediție digital, cimec.ro, București.

Coatu, Nicoleta, 1998, *Structuri magice tradiționale*, Editura Bic All, București.

Ghinoiu Ion, 2008, *Mică enciclopedie de tradiții românești*, Editura Agora, București.

Coman Mihai, 1986, *Mitologie populară românească I. Viețuitoarele pământului și ale apei*, Editura Minerva, București.

Pamfile Tudor, 2008, *Mitologia poporului român*, vol. II, Editura Vestala, București.

Pop Mihai, 1999, *Obiceiuri tradiționale românești*, Editura Univers, București.

Vuia Romulus, 1975, *Studii de Etnografie și Folclor*, Editura Minerva, București.

Vulcănescu Romulus, 1987, *Mitologie română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.

Vulcănescu Romulus, 1987, *Mitologie română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.

ICONOGRAPHY – ART OF DEPTH

Mihaela Alieta MIRCEA (PETROVAN)

PhD, „Babeș Bolyai” University of Cluj Napoca

Abstract: Orthodox iconography, as an expressionist art with deep meaning, aims not only at the senses, but primarily at the spirit. People began to notice that the essence of iconographic art is not limited to colors, that is, to the light impressions that the eye receives, but focuses on the "inner perfection" and "artistic expression" of a deep experience and the reality of life, in the revelation of the truth. Iconography is a branch of art that mainly deals with the transmission of the evangelical message and certain doctrinal ideas or concepts, through the symbols and signs used. In addition to understanding theological meaning and significance, iconography also speaks to a large extent about certain techniques used, while reflecting the historical periods and cultures from which the iconographic works originate. The depth of the iconography thus becomes the main characteristic of the content of an Orthodox icon. Its purpose is to leave a persistent and consistent imprint on the psyche rather than a brief and fleeting impression on the senses.

Keywords: iconography, Holy Face, depth, light, prayer.

Introducere:

O artă spirituală, liturgică și teologică are obligația să caute și să exprime profunzimea în reprezentările temelor sale. Cei care se limitează în mod obișnuit la suprafața lucrurilor, nu pot să fie surprinși cu ușurință de acesta. Nu este posibil pentru presupunerile unui impresionist extrinsec de artă de a examina și judeca iconografia, care prin natura sa este expresionistă. Acesta este motivul pentru care această artă a început să fie înțeleasă printre cercurile limitate din Europa și din alte continente doar atunci când arta expresionistă a reușit la fel ca și arta impresionistă.¹ Artă bizantină, cu o istorie mult mai lungă decât stilurile artistice moderne, este considerată a fi în continuare, adevărată *ferestră către cer*, fiind văzută totodată, ca o necesitate în locurile de rugăciune și meditație.

Lumea zugrăvită în icoane nu seamănă deloc cu lumea cotidiană. Lumina divină pătrunde pretutindeni și altfel personajele și obiectele nu sunt luminate dintr-o parte sau alta, de către o sursă de lumină. Ele nu proiectează umbră deoarece umbra nu există în Împărăția lui Dumnezeu, unde toate se scaldă în lumină. În limbajul tehnic al iconarilor, fondul însuși al icoanei se numește „lumină”. Sfinții nu sunt numeroși, însă sfințenia este o datorie a tuturor oamenilor, iar icoanele sunt purtătoare a acestei sfințenii, ca și o revelație a sfințeniei lunii viitoare, cu un proiect al transfigurării cosmice. După cum harul primit de sfinți în timpul vieții rămâne mereu în icoanele lor, aceste icoane sunt puse peste tot pentru a sfinți lumea cu harul ce le este propriu, căci „privind slava Domnului ne prefacem în chip”. (II Cor. 3,18)² În iconografie, elementele simbolice sunt utilizate pentru a transmite un mesaj sau pentru a sugera anumite aspecte ale credinței creștine. Astfel,

¹ Gennadios Limouris, *Icons. Windows on Eternity- Theology and Spirituality in Colour*, Ed. WCC Publications, Geneva, 1990, p.99

² Leonid Uspensky, *Teologia Icoanei*, Ed. Anastasia, București, 1994, p.130-131.

lumina are un rol esențial ea fiind folosită atât pentru a simboliza prezența divină din icoane și pentru a crea o atmosferă de sfințenie, cât și pentru a sublinia importanța sfinților sau a scenei reprezentate. Lumina este un element important în cadrul iconografiei ortodoxe și poate fi utilizată într-o varietate de moduri pentru a sugera sfințenia și duhovnicia.

Arta bizantină, cu caracteristicile sale vii (de exemplu, ochi uriași, nasuri mari, precum cele ale Maicii Domnului), contururi strălucitoare, poziții frontale ale sfinților etc., a ajuns să fie interpretată de cercurile artistice ca reflectând profunzimea ei, adică conținutul teologiei și spiritualității creștine. Ochii mari, adesea enormi sugerează profunzimea sufletească a persoanelor prezentate, trăită în cadrul vieții fizice. Poziția frontală a persoanelor sfinte zugrăvite în icoane simbolizează comunicarea strânsă între acestea și privitor.³ Vedem că iconografia mai este cunoscută pentru utilizarea unor linii și forme geometrice precum cercuri, triunghiuri și romburi pentru a crea un efect de ordine și simetrie.

Prin contemplarea Chipului din icoană, creștinul, prin acțiunea Sfântului Duh care sălășluiește în el, reflectă strălucirea slavei lui Dumnezeu, care se află pe fața Fiului Lui Dumnezeu. Această asemănare cu Dumnezeu este îndemnului Lui Hristos Însuși, adresat ucenicilor Săi: „*Fiți desăvârșiți*” (Mt. 5,48), desăvârșire către care El ne deschide calea. Oliver Clement spune că fața lui Hristos este locul lui Dumnezeu, pentru că în Hristos, fața omenească devine pe deplin chip al lui Dumnezeu și sinteză a lumii. Orice ființă schițează fața lui Hristos și în această față își află adevărul”.⁴

Este instructiv să-l menționăm pe Pseudo-Dionisie Areopagitul (secolul al V-lea), conform căruia Biserica ar trebui privită ca model și imagine al Bisericii din ceruri. Conform acestei perspective, totul în biserică se referă la tărâmul spiritual, astfel că pictura ar trebui să exprime nu numai forma vieții de zi cu zi, ci și să exprime lumea cerească, transcendentă. Încă din secolul I, această idee a fost un principiu fundamental al artei creștine. Chiar filosofia greacă, în special filosofia neoplatonică, a facilitat o înțelegere mai profundă a acestui ideal artistic creștin. În Enea, de exemplu, Plotin vorbește despre viziunea sa asupra lumii „prin ochiul interior”, prin care lumea devine esența profundă a lucrurilor înțelese, precum „strălucirea monstruoasă a virtuții”, care nu apare în exteriorul simplu.⁵ Utilizarea culorilor vii, cum ar fi roșu, albastru, verde și auriu are în vedere crearea unei atmosfere de sfințenie și sublinierea importanței personajelor reprezentate. La fel, folosirea elementelor decorative precum frunze, flori și alte ornamente sunt necesare pentru a da un plus de strălucire și splendoare lucrărilor de artă iconografică.

Părinții de la Niceea nu au formulat o definiție precisă a icoanei, ci au descris-o în raport cu prototipul ei, învățând că icoana este identică cu prototipul nu după ființă, ci numai după nume și după caracter. Sfântul Ioan Damaschin ne învață că „icoana este o

³ Gennadios Limouris, *Icons. Windows on Eternity- Theology and Spirituality in Colour*, Ed. WCC Publications, Geneva, 1990, p.99

⁴ Daniel Rousseau, *Icoana- Lumina Feței Tale*, Ed. Sophia, București, 2004, p.21-22.

⁵ Gennadios Limouris, *Icons. Windows on Eternity- Theology and Spirituality in Colour*, Ed. WCC Publications, Geneva, 1990, p.99

asemănare care înfățișează originalul, (...) este o asemănare, un model, o întipăritură a cuiva, care arată în ea pe cel ce este înfățișat”.⁶ Iconografia este necesară pentru a explora și comunica totalitatea subiectelor sale în icoane. Superficialul nu va fi surprins sau impresionat de arta sacră tocmai pentru că rămâne limitat la suprafața lucrurilor. Astfel, icoana poate fi văzută ca o formă de artă care exprimă profunzimea spirituală și emoțională și totodată o modalitate de transmitere a acestor adevăruri spirituale și emoționale profunde.

Plotin, un filosof greco-roman, fondator al filosofiei neoplatonice, în opera sa "Enneades" susținea faptul că existența este organizată pe trei principii: primul principiu este sursa și originea tuturor lucrurilor, al doilea principiu este intelectul și pe urmă materia. Cele din urmă, susținea el, erau derivate ale primului principiu, dar totuși erau separate de el. Scopul uman, mai spune Plotin este acela de a se întoarce la primul principiu, prin contemplație și meditație și de a atinge unirea cu divinitatea.

Astfel, Plotin considera faptul că toate cunoștințele nu ar trebui să fie analitice și parțiale, ci întregi și directe, realizat prin viziunea adevăratului nucleu al lucrurilor. Prin urmare, iconografia ortodoxă a evitat reprezentarea formelor sacre în funcție de aspectul lor natural, pentru a exprima realitatea spirituală care constituie cel mai înalt adevăr. Pentru acest motiv, iconografia nu a folosit anumite modele ale omenirii, cu care să reprezinte personajele sale sacre, copiindu-le sistematic. Nu ar trebui să credem că arta ortodoxă, de-a lungul istoriei sale, a ignorat realitatea naturală, adică așa-numitul element realist. Desigur, ca artă esențial spirituală și preocupată de expresia lumii spirituale, a insistat - în special în timpul secolelor sale formative - odată cu înțelegerea adevăratului său caracter. În timp ce în arta occidentală elementul realismului a constituit un scop în sine și a fost căutat ca ideal artistic, în Arta bizantină a îndeplinit un alt scop, și anume necesitatea subordonării elementului material la spiritual, natura inferioară a noastră, la cea superioară. Astfel, apare subordonarea manifestă a materialului spre spiritual în aceste icoane o frumusețe de înaltă calitate pe care primele elemente ajung să o posede din a doua, frumusețea pe care elementul material „o pune” atunci când este dominată de viață - puterea dăruitoare și care transformă viața spiritului lui Hristos. Hristos „a fost format în asemănare cu noi, a îndumnezeit ceea ce El a primit”. Și această îndumnezeire a naturii umane este percepută prin icoane, sau iconografia în general.⁷ În ortodoxie, icoana este considerată o metodă de a te conecta cu sfinții și cu divinitatea, prin intermediul contemplației și a meditației, așa cum susținea și Plotin despre întoarcerea omului la principiul întâi al absolutului și divinității supreme, din care toate celelalte provin.

Temeiuri pentru cinstirea sfințelor icoane

Temeiurile pentru cinstirea icoanelor în Ortodoxie provin atât din Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, cât și din dogmele Bisericii. Sfânta Scriptură oferă temeiul în versetele din Vechiul Testament care vorbesc despre cinstirea Chipului lui Dumnezeu (Exod 20:4-6, Lev. 19.4) și despre respectul față de icoanele sfinților (Ezechiel 41:18-20). Tradiția

⁶ Pr. Prof. Dr. Nicolae Chifăr, *Iconologie și iconoclastism*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2010, p.258-259

⁷ Gennadios Limouris, *Icons. Windows on Eternity- Theology and Spirituality in Colour*, Ed. WCC Publications, Geneva, 1990, p.99

Bisericii oferă temeiul prin practica primilor creștini care au venerat icoanele sfinților și ale lui Hristos. Dogmele Bisericii oferă temeiul prin afirmația că Hristos a fost înțeles ca fiind în mod real prezent în icoane.

Astfel, temeiurile pentru cinstirea icoanelor găsim nu numai în Sfânta Scriptură ci și în scrierile Sfinților Părinți. Sfântul Vasile Cel Mare arată că între figura înfățișată pe icoane și prototipul său original al acesteia, există o legătură morală. Închinarea la icoană îndreaptă gândul spre originalul ei și trezește în suflet iubirea, respectul, recunoștința care i se cuvin și cinstea care trebuie dată prototipului. „Cinstea adusă icoanei se îndreaptă către prototip”. Sfântul Teodor Studitul relevă și el identitatea dintre cinstirea ce se dă icoanei și prototipului. „Noi nu venerăm materia icoanei, ci figura prototipului pe care ea îl arată, materia icoanei rămânând fără venerare”.⁸

Sfântul Ioan Damaschin a fost un important părinte și teolog al Bisericii Răsăritene. El a scris mult pe tema icoanelor și este considerat a fi unul dintre principalii apărători ale lor în cadrul Bisericii. În scrierile sale despre imaginile dumnezeiești, Sfântul Ioan Damaschin a condamnat ferm mișcarea iconoclastă, care urmărea să desființeze utilizarea icoanelor în cultul ortodox. El a susținut că folosirea icoanelor este o formă legitimă de închinare creștină, înrădăcinată în tradiția Vechiului Testament și în exemplele date de Hristos și de sfinți. Doctrina cinstirii icoanelor a fost stabilită de Sinodul al VII-lea Ecumenic. Cinstirea icoanelor nu este idolatrie, ci o modalitate de a ne arăta respectul și recunoștința față de Hristos și sfinții creștini.

Există o alianță sau legământ sfânt între Cuvânt și icoană, utilizată pentru a apăra ceea ce se află în spatele Întrupării divine și a lucrării de mântuire. Acolo unde face Dumnezeu legământ și comunică prin Cuvântul său și își arată chipul,(...) este important să fie afișate icoana și cuvântul, și caracterul lor de relație reciprocă în cadrul legământului dintre Dumnezeu și umanitatea prin Iisus Hristos. Icoana și Cuvântul au același rol de jucat. Ele aparțin aceleiași categorii, pentru că se află într-o relație reciprocă cu două sensuri, reciprocitatea este o condiție sine qua non.⁹ Astfel, între Cuvânt și icoană există o legătură esențială, de complementaritate, întrucât ambele sunt considerate modalități de a înțelege și de a experimenta prezența lui Dumnezeu în lume.

„*Reflectăm ca într-o oglindă slava lui Dumnezeu*”: o icoană este această oglindă prea plină de aleasa însușire a slavei: lumina, întreitul soare care luminează lumea. Pentru Sfântul Grigore Palama, lumina taborică, lumina contemplată de sfinți și lumina veacului ce va să vină sunt identice. Pentru Sfântul Clement din Alexandria, lumina primei zile există dinaintea creației: este „*adevărată lumină a Logosului iluminând lucrurile încă ascunse și prin care orice făptură a ajuns să existe*”. Printre numele date Cuvântului, Iustin menționează : Ziua și Lumina. Eusebiu consideră că prima zi este lumina divină care luminează crearea tratată a lumii. Lumina primei zile ale creației a fost venirea luminii

⁸ Ene Braniște, *Liturgica Generală- Noțiuni de Artă Bisericească, Arhitectură și Pictură Creștină*, Ed. Partener, Galați, 2008, p.706-707.

⁹ Gennadios Limouris, *Icons. Windows on Eternity- Theology and Spirituality in Colour*, Ed. WCC Publications, Geneva, 1990, p.45

taborice și întru acest element luminos al Slavei Sale, printr-o „treptată limpezire”, Dumnezeu a creat ființa cosmică a omului.¹⁰

Icoanele nu îl înfățișează pe Dumnezeu invizibil, ci forma pe care a luat-o prin întrupare. Atunci când Cel invizibil devine vizibil în carne, atunci se pot înfățișa icoane asemănarea Celui care a fost văzut. Când Cel care este incorporeal, fără formă, incomensurabil, fără margini, fără finitate, în superioritatea propriei sale naturi și existență sub forma lui, Dumnezeu, este contractat preluând forma servitorului, în măsurabilitate și amploare și pune El însuși caracteristica unui corp, astfel se poate picta pe un panou și a-L arăta pe cel care a imposibil să fie văzut. Pictarea condescendenței Sale inefabile, nașterea dintr-o Fecioară, Botezul în Iordan, Transfigurarea pe Tabor, moartea, minunile și toate simbolurile naturii divine, care au fost acționate de activitatea divină (energie), Crucea mântuitoare, înmormântarea, Înviere, Înălțarea în ceruri, toate se pot scrie în cuvinte și în culori, fără teamă și fără constrângere, după cum subliniază Sfântul Ioan Damaschin.¹¹ În tradiția ortodoxă răsăriteană, procesul de creare a unei icoane este considerat a fi o practică spirituală, iconograful fiind văzut ca un fel de *instrument de pictură* al Duhului Sfânt. Prin acest proces de sinergie între iconar și Sfântul Duh, icoanele create devin vase sfințite ale Duhului.

Hristos S-a născut din Tatăl mai înainte de toți vecii, precum razele se nasc din soare sau flacăra de la foc sau râul de la izvor. Asemenea razelor de soare care din soare pornesc și în soare petrec și lumea o luminează și rămân nedespărțite de soare, asemenea sunt și flacăra și lumina care pornesc de la foc, oamenilor le sunt lumină simțitoare, însă ele în foc petrec. Asemenea și izvorul, dintru care pornește râul, el potolește setea omului însă nu se desparte de râu. Asemenea și Cuvântul- pururea este întru Tatăl și de la Tatăl și cu Tatăl este nedespărțit.¹² Sfântul Ioan Damaschin spune că cine nu cinstește icoana, nu cinstește nici prototipul și că „ne închinăm icoanei acelor care au trăit călcând pe urmele Lui și zugrăvesc biruințele și patimile lor, pentru că prin ele mă sfințesc și mă aprind de râvna de a le imita. Dacă înălțați biserici Sfinților Lui Dumnezeu, trebuie înălțate și icoanelor lor”. Și *Mărturisirea ortodoxă* a lui Petru Movilă formulează doctrina cinstirii icoanelor, în aceeași linie cu Sfântul Ioan Damaschin și Părinții Sinodului al VII-lea Ecumenic. Putem constata că cinstea dată icoanelor este proporțională cu vrednicia sau rangul prototipului pe care îl reprezintă.¹³ Ortodoxia se bazează pe învățătura că Hristos este în mod real prezent în icoane prin harul lui Dumnezeu și că icoana este un mijloc prin care ne putem conecta cu Hristos și cu sfinții Lui.

Sfinții s-au umplut de Duhul Sfânt când au fost în viață și chiar după sfârșitul vieții lor pe pământ harul Duhului Sfânt continuă să rămână în sufletele și în trupurile lor așezate în morminte, precum și asemănarea lor în icoanele sfinte, nu, desigur, în vreun mod esențial, ci prin har și energie. Acest punct, care este tipic credinței ortodoxe,

¹⁰ Paul Evdochimov, *Arta icoanei- o teologie a frumuseții*, Ed. Meridiane, București, 1993, p.164-165

¹¹ Gennadios Limouris, *Icons. Windows on Eternity- Theology and Spirituality in Colour*, Ed. WCC Publications, Geneva, 1990, p.55.

¹² Sântul Iosif de Volokolamsk, *Epistolă către iconar*, Ed. Sophia, București, 1994, p.112

¹³ Ene Braniște, *Liturgica Generală- Noțiuni de Artă Bisericească, Arhitectură și Pictură Creștină*, Ed. Partener, Galați, 2008, p.706-707.

dezvăluie că nimic din ceea ce aparține naturii sfinților, spirituali sau materiali, este vreodată lipsit de energie sfințitoare a Duhului Sfânt, care rămâne cu ea până la sfârșitul timpului, când această putere o va ridica la acea integritate perfectă care este promisă prin Învierea lui Hristos. Dacă templul antic al lui Solomon, spune Sfântul Ioan Damaschin, a fost decorat cu icoane de heruvimi, Serafimi, palmieri, șerpi, lei și izvoare mici, cu atât mai mult mai potrivit ar trebui să fie pereții casei Domnului decorați cu icoanele sfinților, mai ales dacă luăm în considerare faptul că icoanele lui Hristos și ale sfinților sunt umplute cu Duhul Sfânt. În vechime, Templul și oamenii au fost curățați și sfințiți prin sângele animalelor, dar acum este Sângele lui Hristos, primul rod al martirilor și sângele sfinților Lui, pe care este construită Biserica.¹⁴ Imaginea liturgică ortodoxă nu dorește doar să reprezinte evenimentele descrise de texte, ea vrea să indice sensul și semnificația lor. Imaginea, asemenea cuvântului, dorește, după expresia lui Andre Grabar, „*să exprime și idei*”. A trebuit, așadar, să găsească mijloacele adecvate, printre cele de care dispune ca imagine. Încă de la apariția artei creștine, se observă căutarea și dezvoltarea unui limbaj specific: *limbajul iconografiei creștine*.¹⁵ Astfel, închinându-ne în fața icoanelor, noi comunicăm cu sfinții reprezentați în ele, cerând mijlocirea lor în fața lui Dumnezeu și primind totodată binecuvântarea lor.

Problema mai profundă, pe care Sfântul Ioan Damaschin o detectează în respingerea icoanelor sfinților este exact aceeași cu cea care se află în spatele respingerii icoanelor ale lui Hristos și ale Maicii Sale. În cele din urmă, este respingerea Evangheliei din Întruparea în implicațiile sale reale pentru umanitate, adică respingerea harului lui Dumnezeu sub care existăm. Ca atare, implică o revenire la legea Vechiului Testament ceea ce, însă, este complet inacceptabil pentru creștinii care susțin că legea era bună pentru că, „este ca la o făclie ce strălucește în loc întunecos, până când va străluci ziua și Luceafărul va răsări în inimile voastre” (2 Pet. 1: 19).¹⁶ Astfel, Sfântul Ioan Damaschin subliniază faptul că icoanele nu sunt doar simple reprezentări, ci ele participă activ la realitatea divină pe care o descriu, servind ca amintire a divinului în lume, ele fiind totodată un mijloc de a-i învăța pe credincioși despre viața lui Hristos și a sfinților.

Putem spune astfel, că tradiția nu reprezintă cătușă, ci erudiție.¹⁷ Scopul vieții creștine pe care spiritualitatea ortodoxă îl descrie drept dobândirea Duhului Sfânt al lui Dumnezeu poate fi definită și în termenii îndumnezeirii omului (Theosis). Părinții Bisericii, ca de exemplu Sfântul Vasile cel Mare, l-au descris pe om (anthropos) ca ființă a naturii care a primit ordinul de a deveni asemenea lui Dumnezeu. Și Sfântul Atanasie a spus că „Dumnezeu a devenit om, pentru ca omul să devină Dumnezeu”. Astfel, conform învățaturii bisericii ortodoxe este scopul final pentru care fiecare creștin trebuie să urmărească: să devină asemenea lui Dumnezeu, pentru a atinge, „îndumnezeirea”. Pentru ortodoxie mântuirea și răscumpărarea omenirii înseamnă îndumnezeirea ei. În spatele

¹⁴ Gennadios Limouris, *Icons. Windows on Eternity- Theology and Spirituality in Colour*, Ed. WCC Publications, Geneva, 1990, p.59.

¹⁵ Nikolai Ozolin, *Chipul lui Dumnezeu, chipul omului*, Ed. Anastasia, București, 1998, p.56.

¹⁶ Gennadios Limouris, *Icons. Windows on Eternity- Theology and Spirituality in Colour*, Ed. WCC Publications, Geneva, 1990, p.60.

¹⁷ Nikolai M. Tarabukin, *Sensul icoanei*, Ed. Sophia, București, 2008, p.127.

doctrinei îndumnezeirii se află ideea omului făcut conform chipului și iubirii lui Dumnezeu, Sfintei Treimi. „Ca toți să fie una”, a spus Hristos, „după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, așa și aceștia în Noi să fie una, ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis” (Ioan 17:21). Astfel, cele trei persoane ale Sfintei Treimi „locuiesc” una în alta într-o formă neîncetată de iubire. Omul, făcut în interior imagine a Trinității, este chemat să „locuiască” în Dumnezeu trinitar. Ideea îndumnezeirii trebuie întotdeauna înțeleasă în lumina distincției între esența lui Dumnezeu și energiile sale. Unirea cu Dumnezeu înseamnă unirea cu energiile divine, nu esența divină: Biserica Ortodoxă, în timp ce vorbim îndumnezeire și unire, respinge toate formele de panteism.

Unirea mistică între Dumnezeu și om este o adevărată unire, totuși în această unire Creatorul și creatura nu devin fuzionați într-o singură ființă. Spre deosebire de religiile estice care învață că omul este înghițit în zeitate, teologia mistică ortodoxă a insistat întotdeauna pe ideea că omul, oricât de strâns legat de Dumnezeu, își păstrează integritatea personală deplină. Om (anthropos), atunci când este îndumnezeit, rămâne distinct (deși nu este separat) de Dumnezeu. Misterul Trinității este un mister al unității în diversitate și al celor care exprimă Trinitatea în sine nu își sacrifică caracteristicile personale. Prin urmare, omul nu devine Dumnezeu prin natură, ci este doar un „zeu creat”, un zeu de har sau după statut.¹⁸ Astfel, unirea cu Dumnezeu este scopul ultim al existenței umane și această unire poate fi realizată prin harul divin al lui Dumnezeu. Acest har este dăruit în mod gratuit de Dumnezeu și permite persoanei umane să participe la viața divină și să dobândească asemănarea lui Dumnezeu.

Crearea icoanelor nu aparține pictorilor, ci constituie legea și Tradiția Bisericii. De pictor ține doar arta. Existența icoanei precede arta și nu este dependentă de aceasta. Icoana constituie așadar, o tradiție a Bisericii.¹⁹ Icoana, este văzută de iconograful și teologul Leonid Uspensky, atât ca și parte integrantă a liturghiei, cât și ca mijloc de cunoaștere a lui Dumnezeu, pentru a deveni unul ca El. Icoana ne permite să-L cunoaștem pe Dumnezeu în frumusețe, căci Dumnezeu, nu numai că s-a făcut auzit, ci s-a făcut El însuși vizibil. Și-a luat o Față, un Chip, iar icoana prin excelență, ne transmite acest adevăr. Întruparea este temelia pentru icoană și totodată semnul care indică Întruparea. Pentru ca arta umană să poată să dea o idee despre lumea transfigurată, materia a avut nevoie de sfințire prin Întrupare. „Eu consider că nu închinarea contează mai mult decât Cel care a creat-o și care, de dragul meu, a devenit El însuși materie (...) și prin materie m-a salvat”, spune Sfântul Ioan Damaschin. Să fie înfățișat Hristos în misterul Întrupării constă și să îi fie înfățișate și membrele corpului Său, respectiv Biserica Sa. Icoana ne prezintă o prezență personală și ne înfățișează nu numai pe Dumnezeu devenit om, ci și umanitatea devenită o umanitate îndumnezeită.²⁰ Conform tradiției ortodoxe, această unire cu Dumnezeu nu este un eveniment unic, ci mai degrabă este o călătorie de o viață de transformare și creștere spirituală în care persoana devine din ce în ce mai conformă

¹⁸ Gennadios Limouris, *Icons. Windows on Eternity- Theology and Spirituality in Colour*, Ed. WCC Publications, Geneva, 1990, p.100-101.

¹⁹ Georgios Kordis, *Hierotypos- Teologia icoanei după Sfinții Părinți*, Ed. Bizantină, București, 2002, p.77.

²⁰ Gennadios Limouris, *Icons. Windows on Eternity- Theology and Spirituality in Colour*, Ed. WCC Publications, Geneva, 1990, p.103

chipului lui Hristos. Această călătorie, dezvăluită și în profunzimile icoanei, se realizează prin Sfintele Taine, practicile ascetice și căutarea constantă a prezenței lui Dumnezeu.

Icoana indică adevărul umanității și chipul ei pentru eternitate. Icoana trebuie pur și simplu să semene cu modelul, neputând fi dispensată de această asemănare. În timp ce respinge impresia subiectivă a unui model, icoana nu caută totuși, o obiectivitate „fotografică”. Legătura sa este aceea de a comunica macrocosmosul, respectiv comuniunea. Hristos este întotdeauna același Hristos, dar pentru fiecare în parte, El se dezvăluie într-un mod unic. Astfel, există o singură Față Sfântă păstrată cu credință de Biserică, mireasa Sa, și multe chipuri sfinte, deoarece există mulți iconografi. Motivul este că fața umană a Lui Dumnezeu este inepuizabilă și, după cum a subliniat Sfântul Dionisie Areopagitul, păstrează întotdeauna pentru noi caracterul său inaccesibil, ca și chip al tuturor chipurilor și al Chipului Cel Inaccesibil: „Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl” (Ioan 14/ 9). Al Șaptelea Sinod Ecumenic a interzis orice reprezentare directă a Tatălui, principiul Trinității și sursa divinității. În Hristos, transcendența îl face pe el însuși disponibil fără a înceta vreodată să se afle dincolo. Utilizând procedurile și principiile unei arte transfigurative, arta icoanei a fost definită într-un mod clar de Biserică. Astfel, întreaga Biserică, cu arhitectura ei, cu frescele, cu mozaicurile sale, constituie un macrocosmos al icoanei, care reprezintă în spațiu, ceea ce se realizează în liturghie, când se unește cerul cu pământul, fiind manifestarea din umanitatea divină, în care „carnea” destinată morții este transformată în ceva spiritual.²¹ Prin urmare, icoana nu este un obiect pur decorativ, ci este o imagine ce transmite privitorului la fel de multe informații ca și cele desprinse din Scripturi.

Lumina icoanei simbolizează lumina divină.

Nimbul desemnează lumina aurei. De origine suprapământescă, el înconjoară capul sau corpul omului care primește lumina divină și o radiază în jurul său. Nimbul nu apare numai la sfinți, ci și la regi, împărați și chiar la animale, în măsura în care acestea simbolizează persoane sacre. Mielul și pasărea Phoenix, simbolizându-l pe Hristos, sunt adesea înconjurați de nimb. Nimbul creștin apare încă din catacombe, creștinii adoptând obiceiul romanilor de a înconjura cu un cerc luminos aureola, capul zeilor și al împăraților.²²

Această lumină nu provine de la orice sursă precisă, deoarece „Ierusalimul ceresc” nu are nevoie de soare și luna, fiind luminată de gloria divină: „Și cetatea nu are trebuință de soare, nici de lună, ca să o lumineze, căci slava lui Dumnezeu a luminat-o și făclia ei este Mielul” (Apoc. 21:23). Strălucește peste tot, în orice, fără să arunce o umbră. Ea sugerează că Dumnezeu Însuși devine lumina noastră. Prin urmare, iconografiile se referă la acest fundament al icoanei. Astfel, icoana nu este doar instructivă, ci și misterioasă. Harul lui Dumnezeu sălășluiește în icoană, iar acesta este aspectul cel mai important, cel mai misterios al teologiei icoanei: „asemănarea” – asemănarea – cu originalul, iar „numele”

²¹ Gennadios Limouris, *Icons. Windows on Eternity- Theology and Spirituality in Colour*, Ed. WCC Publications, Geneva, 1990, p.103

²² Constantin Apostol, *Oficializarea stilului pictural bizantin în iconografia creștină*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2009, p.37.

originalului este sfințenia obiectivă a icoanei.²³ Ca și mijloace de comunicare spirituală între credincioși și Dumnezeu cu sfinții Lui, icoanele vorbesc despre profunzimea sensurilor legate de credință și de experiența spirituală a credincioșilor. Ele pot fi văzute ca reflectând lumina divină și aducând pace și inspirație în viețile celor care le privesc cu credință.

Icoana este sfințită de numele lui Dumnezeu și al sfinților săi. Ea este parte integrantă a liturghiei și în timpul săvârșirii acesteia, este necesar ca icoana să fie afișată în centrul naosului. Arta liturgică, și mai ales icoana, care este indisolubil legată de Cuvântul și de cultul Bisericii, are un statut de taină. Putem vorbi de o icoană ca de o taină doar atunci când ne apropiem de o concepție care fragmentează, consolidează și „lucrează” realitatea și, în schimb, se îndreaptă către misterul Bisericii, singurul și suficient mister al mântuirii împărtășit de iubirea Sfintei Treimi, în lucrarea răscumpărătoare a Cuvântului întrupat și a Duhului Sfânt. Dar, icoana apare ca un dar al plinătății tainelor bisericești, fără de care Ortodoxia ar fi serios sărăcită și care este unul dintre cele mai creative aspecte ale creștinismului din lumea secularizată în care este cuprinsă. Totuși, în experiența de viață a Bisericii – care este primordială și teologică – icoana este o taină a umanității divine a lui Hristos (adică, o cale de prezență și comuniune a lui Hristos). „Deoarece acum Dumnezeu era văzut în trup și primit printre noi ființe umane”, scrie Sfântul Ioan Damaschin, icoana „reprezintă ceea ce se vede în Dumnezeu”. În felul acesta, Sfântul Ioan Damaschin afirmă fundamentul hristologic și „întruparea” care definește scopul icoanei. Acesta este punctul de plecare pentru o teologie a icoanei. Cu baza ei hristologică, totuși, această teologie a icoanei trebuie să fie nu mai puțin interiorizată și echilibrată decât acea bază hristologică însăși. Sfântul Vasile ne ajută să înțelegem acest lucru atunci când afirmă în cunoscutul său dicton: „Cinstea aratăta imaginii trece spre prototip”.²⁴

Imaginea și asemănarea divină implantate în umanitate la creație, este condiția inventată de Creator, care se lasă revelată în Sine, imaginea umană printr-un mijloc tangibil accesibil contemplării. Această imagine și asemănare a lui Dumnezeu, datorite omenirii chiar în momentul creării ei, este deja un fel de icoană arhetipală, o imagine dată de Dumnezeu care nu poate fi consumată nici măcar în căderea umanității, ci trebuie să fie continuu reînnoită, reînviată, purificat și, prin efectul harului lui Dumnezeu și al ascezei umane, ca să spunem așa, trebuie să fie neîncetat pictat în adâncul sufletului. Prin asceză și sfințire, chipul lui Dumnezeu este înscris în adâncul inimii umane, iar aceasta făcută continuu și prin efortul constructiv indispensabil, este condiția fundamentală a vieții omenești, un fel de imprimare persistentă a Chipului lui Hristos pe chiar temelii ale sufletului. În Întruparea Sa, Hristos a apărut ca restauratorul imaginii divine în omenire.²⁵ Iisus Hristos este cel care restaurează umanitatea prin moartea și învierea Sa, fiind astfel perfecțiunea imaginii divine.

²³ Gennadios Limouris, *Icons. Windows on Eternity- Theology and Spirituality in Colour*, Ed. WCC Publications, Geneva, 1990, p.105-106.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Gennadios Limouris, *Icons. Windows on Eternity- Theology and Spirituality in Colour*, Ed. WCC Publications, Geneva, 1990, p.105-106.

Când iconograful creează o icoană, el realizează în fapt „un Chip al lui Dumnezeu”, care este în realitate, omenitatea îndumnezeită prin Hristos. Dincolo de barierele simțurilor și de limitele dimensiunilor noastre pământești, icoana, prin simbolismul său, ne face să ne dăm seama că Împărăția lui Dumnezeu se află printre noi, iar întregul nostru univers spațio-temporal se deschide către o realitate nouă, realitatea slavei lui Dumnezeu și Împărăției Sale. Fiind o imagine teandrică, icoana prelungește pentru cei care o contemplă, harul și darul negrăit al venirii Cuvântului în trup până la întoarcerea definitivă a lui Hristos.²⁶

Funcția liturgică a icoanelor este de a aduce credinciosul în mediul așteptării eshatologice. Această anticipare este descrisă în designul icoanei care radiază lumina neîncetată a eternității. Scopul pictorului de icoane este de a exprima acest adevăr în icoană prin metodele picturii. În acest sens, încearcă să picteze icoana în așa fel încât lumina să pară să vină din sau în spatele icoanei. În unele dintre cele mai bune produse ale moștenirii noastre de icoană, lumina se răspândește în întreaga pictură, arătând spre lumina divină a transfigurării, pe care icoana o arată ca strălucind prin toată creația. Doctrina ortodoxă a icoanelor este legată de credința ortodoxă că toată creația lui Dumnezeu, materială și spirituală, trebuie să fie răscumpărată și glorificată. Nicolae Zernov spune: că icoanele sunt „manifestări dinamice ale puterii spirituale a omului, de a răscumpăra creația prin frumusețe și artă.”²⁷ Folosind culori și expresii definite artiștii au urmărit să demonstreze că lumea ar putea fi salvată de la degradarea la care este expusă doar prin credință și prin restaurarea icoanei lui Hristos în fiecare ființă.

Adesea, întunericul care vine peste noi este mai ușor când, în străfundurile ființei noastre, se sălășluiește cuvântul laudei și preamăririi lui Dumnezeu. Căci atunci, acolo, *înăuntrul făpturii noastre începe să nu fie doar izvor de apă vie (Ioan 4, 14), ci începe să strălucească, începe să răsară lumina vieții, lumina cea pururea fiitoare, care ne îmbie neîncetat să ne apropiem de Cel Care este Soarele Dreptății și Lui să-I zicem așa cum am auzit și în Apostol: Ce este omul că-ți aduci aminte de el sau fiul omului că-l preamărești pe el? (Evrei 2, 6) Ce este? Și poate atunci, să auzim cuvântul: Este chip din Chipul Meu!”*²⁸

Icoanele sunt deci, chipuri sau promisiuni ale victoriei viitoare, ale unei creații răscumpărate pentru cei căzuți. Cu tot acest potențial, icoanele ortodoxe includ acest aspect al interiorității și permanenței atât de dorit de cultura occidentală contemporană. Icoanele servesc funcții comunicative și carismatice, dar și mai mult, sunt pietrele de temelie definitive ale naturii contemplative a omului. Ele indică mereu dincolo de lumea vizibilă, chiar dincolo de imaginile lumii invizibile, în adâncul misterului lui Dumnezeu. Tocmai acest gen de căutare mistică este atât de comună, mai ales în rândul tinerilor de astăzi. Această căutare, tipică timpului nostru, este un semn al nevoii de religie contemplativă și o reacție împotriva lumii materialiste. Iconografia indică acest mister al omului, care poate fi înțeles în meditație și rugăciune, transfigurând și arătând dincolo

²⁶ Daniel Rousseau, *Icoana- Lumina Feței Tale*, Ed. Sophia, București, 2004, p.72., și p. 217.

²⁷ Gennadios Limouris, *Icons. Windows on Eternity- Theology and Spirituality in Colour*, Ed. WCC Publications, Geneva, 1990, p.210

²⁸ Ioan Chirilă, *Scara Cuvântului- Eseuri omiletice*, Ed. Școala Ardeleană, Cluj Napoca, 2017,p.20.

chiar și mult din religia ritualică atât de des subliniată în moștenirea noastră ortodoxă.²⁹ Iisus Hristos poate fi văzut ca o reprezentare a lui Dumnezeu în forma umană și ca un model pentru oameni, în ceea ce privește trăirea unei vieți pline de iubire, compasiune și credință.

Concluzie:

Biserica Ortodoxă învață că unirea cu Dumnezeu nu este ceva ce poate fi realizat doar prin efortul uman, ci ea este posibilă doar prin harul lui Dumnezeu. Acest har este primit prin credință, pocăință și participare la Sfintele Taine, precum și printr-o viață trăită în conformitate cu poruncile lui Hristos și cu învățăturile Bisericii. Scopul final al unirii cu Dumnezeu este privit ca o stare de teoză, în care persoana este divinizată și devine din ce în ce mai unită cu Dumnezeu. Această stare este descrisă ca o stare de îndumnezeire sau de împărtășire la natura divină. Dar ea nu este o pierdere a individualității, ci mai degrabă o transformare a persoanei în asemănarea cu Dumnezeu. Chiar dacă sfintele icoane sunt create de o mână omenească, Hristos este izvorul tuturor și deci, realitatea spirituală superioară ce reprezintă profunzimea și înțelegerea deplină a imaginii iconografice.

Bibliografie:

- Apostol, Constantin, *Oficializarea stilului pictural bizantin în iconografia creștină*, Ed. Mitropolia Olteniei, Craiova, 2009,
 Braniște, Ene, *Liturgica Generală- Noțiuni de Artă Bisericească, Arhitectură și Pictură Creștină*, Ed. Partener, Galați, 2008.
 Chifăr, Pr. Prof. Dr. Nicolae, *Iconologie și iconoclasă*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2010.
 Chirilă, Ioan, *Scara Cuvântului- Eseuri omiletice*, Ed. Școala Ardeleană, Cluj Napoca, 2017
 Evdochimov, Paul, *Arta icoanei- o teologie a frumuseții*, Ed. Meridiane, București, 1993
 Kordis, Georgios, *Hierotipos- Teologia icoanei după Sfinții Părinți*, Ed. Bizantină, București, 2002.
 Limouris, Gennadios. *Icons. Windows on Eternity- Theology and Spirituality in Colour*, Ed. WCC Publications, Geneva, 1990.
 Ozolin, Nikolai, *Chipul lui Dumnezeu, chipul omului*, Ed. Anastasia, București, 1998
 Rousseau, Daniel, *Icoana- Lumina Feței Tale*, Ed. Sophia, București, 2004.
 Tarabukin, Nikolai M., *Sensul icoanei*, Ed. Sophia, București, 2008.
 Uspensky, Leonid, *Teologia Icoanei*, Ed. Anastasia, București, 1994.
 Volokolamsk, Sântul Iosif, *Epistolă către iconar*, Ed. Sophia, București, 1994.

²⁹ Gennadios Limouris, *Icons. Windows on Eternity- Theology and Spirituality in Colour*, Ed. WCC Publications, Geneva, 1990, p.210

INTERTEXTUAL GAMES IN VĂRUL SHAKESPEARE/ COUSIN SHAKESPEARE BY MARIN SORESCU

Alina NECULACHI

Junior Lecturer, Cross-border Faculty, “Dunărea de Jos” University of Galați

PhD Candidate, “Ion Creangă” State Pedagogical University of Chișinău

Abstract: The paper aims to analyse the intertextual games in Vărul Shakespeare/ Cousin Shakespeare by Marin Sorescu, a text that parodies Shakespeare's reputation, portraying him as a simple man who has lost his linguistic artistry and needs Sorescu's advice to be able to write. Shakespeare and some of his most well-known characters have a new image in this play which integrates references to plays like Hamlet, As You Like It, The Tempest, Romeo and Juliet, Macbeth, Julius Caesar, Othello.

Keywords: intertext, Shakespeare, reception, theatre, Hamlet

Throughout the history of literature, Shakespeare has had a huge influence on many important writers. James Joyce and Samuel Beckett were inspired by Shakespeare's great power of creation and this is easily seen in some of their major works such as *Finnegan's Wake* and *Endgame*, respectively. Moreover, the Shakespearean plays seem to be a starting point for Eugen Ionescu (*Macbett*) or Arnold Wesker (*Lady Othello*). Marin Sorescu seems to continue this 'tradition', firstly by writing the poem *Shakespeare* (1965), and then the play “in five acts” *Vărul Shakespeare/ Cousin Shakespeare* (1987). In the latter, Sorescu mixes characters and places from many of Shakespeare's works in a parody that calls attention to some features of Shakespearean discourse but not necessarily with the intention of ridiculing them; his comic exercise is equally an expression of his admiration for Shakespeare as a writer. That seems to be suggested by the very title of the play: it is known that, during the Renaissance, in England, people could call each other “cousin”, thus suggesting their belonging to a group whose members are related, not necessarily by blood ties (see *Collins English Dictionary* and Tupan, 1995: 94); somewhat similarly, the term ‘văr’ is used in Sorescu's *Oltenia* to show the familiarity between people.

Sorescu's view of the great English playwright first finds its expression in his poem *Shakespeare* (1965). There Shakespeare is represented as God-like (“Shakespeare a creat lumina în șapte zile” / “Shakespeare created the world in seven days” – Sorescu 1990: 53), capable of creating new wor(l)ds and characters. Hence, the poem incorporates references to some of Shakespeare's plays (like *Hamlet*, *Julius Caesar*, *Othello*, *Antony and Cleopatra*, *King Lear* and *Richard III*). Shakespeare's reception is equally pondered upon, as Sorescu explicitly connects Shakespeare with the literary and academic elites, the literary critics many of which are explicitly labelled as his detractors, as well as with the

world of the theatre ("Directorii de teatru și umpluseră pământul cu afișe"/ "Theatre managers had widely spread their playbills" – Sorescu 1990: 53).

However, as Daniela Petroșel (2006: 220) observes, the play *Vărul Shakespeare/ Cousin Shakespeare* parodies Shakespeare's representation in the poem: in the play Shakespeare is not regarded as the absolute creator, but a simple and tired man who, while growing old, has lost something of his linguistic artistry and finds it more difficult to come up with the right similes, epithets or names (Sorescu 2003: 1155). Sorescu proposes thus a re-interpretation of Shakespeare as a literary icon, because he cannot find inspiration and he feels that his talent is failing him ("Shakespeare: A fi sau a nu fi... «Cârnați, cinci kile!»/ La fel de-aiurea sună și de fals.../ Abia pusesem mâna pe idee..."/ "To be or not to be... 'Sausages, five kilos!'/ It sounds as bad and hollow.../ I had barely picked up the idea...") (Act II, Scene 3, Sorescu 2003: 1124).

The play provides a wide variety of characters – from the Prologue, to the strange hermaphrodite Idele lui Marte/ Ides of March to actual characters from Shakespeare's plays (Hamlet, Ariel, The Witch, the Ghost, etc.) and others which seem to parody and to re-invent them (the twins Mary and Valy, a hint at Shakespeare's twins in *The Comedy of Errors* and *Twelfth Night*, and Ophelia's sister, Camelia). Likewise, the Sorescian places are 'borrowed' from Shakespeare's works: the cemetery and the Elsinore castle (from *Hamlet*) or the Forest of Arden (from *As You Like It*). There are also references to writers widely accepted by the critics as being Shakespeare's sources of inspiration: Aristophanes, Plutarch, Homer and Sophocles.

Besides, the play points at the relationship between Shakespeare and his wife, Anne Hathaway, on the one hand, and his strange relationship with the Dark Lady (Doamna Brună) on the other hand, hence the references to Shakespeare's sonnets (Sorescu 2003: 1125-1126). A scene which seems to parody Shakespeare's love life presents Anne Hathaway's arrival at the inn where Shakespeare and the Dark Lady are. Anne asks for the Dark Lady's hand on her husband's behalf, but the Lady refuses, saying that she is already married. The funny part comes when Shakespeare enters without even noticing that his wife is there and asks the Dark Lady about the headdress that he gave her (of course, a parodic hint at *Othello*). In the fifth act, the Dark Lady tells Shakespeare that she is pregnant and that she is worried because her husband is to return in a couple days, after being away for eleven months. However, Shakespeare does not seem to care (Sorescu 2003: 1241). Referring to the Dark Lady's husband, Shakespeare says:

Shakespeare (scos din pepeni): Vrei c-o furtună/ Să ți-l întorc din drum? Ce-s eu, Prospero?/ Să am puteri și duhurile toate să mă slujească? (pe gânduri)/ Iaca o idee... (începe să scrie precipitat) (Act V, Scene 5)

[Shakespeare (enraged): You want me with a tempest/ To send him back his way? Who am I, Prospero?/ To possess powers and the spirits all/ To attend upon me? (deep in thoughts)/ Here's an idea... (Starts writing hastily).] (Transl. Dobrotă 2014: 158)

These references to *The Tempest* are followed by Shakespeare's search for a proper name for a maid: "Miranda, frate! Soro! Da, Miranda –/ Un nume numai bun pentru-o fecioară" [Miranda, bro! Pardon, sis! Yes, Miranda –/ A very good name for a virgin.] (Act V, Section V, Scene 2, Sorescu 2003: 1244). It is worth mentioning that Ariel also appears

in Sorescu's play and he seems to have the same role: to produce the tempest. In Sorescu's play, Ariel does this in order to get rid of Bacon's sheets on which he had written a report against Shakespeare (Sorescu 2003: 1183).

The construction of Hamlet in Sorescu's play is very impressive. He seems to act on his own, to make his own decisions ("Shakespeare: De când dar personajul pe-autor/ Îl controlează și își dă avizul?" [Since when does the character/ Control the author and approve his work?] – Act V, Section II, Scene 4, Sorescu, 2003: 1225). Also, the first scene of the play draws on well-known aspects of Shakespeare's *Hamlet*: in a dialogue between Hamlet and Sorescu, the author's dramatic persona that appears as a main character of the play, reference is made to Hamlet's Oedipus complex (his being affected less by his father's death but rather by his mother's hasty marriage with her husband's brother Claudius), as well as to the famous scene of Hamlet's contemplation of poor Yorick's skull in the cemetery (Sorescu 2003: 1109-10).

It is interesting to remark that Marin Sorescu represents himself as a Danish character. That may be accounted for the particular appeal of Shakespeare's *Hamlet*. In his play, Sorescu rewrites, in postmodernist terms, the notorious line from Shakespeare's *Hamlet*, Marcellus's "Something is rotten in the state of Denmark" (1.4.90):

Sorescu: Nimic în Danemarca nu e putred!/ Așa să știi. Orice danez cunoaște./ E totuși mică-această țărișoară,/ Chiar fetele, cu genele, forțează/ Prea strâmte graniți, când clilesc din gene,/ Și ochii peste cap și-i dau, ochioase. (I.1.1)

[Sorescu: Nothing is rotten in the state of Denmark!/ So you should know. As any Dane does./ Nevertheless this little country's small,/ Even the girls are forcing with eyelashes/ Too narrow borders when they blink/ And roll their eyes, wide-eyed]

Sorescu: E ceva putred azi în toată lumea,/ Așa să spui, te rog. În general./ (Încet, prietenește) Te roagă Shakespeare... (I.1.3)

[Sorescu: Something is rotten now the whole world over,/ That's what to say, will you. In general./ (subdued and friendly) It's Shakespeare who kindly asks you to...] (Sorescu 2003: 1107-1108) (Transl. Dobrotă 2014: 163)

Two minor characters, Porcius and Downtown, both conceived as writers and Shakespeare's rivals, seem to identify some resemblances between Hamlet and Sorescu to the point that they see them as somehow interchangeable: "Downtown: Credeam că-i celălalt. Dar nu contează./ Cu Hamlet seamănă leit... Sunt gemeni?/ Porcius: Danezi se dau cu toții... Cine știe." [Downtown: I thought he was the other one. But it doesn't matter./ He looks just like Hamlet... Are they twins?/ Porcius: They all pass for Danish... Who knows?] (Act I, Section 1, Scene 2, Sorescu 2003: 1111).

Sorescu, the character, observes the strangeness of the dramatic situation that he himself, as an author, has created, an interesting postmodernist device which cancels the borders between the main textual instances:

Sorescu: Din balamale/ poate-i sărită vremea... Da, mileniul/ că, uite, nentâlnirăm trei din anii/ o mie o sută-aproximativ/ tu, Hamlet/ o mie șase sute – Shakespeare și două mii eu, cu puțin noroc. Hamlet: Da un mileniu... (III.2.1) (Sorescu 2003: 1166)

[Sorescu: Out of joint/ The time must have sprung... Yes, the millennium/ As, mark you, here have we met, the three of us, from years/ eleven hundred or about so/ You, Hamlet,/ a thousand and six hundred – Shakespeare, and I two thousand, with a bit of luck./ Hamlet: But a millennium...] (Transl. Dobrotă 2014: 161-162)

Shakespeare seems to be dependent on Sorescu's advice and suggestions. The latter has the role of finding a solution to Shakespeare's crisis and of helping him rewrite *Hamlet* (it is not by chance that the new version will be entitled *Hamlet de-al doilea/ Hamlet II*) as well other plays like *Julius Caesar*, *Romeo and Juliet* or *The Merry Wives of Windsor* (Sorescu 2003: 1159 and 1189). Their dialogue on this subject has to be carried out in a low voice, for as Shakespeare remarks, "Se fură foarte mult în teatru astăzi!" [They steal a lot in present-day theatre!] (Act III, Section 1, Scene 1). This is most likely a reference to the 'free circulation' of information in the plays of Elizabethan playwrights, since the concept of *plagiarism* did not exist at the time.

This is not, actually, the only reference to the world of the theatre during the Renaissance times. For instance, at one point, Downtown says: "Tot pe Tamisa aruncăm năvodul." [It's still on the Thames that we fish.] (Sorescu 2003: 1117); this may be referred back to the fact that, in Shakespeare's time, the greatest outdoor theatres (the Globe included) were erected on the shores of the Thames. Also, in the abovementioned scene with the tempest, Ariel appears dressed like a ghost, which he explains as follows: "Mă duc, căci joc Fantoma/ În «Hamlet», c-au murit actori de ciumă/ Și criză mare e de personal" [I have to go, for I will play the Ghost/ In *Hamlet*; some actors died of plague/ And they are short of staff] (Act III, Section V, Scene 2). Shakespeare himself has to come on stage as an actor: "Richard: Pe scenă!-ți vine rândul! / Ești Hecuba!" [Richard: On stage! It's your cue!/ You're Hecuba!] – Act V, Section VI, Scene 1, Sorescu 2003: 1249).

Last but not least, there is a reference to the well-known theatrical device of the play-within-a-play: the Witch writes a play and wants to incorporate it in Shakespeare's work (Sorescu 2003: 1162).

Shakespeare's contemporary writers are mentioned in the play, more or less extensively. Ben Jonson, for example, acknowledges that Shakespeare is a well-known writer ("Ben Jonson: Uitasem... Invitat ai fost cu trupa/ La curte... Faima-ți crește... Ești un nume! [I had forgotten... You were invited with your company/ At the court... You're becoming famous... You've made a name for yourself!] – Sorescu 2003: 1266). Christopher Marlowe is also mentioned a few times. His mysterious death is debated upon and the possibility is raised of his being alive and sending manuscripts to Shakespeare (Sorescu 2003: 1172, 1261-1262).

Nonetheless, Shakespeare is the best achieved character of the play. Although he feels uninspired, he is still aware of his status as a great writer, hence he does not want to show any weakness in front of those who will read his creations in the future: "Nu pot livra posterității slabe/ Imagini..." [I can't deliver to posterity weak/ Images...] (Act III, Section IV, Scene 1, Sorescu 2003: 1176; Transl. Dobrotă 2014: 161). His worth seems to be recognised by the others (even by his rivals) in Sorescu's play: „Porcius: E *writer number one*! [He's *writer number one*!] (Act I, Section I, Scene 3, Sorescu 2003: 1116)

Moreover, the play provides glimpses into Shakespeare's life in the world of the theatre, mentioning his beginnings as a stable boy, then his becoming an actor at the Globe. Ține-Cal [Hold-the-Horse] actually tells Shakespeare the story of his own past, asking him, in the end, if he knows Shakespeare.

Some characters (like Fly, an actor and rival of Shakespeare) tend to believe that Sorescu is indeed Shakespeare's cousin (Sorescu 2003: 1260). Sorescu himself calls Shakespeare *cousin* (maybe a way of showing the connections between them as writers) (Sorescu 2003: 1240).

Shakespeare knows that his life and work arouse much interest but also controversy. In the play, there are characters who conspire against Shakespeare and who make plans to see him dead, namely Sir John Downtown, Thomas Blur, Porcius Blister (writers) and Richard Zero, Fly, Heifer (actors). However, those who end up hung are Porcius and Downtown. The play also contains allusions to the famous 'Shakespearean controversy':

Richard: Să luminăm acest ungher de taină:/ Cum scrie? Dacă Shakespeare e chiar Shakespeare?/ Și dacă nu e, cine-i scrie totuși,/ C-a-nnebunit actori și dramaturgi? (Act V, Section VII, Scene 2, Sorescu 2003: 1257)

[Richard: Let's clear the mist that shrouds this little secret:/ How does he write? Is Shakespeare really Shakespeare?/ And if he's not, who writes his plays,/ That caused both actors and playwrights to go mad?]

There are three important theories in this respect. Delia Bacon and Mark Twain claim that Sir Francis Bacon was the real author of Shakespeare's play. The modern group of "unorthodox" or "anti-Stratfordian" scholars has ascribed the plays undoubtedly to Edward de Vere, the 17th Earl of Oxford, while Calvin Hoffman and his followers think that Christopher Marlowe is the author behind 'Shakespeare's mask'. (See Gavriliu 2000)

The references to the Romanian literature, history and culture do not lack. Voicea is a strange character who shows up looking for "William al lui Shakespeare al lui Stratfor al lui... Amfon [William, son of Shakespeare, of Stratfor upon... Amfon]" (Act V, Section VI, Scene 1, Sorescu 2003: 1246) to ask him to write a play about the things which happened in Romania. He is a warrior in the final battle of Michael the Brave, where he 'lost his head' (Voicea has his head in a bag to show it to Shakespeare). Voicea speaks about the tragic destiny of the Romanian people, ravaged by wars. When asked why he had to 'come with the subject in the bag', he explains that there are no writers of literary texts in Romania ("N-avem, că ni-i taie" [There are none, for they cross them out] – Act V, Section VI, Scene 1, Sorescu 2003: 1253), but just some kind of writers who write the victims' names on crosses, hence their name as *cruceri*. Finally, Shakespeare refuses to write about Michael the Brave (Sorescu 2003: 1249, 1252).

The play also contains some subversive allusions to communism, which reflect on the censorship and oppression that writers had to put up with during the totalitarian regime (Sorescu 2003: 1132).

The end of the play is truly spectacular: Shakespeare stabs by mistake Hamlet, who was hiding behind the curtain, then Hamlet kills Shakespeare; the Witch and Idele lui

Marte/ The Ides of March duel and then drink poison; Sorescu “dă să se arunce în spadă” [is ready to fall on his sword]. At this point everything reminds of the conventions of tragedy. However, Shakespeare rises from the dead to show that a great writer will always live through his writings (Sorescu 2003: 1282).

To conclude, Sorescu succeeded in creating a different image of Shakespeare and of his most well-known characters. In *Vărul Shakespeare/ Cousin Shakespeare*, Sorescu integrated references to plays like *Hamlet*, *As You Like It*, *The Tempest*, *Romeo and Juliet*, *Macbeth*, *Julius Caesar*, *Othello* and so on, showing his originality as a writer and his ability to create an intertextual game with some of the greatest works of the world literature.

References

- Collins English Dictionary. ‘Cousin’. Available from <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/cousin>.
- Dobrotă, Corina. (2014). ‘The Recourse to Shakespeare in *Vărul Shakespeare* by Marin Sorescu’. *Cultural Intertexts*, Year 1, vol. 1-2, Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 157-166.
- Gavriliu, Eugenia. (2000). *Lectures in English Literature I. From Anglo-Saxon to Elizabethan*. Galați: Galați University Press.
- Petroșel, Daniela. (2006). *Retorica parodiei*. București: Editura Ideea Europeană.
- Shakespeare, William. (2006). *Hamlet*. Ed. by Thompson, Ann and Taylor, Neil. London: Cengage Learning [The Arden Shakespeare].
- Sorescu, Marin. (1990). *Poeme*. Craiova: Editura Scrisul Românesc.
- Sorescu, Marin. (2003). *Opere III. Teatru*. București: Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă.
- Tupan, Maria-Ana. (1995). *Marin Sorescu și deconstructivismul*. Craiova: Editura Scrisul Românesc.

**Translations (for the quotes from the play) from Romanian into English by Corina Dobrotă and Gabriela Colipcă-Ciobanu.*

SEMANTIC ANALYSIS OF ETYMOLOGICAL DOUBLETS IN SPANISH LANGUAGE

Alexandra BURGHELEA-ARABU

Lecturer PhD., University Politehnica of Bucharest

Abstract: Under the denomination of doublets, from the linguistic point of view, we understood any pair of linguistic elements that come from the same etymon, but have a different semantic and phonetic evolution. From the theoretical point of view, an etymological doublet is formed, on the one hand, by a popular or patrimonial word and, on the other hand, by a cultural loan also called cultism. Our main purpose is to analyze the most important semantic changes that double pairs present -we identify a number of ten Spanish doublets-, starting from 1780 to 2001. In the Spanish language there are few studies dedicated to this topic, so our investigation is based from a diachronic point of view.

Keywords: linguistics, etymological doublets, semantic diachronic analysis, loanwords, patrimonial words

1. Introducción

Los dobles etimológicos representan un fenómeno presente en la lengua española, pero también en la mayoría de las lenguas románicas que tienen como base el latín.

El principal propósito de esta ponencia es ilustrar una serie de dobles en la lengua castellana y presentar cuáles son los cambios más importantes de índole semántica que presentan las parejas dobles (tanto las palabras patrimoniales, pero también las palabras cultas y semicultas). Para concretizar nuestro objetivo, acudimos al DCECH¹ para extraer la fecha de la primera atestiguación de los respectivos *dobletes*. Para ver el significado de cada vocablo en parte, ofrecemos un enunciado ilustrativo tomado del Corpus de la Real Academia Española (CREA) del siglo XXI.

Una vez identificados los dobles, presentamos el análisis semántico de los vocablos que cambian el significado a lo largo del tiempo. Para la elaboración de esta parte consultamos el *Mapa de los diccionarios*, mediante el cual podemos observar simultáneamente seis ediciones, las más representativas, del diccionario académico de los años: 1780, 1817, 1884, 1925, 1992 y 2001.

2. Definición del doblete etimológico

Bajo la denominación de *doblete*, desde el punto de vista lingüístico, se entiende cualquier par de elementos lingüísticos que provienen del mismo étimo, pero que tienen una evolución semántica y fonética diferente. En el siglo XIX el concepto fue reevaluado, es la etapa más importante que ofrece un inventario y una ilustración de los dobles, especialmente en las lenguas románicas. Actualmente las definiciones del concepto

¹ COROMINAS, Juan, PASCUAL, José (1992): *Diccionario Crítico Etimológico Castellano E Hispánico*, vol. I-VI, Madrid, Gredos.

difieren, cada lingüista tiene su propia definición del doblete, aspecto que puede ser explicado teniendo en cuenta la revalorización de los dobletes en casi todos los campos lingüísticos.

Según el RAE² en la acepción ocho se define el *doblete* como: *ling.* Pareja de palabras con un mismo origen etimológico, pero con distinta evolución fonética; ej., *cátedra* y *cadera*, del latín **CATHEDRA**.

Al consultar el mapa de los diccionarios³ observamos que el término doblete se emplea para expresar una noción lingüística empezando con el año 1993.

3. Ejemplificación de los dobletes lingüísticos

Presentamos a continuación una serie de dobletes etimológicos que hemos inventariado con la ayuda del DCECH, acompañados por un ejemplo⁴ que ilustra el significado actual de cada doblete en parte.

1. ANIMA > esp. *alma* (s. XI) en DCECH

Ej. “Cuando la enfermedad llega, el *alma* anda lejos”.

(Aridjis, Homer: *La zona del silencio*, México, 2005)

ANIMA > esp. *anima* (1495) en Nebrija en DCECH

Ej. “En la infinita llanura, Maisanta va sobre su caballo, cabalgando lento, íngrimo y solo, como su *anima* en pena” (Caballero, Néstor: *Maisanta*, Caracas, 2001).

2. APREHENDER > esp. *aprender* (h. 1200) en DCECH

Ej. “Gnomo sonrío como pidiendo perdón y continua con su irónica dulzura: -Usted no sabe jugar y tiene que *aprender*” (Stella, Tulio: *La familia Fortuna*, Madrid, 2001)

APREHENDER > esp. *aprehender* (en 1570) en Casas- La variante culta *aprehender* en este verbo y sus derivados se emplean en sentidos jurídicos.

Ej. “Tras intentos fallidos para *aprehender* a Juan Andreas, solamente se logró capturar a algunos de sus compañeros presos también” (Gómez Tovar, Lliana: *Rebeliones, alzamientos preindependistas en Venezuela*, Caracas, 2001)

3. ARTICULUS > esp. *artejo* (1256-1263) en DCECH

Ej. “Antenas largas y delgadas conformadas por 15 *artejos*, el primer artejo basal (escapo) es pequeño y está oculto por el segundo que es más grande” (Thirion Iaza, Jaime: *El mosquito Aedes aegypti y el dengue en México*, México, 2003)

ARTICULUS > esp. *artículo* (959) en DCECH

Ej. “Al margen de los catálogos de exposiciones y de uno de que otro *artículo* de prensa es muy poco lo que reportan los grandes trabajos sintetizadores de nuestra historia del arte”. (Noriega, Simón: *Venezuela en sus artes visuales*, Mérida, 2001)

4. CALIDUS > esp. *caldo* (h.1050) en DCECH

Ej. “En la caliente mesas de lámina pintadas de rojo y blanco había más gente bebiendo y comiendo un humeante *caldo* de mariscos que servían como aperitivo”. (Rubio Rosell, Carlos: *Los Angeles-Sur*, México, 2001)

CALIDUS > esp. *cálido* (h. 1520) en DCECH

² <https://dle.rae.es/doblete>

³ REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (2013): *Mapa de diccionarios* [en línea]. < <https://app.rae.es/ntllet> >

⁴ Banco de datos (CREA) [en línea]. *Corpus de referencia del español actual*. <http://www.rae.es>

Ej. “Es un territorio de clima *cálido* donde predominan los bosques tropicales, la selva húmeda, los extensos pantanos y grandes ríos, como el Usumacinta” (Ospina de la Roche, Arturo: *El legado maya, Los aportes de un pueblo sorprendente a las matemáticas y la astronomía*, Bogotá, 2001)

5. CAPITALIS > esp. *caudal*, h. siglo XV en DCECH

Ej. “– Después de buscar la profundidad, el *caudal* y la dirección, fijando previamente, para cada caso, la respectiva convención mental (...)”. (Gurula, Ricardo Luis: *Manual para una nueva y creativa generación de radiestesistas*, Buenos Aires, 2001)

CAPITALIS > esp. *capital* (h. 1250) en DCECH

Ej. “Al mismo tiempo que se pensaba en el reordenamiento de la ciudad *capital*, se iniciaba un proceso tendiente a cambiar su faz arquitectónica. (.....) Uso de los medios radio-eléctricos para dirigirse a su conciudadanos y tomó medidas muy precisas para planificar el futuro de la capital”. (Noriega, Simón: *Venezuela en sus artes visuales*, Mérida, 2001)

6. CAPITULUM > esp. *cabildo* (h. 1420) en DCECH

Ej. “Por ese motivo, algunos de los miembros del *cabildo* advirtieron que lo admitían interinamente según lo dispuesto por la Real Cedula de San Ildefonso de fecha de 20 de agosto de 1739”. (Marín González, Yumila: *Rebeliones, alzamientos y movimientos preindependientistas en Venezuela*, Caracas, 2001)

CAPITULUM > esp. *capítulo* (h. 1220-50) en DCECH

Ej. “En segundo lugar hemos dedicado un *capítulo* a las expediciones de Miranda donde destacamos los preparativos e estas, el fracaso del primer intento y las causas” (Correa Mijares, Cesar: *Las expediciones de Francisco Miranda*, Venezuela, 2001)

7. DIGITUS > esp. *dedo* (h. 1155) en DCECH

Ej. “Las chicas siguen a su anfitrión hasta un jardín cubierto por un armazón de metal y cristales. El *dedo* enjoyado del tipo indica algo en un extremo. Las chicas contemplan una pileta de cemento con forma de ataúd. (Bolaño, Roberto: *Putas asesinas*, Barcelona, 2001)

DIGITUS > esp. *dígito* (h. principios del siglo XVIII) en DCECH

Ej. “Andinatel anunció ayer que ha incorporado al tres como nuevo *dígito* para iniciar los discados de líneas que están a la venta en la provincia de Pichincha”. (*Andinatel con nuevo dígito telefónico*: El universo, 2003)

8. IMPLICARE > esp. *emplear* (1140) en DCECH

Ej. “Esta situación obligó al Gobernador Zuloaga a reflexionar y *emplear* una nueva táctica considerando la posición conciliadora que solicitaba la colectividad ya que esta ciudad poseía antecedentes de rebeliones armadas”. (Marín Gonzales, Yumila: *Rebeliones, alzamientos y movimientos preindependentistas en Venezuela*, Caracas, 2001)

IMPLICARE > esp. *implicar* (h. 1440) en DCECH

Ej. “La aplicación de este principio no podrá *implicar* en caso alguno la transgresión de normas legales”. (W.AA: *Grupo administrativo de instituciones sanitarias del Insalud*, Sevilla, 2001)

9. MINUTUS > esp. *menudo* (1220-50) en DCECH

Ej. “Y tu seguías con el partido para arriba y para abajo, *menudo* partido aquel, *menudo* paraíso que nos quería vender, todos iguales, pobres pero iguales”. (Bueno Álvarez, J.A: *El último viaje de Eliseo Guzmán*, Madrid, 2001)

MINUTUS > esp. *minuto* (h.1440) en DCECH

Ej. “Este es mi último *minuto* de razón, ahora me empieza un apagón, me duele terriblemente la cabeza”. (Aridis, Homero: *La zona del silencio*, México, 2005)

10. POLYPUS > esp. *pulpo* (1335)

Ej. “Para la cocción del *pulpo* podemos utilizar dos sistemas, en ambos casos partiendo de agua hirviendo sin sal y con algunas hojas de laurel”. (Armendáriz Sanz, José Luis: *Procesos de cocina*. Madrid. 2001)

POLYPUS > esp. *pólipo* (1555)

Ej. “Sin lugar a dudas el aspecto más importante del estudio del *pólipo* es el histológico, todos los autores concuerdan en que el tipo más frecuente es adenoma”. (Daza Valer, Freddy: *Acta médica Peruana*, Lima, 2001)

4. Análisis semántico de los dobletes etimológicos

Dedicamos este apartado al analizar selectivamente, los vocablos mencionados anteriormente, cuya evolución semántica nos parece relevante. Gonzalo Ortega Ojeada⁵ realizó un estudio sobre el problema de los dobletes y afirma en uno de sus artículos titulado *Análisis Semántico de los dobletes españoles* en el que intenta realizar un breve análisis semántico sincrónico de los dobletes, que al analizar sincrónicamente los dobletes, los resultados son absolutamente imposibles de sistematizar ya que le fue imposible de determinar alguna relación semántica regular, que no fuera la puramente arbitraria- entre el termino *popular* y el termino *culto*.

Por lo tanto ya que un análisis sincrónico de los dobletes parece, si tomamos en consideración la opinión de Ortega, casi imposible de realizar, nos concentramos en presentar el análisis diacrónicamente, con la ayuda del mapa de los diccionarios.

ANIMA > esp. *alma*

ANIMA > esp. *ánima*

a) *alma*

En 1780 hasta 1884 la palabra *alma* poseía tres acepciones: (1) el principio interior de las operaciones de todo cuerpo viviente; (2) *met.* La sustancia, o lo principal en cualquier cosa, y así se dice: vamos al ALMA del cuento, o al ALMA del negocio. *Rei caput, vel summa*; (3) *met.* *Conciencia*. Y así del que obra sin temor de Dios, y con conocida malicia, se dice comúnmente, no tiene ALMA; y cuando alguno jurando dice: en mi ALMA, vale lo mismo que en mi *conciencia*.

Empezando con el año 1925 hasta hoy en día se usa para expresar lo siguiente: (1) f. vida humana; (2) principio sensitivo que da vida e instinto a los animales y vegetativo que nutre y acrecienta las plantas; (3) persona, individuo, habitante.

Conclusión: La palabra *alma* no cambio su significado a lo largo del tiempo. Lo que sí es curioso al analizar su pareja doblete *ánima* veremos que la dos palabras son sinónimos.

⁵ ORTEGA, Gonzalo (1982) *Análisis semántico de los dobletes españoles*, Revista de Filología de la Universidad de La Laguna, Vol. I

b) *ánima*

Empezando con el año 1780 hasta 1884 el vocablo *ánima* tiene el mismo significado que *alma*, pero se emplea también en la artillería se llama así el hueco del cañón.

Empezando con el año 1992/2001 llega a tener los siguientes significados: (1) alma del hombre; (2) alma que pena en el purgatorio antes de ir a la gloria; (3) alma que se mete en el hueco de algunas piezas para darles solidez; (4) en las piezas de artillería y en toda arma de fuego, en general, el hueco del cañón.

Conclusión: Aunque en el caso de la dicha palabra se observa una extensión del uso cosa que no pasa con su variante doble, hay que decir que las dos palabras provenientes del mismo étimo llegan a ser sinónimas.

ARTICULUS > esp. *artículo*

ARTICULUS > esp. *artejo*

a) *artículo*

Entre 1780 y 1884 la palabra *artículo* se emplea al designar (1) „la parte o división de cualquier escrito”; (2) „en los tratados de paz, o capitulaciones de rendición de plaza, es una parte del tratado en que se contiene la convención o ajuste sobre uno de los puntos del mismo tratado”. En gramática se empleaba al denominar la partícula que sirve para denotar el género y el número de las personas. La cuarta acepción se refiere a „ la excepción previa que opone alguna de las partes para estorbar el curso de la causa principal”. El último significado registrado en 1780 hace referencia a „cualquier tipo de preguntas de que se compone un interrogatorio”.

Sin embargo, en 1925 el vocablo en cuestión llega a ser sinónimo con su pareja doble *artejo*. Según el mapa de los diccionarios se registran cuatro acepciones del término. La primera se refiere a la cuestión incidental en un juicio. La segunda define las partes en que suele dividirse los escritores. También denota cada una de las divisiones de un diccionario encabezada con distinta palabra. La última acepción designa los escritos de mayor extensión que se insertan en los periódicos u otras publicaciones análogas.

Conclusión: Al nivel semántico existe una expansión del significado notable especialmente empezando con los años 1884. También hay que decir que el término evoluciona desde un sentido abstracto hacia un sentido concreto.

b) *artejo*

Entre 1780 y 1884 *artejo* se empleaba para designar „el nudo de los dedos de las manos”. En 1884 hasta el presente llega a emplearse también en zoología con el propósito de designar „cada una de las piezas articuladas entre sí, de que se forman los apéndices segmentarios de los artrópodos”.

Conclusión: El análisis semántico releva el hecho de que existe una expansión del término relacionándolo con la zoología.

CALIDUS > esp. *caldo*

CALIDUS > esp. *cálido*a) *caldo*

La palabra se empleaba en 1780 para denominar el „agua en que se ha cocido o guisado la vianda”. Con el año 1817 empieza a utilizarse también al referirse al „vino, aceite o aguardiente que se transportan por mar”. Empezando con el año 1884 se añade también la acepción en el campo de la agricultura y comercio „cualquiera de ciertos líquidos o jugos extraídos de vegetales y destinados a la alimentación”. Desde 1992 hasta hoy día el sustantivo *caldo* designa (1) „el líquido que resulta de cocer o aderezar algunos alimentos”; (2) „jugo vegetal, especialmente el vino, extraído de los frutos y destinado a la alimentación”

(3) se emplea también en siderurgia al denominar el hierro u otro metal en estado líquido dispuesto para el molde.

Conclusión: Si tomamos en consideración la evolución semántica de la palabra en cuestión, es de suma importancia mencionar que empezando con el año 1817 la palabra extiende su área semántica y se produce en ennoblecimiento del término ya que se usa también en siderurgia, en agricultura y también en el campo alimentar.

b) *cálido*

El adjetivo *cálido* se empleaba desde 1780 hasta 1992 con el significado de „lo que tiene virtud para dar calor”. Desde 1992 hasta hoy en día llega a expresar lo siguiente (1) „que da calor o porque está caliente o porque excita ardor en el organismo animal; (2) „caluroso que siente calor o lo causa”; (3) „dicho del colorido: En que predominan los matices dorados o rojizos”.

Conclusión: En el caso de la palabra *cálido* se observa una conservación de los significados empezando con el año 1780 hasta en el año 2001. Aunque las acepciones de la palabra cambian un poco no se puede afirmar lo mismo con respecto a los significados. Sin embargo, notamos que en el año 2001 aparece una acepción distinta y un matiz nuevo (la palabra se usa también para referirse al colorido).

CAPITULUM > esp. *capítulo***CAPITULUM** > esp. *cabildo*a) *capítulo*

En el caso del sustantivo *capítulo* podemos decir que en 1780 designaba (1) „la división que se hace en los libros y en otro cualquier escrito para más fácil inteligencia de la materia que se trata” y (2) „la junta que hacen los religiosos y clérigos reglares a determinados tiempos, conforme a los estatutos de sus órdenes para las elecciones de prelacías y otros asuntos, se llama así en general cuando concurren todos los vocales de una orden y se elige el general de ella”.

En 1817 se añaden cuatro acepciones nuevas (1) „en las órdenes militares de Santiago, Alcántara y otras la junta de los caballeros y demás vocales de alguna de ellas”; (2) „entre los religiosos la represión grave que se da a alguno en presencia de su comunidad por

alguna culpa o falta notable que se ha cometido" (3) „el cargo que se hace a alguna persona sobre el cumplimiento de las obligaciones de su empleo"; (4) „en la orden de San Juan tribunal compuesto de cinco vocales por lo menos, al cual se apela de las determinaciones de la asamblea".

Comenzando con el año 1915 se emplea también como sinónimo de su pareja doble *cabildo*. En 1992 hasta hoy día tiene también el significado de „represión grave que se deba a un religioso en presencia de su comunidad".

Conclusión: En el caso de la palabra *capítulo* se nota una extensión semántica y un ennoblecimiento del término. Notamos que la palabra se usa en distintas áreas semánticas y que empezando con el año 1992 extiende sus acepciones.

b) *cabildo*

El vocablo *cabildo* presenta las siguientes acepciones que se conservan a lo largo del tiempo. Desde 1780 hasta hoy en día se emplea para designar (1) „cuerpo o comunidad de eclesiásticos capitulares de una iglesia o catedral"; (2) „cuerpo o comunidad de eclesiásticos capitulares de una iglesia o catedral"; (3) „ayuntamiento" (4) „junta celebrada por un cabildo"; (5) „*capítulo* que celebran algunas religiones para hacer elecciones de sus prelados y tratar su gobierno".

Conclusión: Llama la atención el hecho de que la palabra fue y sigue siendo sinónimo de *capítulo*. La palabra conserva el mismo área semántica desde los años 1780 hasta hoy día.

Conclusiones

La primera conclusión que podemos sacar es que los dobles etimológicos son vocablos que tienen en común el mismo étimo, y que, al entrar en el léxico en distintas etapas de tiempo y de diferentes maneras, adquieren un sentido y una fonética diferente. Como regla general, el doblete viene formado por un - cultismo - que tiene un significado más cercano al étimo, y una palabra patrimonial – que es más evolucionada, tiene matices semánticos más específicos, con una estructura fonética más lejana al étimo.

La segunda conclusión es que la estructura semántica de los dobles, nos referimos a los casos presentes en este trabajo, no presenta una forma única y lineal. El hecho más importante del análisis de los dobles fue averiguar si con el paso del tiempo el significado de cada par de doblete ha cambiado o no. Un buen ejemplo que la evolución semántica de los dobles es la palabra *capítulo*, que presenta una extensión semántica y un ennoblecimiento del término. Notamos que la palabra se usa en distintas áreas semánticas y que empezando con el año 1992 extiende sus significados.

BIBLIOGRAFÍA

- COROMINAS, Juan (2008): *Breve diccionario etimológico de la lengua castellana*, Gredos, Madrid.
 COROMINAS, Juan, PASCUAL, José (1992): *Diccionario Crítico Etimológico Castellano E Hispánico*, vol. I-VI, editorial Gredos
 Diccionario de la Lengua Española [en-línea] www.rae.es [Consulta: 25-02-2023].
 INSTITUTO DE INVESTIGACIÓN RAFAEL LAPESA DE LA REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (2013): *Mapa de diccionarios* [en línea]. < <http://web.frl.es/ntllet> > [Consulta: 25-02-2023]

NUEVO TESORO LEXICOGRÁFICO DE LA LENGUA ESPAÑOLA [en-línea]

<http://buscon.rae.es/ntlle/jsp/azul.jsp> [Consulta 22-05-2022]

ORTEGA, Gonzalo (1982) *Análisis semántico de los dobles españoles*, Revista de Filología de la Universidad de La Laguna, Vol. I

STALA, Ewa (2012) *Dobletes románicos en español 1611-1739*, en *Románica cracoviense*, vol. 11, Universidad de Cracovia.

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA: Banco de datos (CREA) [en línea]. *Corpus de referencia del español actual*. <<http://www.rae.es>> [Consulta: 28-12-2022]

SHAKESPEARE, THE PATTERN OF THE ENGLISH RENAISSANCE

Ingrid Cezarina-Elena CIOCHINĂ

Lecturer PhD., „Lucian Blaga” University of Sibiu

Abstract: One of the most important personalities of the English Renaissance, William Shakespeare, is the greatest writer I am going to treat about in the following lines. He was a poet and a dramatist and has been regarded as the greatest writer in English language. Being often called “The Bard of Avon”, William Shakespeare has a very wide and complex work, which consists of 38 plays, 154 sonnets, two long narrative poems, and several other poems. His plays have been translated into every major living language and are performed more often than those of any other playwright.

Keywords: Renaissance, Shakespeare, drama, English literature

The original meaning of the concept of *renaissance* for those who actually took part in it was the “rebirth” of classical Greek and Latin literature. The term is commonly applied to the historical period which follows the Middle Ages. A long-accepted view was that the Renaissance began in the latter half of the 14th century and that it continued throughout the 15th and 16th century and perhaps even later.

In England the Renaissance began in the early 16th century, though the peak of it's development will be reached during the reign of Elizabeth I (1558- 1603). In England, the Renaissance roughly coincided with the consolidation of the Tudor monarchy, which meant, above all, the formation of a new national consciousness characterized by Protestantism, the rise of a middle-class ideal based on the importance given to private property and economic development as well as the emergence of a new kind of aristocracy, not only wealthy and willing to serve the crown, but qualified to do so by it's education. The ideal instrument was at hand in the new type of classical scholarship which men like Erasmus and More had transplanted from Italy to Northern Europe during the previous generation.

One of the most important personalities of the English Renaissance, William Shakespeare, is the greatest writer I am going to treat about in the following lines.

William Shakespeare was born on April 23rd, 1564, at Stratford-upon-Avon, at that time a prosperous little town in south Warwickshire, England. He was a poet and a dramatist, and has been regarded as the greatest writer in English language. Being often called “The Bard of Avon”, William Shakespeare has a very wide and complex work, which consists of: 38 plays, 154 sonnets, two long narrative poems, and several other poems. His plays have been translated into every major living language and are performed more often than those of any other playwright.

The layout I will discuss in this paper is underlining the most representative aspects of the English Renaissance of literature, in some specific plays of William Shakespeare.

To begin with, I am going to submit the first play I am dealing with, “Othello”.

"Othello" is a tragedy by William Shakespeare. It was written around the year 1603. Because of its varied themes — racism, love, jealousy and betrayal, the play remains relevant to the present day, and is still quite popular. The plot for *Othello* was developed from a story in Cinthio's collection, the *Hecatommithi*, which it follows closely. The only named character in Cinthio's story is "Desdemona", which means "unfortunate" in Greek; the other characters are identified only as "the standard-bearer", "the captain", and "the Moor". In the original, the standard-bearer lusts after Desdemona and is spurred to revenge when she rejects him. Unlike Othello, the Moor in Cinthio's story never repents the murder of his beloved, and both he and the standard-bearer escape Venice and are killed much later. Cinthio also drew a moral (which he placed in the mouth of the lady) that European women are unwise to marry the temperamental males of other nations.

And not the plot is relevant for our discussion but the major themes and issues. The most common interpretation of Othello is that the title character is a black man. Sub-Saharan Africans had visited the Mediterranean long before the time in which the events of the play are set, and a portrayal of Othello as sub-Saharan adds much to the character's experience of alienation and suspicion as "a stranger in a strange land," making his psychological plight all the more striking. Moreover, Othello's failure to trust in his wife's faithfulness has been interpreted as a symptom of other characters' perception of the couple as from "two different worlds," and that such conditions enable audiences to accept his tragic delusion as more plausible and pitiable.

Interpretations of Othello's origins as "black" in the United States were prevalent as far back as at least the 1930s, when a performance of the play was banned in a southern state due to the prejudices against representing an inter-racial marriage. The performance included a middle-age African-American performer.

Others argue that the play is not overly concerned with racial difference and that the protagonist's specific race is not clearly indicated by Shakespeare. Othello is referred to as a "Moor", but for Elizabethan English people, this term could refer either to the Muslim Berbers of North Africa, or to the people now called "black" (people of sub-Saharan African descent). In his other plays, Shakespeare had previously depicted both a Berber Moor (in *The Merchant of Venice*) and a black Moor (in *Titus Andronicus*).

E.A.J. Honigmann, for example, concludes that Othello's race is ambiguous. Various uses of the word 'black' (for example, "Haply for I am black") are insufficient evidence, Honigmann argues, since 'black' could simply mean 'swarthy' for Elizabethans. Moreover, Iago twice uses the word 'Barbary' or 'Barbarian' to refer to Othello, seemingly referring to the Barbary coast inhabited by the "white" Moors. Roderigo calls Othello 'the thicklips', which seems to refer to African physiognomy, but Honigmann counters that since these comments are all insults, they need not be taken literally. The "real" Othello might be a Berber or Arab (northern-African) rather than of entirely sub-Saharan African ancestry. Modern-day readers and theatre directors lean towards the "black" interpretation, and "white" Othellos have been rare.

Secondly, I am going to treat about "The Tempest".

"The Tempest" is generally accepted to be Shakespeare's last play solely written by him. Although listed as a comedy in the beginning, many modern editors have relabeled the

play a romance. It did not attract a significant amount of attention before the closing of the theatres in 1642, and after the Restoration it attained great popularity only in adapted versions. In the twentieth century the play received a sweeping re-appraisal by critics and scholars, to the point that it is now considered one of Shakespeare's greatest works.

The play draws heavily from the tradition of the Romance, which featured a fictitious narrative set far away from ordinary life. Romances were typically based around themes such as the supernatural, wandering, exploration and discovery. Romances were often set in coastal regions, and typically featured exotic, fantastical locations; they featured themes of transgression and redemption, loss and retrieval, exile and reunion.

In addition to this, *The Tempest* is Shakespeare's only play following the traditional three unities (The **classical unities** or **three unities** are rules for drama derived from a passage in Aristotle's *Poetics*. They are as follows: 1. The *unity of action*: a play should have one main action that it follows, with no or few subplots. 2. The *unity of place*: a play should cover a single physical space and should not attempt to compress geography, nor should the stage represent more than one place. 3. The *unity of time*: the action in a play should take place over no more than 24 hours.)

The concept of usurping a monarch occurs frequently throughout the play: Antonio usurped Prospero; Caliban accuses Prospero of having usurped *him* upon the latter's arrival on the island; Sebastian plots to kill and overthrow his brother the King of Naples; Stephano has designs to depose Prospero and set himself up as "king o'the isle." As such, the play is simultaneously concerned with what constitutes virtuous kingship, presenting the audience with various possibilities. In the twentieth century, post-colonial literary critics were extremely interested in this aspect of the play, seeing Caliban as representative of the natives invaded and oppressed by imperialism.

The themes of political legitimacy, source of power, and usurpation arise in the second act as well. While Prospero firmly believed that the only legitimate power was the power that came from one's knowledge and hard work, Antonio believes that the power he usurped from his brother is legitimate, because he deserved it more and had the skill to wrestle it away. What is interesting here is that there are hints that Prospero was quite a neglectful king, wrapped up in his books rather than attending to the needs of the state. Antonio often filled in for him in his duties, and eventually took the opportunity to commit the crime of making his pretense of kingship a reality. "Look how well my garments sit upon me, much feater than before," Antonio brags to Sebastian; Antonio's lack of remorse over his offence, and his arrogant claim that his power is just because he uses it better, foreshadow a confrontation with his brother Prospero, and an eventual fall from this ill-gained power.

Although Caliban asserted his natural authority over the island in Act 1, Prospero's usurpation of Caliban's power is negated by Caliban's portrayal as a savage seeking a new master. Caliban proves Prospero's view of him as a natural servant to be true, when Caliban immediately adopts Stephano as his new master upon Stephano's sudden appearance. Caliban is seen as a "monster," not only by Prospero, but by Trinculo and Stephano also; modern interpretations cast their contempt for dark-skinned Caliban as analogous to Europeans' view of "natives" in the West Indies and other colonies, and Shakespeare's

treatment of Caliban has come to provide some interesting social commentary on colonization although it is unlikely that Shakespeare's contemporary audiences viewed the character in this way and the author's original intent is debatable. Caliban's actions and activities lend credence to the view that the original idea was of more of a thematic monster than an allegorical figure.

Magic is a pivotal theme in the *Tempest*, as it is the device that holds the plot together. Prospero commands so much power in the play because of his ability to use magic and to control the spirit Ariel, and with magic, he creates the tempest itself, as well as controlling all the happenings on the island, eventually bringing all his old enemies to him to be reconciled. Magic is also used to create a lot of the imagery in the play, with scenes such as the masque, the opening scene, and the enchanting music of Ariel. It is also believed that magic may in fact refer to Shakespeare's writing, hence the "drown[ing]" of the magic book can be interpreted as Shakespeare retiring his play writing.

The Tempest has only one visible female character in Miranda. Other women, such as Caliban's mother *Sycorax*, Miranda's mother, and Alonso's daughter Claribel, are only mentioned. Because of the small role women play in the story in comparison to other Shakespeare plays, *The Tempest* has not attracted much feminist criticism. Miranda is typically viewed as being completely deprived of freedom by her father. Her only duty in his eyes is to remain chaste. Ann Thompson argues that Miranda, in a manner typical of women in a colonial atmosphere, has completely internalized the patriarchal order of things, thinking of herself as a subordinate to her father. The less-prominent women of the play are subordinated as well, as they are only described through the men of the play. Most of what is said about Sycorax, for example, is said by Prospero. Further, as scholars point out, Prospero has never met Sycorax—all he learned about her he learned from Ariel. Prospero's suspicion of women makes him an even more unreliable source of information. Skeptical of female virtue in general, his only mention of his wife is in a question of her fidelity.

Taking all these points into consideration, I would say that in his plays, Shakespeare was the least auto-referential of writers. He holds his moral judgement most of the times and lets his characters express themselves freely- and that is why we can find so many contradictory statements and states of mind in his plays, each from any kind of doctrine or set-morality, for he has the largeness of nature itself. His greatness was aptly summed up by Dumas: "Next to God, Shakespeare has created most."

Bibliography:

- Greenblatt, Stephen, *Renaissance Self-Fashioning: from More to Shakespeare*, 1980
 Holderness, Graham, *Alternative Shakespeares*, ed. John Drakakis, 2016
 Grady, Hugh, *The Modernist Shakespeare* (Oxford University Press, new edn, 1994)
 Greenblatt, Stephen, *Shakespearean Negotiations: The Circulation of Social Energy in Renaissance England* (California University Press, 1991)
 Holderness, Graham, *The Shakespeare Myth* (Manchester University Press, 1988)

COOPERAREA ROMÂNNO-IRANIANĂ ÎN PERIOADA 1965-1979

Roxana Georgiana NISTOR

Cercetător postdoctorand în cadrul Universității Ștefan cel Mare din
Suceava

Abstract: The present paper analyzes the period in which Romania-Iran relations experienced the greatest development, from their beginnings until Nicolae Ceaușescu took power, both on a political and diplomatic level, and also on economic level. Until the abdication of the Iranian shah, Mohammad Reza Pahlavi, in 1979 as a result of the outbreak of the Islamic Revolution, there was an intense collaboration between the governments in Tehran and Bucharest, mostly supported by joint plans for the economic development of the two states. Nicolae Ceaușescu found in Iranian shah a discussion partner with similar views on economic investments, which contributed to the signing of numerous agreements for the industrial infrastructure development in both states.

Keywords: Nicolae Ceaușescu, Romania, Iran, Mohammad Reza Pahlavi, Islamic Revolution.

Aspecte generale privind situația politică a Iranului după preluarea puterii de către șahul Mohammad Reza Pahlavi

În august 1941, trupele britanice și cele sovietice invadau Iranul ca urmare a atitudinii pro-naziste adoptată de Reza Shah, cu intenția de a securiza liniile de aprovizionare ale aliaților către URSS și de a limita influența Germaniei naziste în Iran. Această intervenție în forță avea să ducă la abdicarea regelui și la înlocuirea acestuia cu fiul său, Mohammad Reza Pahlavi. Încă de la început, domnia noului rege s-a remarcat prin acțiuni care aveau ca scop o serie de reforme economice și administrative, precum și introducerea unor elemente de modernizare și occidentalizare a societății. Cu toate acestea, domnia lui Mohammad Reza Pahlavi nu a fost lipsită de frământări politice și mai ales de acuzații venite din partea unor membri ai societății pentru care luxul și extravaganta afișate de familia regală erau un semn clar că monarhia iraniană se îndepărtase de nevoile și aspirațiile poporului pe care îl reprezenta.

În ceea ce privește politica externă, atitudinea șahului a fost una extrem de moderată, acesta încercând să cultive relații bune atât cu Uniunea Sovietică, cât și cu Statele Unite ale Americii. Apropierea de Uniunea Sovietică s-a tradus și prin semnarea a numeroase acorduri cu statele socialiste cu ajutorul cărora guvernul de la Teheran încerca să-și revitalizeze industria și, în general, întregul sector economic. În 1965, în baza unor acorduri semnate cu Moscova, sovieticii ofereau credite și asistență tehnică pentru construirea primei fabrici de oțel din Iran, iar Teheranul se angaja să livreze Moscovei gaze naturale, ceea ce avea să ducă la construirea unei conducte trans-iraniene de aproape

2000 de km, de la zăcămintele de gaze aflate în sudul Iranului, până la granița cu Uniunea Sovietică.¹

Deși, din punct de vedere economic, țara traversa una dintre cele mai bune perioade, fiind create numeroase locuri de muncă și îmbunătățite considerabil condițiile de trai comparativ cu perioada premergătoare urcării pe tron a lui Mohammad Reza Pahlavi, nemulțumirile în rândul populației erau în creștere. Petrecerea organizată de șah, în octombrie 1971, pentru a marca 2500 de ani de monarhie neîntreruptă, dar și pentru a evidenția poziția acestuia de conducător absolut al țării, a fost văzută ca o sfidare la adresa poporului iranian. Fastul afișat de familia regală, ceremoniile extravagante organizate în cinstea conducătorilor veniți din întreaga lume - comparate de mulți cu petrecerile de la Hollywood - dar mai ales excluderea generală a oamenilor de rând de la aceste manifestații au generat extrem de multe comentarii negative la adresa monarhiei și au oferit prilejul opozițiilor regimului de a coaliza masele împotriva regelui.²

Spre finalul anilor '70, din cauza unei desprinderi a monarhiei de realitățile cotidiene ale iranienilor de rând, dar și pe fondul unei extinderi a infrastructurii industriale mult prea ambițioase și a investițiilor masive în consolidarea militară a statului, Iranul începe să se confrunte cu o serie de crize economice și sociale extrem de grave³, ceea ce în final aveau să ducă la creșterea influenței opoziției în rândul maselor și la abdicarea regelui în 1979 ca urmare a izbucnirii Revoluției Islamice.

Dezvoltarea relațiilor economice româno-iraniene de la venirea la putere a lui Nicolae Ceaușescu și până la izbucnirea Revoluției Islamice

Preluarea puterii de către Nicolae Ceaușescu în 1965 a reprezentat pentru politica externă a României un nou mod de abordare a relațiilor cu principalii actori internaționali. Acesta nu doar a încercat să redefinească relațiile cu Uniunea Sovietică și să traseze niște limite Kremlinului, ci a riscat, totodată, o apropiere de principalul adversar ideologic al URSS-ului, Statele Unite ale Americii. În acest context, relațiile pe care președintele român a reușit să le dezvolte cu o serie de state în care cele două super puteri aveau interese majore, sunt cu atât mai interesante. Din acest punct de vedere, relațiile româno-iraniene se înscriu perfect în tiparul paradoxal al politici externe românești din perioada la care facem referire.

Relațiile româno-iraniene la nivel de ambasadă au fost stabilite la 25 octombrie 1965⁴, la scurt timp după venirea la putere a președintelui Nicolae Ceaușescu. Din acest moment, relațiile dintre cele două state au cunoscut o intensificare mai ales în domeniul cooperării economice. Se pare că pentru statul român Iranul reprezenta o adevărată oportunitate pentru investițiile pe care guvernul de la București le avea în vedere pentru zona Orientului Mijlociu. În perioada 1966 – 1979, regele Mohammad Reza Pahlavi a

¹ *** *Iran - a country study*, volum editat de Glenn E. Curtis și Eric Hooglund, Washington, D.C., Federal Research Division of the Library of Congress, 2008, p.42.

² Ibidem, p.41.

³ Ibidem, p.46.

⁴ Ministerul Afacerilor Externe, Relații bilaterale, *Republica Islamică Iran*, <https://www.mae.ro/bilateral-relations/1833>, accesat la 06.02.2023.

întreprins mai multe vizite în România, ceea ce ne indică interesul deosebit pe care liderul iranian îl acorda relațiilor cu statul român. Astfel, în timpul primei întâlniri dintre cei doi lideri de stat, din 2 iunie 1966⁵, au fost discutate o serie de probleme de pe scena internațională, dar, în același timp, dialogul celor doi a vizat și valorificarea unor oportunități reciproc avantajoase în domeniul economic. Discuțiile privind potențialele oportunități de investiții dintre cele două state au fost reluate un an mai târziu, în timpul unei vizite la Teheran a președintelui român al Consiliului de Miniștri, Chivu Stoica, în perioada 13-16 mai. În cadrul întâlnirii dintre acesta și Mohammad Reza Pahlavi, șahul iranian și-a prezentat interesul pentru construirea unui gazoduct special pentru livrarea de țiței care să vizeze doar statele socialiste, dar pentru că o parte dintre acestea ar fi putut să considere inoportună propunerea iraniană, guvernul de la Teheran era dispus să facă o concesiune pentru statul român și în acest caz discuțiile să poată fi purtate bilateral, fără implicarea altor state.⁶

O colaborare intensă între cele două state a existat și în perioada izbucnirii războiului de șase zile arabo-israelian, când numeroși lideri din regiunea Orientului Mijlociu au devenit interesați de poziția guvernului de la București cu privire la soluționarea conflictului din zonă. Poziția președintelui Nicolae Ceaușescu privind realizarea unor negocieri de pace care să plece de la dreptul de coexistență al ambelor popoare, fără amestecul marilor puteri direct interesate de destabilizarea situației din regiune, a fost extrem de apreciată de liderii de la Teheran care la momentul respectiv întrețineau relații foarte bune cu statul israelian.⁷ Conform informațiilor primite de diplomații români la Teheran, în 1967 cea mai mare parte din petrolul prelucrat de israelieni la Haifa⁸ era de origine iraniană ceea ce ne demonstrează faptul că între cele două state a existat o legătură extrem de strânsă în timpul domniei regelui Mohammad Reza Pahlavi.

Dincolo de împărtășirea unor opinii similare cu privire la soluționarea conflictului arabo-israelian, cei doi lideri au avut o viziune similară și în privința dezvoltării relațiilor economice și comerciale dintre cele două state. Astfel, ca urmare a vizitei președintelui Nicolae Ceaușescu la Teheran, în 1967, au fost semnate o serie de acorduri care au vizat colaborarea dintre fabricile de tractoare românești și cele iraniene, precum și organizarea fermelor de bumbac din nordul Iranului.⁹ Pentru statul român, aceste acorduri aveau să

⁵ Sălăvăstru Alexandru, *Proces-verbal al convorbirii dintre Nicolae Ceaușescu și Șahul Iranului, București, 2 iunie 1966*, în publicația online Evenimentul istoric, 16 august 2022, <https://evenimentulistoric.ro/proces-verbal-al-convorbirii-dintre-nicolae-ceausescu-si-sahul-iranului-bucuresti-2-iunie-1966.html>, accesat 08.02.2023.

⁶ Idem, *Notă informativă privind vizita președintelui român al Consiliului de Miniștri, Chivu Stoica, în Iran, 13-16 mai 1967*, în publicația online Evenimentul istoric, 19 august 2022, <https://evenimentulistoric.ro/nota-informativa-privind-vizita-presedintelui-roman-al-consiliului-de-ministri-chivu-stoica-in-iran-13-16-mai-1967.html>, accesat 08.02.2023.

⁷ Idem, *Proces-verbal de convorbire între Nicolae Ceaușescu și ambasadorul S.V.H. Sanandaji privind Războiul de Șase Zile, București, 14 iunie 1967*, în publicația online Evenimentul istoric, 21 august 2022, <https://evenimentulistoric.ro/proces-verbal-de-convorbire-intre-nicolae-ceausescu-si-ambasadorul-s-v-h-sanandaji-privind-razboiul-de-sase-zile-bucuresti-14-iunie-1967.html>, accesat 08.02.2023.

⁸ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 224/1967, Orientul Apropiat, Dosar 33, *Informații de la oficiile diplomatice române*, f.6.

⁹ Keith Hitchins, *Romanian-Iranian relations*, Encyclopædia Iranica, ediția online, 2014, <https://www.iranicaonline.org/articles/romanian-iranian-relations>, accesat 09.02.2023.

se dovedească extrem de profitabile reușind să deschidă calea pentru noi oportunități de colaborare în domenii cât mai diverse. Conform informațiilor publicate pe platforma Wilson Center Digital Archive, în perioada 1966 – 1968, România a exportat produse în valoare de 42,7 milioane de dolari și a importat din Iran produse în valoare de 17,8 milioane de dolari. Așa cum se poate observa, balanța comercială înclina clar în favoarea statului român. Produsele exportate de statul român au constat în: mașini și echipamente (74%), laminate din oțel și aluminiu (4%), hârtie (5%), produse din sodiu (3%), ulei de floarea soarelui (4%), unt (3%), cherestea rășinoasă (3%). Pe de altă parte, produsele importate de pe piața iraniană au vizat țiteiul (26%), bumbacul (69%) și mașinile (5%).¹⁰

Până la finalul anului 1968, între cele două state fuseseră finalizate următoarele acțiuni de colaborare:

- un contract pentru livrarea a 20000 de tractoare asamblate sau piese de schimb (în valoare de 34 milioane dolari);
- un acord pentru construirea unei fabrici de tractoare cu o capacitate finală de 10000 de unități (la o valoare estimată de 42 milioane dolari);
- un contract pentru livrarea a 1000 de vagoane de marfă (în valoare de 10,8 milioane dolari);
- un contract pentru construirea unei fabrici de sodiu cu o capacitate de 60000 tone/an (în valoare de 5 milioane dolari);
- construirea unei fabrici de prelucrare a lemnului (aproximativ 10 milioane dolari).¹¹

Astfel, conform acordurilor semnate în perioada 1966 - 1968, statul român oferise Iranului împrumuturi în valoare de 130 milioane dolari concretizate în livrarea unor produse precum: 20000 de tractoare, 10000 de pluguri, 1000 de vagoane de marfa și echipamente electrotehnice, dar și o fabrică de tractoare, o uzină industrială de prelucrare a lemnului și o fabrică de sodiu. Aceste împrumuturi aveau un termen de achitare cuprins între 4 și 8 ani, cu o dobândă de 2,5% pe an.¹²

Cu toate acestea, relațiile româno-iraniene nu au fost lipsite de momente tensionate. În 1967, ambasadorul iranian, Soltan Hossein Vakili Sanandaji, solicita guvernului de la București arestarea și extrădarea președintelui Partidului Tudeh, Reza Radmanesh, acuzat de comiterea unor crime față de poporul iranian.¹³ Solicitarea a fost respinsă de către autoritățile române, ministrul adjunct al afacerilor externe, Petru Burlacu, motivând această decizie ca fiind un drept fundamental al statului român de a întreține relații bune cu toate statele și de a nu interveni în politica lor internă. Este posibil ca această decizie să fi fost motivată și de faptul că Partidul Tudeh era un partid de

¹⁰ Wilson Center Digital Archive, *Iranian-Romanian Commercial Relations and Prospects for their Development*, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/iranian-romanian-commercial-relations-and-prospects-their-development>, accesat 10.02.2023.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ Sălăvăstru Alexandru, *Telegramă către Ambasada României la Teheran, nr. 05/003865, 7 august 1967, strict secret*, în publicația online Evenimentul istoric, 23 august 2022, <https://evenimentulistoric.ro/telegrama-catre-ambasada-romaniei-la-teheran-nr-05-003865-7-august-1967-strict-secret.html>, accesat 08.02.2023.

sorginte comunistă, fiind, totodată, unul dintre partidele cu care Partidul Comunist Român dezvoltase relații foarte apropiate.

Pe plan politic și economic, relațiile româno-iraniene au evoluat pe parcursul anilor '70, între cei doi lideri de stat având loc mai multe schimburi de vizite oficiale. O astfel de vizită a fost cea din 1973, când președintele Nicolae Ceaușescu a vizitat Iranul la invitația autorităților de la Teheran, vizită urmată la scurt timp de venirea șahului Mohammad Reza Pahlavi în România. Schimbul acesta frecvent de întâlniri ne arată faptul că cei doi lideri acordau o importanță deosebită relațiilor dintre cele două țări, dar, mai ales, demonstrează existența unei preocupări constante din partea ambelor state pentru lărgirea cooperării economice bilaterale. Totodată, obiectivele propuse spre vizitare șahului iranian, cum ar fi Combinatul de celuloză și hârtie de la Suceava sau Hidrocentrala de la Bicaz¹⁴, arată că autoritățile române doreau să extindă cooperarea cu statul iranian dincolo de importul de petrol și prelucrarea produselor petroliere. Astfel, cu prilejul acestei vizite a fost semnat și un tratat de colaborare pe plan economic, prin care cele două state se angajau să intensifice cooperarea economică în următorii 15 ani.¹⁵

Intenția de a intensifica colaborarea româno-iraniană a fost dezvăluită de Nicolae Ceaușescu în timpul unui interviu acordat de acesta unei publicații iraniene în 18 mai 1973, unde președintele român sublinia faptul că având în vedere resursele importante de petrol ale statului iranian, acestea ar fi putut fi valorificate prin construirea unor instalații petrochimice atât în România, cât și în Iran, lucru care inevitabil ar fi dus la consolidarea relațiilor dintre cele două state.¹⁶

Conform documentelor desecretizate de Central Intelligence Agency, în 1975, România solicita guvernului iranian un credit în valoare de 250 milioane de dolari care urma să fie restituit cel mai probabil în produse agricole.¹⁷ În același an, Iranul lua decizia de a-și extinde pentru prima dată ajutorul economic acordat pentru trei state din Europa de Est: România, Polonia și Bulgaria. Astfel, banii împrumutați de Teheran acestor state urmau să fie folosiți pentru crearea unor fabrici de prelucrare a alimentelor și a unor instalații industriale ușoare a căror producție urma să fie exportată Teheranului ca formă de rambursare a împrumutului.¹⁸ Acesta urma să fie doar primul pas din ceea ce avea să devină o foarte strânsă colaborare româno-iraniană pe plan economic. În august 1975, guvernul de la București semna două acorduri economice extrem de importante pentru statul român, cu guvernele statelor egiptean și iranian. Conform prevederilor din acordul semnat cu autoritățile de la Teheran, România se angaja să furnizeze Iranului fabrici de

¹⁴ Steagul Roșu, *Vizita Majestății Sale Imperiale Șahinșahul Iranului, Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr*, marți 5 iunie 1973, p.1, http://www.bibliotecaadeva.eu/periodice/steagulrosu/1973/06/steagul_rosu_1973_7336.pdf, accesat 09.02.2023.

¹⁵ Ibidem, p.4.

¹⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, Editura Politică, București, 1973, p.482.

¹⁷ Central Intelligence Agency - Freedom of Information Act Electronic Reading Room, *Communist aid and trade activities in less developed countries*, martie 1975, Colecția General CIA Records, 1 aprilie 1975, p.7, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79T01098A000500040002-6.pdf>, accesat 19.02.2023.

¹⁸ Idem, *Communist aid and trade activities in less developed countries*, december 1975, Colecția General CIA Records, 7 februarie 1976, p.5, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79S01045A000100020002-8.pdf>, accesat 19.02.2023.

ciment, brutării, fabrici de mașini-unelte și o fabrică de silicat de sodiu. O serie de experți urmau să realizeze studii de fezabilitate pentru realizarea unor obiective strategice extrem de importante pentru autoritățile iraniene precum: extinderea unei uzine chimice la Shiraz, electrificarea căii ferate Bandar Abbas, construirea unei rafinării de petrol și a unei uzine petrochimice, dar și realizarea unor proiecte de locuințe prefabricate. Ajutorul pentru dezvoltarea domeniului agricol iranian presupunea construirea unor silozuri pentru depozitarea cerealelor, precum și o serie de depozite frigorifice.¹⁹

Într-un interviu acordat de Nicolae Ceaușescu radioteleviziunii iraniene, în noiembrie 1975, cu prilejul unei noi vizite la Teheran, acesta estima că valoarea totală a schimburilor economice pentru anul în curs se cifra la aproape 400 milioane de dolari subliniind, totodată, faptul că ritmul investițiilor angajate de cele două state ar fi putut face ca această sumă să se apropie sau chiar să depășească un miliard de dolari până în 1980.²⁰ Cu prilejul acestei vizite au fost semnate două noi acorduri, unul în domeniul turismului și unul în domeniul radioteleviziunii, care au avut ca scop extinderea cooperării româno-iraniene pe mai multe planuri.²¹ Acest lucru ne arată încă odată faptul că Nicolae Ceaușescu era dispus să profite la maximum de interesul deosebit pe care șahul iranian îl acorda relațiilor cu România.

Din nefericire, situația extrem de complicată a monarhiei iraniene pe plan intern avea să ducă spre finalul anilor '70 la amânarea unor proiecte pe care statul român intenționa să le dezvolte în această țară. La scurt timp după izbucnirea revoltelor de stradă, șahul iranian se vedea nevoit să părăsească țara, lucru care s-a tradus în relațiile bilaterale ca un moment de incertitudine și instabilitate politică. Astfel, la începutul anului 1979, odată cu victoria Revoluției Islamice care a culminat cu preluarea puterii de către Ayatollahul Ruhollah Khomeini, relațiile economice dintre cele două state au fost oprite pentru o scurtă perioadă. Cu toate acestea, guvernul de la București a recunoscut la scurt timp noua conducere de la Teheran, iar relațiile dintre cele două state au intrat într-o nouă etapă. Mai mult decât atât, au fost chiar semnate o serie de noi contracte pentru importul de țigări și exportul pe piața iraniană a unor produse alimentare românești.²² Modul în care guvernul de la București a înțeles să se raporteze la noua stare de fapt din Iran, ne arată faptul că pentru statul român era extrem de important să nu pericliteze investițiile făcute și, totodată, să prospecteze noi oportunități de colaborare.

Bibliografie

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 224/1967, Orientul Apropiat, Dosar 33, *Informații de la oficiile diplomatice române*, f.6.

Ceaușescu, Nicolae, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, Editura Politică, București, 1973.

¹⁹ Idem, *Communist aid and trade activities in less developed countries, august 1975*, Colecția General CIA Records, 1 septembrie 1975, p.4, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79T01098A000600080005-8.pdf>, accesat 19.02.2023.

²⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, octombrie 1975 – mai 1976, Editura Politică, București, 1976, p.207.

²¹ Ibidem, p.229.

²² Keith Hitchins, *op. cit.*

Ceaușescu, Nicolae, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, octombrie 1975 – mai 1976*, Editura Politică, București, 1976.

Central Intelligence Agency - Freedom of Information Act Electronic Reading Room, *Communist aid and trade activities in less developed countries, martie 1975*, Colecția General CIA Records, 1 aprilie 1975, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79T01098A000500040002-6.pdf>.

Central Intelligence Agency - Freedom of Information Act Electronic Reading Room, *Communist aid and trade activities in less developed countries, august 1975*, Colecția General CIA Records, 1 septembrie 1975, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79T01098A000600080005-8.pdf>.

Central Intelligence Agency - Freedom of Information Act Electronic Reading Room, *Communist aid and trade activities in less developed countries, decembrie 1975*, Colecția General CIA Records, 7 februarie 1976, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP79S01045A000100020002-8.pdf>.

Hitchins, Keith, *Romanian-Iranian relations*, Encyclopædia Iranica, ediția online, 2014, <https://www.iranicaonline.org/articles/romanian-iranian-relations>.

Ministerul Afacerilor Externe, *Relații bilaterale, Republica Islamică Iran*, <https://www.mae.ro/bilateral-relations/1833>.

Sălăvăstru, Alexandru, *Notă informativă privind vizita președintelui român al Consiliului de Miniștri, Chivu Stoica, în Iran, 13-16 mai 1967*, în publicația online Evenimentul istoric, 19 august 2022, <https://evenimentulistoric.ro/nota-informativa-privind-vizita-presedintelui-roman-al-consiliului-de-ministri-chivu-stoica-in-iran-13-16-mai-1967.html>.

Sălăvăstru, Alexandru, *Proces-verbal de convorbire între Nicolae Ceaușescu și ambasadorul S.V.H. Sanandaji privind Războiul de Șase Zile, București, 14 iunie 1967*, în publicația online Evenimentul istoric, 21 august 2022, <https://evenimentulistoric.ro/proces-verbal-de-convorbire-intre-nicolae-ceausescu-si-ambasadorul-s-v-h-sanandaji-privind-razboiul-de-sase-zile-bucuresti-14-iunie-1967.html>.

Sălăvăstru, Alexandru, *Proces-verbal al convorbirii dintre Nicolae Ceaușescu și Șahul Iranului, București, 2 iunie 1966*, în publicația online Evenimentul istoric, 16 august 2022, <https://evenimentulistoric.ro/proces-verbal-al-convorbirii-dintre-nicolae-ceausescu-si-sahul-iranului-bucuresti-2-iunie-1966.html>.

Sălăvăstru, Alexandru, *Telegramă către Ambasada României la Teheran, nr. 05/003865, 7 august 1967, strict secret*, în publicația online Evenimentul istoric, 23 august 2022, <https://evenimentulistoric.ro/telegrama-catre-ambasada-romaniei-la-teheran-nr-05-003865-7-august-1967-strict-secret.html>.

Steagul Roșu, *Vizita Maiestății Sale Imperiale Șahinșahul Iranului, Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr, marți 5 iunie 1973*, http://www.bibliotecadeva.eu/periodice/steagulrosu/1973/06/steagul_rosu_1973_7336.pdf.

Wilson Center Digital Archive, *Iranian-Romanian Commercial Relations and Prospects for their Development*, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/iranian-romanian-commercial-relations-and-prospects-their-development>.

*** *Iran - a country study*, volum editat de Glenn E. Curtis și Eric Hooglund, Washington, D.C., Federal Research Division of the Library of Congress, 2008.

Acknowledgement:

Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 153770, cu titlul: "Accesibilitatea cercetărilor avansate pentru o dezvoltare economică sustenabilă - ACADEMIKA", proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 - 2020

REVIEWING THE SUCCESSFUL PRIMARY EDUCATION SYSTEM IN BUKOVINA (1775-1914)

Cristian Alexandru BOGHIAN

PhD., asistent de cercetare la Institutul „Bucovina” al Academiei Române

Abstract: At the end of the Austrian-Hungarian rule, Bukovina, compared to the other historical provinces which united with Romania, had the highest number of literate people and the highest number of pupils registered in primary schools. However, even before the annexation to the Austrian Empire in 1774, this area in the North-Western part of the Principality of Moldova had begun, through its authorities, implementing an array of school reforms in the spirit of the Age of Enlightenment, which aimed to make education available to all and mandatory. Hence, how did the primary education system from Bukovina transform during the Austrian occupation? Did the people and ethnic minorities living in this area benefit from education in their mother tongue or were they subjected to a policy of cultural uniformization through the exclusive use of the German language? Additionally, the matter of the “Ruthenization” of Bukovina will be reviewed. This paper tries to update this matter and take into account the most well-known historiographical perspectives in a concise and unbiased manner.

Keywords: education system, primary schools, reforms, Bukovina, Austrian-Hungarian Empire.

Introducere

La sfârșitul stăpânirii austro-ungare, Bucovina, comparată cu celelalte provincii istorice care s-au unit cu România, avea cel mai mare număr de persoane știutoare de carte și cel mai mare număr de persoane care frecventau cursurile școlilor primare. Pe de altă parte, chiar înainte de anul 1774 și anexarea acestui teritoriu de către Imperiul Austriac, această zonă din nord-vestul Principatului Moldovei începuse, prin autoritățile sale, implementarea unei vaste reforme școlare în spiritul epocii luminilor, care urmărea să facă învățământul accesibil pentru toți și obligatoriu. Așadar, cum s-a transformat sistemul de învățământ primar din Bucovina în timpul stăpânirii austriece? Au beneficiat populația locală și minoritățile etnice de educație în limba maternă sau au fost supuși unei politici de uniformizare culturală prin folosirea exclusivă a limbii germane? De asemenea și chestiunea „rutenizării” Bucovinei va fi parcursă. Această lucrare încearcă să actualizeze chestiunea de față luând în considerare cele mai cunoscute perspective istoriografice într-o manieră concisă și nepărtinitoare.

Istoriografic vorbind, autorii de limbă germană pun adesea accentul pe contribuția decisivă a monarhiei habsburgice în culturalizarea Bucovinei, evidențiind faptul că la momentul anexării, conceptul de școală primară și învățământul modern era practic inexistent. Istoriografia română studiază cu precădere educația în limba română și pune

accent pe deznaționalizarea românilor în timp ce istoriografia ucraineană consideră că populația ruteană a fost defavorizată, fiind ori românizată sau germanizată¹.

Germenii dezvoltării învățământului primar

Din anul 1766 existau în Moldova 23 de școli domnești, într-un context în care învățământul primar era parțial obligatoriu cel puțin pentru copiii din târgurile mai importante ale zonei, deși se dorea extinderea acestuia și în restul localităților. Hrisoavele domnești date de Grigore al III-lea Ghica în anii 1747 și 1766 urmăreau, practic, crearea unui sistem de educație accesibil tuturor pentru „adăparea obștescului norod cu îndestularea învățaturii și înțelepciunii, care îl fac pe om a cunoaște dumnezeirea și legea pravoslavnică”². Spre exemplu, în Suceava remarcăm existența unei școli domnești, o școală latinească și încă una grecească (pentru clerici). Similar, și Rădăuțiul se putea mândri cu o școală episcopală și cu o școală domnească³.

Cu toate acestea, cea mai importantă instituție din zonă era așa-numita academie sau școală publică de grad superior de la Putna, cu o durată a studiilor de șapte ani. Cu o istorie îndelungată (încă din anul 1470), ea a fost reorganizată în anul 1759 pe o structură iluministă. Unul dintre reprezentanții acestei școli, Iacob Putneanu, s-a remarcat ca un promotor al ideologiei iluministe în sistemul de învățământ, fiind autorul primului abecedar, *Bucvarul*, tipărit în anul 1775, reeditat la Viena în anul 1781. Un alt reprezentat de seamă al acestei școli este Vartolomeu Măzăreanu (a fost și membru al Academiei Teologice din Kiev), care milita pentru introducerea limbii române în toate școlile și la slujbele bisericești, extinderea programelor educaționale cu discipline laice precum gramatica, geografia, retorica și altele⁴. Sigmund Grumberg era de părere că în anul 1774 „în Bucovina, situația învățământului nu se deosebea prea mult de cea existentă în restul provinciilor din imperiu”⁵.

Înainte de instalarea conducerii imperiale austriece, sistemul de educație din zona de nord a Moldovei (viitorul areal geografic al Bucovinei) se afla într-un nivel de dezvoltare mult mai avansat față de învățământul din toate celelalte zone ale Moldovei, cu toate că învățământul primar era doar în fază inițială⁶. Pe de altă parte, există în istoriografie și punctul de vedere conform căruia, după integrarea în administrația austriacă, „acest teritoriu este scos de sub influența și controlul înapoiatei Porți Otomane. [...] Integrarea sa

¹ Ligia-Maria Fodor, *Învățământul secundar în Bucovina (1861-1918)*, Editura Etnologică, București, 2014, p. 6

² I. V. Goraș, *Învățământul românesc în ținutul Sucevei, 1775-1918*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975, p. 15.

³ Mircea Grigoroviță, *Învățământul în nordul Bucovinei (1775-1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993, pp. 26-27.

⁴ Constantin C. Cojocaru, „Isaia Băloșescu, episcopul Bucovinei (17 iulie 1823 – 14 septembrie 1834)”, în „Analele Bucovinei”, anul VII, nr. 2, 2000, pp. 361-363.

⁵ Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774-1862), *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române, 1993, pp. 275-278.

⁶ Constantin Ungureanu, „Evoluția învățământului din Bucovina: de la Academia Teologică de la Putna la Universitatea din Cernăuți” (în continuare se va cita: Constantin Ungureanu, *Evoluția învățământului din Bucovina...*), în „Revista de Istorie a Moldovei”, nr. 4 (104), 2015, p. 81.

la civilizația și cultura austriacă îi permite un contact mai direct și mai rapid cu centrele de viață materială și spirituală mai avansate din Europa Centrală și Occidentală”⁷.

Dacă ar fi să trasăm o comparație între suzeranii sau ocupanții acestei zone, s-ar putea argumenta că abordarea Porții Otomane era mai mult orientată spre încasarea tributului și respectarea limbii, credinței bisericii și școlilor locale, în timp ce austriecii preferă integrarea și germanizarea administrației, justiției, bisericii, școlilor, mecanismele vieții politice și economice⁸. Similar, în volumul colectiv *Istoria României*, cu contribuții și de la Keith Hitchins și Dennis Deletant, regăsim perspectiva conform căreia românii bucovineni și basarabeni „despărțiți brusc de patria lor, Moldova, în 1774 și respectiv 1812, și supuși imediat tendințelor centralizatoare ale celor două imperii absolutiste, ei au suferit din cauza lipsei unor instituții naționale puternice și a unei identități politice distincte în statele în care au fost incluși”⁹.

Debutul conversiei educaționale după anexare

În scrierea istoriei legată de efecte inițiale resimțite în zona aceasta în prima parte a instaurării administrației Imperiului Austriac, există perspectiva potrivit căreia între anii 1774 și 1821 „viața culturală poartă, în Bucovina, amprenta înrâuririlor și consecințelor generate de impactul și contactul dintre civilizațiile și culturile latină, tradițională și austro-germană. [...] În primii ani de după ocuparea și anexarea Bucovinei, impactul cu noua administrație străină a întrerupt temporar cursul normal al vieții culturale; au contribuit la aceasta desființarea, în 1778, a școlii teologice de la Putna, refugiarea în Moldova a celor mai de seamă cărturari din zonă, în frunte cu Vartolomeu Măzăreanu și Gherasim Clipa, precum și a numeroși călugări și preoți [...] Prin existența bisericilor, ca și a lăcașurilor de învățământ, s-au putut perpetua tradițiile populației românești în spiritul credinței și a practicilor lumii de Răsărit [...]”. Așadar, în privința unităților de învățământ, vedem că ele existau într-o formă de organizare inițială, fiind orientate către localitățile mai importante ale zone, anumite lăcașuri domnești precum Rădăuți, Suceava, Câmpulung Moldovenesc, Putna, Cernăuți, Câmpulung pe Ceremuș, dar care din păcate își întrerup activitatea în timpul războiului ruso-turc din perioada 1768–1774, cursurile lor fiind reluate la inițiativa episcopului Dositei Herescu¹⁰.

Nu putem să nu amintim și activitatea lui Vasile Balș care, fiind „descendentul unei străvechi familii boierești din zonă”, adept al ideologiei iosefine, propune prin numeroase memorii de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, printre altele și ca „din veniturile moșiiilor mănăstirești să se creeze și să se subvenționeze școlile publice; elaborează și difuzează el însuși, în colaborare cu Ion Budai-Deleanu [...] 16 manuale școlare; aduce de la Viena 4 275 de manuale românești pentru cele 300 de localități în care urmau [...] să se înființeze școli publice”. De asemenea, cere ca sistemul de învățământ din Bucovina să aibă la bază

⁷*Istoria Românilor*, volumul VI, *Românii între Europa Clasică și Europa Luminilor (1711–1821)* (în continuare se va cita: *Istoria Românilor*, volumul VI), București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 685.

⁸ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 278.

⁹*Istoria României*, volum colectiv de Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, ediție revăzută și adăugită, București, Editura Corint, 2012, p. 334.

¹⁰*Istoria Românilor*, volumul VI, pp. 692–693.

„studierea cu precădere a limbii latine”, fiindcă, susține el „limba latină va place poporului bucovinean, care va avea astfel ocazia să-și instruiască fiii în mod gratuit și, pe deasupra, va avea avantajul însemnat că, neexistând în Moldova astfel de școli publice, dacă se va răspândi odată renumele bun al școlilor bucovinene, moldovenii își vor trimite negreșit copiii să învețe în Bucovina”¹¹.

La scurt timp după integrarea Bucovinei, Iosif al II-lea introduce în Imperiul Austriac obligativitatea învățământului primar și totodată impune laicizarea, raționalizarea și uniformizarea programelor școlare¹². Existau școli triviale de nivel primar (de trei ani pentru scris, citit și socotit), școli principale/căpetenie (în orașe, de doi-patru ani, pentru fiii celor înstăriți care, după finalizarea studiilor, puteau urma ulterior școli normale ce îi îndreptau către cariere în educație sau administrație publică). S-a înființat și o școală clericală, care ulterior a fost transformată în Institut Teologic, în anul 1827. De menționat că sistemul de învățământ a fost treptat transformat într-unul bilingv, în germană și română¹³.

Coeziune prin globalizare

Împăratul Iosif al II-lea, dorind să continue linia reformatoare a Mariei Tereza (care dorea folosirea exclusivă a limbii germane în școli, în cadrul relațiilor cu nobilimea și clerul), hotărăște din anul 1784 ca limba germană să devină unică și obligatorie pentru funcționarii statului. Se pare că împăratul dorea să transforme în realitate un scop dorit de unul dintre consilierii săi, Geble: „politica austriacă trebuie să ducă în final ca în locul acestui mozaic de popoare, de limbi și de religii să se ajungă încetul cu încetul la un singur popor”¹⁴.

În privința finanțării acestor școli, istoric vorbind, ele au fost mereu întreținute de un fond școlar de pe vremea domnitorilor, care se alcătua în urma contribuțiilor preoților și diaconilor, instituții de învățământ funcționând la Suceava, Cernăuți, Rădăuți, Putna și în ambele Câmpulunguri. Oarecum similar, în regulamentul din anul 1786, școlile aveau să fie întreținute din Fondul religios (sau bisericesc). Acesta mai prevedea ca, pe lângă cele șase protopopiate, să se înființeze câte o școală urbană, și pe lângă fiecare parohie câte o școală trivială. Evident, educația devenise obligatorie pentru toți copiii apți și episcopul avea datoria de a controla și supraveghea aceste școli. În realitate însă, avea să treacă ceva timp până când prevederile regulamentului vor fi puse în aplicare în toate localitățile bucovinene, iar manualele pentru școlile românești erau realizate după model german, cu texte bilingve, germano-române¹⁵.

Ținta demografică a școlilor de la Cernăuți și Suceava o reprezentau „copiii de mazili, răzeși, preoți, târgoveți și săteni” și se pare că majoritatea erau dornici să învețe carte. „Se slovenea la mâna bucoavnei și a cărților bisericești, se învăța a scrie, se făcea gramatică și comput”. Treptat, în cadrul lecturilor școlilor din Bucovina au fost incluse și operele lui Ion Budai-Deleanu, *Țiganiada* și *Trei Viteji*. Pe lângă școlile întreținute din Fondul bisericesc, se

¹¹*Ibidem*, pp. 694–695.

¹²Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 105.

¹³*Istoria Românilor*, volumul VI, p. 693; Mihai Iacobescu, *op. cit.*, pp. 281–282.

¹⁴ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 104.

¹⁵ I. V. Goraș, *op. cit.*, p. 45.

înființau la Cernăuți și Suceava „două școli triviale principale – Triviale Hauptschulen”. La conducerea acestor două școli au fost aduși Anton de Marki și Francis Iosif Thalleinger, ambii absolvenți ai școlii săsești de la Sibiu¹⁶.

În perioada 1786–1815 s-au înființat mai multe comunități catolice mici, cu propria biserică, în mai multe localități din zonă. Astfel, din anul 1815 toate aceste școli au trecut de la administrația ortodoxă la parohiile catolice recent înființate. În consecință, finanțarea școlilor a trecut de la Fondul bisericesc la fondul școlar normal („Normalschulfond”) al statului. Școli sub administrarea Fondului bisericesc au mai rămas doar în puținele localități unde nu au fost înființate comunități catolice. Numărul acestor școli subordonate administrației ortodoxe era deosebit de mic, deoarece în anul 1793 s-a renunțat la obligativitatea învățământului primar în Bucovina. Aceste noi schimbări în sistemul de învățământ au determinat părinții să nu-și mai înscrie copiii la noile școli catolice cu predare în limba germană, unde învățătorii au fost înlocuiți cu unii care vorbeau doar germana. Puținii dascăli români care doreau totuși să-și păstreze posturile trebuiau să treacă la religia catolică¹⁷.

Reacția conservatoare și alipirea la Galiția

Alipirea Bucovinei la Galiția a avut un impact simțitor și asupra învățământului din regiune. Constituția școlară din anul 1805, care a fost completată în anul 1812, impunea, câțiva ani mai târziu, ca toate școlile principale și triviale din localitățile unde exista o biserică catolică să fie sub administrarea directă a arhiepiscopului catolic din Liov¹⁸. Prin unirea Bucovinei cu Galița, desființarea învățământului obligatoriu, forțarea cadrelor didactice necatolice să se convertească la Biserica Unită sau să părăsească școala, aducerea altor profesori (nevorbitori de limba română) din Galiția și altor părți ale Imperiului, Sbiera concluzionează că românii bucovineni au perceput noul context educațional drept „o mreață pentru turburarea înțelegerii sufletelor românești și pentru pescuirea lor în folosul altor graiuri și al altor confesiuni religioase”, astfel părăsind școlile, al căror număr s-a redus considerabil. Singura școală în care se învăța în limba română rămăsese școala catehetică clericală înființată în 1786 la Suceava și mutată la Cernăuți în 1789¹⁹.

O mărturisire din anul 1848 relevă situația învățământului bucovinean de la acea vreme: „Protopopul Sucevei, Lazăr Grigorovici, raporta în anul 1848 [...] că posturile de învățător se încredințau străinilor care nu cunoșteau limba națională defel; că limba moldovenească se învăța foarte puțin, iar că limba polonă se punea alături de cea nemțească și se învăța cu atâta zel, ca și cum Bucovina ar fi fost țară polonă. Copiii moldoveni nu puteau profita mult de pe urma școlii, fiindcă nu pricepeau limba în care se predau orele de învățământ. Li se interzicea chiar de a vorbi românește. Povesteau bătrânii că elevul care era surprins că se adresa moldovenește

¹⁶ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991, pp. 48–49.

¹⁷ Mihai Iacobescu, *op. cit.*, pp. 279–280.

¹⁸ Ion Nistor, *op. cit.*, pp. 71–72.

¹⁹ Ion G. Sbiera, *Familia Sbiera, după tradițiune și istorie. Amintiri din viața autorului*, Cernăuți, Tipografia Universitară î. r. a lui R. Eckhardt, 1899, p. 146

colegului său era pedepsit la Școala principală din Suceava de directorul Thaller să poarte la gât o tăbliță cu un măgar, până ce o trecea altui elev, surprins că a comis același păcat”²⁰. În acest context, o bună parte dintre dascălii care și-au pierdut slujbele a emigrat din Bucovina în Moldova, unde, spre deosebire de ceilalți, puteau preda și limba germană²¹.

În schimb, alți dascăli care au rămas în Bucovina au ales „meseria” de dascăl ambulant, mergând din sat în sat, căutându-și elevi la casele mai înstărite²². Ion Gh. Sbiera povestește despre primele sale legături cu educația formală începând din 1843 până în anul 1844. Acesta și fratele său beneficiază de lecții private axate pe citire despre Bucoavna, Ceaslov, Psaltire și „puțin comput” de la un învățător ambulant. În prima parte a anului 1845, tatăl lor a încercat să-i înscrie la școala trivială de 3 clase din Rădăuți însă din cauza lipsei cunoștințelor elementare de limbă germană li s-a spus că trebuie să se înscrie din toamnă pentru a începe să înțeleagă și această limbă²³.

Ca urmare a situației învățământului din Bucovina, Consistoriul ortodox din Cernăuți au depus la forurile vieneze mai multe memorii²⁴. Deși primele intervenții ale episcopului Isaia au avut mai puțin succes, urmașul său, Eugenie Hacman, reușește să se impună, iar în anul 1844 se aprobă parțial planul propus de acesta. Astfel, din 20 mai 1844, rezoluția imperială stabilea că Fondul Bisericesc va finanța unitățile școlare primare ortodoxe, fiecare parohie în partea va avea o unitate școlară, în localitățile cu populație de catolici și ortodocși dacă există doar o școală ea va fi catolică. Nu în cele din urmă, administrarea unităților școlare primare ortodoxe vor fi acordate episcopului și Consistoriului ortodox²⁵.

Revenind la experiența școlară a lui Ion Gh. Sbiera, la scurt timp după înscrierea la școala elementară pentru a învăța limba germană, acesta mărturisește că ea a devenit un obstacol în „continuarea dezvoltării sale intelectuale”. Învățătură era mai mult „pe de rost” fără însă a pricepe întotdeauna ceea ce citea sau scria, având lacune mai ales la exprimare. În „competiția” pe clase cu un alt coleg german, Ion Gh. Sbiera amintește că ieșea învingător deoarece folosea în exprimare cuvinte și fraze învățate pe de rost din manuale spre deosebire de colegul său care folosea propriile cuvinte, evident, lexical inferioare²⁶. După ce a absolvit cu succes primele trei clase, Ion Gh. Sbiera este înscris în clasa a patra primară la Cernăuți. Acolo descoperă un profesor care deși preda limba română, acesta nu o cunoștea suficient de bine cât să se facă înțeles elevilor români. Ulterior, aceasta este înlocuit de un profesor român²⁷.

²⁰ Ion Nistor, *op. cit.*, pp. 71–74; Mihai Iacobescu, *op. cit.*, pp. 329–330.

²¹ *Ibidem*, pp. 73–74

²² *Ibidem*, p. 74.

²³ Ion G. Sbiera, *op. cit.*, pp. 91–92

²⁴ Constantin Ungureanu, *Sistemul de învățământ din Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774–1918)* (în continuare se va cita: Constantin Ungureanu, *Sistemul de învățământ din Bucovina...*), Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, 2015, p. 63.

²⁵ *Ibidem*, p. 63; Mihai Iacobescu, *op. cit.*, pp. 336–337.

²⁶ Ion G. Sbiera, *op. cit.*, pp. 93–94

²⁷ *Ibidem*, pp. 95–96

Centralizare și răbufnire socială și apărarea „unității” prin acceptarea diversității

După 1850 are loc odată cu instaurarea unui regim neoabsolutist și concordatul cu Papa, o anexare a învățământului primar de către clerul catolic, refuzându-se înființare de școli non-catolice. În presa din Bucovina și în intervențiile deputaților români era descrisă starea deplorabilă în care ajunsese învățământul în limba română. Cu toate acestea, treptat se înființează școli noi catolice cu predare în germană, și câteva private în limba română.

Deputatul Petrino amintea că după aplicarea prevederilor Concordatului cu Papa în privința învățământului primar, „14 școli ortodoxe de eparhie în Bucovina au fost declarate școli catolice și că numai învățătorii catolici puteau profesa la ele”. Chiar dacă au existat proteste, răspunsul din partea autorităților a fost mereu același: „Dacă comunele doresc să aibă școli naționale și confesionale, să și le ridice prin mijloacele lor”. În realitate, însă, aceste școli nu au fost bine finanțate nici de minister nici de Fondul bisericesc, „fiind lăsate să dibuiască în cea mai mare mizerie”. Însă, o statistică a Consistoriului ortodox din Cernăuți arată că, dacă în anul 1850, la o populație de 317 375 de persoane de confesiune ortodoxă, existau 26 de școli triviale, în anul 1860 numărul acestora crește la 34. În anul 1865, numărul acestora crește la 104, cu 107 cadre didactice și 3 195 de elevi, din 45 054 de copii buni de școală²⁸. După 1850, Silviu Andrievici Morariu și Vasile Ianoviciu au contribuit decisiv la elaborarea manualelor școlare în limba română²⁹.

Constantin Morariu rememorează că în timpul studiilor sale primare, după 1866, avea dificultăți cu înțelegerea subiectelor predate în limba germană, cu excepția religiei și limbii române, apelând la prietenul său care cunoștea germana și îi traducea ulterior³⁰.

În 14 mai 1869 este promulgată reforma legii învățământului, care consfințește separarea educației de instituțiile bisericești. Controlul asupra activității școlilor a revenit Consiliului școlar provincial, care era împărțit în consilii școlare districtuale compuse din nouă, zece sau 11 membri. În fruntea tuturor consiliilor școlare era Consiliul școlar al Țării a cărei componență s-a mărit de-a lungul anilor ajungând în ajunul Primului Război Mondial, să fie format din 16 membri, cu o reprezentare etnică compusă din șase germani, patru români, patru ucraineni, un polonez și un evreu³¹. Inspectorii școlari provinciali și districtuali care, fiindu-le subordonate școlile primare, aveau rolul de a le verifica activitatea. Treptat și această instituție ajunge să fie împărțită pe criterii etnice, fiecare școală primară, fie ea românească, ucraineană, poloneză sau maghiară, avea proprii inspectori școlari provinciali. În 1912 în capitala Bucovinei exista câte un inspector german, român, ucrainean și polonez, iar în ajunul Primului Război Mondial în restul districtelor regăsim opt inspectori ucraineni, șapte români, cinci germani, doi polonezi și

²⁸*Ibidem*, p. 143.

²⁹ Ion G. Sbiera, *op. cit.*, p. 152

³⁰ Constantin Morariu, *Cursul vieții mele. Memorii*, Editura „Hurmuzachi”, Suceava, 1998, p. 16

³¹ Constantin Ungureanu, *Evoluția învățământului din Bucovina...*, p. 82.

un maghiar³². S-a reorganizat și comisia pentru examinarea școlilor primare, păstrându-se separarea pe criterii etnice, rezultând patru comisii, fiecare cu autonomia ei. Fiecare comisie avea rolul de a examina doar școlile corespunzătoare limbii vorbite.

Chestiunea „rutenizării Bucovinei” în viziunea lui Isidor Ieșanu

Într-o carte apărută la București în 1904, un autor cu numele de (sau posibil pseudonimul) Isidor Ieșanu, realizează o argumentație bazată pe exemple concrete a chestiunii „rutenizării Bucovinei”. În scopul extinderii perspectivelor oferite până acum în lucrarea noastră, am extras și sintetizat câteva idei din această lucrare văzută de unii istorici ca fiind controversată, optând așadar să le prezentăm în mod distinct.

Isidor Ieșanu dorește să puncteze caracterul dominant românesc al întregii Bucovine din anul 1786, adică la puțin timp după anexarea în Imperiul Habsburgic. Astfel, folosind date din „Planul regulării bisericești”, se atrage atenția asupra faptului că se doreau înființarea a șase școli în limba moldovenească (română), din care 3 s-au deschis la Suceava, Cernăuți și Siret, iar în viitor următoarele să se deschidă la Zastavna, Câmpulung Moldovenesc și Vășcăuți. Mai târziu, la începutul secolului XX localitățile Zastavna și Vășcăuți erau văzute și argumentate de panslaviști ca fiind exclusiv slave. În cadrul aceluiași plan se menționa că școlile viitoare care se vor înființa vor fi doar în limba română și germană³³. Ieșanu subliniază existența unui plan al autorităților centrale pentru deznaționalizarea românilor, prin rutenizarea școlilor populare și germanizarea intelectualilor români prin școlile medii și superioare³⁴.

Rutenizarea copiilor se manifesta și prin faptul că atunci când la înscrierea la școală, dacă viitori elevi vorbeau două limbi, româna și ruteana, erau trecuți la ruteană – fapt regăsit într-un emis circular de la sfârșitul secolului al XIX-lea. În privința românilor care ar putea face diferența în rezolvarea acestor probleme, autorul reclamă faptul că în comitetele școlare orășenești, românii sunt marginalizați, iar în consiliul școlar al țării aceștia nu ridică aceste probleme de teamă să nu fie etichetați drept iredentiști sau fanatici³⁵. De asemenea, învățătorul e cel care decidea la ce limbă înscrie copilul, iar dacă acesta, chiar dacă provenea din părinți români însă cunoștea mai puțin bine limba română era imediat înscris la limba ruteană, și astfel statisticile școlare devin favorabile rutenilor³⁶.

Tot spre sfârșitul secolului XIX (1896-1897), Ieșanu descoperă într-un raport oficial niște discrepanțe între numărul școlarilor în evidență după limba maternă și după confesiune. Luând în calcul faptul că naționalitățile se pot grupa ușor după confesiunea practică în mod obișnuit (românii gr. Ort., germanii și polonezii rom.-cat., rutenii gr. Catolici), autorul găsește un surplus matematic de 552 de elevi trecuți la limba maternă ruteană care nu se pot încadra matematic niciunei confesiuni, constituind astfel o enigmă.

³²Idem, „Inspectorii școlari din Bucovina în perioada 1869–1918”, în „Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură”, anul XIII, nr. 2, 2006, pp. 31–32.

³³Isidor Ieșanu, *Rutenizarea Bucovinei și cauzele deznaționalizării poporului român. După date autentice*, Editura Saeculum I.O., București, 2014, pp. 47-48

³⁴*Ibidem*, p. 90

³⁵*Ibidem*, pp. 91-92

³⁶*Ibidem*, pp. 93-94

De asemenea, autorul remarcă faptul că numărul școlarilor români în 1898/1899 scade cu 305 de elevi față de anul școlar 1896/1897 sau cu 55 față de anul școlar 1897/1898, ceea ce constituie, în opinia lui Ieșanu o aberație și o dovadă a politicii de deznaționalizare³⁷. De asemenea, folosirea limbii materne în loc de naționalitate ca mijloc de separare a copiilor a constituit o altă metodă de creștere a elevilor ruteni în statisticile școlare³⁸.

Ieșanu aduce în discuție și datele ale recensământului populației, care conține de asemenea câteva date controversate. Spre exemplu există localități unde locuitorii români par că nu au deloc copii sau foarte puțini, dar rutenii au mult mai mulți, iar limba de propunere la aceste școli este doar ruteana, sau în unele cazuri și germana³⁹. Autorul remarcă faptul că deși sunt 727 de școlari români în Câmpulung și 474 de elevi români în Rădăuți, limba de propunere la aceste școli populare este germana, limba română regăsindu-se la cele două clase inferioare, predată 3 ore pe săptămână „în batjocură”. De asemenea, așa cum au rutenii în Coțman și Vijnîța școli exclusiv rutene, nu existe școli exclusiv românești în toată Bucovina⁴⁰. În Suceava, sunt 441 de școlari români (după rapoartele oficiale) care sunt înscriși doar la școli germane⁴¹.

Autorul conchide deci că există tendința ca în localitățile mixte române și rutene să se aleagă ruteană ca limbă exclusivă de predare, pe motiv că elevii români cunosc și limba ruteană, sau unde sunt ruteni mai puțini, directorii școlilor primesc ordine să sugereze tuturor părinților să înscrie copii doar la secțiunea ruteană. Sunt date exemple mai multe școli din mai multe comune, una din ele care deși în 1822 era majoritar românească ajunge spre finalul secolului XIX să includă mai mulți școlari înscriși la limba ruteană⁴². Isidor Ieșanu încearcă să explice această stare de fapt și prin lipsa de reacție de poporului român, dar mai ales a elitelor sau intelectualilor care nu au făcut suficient pentru a contracara această evoluție: „am fost totdeauna prea modești, prea plecați, prea blânzi, prea supuși și prea loiali și am cerut întotdeauna prea puțin și nu am amenințat, nici n-am întrebuițat forța majoră precum au făcut-o adeseori alții de aceea nu am căpătat nimic”⁴³. Autorul face câteva remarci în legătura cu sistemul de învățământ. Școlile primare le vede prost organizate și insuficiente. De asemenea, personalul didactic din mediul rural, chiar dacă are cele mai bune intenții este expus unei persecuții printr-o educație deficitară la cursurile școlii pedagogică din Cernăuți, acestea fiind organizate în germană⁴⁴.

Isidor Ieșanu, făcând o comparație între școlile naționale ale tuturor popoarelor conlocuitoare în Bucovina dar și în Imperiul Austro-Ungar, remarcă faptul că românii se află în cea mai nefericită situație: „nu se află nici un popor din toată Austria poate chiar

³⁷ *Ibidem*, p. 96

³⁸ *Ibidem*, p. 98

³⁹ *Ibidem*, pp. 101-106

⁴⁰ *Ibidem*, pp. 107-108

⁴¹ *Ibidem*, p. 109

⁴² *Ibidem*, pp. 110-113

⁴³ *Ibidem*, p. 148

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 156-158

din toată lumea, care să fie mai rău, mai mizerabil tratat, mai bagatelizat și mai nedreptățit decât românul din Bucovina”⁴⁵.

În replică la argumentele prezentate de Isidor Ieșeanu, istoriografia germană dezmințe existența unei așa numite politici de tipul *divide et impera*, afirmând că „dovezile (...) nu sunt convingătoare, ci dimpotrivă, unele ar putea evidenția dorința autorităților austriece de a juca un rol de mediator între naționalitățile aflate în concurență. În ciuda obiecțiilor contra Austriei și în pofida activităților Ligii Culturale a profesorului Iorga și a altor panromâni, un număr mic de români erau iredentiști înainte de 1914. Acest lucru ține în mare măsură de relativa eficiență și integritate a birocrăției”⁴⁶.

Chestiunea „rutenizării Bucovinei” în cotidianul „Patria”

În privința chestiunii „rutenizării Bucovinei”, regăsim o serie de articole care au apărut în cotidianul „Patria” din Bucovina pe parcursul anului 1910, când această problemă a revenit în atenția publică.

Un articol din „Patria” din ianuarie 1910 face trimitere la o statistică legată școlile primare din 1908 cu ajutorul căreia face o comparație între numărul profesorilor pentru elevii români și ruteni raportat la numărul elevilor de fiecare naționalitate în parte. Acesta subliniază că în localitățile mixte, unde numărul elevilor ruteni este mai mic decât cel al românilor, aceștia beneficiază proporțional de mai mulți profesori cu norme fixe, iar adesea românii beneficiază de clase paralele, care pe cât de ușor s-au înființat la fel de ușor se mod modifica sau desființa⁴⁷. Un alt articol din ziarul „Patria” din 1910 care ilustrează cazurile localităților Măriței și Gemenea care deși au populații mixte românești și rutene, dar majoritar românești, au ajuns ca școlile să fie doar rutene. Deși s-a atras atenția asupra acestor lucruri autoritățile locale nu au luat măsurile convenite, iar în acest timp deputații ruteni atrag atenția asupra romanizării rutenilor de către preoții români⁴⁸.

Pe aceeași temă, Nicu, cavalier de Flondor, transmite într-o cuvântare din Dieta Bucovinei reiese faptul că dacă inițial copii români aveau dificultăți în școlile primare din cauza lipsei limbii române, după ce ea a fost introdusă doar în câteva clase, în restul claselor predominând germana, a intervenit o altă problemă. Elevii care reușeau să treacă de clasele predate în limba română, odată ajunși în cele predate în germană rămâneau corigenți sau repetenți ani de zile, chiar dacă erau elevieminenți. Astfel se cerea extinderea învățământului în limba română și la restul claselor primare⁴⁹. Continuarea cuvântării lui Nicu cavalier de Flondor relevă un caz în care la o școală din Mănăstăriștea o elevă româncă, a fost trecută de învățătorul superior de la acea școală în dreptul elevilor ruteni, silind-o să învețe rutenește, deși în familia lor se vorbește doar limba română.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 182

⁴⁶ *Monarhia Habsburgică (1848-1919), vol. II. Popoarele imperiului*, Ediție în limba română coordonată și îngrijită de Rudolf Gräf, Coeditare cu Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2021, pp. 242-243

⁴⁷ „Patria”, anul V, 13 ianuarie 1910, nr. 3, pp. 2-3

⁴⁸ „Patria”, anul V, 6 martie 1910, nr. 18, p. 1-2

⁴⁹ „Patria”, anul V, 24 martie 1910, nr. 23, p. 2

Remarcă faptul că plângerea părinților către consiliul școlar orășenesc nu a fost rezolvată⁵⁰.

Un articol din august 1910 descrie situația școlară, menționând că nu sunt suficiente școlile primare existente, care multe din ele se prezintă și într-o stare materiale precară. De asemenea, se menționează slaba calitate a profesorilor. Autorul articolului recunoaște necesitatea învățării limbii germane pentru „studiile universitare și participare la viața publică”, dar atrage atenția că sistemul ultracvrist de predare va conduce treptat către abandonarea studierii și folosirii limbii române în dauna limbii germane⁵¹. Un alt articol din septembrie 1910 descrie o situație din comuna Cotul-Bainschi, unde locuitorii care deși au reclamat de 4 ani de zile că sunt români și doresc educația în limba română pentru copii lor, li se oferă doar predare în limba ruteană. În schimb, pe timpul vacanțelor au înființat ei din proprie inițiativă „curs de catihezație” care s-a desfășurat pe timpul vacanțelor până a fost oprit de un jandarm. Articolul se încheie cu cererea imperativă a locuitorilor din această comună de a beneficia de învățământ în limba română⁵².

În sfârșit pe drumul cel bun: cifrele

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, mai mult de jumătate din numărul total de copii erau înscriși la o școală primară. După anul 1900, dacă dintr-un total de circa 100 000 de copii, aproape 80% erau școlarizați, spre anul 1913 procentul crește la 96%. Problema limbii de instruire va ajunge să fie parțial soluționată prin crearea inițială a școlilor primare mixte cu până la patru limbi de instruire. Însă, treptat, s-a ajuns la separarea școlilor pe criterii etnice, astfel încât, spre sfârșitul secolului al XIX-lea (în anul 1890), dintr-un total de 285 de școli oficiale, 99 erau rutene, 89 românești, 20 germane, trei maghiare și 74 mixte. La începutul secolului al XX-lea și până spre debutul Primului Război Mondial, numărul școlilor mixte avea să se reducă, astfel încât în Bucovina (în anul 1913) au existat 564 de școli: 219 rutene, 190 românești, 97 germane, 15 poloneze, patru maghiare și 39 mixte⁵³.

Istoric, sistemul de învățământ din Bucovina cunoaște așadar un progres semnificativ începând cu 1860, și totodată expansiunea educației în limba română. Dacă în 1871 existau 22 de școli primare cu predare în limba română (și încă 32 școli germano-române), numărul acestora crește la 46 în anul 1882, 93 în anul 1890, 115 în anul 1900 și 169 în anul 1908 (dintr-un total de 492 de școli). Aproape jumătate din numărul învățătorilor de la aceste școli erau români⁵⁴.

Spre finele anului 1913 remarcăm următoarea situație din punct de vedere al elevilor înscriși la școli în funcție de limba de predare. Dintr-un total de 117 009 elevi ai școlilor primare, 44 246 (37,8%) erau înscriși la școlile românești, 40 700 la cele

⁵⁰ „Patria”, anul V, 27 martie 1910, nr. 24, p. 2

⁵¹ „Patria”, anul V, 4 august 1910, nr. 60, p. 1

⁵² „Patria”, anul V, 1 septembrie 1910, nr. 68, p. 1-2

⁵³ Idem, *Învățământul primar din Bucovina ...*, p. 187.

⁵⁴ *Monarhia Habsburgică (1848-1919)*, vol. II. *Popoarele imperiului*, coord. și îngrijirea ed. românești de Rudolf Gräf, Cluj-Napoca, Editura Academia Română. Centrul de Studii Transilvane; Iași: Polirom, 2021, pp. 240-241

ucrainene (34,8%), 18 972 la cele germane (16,2%), 1 709 la cele maghiare (1,5%), 1470 la cele poloneze (1,2%) și 9 912 elevi în școli mixte (4 816 în școli româno-germane și 2 487 în școli ruteano-germane). O imagine oarecum similară o întâlnim dacă urmărim și statistica numărului elevilor strict după naționalitatea fiecăruia. Astfel, din 109 441 de elevi înscriși la școlile primare bucovinene, 41 635 (38%) erau români, 38 081 (34,8%) – ucraineni, 23 072 (21,1%) – germani și evrei, 4 791 (4,4%) – poloni și 1 510 (1,4%) – maghiari⁵⁵.

Toate aceste cifre ne arată că măsura separării școlilor pe baza limbii materne de instruire a fost una care a dus la îmbunătățirea actului educațional și a contribuit decisiv la creșterea alfabetizării copiilor, în special a celor de naționalitate română și ucraineană. Cu toate acestea, s-au păstrat și unele carențe preexistente mai ales în sate cu o populație mixtă româno-ucraineană din partea de nord-vest a Bucovinei, unde după anul 1910 se remarcă deschiderea a 14 școli private românești care aveau 1 400 de copii înscriși⁵⁶.

Însă, situația învățământului primar din Bucovina a devenit clar mai bună spre finalul administrației austriece, populația analfabetă scăzând de la 87,5% în 1880, la 53,9% în anul 1910. Astfel, Bucovina a mai redus din diferența față de celelalte provincii ale imperiului în ceea ce privește gradul de alfabetizare a populației⁵⁷. Dacă facem o comparație cu restul teritoriilor locuite de români, în anul 1910, în Bucovina numărul de persoane cu vârsta de peste zece ani știutoare de carte era de 46,1%; în Transilvania și Banat – 43,5%; în România (1912), numărul de persoane de peste opt ani știutoare de carte era de 39,3% și în Basarabia (1897)– 15,6%⁵⁸.

Din punct de vedere al copiilor care frecventau școli primare, Bucovina ocupa la mare distanță locul fruntaș în comparație cu celelalte teritorii locuite de români, cu un procent de 97%. Urmau Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, cu un procent de 66%, România cu 62% și, din nefericire, Basarabia, unde cea mai mare parte a copiilor erau analfabeți și nu erau înscriși la nicio școală⁵⁹.

Concluzii

În Bucovina, în perioada 1774–1918, învățământul primar a cunoscut o evoluție sinuoasă, oscilând de la reforme în spirit iluminist la restaurații conservatoare cu substrat religios și din nou la reforme pe criterii naționale. Învățământul primar a avut practic cel mai mult de câștigat, fiind înființate numeroase unități școlare, inclusiv cu clase cu predare în limba română și în alte limbi naționale. Istoriografic reiese ideea că s-a urmărit deznaționalizarea românilor prin folosirea exclusivă a limbii germane sau a confesiunii catolice. Se poate argumenta și nevoia de aprofundare a coeziunii sociale sau crearea unei identități uniforme a locuitorilor în contextul unui imperiu multinațional. Astfel, administrația imperială a încercat să găsească calea cea mai ușoară, cea mai favorabilă

⁵⁵ Idem, *Sistemul de învățământ din Bucovina...*, pp. 134–135.

⁵⁶ Idem, *Sistemul de învățământ din Bucovina...*, pp. 134

⁵⁷ Idem, „Știința de carte în teritoriile populate de români la începutul secolului XX” (în continuare se va cita: Constantin Ungureanu, *Știința de carte în teritoriile populate de români...*), în „Codrul Cosminului”, s.n., vol. 11, 2005, pp. 95–101.

⁵⁸ Constantin Ungureanu, *Știința de carte în teritoriile populate de români...*, pp. 95–101.

⁵⁹ Constantin Ungureanu, *Evoluția învățământului din Bucovina...*, p. 85.

propriilor interese, dar și suficient de reformatoare cât să poată menține în viață acest edificiu politic, atingându-și acest scop prin felul cum a fost organizat sistemul de învățământ.

În privința „chestiunii rutenizării Bucovinei”, chiar dacă materialele prezentate de Isidor Ieșanu și de cotidianul *Patria* au o tentă alarmistă și naționalistă, ele nu pot fi ignorate istoriografic, ci mai degrabă acceptate ca o perspectivă adițională a contextului complex din acele vremuri. În cele din urmă, cifrele învățământului primar, mai ales având în vedere sistemul educațional, întăresc imaginea unui progres.

Totuși germenii dezvoltării învățământului primar obligatoriu în Bucovina erau plantați înainte de anexare, în Bucovina existând un izvor de oameni de cultură de mare valoare care promovau idei reformatoare. Dezvoltarea învățământului primar a avut, mai ales în zona de nord a Moldovei, un avans considerabil față de restul țării. Astfel, un efort „comun” al oamenilor de cultură și politici locali coroborat cu reformele educaționale imperiale au scris istoria de succes a învățământului primar din Bucovina.

Bibliografie

- Istoria României*, volum colectiv de Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, ediție revăzută și adăugită, București, Editura Corint, 2012.
- Istoria Românilor*, volumul VI, *Românii între Europa Clasică și Europa Luminilor (1711–1821)* București, Editura Enciclopedică, 2002.
- Istoria Românilor*, volumul VII, tomul I, *Constituirea României Moderne (1821–1878)*, București, Editura Enciclopedică, 2003.
- Monarhia Habsburgică (1848-1919)*, vol. II. *Popoarele imperiului*, Ediție în limba română coordonată și îngrijită de Rudolf Grăf, Coeditare cu Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2021.
- FODOR, Ligia-Maria, *Învățământul secundar în Bucovina (1861-1918)*, Editura Etnologică, București, 2014.
- GORAȘ, V., *Învățământul românesc în ținutul Sucevei, 1775–1918*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975.
- GRIGOROVITĂ, Mircea, *Învățământul în nordul Bucovinei (1775–1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993.
- IACOBESCU, Mihai, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1774–1862), *De la administrația militară la autonomia provincială*, București, Editura Academiei Române, 1993.
- IEȘANU, Isidor, *Rutenizarea Bucovinei și cauzele deznăționalizării poporului român. După date autentice*, Editura Saeculum I.O., București, 2014.
- MORARIU, Constantin, *Cursul vieții mele. Memorii*, Editura „Hurmuzachi”, Suceava, 1998.
- NISTOR, Ion, *Istoria Bucovinei*, ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991.
- SBIERA, Ion G., *Familia Sbiera, după tradițiune și istorie. Amintiri din viața autorului*, Cernăuți, Tipografia Universitară î. r. a lui R. Eckhardt, 1899.
- UNGUREANU, Constantin, *Sistemul de învățământ din Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774–1918)*, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, 2015.
- „*Patria*”, 1910.
- „*Analele Bucovinei*”, anul VII, nr. 2, 2000.
- „*Codrul Cosminului*”, s.n., vol. 11, 2005.
- „*«Glasul Bucovinei»*. Revistă trimestrială de istorie și cultură”, anul XIII, nr. 2, 2006 și anul XV, nr. 1, 2008.
- „*Revista de Istorie a Moldovei*”, nr. 4 (104), 2015.

ON THE BRIDGE BY GRAHAM SWIFT: POETRY AS THE LANGUAGE OF STORYTELLING

Irina-Ana DROBOT

**Lecturer, PhD., Technical University of Civil Engineering Bucharest, Faculty
of Engineering in Foreign Languages**

Abstract: The purpose of the present paper is to look at means in which, under the form of a poem, an entire stories, with different versions, can be suggested to the readers. Starting from the few striking details, which are carefully chosen in this poem, a story, starting from a common life situation, of being in a process of change psychologically, as well as socially and age-related, is suggested in the mind of the readers. Reader-response theories can allow the readers who are familiar with Graham Swift's novels, with his specific devices and types of narrators, draw on their previous knowledge of his work and on their commonly shared background with the author to interpret and understand this poem.

Keywords: mixture of genres, intertextual references, self-analysis, speculations, reflections.

The poem *On the Bridge* by Graham Swift shows how poetry can be used as a language for telling story. While it is written under the form of a poem, if we read it carefully we can find in it a story. Yet, the story is told in a way that defies the rules of the usual story. This is because it is a mixture of genres: poem, story, and reflections of the poetic persona. At the same time, the story does not occur in a classical way, with beginning, middle and end (Chiba et al 2015: 515). It does not have a tension-charged point, and there is no clear ending. It is more of a situation that gives way further on to reflections, and the action stops, or at least moves around slower. Some gaps in the story are also present, and some details are missing. While the story may not have beginning, middle and end clearly shown, they can be reconstructed by the reader, who is invited to participate in creating the story in an interactive manner, together with the author of the poem. The reader could add in some details and the story could become coherent; at the same time, the story is not known for sure, and may not even be the same for all the readers. Thus, we cannot say that with the experimentalism specific to Modernism and Postmodernism the story has changed. Since Aristotle, it was said to have a beginning, middle and end (Sharda 2007: 177). We cannot say that the story depicted in this poem lacks these; what has changed, instead, is the manner in which the story is told, in this case, making use of gaps which are filled by the readers in an interactive manner. The story is not less engaging; it engages the reader in a different way.

Whereas in his novels, Swift's use of mixture of genres involves prose present on paper, and suggested lyrical moments included in the story (Drobot 2014), in this poem the process is reversed, meaning that, before the readers, a poem is present on paper, yet

it suggests, through details and words, as well as associations with features from Swift's novels, a story.

The poetic persona, or the narrator, depending on how we understand the story or poem (the form is that of a poem, or the genre, yet the boundaries are blurred since we can picture a scene of action, at least up to a point), is "an English academic driving south" (Swift 2009: 182) looking at "Three girls on a bridge" (Swift 2009: 181), who are situated in-between two ages, "Between girlhood and what comes next", as they are "Schoolgirls-no-more" (Swift 2009: 183). Their attitude also suggests they are in a state of passage from one age to another: "neither playful nor stern,/ Just something in-between" (Swift 2009: 182). The bridge becomes a means of marking a passage between two world, and between two ages, especially with reference to the girls. The meeting between the academic and the three girls also marks a moment of two world meeting and having contact with one another, through the symbolic bridge: "That moment of polite hiatus when/ Two worlds meet and agree upon/ The brief suspension of each./ A bridge. 'Bonsoir.' 'Bonsoir monsieur!'" (Swift 2009: 182)

In every culture there are rituals of passage from one age to another, especially from childhood to adolescence, or from girlhood to adulthood, as suggested in this poem, that the girls are situated in-between two ages. They could be regarded as being connected by the bridge from their age of girlhood to the age of adulthood, and the meeting with the academic, who is believed to be in his mature years, can be seen as symbolic with their meeting with the age of adulthood. The girls could have had recently their graduation ceremony, and are now free from school, and looking forward for the next step in their lives. The "in-between" (Swift 2009: 182) could be understood as a moment of indecisiveness on their part, regarding what they are going to do next, meaning what domain are they going to study next, what decisions they are going to take regarding their own path in life further on. They are depicted together in the poem, situated "in-between" (Swift 2009: 182), which could refer, in connection with the image of the bridge, physically in-between two sides of it, as well as in-between two ages, from a psychological point of view included. Passages from one age to another can be experienced as moments of personal difficulty. The academic could also be understood as being situated in between two ages himself, and drawing parallels with the bridge connecting two sides of land, just as it can provide a passageway between him and the girls. Two ages situated at the crossroads can meet in this poem, symbolically. Their meeting is a pretext for reflective thinking, especially from the part of the academic, to whose thoughts readers have access by means of this poem.

The poem becomes a means of structuring the story that is guessed by the readers behind its form. While the form is that of a poem, and is visible on paper, it suggests a different kind of story in the mind of the readers. Yet, the story suggested and imagined by the readers is not a traditional one. It is more of a moment that is significant which is told, and selected precisely for its value full of meaning and symbolic charge. The story is composed, in fact, of just one scene, yet it makes a full picture of the dilemma of all the characters situated "in-between" (Swift 2009: 182). The scene could be a visual one, as

the “Three girls on a bridge” could very well be “A subject for a painting – Gauguin or Munch” (Swift 2009: 181)

The poem is using repetition to reinforce the significance of the details in the poem, namely the three girls, the way the bridge underlines their being situated “in-between” (Swift 2009: 182) regarding their life and status, and the way the narrator can identify with them, by being placed in a similar situation.

It is not only the girls that are situated “in-between” (Swift 2009: 182) by being shown in the poem, since the beginning, on the bridge. The narrator himself is located in a place where change is expected to occur, namely “At the edge of the little town” (Swift 2009: 182). This is later on reinforced to be a place of a temporary moment of pause in time, when life can be understood as being located in a moment of break time from the course of life. The narrator and the three girls are all situated during a moment of break from their life, namely during a moment of contemplation, when they do not know which path to take up next:

At the edge of the little town
Where he, an English academic driving south
(Some summer thing in Nîmes),
Decided to put up for the night
And after a meal and a *pichet* of rouge
To take a stroll in the late, soft light.
Swallows skimmed the little river,
Then on the bridge (the obvious place,
After crossing, to turn back),
Those three girls in a huddle at the centre,
Leaning on the parapet. (Swift 2009: 182)

The narrator takes the break as a moment that can be used for reflection. It is implied that the three girls are also situated during such a moment of reflection, as they are located “on a bridge (Swift 2009: 181).

The poem could very well describe a moment of revelation in one of Graham Swift’s novels. It is one of the moments that could be regarded as a parallel to the moments of being, in Virginia Woolf’s terms, or in the terms of the Romantic poets’ moments of enlightenment, a moment that is very significant to the evolution of the characters in the novels. These moments are highlights in the novels, and as we can see in the poem, it is a moment that occurs spontaneously in the life of the narrator, when the three characters are all gathered together during a moment of reflection in their lives, at various ages, when they go from one stage to another, and afterwards the poem moved on from a concrete moment to a moment when the narrator begins to reflect, when he compared the girls he met in real life to girls in a painting, and also the entire moment in an everyday life scene in our contemporary world to a moment in mythology, when Diana and “the attending nymphs” (Swift 2009: 182) would get together, yet the narrator states that “He was hardly Actaeon/ Crashing on the forest pool (Swift 2009: 182). The narrator shows that the moment, while being so special to him personally, and definitely a moment of

revelation, does not mean that anyone could see it this way. It does not mean, either, that everyone in the scene was special, as he denies himself being compared to Actaeon. At the same time, the idea that the girls were special remains.

The understanding of this moment as a special one, likely a moment of revelation, at least in the personal perception of the narrator, is reflected in understanding this moment as, seemingly, suspended in time, as a moment when everyone involved, himself, as well as the three girls, take a pause from the flow of life, or from the action in the so-called story, in order to reflect on their choices and on their future, which is expected during moments of change in age and in status in one's life: "That moment of polite hiatus when/ Two worlds meet and agree upon/ The brief suspension of each" (Swift 2009: 182).

Time is, apparently, suspended, or standing still, or moving slower than usual, since the characters are facing a moment which is a turning point in their life. They move on from one age to another, from one status to another. The girls move on from childhood to adolescence, most likely. The academic, as well, may move to another age and status in life, since he is so impressed with the status of the girls, who are in a state of transition, suggested by the bridge that connects two sides and, in this case, two worlds. The mature academic, as readers assume, moves in the direction of the girls, only to show that he identifies with their status of "in-between"-ness (Swift 2009: 182). All the characters present in this poem, which, at a better look, tells a story, are caught in a process of change. This process of change is underlined by having it, in the imagination of the narrator, stopped, or paused, at least for a brief moment in time, in order to be better examined. There is, definitely a gap between the two ages, that of the girls going towards adolescence and that of the academic, who is probably moving from youth towards middle age, or who knows, as there are not enough details provided. Yet, since we readers are told that he is an academic, we assume that he is older than the girls, which is also suggested by the following lines: "He felt an intruder, of course./ Should he have crossed at all?/ Their bridge, not his" (Swift 2009: 182).

The idea that the narrator, the academic, feels like "an intruder", shows that this may be due to the age gap between him and the girls. This is why communication from equal to equal cannot occur, which is why they do not feel at ease to communicate, even if they have in common the crossing of a threshold to another age. The age they are moving on to is a different one.

The fact that the narrator is referred to as an "academic" and the three girls are still referred to as "girls", even if they are expected to move away from girlhood, suggests a difference in age. The narrator is defined by his profession, which is a way of understanding identity for Swift's characters in the novel *Last Orders*. Jack is a butcher's son, and he will become a butcher in his turn, which is considered by his friends to be a defining part of his own character. The academic could be regarded as intimidating for the three girls, since he could be seen as having more life experience than them, and a more advanced age, as he already has a defined identity, through his profession of an academic. Being an academic suggests having years of experience in this profession. Meanwhile, it is suggested that the girls do not have a profession yet; they have just finished school, and

are wondering what they could do next. They are very young and have no life experience. Therefore, the meeting with the academic cannot be a meeting between equals, regardless of them having in common a transitory phase in their lives. It is the academic who recognizes this transitory state, while the girls do not seem to understand what they are going through.

It is a common state of mind for Swift's characters, to be going through dilemmas at various points in their lives, in his novels. His novels detail the moments of reflection and of various problems the characters are going through, stopping the narrative that is focused on action and on the story itself to help the readers better understand the state of mind of the characters. Their state of mind makes up, mostly, the driving force of the story. At various points in their lives, the characters in Swift's novels feel that they can suspend time and focus on their dilemmas and try to sort them out, by analyzing significant happenings in their past, and the connection that they can find between their past and their present.

The characters in Swift's novels could be regarded as self-analysing narrators. They are depicted, at the moment of the present in the narrative, during problematic moments in their lives, moments when they wish to change their lives and their relationship to other characters, as well as to themselves. At some point, they wish to reconcile their past selves with their present selves, which can lead to a continuity in their lives, as well as to a better understanding of themselves and of the incidents they have gone through. Very often, what the characters in Swift's novels go through could be classified as traumatic moments. They may have been rejected by their parents in their past, they may have gone through various losses regarding dear persons, or they simply may have not been accepted or understood by the others around them. They may also have discovered certain unknown, until then, secrets about their parents or friends, and this may have upturned their lives and their perspectives on and understanding of life.

From this point of view, therefore, the poem *On the Bridge* shares with Graham Swift's novels the presence of a moment that marks a break between the characters' past and present. It is a moment that involves a pause, when time is slowed down, and the characters focus on their states of mind and thoughts more than on the action that goes on around them. The action of other characters, such as, in the case of the present poem, of the three girls, is also restricted to a static moment, that when they pause on a bridge. It is suggested that the girls also stop, at least for a moment, to reflect, and that is the moment when they stop on the bridge and contemplate not only the literal scenery, but likely their own lives, although we readers do not have access to the girls' thoughts. We can only speculate, just as the narrator, the academic.

Plenty of moments of speculation are present in Graham Swift's novels. These are moments when the narrators' imagination runs wild, and they go as far as to sympathize with the other characters' experience. They can only imagine what they have felt since they try hard to understand the other characters' motivations. In the process of trying to understand what has happened and what has led to the other characters to take certain courses of action, the narrators try to bring themselves, as well as the readers, closer to the emotions and states of mind of the characters they are trying to understand better.

Making sense of the incidents is strongly related to the motivations of the characters, who are not only led by reason but by emotion as well. The relationships among characters could be regarded as the cause of various incidents in the action of the novels written by Graham Swift.

We could resort to reader response criticism (Benton 2018), to the features of mixture of genres and blurring boundaries among genres which are specific to the experimentalism which began with modernism and which continued with postmodernism, as well as to the concepts of fabula vs story from narratological theories (Bal in Onega and Landa, eds. 1996) in order to explain the impressions and different layers of the story, poem, and philosophical reflections that can be perceived by the readers.

We could refer to the distinction of the three levels of the text, according to Bal, in Onega and Landa, eds. 1996, which are fabula, story, and text. Indeed, one is the reality on paper, which is in the form of a poem. Others are the realities of “what is being told” or “fabula/ story” and of “how a story is being told and also how a story writer/teller manipulates a story” which is the *sjuzet/ discourse*. This means that “the same fabula can be reconstructed in different ways by different writers” (Amerian and Joji 2015: 189), or, in the case of Swift’s poem, it can be reconstructed differently by the readers.

While reading *On the Bridge*, readers have in mind the expectations of reading a poem, in its lyrical understanding. Instead, they are faced with brief indications that remind of stage directions, regarding the setting (the bridge) and the main characters (the three girls), who are pictured as standing close to one another on the bridge. Therefore, we have here a suggestion of another genre, namely that of drama. We can see that the poetic persona is present in third person, yet he gives to the readers the illusion that he is a first person narrator, since they have access to all his reflections about the scene of seeing three girls on a bridge. There is a hint of Imagism, a trend in poetry which was popular with a group of poets within Modernism, and who wished to use clear language and to suggest strong visual images in their poems. Some Imagist poets, such as Ezra Pound, resorted to the short form of poetry originating in Japan, haiku, which relies on the juxtaposition of two visual images. Based on this principle, readers having a literary background can recall Pound’s poem *In a Station of the Metro*. There is a contrast specific to haiku poems which is visible right away in Swift’s poem, namely that of the image of the young girls and the image of an old bridge. As we read the poem, we find that the poetic persona interprets it for us, as we are used to from literature classes where we have been taught to analyse various symbols in poems.

Indeed, the poetic persona interprets the setting of the bridge as suggesting a state of in-between ages and life choices of the girls:

Schoolgirls-no more, he guessed:
The summer after the very last term,
And now they hung somewhere
Between girlhood and what comes next,
Looking for their futures perhaps

In the slow slide of the river. (Swift 2009: 183)

The readers could find another interpretation of the bridge: that of connecting two sides, or two parties, and offering them ground for communication. The bridge connects the girls and the academic, as he goes towards them and they respond politely, wishing him a good evening. The ending of the poem, however, breaks off the assumptions that the academic was much older than the girls. Perhaps the difference was not that great, since they managed to communicate and to connect with one another. Since they are described as girls, yet at the same time “Schoolgirls-no-more” (Swift 2009: 183), their age is nuclear. The poetic persona is, however, addressed by them as “monsieur”, and he is described to the readers as an “academic” (Swift 2009: 183), suggested to be during a trip while on vacation. The girls are described to be during “The summer after their very last term” (Swift 2009: 183), and the academic is “driving south/ (Some summer thing in Nîmes)” (Swift 2009: 182). The poem ends with the following three lines: “Do you remember, when we met?/ Those evenings, that summer,/ On the bridge” (Swift 2009: 183).

These last lines pose questions regarding the interpretation of the poem, and readers start questioning their previous understanding of the ages and of the relationships that have been established between the poetic persona and at least one of the girls, or the girls of the entire group. Questions such as the following can be asked by the readers: Have the academic and the girls remained friends? Is the “you” plural or singular? Have the girls been studying at the university and in the domain of activity where the academic professed? Has the academic established a romantic relationship in the meantime with one of the girls? There has been some time that has passed between the first scene of the girl on the bridge and their meeting the academic. We do not know how much as readers, since we are not told. Yet, it is suggested that enough time has passed in order for their relationships to change. At the same time, the poetic persona could be addressing a completely different person, with whom he could have a romantic relationship at present. She could have no connection at all with the girls. It could be only that the academic has drawn a parallel between the scene with the three girls on the bridge and the time where he was dating his love interest in a similar setting. The readers could also see the ending as happening at the same time of the reflections prompted by the academic meeting the three girls on the bridge. Then he could simply be thinking about his significant other and their first moments together. Perhaps this memory, which he holds dear, has made him cross the boundaries posed by a different culture and age of the girls. Readers assume that the girls are French, since they address him in this language and he mentions he is in Nîmes. The poetic persona speaks in English, since the poem is written in English. Yet, is this his native language and his culture? The truth is that it is clearly mentioned in the poem that he is “an English academic” (Swift 2009: 182). However, he could simply just be teaching English. This, though, seems to be a rather far-fetched and unlikely hypothesis, which would also entail that he may as well be French and the English language is just a minor detail readers should ignore, and mark this detail

down as suspension of disbelief. In spite of all these interpretations, if we consider that the academic is also a foreigner, then the gap between him and the girls is even greater.

Judging by all these questions that can arise in the readers' minds, Swift uses the speculations present in his novels in this poem to maintain his readers active and engaged in the story suggested. In his novels, such speculations lead to characters imagining stories about other characters.

The poem maintains a connection, for readers with a background in Swift's fictional universe, with his novels, due to devices used which are familiar with his knowledgeable readers. Such devices include prompting speculations about what happened, this time on the part of the readers, not on that of the characters, finding a meaningful scene from where the narrator or poetic persona begins to reflect and interpret, connecting, if we accept the scenario that the image of the bridge in summer is meaningful for the academic since he remembers the days he was in love and dating, past and present selves. The academic could be seen as reflecting on his past life and choices, as readers are used to with the characters in Swift's novels. The setting of the bridge begins and ends the poem, with different significances. The present reminds the poetic persona of the past, and in this case the bridge becomes an image from which a process of free associations as in Freudian therapy (Lothane 2018) or self-analysis (Chessick 1990) begins. The bridge becomes a personal symbol for the poetic persona, and the three girls as well. The girls can stand for his significant other at their age. The moment of in-between-ness has also been lived by them as a couple or separately, depending on when they had met. Perhaps the bridge had been seen as a means to connect in the past with his significant other. It could have been their meeting point, or the landmark where they could start seeing each other, and their point of departure towards taking a walk, or it could have even been a quiet place where they could watch the view, and where they could talk and express their feelings for each other. Readers could speculate that, perhaps, the poetic persona is married at present with the young lady he used to spend time with during a summer in their youth on a bridge.

The bridge could also be understood as a moment of suspending time, meaning in marking a moment of high personal significance for the poetic persona. In Swift's novels, the action is slowed down when the characters are taking their time to reflect on various scenes and incidents. The mixture and blurring of genres is also present in Swift's novels, where moments of reflection can become lyrical. They can even become moments of enlightenment, similar to the ones in Romantic poems in British literature, present in the works of poets such as Keats, Byron, Shelley and Wordsworth.

Knowledgeable readers of Swift's novels can understand this poem as having intertextual connections to moments that are usual in his novels. They can also see intertextual allusions to Swift's usual types of narrators encountered in his novels, who are reflecting and self-analysing narrators. Indeed, the poetic persona is also reflective in *On the Bridge*. The portrait of the poetic persona is, then, built by readers by applying what they know about the narrators, and the story from his novels. Swift builds here a previous experience of his readers, which they can apply to their understanding of his poem.

The story of Actaeon, which is mentioned by the poetic persona, is used, as mentioned by the academic, to show that he felt as an intruder by going to greet the three girls on the bridge. The academic specifies: "Their bridge, not his" (Swift 2009: 182), and continues: "But then/ He was hardly Actaeon/ Crashing on the forest pool" (Swift 2009: 182). He then attributes a part to the girls, from mythology: "And which, in any case, was Diana,/ Which the attendant nymphs?/ The fact is they were, all three, beauties –" (Swift 2009: 182). From this point of view, thinking about the story of Actaeon intruding on the goddess Artemis while bathing and his being amazed by her beauty, readers could imagine that the academic suggests the beginning of a love story. Yet, the girls could be understood as simply reminding him of his youth and the moment he was dating the woman who is now his wife. The poetic persona then makes reference to another character in mythology he could identify better with, namely Paris, who could judge three goddesses and give an apple to the one that he considered to be the most beautiful. This device of a narrator casting himself in the role of a previously known character from plays or legends is also visible in Swift's novels. Bill Unwin, in *Ever After*, casts himself as Hamlet, the famous character in Shakespeare's play, and he also casts other characters around him in the roles of other characters, with whom Hamlet interacts, in this play. The poetic persona, afterwards, jokes claiming that his imagination has taken this course, of casting himself and the girls in the roles of characters in ancient mythology, due to the "pichet of rouge" (Swift 2009: 182) he had had with his meal. Alcoholic drinks are, after all, known to help anyone relax and become spontaneous, act in a more relaxed manner socially, or even spark someone's imagination, as we know that can be the case with getting inspiration for writing a poem.

We could also see how, in one of Swift's short stories, there is a similar image to the one in this poem, involving a bridge, namely "the still unfinished suspension bridge over the estuary" in the short story called *Learning to Swim* (Swift, 1982: 134), an image which is part of the "sublime landscapes provoking awe" which "symbolise human realities in a tradition inherited from romanticism" (Massoulier 2013: p. 38). From this point of view, the image of the bridge could be seen as a reminder of one of a similar image in another work by Swift, namely a work in prose. Poems have a connection with Swift's prose writings, such as novels and short stories. Swift confesses the following: "In the misty and often lengthy periods which I later come to realize are the preludes to my starting a new book, I've noticed that my reading can shift from novels, or anything large, to poetry" (Swift 2009: 165).

The poem, in the case of *On the Bridge*, can be regarded as suggesting a story through the details that can be further on interpreted and due to which a story could be imagined by the readers, in different versions. Some details are present, such as the scene on the bridge, while others are not, such as the current situation in the personal life of the academic. If he has been in love, and if he addresses, in the end his significant other urgent her to remember the times they were in love and dating on a bridge, then why is he travelling alone? Is he facing a difficult point in his relationship, or in his life, which prompted him to go on a trip and to reflect by himself? These questions will remain with no exact answer, yet the mystery is a means for readers to be placed on the way to be

active and interact with the poem. The poem invites readers to imagine scenarios and ask themselves questions. By filling in the empty spaces they work their way through understanding a life situation which should have a story behind.

Poems work by suggesting various ideas through their use of symbols and through their suggesting various images and through them, various actions and stories. This is visible in the case of the poem *On the Bridge* by Graham Swift.

REFERENCES

- Amerian, M., & Jofi, L. (2015). Key concepts and basic notes on narratology and narrative. *Scientific Journal of Review*, 4(10), 182-192.
- Benton, M. (2018). Reader-response criticism. In *International companion encyclopedia of children's literature* (pp. 112-128). Routledge.
- Chessick, R. D. (1990). Self-analysis: a fool for a patient?. *Psychoanalytic Review*, 77(3), 311.
- Chiba, D., Metternich, N. W., & Ward, M. D. (2015). Every story has a beginning, middle, and an end (but not always in that order): Predicting duration dynamics in a unified framework. *Political Science Research and Methods*, 3(3), 515-541.
- Drobot, I. A. (2014). *Virginia Woolf and Graham Swift: The Lyrical Novel*. Editura Argonaut, Cluj-Napoca. Retrieved from: <https://www.proquest.com/openview/9cec12a8bcbd4cf9846152ce093399d9/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>
- Lothane, H. Z. (2018). Free association as the foundation of the psychoanalytic method and psychoanalysis as a historical science. *Psychoanalytic Inquiry*, 38(6), 416-434.
- Massoulier, N. (2014). Tremulations on the ether": The sublime and beauty in Graham Swift's humanist art. *International Journal of English and Literature*, 5(1), 34-44.
- Onega, Susana and Landa, José Ángel García, eds. (1996). *Narratology: An Introduction*. London and New York: Longman.
- Sharda, N. (2007). Applying movement oriented design to create educational stories. *International Journal of Learning*, 13(12), 177-184.
- Swift, G. (1982). *Learning to Swim*. London: Picador.
- Swift, Graham. (2009). *Making an Elephant*. Simon and Schuster.

THE BEGINNING OF ROMANIAN-AMERICAN RELATIONS

Anamaria LEPCALIUC (POPESCU)
UNIVERSITATEA "ȘTEFAN CEL MARE" SUCEAVA

Abstract: The aim of the present research is to establish the relations between a small or medium-sized country and a great power, especially with a remote one from a geographical point of view. As a rule, since the two actors in the international relations scene do not interact directly, there are enough reasons for the political, economic or even cultural bilateral relations to evolve.

The topic that we chose to develop in the present paper is one that captivated us due to the fact that the last quarter of a century in the history of communist Romania is a dense one and full of notable events. Moreover, it gives the historian the chance to research numerous archive fonds containing lots of new documents. Therefore, it is the historian's privilege to write a paper in which to introduce new or lesser known documents to the academic environment.

Keywords: declaration, international politics, bilateral relations, political-military blocs.

America a constituit visul multor români, mai ales al românilor din Transilvania, încântați de perspectiva unei vieți prospere în Lumea Nouă¹. Primele referințe despre noul continent au apărut în țările române încă din secolul al XVI-lea. Primul care a oferit detalii în acest sens a fost Johannes Honterus, brașovean de origine, care publica în 1530 lucrarea *Rudimenta cosmografică*. Ulterior, în lucrările cronicarilor Nicolae Costin Radu Popescu, Miron Costin, Dimitrie Cantemir, sunt inserate mențiuni despre lumea de peste Oceanul Atlantic.

Datorită distanței mari dintre cele două națiuni, marile evenimente cu o însemnătate mare pentru spațiul românesc, precum revoluția lui Tudor Vladimirescu din 1821, nu au avut un ecou pentru publicul american. Abia după 1850 imaginile au fost immortalizate de relatările călătorilor americani, precum apare în cartea lui Jones O. Noyes, publicată la New York în 1857.²

Revoluția de la 1848, în schimb, a rămas întipărită în mentalitatea colectivă americană, dovadă fiind vizita lui George Sanders, liderul grupării radicale *America Tânără* în țările române, în vara lui 1848³. În 1849, Francis Bowen, editorul revistei „New American Review” din Boston, a declanșat o adevărată dispută în presă, susținând aspirațiile națiunii române din Transilvania în contextul revoluției maghiare.⁴

Desigur că nici lupta pentru Unirea Principatelor nu a rămas un capitol indiferent pentru America, dat fiind faptul că sprijinul favorabil cauzei a venit în persoana lui Carol Spence, ministrul Statelor Unite la Constantinopol.⁵ Războiul de Secesiune din S.U.A. a fost

¹ Paul Cernovodeanu, Ion. G. Stanciu, *Imaginea Lumii Noi în țările române și primele lor relații cu Statele Unite ale Americii până în 1859*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1977, p. 78.

² Cornelia Bodea, *Unitatea națională și independența României în memorialistica și presa americană*, în „Revista de istorie”, nr. 5, 1977, p. 844.

³ P. Cernovodeanu, I. Stanciu, *op.cit.*, p. 106 - 110.

⁴ *Ibidem*, p. 111 - 112.

⁵ *Ibidem*, p. 98 - 100. În 1853 a apărut la noi prima traducere, urmată un an mai târziu de o a doua, a romanului *Coliba Unchiului Tom*, de Harriete B. Stowe (*Ibidem*, p. 142 - 143). Cu privire la ecoul Războiului Civil în

„urmărit” de publicul românesc, simpatia sa îndreptându-se spre cauza nordiştilor⁶, iar victoria armatelor Uniunii în 1865 a reprezentat un impuls pentru românii care aspirau la unitate şi independenţă.

În prima parte a secolului al XIX-lea, români precum: preotul Damian Samoilă, discipol al lui Benjamin Franklin, Nicolae Dunca, Eugen Alcaz, Eugen Ghica şi Gheorghe (George) Pomuţ - s-au implicat în evenimente politice şi culturale de peste Ocean. Emigraţia transilvăneană către pământul american a avantajat şi mai mult dezvoltarea legăturilor româno-americane⁷.

În aceste condiţii, testamentul politic al preşedintelui George Washington a trasat poziţia pe care trebuia să o adopte Statele Unite ale Americii faţă de politica europeană, rezumându-se la neimplicare. În ciuda limitărilor înscrise în acest document, societatea americană şi cea românească au luat contact, uneori sporadic, alteori progresiv şi consistent, mai ales pe durata „secolului naţionalităţilor”.

În ciuda poziţiei teritoriale şi a distanţei care separă cele două ţări, a dimensiunilor geografice incomparabile, a structurilor social-politice şi etno-lingvistice cu totul şi cu totul diferite, acestea au păstrat relaţii de colaborare.⁸

La sfârşitul secolului al XIX-lea, emigranţii români din teritoriile situate sub ocupaţie străină (Bucovina, Ardealul sau Banat) şi-au continuat visul american. Aceştia au căutat refugiu din calea oprimării şi umilirii, suferite în cadrul Imperiului Habsburgic, în oraşe industrializate precum: New York, Boston, Minnesota, Detroit, Cleveland, Pittsburg, Chicago, ş.a. Există informaţii potrivit cărora la jumătatea secolului al XIX-lea pe teritoriul Statelor Unite existau peste o sută de români care aleseseră calea emigraţiei.

Personajul care a făcut propagandă ţărilor române în Statele Unite a fost George Pomuţ. Istoria acestuia este una interesantă, precum a unui roman. El s-a implicat în revoluţia de la 1848-1849 din Transilvania, ajungând la gradul de căpitan în trupele revoluţionare ungare. Românul care se născuse lângă Cluj alesese calea armelor la Viena, apoi în Franţa, la Saint-Étienne, a fost nevoit să fugă în Statele Unite ca urmare a înfrângerii mişcării revoluţionare din Ungaria şi Transilvania.

După ce a ajuns în Lumea Nouă, mai precis la New York, a fondat o nouă localitate, New Buda. Pentru a profita de experienţa acumulată ca militar, Pomuţ s-a înscris ca voluntar, primind gradul de locotenent, fiind apoi promovat ca locotenent-colonel în cadrul Regimentului 15 Infanterie, care avea garnizoana în statul Iowa. A participat la războiul civil în tabăra nordiştilor şi s-a evidenţiat cu prilejul luptelor de la Atlanta, desfăşurate în august 1864. Pentru aceste merite a primit numeroase decoraţii şi s-a bucurat de prietenia generalului William Sherman. De asemenea, Pomuţ a câştigat preţuirea altui militar care a marcat istoria războiului civil şi a ajuns apoi preşedinte, Ulysses Grant.

Astfel, la sfârşitul războiului civil, el avea onoarea să participe la parada victoriei organizată la 24 mai 1865, la Washington, moment în care ajunsese deja general-locotenent. După victoria uniuniştilor, George Pomuţ a intrat în diplomatie şi a primit o

publicistica românească a vremii, vezi I. D. Suciuc, *The echo in Romania of the U.S. civil war*, în „Révue Roumaine d'Histoire“, nr. 4, 1965, p. 739 - 757.

⁶*Ibidem*, p. 844 - 845.

⁷ Boris Rangheţ, *Relaţiile româno-americane în perioada primului război mondial 1916-1920*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 20.

⁸Ion Stanciu, *Aliaţi fără alianţă. România şi S.U.A. 1914-1929*, Editura Albatros, 1992, p. 5.

misiune istorică. Fiind acreditat consul în Rusia, el a ajuns la Sankt Petersburg anul următor, iar pentru meritele sale va fi promovat consul general în anul 1874, în timpul mandatului la Casa Albă a lui Rutherford Hayes. Vârful carierei sale este legat, indubitabil de negocierile în urma cărora Statele Unite au reușit să cumpere de la Imperiul țarist Alaska⁹.

La începutul secolului al XX-lea a apărut și primul ziar editat de emigranții români stabiliți în Statele Unite. Meritele au aparținut preotului Moise Balea care, la 1905, a reușit să scoată un prim număr de sub tipar. Explicația rezidă în creșterea aproape spectaculoasă a numărului românilor care au ales să trăiască în Statele Unite, în jurul anului 1920 statisticile indicând cifra de 85.000. Sigur că trebuie să amintim aici faptul că printre cei plecați din România figurau mulți evrei care începuseră să ajungă peste Ocean mai ales după anul 1871¹⁰, fenomenul fiind încurajat și de boomul economic al Statelor Unite. Vorbind despre situația evreilor plecați din România, trebuie să amintim aici că numai cei grupați în „United of Romanian Jews of America” atingeau cifra de 12.000¹¹.

Datorită acestor comunități, raporturile româno-americane s-au extins din ce în ce mai mult. Președintele Ulysses Grant s-a hotărât să-l numească pe Benjamin F. Peixotto consul al Statelor Unite la București, acesta încheindu-și mandatul în 1875. Activitatea lui nu s-a limitat doar la chestiuni consulare și diplomatice formale, ea extinzându-se și în privința ameliorării situației evreilor din România¹².

Tot în secolul al XIX-lea au fost stabilite primele relații comerciale și diplomatice cu Statele Unite, pe fondul firesc al apariției contactelor comerciale. Situația din Țările Române a început să fie tot mai cunoscută în Statele Unite, mai ales după anul 1829 când a fost semnat Tratatul de la Adrianopol. După două decenii, pe parcursul revoluției de la 1848 o serie de americani au manifestat în favoarea cauzei pașoptiștilor, inclusiv la nivelul mediilor internaționale¹³.

La 1843, primul vas comercial intra deja în Marea Neagră și pe gurile Dunării, ancorând în portul Brăila¹⁴. Ulterior, numărul vapoarelor americane sosite în porturile românești a crescut, mai ales după evenimentul istoric din 1859, astfel încât, în anul 1863, ele depășeau cifra de 22. Acesta a reprezentat un semnal puternic al faptului că distanța foarte mare dintre cele două state putea fi depășită de cei interesați să aibe activități economice în această parte a Europei.

În perioada războiului civil din Statele Unite, 1861–1865, a existat un reflux al raporturilor comerciale româno-americane. Însă cu timpul s-a revenit la cote mai bune, în special după anul 1895. Navele care veneau în porturile românești plecau încărcate. Principalul produs era constituit de cereale pentru care erau plătite prețuri convenabile

⁹ Evenimentul s-a produs în anul 1867, Statele Unite plătind Imperiului țarist suma de 7,2 milioane dolari. Inițial a avut statutul de teritoriu, iar în 1959 a devenit cel de-al 49-lea stat.

¹⁰ Uniunea Evreilor Români din America.

¹¹ Imigrația românească aparținea valului „noii imigrații”, atrasă în Statele Unite de industrializarea începută acolo după 1880, imigrație care în 1907 reprezenta deja 81% din întreaga populație a țării. (J.W. Jenks, W.J. Lank, *The immigration*, New York, 1940, p. 25).

¹² În 1872 Peixotto a protestat împreună cu alți consuli străini din România în legătură cu incidentele violente ce avuseseră loc la Cahul și Ismail; E. Lifschitz *Benjamin F. Peixotto's mission to Romania*, în „Zion”, new series, Jerusalem, XXVI (1961), pp. 85 - 102; Lionel Gordon, *America, Romania and World Jewry; consul Peixotto in Bucharest, 1870 - 1876*, în „American Jewish quarterly” published by A.J.H.S., vol. LVIII (1968), nr. 1, p. 27 – 11.

¹³ P. Cernovodeanu, I. Stanciu, *op.cit.*, p. 83 - 108.

¹⁴ *Ibidem*, p. 113 - 115.

pentru negustorii americani, care făceau un comerț profitabil¹⁵. De cele mai multe ori aceste vase se opreau în Marea Britanie cu cerealele românești, obținând un bun profit din această afacere¹⁶.

Americanii au început să exporte în România mașini agricole și, mai ales, produse petroliere care erau cerute pe piața românească¹⁷. Așadar, progresiv putem vorbi despre debutul unor relații economice între România și Statele Unite. Efectele au apărut și în plan politic.

Istoria relațiilor diplomatice româno-americane este deschisă de inaugurarea în anul 1850, pentru început, a unui viceconsulat al Statelor Unite în portul Galați. După opt ani, în contextul în care după Congresul de pace de la Paris din 1856 problema românească se internaționalizase și unirea principatelor părea tot mai posibilă, la 30 martie 1858, viceconsulatul de la Galați a fost ridicat la rangul de consulat, primul titular fiind numit un cetățean american care avea origini românești, respectiv Henry T. Romertze¹⁸. Se poate considera că acreditarea lui Romertze deschide relațiile consulare dintre Principatele Române și Statele Unite.

După Unirea de la 24 ianuarie 1859, consulul Romertze a fost primit de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza căruia i-a prezentat scrisorile de acreditare. Principele s-a declarat încântat de posibilitatea dezvoltării unor relații cu marea putere de peste Oceanul Atlantic, motiv pentru care a venit cu propunerea începerii unor relații care să conducă la semnarea unui tratat bilateral „de prietenie, comerț și navigație, cu intenția de a da astfel o bază cât mai solidă viitoarelor relații cu Statele Unite”¹⁹. Dată fiind situația încă destul de complicată a statutului internațional al Principatelor Unite și din dorința de a nu deranja Imperiul Otoman, care reprezenta o excelentă piață de desfacere pentru produsele manufacturate de americani, Statele Unite ale Americii au refuzat pentru moment propunerea lui Cuza²⁰.

După venirea prințului Carol în fruntea statului român, relațiile cu Statele Unite au continuat să se dezvolte. Astfel, se vor înființa consulatele de la București, în 1867, și de la Iași, șase ani mai târziu, în 1873. În timpul negocierilor lui Kasson din anul 1879 pentru un tratat comercial, Statele Unite ale Americii au recunoscut necondiționat independența României, mulțumindu-se cu revizuirea articolului 7 din Constituție.²¹

Problema evreiască a complicat raporturile româno-americane. Tratatativele cu privire la emigrarea evreilor din România spre Statele Unite au început în 1901, dar au

¹⁵ S. Popescu-Boteni, *op. cit.*, p. 86 - 89.

¹⁶ C. Bușe, *op. cit.*, p. 93 - 99.

¹⁷ I. Stanciu, *The beginning of American - Romanian consular and trade relations, 1860 - 1870*, în vol. *100 years of American-Romanian Relations*, editat de East European Research, Editura Nagard; Koma, 1982, p.139 - 150.

¹⁸ Andrei Căpușan, „*Tânăra Americă*”, model pentru pașoptiștii români, conține lista consulilor din Principatele Unite, din 1866, în România, care au funcționat la Galați și București: Viceconsulul John Bradish (1844); Consulatul american de la Galați: Henry T. Romertze (1859-1860); Charles F. Langdon (1860-1862); H. Stokar (1862); Frederic Wippermann (1862-1865); Oscar Malmoros (1865-1868); Adolf Hartmann (1868) Consulatul american de la București: Louis I. Czapkay (1867-1870); Adolph Buchner (1870); Benjamin F. Peixotto (1870-1875); Adolphe Stern (1875-1878). în ” *Evenimentul Românesc*”, 2002, An. 10, nr. 102, iunie 2010, p. 48 - 51.

¹⁹ *Ibidem*, p. 167 - 168.

²⁰ *Ibidem*, p. 165 - 167.

²¹ Imigrația românească aparținea valului „noii imigrații”, atrasă în Statele Unite de industrializarea începută acolo după 1880, imigrație care în 1907 reprezenta deja 81% din întreaga populație a țării. (J.W. Jenks, W.J. Lank, *The immigration*, New York, 1940, p. 25).

eșuat în anul următor, fiindcă au întâmpinat opoziția regelui Carol I, care considera că astfel de tratate ar complica chestiunea evreiască.²² Într-o asemenea conjunctură, președintele Theodore Roosevelt a propus ca puterile europene să pună presiune pe România, pentru a rezolva problema drepturilor populației evreiești. Nota diplomatică de la 11 august 1902²³ a stârnit neînțelegeri în cercurile politice și a atras cu sine nemulțumirea guvernului român.

După șase ani, negocierile s-au relansat în anul 1908. Atitudinea ezitantă a guvernului liberal condus de Dimitrie A. Sturdza a împiedicat din nou ajungerea la un rezultat concret²⁴. Aceste neînțelegeri nu au afectat relațiile româno-americe, după cum se aștepta, iar prezența delegației Statelor Unite ale Americii în România a determinat creșterea rolului instrumentelor juridice în cadrul raporturilor dintre cele două țări.

Ulterior, Sergiu Voinescu a fost numit reprezentant diplomatic cu misiune specială la Washington D.C., având sarcina de a notifica președintelui Rutherford B. Hayes, în anul 1880, decizia privind proclamarea independenței de stat a României²⁵. De altfel, regele Carol I a încurajat permanent progresul raporturilor bilaterale și prietenia dintre cele două state.

Astfel, au fost ratificate primele acorduri bilaterale. La 11 aprilie 1881, Vasile Boerescu și Eugène Schuyler semnavă, la București, *Tratatul de comerț și de navigație*, intrat în vigoare prin publicarea în „Jurnalul Consiliului de Miniștri” din 31 mai 1883²⁶. La 16 iunie 1883, se aplica *Convenția consulară*²⁷, iar la 25 septembrie 1881, ministrul Afacerilor Străine al României, C. Stătescu, semna în capitala României, *Convenția pentru protecția mărcilor de fabrică și a proprietăților industriale*²⁸.

Alt document important a fost ratificat la 23 mai 1906. Este vorba despre *Tratatul privitor la protecțiunea reciprocă a mărcilor de fabrică*²⁹, parafat de ministrul român de Externe, Ioan Lahovary și J.W. Riddle. Important de menționat este faptul că inițiativa semnării unui astfel de tratat a aparținut părții americane. Este vorba despre o scrisoare pe care John Jackson, secretarul de stat al Statelor Unite, a trimis-o șefului diplomației românești, Ioan Lahovary.

O problemă mai delicată, care putea constitui chiar un test al relațiilor bilaterale, a fost constituită de finalizarea cu succes a unor negocieri secrete care au condus la semnarea Convenției de extrădare dintre România și Statele Unite. Tratatativele au fost complicate, înregistrându-se mai multe runde în anii 1892, 1902 și 1908, când a și fost ratificat documentul.

Între cele două state, a fost semnată și *Convenția de naturalizare*. Într-o scrisoare adresată guvernului român, la 5 aprilie 1907, însărcinatul cu afaceri al S.U.A. la București, Montgomery Shuyler, sublinia că „*odată cu trecerea timpului, relațiile dintre Statele Unite și România devin din ce în ce mai strânse și, în mod inevitabil, va avea loc un flux de persoane*”

²² P. Cernovodeanu, I. Stanciu, *op.cit.*, p. 141 - 148.

²³ În 1920 românii reprezentau doar 0,7% din populația S.U.A., față de 8,2% polonezi și 2,9% unguri, care în 1924 erau în număr de 1 438 000 și, respectiv, 429 000.

²⁴ *F.R.U.S.*, 1903, p. 702; U.S.N.A., Microcopy T 727, roll 4, depeșa nr. 34 din 1903.

²⁵ S. Popescu-Boteni, *op.cit.*, p. 36 - 74.

²⁶ Arhiva M.A.E., dosar nr. 2, litera A, nr. 2, dosar nr. 2, litera A, nr. 3.

²⁷ *Idem*, dosar nr. 12, Convenția A 1, din care nu reiese ratificarea convenției.

²⁸ *Idem*, dosar nr. 3, litera A, nr. 4; dosar nr. 18, litera S, nr. 3.

²⁹ *Ibidem*.

originare din cele două țări, care va fi urmat de schimbări de cetățenie din partea unora...” Scopul principal urmărit de diplomații americani acreditați în România era acela de a contribui la dezvoltarea raporturilor comerciale cu România și cu țările răsăritene.

La 16 aprilie 1908 s-a semnat o *Convenția de comerț și navigație* bilaterală³⁰. Noul document reliefa cursul promițător al relațiilor româno-americane. Prim-ministrul Dimitrie A. Sturdza putea să declare, prin urmare, în fața corpurilor legiuitoare că se deschid perspective noi pentru exportul românesc de cereale și petrol peste Ocean. Guvernul american nu a ratificat convenția datorită clauzei care privea tocmai exportul de petrol, dar, la 29 martie 1910, va fi publicată o proclamație semnată de președintele Statelor Unite în care se puncta că produsele românești urmau să fie acceptate pe piața americană la tariful minim, fapt care echivala cu aplicarea clauzei națiunii celei mai favorizate.

Gestul făcut de președintele american a determinat reacția guvernului român care a propus și Parlamentul a aprobat, la 17 aprilie 1912, o măsură similară pentru produsele americane. Actul normativ a rămas în vigoare timp de un deceniu.

De asemenea, în cadrul unor misiuni diplomatice, unele documente îl menționează pe Nicolae Dabija, care semnează convenții pentru achiziționarea de armament³¹. Întâlnirile și acordurile româno-americane, în plan economic, cultural, diplomatic și științific au constituit fundamentul relațiilor bilaterale din anii următori³². Cunoașterea în detaliu a problemelor care îngrijorau cele două țări au dus, în cele din urmă, la implicarea reciprocă pentru rezolvarea lor³³.

Această perioadă de acumulări în toate sferile a avut efectele scontate³⁴. Problemele nu a fost mereu simple, concurența în privința câștigării pieței europene la produse precum cereale și petrol, domenii în care excelau românii, ori mașini agricole, uleiuri vegetale, bumbac, textile și încălțăminte, produse exportate de către americani.³⁵ Dimitrie A. Sturdza, de exemplu, considera în anul 1904 că România intrase într-un *război al cerealelor și petrolului* cu Statele Unite³⁶. Liberalii și grupurile economice ale acestora au fost reținuți cu privire la infiltrarea capitalului american în România, iar aici amintim trustul petrolier *Standard Oil*. Acest episod reprezintă inaugurarea relațiilor româno-americane în domeniul petrolier³⁷.

Firma Româno-Americană producea în anul 1914, 18% din petrolul extras din România și poseda mai mult de 23% din prelucrarea industriei petroliere naționale.³⁸ Problemele încă nerezolvate de la finele secolului al XIX-lea au creat breșe diferite în raporturile economice româno-americane, dar acest fapt nu a împiedicat România și S.U.A. să semneze 41 de convenții și acorduri internaționale.³⁹

³⁰ *Idem*, dosar nr. 4, Convenția S 4, deși ratificată la București, nu este recunoscută de guvernul american.

³¹ *Idem*, fond 71/1914, E.2, partea a II-a, Madrid-Paris, 1914-1929, dosar 12, f. 313-314, *telegrama lui Lahovary către Porumbaru, din 10/23 decembrie 1914*.

³² Fotino G., *Washington*, în vol. *Reprezentanțele diplomatice ale României. 1859-1917*, Editura Politică, București, 1967, pp. 369 - 392.

³³ S. Popescu-Boteni, *op. cit.* p.197.

³⁴ G. Fotino, *op.cit.*, pp. 369-392.

³⁵ În 1872, Peixotto a protestat împreună cu alți consuli străini din România în legătură cu incidentele violente ce avuseseră loc la Cahul și Ismail. C. Adler, *op. cit.*, p. 101 - 104.

³⁶ Vezi Instrucțiunile Departamentului de Stat în *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1877*, p. 591-596.

³⁷ *Ibidem*, 1878, p. 42; I. Stanciu, *John Kasson...*, *loc.cit.*, p. 1040-1041.

³⁸ S. Popescu, *op. cit.*, p. 118;

³⁹ O listă convențiilor în perioada 1864 - 1917, a fost întocmită de S. Popescu, *op.cit.*, p. 206-208.

Cu toate acestea, în preajma Primului Război Mondial însemnătatea relațiilor comerciale româno-americane nu mai putea fi pusă la îndoială, întrucât fuseseră consemnate rezultate deosebite, acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate jucând un rol decisiv. Datele statistice confirmă o creștere a volumului schimburilor, în anul 1913, cu nu mai puțin de 823,85%. Cu alte cuvinte, schimburile cu Statele Unite le depășea pe cele celelalte țări europene, luate la un loc⁴⁰.

Explicația rezidă în creșterea importurilor din Statele Unite. Lista este una care include utilaj petrolier, material feroviar, mașini agricole, textile precum și alte produse manufacturate în Statele Unite. Ca și în trecut, elementul principal al schimburilor româno-americane îl constituiau importurile. Exporturile României în S.U.A., după 1900, rămâneau cu mult mai reduse și constituiau, în mod vizibil, veriga slabă a schimburilor comerciale româno-americane.⁴¹

În planul relațiilor culturale, merită să precizăm că primele traduceri în limba română din autori precum: Mark Twain, James Fenimore Cooper, Edgar Allan Poe sau Jack London au apropiat publicul român de spiritualitatea și cultura americană,⁴² iar la rândul lor, americanii au fost încântați de muzica lui George Enescu⁴³ și de creațiile valoroase ale lui Constantin Brâncuși.

Presa mondenă americană a reținut, în privința României, doar câteva detalii „picante” de la Curtea regală sau episoade referitoare la răscoalele țărănești, deci o imagine incompletă. Explicarea poziției geostrategice sau elementele politicii externe românești erau amintite insuficient sau într-o manieră superficială, adesea lipsind cu desăvârșire. Totuși, în mod sporadic, câteva ziare americane au relatat implicarea țării noastre în Războaiele balcanice (1912 - 1913), catalogând-o însă ca pe simplă „aventură”⁴⁴.

La începutul primei conflagrații mondiale, legăturile româno-americane se dezvoltau foarte mult.⁴⁵ Relațiile comerciale din domeniul petrolier le-au surclasat pe cele din domeniul cultural sau științific. Interesele românești au fost puternic afectate de izolaționismul american premergător primei conflagrații mondiale, de aceea România s-a orientat cu precădere către marile puteri europene, fie din cadrul Triplei Alianțe sau al Triplei Înțelegeri.

Bibliografie:

Bodea, Cornelia, *Unitatea națională și independența României în memorialistica și presa americană*, 1977, în „Revista de istorie”, nr.5, 1977;

⁴⁰ Cu unele oscilații, importurile din S.U.A. depășiseră în 1906 o valoare totală de 750 000 dolari, atingând aproape un milion în 1911 și 2 417 591 dolari în 1913, menținându-se practic la același nivel și în 1914. (I. Stanciu, *Considérations sur l'évolution*, loc. cit., p. 627 - 629) Statele Unite ajunseseră al șaselea partener comercial al României, *Comerțul exterior al României, 1928-1937*, vol. I, partea I, București, 1939, p. 48 - 49, 92).

⁴¹ Exporturile României nu au depășit valoarea de 10 000 dolari decât în 1908, atingând cifra lor maximă, de aproape o jumătate de milion dolari, în 1914. După date românești, aceste exporturi nu reprezentau în 1912 decât 2,03% din valoarea totală a exporturilor României, ceea ce situa S.U.A. pe poziția a noua. Pe piața americană se exportau doar mici cantități de produse alimentare, piei, unele produse petroliere, articole de artizanat. (I. Stanciu, *Considérations sur l'évolution*, loc. cit., p. 629).

⁴² Cornelia Bodea, *Romanian-American academic relations in the past*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, nr. 4, 1979, p. 814 - 818; Idem, Scientific and cultural landmarks in Romanian - American relations, în *volumul 100 years of American - Romanian Relations*, p. 39 - 42.

⁴³ Pe larg, Dumitru Vitcu, op.cit.

⁴⁴ Corespondentul *Associated Press*, Frederick Moor, a publicat în revista „National Geographic Magazine” o serie de articole intitulate *Notes of Romania* (decembrie 1912, p.1219-1226), *The changing map in the Balkans* (februarie 1913, p. 199-226) și *Romania and her ambitions* (octombrie 1913, p.1057-1083). Ele par a fi cele mai ample referiri la politica externă a României, apărute în S.U.A. în epoca respectivă.

⁴⁵ *Register of the Department of State*, April 1, 1950, p. 529.

Boris Rangheț, *Relațiile româno-americane în perioada primului război mondial 1916-1920*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975;
 Bușe Constantin, Zamfir Zorin, Vianu Alexandru, Bădescu Gheorghe, *Relații internaționale în acte și documente, volumul III (1845-1982)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983;
 Cernovodeanu, Paul, Stanciu I., *Imaginea Lumii Noi în țările române și primele lor relații cu Statele Unite ale Americii până în 1859*, Editura Academiei, București, 1977;
 Stanciu, Ion, *Aliați fără alianță. România și S.U.A. 1914-1929*, București, Editura Albatros, 1992;
 J.W. Jenks, W.J. Lank, *The immigration*, New York, 1940;
 Popescu-Boteni Stelian, *Relații între România și S.U.A. până în 1914*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980;
 Fotino, G., Washington, în vol. *Reprezentanțele diplomatice ale României, 1859-1917*, Editura Politică, București, 1967;

Acknowledgement: Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 153770, cu titlul: "Accesibilitatea cercetărilor avansate pentru o dezvoltare economică sustenabilă - ACADEMIKA", proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 - 2020

AN INTERDISCIPLINARY APPROACH TO THE POETRY OF ARON COTRUȘ

Clementina Alexandra MIHĂILESCU

Assoc. Prof. Dr. Habil. Aurel Vlaicu University of Arad

Stela PLEȘA

PhD., Gymnasium School, Racovița, Sibiu county

Abstract: The paper expands upon the poetry of Aron Cotruș approached via various interdisciplinary perspectives, namely Popa's "hermeneutic uncertainties," which stand for "certainties deprived of finality," Sandu's semiological perspectives on transmodernity and the fractal model, Bachelard's aesthetics and, last but not least, Rusu's considerations on lyrical poetry with a view to depicting the Romanian poet's individual experiential world accessible only by fleeting moments of connectiveness to others through artistic and literary vehicles.

Keywords: Aron Cotruș, poetry, hermeneutic uncertainties, fractal model, aesthetics, connectiveness.

Aron Cotruș s-a născut la 2 ianuarie 1981 în Hașag, un vechi sat românesc din părțile Sibiului, unde tatăl său a fost preot. Școala primară a început-o în Hașag, și a continuat-o în comuna Lupi, din zona Blajului. Primele clase de liceu le-a urmat la Blaj, apoi s-a transferat la Brașov, unde și-a finalizat studiile liceale. În perioada primului război mondial a luptat atât cu "pana dar și cu arma" (1985: 266), perioadă în care a publicat volumul *Sărbătoarea morții*, profund inspirat din vitregiile războiului. În perioada de după unirea tuturor românilor la Alba Iulia, în 1 decembrie 1918, poetul Cotruș s-a mutat la Arad, unde, înainte de război fusese redactor la ziarul „Românul.” În 1929 Cotruș a fost numit atașat de presă la Milano, iar în 1930, a fost transferat ca atașat de presă la Varșovia, unde și-a adus contribuția la apariția volumului *Teme românești* și la inițierea scriitorilor polonezi în ceea ce privește specificul literaturii române. Începând cu anul 1937 Cotruș a revenit în țară și a lucrat ca atașat de presă la Ministerul Afacerilor Externe. La începutul anului 1940, Cotruș a fost trimis consilier de presă la Madrid, unde a rămas pe toată perioada războiului. După încheierea războiului a rămas în Spania, apoi a plecat în America unde și-a petrecut ultimii ani din viață. Principalele sale volume de poezii sunt: *Poezii* (1911), *Sărbătoarea morții* (1915), *Neguri albe* (1920), *România (Poemă)*, în 1920, *Versuri* (1925), *În robia lor* (1927), *Măine* (1928), *Printre oameni în mers* (1933), *Horia* (1935), *Minerii* (1937), *Eminesu (Poem)*, în 1939. Ele se caracterizează printr-o multitudine de formule poetice începând cu cele semănătoriste și continuând cu cele simboliste, moderniste și expresioniste.

Sufletul poetului Cotruș, care sugerează "conștiința sa imaginantă" (Bachelard 2003: 201), se constituie și se stabilizează în imagini desăvârșite, cum sunt cele prezente în poezia *De m-aș fi născut, Naturo, după voia mea*

De m-aș fi născut, Naturo, după voia mea,
pe măsura visurilor mele fără de hotare,

aș crește poate peste timp
ca peste-abis un brad de-a pururi verde.

Ca munții de puternic, aș trăi cât ei!....

N-aș mai vedea:
în dosul zâmbetului: rânjetul,
în dosul cărnii fragede: scheletul
Și-n dosul biruinței omului: zădărnicia (1985: 101).

Încă de la începutul poeziei, putem observa la ce cote înalte se ridică dialogul dintre sufletul poetului și natura invocată ca martor al nevoii sale de expansiune. Geometria este parțial transcendentă, sugerată de imaginea visurilor sale “fără de hotar,” sau de aceea în care poetul își imaginează creșterea “peste timp/ ca peste-abis un brad de-a pururi verde.” Versul “Ca munții de puternic, aș trăi cât ei” marchează actualitatea “conștiinței sale imaginante” (Bachelard 2003: 177), iar condiționalul prezent “aș trăi” marchează actualitatea reverie și nevoia de potențare a ei. Această nevoie de ancorare într-o realitate ideală, redată inspirat în versul “De m-aș fi născut după voia mea,” aduce în prim plan, în ultima parte a poeziei, schema însăși a existenței duale a poetului, care se zbate între aspirație și negarea permanentă a dreptului său de a o împlini. Căci, dacă la începutul poeziei, “limbajul visează,” (177), în ultimele trei versuri, poetul activează acele forțe ostile din exterior care se ocupă sistematic de “negarea sublimării” (177), atât de benefică creativității autentice cotrușene: “N-aș mai vedea/ în locul zâmbetului: rânjetul/ în dosul cărnii fragede: scheletul/ Și-n dosul biruinței omului: zădărnicia.”

Bradul

De pe-al vieții tale nestatornic prund,
privește-l sus,
pe pieptul măcinat al celui sterp abis fără de fund!

Privește-l sus,
suflete-ndărătnic, lacom, nespus!
S-ajungi până la el,
să-i fii la fel,
îți trebuie plămâni de vultur și genunchi de oțel...

Se-nalță svelt, superb și singuratic....
Stânca-mamă îl întinde parcă-n palma-i peste-abis cucernic
să-l învețe cu nevoile,
să-l boteze în voie ploile,
să-l crească vânturile-n războirea lor: atotputernic.

Își sughe seva dâră din stînca rece și săracă,
prin toate cetinele raze de soare soarbe...

s-a învățat să lupte cu pământul și cu cerul și să tacă...

Flămând înfige-n piatra biruită rădăcini de fier
și-așa frumos și-așa stingher
pare-un vrăjit, primăvăratîc gînd al stîncii oarbe
rătăcit între prăpstie și cer (1985: 104).

În lumea “incertitudinilor hermeneutice, acele certitudini fără finalitate” (Popa 2022: 8) în care trăiește poetul Cotruș, el proiectează, în manieră aproape fotografică, imaginea pozitivă a bradului, și nevoia sa disperată de a semăna cu el, mărturie a dinamismului său de luptă, cu conotații aproape cosmice. Cotruș, cunosător al dramelor sociale și al “adăposturilor omenști” (Bachelard 2003: 73), sub impactul imaginației, contemplă faptul că bradul și poetul nu aparțin unor spații juxtapuse, ci se animă unul pe altul. Mai ales bradul, se constituie ca un model de dârzenie. Pentru ca sufletul poetului, “îndărătnic și lacom,” să ajungă să se asemene cu bradul, el are nevoie de “plămâni de vultur și genunchi de oțel.” Pentru a beneficia de această atitudine de admirație fără limită pentru brad, poetul nu urmează “impulsul pozitiv al exagerării” (2003: 247), ci cel al evocării virtuților acestuia: “Se-nalță svelt, superb și singuratic.../ Stîncă-mamă îl întinde parcă-n palma-i peste-abis cucernic/ să-l învețe cu nevoile,/ să-l boteze învoie ploile,/ să-l crească vînturile-n războirea lor: atotputernic./ Își sughe seva dîrz din stîncă rece și săracă,/ prin toate cetinele raze de soare soarbe.../ s-a învățat să lupte cu pământul și cu cerul și să tacă...”. Cotruș întărește certitudinile intuițiilor sale de ordin transcendental, prin care parcă ar vrea să pătrundă în spațiul intimității bradului. Poetul îl descrie cum, flămând fiind, acesta “înfige-n piatra biruită rădăcini de fier/Și-așa frumos și-așa singher/pare-un vrăjit, primăvăratîc gînd al stîncii oarbe/ rătăcit între prăpastie și cer.” Parafrazându-l pe Fontainas, citat de Bachelard, care afirma că “gîndul se însuflețea țâșnind corolă” (2003: 24), noi l-am asocia imaginii întrupate a bradului, “primăvăratîc gînd al stîncii oarbe/ rătăcit între prăpastie și cer.”

În poezia *Către cer*, spiritul poetului, în căutarea patriei sale geometrice (Bachelard 2003: 246), distanțându-se de fenomenologia imaginației care se hrănește cu “caracterul efemer al imaginii” (2003: 246), invocă, imaginea eternului munte, pe care-l numește “prieten uriaș, potrivnic surd, despot munte.”

Prieten uriaș, potrivnic surd, despot munte!
spre înălțimele-ți cărunte
mă mână
o sete dîrză și păgână,
ce vrea primejdii fără număr să înfrunte...

În înșorita vale,
pe nesimțite umbra ta imensă-mi iese-n cale,
ca-naintea unui sol trimis de șes împărăției tale...

Trenuri nevăzute, repezi, parcă
trec prin codrii-ți și furtuni încarcă și descarcă...

Spre tot mai sus
cu pas supus,
pe urma râvnei mele - nezdrăvană-ogarcă-,
cu sușurile-n mut război vânjosu-mi trup se-ncearcă
prin codrii răcoroși ce mă cunosc de mult
și copacii ca pe-o gardă și-i înșiruie,
prin codrii neguroși ai gândului-haiduc, ce vrea să biruie...(1985: 105)

Imaginile spațiului din această poezie se înscriu într-un crescendo. Încep cu înșorita vale, unde “pe nesimțite umbra ta imensă-mi iese-n cale,/ ca-naintea unui sol trimis de șes împărăției tale..”

Imaginea trenurilor nevăzute ce “trec prin codrii-ți și furtuni încarcă și descarcă..” redau acestui spațiu statutul de implicare majoră, prin fiecare detaliu enumerat. Iar acolo, sufletul poetului și gândul său haiduc vor să biruie zone de neatins, purtându-l “Spre tot mai sus/ cu pas supus,/ pe urma râvnei mele - nezdrăvană-ogarcă-,cu sușurile-n mut război vânjosu-mi trup se-ncearcă/ prin codrii răcoroși ce mă cunosc de mult/ și copacii ca pe-o gardă și-i înșiruie/prin codrii neguroși.”

Poezia *Munte!* reia într-o manieră aproape obsesivă imaginea montană investigând frontiera dintre iubire și răbdare, acolo unde dinamismul cosmic al poetului personalizează și personifică în așa măsură muntele, încât acesta ne apare ca recipient al sevelor și tainelor ce se întrepătrund în mod misterios cu “bogăția, sufletul, eterna nepăsare.”

Va putea iubirea și răbdarea mea de fier
să te înfrunte?
va putea să smulgă lacom toate sevele și tainele din tine?
să-ți smulgă-n foamea-i fără de hotare
bogăția, sufletul, eterna nepăsare? !....

O, munte, munte! ascunziș de foc, de aur, de ghețare,
cu orice pas ce-l fac pe cărăruile-ți prăpăstioase și haine,
flămând de mine însumi și stingher,
parcă mă urc biruitor, cu câte-o treaptă tot mai sus în mine,
prin întunericul, pe munții arși din mine,
către cer! (1985: 105).

Ceea ce Supervielle, citat de Bachelard, numea “vertijul exterior” (2003: 248), acesta este cauzat în poezia lui Cotruș de reprezentarea muntelui ca “ascunziș de foc, de aur, de ghețare.” Tot Supervielle vorbește de “imensitatea interioară” (248), sugerată impecabil de versurile “parcă mă urc biruitor, cu câte-o treaptă tot mai sus în mine,/ prin întunericul, pe munții arși din mine,/ către cer!” Si astfel, impresia finală este că “cele două

spații, al lui înăuntru și al lui în afară, își schimbă între ele vertijul” (Bachelard 2003: 248). Poezia este ecoul dramei poetului care aspiră spre absolut și, în felul acesta, ea pare a se încărca cu “tonalitatea pură a dramaticului” (248). Poetul este ființa “întredeschisă” (248), captând esențele tari ale muntelui, oscilând printre “perfectiunile ființei geomerice” (248) ale acestuia.

Poezia *O, plecările, plecările* ne poartă prin “perfectiunile ființei geometrice” (248) ale sferei-pământ:

O, plecările, plecările, plecările,
din toate porturile și din toate gările,
pe toate mările, spre toate depărtările,
spre toate țințele și așteptările,
spre marginile lumilor și ale gândului,
spre marginile sufletului meu – flămândului!

M-or înghiți în murmure-necate valurile?
m-or aștepta în depărtări sărbătorește malurile?
m-or înălța pe creste încă nevisate visurile?
m-or amăgi și m-or atrage în adânc abisurile?...
ce-mi pasă mie unde mă vor duce trenurile, navele
și dorințele de foc, bolnavele!...

Leie-și încotro le place, zborurile
ca un stol neobosit de paseri albe dorurile...
cruțe-și ceasurile cine-o vrea, și de primejdii scape-le,
ale mele-s drumurile lumii toate, munții și apele..
moartea umbrelor-i în preajma-mi înfiripe-le
suflete, deschide-ți pentru-nalturi,
pentru departări și veșnicii, aripele!...(1985: 105-106)

Sub influența abordărilor esteticianului lui Liviu Rusu cu privire la limbajul liric, distingem în această poezie cuvinte obișnuite, care, prin asocieri măiestrite, își relevă întreaga lor paletă expresivă determinată de “sonoritate și de ritm” (1969: 90). Substantivul “plecările,” repetat de trei ori, în primul vers, se supune regulilor limbajului intuitiv, menit să cristalizeze interioritatea frământată a sufletului poetului, a “flămândului,” animat de “dialectica imensității și adâncimii” (Bachelard 2003: 237). Imensitatea se constituie din “plecările,/din toate porturile și din toate gările,/ pe toate mările, spre toate depărtările,/ spre toate țințele și așteptările,/ spre marginile lumilor și ale gândului, /spre marginile sufletului meu.” Cotruș, poetul visător, asemenea lui Eminescu, pare a-și încredința țințele și așteptările “acestei mișcări de viziune” (2003: 236), din porturi și gări, din exterior, spre marginile gândului și ale sufletului. În strofa a doua, imensitatea este de data aceasta supusă unui demers interogativ: “M-or înghiți în murmure-necate valurile?/ m-or aștepta în depărtări sărbătorește malurile?/ m-or înălța

pe creste încă nevisate visurile?/m-or amăgi și m-or atrage în adânc abisurile?....” Imensitatea este sugerată armonios prin tipare ale cupletelor ritmice “valurile-malurile” și “visurile-abisurile”

Avem impresia unui joc poetic prin care poetul interiorizează prin formula incantatorie a rimelor atât malurile și valurile, cât și visurile și abisurile, devenind un locuitor delicat ai valurilor, malurilor, visurilor și abisurilor din el însuși. Această interpretare ne-a fost inspirată prin parafrizarea lui Jules Supervielle, citat de Bachelard, care avea sentimentul trăit de toți poeții, că, în ceasurile de răgaz, cu toții devin: “Locuitori delicați ai pădurilor din noi înșine” (2003: 215). Extrem de interesante sunt ultimele două versuri: “ce-mi pasă mie unde mă vor duce trenurile, navele/ și dorințele de foc, bolnavele!...”. Revenind la interpretarea anterioară din care, prin interiorizare, câmpul viziunii poetului se extinde cuprinzând valurile, malurile, visurile și abisurile, rezultă că, prin integrarea lor, ele devin realități întrupate, menite veșnic să fie supuse contemplării, imensitatea ajungând “să capete conștiință de ea însăși în om” (2003: 224).

În cea de-a treia strofă, cuvântul *suflet* se încarcă cu o nuanță fenomenologică, o nuanță ce ține de fenomenologia vorbirii, valoarea lui “iese în relief pe cuvintele vecine, pe imagini învecinate” (224), obligându-ne să-l rostim cu calm, cu pace interioară, reliefând o trăire intimă. El este chemat la “o ontologie a profunzimii omenești” (224). Puterea cuvântului *suflet* iradiază din versurile: “Ieie-și încotro le place, zborurile/ ca un stol neobosit de paseri albe dorurile.../ cruțe-și ceasurile cine-o vrea, și de primejdii scapele,/ ale mele-s drumurile lumii toate, munții și-apele../ moartea umbrele-i în preajma-mi înfiripe-le/ suflete, deschide-ți pentru-nalturi, pentru departări și veșnicii, aripele...”. Vocala *u*, parte din cuvântul *suflet*, este vocala imensității interioare, extinzându-se în “zborurile,” “dorurile,” “drumurile,” “umbrele.” Fiind cheia universului interior, sufletul este chemat să-și deschidă “pentru-nalturi, pentru depărtări și veșnicii, aripele.” Întreaga paletă vocalică contribuie la sugerarea nevoii de împlinire a destinului spiritual la cotele cele mai înalte, purtându-ne în zone de sensibilitate extremă, unde “fenomenele fonetice și fenomenele logosului vin să se armonizeze” (Bachelard 2003: 225), conferindu-i limbajului lui Cotruș întreaga noblete.

Pezia *De ce?* se situează într-un registru pur interogativ, poetul interogându-și propriul destin marcat de criză existențială, după cum urmează:

De ce gându-mi mereu rămâne
cu aripi întinse peste ziua de mâine?!...
de ce oare
mi-e sete, mi-e foame,
de-ale gândului poame,
ca de apă și de pâine
și de soare?!

De ce gura adevăr vrea să spuie
celor ce-n trup îmi bat codri de cuie,
râvnind să mă supuie,

să mă îngenuncheze, să mă răpuie?!
 De ce - mândră și rece-
 sălbatica-mi vrere nu vrea să se plece,
 ci, trece
 silhuie,
 haihuie,
 pe drum de spini, de foc și de cuie,
 spre piscuri ce-n ceruri se suie?!.....

“Conturativul” în această poezie se constituie ca o prezență a poetului, prin imaginea gândului și a gurii, care nu sunt ascunse sau învăluite, ci integrate în actul privirii îndreptată spre interior, spre sinele său tulburat de probleme existențiale: “De ce gându-mi mereu rămâne/ cu aripi întinse peste ziua de mâine?!.../de ce oare/ mi-e sete, mi-e foame,/ de-ale gândului poame,/ ca de apă și de pâine/ și de soare?!” Substantivul *gând*, prezent sub două forme distincte, și anume “gându-mi” și “gândului,” au puterea de a întrupa o “gândire adâncă” (Rusu 1969: 108). Gândul poetului “rămâne cu aripile întinse spre ziua de maine” sau, și mai sugestiv, poetul este mereu însetat, înfometat “de-ale gândului poame, /ca de apă și de pâine,/ și de soare.” Cuvintele “apă, pâine, soare” esențializează sursele fundamentale ale vieții, fiind cuvinte ancestrale, în regnul valorilor de imaginație, deci cu valoare subiectivă, făcând însă parte și din regnul valorilor obiective. Asociate cuvântului *gând*, ele capătă valoare arhetipală, devenind arhetipurile vieții.

Strofa a doua, prin simbolul *gurii*, oferă inversarea interiorului și exteriorului, setea de libertate este trăită cu mare intensitate de poet în confruntarea sa cu lumea exterioară: “De ce gura adevăr vrea să spuie/ celor ce-n trup îmi bat codri de cuie,/ râvnind să mă supuie,/ să mă îngenuncheze, să mă răpuie?!/ De ce - mândră și rece-/ sălbatica-mi vrere nu vrea să se plece,/ ci, trece/ silhuie,/ haihuie,/ pe drum de spini, de foc și de cuie,/ spre piscuri ce-n ceruri se suie?!.....” În aceste versuri, voința de fier a poetului este îndreptată împotriva exteriorului, a celor care încearcă să-l supună, să-l îngenuncheze, să-l răpună. În atmosfera de libertate a acestei poezii, “sălbatica-i vrere,” asociată cu conștiința vocației sale de poet al neamului, deși se confruntă cu piedici aproape insurmontabile (drum de spini, de foc și de cuie), trece mândră și rece “spre piscuri ce-n cer se suie.” Paleta de vocale care dau culoare durerii sale însumează vocala închisă *u*, repetată de 12 ori, *â/î*, repetate de 3 ori, sau *o*, repetată de 4 ori, în cuvinte cheie. Interesant este cupletul ritmic “cuie/suie.” Dacă cuvântul “cuie” își revendică forța de expresie din spațiul obiectiv, cel de-al doilea, “suie” își extrage seva din spațiul transcendent. Ambele sunt “donatoare de ființă” (Bachelard 2003: 104), asociindu-l pe poet cu Figura Cestică, al cărui corp era bătut în cuie, în timp ce smerita-i vrere, spre ceruri se suie. Prezentul folosit de autor și împrumutat de noi este acel prezent etern, menit să ne ajute să scăpăm de raționalismul sec și să îmbrățișăm idealismul spiritului universal, din care Cotruș își trage seva.

Poezia *Mă răsucesc, mă zbat* ne dezvăluie interiorul frământat al poetului care, pentru a depăși incertitudinea hermeneutică, cauzată de realitate obiectivă, generatoare de certitudini fără finalitate, aspiră spre Divinitate.

Mă răsucesc, mă zbat în gol, în glod...
gându-mi – fir nevăzut – mi-l înnod
mi-l deznod, patimi flămânde mă mușcă, mă rod...

Doamne, găsi-voi spre tine vreun pod,
pentru foamea-mi de cer,
pentru pașii-mi ce-n gloduri s-afundă și pier,
pentru trăirea-mi fără flori și fără rod?!

Ca un haiduc
zdrețuit de plumbi, olog, năuc
la răscruci sudorile de foc mi le usuc
și-mi înfrâng pornirile ce spre abis mă duc...

Doamane, Doamne, încotro s-apuc?!

Prima strofă este impregnată de tensiuni interioare, configuratoare a unei atmosfere de recunoaștere a propriei corporalități, a propriei sale ființe carnale decăzute: “Mă răsucesc, mă zbat în gol, în glod.../gându-mi – fir nevăzut – mi-l înnod/ mi-l deznod, patimi flămânde mă mușcă, mă rod...” Cuvintele “gol, glod” exprimă eul frământat, debusolat al poetului care își structurează stările într-un “discurs poetic al absconsului” (Popa 2022: 144). Ambiguitatea interiorului său frământat transpare din invocarea gândului întrupat- “fir nevăzut,” pe care-l înnoadă și deznoadă în căutarea sensului unor experiențe din trecut. Carnalitatea este sugerată de versul “patimi flămânde mă mușcă, mă rod.”

Strofa a doua conține o invocație adresată Divinității: “Doamne, găsi-voi spre tine vreun pod,/ pentru foamea-mi de cer.” Invocarea sinelui marcat de căderi și insatisfacții se realizează în același registru întunecat: “pentru pașii-mi ce-n gloduri s-afundă și pier,/ pentru trăirea-mi fără flori și fără rod?!”

Cea de-a treia strofă descrie efectele contingentului ce maculează și conduc la pierderea identității sale spirituale: “Ca un haiduc/ zdrețuit de plumbi, olog, năuc/ la răscruci sudorile de foc mi le usuc/ și-mi înfrâng pornirile ce spre abis mă duc....” Condiția sa limitată în plan existențial este redată prin cuvinte bine alese și anume “haiduc, olog, năuc,” care relaționează cu “sudorile de foc” pe care încearcă să le usuce, să le suprimă, dublate de efortul supraomenesc de a înfrânge pornirile ce-l conduc spre abis. Singura salvare este aspirația spre Divinitate, procesul de înălțare, care și acesta îi apare incert: “Doamne, Doamne încotro s-o apuc?”

Peste creste ude

Peste creste ude
s-aude, s-aude
turmă fără urmă
pe căi ce se curmă
coborând spre baltă
în zarea cealaltă

io, cioban lunatic
cu piept de jărat,ic,
ce să mă mai fac
pe vârful sărac?!

Viscoalele latră
prin copaci, prin piatră...
ai vântului câni
m-au mușcat de mâini...
asprul vremii lup
m-a mușcat de trup...

mi-au rămas merinde
doine și colinde
pe pustii poteci
spre zăpezi de veci...
ce să mă mai fac
pe vârful sărac
pe vârful sărac?!...(1985\$ 222).

Ceea ce impresionează încă de la prima citire, în această poezie, este sensul autentic al ciobanului care are "caracterele eternității" (Rusu 1969: 102). Acest sens, conform lui Liviu Rusu, ne copleșește "prin puterea lui de iradiere" și "este prezent fără întrerupere" (102). Fiecare cuvânt din prima strofă "este îmbibat cu sensul prezent" și "nu vizează decât sensul prezent" (102), pe care ni-l redă în mod nemijlocit. Cotruș știe să creeze o adevărată vrajă prin cuvinte simple și nu foarte variate ca registru semantic. Observăm o încordare maximală deoarece fiecare din cuvintele alese a fixat sensul unei "viziuni originare" (103). Atmosfera lirică creată ne "copleșește cu puterea unui adevăr," care "provoacă în sufletul nostru o stare în care ne identificăm cu cele exprimate" (105). Starea provocată "se revarsă cu amploare în virtutea sufletului clocotitor" (103) al ciobanului. Acesta, fiind depozat de turma sa, asemenea ciobanului din Miorița, se simte înstrăinat și permanent marcat de același mister al dispariției ei, iar "același mister pregătește un același destin" (Bachelard 2003: 111) al însingurării. Cotruș nu se ocupă de psihologia unei ființe închise în sine și nici de istoria suferințelor sale. Ciobanul se situează în perspectiva "valorilor de intimitate" (2003: 115) cu ceea ce a fost odată turma sa, a căror ecou sonor doar de el înțeles îl percepe aproape obsesiv. Strofa ne oferă o adevărată fenomenologie a verbelor *a auzi* și *a vedea* cu ochii sufletului aceea "turmă fără urmă/ pe căi ce se curmă/ coborând spre baltă/ în zarea cealaltă."

Sufletul clocotitor al ciobanului trăiește din imagini, și prima imagine este cea a vârfului sărac, neprietenos, datorată neatizării turmei sale, dispărută fără urmă și probabil însușită abuziv. Întrebarea retorică: “ce să mă mai fac/ pe vârful sărac?” ne sugerează că turma sa a fost germenul și rațiunea de a supraviețui într-un mediu natural dificil, chiar ostil.

Suferința fizică este redată prin detalii cu valoare stilistică autentică: “Viscoalele latră/ prin copaci, prin piatră.../ ai vântului câni/ m-au mușcat de mâini.../asprul vremii lup/m-a mușcat de trup....” Poetul recurge la acele cuvinte din sfera semantică specifică ciobanului, și anume viscoalele, câinii, lupii. Ele ne situează la originea suferinței, fiecare individualizează experiențele trăite, potențându-le la maxim, prin personificări inspirate. Astfel, “viscoalele latră,” “vâtl aspru,” asemenea câinilor fără stăpân, îl mușcă de mâini, iar vremea rea, comparată cu un lup, l-a mușcat de trup.

În ultima strofă întâlnim o modalitate poetică strălucită prin care poetul sugerează cum ciobanul își simte și își tânguie singurătatea. El ne vorbește despre faptul că i-au “rămas merinde/ doine și colinde.” Ultimele două substantive nu ne vorbesc direct despre emoțiile sale, ci le sugerează ca fiind resurse de supraviețuire în aventura sa aproape supra-umană “pe pustii poteci/spre zăpezi de veci...” Interogația retorică “ce să mă mai fac/ pe vârful sărac/ pe vârful sărac?” ne ajută “să trăim noi înșine un sens ieșit din adânc” (Rusu 1969: 121), menit să sugereze o “stare plină de tensiune și vibrație, care ne introduce în fondul irațional al existenței” (121) ciobanului. O asemenea “sinceritate de închipuire” (Bachelard 2003: 235) a suferintelor colosale ale acestui cioban fac ca timpul și spațiul să rămână în amintirea noastră ca fiind sub dominația exclusivă a acestuia. “Vârful cel sărac,” prin repetiție, devine refugiu, mormânt sau prietenul ființei sale.

Pâinea noastră

pâinea noastră cea de toate zilele:
puterea de-a înfrunta
soarta cea mai aspră și cea mai grea,
dă-ne-o, dă-ne-o, Stăpâne,
astăzi și mâine
și pururea

nu ni-e încă văzul scurt, nici mâna grea...
avem încă de plugărit
și de gândit
și de zidit
din nesfârșit în nesfârșit...

pentru asprul mers ce ne rămîne
de dincolo de azi și mâine,
dă-ne vreri de oțel
și brațe la fel
și inimi la fel...

și pași de fulger, Stăpâne!....(1985: 225-226)

Poezia este o rugă adresată Creatorului, cumva în manieră argheziană, căruia omul-poet Cotruș îi cere să ne dea nouă, românilor, “pâinea noastră cea de toate zilele/ puterea de-a înfrunta/ soarta cea mai grea../astăzi și mâine/ și pururea.” În strofa a doua și a treia, poetul enunță programul său de emancipare socială: “nu ni-e încă văzul scurt, nici mâna grea../avem încă de plugărit/ și de gândit/ și de zidit/ din nesfârșit în nesfârșit...” Spațiul programatic a lui Cotruș sugerează depășirea oricăror limite interioare sau exterioare: “pentru asprul mers ce ne rămîne/ de dincolo de azi și mâine,/ dă-ne vreri de oțel/ și brațe la fel/ și inimi la fel../ și pași de fulger, Stăpâne!....” Vocabula “Stăpâne” este un omagiu adus Creatorului, a cărui dragoste învăluie universului și de care Cotruș nu se îndioiește nici o clipă că se va revărsa peste neamul românesc pe care l-a iubit și omagiat în mod exemplar.

în pământ, în piatră

în pământ, în piatră, -n văzduh
 trăiește pe-aici războinicu-i duh
 potecile toate și-aduc aminte
 de mersu-i fierbinte...
 înlântată sus, în pieptul muntelui,
 o stemă roșie: inima lui,
 împărătească stemă a Ardealului,
 singură,
 una,
 pe totdeauna....

la praznic

șuvoaie de norod, venit să vadă
 marea paradă se bucurau de la opinci până la vlădici..
 și peste tot norodul ăsta dezrobit,
 deodată
 împietrit,
 ca într-un vis cumplit,
 eu l-am zărit
 cum, crunt ca dintr-o tragedie-antică,
 pe oase frânte se ridică,
 într-o cămașe-nsângerată,
 Horia însuși – pe roată....(1985: 230).

Îndrăznind să plasăm poezia lui Cotruș în paradigma interpretativă transmodernă, vom îmbrățișa aserțiunea semiologică a lui Sandu cu privire la utilizarea constructivismului în manieră metodologică, pornind de la “importanța subiectului epistemic” (tragerea pe roată a lui Horia) în vederea “cunoașterii adevărului social”

(2011: 68). Sandu opinează că, “conceptul de adevăr are semnificație în legătură cu un fapt sau experiență acceptat social ca atare” (lupta lui Horia pentru dreptate și emancipare socială). Urmând traseul propus de Sandu, sugerăm interpretarea sacrificării lui Horia ca “un fractal în spațiul” românesc. Conform afirmațiilor lui Sandu, “modelul fractalic presupune o structura auto-iterativă, care se multiplică pornind de la o funcție (lege) de generare. Fractalul prezintă o multitudine de forme, care toate sunt expresia legii unice pentru un anumit nivel pe care fractalul se manifestă. Modelul fractal poate avea succes prin efortul de a se identifica unitatea lumii în unitatea unei legi fundamentale, care permite apoi proceselor să se auto-genereze” (2011: 68).

Opinăm că structura auto-iterativă este redată prin imaginea “războinicul duh” a lui Horia care continuă să trăiască “în pământ, în piatră, -n văzduh.” Se sugerează faptul că “potecile toate și-aduc aminte/ de mersu- fierbinte...” Legea de generare este patriotismul său dus până la sacrificiu, căci “împlântată sus, în pieptul muntelui,/ o stemă roșie: inima lui,/ împărătească stemă a Ardealului,/ singură,/ una,/ pe totdeauna...” Succesul acestui model valorificat de noi emană din efortul poetului Cotruș de a identifica “unitatea lumii în unitatea unei legi fundamentale,” exprimată la cele mai înalte cote de vibrație prin imaginea românilor din toate clasele sociale, adunați să-l glorifice și să-l omagieze pe cel care a luptat pentru dezrobirea norodului. Astfel, “la praznic / șuvoaie de norod, venit să vadă/ marea paradă se bucurau de la opinci până la vlădici..” Legea fundamentală a românilor, și anume unitatea de simțire și viețuire, permite procesului sacrificator, cu conotații Cristice, să se auto-genereze: “și peste tot norodul ăsta dezrobit,/deodată/ împietrit,/ ca într-un vis cumplit,/ eu l-am zărit/ cum, crunt ca dintr-o tragedie-antică,/ pe oase frânte se ridică,/ într-o cămașe-nsângărată,/ Horia însuși – pe roată....” (230). Sugerăm, parafrazându-l pe Rene Menard, faptul că această poezie este animată de o “aprehensiune de închinare” atât “în fața Imaginației Creațiunii” (2003: 217), cât și în fața imaginației unui poet marcat de o trăire creștină autentică. Horia nu este doar un “transcendent psihologic,” ci un model de sacrificiu Cristic, pe care poetul ni-l îl face actual, în virtutea unor valori perene sociale și spirituale.

Bibliografie

- Bachelard, Gaston. *Poetica spațiului*. Pitești: Paralela 45, 2003.
- Cotruș, Aron. *Versuri*. București: Editura Minerva, 1985.
- Popa, Savu. *O hermeneutică a incertitudinilor. Incursiuni în poezia lui Aurel Pantea și Ion Mureșan*. București: Editura Eikon, 2022.
- Rusu, Liviu. *Poetica poeziei lirice*. București: Editura pentru literatură, 1969.
- Sandu, Antonio. *Perspective semiologice asupra transmodernității*. Iași: Editura Lumen, 2011.

MARIJA JURIĆ ZAGORKA. THE FIRST FEMALE CROATIAN JOURNALIST

Maria LAȚCHICI

Abstract: Marija Jurić known by her pen name Zagorka, was a Croatian journalist, writer and women's rights activist. She was the first female journalist in Croatia and is among the most read Croatian writers. A vocal opponent of magyarization and germanization of Croatia, she was imprisoned in solitary confinement for ten days for organizing demonstrations against Khuen-Héderváry.

Keywords: Marija Jurić Zagorka, historical novels, the first female journalist in Croatia, feminist, activist for women's rights

*Nebună, femeie bărbătoasă, sufragetă nebună*¹ – sunt doar câteva din poreclele care au urmărit-o pe Marija Jurić Zagorka, prima ziaristă profesionistă croată, activistă politică și scriitoare populară, care a luptat pentru poziția sa în societate cu aceeași seriozitate cu care operele sale au luptat pentru a-și câștiga locul binemeritat în literatura croată.

Marija Juric Zagorka a apărut pe scena publică croată într-un moment în care aceasta era dominată de bărbați. Cultura, arta, comerțul și mai ales politica erau, conform unui codex patriarhal nescris, în exclusivitate în apanajul bărbaților. Deși contestată și discriminată din punct de vedere estetic, caracterizată drept autoare de literatură de proastă calitate² care exploatează instinctele primare ale cititorilor, astăzi este nu nume important atunci este vorba de creșterea numerică a publicului cititor dar și de dezvoltarea unui tip de proză fără de care literatura croată ar fi mai săracă.

Maria Jurić Zagorka s-a născut la Negovec lângă Vrbovec, regiunea Zagorje din nordul Croației, la 1 ianuarie 1873. A urmat cursurile școlii primare la castelul baronului Geza Rauch, tatăl ei fiind administratorul proprietăților baronului, și la Varaždin, iar din 1883 frecventează Școala superioară de fete de pe lângă Mănăstirea călugărițelor ordinului Sestre milosrdnice unde începând din 1885 este redactorul ziarului școlar *Samostanske novine*.³ A primit o educație formală relativ scurtă ca perioadă, asta deși Geza Rauch (șeful tatălui Mariei Juric Zagorka) era pregătit să plătească în continuare școlarizarea ei în Elveția. Totuși, conform obiceiurilor timpului, părinții au forțat-o să se căsătorească, ea fiind minoră, și au trimis-o împreună cu soțul în Ungaria. Trei ani mai târziu, Maria Jurić Zagorka și-a părăsit soțul și s-a întors la Zagreb. Această întâmplare o va urmări toată viața, deoarece unii au afirmat că pentru o femeie fuga de sau din căsătorie "este semn sigur de tulburare nervoasă". Iar nebunia ei părea că nu avea sfârșit, a refuzat să primească bani de la părinți și a decis că se va întreține singură – ca ziaristă. În anul

¹ *Marija Juric Zagorka i njezina krivnja*, pe <http://nsk.hr/blog/marija-juric-zagorka-i-njezina-krivnja/>

² *Šund literatura* este un termen folosit de critica croată pentru literatura fără valoare deosebită.

³ Vezi și *Marija Jurić Zagorka* în Hrvatski bibliografski leksikon, disponibil online pe <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=155> (accesat la 28.01.2023)

1895 s-a angajat la ziarul *Obzor* deși redactorul șef de atunci, Mazzura, a considerat că a avea la redacție o femeie este "*un scandal cultural și moral*".

Marija Jurić Zagorka devenise însă o ziaristă prea bună ca să se renunțe la ea, iar romanele sale istorice pe care începuse să le scrie îi creșteau vizibil tirajul. Așa a reușit să ajungă până la poziția în care a devenit prima ziaristă pe probleme politice în această parte a Europei, deși semna frecvent sub pseudonime, de regulă masculine, *Iglica*, *Petrica*, *Kerempuh*, *Jurica Zagorski*. De la bun început s-a pronunțat și a militat pentru drepturile femeilor, în anul 1909 lansându-se într-o polemică cu marele poet A. G. Matoš în legătură cu egalitatea în drepturi a sexelor.

Pe lângă activitatea jurnalistică Maria Jurić Zagorka începe în jurul anului 1910, la impulsul episcopului Josip Juraj Strossmayer, să scrie romane istorice și foarte curând aceasta devine principala sa ocupație, dând dovadă de o excepțională abilitate în conturarea unor fabule intrigante și interesante care îi țineau pe cititori cu sufletul la gură. Dealtfel, tot la impulsul episcopului J.J. Strossmayer a început să scrie și texte jurnalistice:

"Datoria dumneavoastră este ca prin romanele istorice pe care le scrieți să forțați cititorii croați să părăsească de bunăvoie literatura nemțească păguboască. Va fi în zadar să scrieți articole în care îi îndemnați să lase cărțile nemțești. Va fi în zadar să criticați și dovediți la întâlniri și în ziare, în zadar a fost dealtfel și excelenta organizare împotriva germanizării, însă când cititorul croat ia în mână o carte croată care în va atrage atenția asupra evenimentelor croate locale, atunci el va întoarce capul de la lucrurile nemțești și cu tot interesul va accepta scriitura croată. Iar dumneavoastră veți atinge acest scop cu romanele dumneavoastră istorice."⁴

Evenimentele din romane se bazează pe izvoare istorice pentru că M.J. Zagorka a efectuat cercetări asidue în arhivele istorice din Zagreb, Viena și Budapesta. Când în anii nouăzeci ai secolului XIX, în ziarul *Jutarnji list* din epocă, au apărut romanele *Grička vještica* (*Vrăjitoarea din Grič*) și, ulterior, *Gordana*, M. J. Zagorka și-a câștigat printre cititorii săi statutul de fenomen literar. În primul plan sunt întotdeauna relațiile de dragoste pasionale și intrigile politice legate de problematica națională și socială. M.J. Zagorka vedea sensul creației sale literare ca o luptă pe trei fronturi – împotriva ungarilor și a politici de maghiarizare, împotriva germanizării și împotriva legii nescrise dar existente conform căreia locul femeii nu este în activitatea și viața publică.

Gordana – Kraljica Hrvata (*Gordana - Regina croaților*) este unul din cele mai importante romane istorice ale scriitoarei, în 12 volume, a cărei acțiune se desfășoară parțial în timpul domniei lui Matei Corvin. Și cum domnitorul Matei Corvin nu a lăsat un urmaș legitim lupta pentru succesiunea la a început încă din timpul vieții acestuia. Zagorka împletește abil acest adevăr istoric cu o poveste romanțioasă conform căreia Matei Corvin ar fi avut un fiu ilegitim, Ivaniș, îndrăgostit de o frumoasă nobilă croată, Gordana. Gordana are de înfruntat în roman numeroase obstacole și este mereu împărțită între datoria sfântă față de patrie și sentimentele pentru Ivanis devenind astfel implicată, fără voia ei, în jocurile curții imperiale de la Viena și ale intereselor politice străine. Prin

⁴ Episcopul Josip Juraj Strossmayer, Zagorka – novinarka, spisateljica, dramticarka, feljtonistica nr. 203.078, în *Novine skolske knjige*, pe https://www.e-sfera.hr/dodatni-digitalni-sadržaji/51348320-667c-4b91-a0e3-e2d3a948f833/assets/download/marija_juric_zagorka.ppt (accesat la 29.01.2023)

destinul Gordanei, Zagorka ilustrează și obiceiurile epocii, evenimentele și conflictele istorice și politice.

Un roman extrem de interesant și valoros pentru publicul feminin este cu siguranță *Grička vještica (Vrājitoare din Grič)*, care reflectă din plin atitudinea feministă a scriitoarei, respectiv lupta pentru drepturile femeilor. Tema provocatoare, persecuția vrājitoarelor, a fost aleasă intenționat. Acțiunea se desfășoară în secolul XVIII, și în cele șapte volume: *Tajna krvavog mosta (Taina podului însângerat)*, *Kontesa Nera (Contesa Nera)*, *Malleus malefi carum*, *Suparnica Marije Terezije (Adversara Mariei Tereza, 2 volume)*, *Dvorska kamarila Marije Terezije (Camarila regală a Mariei Tereza)* și *Buntovnik na prijestolju (Un rebel pe tron)*, Zagorka oferă o panoramă amplă a societății croate, a curentelor ideologice și a luptelor de la curtea imperială.

Ca și în romanul *Grička vještica (Vrājitoare din Grič)*, romanul *Plameni inkvizitori (Inchizitorii de foc)* se bazează pe izvoarele istorice despre domnia regelui Stjepan VI și a fiului acestuia, Ladislau IV-lea, descriind o perioadă caracterizată de lupta Bisericii catolice împotriva bogumililor, respectiv despre un timp "nebun de praznovjerje" în care domnea doar dreptul celui mai puternic.

Romanul *Kci Lotrščaka (Fiica lui Lotrščak)* pe lângă legenda despre întemeierea orașului Zagreb⁵ descrie și povestea despre salvarea icoanei Maicii Domnului de Poarta de piatră, un loc emblematic pentru Zagreb și locuitorii lui (*Majka Božja od Kamenitih vrata*). Un alt roman istoric, *Jadranka*, în două volume, cuprinde perioada cunoscută ca apsolutismul lui Bach⁶ în Croația, perioadă caracterizată de multe oprimări și de o puternică tendință de germanizare a societății croate.

Fiecare dintre aceste romane conține din plin toate ingredientele necesare unui roman cu succes la publicul cititor, o fabulă interesantă, intrigi, iubiri pasionale, însă cunoscătorii și iubitorii romanelor lui Zagorka sunt de părere că cel mai reușit roman este *Republikanci (Republicanii)*, a cărei acțiune este plasat de autoare la începutul secolului 19. în timpul domniei împăratului Francisc I (1768-1835) și al cuceririlor lui Napoleon.

Observăm că romanele istorice ale Mariei Juric Zagorka apar într-o perioadă tumultoasă a istoriei croate, atunci când se trezește conștiința națională și când ideea națională devine proprietatea maselor largi ale poporului croat. Pentru a înțelege însă personalitatea Mariei Juric Zagorka este important romanul autobiografic *Kamen na cesti (O piatră pe drum)* în care autoarea aduce în prim plan teme precum căsătoria, violența în familie, discriminarea, dragostea pentru Croația pentru care ea este pregătită să-și sacrifice banii, numele, serviciul și chiar viața.

Critica, însă, nu-i era favorabilă și descria opera Mariei Zagorka ca *literatură kitsch* (de proastă calitate) și interesant este faptul că în multe privințe și scriitorii de prim rang (de exemplu Miroslav Krleža) o disprețuiau și o descriau ca pe o "babă bărbătoasă". Cel puțin parțial, această poziție a fost determinată și de angajamentul său în problemele feministe.

⁵ cro. *Čarobna prica o Manduši zlatokosoj*

⁶ *Razdoblje Bachovog apsolutizma*, perioada de guvernare 1848-1849, denumită după ministrul de interne al Imperiului Habsburgic, Alexander Bach.

Încă din anul 1925, M. J. Zagorka fondează și redactează revista *Ženski list* (*Jurnalul femeilor*) care va apărea până în anul 1938, când fondează revista *Hrvatica* (*Femeia croată*) al cărei redactor va fi până în anul 1940. În aceste reviste publică și *Mala revolucionarka* (*Mica revoluționară*) și lucrarea autobiografică *Kamen na cesti* (*O piatră pe drum*). În anul 1936, ia parte, împreună cu alte scriitoare, la înființarea *Societății scriitoarelor croate* care ființează până în anul 1939.

Odată cu apariția Statului Independent Croat⁷, revista *Hrvatica* este interzisă, iar bunurile Mariei Zagorka sunt confiscate. Rămasă fără mijloace de trai, Zagorka a încercat chiar să se sinucidă și a supraviețuit datorită sprijinului – spiritual și financiar – al fidelilor săi cititori. Din păcate, nici după război nu a avut o soartă mai bună: din cauza angajamentului său feminist mulți comentau răutocios la adresa ei sau o făceau nebună. Atunci însă când cotidianul *Slobodna Dalmacija* a reînceput să-i publice din nou romanele, s-a putut vedea că nicidecum nu și-a pierdut publicul cititor. S-a stins din viață la Zagreb, la 29 noiembrie 1957. O femeie aprigă, au spus și vor spune multe voci, la care adăugăm, careia nu i-a fost ușor să fie prima ziaristă printre bărbați.

Era într-adevăr o femeie strașnică (deși era minionă) de care se temeau mulți și de aceea îi puneau fel de fel de porecle. Astfel, Šime Mazzura, redactorul șef al ziarului *Obzor*, spunea despre ea că este "o babă fără nume și prestigiu, nimeni și nimic, o crescătoare de vaci din Zagorje și mai e și infectată cu mentalitatea socialistă și inovațiile feministe". Firește, n-a ajutat cu nimic nici faptul că era extrem de populară ca scriitoare: prin aceasta a jignit dublu *establishmentul*, și ca femeie și ca scriitoare de *literatură de proastă calitate*.⁸

"Odată pentru totdeauna toți trebuie să țină minte că tot ce scrie această autoare sau ar avea îndrăzneala să scrie, este și va rămâne "literatură de proastă calitate pentru văcărițe"⁹, celebra jignire a criticului de teatru Otto Kraus cu care a onorat-o în *Agramer Zeitung* în 1899. Se pare că în aceiași termeni a vorbit despre ea și cunoscutul scriitor realist Ksaver Šandor Gjalski, cu recomandarea ca *în loc de pană să pună mâna pe sapă și pe polonic*. Din fericire, nu i-a urmat sfatul.

Scriind recent despre ea, unul dintre cei mai importanți scriitori contemporani croati Miljenko Jergović constata: "Și la Zagreb și în Croația există un fel de memorie culturală și un gen de tradiție care, dincolo de toate modele și tendințele, se transmite de la o generație la alta ca, probabil, mărturia cea mai puternică a acestei limbi și culturi. Iar în peisajul literar din Zagreb, Marija Juric Zagorka este o scriitoare care, pur și simplu, este citită, deși în trecut despre acest lucru nu prea s-a vorbit. Abia ultima vreme, a făcut din ea, în mod meritat, o temă, recunoscându-i-se valoarea și rolul pe care l-a avut în dezvoltarea romanului croat și în promovarea artei scrisului în rândul populației autohtone. Adică, într-o vreme când erau puțini știutori de carte, iar cititul însemna cu precădere cititul în limba germană, mulți își trăiau "aventurile de cititori de literatură croată" tocmai în rândurile romanelor ei populare al căror număr nu poate fi încă stabilit

⁷ *Nezavisna Država Hrvatska*

⁸ Romanele ei însă sunt citite și astăzi cu mare interes de public. Vezi și *Marija Juric Zagorka i njezina krivnja* pe site-ul Bibliotecii Naționale a Croației, pe <http://nsk.hr/blog/marija-juric-zagorka-i-njezina-krivnja/> (accesat la 29.01.2023)

⁹ *Ibidem*.

cu precizie nici în zilele noastre. Marija Jurić Zagorka a devenit astfel "mama nedorită a literaturii croate" (Miljenko Jergović), iar "literatura de proastă calitate" destinată crescătoarelor de vaci, o literatură despre care acum este voie - și trebuie să se vorbească.¹⁰

Pentru Pavao Pavličić, scriitor și istoric literar, "cel mai citit scriitor croat nu este un scriitor ci o scriitoare"¹¹, iar în scrisorile sale adresate femeilor celebre, scrisori pe care le-a adunat într-u volum intitulat *Rukoljub*¹² (*Sărutatul mâinii*), în scrisoarea adresată Mariei Zagorka, plasată – deloc întâmplător – la începutul compilației sale epistolare, îi atribuie o calitate care lipsește frecvent din literatura croată, după părerea lui Pavličić: capacitatea de a crea fabule interesante. Trăsătura comună a tuturor romanelor sale, de la Knjeginja iz Petrinjske ulice (*Ducesa din strada Petrinjska*), *Grička vještica* (*Vrăjitoarea din Grič*), *Republikanci* (*Republicanii*), *Kći Lotrščaka* (*Fiica lui Lotrščak*), *Gordana*, *Kamen na cesti* (*O piatră pe drum*), și altele, și până la ultima serie, *Jadranka*, este crearea de intrigi interesante și înșiruirea lor potrivit canoanelor romanelor foileton care au apărut în ziarele *Male novine*, *Jutarnji list*, *Obzor*, *Ženski list*, *Hrvatski dnevnik*, *Hrvatica*. Reusea cu iscusință să-i capteze pe cititori cu povestea ei, ținându-i într-o tensiune care își afla soluția în povestea următoare. Din acest motiv, romanele sale sunt episodice, abundă în întorsături bruște de situație și enigme, astfel că cititorul de la începutul secolului al XX-lea putea găsi, conform istoricului literar Krešimir Nemec, varianta serialelor sud-americane în paginile cotidienele din acea vreme.

În anul 2012 s-au împlinit exact o sută de ani de la prima apariția romanului *Grička vještica* (*Vrăjitoarea din Grič*) în publicația *Male novine*. Cu acest roman începe afirmarea scriitoricească a Mariei Zagorka. Însă în ciuda popularității de care s-a bucurat în rândul publicului cititor, Zagorka era subestimată în cercurile literare croate (firește masculine). Despre această superioritate masculină din cauza căreia a suferit pe nedrept toată viața, a vorbit în textul autobiografic *Koja je moja krivnja* (*Care este vina mea?*), în care autoarea descrie activitatea sa de jurnalist, de disprețul unora dintre colegii jurnaliști, enumeră rarii săi prieteni care au sprijinit-o (Strossmayer, Kranjčević, Pasarić, Hranilović) și menționează cum a fost silită de conducerea publicației *Obzor* (Lunaček, Dežman, Hamer, Mazzura) prin "dictatură literară" să scrie romanele sale istorice.

Deși scrierile autobiografice ale Mariei Zagorka trebuie citite ca ficțiune – fiindcă în ele faptele se schimbă în funcție de momentul în care au apărut, din textul *Koja je moja krivnja* (*Care e vina mea?*) se concluzionează că în ciuda popularității pe care a câștigat-o cu romanele sale, ea s-a considerat jurnalistă. Chiar și în semnătura ei scrie *Marija Jurić Zagorka-novinarka* (*Marija Jurić Zagorka-jurnalistă*), ceea ce confirmă cu claritate opțiunea sa profesională și de viață. Zagorka a început să se ocupe de jurnalism imediat după sosirea la Zagreb, după fuga din Ungaria și impusa închisoare la domiciliu. În anul 1896, în publicația *Obzor* apare primul său articol, *Egy percz* (*O clipă*), în care vorbește

¹⁰ Vezi și Marija Juric Zagorka i njezina krivnja pe site-ul Bibliotecii Naționale a Croației, pe <http://nsk.hr/blog/marija-juric-zagorka-i-njezina-krivnja/> (accesat la 29.01.2023)

¹¹ *Ibidem*

¹² Pavličić, Pavao, *Rukoljub: pisma slavnim ženama*, Slon, Zagreb, 1995. Este o culegere de 15 scrisorii adresate unor femei importante, prima fiind adresată chiar Mariei Jurić Zagorka.

într-o manieră ingenioasă despre maghiarizarea Croației. După care, la sugestia episcopului Strossmayer intră în redacția publicației menționate ca referent pentru politica ungaro-croată. În cariera sa jurnalistică a informat despre evenimentele politice din Parlamentul Croației, a fost corespondentă din Viena și Budapesta, a intervievat o serie de personalități de seamă ale epocii.

Și în vreme ce în redacția publicației *Obzor* scria în propria sa cameră – pentru a nu fi văzută de nimeni că este femeie, ziariștii străini informau despre "un mic monstru talentat și capabil", ale cărei întrebări erau "mortal de inteligente, cu remarci precise și observații tranșante". În perioada corespondențelor sale pitorești din Parlamentul Croației, ziarul *Obzor* a atins un tiraj de 5000 de exemplare pe zi, tiraj neatins de niciun cotidian din Croația la acea vreme. Pasiunea Mariei Zagorka pentru jurnalistică este de fapt suma logică a talentului său scriitoricesc incontestabil și a înclinației sale pentru activismul politic. Una din cele mai cunoscute "acțiuni" a avut loc în perioada când în Croația încă se mai șoptea cu bucurie despre "șutul în fund" pe care banul Khuen Héderváry l-a primit de la parlamentarul Josip Gržanić la ședința Parlamentului din 5 octombrie 1885. O "palmă" sui generis i-a dat și Marija Jurić Zagorka, atunci când, în anul 1903, când regimul lui Khuen a închis aproape toată redacția ziarului *Obzor*, Marija Juric Zagorka a organizat la Zagreb primele demonstrații feministe, pe care a reușit să le aducă până în fața palatului banului. Strigătul "Jos călăul Héderváry!" nu a fost auzit doar de banul detestat, ci a fost transmis de presa internațională, iar Zagorka a fost premiată cu această ocazie - cu închisoarea.¹³

În textul *Politička Zagorka. Kamen na cesti kao feministička literature (Zagorka politică: Piatra pe drum ca literatură feminist)* Maša Grdešić proclamă feminismul său ca fiind cea mai autentică trăsătură a activității politice a Mariei Zagorka. Această "amazoană liliputană a feminismului croat" (Lidija Sklevički), în lupta sa pentru egalitatea în drepturi a femeilor în societate, s-a implicat motivată fiind de propria experiență, iar pasiunea sa pentru muncă care a întâmpinat numeroase obstacole provocate de prejudecăți, a obținut, pe termen lung, o mare victorie.

Prima ziaristă profesionistă croată a inițiat și a redactat *Ženski list (Jurnalul feminin)* – prima revistă croată pentru femei, între 1925-1938, și *Hrvatica (Femeia croată, 1939-1941)*; a scris, de asemenea, studii despre relațiile dintre sexe, a prelucrat această temă în numeroase drame, iar eroinele romanelor sale de mare popularitate (*Nera, Ksenija, Gordana* ș.a.) le-a transformat în activiste politice înțelepte.¹⁴

Marija Jurić Zagorka a trăit mult, însă nu suficient de mult pentru a primi recunoașterea muncii sale neobosite, S-a stins din viață la 30 noiembrie 1957 în cartierul Dolac din Zagreb, unde se află astăzi locuința memorială care îi poartă numele. În urmă cu câțiva ani, a fost inițiată și manifestarea *Dani Marije Juric Zagorke (Zilele Mariei Jurić Zagorka)*, iar în baza unor fapte din viața ei, în anul 2007 a fost turnat un film documentar-artistic "*Zagorka*".

¹³ Vezi și Vezi și *Marija Juric Zagorka i njezina krivnja* pe site-ul Bibliotecii Naționale a Croației, pe <http://nsk.hr/blog/marija-juric-zagorka-i-njezina-krivnja/> (accesat la 29.01.2023)

¹⁴ *Ibidem*.

Astăzi, la aproape 70 de ani de la dureroasa confesiune din lucrarea "Care e vina mea?" ne putem pune întrebarea: este oare vinovată Marija Jurić Zagorka pentru că prin literatura sa care s-a bucurat de popularitate, și că, în pofida "elitei" literare, a devenit cea mai citită scriitoare croată? Sau împarte vina cu orice intelectual cu vederi largi ale cărui idei au fost înaintea vremurilor în care a trăit și a acționat, cu fiecare scriitor care ne-a lăsat moștenire texte în apărarea propriei munci? "Ați îndrăznit să veniți prea devreme pe această lume, doamnă jurnalistă" i-a spus cu cinism într-o ocazie un ministru răutăcios din guvernul de la Viena.¹⁵ Se pare că astăzi putem spune cu siguranță: a avut dreptate.

Recenta sa popularitate masivă este dovedită de faptul că în ultimii ani opera ei a fost unul dintre cele mai frecvente subiecte ale lucrărilor de licență și de cercetare. Este de remarcat faptul că studenții și cercetătorii sunt interesați în mare parte să revalorizeze opera scriitoarei și să contribuie la eliminarea promptă a marginalizării personalității și operei lui Zagorka cu impulsul de a achita *datoria* celor care au ocolit-o pe Zagorka ca o *marfă second hand* (sau au citit-o pe ascuns!), romanele ei fiind purtate acum nu doar pe holurile instituțiilor universitare, dar deschise cu respect și pe birourile academice.¹⁶

Insultată și contestată cu o înverșunare neobișnuită chiar și în Croația, a cărei tradiție critică și polemică nu se prea poate lăuda cu un dialog moderat și prudent, dar în același timp incredibil de populară și citită și în prezent (datorită unui magnetism irezistibil din romanele ei), Marija Juric Zagorka rămâne un fenomen unic al culturii croate în sensul cel mai larg, oscilând între marginalizare și popularitate, Marija Juric Zagorka este o personalitate importantă în peisajul literar croat, prima jurnalistă croată și o luptătoare neobosită pentru drepturile femeilor, care a găsit calea spre inima cititorilor săi, de toate generațiile.

BIBLIOGRAFIE

Hrvatski leksikon, I. Svezak. A-K, Naklada leksikon d.o.o., Zagreb, 1996

Batušić, N., Kravar Z., Žmegač. V., *Književni protusvijetovi*, Matica hrvatska, 2001

Frangeš Ivo, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni Zavod Matice hrvatske, Cankarjeva založba, Zagreb – Ljubljana, 1987

Nemec, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana*, 1900.-1945., Znanje, Zagreb, 1998

Šicel, Miroslav, *Povijest hrvatske književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1982

Surse disponibile online

Marija Juric Zagorka i njezina krivnja pe site-ul Bibliotecii Naționale a Croației, pe <http://nsk.hr/blog/marija-juric-zagorka-i-njezina-krivnja/>

Coha, Suzana, *Nosi se Zagorka. Ikona hrvatske popularne književnosti*, în <http://www.matica.hr/vijenac/432/nosi-se-zagorka-1640/>

¹⁵ Vezi și Vezi și *Marija Juric Zagorka i njezina krivnja* pe site-ul Bibliotecii Naționale a Croației, pe <http://nsk.hr/blog/marija-juric-zagorka-i-njezina-krivnja/> (accesat la 29.01.2023)

¹⁶ Coha, Suzana, *Nosi se Zagorka. Ikona hrvatske popularne književnosti*, în <http://www.matica.hr/vijenac/432/nosi-se-zagorka-1640/> (25.01.2023)

Zagorka – novinarka, spisateljica, dramaticarka, feljtonistica nr. 203.078, în *Novine skolske knjige*, pe https://www.e-sfera.hr/dodatni-digitalni-sadrzaji/51348320-667c-4b91-a0e3-e2d3a948f833/assets/download/marija_juric_zagorka.ppt
 Marija Jurić Zagorka, în <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=155>

GERMANIA ȘI CHESTIUNEA UCRAINEANĂ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ; PERSPECTIVA ROMÂNEASCĂ

Ionuț BRAN¹,

PhD, postdoctoral researcher, „Ștefan cel Mare” University of Suceava

Abstract: During the interwar period, the German interest in the Ukrainian issue remained constant and interfered with the Polish attitude and Romania's positioning towards the same common subject: geographical proximity to Ukraine and the existence of an independent Ukrainian state. Germany always looked to the east, showed aggression and sought to capitalize on the readiness of the Ukrainian emigration to be engaged in any possible approach that would have contributed to the unification of the Ukrainian population. For this purpose, plans were developed that also aimed at encouraging Ukrainian separatist movements.

Keywords: the interwar period, foreign policy, Germany's Ukrainian policy, immigration, strategic alternatives

Intențiile Germaniei în chestiunea ucraineană. Din consultarea unui referat cu privire la chestiunea ucraineană² aflăm că, în 1939, în accepțiunea lui Adolf Hitler, politica externă germană trebuia orientată spre est, pentru câștigarea pământului cultivabil necesar poporului german. Aceasta presupunea, în primul rând, ca poporul german să fie puternic, iar național-socialiștii germani să renunțe la tendința Germaniei de orientare spre sudul și vestul Europei și să se reorienteze spre partea de est a Europei. Adolf Hitler considera oportună renunțarea la politica colonială și comercială anterioară a Germaniei și demararea unei politici în care Rusia și țările învecinate acesteia, care depindeau de acest stat, să prezinte un interes ridicat³.

Această doctrină a lui Hitler nu face decât să reconfirme politica Germaniei în Europa anterior Primului Război Mondial. Spre sfârșitul războiului, prăbușirea unuia dintre adversarii săi, a făcut posibil ca Germania să-și realizeze acest plan pentru câteva

¹ Acknowledgement: Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 153770, cu titlul: „Accesibilitatea cercetărilor avansate pentru o dezvoltare economică sustenabilă - ACADEMIKA”, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 – 2020.

Acknowledgement: This work is supported by project POCU 153770, entitled "Accessibility of advanced research for sustainable economic development - ACADEMIKA", co-financed by the European Social Fund under the Human Capital Operational Program 2014-2020.

² AMAE. Direcțiunea Politică. Referat cu privire la chestiunea ucraineană, București, ianuarie 1939, p. 277.

³ *Ibidem*.

luni, ocupând Ucraina, instaurând pe hatmanul Pavlo Petrovych Skoropadskyi⁴ în fruntea ei și încheind cu acesta o convenție care o transforma, practic, în stăpânul fostului grâнар al Rusiei⁵. Practic, la data de 28 aprilie 1918⁶, Rada Centrală a fost înlocuită, sub presiunea trupelor nemțești de ocupație⁷, prin accederea (*documentele de arhivă diplomatică accesate ne arată că D. Cotlarciuc indică ziua de 29 aprilie 1918*⁸), în postura de hatman impus al Ucrainei, a germanofilului Pavlo Petrovych Skoropadskyi.

În ianuarie 1939, Germania nu urmărea altceva, modificând doar mijloacele de acțiune și alegând să își concentreze planurile în jurul conceptelor de autodeterminare, etnicitate. Obiectivul spre est al Germaniei era tot Ucraina și bogățiile sale, dar, de această dată, se bucura de o serie de avantaje⁹:

- ❖ evenimentele de la Munchen, care au dezechilibrat sferele de influență și forță în Europa, în favoarea Germaniei;
- ❖ fortificațiile germane și franceze, liniile Maginot și Sigfried au cauzat, în sens fizic și simbolic, o delimitare a sferelor de influență, Germania considerând că a obținut drum liber spre est. Este adevărat că, la începutul anului 1939, o intervenție a Franței și a Angliei în Europa Centrală era destul de problematică;
- ❖ Germania dispunea de un început de stat ucrainean, sub al cărui paravan putea să procedeze la realizarea propriului plan;
- ❖ principiul autodeterminării constituia principalul atu al Germaniei, de care știa să se folosească cu multă abilitate. Conștiința națiunii ucrainene, aproape inexistentă anterior Primului Război Mondial, a devenit, în ianuarie 1939, o realitate și o forță, pe care Germania știa să o exploateze în beneficiul său.

Teoreticianul Partidului Național Socialist, Alfred Rosenberg, a conceput un plan în chestiunea ucraineană în 1931¹⁰. Potrivit acestuia, Germania trebuia să încurajeze mișcarea separatistă ucraineană, să realizeze o alianță între Kiev și Berlin, precum și o frontieră comună germano-ucraineană. Un prim pas pentru atingerea obiectivelor acestui

⁴ 15.05.1873 (Wiesbaden, Germania) – 26.04.1945 (Metten Abbey, Germania).

⁵ *Ibidem*.

⁶ Ludmila Rotari, în *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918 – 1924*, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 58, invocă data de 30 aprilie 1918 pentru începutul perioadei Hatmanatului.

⁷ AMAE. Fond România. Lucrări și referate (1929-1943), vol. 497, p. 212. Chestiunea ocupării Ucrainei în 1918, de către Germania, este dezvoltată și în lucrarea lui Mark Hagen, *War in a European borderland: occupations & occupation plans in Galicia and Ukraine 1914-1918*, Vrl. Seattle, Wash., Herbert J. Ellison Center for Russian, East European and central Asian Studies, Univ. of Washington, 2007.

⁸ AMAE. Fond URSS, volumul 42. Direcțiunea Politică. Referat întocmit de D. Cotlarciuc, prim-secretar de Legație, cu privire la chestiunea ucraineană, București, ianuarie 1939, p. 247.

⁹ *Ibidem*, p. 278.

¹⁰ Detalii referitoare la Alfred Rosenberg și chestiunea ucraineană regăsim și în lucrarea lui Thomas Sandkühler, *Endlösung in Galizien: der Judenmord in Ostpolen und die Rettungsinitiative von Berthold Beitz 1941-1944*, Bonn, Vrlg. Dietz, 1996. Totodată, cartea referitoare la Ucraina, publicată de Alfred Rosenberg, mentor al politicii externe adoptată de Adolf Hitler, avea să confirme, pentru conducătorii refugiați la Berlin ai Organizației Naționaliste Ucrainene - OUN / Organizatzya Ukrainska Natzyonalnya și ai Organizației Militare Ucrainene, suportul pe care germanii erau dispuși să îl acorde ucrainenilor. Aceste detalii au fost extrase din Raportul nr. 12024 / 1936, al Inspectoratului Regional de Poliție Cernăuți, referitor la noua politică ucraineană a Poloniei, adoptată în urma încheierii pactului germano-polon de neagresiune din anul 1934, care a fost consultat la AMAE. Dosar 71 / URSS (1934 – 1937). Volumul 40, referitor la problema ucraineană, p. 240 - 244.

plan s-a materializat prin ocuparea Cehoslovaciei și deschiderea drumului spre est. Urma fie Polonia, fie Rusia¹¹.

În 1930, când relațiile dintre Germania și Rusia Sovietică păreau cordiale, însărcinatul cu afaceri al României la Haga a purtat o convorbire cu un important bancher berlinez, care, referindu-se la Rusia, i-a relatat că Ucraina, pentru Germania, reprezenta partea ce a mai curată din Rusia, trebuind sprijinită financiar prin acordarea de credite mișcării ucrainene, singura capabilă să restabilească un regim normal în Rusia. Dar acest mod de a vedea lucrurile presupunea determinarea unei revolte în Ucraina Sovietică, susținută financiar de Germania, și, în cele din urmă, un război cu toate consecințele și riscurile implicate¹².

În urma acordului germano-polon din 1934, Germania, având nevoie de Polonia, a lăsat-o să creadă în posibilitatea realizării unui stat ucrainean sub egida Poloniei, proiect care a încântat foarte mult această țară cu veleități de mare putere și care a făcut-o să devină instrumentul Germaniei¹³.

Dar situația s-a schimbat după Anschluss și ulterior succesului Germaniei de la Munchen. Polonia constituia pentru Germania, în ianuarie 1939, mai mult o piedică în continuarea realizării planului său. Chiar dacă pentru moment, Hitler ar fi găsit mai abil să continue „prietenia” cu Polonia, acesta nu putea fi decât un răgaz dat acesteia din urmă, căci era inevitabil ca teatru principal, în care se va fi desfășurat viitoarea criză, să fi fost Polonia. Se pare că în ianuarie 1939, cu ocazia întrevederii cu ministrul polonez al afacerilor externe, Jósef Beck¹⁴, Hitler i-ar fi dat asigurări liniștitoare în privința chestiunii ucrainene, zicând că acea problemă nu era actuală. Chestiunea minorității ucrainene era o chestiune internă a Poloniei, ce urma să fie soluționată mai târziu, cu concursul Germaniei¹⁵.

O mențiune se impune în cazul lui Adolf Hitler: conform cercetărilor întreprinse de Carl Dirks și Karl-Heinz Janßen (Janssen), Adolf Hitler nu a fost cel care a dat ordinele, acesta fiind, mai degrabă, executantul supus al generalilor (*"der willige Vollstrecker der Generalität"*¹⁶).

România în fața Germaniei. În acțiunea proiectată de Germania, România era direct interesată, ea constituind pentru Germania unul din drumurile posibile spre țintă. În situația în care Carpato-Ucraina, una din vecinele noastre, s-ar fi declarat independentă, România nu ar mai fi avut frontieră comună cu Cehoslovacia care, de altfel, conta prea puțin ca aliată în ianuarie 1939¹⁷.

¹¹ AMAE. Direcțiunea Politică. Referat cu privire la chestiunea ucraineană, București, ianuarie 1939, p. 278.

¹² *Ibidem*, p. 279.

¹³ *Ibidem*, p. 279-280.

¹⁴ Ioan Scurtu, *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est (1918 – 2001)*, Vol. I, București, Editura Fundației Culturale Române, 2003, p. 33.

¹⁵ *Ibidem*, p. 280.

¹⁶ Carl Dirks și Karl-Heinz Janßen (Janssen), *Der Krieg der Generale: Hitler als Werkzeug der Wehrmacht (Războiul generalilor: Hitler ca instrument al Ministerului de război)*, Berlin, Propyläen Vrlg., 1999.

¹⁷ AMAE. Direcțiunea Politică. Referat cu privire la chestiunea ucraineană, București, ianuarie 1939, p. 289.

Atitudinea Iugoslaviei, într-o eventuală acțiune germană, nu era sigură, dar ar fi fost mai probabilă având în vedere apropierea ei de Axă, binevoitoare Germaniei. Situația Poloniei ar fi fost foarte dificilă, astfel încât ajutorul ei ar fi devenit problematic. Desigur că nu Ungaria ar fi fost cea care să ne sprijine, chiar în joc fiind interesul ei¹⁸.

Acea izolare a României ne pune fața în față cu Germania, care avea interese economice deosebit de importante în țara noastră¹⁹, având nevoie de petrolul și grânele noastre și poate chiar ar fi găsit mai confortabile drumurile prin șesurile Bucovinei și ale Basarabiei.

În acea situație, nu aveam decât două alternative: fie rezistam cu armele în mână și rezultatul nu putea fi neașteptat, fie admiteam toate cererile germane, căutând să obținem maximum de avantaje din această atitudine. Dar și în privința acestor avantaje și promisiuni ce ar fi fost făcute de Germania, nu puteam decât să ne încredem în cuvântul ei, care ar fi fost ținut dacă interesele Germaniei o permiteau sau chiar o cereau²⁰.

Situația României ar fi fost influențată de interesele Germaniei față de România²¹:

- ❖ România deținea gurile Dunării și accesul la Marea neagră, acces de foarte mare interes pentru Germania;
- ❖ România avea petrolul necesar Germaniei;
- ❖ Germania avea nevoie de un stat prieten la frontiera viitoarei Ucraine; ea avea interesul să păstreze intact potențialul politic și economic al unei țări care ar fi putut să fie unul din punctele de sprijin ale Germaniei în viitorul sistem danubian și de care ar fi avut nevoie ca depozit de materii prime în perioada de refacere ce ar fi urmat eventualei acțiuni militare;
- ❖ Germania avea mai mult de câștigat din colaborarea cu o Românie puternică și bine organizată decât cu o Ungarie Mare și o Românie redusă.

Rusia Subcarpatică constituia pentru Germania o poziție politică și strategică importantă, de unde ar fi putut să continue acțiunea, eventual fără a recurge la calea armelor, întrebuițând tactica adoptată față de Cehoslovacia²².

Astfel, invocând principiul mult vehiculat în acea perioadă, al autodeterminării popoarelor, ar fi căutat să obțină cel puțin autonomia Galiției Orientale, sub amenințarea de a reduce Polonia la frontierele ei etnografice, adică faimoasa linie Curzon din 1920, și de a crea un stat ucrainean din Galiția, Volhinia și Rusia Subcarpatică. Aceasta ar fi presupus o pasivitate din partea Franței și a Angliei. Ar fi acordat Franța și Anglia ajutorul Poloniei pe care au ezitat să îl dea Cehoslovaciei?²³

Germania avea interes să nu își mărească frontul în cazul unei acțiuni militare și să ne ceară numai observarea unui neutralități binevoitoare în schimbul garantării frontierelor noastre de la Răsărit.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Nicolae Ciachir, *Din istoria Bucovinei (1775-1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993, p.125.

²⁰ AMAE. Direcțiunea Politică. Referat cu privire la chestiunea ucraineană, București, ianuarie 1939, p. 291.

²¹ *Ibidem*, p. 291-292.

²² *Ibidem*, p. 292.

²³ *Ibidem*.

Consecințele atitudinii României ar fi putut fi: fie ideea statului ucrainean nu se realiza și, în această ipoteză, consecințele atitudinii cerute de Germania nu puteau fi periculoase, deoarece Polonia avea același interes ca și noi, de a păstra granițele existente în ianuarie 1939; fie reușea acțiunea Germaniei și se înfiripa la frontiera noastră de la Nord un stat mare, sprijinit de Germania, în această ipoteză opunerea noastră nu ar fi împiedicat nimic, ne-ar fi cauzat neajunsuri incalculabile și ne-ar fi lipsit numai de bunele sentimente ale unei vecine care avea nevoie de noi²⁴.

Într-adevăr, o Ucraină independentă, chiar protejată de Germania, trebuia să dețină protecție spre a-și putea apăra o frontieră de 3000 km spre Rusia, deschisă și fără obstacole naturale²⁵.

În privința frontierelor de la Apus, Germania, pentru a exercita o presiune asupra noastră, fie pentru a obține neutralitatea binevoitoare și petrolul nostru²⁶, fie chiar și pentru a obține trecerea trupelor, se putea folosi de revendicările Ungariei.

În legătură cu această posibilitate, care ar fi complicat și mai mult situația României, D. Cotlarciuc găsea interesant de reprodus un pasaj din Raportul Legației din Oslo, relatând sensul unor convorbiri ale ministrului român cu diverse persoane foarte bine informate: „Din nenorocire pentru români, țara lor va fi în curând mai amenințată decât a altora și fără a mai putea spera la un ajutor eficace venind din Apus, dâșii vor fi siliți să se supună, la rândul lor, soartei ineluctabile, devenind într-un viitor apropiat vasalii Germaniei, care le pregătește, de pe acum atacul maghiaro-săsesc (poate și pe cel bulgăresc) pe teren revizionist. România ar putea găsi, totuși, o singură scăpare și, probabil, că nu va fi prea târziu dacă se grăbește și dacă va avea destulă abilitate în prezentarea ofertei. Prevenind o altă inițiativă, dânsa ar putea propune germanilor o formulă radicală a regimului danubian în sensul dorit de Reich, care și altcum va sfârși prin a domina foarte curând întregul bazin dunărean. Deținătorii exclusivi ai cursului maritim, românii ar putea oferi stăpânitorilor cursului o situație privilegiată la gurile acestui fluviu. Speculând problema din punct de vedere economic, dâșii ar putea încerca a înlătura aspectul politic cu speranța că în fața atitudinii prevenitoare a României, revendicările neîncetate ale Ungariei să ajungă a nu mai avea același ecou în urechile germanilor, cu preocupări mult mai îndepărtate”²⁷.

Acest aspect al problemei trebuia studiat și în legătură cu unele evenimente din Ungaria, unde, în ianuarie 1939, se manifesta un puternic curent pro-italian cu nuanțe anti-germane²⁸. Pe de altă parte, interesele Germaniei și Italiei începeau a se despărți și nu se știa cât timp ar fi rezistat axa Roma – Berlin atacurilor ce i se dădeau²⁹. România a trebuit, în cazul acesta, să examineze poziția sa în Europa Centrală.

²⁴ *Ibidem*, p. 293.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p.125.

²⁷ AMAE. Direcțiunea Politică. Referat cu privire la chestiunea ucraineană, București, ianuarie 1939, p. 294.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

Era foarte greu de vorbit despre atitudinea României față de problema unei Ucraine independente, deoarece până în ianuarie 1939 nu se știa în ce fel urma să fie pusă această problemă de către Germania. Totuși, în iunie 1940, în contextul în care rușii revendicau Bucovina (*guvernul sovietic a declarat, în mod repetat, că privea nordul Bucovinei ca parte integrantă a Uniunii Sovietice*³⁰), sub motivația că are populație ucraineană, nemții erau în mod deosebit interesați de soarta germanilor din Bucovina³¹.

Un lucru însă părea sigur: că această problemă avea să constituie, la început cel puțin, pentru România, mai curând o problemă a relațiilor germano-române, iar realizarea, în etape, a proiectului german, ar fi pus pe primul plan raporturile noastre cu Polonia care, probabil, urma să fie cea dintâi țară vizată, căci numai prin Galiția se putea ajunge la Ucraina Sovietică³².

Legăturile ucrainenilor cu Germania. În seara zilei de 20 martie 1940, la sediul Comitetului Ucrainean din București a avut loc o consfătuire a principalilor lideri ucraineni din capitală. Cu această ocazie, N. Kowalevski, imigrant ucrainean stabilit în București, posesor al unui pașaport german, a făcut o serie de declarații cu privire la relațiile germano-sovietice. Respectivul arătase că poziția sovieticilor de la acel moment nu putea persista decât câteva luni, iar ulterior, chiar fără voia liderilor lor, Sovietele ar fi urmat să fie atrase în război.

Pentru a explica propriile afirmații, N. Kowalevski arătase că Reich-ul urma să intervină, cât de curând, pentru a pretinde URSS un ajutor real în materii prime, mergând până la a oferi URSS o alianță militară. Dacă URSS ar fi acceptat propunerile germane și s-ar fi conformat lor, era sigur că ar fi urmat represalii din partea Aliaților. În caz contrar, dacă Sovietele ar fi încercat să se sustragă obligațiilor asumate față de Germania, Reich-ul ar fi demarat represaliile și primul pas l-ar fi constituit ocuparea Ucrainei³³.

În ambele ipoteze, problema Ucrainei trebuia să se pună în cursul acestui conflict, căci, după cum susținea N. Kowalevski, și Aliații, dacă ar fi început o campanie împotriva Sovietelor, ar fi trebuit să adopte lozinca „eliberării popoarelor subjgate de sub Soviete”³⁴.

Tot N. Kowalevski anunța mutarea guvernului Republicii Ucrainene (UNR) de sub președinția lui Andrei Levițchi de la Varșovia la Roma. Acesta din urmă a rămas la Varșovia, sub ocupație germană, dobândind o tendință germano-filă. În aceste condiții, mișcarea petliuristă din Franța, rămasă fără lider, a ales un nou șef al guvernului UNR în persoana profesorului Șulghin de la Paris. Însă Andrei Levițchi, cu acordul autorităților germane, părăsi Varșovia, plecând la Roma, pentru a întreprinde o acțiune de agitație în favoarea cauzei ucrainene. Relocarea lui Andrei Levițchi la Roma era interpretată, în cercurile ucrainene, fie ca o renunțare, din partea acestuia, la politica filo-germană și

³⁰ Dobrinescu, Valeriu, și Pătroiu, Ion, *Documente străine despre Basarabia și Bucovina. 1918-1944*, București, Editura Vremea, 2003, p. 155.

³¹ Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 124.

³² AMAE. Direcțiunea Politică. Referat cu privire la chestiunea ucraineană, București, ianuarie 1939, p. 282.

³³ AMAE. Fond România. Minoritatea Ucraineană (1939-1940), volumul 390. Buletin informativ asupra activității minorității ucrainene din România, p. 181.

³⁴ *Ibidem*.

readaptarea sa relativă la cea franco-filă, fie ca o tactică germană prin care se urmărea crearea impresiei că guvernul petliurist, aflat într-o țară neutră, nu se găsea atât de mult sub influența Germaniei și a Franței, după cum a procedat și Melnic, șeful Organizației Naționaliste Ucrainene - OUN, de asemenea stabilit la Roma³⁵.

La Roma, Andrei Levițchi a purtat discuții cu Solevij, sosit în capitala Italiei cu scopul de a aplană divergențele de opinie dintre cele două fracțiuni petliuriste, cea de la Paris, condusă de V. Procopievici, și cea de la Vașovia, a lui Andrei Levițchi. Acesta din urmă se considera ca fiind reprezentantul singurului guvern legal, iar pentru binele cauzei ucrainene era partizanul continuării legăturilor cu cercurile germane, opunându-se petliuriștilor de la Paris care au aderat la cauza Aliaților, prin manifestul semnat de V. Procopievici³⁶.

Un argument al interesului Germaniei pentru problema ucraineană îl constituie realegerea prof. dr. Zenon Uziela, de origine ucraineană, ca președinte al Asociației „Uniunea Corespondenților de Presă Străini” din Berlin. Acesta a fost profesor universitar la Cernăuți, iar în martie 1940 deținea funcția de director al Institutului Științific Ucrainean de la Berlin³⁷.

Numirea lui Bogdan Schemet, fostul emisar al grupării ucrainene hatmaniste din România, expulzat în anul 1934, într-un important post la Varșovia s-a realizat în contextul angajărilor de personal, din rândul exponenților ucraineni, pe care Reich-ul le-a demarat în teritoriile polone ocupate. În accepțiunea cercurilor conducătoare ucrainene petliuriste, scopul acestor numiri l-a constituit înființarea, de către Reich, a unui Protectorat al Ucrainei în teritoriile ucrainene din Polonia ocupată de Germania, în vederea captării întregii emigrații ucrainene³⁸.

Protectoratul urma să fie constituit după principiile Protectoratului Boemiei și Moraviei, acordându-se ucrainenilor, pe lângă autonomia administrativă, și dreptul de întreținere a unei mici armate³⁹.

Cercurile conducătoare ucrainene hatmaniste din București afirmă că autoritățile germane numeau sistematic pe șefii mișcării hatmaniste ucrainene în posturi importante în Polonia, în scopul pregătirii timpurii a cadrelor necesare creării statului independent ucrainean⁴⁰.

În Germania și Protectorat au apărut patru ziare ucrainene, respectiv „Ukrainski Vistnik” (*lunar, la Berlin*), „Nastup” (*săptămânal*), „Proboem” (*lunar*) și „Krakivski Visti” (*bisăptămânal, organul guvernatorului general, ce apăra la Cracovia*⁴¹).

Inaugurarea, la data de 29 aprilie 1940, sub președinția dr. Gh. Rusov, a noului sediu al Comunității Ucrainenilor Emigranți din București, situat pe strada Dunilor nr. 33, a fost comentată cu multă satisfacție în cercurile ucrainene din București. Cu acest prilej,

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, p. 181-182.

³⁷ *Ibidem*, p. 182.

³⁸ *Ibidem*, p. 183.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*.

organizația hatmanistă a fost reprezentată de Nicolae Iaroș, iar cea petliuristă de către Dimitrie Ivașina-Herodot⁴².

Referitor la Nicolae Iaroș, în cercurile imigrației ucrainene hatmaniste din România se afirma că liderul respectivei fracțiuni a primit o scrisoare de la Serghie Șemet, șeful cancelariei hatmanului Skoropadski de la Berlin, prin care i se aducea la cunoștință faptul că mișcarea a adoptat o atitudine de strictă neutralitate față de conflagrația europeană. Din acest considerent, toate fracțiunile din străinătate ale mișcării hatmaniste trebuiau să se acomodeze cu respectiva atitudine. În accepțiunea lui Serghie Șemet, gruparea petliuristă s-ar fi angajat într-o acțiune primejdioasă alături de Aliați⁴³.

Același Serghie Șemet ar mai fi susținut că Radzievski, șeful Partidului Fascist Pan-Rus din Extremul Orient, deși colabora cu petliuriștii din București, era totuși amicul hatmaniștilor și apreciat drept o persoană de încredere de către generalul Nurașko, șeful Secției Militare hatmaniste de la Berlin⁴⁴.

În cercurile conducătoare ale emigrației ucrainene se susținea că emisarul german Nicolae Kowalewski, stabilit în România cu pașaport german, ar fi dat instrucțiuni colaboratorilor săi ucraineni să strângă materialul informativ necesar întocmirii unui raport privind starea de spirit din România. Respectivul raport urma să prezinte simpatiile opiniei publice românești față de unul sau altul dintre beligeranți și pronosticuri în legătură cu atitudinea pe care România avea să o adopte în eventualitatea intrării în război⁴⁵.

În cursul lunii mai 1940, Nicolae Kowalewski ar fi întreprins o călătorie la Târgoviște și Valea Lungă, iar în cea din urmă locație ar fi locuit la ucraineanul Nazarciuc, administratorul moșiei familiei Cantacuzino⁴⁶.

Referințe critice

Ciachir, Nicolae, *Din istoria Bucovinei (1775-1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993

Dirks, Carl și Janßen (Janssen), Karl-Heinz, *Der Krieg der Generale: Hitler als Werkzeug der Wehrmacht (Războiul generalilor: Hitler ca instrument al Ministerului de război)*, Berlin, Propyläen Vrlg., 1999

Dobrinescu, Valeriu, și Pătroiu, Ion, *Documente străine despre Basarabia și Bucovina. 1918-1944*, București, Editura Vremea, 2003

Rotari, Ludmila, în *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918 – 1924*, Editura Enciclopedică, București, 2004

Sandkühler, Thomas, *Endlösung' in Galizien: der Judenmord in Ostpolen und die Rettungsinitiative von Berthold Beitz 1941-1944*, Bonn, Vrlg. Dietz, 1996

Scurtu, Ioan, *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est (1918 – 2001)*, Vol. I, București, Editura Fundației Culturale Române, 2003

Arhivele Ministerului Afacerilor Externe

Fond România. Lucrări și referate (1929-1943), vol. 497

⁴² *Ibidem*, p. 205.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 205.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 206.

⁴⁶ *Ibidem*.

Fond România. Minoritatea Ucraineană (1939-1940), volumul 390
 Dosar 71 / URSS (1934 – 1937). Volumul 40
 Direcțiunea Politică.

EFORTURILE DE REFORMARE A ÎNVĂȚĂMÂNTULUI DIN MOLDOVA SECOLULUI AL XIX-LEA. FRAȚII NEOFIT ȘI FILARET SCRIBAN

Adrian DUȚUC

PhD., „Ștefan cel Mare” University of Suceava

Abstract: In the first half of the 19th century Metropolitan Veniamin Costachi, a bishop persistently involved in building the Church and Romanian culture, greatly encouraged those who wanted to work for the spiritual development of the Romanian nation, both from the church pulpit and from the pedagogical chair. Many people joined the efforts of Metropolitan Veniamin, but we believe that the best known and most diligent of all were the Scriban brothers: Neofit and Filaret. Well-known personalities, both in contemporaneity and for posterity, they made notable contributions to the development and modernization of education in Moldova in the 19th century.

Keywords: education, reform, 19th century, Moldavia, Scriban.

Scopul studiului de față este de a analiza implicarea în reformarea și edificarea învățământului din Moldova secolului XIX, a două personalități ce s-au bucurat de o mare notorietate în timpul generației lor, cât și mai târziu, frații Filaret și Neofit Scriban. Eforturile noastre se vor concentra asupra aportului acestora în reformarea învățământului din Moldova, mai ales cel de factură teologică. În realizarea prezentului studiu avem în vedere o serie de linii principale de analiză. Vom prezenta pregătirea intelectuală a celor doi în țară și în afară țării, ambele aspecte ale educației primite fiind importante din punct de vedere al formării lor ca recunoscuți și apreciați profesori și contributory în câmpul educației. De asemenea vom analiza rezultatele lor didactice, rezultate ce au constatat în diferite publicări destul de importante la acea vreme și care arată dorința celor doi clerici erudiți de a aduce ceva nou și util în aria lor de activitate.

Contextul în care cei doi aveau să își desfășoare activitatea poate fi descris drept complex. Mitropolit al Moldovei în prima jumătate a secolului al XIX-lea era Veniamin Costachi, arhiereu ce s-a implicat insistent în dezvoltarea culturii bisericești și române. Acesta a încurajat mult pe cei ce doreau să se implice în dezvoltarea spirituală a neamului românesc, atât de la amvonul bisericii, cât și la catedră. Eforturilor mitropolitului

Veniamin s-au alăturat mulți, însă considerăm că cei mai cunoscuți și mai harnici dintre toți au fost frații Scriban: Neofit și Filaret.¹

Elitele ce ghidau pe atunci soarta celor două Principate Române doreau, printre altele, ameliorarea stării clerului român, iar prin aceasta, a țării în general. Clerul român suferise în tipul domniilor fanariote o serie de abuzuri ce i-au afectat mult activitatea și credibilitatea: cumpărarea cu bani a funcțiilor de mitropolit și episcop, numirile unor preoți cu o pregătire intelectuală și spirituală de slabă calitate, numirea ierarhilor greci în funcțiile de conducere, ș.a. Acest context a creat, mai ales în rândul elitei celor două Principate Române, dorința de a reforma stare nefericită a clerului. Interesul pentru această schimbare în Biserică se poate observa în anii 1831 – 1832, în timpul administrației generalului Pavel Kiseleff, cât și mai târziu în perioada pașoptiștilor². Dacă prin aceste măsuri și legi, influența nedorită venită din afara țării a fost treptat limitată, îmbunătățirea nivelului de cultură al clerului s-a realizat printr-o reformă a sistemului de învățământ teologic și nu numai.

Un important factor de subliniat este climatul familial în care s-au născut și au crescut cei doi. În familia Artimescu s-au născut patru copii: Nicolae, Vasile, Gavril și Sofia. Accentul pus insistent pe educație și credință se vede ulterior prin faptul că Nicolae devine monah primind numele de Neofit; Vasile de asemenea devine monahul Filaret; Gavril devine preot al bisericii „*Sfânta Treime*” din Burdujeni, ctitoria familiei, activând și ca profesor la „*Seminarul Veniamin Costache*” din Iași. De o mare relevanță este și apariția și notorietatea numelui Scriban. Acest nume propriu avea să devină o luminoasă moștenire pentru generațiile ulterioare ale acestei familii foarte rodnice în diferitele ramuri de activitate în care membrii ei au fost implicați. Numele Scriban este în primul rând legat de cel de-al doilea fiu al preotului Ion Artimescu, devenit ulterior Popescu. Acest fiu, Vasile Popescu (viitorul Filaret) a urmat cursurile gimnaziale și mai târziu a fost studentul Academiei Mihăilene din Iași (1835-1837) unde, printre profesorii cei mai cunoscuți a avut pe Eftimie Murgu și Cristian Flechtenmacher, având de asemenea o strânsă legătura cu profesorul Vasile Fabian-Bob. Cel din urmă, fiind impresionat de înclinația tânărului elev spre studiu i-a dat pseudonimul „*Scriban*” (scriitor). Eminentul elevul Vasile a îndrăgit acest nume, iar ulterior și l-a însușit. Pornind de la acest episod, mai toți membri familiei Popescu (fosta Artimescu) au purtat numele Scriban.

Neofit Scriban

Neofit Scriban s-a născut în Suceava, în partea de oraș ce se numea pe atunci târgul Burdujenilor, cel mai probabil la 1808.³ Primii ani de școală îi desfășoară la Mănăstirea Teodorenii din Burdujeni sub îndrumarea tatălui său. Deși botezat Nicolae, acesta primește numele Neofit atunci când devine monah la schitul Gorovei⁴ în 1827, sub ascultarea starețului de atunci, arhimandritul Macarie Jora. Pe pagina unei cărți de slujbă

¹ Dionisie I. Udistanu, *Ogor înțelenit*, Editura Mușatinii, Suceava, 2005, p. 310.

² În Petiția de la Iași din 27 martie 1848 între numeroasele revendicări se numără cele privind ridicarea materială și culturală a clerului alături de secularizarea averilor mănăstirești.

³ Mircea Păcurariu, *Dicționarul Teologilor Români*, Ed. Enciclopedică București 2002, p. 434.

⁴ N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, vol. II, Ed. Ministerului de Culte, București 1930, p. 246.

din biserica schitului se găsește o însemnare - „*Neofit cântărețul la 1827*”⁵ – ce arată că Neofit fusese numit inițial psalt al schitului.

La câțiva ani după intrarea în monahism, în 1833, Neofit este hirotonit ieromonah și transferat la un lăcaș de cult de notorietate și atunci și acum în Moldova, biserica „*Sfinții Trei Ierarhi*”. Neofit profită de context și își continuă studiile participând în aceeași perioadă la cursurile desfășurate în cadrul a două instituții de învățământ foarte cunoscute și de înaltă calitate: Gimnaziul Vasilian și Academia Mihăileană. Aici Neofit s-a bucurat de profesori eminenți precum Vasile Fabian-Bob, Eftimie Murgu și G. Seulescu, finalizând ciclurile de învățământ în anul 1838⁶. Între disciplinele studiate și aprofundate aici amintim literatura, filosofia și limbi străine precum franceza, latina și greaca.

Ulterior absolvirii instituțiilor de învățământ mai sus menționate, lui Neofit Scriban i se oferă postul de catehet pentru străinii din oraș, care doreau convertirea la Ortodoxie (post ce presupunea atât temeinice cunoștințe teologice, cât și cunoașterea celor mai importante limbi de circulație internațională, în special franceza). Tot atunci, Neofit primește răspunderea de cenzor al predicilor ținute la catedrala din Iași, cât și a tuturor cărților tipărite acolo.⁷

Trebuie menționat aici faptul că în acest interval de timp, Neofit Scriban a publicat un scurt catehism cu titlul: „*Catechesis seau învățăături de căpetenie ale Bisericii reseritene, parte compuse, iar parte culese shi printr'un nou metod scrise cu litere strămoșești*”, Iași, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1838, 48 pag., format mic.⁸

În perioada 1838-1839 Neofit se află la București pentru a continua studiile la Colegiul Sfântul Sava. După absolvirea studiilor se întoarce la Iași unde primește răspunderea de predicator și catehet al Școlii Publice de la Mănăstirea Sfinții Trei Ierarhi (1839-1840). La scurt timp, în 1841, Neofit este numit duhovnic al Institutului Gimnazial Trei Ierarhi Iași.⁹ În urma unor intrigi¹⁰, a căror aprofundare nu își are locul aici, în 1841 Neofit este îndepărtat și trimis la Mănăstirea Neamț de către domnitorul Mihail Grigorie Sturza.¹¹

La scurt timp, și pentru scurt timp (1842-1843¹²), Neofit Scriban devine profesor al Școlii Naționale din Fălticeni. După o scurtă perioadă în care îl găsim egumen al

⁵ Constantin Erbiceanu, *Viața și activitatea reposatului profesor și arhiereu Neofit Scriban, Episcop de Edessa*, în „*Biserica Ortodoxă Română*”, an XII, 1889, p. 323.

⁶ *Ibidem*, p. 325.

⁷ Carte de numire nr. 1861 din 31 decembrie emisă de mitropolitul Moldovei, Parohia „*Sfânta Treime*” Burdujeni-Sat, Fond Documentar, Dosar IV, fila 50.

⁸ Mircea Păcuraru, *op. cit.*, pag. 89.

⁹ Adresa nr. 1371 din 16 oct. 1840 emisă de Mitropolitul Veniamin, Parohia „*Sfânta Treime*” Burdujeni-Sat, Fond Documentar, Dosar IV, fila 27.

¹⁰ Dionisie Udișteanu, *Ogor înțelenit*, Ed. „Mușatinii”, Suceava 2005, p. 310.

¹¹ N. Iorga, *Istoria literaturii române în veacul al 19-lea*, București 1907, vol. I, p. 107, *apud* Nestor Camariano în *Influența franceză în Principatele Române prin filieră neogreacă*, Revista Fundațiilor Regale, anul IX, 1 februarie 1942, nr.2, București, Uniunea Fundațiilor Culturale Regale, p. 407; Marian Palade, *Ctitori de cultură și spiritualitate ortodoxă, arhieri, preoți și monahi din ținuturile Sucevei - Lexicon*, editura Heruvim, Pătrăuți, 2012, p. 48.

¹² Adresa de numire ca profesor la Școala din Fălticeni, nr. 14 emisă la data de 12 ianuarie 1842 de către Epitropia Învățăturilor Publice din Principatul Moldovei, în Parohia „*Sfânta Treime*” Burdujeni-Sat, Fond Documentar Vol V, fila 60; Adresa de încetare a activității de profesor la Fălticeni nr. 476 din 29 iulie 1843. în Parohia „*Sf.ânta*

Mănăstirii Mogoșești¹³, Neofit este numit conducător al învățământului desfășurat în cadrul Mănăstirii Neamț¹⁴. Aici lui Neofit i se încredințează importante sarcini cărturărești printre care amintim aceea de a corecta traducerea colecției de canoane bisericești numită Pidalion, traducere făcută anterior de către Mitropolitul Veniamin Costache. Ulterior corecturii, Pidalionul vede lumina tiparului în 1844¹⁵¹⁶. Tot în această perioadă Neofit scrie numeroase poezii și predici ce vor fi publicate ulterior.¹⁷

Neofit se întoarce la Iași fiind numit director al Școlii Naționale de la Sfinții Trei Ierarhi, între 1846-1848, însă continuă să fie profesor al Școlii de la Mănăstirea Neamț până la 29 aprilie 1848.¹⁸ În următorii ani (1848 – 1862) Neofit este profesor titular al catedrelor de istorie, limbă greacă, retorică și filosofie de la Seminarul de la Socola. De asemenea este rectorul acestei instituții de învățământ între 1860-1862¹⁹ și membru în Consiliul superior de Instrucțiune de pe lângă Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii publice.

Datorită activității sale notabile, Neofit este avansat și în ierarhia bisericească, devenind în anul 1852 arhimandrit. Această avansare coincide cu implicarea activă în lupta pentru unirea Principatelor Române, implicare concretizată prin alegerea sa ca „membru în Divanul Ad-hoc în anul 1857 ca delegat ales al orașului Iași din partea clerului.”

Până spre amurgul vieții sale Neofit rămâne un prolific scriitor. În 1868 publică „Cuvinte bisericești rostite la diferite ocazii” (București, 1868, 362 pag.).²⁰ Romulus Scriban, un nepot de-al său cu preocupări peotice, publică în 1870 majoritatea poeziilor, predicilor și articolelor lui Neofit în volumul intitulat „Încercări poetice. Discursuri politice. Memoare și scrisori politice...” (Iași, 1870, 252 pag.), iar doi ani mai târziu publică „Mărgăritare sau colecțiune de cuvinte alese ale celui întru Sfinți Părintelui nostru Ioan Hrisostomul Arhiepiscopul Constatinopolului și ale altor Sfinți Părinți”, (a treia oară tipărite în românește, București, Tipografia Toma Teodorescu, 1872, 384 pag. cu alfabet chirilic), volum ce conține o revizuire a vechilor traduceri după „Mărgăritarele” Sfântului Ioan Hrisostom și compararea cu ediția grecească publicată la Veneția în 1793.²¹

Treime” Burdujeni-Sat, Fond Documentar Vol V, fila 34; Analele parlamentare ale României, Tomul 12, Partea a II-a, Obicinuita obșteasca adunare a Moldovei, Legislatura III, Sesiunea I (XI),-1843, p. 182.

¹³ Conform actului emis de Mitropolitul Veniamin Costache la 29 iulie 1843, act aflat în Parohia „Sfânta Treime” Burdujeni-Sat, Fond Documentar, Dosar IV, fila 34.

¹⁴ Adresa Comitetului Mitropoliei de la Iași nr. 1078 din 19 octombrie 1843, în Parohia „Sf. Treime” Burdujeni-Sat, Fond Documentar Dosar IV, fila 37, Cererea starețului Neonil este făcută la data de 16 august 1843; V.A. Urechia, *Istoria Școalelor dela 1800-1864*, Tomul II, Imprimeria Statului, București, 1892, p. 244.

¹⁵ Pr. Mircea Păcurariu, *Arhieriei Neofit și Filaret Scriban*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, an XXXV, nr. 1-2, 1959, p. 90.

¹⁶ În prefața volumului Neofit subliniază importanța acestui demers. Referitor la această colecție de canoane, Neofit scrie că au fost, „... traduse din grecește în românește de Înalt Prea Sfințitul proin mitropolit Kiriu Kir Veniamin ... prin sânguința și cheltuiala Prea cuviosului arhimandrit și stareț sf. Monastiri Neamțul și Secul Kir Neonil, îndreptate și îndeplinite de protosincelul Neofit”.

¹⁷ Cuvântările sale au fost adunate în *Cuvinte bisericești rostite la diferite ocazii*, București 1868, iar poeziile publicate în volumul *Încercări poetice, Discursuri politice, Memoare și scrisori politice*, Iași 1870.

¹⁸ Dosarul nr. 331, Arhiva Statului, apud. V.A. Urechia, *Istoria Școalelor dela 1800-1864*, Tomul II, Imprimeria Statului, București, 1892, p. 220

¹⁹ Mircea Păcurariu, *Dicționarul Teologilor Români*, Ed. Enciclopedică București 2002, p. 178.

²⁰ *Ibidem*, p. 100.

²¹ *Ibidem*, p. 100.

Neofit publică jurnalul său de călătorie cu titlul „*Călătoria mea la pământul sfânt și la Ierusalim în lunile iunie, iulie, august și septembrie 1874*” (București, Tip. Națională, 1875, 50 pag.), volum generos în detalii istorice și geografice și dedicat fratelui său Filaret Scriban.²²

Un volum ce iarăși trebuie amintit este „*Testamentul Vechiu studiat duce la cel Nou ori evidenții intrinsece că Sacra Scriptură este insuflată de Dumnezeu pentru scularea și mântuirea omenirii. Opera lucrată după originale grece...*” (București Tipografia Curții Regale, 1876, 113 pag.), o lucrare de conținut teologic ce aprofundează dogmatica și exegeza textului biblic.²³

În același interval de timp sunt publicate și o parte din predicile lui Neofit din care amintim „*Cuvânt funebru... rostit în 20 mai 1873... asupra rămășiților mortale ale reposatului senatore, graff și cavaler Carol de Rosetti*.” București, 1872, 13 pag.; „*Cuvânt pentru Sf. Paști 1876, aprilie 1, București*”, 1876, 12 pag. și „*Cuvânt la Nașterea Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos*”, București, 1876, 15 pag. Menționăm și „*Plângerile unui sihastru pentru România*”, în 7 cânturi, București 1875.²⁴

Filaret Scriban

Născut în Burdujeni, Suceava, în 1811, a absolvit Gimnaziul Vasilian²⁵ apoi Academia Mihăileană din Iași (1835-1837). Între 1837-1839 activează ca profesor la Școala normală de la „*Trei Ierarhi*”²⁶. De asemenea în perioada 1834 – 1836 predă Limba Franceză, apoi predă gramatica Limbii Române, Aritmetică și Catehism. În anul 1837 preia catedrele de Retorică, Poezie și Mitologie la Academia Mihăileană, iar din 1838 este adjunctul lui G. Săulescu la catedra de Istorie.²⁷

Filaret publică prima sa carte, *Intâile cunoștințe pentru junimea moldoveană care învață limba franceză*, în anul 1836, la Iași. Prefața volumului ce număra 235 pagini a fost semnată: „*Vasile Popescu, elevul Academiei, Iași, 3 aprilie 1836*”. Volumul cu text paralel român (caractere chirilice) și francez conține în mare parte retroversiuni. Fragmentele cuprinse țin de diferite discipline precum astronomia, fizica, zoologia, botanica, chimia, geografia. În final conține un capitol de gramatică elementară a limbii franceze. În darea de seamă din 1837 a Epitropiei Învățăturilor Publice a Principatului Moldovei, Vasile (Filaret) Scriban este menționat cu 6 din 29 de lucrări scrise de elevi, lucrări ce fuseseră

²² Mircea Păcurariu, *Arhieriei Neofit și Filaret Scriban*, în „*Mitropolia Moldovei și Sucevei*”, an.XXXV, nr. 1-2, 1959, p. 101.

²³ *Ibidem*, p. 101.

²⁴ Mircea Păcuraru, *Dicționarul Teologilor Români*, Editura Enciclopedică, București 2002, pag. 483.

²⁵ La 1 iunie 1831, printre cei trei premianți ai clasei I gimnaziale se regăsea și tânărul „*Teodor Popescu (mai târziu Scriban)*”, conf. V.A. Urechia, *Istoria Școalelor dela 1800-1864*, Tomul I, Imprimeria Statului, București, 1892, p. 157.

²⁶ Conform atestatului datat la 28 noiembrie 1838 tânărul Vasile Scriban Popescu participase la cursuri de: Catehism, Gramatica românească, Gramatica latină, Retorică, Poezie și mitologie, Geografie universală, Istorie universală, Matematică (Aritmetică, Algebră, Trigonometrie), Filozofie (Logică, Metafizică, Filozofie morală), Limbile rusă, franceză și latină. Conf. Mircea Păcuraru, „*Arhieriei Neofit și Filaret Scriban*”, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, anul XXXV, nr.1-2, 1959, p. 103.

²⁷ Constantin Erbiceanu, *Viața și activitatea și scrierile Prea Sfințitului Filaret Scriban tratată din punct de vedere religios, moral și literar*, București, 1892, p. 104.

publicate în acel an.²⁸ De asemenea este amintit ca fiind cotraducător la alte 7 cărți.²⁹ În 1838, tot la Iași, publică *Mica Geografie a Daciei, Moldovei și a Țării Românești*, o carte de 122 de pagini, una din primele Geografii din România. Între volumele ce datează în acest răstimp se numără și traduceri ale unor fragmente literare precum *Tragedia lui Brutus* (prelucrată în limba română din franceză)³⁰, o traducere din *Cornelius Nepos* din latină, *Dialogurile morților* din limba franceză și *Viața lui Socrate*.³¹

Dorind o aprofundare a studiile teologice, Vasile Scriban înaintează o scrisoare către Epitropia Învățăturilor Publice a Principatului Moldovei în care cere să fie trimis la o universitate din afara țării.³² Mitropolitul Veniamin Costache, la acea vreme președinte al Epitropiei Învățăturilor Publice, aprobă cererea tânărului și aranjează ca acesta să își continue studiile la Academia din Kiev. În ciuda dificultăților întâmpinate³³, ca gest nobil de recunoștință, Vasile Scriban donează „*Bibliotecii școalelor naționale trei sute de tomuri de cărți în felurite limbi*”^{34 35}.

Între 1839 și 1842 studentul Facultății Kievene Vasile Scriban, beneficiind de bursă de studii completată de ajutorul bănesc al mitropolitului moldovean ce îl promovase³⁶, manifestă un viu interes pentru cercetarea documentelor legate de Țările Române aflate în bibliotecile de acolo, în special față de cele referitoare la istoria Bisericii românilor.³⁷

Făcându-se remarcat între colegi și profesori, Vasile devine apropiat chiar Mitropolitul Kievului, Filaret Amfiteatrov, care de câte ori avea ocazia vorbea cu tânărul

²⁸ Acestea sunt: 1. *Biografia filozofilor, după a lui fenelon* în 2 părți, (traducere din limba franceză), 2. *Culegeri literaturii franceze a lui Noel*, 3. *Din Cicero: Cato bătrânul* (traducere din limba latină). 4. *Cuvânt al lui Mesalio*, traducere din limba franceză, 5. *Noaptea și ziua Rosie*, 6. *Guiliom Tel după a lui Florian*, (traducere din limba franceză), conf. V.A. Urechia, *Istoria Școalelor dela 1800-1864...*, p. 371.

²⁹ Acestea sunt: „*Cornelius Nepos, viața împăraților, după limba latină; Ambroise Cruzoe, istorisire morală; O culegere de cercări poetice; Gramatica franceză a lui Furnie, pentru moldoveni; Cuvinte funerale originale, Cuvinte pentru pacea cu aproapele, a lui Burdalu; Leonidas, sau bătălia de la Termopili.*” Conf. V.A. Urechia, *Istoria Școalelor dela 1800-1864...*, p. 371.

³⁰ *Ibidem.*, p. 87.

³¹ Constantin Erbiceanu, *Viața și activitatea ...*, p. 5.

³² *Ibidem.*, p. 5.

³³ Academia de la Kiev a întârziat foarte mult, situație ce a cauzat un episod ce merită remarcat: aflându-se la sediul Mitropoliei, consulul Rusiei îl găsește pe mitropolitul Veniamin Costachi care „*izbucnește în plâns și lacrimi*”, Vasile Scriban fiind de față. Explicația mitropolitului: „*vezi D-ta pe acest tânăr (n.n. Vasile Scriban), el a arătat dorința ca să studieze Teologia la Chiev, și după mijlocirea ce am făcut de atâta timp, nici până acum n-am primit nici un răspuns din Rusia. Am trebuință de oameni și nu pot să mi-i formeze, n-am mijloace în destule.*” (cf. Constantin Erbiceanu, *Viața și activitatea și scrierile Prea Sfințitului Filaret Scriban ...*) îl determină pe consulul rus să acorde o atenție deosebită acestui caz. În consecință, Vasile Scriban primește aprobarea de a se înscrie la cei 4 ani de studiu numai în doi ani.

³⁴ V.A. Urechia, *Istoria Școalelor dela 1800-1864...*, Tomul II, p. 86.

³⁵ Tânărul Scriban primește în acest sens un atestat școlar „*foarte curios*” emis pentru a-i fi de folos peste hotare: „*Curatella scholarum publicarum in principatu Moldaviae reperibilum*” acordat pentru „*Dominum Basiliu Popescu Scriban nobilem Moldaviensem, pater sacerdote, orthodoxo natum, ex oppodo Bordojan oriundum, aetatis 22 annorum*”.

³⁶ Constantin Erbiceanu, *Istoria contemporană – Material pentru Istoria Națională și Religioasă a Românilor, Viața și activitatea repozatului profesor și Arhiepiscop Neofet Scriban, Episcop de Edesa, în Biserica Ortodoxă Română*, Iulie, anul 1884, p. 11. Tot aici află că Mitropolitul Veniamin Costachi sprijinea financiar „*pe Panaiteanu, pe M. Strat la Berlin pentru legi (adică pentru știință juridică, n.n.) și pe doi alți la ținuturi (adică pentru Administrație, n.n.) cu câte 40 de galbeni pe an.*”

³⁷ *Ibidem...*, pp. 13-14.

român în franceză.³⁸ O foarte puternică amiciție este cea cu Alexandru Sturza³⁹, diplomatul din scrierile căruia Scriban traduce, după Eufrosin Poteca.⁴⁰ În această perioadă Filaret publică, primul după Petru Maior, „Istoria Bisericească a Românilor”, în limba rusă, se păstrează într-un manuscris de „400 de coale”.⁴¹

Fiind dornic să devină monah, Vasile Scriban face primul pas la 3 februarie 1841, când cere binecuvântarea Mitropolitului Filaret Amfiteatrov, care cere de la mitropolitul Veniamin Costachi permisiunea de îl călugări el însuși⁴², cerere la care ierarhul moldovean răspunde prin adresa din 1841 „in festo Apostolorum”.

Deși au fost ceva dificultăți deoarece nu era ucrainean, în ziua de 5 august 1841, tânărul Vasile Popescu Scriban devine monah la „marea lavră Pecerska din Kiev,” iar la 6 august ieromonah⁴³. Vasile primește la călugărire numele Filaret, nume ales de chiar Mitropolitul Kievului, Filaret.⁴⁴

În corespondența sa din acea perioadă aflăm că îi împărtășește lui Gh. Asachi o parte din preocupări ale sale în care faptul că „Seminarul Socola nu va merge bine până ce nu se va supune sub supravegherea Direcției Învățăturilor publice, precum se află toate celelalte școli publice.” Mai mult, Filaret găsisese în cercetările sale făcut în bibliotecile din Kiev patru lucrări ce tratau „timpul Domnului Vasile Lupu și a lui P. Movilă, în care lămurit să găsește, că acel Domn a întemeiat școli în Monastirea Trei-Ierarhilor”, informații ce se puteau utiliza pentru a se revendica din „mâna grecilor veniturile moșiiilor, ce în hărțile aflate de Cinstita Epitropie să arată a fi însemnate și hotărâte pentru ținerea școlilor!”.⁴⁵

Odată finalizate studiile la Academia din Kiev⁴⁶, Filaret Scriban se întoarce în Moldova, unde, în 1842, cu suportul lui Gh. Asachi și al fratelui Domnitorul Mihail Sturza, pe care îl cunoscuse la Kiev, devine rectorul Seminarului de la Socola, post căruia îi va dedica următorii 18 ani până în 1860, când îi va lua locul fratele său Neofit Scriban.⁴⁷

³⁸ La Kiev Vasile Scriban a profitat de ocazia de a cunoaște profesori teologi ruși de mare calibru din care amintim: Ivan Scvortșev, profesor de Filosofie morală, Iacob Amfiteatrov, părintele Omileticeii rusești, ș.a. Mai mult, a avut colegi ce ulterior au devenit mari personalități în spațiul teologic slav precum Macarie Bulgacov, viitorul mitropolit al Moscovei și Alexei Novoselov, viitorul episcop al Ecaterinoslavului.

³⁹ Constantin Erbiceanu, *Viața și activitatea și scrierile Prea Sfințitului Filaret Scriban tratată ...*, p. 104. p. 105.

⁴⁰ Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, Vol. II, Editura Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, București, 1930, p. 248.

⁴¹ Iuliu Scriban, în *Enciclopedia Română*, III, p. 918, apud N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești ...* p. 248.

⁴² Constantin Erbiceanu, *Viața, activitatea și scrierile Preasfințitului Filaret Scriban...*, p. 15. Textul actului de mijlocire: „Ut tuam respectu hujus rei sententiam mihi manifestam reddas. Quod ad me, supradictum juvenem, ob egregia ejus in litteris progressus praesertim vero ob morem ejus mitem, valde docilem humilemque, ad vitam monasticam, quam maxime aptum esse puto.”

⁴³ *Ibidem*, p. 19.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 9.

⁴⁵ *Ibidem.*, p. 20.

⁴⁶ Cf. Dosar nr. 166, Arhivele Statului, apud. V.A. Urechia, *Istoria Școlilor dela 1800-1864...*, Tomul II, p. 226. La 5 aprilie 1842, Academia Kieveană îl declară, prin diploma nr. 9, pe „Dominum Heromonachum Filaretum Scriban Magistrum sacro-sanctis Theologiae humaniorumque literarum ...”, act prin care Filaret devine primul român absolvent ca magistru în teologie al unei Academii din Rusia. Lucrarea sa de licență a fost intitulată „Oare-care științe istoricești despre starea Bisericii Moldovei și a Valachiei dintru început și până în timpul nostru”, o lucrarea care a stârnit interes și discuții în sinodul Bisericii Ruse.

⁴⁷ Alexandru Moraru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000, Biserică. Naștere. Cultură*, vol. III, tom 1, 2006, p. 346.

Ca rector al acestei instituții de învățământ teologic Filaret și-a dovedit capacitatea deja intuită de mulți. A dezvoltat instituția dându-i o organizare foarte similară facultăților de teologie. Acest lucru presupunea un curriculum ce conținea teologia, filosofia, exegeza și limba latină⁴⁸. Sub conducerea sa seminarul ieșean „*ia un avânt deosebit, rămânând prima școală clericală din principate*”⁴⁹ în ciuda dificultăților întâmpinate după ce principele Mihail Sturza a părăsit tronul. Datorită atitudinii sale pro unioniste, Filaret este catalogat ca o amenințată și seminarul o „*pepinieră de revoluționari*”⁵⁰. În cele din urmă este înlăturat din funcția de rector de către mitropolitul Meletie la 29 ianuarie⁵¹. În această perioadă școala intră în declin. Urmează o perioadă dificilă în care această instituție de învățământ intră în declin, însă Filaret, în ciuda faptului că nu mai era remunerat, rămâne aproape de seminar până când, în urma intervenției domnitorului, este renumit director în la 31 ianuarie 1849⁵².

Noul domnitor al Moldovei, Grigorie Ghica, l-a susținut pe Filaret, fapt ce l-a ajutat pe cel din urmă să organizeze școala teologică de la Iași. În 1851 scrie „*Legiuirea pentru organizarea învățăturilor Bisericești*,”⁵³ lucrare ce stabilește regulile principale de funcționarea a seminariilor din fiecare episcopie, a unui seminar central, un curs de gimnaziu și o facultate. Aceste noi reglementări au ridicat nivelul învățământului teologic din Moldova.⁵⁴

Tot în 1851 este emis „*Așezământul pentru reorganizarea învățăturilor publice în Principatul Moldovei*” act se reglementa ca „*învățăturile înalte*” să se predea în cadrul unei academii, instituție ce trebuia să conțină și o facultate de teologie (articolul 54).⁵⁵ Acest așezământ punea bazele legislative necesare înființării și funcționării unei universități.

La 12 ianuarie 1852 Filaret Scriban este hirotonit Episcop de Stavropoleos. Ulterior, grație relației cu Mitropolitul Sofronie Miclescu Filaret se ocupă de modernizarea Seminarului de la Iași. Mai mult, programa de învățământ a școlii este considerabil îmbunătățită.

Odată cu această dezvoltare a programei, coprul profesoral al seminarului este innoit. În aceste proces de recrutare a noilor cadre didactice, Filaret a jucat cu siguranță un rol central, alegând atât dintre foștii elevi eminenți ai seminarului (ce își definitivau studiile peste hotare), cât și dintre cărturari transilvăneni de notorietate veniți în Moldova. Astfel, arhimandritul Ghermano Vida (din Maramureș) a preluat catedra de Limbi Clasice, arhimandritul Neofit Scriban, catedra de Istorie, Filosofie, Greacă și Retorică, ieromonahul Melchisedec Ștefănescu, magistru în Teologie și Litere de la Academia duhovnicească din

⁴⁸ Virginia Popa, Mihai Vizitiu, *Istoria Învățământului Teologic Superior din Moldova și Bucovina*, Editura Trinitas, Iași 2007, p. 9.

⁴⁹ V.A. Urechia, *Istoria Școalelor dela 1800-1864...*, Tomul II, p. 220.

⁵⁰ Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase...*, p. 248.

⁵¹ Constantin Erbiceanu, *Viața, activitatea și scrierile Preasfințitului Filaret Scriban ...*, p. 30.

⁵² *Ibidem*, p. 31.

⁵³ Virginia Popa, Mihai Vizitiu, *op. cit.*, p. 9.

⁵⁴ Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, vol. II, Ediția a II-a 1928, p. 248.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 249.

Kiev, catedrele disciplinelor teologice, Hristofor (Teoctist) Scriban, catedrele de Istorie și Geografie, Dr. Anton Velini, catedrele de Istorie și Filosofie, ș.a.⁵⁶

Câțiva ani mai târziu, în 1855, lui Filaret îi este încredinșată ce către Sfatul Țării misiunea de a reforma învățământului teologic. Apoi, în 1856, Filaret se alătură partidului Unionist, asemeni fratelui său Neofit Scriban angajându-se într-o altă luptă, cel puțin lafel de importantă.⁵⁷

Cercetarea istorică poate face uz de memoriul datat 6 septembrie 1859, întocmit de comitetul Seminarului de la Socola și trimis domnitorului Al. I. Cuza pentru a descoperi o importantă parte din activitatea lui Filaret. Acest document cuprindea o serie de propuneri cu scop reformativ. Una din ele propunea ca primul grad de învățământ să fie seminarul eparhiei Moldovei destinat preoților de mir, cu o programa ce cuprindea 17 materii; iar gradul al II-lea să revină Facultății de Teologie pentru preoții de grad înalt.⁵⁸ Ulterior, la 22 octombrie 1859, Comitetul Școlar al Moldovei atribuie Seminarul de la Socola titlu de „*facultate teologică*.”⁵⁹

În noiembrie 1859, Ministerul Instrucțiunilor Publice mandatează o comisie să realizeze un proiect de reformare a seminariilor și Facultății de Teologie.⁶⁰ Conform cuvintelor lui Siomion Bărnăuțiu în cuvântul său la deschiderii Universității din Iași „*Facultatea teologică era lucrătoare demult în seminarul episcopesc*.”⁶¹ Organizare modernă a învățământului de factură teologică în Moldova la acea vreme, atestă faptul că eforturile lui Filaret Scriban au dat rezultat. Filaret a fost primul decan al facultății⁶², urmat de fratele său Neofit Scriban⁶³. Mai mult, Filaret fusese ales la 26 noiembrie 1859 prorector al Universității⁶⁴.

Însemnările lui V.A. Urechia legate de starea învățământului din Moldova la 1859 sunt, considerăm, foarte relevante: „*Singura facultate deplin completată acum în țară este facultatea teologică, formând un întreg curs special, cu 15 școli catehetice primare în fiecare politie rezidențială și trei seminarii, la Huși și Roman și Seminarul Socolei, completat cu învățăturile de gradul al doilea și acele facultative de gradul al treilea*.”⁶⁵

Un episod luminos ce merită adus în atenție este festivitatea de deschidere a anului universitar 1860-1861. La această ceremonie a participat și domnitorul Al. I. Cuza. Universitatea începea anul cu patru facultăți funcționale: Drept, Teologie, Medicină și

⁵⁶ Mircea Păcurariu, *Învățământul teologic seminarial în Biserica Ortodoxă Română*, în *Două secole de învățământ teologic seminarial (1803-2003)*, Coord.: Pr. Lect. Dr. Mihai Vizitiu, Pr. Dragoș Bahrim și Adrian Timofti, Mitropolia Moldovei și Bucovinei, Iași, 2003, p. 90.

⁵⁷ Constantin Erbiceanu, „*Viața și activitatea și scrierile Prea Sfințitului Filaret Scriban ...*”, p. 37.

⁵⁸ Virginia Popa, Mihai Vizitiu, *op. cit.*, p. 11.

⁵⁹ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași, *Memoar despre starea Seminarului Central al Moldovei 1859. Fondul Comitetului de Inspecție școlară*, Dosar nr. 31 / 1860, fila 46-r.

⁶⁰ Legat de această instituție de învățământ Adamescu afirmă că „*a funcționat chiar în cuprinsul Seminarului de la Socola*,” (Gh. Adamescu, *Istoria Seminarului Veniamin din Iași*, p. 103).

⁶¹ Mihai Mănucă, *Facultatea de Teologie din Iași 1860-1864*, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul LXXVIII, 1960, nr. 9-10, p. 876.

⁶² Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași, *Fond Universitatea Alexandru Ioan Cuza Iași*, Rectorat Dosar nr. 10 – 1860 f. 8.

⁶³ Virginia Popa, Mihai Vizitiu, *Op. cit.*, p. 12.

⁶⁴ Alexandru Moraru, *op. cit.*, p. 356.

⁶⁵ *Ibidem.*, p. 12.

Filosofie. Deschiderea anului universitar s-a ținut la biserica Talpalari, slujba de binecuvântare a profesorilor și studenților a fost oficiată în clădirea universității, iar în cadrul acesteia, Filaret Scriban a rostit o foarte apreciată rugăciune compusă chiar de el, rugăciune ce sublinia misiunea domnitorului țării, care, prin instituțiile de învățământ, avea datoria de a răspândi lumina și adevărul în popor.⁶⁶

În 1862, Filaret Scriban încheie activitatea sa în învățământ și se pensionează. Acest moment al retragerii coincide cu începutul luptei pentru canonicitate Bisericii, luptă în care s-a implicat mult și care i-a atras inevitabil dizgrația domnitorului Al. I. Cuza.

Dezvoltând rezultatele lui Filaret Scriban în domeniul învățământului teologic trebuie amintit și aspectul eforturilor de completare și continuare a formării academice a absolvenților săi prin urmarea de studii la universități de prestigiu din Europa. Începând cu 1848 Filaret intermediază trimiterea mai multor absolvenți ai Seminarului de la Iași, la studii în străinătate. Unul din motivele acestui demers era ca, odată întorși de la studii, aceștia să fie viitorii profesori ai Facultății de Teologie și ai Seminarului de la Iași. Dintre aceștia amintim pe Melchisedec Ștefănescu și Christofor Scriban (viitorul arhimandrit Theoctist Scriban) înscriși în 1848 la Academia din Kiev. După ce au absolvit academia cei doi au fost încadrați în 1851 ca profesori la Seminarul de la Socola.

De asemenea, în 1832 Ioan Mandinescu și August Scriban sunt înscriși la Academia de Teologie din Sankt Petersburg. În 1856 sunt trimiși Climent Nicolau, Filaret Dimitriu și Gheorghe Erbiceanu la Atena, Damaschin Matiescu și Ghenadie Enăceanu la Halchi și Vasile Agapie la Universitatea din Paris. Cei mai mulți, odată întorși în Moldova au preluat diverse catedre ale facultății de teologie sau ale seminarului de la Socola și, astfel, au continuat eforturile de îmbunătățire a învățământului inițiate de Filaret Scriban.⁶⁷

În cadrul eforturilor de edificare a învățământului din Moldova se înscriu și manuale pentru uzul seminariilor. În acest areal Filaret a fost un adevărat deschizător de drumuri, deoarece până atunci pentru seminariile teologice se tipăriseră doar câteva catehisme și manuale. Primele manuale propriu-zise s-au datorat rectorului Filaret Scriban⁶⁸. Menționăm mai jos doar lucrările tipărite, nu și cele rămase în manuscris⁶⁹:

- *Întâile cunoștințe pentru junimea moldoveană care învață limba franceză*, Iași, 1836 (253 pagini);
- *Mica Geografie a Daciei, Moldaviei și a Țării Românești*, Iași, 1838.
- *Catihism în scurt, prelucrat pentru școlile bisericesti*, Iași, 1846 și 1856, (122 pagini);
- *Istoria sfântă pe scurt sau istoria Bisericii Vechiului Așezământ... talmăcită și dată la lumină pentru, învățarea în seminarie și celelalte școli bisericesti*,

⁶⁶ Pentru textul integral al rugăciunii vezi N. Gr. Popescu-Prahova, *Despre învățământul teologic*, pp. 22-24.

⁶⁷ Gheorghe Adamescu, *Istoria Seminarului Veniamin din Iași, 1803-1903*, București, p. 70-92.

⁶⁸ Mircea Păcurariu, *Centenarul Facultății de Teologie – Istoria învățământului teologic în Biserica Ortodoxă Română*, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul XCIX, nr. 9-10 Septembrie – Octombrie, 1981, p. 984.

⁶⁹ În Biblioteca Academiei se găsesc: Legile canonice; Retorica; Gramatica franceză și o serie de traduceri, Teologia Fundamentală Dogmatică; Omiletică; Ambrosie Crusoe după Daniel Defoe; Dialogurile morților de Fenelon; Tragedia lui Brutus după Voltaire; Viața lui Socrate după Platon, o traducere din Cornelius Nepos; Poezii. Pentru o listă completă a scrierilor lui Filaret Scriban păstrate în manuscris la Biblioteca Academiei vezi Ioan Bianu și G. Nocolaiasa, *Catalogul Manuscriselor Românești*, Tomul III, numerele 729-1061, 1931 „Scrisul românesc” S.A. Craiova, pp. 10-15.

Iași , 1847 și 1855 (160 pagini); republicată sub titlul *Istoria sfântă a Vechiului Testament*, Iași, 1872, (130);

- *Morala creștinească sau teologia morală pe scurt...* Iași, 1855, (220 pagini);

- *Sfințita Ermineutică sau știința de a înțelege și a explica Sfânta Scriptură...*, Iași, 1858 (232 pagini) lucrare republicată în 1869, apoi în 1874;

- *Istoria bisericească a românilor pe scurt*, Iași, 1871 (200 pagini).

- *Epistolii sau scrisori despre datoriile sfințitei dregătorii preuțești...* 2 volume, Iași, 1843. (traducere din limba rusă);

- *Învățăături religioase, morale și istorice, ...* Iași, 1843 (180 pagini), traducere;

- *Mărturisirea Ortodoxă a apostoliceștii și catoliceștii Biserici de Răsărit a lui Petru Movilă, Mănăstirea Neamț, 1844* (320 pagini).

Concluzii

Frații Neofit și Filaret Scriban și-au consemnat numele lor în istoria Bisericii și României, atât în contemporaneitate cât și pentru posteritate, ca unii ce au avut notabile contribuții în dezvoltarea și modernizarea învățământului din Moldova secolului al XIX lea.

Menținând bune relații cu numeroase personalități contemporane lor, au fost exemple de pozitivă influență pentru unii precum Ion Creangă, căruia Neofit i-a fost profesor de limbă greacă, sau Nicu Gane, căruia același Neofit i-a fost învățător la Fălticeni.

Atât Filaret, cât și fratele său Neofit, pot fi considerați autorii ce au pus bazele formării unei generații tinere de clerici cu o foarte bună pregătire. Nicolae Iorga spunea despre aceștia că „puteau sta pe aceeași treaptă a culturii cu mirenii cari făcuseră studii mai bune”⁷⁰. Amintim dintre aceștia pe Gheorghe Erbiceanu (bun cunoscător al limbii grecești) Constantin Erbiceanu (profesor al Facultății de Teologie din București și membru al Academiei Române), Ioan Mandilescu, Ghenadie Enăceanu⁷¹, Iosif Bobulescu, ș.a.

Legat de Neofit Scriban, în cuvintele lui M Kogălniceanu „*unul din cei mai culți ierarhi ai epocii sale*”, amintim faptul că în *Istoria Generală*, editată la Geneva în anul 1870, este menționat între oamenii de cultură, membru al clerului superior și scriitor. De asemenea presa din Elveția îl elogia la acea vreme în termeni remarcabili.⁷²

Erudiți luptători pentru emanciparea culturii, învățământului și Bisericii, frații Neofit și Filaret Scriban au fost foarte intens implicați în traducerea, prelucrarea și alcătuirea de manuale, cât și a unor lucrări istorice de mare utilitate în educația

⁷⁰ Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase...*, p. 248.

⁷¹ Profesor de Limba Greacă la Seminarul din București, profesor al Facultății de Teologie din București, și în 1887, episcop de Râmnic.

⁷² Parohia „Sf. Treime” Burdujeni - Sat, „Fondul documentar Vol. V, 2-a. Paginile de presă mai sus menționate amintesc efortul remarcabil al lui Neofit pentru edificarea Bisericii și a Unirii Principatelor. Sunt amintite studiile sale, faptul că a fost fondator al Școlii de la Fălticeni, rector și profesor la seminarul Socola și la Academia Moldovei, membru în Divanul Moldovei, ș.a.

seminariștilor și studenților în teologie, numărându-se astfel printre pionierii didacticii teologice românești.

Bibliografie

- Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași, *Memoar despre starea Seminarului Central al Moldovei 1859. Fondul Comitetului de Inspecție școlară; Fond Universitatea Alexandru Ioan Cuza Iași, Rectoratul*
- Parohia „Sfânta Treime” Burdujeni-Sat, Fond Documentar
- Analele parlamentare ale României, Tomul 12, Partea a II-a, Obicinuita obșteasca adunare a Moldovei, Legislatura III, Sesiunea I (XI),-1843
- Adamescu, Gheorghe, *Istoria Seminarului Veniamin din Iași, 1803-1903*, București
- Camariano, Nestor în *Influența franceză în Principatele Române prin filieră neogreacă*, Revista Fundațiilor Regale, anul IX, 1 februarie 1942, nr.2, București, Uniunea Fundațiilor Culturale Regale
- Erbiceanu, Constantin, „Viața și activitatea reposatului profesor și arhieru Neofit Scriban, Episcop de Edessa”, în *Biserica Ortodoxă Română*, an XII, 1889
- Erbiceanu, Constantin, *Viața și activitatea și scrierile Prea Sfințitului Filaret Scriban tratată din punct de vedere religios, moral și literar*, București, 1892
- Erbiceanu, Constantin, „Istoria contemporană – Material pentru Istoria Națională și Religioasă a Românilor, Viața și activitatea reposatului profesor și Arhieru Neofet Scriban, Episcop de Edesa”, în *Biserica Ortodoxă Română*, Iulie, anul 1884
- Iorga, Nicolae, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, Vol. II, Editura Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, București, 1930
- Udristeanu, Dionisie I., *Ogor înțelenit*, Editura Mușatinii, Suceava, 2005
- Păcurariu, Mircea, *Dicționarul Teologilor Români*, Ed. Enciclopedică București 2002
- Păcurariu, Mircea, „Arhieriei Neofit și Filaret Scriban”, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, an XXXV, nr. 1-2, 1959, p. 90
- Păcurariu Mircea, *Învățământul teologic seminarial în Biserica Ortodoxă Română*, în *Două secole de învățământ teologic seminarial (1803-2003)*, Coord.: Pr. Lect. Dr. Mihai Vizitiu, Pr. Dragoș Bahrim și Adrian Timofti, Mitropolia Moldovei și Bucovinei, Iași, 2003, Iorga, Nicolae, *Istoria Bisericii Românești*, vol. II, Ed. Ministerului de Culte, București 1930
- Păcurariu, Mircea, „Centenarul Facultății de Teologie – Istoria învățământului teologic în Biserica Ortodoxă Română”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul XCIX, nr. 9-10 Septembrie – Octombrie, 1981
- Mănuță Mihai, „Facultatea de Teologie din Iași 1860-1864”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul LXXVIII, 1960, nr. 9-10
- Moraru, Alexandru, *Biserica Ortodoxă Română între anii 1885-2000, Biserică. Naștere. Cultură*, vol. III, tom 1, 2006
- Palade, Marian, *Ctitori de cultură și spiritualitate ortodoxă, arhieriei, preoți și monahi din ținuturile Sucevei - Lexicon*, editura Heruvim, Pătrăuți, 2012
- Popa, Virginia, Vizitiu, Mihai, *Istoria Învățământului Teologic Superior din Moldova și Bucovina*, Editura Trinitas, Iași 2007
- Urechia, V.A., *Istoria Școalelor dela 1800-1864*, Tomul II, Imprimeria Statului, București, 1892

Acknowledgement: Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 153770, cu titlul: “Accesibilitatea cercetărilor avansate pentru o dezvoltare economică sustenabilă - ACADEMIKA”, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 – 2020

EUGENIU COȘERIU AND HIS MULTIDISCIPLINARY APPROACH TO GENERAL LINGUISTICS. LINGUISTICS AND SEMIOTICS

Marius GOLEA
PhD, Independent Researcher

Abstract: Eugeniu Coșeriu had a meta-linguistic and multidisciplinary approach to language's phenomenon, by using all scientific instruments he could find, from linguistics to philosophy and history – amongst these, a central role was performed by semiotics. Employing semiotics meant, amongst others: using semiotic categories, identifying semiotic phenomena in language, searching for psychological explanations regarding philological processes, and identifying the semiotics' role for interpreting the world. In the present paper we are analyzing Coșeriu's use of semiotics in order to further widening and advancing his meta-linguistical vision upon linguistics. We have used the qualitative research method as defined by Zoltán Dörnyei. (2011: 24 and the followings). We have aimed to argue the multidisciplinary character of Coșeriu's general linguistics and his extraordinary capacity of using notions from a wide variety of science branches in order to accomplish an existential meta-vision on communication.

Keywords: Eugeniu Coșeriu, extended paradigms, meta-linguistics, semiotics, ultimate human communication reality.

1. Introduction

As a Romanian philologist, before the year 2020 - to my deep shame - I knew nothing about the great linguist Eugeniu Coșeriu... Absolutely haphazardly, in the mentioned before year, I came across an e-mail containing and invitation to attend the summer courses of *Școala de Vară Eugeniu Coșeriu (The Eugeniu Coseriu Summer School)*, organized by the illustrious linguist and enthusiastic Coșeriu's admirer: Professor Eugenia Bojoga from Babeș-Bolyai University of Cluj-Napoca / Romania.

I thoroughly attended all the classes and, a guilt sentiment started to grow and continued growing and, as usual, when feeling guilty about something I at least try to do something to address/repair/solve the cause. And I did so. Previously to the *Eugeniu Coșeriu Summer School 2020*, I had gathered some detailed notes from bibliographical sources, with the intention of putting together a metalinguistic dictionary, and, discovering Eugeniu Coșeriu's works, it was a paramount revelation to me! So that his works contributed fundamentally to my endeavor, and not only completed it, but, and I am saying with the whole my heart that his works defined it.

Eugeniu Coșeriu approached each theme he studied, by using a multidisciplinary perspective, and that, of course, it pushes the reader of his works to great efforts in order to perceive and understand Coșeriu's affirmations. And that may be a reason why some researchers avoid studying him, or, at least, they aren't so happy to do it.

Regarding the terminological and paradigmatic abundance of his linguistical tools, we consider as justified affirming that Coșeriu had an unparalleled flexibility and creativity. And he always situated himself on a meta-knowledge perspective. In order only

to exemplify the terminological borrowings he undertook, we mention here a few of sciences we have identified as contributing to Coşeriu's researches, in addition to linguistics: semiotics, philosophy, psychology, anthropology, physics, and mathematics.

Coşeriu took terms defined by other sciences in order to cover - and we use here a paraphrase and a comparison with the translation process - the "semantical and lexical voids" (Nida 2004: 32) which he came across, in general linguistics, when expressing his deep intuitions beyond the conceptual and terminological apparatus the linguistics had at hand at Coşeriu's time. With the light of his genius, he pushed further ahead the borders of the illuminated realms of the linguistics, extensively contributing to reduce those grey or dark areas still existing and hindering a real metalinguistics.

In the process, Coşeriu usually broke old collocations (Baker 2006: 144) as previously used in the mentioned sciences, and he used innovative ones, in order to express a "holistic" point of view. And, also in the process, being carried away by his huge enthusiasm, and also upheld by his erudition and multidisciplinary approach, along time, he even widened and extended the meanings of his own words which he already defined, used, and framed before.

In my vision - and I have reached that after thoroughly studying almost all Coşeriu's works - he was in an existential hurry for searching for the ultimate realities of the human thinking's communication, intuiting those "fundamentals" which make possible the translation (Bassnett 2004: 107, Nida 2004: 159) *even in languages which haven't yet developed the writing* (Nida 1996: 19) despite the totally arbitrary constituting and using of languages, for there isn't a direct causality relation between the modes the words are formed out of sounds, and the content they express, respectively there is not direct causality relation between signifier and signified (Nida 2004: 32).

A great part of his affirmations is upheld by using the semiotics, to such an extend that it has convinced us that semiotic and linguistics are inseparable. And, despite us risking to offend both linguists and semioticians, we dare here two affirmations that may be, in the least of their consequences, shocking: firstly, the separation between the two research domains it is an artificial one and it hinders the advancing of both of them, and, secondly - but that might take a while until coming to completion - in the end there will be only one science, called either meta-linguistics or meta-semiotics, engulfing and systematizing both of them.

In the following considerations, we are going to try to underscore some development directions and scientific domain broadening achievements, which Eugeniu Coşeriu defined and accumulated in his works, related to semiotics.

2. Semiotics as Important Tool in Eugeniu Coşeriu's General Linguistics

First of all, we must highlight that Eugeniu Coşeriu didn't - by any means - use the semiotic research means in an artificial attempt, but he felt the keen need for semiotics as a natural process of crossing beyond the limitations posed by solely using the terminology and the scientific theories he found in general linguistics, in comparison to his creative needs.

And, so characteristic to him, he even widened and completed and, on occasions, he changed the paradigms of the semiotic tools he used.

We have selected a few notions, ones defining for semiotics, and we are going to underscore, briefly – even laconically – the ways he employed those notions.

2.1. Connotation

Eugeniu Coșeriu took the notion of *connotation* and, after trying to frame it to his general linguistics researches, he found out that, to him, a more appropriate term, in order to express what he felt relatedly to the paradigm of this notion, the term *evocation*. He based his proposal on two ascertainments, namely: a) the *connotation* understood as *evocation*, it is an aspect of the sign's function which we usually aren't aware of, and b) as long as the signs are employed withing the signs system which they belong to, the sign's connotation isn't actualized, but that can quickly change when a sign is used outside its "normal" domain of usage (Coșeriu 2013: 111-112).

Extending his researches upon the classification of the languages from usage point of view, Coșeriu came upon the conclusion that the connotation has the same validity both in the case of functional languages and in the case of the historical languages. So that, each sign "connotes" (better said it *evokes*) the subsystem which that sign belongs to; a substrate of the language *evokes* a certain social environment:

In what concerns the "connotation", with the meaning proposed by Hjelmslev, that one has, in principle, exactly the same validity for the functional *languages* as for the historical *languages*: each sign "connotes" (better said: "evokes") the subsystem which it belongs to. And this subsystem, for instance a regional variant of the common *language*, evokes a certain county, its inhabitants, and all the possible representations, justified or not, which the other members of the linguistic community have about these ones; a stratum of the *language* evokes a certain social environment, and a style of the *language* evokes determined conditions of the speaking. These evocations become operational only in the case of the "linguistic admixture", or more precisely, in the case of transferring the linguistic signs from a functional *language* into another that is completely different. If somebody consistently speaks the Bavarian dialect in Bavaria to Bavarian partners of dialogue, then nothing is being evoked; the "connotation" as used by Hjelmslev it, of course, virtually present, but it isn't actualized. Likewise happen the things also in the case of the so-called "popular" stratum of *language*, or in that one of the "familiar" strata of *language*: the determinations as "popular" or "familiar" activate always the corresponding element of *language* only when "seen from outside", from instance form the perspective of the prescriptive norm but not also in the interiority of the functional *language* itself, which they belong to. The "connotation" understood so, which is therefore based on the lack of homogeneousness of the historical *languages*, it is used in several linguistic communities expressly on stylistic purposes – and not only in literature. (Coșeriu 2013: 118) (our translation – in continuation abbreviated as: o. t.)

2.2. The Temporal Fragments as Segments of the Subject

In the first place, we have to specify here the meaning of the term *subject*, and we have here the *subject* defined as *part of the narration*, namely the *narrative content* of a story (what's the story about). Related to the way the subjacent time which the segments

of the subject are determined by, the meaning of a text can be preserved – and we think this is important to the translation studies too – only by telling each segment of subject in its initially intended direction, though we can arrange the subject's segments even in an inverse order, for instance: starting with the fable end ending with the beginning (Coşeriu 2009: 350).

If we want to preserve the coherence of the text's meaning, we cannot inverse the line with unique direction of the speaking, the temporal order of the discourse, that isn't an imagined event, but an even in progress. And therefore (from semiotic point of view), we cannot make an event in progress, that takes place, necessarily, in the direction characteristic to it, to coincide to a fact that unfolds in the opposite direction (Coşeriu 2009: 350).

2.3. The Representation Function of the Linguistic Sign

The representation, as function of the sign, it is a paramount study domain of the semiotics. Actually, bringing everything down to essence, semiotics represents the researches on how a sign, as a signifier, it can hint to a signification, and that makes the general human communication possible. But here too, Coşeriu found a direction to innovate and improve the related theory and to adapt it to his linguistic researches. Commenting on the idea of Bühler regarding the tripartite character of the linguistic sign, Coşeriu affirmed:

In the older linguistic and semiotic literature, the linguistic sign's representation function was situated in foreground in such a measure than we cannot really speak about a complex understanding of the sign. The Buhler's idea of speaking about the tripartite character of the linguistic sign it represents an innovation – at least in what regards its detailed elaboration. In my opinion, through a critical analysis of his model, we can come closer to the meaning's problems and, by this, also closer to the understanding of the tasks of the text's linguistics. (Coşeriu 2013: 89) (o. t.)

2.4. The Things as Signs in Language

Eugeniu Coşeriu affirmed that, to “interpreting the world” it belongs the possibility that the “things” can be used as “signs” within a cultural frame. That refers to the symbolical, traditional, and collective value of a thing, within a cultural community. There are quite complex semiotic relations which can develop out of this phenomenon. Thus:

To the “interpretation the world” it belongs another possibility too, which we referred to in another context, namely the possibility that the “things” to be able to function, at their turn, as “signs” inside a certain cultural space, which mustn't necessarily coincide to a certain *language*. I am referring through this, to the well-known phenomena, represented by the symbolical, traditional, and cultural value of a thing, in the frame of a cultural community, for instance the representation on a donkey as being an extremely stupid animal. The quite complex semiotic relations which can be developed out of this phenomenon, it can be once more very clearly explains with the help of the colors. Certain colors can have within a given community a certain symbolical value. The same thing is

valid in the case of the objects too, to which such a color with symbolic meaning it represents a very relevant characteristic trait, as there is in the case of the “pure, untouched snow” or of the “raven as harbinger of misfortunes”. (Coşeriu 2013: 136) (o. t.)

It is here about an indirect, “mediated” function of the sign: sign (object) designated – (object) symbolized. In this context we can speak even about “languages”, for instance the “color languages” or about the “flower languages” (Coşeriu 2013: 136). (If he had had a smartphone, he might have been mentioned there also the “emoticons language”).

2.5. The Connotational Language – apud Hjelmslev

Intending to further strengthening our affirmation that Eugeniu Coşeriu approached the linguistics – amongst others so diverse perspectives - from a thorough semiotic perspective too, we give here the quote he mentioned from Hjelmslev: “The languages whose plan of expression assumed a character of a sign – being, thus, the “language” itself – are called by Hjelmslev as connotational languages (konnotationssprong, connotative semiotics)” (Coşeriu 2013: 151) (o. t.)

2.6. The Connections between the Linguistic of the Text and the Semiotics

As Eugeniu Coşeriu affirmed, the text’s linguistics it stays in a “subordination” relation with the semiotics, but, in the same time, it goes beyond semiotics, into philology. In the following quote, we think Coşeriu defined, briefly but very condensely and completely, his vision on what the two sciences, the semiotics and the text’s linguistics, are complexly related like:

The text’s linguistics remain, that’s right, forever a partial discipline of the semiotics, occupying itself with the signs, even if the linguistic signs usually function only as signifier. But the text’s linguistics isn’t by any means only a form of the linguistics, but it is rather a philology (in a sense that forgotten today). Yore, through philology they understood the art of interpreting the texts, on one hand on the basis of knowing the *language* those texts were composed in, but, on the other hand, also on the basis of the familiarity, achieved throughs study, with the material and spiritual culture which the respective texts appeared in. Thus, even Pagliaro had a very correct intuition when he catalogued his semantic criticism (a text’s linguistics ante litteram) as a new and developed form of the philological criticism. Of course, this doesn’t mean that the text’s linguistics could definitively renounce to the help of the general linguistics in all its interpretation efforts. (Coşeriu 2013: 210) (o. t.)

2.7. Meta-Language as Meta-Semiotics

Referring again to the relation between language and signs, from a semiotic perspective, Coşeriu described the way a language can become a meta-language in, on the level of the expression plan. In this regard he said, quoting Hjelmslev:

The languages whose plan of expression assumes a sign character, being, therefore, the “*language*” itself, have been called by Hjelmslev as connotational *languages* [konnotationssprog, semiotically connotative]. (Coşeriu 2013: 151)

2.8. Semiotic Report in Text

Eugeniu Coșeriu studied the text also from the point of view of the relations one can find between what a text is construed like, the logos-pathos-ethos compound – namely idiolect and sociolect as elements of the contextuality (Coșeriu 1999: 19-20) –, and he identified two semiotic reports which can manifest in a text:

In texts one must ascertain a double semiotic report. The linguistic signs constituting the text, they firstly signify and designate something we can understand, in our quality as knowers of just these signs and of the rules of using them; this is the first semiotic report. Theoretically, it is possible to understand everything on the first semiotic level, without having a clue about what it means on the second semiotic level (Coșeriu 2013: 81)

In our opinion, the first semiotic level is that of the denotation and the second semiotic level it belongs to the connotation. From this perspective, one can understand, for instance, a poetry in what that poetry says, but without perceiving the connotation the tropes have in that poetry. From translation point of view, this fact can lead to translation mistakes, as in case of not identifying the: tropes, idiomatic expressions, argotic expressions, or technolect expressions (Golea 2021: 195, 198, 204, 119).

2.9. Extra-Linguistic Content as Higher Semiotic Level. The meaning

The linguistic signs have significations which designate something extra-linguistic through. This complex state of things, at its turn, on a higher semiotic level, it is the expression of a content unit of superior type, namely the *meaning* (Coșeriu 2013: 80-81).

In what concerns the *meaning*, Coșeriu saw as:

(It is...) (...) justified also the special importance granted in the text's linguistics to the intimate connection between the theory of the *language-use* and the theory of the literature. Rightly so, the meaning's plan is, to say so, double-semiotic, for on this plan a signifier and a signified of *language*, they constitute a first series of relations, followed by another series, which the signified of *language* (through which the designation takes place) it becomes through, at its turn, a "signifier" for the text's content, or "meaning". The linguistic signified (and what they designate) constitutes the material part of the literary text, by being just the material part – the "signifier" – of another sign, whose "signified" it is the text's meaning. Consequently, everything that is understood in an immediate manner in a work, through the linguistic signs, it is, from the texts' point of view, only the perceiving of a "signified" (Coșeriu 2000: 248).

He also complained about the fact that the *meaning* isn't as much a focal point of the linguistics at it should be, despite being extremely important, and he even found a name for a new linguistic discipline: the linguistics of the meaning:

The meaning's plan is (...) extremely important, and it should be studied by linguists more than it is being studied in reality. Sadly, at this moment, there are foreseen only the intentions, regarding a meaning's linguistics. (Coșeriu 2000: 248)

3. Conclusions

As Eugeniu Coșeriu illustrated through his extended research on fundamental linguistics and semiotics, there is an inseparable inter-breathing between the two mentioned disciplines.

Coșeriu inter-used the terminologies of several sciences and disciplines in order to cover the lexical and semantic voids he came across in his extended researches, and this was possible due to his linguistic genius and to his restless innovative thinking.

Our paper only intends to identify some direction which the relation linguistics-semiotic can be further researched on, and by no means we have wanted to exhaustively study the mentioned domains, which we think about, that each of them can be subjects for full articles, and we also strongly believe that the relations semiotics-linguistics, in Eugeniu Coșeriu's works, can provide plenty research material in order to undertake doctoral research on it.

We conclude our paper with an affirmation that can seem scientifically adventurous, but we intend to justify it, perhaps, in a following article: on occasions, the language used by Eugeniu Coșeriu in expressing his scientific considerations, it reached the second semiotic level as defined by him, namely it becomes what we would call "scientific poetry", or, even better "poetry of the science", rather using the terminology, the paralinguistic and even the extralinguistic means in order to convey a "state of communication" and a "linguistic ecstasy".

Bibliography

Books:

- BAKER, Mona. 2006. *In Other Words. A Coursebook on Translation*. London: Routledge.
- COȘERIU, Eugeniu. 1999. *Introducere în lingvistică (Introduction in Linguistics)*. Romanian translation by Elena Ardeleanu and Eugenia Bojoga; Foreword by Mircea Borcilă. – Second Edition. - Cluj-Napoca: Echinoc Publishing House.
- COȘERIU, Eugeniu. 2000. *Lecții de lingvistică generală (Lessons of General Linguistics)*. Romanian translation from Spanish, by Eugenia Bojoga, Foreword by Mircea Borcilă, Cluj-Napoca: ARC Publishing House.
- COȘERIU, Eugeniu. 2009. *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală (The Man and His Language. Studies of Language Philosophy, of Language Theory and of General Linguistics)*. Anthology, argument, notes, bibliography, and indices by Dorel Frînar, Iași: Publishing House of the „Alexandru Ioan Cuza” University.
- COȘERIU, Eugeniu. 2011. *Istoria filozofiei limbajului. De la începuturi până la Rousseau. (The History of the Language. Since the Beginnings Up to Rousseau)*. Bucharest: Humanitas Publishing House.
- COȘERIU, Eugeniu. 2013. *O introducere în hermeneutica sensului. Lingvistica textului. Versiune românească și index de Eugen (An Introduction in the Hermeneutics of the Text. The Linguistics of the Text)*. Romanian Version and Index by Eugen Munteanu și Ana-Maria Prisăcaru, with a postface by Eugen Munteanu, Iași: Publishing House of the „Alexandru Ioan Cuza” University.

EUGENE, A. Nida. 2004. *Traducerea sensurilor (Translating the Meanings)* (introductory study, interview, Romanian translation and notes by Rodica Dimitriu). Iasi: Institutul European (The European Institute).

GOLEA, Marius. 2021. *Traducerea textelor religioase creștine din limba engleză în limba română. Aspecte lingvistice și dogmatice (Translating the Christian Religious Texts from the English Language to the Romanian Language. Linguistic and Dogmatic Aspects)*. Arad.

SEBEOK, Thomas A. 2005. *O Introducere în semiotică (Introduction to Semiotics)*, Translation in Romanian by Sorin Mărculescu, Bucharest: Humanitas Publishing House.

Articles:

ENGLER, Steven. BASSNETT, Susan. BRINGHURST, Robert; DIGIACOMO, Susan M. "Consider Translation: A Roundtable Discussion", in *Religious Studies Review*. Apr-Jul2004, Vol. 30 Issue 2/3, p107-120.

DIGITAL EDUCATIONAL GAMES ON CLIMATE CHANGE TO ENGAGE SECONDARY SCHOOL STUDENTS INTO AN IMMERSIVE VIRTUAL ENVIRONMENT AT EFL CLASSES

Aurora - Tatiana DINA
PhD. Lecturer, University of Pitesti

Abstract: The present paper aims to present an exploratory study about the attitude students have towards digital educational games on a specific topic, such as climate change and environment, at English language classes. It studies the role these types of games might have on reaching subconsciously the environment and climate change context, while consciously acquiring the learning outcome of the lesson, that is vocabulary and structures in English. The article presents the pedagogy of teaching through computer-based games in specific learning contexts, while empowering students with important thinking and reasoning skills. All the post pandemic used learning environments: virtual, online, hybrid, in one word, remote learning, together with the web 2.0 educational tools, are the examples of a new era, that of the student – computer interaction, in which teachers have to diversify their didactic strategy and to become real creators, with analytical thinking, while students become able to have a quicker and global access to the virtual educational resources, to complex information, better structured, more logically organized.

Keywords: digital games; climate changes; English language lesson; virtual resources; latent learning

Introduction

Sociocultural coordinates and available technologies offer a new perspective of the way school and education should be approached. Nowadays, education has become global, and the actual and future context no longer allows for a rigid framework of a face-to-face static classroom. The topics of digital educational games, online learning and virtual educational environments dates back a long time ago; it has gained attention of the researchers over the last fifteen years; we will present the very first ideas and analysis made at the beginning, and we will also present some recent studies which provide evidence that the interaction between the interactive activities, such as online games and learning have a great impact on student learning.

In a study, in 2006, Squire reviewed next-generation digital games and documented this growing interest as representative of a “shift toward a culture of simulation, where digital technologies make it possible to construct, investigate, and interrogate hypothetical worlds” (Squire, 2006, p. 19).

Therefore, these types of digital games and interactive activities represent an excellent way to increase confidence and motivation into students, to immerse students into a complex, dynamic, interconnected environment, creating a sense of community and collaboration.

Digital games are becoming more and more popular among people of all ages, regardless of their gender, ethnicity or culture. When we refer to the term of game in the literature, we encounter many definitions.

Schell, in 2008, defines games as a “problem solving activity. approached with a playful attitude” (Schell, 2008, p. 37).

For Kinzie and Joseph, in 2008, games are “an immersive, voluntary and enjoyable activity in which a challenging goal is pursued according to agreed-upon rules” (Kinzie, Joseph, 2008).

Relating games to the term play, we find the following definitions:

for Schell, in 2008, play is an’ ‘activity which indulges curiosity” (Schell, 2008, p.30). Also, for Wenner, in a study from 2009, play “is critical for becoming socially adept, coping with stress and building cognitive skills such as problem solving” (Wenner, 2009).

Digital games allow students to immerse themselves into a virtual environment, where they are given the opportunity to learn by playing and by discovery, where they are the protagonists of their own learning process, and where they have the opportunity to use the content according to their personal learning style.

For Granic, Lobel, and Engels (2014) “...games can involve...competitive and cooperative objectives, players immerse themselves in pretended worlds that are safe contexts in which negative emotions can be worked out, and games allow a sense of control with just enough unpredictability to feel deep satisfaction and intense pride when formidable goals are finally reached...socially interactive in a way never before afforded” (Granic, I., Lobel, A. and Engels, R. 2014).

On the other hand, all interactive activities are important not as educational tools themselves, but rather as the way in which and when we use them in the class.

In terms of subject or text content, according to Pruneanu, in 2018, “the accessibility of the text from the point of view of the ideative message is more than necessary. A too specialized text aimed at a specific, limited field that requires special knowledge beyond the sphere of general culture is not an ideal basis.” (Pruneanu, 2018, p. 1994).

Digital game-based learning creates a relation between in-class lessons and educational gameplay. Teachers introduce new concepts to their students through this innovative method, which can make lessons engaging, challenging, motivating and enjoyable. Students practice these concepts in a pleasant climate that stimulates and sustains motivation for learning through digital games.

Game-based learning are games designed as an integral part of a learning scenario, which takes into account different parameters of the teaching-learning-evaluation context. Learning based on digital games is a student-centered learning approach in which games lead to the achievement of expected learning outcomes, developing students' ability to learn, understand, retain and share new knowledge.

Digital educational games for learning, according to a study from 2006, by de Freitas “applications using the characteristics of video and computer games to create engaging and immersive learning experiences for delivering specific learning goals, outcomes and experiences.” (de Freitas S. 2007 p. 10).

Digital educational games have a lot of advantages for students, because they can be a pleasant way for students to acquire information or develop cognitive, spatial and motor skills and attitudes, to determine the students to be responsible, to learn

motivation and self-discipline. Still, there is a certain reluctance in using digital games in the classroom, according to some studies.

Digital games may not guarantee meaningful learning if they are used alone, as teachers' knowledge, skills, and personal interests are undoubtedly essential factors for successfully integrating digital games in the classroom (Mathe, 2020, p. 18).

Another study conducted by Ho, in 2020, revealed that the game-based teaching approach enhanced students' "behavioral, cognitive, and motivational engagement." (Ho, 2020, pp. 432-433).

There are also some studies which analyzed the behavior and beliefs of students who took part in English as a foreign language (EFL) class, where digital games for foreign language teaching and learning were used for instruction, as part of course activities:

Students showed language awareness in a variety of ways, but opportunities were missed in developing student comprehension of language as a social medium. This study is a contribution to understanding important aspects of game-enhanced approaches to L2 teaching and learning. (McNeil, 2020)

Learning is active, interesting, challenging, generating competition, allowing cooperation, collaboration, providing immediate feedback and rewards. The educational content is customizable for different fields of study and also for age range. Thus, the teachers have a lot of advantages, they can make or edit creative and easy to learn teaching aids, by tailoring the game to the personal needs of the students.

As a learning tool, properly designed and used in a pedagogically appropriate manner, digital educational games can generate resources that present learning concepts in an efficient and easy way to facilitate critical thinking, to increase students' enthusiasm to learn, to actively engage and motivate them to be involved in the lesson, to improve the effectiveness of the learning process.

The purpose of the study, which is related to the objective of the project through which we chose the topic of this exploratory quantitative research - climate change to become part of the curricula- covers a topic never explored before, that is, how to make students consciously focus on their learning outcomes, at any school discipline, using digital games on the topic of climate change and environment, which they will integrate subconsciously. Therefore, we consider that this is the gap in this specialized literature that we seek to cover through this study.

This article draws upon data from the project "Climate Change Deserves to be in the Curricula!". The purpose of the study is to verify if through a digital game at any discipline, in our case, English, the students can consciously acquire their learning outcome, in our case, vocabulary and structures in English, while subconsciously learn and acquire information about the environment and climate change. All the digital games have been prepared by the researchers of the project on topics about the environment and climate change, and have been tested before on the students of the other three partners, in Turkish, Greek and Portuguese schools.

The Romanian partner in this project, the University of Pitesti, provided training for the teachers in the project, on digital game-based learning in classes, how to create digital games on environment and climate change, how to integrate these games to different types of learning methods and environments such as distance, blended or face-to face learning, outdoor learning. This is part of one of the project's outcomes, the

teacher's handbook, which consists in how to integrate environment and climate change into the curricula, how to produce digital games that will focus on any learning outcomes from any curriculum consciously and environment and climate change subconsciously. In order to contribute to the content of the teacher's book, the Romanian partner extended the training and dissemination of information about the project to three secondary schools from the Arges county, for a total of 25 teachers, whose area of expertise are geography, biology, history, foreign languages, mathematics, chemistry, arts, music, physical education. In order to apply the game-based learning technique and to practice the use of digital games on environment and climate change at any school discipline, two classrooms of students, at the English language classes took part in the study. The teacher will introduce the topics of the lessons and will also integrate the five digital games created before the class, in order for the students to assimilate awareness on environment and climate change. The five games are created with five different educational Web 2.0 tools – Educaplay, WordWall, LearningApps, Purpose Games, Baamboozle, with the same topic. With using this immersive strategy to enhance student-centered learning and to offer productive technology-oriented experiences, we seek to significantly contribute to make learning more engaging and impactful, to render a proficient student for the skills of the 21st century, to ensure that the role of the teacher as instructional facilitator accommodates a variety of learning needs, styles, and preferences.

Methodology

The part of methodology is divided into four parts: participants, materials, instrumentation and data analysis.

Our type of study is an exploratory study which is conducted in order to observe the role of digital educational games on specific topics, in our case, climate change and environment, at EFL classes, as effective instruments for achieving information of environment topics, in a subconscious way, while consciously reaching the lesson learning outcomes. Due to the fact that our study was an exploratory one, our purpose was to have a better understanding of the issue posed, as no previous research has been done precisely on this subject, since our project debates, investigates, and assesses the topic on climate change and environment to be included as part in the existing curricula, acquired subconsciously, while consciously focusing on any learning outcome at any school discipline. Our exploratory study was conducted using interpretative, and we used the most popular variation of the survey, the Internet-based questionnaire with multiple choice closed-ended questions, and the quantitative data collection method. Accordingly, this quantitative data collection method was based on numbers and mathematical calculations, so no soft was needed to make the analysis and results interpretations. Findings of our study are easy to present, summarize, compare and generalize.

Participants

The present study has been prepared by considering the rules of research and publication ethics. The schools were given information regarding their rights to stay anonymous and participate voluntarily, how the collected data was going to be dealt with, and to know the purpose of the study. The participants voluntarily took part in the data gathering process, and their consent was obtained. The survey was created and conducted

via Google Forms, and the gathered data was saved to the author's One Drive, which was later deleted. We chose EFL as school subject for our study. Therefore, the participants included in the study were the students attending EFL classes from the secondary school. Out of a total 56 participants ranged from 12 to 14 years of age, from the secondary school, from two classes of 28 students per each class, ten were absent when the study was conducted. The rest of the participants, 24 females, and 22 males, played all the games and answered all the questions of the survey. They attended the English language classes. The same teaching materials and content was used for both classes.

Materials

Five web 2.0 tools - Educaplay, WordWall, LearningApps, Purpose Games, Baamboozle, whose main application is to create digital games for education for any discipline, were used to create each a digital game whose topic mainly relates to climate change and environment, adjusted to the theme of the lesson, to be used at EFL classes. There have been created the following digital games to be played by the students during the classroom: with Educaplay, there has been created a digital game, by using froggy jumps, with definitions of words, with symbols to be identified about environment (https://www.educaplay.com/learning-resources/12688225-environment_pollution.html); with WordWall, the game created in the Match template, also rendered some definitions of some words for the topic of synonyms in the forest (<https://wordwall.net/resource/35581479/biologie/synonyms-in-the-forest>); with LearningApps, there was created a challenge game, by using the template "horse race", in which certain images were chosen and the participants had to choose from four variants of answers (<https://learningapps.org/display?v=p3w1f20fn22>); with Baamboozle, students had to guess from the characteristics of the places they had previously learnt of, which particular place is depicted in the game created (<https://www.baamboozle.com/game/1049708>); with the Purpose Games, a quiz about environment pollution was created (<https://www.purposegames.com/game/environment-pollution>). All these digital games had the vocabulary acquisition and cultural development component, depending on the topic of the lesson as well as on the web 2.0 tool used for the games created.

Instrumentation

The researchers of the project created a questionnaire, containing eight questions that would help to assess the digital games usage in the classroom sitting. The eight questions referred to the preferences of the students for the educational tools they tried, to the attitude they had during play, to the most interesting and appealing game, to the most challenging game. The questionnaire can be seen at Annex 1 at the end of this article.

Data Analysis

Data collected was the response to the Internet-based questionnaire, and referred to the participants' perception on the use of the five digital games presented and their topics. The results presented a calculation of the answers given by the students after they were introduced with the digital games on climate change and environment in the classroom, examining the relationship between the numerically measured variables of the survey with the application of statistical techniques. The project researchers are

interested in the findings in order to make a statistic on the latent learning in classrooms, and on how the curricula can be enriched by using of digital computer-based games for learning purposes, as well as by including digital games for climate change and environment in any learning outcome.

According to the results, we had the following answers: for the question, "Which game did you enjoy the most", 29 % of participants stated that the game they enjoyed the most was the one created on the platform Educaplay, followed by a percentage of 27% who enjoyed Wordwall, and 24 %, who enjoyed most. LearningApps. These three platforms collected 80 % of their preferences. 13% of the participants enjoyed Baamboozle the most, while only 9 % of them enjoyed Purpose Games. (see Figure 1) For the second question of the questionnaire, "Which game did you find the most intuitive?", 31 % of the participants stated that the most intuitive game was Wordwall, followed by Baamboozle, with 27 %, and LearningApps, with 20 %. A lower percentage, 13%, was for Educaplay, while 9 % of the participants found Purpose Games the most intuitive (see Figure 2)

Figure 1

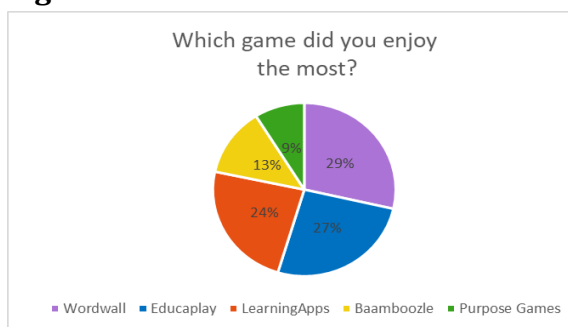
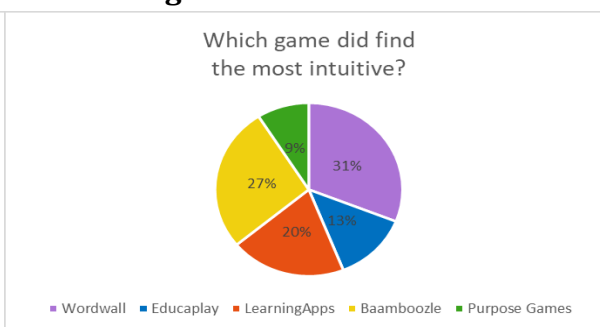

Figure 2

For the third question, "Which game provided most vocabulary?", a total of 39 % of the participants rated Educaplay as the platform which provided the most vocabulary, while 27% considered Wordwall to provide most vocabulary, and 20 % stated that LearningApps provided most vocabulary; Baamboozle was considered by 9 % of the participants to provide most vocabulary, while 5% considered Educaplay to provide most vocabulary. (see Figure 3). For the fourth question, "Which game you learn interesting facts about the planet?", 33 % of the participants rated Bamboozle as the game which made them learn more things about the planet, followed by LearningApps, with a total of 29%; 16% considered Educaplay to make them learn interesting facts about the planet, followed by Purpose Games, with 12%, and Wordwall, with 10 %. (see Figure 4)

Figure 3

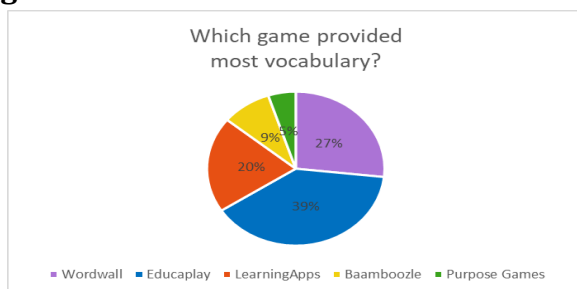
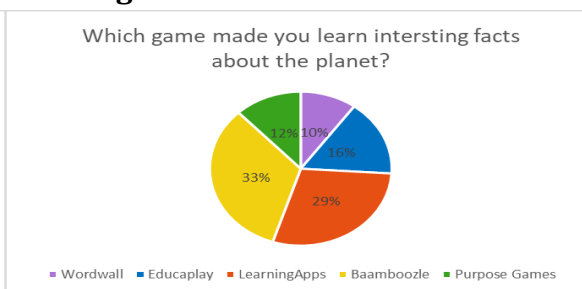
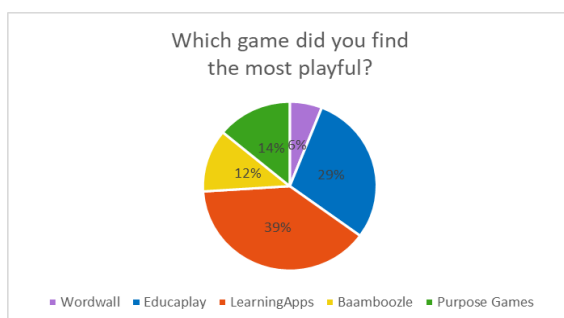

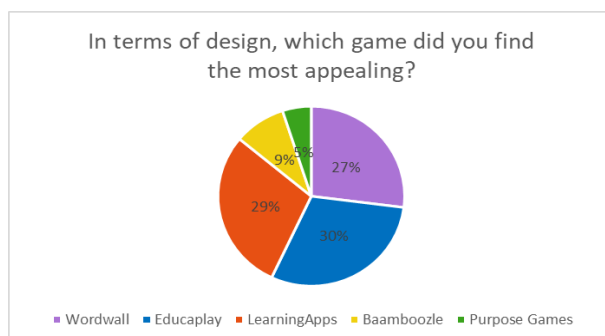
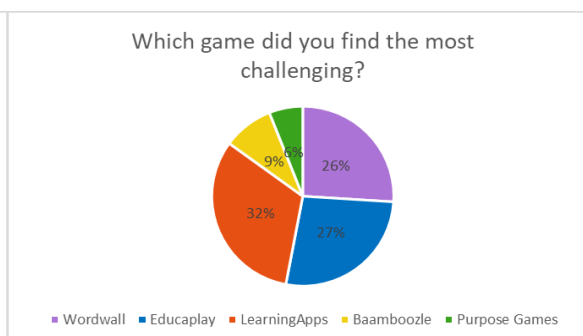
Figure 4

For the fifth question, "Which game did you find the most playful?", 39% of the participants consider Learning Apps the most playful one, while the second most playful game is Educaplay, according to 29% of the participants; next, Purpose Games, 14%, followed closely by Baamboozle, with 12% is are considered the most playful, while only 6% consider Wordwall the most playful (see Figure 5). For the question "Which game would you like to play again?", 29% of the participants would like to play LearningApps again, followed closely, with 28%, by Educaplay, and with 27%, by Wordwall; only 9 % of the participants would like to play Baamboozle again, as well as 7 % of the participants, would like to play Purpose Games again (see Figure 6).

Figure 5**Figure 6**

For the seventh question, "In terms of design, which game did you find the most appealing?" 30% of the participants considered Educaplay the most appealing game, followed by 29% for LearningApps, and 27 % preference for Wordwall; Baamboozle, with 9 % and Purpose Games, for 5% of the participants, were considered the most appealing games (see Figure 7). For the eighth question, "Which game did you find the most challenging?", 32% of the participants considered Learning Apps the most challenging game, while 27 % considered Educaplay the most challenging one, followed closely by Wordwall, with 26 %; Baamboozle was preferred by 9 % of the participants, and Purpose Games, ranked last, with 6 % (see Figure 8).

Figure 7**Figure 8**

These findings have shown that digital game-based learning approach has a positive impact on students' engagement towards learning compared to the traditional approach. Game based learning environment improve students' attention, impact their learning achievements, and provide them with social responses, emotional experiences and cognitive engagement, while ensuring that the objectives of the lesson have been met by the effectiveness of the Web 2.0 educational tools.

Conclusion

This exploratory study emphasizes the benefits of digital games, if they are integrated into the lesson plans, as a useful instructional resource for teachers, to boost engagement and focus attention of students in the classroom. Students also learn how to adapt to new learning environments, they are very open - minded to these new innovative techniques, they also develop cognitive and critical thinking, as well as problem-solving skills. At the same time, the study suggests that if content regarding climate change and environment is integral to the curriculum, this new pedagogical strategy has the potential to provide an alternative way of presenting educational content: while students consciously acquire abilities and skills that help them master their knowledge in a discipline, they are subconsciously immersed in a specific educational medium, in this case, one with issues on climate change and environment protection, to also achieve a learning goal, in a modern framework of learning.

This study reached its purpose, even though we are aware of its limitations, namely that we cannot draw general conclusions due to such narrow student population: there were only students attending the English classes, who took part in the research. Moreover, the study gathered its data only through a survey, and we are aware of the shortcomings of such a method: difficulties of ensuring greater depth for the research. Hence, further studies should be conducted with large-scale participants, and qualitative aspects might be included to gain additional insight of the data. Nevertheless, since this was an exploratory study, our main concern was to specifically investigate the motivational appeal of digital games in supporting educational outcomes, while teachers follow the curriculum program at the class, and the lesson plans include elements like the ones inserted in the digital games created for this study.

Notwithstanding the limitations of this small-scale exploratory study, we feel strongly that our findings will be effective in laying the groundwork for more research to be conducted on this important topic in the future.

This contribution is also an opportunity for those teachers who intend to use digital games to teach theory and concepts in any discipline, to feel encouraged to use the benefits of technology tools as learning devices. The results of this study ought to be supported by further research in other schools, for other disciplines, in order to further investigate the benefits of digital games on climate change and environment protection as educational resources for any learning outcome.

We hope this study will be also be a good resource to teachers and researchers who are considering conducting studies or action research to examine the learners' attitude on the learning potential of using digital games in school.

Bibliography

- de Freitas S. (2006) Learning in Immersive Worlds: a review of game-based learning. Bristol: Joint Information Systems Committee. Retrieved from http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/elearninginnovation/gamingreport_v3.pdf
- Granic, I., Lobel, A., & Engels, R. C. M. E. (2014). The benefits of playing video games. *American Psychologist*, 69(1), 66–78. <https://doi.org/10.1037/a0034857>
- Kinzie, M. B., & Joseph, D. R. D. (2008). Gender differences in game activity preferences of middle school children: Implications for educational game design. *Educational Technology Research and Development*, 56(5-6), 643–663. <https://doi.org/10.1007/s11423-007-9076-z>
- Ho, J. (2020) Gamifying the flipped classroom: how to motivate Chinese ESL learners?, *Innovation in Language Learning and Teaching*, 14:5, 421-435, DOI: 10.1080/17501229.2019.1614185
- Mathe, M. 2020. Mapping the Landscape of Digital Game-Based Learning in Swedish Compulsory and Upper-Secondary Schools–Opportunities and Challenges for Teachers [Doctoral dissertation thesis] Report Series, Department of Computer and System Sciences, Stockholm University
- McNeil, L. "Implementing digital game-enhanced pedagogy: Supportive and impeding language awareness and discourse participation phenomena," *ReCALL*, vol. 32, no. 1, pp. 106–124, 2020. <https://doi.org/10.1017/S095834401900017X>
- Pruneanu*, M. D. (2019). Learning The Conversation Techniques in Teaching Romanian as A Foreign Language. In E. Soare, & C. Langa (Eds.), *Education Facing Contemporary World Issues*, vol 67. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences* (pp. 1992-1997). Future Academy. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2019.08.03.245>
- Schell, J. (2008). *The Art of Game Design: A Book of Lenses*. Burlington, MA: Morgan Kaufmann Publishers.
- Squire, K. (2006). From Content to Context: Videogames as Designed Experience. *Educational Researcher*, 35(8), 19–29. <http://www.jstor.org/stable/4124789>
- Wenner, M. (2009). The Serious Need for Play. *Scientific American Mind*, 20(1), 22-29. doi:10.1038/scientificamericanmind0209-22

Annex 1

The questionnaire can also be found at the address: (<https://forms.gle/V9mTNnZm42rwC22y6>)

Which game did you enjoy the most?	Educaplay Baamboozle WordWall LearningApps Purpose Games
Which game did you find the most intuitive?	Educaplay Baamboozle WordWall LearningApps Purpose Games
Which game provided more vocabulary?	Educaplay Baamboozle WordWall LearningApps Purpose Games

Which game made you learn interesting facts about the planet?	Educaplay Baamboozle WordWall LearningApps Purpose Games
Which game did you find the most playful?	Educaplay Baamboozle WordWall LearningApps Purpose Games
Which game would you like to play again?	Educaplay Baamboozle WordWall LearningApps Purpose Games
In terms of design which game did you find the most appealing?	Educaplay Baamboozle WordWall LearningApps Purpose Games
Which game did you find the most challenging?	Educaplay Baamboozle WordWall LearningApps Purpose Games

RENAISSANCE EUROPEAN CLOTHING. GENDER AND SOCIO-CULTURAL VALUES EXPRESSED THROUGH AESTHETIC FEATURES

Sandra CHIRA

Lecturer PhD., Universitatea de Vest din Timișoara

Abstract: Until the 14th century, the correspondence between clothing and the personal identity of individuals manifested itself through the expression of social status, functions and occupations, and standard of living. Costumes were not means of communicating inner identity, taste or individual personality, but were primarily tools for signaling social or gender identity. Until the 14th century, one cannot speak of the existence of personal style, with the meaning of deliberate choice in the absence of conservative constraints of social, political or religious norms and rules.

Starting from the 14th century, although clothing remains a form of communication of social status and at the same time a mirror of the collective spirit, the first timid attempts to individualize clothing are produced. The lower social classes are gradually trying to overcome the limits of an image determined by their modest condition, now reproducing the costumes of the bourgeois and the representatives of the upper social classes are developing impressive wardrobes. The individualization of the garments was due to their unique manufacture and not in series, having as a source of inspiration the court costume models and being in fact personalized variations of these prototypes.

Keywords: Renaissance, fashion history, human ideal, social values, clothing identity

Originating in Italy in the 15th century and gradually spreading throughout the Western European space, the Renaissance was a powerful innovative current on all levels of cultural, social, political, economic, religious and artistic life, which developed new directions and ideologies aesthetic, moral and philosophical, in the center of which the human being was placed. Being the period of transition from the medieval to the modern era, the Renaissance marks the moment when the individualization of man, the development of personality, the opening of cultural and artistic horizons, but also the liberalization of morals and the annihilation of conservative conceptions were the basis for the development of the humanist spiritual movement in Italy in the 14th century. Being in deep transformation, the status of man now placed at the center of concerns, determines a new conception of costume, clothing gradually becoming the manifestation of individual identity and personal taste. A period marked by significant progress in most cultural and artistic spheres. The Renaissance represents the sunset of feudal society and the emergence of the bourgeoisie, a class whose clothing images develop significantly due to financial power and at the same time a favorable socio-cultural environment, oriented towards *knowledge, liberalization, universality*.

Along with the revival of spirits, the human aesthetic ideal takes on new forms and meanings. Being the opposite of the Gothic, it becomes the expression of the return to ancient Greco-Roman compositional values, proportions and principles. The new and at the same time the old ideal, it signified the harmony and balance between strength and physical beauty or between strength and depth of mind. From a formal point of view, the verticality specific to the Gothic style is replaced by horizontal compositional lines, and the suppleness and

elongation of the bodies of geometric, regular and stable forms. The new aesthetic principles were expressed in all artistic fields: architecture (Strozzi Palace by Benedetto da Maiano), sculpture (Gattamelata by Donatello), painting (frescoes in the Church of San Francesco in Arezzo by Piero della Francesca), but also in the development of a true sciences that concerned the perfection of human physical and spiritual nature.

The status of women changes in this era, focusing on the development of aesthetic values, causing a real current of idealized female beauty. The writings that paid homage to the qualities of the feminine gender but also those dedicated to the procedures for maintaining female youth were numerous¹. The transformation of clothing during this period can also be related to the permanent need of individuals to correspond to ideals of beauty that are actually mirrors of humanity's aspirations for perfection. Despite the liberalization of morals and the opening of the horizons of knowledge, the criteria of beauty were determined by the limits of some rather restrictive physical features, there were even marriage contracts that presented clear precautions regarding the possible physical defects of the bride. Adored were the blond hair, the white and high forehead, the slightly fleshy nose, the small-sized mouth, the make-up and well-groomed face, the dark colored eyes. The woman gets to be considered an "emanation of divine beauty", an "angel" and not a "weapon of the devil", being the creature closer to God than the man.

Thus, the Humanism of the Renaissance gave not only a new vision on the liberalization of the human being, also of progressive thinking, oriented towards knowledge, culture, art and science, but also a new conception of the status and beauty of women. Women acquire important social roles and functions, gain their independence, are active in philosophy, painting, literature, music, some women reaching positions of officers in the army. Thanks to her qualities, the woman is now elevated to the highest rank, adored because of her beauty and integrated into society because of her professional skills².

Portrait of a Woman – Piero del Pollaiuolo, ca. 1480;
a Spanish noblewoman and Duchess of Florence as the first wife of Cosimo I de' Medici;

¹ publications devoted to the Renaissance ideal of feminine beauty: *Il Ricettario* by Caterina Sforza; the treatise *Ideale de'Giardino del Mondo* by Tommaso Tomai; *Discourse on the beauty of women* by Firenzuola published in 1548, *Three books on the beautification of the Human Body*, Liébaut, 1582; Brantôme's *Gallant women*.

² Gilles Lipovetsky, *The Third Woman*, Univers Publishing House, Bucharest, 2000, p.86-87

Italian Renaissance costume

Evolving in parallel with Burgundian fashion that was still at the height of prestige in the 15th century, Italian Renaissance clothing was the expression of elegance, distinction and grandeur, and women's costume reflected gender-specific homage to femininity and sensuality. Scientific and artistic progress is also reflected in the field of clothing, evolving the techniques of making costumes, the cuts becoming more sophisticated, the ornamental and decorative stylistics bearing the imprint of the artists of the time who designed models for fabrics and costumes: Pisanello, Bellini. The production of fabrics is developing considerably in Italy, the garments being made of Florentine silks and Venetian velvets, lighter and finer fabrics, adapted to the type of Mediterranean climate. Clothing silhouettes become more massive, being amplified by ample draping and the gradual abandonment of sharp ends, contrasting with the suppleness and elongation of gothic silhouettes. The predominant colors were vivid and bright, with red and light blue being the favorite tones.

The female attire consisted of a cloth shirt over which one or two dresses were worn, being fastened tightly to the bust by a bodice. The appearance of this whalebone body is one of the innovations of Italian Renaissance fashion and played a major role in the evolution of costume, altering the feminine aesthetic ideal for a long time. In the case of wearing a single piece of clothing over the shirt, it induced the illusion of overlapping several layers through the existence of removable sleeves, made of different materials, in contrasting colors with the base. The dresses were often cut in sharp shapes, with wide bottoms and the waist accentuated by the cambered cut. A fur-lined cloak was sometimes worn over the dress or dresses. Women's costumes were accessorized with less pointed footwear and massive yet refined jewelry - pearl strings, lockets and brooches. Clothing still reflects unequal social hierarchies, with wealthy women wearing elegant and sophisticated costumes and peasant and working-class women wearing loose dresses, tight laced bodices worn over shirts, headscarves and aprons.

The Italian male costume of the 15th century consisted of the cloth shirt and short tunic with the collar raised like a jacket cinched at the waist. Dignitaries and magistrates wore long, loose floor-length robes with wide sleeves, reminiscent of ancient drapery. In the lower part, the men wore pantyhose and wide-toed shoes as footwear. The accessories worn on the head were various, either the Gothic turban or the life-size brimmed hat. Men's portable watches also appear during this period. The entire clothing image sought harmony and compositional balance, the volumes of costumes and accessories acquiring realistic proportions in contrast to the fantasy and oversizing typical of the previous Gothic.

The influence of the Italian Renaissance triumphs in the 16th century in all cultural and artistic fields. The human ideal now associated with the visual and moral beauty, at the age of maturity, characterized by the force of creative thinking, nobility, performance and bodily vitality are translated into clothing forms by oversizing the

silhouettes, by creating the "massive block" effect, by wider clothes but at the same time adapted to the freedom and democratic spirit specific to the time.

Titian – *The Man with Gloves*; Pietro Aretino, 1545; Raphael – *Baldesar Castiglione*, 1515, Paris, Louvre

Michelangelo's *Moses* was considered the prototype of the masculine aesthetic ideal, and Titian's *Venus*, the embodiment of the feminine. Although the clothing had become more and more ample through wide drapes, wide shoulders and lapels, furs, cuts not fragmented by cuts or pleats, at the same time through the plain color of the textile materials or the use of large decorative motifs, the costume did not camouflage the beauty of the human body but highlighted its proportions. The clothing suggested the concern for knowledge and homage to the anatomy of the human body but also the spiritual and physical strength with which man, the core of all artistic pursuits, was endowed.

Italian women's costume of the 16th century continues to express the Renaissance homage to femininity, sensuality and grace, transposed both in the forms of clothing and in the precious accessories and sophisticated hairstyles that completed the outfits. The social position of women in 16th century Italy was visibly optimized, she acquired an important role in society, women being sovereigns, regents, poets, obtaining the right to be cultivated. Although certain items of clothing had masculine influences, the overall sartorial image was extremely feminine. The shirt was visible only in the area of the neckline, shoulders and sleeve cuffs, over which the dress was worn with an accentuated waist, with a stiff bodice and close to the body. The shape of the sharp-angled neckline that dominated fashion in previous years has been replaced by oval or square cutouts. The sartorial silhouette becomes more rigid, amplifying the volume of the body and having an hourglass shape by strongly emphasizing the narrow waist and the wider skirt gathered and supported by puffy knee-length trousers worn with embroidered stockings. Platform shoes were meant to elevate the figure. Other specific accessories were the fur worn around the neck, the gloves, the handkerchief or the fan made of feathers.

Paolo Veronese - *Olivia da Porto Tiene and her daughter Porzia*, *Portrait of a Woman*, 1560;
 Titian - *The Woman in White*, 1555

The male clothing consisted of the same shirt wrinkled at the neck and cuffs, and above, a kind of waistcoat that followed the line of the body, being square cut and having tight sleeves. *Zimarra*, a thigh-length jacket with wide lapels, enhanced by fur or quilting, with wide sleeves with slits, gave the silhouette a geometric, massive and rectangular shape that harmoniously expressed the relationship between physical strength and mental strength. The teachers and the elders wore the long cloak to the ground, trimmed with fur. Baggy trousers reached the knee, worn with thick stockings and low-cut shoes with a wide "bear's foot" shape. The face was framed by short hair and a wide beard, trimmed in a geometric shape, giving the head massiveness. As a covering, men wore either the beret with or without a small brim, or the Gothic turban. Men's clothing had an overall flamboyant, imposing look, defined by exaggerated widths, oversized shoulders, exaggerated collars and puffed sleeves. The balanced ensemble expressed performance and strength, highlighting the virile superiority of the man³.

Spanish Renaissance costume

Spanish clothing in the 16th century was the mirror of an aesthetic ideal opposed to the Italian Renaissance, Spanish society being under the influence of feudal order and Catholicism. The reform initiated by Martin Luther in Germany in 1517 proposed the liberalization of social and political life, the annihilation of social stratification and feudal power, the liberation of the lower social classes from the oppression and domination of the suzerains, and the elimination of clergy corruption and luxury from the Catholic Church. Spain responds with the Counter-Reformation movement manifested by the execution of the order of Jesuit monks led by Ignazio de Loyola and supported by the power of the Inquisition. The new reform wanted to strengthen papal power, develop theological education by spreading Catholicism and conceptions against humanist culture and progressive thought. In the context of life oriented towards asceticism and penance, Spanish architecture, art and clothing were dominated by simple, flat and rigid forms.

³ Adina Nanu, *Art, style, costume*, Meridiane Publishing House, Bucharest, 1976, p.90

Alonso Sánchez Coello – *Portrait of Princess Juana of Portugal, King Philip II*

The beauty of the human body and soul, honored by the artists of the Italian Renaissance, was strongly condemned. In the Spanish vision, the body was considered sinful, being despised, camouflaged by costume and abstracted through geometric stylization. Valuing the soul was expressed by accentuating the face and gaze, a pattern previously found in Byzantine art and clothing. The "shell" clothing forms neutralized the beauty of human silhouettes, canceled their expressiveness and freedom of movement. The individual personality, valued by the humanists of the renaissance, was forgotten, man being captive to society, religion and clothing. The outfit was solemn, inflexible and uncomfortable. The materials from which the garments were made complemented the same principle of canceling personal identity, suggesting dematerialization. Lustrous silks embellished with gold threads and precious stones were preferred. The total lack of dynamism of the forms was replaced by the play of light and shadow created by the reflection of light in the luster of the fabrics. The dominant chromatic palette consisted of austere black and white, alongside the precious gold of ornaments, embroideries and decorative details.

Lady wrapped in fur, El Greco, 1577-1580; The knight with his hand on his chest, El Greco, 1578-1580

Women's clothing was generally rigid and stylized in geometric shapes, taking the shape of an asymmetrical hourglass, with the lower part larger than the upper part. Baggy at the top of the shoulders and oversized skirt, the Spanish suit negates any trace of femininity. The shirt with the collar and cuffs pressed and pleated was hidden under the pieces worn on top, cleavage was prohibited. The dress consisted of a tight bodice with whalebones or metal plates that flattened the chest and exaggeratedly reduced the size of the waist. It had a triangular shape created by the line of the padded shoulders and the stomach finished at a sharp angle, complemented by the vertical mirroring of the same shapes: the full-length skirt, supported by the petticoat, horsehair or hoops made of wood or metal. The bell-shaped armor that supported the lower part of the medieval Spanish dress spread throughout Europe, developing over time in various forms. On top was worn the wide mantle with short and puffy sleeves, or long and cut out. Not only the cleavage was forbidden, but also the legs⁴.

The male suit was also inflexible and rigid, closed to the chin. The shirt with a collar and tight cuffs, pleated in the shape of discs, was sometimes supported by reinforcements made of wire to stiffen the outfit. The vest had a triangular shape, long, tight sleeves, oversized shoulders with scrolls of material. Nicknamed "bug belly", the corseted waist was padded, like armor. A short cloak of stiff silk was worn over it, with a vest-jacket underneath. The trousers were puffy and short, reaching above the knees, supported by horsehair or cushions. Long stockings made of silk were worn, usually black because they slimmed the figure. Either riding boots or pointed shoes were worn. Not only women wore corsets, showy collars and jewelry, but men too. Weapons now had a dual role, both functional and decorative.

Bibliography

- BRAUDEL Fernand, *Structures of the everyday; the possible and the impossible*, Meridiane Publishing House, Bucharest, 1984
 CARAGEA Cecilia, *History of European clothing*, Almanac of the Banat Publishing, Timișoara, 1995
 ECO Umberto, *History of Beauty*, Encyclopedic Rao Publishing House, Bucharest, 2005
 LIPOVETSKY Gilles, *The Third Woman*, Universe Publishing House, Bucharest, 2000
 NANU Adina, *Art, style, costume*, Meridiane Publishing House, Bucharest, 1976
 OROS Constantin, *Pages from the History of Costume*, Dacia Publishing House, Cluj Napoca, 1998

Web sources:

Renaissance Fashion and Dress Codes, Met MUSEUM ORG.

<https://www.metmuseum.org/blogs/teen-blog/renaissance-portrait/blog/renaissance-fashion-and-dress-codes>

⁴ Adina Nanu, *Art, style, costume*, Meridiane Publishing House, Bucharest, 1976, p.96

EXILE IN PRE-PANDEMIC AND PANDEMIC TIMES

Alice POPESCU

Lecturer, PhD, "Titu Maiorescu" University, Bucharest

Abstract: The present article tries to investigate the concept of "exile" throughout modernity, late modernity, and during the Covid - 19 pandemic in 2020. Both literary and sociological perspectives are considered, a special attention being given to the works of Edward Said, Alexis Nouss, Marc Augé, and Zygmunt Baumann. In the second part, the study aims to briefly identify the possible new meanings of "exile" that the coronavirus lockdown brought into our lives, with reference to "Jurnalul pandemiei" ("Plague Diary"), published by the well-known Portuguese writer Gonçalo M. Tavares in 2022.

Keywords: pandemic exilience, Plague Diary, time ambivalence, space compression, identity disruption, fractured time and space.

1. Introduction

The Covid -19 pandemic has left humanity with the sense of an imminent ending... *The ending of what?* During the first weeks of contamination with the new virus, a brand-new idea also penetrated the fine fabric of the social networks and the media, in general: more and more people started to say that the world as we knew it was about to end... *Nothing would ever be the same* was the slogan of the day.

On the 7th of April 2020, Ariel Dorfman, distinguished professor emeritus of literature at Duke University and author of *Death and the Maiden*, published an interesting article in *The Washington Post*, entitled *Coronavirus Is Teaching Americans What Is Like to Live in Exile*. Referring to the exiles and migrants in the U.S.A., he launched the following rhetorical question: *Is it possible, thus, that these uprooted men, women and children who left their homes behind for a new land – whether in search of more auspicious prospects or because they were fleeing a catastrophe – have some lessons to teach us now that the pandemic has, in some sense, made exiles of us all?* The author's conclusion was: *...like exiles and migrants, you now belong to two worlds: what was left behind and what lies ahead.*

In hindsight, the Covid -19 pandemic marked, indeed, a milestone in the recent history of humanity... In the following pages we will try to identify the new type of exile that might have made its way into the world along with the virus...

Since antiquity, exile has played a pivotal role in society as well as in literature. New meanings were added to it throughout modernity, especially before and after the two world wars, when the challenges of the extremist and totalitarian ideologies (built around the *nation-state* and *class* models) took over. Today, the phenomenon of globalisation pertaining to *postmodernity* (Lyotard, 1979) or *late modernity* (Giddens, 1991) or *second modernity* (Beck, 1992), or, according to Marc Augé, *supermodernity* (Augé, 1992), or - as Bauman preferred to call it - the *liquid modernity* (Baumann, 2000), represents a concept with multiple ongoing meanings, whose complexity increases rapidly, affecting all areas

of our society. Consequently, the significance of the word *exile* has also broadened, so much so that one can witness its volatile dynamics during their own lifetime.

2. Reflections on Exile ...

In 2000 Edward Said, he himself a Palestinian exile and reputed professor at Columbia University, published the famous essay *Reflections on Exile*, in which he emphasized the importance of the modern period in reconfiguring our understanding of *exile*. According to Said, exile is *a condition of terminal loss* that implies leaving something behind forever (Said, 2000, p. 137). This core statement sets the tone of the entire text... a text that not only touches the scientific depths of the subject, but also pulls at the reader's heartstrings.

Following in George Steiner's steps (cited a few lines below the introductory paragraphs), Said makes the following observation: *Modern Western culture is in large part the work of exiles, émigrés, refugees* (Said, 2000, p. 137). He discerns between different types of contemporary displaced people: *although it is true that anyone prevented from returning home is an exile, some distinctions can be made between exiles, refugees, expatriates, émigrés*, says the scholar. *Exile originated in the age-old practice of banishment, carrying with it a touch of solitude and spirituality. But refugees are a creation of the twentieth-century state. The word "refugee" has become a political one, suggesting large herds of innocent and bewildered people requiring urgent international assistance* (Said, 2000, pp. 143-144). The remaining distinctions regard the expatriates and the émigrés. According to him, the first ones (like Hemingway, Fitzgerald, and Joyce almost a century ago) are those who move to a foreign country of their own free will and, although they might share *the solitude and estrangement of exile*, they do not suffer *under its rigid proscriptions*. Yet, the most ambiguous status of the contemporary exile is that of the émigré: *an émigré is anyone who emigrates to a new country and for whom choice in the matter is certainly a possibility* (Said, 2000, p. 144).

The famous Freudian-Marxist theorists Georg Lukàcs and Theodor Adorno (who went through the experience of exile themselves), are evoked with regard to the "transcendental homelessness" in the modern novel (Lukàcs, 1914-1915, as cited in Said, 2000) and to the "exile's detachment" that one should practice in their daily dealings with the so-called prefabricated "homes" (language, thoughts, deeds), since *it's part of morality not to be at home in one's home*. (Adorno, 1951, as cited in Said, 2000). Although not mentioned in Said's essay, different perspectives on language or writing as places of unsettlement can also be found in Deleuze's (and Guattari's) works: *the writer is a stranger within his own language* (Deleuze, 1993, p. 138), or in Derrida's, whose statement on *monolingualism*: « *je n'ai qu'une seule langue et (or, mais, désormais, à demeure) ce n'est pas la mienne* » (Derrida, 1996, p. 42) is notorious.

In one of his works dedicated to exile, *La condition de l'exilé. Penser les migrations contemporaines* (2015), Alexis Nouss, at present professor of literature at University of Aix-Marseille, offers a more consistent approach to the many categories that exiles may

fall under¹. At least one of them is worth noting in connection with the recent history of the Eastern European countries: that of deportees, about which Aleksandr Solzhenitsyn's book on the Soviet forced labour camps, *The Gulag Archipelago*, or Norman Manea's account of the deportation of the Romanian Jews from Bukovina to Transnistria in 1941 are only two remarkable examples out of many.

Nouss also introduces here the term *exilience* to label the experience of exile (regardless the historical and cultural circumstances) as both a condition and a consciousness, not necessarily occurring at the same time. As he puts it, one could feel in exile without really be exiled or one could be exiled without feeling it...²

Since antiquity (Ovid) or even long before it (since Ulysses' mythological adventures), many of the world's heroes (artists, scholars, historical figures, or simple mortals) have been exiles. Just the names of the writers embarked on this journey would fill dozens of pages: Dante, Zola, Lord Byron, Wilde, D. H. Lawrence, Henri James, Joyce, Joseph Conrad, Ernest Hemingway, Arthur Koestler, Neruda, Brecht, Nabokov, Mandelstam, Stefan Zweig, Salman Rushdie, Aleksandr Solzhenitsyn, Milan Kundera etc.

From the Romanian diaspora, writers like Emil Cioran, Eugen Ionesco, Mircea Eliade, Vintilă Horia, Ion Caraion, Paul Goma, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Andrei Codrescu, Norman Manea, Herta Muller etc. are, probably, the most famous, though the list is considerably much longer...

3. Reflections on ... Globalization

Introduced by Theodore Levitt in 1983 (*The Globalization of Markets*), the term *globalization* came into use after the collapse of the communist regimes in the Central and Eastern European countries and it refers to the global expansion of the markets, the mobility of the capital, goods, and persons as well as the deterritorialization of a growing number of activities. The interconnection between the new technologies of communication and transportation and the political and economic interdependency of the states is also specific to globalization. (Dudău, Radu in *Ideologii politice actuale*, coord. Mihaela Miroiu, 2012). One of its indirect (political) consequences is that, through their liberalization and global integration, the markets have become ostensibly more potent than the governments themselves.

¹ Notre liste, non exhaustive, comprendrait : exilés, étrangers, émigrés, immigrés, migrants, issus de l'immigration, expatriés, rapatriés, déplacés, déracinés, réfugiés, demandeurs d'asile, clandestins, sans-papiers, apatrides, bannis, proscrits, parias, errants, exclus, disparus, refoulés, déportés, internés, relégués, ostracisés, réprouvés, fugitifs, desterrados, desplazados, personae non gratae, Gastarbeiter, confinati, boat people, aliens, border-crossers, non-citizens, nomades, cosmopolites, métèques. (Nouss, 2015, chapter Exile et migration, paragraph 4).

² Le noyau existentiel, commun à tous les sujets en migration, nous le nommons *exilience*, à la fois condition et conscience. Le suffixe - *ance* prend modèle sur Emmanuel Lévinas suggérant, sans l'adopter, « *essance* » ou Jacques Derrida « *différance* », ce dernier s'en expliquant par le fait que « la terminaison en *ance* reste indécise entre actif et passif » (Derrida, 1972 : 9). Oscillation qu'accueille l'expérience exilique : entre une passivité devant le paysage identitaire et culturel, plus ou moins connu, qui s'impose à l'exilé et qu'il n'est pas sûr de jamais maîtriser, et une intense activité, actualisant la connaissance qu'il possède de l'ancien paysage afin de ne pas s'égarer dans le nouveau ou de s'en protéger. (Nouss, 2015, chapter Exile et migration, paragraph 11).

But the social changes engendered by globalization are far more relevant to our topic than its political aspects and they generally concern the fundamental dimensions on which our very existence is grounded: the *time* and the *space*.

According to Giddens, Baumann, and Beck, the contemporary era is a continuation of modernity. It represents a radical stage of late modernity (or liquid modernity/second modernity), where both *time* and *space* seem to go to extremes: after the fall of the Soviet Union in 1992, Francis Fukuyama predicted the *end of history* as evolutionary process and Richard O'Brien wrote about the *end of geography*, referring to the distance' loss of relevance in financial trading. The idea was reiterated in the works of Paul Virilio (1993), Stephen Graham (1998), and Zygmunt Baumann (2000) to designate the modified perception of space in a culture of *generalized interactivity*, where the information technology progresses at high speed. According to Paul Virilio, *the ancient "tyranny of distances"* has been replaced by the *tyranny of real time* (Virilio, 1993, p. 10).

Renaming it *supermodernity*, Marc Augé (1992) found three characteristics or *figures of excess* that best describe the late modern period:

- the *superabundance of events*, resulting in people feeling overwhelmed by time.
- the *superabundance of space*, which happens simultaneously with the *shrinking of the planet* and refers to the possibility of moving rapidly almost everywhere thanks to the faster means of transportation as well as to the omnipresence, in every home, of images from all over the world, via satellite television.
- the *superabundance of reference*, meaning that everyone gives their own interpretation to the information available instead of relying on the *reference points for collective identification*. By selecting the useful information from the superabundant sources of the new media, as opposed to passively trusting the metanarratives (which characterized the obsolete times of modernity - Lyotard, 1979), the individual becomes the focus of the contemporary society.

4. The Generalized Exile

A few years later (in 2000), Baumann introduced the term *liquid modernity* with reference to the contemporary society, in which the plasticity of events and distances produces not only the *liquefaction* of *time* and *space*, but also the liquefaction of everything that used to define one's identity. Identity is no longer embedded in the traditional societal patterns; it becomes a matter of choice. According to the great sociologist, in today's *liquid society*, people fall under two main categories: the *tourists* (the elites/ the rich) and the *vagabonds* (the precariat/ the plebeians). The tourists are those who have the means to change locations, activities/occupations, partners, beliefs, and even their sexual orientation, since '*fluid*' modernity is the *epoch of disengagement* (Baumann, 2000, p. 120). Nomadism is what characterizes the "liquid modern" person (the freedom to go everywhere, at any time, and when one wishes). This exempts the *tourists* from the obligation to be part of the traditional social networks and from subjecting themselves to the constraints of the group (since whatever feels nowadays like community is called network, although it is not a real community, says Baumann). Their freedom can go as far as the technological limitations allow it. The *tourists* are the

aesthetes and the designers of their own lives. Freed from space, they live in *time*, in a *hyperreality* (Baudrillard, 1981) where the real-life merges with the virtual one and the consumption of excitement / adrenaline becomes the unique existential goal. On the contrary, the *vagabonds* (the plebeians) are earthbound, unable to move as they wish, when they wish or wherever they wish to. Tied to unstable, transient jobs for survival purposes only, they live in *space*, in a heavy, solid space that makes time devoid of significance and impossible to control. Thus, the world becomes polarized between the *globals/tourists* and the *locals/vagabonds*, as Baumann puts it. Although implying a certain capacity to move from place to place, the term *vagabond* refers here to a person who, lacking in financial means, is seduced - through the power of the *synopticon* (Mathiesen, 1997) - by the *globals'* status of aesthetic consumers in life, and craves for their privileges. A *vagabond* dreams to lead the life a *tourist*.

If Said saw the exile as a state of discontinuity from the concept of *nation* (and *nationalism*) in modernity, the cyberspace era is the epitome of the generalized discontinuity. Built on disengagement and unsettlement, on spatial mobility and acceleration, its only stability lies in the perpetual change of almost everything. Different aspects of life, from the individual's personal relation with the *space* and *time* to that with their own *identity*, with the others (individuals as well as communities/networks), with God or life itself etc. ... are liquid. And, if not contained, liquids move, slip through our fingers, always leaving something behind... So, the *generalized exile*, the exilience (at least as consciousness if not as a life condition), has become intrinsic to our liquid modernity.³

5. The Pandemic Exile or When *Time Gets Greater Than Space*

In 2020, when "*lockdown*" became the most uttered word on the planet, Gonçalo M. Tavares, the relatively recent revelation of the Portuguese literature and author of the famous *Jerusalem*, started keeping a diary. In 2022 Cartier Publishing House released the Romanian translation of the book, entitled *Jurnalul pandemiei*.⁴

On the 26th of March of 2020 Tavares notes in his diary: *The twenty-first century split in two by a virus. It has two centuries, this century*. His perspective is not far from that of the professor Dorfmann, expressed a few days later in *The Washington Post*...

On the 1st of May, taking as a starting point Pope Francis' statement from 2014: *time is greater than space*, he elaborates on the idea of *time split* and on people's new relation with the physical *space* under the new circumstances: *Giving time priority. It is most important to be "initiating processes rather than possessing spaces." More important to begin than to buy. Time is greater than space.*

³ *Comment ne pas réviser les notions de nation, de patrie, de homeland à l'ère du cyberspace ? La subjectivité comme citoyenneté est défaite en même temps que sa conception comme appartenance à un lieu même si d'autres communautés à fonction politique peuvent se constituer dans l'espace du virtuel. La disjonction et l'accélération produites par ces technologies créent une condition d'exil généralisé où partout et nulle part se confondent.* (Nouss, 2013, *Exil et post-exil*, p. 4)

⁴ Unfortunately, at the time of writing the present article, Tavares' book has not found its English publisher yet. For linguistic accuracy purposes, the following citations are extracts from Daniel Hahn's translation, "*Plague Diary*", partially published "at different online venues" and available on his web page (see link in bibliography).

I consider the writer's observations essential in understanding the changes that the 2020 pandemic brought to the *liquid modernity* paradigm (as described by Baumann more than twenty years ago).

In this respect, some of its main features might have undergone temporary alterations during the Covid-19 lockdown:

- despite the rising level of general discomfort, at the beginning of the lockdown, the ever-shrinking space occupied by large masses of people placed "under house arrest" all over the world 'lost ground' in favour of the temporal dimension. *Time* became a notion of greater value and gained in *intensity*, as people wondered whether they would still be alive the next day or not.

Referring to this **space compression** and to the need to evade it, Tavares (poetically) writes on the 24th of March:

We need to straighten out the bed, pretend we've gone somewhere very far during the day.

The bed doesn't understand we're deceiving it.

We're right there all day long, a few metres away.

Deceiving the furniture, the door.

Pretending we're going out, opening and closing the door.

A naïve door, it will believe anything.

It is interesting how, while playing an imaginary game to compensate not only for the privation of free movement, but also for the lack of direct human contact outside the confines of his house, the writer anthropomorphizes the objects in his proximity... as if he were "socializing" with them.

- the *anthropoemic* strategy to "annihilate" the other (Lévy-Strauss, 1955) skyrocketed during the confinement, at the expense of the *anthropophagic* one, which had prevailed for decades through the implementation of inclusive multicultural policies in democratic countries. Without being cancelled, the latter was suddenly rendered less relevant when the focus shifted. At the same time, the democratic states used the pandemic drastic regulations to reinforce their contract with the citizens without the benefit of negotiation, while the authoritative ones exploited the opportunity to radicalize and combine the punitive measures of the *panopticon* with those (more seductive) of the *synopticon*.

A whole new perspective on *exile* emerged from here...

In China the state monitors each citizen's temperature, goes on Tavares:

More than thirty-seven degrees: a dangerous citizen.

Betrayal has gone out of the language, and into biology.

Being sick is a threat to the State.

Any sick person becomes immediately a foreigner.

If you are a healthy person, you are of my nation; if you are sick, you speak another language.

The language of the healthy, the language of the sick.

Ultimately, the sick getting shot for treason. (24th of March)

- paradoxically, the large communities of people bound to their domestic spaces during the lockdown started to feel exiled from their own *habitus* (system of learned patterns and practices of perception, thought, and action shared by the individual with the group/ community/ space they are part of - Bourdieu, 1990). By prohibiting people from physically getting in contact with the others or from simply being in the proximity of the others (sometimes even within the same family), the real external referentiality was replaced by a virtual one. This false sense of connectivity with other human beings, mediated exclusively via television, social networks, and the multitude of online means of communication, raised people's anxiety and estranged them from the usual socializing patterns and ways of being. The exile no longer and not necessarily meant physical dislocation from one's *homeland*, but the psychological uprootedness experienced while physically held hostage to one's own place. The abruptness of this estrangement from the normal course of events in one's life as well as from the familiar places they used to go to or from the people they used to interact with was traumatic and created a rift between one's past and their future, between their safe space and the rest of the space, between who they used to be and what was to become of them. Thus, the Covid-19 pandemic produced a **fracture** in the individual's **time** and **space**, disrupting their **identity** as well as fracturing their *habitus*. Due to the fear of contamination (reinforced by the state of emergency regulations), persons we had once passed by randomly or even those we knew became *foreigners* overnight.

Sometimes, in the terrible world, people open their front doors just slightly and spit as foreigners pass.

Foreign, I'm told, in one of the Slavic languages, means mute.

Whoever does not speak my language, is mute.

Whoever does not have my history, is mute. (25th of March)

Consequently, Paul Virilio's statement that *the city of the past slowly becomes a paradoxical agglomeration in which relations of immediate proximity give way to interrelationships over distance* (Virilio, 1993, p. 10) gained a new meaning in the pandemic context, where the concept of distance did no longer and not necessarily referred to being physically far away from a place or from other people, but rather meant not being allowed to get physically close to those in one's proximity/community, and sometimes even to those with which we were sharing the confines of the same space. On the other hand, the substitution of the tactile intimacy with its online version (between two persons emotionally close but violently separated by the virus), was equally painful:

Touching his son's face on the screen is, nowadays, touching his son's face.

Almost touching the screen is almost touching the body. (28th of March)

- the **time ambivalence** during the Covid-19 pandemic (the slowness of the personal, desired, but uneventful subjective time as opposed to the acceleration of

external, undesired social events) and the psychological pressure induced by the generalized mobility restrictions often led to **the collapse of the group/family coherence** and to the **implosion of the shared space**.

*Staying on the same spot, but quickly.
 Destroying your own home with speed.
 Destroying your family with speed.
 Destroying your family with slowness. (25th of March)*

Tavares' original, most often poetic, and intentionally "dismantled" literary style (alluding to the mediatic avalanche of disparate "realities" to which people were exposed during the confinement) seems the most appropriate literary vehicle to convey the pandemic message/messages.

*In the state of New York there are already a thousand dead.
 Pope Francis has met the President of Italy.
 I'm going out, reason 2.
 I too am going out, reason 6.
 I'm taking my bitch Roma to the vet's.
 I'm going with a dog and a few words.
 Zimbabwe goes into quarantine for three weeks.
 Disney theme parks are going to be closed.
 A line of poetry from Drummond de Andrade:
 'the electricity struck the resigned things'. (30th of March)*

At the same time it witnesses about the constant attempt at the psychological fragmentation of the person, about the **identity disruption** that people felt during the Covid -19 quarantine:

*In Europe, people are leaving their language at the door, outside.
 They abdicate their previous language and start to speak another.
 Latin is an option.
 We can scream too. (26th of March)*

Thus, within the **fractured habitus** (*people are leaving their language at the door, outside... and start to speak another*) a new form of *exilience* sneaked into people's lives: the **pandemic exilience**.

6. Conclusions

Although no diary of a jet set *tourist* has become available for the public yet, it is very likely that the most obnoxious constraints during the Covid -19 lockdown were a matter of concern for *the plebeians* rather than for *the elites*, since not many people could afford an isolated isle for pandemic emergencies.

As the brief analysis of Gonçalo M. Tavares' diary has shown, the Covid-19 confinement produced a **fracture** in the *time-space* equation of today's world and in the people's **habitus**, causing a traumatic **disruption** to their sense of **identity**. We are advancing these terms to refer to the temporary alterations suffered by the most important parameters of the late modern society during the lockdown. What happened is that the planetary quarantine **reversed** the present world's settings for a moment: like a Deus ex Machina in an antic play, time did emerge and became - even though only for a second - greater than space. For a short while, the acquisition instinct of the consumption society's citizens weakened: they realized that, although they could buy as much space as they wanted, they could not buy time. Not as much as they wanted. Compared to its infinity, at the end of the day we are just disposables...

Banished from everywhere else and forced to stay at home (right where the exiles' journey starts and where they always wish to return), like in a reverse motion photography, humanity felt the thrill of its own mortality while contemplating time. In that split second of the Covid-19 pandemic, it rediscovered the original meaning of *exile*, that *touch of solitude and spirituality of the age-old practice of banishment* where exile originates from (Said), as if a circle were closing ... The Eternal return.

If only we could remember....

Bibliography:

- Aug , Marc (1992), *Non-Lieux, Introduction à une anthropologie de la surmodernit *, Le Seuil, Paris, France.
- Baudrillard, Jean (1981), *Simulacres et Simulation*,  ditions Galilée, Paris.
- Baumann, Zygmunt (2000), *Etica postmodern  (Postmodern Ethics)*, Editura Amarcord, Timi oara, România.
- Baumann, Zygmunt (2000), *Liquid Modernity*, Polity Press, Cambridge, U.K.
- Beck, Ulrich (1992), *Risk Society: Towards a New Modernity*, Sage Publications, London, U.K.
- Bourdieu, Pierre (1990), *The logic of practice*, trans. R. Nice, Stanford, CA: Stanford University Press.
- Deleuze, Gilles (1993), *Critique et clinique*,  ditions de Minuit, Paris, France.
- Derrida, J. (1996), *Le monolinguisme de l'autre ou la proth se d'origine*,  ditions Galilée, Paris, France.
- Giddens, Anthony (1991), *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*, Stanford University Press, California, U.S.A.
- Graham, Stephen (1998), *The End of Geography or the Explosion of Place*, in *Progress in Human Geography* 22, 2.
- https://www.researchgate.net/publication/238343387_The_end_of_geography_or_the_explosion_of_place
- Lévi-Strauss, Claude (1995), *Tristes Tropiques*, Plon, Paris, France.
- Liotard, Jean-François (1979), *La Condition postmoderne : Rapport sur le savoir*.  ditions de Minuit, Paris, France.
- Mathiesen, Thomas (1997), *The Viewer Society: Michel Foucault's 'Panopticon' Revisited*, Sage Publications, London, U.K.
- Miroiu, Mihaela, coord. (2012), *Ideologii politice actuale*, Editura Polirom, Bucure ti.
- Nouss (Nouselovici), Alexis (2015), *La condition de l'exilé : Penser les migrations contemporaines*,  ditions de la Maison des sciences de l'homme, Paris, France, nouvelle édition [en ligne].
- Nouss (Nouselovici), Alexis (2013), *Exil et post-exil*, FMSH-WP-2013-45, septembre [en ligne].

- O'Brien, Richard (1992), *Global Financial Integration: The End of Geography*, Royal Institute of International Affairs, London, U.K.
- Said, Edward (2000), *Reflections on Exile and Other Essays*, Harvard University Press, Cambridge, U.S.A.
- Tavares, Gonçalo, M., *Plague Diary*, "[Plague Diary](#)" - [Daniel Hahn](#) (online translation, by Daniel Hahn).
- Virilio, Paul (1993), *The Third Interval: A Critical Transition* in Andermatt-Conely, V. (editor), *Rethinking Technologies*, University of Minnesota Press, London, U.K.

COPYWRITERS VS WRITERS - CHALLENGING INTERFACES UNDER FOCUS

Alexandra Georgiana SĂLCIANU

Teaching Assistant, Politehnica University of Bucharest

Motto:

"Copywriting and "regular" writing differ in their intent. A piece of writing could be designed to entertain, to inspire, to inform, to move. Copywriting can also aim for all that, but its primary goal is to sell (this can be a product, a service or even an idea or concept)." – Patrick Fore

Abstract: The study is focused on analyzing the multiple interconnections between two professions that involve creativity in generating products of the written communication type, namely those of a copywriter in advertising, and of a fiction writer, respectively. It is maintained that this is a two-way process, within which one can identify recurrent elements and individual specificity, all linked in dynamic, sometimes difficult-to-grasp, manners. A range of features and skills, typical for both the literary creations, and the advertising domain copy authors, are selected from the existing multidisciplinary literature of the field, which are commented upon with a view to providing a range of aspects that could be of interest, not only in terms of literary criticism, but also at a more pragmatic level, that of educating the main stakeholders as far as the choice of high quality impacting advertising solutions are concerned. Exemplifications are provided - mostly from English speaking settings, of professional repositioning, from the copywriting job towards that of writing fiction, or the other way round, which are discussed in order to decipher their subtle mutual interferences.

Key words: copywriting, fiction writer, literary devices, skills transferability, written communication

1. Paper background and aims

The background of the paper originates in an earlier interest of the author in analyzing the interferences between the literary aspects specific to fiction writing, and the use of such approaches, devices and elements in the process of writing an advertisement copy, within the process of designing marketing strategies. Such mutual influences are worth exploring in today's world, with borders between domains narrowing down, resulting in new complex written products. There are numerous interesting viewpoints in the literature, coming from professionals in both areas, and sometimes they point to approaches that indeed reveal fresh personal perspectives.

Therefore, the aim of the paper is firstly to explore in a more systematic manner the relationships between copywriters and writers of fiction, based on the analysis of their professional traits. Tips are collected and grouped by common criteria, or, on the contrary, clustered as being quite different from author to author. Since the literature on each of the two professions is really extensive, with the inherent note of subjectivism, the intention here has only been to note the main key components insofar as they can unveil credible remarks.

Secondly, beyond the obvious elements, i.e. acknowledging ineffable features such as *talent* in both occupations, there is an aim to identify certain spheres of interference, in a world of permanent changes, in search for valid interconnections vs individual specificity – seen as a starting point for further case studies meant to reveal details of interest for a variety of zones of investigation in the domain.

In principle, as can be seen from the motto chosen for this study (Fore, 2021), the main difference between the two writing-focused activities consists in the explicitly declared purpose of copywriting, that of *selling* the product/service that is advertised. How this is achieved in the most successful manner could be of interest for a variety of people: managers, customers, general public, therefore our third objective is that of providing minimal guideposts in terms of what expectations and criteria of quality should be adopted by such stakeholders in choosing an appropriate copywriter, able to ensure the commercial goal of their campaigns.

2. On copywriting vs creative writing interlacing relationships – literature review

At the beginning of our general and specific voyage, aspects concerning the literary and the advertising fields have to be reviewed, in terms of opinions, confluences, points of intersection and interdisciplinarity. There are multiple facets of their interconnections, although some of them might not be still valid or acceptable. Therefore, we will adopt a critical perspective in our comments on the selections operated below.

Surprising influences from the literary towards the advertising field can be noted, with even some voices considering the *advertisement* as a literary genre in itself. Implicitly, it is logical to point to the subtle relationships between the copywriting profession and that of a fiction/creative writer. Indeed, there are not few cases of famous writers who had worked as copywriters – with more or less success. Whether there were mutual influences between the two positions, whether such professional repositioning was beneficial, or, on the contrary, detrimental, should be analyzed, even briefly, under the unavoidable umbrella of subjectivism, of course.

It should be emphasized that the key theme of such an investigation is in fact *creativity*, or more directly formulated, talent, whose indefinable presence is so difficult to quantify – if at all possible.

Nevertheless, one can maintain that by explaining the different types of interdependence relations between the two occupations could yield fine nuances as regards the ways and means of instilling the literary into the advertising in a fruitful manner. In fact, we should not be afraid, as some present day copywriters seem to be (Potter, 2021), that the human creative factor might be replaced by any form of Artificial Intelligence.

As can be seen, after WW2, some famous experts, such as Leo Spitzer, quoted by many, would consider American advertising as a form of *popular art*, viz. characterized by wide accessibility. What matters here is the remark that copywriters can indeed add potential to their products by using literary elements; reversely, many writers, later reaching the level of masterpiece, had started their activity as copywriters in advertising (Interesting Literature, 2022), the case of Salman Rushdie being typical, proving that

practice acquired in advertising was a means of shaping up the future professional fiction writer, even if only as far as work under pressure of deadlines might have been involved. Thus, McLuhan's statement, who would also see advertising as an important form of art, launches the legitimate debate on the role of literary talent in the advertising creation.

Moreover, we can find opinions (Adams, 2018) maintaining that the key ingredients of writing would be similar, despite the resentments of some valuable novelists who see the job of writing copies as a 'soul-destroying' one, with their essential common feature being the effort of creating a link with the members of the public receiving the text.

In a mirror reflection kind of relationship with the previous one, an opinion (Friedman, 1991) states that the American fiction today is influenced by adverts, exemplifying with brand names to be found in novels, songs, plays, media references and so on. As a confirmation, according to some remarks (Helgesen, 2014), awards in advertising are based on an appreciation of *creativity*.

It is useful to sum up certain modern *features of copywriting* as a profession, as they are synthesized in a recent blog post type of study (Elodie, 2021) as follows: (i) "it keeps evolving and adapting to the audience"; (ii) main focuses are: brand value and awareness, storytelling, personalized human, educational and visual content; (iii) the role of the copywriter as a marketing influencer for the audience, in any of their options: freelance writer, freelance copywriter, blog writer, community manager, advertising and marketing manager, search engine optimization expert or consultant. One can also find there some useful *tips* in becoming a good copywriter, with tangible influences from the sphere specific to a fiction writer, such as:

- "Learn to be passionate with words,
- Get a creative mindset,
- Keep finding inspiration,
- Create your own brand image,
- Always simplify your content."

Some features specific to *modern copywriting* are recurrent, being mentioned in other studies as well (Bingham, 2022), but some others refer to very new requirements, such as: (i) "getting adapted to writing for multiple platforms", and (ii) "having high digital literacy".

Thus, we neatly pass to another set of opinions, attempting to list *skills* of copywriters that could be of use to writers of fiction, extracted from a recent article (Friedman, 2015): "They know their audience, create great characters, have a killer work ethic and can tell a story." Also, great copywriters can:

- "turn a phrase,
- tell the difference between copy that's just passable or hackneyed – and authentic writing that truly moves audiences,
- use language economically,
- turn nothing into something,
- find original concepts."

Similarly, we select from a study (Brewer, 2016) a series of *tips* that could turn a copywriter into a good novelist, some of which refer strictly to the literary crafting of a

text, that could prove valuable: “have something to say, create a voice, be unique, vary sentence length, create emotion, hunt down the perfect words, use imagery, have a great title edit ruthlessly.”

From among the fiction writer’s skills that might be of help when one decides to embark upon writing copies, there are interesting ideas in the literature (Stein, 2017), referring to: “identifying audience’s true wants, finding the theme, payint attention to character development, using narrative strucutre and trying to hook the reader from the very beginning.”

Conversely, in another article (Pennza, 2017) skills specific to copywriting that could be useful for fiction writers should be mentioned: keeping the brevity of the text (metaphorically expressed as: “Trim the fat”), connecting with the readership, doing a lot of self-editing, never neglecting research, and writing on a daily basis.

As a form of ‘play within a play’, we also mention some hints (Syme, 2017) which refer to ways of writing a copy for an advertising campaign whose object is ... a fiction book itself; here the two most specific aspects of both lines of occupation are clearly defined. The “marketing hat” of the copywriter, together with the shaping of an attitude characterized by the “marketer’s mindset”, is directed towards getting the audience to take an action, meaning to buy the book that is advertised for. The elements are imbued with both literary and marketing ‘tricks’, such as:

- “Know that a well-crafted book description will sell more books.
- Think like a marketer, not a storyteller.
- Remember the goal: get them to read the next line.
- Write your best hook.
- Identify the most compelling pieces of your book.
- End with a call to action.”

The literature (Valenti, 2019) also retains options that could help a copywriter use their experience if / when they turn into writers of fiction, out of which some are worth listing below, in no particular order, since they blend attitude advice with deep elements of the art of writing:

- “Grab the reader by throat.
- Never forget that people are interested in people.
- Speak human.
- How you say something can be as important as what you say.
- Be surprising.
- Write through the bad stuff to get to the good stuff.
- Don’t forget about the story behind the story.”

To those above, we could add three more, quite self-explanatory, pieces of advice in the same vein (Orges, 2011), focused on: “clarity, brevity and brainstorming”.

Reversely, there are various aspects to be identified in the literature, pointing to suggestions coming from writers this time, for those of them who intend to become copywriters. They should be seen as bearing a touch of subjectiveness as well, but, if aggregated, they might be of use, as they cover multiple aspects, as can be seen from the key ideas listed in what follows.

To begin with, specialized *training* could be necessary when one writer turns towards becoming a copywriter (Horne, 2018). Thus, courses and reading about the domain of copywriting are recommended, together with an attitude of acceptance that one has to start from low rate jobs, work hard and even “over-deliver” as pre-requirements to finally reaching success.

Next, tips as to the potential *transferability* of skills from fiction writing towards copywriting are shared (Kent, 2018), based on the author’s personal experience. They cover financial matters, encouragement to persevere, and preserving one’s trust in their eventual success.

Finally, from an article (Shreeve, 2013) focusing on writers’ successful approaches, an aspiring copywriter could remember to ‘borrow’ tools-of-the-(literary)-trade, for instance: (i) creating what is called “the fictive dream”, viz. a world that is plausible and attractive for the readers, (ii) which can be achieved by paying attention to the “specifics”, that add credibility to the literary work, and last, but certainly equally important, (iii) always give the readers “a story” as a way of catching their attention and stimulating their further response.

If we shift the debate to the *literary devices* to be productively used by copywriters, we can find a sketchy taxonomy of such solutions (Googlesir, 2020), including at least the following: “cliches, action words, emotive or exciting words, alliteration, colloquialisms, repetition”. To these, “metaphors and similes, and imagery” are added (Ross, 2020).

Another study (Harshita Pilla et al., 2018) suggests the positive role of “humor such as personification, surprise, silliness, and exaggeration”, as puns and other devices, in “luring the regard of customers”.

By way of *interim conclusions* at this stage, based on viewpoints to be identified in the literature (McHorse, 2016), it becomes quite obvious that there are several *layers* discussed by a variety of people, whether writers, copywriters, critics or theorists, for example: skills, stylistic choices, background training and preferences and, undeniably, *creativity*.

Moreover, some opinions (Reinartz and Saffert, 2013) do refine the views of what creativity means in copywriting, decomposing it along five “dimensions - originality, flexibility, elaboration, synthesis, and artistic value.”

The two professions definitely intersect in many points, “support”, and “complement each other”; there is in fact no “battle line” between them. Actually, as shown in another article (Kramer, 2020), there are several recurrent aspects which refer, as guidelines, to the writing profession in general:

- “Create realistic goals and expectations.
- Work with the tools writers use.
- Become a regular reader.”

Quite similarly, as evidence of the mutual interweaving relationships between the two areas of writing, some suggestions (Cullen, 2018) of *tips* that can improve the quality of both forms of text should not be neglected in this review: avoiding exposition, thinking hard about the stake, turning everything personal, and “getting emotional”.

3. The two-way dynamic process exemplified

Although each case of a professional in fiction writing turning into a copywriter - for ever or merely temporarily - is very different from the others, or, the other way round, that of a copywriter aspiring to enter the writing club is equally individualized by unique features, it could be interesting and worthwhile to discover the *common* and/or *reccurent* features such cases display.

Thus, in a published quite recently list (Hadfield, 2019), one can find several names of really well-known writers (Don DeLillo, F. Scott Fitzgerald or Salman Rushdie) who had all been copywriters, as well, at different moments in their activity.

There are also examples (Balme, 2022) of former actors (Alec Guinness), film makers (Terry Gilliam), musicians (Rick Moranis) or magazine publishers (Hugh Hefner) who, at one moment in their lives, were copywriters – with more or less success.

However, as can be seen from an analysis of the list of the *25 best copywriters of all time* (Buff, 2023), certainly compiled as subjectively as possible, according to the author only *one* example of a copywriter, namely Mark Ford, appears, who was also a successful creative writer, under the pen name of Michael Masterson.

Some professionals who have worked in both capacities (Calder, 2022) share their double experience. Studying such testimonials could add nuance to our research. She suggestively considers herself a “two-hat writer”, combining the key features of each side as follows:

- “efficient, grounded, moneymaking” – a copywriter’s features,
- “self-indulgent, neurotic, impoverished purveyor of fiction” – as a creative writer.

What is more, she identifies *similarities* (“conciseness, empathy, ruthless editing”) vs *differences* underlying the two (as a children literature author, the need of a “bigger mental stretch to put yourself right ... into the age group” of the audience, sticking to an agenda, in the case of copywriting, in order to cover aspects such as “sales, information, PR”).

A “copywriter slash novelist”, as he himself characterizes his activity (Matthew Norman, 2022) testifies, based on his personal experience, stating that copywriting was useful for his activity as a fiction writer. Synthetically put, some *key takeaways* are given:

- “inspiration is irrelevant,
- deadlines are good,
- keep consistent working hours,
- your writing is only as good as your `boss` thinks it is,
- you are competing for your reader’s attention,
- pitching matters, and finally...some people won’t like your work.”

One quite famous example of a novelist who had been a copywriter is that of Salman Rushdie’s, that can be found in numerous articles presenting writers who were also professionally involved in marketing and advertising. As shown in the literature (Bunting, 2013), the elements of interest in this case are the following:

- the level reached by Sir Salman Rushdie as a prize-winning novelist, of worldwide reputation,
- the fact that he worked under the guidance of a marketing pioneer, David Ogilvy, a great professional in advertising,

- some useful principles, rooted in copywriting, that Rushdie developed and applied throughout the process of becoming a celebrated fiction author: (i) the importance of good headlines/titles, (ii) turning panic into a “tool” for enhancing creativity, (iii) brevity and conciseness, which are quite difficult to generate, (iv) the importance of “tough discipline”, and (v) never allowing rejection stop one from creating, on the contrary, turning it into an positive motivational influence to persevere.

4. Final remarks

In the USA a form of legal acknowledging of both professions exists (Bureau of Labor Statistics, U.S. Department of Labor, 2023), attempting to describe the key features specific to the job of a “writer or author”, defined as developing: “written content for various types of media.” Such aspects are: training, experience, pay, job outlook etc. For certain, none of these can fully describe personal experiences of each professional, with some of them being involved in both creative writing and advertising.

Therefore, it can be quite useful to review opinions from both categories, since, as appropriately put in one of the studies devoted to the topic (Bunting, 2013), quoting Rushdie himself: “the lines between the two are much more blurry than one might think”. The core common element would be, in the famous novelist’s opinion, that “ both are about presenting your readers with new opportunities and transforming the way they see the world.”

To sum up, what most examples discussed in this study point to is that the two lines of activity do have in common the idea of *creativity*, a range of *skills* which sometimes are specific and sometimes mutually transferable, while at the same time each individual case is different as far as the possible combinations resulting from experience, talent and opportunities of development are concerned.

References

- Adams, Kristina; (2018); *10 Literary Techniques to use in Your Copywriting*; <https://www.writerscookbook.com/literary-techniques-copywriting/>
- Balme, Chris; (2022); *10 Famous People You Didn't Know Were Copywriters* [blog post]; <https://banc.digital/blog/10-famous-people-didnt-know-copywriters>
- Bingham, Jon; (Nov 10, 2022); *What Should You Expect From A Modern Copywriter?*; <https://www.google.com/amp/s/www.bkacontent.com/what-should-you-expect-from-a-modern-copywriter/amp/>
- Brewer, R., L.; (2016); *13 Copywriting Tips to Help You Write a Better Novel* [blog post]; <https://www.writersdigest.com/.amp/whats-new/13-copywriting-tips-help-write-better-novel>
- Buff, Corbin; (2023); *The 25 Best Copywriters of All Time* [blog post]; <https://highimpactwriting.com/the-25-best-copywriters-of-all-time/>
- Bunting, Joe; (2013); *What One of the World's Great Novelists Learned About Writing from David Ogilvy* [blog post]; <https://copyblogger.com/copywriting-ogilvy-rushdie/>
- Bureau of Labor Statistics, U.S. Department of Labor; (2023); *Occupational Outlook Handbook, Writers and Authors*; <https://www.bls.gov/ooh/media-and-communication/writers-and-authors.htm>
- Calder, Charlotte; (2022); *Copywriting for grown ups vs story writing for kids*; <https://copywritercollective.com/copywriting-for-grown-ups/>

Cullen, James; (2018); *5 ways fiction writing can help you produce more effective copy* [blog post]; <https://www.procopywriters.co.uk/2018/10/5-ways-fiction-writing-can-help-you-produce-more-effective-copy/>

Elodie; (2021); *What is copywriting? The 12 Advice I Would have love to know before starting* [blog post]; <https://blog.waalaxy.com/en/what-is-copywriting/>

Fore, Patrick; (2021); *What's The Difference Between Writing And COPYwriting?* [blog post];

Friedman, Lisa; (2015); *10 reasons why great copywriters make great novelists*; <https://www.campaignlive.co.uk/article/10-reasons-why-great-copywriters-great-novelists/1356044>

Friedman, Monroe; (1991); *A "Brand" New Language: Commercial Influences in Literature and Culture (Contributions to the Study of Popular Culture)*; Praeger, <https://www.amazon.com/Brand-New-Language-Commercial-Contributions/dp/0313261695>

Googlesir; (2020); *How to Write Attractive Advertising Copy with Literary Styles* [blog post]; <https://www.googlesir.com/literary-devices-of-advertising-copy/>

Hadfield, Brad; (2019); *These 10 Copywriters Became Successful Authors, So There's Hope For You and Me*; <https://www.bluleadz.com/blog/copywriters-became-successful-authors>

Harshita Pilla, Mukthi Vinay Raja, Nandini Nachiar; (2018); *Use of Literary Devices in Advertising*, IJARIT, Vol.4- Issue 1; <https://www.ijarit.com/manuscript/use-of-literary-devices-in-advertising/>

Helgesen, Thorolf; (2014); *Advertising awards and advertising agency performance criteria*; The Free Library - Journal of Advertising Research; <https://www.thefreelibrary.com/Advertising+awards+and+advertising+agency+performance+criteria.-a016359530>

Horne, J.; (2018); *From creative writer to copywriter – 10 steps to build a business* [blog post]; <https://method-writing.com/creative-writer-copywriter/>

<https://hbr.org/2013/06/creativity-in-advertising-when-it-works-and-when-it-doesnt>

<https://pepperstormmedia.com/difference-between-writing-and-copywriting/>

Interesting Literature; (2022); *Writers and Copywriters: Literature and Advertising*; <https://interestingliterature.com/2013/07/writers-and-copywriters-literature-and-advertising>

Kent, J. A.; (2018); *From Fiction to Freelance: What I Learned as a Creative Writer Turned Copywriter* [blog post]; <https://www.jessicaakent.com/blog/from-fiction-to-freelance-what-i-learned-as-a-creative-writer-turned-copywriter>

Kramer, Lindsay; (2020); *How to Become a Writer: A Guide*; https://www.grammarly.com/blog/how-to-be-a-writer/?gclid=CjwKCAiA85efBhBbEiwAD7oLQEph5M2Wjcx0DZVyzR-c-8-uKrgKBVt6MaSiSky5_FEOjMiuoUriBoCfPsQAvD_BwE&gclidsrc=aw.ds

Matthew, Norman; (2022); *Copywriter Slash Novelist: How My Career in Advertising Helped Shape Me as a Novelist*; <https://writerunboxed.com/2022/06/20/copywriter-slash-novelist-how-my-career-in-advertising-helped-shape-me-as-a-novelist/>

McHorse, Mindy; (2016); *How Writing Fiction Makes You a Better Copywriter*; <https://www.awai.com/2016/02/how-writing-fiction-makes-you-a-better-copywriter/>

Orges, S.; (2011); *3 Things the Novelist Can Learn From the Copywriter* [blog post]; <https://www.dailywritingtips.com/3-things-the-novelist-can-learn-from-the-copywriter/>

Pennza, Amy; (2017); *Improve Your Writing By Thinking Like a Copywriter*; <https://diymfa.com/writing/five-copywriter-tools-to-improve-your-writing>

Potter, Warren; (2021); *The History of Copywriting: 13 Key Periods*; <https://www.contentbot.ai/blog/news/the-history-of-copywriting/>

Reinartz, W. J., Saffert, Peter; (2013); *Creativity in Advertising: When It Works and When It Doesn't*;

Ross, Pamela; (2020); *Effective Literary Devices For Copywriters*; <https://writelabel.medium.com/effective-literary-devices-for-copywriters-eca9ac5f750f>

Shreeve, M.; (2013); *3 Ways The World Of Fiction Makes You A Better Copywriter*; <https://mikeshrreeve.com/3-ways-the-world-of-fiction-makes-you-a-better-copywriter/>

Stein, Amanda; (2017); *Using Fiction Techniques to Write Effective Copy*; <https://www.craftyourcontent.com/write-effective-copy/>

Syme, C.; (2017); *Copywriting for Authors: Four Steps to Selling More Books with Better Copy* [blog post]; <https://createifwriting.com/copywriting-for-authors/>
Valenti, K.; (Feb 18, 2019); *Writing secrets from a copywriter turned novelist* [blog post]; <https://www.google.com/amp/s/careerauthors.com/from-ad-gal-to-author-writing-secrets-from-a-copywriter-turned-novelist/amp/>

POETIC LANGUAGE AS A MARK OF THE AUTHOR OF AUTOFICTIONAL DISCOURSE: THE CASE OF HERTA MULLER'S *THE LAND OF GREEN PLUMS*

Violeta-Teodora LUNGEANU,
Asist. PhD., „Dunărea de Jos” University, Galati

Abstract: Considered as a double positioned discourse, in relation both to reality and fiction, autofiction adheres to an unrestricted utterance, tending to an associative writing, which doesn't always represent an authentic personal history of the author, but which can lead to an emersion of the one who writes – inscripteur, as Dominique Maingueneau calls it – through a series of stylistic marks. What seems at first glance missed expression, in apparent disorder, becomes a discursive mark of the author and should be considered a stylistic imprint of the discourse producer. From this point of view, Herta Muller's autofictional writings bring into light the metamorphosis of language, due to its poetic dimensions. Her texts become a form of communication both relevant for the inner self and for the world outside. The present study aims to analyze the way in which the language of the autofictional discourse can trace the speaking subject - community relation and take part to the difficult process of identity reconstruction.

Keywords: autofiction, communication, poeticity of language, identity, discourse

Autoficțiunea – act de comunicare al unui emitător legitimat stilistic

Ca scriitură care a debutat sub stindardul referențialului, autoficțiunea, ca și surorile sale mai mari, autobiografia și memoriile, privilegiază prin definiție, *persoana* și *scriitorul*, și mai puțin pe cea a *inscriptorului*. Însă faptul se dovedește a fi unul de ordinul aparenței, deoarece însăși legitimarea autoficțiunii se bazează pe un *paradox stilistic*. În relație cu literatura, stilul presupune o transformare în sens estetic, ce determină distanțarea de documentul vieții, iar autoficțiunea nu doar că amprentează stilistic textul, ci aderă la o libertate de scriere, la o scriitură asociativă, care nu poate reprezenta o istorie a persoanei, dar care poate duce la o emersiune a inscriptorului tocmai printr-o serie de mărci stilistice. Ceea ce pare la primă vedere o exprimare ratată se transformă într-un profil textual identitar ce constituie marca stilistică a producătorului de discurs.

Din observațiile teoretice care se impun asupra discursului, ne vom raporta la cea care pune discursul în relație cu emițătorul, conform căreia discursul se află în responsabilitatea cuiva. Potrivit acestei trăsături, orice discurs presupune un „centru deictic” care poate lua, pe lângă axa temporală sau spațială, forma unui subiect al enunțării, inerent fiecărui act de comunicare. Este evident că acest subiect al enunțării are nevoie, pentru stabilirea unei identități, de o serie de date exterioare enunțului propriu-zis, căci, în afara acestui context autoficțional, *eu* îl poate desemna pe oricare alt individ care face un act de enunțare. Se impune, astfel, o disociere a *subiectului vorbitor* (individul care a produs opera) în *omul/persoana*, cu stare civilă identificabilă, și *scriitorul*, cu un statut în cadrul instituției literare. Dacă în schema identității autor – narator – personaj

din definiția autoficțiunii oferite de G. Genette¹ vom substitui *omul* și *scriitorul* autorului, vom putea stabili o identitate între scriitor și narator – în sensul angajării serioase față de aserțiunile sale narrative, și o altă identitate, între scriitor și personaj – în sensul stării civile; cealaltă egalitate, între narator și personaj, ca identitate lingvistică între subiectul enunțării și subiectul enunțului, rămânând o constantă a autoficțiunii. Această schemă supraetajată surprinde specificul interacțiunii instanțelor enunțative în discursul autoficțional și devine absolut indispensabilă în decelarea amprente de ordin stilistic.

Răspunsul care se poate da la simpla întrebare „Cine este autorul acestei opere?” descoperă o subiectivitate dispersată, în care se pot identifica însemnele stării civile, ale unei traiectorii de scriitor și cele ale unui subiect al enunțării. Este evident că aceste instanțe nu pot exista secvențial, chiar dacă uneori suntem tentați să reducem acest profil tripartit fie la cea a persoanei (pentru istoria literară) sau la cea a scriitorului (pentru instituția literară), fie la cea a inscriptorului² (în analiza centrată exclusiv pe text).

În cazul textelor pe care le asociem genului biografic (memorii, jurnale, autobiografii, romane autobiografice etc.), în care se încheie un pact autobiografic, se înregistrează tendința de a trece în prim plan persoana sau scriitorul, iar în acest caz *inscriptorul* – ca purtător al mărcilor stilistice – apare ca anulat pentru simplul fapt că reprezentarea dominantă a faptului literar privilegiază doar această ultimă instanță. Trebuie precizat faptul că operația de trasare a unei frontiere între ceea ce ar fi cu adevărat literar și ceea ce s-ar afla în afara literaturii este inefficientă pentru cazul particular al autoficțiunii, fiind necesară identificarea unui spațiu în care persoana, scriitorul și inscriptorul se insinuează reciproc și care comunică în mod necesar cu un altul, în care autorul dispare în spatele lumilor pe care le instaurează. Din jocul acesta de frontieră între cele două spații se naște autoficțiunea, tip de discurs ce privilegiază *persoana* și *scriitorul* în defavoarea *inscriptorului*. Așa cum vom vedea, acest fapt este însă unul de aparență deoarece însăși legitimarea autoficțiunii se bazează pe un *paradox stilistic*. Este unanim acceptat faptul că, prin organizarea într-un stil literar și într-un discurs organizat logic și cronologic, adevărul biografic al unui text gândit ca autobiografie este involuntar falsificat. Pentru a se putea îndepărta de clișeul poveștii exemplare, dar fabricate, și de o expresie stilistică aleasă, autoficțiunea își declară încă de la început abdicarea de la formele frumoase ale scriiturii, pentru a accede la realitatea netrucată stilistic. Dacă stilul frumos secătuiește textul de seva existenței, autoficțiunea aderă la o imensă libertate de scriere, la o scriitură asociativă, bifurcată, care nu poate constitui o istorie a persoanei, dar care permite o emersiune a inscriptorului tocmai printr-o serie de mărci stilistice. Ceea ce ar putea fi considerat la primă vedere o exprimare confuză, într-o aparentă dezordine, se transformă într-un veritabil discurs al inscriptorului și, până a fi considerată o trăsătură stilistică a postmodernismului, aceasta trebuie analizată ca marcă stilistică a producătorului de discurs autoficțional.

¹ Conform Gerard Genette, *Introducere în arhitext. Ficțiune și dicțiune*, Univers, București, 1994.

² În *Discursul literar. Paratopie și scenă de enunțare* (cap. „Subiectivare, spațiu canonic și spațiu asociat”), Dominique Maingueneau numește *inscriptor* instanța care își subordonează concomitent toate formele subiectivității enunțative în calitate de enunțator al unui text anume.

Cercul drăcesc al cuvintelor: proiectul autobiografic al Hertei Müller

O privire panoramică asupra prozei și eseisticii Hertei Müller descoperă posibilitatea realizării unei rețele de structuri complexe care poate contura imaginea „spațiului autobiografic” al autoarei. Existența, chiar și pentru o scurtă perioadă, în captivitatea unui regim totalitar, istoria unei familii legate de tragica istorie a lagărelor comuniste vor amprenta puternic identitatea autoarei, iar literatura resemantizează, cu însemnele proprii, această experiență. Raportul cu limba maternă (ca element al identității pentru șvabii din Banat) și cu limba română, „limba metaforelor temerare”, relația cu tatăl (fost soldat SS), experiența prieteniei destrămate sau trădate din cauza Securității, povestea deportărilor (aflată de la mamă, dar și de la bunul prieten, Oskar Pastior) sunt tot atâtea nuclee biografice din care literatura se hrănește. Toate aceste experiențe configurează, la nivelul imaginarului, o serie de „imagini-transfer”³, care încapsulează în discursul prozei semnele unei existențe traumatice, iar la nivelul discursului, o anumită utilizare a limbajului.

Palierul metatextual al eseurilor aduce o serie de lămuriri asupra modului în care autoarea se raportează la cuvinte, limbă și literatură. În primul rând, literaturii îi revine funcția testimonială, devenind garantul vieții printr-un adevăr pe care îl construiește cu propriile resorturi: „Literatura [...] poate inventa prin limbă un adevăr – fie asta și *după* – care să ne arate ce se-ntâmplă cu noi și în jurul nostru atunci când valorile deraiază.”⁴ Însă literatura se supune cuvântului, iar cuvântul, limbii – de aceea autoarea revine obsesiv asupra (in)capacității cuvântului de a exprima: fie cuvântul dublează fapta, devenind superfluu, fie nu poate verbaliza lumea interioară și nu poate acoperi „goana buimacă din cap”. Despre vulnerabilitățile limbii materne și limitele punerii în cuvinte vorbește eseul *În fiecare limbă sunt alți ochi*: „Nu-i adevărat că pentru orice există cuvinte, și nici că gândim totdeauna cu ele. Până și în ziua de azi multe lucruri nu le gândesc în cuvinte: nu le-am găsit pe cele potrivite nici în germana satului, nici în germana de la oraș, nici în română, nici în germana din Est sau din Vest.”⁵

Încadrarea vieții în actul scriptural este cea mai dificilă operație, surprinzând dinamica fecundă între „auto-” și „bio-”⁶, însă devine o necesitate, căci în spațiul estetic al scriiturii este posibilă întâlnirea dintre experiențele exterioare și intimitatea eului, pentru a pune în relație inexprimabilul cu scripturalul: „scrisul a început în tăcere – acolo, pe treptele fabricii, unde a trebuit să stabilesc cu mine însămi mai multe decât se puteau spune. Cele ce mi se-ntâmplau nu mai erau exprimabile în vorbire.”⁷ O constantă a acestei scriituri a Hertei Müller e reprezentată de poetizarea limbii, fie în sensul funcției poetice a limbajului, teoretizate de Roman Jakobson, fie în sensul privilegierii inscriptorului, așa

³ Conform Dana Bizuleanu, *Fotografii și carcase ale morții în proza Hertei Müller*, Ed. Tracus Arte, București, 2014

⁴ Herta Müller, *Mereu aceeași nea și mereu același neică*, traducere și note de Alexandru Al. Șahighian, Editura Humanitas, București, 2011, p. 34.

⁵ Herta Müller, *Regele se înclină și ucide*, traducere și note de Alexandru Al. Șahighian, Ed. Polirom, Iași, 2005, p. 13.

⁶ Conform accepțiunii lui Gusdorf, *auto-* reprezintă identitatea, eul conștient de sine însuși, subiectul care se elaborează lent pe parcursul unei existențe singulare și autonome, iar *bio-* este parcursul vital, progresul acestei identități unice și singulare.

⁷ Herta Müller, *Mereu aceeași nea și mereu același neică*, ed.cit, p. 17.

cum o explică Dominique Maingueneau. Atunci când scrie, autoarea instituie o relație deosebită cu limba scrisă: ordinea scrisului produce o realitate de gradul al doilea, care reorganizează și conferă un sens trecutului, așa cum vorbirea nu ar putea să o facă niciodată. Metaforicul „cerc drăcesc al cuvintelor” echivalează cu reconfigurarea fragmentelor de existență care se reifică în text, încercând să cuprindă fragementele împrăștiate ale vieții, nivelele de existență rupte, succesive sau simultane: „Oare putem spune că tocmai cele mai mărunte obiecte, fie ele și goarna, acordeonul sau batista, înnoadă cele mai desperecheate lucruri în viață? Și că obiectele se mișcă-n cerc, iar în devierile lor există ceva supus repetiției – supus unui cerc drăcesc? Poți s-o crezi, dar nu s-o spui. Dar ceea ce nu poți spune, o poți scrie. Fiindcă scrisul e un act mut, o muncă de la creier la mână. Care omite gura. Am vorbit mult în dictatură, de cele mai multe ori fiindcă mă decisesem să nu sun din goarnă. De cele mai multe ori, vorbitul ăsta al meu a avut urmări insuportabile. [...] Cel mult adaosurile exterioare, nu însă și proporțiile lor. Pe acestea nu mai puteam decât să le silabisesc mut în creier, în cercul drăcesc al cuvintelor atunci când scriam. În fața spaimei de moarte am reacționat prin foamea de viață. Care era o foame de cuvinte. Numai vârtejul cuvintelor putea pătrunde starea mea. Fugeam pe urma celor trăite în cercul drăcesc al cuvintelor, până când ceva îmi apărea în așa fel cum nu mai cunoscusem niciodată înainte acel lucru. Paralel cu realitatea, a intrat în acțiune pantomima cuvintelor. Ea nu respectă în niciun fel dimensiunile reale, sfrijește lucrurile principale și le dilată pe cele secundare. Pe nepusă masă, cercul drăcesc al cuvintelor deprinde cele trăite cu un soi de logică vrăjită. Pantomima este turbată și rămâne sperioasă, și e tot pe-atât de avidă, pe cât e și de sătulă. Tema «dictatură» e de la sine cuprinsă într-asta, fiindcă firescul nu se mai reîntoarce niciodată atunci când ți-a fost răpit aproape în întregime. Tema există în mod implicit, dar cele ce mă iau în posesie sunt cuvintele. Ademenind tema într-acolo unde vor ele. Nimic nu se mai potrivește, și totul e adevărat.”⁸

„Cercul drăcesc al cuvintelor” se constituie ca o încercare permanentă de a verbaliza „goana buimacă din cap”⁹, de a transpune în limbaj realitatea întreagă, a cărei complexitate e ireductibilă la înșiruirea liniară a cuvintelor, fie că este vorba despre limba română sau despre limba maternă: „multe lucruri nu le gândesc în cuvinte: nu le-am găsit pe cele potrivite nici în germana satului, nici în germana de la oraș, nici în română, nici în germana de Est sau din Vest”¹⁰. Autoritatea cuvintelor, care par să preia inițiativa discursului, produce acea exprimare singulară, revendicată și de discursul autoficțional, iar tehnica ar putea să sugereze în text o încercare de a eluda referențialul sau de a-i rezista, atunci când trauma devine imposibil de suportat. Dacă reconsiderăm tehnica din perspectiva diferenței lui Genette, *istorie/discurs*, se întrevade în textele sale autoficționale o permanentă încercare de trimitere a istoriei într-un plan secund: imaginile pe care acestea le prezintă sunt transformate prin asocieri, metaforizări, repetiții în discurs. Se ajunge astfel la o anume poeticitate a limbii, care reprezintă, în cazul

⁸ Herta Müller, *Orice cuvânt știe ceva despre cercul drăcesc. Discurs rostit la primirea Premiului Nobel pentru Literatură*, Stockholm, 2009, în „Observator cultural”, 2009, nr. 504.

⁹ Herta Müller, *Regele se înclină și ucide*, ed.cit., p. 13.

¹⁰ Ibidem, p. 14

de față, și o încercare de a înfrunța trecutul, cu tot cu fantasmele brutale ale istoriei recente (comunismul, nazismul).

Publicat în 1994, romanul *Herztier* (*The Land of the Green Plums* – 1996 și *Animalul inimii* – ediția a II-a, 2006) intră în categoria autoficțiunilor cu miză identitară, care așază peste mărturisirile unui trecut traumatizant vălul poetico-metaforic al prezentului care trebuie să gestioneze acest trecut. Țesătura narativă a romanului e reprezentată de experiențele traumatizante ale unui grup de tineri germani, urmăriți și persecutați de către Securitate, reprezentată prin imaginea recurentă a căpitanului Piele – figura torționarului care seamănă teroare în conștiințele celor patru prieteni – Edgar, Kurt, Georg și naratoarea. Stilul aproape seducător prin expresia lirică luptă subversiv cu sistemul dictatorial mutilant și brutal, căci Anchetatorului, în incapacitate a de a înțelege jocul cuvintelor, îi scapă întotdeauna poezia, mărginindu-se mereu la referențialitatea limbii. Versurile care servesc drept motto¹¹ al romanului *Animalul inimii* devin la rândul lor obiect al anchetei și demonstrează obtuzitatea căpitanului Piele, care înțelege poezia ca un cântec care îndeamnă la fuga peste graniță. Într-un alt interogatoriu, acesta obligă eul narator la o lectură cu voce tare a textului și destructurează sensul, instituind autoritatea prin unul voit fals, dictat pentru a fi scris de mâna celei anchetate: „Căpitanul Piele a întrebat: Cine a scris asta. Am spus: nimeni, e un cântec popular. Atunci e proprietatea poporului, spuse căpitanul Piele, deci poporul poate să constituie poezia. Da, am spus eu. Atunci compune tu versurile în continuare. Eu nu știu să compun poezii, am spus eu. Dar eu, spuse căpitanul Piele. Eu compun și tu scrii ce compun eu ca să ne distrăm amândoi:

aveam trei prieteni în fiecare bucățiță de nor
de fapt așa sunt târfele când sunt atâția nori pe
lume
mama spunea și ea că e normal și că nu accepta
să am trei prieteni
mai bine m-aș gândi la ceva serios.”¹²

Aceste tehnici, care vin din zona prozei poetice, sunt utilizate mai ales pe cel de-al doilea palier al narării – evocarea universului copilăriei naratoarei – infuzând întâmplărilor, personajelor și atmosferei o liricizare aparte, chiar dacă se povestește despre o copilărie dură, marcată de o serie de privațiuni, cu munci și experiențe aspre. În ciuda unei imagini cuprinzătoare a spiritului matern, întruchipat de mamă și de cele două bunici, figura centrală a acestei enclave a romanului rămâne cea a tatălui. Imaginea autorității care impune regula, fie că este vorba despre tatăl eului narator, proaspăt întors din armata SS, despre tatăl Terezei, ale cărui echivalențe cu Piele rămân neelucidate până la finele romanului, sau despre *tatăl suprem* – reprezentat aici de imaginea lui Ceușescu, despre care se spune că își tratează afecțiunile cu sângele luat din țeasta nou-născuților,

¹¹ Mottoul romanului – pasajul din poemul *Lacrima* (1941) Gellu Naum – amintește de instabilitățile prieteniei în vremurile tulburi: „aveam câte un prieten în fiecare bucățiță de nor/ de fapt așa sunt prietenii când e atâta spaimă pe lume / mama spunea și ea că e normal și că nu acceptă să mă / fac prieten / mai bine m-aș gândi la ceva serios.”

¹² Herta Müller, *Animalul inimii*, Ed. Polirom, ediția a II-a, traducere de Nora Iuga, Iași, 2006, p. 95.

acesta se construiește în plan textual pe baza unei puternice metaforizări a limbajului care sugerează tendința de distanțare a celui ce scrie de potențialitatea malefică a personajelor. Unul din episoadele romanului concentrează laolaltă traumele copilului și pe cele ale tatălui: în ciuda interdicției tatălui, copilul mănâncă prune verzi și aproape că dezvoltă o obsesie pentru ele. Sugestia morții și a traumatizantei experiențe a unui tată care își îneacă amintirea fűhrer-ului în „rachiul din prunele cele mai întunecate” însă se insinuează aici prin aluzie și metaforizare: „De aceea copilul mănâncă mai târziu toate prunele până își golește buzunarele. În toate zilele când tata nu vede copilul, acesta ascunde în burtă jumătăți de pomi. Copilul mănâncă și se gândește: Asta-i ca să mor. Dar tata nu-l vede și copilul nu trebuie să moară. Iarba cea mai tâmpită era susaiul. Tata știa câte ceva despre viață. Ca toți cei care au ceva de spus despre moarte, știa și cum merg treburile în viață mai departe.”¹³

Această construcție specifică scriiturii autoficționale, cu rădăcini suprarealiste, pe care o practică Herta Müller, se realizează la granița dintre proză și poezie, rezultând din operații întreprinse asupra limbii. La nivelul codului lingvistic, se înregistrează cel puțin două operații care au ca finalitate *poetizarea limbii* și care afectează în primul rând axele comunicării: pe axa paradigmatică se realizează o selecție aleatorie, care provoacă *ruperea* de tip contextual datorită incompatibilității lor, iar pe axa sintagmatică apare *asintaxismul*, ca disfuncție a operațiilor combinatorii: „Când unul avea parte de moarte, ceilalți se luau după el. Ce știau laptele ceții, cercurile aerului sau curbele șinelor de toate acestea. O moarte ieftină ca o gaură de buzunar: băgai mâna înăuntru și-ți simțai tot corpul tras după ea. Obsesia îi cuprindea tot mai puternic, cu cât mureau mai mulți.”¹⁴ Dacă denotativului i-ar aparține un grad zero al expresivității, se observa că aici scriitura tinde să urce cât mai sus pe treptele conotativului, subsumându-și la fiecare strat al limbii câte un strat al lumii. Locurile, întâmplările și personajele extrase din torentul istoriei și întrupate în versiuni ficționale ale memoriei revendică și o retorică specifică, la baza căreia stă metaforizarea și reprezentarea simbolică.

La nivelul macrostructurii romanului, scriitura de tip colaj spre care tinde discursul face ca textul să piardă orice pretenție de verosmilitate și să aspire la înstituirea unei noi ordonări a lumii, prin ordinea limbajului. Principiile de ordonare textuală a acestei scriituri sunt pe rând contiguitatea, simultaneitatea, omisiunea. Iată un exemplu:

„Când m-am întors din parc, cineva cânta în pătrat pentru prima oară de la moartea Lolei:

Aseară vântul bătea,
Badea-n brață mă strângea.
De-ar fi bățut vântul mult,
M-ar fi strâns de m-ar fi rupt.

Cineva cânta un cântec popular românesc. Priveam prin înserare cum treceau oi cu picioare roșii prin cântec. Și am auzit cum s-a oprit vântul în cântec.

¹³ Ibidem, p. 20

¹⁴ Ibidem, p. 129

Un copil stă întins pe pat și spune: Nu stinge lumina că intră pomii negri în casă. O bunică învelește copilul. Dormi mai repede, spune ea, când toți dorm, vântul se așază în copaci. Vântul nu putea să se oprească. Mereu s-a așezat el domol în limba asta de pătuț de copil.”¹⁵

Se observă mai sus că aceste două fragmente, așezate în text unul lângă altul, desemnează cele două paliere ale scriiturii: primul aparține unui prezent al tinereții trăite sub semnul dictaturii – moartea Lolei, parcul, ca loc al întâlnirii tinerilor (deși toate verbele din text au deschidere temporală spre trecut) și cel de-al doilea se circumscrie trecutului copilăriei – bunica, pătuțul (care mizează pe aspectul durativ al prezentului). Pe principiul contiguității, cele două fragmente prezintă ca element comun – *vântul* – care se oprește, ca o aluzie la bi-lingvismul textului. Într-o scriitură în care efectele verbalului sunt potențate de cele ale vizualului, spațiul nescris (blancul dintre fragmente), cu o funcție la fel de importantă ca și spațiul scris, participă la construcția sensului și indică aici un topos al tăcerii cu efecte majore în *poetizarea* terorii.

Romanul conține și câteva puneri în abis ce privesc funcțiile acestui discurs singular prin modul în care exploatează resursele limbii. Una dintre acestea este reprezentată de modul în care personajele se poziționează față de tragicul eveniment al sinuciderii Lolei – studenta care rămăsese însărcinată cu profesorul de gimnastică, membru de partid. Dacă celelalte colege de cameră aleg să trăiască în tăcere teroarea morții, naratoarea își exprimă dorința de a verbaliza întâmplarea tragică, încercând să instituie ordinea cuvântului peste dezordinea lumii: „Mereu trebuie să înnozi, fiindcă să deznozi durează atât de mult, până se face un cuvânt. Voiam să vorbesc despre Lola, dar fetele din pătrat îmi spuneau să încetez odată. Înțeleseseră că fără Lola capul era mai ușor.”¹⁶ Cuvântul scris face posibilă unificarea – cu ceilalți, cu sine – și va rămâne până la final un semn al identității. De aceea, caietul Lolei trebuie păstrat („Voiam să păstrez caietul Lolei în cap.”), iar scrisul ca memorie duce la coagularea unui nou grup: „Edgar, Kurt și Georg căutau pe cineva, o colegă de cameră cu Lola. Și, pentru că nu puteam să păstrez singură caietul Lolei în cap, m-am întâlnit cu ei în fiecare zi, după ce m-au acostat la cantină. [...] Când mă gândeam singură la Lola, nu-mi mai veneau în minte o mulțime de lucruri. Când ei mă ascultau, știam totul din nou. În fața ochilor lor neclintiți am învățat să citesc în capul meu. În fisurile țestei mele găseam fiecare propoziție dispărută din caietul Lolei.”¹⁷ Și în acest caz, memoria se păstrează prin scris, prin instrumentele limbii: caietul pe care îl deține Lola va fi punctul de plecare al unui alt caiet, cel al lui Edgar, în care acesta va „înnoda” la rândul său povestea Lolei. Ca o aluzie la finalitățile scriiturii, aceste înregistrări scripturale au funcția de a escamota prin poetizare sau elipse realitatea dură (ultima pagină din caietul Lolei, care re-face scena violului din sala de sport cu instrumentele metaforei și ale alegoriei, este un exemplu al unei realități escamotate). Scrisorile pe care cei patru prieteni și le trimit sunt alte păstrătoare de memorie. Pentru ca ele să reprezinte o memorie colectivă, inalienabilă grupului, ei le însemnează de fiecare dată cu câte un fir de păr sau le codifică într-un limbaj care era de mult intrat în criză: „I-am scris lui Edgar:

¹⁵ Ibidem, p. 31

¹⁶ Ibidem, p. 38

¹⁷ Ibidem, pp.38-39

De o săptămână am guturai și nu-mi găsesc foarfeca de unghii. Lui Georg îi scrisesem: De o săptămână am guturai și foarfeca de unghii nu taie. [...] *Guturai și foarfecă de unghii*, cuvinte care alungaseră sensul lor propriu-zis și din sensul stabilit între noi. Nu mai găseam nimic în ele și le-am lăsat să stea într-o propoziție, care poate era bună, dar categoric era proastă. Dacă aș tăia cu o linie guturai și foarfecă de unghii în această propoziție și le-aș fi scris cu câteva rânduri mai jos ar fi fost și mai rău. Aș fi putut să tai cu o linie orice altă propoziție. Doar dacă tăiam guturai și foarfecă de unghii, ar fi fost un indiciu mult mai rău decât o propoziție proastă.”¹⁸ (Müller 2006: 93)

Toate aceste procedee care apropie textul de proza poetică, de monologul interior sau de redarea fluxului conștiinței permit organizării discursive (*récit*) să devină element distinctiv în rapoartele autoficțiunii cu demersul de reconstrucție identitară pe care îl propune romanul *Animalul inimii*. Atât în grila transculturală, cât și din perspectiva reconstrucției vieții din însumarea unor fragmente pe nivele de existență, limbajul poetico-insinuant reflectă pe deplin modul în care s-a scris romanul, de la stadiul embrionar la cel final, dar și valoarea de *discurs recuperator* a textului: a scrie *singură* un roman este pentru Herta Müller o încercare de reconciliere cu istoria personală, dar mai ales cu cea colectivă.

Bibliografie:

- Bizuleanu, Dana, *Fotografii și carcase ale morții în proza Hertei Müller*, Ed. Tracus Arte, București, 2014
- Genette, Gerard, *Introducere în arhitect. Ficțiune și dicțiune*, Univers, București, 1994.
- Glajar, Valentina, "Politics and Discourse of Discontent: Female Representations in Herta Müller's *The land of the Green Plums*", în Maria-Sabina Draga-Alexandru, Mădălina Nicolaescu, Helen Smith, *Women's Voices in Post-Communist Eastern Europe*, Editura Universității din București, București, 2005, pp. 131-139.
- Gusdorf, Georges, *Lignes de vie (1. Les écritures du moi, 2. Auto-bio-graphie)*, Odile Jacob, Paris, 1990
- Maingueneau, Dominique, *Discursul literar. Paratopie și scenă de enunțare*, trad. de Nicoleta Loredana Moroșan; pref. de Mihaela Mîrțu, Editura Institutul European, Iași, 2007.
- Müller, Herta, *Regele se înclină și ucide*, traducere și note de Alexandru Al. Șahighian, Ed. Polirom, Iași, 2005
- Herta Müller, *Animalul inimii*, Ed. Polirom, ediția a II-a, traducere de Nora Iuga, Iași, 2006
- Herta Müller, *Orice cuvânt știe ceva despre cercul drăcesc*. Discurs rostit la primirea Premiului Nobel pentru Literatură, Stockholm, 2009, în „Observator cultural”, 2009, nr. 504
- Müller, Herta, *Mereu aceeași nea și mereu același neică*, traducere și note de Alexandru Al. Șahighian, Editura Humanitas, București, 2011.

¹⁸ Ibidem, p.93

A DOCUMENT FROM THE OLTENIA MUSEUM COLLECTIONS RELATED TO THE FIRST WORLD WAR

Cristian-Iulian CEACÎRU

Museographer, Oltenia Museum Craiova

Abstract: In the collections of the History-Archaeology Section of the Oltenia Museum, Craiova, there is a typewritten document called "Autobiography". In it, the officer Gheorghe Dragu gives details of his career up to the First World War and his activity during the conflagration. This document is a valuable source of information on the battles fought by the 55th Infantry Regiment in 1916-1917.

Keywords: First World War, Major Gheorghe Dragu, Transylvania, 55th Infantry Regiment, Mărășești.

În cadrul colecțiilor Secției de Istorie-Arheologie a Muzeului Olteniei Craiova se află un interesant document referitor la parcursul de luptă, în timpul Primului Război mondial, al unui ofițer superior român și al unității militare comandate de acesta. Intitulat *Autobiografie*, la începutul respectivului document sunt date informații despre data și locul nașterii precum și parcursul profesional al celui care a fost generalul Gheorghe Dragu (1875-?)¹.

Născut la 19 august 1875, în localitatea Stroiești (jud. Vâlcea), acesta a absolvit trei clase de liceu, iar din anul 1890 a intrat în clasa 1-a a liceului militar din Craiova². După terminarea acestuia în 1896, fost înaintat în gradul de sublocotenent de geniu, fiind repartizat la Regimentul I de geniu din București. Apoi, cariera militară a lui Gheorghe Dragu și-a urmat cursul firesc, absolvind Școala superioară de război (1907-1908), fiind ulterior brevetat ofițer de stat major. În cel de-al doilea război balcanic, Dragu a condus biroul de operații al Corpului III de armată, iar în anul 1914 a fost înaintat la gradul de maior.

În același an, izbucnind Primul Război Mondial și intuind că România, mai devreme sau mai târziu se va implica în conflagrație, maiorul Dragu a cerut insistent să fie scos din serviciul de stat major și transferat la comanda unei unități militare. Cererea i-a fost aprobată fiind transferat în cele din urmă la Regimentul 15 *Războieni* din Piatra Neamț³. Începând cu iulie 1914 a fost însărcinat cu organizarea Regimentului 55 Infanterie⁴.

¹ Din păcate despre ofițerul Gheorghe Dragu, până la momentul finalizării actualului articol, nu au mai fost găsite alte informații, inclusiv anul decesului său nefiind cunoscut. Se pare însă că, în anul 1928 Gheorghe Dragu avea gradul de general, făcând parte din comitetul de conducere al așezământului de cultură *Casa Națională Regina Maria* din localitatea Piatra Neamț. Din acest comitet generalul Dragu s-a retras în anul 1936 (Maria-Cristina Verzea, Constantin Matasă și Casa Națională „Regina Maria” din Piatra Neamț, în *Memoria Antiquitas Acta Musei Petrodavensis*, 2012, nr. XVIII, pp.383-386).

² Denumirea exactă a acestei instituții de învățământ militar, înființată în 1881, era *Școala fiilor de militari*. Începând din anul 1902 s-a transformat în *Gimnaziul fiilor de militari* (***) *Istoria militară a poporului român*, vol. V, București, Editura Militară, 1988, pp. 138-139).

³ Regimentul 15 Războieni făcea parte, alături de alte cinci regimente din Divizia 14 Infanterie unitate militară din componența Corpului IV Armată. La intrarea României în război acesta se va transforma în Armata de Nord, mare unitate de nivel operativ-strategic [Ioanițu Alexandru, *Războiul României 1916-1918*, vol.1, București, Editura „Tipografia Geniului” (Cotroceni), f. a., p.193].

⁴ Regimentul 55 Infanterie a făcut de asemenea parte din Divizia 14 Infanterie (*Ibidem*).

La intrarea României în război, la 27 august 1916, regimentul din care făcea parte Dragu era una din componentele Armatei de Nord, care avea misiunea să înceapă atacul în Carpații Orientali. Frontul pe care trebuia să acționeze respectiva armată condusă de Constantin Prezan, se întindea pe 260 de kilometri între localitățile Oituz și Vatra Dornei⁵. În fruntea celui de-al treilea batalion din Regimentul 55 Infanterie, Gheorghe Dragu a trecut frontiera pe la muntele Tabla, a cucerit muntele Hegeiș, căzând astfel în spatele inamicului care apăra localitatea Tulgheș⁶. După lupte grele și noi învăluiri ale unităților inamice, care au fost constrânse să se retragă mereu, unitatea condusă de Dragu a reușit să ocupe localitatea Deda unde a staționat până la 1 octombrie. La această dată regimentul s-a retras la Tulgheș unde a staționat până la 15 octombrie 2016. Dând dovadă de profesionalism și spirit de inițiativă, la 10 octombrie unitatea condusă de maiorul Dragu a atacat inamicul care ocupa o fabrică de cherestea de pe Valea Putnei, luând 50 de prizonieri, printre care și un ofițer.

Deși operațiile militare în Transilvania începuseră cât se poate de bine, acestea au început să stagneze datorită înfrângerii catastrofale suferită de armata română la Turtucaia. O parte din unitățile militare românești au trebuit să fie retrase de pe frontul transilvănean, ofensiva a fost oprită iar inamicul a preluat inițiativa. Începea șirul de bătălii pentru controlul trecătorilor Carpaților, pentru a împiedica armatele inamice să intre în țară. Regimentul 55 Infanterie a plecat în marș spre Piatra Neamț, unde a fost îmbarcat în tren și transportat la București unde a ajuns la 24 octombrie. De aici a fost direcționat imediat spre Sinaia unde unitățile militare românești pierdeau teren în fața celor dușmane, fiind în pericol să fie încercuite.

Printr-un atac viguros batalionul condus de Gh. Dragu a reușit să respingă inamicul ocupând poziția strategică de la Poiana Coștilei și stabilind legătura cu Regimentul 83 Infanterie. Toate contraatacurile inamicului din zilele de 26, 27 și 28 octombrie au fost respinse, românii rămânând ferm pe poziții. Mai mult, la 16 noiembrie maiorul Dragu, în fruntea unității sale a reușit să cucerească Muntele Clăbucet. Această strălucită faptă de arme i-a adus decorarea cu ordinul *Steaua României*, în gradul de ofițer.

Din păcate datorită situației nefavorabile din alte zone ale frontului, batalionul condus de către Dragu a fost nevoit să se retragă de pe poziții, având misiunea de a acoperi retragerea unităților militare românești spre Râmnicu-Sărat. În cursul acestei operațiuni, terminată la 1 decembrie, s-au dat lupte continue cu trupele Puterilor Centrale.

După un scurt repaus de zece zile, unitatea militară condusă de Dragu a primit ordinul să vină în ajutorul Diviziei a 3-a, misiune îndeplinită cu succes. O situație periculoasă pentru ofițer și soldații săi a survenit chiar în Ajunul Crăciunului anului 1916. Profitând de retragerea unor trupe românești din flancul drept, inamicul a reușit să înconjoare batalionul lui Dragu. Încă odată însă, sângele rece și profesionalismul ofițerului român și-au spus cuvântul, acesta și subordonații săi reușind să iasă din încercuire. La 15 februarie 1917, unitatea militară a trecut în spatele frontului, trecând într-o bine meritată perioadă de refacere.

⁵ Glenn Torrey, *România în Primul Război Mondial*, București, Editura Meteor Publishing, 2014, p. 61.

⁶ În sectorul în care a trecut la atac Divizia 14 Infanterie și implicit unitatea condusă de Gheorghe Dragu se găsea Divizia 61 austro-ungară (Alexandru Ioanițiu, *op. cit.*, p. 26)

Însă adevărata probă a focului pentru Gh. Dragu și soldații săi urma să vină începând cu primele zile ale lunii iulie 1917. Întreaga Divizie 14 fusese dispusă cu o lună mai devreme în fața satului Gârlești în sectorul cel mai întărit al inamicului din zona Mărășeștilor. După un intensă pregătire de artilerie, care s-a transformat într-un adevărat duel („*văzduhul fiind o licărire continuă de lumini de proiectile*”), unitățile Puterilor Centrale au încercat o incursiune în liniile românești, dar au fost respinse după o luptă crâncenă cu baioneta.

La 26 iulie 1917, inamicul a trecut la ofensivă pe direcția localităților Străjescu-Doaga apărate de Divizia a 5-a, care timp de cinci zile a trebuit să facă față unor atacuri violente. Deoarece a pierdut teren în, sprijinul greu încercatei divizii române a fost trimisă unitatea lui Dragu, aceasta ocupând poziții pe linia ferată Cosmești-Mărășești. În perioada 2-5 august, frontul ocupat de batalionul lui Dragu, după bombardamente foarte puternice, a fost continuu atacat de germani. Însă, aceștia nu au avut sorți de izbândă, iar în fața pozițiilor românești „*si-a găsit astfel moartea o întreagă divizie germană*”.

În încheierea documentului, autorul subliniază faptul că faptele de arme pe care le-a înfăptuit în fruntea unității sale sunt dovedite de numărul decorațiilor românești și străine care i-au fost acordate. *Autobiografia* generalului Gh. Dragu, datată 25 iunie 1958, poate fi considerat unul din crâmpenele memorialistice care arată încă odată drumul greu spre victorie al românilor, în vederea realizării idealului național.

Anexa 1⁷

Autobiografie

Sunt născut în anul 1875 în luna August în comuna Stroești Plaiul Horez, din părinți agricultori.

Am absolvit 3 clase de liceu, iar în anul 1890 am intrat în anul I al liceului militar din Craiova.

În anul 1896 am eșit sublocotenent în arma genului și repartizat la R-tul I geniu București.

În perioada 1897-1899 am absolvit școala de aplicație de artilerie și geniu, după care am făcut serviciu la trupa regt. I și II geniu și în ministerul de război.

În perioada 1907-1909 am absolvit școala superioară de război și am fost brevetat ofițer de stat major.

Dela 1911-1914 am făcut serviciul la comandamentul diviziei 6 ca și al corpului III armată, iar în compania din 1913 am condus biroul de operații al corpului III armată.

În anul 1912 am dat examen de maior, iar la 1 Aprilie 1914 am fost avansat în acest grad.

În anul 1914 declarându-se războiul mondial și prevăzând că și țara noastră va fi nevoită să intre în război, am cerut insistent ca să plec de la serviciul de stat major și să fiu transferat la trupă la regt. 15 Războieni din Piatra-Neamț, cerere ce mi-a fost aprobată.

În anul 1914 luna Iulie am fost însărcinat cu organizarea regt. 55 inf. regiment pe care l-am organizat și instruit și cu care am intrat în război la 15 august 1916.

În noaptea de 15 august 1916 am trecut cu batalionul 3 din regt. 55 frontiera pela muntele Tabla, cota 1000, am cucerit muntele Hegeș și am căzut în spatele inamicului, care apăra Tulgheșul, prin valea Jidanului. Acesta a fost forțat să se retragă spre Toplița, care era foarte bine apărată.

⁷ S-a respectat întocmai ortografia textului din document.

Neputîndu-se ataca de front, am fost însărcinat ca să trec cu bat. 3 rîul Mureș pela sud de Toplița și să întorc poziția inamicului pela Dieci. Operația aceasta era greu de executat, deoarece malul drept al Mureșului domina malul stîng și în același timp era foarte bine apărat de către inamic.

După lupte grele, am reușit să trec Mureșul și am căzut în spatele inamicului, forțîndu-l să se retragă din Toplița pe valea Mureșului în sus de Ratoșnia, unde avea întărituri de tranșee.

Poziția de la Ratoșnia a căzut tot prin învăluire, pe care am executat-o peste muntele Călimanului, căzînd tocmai în poziția artileriei inamice și forțîndu-l iarăși să se retragă.

Dela Ratoșnia inamicul s-a retras pe poziția de la gura Salardului, pe care tot subsemnatul am întors-o și am forțat inamicul să se retragă iarăși pe Mureș în sus pe Deda, pe care am ocupat-o, rămînînd acolo pînă la data de 1 Oct. 1916, cînd din cauza evenimentelor am primit ordin să ne retragem la Tulgheș, unde am luat poziție pe rîul Bistricioara la vest de Tulgheș. Inamicul ne-a atacat continuu dela data de 1 și pînă la 15 Oct., dată la care a sosit armata rusă, căreia i-am dat în primire pozițiile ocupate mai înainte de noi.

În această perioadă și anume în noaptea de 10 Oct. am executat din proprie inițiativă un atac împotriva inamicului, care ocupa fabrica de cherestea din valea Putnei, atac care a reușit, surprinzînd inamicul și făcînd 50 de prizonieri printre care și un ofițer. După ce am interograt ofițerul, l-am întrebat cum luptă românii, la care el mi-a zis că românii luptă bine, mai ales la baionetă. Acesta a mai adăugat că în special un batalion, comandat de maiorul Dragu i-a speriat în luptele de pe Valea Mureșului, deoarece le cădea continuu în spate cauzîndu-le multe pierderi. La răspunsul că acesta este batalionul și acesta este maiorul Dragu, el s-a ridicat în picioare, a salutat și a exclamat: nu-mi pare rău că am căzut prizonier în mîinile acestui maior.

Dela Tulgheș ne-am pus în marș spre Piatra-Neamț, de unde ne-am îmbarcat și am fost transportați la București, unde am sosit în ziua de 24 Oct. 1916.

Chiar la sosirea în București, am primit ordin ca regt. 55 inf. să fie transportat la Sinaia în ajutorul armatei de pe Valea Prahovei, care pierduse pozițiile dela Predeal, Dihamul și Căpățîna Porcului.

În seara zilei de 24 Oct. am debarcat în Sinaia și m-am prezentat la comandamentul grupului Prahova, comandat de generalul Văitoianu Artur.

Cum situația trupelor noastre nu se cunoștea bine, am primit ordin de a face în dimineața zilei de 25 Oct. o recunoaștere la fața locului. După recunoaștere am raportat că sectorul mai amenințat este acel din Poiana Coștilei, pîrîul Costilei și Valea Cerbului, pe unde inamicul căuta să întoarcă poziția dela Bușteni și astfel să taie retragerea trupelor care luptau pe Valea Prahovei la nord de tunelul dela Bușteni. Trupele noastre fiind nevoite să se retragă, subsemnatul am primit ordin de a înainta în Poiana Coștilei și de a ataca inamicul, care înainta din acea direcție. La data de 25 Oct., după o scurtă recunoaștere făcută seara, am atacat noaptea și am respins inamicul spre Diham și Căpățîna Porcului, ocupînd astfel Poiana Costilei și luînd poziție pe pîrîul Costilei pînă la Valea Cerbului, unde am stabilit legătura cu Regt. 83 Inf.

Inamicul, care ne-a atacat incontiniu în zilele de 26, 27 și 28 Oct., nu a putut să ne oprească din loc și astfel înaintarea lui a fost oprită.

În ziua de 16 Noiembrie am primit ordin și am atacat inamicul de pe muntele Clăbucet, pe care l-am ocupat. Pentru succesul avut am fost decorat cu Ordinul „Steaua României” cu spade, cu gradul de ofițer, brevetul de decorare avînd următorul conținut:

*Conferim ordinul „Steaua României” cu spade cu gradul de
ofițer maiorului DRAGU GHEORGHE Comandantul Regt.
55 inf., pentru bravura și destoinicia cu care a condus două
Batalioane la atacul muntelui Clăbucet în ziua de 16
Noiembrie 1916 (Brevet Nr. 418).*

În ziua de 17 Noiembrie am primit ordin de retragere, în urma pierderii bătăliei de la București, iar subsemnatul am fost însărcinat ca să susțin retragerea trupelor de pe Valea Prahovei, operație pe care am executat-o cu succes.

În retragere am fost atacat la Băicoi de inamicul, care înainta dela vest și pe care l-am oprit în pădurea Țiganca la vest de Ploiești.

Trupele noastre fiind nevoite să se retragă, subsemnatul am primit ordin de a menține retragerea călare pe șoseaua Ploiești-Buzău-Râmnicu Sărat, misiune de care m-am achitat cu succes dînd lupte continuu zi și noapte, dela data de 18 Noiembrie și pînă la data de 1 Decembrie, dată la care am ajuns la poziția dela Crucea Comisoaie vest de Râmnicu Sărat, în care se găseau trupele rusești.

În rezumat am luptat continuu dela data de 15 August și pînă la data de 1 Decembrie, cînd am trecut înapoia frontului ocupat de armata rusă. Am stat în repaus 10 zile, iar la data de 10 Decembrie am primit ordin de a veni în ajutorul Diviziei a 3-a la Dumitrești

Imediat ce am sosit la Dumitrești, m-am prezentat generalului Mărgineanu, C-tul Diviziei a 3-a care mi-a expus situația și mi-a dat ordin de a ataca inamicul de pe dealul Cătăuți și a susține retragerea trupelor acelei divizii angajate în luptă.

După executarea cu succes a misiunii date am primit ordin de retragere și am dat lupte zi și noapte la Odobasca, apoi la Mera pe Valea Milcovului cu inamicul. Am primit ordin de a mă retrage spre Măgura Odobeștilor, cota 1001, unde am ajuns în seara zilei de 21 decembrie 1916, după care m-am prezentat la comandamentul diviziei 12, a cărui comandant generalul Găiseanu se găsea la schitul Tarnița.

În noaptea de 22 decembrie am primit ordin de a ataca inamicul ce înainta pe plaiul Doaga. În dimineața zilei de 24 decembrie am luat contact cu inamicul, l-am atacat și i-am oprit înaintarea.

Această operație trebuia să fie protejată pe ambele aripi de trupe amice, care fiind însă atacate de inamic, s-au retras, lăsînd aripa dreaptă descoperită, pe unde inamicul a înaintat și în seara zilei de 24 decembrie mi-a tăiat retragerea spre cota 1001, tăindu-mi orice legătură cu cartierul diviziei de la schitul Tarnița.

În această situație, cea mai grea din cîte am avut pînă la acea dată de la începutul războiului, am luat hotărîrea de a ataca inamicul, care luase poziție în spatele meu, dînd ordin căpit. Strat N., care era în contact cu inamicul, ca să se retragă fără a fi simțit de inamic. Subsemnatul am atacat cu primele valuri și după o luptă de 2 ore dela 10 la 12 noaptea, am reușit ca să îmi scurg tot regimentul pe cota 1001 și am reapărut iarăși în dimineața zilei de 25 decembrie în fața inamicului, care de data aceasta credea că vă face prizonier.

Dela cota 1001 am primit ordin de retragere spre Gugești pe valea Putnii, unde am găsit în poziție trupele rusești.

Dela Gugești am trecut la Mărăști, unde am luat poziție pe dealul Buduiului, în fața satului Mărăști, pe care am organizat-o și am ocupat-o pînă la data de 15 februarie 1917, cînd am primit ordin de a părăsi frontul și de a trece în refacere în satul Vorniceni din județul, unde se găsea divizia 14, din care făceam organic parte.

În rezumat dela intrarea în război și pînă la data de 15 februarie 1917, adică timp de 6 luni, subsemnatul am luptat încontinuu.

La Vorniceni am stat în refacere 3 luni, iar la data de 1 iunie m-am transportat la Nămolosa cu întreaga divizie 14 în sectorul din fața satului Gârlești, punctul de sprijin cel mai întărit al inamicului. Acest sector făcînd un eșind în frontul nostru și fiind la o depărtare de 30-40 m. de poziția inamicului, era zi și noapte bombardat de artileria inamică. În seara zilei de 10 iulie 1917 inamicul a încercat o incursiune cu pregătire de artilerie, care s-a soldat cu un mare eșec pentru el, deoarece cei

30 de nemți, care pătrunseseră au fost uciși cu baioneta de către bravii mei luptători, care cu tot bombardamentul îngrozitor, au rămas neclintii la posturile lor.

În această luptă am fost energic susținut de către artileria noastră și de artileria rusă, căreia i-am cerut ajutor. Ca să se poată face o idee de grozăvia bombardamentului este faptul că cu această ocazie s-a tras de partea noastră cca. 8000 de proiectile asupra poziției inamice, la care inamicul a răspuns tot cu același număr de proiectile asupra sectorului meu, văzduhul fiind o licărire continuă de lumini de proiectile.

La data de 26 iulie inamicul trecând la ofensivă în direcția satului Străjescu-Doaga dealungul Siretului, trupele noastre au fost deplasate în această parte casă oprească înaintarea și astfel a fost băgată în luptă divizia 5-a care era în rezerva armatei I-a dela Nămolosa.

Divizia a 5-a a rezistat ofensivei inamice timp de 5 zile, pierzând satele Străjescu și Doaga, iar în seara zilei de 31 iulie am primit ordin de a trece Siretul pe podul de cale ferată dela Cosmești și a veni în sprijinul diviziei 5-a.

Imediat ce am trecut Siretul, am ocupat poziție pe linia ferată Cosmești-Mărășești, pe care am organizat-o înapoia aripii drepte a diviziei 5-a.

În după amiaza zilei de 1 august inamicul a dezlănțuit un bombardament groaznic asupra poziției diviziei 5-a și asupra podului dela Cosmești, după care a urmat atacul asupra frontului acestei divizii care a fost nevoită a se retrage.

Neștiind situația la aripa stângă a poziției mele în urma retragerii diviziei 5-a, am pornit să mă conving personal la fața locului asupra situației, însoțit de plutonierul Cadariu, urmînd malul drept al gîrlei Sirețel. La podul de peste gîrla Sirețel am întîlnit pe comandantul meu de brigadă Neculce C-tin, pe care întrebându-l asupra situației, el mi-a răspuns că în acest sector nu mai este nici o trupă de a noastră.

După această convorbire am continuat cu prudență cercetarea pe malul drept al gîrliei, cînd deodată am dat peste un post inamic, care m-a somat să stau cu cuvintele: Wer da, halt!

La această somație am sărit în gîrlă și pe cînd mă forțam ca să ridic pe malul stîng al gîrliei inamicul a tras asupra mea, nenimerindu-mă însă.

Odată scăpat teafăr, m-am înapoiat la batalionul de rezervă și am ocupat cu el spațiul gol de la Siret pînă la Cosmeștii din Vale, făcînd legătura cu batalioanele 1 și 2, care erau în poziție de-a lungul gîrliei Sirețel pînă la cimitirul de la Mărășești.

La ora 2 noaptea am raportat diviziei situația și arătînd că am ocupat sectorul ocupat de divizia 5-a, mi-am luat angajamentul de a apăra acest sector pînă la sosirea regt.54. În zorii zilei de 2 august inamicul a trecut la atac, însă a fost respins pe tot frontul, iar după intrarea în linie a regt. 54 dela Cosmeștii din Vale și pînă la Siret, mi-am scurtat frontul dela Cosmeștii din Vale și pînă la cimitirul dela Mărășești inclusiv, de-a lungul gîrliei Sirețel.

Deoarece inamicul căuta să înainteze de-a lungul Siretului și să întoarcă Mărășeștii prin această parte, m-a atacat zi și noapte dela 2 la 5 august inclusiv, iar în dimineața zilei de 6 august o întreagă divizie germană a atacat frontul regimentului meu, după ce acesta a fost bombardat groaznic. Atacul inamicului a fost însă zadarnic și în fața poziției mele și-a găsit astfel moartea o întreagă divizie germană.

Faptele de arme expuse mai sus sunt dovedite cu numărul decorațiilor ce mi s-au acordat și sunt consemnate în registrul istoric al regt.55 și 55/67 Inf., precum și în memoriul personal al subsemnatului, acte ce se găsesc în arhiva M.F.A, putînd fi deci cercetate.

Decorațiile ce mi s-au acordat sunt următoarele:

- Steaua României cu spade în gradul de ofițer. Brevet Nr. 418 din 8.2.1917
- Ordinul Mihai Viteazul cl. III. Brevet Nr. 292 din 15.1.1918.
- Crucea de Război Franceză. Brevet Nr. 12293 din 5.9.1917.

- *Ordinul Sfântul Stanislas cl. II (rus). Brevet Nr. 39I.I8.I.I9I8*

- *Serviciul Distins (englez). Brevet Nr. 2454 din I8.4.I9I8.*

Aceasta este autobiografia militară a subsemnatului din anul 1900, când am intrat în liceul militar și pînă la 6 august I9I7, când s-a terminat practic pentru noi războiul prim mondial.

General Gh. Dragu

25 Iunie I958

Bibliografie:

*** *Istoria militară a poporului român*, vol. V, București, Editura Militară, 1988.

Ioanițiu, Alexandru, *Războiul României 1916-1918*, vol.1, București, Editura „Tipografia Geniului” (Cotroceni), f. a.

Torrey, Glenn, *România în Primul Război Mondial*, București, Editura Meteor Publishing, 2014.

Verzea, Maria-Cristina, Constantin Matasă și Casa Națională „Regina Maria” din Piatra Neamț, în *Memoria Antiquitas Acta Musei Petrodavensis*, 2012, nr. XVIII.

TRANSLATING PROPER NAMES IN TOURISM TERMINOLOGY

Cristina- Gabriela MARIN
Universitatea din Craiova

Abstract: This paper aims at discussing the strategies that can be used in the translation of travel texts from English into Romanian, with focus on how to handle proper names. It contains culture-specific aspects denoted by them. There are also many examples of quite specialised terminology that has to do with tourism. It can be useful for both translators and teachers. Idioms, expressions, specialized vocabulary related to travelling and tourism proves to be a real challenge not only for students, but also for English speakers, especially when it comes of their understanding of tourism-related texts. The present study focuses on translating Proper Names in Tourism Terminology in English and Romanian. This paper scratched the surface of what a corpus can reveal and may give you a flavour of the possibilities open to further research.

Keywords: practical approach, tackling meaning, specialized literature, translation, cultural aspects, etc.

1. Introduction

Proper names were mostly handled by transference of the names in their original forms into the target texts as well as transference in combination with functional or descriptive equivalent. Where appropriate some proper nouns can be translated with recognized Romanian translations, or partially translated. Regarding terminology terms were mostly translated with corresponding terms found in Romanian bilingual dictionaries or other resources on the Internet. In order to investigate the degree of specialization of language of tourism in different kinds of tourism-related texts, the total number over 150 tourist texts were analyzed. For our research we used English tourist texts and their Romanian translations. As mentioned before, by tourist texts we understand any type of written tourism-oriented material aimed at describing, informing, or otherwise promoting travel product through print or web-based media. It can be an information booklet, hotel brochure, excursion itinerary, travel guide, terms of booking, reservation system including all but not limited to above.

2. Getting down to business

Newark¹ suggests several possible strategies for translating proper nouns. Which one to use depends on the text type, the intended readership and the importance of the name in the text.

- *transference*, which refers to the process when a foreign name in the source text (ST) is transferred unchanged into target text (TT)
- *recognized translation*, which refers to the process when a foreign name in ST is translated with an official name in the target text.
- *functional equivalent*, which refers to the process when a foreign word is translated with a culturally neutral word or set of words that points to the

¹ Approaches to Translation, Language Teaching Methodology Series, p34

functional properties of the intended referent, for example to translate synagogue with Jewish temple.

- *descriptive equivalent* which refers to the process when a foreign word is translated with the most descriptive word
- *couplet*, which refers to the process when two of the above mentioned strategies are combined, for example St. Sylvester's Eve which becomes Sfântul Silvestru

3. Practical approach

Finding words, expressions or idioms in a general dictionary is a slow and laborious task and it is hoped that this article will provide useful information related to proper nouns in tourism terminology.

An overview of these proper nouns used in tourism terminology indicates the following types of sources :

- the Bible : God's land/country
- literary texts: Stendhal's syndrome ;
- classically heritage: Silk Road, Son of Neptune;
- real people/legendary figures: Davey Jones' locker, Ring of Kerry;
- real/imaginary places Auroa Australis, Aurora Borealis, Bermuda Plan, castles in Spain ;
- names/surnames; Butler's Model, Halcyon Days;
- nationalities: Dutch courage, French Service, full English breakfast, Indian summer;

Below, it will be offered a practical direction by giving a list (an alphabetical one) of some of the most common proper names/expressions used in many modern travel-related situations or in tourism literature.

Alladin's cave /ə,lædɪnzkeɪv/ (**id.**)

Engl. a place full of riches and good things

rom. loc sau zonă ofertantă în atracții turistice sau puncte de interes turistic

Aurora Australis /ɔːrɔːrə ɒ'streɪlɪs/

Engl. the Southern Lights

rom. Auroră Australă

Aurora Borealis /ɔːrɔːrə bɔːri'eɪlɪs/

Engl. the Northern Lights, the Northern hemisphere's equivalent of the Aurora Australis

rom. Auroră Boreală

Australasia /ˌɒstrəˈleɪziə/

Engl. the region including Australia, New Zealand, and the major South Pacific islands

rom. zona care cuprinde Australia, Noua Zeelandă și o mare parte a insulelor din Pacific

be British to the back bone /biː ˈbrɪt.ɪʃ tuː ðə bæk baʊn/ (**id.**)

Engl. through and through; thoroughly; in every manner or respect

rom. a fi britanic până în măduva oaselor, get-beget

Bermuda Plan /bə(r)'mju:də plæn /

Engl. a hotel arrangement which includes a full breakfast with the room rate

rom. mic dejun complet inclus în prețul camerei

Bermuda Triangle /bə'mju:..də 'traɪ.æŋ.gəl/

Engl. a triangular area of the Atlantic whose boundaries are Bermuda, Miami, and the Lesser Antilles; it is reputed to be the site of numerous mysterious disappearances of planes and ships

rom. Triunghiul Bermudelor

Brat Pack /bræt pæk /

Engl. a fanciful marketing term for families with children under the age of 12 in which the children often influence family travel choices

rom. termen folosit pentru familiile cu copii sub 12 ani, lucru care influențează destul de mult deciziile familiei în ceea ce privește călătoriile

Butler Model /'bʌtlə(r) 'mɒd(ə)l/

Engl. the Butler Model of Tourism Development is a conceptual framework that lays out a five-stage cycle in the life of tourism projects such as resorts and other types of tourism attractions. The five stages are Discovery; Growth and Development; Problem/Stagnation; and Decline or Rejuvenation

rom. modelul propus de R.W. Butler (1980), unul dintre cele mai influente modele pentru înțelegerea modului în care destinațiile turistice se schimbă în timp (modelul TALC – Tourism Area Life Cycle)

castles in Spain /'kɑ:s(ə)lz ɪn speɪn/ (**id.**)

Engl. unreal wealth and splendour which only exists in the mind of the dreamer (see castles in the air)

rom. a construi castele în Spania, a visa

Davey Jones' locker /'deɪvi dʒəʊnz 'lɒkə(r)/ (**slang**)

Engl. the bottom of the ocean

rom. fundul oceanului

Dutch courage /dʌtʃ 'kʌrɪdʒ/

Engl. strength or confidence gained from drinking alcohol

rom. curajul bețivului

an Eldorado /ən el də'rɑ:dəʊ/

Engl. an imaginary country where the traveller can make a fortune without any effort. The dream of El Dorado, a lost city of gold

rom. El Dorado, ținut imaginar din America, pe care cuceritorii spanioli îl credeau bogat în aur și în pietre prețioase

God's land/country /'gɒdz 'land/ 'kæn-trē/

Engl. an area or region supposed to be favored by God, especially a naturally beautiful rural area, an isolated rural area, one's native region.

rom. tărâmul lui Dumnezeu, zona unde s-a născut o persoană

French balcony /frentʃ 'bælkəni/

Engl. in a hotel or similar structure, a door, usually largely glass, on an upper floor that

opens to a railing rather than a platform onto which a guest could walk

rom. balcon în stil franțuzesc

French service /frentʃ 'sɜ:(r)vis/

Engl. method of serving private dining or restaurant food in which partially cooked food is brought from the kitchen on a cart which is also used for the final cooking; food is completed in front of the guests and served by a waiter or waitress who offers a dish to each guest who helps himself or herself

rom. stil franțuzesc de servire la masă (care presupune preluarea de către chelner, de la bucătărie, a platoului cu un preparat, urmând ca la masă să îi fie oferit clientului pentru a se servi singur; platoul este susținut de către chelner în stânga farfuriei clientului, puțin peste marginea acesteia)

from China to Peru /frəm 'tʃaɪnə tu pə'ru:/ (**id.**)

Engl. all over the world

rom. peste tot, în întreaga lume

full English/Irish breakfast /fʊl 'ɪŋɡlɪʃ/ 'aɪrɪʃ 'brekfəst/

Engl. a lavish breakfast consisting of eggs, bacon and other breakfast meats, and toast. Grilled tomatoes, baked beans, and other elements are sometimes included

rom. mic-dejun englezesc

Halcyon days /'hælsiən deɪz/ (**lit.**)

Engl. times of happiness

rom. zile în care domnește liniștea și pacea

Indian summer /'ɪndiən 'sʌmə(r)/

Engl. a period in late autumn when the weather is usually warm

rom. vară indiană

Larry chair /'larē tʃeə(r)/ (**slang**)

Engl. in a restaurant, a chair specially designed to accommodate obese customers; the term is named for a customer at an Olive Garden restaurant whose inability to fit into a standard chair with arms inspired the design of the new chair

rom. scaun special pentru persoanele obeze într-un restaurant

Mason-Dixon line /meɪs(ə)n 'dɪks(ə)n ,laɪn/

Engl. the boundary between Pennsylvania and Maryland, the traditional boundary between the Northern and Southern United States

rom. granița între Pennsylvania și Maryland (între nordul și sudul Statelor Unite)

Mexican standoff /'meksɪkə stændɒf/

Engl. when two groups cannot agree on what to do next (when travelling together)

rom. situația în care două grupuri de persoane care călătoresc împreună nu se pot decide ce să facă mai departe

Michelin stars /'mɪtʃəlɪn stɑ:(r)s/

Engl. a rating system used by the red Michelin Guide to grade restaurants on their quality; the highest rating is three-stars

rom. stele Michelin

Montezuma's revenge /,mən-tə-'zū-mə rɪ'vendʒ/ (**slang**)

Engl. traveller's diarrhea especially when experienced in Mexico; named after the Aztec

king of Mexico conquered by the Spanish

rom. blestemul lui Montezuma (diareea călătorului)

Murphy bed /'mɜːrfiː bed/

Engl. a bed designed to fold up into the wall when not in use, found in some hotel rooms

rom. pat de perete

Ring of Kerry, The /rɪŋ ðv keri/

Engl. a tourist itinerary of the coast of County Kerry in southwest Ireland

rom. itinerariu turistic in sud-vestul Irlandei

see Naples and die / tu si:'neɪp(ə)ls ənd daɪ/ (**prov.**)

Engl. Naples is the most beautiful city in the world and you have seen Naples, you may die happy; there is a small town near Naples called „Mori” which is the Italian equivalent for „die” where thousands once died of typhoid and cholera, so this is a joke-phrase

rom. să vezi Napoli și apoi să mori

Silk Road /'sɪlk,rəʊd/

Engl. the route followed by ancient caravans carrying trade between China and the Middle East. Along this route lie a number of fabled tourist destinations such as Samarkand and Bukhara

rom. Drumul Mătăsii

Son of Neptune /sʌn ðv 'neɪptjuːn/

Engl. a sailor who has crossed the Equator

rom. navigator care a traversat Ecuatorul

Stendahl's syndrome /'stɒdɑːl'sɪn,drəʊm/

Engl. a condition of disorientation, dizziness, or swooning caused by too much touring, especially of historic or artistic attractions; named for the 19th century French novelist who is said to have suffered from it

rom. Sindromul Stendhal

Union Jack /'juːnjəndʒæk/

Engl. the flag of the United Kingdom

rom. steagul Marii Britanii

Victorian /vɪk'tɔːriən/

Engl. a characteristic of the Victorian era or the late 1800s, used to describe architecture and interior décor

rom. care aparține perioadei victoriene

take French leave /'teɪkə frentʃliːv/ (**id.**)

Engl. to leave without first obtaining permission

rom. a pleca pe ascuns, fără a-ți lua la revedere

that's Greek to me/ it's all Greek to me (id.)

Engl. that is difficult to understand for somebody

rom. a nu înțelege o boabă

Conclusion:

Regarding proper names many different translation strategies were used. A lot of country names could be translated with recognized translations in Romanian. Most city

names had to be transferred into their original forms, since there do not exist any conventionalized forms for these proper names in Romanian. The findings of this study are limited since they apply only to the material gathered in a dictionary of Tourism terminology. Even so, they may provide useful insight in how to handle proper nouns in travel-related texts and can be used for a more extensive research. The paper represents an efficient translation tool which may enable both translators and teachers to have a better understanding of these expressions in a cultural heritage. In conclusion, we can say, as we have seen from the above mentioned example, that the translation of the idioms is not context-free. Only in the cases when the construction is used literally, it may be translated word by word. The idioms present troublesome expressions that cannot be translated word by word, and that is why they must be given in ns specialised dictionary as ready-made expressions with their translation.

Bibliography:

Camenev Z., Pascari O. –From Word-for –Word to Idiomatic Translation- Language and Literature- European Landmarks of Identity, 5-7 iunie 2009, Pitești

Collins, V. H- Book of English Idioms, vol I, 1962

Collins, V. H- Book of English Idioms, vol II, 1963

Collins, V. H- Book of English Idioms, vol I, 1964

Marin CristinaGabriela- Proper Names in English Idioms, GIDNI, Târgu Mureș, 2018

<https://old.upm.ro/gidni/GIDNI-05/Lds/Lds%2005%2015.pdf>

Merriam-Webster Online Dictionary (<https://www.merriam-webster.com/>)

Marin C.G.,- Idioms and Idiomatic Phrases and Expressions Used in Travelling and Tourism, JRLS nr 12, Tg Mures, 2017 <http://old.upm.ro/jrls/JRLS-12/Rls%2012%2034.pdf>

Moon R.,Fixed Expressions and Idioms in English, A Corpus-based Approach, Clarendon Press, 1998

Lehrer, Adrienne- Proper names, semantic aspects”. In Encyclopedia of Languages and Linguistics, 2 nd Edition, p.141-145, Oxford- Elsevier

Newak P. Approaches to Translation, Language Methodology Series, Elsevier Science& Technology, 1981

<https://www.merriam-webster.com/dictionary/>

HERMENEUTIC VALUES OF *GENIUS* IN MODERN PHILOSOPHY. IMMANUEL KANT AND ARTHUR SCHOPENHAUER

Bogdan GUGUIANU

Asist. PhD., „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: The present study aims at capturing the hermeneutic values that the concept of genius has acquired in the modern period exclusively by referring to the meanings this term had in ancient culture and civilization. The study is structured into three main sections except for the introduction and conclusions. The first will present the meanings that this concept had in the ancient period, evoking also the etymology of the word. The second is devoted to the evaluation of Immanuel Kant's hermeneutical views of genius while the third provides an evaluation of Arthur Schopenhauer's views on the topic. In this way, it will be possible to pinpoint the elements of influence and the cultural heritage represented by genius in relation to modern philosophy.

Keywords: Immanuel Kant, Arthur Schopenhauer, genius, modern philosophy, cultural heritage

Introducere

Conceptul de *geniu* comportă în mod indiscutabil o semantică aproape abisală. Faptul nu se datorează în speță polisemantismului său, acesta constituind mai curând o consecință a dificultății de a-i exprima, filosofic vorbind, semnificația ideală. Știm bine că multe dintre marile personalități ale culturii occidentale, unii prin uzul filosofiei, alții prin cel al literaturii, al artelor vizuale sau chiar al muzicii de exemplu, au căutat adesea să sondeze adâncimile acestui concept, să îi dea la iveală particularitățile, prin surprinderea într-un anumit tip de limbaj a ceea ce îndeobște tinde să se sustragă încercărilor de tipul acesta: semnificatul său autentic.

Considerând extrem de importante teoriile elaborate cu privire la interpretările date *geniului* de autori precum Immanuel Kant sau Arthur Schopenhauer și propunându-și o abordare cu pregnantă tentă filosofică, una care să nu neglijeze însă nici analiza filologică a conceptului semnalat, prezentul studiu va încerca să puncteze relevanța valențelor hermeneutice pe care conceptul le-a dobândit la acești doi gânditori prin prisma originilor sale consemnate în sursele culturii antice.

Premisa pe care ne propunem să construim analiza de față este următoarea: etimologia oricărui concept puternic încărcat din punct de vedere semantic comportă întotdeauna un surplus de sens, unul pe care restul echivalărilor semnificantului sau eventualele valențe pe care acesta le poate dobândi contextual nu o pot dezvălui. Chiar dacă și etimologia unui termen se dovedește tributară unui anumit context, ca orice fenomen care se prezintă spre analiză minții umane de altfel, putem spune că în cazul său este vorba de un tip special de context, un context inedit, în care s-a făcut simțită necesitatea ca un anumit fenomen să fie imortalizat conceptual, să fie prins cu mintea și delimitat cognitiv, *pentru întâia oară până la momentul respectiv*. Etimologia marchează,

așadar, momentul zero al unei anumite delimitări conceptuale. Un astfel de moment și mai ales un astfel de act este infinit mai valoros decât cele ulterioare în care conceptul respectiv începe să se încarce, pe parcursul evoluției sale culturale, cu diverse interpretări semantice. Consemnăm, așadar, premisa esențială: interpretările semantice pot fi extrem de multe pe parcursul evoluției unui concept, în vreme ce sursa lor poate fi doar una singură.

Constituind modelul arhetipal în materie de semantism, etimologia cuvântului devine practic aproape imposibil de contestat, cel puțin interpretată fiind în raport cu toate sensurile ulterioare pe care un concept le poate dobândi, unele dependente de o viziune, nu de puține ori, mult prea subiectivă pentru a putea fi unanim acceptată. Interpretările semantice de care conceptul se îmbogățește după intrarea sa în limbă prin prisma momentului marcat de etimologie au mai curând rolul de a-i „colora” conceptului identitatea, de a-i nuanța particularitățile, sporindu-i în felul acesta și valențele semantice. Având, așadar, în vedere toate aceste aspecte, considerăm că este mult bine ca atunci când avem de-a face cu un act hermeneutic, să știm ce anume a determinat prezența în limbă a unui anumit concept, care a fost adică factorul exclusiv determinant în delimitarea conceptuală a respectivului fenomen. Vom încerca astfel, în cele ce urmează, să sondăm, pe baza unor perspective de acest fel, abisalitatea semantică a termenului *geniu*.

1. Despre originile ancestrale ale conceptului

Substantivul *genius* este tradus prin „geniu” și interpretat ca spirit divin, particular fiecărui om, obiect, acțiune, divinitate etc., care însoțește entitatea asupra căruia patronează pe tot parcursul existenței acesteia, împărtășindu-i destinul.¹ El este propriu-zis cauza omului, a lucrului și chiar a oricărui fenomen pe care îl *veghează*. Tuturor acestor entități, *geniul* care le aparține le oferă elementul cel mai important, elementul de care au cea mai mare nevoie: este vorba de condiția de existență. În absența unui *geniu* tutelar propriu, nicio entitate nu ar putea exista, cel puțin dacă e să ne raportăm în special la credințele asumate ale celor din vremuri străvechi. Asta explică cel mai probabil și legătura dintre substantivul avut în atenție și verbul ce-i corespunde acestuia: *gigno*, *gignere*, *genui*, *genitum*, cu indicativ prezent *geno* în formă arhaică și care înseamnă „a naște”, „a genera”, „a crea”, „a produce”. Pe rădăcina acestui verb s-au format și termeni precum *gens* sau *genus*, forme substantivale ce ne trimit la sensuri precum „neam”, „familie”, „rasă” și, nu în ultimul rând, bineînțeles, „gen”.

Pentru a oferi și o interpretare ușor metaforică acestui fenomen lingvistic și pentru a clarifica astfel mai mult lucrurile în privința aspectelor semnalate, aducem în atenție și următoarea interpretare: dacă am viza, spre exemplu, primul strigăt pe care copilul îl dă la naștere, am constata că, potrivit viziunilor ancestrale, chiar și acesta are o divinitate protectoare, un zeu tutelar, un *genius* care-i oferă condiția de existență. Vaticanus, căci așa se numește respectiva divinitate², este cel care *generează* strigătul de viață, îi deschide și îi garantează acestuia o nișă în planul existențial universal. Fără existența respectivului

¹ Gheorghe Guțu, *Dicționar latin-român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, s.v. *genius*.

² Vezi Aureliu Augustin, *Despre cetatea lui Dumnezeu*, Editura Științifică, București, 1998, p. 269.

genius, primul strigăt al nou-născutului nu s-ar putea practic nici el manifesta. Omul străvechi îl invoca pe Vaticanus în momentul nașterii unui copil, considerând că în absența intervenției acestuia, a existenței lui și, bineînțeles, a garanției pe care o oferă dintr-un asemenea punct de vedere, nici primul strigăt al copilului n-ar putea exista și, implicit, nici copilul n-ar putea prinde viață. Vedem, așadar, cât de încărcată din punct de vedere semantic poate fi valența unui astfel de concept.

Mai sunt însă și alte exemple care pot da mărturie dintr-un asemenea punct de vedere: nimfa Dafne este metamorfozată în arborele de dafin de către tatăl ei, râul Peneu, pentru a putea fi salvată de intențiile ușor vulgare ale zeului Apollo. Ea devine astfel divinitatea tutelară a copacului, principiul generator al acestuia, condiția lui de existență.³ Fără Dafne arborele de laur n-ar putea dobândi un loc în planul existențial universal. Mai mult decât atât, Dafne va rămâne pentru totdeauna divinitatea tutelară a respectivului arbore.

Dacă dorim să sondăm și mai mult semantica antică a conceptului, ne vedem nevoiți să acordăm măcar o mențiune și formei γίγνομαι, cea corelativă lui γένεσις și de la care derivă de altfel latinescul *gigno*. Deși comportă propriu-zis cam aceleași sensuri cu cele deținute de către *gigno*, γίγνομαι oferă totuși prin prisma calităților filosofice ale limbii grecești un surplus de conotație deloc neglijabil. Am putea nota într-un astfel de registru că *Greek-English Lexicon* îl traduce într-un sens radical prin „a veni, a intra în ființă” (*to come into being*) sau, și mai precis, prin „a deveni” (*to come into a new state of being*)⁴. Un astfel de sens ne trimite în mod necesar și la un tip particular de act al creației, cel de *transformare*, realizat prin „convertirea” unei anumite entități într-o alta. Și pentru a putea expune mai explicit acest raționament, vom folosi chiar exemplele anterior prezentate. Cel dintâi, adică trecerea divinității tutelare Vaticanus în actul primului strigăt pe care noul născut îl emite atunci când vine pe lume, caz în care strigătul poate fi interpretat ca „intrând” în planul existențial prin manifestarea geniului însuși și, cel de-al doilea, metamorfozarea nimfei Dafne în arborele de laur, caz în care geneza binecuvântatului copac reprezintă consecința metamorfozei care evocă trecerea de către Dafne dintr-un plan existențial într-altul. Așadar, atât Vaticanus cât și irezistibila nimfă vor constitui, el pentru strigăt, iar ea pentru arbore, principiile lor generatoare, condițiile lor de existență, cauzele lor ontologice.

De reținut este, în principal, capacitatea geniului de a „produce existență” în planul ontologic accesibil ființelor umane. Pe baza unei astfel de aserțiuni vom putea interpreta și viziunile celor doi filosofi ai modernității.

2. Valențe hermeneutice ale *geniului* în filosofia lui Immanuel Kant

Esențial în privința abordării filosofului din Königsberg este faptul că acesta leagă valențele *geniului* într-un mod cu totul și cu totul esențial de *artă*. *Arta* și *geniul*, înțeles poate cel mai bine în context ca cel care produce obiectul de artă, comportă o legătură imanentă. Cele două sunt precum limbajul și gândirea: nu pot exista independent, ci

³ Episodul mitologic este accesibil în Ovidiu, *Metamorfoze*, Cartea I.

⁴ H. G. Liddell & R. Scott, *Greek English Lexicon*, Clarendon Press, Oxford, 1996, s.v. γίγνομαι.

numai împreună. Așa cum limbajul este organizat prin gândire, iar gândirea exprimată prin limbaj, la fel și *arta* este organizată prin *geniu*, iar *geniul* exprimat prin artă. *Arta* nu poate fi interpretată, gândită și nici imaginată măcar în absența *geniului*, *geniul* nu poate fi exprimat, teoretizat și nici confirmat măcar în absența *artei*.

O primă încercare de definire a *geniului* elaborată de către Immanuel Kant este cea din citatul următor: „*Geniul* este talentul (datul naturii) care prescrie reguli artei. Întrucât talentul însuși, ca facultate productivă înăscută a artistului, aparține naturii, am putea spune că geniul este dispoziția înăscută a sufletului (*ingenium*) prin care natura prescrie reguli artei.”⁵

Viziunea lui Kant este relevantă și prin aceea că introduce în raportul *geniu-artă* și un alt concept filosofic cu greutate, cel de *natură*. *Natura* constituie sursa genialității, izvorul care străbate omul înzestrat, pentru a se putea manifesta mai apoi în *artă*. Trebuie înțeles că acest procedeu de transplantare a naturii în artă nu este caracterizat de evanescență, ci mai curând de canonizare. Se realizează astfel filtrarea talentului promis de natură prin persoana omului de *geniu* care dă reguli *artei*. *Geniul* produce pur și simplu arta, îi dă parametrii și o configurează. Numai el este apt să traducă în registrul artistic veleitățile cu caracter normativ impuse de *natură*.

Se remarcă prin prisma folosirii de către Kant a conceptului de *natură* nu numai proveniența acestuia tot pe filiera limbii latine (*natura, ae*), ci mai ales corelația substantivului cu verbul *nascor, nasci, natus sum*, una deosebit de relevantă prin identitatea pe care acesta o comportă în raport cu *gigno*, verb care desemnează propriu-zis același lucru. Am putea, așadar, interpreta că Immanuel Kant nu va fi folosit întâmplător conceptul de *natură* în particularizarea celui de *geniu*, ci, conștientizându-i acestuia din urmă dificultatea, va fi decis probabil să-l teoretizeze prin uzul analogiei, a relativei identități semantice pe care cei doi termeni o comportă. Astfel, constată filosoful din Königsberg, de vreme ce atât *natura* cât și *geniul* posedă calități generative, evident că se poate stabili între ele o legătură imanentă. Și pentru că omul de geniu (fiind totodată și om) menține și legătura cu obiectul artistic, arta poate fi produsă în absența unui fenomen de sublimare. Pentru a susține cu mai multă temeinicie ideile expuse, oferim sensurile date de Gheorghe Guțu atât substantivului adus în atenție, cât și formei verbale ce-i corespunde acestuia. *Natura, ae* are următoarele sensuri: „naștere”, „natură”, „conformație”, „fire”, „caracter”, „ordine stabilită de natură”, „lege a naturii”, „element”, „esență”, „gen”, „neam” etc.⁶ Despre verbul *nascor, nasci, natus sum*, putem nota următoarele accepțiuni: „a se naște”, „a lua naștere”, „a proveni”.⁷ Geniul se constituie, așadar, în viziunea kantiană, drept veriga prin care natura se poate exprima în artă. Insistăm în definițiile oferite în special pe următoarele aspecte: „naștere” și „a se naște” sunt forme care comportă o similitudine flagrantă cu unele din particularitățile lui *genius* și *gigno, gignere, genui, genitum*. „Ordine stabilită de natură” sau „lege a naturii” sunt sintagme ce descriu propriu-zis exact viziunea propusă de Immanuel Kant, ele constituind

⁵ Immanuel Kant, *Critica facultății de judecare*, trad. de Vasile Dem. Zamfirescu și Alexandru Surdu, Editura Trei, București, 1995, p. 144.

⁶ Gheorghe Guțu, *Dicționar latin-român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, s.v. *natura, ae*.

⁷ *Ibidem*, s.v. *nascor*.

caracteristici intrinseci ale conceptului de *natură*, după cum acesta a fost exemplificat anterior. Immanuel Kant confirmă, de asemenea, sensul discutat și vizat în prezentul context de analiză: „ (...) probabil că din acest motiv a și fost derivat cuvântul geniu din *genium*, care înseamnă spirit particular, protector și conducător dat omului prin naștere și care-i inspiră acele idei originale.”⁸ Iată deci apropierea lui Kant de sensurile anterior discutate.

Mai semnalăm în viziunea filosofului și următoarele aspecte: *geniul* nu urmează regulile, ci le impune; el nu poate fi învățat și nici nu acționează învățând reguli. *Geniul* comportă originalitate. Va intra astfel în jocul hermeneutic al interpretărilor și un alt termen de prestigiu propriu teoriilor filosofice din Antichitate. Este vorba de μίμησις, înțeles în sensul său cel mai general drept *imitație*⁹. Ca atare, în încercarea de a delimita cât mai corect „natura *geniului*”, asta pentru a folosi o sintagmă cu conotație ușor pleonastică având în vedere aspectele anterior prezentate, exprimăm ideea că Immanuel Kant se raportează la acest concept plasându-l într-o opoziție fermă cu activitatea *geniului*: ceea ce *geniul* produce nu este sub nicio formă μίμησις, *imitație*. *Geniul* nu are nimic în comun cu știința, ci doar cu artele, cu artele frumoase mai precis¹⁰. Ceea ce este produs în mod mimetic nu se constituie ca genial.

Un alt concept pe care Immanuel Kant îl invocă atunci când discută despre *geniu* este cel de *gust*. Aprecierea unui obiect din *natură* care pur și simplu place, deși nu este destinat unui astfel de scop, este diferită de aceea a obiectului de *artă* care prin esență este destinat exclusiv satisfacției sau plăcerii. Există totuși și un aspect pozitiv în pofida unui astfel de deficit, căci *arta*, asumându-și un asemenea scop, poate să facă ceea ce natura nu face, anume să reprezinte frumos ceea ce, în mod natural, este urât: boli, războaie etc. *Gustul*, după cum specifică Immanuel Kant, bine cultivat și pus în valoare, chiar dacă este neproductiv, îl poate orienta pe artist, determinându-l să-și cultive facultățile pentru a realiza obiectul artistic. Kant folosește în scopul descrierii acestui fenomen o frază mult prea expresivă pentru a fi omisă de citare: „de aceea, forma [cea căutată de artist] nu este aici o chestiune de inspirație sau de elan al facultăților sufletului, ci de corectare lentă și foarte chinuitoare pentru a o pune de acord cu gândul, fără a o face dăunătoare pentru libertatea jocului facultăților.”¹¹

Nici *imaginația* ca facultate intelectuală nu este omisă de Immanuel Kant. Conceptul este și el teoretizat tot în raport cu cel care ne interesează în mod special, cel de *geniu*. Capabilă să desfășoare fruntariile rațiunii prin raportarea la *idei*, înțelese ca atribute estetice aflate dincolo de limitele impuse prin uzul conceptului obiectual, *imaginația* realizează astfel expresia artistică inexprimabilă ce poate fi surprinsă prin rezultatul activității *geniului*. *Imaginația* și *intelectul* sunt facultăți care, susține Immanuel Kant, „constituie” *geniul*, îl formează. Φαντασία artistului, încălcând granițele impuse de către voș, va putea reprezenta inexprimabilul și, fie că o face prin limbă, pictură sau alte forme de artă, va comunica un lucru inedit, un lucru care nu poate fi comunicat decât printr-un

⁸ Immanuel Kant, *Critica facultății de judecare*, ed. cit., p. 145.

⁹ H. G. Liddell & R. Scott, *Greek English Lexicon*, s.v. μίμησις.

¹⁰ Immanuel Kant, *Critica facultății de judecare*, ed. cit., p. 145.

¹¹ *Ibidem*, p. 149.

asemenea act „ilegitim” în raport cu facultățile intelectuale ale omului comun, și ele extrem de limitate¹².

Consemnăm, aşadar, drept foarte importante în creionarea identității geniului de către filosoful din Königsberg următoarele atribute și concepte corelative: *arta* (cea frumoasă în special), *natura*, *imitația*, *gustul*, *imaginația* și *intelectul*. Dezbatem în cele ce urmează și perspectiva celui de-al doilea reper semnalat.

3. Valențe hermeneutice ale *geniului* în filosofia lui Arthur Schopenhauer

Deși păstrează unele din concepțiile kantiene referitoare la problematica discutată, Arthur Schopenhauer emite o ipoteză diferită, cel puțin în ceea ce privește elementele ce pot alimenta sursele *geniului*. Se va impune astfel în teoretizarea particularităților conceptului un alt tip de perspectivă în detrimentul celei „naturiste” oferite de către Immanuel Kant: este vorba de *idee* înțeleasă poate cel mai bine în valența ei platoniciană. Citatul care evocă aceste aspecte îl oferim în cele ce urmează: „Dar ce fel de cunoaștere cercetează oare numai ce este realmente esențial în lume și care există în afara oricărei relații și în mod independent, adică adevăratul conținut al fenomenelor din univers, ceea ce nu e supus nici unei variații și, drept urmare, este cunoscut mereu ca fiind la fel de adevărat, într-un cuvânt, *ideile*, care constituie obiectitatea nemijlocită și adecvată a lucrului în sine, a voinței? – Este vorba despre artă, opera geniului. Ea reproduce ideile eterne, sesizate prin intermediul contemplației pure, prin elementul esențial și durabil în toate fenomenele lumii, iar în funcție de materialul în care le reproduce, ea este artă plastică, poezie sau muzică.”¹³

Geniul extrage, aşadar, din lumea pură a *ideilor*, elemente pe care ulterior le convertește în artă. Calitatea lui în raport cu ceilalți, cu oamenii lipsiți de genialitate adică, o constituie accesul la o astfel de lume. Ce putem observa este faptul că, așa cum afirmam și anterior, multe din instrumentele kantiene se păstrează: *geniul* își traduce experiența creatoare tot în *artă*, fie ea plastică, muzicală sau poetică. Din perspectiva lui Schopenhauer însă, sursa de inspirație a *geniului* este diferită. Receptacolul din care acesta își extrage materia pe care lucrează, nu se mai constituie acum ca *natură*, ca forță creatoare cu care *geniul* se identifică, ci ca lume eternă, stabilă, adevărată și imuabilă, ca lume a *ideilor* din care *geniul*, putând-o accesa grație aptitudinilor sale, își va extrage materialul de creație. Viziunea lui Schopenhauer va menține și ea legătura *geniului* cu receptacolul ce garantează subzistența respectivului material, doar că, așa cum spuneam, receptacolul nu se mai constituie la el ca *natură*, ci ca lume a *ideilor*¹⁴. Se revelează astfel și aspectul elementar ce caracterizează viziunea schopenhauriană din punctul de vedere al hermeneuticii dedicate *geniului*, ea fiind reprezentată propriu-zis de raportul *universal-particular*: *universalul* este propriu lumii *ideilor*, în vreme ce *particularul* obiectului artistic: „Căci ea [arta] smulge obiectul contemplației din fluxul universal și-l privește

¹² Sensul de „ilegitim” îl putem interpreta prin raportarea la conceptul grecesc de ὕβρις. Geniul este cel care manifestă actul de înălțare, de detașare în raport cu spiritul comun, impunând în felul acesta reguli el însuși.

¹³ Arthur Schopenhauer, *Lumea ca voință și reprezentare*, vol. I, trad. de Radu Gabriel Pârnu, Editura Humanitas, București, 2012, p. 223.

¹⁴ *Ibidem*, p. 224.

izolat; iar acel lucru particular, care a fost o infimă parte din fluxul respectiv, devine pentru ea un reprezentant al întregului, un echivalent al multitudinii infinite în spațiu și timp.” „Veriga” de legătură este, așadar, tot *geniul*.

Geniul schopenhaurian realizează prin urmare o convertire a *universalului*, constituind în felul acesta *particularul* din artă. Statutul pe care îl are îi permite *geniului* să surprindă *universalul* individualizându-l, decupându-l de haloul său, izolându-l adică prin reprezentare artistică. Rezultatul metamorfozării „suferite” de către universal atunci când intră sub acțiunea și, implicit, sub influența *geniului* va constitui, așadar, *particularul*, obiectul artistic: „A vedea mereu generalul în particular este tocmai trăsătura fundamentală a geniului.”¹⁵

O relativă identitate de opinii în privința viziunilor celor doi filosofi se vădește și în cazul problematicii *imaginației*. Φαντασία schopenhauriană nu dovedește genialitatea, ci îi reprezintă acesteia doar condiția. În măsura în care ea poate extinde orizontul *geniului* mult peste realitatea experienței lui personale, îi va permite totodată acestuia să vadă, nu ceea ce a creat *natura* precum în cazul lui Kant, ci ceea ce ea s-a străduit să creeze. Pentru *geniu* devine sesizabilă în felul acesta o relativă configurație fatidică a *naturii* care, după cum bine poate fi observat și cu acest prilej, joacă în viziunea schopenhauriană un rol oarecum secundar, inferior, în raport cu lumea *ideilor*.¹⁶

Lucrurile se prezintă într-un mod similar și în cazul conceptului antitetic prin care Schopenhauer teoretizează problematica *geniului*, căci în raport cu perspectiva kantiană se va impune aici o nouă diferență. Am precizat că Immanuel Kant teoretiza respectivul fenomen prin uzul lui μίμησις. *Geniul* este tot ceea ce nu este μίμησις, interpreta filosoful. Conform gândirii lui Schopenhauer însă, nu mimetismul constituie instrumentul prohibitiv al manifestării *geniului*, ci *voința*. Confortul produs în rândul oamenilor de rând prin prisma dezideratelor lor îi este total străin *geniului* și, fiindu-i refuzat prin natura ce-i este proprie, îl va scuti de *voință*, determinându-l astfel în mod necesar să devină oglinda clară a esenței lumii. Doar primând în fața *voinței*, cunoașterea poate deveni cunoaștere pură. Aceasta se materializează exclusiv prin eliberarea *intelectului* de sub stigmatul compromițător care relevă multe din particularitățile platonicianului ἐπιθυμία. Conceptul în cauză, tradus de *Greek-English Lexicon* ca „dorință”, „jind”, „năzuință” sau „pasiune”¹⁷, ni se impune chiar și în ciuda sensului oferit contextual *voinței* de Artur Schopenhauer, acela de interes ce caracterizează veleitățile omului de rând, care, neputându-se emancipa de sub tutela propriilor dorințe, ratează în mod necesar obiectivitatea, esențialul pus în joc de lumea *ideilor*.¹⁸ *Geniul* sparge, așadar, barierele impuse de normalitate prin faptul că nu se supune *voinței*, prin faptul că nu se manifestă antrenat de *voință*.

O altă condiție a manifestării *geniului* conduce abordarea schopenhauriană și pe o traiectorie ce solicită din nou raportarea la concepțiile filosofilor din Antichitate.

¹⁵ Arthur Schopenhauer, *Lumea ca voință și reprezentare*, ed. cit., vol. II, p. 405.

¹⁶ Arthur Schopenhauer, *Lumea ca voință și reprezentare*, ed. cit., vol. I, pp. 224-225.

¹⁷ Liddell and Scott's, *Greek-English Lexicon*, ed. cit., s.v. ἐπιθυμία.

¹⁸ O scurtă trimitere s-ar impune într-un astfel de context și la filosofia epicureică, una care tratează amănunțit problema dorinței din perspectiva tendințelor volitive umane. Pentru accesarea celor trei tipuri de dorințe propuse de Epicur vezi Diogenes Laertios, *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, X, 149.

Invocându-l pe Aristotel, Arthur Schopenhauer confirmă acceptarea unora din preceptele expuse de către acesta: toți oamenii geniali sunt melancolici¹⁹. Ceea ce nu susține însă Aristotel, iar Schopenhauer insistă să teoretizeze totuși, este ideea conform căreia, anomalia, interpretată ca factor esențial și propriu activităților *geniului* în raport cu restul membrilor societății, tinde să fie catalogată nu de puține ori, drept nebunie. Eliberat din chingile *voinței*, *intelectul* se va încununa de genialitate prin faptul că, detașat fiind de ordonarea impusă prin asumarea asentimentului comun, el va deveni *activ* în felul acesta și va *activa* pe cont propriu²⁰. El va putea accede astfel la lumea pură a *ideilor*. Garanția accesului la o astfel de lume îi mai solicită însă și o altă facultate cognitivă: este vorba de *intuiție*. Arthur Schopenhauer insistă pe acest aspect încă din primele rânduri ale capitoului intitulat *Despre geniu*²¹. Interpretată ca un tip particular de cunoaștere, *intuiția* se va opune în mod necesar discursivității: „*Intuiția* este însă cea căreia i se dezvăluie și i se revelează mai întâi adevărata esență intrinsecă a lucrurilor, deși într-un mod condiționat încă. Toate conceptele, tot ce gândim nu sunt decât abstracțiuni; deci reprezentări parțiale provenite din intuiție, ivite pur și simplu în urma unui proces de abstractizare. Orice cunoștință profundă, chiar și înțelepciunea propriu-zisă, își are rădăcina în perceperea *intuitivă* a lucrurilor, așa cum am arătat amănunțit în «Completările» la «Cartea întâi». O percepere *intuitivă* a constituit întotdeauna procesul de geneză prin care orice operă de artă autentică și orice idee nemuritoare și-au primit scânteia vieții.”²²

Apropiind de final cercetările întreprinse pe parcursul prezentului studiu, sintetizăm și conceptele fundamentale ce configurează teoria schopenhauriană a particularităților *geniului*. Este vorba de *lumea ideilor* (și raportul *universalului* cu *particularul*), *voința*, *imaginația* și *intuiția*.

Concluzii

Pentru a oferi un temei suplimentar celor discutate mai sus, reamintim faptul sugerat deja oarecum în introducerea dedicată studiului, anume că viziunile prezentate sunt destul de puternic tributare originilor pe care le reprezintă, mai precis culturii antice. Ar mai trebui să luăm în considerare și faptul că însuși principiul pe care ambele viziuni filosofice moderne se întemeiază, rolul *geniului* de mediator pe de o parte între *natură* și *artă*, iar pe de alta între lumea *ideilor* și *artă*, se datorează tot unei filosofii clasice elaborate în scopul teoretizării aceleiași probleme. Ne-am simți probabil obligați în astfel de condiții să-l cităm pe Platon, care, în dialogul *Ion*, dovedește clar sursa unei puternice influențe exercitate asupra acestor două teorii moderne: „Darul acesta al tău de a vorbi frumos despre Homer este, cum spuneam mai înainte, nu un meșteșug, ci o putere divină care te pune în mișcare, o putere ca aceea a pietrei pe care Euripide o numește de Magnesia, iar cei mai mulți piatră de Heraclea. Într-adevăr, piatra aceasta nu numai că atrage inelele de fier, ci le transmite și lor puterea de a săvârși același lucru, adică de a

¹⁹ Arthur Schopenhauer, *Lumea ca voință și reprezentare*, ed. cit., vol. II, p. 409.

²⁰ *Ibidem*, p. 412.

²¹ *Ibidem*, p. 402.

²² *Ibidem*, p. 404.

atrage la rândul lor alte inele, încât uneori începe să se formeze un șir foarte lung de inele de fier prinse unul de altul și a căror putere depinde, pentru toate, de puterea pietrei cu pricina. Tot astfel, Muza își umple ea însăși pe câte unii de har divin, iar prin mijlocirea acestora harul divin pătrunde și în alții, alcătuindu-se astfel un șir în care fiecare depinde de un altul. (...) Și e adevărat ce spun: poetul e o făptură ușoară, înaripată și sacră, în stare să creeze ceva doar după ce-l pătrunde harul divin și își iese din sine, părăsit de judecată.”²³

Expunem în cele ce urmează câteva din aspectele pe care le considerăm relevante în privința argumentării influențelor semnalate: caracterul suprauman al principiului generativ, raportul causal dintre acest principiu și manifestările sale, transplantarea lui identitară în obiectul artistic, întregul proces al devenirii capabil să realizeze o astfel de transplantare, constituirea esenței lucrului generat, încălcarea „granițelor” intelectului tradusă prin nebunie, particularizarea *universalului* în *individual* și multe altele. Adăugând tuturor acestor repere și argumentele desprinse pe baza prezentării etimologiei conceptului vizat sau mai precis valoarea semantică pe care respectiva etimologie o păstrează, semnalăm grație corelațiilor prezentate în expunerea viziunilor lui Immanuel Kant și Arthur Schopenhauer, puternica înrăurire pe care cultura clasică o are în raport cu gândirea modernă. Ne referim aici în special la *geniu* înțeles ca divinitate tutelară a obiectului (artistic în cazul perspectivelor prezentate), ca garant și condiție de existență al siguranței ontologice a ceea ce se găsește frumos pe lume.

Bibliografie:

- AUGUSTIN, Aureliu, *Despre cetatea lui Dumnezeu*, Editura Științifică, București, 1998.
 DIOGENES LAERTIOS, *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, traducere de C. I. Balmuș, studiu introductiv și comentarii de Aram M. Frenkian, Polirom, Iași, 1997.
 GUȚU, Gheorghe, *Dicționar latin-român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
 H. G. LIDDEL & R. SCOTT, *Greek English Lexicon*, Clarendon Press, Oxford, 1996.
 KANT, Immanuel, *Critica facultății de judecare*, trad. de Vasile Dem. Zamfirescu și Alexandru Surdu, Editura Trei, București, 1995.
 PLATON, *Opere II*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.
 PUBLIUS OVIDIUS NASO, *Opere*, Editura Guivias, Chișinău, 2001.
 SCHOPENHAUER, Arthur, *Lumea ca voință și reprezentare*, Vol. I-II, trad. de Radu Gabriel Pârvu, Editura Humanitas, București, 2012.

²³ Platon, *Opere II*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, pp. 139-140.

ELEMENTS OF EMINESCIAN AND BLAGIAN LYRICAL ARCHITECTURE

Diana PORUMB (POPA)

PhD student, University of Pitești

Alin-Serafim ȘTEFĂNUȚ

Phd, University of Oradea

Abstract: The lyrical universe of Mihai Eminescu and that of Lucian Blaga, two of the canonical poets of Romanian literature, are an extension of each other, in an integrating vision that, beyond the literary currents that separate them, finds its correspondences at the level of poetic imagery, defining for a certain sensibility. These writers develop a genuine mythology of the national undulating space, in which motifs such as the mountain, the forest, the moon define a certain manner of relating the being to the mysteries of the universe. In this context, the utterance gives way to the gaze and facilitates communication with the self, in an effort to reintegrate the being into the cosmos achieved only through reverie, meditation and poetic creation.

Keywords: interferences, lyrical mythology, mountain, sleep, utterance

Ioana Bot, analizând opera Ioanei Em. Petrescu, susține pertinent existența unui proiect „al unei istorii comparate a formelor poeticității în literatura română”¹, care își propune să surprindă fenomenul diacronic, de la primele forme ale poeticității până în contemporaneitate. Privită din această perspectivă, evoluția liricii românești se prezintă într-un mod firesc, care favorizează interferențele și izomorfismele, cheia de boltă fiind reprezentată de opera lirică eminesciană, piatră de hotar a poeticității, care se prelungește – la nivelul viziunii, imaginarului poetic, temelor și motivelor, dar nu numai – în creația poetică modernistă a lui Arghezi, Blaga și Barbu și în cea neomodernistă a poetului *Necuvintelor*. De altfel, Nichita Stănescu, parcă într-un gest de prețuire, dar și de trasare a unei descendențe poetice, îi dedică lui Mihai Eminescu poezia sa de debut, *O călărire în zori*.

Autoarea eseului devenit canonic în exegeza universului liric eminescian - *Eminescu: modele cosmologice și viziune poetică* demonstrează despărțirea autorului Scrisorilor de romantismul european și încadrarea sa – prin poezia de maturitate - în ceea ce s-ar putea numi o primă vârstă a modernismului literar românesc. Pe urmele acestei demonstrații a Ioanei Em. Petrescu, viziunile poetice eminesciene și moderniste apar într-o prelungire firească, fiind percepute ca etape ale evoluției poeticului și poeticității în spațiul literar românesc și nicidecum într-o concurență nefericită/sterilă, care opune canonul modernist celui romantic sau invers. Odată acceptată, teza își dovedește bogăția interpretativă și duce la conturarea unei viziuni organice a liricii românești, al cărei punct

¹ Ioana Bot, *Ioana Em. Petrescu în bibliografia critică canonică a eminescologiei: o scurtă istorie și câteva reflecții*, în Monica Onojescu, Alina Pamfil (coord.), *Receptarea autorilor canonici – responsabilități și abordări specifice*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2015, p. 21.

terminus îl reprezintă – în cazul Ioanei Em. Petrescu – Ion Budai Deleanu, subiect al tezei sale de doctorat.

Ioana Em. Petrescu, cercetând opera poetică eminesciană, distinge în eseul sus-menționat trei etape care articulează viziunea poetică a autorului *Luceafărului*. Inițial, Eminescu adoptă modelul cosmologic platonician, figura reprezentativă fiind cea a *bardului*. Poezia este, după cum subliniază Irina Petraș în prefața ediției din 2005 a eseului, „a înserării și a nopții, însă nu a apusurilor”². În cea de-a doua etapă a creației poetice eminesciene, ființa umană pierde patria celestă și încearcă să o recupereze – asemenea lui Lucian Blaga mai târziu – prin iubire și creație. Bardului specific universurilor imagine din prima etapă a creației eminesciene îi ia locul demonul, ce are o acută conștiință a timpului și a pierderii paradisului original. Universul în sine este conceput asemenea unui paradis în destrămare, reconstituit prin intermediul somnului, al oniricului, morții și creației. Ultima etapă care articulează lumile poetice eminesciene are drept simbol Cezarul solitar, care încearcă să se reintegreze muzicii armonioase a sferelor.

Pe urmele lui Petru Creția, putem vorbi de continente ale operei eminesciene, diverse, dar în același timp unitare prin elementele care asigură coerența imaginarului poetic creat. Existența acestor continente variate justifică, după cum argumentează Ioana Bot, încadrarea operei „Poetului nepereche” în „arhipelagurile noi ale modernității” și susține depărtarea de romantismul pe care își propusese să îl illustreze în cel mai înalt nivel cu putință³. Fragmentară, nedesăvârșită, opera eminesciană este dificil de încadrat într-o orientare singulară, însă unitatea viziunii este evidentă și la nivelul recuzitei pentru care optează poetul.

Regăsim, în cazul operei lirice eminesciene un adevărat spațiu mitic românesc, teoretizat de Lucian Blaga în *Trilogia culturii*. Cronotopii acestui spațiu includ, între altele, și muntele ca simbol al unei legături cu cosmosul, ca parte a unei viziuni care tinde spre reintegrarea eului în armonia cosmică. Limitele spațiului surprins de „Poetul nepereche” în opera sa își pierde concretețea în favoarea conturării unui univers mitic, în care codrul, izvorul, lacul devin toposuri simbolice ale unui anumit mod de raportare a individului la univers și la prezența sa în cadrul acestuia. Spațiul se comprimă sau, dimpotrivă, își prelungește în imaginar și în interioritatea individului limitele, tocmai pentru a putea articula o anumită viziune a subiectului în cosmos, bazată pe mit și pe imaginile care alimentează o viziune mitică a existenței.

Gilbert Durand, în *Introducere la mitodologie*, susține coexistența a două perspective opuse și complementare care definesc raportarea individului la univers încă din secolul al XIX-lea. Pe de o parte, există o așa-numită viziune progresistă, alimentată de progresul tehnologiei, prelungit până la nivelul prezentului, iar, pe de altă parte, o viziune ce ar putea fi numită profană, care își propune să creeze o ideologie mitică în ansamblul său. Astfel, secolul XIX, în care s-a afirmat și Mihai Eminescu, ne oferă, potrivit

² Irina Petraș, în Ioana Em. Petrescu, *Eminescu: modele cosmologice și viziune poetică*, Pitești, Editura Paralela 45, 2005, p. 6.

³ A se vedea Ioana Bot, *Eminescu explicat fratelui meu*, București, Editura Art, 2012, p. 13.

cercetătorului menționat, „exemplul unei renașteri foarte explicite a mitului”⁴. Subiectul se redescoperă parte a unui univers văzut și în același timp nevăzut, a unei lumi departe de a fi opacă, ce însă nu își dezvăluie deplin tainele. Individul se regăsește în fața misterului, iar atitudinea poetică este - atât în cazul lui Eminescu, cât și în cel al lui Blaga - de potențare a acestuia, de sporire a valențelor sale ontologice. Subiectul este parte a unui univers relativ deschis, cu care reușește să dialogheze într-o manieră caracterizată de profunzime. Comunicarea se realizează într-o primă etapă – în cazul poeziei lui Mihai Eminescu, însă treptat ființa ajunge să conștientizeze criza comunicării și imposibilitatea reintegrării în ordinea armonioasă a cosmosului. În cazul lui Lucian Blaga, după cum arată Ion Pop, subiectul se descoperă odată cu strivirea tainelor universului, a „corolei de minuni a lumii”, aspect care accentuează sentimentul înstrăinării ființei și aprofundează criza, pe care încercă să o depășească prin creație, prin crearea unor spații compensatorii ce reproduc întocmai paradisul biblic, pierdut iremediabil⁵.

Marin Tarangul arată în studiul său *Intrarea în infinit sau Dimensiunea Eminescu* faptul că poetul a fost fascinat de cer, de acele depărtări, frecvent invocate în poezia sa, atracția acestora putând fi exercitată doar asupra artistului conștient de puterea minții sale: „Proiectarea în legendă, care s-a petrecut cu Eminescu, este una din înfățișările pe care le ia această înălțare a realității datorată artei.”⁶ Poetul se simte consubstanțial acestui spațiu etern, ceresc sau divin spre care tinde și spre care își are ochii ațintiți: „Numai artistul poate privi lucrurile ca fiind așezate undeva «sus» și «departe».”⁷ Contactul cu cosmosul se realizează prin intermediul privirii și al contemplației, nicidecum prin rostire, fapt ce justifică existența acelei crize a articulării, atent analizată de Ioana Em. Petrescu. Reintegrarea în paradisul pierdut se realizează, în cazul lui Eminescu prin privirea întoarsă spre cer și prin crearea unor toposuri simbolice la nivelul terestrului, care se prezintă drept ipostaze posibile ale Arcadiei iremediabil pierdute.

Valoarea creației eminesciene este configurată de această raportare la esență, de îndepărtarea creatorului de artă, de teluric și de apropierea de izvorul din el și de misterul universal. Șerban Cioculescu, prezentând universul rural eminescian, observa relația dintre memoria afectivă și exprimarea stărilor de melancolie în poezia marelui creator, aspect pentru care natura este același spațiu feeric consacrat. Criticul redă câteva din mărturiile poetului: „Caracterul vieții de sat este liniștea și tăcerea... Abia seara, când satul devine centrul pământului ce-l înconjoară, se începe acea duioasă armonie câmpenească, idilică și împăciuitoare.”⁸ Această viziune eminesciană este compatibilă cu modul sublim în care Blaga resimte și surprinde misticismul satului românesc în poezia *Sufletul satului*: „Uite, e seară./ Sufletul satului fâlfâie pe lângă noi,/ ca un miros sfios de iarbă tăiată,/ ca o cădere de fum din streșini de paie,/ ca un joc de iezi pe morminte înalte”⁹.

⁴ Gilbert Durand, *Introducere în mitodologie*, trad. de Corin Braga, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2004, p. 20.

⁵ Ion Pop, *Lucian Blaga: universul liric*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2022, pp. 9 - 10.

⁶ Marin Tarangul, *Intrarea în infinit sau Dimensiunea Eminescu*, București, Editura Humanitas, 1992, p. 15.

⁷ *Ibidem*, p. 15.

⁸ Șerban Cioculescu, *Varietăți critice*, București, Editura pentru Literatură, 1966, p. 237.

⁹ <http://www.romanianvoice.com/poezii/poezii/sufletul.php>, accesat la 24.01.2023.

Dorul de a aprofunda misterul pare să fi fost preluat de la M. Eminescu de către Lucian Blaga. Poetul-filosof a dezvoltat în poezia sa, între altele, tema religiozității, a relației tainice dintre om și Dumnezeu. Lirica blagiană cuprinde vibrațiile vieții, dragostea poetului pentru mister, dorința de a se apropia de acesta prin iubire, de a descoperi Logosul și Divinitatea prin simțuri. În *Monologul polifonic*, Nicolae Steinhardt își mărturisește dragostea față de poet. Monahul de la Rohia punctează ideea că Lucian Blaga a suferit și el de pe urma „obscurității” operei sale, cum au catalogat-o unii, și cu toate acestea a rămas îndrăgostit de mister și suflet: „Lucian Blaga a fost unul dintre aceștia... îndrăgostiții, pasionații, ahtiații de aflare a tainelor universului și sufletelor”¹⁰. Se menționează și importanța legăturii dintre știință-filosofie-poezie stabilită de Lucian Blaga, care asemeni lui M. Eminescu a fost un gânditor al timpului său, numit de Nicolae Steinhardt „un strălucit exponent și explorator a ceea ce s-a numit <fenomenul românesc>, pe care l-a înțeles și intuit ca nimeni altul.”¹¹

Atât Mihai Eminescu, cât și Lucian Blaga contribuie la crearea unui spațiu mitic național, care poate fi prelungit la nivel universal prin imaginile și simbolurile pe care le utilizează drept recuzită și cărora le îmbogățesc perpetuu semnificațiile. Într-un efort de redescoperire a Arcădiei mitice, cuprinși de nostalgia paradisului pierdut, poeții apelează la elementele definitorii ale fiecărui curent artistic în care se încadrează opera lor, însă depășesc vămile acestor mișcări literar-artistice și reușesc să eternizeze o serie de toposuri devenite simboluri ale ființării individului în univers și ale unui anumit mod de raportare la misterele cosmosului. Două dintre elementele care contribuie la articularea acestor universuri lirice compensatorii, fără a fi singurele, sunt somnul și muntele, a căror simbolistică este îmbogățită în mod constant, astfel încât să cuprindă multitudinea posibilităților de raportare a individului la paradisul celest. Aceste imagini reprezintă punctul de plecare al posibilității de regenerare spirituală a ființei care traversează o acută criză existențială, alimentată și de o anumită înstrăinare a individului ce se datorează schimbării de paradigmă conceptuală la nivelul societății și expulzării mitologiei din orizontul afectiv al ființei umane. Latentă, această mitologie se cere redescoperită și integrată într-un parcurs ontologic unitar, care nu caută să excludă, ci să absoarbă și să integreze într-un demers coerent toate aceste elemente.

Somnul reprezintă unul din motivele literare care ne duc cu gândul la timp și la scurgerea acestuia pe nesimțite. Ca simbol, somnul este regăsit în poezia din toate timpurile, cu precădere însă la poeții moderniști, dar semnificațiile acestuia își trag seva din mitologie și folclor. În *Dicționarul de simboluri și arhetipuri culturale*, acesta este prezentat în asocierea morții, arătându-se că în mitologia greacă, Hypnos și Thanatos au fost frați gemeni și că adeseori în literatura folclorică, personajele dorm un lung somn, parcă inițiativ, revelator și formator. Mitul și legenda evidențiază că eroii care-și stăpânesc somnul dovedesc o extraordinară forță spirituală. Textul biblic redă acest aspect prin tabloul din grădina Ghetsimani, unde discipolii lui Iisus nu pot să vegheze alături de el, adormind. Starea de veghe este o stare de conștientă,¹² somnul pune în evidență lumea

¹⁰ Nicolae Steinhardt, *Monologul polifonic*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991, p. 339.

¹¹ *Ibidem*, p. 339.

¹² Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994, p. 84.

interioară a ființei umane, reprezintă o adâncire în subconștient sau chiar nevoia de a ne integra în pacea eternă. Acest element este întâlnit atât la M. Eminescu, la L. Blaga, cât și, de pildă, la Valeriu Anania. Motivul liric al somnului în creația eminesciană și blagiană a fost atent analizat de Ion Pop, care accentuează bogăția pe care o capătă imaginarul poetic datorită acestuia¹³. Mitologia creată de cei doi poeți își potențează posibilitățile datorită somnului, visului și a unei somnolențe care facilitează accesul într-un alt univers pe care ființa umană îl considera iremediabil pierdut. La Blaga, după cum arată criticul amintit, ochiul care „închis afară, înlăuntru se deșteaptă” nu oferă spectacolul oniric regăsit în cazul scriitorului romantic, însă facilitează comunicarea eului cu misterele universului și cu Marele Anonim.

Somnul face diferența între viață și moarte, între a fi în lume și a fi inconștient. În poezia sa elegiacă, M. Eminescu surprinde ideea de moarte și reintegrare în natură prin ideea de adâncire în somn: „Să-mi fie somnul lin/ Și codrul aproape” (*Mai am un singur dor*). Lucian Blaga prezintă somnul ca un mijloc de comuniune dintre viață și moarte, ca un mijloc de a reface legăturile spirituale: „În somn sângele meu ca un val/ se trage din mine/ înapoi în părinți.” (*Somn*)¹⁴

Muntele este un simbol arhetipal și unul dintre elementele sacre ale existenței. Semnificațiile sale trebuie lămurite pornind de la referințe culturale multiple, cum ar fi mitologia, religia și filosofia. Muntele a fost considerat *centrum mundi*, o scară la cer pentru cei captivați de înălțimi și depărtări, adică de dimensiunea cosmică a universului, o aspirație a omului spre mister, inițiere, înălțime. Dintotdeauna, muntele a fost parte din universul zeilor, pentru că în Olimp sălășluiesc zeii greci, pe muntele Sinai se întâlnește Moise cu Dumnezeu.¹⁵ În lucrarea fundamentală ce fixează cele două coordonatele - *Sacru și profan* - Mircea Eliade arată că: „Pentru omul religios, spațiul nu este omogen, ci prezintă ruptură și spărturi; unele porțiuni de spațiu sunt calitativ diferite de celelalte. «Nu te apropia aici», îi spuse Domnul lui Moise, ci «scoate-ți încălțăminte din picioarele tale, că locul pe care calci este pământ sfânt»”¹⁶.

Omul de cultură poziționează muntele în centrul existenței sacre și transmite ideea că adeseori semenii săi manifestă o atracție inexplicabilă față de acest topos. Configurarea unor repere sacre în lume, dezvăluie opinia larg răspândită că muntele, prin învecinarea sa cu divinitatea păstrează nealterate existențele umane. De exemplu, în celebrul său roman, *Baltagul*, Mihail Sadoveanu, scriitor fascinat de ideile noastre religioase, asociază muntele caracterelor, verticalității, ființelor umane de excepție, oamenilor însetați de dreptate, credință, adevăr. Șesul adăpostește pe cei dezumanizați, criminalii sau răufăcătorii. Spațiul mioritic, matricea spiritualității românești e situată pe axa muntelui, amintind de vecinătatea noastră cu Dumnezeu. De aceea, probabil, prin simbolul muntelui poetul își comunica dorul, melancolia și speranța că poate să descopere beatitudinea perceperii lui Dumnezeu: „Muntele-n zare,/ cocoru-n zbor/...Doar tu din toate,/ rai

¹³ A se vedea Ion Pop, *op. cit.*, pp. 486 – 487.

¹⁴ <https://www.versuri.ro/versuri/lucian-bлага-somn/>, accesat la 25.01.2023.

¹⁵ Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 84.

¹⁶ Mircea Eliade, *Sacru și profanul*, Editura Humanitas, București, 2005, p. 111.

arzător.”(*Dor*)¹⁷ Muntele corespunde ascensiunii spirituale, zborului lăuntric spre depărtări, înălțimi, bucuria sfințeniei.

Textul acesta amintește de poezia blagiană, *Muntele vrăjit*, care consumă una din cele mai mari teme universale, cea a căutării spirituale transcendente: „Intru în munte. O poartă de piatră/ încet s-a-nchis. Gând, vis și punte mă saltă.” Simbolul porții poate să evidențieze în acest caz începutul inițierii, urcușul imaterial, experiența mistică și ființa umană se adâncește în lumea sa interioară. Triumful luciferic este prefigurat de structura metaforică „vreme înaltă”, prin care se înțelege timpul sacru, etern, în care se poate contopi sufletul. Ființa umană pătrunde lumea la un alt nivel, lacul evidențiind profunzimea gândului, emoția tulburătoare, pătrunderea în ochiul pământului, într-un spațiu primordial: „Ce vinete lacuri! Ce vreme înaltă!/ Din ferigă vulpea de aur mă latră./ Jivine mai sfinte-mi ling mânilor: stranii,/ vrăjite, cu ochii întorși se strecoară./ Cu zumzet prin somnul cristalelor zboară/ albinele morții, și anii. Și anii.”¹⁸ Fiarele anunță orizontul enigmatic și alegoric al pădurii, ele fiind alt element al sacrului, ele asemănându-se cu animalele biblice, prin faptul că sunt purtătoare ale Duhului Sfânt, ochii acestora dezvăluind acest mister. Mașina timpului ne înghite existența efemeră, deoarece omul este fum, lipsit de conștiința deșertăciunii.

În frecvențele sale mărturii despre rătăcirea prin munții Stănișoarei din cauza prigoanei comuniste, Ilie Cleopa dezvăluie modul în care animalele l-au găzduit în universul lor definitiv.¹⁹ Blândețea animalelor amintește de timpul lui Noe și de frumusețea inițială a lumii, de latura ei mitică. Nu întâmplător, contemporanii acestor scriitori l-au numit pe omul bolnav al comunismului, Fiara, iar unul dintre motivele pentru care a fost asociată această denumire comunismului, văzut ca simbol al Răului absolut este următorul: „Fiara urmărea să neantizeze totul, să transforme toate ființele în obiecte”²⁰. Acestui univers închis, abrutizant și profan i se opune un altul, luminos, dar posibil doar în imaginarul artistic al poezilor noștri. Somnul regăsit atât la Mihai Eminescu, cât și la L. Blaga devine o graniță între lumea de aici și cea de dincolo, fiindcă omul se reintegrează în cosmosul primordial, pe care îl caută în mod perpetuu. Pentru autorul volumului *Poemele luminii*, somnul înseamnă deschidere către univers, către „corola de minuni a lumii”. Căutat de ambii poeți, somnul se prezintă ca un mediu ocrotitor, care facilitează reveria și oferă protecție în fața tristeților care amenință constant ființa care și-a pierdut paradisul inițial și în caută în mod constant.

Elementele care asigură organicitatea universurilor lirice abordate sunt tratate într-o manieră care nu își propune să epuizeze bogăția de semnificații, ci să deschidă căi de sondare a acestor universuri, redescoperite în funcție de sensibilitatea caracteristică unei anumite epoci sau chiar fiecărui individ. Zodiile cărora le aparțin M. Eminescu și L. Blaga sunt diferite, însă la nivelul imaginarului poetic, în special în profunzimile acestuia, se poate sesiza legătura de viziune existentă, care contribuie la redarea imaginii unui

¹⁷ Valeriu Anania, *Poeme*, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 244.

¹⁸ https://www.poezie.ro/index.php/poetry/46216/Munte_vr%C4%83jit, 27.01.2023

¹⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=1vLmKHpW2KQ>

²⁰ <https://acvila30.ro/in-amintirea-parintelui-nicolae-steinhardt-%E2%80%A030-martie-1989/>, accesat la 1.02.2023

univers liric perfect articular, ce se prelungește dintr-o epocă în alta până în contemporaneitate. Istoria formelor poeticității, de care vorbea Ioana Em. Petrescu, ar fi incompletă în absența acestor izomorfisme care dau substanță ansamblului și creionează o viziune unitară a poeziei literare românești.

Bibliografie:

- Anania, Valeriu, *Poeme*, Iași, Editura Polirom, 2010.
- Bot, Ioana, *Eminescu explicat fratelui meu*, București, Editura Art, 2012.
- Bot, Ioana, *Ioana Em. Petrescu în bibliografia critică canonică a eminescologiei: o scurtă istorie și câteva reflecții*, în Monica Onojescu, Alina Pamfil (coord.), *Receptarea autorilor canonici – responsabilități și abordări specifice*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2015.
- Durand, Gilbert, *Introducere în mitodologie*, traducere de Corin Braga, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2004.
- Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, București, Editura Humanitas, București, 2005, p. 111.
- Eminescu, Mihai, *Poezii antume*, Pitești, Editura Paralela 45, 2006.
- Eminescu, Mihai, *Poezii postume*, Pitești, Editura Paralela 45, 2006.
- Evseev, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994.
- Petraș, Irina, în Ioana Em. Petrescu, *Eminescu: modele cosmologice și viziune poetică*, Pitești, Editura Paralela 45, 2005.
- Bot, Ioana, *Eminescu explicat fratelui meu*, București, Editura Art, 2012.
- Pop, Ion, *Lucian Blaga: universul liric*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2022.
- Tarangul, Marin, *Intrarea în infinit sau Dimensiunea Eminescu*, București, Editura Humanitas, 1992.

THE LIGHTS AND SHADOWS OF TEODOR MAZILU'S SLUM ON THE BIG SCREEN

Luminița VELKER (COLOPELNIC)

PhD student, Technical University of Cluj-Napoca

Abstract: The article reveals a lesser-known role of the great playwright Teodor Mazilu, that of a screenwriter. Although he has several collaborations with cinematography, the making of the film "Bariera" is representative. We analyzed the motivations that were the basis of the collaboration with the director Mircea Mureșan, possible satisfactions and regrets, the value of the screening, the similarities and differences between the book and the film, the message and the atmosphere created by the film.

Keywords: screenwriter, director, film, scenario, slum, actors.

Realizarea filmului *Bariera*

Teodor Mazilu are prima experiență cinematografică în 1964 prin colaborarea cu Ioan Grigorescu la scenariul filmului *Cartierul veseliei*, film care spune povestea unei familii de muncitori din tată-n fiu în mahalaua anilor '30 și e regizat de Manole Marcus. În 1975 va fi distribuit ca actor într-un rol secundar în drama *Singurătatea florilor*, în regia lui Mihai Constantinescu, după un scenariu de Octav Pancu-Iași. Mai târziu, după piesele sale de teatru și după proza satirică se vor face diverse adaptări și ecranizări. Ceea ce îl leagă trainic de această artă este însă întâlnirea cu regizorul Mircea Mureșan și atracția comună pentru un topos fascinant, pentru readucerea lui în lumina reflectoarelor.

Lumea mahalalelor capitalei, cu spiritul specific Micului Paris de altădată și descrisă cu duioșie în romanul *Bariera*, va fi imortalizată prin talentul scenaristului Teodor Mazilu, cel al regizorului Mircea Mureșan și al unei pleiade de actori excepționali precum Octavian Cotescu, Draga Olteanu, Gina Patrichi, Mircea Albulescu, Gheorghe Dinică, Toma Caragiu, Ion Besoiu, Dan Nuțu. „Despre interpreții *Barierei* se poate vorbi, așadar, la superlativ. Octavian Cotescu, în rolul lui Vițu, atinge coardele lăuntrice ale acestui personaj cu fascinații secrete, dând glasuri multiple înțelepciunii și umorului său cu atâtea fațete – nu numai vesel, ironic, ci și trist”¹.

Scenariul filmului *Bariera* intră în lucru în 1971, dar, deși primește aprobare în septembrie 1972, Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă are câteva obiecții care se rezolvă în luna următoare, urmând ca premiera să aibă loc în același an, pe 11 decembrie. Unii critici din zilele noastre sunt de părere că nu face politică nici de dreapta nici de stânga, alții spun că ar cochetă puțin cu stânga. Cert e că se dorește un film politic care să ilustreze activitatea și jertfa comuniștilor ilegaliști în timpul regimului antonescian și, pentru a obține aprobările Partidului, filmul se înscrie ca o dramă istorică, de rezistență antifascistă. Prin urmare, limbajul conține clișeele specifice epocii precum „clasa

¹ „Contemporanul”, 51 (1362)/ 15.XII.1972, p. 4.

muncitoare”, „lupta de clasă” sau „exploatarea omului de către om”, dar a fi considerat un produs de propagandă e mult spus.

Ecranizat de Studioul Cinematografic București, va fi vizionat de peste 1,5 milioane de spectatori în cinematografele din România, conform datelor colectate de Centrul Național al Cinematografiei până la 31 decembrie 2014.² Acest film îi aduce lui Gheorghe Dinică, în rolul pungașului Călărețu, Premiul pentru interpretare masculină decernat de ACIN.

Motivații

Primul motiv care îl determină pe regizorul Mircea Mureșan să realizeze acest film este nostalgia revederii unor locuri și a retrăirii unui trecut pe care îl cunoștea, dar începea să îl uite. Dorința de a le surprinde nu prin ceea ce au senzațional, ci așa cum le vede Mazilu, mai precis lectura cărții *Bariera* constituie al doilea motiv.

Dacă alți romancieri realizează tipologii relativ limitate, lumpen-proletarii și mica burghezie care visează să evadeze dincolo de barieră, Mazilu îi vede mai ales pe muncitorii care formează o adevărată centură socială a orașului. Ceea ce îi aduce împreună pe cei doi, scenarist și regizor, este și admirația reciprocă pe care, nu o dată, au recunoscut-o în interviuri. Iată ce spune Mircea Mureșan despre Teodor Mazilu și opera sa:

„E o literatură de mare originalitate. Mazilu are capacitatea de a intra cu un fel de laser printr-un strat social și, pe acolo pe unde trece, privirea lui descoperă o categorie de amănunte specifice, până la detaliul invizibil pentru ochiul obișnuit. Când se oprește asupra unui personaj caracteristic cartierului... să zicem hoțul, acesta nu mai rămâne hoț de rând, ci devine expresia inedită a unei întregi lumi. La fel, jandarmul nu e văzut în limitele «tipice» ale profesiei sale, ci e înzestrat cu o viziune proprie asupra universului, individul ridicându-și ticăloșia la nivelul unei filozofii”³.

În același interviu, Teodor Mazilu dezvăluie intenția lui de a demonstra că întinericul, ticăloșia, departe de a le idealiza, sunt demne de mila noastră, mesaj care se regăsește și în opera sa dramatică sau în proza satirică.

Valoarea ecranizării

Realizat spre finalul perioadei de dezgheț, de libertate relativă a culturii, *Bariera* este un film cu un minimum de ideologie posibilă, în care comunistul-ilegalist este mai puțin comunist: „Nu se duce la întruniri, nu ține predici antiburgheze privind viitorul rai comunist (discuțiile politice de la masă cu Treișpemii par a fi într-un registru obișnuit azi pentru critica politicianismului), nu împarte manifeste, doar ironizează ca un pamfletar de azi pe politicienii care îi ies în cale (dna Mareșal Antonescu) sau îi sunt oferiți de bârfa comunitară, prilej de a strecura și o bucățică de critică anticapitalistă”⁴. Deși

² ro.m.wikipedia.org.

³ Valerian Sava, *Față în față cu regizorul Mircea Mureșan*, în „Cinema”, nr. 12 (120), București, decembrie 1972, p. 11.

⁴ Rodica Pop Vulcănescu apud <http://aarc.ro/articol/bariera>.

prezintă drama unui utecist arestat și condamnat împreună cu cei care îl ajută să ascundă o mașină tipografică ce tipărea manifeste comuniste, ca și în cazul creației epice, valoarea filmului rezidă în zugrăvirea autenticității periferiilor.

În ciuda potențialului ei cinematografic, până la filmul *Bariera* din 1972, prezența mahalalei, a acestei lumi pestrițe, cu oameni care se chinuie să supraviețuiască într-un mediu ostil, pe străzi pline de noroaie, departe de centrul capitalei reconstruit după principii moderne, este rară, de aceea, și din acest motiv filmul se dovedește a fi o revelație.

Mai mult, într-un interviu acordat revistei *Cinema*, Teodor Mazilu explică unde trebuie căutată valoarea acestei transpuneri cinematografice și cum a înțeles regizorul Mircea Mureșan să reconstituie sensul poetic al lumii mahalalei:

„Oamenii din *Bariera* nu sunt terorizați de mizerie, nu sunt victimele mizeriei și n-au, ca în atâtea alte filme, nostalgia centrului. Ei nu vor să parvină, ei vor să fie liberi... Lumea interlopă – hoții, prostituatele – este privită în ceea ce are birocratic, nu e idealizată după un vechi obicei al celei de-a șaptea arte... Pentru că întunericul nu este numai mârșav, ci și monoton. Singura lume vastă e lumea candorii...”⁵

Realizând un microprofil al actorului principal, Octavian Cotescu, înainte chiar de premiera filmului, Magda Mihăilescu ne asigură că „vom cunoaște prin el tristețea nepitorească a mahalalelor de altădată, înțelepciunea – platoșă pentru înfruntat mizeria și nedreptatea, demnitatea – responsabilitatea asumată liniștit, ca pe o datorie de zi cu zi, până în ultima clipă”⁶.

Filmul *versus* romanul

Sanctificarea pe peliculă a romanului *Bariera* este așteptată de contemporani cu teamă, crispă, curiozitate și nerăbdare. În revista „Cinema” din anul 1972 apar lunar articole despre realizarea filmului, distribuție, așteptări, reacții, sentimente. Radu Cosașu își mărturisește spaima de a-l vedea în carne și oase pe nea Vițu, eroul unei cărți care l-a fascinat: „E o carte de care m-am speriat ca de o dragoste, de când a apărut, în urmă cu o viață de adolescent, adică acum 16 ani. Eram cu toții foarte tineri, deajuns de nebuni, abia începusem să iubim, să scriem, să ne dăm cu capul de pereți – și deodată, chiar dintre noi, apare o carte cu tatăl nostru în centru”⁷. După o vreme în care, cu greu, a învățat să trăiască fără nea Vițu, ecranizarea îi provoacă „teama aceea frumoasă fără de care nu există emoție”⁸.

În interviul „Scriitorii despre scenariile lor”, la întrebarea referitoare la regăsirea intențiilor, gândurilor și coordonatelor stilistice în filmul realizat, Mazilu, chiar dacă nu s-a regăsit întrutotul, e recunoscător că regizorul a surprins bine atmosfera, a reușit să dea

⁵ Eva Sîrbu, *Față în față cu scenaristul Teodor Mazilu*, în „Cinema”, nr. 12 (120), București, decembrie 1972, pp. 10-12.

⁶ Octavian Cotescu, în „Cinema”, nr. 8 (116), București, august 1972, p. 48.

⁷ Radu Cosașu, *Vițu al lui Mazilu – secvența așteptată*, în „Cinema”, nr. 6 (114), București, iunie 1972.

⁸ *Ibidem*.

viață personajelor, nu l-a trădat și nu a împins filmul spre alte semnificații decât cele pe care le avea scenariul său⁹. Întrebat despre procentul de câștig respectiv de pierdere în transpunerea cinematografică a romanului său, Mazilu afirmă că

„Filmul este o operă artistică independentă și are puține legături cu cartea din care s-a născut. Lumea imaginii face să se spulbere tot ce se naște prin cuvânt... Cred că filmul *Bariera* îi aparține în întregime lui Mircea Mureșan. El s-a întâlnit cu mine, și eu m-am recunoscut în filmul lui, mai mult ca un personaj decât ca un creator. Mureșan a reușit să reconstituie sensul poetic al unei lumi, să dea o imagine mai reală a periferiei Bucureștiului din anii aceia, a oamenilor care o locuiau...”¹⁰

Fiind „un roman cu structură «cinematografică», o narațiune modernă, alcătuită din «secvențe» ce se succed cu dinamism”¹¹, e lesne de înțeles că *Bariera* devine o opțiune pentru regizorul Mircea Mureșan. Acesta renunță la înșiruirea epică a întâmplărilor adaugând un alt plan, cel al prezentului și perspectiva supraviețuitorilor pentru ca povestirea să devină mai atractivă, mai ritmată. Ideea planului prezent, afirmă scenaristul, s-a impus odată cu cercetarea locurilor în care se petrecea acțiunea romanului. Fiind la mijloc treizeci de ani de revoluție și construcție, unele păstrau tipologia umană și atmosfera de altădată, dar cele mai multe erau transformate¹².

Într-un interviu, acesta explică modificarea pe care o operează: „este vorba de ordonarea materialului din punctul de vedere al logicii interioare a faptelor, ulterior înțelese. Astfel, imagini de un realism aspru vor alterna cu secvențe imaginare, romantice, obsesive”¹³. Spre deosebire de roman, în film întâmplările din timpul războiului sunt evocate de povestitorul care se întoarce după treizeci de ani în mahalaua bucureșteană. Intenția este de a realiza un film modern în care realismul se îmbină pe alocuri cu oniricul, cu scene care amintesc de suprarealiști precum cea în care poarta se deschide în mare. O răsturnare a destinului care devine posibilă prin mutarea planului în prezent este cea a comisarului de poliție ajuns la azilul de bătrâni. În plus, pentru a sublinia capriciile vieții, dintre toate personajele, cu excepția pictorului, supraviețuiesc doar ticăloșii.

Viața în micuța comunitate ecranizată se scurge în atmosfera familiară, specifică romanului: se joacă table, se bârfește, se bea un pahar de vin bun sau de secărică, liniștea fiind întreruptă doar de conflictele educative dintre nea Vițu și fiul său, de comentariile acide și pline de umor ale liderului de opinie înconjurat de prieteni de nădejde. Sfârșitul e însă altul. Regizorul renunță la misiunea eroică a celor doi activiști, nea Vițu și Treișpemii, de a provoca o explozie într-o uzină controlată de nemți. Încercând să salveze un comunist în ilegalitate, nea Vițu ascunde o mașină tipografică, este denunțat de Călărețu căruia, în

⁹ Teodor Mazilu, *op. cit.*, în „România literară”, nr. 24, 14 iunie 1973, p. 20.

¹⁰ Eva Sîrbu, *Față în față cu scenaristul Teodor Mazilu*, în „Cinema”, nr. 12 (120), București, decembrie 1972, pp. 10-12.

¹¹ Mihai Popovici în „Contemporanul”, 16 iunie 1972, apud în <http://aarc.ro/articol/bariera-si-etapele-intelegerii>.

¹² Valerian Sava, *Față în față cu regizorul Mircea Mureșan*, în „Cinema”, nr. 12 (120), București, decembrie 1972, p. 11.

¹³ *Ibidem*.

film, i se dedică o mai mare atenție decât în carte, iar la percheziția efectuată la el acasă este trădat chiar de Fănică, fiul său. Prin urmare este arestat, condamnat la moarte și executat.

De asemenea regizorul suprimă episodul cu Dorina, soția lui nea Vițu, pelicula cinematografică fiind prea limitată pentru a trata subiectul cu profunzimea cuvenită. Treișpemii este și el mai șters decât în roman, nu împarte manifeste, nu se plimbă cu Rădița de mână, povestea de iubire dintre ei fiind intuită doar la sfârșitul filmului: cei doi se sărută și își reproșează că si-au ironizat iubirea. Regizorul recunoaște că a pornit de la ediția a treia a romanului în care prozatorul însuși îl vede pe Treișpemii ca pe o cunoștință de familie. De altfel, în ultima ediție, creația epică devine o înlănțuire de momente despre Vițu, despre Fănică sau despre pictor, capitolele fiind aici ca niște povestiri de sine stătătoare, ușor de transformat în scene de film. Suprimarea momentelor sentimentale, a situațiilor dramatice, a elementelor care ar fi putut friza melodrama, precum moartea soției lui Vițu, singurătatea Jeanei, ratarea pictorului se explică prin faptul că nici Mazilu, nici Mureșan nu sunt sentimentali, dar mai mult, și-au dorit ca filmul să se bazeze pe valoarea unei tipologii, pe zugrăvirea unor caractere puternice, a unei atmosfere și pe interpretarea de excepție.

Cu modestie, Mazilu recunoaște că nu este filmic, că nu înțelege legile acestei arte și că mai degrabă s-ar întoarce la roman ca la casa părintească. O spune și cu o bucurie deloc ascunsă căci, în opinia lui, domeniul cinematografiei e încă fragil, nu a câștigat bătălia cu timpul, în schimb capodoperele create în literatură rezistă mai bine. Dacă el ar fi fost regizorul filmului, ar fi spus o poveste care să redea mișcarea simplă a vieții, ar fi renunțat la formule cinematografice precum flash-back-urile și ar fi preferat directitatea pentru a potența intensitatea prezentului și confruntarea directă a personajelor. Nu agreează avalanșa de introspecții, nici căutarea îndârjită a simbolurilor, a metaforelor. Este ceea ce observă și Eva Sîrbu, cronicar contemporan autorului, care în articolul său face următoarea comparație: „*Bariera*-romanul desfășoară o povestire o cărei forță stă exact în simplitate și prospețime. *Bariera*-filmul închide această poveste între paranteze grele — de reconstituiri, de metafore, de comentarii — paranteze care rup acțiunea vie a cărții, sparg farmecul simplității, dizolvă prospețimea”.

Ani mai târziu, Rodica-Pop Vulcănescu elogiază aceste îndrăzneli grafice ale cinematografiei moderne, opinând că grație acestui stil filmul este și astăzi viu. Scenografia (Liviu Popa), costumele (Lidia Luludis) și muzica (Radu Șerban) îi apar ca niște mărturii credibile despre capitala pierdută, despre farmecul acelor oameni și acelor locuri, iar imaginea realizată de George Cornea i se pare superbă chiar și la filmările de noapte unde realizează adevărate clar-obscururi. Însă cel care își pune amprenta pe spiritualitatea *Barierii* este scenariul inspirat de romanul omonim și aici e marele merit al lui Teodor Mazilu, în ciuda rolului modest pe care și-l atribuie în realizarea și reușita filmului¹⁴.

Dacă în aprilie 1972, înainte de filmările care au durat din mai până în iulie, Mazilu își exprimă încrederea în îndelungata experiență a regizorului, simțul realului și adâncă sensibilitate, după premieră, cu tot respectul față de acesta, el opinează că filmul nu e o

¹⁴ <http://aarc.ro/articol/bariera>.

capodoperă, dar nici nu e mediocru, ci unul realizat cu farmec, demnitate și inteligență. Chiar dacă el a oferit un simplu pretext filmului, e recunoscător că, precum în celelalte moduri de exprimare alese, îl ajută să comunice cu oamenii.

Octavian Cotescu, în schimb, e încântat că i s-a propus „un personaj complex, la care vioiciunea de spirit alternează cu acordurile grave ale existenței sale. Un personaj în același timp ironic și sensibil, în același timp distanțat de propria sa existență și confundându-se cu ea¹⁵. Pentru actor, așa cum el însuși mărturisește, întâlnirea cu Teodor Mazilu a însemnat fericirea, mai precis împlinirea, Octavian Cotescu fiind considerat cel mai bun interpret al umorului mazilian.

Dacă romanul *Bariera* aduce un omagiu lumii muncitorești din sânul căreia se naște eroul Vițu, reprezentant al unui întreg univers de idei și sentimente, prin filmul cu titlul omonim rămâne peste timp o mărturie a unor locuri, depărtate de „fața lustruită de fard a Bucureștiului”, a unor vremuri, a demnității unor oameni, a unei atmosfere create încă de la început de patosul cu care Mihaela Mihai interpretează melodia „Parfumul străzilor”, o atmosferă tandră, familiară, impregnată de parfumul dulce-acrișor al comunității de dincolo de barieră, bine cunoscută de Teodor Mazilu încă din copilărie: „Parfumul străzilor târziu ne-aduce-aminte/ Câte-am trăit și bucurii și nevoi/ și c-avem suflet și noi”.

Bibliografie

Eliade, Mircea, *Drumul spre centru*, București, Editura Univers, 1991.

Mazilu, Teodor, *Bariera*, București, Editura Tineretului, 1959.

Mazilu, Teodor, *Bariera*, București, Editura Albatros, ediția a III-a revăzută, 1970.

****Octavian Cotescu*, București, Editura Meridine, 1993.

Sitografie

<http://aarc.ro/articol/bariera>.

<http://aarc.ro/articol/nu-exista-film-bun-care-sa-nu-spuna-ceva-interesant-despre-omul-nou>.

<http://aarc.ro/articol/bariera-si-etapele-intelegerii>.

<http://aarc.ro/articol/fata-in-fata-cu-scenaristul-barierii-teodor-mazilu-nu-sunt-filmic>.

<https://www.cinemagia.ro/filme/cartierul-veseliei-2915/>.

<http://aarc.ro/articol/vitu-al-lui-mazilu-secventa-asteptata>.

„Contemporanul”, 51 (1362)/ 15.XII.1972.

ro.m.wikipedia.org.

Periodice

Cosașu, Radu, *Vițu al lui Mazilu – secvența așteptată*, în „Cinema”, nr. 6 (114), București, iunie 1972.

Mazilu, Teodor, *Convertire – autointerviu*, în „Cinema”, nr. 4 (112), București, aprilie 1972.

Mazilu, Teodor, *Scenografii sunt psihologi și poeți...* în „Cinema”, nr. București

Mazilu, Teodor, *Scriitorii despre scenariile lor*, în „România literară”, nr. 24, 14 iunie 1973.

Mihăilescu, Magda, *Octavian Cotescu*, în „Cinema”, nr. 8 (116), București, august 1972.

Mureșan, Mircea, „*Bariera*” – autointerviu, în „Cinema”, nr. 5 (113), București, mai 1972.

Sava, Valerian, *Față în față cu regizorul Mircea Mureșan*, în „Cinema”, nr. 12 (120), București, decembrie 1972.

Sîrbu, Eva, *Față în față cu scenaristul Teodor Mazilu*, în „Cinema”, nr. 12 (120), București, decembrie 1972.

¹⁵ ****Octavian Cotescu*, București, Editura Meridine, 1993, p. 54.

REINTERPRETING PATRICIA HEARST'S KIDNAPPING STORY BY PSYCHOLOGICALLY MIRRORING IT WITH SUSAN CHOI'S 2003 "AMERICAN WOMAN"

Ștefania Elena DEGERATU
Ph.D. Candidate, University of Bucharest

Abstract: The present paper does not intend to contradict FBI-led investigations which claimed the possibility that Patricia Hearst deliberately committed acts of violence in parallel with the brainwashing procedure she might have endured during her disappearance. Indeed, it will support Susan Choi's initiative in granting Patricia the presumption of innocence not because she would not have voluntarily participated in a number of armed robberies in which she assumed various roles generated by the needs of the radicals, but because the explanation for her decision not to escape when she might have noticed such an opportunity, triggers old and unhealed wounds in her past. What no one took into account in all the investigations carried out against her or in her favor, was the likelihood that the lack of real maternal, paternal, and conjugal affection that she experienced during her childhood, have irremediably left their mark on her personality as an adult. Therefore, since Susan Choi's literary protagonist, Pauline, is a reflection of Patricia Campbell Hearst, I allow myself, through the association of the two characters, to primarily penetrate the nets of their childhood. The analysis that follows thus represents the core of a teenager's revolt against her parents.

Keywords: young radicals, activists, kidnapping, psychological damage, the mid-1970s

Patricia Hearst's mentality, built according to a certain pattern carefully chosen by her parents, took the courage to come out of anonymity, of the constraints imposed on "proper young ladies" (Hearst, 1988: 6), whose personality must have been appropriate to the morals of the society with which they coexisted. A concrete example of the strictness imposed by Catholicism from which she often wished to escape is described in detail in the first pages of her 1988 autobiography:

We attended Catholic schools. And Mother went beyond teaching us the strictures of the Church. She insisted that we grow up as proper young ladies. That meant learning that young ladies did this, and young ladies did not do that; no matter how much we protested. Blue jeans, for instance. Young ladies did not ever wear blue jeans to go out anywhere. They were all right for cleaning your room or for camping or riding, never for an afternoon in San Francisco. Young ladies did not go about the house – or anywhere – barefooted. And this was in the rebellion days of the sixties, with the flower children setting the current fads of social decorum in California. (Hearst, 1988: 6-7)

By following the real thread of the abduction that demonstrates the intense study of both the case and Patty's psychological approach throughout this period, Susan Choi demonstrates how the victim's embrace of a cunning character may not necessarily be blamed. Therefore, in the case of Patty, whose impersonator is Pauline, in order to depict the nature of her intentions, the starting point will clearly be her origins. *'Victim or villain?'*

Rich heiress or armed terrorist? America still isn't sure' is the statement with which CNN concludes an article targeting Patty Hearst, analyzing both her innocence and her complicity in a bank robbery organized by the terrorist group that previously abducted her. Born on February 20, 1954, Patricia Campbell Hearst is known as an American actress and author due to the events following her 1974 abduction organized by the SLA¹ whose members, were once ordinary citizens of America. As Susan Choi remarks:

Last week had been the week of black smoke and orange flame on the covers of Newsweek and Time, and the headline, "Surrounded!" Between the covers, the radiant family photos of all twelve of the comrades from their previous, normal American lives. That had been before the nine bodies were positively numbered as nine, and each ID'd by its teeth, and Juan and Yvonne, and Pauline were confirmed to be missing (Choi, 2003: 108).

One year after the kidnapping, however, a tragic event as it was considered at the time, more precisely in September 1975, all television stations broadcast the same breaking news that starred Patty, the most wanted twenty-one-year-old woman in the last two years. In such a short period of time, Patty underwent a considerable number of changes, for which she was admired by young radicals or blamed by Republican citizens:

for the young in the counterculture rebelling against the status quo, the heiress-turned-terrorist was a hero. But to the older and more conservative, she was an example of everything that was wrong with America: permissive parenting that led to kids rejecting their middle-class upbringing and spitting in the faces of parents who'd worked so hard to provide it (Hare & Johnson, n.d.)

Indeed, as Susan Choi also specifies, the two sides, pros, and cons were diametrically opposed in terms of each other's views:

It made you disgusted, one said, to imagine the tortures the poor girl had endured, to say something like that. Getting back to the house she was surprised to see that even Dolly had the television on. "Brainwashed," Dolly said from her chair, as the newscasters droned.

"How do you know? Jenny said. "How do you know that she doesn't agree with them?"

"Oh, please," Dolly said, with a voice full of scorn for the people that would have to be agreed with. "Not a girl from a family like that. Not a girl like her." [...]

Over the protests of her family the attorney general declared Pauline a criminal, no longer a crime victim, and issued a Wanted poster with her face. The Left-leaning press scolded those of its own who stole Pauline's poster to decorate their apartments. They were equally displeased with the people who were spray-painting things like WE LOVE YOU, PAULINE! onto buildings (Choi, 2003: 87-88).

None of these standpoints, however, were founded because they did not present objective considerations, which would have been related to the life of the female protagonist before becoming, as CNN's publication remarks, the face of America's generational divide. The family's properties, most of which were founded by her grandfather William Randolph

1 The abbreviation of a left-wing terrorist organization, whose extended name is Symbionese Liberation Army

Hearst, also included a castle in San Simeon, California, whose territory reached 270,000 acres. In addition, according to CNN's written publications, it was again her grandfather the one who laid the foundations for the so-called *tabloid journalism*: "Hearst practically invented tabloid journalism. He also created a massive media company that still exists today - and inspired what may be the greatest film of all time, the 1941 classic 'Citizen Kane'" (Hare and Johnson, n.d.). These pieces of information, viewed superficially, may be the reason why people would think that both Patty and her sisters enjoyed a luxurious life. Her memoir, whose current title is *Patty Hearst: Her Own Story*, but which was originally published under the name *Every Secret Thing*, proves exactly the opposite:

we definitely were not raised in the stereotype of rich kids. My sisters and I certainly were privileged – even overprivileged – but we were not spoiled. I never felt that I could have anything I wanted, just for the asking, nor did I ever sense that I was being overindulged. To the contrary, my mother, and my father too, leaned far over backward against the prevailing winds of permissiveness that swept the sixties in California and elsewhere. What I remember most keenly about those years is my parents' strictness. There were long lists of things we had to do and an equally long list of things we were not allowed to do. (Hearst, 1988: 5)

The five hundred pages of testimonies often reveal one of her greatest regrets, the lack of an ordinary childhood:

As my girlfriends were given a new privilege as they grew older and presumably more responsible, I would ask the same of my mother: staying up later, staying out later, riding my bicycle to school, having a pet of my very own [...] Time after time, my mother would say *No* and my father, on appeal, would always support her [...] My mother insisted the road was too dangerous and I would have to be driven to school. The next reason she gave me seemed to be perfectly ridiculous. She said that someone might knock me off my bike, drag me into his car, and kidnap me (Hearst, 1988: 5)

But she did not benefit from this advantage. Thus, she was able to understand the intentions of the group that kidnapped her. As Choi reveals: "There was a tape with the victim's voice on it. 'They've chosen me as a symbol of the problems of capitalism, Mom, Dad, and I think if you try you can see what their point is.'" (Choi, 2003: 81). Everyone blamed the girl's trembling voice for the atrocities the terrorist organization was capable of and no one thought deeply, that maybe, Pauline thought one step ahead, anticipating the reaction of her parents, who were not used to listening to her opinions, not even before she was abducted, but especially now, when her decisions could be darkened by SLA members. As Patricia mentions in her autobiography, she did not want to be treated differently but this was not possible, mainly because of her numerous health problems as a result of which, although she recovered almost completely, her parents continued to consider her a fragile child:

I had a history of problems with my legs-infections, blood poisoning, a benign tumor, and congenitally displaced kneecaps. At the time, each illness was quite serious but I did recover from them without any aftereffects, except for my knees, which sometimes pained me, and I simply learned to live with that condition. My

mother, nevertheless, remained concerned over the one leg that had been infected and my bad knees for as long as I lived at home (Hearst, 1988: 4)

Being raised in a sealed environment can affect or even permanently destroy an individual's subsequent personality. Kenneth Keniston's research in this regard proposes the assumption according to which, the damage commences when children begin to feel an "*early sense of specialness*" (Keniston, 1968: 70), which further transforms into another dominant feature among young radicals. The social psychologist's theory can also be applied to Patty's and implicitly to Pauline's behavior in order to differently comprehend their future act of rebellion. Ironically, excessive attention thus leads to the inner cultivation of an overwhelming feeling of insecurity, uncertainty, or anxiety about oneself: "Another recurrent theme in the interviews was the *sense of specialness* that in some way characterized their childhoods. The sources of the feeling of being different or unusual varied, but the resulting self-characterization continues to be important throughout their later development" (Keniston, 1968: 70). Consequently, while strictness dominated their home, young Patty experienced a strange sense of alienation. A place that should have been full of laughter from children far too young to associate human life with a ritual collective drama became an environment conducive to the creation of her early identification with a revolutionary character. Even when they were eating, *Mother* and *Father* found the opportunity to refine her outward appearance so that she fits perfectly into the set of meanings inscribed to the woman of the 20th century:

it was the one time all of us were sure to be gathered together and Mom and Dad would sometimes use that occasion to iron out problems with the children. It would become a time for finding fault and correcting out manners, our dress, our grammar, our attitudes and demeanor or discussing our grades in school [...] These lectures were always given long before we girls were really ready for them (Hearst, 1988: 8)

An unnoticed but definitely non-accidental element, which also acquires a psychological nature, is represented by the transformation of the words mother and father into proper names, being thus written with the first capital letter. It reflects a certain detachment, a rupture in the continuity of their interfamily relationship that Patty wanted to convey but not to verbalize it. As Kenneth Keniston's study confirms, *principled parents* and their ways of disciplining became at some point far too exhausting for young radicals, the same factor leading Patty closer to the desire to go beyond the edges of the box in which she felt trapped. As Keniston mentions:

Almost without exception, these young radicals had principled parents. Psychologists often distinguish among three general types of discipline: physical punishment (spanking, slapping), deprivation (ostracism, taking away gifts, privileges, and rights), and 'psychological methods' (reasoning, explaining, holding up high standards) (Keniston, 1968: 63)

Besides her family, another person who sparked her rebellion was her fiancé, a Cal Ph.D. student named Steven Weed. Although she was in her junior year of high school and they shared a 7-year age difference, it did not stop them from building an alleged love relationship, giving Patty the impression that she was beginning to experience what true

love feels like. As she got older, so did the authority and obedience imposed by the man in her life with whom she was once satisfied; they easily reversed into mere ritual performances of a masculine character. Despite the fact that it was against her Catholic religious beliefs, which had been rigorously instilled in her since she was a child, she did not stay in a deficient family situation, but prioritized her *Self*:

as the months rolled by, our usual sarcastic jests with one another took on a more serious, biting, hurting tone. Or disagreements came with increasing frequency. I came to see that my first true love was not perfect. He was not only intelligent and self-confident, he was also arrogant and condescending [...] I was wholly aware of women's rights at that time, but I did not realize the unfairness of his making all the decisions in the house [...] I came to wonder if I had exchanged parental authority for his authority. That was not my idea of independence (Hearst, 1988: 26-27)

There are chances that at that time, she did not know for sure what independence really meant, her mind being invaded by unanswered questions and incomprehensible mechanisms that she could not decipher. What is certain, however, is that she knew what did not create the comfort she dreamed of, thus becoming definitely endowed with the necessary resources to obtain it: "Without false modesty, I considered myself perfectly healthy, reasonably pretty with a slim, athletic figure and long, blond hair, and of more than average intelligence" (Hearst, 1988: 5). In Pauline's case, Choi similarly contours her stature as follows:

Pauline's head still rode with perfect uprightness upon her neck, and her back, for all her shoulder slouching and hip tilting, was still straight as a rail, as if she'd been trained from a very young age and to an extent that she couldn't undo in ballet, or at least in posture. And she was still beautiful, despite her thinness and her hair, which looked to have been cut with garden shears, and the unyielding dark circles under her eyes. (Choi 2003: 143)

She began to admire the qualities she could further use to her advantage, her decision-making power emphasizing once again that joining the radical group may not have been just a momentary decision in order to save her life. As Choi remarks in her novel, escaping for a relatively short period of time from the family that deprived her of seeing America's dramatic reality, Pauline felt for the first time an independent person even if she realized that she deeply disappointed her parents:

Give up the pain of pride injured, the torment of thwarted desires. Give up all the worries of what one should do and not do to be decent in life. She felt that for her, heedless childhood had lasted somewhat longer than it did for most people, and she recognized that this had to do with her family's wealth. Perhaps that was the reason her young adult life had been so overwhelming and painful [...] Conflicts that seemed life-destroying, because back then the scope of her life had been small. She had disappointed them, and this failure had inspired her to further disappoint them. (Choi, 2003: 265)

Consequently, as Keniston points out, another dominant feature in the case of young radicals is represented by their acute sense of autonomy and self-government:

Despite their outward success, these young radicals were in many ways exceptional young men and women even before they became radicals. Not only were they unusually talented and often considered leaders of their peers, but they also brought from earlier life a sense of their own ultimate differences from others, very high principles, and an unusually strong sense of independence. These qualities anticipate their later radicalism. And even before they began to think of themselves as radicals, these same qualities often brought them into conflict with their environment. (Keniston, 1968: 92)

Thus, Patricia's childish love affair, together with her parents' assiduous attempt not to let her fall off the slope of normalcy, forced her to encounter a transformation at the age of nineteen, when she was faced with both the reflection of the Self and the reflection of her own ideals. This stage of awareness can be perceived through the prism of Jacques Lacan's concept, *the mirror stage*, which can provide the necessary explanations regarding the mental changes that occur during this modification. According to the French psychoanalyst's considerations developed in his 1966 "Ecrits", the theory may be applied as follows: "the human child, at an age when he is for a short while, but for a while nevertheless outdone by the chimpanzee in instrumental intelligence, can already recognize his own image as such in a mirror" (Lacan, 1966: 94). In his view, infants' recognition in a mirror represents their awareness that they own a body, that they physically exist on earth:

this activity has a specific meaning up to the age of eighteen months, and reveals both a libidinal dynamism that has hitherto remained problematic and an ontological structure of the human world that fits in with my reflections on paranoid knowledge. It suffices to understand the mirror stage in this context as an identification, in the full sense analysis gives us to the term: namely the transformation that takes place in the subject when he assumes an image (Lacan, 1966: 96).

Therefore, with a delay of several years, in her moments of introspection, Patty asked herself whether or not she can live in obedience and infelicity for the rest of her life. "The question was: in the long run, could I live with those abrasive traits? [...] Had Steve changed and become annoyingly overbearing? Or had I changed so that I no longer welcomed his role as my teacher and mentor in every aspect of my life?" (Hearst, 1988: 28-29). Although her attempt to endure inadmissible treatment was encouraged even by her closest acquaintances, the impulses of rebellion turned Patricia away from accepting what had proved to be an illusion:

At another point, I slipped into an emotional depression that lasted about two weeks, in which I felt that my life was closing in on me. Discussing this with one or two of my girlfriends who had recently married, I was assured that there was nothing unusual about my condition at all. (Hearst, 1988: 30)

This may be a reason why, as Choi mentions, on April 3, Pauline made the decision to join the American left-wing terrorist organization:

Today is April 3, 1974. I have been given the following choice: to be liberated to rejoin my family or to join these comrades in their battle. My decision is made: I

will stay with these comrades forever because theirs is the only just battle there is. They are my family. My old family did not care for me; this new family does. (Choi, 2003: 87)

Prior to her abduction, the judicial atmosphere within her family outlined the first stage leading to the decision, possibly personal, to be part of the terrorist group. Patty's new judgment guided her to become estranged from her friends, family, and fiancé, but close to her own educational and spiritual evolution. The concept whose name Keniston establishes as, the *alienation syndrome*, and in whose parameters of understanding Patty also falls, emphasizes the personal intellectual activities of the radicals, which aroused their passion for accumulating a considerable amount of information in various fields, and of course their openness to experiences. After intense work in understanding the functionality of distrust, the primary variable of the clinical study, the researchers concluded the following results:

the alienated share an implicit positive search in a common direction. Implicitly their philosophies emphasize the positive value of passion and feeling, the search for awareness, contact, intensity, the cultivation of responsiveness, the importance of solitude, and the need somehow to express their experience of life. Their positive values are therefore expressive or aesthetic, in that their main focus is the present, their main source is the self, and their main aim is the development of awareness, responsiveness, and sentience. (Keniston, 1968: 330)

In Patty's case, the attachment of disillusionment to her own life and the psychological origin of her alienation were not native, but developed during her upbringing, along with the decrease of her positive thinking. Nevertheless, Hearst's interest in cultivating her knowledge in challenging fields such as art history which prioritizes aesthetic objects and visual expressions has always been a priority:

For the fall quarter of 1973, I plunged in with four courses in art history, focusing on early Christian and pre-Renaissance paintings, and discovered the joy of having an aptitude for as well as a keen interest in what I was studying. Berkeley had one of the best and toughest art history departments in the country; the caliber of the work and of the students was of the highest order [...] For my fourth quarter, the winter of 1974, I enrolled in three advanced art history courses and audited two more. The sense of having achieved my stride in this demanding work and also being naturally good at it was marvelous (Hearst, 1988: 26)

The same attitude mirrored in Pauline's character, as Choi points out, was considered an act of rebellion: "The idea that Pauline had always been some sort of antiestablishment rebel had been explored by the scandal-minded media even before she'd announced that she'd come to see her captors as comrades" (Choi, 2003: 175). Her unusual abilities, however, constantly assured her that she was capable of anything she wanted to achieve in her small universe, but only by relying on her own will and ambition. Considering these findings, the formulation she used in order to describe the beginning of the kidnapping strategy is understandable: "minor incident" (Hearst, 1988: 31). This accident, which of course scared her at first because of the agitation and the multitude of unfamiliar voices and faces that aimed to transfer her to a place away from the crowds, turned out to be, in

the end, a free and unblinking method of expressing her own opinions, of building her own revolutionary movement against the strictness of the family in which she grew up. In the novel, Pauline reveals the way in which the excessive protection of her parents turned her into an individual without personal judgment and the right to act in accordance with her beliefs. Her feelings constantly migrated between the desire for revenge and the torch she had always carried for her father, the blood relative who offered her the least emotional attention:

A___, that scarf never left your hair, did it? It was a gift from your father, and you loved him so much, though he scorned your beliefs. You never stopped hoping you'd reach understanding with him. And B___. You had trouble at first with your rifle, but you just worked harder. You never complained. That's how you were all your life, so determined and quiet. C___. You always stood with your arms crossed and your blue eyes on fire, so mad when we weren't being serious! Then you would laugh too. Perfect friend in good times, perfect soldier. I know you fought hard ... (Choi. 2003: 122).

Accepting and thus confirming the description given to her by one of the SLA comrades, Pauline felt the need to add:

"And Evan," Pauline said. Then she paused. When she resumed she was less audible. "I never had a brother, but when I met you I thought you were my brother. We both grew up like birds in gold cages. Always being admired. Afraid that if we escaped we would never survive. We had so much more to overcome than the rest of our comrades. Yet you changed, and you promised I'd change." Listening to herself, Pauline seemed to grow more and more stiffer; now the stiffness dissolved and she crumpled and started to cry (Choi, 2003: 122-123).

In addition to Pauline's self-determination, which emerges from the aforementioned quote and which the theoretical discourses have already classified it as a dominant feature that young radicals acquire, the special affection they need from the paternal figure of their family also represents another particular trait that characterizes them. As Keniston discovers:

It is their attitudes toward their fathers that the alienated and young radicals differ most drastically. Despite the variability in radicals' attitudes toward their fathers, a majority expressed a kind of affection for their fathers that was extremely rare among alienated students. All radicals indicated that whatever their fathers' weaknesses, their fathers had important strengths, especially in the areas of values, principles, and convictions. Conscious ambivalence toward their fathers was the rule for activists, in contrast to the negative alienated perception of fathers as weak, detached, absent, distant, remote, and sometimes as totally uninvolved in the upbringing of their children. (Keniston, 1968: 349)

In the novel, the influence of Pauline's father was visible because he was part of the Hearst Corporation and implicitly of the *San Francisco Examiner* newspaper's management and his visibility was also the reason for his daughter's abduction. After making Pauline's engagement public, the SLA organization took the opportunity to capture one of the wealthy family members in order to mediate the connection with the outside world and

thus achieve its goals. What they did not take into account, however, was their possible attachment to the kidnapped girl and vice versa. According to Choi, they began to acquire the status of a protective parent, in order to give Pauline a different identity, in accordance with the surrounding reality:

Her consciousness is our responsibility. It's up to us to undo the wrong thinking she's done all her life.

But it's wrong to condemn her because of her background! She can't be faulted for where she comes from. That's as bad as racism. (Choi, 2003: 140-141).

Ironically, from controlling her in order to accomplish their mission, they had involuntarily made a habit of including her in their plans and reading her stories before bed. As Choi also describes:

Although she was tied up alone in a closet, it took hands to tie her, and she started to notice these stringent inspections. Several would come and look in on her; someone would adjust her blindfold, maybe yank a few times on her ropes. Not even the notion of imminent murder can leach contact of all of its charges. She could hear them, as well. Increasingly, they argued over how they might salvage her soul for their cause. It wasn't in their nature, they felt, to commit a kidnapping purely for money. Wasn't it ironic that their captive, while living among revolutionaries, enjoyed none of the obvious benefits? [...] They had not anticipated the proselytizing fervor that would overtake them, but it simply felt right – to expound things to her through the locked closet door, when the day's work was done. [...] Some read aloud, from Fanon or Debray. "Hi, I'm gonna finish that chapter I started last time. I hope you're awake because this is the really good part." [...] At the start, she had listened as corpses might listen, without interest or feeling, but inevitably this has changed (Choi, 2003: 266).

Changing the perspective to that of the victim, the narrative descriptions that confirm that her mind and brain were not controlled by psychological techniques are those which portray Pauline talking coherently to herself, as Choi narrates, trying to explain some of the transformations she experienced:

But it wasn't until I fell ill, from purely natural causes, that I truly began understanding the travesty of my life until then, and the rightness of my future comrades' beliefs. I was so ill that I lay down all day. I heard a voice that was so sweet I thought I was dreaming. But I wasn't dreaming. The voice belonged to the comrade who was caring for me. Not content just to be a good nurse, he was reading aloud to me, for hours on end (Choi, 2003: 168).

In conclusion, the shocking outcome for the investigations that had the 20-years-old young lady as the main subject, is captured not only in Patricia Hearst's autobiography but also in Susan Choi's *American Woman*, that has Pauline as the protagonist. It is obvious that they have both changed, blaming what happened on the unpredictability of life on earth, now approaching an existence guided by the constant reconstruction of the Self, which was once forcibly animated by their families. As Patty Hearst concludes in *Her Own Story*:

It was difficult adjusting to what had been my old way of life. I was different, changed, and hardened, and grown street-wise from my days with the SLA. I had been through too much to revert to the naïve, innocent girl I had been as a teenager. It amused me to think back at how grown-up I had thought myself when I enrolled in Menlo College and then UC Berkeley. I had thought I knew it all then. And I had known nothing. Now, after two years with the SLA and one behind bars, I began to realize how much I had to reappraise just about everything around me (Hearst, 1988: 464).

Works Cited

- Boggs, Carl. *Social Movements and Political Power: Emerging Forms of Radicalism in the West*. Philadelphia: Temple University Press, 1986.
- Brown, Phil. *Radical Psychology*. New York, Harper & Row, 1973.
- Butler, Judith. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, 1990.
- Choi, Susan. *American Woman*. Harper Perennial, 2003.
- Emerson, Ralph Waldo. *Self-Reliance*. Mount Vernon, N.Y.: Peter Pauper Press, 1967.
- Hare, B., & Johnson, E. I. (n.d.). *Radical: The Double Life of Patricia Hearst*. www.cnn.com.
<https://edition.cnn.com/interactive/2018/02/specials/patty-hearst/>
- Hayden, Tom., et al. *Thoughts of the Young Radicals and Four Critical Comments on Their Views of America: a Collection of Essays from the New Republic*. Pitman, 1966.
- Hearst, Patricia Campbell, and Alvin Moscow. *Patty Hearst: Her Own Story*. New York: AvonBooks, 1988.
- Keniston, Kenneth. *Young Radicals. Notes on Committed Youth*. Brace & World, 1968.
- Lacan, Jacques. "The Mirror Stage as Formative of the I Function as Revealed in Psychoanalytic Experience". *Ecrits: The First Complete Edition in English*. W.W Norton & Company, 2006, pp 94-96.

THE MARAÑUELA FLOWER. GENERAL BALLADS OF THE CANARY ISLANDS, VOLUME I BY DIEGO CATALÁN

Carmen-Elena ȘTEFĂNESCU (POGONICI)
PhD Candidate, University of Craiova

Abstract: "El Romancero" is a very well-known literary genre in Spanish oral literature. Many authors have been engaged in the collection of romances and ballads and their study, but in this article we will deal with one of the most important Spanish collections, quite complete for the time in which it was drawn up, the first collection of romances and ballads collected from the entire territory of the Canary Islands. Diego Catalán is the one who handled the coordination of their editing, the historical analysis of the origin, transmission and collection of romances from the islands, from the 18th century until the moment of publication, but also the compilation of some of them, an activity he did- together with his family. "La flor de la marañuela. Romancero general de las Islas Canarias, Volume I" is part of the "Romance Collection Archive" - Archivo del Romancero, an archive which today constitutes the complete universal fund of this type of oral literature and which the well-known folklorist Ramón Menéndez Pidal, the author's grandfather, had started with his wife and which, with his death, reverts to the task of Diego Catalán to conserve, catalog and publish it.

Keywords: folklore, Romancero, compilation, oral popular literature, Canary Islands.

Încă de la primele mișcări naționaliste ale epocii romantice, folclorul, înțeles ca expresie a redescoperirii culturii autohtone, a fost alimentat de noțiunile conceptului de autenticitate. Recuperarea folclorului s-a transformat în imperativul emoțional și moral al unui popor. Folclorul se opune demistificării și deziluziei pe care modernitatea le aduce cu ea, apărând tradiția și puritatea culturală. Manipularea ideologică a folclorului în regimul franchist a fost condiționată de dezvoltarea și de gradul de sintetizare la care acesta a ajuns în epocile anterioare. Este cunoscută adaptarea și folosirea într-un sens total banal pe care folclorul a suferit-o în această perioadă, privat de meditare sau studiu. Însă această recreare sau reinventare a „tradiției populare” nu a atins toate publicațiile sau compilațiile de folclor, mai ales că multe dintre ele cuprind povești, legende, cântece populare, proverbe și zicători știute, folosite și transmise mult înainte de instaurarea regimului franchist.

Diego Catalán Menéndez Pidal s-a născut în sânul unei familii de intelectuali spanioli, cu tradiție filologică și pedagogică, mama sa fiind învățătoare și pedagogă renumită, fondatoare a unui colegiu pentru copii, iar tatăl, fizician și profesor¹. Însă, adevăratele personalități ale culturii spaniole au fost bunicii săi, Ramón Menéndez Pidal²,

¹ FUNDAȚIA RAMON MENÉNDEZ PIDAL, *Diego Catalán*, <https://fundacionramonmenendezpidal.org/biografia-diego-catalan/>.

² *Ramón Menéndez Pidal* (1869-1968) a fost o personalitate marcantă a culturii spaniole a secolului trecut, fiind cel care a introdus în domeniul filologic spaniol, metodele lingvisticii moderne germane și franceze în studiul istoriei limbii, al geografiei lingvistice și în editarea textelor medievale și care a creat în cadrul secției de Filologie a Centrului de Studii Istorice, printre primele școli spaniole de cercetare care a primit respectul internațional. Opera sa, imensă și inedită, se centrează pe studiul etnologiei și al folclorului, pe fenomenele colective atât din cadrul

filolog, istoricist și folclorist spaniol, creator al școlii filologice spaniole și Maria Goyri³, scriitoare și cercetătoare în domeniul literaturii spaniole, una din primele femei licențiate la Facultatea de Filosofie și Litere la Universitatea din Madrid. Diego Catalán va urma studiile în școala înființată de mama sa, ambii părinți îi vor fi profesori, iar activitatea bunicului va avea o influență decisivă asupra nepotului, care va studia filologie romanică la Universitatea Complutense din Madrid. Își va desfășura activitatea profesională și de cercetare atât în țară, cât și în străinătate, în universități din Germania și din Statele Unite. Autorul va continua munca bunicului său în liniile de cercetare trasate de acesta: istoria limbii și dialectologia, literatura de transmitere orală – epica și „*Romancero*”⁴ și istoria medievală; va reuși nu doar să continue acest imens patrimoniu, ci și să-l renoveze și să-l transforme într-un model demn de originile sale.

În domeniul „*romancero*” va aduna și va coordona compilarea de mii de versiuni de romane păstrate în tradiția orală, dar cea mai importantă lucrare va fi continuarea moștenirii familiale, „*Arhiva colecției de romane*” – *Archivo del Romancero*, pe care Menéndez Pidal o începuse cu soția sa și care odată cu moartea acestuia, revine în sarcina lui Diego Catalán de a o conserva, cataloga și publica; această arhivă constituie astăzi fondul universal complet al acestui tip de literatură orală, care cuprinde romane vechi din secolele XV-XVII, precum și cele care s-au dezvoltat ca gen autonom în ultimele secole, versiuni scrise, culese începând cu secolul al XIX-lea și versiuni sonore, adunate la sfârșitul secolului al XX-lea, originare din toate regiunile și culese de membrii familiei, împreună cu o multitudine de colaboratori, care au donat copii arhivei timp de mai mult de un secol⁵.

Astfel ia naștere „*La flor de la marañuela. Romancero general de las Islas Canarias, Volumul I*”⁶ publicată în 1969, la un an după moartea lui Ramón Menéndez Pidal și chiar în momentul sărbătoririi primului centenar de la nașterea acestuia. Este considerată ca fiind prima colecție de romane și balade culese de pe întregul teritoriu al Insulelor Canare sau așa cum spune însuși autorul, lucrarea încearcă să reunească toate colecțiile de romane tradiționale ale insulelor⁷.

Opera lui Diego Catalán a fost susținută de *Seminarul Menéndez Pidal*, în vederea compilării întregului repertoriu de romane tradiționale din toate țările vorbitoare de

artelor verbale și a proceselor de creație și transmitere literară, cât și în reprezentările de idei sau valori. Un interes special l-a acordat poeziei orale, *el Romancero* – colecție de romane sau balade, lăsând o operă și o activitate de cercetare extraordinară, continuată de nepotul său, Diego Catalan și bazată pe modelul acestuia de cercetare, un model de lucru colectiv. CARMEN ORTIZ GARCÍA, LUIS ÁNGEL SÁNCHEZ GÓMEZ (Ed.), *Diccionario Histórico de la Antropología Española, CSIS, Departamento de Antropología de España y de América*, Madrid, 1994, pp. 468-475.

³ FUNDAȚIA RAMON MENÉNDEZ PIDAL, Maria Goyri, <https://fundacionramonmenendezpidal.org/biografia-maria-goyri/>.

⁴ *Romancero* este o colecție de romane, trad. n., Dicționarul de Limbă Spaniolă al Academiei Regale Spaniole, <https://dle.rae.es/romancero>.

⁵ FUNDAȚIA RAMON MENÉNDEZ PIDAL, Diego Catalán, <https://fundacionramonmenendezpidal.org/biografia-diego-catalan/>.

⁶ „*Floarea marañuelei. Colecție generală de romane a Insulelor Canare. Volumul I*”, trad.n., DIEGO CATALÁN, *La flor de la marañuela. Romancero general de las Islas Canarias*, Vol. I, Pub. Seminario Menéndez Pidal y Editorial Gredos, Valencia, 1969.

⁷ DIEGO CATALÁN, op.cit., 1969, p. VII.

spaniolă și va servi ca punct de plecare și de referință următoarelor opere de romane canariene. Pérez Vidal, folclorist și etnolog spaniol cunoscut, o consideră ca fiind cea mai importantă colecție de romane care s-a creat în insule⁸ până la momentul respectiv, deși nu este completă, în perspectiva lui Maximiliano Trapero, care este de părere că lucrarea nu cuprinde romane „vulgare popularizate”, care ar fi trebuit găsite de orice culegător care ar fi cercetat mai în amănunt⁹. Totuși lasă să se întrevadă posibilitatea culegerii acestor romane de autor, dar care ar fi putut fi excluse de editor.

Lucrarea reprezintă prima parte a „*Romancero General de las Islas Canarias*”, Catalán însuși recunoscând că acest prim volum nu cuprinde întreaga varietate și bogăție de romane a insulelor, fiecare dintre ele fiind reprezentate inegal, Tenerife fiind însă cel mai bine ilustrată. Această inegalitate este explicată de autor printr-o lipsă de colecții și într-un anumit mod reflectă numărul mai mic sau mai mare de romane existente în diferitele zone ale arhipelagului (CATALÁN, 1969: VII). Astfel, insulele Lanzarote, Fuerteventura, El Hierro și La Gomera aduc puțin material la întregul operei, insule care, de altfel, dețineau o mare bogăție de material tradițional, dar care nu fusese cules, deocamdată, cu același interes ca în celelalte, după cum se va demonstra mai târziu¹⁰. Autorul afirmă că versiunile publicate în lucrare sunt cele originale, așa cum au fost recitate sau cântate în momentul culegerii. Opera conține texte culese din 1920 până în 1966 (MONROY CABALLERO, 2016: 272), împărțirea făcându-se pe insule și pe „flori”, cu referire la diferitele colecții de romane aduse de culegători în cadrul repertoriului fiecărei insule în parte.

Aparte de munca imensă a lui Diego Catalán, la proiect au colaborat și alte persoane și entități. Ediția primei părți a lucrării a fost gândită și planificată încă din 1955 de către „Biblioteca Filologică” a Universității din insula La Laguna. María Jesús López de Vergara și Mercedes Morales, culegătoare și cercetătoare, colaborează între 1955 și 1957 la două dintre cele mai bogate colecții ale operei și tot ele fac prima organizare a materialului; María Victoria Izquierdo va participa între 1963 și 1965 la elaborarea notelor istorice, iar Araceli González va pregăti textele pentru imprimare. Ultima colaboratoare, Ana Valenciano, se va ocupa de revizia textelor și pregătirea indicelor, în perioada 1967-1969, când *Seminarul Menéndez Pidal* va prelua proiectul (CATALÁN, 1969: VIII).

Trapero¹¹ subliniază că „*La flor de marañuela*” cuprinde 682 de versiuni a 155 de teme de romane de mare interes, dintre care 400 de versiuni aparțin insulei Tenerife și restul celorlalte insule. Titlul lucrării este dat de un refren, care se regăsește pe prima

⁸ ANDRÉS MONROY CABALLERO, *Edición del Romancero general de Tenerife*, Abenamar, I, Revista Fundación Ramon Menéndez Pidal, 2016, p. 272.

<http://revista.fundacionramonmenendezpidal.org/index.php/Abenamar/article/view/11>

⁹ MAXIMIANO TRAPERO, *Romancero General de Lanzarote*, Ed. Fundación César Manrique, Tegui, Lanzarote. Islas Canarias, 2003, pp. 31-32.

¹⁰ Maximiliano Trapero va fi unul dintre marii culegători și editori de romane din toate Insulele Canare. În momentul de față toate insulele, aparte de Tenerife, au propriul Romancero General. Va scrie între 1982 și 2006 *Romancero de Gran Canaria I (1982) și II (1990)*, *Romancero de la Isla del Hierro (1985)*, *Romancero de la Isla de La Gomera (1987)*, *Romancero de Fuerteventura (1991)*, *Romancero General de La Palma (2000)*, *Romancero General de Lanzarote (2003)*, *Romancero General de la isla de El Hierro (2006) etc.*

¹¹ MAXIMIANO TRAPERO, *Romancero Tradicional Canario*, Viceconsejería de Cultura y Deportes, Madrid, 1989, p. 12.

pagină a cărții: „*Por el aire va que vuela/ la flor de marañuela*”¹² și care este cunoscut ca unul dintre cele mai frumoase refrene lirice cu care se cântă romanțele canare¹³. Autorul își începe expunerea cu o atenționare și cu instrucțiuni referitoare la fonetica și ortografia romanțelor publicate, pronunțate conform normei limbii spaniole vorbite în arhipelag, diferită de cea spaniolă.

Prima parte a lucrării *La flor de marañuela* cuprinde o analiză istorică a lui Diego Catalán despre originea, transmiterea și culegerea romanțelor din secolul al XVIII-lea până în momentul publicării cărții. Analiza este împărțită pe capitole și este prezentată succint.

În opinia lui Diego Catalán, expusă în primul capitol – „*Referințe la romanțe și dansuri în literatura de călătorii în secolele XVIII și XIX*” - cea mai veche dovadă despre existența romanțelor pe teritoriul Insulelor Canare, dar și a dansurilor care le însoțeau se întâlnește în „*Memoriile*” lui José Antonio de Urtusástegui, un bine-cunoscut al grupului marchizului Villanueva del Prado, care într-o călătorie în 1785 pe insula El Hierro vorbește despre o tradiție folclorică numită „*dansul celor trei*” sau „*corridos*”¹⁴, o formă de dans compusă dintr-un bărbat și trei femei, care cântau și dansau în ritmuri de tobe și flaut „cu grație și expresie, deși într-un ton melancolic” (CATALÁN, 1969: 3). Autorul este de părere că nu puteau fi altceva decât romanțe. Un secol mai târziu, Benigno Maria Carballo Wangüemert, un economist din insula Palma care încerca să realizeze sub forma unei cărți de călătorii descrierea geografică, biologică și etnologică a Insulelor Canare (MONROY CABALLERO, 2016: 265), povestește în cartea sa „*Las Afortunadas. Viaje descriptivo a las islas Canarias*” (1862) despre cum întâlnește niște păstori care cântau o romanță acompaniindu-se de o tobă mai mică, romanță istorică de origine guanșe¹⁵, despre dragostea dintre ultimul rege guanșe Tanausú și Acerina, precum și despre rivalitatea cu alți regi ai insulei. Însă, Catalán găsește mai interesant „*El Santo Domingo*”, un dans originar tot din La Palma: o romanță însoțită de tobă și tamburină, în care cântărețul principal interpretează romanța, iar acompanianții repetă la fiecare strofă un refren. Cântecele era însoțit de dansul a patru dansatori care săreau foarte sus și de alți doi care se plimbau lin, liniștit printre ceilalți. Din punctul de vedere al lui autorului, Carballo Wangüemert a încercat să culeagă doar romanțele din Insulele Canare de origine istorică sau legendară, făcând abstracție de restul romanțelor. Alt călător, Cipriano de Arribas y Sanchez, va vorbi în opera lui „*A través de las islas Canarias*” (1900) de dansul *Santo Domingo*, acesta fiind mai credibil, pentru autor, în descriere și în surse decât Carballo.

Catalán își continuă expunerea cu cel de-al doilea capitol – *La începutul secolului romanțele canare continuau să rămână ascunse* – în care prezintă interesul bunicului său,

¹² *Pe sus zboară / floarea demarañuela*, trad. n.; floarea de marañuela este o plantă provenită din America de Sud, foarte mult întâlnită în grădinile și în zonele locuite din Insulele Canare, de culoare galbenă – portocalie, foarte asemănătoare florii de dovleac; mai poartă numele de „floarea mortului” sau „floarea focului”.

¹³ MAXIMIANO TRAPERO (ed.), *El romancero de La Gomera y el romancero general a comienzos del tercer milenio*, Actas del Coloquio Internacional sobre el Romancero, celebrat în insula La Gomera, din 20-24 iulie 2001, Tenerife, Cabildo Insular de la Gomera, 2003, p. 387.

¹⁴ *Corrido* este 1. compoziție muzicală caracteristică folclorului mexican, cu structură și conținut asemănătoare romanțelor; 2. dans care se execută în ritmul „corrido”-ului, trad. n, Dicționarul de Limbă Spaniolă al Academiei Regale Spaniole, <https://dle.rae.es/corrido?m=form>.

¹⁵ Populația guanșe era alcătuită din băștinașii care locuiau în arhipelagul Canarelor înainte de venirea europenilor. Au dispărut ca popor și cultură, dar au lăsat urme în domeniul arheologiei.

Menéndez Pidal, de a scoate la suprafață romanțele insulelor în primii ani ai secolului XX. Curiozitatea i-a fost stârnită de confirmările existenței unui repertoriu de romanțe, în urma informațiilor din cărțile autorilor mai sus menționați, Carballo și Arribas y Sanchez. Astfel, se pune în contact cu medicul Juan Bethencourt Alfonso, despre care știa că pusese în circulație în insule, un *Chestionar folcloric*, unde întreba despre „*Romanțe populare necolectionate*” (CATALÁN, 1969: 7). Însă acesta era interesat de poezia narativă canară, romanțele tradiționale rămânând practic excluse din „amestecul voluminos de poezie” strâns ulterior de Bethencourt Alfonso. Din acel volum, Menéndez Pidal a putut extrage doar o singură romanță strict populară, ceea ce îl determină să ceară ajutorul intelectualității din Insulele Canare prin intermediul presei și trimițând scrisori mai multor personalități ale insulei. Încercările lui nu dau rezultate, rămânând fără ecou în arhipelag, singurul care îi va trimite trei romanțe tradiționale, dar de valoare scăzută, fiind José Batllori y Lorenzo, bibliotecar și jurnalist sau José Miguel de Sotomayor, care îi va trimite o versiune a romanței „*Blanca Flor y Filomena*”, destul de cunoscută în actualitate, amestecată cu o altă romanță.

În ciuda eforturilor sale, Menéndez Pidal reușește să adauge colecției sale de romanțe spaniole doar trei romanțe din aceste insule.

Autorul redă conținutul scrisorii bunicului său, publicată în ziarul insular, „*Diario de Tenerife*” la data de 29.01.1904, în următorul capitol – *El Romancero español y Las Canarias*. Este o lectură interesantă, Menéndez Pidal începând cu o frază clar patriotică: „*El romance es la poesía que mejor representa la unidad moral de la raza ibérica*”¹⁶, incluzând în rasa iberică și poporul portughez și continuă afirmând că „*es también, sin duda, la poesía popular del mundo dotada de fuerza vital más poderosa*”¹⁷ (CATALÁN, 1969: 15). În scrisoare mai vorbește despre nevoia culegerii romanțelor și lipsa acestora din panorama culturală canară, din cauza absenței de culegători și nu a inexistenței acestora pe teritoriul canarian, care cu siguranță este la fel de bogat în acest tip de cântece tradiționale ca orice altă regiune din peninsula spaniolă.

În următoarele capitole, autorul descrie munca de culegere a diferiților cercetători, începând cu anii '20 și până la momentul respectiv. Primii culegători vor fi María Sánchez Arbós, a cărei colecție a dispărut în mod surprinzător și Agustín Espinosa. Sunt anii în care se fac diferite chestionare, nu pe de-a-ntregul științifice, când apare revista *La Rosa de los Vientos* (1927) și când se creează Universitatea din La laguna, care va dedica o mare parte studiului folclorului canarian¹⁸. Agustín Espinosa realizează o importantă muncă de culegere, pe teren, colindând insula Tenerife, rezultatul fiind extrem de mulțumitor, după cum singur aprecia, în jur de o sută de romanțe, pe care dorea să le publice în cartea „*Flor primera de romances de las Islas Canarias*”, dar care n-a mai văzut lumina tiparului. În schimb, Espinosa publică în revista *Roza vântului* un număr mic de texte culese, iar când, ulterior în alte cărți de-ale sale nu aduce nimic nou, autorul consideră că numărul mare

¹⁶ *Romanța este poezia care reprezintă cel mai bine unitatea morală a rasei iberice*, trad. n.

¹⁷ *Este, fără îndoială, poezia populară a lumii, dotată de forța vitală cea mai puternică*, trad. n.

¹⁸ JOSÉ PÉREZ VIDAL, *Los estudios del folklore canario (1880-1980)*, Ed Mancomunidad de Cabildos de Las Palmas, Ministerio de Cultura, Ediciones del ICEF, 1982, p. 57-8.

cu care se lăuda Espinosa putea fi dat de numeroasele versiuni ale romanțelor culese și din care s-a hotărât să publice câte una singură.

După Războiul Civil, Leoncio Rodriguez creează colecția „*Biblioteca Canaria*” care va include multe broșuri despre folclor și despre romanțe: „*Los cantos y danzas regionales*”, „*Romancero canario. Antiguos romances de las islas*”, „*El lenguaje silbado de Gomera*” etc., studii despre muzica populară, cărora le lipsea rigoarea profesională și metoda științifică, după cum afirmă autorul (CATALÁN, 1969: 29-30). Unii dintre cei mai importanți culegători ai perioadei respective au fost: frații Leopoldo și Ramón de la Rosa Olivera, Francisco García Fajardo, José de Peraza de Ayala. În acest cadru, autorul își oprește atenția asupra publicației „*Tradiciones populares*” din 1944, care în primele două volume includea două articole despre contribuțiile aduse în domeniul romanței din Tenerife, scrise de Luis González de Ossuna („*Cinco romances canarios*”) și Luis Diego Cuscoy („*Folklore infantil*”). În aceste articole au fost făcute cunoscute versiuni inedite ale mai multor romanțe.

Anii '40 vor aduce primele mari schimbări în privința romanțelor canare, prin culegerile mai sistematice și mai amănunțite făcute de José Pérez Vidal. Acesta reușește să reunească o colecție mică, dar valoroasă, de diferite versiuni de romanțe tradiționale și vulgare din La Palma, pe care le-a făcut cunoscute în articole succesive, cuprinzând totodată note și comentarii. Lucrarea rezultată din aceste articole se intitulează „*Romancero tradicional canario (Isla de la Palma)*”, publicat în RDTP în 1949. Înainte de acesta, publică o lucrare monografică despre „*Santa Irene (Contribuție la studiul unei romanțe tradiționale)*” în 1948 și „*De folklore canario. Romances con estribillo y bailes romancescos*”, toate apărute în Revista de Dialectologie și Tradiții Populare. Pérez Vidal a înțeles nevoia unui studiu urgent a tradiției orale canare, înainte ca aceasta să dispară, iar aportul său în domeniul romanțelor, precum și munca de cercetare a folclorului canarian au fost mai mult decât recunoscute și apreciate.

În cele din urmă, momentul așteptat pentru ca „romanța” să fie resuscitată a venit odată cu introducerea disciplinei filologia spaniolă în Facultatea de Filosofie și Litere a Universității din La Laguna. Tinerii licențiați au reușit să adune din ce în ce mai multe colecții, care dacă ar fi fost unite într-o publicație ar fi putut face concurență colecției de romanțe palmere a lui Pérez Vidal, este de părere autorul (CATALÁN, 1969: 43). Catalán ia în considerare munca de cercetare și de culegere a două licențiate din tot acest grup, María Jesús López de Vergara și Mercedes Morales, pe care ulterior le și susține. Din 1953 până în 1957, acestea nu au încetat căutarea și adunarea de material, care curând reușește să depășească orice operă alcătuită până atunci, prin sutele de versiuni culese, menite să satisfacă gusturile oricărui cunoscător al poeziei tradiționale din Insulele Canare. Autorul regretă faptul că problemele de ordin economic le-au împiedicat pe cele două cercetătoare să-și extindă studiul în restul insulelor, cercetarea lor limitându-se la insula Tenerife.

Însă reușita lor i-a dat ideea lui Diego Catalán de a organiza o culegere generală de romanțe de pe întregul arhipelag în vederea publicării unei mari „*Colecții de romanțe canare*”- „*Romancero Canario*”. Astfel ia naștere „*Romancerillo canario. Catálogo-Manual de recolección*” în 1955, al María Jesús López de Vergara și Mercedes Morales, un manual de colecții care ia în considerare diferitele caracteristici ale tradiției arhipelagului și al

cărui scop era să ușureze imprimarea mării colecții. Publicația cuprindea 333 de versiuni a unor 66 de romane, unele dintre ele de o deosebită raritate. Este lesne de înțeles că parte din aceste colecții, dacă nu toate, sunt incluse în actuala operă „*La flor de la marañuela*”. Anii următori apariției lucrării „*Romancerillo*” nu au fost tot atât de productivi în adunarea de material din celelalte insule. Totuși, în 1965, o altă colaboratoare și culegătoare pentru opera aici comentată, María Victoria Izquierdo prezintă teza „*La recolección de romances en las Islas Canarias*”, considerată ca fiind inedită și în actualitate. Multe din datele istorice menționate de Catalan în prologul operei „*La flor de la marañuela*” provin din lucrarea acesteia, așa cum autorul însuși recunoaște (CATALÁN, 1969: VIII).

După cum am mai spus, cartea „*La flor de la marañuela*” este împărțită pe insule și pe flori, astfel că primul volum – *Tenerife*, cuprinde 4 „flori”.

Prima „floare” conține versiunile colecționate de Ramón Menéndez Pidal în colaborare cu María García Blanco i M. R. Alonso. Acestea constituie primele colecții, adunate la solicitarea și îndemnul lui Menéndez Pidal de J. Bethencourt, A. Espinosa, Frații L. de la Rosa și R. de la Rosa, F. Garcia Fajardo, J. Peraza de Ayala și alții.

Prima „floare” se împarte în: romane tradiționale (34), romane picaresci (3), romane infantile (6), romane sacro-tradiționale (1), romane „de ciego popularizadas” (19), romane religioase tardive (2).

A doua „floare” conține versiuni colecționate de María Jesús López de Vergara: romane tradiționale (86), romane picaresci (2), romane infantile (27), romane sacro-tradiționale (22), romane „de ciego popularizadas” (20), religioase tardive (3).

A treia „floare” cuprinde colecțiile lui Mercedes Morales: romane tradiționale (47), romane infantile (19), romane sacro-tradiționale (18), romane „de ciego popularizadas” (22), religioase tardive (4). Această colecție nu cuprinde romane picaresci.

A patra „floare” este alcătuită din versiunile culese de L. Diego Cuscoy, L. González de Ossuna, S. Sosa, L. Pérez și M. Y. Izquierdo: romane tradiționale (26), romane infantile (20), romane sacro-tradiționale (5), romane „de ciego popularizadas” (4), religioase tardive (3).

Multe din romane se regăsesc sub diferite versiuni în toate cele patru „flori” ca: Blancaflor y Filomena, Sildana, Delgadina, Alba Niña, La hermana cautiva, La Serrana, La fé del ciego,

Fiecare romană este însoțită de informații despre locul de culegere, persoana care a spus-o sau a cântat-o, vârsta acesteia, persoana care a găsit-o, a cules-o, precum și alte date de interes: dacă a mai fost publicată și unde anume (numele și anul publicației, paginile unde poate fi găsită), netrecându-se peste niciun detaliu, precum și note referitoare la originalitatea romanței sau versiunii, porțiunile combinate sau necunoscute, precum și tot felul de explicații menite să ajute la înțelegerea textului.

Colecția prezentată de María Jesús López de Vergara, cea mai extinsă dintre toate, reprezintă o minunată expoziție a romanței de pe întregul teritoriu al insulei Tenerife, din diferitele și variatele regiuni ale acesteia, dar mai ales din sud. În schimb, colecția cercetătoarei Mercedes Morales, care cuprinde aproximativ o sută de versiuni, prezintă

un caracter local, majoritatea romanțelor adunate, provenind din satul La Cruz Santa, municipiul Los Realejos și din împrejurimile acestuia. Autorul este de părere că datorită acestei limitări geografice se pune în evidență bogăția materialului care poate fi găzduit de o singură regiune și ideea că o mai mare seriozitate și un efort considerabil depus în munca de teren pot avea rezultate surprinzătoare (CATALAN, 1969: 44).

Deși poate avea diferite lipsuri, trebuie recunoscut faptul că opera coordonată și editată de Diego Catalán a pus „*Colecția Romanțelor Insulelor Canare*” pe harta literară a romanțelor de pe teritoriul vorbitor de spaniolă, fiind o colecție extraordinară, prima de acest gen pe teritoriul canarian, elaborată cu mult efort și dedicare, reprezentând, în același timp, o demnă încununare a muncii lui Ramón Menéndez Pidal în domeniul romanțelor.

BIBLIOGRAFIE:

- CATALÁN, DIEGO, *La flor de la marañuela. Romancero general de las Islas Canarias*, Vol. I, Pub. Seminario Menéndez Pidal y Editorial Gredos, Valencia, 1969.
- CID, JESUS ANTONIO, *Diego Catalán. De los Campos del Romancero al olivar de Chamartín*, Revista de Filología Asturiana, Oviedo, 2010, pp. 113-140.
- CID, JESUS ANTONIO, *La tradición moderna y la edición del Romancero hispánico. Encuestas promovidas por Ramón Menéndez Pidal en Asturias (1911-1920)*, Revista de Dialectología y Tradiciones Populares, Vol. XLVII, Madrid, 1992.
- FUNDAȚIA RAMON MENÉNDEZ PIDAL, *Diego Catalán*, <https://fundacionramonmenendezpidal.org/biografia-diego-catalan/>.
- FUNDAȚIA RAMON MENÉNDEZ PIDAL, *Maria Goyri*, <https://fundacionramonmenendezpidal.org/biografia-maria-goyri/>.
- GARCÍA DE DIEGO, VICENTE, *Tradición popular o folklore*, Revista de Dialectología y Tradiciones Populares, Vol. I, MADRID, 1944-1945, pp.1-29.
- MARTÍN, ALICIA, *La investigación en folclore*, Revista de Música, Ed. Repositorio Institucional de la Universidad de la Plata, Buenos Aires, 2011, pp. 14-22.
- MONROY CABALLERO, ANDRÉS, *Edición del Romancero general de Tenerife*, Abenamar, I, Revista Fundación Ramon Menéndez Pidal, Madrid, 2016, <http://revista.fundacionramonmenendezpidal.org/index.php/Abenamar/article/view/11>.
- MONROY CABALLERO, ANDRÉS, *Literatura de tradición oral en canarias: pervivencia actual*, Boletín de Literatura Oral, Vol. Extraordinario Nr. 1, Universidad de Jaen, Jaen, 2017, pp. 751-767.
- ORTIZ GARCÍA, CARMEN; SÁNCHEZ GÓMEZ, LUIS ÁNGEL (Ed.), *Diccionario Histórico de la Antropología Española*, CSIS, Departamento de Antropología de España y de América, Madrid, 1994.
- PÉREZ VIDAL, JOSÉ, *Los estudios del folklore canario (1880-1980)*, Ed. Mancomunidad de Cabildos de Las Palmas, Ministerio de Cultura, Ediciones del ICEF, 1982.
- PRAT FERRER, JUAN JOSÉ, *Bajo el árbol del paraíso. Historia de los estudios sobre el folklore y sus paradigmas*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 2008.
- REYES DE LAS CASAS, SABINA, „*Es siglo de islas*”: Agustín Espinosa y el Romancero Canario, Revista de Filología, Nr. 42, Sevilla, 2021, pp. 61-78.
- TRAPERO, MAXIMIANO, *Romancero General de Lanzarote*, Ed. Fundación César Manrique, Tegui, Lanzarote, Insulele Canare, 2003.
- TRAPERO, MAXIMIANO, *Romancero Tradicional Canario*, Viceconsejería de Cultura y Deportes, Madrid, 1989.
- TRAPERO, MAXIMIANO (Ed.), *El romancero de La Gomera y el romancero general a comienzos del tercer milenio*, Actas del Coloquio Internacional sobre el Romancero, celebrat în insula La Gomera, din 20-24 iulie 2001, Tenerife, Cabildo Insula Gomera, 2003.

ALEXANDRU PHILIPPIDE'S PEDAGOGICAL CONCEPTIONS

Cristina BEZEA

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: During a period of intense cultural revolutions, in public and cultural life of Iași, it is distinguished the figure of Alexandru Philippide, scholar-linguist, university professor. His prodigious teaching activity gave birth to leading researchers of the Romanian language, which have taken, to a greater or lesser extent, the spirit and concerns of their magister. Thus, the erudition of professor Alexandru Philippide, in its authentic form, led to the birth of the linguistic school in Iași. In this article, we aim to present the figure of Alexandru Philippide as a teacher and his pedagogical conceptions.

Keywords: pedagogical conceptions, linguistic school, teaching, education, philology

1. Alexandru Philippide - profesorul

Alexandru Philippide s-a născut în 1859 la Bârlad, într-o familie grecească, venită în Moldova la începutul secolului al XIX-lea. După studiile liceale în orașul natal, Alexandru Philippide urmează studiile universitare la Iași, finalizate în 1881 cu lucrarea intitulată: *Încercare asupra stării sociale a poporului român*. Tot atunci este numit custode la Biblioteca Centrală din Iași, ulterior subbibliotecar, funcție pe care o părăsește în anul 1884 atunci când își începe cariera didactică în calitate de profesor la catedra de Limba română a Liceului Național din Iași. Catedra a fost ocupată prin concurs la moartea titularului ei, profesorul Alexandru Lambrior, ale cărui cursuri de filologie română Philippide le-a frecventat în timpul studenției, și pe care acesta l-a admirat pentru cultura și modestia sa fără de margini.

În 1888 audiază cursuri de filologie romanică, filologie clasică, psihologie și fonetică la Universitatea Halle an der Saale, din Germania, unde îi întâlnește pe marii profesori Eduard Sievers, Hermann Suchier și Heinrich Heil. În această ambianță științifică, Alexandru Philippide a beneficiat de o pregătire intelectuală și lingvistică temeinică în spiritul neogramaticilor.

În 1893 este numit profesor suplinitor la catedra de Filologie română, creată pentru el, prin intervenția lui Titu Maiorescu, la Facultatea de Litere a Universității din Iași. După trei ani devine titularul acestei catedre, cea mai veche în învățământul superior din țară, unde va rămâne profesor timp de 40 de ani.

Dintre evenimentele importante ale vieții sale culturale, menționăm alegerea sa ca membru al Academiei Române, participarea ca membru fondator la apariția revistei ieșene *Viața românească* și încredințarea sarcinii realizării dicționarului-tezaur a limbii române, care, în ciuda muncii asidue desfășurată pe parcursul a zece ani, îi va fi retrasă, fiind ulterior preluată de Sextil Pușcariu.

Treptele carierei științifice și didactice le-a urcat rapid, dar ferm, numirea timpurie ca profesor universitar, cât și alegerea ca membru în Academie, fiind datorate calităților sale intelectuale, manifestate prin preocupări multiple și prin cercetări lingvistice

sprijinite pe vasta sa erudiție. În plan didactic și științific, Alexandru Philippide a rămas activ până la sfârșitul vieții sale, în 1933.

Alexandru Philippide a fost un profesor ilustru, un profesor dedicat, foarte exigent, însă întotdeauna just în aprecierea elevilor săi. În prelegerile sale de la catedră, dar și în tot ceea ce a scris și publicat, a dovedit o excelentă pregătire științifică și un ascutit spirit critic. Impresiona prin uimitoarea erudiție și prin exemplul viu de om muncitor, pasionat de știință și de profesia pe care o practica. Pentru elevii și discipolii săi, acesta a rămas ca o icoană fără de cusur a cărții și a datoriei. Philippide era considerat de elevii săi „încarnarea profesorului ideal” (Pascu, 1929, 3). Aceștia „îl adorau și erau cu totul subjugați de felul lui original și spiritual de a se impune cu temeinica lui erudiție” (Pușcariu, 1968, 339-340). La catedră, Philippide aborda un stil diferit de cel solemn, academic, practicat de ceilalți profesori ai Universității, fiind astfel apropiat și „accesibil studenților” (Pascu, 1929, 5).

În *Memorii*, elevul său Iorgu Iordan descrie plin de recunoștință relația pe care a avut-o cu respectatul său dascăl și mărturisește influența binefăcătoare a acestuia, care și-a pus amprenta în formarea sa ca om și lingvist: „fără Alexandru Philippide, n-aș fi însemnat nimic în mișcarea lingvistică și filologică a țării noastre. El m-a încurajat, el m-a îndemnat să lucrez științific” (Iordan, 1976, 128). Tot în semn de recunoștință, Iorgu Iordan publică în 1969 o monografie profesorului său, în care prezintă complexitatea operei și a personalității acestuia.

În articolul *Doctrina lingvistică a lui A. Philippide reflectată în opera lui G. Ivănescu*, Carmen Gabriela Pamfil, prezintă esența doctrinei lui Philippide, transmisă lui G. Ivănescu, unul dintre elevii care a aprofundat și continuat opera profesorului său, și implicit tuturor elevilor săi. Printre elementele acesteia, cercetătoarea enumeră: *liberitatea spiritului, spiritul critic, curajul expunerii și cultul muncii* (Pamfil, 2007, 323). Astfel, pe lângă doctrina lingvistică, profesorul Philippide a insuflat discipolilor săi și elemente esențiale de deontologie a culturii, care i-a transformat în adevărați oameni de știință. Philippide își încuraja elevii să se manifeste liber în societate, să evite compromisurile în știință, să urască oportunismul, să muncească temeinic și să critice fără menajamente, însă întotdeauna argumentat, pseudoștiința și impostura.

2. Concepțiile pedagogice

Dincolo de lecțiile desprinse din experiența activității la catedră, care constituie baza concepțiilor sale pedagogice, Philippide este interesat și de multiple aspecte legate de activitatea didactică și sistemul pedagogic din epoca sa. Considerațiile sale despre școală și pedagogie sunt exprimate, cu precădere, în studiul *Specialistul Român*, publicat în 1907 și au avut ca punct de plecare aprecierile sale severe, riguroase, despre munca intelectuală. Munca grea, munca serioasă era ca o adevărată religie pentru savantul moldovean. Această conștiințiozitate și severitate, uneori excesivă, aplicată atât în știință, cât și la școală, constituia, în mare parte, sistemul pedagogic-didactic al profesorului ieșean.

În acord cu acest sistem, Philippide susținea că școala trebuie să constituie un atelier de muncă dificilă și deprinderi serioase: „Nu că știința e ușoară trebuie să faci să

creadă pe copil, ci din contra, că e grea, după cum și este. Cine nu poate dovedi, apucă-se de altă treabă. Cine se tâmpește de multă carte, acela era timp de acasă. Școala nu e spital să îndreptăm pe cei slabi de minte, ci un concurs de muncă intelectuală grea, unde se selectează cei vrednici, cu minte puternică, aptă de a face știință, adevărată știință” (Philippide, 1907, 83).

Analizând sistemul pedagogic al epocii sale, Philippide este convins că un sistem pedagogic sănătos dă naștere unor oameni de știință serioși, astfel lingvistul ieșean considera că, vinovată de mediul științific precar din vremea sa era pedagogia practică de „specialistul român”¹, pedagogie care, prin formalismul ei, tindea să elimine orice activitate științifică din școală: „De mult ce se teme să nu dea prea mult, pedagogia specialistului român a ajuns că nu dă chiar defel; de mult ce se teme să nu tâmpească pe copil învățându-l prea mult, a ajuns să-l tâmpească lăsându-i crierul fără de niciun exercițiu.” (Philippide, 1907, 82). Astfel, el îndeamnă la constituirea unei ligi anti-pedagogice, prin care să se îmbunătățească învățământul și astfel să dispară orice urmă de „specialism românesc”. Această „anti-pedagogie” (Iordan, 1969, 42), practică de Philippide presupunea eliminarea, din pedagogia vremii, a tuturor elementelor, regulilor și normelor care nu corespundeau realității. Aceste norme, considera lingvistul, aplicate tuturor elevilor, neținându-se seama de particularitățile fiecăruia, ajungeau să dăuneze mai mult, decât să ajute elevii.

O altă deficiență a sistemului de învățământ contemporan lui Philippide este militarismul, considerat de către profesorul ieșean „una din manifestările brutei” (Philippide, 1907, 82) de la care omul își trage originea. Tot mai multe școli din acea perioadă tindeau să facă din pregătirea militară a elevilor săi, un scop în sine, uitând de adevăratul rol al instituției. Așa cum școala nu e prilej de joacă, aceasta nu trebuie să fie nici cazarmă, deoarece, în mod similar științei, a cărei scop înseamnă perfecționarea omului, și scopul școlii, afirmă Philippide, trebuie să fie de a contribui la această evoluție, îndepărtându-l pe om de bruta originară: „Sparta a fost bună pe vremea ei, astăzi este un anacronism” (Philippide, 1907, 83).

În ceea ce privește profesorii, în acord cu propriile convingeri despre muncă și știință, Philippide afirmă: „nu trebuie să se gândească învățătorul cum să amuzeze pe elevi, așa că să li se pară învățătura o jucărie; ci trebuie să se gândească cum să-i deprindă mai bine cu munca grea a științei, care nu e o jucărie atunci când e într-adevăr știință, iar nu pseudoștiință ca aceea a specialistului român” (Philippide, 1907, p. 83). Căci, se întreabă Philippide: „Dacă nu deprinzi cu greutate mintea copilului, apoi cum are să învingă vreodată greutatea științei mintea bărbatului?” (Philippide, 1907, 83).

Tot dintr-o necesitate de ordin pedagogic Philippide inițiază în prima parte a secolului al XX-lea o amplă polemică pe terenul lingvisticii diacronice. Din ipostaza unei instanțe aspre, dar competente, condeiul profesorului ieșean îi va critica pe mulți dintre contemporanii lui, însă îi va determina pe elevii și apropiații săi să devină adevărați

¹ Sintagma „specialistul român” a fost impusă de Alexandru Philippide prin articolele și studiile sale polemice, în special *Specialistul român, Un specialist român la Lipsa și Cum se apără specialistul român* și desemnează o categorie de savanți improvizati, caracterizați de incultură și superficialitate; figura specialistului român a îmbrăcat imaginea unor personalități contemporane lui Philippide precum: B. P. Hasdeu, Sextil Pușcariu, Gustav Weigand etc.

oameni de știință. Având drept scop încercarea de a ameliora starea de lucruri a epocii sale, prin intermediul polemicilor sale, Philippide devine un educator în ceea ce privește demersul științific.

3. Concluzii

Gândind și profesând un anumit tip de pedagogie, diferită de cea practică de contemporanii săi, Alexandru Philippide, în cei peste 40 de ani de profesorat (cu întreruperea de doi ani în timpul studiilor din Germania), devine fondatorul, principalul reprezentant și mentorul Școlii lingvistice ieșene, o școală filologică în conformitate cu propriile sale convingeri pedagogice și pe măsura exigențelor sale. Philippide a format numeroși elevi, ce au devenit cunoscuți în țara, dar și peste hotare: G. Ghibănescu, V. Bogrea, G. Pascu, Iorgu Iordan, C. Gălușcă, I. Șiadbei, D. Găzdaru, H. Mihăilescu, G. Ivănescu ș.a.

Prin capacitatea de a genera continuitate, de a rodi și a se perpetua, ideile valoroase ale savantului Alexandru Philippide sunt actualizate astăzi de reprezentanții Școlii lingvistice ieșene, care își definesc identitatea în cadrul lingvisticii românești prin revendicarea lor de la ilustrul profesor Alexandru Philippide. Pentru școala lingvistică ieșeană, și astăzi, la mai bine de o sută de ani distanță, părintele ei fondator, profesorul Philippide, rămâne un filolog de vârf, aflat în permanentă căutare a adevărului științific, însetat de cunoaștere și autoperfecționare, un polemist de temut, dar, mai presus de toate, rămâne un pedagog de mare valoare.

Bibliografie

- Iordan, Iorgu (1969), *Alexandru I. Philippide*, Editura Științifică, București.
 Iordan, Iorgu (1976), *Memorii*, vol. I, Editura Eminescu, București.
 Pamfil, Carmen-Gabriela (2007), *Doctrina lingvistică a lui A. Philippide reflectată în opera lui G. Ivănescu*, în vol. *Români majoritari/Români minoritari: interferențe și coabitări lingvistice, literare și etnologice*, Iași, Editura Alfa, p. 321-332.
 Pascu, Giorge (1929), *Omul și opera*, în vol. *Alexandru Philippide la șeptezeci de ani*, Editura Viața Românească, Iași.
 Philippide, A. (1907), *Specialistul Român. Contribuție la istorie culturii românești din secolul XIX*, Editura „Vieții românești”, Iași.
 Pușcariu, Sextil (1968), *Călare pe două veacuri*, Editura pentru literatură, București.

UNVEILING THE HIDDEN CURRICULUM IN THE ROMANIAN SECONDARY EDUCATION

Marius Cristian DIMA

**PhD Student, “Dumitru Stăniloae” Doctoral School,
Faculty of Orthodox Theology, University of Bucharest**

Abstract: The paper aims at approaching one of the several controversial issues impacting formal education, not only at the secondary level, but throughout the entire schooling: hidden curriculum, with a special focus on the Romanian learning environment. Responding to an anthropological learning need, hidden curriculum is often woven within the educational process, producing both positive and negative effects, according to the educators' intentions and learners' awareness. Its benefits and drawbacks are being analyzed, with reference to Counseling, development and orientation classes, but also on the level of the organizational ethos and, in the long run, for the development of the learner's personality.

Keywords: hidden curriculum, formal education, values, Counseling classes, learning environment

Introduction

Complex formative activity, circumstantially hypostasized at all levels of human development, learning is a fundamental dimension of human life (and not only), with a wide range of approaches and strategic directions, managed individually and corporately, simultaneously and successively, self-taught and interactive, explicit and implicit, depending on the needs of learners, the possibilities and intentions of those who facilitate this cyclical and interactive process, as well as the sociocultural context of the society in which they evolve, integrate themselves and are proactive.

Variable in terms of resource rationalization, employability and impact – instant or lifelong, diverse in its forms, conditions and styles, learning underpins the education of any personality, causing long-lasting, experience-based changes in human behavior. Therefore, we learn only insofar as we shape our behaviors sustainably, through our own creative experiences, by measuring things or self-training, for training purposes congruent with the principles, values and ideals assumed personally, but also with those of society we live in and carry out our activity.

Nonetheless, without minimizing this necessary reciprocity with learning, education goes beyond its gradual character, shaping itself as a social phenomenon, based on a fundamental philosophical-pedagogical process, relational and intentional par excellence, but aiming only at the human being (Momanu, M., Cozma, T., 2009, p. 106), in its original and unique synthesis of cultural values and spiritual perspectives.

¹ e-mail: marius-cristian.dima@drd.unibuc.ro

1. Conceptual delimitations

Due to the diversity of educational contexts and forms, it was necessary to systematize them according to various criteria, the most common considering the way of organizing education: formally, non-formally and informally.

In formal education – the structured, institutionalized and systematic one, conducted by specialists with didactic competence, based on reference documents, and completed by different types of assessment (Momanu, M., Cozma, T., 2009, p. 106), the curriculum represents a basic concept, with two fundamental meanings: “the restricted meaning – educational contents; the extended meaning – the entire learning experience which an educated person lives (student / pupil / adult), in different educational institutions or in the field of non-formal education” (Crețu, C., 2009, p. 237).

Starting from this last dimension of the curriculum concept, which reflects the evolution in the field of research and educational praxis, specialists delimit the curricular typology through several classifications, elaborated from different perspectives (Crețu, C., 2009, p. 244), of which, in Romania, the most significant are the curricular theory – one of the most topical pedagogical domains, curriculum development and, respectively, curricular documents of the national system.

“For over three millennia, in the Euro-Atlantic educational space, there have been only implicit curricula, imposed by various forms and educational activities. It was not until the twentieth century that American psycho-educators coined the term of *educational curriculum*, but conceived it in accordance with the capitalist society that was industrializing; they restricted it to formal curricula, intended exclusively for schools, also designed as a kind of factory producing skilled workers to follow the course of their lives working in other factories. Such predestinations, useful to the man and the society, the efficient and progressive curricula, were replaced with the scientific explosion of the second half of the twentieth century and with the spectacular evolution of industrialized society. Modern curricula have replaced traditional ones. They surpassed them by rigor and by increasing scientific support. Modern curricula were more learner-centered, but eminently scholastic, engineering, and formal. It was only at the end of the same century that the numerous extracurricular curricula, informal curricula, hidden curricula, subliminal curricula, etc. were discovered. The computerization of society in the last decades of the twentieth century and postmodern thinking has shed a different light on them” (Foca, E., 2011), the modern curriculum being subjected to virulent appeals and replaced with various postmodern curricula in the 21st century.

Therefore, among the types of curricula circumscribed by its theory, *the hidden curriculum* (subliminal, unstudied, unwritten, null) has a potential with an impact often unconscious and unevaluated in the formal education environment, as learning experiences subsumed to it are not explicitly planned and stated. It “emerges, as a learning experience, from the psycho-social and cultural environment of the students' class, of the school or of the university. The study climate, the personality of teachers, interpersonal relationships, the system of rewards and sanctions are significant elements of the instructional environment that influences the self-image, attitudes towards others,

the own system of values, etc. In particular, emotional, attitudinal and character developments are influenced by the unstructured official climate of life in the educational institution.” (Crețu, C., p. 245)

Therefore, we understand that, undoubtedly, the hidden curriculum exerts a permanent transversal influence, throughout the schooling process, intervening implicitly and certainly not only univectorally – from teachers to students, but involving dynamics that are difficult to detect, quantify and predict, starting both from the level of the educational environment, as well as from the level of the psycho-social field that circumscribes the didactic activity.

2. Cross-border conceptualizations of the hidden curriculum

Being a concept coined by Philip Jackson, in 1968, within the publication of his book, "Life in Classrooms", the hidden curriculum (or “les contenus cachés”, in French) consists of messages that crystallize in the school environment, other than those claimed by the official curriculum. Depending on the intentions or behaviors of educational actors, the hidden curriculum ends up either complementing the explicit one, or contradicting or undermining it. For example, while school subjects in the curricular area "Man and Society" promote principles, values, rights and consensual processes that literate and guide educators for integration into a democratic society, the practices of everyday life of different types of schools ignore or are inconsistent with them sometimes. Also, if the diplomas and trophies from different school competitions and competitions in Romanian Language and Mathematics are displayed in the hall at the entrance of the school, and those in Technical Disciplines and Physical Education and Sports, in a less visible place, only because of “political correctness”, then the idea of some first-rank subjects, followed by others – the second-rank ones, is induced, making the hostility between the two curricular dimensions to be obvious.

A noteworthy aspect is that, in public schools, the hidden curriculum has a key role to play in maintaining the status quo, especially the dominant culture and the prevailing socio-economic hierarchy, a fact noted by several critics concerned with the impact of the hidden curriculum, while in private schools, messages different from the conservative flow of the state system can be played (Cornbleth, C., 1984). It is suggested that the risks posed by the first approach are related to the capacity for flexibility to change, the promotion of equity and social justice, while those related to the messages of a private school show that they could be projections of ideologies or interests other than education. Obviously, these aspects noted by specialists do not level the specific ethos, the particularities of different public educational institutions, nor do they defy, in the case of private ones – anarchically – the educational ideal, objectives or practices of the national education system, and in this sense, there are concerted efforts, both on the local and national level, which monitor and prevent these deviations.

3. Pillars and axiological valences of the hidden curriculum

There are two sources of messages delivered through the hidden curriculum: *structural/ organizational* and *cultural*. They can be important clues in assessing the

nature and extent of the hidden curriculum in a school (Cornbleth, C., 1984). For example, the timetable, facilities and offered teaching materials, special exams and programs, extracurricular and extracurricular activities, as well as performance standards form the structural or organizational pole of this type of curriculum, while the regulations and school ethos – structured on common values, the decor and atmosphere of the interiors, the roles and functions of the actors participating in the educational act, group relationships and interrelationships, rituals and celebrations form the cultural pole, poles interconnected by a force of attraction that validates the reality, nature and impact of the hidden curriculum.

Everything that is communicated and learned involuntarily, (so) beyond the formal framework of the class and the official objectives of the instructive-educational act falls under the hidden curriculum, be they jokes, allusions, gestures or silences. Therefore, its potential can sometimes surpass the official curriculum, mobilizing more effectively or, conversely, hijacking the development or orientation of the student – most often, on the line of the educational path expected at the entrance to school. This explains the fact that, for example, a student enrolling in a high school in the vocational field, where there is an obvious gap between theory and practice, between the objectives of that type of education and the organizational culture of the school, may experience cognitive dissonance, if he fails alone, or with help, to level internal conflicts, even at the cost of self-manipulation and acceptance of obviously irrational opinions, in order to continue to remain on that official educational path. But when the impact of the hidden curriculum in that school is more significant for its professional orientation, most of the time, the student who is aware of this value distinction opts for change.

The question is whether what is "hidden" from students is also undetectable to teachers. Specialists in Educational Sciences are inclined to a negative answer, even if, from here until the awareness of all the effects of educators' activities, of all the experiences they manage in the school environment, it remains an unidentified space in theory. This is why Professor Philippe Perrenoud, University of Geneva, Switzerland, states: "When we ask a group of students in the sciences of education, at the beginning of a research on the hidden curriculum, to answer the question: "What did I learn in school without being explicitly handed over to me?", we get an impressive list: 1. To live with others in a crowd, inside a limited space; 2. To let time pass; 3. To endure the judgment of others; 4. To fear for what we have and to be attentive to others; 5. To get rid of violence, to defend ourselves; 6. To keep up appearances; 7. To play in multiple registers, in the presence of others; 8. To build a facade, let's hide; 9. To notice the differences of others, to adapt; 10. To judge (colleagues, teacher); 11. To enroll in a restrictive environment; 12. To make room, to defend yourself; 13. To dose your efforts; 14. To learn, to grind; 15. To cheat, to pretend, to simulate; 16. To work, to evaluate work positively; 17. To master, to control yourself, not to shout; 18. To show solidarity, to help each other; 19. To respect others and our differences; 20. To flatter (tickle); 21. To revolt; 22. To exceed your limits; 23. To be patient, to bear, to endure; 24. To be docile, do something without feeling; 25. To drown in the crowd, to be forgotten, to be like everyone else; 26. To know yourself, to situate yourself contextually; 27. To dream in a multitude without

being caught; 28. To make choices, to organize; 29. To create a living environment; 30. To live in a jungle, to trample on others; 31. To handle; 32. To think that you must be good, that you must be the best; 33. To be confronted with things that are difficult to live with, with different gears (such as low credit), with contradictions; 34. To protect yourself, to shield yourself; 35. To shout in silence; 36. To wait for the break; 37. To obey, to fall into discipline; 38. To have a good or bad self-esteem; 39. To work a fixed hour; 40. To manage your time; 41. To recognize the hierarchy; 42. To be autonomous; 43. To identify games and stakes.” (Perrenoud, P., 1993)

Therefore the academic approach of the hidden curriculum leads to the configuration of a similar list, from which it would emerge: that we learn to live in a crowd, that we consume our time and postpone satisfactions, that we let ourselves to be evaluated by others, that we learn to meet expectations, to live in a hierarchical society, to develop counter-strategies, but also to live in a small group. Teachers who should have facilitated such learning experiences cannot be amazed by such stated results, as each of them envisages some acquisitions that their “students” acquire. In fact, the teachers interviewed generally say: “It's depressing, to see and state things this way, but it's pretty fair ...” (Perrenoud, P., 1993). Therefore, opening a review, with the learners, on some rules agreed within the hidden curriculum, at the beginning or in the end of the timetable, may be an effective way to understand hidden curriculum (Alsubaie, M.A., 2015).

What is certain is that no teacher can comprehend or be aware of all the acquisitions and behaviors formed by his students at school. However, everyone perceives those formative experiences that take place in classes, even if they are not part of the schedule, without necessarily processing and verbalizing them. This fact demonstrates the impossibility to totally control both pedagogical practices and learning contents, and on the other hand, reveals the importance and responsibility of the teacher's personality who, like in an act of artistic creation, has the freedom to weave, from the contents of programs and students' skills, works of special formative importance, bearing the imprint or signature of his talent and creed.

4. Practical approaches to the hidden curriculum

In a professional training programme for teachers, which I held, at the invitation of the Buzău County School Inspectorate, I proposed to more than 150 secondary-school teachers (but dozens of infant and primary teachers also enrolled), a series of webinars entitled “Complementary aspects of the formal curriculum in the formative maximization of school and extracurricular activities”. Within them, I approached the specific subject of the “hidden curriculum”, both from the perspective of the specialized literature, and especially from that of its hypostases that can be entailed in Counseling and personal development classes, for the secondary cycle in Romanian public education, respectively to those of Counseling and professional orientation, for the upper-secondary one.

Supported by one of the contemporary Romanian pedagogues, who has particularly dealt with this concept, Professor Constantin Cucos, from the “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, who also evaluated the contents I proposed through these training sessions (see the Prezi presentation, available at: <https://prezi.com/p/f2yod9aawltx/?present=1>), I

sought to transfer, through adaptation and circumstance, the main values of the hidden curriculum, promoted to the discipline of Religion – on which the initial study was made by the Professor (Cucoş, C., 2009) – to the activity of Counseling, with its specific purposes for the two cycles of education, as shown above.

It was enhanced that during the Counseling educational activity, the context was common throughout schooling, in the sense that not everything that could be observed in the classroom was directly related to the official curriculum, but often many practices exceeded them, sometimes even contradicted it or, it simply detailed certain contents taught explicitly, through the hidden curriculum.

Its operational modes are much more diverse and dense, within the activities of counseling and personal development, respectively, of counseling and career guidance, an important share having the nature, relevance and consistency of literature, school and extracurricular activities proposed by the head teacher. For example, fostering postmodern titles – books, articles, vlogs etc, urban and performance art, debate and multimedia in general within these classes may impact students' frame of mind in a particularly way compared to other types of resources and methods, based on different values, culture and beliefs, with obvious consequences on developing social, knowledge-based and functional skills. What is more, the nature of these more or less recognizable influences conditions the relationship between teachers and students, from the envisaged autonomy of the latter to pursue and determine their own educational outcomes in school, to an undesirable addiction in students' way of thinking and choosing created by teachers with a false coaching approach.

Moreover, the interactions of the main educational actors, but also of other educational guests, during the Counseling classes, allow, through the very purpose of these teaching experiences, a dilation of their specific field through contiguous values that bring in the educational field the teacher, fellow students, the general socio-educational environment, but also the ideological or cultural dynamics (Cucoş, C., 2009).

Consequently, this "class", beyond its temporal limits and its formal relevance, desirably engages – when carried out conscientiously – processes of metabolizing certain truths, contents, attitudes and behaviors, with obvious educational impact – most of the times – during schooling, but also with the deserving axiological prescriptions – in the long run – for the development of the learner's personality.

Similar to other school subjects, in which axiological education crosses the contents and didactic methods approached, *the updatable values* (Cucoş, C., 2009) during the Counseling class are heterogeneous and discernable through mechanisms intrinsic to various exercises or cultural-educational perimeters: 1. Beliefs and values carried by the teacher – political sympathies / affiliation, (non) religious affiliation, civil status, sexual orientation, and, as Irina Horga calls it, "proven fidelity to the axioms and epistemological grounds underlying the school object for which he pleads"; 2. Mirror values in the teacher's personality – the way he shares his life experience, his preferences, his value predispositions, opinions, all these will infuse his didactic discourse; 3. Value predispositions of students (and of the educational group) – each class of students presents itself as an axiological platform, in which rituals and values are proposed and

attitudes are forged; 4. Values enhanced by the student's immediate environment, especially the family one – instruction and education are achieved through mechanisms and situations that exceed the school environment, the family offering the first cultural baggage of the learner; 5. Dominant values in the socio-relational and educational-cultural context of the community of origin – identified by gradualities: interrogations, dislocations or, on the contrary, informed fixations, triggered by the interaction in/with heterogeneous social, cultural, confessional community environments etc.; 6. Values infused by the virtual environment profiled on counseling, personal development, but also professional orientation – through information, documentation and socialization in the expanding virtual, informational and cultural environment in which the contemporary student develops (Cucos, C., 2009).

Conclusions

Consequently, it is the responsibility of all educational actors: central authorities and the local community, teachers, parents and students, the duty – as a joint effort with a formative stake – to identify, evaluate, restructure and strengthen the decisive aspects of the hidden curriculum in the optimal management and Personal Counseling and Development classes, respectively, Counseling and Career Guidance.

Contributing to the "recovery" of the multidimensional learning environment, which includes formal, non-formal and informal contexts, the hidden curriculum focuses on those aspects of education and instruction that are rarely aware and assessed, unfortunately, generally remaining unnoticed, neglected or unmonitored, which requires a reconsideration of the concept in the economy of the didactic act. Therefore, the identification, verbalization and critical analysis and axiological filtering of this implicit dimension in the educational process can lead to conclusions, as uncomfortable, sometimes as beneficial, from a prophylactic point of view, requiring permanent adjustment of teaching behaviors and educational organizational profile.

Messages sent by pre-university schools and their organizational culture may support or contradict, as appropriate, the aims and purposes of learning, as well as those of the official curriculum. The success of the messages of this type of curriculum oscillates between the weight of the communicative ethos, which covers the relational dimension in which the protagonists move through explicit and implicit language, the limits of self-imposed limits to prevent extremism (radicalization, relativization, denial, indoctrination) and the concern for permanent consolidating the competences that converge towards the achievement of the educational ideal, formulated in the Romanian curricular documents: the informational, social, civic ones etc.

References:

- Alsubaie, Merfat Ayesh (2015). Hidden Curriculum as One of Current Issue of Curriculum. *Journal of Education and Practice*, Vol. 6, No. 33, 125-128
- Cornbleth, Catherine. *Hidden Curriculum*,
<https://education.stateuniversity.com/pages/1899/Curriculum-School-hidden-curriculum.html>

- Crețu, Carmen (2009). Teoria și metodologia curriculumului. *Psihopedagogie pentru examenele de definitivare și grade didactice*, Iași: Polirom
- Cucoș, Constantin (2009). *Curriculum ascuns și etos relațional în educația religioasă*, <http://www.constantincucos.ro/2009/11/curriculum-ascuns-si-etos-relational-in-educatia-religioasa>
- Foca, Eugenia (2011). „Hidden curriculumul” în contextul educațional, [http://libruniv.usarb.md/xXx/reviste/tehnocop/continut/Tehnocop_1\(4\),2011/tehnocopia1\(\),2011-5-9.pdf](http://libruniv.usarb.md/xXx/reviste/tehnocop/continut/Tehnocop_1(4),2011/tehnocopia1(),2011-5-9.pdf)
- Momanu, Mariana, Cozma, Teodor (2009). Conceptul, geneza și esența educației. *Psihopedagogie pentru examenele de definitivare și grade didactice*, Iași: Polirom
- Perrenoud, Philippe (1993) *Curriculum: le formel, le réel, le caché*, http://www.unige.ch/fapse/SSE/teachers/perrenoud/php_main/php_1993/1993_21.html
- Sălăvăstru, Dorina (2009). Conceptul de învățare. *Psihopedagogie pentru examenele de definitivare și grade didactice*, Iași: Polirom

MAGDA CÂRNECI'S *FEM*: A COMPARATIVE ANALYSIS OF A ROMANIAN FEMINIST NOVEL TRANSLATED INTO ENGLISH AND FRENCH

Alexandra-Maria VRÎNCEANU,

4th Year PhD student, Doctoral School of Philological Studies, UAIC, Iași

Abstract: The article is a comparative analysis of a feminist novel written by one of the few Romanian feminist authors, Magda Cârneci, and translated both by a female translator (Florica Courriol) into French, as well as by a male translator (Sean Cotter) into English. Therefore, not only is it a rare piece of Romanian feminist writing that managed to make it into the mainstream, but it also provides a chance to assess the strategies employed by the two translators. Are they true to the feminist imagery and raw-style storytelling? In attempting to answer this question, the analysis takes into account both the translated texts and the translators' backgrounds (ideology, education, experience in translation and/or writing, etc.).

Keywords: feminism, wordplay, ideology, faithfulness, strategies

1. Introduction

The appeal of the case study at hand is given by the fact that it is a feminist novel written by a notable Romanian feminist author, Magda Cârneci, one of the few feminist writers to break through into the mainstream in post-Communist Romania. It was translated both by a female translator (Florica Courriol, in 2018) into French, and by a male translator (Sean Cotter, in 2021) into English. Seeing as both have similar backgrounds, hopefully, the analysis of certain excerpts from the three versions will prove pertinent with respect to the ways in which the Romanian author's feminist ideology and specific imagery were disseminated abroad by the two translators through their preferred strategies. Therefore, not only is the novel a rare piece of Romanian feminist writing that managed to make it into the mainstream, but it also gives the analyst a chance to assess the approaches of the two translators, attempting to ascertain whether they are true to the feminist imagery and raw-style storytelling, to the urban language verging on vulgar at times. In addition, it will be worth noting whether there is a preferred strategy when dealing with such content. In so doing, I will also take into account the translators' personal backgrounds: their 'ideology', based on interviews, their education, their experience in translation and/or writing, etc.

The novel is called *FEM*, it was published by Polirom publishing house first in 2011, then reprinted in a second and third edition, in 2014 and 2021. It tells the story of a woman undertaking the role of Scheherazade in order to retell her life story, her longings, the experiences that shaped her from a young age up to womanhood, to her lover who is about to leave her. By baring herself flesh and bone to him, telling him her most intimate feelings as a woman, she does not necessarily hope he will stay by her side, as she is not defined by her relationship with him. Instead, this is only a means for her to reconnect with herself again, but also to open him up to a sensibility and understanding he never possessed.

2. Magda Cârneci: “Darling, I must tell you stories.”

Born in 1955, Magda Cârneci is an associate professor at the Bucharest National University of Arts, writer, and art critic, as well as a translator herself, most notably and recently (2021, Trachus Arte Publishing) of one of the most prolific pieces of feminist writing, *Le rire de la Méduse* by Hélène Cixous. Her many accomplishments and accolades include director of the Art History Institute in Bucharest, editor-in-chief of *Artelier* Magazine in Bucharest, head of the Romanian Cultural Institute in Paris. Several of her poetry books have been published and translated into over a dozen languages. *FEM* was also nominated for the Romanian Writers’ Union Awards (“Romanul *FEM* de Magda Cârneci este finalist la PEN”).

The author herself describes her writing as “[...] intentionally feminine, which wasn’t always understood in the domestic literary world, with a predominantly male establishment...” (Observator Cultural, my translation) She also was naturally inspired by the ‘greats’: Simone de Beauvoir, whose works she read in Paris, Julia Kristeva, Luce Irigaray, Monique Wittig, as well as the militant French feminism in the 1970s and 1990s. Moreover, in a July 2021 interview she said she was also keen on finding out about women’s histories and going to a famous Parisian publishing house called “Les éditions des femmes – Antoinette Fouque”. “My desire to make French feminism known, as it is more intellectual and literary than its American counterpart, goes way back” (“Magda Cârneci și Andra Rotaru în dialog”).

As translator Florica Courriol states in her Translator’s Afterword (213), *FEM* is tough to label with a particular genre, as we are the audience who not only finds out about the narrator’s personal struggles and experiences, but also about women’s experiences in general, seen as ONE, as the narrator says (p. 94-96). The woman portrayed within the pages of this novel is not vindictive and does not resort to feminist ideology for the sake of it, as Courriol remarks in her endnotes, on page 214; rather, she strives to provide (the) man with a deeper insight into the mysteries of womankind. The experiences depicted in the novel are referred to by the narrator as “my collection of powerful images”; an all too familiar concept as far as feminist tenets go, as scholars have always stressed the importance of taking back the power, imbuing their feelings with strength, allowing these images and experiences to fill them with much-needed power. All the thoughts written down and the feelings that the narrator makes known to her lover arise not out of a fad related to “[...] fashionable feminism, which, of course, you detest in your soul, as a man, even as you make an effort to appear tolerant and understanding on the outside” (p. 220 in the 2021 English version, translated by Sean Cotter), but out of a need to unburden herself and lay herself bare to him, to make him understand her plight.

3. *FEM* (2018), and *FEM* (2021): analysis and confrontation

Among the particular features of the novel is its ‘poeticism’, which comes as no surprise, for the author herself is a renowned and experienced poet above all. The tender tone the narrator employs when describing the physiological changes that occur inside her body, her mind and her very spirit as she passes from little girl, to young woman

feeling love's first bites, then to a full-fledged woman, loved, scorned, then loved again and again (and who, in spite of all heartbreak, still finds it within herself to love *love* itself), comes into contrast with the sharp irony and biting tone she sometimes employs as a Scheherazade. As is often the case with feminist writings, the readers must be initiated, for they are faced with a raw style of storytelling, sometimes playful in the way in which it flouts and pushes syntactic and phonetic barriers and ever experimental: there are misleading signs, long pauses, and parts where the narrator loses her train of thought and goes back.

Florica Courriol also remarks (pp. 217-218) upon the chromatic richness of the descriptions featured in *FEM*, be they more prosaic in nature or hinging on metaphors. The plethora of epithets and enumerations in the source language is not to be neglected, with the mention that, in Romanian, there is a coexistence of doubles, namely Roman words and Slavic borrowed terms, which are taken to be more archaic in nature, and thus more often associated with poetry, for instance the pair 'timp'/'vreme', with the latter being more archaic and 'bookish' in nature. Another mark of the author is her coining of terms: 'dez-limitare' (p. 96) - bearing in mind that both translators made do with the limitations (or lack thereof) of their own target languages - which is rendered by Cotter as: 'limitlessness' and by Courriol, in French, as 'absence de limite'. Another such example is 'auzenie' (pp. 47), based on 'vedenie' (a vision of something) marked by italics in the source text. Cotter renders it as 'audition' (pp. 61) keeping the italics to signal that the word stands out due to the procedure by which it was coined, whereas Courriol, who uses French quotation marks and coins the term «audision» (pp. 52).

This is an instance where both translators make it their mission to stay as faithful as possible to the author's style, words, tone, and imagery, as both are acutely aware of their importance. According to Sean Cotter, seeing as American readers had already had their contact with French-rooted feminism (works from Irigaray, Cixous or Kristeva translated into English in the 1970s and 1980s),

"For an American reader, the parts that were easy to digest were the parts about the female body and the lived experience in that body. The parts that were hard to digest were the more visionary passages and experience of other worlds, and the emphasis on escape. It's interesting to see how these connections both enable and also complicate the work of translation. (Scridon, "Constructing Unity")

In her Translator's Afterword (pp. 218), Florica Courriol herself states that she "[...] tried to be as faithful as possible to this poetic text that, through its very nature demands to be approached without any preconceived notions" (my translation). In an interview for *Asymptote Journal* (Scridon "Constructing Unity From the Fragments of Living: Magda Cârneci and Sean Cotter on *FEM*"), Sean Cotter confessed to having started on the endeavor of translating *FEM* out of sheer curiosity, but the description of the narrator as a young pubescent girl having her first period and the accurate and raw description that follows is "[...] the most terrifying description I've ever read, where the pains are so intense that she's fallen down a flight of stairs [...]. Seeing this, I thought that there was something very profound in the book that stirred my curiosity, and I'm always looking for something that I have no experience of."

It is vital to also mention the fact that both translations arose out of a fruitful collaboration, as can be gleaned from Courriol's thanks to Magda Cârneci for her "[...] availability and fruitful collaboration" (my translation), as well as from the author's own words, when referring to her collaboration with Sean Cotter:

I was impressed and a little bit surprised that Sean, as a man, wanted to translate this book, which is so feminine. But we had a very good collaboration, and I found that he has a woman within himself, as Jung would say. [...] So I am grateful that Sean did this for me with such success. (Cârneci in Scridon "Constructing Unity From the Fragments of Living: Magda Cârneci and Sean Cotter on FEM")

As for the analysis itself, I will perform translation criticism by comparing the two versions with the Romanian source text according to Antoine Berman's model (2009), that comprises three stages: reading and re-reading the translation(s), reading the source text and setting off 'in search of the translator(s)' (49). I will also use the classification of translation strategies provided by Andrew Chesterman in the 2016 edition of his book *Memes of Translation*. As it stands, the scholar suggests three main types of translation strategies: Syntactic (91-98), Semantic, including Modulation, Distribution change, Emphasis change, Paraphrase, Equivalence, Trope change or Abstraction change (98-104) and Pragmatic strategies (Cultural filtering, Explicitness change, Partial translation, Visibility change or Transediting) (104-109). Where relevant, I will also reference Jean Paul Vinay and Jean Darbelnet's (1995) iconic methods of translation, divided into direct and indirect translation procedures. In addition, as far as what Javier Franco Aixelá names 'culture-specific items' (CSIs), defined as the terms and references that "[...] involve a translation problem in their transference to a target text, whenever this problem is a product of the nonexistence of the referred item or of its different intertextual status in the cultural system of the readers of the target text." (58), I will also refer to his classification of strategies when dealing with such culturally, historically, and ideologically charged terms. Thus, he distinguishes between two main types of strategies employed by translators when dealing with CSIs: conservation and substitution. The former includes repetition, orthographic adaptation, linguistic (non-cultural) adaptation, extratextual and intratextual glosses (61-62), while the latter includes synonymy, limited and absolute universalization, naturalization, deletion, autonomous creation, compensation, dislocation and attenuation (63-64).

From the very beginning, a close reading of the translations shows that they are both standalone texts, which flow naturally in the respective target languages. In terms of faithfulness, of staying true to the tone, style, and voice of the narrator, both translators (as surmised from interviews and the translator's afterword) are well acquainted with the feminist ideology and discourse disseminated in the novel, which they strove to render as accurately as possible. In addition, they are both experienced literary translators and professors, accomplished Translation Studies scholars that have great command of the target language, one as a native speaker of English, the other as a person that has lived and taught in France for a long time.

With respect to syntax, phonetics, spacing between words and punctuation, these elements are all used in the same vein as other feminist writings often do, by flouting and pushing the boundaries:

ST : “[...] Eu sunt aerul caldEu sunt nisipul fierbinteEu sunt hîrtia dusă de vîntEusunt
costumuldebaie și prosopulmoaleEusunt EusuntEu EusuntTu EusuntVoitoți
EusuntToțiEu sunt TotalTotal TotalTOTULTOTULTOTULTOTULTOTUL LLL L L L L L L L
LL

[illegible]

In the excerpt above, sometimes Cârnelci flouts the rule that there should be a space between two words to separate them, other times she double-spaces the words or letters, perhaps to suggest, in this manner too, that the narrator feels disconnected at times, floating aimlessly through time and space, while feeling inextricably linked to everything (“EusuntVoitoți EusuntToțiEu sunt TotalTotal”). Such experimental excerpts are accurately and faithfully rendered in translation in both versions. For instance:

TT1: "I am the warm airI am the burning sandI am the paper blowing in the windI am the swimsuits and softtowelsI am IamI amYou IamAllofyouIamAllIam AllAll AllA L L A L L A L L A L L A L L L L L L L L L L L L L L" (Cotter, p. 151)

Phonetically wise, the author also employs a ludic style; this is apparent in excerpts, such as the one on page 27, in which a word ('margaretă' / 'daisy') is divided into syllables:

ST: “Ba nu, sunt chiar o margaretă, o mar-ga-re-tă.” (pp. 27)

TT1: "No, I become a daisy, a day-a-zee." (Cotter, pp. 36)¹

TT2: Non, je suis moi-même une marguerite, une mar-gue-ri-te. (Courriol, pp. 29)

The inspiration drawn from French feminism and style is apparent, for instance, in the repetition of “Oh, mother/mom” (“O, mamă”/“Oh, mami”, pp. 24-25), thus referencing both the narrator’s own mother through the anecdotes told with the little ‘pudgy’ sister, as well as the primordial mother (“O, mamă, dulce-amară, ubicuă mamă” or “O, mamă, miere dulce-amară, femelă enormă, cuprinzătoare, în care mă pierd, mă înec”, (pp. 21), or in the references to ‘the patriarchy’ and the ‘phallogocentric’ view of the world: “Nu erau ei cei importanți, cei adevărați, cei puternici, cum spunea uneori tata? Dar femeile, cum de există femeii? Pentru ce există femeii?” (pp. 16).

When confronting the two versions, some differences arise both in terms of ST-TT1 (EN)/TT2 (FR), as well as in terms of TT1 (EN) vs. TT2 (FR). As such, I will be looking closely at some examples where gender marking was concerned (did the translators follow suit, or perhaps the language did not provide the means necessary to do so²), where a more experimental style was adopted (syntax, spacing, punctuation, capitalization, phonetics) or where the translators' creativity was put to the test.

Where gender marking is concerned, in Chapter 1, titled *My Body*, wherein the narrator as a young girl attempts to make sense of her own blossoming and ever-developing body, there is a list of animals, some of which the author gives a female form, even though Romanian has no such form (by adding the suffix ‘-ă’):

¹ As can be seen, Sean Cotter is more playful with this particular excerpt, opting for a phonetic and more visual version.

² Bearing in mind that both RO and FR are more closely tied, being Romance languages and sharing certain roots, whereas English is not as gender marked (e.g. suntem UNA (pp. 94-96) – we are ONE (pp. 105-107) / soyons UNE (pp. 117).

ST: [...] ornitorincă sau orangutană, crocodilă sau elefantă (17)

TT1: [...] a platypus or an orangutan, a crocodile or an elephant (24)

TT2: [...] ornithorynque ou orang-outan, crocodile ou éléphante (18)

Therefore, with the exception of the French feminine for 'elephant', the two translators resort to the Syntactic strategy of literal translation and do not mark the masculine nouns in translation; in English there is no possibility of adding any suffixes, but it is possible to add the particle 'she' to signal and emphasize the female form, as can be seen in translations of Nicole Brossard's or Luce Irigaray's works ('she-love'). Alternately, in French there was another suffix that could have been added: orang-outane; presumably, this was a conscious choice on the part of both translators, so as not to confuse readers.

The chapter titled 'Luna' (The Moon / La Lune) sees the narrator try to come to terms with having experienced intercourse for the first time; she attempts to immerse herself even deeper into the experience, to connect with her own body and transcend the physical plane, transferring her conscience and feelings into a male body:

ST: De fapt, parcă eu mă luasem de mină, eu mă țineam pe mine de mină, eu eram și băiatul și fata care au început să înainteze prin gang. [...] Prezența, parcă un fel de eu însămi mai adult, [...] mă transferă brusc doar în băiat (81)

After this excerpt, all the adjectives in the few descriptive paragraphs that recount the narrator's dream signal that they identify as male: 'oripilat', 'îngrozit', "O priveam uimit, îngrozit" (82-83). This stylistic and linguistic change is remarked upon by Florica Courriol in her Translator's Endnotes (216): "Translator beware: your vigilance is now dwindling, and you are carried away by the female vortex, without noticing that She has been replaced by He (so have the attributes), and that the adjectives also need to change their gender marking!"³. As such, in the French version, the adjectives are marked to show the male perspective of the narrator: "Je regardai et fus effrayé.", "Je la regardais étonné, j'étais effrayé et profondément honteux, et même dégoûté." (pp. 91)

It must, however, be stressed that in English this gender marking in adjectives is not (and cannot) be visible in the same way as in French and Romanian: "I looked down, horrified and amazed.", "I looked at her amazed, frightened, and deeply ashamed, even disgusted." (pp. 102-103). The reader of the English text must pay attention starting from the point where the narrator states: "And then I was only the boy" (pp. 101) and be aware that the male perspective follows afterwards. This is due to one of the constraints which deal with the differences between source language and target language and must be dealt with by the translator as he/she sees fit.

Having already remarked upon Cârneli's poetic side and her preference for experimenting, not to mention the very nature of the novel, which draws heavily on French and Canadian feminist writers and their proclivity for flouting the rules of syntax, phonetics, punctuation and spacing between words, the chapter titled "Prima trezire" (The First Awakening/Premier éveil) contains an entire such sequence that is meant to mimic a parent's soothing whispers, almost resembling a goodnight poem:

ST: Ma.

Ma. Ma.

³ All translation mine, unless otherwise stated.

Mba. Ta. Ta.
 Mta. **Nani, nani, pui.**
 Ma. Dormi, Dragă. Ta. Taci, taci cu mama. Mba.
 Vrei **papa? Pa.** Vrei **pipi?** Pa. Mba, ba.
 Vino la mama. Ma. Ma. Vino la tata. Ta. Ta.
 Hai, **copăcel.** Ma-ma. Bravo, așa. Ta-ta.
Ești măricică acum. Mami.Tati. Papa. Nu te uda. (22)

TT1: Ma.
 Ma.Ma.
 Mba. Pa. Pa.
 Mpa. **Rockabye, child.**
 Ma. Sleep, darling. Pa. Quiet, be quiet with Mamma. Mba.
 You want your **Papa? Pa.** You want to go **peepee?** Pa. Mba, ba.
 Come to Mamma. Ma. Ma. Come to Papa. Pa. Pa.
 Come, **sweetie.** Ma—ma. Bravo, that's it. Pa—pa.
How big you are. Mamma. Papa. Daddy. Don't wet yourself. (29-30)

TT2: Ma.
 Ma. Man.
 Mba. Pa. Pa.
 Mpa. **Dodo, dodo, poussin.**
 Ma. Tu dors, ma jolie. Pa. Parles pas, mon petit à moi. Mba.
 Tu veux **sousoupe? Oupe.** Faire pipi? Na. Mba, ba.
 Viens voir maman. Ma. Ma.Viens voir papa. Pa. Pa.
 Allez, **debout.** Ma-ma. Bravo, c'est ça. Pa-pa. Pa.
T'es une grande fille maintenant. Maman. Papa. Père. Ne te mouille pas.

In this particular instance, both translators resort to the translation procedure called “equivalence” by Vinay and Darbelnet (38), thus rendering meanings in a very idiomatic manner (i.e Nani, nani, pui, Vrei papa?, Hai, copăcel, the latter taken to mean ‘Up you go, on your feet’) with their respective correspondents that the English and French readers will be familiar with. Here as well, another gender-related mention should be made: both the source text (‘**măricică**’) and the French translation (‘**une grande fille**’) show that the narrator refers to a little girl, whereas the English version does not specify the baby’s gender (“**How big you are**”).

Having already referred to the author’s preference for wordplay, a sequence which really appeals to the translators’ creativity and their way with words comes in the form of a string of nicknames (some of which are popular terms, whereas others are coined by Cârnelci):

ST: Robinet de nichel, frînghie cu noduri spasmodice, rădăcină de brebenel, sabie înflăcărată, șarpe cu clopoței, punguță cu odoare fierbinți, **năsosul-bubosul, trombonul zeitei**, ouă pistruiate de cuc în nuc, tom degețel, smochină țepoasă, giuvaer moale și periculos, Rappaport, zurgălău, ciucuraș, răsturnac, tubercul dulce, faur-făurel, plantator, plonjon cosmic. O, la, la! O, la, la! (92)

TT1: Nickel faucet, living fringe with spasmodic knots, corydalis root, flaming sword, bell-headed snake, burnt-smelling sack, **bumpy nose**, **god's trombone**, spotted egg with leaping walnuts, tom thumb, spiny fig, softly dangerous bangle, Rappaport, hanging bells, tassel, flipper, sweet tuber, smithy's hammer, planter, cosmic plunge. Oh la la! Oh la la! (115)

TT2: Robinet de nickel, ficelle vivante avec des noeuds spasmodiques, racine de corydalis, épée enflammée, serpents à clochettes, bourses à bijoux, saints brûlants, **grand nez***, **trombonne de la déesse****, des oeufs de coucou à taches de rousseur tout nus, figue à épis, bijou dangereux et mou, petit pompon, tubercule doux, Petit Poucet, forgeron, planteur, plongeur cosmique. Oh, la, la! Oh, la, la! (102-103)

Below some explanations concerning the two endnotes in the French translation, as well as their transcription:

The first endnote (*) aims to explain the meaning behind the culturally-charged expression in Romanian folklore): Selon la croyance populaire roumaine, il y aurait une relation directe entre la taille du nez et celle du sexe masculin (NDT). [BT: According to Romanian popular belief, there is a direct correlation between the size of the nose and that of the male organ.]

The second endnote (**) explains the cultural reference: Allusion à Athéna qui inventa le trombone en musique (NDT). [BT: Reference to Athena, who invented the trombone in the field of Musicology.]

The French text contains two extratextual glosses inserted by Florica Courriol, who "[...] considers it necessary to offer some explanation of the meaning or implications of the CSI" (Franco Aixelá 62). Moreover, this strategy is often employed to explain puns (61). The first one clarifies the reference to 'nose' (*năsosul-bubosul/bumpy nose/grand nez*, meaning 'big nose') and explains that, according to popular belief in Romania, the size of a man's nose is tied to that of his penis, similarly to the saying in English about men with big feet. This mention is particularly useful in order to clarify the metaphor for foreign readers. The other CSI that raises some problems is 'trombonul zeiței', rendered as 'god's trombone' in English, therefore losing its gender marking (instead of 'goddess'). The marking is kept in the French version ('la déesse'). This is where the second explanatory footnote is inserted, which specifies that the Goddess referred to is Athena, who invented the trombone.

Segueing into the topic of translator's footnotes, it bears mentioning that only the French translation resorts to footnotes or extratextual glosses, as it contains five such 'NDTs' ('note du traducteur', i.e., 'translator's footnote'). In all fairness to the English text, none of these footnotes are essential to textual comprehension, rather they serve to provide the readers with additional cultural information.

Lastly, I would focus on one of the explanatory footnotes which is, in fact, an extratextual gloss, pertaining to a character's name that is also the popular name of a plump fruit:

ST: Mi-a venit în minte și o schiță literară, cu o vânzătoare de bilete de transport în comun, pe numele ei **Duda**, care din cauză că a părăsit-o bărbatul începe să se îngrășe, să se tot îngrășe, pînă ajunge să nu mai poată ieși din ghereta ei din tablă vopsită în verde, de unde vinde bilete de tramvai și de autobuz. (136)

TT1: I once thought of a very short story, in which a woman who sells bus tickets, named **Duda**, starts to gain weight after her husband leaves her, more weight, and more weight, until she can't get out of her little ticket booth of green-painted metal. (169)

TT2: J'ai même esquissée une nouvelle dont la protagoniste, une vendeuse de titres de transport, nommée **Douda**, qui, parce que son mari la quitte, se met à grossir et grossit, grossit, jusqu'à ne plus pouvoir sortir de la guérite en tôle verte où elle vend ses tickets de tram et de bus. (148)

In this instance, while Cotter preserves the name by repetition, Courriol uses a conservation strategy for CSIs, namely that of orthographic adaptation (Douda). She also deems it necessary to explain the reference to the fruit of the mulberry tree, called 'dudă' (sometimes 'agudă') in Romanian, as follows: "First name that references the fruit of the mulberry tree, called *duda* in Romanian, which has a bland flavor" (pp. 148).

Having 'confronted' several fragments from the two translations with the source text and with one another, the remaining step in this model of translation criticism is to provide relevant information regarding the translators themselves. Florica Ciodaru-Courriol is a translator, a university professor, and Translation Studies scholar, who has lived and taught in France for many years. She has translated from Romanian into French works by authors such as Hortensia Papadat-Bengescu, Marta Petreu, Iulian Ciocan, Ioan Popa, Horia Ursu, Bogdan Costin, Tudor Ganea, Mihail Sebastian and many others ("La aniversare"). When asked whether literary translation can be referred to as 'creation', she stated that "The translator is the bee that fills the honeycomb created by the author who wrote in the source language with the foreign language honey. It is the latter who is the true creator! He/she has the priority in terms of invention" (Burcea, "Interviu cu traducătoarea", my translation). She has said that she strives to promote Romanian literature in France, having also emphasized her high interest in translating Romanian women authors: "I've just finished two excellent novels written by women [...], with the third one in progress" (Burcea, "Interviu cu traducătoarea"). Courriol also claims that she is highly enthusiastic to bring as many quality Romanian authors to French audiences as possible. (Olteanu, "Florica Ciodaru-Courriol: Am început să traduc din... frustrare").

Sean Cotter is a translator and professor of Literature and Translation Studies at the University of Texas at Dallas, with a vast experience in the field and a special interest in Eastern European literature, Romanian in particular. At university, the subjects he teaches include critical approaches to translation, as well as translation workshops; his courses focus on transcultural aspects of various literary works (Cotter, Interview by Dana Bădulescu). He has translated several outstanding Romanian literary works: Mircea Cărtărescu's *Blinding* (2013), *Wheel with a Single Spoke*, by Nichita Stănescu (2012) and, very recently, of Mateiu I. Caragiale's *Rakes of the Old Court* (2021, Northwestern University Press). It is worth stressing that, while there are elements which differentiate them in terms of approach, the two translators have similar backgrounds. Thus, they both have a set of acquired competences, awareness of the norms and constraints in terms of the interplay between source and target language and culture, the sensibility to reader experience, as well as acknowledgement of the author's voice.

Overall, on the matter of there being a particular preferred strategy when faced with feminist ideology, references and imagery, the main difference between the two texts is the presence of the explanatory footnotes in the French one, displaying a greater degree of target-orientedness on the part of the translator. As such, Florica Courriol seems to place additional emphasis on CSIs and instances of wordplay, aiming to also make the French readers connect more with the Romanian culture. Naturally, this preference could also be viewed from the point of view of a deep sense of faithfulness, as the French translator seeks to achieve dynamic equivalence and have the target readers take away the same elements as the source readers.

All in all, this was without a doubt a case of faithfulness to the author, with both translators, experienced literary translators and Translation Scholars professors and professionals, attempting to stay as true and close to the style, tone, and imagery as possible. As can be inferred from interviews, translator's footnotes and endnotes, there seems to be a more acute awareness and comprehension of the typical stylistic features, hidden meanings, references and experimental nature of the text in the French text, which also has several NDTs, as well as a translator's Afterword⁴. As she stated in an aforementioned interview in February 2021 (Burcea, "Interviu cu traducătoarea"), Courriol seems to have only aimed to translate the works of women authors lately.

The purpose of the analysis was to highlight a series of salient features of the two translations, while also comparing them among themselves and with the source text and commenting upon the strategies used and the effects obtained in translation. As such, the French target readers were more 'cared for' by the translator through the explanatory footnotes and intimate understanding of some features of Cârnelci's style, imagery and references, as well as the insight provided into her own conscious translation choices in the Afterword found at the end of the French translation of *FEM*. Without attempting to read too much into the differences present in the two versions, it must be said that, perhaps due to her gender, Courriol seems to have been more sensitive to certain shades of meaning (e.g., 'goddess' vs. 'God', 'grand nez' vs. 'bumpy nose' etc) in the text. However, in all fairness, it must also be said that, apart from being a woman herself and sharing the gynocentric worldview, Florica Courriol is a native speaker of Romanian, whereas Sean Cotter is not. All things considered, Magda Cârnelci herself said of Sean Cotter: "He has a certain refinement, delicacy, and goodness that fits with what this novel, *FEM*, wants to transmit" (Cârnelci in Scridon "Constructing Unity"). Unsurprisingly, last year, the English translation was nominated at the 2022 PEN America Literary Awards, "for a book-length translation of prose from any language into English", among a roster including Juli Zeh's *New Year*, Mariana Oliver's *Migratory Birds*, Carl de Souza's *Kaya Days: A Novel* and *The Last One: A Novel* by Fatima Daas; all of the nominees' works are described as "dynamic, diverse, and thought-provoking examples of literary excellence" ("Announcing the 2022 Pen America Literary Awards Finalists").

⁴ Such aspects (Translator's Afterword, footnotes) may also be dictated by the norms of the publishing house; therefore, sometimes, even if the translator feels the need to add these elements, such choices may not be possible.

References

Primary sources:

Cârnelci, Magda. *FEM*. Polirom, Iași, 2014.

--- *FEM*. Translated by Sean Cotter, Deep Vellum Publishing, 2021.

--- *FEM*. Translated by Florica Courriol, Éditions Non Lieu, 2018.

Secondary sources:

Berman, Antoine. *Toward a Translation Criticism: John Donne*, Translated by Françoise Massardier-Kenney, The Kent State University Press. Kent. Ohio, 2009.

Chesterman, Andrew. *Memes of Translation - The spread of ideas in translation theory*. John Benjamins Publishing Company, 2016.

Franco Aixelá. Javier. "Culture-specific Items in Translation." *Translation, Power, Subversion*, edited by Román Álvarez and M. Carmen-África Vidal, Multilingual Matters Ltd., 1996, pp. 52-79.

Vinay, Jean-Paul and Jean Darbelnet. *Comparative Stylistics of French and English. A Methodology for Translation*, Translated and edited by Juan C. Sager & M.-J. Hamel, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995.

Electronic sources

Burcea, Dan. "Interviu cu traducătoarea Florica Ciodaru-Courriol: „Traducătorul este albina ce umple cu mierea limbii străine fagurele oferit de autor” [Interview with translator Florica Ciodaru-Courriol: "The translator is the bee that fills the honeycomb created by the author"]]. *Suplimentul de cultură*, February 2021, <https://suplimentuldecultura.ro/34339/interviu-cu-traducatoarea-florica-ciodaru-courriol-traducatorul-este-albina-ce-umple-cu-mierea-limbii-straine-fagurele-ofert-de-autor/> Date accessed January 28 2023.

Ciodaru-Courriol, Florica. "La aniversare" ["On its anniversary"]. *Idei*, No. 45, *Fictiunea OPTm*, December 28 2020, <https://fictiunea.ro/2020/45/art14/index.html> Date accessed January 25 2023.

Cotter, Sean. Interview by Dana Bădulescu: „Sean Cotter, Translation Is the Art of Dissonance”. *Filiala București – Traduceri Literare (FITRALIT)*, Revista de Traduceri Literare, Issue No 47, September 30 2019, <https://www.fitralit.ro/30-09-2019-sean-cotter-translation-is-the-art-of-dissonance/> Date accessed February 6 2023.

Observator Cultural. „Rîsul Medusei” de Hélène Cixous [The Laugh of the Medusa by Hélène Cixous]. No. 1065, *Observator Cultural*, June 9 2021, <https://www.observatorcultural.ro/articol/risul-medusei/> Date accessed February 22 2023.

Olteanu, Antoaneta. Florica Ciodaru-Courriol: „Am început să traduc din. . . frustrare” [Florica Ciodaru-Courriol: "I began to translate out of... frustration"]. *Revista de Traduceri Literare*, October 31 2017, <https://www.fitralit.ro/31-10-2017-florica-ciodaru-courriol-inceput-sa-traduc-din-frustrare/> Date accessed February 2 2023.

PEN America. "Announcing the 2022 Literary Awards Finalists." *PEN America*, 2 Feb. 2022, <https://pen.org/literary-awards/2022-pen-america-finalists/>. Date accessed February 22 2023.

"Romanul FEM de Magda Cârnelci este finalist la PEN America Literary Awards." ["The novel FEM by Magda Cârnelci is a finalist for the PEN America Literary Awards"] *Radio România Cultural*, 31 January 2022, <https://www.radioromaniacultural.ro/sectiuni-articole/literatura/romanul-fem-de-magda-carneci-este-finalist-la-pen-america-literary-awards-id31212.html>. Date accessed February 22 2023.

Rotaru, Andra. "Magda Cârnelci și Andra Rotaru în dialog despre „Râsul Medusei”, de Hélène Cixous." *Carturesti.ro*, 8 July 2021, <https://carturesti.ro/blog/magda-carneci-si-andra-rotaru-in-dialog-despre-rasul-medusei/>, Date accessed February 19 2023.

Scridon, Andreea Iulia. "Constructing Unity From the Fragments of Living: Magda Cârnelci and Sean Cotter on FEM". *Asymptote*, July 22 2021, <https://www.asymptotejournal.com/blog/2021/07/22/constructing-unity-from-the-fragments-of-living-magda-carneci-and-sean-cotter-on-fem/> Date accessed February 21 2023.

ION (IANCU) BĂLĂCEANU (1828 – 1914), POLITICAL MAN AND DIPLOMAT OF MODERN ROMANIA

Denisa Anamaria BURNEI

Ph.D. candidate at the University of Craiova

Abstract: Ion (Iancu) Bălăceanu had a political career in continuous ascent occupying different key positions, such as: prefect of Câmpulung (1848), deputy of Râmnicu Sărat county (1867), prefect of the Bucharest police (1859; 1873) and senator (1876). The diplomatic career of Iancu (Ion) Bălăceanu was built, on one hand by the missions that he had in Paris (1866; 1884- 1885), Constantinople (1870-1871; 1866-1888), Vienna (1876-1882), at Rome (1882-1884) and London (1893-1901) as a diplomatic agent or as envoy extraordinary and plenipotentiary minister, and on the other hand by his participation as a delegate in the framework at the first Commission of the banks of the Danube. The peak of his career was reached during the period 30 January – 30 march 1876 when he fulfilled his mandate as a Minister of Foreign Affairs. Also, remains an unforgettable contribution he had to the recognition of Romanian independence by the Austro-Hungarian Empire, and also in the signing of the treaty between Romanians and Austro-Hungarians on 18 october 1883.

Keywords: Iancu Bălăceanu, political man, diplomat, modern Romania.

The documents of the time prove that the Bălăceanu family start her history in the early days of the XIVth century, in the land of Țara Românească, many affirming that they are the offspring of the Basarab family.¹

In a constant way, this family of Bălăceanu always appeared in history, having a word to say in the political matters of those times. For example, if we took a glance at Constantin Bălăceanu, the paternal grandfather of the future political man and diplomat, Ion (Iancu) Bălăceanu, we discover that he was serving the function of „vornic” (grate governor that was oversee the royal court, deals with internal affairs and have some judicial powers) and „mare ban” (a kind of governor that had administrative duties). Also, he supported the movement of national and social revival from 1821. More than that, some witnesses suggest that the revolutionary leader Tudor Vladimirescu found shelter in the house of the Bălăceanu family, in Stolnici. Constantin Bălăceanu had four sons, three of whom followed in his footsteps, and make a name for themselves in the policy area: Ștefan, Ion and Constantin. The last one had a thorough knowledge of the law and liberal orientation. He was the father of Iancu Bălăceanu and accomplish a number of important functions in the „divanele domnesti” (noble sofas), the top of them being reached while he

¹ Octav - George Lecca, Familiile Boerești Române. Istoric și genealogie (dupe isvoare autentice), Institutul de Arte Grafice și Editura „Minerva”, MDCCCXCIX, București, pp. 15-20; Viorica Ciurea, Bălăcenii și Oltenia, în „Oltenia. Studii. Documente. Culegeri”, seria a III-a, anul III, nr. 2, Craiova, 1999, pp. 89-96; A. M. Nour, Balaciu și Bălăcenii, în „Revista istorică, Anul XVIII, nr. 1-3, ianuarie-martie 1932, Tipografia „Datina Românească”, Vălenii de Munte, 1932, pp. 19-27.

was appointed „*ministru al justiției – logofăt al dreptății*” (minister of justice – chancellor).²

So, with a great background, Ion (Iancu) Bălăceanu, one of the most representative Romanian diplomats of the XIXth century, was born, as he testified in his memoirs, at the 25th January 1828, in the parental home from Bucharest, situated on Calea Știrbei Vodă street. As we stated above, he was the son of Constantin Bălăceanu and Maria Al. Văcărescu, the daughter of the well-known bard, Alecu Văcărescu.³

Around the age of 7 years, the young Ion (Iancu) Bălăceanu started to study in the comfort of his family home, as was the custom in the era, aided by his french assessor, Scheffer, a former officer of Napoleon I, next to which he attended almost all of the empire campaigns. This collaboration with the old officer and french assessor went bad quickly, the reason for this being an incident during which, the child's life was put in danger. After this episode, Scheffer was interned in a mental hospital, where he died two days after, and in Bălăceanu house made the entrance a new figure, Gourmes, also brought from Paris.⁴

Quite early, in 1838, yielding to his wife's insistence, the father decide that his son, Ion (Iancu) Bălăceanu, can go to study in France, accompanied by Gourmes. Being so, he fallows the „Louis le Grand” high school and he passed the baccalaureate, shortly before he fulfill 18 years old. The success of the exam seems to have been assured by his excellent knowledge of the greek language. One of his examiner, Saint Marc Girardin, was so impressed by the way Iancu translate a passage from Tucidide, that he appreciate that „*we can easily see that you didn't learn greek in France and that you know this language as well as your native language*”.⁵

After graduation, Iancu Bălăceanu had plenty of spare time for himself, so he began to attend the lectures of Jules Michelet and the ones of Edgar Quinet, from the „College” of France. This was the time when he get in touch with the others roumanian students from Paris, and in december 1845 he join the „*Society of romanian's students from Paris*”.⁶

In this literary circle, the young Romanians that were studying in France were concerned about the political and social situation from home. Trying to understand what will happen in the United Principalities if, as things looked, in France the revolution would break out. Animated by the idea that the Romanians urgently need a number of progressive reforms, this elite decided that is the right moment to return to the country and to stand up against the status quo, showing resistance from the Russian protectorate, imposed by the Adrianopol Treaty (1829), on one hand, and on the other hand, from the manorial privileges, laid down by the Organic Regulations from 1831 - 1832. Appreciable is the fact that the young Moldavians and the Wallachians were fighting against the

² Constantin Bălăceanu - Stolnici, Bălăcenii și lupta pentru independență, în „Argessis. Studii și comunicări”, Seria Istorie VII, Editor Muzeul Județean Argeș, Pitești, 1995, pp. 59-66.

³ Ion Mamina, Ion Bulei, Guverne și guvernanți (1866-1916), Silex - Casă de Editură, Presă și Impresariat SRL, București, 1994, p. 165.

⁴ Iancu Bălăceanu, Memoriile unui pașoptist-model. Amintiri politice și diplomatice (1848 – 1903), Ediție de Georgeta Filitti, Editura Humanitas, București, 2019, pp. 21-22.

⁵ Ibidem, pp. 23-24.

⁶ Ion Mamina, Ion Bulei, op. cit., p. 165.

manorial privileges, even if many of them came from boyar families who enjoyed the privileges.⁷

Getting on the boat „*Mentor*” at Marsilia, in 1847, Iancu Bălăceanu started for home, together with two of his good friends, Costache Negri and the poet Vasile Alecsandri. On his way he stopped at Napoli, at Constantinople, and then at Iași, the last one spending more than two months.⁸

Returned to the country, at Bucharest, besides seeing the family, Ion (Iancu) showed interest to know the people and the situation from the Principalities, easily noticing that the churning from the European continent was felt also in his country, being promoted, among others, the ideas such as the imposition of a Constitution, freedom of the press, freeing of the Roma slaves, etc. The revolutionary from 1848th had started to prepare the program that was going to be presented to the prince Gheorghe Bibescu (1842-1848), but an unfavorable response from him going to bring his expulsion from the throne of Wallachia. The unrest and actions of young people returning from studies in France were not unknown by the prince, his first reaction being the summons and advice to the parents of the most active returned youth, including among them, Constantin Bălăceanu, the father of Ion (Iancu) Bălăceanu. More than that, due to family ties (Gheorghe Bibescu was married for the second time to Maria Văcărescu, endearment Marițica, a maternal cousin of Iancu), the young Ion Bălăceanu was invited to tea, beside his cousin founding also his brother Constantin, adjutant colonel, and the prince himself. The last one will end the meeting with the assurance that, „*here, you have friends, it's just up to you to remember this*”.⁹

However, in the context of the 1848 revolution in Wallachia (June-September 1848), Ion (Iancu) Bălăceanu would be actively involved in the event.

Active participant in the revolution from 1848, Iancu Bălăceanu was part of the National Guard, which was established and put under the management of colonel Scarlat Crețulescu. Following the french model, to spread revolutionary ideas, the government sent commissioners to all the counties. A special case was in the Muscel county, where at Câmpulung city, a former teacher named prefect by the provisional government, was expelled by the population and his replacement, Iancu had to leave the area as well, as a result of a revolt of the servants. This creates the context in which Ion (Iancu) Bălăceanu will have a meeting from the government, with colonel Nicolae Golescu, Minister of Internal Affairs.¹⁰

In these circumstances, Ion (Iancu) Bălăceanu, who had only 20 years old at the time, on 3 august 1848, was named by the royal lieutenant in the position of prefect for Muscel, the function he will hold till 22 September. It's important to mention that he will

⁷ Iancu Bălăceanu, op. cit., pp. 24-25.

⁸ Ibidem, pp. 25-26.

⁹ Ibidem, pp. 28-29.

¹⁰ Ibidem, pp. 32-35.

be the last civil servant from within the revolutionary government, that will be left in the service of the mountain revolution.¹¹

The first step taken when Ion (Iancu) Bălăceanu arrived at Câmpulung was to convene the nobility of the area with the purpose of presenting himself and taking note of the grievances of the local people. During the meeting, he even said that: „*I came alone to prove my trust (...) I am prefect of the revolution and I have to apply all the principles you read in the Constitution, among others, the organization of the National Guard, which no one could convince you to receive, same for the freeing of Roma slaves which you do not admit*".¹²

Endowed with tact, Iancu got closer to the Rucăreanu family, a member of the lower nobility, a family that enjoys influence in the city and the county. From this family ranks he named captain Rucăreanu as the commander of the National Guard, and his brother as a subprefect, this movement ensuring the peace so desired in the county.¹³

Unfavorable evolution of the events of 1848th raised among the revolutionaries the problem of organizing a resistance against foreign occupation. Minister Nicolae Golescu sent a confidential letter to Ion (Iancu) Bălăceanu, demanding the organization of a core of resistance and collecting as many weapons as possible, regardless of their type. In carrying out this effort, the prefect of Muscel county enjoyed the support of two trustworthy people, the chief of police and Solomonescu, the commander of the constabulary. The danger could not be avoided, and in the evening of 22nd September 1848, the postmaster from Pitești announced Iancu that, next day, a band of Cossacks was going to leave Pitești, with the destination Câmpulung, and a Turkish battalion already left Târgoviște city, with the same destination, the purpose of the two is to arrest and bring him to Bucharest. The only way forward was to retreat to Transylvania, exactly what Ion (Iancu) Bălăceanu did on the same night.¹⁴

Self-exile along with other revolutionaries, Nicolae Bălcescu, Nicolae Magheru and Alecu Manu, brings Bălăceanu to the position of adjutant in the Hungarian revolutionary army led by the Polish general Josef Ben, thus making him part of the movement of Hungarian revolutionary.¹⁵ In this situation, Ion (Iancu) Bălăceanu was advantaged by the fact that none of the officers of the general staff did write in french and that Ben, which had lost two fingers in the fight, needed someone to draft his correspondence with Lajos Kossuth.¹⁶

Bălăceanu's services in general's Ben army came to the end with his defeat at Timișoara in the summer of 1849. Ion (Iancu) take now on the path of exile in France. The return to the native land will take place nine years later, when with the help of the English consul, Colquhoun, the king of Wallachia, Barbu Știrbei agreed that, Bălăceanu may come,

¹¹ Elena Istrățescu, Bălăcenii în istoria românilor. Documente inedite de arhivă, în Revista „Muzeul Național”, XV, București, 2003, p.196; Constantin Bălăceanu-Stolnici, op. cit., p. 63.

¹² Iancu Bălăceanu, op. cit., p. 37.

¹³ Ibidem, p. 38.

¹⁴ Ibidem, pp. 39-45.

¹⁵ Dumitru Vitcu, Diplomății Unirii, Editura Academiei, București, 1979, p. 190.

¹⁶ Iancu Bălăceanu, op. cit., p. 59.

facilitate the means"¹⁷ More than that, in the following days, through the minister of justice, Ion Filipescu, the king proposed to Iancu the function of president of the court from Ploiești. The deal was refused by Iancu, who did not want to violate his beliefs or to make part of the regime imposed by Organic Regulation. The summer of 1857 will find Iancu in Italy, his goal being to catch the attention of Cavour and make him a supporter of the roumanian union, already an accomplished fact. His journey continue to France where his goal was the same: attracts sympathy for the roumanian facts from Napoleon the third and at the same time from the french political people.¹⁸

Returning to Wallachia, he participated in the events from 1859, on the side of the liberal democrats. After the double election of Alexandru Ioan Cuza, Ion (Iancu) Bălăceanu was appointed in the function of the prefect of the capital's police, the ruler justifying his actions by the fact that he considered him an energetic and reliable man, especially since they had mutual friends: „*we have the same friends, Negri and Vasile Alecsandri, I know you through them and I know what I am entitled to ask and expect from you (...) You are a liberal, as you have proven, and at the same time an energetic man*".¹⁹

In May 1859, the diplomatic agent of France in Moldova, announced to Cuza that, as a result of the declaration of war between France and Austria, the Emperor waiting from the side of the moldo-valah government, help the Hungarian movement. So, now, he is replaced by the capital's police, and Ion (Iancu) Bălăceanu becomes the one that has the responsibility to carry personally the letter from the Romanian prince, a letter who testifies that: „*on the day in which the national existence of Romanian from Hungary it will be assured, the Hungarian cause will triumph, without hesitation, because, in the hands of the roumanian, Transilvania it will be unbeatable*".²⁰ This task received by Bălăceanu will lay the foundation for the relationship between the romanian diplomat and Napoleon the third, relationship that will become decisive in the future development of modern Romania.²¹

In the year 1860, Ion Bălăceanu was chosen for the legislative assembly of the United Principalities, and starting with 1864, his steps will take another direction, showing fierce opposition against the personal dictatorship established by Alexandru Ioan Cuza. Two years later, he was a participant in the coup against the ruler, in February 1866. After this, Ion Bălăceanu was appointed, by the provisional government led by Ion Ghica, as diplomatic agent of Romania in Paris, his most important mission was, in the new circumstances at the beginning of 1866, to find a foreign prince for the throne of Romania, after the refusal of Flanders's Count.²²

The diplomatic skills also the strong bonds established with the french personalities over time, made the Iancu mission to be crowned with success. Right from the start, although it seemed impossible in the absence of an official accreditation, Ion

¹⁷ Ibidem, pp. 73-74.

¹⁸ Dumitru Vitcu, op. cit., pp. 200-201.

¹⁹ Iancu Bălăceanu, op. cit., p. 79.

²⁰ Dumitru Vitcu, op. cit., p. 204.

²¹ Iancu Bălăceanu, op. cit., pp. 98-99.

²² Ibidem; Iulian Oncescu, România în politica orientală a Franței (1866-1878), ediția a II-a, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2010, p. 144.

Bălăceanu got an appointment with Napoleon, the emperor received him in the Hall of Marshals, thus giving the meeting a semi-official character and showing sympathy towards Romanian people. Bălăceanu's mission was, as I stated, to obtain the consent of the French officials and Napoleon the third to the act of electing a new foreign prince. During the discussions with the French emperor, Bălăceanu informed him that his mission was to ask him to designate a candidate for the throne of Romania, being authorized to communicate that proposal of Napoleon the third would be immediately accepted. However, the French emperor told Ion Bălăceanu that at the moment he could not find a candidate favorable to France and Romania. Romania's diplomatic agent in Paris continued the search for a foreign prince for the throne of Romania, contacting foreign diplomats from the French capital, French politicians, the French press, and also the Emperor's close associates, as was the case with Mrs. H. Cornu. During another meeting with Napoleon III (March 18/30, 1866), Ion (Iancu) Bălăceanu proposed to Carol of Hohenzollern for the throne of Romania, and Napoleon agreed. The Romanian diplomatic agent in Paris, supported by other representatives of the Romanian elite, then initiated a new action to obtain Prussia's agreement for the candidacy of Carol of Hohenzollern, this being orchestrated through the collaboration with Ion C. Brătianu and Carol Davilla.²³

After Carol of Hohenzollern was recognized by the European powers as the prince of Romania, Ion Bălăceanu received the letters of accreditation as an official diplomatic agent, but like his one confession: „it was the end that I had imposed for my diplomatic role. My own tastes directed me towards a domestic policy of my country”.²⁴

At the moment when Ion (Iancu) Bălăceanu's desire was becoming known in Bucharest, in the context of discussions related to the funds needed to send some French officers to Romania (April-May 1867), he addressed a telegram to the Minister of Foreign Affairs, Ștefan Golescu, with the request to remain at the post until further notice, but he refused, arguing that he considered himself resigned. The telegraphic duel does not end here. The next day, Petre P. Carp hand a new telegram from the minister, reading that: „informed Mr. Bălăceanu that he is revoked and you take over the administration of the agency”.²⁵

Hurt by the way the minister had chosen to deal with the situation, Ion Bălăceanu answered in the same way: „it is absurd to claim that you revoked me after I sent you my resignation three times ongoing for 24 hours”.²⁶ Petre P. Carp lack of tact will also be charged by the French Minister of Foreign Affairs, to whom he had sent a copy of the telegram that requested termination from office for Bălăceanu. The answer of the French official, clearly indicates that without being accredited by Bălăceanu or by the Romanian Minister of Foreign Affairs, Mr. Carp has no quality to interact with the French government. Understanding the fragility of the situation, Bucharest was sent a new notification that

²³ Iancu Bălăceanu, op.cit., pp. 140-146; Constantin Bălăceanu-Stolnici, op.cit., p. 64; Georgeta Filitti, Iancu Bălăceanu și aducerea principelui Carol de Hohenzollern în România, în „Muzeul Național”, XIII, București, 2001, pp. 74-77; Iulian Oncescu, op. cit., pp. 147-148.

²⁴ Iancu Bălăceanu, op.cit., p. 175.

²⁵ Ibidem, pp. 194-195; Iulian Oncescu, op. cit., p. 172.

²⁶ Iancu Bălăceanu, op.cit., p.193.

named Emanoil Kretzulescu as the Romanian diplomatic agent in Paris. The french Emperor will say goodbye to Bălăceanu, appreciating that „*you, sir, will remain aware of the services rendered to your country and to your prince, please add to this memory of my special preciousness*".²⁷

Starting with 31th December 1870, Ion (Iancu) Bălăceanu was a diplomatic agent of Romania at Constantinople, the capital of the Ottoman Empire. This new task was assigned to him by Ion Ghica, the president of the Council and by N. Calimachi-Catargi, the foreign minister.²⁸

This task was all the more arduous as he came to feel the tide of intrigues that didn't seem to stop. On the one hand, he had to deal daily with denying rumors that they came from Bucharest and stormed foreign embassies. On the other hand, in the Romanian capital, the camarilla was spreading news from Constantinople, claiming that, Ion Bălăceanu do nothing but affect the image of Carol. The moment Bălăceanu arrived at Constantinople was an inauspicious moment in itself, amid the war franco-german, when Roumania displayed a benevolent attitude towards France, in antithesis with the hostility towards what was german. More than that, the situation of the Romanian dignitary was made difficult by a representative of Prussia in Constantinople, Count Kaiserling, minister of Prussia and of North Confederation. He fueled the intrigues to the point where he pretend that during a diplomatic dinner hosted by the grand vizier, Ion (Iancu) Bălăceanu had referred to his sovereign labeling him as an imbecile.²⁹

Without remaining indifferent to the created situation and leaving aside the official character of his position, Iancu demand an explication from Count Kaiserling, reminding him that throughout his stay in the Ottoman capital, Ali paşa, as a result of his poor health, he had not even organized a dinner.³⁰ Without reaching a common denominator with his interlocutor, the Romanian agent left the meeting and only a few days away he also left Constantinople, ending his mandate as a diplomatic agent.

Returned to the country, and for the next few years, he used them to manage his estates. But his political prestige followed him constantly, during the election from May 1870, Ion Bălăceanu obtained the mandate of deputy to the Chamber as a representative of the county Râmnicu Sărat, in the second college of Assembly of Deputies. Legislative elections from June 1876 will transform Ion Bălăceanu into a senator in the second college for the Râmnicu Sărat county.³¹

Towards the end of the conservative government, Ion (Iancu) Bălăceanu was appointed the prefect of the capital's police, his clear task being to mediate the relationship between the anti-dynastic coalition led by Mazar Paşa (the name by which the Englishman Lakeman was known in Bucharest) and Carol I, ensuring a smooth transition from a conservative to a liberal government.³² Once again, Iancu faced an

²⁷ Ibidem, p. 195.

²⁸ Dumitru Vitcu, op.cit., p. 208.

²⁹ Iancu Bălăceanu, op.cit., pp. 201-205.

³⁰ Ibidem, p. 205.

³¹ Mihai Sorin Rădulescu, *Elita liberală românească (1866-1900)*, Editura All, Bucureşti, 1998, p. 184.

³² Dumitru Vitcu, op.cit., p. 208.

extreme situation: „*I was responsible for order and if anything was moved, if there was even a beginning of the trouble, I had to start the arrests with my best friends*".³³

After just two weeks, Ion Bălăceanu is invited by Lascăr Catargiu to a meeting, together with Ion Strat and Petre P. Carp, its purpose being unknown. The mystery is removed when Lascăr Catargiu confesses to them that: „*the ruler summoned all three of you through me and I'm assigned by His Grace to offer you, Mr. Bălăceanu, the ministry of foreign affairs, to you, Mr. Strat, the finances and to you, Mr. Carp, the cults and public instruction. His Grace understand that the proposal I was tasked to make to you is not one of the most tempting, in the circumstances in which we find ourselves, but it is one more reason to count on your devotion towards his person and towards the country*".³⁴

Became Foreign Minister, Ion (Iancu) Bălăceanu came into contact with the diplomatic corps accredited in Bucharest: the lord H.C. Vivian, accredited diplomatic agent of England, baron des Michels, a representative for France, Zenoviev, the representant for Russia, the baron Calice for Austria, Orix for Belgium, the baron Fava for Italy and Rothan, the representant of Germany. From the beginning, Bălăceanu knew that the great neighboring empire sought to use Roumania for arming the Bulgarians and the Serbs and for the weakening of the Ottoman Empire. This will determine him to take a position of proximity to the English and french policy.³⁵

Characterized by Nicolae Iorga as an intelligent diplomat, endowed with already recognized knowledge and skills,³⁶ Ion (Iancu) Bălăceanu will hold this high position at the Ministry of Foreign Affairs during the period between 30 January/ 11 February – 3/15 April 1876. From this new posture, Bălăceanu reaffirmed the position of neutrality of the Romanian state to the ongoing events from the Balkan peninsula and took the initiative to establish a diplomatic agency in the capital of Greece, Athens. This last initiative will not materialize now, because Greece aims to establish as close links as possible with the Ottoman Empire, hoping to stick to her some territories that were under Ottoman control.³⁷

One of Iancu's successes was the signing, after several rounds of negotiations, on 15/27 march 1876, of a trade and navigation convention between Roumania and Russia. This convention, concluded over a period of ten years, was based on the principle of application of the tariff granted to the most favored nation and on one of the equality of the two sides signatory.³⁸

On the evening of 3/15 April 1876, after the vote of censure given to the government led by Ioan Emanoil Florescu, Ion (Iancu) Bălăceanu ended his mandate as Minister of Foreign Affairs. This did not put him off the diplomatic and political scene, and in May

³³ Iancu Bălăceanu, op.cit., p. 212.

³⁴ Ibidem, pp. 219-220.

³⁵ Viorica Ciurea, Ion Bălăceanu, ministru al Afacerilor Străine (30 ianuarie/11februarie – 3/15 aprilie 1876, în „Analele Universității din Craiova”, Seria Istorie, Anul IX, nr. 9, Editura Universitaria, Craiova, 2004, p. 106.

³⁶ Nicolae Iorga, Politica externă a regelui Carol I, Editura Glykon, București, 1991, p. 145.

³⁷ Viorica Ciurea, op. cit., p. 107.

³⁸ Constantin-Bălăceanu Stolnici, Saga Bălăcenilor. Șapte secole de istorie, ediția a II-a, Editura Vitruviu, București, 2000, p. 229.

1876, having Mihail Kogălniceanu as superior in Bucharest, he is named diplomatic agent of Roumania at Vienna.³⁹

The way in which he paid off the tasks sent from the country, this time as well, over and above the political guidelines of the foreign minister that have changed (Mihail Kogălniceanu, Nicolae Ionescu, Ion Cîmpineanu), Ion (Iancu Bălăceanu) was the first diplomat of the country that was elevated to the diplomatic rank of envoy extraordinary and plenipotentiary minister of Romania beside the emperor Franz Iosif.⁴⁰

Ion Bălăceanu, remain in Vienna until October 1882 when he will be transferred as Romanian envoy extraordinary and plenipotentiary minister to Rome. Arrived on Italian territory, the beginnings were difficult, Iancu showing dissatisfaction with the way his trip went and his interactions with the Italian authorities. However, everything took on a different color as a result of the cordial welcome he received from king Umberto and queen Margherita. Also, the head of the Ministry of Foreign Affairs, Mancini, an international law teacher at the University of Roma, used every meeting with a Romanian agent to refer to the blood ties that united the Italians on the romanian.⁴¹

After more than a year spent at Roma, Ion Bălăceanu was announced by a telegram that the king of Roumania and his wife were going to stay for a few weeks in a villa from Sestri, close to Genova. Finding out about this, count Tomielli tells personally to Ion Bălăceanu that the Italian king counts on support from a Romanian diplomatic agent to convince his sovereign to come to Rome. After a meeting with Carol at Sestri, Iancu is forced to present to the emperor Umberto a letter from the Romanian king, arguing that he could not honor the invitation to come to Rome, having to cut short his visit to Italy, as a result of the general elections in the country. The whole situation, which become extremely uncomfortable, as well as the health problems encountered by Iancu and his family (he was suffering from malaria every time he get to Rome, and two of his daughters had fallen ill from typhoid fever), caused him to submit his resignation to Dimitrie Sturdza, specifying that the decision it's taken, even if the government will not find another place for him.⁴²

On 24 September 1884, he is a Romanian envoy extraordinary and plenipotentiary minister to Paris. All these, the atmosphere that will greet him will be very different from what he knew, many of his old and prestigious acquaintances have already disappeared from the sphere of political life.⁴³

More than this, even the relations with the decision-making factors from his own country will know a trial period, all culminating at the moment when Ion (Iancu) Bălăceanu finds out about the charges brought to him by Romanian prime minister Ion C. Brătianu: *„At a certain time Mr. Bălăceanu which I could not grant what he demanded, threatened me that he will publish what I had told him about the Russian tsar; then I*

³⁹ Vasile Maciu, Memorialistul Ion Bălăceanu (1826-1914), în vol. „Omăgiu lui Petre Constantinescu-Iași cu prilejul împlinirii a 70 de ani”, Editura Academiei, București, 1965, p. 450.

⁴⁰ Dumitru Vitcu, op.cit., p. 209.

⁴¹ Iancu Bălăceanu, op.cit., pp. 295-297.

⁴² Iancu Bălăceanu, op.cit., pp. 304-305.

⁴³ Dumitru Vitcu, op.cit., p. 209.

answered to Mr. Bălăceanu that I didn't need this world either the tsar of Russia, or by the Romanian king, nor by anyone".⁴⁴

After this event, Ion (Iancu) resigns and returns to the country, his diplomatic activity recording a break of one year (1885-1886). During the period of 10 April 1886 – 31 December 1888, Iancu Bălăceanu was the plenipotentiary minister of Romania at Constantinople and after that he was appointed delegate of the Romanian state in the European Commission of the Danube and in the Prut Joint Commission. His political career ended in the period of 1893-1901 when Iancu fulfilled the function of envoy extraordinary and plenipotentiary minister to London.⁴⁵

After withdrawing from the political scene, Ion (Iancu) Bălăceanu used his time to write his memoirs which are found in the manuscript at the Romanian Academy, as well as some political economy studies.⁴⁶

Ion (Iancu) Bălăceanu died on December 22, 1914, in Nice, being one of the most representative diplomats of modern Romania.⁴⁷

Bibliography

- Bălăceanu Ion, Amintiri politice și diplomatice (1848-1903), traducere din limba franceză, introducere, note și comentarii de Georgeta Filitti, Editura Cavallioti, București, 2002.
- Bălăceanu Iancu, Memoriile unui pașoptist-model. Amintiri politice și diplomatice (1848 - 1903), ediție de Georgeta Filitti, Editura Humanitas, București, 2019.
- Bălăceanu – Stolnici Constantin, Bălăcenii și lupta pentru independență, în „ARGESSIS. Studii și comunicări”, Seria Istorie VII, Editor Muzeul Județean Argeș, Pitești, 1995.
- Bălăceanu - Stolnici Constantin, Saga Bălăcenilor. Șapte secole de istorie, ediția a II-a, Editura Vitruviu, București, 2000.
- Ciurea Viorica, Bălăcenii și Oltenia, în „Oltenia. Studii. Documente. Culegeri”, seria a III-a, anul III, nr. 2, Craiova, 1999.
- Ciurea Viorica, Ion Bălăceanu, ministru al Afacerilor Străine (30 ianuarie/11februarie – 3/15 aprilie 1876, în „Analele Universității din Craiova”, Seria Istorie, Anul IX, nr. 9, Editura Universitaria, Craiova, 2004.
- Filitti Georgeta, Iancu Bălăceanu și aducerea principelui Carol de Hohenzollern în România, în „Muzeul Național”, XIII, București, 2001.
- Iorga Nicolae, Politica externă a regelui Carol I, Editura Glykon, București, 1991.
- Istrățescu Elena, Bălăcenii în istoria românilor. Documente inedite de arhivă, în Revista „Muzeul Național”, XV, București, 2003.
- Lecca Octav – George, Familiile Boerești Române. Istoric și genealogie (Dupe isvoare autentice), Institutul de Arte Grafice și Editura „Minerva”, București, MDCCCXCIX.
- Maciu Vasile, Memorialistul Ion Bălăceanu (1826-1914), în vol. „Omagiu lui Petre Constantinescu-Iași cu prilejul împlinirii a 70 de ani”, Editura Academiei, București, 1965.
- Mamina Ion, Bulei Ion, Guverne și guvernanți (1866-1916), Silex - Casă de Editură, Presă și Impresariat SRL, București, 1994.

⁴⁴ Iancu Bălăceanu, op.cit., p. 311.

⁴⁵ Dumitru Vitcu, op.cit., p. 210.

⁴⁶ Memoriile lui Ion Bălăceanu au fost publicate de către istoricul Georgeta Filitti în anii 2002 și 2019 (Ion Bălăceanu, Amintiri politice și diplomatice (1848-1903), traducere din limba franceză, introducere, note și comentarii de Georgeta Filitti, Editura Cavallioti, București, 2002; Iancu Bălăceanu, Memoriile unui pașoptist-model. Amintiri politice și diplomatice (1848 – 1903), Ediție de Georgeta Filitti, Editura Humanitas, București, 2019).

⁴⁷ Ion Mamina, Ion Bulei, op. cit., p.166.

Nour A. M., Balaciu și Bălăcenii, în „Revista istorică, Anul XVIII, nr. 1-3, ianuarie-martie 1932, Tipografia „Datina Românească”, Vălenii de Munte, 1932.

Oncescu Iulian, România în politica orientală a Franței (1866-1878), ediția a II-a, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2010.

Rădulescu Mihai Sorin, Elita liberală românească (1866-1900), Editura All, București, 1998.

Vitcu Dumitru, Diplomații Unirii, Editura Academiei, București, 1979.

CHRISTIAN KABBALISTIC LITURGY – ANAPHORA – A PRACTICAL APPLICATION OF THE DOCTRINE OF THE DIVINE ATTRIBUTES

Sorin BENESCU
Pr., Drd., UNIBUC TRC București

Abstract: The research proposes a new kabbalistic Christian anaphora modeled after the Orthodox Church's anaphoras. The propounded thesis: Kabbalah and the dogma of the incarnation of Christ are neither opposed nor contradictory.

Keywords: liturgy, Kabbalah, anaphora, epiclesis, attribute.

1. Introducere

Anafora sau marea rugăciune a Sfintei Jertfe Euharistice constituie centrul Liturghiei ortodoxe. Este o rugăciune de mulțumire care precedă epicleza, ce constă în invocarea Duhului Sfânt pentru prefacerea Darurilor în Trupul și Sângele Mântuitorului Iisus Hristos, esența și scopul oricărei liturghii creștine. Biserica Ortodoxă are în uz trei liturghii sfințitoare: Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur – cea mai utilizată, Liturghia Sf. Vasile cel Mare – săvârșită mai rar¹ și Liturghia Sf. Iacob, care este oficiată de două ori pe an². În studiul de față, propunem o anafora creștină de inspirație cabalistică, după modelul anaforalelor liturghiilor bizantine aflate în uz.

2. Anafora

Începutul ca la liturghia Sf. Ioan Gură de Aur până la anafora.

Preotul: Dumnezeu Mare, Cauza tuturor, Cel ce ești, Ființa cea mai presus de ființă, numită *Ain*, dincolo de orice concept, dincolo de orice imagine și rațiune, cauza tuturor ființelor și a tuturor lucrurilor, infinitul mai presus de infinit, existența prin Sine, identică cu Sine Însăși, unită cu Sine Însăși, invizibilă, Transcendent al însuși Absolutului Infinit, care Te arăți ca Lumină Nelimitată Absolută, **Coroana (Kether)** a toate, care naști **Înțelepciunea (Hochmach)** și purcezi **Inteligența (Binah)**, Fundamentul **Milei** și al Dragostei (**Hesed**), începutul **Frumuseții (Tipheret)**, dătătorul de **Victorie (Netsah)**, izvorul **Harului** și al Slavei (**Hod**), **Fundamentul (Iesod)**, Care susții **Împărăția (Malchut)**, Care pe toate le recapitulezi și le unești în **Da'at**,

¹ <https://basilica.ro/liturghia-sfantului-vasile-cel-mare/>, accesat la data 08.12.2022: „Conform rânduielilor tipiconale din Biserica Ortodoxă, dacă Ajunul Botezului Domnului cade în timpul zilelor săptămânii, atunci, în ziua de Ajun se oficiază Liturghia Sfântului Vasile Cel Mare unită cu Vecernia praznicului Botezului Domnului, iar în ziua sărbătorii Epifaniei se oficiază Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur. Când Ajunul Bobotezei cade, însă, sâmbăta sau duminica, în ziua de ajun se săvârșește Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, iar cea a Sfântului Vasile cel Mare se face în ziua praznicului, fără să se mai unească cu Vecernia. Liturghia Sfântului Vasile cel Mare se mai oficiază în Ajunul Crăciunului, în ziua de prăznuire a Sfântului Vasile cel Mare, pe 1 ianuarie, în primele cinci duminici din Postul Mare, în Joia Mare și în Sâmbăta Mare.”

² <https://basilica.ro/liturghia-sfantului-iacob-a-fost-oficiata-in-catedrala-din-constantina/>, accesat la data 08.12.2022: „Liturghia Sfântului Iacob este oficiată de două ori pe an: în ziua prăznuirii Sfântului Apostol Iacob, 23 octombrie, respectiv în Duminica dinaintea Nașterii Domnului, când sunt prăznuite strămoșii după trup ai Mântuitorului Hristos.”

Preotul (continuă): Care în **Kether** te arăți ca **Tatăl** tuturor, Centrul lipsit de dimensiune³, Coroana, Supraforma-Supracauza, Conștiința-Iubirea Absolută, Afirmatia-Substanța Absolută, Chipul-Unicul⁴, inscrutabila Monadă, rădăcina tuturor lucrurilor, Cauza primară, Unul, Primul, Începutul, Inteligența Admirabilă și Ascunsă⁵, inexplicabila existență, Odihna-Tatăl, Viul Transcendental, Eul Transcendental, Substanța Transcendentală, Spiritul de Sine⁶, Aheieh-⁷ה'הא

Diac.: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, așa încât să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri.” (Mat. 5.16)

Strana: „Ca să fiți fiii Tatălui vostru Celui din ceruri, că El face să răsară soarele și peste cei răi și peste cei buni și trimite ploaie peste cei dreپți și peste cei nedreپți.” (Mat. 5.45)

Diac.: „Fiți, dar, voi desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este.” (Mat. 5.48)

Preotul: Dumnezeu Unul, monada indivizibilă,

Diac.: „Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeuul nostru este singurul Domn.” (Deut. 6.4)

Preotul: Ființa mai presus de orice ființă,

Diac.: „Atunci Dumnezeu a răspuns lui Moise: Eu sunt Cel ce sunt. Apoi i-a zis: Așa să spui fiilor lui Israel: Cel ce este m-a trimis la voi!” (Is. 3.14)

Preotul: Primul principiu, care nu are început, incognoscibilul prin excelență,

Diac.: „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul cel Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut.” (In. 1.18)

Preotul: Creatorul ultim și Cel mai Înalt al Universului⁸,

Strana: „Serafimi stăteau înaintea Lui, fiecare având câte șase aripi: cu două își acopereau fețele, cu două picioarele, iar cu două zburau și strigau unul către altul, zicând: Sfânt, sfânt, sfânt este Domnul Savaot, plin este tot pământul de slava Lui!” (Isaia 6.2,3)

Diac.: Sfinți Serafimi, aprindeți inimile noastre cu focul dumnezeieștii iubiri⁹!

Strana: Amin!

Preotul: Care în **Chokmah** - mișcarea lui Dumnezeu, unde El se experimentează pe Sine - Te dezvălui ca și **Cuvântul**, Logosul, Conținutul-Semnificația, Dăruirea-Limbajul, Fiul-Logosul, Existența-Substanța Absolută, Fiul Suprasubstanței Tatăl, Asemănarea, Limbajul Conștiinței Tatăl¹⁰, Ideea cosmică, primul principiu al Inteligenței și Conștiinței Universale, esența conștiinței¹¹, Nemișcarea-Repausul, Spiritul-Logosul-Cuvântul Transcendental, Limbajul Conștiinței Transcendentale¹², Yoh-¹³יהו

³ Regardie, *Grădina cu rodii*, (București, Editura Nemira Publishing House, 2017), 75.

⁴ Ghelasie, *Isihasm, Dialog în Absolut*, (București, Editura Platytera, 2007), 107.

⁵ Regardie, *Grădina cu rodii*, 80.

⁶ Ghelasie, *Memoriile unui isihast-2*, (București, Editura Platytera, 2007), 204.

⁷ Regardie, *Grădina cu rodii*, 78.

⁸ Gheser, *Kabbala Teorie și practică*, (Timișoara, Editura Arcana, 2020), 240, 242, 243, 246.

⁹ Vezi Anexa 1.

¹⁰ Ghelasie, *Isihasm, Dialog în Absolut*, 107.

¹¹ Regardie, *Grădina cu rodii*, 83,85.

¹² Ghelasie, *Memoriile unui isihast-2*, 204.

¹³ Regardie, *Grădina cu rodii*, 82.

Diac.: „Și Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr.” (In. 1.14)

Strana: „Și S-a coborât Duhul Sfânt peste El, în chip trupesc, ca un porumbel, și s-a făcut glas din cer: Tu ești Fiul Meu cel iubit, întru Tine am binevoit.” (Lc. 3.22)

„Fericit este omul care a aflat **înțelepciunea... Pom al vieții** este ea pentru cei ce o stăpânesc, iar cei care se sprijină pe ea sunt fericiți.” (Pilde 3.13-18)

Preotul: Inteligența Iluminatoare, Splendoarea Unității, Divinul Față în Față cu Sine Însuși¹⁴,

Strana: „La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul. Cuvântul era Lumina cea adevărată care luminează pe tot omul, care vine în lume.” (In. 1.1,9)

Diac.: Sfinți Heruvimi, revărsați înțelepciunea cea de sus peste noi și dați ochilor noștri sufletești iluminare, spre cunoștința lui Dumnezeu¹⁵!

Strana: Amin!

Preotul: Care în **Binah** Te dezvălui ca Formă-Cauză, Ființă-Dragoste-Memorie-Mișcare, Evidență Absolută, **Sfântul Duh**-Mișcarea, Fața Absolută, Personificată¹⁶, vehiculul independent al oricărui fenomen posibil, substanța-rădăcina cosmică, obiectivitate în cea mai pură abstracție, baza autoexistentă a tuturor fenomenelor, din orice fază a existenței conștiente¹⁷, Duhul-Memoria Transcendentală, Mișcarea Conștiinței-Substanței-Eului Transcendental¹⁸, Inteligența Sanctificatoare, Heh-¹⁹

Diac.: „Iar când va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va călăuzi la tot adevărul; căci nu va vorbi de la Sine, ci toate câte va auzi va vorbi și cele viitoare vă va vesti.” (In. 16.13)

Strana: „Nu mă lepăda de la fața Ta și Duhul Tău cel sfânt nu-l lua de la mine.” (Ps. 50.12) „Duhul lui Dumnezeu este Cel ce m-a făcut și suflarea Celui Atotputernic este dătătoarea vieții mele.” (Iov 33.4)

Preotul: Cel Care veghează, Ochiul divin, Vederea de Lumină, începutul liberului arbitru, sursa Formei, Înțelegere, Care înlănțuie forța în disciplina formei, omnisciența divină²⁰,

Strana: „Și răspunzând, îngerul i-a zis: Duhul Sfânt Se va pogori peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri; pentru aceea și Sfântul care Se va naște din tine, Fiul lui Dumnezeu se va chema.” (Luca 1.35)

Diac.: Sfinte Tronuri, pe voi se odihnește Dumnezeu gânditor, odihniți-ne și pe noi, ca să ne gândim pururea la Iisus Domnul²¹!

Strana: Amin!

Preotul: Care în **Hesed** Te manifesti ca bunăvoință și generozitate, absolută și fără limite, ca iubire care iartă și justifică totul, baza pe care se sprijină Creația toată, căci

¹⁴ Gheser, *Kabbala Teorie și practică*, 227, 229.

¹⁵ Vezi Anexa 1.

¹⁶ Ghelasie, *Isihasm, Dialog în Absolut*, 107.

¹⁷ Regardie, *Grădina cu rodii*, 85.

¹⁸ Ghelasie, *Memoriile unui isihast-2*, 204.

¹⁹ Regardie, *Grădina cu rodii*, 86.

²⁰ Gheser, *Kabbala Teorie și practică*, 212, 214, 215.

²¹ Vezi Anexa 1.

„lumea este construită pe dragoste”; abilitatea care ne atrage către Tine, Cel ce ești Iertarea, Hrana tuturor, a celor care merită și a celor care nu merită, Tu, Care ești atașament și devotament, Cel la Care vrem să apelăm, Cel Care ne apropie de ceilalți, Inteligența Receptaculară, una din Puterile Construcției, Dreptatea lui Dumnezeu, Pilonul Compasiunii, Gedulah-גדולה,

Diac.: „Iar neamurile să slăvească pe Dumnezeu pentru mila Lui, precum este scris: Pentru aceasta Te voi lăuda între neamuri și voi cânta numele Tău.” (Rom. 15.9)

Strana: „Fiți milostivi, precum și Tatăl vostru este milostiv.” (Luca 6.36)

Preotul: Mila divină,

Diac.: „Iubește milostenia și judecata, Domnul; de mila Domnului plin este pământul.” (Ps. 32.5)

Preotul: Compasiunea și iubirea necondiționată,

Diac.: „Bunăvoința Domnului este în cei ce se tem de El și în cei ce nădăduiesc în mila Lui.” (Ps. 146.11)

Preotul: Expansiunea, Pacea, Rezistența,

Diac.: „Iar eu spre mila Ta am nădăduit; bucura-se-va inima mea de mântuirea Ta; cânta-voi Domnului, Celui ce mi-a făcut bine și voi cânta numele Domnului Celui Preaînalt.” (Ps. 12.6)

Strana: „Și mila Ta mă va urma în toate zilele vieții mele, ca să locuiesc în casa Domnului, întru lungime de zile.” (Ps. 22.7)

Preotul: Fermitate, răbdare²²,

Diac.: „Că s-a întărit mila Lui peste noi și adevărul Domnului rămâne în veac.” (Ps. 116.2)

Preotul: Împărat pe tronul Său²³,

Strana: „Am privit până când au fost așezate scaune, și S-a așezat Cel vechi de zile; îmbrăcămintea Lui era albă ca zăpada, iar părul capului Său curat ca lâna; tronul Său, flăcări de foc; roțile lui, foc arzător.” (Dan. 7.9)

Diac.: Sfinte Domnii, ajutați-ne pe noi toți să ne stăpânim simțirile și să ne smerim patimile cele fără de rânduială, supunând trupul duhului.²⁴

Strana: Amin!

Preotul: Care în **Geburah** Te arăți ca Judecător, ca Tărie, ca Putere dorită de noi, ca Forță, Care pune în aplicare dorința înăscută în Chesed în Actul divin al formării și corecției oricărui real, Care alături de Hesed dezvălui și împlinești Taina mesianică și Taina Învierii, ca Cel Care ai dat lui Moise și lui Israel Tora, Esența judecății și a limitei, Focul cel mare²⁵, Care ferești de moarte, Inteligența Radicală, Puterea Care concentrează Forța-Lumina Infinită în literele-cuvintele Torei, Pilonul Rigorii-Severității, Elohim Gibor – אלהים גבור,

Diac.: „Unul este Dătătorul legii și Judecătorul: Cel ce poate să mântuiască și să piardă. Iar tu cine ești, care judeci pe aproape?” (Iacov 4.12)

²² Gheser, *Kabbala Teorie și practică*, 179, 180, 183, 190.

²³ Gheser, *Kabbala Teorie și practică*, 182.

²⁴ Vezi Anexa 1.

²⁵ <https://en.wikipedia.org/wiki/Gevurah>, accesat la data 05.04.2021.

Preotul: Dumnezeuul bătațiilor, Brațul cel puternic,

Diac.: „Că Domnul este Preaînalt, înfricoșător, Împărat mare peste tot pământul.” (Ps. 46.2)

Strana: „Veniți și vedeți lucrurile lui Dumnezeu, înfricoșător în sfaturi mai mult decât fiii oamenilor.” (Ps. 65.4) „Tu înfricoșător ești și cine va sta împotriva mâniei Tale?” (Ps. 75.7)

Preotul: Foc purificator, atotputernicia divină, Forțele în acțiune²⁶, Heh-π,

Strana: „Căci Eu sunt ca un leu față de Efraim și ca un pui de leu față de casa lui Iuda. Eu, Eu sfâșii și Mă duc și nimeni nu poate să-i scape din mâna Mea.” (Osea 5.15) „Dumnezeul Cel Preamărit în sfatul sfinților, mare și înfricoșător este peste cei dimprejurul Lui.” (Ps. 88.8) „Că mare este Domnul și lăudat foarte, înfricoșător este; mai presus decât toți dumnezeii.” (Ps. 95.4)

Diac.: Sfinte Virtuți, Stăpânii, risipiți stăpânirea demonilor și izbăviți-ne pe noi, ca să nu cădem în ispitele cele cumplite care ne duc la moarte și la osânda iadului.²⁷

Strana: Amin!

Preotul: Care în **Tipheret** - reflecția mică a lui Kether, reflecția mare a lui Yesod și Malckuth, Arhetipul fenixului și al pelicanului - Te arăți ca Frumusețe și Armonie, Miracol-Splendoare, Tron minunat al Gloriei²⁸, Compasiune, Soarele și centrul, Regele Majestuos al sistemului sefirotic, al micului chip, Soare care dai Lumină și Viață, Conversia dintre Kether și Yesod, Lege a conservării-transmutării, Etica în Sine, Idealul-Perfecțiunea, suma și cauza lucrurilor bune, Echilibrul, Care integrezi sefira Chesed-Dăruirea și sefira Gevurah-Primirea-Disciplină, Care echilibrezi sefira Netzach-Emoția și sefira Hod-Intellectul, centrul și reprezentantul entității Zer Anpin, Conștiința spirituală, Mântuitor-Jertfă pentru ceilalți, Inteligența Mediatoare, Eloah Va Daath²⁹, Vav-ι,

Diac.: „Cât sunt de frumoase sălașurile tale, Iacove, corturile tale, Israele!” (Num. 24.5)

Strana: „Împodobit ești cu frumusețea mai mult decât fiii oamenilor; revărsatu-s-a har pe buzele tale. Pentru aceasta te-a binecuvântat pe tine Dumnezeu, în veac.” (Ps. 44.3) „De la răsăritul soarelui până la apus. Din Sion este strălucirea frumuseții Lui.” (Ps. 49.2)

Preotul: Inteligența Mediatoare, echilibrul divin, reconciliere, vindecare, centrul conștiinței hristice, unirea divinului cu umanul, devotamentul divin³⁰,

Strana: „Una am cerut de la Domnul, pe aceasta o voi căuta: să locuiesc în casa Domnului în toate zilele vieții mele, ca să văd frumusețea Domnului și să cercetez locașul Lui.” (Ps. 26.7,8) „Cunoscut-am toate păsările cerului și frumusețea țarinii cu Mine este.” (Ps. 49.12)

Diac.: Sfinte Puteri, dați-ne puterea proorociei și darul facerii de minuni și ne ajutați, pe toți cei ce ne rugăm cu credință, să răbdăm cu tărie necazurile vieții și să păzim poruncile lui Hristos Iisus, Domnul nostru³¹!

²⁶ Gheser, *Kabbala Teorie și practică*, 171, 174.

²⁷ Vezi Anexa 1.

²⁸ <https://en.wikipedia.org/wiki/Tiferet>, accesat la data 05.04.2021.

²⁹ *Idem*.

³⁰ Gheser, *Kabbala Teorie și practică*, 155, 147-149, 158.

³¹ Vezi Anexa 1.

Strana: Amin!

Preotul: Care în **Netzach** - lider al grupului interactivitate - Te dezvălui ca Victorie, Eternitate și Triumf, Rezistență:

Diac.: „Până când, Doamne, mă vei uita până în sfârșit? Până când vei întoarce fața Ta de la mine?” (Ps. 12.1),

Preotul: Răbdare,

Diac.: „...ne lăudăm și în suferințe, bine știind că suferința aduce răbdare, și răbdarea încercare, și încercarea nădejde...” (Rom. 5.3,4),

Preotul: ajutorul nostru, Motivația actului, Roadă Duhului Sfânt³², revelat lui Pavel,

Diac.: „Iar roadă Duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelungă-răbdarea, bunătatea, facerea de bine, credința...” (Gal. 5.22),

Preotul: victoria luminii asupra întunericului, ca Iubire, ca forță generatoare a lumii-naturii, baza Stâlpului Milosteniei, Inteligența Ascunsă,

Diac.: „Calul este gata pentru ziua de război, însă biruința vine de la Domnul.” (Pildele lui Solomon 21.31)

Strana: „Pentru aceea, luați toate armele lui Dumnezeu, ca să puteți sta împotriva în ziua cea rea, și, toate biruindu-le, să rămâneți în picioare.” (Efes. 6.13) „...să dăm mulțumire lui Dumnezeu, Care ne-a dat biruința prin Domnul nostru Iisus Hristos!” (1Cor. 15.57)

Preotul: Frumusețea Triumfătoare, Splendoarea Strălucitoare a tuturor virtuților intelectuale divine, dărniciia divină³³, Zain-ṭ,

Strana: „Dumnezeule, Cel ce mi-ai dat izbânda și mi-ai supus popoarele; Izbăvitorul meu de vrăjmașii cei furioși...” (Ps. 17.51) „În mâna Domnului este izbânda omului și Domnul este Cel Care pune mărirea Sa pe fruntea stăpânitorului.” (Cartea înțelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah (Ecclesiasticul) 10.5) „Pentru că oricine este născut din Dumnezeu biruiește lumea, și aceasta este biruința care a biruit lumea: credința noastră.” (1In. 5.4)

Diac.: Sfinte Principate / Începătorii, îndreptați pe toată lumea; păziți țara noastră, pe cei ce conduc; păziți hotarele neamului nostru, orașele, cetățile, satele, limbile, bisericile și pe păstorii de suflete. Ajutați pe cei ce conduc popoare și Biserici să facă voia lui Dumnezeu și să nu asuprească pe cei de sub ascultarea lor.³⁴

Strana: Amin!

Preotul: Care în **Hod** Te dezvălui ca Splendoare, Prudență, Sagacitate, Subtilitate, Inventivitate, Extensie, Multiplicare, Forță, Autoanaliză, Inteligența perfectă sau absolută, Misterul Formei³⁵, Intelectualitate, Învățare, Ritual, Emoție, Muzică,

Diac.: „Laudă și frumusețe este înaintea Lui, sfințenie și măreție în locașul cel sfânt al Lui.” (Ps. 95.6)

Preotul: Glorie, Splendoare, Maiestate, gloria minții iluminate, sinceritate, Elohim Savaot³⁶, Heth-ṭ,

³² <https://en.wikipedia.org/wiki/Netzach>, accesat la data 05.04.2021.

³³ Gheser, *Kabbala Teorie și practică*, 141, 142, 143.

³⁴ Vezi Anexa 1.

³⁵ [https://en.wikipedia.org/wiki/Hod_\(Kabbalah\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Hod_(Kabbalah)), accesat la data 05.04.2021.

³⁶ Gheser, *Kabbala Teorie și practică*, 132, 125.

Strana: „Având slava lui Dumnezeu. Lumina ei era asemenea cu cea a pietrei de mare preț, ca piatra de iaspis, limpede cum e cristalul.” (Apoc. 21.11) „Dar viu sunt Eu și viu e numele Meu și de slava Domnului e plin tot pământul...” (Num. 14.21) „Dar Domnul Își face auzit glasul în fruntea oștirilor Sale, căci întinsă foarte este tabăra Lui și puternic este cel ce împlinește poruncile Lui. Ziua Domnului este mare și înfricoșătoare foarte și cine va putea sta împotriva ei?” (Ioil 2.11)

Diac.: Sfinți Arhangheli, înmulțiți sfânta credință între oameni, luminând înaintea lor cu lumina Sfintei Evanghelii, descoperiți-le tainele credinței celei drepte, descoperiți proorociile cele înalte ale îngerilor! Sfinți Arhangheli, rugați-vă lui Dumnezeu pentru noi³⁷!

Strana: Amin!

Preotul: Care în **Yesod** – „sala motoarelor” creației, Cel Care echilibrezi sefiroturile Hod, Netzach și Tipheret - Te dezvălui ca Fundament, Vehicul care permiți mutarea dintr-o stare în alta, Baza subtilă pe care se întemeiază lumea fizică, Temelie stabilă, Schimbare cu stabilitate, Comunicarea-Conexiunea-Contactul, Poarta dintre lumile de sus și cele de jos, Casa chipului³⁸, Inteligența Pură sau Clară,

Diac.: „Și iată slava Dumnezeului lui Israel venea dinspre răsărit; glasul Lui era ca glasul de ape multe și pământul strălucea de slava Lui.” (Iezechiel 43.2)

Strana: „Vedenia aceasta era ca aceea pe care o văzusem mai înainte, tocmai ca aceea pe care o văzusem când am venit să vestesc pieirea cetății; vedenia aceasta era asemenea vedeniei pe care o văzusem la râul Chebar. Atunci am căzut cu fața la pământ. Și slava Domnului a intrat în templu pe poarta care este cu fața spre răsărit. Și m-a ridicat Duhul și m-a dus în curtea cea dinăuntru și iată slava Domnului umplea tot templul. Și am auzit pe Cineva Care-mi grăia din templu, iar bărbatul acela de mai înainte stătea lângă mine. Și mi-a zis glasul: "Fiul omului, acesta este locul tronului Meu și locul pe care-Mi pun tălpile picioarelor Mele, unde voi locui veșnic în mijlocul fiilor lui Israel; casa lui Israel nu va mai întina numele Meu cel sfânt, nici ea, nici regii ei, prin desfrânările lor, prin cadavrele regilor lor, cu locurile lor înalte. Pe soclu, care era la pământ, se înălța un fundament mic, care mergea ca un fel de prispă de jur împrejurul jertfelnicului, înaltă de doi coți și lată de un cot. Pe fundamentul mic se înălța fundamentul mare, care iarăși încingea jertfelnicul ca o prispă înaltă de patru coți și lată de un cot. Pe fundamentul mare se înălța însuși jertfelnicul, înalt de patru coți; și din jertfelnic se ridicau patru coarne. Jertfelnicul avea doisprezece coți înălțime și doisprezece coți în lungime. El era în patru colțuri, având toate cele patru laturi ale sale deopotrivă de lungi. Iar fața soclului jertfelnicului era de paisprezece coți în lungime și de paisprezece coți înălțime și împrejurul ei avea un brâu de o jumătate de cot. Soclul de pus împrejur era lat de un cot, iar scara de suit la jertfelnic era în partea de răsărit.” (Iezechiel 43.3-7, 14-17)

Preotul: Casa comorilor, Casa imaginilor, atotprezența divină care interconectează totul, animat și inanimat, nimic nu există înafara Ta, matricea de bază a tuturor formelor din universul fizic, inteligența pură divină, independența divină, „camera motoarelor”³⁹, Teth-ו,

³⁷ Vezi Anexa 1.

³⁸ <https://en.wikipedia.org/wiki/Yesod>, accesat la data 05.04.2021.

³⁹ Gheser, *Kabbala Teorie și practică*, 109-114, 116, 119.

Strana: „Iar zidul cetății avea douăsprezece pietre de temelie și în ele douăsprezece nume, ale celor douăsprezece apostoli ai Mielului.” (Apoc. 21.14)

Diac.: Sfinți Îngeri, vestiți oamenilor tainele lui Dumnezeu și chiar voințele Lui cele mai mici, povățuiți-i să trăiască în dragoste, în fapte bune și cu dreptate, împlinind întru toate voia Domnului. Păziți pe fiecare dintre noi, pe cei buni să nu cadă, iar pe cei căzuți ridicați-i prin pocăință și spovedanie, și niciodată nu ne lăsați, deși uneori greșim. Sfinți Îngeri, rugați-vă lui Dumnezeu pentru noi⁴⁰!

Strana: Amin!

Preotul: Care în **Malkuth** - realizarea finală - Te dezvălui ca Regat,

Diac.: „Veniți, binecuvântații Tatălui Meu, moșteniți împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii.” (Mat. 25.34),

Preotul: Shekinah⁴¹,

Diac.: „...și vor vedea pe Fiul Omului venind pe norii cerului, cu putere și cu slavă multă.” (Mat. 24.30),

Preotul: Prezență spirituală, Care dezvălui Fecioara-Mamă,

Diac.: „Arhetipul Maicii Domnului este Arhetipul întregii Creații, Maica Domnului este Arhetipul Luminii Primordiale, Lumina ce traduce Lumina Creatoare Dumnezeiască în Creație”⁴²,

Preotul: Inteligența splendidă, Adonai Melekh și Adonai ha-Aretz,

Diac.: „Și am văzut tronuri și celor ce ședea pe ele li s-a dat să facă judecată. Și am văzut sufletele celor tăiați pentru mărturia lui Iisus și pentru cuvântul lui Dumnezeu, care nu s-au închinat fiarei, nici chipului ei, și nu au primit semnul ei pe fruntea și pe mâna lor. Și ei au înviat și au împărățit cu Hristos mii de ani.” (Apoc. 20.4)

Preotul: Discernământul divin, Lumea, Poarta, Împărăția, Biserica, arbitru perfectiunii⁴³, Yod-י,

Strana: „Și cetatea nu are trebuință de soare, nici de lună, ca să o lumineze, căci slava lui Dumnezeu a luminat-o și făclia ei este Mielul.” (Apoc. 21.23) „Vie împărăția Ta; facă-se voia Ta, precum în cer și pe pământ.” (Mt. 6.10)

Diac.: Sfinți ai lui Dumnezeu, rugați-vă toți lui Dumnezeu pentru noi⁴⁴!

Strana: Amin!

Preotul: Care în **Da'at** toate le unești, le recapitulezi, unde toate sunt perfecte, împărtășite, infinite, unde toate sefirot-urile sunt una, unde strălucești Tu, Lumină lină dumnezeiască, frumoasă, magnifică, puternică, iubitoare și delicată, fundamentală, victorioasă și armonioasă, Lumina Învierii noastre, Tatăl, Fiul și Sf. Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită,

Diac.: „Eu întru ei și Tu întru Mine, ca ei să fie desăvârșiți întru unime, și să cunoască lumea că Tu M-ai trimis și că i-ai iubit pe ei, precum M-ai iubit pe Mine.” (In. 17.23)

⁴⁰ Vezi Anexa 1.

⁴¹ <https://en.wikipedia.org/wiki/Malkuth>, accesat la data 05.04.2021.

⁴² Ghelasie, *Memoriile unui isihast-2*, 202.

⁴³ Gheser, *Kabbala Teorie și practică*, 102, 101.

⁴⁴ Vezi Anexa 1.

Preotul: Yehova Elohim, detașarea divină, Perfecțiunea Justiției, Abisul, Cunoașterea, frământările interioare ale Logosului, Cunoaștere incandescentă⁴⁵,

Strana: „Și vor vesti cerurile dreptatea Lui, că Dumnezeu judecător este.” (Ps. 49.7)
„Mila și adevărul s-au întâmpinat, dreptatea și pacea s-au sărutat.” (Ps. 84.11)

Diac.: Sfinte cete îngerești, toți sfinții lui Dumnezeu, rugați-vă lui Dumnezeu pentru noi!

Strana: Amin!

Preotul: (continuă): Pe Tine te invocăm, pe Tine Te chemăm, Milostive, **Tatăl** Domnului nostru Iisus Hristos - Cuvântul Cel mai înainte de veci, trimite **Duhul Tău Cel Sfânt** și cu **Puterea Ta (Geburah)** sfințește darurile acestea!

Diac.: „Mângâietorul, Duhul Adevărului, Care de la Tatăl purcede, Acela va mărturisi despre Mine!” (In. 15.26)

Preotul: (binecuvântează pâinea): Și fă adică pâinea aceasta însuși Trupul **Hristosului Tău, Cuvântul** cel întrupat!

Diac. și Strana: Amin.

Diac.: „Și Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr.” (In. 1.14).

Preotul: (binecuvântează potirul): Iar ceea ce este în potirul acesta Însuși Sângele **Hristosului Tău!**

Diac. și Strana: Amin.

Diac.: „Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu are viață veșnică, și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi.” (In. 6.54)

Strana: „Trupul este adevărată mâncare și sângele Meu, adevărată băutură. Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu rămâne întru Mine și Eu întru el.” (In. 6.55-56)

Preotul: (le binecuvântează pe amândouă): Prefăcându-le cu **Duhul Tău Cel Sfânt!**

Diac. și Strana: Amin.

Diac.: „Și cu adevărat, mare este taina drepte credințe: Dumnezeu S-a arătat în trup, S-a îndreptat în Duhul, a fost văzut de îngeri, S-a propovăduit între neamuri, a fost crezut în lume, S-a înălțat întru slavă.” (Tim. 3.16)

Preotul: Se sfârșimă și se împarte Arborele Vieții, Hristos - Cuvântul, Cel ce se sfârșimă și nu se desparte, Cel ce se dăruiește pururea și niciodată nu se sfârșește, ci pe cei ce se împărtășesc îi luminează.

Diac.: „Și a făcut Domnul Dumnezeu să răsară din pământ tot soiul de pomi, plăcuți la vedere și cu roade bune de mâncat; iar în mijlocul raiului era pomul vieții...” (Fac. 2.9)

Preotul (pune în potir păticea IIS): Plinirea potirului credinței Duhului Sfânt: **Frumusețea, Înțelepciunea și Inteligența.**

Diac.: „Întru aceasta s-a arătat dragostea lui Dumnezeu către noi, că pe Fiul Său cel Unul Născut L-a trimis Dumnezeu în lume, ca prin El viață să avem.” (1In. 4.9)

Strana: „De aș grăi în limbile oamenilor și ale îngerilor, iar dragoste nu am, făcutu-m-am aramă sunătoare și chimval răsunător. Și de aș avea darul proorociei și tainele toate

⁴⁵ Gheser, *Kabbala Teorie și practică*, 206, 195, 203, 204.

le-aș cunoaște și orice știință, și de aș avea atâta credință încât să mut și munții, iar dragoste nu am, nimic nu sunt. Și de aș împărți toată avuția mea și de aș da trupul meu ca să fie ars, iar dragoste nu am, nimic nu-mi folosește. Dragostea îndelung rabdă; dragostea este binevoitoare, dragostea nu pizmuiește, nu se laudă, nu se trufește. Dragostea nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se aprinde de mânie, nu gândește răul. Nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă. Dragostea nu cade niciodată.” (1Cor. 13.1-8)

Preotul: Căldura dragostei fraterne a sfinților. (Preotul sau diaconul toarnă apa încălzită în potir.)

Diac.: „Întru aceasta vor cunoaște toți că sunteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii față de alții.” (In. 13.35)

Strana: „Mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca sufletul lui să și-l pună pentru prietenii săi.” (In, 15.13)

Apoi se continuă ca la Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur.

3. Concluzii

Iisus Hristos este, în doctrina ortodoxă, Puterea și Înțelepciunea și Cuvântul lui Dumnezeu, Paștile cele mari și presfințite și cu El ne vom împărtăși mai adevărat în ziua cea neînserată a Împărăției Sale⁴⁶. El este, în conformitate cu ceea ce se mărturisește în crez, Fiul lui Dumnezeu, Unul născut, nu făcut, nu creat, deoființă cu Tatăl și prin Care s-au făcut toate. El S-a pogorât de la Tatăl și S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria și S-a făcut om și ne-a lăsat nouă, drept aduceri aminte de patima Sa cea mântuitoare, Liturghia, după poruncile Lui, când, în noaptea în care S-a dat pe Sine pentru viața lumii, a luat pâine în mâinile Sale și a arătat-o lui Dumnezeu Tatăl, a mulțumit, a binecuvântat, a sfințit și a frânt⁴⁷. De aceea, și noi am făcut acestea întru pomenirea Lui, știind că, ori de câte ori mâncăm pâinea și bem vinul euharistic, vestim moartea Lui și mărturisim Învierea Lui. Dintru ale Lui, Lui îi aducem pentru toate cele ce ni s-au dat nouă și această anafora, întru miros de bună mireasmă duhovnicească, ca prinos de laudă. În final, dorim să evidențiem faptul că prin anafora propusă mai sus, dogma Întrupării și Cabala nu sunt nici opuse, nici contradictorii, ele pot exista împreună, în anumite condiții.

⁴⁶ *Liturghier*, Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur, 180.

⁴⁷ *Ibidem*, 230.

4. Anexa 1

Număr Sefiră	Nume Sefiră	Rang îngeresc	Nume divin
1	Kether	Serafimi	Eheieh
2	Hokhmah	Heruvimi	Yah
3	Binah	Tronuri/Scaune	Elohim
4	Hesed	Domnii	El
5	Geburah	Virtuți	Elohim Gibor
6	Tiferet	Puteri	YHWH Eloah va Daath
7	Netzah	Principate/Începătorii	YHWH Tzabaot
8	Hod	Arhangheli	Elohim Tzabaot
9	Yesod	Îngeri	Şadai El Hai
10	Malkuth	Sfinți	Adonai Ha Aretz

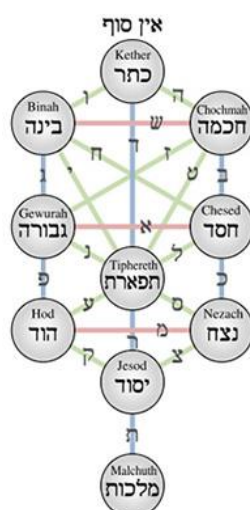
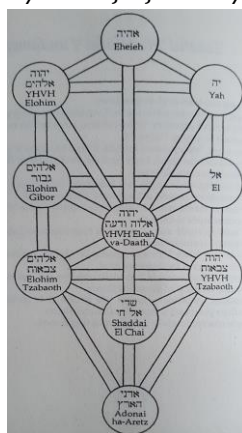
Fig. 1 - Tabelul corespondențelor dintre Sefirot și ierarhiile îngerești⁴⁸.

Fig. 2 – Arborele cabalistic / al vieții și căile / literele corespunzătoare.

Fig. 3 – corespondența dintre Sefirot și numele divine⁴⁹.

⁴⁸ Papus, *Kabbala Tradiția secretă*, (București, Editura Herald, 2016), 70, 76.

⁴⁹ Gheser, *Kabbala Teorie și practică*, 274.

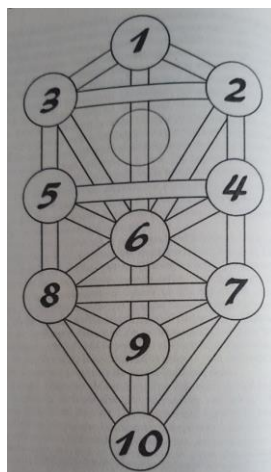

Fig. 4 – Arborele sefirotic cu Sefirot numerotat⁵⁰.

BIBLIOGRAPHY

- Ghelasie, Gheorghe, ieromonah, *Isihasm, Dialog în Absolut*, Editura Platytera, București, 2007.
 Ghelasie, Gheorghe, ieromonah, *Memoriile unui isihast-1*, Editura Platytera, București, 2006.
 Ghelasie, Gheorghe, ieromonah, *Memoriile unui isihast-2*, Editura Platytera, București, 2007.
 Gheser, Naran, *Kabbala Teorie și practică*, Ediția a II-a revizuită, Editura Arcana, Timișoara, 2020.
 Liturghier, Editura Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000.
 Papus, (Encausse, Gérard), *Kabbala Tradiția secretă a Occidentului Știința secretă*, trad. Radu Duma, Editura Herald, București, 2016.
 Regardie, Israel, *Grădina cu rodii, Viziuni despre Arborele Vieții*, Editura Nemira Publishing House, București, 2017.

ELECTRONIC BIBLIOGRPHY

<https://en.wikipedia.org/wiki/Gevurah>

<https://en.wikipedia.org/wiki/Tiferet>

<https://en.wikipedia.org/wiki/Netzach>

[https://en.wikipedia.org/wiki/Hod_\(Kabbalah\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Hod_(Kabbalah))

<https://en.wikipedia.org/wiki/Yesod>

<https://en.wikipedia.org/wiki/Malkuth>

<https://basilica.ro/liturgia-sfantului-vasile-cel-mare/>

<https://basilica.ro/liturgia-sfantului-iacob-a-fost-oficiata-in-catedrala-din-constanta/>

⁵⁰ Gheser, *Kabbala Teorie și practică*, 28.

THE LEGEND IN THE ORAL EPIC FROM THE LEAOTA AREA – NORTHERN DÂMBOVIȚA

Aurora ALBESCU

PhD Candidate, University of Craiova

Abstract: In the space of Romanian literary folklore categories, a well-defined space is occupied by non-ritual creations, namely: aphoristic and enigmatic literature, types of popular prose (fairy tale, stories, legend, snow), epic song, lyrical song and cries.

Among the difficulties of a terminological nature, which folklore has recorded, there are also those raised by the name given to the category of popular stories called legends today.

In general, the species of the epic genre in prose have provoked numerous discussions over time, regarding not only the delimitation of these categories, but also the specification of the specific features of each of them. Ever since Simion Florea Marian (1892), the semantic ambiguity that surrounds the types of popular prose can be observed, and the attempt to strictly define the notions of fairy tale, story, legend, snoavă, runs into the interpenetration of the semantic spheres of the concepts.

Therefore, as a type of oral narrative, as an ethnological fact, as an act of communication and as a speech, the legend can be viewed from the perspective of the wider ensemble of oral narratives in prose, along with fairy tales, stories (marking the next genre by recognizing some characteristics common to all the mentioned species and, by opposition, the drawing of specific differences, the delimitation of distinguishing marks).

So, compared to its „classic” aspect - as it results from folklore collections and folklore studies - the repertoire of oral narratives has changed. The authority of the old models has diminished, a fact evident in: the alteration of the models, the reduced frequency with which the old forms appear, especially the fairy tale and the epic song, the change of language, the substitution of the mythical fabulous by a magical fabulous, the interest in the strange and sensational.

Keywords: legend, epic, oral, folklore, category

În cadrul categoriilor folclorului literar românesc, un loc bine definit îl ocupă creațiile cu caracter neritualic, precum: literatura aforistică și enigmatică, speciile prozei populare (basm, povestiri, legendă, snoavă), cântecul epic, cântecul liric și strigăturile. Între dificultățile de natură terminologică, pe care le-a înregistrat folcloristica, se înscriu și cele ridicate de numele acordat categoriei de povestiri populare denumite astăzi **legende**.

În general, speciile genului epic în proză au provocat de-a lungul timpului numeroase discuții, privind nu numai delimitarea acestor categorii, ci și precizarea trăsăturilor specifice fiecăreia dintre ele. Încă de la Simion Florea Marian (1892) se observă ambiguitatea semantică ce înconjoară speciile prozei populare, iar încercarea de a defini în mod strict noțiunile de basm, poveste, povestire, legendă, snoavă, se confruntă cu întrepătrunderea sferelor semantice ale conceptelor.

Aceleași dificultăți terminologice sunt semnalate și pe teren internațional de Stith Thompson care evidențiază generalitatea termenului **folkatale**: *although used in English to refer to the household tale or fairy tale (the German Märchen), it also has a broader*

sense to include all forms of prose narrative, written or oral, which have come to be handed down through the years".¹

Iar termenul german *Märchen*, devenit emblematic pentru desemnarea acestei categorii a literaturii populare, este definit drept *A tale of some length involving a succession of motifs or episodes. It moves in an unreal world without definite locality or definite characters and is filled with the marvelous*.²

În vederea stabilirii elementelor caracteristice și de funcționalitate a legendei, se impune un recurs la autoritatea specialiștilor, ale căror opinii ne pot conduce către o analiză pertinentă a acestei categorii folclorice, sub rezerva de a lua în considerare și alte specii ale narațiunii orale, care au puncte de convergență, în anumite privințe, cu legenda.

Așadar, pornind de la analogiile și disocierile cu basmul, categorie fundamentală a prozei populare, legenda este prezentată, uneori, ca un contrast al celui mai familiar basm. În acest sens, teoria lui **Jacob Grimm** pune în obiectiv distincția esențială între basmul fantastic și legendă acceptând două trăsături fundamentale ale culturii umane: în basm eroul se deplasează în universuri imaginare, în legendă, eroul se mișcă într-o lume reală.³

În accepția lui Grimm, cele două narațiuni pot fi particularizate astfel:

„Mai liberă, mai puțin încătușată decât legenda, povestea este lipsită de acea așezare locală, care stăpânește legenda, dar o face mai intimă, povestea zboară, legenda merge, își bate la ușă; una poate fi elaborată mai liber, cu lux de imaginație, cealaltă are aproape autoritatea istoriei”.⁴

Chiar dacă preocupările teoretice înclină către generalitate, nu trebuie să se piardă din vedere clasificările din cataloagele de subiecte și motive naționale și internaționale, sau cele folosite în bibliografiile și în arhivele de folclor.

În înțelegerea fenomenului trebuie amintite contribuțiile personalităților din domeniu, care au cercetat narațiunile orale, lucrările lor stând la baza structurărilor actuale și fundamentând perspectiva teoretică a sistemului amintit.

Astfel, termenul de **legendă**, apreciază **Silviu Angelescu** în **Poetica legendei** „*este astăzi un termen uzual, în ciuda improprietăților și a imperfecțiunilor sale. Ne vom opri însă asupra unui aspect important în felul său: termenul este necunoscut mediilor istorice, circulația sa fiind restrânsă la studiile folcloristice. Denumirea este impusă de un alt tip de conștiință decât cel care a creat obiectul numit astfel. Conștiința folclorică nu face deosebirea terminologică între diferitele forme de narațiune. Basmul, legenda, snoava, povestirea circulă în folclor sub același nume – poveste*”.⁵

Potrivit aserțiunii lui **Octav Păun**, „*legenda reprezintă un corpus de texte folclorice cu statut aparte. Ea este o formă de bază a narațiunii folclorice și ocupă o poziție limitrofă în spațiul creațiilor orale în proză și în versuri*”.⁶

¹ Thompson, Stith, The Folktale, p. 4

² Idem, p. 8

³ Păun, Octav, „Legende populare românești, Studiu introductiv, Ed. Albatros, București, 1983, p. xxx

⁴ Idem, p. xxx

⁵ Angelescu, Silviu, Legende populare românești, Poetica legendei, București, Ed. Albatros, 1983, p. 231.

⁶ Păun, Octav, Legende populare românești, București, Ed. Albatros, 1983, p. V

Din perspectiva definirii categoriei în discuție, academicianul **Sabina Ispas** consideră că „*legendele sunt istorisiri complet adevărate, pe când povestirile sunt ficțiuni*”.⁷

Analizând procesul de formare a legendelor, **Arnold van Gennep** le încadrează alături de mituri drept povestiri ce pot fi „*obiect de credință*”, în timp ce basmul și fabula nu sunt „*obiect de credință*”.

Pe aceeași variațiune se înscriu și aprecierile ce reies din studiile lui **B. Malinowski**, în care *mitul* exprimă, înalță și codifică credința, salvează și fortifică moralitatea, garantează eficiența ritualului și stabilește reguli practice care dirijează activitățile oamenilor. „*Mitul este un ingredient vital*” pentru civilizația umană.

„*Legendei îi este rezervat un statut serios, ea trebuie să informeze, este considerată adevărată, conține importante informații folclorice. Legendele nu au forme stereotipe, nici efecte magice, rolul lor principal fiind acela de a furniza cunoștințe care pot fi transmise în orice moment al zilei sau anului, când cineva vrea să se informeze*”.⁸

Valorificând aceeași viziune, Sabina Ispas precizează în continuare: „*Legenda sau saga este narațiunea care are relații marginale cu faptul istoric sau științific. Ea este mai deschisă interpretării raționale pentru aceia care o spun, în timp ce basmul “Märchen” este narațiunea a cărei primă întâietate este divertismentul, deși în unele texte pot fi identificate teme exprimate în mituri și legende*”.⁹

În aceeași lucrare de referință (**Preminte Solomon...**), Sabina Ispas consideră valoroasă contribuția lui **W. Bascom**, cu mențiunea că „*în lucrarea consacrată domeniului narativității **The Form of Folklor Prose Narratives** el propune sintagma **artă verbală** pentru desemnarea povestirilor, cântecelor, proverbelor, lăsând la o parte credințele și artele plastice, diferențiind în acest fel, domeniul de investigare al folcloristicii pe care îl îngustează relativ*”¹⁰.

În „**Legende populare românești**”, Silviu Angelescu, precizează că asemenea basmului, legendei sau colindului, „**legenda**” nu este altceva decât o formă poetică de asumare a vieții, dar dacă prin convenția sa estetică, basmul propune evaziuni din realul vieții imediate, legenda dimpotrivă, rămâne fascinată de formele realului din lumea înconjurătoare cărora, prin retorsiune poetică, le oferă semnificații.¹¹

Incursiunea noastră bazată pe definirea și abordarea teoretică a legendei nu pretinde a fi parcurs integral acest traseu, ci a căutat, mai degrabă, să stabilească o posibilă așezare a acestei specii a prozei populare în sistemul literaturii orale.

De aceea, așa cum precizează domnul Silviu, Angelescu¹² „*raportarea legendei la alte specii ale literaturii populare face posibilă o primă încercare de definire, însă la modul negativ, deosebirile semnalate ne pot ajuta să înțelegem ce nu este legenda fără ca prin aceasta să aflăm ce este*”, cu posibilitatea investigării în profunzime a fenomenului.

⁷ Ispas, Sabina, Preminte Solomon: “Legenda populară românească între canonic și apocrif”, Ed. Saeculum, I.O. 2006, p. 23

⁸ Van Gennep, La formation, p. 21-55.

⁹ Idem, p.25

¹⁰ Ispas, Sabina, Preminte Solomon: “Legenda populară românească între canonic și apocrif”, Ed. Saeculum, I.O. 2006, p.29

¹¹ Silviu, Angelescu, Legende populare românești, Ed. Albatros, București, 1983, p. 351

¹² Idem, p.25

O clasificare ordonatoare prin care să se fixeze locul pe care îl ocupă categoriile, sistemul de genuri și specii, poate avea mai multe scopuri. O simplă bază de pornire o poate constitui clasificarea pe genuri, cu care ne-a familiarizat teoria literaturii.

Astfel, în abordarea taxonomiei legendelor, folcloriștii au optat pentru clasificarea fraților Grimm care au recunoscut trei mari categorii: locale, etiologice, istorice, dar și legende în care sunt prezente interferențe între aceste elemente.

Pornind de la varietatea și bogăția materialului epic național, și în folcloristica noastră s-au făcut numeroase încercări în abordarea tipologiilor, clasificarea legendelor constituind o preocupare asiduă pentru cercetătorii prozei populare din a doua jumătate a secolului trecut.

Din această perspectivă, cel mai mare spațiu al **zonei Leaota din nordul Dâmboviței** este acoperit de categoria **narațiunilor despre haiduci**, fiecare configurație etnofolclorică revendicându-i și omagiindu-i, în același timp, pentru actele lor justițiare împotriva abuzurilor boierimii.

Evocați și ca eroi de cântece epice, acești răzvrățiți în fața nedreptăților sociale alcătuiesc un adevărat **epos haiducesc** pe provincii și regiuni istorice.

Pentru zona subcarpatică a Munteniei, Radu lu' Anghel, vestitul haiduc este revendicat de un spațiu folcloric mult mai întins, cuprinzând județele limitrofe Dâmboviței (Argeș, Vâlcea, Ilfov, Prahova, Teleorman).

De reținut că multe dintre aceste legende despre haiduci pot fi puse în corespondență cu balada și jurnalul oral, deoarece majoritatea figurilor istorice din legende se regăsesc și în balade.

Investigația acestor texte nu pretinde a fi epuizat toate aspectele referitoare la controversata activitate „*justițiară a haiducilor*”.

Așadar, semnificative pentru **zona Leaota** și, în general, pentru Dâmbovița, sunt legendele care îl au ca „*erou*” pe dâmbovițeanul **Radu Anghel** așa cum precizează Mihai Gabriel Popescu și Ion Bratu.¹³ Fenomenul haiduciei apare și se dezvoltă la noi începând cu secolul al XVII-lea, el fiind privit în mod diferit de popor, o parte din creatorii acestor narațiuni, elogiind faptele și atitudinea haiducului, ridicat la rang de onoare pentru faptele sale criminale, unde printre victime sunt și oameni nevinovați, în vreme ce alții îl pun sub observația critică, depreciativă chiar.

Unele dintre texte îl prezintă pe haiducul Radu lui Anghel în ipostaze care nu-l onorează, îndemnându-ne a reflecta și reconsidera termenul de haiduc atribuit lui și tovarășilor acestuia.

În linii generale, numărul haiducilor este foarte mare și aproape fiecare regiune își are haiducul sau haiducii săi. Versanții sudici ai munților Leaota și Bucegi, cu codrii lor au constituit cadrul propice pentru ca alături de haiducul Radu lu' Anghel să apară în timp și haiduci care aparțin numai acestor locuri. Ei sunt Tomescu, Gheorghe Văcaru, Duțescu, Purcăreanu, Munteanu.

De remarcat că în zona Leaota, unii autori populari, chiar în secolul al XX-lea au dedicat versuri elogioase acestor dezertori și hoți la drumul mare, ce au jefuit în unele

¹³ Popescu, Gabriel Mihai, Bratu, Ion, Radu lu' Anghel, Ed. Pandora – M&CPCPCT Dâmbovița, 2003, p. 5

localități dâmbovițene în perioada anilor 1917-1926. Se cuvine reflectat asupra ipostazei acestora, comparativ cu nume de referință, precum Pinte Viteazul, Corbea, Toma Alimoș, Miu Cobiul, întrucât autorul anonim, poet de mare finețe a ridicat în slăvi haiducia în contextul luptei împotriva nedreptăților sociale. Făcând o incursiune asupra fenomenului social al apariției haiduciei, ajungem la concluzia că la baza acestei forme de luptă au stat cauze obiective: impozitele excesive (biruri, mărirea numărului zilelor de clacă pe care erau obligați țăranii să le presteze în favoarea stăpânului de pământ sau a arendașului); lupta de eliberare națională dusă împotriva asupritorilor țării (turci, austrieci), luptă în care au fost implicate popoarele din spațiul balcanic. La români această luptă se intensifică în secolul al XVIII-lea, odată cu instalarea domniilor fanariote¹⁴.

Etimologic, termenul de **haiduc** ar indica „*pe omul înarmat, soldatul infanterist, mai apoi pe mercenarii intrați în serviciul Principatelor Române*”, iar în Transilvania, **haiduc** desemna, până în anul 1918, „*pe temnicer, pe paznicul înarmat*”.¹⁵

În Țările Române, **haiduc** a căpătat sens de „*răzvrătit*”, om ce ia calea codrului pentru a se răzbuna pe cei bogați și a ajuta pe cei săraci.¹⁶ Oamenii bogați priveau haiducii și acțiunile lor ca pe niște hoți, jefuitori de joasă „*clasă*”, iar turcii îi considerau criminali periculoși. Cu toate că în o serie de cântece (balade) pe care poporul le-a dedicat unor personaje principale (eroi ai acestor producții folclorice) trebuie să avem discernământ în a diferenția pe hoți de cei care luau de la exploatare interni și externi anumite bunuri pe care le împărțeau săracilor. Haiducul acționează de primăvara până la căderea zăpezii.

Pe măsura scurgerii timpului, faptele, pe cât ar fi ele de ne semnificative, devin mărețe, adăugându-li-se altele în stil bombastic, făcând ca figura unui om să devină mitică, legendară, ca și unele din acțiunile lui.

Legătura domn – haiduc este ridicată de autorul anonim la rang de înțelegere tacită, prietenie. În contextul istorico-social, faptele de „*brigandaj*” săvârșite acum de Radu și de tovarășii săi trebuie analizate, încadrându-le la acțiunile unor tipuri de **haiduci hoțomani**, față de acțiunile haiducilor cavaleri, luptători antiotomani și antifeudali¹⁷.

Versurile următoare, aparținând repertoriului zonei semnifică personalitatea lui Radu: „*Noaptea fur/ Ziua mănânc/ Degeaba mă țin haiduc*”, ni-l prezintă pe umilitul care caută să-și îmbunătățească traiul prin furt.

Odată cu scurgerea vremii, faptele și figurile eroilor sunt ridicate la cel mai înalt grad, exemplul celor trei dezertori din armată, care s-au transformat în hoți la drumul mare, spărgători de case și cărora, după un timp, li s-au dedicat versuri, fiind considerați de către unii nu hoți, ci haiduci.

Includem în acest sens banda constituită de către Tomescu (dezertor din armată în timpul primului război mondial), acesta fiind din satul Cucuteni – Dâmbovița și ajutat de Munteanu și Purcăreanu, considerați greșit haiduci.

¹⁴ Idem, p.6

¹⁵ Dicționarul limbii române moderne, Ed. Academiei R.P.R., București, 1958, P. 132

¹⁶ Dumitru Caracostea, Ovidiu Bălea, Problemele tipologiei folclorice, Ed. Minerva, București, 1971, p. 26, Mic dicționar enciclopedic, Ed. Enciclopedică Română, București, 1972, p. 434

¹⁷ Gheorghe, Vrabie, Balada populară română, Ed. Academiei, R.S.R., București, 1966, p. 393

O caracteristică justă a acestei bande de hoți o face Virgil Necula, arătând atrocitățile săvârșite de aceștia, faptul că-și însușeau bunurile furate, cruzimea cu care îi tratau pe cei care îi prădau.¹⁸

Din legende și povestirile culese în zona Leaota – Dâmbovița constatăm că bătrânii fie elogiau, fie criticau pe unii dintre tovarășii dâmbovițeanului Radu lui Anghel, oameni cunoscuți ce aparțineau satelor Runcu sau Râu Alb și ca făcând parte din familii ce s-au îmbogățit din furturile săvârșite.

Din documentele vremii se atestă că Radu Anghel s-a născut în anul 1827 în satul Greci – Boțești, care aparținea de județul Dâmbovița, sat menționat în Catagrafia din anul 1810.¹⁹

Părinții săi, Despa și Gheorghe Anghel erau țărani cu o situație materială modestă caracterizată de autorul popular ca fiind și ei „*hoțomani*”. Negăsindu-și de lucru în sat, Radu hoinărește prin București, fapt nepermis de oamenii legii, care-l prind (1850) și îl închid în pușcăria din Dealul Spirii. Aici îl cunoaște pe criminalul Soare Vlad, ce-l îndeamnă cum să se răzbune „pe cei care l-au băgat la închisoare și pe cei bogați”, partener de închisoare cu înrâurire negativă asupra lui Radu Anghel. De fapt, multe dintre faptele lui Soare vor fi atribuite lui Radu Anghel.

Va fi eliberat din închisoare în anul 1853, devenind adjunctul lui Soare când acesta își alcătuieste o bandă formată din țărani din satele Hulubești, Furești, Căndești, Râu Alb, Runcu, Bărbulețu, Conțești, cu scopul de a jefui o serie de proprietari.

În anul 1855, când se întorcea de la Târgul care se ținea în comuna Pietroșița – Dâmbovița, de unde cumpăraseră o butie de țuică, Radu Anghel întâlnește o fată părăsită, săracă, pe nume Tudorița, în vârstă de 14 ani, pe care, luând-o cu el o face amantă împotriva voinței sale.

De-a lungul acțiunilor sale, Radu Anghel implică mai mulți oameni din sate, precum Vârful Țâții – satul Dealul Frumos, Bărbuleț (Grota lui Anghel), Râu Alb, Runcu, Căndești, Priboieni, localități unde acesta avea ascunzători sau gazde.

Cea mai fidelă gazdă a sa a fost Florea Nică din satul Priboieni – Muscel.²⁰

Radu trece prin multe peripeții, antrenând în prinderea lui patrule întregi de dorobanți. Luându-se pe urmele lui Călin, copilul ce ducea mâncare „*lui nenea Radu și lui nenea Soare*”, poterașii îl împușcă moral pe Dealul Cârstienilor, de lângă Râncaciov – Argeș.

Este omorât în toamna anului 1866 (coincidență între uciderea lui Radu și înlăturarea domnitorului Cuza) „*Cât timp Radu a haiducit/ Atât Cuza a domnit/ Dacă Radu a murit/ Și Cuza a pribegit.*”

În „**Monografia Câmpulung-Muscel**”, autorul, preotul Ioan Răuțescu afirmă că în „1865 a fost împușcat în Dealul Cârstienilor temutul haiduc Radu lui Anghel, de fel din satul Greci, comuna Boțești, județul Dâmbovița, care făcuse numeroase spargerii în tot județul și chiar în oraș”, fiind înmormântat la Biserica Sfânta Troiță de lângă Mănăstirea Câmpulung.

¹⁸ Virgil, Necula, medic în lumea contemporană, Ed. Bibliotheca, 2003, p. 12

¹⁹ Almanahul Dâmboviței, 1912, București, Ed. Minerva, 1912

²⁰ Preot Ioan, Răuțescu, Campulung – Muscel, monografie istorică, Tipografia Gh. Vlădescu, Câmpulung – Muscel, 1943, p. 271

Un portret aflat la Muzeul Național îl prezintă pe Radu Anghel ca fiind un tip înalt, cu o privire pătrunzătoare, mustață mare, îmbrăcat în costum popular din zona de interferență musceleano-dâmbovițeană, încins cu un chimir în care se găsesc pistoale și cuțite, iar pe cap are o căciulă din blană de miel, rotundă.

În concluzie, analizată comparativ cu basmul și povestirea, **legenda** este o narațiune de dimensiuni mai reduse decât ale basmului și mai mari decât ale povestirii. Întâmplările sunt relatate sub prudența formulei de deschidere „se zice că” întrucât acestea poartă marca incertului sub aspectul adevărului ca și în basm. Povestirea, în schimb, prezintă întâmplările ca fiind adevărate.

Ca și în basm, povestitorul nu-și identifică persoana cu eroul, pe când în povestire acesta se confruntă cu cea a eroului, prezentând evenimentul în calitate de martor autorizat.

Dacă în basm povestitorul revendică ipostaza de martor infidel al întâmplărilor, în legendă acesta încearcă să evite orice depunere de mărturie. În privința asemănării celor relatate, povestitorul își asumă proprietatea asupra narațiunii (în basm și în povestire) în schimb la nivelul legendei își identifică rolul de colportor al celor auzite. Trecutul legendelor este nedefinit (demult, odată, cândva, pe vremuri, etc.), cel al basmului este fabulos, iar cel al povestirii aparține unui trecut personal.

Atât legenda cât și povestirea propun un spațiu real spre deosebire de cel fabulos întâlnit în forma obișnuită a „*tărâmului celălalt*” al basmului cu ființe, obiecte, acțiuni fabuloase.

În legendă, fabulosul apare în mod obișnuit ca o prezență familiară, pe când în povestire aceste elemente sunt înlocuite cu note senzaționale.

Formulele basmului alcătuiesc un lexic bogat spre deosebire de cel al legendei și povestirii, unde acesta este extrem de sărac.

Stilul solemn al basmului este puternic arhaizant, în legendă fiind mai puțin marcat, iar în povestire chiar absent.

De apreciat narațiunea rituală prin duplicarea sau triplicarea situațiilor epice din basm cu deosebirea că atât în legendă cât și în povestire acestea nu există.

Luând în discuție apropierea dar și depărtările celor trei tipuri distincte de povestire, putem conluziona în termenii următori: fiecare deține o formulă poetică proprie cu atitudini estetice de asumare a realului: evaziune, corectare, implicare.

Așadar, legenda se situează pe o poziție intermediară între basm, cel mai solemn tip de narațiune și povestire, ca formă periferică de construcție epică.

Cu toate acestea, la polul opus basmului, narațiunile orale de tipul *povestire* relatează evenimente desprinse din experiența de viață a povestitorului care este, totodată, eroul principal al construcției epice. Preocupat să dezvăluie un adevăr personal înscris în evenimentul care, într-un mod sau altul i-a marcat existența, povestitorul narator și erou al întâmplărilor se implică afectiv în narațiune.

Punctele de convergență ale unor asemenea povestiri le reprezintă întâmplările din război sau din armată pentru bărbați și „*întâlnirea*” cu ființele mitice sau episoade din viața casnică pentru femei.

Ca și basmul, balada sau colindul, legenda nu este altceva decât o formă poetică de asumare a vieții. Raportând la ceea ce este modelul general, legenda actuală păstrează în linii mari elementele de structură, însă se îndepărtează pe alocuri de configurația clasică.

Punând legenda în legătură cu balada și cu jurnalul oral, constatăm o apropiere totuși, întrucât majoritatea figurilor istorice din legende se regăsesc și în baladă.

În concluzie, față de aspectul său „clasic”- așa cum rezultă din culegerile de folclor și din studiile de folcloristică – repertoriul narațiunilor orale s-a schimbat. Autoritatea vechilor modele s-a diminuat, fapt evident în: alterarea modelelor, frecvența mai redusă cu care apar vechile forme, îndeosebi basmul și cântecul epic, schimbarea limbajului, substituirea fabulosului mitic printr-un fabulos magic, interesul pentru straniu și senzational.

Cercetarea în sine și-a propus să urmărească fenomenul pe baza unei confruntări sistematice cu tipologia consacrată, așa cum este consemnată în studiile de folcloristică, îndeosebi a celor semnalate de Alexandru Amzulescu și Ovidiu Bârlea.

Analizând atent culegerea de texte de circulație locală, intenția noastră a fost de a consemna, fără pretenția de a fi epuizat problematica, devierile, alterările, transformările și schimbările ce au survenit, în raport cu ceea ce reprezintă modelul general la care se raportează legenda.

BIBLIOGRAFIE:

- Alecsandri, Vasile, *Poezii populare ale românilor*, Ed. pentru literatură, 1966
- Amzulescu, Al. I., *Balada populară în Muscel, în Studii de folclor și literatură*, Ed. pentru literatură, București, 1967, p. 247-332.
- Amzulescu, Al. I., Institutul de cercetări etnologice și dialectologice, Colecția națională de folclor, *Cântecul epic eroic, Tipologie și corpus de texte poetice*, Ed. Academiei R.S.R., 1981, p. 131-134, 550-556.
- Bârlea, Ovidiu, *Procesul de creație al baladei populare române*, în Revista fundațiilor, iunie 1941.
- Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc, vol. II (1892-1904) Editie coordonată de Adrian Fochi, Ediție îngrijită și Cuvânt înainte de Iordan Datcu, Ed. Saeculum I.O., București, 2002.
- Semnalarea primei balade despre haiducul Radu Anghel în Revista critică literară*, Iași, 1894.
- Brill, Tony, *Legende de floare*, București, Ed. Grai și suflet – cultura națională, 1994
- Marian, Simion, *Basme populare românești*, București, Ed. Grai și suflet – Cultura națională, 2004.
- Manolescu, Constantin, *Cartea Pământului. Culegere de legende și tradiții istorice din Dâmbovița* alcătuită cu sprijinul Asociației folcloriștilor dâmboveni, CJICPAM Dâmbovița, Târgoviște, 1981.
- Manolescu, Constantin, *Plai domnesc. Culegere de folclor de pe văile superioare ale Dâmboviței, Ialomiței și Cricovului Dulce*, cu o Prefață a alcătuitorului ediției, transcripții muzicale, de prof. Dorel Oprea și o Postfață de prof. univ. dr. Emilia Comișel, CJICPAM Dâmbovița, Târgoviște, 1976, p. 74-95, 335
- Necula. V. *Medic în lumea contemporană*, Ed. Bibliotheca, Târgoviște 2003, p. 9
- Nicolescu, Alexandru, *Legende populare din Dâmbovița*, (postată de prof. univ. dr. Silviu Angelescu), Ed. Bibliotheca, Târgoviște, 2000.
- Papadima, Ovidiu, *Literatura populară română*, Ed. pentru literatură, 1968.
- Papadima, Ovidiu, *Temelii folclorice și orizont european în literatura română*, București Ed. Avademiiei RSR, 1971.
- Păun, Octav, Angelescu Silviu, *Basme, Căntece bătrânești și doine. Folclor din Oltenia și Muntenia*, X, Ed. Minerva, București, 1989, p. 282-301.
- Păun, Octav / Angelescu, Silviu, *Legende populare românești*, București, Ed. Albatros, 1983.

Popescu, Gabriel, N., Mihai Gabriel Popescu, *Pagini la o Monografie Runcu – Dâmbovița*, Muzeul Județean de Istorie Dâmbovița, Târgoviște, Ed. Bibliotheca, 1999 (Ed. II).

Popescu Mihai Gabriel, Mircescu (Pr.) Grigore, *Râu Alb – Dâmbovița, Pagini la o monografie*, Ed. Bibliotheca, Târgoviște, 1999.

Rădulescu - Codin, C. *Din trecutul nostru. Legende, tradiții și amintiri istorice*, București, Ed. Cartea Românească.

Roșianu, Nicolae, *Eseuri despre folclor*, București, Ed. Univers, 1981.

Săineanu, Lazăr, *Basmele române*, București, Ed. Minerva, 1978.

Sbiera, I.G. *Povești și poezii populare românești*, București, Ed. Minerva, 1971.

THE INFLUENCE OF THE ANCIENT ORATOR CICERO ON EMINESCIAN JOURNALISM

Bianca-Virginia VANDACHEVICI (IBADULA)
doctorandă, Universitatea Ovidius din Constanța

Abstract: This work presents the fact that among the classical Latin writers from whom Mihai Eminescu takes different techniques of elaborating the act of communication in order to realize his journalistic discourse, there is also the Latin orator, politician and writer Marcus Tullius Cicero. In this vein, we will apply an analysis grid to a series of articles from Mihai Eminescu's publishing, in which the journalist makes references to Cicero in various contexts.

Keywords: Cicero, Eminescu, journalism, elocution, Latin orator

În cadrul acestei lucrări, ne propunem să prezentăm faptul că între scriitorii latinității clasice, de la care Mihai Eminescu preia diferite tehnici de elaborare a actului de comunicare, pentru a își realiza discursul jurnalistic, se numără și oratorul, politicianul și scriitorul latin Marcus Tullius Cicero. În această ordine de idei, vom aplica o grilă de analiză asupra unei serii de articole din publicistica lui Mihai Eminescu, prin care vom aborda în detaliu referirile gazetarului cu privire la Cicero, în contextele diverse în care apare. Astfel, atenția noastră se va îndrepta asupra a cinci articole de ziar pe care Mihai Eminescu le redactează și pe care le publică sub egida ziarului *Timpul*. Articolele în speță sunt: *[Probleme pedagogice]*, *[Deocamdată foile radicale]*, *[Între petrecerile]*, *Proiectul domnului Conta asupra instrucțiunii [1]*, *[D. Vernescu a interpelat...]*.

Înainte de toate, este necesar să trecem în revistă faptul că nu puțini sunt scriitorii latinității clasice de la care Eminescu se inspiră, în ceea ce privește tehnica de construcție a actului de comunicare. Modelul antichității este remarcat ca element central în sistemul de gândire al lui Eminescu. Gazetarul de la *Timpul* validează în articolul „Învățămintul clasic” din ziarul *Timpul*, V, 1880, nr. 134 din 28 iunie, importanța pe care a avut-o expresia antichității pe chipul marilor culturi care au aderat la valorile Europelor antice:

„Milioane de tineri s-au adăpat la izvorul fecund al antichității [...] dar o dovadă netedă pentru influența educativă a antichității e, fără îndoială, faptul că tocmai statele care au cultivat-o mai mult sunt cele mai înaintate, că redeșteptarea culturii în genere se datorește studiului acesteia, că fără ea n-ar exista o cultură acătăriei.”¹

Cu privire la importanța pe care o are antichitatea asupra geniului eminescian, remarcabil este studiul lui Traian Diaconescu, intitulat *Eminescu și antichitatea greco-*

¹ Mihai Eminescu, *Scrieri pedagogice*, ed. M. Bordeianu și P. Vladcovschi, Iași, Editura Junimea, 1977, p. 186.

*latină în exegeza românească*². Studiul este cuprins în antologia *Eminescu și clasicismul greco-latin*, pe care autorul o publică în 1982. În acest studiu, Traian Diaconescu observă că Eminescu opinează pentru raportarea continuă a unui stat și a poporului său la valorile tradiționalismului. De asemenea, criticul literar observă că Eminescu punctează faptul că în statele în care sistemul cultural și cel de valori s-a raportat în mod continuu la modelul cultural oferit de antichitate, în aceste state s-a înregistrat vizibil o evoluție. Așadar, s-au creat societăți puternice și profund funcționale. Criticul literar notează în acest sens faptul că:

„pentru Eminescu, valorile universale ale antichității, descoperite într-o societate preocupată de esențe și de autodepășiri, reprezintă un model catalitic care fortifică spiritul și caracterul, simțul istoric, estetic și filosofic în ultimă instanță, forma mentis a omului creator modern.”³

Cel mai frecvent spațiu de creație eminescian, în care este evocată și valorificată perioada antichității și motivele literare specifice, este reprezentat de opera poetică. Mai apoi, aceste motive au fost identificate și în opera literară în proză, dar și în paginile de ziar, în măsura în care ele au devenit accesibile atât publicului larg, dar mai ales eminescologilor.

În studiul mai devreme amintit, Traian Diaconescu discută și despre faptul că antichitatea este pentru Eminescu un act de autocunoaștere. Criticul literar aduce în discuție poezia eminesciană care integrează în versurile sale valorile antice:

„Receptarea antichității în opera lui Eminescu este un act poetic de autocunoaștere. Între Eminescu și creatorii antici există raporturi de congenialitate. Spiritul superior al poetului, prin operațiuni complexe, transfigurează valorile antice într-un univers poetic inconfundabil. Reflectarea funcțională a antichității în opera eminesciană trebuie însă raportată la scară națională și europeană pentru a-i delimita orizontul și individualitatea sa poetică.”⁴

În notele din manuscrisele eminesciene, care dezvăluie o parte dintre sursele vastei culturi pe care o avea poetul la o vârstă atât de fragedă, Traian Diaconescu observă că Mihai Eminescu a avut acces prin studiile din străinătate la cunoașterea elementelor de antichitate, de la arhitectura antică, la filozofiile antice și până la arta oratorică a marilor texte ale antichității. În această ordine de idei, putem adăuga faptul că, potrivit însemnărilor lui Eminescu din *Fragmentarium*, orarul poetului cuprindea cursuri precum: „De romanorum ordine privatorum judiciorum”⁵, „De mitologia comparativa”⁶,

² Traian Diaconescu, „Eminescu și antichitatea greco-latină în exegeza românească”, în ***, *Eminescu și clasicismul greco-latin*, ediție îngrijită, prefată, note, bibliografie, indice de Traian Diaconescu, Iași, Editura Junimea, 1982.

³ *Ibidem*, p. IX.

⁴ *Ibidem*, p. XXII.

⁵ Mihai Eminescu, „Orare”, în *Opere X*, ediție îngrijită, studiu introductiv, notă asupra ediției: D. Vatamaniuc, București, Editura Național, 2011, p. 312.

⁶ *Ibidem*, p. 313.

„Geographiam ethnographiam Europae antiquam quaterius horis”⁷, „De origine linguae generisque humani”⁸.

Să mai amintim faptul că limba latină este considerată de către Eminescu o limbă intermediară pentru învățarea altor limbi, după cum găsim consemnat într-un alt manuscris reprodus în *Fragmentarium*. Astfel, Eminescu însemnează în notițele sale din manuscrisul 2266, „[Proiecte filologice]”, despre învățarea limbilor clasice următoarele:

„Așa se-nvață limbile clasice
 II paleoslava-latina-română
 III sanscrita – latina-română
 IV turceasca – latina – română
 V bulgăreasca – latina română
 VI sârbeasca – latina – română
 VII ungureasca – latina – română – D[i]ct[i]onarul de Buda
 VIII *moscovita – lat. – rom.*
 IX *polona – lat. – rom.*
 X *albaneza – latina română*”.⁹

Dintre scriitorii latini pe care îi identifică Traian Diaconescu ca fiind surse de inspirație și admirație pentru Eminescu, putem aminti de Herodot, Tucidide, Plutarh, Dio Cassius, Sallustiu, Tit-Liviu, Tacitus, din Eutropiu, Capitolinus, Iordanes, Cassiodor, Auxentius, Priscus. Cu operele acestor scriitori gazetarul de la *Timpul* a fost tangent exclusiv în perioada anilor în care a urmat studii în străinătate, după cum scrie criticul literar:

„Paralel cu filozofia și literatura, poetul s-a ocupat cu fervoare de istoria antică. Ascultând prelegerile lui E. Dühring referitoare la legile istoriografiei, pe cele ale lui K. Nitzsch despre istoria romană sau cursurile orientalistului K. R. Lepsius, dar, mai ales, îndrumat de lecturile din monumentalele opere ale lui Mommsen, Eminescu și-a consolidat cunoștințele despre filozofia istoriei și despre romanitatea poporului român. Manuscrisele poetului cuprind bogate note și extrase din izvoare antice și bizantine. Date și citate din Herodot, Tucidide, Plutarh, Dio Cassius, Sallustiu, Tit-Liviu, Tacitus, din Eutropiu, Capitolinus, Iordanes, Cassiodor, Auxentius, Priscus ș.a. precum și un tabel sinoptic cu evenimente de la năvălirea barbarilor (secolul V) până la dinastia Mușatinilor (secolul XV), toate așteptau să fie utilizate sau transfigurate în creația sa”¹⁰.

Observăm totuși că oratorul latin Marcus Tullius Cicero este absent în enumerarea pe care o face Traian Diaconescu, deși oratorul antichității a avut o influență deosebită asupra felului de a face gazetărie pe care Eminescu îl cultivă.

⁷ *Idem.*

⁸ *Idem.*

⁹ Mihai Eminescu, „[Proiecte filologice]”, în *Opere X*, ediție îngrijită, studiu introductiv, notă asupra ediției: D. Vatamaniuc, București, Editura Național, 2011, p. 504.

¹⁰ Diaconescu Traian, *op. cit.*, p. VIII.

Tehnicile oratorice precum ethos (cu referire la credibilitatea oratorului), pathos (care privește influențarea auditoriului) și logos (alegerea cuvintelor, limbaj, discurs) pe care Eminescu le demonstrează prin discursul său jurnalistic și le-a însușit în primă instanță din operele literaturii latine antice: discursurile politice ale marilor oratori precum Cicero, care s-au păstrat până în prezent și la care Eminescu a avut fără îndoială acces.

Prezența lui Cicero în notițele din manuscrisele gazetarului de la Timpul este nelipsită. Nu puține sunt referirile pe care Eminescu le face privitor la oratorul latin. De exemplu, numele lui Cicero apare menționat în manuscrisul 2287, intitulat „[Joc de cuvinte]”, unde avem redată pe două coloane câte o listă de cuvinte în care pe poziția 4 se află numele oratorului „4 Cicero – c Cicero”¹¹.

Un alt manuscris în care este amintit numele lui Cicero are numărul 2291, scris în limba germană și intitulat „[Philosophische schulen der antike] în românește [Școli filozofice antice]”. În acesta apare o caracterizare succintă a oratorului antic „Cicero. Abil, liberal, perspicace generos, nehotărât, neîngâmfat”¹². De asemenea, în același manuscris mai apare referitor la Cicero următoarea însemnare a lui Eminescu, potrivit căreia „Pentru Cicero [contează] esențialul * 44 de Finibus bonum et malorum”¹³.

Cu privire la discursurile politice ale lui Cicero, găsim printre notițele studentului Eminescu din manuscrisul 2291, intitulat „[Lupta dintre senat și starea de mijloc]”, următoarea însemnare despre istoria romanilor:

„Provincii: Consulare și pretoriene. Tribunii. Și-a răspândit prin proscricții veteranii săi proletari, ce depindeau în mod complet de el. Pentru a posedea chiar în Roma o trupă K *** [a înrolat] 12 000 dintre cetățeni (După războiul cu Mithridate). Partidul predominant [avea] o putere neîngrădită. Un aventurier politic. Cuvântarea lui Cicero pro Roscio. Această constituție complet refăcută pune în discuție toate aspectele legate de Marea Mediterană. Spania. Situațiile din Asia. Mithridate. Poliția mărilor. Pirateria luase dimensiuni colosale, nu mai era posibil să se deplaseze o flotă romană din Mediterana.”¹⁴

„Răscoala sclavilor. Oaste barbară celtă și tracă. Reacțiunea. Punctul central al comunicațiilor e Roma. Orașul, peste măsură de mare. La fel de luxos ca Paris. El reunea toate aspectele umbrite ale tuturor marilor orașe. Singurul oraș mare. Cnejus Pompejus și Marcus T. Cicero. (P[ompeius] era dușmanos *** Applam Plutarch). El a acționat târziu.”¹⁵

„Tânăra nobilime. Tânăra generație care trăise în tabăra lui Sulla. Juventus nobilis. Când începu revoluția, a urlat cât a putut în lagărul demagogilor. Ea puse mâna pe tribunal. Pasiunea ei este *** politică și ordinea politică. O aristocrație tânără, dezmațată, înfierată. Cavaleri la vânatoare de ocazii norocoase. În luptă se verifică această tânăra nobilime. Retorica – anti-sullanică – a lui M. T. Cicero.”¹⁶

¹¹ Mihai Eminescu, „Orare”, în *op. cit.*, p. 348.

¹² Mihai Eminescu, „[Școli filozofice antice]”, în *op. cit.*, p. 602.

¹³ *Ibidem*, p. 603.

¹⁴ Mihai Eminescu, „[Lupta dintre senat și starea de mijloc]”, în *op. cit.*, p. 705.

¹⁵ *Idem*.

¹⁶ *Idem*.

Un alt manuscris în care apare numele oratorului Cicero este 2258, intitulat „[Eftimie Mugar, curs de filozofie ținut la Academia mihăileană]”. În precizările din „Despărțirea județelor în privirea cantității”, apar următoarele însemnări ale poetului:

„Județele în privirea cantității sunt sau universale sau particulare sau singulare. Universal județ este în care se însușește sau se tăgăduiește subiectului predicatul după toată extensia lui, pentru ex[emplu]: Toți oamenii sunt muritori sau Nici un om nu este fără de minte. Particular județ este în care predicatul i se însușește sau i se tăgăduiește subiectului numai după oareșicare și hotărâtă parte a extensiei sale, p[entru] ex[emplu]: Unii oameni sunt buni, Unii oameni sunt nu buni. Singular județ este în care predicatul se însușește sau se tăgăduiește așa unui subiect // care este numai o înfățișare singulară, p[entru] ex[emplu]: Cicero este principele elocutenței.”¹⁷

Așadar, observăm că Eminescu pentru arta oratoriei îl are ca exemplu incontestabil pe Cicero, oratorul fiind prezentat la cursurile de filozofie urmate de poet, într-un exemplu despre judecățile în ceea ce privește cantitățile, drept „principele elocutenței”¹⁸.

Prezența referirilor la oratorul roman sunt multiple și în articolele de ziar ale lui Eminescu. În diverse contexte, Cicero este evocat în cotidianul lui Eminescu pentru a compara diferite situații din politica epocii sale cu cele ce au avut loc în antichitate și au fost dezbătute de oratorul antic.

În articolul „[Probleme pedagogice]”, care iese de sub tipar la data de 17 iunie 1877, remarcăm prezența adjectivului „ciceroniană”, care este atașat substantivului „eleganță”, făcând referire la modul de exprimare din scrisoarea pe care o reproduce Curierul Balassan. Acest prim indiciu denotă cunoașterea de către poetul-gazetar a operelor lui Cicero. Astfel, Mihai Eminescu scrie în articolul său că:

„După aceste incidente, cari atacau în mod atît de grav poziția gravă de copist, trebuia neapărat să mai urmeze ceva, o scrisoare publicată între insertiunile „Curierului Balassan”, o adevărată ilustrație a libertății presei, minunată prin eleganța ciceroniană a expresiilor ei — a căror reproducere ar fi deja o necuviință. Astfel, după o insubordinație, acest domn pozează în martir al onoarei cavalierești și în insultător al superiorului său”¹⁹.

La data de 17 mai 1879, un alt articol este desăvârșit de sub condeii eminesciani. Intitulat „[Deocamdată foile radicale]”, articolul conține și acesta o referire la Cicero, în care poetul-gazetar își exprimă dorința de a nu avea adversari față de ideile promovate în Timpul și face, totodată, o comparație cu privire la o eventuală nevoie de a combate adversarii, ținând cont de starea social-politică în care se află țara. În această ordine de idei, Eminescu scrie că:

¹⁷ Mihai Eminescu, „[Eftimie Mugar, curs de filozofie ținut la Academia mihăileană]”, în *op. cit.*, p. 841.

¹⁸ *Idem.*

¹⁹ Mihai, Eminescu, *Opere*, vol. IX, Publicistică 1870-1877, studiu introductiv de Al. Oprea, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980, p. 321.

„Succesul ideilor noastre proprii nu l-am sperat la moment, deși ele singure ne par mîntuitoare; dar în orice caz aveam dreptul de-a spera ca să avem înaintea-ne adversari onești, nu oameni cu cari nici n-am sta vrodă la vorbă în afaceri private și pe cari numai starea țării ne silește de-a-i combate din rășputeri, precum Cicero combate pe Catilina.”²⁰

Pagina de ziar a articolului „[Între petrecerile]” din 8 martie 1880, surprinde faptul că Eminescu nu este străin de oratorul antic. De această dată, referirea la Cicero se face la finalul articolului. Dezbateră jurnalistică este încheiată de către Eminescu cu un citat ce îi aparține lui Cicero „Terminăm cu cuvintele lui Cicero: Quousque tandem Catilina abutere patientia nostra”²¹.

În articolul intitulat „Proiectul domnului Conta asupra instrucțiunii [1]”, care ajunge în fața cititorului la data de 8 februarie 1881, Eminescu încerca să atragă atenția asupra schimbărilor din învățământ, în ceea ce privește studierea scriitorilor latini (raportat la durata de timp alocată acestora în programa școlară), între care îl enumeră și pe Cicero: „Și unde rămâne Livius? Unde Sallust? Unde Tacitus? Unde Horațiu? Unde Cicero? Și unde pentru noi importantul Plinius?”²².

În articolul „[D. Vernescu a interpellat...]” din 3 martie 1881, Mihai Eminescu face trimitere la Cicero și la sensul pe care îl au cuvintele. Acest aspect, ne arată ampla cunoaștere de către poet a operei ciceroniene, deoarece astfel de detalii de mare finețe nu pot fi aduse în discuție decât de un foarte bun cunoscător al operei celui evocat, în cazul nostru, Cicero:

„*Mare (magnus)* ar da *magnitudo*, *mai mare* (majus) dă abia *majestas*. Termenul acesta, care se atribuie astăzi la oameni singulari, se întrebuița față cu statul și poporul roman; *crimen majestatis* însemnează la Cicero atingerile aduse onorii poporului roman; majestate minuire însemna a jigni demnitatea Republicii.”²³

Constatăm, așadar, că însușirea tehnicilor oratorice de către Mihai Eminescu nu are ca sursă de prim rang jurnalismul german sau cel junimist, așa cum opinează Daniel Ciurel, în cartea, *Eminescu orator, strategii retorice în publicistică*, „Eminescu și-a însușit strategiile retorice și din presa germană, iar faptul că a tradus multe dintre articole presupune conștientizarea procedeeleor retorice ale autorilor.”²⁴, „a influențat fără îndoială, opțiunile expresive ale gazetarului.”²⁵ Mai mult decât atât, Mihai Gafița, în cartea *Fața ascunsă a lunii*²⁶, publicată în anul 1974, scrie despre distanțarea lui Eminescu de particularitățile junimiste, așadar, se plasează în opoziție față de ceea ce a scris Daniel

²⁰ Mihai, Eminescu, *Opere vol. X. Publicistică 1 noiembrie 1877-15 februarie 1880 - Timpul*, ediție critică și întemeiată de Perpessicius, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1989, p. 235.

²¹ Mihai Eminescu, *Opere vol. XI. Publicistică 17 februarie 31 decembrie 1880 - Timpul*, ediție critică și întemeiată de Perpessicius, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984, p. 69.

²² Mihai Eminescu, *Opere, vol. XII, Publicistică 1 ianuarie – 31 decembrie 1881, Timpul*, ediție critică și întemeiată de Perpessicius, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1985, p. 61.

²³ *Ibidem*, p. 90.

²⁴ Daniel Ciurel, *Eminescu orator, strategii retorice în publicistică*, București, Editura Tritonic, 2019, p. 78.

²⁵ *Ibidem*, p. 77.

²⁶ Mihai Gafița, *Fața ascunsă a lunii*, București, Editura Cartea românească, 1974.

Ciurel. Astfel, modelul oratoric al lui Eminescu, exprimat în articolele de ziar, își are originea în arta antică a oratoriei ciceroniene.

Nu putem să nu amintim că în epoca sa, Eminescu a beneficiat și de prezența unor manuale de retorică, care, bineînțeles, comportă mecanismele utilizate de către oratorii antici, cu precădere Cicero. Ne putem gândi, astfel, că Eminescu luase contact cu manualele de retorică din epoca sa, acest aspect îl intuiește Daniel Ciurel care scrie că:

„Dintre manualele românești de retorică existente în epoca lui Eminescu, menționăm lucrarea [...] lui Ioan Molnar Piuariu, *Retorica, adică învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări*, *Cursul de retorică* al lui Simeon Marcovici și *Retorică română pentru tinerime*, de Dimitrie Gusti, considerată prima carte cu adevărat științifică de retorică de la noi”²⁷.

În urma acestei analize, am putut observa prezența semnificativă a referirilor cu privire la oratorul latin Cicero atât în manuscrisele din *Fragmentarium*, cât și în publicistica eminesciană. De asemenea, putem afirma că modelul abordat de către Eminescu în constituirea articolelor sale de ziar poate avea la bază tehnicile oratorice de construcție a unui act de comunicare de succes, făcându-l pe Eminescu să fie printre puținii care reușesc să coboare de la tribuna ziaristului politic în rândul poporului, într-o manieră inspirată din forumurile Romei antice.

Bibliografie

- Ciurel, Daniel, *Eminescu orator, strategii retorice în publicistică*, București, Editura Tritonic, 2019.
- Diaconescu, Traian, „Eminescu și antichitatea greco-latină în exegeza românească”, în ****, Eminescu și clasicismul greco-latin*, ediție îngrijită, prefață, note, bibliografie, indice de Traian Diaconescu, Iași, Editura Junimea, 1982.
- Eminescu, Mihai, *Opere X*, ediție îngrijită, studiu introductiv, notă asupra ediției: D. Vatamaniuc, București, Editura Național, 2011.
- Eminescu, Mihai, *Opere vol. X. Publicistică 1 noiembrie 1877-15 februarie 1880 - Timpul*, ediție critică și întemeiată de Perpessicius, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1989.
- Eminescu, Mihai, *Opere vol. XI. Publicistică 17 februarie 31 decembrie 1880 - Timpul*, ediție critică și întemeiată de Perpessicius, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984.
- Eminescu, Mihai, *Opere, vol. IX, Publicistică 1870-1877*, studiu introductiv de Al. Oprea, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980.
- Eminescu, Mihai, *Opere, vol. XII, Publicistică 1 ianuarie – 31 decembrie 1881, Timpul*, ediție critică și întemeiată de Perpessicius, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1985.
- Eminescu, Mihai, *Scrieri pedagogice*, ed. M. Bordeianu și P. Vladcovschi, Iași, Editura Junimea, 1977.
- Gafița, Mihai, *Fața ascunsă a lunii*, București, Editura Cartea românească, 1974.

²⁷ Daniel Ciurel, *op. cit.*, p. 79.

BETWEEN BIBLIOLOGY AND LINGUISTICS

ROMANIAN PRIMERS PRINTED IN BLAJ, BRAȘOV ȘI SIBIU (1831-1850)

Delia Ileana LUGOJANU

PhD student Alexandru Ioan Cuza University of Iassy

Abstract: The Protestant Reformation, followed by the Counter-Reformation were the context and the condition that gave impetus to the process of elementary education of the Romanian population in Transylvania. All the more so as one of the wishes of the Viennese Habsburg Court was the literacy of all its subjects, but especially their learning of Latin letters. The lack of textbooks was initially made up for by religious books - Psalters and Catechisms, followed by Primers. The article follows the diachronic evolution of the primers printed in three Transylvanian printing centers - Blaj, Brasov and Sibiu - and a brief analysis of the primers text as a linguistic sign.

Keywords:

1. Introducere

Majoritatea cărților românești care au văzut lumina tiparului între secolele XVI-XIX au fost de factură religioasă, fiind uzitate în oficierea serviciului religios. Singura excepție o constituie Psaltirea, care, deși era una dintre cele mai răspândite cărți de cult folosită în serviciul divin, slujea și ca manual pentru învățarea scrisului și cititului, mai ales în mediul familial. Din acest punct de vedere, alături de psaltiri, bucoavnele și catehismele au reprezentat bazele alfabetizării, atât într-un cadru instituționalizat, cât și într-un mediu privat, domestic. În acest context, în toate statisticile care prezintă circulația cărților românești, numărul exemplarelor diferitelor ediții de bucoavne românești păstrate până în ziua de azi este scăzut (Bucoavna tipărită la Viena în anul 1792 este cunoscută grație unui exemplar păstrat la Biblioteca Națională a Ungariei; Bucoavna tipărită la Sibiu în anul 1828 se păstrează într-un singur exemplar în colecțiile aceleiași biblioteci), dispariția lor fiind o consecință unei utilizări intense.

2. Scurt istoric al Bucoavnelor din Transilvania

Începând din secolul al XVI-lea și până la sfârșitul secolului al XVII-lea, singurele tipărituri existente se reduceau la cărțile de cult liturgic și de catehizare, acestea îndeplinind, în același timp, rolul de material didactic. În special Psaltirea, una din cele mai răspândite cărți de cult, a servit la deprinderea scrisului și a cititului în mediul familial, dar și într-un cadru instituționalizat. Îi urmează catehismele și bucoavnele.

Dacă cea mai veche tipăritură în limba română este *Catehismul* apărut la Sibiu în 1544, anul 1699 marchează apariția, la Alba-Iulia, a primei bucoavne românești intitulată *Bucoavna ce are în sine deprinderea invetiaturii copiiloru la carte, și simvolulu credintii creștinesci, diece porunci ale legii vechi și ale cei nouă, siepte taine ale besericii resaritului, iproci. Cu voi'a pré santîlui chiru Atanasie mitropolitulu tiei Ardélului. Acumu antâiu intr'acestu chipu tocmita și tiparita în sant'a mitropolia in Belgradu, de Mihaiu Istvanovici*

tipografulu. – *Anul Domnului 1699.* (Ghibu, 1975, p. 32; BRV, I, 1903, p. 369-370). Este anul în care, sub păstorirea mitropolitului Atanasie se stabilesc (chiar dacă nu vor fi respectate) condițiile unirii cu Biserica Catolică a unei părți a românilor ortodocși, fapt care va duce la o profundă fractură în societatea rurală românească. Cu toate acestea, studiile lui Onisifor Ghibu, Eugen Pavel și Evei Mârza demonstrează că realizarea acestui prim manual românesc este tributar bucoavnelor slavone, nu manualelor occidentale, el constituind, în mare parte, modelul viitoarelor bucoavne tipărite pentru toți creștinii români, ortodocși și greco-catolici. Este și motivul pentru care *Bucoavna* a fost aprig criticată de clerul catolic, ea nerespectând, printre altele, unul din punctele doctrinare fundamentale ale Bisericii Catolice, și anume, includerea în *Simbolul credinței* a lui *filioque* (Pavel, 1998-1999, p. 223). Este printre ultimele tipărituri, întrucât tipografia mitropoliei ortodoxe din capitala fostului Principat autonom al Transilvaniei își va înceta activitatea în anul 1702 (Mârza, 1998, p. 107).

Însă nevoia imperioasă de carte didactică destinată populației românești a determinat retipărirea acestei bucoavne la tipografia Colegiului Iezuit din Cluj în anul 1744, după operarea modificărilor impuse de doctrina catolică. De fapt au existat două ediții: una tipărită doar cu caractere chirilice, iar cealaltă având textul imprimat, în paralel, cu caractere chirilice și cu litere latine (Pavel, 1998-1999, p. 226).

Acceptarea Unirii cu Roma a mitropolitului ortodox Atanasie Anghel a avut ca rezultat desființarea Mitropoliei Ardealului, situație care va dăinui până în anul 1761, când autoritățile vieneze vor accepta, în urma numeroaselor revolte ale românilor ortodocși, crearea unei episcopii ortodoxe cu sediul la Sibiu. Acest climat social, politic și religios instabil, dublat desituția economică precară, au amânat cu patru decenii editarea de texte românești în această parte a Imperiului Habsburgic, până la înființarea Mănăstirii cu Seminar de băieți de la Blaj (1747) și a tipografiei sale. Trebuie precizat că, și după această dată, activitatea editorială românească s-a desfășurat cu greutate, cataloagele înregistrând apariția primei bucoavne blăjenedoar în anul 1756 (CRVIH, p. 1756; Mircea, 2008, p. 158).

Activitatea editorială a tipografiilor din Brașov din prima jumătate a secolului al XIX-lea se reduce la tipărirea unei singure bucoavne, *Bucoavnă pentru învățătura pruncilor*, apărută în anul 1805 în oficina lui Gheorghie de Șobel, care, ne asigură Onisifor Ghibu, este o nouă ediție a celei imprimate la Sibiu în 1795 de Petru Bart (Ghibu, p. 83). Aceeași bucoavnă este apoi retipărită de tipograful Friedrich Herfurt, care scoate o primă ediție cu în 1811 (BRV, IV, nr. 342, p. 132), iar cea de doua în anul 1816, ambele cu caractere chirilice (BRV, III, nr. 900, p. 139). Multiplele reeditări ne oferă o imagine despre stringența unei cărți didactice pentru deprinderea scrierii și a cititului de către populația românească, relevând, concomitent, preeminența interesului comercial al editorului față de conținutul bucoavnei, rămas neschimbat decenii de-a rândul.

În Sibiu, privilegiul de a tipări cărți de cult și manuale pentru românii neuniți a aparținut, începând din anul 1788, familiei Barth (Johann I, fiul său – Johann al II-lea, Petrus, fiul lui Johann al II-lea și Johann Andreas, cunoscut sub numele de Ioan, nepotul lui Petrus), an în care este tipărită *Bucoavnă pentru pruncii cei românești* (Maria, 2018, p. 305). Până în anul 1815, în oficina sibiană se mai tipăresc, cu caractere chirilice, șase

bucoavne (1792, 1795, 1803, 1808 – *Bucoavnă pentru învățătura pruncilor*, 1797 și 1815 – *Bucoavna pentru pruncii cei românești*). Literatura de specialitate menționează apariția, în acest an, a unei bucoavne traduse după un abecedar nemțesc de protopopol ortodox Moise Fulea, intitulată *Bucoavnă sau Carticică de nume pentru trebuința pruncilor românești neuniți din Ardeal*. Menționăm această tipăritură, deosebită de celelalte atât prin textul tipărit, în paralel, cu litere latine și caractere chirilice, cu ortografie maghiară, întrucât în această perioadă cerința expresă a Curții vieneze era ca preoții să-i învețe pe copii literele latine.

3. Tiparul compozițional al bucoavnelor

a. Bucoavna de Blaj

Singura identificată în literatura de specialitate pentru perioada studiată este *Bucoavnă sau Abecedariu cu slove Iliricești și Latinești. Pentru deprinderea pruncilor la cetire și altele. Cu binecuvântarea Măriei sale Domnului Domn Ioann Leamenî, Episcopul Făgărașului, ș. c. Blaj 1838. Cu Tipariul Seminarului* (Biblioteca Județeană ASTRA, cota 61842 ; BRM, I, 1984, nr. 8782, p. 485).

În colecțiile Bibliotecii Județene ASTRA se găsește un exemplar, din păcate incomplet, al Bucoavnei din anul 1838, lipsind p. 33 și urm. Așa cum indică titlul, sunt folosite cele două tipuri de litere: chirilice și latine. Apare și un titlu alternativ: „Bucoavnă sau Abecedariu ...”, indicând tranziția de la vechea bucoavnă către abecedarul modern. Ca și „Bucoavna pentru deprindere la cetanie, și la temeiul învățaturii creștinești” (Blaj, 1823), aceasta se deschide cu rugăciunea Sfântului Maxim „Înainterea cetirei” (Ghibu, 1975, p. 85) - tipărită doar cu caractere chirilice. Pagina următoare prezintă literele alfabetului, cele latine, sub cele chirilice. În continuare, textul cu litere chirilice se află pe pagina din stânga, iar celălalt pe pagina din dreapta.

Cuprinsul tipăriturii continuă cu prezentarea noțiunilor elementare de fonetică. Se observă o modificare lexicală, în sensul schimbării denumirii consoanelor din „neglasnice” în „neviersuitoare”, respectiv a vocalelor, din „glasnice” în „viersuitoare”. Lipsesc însă regulile ortografice de despărțire a cuvintelor în silabe, deși silabisirea corectă este exemplificată cu ajutorul a două rugăciuni: „Prea Sfântă Treime” și „Tatăl nostru”, ceea ce demonstrează preponderența citirii în devafoarea scrierii. Se menține și în acest abecedar intermediar caracterul catehetic și dogmatic al învățăturilor greco-catolice și ortodoxe. Este semnificativ că, deși bucoavna este tipărită într-un mediu greco-catolic, „Simbolul credinței” este cel nicneo-constantinopolitan, așadar fără adăugarea lui „filioque”. O altă ediție a acestei bucoavne apare în 1845 (BRM, I, 1984, nr. 8783, p. 485).

b. Bucoavna de Brașov

Pe tot parcursul deceniilor al patrulea și al cincilea al secolului al XIX-lea (1837, 1843, 1844, 1847, 1849) de sub teascurile tipografiei lui Ioan Gött iese aceeași *Bucoavnă pentru învățătura pruncilor* (Ghibu, p. 84). O privire comparativă a bucoavnei lui Friedrich Herfurt din 1808 cu cea tipărită de Ioan Gött în 1844 - *Bucoavnă pentru învățătura pruncilor, de a să deprinde atât la cunoașterea Slovelor, la Slovenire, și la Cetanie, cât și la rânduiala Vecerniei, Utreniei, și a Sfintei Liturghii. Cu cheltuiala lui Iosif Romanov și*

Compania, Librari românești din București. Brașov, 1844. Sau tipărit în Tipografia lui Ioan Gätt, susține afirmația de mai sus.

Ambele au același cuprins: alfabetul, noțiuni de fonetică, *Rânduiala vecerniei, Rânduiala Utreniei, Rânduiala Sfintei Liturghii, Decalogul, Învățătură bisericească și Rugăciunile Meșii și Rugăciuni pentru Școală, Arătarea Numerelor și tabla înmulțirii (O dată unul).*

Așadar, bucoavnele brașovene își mențin vreme îndelungată caracterul prin excelență religios, apropiindu-se, din punct de vedere al alcătuirii, mai mult de un catehism decât de un abecedar. Aici nu sunt redată regulile elementare de fonetică, ci doar exemplele care erau citite de către preotul-învățător în clasă, de unde concluzionăm că accentul era pus mai mult pe citire. Spre deosebire de Bucoavna de Sibiu din 1828 și reeditările acesteia, în cuprinsul său nu se regăsesc sfaturile pentru menținerea sănătății.

c. Bucoavnele sibiene

Reprezentativă pentru tipografia singurului tipograf sibian care avea dreptul de a imprima cărți românești este *Bucoavnă pentru pruncii cei românești, carii să află în marele Prințipat al Ardealului, Sibiu, 1838. Tipărită în tipografia lui Gheorghe de Clozius, cu priv. împăr. cr. Măririi.*

Cuprinsul Bucoavnei tipărită de Gheorghe Clozius în 1838 este identic cu cel al Bucoavnei tipărită de socrul acestuia, Ioan Bart, în aceeași officină, cu zece ani în urmă (CRVIH, 2016, p. 813-814). Este descris alfabetul limbii române cu cele 41 de litere chirilice, căruia îi urmează noțiuni elementare de fonetică și ortografie (p. 2-49). Următoarele 11 pagini (p. 49-59) sunt o exemplificare a regulilor ortografice cu ajutorul unui text tipărit, cu caracter religios, unde cuvintele sunt despărțite în silabe. Excepția o constituie p. 51 unde este redat un alt text, cu scriere de mână, arătându-se despărțirea corectă în silabe.

Bucoavnele continuă cu cinci exemple literare moralizatoare (p. 59-71), și, un text de învățătură adresat mamelor și copiilor („Luați aceasta aminte Maicilor și Pruncilor”, p. 61-62), urmate de „scurte povești” (p. 71-90), toate acestea fiind identice în cele două ediții.

De fapt, toate textele au un caracter didactic-moralizator, cu excepția uneia dintre povești – „Pentru clacă” – care, având forma unui dialog desfășurat între tată și fiul său, dezvoltă condiția de clăcaș a țăranului român. Bucoavna se încheie cu câteva sfaturi practice de igienă personală. Urmează trei pagini, nenumerate, care includ corespondența între literele chirilice și cifre, precum și cifrele arabe și cele romane. Bucoavnele se încheie cu tabla înmulțirii („O dată unul”, p. 96). Așadar, ediția 1838 a Bucoavnei este identică cu cea din 1828, singurele deosebiri fiind ornamentul tipografic de pe frontispiciul paginilor și câteva greșeli de editare, identificate la ediția lui Bart. Prin conținutul lor preponderent laic ele se înscriu în categoria așa-numitelor bucoavne de normă. Este demn de menționat că *Bucoavna* tipărită în anul 1828 se păstrează într-un singur exemplar în colecțiile Bibliotecii Naționale Széchényi din Budapesta (Andriescu, 2020, p. 417).

4. Aspectele textuale ale bucoavnelor

Bucoavnele pot fi studiate și în raport cu cele 7 standarde ale textualității stabilite de Beaugrande & Dressler (1981): *coeziunea*, *coerența*, *informativitatea*, și *intertextualitatea* – care sunt centrate pe text, *intenționalitatea* și *acceptabilitatea*, - care se referă la protagoniștii actului de comunicare (emițătorul și receptorul) și *situaționalitatea*, adică contextul în care este folosit un anumit text.

Ceea ce conferă unitate unui text este coeziunea lingvistică și coerența semantică.

În viziunea celor doi autori, noțiunea de *coeziune a textului* nu se reduce la sintaxa sau gramatica textului, ci include interacțiunea dintre sintaxa textului și alți factori ai textualității (cap. IV). Coeziunea presupune și o *stabilitate* a textului. Prin aceasta se înțelege o succesiune de enunțuri, fiecare dintre acestea fiind esențială pentru înțelegerea a cel puțin unora dintre enunțuri. În plan pragmatic, coeziunea și unitatea textului rezultă din scopul care se urmărește. Din această perspectivă, coeziunea bucoavnelor rezidă în repetitivitatea enunțurilor introductive, stereotipia fiind obligatorie pentru asimilarea de către copii a primelor noțiuni de citire (învățarea literelor, reguli de silabisire), dar și de textele cu caracter moralizator, ca paradigme ale educației creștine.

Coerența unui text depinde de continuitatea sensului enunțurilor care îl alcătuiesc. Cunoștințele cuprinse într-un text trebuie relevante astfel încât să poată fi înțelese de către elevi, care au o reprezentare a lumii, anterioară procesului de instrucție. Modul de alcătuire al bucoavnei, expunerea gradată a cunoștințelor stă la baza coerenței acesteia.

Intenționalitatea producătorului textului (în cazul nostru al profesorilor și preoților) se referă, la distribuirea de cunoștințe cu scopul alfabetizării populației românești din Marele Principat al Transilvaniei, conform politicii culturale și educaționale impusă de autoritățile centrale de la Viena.

Referitor la *acceptabilitatea* textelor bucoavnelor, este edificator articolul semnat de George Barițiu, în primul număr al revistei sale, „Gazeta de Transilvania” din 12 martie 1838:

„cu toții știu și pricepu, cum că renașterea unei nații pe o cale mai ușoară și mai scurtă nu este altfel cu puțință, decât prin însuș lucrarea și îmbogățirea limbei și a literaturii sale. „ ... rostul de cetit este până acum la noi foarte puțin. Aceasta o cunoaștemu cu toții, pricina încă o știmu. Școalele noastre puține câte le avemu sunt de vină la aceea. Să ne uitămu împrejur în toate părțile, și ne vomu încredința cumcă metoda școalelor noastre au fost până acum – *in praxi* – împedecătoriu iar nu îndemnătoriu la o cultură mai slobodă și mai înaltă. Împovărarea memoriei cu apăsarea înțelesului și a judecății tinerilor aceasta este caracteristica școalelor noastre. Ce mirare dară, dacă tinerul sau junele cum scapă dintr un clasu întraltul trânteste cărțile și clasicii cei scumpi, acărora el numa spinii iar dulceața nu o au simțit nici odată. (...). câți sunt carii petrecu școalele toate, fără să știe oare mai sunt alte cărți de acel felu, afară de cele prescrisă prin clasuri. Clasicii carii ar trebui să ne fie ce mai scumpă hrană pentru mintea și inima noastră nui prețuim din destul!”

Informativitatea unui text se referă la noutatea pe care o conține și poate fi: informativitate de gradul I – în cazul textelor de pe semnele de circulație (STOP); informativitate de gradul al II –lea sau gradul obișnuit de informativitate și

informativitate de gradul al III-lea, care permite receptorului un nivel mai mare de creativitate.

Întrucât asigură transmiterea unor informații elementare, standardul de informativitate al bucoavelor nu depășește gradul obișnuit de informativitate.

Situaționalitatea privește factorii care asigură relevanța textului într-un anumit cadru de comunicare, adică în ce situație se recurge la un anumit text. Prin însăși menirea lor și mediul în care se folosesc, textele didactice asigură funcția educativă, instrucțională.

Intertextualitatea presupune cunoașterea mai multor clase de texte tipice, cu anumite caracteristici. În cazul unor tipuri precum fabulele, este necesară cunoașterea de către autorul ei a unor texte similare anterioare, iar elevii (receptorii de text) să aibă o anumită familiaritate cu acesta din urmă.

Analiza comparativă a bucoavelor tipărite în cele trei centre tipografice arată că, cele mai multe ediții au apărut la Sibiu în tipografia familiei Bart, acestea având un grad de laicitate mai ridicat decât cele blăjene și brașovene. Recomandările dietetice regăsite doar în bucoavele sibiene de la 1828, respectiv 1838, relevă preocuparea pentru deprinderea în educația copiilor a unor principii pentru un mod de viață echilibrat, pe toate cele trei planuri: fizic, psihic și spiritual, „[...] pentru că mâncarea și băutura hrănește trupul și din zi în zi îl înnoiaște și întărește, așa păzește aceste tute treale în carii să odihnește sănătatea: 1. Aleage bucatele care se mistuesc mai ușor și îți tignesc mai bine, și beutura care e mai domoală și care firea ta suferă și poftăște. 2. Nici odată nu trece preste măsură în mâncare și băutură. 3. Mănâncă și bea totdeauna la vremea sa, altminteri unealtele ceale de mistuire prin acea nerânduială să vor slăbi și mai pre urmă să vor și strica. Cine mănâncă și bea totdeauna cu măsură acela sănătos laudă pre Dumnezeu cu veasle rugă [...] lucră totdeauna bărbătește, și cu silință, dară întru aceia te și odihnește [...] ferește de mânie iute, de supărare și de patimile trupesti; pentru că oamenii cei iuți la mânie nici odată nu ajung cinstitele bătrânețe, și aceia ce în grabă să supără și sânt simțitori nici odată nau deplinit sănătate și desfătare.” Sunt enunțate astfel, în premieră, principiile care definesc noul concept al unei vieți cumpătate, respectiv cel al dieteticii, ridicată și explicată la nivelul de știință de medicul Pavel Vasici Ungurean, în lucrarea sa imprimată la Buda în anul 1831, intitulată *Dietetica*, „știința, care ne învață, cum fieștecare lucru săl întrăbuințăm spre ținerea sănătății, se numește Dietetica-Dietetica dară ne arată, cum să alegem aerul spre resuflare; mâncările, și beuturile spre hrănire; cum să întrăbuințăm somnul, și privegherea, cum mișcarea și odihna; ... și cum să așezăm patimile sufletului, ca să ne păzim sănătatea, și să ne lungim viața; sau cu un cuvânt ne învață Rânduiala vieții.” (Vasici-Ungurean 1831, p. 13)

Pe plan lingvistic, se observă mici modificări de lexic, în sensul promovării latinității limbii române, doar la bucoavele blăjene.

Bibliografie

Andriescu, Bogdan, *Carte românească veche în Biblioteca Națională Széchényi, Budapesta*, Sibiu, Editura Armanis; Cluj-Napoca, Editura Mega, 2020.
Beaugrande, R. A. de & Dressler, W., *Introduction to Text Linguistics*, Londra/New York, Longman, 1981.

BRM I = *Bibliografia Românească Modernă : 1831-1918*, vol. 1 : A-C, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.

BRV I = Bianu, I., Hodoș, N., Simionescu, D., *Bibliografia Românească Veche : 1508-1830*, Vol. 1 : 1508-1716, București, Atelierele Grafice „Socec”, 1903.

BRV III = Bianu, I., Hodoș, N., Simionescu, D., *Bibliografia Românească Veche : 1508-1830*, Vol. 3 : 1809-1830, București, Atelierele Grafice „Socec”, 1912-1936.

BRV IV = Bianu, I., Hodoș, N., Simionescu, D., *Bibliografia Românească Veche : 1508-1830*, Vol. 4 : Adăogiri și îndreptări, București, Atelierele Grafice „Socec”, 1944.

Brusanowski, Paul, *Invățământul confesional ortodox din Transilvania între anii 1848-1918 : între exigențele statului centralizat și principiile autonomiei bisericești*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2005.

Bucoavnă sau Abecedariu cu slove Iliricești și Latinești. Pentru deprinderea pruncilor la cetire și altele, Blaj, Tipografia Seminarului, 1838.

CRVIH = Chindriș, I., Iacob, N., Mârza, E., *Cartea românească veche în Imperiul Habsburgic (1691-1830). Recuperarea unei identități culturale*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2016.

Ghibu, Onisifor, *Din istoria literaturii didactice românești*, București, Editura didactică și pedagogică, 1975.

Maria, Cornel, *Cartea românească veche în tipografia dinastiei Bart : (sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea)*, Sibiu, Editura Armanis, 2018.

Mârza, Eva, *Din istoria tiparului românesc. Tipografia de la Alba-Iulia 1577-1702*, Sibiu, Editura Imago, 1998.

Mircea, Gabriela, *Tipografia din Blaj în anii 1747-1830*, Alba Iulia, Editura Altip, 2008.

Pavel, Eugen. (1998-1999). *Prima bucoavnă tipărită în limba română și posteritatea ei*, în „Dacoromania”, serie nouă, nr. III-IV, București, Editura Academiei Române, p. 217-229.

Vasici Ungurean, Pavel, *Dietetica*, Buda, Editura Universității Ungurești, 1831.

Webografie

http://digitoool.bibnat.ro:1801/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=1687044.xml&dvs=1675423650576~183&locale=en_US&search_terms=&adjacency=&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&usePid1=true&usePid2=true

http://digitoool.bibnat.ro:1801/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=1690987.xml&dvs=1675423781444~283&locale=en_US&search_terms=&adjacency=&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&usePid1=true&usePid2=true

POLITICAL IDEAS AND ATTITUDES IN INTERWAR SIGHISOARA

Ion Eugen SÂRBU

PhD Student „Babeş-Bolyai” University of Cluj-Napoca

Abstract: Sighisoara was the administrative center of Târnava Mare County during the interwar period. After the union of Transylvania with Romania, the number of Romanians increased considerably in the city overtaking the Saxons until 1941. The ideas of the parties were promoted by the local politicians in the political gatherings, in the electoral campaigns and through the party press. Many of the ideas were taken from the top of the party and the central press, but some of the themes were only of local interest. Since the Romanians were disputing their city administration with the Saxons, the political discourse has strong nationalist and sometimes anti-Semitic accents. Saxons were dissatisfied and understood that in the near future, they would lose the city administration and they considered that they were wronged because the Romanians gradually occupied more and more positions in the city administration. The language was quite acidic towards political opponents, which is why libel lawsuits were quite frequent, lawsuits initiated both by some and by others. In political speeches the main themes were the escape from poverty, the "friendship" of political opponents with foreigners and especially the Saxons and Jews.

Keywords: Sighisoara, interwar period, political attitudes, the press, Romanians, Saxons.

Sighișoara a fost în perioada interbelică centrul administrativ al Județului Târnava Mare. După unirea Transilvaniei cu România numărul românilor a crescut considerabil în oraș. La 12 ani de la evenimentele din 1918, potrivit recensământului din anul 1930, dintr-o populație totală de 13033 de persoane, sașii rămân cea mai numeroasă etnie cu 40,17%, urmați de români – 33,49%, maghiari – 22,22%, evrei – 1,12%, romi – 2,73%, și alții 0,25%.¹ În primul deceniu interbelic a avut loc o diminuare a ponderii sașilor de peste 8%. În schimb românii au sporit cu 3,79%, iar maghiarii cu 2,72%. Recensământul realizat de statul român în 1941 arată tendința de creștere a populației de origine română, depășindu-i pe sași.²

Fiind centru de județ, la Sighișoara își aveau sediu organizațiile județene ale principalelor partide politice din acea vreme. Ideile partidelor erau promovate de oamenii politici locali în cadrul adunărilor politice, în campanile electorale și prin intermediul presei de partid. Multe dintre idei erau preluate de la vârful partidului și din presa centrală, însă unele dintre teme erau doar de interes local. Considerăm că prin prezentarea unor idei, preluate din articole de presă sau din diferite cuvântări ținute cu ocazia întâlnirilor politice, putem înțelege mai bine problemele specifice orașului. Presa românească locală a fost reprezentată de: *Viitorul Târnavelor* (organ al Partidului Național Liberal, 1927), *Straja Târnavelor* (ziar independent, 1930-1938), *Roata* (susținea politica Partidului Național Țărănesc, 1931-1934), *Glasul Târnavei* (organ al

¹ Traian Rotariu, Maria Semeniuc, Mezei Elemer, *Recensământul din 1930. Transilvania*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2011, p. 226-229.

² Idem, *Recensământul din 1941. Transilvania*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 94.

Partidului Național Liberal, 1935-1937) *Gazeta Sighișoarei* – „*foaie politică săptămânală*” (1936) și *Renașterea Târnavelor* (1940). A mai existat un ziar „Mișcarea Târnavelor” (probabil 1931) care a avut o existență efemeră.³ Presa de limbă germană a fost reprezentată la Sighișoara în special de „*Grosz Kokler Bote*”, care a apărut până în 1943. Din informațiile pe care le deținem presă de limbă maghiară nu am avut la Sighișoara în perioada interbelică. Cititorii de limbă maghiară aveau la dispoziție un săptămânal care după 1918 se intitula „*Medgyes és vidéke*” (Mediașul și ținutul înconjurător). Ziarul apărea duminică și aborda subiecte din Mediaș și județele învecinate, avea o poziție neutră față de viața politică a vremii.⁴

În presă exista o preocupare pentru ridicarea gradului de educație politică a cetățenilor, pentru a nu se lăsa păcăliți de tot felul de promisiuni electorale. Mai precis, în ziarul liberal local, într-un articol intitulat „Democrația” se arată că „*toți nechemații fac fel de fel de teorii, voind să arate că numai ei sunt aceea care doresc binele poporului, că numai ei sunt adevărații fii ai lui, și că lor li se cade ca să fie conducătorii poporului, conducătorii statului, și că toți ceilalți sunt niște exploatare ai mulțimii din sudoarea cărora s-ar fi îmbogățit. Lucru greșit. Căci din popor fac parte și bogatul și săracul, și meseriașul și comerciantul și funcționarul, toți compun ceea ce se numește popor. Deci e greșită părerea democrației sau mai bine zis a democrațiilor noastre, care își arogă dreptul de-a fi numai ei fii adevărați ai poporului. Democrații noastre cred că dacă poartă o cămașă peste pantaloni, și și-au mai însușit și câteva teorii internaționale, [...] el e deja omul politic merit să conducă destinele țării, și-l vezi făcând demagogie plebei, nu poporului, plebei, care nu e altceva decât valuri mișcătoare la întruniri, veșnic schimbătoare, care se lasă ușor sedusă de orice demagog. Și-l vezi pe demagog vorbind de democrație, ca de îngerul mult așteptat și că numai ea e aceea care va aduce binele țării, binele țăranului și câte alte minciuni de felul acesta, numai că să poate îmbăta mulțimea cu apă rece, pentru ca pe spatele ei să se poată ridica pe ei înșiși. Ba mai mult. Se formează în partide politice, cu firme atrăgătoare ca de exemplul partid țăranesc, care de fapt nu are nimic comun cu țăranii, căci e compus în cea mai mare parte din străini [...]. Vom ști întotdeauna să demascăm poporului pe acești șarlatani politici, care caută să inducă lumea în eroare pentru a putea ei să tragă foloase de pe urma lor. Vă sfătuim și pe d-voastră frați țărani să ocoliți totdeauna pe astfel de oameni și să nu puneți nici un preț pe vorbărele și promisiunile lor, căci sunt numai vorbe aruncate în vânt*”.⁵ Pe lângă „demascarea acestor șarlatani”, articolul surprinde într-o anumită măsură atmosfera din viața politică și unele teme de campanie. După crearea Partidului Național Țărănesc (PNȚ), prin fuziunea celor două partide (Partidul Țărănesc și Partidul Național din Transilvania), noul partid devine o forță de luat în seamă⁶, dar se pare că alunecarea spre stânga a vechiului partid țăranist a dat motive de tot felul de acuzații și bănuieli.

³ Straja Târnavelor, anul II, nr.46, 6 septembrie 1931, p.1

⁴ Ion Eugen Sârbu, Presa în Sighișoara interbelică, în *Cultura medieșană*, nr. XI, Mediaș, 2022, p.41.

⁵ Viitorul Târnavelor, nr. 1, din 1 ianuarie 1927, p.1.

⁶ Al. Gh. Savu, Sistemul partidelor politice din România 1919-1940, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 69.

Dacă presa de partid critica politica adversarilor, în ziarul *Straja Târnavelor*⁷ se făcea apel la un front unic românesc arătându-se că „în cei 12 ani de la întregirea României, mentalitățile deosebite au învrăjbit până într-atât spiritele ducând la rupturi între românii noștri de același sânge și limbă. [...] Și chiar dacă sunt grupați în partide politice românii noștri, călăuziți de un sentiment conciliant reciproc, ar putea face front unic în toate ocaziile, făcând astfel ca doleanțele lor să fie luate în seamă, iar interesul neamului salvat. Ce foloase trage românul împărțit în partide dacă face așa zisul pact cu alți conviețuitori de alte neamuri?”⁸ Acest apel venea în condițiile în care românii nu aveau nici o șansă să controleze consiliul local, sau măcar să reprezinte o voce importantă în acest consiliu, atâta timp cât se prezentau la alegeri pe liste de partid, iar sașii făceau front comun. Discursul unor oameni de presă, formatori de opinie, este influențat de realitatea politică marcată de disputa dintre partide. Sunt înfierate partidele politice, dar în schimb regele este văzut ca un salvator afirmând că „azi toată iubirea de care este capabil sufletul românesc s-a îndreptat spre regele nostru cel tânăr și toată ura sufletelor românești se abate asupra partidelor de tâlhari și proști neciopliți care au supt vlaga țării, au sfărâmat țara, au sfărâmat veacuri de datină românească cu sufletele lor vândute banului sau liftelor străine”.⁹ Poate fi surprinzător pentru unii deoarece seamănă destul de mult cu discursul actual. Articolul are pe alocuri chiar aspecte ale unui veritabil cult al personalității conducătorului susținând că „în rege, fiul marilor noștri regi, urmașul marilor noștri domni și voievozi este singura nădejde a celor care azi nu mai nădăjduiesc, numai el poate reaprinde flacăra vieții românești stinsă de liliicii vieții politice”. Aniversarea regelui la 38 de ani este considerată „sărbătoarea sărbătorilor”, iar regele „este al nostru, sălășluindu-ne în inimi ca un salvator, pentru care ori când suntem gata să sărim în foc”.¹⁰ Într-o adunarea a Partidului Poporului, ținută la Sighișoara la 6 septembrie 1930, prezidată de Emilian Stoica (protopop ortodox), regele se bucură de aceeași apreciere: „în preajma praznicului pogorării duhului sfânt s-a coborât între noi din văzduh purtat de aripi măiestre Făt-frumosul acestei scumpe țări, Majestatea sa regele Carol al-II-lea”, iar „Partidul Poporului condus de mareșalul Averescu stă zid în jurul tronului, și strigă într-un singur glas: *Trăiască Regele*”.¹¹ Discursul politic al liderilor locali dar și naționali ai partidului „averescan” (Partidul Poporului condus de Alexandru Averescu) face referire prea puțin la meritele și realizările partidului lor în cele două guvernări trecute, el este centrat pe critica adversarilor politici. Este îndreptat mai ales împotriva liberalilor și țărăniștilor. Aurel Popa (fost prefect) susține că „partidul liberal a uneltit și împotriva tronului și împotriva neamului prin guvernările sale păcătoase”.¹² Tot el arată cât de puțin național e partidul de la cârmă (PNT) și tot atât de puțin este și țărănesc, deoarece îi duce la sapă de lemn pe țărani prin mărirea dărilor.

⁷ *Straja Târnavelor* se declara „ziar independent” însă în anii 1931-1933 a făcut campanie electorală pentru formațiunea politică locală Blocul Românesc, iar în anii 1931- 1937 a avut o politică editorială „binevoitoare” față de PNL.

⁸ *Straja Târnavelor*, anul I, nr.2, 11 septembrie 1930, , p.1

⁹ Idem, anul II nr.29, 12 aprilie 1931, p.1.

¹⁰ Idem,, nr.49, 18 octombrie 1931, p.1.

¹¹ Idem, anul I, nr.3, 21 septembrie 1930, p.3,

¹² Ibidem,

Eugen Goga, președintele organizației județene, arată că starea jalnică a țării este provocată de risipa dezmățată ce o face actuala guvernare care vinde toată averea țării.¹³ Prezent la întâlnire, omul politic Ioan Lupaș spune despre țărâniști că „... se numesc naționali dar s-au întovărășit cu sașii și cu ungurii, cu socialiștii, cu jidanii și bolșevicii, care luptă în contra a tot ce e național.[...] Maniu și Vaida nu au educație românească și nu au simț național integral [făcând referire la activitatea lor în timpul Austro-Ungariei]. Ei se laudă că sunt partidul național înființat de Șaguna și Bărnăuțiu pe Câmpia Libertății. Partidul lui Șaguna și Bărnăuțiu nu are succesor în partidul național, noi partidul poporului revendicăm succesiunea lor, căci noi suntem continuatorii propagării ideii naționale și nu ei, care dau pensii grase funcționarilor unguri, care n-au depus jurământul”.¹⁴

Deoarece românii își disputau administrația orașului cu sașii, discursul politic are puternice accente naționaliste și pe alocuri antisemite. Aici considerăm că este vorba despre un „naționalism economic”, dacă poate fi numit așa. Acesta venea din dorința românilor de a avea acces în administrația locală și la resurse, care să faciliteze dezvoltarea capitalului românesc, într-un oraș în care sașii dominau din punct de vedere economic.

Deși numărul românilor a crescut considerabil în oraș până în 1930 acest fapt nu se reflecta și în ponderea lor în administrație, care era încă dominată de sași. Românii se întrebau retoric „până când tot noi la ușă, după 12 ani de la unire administrația este controlată tot de străini. În toate instituțiile de stat din județ străinii de neam, limbă și sentiment național abundă”.¹⁵ Se consideră că principala cauză a acestei situații este lipsa de unitate a românilor care văd mai întâi interesul de partid. Interesul politic local era sacrificat prin semnarea înțelegerilor electorale cu sașii, „această orbire a tuturor partidelor politice, care pentru a se cățăra la putere s-au făcut frați de cruce cu sașii, robind pe români cu pacturile lor electorale, prin spurcatele pacturi de neam vânzătoare”.¹⁶ Interesant este faptul că de cele mai multe ori, în articolele de presă, dar și în discursurile ținute cu diferite ocazii, se face distincția între poporul sas, care este „muncitor și cinstit”, și conducătorii lui, care sunt „insinuanți până la perfidie și grosolani până la minciună”.¹⁷

În 1931 conducerea organizației locale a PNȚ considera că cea mai arzătoare problemă a politicii locale este legată de raporturile dintre români și sași. Se arată că sașii pe cât sunt de înțelegători în politica mare a țării, pe atât de neînțelegători sunt în politica locală (comunală). Într-un articol din Roata se remarcă faptul că „românii din Județul Târnava Mare au destui conducători cu carte și cu pricepere pentru a pretinde ca minoritatea săsească să trateze cu ei chestiunile județului și a comunelor, nu cu guvernul peste capul lor”.¹⁸ Articolul continuă arătând că „suntem pentru o politică de înțelegere, dar înțelegerea trebuie făcută respectând situația noastră ca națiune suverană în acest stat național cu dreptul de a controla viața publică, până în ultimul sat”.

¹³ Ibidem,

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Straja Târnavelor, anul I, nr.3, 21 septembrie 1930, p.4.

¹⁶ Straja Târnavelor, anul II, nr.51, 1 noiembrie 1931, p.1.

¹⁷ Straja Târnavelor, anul III, nr.56, 1 ianuarie 1932, p.1.

¹⁸ Roata, anul I, nr.1, 2 octombrie 1931, p.1.

Punctul de vedere al sașilor în problema „românizării” orașelor din Ardeal, este exprimat de dr. Wilhelm Seiwert (primar în 1931), în articolul său „Stüdielhompf” din „Gross-Kokler Bote”, ziarul de limbă germană din Sighișoara. Acesta a fost preluat parțial în ziarul „Roata”¹⁹. În acest articol se afirmă că de la înfăptuirea României Mari se dă o luptă „furioasă pentru românizarea orașelor din Ardeal”, orașe care reprezintă simbol al culturii nemțești și a civismului săsesc. Interesant este apelul la istorie și la specificul culturii săsești care nu ar fi compatibilă, din punctul de vedere al autorului, cu spiritul românesc²⁰. Analizând cele spuse de Wilhelm Seiwert, cei de la Roata constată că „ei prin urmare, nu sunt de vină pentru ceea ce a fost, dar își dau seama că ceea ce a fost, a trecut, și că viața modernă are alte principii la baza organizării sale. Ei își dau seama că roata lumii s-a învârtit și i-a mai coborât de unde au fost.[...], consideră [că există] tendința de românizare forțată a orașelor, a politicii de stat românești. Află la fel de firesc scopul ca românii, popor sănătos și ambițios, se năzuiesc să-și creeze o cultură orășenească românească, dar nu aprobă de loc mijloacele prin care doresc să-și realizeze ținta. Sașii au creat o cultură orășenească, anumite bunuri materiale și spirituale. Punând românii mâna pe orașe, sașilor le vor cauza stricăciuni, iar ei, românii, ca totalitate nu vor avea din aceasta nici un folos. Din orașele săsești radiază asupra împrejurimilor o anumită forță tainică, care a produs simțul de cetățeni, simțul de solidaritate, de negoț, de comunitate, de sentimente etc. Aceste valori specific săsești ar suferii prin înstăpânirea românilor asupra orașelor săsești, iar românimea n-ar profita. Deci, românii să aibă ambiția de a-și crea orașe de ale lor, care să poarte pecetea însușirilor specifice românești, iar orașele săsești din trecut să rămână și mai departe în mâna sașilor”²¹. Propunerea lui Wilhelm Seiwert era de neimaginat pentru români și practic imposibil de realizat. În perioada de care vorbim numărul românilor era considerabil mai mare decât înainte de unire și era evident că aceștia cu timpul vor devenii cea mai importantă etnie a orașului. Redactorii ziarului Roata considerau că „fiecare sas cuminte ar trebui să își dea seama, că revendicăm și noi drepturi în țara noastră și aceste drepturi ne ar fi mult mai plăcut să le obținem în bună înțelegere și pe cale pașnică, decât prin luptă. Nu suntem noi de vină dacă soarta ne-a adus și pe noi în acest oraș [...] și nu ne putem muta cu toții, ca după sfatul concetățenilor noștri sași să creăm orașele noastre, lăsându-i pe ei să-și le administreze pe ale lor.[...] Nu vrem să luăm sau să distrugem bunul nimănui dar avem modesta dorință de a colabora și noi la administrarea bunurilor comune, căci interesată este și punga noastră. [...] Nu voim să ne răzvrătim pentru lucruri întâmplare înainte de unire, dar nu vom putea uita nici odată nedreptățile ce se fac față de noi după unire. [...] Or fiecare sas cuminte poate să își dea seama că românii ca popor tânăr cu o natalitate mare, într-un timp destul de scurt or ajunge să se majoreze, nu mai vorbim de sporul prin funcționari. [...] Ori o înțelegere ar fi bine să se facă înainte de a ajunge noi în majoritate numerică, ca să nu avem atunci motive de răzbunare și prin aceasta să fie zădărnicită o conviețuire pașnică pe care noi o dorim”.²²

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ion Eugen Sârbu, Aspecte din viața politică în Sighișoara interbelică – Raportul cu sașii, în Collegium Mediense, Comunicări științifice XXI, Editura Științifică, Cultură și Artă, Mediaș, 2022, p. 66-71.

²¹ Roata, anul I, nr.12, din 25 decembrie 1931, p. 3-4,

²² Ibidem.

Pentru sași, conviețuirea pașnică pe care o doreau românii, însemna pierderea treptată și ireversibilă a controlului în orașele lor.

În martie 1933 a avut loc în sala orașului o mare adunare a tuturor românilor din Sighișoara, indiferent de culoarea politică.²³ Scopul acestei adunări a fost să ceară conducerii de la București să instituie o conducere românească la primăria Sighișoara. Adunarea, la care au participat peste 1000 de oameni, a fost totodată și un protest la adresa celor petrecute la constituirea consiliului comunal în care sașii, majoritari în consiliu, au refuzat propunerile consilierilor români. Președintele adunării a fost proclamat preotul ortodox Aurel Stoicoviciu, care în discursul său, printre multe altele, afirma că *„adunarea noastră de astăzi trebuie să fi o demnă afirmare a noastră, a românilor din acest oraș. Ca un cerc de oțel ce se strânge din zi în zi tot mai mult, cercul românismului în jurul cetății săsești, mâine porțile ei blestemate trebuie să se deschidă larg, și după ani de umilință, să intri române cu fruntea ridicată în casa ta”*.²⁴ Octavian Dobre (primar interimar – 1933), prin intervenția sa din cadrul aceleiași adunări, spune că românii din Sighișoara luptă pentru două idei, una pe care vor să o scoată și alta pe care vor să o impună. Astfel el afirma: *„vrem să le scoatem din cap ideea, că noi, Românii, am fi un popor inferior și slab, ce nu suntem în stare să ne conducem treburile, că numai ei sunt chemați să conducă această comună. Vrem ca în locul acestei idei vechi și greșite, să le intre în cap o idee nouă care de câțiva ani încoace mereu îi obsedează și totuși, ei încă nu vreau să creadă, [...] că după 15 ani de la Unire acum se deschide și la Sighișoara capitolul nou de istorie intitulat așa: Sighișoara sub conducere românească”*.²⁵ În continuare Octavian Dobre consideră că o bună administrație se poate face numai cu o bună înțelegere cu sașii și cu maghiarii. Din punctul său de vedere această bună înțelegere se baza pe următoarele trei puncte: *„1. suntem aici egali în număr ca și sașii și dacă în trecut ne-au condus mereu dâșii, sub stăpânire Românească se cuvine să conducem și noi; 2. comuna trebuie să contribuie pentru scopurile noastre bisericești și școlare, în aceeași măsură cum a contribuit altă dată pentru scopurile culturale săsești și maghiare; 3. conducerea comunei trebuie să țină seamă că pe lângă negustori și meseriaș mari și mici, mai există aici și o plugărimie harnică ce trebuie sprijinită. Am încercat mereu o înțelegere pe aceste baze, dar am găsit printre conducătorii de azi ai sașilor dușmani ai ori cărei înțelegeri”*.²⁶

La rândul lor sașii erau nemulțumiți și au înțeles că vor pierde administrația orașului într-un viitor apropiat. Ei considerau că sunt nedreptățiți deoarece treptat românii ocupau tot mai multe posturi în administrația orașului și a județului.

În general limbajul era destul de acid la adresa adversarilor politici, motiv pentru care procesele de calomnie erau destul de dese, procese inițiate atât de unii cât și de alții. În discursurile politice principalele teme erau scăparea de sărăcie, „cârdășia” adversarilor politici cu străinii și în special sașii și „jidovii” (evreii). Interesant este faptul că fiecare considera că „naționalismul” lui este cel adevărat, iar ceilalți sunt falși

²³ Roata, anul III, nr. 4, 3 martie 1933, p. 1,

²⁴ Ibidem,

²⁵ Ibidem,

²⁶ Ibidem, p.2,

naționaliști, vânduți străinilor etc. Mai mult unii care promovau aceste idei nici măcar nu aveau origini românești, dar era un discurs necesar pentru a obține voturile românilor. Un exemplu este considerat V.H. Serdici, liderul Blocului Românesc (1931), care apoi devine liderul organizației PNTJ din județ (1934) și care „s-a pomenit deodată de neaoș român simțind românește”, el având de fapt tată bosniac și mamă nemțoaică.²⁷

Prin intermediul presei de partid se continuă demersul de „educare” a alegătorilor. Spre exemplu prefectul liberal Victor Știrbeț, în articolul „Ce este politica?” dă câteva sfaturi cititorilor pentru a nu se lăsa înșelați de oamenii politici. El consideră că alegătorul trebuie să-l cunoască pe omul politic înainte de ai da votul, „această cunoaștere și deosebire se face foarte ușor dacă alegătorii s-ar interesa nu numai ce iese din gura propagandiștilor, ci s-ar întreba cine este omul care le cere încrederea, de unde vine, pe cine reprezintă, are din ce trăi și are vreo legătură cu județul lor?”.²⁸

În ziarul țărănist *Dreptatea Târnavelor*, apar câteva acuzații de fals „naționalism” a unor oameni politici, atât la nivel național, cât și pe plan local. Un exemplu este Octavian Goga, a cărui scop, potrivit autorului articolului „Diversiunea” este „să ajungă grabnic la ieslele pline de ovăz [...] și de unde ducea pe unguri la vot cu steagul unguresc, a devenit de odată mare naționalist, dar stă și d-sa mai departe în toate consiliile de administrație jidovești, care îi dau milioane pe nemuncite”²⁹. După ce cunoscutul om politic Alexandru Vaida-Voievod s-a desprins de PNTJ și a fondat Frontul Românesc, membrii noii formațiuni politice, de pe plan local, sunt acuzați de impostură. Într-un articol autorul se întreabă retoric cum a ajuns să apere cauza românească un anume Deneș Roman, care „nu lipsește din nici un consiliu de administrație a industriilor jidovești și săsești din Mediaș, el care n-are românesc în el decât accidentalul fapt că s-a născut în România”.³⁰ Interesant este faptul că articolul apare în ziarul țărănist, iar Dionisie Roman la care face referire articolul a fost liderul organizației PNTJ în județ până în 1934. Nici primul primar român al orașului, liberalul Aurel Mosora nu scapă de criticile gazetei țărăniste fiind ironizat pentru o afacere cu un evreu – „Felicităm pe domnul Mosora pentru ultima sa bună afacere: a arendat vinderea Spirtului de la Stat, și a încasat de la un jidan imediat 500.000 lei pe an pentru concesionarea Concesiune sale”.³¹ Pentru ziarul țărănist aproape toți liderii politici ai partidelor adverse sunt falși naționaliști: „dar pe Dl. Vaida Voievod, nu-1 știm noi de pe vremea când se opunea să avem primar Român în Sighișoara ? Ei bine azi, vezi minune, acest conglomerat de români jidăniți până peste cap, acești bancheri au ajuns purtătorii tricolorului Român! [...] Acești domni sunt responsabili că avem atâția străini în țară, și că din vreo câteva sute de mii, avem azi un milion și jumătate de jidani în România. Ei le-a dat drumul în țară, cu străinii și cu jidanii și-au făcut palatele, cu ei și-au făcut averile cu ajutorul cărora au pornit azi la trădarea de neam, la politica lor naționalistă cu nemții sub braț! [...] Liberalii sunt niște sfinți pe lângă acești onorabili domni”.³² Dacă într-

²⁷ Straja Târnavelor, anul V, nr. 91, 19 august 1934, p.2.

²⁸ Glasul Târnavelor, anul I, nr.1, 10 ianuarie 1935, p. 1.

²⁹ Dreptatea Târnavelor, anul II, nr. 6, 1935, p.1,

³⁰ Idem, nr.15, 15 Iulie 1935, p. 4.

³¹ Idem, nr.16, 10 septembrie, p. 2.

³² Idem, anul III, nr.24, 1 noiembrie 1936, p.1.

un alt articol se spunea despre liberali că sunt „dușmanii noștri de moarte” și se arăta „de ce îi urâm pe liberali”, acum ei par niște sfinți pe lângă ceilalți. Gazeta țărănistă, prin deputatul Vasile Serdici a dus o campanie împotriva prefectului liberal Victor Știrbeț, pe care-l acuza de tot felul de abuzuri, de unde și unele procese de calomnie între cei doi. În urma acestora s-a ajuns chiar la o confruntare fizică între aceștia. Deputatul V.H. Serdici, chiar se lăuda cu acest fapt într-un articol intitulat „*De ce l-am Bătut pe Știrbăț*” și arăta că l-a bătut pe prefect chiar în sediul poliției din Mediaș cu prim procurorul și cu toți agenții de față.³³

După alegerile județene din 1935 prefectul județului Victor Știrbeț face un apel la bună înțelegere, deoarece alegerile au trecut și „*orice patimă trebuie să înceteze și să lucreze în frățietate*”.³⁴ Printr-un articol de presă, intitulat „*Ne mai pomenită inconștientă*” deputatul țărănist V. H. Serdici a răspuns cât se poate de dur. Am considerat că este important să redăm o parte din acest articol pentru a vedea, dincolo de mesaj, limbajul folosit. Printre multe altele, în acest articol se afirmă că: „*în alegeri poți trage cu revolverul, poți distruge locuințele adversarilor politici, poți calomnia, poți face ori și ce, și noi cei prigonți, cei asaltați, cei ne îndreptățiți, acum după alegeri să le uităm toate și să ne pupăm la un pahar de vin? [...] Nu de o sută de ori nu. Nu uităm nimic. Noi nu am atacat pe nimeni. Noi nu am halit pe nimeni. Noi nu am ne îndreptățit pe nimeni. [...] Noi nu întindem mâna criminalilor de ieri, care au luptat cot la cot cu ungurii și jidovii. Noi vom răzbuna. Noi vom plăti ochi pentru ochi. Noi nu vom dezarma până când toată clica liberală, trădătoarea românismului prin pactul făcut cu ungurii nu va fi la pușcăria din dosul tribunalului. Și pentru violențele ce ne-au făcut, le promitem să le facem de petrecanie, să ne țină minte și în ceasul din urmă, ei, și toți complicii lor funcționarii care și-au vândut conștiința și datoria pe un blid de linte*”.³⁵ Avem aici un exemplu de discurs politic, care ne arată că deși au trecut alegerile și campania electorală s-a încheiat, liderul PNTJ din județ era conștient de rolul său de opoziție politică. Surprinzător este faptul că tocmai V.H. Serdici acuză violențele adversarilor, când de fapt chiar el l-a amenințat pe prefect cu pistolul și l-a lovit cu pumnii. Pactul la care face referire a fost o înțelegere electorală a liberalilor cu maghiarii, în urma căreia aceștia au obținut majoritatea în consiliu și au reușit să impună primul primar român la Sighișoara (1934).

La rândul lor liberalii îi considerau pe țărăniști demagogi periculoși. În noul ziar liberal, *Glasul Târnavei* într-un articol intitulat „*Neo-românul și ciolanistul patriot*” autorul îi numește „neo-români” pe oamenii politici de diferite naționalități (greci, bulgari, ...) care își reneagă neamul și „*se jură că sunt români ca noi*” și care „*plătiți de evrei*” au ca scop „*învrăjbirea neamului*”³⁶. Acest „*demagog neo-român*” este considerat mai periculos decât evreul deoarece, spune autorul, „*pe evreu îl cunoști și deci te poți feri de el, sau poți fi prudent în afacerile ce le ai cu el*”. Se atrage atenția că indiferența românilor de până acum a fost speculată de „*minoritari în special de jidani și sași*” și mai adaugă că „*toată lumea se întreabă cum am putut răbda și tolera până acum cinismul și*

³³ Idem, anul II nr. 5, 27 martie, 1935, p.1.

³⁴ Idem, nr.15, 15 iulie 1935, p.2,

³⁵ Ibidem.

³⁶ Glasul Târnavei, anul I, nr.7, 21 februarie 1935, p. 3.

batjocura străinilor”, care sunt „*ca niște ploșnițe care sug sângele [și] au întreprins cu capital străin tot felul de întreprinderi comerciale și industriale*”.³⁷ Aceste afirmații vin în contextul în care în anii '30 ai secolului trecut s-a dat o luptă politică dărză între români și sași pentru câștigarea primăriilor în orașele săsești. În acest sens, într-un alt număr al *Glasului Târnavei* apare un articol care se intitulează chiar „*Lupta dintre elementul românesc și cel minoritar pentru stăpânirea orașelor din Ardeal*”.³⁸ În acest articol se analizează atuurile care le-au mai rămas sașilor și ce lipsuri au românii, astfel „*sașii din Ardeal dau o importanță deosebită vieții economice [...] ei simt că administrația de stat le-a scăpat pentru totdeauna din mâini. Elementului românesc îi lipseau și îi lipsesc încă și azi cele două condiții esențiale pentru a se impune în viața economică: cunoștințele comerciale industriale și capitalul*”.³⁹ În articolul intitulat sugestiv „*În drum spre Palestina*” apar acuzații la adresa lui Ion Mihalache (lider al PNȚ) care ar fi afirmat: „*conștiința noastră națională ne poruncește să nu urâm pe alții (adică pe minoritari) ci să fim îngăduitori și toleranți*”⁴⁰. Această afirmație îl determină pe autorul articolului să se întrebe: „*dar putem să fim îngăduitori și toleranți cu străinii, când toată averea țării a ajuns pe mâna lor? [...] Câte fabrici, câte depozite, câte prăvălii, câți angroșiști și detașiști români avem în județul nostru? Paremi-se 2, unul la Mediaș și altul la Sighișoara [...] Să vină D-sa [Mihalache] la noi în Ardeal și să vadă, în timp de sărbătoare minoritară câte prăvălii sunt deschise și câte fabrici lucrează? Atunci să se convingă că indulgența și toleranța noastră este spre sfârșite*”.⁴¹ Autorii acestor articole, care de multe ori nu sunt semnate, își definesc naționalismul ca fiind „*în armonie cu interesele țării și al neamului, noi nu propagăm extremismul care duce la anarhie, ci naționalismul constructiv, care să ducă la înălțarea prestigiului acestei țări*”⁴².

Pe parcursul deceniului patru a secolului XX, în întrunirile lor sașii se arătau tot mai nemulțumiți de administrația românească. Ei reclamă faptul că după „*alipirea voluntară a sașilor*” la statul român în 1918, acesta și-a luat în mod solemn angajamentul de a respecta toate drepturile minoritarilor din Transilvania, iar după 16 ani (1935) populația săsească este tratată numai cu promisiuni și înlăturată de la drepturile ei în mod sistematic.⁴³

În cazul românilor, atunci când interesul politic o cerea, discursul se nuanța, devenea mai moderat. Așa s-a întâmplat în raportul liberalilor cu sașii. Dacă *Glasul Târnavei* în numerele din anul 1935 ducea o puternică campanie împotriva sașilor, în vara anului 1937 nu mai întâlnim articole atât de vehemente și aflăm chiar că Partidul Național Liberal, pe plan local, a încheiat un pact electoral cu sașii care „*de unde înainte conduceau orașul astăzi, în urma creierii pactului și a unei conduceri cinstitute românești din ultimii trei ani sașii vin și în scris recunosc că ei vor vota cu primarul nostru*”.⁴⁴ Dacă poziția

³⁷ Idem, nr.8, 28 februarie 1935, p.1.

³⁸ Idem, nr.12, 28 martie 1935, p.3,

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Idem, nr.19, 1 iunie 1935, p. 1,

⁴¹ Ibidem.

⁴² Roata, anul I, nr.12, din 25 decembrie 1931, p. 3-4

⁴³ Glasul Târnavei, anul I, nr. 4, 31 ianuarie 1935, p. 3.

⁴⁴ Ibidem.

față de sași, cel puțin la Sighișoara, s-a mai nuanțat, acuzațiile la adresa adversarilor politici continuă, și în special la adresa Partidului Național Țărănesc. Referirile sunt mai mult cu caracter general, la politica țărănistă pe plan național, nu sunt întotdeauna lucruri punctuale petrecute pe plan local. Cititorii puteau afla că „*țărăniștii au sărăcit țara*” ascultând de poruncile „*jidovilor*”.⁴⁵ Este evident că acestea erau teme de campanie, care aveau menirea să creeze panică în rândul electoratului și nu aveau întotdeauna o bază reală. Pe plan local evreii nu reprezentau un procent important din totalul populație. Multe dintre clișeele legate de evrei sunt preluate din discursul existent la nivel național. În Sighișoara în perioada interbelică cele mai multe întreprinderi comerciale și industriale erau deținute de sași și nu de evrei.⁴⁶

Dacă, așa cum am putut observa, una din temele de campanie pentru liberali era „cârdășia țărăniștilor cu evreii, la rândul lor liberalii erau acuzați de asocierea cu grofii. În *Gazeta Sighișoarei*, ținta atacurilor erau liberalii. Aceștia erau acuzați de asocierea cu „grofii”: „*conducătorii partidului maghiar, grofii și conții, și-au dat arama pe față, hotărând ca în alegerile de la Hunedoara, unde partidul maghiar nu avea candidat, să voteze cu liberalii*”.⁴⁷ Articolul continuă cu o referire dură la politica adversarilor, care la rândul lor, sunt acuzați de lipsă de solidaritate națională când este vorba de propriile interese economice, afirmând că „*nici nu se putea altfel, căci corb la corb nu-și scoate ochii și ciocoi maghiari nu votează contra ciocoilor români*”.

În concluzie discursul politic a principalilor lideri locali, pe lângă promovarea ideilor propriului partid, se îndreaptă împotriva adversarilor politici, dar și a principalelor etnii conlocuitoare, mai ales împotriva politicii sașilor, cu care românii își disputau administrația. Naționalismul, teama de străin, sunt veritabile teme de campanie electorală. Liberalii țărăniștii și de altfel toate grupările politice fac apel la naționalism, considerând fiecare că doar a lor este „sincer și adevărat”, iar ceilalți sunt acuzați de fals naționalism, fiind, după caz, în „cârdășie cu sașii, grofii sau jidovii”.

BIBLIOGRAPHY

Dreptatea Târnavelor, anul II, nr. 6, 1935.

Idem, nr.15, 15 iulie 1935.

Idem, nr.16, 10 septembrie.

Idem, anul II nr. 5, 27 martie, 1935.

Idem anul II, nr.15, 15 iulie 1935.

Idem, anul III, nr.24, 1 noiembrie 1936.

Gazeta Sighișoarei – Foaie politică săptămânală, anul I, nr. 1-2, 1936.

Glasul Târnavelor, anul I, nr.1, 10 ianuarie 1935

Idem, nr. 4, 31 ianuarie 1935.

Idem, nr.7, 21 februarie 1935

Idem, nr.8, 28 februarie 1935.

Idem, nr.12, 28 martie 1935.

Idem, nr.19, 1 iunie 1935.

Idem, anul III, nr.67, 22 mai 1937.

⁴⁵ *Glasul Târnavelor*, anul III, nr.67, 22 mai 1937, p.2.

⁴⁶ Monografia Județului Târnava Mare, Editura Miron Neagu Sighișoara, 1943, p

⁴⁷ *Gazeta Sighișoarei – Foaie politică săptămânală*, anul I, nr. 1-2, 1936, p. 2.

Monografia Județului Târnava Mare, Editura Miron Neagu Sighișoara, 1943
Roata, anul I, nr.1, 2 octombrie 1931
 Idem, nr.12, din 25 decembrie 1931.
 Idem, anul III, nr. 4, 3 martie 1933
 Rotariu, Traian și colectivul, *Recensământul din 1930. Transilvania*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2011
 Idem, *Recensământul din 1941. Transilvania*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002.
 Savu, Al. Gh., *Sistemul partidelor politice din România 1919-1940*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976
 Sârbu, Ion Eugen, *Presa în Sighișoara interbelică*, în *Cultura medieșană*, nr. XI, Mediaș, 2022.
 Idem, *Aspecte din viața politică în Sighișoara interbelică – Raportul cu sașii*, în *Collegium Mediense, Comunicări științifice XXI*, Editura Științifică, Cultură și Artă, Mediaș, 2022..
Straja Târnavelor, anul I, nr.2, 11 septembrie 1930
 Idem, nr.3, 21 septembrie 1930
 Idem, anul II nr.29, 12 aprilie 1931
 Idem, nr.46, 6 septembrie 1931
 Idem, nr.51, 1 noiembrie 1931.
 Idem, anul III, nr.56, 1 ianuarie 1932.
 Idem, anul V, nr. 91, 19 august 1934.
Viitorul Târnavelor, nr. 1, din 1 ianuarie 1927.

MICHEL HOUELLEBECQ, UN ROMANTIQUE?

Iuliana ILASCA

PhD Candidate, Alexandru Ioan Cuza University

Abstract: Michel Houellebecq's novel has proved many times to be controversial, highly pessimistic and leading to many possible interpretations. His use of racist, misogynistic language has had a great impact on the way we read his novels, usually, Houellebecq's readers having a tendency to harshly criticize his work from this point of view only. However, most of the time, his choice for violence and bad language is only a literary device that hides a secondary level of interpretation. We often see in Houellebecq's novel long descriptions of men leading miserable lives, men that are incapable of love, of a world decaying from lack of purity and decency where the sex liberation of 68' and depression are the only aspects of human life that continue to persist. However, ever so often, between the lines, we notice a soothing depth, a romantic worldview easily ignored by an unaware reader. This paper aims to put forward the romantic component of Michel Houellebecq's novels, and by doing so we will try to draw a parallel between his work and the French poet Charles Baudelaire, but also with Houellebecq's most appreciated author, H.P. Lovecraft.

Keywords: Houellebecq, poetic realism, postmodern literature, French literature, romanticism, poetry, Baudelaire, Lovecraft

Cet article fait partie d'une thèse plus ample qui porte sur les enjeux postmodernes de l'œuvre de Michel Houellebecq, qui s'intitule «Enjeux et simulacres postmodernes dans le roman de Michel Houellebecq ». Cette thèse se propose de dévoiler l'ambivalence de la littérature houellebecquienne, une littérature qui s'est prouvée à maintes fois difficile à interpréter et à encadrer. Dans une première partie, nous nous tâchons de capter toutes les instances littéraires de l'auteur et de son roman, menant par l'influence des écrivains de XIXème siècle, et continuant avec le côté plus romantique que l'auteur laisse entrevoir aux lecteurs avertis.

Auteur des romans très connus dans tout le monde comme *Les particules élémentaires*(1998), *Soumission* (2008), *La carte et le territoire*(2010) (livre qui lui emporte le prix Goncourt en 2010) et plus récemment *Sérotonine* (2019) et *Anéantir* (2021), Michel Houellebecq est parmi les écrivains les plus traduits et les plus lus de l'Europe. Comment peut-on expliquer ce phénomène quand ses lecteurs le plus avides ce sont aussi ceux qui le critique le plus ? Agathe Novak-Lechevalier, Maître de conférences au sein de l'Université Paris X Nanterre et spécialiste de la littérature du XIXème siècle, consacre un de ses livres à l'écrivain Michel Houellebecq dans une démarche de rétablir le nom de l'auteur qui a été grossièrement critiqué par les universitaires, et les intellectuelles. Elle publie en 2018, l'essai *Houellebecq, l'art de la consolation*, travail qui va au moins déclencher un débat autour du cynisme houellebecquien. Agathe Novak-Lechevalier a démantelé le stéréotype de l'auteur "dépressif". Elle affirme que si nous tenterons uniquement d'inclure les écrits de Houellebecq dans la tradition réaliste nous manquerons de voir la bizarrerie et la beauté inhérentes à son roman.

Nous pouvons lire le roman de Michel Houellebecq comme une écriture réaliste qui « rend compte du monde » à la façon de Balzac, ou de Stendal. Nous pouvons aussi le lire comme un roman naturaliste à la Zola parce que généralement l'auteur insère dans ses romans des passages issus d'un travail minutieux de documentation du narrateur, comme de l'auteur. De plus Michel Houellebecq introduit à la fin de la *Carte et le territoire* des remerciements à Wikipédia :

« Je remercie aussi Wikipédia (<http://fr.wikipedia.org>) et ses contributeurs dont j'ai parfois utilisé les notices comme source d'inspiration et notamment celles relatives à la mouche domestique, à la ville de Beauvais ou encore à Frédéric Nihous ».

Celles-ci sont les directions de lecture les plus courantes, mais nous souhaitons aussi parler d'une lecture plus romantique et poétique, car l'auteur est, en fin de compte, un poète au cœur. Cette approche, nous permettra de parler du rôle consolateur que l'auteur-poète adopte dans ses romans. Cette discussion sera surtout inspirée par l'article d'Agathe Novak Lechevalier, Houellebecq, l'art de la consolation, article qui défend l'œuvre de l'auteur et qui offre une nouvelle perspective, plus consolatrice, du roman houellebecquien.

Le discours poétique que nous découvrirons servira comme point de départ pour un court propos du réalisme poétique présent dans l'œuvre de l'auteur qui ne fait que réunir le côté réaliste avec le souffle romantique. Son statut de grand consolateur et le croisement de caractéristiques réalistes et poétiques, ce sont des éléments convaincants qui prouvent l'ambivalence du roman houellebecquien. Tous ses éléments provoquent au fur et à mesure un sentiment de malaise, on perd l'équilibre au milieu d'un récit difficile à suivre qui réclame du lecteur une compétence textuelle très élevée. Les attentes du lecteur ne sont pas entièrement, ou pas du tout répondues, celui-ci doit se familiariser davantage avec le fonctionnement interne du texte.

Michel Houellebecq, un romantique ?

Le romantisme houellebecquien est surtout présent dans sa façon de surmonter toujours de ce désespoir qui semble nous submerger. Dans un essai sur le romantisme houellebecquien, Aurélien Bérénger écrit :

« Houellebecq, qui souscrit à la ruine de tous les idéalismes et assume l'entière validité des discours qui les ont détruits, est d'abord un auteur désespéré. Mais nous ne pouvons faire confiance qu'à un auteur désespéré [...] et ne pouvons attendre de lui qu'une seule chose : qu'il parvienne miraculeusement à désespérer de son désespoir. »¹

Dans un interview accordé à Martin de Hann² Michel Houellebecq affirme qu'une des raisons pour lesquelles l'écrivain introduit toujours des passages poétiques et, ainsi laisse voir son côté romantique, est de briser le sens du réel, et éviter l'ennui. L'écrivain raconte plus tard dans l'entretien, qu'il « doit quand même faire partie des gens qui considèrent qu'un roman pur n'est pas suffisamment intéressant. Un roman réduit à

¹ Aurélien Bellanger, Houellebecq, écrivain romantique, Léo Scheer, 2010, p. 11.

² Annexe 1

l'anecdote. »³ Afin d'éviter cette limitation à ce qu'il y a de plus banal dans la conscience collective des Français, *l'anecdote*, Houellebecq nous montre qu'il est capable également d'une profondeur apaisante qui se laisse aperçue uniquement par un lecteur sage qui ne cherche pas la petite bête dans un effort de minimaliser son style. Cette profondeur est remarquée par Agathe Novak Lechevalier qui incite à prendre Houellebecq en sérieux dans son interview de 2018 pour *Le Journal du Dimanche*. Si « la beauté est un affront à la douleur »⁴ le réalisme poétique de Houellebecq a un effet cathartique, de délivrance pour ses lecteurs. À la question « La poésie est-elle, chez lui, le dernier recours à la misère du monde ? » A.N. Lechevalier répond : « la poésie est la seule à pouvoir remédier à la perte du sens qui caractérise notre monde sans transcendance, car en permettant aux mots de retrouver leur « vibration originelle », elle ouvre un nouvel horizon, elle nous rend attentifs et réceptifs à tout ce que notre monde contemporain a progressivement rendu indicible : la beauté, la compassion, l'amour. » Poète à l'origine, inspiré surtout par Baudelaire et Lamartine et nommé par Dominique Noguez « le Baudelaire des supermarchés »⁵, l'auteur de *Soumission* se sert de la poésie et de son lyrisme pour rendre compte de l'espace urbain, et de la vie humaine tout court. *Le sens du combat*, *La poursuite du bonheur*, *Rester vivant*, *La Possibilité d'une Île*, tous ces titres nous donne déjà une direction possible de lecture ayant donné le choix des mots : bonheur, possibilité, sens. L'aspiration artistique de Michel Houellebecq est, en fin de compte, la quête du bonheur qui se transpose dans son œuvre par des éléments poétiques d'une beauté absolue.

En 1991 paraît chez les Editions du Rocher le premier livre de Houellebecq, *Lovecraft, contre le monde, contre la vie*, livre qui dévoile la fascination de l'écrivain français pour l'auteur américain Lovecraft. Une vraie passion pour son style matérialisé dans un livre très bref, plutôt un essai sur les « grands ouvrages », l'originalité et l'obscurité d'un auteur qui lui marque l'adolescence (il commence à le lire à l'âge de 16 ans), et plus tard, la vie adulte. Dans un interview de l'auteur sur Lovecraft⁶, Michel Houellebecq s'interroge sur l'influence que le style lovecraftien a pu avoir sur son œuvre. Il dit :

« Je me suis demandé si Lovecraft m'avait influencé d'une manière ou d'une autre, puisqu'apparemment, pas tellement. Peut-être si, parce ce que ce que Lovecraft a apporté de nouveau c'est l'utilisation des matériaux multiples ; c'est-à-dire des faux articles de journaux, des comptes-rendus scientifiques. Enfin, dans mes romans j'ai l'impression de juxtaposer pas mal de types des narrations différentes, parodies de sociologie, ou bien des interventions de biologie animale. Surement c'est une influence de Lovecraft de se rendre compte que tout texte écrit peut être littéraire, ou peuvent servir de matériaux littéraires. »

La fascination que Houellebecq a pour Lovecraft transparait plus tard dans son œuvre. La perception négative du monde occidentale, une diégèse pessimiste dans laquelle ses personnages incapables de s'intégrer dans la société mènent une existence

³ ibid

⁴ Agathe Novak Lechevalier, « Il faut prendre Houellebecq au sérieux », *Entretien conduit par Marie-Laure Delorme pour Le Journal du Dimanche du 21 octobre 2018*.

⁵ 1 Dominique Noguez, *Houellebecq, en fait*, Paris, Fayard, 2003, p. 30.

⁶ Vidéo récupérée sur Dailymotion, mise en ligne par U2 pankow

vidée de sens, représentent des traces du projet littéraire de Michel Houellebecq. Leurs styles bien que soigneusement opposées, Lovecraft favorise plutôt la cérémonie, un vrai spectacle des mots, tandis que l'auteur français reste dans la discrétion, il n'utilise pas des ornements langagiers superflus, mais il se lance plutôt dans la vulgarité qui s'oppose bien évidemment au romantisme dont il est question dans notre propos. Cette inhabilité de maîtriser son espace se traduit chez Lovecraft, tout comme chez Houellebecq par un refus du réalisme, du récit. La vie nous écœure, elle nous ennueie, la mort n'apporte aucun soulagement, que doit-on faire donc ? Quelle sera la solution ? Y'a-t-il une issue de secours ?

« La vie est douloureuse et décevante. Inutile, par conséquent, d'écrire de nouveaux romans réalistes. Sur la réalité en général, nous savons déjà à quoi nous en tenir ; et nous n'avons guère envie d'en apprendre davantage. L'humanité telle qu'elle est ne nous inspire plus qu'une curiosité mitigée. Toutes ces « notations » d'une si prodigieuse finesse, ces « situations », ces anecdotes... Tout cela ne fait, le livre une fois refermé, que nous confirmer dans une légère sensation d'écœurement déjà suffisamment alimentée par n'importe quelle journée de « vie réelle ». ⁷

Un élément de nouveauté chez Houellebecq est, d'abord, le sens du réel qu'il le fait retrouver contre son gré à son lecteur. La vie est douloureuse et décevante, mais ce n'est pas pour autant qu'il ne faudra pas en parler. Lovecraft s'échappe à la réalité en écrivant des romans fantastiques, lorsque l'écrivain français prend son chemin, il l'affronte sans hésitation et d'une manière très honnête. Comme un Balzac moderne, Houellebecq explore la réalité du monde néolibérale dans son style réductionniste, même banal des fois, on ose dire (c'est qui est essentiel pour son œuvre, d'ailleurs) au seul but de partager la souffrance sociale.

Dans *Rester vivant* : méthode, l'auteur écrit : « Creusez les sujets dont personne ne veut entendre parler. L'envers du décor. Insistez sur la maladie, l'agonie, la laideur. Parlez de la mort, et de l'oubli. De la jalousie, de l'indifférence, de la frustration, de l'absence d'amour. Soyez abjects, vous serez vrais » ⁸. Son travail vise aussi de nous faire sortir de l'indifférence, de cette paralysie de l'esprit dont nous vivons, de nous pousser vers une connaissance très fine de l'espace du réel où nous habitons. Tout cela permet une compréhension intégrale de nos blessures, et c'est ainsi qu'on pourra rester vivant. Presque insaisissable, son discours humaniste réussit à percer l'espace de son univers pessimiste et cynique et ainsi, en créer un réalisme presque poétique dont nous allons parler les pages qui suivent.

Agathe Novak Lechevalier universitaire passionnée par le roman houellebecquien parle de ce côté consolatrice et romantique que Michel Houellebecq transpose dans son œuvre au-delà des critiques très acerbes que l'auteur a pu recevoir. Dans son travail nous retrouvons une nouvelle facette de l'écrivain, un souffle plus humain qui est capable de résumer le projet littéraire houellebecquien. Pourquoi trouva-t-elle nécessaire d'écrire un

⁷ « H. P. Lovecraft. Contre le monde, contre la vie », Editions du Rocher, 1991, p. 64

⁸ Michel Houellebecq, « *Rester vivant* », dans *Rester vivant et autres textes. J'ai lu (Librio, 274)*, 1999, p. 26. Texte publié pour la première fois aux Éditions de la Différence en 1991.

livre qui défend le projet littéraire de Houellebecq ? D'abord, dit-elle, parce qu'elle a trouvé dans l'œuvre de Michel Houellebecq quelque chose qui « excédé le fameux déprimisme ambiant »⁹, étiquette qu'on lui colle suite la parution des *Particules élémentaires* et par laquelle l'écrivain sera jugé dorénavant. Ce « quelque chose » dont elle nous parler va se matérialiser plus tard dans le mot « consolation », mot qui est présent tout au long de son essai.

Le travail d'A. N. Lechevalier devient encore plus difficile quand on essaie de lui décoller les autres étiquettes encore plus sensibles que celle qu'on vient de mentionner, à savoir : cynique, islamophobe, néo-réactionnaire, *prophète de malheur*, etc. Dans cette optique, c'est étonnant le degré auquel l'auteur de cet article réussi pas seulement à changer la vision sur le roman houellebecquien, vision influencée fortement par le regard médiatique, mais aussi de détourner notre attention, qui était jusque-là attiré par le vacarme étourdissant des critiques négativistes, et de la rediriger vers les éléments négligés de son œuvre comme l'esprit romantique et consolateur. Michel Houellebecq se fixe une mission dès son entrée dans le monde littéraire et cette mission est de « mettre le doigt sur la plaie » et « d'appuyer bien fort » car « toute société à ses points de moindre résistance. »¹⁰ Ayant lu cette phrase c'est assez facile pour nous aussi de détourner quelques stigmates accolés à son écriture. Sera-t-il toujours un prophète du malheur quand depuis 1991 l'auteur nous précise sans équivoque quels sont ses points d'intérêt ? Visionnaire ? Oui, pourquoi pas ? Il est capable d'anticiper vers où se dirige l'homme et l'humanité, et surtout parce qu'être visionnaire signifie être très en face avec la souffrance des gens. Réactionnaire ? Sans volonté, forcément, il est un réactionnaire car il a réussi d'appuyer sur nos points de moindre résistance. Réactionnaire aussi parce qu'il élargit le champ littéraire, il met en avance des idées dans la catégorie tabou comme le tourisme sexuel et ses impacts, la paupérisation de l'homme, la marchandisation du sexe, le tout étant une conséquence de la libération sexuelle. Accepter le fait que nous sommes tous responsables de notre misère, c'est aussi accepter l'idée encore moins agréable qu'on ne peut plus changer ce qui en advient. On reste pour toujours les victimes silencieuses de nos désirs de liberté mal comprise. Et finalement, déprimiste ? Oui, il est un écrivain de la déprime, mais il ne nous parle pas de sa propre haine, de ses propres remords, il parle d'une dépression généralisée, la dépression d'un monde qu'il avance dans son roman et qu'on est trop fières à embrasser. Voici ce qu'il écrit dans *Extension du domaine de la lutte* en 1994 :

« Cette notion du vieillissement et de mort est insupportable à l'individu humain ; dans nos civilisations elle se développe, elle emplit progressivement le champ de la conscience. Ains, peu à peu, s'établit la certitude de la limitation du monde. Le désir lui-même disparaît, il ne reste que l'amertume, la jalousie et la peur. [...] S'il fallait résumer l'état mental contemporain par un mot, c'est sans doute celui que je choisirai : l'amertume. »¹¹

⁹ Agathe Novak Lechevalier, *Houellebecq, l'art de la consolation*, Stock, 2018, p. 15

¹⁰ Michel Houellebecq, « Rester vivant », dans *Rester vivant et autres textes*. J'ai lu (Librio, 274), 1999, p. 26.

¹¹ *Extension du domaine de la lutte*, p. 401

Cette amertume dont il nous parle et qui est finalement la dépression qu'il inflige (qui dit roman dépressif, dit lecteur déprimé) n'est qu'un état d'esprit du monde contemporain qu'il transpose remarquablement dans ses romans. Mais derrière cette grande nécessité de l'auteur de rendre compte du monde par la violence des mots, l'ironie et une pluralité des points de vue. Michel Houellebecq est aussi, pour largement citer A. N. Lechevalier « un romancier du cauchemar de la réalité » qui reste, avant tout, un poète.

Une fois abandonnées toutes les idées qui font bruit autour du roman de Michel Houellebecq il nous reste cette innocence que ses protagonistes s'en rendent compte. Par exemple, Daniel 1, personnage centrale de *La possibilité d'une île*, est conscient: « Quelque chose naissait en nous, comme un état d'innocence et j'avais manifestement surestimé l'ampleur de mon cynisme »¹². Le cynisme, tout comme la dépression peut être guéri par la beauté et la pureté de l'amour. Celui-ci est, sans doute, le discours le plus humaniste qui se cache dans son roman : une connexion profonde à ce qu'il y a de plus intime dans nous-même et qui permet de sentir une beauté cachée même dans les expériences les plus obscures.

Somme toute, nous avons, jusqu'à ce point, suffisamment cité Houellebecq pour voir qu'il existe réellement une penchée vers la sentimentalité dans son roman, qui est, d'ailleurs, beaucoup plus importante que n'importe quel autre épisode de cynisme, machisme, racisme, ou tout autre mot qui termine en « isme ». Retournons, donc, pour un bref instant, au *grand consolateur* d'Agathe Novak Lechevalier parce qu'il y a au milieu de cette discussion une tournée importante pour le roman houellebecquien. Michel Foessel, dans « Le temps de la consolation » s'attache beaucoup à ce concept. Le monde actuel est gravement marqué par une perte irrévocable, dit-il (« la mort de Dieu » est un exemple). Il s'agit d'une crise identitaire collective par laquelle l'homme perd l'évidence de vivre. Dans ce contexte M. Foessel, parle de la figure de *l'inconsolé*¹³, qui remplace l'homme vulnérable et fragile incapable de parler de sa souffrance et celle du *consolateur* celui qui circonscrit la souffrance sans l'annuler.¹⁴

Le temps de la modernité ne permet pas une acceptation de sa propre souffrance par l'homme. Dans une société de consommation où la compétition est le seul moyen de s'en sortir, la tristesse est devenue insolite, un sentiment qu'il faut dépasser, et notre écrivain Michel Houellebecq est très en face avec cette perte qu'il inflige sans cesse à ses personnages. Soit il s'agit de la perte de la jeunesse, de l'amour ou d'un idéal, soit d'une opportunité pas saisie, mais surtout il est discussion d'une perte plus profonde du soi-même à cause de l'individualisme exacerbé. Pourtant consoler ne signifie pas guérir ou réparer, consoler c'est surtout constater une perte et c'est sous cette perspective que nous devons considérer Michel Houellebecq comme un auteur qui connaît *l'art de la consolation*.

Le consolateur, qui autrefois était Dieu ou le savoir philosophique dans le temps de Socrate, ne va pas nier la perte mais il va faire comprendre à *l'inconsolé* qu'un autre

¹² La Possibilité d'une île, p.389-390

¹³ Cavalié, Antoine. Michaël Fœssel, *Le temps de la consolation*, Seuil, 2015, p.276, *Revue Projet*, vol. 352, no 3, 2016, pp. 90-91.

¹⁴ Agathe Novak Lechevalier, *Houellebecq, l'art de la consolation*, Stock, 2018, p. 99

horizon existe. Le consolateur, dans notre cas Michel Houellebecq, est celui qui transforme le chagrin, la perte dans des opportunités de reconstituer des nouveaux horizons. Il restera toujours la quette pour un idéal qui transcende l'espace de la vie et selon M. Foessel la consolation est une *recherche permanente de tenir ensemble* et pas une *réconciliation avec le monde tel qu'il va*¹⁵. Le dénouement de chaque roman houellebecquien est un aspect qui peut éclaircir ce rapport à la consolation, mais surtout on va citer la fin de la *Carte et le territoire* :

« L'œuvre qui occupa les dernières années de la vie de Jed Martin peut ainsi être vue - c'est l'interprétation la plus immédiate - comme une méditation nostalgique sur la fin de l'âge industriel en Europe, et plus généralement sur le caractère périssable et transitoire de toute industrie humaine. [...] Ce sentiment de désolation, aussi, qui **s'empare de nous** à mesure que les représentations des êtres humains qui avaient accompagné Jed Martin au cours de sa vie terrestre se délitent sous l'effet des intempéries, puis se décomposent et partent en lambeaux, semblant dans les dernières vidéos se faire le symbole de l'anéantissement généralisé de l'espèce humaine. Elles s'enfoncent, semblent un instant se débattre avant d'être étouffées par les couches superposées de plantes. Puis tout se calme, il n'y a plus que des herbes agitées par le vent. Le triomphe de la végétation est total »¹⁶

Il s'agit ici d'une perte collective représenté pas le pronom « nous », pronom utilisé très peu dans ses romans, mais aussi d'une tension poétique il *n'y a plus que des herbes agitées par le vent. Le triomphe de la végétation est total* qui conclut le roman dans un sorte de prolongement de la réflexion. Il redonne quelque chose de nouveau, il ne s'agit pas de l'espoir, mais du sens, de la sensibilité, de la beauté qui va toujours triompher. Le grand consolateur, constate la perte, il partage cette perte d'une façon très empathique, mais il nous donne aussi un idéal qu'on pourra envisager. De la même façon, *La possibilité d'une île* clôt sa narration dans l'ambiguïté, une ambiguïté qui garde une lueur d'espoir :

« Je me baignais longtemps, sous le soleil comme sous la lumière des étoiles, et je ne ressentais rien d'autre qu'une légère sensation obscure et nutritive. Le bonheur n'était pas un horizon possible. Le futur était vide ; il était la montagne. Mes rêves étaient peuplés de présences émotives. J'étais, je n'étais plus. La vie était réelle. »¹⁷.

Le futur était la montagne, sera cette phrase une référence directe à la Montagne Magique de Thomas Mann ? Certes, il ne s'agit pas d'une forme de relief car, quelques pages auparavant le narrateur dit ne pas y avoir « aucune trace de vie végétale, ni animale ». Les seuls points de repère dans ce nouveau monde étaient « des bancs de sable, des étangs et des lacs ». Le futur est tout et rien en même temps, de la même façon que la montagne de Thomas Mann représente les symboles de Vie et de la Mort, du Temps et de l'Amour. Ou bien s'agit-il d'une parallèle avec la métaphore de l'avenir inconnu peinte par Caspar David Friedrich dans son tableau *Le Voyageur contemplant une mer de nuages*, qui était lui aussi un artiste romantique. Les hypothèses sont multiples, mais le fait de nous

¹⁵ Michaël Foessel, *Consolation*. Vidéo mise en ligne par *abcpenser.com*, consulté le 10 mars 2022, à 10h.

¹⁶ La carte et le territoire, Flammarion, 2010, p.428

¹⁷ *La possibilité d'une île*, p. 48

laisser avec ces questions, dans un espace de neutralité, même indifférence non résolue, représente le trait d'originalité de son œuvre. Il n'y a pas de certitude à ce que nous en parviendra. Le prolongement de la réflexion est la consolation.

Sous cet aspect, on fait appel au syntagme bien connu que Dominique Noguez emploie dans son livre *Houellebecq, en fait*, syntagme qui souligne pour la première fois une filiation entre Houellebecq et Baudelaire. Il dit : «il poursuit par d'autres moyen cette œuvre de moraliste (noir) et de Baudelaire des supermarchés.»¹⁸ Certes, le discours poétique du genre lyrique n'est pas un point d'intérêt pour notre thèse, mais lorsque ce type de discours et le récit propre au roman s'entremêlent, là nous trouvons réellement un lieu de départ. Cette poétisation du récit dans les romans houellebecquiens on va l'appeler désormais **réalisme poétique**. Il n'y a pas de débat au fait que l'auteur dont il est discussion dans notre thèse a été beaucoup influencé par les écrivains du XIX siècle, Balzac étant pour lui la figure littéraire la plus marquante des réalistes dix-neuviémistes. Cette influence le situe sans doute dans la tradition de Stendhal, Balzac, Flaubert etc., mais aussi dans le projet romantique à la Baudelaire et Lamartine. L'importance de son œuvre reste, nous croyons, dans ce lien entre ces deux traditions, et au-delà de cela, dans un endroit de tensions atteint lorsqu'il essaye de travailler le lien entre réalité, science-fiction et poésie.

Pour l'instant, notre but est de se concentrer en particulier sur les ressemblances qui existent entre la poésie baudelairienne et le réalisme poétique de Michel Houellebecq. Pour ainsi faire, nous avons choisi comme point de départ les mots ci-dessous, par lesquels l'auteur exprime son admiration pour la poésie et le style de Baudelaire.

« J'ai parfois le sentiment que Baudelaire a été le premier à voir le monde posé devant lui. En tout cas, le premier dans la poésie. En même temps, il a considérablement accru l'étendue du champ poétique. Pour lui, la poésie devait avoir les pieds sur terre, parler des choses quotidiennes, tout en ayant des aspirations illimitées vers l'idéal. Cette tension entre deux extrêmes fait de lui, à mon sens, le poète le plus important. Cela a vraiment apporté de nouvelles exigences, le fait d'être à la fois terrestre et céleste et de ne lâcher sur aucun des deux points. »¹⁹

Comme nous avons déjà évoqué quelques pages auparavant, le point d'originalité de Michel Houellebecq est cette tension entre deux extrêmes, terrestre et céleste à la fois, tension qui caractérise la poésie baudelairienne également. *Avoir les pieds sur terre*, ou *mettre les doigts sur la plaie*, les deux intentions résument la philosophie du désespoir de Michel Houellebecq qui engendre le *spleen* baudelairien. Ce mal inhérent à la condition humaine donné par le sentiment de lourdeur, d'absence, et d'errance dans un monde où l'on est des étrangers est explicitement présent dans les romans houellebecquiens, tout comme dans sa poésie. Les personnages masculins houellebecquiens sont largement des nomades, des touristes dans leurs propres vies : Jed Martin essaie de « rendre compte du monde », le protagoniste d'*Extensions du domaine de la lutte* est *dégouté par la société* dans

¹⁸ Dominique Noguez, *Houellebecq, en fait*, Fayard, Paris 2003, p. 30

¹⁹ Marc Weitzmann, « Zone dépressionnaire », dans *Les Inrockuptibles : Hors-série, Houellebecq* (2005), p. 53.

laquelle il vit, Daniel 1 est un observateur acéré de la réalité contemporaine, Florent-Claude (Sérotonine) est un inadapté au monde.

Le spleen baudelairien est accentué par l'espace urbain, notamment la *fourmillante cité*²⁰ de Paris, voir *Spleen de Paris*, où les gens sont « poussés par un invincible besoin de marcher ». Dans ce tohu-bohu de la ville, le poète essaie de s'échapper au *spleen*, mais toujours sans réussite. La vraie beauté consolatrice de Baudelaire ne se trouve pas dans la nature, mais, au contraire, en flânant les rues de Paris, au milieu des plus déshérités. La ville devient une source de réflexion poétique qui permet au poète d'écrire le malheur de l'homme par ses yeux. Baudelaire est un poète romantique car il émerge de soi-même, il projette ses idées, ces ombres sur les choses, sur les sujets qu'il observe. Dans son poème en prose, *Les fenêtres*, Baudelaire définit le rôle du poète :

« Celui qui regarde du dehors à travers une fenêtre ouverte, ne voit jamais autant de choses que celui qui regarde une fenêtre fermée. Il n'est pas d'objet plus profond, plus mystérieux, plus fécond, plus ténébreux, plus éblouissant qu'une fenêtre éclairée d'une chandelle. Ce qu'on peut voir au soleil est toujours moins intéressant que ce qui se passe derrière une vitre. Dans ce trou noir ou lumineux vit la vie, rêve la vie, souffre la vie. »²¹

Le poète est le créateur d'une légende, d'un récit nouveau. Les objets de la ville sont devenus une source de perceptions intimes sur le monde. *Ce qu'on peut voir au soleil*, c'est-à-dire la réalité des choses est moins fascinant que *ce qui se passe derrière une vitre*. Le poème finit par cette question métaphysique : *Qu'importe ce que peut être la réalité placée hors de moi, si elle m'a aidé à vivre, à sentir que je suis et ce que je suis ?* La réalité hors de notre perception, hors de la représentation, est une réalité cruelle qui permet la souffrance. Cette réalité physique, ou terrestre, a besoin d'une légende pour devenir supportable. Voilà cette tension terrestre et céleste que Michel Houellebecq fait évident dans son œuvre par l'emploi de la fiction spéculative. En parlant du spleen baudelairien, Agnès Verlet dit que le poète recherche un pays pour « échapper au spleen ». Elle ajoute : « le poète sait qu'il est dans une utopie et une u-chronie, *anywhere out of the world*, et que ce pays de nulle part, est l'unique objet de son désir. »²² Des utopies artificielles on parle également chez Houellebecq, mais celle-ci ne nous sont pas présentées comme d'ultimes solutions, elles nous sont offertes comme moyen de s'échapper au spleen, à l'ennui, à la souffrance. C'est pour cela que dans le cas de l'auteur des *Particules élémentaires*, ce *pays de nulle part* devient une dystopie, qui a ses origines dans le fini, à savoir le monde tel qu'on le connaît à l'époque actuelle.

« C'était donc cela que les hommes appelaient la mer, et qu'ils considéraient comme la grande consolatrice, comme la grande destructrice aussi, celle qui érode, qui met fin avec douceur. J'étais impressionné, et les derniers éléments qui manquaient à ma compréhension de l'espèce se mirent d'un seul coup en place. Je comprenais mieux, à présent, comment l'idée de l'infini avait pu germer dans le cerveau de ces

²⁰ Charles Baudelaire, *Les Fleurs du mal*, op. cit., p. 214.

²¹ Charles Baudelaire, *Spleen de Paris*, *Les Fenêtres*

²² Agnès Verlet, « Le spleen, une vanité profane », dans *Magazine littéraire* 418 (2003), p. 38.

primates ; l'idée d'un infini accessible, par transitions lentes ayant leur origine dans le fini ». ²³

L'idée de l'infini qui est accessible depuis la finitude²⁴ offre encore une fois une vision romantique et poétique sur le monde. D'un côté le clone se tient à l'écart de la psychologie humaine, de l'autre il arrive à la compréhension complète de l'espèce humaine par une rencontre avec la mer (qui représente ici le symbole de l'infini). De l'autre il réussit à trouver l'élément manquant est cette possibilité de l'infini qui était jusque-là inaccessible. Ce qui le rend possible c'est l'expérience outre le langage. Ce qui le rend possible c'est l'envol. Cet épisode est purement poétique en ce qu'il montre comment le langage commun est incapable de dévoiler une profondeur ; il est donc incapable de capturer la vie par son texte. En dehors du langage reste l'indicible, le mystique qui est, au fond, l'essence même de l'œuvre houellebecquien. La mer, symbole de l'infini devient aussi une place de contemplation pour Daniel qui écrira un poème d'amour à Esther :

« [...] je descendis jusqu'à la Playa de Monsul. Observant la mer, et le soleil qui descendait sur la mer, j'écrivis un poème. Le fait était déjà en soi curieux : non seulement je n'avais jamais écrit de poésie auparavant, mais je n'en avais même pratiquement jamais lu, à l'exception de Baudelaire. La poésie, d'ailleurs, pour ce que j'en savais, était morte. »²⁵

Voilà quelle position prend Michel Houellebecq en parlant de la poésie. Elle est le texte « intrinsèquement lié à l'état magique de l'esprit humain », elle précède la représentation objective, « elle est antérieure à la véritable constitution de l'objet, et de la langue ». La poésie, par son unique potentiel de communiquer des sensations corporelles et émotionnelles, devient une identité d'ordre supérieur, une *mystique* qui permet aux mots de retrouver « leur vibration originelle ». Dans la *Possibilité d'une île* le monde des néo-humains est un monde vide du sens, du trouble, de passion, ce qui n'est pas un endroit propice pour l'expression poétique. Ce monde écarté de la souffrance vécu par l'*ancienne race* ne connaît pas le « tumulte de la vie ». L'indicible derrière la poésie crée des fissures dans la matrice et redonne l'espoir, la possibilité d'une meilleure vie. C'est ainsi que Marie²³, touché par la poésie de Daniel ²⁵, décide, après une longue considération, de rejoindre la communauté de sauvages, de « briser la coquille » et « aller au-devant de la mer qui scintille » pour assurer son « besoin de vivre davantage ».²⁶

Son manifeste pour la poésie continue : « ce n'est pas facile de quitter les limites de la station, on ressent une inquiétude et un désarroi énormes ; mais ce n'est pas impossible ». Pour élucider, « les limites de la station » c'est la pensée objective, où la réalité placée hors de nous comme dit Baudelaire. Houellebecq nous incite à favoriser une expérience totale de notre existence et pas seulement dans les limites de la pensée objective, ou du langage commun. Dans *Rester vivant*, il renforce cette idée : « Haine des

²³ *La possibilité d'une île*, p. 483

²⁴ Agathe Novak Lechevalier, *Houellebecq, l'art de la consolation*, Stock, 2018, p. 264

²⁵ Michel Houellebecq, *La Possibilité d'une île*, op. cit., p. 185.

²⁶ Ibid, p. 384

autres, mépris de soi. Tout mélanger. Faire la synthèse. Dans le tumulte de la vie, être toujours perdant. L'univers comme une discothèque. Accumuler des frustrations en grand nombre. Apprendre à devenir poète, c'est désapprendre à vivre »²⁷. Voici quelle est l'étendue de la poésie et du monde, mais aussi quel est le statut du poète-écrivain: à la fois victime de sa propre souffrance et critique de la société.

Contrairement à Baudelaire qui émerge de soi-même, de sa propre souffrance, Houellebecq émerge d'un espace collectif, commun, notamment de la société capitaliste où la dépression et la futilité font la loi. La cité est, comme on le voit aussi dans *La Carte et le Territoire*, le paroxysme du progrès industriel, le paroxysme du libéralisme avec ses usines et la forte industrialisation. La ville devient un simulacre, une destination privilégiée pour le tourisme sexuel, un lieu du plaisir immédiat. *La carte et le territoire* est le roman qui juxtapose très bien la ville de Paris et le village. Le protagoniste, Jed Martin, décrit la ville comme un endroit impersonnel et isolant, lorsque le village est, au moins pour une bonne partie du roman, l'espace de la détente, de l'évasion et de d'innocuité. Jed Martin se sent menacé par les clochards qui déambule les rues de Paris dans la nuit : « les altercations qui se passaient entre eux étaient brutales ; généralement cela se terminait par des cris d'agonie retentissant dans la nuit ; quelqu'un appelait une ambulance et ils trouvaient un gars baigné dans son propre sang avec son oreille à moitié arrachée »²⁸ Le village est aussi un paysage romantisé car c'est l'endroit d'évasion de Jed et Olga, et le lieu d'inspiration de « Houellebecq ». Le village devient un lieu d'isolement, d'harmonie lorsque la ville est la place de la violence et du chaos. La ville semble ralentir la souffrance, et la ville l'accélérer.

Si Baudelaire fait entrer sur la scène de la poésie des personnages maudits, ce qui faisait froncer les sourcils aux romantiques privilégiant les éléments plus naturels, Houellebecq propose des thèmes nouveaux aussi. Il élargit le territoire romanesque par l'intérêt qu'il porte aux petites entreprises et leur fonctionnement, aux supermarchés, aux boîtes de nuit et stations-services, et j'en passe. Voilà pourquoi il sera surnommé le Baudelaire des supermarchés. Il passe sous la loupe des endroits et des personnages communs ignorés jusqu'à ce point. Cette pratique fait partie du fond et du style de l'écrivain car il donne un langage aux « cadres moyens », il comprend leur souffrance, leur ennui. Ils les aident à reconnaître leur vie à travers ses romans, à se retrouver dans le monde contemporain, qui est, finalement, un monde du désarroi et du nonsense.

Le réalisme poétique du roman houellebecquien n'est pas un sujet hors propos, car nous avons toutes les évidences. Le côté poétique est aussi préservé dans son œuvre par une lenteur typique à la poésie. Ce lien qu'il travaille tout au long de son œuvre entre le genre romanesque et la poésie est possible car, nous pensons, l'auteur souhaite susciter la pensée. La poésie est le seul moyen capable de « découvrir la réalité par ses propres voies », elle est intuitive, elle est ne passe pas *par les filtres d'une reconstruction intellectuelle du monde*²⁹. Pour ralentir au milieu du *chaos précis et implacable*³⁰ qui est le

²⁷ M.H, *Rester vivant*, Flammarion, Paris, 1999 p. 66

²⁸ *La Carte et le Territoire*, Flammarion, Paris, 2010, p. 26-27

²⁹ *Rester vivant*, p.147

³⁰ *La poursuite du bonheur, La fêlure*, p.194

monde contemporain et qui accélère nos perceptions, l'auteur crée le lien invisible avec la poésie qui, par sa rime et métrique a la capacité de freiner la lecture et de laisser la pensée s'envoler. Le réalisme poétique est la beauté qu'on retrouve dans la lenteur de la lecture, dans l'espace de l'absence que nous habitons contrairement à la perpétuelle présence que « la logique de l'hypermarché »³¹ exige.

Le réconfort contradictoire dans l'écriture d'Houellebecq n'essaie pas de couvrir les ténèbres du monde ou d'apporter des solutions échouées, mais en laissant le lecteur voir ce qu'il lui manque d'une façon presque cruelle, il inspire un mouvement d'opposition contre la disparition des liens interpersonnels. Ainsi nous apprenons que le grand romancier contemporain, Michel Houellebecq, est probablement d'abord un poète romantique.

Bibliographie

- Houellebecq, Michel, *H.P. Lovecraft. Contre le monde, contre la vie*, Paris, Editions du Rocher, 1991.
 Houellebecq, Michel, *La carte et le territoire*, Paris, Flammarion, 2010.
 Houellebecq, Michel, *Les particules élémentaires*, Paris, Flammarion, 1998.
 Houellebecq, Michel, *La possibilité d'une île*, Paris, Fayard, 2005.
 Houellebecq, Michel, *Poésies. Le sens du combat. La poursuite du bonheur. Renaissance*, Paris, Editions J'ai lu, 2006
 Houellebecq, Michel, *Rester vivant : méthode* (1991), Paris, Editions J'ai lu, 2014.
 Meizoz Jérôme, *Vers l'au-delà médiatique : Houellebecq*, dans Baroni R. & Estier S. (dir.), *Les Voix de Michel Houellebecq*, colloque international, Université de Lausanne, mars 2016, en ligne sur Fabula
 Morey, Douglas, *Houellebecq: Humanity and its Aftermath*, Liverpool University Press, Liverpool, 2013
 Noguez, Dominique, *Houellebecq, en fait*, Paris, Fayard, 2003.
 Novack-Lechevalier, Agathe, *Michel Houellebecq-l'art de la consolation*, Paris, Stock, 2018

³¹ *Interventions*, p. 57-80

THE CONCEPT OF SPACE IN GUSTAVE FLAUBERT'S NOVEL MADAME BOVARY

Dorina Mădălina LAZĂR

PhD Candidate, University of Bucharest

Abstract: This work aims to treat the concept of space in Gustave Flaubert's novel Madame Bovary, under all its aspects. The textual units will be analyzed through a process of distant reading in order to reach those forms, reports and patterns imperceptible in the case of a close reading, in an attempt to find another form of knowledge that reveals new reports or ideas. The space in which Emma Bovary carries out her existence exemplifies Edward Soja's concept of spatial justice in the most plausible way. This immutable limit will make the character be in a permanent search for that locus amoenus which, once found, turns into a locus horribilis. Analyzed from the perspective of heterotopic spaces, the places where Emma stays or just transits leave their mark on her personality, destabilize and make her vulnerable.

Keywords : spatial justice, literary maps, locus horribilis, distant reading, patterns

Madame Bovary, à travers son univers romanesque, représente la rencontre avec un « autre » qui se dévoile progressivement à chaque lecture, un « autre » qui se métamorphose, qui acquiert de nouveaux traits de caractères et plus de substance aux yeux du lecteur. Loin d'être vidé de sens, le personnage représenté par Emma Bovary suscite l'intérêt du lecteur moderne qui, imprégné par la dialectique existentialiste ou les études de genre, le découvre dans une manière plus nuancée en lui attribuant des circonstances atténuantes.

Dans cette étude nous nous proposons d'aborder des perspectives qui vont mettre en lumière un personnage qui est, par essence, la victime des limites immuables, impossible de surmonter à cause de leur détermination causée par la fatalité, ce qui provoque la maladie de destin dont souffre Emma.

Les actions d'Emma vont être analysées sous la perspective de la limitation préalable qui vise l'espace, qui réduit et borne la liberté de décision du personnage. Il s'agit ici du paradoxe de la liberté qui se construit de manière interdépendante de cette limite-là qui se trouve au-delà de nos choix, dans le cas du personnage de Flaubert, habiter dans un des lieux campagnards les plus insignifiants de la France.

Nous allons aborder dans cet article le problème de la spatialité qui connaît dans la contemporanéité un changement de paradigme dans le champ des théories littéraires. En s'évadant de l'épistémè obsédée par le temps et fixée sur l'histoire, le XXIe siècle apporte au centre d'intérêt l'idée qu'il faut penser spatial. En revenant au même personnage de Flaubert, ses décisions sont prises sur le fond constant de ces déterminations préalables, représentées par l'espace où il mène son existence. Comme être humain libre, Emma est obligée à collaborer avec cette limite avec laquelle elle a été investie. La ferme des Bertaux, le couvent des Ursulines, Tostes et Yonville l'Abbaye ne

sont pas seulement des espaces où le personnage vit, mais ce sont des entités qui déterminent le destin d'Emma.

Nous allons nous appuyer dans notre argumentation sur un concept défini par le sociologue Edward Soja, concept que nous avons défini, analysé et problématisé dans la partie théorique de notre thèse, à savoir l'« injustice spatiale ». Conformément aux idées de l'anthropologue, « l'espace n'est plus considéré comme un simple réceptacle, comme la scène sur laquelle l'activité des hommes se déploierait, comme une simple dimension physique, mais comme une force active qui façonne notre expérience de la vie » :

L'espace n'est plus considéré comme un simple réceptacle, comme la scène sur laquelle l'activité des hommes se déploierait, voire comme une simple dimension physique, mais comme une force active qui façonne notre expérience de la vie. On réfléchit désormais par exemple de manière plus approfondie à la causalité spatiale urbaine afin de mieux mesurer l'influence des métropoles sur notre comportement au quotidien mais aussi sur un ensemble de processus : l'innovation technologique, la créativité artistique, le développement économique, le changement social mais aussi la dégradation de l'environnement, la polarisation sociale, l'accroissement des inégalités de revenus, la politique internationale et, plus spécifiquement, la production de justice et d'injustice.¹

Les espaces où séjourne Emma Bovary en tant que femme adulte, Tostes et Yonville sont des bourgs paresseux, isolés et inertes. Le paysage rural est privé de toute attraction et dynamisme. La géographie de l'espace est munie de charme, la vie quotidienne devenant elle-aussi morne que la topographie. Tostes se réduit conformément à la description de Flaubert à des maisons de briques le long d'une route. Yonville, situé lui-aussi au bout du monde, dans une « contrée batarde où le langage est sans accentuation, comme le paysage sans caractère », laisse deviner un espace limité, dépossédé de tout beauté et qui n'offre à ses habitants aucune possibilité d'évolution et expansion :

On est ici sur les confins de la Normandie, de la Picardie et de l'Île de France, contrée batarde où le langage est sans accentuation, comme le paysage sans caractère. C'est là que l'on fait les pires fromages de Neufchâtel de tout l'arrondissement [...]. Cependant, Yonville-l'Abbaye est demeuré stationnaire, malgré ses débouchés nouveaux. Au lieu d'améliorer les cultures, on s'y obstine encore aux herbages, quelques dépréciés qu'ils soient, et le bourg paresseux, s'écartant de la plaine, a continué naturellement à s'agrandir vers la rivière².

La biographie de Flaubert et l'étude de sa correspondance massive révèle l'esprit antibourgeois qui sillonne visiblement la vie et l'œuvre de l'écrivain qui a dénoncé avec frénésie la mentalité bourgeoise, la déshumanisation éthique et la dégradation morale. Dans une lettre adressée à sa sœur, l'écrivain affirme : « Donc M. et Mme D***, qui sont

¹ Edward Soja, « The city and spatial justice », [« La ville et la justice spatiale », traduction française de Sophie Didier et Frédéric Dufaux], [en ligne : <http://www.jssj.org/wp-content/uploads/2012/12/JSSJ1-1fr1.pdf>]. Consulté le 21 septembre 2021.

² Gustave Flaubert, *Madame Bovary*, édition de Thierry Laget, Paris, Gallimard, 2001, p. 125.

philippistes enragés, qui vont à la cour et qui conséquemment, comme Mme de Sévigné après avoir dansé avec Louis XIV, disent : quel grand roi, ont été très choqués de la manière dont je traitais celui-ci. Mais tu sais que plus j'indigne les bourgeois, plus je suis content »³.

Cette hostilité envers le contexte social d'après la Restauration s'est transposée du point de vue épique dans l'univers romanesque. Des gens ancrés dans la stupidité, médiocrité omniprésente, existence sombre et stérile sont des éléments immuables dans l'espace narratif de Madame Bovary. Mario Vargas Llosa considère que le roman « transforme fondamentalement non pas le monde bourgeois, mais quelque chose de plus vaste, qui couvre toutes les classes sociales : le royaume de la médiocrité, l'univers gris de l'homme sans traits »⁴. La satire envers la bourgeoisie représente donc, un thème récurrent de l'œuvre de Flaubert. Dans une de ses correspondances, l'écrivain même avoue en se référant à Madame Bovary : « J'ai voulu montrer que les tristesses bourgeoises et les sentiments médiocres peuvent supporter la belle langue »⁵. Dans ce décor de province Emma Bovary mène sa vie en supportant difficilement la banalité de son existence.

Le 14 août 1853, en travaillant à son roman, Gustave Flaubert confiait à Louise Colet : « Ma pauvre Bovary sans doute, souffre et pleure dans vingt villages de France à la fois, à cette heure même »⁶. Cette affirmation offre une information considérable pour classer le réalisme de Flaubert. Il s'agit d'un réalisme qui manifeste le plus grand degré de probabilité. C'est un réalisme presque statistique, l'œuvre de Flaubert « se proposant d'être la représentation véridique, émergée au cœur même de l'ethnographie, de quelques relations existentielles perçues avec une lucidité philosophique supérieure, [...] condensées dans des scènes exemplaires, sculptées sensiblement, rigoureusement et crûment à l'aide d'un style implacable »⁷. Cette fidélité ethnographique des descriptions va freiner tout élan romantique opprimé par le « répertoire mesquin »⁸ des poules, vaches, petits commerçants, paysans frustes, bourgeois méprisables.

Franco Moretti, historien de la littérature, orienté dans ses études vers la géographie littéraire, introduit un nouveau paradigme critique, à savoir, l'idée d'appréhender une culture de loin et d'adopter une lecture à distance qui pourrait

³ Gustave Flaubert, Lettre à sa sœur, Paris, 26 juillet 1842, consultée en ligne, <https://flaubert.univ-rouen.fr/correspondance/conard/outils/1830-44.htm>.

⁴ Mario Vargas Llosa, *Orgia Perpetuă. Flaubert și Doamna Bovary*, București, Humanitas, 2013, p. 242.

⁵ Antoine Albalat, *Gustave Flaubert et ses amis : avec des lettres inédites de Gustave Flaubert, Louis Bouilhet, Théophile Gautier, Champfleury, E. Feydeau, Philoxène Boyer, Auguste Vacquerie, Offenbach, E. J. Goncourt, Sainte-Beuve, Michelet, Victor Hugo, Taine, Leconte de Lisle, Villiers de l'Isle Adam, Eugène Fromentin, Banville, Maupassant, Jules Lemaître, J. M. de Hérédia, etc.*, Paris, Plon, 2010, p. 68, consulté en ligne <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k255741w/f75.image.r=%20Flaubert>

⁶ Gustave Flaubert, *Correspondances*, Paris, Gallimard, Choix et présentation de Bernard Masson, 1998, p. 245.

⁷ Ioan Pânzaru, « Représentarea romanească în *Madame Bovary* », *Doamna Bovary*, Iași, Editura Polirom, 2007, p. 17 [la traduction m'appartient : "opéra își propune să fie reprezentarea adevărată, coborâtă până la etnografic, a unor relații existențiale percepute cu o pătrundere filozofică superioară, [...] coagulate în scene exemplare, desenate sensibil, precis și crud cu ajutorul unui stil impasibil"]].

⁸ *Ibidem* p. 17.

permettre à saisir des relations, des formes et des configurations insaisissables dans ce qu'on appelle « une lecture de près »⁹ ou close reading.

Le critique embrasse donc, une nouvelle approche dans son livre *Graphes, cartes et arbres. Modèles abstraits pour une autre histoire de la littérature* et, en contrecarrant la tradition herméneutique d'analyse littéraire propose le déplacement du regard et de voir à distance à l'aide d'une carte littéraire dont le but est de bien « préparer l'analyse d'un texte »¹⁰.

Selon Moretti, la réalisation d'une carte littéraire représente une activité précédente et nécessaire pour une analyse pertinente d'un texte dans le contexte où la carte possède des qualités émergées qui ne peuvent pas être visibles au niveau inférieur. De manière concrète, le procédé consiste dans la sélection d'une unité narrative, l'identification des occurrences, le placement dans l'espace, en d'autres termes, tous les éléments qui permettent au texte d'être réduit à une série de données qui, isolées du flux narratif peuvent construire un nouvel objet artificiel comme la carte : « Non que la carte soit une explication en soi bien sûr, mais elle constitue une modélisation de l'univers narratif qui redispense ses composantes d'une manière inattendue et peut ramener à la surface des configurations secrètes¹¹ ».

Nous allons essayer d'appliquer la méthode de Moretti pour réduire le texte de Gustave Flaubert à quelques données essentielles pour mieux saisir la configuration tant narrative que spatiale de *Madame Bovary*.

Le cadre où se déroule l'action du roman est construit d'une manière simple et si nous procédons à une déstructuration pour identifier les étapes suivies par l'auteur pour construire la représentation romanesque, nous allons constater qu'il s'agit en fait d'une reproduction réaliste de la société. Flaubert fixe le décor : La Normandie avec sa « plate campagne » et sa « grande surface grise, qui se perdait à l'horizon dans le ton morne du ciel »¹². Dans ce décor il intègre des personnages où « la détermination sociale est plus forte que celle du caractère »¹³. Quant aux personnages, ceux-ci sont soumis à un « temps terrible dans sa constance¹⁴ ». Le temps s'écoule selon une chronologie incertaine, rythmée, par le seul retour des saisons. D'où la division du roman en grands lignes : l'éducation de Charles, son premier mariage, son deuxième mariage, Emma à Tostes et à Vaubyessard, l'arrivée à Yonville et l'idylle avec Léon, la relation avec Rodolphe, celle avec Léon, le suicide, la mort de Charles. On se rend compte que parmi ces scénarios il y a quelques-uns dont on se peut dispenser. Si on procède à cette réduction on arrive au même fait divers qui a servi comme source d'inspiration pour Flaubert : Eugene Delamare, officier de santé, établi à Ry, près de Rouen, veuf d'une première épouse, s'était remarié avec Delphine Couturier. Attirée par le luxe et le plaisir charnel, elle avait

⁹ Franco Moretti, *Graphes, cartes et arbres. Modèles abstraits pour une autre histoire de la littérature*, Paris, Les prairies ordinaires, 2008, p. 35.

¹⁰ *Ibidem* p. 88.

¹¹ *Ibidem* p. 89.

¹² Gustave Flaubert, *Madame Bovary*, édition de Thierry Laget, Paris, Gallimard, 2001, p. 59.

¹³ Ioan Pânzaru, « Reprezentarea... », op. cit., p. 18.

¹⁴ *Ibidem*, p. 19.

multiplié les dettes et les amants, avant de se suicider, en laissant derrière elle une petite fille.

Les personnages sont durement portraituretés et caricaturés, ils étant la représentation authentique d'une société médiocre et grotesque. Les Normands de Tostes et d'Yonville sont durement portraituretés: les paysans sont grossiers, les aristocrates arrogants et décadents et les bourgeois infâmes, concentrant tous les imperfections et les vices. En restant dans le même paradigme de Flaubert : « il n'y a ni beaux ni vilains sujets »¹⁵, il n'y a non plus de personnages privilégiés. Même si le titre du roman laisse entendre que madame Bovary peut incarner le personnage principal du roman, nous nous rendons compte après la lecture que Charles représente en réalité le contrepoint : sans lui il n'y avait pas de « madame Bovary », sans son insignifiance et sa médiocrité pas d'adultère et de désillusion. C'est sa préséance qui met son épouse en situation d'échec, c'est l'antihéros qui déclenche les frustrations, c'est le sine-qua-non du drame d'Emma.

Avec ces personnages, l'auteur construit le drame. C'est difficile de parler d'intrigue, parce que, dans le sens romanesque du terme, elle manque complètement. Il s'agit effectivement d'une récurrence de scènes floues, rangées dans un certain ordre harmonique tout en offrant la matière d'un fait divers. « Toute invention extraordinaire en est donc bannie. C'est la vie exacte donnée dans un cadre admirable de facture »¹⁶.

Dans une lettre à Louise Colet du 16 janvier 1852, Gustave Flaubert déclarait :

Ce qui me semble beau, ce que je voudrais faire, c'est un livre sur rien, un livre sans attache extérieure, qui se tiendrait de lui-même par la force interne de son style, comme la terre sans être soutenu se tient en l'air, un livre qui n'aurait presque pas de sujet ou de moins où le sujet serait presque invisible, si cela se peut. Les œuvres les plus belles sont celles où il y a le moins de matière¹⁷.

L'action du roman est articulée dans de grands tableaux narratifs et vise l'alternance des scènes qui ont un rôle central. Le décor de chaque scène est lui aussi essentiel dans la mesure où il exprime « l'immense indifférence de l'univers aux joies et aux malheurs des hommes : les roseaux, les ravenelles, les effets de lumière, les objets de ménage ce sont des acteurs aussi importants que les êtres humains »¹⁸. Pour reprendre Gisele Séginger « La beauté de l'œuvre n'est plus dans le grandissement d'un personnage [...] elle est dans la vérité indiscutable du document humain, dans la réalité absolue des peintures où tous les détails occupent leur place, et rien que cette place »¹⁹.

Les objets abondant dans *Madame Bovary* et au-delà de leur fonction utilitaire ou décorative qui peut montrer un statut social, ils représentent des éléments qui indiquent ou révèlent la personnalité, les pensées ou les désirs des personnages. Nous pouvons même parler d'un langage des objets qui a la capacité de transmettre des messages

¹⁵ Gustave Flaubert, *Correspondances*, Paris, Gallimard, Choix et présentation de Bernard Masson, 1998, p. 156.

¹⁶ Gisele Séginger, «Présentation » in *Madame Bovary*, Paris, Flammarion, 2018, p. 603.

¹⁷ Gustave Flaubert, *Correspondances*, Paris, Gallimard, Choix et présentation de Bernard Masson, 1998, p. 156.

¹⁸ Ioan Pânzaru, «Représentation ... », *op.cit.*, p. 20, [la traduction m'appartient : « [...] imensa indifirență a universului față de bucuriile și durerile oamenilor: trestii, ridichia sălbatică, efectele de lumină, obiectele de menaj sunt niște actori tot atât de neînsemnați ca și oamenii. »]

¹⁹ Gisele Séginger, «Présentation ... », *op. cit.*, p. 604.

révélateurs pour le lecteur. C'est le cas de la « fenêtre » par exemple, élément récurrent dans le roman qui acquiert un symbolisme à part dans le contexte d'un espace hétérotopique dont elle fait l'objet.

On remarque chez Gustave Flaubert une disposition sociale en fonction de la condition sociale. Les centres villes de même que les espaces bien façonnés, bien représentés sont réservés aux classes sociales supérieures. Pour les paysans reste les périphéries, les petits bourgs. C'est le cas même d'Emma Bovary qui est prédestinée à mener sa vie dans des bourgs où tout est médiocrité, conformisme et indifférence.

Une narration qui se limite à un très petit nombre de faits essentiels : l'amour, la naissance, la mort, le mariage, le labeur représente pour Mikhaïl Bakhtine une idylle. Dans son remarquable étude sur le chronotope, *Formes du temps et du chronotope dans le roman*²⁰, l'auteur affirme que dans la narration parfaite, on a un micromonde limité dans l'espace qui se suffit à lui-même: « Ce micromonde limité dans l'espace se suffit à lui-même; il n'est pas lié à d'autres lieux, au reste de l'univers. »²¹ « Se suffire à soi-même » pourrait être la formule selon laquelle on a cette résistance envers l'évolution de ces deux bourgs flaubertiens, même si dans la narration de Flaubert il ne s'agit guère d'idylle.

Tout espace géographique contient, selon Edward Soja, un pourcentage plus ou moins considérable d'injustice intrinsèque. La géographie de la campagne normande de Flaubert nous révèle un monde dénué de toute ressource qui puisse être valorisée du point de vue social. Emma est privée par la nature des espaces où elle mène son existence, d'une bonne éducation, du privilège d'être entourée par des hommes nobles et de la possibilité de passer son temps libre dans une manière agréable, ce quotidien démuné d'intérêt étant la cause de l'ennui qui va l'accabler de façon irrémédiable. La vie sociale se résume à des commérages et à des dimanches passés dans la compagnie du pharmacien Homais. La platitude de l'environnement accentue l'étroitesse de l'existence d'Emma et amplifie l'écart entre rêve et réalité.

Nous allons nous appuyer de nouveau sur les idées de Franco Moretti, qui, dans le même livre, ci-dessus mentionné²², fait une analyse des récits villageois anglais du XIXe siècle et, en supposant que l'espace fictionnel remodifie dans une manière insolite la géographie réelle montre que « la route est explicitement mise en avant dans le premier chapitre du livre où elle sert de base à la présentation du village »²³ :

[...] la route est explicitement mise en avant dans le premier chapitre du livre de Mitford, où elle sert de base à la présentation du village maison après maison. Immédiatement vous pensez : « Yonville », et vous imaginez ce village de deux ou trois cents habitants comme un simple lieu de transit entre des lieux plus grands. Puis vous réalisez une carte à partir du livre et tout change. [...] le village au centre de la configuration et deux anneaux à peu près concentrique autour. Le premier anneau est plus proche du village et concerne surtout les relations personnelles ; le

²⁰ Mikhaïl Bakhtine, «Formes du temps et du chronotope dans le roman » in *Esthétique et théorie du roman*, Paris, Gallimard, 1978.

²¹ *Ibidem*, p. 367.

²² Franco Moretti, *Graphes, cartes et arbres. Modèles abstraits pour une autre histoire de la littérature*, Paris, Les prairies ordinaires, 2008, p. 35.

²³ *Ibidem* p. 69.

second anneau, qui contient plus d'éléments, est à environ trois kilomètres du centre et il met en valeur le spectacle de la nature, ainsi que des événements collectifs [...]. Mais [...] la route, si présente au début du livre, a disparu : ici, l'espace narratif n'est pas linéaire mais circulaire »²⁴.

Le roman de Gustave Flaubert met lui aussi au premier plan, dans une manière explicite, la route dans la géographie de l'espace de Tostes et Yonville. Le système géographique de ces deux bourgs de province se réduit à une trajectoire linéaire, représentée par le chemin qui traverse le village : « il n'y a plus ensuite rien à voir dans Yonville. La rue (la seule), longue d'une portée de fusil et bordée de quelques boutiques, s'arrête court au tournant de la route. Si on la laisse sur la droite et que l'on suive le bas de la côte Saint-Jean, bientôt on arrive au cimetière »²⁵.

Les études topographiques ont permis, grâce aux représentations cartographiques, de saisir la configuration des villages, ceux-ci étant enchaîner l'un après l'autre tout au long d'une route. Les villages n'ont pas existé séparément avant la route, la route étant antérieure aux villages qu'elle traverse et représentant donc, le moyen d'accès qui a permis à une civilisation de s'y installer et se développer.

Dans la topographie du roman flaubertien, la linéarité de l'espace narratif relève l'impossibilité du choix : l'héroïne n'a pas la perspective des alternances, des variétés. L'espace a été stylisé de manière à transmettre la forme réduite et la banalité de l'existence rurale.

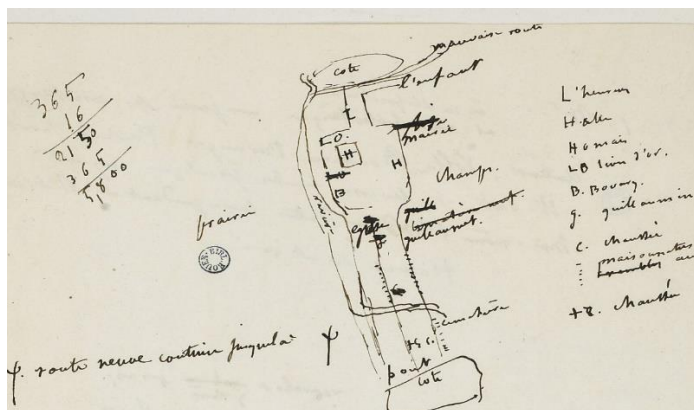
Le dessin ci-dessous, réalisé par Flaubert et représentant le bourg d'Yonville, atteste le système géographique linéaire qui laisse entrevoir un espace autosuffisant qui a cessé d'évoluer, un espace qui demeure immobile. Aucune configuration circulaire, symbole du progrès et du dynamisme dans le domaine de la cartographie ne se cristallise pas.

On a répertorié trois plans d'Yonville, dessinés par Gustave Flaubert et conservés à la bibliothèque municipale de Rouen. Il n'y a pas de différence notable entre ces trois plans, à l'exception du cimetière qui figure hors de la ville dans le deuxième et le troisième plan général, comme dans le roman. On remarque dans ces plans un bourg étroit, en contrebas de deux côtes qui l'enferment, tandis que les champs d'un côté et la rivière de l'autre le délimitent.

La maison de la famille Bovary et la pharmacie d'Homais se trouvent l'une devant l'autre, à proximité des Halles. C'est une structure topographique qui n'évoluera guère et qui semble être en concordance avec le sentiment d'étouffement ressenti par l'héroïne tout au long du roman.

²⁴ *Ibidem*, p. 71.

²⁵ Gustave Flaubert, *Madame...*, *op cit.*, p. 128.

Sainte-Beuve, dans un article paru dans *Le moniteur universel* le 4 mai 1857, visant la réception du roman de Flaubert affirme :

avec l'auteur de *Madame Bovary*, nous touchons à un autre procédé, à un autre mode d'inspiration. L'idéal a cessé ; le lyrique est tari. L'auteur de *Madame Bovary* a donc vécu en province, dans la campagne, dans le bourg et la petite ville; [...] Or, qu'y a-t-il vu ? Petites misères, prétentions, bêtise, routine, monotonie et ennui. Ces paysages si vrais, si francs, et où respire l'agreste génie des lieux, ne lui serviront qu'à encadrer des êtres vulgaires, plats, sottement ambitieux, tout à fait ignorants ou demi lettrés, des amants sans délicatesse. La seule nature distinguée et rêveuse qui s'y trouvera jetée, et qui aspire à un monde d'au-delà, y sera comme dépaysée, étouffée; à force d'y souffrir, de ne pas trouver qui lui réponde, elle s'altérera, elle se dépravera, et, poursuivant le faux rêve et le charme absent, elle arrivera de degré en degré à la perdition et à la ruine²⁶.

Sainte-Beuve saisit lui aussi l'interdépendance espace-personnage chez Flaubert. La campagne normande est dénuée de tout attrait, l'existence des personnages de toute joie et le conformisme devient la règle. Dans cet espace, Emma va se sentir dépaysée et étouffée ; la vie étriquée de femme mariée et les désillusions vont altérer sa personnalité et vont la conduire vers le suicide.

Bibliographie :

Corpus. Gustave Flaubert

Gustave Flaubert, *Madame Bovary*, Paris, Gallimard, Édition de Thierry Laget, 2001.

Gustave Flaubert, *Madame Bovary*, Paris, Flammarion, Édition de Gisèle Séginger, 2018.

Gustave Flaubert, *Doamna Bovary*, București, Polirom, traduction de de D.T. Saratoff 2007.

Gustave Flaubert, *Correspondances*, Paris, Gallimard, Choix et présentation de Bernard Masson, 1998.

Etudes sur l'espace

Gaston Bachelard, *Poetica spațiului*, Pitești, Editura Paralela 45, 2003.

Michel Foucault, *Le corps utopique, les hétérotopies*, Paris, Editions lignes, 2009.

Henri Lefebvre, *La production de l'espace*, Paris, Editions Anthropos, 2000.

²⁶ Sainte-Beuve, «Madame Bovary par Gustave Flaubert », *Le Moniteur universel*, 4 mai 1857, consulté en ligne le 20 août 2022 sur le site <https://flaubert-v1.univ-rouen.fr/etudes/madame-bovary/mb-sai.php>.

Edward Soja, « The city and spatial justice », [« La ville et la justice spatiale », traduction en français de Sophie Didier et Frédéric Dufaux], [en ligne: <http://www.jssj.org/wp-content/uploads/2012/12/JSSJ1-1fr1.pdf>]. Consulté le 21 septembre 2021.

III. Essais:

Françoise Gaillard, « « Elle avait lu Paul et Virginie » ou les moments parfaits d'Emma » in Flaubert. Revue critique et génétique, [en ligne: <https://journals.openedition.org/flaubert/2361>]. Consulté le 02 septembre 2020.

Gabriel Liiceanu, „Romanul plictiselii. Emma Bovary și eșecul evadării” in *Continentele insomniei*, București, Humanitas, 2017.

Gabriel Liiceanu, *Despre limită*, București, Humanitas, 2019.

Gabriel Liiceanu, *De la limite : petit traité à l'usage des orgueilleux*, Paris, Michalon, 1998.

Mario Vargas Llosa, *Orgia Perpetuă. Flaubert și Doamna Bovary*, București, Humanitas, 2013.

Ileana Mihăilă, « Le cimetière de la révolution », in Diana Samarineanu (éd), *Heterotopos. Ruines et lieux funèbres*, București, Editura Universității din București, no 2/2009, p. 77-105.

Diana Mite Colceriu, « Espaces sacrés, espaces autres », in D. Mite Colceriu (éd), *Heterotopos. Espaces sacrés I*, dir. București, Editura Universității din București, no 5/2012, p. 7-14.

Ioana Pârvulescu, *Alfabetul doamnelor*, București, Humanitas, 2021.

Paul Ricoeur, *Memoria, istoria, uitarea*, Timișoara, Editura Amarcord, 2001.

IV. Théorie littéraire :

Erich Auerbach, *Mimesis: reprezentarea realității în literatura occidentală*, Iași, Editura Polirom, 2000.

Mikhaïl Bakhtine, *Esthétique et théorie du roman*, Paris, Gallimard, 1978.

Jean Baudrillard, Marc Guillaume, *Figuri ale alterității*, București, Editura Paralela 45, 2002.

Lucette Cyzba, *La femme dans les romans de Flaubert. Mythes et idéologie*, Lyon, Presses universitaires de Lyon, 1983.

Umberto Eco, *L'œuvre ouverte*, Paris, Editions du Seuil, 1965.

Umberto Eco, *Limitele interpretării*, Constanța, Pontica, 1996.

Umberto Eco, *Lector in fabula ou la Coopération interprétative dans les textes narratifs*, Paris, Ed. Grasset & Fasquelle, 1985.

Gérard Genette, *Métalepse. De la figure à la fiction*, Paris, Ed. du Seuil, coll. Poétique, 2004.

Wolfgang Iser, *Actul lecturii. O teorie a efectului estetic*, Pitești, Paralela 45, 2006.

Franco Moretti, *Graphes, cartes et arbres. Modèles abstraits pour une autre histoire de la littérature*, Paris, Les prairies ordinaires, 2008

DEFINING PEDAGOGICAL CONCEPTS

Daniela Maria ȘERBAN

PhD Candidate, Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie
„George Emil Palade” Din Târgu Mureș

Abstract: The concern of specialists and linguists regarding the study of terminologies has developed in the last decades of the 20th century. Theoretical and practical researches indicate the existence of concerns regarding this field, both internationally and nationally. The establishment of unitary terminological system in order to value the particularities of scientific language, in a broad sense, the interest regarding the relationship between linguistic and terminology represents only a few areas of this domain.

The role of pedagogy in cultural development as well as the importance given to this field justifies our interest in this theme, moreover is also the reason of sustaining the relevance as well as the actuality of the recommended approaches of the research.

I took into consideration the inner perspective of the approach regarding terminology based on the theory of Maria Teresa Cabré, Angela Bidu-Vrăncianu, firmly convinced of the fact that in an extensive research the dimension of the specialized lexis cannot be ignored.

Regarding the scientific approach of my dissertation I highlighted the identification of specific features of the general lexis in the domain of pedagogy, the elements that define the lexical semantic area, extended analysis of the lexical and functional features of the pedagogical terminology. In this context we research the relationship between the common and specialized lexis with the aim of identifying the features of terminology in the field of pedagogy.

One of our concerns was to point out the interdisciplinary character of the lexis regarding pedagogy, integrating lexical elements from different scientific domains as well as comparative identification of the relevant features of specialized meanings in pedagogy.

Keywords: terminology, lexis, pedagogy, linguistic, semantic

Utilizarea corectă a termenilor poate fi o provocare pentru orice vorbitor, căci pentru a se face înțeles se impune explicarea în diferite feluri a termenilor utilizați. Prin urmare, interesul pentru a defini orice termen a devenit o activitate interdisciplinară, ce contribuie la o comunicare precisă, clară. În funcție de perspectiva de abordare, de corespondențele stabilite, constatăm o varietate de definiții, care vor facilita lectorului înțelegerea conținutului cuvântului. Fie că vorbim de dicționare, de manuale sau de texte științifice, apariția definițiilor alternative are o relevanță deosebită în contextele lingvistice, prin complexitatea procesului de decodare a variatelor sensuri, printr-o concordanță semantică ce îi va ușura atât specialistului, dar mai ales vorbitorului comun modul de interpretare a conținutului cuvântului. Astfel vom putea realiza o analiză sau o descriere cât mai amănunțită a sensurilor unei unități, pe baza căreia putem identifica referentul și concepe mesaje lingvistice corecte, în conformitate cu definițiile alternative oferite. Plecând de la premisa că într-o societate modernă există diferite categorii umane – cu sisteme de valori proprii – este lesne de înțeles necesitatea apariției definițiilor alternative, care ne pun la dispoziție abordări de amploare cum ar fi mediul, domeniul, tipul sau gradul de accesibilitate pentru un vorbitor mediu. Făcând o analiză comparativă

între definițiile din dicționarele generale și cele din dicționarele de specialitate, am consemnat asemănările și diferențele dintre explicațiile aceleiași unități, urmărind lexicul comun, dar mai ales lexicul specializat, dintr-o perspectivă pedagogică. În cadrul comunicării lingvistice, dar și în cadrul comunicării pedagogice, în special, definiția este principala componentă în mecanismul cunoașterii. Pe de altă parte, definițiile lexicului specializat sunt de o natură mult mai exactă, mai precisă și au un caracter canonic, motiv pentru care sunt numite de Angela Bidu-Vrânceanu „definiții convenționale sau terminologice,” în funcție de sfera de examinare, cercetătoarea consideră că putem stabili anumite relații între definițiile convenționale și cele naturale. Aceste definiții au un conținut complex, cu multe informații care depășesc de multe ori latura semantică, utilizând limbajul descrierii, cu cuvinte binecunoscute, ce permit lectorului posibilitatea de a reformula el însuși definiții. Astfel ea identifică mai multe maniere de definire lingvistică a uzului cuvintelor, cum ar fi sinonimia, antonimia și hiperonimia care pot fi utilizate atât în ceea ce privește lexicul comun, cât și lexicul specializat. De altfel, relația dintre sens și obiect constituie un aspect ce nu poate fi neglijat, căci se încearcă astfel o limitare nu tocmai facilă între definirea lingvistică, privind cuvintele, uzajul lor și definirea enciclopedică, privind obiectul, lucrul numit. În general, nu există criterii obiective care să distingă definiția cuvântului de definiția lucrului și, de cele mai multe ori, trebuie să le avem în vedere pe amândouă. Pe de altă parte, Inga Druță stabilește o altă tipologie de ierarhizare a definițiilor – atât în limbajul comun, cât și în cel specializat – și anume „definiții substanțiale și definiții relaționale.” Primele au în vedere diferențele specifice, stabilite prin mărci descriptive, ceea ce facilitează decodarea lexicului specializat, prin apariția definițiilor alternative. În cazul definițiilor relaționale se aplică relațiile dintre întreg și parte sau relațiile de similitudine și antonimice. O modalitate de caracterizare semantică și lexicografică poate fi tocmai această relaționare între termeni, prin preferințe diferite pentru definiții substanțiale. Pentru a descrie sensul sau uzajul unui cuvânt se impune o implicare în contexte lingvistice variate, astfel încât definiția să aibă un caracter normativ complex descriptiv și să includă și situații extralingvistice de comunicare și nu numai situații lingvistice. Angela Bidu-Vrânceanu este de părere că „definiția lexicografică este mai complexă, mai rudimentară, mai concretă, dar și mai naturală decât definiția semantică, pe când cea de-a doua are un caracter mai precis, mai sistematic, prezentându-se ca o ecuație semică.” Cu toate acestea, doar o parte din informațiile semantice se regăsesc în componentele de sens sau în definiția semică a unei definiții lexicografice, pentru că au loc diverse reinterpretări. Un vorbitor obișnuit este nevoit să decodeze mesajul, să aproximeze sensul acestuia, ceea ce implică definiții alternative. Există riscul apariției unor defecte ale definițiilor lexicografice cum ar fi circularitatea, caracterul nesistematic, utilizarea unui metalimbaj alcătuit din cuvinte prea puțin cunoscute și, mai ales, incompleta reflectare a contextelor în care apar sensurile cuvintelor. „Lexicograful, semanticianul și vorbitorul sunt nevoiți să stabilească o relație de reciprocitate, un consens în ceea ce privește atât legătura dintre un cuvânt și obiect, cât și condițiile strict lingvistice (semantice și contextuale) de utilizare a cuvântului respectiv”, apreciază Angela Bidu-Vrânceanu.

Definițiile terminologice creează o relație de reciprocitate între *concept*, *termen*, și *domeniu*, întrucât orice domeniu este organizat conceptual printr-o terminologie corespunzătoare. Prin *triunghiul terminologic*, Angela Bidu-Vrâncanu specifică „preferința termenilor pentru monosemie și monoreferențialitate (și, implicit, pentru univocitatea sensului), alături de faptul că definițiile lor sunt prescriptive, stipulative și convenționale.” Acest *triunghi terminologic* influențează caracteristicile definițiilor terminologice – care sunt într-o mare măsură enciclopedice, oferind informații – precum și caracteristicile definițiilor substanțiale – care descriu, enumeră trăsăturile claselor de obiecte și diferențiind concepte. De exemplu, în *Dicționarul explicativ* cuvântul *cadru*, (din fr. *cadre*, rus. *kadri*.) este definit într-un context uzual ca:

1. „ramă în care se fixează un tablou, o fotografie etc.;
2. pervaz al unei uși sau al unei ferestre. Deschizătură în zid ocupată de o ușă sau de o fereastră;
3. fig. Mediu, ambianță. Spațiu în limitele căruia este cuprinsă o imagine pe o peliculă cinematografică;
4. fig. Limitele unei probleme, ale unui subiect, ale unei acțiuni etc.;
5. schelet alcătuit din bare de lemn, de metal sau din grinzi de beton armat, care se întrebuintează la construcții; suport pentru diferite aparate;
6. personalul unei instituții, al unei întreprinderi etc. Cadru didactic. Personalul de conducere dintr-o întreprindere, instituție etc. Ansamblul elementelor de conducere și de comandă (ofițeri și subofițeri) din subunitățile și unitățile militare.”

Dicționarul praxicologic de pedagogie definește următoarele sensuri:

1. „limitele unei paradigme, teorii sau probleme educaționale, ale unui subiect educațional, ale sferei educaționale de activitate, ale activităților și acțiunilor educaționale etc. (exemplu: Este de dorit ca activitățile educaționale să se desfășoare într-un *cadru* principal corect și etic, care să promoveze transparența în educație.);
2. limitele în timp ale unei acțiuni educaționale (exemplu: Programul educațional a fost aplicat în *cadrul* orelor oficiale de limba și literatura română, în semestrul doi al acestui an școlar.);
3. mediu, ambianță, atmosferă care caracterizează activitățile educaționale (exemplu: *Cadru* de desfășurare a activităților educaționale, instructive, educative, școlare, extrașcolare, de formare, culturale, sportive, a concursurilor și competițiilor.);
4. instrument de referință pentru a compara nivelurile de calificare ale diferitelor sisteme de calificări și care promovează atât învățarea de-a lungul vieții, cât și egalitatea de șanse, în societatea bazată pe cunoaștere (exemplu: *Cadrul* european al calificărilor pentru învățarea pe tot parcursul vieții – EQF/CEC);
5. structură care înglobează secvența de învățare și contextul în care se produce ea (exemplu: *Cadrul* de învățare bazat pe etapele/fazele: evocare, realizarea sensului și reflecția, asigură procesului de învățare o reflexivitate critică accentuată.);
6. instrument pentru stabilirea calificărilor, în conformitate cu un set de criterii, ce corespund unor niveluri specifice de învățare (exemplu: *Cadrul* național al calificărilor din Legea Educației Naționale nr. 1/2011, precum și Autoritatea Națională pentru Calificări.);

7. specialist în domeniul educațional/al învățământului, persoană din colectivul unei instituții școlare, al unei structuri din domeniul educațional (exemplu: *cadru de specialitate*);

8. personal didactic din instituțiile de învățământ, responsabil cu activitățile de proiectare, organizare, conducere, realizare, monitorizare, evaluare și reglare a activităților didactice și de instruire practică (exemplu: *cadru didactic*);

9. cadru didactic specializat care contribuie la realizarea obiectivelor educației integrate, care se referă la includerea în structurile învățământului de masă a copiilor cu CES, pentru a oferi un climat favorabil dezvoltării armonioase a personalității acestora (exemplu: *cadru didactic de sprijin/itinerant*);

10. cadru didactic care deține funcția de manager/director al unei instituții de învățământ, care conduce și administrează structuri/instituții din domeniul educației (exemplu: *cadru didactic manager*);

11. cadru didactic netitularizat, cu contract de muncă pe perioadă determinată, care nu a participat la concursul de titularizare în învățământ/ care a participat la acest concurs, dar nu a obținut media minimă de 7 sau care suplinește pe cineva la catedră (exemplu: *cadru didactic suplinitor*);

12. personal didactic cu contract de muncă pe perioadă nedeterminată, ca urmare a promovării concursului de titularizare organizat pentru învățământul preuniversitar, obținând cel puțin media 7 la acest concurs (exemplu: *cadru didactic titular*)."

Un aspect important care necesită atenție este cel al metalimbajului sau al elementelor prin care se face definirea, fie că vorbim de o definiție lexicografică, semică, terminologică. Sunt situații – cum ar fi în cazul unor definiții terminologice – în care există mijloace formale, simbolice sau de alt tip, care evită apelul strict la o limbă naturală, ca de exemplu cele din fizică, matematică, chimie. Majoritatea definițiilor totuși, utilizează limba naturală cu consecințe pozitive asupra univocității termenilor, iar limbajele formalizate construite cu scopuri și mijloace precise, ca procedee substitutive, îndeplinesc condiția codurilor închise. Metalimbajul lexicografic, precum și cel semantic dispun de o varietate de libertăți, căci utilizarea limbii naturale permite o definire nuanțată limbajelor specializate.

Dicționarul praxiologic de pedagogie vine în sprijinul lectorului în exersarea și dezvoltarea limbajului de specialitate, definind conceptele pedagogice, „prin realizarea de conexiuni logice între ele, prin realizarea de transferuri conceptuale și metodologic-acționale.” Prin urmare, lucrarea ne oferă definiții în termeni operaționali a conceptelor și sintagmelor pedagogice relevante în prezent în studiul științelor educației.

BIBLIOGRAFIE

Bidu-Vrânceanu, Angela, *Lexic specializat în mișcare. De la dicționare la text*, București, Editura Universității din București, 2007

Bidu-Vrânceanu, Angela, *Lexic comun, lexic specializat*, București, Editura Universității, 2009, <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/vranceanu/part11.htm>

Butiurcă, Doina, *Lingvistică și terminologie. Hermeneutica metaforei în limbajele de specialitate*, Iași, Editura Institutul European, 2016

Cabré, Tereza, Maria, *La terminologie. Théorie, méthode et applications*, Ottawa, Presses de l'Université d'Ottawa, 1998

Cabré, Tereza, Maria, *Terminologie ou terminologies? Spécialité linguistique ou domaine interdisciplinaire*, în *Metta XXXVI, I*, Montréal, Les Presses de l'Université de Montréal, 1991

Druță, Inga, *The dialogue between cultures in the roumanian terminology of education*, Tg Mureș, 2015,

<https://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V2047/pdf>

DICȚIONARE

Bocoș, Mușata-Dacia, Răduț-Taciu, Ramona, Stan, Cornelia, Chiș, Olga, Andronache, Daniel-Cosmin, *Dicționar praxiologic de pedagogie*, Volumul I, Pitești, Editura Paralela 45, 2016

Dicționarul explicativ al limbii române (ediția a II-a revăzută și adăugită), Academia Română, Institutul de Lingvistică, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009,

<https://dexonline.ro/definitie/cadru>

DECODING WILLIAM SAROYAN'S MYTHOLOGICAL JOURNEY AS DEPICTED IN HIS 1935 "RESURRECTION OF A LIFE"

Ștefania Elena DEGERATU

PhD Candidate, University of Bucharest

Abstract: Focusing on William Saroyan's "Resurrection of a Life", the present paper highlights that the short story is in fact an impressive authorial confession in regard to American society's environment in the early 20th century. It also acquires cosmic nuances, as the author brings to the fore a series of existential questions thus striving to comprehend life as it is then struggling to change it. Starting from this assertion, the article also emphasizes the relationship between language and image when decoding texts with spiritual content. In this regard, the critical research is provided by Joseph Campbell's 1949 "The Hero With a Thousand Faces" which presents topics such as dreams, the myth of rebirth, and many other challenges of the hero's journey. Campbell analyzes humanity from a mythological and symbolic perspective, emphasizing how the stories of the whole world are actually one story: our story, of each one of us.

Keywords: mythology, spiritual symbols, the monomyth, masks of the universe, the fig tree

Introduction

The story is an "exhaling"¹ of the way a ten-year-old paperboy, the author himself when he was just a child, feels alive while selling newspapers on the streets. William Saroyan bounces between first and third-person narrative perspectives, the story abounds in subjectivity, one's attention being therefore mainly focused on the narrator's inner self. The authorial creative style is characterized by spontaneity, which further generates a wide range of surprising stylistic elements. While many of the sentences are long and rhythmic, the sense impressions collapse one after the other, producing short sentences that seem almost exhausted in their desire not to leave anything out. The paradigms of Saroyan's masterpiece position human existence at the border between myth and reality. This frontier underlines the mythical features of humanity whose defining finality is death, drawn by the author as an uncontrollable power that governs us, as simple human beings and which, regardless of the religious belief that an individual possesses, appears at a random moment in life, without announcing, without preparing in advance the soul that is about to leave the earth for the universe that transcends the understanding of the human mind. At the same time, the difficulties that the narrator, as a child, encounters throughout his life make him aware of a disappointing and even disturbing truth: the ancestral and deeply rooted belief in a divine power is, for many individuals, just a mask they choose to wear in order to fearlessly step into the insecure space in which they live. There is a striking discrepancy between the attitude adopted by

¹ *Inhaling* and *Exhaling* are two of the story's metaphors that Saroyan frequently uses not only to express the fundamental physiological process by which organisms exchange oxygen and carbon dioxide with the environment in order to survive but also to emphasize the way nature draws generations of people into itself through death, while "exhaling" new ones. They also represent the title of his second collection of short fiction published in 1936.

people in daily life and the one, mechanically performed, within a spiritual space, where they, without questioning the original appearance of the unknown force, emit with their voices a string of religious musical sounds in the hope that they are forgiven or, perhaps, that they will experience eternal life.

Death: the end or a new beginning

The analysis starts with Joseph Campbell's perspective towards mirroring the life of a human being with an accumulation of archetypal constructs and mythological motifs. With the passage of time, such myths appeared, multiplied, and took various forms, some examples of this kind being the following:

the deaths and resurrections of Tammuz, Adonis, Mithra, Virbius, Attis, and Osiris, and of their various animal representatives [...] the popular carnival games of the Whitsuntide Louts, Green Georges, John Barleycorns, and Kostrubonkos, Carrying-out-Winter, Bringing-in-Summer, and Killing of the Christmas Wren, have continued the tradition, in a mood of frolic, into our contemporary calendar; and through the Christian church. (Campbell, 1949: 131)

The author shows us that myths, although extremely varied, actually have the same genetic structure. The mythological realm constitutes the source from which human beings gather what they consider necessary in order to build an idyllic life in accordance with their own spirituality. Thus, over the years, the Campbellian myth becomes a landmark not only for those passionate about mythology, but also for other individuals who find themselves in a constant search for inspiration. Campbell develops his theory according to which the mysterious energy from the stories of the world is found in the souls of people, regardless of their race, culture, social or intellectual status. People who find heroic themes full of resonance in their own lives, in their goals, and in their dreams, are led to a single psychic essence: the spiritual and creative life of the individual influences the external world just as the world of myth influences the individual: "we are united to those immortal images of initiatory might, through the sacramental operation of which, man, since the beginning of his day on earth, has dispelled the terrors of his phenomenality and won through to the all-transfiguring vision of immortal being" (Campbell, 1949: 132). This creates a transparent beginning for a detailed investigation of Saroyan's short story, as he begins his tale by describing the cyclical movement of life, highly similar to Campbell's structure of the archetypal hero's journey. This kind of opening announces that the story will be dynamic in its presentation of opposites and that this presentation serves a purpose beyond merely pointing out that everything has an opponent.

The narrator identifies, from the very beginning that death certainly symbolizes the only fixed event of a lifetime:

everything begins with inhale and exhale, and never ends, moment after moment, yourself inhaling and, exhaling, seeing, hearing, smelling, touching, tasting, moving, sleeping, waking, day after day and year after year, until it is now, this moment, the moment of your being, the last moment, which is saddest and most glorious. (Saroyan, 1935: 138)

One can observe here a contradictory association of terms: “saddest and most glorious” (Saroyan, 1935: 138). At this point of the narrative, a certain question becomes imminent: how can these two terms be associated within the same context and more importantly, how can death be glorious? Joseph Campbell provides an answer to these inquiries by mystically presenting death as a recurring human end that must be allowed to annihilate us completely so that later we are resurrected.

only birth can conquer death—the birth, not of the old thing again, but of something new. Within the soul, within the body social, there must be—if we are to experience long survival—a continuous “recurrence of birth” (palingenesia) to nullify the unremitting recurrences of death [...] When our day has come for the victory of death, death closes in; there is nothing we can do, except be crucified—and resurrected; dismembered totally, and then reborn. (Campbell, 1949: 15)

Indeed, there is nothing one can do but to have dignity and embrace death as the mythological hero did when he encountered it along his path: “the last act in the biography of the hero is that of the death or departure. Here the whole sense of life is epitomized. Needless to say, the hero would be no hero if death held for him any terror; the first condition is reconciliation with the grave” (Campbell, 1949: 329). Campbell emphasizes that the greatness attributed to life is implicitly attributed to death, the latter being perfectly integrated into the logic of all mythic narratives which he perceives as variations of a single great story. Death is therefore present in various forms in any culture and religion of the world and it is not equivalent to an end, but to a new heroic voyage, in another dimension, in another body, but with the same soul vibration:

this death to the logic and the emotional commitments of our chance moment in the world of space and time, this recognition of, and shift of our emphasis to, the universal life that throbs and celebrates its victory in the very kiss of our own annihilation, this amor fati, “love of fate,” love of the fate that is inevitably death, constitutes the experience of the tragic art: therein the joy of it, the redeeming ecstasy. (Campbell, 1949: 25)

William Saroyan's autobiography accurately captures the poverty he encountered during his childhood. In his case, the precarious condition made him notice in detail, not only the beauties of the world, but also its horrors, its evolution as well as its degradation, and the fact that death is surprising in its complexity and it is glorious when it is understood, appreciated and accepted not as a tragic event but, as Campbell reinforces, a beginning of another journey. After all, it is this type of thinking that helps the boy not to lose hope in a hostile environment, paved by the violence of the war:

I was this boy and he is dead now, but he will be prowling through the city when my body no longer makes a shadow upon the pavement, and if it is not this boy it will be another, myself again, another boy alive on earth, seeking the essential truth of the scene, seeking the static and precise beneath that which is in motion and which is imprecise. (Saroyan, 1935: 140)

Nevertheless, for the boy, the events of his past never die; they remain eternally alive in his memory: “I remember having lived among dead moments now deathless because of my remembrance” (Saroyan, 1935: 138).

The never-ending quest for God

At this point in the paper, the analysis is directed toward the boy's infinite pursuit of God as a philosophical quest for the self and a means of accepting all the tragic events in history that exceed the human level of perception. The boy faces reality head-on, seeking to understand the world as it is rather than hoping for a change. For Campbell, the "radiant king who rules and gives the day" (Campbell, 1949: 133) is an unknown force whose knowledge is forbidden to the mortal man, his curiosities and perplexities regarding the divine creation being lost in nothingness: "who is it that sustains you from the sky and from the earth? And who is it that brings out the living from the dead and the dead from the living? And who is it that rules and regulates all affairs?" (Campbell, 1949: 133) Observing these enigmatic inquiries and transposing them to Saroyan's story, one can easily observe how the boy constantly wonders why God allows suffering. It becomes surprisingly impressive to witness the way the creation of his inner self was blocked by his disagreement about people's insipid reactions in the face of the atrocities manifested during World War I, visualized through the prism of their religious manifestations:

there he was suddenly, running through the streets, shouting that ten thousand Huns had been destroyed. Huns? He asked. What do you mean, Huns? They are men, aren't they? Call me, then, a Hun. Call me a name, if they are to have a name dying. And he saw the people of the city smiling and talking with pleasure about the good news. He himself appreciated the goodness of the news because it helped him sell his papers, but after the shouting was over and he was himself again, he used to think of ten thousand men smashed from life to violent death, one man at a time, each man himself as he, the boy, was himself, bleeding, praying, screaming, weeping, remembering life as dying men remember it, wanting it, gasping for breath, to go on inhaling, exhaling, living and dying, but always living somehow, stunned, horrified, ten thousand faces suddenly amazed at the monstrousness of the war, the beastliness of man, who could be so godly. (Saroyan, 1935: 143)

In an attempt to deal with the anger he feels, the boy attributes these catastrophes to God's incessant creation of humanity, as Joseph Campbell states in the third chapter of his book:

he [the Father] may 'choose death for his children's sake,' or it may be that the Gods impose the passion upon him, making him their sacrificial victim. These are not contradictory doctrines, but different ways of telling one and the same story; (Campbell, 1949: 326)

Regarding Saroyan's experience, he does not believe in the faith being preached either as an adult or as a child. He, as a little boy, wants to believe in divine hope. The reality in which he lives is harsh and very difficult to accept. In order to support his family he continues to sell newspapers and, implicitly, the news that causes him constant disgust and hatred. In this way, he learns to endure the pain he feels and to integrate it into his ordinary activities. Not even the chicken bread² he buys for his family causes him suffering. Rather than feeling embarrassed, the boy sees the chicken bread as "not too stale, sometimes very fresh, sometimes still warm" (Saroyan, 1935: 141). For him, bread

² Saroyan describes the "chicken bread" as "it was made of the same dough, in the same ovens, only after the loaves fell they were called chicken bread and a whole sackful cost only a quarter" (Saroyan, 1935: 141).

crumbs are a source of food, not humiliation. The atrocities of the war are the ones that make him doubt the existence of divinity and cause him unbearable suffering. Therefore, growing up during World War I, he constantly seeks order and stability:

There were no words with which to articulate his rage. All that he could do was shout, but even now I cannot see the war as the historians see it [...] I see it as a large thing too, only I break it into small units of one man at a time, and I see it as a large and monstrous thing for each man involved. I see the war as death in one form or another for men dressed as soldiers, and all the men who survived the war, including myself, I see as men who died with their brothers, dressed as soldiers. There is no such thing as a soldier. I see death as a private event, the destruction of the universe in the brain and in the senses of one man, and I cannot see any man's death as a contributing factor in the success or failure of a military campaign. (Saroyan, 1935: 144)

His attitude towards unnatural death clashes here with his belief in divine existence. He sees the war as a despicable sacrificial ritual in which soldiers are obliged to stand firm in the face of the danger to which they are constantly subjected while being eternally devoted to their nation. Accordingly, the ecclesiastical songs he often hears in church on Sundays prove to be too superficial for him: "He sat in the basement of the church, among his fellows, singing at the top of his voice. I do not believe, he said. I cannot believe" (Saroyan, 1935: 144). According to Fred Hoyle's reflection in this regard, in a bad period of time a dash of strong medicine is needed, however. It surprisingly shows how even if the tragedies discover insecurity within people, they do not make them contradict the divine energy. On the contrary, they return to their old faith in order to glorify it:

God could not be a loving father unless the world was riddled by sundry devils, who became the cause of all disasters. Christianity became a defiance of reality, which actually aided its success. Instead of the threat from the skies being the cause of devastation, the sky was declared perfect and unchanging. (Hoyle, 1993: 53)

In opposition to people's unconditional faith, the boy finds himself in a continuous, cyclical attempt to solve the worldly suffering, which has no end, and whose research stops when it collides with the locked frontier that delimits the earth from the celestial space. As Campbell states:

the "Wall of Paradise," which conceals God from human sight, is described by Nicholas of Cusa as constituted of the "coincidence of opposites," its gate being guarded by "the highest spirit of reason, who bars the way until he has been overcome." The pairs of opposites (being and not being, life and death, beauty and ugliness, good and evil, and all the other polarities that bind the faculties to hope and fear, and link the organs of action to deeds of defense and acquisition) are the clashing rocks that crush the traveler. (Campbell, 1949: 82)

Nevertheless, even though the boy's perpetual exposure to the dichotomy between good and evil strongly shake his faith in a divine force, he stubbornly continued to seek it in his journey through life. As Campbell concludes in his book, humanity has experienced difficult times both materially and spiritually, thus losing its landmarks and moving in life in the fog, without a particular purpose.

The symbolism of the fig tree

With uncompromising grace and mastery, the boy renders the intimate moments between him and the fig tree, a sacred shrub that was not accidentally integrated into the narrative thread. A symbol of abundance, knowledge, life, immortality, enlightenment and fertility, the fig tree has been revered since the dawn of humanity, the Bible mentioning that its leaves were the first "garments" worn by Adam and Eve. According to O'Connell et al., "It is often associated with a nourishing and protective universe from which the elixir or bounties of life may be received – a state of grace from which humans may fall. The Egyptian sky goddess Nut was depicted emerging from a sycamore fig to offer the bread and water of eternity to the dead" (O'Connell, 2007: 183). As a keystone species, its spirit is magically drawn by Saroyan's lyrical use of language and vivid descriptions:

The fig tree he loved: of all graceful things it was the most graceful, and in the winter it stood leafless, dancing, sculptural whiteness dancing. In the spring new leaves appeared on the fig tree and hard green figs. The sun came closer and closer and the heat grew, and he climbed the tree, eating the soft fat figs, the flowering of the lovely white woman, his lips kissing. But always he returned to the city [...] The tree was of the other earth the older and lovelier earth, solid and quiet and of godly grace. (Saroyan, 1935: 142)

The universe in the shape of a sacred tree increases his courage to look for life after death and to consciously co-create for the greater good, the same as the outcome of the mythical hero's journey does: "the unlocking and release again of the flow of life into the body of the world" (Campbell, 1949: 37). With nuance and energy, the author describes the miracle of this flow by dynamically alternating a variety of symbolic images:

Grace, food substance, energy: these pour into the living world, and wherever they fail, life decomposes into death. The torrent pours from an invisible source, the point of entry being the center of the symbolic circle of the universe, the Immovable Spot to the Buddha legend, around which the world may be said to revolve. Beneath this spot is the earth-supporting head of the cosmic serpent, the dragon, symbolical of the waters of the abyss, which are the divine life-creative energy and substance of the demiurge, the world-generative aspect of the immortal being. The tree of life, i.e., the universe itself, grows from this point. (Campbell, 1949: 38)

Anchored in a deeper reality, the fig tree restores his faith, and his inner vibrancy while reminding him about humans' earthly nature as co-creators. Therefore, Saroyan's poetic formulation in this regard outlines the universal concept of immortality while allowing him enough space to comment on the past now, from the perspective of an adult; by personifying the tree and transposing it into another worldly dimension, the author finds and opens the path to the light beyond the dark walls of one's death where nothing dies, life continuously cycles and memories are linked from the past to the present and passed on to the future forever.

Conclusion

William Saroyan's 1935 "Resurrection of a Life" proves to be astonishing in its honesty and artistry. Reflecting on its discourse, it can be deduced that human existence is positioned at the frontier between myth and reality, while death represents the last stage of an individual's earthly journey, followed by an eventual disclosure of the

unknown celestial space. The narrator's recollection of his life examines the quest for the divine presence in parallel with the sinister horrors of the world, the boy assiduously trying to access the universe, a space far too complex for human understanding. The attempt to unravel the religious mystery he carefully illustrates is not a resolution but a recognition and acceptance of the contradictions of life. Ultimately, the story can also be perceived as an exhortation to activate all our senses in order to feel truly alive.

Works Cited

- Campbell, Joseph John. *The Hero With a Thousand Faces*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2004.
- Hoyle, Fred. *The Origin of the Universe and the Origin of Religion*. Wakefield, Rhode Island: Moyer Bell, 1993, pp. 25-85.
- Johnson, Elizabeth A. *Quest for the Living God: Mapping Frontiers in the Theology of God*. New York: Continuum, 2008, pp. 80-91.
- O'Connell, Mark, et al. *The Complete Illustrated Encyclopedia of Symbols, Signs & Dream Interpretation: Identification and Analysis of the Visual Vocabulary and Secret Language That Shapes Our Thoughts and Dreams and Dictates Our Reactions to the World*. London: Lorenz Books, 2007, pp. 180-93.
- Saroyan, William. "Resurrection of a Life." *Fifty Best American Short Stories*, edited by Martha Foley. New York: Avenel Books, 1986, pp. 138-48.

SFANTUL PAISIE DE LA NEAMȚ ȘI CONTRIBUȚIA ACESTUIA LA VIAȚA DUHOVNICEASCA DIN MOLDOVA

rev. Gabriel V. CIOFU

PhD candidate, „Ovidius” University of Constanța

Abstract: Saint Paisius from Neamts and his contribution to the spiritual life in Moldova. Loved by Romanians and Russians alike, respected and regretted by Aghiorite monks, renewer of spiritual life from the 18th century, Saint Paisius from Neamts still represents today a philokalic landmark for the entire Orthodoxy. Its importance is revealed to us regarding the spiritual echoes of its Settlements, the hermitage in Optina and throughout Russia, the revival of autochthonous monasticism, especially that of Moldova, and the burning piety of Orthodox believers of various nationalities who cross the threshold of the Neamts Lavra to worship its saints relics. Paisie is not a discoverer of a new doctrine, but he will initiate his disciples in a continuous manifest Christology,¹ in the old but not outdated philokalic, mystical, hesychast tradition, which will adorn monasticism and contribute to Romanian and pan-Orthodox spirituality in parallel with the official scholastic theology. Although its flame is extinguished, the paisianism still warms the souls of those who want to reap salvation, still arouses monastic nostalgia and still strengthens the hope of a possible and authentic life in Christ.

Keywords: Paisius, paisianism, hesychasm, monasticism, Neamts.

Motto: „Paisie a fost ca un pom minunat purtător de roade ale Duhului, rășărit în pământ rusesc, răsadit pe plaiurile Țării Românești, înflorit în grădina Maicii Domnului – în Sfântul Munte al Athosului –, îngrijit de Dumnezeu vreme de 31 de ani în pământurile Moldovei, scuturându-și roadele lui pe întreg pământul românesc și mai departe, și lăsând în urmă-i mulțime de ucenici – nebuni pentru Hristos, care aveau să răscalească sufletele credincioșilor români și ruși cu pașnica sabie a Duhului.”²

(Gheorghe Racoveanu, *Viața și nevoințele fericitului Paisie*)

1. Sfântul Cuvios Paisie de la Neamț – crochiu aghiografic

Sfântul Paisie de la Neamț (Velickovsky) s-a născut la Poltava, în Ucraina de azi (Malorusia de atunci)³, la 21 decembrie 1722 și a fost al unsprezecelea dintre cei doisprezece copii ai protoiereului Ioan și al preotesei Irina (monahia Iuliana de mai târziu), care l-au numit Petru la botez, în cinstea Sfântului Petru Mitropolitul Moscovei, în a cărui zi de prăznuire s-a născut. După ce tatăl copiilor a murit (în 1726), mama lor Irina i-a crescut cu evlavie. Petru a fost trimis să studieze la Academia Movileană din Kiev în 1735. După patru ani, Petru a decis să părăsească lumea și să devină călugăr. La șaptesprezece ani, a plecat în căutarea unei mănăstiri și a unui bun Părinte duhovnicesc. Timp de șapte ani, Petru a vizitat diferite mănăstiri (precum Mănăstirea Liubețki, Schitul

¹ Paul EVDOKIMOV, *Hristos în gândirea rusă*, trad. de pr. Ion Buga, Edit. Symbol, București, 2001, p. 63.

² Gheorghe RACOVEANU, *Cuvânt de lămurire la Viața și nevoințele fericitului Paisie, starețul Sfintelor Monastiri Neamțul și Secul, dată acum pe slovă nouă și graiu îndreptat*, Tipografia „Episcopul Vartolomei”, Râmnicu Vâlcea, 1935, p. 5

³ Originea „românească” a lui „Paisie cel Mare”, ipoteză elaborată dar neargumentată îndeajuns de folcloristul Teodor BURADA (1839-1923) a fost semnalată de diac. Petre I. DAVID în „Cuviosul Paisie cel Mare (Velickovsky), un desăvârșit monah român! Noi cercetări și ipoteze”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul 93 (1975), pp. 162-193

Kitaev), inclusiv Lavra Peșterilor din Kiev, dar nu s-a simțit atras de niciuna dintre mănăstirile din Ucraina. După ce a fost făcut rasofor la Mănăstirea "Sfântul Nicolae" Medvedevsky cu numele Platon, el a socotit că acolo nu era niciun bătrân experimentat care să-l îndrume spiritual. Nedorind să-și înceapă viața monahală fără o astfel de îndrumare, a părăsit mănăstirea la o săptămână după rasoforirea sa.

La Kiev, Platon a participat la Liturghia săvârșită în limba română de către mitropolitul Moldovei, Antonie Putneanul⁴ și a îndrăgit limba noastră; apoi a întâlnit trei călugări din România (Antonie, Teodul și Ierotei) care urmau să se întoarcă în țara lor. Împreună cu aceștia a trecut granița în Moldova, în 1743, și au ajuns în Țara Românească la Schitul "Sfântul Nicolae" Trăisteni (Râmnicul Sărat), în jurul anului 1745, după o scurtă ședere în Schitul Dălhăuți. Aceste schituri erau sub îndrumarea duhovnicească a Starețului Vasile de la Poiana-Mărului, cel care „era fără asemănare și cel mai iscusit dintre toți în înțelegerea Sfintei Scripturi și a învățăturilor de-Dumnezeu-purtătorilor Părinți, în deosebirea duhovnicească, și în deosebita cunoaștere a canoanelor bisericești”⁵. L-a cercetat și pe starețul Onufrie de la Schitul Cârnu (Buzău), viețuind în preajma sihăstriei bătrânului isihast. După un timp, Platon s-a aprins de dorința de a vizita Muntele Athos. El le-a cerut fraților din schit iertare și binecuvântare pentru călătorie; de asemenea, le-a mulțumit pentru bunătatea și învățătura părintească. Pe vremea aceea avea doar douăzeci și patru de ani, dintre care patru ani de ședere în schiturile muntenești.

Platon a mers spre Muntele Athos în 1746, ajungând la Marea Lavră pe 4 iulie, în ajunul sărbătorii Sfântului Atanasie Atonitul. Însoțitorul său de călătorie, ieromonahul Trifon s-a îmbolnăvit și a murit după patru zile. Platon ar fi murit de aceeași boală, dacă nu ar fi fost îngrijit de niște călugări ruși. Și-a revenit și a trăit în singurătate într-o chilie a Ivionului numită Kyparis, lângă Mănăstirea Pantokrator. El a vizita asceți și sihaștri atoniți, căutând un Părinte duhovnicesc, dar nu a reușit să găsească pe nimeni potrivit. În 1750, **Sfântul Cuvios Vasile de la Poiana-Mărului** (15 aprilie) a vizitat Sfântul Munte Athos și a petrecut un timp cu Platon, pe care l-a tuns în schima mică cu numele de Paisie⁶. Aproximativ trei luni mai târziu, un tânăr călugăr român pe nume **Visarion** a venit în Sfântul Munte, căutând pe la mănăstiri un îndrumător duhovnicesc, dar nu l-a găsit. A venit și la părintele Paisie și l-a rugat să-l ia ca ucenic, dar acesta l-a acceptat doar ca prieten și împreună-viețuitor, și nu ca ucenic. Timp de aproximativ patru ani, ei au trăit la un loc, împlinind poruncile lui Dumnezeu, tăindu-și propria voință și ascultându-se unul de altul ca egali. Alți ucenici au început să li se alăture și numărul lor a continuat să crească, mica obște mutându-se mai apoi la Chilia închinată Sfântului Împărat Constantin, care ținea de mănăstirea Pantokrator. Întrucât aveau nevoie de un preot și duhovnic, aceștia toți l-au rugat pe părintele Paisie să accepte hirotonirea într-un ieromonah. Deși nu a vrut să audă despre aceasta și a refuzat în mod repetat să-și dea acordul, după îndelungi

⁴ Mitropolitul ANTONIE (CERNOVSKI) al Moldovei (1729-1739) a fost nevoit să urmeze trupele țariste în retragere din Moldova, la sfârșitul războiului ruso-turc (1735-1739). În 1741 devine Mitropolit de Bielgorod și Oboian, cu reședința la Cernigov. În 1748 moare și este înmormântat la Lavra Pecerska din Kiev.

⁵ Cuviosul PAISIE DE LA NEAMȚ VELICKOVSKI, *Autobiografia și Viețile unui stareț, urmate de Așezăminte și alte texte*, ed. a III-a adăugită, stud. intr. pr. Elia Citterio, ed. îngr. de diac. Ioan I. Ică jr, Edit. Deisis, Sibiu, 2015, p. 202

⁶ Avea atunci 28 de ani.

insistențe, în 1758, Părintele Paisie a fost hirotonit⁷ de către un episcop Grigorie din Athos, și i s-a dat să refacă Schitul Proorocului Ilie, unde a început să primească și mai mulți ucenici; apoi a fost ofertat și cu preluarea mănăstirii Simonos Petra, dar a refuzat din cauza datoriilor acesteia către autoritățile otomane. Sfântul Paisie a rămas pe Muntele Athos timp de șaptesprezece ani în total, copiind cărți patristice grecești și traducându-le în slavonă.

În anul 1763 părintele Paisie a plecat spre Moldova cu șaizeci și patru de ucenici (români și slavi) îmbarcați în două corăbii, iar în septembrie i s-a dat Mănăstirea Dragomirna spre adăpostire și păstorire de către domnitorul Grigore Callimachi (1761-1764; 1767-1769) și cu binecuvântarea mitropolitului Gavriil Callimachi al Moldovei (1760-1786), după un periplu pe la mănăstirea Vărzărești (Urechești, Vrancea). Aici a rămas doisprezece ani, iar numărul călugărilor a crescut la trei sute cincizeci, toți viețuind după un *Așezământ* inspirat după regulile monahale ale Sfinților Vasile cel Mare, Teodor Studitul și Nil Sorski. Prietenul său de la Academia kieveană, ieroschimonahul Alexie l-a vizitat în Moldova, iar părintele Paisie i-a cerut să-l tundă în schima mare, ceea ce părintele Alexie a făcut, dar neschimbându-i numele. La Dragomirna, părintele Paisie a corectat traduceri slavone ale cărților patristice comparându-le cu manuscrisele grecești pe care le copiasse pe Muntele Athos.

După războiul ruso-turc din 1768-1774, nordul Moldovei (botezat de atunci de către ocupanți "Bucovina") a intrat sub componenta Imperiului austro-ungar. Pentru a scăpa de influența și opresiunea catolicilor austrieci, Sfântul Paisie împreună cu mulți dintre călugării săi au fugit în Moldova, iar în octombrie 1775, cu binecuvântarea mitropolitului Gavriil și cu acceptul domnitorului Constantin Moruzi (1777-1782), se mută la Mănăstirea Secu, care era cu hramul "Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul". Secu era prea mic pentru numărul de viețuitori, care erau înghesuiți câte trei sau cinci călugări într-o chilie. În primăvară urmau să sosească mai mulți monahi de la Dragomirna, așa că trebuiau construite chilii noi. După trei ani de muncă s-au terminat o sută de chilii și fiecare avea un loc. Totuși, numărul viețuitorilor a crescut și astfel o parte dintre ei au fost nevoiți să se mute la cea mai mare mănăstire moldovenească – Neamț, la insistența mitropolitului și porunca domnitorului Constantin Moruzi⁸. La 15 august 1779, Sfântul Paisie s-a mutat la Mănăstirea Neamț unde și-a petrecut ultimii cincisprezece ani din viață traducând scrierile Sfinților Părinți. A adunat în cele două mănăstiri stărețite de el – Secu și Neamț, ca la vreo mie de călugări ce se ghidau după *Așezământul monahal* inițiat la Dragomirna, instruindu-i în rugăciunea neîncetată a inimii.

În 1790, Arhiepiscopul Ambrozie (Serebrenikov) al Poltavei⁹ a vizitat lavra Neamțului, și cu ocazia aceasta l-a ridicat pe Sfântul Paisie la rangul de arhimandrit.

⁷ La vârsta de 36 de ani.

⁸ Sfântul Paisie n-a vrut inițial să se mute de la Secu, după cum reiese din scrisoare sa către domnitorul Constantin Moruzi, publicată de către Nicolae IORGA în *Mănăstirea Neamțului. Viață călugărească și muncă pentru cultură*, Vălenii de Munte, 1912, pp. 27-46.

⁹ Arhiepiscopul AMBROZIE (SEREBRENICOV) de Ekaterinoslav și Herson (+ 1792), a fost locțiitor al scaunului mitropolitan de la Iași între 1788–1792, venit împreună cu trupele mareșalului rus Potemkin, cu ocazia unui război ruso-turc.

Sfântul Paisie a adormit în Domnul la 15 noiembrie 1794 la vârsta de șaptezeci și doi de ani. La înmormântarea sa din 19 noiembrie au participat 30 de preoți, călugări, nobili și oameni de rând, iar ucenicul său, **episcopul Veniamin Costachi** de la Huși împreună cu suita domnească de la Iași au ajuns abia după două zile de la înmormântarea schiarhimandritului.

2. Sfântul Paisie și Așezământul său monahal:

Comunitatea starețului Paisie s-a dezvoltat în coordonatele autentice ale Predaniei răsăritene. Dacă exceptăm introducerea practicării în viața de obște a *Rugăciunii lui Iisus* (practică a călugărilor isihăști, din schituri și alte mici comunități), toate celelalte elemente ale organizării vieții monahale conform *Așezământului* paisian sunt cele dintotdeauna ale Bisericii, preluate după Dumnezeiescul Vasile cel Mare, Cuviosul Pahomie cel Mare, Cuviosul Ioan Casian, Cuviosul Teodor Studitul și Cuviosul Nil Sorski.

Concepția Cuviosului Paisie despre viața călugărească de obște o vedem specificată atât în *Așezământul* de la Dragomirna din 1763¹⁰, cât și în cel de la Secu din 1778¹¹ (folosit și la Neamț și în alte mănăstiri și schituri influențate de acest "revitalizator" al vieții îngerești pe pământ. Aceste noi *Așezăminte* (care se pot defini ca unul singur) au înlocuit (sau mai bine zis, au înnoit și îmbunătățit) *Așezământul* deja în uz din 1626, alcătuit de Mitropolitul Anastasie Crimca și aprobat de domnitorul Miron Barnovschi al Moldovei pentru mănăstirile moldave cu viață de obște.

Iată cuprinsul rezumativ al *Așezământului* paisian pentru viața monahală de obște:

1. Niciun frate din obște nu are voie să aibă vreun fel de avere proprie.
2. Fiecare frate să se silească a face desăvârșită ascultare, tăindu-și voia.
3. Starețul să cunoscă și să povățuiască obștea după Sf. Scriptură și Sf. Tradiție.
4. Slujbele bisericești să se respecte după rânduiala Sfântului Munte, iar la ele trebuie să participe întreaga obște, cu excepția celor cu ascultări care împiedică această obligație.
5. Masa este în comun, la trapeză; nimeni să nu mănânce aparte, la chilii.
6. Nimeni să nu stea fără ocupație în chilii; să se roage cu *Rugăciunea lui Iisus*, să citească Sfânta Scriptură și scrierile Sfinților Părinți ai Bisericii.
7. Starețul îi rânduiește pe frați la ascultări.
8. Starețul să poarte grijă de frați, iar frații să aibă dragoste nefățarnică între dâșii.
9. Pentru buna chivernisire a averii mănăstirești, starețul trebuie să aibă un iconom priceput și de încredere.
10. Cei care vor să intre în obștea mănăstirii să fie încercați ca mireni timp de trei ani până la rasoforire sau călugărie, iar dacă nu vor fi destoinici, să se întoarcă în lume.
11. Dacă un frate vine cu avere la mănăstire și până a fi tuns în monahism vrea să se întoarcă în lume, să i se dea drumul și să i se restituie averea.
12. În mănăstire să fie o bolniță în care să fie îngrijiți frații și părinții mănăstirii.

¹⁰ cf. Sfântul PAISIE DE LA NEAMȚ, *Cuvinte și scrisori duhovnicești II*, ed. a II-a, note și comentarii de Valentina Pelin, postfață de Virgil Cândea, Edit. Doxologia, Iași, 2010, pp. 109-136

¹¹ cf. Sfântul PAISIE DE LA NEAMȚ, *Cuvinte și scrisori duhovnicești II...*, pp. 220-231

13. În mănăstire să fie diferite ateliere la care să lucreze călugări, care să deservească trebuințelor.
14. Să se construiască două case de oaspeți: una pentru clerici și creștinii evlavioși, iar alta pentru cei care sunt pelerini, în trecere.
15. În mănăstire să nu intre femeile, decât în cazuri de mare nevoie.
16. Muncitorii mănăstirii să aibă metocul lor, cu un preot de mir.
17. Starețul să fie ales din soborul mănăstiresc și nu din afara obștii.
18. Mănăstirea să nu fie închinată Sfântului Munte sau Sfintelor Locuri de la Ierusalim.

Gândirea mistică a Cuviosului Paisie de la Neamț și aplicabilitatea acesteia în viața de obște monahală au izvodit fenomenul spiritual care mai târziu a fost numit de către istoricii bisericești *paisianism*. Paisianismul îl recomandă pe Starețul nemțean ca fiind atât un dascăl al vieții de obște¹², cât și un dascăl al *Rugăciunii lui Iisus*¹³.

3. Sfântul Paisie și moștenirea sa lăsată monahismului moldav

Protoiereul S. Cetferikov spunea despre alegerea Cuviosului Paisie a se muta cu obștea din Sfântul Munte în țara Moldovei că această țară era singura care putea asigura climatul unei înfloriri duhovnicești a monahismului: „acolo era în floare și Biserica Ortodoxă, și monahismul; acolo erau cârmuitori binecredincioși atât lumești, cât și bisericești, care fără îndoială cunoșteau pe starețul Paisie...”.¹⁴ Tot protoiereul aghiograf afirmă că la mănăstirea Dragomirna slujbele bisericești se săvârșeau după rânduiala Sfântului Munte; la strana dreaptă se cânta în limba slavonă, iar la cea din stângă în limba română. Toate lucrările mănăstirii se săvârșeau în duh de frățietate, iar starețul se implica în mod activ în bunul mers al gospodăririi obștii, sfătuindu-i pe frați astfel: „Păziți-vă de zavistie! Unde-i zavistie, acolo nu-i Duhul lui Dumnezeu!”. La Dragomirna s-a intensificat traducerea de cărți ale Sfinților Părinți, din limba greacă veche în română și slavonă, de către **ieromonahul Macarie** și **dascălul Ilarion**, oameni învățați și experimentați în traduceri. Încă din primii ani ai perioadei dragomirnene, Starețul Paisie a trebuit să apere învățătura Sfinților Părinți despre ortopraxia și folosul *Rugăciunii lui Iisus*, deoarece se ivise o mare tulburare între monahi din pricina unui popular pustnic din munții Moșenski (Ucraina) care socotea că această rugăciune este un eres și o rătăcire papistașă. În acest sens, Paisie scrie o lucrare¹⁵ în șase capitole despre rugăciunea minții, pe care a trimite călugărilor rătăciți de la adevărata Predanie. Va mai fi nevoit să alcătuiască încă o epistolă întru apărarea acestei rugăciuni isihaste, în 17 august 1793, la rugămintea unui ucenic al său, **ieroschimonahul Agaton**, egumenul **Schitului Poiana Voronei**, ca răspuns la denigrările călugărului Teopempt din aceeași comunitate, asupra cărților Sfinților Părinți

¹² De aici și apelativul grecesc de *chinoviarh* sau cel slavonesc de *obștejitel*.

¹³ Nichifor CRAINIC, *Cursurile de mistică. I. Teologie mistică. II. Mistică germană*, stud. intr. și ed. de diac. Ioan I. Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 2010, p. 305-316: „Mulțumită lui, rugăciunea minții devine aproape un bun comun ortodox, începând din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea. El o reînvie la Athos, el o familiarizează în monahismul moldo-valah, el o generalizează în Rusia pravoslavnică”.

¹⁴ Protoiereul SERGHIE CETFERICOV, *Paisie, starețul Mănăstirii Neamțului din Moldova. Viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*, ed. a II-a, Edit. Nemira, București, 2010, p. 183

¹⁵ Este vorba de *Alcătuire pentru rugăciunea minții*, scrisă în 1770, aflată ca ms. nr. 117 din Biblioteca Mitropoliei Moldovei de la Iași (ff. 208-251)

ce susțin și învață despre folosul pomenirii numelui lui Iisus¹⁶. Despre *Rugăciunea lui Iisus*, Starețul Paisie lămurea astfel: „unii ne învață să o rostim cu gura, alții cu mintea. Iar eu o zic cu amândouă, căci uneori mintea slăbește a o grăi, trândăvinduo-se, iar alteori gura. De aceea trebuie să se lucreze rugăciunea într-o amândouă: și cu gura, și cu mintea.”¹⁷

La mănăstirea Secu, Starețul Paisie împreună cu cei 200 de călugări¹⁸ au ajuns la data de 14 octombrie 1775, ca urmare a invitației egumenului mănăstirii¹⁹ și a acceptării strămutării de către Mitropolitul Gavriil Callimahi. Aici au trebuit ca timp de trei ani să se dedice construirii de noi chilii și alte dependențe necesare obștii. În aceeași perioadă, starețul Paisie a continuat traduceri din limba greacă în limba slavonă și chiar a trimis ucenici la București, la studii, pentru traduceri cât mai exacte. Aceeași rânduială mănăstirească a fost statornicită (și acceptată de către Mitropolie) ca și la Dragomirna, rânduială care cuprindea sărăcia de bunăvoie, ascultare, spovedanie deasă, împreună-petrecerea cu obștea, citirea Sfințelor Scripturi și a scrierilor Sfinților Părinți, păzirea posturilor și a Pravilei monahale, îngrijirea bolnavilor, împlinirea îndatoririlor mănăstirești și a rucodelilor, ș.a. Ca și la Dragomirna, și la Secu (mai apoi și la Neamț) se înrădăcină obiceiul binecuvântat ca iarna (mai ales), în trapeză, să se citească zilnic din scrierile Părinților Bisericii, iar Starețul să le explice cele citite, îndemnându-i pe frați la smerenie, ascultare, frica de Domnul și păzirea poruncilor Lui.

În 1779, deoarece obștea crescuse și devenise neîncăpătoare între zidurile Secului, Cuviosul Paisie primi poruncă domnească²⁰ să se mute cu tot cu obște la cea mai mare mănăstire moldavă a vremii, la Neamț. Această nouă mutare întristă pe Bătrân, deoarece lăsa o mănăstire așezată într-o zonă liniștită, retrasă și propice vieții călugărești, pentru a locui într-o mănăstire largă, cu tumult laic în jur, cu pelerinaje și protocoale, cu mulți robi și mireni, cu o prea deasă prezență feminină în jurul zidurilor mănăstirești. Plus că orice strămutare a atras de la sine nemulțumirea călugărilor deja închinoviați acolo, a fostelor conducători mănăstirești²¹, schimbarea unor obiceiuri și cutume, precum și păreri diferite și poate în contradictoriu între "ce a fost" și "ce este". Sigurul lucru pozitiv în această situație părea a fi posibilitatea ca atât mănăstirea Secu, cât și mănăstirea Neamț să fie conduse și îndrumate spiritual de Cuviosul Paisie. Dintre călugării nemțeni, numai câțiva

¹⁶ Textul epistolei cuprinde și o anexă cu enumerarea pe scurt a lucrărilor Sfinților Părinți și a teologilor mai noi despre *Rugăciunea lui Iisus*.

¹⁷ Sfântul PAISIE DE LA NEAMȚ, *Cuvinte și scrisori duhovnicești II...*, p. 206; S. CETFERICOV, *Paisie, starețul ...*, p. 285

¹⁸ Aproximativ 150 de călugări și frați mai rămăseseră la Dragomirna, alăturându-se obștii de la Secu după iarna dintre 1775 și 1776.

¹⁹ cf. S. CETFERICOV, *Paisie, starețul ...*, p. 289

²⁰ I se poruncește ca să treacă la conducerea Neamțului, ca să fie pildă și celorlalte mănăstiri.

²¹ Ieromonahul VARLAAM DINGA (în schimnicie Vasilie), stareț la Râșca de două ori (1779-1783; 1792-1794), a fost egumen al mănăstirii Neamț până ce Sf. Paisie a fost numit stareț la Neamț și Secu (15 august 1779), apoi a fost mutat de Mitropolitul Gavriil Callimahi la Râșca, împreună cu alți călugări nemțeni. Așa se întâmplase și cu călugării din Dragomirna care au plecat în iarna anului 1763, la venirea obștii Sf. Paisie, iar unii dintre ei au venit și la Râșca. Așijderea s-a întâmplat și la Secu, la 14 octombrie 1775, când obștea paisiană de la Dragomirna s-a mutat la Secu, iar mulți dintre părinții secuani au venit iarna la Râșca, alții la Agapia veche, Neamț, Vorona, Slatina. A trăit până după 1804, și la m-re Neamț și la m-re Râșca, fiind cinstit de amândouă obștile, și este ultimul stareț care a stărețit și la Neamț și la Râșca. Cf. Arhiepiscopul NARCIS CREȚULESCU, *Istoria Sfintei Mănăstiri Râșca din Județul Suceava*, tipărită cu stăruința și osteneala Arhimandritului Veniamin Piticariu, din Sf. M-re Râșca, Tip. A. Goldner, Fălticeni, 1901, p. 85

au decis să părăsescă mănăstirea pentru alte locuri, iar cei mai mulți s-au alăturat obștii paisiene, formând cu soborul venit de la Secu (care la rândul lui era alcătuit din cel atonit și cel dragomirnean) o singură obște statornicită în înțelegere și unire frățească. Prodigioasa muncă literară, preocupare cărturărească, cititul, traducerea și copierea scrierilor patristice, au făcut din lavra nemțeană o adevărată făclie a monahismului ortodox, școală a vieții sihăstrești și a culturii duhovnicești a întregului Răsărit ortodox, încât Neamțul reprezenta pentru Moldova ceea ce însemna pentru Rusia lavra Seghiev-Posad și pentru Ucraina lavra Pecerska –Kiev.²²

Cererea de manuscrise ale traducerilor și transcrierilor fiind crescândă, alături de Cuviosul Paisie s-a format o adevărată pleiadă de literați care, pe lângă obligațiile monahale obișnuite, depuneau o muncă sisifică în slujba propovăduirii, mărturisirii și răspândirii cuvintelor de folos duhovnicesc, a tezaurului filocalic, a corolei soteriologice desprinse din scrierile Sfinților Părinți, dar și de apărare, statornicire și argumentare a Predaniei Bisericii în fața influențelor catolice, uniaste și rascolnice frecvente în acea perioadă și acel context politic. Protoiereul S. Cetfericov enumeră chiar colaboratorii schiarhimandritului nemțean la lucrările cărturărești: **ieroschimonahii Ilarion**²³ și **Macarie**²⁴, **Onorie** spițerul, „**schimonahul Atanasie, duhovnicul Natanail, monahul Pavel, scriitorul Mihail, monahul Ioanichie, monahul Silvan, scriitorul Iachint, monahul Nazarie, monahul Mitrofan**²⁵, **monahul Chiriac, diacon Timotei, monahul Ghervasie, ieromonahul Nicolae**²⁶, **monahul Filimon, Filip, monahul Teofan, monahul Antonie, scriitorul Gurie, scriitorul Climent, scriitorul Leontie, scriitorul Hagi Emanoil, ieromonah Ignatie, scriitorul Sofronie, scriitorul Spiridon, scriitorul Nicodem, preotul Sofronie, scriitorul Gherasim, monahul Sadat, scriitorul Ieroftei, Ieronim, scriitorul Sava, scriitorul Sergiu, și preotul Dosoftei și scriitorul Serapion, ierodiacon Cornelie, scriitorul Platon, etc.**”²⁷ Îi amintim aici și pe **Gherontie și Doroftei**, cei trimiși încă din perioada dragomirneană la studii în București, la Academia Domnească, apoi **mitropolitul Grigorie Dascălul**, al Țării Românești²⁸, ucenic și autor al uneia dintre cele patru biografii ale Sfântului Paisie (celelalte sunt semnate de Mitrofan, Isaac Dascălul și **Platon**, la care se poate adăuga scrierile biografice de mai târziu ale lui **Vitalie monahul**), **ierodiaconul Ștefan** – traducătorul *Vieților sfinților* tipărite mai apoi la Neamț, **Isaac Dascălul** (autor al *Vieții starețului Paisie*, al *Cuvântului de îngropare*²⁹, al *Cuvântului de întâmpinare la episcopul Veniamin Costachi*³⁰ și al *Cuvântului deasupra*

²² cf. S. CETFERICOV, *Paisie, starețul ...*, p. 307

²³ Duhovnic și egumen al mănăstirii Secu.

²⁴ Ucenic al Starețului încă din perioada atonită, care se pare că a fost egumen al Schitului Molceansk din Rusia, cf. S. CETFERICOV, *Paisie, starețul ...*, p. 402

²⁵ Chileinicul Sfântului timp de mai bine de treizeci de ani, de la care avem prima biografie a Sfântului Paisie, tradusă de diac. Ioan I. Ică, jr.; v. CUVIOSUL PAISIE DE LA NEAMȚ VELICIKOVSKI, *Autobiografia ...*, pp. 223-339

²⁶ Identificat ca autor al *Cronicii sfârșitului pământesc și îngropării starețului Paisie*. v. Valentina PELIN, *Sfântul Paisie de la Neamț, Cuvinte și scrisori duhovnicești*, v. II, Edit. Tipografia centrală, Chișinău, 1999, pp. 248-258

²⁷ S. CETFERICOV, *Paisie, starețul ...*, p. 330

²⁸ Sfântul Ierarh GRIGORIE AL IV-LEA DASCALUL (1823 - 1834), proslăvit de Biserica Ortodoxă Română, cu data de prăznuire la 22 iunie, autor al unei *Vieți a starețului Paisie*; v. CUVIOSUL PAISIE DE LA NEAMȚ VELICIKOVSKI, *Autobiografia ...*, pp. 359-378

²⁹ Cuviosul PAISIE DE LA NEAMȚ VELICIKOVSKI, *Autobiografia ...*, pp. 385-393

³⁰ Cuviosul PAISIE DE LA NEAMȚ VELICIKOVSKI, *Autobiografia ...*, pp. 394-396

*mormântului*³¹) și **ieroschimonahul Ioan Diakovski** (fostul predicator al catedralei kievene Sfânta Sofia, devenit ulterior călugăr la Neamț, care semnează un poem de *Tânguire la mormântul starețului Paisie*³², și alcătuește o *Slujbă* (în slavonă) *Sfântului Cuviosului Paisie*³³. O enumerare a ucenicilor de la Neamț, Secu și celelalte comunități afiliate, o regăsim și în *Cronica zilelor din preajma și de după adormirea întru Domnul a starețului Paisie*, atribuită ieroschimonahului Nicolae, și care prezintă "agenda" episcopului Hușilor, Veniamin Costache, din perioada 4 octombrie – 13 decembrie 1794. Printre cei enumerați se află și **ieromonahul Isaia de la Secu, Ieremia de la Sihăstria, Iason de la Secu, Victor (Vasilie) de la Secu, Venedict de la Secu**, ș.a.

Totuși, viața duhovnicească a obștii paisiene cunoaște un declin încă din timpul Starețului care se întrista mult și plângea cu amar din această privință, declin cauzat în primul rând, după mărturia unuia dintre biografi săi, de faimă, abuz, răzvrățiri, grja de sine însuși, părăsirea citirii scrierilor biblice și a celor patristice, neluarea aminte la sine însuși, precum și intrarea în mănăstirea a multor prsoane însemnate, de ambele sexe, care aducea vătămare sufletească frătimii³⁴. Oricum, cauzele majore ale declinului viețuirii de tip paisian sunt reprezentate atât de criza internă a comunității multinaționale de la Neamț și Secu, precum și profunde transformări socio-politice ale acelor decenii din Țările Române, transformări identificabile cu un proces alert de modernizare și afirmare a identității naționale, coroborat cu influența principiilor iluministe de origine franceză, "farmazonă", reticente la spiritualitatea paisiană slavă, deci alogenă. Tot printre cauze trebuie enunțate și ocupația țaristă din Principatele Române dintre 1806- 1812 (culminate cu anexarea Moldovei de est – Basarabia) și 1828-1834, apoi administrarea rusă a Principatelor (1828-1834, soldat cu elaborarea *Regulamentelor Organice* din 1835 – motiv de aprige dispute între mănăstire și Domnie + Mitropolia Moldovei) și protectoratul rus (1834-1853, culminat cu o nouă ocupație muscălească între 1853-1854).

Ca stareți ai obștii de la Neamț-Secu, după Sfântul Paisie a urmat **arhimandritul rus Sofronie** (13 decembrie 1794-1800; 1802-1805), duhovnicul călugărilor ruși, instalat chiar de episcopul Veniamin Costachi³⁵, apoi **Dorotei** (1800-1802), **Dositei** (1805-1809) și **Ioan** (1809-1812) – tustrei de origine slavă (malorusiană). De abia apoi întâlnim primii stareți de origine română: **Silvestru** (1812-1818), **Ilarie** (1818-1823) și **Dometian** (1823-1834), duhovnicul călugărilor români de la Neamț, cu a căror osârdie ies de sub teascul de la Neamț (prin gija Mitropolitului Veniamin Costachi) majoritatea traducerilor și scrierilor paisiene. În timpul pășoririi următorului stareț nemțean, **Neonil** (1834-1835), bucovinean de origine, aflăm că paisianismul încetase să mai reprezinte un tip de *așezământ* monahal, de vreme ce în aprilie 1838 Neonil ceruse Mitropoliei un alt

³¹ Cuviosul PAISIE DE LA NEAMȚ VELICIKOVSKI, *Autobiografia ...*, pp. 307-407

³² Cuviosul PAISIE DE LA NEAMȚ VELICIKOVSKI, *Autobiografia ...*, pp. 409-412

³³ Unica copie în românește a acestei lucrări este cea din 1858 aparținând ierodiaconului Calistrat, ms. nr. 66 din Biblioteca Mănăstirii Noul Neamț (Chițcani, Republica Moldova), editată de pr. dr. Paul MIHAIL, „Slujba Sfântului Cuviosului Paisie de la Neamțu”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul 110 (1992), nr. 1-3, pp. 141-157, v. Cuviosul PAISIE DE LA NEAMȚ VELICIKOVSKI, *Autobiografia ...*, pp. 415-448

³⁴ S. CETFERICOV, *Paisie, starețul ...*, pp. 313-314

³⁵ Episcopul MELCHISEDEK, *Cronicile Romanului*, Tipografia C.A. Rosetti, București, 1869, p. 386

Așezământ statornic pentru a fi implementat în cea de-a doua sa păstorire la Neamț (1838-1839). Între 1835-1838, respectiv 1839-1840, pe scaunul egumeniei de la Neamț a fost numit slavul **Mardarie**. După ce starețul Mardarie moare otrăvit la 15 mai 1840, însuși Mitropolitul Veniamin Costachi instalează la Neamț pe ultimul ucenic în viață al Starețului Paisie, transilvăneanul **Venedict** (1840-1843), care va lăsa egumenia aceluiași Neonil, la al treilea "descălecat" (1843-1853), cel care își va lega numele de tipărirea a numeroase cărți, și de construirea multor construcții: o nouă bolniță cu farmacie, un spital cu farmacie la Târgu Neamț, o școală monahală, și nou-reconstruitele bibliotecă și tipografie. Până la măsurile de secularizare ale lui Al. I. Cuza (1859, 1860, 1863), la Neamț au mai fost stareți: slavul **Natanail** (1853-1855) – datat la jafuri și abuzuri față de averea mănăstirească, patriotul și cărturarul **Dionisie Romano** (1855-1856) – ajuns între 1859-1873 episcop al Buzăului, și rusofilul retrograd și conservator **Gherasim Miron** (1856-1860).³⁶

Din cauza secularizării cuziste cât și pentru a păstra vie flacăra așezământului paisian, o parte din obștea de la Neamț se va refugia la moșia nemțeană de la Chițcani, **ieromonahul Teofan Cristea**, cel care va întemeia aici cu ajutor țarist, în 1864, **Mănăstirea Noul Neamț**.³⁷ Aceasta va funcționa până în 1960, fiind reactivată în 1990, sub "oblăduire" moscovită.

Istoricul N. Iorga, "inventatorul" termenului de *paisianism*³⁸, enumără numeroși ucenici ai Starețului sau care au "aderat" la rânduiala obștească a acestuia. Aflăm că „spiritul cel nou pătrunse la **Agapia veche**, unde în 1789 stătea «starețul» **Macarie** cu «doisprezece părinți la obște»; la **Hangul**, se pare, al cărui **monah Galaction** se îndeletnicea cu copierea cărților; la **Bisericiani**, unde **Veniamin**, **arhimandritul** și egumenul din 1803, pare a fi un Paisian și unde scria **Mitrofan**, călugărit de Paisie³⁹; la **Râșca**, unde **Antonie egumenul** se afla cârmuind pe aceiași vreme, după **Chiril arhimandritul**, talmăcitorul celui dintâiu **Tipicon** și acela care «au adus luminata mănăstire la cea de Dumnezeu plăcută viață călugărească», fiind și învățătorul **ierodiaconului Gherasim**, care a fost cel dintâiu tipograf muntean, al lui **Ioan** și **Meletie**, scriitori; [...] Schiturile de la munte, **Vovidenia**, **Pocrovul**, **Tarcăul**, aveau schivnici după vechea rânduială a lui Dimitrie de Rostov, cari se uniră la mișcarea paisiană.”⁴⁰ Nicolae Iorga mai amintește de un paisian, **Varlaam de la Agapia**, care a fost printre cei propuși pentru ocuparea tronului episcopal de la Roman, în 19 iulie 1787⁴¹, dar îl confundă cu **arhimandritul Venedict Dinga**, cel care a fost de două ori egumen la m-reă Râșca (21 iulie 1786 -1792) și de trei ori la m-reă Neamț, și care a fost propus, la 1 martie 1786, printre candidații la funcția de episcop al Romanului.⁴² Tot Iorga subliniază influența Sfântului Paisie la întemeierea în 1802 a unui așezământ monahal la **Văratec** pentru

³⁶ Cuviosul PAISIE DE LA NEAMȚ VELICIKOVSKI, *Autobiografia ...*, pp. 59-63

³⁷ Cuviosul PAISIE DE LA NEAMȚ VELICIKOVSKI, *Autobiografia ...*, p. 65

³⁸ Cuviosul PAISIE DE LA NEAMȚ VELICIKOVSKI, *Autobiografia ...*, p. 67

³⁹ v. Alex. LEPADATU, *Manuscrisele de la Bisericiani și Râșca. Descriere, însemnări, note și excursuri*, Tipografia cărților bisericești, București, 1906, p. 31

⁴⁰ Nicolae IORGA, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, ed. îngr. de Mihaela Paraschiv, Edit Junimea, Iași, 2001, pp. 461-462

⁴¹ Ceilalți doi erau fugari din Bucovina: Macarie de la Slatina și un fost proegumen de la Putna, Antonie – „un mândăcios trândav”, cf. Nicolae IORGA, *Istoria Bisericii Românești ...*, p. 467

⁴² NARCIS CREȚULESCU, *Istoria Sfintei Mănăstiri Râșca ...*, pp. 90-92

ucenițele sale strămutate de la Socola, "Soborul maicilor" și de la biserica Sf. Parascheva din Iași.

La **Mănăstirea Slatina** a fost un stareț, **arhimandritul Timotei**, care fusese dintre ucenicii Sfântului Paisie, și care s-a înapoiat la mănăstirea sa de metanie, la Secu, unde s-a și săvârșit din viața aceasta.⁴³

Mai întâlnim un ucenic al Starețului, **schimonahul Iachint**, viețuitor al **Schitului Pocrov** care aparținea de Mănăstirea Neamț, fost stareț al **Mănăstirii Vorona** și care a adormit îngreunat de zile, în anul 1853.⁴⁴ De schitul Pocrov aparținea și **monahul Platon**, unul dintre biografiile Sfântului și cel care a alcătuit o culegere a scrierilor starețului Paisie.

Într-o scrisoare din timpul șederii la Dragomirna, Starețul se adresează **ieromonahului Sofronie** de la **Schitul Robaia** (Mușătești, Argeș), ca răspuns unei cereri de trimitere a unui ieromonah pentru a statornici viața de obște a schitului⁴⁵. Scrisoarea reprezintă un adevărat sfat părintesc al unui stareț iscusit în conducerea și îndrumarea unei comunități monahale. Tot din această perioadă provine și o scrisoare către ucenicii aflați la **metocul Necșani**, datată 21 iulie 1775, în care arată folosul ascultării, precum și importanța feririi de cârtire și zavistie⁴⁶.

Conform relatării lui Al. Lepădatu, în obștea **Mănăstirii Râșca**, la 21 august 1798, aflăm un paisian – "**Ioan ieromonah** și duhovnic din sfânta mănăstire Râșca", cel care copie o lucrare atribuită Cuviosului Paisie: *Învățătură pentru cei ce va să primească călugăria*.⁴⁷ După cum afirma și N. Iorga, la Mănăstirea Râșca, la 6 septembrie 1809 aflăm un ucenic al lui Paisie, pe „chir **Antonie Arhimandrit** și egumen al sfintei mănăstiri Râșcăi”, cel care îi încredințează **ierodiaconului** "Ielesăie" (**Elisei**) copierea unui *Pateric*, spre folosul obștii.⁴⁸ În 1811, tot „în egumenia cuvioșiei sale părintelui **Antonie Arhimandrit** la sfânta mănăstire Râșca”, fratele **Vasile Câmpulungean** copie *Cuvintele lui Efreim Sirul*.⁴⁹ Poate cel mai important în dovedirea "descendenței" duhovnicești și apartenenței la paisianism este copierea unui *Miscelaneu* (datat 22 iulie 1809) care cuprinde scrieri ale Cuviosului Paisie, lucrare a fratelui **Vasile Săbiovici**.⁵⁰ Acest **Antonie Arhimandrit** urmează altui ucenic direct al Starețului Paisie, starețul și **arhimandritul Chiril** – „râvnitoriul și iubitoriul de podoaba Bisearicii”⁵¹, amintit de același Iorga, și iscălit la Introducerea tălmăcirii *Tipiconului*, lucrare a **ierodiaconului** tipograf **Gherasim**, datată 6 decembrie 1801. Acest **Chiril** era „povățuitor și îndemnător și igumen sfintei mănăstiri Râșcăi” și în anul 1795, deci la un an de la strămutarea la locașurile cerești ale Sfântului Paisie.⁵² În 1796, **Arhimandritul Chiril** se număra printre candidații la scaunul

⁴³ Sfântul PAISIE DE LA NEAMȚ, *Viața, învățăturile și minunile*, ed. îngr. de Arhimandritul Ioanichie Bălan, Edit. Eiscopiei Romanului, Roman, 2002, pp. 100-101

⁴⁴ S. CETFERICOV, *Paisie, starețul ...*, p. 403

⁴⁵ S. Cetfericov, *Paisie, starețul ...*, p. 338

⁴⁶ Sfântul PAISIE DE LA NEAMȚ, *Cuvinte și scrisori ...*, pp. 208-213

⁴⁷ Al. LEPADATU, *Manuscrisele de la Biserici și Râșca ...*, pp. 48-49

⁴⁸ Al. LEPADATU, *Manuscrisele de la Biserici și Râșca ...*, pp. 31-32

⁴⁹ Al. LEPADATU, *Manuscrisele de la Biserici și Râșca ...*, p. 33

⁵⁰ Al. LEPADATU, *Manuscrisele de la Biserici și Râșca ...*, pp. 47-48

⁵¹ Al. LEPADATU, *Manuscrisele de la Biserici și Râșca ...*, pp. 45-46

⁵² Al. LEPADATU, *Manuscrisele de la Biserici și Râșca ...*, p. 49

de Episcop de Huși⁵³. În 1797 starețul Chiril a strămutat locuitorii din jurul mănăstirii pe moșiile mănăstirii, ctitorindu-le biserici; a avut exemplu în acest sens pe Sf. Paisie care a strămutat satul de pe vatra mănăstirii Neamț, și cătunul de la intrarea în mănăstirea Secu. La 16 aprilie 1814 aflăm la conducerea acestei mănăstiri de pe versantul nordic al Pleșului pe un alt paisian, „**Sofronie Arhimandrit** și igumen sfintei mănăstiri Râșcăi”, iscălit la începutul a două *Epitafii sau Prohoade*.⁵⁴ Despre legăturile paisianismului cu Mănăstirea Râșca avem și o relatare tendențioasă a arhiereului Narcis Crețulescu⁵⁵, care susține că în sfânta mănăstire Râșca a venit și „prea cuviosul părintele nostru starețul Paisie Velicicovschie”, însă „cu gând căptușit”. Tot cu gând de înavuțire au venit și cei ce au stărețit după Sf. Paisie, Sofronie Rusu, apoi Ioan Rusu, apoi Silvestru Ungureanu. „acești cuvioși mari din floarea clerului monahal, și alți mulți ca ei, și mai mici decât ei, au vizitat m-reă Rîșca pe atunci când era bogată cu averi neseccularizate încă, au vizitat-o cu gând de a-i ispiti averea și norocul...”⁵⁶ Lăsăm istoria și pe Bunul Dumnezeu să-i judece pe toți și pe toate...

Sfântul Paisie de la Neamț a influențat și viața monahală a Țării Românești. S. Cetfericov amintește de un **arhimandrit Teodosie**, care era egumen al **Schitului Poiana-Mărului** și care a fost chemat de prințul Potemkin în Rusia, pentru a întemeia **Sihăstria Sofronia**.⁵⁷ Trebuie pomenit mai ales marele elenist și traducător, **Sfântul Ierarh Grigorie Dascălușul**, mitropolit al Ungrovlahiei (1823-1834), ucenic destoinic al Starețului și continuator al tradiției sale. Vrednic de amintire este și **Sfântul Cuvios Gheorghe de la Cernica și Căldărușani**, strălucit ucenic ardelean al Sfântului Paisie încă din timpul perioadei atonite, apoi următor al acestuia la Dragomirna, Secu și Neamț. În drum spre retragerea sa definitivă la Athos, este oprit de mitropolitul Grigorie al II-lea (de la Colțea) și i se încredințează întemeierea unei mănăstiri după modelul celor paisiene. Astfel reface schitul Cernica și adună aproximativ 103 monahi într-o obște ce ținea *Așezământul* paisian. În 1794 i se predă și conducerea spirituală a obștii de la Căldărușani, iar amândouă obștile, de la Cernica și Căldărușani, le va povățui și îndruma până la pristăvirea sa din data de 3 decembrie 1806.⁵⁸

Sfântul Paisie nu a fost un reformator al vieții monahale în adevăratul sens al cuvântului, ci mai degrabă un înnoitor al ei, reasezând-o în matca firească a Tradiției. Precursor al acestui tip de viețuire chinovială, la un nivel mai redus, ce-i drept, fusese Cuviosul Vasile de la Poiana Mărului (Vrancea). Marea moștenire paisiană a influențat

⁵³ MELCHISEDEK, *Cronicile Romanului ...*, pp. 388-389

⁵⁴ AL. LEPADATU, *Manuscrisele de la Biserici și Râșca ...*, pp. 43-44

⁵⁵ Arhiereul NARCIS (din botez Nicolae) CREȚULESCU (1835-1913), fiu de preot din Costești, Botoșani, intră de tânăr în mănăstirea Neamț (1850), călugărit la Neamț (1859), hirotonit ierodiacon (1863), ieromonah (1867), hirotesit protosinghel (1874), egumen la mănăstirea Sf. Sava din Iași (1877-1880), arhimandrit (1880), hirotonit arhiereu titular pentru Mitropolia Moldovei, cu titlul "Botoșăneanul" (ales în 1880, hirotonit în 1881). În decembrie 1886 demisionează din toate funcțiile și se retrage la mănăstirea Neamț, unde a trăit până la sfârșitul vieții, după ce între anii 1902 și 1909 fusese stareț al mănăstirii.

⁵⁶ NARCIS CREȚULESCU, *Istoria Sfintei Mănăstiri Râșca ...*, p. 90

⁵⁷ S. CETFERICOV, *Paisie, starețul ...*, p. 403

⁵⁸ Pentru mai multe informații despre starețul Gheorghe, a se citi *Viața* acestuia scrisă de monahul Protasie și publicată de D. FURTUNA, *Ucenicii starețului Paisie în mănăstirile Cernica și Căldărușani. Cu un scurt istoric asupra acestor mănăstiri*, București, 1928; ed. a II-a, Edit Nemira, București, 2002

întreg monahismul românesc și cel rusesc, chiar dacă această influență prezintă accente, particularități și elemente național-etnice.

4. Sfântul Paisie și importanța lui panortodoxă:

Sfântul Paisie a avut o influență enormă, nu numai în România, ci în întreaga lume ortodoxă. În perioada stareției sale, mănăstirea Neamț devenise centrul monahismului ortodox, școală de viețuire isihastă și cultural-duhovnicească pentru întreg Răsăritul pravoslavnic, comunitatea multinațională și multiethnică de la Secu și Neamț numărând peste o mie de călugări români, „sârbi, bulgari, ungureni, cuțovalahi, greci, armeni, evrei, turci, ruși și maloruși...”⁵⁹

Pe când Sfântul Paisie viețuia în Athos, printre cei povățuiți de el se număra și **patriarhul grec Serafim**, retras din lume la mănăstirea Pantocrator⁶⁰. Unul dintre ucenicii moldoveni ai Sfântului Paisie (poate Visarion) a avut un ucenic, **starețul Arsenie**, care la rândul său a influențat major după tradiția paisiană toate mănăstirile atonite din prima jumătate a secolului XIX (ante 1846, data nașterii sale în ceruri). Ucenicii acestui Arsenie au fost schimonahii Nicolae, Andrei și Nicodim, precum și ieroschimonahul Ieronim (+1885), duhovnicul mănăstirii aghiorite Rusikon (Sf. Pantelimon). Acesta din urmă, împreună cu arhimandritul Mihail au transmis și statornicit rânduiala paisiană în Caucaz, la **Mănăstirea nou-înființată Noul-Athos**⁶¹.

După adormirea întru Domnul a Starețului Paisie, monahii de origine slavă au început să revină în țările de origine, mai ales după abrogarea ucazurilor antireligioase ale țarinelor Ecaterina I și Ecaterina a II-a, atunci când „au fost închise o treime dintre mănăstirile rusești”⁶². Aceștia vor fi promotorii renașterii spirituale ruse din secolul al XIX-lea și ai revigorării monahismului slav răsăritean, cu traduceri slavone ale *Filocaliei* și tradiția obștilor pe care o învățaseră de la Sfântul Paisie.

Încă din timpul vieții sale, Cuviosul Paisie și-a trimis ucenici în întreaga Rusie. Mișcarea sa de înnoire duhovnicească a pătruns în nordul Rusiei (**Mănăstirile Solovăț, Valaam și Alexandru Svirski** precum și **Lavra Alexandru Nevski**), în centrul Rusiei (eparhia Moscovei, eparhia Vladimir, eparhia Smolensk, **Sihăstria Optina, Mănăstirile Briansk și Bielobezersk**) și în sudul Rusiei (**Mănăstirea Ploșceansk, Sihăstria Glinsk, ș.a.**). Astfel întâlnim pe **ieroschimonahul Teofan, monahul Atanasie, schimonahul Teodor, ieroschimonahul Cleopa, monahul Pavel, schimonahul Atanasie (Zaharov), monahii Ambrozie și Sofronie, ieromonahul Filaret, ierodiaconul Anastasie, monahul Gherasim, ieroschimonahul Liberie, ieroschimonahul Vasilie (Kișkin), sihastrul Filaret (de la Sihăstria Glinskaia)** și alții care au lăsat la rândul lor urmași destoinici și care au împărtășit paisianismul și altor iubitori de isihie sau de viață obștească din ținuturile rusești.⁶³

⁵⁹ Relatare a pustnicului Theofan din Solovăț, apud S. CETFERICOV, *Paisie, starețul ...*, p. 319

⁶⁰ S. CETFERICOV, *Paisie, starețul ...*, p. 400

⁶¹ S. CETFERICOV, *Paisie, starețul ...*, p. 401

⁶² *** *Mari stareți ruși: viața, minunile, îndrumările duhovnicești*, vol. I, trad. din lb. rusă de Gheorghe Zapotinschi, Edit. Sophia/Platytera, București, 2008, p. 27

⁶³ S. CETFERICOV, *Paisie, starețul ...*, pp. 405-442

Protoiereul S. Cetfericov a alcătuit o întreagă listă a mănăstirilor și schiturilor influențate de mișcarea cultural-duhovnicească a Sfântului Paisie și continuatoare a acestei mișcări (circa 107), axându-se mai mult pe enumerarea celor din spațiul rusesc (97, întinse în 35 de eparhii).⁶⁴ Dintre toate aceste așezăminte monahale, **Sihăstria Optina** va fi la începutul secolului al XIX-lea noul "centru al paisianismului", care va populariza scrierile Sfântului Paisie și viața lui (scrisă de monahul Platon), simbolul moștenirii paisiene care va anima și va defini fenomenul "stărețismului"⁶⁵ (*starcestvo*) slav.

Influența paisiană a fost simțită chiar și în America prin **Sfântul Gherman din Alaska** (13 decembrie). Acesta a fost îndrumat de stareți a căror formare spirituală fusese ghidată de Sfântul Paisie. Mai întâi l-a întâlnit pe părintele Nazarie, care i-a devenit duhovnic la Valaam, la Sarov, apoi l-a urmat la Sanaxar când Sfântul Teodor (19 februarie) era egumenul lor. Una dintre cărțile pe care Sfântul Gherman le-a adus cu el în America a fost *Filocalia* slavonă (*Dobrotoliubia*), tipărită în 1794. Tradiția paisiană a "luminătorului Alaskăi" a fost mult mai târziu reluată pe meleaguri americane de harismaticul ieromonah Seraphim Rose (1934-1982) și de mănăstirile închinare Sfântului Gherman din Alaska (Platina) și Sfântului Paisie Velickovski (Forestville).⁶⁶

5. În loc de concluzii

1. Nu mai există "bătrâni" ca Paisie astăzi, deși suntem familiarizați cu Cuvioșii Siluan Athonitul, Iosif Isihastul, Efrem Vatopedinul, Sofronie Saharov, Tadei de la Vitovnița, Cleopa de la Sihăstria sau Iona de la Odesa. Dacă ne închipuim că există, putem face un rău ireparabil sufletelor noastre – „imaginația” fiind tocmai una dintre formele de înșelăciune spirituală. Trebuie să învățăm să citim despre viața și faptele lui, fără a le putea aplica în întregime vieții noastre corupte și placide. În același timp, trebuie să avem respect față de duhovnicii noștri care măcar știu mai multe decât noi și încearcă din răspuțeri să-și îndrume copiii spirituali spre mântuire în condiții aproape imposibile. Mulți tineri din ziua de azi caută *guru* și sunt gata să se înrobeze oricărui candidat probabil; dar vai de cei care profită de acest climat al vremurilor pentru a se proclama "stareți"! – ei nu fac decât să se înșele pe ei înșiși și pe alții.

2. Tipul de comunitate pe care Paisie a condus-o depășește posibilitățile vremurilor noastre. Un astfel de „rai pe pământ” nu ar putea exista astăzi, nu doar pentru că nu există *Bătrâni* pnevmatofori care să-l ghideze, ci pentru că, chiar dacă ar exista, nivelul spiritual al celor care ar urma este prea scăzut. Azi este epoca falsului spiritual prin excelență, iar acest lucru vă va spune și starețul oricărei mănăstiri ortodoxe contemporane. Dar, prin urmare, să învățăm să folosim la maximum oportunitățile

⁶⁴ S. CETFERICOV, *Paisie, starețul ...*, pp. 442-447

⁶⁵ F.M. DOSTOIEVSKI, *Frații Karamazov*, vol. I, cap. 1, trad. de O. Constantinescu și Izabela Dumbravă, Edit. Univers, București, 1982, p. 42: „Se pare că stărețismul ar fi renăscut la sfârșitul secolului trecut datorită unui vestit anahoret, Paisie Velickovski, și ucenicilor acestuia, deși până astăzi – adică într-un răstimp de aproape o sută de ani – nu și l-au însușit decât puține mănăstiri, ba chiar a fost persecutat ca o inovație străină Rusiei. La noi înflorise mai cu seamă în faimoasă sihăstrie Kozelskaia Optina.”

⁶⁶ Monk DAMASCENE CHRISTIANSEN, *Not of this World. The Life and the Teaching of Fr. Seraphim Rose, Pathfinder to the Heart of Ancient Christianity*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina CA, s.a.

limitate pe care le avem (care, până la urmă, sunt încă „raiul pe pământ” în comparație cu duhul lumeasc distopic de astăzi!), nu demolând cu barosul citicilor confuze puținele noastre comunități ortodoxe rămase, nici neliniștindu-ne pe noi înșine și pe ceilalți prin vise utopice de comunități imposibil de a fi perfecte.

3. Vremurile noastre, mai presus de toate, îndeamnă la acțiuni smerite și liniștite, cu dragoste și empatie pentru ceilalți pelerini pe calea vieții spirituale ortodoxe, și o hotărâre profundă care nu se descurajează pentru că atmosfera este nefavorabilă. Poate că imboldul principal al vieții Sfântului Paisie pentru noi astăzi este acela de a ne da curajul de a îndura climatul înfricoșător anti-spiritual al contemporaneității; căci, după cum ne-a avertizat Mântuitorul nostru, chiar și în vremurile din urmă când „iubirea multora se va răci”, „cel ce va răbda până sfârșit, acela se va mântui” (Mt. 24,12-13).

Bibliografie

- BALAN, Ioanichie, *Patericul românesc*, ed. a V-a, Edit. Mănăstirea Sihăstria, Vânători, 2005
- CETFERICOV, Serghie, *Paisie, starețul Mănăstirii Neamțului din Moldova. Viața, învățătura și influența lui asupra Bisericii Ortodoxe*, ed. a II-a, Edit. Nemira, București, 2010
- CHRISTIANSEN, Damascene, *Not of this World. The Life and the Teaching of Fr. Seraphim Rose, Pathfinder to the Heart of Ancient Christianity*, St. Herman of Alaska Brotherhood, Platina (California), s.a.
- CREȚULESCU, Narcis, *Istoria Sfintei Mănăstiri Rîșca din Județul Suceava*, tipărită cu stăruința și osteneala Arhimandritului Veniamin Piticariu, din Sf. M-re Rîșca, Tip. A. Goldner, Fălticeni, 1901
- CUVIOSUL PAISIE DE LA NEAMȚ VELICIKOVSKI, *Autobiografia și Viețile unui stareț, urmate de Așezăminte și alte texte*, ed. a III-a adăugită, stud. intr. pr. Elia Citterio, ed. îngr. de diac. Ioan I. Ică jr, Edit. Deisis, Sibiu, 2015
- CRAINIC, Nichifor, *Cursurile de mistică. I. Teologie mistică. II. Mistică germană*, stud. intr. și ed. de diac. Ioan I. Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 2010
- DAVID, Petre I., „Cuviosul Paisie cel Mare (Velicikovski), un desăvârșit monah român! Noi cercetări și ipoteze”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul 93 (1975), pp. 162-193
- DOSTOIEVSKI, F.M., *Frații Karamazov*, vol. I, cap. 1, trad. de O. Constantinescu și Izabela Dumbravă, Edit. Univers, București, 1982
- EVDOKIMOV, Paul, *Hristos în gândirea rusă*, trad. de pr. Ion Buga, Edit. Symbol, București, 2001
- FURTUNĂ, D., *Ucenicii starețului Paisie în mănăstirile Cernica și Căldărușani. Cu un scurt istoric asupra acestor mănăstiri*, București, 1928; ed. a II-a, Edit. Nemira, București, 2002
- IORGA, Nicolae, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, ed. îngr. de Mihaela Paraschiv, Edit. Junimea, Iași, 2001
- IORGA, N., *Mănăstirea Neamțului. Viață călugărească și muncă pentru cultură*, Vălenii de Munte, 1912
- LEPĂDATU, Alex., *Manuscrisele de la Biserici și Râșca. Descriere, însemnări, note și excursuri*, Tipografia cărților bisericești, București, 1906
- *** *Mari stareți ruși: viața, minunile, îndrumările duhovnicești*, vol. I, trad. din lb. rusă de Gheorghe Zapotinski, Edit. Sophia/Platytera, București, 2008
- MELCHISEDEK, *Cronicile Romanului*, Tipografia C.A. Rosetti, Bucuresci, 1869
- Mihail, Paul, „Slujba Sfântului Cuviosului Paisie de la Neamțu”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul 110 (1992), nr. 1-3, pp. 141-157
- *** *Monahismul ortodox românesc. Istorie, contribuții și repertorizare*, vol. 2: *Contribuții ale monahismului ortodox românesc la nivel național și internațional*, Edit. Basilica, București, 2016
- PELIN, Valentina, *Sfântul Paisie de la Neamț, Cuvinte și scrisori duhovnicești*, vol. II, Edit. Tipografia centrală, Chișinău, 1999

RACOVEANU, Gheorghe, *Viața și nevoințele fericitului Paisie, starețul Sfintelor Monastiri Neamțul și Secul, dată acum pe slovă nouă și graiu îndreptat*, Tipografia "Episcopul Vartolomeiu", Râmnicu Vâlcea, 1935

Sfântul PAISIE DE LA NEAMȚ, *Cuvinte și scrisori duhovnicești II*, ed. a II-a, note și comentarii de Valentina Pelin, postfață de Virgil Cândea, Edit. Doxologia, Iași, 2010

Sfântul PAISIE DE LA NEAMȚ, *Viața, învățăturile și minunile*, ed. îngr. de Arhimandritul Ioanichie Bălan, Edit. Eiscopiei Romanului, Roman, 2002

ZAMFIRESCU, Dan, *Paisianismul. Un moment românesc în istoria spiritualității europene*, Edit. Roza vânturilor, București, 1996

MIXED COUPLES, BILINGUAL CHILDREN – BILINGUALISM IN THE FAMILY, IDENTITY AND CULTURAL ISSUES

Simona GRIGORAŞ

masterand, Français langue étrangère – finalité didactique

Université Libre de Bruxelles

PhD Candidate, University of Piteşti

Abstract: Bilingualism is still at the heart of the debates; we define several types (early, simultaneous, consecutive, late, compound, additive, neutral, subtractive) and we begin to agree that a perfect mastery of both languages is not possible. The bilingual child or adult benefits from these advantages, but he must also overcome the disadvantages of his status. The family has an important role in the transmission of a language; it is necessary the will of the parents, especially the mothers, and rules inside the house for the use of the codes are needed. The parents use real language strategies. Bilingualism has consequences on the identity and cultural level, because words are linked to our intimate existence and our personal history. At the social level, the principle “one language, one people” has not always imposed itself; today there are still differences between the different linguistic communities that coexist, because language is not only a tool of communication, but also a vision of the world, an image of oneself, an object to be defended. Despite the language policies of the European Commission, national education systems are less prepared for linguistic diversity. In a still standardizing society, bicultural identity seems to have become a reality that should be accepted as enriching, without attaching negative representations to it.

Keywords: bilingualism, bicultural, identities,, communicative strategy

Introduction

Dès sa première apparition, en 1918, dans l'œuvre d'Antoine Meillet, “Le problème de la parenté des langues”, le *bilinguisme* a été au cœur du débat, lié parfois à l'époque coloniale et à la conquête des territoires d'outre-mer, parfois à la domination d'une langue ou au contexte contemporain de contact naturel et constant entre les langues. Une simple recherche en ligne nous mène vers les définitions les plus courantes du terme, dans les dictionnaires : “Fait de pratiquer couramment deux langues ; état ou situation qui en résulte (en parlant d'un individu ou d'une collectivité)” - CNRTL ; “Situation d'un individu parlant couramment deux langues différentes (bilinguisme individuel) ; situation d'une communauté où se pratiquent concurremment deux langues” - Dictionnaire Larousse ; “qualité de bilingue” - Le Petit Robert ; cette recherche nous mène aussi vers des articles variés - des études scientifiques, des guides pour les parents, des blogs, des enquêtes, des documents de politique linguistique de l'Union Européenne et même des sites spécialisés qui promettent un parcours guidé pour devenir bilingue à tout âge. Loin d'être vu comme un désavantage, le bilinguisme devient un trait caractéristique de notre société - selon les statistiques, 65% ou même 70% de la population globale est bi- ou multilingue, de 280 États, seulement 29 sont monolingues; les responsables politiques proposent des mesures pour développer le bilinguisme et le multilinguisme, surtout dans

l'enseignement des langues, mais il reste à voir si ces mesures s'appliquent en réalité et quel est l'avenir de cette société qui se dit "multilingue".

Dans les recherches sur "comment on devient bilingue" et "quand on peut parler d'une personne bilingue", la notion de perfection dans la maîtrise d'une langue s'est imposée: pour Bloomfield, en 1935, être bilingue c'est "posséder deux langues, parler chacune aussi bien qu'une personne monolingue"¹. Mais un "bilinguisme équilibré" n'est que très rare, voire impossible. On ne superpose pas deux langues en une seule personne qui change de codes comme on change les sous-titres pour un film (même avec le développement incroyable de la technique, il y a des traductions imparfaites et des mots qui restent intraductibles); il s'agit, selon les spécialistes, de la compétence communicative dans la vie de tous les jours, le bilinguisme évolue chez un individu, en fonction du contexte social, familial, politique, en fonction de ses études, du milieu de travail, de ses intérêts et de ses besoins.

Il y a un bilinguisme précoce et simultané, un bilinguisme précoce et consécutif, après 6 ans, on parle d'un bilinguisme tardif ; dans les premières études sur les représentations mentales du langage, on croyait que les langues étaient stockées différemment dans le cerveau, en fonction de l'âge de l'enfant : un bilinguisme précoce composé, quand les systèmes étaient interdépendants, et un bilinguisme tardif coordonné, quand les systèmes étaient séparés. Les neurosciences n'ont pas confirmé les théories, il s'agit plutôt d'un modèle intégré grâce auquel l'enfant bilingue a accès à deux systèmes linguistiques distincts, mais qui interagissent à la base, au niveau d'un système indépendant de représentations mentales. J. Cummins propose l'image métaphorique d'un iceberg à deux pics. Il y en a d'autres catégories : un bilinguisme additif, quand toutes les compétences cognitives sont développées dans les deux langues, un bilinguisme neutre et un bilinguisme soustractif, quand les compétences sont développées de manière inégale, selon la répartition des langues ou la nature des langues en contact.

Avec la classification du bilinguisme, il faut répertorier aussi les idées reçues : le bilinguisme est une exception, le bilinguisme est responsable des retards dans le développement du langage, pour être bilingue, il faut apprendre les deux langues dès sa naissance, et même le bilinguisme doit être réservé aux élites parce qu'il peut nuire à l'esprit national. Évidemment, aujourd'hui, on en prône les bénéfices : une meilleure capacité de concentration, une certaine agilité *multitask*, la possibilité d'apprendre plus vite plusieurs langues, l'ouverture d'esprit et un moyen de repousser les maladies neurodégénératives.

Si c'est vrai qu'être bilingue est un atout, c'est tout aussi vrai qu'on ne devient pas bilingue du jour au lendemain, parce qu'on a pris cette décision, comme on prend la décision de changer de pays ou de changer d'emploi. Les atouts du bilinguisme s'accompagnent toujours "*des intranquillités*"² de toutes sortes, que l'enfant ou l'adulte bilingue doit surmonter.

La volonté de transmettre sa langue

Christine Hélot, dans le chapitre "Le bilinguisme familial" (*Du bilinguisme en famille, au plurilinguisme à l'école*), propose une approche sous un angle collectif, parce

que l'étude des pratiques langagières en famille peut déboucher sur des réalités sociales plus larges. L'acquisition des deux langues n'est ni spontanée ni automatique ; la famille, en tant qu'espace clos et domaine d'utilisation de la langue a un rôle très important dans le développement des compétences langagières dans les deux langues. En utilisant des méthodes de recherches, tels le questionnaire ou l'entretien, on constate des différences entre ce que les sujets interrogés déclarent et leur comportement en famille. Il y a de véritables stratégies utilisées dans le milieu familial pour développer le bilinguisme : une personne/ une langue ou une langue/un lieu. $\frac{3}{4}$ des familles qui ont cette option avouent que c'est difficile de séparer les langues et $\frac{1}{4}$ des familles avouent qu'elles n'ont pas opté pour une stratégie et la langue de l'environnement a pris la place. L'exclusion ou l'interdiction d'utiliser une langue a pour conséquences des conflits à l'intérieur de la famille. L'autrice appelle ces stratégies des politiques linguistiques ou des planifications qui peuvent changer avec l'âge de l'enfant, avec la scolarité ou l'apparition d'un autre enfant. Ce qui est important pour le bilinguisme, c'est la volonté des parents de transmettre les deux langues. Ils font un choix qui a aussi une signification identitaire.

Les enfants bilingues sont encore définis négativement comme "des élèves dont le français n'est pas leur langue maternelle", même si aujourd'hui on se rend compte que le bilinguisme est un phénomène très fréquent.

Dans le livre de François Grosjean, *Parler plusieurs langues. Le monde des bilingues*, le chapitre "Devenir bilingue" analyse les stratégies mises en place par les parents pour que leur enfant devienne bilingue et les conséquences d'ordre identitaire ou culturel du bilinguisme. Les attitudes des parents sont très différentes et varient entre renoncer à la langue d'origine pour une intégration à tout prix, et utiliser le monolinguisme de temps en temps pour maintenir les liens avec celle-ci. S'ils choisissent d'utiliser une langue à la maison et une autre langue à l'extérieur, avec les amis et la télévision qui rentrent dans la famille, la langue dominante prendra sa place. D'autres familles choisissent la stratégie "une langue le matin, une langue l'après-midi", mais on reconnaît la difficulté de s'en tenir à cette distinction.

Les conséquences du bilinguisme se manifestent sur le plan identitaire (des personnes qui sont plus réfléchies dans l'autre langue) et sur le plan culturel (des personnes qui sont à cheval entre deux cultures, avec des implications psychologiques). Un bilingue a une plus grande conscience linguistique parce qu'il doit contrôler quotidiennement la langue qu'il parle ; ce contrôle peut engendrer des changements de personnalité (l'auteur soutient qu'il ne s'agit pas de changements de personnalité, juste une utilisation différente de la langue en fonction des interlocuteurs). Le bilinguisme a pour conséquence le doute sur la question d'appartenance culturelle, car au niveau de la culture d'un individu les choses ne sont pas si faciles.

En guise de conclusion, dans une lettre adressée à son enfant, l'auteur admet que le bilinguisme et le biculturalisme pourraient être source de frustrations, d'hésitations, de remarques "désobligeantes" ou de difficultés, mais il espère dans une acceptation générale de cette nouvelle identité biculturelle.

La question de la transmission d'une langue dans les couples mixtes issus de la migration est analysée dans l'article "*Avec papa je parle français avec maman l'espagnol* :

les politiques linguistiques familiales au sein des couples mixtes franco-latino-américains en Île-de-France". Isabelle Rodin a eu des entretiens avec vingt femmes d'origine latino-américaine, mariées avec un conjoint d'une autre nationalité.

Pour que la transmission d'une langue se réalise en réalité, les trois auteurs constatent qu'il faut la volonté des parents, surtout des mères, et qu'il faut aussi des règles à l'intérieur de la famille pour l'usage des langues, mises en place avec un effort de la part des conjoints. Les mesures gouvernementales peuvent influencer les politiques privées, mais leur fluctuation dépend surtout de la naissance du premier enfant, de sa scolarisation et de la naissance de ses frères et sœurs. Les femmes abandonnent la langue maternelle après leur arrivée en France et elles apprennent le français pour se sentir mieux intégrées et acceptées, pour trouver un emploi ; la situation change quand elles deviennent mères : elles choisissent de parler la langue maternelle avec leur enfant parce que c'est "la seule langue dans laquelle elles se sentent capables de donner de l'affection, transmettre de l'amour"³, c'est aussi "une forme de sécurité linguistique"⁴.

L'univers des bilingues est parfois un univers des conflits, des incertitudes et des révoltes: quand la mère parle la langue minoritaire, elle fait l'effort de la transmettre à ses enfants, mais une fois les enfants scolarisés et plus indépendants dans la langue d'accueil, celle-ci finit par prendre le dessus.

Le pouvoir de la société et l'héritage individuel

Au fil de l'histoire, il s'est avéré qu'accepter la diversité était une difficulté parfois insurmontable : pendant la colonisation grecque, les nouvelles cités étaient construites selon le modèle de la métropole - mère - les mêmes institutions, la même organisation, donc au fur et à mesure, la même langue. Puis, le latin acquiert de nouveaux territoires, il remplace les langues déjà existantes, il les transforme, mais le phénomène engendre des problèmes identitaires et linguistiques dans l'Empire romain. Pour la construction des États nations, on a privilégié le principe : une langue – un peuple ; en 1539, l'article 111 de l'Ordonnance de Villers-Cotterêts impose "le francoys" comme langue unique. En 1918, le gouverneur William L. Harding signe la "Proclamation Babel", interdisant l'emploi d'autres langues que l'anglais dans les lieux publics. Onésime Reclus, le père du mot "francophonie", utilise l'expression latine "Lingua gentem facit" dans son ouvrage "Un grand destin commence". Plus récemment, les lois de 1962 et de 1963 fixaient, en Belgique l'unilinguisme dans les deux régions et le bilinguisme dans l'agglomération bruxelloise ; par conséquent, une frontière linguistique est établie de manière définitive, sans calmer les divergences entre la communauté francophone et la communauté néerlandophone. En 1963, les pays signataires de la Convention de Strasbourg (Autriche, Danemark, France, Irlande, Italie, Luxembourg, Norvège, Pays-Bas, l'Allemagne, Suède) s'engageaient à réduire les cas de double nationalité. Le projet d'une langue unique - espéranto, n'a pas abouti, peut-être parce que cette langue n'appartient pas à un peuple ou parce qu'une langue n'est pas uniquement un outil de communication, "elle est gorgée de nos représentations culturelles"⁵, elle est aussi une vision sur le monde, une image que l'on projette de soi, un objet à défendre. Une langue nous permet de faire les différences

entre “nous” - ceux qui appartiennent à un groupe – et “eux” - ceux qui ne sont pas comme nous, parce qu’ils parlent une autre langue, donc ils voient le monde différemment ?

Dans les années ‘60 le bilinguisme était vu comme une menace à la pureté de la langue et de la culture. Le monde contemporain semble plus ouvert à la diversité, à la pluralité, quoiqu’il y ait encore des conflits. Le contact des langues, un phénomène habituel maintenant, montre à quel point elles ont un statut inégal.

Au niveau de la famille, la mixité conjugale a des conséquences à l’intérieur du couple, mais à l’extérieur aussi. Du point de vue sociologique, la relation avec le conjoint est une relation avec un étranger. Quand les deux appartiennent à des cultures différentes, cette mixité suggère des différences entre les partenaires, une certaine fragilité à cause de la distance culturelle ou langagière, ou des perspectives sociales différentes. Pour les couples issus de la migration, la mixité se manifeste au moment de la naissance d’un enfant. On se pose toujours le problème quelle langue on parle, quelle langue on choisit de transmettre ou de ne pas transmettre et pourquoi. Jean-Louis Calvet, en 1999, propose le modèle gravitationnel : le niveau 1, c’est l’anglais international ; le niveau 2 – les langues supranationales, l’espagnol, le français et l’arabe ; le niveau 3 – les langues nationales ; le niveau 4 – les langues régionales, vernaculaires. On choisit toujours d’apprendre une langue de niveau supérieur ou égal. Dans les couples mixtes, on parle la langue du pays d’accueil, la langue dominante selon le contexte social. Dans ce cas, la maîtrise du français facilite l’appartenance à un groupe.

Même si les études actuelles sur le bilinguisme montrent que la maîtrise parfaite de l’autre langue n’est ni possible ni vraiment nécessaire, elle reste un critère de distinction et de réussite sociale. Les couples mixtes représentent une réalité de la société actuelle, mais le clivage nous/eux est encore difficile à dépasser, dans le sens d’un jugement social et d’un rapport d’inégalité entre les partenaires. L’apparition d’un enfant détermine le couple à s’interroger sur les problèmes d’identité et de concevoir des stratégies pour transmettre la langue minoritaire. La langue de l’immigrant est mieux transmise s’il s’agit de la mère parce que les mots qui expriment l’affection ont une autre résonance dans la langue maternelle. Montrer son affection ou réprimander quelqu’un dans l’autre langue paraît un geste gratuit et artificiel, tant les mots sont liés à l’existence intime, à notre histoire personnelle. Les études psychologiques montrent que les insultes nous touchent moins dans une langue autre et qu’on a une personnalité linguistique plus réfléchie et moins émotionnelle en langue étrangère par rapport à la langue maternelle.

Les stratégies au sein de la famille changent pendant la scolarisation de l’enfant. Malgré la volonté des parents de transmettre leur langue et leur héritage culturel, l’école a la tendance d’uniformiser - la langue d’apprentissage devient la langue la plus utilisée, avec les copains à l’extérieur de l’école, à la maison, avec les autres frères et sœurs. Soit les parents acceptent un usage de plus en plus restreint de la langue maternelle seulement dans les situations où les enfants n’ont pas le choix (les visites dans leur pays d’origine), soit il y a des conflits, le plus souvent à l’adolescence, quand les jeunes sont à la quête de l’identité.

Bien qu’au niveau des politiques linguistiques publiques, la Commission Européenne souligne la nécessité de développer la cohésion des régions transfrontalières

par le multilinguisme, veuille développer l'enseignement d'au moins deux langues étrangères, les systèmes d'enseignement nationaux sont moins préparés pour cette diversité linguistique. Par exemple, en Belgique, dans les classes DASPA (dispositif d'accueil des élèves primo-arrivants) "un minimum de 15 périodes sont consacrées à l'apprentissage intensif de la langue française et à la formation historique et géographique."⁶ La langue maternelle n'est pas prise en compte pour faciliter l'accès à l'éducation et la réussite scolaire. Les écoles internationales privées ou les écoles européennes constituent une exception, parce que le syllabus permet l'organisation de l'enseignement dans la langue maternelle et dans la langue seconde pour certaines matières, telle l'histoire ou la géographie. En dehors de l'Europe, en Afrique, on a commencé à accorder une place importante aux langues d'origine pour aider les performances scolaires. Mettre à l'honneur la langue maternelle et en reconnaître les bénéfices dans l'enseignement est une démarche à poursuivre.

La conséquence du contact des langues est le parler "mixte" ou le translangage ; la connotation négative du phénomène est immédiate : mélange, métissage, hybridation qui affecteraient la pureté et qui seraient une potentielle menace pour l'existence en soi de la langue. Dans la littérature francophone, on a reconnu l'originalité des écrivains qui utilisent *leur* français, avec des mots empruntés aux langues régionales ou des mots dont le sens s'est enrichi de nouvelles connotations.

De toutes ces difficultés, un autre type d'identité semble faire son apparition : une identité biculturelle qu'on essaie d'intégrer sans lui attacher des représentations négatives. Entre la société imposant ses propres standards et l'héritage individuel, la mixité ne devrait plus être perçue comme un affrontement des cultures et des différences, mais comme un mélange heureux des ressources. Une langue qui craint le purisme a moins de chances de survie qu'une langue qui accepte de s'enrichir suite au contact avec les autres langues ; il en va de même pour les êtres humains.

Références :

- [1] ABDELILAH – BAUER, Barbara, *Le défi des enfants bilingues. Grandir et vivre en parlant plusieurs langues*, Ed. La Découverte, Paris, 2006, 2008, 2015, p. 31
- [2] le terme appartient à Lise Gauvin, *L'archipel romanesque*, article paru dans *Le magazine littéraire*, No. 451, mars 2006 ("littératures de l'intranquillité").
- [3] RODIN, Isabelle, *Avec papa je parle français avec maman l'espagnol : les politiques linguistiques familiales au sein des couples mixtes franco-latino-américains en Île-de-France*, p. 117.
- [4] *Ibid.*, p. 117.
- [5] Bilinguisme et biculturalité : pourquoi communiquer est un acte d'identité. (2020, 17 mai). Mission laïque française. <https://www.mlfmonde.org/tribunes/bilinguisme-et-biculturalite-pourquoi-communiquer-est-un-acte-didentite/>
- [6] *Dispositif d'accueil des élèves primo-arrivants - DASPA*. (s. d.). Formations. <https://formations.siep.be/systeme-educatif/sec/daspa>

BIBLIOGRAPHIE :

ABDELILAH – BAUER, Barbara, *Le défi des enfants bilingues. Grandir et vivre en parlant plusieurs langues*, Éd. La Découverte, Paris, 2006, 2008, 2015

- GADET, Françoise, VARRO Gabrielle, *Le "scandale" du bilinguisme*, dans "Langage et société", 2006/2, n° 116, pages 9 à 28, Mis en ligne sur Cairn.info le 01/01/2008, consulté le 05 juin 2021. URL: [cairn.info](https://www.cairn.info/revue-langage-et-societe-2006-2-page-9.htm). (s. d.). <https://www.cairn.info/revue-langage-et-societe-2006-2-page-9.htm>
- GROSJEAN, François, *Parler plusieurs langues. Le monde des bilingues*, Éd. Albin Michel, Paris, 2015
- HÉLOT, Christine, *Du bilinguisme en famille au plurilinguisme à l'école*, Éd. L'Harmattan, Paris, 2007
- RODIN, Isabelle, *Avec papa je parle français avec maman l'espagnol : les politiques linguistiques familiales au sein des couples mixtes franco-latino-américains en Île-de-France*, Cahiers linguistiques, 43/1 : pp. 109-132
- VARRO, Gabrielle, *Couples "linguistiquement mixtes" : une nouvelle catégorie ?* p. 93 - 100, *Éducation et sociétés plurilingues* [En ligne], 42 | 2017, mis en ligne le 01 février 2018, consulté le 06 juin 2021. URL : <http://journals.openedition.org/esp/1160>; DOI: <https://doi.org/10.4000/esp.1160>
- Devenir Bilingue. (2023, 26 janvier). Apprendre une langue, partir à l'étranger. <https://devenirbilingue.com/>
- Straub, J. (2022, 9 novembre). Être bilingue, qu'est-ce que ça veut dire ? Lingoda. <https://blog.lingoda.com/fr/que-veut-dire-etre-bilingue/>
- Proposition de RECOMMANDATION DU CONSEIL relative à une approche globale de l'enseignement et de l'apprentissage des langues, Bruxelles, 22.05.2018
- https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:1cc186a3-5dc7-11e8-ab9c-01aa75ed71a1.0002.02/DOC_1&format=PDF
- Dispositif d'accueil des élèves primo-arrivants - DASPA. (s. d.). Formations. <https://formations.siep.be/systeme-educatif/sec/daspa>
- Une nouvelle ressource pour les parents ! | Fédération des parents francophones de Colombie-Britannique. (s. d.). <https://www.fpcfbc.ca/archives-parenthese/parenth%C3%A8se/une-nouvelle-ressource-pour-les-parents>

MYTHOLOGICAL HEROES IN GLUCK'S OPERA LIBRETTOS. CASE STUDY: IPHIGENIA IN AULIS

Ionela-Cristina BOTOȘINEANU

Drd. Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”

Abstract: The evolution of music in 18th century France was moving towards the form of the court aria, characterized as cult music compared to the folk songs. The supremacy of music in French opera put the libretto on the second place, being mostly disregarded by the composer. Most opera librettos were aimed at entertaining people. The french scene was dominated by balls, parties, celebrations. The arrival in France of the German composer Christoph Willibald Ritter von Gluck (1714-1787) radically altered these realities. The French moment of his biography is unanimously considered by the critics as the first reform of classical music. The subject of the present study is how this reform occurred in the field of French opera, by changing the dialogue between librettist and composer, including the relationship between the dramatized text and the composed music. In this respect, I separated the works composed by Gluck in France, based on the texts of his librettist Bland du Roullet, during the years 1774-1779. The opera tragedy, Iphigenia in Aulis, is the work that I have particularly studied. It is the first of the five works through which the composer dominated the French stage, April 1774, being the time when it was put on stage for the first time, this being the founding landmark in the history of French opera as confirmed by the contemporaries. Coming back to ancient model, Gluck gave new a force to the characters' experiences, which he evacuated from the political situations or those specific to entertainment. Thus, he restored to some classical drama figures, features such as the nobility, grace or courage of the classic characters of the drama.

Keywords: Gluck, Le Bland du Roullet, Iphigenia, Agamemnon, the reform of French opera in the 18th century.

I. Introducere

Până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, opera franceză se afla în directă legătură cu așteptările regelui. Acesta pretindea ca opera să dezvolte un singur sentiment, dragostea, iar tema să fie inspirată din mitologia antică sau romanele cavalierești, toate acestea cu scopul de a distra publicul¹. Alegerea subiectului a fost mult discutată în evoluția acestui gen muzical. Publicul pasionat, cronicarii sau gazetarii, deopotrivă cu compozitorii sau marii scriitorii au avut păreri diferite în privința alegerii sursei de inspirație care să constituie fundalul mării desfășurări a unui spectacol de operă. În secolul al XVIII-lea, opiniile au fost împărțite între a aduce pe scenă opere inspirate din istoria și mitologia greco-romană, din mitologia egipteană, sau alegerea unor teme din viața obișnuită și chiar a unor subiecte imaginate.

Evoluția muzicii se îndrepta în Franța secolului al XVIII-lea spre forma ariei de curte (*l'air de cour*), caracterizată ca fiind o muzică cultă în comparație cu cântecul popular, mai puțin studiat, denumit de francezi „la voix de ville”². Regele Ludovic al XIV-lea a cerut ca fiecare operă să fie precedată de un prolog consacrat monarhiei. Supremația muzicii în opera franceză așeza libretul pe un plan secund, fiind de cele mai multe ori

¹ Eugène H. de Bricqueville, *Le livret d'opéra français de Lully à Gluck*, Maison Schott, Paris, 1887, p. 26.

² Paul Landormy, *Histoire de la musique*, Mellottée Editeur, Paris, 1942, p. 71-73.

desconsiderat de către compozitor. Cea mai mare parte a libretelor de operă aveau ca scop divertismentul. Scena franceză ajunsese să fie dominată de baluri, petreceri, sărbători etc³.

Studiul de față are ca subiect analizarea importanței compozitorului Christoph Willibald Ritter von Gluck (1714-1787), primul reformator al perioadei muzicale clasice. În acest sens, am privilegiat operele compuse în Franța, în perioada anilor 1774-1779. Tragedia în operă, *Ifigenia în Aulis*, este lucrarea pe care am studiat-o în mod particular. Este prima din șirul operelor prin intermediul cărora compozitorul german va ajunge să domine scena franceză. *Ifigenia în Aulis* a avut un rol fondator în evoluția operei franceze. Am urmărit să scot în evidență ipostazele personajelor mitologice, stările, situațiile și înfățișările unora dintre acestea. Textul libretului a fost destinat muzicii de operă, personajele imaginate fiind cunoscute deopotrivă din mitologia antică, din textele greco-latine, cât și din literatura franceză. Mi-am propus să prezint noile ipostaze ale acestor personaje, care s-au dezvoltat pe un teren aflat la intersecția literaturii și a muzicii. Fiind personaje împrumutate din literatură, am realizat o analiză comparativă urmărind linia surselor de inspirație originale. Textul era o adaptare după tragedia modernă a dramaturgului francez Jean Racine, aceasta din urmă inspirată la rândul ei din tragedia antică a lui Euripide.

Gluck a marcat iremediabil opera franceză pe baza unor principii noi, a definit tragedia în muzică și a deschis calea dezvoltării dramei lirice. Etapele reformei sale s-au aflat în strânsă legătură cu biografia profesională a compozitorului german. Ideile propuse de Gluck se dezvoltă în etapa a doua a biografiei sale, în perioada de creație pariziană, dintre anii 1774-1779. Reforma lui Gluck nu s-a limitat doar la nivelul muzical, ci a tins să devină o reformă a întregului univers dramatic. Atras mai mult de tragedia antică, Gluck a dezvoltat tragedia lirică pe care au construit-o în Franța predecesorii săi Lully și Rameau. În textul de față, voi prezenta modul cum a aplicat inovațiile sale din universul muzical la opera *Ifigenia în Aulis*.

Articolului de față își propune să prezinte noua modalitate de construcție a libretului în secolul al XVIII-lea, sub influența lui Gluck. Am avut în vedere limitele majore pe care le-a impus textul pentru muzică și care au fost elementele reformatoare în opera *Ifigenia în Aulis*. Pe acestea din urmă le-am analizat din punctul de vedere al compozitorului și al libretistului său, François-Louis Gand Le Bland du Roullet. Am căutat să exemplific inovațiile produse prin intermediul analizei personajului Agamemnon.

Sursele pe care le-am folosit sunt cele primare, textul libretului și cel al tragediilor antice, precum și cele ale lui Racine, apoi comentariile contemporanilor și literatura memorialistică. În același timp, am folosit corespondența compozitorului german și a libretistului său francez, din perioada 1774-1780⁴, periodicele franceze ale epocii⁵, lucrări

³ Se reprezentau în mod succesiv: *Les Fêtes galantes*, *Les Fêtes Italiennes*, *Les Fêtes venitiennes*, *Les Fêtes de l'été*, *Les Fêtes de Thalie*, *Les Fêtes d'Hébé*, *Les Fêtes de l'Hymen*, *Les fêtes Grecques et Romaines* (Eugène H. de Bricqueville, op. cit., p.50-56).

⁴ François-Louis Gand Le Bland Du Roullet, *Mémoires pour servir à l'histoire de la révolution opérée dans la musique par M. le chevalier Gluck*, Bailly Libraire, Paris, 1781.

⁵ *Mercure de France*, 1784; *Journal étranger*, 1755.

ale biografiilor⁶ și criticilor contemporani ai lui Gluck⁷, sau ale celor care au reflectat în jurul moștenirii lui Gluck asupra operei în secolul al XIX-lea. Textul libretelor de operă este cel din edițiile originale care se găsesc sub formă de publicații numerizate la Biblioteca Națională a Franței⁸.

II. Opera franceză și Gluck

Debutul lui Gluck pe scena franceză a fost posibil atât prin relația compozitorului cu libretistii Charles-Simon Favart și Bland du Roulet, cât mai ales prin susținerea de care s-a bucurat în mediile regale, regina Maria-Antoneta apreciindu-l în mod special pe compozitorul german. Scrisoarea lui Bland Du Roulet către directorul Academiei Regale de Muzică, Dauvergne și răspunsul lui Gluck la aceasta au constituit un moment inaugural în istoria operei franceze. Epistolele au jucat rolul unui adevărat manifest de înnoire a operei și l-au impus definitiv pe Gluck spațiului cultural francez.

În contextul unei perioade de stagnare sau chiar de decadență a operei franceze, așa cum e apreciată de critici, anunțul primei reprezentații a tragediei-operă⁹ *Ifigenia în Aulis* a compozitorului german Christoph Willibald Gluck a așezat muzica și publicul francez la răspântie. „Niciodată publicul nu a arătat mai multă nerăbdare pentru o noutate” (tr. n.), scria presa vremii după ce a anunțat amânarea reprezentației: „Trebuia pe data de 13 ale lunii să dăm prima reprezentație a operei *Ifigenia* pentru deschiderea teatrului; dar indispoziția unuia dintre principalii actori a suspendat această reprezentație care va avea loc în cele din urmă marți, 12 aprilie 1774”¹⁰ (tr.n.).

Anunțul mult așteptat a venit odată cu decizia conducerii Operei franceze de a aduce pe scena pariziană compozitori din afara granițelor, nu doar din Italia, în speranța de a atrage un public numeros și totodată de a restabili visteria instituției. În *Avertismentul* care precedă libretul premierei *Ifigeniei în Aulis*, libretistul François-Louis Gand le Bland du Roulet scria: „Vom fi uimiți, fără îndoială, că în transportarea uneia dintre capodoperele nemuritoare ale lui Racine la teatrul nostru liric, nu am împrumutat un număr mai mare de frumuseți; și, mai presus de toate, că prin păstrarea unora dintre gândurile și imaginile acestui mare Poet, ne-am putut servi de alte expresii decât de cele ale lui: dar așa ne-am făcut o lege; a trebuit să nesupunem sau să renunțăm să facem cunoscut în Franța un nou gen de muzică, de care nu am auzit încă niciodată”¹¹ (tr.n.).

⁶ Gustave Le Brisoys Desnoiresterres, *La musique française au XVIII-e siècle: Gluck et Piccini, 1774-1800*, ediția a II-a, Librairie Académique, Paris, 1875; Hippolyte Barbedette, *Gluck: sa vie, son système et ses œuvres*, Heugel et fils, Paris, 1882; Paul Landormy, *op. cit.*; J.G. Prod'homme, *Gluck*, Société des Editions Françaises et Internationales, Paris, 1948.

⁷ Charles Burney, *De l'état présent de la musique en France et en Italie, dans les Pays-Bas, en Hollande et en Allemagne, ou Journal de voyages faits dans ces différens pays avec l'intention d'y recueillir des matériaux pour servir à une histoire générale de la musique*, Vol. II, traducere din limba engleză de Ch. Brack, Editura Gênes, 1809; François-Louis Gand le Bland Du Roulet, *op.cit.*, 1781.

⁸ Christoph Willibald Gluck, *Iphigénie en Aulide*, tragedie-operă în trei acte, reprezentată pentru prima dată de Academia Regală de muzică, marți, 12 aprilie 1774.

⁹ Intenționez să utilizez pe întreg parcursul lucrării terminologia din primele ediții ale libretelor și partiturilor.

¹⁰ „Gazette de Politique et de Littérature”, Fevrier, 1774, în François-Louis Gand le Bland Du Roulet, *op.cit.*, 1781, p. 11.

¹¹ François-Louis Gand le Bland Du Roulet, „Avertisment” la libretul *Iphigénie en Aulide*, tragedie-operă în trei acte, reprezentată la Versailles, 29 mai 1782, p. 2.

Scrisoarea libretistului Bland du Roullet către directorul Academiei Regale de Muzică, compozitorul Antoine Dauvergne, apărută în *Gazette de Politique et de Littérature*, reprezintă o mărturie a punții de legătură pe care el însuși o stabilise între reforma dramatică a lui Gluck și cea afirmată de oamenii de litere ai epocii. În același timp, constituie și o strategie abilă prin care își propunea să atragă publicul parizian în confruntarea clasică dintre conservatori și reformatori: „Reputația binemeritată a domnului Gluck este bine construită și justifică oarecum speranțele unei părți a publicului și temerile celeilalte. Este imposibil ca noul gen de muzică teatrală pe care dânsul și-l propune să îl impună, să poată reuni sufragiile partizanilor diverselor genuri muzicale”¹² (tr. n.).

Prezentat ca cititor al anticilor, om cu o vastă erudiție, autorul adaptase imaginea compozitorului Gluck după profilul oamenilor de cultură francezi. Bland Du Roullet insistă pe ideea că Gluck a găsit adevărul dramatic în genul liric francez. Slăbiciunile operei nu erau cauzate de aspectele lingvistice, ci mai degrabă erau consecința precarității activității poeților. Ideile reformatoare ale lui Gluck erau prezentate de libretist în explicațiile date despre construcția libretului tragediei lirice *Ifigenia în Aulis*. Pentru Bland Du Roullet era un motiv suficient ca să revendice paternitatea franceză asupra reformei, faptul că această tragedie în operă era o adaptare a tragediei lui Racine¹³.

III. Ipostaze ale eroilor mitologici în libretul de operă *Ifigenia în Aulis*

Pentru a crea efectul la care compozitorul aspira, Bland Du Roullet considera că subiectul potrivit ar fi acela care oferea publicului o gamă vastă de emoții și trăiri cu o dinamică de intensitate variată. Acestea puteau fi obținute dintr-o acțiune în care evenimentele se succed rapid și situațiile sunt impresionante¹⁴. *Ifigenia în Aulis* era un subiect considerat, în egală măsură de compozitori și poeți, ca fiind favorabil creativității. Tema provine din sursele antice, de la autorul grec Euripide, dar și la poeții romani Quintus Ennius și Lucretius.

Personajele mitologice din tragedia-operă *Ifigenia în Aulis* a libretistului francez François-Louis Gand Le Bland Du Roullet sunt, la primă vedere, asemănătoare cu cele pe care le întâlnim în tragedia lui Euripide și în cea a lui Racine. Diferențele sunt legate de contextul dramatic în care acestea iau naștere. Faptul că aceste personaje au fost puse în scenă pentru a susține o arie de operă a făcut posibilă adaptarea lor după cele cinci arte care se întrunesc în acest gen liric: poezia, muzica, dansul, pictura, declamația teatrală. În acest fel, textul în care sunt distribuite aceste personaje este construit pentru a susține muzica.

La Euripide, personajele au rolul de a pune în evidență acțiunea, de a explica evenimentele. Ele aduc în fața cititorului doar întâmplarea însăși în desfășurarea ei teatrală, așa cum reiese din amestecul emoțiilor violente. Personajele lui Euripide sunt înzestrate cu sentimente obișnuite (egoism, lașitate, ticăloșie, frică, gelozie) și nu fac

¹² „Gazette de Politique et de Littérature”, Février, 1774, în *loc. cit.*, p.11.

¹³ „Lettre A.M.D. un des Directeurs de l’Opéra de Paris”, 1 august 1772, în François-Louis Gand Le Bland Du Roullet, *op.cit.*, p. 5.

¹⁴ *Ibidem*, p. 8.

dovadă de eroism. Mitul *Ifigeniei în Aulis* din tragedia lui Euripide a fost preluat în literatura modernă de Jean Racine. La poetul francez, personajele sunt adaptate vieții de la curtea regelui Ludovic al XIV-lea. Pasiunile descrise în tragedia raciniană ating o intensitate neîntâlnită la alți dramaturgi. Violenței sentimentelor îi corespunde un limbaj clasic caracterizat prin eleganță și armonie, în spiritul antic greco-latin.

Gluck și libretistul său, Le Bland du Roulet, au dat un alt contur acelorași eroi mitologici, prin ideile de reformare a operei, construind libretul după *Ifigenia* lui Jean Racine. Aici, în tragedia în operă, personajele au fost așezate mai aproape de ochiul lectorului sau al spectatorului. Păstrând intensitatea sentimentelor pe care a dat-o Racine, Gluck o potențează prin muzică și le înfățișează în întreaga lor profunzime. Împreună cu personajele alese de libretist, asistăm la o incursiune în interiorul sufletului uman ce ne dezvăluie dinamica sentimentelor în funcție de gravitatea situației. Eroii devin adevărate ființe umane, părăsesc zona mitologicului, mai ales atunci când simt, plâng, suferă.

Umanizarea personajelor este produsă cu ajutorul muzicii. Muzica pe care o compune Gluck este „altceva decât plăcere pentru rațiune; ea nu vorbește doar inteligenței sau conștiinței, ci se adresează inimii, emoționează”¹⁵ (tr. n.). Până la moartea lui Rameau, publicul francez era obișnuit cu o operă diluată oarecum într-o formă de banalitate fantezistă, în strălucirile Curții Regale și ale măreției spectacolului. Era o societate supusă unui rafinament excesiv și abuziv. Imaginea lui Gluck despre operă era una contrară. Ceea ce lipsea muzicii franceze era elementul natural, pe care compozitorul german îl căutase stăruitor în perioada sa de formare engleză. Altfel spus, pentru Gluck opera era tabloul aceluia ansamblu de elemente universale ale sufletului uman, care se nasc din situații conflictuale emoționante¹⁶. Gluck găsește toate aceste elemente în tragedia antică greacă. De altfel, Aristotel explică în *Poetica* că „tragedia nu imită oameni, ci o acțiune și viața, fericirea și nenorocirea”¹⁷. Pentru a da formă tragediei în operă, Gluck preferă în schimb subiectele simple pe care le alege din Antichitate. Motivul era ușurința cu care aceste subiecte îi permit să înlăture situațiile particulare, lăsând doar aspectele generale ale circumstanțelor și trăsăturile dominante ale caracterelor. În acest mod, Gluck reușește să reconstruiască spiritul antichității grecești pe care îl căuta în perioada sa de rătăcire.

Libretistul *Ifigeniei în Aulis* a înțeles sistemul de gândire al lui Gluck. În acest scop, a acordat o mare importanță alegerii personajelor, căutând ca acestea să fie variate și potrivite pentru a fi puse în opoziție. Construcția acestora trebuia adaptată exigențelor muzicale. Gluck dorea ca expresia muzicală să fie mai accentuată decât declamația. Iar acest efect putea fi susținut prin contraste bine evidențiate prin care să evite instalarea monotoniei. Pentru a se adapta acestei condiții pe care o impunea muzica pentru operă, Bland du Roulet a modificat distribuția personajelor făcută de Racine. Astfel, întâlnim în libret recitativ pentru dialoguri sau arii pentru duet, trio sau cvartet compuse pentru personaje aflate în opoziție prin trăirile lor interioare în funcție de circumstanța în care se află.

¹⁵ Paul Landormy, *op.cit.*, p. 183.

¹⁶ *Ibidem*, p. 183.

¹⁷ Aristotel, *Poetica*, (6, 1450 a), traducere de acad. prof. C. Balmuș, Editura Științifică, București, 1957, p. 25.

Bland Du Roullet a păstrat de la Racine doar personajele antice, aceleași care se regăsesc și în tragedia greacă a lui Euripide. Personajele inventate de dramaturgul francez, Ériphile și Doris, au fost eliminate de către libretist. Gluck a vrut să păstreze linia originală a tragediei lui Euripide. În tragedia acestuia, sentimentul geloziei nu era cunoscut. Cum Ahile este îndrăgostit de Ifigenia, Racine a introdus motivul geloziei, în acord cu gustul vremii sale, ipostază pe care Bland Du Roullet nu a vrut să o păstreze. Mai mult decât atât, personajul Ériphile nu se potrivea tragediei în muzică. Motivul geloziei adus de Racine prin intermediul acestui personaj era facil, fără să implice emoții violente, pasiuni puternice pe care muzica să le exprime. „Personajele solemne, lipsite de tensiuni, trebuie să fie excluse”¹⁸, afirma Bland du Roullet. Rolul lui Ulise este înlocuit cu cel al eroului Patrocle, tovarăș de război și prieten din copilărie al lui Ahile. Racine îl preferase în tragedia sa pe Ulise (Odiseu). Dialogurile lui Ulise cu Agamemnon scot în evidență caracterul militar și datoria față de țară de care trebuie să dea dovadă regele grec, puse mai presus de iubirea sa față de familie. Astfel, Racine, prin intermediul acestui erou grec, adaptează tragedia pentru viața de la curtea regelui Ludovic al XIV-lea, accentuând statutul suveranului. Gluck a evitat această preamărire a regelui și a preferat să cânte dragostea pentru aproapele său, prietenia. Înlocuirea lui Ulise cu Patrocle a fost alegerea lui Gluck de a transpune în muzică ideea de prietenie, sentiment atât de des invocat în tragedia antică.

III.1 Agamemnon

Agamemnon este unul dintre eroii importanți ai Greciei mitologice, cunoscut din *Iliada* lui Homer. Racine urmează fidel firul tragediei lui Euripide și deschide prima scenă cu Agamemnon în dialog cu Arcas, slujbașul său, căruia îi mărturisește dorința necruțătoare a zeiței Diana. Agamemnon apare în ipostaza de confesor. Acesta îi cere lui Arcas să aplice un vicleșug pentru a le întoarce din drum pe fiica sa Ifigenia și soția sa Clitemnestra, ca urmare a răzgândirii sale.

Agamemnon se regăsește singur în scenă, într-un monolog complex. O invocă pe zeița Diana, căreia îi reproșează lipsa ajutorului în asediul Troiei și, în același timp, se opune dorinței ei de a-și sacrifica propria fiică. Aici îl surprindem pe Agamemnon într-un moment de slăbiciune mai accentuată, cuprins de deznădejde, dând frâu liber furiei sale împotriva zeiței Diana. Însă, căutând o rază de speranță, se îndreaptă spre zeul Luminii, Apollo, pe care îl invocă pentru a-l ajuta pe Arcas să o întoarcă pe fiica sa înapoi la Micene.

Dacă la Racine acțiunea era prezentată în replicile personajelor, la Gluck ea se deduce din monologul său. Racine îl prezintă pe Agamemnon din exterior, dintr-o perspectivă mai complexă, care reiese din schimbul de replici pe care le are cu Arcas. La Gluck, monologul lui Agamemnon surprinde latura psihologică, accentuând imaginea afectivității umane. Această componentă a psihicului uman este înfățișată într-un mod care solicită implicarea spectatorului. Unul dintre istoricii importanți ai muzicii, Paul Landormy, scria, în acest sens, în lucrarea sa *Histoire de la musique*, despre reproșul pe care Gluck îl făcea libretistului Quinault, cum că acesta din urmă ar fi preferat în libretele

¹⁸ François-Louis Gand Du Roullet, *op. cit.*, 1781, p. 16.

sale „rațiunea în locul sentimentului, galanteria în locul pasiunilor”¹⁹ (tr. n.). Prin intermediul acestui personaj, compozitorul a adus în discuție problema relației rațiune-emoție în muzica dramatică. Discuțiile compozitorilor pe acest subiect au oscilat între două soluții: supraclasarea rațiunii în defavoarea afectivității sau în direcția supraestimării rolului trăirilor emoționale și subaprecierii rolului rațiunii.

Opera lui Gluck se deschide cu un moment de forță, în care furia și disperarea personajului domină scena. Este un efect căutat, cu rolul de a atrage atenția spectatorului. Această scenă este importantă pentru reprezentarea complexității și a dinamicii pe care o are afectivitatea umană. Strigătul de ofensă a zeilor anunță o nenorocire în fața căreia omul este lipsit de putere: „Diane impitoyable...”²⁰. Mânia sub toate formele ei (furie, irascibilitate, exasperarea, ura, ostilitatea) este redată în primele versuri rostite de personaj. Această emoție este completată imediat de dispreț și repulsie prin poziția de nesupunere pe care o adoptă fiul lui Atreu față de zeița vânătoarei: „en vain vous l'ordonnez/Cet affreux sacrifice;/ En vain vous promettez de nous être propice”²¹. Acest sentiment de furie care îl domină pe Agamemnon îl hrănește pe cel de aversiune care se instalează, dându-i putere să se așeze pe aceeași linie cu forța zeilor, refuzând să le satisfacă dorința de răzbunare: „Non, la Grece outragée,/ Des troyens, à ce prix, ne sera pas vengée./Je renonce aux honneurs quim 'étoient destinés”²².

Pasiunea cu care își iubește copii, familia, alimentează dinamica confruntării dintre viață și moarte: „Et, dût-il m'encoûter la vie,/On n'immolera point ma fille Iphigénie./ Diane impitoyable, en vain vous l'ordonnez.”²³. Imediat ce este rostit numele fiicei sale, emoțiile iau brusc altă formă. Cuprins deodată de milă, emoțiile scad în intensitate și sentimentele de supunere și de optimism le iau locul. Întoarcerea la puterea divinității îl determină pe Agamemnon să cheme în ajutorul său pe zeul Luminii, Apollo, căruia i se confesează și îi cere să-i fie părtaș la născocirea prin care intenționează să salveze viața fiicei sale. Acest fragment, în care emoțiile provocate de furie scad în intensitate, iau forma ariei muzicale înlocuind recitativul. Prin muzică, compozitorul accentuează subtil aceste emoții care-l sfâșie pe personaj, durerile profunde ale unui om care se zbate între datoria sa față de popor, față de divinitate și familie. Gluck surprinde prin muzică lupta interioară, pe care o redă treptat publicului, a acestui aprig rege, pe care o resimte atunci când unul dintre copiii săi este în pragul morții.

În această arie, Gluck prezintă ipostaza pur umană a crudului urmaș la tron al regelui Atreu din Micene. Lupta dintre cele două glasuri interioare scoate în evidență și o atitudine de ușoară șovăială. Gluck explică această ezitare pe care a vrut să o lase personajului, într-un dialog cu Corancez, pe care îl redă unul din biografii compozitorului, din secolul al XIX-le, G. Desnoiresterres: „Je dois vous ajouter cependant que j'ai eu une forte raison non-seulement de mettre une note longue sur le *je* la première fois qu'Agamémnon le prononce mais aussi de la supprimer toutes les fois qu'il le répète.

¹⁹ Paul Landormy, *op. cit.*, p. 183.

²⁰ *Iphigénie en Aulide*, p. 7.

²¹ *Ibidem*, p. 7.

²² *Ibidem*, p. 8.

²³ *Ibidem*, p. 8.

Considéres que ce prince est entre les deux plus fortes puissances opposées, la nature et la religion; la nature l'emporte enfin, mais avant d'articuler ce mot terrible de désobéissance aux dieux, il doit hésiter; malongue forme l'hésitation mais une fois ce mot lâché, qu'il le répète tant qu'il voudra, il n'y a plus lieu a hésitation; la note longue ne seroit donc plus qu'une faute de prosodie"²⁴. Prima scenă a actului înfățișează zbaterea patetică a acestui personaj. Unul dintre principalii biografi ai lui Gluck, J. G. Prod'homme, afirma că în această scenă Gluck a atins sublimul²⁵.

Bland Du Roulet alege să îl introducă pe Calchas în locul bătrânului Arcas, pe care îl găseam în primele scene atât la Euripide, cât și la Racine. Calchas este un ghicitor, înzestrat cu harul de a comunica cu divinitatea, putând tălmăci ceea ce prezice oracolul. În fața lui Calchas, îl găsim pe Agamemnon confruntat cu acela care este mediator între lumea umană și cea a zeilor. Doar Calchas poate înțelege mesajul oracolului și al zeilor. La Euripide și Racine aflăm de la bătrânul Arcas despre dorința zeiței Atenei de a primi ca jertfă pe tânăra Ifigenia, pentru a trimite în schimb vânturile favorabile călătoriei spre Troia. În scopul de a conferi veridicitate scenei, Bland du Roulet a mutat prezentarea intrigii în citirea și interpretarea semnelor date de zei și oracol chiar de însuși profetul. În aria invocării zeiței Diana, versurile care cer îndurare divinității sunt rostite atât de Calchas, cât și de Agamemnon, însă din perspective diferite: Agamemnon din rolul de tată, supus neliniștilor interioare, iar Calchas din rolul său de ghicitor, încercând să comunice zeiței dorința grecilor de a trimite vântul care să-i ducă spre Troia: „O, divinité redoutable! Adoucis tes rigueurs”²⁶. Versul din aceeași arie, cântat în duet: „Grecs, pourrez-vous l'offrir cet affreux sacrifice ?”²⁷, este atât întrebarea împăratului către armata sa, cât și a ghicitorului față de cei care i-au cerut ajutorul.

Dialogul dintre Agamemnon și Calchas din scena a III-a a actului I se concentrează pe supunerea în fața zeilor. În această scenă, Agamemnon este prezentat din nou în ipostaza sa complet umană, cuprins de slăbiciune, neputință și furie în același timp, orbit din cauza durerii de părinte, uitând pentru un moment că este conducătorul unui popor.

Versul „Ah ! ne me parlez plus de ces dieux que je haïs”²⁸ arată din nou iritarea provocată de frica față de intențiile zeilor. Pe parcursul scenei, se remarcă aceeași dinamică variabilă a emoțiilor și sentimentelor personajului Agamemnon. Calchas îl încurajează și îl îndeamnă pe Agamemnon să nu stârnească furia zeilor, ci să se supună umil voințelor divine „inflexibile”. În revolta lui Agamemnon putem observa că acesta recunoaște cu luciditate că îl încearcă sentimente contradictorii, care fac trimitere la natură, la instinctele umane și implicit paterne, pe care le așează ca valoare deasupra oracolului și a destinului: „Elle parle à mon cœur, et sa voix est plus sûre / Que les oracles du destin”²⁹.

²⁴ Gustave Le Brissoys Desnoiresterres, *op. cit.*, p. 102.

²⁵ J.G. Prod'homme, *op. cit.*, p. 211.

²⁶ *Iphigénie en Aulide*, p. 10.

²⁷ *Ibidem*, p. 10.

²⁸ *Ibidem*, p. 11.

²⁹ *Ibidem*, p. 12.

Apariția fiicei sale și a Clitemnestrei este anunțată cu multă naturalețe și discreție prin apariția corului de greci care traversează scena. În fața Ifigeniei, Agamemnon este răpus de slăbiciune: „Ma fille, je frémis ... o douleur ! o tendresse !”³⁰. Sentimentele se amestecă și se tulbură treptat și gradual în modul cel mai firesc posibil: frică, amărăciune, afecțiune. Racine a păstrat scena întâlnirii emoționante a lui Agamenon cu fiica sa. Libretul, în schimb, nu cuprinde această scenă. Singurul moment al revederii tatălui cu fiica sa se desfășoară în partea finală. Aici, întâlnirea dintre cei doi este minimalizată, reducându-se la un singur vers scurt. Acesta exprimă un oftat de eliberare.

Dacă în tragedia lui Racine, Agamemnon dădea frâu liber slăbiciunilor sale în fața lui Ulise, Bland Du Roullet l-a ales în locul acestuia pe același Calchas. Iar opoziția dintre instinctele naturale umane și profeție se poate degaja din imaginea celor două personaje puse față în față. În tragedia lui Racine, nu natura era evidențiată, ci spiritul militar și mai ales cel de conducător. Ulise, cu multă abilitate și falsitate, îl îndeamnă pe Agamemnon să-și plângă suferința, însă îi prezintă apoi măreția faptelor de vitejie ale unui conducător de oaste și rezistența lor în timp. Rolul de conducător îi este prezentat de Ulise deasupra celui de om de rând: „Et ce triomphe heureux quis'en va devenir/ L'éternel entretien des siècles à venir”³¹. Și nu uită să-i amintească jurământul făcut în fața zeilor.

În versurile lui Bland Du Roullet, Agamemnon, copleșit de slăbiciunile părintești, uită de îndatoririle sale patriotice și militare. Calchas, ca mijlocitor al lumii divine spre cea umană, este dator să-i amintească de promisiunea făcută poporului grec și fratelui său, Menelau. Acest detaliu a fost preluat și păstrat din sursa originală. La rândul său, Racine l-a împrumutat de la Euripide. Jurământul a fost evocat de Agamemnon în prologul piesei tragicului grec. Racine a extras partea dramatică a elementelor, care la Euripide nu figurează decât cu titlu de informație. Același lucru l-a făcut și libretistul francez.

Dincolo de această ipostază umană a personajului, mai puțin cunoscută din textele literare și care a fost surprinsă în textul suport pentru muzica dramatică, libretistul a păstrat caracterul pe care anticii l-au atribuit tatălui Ifigeniei.

În scena a șasea a actului al II-lea, Agamemnon apare în scenă cu aceeași forță cu care a dominat începutul operei. Scena confruntării dintre Ahile și Agamemnon este una declanșatoare de energie și intensitate. Este imaginea confruntării între orgolii militare și umane. Dialogul dintre Ahile și Agamemnon nu se regăsește în tragedia lui Euripide. Această alăturare o regăsim în tragedia raciniană, însă este departe de a fi o luptă verbală. Bland Du Roullet a reușit să creeze această situație generatoare de putere și energie. De asemenea, punerea față în față a celor două personaje scoate în evidență cele două caractere ale eroilor.

În relația sa cu Ahile, același Agamemnon se remarcă printr-un caracter puternic și dominant. Impune limite în relația cu cei care sunt ierarhic subordonați lui, el fiind supus doar divinității: „Oubliez-vous qu'ici je commande à la Grece;/Que je ne dois qu'aux dieux compte de mes desseins;”³². Agamemnon se adresează interlocutorului său sub o formă depreciativă („jeune”), subliniind, încă de la începutul dialogului, lipsa de maturitate și de

³⁰ *Ibidem*, p. 13.

³¹ Jean Racine, *Iphigénie*, cu o notă biografică de Henri Chabot, Larousse Librairie, Paris, 1933, p. 27.

³² *Iphigénie en Aulide*, p. 38-39.

necunoaștere. Această îndrăzneală a tânărului de a îl înfrunta pe rege este evaluată de Agamemnon ca fiind o obraznicie necugetată, aducătoare de ofense: „Jeune présomptueux,/Vous, dont l'audacem 'indigneet me blesse/'”³³. Superioritatea cu care se adresează lui Ahile are ca scop intimidarea și supunerea adversarului. Pentru a-și domina adversarul, conducătorul grecilor își măsoară puterea, apreciind-o în numărul de regate pe care le subordonează: „Et que ving trois, soûmis à mon pouvoir suprême”³⁴. Este „regele regilor”, după cum îl descrie într-o notă la o ediție a tragediei lui Racine, profesorul Jean Thoraval³⁵.

Această apreciere a fost preluată întocmai din versurile lui Racine. Singura diferență constă în contextul în care se regăsește, schimbând oarecum efectul pe care îl are această construcție. La Racine, găsim această construcție în prima scenă din actul I, în cuvintele de preamărire și prețuire pe care le rostește bătrânul Arcas în clipele de nesiguranță și deznădejde ale regelui din Micene: „Tous ces mille vaisseaux, qui chargés de vingtrois/ N'attendent que les vents pour partir sous voslois ?”³⁶. La Racine, sensul acestei aprecieri este de încurajare a conducătorului învins de furia zeilor. Arcas îi prezintă măreția puterii pe care o are pe teritoriul Greciei și multitudinea celor supuși, pe fondul unei nesiguranțe emoționale vizibile a lui Agamemnon.

Bland Du Roulet a recurs la această preluare pentru a construi caracterul dominant al personajului. Iubirea de sine, dusă până la hybris, este trăsătura evidențiată în această scenă a operei lui Gluck. Mândria nemăsurată, nebunia, aroganța, umilirea subordonaților sunt trăsături care, conform mitologiei grecești, provoacă mânia zeilor. Aceste comportamente care sfidează buna purtare sunt pedepsite de zei cu decăderea celui ajuns în hybris.

În dialogul cu Ahile, Agamemnon se comportă asemenea unui rege. Ordonă, impune tăcere și supunere. Iar pentru a-și spori puterea adaugă și postura sa de tată, în fața căruia tânărul mire trebuie să dea ascultare: „C'est à vous d'attendre en silence/ Ce qu'un pere et les dieux en auront ordonné”³⁷. În dialogul cu Ahile, Agamemnon se situează mereu pe o poziție ofensivă și dominatoare. Observăm uzul interogațiilor retorice pentru comunicarea reproșurilor întemeiate când îl confruntă pe Ahile cu responsabilitatea sa de rege. Nu se lasă intimidat de niciun cuvânt și contraatacă prin atitudinea zeflemistă: „Pensez-vous, qu'oublant mon rang et ma gloire/ Je souffre plus long temps vos superbes discours?”³⁸. Pe măsură ce replicile se derulează una după alta, intensitatea emoțională crește. Tonul se intensifică progresiv după fiecare replică. Mânia născută din sentimentul de ură ia amploare treptat, iar ariile scurte pentru versurile cântate în duet lasă să se întrevadă această încărcătură emoțională.

Scena a șaptea din actul al II-lea aprofundează caracterul lui Agamemnon. Regele Greciei este surprins în ipostaza de învins. Sentimentul de ură se intensifică și mai mult și

³³ *Ibidem*, p. 38.

³⁴ *Ibidem*, p. 39.

³⁵ Jean Racine, *Iphigénie*, cu o notă despre teatrul secolului al XVII-lea de Jean Thoraval, Bordas, France, 1964, p. 103.

³⁶ Jean Racine, *op. cit.*, 1933, p. 40.

³⁷ *Iphigénie en Aulide*, p.39.

³⁸ *Ibidem*, p. 39.

se dezvoltă luând forma răzbunării. În acest moment de tensiune, Agamemnon decide să o sacrifice pe fiica sa, Ifigenia: „Tu décides son sort:/ Ton insolente audace/ Hâte le coupqui la menace;/ Elle va recevoir la mort”³⁹.

În această scenă, îl observăm pe Agamemnon ducând lupta cu el însuși, ca tată și ca rege. Îl surprindem ordonând sieși să ducă spre jertfire copilul. Fără a fi lipsit de luciditate, își depreciază rolul său de tată: „C'est ta fille cruel, que tu leur vas livrer; „Pere inhumain !”⁴⁰. Rostirea numelui fiicei sale aduce în mintea lui imaginea copilăriei Ifigeniei. Locul regelui este luat vocea tatălui urmată apoi din nou de cea a conducătorului care ezită în deciziile sale. În același timp, fapta este cântărită în termeni de necesitate, obligativitate: „Tout mon cœur se sent déchirer:/ Non, qu'elle vive! [...] /Faut-il sacrifier l'intérêt de la Grece?/ Faut-il d'Achille endurer les mépris?”⁴¹. Vinovăția este sentimentul care se instalează în acest ansamblu afectiv al personajului. Conștient că acțiunea lui de patricid reprezintă o încălcare a codului moral și, în același timp, alegerea de a nu-l îndeplini, eroul este cuprins de vocile Eumenidelor (Furiilor) care îl conduc spre nebunie.

Lașitatea personajului este preluată din textul sursă și păstrată de libretist. Întâlnită în tragedia antică greacă a lui Euripide și apoi în cea modernă a lui Racine, disimularea este o trăsătură a acestui personaj, care nu lipsește nici în libretul de operă. Mintea lui invadată de vocile acuzatoare ale celor din jur, reacția lui de apărare este de a distorsiona adevărul. Astfel el dirijează privirile furioase ale mulțimii către zeii care i-au condus mâna și au ars victima: „Barbares, arrêtez! Les dieux ont fait mon crime,/ Il sont conduit ma main, il sont porré les coups;/ Eux seul si immolent la victime.”⁴². Disimularea îi dă forță acestui erou. După un scurt moment de nebunie, luciditatea re apare iar Agamemnon conștientizează starea lui afectivă: „Le remords dévorant, qui me presse et m'agite,/ Pour déchirer mon cœur est plus puissant que vous.”⁴³. În finalul monologului său, libretistul scoate în evidență latura umană a personajului. El se oferă divinității, în locul copilului său pentru a satisface setea de sânge a zeilor: „Satisfais ta rage implacable:/ Tu veux du sang, répands le mien !”⁴⁴. În libretul lui Bland du Roullet, nu îl întâlnim în nicio scenă dialogând cu Clitemnestra. Această ipostază de soț, libretistul nu a conturat-o.

IV. Concluzii

Fiind la curent cu scrierile care aveau ca subiect opera, Gluck a înțeles care erau în epocă teoriile care uneau limba textului cu drama muzicală și a încercat să le ocolească, fără a se asocia vreunei grupări și fără a întreține în mod inutil controversele. Locul pe care a ales să-l ocupe a fost în primul rând acela de muzician și apoi acela de compozitor al noii modernități. În acest sens, Gluck a depășit limitele impuse de oameni de litere, filosofi și muzicieni prin valorizarea aspectelor particulare ale muzicii. Pornind de la acești termeni, Gluck a refuzat să aprecieze calitățile unei limbi de a se potrivi muzicii.

³⁹ *Ibidem*, p. 42.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 42.

⁴¹ *Ibidem*, p. 42.

⁴² *Iphigénie en Aulide*, p. 43.

⁴³ *Ibidem*, p. 43.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 44.

Conform reformei pe care a adus-o muzicii dramatice, elementele specifice muzicii italiene puteau fi folosite în combinație cu cele proprii muzicii franceze pentru a obține în final o muzică cu efecte impresionante. După acest principiu, Gluck și-a format propria tehnică în muzică, folosind împrumutul ariilor din operele anterior compuse, făcând astfel din muzică un limbaj universal.

Gluck și-a construit sistemul reformativ prin mai multe procedee. Primul dintre acestea era întoarcerea la sursa originară a tragediei, la forma cea mai simplă a acestui gen dramatic, altfel spus la Antichitate. Pentru a înțelege în profunzime spiritul antic, Gluck s-a întors la textele lui Homer, Vergilius, Ovidius, Sofocle și Euripide. Grecii antici subordonau muzica poeziei, principiu pe care Gluck îl considera necesar de aplicat și în drama lirică. Pentru acest lucru, poetul se făcea întru totul răspunzător de acțiune, situație, personaje, sentimente și pasiunile care alcătuiau drama. Compozitorul trebuia să urmeze întocmai indicațiile poetului și să nu exprime, prin muzica sa, tonalități care ieșeau din universul narativ al liricii acestuia. Gluck a considerat că acest lucru se poate obține pornind de la modernizarea relației compozitor-libretist.

Cromatică muzicală pe care a dezvoltat-o compozitorul francez Jean Philippe Rameau, prin armonie, a înlesnit traducerea noilor emoții. Gluck a redat cu ajutorul acestui procedeu emoții mai profunde și mai puternice, precum ura, furia, țipătul și mișcările cele mai violente ale sufletului, desăvârșindu-le practic pe cele redată înaintea lui de compozitorul italian Claudio Monteverdi. Gluck s-a apropiat de Monteverdi în privința mijloacelor de expresie. „Monteverdi a întemeiat tragedia muzicală, mitologică prin forma sa, dar pur umană prin fondul său, cea pe care Gluck a vrut să o restaureze la timpul său”⁴⁵ (tr. n.).

În perioada în care Gluck a decis să își deplaseze orizontul său de interes în cultura franceză, marea tragedie nu avea decât „două patrii legitime”, ambele aparținând latinității⁴⁶, arealul italian și Franța. Dacă la Roma și Milano⁴⁷, în spațiul care părea că oferă operei un limbaj universal al operei, Gluck își prezentase deja câteva creații, Franța era pentru compozitorul german o necunoscută. După anii formării la Viena și cei ai căutărilor din capitala Imperiului Britanic, la vârsta de 60 de ani, Gluck a sosit la Paris. Găsește suficientă energie să își reinventeze stilul compozițional și să deschidă, în tragedia lirică, calea preeminenței cuvântului și verbului în fața muzicii. Din acel moment aura sa cunoștea o altă dimensiune, depășind simplele convenții ale apartenenței la o cultură națională. Gluck va deveni rapid recunoscut drept un compozitor universal, perioada franceză fiind unanim recunoscută ca o cotitură în istoria artei lirice. Mai mult decât atât, superioritatea operei lui Gluck și căutarea obsesivă a simplității, în dauna structurii supraaglomerate, a fost remarcată de însăși critica franceză, care a așezat creațiile sale deasupra predecesorilor săi, Lully și Rameau⁴⁸.

⁴⁵ *Ibidem*, p.63.

⁴⁶ Camille Bellaigue, „Gluck et la France”, în *Revue des Deux mondes*, vol. 24, nr. 4, 15 dec. 1925, p. 914.

⁴⁷ Conte Melzi a fost protector al lui Gluck în perioada italiană a acestuia (*Ibidem*, p.915).

⁴⁸ Camille Bellaigue, *op. cit.*, p. 918.

În perioada franceză, cele cinci capodopere ale lui Gluck debutează cu *Ifigenia în Aulis* și se termină cu *Echo și Narcisse*⁴⁹. Sunt operele prin intermediul cărora proiectul său a evoluat și s-a concretizat în muzică. *Ifigenia în Aulis* este, din această perspectivă, marea capodoperă și, deopotrivă, testamentul liric al reformatorului Gluck. Dramatismul textual și profunzimea discursului muzical au atins „o libertate a mișcărilor, o varietate a formelor care nu a mai fost depășită vreodată”⁵⁰. Limbajul inimii, pentru a prelua sintagma lui Gluck, va deveni un laitmotiv al operei lirice. Odată cu momentul Gluck, opera va lăsa în urmă încărcătura scenică care mobiliza inutil energiile compozitorului și punea în plan secund creativitatea libretistului. Revenind la modelul antic, Gluck a dat o nouă forță trăirilor personajelor, pe care le-a evacuat din conjuncturile politice sau cele specifice divertismentului.

Bibliografie

- Camille Bellaigue, „Gluck et la France”, în *Revue des Deux mondes*, vol. 24, nr. 4, 15 dec. 1925.
 Camille Bellaigue, „Iphigénie en Tauride et Orphée”, în *Revue des Deux mondes*, vol. 157, nr. 2, 15 ianuarie 1900.
 Hippolyte Barbedette, *Gluck: sa vie, son système et ses œuvres*, Heugel et fils, Paris, 1882;
 Eugène H. de Bricqueville, *Le livret d'opéra français de Lully à Gluck*, Maison Schott, Paris, 1887.
 Gustave Le Brisoy Desnoiresterres, *La musique française au XVIII-e siècle: Gluck et Piccini, 1774-1800*, ediția a II-a, Librairie Académique, Paris, 1875
 Paul Landormy, *Histoire de la musique*, Mellottée Editeur, Paris, 1942.
 François-Louis Gand Le Bland Du Roullet, *Mémoires pour servir à l'histoire de la révolution opérée dans la musique par M. le chevalier Gluck*, Bailly Libraire, Paris, 1781.
 Christoph Willibald Gluck, *Iphigénie en Aulide*, tragedie-operă în trei acte, reprezentată pentru prima dată de Academia Regală de muzică, marți, 12 aprilie 1774.
 J.G. Prod'homme, *Gluck*, Société des Editions Françaises et Internationales, Paris, 1948.
 Jean Racine, *Iphigénie*, cu o notă biografică de Henri Chabot, Larousse Librairie, Paris, 1933.

⁴⁹ Camille Bellaigue, „Iphigénie en Tauride et Orphée”, în *Revue des Deux mondes*, vol. 157, nr. 2, 15 ianuarie 1900, p. 450.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 451.

MIHAIL SEBASTIAN'S VISION OF THE ROMANIAN INTERWAR NOVEL

Maria-Nicoleta POP

PhD Student, Tehnical University of Cluj-Napoca

*Abstract: Mihail Sebastian was not only a professional, but also a capable ideologist of the romanian interwar novel. He had the intention of grouping all the remarks and ideological points of view in a comprehensive work devoted entirely to romanian writing. Unfortunately, this project was not carried out. However, the writer's conception of the novel can be found in the numerous essays that were later included in the volume *Esseuri. Cronici. Memorial*. The present study is intended to be an analysis of Mihail Sebastian's critical studies on the romanian interwar novel.*

Keywords: authenticity, confession, pure novel, the bankruptcy of genres, the romanian interwar novel

Mihail Sebastian nu a fost numai un profesionist, ci și un destoinic ideolog al genului romanesc. Acesta avea intenția să grupeze toate remarcile și punctele de vedere ideologice într-o lucrare cuprinzătoare consacrată în totalitate scriiturii românești. Din nefericire, acest proiect nu s-a înfăptuit, în ciuda faptului că, în opera sa există ample lucrări cu profil teoretic prin publicațiile epocii, din care se poate desprinde un punct de vedere artistic matur, asupra traseului evolutiv al romanului. Totuși, concepția scriitorului cu privire la roman o găsim în cadrul numeroaselor eseuri care au fost incluse ulterior în volumul *Eseuri. Cronici. Memorial*.

În *Considerații asupra romanului modern*, Mihail Sebastian vorbește despre starea de faliment a genurilor literare, accentuând extincția rigurozităților privind delimitarea dintre genuri sau specii literare. În cadrul articolului *Declinul genurilor*, Sebastian consemnează:

„Falimentul genurilor este un simptom modern. Categoria literară și artistică – noțiune precisă cu certe atribute, sferă cuprinzând în categoria sa fenomenul estetic în virtutea unor însușiri de dinainte hotărâte – se perimează. Marginile sale se largesc nestatornic și se întretaie cu marginile altora până la confuzie.”¹

Mihail Sebastian demonstrează imperativul unui noi modalități de a crea romane, care să se ajusteze, armonizeze cu exigențele publicului modernist, a cărui receptivitate, emotivitate o apreciază a fi definitoriu transformată de experimentarea conflagrației. Orientarea estetică spre care Sebastian are convingerea că se îndreaptă creația timpului său se subscrive panlirismului. Mihail Sebastian definește romanul într-o manieră vastă, bogată în nuanțe, punându-ne la dispoziție bazele unui gen proxim:

„Romanul s-a depășit, lărgindu-și sfera dincolo de epică, nestatornicindu-și limita între poveste și poezie, părăsind uneori chiar cu desăvârșire anecdota. (...) Pentru pur patetism și acțiunea strânsă dotată după norme elementare dramatice, pentru singura înlănțuire a unui dinamism interior. Între ceea ce este astăzi romanul și între ceea ce ar

¹ Mihail Sebastian, *Eseuri. Cronici. Memorial*, ediție îngrijită și prefăcută de Cornelia Ștefănescu, Editura Minerva, București, 1972, p.31.

trebui să fie, potrivit definiției sale, există un unghi exprimând acuitatea procesului său de perimare – repetăm stăruitor – ca specie epică.”²

Potrivit concepției exegetului, romanul, care constituie o specie a genului epic străpunge barierele acestuia și se apropie de compoziția lirică. Acesta reprezintă falimentul genului, care nu mai este istorisire pură, își schimbă modalitățile de creație și se ajustează vremurilor, ceea ce Julien Benda chema panlirism.

Mihail Sebastian investighează influențele numeroase ale panlirismului în sfera artei, în mod particular în cazul artei genului romanesc. Narațiunea rațional structurată în jurul unei intrigii cu evoluție dozată și desăvârșită justificată, cu caractere conturate adecvat în orânduirea socială și cu peripeții care sfârșesc printr-un deznodământ moderat este iremediabil distrusă, întrucât nu cade de acord nici cu dorințele lectorului, nici cu exigențele estetice ale epocii. Degradarea genului, continua lui transmutație este stabilită și de experimentarea panlirică, excedându-se, în mod succesiv, mărginirile clasice ale romanului. Plenara ieșire din uz a epicului este investigată în amplificarea subiectivismului, pentru care „arta trebuie să fie o pură stare afectivă, o înțelegere imediată a lucrurilor, fără orice deformare intelectualistă, în particularitatea lor”³. Repercusiunea unei asemenea estetici este procrearea romanului liric, care nu mai este subjugat epicului.

Referitor la metamorfozele care acționează în domeniul compoziției romanului, Mihail Sebastian își exprimă ideile făcând apel la modelul recunoscut în creația lui André Gide. Prin extincția intrigii, romanul nou se construiește în funcție de indicatori bizari or prin înfruntarea oricăror canoane. Prin inexistența logicii, prin comportamentul întâmplător al provocărilor afective, teoria actului gratuit satisface perfect estetica panlirică. O altă remarcă esențială face referire la lipsa compoziției raționale și a acțiunii care oferă un caracter discontinuu romanului modern. Astfel, disponibilitatea psihologică, actul gratuit și lipsa de continuitate a personalității reprezintă însușiri de prim ordin ale romanului modern, recte ale romanului liric.

Mihail Sebastian este de părere că biografia-roman reprezintă o soluție adecvată pentru absența subiectelor. Progresul romanului are loc prin dezvăluirea importanței unor biografii prin intermediul cărora se prelucrează noi modalități de stabilizare a genului. Potrivit exegetului, rolul biografiilor este cu atât mai însemnat cu cât se alcătuiesc într-un document amplu și răscolitor cu rol esențial în fortificarea genului romanesc: „Biografia îi îmbogățește obiectul, îi dăruiește ineditul situațiilor, îl scoate din omorâtoarea banalitate a intrigilor știute și izbutește de aceea să-l păstreze câteodată pe locurile poveștii.”⁴ Genul romanesc translatează astfel în reprezentare epică un fapt, el își va păstra calitatea de acțiune, de intrigă, de istorisire, renunțând la punctele de vedere etice sau la incursiuni de natură psihologică.

În viziunea scriitorului, romanul pur reprezintă romanul unei istorisiri imaculate, neamestecate, „fără finalități, fără învățăminte, fără poezii, fără altă semnificație decât

² Mihail Sebastian, *op.cit.*, p.33.

³ *Ibidem*, p.37.

⁴ *Ibidem*, p.44.

aceea a unor simple raporturi anecdotice”⁵. Relatarea și gratuitatea actului constituie modurile prioritare de personalizare a genului romanesc pur. Prozatorul are obligația de a relata firul poveștii în manieră inteligibilă, echilibrată, cu scopul de a-l determina pe lector să nu se abată de la narațiune:

„Există o calitate ce ține de logica interioară a relațiilor epice, de ritmul singular al anecdotei. Interesează în primul rând sau exclusiv faptul, exclusiv obiectul. Un romancier bun expune, nu creează, povestește, nu discută.”⁶

Astfel, actul gratuit reprezintă cea mai eficientă materializare epică, întrucât este neschimbat de coerența deznodământului.

Înnoirea genului se află în relație cu regăsirea narațiunii, iar readaptarea lui începe prin apelarea la aventură. Sfârșind a mai fi psihologie, virtute și intrigă, romanul rămâne numai narațiune. Ținând cont că traseul până la romanul pur se deplasează de la intrigă la anecdotă, exegetul pune la dispoziție recomandări în legătură cu modalitățile de concretizare ale acestuia:

„Întrucât nu contează aici decât (numai) faptul, compoziția unui roman pur înseamnă clară expunere. Considerațiile străine de raporturile sale epice sunt inutile și împovărătoare. Povestea nu trebuie deformată pentru respectarea nici unei convenții. Efortul scriitorului va fi s-o spună simplu și sobru. Un romancier bun nu posedă stil, dar cunoaște conștiincios gramatica. Cu atât mai artistic va fi simplitatea precisă a frazei, cu cât va izbuti să nu îndepărteze atenția lectorului de la poveste sacrificându-și eleganțele de cuvânt și imagine. Realizată trebuie să fie anecdota. Restul este povară.”⁷

În concepția lui Mihail Sebastian povestirea și actul gratuit constituie manierele de conturare a romanului pur. Prozatorul are obligația de a prezenta firul povestirii în manieră simplă și concisă, pentru a nu-l determina pe lector să se abată de la narațiune. Actul gratuit reprezintă cea mai adecvată creație epică, întrucât el este nemodificat de rațiunea recompunerii sau a deznodământului.

La aceste observații, exegetul se străduie să aducă lămuriri. Eseistul nu contestă nici o clipă existența genului romanesc, ci atrage un semnal de alarmă în privința influențelor lirismului care s-au manifestat asupra acestuia:

„Vorbind deci despre falimentul romanului, ne gândeam nu atât la dispariția sa, cât la transformările ce îl duc dincolo de sfera epicului. Romanul, poveste clădită după legi de gradație logică, cu intrigă numărând câteva momente motivate și înfățișându-ne frumos spre un deznodământ, pierе.”⁸

Considerațiile lui Mihail Sebastian se opresc și la creația literară a lui Marcel Proust. Exegetul precizează și de data aceasta că degradarea epicului reprezintă o urmare a falimentului genurilor literare. În aceste condiții, Mihail Sebastian își adresează întrebarea dacă creația proustiană nu contrazice declarația mai sus amintită, împuternicind prezența precisă a genului:

⁵ *Ibidem*, p.46.

⁶ *Ibidem*, p.47.

⁷ *Ibidem*, p.48.

⁸ *Ibidem*, p.50.

„Dacă într-adevăr arta timpului se caracterizează prin ștergerea hotarelor dintre genuri și prin întrepătrunderea lor, uneori până la nediferențiere, cum ar fi fost posibilă realizarea acestei «epopei» moderne (...) și cum s-ar fi putut explica succesul formidabil al unei opere, ce este înaintea de orice roman?”⁹

Mihail Sebastian indică specificitățile fundamentale ale operei proustiene: o mărturisire în funcție de capriciile aducerii-aminte, lipsa convenționalului unei structuri stricte, o expunere bizară a personajelor:

„Principiul de bază al operei nu este convenționalul unei compoziții voite, ci proiectarea fără nici o deformare a unei existențe în ritmul când precipitat, când lent al aducerii-aminte. Povestea este chemată nu de necesități de echilibru, ci de salturi de gând. Personagiile nu sunt introduse, se impun. Nu vin să îmbogățească o intrigă sau să grăbească un deznodământ, ci se adaugă de cele mai multe ori în dauna proporțiilor unui eveniment – răspunzând doar nevoilor lăuntrice ale creatorului.”¹⁰

Studiul despre creația proustiană se termină cu următoarea afirmație a scriitorului: „*A la recherche du temps perdu* este cel dintâi și cel mai valoros «roman liric», adică cea dintâi înfățișare a unui roman pornit pe drumul adaptării în estetica modernă a panlirismului”¹¹.

Aprecierile lui Mihail Sebastian referitoare la noul roman se regăsesc și în următorul capitol al volumului intitulat, *Jurnal proustian-tratat asupra artei romanului*. În studiul *Cetind pe Marcel Proust*, exegetul semnalează din nou devansarea relațiilor epice, lirice între creator și obiectul creației. Scriitorul apreciază ciclul *În căutarea timpului pierdut* ca fiind momentul înființării unui model nou de creație romanescă, cu caracteristici distincte față de obișnuitul roman. În aceste condiții și receptarea creației literare trebuie să se realizeze după indicatori noi și nu ținând cont de codurile arhicunoscute ale romanului. În perspectiva exegetului, jurnalul revelării operei proustiene se metamorfozează la rândul-i într-o creație romanescă încântătoare:

„Mă gândesc ce util și inedit lucru ar face cititorul care și-ar însemna într-un jurnal etapele cuceririi acestei țări a *Timpului pierdut*. Ar fi nu numai paginile emoționate ale unor vieți descoperite în neobosita lor frământare, ar fi un alt roman. Și ar fi mai ales desenul atent al liniilor din care s-a construit romanul, schema lui nefalsificată, dezordinea vie, din care a crescut ca o existență, nu ca o carte. Îi trebuie celui hotărât pentru o astfel de neînchipuit de folositoare muncă, un cap tânăr și o inteligență neuzată, o pasiune de cititor și un devotament de om harnic. Este de scris o carte, care să fie în același timp critică, autobiografie și poveste. Eu aş numi acest jurnal al *Căutării timpului pierdut* astfel: *Tratat asupra artei romanului*. Și poate nu greșesc, crezând că o astfel de lămurire trebuie să vină nu din laboratoarele prea personale și complicate ale meșteșugarului scriitor, ci dinspre înțelegerea lipsită de prejudecăți profesionale a unui cititor.”¹²

⁹ *Ibidem*, p.52.

¹⁰ *Ibidem*, p.51.

¹¹ *Ibidem*, pp.51-52.

¹² *Ibidem*, p.66.

În articolul *Obiecții și răspunsuri*, Mihail Sebastian readuce în discuție structura compozițională a creației românești proustiene care constituie un macrocosmos al cărui creator a pierdut înțelesul prevederii și rațiunea menită actului creator. De asemenea, exegetul indică motivele pentru care a apreciat romanul lui Marcel Proust a fi unul liric, accentuând pe scopul determinantului subiectiv în producerea unei asemenea creații: „Proust este un poet. Lirismul său se cheamă – cum spuneam cu alt prilej - «nevoia de a distinge în raporturile epice o frământare și în anecdotă o emoție, de a însemna cu egală atenție cel puțin într-o întâmplare un salt sufletesc».”¹³ Aducând răspunsuri criticilor făcute, Mihail Sebastian susține că respingerea tradiției nu reprezintă, totodată, contestarea unor attribute neîndoielnice precum măiestria de a povesti or talentul de a realiza caractere vii, particularizate puternic.

În studiul *Lecția lui Proust*, exegetul afirmă că opera lui Marcel Proust a avut un rol determinant în modificarea literaturii vremii. În acest sens, romanul proustian pune în mișcare în lectori o ambianță intelectuală ce marchează scrierea contemporană. „Astfel, literatura ultimilor ani respiră în atmosfera operei lui Proust și o implică.”¹⁴

Studiile lui Mihail Sebastian referitoare la creația românească a lui Marcel Proust pun în lumină cunoașterea foarte bună a genului, cât și veleitățile unui remarcabil eseist înzestrat cu capacitatea de a realiza descompuneri foarte adecvate. Studiile *Proust simbolist?*, *Tot despre descompunerea romanului*, *De la Proust la romanul romanțat*, *Domnișoara de Stermaria* întăresc talentul scriitorului.

Discutând despre virtuțile pe care un literat trebuie să le dețină, exegetul admite că nu este convins de existența unei înclinații de romancier. De asemenea, are impresia că și romanul ca specie reprezintă o chestiune de conduită, de expresie, și nu de îndemânare. Înșușirea esențială care i se solicită unui romancier este curiozitatea. Dorința de a afla se distinge de curiozitatea omului comun, ea face referire la aptitudinea „de a surprinde mersul lucrurilor în adânc, de a descoperi legăturile dintre oameni, de a urmări începuturile unui sentiment.”¹⁵ Interesul romancierului de a distinge caracteristicile fundamentale ale existenței obiective trebuie totuși cultivată, țelul ultim fiind:

„Să treci pe lângă oameni și să le furi, fără să observe, o expresie, un fel de a se îmbrăca, un sentiment, să-i obligi să-ți vorbească despre ei și să-i ascuți cu indiferență , să-i pui cu de-a sila în anumite situații și să-i privești pe urmă de-o parte ca pe elementele unei experiențe de chimie – iată o operație ce trebuie învățată încet și cu răbdare.”¹⁶

Volumul de eseuri conține și un capitol destinat interpretării creației lui Mihail Sebastian. Intitulată *Dosar de creație*, diviziunea pune la dispoziție lectorilor mărturisiri ale scriitorului care au rolul de a-l plasa pe eseist în ipostaza de profesionist al genului românesc, și nu în ipostaza de ideolog, teoretician. În concepția lui Mihail Sebastian, romanul începe de la o impresie vagă, nedefinită, urmând printr-o strădanie către deosebire și cunoaștere: „Trăiești un timp într-o ambianță de probabilități și incertitudini,

¹³ *Ibidem*, p.69.

¹⁴ *Ibidem*, p.84.

¹⁵ *Ibidem*, p.129.

¹⁶ *Ibidem*.

până când simți că a sosit ceasul convertirii lor în fapte și zile.”¹⁷ Exegetul nu-și pune problema dacă opera sa va dobândi calitatea de artă, deși cunoaște semnificația pragmatică a profesiei sale. Chiar și acțiunea de a munci capătă o importanță mai mare ca probabilele concretizări ale sale. Scriitorul pornește în actul creației trăind sentimentul unui miracol particular.

Astfel, nu materialul narativ conturează romanul ca gen, ci priceperea de a descoperi fundamentalul pentru a-l putea preface apoi în universul capodoperei. Orașul provincial reprezintă spațiul corespunzător pentru concretizarea educării, pentru că acțiunile se desfășoară într-un spațiu cu proporții reduse, unde nenorocirile sunt evidente și frecvente. După ce procesul de cultivare a curiozității prozatorului ia sfârșit, acesta se va îndepărta de toposul provincial pentru a intra într-o lume mai cuprinzătoare, mai eterogenă, mai diversă, cu mai multe oportunități de comic și tragic.

Mihail Sebastian tratează și romanul provinciei românești, făcând trimitere la două abordări: tragică și comică. Dacă tragediile „se rezumă la tipul veteranului și al inadaptatului”¹⁸, comicul „se confundă cu hazul mahalalei.”¹⁹ Exegetul afirmă că este necesară o excedență a elegiilor domestice în beneficiul descoperirii vieții în toate configurațiile ei nemijlocite. Potrivit acestuia, romanul tip cronică reprezintă un gen al orașului de provincie, deoarece transmite o ambianță cu amprente de arhitate.

Ultima parte a *Jurnalului de roman* ne furnizează detalii legate de arhitectura romanului *Orașul cu salcâmi*. Interesul exegetului este focalizat mai mult asupra schițelor și observațiilor pe care le-a scris în momentul în care se afla în plină etapă de creație decât asupra creației în sine. Mihail Sebastian este conștient că șantierul romanului ademeneste, incită interesul lectorului, motiv pentru care hotărăște să publice notițe, schițe:

„Tehnic vorbind, ca un meseriaș, nu ca un artist, aceste note pot fi utile. Le public fără modificări, deși înțelegerea lor va fi poate dificilă din cauza abrevierilor și reflexiilor fatale unor însemnări personale. Le dedic tovarășilor mei de breaslă, tuturor celor pe care munca literară îi interesează ca o problemă în sine.”²⁰

Identificăm o contradicție între aspectul inovator al șantierului romanului și romanul de construcție tradițională care rezultă din documentele adunate în el. Lectorul rămâne vizibil șocat în urma cititului, întrucât nu presupune că unul dintre cei mai renumiți ideologi avangardiști va crea un roman în manieră tradițională. Totuși, vorbim despre un tradiționalism în care regăsim caracteristicile moderne ale genului românesc. Alegerea temei romanului este bizară, și anume, enigma devenirii tinereii în femeie. Romanul reprezintă o „istorisire” care ilustrează evenimente, peripeții din viața unor tineri care sunt aduse în lumină prin punctul de vedere al femeii care își examinează transformarea proprie. Dorința prozatorului este aceea de a ilustra importante enigme ale feminității. Întrebarea cu caracter simbolic „Dar nu vezi, nu vezi că au înflorit salcâmi?” sintetizează indicatorii fundamentali ai unei etape din viață, aducând o

¹⁷ *Ibidem*, p.497.

¹⁸ *Ibidem*, p.498.

¹⁹ *Ibidem*, p.498.

²⁰ *Ibidem*, p.502.

deslușire și titlului operei literare. Ca elemente tradiționale, identificăm existența unei narațiuni heterodiegetice, dar și arhitectura capitolelor al căror titluri prescurtează acțiunea și inserează noi caractere de hârtie. Romanul poate fi văzut și din prisma unei fresce a orașului provincial Brăila. În ciuda faptului că narațiunea nu prezintă o abundență de evenimente, acestea sunt dispuse scenic, fapt care ne indică vasta experiență teatrală a lui Mihail Sebastian. Prozatorul întâmpină totuși greutăți în conturarea existenței lăuntrice a personajelor:

„Toată greutatea și problema romanului meu, cel puțin până ce voi fi stabilit firesc și veridic atmosfera intimă a eroilor, este «tonul», vocabularul, atitudinea fetelor în intimidare. Trebuie să știu ce este pudoarea lor și ce nu este. Trebuie să le fac să-și descopere misterele sexuale lor înșile, într-o dispoziție de sentiment, care să nu fie nici impudoare, nici bravadă, nici exces de timiditate, nici ingenuitate afectată. E un amestec de curiozitate și reținere, de confesiune și nedumerire, ceva care ține de o descoperire și de un mister.”²¹

Delicatețea cu care ilustrează trăirile interioare, delimitarea poeziei unei etape delicate dezvoltă abilitatea analitică a prozatorului. Chiar dacă cercetarea psihologică este făcută dintr-o optică omniprezentă, în notițele sale, Mihail Sebastian ne divulgă strădania pe care o manifestă în alegerea adjectivelor, dar și o cugetare valoroasă despre genul romanesc:

„Căci romanul nu trebuie să treacă de 300 de pagini tipărite. Vreau o carte suplă, ordonată, liniară, în care viața să se desfășoare destul de amănunțit ca să fie cunoscută, dar destul de ascunsă ca să-și păstreze misterul. Mi se pare că aș rata lucrul ca «experiență de primă carte», dacă aș face altceva.”²²

Chiar dacă prezentarea acțiunii se face din perspectivă obiectivă, exegetul nu oscilează în a admite că ale sale caractere de hârtie prind viață și capătă o existență distinctă de intenția sa.

Referitor la „gestația” romanului *Femei*, Mihail Sebastian ne oferă lămuriri prin intermediul unui interviu oferit lui Camil Baltazar și difuzat ulterior în revista „România literară”. *Femei* reprezintă un roman de vacanță scris cu întreruperi numeroase, cu scopul de a se odihni, în absența unui plan de lucru, scriitorul bizuindu-se mai mult pe talentul său de narator. Tratatând chestiunea autenticității, prozatorul ne asigură că nicio întâmplare nu este totalmente inventată: „Nimic nu este pe de-ntregul inventat. În fiecare pasaj, în fiecare pagină, se află cel puțin un detaliu riguros exact, din ce mi s-a întâmplat sau din ce am văzut.”²³ Totuși, romanul nu are aspect autobiografic, deoarece prozatorul a utilizat jocul și invenția în cadrul deznodământului poveștilor și al desfășurării evenimentelor. Amestecarea planului real cu cel imaginar este posibilă datorită convenției dintre latura autobiografică și cea romanescă.

Cele șase istorisiri de dragoste ale celor șase femei ocupă un loc central în roman. Veriga care unește aceste povești izolate o reprezintă Ștefan Valeriu, personajul-martor

²¹ *Ibidem*, p.504.

²² *Ibidem*, p.506.

²³ *Ibidem*, p.521.

care relaționează cu acestea în etape de viață diferite. Mihail Sebastian afirmă că a început scrisul la acest roman numai atunci când a resimțit plăcerea de a scrie:

„Îți repet că apariția *Femeilor* este un ceas de odihnă, nu un început sau o continuare de carieră. Am scris cartea cum aș fi vâslit sau cum aș fi alergat pe o plajă: pentru exclusiva mea bucurie.”²⁴

În cadrul unui alt interviu, prozatorul admite că imensa plăcere de a scrie rezidă din neîntrerupta osmoză dintre biografie și fantezie, dintre reverie și realitate. Referitor la existența în realitate a caracterelor feminine, prozatorul afirmă:

„E greu de spus dacă au existat într-adevăr și cât au existat femeile cărții. Sunt anumite elemente de biografie și altele de imaginație, dar într-un aliaj atât de variat, încât nu cred să pot spune despre vreo pagină anumită că este complet reală sau complet inventată.”²⁵

Marthe, Renée și Odette au reprezentări în realitate, însă maniera în care le întâlnește Ștefan în roman nu coincide cu interacțiunea din existența reală a prozatorului. În schimb, Emilia, Arabela și Maria nu au existat în realitate, ele constituie rezultatul unei mărețe experiențe de viață a lui Mihail Sebastian.

Romanul *Orașul cu salcâmi* este redactat din perspectiva heterodiegetică a scriitorului. În ciuda structurii care denotă o revenire la proza tradițională, remarcăm prezența unor componente moderne precum: descompunerea epicului și a personajelor tipice romanului de tip social, interesul acordat existenței cotidiene, întreruperea cronologiei prin intermediul ampleror aduceri-aminte al căror rol îl reprezintă recompunerea trecutului. Interesul prozatorului este îndreptat asupra examinării profunzimilor psihicului indivizilor, iar structura romanului este una bizară, ținând cont că nu vorbim despre existența unui roman singular, ci de existența a trei istorioare care sunt precedate de câte un accident care capătă însemnătate aparte.

Narațiunile pe care le găsim în cadrul volumului de debut al prozatorului, *Fragmente dintr-un carnet regăsit*, se apropie de expresia literaturii marcate de autenticism. Natura fragmentară a mărturisirilor îl înglobează pe Mihail Sebastian în grupul acelor scriitori care și-au manifestat dorința de a sabota construcțiile narative consacrate. Succintele însemnări caracteristice carnetului de schițe sunt atribuite unui scriitor incognito. Scriitorul de pe copertă își arogă sarcina de a traduce aceste mărturisiri pe care le-a găsit în mod neprevăzut.

Volumul *De două mii de ani* îmbrățișează procedeele romanului-jurnal, adică este în același timp și roman, dar și operă ce aduce în lumină trăiri deosebit de particulare. Recurgând la formula confesiunii dramatice, prozatorul începe o discuție despre chestiunea fragilă a poziției evreilor în cadrul societății românești dintre cele două războaie mondiale. Tema este nouă, originală și a stârnit o imensă controversă. Discursul autobiografic este înșelător, întrucât nu se ține cont de unitatea autor-narator-personaj. Prozatorul recurge la o convenție pentru a schimba realul și a introduce irealul în mărturisire. Chiar dacă numele naratorului și al autorului nu coincid, suntem îndreptățiți

²⁴ *Ibidem* p.523.

²⁵ *Ibidem*, p.525.

să trasăm semnul egal între cei doi, datorită modului de a fi și de a gândi care este ai domnului. Prozatorul mărturisește că nu și-a învins niciodată statutul tragic al existenței evreiești, dar a avut mereu încredere în eventualitatea înglobării în erudiția română. Chintesența romanului este lămurită astfel:

„Nu te poți converti la o tragedie. Nu e o convertire și nici măcar o întoarcere nu e. Am rămas mereu evreu, fără simulare, fără echivoc. Dar am crezut și cred că e posibil, evreu fiind, să iubești cultura românească și să creezi în cadrul ei. Această convingere nu mergea însă până la idilă, căci am știut totdeauna că existența mea va trebui plătită cu suferință. Am plătit deci, și voi mai plăti. Între timp însă, fără revoltă și fără iluzii, mi-am spus că ciudata mea situație (ca să nu spun «dramă», cuvânt ce te-ar putea speria) merită să fie privită cu luciditate și, pe cât posibil, înțeleasă. E ceea ce am încercat să fac în *De două mii de ani*.”²⁶

Ideea de a scrie un roman al cărui subiect să-l reprezinte condiția evreului a apărut în perioada liceului, dar s-a concretizat în timpul șederii la Paris, când ambianța socială era prietenoasă. Narațiunea face referire la trei perioade importante: 1923, 1929, 1933. Cea dintâi perioadă este cea a numeroaselor certuri universitare, când personajului principal îi este reamintită condiția evreiască prin prigonirile la care este supus după sosirea în capitală. Această parte cuprinde 141 de pagini și reprezintă o întinsă încercare iudaică de conștiință și alcătuiește într-o măsură oarecare momentul lăuntric al operei. Cea de-a doua perioadă înregistrează o evidentă modificare de mentalitate grație luării de cuvânt a altor caractere. În această perioadă atitudinea antisemită este în scădere, iar personajul principal al romanului parcurge o etapă de nepăsare vizavi de iudaism și participă la biografia și cultura românească. Prozatorul mărturisește în interviuri că această lipsă a interesului evreiesc în mijlocul romanului a fost intenționată și a succedat o rațiune lăuntrică pentru acesta, în mod evident. Iubirile, conversațiile, persoanele, caracterizările, tot ce regăsim în această perioadă a fost adunat pentru a delimita două momente contrare. După tihna vădită din anul 1929 are loc restabilirea antisemitismului care își redobândește învechitele lui drepturi datorită mișcării revoluționare.

Potrivit criticului literar Gheorghe Glodeanu, în romanul lui Mihail Sebastian:

„se dezbate probleme și conflicte specifice societății timpului. Aceasta poate sugera anumite trimiteri la modelele furnizate de viață, dar prozatorul nu scrie un roman cu cheie. În plus, el ia în derâdere pasiunea unor contemporani de a căuta în spatele oricărui roman care apare pe piață posibilele modele oferite de realitate.”²⁷

Mihail Sebastian utilizează expresia jurnalului ca roman indirect. Intitularea romanului are valențe expresive și include, fără îndoială, ecouri biblice, făcând trimitere la vinovăția lui Iuda din cauza căreia are de plătit întreaga națiune evreiască de două mii de ani. Identitatea prozatorului se suprapune peste cea a personajului său, iar procedeul narativ ales este caracteristic însemnărilor regulate. Ambianța mișcărilor studenților este evocată cu îndemănare, protagonistul transformându-se atât în spectator, cât și în actor. Protagonistul romanului delimitează atât poziția de evreu, cât și pe cea de om dunărean:

²⁶ *Romanul românesc în interviuri. O istorie autobiografică*, vol. III, partea II, Antologie, sinteze bibliografice și indice de Aurel Sasu și Mariana Vartic, Ed. Minerva, București, 1988, p.391.

²⁷ Gheorghe Glodeanu, *Poetica romanului interbelic*, Ed. Ideea Europeană, București, 2007, p.267.

„Nu voi înceta desigur niciodată să fiu evreu. Asta nu e o funcție din care poți demisiona. Ești sau nu ești. Nu e vorba nici de orgoliu, nici de jenă. E un fapt. Dacă ar încerca cineva să mi-l conteste, tot de prisos ar fi. Dar nu voi înceta, de asemenea, niciodată să fiu un om de la Dunăre. Și asta tot un fapt e. Că mi-l recunoaște sau nu mi-l recunoaște cine vrea sau cine nu vrea, treaba lui. Exclusiva lui treabă.”²⁸

Chiar dacă a prevestit scandalul pe care îl va stârni romanul *De două mii de ani*, Mihail Sebastian îi solicită lui Nae Ionescu o prefață. Îndrumătorul generației '27 era un specialist în chestiunea evreiască, mai ales că a publicat și studii referitoare la problematica iudaismului în cadrul revistei „Cuvântul”. Profesorul își exprimă concepția teologică asupra chestiunii, stârnind critici. Autorul cărții recunoaște jena pe care i-a provocat-o această prefață, nu neapărat din punctul de vedere al conținutului, dar din punct de vedere tehnic. Sebastian apreciază cuvântul introductiv a fi nu aspru, ci de o cruzime rece, metodică și indiferentă. Este mai degrabă un raport tehnic, înghețat în idei generale și abstracții.

Urmărind soarta personajului principal, etapele creșterii sale și pregătindu-se ca ființă umană și intelectuală, Mihail Sebastian surprinde gesturi, atitudini și concepții controversate generate de întrebarea rasială care îi marchează profund forumul intern. Eseu polemic definit de G. Călinescu, romanul *De două mii de ani* provoacă, la apariția sa, un scandal de proporții mari. Pentru a se apăra, Mihail Sebastian răspunde cu calm și luciditate rece, în romanul *Cum am devenit huligan* din 1935, tuturor celor care-l critică.

Polemicile pe care le-a prilejuit publicarea romanului *De două mii de ani* îl impulsionează pe prozator să tipărească o altă carte, *Cum am devenit huligan. Texte, fapte, oameni* în anul 1935. Sebastian începe să țină un jurnal care este în același timp un jurnal intim despre viața lui sentimentală și de familie, un jurnal literar care oferă prețioase informații despre creația operelor sale și despre viața literară românească, și un jurnal politic, care documentează perioada tulbure din istoria României pe care a trăit-o. Ca diarist, modelul principal al scriitorului este, conform celor subliniate, autorul francez Jules Renard. Ca jurnal intim, lucrarea relatează atât viața sentimentală plină de evenimente a autorului, cât și numeroasele sale reflecții pe cele mai variate subiecte, lăsând o evidență a pasiunii sale pentru muzică clasică și schi. În aspectul literar, pe lângă documentarea genezei diverselor opere narative și teatrale, arată dificultățile lui Sebastian în a face față unui mediu intelectual în care antisemitismul devine din ce în ce mai puternic. În același timp pe paginile sale apar multe figuri relevante ale culturii române ale vremii precum Camil Petrescu, Mircea Eliade, Emil Cioran sau Eugen Ionescu, printre mulți alții. Dar mai ales în dimensiunea politică a romanului se află importanța acestuia, din moment ce acesta este o mărturie de neegalat a ascensiunii antisemitismului în România înainte și în timpul celui De-al Doilea Război Mondial. Sebastian își descrie viața din perspectiva intelectualului evreu-român într-o perioadă de escaladare a discriminării și a amenințărilor existențiale.

Cu un accentuat caracter incisiv, romanul reprezintă o ripostă adresată abundenților denigratori. Mihail Sebastian reproșează criticilor faptul că nu au plecat în

²⁸ Mihail Sebastian, *De două mii de ani*, Ed. Humanitas, București, 2006, p.246.

observațiile sale de la textul operei, ci s-au agățat de niște idei fixe statornicite în societatea vremii, fapt ce a dus la apariția ireversibilelor neclarități. Dorind să le îndepărteze, prozatorul scrie această operă în tihnă, în absența nostalgiei, fără a ține seama de răzbunare. Astfel, acest scandal provocat de apariția volumului îi face cunoscuți pe adevărații camarazi pe care îi are. Valoarea acestui roman este dată și de reflecțiile prozatorului despre artă. Potrivit lui Mihail Sebastian, actul de a minți are severe sancțiuni lăuntrice, pentru că el te deposează de dreptul de a mai declara veridicul. Astfel, prozatorul solicită de la viață dreptul de a o aprecia cu absolută franchețe. Acesta este motivul pentru care scrie.

Mihail Sebastian aparține aceleiași val de modernitate care promovează proza analitică prin tehnica jurnalului intim și a autenticității. Marile lui modele, ca în cazul lui Camil Petrescu și Anton Holban, erau Marcel Proust și André Gide. Cărțile sale dezvăluie tensiunea unui suflet chinuit, dornic să se mărturisească și să se descopere, însăși prin relațiile cu ceilalți, să-și înțeleagă viitorul ca individ unic. Mărturisirile sale sunt de o mare sinceritate și trădează aspirația spre puritate, frumos, poezie, perfecțiune. Precum în cazul lui Camil Petrescu, luciditatea analitică nu anulează, ci sporește, într-un mod specific scriitura, prozatorul fiind structural cu un suflet sensibil și singuratic, rănit de duritatea vieții și de marile obstacole pe care ea le creează. *Fragmente dintr-un carnet găsit* (1932) și, mai ales, *De două mii de ani* (1945) sunt cărți ale unei dezbateri morale și politice exemplare în care scriitorul, de origine evreiască, ridică brusc problema condiției sociale și naționale, evidențiind dramatismul categoriei umane pe care o reprezintă.

Specificitatea operei lui Mihail Sebastian este autenticitatea care reprezintă acumularea experiențelor și a documentelor la hazard. Accentuându-și în frecvente dăți predispoziția pentru o scriitură directă, autentică, înflăcărată, în stare să comunice realități umane general valabile, Mihail Sebastian demonstrează o comprehensiune pentru creația romanească care oglindește justetea, veridicitatea unei trăiri absolut particulare, pentru romanul creat ca un jurnal lăuntric, intim. În această direcție, creațiile *Fragmente dintr-un carnet găsit* și *De două mii de ani* participă în mod deosebit la dezvoltarea scriiturii originale, autentice, împreună cu creațiile lui Mircea Eliade, M. Blecher, Octav Șuluțiu, Anton Holban.

Teatralitatea involuntară din scrierile intime ale lui Sebastian poate fi identificată la nivelul temelor sale. Uneori, când teatralitatea vizează expresia scenică, scriitorul încearcă cu prudență să prevină denaturarea evenimentelor. La fel, în paginile dedicate schițelor de personaje autorul oscilează, cu aceeași grijă pentru veridicitatea intrigii, între eliminarea detaliilor și plasarea sub lupă a unor trăsături abia vizibile cu ochiul liber.

Pentru Sebastian, scopul confesiunii nu este acela al verbiajului, exprimând gândurile și sentimentele pe care scriitorul nu dorește să le mențină private, dezvăluind o multitudine de detalii sau admițând totul. Ceea ce își dorește să facă să exploreze numeroase moduri de a înțelege viața, dezvăluind semnificațiile abundente ale cuvintelor.

Întreaga operă literară a lui Mihail Sebastian orbitează nehotărât între faimă și farsă. Spațiul evaziunii pe care îl imaginează scriitorul de ficțiune nu este un tărâm exotic îndepărtat, ci o nișă mascată în viața de zi cu zi. Este imposibil de localizat de către cei din

afară și din interiorul său. Inițiații se sustrag chiar și ideii de apartenență la realitatea obiectivă.

Romanele lui Mihail Sebastian „au o construcție schematică datorită nevoii de concizie, o nevoie poate înăscută ca și la Caragiale. Schematismul acesta de construcție aliniată pe capitole este rezultatul unei minți ordonate, prea ordonate pentru a se pierde în hățișul de întâmplări, analize, descrieri, eroi, care printr-o dezordine literară a episoadelor ne dau romanul, însă romanul dezvoltat, nu romanul schematic la Sebastian.”²⁹

Conchidem, constatând existența unui considerabil dezacord între gândirea artistică și exercitarea profesiei de romancier. Dacă în perspectiva teoretică prozatorul este fidel literaturii avangardiste, în perspectiva scriitoricească identificăm existența unui modernism mai echilibrat, datorită inserțiilor elementelor structurale tradiționale. Acest lucru se întâmplă pentru că interesul prozatorului cade asupra urmărilor psihologice, investigării laturii lăuntrice a personajelor și mai puțin asupra evenimentelor.

BIBLIOGRAPHY

- Dinescu, Maria, *Mihail Sebastian publicist și romancier*, Ed. Du Style, București, 1998.
 Glodeanu, Gheorghe, *Poetica romanului interbelic*, Ed. Ideea Europeană, București, 2007.
Romanul românesc în interviuri. O istorie autobiografică, vol. III, partea II, Antologie, sinteze bibliografice și indice de Aurel Sasu și Mariana Vartic, Ed. Minerva, București, 1988.
 Sebastian, Mihail, *De două mii de ani*, Ed. Humanitas, București, 2006.
 Sebastian, Mihail, *Eseuri. Cronici. Memorial*, ediție îngrijită și prefăcută de Cornelia Ștefănescu, Ed. Minerva, București, 1972.

29 Maria Dinescu, *Mihail Sebastian publicist și romancier*, Ed. Du Style, București, 1998, p.16.

THE DEVELOPMENT OF HUMANITY IN THE CONTEXT OF THE DIALOGUE BETWEEN HISTORY, THEOLOGY, PHILOSOPHY AND SCIENCE.

Marinel PĂDURE

PhD Candidate, „Ovidius” University of Constanța

Abstract. The importance of the dialogue between theology, philosophy and science is a topic of great interest, as these are three fields that have a strong impact on how people understand their existence and the universe around them.

Theology is concerned with understanding and explaining the relationship between humans and the divine, and how this relationship affects human life. Philosophy, on the other hand, focuses on understanding the universe and human nature through reasoning and argumentation. Science, finally, relies on observation and experiment to explain phenomena in the world around us.

Although these fields may seem separate, the dialogue between theology, philosophy and science can be of great importance for a complete understanding of reality. For example, theology can provide a moral and spiritual context for the scientific understanding of nature, and philosophy can provide a conceptual perspective on theology. In turn, science can provide evidence and arguments to support or challenge theological or philosophical statements.

The dialogue between these three fields can also have a positive impact on society. Through this dialogue, better solutions to society's moral and ethical problems can be reached, as well as a deeper understanding of human nature and the surrounding universe.

Keywords: Dialog, Theology, Philosophy, Science, Society

Introducere.

Aprofundarea cercetării interdisciplinare, este comuniunea dintre teologie, filosofie și știință, trăită înăuntrul inimii și manifestată în exterior prin credință, cult, virtuți și fapte bune, în care natura profundă a realității nu poate fi epuizată ci deschide alte orizonturi de cunoaștere..

Începând cu perioada modernă, știința a câștigat statutul de cunoaștere obiectivă, universală și rațională prin excelență. Discursul său pare a fi general acceptat. Print-o cercetare interdisciplinară în dialogul dintre teologie, filosofie, credință și știință, realizată cu discernământ și nuanțat, se evită pietismul, cât și riscul sincretismului.¹ De unde și dificultatea pentru unii, în principal din cauza structurilor gnoseologice diferite, să gândească știința și religia în termeni de relații reciproce. Cele două demersuri au fost adesea percepute ca fiind expresia unei incompatibilități ființiale.

Acest dialog răspunde atât căutărilor sincere și consecvente din planul cercetării cât și căutărilor privind orizontul vieții sub toate aspectele ei, prezente și viitoare.

Este important de accentuat faptul că nu e vorba doar de tentative academice singulare, ci de adevărate subiecte de reflecție împărtășite de un mare număr de persoane

¹ Glasul Bisericii, revista oficială a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, anul LXXV(2016), nr. 1-6, p. 301 - 302

care încearcă să îmbine valorile credinței cu cele ale științei, rezultând o viziune dialogică și convergentă, respectându-se vocațiile specific ale teologiei, filosofiei, credinței și științei. După cum arată și teologul catolic François Euvé, este evident faptul că relațiile dintre știință și religie preocupă societatea actuală și reprezintă deseori „un subiect inepuizabil” pentru aparițiile editoriale.

Alți cercetători preferă, în ceea ce îi privește, să vorbească despre relațiile știință-credință dintr-un punct de vedere etic. În Europa sau în Statele Unite, numeroasele abordări ale reflecției bioetice² constituie un exemplu.

Cap. I. Teologia și știința de-a lungul timpului. Relevanța dialogului dintre ele.

Dacă evoluția cunoașterii și a paradigmatelor științifice a preocupat intens teologiile protestantă și catolică începând cu perioada modernă, este evident faptul că ortodoxia e departe de a fi investit atât de mult interes în această problematică. Totuși, în decursul secolului trecut, ea a fost în stare să pună la dispoziție un potențial de reflecție teologică a cărui existență nu se poate intui din exterior.

Folosul unui asemenea demers depinde pentru noi, ortodocșii, de putința sa de a fi în continuitate directă cu gândirea Sfinților Părinți ai Bisericii, cei care au dovedit prin teologia lor că pregătirea duhovnicească și cea intelectuală nu se exclud reciproc și nici nu sunt antagonice, ci dimpotrivă descoperirea polivalențelor și convergenței în cunoaștere, duce la un real folos în viața societății.³

Prin urmare, modul în care unii Părinți au construit un discurs profund duhovnicesc și, în același timp, fără compromis față de exigențele intelectuale și culturale din timpul lor, arată acea cale de echilibru între riscul de a dilua teologia prin înțelepciuni trecătoare și cel de a nu ști să folosești duhovnicește bogățiile culturale ale timpului tău.

Îndeplinirea și studierea cunoașterii prin credință, reprezintă o coordonată semnificativă a gnoseologiei patristice, adică în relația dintre teologie, filosofie și știință, este esențială cunoașterea și valorificarea teologie patristice.

Fiindcă teologia nu operează în același registru ca și disciplinele științifice, arată că, acest cadru nu se poate mărgini la exigențele metodologiei științifice fără a riscă denaturarea calității participării teologice, dar se poate vorbi de o cercetare consistentă în domeniul relației dintre aceste domenii amintite mai sus.

Cunoașterea teologică adevărată, întrucât presupune experiența concretă și directă a întâlnirii cu Dumnezeu, depășește orice demers conceptual și orice cadru metodologic avut în vedere potrivit metodei științifice, mai precis în abordarea eclezială a cercetării interdisciplinare este implicate realitatea credinței ca relație vie a omului cu Dumnezeu.⁴

Conștiințele lucrurilor în chip natural ele primesc definiția lor, iar credința este o cunoaștere adevărată, ca un ce formează temelia lucrurilor mai presus de mintea omenescă și de rațiune.

² Cf. René Frydman, *Dieu, la médecine et l'embryon*, Ed. Odile Jacob, Paris, 1999.

³ Thomas Kuhn, *The structure of scientific revolutions*, University of Chicago Press., 1996, p. 210

⁴ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Întâia sută de capete despre cunoașterea lui Dumnezeu și economia Întrupării Fiului lui Dumnezeu*, în „Filocalia”, vol. II, traducere din grecește, introducere și note de Preot prof. dr. Dumitru Stăniloae, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2008, p. 158-159

Thierry Magnin constată că astfel se ridică o nouă provocare: „cum să primești și să vestești Evanghelia lui Hristos în lumea contemporană, marcată de științe și tehnici. Această valorificare este captivantă, dar plină de riscuri și de obstacole. Printre acestea se numără și cele ale concordismului și ale simplismului”⁵.

Se cere creștinului o mărturie duhovnicească ce impune o poziționare corectă față de competențele diferitelor cunoașteri pe care le întâlnește: iată o misiune de actualitate față de provocările științelor.

Cap. II. Provocările teologiei. Adevărarea realităților istorice și spirituale.

Dacă evoluția cunoașterii și a paradigmelor științifice a preocupat intens teologiile protestantă și catolică începând cu perioada modernă, este evident faptul că ortodoxia e departe de a fi investit atât de mult interes în această problematică.

Totuși, în decursul secolului trecut, ea a fost în stare să pună la dispoziție un potențial de reflecție teologică a cărui existență nu se poate intui din exterior. Pentru a oferi un răspuns mai larg la problemele lumii de azi, această reflecție trebuie să fie cunoscută, aprofundată și dezvoltată, iar cercetarea interdisciplinară permite relaționarea dintre știință, filosofie și teologie.

Este ușor de observat cum, în fața descoperirilor științifice, creștinul se lovește de o adevărată provocare: aceea de a ști să se lase chestionat din punct de vedere duhovnicesc. Potrivit perspectivei ortodoxe, trebuie subliniat că nu există discurs teologic care să nu fie alcătuit ca un răspuns la nevoile concrete ale omului: orice meditație teologică trebuie să răspundă unei cerințe de ordin duhovnicesc și pragmatic.

Însuși Fiul lui Dumnezeu este un răspuns, în calitatea Sa de *Logos* sau de *Cuvânt al lui Dumnezeu Întropat*, adresat omului. Și dacă Hristos este Dumnezeu-Omul, modelul universal al omului, Cel care știe să-l învețe pe om cum să-și poarte firea omenească către măsurile dumnezeiești de viață, atunci, în fiecare generație, întrebările omului găsesc în Hristos răspunsuri foarte clare.⁶

Orice preocupare a omului care îi structurează sau influențează experiența este un posibil subiect de interogație teologică și filosofică cu privire la valoarea sau lipsa de valoare a acesteia în termeni de mântuire.

Cunoștințele științifice schimbă, modelează viața omului, dar și oferă multiple exemple în care savanții și-au asumat în mod real condiția limitei în cunoaștere. Observăm impactul lor asupra spațiului interior al subiectivității sale, care reprezintă prin excelență locul demersului teologic. Însăși lumea se schimbă sub impactul activității științifice, iar omul se dezvoltă într-o lume pe care o preschimbă prin știința sa, iată așadar consecințe de analizat teologic, filosofic dar și științific.

Cercetătorul de astăzi, și în special omul de știință sau tehnicianul, se află adesea în căutarea criteriilor de armonizare a valorilor credinței cu cele provenite din mediul său profesional. Fiindcă acordul dintre cele două, care trebuie să se realizeze în interiorul propriei conștiințe, nu se face fără riscul suferinței, dar asumarea condiției limitei

⁵ Thierry Magnin, *Quel Dieu pour un monde scientifique?*, Ed. Nouvelle Cité, Paris, 1993.

⁶ *Glasul Bisericii*, revista oficială a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, anul LXXV(2016), nr. 1-6, p. 304

favorizează construirea cadrului pentru un real dialog realist și onest dintre știință, filosofie, credință și teologie.

În fața acestui mod de examinare, Claude Allègre constată că anumiți oameni de știință credincioși adoptă un comportament schizofrenic, preluând ad litteram celebra frază a lui Iisus Hristos: „dați Cezarului cele ce sunt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu” și separă cu totul cele două activități⁷.

El înfățișează de asemenea și cealaltă extremă, riscul combinării fără discernământ care hrănește fundamentalismul și care devine, în societățile actuale, o adevărată amenințare (noile secte propunând integrarea unei false științe în noile credințe, credințe care sunt atât ezoterice, cât și bizare, chiar periculoase în cazul unora).

Fiindcă teologia nu operează în același registru ca și disciplinele științifice, desigur că acest cadru nu se poate mărgini la exigențele metodologiei științifice fără a risca denaturarea calității participării teologice. Cunoașterea teologică adevărată, întrucât presupune experiența concretă și directă a întâlnirii cu Dumnezeu, depășește orice demers conceptual și orice cadru metodologic, duce la o dezvoltare a cercetării interdisciplinare, orientat către descoperirea polivalențelor și convergenței în cunoaștere, precum și valorificarea acestui demers în viața societății.⁸

Cunoașterea prin credință este directă, intuitivă și nu poate fi demonstrată logic. Și aceasta nu din pricina cadrului prea strâmt al gândirii conceptuale care nu știe să cuprindă realitățile dumnezeiești, ci, pentru că adevărata cunoaștere de Dumnezeu, după cum susține Sfântul Siluan Atonitul, nu se primește decât numai în „plan existențial” printr-o experiență trăită de ființa umană în integralitatea sa. Cadrul nostru de reflecție va fi neapărat teologic, adică hrănit prin viața concretă a Bisericii, atent la nevoia duhovnicească a omului de azi și la cultura sa, indiferent de ce origine ar fi aceasta.

Cap. III. Actualitatea dialogului dintre teologie și celelalte științe

În contextul actual valorificarea deschisă și interpretată a unor rezultate din diferite domenii de cercetare științifică de vârf indică o întărire și aprofundare semnificativă a cercetării interdisciplinare privind relația dintre teologie, filozofie și știință. Științele universului și ale vieții, prin rezultatele și interpretările oamenilor de știință, adoptă o abordare pentru identificarea adevărurilor profunde ale realităților studiate dincolo de orizonturile ideologice ale tipurilor științifice.

Până de curând, dialogul constructiv și onest între teologie, filozofie și știință a fost dificil din cauza factorilor legați de ideologie, mai degrabă decât de comportamentul științific. Ideologia, mai degrabă decât cercetarea științifică în sine, produce o înțelegere distorsionată a relației dintre teologie, filozofie și știință.

Știința contemporană depășește reducăționismul scientismului pozitiv la nivelul epistemologiei. Marii savanți din fiecare domeniu al cercetării științifice au crezut intuitiv că natura profundă a realității nu poate fi epuizată în formulări și reprezentări conceptuale. Astfel, sunt asumate constrângerile structurale ale unei abordări

⁷ Cf. Claude Allègre, *Dieu face à la science*, Ed. Fayard, Paris, 1997

⁸ *Glasul Bisericii*, revista oficială a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, anul LXXV(2016), nr. 1-6, p. 306 - 308

epistemologice bazate exclusiv pe autoritatea exercitării raționalității autonome, mai degrabă decât doar constrângeri contextuale, și se pretinde o relatare exhaustivă a realității cercetării.

Adevărul nu este epuizat în discursul formulatic. Adevărul nu este, de fapt, redus la o metodă. Adevărul transcende argumentele fără a elimina cerința gândirii inferențiale.

Această perspectivă a conturat în ultimele decenii o paradigmă a incompletitudinii în știință. Această incompletitudine nu presupune o pledoarie pentru ignoranță sau agnosticism, ci dimpotrivă, limita este asumată în mod creator ca o deschidere spre alte orizonturi de cunoaștere. În acest context se favorizează interpretarea rezultatelor științifice într-o deschidere către perspectiva filosofică și cea teologică. Astfel, se conturează posibilitatea unui dialog interdisciplinar între teologie, filosofie și știință.

Dialogul interdisciplinar dintre teologie, filozofie și știință răspunde atât unei căutări sincere și consecvente a cercetării, cât și a orizontului vieții. Acest tip de dialog interdisciplinar nu implică îndepărtarea teologiei de adevărul revelației, culminând cu divinitatea lui Hristos, ci în contextul cultural al bisericii, mărturisirea adevărului revelat și trăit în viața bisericii.

Un dialog în care capacitățile unice sau specifice ale teologiei, filosofiei și științei sunt recunoscute și valorizate. Capacitățile diferite nu implică o izolare diferită a fiecăruia față de celelalte, ci mai degrabă o viziune a dialogului și a fuziunii în care sunt respectate vocațiile specifice de teologie, filozofie și știință.

Asumarea paradigmei incompletitudinii în cercetarea științifică favorizează deschiderea epistemologiei științifice către metafizică, mai precis posibilitatea întâlnirii dintre perspectiva teologică, filosofică și cea științifică. În acest sens este edificatoare mărturia lui John Polkinghorne, fizician contemporan și preot anglican: „Doar o deschidere metafizică a epistemologiei științifice bazată pe onestitate și bună intenție poate pregăti o cunoaștere adecvată.

Aceasta este ipoteza în care în mod frecvent am putut discuta cu colegi de-ai mei, chiar necredincioși. Simpla obiectivitate a științei nu înseamnă o hegemonie a cunoașterii științifice. Teismul reprezintă în mod adecvat o bogată bază de înțelegere a lumii, în care cunoașterea este asociată axiologiei. Raționalitatea minunată a științei nu este decât o parte desfășurată a inteligenței lui Dumnezeu. Intuiția noastră științifică ne face să recunoaștem prezența lui Dumnezeu în lume”⁹

Știința contemporană ne ajută să înțelegem și să recunoaștem propriile noastre limitări sau inadecvate în domeniile pe care le reprezentăm, oferind mai multe exemple ale limitelor cunoașterii pe care oamenii de știință și le asumă de fapt.

Asumarea unor condiții limită facilitează construirea unor cadre de dialog reale pentru cercetarea cu adevărat interdisciplinară. În cadrul unui dialog realist și onest între știință, filozofie și teologie se poate dezvolta sensul cercetării interdisciplinare, orientată spre descoperirea multivalenței și convergenței cunoștințelor, și valorificarea acestui demers în viața socială.

⁹ John Polkinghorne, *Belief in God in Age of Science*, Yale University Press, 1998

În contextul actual, putem vorbi de cercetare coerentă în domeniile teologiei, filosofiei și relației dintre știință. Există mai multe abordări ale acestei cercetări interdisciplinare specifice. S-a stabilit că poate exista o oarecare legătură între diferitele tradiții religioase (iudaism, islam, religii orientale) și știința modernă.

De fapt, însă, există multe lucrări care se ocupă de relația dintre teologia creștină și știință. Și în ultimii ani, atât pe plan internațional, cât și în context românesc, abordări ale relației dintre teologie, filozofie și știință au fost explorate din perspectiva tradiției creștine ortodoxe exprimată în teologia patristică.

Angajarea teologică ortodoxă în dialogul dintre știință și filozofie nu este motivată doar de aprofundarea cunoștințelor la nivel conceptual, ci derivă și din responsabilitățile misionare și sociale ale Bisericii. În acest dialog, teologia ortodoxă oferă o înțelegere ecleziastică a relației dintre teologie, filozofie și știință, bazată pe iubirea veșnică a Creatorului universului și comunicarea ei în viața Bisericii și a lumii întregi.

Dar El, Creatorul, dăruiește celor evlavioși o credință în existența Lui, mai întemeiată decât orice demonstrație. Căci credința este o cunoștință adevărată, întemeiată pe principii ce nu pot fi demonstrate, ca una ce este temelia lucrărilor mai presus de minte și de rațiune”¹⁰

În contextele epistemologice actuale în relație cu teologia, filozofia și știința, transcendența este o realitate asumată implicit sau explicit. Dar acceptarea de către Biserică a unui dialog între teologie, filozofie și știință înseamnă că ea depășește înțelegerea transcendenței doar ca realitate abstractă, fără referire la persoana transcendentă a lui Dumnezeu. Instrumentalizând doar cunoașterea discursivă, riscăm să reducem lumina transcendenței la o viziune progresivă a cunoașterii iminente.

Astfel prin intrarea omului de știință în experiența eclezială, cercetarea științei este asumată din interiorul acestei trăiri a comuniunii cu Creatorul, deschiderile și referințele științei în raport cu transcendența, pot fi împlinite doar prin comuniunea harică cu Dumnezeu, dezvoltând vocație științei mărturisitoare ce poate fi cuprins cu mintea umană.

Odată cu progresul înțelegerii lumii, o dată cu evoluția științei propriu-zise, s-a înregistrat și un progres al frământărilor umane privind căutarea sensului. Și este atunci firesc ca explozia științifică din ultimele decenii ale mileniului care abia s-a încheiat să ducă și la intensificarea dialogului dintre știință și religie. Revigorarea dialogului dintre cele două modalități de cunoaștere a lumii, face parte dintr-un proces general, ce are loc de la un capăt la celălalt al lumii.

Bibliografie

Glasul Bisericii, revista oficială a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, anul LXXV(2016), nr. 1-6

Cf. René Frydman, *Dieu, la médecine et l'embryon*, Ed. Odile Jacob, Paris, 1999

Thomas Kuhn, *The structure of scientific revolutions*, University of Chicago Press., 1996

Sf. Maxim Mărturisitorul, *Întâia sută de capete despre cunoștința lui Dumnezeu și iconomia Întrupării Fiului lui Dumnezeu*, în „Filocalia”, vol. II, traducere din grecește, introducere și note de

¹⁰ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Întâia sută de capete despre cunoștința lui Dumnezeu și iconomia Întrupării Fiului lui Dumnezeu*, Filocalia vol. II, EIMBOR, București, 2008, pp. 158-159.

Preot prof. dr. Dumitru Stăniloae, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2008

Thierry Magnin, *Quel Dieu pour un monde scientifique?*, Ed. Nouvelle Cité, Paris, 1993

Cf. Claude Allègre, *Dieu face à la science*, Ed. Fayard, Paris, 1997

John Polkinghorne, *Belief in God in Age of Science*, Yale University Press, 1998

Sf. Maxim Mărturisitorul, *Întâia sută de capete despre cunoștința lui Dumnezeu și iconomia Întropării Fiului lui Dumnezeu*, Filocalia vol. II, EIMBOR, București, 2008

PRESERVING INGENUITY, THE PURPOSE OF TEODOR MAZILU'S TRAVELS

Luminița VELKER (COLOPELNIC),
PhD student, Philology,
Technical University of Cluj-Napoca

Abstract: Especially known as a prose writer and dramatist, it is right to be remembered that Teodor Mazilu was also a memoirist. After mentioning the important predecessors in travel literature, the article analyzes the purposes of seeking such a refuge from loneliness for Mazilu, but also for others, the thematic and affective universe of his notes, the need for communication and the humor that accompanies him in these texts as well as in his whole literary work.

Keywords: travel, loneliness, communication, city, humor

Context literar

Literatura de călătorie reprezentată de mari cărturari și scriitori precum Spătarul Milescu, Vasile Alecsandri, Nicolae Filimon, Grigore Alexandrescu e valoroasă deoarece vechile însemnări marchează începuturile literaturii române, ținând loc la un moment dat beletristicii. Venind mai înspre zilele noastre, acest tip de proză e privit circumspect deoarece devine domeniul de specialitate al multora care au ajuns pe meleaguri străine și, deși le lipsește talentul epic, țin să ne împărtășească observațiile și experiențele lor.

După părerea lui Virgil Ardeleanu, „Însemnarea de călătorie, de nu este un simplu reportaj, de ambiționează să bată la porțile literaturii, se cuvine a îndeplini două elementare condițiuni; mai precis, trebuie să-și justifice existența printr-un cert talent literar (pe cât posibil de extracție epică) pe de o parte, prin asamblarea armonioasă, într-o ordine, de dorit, cât mai spectaculară, a unor observații profund personale, pe de alta”¹.

În vremea lui Teodor Mazilu, o excepție notabilă o constituie Eugen Barbu cu *Foamea de spațiu* (1969), sintagma din titlu definind psihologia turistului din secolul al XX-lea, curios să răsfoiască existența planetară. În 1973, Mazilu publică volumul de însemnări de călătorie *Este corida o luptă cu moartea?* reînviind amintiri despre locuri vizitate cu până la cinsprezece ani în urmă. Încadrarea într-un anumit tip de jurnal de călătorie se dovedește dificilă, textele aparținând atât unui jurnal intelectual, cu scop de investigație culturală, de cunoaștere prin ochii călătorului a frumuseților lumii cât și unui jurnal de tip psiho-afectiv, călătorul căutând și oferind cititorilor metode și tehnici de relaționare cu lumea, de situare în raport cu alteritatea. Călătoriile pe care le întreprinde Mazilu sunt admirative, întâlnirea cu alte civilizații realizându-se de pe poziția exponentului unei culturi ce se percepe drept cadetă în raport cu cea vizitată.

Ceea ce stârnește interesul cititorilor pentru aceste însemnări, explică Valeriu Cristea, este „câmpul foarte larg de observație ce se deschide unui scriitor de o reputație

¹ Virgil Ardeleanu, *Opinii. Prozatori și critici*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975, p. 49.

a inteligenței atât de mare ca Teodor Mazilu”², fiind una dintre cărțile sale „cele mai pătrunzătoare și mai spirituale”³.

Pentru Virgil Ardeleanu, criticul care privea cu neîncredere atât domeniul labil al literaturii de călătorie cât și întreaga creație a lui Teodor Mazilu de până în acel moment, cartea, nu doar că trece de cele două probe valorice, dar se dovedește a fi o revelație:

„o carte plină de farmec, bine scrisă, echilibrată. Nimic nu este superfluu, totul e notat, căci sunt notații, în lumina, bănuim, cea mai proprie. Atât de mult trâmbițatul har moralistic din searbăda proză a scriitorului își face acum din plin simțită prezența, sub forma unei ironii ce trădează bun gust, quantum intelectual și frecventare a valorilor perene”⁴.

Scopul călătoriilor pentru Mazilu

În prima însemnare numită în stil shakespearian *A fi sau a nu fi turist*, Mazilu face referire la călătoriile din obiective culturale, în interes de afaceri sau doar din plăcere, inserând deja câteva aluzii cu privire la snobi și vanitoși: „Toate economiile se sacrifică de dragul unui cer mai albastru. Austeritatea de un an întreg se transformă în umbra unui palmier în insulele Bahamas. O femeie e în stare să se uite cu ironie la un bărbat care-i mărturisește că s-a întors dintr-un scurt concediu în sudul Italiei. Dacă vrei să fii un bărbat galant, trebuie să-i oferi femeii o vânatoare de leoparzi în Africa”⁵. Totuși, cei mai mulți caută, în aceste călătorii, fericirea sau, cum spune în eseurile sale, „Speranța într-o mare iubire. Speranța într-un soare mai cald”⁶.

Dacă lui Camil Petrescu, poate cel mai important călător intelectual din literatura noastră, călătoriile nu îi plac, îi par superficiale și vulgare ca niște vise ratate, Mazilu mărturisește în însemnarea *Prin Spania și Italia*, că nu este pasionat de călătorii, pentru el „e același lucru dacă-ți plimbi singurătatea sub umbra unor măslini sau a unor duzi”⁷. Mai mult decât muzeele, catedralele sau vestigiile istoriei, literaturii și picturii, îl ispitește dorința de a restabili comuniunea cu oamenii, comuniune care, la Mazilu se face nu prin intermediul timpului, ci al sensibilității. Astfel, centrul Londrei îi amintește de Huxley, o străduță din Paris de un spectacol Ionescu, un muzeu de artă îl face să se gândească la Le Clézio. Din vremea exilului în urma reprezentăției pe scenă a piesei *Proștii sub clar de lună*, piesă incomodă pentru autorități și, prin urmare, cenzurată, cele mai puternice amintiri le are din casa lui Nicolae Bălcescu de la Palermo, unde acesta a fost, la rândul său, exilat, casă care îi readuce în suflet o iubire amestecată cu respect și căldură umană, sentimente de care se simte intimidat.

Așadar, nu îmbogățirea spiritului e scopul călătoriilor lui Mazilu, „un spirit mărginit n-are cum să acapareze infinitul chiar dac-ar face înconjorul lumii”⁸, ci fuga de singurătate, comunicarea, scop mărturisit încă din primele pagini ale cărții: „Dacă dintr-o

² Valeriu Cristea, *Observație și ironie* în „România literară”, nr. 50, 13 decembrie 1973, p. 11.

³ *Ibidem*.

⁴ Virgil Ardeleanu, *Opinii. Prozatori și critici*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975, p. 49.

⁵ Teodor Mazilu, *Este corida o luptă cu moartea?* București, Editura Eminescu, 1973, p. 8.

⁶ *Idem*, *Despre călătorii*, vol. *Ipocrizia disperării*, București, Editura Albatros, 2002, p. 68.

⁷ *Idem*, *Este corida o luptă cu moartea?* București, Editura Eminescu, 1973, p. 78.

⁸ *Ibidem*, p. 175.

călătorie mă aleg cu o privire plină de inteligență și căldură umană, am sentimentul că n-am făcut zadarnic drumul”⁹. Autorul rămâne fidel acestui scop, la sfârșitul volumului mărturisind: „Sunt zâmbete, priviri, gesturi care rivalizează, în memoria mea afectivă, cu frumusețea Capitalei Sixtine”¹⁰. Ideea se regăsește și în eseul *Despre călătorii*: „Am văzut oameni care au cutreierat pământul în lung și-n lat și au rămas la fel de stupizi. Sufletul nu e o magazie care poate fi supraaprovizionată, important nu e să ne îmbogățim, ci să ne păstrăm ingenuitatea. Un suflet bogat își pierde sensibilitatea”¹¹.

Univers tematic și afectiv

Acceptându-și condiția de călător, Mazilu, în aceste texte, observă, descrie, se entuziasmează, devine sceptic, se lasă cuprins de nostalgia patriei, se dezvăluie uneori ca într-un jurnal intim lăsându-ne să aflăm despre el mai mult ca din oricare altă carte a sa: pasiuni vechi, statornice sau trecătoare, mărturisiri deschise ale unor momente care l-au marcat.

La Roma, deși fermecat de Piața Spaniei pe care o consideră un imperiu al comunicării, Mazilu recunoaște: „Sătul de atâta comunicare și poezie, voiam să fiu singur cu mine însumi și cu sticla mea de vin roșu. Altceva nici nu mai doream. De fapt, în nevoia mea de singurătate se ascundea dorul de țară”¹².

Aflat la Helsinki, autorul își exprimă regretul de a nu fi vizitat acest țărm de piatră și de gheață în anotimpul nopților albe: „Ciudată trebuie să fie viața când soarele nu se grăbește să apună, o viață fără spaima și frumusețile nopții (...) de neînțeles pentru noi, cei predestinați să devorăm întunericul, singurătatea și frumusețea unică a nopților”¹³.

Așadar, singurătatea ca refugiu, necesitate, spaimă, privilegiu, temă esențială în opera maziliană, revine și acest volum de însemnări de călătorie, alături de tema morții. La sfârșitul acestor călătorii pe care le consideră ca pe niște probe de foc, zâmbetul stewardeselor îi revelează autorului nobila incapacitate a omului de a realiza moartea.

Capitolul sintetizator, care dă titlul cărții, prezintă corida ca pe „o posibilitate de a tranșa pe pământ, în văzul lumii, spaima de neant de care vorbeau filozofii (...) o pregătire a omului pentru moarte, ca un fel de joacă laică și necruțătoare, cu tentativa celor curajoși de a se familiariza cu moartea, de a o înțelege și de a o depăși”. Toate experiențele la care face referire în notițele acestor călătorii se regăsesc în mărturisirea despre semnificația personală a coridei: „Nu cred că există spectacol care să unească atât de unitar și de firesc contradicțiile sufletului omenesc, de la senzualitatea cea mai aprigă până la jocul cu moartea, de la beția gloriei până la pedanteria comerțului, de la poezia tragică a existenței până la voluptatea tristă a violenței”¹⁴. Interesantă este concluzia la care ajunge în urma vizionării mai multor coride: așa cum scriitorii se joacă cu moartea, încercând s-o sfideze

⁹ *Ibidem*, p. 9.

¹⁰ *Ibidem*, p. 180.

¹¹ *Op. cit.*, vol. *Ipocrizia disperării*, București, Editura Albatros, 2002, pp. 68-69.

¹² *Ibidem*, pp. 92-93.

¹³ *Ibidem*, p. 189.

¹⁴ *Ibidem*, p. 103.

în paginile cărților, tot astfel și toreadorii fac același joc pe viu, „plătind cu sânge și orgoliu încercarea de a se familiariza cu ultima zbatere”¹⁵.

În croaziera pe Mediterana, prima escală o face la Istanbul unde marea înaintează până în adâncul orașului și vapoarele fac parte din intimitatea lui confundându-se cu magazinele și restaurantele. Admirând palatele și moscheele luxoase, în căutarea urmelor temutului imperiu, constată că timpul i-a înghițit fără sfială măreția. Timpul i se pare „mai crud decât toate imperiile”¹⁶. Pe cât de rezonabil i se pare Mohamed și transformarea regulilor de igienă în porunci ale lui Alah, pe atât de inutilă și barbară ideea de a deține un harem păzit de eunuci cu atâtea femei câte zile sunt într-un an: „Această grijă fanatică pentru ceva de care nu ai nevoie mi s-a părut de o tristă și inutilă barbarie. (...) o închisoare, oricât de feerică ar fi, rămâne totuși o închisoare...”¹⁷ sau abundența bijuteriilor din bazar: „Ele ți se ofereau cu aerul că, dacă nu-ți mai atârni un inel pe deget, riști să te îmbolnăvești de moarte”¹⁸.

Convins că fiecare om are felul său de a se apropia de frumusețea lumii, Mazilu trece prin sentimente și reacții diferite în fața minunilor care i se aștern în cale, unele îndemnându-l la cercetare serioasă, altele pironindu-l locului pentru ca eternitatea să intre singură în sufletul lui. Astfel, el le descrie pe rând, atenția căzând pe implicațiile interioare ale călătoriei. Livezile de portocali îi par strivite de nostalgia mării, farul din Alexandria are „o lumină atroce, justițiară, care-ți demască și caracterul”¹⁹, Sfinxul e „expresie a puterii omului de a rivaliza cu grandoarea și înălțimea naturii”²⁰.

Întâlnirea pentru prima dată cu pământul Italiei, cu cerul albastru și suav din Napoli, cu nebănuita agitație, tulburătoarea intimitate și apocaliptica fraternitate, îi provoacă o emoție ca în prima zi de școală, un sentiment amestecat de spaimă, plăcere și tandrețe: „Napoli apare ca orașul natal al fiecăruia, atât de adâncă și de intimă e căldura cu care te întâmpină”. Înainte de a-și depăna amintirile despre celelalte locuri, le împarte în două categorii: orașe în care se poate trăi și orașe în care se poate muri, Napoli, prin lumina, exuberanța și vulgaritatea lui, aparținând primei categorii.

Există apoi, după Mazilu, orașe care nu se pot revedea, ci de fiecare dată le vezi pentru prima oară. Un astfel de oraș e Roma în piețele căruia oamenii pășesc ca într-o catedrală, veselia având aici ceva sacru, ceremonios. Cultura Mediteranei este cea mai apropiată de spiritul mazilian, de aceea într-o trattoria se simte ca în casa părintească. Familiaritatea îl face ca din vârful bisericii San Pietro să simtă cum Roma „cu pinii, catedralele și neliniștile ei, ți se întinde la picioare ca o femeie cuminte, fericită și resemnată în voluptatea și virtutea ei”²¹.

Același sentiment îi inspiră Parisul, presimțit ca o realitate vie, ca un om cu care se va înțelege sau nu. În cafenelele pariziene care îi dau senzația de atelier, de laboratoare și nu de locuri în care se pierde timpul, „sentimentul grandorii se însoțește cu cel al trudei

¹⁵ *Ibidem*, p. 104.

¹⁶ *Ibidem*, p. 14.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 14-15.

¹⁸ *Ibidem*, p. 16.

¹⁹ *Ibidem*, p. 33.

²⁰ *Ibidem*, p. 40.

²¹ *Ibidem*, p. 97.

de fiecare zi”²². La capătul elogiului adus Parisului care distilează arta, o propagă mai departe, recunoscând valoarea artiștilor străini și frumusețea operei lor, Mazilu face o altă comparație inedită: „Criticii francezi au ceva din noblețea femeilor singuratice, frumoase și erudite, capabile să înțeleagă vocația străinilor și asprilor bărbați”²³.

În opinia lui Mazilu mai sunt orașe care se oferă – Parisul și orașe care se ascund – Londra, dar în oroarea de familiarism a londonezilor el vede un respect profund pentru existența celuilalt. Chiar și pe Piccadilly unde distracțiile sunt aruncate în plină stradă, viciul e grav și respectabil, cazinourile „au solemnitatea și trăinicia unor societăți de binefacere”²⁴.

Vizitarea Madridului și a Muzeului Prado este un pretext pentru a vorbi despre Goya, despre tablourile lui ca documente umane care condamnă inchiziția, despre suspiciunea familiei regale a Spaniei, despre frică și capacitatea ei de a lega oamenii între ei. Să plece de la Madrid la Lisabona i se pare autorului o trădare, ca și cum ar părăsi o iubită ideală pentru o femeie frivolă și necunoscută, pentru ca apoi, copleșit de frumusețea și imensitatea oceanului, să se îndrăgostească de Lisboa, cum îi spun localnicii. Dar cu cât îl descoperă mai mult, orașul îi apare atât de înăbușit de cruzime, strivit de urmele atrocităților comise de autorități încât, în fața tabloului suferinței umane, a sfidării demnității, își pierde interesul pentru briza oceanului și farmecul palmierilor care îl înconjurau „ca un grup de femei îndrăgostite tragic de un singur și magnific bărbat”²⁵.

Asemeni femeilor, fiecare oraș îl ajută să descopere o altă latură a caracterului său. Deși e impresionat de trandafirii uriași din Guadalajara sau de cerul de pe malul râului Tago care, din mărinimia lui, ploua pentru fiecare în parte, călătoria înseamnă pentru Mazilu mai mult decât descoperirea unor peisaje noi, înseamnă „o confruntare cu o altă morală, cu o altă scară de valori”²⁶. Iar morala pe care o adoptă autorul în această confruntare este cea a coridei: „ca taurul să fie ucis la capătul unei lupte loiale”²⁷.

Memorialistul ironic și moralist

Din aceste pagini, unele critice, altele încărcate de lirism, nu puteau lipsi ironia și umorul specific mazilian. „Orice carte a lui Teodor Mazilu, spune Valeriu Cristea, ne îndeamnă să căutăm cheia umorului său”²⁸. Aici i se pare că a găsit-o în contrastul de o simetrie perfectă. Dincolo de clișeele care uniformizează, Mazilu, omul mereu departe de a alege judecata comună, original în felul său de a fi și de a gândi, deși păstrează o atitudine simplă, firească, adaptată psihologiei turistului care presupune împărtășirea impresiilor, ne dezvăluie o lume paradoxală și plină de contraste. De pildă, referindu-se la călătoriile devenite o modă în lumea occidentală, Mazilu spune: „Toate economiile se sacrifică de dragul unui cer mai albastru”²⁹. Așadar, explică criticul, „mediocritatea chibzuirii acerbe

²² *Ibidem*, p. 48.

²³ *Ibidem*, p. 53.

²⁴ *Ibidem*, p. 73.

²⁵ *Ibidem*, p.124.

²⁶ *Ibidem*, p. 179.

²⁷ *Ibidem*, p. 109.

²⁸ Valeriu Cristea, *Observație și ironie*, în „România literară”, nr. 50, 13 decembrie 1973, p. 11.

²⁹ Teodor Mazilu, *Este corida o luptă cu moartea?* București, Editura Eminescu, 1973, p. 8.

a unor modeste venituri este pusă într-un contrast exploziv cu romantismul călătoriilor exotice". În Guadalajara cerșetorii și dulăii contrastează cu mormanele de ananas, tendința metropolelor de a izola face un contrast uimitor cu familiaritatea locuitorilor, cu intimitatea și fraternitatea lor apocaliptică, precum la Napoli de exemplu în timp ce exacerbaria spiritului de concurență a negustorilor face un contrast hilar cu aparențele dezinvolturii.

În pasajul referitor la expoziția realismului fantastic, autorul notează: „Exista în acele zile la Viena o expoziție în care Ernst Fuchs, șeful acestei școli, dădea explicații, risipea ultimele incertitudini. Câteva au mai rămas, totuși...”³⁰ Sau, în altă parte, umorul survine într-o relatare plină de sinceritate „Singurul eveniment mai remarcabil erau campionatele de tenis ale Elveției; din slăbiciune omenească și conștiințiozitate profesională, am asistat și eu la aceste campionate. Când am regretat sincer, era prea târziu”³¹. Alteori, ironia depășește nivelul individual și se abate asupra unor obiceiuri general valabile pentru locuitorii unui ținut. Aflat în Cuautla, un oraș din Mexic, Mazilu observă: „Când omul simte că l-a năpădit somnul, iese în public, ca și cum, dormind, ar avea de comunicat ceva de interes general. Ei vin să doarmă aici așa cum alții ar veni să danseze în grădina publică”³².

Observațiile fine, ridicate prin neașteptate comparații la rangul de reflexii, ironia și umorul, pasajele cu alură de panseu critic, toate acestea fac din volumul *Este corida o luptă cu moartea?* un produs erudit al scriitorului moralist. Concluziile aparțin așadar tot moralistului. După călătoriile întreprinse în Europa, întrebat de Adrian Păunescu, în cadrul unui interviu, despre imaginea pe care și-a făcut-o despre lumea contemporană lui, Mazilu răspunde: „Societatea suntem noi, noi care ne-am obișnuit cu ideea că societatea este altceva decât expresia propriilor noastre probleme individuale. E mult mai ușor să schimbi lumea, decât să te schimbi pe tine însuși, de aceea există foarte mulți amatori să schimbe lumea și foarte puțin apți să se shimbe pe ei înșiși”³³.

Bibliografie

Ardeleanu, Virgil, *Opinii. Prozatori și critici*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975.

Cristea, Valeriu, *Observație și ironie* în „România literară”, nr. 50, 13 decembrie 1973.

Păunescu, Adrian, *Sub semnul întrebării*, ediția a II-a, adăugită, București, Cartea Românească, 1979.

Teodor, Mazilu, *Este corida o luptă cu moartea?* București, Editura Eminescu, 1973.

Teodor, Mazilu, *Ipocrizia disperării*, București, Editura Albatros, 2002.

³⁰ *Idem*, *Este corida o luptă cu moartea?* București, Editura Eminescu, 1973, p. 63.

³¹ *Ibidem*, p. 60.

³² *Ibidem*, p. 159.

³³ Adrian Păunescu, *Sub semnul întrebării*, ediția a II-a, adăugită, București, Cartea Românească, 1979, p. 337.

RELIGIOUS SECTS IN SEVENTEENTH-CENTURY ENGLAND

Mihaela Mona BOLOCAN

PhD Candidate, Ovidius University, Constanța

Abstract: English society at the beginning of the 17th century was influenced by the turmoil in political life but also by the tensions caused by the numerous religious minorities. In this context of religious disputes, several religious minorities appeared in England, with categorical views on religious practices, lifestyles, social morals, and involved themselves to a greater or lesser extent in political life. It is worth noting that these religious minorities allowed women to assert themselves in a conservative, male-dominated society, in which they were perceived as weak, sinful, intellectually inferior and prone to physical pain, because the followers of these sects believed that men and women, they are equal in the eyes of God, therefore they should be equal in the Church and in the community.

Keywords: Anglia, religie, puritanism, milenarism, femei.

Societatea engleză la începutul secolului al XVII-lea a fost influențată de frământările din viața politică dar și de tensiunile provocate de numeroasele minorități religioase. Schimbările radicale apărute în plan religios își au originea în prima jumătate a secolului al XVI-lea, în timpul domniei lui Henric al VIII-lea, cel care a produs ruptura catolicilor englezi de Biserica Romei și a fundamentat anglicanismul.

În ciuda acestor transformări, noua religie nu a fost marcată de modificări profunde întrucât oficierea ritului era foarte asemănătoare cu slujba desfășurată în bisericile catolice iar organizarea bisericii anglicane avea la bază tot ierarhia episcopală¹. În acest context însă, episcopatul se afla în totalitate în subordinea regelui și în slujba acestuia, fiind considerată o instituție de bază a statului².

Odată cu venirea la tron a lui Iacob I Stuart, au fost inițiate mai multe petiții privind reforma în cadrul bisericii anglicane. Atitudinea regelui față de aceste manifestări a fost tolerantă, în contextul în care si revendicările au fost moderate, dar intransigentă față de cele radicale, mai ales că, pe parcursul domniei sale, regele i-a asociat pe puritanii radicali cu destabilizarea și a căutat să îi lipsească de putere³.

În contextul acestor dispute, în Anglia s-au conturat mai multe minorități religioase, una dintre acestea fiind reprezentată de prezbitarianism, varianta scoțiană a protestantismului, o religie cu un discurs uneori utopic, care insista asupra necesității uniformizării instituției ecleziastice și a investirii magistraților cu puteri sporite⁴. Prin urmare, o trăsătură fundamentală a prezbitarianismului este faptul că promovează asiduu eliminarea episcopilor și a catedralelor însă nu elimină în totalitate ideea ierarhiei

¹ Camil Mureșan, *Revoluția burgheză din Anglia*, Editura Științifică, București, 1964 p. 33.

² *Ibidem*.

³ John Coffey, Paul C.H. Lim, *The Cambridge Companion to Puritanism*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, p. 50.

⁴ John Coffey, Paul C.H. Lim, *op.cit.*, p.69

deoarece pastorii acestor congregații urmau să reprezinte unități teritoriale în cadrul unui for decizional, așadar o structură de conducere era conturată, chiar dacă era exercitată colectiv⁵. Adepții acestei biserici erau austeri, extrem de simpli, îmbrăcați foarte modest, de obicei în veșminte negre cu guler alb și purtau pălării ascuțite cu boruri largi, pe care refuzau să și le scoată de pe cap în semn de politețe⁶.

John Knox a început să predice religia reformată în Scoția încă din anul 1547 însă parcursul său a fost întrerupt în momentul în care a fost luat prizonier și a ajuns în Franța⁷. Fiind eliberat în urma demersurilor inițiate de englezi, ajunge în Anglia unde se remarcă prin noi încercări de a predica noua religie, activitate întreruptă de această dată de venirea la tron a sângeroasei Maria I Tudor⁸. Așadar, din cauza persecuțiilor, a părăsit Anglia și a fugit la Geneva, unde publică o lucrare polemică, *Primul răsunet de trompetă împotriva monstruosului regim al femeilor* (The First Blast of the Trumpet against the Monstrous Regiment of Women). În acest tratat, Knox a criticat moravurile și deciziile Mariei Stuart, provocând însă nemulțumiri și altor suverane ale acelei perioade, ca Elisabeta I sau Caterina de Medici⁹. Acțiunile sale au contribuit în mod substanțial la înființarea bisericii reformate din Scoția, Kirk, care a devenit religie dominantă în acest spațiu în jurul anului 1560¹⁰, fiind recunoscută ca religie oficială cu o structură organizatorică clar definită prin legea adoptată de parlamentul scoțian în 1567¹¹.

Prezbiterianismul s-a răspândit și în Anglia însă, dacă în Scoția această biserică s-a bucurat de o poziție legitimă, în Anglia adepții săi au fost priviți cu aversiune de reprezentanții bisericii anglicane¹². Au existat însă categorii sociale ca reprezentanții noii nobilimi și ai burgheziei, care au apreciat această minoritate religioasă, întrucât vedeau în organizarea bisericii prezbiteriene o eliberare de sub autoritatea monarhică și considerau benefică simplificarea ritului și implicit a cheltuielilor bisericii¹³.

Congregaționaliștii sau independenții reprezentau o minoritate religioasă apărută în perioada 1580-1590, fondatorii ei fiind predicatorul Robert Browne și Robert Harrison, cei care au înființat o primă astfel de biserică separatistă la Norwich¹⁴. La începutul secolului al XVII-lea, supuși persecuțiilor în Anglia, mulți independenți au luat calea exilului în Olanda, de unde câțiva au revenit în Anglia unde s-au imbarcat pe vasul *Mayflower* și au plecat pe continentul american, unde s-au stabilit, pentru început, în Noua Anglie¹⁵. Aceștia erau mult mai radicali decât prezbiterienii și contestau atât biserica anglicană cât și pe cea prezbiteriană¹⁶, nu recunoșteau sistemul de organizare ierarhic,

⁵ Geta Dumitriu, *Puritani și puritane, noi începuturi pe pământ nord-american*, , Ed. Ratio et Revelatio, Oradea, 2020, p.69

⁶ Camil Mureșan, *op.cit.*, p.35

⁷ Costel Coroban, *Mișcarea iacobită din Marea Britanie*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2011, p. 58

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ Camil Mureșan, *op.cit.*, p.35

¹¹ Costel Coroban, *op.cit.*, p. 59

¹² *Ibidem.*

¹³ Camil Mureșan, *op.cit.*, p.35

¹⁴ Camil Mureșan, *op.cit.*, p.36

¹⁵ Andre Maurois, *Istoria Angliei*, Editura Orizonturi, București, 2006 p. 367

¹⁶ *Ibidem*, p. 366

întrucât, susțineau aceștia, congregația trebuie să își păstreze autonomia, nu să fie subordonată altei instituții¹⁷. În viziunea lor, așadar, o biserică nu poate fi organizată pe bazele celei existente și susțineau vehement necesitatea independenței ei, desprinderea de aceasta, întrucât separarea este un act voluntar al credincioșilor, care urmăreau doar unirea în frăția Evangheliei¹⁸. Cu toate acestea, absența oricărei ierarhii nu însemna o lipsă a autorității deoarece clericii aveau o influență majoră asupra congregației, dobândită prin faptul că principalele lor preocupări erau reprezentate de studiul Bibliei dar și de predicile susținute zilnic¹⁹. Prin urmare, sistemul de conducere al acestei biserici, format din reprezentanți aleși exclusiv de credincioși, era extrem de autoritar, deciziile acestuia fiind obligatorii²⁰.

Rivalitățile doctrinare dintre independenți și prezbiterieni s-au manifestat și în plan politic, cu precădere către jumătatea secolului al XVII-lea, în perioada războiului civil, independenții reușind să se remarcă, în ciuda faptului că erau mai puțin numeroși și nu la fel de populari, valorificând însă prestigiul personal și demonstrând o bună politică administrativă, prin care au reușit să obțină controlul celor mai importante comitate parlamentare²¹. De altfel, această evoluție a bisericii independente, atât în plan religios cât și politic, explică ascensiunea lui Oliver Cromwell²².

În aceeași perioadă, au apărut și numeroase secte religioase, atât în zonele rurale cât și în cele urbane, în afara sistemului parohial, unele autointitulate chiar doctrinare, ca baptiștii, altele numite după liderii lor²³. Acestea încearcă să își impună convingerile și în plan politic. Baptiștii au fost o minoritate religioasă, membrii acestei comunități, întemeiată probabil de John Smith care s-a autobotezat în anul 1609, practicau botezul adulților și priveau biserica doar ca pe o comunitate a credincioșilor renăscuți²⁴. În jurul anului 1640 se pare că în Anglia existau aproximativ patruzeci de grupări baptiste, zece biserici fiind numai în Londra iar numărul acestora a crescut simțitor, întrucât în 1660 erau aproximativ două sute cincizeci, cu o comunitate de 25.000 de suflete, adică 0,47% din numărul total al englezilor²⁵.

Leveller-ii sau *partidul nivelatorilor* au format o altă grupare, apărută în anul 1647, care promova concepția egalității politice între toți oamenii, care se nasc liberi și se supun doar propriului consimțământ²⁶. Cei mai importanți reprezentanți ai acestei grupări au fost John Lillburne, Richard Overton, Wiliam Walwyn și John Wildman, cunoscuți și pentru pamfletele lor politice²⁷.

¹⁷ Geta Dumitriu, *op. cit.*, p. 70

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Geta Dumitriu, *op.cit.*, p.74.

²⁰ Camil Mureșan, *op.cit.*, p. 36

²¹ Costel Coroban, *op.cit.*, p.82

²² *Ibidem*.

²³ John Coffey, Paul C.H. Lim, *op.cit.*, p. 77

²⁴ Max Weber, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, București, Editura Antet Revolution, 2012, p.79

²⁵ Arriel Hessayon, „Early modern Communism: The Diggers and the Community of Goods”, in *Journal for the Study of Radicalism*, vol 3, nr 2, 2009, p. 15

²⁶ Costel Coroban, *op.cit.*, p. 83

²⁷ *Ibidem*.

Digger-ii sau *adevărații nivelatori* au fost organizați într-o comunitate de Gerrard Winstanley, s-au desprins din biserica baptistă, fiind mai apropiați de grupările anabaptiste decât de cele ale menoniștilor²⁸ și susțineau egalitatea deplină între oameni, afirmând că între aceștia nu trebuie să existe diferențe materiale, așadar bunurile materiale trebuie folosite în comun, la nivelul întregii comunități²⁹. *Digger-ii* au fost chiar considerați precursori ai ideologiei comuniste, mai ales că fondatorul, Winstanley, este al optulea menționat pe un obelisc ridicat la Moscova și cunoscut sub numele de *Columna Revoluției*. Cu toate acestea însă, sursele ideologice ale comunității lor se regăsesc mai degrabă în consecințele dramatice ale războiului civil din Anglia, asociate deci cu sărăcia, criza economică, bolile și lipsa celor necesare traiului³⁰. Mai mult, ideile acestei grupări se constituie într-un mesaj care susține că numai cei iluminați de o transformare spirituală pot renunța la bunurile lor lumești și pot începe să trăiască o viață în comun³¹.

Ranter-ii au fost o grupare milenaristă radicală extrem de controversată, a căror existență a fost chiar contestată, întrucât nu se regăsesc prea multe dovezi ale existenței acestora. Cu toată controversa existenței lor, aceștia se pare că au apărut ca o reacție față de societatea engleză, aflată sub influența puritanilor, ale căror valori le resping și au făcut parte dintr-o mișcare a claselor de jos, al căror număr nu se cunoaște și cu o doctrină greu de definit, adepții fiind în mare parte lipsiți de educație, fiind mai degrabă ghidați de instinct, decât de intelect și de logică³². Aceștia se considerau eliberați de toate constrângerile ce reprezentau societatea la acea dată. Fumau și consumau alcool, erau acuzați de adulter, de utilizarea unui limbaj nepotrivit, de blasfemii, susținând că nimeni nu poate fi eliberat de păcate până nu le comite pe toate³³. Comportamentul lor, care revolta societatea engleză, indica probabil faptul că nu le pasă că sunt repudiați și că din punctul lor de vedere se situează mai presus de orice convenții ale societății³⁴. Din anul 1645 până în anul 1660 când în mare parte au dispărut, se regăseau atât în Londra, unde se reuniau deseori într-o tavernă, cât și în Lancashire, Yorkshire, în Warwick, Leicester, în estul Angliei în Norfolk și Suffolk, în sud în Sussex, Hampshire, Wiltshire, în vest în Bristol și Dorest³⁵; nu se cunoaște cu exactitate numărul lor, însă se presupune că nu depășeau câteva mii. În privința liderilor, cei mai cunoscuți au fost Joseph Salmon, Jacob Bauthunley, Lodowicke Muggleton, Laurence Clarckson și Abiezer Coope, poate cel mai cunoscut dintre ei, renumit și pentru faptul că obișnuia să predice gol. Împotriva acestora au fost luate și măsuri dure, spre exemplu în 1648 Parlamentul a hotărât arderea a două publicații, *Fierym Flying Roll*, a lui Abiezer Coope și *A Rout, a Rout* scrisă de Joseph Salmon³⁶.

²⁸ Arriel Hessayon, *op.cit.*, p. 32

²⁹ Costel Coroban, *op.cit.*, p.83

³⁰ Arriel Hessayon, *op.cit.*, p.32

³¹ *Ibidem*.

³² G. F. S. Ellens, "The Ranters Ranting: Reflections on a Ranting Counter Culture", în *Church History*, vol 40, nr 1, 1971, p.91-107, p.94

³³ *Ibidem*, p. 91

³⁴ *Ibidem*, p. 98

³⁵ *Ibidem*, p. 92

³⁶ *Ibidem*.

O altă sectă ce s-a manifestat în această perioadă a fost *The fifth monarchists* (adeptii celei de-a cincea împărății), apărută în perioada Republicii și care a continuat să existe și în timpul Protectoratului, până în 1660. Convingerile acestor milenariști au fost inspirate din Biblie, mai exact capitolul șapte din cartea lui Daniel și capitolul doisprezece din Cartea Revelației, pe care le interpretează astfel încât celor patru fiare din viziunea profetică le corespund cele patru regate din Antichitate, Babilon, Imperiul Persan, Imperiul Macedonean și Imperiul Roman³⁷. De asemenea, calculele acestora indicau faptul că fiara va domni pentru 1260 de ani, începând cu anul 396 (după ce fiul lui Teodosie, Arcadie devine împărat al Imperiului Roman de Apus, fiind mai puțin preocupat de situația politică, și-a îndreptat atenția asupra combaterii ereziilor și a păgânismului), considerat ca sfârșitul păgânismului, așadar ajungeau la 1656 ca an de debut al celei de-a cincea monarhii și la cei o mie de ani de domnie a lui Hristos și a regatului sfinților, după căderea fiarei din Babilon³⁸.

Dintre toate sectele puritane, membrii acesteia s-au evidențiat și prin profundele implicații politice, întrucât sperau să transforme regatul guvernat de Stuarti într-un regat sfânt, guvernat de Hristos, un prim pas fiind convocarea Parlamentului Sfinților sau a Parlamentului Barebones, după numele unui membru al acestei instituții, înființat în iunie 1653 din 140 de membri nominalizați de congregațiile bisericii independente, dizolvat însă după doar două luni din cauza radicalismului membrilor săi³⁹. Adepții celei de-a cincea împărății au considerat că dizolvarea acestuia a fost un act de trădare atât din partea lui Cromwell cât și a Armatei Noului Model, ulterior criticând proclamarea lui Cromwell drept Lord Protector iar pamfletele și predicile acestora, prin care căutau să discrediteze Protectoratul le-au adus deservicii, activitatea sectei fiind supravegheată cu atenție⁴⁰. În repetate rânduri, pentru opiniile lor radicale în plan politic, adepții acestei grupări au fost arestați, fiind considerați o amenințare pentru siguranța statului, așadar figuri carismatice ca John Rogers, Christopher Feake, și Thomas Harrison au petrecut o lungă perioadă de timp în închisoare, fiind chiar acuzați de secretarul Consiliului de Stat, John Thurloe, că doreau să preia puterea politică⁴¹.

S-a remarcat în cadrul acestei grupări și o femeie, Mary Cary, scriitoare și pamfletară, care susținea că nu numai bărbații pot face profeții, iar în scrierile acesteia se regăsesc importante concepții ale grupării, referirea la faptul că Biserica Romei și continuatoarea ei, Biserica Anglicană, au ajuns la final, precum și faptul că puterea politică trebuie exercitată de un grup elitist, predestinat să dețină controlul⁴². În *Epistolă către cititor*, din lucrarea sa, *Ressurrection*, publicată în anul 1648, aceasta evidențiază ideea că promisiunea lui Dumnezeu de eliberare s-a împlinit în timpul războiului civil și

³⁷ Leo. F. Solt, "The fifth Monarchy Men: Politics and the Millennium", în *Church History*, vol 30, nr 3, , 1961, p.315

³⁸ *Ibidem*, p. 318

³⁹ C. Coroban, *Politică și alegeri în Anglia: de la Glorioasa Revoluție la Marea Reformă. 1688-1832*, Editura Pim, Iași, 2010, p. 24

⁴⁰ Leo. F. Solt, *op.cit.*, p. 318

⁴¹ *Ibidem*, p. 319

⁴² Alfred Cohen, "The Fifth Monarchy Mind, Mary Cary and the origin of Totalitarianism", în *Social Research*, vol 31, nr. 2, 1964, p. 200

înțelegerea acestor evenimente și a semnificației lor din punct de vedere biblic va aduce adevărata credință însă este foarte greu să pătrunzi acest sens dacă nu ești un sfânt însă, prin studiu îndelungat și mult efort poți accede la o astfel de înțelegere și firește, la sfințenie⁴³.

Chiar și John Bunyan, cunoscutul predicator baptist, se pare că a împărtășit convingerile acestei secte la un moment dat, fapt ce reiese din studierea unor pasaje din lucrarea sa, *The Advocateship of Jesus Christ*⁴⁴.

Quaker-ii sau *tremurătorii*, Societatea Prietenilor sau Society of Friends⁴⁵, numiți astfel deoarece tremurau din tot corpul în momentul în care erau cuprinși de extazul credinței, în așteptarea pogorării Duhului Sfânt asupra lor⁴⁶, deoarece pentru ei această credință era o experiență interioară, personală și contestau practici ale bisericii precum hirotonisirea preoților⁴⁷. Aceștia promovau asceza, disciplina, munca, erau sobri și pacifiști, refuzau să trăiască supuși, alegând viața în comunități libere⁴⁸. În perioada Protectoratului a fost cea mai răspândită sectă însă erau percepuți ca rebeli și prizoniți din cauza ideilor și comportamentului lor deoarece refuzau să participe la războaie, nu recunoșteau nici o autoritate ecleziastică, nu prestau nici un jurământ⁴⁹, refuzau să își scoată pălăria, să îngenuncheze, să se încline, nu se adresau nimănui la persoana a doua plural⁵⁰. Toți quakerii, chiar și cei mai înstăriți, își îndrumau fiii spre învățare, spre dobândirea unei meserii dar din motive etice, nu materiale și acceptau puține activități recreative, ca vizitarea prietenilor, citirea cărților de istorie, experimentele științifice, grădinăritul sau conversația pe teme de afaceri⁵¹.

Mulți dintre cei ce au aderat la această sectă au fost anterior nivelatori, diggers, bapțiști sau adepți ai celei de a cincea împărății⁵². Publicau deschis, utilizându-și numele reale cu care semnavă pamfletele pe care le publicau, fiind deseori persecutați de autorități sau chiar arestați pentru convingerile lor⁵³. Din cauza acestor persecuții, mulți s-au refugiat în America de Nord, s-au stabilit cu precădere în Noua Anglie, unde au continuat să își propovăduiască ideologia anticlericală, practică la care nu au renunțat nici când patru misionari din rândul lor au fost executați în anul 1659⁵⁴.

Fondatorul acestei secte milenariste a fost George Fox, un predicator de origine modestă care, într-o perioadă în care religiile erau profund teoretizate și abstracte, aduce în prim plan o religie nouă, cu o ideologie concretă, care se adresa în mod direct unei societăți care se afla în căutarea unei direcții diferite. În acest context, Fox evidențiază

⁴³ *Ibidem*, p. 201

⁴⁴ Richard L. Graves, "John Bunyan and The Fifth Monarchists", în *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, vol 13, nr 2, 1981, p. 83-84

⁴⁵ C. Coroban, *op.cit.*, 2011, p.84

⁴⁶ Max Weber, *op.cit.*, p. 122

⁴⁷ Andre Maurois, *op.cit.*, p. 429

⁴⁸ Costel Coroban, *op.cit.* p. 84

⁴⁹ Andre Maurois, *op.cit.* p.367

⁵⁰ Max Weber, *op.cit.* p.122

⁵¹ *Ibidem*, p.244

⁵² John Coffey, Paul C. H. Lim, *op.cit.*, p.79

⁵³ John Coffey, Paul C. H. Lim, *op.cit.* p.83

⁵⁴ *Ibidem*, p. 302

faptul că ziua Domnului se apropie și Isus vine să îi învețe pe discipolii săi, așadar aceștia nu mai au nevoie de alte învățături întrucât înțelepciunea le este insuflată direct de Dumnezeu și ei se pot baza pe propriile experiențe interioare care îi vor călăuzi să acționeze într-un acord deplin cu divinitatea⁵⁵. Acest concept îi atribuia practic fiecărui quaker un rol individual semnificativ în evoluția umanității și explica disprețul pe care Fox îl avea față de autorități, critica permanentă a acestora, popularizarea ideii că lumea ar fi fost mult mai bine guvernată dacă puterea ar fi fost deținută de discipolii săi⁵⁶. Acesta folosea convingerile religioase care îi animau pe quakeri pentru a-ți acuza și judeca oponenții politici, pe care îi sfătuia în pamfletele sale să se lase ghidați de experiențele spirituale care îi ghidau pe ei, amenințându-i că un refuz le va aduce doar deservicii și ignoranță și vor sfârși într-un lac de foc, deoarece în acele vremuri doar legile lui Dumnezeu pot guverna eficient, legile statului fiind lipsite de valoare⁵⁷. Criticile sale nu i-au ocolit nici pe cei ce efectuau serviciul militar, nici pe locuitorii altor țări vest-europene, nici pe cei bogați care se împodobeau cu aur și își pierdeau timpul cu activități pe care Fox le socotea frivole și nefolositoare și despre care spunea că vor fi oprite în momentul în care quaker-ii vor conduce lumea⁵⁸.

Femeile secolului al XVII-lea, în ciuda faptului că erau percepute ca fiind slabe și mai predispuse durerilor fizice, fiind astfel inferioare bărbaților, au găsit căile necesare afirmării lor, astfel încât vocile lor au fost auzite prin opere literare, poezii, piese de teatru, dar și prin acțiunile lor curajoase, ca surori medicale, moașe, războinice, avocați pledanți sau chiar predicatori. Se cuvine astfel să menționăm o parte din realizările acestor femei, mai ales că acestea aveau extrem de puține ocazii de a-și demonstra valoarea și abilitățile.

Religia a fost unul dintre domeniile în care femeile s-au afirmat, chiar și în rolul de predicatori, în contextul în care minoritățile religioase nou apărute considerau că bărbații și femeile sunt egali în ochii lui Dumnezeu, prin urmare ar trebui să fie egali și în biserică, îndepărtându-se astfel de politica Bisericii Anglicane și a celei Romano-catolice, care nu permiteau femeilor libertăți religioase. În perioada Războiului Civil au existat chiar și o serie de divorțuri și căsătorii ce aveau la bază argumentul religios. Femeile predicatori și-au făcut apariția în Anglia în anii 1640, predicând săptămânal la Biserica Generală Baptistă din Bell Alley dar acestea au fost îndelung contestate, pe seama lor circulând chiar și o rimă apărută în anul 1641, intitulată *Servitorii lui Lucifer sau Noua creație a diavolului* în care femeile erau numite opera diavolului: "*Când femeile predică și cârpacii ne conduc în rugăciune/Dracii din iad petrec râzând cu spurcăciune*"⁵⁹. Cei care le-au acceptat însă, au susținut că femeile nu sunt la fel de predispuse ca bărbații la păcatul mândriei și atunci șansele ca acestea să corupă cuvântul lui Dumnezeu sunt mult mai mici.

⁵⁵ H. Larry Ingle, "George Fox, Milenarian", în *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, vol 24, nr2, p.263-268

⁵⁶ H. Larry Ingle, *op.cit.* p.264

⁵⁷ *Ibidem*, p. 273

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Antonia Frasier, *Vasul mai slab. Destinul femeii în Anglia secolului al XVII-lea*, Editura Curtea Veche, București, 2012, p. 252

Au fost identificate 300 de femei care activau ca predicatori, autoare de scrieri religioase sau profete între anii 1640-1655⁶⁰. Astfel de femei sunt menționate în anul 1641 în Kent, Cambridge și Salisbury, într-o broșură intitulată *Demascarea femeilor predicatori*⁶¹. Foarte numeroasă era prezența acestora în cadrul Bisericii Independente, fapt ce a condus chiar la elaborarea unei petiții în Kent împotriva lor, în martie 1642, care milita pentru salvarea națiunii de erezie, schismă, profanare, libertinism, anabaptism și ateism⁶². Nu a fost singura formă de opoziție față de acestea, întrucât noua preocupare a femeilor a redeșteptat toate vechile prejudecăți ale societății, care le acuza acum de predispoziție naturală către flecăreală și de faptul că prea multă educație le aduce în această postură ingrată și nepotrivită⁶³, de nerușinare și de faptul că predicile lor sunt nu numai împotriva Scripturii, ci a naturii însăși⁶⁴. Împotriva lor au fost înaintate petiții, cum a fost cea din 14 ianuarie 1646, redactată de consilierii municipali și locali din City către Camera Comunelor⁶⁵ sau au fost luate chiar măsuri mai dure, fiind arestate și aduse în fața Comitetului de Examinări al Camerei Comunelor⁶⁶. Această atitudine față de femeile predicatori nu era altceva decât o încercare a reprezentanților instituțiilor statului, toți aceștia fiind bărbați, de a împiedica demersurile acestora de a pleda pentru libertate de conștiință și de a se emancipa de sub tutela soților sau a familiilor autoritare.

Se remarcă în această perioadă secta brownistă, care le permitea femeilor să facă parte din conducerea Bisericii și chiar să țină predici. Trebuie menționată în acest context activitatea lui Katherine Chidley (1616 – 1653), mama lui Samuel Chidley, membru important al acestei biserici, aceasta redactând mai multe articole cu subiect religios, ca *Apologia Bisericii Independente ale lui Cristos* sau *Un scurt îndemn al unei soții către domnul Thomas Edwards*, prin care combate cu argumente bine documentate atacurile celor care condamnau biserica independentă⁶⁷.

S-a înregistrat și o creștere a femeilor profete, cu precădere în perioada Războiului Civil, cu toate pericolele care le pândeau, întrucât puteau fi acuzate de vrăjitorie sau că ar putea fi posedate de diavol. Cele mai cunoscute au fost Lady Eleanor Davies (1590 – 1652), care a făcut profeții despre soarta regelui Carol I, motiv pentru care a fost închisă la închisoarea Gatehouse și apoi la Bedlam și Elizabeth Poole (cca. 1622 – 1668), care la sfârșitul anului 1648 declara că are viziuni cu privire la Cromwell și la armata puritană⁶⁸.

Din rândul sectei *A cincea Monarhie* s-au desprins câteva femei profet care au reușit să atragă atenția opiniei publice, cea mai cunoscută fiind Anna Trapnel (1650 – 1660), fiica unui dulgher de nave din Poplar⁶⁹. Aceasta, precum și Margaret Fell (1614-

⁶⁰ Jacqueline Eales, *Women in early modern England, 1500-1700*, Editura UCL Press, Londra, 1998, p. 92

⁶¹ Thomas Keith, "Women and the Civil war Sects", in *Past and Present*, vol 13, 1958, p. 47

⁶² Antonia Frasier, *op.cit.*, p. 253

⁶³ Ethyn Morgan Williams, "Women Preachers in the Civil War," in *The Journal of the Modern History*, vol I, nr.4, Decembrie, 1929, p. 563

⁶⁴ Antonia Frasier, *op.cit.*, p. 254

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Ethyn Morgan Williams, "Women Preachers in the Civil War," in *The Journal of the Modern History*, vol I, nr.4, Decembrie, 1929, p. 564

⁶⁷ *Ibidem*, p.257

⁶⁸ Ethyn Morgan Williams, *op.cit.*, p.259, 260

⁶⁹ *Ibidem*, p.262

1702), una dintre fondatoarele bisericii Quaker-ilor, s-au folosit la rândul lor de profeții pentru a ataca și defăima regimul lui Cromwell⁷⁰, dar și pentru a pleda pentru drepturile femeilor, așa cum reiese din lucrarea lui Margaret Fell din 1666, *Women's Speaking Justified*⁷¹.

După Restaurație, acțiunile femeilor din aceste grupări au fost drastic limitate, cu câteva mici excepții, putând concluziona astfel că, vremea când vocile femeilor puteau fi ascultate cu respect în biserici, mai ales atunci când pretindeau că vine de la Dumnezeu, luase sfârșit. Însă, deși uneori erau ascultate, alteori blamate de societate, aceste femei nu pot fi considerat victime, ci mai degrabă persoane care au pus piatra de temelie în procesul de modificare al poziției femeii în societate, în ciuda faptului că la momentul respectiv au fost marginalizate.

BIBLIOGRAFIE

- Coffey, John, Lim, Paul, C.H., *The Cambridge Companion to Puritanism*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008
- Cohen, Alfred, "The Fifth Monarchy Mind, Mary Cary and the origin of Totalitarianism", în *Social Research*, vol 31, nr. 2, 1964, pp. 195-213
- Coroban, Costel, *Mișcarea iacobită din Marea Britanie*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2011
- Idem, *Politică și alegeri în Anglia: de la Glorioasa Revoluție la Marea Reformă. 1688-1832*, Editura Pim, Iași, 2010
- Dumitriu, Geta, *Puritani și puritane, noi începuturi pe pământ nord-american*, , Ed. Ratio et Revelatio, Oradea, 2020
- Eales, Jacqueline, *Women in early modern England, 1500-1700*, Editura UCL Press, Londra, 1998
- Ellens, G. F.S., "The Ranters Ranting: Reflections on a Ranting Counter Culture", în *Church History*, vol 40, nr 1, 1971, pp.91-107
- Frasier, Antonia, *Vasul mai slab. Destinul femeii în Anglia secolului al XVII-lea*, Editura Curtea Veche, București, 2012
- Graves, Richard, L., "John Bunyan and The Fifth Monarchists", în *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, vol 13, nr 2, 1981, pp. 83-95
- Hessayon, Arriel, „Early modern Communism: The Diggers and the Community of Goods”, in *Journal for the Study of Radicalism*, vol 3, nr 2, 2009, pp.1-49
- Ingle, Larry, H., "George Fox, Milenarian", în *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, vol 24, nr 2, pp. 261-278
- Keith, Thomas, "Women and the Civil war Sects", in *Past and Present*, vol 13, 1958.
- Maurois, Andre, *Istoria Angliei*, Editura Orizonturi, București, 2006
- Mureșan, Camil, *Revoluția burgheză din Anglia*, , Editura Științifică, București, 1964
- Solt, Leo, F., "The fifth Monarchy Men: Politics and the Millennium", în *Church History*, vol 30, nr 3, 1961, pp.314-324
- Weber, Max, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, Editura Antet Revolution, București, 2012
- Williams, Ethyn Morgan, " Women Preachers in the Civil War," in *The Journal of the Modern History*, vol I, nr.4, Decembrie, 1929, pp.561-569

⁷⁰ Jacqueline Eales, *op.cit.*, p.93

⁷¹ *Ibidem*, p.93.

THE INSTITUTION OF CENSORSHIP IN COMMUNIST ROMANIA. IDEALIZATION AND DEMONIZATION.

Mihaela-Gabriela SECARĂ (căs. Smochină),
PhD Candidate Ovidius University of Constanța

Abstract: Communism, that claimed to be a new civilisation, superior to the capitalist one that it avidly denied, forced hundreds of millions of people to live in a closed, repressive, and humiliating universe. On the theoretical level, of proclaimed purposes, Communism claimed to be the embodiment of "absolute humanism", a company from which the class distinctions disappeared and in which people could live in complete freedom. Freedom itself, in the Marxist view, the only one allowed under the Communism regime, was defined as an understood need. The Communist party was proclaimed the holder of universal truth, having, therefore, the right to define the means of "understanding a need".

Communism was a utopian concept, rooted in the dream of removal, at any cost, of private property and the building of a universe of total equality. The Leninist dictate on reality aimed at transforming the individual into a simple wheel in the huge machinery of the despotism of the unique party. Which does not mean that this strategy was fully successful. On the contrary, people resisted in many ways, there were various degrees of opposition, but also various degrees of complicity. Thus, we must honour the memory of those who have given their lives resisting the system, from those who dies in prisons to those incarcerated and beaten (miners, workers, peasants who protested against the agglomeration of lands and of collectivization) during the times of Gheorghe Gheorghiu-Dej and up to the victim of the 1980s under Nicolae Ceaușescu.

In the following I planned on highlighting the main moments that contributed to the creation of that base of power necessary for the emergence and development of censorship and the cult for the personality of Nicolae Ceaușescu.

Keywords: Communism, censorship, dictatorship, Nicolae Ceaușescu, Romanian Communist Party, revolution

Anii 1965-1968 - perioada de legitimare a puterii ceașiste

În opinia lui Marry Ellen Fischer, primii ani ai conducerii lui Ceaușescu au fost, în mod evident, marcați de compromisul politic în cadrul conducerii colective create după moartea lui Gheorghe Gheorghiu - Dej, completat de o anumită ambiguitate a pozițiilor exprimate de către noua conducere în ceea ce privește opțiunile sale politice și reformatoare. Acest ultim element a devenit necesar în condițiile în care schimbarea de la vârful conducerii partidului vulnerabiliza poziția acestuia în raport cu societatea, putând determina apariția unor potențiale centre de opoziție din afara partidului. În consecință, în perioada 1965-1967, Nicolae Ceaușescu și ceilalți lideri ai partidului prin luările lor de poziție¹ sau prin măsurile adoptate², au vizat asigurarea stabilității interne, respectiv

¹ Apelul la istorie sau naționalism, intervenții publice care ofereau speranțe pentru schimbare etc.

² Prezentând un caracter social vizând îmbunătățirea nivelului de trai al populației, promisiuni de reformă politică în sensul „democratizării” procesului decizional intern, schimbări economice sau reafirmarea atașamentului față de principiile legalității socialiste etc.

susținerea noii conduceri din partea unor segmente importante ale societății românești - țărani, muncitori, minorități naționale, elita intelectuală³. Toate aceste măsuri nu numai că au asigurat tranziția noii conduceri, în egală măsură, ele au determinat acumularea de către Nicolae Ceaușescu a unui important capital popular⁴.

Importante pentru obiectivul consolidării puterii personale a proaspătului lider al partidului au fost și modificările instituționale, inițiate cu prilejul desfășurării Congresului al IX-lea al P.C.R (Partidului Comunist Român) și care vor consacra strategia generală adoptată de Nicolae Ceaușescu până la sfârșitul anului 1967, și anume consolidarea treptată a pozițiilor sale prin promovarea treptată a propriilor susținători în funcții de conducere pe linie de partid și de stat, în paralele cu evitarea oricărui tip de confruntare cu vechii membri ai conducerii lui Gheorghiu-Dej⁵.

Ceaușescu a devenit unul dintre cei mai ardenți avocați ai înfloritoarei „*linii independente*” a României. În discursul său la Plenara din noiembrie-decembrie 1961, cuvântarea care i-a plăcut atât de mult lui Gheorghiu-Dej, Ceaușescu îi atacase pe Pauker, Luca și Georgescu pentru „deviaționism de dreapta”⁶. El l-a criticat vehement și pe Marcel Pauker, pentru presupusele sale activități criminale din timpul luptelor intrapartinice din 1928-1929. acest discurs l-a ajutat pe Ceaușescu să intre și mai mult în grațiile lui Gheorghiu-Dej. În schimb eroii comuniști, inclusiv Gheorghiu-Dej, aveau să sufere pe timpul cât Ceaușescu s-a aflat la putere⁷.

Declarația P.C.R (Partidului Comunist Român) din aprilie 1964 cu privire la principalele probleme ale mișcării comuniste mondiale rezuma noua filosofie a P.C.R (Partidului Comunist Român) asupra relațiilor din cadrul blocului, a comunismului mondial și a relațiilor internaționale în general. În acest document fundamental, comuniștii români au renegat conceptul sovietic al internaționalismului socialist și au subliniat angajamentul lor față de principiile independenței și suveranității naționale, deplinei egalități, neamestecului în treburile interne ale altor state și partide, precum și principiul cooperării bazat pe avantaj reciproc.

În vara lui 1964, P.C.R (Partidul Comunist Român) își câștigase legitimitatea, atât pe plan național, cât și internațional datorită opoziției⁸ sale față de amestecul Uniunii Sovietice și abnegației față de dorința de autonomie politica și economica a României. La sfârșitul anilor '60 și în anii '70, Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român și președintele României, era descris de mass-media occidentală ca un

³ Manuela Marin, *Originea și evoluția cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu 1965-1989*, Editura Altip, Alba Iulia, 2008, p. 69.

⁴ Marry Ellen Fischer, *Nicolae Ceaușescu. A Study in Political Leadership*, Lynne Rienner Publishers, Boulder Colorado, 1989, p. 66-96.

⁵ Manuela Marin, *Originea și evoluția cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu 1965-1989*, Editura Altip, Alba Iulia, 2008, p. 70.

⁶ Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, Editura Litera, București, 1994., p. 317.

⁷ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Humanitas, București, 2002, p. 363.

⁸ Fie-mi îngădui a puncta faptul că, *declarația de independență* din vara lui 1964 a constituit una din cele două mișcări strategice, pe care liderii comuniști români le-au avansat, pentru a evidenția imaginea de sine stătătoare a României pe scena politică internațională. Cea de-a doua mișcare strategică, este celebra scenă a balconului din 1968, moment în care Nicolae Ceaușescu acuză vehement invadarea Cehoslovaciei de către Trupele Tratatului de la Varșovia. Voi dezbate acest subiect în cele ce urmează.

fel de nonconformist, fata de liniile trasate de Uniunea Sovietica. Era la modă, la sfârșitul anilor '60, să fie recunoscută „autonomia” politicii externe a lui Ceaușescu și să se considere că acesta avea un atașament sincer față de valorile naționale românești. Mitul „*comunismului național*”⁹ românesc, avându-l pe Ceaușescu drept contestatar al dominației Moscovei în Europa Centrală și de Est, începuse să cunoască un avans extraordinar. Linia pe care liderul comunist român a impus-o în cadrul Partidului Comunist Român, a constituit rezultatul procesului prin care acesta și-a consolidat puterea ca secretar general între 1965 și 1974¹⁰. Referindu-se la schimbările instituționale din 1965, Michael Shafir considera că obiectivul acestora era de a oferi posibilitatea unei avansări spre eşaloanele superioare ale puterii de partid și de stat a protejaților lui Nicolae Ceaușescu. În consecință, noul lider al P.C.R (Partidul Comunist Român) și-a construit o conducere alternativă în poziții de *stand-by*, prin promovarea susținătorilor săi în cadrul organismelor de partid existente sau nou create, de cele mai multe ori, în calitate de membri supleanți și în condițiile creșterii numărului membrilor, preferând în consecință să evite pentru moment orice fel de retrogradări sau o politică de confruntare cu adversarii săi politici, încă puternici¹¹.

Așadar, putem vedea că în prima perioadă a conducerii sale, Nicolae Ceaușescu a optat pentru o serie de inovații instituționale care au favorizat o schimbare calitativă a organismelor puterii. Astfel, componența lor a fost modificată prin promovarea susținătorilor actualului lider în noile structuri de conducere. În același timp, infiltrarea acestora din urmă în cadrul organelor de partid a oferit argumentul numeric necesar neutralizării potențialului lor contestator.

Conferința națională a P.C.R (Partidului Comunist Român) din 6-8 decembrie 1967 a reprezentat un moment important al efortului lui Nicolae Ceaușescu de preluare a controlului și asupra aparatului de stat. Cu acest prilej, Virgil Trofin a propus, în prezentarea raportului său asupra problemelor organizatorice, eliminarea art. 13 (b) din Statutul partidului, pe motiv că acesta ar fi determinat „*paralelism și suprapunere*”¹². La rândul său, însuși Chivu Stoica, a propus ca secretarul general al C.C (Comitetul Central) al P.C.R (Partidului Comunist Român) să preia și funcția de președinte al Consiliului de Stat¹³. același model al conducerii unitare va fi replicat și la nivel local, determinând astfel unificarea ierarhiilor de partid și de stat de la vârf până la bază¹⁴.

Ceea ce este important de subliniat în legătură cu momentul Conferinței naționale a P.C.R (Partidului Comunist Român) din decembrie 1967 este legat de manipularea grosolană de către Nicolae Ceaușescu în favoarea sa a unor prevederi din Statutul partidului, cu referire la suprimarea art. 13 (b), care consacra separarea puterilor pe linie de partid și stat. Odată atins scopul principal al eliminării parțiale din competiție a

⁹ Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate*, p. 223.

¹⁰ Katherine Verdery, *National Ideology under Socialism: Identity and Cultural Politics in Ceausescu's Romania*, Princeton University Press, 1991, p. 81.

¹¹ Michael Shafir, *Romania: Politics, Economy and Society*, p. 72.

¹² „Cuvântarea tovarășului Virgil Trofin”, *Scânteia*, an XXXVII, nr. 7547, 8 decembrie, 1967, p. 6.

¹³ „Cuvântarea tovarășului Chivu Stoica”, *Scânteia*, an XXXVII, nr. 7547, 8 decembrie, 1967, p. 8.

¹⁴ Marry Ellen Fischer, *Nicolae Ceaușescu. A Study in Political Leadership*, Lynne Rienner Publishers, Boulder Colorado, 1989, p. 114-115.

adversarului său politic, Alexandru Drăghici, Nicolae Ceaușescu a procedat la instaurarea modului de conducere consacrat de predecesorul său, preluând personal totalitatea pârghiilor de putere la nivelul partidului și statului.

Eliminarea principiului separației puterilor între aparatul de partid și de stat nu a constituit singura renunțare la principiile enunțate la Congresul al IX-lea al P.C.R (Partidului Comunist Român). În egală măsură, același scop al consolidării puterii personale îl va determina pe Nicolae Ceaușescu să inițieze noi inovații organizatorice și instituționale cu scopul eliminării din conducerea superioară a partidului a potențialilor săi rivali¹⁵.

Așa cum am aătat anterior, acțiunea de subminare a poziției lui Alexandru Drăghici în cadrul ierarhiei de partid și de stat a fost una graduală și a început în iulie 1965, când acesta, în baza noilor prevederi din Statutul P.C.R a renunțat la conducerea Ministerului afacerilor Interne, fiind înlocuit de un protejat al lui Ceaușescu. Ulterior, în iunie 1967, în absența lui Alexandru Drăghici, liderul comunist român a convocat o plenară a C.C (Comitetului Central) în care a atacat voalat greșelile Ministerului Afacerilor Interne de la începutul stabilirii regimului comunist în România, în continuare el anunțând crearea U.T.C (Uniunea Tineretului Comunist), subordonat, de data aceasta, partidului și statului¹⁶ iar la finalul anului a fost înființată funcția de ministru pentru Problemele Tineretului, funcție adiacentă funcției de prim secretar al Comitetului Central al U.T.C (Uniunea Tineretului Comunist), șeful suprem fiind atât membru C.C (Comitetului Central) al P.C.R (Partidului Comunist Român) cât și membru al guvernului R.S.R (Republica Socialistă România).

Momentul final al conflictului dintre Nicolae Ceaușescu și Alexandru Drăghici a fost reprezentat de acțiunea de reabilitare a lui Lucrețiu Pătrășcanu consumată în luna aprilie 1968¹⁷.

Conștient de vulnerabilitatea poziției partidului în raport cu societatea românească, cu urmare a schimbării de la vârful conducerii sale, dar și de faptul că poziția sa în cadrul aparatului de partid și de stat nu-i permitea un atac imediat și direct asupra predecesorului său, fără reacții ostile din partea foștilor colaboratori ai lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceaușescu a ales soluția moderației în ceea ce privea raportare sa și a conducerii sale la persoana și activitatea predecesorului său.

Denunțarea cu prilejul cuvântării rostite în fața activului de partid din București în aprilie 1968 a amestecului abuziv a lui Gheorghiu-Dej în desfășurarea anchetei grupului Lucrețiu Pătrășcanu i-a oferit lui Ceaușescu prilejul de a-l incrimina pe acesta și de a solicita, în consecință, o reevaluare realistă a întregii activități a fostului lider de partid, plecând de la analiza „obiectivă și lucidă a faptelor, nu de la mituri”¹⁸, justificând

¹⁵ Manuela Marin, *Originea și evoluția cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu 1965-1989*, Editura Altip, Alba Iulia, 2008, p. 74.

¹⁶ Dennis Deletant, *Ceaușescu and the Security: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*, Editura Hurst&Company, London, 1995, p. 86-88.

¹⁷ Grigore Răduică, *Crime în lupta pentru putere. 1966-1968: Ancheta cazului Pătrășcanu*, Editura Evenimentul Românesc, București, 1999, p. 27-29.

¹⁸ „Cuvântarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la adunarea activului de partid din Capitală”, *Scânteia*, an XXXVII nr. 7687, 28 aprilie 1968, p. 3.

în acest mod, și caracterul moderat și parțial al aplicării unora dintre măsurile preconizate în vederea comemorării fostului lider al PMR (Partidul Muncitoresc Român)¹⁹.

În concluzie, reabilitarea unora dintre membrii de partid care au avut de suferit în timpul conducerii lui Gheorghiu-Dej a însemnat pentru Nicolae Ceaușescu un câștig de imagine publică, dar și unul de legitimitate pentru sine și pentru conducerea sa. Astfel liderul P.C.R. a încercat să se portretizeze pe sine ca un restaurator și în același timp, ca un garant al legalității socialiste, al democrației interne de partid, detașându-se în acest mod pe sine și regimul său de practicile „osedantului deceniu”²⁰.

Cu siguranță, regimul lui Ceaușescu a fost perceput din ce în ce mai mult ca fiind chiar promotorul câtorva trăsături dominante ale culturii politice staliniste, dar inițiativele mai puțin favorabile din politica externă, au contribuit la atenuarea percepțiilor occidentale cu privire la represiunea internă în creștere. În ceea ce privește înclinația lui Ceaușescu spre Iugoslavia, mai precis spre liderul iugoslav Tito, aceasta se traduce în termenii de nealiniere față de Uniunea Sovietică. Cu toate acestea, cele mai multe dintre acțiunile Conducătorului erau încă lăudate la începutul anilor '70 ca răsplată pentru politica externă „semititoistă” a României. Până și cultul evident al personalității lui Ceaușescu a fost atribuit nevoii de a consolida imaginea de unitate și coeziune în fața posibilelor încercări sovietice de a încălca presupusa independență a României. Într-adevăr, pentru a-și păstra imaginea de luptător incoruptibil pentru independența națională, Ceaușescu a avut deseori opinii diferite în ceea ce privește intervențiile sovietice pe scena internațională, în timp ce pe plan intern, regimul său devenise cât se poate de represiv. De fapt, pentru Ceaușescu, Brejnev era un partener confortabil; deși au existat crize în relațiile româno-sovietice, acestea nu au ajuns niciodată până la o confruntare deschisă.

Efectele agresive ale cenzurii asupra mentalului colectiv

Deci, presa nu trebuie să informeze - în adevăratul sens al cuvântului - ci să devină o tribună de la care partidul să-și propage concepțiile. Rolul informativ este înlocuit de cel propagandistic. Așa se creează acea non-actualitate de care aminteam mai devreme.

Dar faptul că mass-media comunistă s-a conformat cerințelor nu înseamnă că a fost scutită de cenzură sau că nu apăreau greșeli - unele intenționate.

Cultul personalității lui Ceaușescu este ilustrativ pentru ceea ce a însemnat dorința de imitare și servilism față de Uniunea Sovietică. O incompetență crescândă (și inevitabilă) a sufocat procesul de luare a deciziilor, în timp ce secretarul general își îndemna supușii să facă orice, pentru a duce la bun sfârșit indicațiile primite de la acesta.

Sistemul practicat în România impunea o anulare a spiritului uman, o decadență morală și o „*anihilare a gândirii critice*”²¹. Societatea românească ajunsese la un

¹⁹ Manuela Marin, *Originea și evoluția cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu 1965-1989*, Editura Altip, Alba Iulia, 2008, p. 81.

²⁰ Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceaușescu*, Editura Polirom, București, 2003, p. 37.

²¹ Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate*, op. cit., p. 244.

asemenea stadiu de alienare încât era greu să mai convingi pe cineva ca există și o soluție pentru ceea ce se întâmpla în momentul acela²².

Limbajul folosit în perioada comunistă a avut un efect devastator asupra realității, și implicit asupra informațiilor percepute de societatea românească. Există un proces reversibil ce caracterizează acest colaps al societății românești comuniste: limbajul capătă conotații imprecise, incorecte, datorită constrângerii la care este supus individul. Această constrângere afectează funcția rațională a individului, și deci, opiniile sale sunt eronate; astfel, aspectul neîngrijit al limbii oferă un mod facil, individului, de a avea păreri greșite²³. În acest mod, individului îi este mult mai simplu să se complacă în acest primitivism, decât să se opună profanării limbii. Indiferent dacă încercările de a induce în mințile oamenilor ideea guvernării în numele unor scopuri superioare reușesc sau nu, efectul acestora este în folosul conducătorilor²⁴. Pentru cei care cred, manipularea apare ca o binecuvântare, datorită aurei de misticism. Ei acceptă cu bucurie misterul, găsesc plăcerea chiar și în suferință, se simt utili în îndeplinirea acelor scopuri mai presus de înțelegere. Dar și cei care nu cred devin la fel de manevrabili. Simțind că nu pot să scape de sub apăsarea unor forțe mai puternice decât ei, încearcă să se adapteze²⁵.

Individul învață să anticipeze diferite evenimente, să-și canalizeze energiile pentru a înțelege mersul lucrurilor, pentru a se feri de orice. La un moment dat individul ajunge să acționeze dintr-un instinct specific regnului animal; nu mai este conștient de natura acțiunii sale; acționează pentru că simte frica și vrea să o facă dispărută. Individul nu mai gândește, pentru că nu i se mai dă voie²⁶. Un întreg sistem gândește pentru el, astfel că efortul lui ar fi inutil²⁷.

Cultul personalității își are principala explicație în dezvoltarea acestei căi de manipulare. Corectitudinea scopurilor propuse nu mai poate fi pusă la îndoială, dar mai ales autoritatea și competența celui care aducea aceste necazuri. Mai mult, îi sfătuiesc și pe alții cum să se ferească de necazuri, cum să supraviețuiască²⁸. Pe nesimțite, ajung ei înșiși agenți ai manipulării. Conducătorul devine o figură mitică, o binecuvântare a istoriei, un deținător al adevărilor absolute, singurul capabil să conducă întreaga societate, fiecare sector al acesteia în parte. Pentru a-l venera se creează spectacole grandioase, chipul lui este immortalizat în picturi și sculpturi, i se închină cântece și poezii, figura lui se identifică, mai precis spus, se confundă treptat cu partidul, cu națiunea, cu întreaga țară, biografia îi este îmbogățită cu noi elemente, menite să demonstreze că el a fost predestinat să conducă destinele țării, poporului sau chiar ale lumii întregi²⁹. Dintre

²² Pierre du Bois, *Ceaușescu la putere. Ancheta asupra unei ascensiuni politice*, Editura Humanitas, București, 2008, p. 64.

²³ George Orwell, *Collected Essays*, Mercury Books, London, 1961, p. 337-348: "A man may take to drink because he feels himself to be a failure, and then fail all the more completely because he drinks[...] But if thought corrupts language, language can also corrupt thought".

²⁴ Pierre du Bois, *Ceaușescu la putere. Ancheta asupra unei ascensiuni politice*, Editura Humanitas, București, 2008, p. 67.

²⁵ Șerban Orescu, *Post-ceaușism: o tranziție fără sfârșit*, Editura Vremea, București, 2011, p. 74.

²⁶ Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceaușescu*, Editura Polirom, București, 2003, p. 41.

²⁷ Șerban Orescu, *Post-ceaușism: o tranziție fără sfârșit*, Editura Vremea, București, 2011, p. 74.

²⁸ Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceaușescu*, Editura Polirom, București, 2003, p. 43.

²⁹ George Orwell, *Collected Essays*, Mercury Books, London, 1961, p. 123.

liderii comuniști, Kim Ir Sen a fost cel care a beneficiat de reușita aproape totală a unui asemenea cult. Ceaușescu a dorit întotdeauna să fie la fel de sincer venerat³⁰.

Deși a rămas aparent intact, aparatul de partid era din ce în ce mai amenințat și umilit. Puținii intelectuali de prestigiu rămași au fost eliminați din Comitetul Central la Congresul al XIII-lea al P.C.R. în 1984³¹. Printre aceștia se numărau Eugen Jebeleanu, un influent poet care se rupsese de stalinismul național și devenise unul dintre liderii aripii liberale din Uniunea Scriitorilor, George Macovescu, fost ministru de Externe și președinte al Uniunii Scriitorilor până în 1982, și Mihnea Gheorghiu, președintele Academiei de Științe Politice și Sociale.

După Congresul al XIII-lea al P.C.R., nu mai rămăsese nimeni în partid care să poată pune sub semnul întrebării sau să corecteze politicile familiei domnitoare a României. În mod firesc, rezoluția oficială adoptată la congres reflecta cu acuratețe sistemul politic existent. În ansamblul grandioasei opere de edificare a noii orânduiri se detașează cu deosebită strălucire marile împliniri din perioada inaugurată de Congresul al IX-lea al partidului, legate indestructibil de activitatea prodigioasă, desfășurată cu clarviziune și profund spirit creator, cu pasiune revoluționară și fierbinte patriotism de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele Republicii, ctitorul României moderne, eroul național, care slujește cu nețărmurit devotament interesele supreme ale întregului popor și sub a cărui conducere înțeleaptă poporul român a obținut în ultimele două decenii - perioadă intrată definitiv în conștiința națiunii noastre drept „Epoca Ceaușescu” - cele mai bogate realizări din întreaga sa istorie³².

Alți disidenți români, precum Dorin Tudoran, Doina Cornea, Dan Petrescu, Liviu Cangeopol, Mircea Dinescu, Gabriel Andreescu sau Radu Filipescu, au avut parte de aceeași izolare și lipsă de sprijin. Regimul a reușit să insuflă frică și un sentiment de pesimism istoric³³. Partidul a răspuns la nesupunerea civilă cu măsuri draconice, iar minoritățile religioase și naționale au fost persecutate.

Până la colapsul din 1989³⁴, „a trăi în adevăr” nu a reprezentat o opțiune pentru marea majoritate a elitei intelectuale române³⁵. Conformismul ideologic era mai degrabă o pierdere de fum decât o adevărată piatră de temelie a vieții culturale românești³⁶. Mulți intelectuali români și-au raționalizat obediența pretinzând că supunerea lor politică a reprezentat tributul plătit pentru o mai mare libertate artistică și invocând în mod convenabil „realismul politic”. Intelectualii au fost amăgiți (așa cum fuseseră în 1956, atunci când nu au reușit să urmeze drumul deschis de intelectualii reformiști din Ungaria și Polonia)³⁷. În general, intelectualii români erau lipsiți de credibilitate. Prea puțini dintre

³⁰ Bogdan Ficeac, *Tehnici de manipulare*, Editura Nemira, București, 1997, p. 19.

³¹ Piotr Wierzbicki, *Structura minciunii*, Editura Nemira, București, 1996, p. 141.

³² Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceaușescu*, Editura Polirom, București, 2003, p. 46.

³³ Pierre du Bois, *Ceaușescu la putere. Ancheta asupra unei ascensiuni politice*, Editura Humanitas, București, 2008, p. 67.

³⁴ Ruxandra Cesereanu, *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții*, Polirom, Iași, 2004, p. 45-63.

³⁵ Șerban Orescu, *Ceașismul: România între anii 1965 și 1989*, București: Editura Albatros, 2006, p. 74.

³⁶ Gerhard Emmanuel Lenski, *Putere și privilegii: o teorie a stratificării sociale*, traducere de Dan Ungureanu, Amarcord, Timișoara, 2002.

³⁷ Dennis Deletant, *Ceaușescu and the Security: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*, Editura Hurst&Company, London, 1995, p. 94.

ei îndrăzniseră să ceară o reformă integrală a sistemului. În orice caz, protestele intelectualilor nu erau ascultate din moment ce lipsa de speranță și teama tindeau să împiedice orice tentație spre insubordonare.

În România, economia centralizată a reprezentat baza unui sistem politic intransigent și autoritar, cu un întreg șir de efecte sociale absurde. Nu s-a acordat nicio atenție reacțiilor politice reale, iar comunicarea politică, înțeleasă ca un mecanism social de autocorecție, a fost drastic limitată³⁸. În ciuda tuturor acestor artificii propagandistice, România lui Ceaușescu era o societate izolată, caracterizată prin represiune în toate domeniile existenței umane: limitări ale dreptului de proprietate, condiții grele de muncă și salarii mici, lipsa libertății de mișcare, lipsa libertății de exprimare, obstacole birocratice împotriva emigrării, violări ale drepturilor minorităților naționale, dispreț pentru credințele religioase și persecutarea practicilor religioase, austeritate economică drastică, cenzură constantă în domeniul culturii, reprimarea tuturor vederilor disidente și un omniprezent cult în jurul președintelui și familiei sale, care a contribuit la demoralizarea populației.

Proprietatea socialistă de stat și planificarea economică au grăbit dezvoltarea industriei grele și au transformat România dintr-un stat agrar în unul industrial. În perioada anilor '70, Ceaușescu a încercat să forțeze ritmul creșterii economice investind în industrie sume uriașe, împrumutate de la instituțiile de credit occidentale. Din cauza acestui proiect grandios de dezvoltare, poporul român a fost supus în anii 1980 unui program sever de austeritate, deoarece Ceaușescu intenționa să achite datoriile acumulate într-un timp foarte scurt. Nivelul de trai al populației a scăzut considerabil, pentru că România exporta mari cantități de petrol și hrană.

Populația era controlată de către poliția secretă (securitate), iar guvernul, dominat de membrii clanului Ceaușescu, a risipit o mare parte din averea națională, ridicând construcții megalomane și organizând grandioase manifestări cu caracter festiv. Timp de aproape 25 de ani, regimul Ceaușescu a târât poporul român într-un marasm economic, social și moral. Toți acești ani au fost dominați de minciună, corupție, teroare, violarea drepturilor omului și izolare față de lumea occidentală.

Când Ceaușescu a devenit președinte în anul 1974 a fost promulgată și legea restrictivă a presei ale cărei prevederi au rămas valabile până la finalul anului 1989. Massmedia au reprezentat pur și simplu mijloace de comunicare unilaterale ale Partidului Comunist și nu au prezentat absolut deloc interesele publicului. Ziarele arătau ca niște deșerturi de plumb, cu font mic, au fost transcrise sau traduse, cuvânt cu cuvânt, toate discursurile președintelui. Știrile au tematizat, într-un limbaj de lemn, doar succesele din diferite domenii, evenimentele senzaționale sau negative au fost excluse complet, lipsesc cu desăvârșire. În ultimii ani ai regimului ceaușist, când s-a impus naționalismul și un ciudat cult al personalității, s-a trecut la o standardizare a formelor de exprimare. Anumite formule de adresare și exprimare au devenit oficiale și obligatorii. Cele mai importante ziare naționale din România din perioada comunistă au fost: cotidianul german Neuer

³⁸ Mark Almond, *Decline without fall: Romania under Ceausescu*, Alliance Publishers for the Institute for European Defence & Strategic Studies, London, 1988, p. 13.

Weg, a apărut ca organ de presă al Comitetului Antifascist German; Cotidianul Scînteia, mai târziu Adevărul, a apărut ca organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român; Cotidianul România Liberă, a apărut ca organ al Consiliului National al Democrației și Unității Socialiste; cotidianul Scînteia Tineretului, redenumit mai târziu în Tineretul liber, a apărut ca organ al Asociației Comuniste a Tineretului; cotidianul maghiar Előre, redenumit mai târziu în Romaniai Magyar Szo.

Când regimurile comuniste din estul Europei au început să se prăbușească, în 1989, Ceaușescu s-a împotrivit mersului istoriei reafirmându-și politica sa de forță, antipopulară. Toate aceste lucruri și multe altele au stârnit nemulțumirea poporului și au condus la înlăturarea forțată a regimului de dictatură în decembrie 1989.

În cele din urmă, nemaiputând suporta apăsarea unui despotism inept, majoritatea poporului român s-a mobilizat și a pus capăt dictaturii prin revoluția din decembrie 1989. Când armata română s-a alăturat demonstrațiilor, Ceaușescu s-a văzut nevoit să fugă din București. A fost arestat din ordinul noului guvern provizoriu, judecat și executat (25 decembrie 1989).

Fără a nega conspirațiile împotriva lui Ceaușescu, ținute în aparatul de partid, în Armată, în Securitate și în serviciile secrete străine, nu putem accepta tezele celor care susțin că prăbușirea regimului nu a fost decât efectul unor astfel de acțiuni sau o lovitură de stat. Victimele de la Timișoara, București, Cluj și din alte orașe și-au dat viața luptând împotriva unui sistem inuman. Acești oameni, ca și cei care au ieșit pe străzi nu s-au simțit și nu au fost parte a vreunui complot. Anii care au urmat după 1989 au semnat o luptă continuă între forțele vechiului sistem, indiferent de măștile pe care le-au purtat și le poartă, și acea parte a României care a dorit și dorește o societate deschisă.

Bibliografie

- Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceaușescu*, Editura Polirom, București, 2003
 Bogdan Ficeac, *Tehnici de manipulare*, Editura Nemira, București, 1997
 Dan Ionescu, *The Posthumous Cult of Ceaușescu and Its High Priests report on Eastern Europe*, 31 mai 1992;
 Dennis Deletant, *Ceaușescu and the Security: coercion and dissent in Romania, 1965-1989*, Editura Hurst&Company, London, 1995
 Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu Dej și statul polițienesc, 1948-1965*. Editura Polirom, București, 2001;
 Dennis Deletant, Pompiliu Teodor, Mihai Bărbulescu, *Isoria României*, Editura Enciclopedică, București, 1998;
 Gerhard Emmanuel Lenski, *Putere și privilegii: o teorie a stratificării sociale*, traducere de Dan Ungureanu, Amarcord, Timișoara, 2002.
 George Orwell, *Collected Essays*, Mercury Books, London, 1961
 Gheorghe Boldur-Lătescu, *Genocidul comunist în România*, București, Editura Albatros, 1992;
 Gheorghe Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, București, Univers Enciclopedic, 1996;
 Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, Editura Litera, București, 1994
 Grigore Răduică, *Crime în lupta pentru putere. 1966-1968: Ancheta cazului Pătrășcanu*, Editura Evenimentul Românesc, București, 1999
 Ion Bălan, *Regimul concentraționar din România, 1945-1946*, Fundația Academia Civică, București, 2000;
 Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, București, Editura Paideia, 1999;

- Katherine Verdery, *National Ideology under Socialism: Identity and Cultural Politics in Ceausescu's Romania*, Princeton University Press, 1991
- Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Humanitas, București, 2002
- Lucian Boia, *Miturile comunismului românesc*, Editura Nemira, București, 1998
- Manuela Marin, *Originea și evoluția cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu 1965-1989*, Editura Altip, Alba Iulia, 2008
- Marry Ellen Fischer, *Nicolae Ceaușescu. A Study in Political Leadership*, Lynne Rienner Publishers, Boulder Colorado, 1989
- Mark Almond, *Decline without fall: Romania under Ceausescu*, Alliance Publishers for the Institute for European Defence & Strategic Studies, London, 1988
- Michael Shafir, *Romania: Politics, Economy and Society*, Pinter, 1985
- Paul Cernat, Ion Manolescu, Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir, *Explorări în comunismul românesc* vol.1 Polirom, 2004
- Pierre du Bois, *Ceaușescu la putere. Ancheta asupra unei ascensiuni politice*, Editura Humanitas, București, 2008,
- Piotr Wierzbicki, *Structura minciunii*, Editura Nemira, București, 1996
- Ruxandra Cesereanu, *Decembrie'89. Deconstrucția unei revoluții*, Polirom, Iași, 2004
- Șerban Orescu, *Post-ceaușism: o tranziție fără sfârșit*, Editura Vremea, București, 2011
- Șerban Orescu, *Ceaușismul: România între anii 1965 și 1989*, București: Editura Albatros, 2006
- Traian Brăileanu, *Dictatură și libertate*, în *Buna Vestire*, I, nr. 100, 27 iunie 1937;
- Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate*, Editura Polirom, Iași, 2005
- „Cuvântarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la adunarea activului de partid din Capitală”, Scânteia, an XXXVII nr. 7687, 28 aprilie 1968
- „Cuvântarea tovarășului Virgil Trofin”, Scânteia, an XXXVII, nr. 7547, 8 decembrie, 1967
- „Cuvântarea tovarășului Chivu Stoica”, Scânteia, an XXXVII, nr. 7547, 8 decembrie, 1967

BELIEFS, RITUALS AND SUPERSTITIONS CONCERNING PREGNANCY, BIRTH AND BAPTISM IN CAJVANA (BUKOVINA)

Minodora CONSTANTINESCU PĂRĂSCUȚA (DRANCA)

PhD Student

Abstract: Cajvana is a place of Bukovina where the ritual of birth represents a complex process with multiple cultural, psychological and social implications. The study presents rituals, superstitions and magical practices performed during pregnancy, birth, the postpartum period, baptism or the first anniversary of child, when the first lock of hair is symbolically cut, all specific of the Cajvana, the departament of Suceava. The present thesis focuses on the prohibitions that a women should obey during her pregnancy or postpartum period, and also on the ritual acts of mother and child protection facing the negative forces exerted in the community of the Cajvana. The roles of the mother, of the midwife and of the godparents are enhanced.

At the same time, the present paper catches a glimpse at changes that have occurred within this ceremony during the past decades, that is the passage from traditional to modern. The importance of the ritual feast held on the occasion of the baby's baptism is stressed on, since it plays the part of integrating the newborn into the community and also establishes new social relations. The baby's first bath after the baptism, had in the presence of their godparents, and their anointing with myrrh are the symbolic events of another ceremony that has profound ritual implications for the baby and the mother. In fact, the whole birth ritual is centered around female people. The birth ritual, as well as other passage rituals represent a formation tool of the social behaviour, being the peak of the main events in a man's life.

Keywords: Cajvana, ritual, birth, newborn, midwife, baptism

Din preistorie și până astăzi riturile de trecere au constituit evenimente cu rol esențial în viața spirituală a comunităților. Nașterea, nunta și moartea sunt rituri de trecere care iau forma unor „obiceiuri ceremoniale care au fost și sunt apreciate pentru forța lor emoțională, pentru capacitatea lor de a reprezenta sugestiv și convingător momentele semnificative ale existenței.”¹ Ceremonialele familiale „se constituie într-o modalitate de inițiere și pregătire a individului pentru a se integra cu succes în viața cotidiană a familiei și a colectivității căreia îi aparține”². Aceste obiceiuri au menirea de a organiza viața oamenilor, de a marca principalele momente ale trecerii prin lume și de a modela comportamente.

Se pare că botezul era practicat de unele grupări creștine încă din Evul Mediu prin cufundarea în apă. Un secol mai târziu se introduce în cadrul ceremonialului lumânările care simbolizează lumina interioară a celui botezat și iertarea păcatului strămoșesc. Era practicat în unele comunități la venirea lui Hristos, însă Iisus a fost cel care a rânduit botezul în biserica ortodoxă. În secolul al XVII-lea apar consemnări cu privire la prezența nașilor la botez și oferirea de daruri din partea cestora.

¹ Vasile Golban, *Estetica ceremonialului social în obiceiuri*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 9;

² Ibidem, p. 14;

Nașterea ca rit de trecere simbolizează „o inițiere, pentru că întotdeauna are loc o schimbare radicală de regim ontologic și de statut social. Toate ritualurile desfășurate la nașterea unui copil „îi dau nou-născutului statutul de „viu” propriu-zis; datorită acestor rituri, copilul este integrat în comunitatea celor vii.”³ Și la căjvăneni, ca la toți românii, asemeni altor popoare, venirea pe lume a unui copil constituie un eveniment de importanță majoră pentru familie, pentru neam și pentru întreaga comunitate, moment ce este „înscris deopotrivă în tradiție și rânduiești casnice”⁴.

Încă de la nuntă, prin intermediul orașilor, tinerilor căsătoriți li se urează: „S-aveți trai bun și ușor/ Și la anu’ un pruncușor!”⁵, așadar mirii părăsesc grupul fetelor și flăcăilor și se integrează într-un nou grup, cel al familiei având datoria perpetuării spiței de neam. Nașterea este o etapă de trecere, ca urmare a unei perioade anterioare, perioada matrimonială. În societatea tradițională familiile proaspăt întemeiate doresc să aibă copii cât mai curând, de aceea de multe ori apelează la practici magice privind fecunditatea. Cajvana este o comunitate cu peste 10 000 de locuitori, unde natalitatea este ridicată, familiile fiind de obicei foarte numeroase, cu o medie de 5–10 copii.

După ce femeia află că este însărcinată într-o perioadă încărcată de superstiții, coordonată de expresiile „e bine să” sau „nu trebuie să”, asigurând astfel integritatea fătului, „credința populară consideră că unele trăsături psihice și fizice ale copilului sunt determinate de comportamentul femeii în timpul gravidității”⁶. Prima interdicție prevede ca femeia să nu își ascundă sarcina deoarece acest lucru ar aduce după sine o consecință cu privire la faptul că copilul va vorbi greu. La Cajvana se consideră că gravida nu trebuie să ascundă nimic asupra ei deoarece copilul se va naște cu pete pe piele, în zona unde a fost ascuns produsul furat sau atunci când vede o persoană cu handicap să nu se lase impresionată, ci să își amintească imediat de faptul că este însărcinată și să *facă cruce cu limba în cerul gurii*. Deoarece gemenii erau complicat de născut și greu de crescut, femeile nu își doreau o sarcină gemelară și atunci evitau să mănânce fructe sau ouă îngemănate. Presupuneri cu privire la sexul copilului se făceau în funcție de forma burții gravidei, dacă burta era bombată și ridicată prezicea că va fi băiat, dacă burta era lăsată în jos se credea că nou-născutul va fi fată.

Până în 1994 la Cajvana femeile nașteau la dispensarul din sat, asistate de moașe - asistente medicale, iar timp de trei zile stăteau într-un salon, împreună cu alte lehuze. În acest timp rudele femeii veneau cu mâncare caldă și cu produse necesare pentru proaspăta mămică cât și pentru nou-născut. Alimentele „constau în prima linie din diferite bucate gustoase, precum: zamă de găină, găini fripte, plăcinte”⁷, etc. De aici se folosește la căjvăneni sintagma „a merge cu mâncare”, în loc de rodenie. Și astăzi persoanele care merg în rodenie oferă pe lângă hăinuțe, jucării, bani și ceva de mâncare, socotind că proaspăta mamă nu este capabilă încă de efort pentru a se ocupa de bucătărie, în vechime spunându-se că nu este curată. Se considera că „femeia care a născut un copil și moașa care a îngrijit-

³ Mircea Eliade, *Sacru și profanul*, Editura Humanitas, București, 2000, p. 123;

⁴ Nicolae Cojocaru, *Istoria tradițiilor și obiceiurilor la români I*, Editura Etnologică, București, 2008, p. 518;

⁵ Informator Moroșan Floarea, 86 ani, Cajvana, 2022;

⁶ Vasile Golban, *op. cit.*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 66;

⁷ S. Fl. Marian, *Nașterea la români*, Editura Saeculum I. O., București, 2000, p. 103

o sunt spurcate”⁸ și de aceea lehuza avea interdicție în a merge la fântână sau a ieși din curte până nu i se citește molifta. Timp de 40 de zile mama petrecea majoritatea timpului alături de copil, fără a realiza niciun fel de efort fizic, fără a găti, fără a munci la grădină, pentru a nu crea disfuncții în mersul normal al lucrurilor. Și astăzi femeile adoptă o perioadă de retragere socială, evită a ieși în afara gospodăriei până când preotul nu le citește dezlegarea, acest lucru stabilindu-se la un interval de 10-15 zile de la naștere, apoi ies în societate pentru a desfășura activități de rutină. Se păstrează cu sfințenie credința că nu e bine să scoți copilul între oameni până nu este botezat și mamele evită să ducă copiii nebotezați în spații aglomerate, cu multe persoane. În rodenie se merge din ziua în care mama și nou născutul au ajuns acasă și până la botez, mai rar se întâmplă a merge după ce copilul a fost botezat, de obicei acest ritual fiind realizat preponderent de femei, ca de altfel, în cadrul nașterii și a botezului femeia joacă rolul primordial. Această perioadă, de la naștere până la botez „a fost socotită cea mai vulnerabilă pentru nou-născut, când, după unele credințe, dracul și vrăjitoarele umblă să ia înapoi pe prunc”⁹ și de aceea aveau loc o serie de practici de apărare a copilului folosind obiecte cu rol apotropaic. La Cajvana, ca și în alte zone ale Bucovinei „s-a păstrat, până în timpuri apropiate, credința că supranaturalul malefic s-ar putea cuibări în corpul noului-născut la naștere, de aceea o dată cu aceasta se luau măsuri preventive pentru combaterea lui”¹⁰. Există superstiția, într-adevăr tot mai rar întâlnită, de a înfige în colțul de sus a tocului ușii un ac cu ață roșie pentru a feri copilul de bube. Se credea că femeile aflate la menstruație ar putea periclita sănătatea copilului, iar acest ritual era unul de protecție. Acest fir de ață poate proteja copilul și de forțele malefice „ca să nu se apropie duhurile rele”¹¹. Dacă femeia recunoștea faptul, evita a lua copilul în brațe sau a-l atinge. Firul roșu era utilizat și împotriva deochiului, legându-se la încheietura mâinii copilului. Acest obicei se păstrează și astăzi, însă are și diverse substitute, cum ar fi împletituri, brățări, etc.

În cazul în care copilul a fost totuși deocheat se recurge la folosirea apei sfințite, stropindu-se copilul cu aghiasmă sau dacă este cazul acesta este dus la o femeie care știe a descânta și este descântat printr-un ritual de stingere a cărbunilor într-o cană cu apă rostindu-se un descântec:

„Cârstea te-o făcut
Cârstea te-o botezat
Să te păzească de deochi,
De spaimă și de reahăl!

...

El te-a botezat,
Pe la icoane purtat,
Cu aghiasmă spălat,
Cu tămâie afumat”¹²

⁸ Arthur Gorovei, *Datinile noastre la naștere și la nuntă*, Editura Paideia, București, 2002, p. 25;

⁹ Nicolae Cojocaru, *op. cit.*, Editura Etnologică, București, 2008, p. 519;

¹⁰ Valer Butură, *Cultura spirituală românească*, Editura Minerva, București, 1992, p. 280;

¹¹ Arthur Gorovei, *op. cit.*, Editura Paideia, București, 2002, p. 19;

¹² Informator Firuța Știrbu, 65 ani, Cajvana, 2023;

...

Tot în cadrul rodeniei femeile obișnuiesc ca la plecarea spre casă, după scurta vizită de cunoaștere a nou-născutului, să ia câteva scame din hainele pe care le poartă și să le așeze în fașa copilului „pentru a nu fura somnul pruncului, iar acesta să doarmă asemeni adultului care i-a lăsat scamele”¹³. Toate persoanele care intră în contact cu nou-născutul îi pun în fașă un bănuț, cu o valoare mai mare sau mai mică, în funcție de posibilități, cu credința că acest gest îi va aduce bogăție și noroc în viață.

Un ritual dispărut în totalitate este „scoaterea aripilor copilului”, ritual care era înfăptuit de moașă până la botez. Acest ritual consta în spălarea copilului cu făină de grâu pentru a îndepărta perișorii de pe pielea nou-născutului, un fel de epilare, „pentru a nu fi păros pe corp când va crește mare”¹⁴.

Deși în vechime rolul moașei era unul deosebit de important, ea asista la naștere, tăia buricul, îmbăia copilul, îngrija lehuza, dacă copilul avea probleme de sănătate oficia chiar și un botez de urgență pentru a nu muri nebotezat, deoarece exista credința că dacă un copil moare nebotezat se transformă în moroi, iată că în prezent moașa are doar un rol cu mai puține implicații, rolul principal al acesteia este de a duce pruncul la biserică și de a-l încredința nașilor spre a fi botezat, dirijând toate ritualurile legate de botez. Persoana căreia i se conferă rolul de moașă poate fi una dintre bunicile copilului, o mătușă sau o rudă, o vecină, o persoană apropiată de familie. Mama pruncului, considerată necurată, nu îi era permis să participe la botez și de aceea moașa prelua toate atribuțiile mamei până la finalul înfăptuirii tainei botezului. Astăzi, chiar dacă mama participă la ritual, ea este considerată absentă, stă în pridvorul bisericii, iar moașa desfășoară actul ritualic împreună cu nașii. Dacă cu câteva decenii în urmă nu se concepea faptul să se cumpere lucruri pentru copil, cu atât mai puțin să se stabilească nașii copilului, în contemporaneitate asistăm la dispariția totală a acestei superstiții, precum că nu e bine să cumperi produse pentru copil sau să pui nașii copilului înainte ca acesta să se nască.

Botezul are o semnificație ambivalentă, este privit ca un rit de purificare, un rit de separare de lumea profanului prin care nou-născutul „nu numai că-și pierde o calitate, dar și obține o alta”¹⁵, cea de creștin, de membru a comunității, trecerea de la nașterea biologică la nașterea socială, prin participarea membrilor comunității, deci un rit de integrare socială. Principalii actanți ai ceremonialului botezului sunt moașa și nașii, care devin părinții spirituali ai copilului și cumătrii părinților. Până în urmă cu 4-5 decenii botezurile se oficiau doar duminica iar dacă erau mai mulți copii care trebuiau botezați aceștia erau botezați în aceeași apă, prin aceeași ceremonie oficiată de preot, iar copiii *botezați într-un botez* erau considerați frați de cruce. În contemporaneitate se constată reticență față de acest aspect, botezurile se oficiază chiar și în timpul săptămânii doar ca să fie efectuate individual, să nu se suprapună și peste alte botezuri. Referitor la numele nou-născutului, la Cajvana se obișnuiește a se pune primului născut, dacă e băiat numele tatălui, iar dacă e fată numele mamei, un obicei care individualizează localitatea față de satele vecine unde se obișnuiește a se pune nou-născuților numele bunicilor. Numele

¹³ Informator Pîtu Floarea, 56 ani, Cajvana, 2023;

¹⁴ Informator Fîruța Știrbu, 65 ani, Cajvana, 2023;

¹⁵ Arnold van Gennep, *Riturile e trecere*, Iași, Editura Polirom, 1996, p. 65;

copiilor au suferit influențe datorate emigrării în Europa și nu numai, a majorității căjvănenilor, dar cei mai mulți dintre ei pe lângă prenumele importat mai pun și un prenume cu nume de sfânt din calendarul creștin ortodox al românilor.

Până în urmă cu aproximativ 20 – 30 de ani botezurile se înfăptuiau în primele 40 de zile, considerându-se că „cu cât se boteza copilul mai repede, cu atât era mai bine, mamele nu scoteau copilul din ogradă până nu era botezat.”¹⁶ La 40 de zile mama, fiind curată, purta copilul pe la icoane, ei i se citea dezlegarea de 40 de zile, iar pruncul era *îmbisericit*, apoi împărtășit și miruit. Din acest moment mamei i se ridică toate interdicțiile impuse în perioada lăuziei. În zilele noastre tinerii părinți nu se grăbesc a boteza copiii, ci planifică în tihnă orice detaliu pentru acest mare eveniment care se finalizează cu o petrecere numită *cumătrie* „deoarece masa aceasta se dă mai mult în cinstea cumătrilor mari”¹⁷. Cumătriile din urmă cu zeci de ani se petreceau în casa părinților sau la căminul cultural din localitate. La întoarcerea de la botez nașii care „sunt purtătorii unor roluri importante în cadrul strategiei ceremoniale de integrare a nou – născutului”¹⁸ îndeplineau un nou ritual, prin aprinderea lumânărilor de botez și oferirea copilului mamei peste pragul casei rostind: Mi-ai dat un păgân / Ți-am adus un creștin, „pragul din locuințele omenești îndeplinește aceeași funcție rituală”¹⁹, cea de trecere de la lumea profană la cea sacră. Astfel „creștinat și purtând un nume, copilul este încredințat părinților”²⁰. Astăzi, acest ritual se desfășoară în cadrul cumătriei care se desfășoară la restaurant, rareori se întâmplă să mai organizeze cineva o cumătrie restrânsă în familie, acasă sau la scăldușcă dacă aceasta se organizează.

În Cajvana se obișnuiește a se pune mai mulți nași copilului, chiar 5, 6, 7 sau mai mulți, au fost cazuri și cu 15 nași. Aici există credința că dacă nașii sunt căsătoriți este bine ca în biserică să țină copilul în brațe nașul de sex opus. Mai exact, dacă copilul este băiat este mai bine să fie ținut în brațe de nașe, dacă cumătrul mare nu este căsătorit atunci va ține el copilul, contrar credinței. În cadrul petrecerii, ritualul darurilor constituie momentul culminant când se fac schimburile de cadouri. Nașii așază peste fin cadourile pe care le-au pregătit, de obicei hăinuțe, scutece, pături, aprind lumânările și oficiază ritualul trecerii peste prag rostind „Mi-ai dat un păgân / Ți-am adus un creștin!”. Apoi părinții oferă la rândul lor cadouri drept mulțumire, constând într-un ștergar frumos țesut care se așază la gâtul nașului, un șal care se pune pe spatele nașei, doi colaci „mari, frumos împodobiiți, modelați sub formă de cerc”²¹, o sticlă de băutură, un tort și alte cadouri constând în produse necesare într-o gospodărie, petrecerea aceasta etalând „în prim plan prestigiul nașilor, prin darul oferit, dar și prin respectul acordat”²². Cumătrii mari oferă de comun acord și câte o sumă de bani care să ajute tânăra familie să pornească mai ușor în viața de părinți. Bunicile și moașa primesc și ele daruri de la nași, câte un șal sau o eșarfă.

¹⁶ Informator Moroșan Floarea, 86 ani, Cajvana, 2023;

¹⁷ S. Fl. Marian, *op. cit.*, Editura Saeculum I. O., București, 2000, p. 164;

¹⁸ Germina Comănici, *Cercul vieții*, Editura Paideia, București, 2001, p. 164;

¹⁹ Mircea Eliade, *op. cit.*, Editura Humanitas, București, 2000, p. 20;

²⁰ Ibidem, p. 165;

²¹ Germina Comănici, *op. cit.*, Editura Paideia, București, 2001, p. 165;

²² Ibidem;

La Cajvana nu se practică ritualul *scoaterii din mir*, *scăldăciunii* sau *scăldușca*, cum mai este numit, adică baia ritualică realizată de nași, care este un ritual specific zonei Bucovina. Acest ritual se realizează doar dacă mama copilului este originară din altă localitate unde este practicat ritualul și ține cu sfințenie la îndeplinirea lui. Scăldușca are loc de obicei a doua zi după botez, când nașii merg acasă la fin „să scalde copilul de mir”²³, iar cu ei trebuie să ia un rând de hăinuțe și un prosop în care vor scoate copilul din apă. În cadrul acestui ritual apar câteva elemente cu valoare de simbol pentru tradițiile poporului român. Aghiasma, apa sfințită cu puteri magice este turnată în scăldătoare în care este pusă apă neîncepută, rolul din cadrul acestui ritual fiind acela „ca copilul să fie ca aceasta de curat”.²⁴ Busuiocul, plantă utilizată în cele mai multe ritualuri ale românilor, se pune în apă, mai ales dacă e fată „ca să fie atrăgătoare și iubită ca busuiocul”²⁵. Se aprinde lumânarea de la botez iar nașul „picură cu dânsa în cruciș în scăldătoare, în care aruncă și câțiva bani”²⁶. Banii așezați în scăldătoare „însemnează ca copilul să fie sănătos și norocos cât va trăi”²⁷. Pe lângă aceste elemente obligatorii se mai pune un obiect de argint, o iconiță, un ou, o lingură de miere sau petale de flori. Nașele înfăptuiesc baia ritualică învelind copilul „în crijma în care a fost pus după ce s-a scos din botez și, după ce îl șterge cu crijma în gură, subsuori și-n urechi”²⁸ îl încredințează mamei.

De remarcat este faptul că „o importanță deosebită se dă locului unde se aruncă apa care a servit la scăldătoare și aruncarea acesteia se face numai cu ceremonial”²⁹. Moașa împreună cu nașele și cu lumânările aprinse scot scăldătoarea afară și „se opresc la un măr sau păr, sau la un alt pom verde, sănătos și frumos, care se află la un loc curat și acolo apoi toarnă scăldătoarea la tulpina pomului respectiv, anume ca copilul să crească, să-nflorească și să rodească ca pomul”³⁰. Scăldătoarea este vărsată cu gura în jos iar moașa alege una sau mai multe nașe care ori nu au copii sau poate și-ar mai dori și le așază pe scăldătoare „ca să aibă noroc și ele și să capete un fecior ori o fată”³¹. Cele care nu își doresc copii nu se lasă așezate pe cădiță, însă cele care a stat jos i se adresează urări de fertilitate și sănătate veselindu-se cu toate împreună, acest ritual fiind săvârșit doar de partea feminină, bărbații neavând niciun rol în cadrul acestui ceremonial. La întoarcerea în casă nașele sting lumina de la lumânările de botez în tocul de sus al ușii, după ce în prealabil au imprimat semnul crucii prin intermediul fumului de la flacăra. Finalul ritualului scoaterii din mir îl reprezintă „o masă care-i cu atât mai îmbelșugată cu cât sunt gazdele mai cu dare de mână”³².

Riturile cu privire la naștere continuă până la împlinirea vârstei de un an a copilului când toți nașii se reunesc pentru împlinirea ceremonialului de *tăiere a moțului*. Până la vârsta de un an copilul nu se tunde deoarece nașii sunt cei care trebuie să execute

²³ S. Fl. Marian, *op. cit.*, Editura Saeculum I. O., București, 2000, p. 181;

²⁴ Ibidem, p. 182;

²⁵ Ibidem;

²⁶ Arthur Gorovei, *op. cit.*, Editura Paideia, București, 2002, p. 50;

²⁷ S. Fl. Marian, *op. cit.*, Editura Saeculum I. O., București, 2000, p. 183;

²⁸ Arthur Gorovei, *op. cit.*, Editura Paideia, București, 2002, p. 50;

²⁹ Ibidem, p. 51;

³⁰ S. Fl. Marian, *op. cit.*, Editura Saeculum I. O., București, 2000, p. 186;

³¹ Arthur Gorovei, *op. cit.*, Editura Paideia, București, 2002, p. 53;

³² Ibidem, p. 55;

acest fapt prima oară. Acest ceremonial constă în tăierea unui smoc de păr care este lipit cu ajutorul unor picături de ceară din lumânarea păstrată de la botez, între două monede. După tăierea propriu-zisă a părului se desfășoară un ritual de prezicere a vieții copilului, cu referire la profesia pe care o va alege sau la pasiunile pe care le va avea. Pe o tavă se așază de către nași diverse obiecte pe care le găsesc la îndemână, iconiță, bijuterii, cheia de la mașină, bani, pix, medicamente, etc., iar copilul este îndemnat să aleagă pe rând trei obiecte care vor indica domeniul de activitate al viitorului adult. Dacă alege iconița se crede că va fi un om credincios, dacă va alege pixul se crede că îi va plăcea cartea și așa mai departe. Acest ritual al tăierii moțului se încheie cu un schimb de daruri între părinți și cumătri și cu o masă în cinstea micului sărbătorit.

O înnoire în ceea ce privește ritualul nașterii o putem sesiza în cadrul petrecerii de botez. În ultimii ani tinerii părinți angajează ursitoare care să desfășoare un moment ritualic de prezicere a viitorului celui născut, deși în tradițiile zonei nu am întâlnit nimic legat de acest așa-zis obicei. Cele mai multe dintre ritualuri sunt practicate și astăzi, înnoirile țin mai mult de dezvoltarea economică și constau în fastuozitatea organizării ceremoniei de botez, prin flori naturale, baloane, aranjamente, lumânări, cristelniță etc.

Bibliografie:

Arnold van Gennep, *Riturile e trecere*, Iași, Editura Polirom, 1996;
 Arthur Gorovei, *Datinile noastre la naștere și la nuntă*, Editura Paideia, București, 2002;
 Germina Comănici, *Cercul vieții*, Editura Paideia, București, 2001;
 Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, Editura Humanitas, București, 2000;
 Nicolae Cojocaru, *Istoria tradițiilor și obiceiurilor la români I*, Editura Etnologică, București, 2008;
 S. Fl. Marian, *Nașterea la români*, Editura Saeculum I. O., București, 2000;
 Valer Butură, *Cultura spirituală românească*, Editura Minerva, București, 1992;
 Vasile Golban, *Estetica ceremonialului social în obiceiuri*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983;

EXPERIMENTAL ASSESSMENT OF THE QUALITY OF ADMINISTRATIVE DATA TO BE USED FOR THE PURPOSE OF PRODUCING DEMOGRAPHIC STATISTICS AND ORGANIZING THE POPULATION AND HOUSING CENSUS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA¹

Natalia BARGAN,
PhD student, Moldova State University

Abstract: The evaluation of administrative data is an important step in the process of harnessing the potential of data from administrative sources to be used for statistical purposes. Based on the international experience and good practices of the National Statistical Offices, which already use administrative data in statistical production, it has been found that they can have a variety of uses, including direct variable substitution, the addition of auxiliary variables to obtain more detailed information than the provided in statistical surveys to be collected from respondents, validation of estimates obtained from surveys and as components used in the statistical production process (e.g. imputation either directly to obtain a value when the respondent does not provide one, or as an input to models used to impute missing values and weighting), to improve the final results. In 2024, the Republic of Moldova intends to carry out the Population and Housing Census of the 2020 Round, and according to the methodology, it will be a statistical exercise according to the combined model, by using data from administrative sources and collecting data in the field. In this context, the evaluation of the data from the existing administrative sources in the country, which possibly meet the statistical needs of the RPL, are an imperative of the time.

Keywords: assessing, hyperdimension, metadata, census, population, registers, sources of administrative data, privacy of personal data, unique identification number, variables.

Context

La nivel național, dar și internațional se înregistrează o creștere constantă a cererii de date statistice din partea utilizatorilor din diverse domenii. Această necesitate se accentuează în contextul unei atenții tot mai sporite a *procesului de elaborare a politicilor bazate pe dovezi*², precum și a monitorizării și evaluării acestora, iar statisticile oficiale sunt una din sursele relevante în acest scop.

Modul tradițional de colectare a datelor prin sondaje și recensăminte al Oficiilor Naționale de Statistică (ONS) tinde să înregistreze unele schimbări calitative și cantitative, care sunt dictate de noile tehnologii (ce permit depășirea uneia din cele mai mari provocări – prelucrarea seturilor mari de date) și bunele practici internaționale, care oferă noi posibilități în vederea eficientizării procesului de producere a statisticilor oficiale, prin optimizarea resurselor financiare, umane și de timp, prin scăderea presiunii asupra respondenților și prin creșterea substanțială a calității datelor diseminate.

¹ Prezenta lucrare este elaborată în cadrul proiectului din Programul de stat 20.80009.0807.21 „Migrația, schimbări demografice și politici de stabilizare a situației”.

² United Nations Economic Commission for Europe - UNECE (2011). Using administrative and secondary source for official statistics: a handbook of principles and practice. United Nations, New York and Geneva, 2011; Using Government Administrative and Other Data for Federal Statistics. Disponibil: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK425873/>

Întru realizarea acestei schimbări, ONS examinează și planifică în programele sale de activitate de scurtă și lungă durată utilizarea surselor de date administrative (SDA) deja existente. SDA sunt stocuri de date (sub formă de baze de date, sisteme informaționale, registre etc.) care conțin informații colectate de instituții și organizații publice, în principal, în scopuri administrative³. Datele din sursele administrative sunt informații colectate în mod obișnuit în baza unor documente ce demonstrează identitatea persoanei sau a faptului evenimentului produs (spre exemplu *act constatator al nașterii sau decesului* etc.) și constituie o resursă valoroasă pentru producerea datelor statistice în domeniul demografiei, educației, sănătății, protecției sociale, justiției etc. și pentru pregătirea și efectuarea recensământului populației și al locuințelor. Aceste date mai *sunt considerate o formă distinctă a datelor mari* (big-data)⁴, care adesea sunt asociate cu furnizarea de servicii⁵, pentru a administra beneficii, precum pensiile sau obligații (spre exemplu impozitarea), sau având un scop specific de luare a deciziilor de către entități publice⁶ și nu sunt colectate în scopuri statistice. Evidențele administrative soluționează pentru ONS două **provocări majore**: (1) reducerea costurilor, care de la an la an sunt în creștere, în deosebi în anul desfășurării recensământului presiunea financiară este enormă și (2) scăderea sarcinii asupra respondenților.

În unele țări, statisticile naționale sunt produse în principal pe baza registrelor administrative sau complet bazat pe registre, care implică de obicei o serie de registre statistice formate din mai multe SDA, conectate printr-un număr unic de identificare, care permite legarea directă a înregistrărilor între aceste registre.

În alte țări, statisticile oficiale sunt produse în principal pe baza colectării efective a datelor (din anchete statistice separate) de la respondenți (gospodării, agenți economici, instituții, gospodării țărănești etc.), atunci când accesul la SDA este limitat și utilizarea lor este în mare măsură redusă la (i) operațiuni de tabulare directă pentru unele statistici de o calitate suficientă, dar adesea fără capacitatea de a lega, conecta diferite SDA în baza unui identificator unic, sau la (ii) formarea cadrului necesar de eșantionare ONS. Totodată în aceste țări, există o tendință în creștere în încercările de a intensifica utilizarea SDA, adesea prin crearea de baze de date statistice multifuncționale, combinând atât SDA, cât și alte surse, care sunt, evident, similare cu un model bazat pe registre⁷.

În acest context, este necesar de menționat că există câteva motive pentru a utiliza datele administrative la pregătirea și desfășurarea Recensământului Populației și

³ Guidelines for Assessing the Quality of Administrative Sources for Use in Censuses Prepared by the Conference of European Statisticians Task Force on Assessing the Quality of Administrative Sources for Use in Censuses, United Nations Geneva, 2021., <https://unece.org/statistics/publications/CensusAdminQuality>

⁴ The role of administrative data in the big data revolution in social science research, Roxanne Connolly, Christopher J. Playford, Vernon Gayle, Chris Dibben, Pages 1-12 <https://www.sciencedirect.com/journal/social-science-research/vol/59/suppl/C>

⁵ Ibidem, pag.3

⁶ Use of administrative data, <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/12-539-x/2009001/administrative-administratives-eng.htm>

⁷ Guidelines for Assessing the Quality of Administrative Sources for Use in Censuses Prepared by the Conference of European Statisticians Task Force on Assessing the Quality of Administrative Sources for Use in Censuses, United Nations Geneva, 2021., <https://unece.org/statistics/publications/CensusAdminQuality>

Locuințelor⁸ (RPL), în deosebi pentru țările care au efectuat de-a lungul istoriei sale recensăminte decenale, doar după metoda tradițională:

- a) nevoia de a produce statistici mai frecvente și în timp util;
- b) limitările financiare pentru efectuarea recensămintelor;
- c) reticența populației de a participa la recensământ;
- d) capacități tehnice sporite de manipulare a datelor.

Obiectivele informaționale și utilizările datelor administrative (producerea directă de statistici, construirea de registre statistice, suport de calitate în procese de tip anchetă), preconizate în cadrul procesului de producere statistică, ar trebui să fie identificate și planificate în prealabil pentru a identifica cerințele de calitate ale datelor administrative și cele mai potrivite metode de prelucrare și pregătire/tratare a acestora pentru a fi utilizate în scopuri statistice⁹, în special pentru pregătirea și efectuarea RPL.

Totodată, în utilizarea datelor administrative, este necesară o abordare prudentă, deoarece există o serie de limitări, inclusiv¹⁰:

- (i) nivelul sau lipsa controlului calității asupra datelor,
- (ii) posibilitatea de a avea elemente lipsă sau înregistrări lipsă (un fișier incomplet),
- (iii) diferența de concepte (din metadate) care ar putea duce la probleme de părtinire, precum și problemele de acoperire,
- (iv) actualitatea datelor (colectarea datelor fiind în afara controlului ONS, este posibil ca, din cauza evenimentelor externe, o parte sau toate datele să nu fie recepționate la timp);
- (v) costul datelor administrative: spre exemplu, sisteme informaționale sunt necesare pentru a curăța și completa datele pentru a le face utile.

Decizia ONS-urilor de a utiliza date administrative în scopuri statistice, în special pentru pregătirea și efectuarea recensămintelor este foarte diferită, unele state (Suedia, Belgia, Țările de jos, Danemarca, Norvegia etc.) au început acest proces încă de la mijlocul sec. al XX-lea¹¹, altele (precum SUA, Canada, Slovenia, Italia etc) la începutul sec. al XXI-lea, iar restul din diverse motive încă sunt în proces de analiză complexă și evaluare a acestora pentru a decide în ce măsură se pot baza pe datele din evidențele entităților publice.

La nivel internațional în ultimii ani în contextul creșterii cerințelor de informații statistice de calitate s-au depus eforturi semnificative în ceea ce privește definirea acestei dimensiuni/ caracteristici a datelor produse de ONS-uri. Din acest considerent indiferent

⁸ Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses Revision 3, (pct.2.11)

https://unstats.un.org/unsd/demographic/meetings/egm/newyork/2014/p&r_revision3.pdf

⁹ Guidelines for the quality of statistical processes that use administrative data, Version 1.1, August 2016, ISTAT, pag.13. <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.istat.it/it/files/2013/04/Linee-Guida-v1.1-Versione-inglese.pdf>

¹⁰ Use of administrative data, <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/12-539-x/2009001/administrative-administratives-eng.htm>, pag.2 (citat din Lavallée, P. 2000. "Combining Survey And Administrative Data: Discussion Paper." ICES-II, Proceedings of the Second International Conference on Establishment Surveys, Survey Methods for Businesses, Farms, and Institutions. Buffalo, New York. June 17-21, 2000. p. 841-844.)

¹¹ Г.И. БАХМЕТОВА, А.А. ИСУПОВ, Регистр населения как система демографического учета, Вопросы статистики. N.5, 1999, с.33-40. Disponibil: <http://www.demoscope.ru/weekly/znagi/stati/pdf/isupov.pdf>

dacă se evaluează calitatea unui proces, a unui rezultat sau a unei organizații statistice, dimensiunile calității utilizate se concentrează adesea în jurul relevanței, preciziei, promptitudinii, accesibilității, interpretabilității și coerenței, care au fost înglobate de un Grup de experți la solicitarea Comisiei de Statistică a Organizației Națiunilor Unite într-un cadru generic de asigurare a calității – Codul Bunelor Practici al Statisticilor Europene¹². Având acest document cu o terminologie bine conceptualizată, ONS-urile au reutilizat aceste noțiuni la stabilirea criteriilor de calitate și în procesul de evaluare a datelor administrative în scopul satisfacerii necesităților statistice.

Accesarea datelor din surse administrative, de regulă, este precedată de o evaluare formală sau neformală a acestora pentru a stabili dacă corespund necesităților statistice. În practica internațională sunt cunoscute mai multe modele și procedee aplicate în procesul de evaluare a SDA, aplicate de ONS, cum ar fi¹³: 1) cel din Țările de Jos (3 hiperdimensiuni de calitate – sursă, metadate, date, pentru fiecare existând cerințe de calitate – dimensiuni și indicatori de performanță); 2) Italia; 3) Noua Zelandă; 4) Statele Unite ale Americii; 5) Canada; 6) Australia etc. Fiecare din aceste modele are specificul său și respectiv rezultatele evaluării necesită a fi tratate în mod individual.

Metodologia de cercetare

În baza materialelor disponibile și pentru a atinge realizarea obiectivului propus, a fost aplicată una din principalele tehnici de cercetare din științele sociale: analiza documentară. În intenția de a reflecta veridic informația necesară, analiza s-a desfășurat prin consultarea documentelor oficiale aflate în acces liber pe paginile oficiale ale deținătorilor Sistemelor Informaționale de date administrative (Agenția Servicii Publice – ASP, Inspectoratul General al Poliției de Frontieră – IGPF, Biroul Migrațiune și Azil – BMA, și Agenția Națională pentru Sănătate Publică – ANSP)¹⁴. Analiza a presupus extragerea celor mai importante date/informații, pentru a răspunde criteriilor de evaluare a datelor administrative în vederea utilizării ulterioare în scopuri statistice.

Totodată, au fost examinate documentele disponibile în cadrul BNS cu referință la acordurile bilaterale încheiate cu deținătorii de SDA, anexele și acordurile adiționale în care erau descrise seturile de date furnizate Biroului. În vederea triangulării datelor, au fost studiate rapoartele experților naționali și internaționali, care au analizat datele pseudonimizate din SDA (RSP și SIIPF) și au descris deficiențele și provocările constatate la analiza și aplicarea în practică a datelor obținute de BNS, dar și calitatea unor variabile și posibilitățile de utilizare a acestora. Rezultatele obținute vor servi drept suport pentru

¹² Codul Bunelor Practici al Statisticilor Europene. Pentru autoritățile naționale de statistică și Eurostat (autoritatea statistică a Uniunii Europene). Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2018 <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/9394333/KS-02-18-142-RO-N.pdf/408faf53-e7d7-4d51-ad73-ffb3499c45bd>

¹³ Methodologies for an integrated use of administrative data in the statistical process (MIAD). Pag.3-12. https://ec.europa.eu/eurostat/cros/system/files/Preliminary%20report%20on%20Quality%20Assessment%20Framework_0.pdf

¹⁴ ASP - <https://asp.gov.md/ro/agentia>; IGPF - <https://www.border.gov.md/acasa> ; BMA - <http://bma.gov.md/ro/content/prezentare-bma> ; ANSP - <https://ansp.md/>

continuarea procesului de evaluare a SDA la etapa de acces la microdate (date primare din sursă).

Experiența Republicii Moldova în utilizarea datelor administrative

În Republica Moldova utilizarea datelor din sursele administrative în scopul producerii statisticilor oficiale demografice relevante, corecte, precise și în termeni utili în vederea satisfacerii cerințelor informaționale ale tuturor categoriilor de utilizatori, a început încă pe timpul Uniunii Sovietice, în baza evidențelor din actele de stare civilă privind nașterile, decesele, căsătoriile și divorțurile. La început erau furnizate pe suport de hârtie, datele fiind înscrise în *buletinele statistice*, iar după o analiză a întregului flux informațional și constatarea mai multor deficiențe¹⁵ s-a decis furnizarea acestei informații în format electronic, pentru a elimina o mare parte din erorile datorate factorului uman. Începând cu anul 2015 datele pentru statistica vitală din Registrul de Stat al Populației (RSP) au fost accesate de Biroul Național de Statistică (BNS) printr-un web-serviciu securizat în baza unui acord bilateral (încheiat în anul 2008).

Cu referință la evaluarea SDA în Republica Moldova, din perspectivă temporală se disting două etape de desfășurare a acestui proces complex:

I. Etapă – anii 2018-2019 – etapa de evaluare experimentală a SDA deținută de Inspectoratul General al Poliției de Frontieră și parțial datele administrative privind localitatea de domiciliu (conform CUATM¹⁶) și actele de naștere transcrise din Registrul de Stat al Populației (RSP) deținut de Agenția Servicii Publice¹⁷;

II. Etapă – anii 2020-2022 – în baza documentării procesului de evaluare din prima etapă și a noilor cerințe de date au fost evaluate 5 SDA în scopul utilizării pentru producerea statisticilor demografice și pentru pregătirea și efectuarea Recensământului Populației și al Locuințelor din anul 2024.

Prima etapă de evaluare a SDA

Necesitatea desfășurării acestei evaluări a venit în contextul revizuirii numărului populației cu reședință obișnuită¹⁸ (PRO) a Republicii Moldova, proces început în anul 2018, moment în care BNS avea nevoie de datele privind traversările frontierei de stat a persoanelor fizice, colectate în Sistemul Informațional Integrat al Poliției de Frontieră

¹⁵ MEDVEDIUC, T. Notă analitică referitor la proiectul comun ONU „Consolidarea sistemului statistic național în RM”, Chișinău, 2012. Pag.23-25.

¹⁶ În baza codurilor din Clasificatorul unităților administrativ-teritoriale al Republicii Moldova (CUATM) aprobat și pus în aplicare prin Hotărârea Departamentului Moldova-Standard nr. 1398-ST din 03.09.2003. Pus în aplicare de la 03.09.2003 și a prevederilor Art.38 și 39 ale Codului Civil al Republicii Moldova COD Nr. 1107 din 06-06-2002, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129081&lang=ro#

¹⁷ I.P. „Agenția Servicii Publice” (ASP) deține principalele resurse informaționale ale statului, inclusiv RSP.

¹⁸ https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/Standards-and-Methods/files/Principles_and_Recommendations/Population-and-Housing-Censuses/Series_M67Rev2-E.pdf, United Nations Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses, rev.2 ; <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:330:0039:0043:EN:PDF>, REGULATION (EU) No 1260/2013 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 20 November 2013 on European demographic statistics, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008R0763>

(SIIPF)¹⁹, pentru o perioadă de 6 ani în scopul determinării statutului de *imigrant* sau *emigrant* al persoanei în vederea calculării *migrației nete*, care constituie o componentă importantă a calculului numărului PRO. După negocieri îndelungate dintre BNS și IGPF, a fost încheiat un acord bilateral. Inițial au fost extrase câteva seturi de date reprezentative (în baza unui eșantion propus de BNS), însă rezultatele analizei erau contradictorii și a fost necesară solicitarea întregii baze de date, cu toate traversările persoanelor fizice, însă fiind selectate doar câteva variabile de bază.

Seturile de *date pseudonimizate* (fiind atribuit un cod unic în loc de IDNP) pentru perioada 2013-2018 (peste 50 000 mii de persoane unice, cu peste 7 variabile și cu 1,2 milioane de traversări) au fost furnizate către BNS în modul stabilit în acord, respectând securitatea și confidențialitatea datelor prezentate.

Pentru prima dată în experiența BNS, a fost necesar să fie prelucrat un masiv impunător de date administrative, care mai întâi trebuiau analizate, depistate toate deficiențele pe care le conțineau și ulterior să fie luată decizia de a le aplica sau nu în calcule. Această evaluare complexă, prin aplicarea programelor de prelucrare a datelor *STATA*, *SPSS* și *R* a fost efectuată de echipa BNS cu suportul Fondului Națiunilor Unite pentru Populație din Moldova²⁰, aplicând recomandări din practica internațională, fiind într-un dialog continuu cu expertul din partea deținătorului SDA, adică IGPF, pentru a verifica neconcordanțele depistate de BNS și la necesitate de a le înlătura. Această colaborare a producătorului de statistici oficiale cu deținătorul SDA, pentru asigurarea calității datelor, a fost destul de complexă, însă receptivitatea și suportul din partea Inspectoratului General al Poliției de Frontieră a contribuit semnificativ la obținerea rezultatelor scontate.

În rezultatul acestei evaluări totuși nu au fost completate anumite *liste speciale* ce ar fi permis o cuantificare statistică a provocărilor/problemelor depistate și de apreciere în ce măsură SDA este fiabilă și relevantă necesităților stabilite de BNS. Totodată, este de menționat că descrierea procesului de analiză a acestor date, provocările întâlnite, deficiențele depistate și soluțiile testate și aplicate au fost documentate atât în rapoartele experților, cât și în actele interne ale BNS. Această documentare a servit în calitate de suport, pentru etapa următoare de evaluare a SDA.

Cu toate acestea, după multe analize și verificări, datorită exercițiului dat a fost posibilă măsurarea statistică a *migrației nete* cu aplicarea standardelor internaționale în statistica migrației externe (*excluderea șederilor temporare fiind criteriul de bază*) ce a permis utilizatorilor de date și Guvernului să înțeleagă dimensiunea și evoluția fenomenului de migrație internațională, pentru elaborarea și evaluarea politicilor în domeniu. În același timp, estimarea migrației nete a contribuit la calculul numărului

¹⁹ SIIPF este deținut de Inspectoratul General al Poliției de Frontieră și Conceptul său a fost aprobat prin HG Nr. 834, din 07.07.2008, cu privire la Sistemul Informațional Integrat al Poliției de Frontieră.
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132531&lang=ro#

²⁰ Notă metodologică privind estimarea numărului populației cu reședință obișnuită pentru perioada 2014-2019. Elaborarea metodologiei pentru recalcularea numărului populației pentru anii 2014-2017 a fost asistată de experții UNFPA, Dl Eliahu ben Moshe, PhD, consultant și cercetător în demografie și statistică, și dna Maria Vremiş, expert-statistician,
https://statistica.gov.md/public/files/ComPresa/Populatia/2018/Nota_metodologica_pop_resedinta_obisnuita.pdf

populației cu reședința obișnuită la nivel de țară, pentru perioada 2014-2017 și revizuirea indicatorilor statistici atât din domeniul demografiei, cât și din alte domenii importante.

O altă necesitate importantă la estimarea numărului populației cu reședință obișnuită a fost calcularea numărului nou-născuților înregistrați în baza actelor de naștere transcrise. Necesitatea îmbunătățirii calității datelor oficiale privind numărul nou-născuților a fost abordată în anul 2015²¹, însă soluția a fost identificată în anul 2018, când BNS a schimbat metoda de evidență a datelor demografice (nașteri și decese), după data producerii evenimentului în loc de data înregistrării acestuia din Oficiile de Stare Civilă. Abordarea dată este conformă recomandărilor internaționale cu privire la producerea statisticilor demografice în baza evidențelor actelor de stare civilă²².

Astfel, BNS pentru a efectua estimarea numărului PRO la nivel de țară a solicitat de la Agenția Servicii Publice datele privind nou-născuții înregistrați în baza actelor de *naștere transcrise*²³, care după mai multe negocieri au fost furnizate în formatul și pentru perioada stabilită. Datele recepționate au fost analizate și selectate după un set de criterii, care au permis identificarea copiilor, care deși aveau acte de naștere străine erau născuți pe teritoriul Republicii Moldova, de la mame aflate cu reședința în țară și au fost înregistrați la Oficii Diplomatice ale altor state aflate cu sediul în Republica Moldova.

Datele obținute în rezultatul aplicării cerințelor stabilite au completat numărul nou-născuților, care fiind utilizat la calculul numărului PRO, dar și a indicatorilor demografici, au reliefat o altă realitate demografică, spre exemplu Rata Totală de Fertilitate de la 1,3 copii născuți per femeie de vârstă fertilă a ajuns la 1,8 copii.

Situația sus-menționată demonstrează contribuția majoră a datelor administrative adusă la îmbunătățirea calității datelor statistice și chiar reevaluarea situației demografice din țară și confirmă repetat necesitatea extinderii utilizării acestora de către BNS.

A doua etapă a procesului de evaluare a SDA

Startul acestei etape își are originea în *identificarea unei noi necesități majore de date* și anume în procesul de pregătire a datelor pentru estimarea *numărului PRO la nivel teritorial* pentru 2014-2020, care s-a început în anul 2020. La această etapă de către BNS a fost inițiat și procesul de *evaluare experimentală* a SDA în baza bunelor practici internaționale și prin aplicarea recomandărilor din *Metodologia pentru evaluarea calității surselor administrative pentru utilizare în recensăminte*, document aflat la acel moment în

²¹ BARGAN, N. Cu privire la evidența statistică a natalității, pag.142-147. În: *Creșterea economică în condițiile globalizării*, conf. intern. șt.practică Chișinău. Conferința Internațională Științifico-Practică "Creșterea (2015 ; economică în condițiile globalizării". Sesiunea științifică " 10a, 151 6 oct. 201 5, Structura demografică și calitatea potențialului uman Chișinău : S. n., 2015.
https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Conferinta_Cresterea_economica_in_conditiile_globalizarii_15-16_octombrie_2015_ed_10.pdf

²² Принципы и рекомендации для системы статистического учета естественного движения населения Третье пересмотренное издание, Организация Объединенных Наций Нью-Йорк, 2015 год.
https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/Standards-and-Methods/files/Principles_and_Recommendations/CRVS/M19Rev3-R.pdf accesat pe data de 02.02.2023

²³ Legea Nr.100/2001 privind actele de stare civilă, art.765
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131034&lang=ro#

faza de consultare cu ONS-urile membre a *Grupului de lucru responsabil de elaborarea documentului* din care făcea parte și Republica Moldova, versiunea finală fiind publicată în anul 2021.

În baza Metodologiei menționate, evaluarea unei SDA se recomandă să fie efectuată în trei etape consecutive, după cele 3 hiperdimensiuni (Sursă, Metadate și Date)²⁴. În cadrul BNS evaluarea experimentală s-a realizat prin completarea unei liste de verificare pe fiecare dintre hiperdimensiuni. Acestea includ indicatori de evaluare a calității (calitativi și cantitativi) repartizați pe dimensiuni de calitate considerate relevante în cadrul hiperdimensiunii.

Listele de verificare pentru calitatea Sursei și Metadatele au fost completate înainte de primirea setului complet de date a uneia dintre SDA evaluate (constituind faza de descoperire). În cazurile în care datele au fost deja disponibile (spre exemplu datele din RSP privind nașcuții-vii, decesele, căsătoriile și divorțurile), conform recomandărilor, de asemenea, au fost evaluate prin completarea *listelor de verificare* sursă și metadate, deoarece aceste informații ajută la documentarea problemelor de calitate, și pot fi esențiale în luarea unei decizii finale cu privire la posibilitatea utilizării SDA din perspectiva prevăzută de către BNS.

În cadrul BNS au fost evaluate 5 surse de date administrative în scopul producerii statisticilor demografice și pentru RPL, atât utilizarea directă, cât și indirectă (*Figura 1.*): 1) Registrul de Stat al Populației²⁵ – RSP (deținut de ASP); 2) Cadastrul Bunurilor Imobile²⁶ – CBI (deținut de ASP); 3) Sistemul Informațional Integrat al Poliției de Frontieră – SIIPF (deținut de IGPF)²⁷; 4) Sistemul Informațional Integrat Automatizat „Migrațiune și Azil”²⁸ – SIIAMA (deținut de Biroul Migrațiune și Azil); 5) Baza de date a Agenției Naționale pentru Sănătate Publică – BD ANSP (deținută de ANSP).

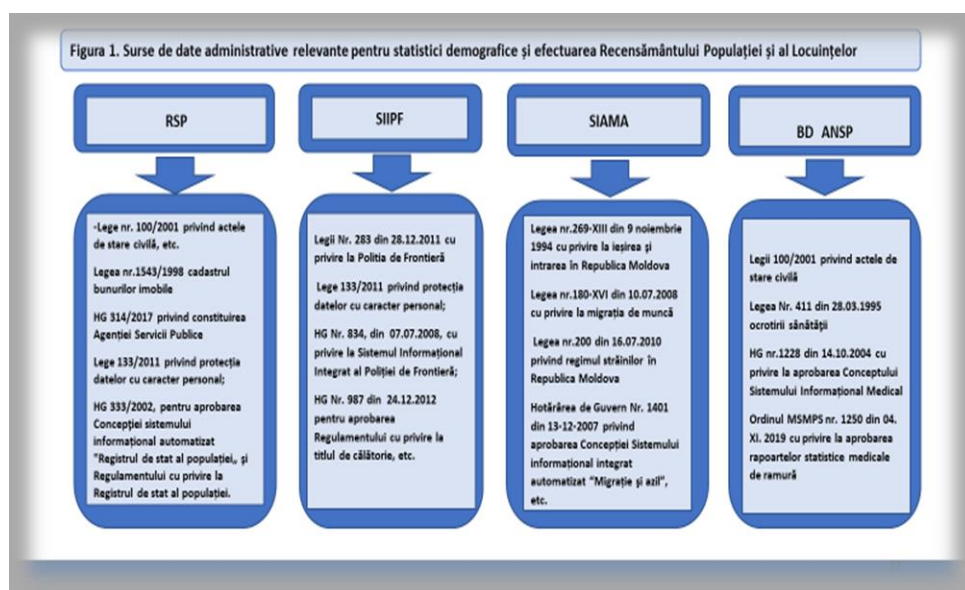
²⁴ Guidelines for Assessing the Quality of Administrative Sources for Use in Censuses Prepared by the Conference of European Statisticians Task Force on Assessing the Quality of Administrative Sources for Use in Censuses, United Nations Geneva, 2021. <https://unece.org/statistics/publications/CensusAdminQuality>

²⁵ Hotărârea Guvernului Nr.333/2002 pentru aprobarea Concepției sistemului informațional automatizat "Registrul de stat al populației", https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118956&lang=ro#

²⁶ Legea Nr.1543/1998 cadastrului bunurilor imobile. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131030&lang=ro#

²⁷ Hotărârea Guvernului Nr.834/2008 cu privire la Sistemul Informațional Integrat al Poliției de Frontieră, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111896&lang=ro#

²⁸ Hotărârea Guvernului Nr.1401/2007 privind aprobarea Concepției Sistemului informațional integrat automatizat "Migrație și azil". https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=103604&lang=ro#

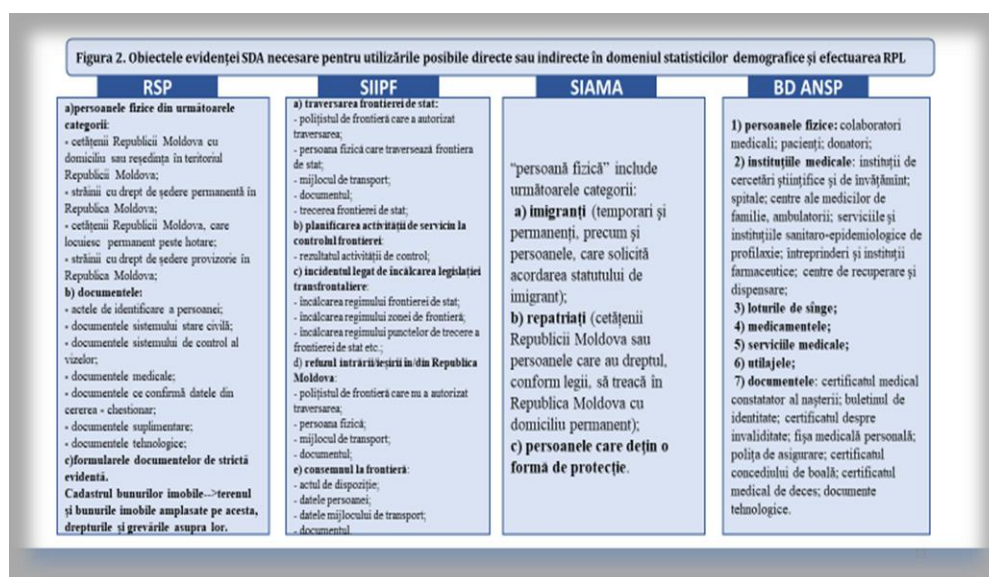

Sursa: elaborat de autor.

Pentru fiecare SDA, în dependență de scopul propus, au fost completate câte 3 liste distincte (*în format Excel*) cu atribuirea unui anumit punctaj, care la final se generalizează:

1. Necesitățile BNS în raport cu utilizările posibile/ preconizate ale SDA – pe dimensiuni de calitate;
2. Necesitățile BNS în raport cu utilizările posibile/ preconizate ale SDA – pe tip de utilizare;
3. Evaluarea SDA pe hiperdimensiuni de calitate.

La evaluarea SDA sus-menționate au fost utile prevederile legale care descriau obiectele informaționale ale Sistemului Informațional analizat, unde se conțineau listele de variabile din SDA și descrierea acestora (*Figura 2.*).

Sursa: elaborat de autor.

Necesitatea statistică a utilizării SDA pentru pregătirea și desfășurarea RPL

Cu referință la analiza și identificarea necesităților de statistici, așa cum este de obicei cazul cercetărilor prin sondaj, ca o aprofundare a cunoștințelor despre utilizatori și despre nevoile lor de informare, cunoștințe care trebuie dobândite se efectuează printr-un dialog continuu dintre utilizator și ONS. În general, utilizatorii sunt foarte diferiți și adesea au interese contradictorii: astfel este important nu numai să cunoaștem diferitele tipuri de utilizatori, ci și să putem clasifica relevanța produsului statistic în raport cu acesta²⁹. În intenția de a utiliza datele administrative pentru a satisface necesitățile de pregătire și desfășurare a Recensământului Populației și al Locuințelor este important să ținem cont de metodologia aplicată în cadrul acestuia (*recensământ tradițional, pe bază de registre sau combinat*)³⁰.

În Republica Moldova pentru anul 2024 este planificat un Recensământ al Populației și Locuințelor combinat, prin utilizarea datelor din sursele administrative și colectarea datelor în teren³¹. Ultima va fi metoda principală de colectare a datelor, în deosebi pentru caracteristicile demografice, care nu sunt disponibile în sursele de date administrative (*etno-culturale, despre gospodării etc.*). În intenția de a reduce presiunea asupra respondenților, ținând cont de reticența acestora de la RPL din anul 2014, precum și pentru a reduce costurile și a îmbunătăți calitatea datelor în anul 2024 vor fi utilizate datele administrative disponibile, care vor răspunde necesităților BNS pentru scopul propus. Astfel, în baza cadrului normativ de implementare al Legii nr.231/2022 privind recensământul populației și locuințelor, posesorii și/sau deținătorii de date administrative și de date private: vor transmite BNS, cu titlu gratuit, datele individuale, inclusiv datele cu caracter personal, din registrele și sistemele informaționale pe care le gestionează³².

Cu referință la intenția de utilizare a SDA, este important de menționat că în cazul producerii de statistici, prin înlocuirea cu date administrative a variabilelor despre unitățile statistice (ex. datele *persoanele recensate – IDNP, nume, prenume, data nașterii, reședința*) din chestionarul de recensământ, atunci este necesar să se efectueze o analiză obiectivă, mai întâi conceptuală ca o cercetare generală, pentru a identifica SDA potrivită, iar apoi inițierea evaluării la nivel de metadata și date, cu privire la utilitatea acesteia în procesul de producție statistică.

În primul rând au fost analizate variabilele care vor face parte din programul de recensământ și în baza documentelor identificate în acces deschis a fost posibilă stabilirea SDA din care ar putea fi preluată direct sau indirect și elaborată o listă a variabilelor RPL pentru anul 2024 (*Tabelul 1*).

²⁹ Guidelines for the quality of statistical processes that use administrative data, Version 1.1, August 2016, ISTAT, pag.13-14. [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.istat.it/it/files/2013/04/Linee-Guida-v1.1-Versione-inglese.pdf](https://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.istat.it/it/files/2013/04/Linee-Guida-v1.1-Versione-inglese.pdf)

³⁰ Ibidem.

³¹ Legea Nr.231/2022 privind recensământul populației și locuințelor
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132974&lang=ro

³² Hotărârea Guvernului Nr. 951/2022 cu privire la organizarea și efectuarea recensământului populației și locuințelor din Republica Moldova în anul 2024, pct.10 sbpct.1)
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135257&lang=ro

Tabel 1. Lista variabilelor RPL pentru runda 2020

I.	Variabile la nivel de persoană (P)	SDA ³³
1.	IDNP – numărul de identificare de stat al persoanei fizice.	RSP (ASP)
2.	Nume, prenume, prenumele tatălui (patronimicul).	RSP
3.	Sexul.	RSP
4.	Vârsta (data nașterii - ziua, luna și anul de naștere).	RSP
5.	Starea civilă legală.	SSC (ASP)
6.	Locul nașterii.	RSP
7.	Cetățenia.	RSP
8.	Nivelul de instruire.	MECC
9.	Frecventarea instituției de educație.	MECC
10.	Numărul de copii născuți vii (pentru femei).	SSC (ASP)
11.	Locul de muncă - tipul de activitate economică.	SFS, CNAS
12.	Ocupația.	SFS (Registrul salariaților)
13.	Statutul profesional.	SFS
14.	În căutarea unui loc de muncă (anul și luna) disponibilitatea de a începe lucrul).	ANOFM
15.		
16.	Domiciliul legal conform RSP – domiciliul și/sau reședința (țara; raion/municipiu; orașul, comuna; sectorul, strada, numărul casei, blocul, numărul apartamentului).	RSP
17.	Țara de plecare/de destinație a emigranților.	RSP
II.	Variabile la nivel de locuință și clădire (L)	
1.	Adresa locuinței.	Cadastru (ASP)
2.	Camere de locuit (număr și suprafață).	Cadastru (ASP)
3.	Sistem de aprovizionare cu apă rece și caldă.	furnizorii de servicii
4.	WC cu apă.	furnizorii de servicii
5.	Baie/duș.	furnizorii de servicii
6.	Tipul încălzirii.	furnizorii de servicii
7.	Tipul clădirii.	Cadastru (ASP)
8.	Perioada de construire a clădirii.	Cadastru (ASP)
III.	Variabile la nivel de gospodărie (G)	În SDA nu sunt date.

Sursa BNS (elaborat în 2020 în baza informației accesibile).

Selectarea variabilelor din programul RPL care pot fi preluate din SDA, a scos în evidență faptul că cele mai multe și mai importante variabile pot fi preluate din Registrul de Stat al Populației și din Cadastrul Bunurilor Imobile, care sunt deținute de Agenția Servicii Publice. Astfel în scopul evaluării acestei SDA s-a completat o listă a necesităților BNS din perspectiva utilizării pentru RPL (*Tabel 2 și Tabel 3*).

³³ Abrevierile din coloana SDA: SDA - Sursa de date administrative; RSP(ASP) - Registrul de Stat al Populației; SSC(ASP) - Serviciul Stare Civilă (Agenția Servicii Publice); MECC - Ministerul Educației, Culturii și Cercetării; SFS - Serviciul Fiscal de Stat; CNAS - Casa Națională de Asigurări Sociale; ANOFM - Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă.

**Tabel 2. Necesitățile BNS în raport cu utilizările posibile/ preconizate ale RSP pentru RPL din 2024
- pe dimensiuni de calitate**

Dimensiune de calitate_Metode de măsurare		
1	Mediul instituțional <i>(institutional environment)</i>	
1.1	<i>De la ce tip de organizație este acceptabilă obținerea de date?</i>	Utilizarea datelor pentru elaborarea statisticilor de recensământ este acceptabilă de la orice tip de organizație fie de drept public sau privat, după evaluarea sursei, metadatelor și datelor SDA, condiționat de obținerea accesului (extras din setul/baza/registru de date). Sursa de date de bază privind populația este Registrul de Stat al Populației (deținut de Agenția Servicii Publice). Sistemul informațional automatizat „Registrul de Stat al Populației” este un sistem unic integrat de evidență automatizată a cetățenilor Republicii Moldova, străinilor cu drept de ședere permanentă sau provizorie pe teritoriul Republicii Moldova, a refugiaților și a beneficiarilor de protecție umanitară, precum și a cetățenilor plecați peste hotare pentru a se stabili cu traiul permanent sau temporar pe o durată mai mare de trei luni. RSP este destinat pentru colectarea, acumularea, actualizarea și analiza datelor despre persoanele fizice, care sînt obiecte ale înregistrării, cu prezentarea acestora autorităților administrației publice, altor persoane fizice și juridice, în modul stabilit de legislație. (HG333/2002 pentru aprobarea Concepției sistemului informațional automatizat "Registrul de stat al populației" și Regulamentului cu privire la Registrul de stat al populației, cap.I, pt.1,2.)
1.2	<i>Cum au fost colectate datele – colectare directă sau date colectate de la o instituție-terță, prin interacțiune directă sau formular online?</i>	Colectarea datelor de bază despre persoană în RSP se face din prima sursă (față în față cu persoana care vine să se documenteze/să înregistreze un eveniment de stare civilă), în baza actelor de identificare. De asemenea datele se actualizează în baza informațiilor prezentate de unele ministere (pct. B, cap. III al Concepției RSP (HG333/2002). Evidența inițială constă în atribuirea unui număr de identificare de stat pentru fiecare persoană (IDNP) și introducerea în banca de date a RSP a volumului stabilit de informații despre ea (pct. A, cap. III al Concepției RSP (HG333/2002).

2	Interpretabilitate (interpretability)	
2.1	<i>Este nevoie de o copie a întrebărilor adresate respondentului, sau câmpurilor conform cărora se colectează datele? (instrumentarului de colectare a datelor)</i>	Da. Este necesar pentru a ști toate variabilele care se înregistrează.
2.2	<i>Este nevoie de lista de noțiuni și/sau definiții pentru datele colectate, conceptele măsurate?</i>	Este nevoie de informații cu privire la noțiunile și definițiile datelor colectate în RSP, pentru evaluarea posibilității de utilizare a datelor în scop statistic.
3	Relevanță (relevance)	
3.1	<i>Ce populație (obiect de înregistrare) ne interesează?</i>	Toate categoriile de populație – cetățeni ai RM, non-cetățeni, apatrizi.
3.2	<i>De care detalieri la nivel geografic este nevoie?</i>	Date individuale la nivel de adresă.
3.3	<i>De ce concepte și atribute ale datelor este nevoie?</i>	Sunt necesare metadatele RSP (concepte de bază, unități de măsură, acoperire, actualizare, periodicitate, frecvență, perioadă de referință, modalități de colectare și prelucrare, comparabilitate în timp, informații de contact etc.).
4	Accesibilitate (accessibility)	
4.1	<i>Ce nivel de detalieri este nevoie pentru datele din SDA?</i>	La cel mai mic nivel – date individuale despre fiecare persoană fizică înregistrată în RSP la nivel de adresă.
4.2	<i>Care sunt capacitățile/resursele financiare ale BNS pentru achiziționarea/obținerea de date din SDA?</i>	Nu sunt prevăzute resurse financiare, întrucât sunt date publice, care la fel se vor utiliza pentru elaborarea statisticii oficiale-bun public. Acces gratuit la date din SDA este garantat de Legea 93/2017, art. 16.
4.3	<i>Care sunt procesele asociate cu achiziționarea/obținerea de date din SDA?</i>	Acces prin platforma de interoperabilitate și schimb de date MConnect. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113642&lang=ro
5	Promptitudine (timeliness and punctuality)	
5.1	<i>Când este nevoie de datele SDA?</i>	Cel târziu până în 12.2021, întrucât în 2023 BNS intenționează să efectueze recensământul de proba (RP). La RP se testează tot instrumentarul și procesele de recensământ.
5.2	<i>Cât de recente/actualizate trebuie să fie datele pentru a rămâne utile în scopuri statistice?</i>	Datele din RSP trebuie actualizate zilnic sau lunar pentru producerea statisticilor de recensământ.
5.3	<i>Se dorește obținerea de serii de timp (set de date în dinamică) a acestor informații?</i>	Este nevoie de a dispune de serii de timp pentru datele solicitate din RSP (din momentul inițierii completării acestui Sistem Informațional 2002 și până în prezent). În RSP, conform cadrului legal în vigoare, datele cu privire la actele de stare civilă trebuie păstrate până la 100 ani.
6	Coerență (coherence)	

6,1	<i>Este necesară compararea sau combinarea a mai multor surse de date?</i>	Necesitățile de date de recensământ sunt satisfăcute doar prin combinarea mai multor surse de date, întrucât variabilele de RPL sunt din diverse domenii (demografie, educație, situația economică etc.) și nu sunt acoperite doar de SDA. Pentru editarea și validarea datelor, combinarea mai multor SDA este crucială.
6.2	<i>Este nevoie de date care să corespundă anumitor standarde?</i>	Da. Calitatea datelor statistice este asigurată de informațiile colectate prin aplicarea de metodologii solide, care necesită instrumente, proceduri și cunoștințe de specialitate adecvate.
7	Acuratețe (accuracy)	
7.1	<i>Nivelul de calitate al datelor din SDA, care se doresc a fi utilizate, este acceptabil pentru scopurile BNS?</i>	Datele RSP sunt unicele privind populația documentată și sunt de o calitate foarte bună.
7.2	<i>Se dorește includerea datelor SDA care au fost imputate?</i>	Da, în cunoștință de cauza privind procedurile de imputare.

Sursa BNS (elaborat în 2020 în baza informației accesibile).

Tabel 3. Necesitățile BNS în raport cu utilizările posibile/preconizate ale RSP pentru RPL – pe tip de utilizare

	Nume	Descriere
2.1	<i>Intențiile de utilizare directă a datelor din SDA pentru producerea produselor/indicatorilor statistici</i>	
2.1.1	<i>Descrierea intențiilor de utilizare directă pentru indicatorul/produsul statistic.</i>	La recensământ recenzorul scanează/citește codul de bare de pe buletinul de identitate/sau i se dictează IDNP-ul (la fel și pentru minori) și doar după ce recenzorul s-a asigurat în baza numelui, prenumelui, patronimicului și anului nașterii, variabilele de date se vor prelua direct din RSP, fără să fie nevoie ca recenzorul să mai confirme cu respondentul aceste date. 1. Numărul de identificare de stat al persoanei fizice (IDNP); 2. Nume, prenume, prenumele tatălui (patronimicul); 3. Sexul; 4. Vârsta (data nașterii-ziua, luna și anul de naștere); 5. Locul nașterii; 6. Cetățenia; 7. Domiciliul legal conform RSP – domiciliul și/sau reședința (țara; raion/municipiu; orașul, comuna; sectorul, strada, numărul casei, blocul, numărul apartamentului; 8. Țara de plecare/de destinație a emigranților.
2.2	<i>Intențiile de utilizare indirectă a datelor din SDA pentru producerea produselor/indicatorilor statistici</i>	
2.2.1	<i>Descrierea intențiilor de utilizare indirectă pentru indicatorul/produsul statistic.</i>	Variabilele pe care intenționăm să le utilizăm la editare – în cazul non răspunsurilor sau a răspunsurilor ilogice: 1.starea civilă (legală);

		2.studiile; gradul științific; 3.statutul social (angajat, pensionar);
2.3	<i>Rezultatele așteptate (cu privire la costuri, relevanță, calitate și/sau povara asupra respondentului) în urma utilizării SDA</i>	
2.3.1	<i>Se vor cuantifica sau descrie importante cheltuieli, cum ar fi achiziționarea de careva hardware special și/sau software pentru a obține într-un mod sigur datele, costul achiziției datelor, costuri de prelucrare a datelor și costuri suplimentare ale BNS pentru stocarea, întreținerea și gestionarea informației.</i>	Cheltuieli pentru elaborarea Sistemului Informațional Automatizat RPL sunt prevăzute în bugetul RPL, dar faptul ca vom utiliza SDA (RSP și posibil altele) nu implică cheltuieli financiare, întrucât se va efectua prin platforma de interoperabilitate MConnect. <i>Prezent:</i> Costuri de consultanță privind asigurarea condițiilor de securitate și protecție a datelor cu caracter personal (finanțate de UNFPA/India), cheltuieli de dezvoltare a software pentru upload/consum de date din SDA prin MConnect. <i>Urmează:</i> Cheltuieli de dezvoltare a SI Statistic al Populației și Migrației (finanțat de UNFPA/India); alocare spațiu virtual pentru stocarea datelor RSP (stocuri).
2.3.2	<i>Se vor cuantifica sau descrie importante economii, cum ar fi posibila reducere a costurilor de colectare ca urmare a substituirii câtorva cercetări/lucrări statistice cu date administrative.</i>	Micșorarea costului RPL se va produce, în condițiile preluării a 8 variabile pentru populație, ceea ce va permite mărirea sarcinii recenzorilor și respectiv economii pentru salarizare (întrucât se vor contracta mai puțini).
2.3.3	<i>Se va descrie impactul scontat asupra relevanței indicatorului/produsului statistic (sporit, neschimbat, redus, nu se știe). Ex. relevanța crește atunci când noile surse de date servesc la completarea lacunelor de date prin producerea de noi produse statistice, la sporirea detaliilor (dezagregări) unui produs statistic existent sau la îmbunătățirea promptitudinii/termenului de diseminare a indicatorului/produsului statistic.</i>	Relevanța indicatorilor statistici de RPL se va menține, întrucât, dacă nu se reușește utilizarea RSP, oricum la RPL aceste date se vor colecta, doar că ar mări relevanța în cazul care datorită faptului că variabilei existente în SDA nu se vor colecta direct, ar influența completitudinea răspunderii de către respondenții la alte întrebări din chestionare.
2.3.4	<i>Se va descrie impactul scontat asupra altor dimensiuni de calitate (sporit, neschimbat, redus, nu se știe). Ex. noua sursă de date poate servi la producerea de produse statistice mai corecte/exacte sau produse statistice care sunt mai coerente/comparabile în</i>	Coerenta datelor va crește, întrucât va fi posibil de unit datele de la RPL cu alte SDA, prin IDNP. Acuratețea va fi semnificativ îmbunătățită, întrucât aceste date se vor colecta din RSP, excluzând orice subiectivism fie de declarare de către respondent sau înțelegere de către recenzori sau altă eroare legată de factorul uman, mai ales fiind un exercițiu de mare anvergură. De asemenea, în cazul neacoperirii (neparticipare sau greu de identificat) pot fi utilizate variabilele date la imputare.

	<i>timp sau cu alte produse statistice.</i>	
2.3.5	<i>Se va descrie impactul așteptat asupra poverii/sarcinii respondentului dacă datele sunt utilizate pentru a înlocui careva cercetare statistică.</i>	Povara de răspuns a respondenților se va micșora semnificativ.

Listele de evaluare a celor cinci surse de date administrative au fost completate pentru două hiperdimensiuni: Sursă și Metadate. Procesul a derulat în mare parte în lipsa accesului la microdate pentru toate sursele, excepție fiind datele din RSP cu privire la statistica vitală la care BNS are acces din 01.01.2015 în baza unui acord semnat de BNS și ASP. Adicional, este de menționat că în anul 2022 după mai multe discuții și provocări legate de datele privind mobilitatea persoanelor pe teritoriul Republicii Moldova, ASP a furnizat Biroului datele privind domiciliul/reședința temporară a persoanelor fizice aflate pe teritoriul țării la un moment de referință. Acest set, pe lângă completarea Listelor dedicate hiperdimensiunii *Date*, necesită a fi supus unor analize complexe și comparat cu datele din alte surse statistice la variabilele disponibile (spre exemplu datele de la ultimul RPL prin conectare probabilistică).

În intenția de a produce date statistice calitative, cost-eficiente și în timp util BNS trebuie să obțină acces la datele cu caracter personal (de exemplu IDNP) pentru a putea în baza unui identificator unic să conecteze/lege diverse SDA. Însă accesul la date la nivel individual ridică mari probleme de confidențialitate, care constituie un impediment major în procesul de trecere la utilizarea datelor administrative în producerea statisticilor oficiale, dar cel mai important se târăgănează tranziția de la RPL tradițional la unul bazat exclusiv pe registre. Deși cadrul legal al BNS prevede expres accesul gratuit la date administrative, inclusiv date individuale și în acest scop se fac numeroase demersuri de solicitare a datelor prin Platforma Guvernamentală MConnect pentru a asigura securitatea și confidențialitatea schimbului de date între entitățile statului, totuși reticența deținătorilor de date este destul de ridicată, situație similară cu țări, precum SUA, Țările de Jos, Italia etc. Această rezervă în a partaja datele cu BNS este alimentată în mare parte din frica de a permite Biroului să concentreze datele din mai multe SDA și să le unească prin identificatorul unic (IDNP), fiind considerat un risc major pentru respectarea confidențialității datelor și chiar a securității statului.

Concluzii

Exemplul țărilor nordice și a Canadei continuă să fie un model spre care Republica Moldova trebuie să tindă, pentru a putea avea toate beneficiile care pot fi obținute din valorificarea datelor administrative în scopuri statistice, în deosebi pentru efectuarea RPL din anul 2024. Intenția de utilizare a SDA din partea BNS necesită a fi susținută de factorii de decizie la nivel guvernamental, acesta fiind un pas important în procesul de aliniere la valorile și cerințele europene. Prin asigurarea cu date fiabile, ce corespund criteriilor de calitate stabilite de Codul de Bune Practici al UE, va contribui la elaborarea politicilor și

luarea deciziilor la nivel național în bază de dovezi, dar și prin asigurarea comparabilității datelor oficiale la nivel internațional. Totodată utilizarea datelor administrative în organizarea și desfășurarea exercițiilor de RPL va determina eficientizarea costurilor financiare și sociale ale unor astfel de exerciții, contribuind în final la optimizarea proceselor instituționale.

Bibliografie:

- BARGAN, N. Cu privire la evidența statistică a natalității, pag.142-147. În: *Creșterea economică în condițiile globalizării*, conf. intern. șt. practică Chișinău. Conferința Internațională Științifico Practică "Creșterea (2015 ; economică în condițiile globalizării". Sesiunea științifică " 10a, 151 6 oct. 2015, Structura demografică și calitatea potențialului uman Chișinău: S. n., 2015. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Conferinta_Cresterea_economica_in_conditiile_globalizarii_15-16_octombrie_2015_ed_10.pdf [Accesat 01.02.2023].
- Clasificatorul unităților administrativ-teritoriale al Republicii Moldova (CUATM) aprobat și pus în aplicare prin Hotărârea Departamentului Moldova-Standard nr. 1398-ST din 03.09.2003. Pus în aplicare de la 03.09.2003. Disponibil: <https://statistica.gov.md/ro/clasificari-si-nomenclatoare-9881.html> [Accesat 16.02.2023].
- Codului Civil al Republicii Moldova COD Nr. 1107 din 06-06-2002. În: *Monitorul Oficial*, nr. 82-86, anul 2002, art.661. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135157&lang=ro# [Accesat 16.02.2023].
- Codul Bunelor Practici al Statisticilor Europene. Pentru autoritățile naționale de statistică și Eurostat (autoritatea statistică a Uniunii Europene). Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2018. Disponibil: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/9394333/KS-02-18-142-RO-N.pdf/408faf53-e7d7-4d51-ad73-ffb3499c45bd> [Accesat 02.02.2023].
- Guidelines for Assessing the Quality of Administrative Sources for Use in Censuses Prepared by the Conference of European Statisticians Task Force on Assessing the Quality of Administrative Sources for Use in Censuses, United Nations Geneva, 2021. Disponibil: <https://unece.org/statistics/publications/CensusAdminQuality> [Accesat 26.12.2022].
- Guidelines for the quality of statistical processes that use administratedata, Version 1.1, August 2016, ISTAT. Disponibil: <https://www.istat.it/it/files/2013/04/Linee-Guida-v1.1-Versione-inglese.pdf>. [Accesat 13.11.2022].
- Hotărârea Guvernului Nr. 834/2008 cu privire la Sistemul Informațional Integrat al Poliției de Frontieră. În: *Monitorul Oficial*, nr. 125-126, anul 2008, art. 841. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132531&lang=ro# [Accesat 24.11.2022].
- Hotărârea Guvernului Nr. 1401/2007 privind aprobarea Concepției Sistemului informațional integrat automatizat "Migrație și azil". În: *Monitorul Oficial*, nr.203-206, anul 2007, art.1478. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=103604&lang=ro [Accesat 26.11.2022].
- Hotărârea Guvernului Nr. 951/2022 cu privire la organizarea și efectuarea recensământului populației și locuințelor din Republica Moldova în anul 2024. În: *Monitorul Oficial*, nr.23-24, anul 2023, art.57. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135257&lang=ro# [Accesat 16.02.2023].
- Hotărârea Guvernului Nr.333/2002 pentru aprobarea Concepției sistemului informațional automatizat "Registrul de stat al populației". În: *Monitorul Oficial*, nr.43-45, anul 2002, art.409. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134285&lang=ro# [Accesat 16.02.2023].
- Legea Nr.100/2001 privind actele de stare civilă. În: *Monitorul Oficial*, nr.97-99, anul 2001, art.765. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131034&lang=ro# [Accesat 16.02.2023].

Legea Nr.1543/1998 cadastrului bunurilor imobile. În: *Monitorul Oficial, nr.88-95, anul 2021, art.79*. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131030&lang=ro# [Accesat 16.02.2023].

Legea Nr.231/2022 privind recensământul populației și locuințelor. În: *Monitorul Oficial, nr. 267-273, anul 2022, art.558*. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132974&lang=ro# [Accesat 16.02.2023].

MEDVEDIUC, T. Notă analitică referitor la proiectul comun ONU „Consolidarea sistemului statistic național în RM”, Chișinău, 2012.

Methodologies for an integrated use of administrative data in the statistical process (MIAD). Disponibil:

https://ec.europa.eu/eurostat/cros/system/files/Preliminary%20report%20on%20Quality%20Assessment%20Framework_0.pdf [Accesat 30.01.2023].

Notă metodologică privind estimarea numărului populației cu reședință obișnuită pentru perioada 2014-2019. Elaborarea metodologiei pentru recalcularea numărului populației pentru anii 2014-2017 a fost asistată de experții UNFPA, DI Eliahu ben Moshe, PhD, consultant și cercetător în demografie și statistică, și dna Maria Vremiş, expert-statistician. Disponibil: https://statistica.gov.md/public/files/ComPresa/Populatia/2018/Nota_metodologica_pop_rese_dinta_obisnuita.pdf [Accesat 31.01.2023].

Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses Revision 3, (pct.2.11). Disponibil:

https://unstats.un.org/unsd/demographic/meetings/egm/newyork/2014/p&r_revision3.pdf [Accesat 16.11.2022].

REGULATION (EU) No 1260/2013 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 20 November 2013 on European demographic statistics. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32008R0763> <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:330:0039:0043:EN:PDF> [Accesat 02.02.2023].

The role of administrative data in the big data revolution in social science research, Roxanne Connelly, Christopher J. Playford, Vernon Gayle, Chris Dibben. Disponibil: <https://www.sciencedirect.com/journal/social-science-research/vol/59/suppl/C> [Accesat 27.12.2022].

United Nations Economic Commission for Europe - UNECE (2011). Using administrative and secondary source for official statistics: a handbook of principles and practice. United Nations, New York and Geneva, 2011; Using Government Administrative and Other Data for Federal Statistics. Disponibil: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK425873/>. [Accesat 03.12.2022].

United Nations Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses, Rev.2. Disponibil: https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/Standards-and-Methods/files/Principles and Recommendations/Population-and-Housing-Censuses/Series_M67Rev2-E.pdf [Accesat 14.11.2022].

Use of administrative data. Disponibil: <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/12-539-x/2009001/administrative-administratives-eng.htm> [Accesat 27.12.2022].

БАХМЕТОВА Г.Ш., ИСУПОВ А.А., Регистр населения как система демографического учета, Вопросы статистики. N.5, 1999, с.33-40. Disponibil: <http://www.demoscope.ru/weekly/knigi/stati/pdf/isupov.pdf> [Accesat 12.11.2022]

Принципы и рекомендации для системы статистического учета естественного движения населения Третье пересмотренное издание, Организация Объединенных Наций Нью-Йорк, 2015 год. Disponibil: <https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/Standards-and-Methods/files/Principles and Recommendations/CRVS/M19Rev3-R.pdf> [Accesat 03.02.2023].

RITUAL FIRES OVER THE YEAR IN THE POPULAR CALENDAR

Liviu OLTEANU

PhD Candidate, University of Craiova

Abstract: With a great symbolic meaning, fire represents the element that generates light and heat having a magical function and a purifying role in terms of Romanian culture and the beliefs of the village people's life.

As in Greek mythology, fire belongs to the gods, to the unseen powers, reminiscent of the Fire in the hearth (the sacred place, symbol of the house), the Purifying Fire (found in various rituals of the holidays over the year), the Fires of Great Thursday, the Fire/the flames of the outlaws' treasures, the Fires of the Day of Leaving the Cheese at the beginning of the Great Lent, which are part of a ritual of banishing evils, the Fire of Sâmedru, or the Fires of Christmas Eve.

Fire has been preserved in the rites of passage through its extinction and rekindling at different times in the life of a person, whether we are talking about the concept as cosmic science, when we refer to the sacred power, the lightning, the struggle between good and evil, but also as a mythical creature, for example, „The Flyer”. Also, fire is like a force, or evil spirit, or a mythical character that is to be found in all the crucial moments from Birth, as the first threshold until Death the last threshold of a person.

Keywords: ritual, symbol, myth, faith, calendar.

Introducere

Focul, încă din preistorie și până în zilele noastre, a avut un rol primordial din punct de vedere al progresului și al educației.

Din punct de vedere mitologic, focul este văzut ca ființă (focul din vatră), focul solar sau focul ceresc (Zeus în mitologia greacă) sau focul viu (focul romanului- *focus publicus*, focul divinității, al soarelui sau zeița greacă- Hestia, protectoarea focului din vatra gospodăriei).

În cultura greacă, prima femeie, Pandora, a fost creată pentru a-i pedepsi pe cei care furau focul din Olimp, iar la romani, Vulcanus, focul teluric, cel care avea rol purificator și protector al vetrelor familiale și totodată patronul fiarelor.

Focul a avut de-a lungul istoriei și al timpului mai multe conotații, fie că vorbim de foc ca scut de apărare sau sursă pentru pregătirea hranei, dar și cu funcție regeneratoare în numeroase practice ceremoniale.

La indo-europeni, focul, ca și cult, trimite la conceptul religios, asemeni culturii românești care păstrează și astăzi în anumite comunități (Ținutul Momârlanilor), focul sacru din Ținutul Lupilor (comemorat pe 30 noiembrie), ziua Marelui Alb, un act ceremonial ce onorează străbunii.

Mircea Eliade consideră cultul lui Zalmoxis ca fiind într-o strânsă legătură cu marile valori spirituale. Prin acest foc este invocat Zamolxis, zeul tracilor, asemuit cu zeul suprem din panteonul geto-dacic.¹

¹ Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, București, Editura Humanitas, 1995, p.8.

Focul la indo-europeni

În culturile indo-europene, cultul focului este strâns legat de concepția religioasă în care este amintit zeul vedic Agni, protectorul și regele oamenilor, focul din soare și din fulger, mesagerul cerului și al pământului. Focul pe care îl regăsim la indo-europeni și la greci devine un numitor comun între cele două culturi, acesta fiind perceput ca focul sacru, corespondentul soarelui și al divinității.

Mitologia slavilor ne amintește despre focul izomorf păsării, reprezentat prin imaginea Păsării de foc, Zburătorul, în mitologia noastră românească, Phoenix, la popoarele mediteraneene.

Focul a devenit sacru datorită funcției sale de venerare, de aceea s-au creat temple în care focul arde neîncetat. Ceea ce trebuie însă să reținem este importanța pe care a avut-o focul în toate popoarele, fie că vorbim ca și element clasic în filosofia greacă, în creștinism sau ca și element cosmogonic.

În istoria civilizațiilor religioase, focul este o parte importantă în mentalitatea tradițională. Acesta este văzut ca simbol al vieții, focul, lumina, fără de care omul nu poate viețui: „În mentalitatea tradițională, care folosește simboluri pentru a găsi o legătură de corespondență între macrocosmos și microcosmos, focul este asociat cu sângele, care este purtătorul forței vitale, ca suport cauzal al tuturor manifestărilor active ale persoanei, de la furie la ardența dragostei; în majoritatea limbilor indo-europene, cuvinte ca *mânie*, *frenezie*, *patimă* sunt înrudite cu focul.”²

Încă din cele mai vechi timpuri, focul reprezintă un element nelipsit din cadrul ritualurilor magice, fiind în relație directă cu simbolul fertilității divine. Focul este binele și răul, viața și moartea.

Focul grecilor

În filosofia greacă vorbim de focul furat de Prometeu, care ne-a purtat de-a lungul istoriei ca și element distinctiv, până la focul pe care îl regăsim în creștinism. Focul a reprezentat aceea legătură, punte între oamenii legendari ai istoriei și a animalelor mitice, amintind aici de phoenixul sau dragonul.

Focul sacru a reprezentat o practică importantă pe care o am regăsit-o în numeroase lucrări care fac trimitere la Roma, atunci când vorbim despre focul purificator, regenerativ. Acesta coincide cu nașterea unui nou an sau un timp al reînnoirii.

În lucrarea „Legile lui Zalmoxe”, Remer Ra afirmă: „Dincolo de curgerea timpului și de cugetarea zeilor, este focul cel viu și veșnic, din care vin toate și prin care ființează toate cele care sunt. Totul și nimicul sunt suflarea sa, golul și plinul sunt mâinile sale, mișcarea și nemișcarea sunt picioarele sale, nicăieri și peste tot este mijlocul său, iar chipul său este lumina. Nimeni nu este făptuit fără lumină, și tot ce vine din lumină prinde viață și ia făptură.”³

² Romulus Antonescu, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2009, Ediție digitală, 2016, p. 260.

³ Remer Ra, *Legile lui Zalmoxe*, București, Editura Deceneu, 2009, p.36.

Dacia a fost considerată țara focului, acel foc sacru care a dăinuit până în zilele noastre. În civilizațiile multor popoare, focul are puteri magice, de a controla lumea și de a ordona viețile pământenilor.

La greci, focul face parte din cele cinci elemente de bază ale existenței noastre, aer, pământ, foc, apă și spirit. Fiecare element ajută la corelarea existenței și relației dintre ele. După cum bine știm, focul este într-o permanentă opoziție cu apa, amândouă fiind elemente primordiale și de neînlocuit. Focul își are origine celestă, mereu asociat cu puterile zeilor, ca un mod prin care aceștia se manifestă: „În cultul arhaic al zeiței Geea (zeiță a pământului) există rituri care urmăresc să reanimeze, mai ales prin folosirea focului, energiile telurice istovite.”⁴ Flacăra Olimpică, unde torțele erau aprinse și deveneau martore în cadrul Jocurilor Olimpice, închinat Atenei.

În mitologia greacă, zeița focului, Hestia, cea mai mare dintre fiicele lui Cronus și ale Rheeli și soră cu Zeus și cu Hera. Cu toate că a fost curtată de Apollo și de Poseidon ea a rămas, cu îngăduința lui Zeus, pururea fecioară. Nu părăsea niciodată Olympul și era considerată, atât de zei cât și de muritori, drept protectoarea căminului. Atribuțiile ei se suprapuneau cu cele ale Vestei, din mitologia romană.⁵ De aici și focul din vatra casei, un loc sacru, în care acesta capătă simbolistica fecundității, al purificării sau lumina generatoare de viață. Și în tradiția românească, ca și în tradiția altor popoare, în vatră se vor regăsi mereu pistolnicul și icoana de vatră, cele care vor proteja mereu casa de duhurile rele. Totodată, vatra este și locul în care se practică farmecele și vrăjitoriile, în care se invocă puterile zeilor în diferite trebuințe aducătoare de bine în viața pământeanului. Chiar și atunci când vorbim despre coacerea pâinii în vatră, în cuptor, focul intră în contact cu pământul, prin colacul ritualic și al apei sfințite, două simboluri care ne vor însoți de-a lungul vieții, în toate cele trei praguri ale existenței noastre: nașterea, nunta și înmormântarea.

Așa cum reiese din eseu „Myths of the origin of fire”, focul în mitologia greacă este ascuns de zeul cerului și al tunetului, Zeus, însă Prometeu, fiul lui Iapetus, a furat focul, ascunzându-l într-o tulpină de fenicul și l-a dăruit oamenilor.

În concepția lui Platon, focul a fost adus din atelierul zeului Hephaestus (zeul focului, al metalelor, al fiarelor sculptorilor artizanilor) și al Atenei (zeița înțelepciunii și al războiului).

În antologia miturilor este relatat modul în care focul este adus din cer de către o pasăre, un vultur, asemuit cu Prometeu.⁶

„Focul demonic sau focul mistuitor pune în evidență proprietatea focului de a arde, de a distruge. Este un element malefic al naturii. De multe ori Infernul sau Lumea morților sunt văzute ca spații ale acestui foc.”⁷

În mitologie, focul apare și ca focul ceresc (fulgerul), Zeus în Grecia sau Perun la slavi, iar în mitologia românească, focul este privit ca stihie cosmică, o putere sacră,

⁴ Romulus Antonescu, *op.cit.*, p.261.

⁵ Anca Balaci, *Mic dicționar mitologic greco-roman*, București, Editura Științifică, 1966, p.195.

⁶ James George Frazer, *Myths of the origin of fire*, London, Macmillan and Co, 1930, pp. 193-197.

⁷ Răsvan- Vlad Rusu, *Dicționar de simboluri. Pentru protecția spirituală*, București, Editura Dao Psi, 2007, p.84.

nevăzută, dar și făptură mitică, amintind aici obiceiurile legate de Joimărițe sau Zburătorul.

Focul romanilor

La romani, focul este reprezentat printr-o divinitate protectoare, „Zeița Vesta, fiica lui Saturnus, era o veche divinitate romană, considerată drept protectoare a focului din cămin și a căminului în general și identificată din timpuriu cu Hestia din mitologia greacă”⁸ și focul din templul ei, *Forum Romanum*, asemeni unui gardian ce avea rolul de a menține în permanență focul viu sau focul aprins.

În mitologia greacă, echivalentul Zeiței Vesta este Hestia, cea care primea jertfă la fiecare sacrificiu din casă sau gospodărie, protectoarea familiei, a statului.

În lucrarea „Indo-european sacred space: vedic and roman cult”, focurile, într-un număr de trei, sunt reprezentate într-un loc sacru vedic, prezente în cadrul ritualurilor publice, într-o paralelă cu focul unic din ritualurile domestice, unde focul arde singur, nefiind asociat cu patronul focului. În cultura romană, cele trei focuri se aflau în centrul orașului, într-un spațiu sacru, pentru a se menține flacăra vie, ca protecție a orașului.⁹

Ilie Danilov ne oferă imaginea focului sub înfățișarea lui Vuk, balaurul de foc, personaj mitic, conducător de oști. A venit pe lume *în cămașă*, sau, după unele variante, acoperit cu păr de lup, semn al originii sale distincte. Se poate metamorfoza în orice altă vietate. Îi poate transforma în orice fel de animale și pe membrii *drujinei* sale și, astfel, obține mai ușor victoriile.¹⁰

Revenind la focul roman, trebuie să amintim faptul că există anumite mituri care o înfățișează pe patroana focului și pe vestalele ei, într-o manieră care ne duce spre o imagine miraculoasă, un falus reprezentat prin flăcările din vatră, acest mod de manifestare a zeiței. În primul rând, Zeița Vesta s-a numărat printre cei doisprezece zei, cei mai reprezentativi din Panteonul Roman.

Dionis din Halicarnas afirma: „Și ei consideră focul consacrat lui Vesta, deoarece acea zeiță, fiind Pământul și ocupând poziția centrală în univers, aprinde focurile cerești de la ea însăși.”¹¹

În cinstea acestei zeități, romanii obișnuiau să celebreze printr-un festival ce avea loc în perioada 7-15 iunie, sub denumirea de Vestalia, considerată una dintre cele mai importante sărbători romane. În fiecare casă romană a existat un foc menit să ardă neconținut în vatră, pe un altar, de aceea stingerea focului era considerat un semn rău, de moarte pentru familia respectivă.

Un lucru foarte esențial este faptul că acest cult al focului este mai vechi decât al zeilor, iar focul sacru avea legătură cu strămoșii, cu cel al morților fiecărei familii. Locul în care ardea focul, altarul, era numit în civilizația romană, *ara*. Moștenitorul fiecărei familii romane îi revenea sarcina de a oficia acest cult al focului sacru.

⁸ Anca Balaci, op. cit, pp. 389-390.

⁹ Roger D. Woodard, *Indo-european sacred space: vedic and roman cult*, University of Illinois Press, Urbana and Chicago, 2006, pp. 143-144.

¹⁰ Ilie Danilov, *Dicționar de mitologie slavă*, Iași, Editura Polirom, 2007, p. 263.

¹¹ Dionis din Halicarnas, *Antichități romane*, trad.n. Earnest Cary, Biblioteca clasică Loeb, 7 volume, Harvard University Press, 1937-1950. Versiune online, Bill Thayer, <https://ro.wikipedia.org>.

Focul din templul Zeiței Vesta era întreținut de preotesele fecioare, vestalele, cele care își dădeau și viața pentru întreținerea focului sacru din templu. Într-o singură zi din an focul putea fi stins, însă, nu pentru mult timp, iar reaprinderea lui primea ajutor de la puterile solare, ale razelor ce intrau în contopire cu o oglindă, printr-un adevărat proces în contact cu o esență.

Originile focului ne trimit la preistorie, acolo unde, se obișnuia ca morții să fie îngropați sub vatra fiecărei case. Vatra, un loc sacru, părtăș la cele mai importante evenimente din viața familială a omului: adunarea în jurul mesei, rugăciunea către zei, sărbătorile de peste an, riturile de trecere.

Vatra mai este considerată și păzitorul casei, din vatră vine lumina și încălzește întreaga casă, este locul în care se pregătește colacul sau pâinea rituală.

Cicero preciza: „Puritatea flăcărilor simboliza forța vitală care este rădăcina vieții comunității. De asemenea, datorită faptului că preocuparea rituală a fecioarelor s-a extins la ciclul agricol și a asigurat o recoltă bună, Vesta s-a bucurat de titlul Mater.”¹² În opinia lui Cicero, prin fecioarele vestale se păstrează o conexiune permanentă cu zeii, o legătură strânsă între om și divinitate. În al doilea rând, la Roma, Zeița Vesta deținea calitatea de protector național, printr-o flacără eternă din templul din Forum.

Focul românesc

Cultura românească se bucură de numeroase obiceiuri agrare, în special cele din perioada Echinocțiului de primăvară, în care regăsim și astăzi, practicându-se, în anumite subzone ale Olteniei și nu numai, focurile de primăvară, care au rolul de a proteja pământul și culturile de primejdii ce le înconjoară, de forțele naturii: piatra, bruma, trăsnetul sau seceta.

În cultura tradițională, atât apa cât și focul, sunt două elemente fundamentale și apotropaice.

De exemplu, în tradiția populară românească, atunci când vorbim de foc, ne ducem cu gândul fie la focul din vatra casei, la focul din perioada sărbătorilor pascale, atunci când focul devine un mediator între lumea celor vii și lumea sufletelor de dincolo.

În cadrul sărbătorilor de peste an, întâlnim focurile ritualice de lăsatul secului de Paște, unde focul este primenitor, credința arhaică despre modul cum se poate influența pozitiv starea critică a Soarelui, când lumina se luptă cu întunericul, binele cu răul. Acest obicei este văzut ca un ritual de alungare a relelor, în care focul devine elementul principal. În jurul lui se strânge comunitatea, este focul care anunță o perioadă a înnoirii timpului calendaristic. Aceste focuri răzlețe aprinse pe la porțile caselor devin un prilej de bucurie pentru fiecare om.

Din punct de vedere stihial, Romulus Vulcănescu precizează: „Focul e o entitate divină atât binefăcătoare, cât și răufăcătoare, și prin aceasta o entitate umană. De aceea el este folosit ca simbolul sacrificiului față de întreaga ierarhie divină.”¹³

¹² Angelo Brelich, *Vesta, Albae Vigiliae*, n.s 7 (Zurich 1949), pp. 48-66.

¹³ Romulus Vulcănescu, *Mitologie Română*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987, p. 380.

Focul ceresc este atribuit unei zeiță protectoare pentru om. Zeitatea focului este cea care ține rânduiala pe pământ prin menținerea rostului sacru. Atunci când vorbim despre focul pământesc, acesta este întreținut într-un loc sacru, pe vatră, fiind elementul întâlnit în toate cele trei momente importante ale ființei umane, la naștere, nuntă și înmormântare.

Focul pământesc este întâlnit în special în ajunul marilor sărbători de peste an, fie sub formă de cărbuni sau jar aprins. Acesta este prezent prin rugii aprinși și în cadrul ceremonialului de înmormântare, simbol ce face legătura cu cealaltă lume. Aici, lumânarea care arde este interpretată printr-un toiag cât statutul defunctului, care va însoți sufletul acestuia până la lumina lumii divine.

În Postul Mare, întâlnim practici de pomenire ale morților, iar aprinderea focurilor rituale, ofrandele alimentare și materiale- colacul, oala sau lumânarea, le regăsim și la înaintașii noștri, în mitologia romană.

Simeon Florea Marin relatează faptul că „acest foc viu se păstrează cu mare băgare de seamă ca să nu se stingă niciodată peste tot anul, crezându-se că aceea casă în care s-ar afla un astfel de foc are mare noroc și nici un rău nu se poate apropia de ea.”¹⁴

Focurile morților mențin un echilibru între lumea celor vii și lumea celor morți. Focurile se aprind din lemnele unor arbori sacri, asociați cultului strămoșilor. Se folosește bojul uscat, lemnul de alun, care se rup cu mâna, pentru a introduce omul în acest ritual sacru. Aprinderea focurilor rituale în Joia Mare este o practică întâlnită în satele din Oltenia, acestea regăsindu-se și la românii din Timocul sârbesc sau bulgăresc.

Marele folclorist Ion Ghinoiu asociază focurile de peste an cu lumina astrală, venită de la strămoșii noștri: „Aprinderea focurilor la solstiții, echinocții și la marile schimbări ale anotimpurilor (iarnă-vară la Sângiorz, vară-iarnă la Sâmedru) sunt probe sigure că strămoșii noștri efectuau observații astronomice pentru ca să-și fixeze, în raport de aștrii, principalele sărbători. Cât de neliniștiți trebuie să fi fost oamenii când observau că, după ce Soarele urca zi de zi pe boltă, se oprea și apoi cobora neîncetat dând pământului din ce în ce mai puțină căldură și lumină.

[...] Focurile solstițiale pot fi considerate încercări ale oamenilor de a ajuta soarele; să mențină la aceeași înălțime pe boltă la solstițiul de vară și să-l sprijine la urcușul său pe cer la solstițiul de iarnă. Nimic mai logic pentru mentalitatea arhaică decât aprinderea focurilor în momentele când căldura și lumina marelui astru începeau să cadă sau să crească.”¹⁵

În ziua de Joi Mari, focurile sacre sunt cele mai importante prin semnificația lor. Sunt focurile la care se încălzesc sufletele morților întoarse acasă.

Un alt foc ritualic pe care îl regăsim în cultura noastră românească este Focul lui Sâmedru, moștenit din antichitate, torța spre cer. Sărbătoarea Sfântului Dimitrie este precedată de o noapte în care focurile au funcție apotropaică. Focul lui Sâmedru este un act socializator, la el participă întregul sat, este focul tuturor, și al celor vii și al celor morți. Acest foc face parte dintr-un ceremonial nocturn, de înnoire a timpului, asemănător

¹⁴ Simeon Florea Marin, *Descânțecce populare române*, București, Editura Coresi, 1996, p.287.

¹⁵ Ion Ghinoiu, *Sărbători și Obiceiuri Românești*, București, Editura Elion, 2003, p. 148.

Anului Nou. Acest foc mai este numit și Ziua soroacelor, zi în care au loc diferite învoieli, înțelegeri între oameni. Mitologic, Sâmedru este un păstor și crescător de animale care ia înfățișarea unui brad.

Elemente ale scenariului funerar în care bradul moare la sfârșit de an prin tăierea lui din pădure, dar renaște la început de an prin rugul aprins. Vorbim astfel de un foc care face conexiunea între cer și pământ, între om și divinitate.

Simbolic, face trimitere la zeul care moare și renaște în fiecare an. Bătrânii obișnuiesc să aducă ofrande pentru cei morți.

Încă din antichitate, rugul aprins își are simbolistica în ritul funerar străvechi, ca o trecere de la moarte la viață, de la întuneric la lumină, de la rău la bine.

La începutul primăverii, Focurile de Mucenici (9 martie) sunt considerate ca făcând parte dintr-un ritual de fertilizare și preîntâmpinare magică a stricăciunilor provocate de dăunători, focurile fiind destinate morților, atunci când sufletele strămoșilor se întorc pe pământ: „Îi zicea focul mucenicilor și fumul mucenicilor. Îl făceau ca să nu fie mușcați, vara de șerpi (oamenii și animalele). Se punea un vas cu apă lângă foc, ca să vină morții să bea. Se lua o zdreanță, se afuma prin casă, pe la grajd, pe la cotețele păsărilor, pe la conace, pe la livezile de pomi și grădinile de legume. Prin grădini se făcea chiar foc mocnit, la fel și în fața stupinei cu matcă.”¹⁶

Victor Kernbach definește focul ca „element principal în mitologiile lumii, considerat cauză și motor al vieții, dar și distrugător sau purificator al ei: venerat adesea ca zeu important, reprezenta personificarea focului solar și focului atmosferic (fulgerul), de asemenea a focului astral și focului lăuntric al organismului, dar mai ales a focului viu, văzut în dublă ipostază de prieten și dușman al omului.”¹⁷

Ca și în mitologia greacă, focul aparține zeilor, puterilor nevăzute. Amintind din nou de focul din vatră, simbol al casei și păzitorul acesteia. Vatra este considerată un prag, este spațiul de trecere care trebuie să fie protejat. De aceea se spune că nu trebuie să faci lucruri rele în vatră, căci focul are și partea lui demonică, cu referire la flăcările din iad.

Focul purificator este întâlnit și în prima parte a lunii lui Mărțișor, când bătrânele satelor obișnuiesc să afume casa cu o pânză, pentru a alunga șerpii.

Focul este reprezentat și de flăcările comorilor îngropate și ascunse de haiduci. Aceste flăcări nu ard și nu joacă decât la sărbători, în Ajunul Crăciunului, Anului Nou, de Sfintele Paști în noaptea de Înviere sau la Sfântul Gheorghe.

Focul s-a păstrat în riturile de trecere prin stingerea și aprinderea lui în diferite momente din viața omului, fie că vorbim de conceptul de stihie cosmică atunci când facem referire la puterea sacră, fulgerul, lupta între bine și rău, între Dumnezeu și Diavol, dar și ca făptură mitică, forța și duhul rău care își face simțită prezența la ritul de trecere, Nașterea.

¹⁶ Academia Română, Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, Corpus de documente etnografice, *Sărbători și Obiceiuri*, Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român, Vol. I, Oltenia, București, Editura Enciclopedică, 2001, pp. 271-272.

¹⁷ Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 189.

În cadrul obiceiurilor de iarnă, regăsim Scormonitul în foc, un vechi obicei practicat de gospodina casei, cea care aprinde în sobă sau în vatră un foc ritualic aducător de binețe pentru Noul An, însoțit și de o incantație:

-Bună ziua lu' Ajun,
Da-i mai bun al lui Crăciun!
Porcii grași și unturoși
Si oamenii sănătoși!
Oile lănoasă,
Vacile lăptoasă,
Caii curători,
Boii trăgători,
La anu' și la mulți ani!

Focul se scormonește cu o nuia subțire dintr-un pom roditor, simbolic, învierea focului asociat cu focul solar. În noaptea de douăzeci și patru decembrie are loc Îngroparea Anului Vechi și așteptarea Anului Nou, nașterea soarelui și a luminii.

Acestui ritual întâlnit la sărbătoarea Nașterii Mântuitorului i se alătură o nuia dintr-un pom roditor, simbolizând viața, renașterea, bogăția și prosperitatea. Se obișnuiește să se ocolească casa de trei ori având ca și elemente rituale cărbunii aprinși, împotriva spiritelor rele și a forțelor nevăzute rău-făcătoare.

Ne-am întrebat care este rolul lumânărilor din cadrul ceremonialului de nuntă?! Ei bine, acestea reprezintă un transsimbol feudal, ținute în mână de părinții spirituali ai tinerilor căsătoriți, nașii.

*Tot ce se schimbă repede se explică prin foc. Acest element privilegiat poate fi intim și universal.*¹⁸, altfel spus, focul este un element primordial, un simbol ambivelant.

Focul ocupă un loc important și în literatura creștină, acesta fiind asociat de multe ori cu imaginea demiurgului divin, folosit în scrierile religioase, amintind de limbile de foc ale Rusaliilor.

Făcând trimitere la înaintașii noștri geto-daci, Curcubeul era numit *Drumul de Foc* sau *Calea Luminată*, puntea celeagă Cerul de Pământ. În zona de nord a țării noastre, în Moldova antică, ținutul dacilor liberi, focul este asociat cu seceta din timpul verii, cu uscăciunea, focul pământului. Piro- Bori, una dintre denumirile steagului dragon al geto-dacilor, de acolo în credințele românești, steagul pe care îl regăsim în cadrul ceremonialului funerar.

Pamfil Bilțiu amintește faptul că „Trebuie să subliniem că toiul acestor focuri rituale îl constituie sărbătorile-prag de trecere, de la anotimpul iernii la cel al primăverii, când, pentru optimizarea trecerii, omul din popor oficiază multiple practici ritualico-magice de purificare, apotropaice sau având largă deschidere către stimularea rodului din noul ciclu vegetațional.”¹⁹

Focul este întruchipat asemeni principiului activ masculin, în timp ce apa este o stihie feminină.

¹⁸ Gaston Bachelard, *Psihanaliza focului*, București, Editura Univers, 2000, p. 35.

¹⁹ Pamfil Bilțiu, *Studii de etnologie românească*, Vol. IV, Baia Mare, Editura Eurotip, 2015, p. 18.

În cercetările mele de teren, am constatat faptul că zona Oltenia păstrează vii numeroase tradiții și ritualuri, amintind aici de satele din nord-vestul județului Dolj, de-a lungul Văii Corzului, unde, comunitatea își propune să transmită generațiilor următoare numeroase practici ceremoniale în jurul focului.

În localitatea Busu din comuna Grecești, Dolj, bătrânele satului adună de cu seară boji uscați pe care trebuie să îi rupă cu mâna. Înainte de a se lumina, până în cântatul cocoșilor, femeile merg la cimitir cu ulciorul cu tămâie, cu brațele pline cu boji sau de coceni pentru a aprinde focul în mijlocul drumului.

În satele mehedințene, băieții și fetele obișnuiau ca în miercurea de dinaintea focurilor să culeagă flori de primăvară din pădure, pe care le împleteau în coronițe și le așezau pe crucile de lemn din cimitir, ca ofrande aduse celui plecat din lume.

Comparativ cu zona de sud a țării, în Transilvania, „în ajunul zilei de 40 de sfinți se aprind grămezi de paie și căsenii sar unul câte unul după altul peste flăcări” în Banat, „se zgândără și se bate cu botele în focul aprins pentru încălzirea mai rapidă a timpului.”²⁰

Concluzii

Concluzionând, focul este o proiecție simbolică a soarelui pe pământ, el arde vechiul anotimp, cel îmbătrânit, pentru a-i face loc noului început, vorbind astfel despre o renaștere a timpului.

Focul, element complex de origine celestă, a fost reprezentat ca simbol al divinității, al zeilor antici, fiind întotdeauna într-o continuă opoziție.

Puterea creatoare este generată de foc prin lumină și a elementelor sale cosmogonice. Așa cum am precizat mai sus, focul își are originea din antichitate, fie că vorbim despre focul din vatră sau acel foc care se oglindește în imaginea păsării pe care o întâlnim în mitologia slavilor. Focul este cel care are puterea de a aduna în jurul lui comunitatea în diferite moduri, păstrându-se în practicile ritualico-magice esența precreștină.

Focul are puterea de a mistui, de a arde și de a alunga întruchipările forțelor demonice, de aceea bătrânii satelor obișnuiesc să aprindă focurile la fiecare început al ciclului calendaristic.

Practicile ceremoniale moștenite de la înaintași în care focul este nelipsit din cele trei praguri ale existenței omului, ne fac să înțelegem faptul că fără foc omul nu poate trăi, indiferent de felul în care acesta se reflectă.

În cadrul cercetării noastre, am încercat să punctăm câteva aspecte importante care ne conduc spre definirea și rolul pe care îl are focul în credința populară.

BIBLIOGRAFIE

Academia Română, Institutul de Etnografie și Folclor Constantin Brăiloiu”, *Corpus de documente etnografice, Sărbători și Obiceiuri*, Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român, Vol. I, Oltenia, București, Editura Enciclopedică, 2001.
Alecsandri, Vasile, *Poezii populare ale românilor*, București, Editura Minerva, 1982.

²⁰ Ion Ghinoiu, *Calendarul țaranului român. Zile și mituri*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2019, p.20.

- Antonescu, Romulus, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2009, Ediție digitală, 2016.
- Balaci, Anca, *Mic dicționar mitologic greco-roman*, București, Editura Mondero, 1997.
- Bârlea, Ovidiu, *Folclorul românesc*, București, Editura Minerva, Vol. I-II, 1983.
- Bilțiu, Pamfil, *Studii de etnologie românească*, Vol. IV, Baia Mare, Editura Eurotip, 2015.
- Brelich, Angelo, *Vesta*, *Albae Vigiliae*, n.s 7 (Zurich 1949).
- Bachelard, Gaston, *Psihanaliza focului*, București, Editura Univers, 2000.
- Buhoiu, Octavian, *Folclorul de iarnă, Ziorile și poezia păstorească*, București, Editura Minerva, 1979.
- Caraman, Petre, *Studii de folclor*, Vol. II, București, Minerva, 1988.
- Drimba, Ovidiu, *Istoria culturii și civilizației*, Vol. III, București, Editura Vestala- Saeculum I. O, 2000.
- Eliade, Mircea, *Aspecte ale mitului*, București, Editura Univers, 1978.
- Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, Vol. I, 1984.
- Frazer, George, JAMES, *Myths of the original fire*, London, Mcnillan and Co, 1930.
- Galeano, Eduardo, *Memoria focului*, București, Editura Politica, 1988.
- Ghinoiu, Ion, *Calendarul țaranului român. Zile și mituri*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2019.
- Ghinoiu, Ion, *Sărbători și Obiceiuri românești*, București, Editura Elion, 2003.
- Grimal, Pierre, *Dicționar de mitologie greacă și romană*, București, Editura Saeculum I.O, 2003.
- Grimal, Pierre, *Civilizația romană*, București, Editura Minerva, 1973.
- Jordan, Michael, *Dictionary of Gods and Goddesses*, Second Edition, Facts On File, Inc, 2004.
- Kernbach, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.
- Lipka, Michael, *Religions in the graeco-roman world*, Vol. 167, Editors H.S.Versnel, D. Frankfurter, J. Hahn, 2009.
- Marian, Florea, Simeon, *Descânțecă poporane române*, București, Editura Coresi, 1996.
- Martin, R, Thomas, *Ancient Greece, From Prehistoric to Hellenistic Times*, Editors N.B, 2000.
- Moroianu, Dinu, Ștefan, I. M, *Focul Viu*, București, Editura Științifică, 1963.
- Mousourakis, George, *A Legal History of Rome*, Editors Routledge, 2007.
- Palage, Cristine, *Religions, Article Questioning the Secularization Theology: Zalmoxianism and the Re-Enchantment of the World*, Editors Sociology Department, Faculty of Sociology and social Work, Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania, 2022.
- Papadima, Ovidiu, *O viziune românească asupra lumii*, București, Editura Saeculum, 1995.
- Pârvan, Vasile, *Dacia, Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene*, Editura Asociația Academică Vasile Pârvan a Foștilor Membri ai Școlii Române din Roma, 1937.
- Phang, E, Sara, Kelly, Douglas, Spence, Iain, Lodey, Peter, *Conflict in Ancient Greece and Rome*, Vol. I. A-R, Editors ABC-CLIO, LLC, 2016.
- Philip, Neil, Wilkinson, Philip, *Mythology*, Editors Dorling Kindersley, 2007.
- Potter, S, David, *A companion to The Roman Empire*, Editors Blackwell Publishing, 2006.
- Ra, Remer, *Legile lui Zamolxe*, București, Editura Deceneu, 2009.
- Ries, Julien, *Sacrul în istoria religioasă a omenirii*, Iași, Editura Policrom, 2000.
- Rupke, Jorg, *A companion to Roman Religion*, Blackwell Publishing, 2007.
- Rus, Remus, *Dicționar Enciclopedic de Literatură Creștină din Primul Mileniu*, București, Editura Lidia, 2003.
- Rusu, Vlad-Risvan, *Dicționar de simboluri. Pentru protecția spirituală*, București, Editura Dao Psi, 2007.
- Serebreakova, Galina, *Răpirea Focului roman*, București, Editura Pentru Literatura Universală, 1964.
- Zand, Herbent, *Moștenitorii Focului*, București, Editura Universti, 1976.
- Lăzărescu, George, *Dicționar de mitologie*, București, Editura Casa Editorială Odeon, 1992.
- Oișteanu, Andrei, *Motive și semnificații mitosimbolice în cultura tradițională românească*, București, Editura Minerva, 1989.

- Tonoiu, Vasile, *Ontologii arhaice în actualitate*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.
- Veneziano, Giuseppe, *Astrologia e astronomia nell' antica Roma*, Editors Osservatorio Astronomico di Genova, 2018.
- Villar, Francisco, *Religion, în Indoeuropenii și originile Europei*, Bologna, Il Mulino, 2009.
- Vulcănescu, Romulus, *Mitologia română*, București, Editura Academiei R. S. România, 1985.
- Vuia, Romulus, *Studii de Etnografie și Folclor*, Vol. II, București, Editura Minerva, 1980.
- Woodard, D, Roger, *Indo-European Sacred Space, Vedic and Roman Cult*, Editors University of Illinois Press Urbana and Chicago, 2006.

INTERNATIONAL WORDS IN THE PHARMACEUTICAL VOCABULARY

Floriana-Diana PIRLOGEA (NAGHIBAUR)

PhD Student, University of Craiova

Abstract: Because pharmacology is a field developed for people everywhere, it is necessary for specialists to use, among other phrases, international words too. These are characterized, on the one hand, by the identical meaning in several languages, on the other hand, by a similar sound envelope. The purpose of this article is to highlight, through a comparative analysis, that some pharmaceutical words can fit into an international scientific vocabulary.

Keywords: international word, translingual use, scientific vocabulary, Romance languages, Germanic languages

Farmacologia este un domeniu dezvoltat pentru omul de pretutindeni, fiind, astfel, firesc ca lexemele specializate să aibă aceeași semnificație și unele chiar să circule sub forme apropiate în mai multe limbi, unele înrudite, altele – mai puțin. Acestea devin *cuvinte internaționale* prin conceptul pe care îl definesc, dar și prin învelișul sonor sub care circulă.

Pornind de la premisa că semnificatul este același, următoarea analiză comparativă are ca scop marcarea câtorva lexeme farmaceutice care dobândesc statutul de cuvinte internaționale și prin semnificantul lor. Pentru identificarea formelor am utilizat lucrări lingvistice: Paul Robert, *Le Petit Robert de la langues française*, Paris, Le Robert, 2017, *passim*; A. S. Hornby, *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, sixth edition, Oxford University Press, 2000, *passim* și <https://translate.google.ro/?hl=ro>:

rom. **acetazolamidă**, cf. fr. *acétazolamide*, it. *acetazolamide*, sp. *acetazolamida*, port. *acetazolamida*, engl. *acetazolamide*, germ. *Acetazolamid*;

rom. **acetilcisteină**, cf. fr. *acétylcystéine*, it. *acetilcisteina*, sp. *acetilcisteína*, port. *acetilcisteína*, engl. *acetylcysteine*, germ. *Acetylcystein*;

rom. **alopurinol**, cf. fr. *allopurinol*, it. *allopurinolo*, sp. *alopurinol*, port. *alopurinol*, engl. *allopurinol*, germ. *Allopurinol*;

rom. **amantadină**, cf. fr. *amantadine*, it. *amantadina*, sp. *amantadina*, port. *amantadina*, engl. *amantadine*, germ. *Amantadin*;

rom. **amfepramonă**, cf. fr. *amfépramone*, it. *amfepramone*, sp. *anfeparamona*, port. *anfeparamona*, engl. *amfepramone*, germ. *Amfepramon*;

rom. **amfotericină**, cf. fr. *amphotéricine*, it. *amfotericina*, sp. *anfotericina*, port. *anfotericina*, engl. *amphotericin*, germ. *Amphotericin*;

rom. **amikacină**, cf. fr. *amikacine*, it. *amikacina*, sp. *amikacină*, port. *amicacina*, engl. *amikacin*, germ. *Amikacin*;

rom. **aminofilină**, cf. fr. *aminophylline*, it. *aminofillina*, sp. *aminofilina*, port. *aminofilina*, engl. *aminophylline*, germ. *Aminophyllin*;

rom. **amobarbital**, cf. fr. *amobarbital*, it. *amobarbitale*, sp. *amobarbital*, port. *amobarbital*, engl. *amobarbital*, germ. *Amobarbital*;

rom. **aprotinină**, cf. fr. *aprotinine*, it. *aprotinina*, sp. *aprotinina*, port. *aprotinina*, engl. *aprotinin*, germ. *Aprotinin*;

rom. **asparaginază**, cf. fr. *asparaginase*, it. *asparaginazi*, sp. *asparaginaza*, port. *asparaginaze*, engl. *asparaginaze*, germ. *Asparaginaze*;

rom. **azatioprină**, cf. fr. *azathioprine*, it. *azatioprina*, sp. *azatioprina*, port. *azatioprina*, engl. *azathioprine*, germ. *Azathioprin*;

rom. **azelastină**, cf. fr. *azélastine*, it. *azelastina*, sp. *azelastina*, port. *azelastina*, engl. *azelastine*, germ. *Azelastin*;

rom. **azitromicină**, cf. fr. *azithromycine*, it. *azitromicina*, sp. *azitromicina*, port. *azitromicina*, engl. *azithromycin*, germ. *Azithromycin*;

rom. **azlocilină**, cf. fr. *azlocilline*, it. *azlocillina*, sp. *azlocilina*, port. *azlocilina*, engl. *azlocillin*, germ. *Azlocillin*;

rom. **aztreonam**, cf. fr. *aztréonam*, it. *aztreonam*, sp. *aztreonam*, port. *aztreonam*, engl. *aztreonam*, germ. *Aztreonam*;

rom. **benzocaină**, cf. fr. *benzocaïne*, it. *benzocaina*, sp. *benzocaína*, port. *benzocaína*, engl. *benzocaine*, germ. *Benzocain*;

rom. **bromocriptină**, cf. fr. *bromocriptine*, it. *bromocriptina*, sp. *bromocriptina*, port. *bromocriptina*, engl. *bromocriptine*, germ. *Bromocriptin*;

rom. **busulfan**, cf. fr. *busulfan*, it. *busulfano*, sp. *busulfán*, port. *bussulfano*, engl. *busulfan*, germ. *busulfan*;

rom. **butilscopolamină**, cf. fr. *butylscopolamine*, it. *butilscopolamina*, sp. *butilscopolamina*, port. *butilescopolamina*, engl. *butylscopolamine*, germ. *Butylscopolamin*;

rom. **captopril**, cf. fr. *captopril*, it. *captopril*, sp. *captopril*, port. *captopril*, engl. *captopril*, germ. *Captopril*;

rom. **cimetidină**, cf. fr. *cimétidine*, it. *cimetidina*, sp. *cimetidina*, port. *cimetidina*, engl. *cimetidine*, germ. *Cimetidin*;

rom. **clorambucil**, cf. fr. *chlorambucil*, it. *clorambucile*, sp. *clorambucilo*, port. *clorambucil*, engl. *chlorambucil*, germ. *Chlorambucil*;

rom. **clorfenoxamină**, cf. fr. *chlorphénoxamine*, it. *clorfenoxamina*, sp. *clorfenoxamina*, port. *clorfenoxamina*, engl. *chlorphenoxamine*, germ. *Chlorphenoxamin*;

rom. **clorochină**, cf. fr. *chloroquine*, it. *clorochina*, sp. *cloroquina*, port. *cloroquina*, engl. *chloroquine*, germ. *Chloroquin*;

rom. **clortalidonă**, cf. fr. *chlorthalidone*, it. *clortalidone*, sp. *clortalidona*, port. *clortalidona*, engl. *chlorthalidone*, germ. *Chlorthalidon*;

rom. **cloxacilină**, cf. fr. *cloxacilline*, it. *cloxacillina*, sp. *cloxacilina*, port. *cloxacilina*, engl. *cloxacillin*, germ. *Cloxacilin*;

rom. **colestiramină**, cf. fr. *cholestyramine*, it. *colestiramina*, sp. *colestiramina*, port. *colestiramina*, engl. *cholestyramine*, germ. *Cholestyramin*;

rom. **dapsone**, cf. fr. *dapsone*, it. *dapsone*, sp. *dapsona*, port. *dapsona*, engl. *dapsone*, germ. *dapsone*;

rom. **desmopresină**, cf. fr. *desmopressine*, it. *desmopressina*, sp. *desmopresina*, port. *desmopressina*, engl. *desmopressin*, germ. *Desmopressin*;

rom. **dexametazonă**, cf. fr. *dexaméthasone*, it. *desametasone*, sp. *dexametasona*, port. *dexametasona*, engl. *dexamethasone*, germ. *Dexamethason*;

rom. **diazepam**, cf. fr. *diazépam*, it. *diazepam*, sp. *dizepam*, port. *diazepam*, engl. *diazepam*, germ. *Diazepam*;

rom. **dipiridamol**, cf. fr. *dipyridamole*, it. *dipiridamolo*, sp. *dipiridamol*, port. *dipiridamol*, engl. *dipyridamole*, germ. *Dipyridamol*;

rom. **dobutamină**, cf. fr. *dobutamine*, it. *dobutamina*, sp. *dobutamina*, port. *dobutamina*, engl. *dobutamine*, germ. *Dobutamin*;

rom. **etambutol**, cf. fr. *éthambutol*, it. *etambutolo*, sp. *etambutol*, port. *etambutol*, engl. *ethambutol*, germ. *Ethambutol*;

rom. **fidaxomicină**, cf. fr. *fidaxomycine*, it. *fidaxomicina*, sp. *fidaxomicina*, port. *fidaxomicina*, engl. *fidaxomycin*, germ. *Fidaxomycin*;

rom. **fosfomicină**, cf. fr. *fosfomycine*, it. *fosfomicina*, sp. *fosfomicina*, port. *fosfomicina*, engl. *fosfomycin*, germ. *Fosfomycin*;

rom. **furosemid**, cf. fr. *furosémide*, it. *furosemide*, sp. *furosemida*, port. *furosemida*, engl. *furosemide*, germ. *Furosemid*;

rom. **glibenclamidă**, cf. fr. *glibenclamide*, it. *glibenclamide*, sp. *glibenclamida*, port. *glibenclamida*, engl. *glibenclamide*, germ. *Glibenclamid*;

rom. **griseofulvină**, cf. fr. *griséofulvine*, it. *griseofulvina*, sp. *griseofulvina*, port. *griseofulvina*, engl. *griseofulvin*, germ. *Griseofulvin*;

rom. **haloperidol**, cf. fr. *halopéridol*, it. *aloperidolo*, sp. *haloperidol*, port. *haloperidol*, engl. *haloperidol*, germ. *Haloperidol*;

rom. **halotan**, cf. fr. *halothane*, it. *alotano*, sp. *halotano*, port. *halotano*, engl. *halothane*, germ. *Halothan*;

rom. **hexestrol**, fr. *hexestrol*, it. *hexestrol*, sp. *hexestrol*, port. *hexestrol*, engl. *hexestrol*, germ. *Hexestrol*;

rom. **hexobarbital**, cf. fr. *hexobarbital*, it. *esobarbitale*, sp. *hexobarbital*, port. *hexobarbital*, engl. *hexobarbital*, germ. *Hexobarbital*;

rom. **hidralazină**, cf. fr. *hydralazine*, it. *idralazina*, sp. *hidralazina*, port. *hidralazina*, engl. *hydralazine*, germ. *Hydralazin*;

rom. **hidroclorotiazidă**, cf. fr. *hydrochlorothiazide*, it. *idroclorotiazide*, sp. *hidroclorotiazida*, port. *hidroclorotiazida*, engl. *hydrochlorothiazide*, germ. *Hydrochlorothiazid*;

rom. **hidroxizină**, cf. fr. *hydroxyzine*, it. *idrossizina*, sp. *hidroxizina*, port. *hidroxizina*, engl. *hydroxyzine*, germ. *Hydroxyzin*;

rom. **imipramină**, cf. fr. *imipramine*, it. *imipramina*, sp. *imipramina*, port. *imipramina*, engl. *imipramine*, germ. *Imipramin*;

rom. **indometacin**, cf. fr. *indométhacine*, it. *indometacina*, sp. *indometacina*, port. *indometacina*, engl. *indomethacin*, germ. *Indomethacin*;

rom. **ipatropiu**, cf. fr. *ipratropium*, it. *ipratropio*, sp. *ipratropio*, port. *ipratrópio*, engl. *ipratropium*, germ. *ipratropium*;

rom. **izoniazidă**, cf. fr. *isoniazide*, it. *isoniazide*, sp. *isoniazida*, port. *isoniazid*, engl. *isoniazid*, germ. *Isoniazid*;

rom. **izoprenalină**, cf. fr. *isoprénaline*, it. *isoprenalina*, sp. *isoprenalina*, port. *isoprenalina*, engl. *isoprenaline*, germ. *Isoprenalin*;

rom. **ketotifen**, cf. fr. *kétotifène*, it. *chetotifene*, sp. *ketotifeno*, port. *cetotifeno*, engl. *ketotifen*, germ. *Ketotifen*;

rom. **lincomicină**, cf. fr. *lincomycine*, it. *lincomicina*, sp. *lincomicina*, port. *lincomicina*, engl. *lincomycin*, germ. *Lincomycin*;

rom. **lisegid**, cf. fr. *lisegid*, it. *lisegida*, sp. *lisegida*, port. *lisegida*, engl. *lisegid*, germ. *lisegid*;

rom. **mepacrină**, cf. fr. *mépacrine*, it. *mepacrina*, sp. *mepacrina*, port. *mepacrina*, engl. *mepacrine*, germ. *Mepacrin*;

rom. **mercaptopurină**, cf. fr. *mercaptopurine*, it. *mercaptopurina*, sp. *mercaptopurina*, port. *mercaptopurina*, engl. *mercaptopurine*, germ. *Mercaptopurin*;

rom. **metiltiouracil**, cf. fr. *méthylthiouracile*, it. *metiltiouracile*, sp. *metiltiouracilo*, port. *metiltiouracil*, engl. *methylthiouracil*, germ. *Methylthiouracil*;

rom. **metotrexat**, cf. fr. *méthotrexate*, it. *metotrexato*, sp. *metotrexato*, port. *metotrexato*, engl. *methotrexate*, germ. *Methotrexat*;

rom. **metronidazol**, cf. fr. *métronidazole*, it. *metronidazolo*, sp. *metronidazol*, port. *metronidazol*, engl. *metronidazole*, germ. *Metronidazol*;

rom. **nafazolină**, cf. fr. *naphazoline*, it. *nafazolina*, sp. *nafazolina*, port. *nafazolina*, engl. *naphazoline*, germ. *Naphazolin*;

rom. **nafcilină**, cf. fr. *nafcilline*, it. *nafcillina*, sp. *nafcilina*, port. *nafcilina*, engl. *nafcillin*, germ. *Nafcillin*;

rom. **nalbufină**, cf. fr. *nalbuphine*, it. *nalbufina*, sp. *nalbufina*, port. *nalbufina*, engl. *nalbuphine*, germ. *Nalbuphin*;

rom. **nalorfină**, cf. fr. *nalorphine*, it. *nalorfina*, sp. *nalorfina*, port. *nalorfina*, engl. *nalorphine*, germ. *Nalorphin*;

rom. **naloxonă**, cf. fr. *naloxone*, it. *naloxone*, sp. *naloxona*, port. *naloxona*, engl. *naloxone*, germ. *Naloxon*;

rom. **natamicină**, cf. fr. *natamycine*, it. *natamicina*, sp. *natamicina*, port. *natamicina*, engl. *natamycin*, germ. *Natamycin*;

rom. **nifedipină**, cf. fr. *nifédipine*, it. *nifedipina*, sp. *nifedipino*, port. *nifedipina*, engl. *nifedipine*, germ. *Nifedipin*;

rom. **nitrofurantoină**, cf. fr. *nitrofurantoiné*, it. *nitrofurantoina*, sp. *nitrofurantoina*, port. *nitrofurantoina*, engl. *nitrofurantoin*, germ. *Nitrofurantoin*;

rom. **noscapină**, cf. fr. *noscapine*, it. *noscapina*, sp. *noscapina*, port. *noscapina*, engl. *noscapine*, germ. *Noscapine*;

rom. **omeprazol**, cf. fr. *oméprazole*, it. *omeprazolo*, sp. *omeprazol*, port. *omeprazol*, engl. *omeprazole*, germ. *Omeprazol*;

rom. **oxacilină**, cf. fr. *oxacilline*, it. *oxacilina*, sp. *oxacilina*, port. *oxacilina*, engl. *oxacillin*, germ. *Oxacillin*;

rom. **pancuroni**, cf. fr. *pancuronium*, it. *pancuronio*, sp. *pancuronio*, port. *pancurônio*, engl. *pancuronium*, germ. *pancuronium*;

rom. **paromomicină**, cf. fr. *paromomycine*, it. *paromomicina*, sp. *paromomicina*, port. *paromomicina*, engl. *paromomycin*, germ. *Paromomycin*;

rom. **petidină**, cf. fr. *péthidine*, it. *petidina*, sp. *petidina*, port. *petidina*, engl. *pethidine*, germ. *Pethidin*;

rom. **pirazinamidă**, cf. fr. *pyrazinamide*, it. *pirazinammide*, sp. *pirazinamida*, port. *pirazinamida*, engl. *pyrazinamide*, germ. *Pyrazinamid*;

rom. **prednisolon**, cf. fr. *prednisolone*, it. *prednisolone*, sp. *prednisolona*, port. *prednisolona*, engl. *prednisolone*, germ. *Prednisolon*;

rom. **prednison**, cf. fr. *prednisone*, it. *prednisone*, sp. *prednisona*, port. *prednisona*, engl. *prednisone*, germ. *Prednison*;

rom. **procainamidă**, cf. fr. *procaïnamide*, it. *procainamide*, sp. *procainamida*, port. *procainamida*, engl. *procainamide*, germ. *Procainamid*;

rom. **proclorperazină**, cf. fr. *prochlorpérazine*, it. *proclorperazina*, sp. *proclorperazina*, port. *proclorperazina*, engl. *prochlorperazine*, germ. *Prochlorperazin*;

rom. **propranolol**, cf. fr. *propranolol*, it. *propranololo*, sp. *propranolol*, port. *propranolol*, engl. *propranolol*, germ. *Propranolol*;

rom. **ranitidină**, cf. fr. *ranitidine*, it. *ranitidina*, sp. *ranitidina*, port. *ranitidina*, engl. *ranitidine*, germ. *Ranitidin*;

rom. **rifampicină**, cf. fr. *rifampicine*, it. *rifampicina*, sp. *rifampicina*, port. *rifampicina*, engl. *rifampicin*, germ. *Rifampicin*;

rom. **salbutamol**, cf. fr. *salbutamol*, it. *salbutamolo*, sp. *salbutamol*, port. *salbutamol*, engl. *salbutamol*, germ. *Salbutamol*;

rom. **spironolactonă**, cf. fr. *spironolactone*, it. *spironolattone*, sp. *espirolactona*, port. *espirolactona*, engl. *spironolactone*, germ. *Spironolacton*;

rom. **streptozocină**, cf. fr. *streptozocine*, it. *streptozocina*, sp. *estreptozocina*, port. *estreptozocina*, engl. *streptozocin*, germ. *Streptozocin*;

rom. **sulbactam**, cf. fr. *sulbactam*, it. *sulbattame*, sp. *sulbactam*, port. *sulbactam*, engl. *sulbactam*, germ. *Sulbactam*;

rom. **sulfinpirazonă**, cf. fr. *sulfinpyrazone*, it. *sulfinpirazone*, sp. *sulfinpirazona*, port. *sulfinpirazona*, engl. *sulfinpyrazone*, germ. *Sulfinpyrazon*;

rom. **talidomidă**, cf. fr. *thalidomide*, it. *talidomide*, sp. *talidomida*, port. *talidomida*, engl. *thalidomide*, germ. *Thalidomid*;

rom. **tamoxifen**, cf. fr. *tamoxifène*, it. *tamoxifene*, sp. *tamoxifeno*, port. *tamoxifeno*, engl. *tamoxifen*, germ. *Tamoxifen*;

rom. **tazobactam**, cf. fr. *tazobactam*, it. *tazobactam*, sp. *tazobactam*, port. *tazobactam*, engl. *tazobactam*, germ. *Tazobactam*;

rom. **teicoplanină**, cf. fr. *teicoplanine*, it. *teicoplanina*, sp. *teicoplanina*, port. *teicoplanina*, engl. *teicoplanin*, germ. *Teicoplanin*;

rom. **tinidazol**, cf. fr. *tinidazole*, it. *tinidazolo*, sp. *tinidazol*, port. *tinidazol*, engl. *tinidazole*, germ. *Tinidazol*;

rom. **tobramicină**, cf. fr. *tobramycină*, it. *tobramicina*, sp. *tobramicin*, port. *tobramicin*, engl. *tobramycin*, germ. *Tobramycin*;

rom. **tolbutamidă**, cf. fr. *tolbutamide*, it. *tolbutamide*, sp. *tolbutamida*, port. *tolbutamida*, engl. *tolbutamide*, germ. *Tolbutamid*;

rom. **triamcinolon**, cf. fr. *triamcinolone*, it. *triamcinolone*, sp. *triamcinolona*, port. *triamcinolona*, engl. *triamcinolone*, germ. *Triamcinolon*;

rom. **troxerutin**, cf. fr. *troxérutine*, it. *troxerutina*, sp. *troxerutina*, port. *troxerutina*, engl. *troxerutin*, germ. *Troxerutin*;

rom. **vancomicină**, cf. fr. *vancomycine*, it. *vancomicina*, sp. *vacomicina*, port. *vancomicina*, engl. *vancomycin*, germ. *Vancomycin*;

rom. **verapamil**, cf. fr. *vérapamil*, it. *verapamil*, sp. *verapamilo*, port. *verapamil*, engl. *verapamil*, germ. *Verapamil*;

rom. **vincamină**, cf. fr. *vincamine*, it. *vincamina*, sp. *vincamina*, port. *vincamina*, engl. *vincamine*, germ. *Vincamin*;

rom. **vinpocetină**, cf. fr. *vinpocétine*, it. *vinpocetina*, sp. *vinpocetina*, port. *vinpocetina*, engl. *vinpocetine*, germ. *Vinpocetin*.

În acest context, *cuvintele internaționale* din lexicul farmaceutic nu trebuie confundate cu *denumirea comună internațională* a substanțelor medicamentoase, exprimată în limba latină și care constituie reperul pentru identificarea anumitor medicamente. De fapt, cuvintele internaționale reprezintă variante, la nivelul semnificantului, ale denumirilor comune internaționale. Variantele, la rândul lor, reprezintă dovada adaptării lexelelor în limbile în care au pătruns. Chiar dacă reprezintă două ramuri de limbi diferite, limbile romanice, respectiv germanice, cuvintele internaționale au capacitatea de a realiza o punte de legătură între română, franceză, italiană, spaniolă, portugheză, engleză și germană.

Prin urmare, datorită termenilor farmaceutici utilizați translingual, lexicul farmaceutic devine unul internațional, încadrându-se, astfel, unui *vocabular științific internațional*.

Bibliografie:

Cristea, Aurelia Nicoleta (coord.), *Tratat de farmacologie*, ediția I, București, Editura Medicală, 2006.

Fulga, Ion, *Farmacologie*, ediția a II-a revizuită și adăugită, București, Editura Medicală, 2017.

Robert, Paul, *Le Petit Robert de la langues française*, Paris, Le Robert, 2017.

Hornby, A. S., *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, sixth edition, Oxford University Press, 2000.

CONSTANTIN SILVESTRI – AN OVERVIEW OF PIANO MUSIC

Marius BOLDEA

Phd, National University of Music Bucharest

*Abstract: The article proposes a detailed overview of Constantin Silvestri's piano works, an exploration of his compositional style and an interpretation of his harmonic, melodic, rhythmic, dynamic, and expressive language. A continuous nuancing of the composer's language is observed throughout the opus, a permanent enrichment of his compositional style. From the neoclassical influences of the Bartók/Stravinsky/Prokofiev type to folkloric accents or the reflections of expressionism, the composer develops a personal language, difficult to fit into a particular style of the modern era, as he tends to incorporate each of them in his own original way, processing them creatively in the rhetoric of his compositional grace. Constantin Silvestri's piano music represents a central profile in the architecture of his compositions, the piano being the most exploited instrument that runs through his entire creation from the first opus, *Suitele*, to the penultimate, *Sonata IV*. His piano works are distinguished by twelve opus, which can be divided into two stylistic periods: the first, neoclassical (of his youth), and the second expressionist (with moments of stylised folklore), in the last opus.*

Keywords: piano music, Constantin Silvestri, compositions, neoclassical, expressionism

Muzica pentru pian a lui Constantin Silvestri reprezintă un profil central în arhitectura compozițiilor sale, pianul fiind instrumentul cel mai exploatat care parcurge întreaga creație de la primele opusuri, *Suitele*, până la penultimul, *Sonata a IV-a*. Creația sa pianistică se remarcă în douăsprezece opusuri, ce pot fi încadrate în două perioade stilistice: prima, neoclasică (de tinerețe), iar a doua expresionistă (cu momente de folclorism stilizat), în ultimele opusuri.

Primele trei lucrări pentru pian sunt grupate în același opus (3) și reprezintă primele două *Suite* și *Sonatina*. Suitele sunt intitulate *Copii la joacă* și fiecare dintre miniaturile ce le alcătuiesc (șapte în prima și opt în a doua suită) poartă denumiri specifice din lumea copiilor: *Soldații de plumb*, *Sfântul Nicolae*, *De-a baba oarba*, *De-a v-ați ascunselea*, *Păpușa adormită*, *Titirezul* etc. Aceste miniaturi sunt scrise de tânărul Silvestri într-un stil neoclasic, cu mult fler și prospețime, de unde derivă germeni ai stilului inconfundabil ce va fi dominant în anii maturității.

Despre aceste miniaturi ale primelor două suite Arminiu Cassvan realizează în revista *Muzica*, *Anul VIII, iunie 6/1958* analize detaliate, în care observă forma de rondo (*a-b-a-c-a-b-a*) a piesei *Soldații de plumb*, miniatură cu teme contrastante, în care materialului sonor mecanic al refrenului, realizat cu paralelisme acordice, i se contrapune un vals stilizat în primul cuplet și omofoniile mușcătoare ale celui de-al doilea cuplet. Următoarea miniatură, *Pastorala*, e o piesă bitonală, caleidoscopică, de inspirație bartokiană și impresionistă, bazată pe o monodie de sorginte folclorică. Cu această piesă, Silvestri realizează o șotie muzicală inspirată, „amuzându-se să indice la armătură 5 bemoli la mâna dreaptă și 5 diezi la stânga.”¹ Piesa a treia - *Joc cu umbre* – folosește

¹ Constantin Silvestri în *cronici și interviuri 1930-1959*, p. 284.

elemente de clar-obscur muzical, în care alternează într-un mod straniu monodii intervalice și o idee melodică preluată imitativ. *Sfântul Nicolae, Baba Oarba și Moș Ene* sunt piese parcă desprinse din suita lui Modest Musorgski *Tablouri dintr-o expoziție*. Există în fiecare dintre aceste piese câte o sămânță a programatismului musorgskian, dar muzica este realizată cu multă sugestivitate și siguranță componistică. Finalul, intitulat *De-a prinselea* este o piesă rapidă, de virtuozitate, inventivă și atractivă, în care atât melodia (cu influențe prokofievienne) dar și ritmul concură la obținerea unui iureș sonor irezistibil.

Cea de a doua suită continuă arpegiile ludice pe tema copilăriei și debutează cu *De-a v-ați ascunselea*, în care observăm un Silvestri dinamic, extrovertit, pus pe poante realizate prin mers contrar al frazelor melodice (se joacă *de-a v-ați ascunselea* mâna stângă cu mâna dreaptă) sau contrastul între fraze lungi de *legato* alternate cu *staccato*. Putem compara aceste piese pentru copii cu ciclurile lui Schumann (*Kinderszenen*) sau ale lui Debussy (*Children's corner*), excepția fiind reprezentată de faptul că Schumann caută mai mult latura intimă a copilului, iar Debussy „poezia inefabilă a copilăriei”², în timp ce Silvestri găsește mai mult joaca, lumea exterioară și exuberantă a copilăriei.

A doua piesă, *Păpușa adormită*, reprezintă excepția de la stilul extrovertit, reprezentând o emoție interioară suavă, o atmosferă intimă în stil impresionist. Paleta dinamică stă doar în perimetrul *piano*-ului, în articulație predominantă *legato*-ul, iar *ostinato*-ul octavei de *mi* a mâinii drepte crează o stare de căutare, „sugerând obnuliarea conștiinței”³. În *Paiată* revine umorul, poanta, prin predominarea articulației de *staccato*, apogiaturile pline de zvâc și contrastele dinamice (schimbări bruște de la *piano* la *forte*) care ne pot aminti de „spirituala *Pierette* de Chaminade”⁴, cum spune comentatorul Arminiu Cassvan. În *vis* aduce un contrast de atmosferă, fiind o piesă lirică și expresivă. Acompaniamentul mâinii stângi, pe care îl putem asemăna cu acela al unui preludiu de Chopin, aduce un fundament sinuos, în *legato*, peste care i se suprapune o firavă melodie, totul în *piano* cu numeroase indicații care sugerează caracterul cantabil, intim (*dolce, calmo, dolcissimo, espressivo*). Ultima piesă lentă, *Cu rochia bunicii*, are un caracter dansant sau, cum notează Silvestri în debut, *grazioso*. Paleta dinamică este înspre *piano* și *pianissimo* cu multe indicații de expresie și caracter precum: *delicato, dolce, molto espressivo, semplice, calando, esitando*. De asemenea, se remarcă în această piesă armonia, fiind cea mai bogată în înlănțuiri acordice din întreaga suită, iar „succesiunea acordurilor creează însă o oarecare impresie de arbitrar”⁵.

Spiriduș, Gogorița și Titirezul sunt trei miniaturi sprintăre, toate în tempo alert în care predomină *staccato*-ul, pasaje de virtuozitate prin șaisprezecimi rapide, arpegii, game, salturi, *glissando*-uri, succesiune între mâini pe clape albe și clape negre. Cea mai plină de virtuozitate este ultima, *Titirezul*, care ne aduce aminte „printr-o recapitulare procedeistică a excepționalei exuberanțe și dexterități motrice a autorului”⁶.

² *Idem*, p. 285.

³ *Idem*, p. 286.

⁴ *Idem*, p. 286.

⁵ *Idem*, p. 286.

⁶ *Idem*, p. 286.

Ultima lucrare din opus 3 este *Sonatina*, o expresie a prospețimii, creativității și nostalgiei. Alcătuită din trei părți, după tiparul clasic (repede, lent, repede), *Sonatina* abundă în idei creatoare, în fraze și motive pregnante elaborate în stil neoclasic. Partea a doua se remarcă printr-o atmosferă de nostalgie și o expresivitate care precede *Notturmo* din *Suita a III-a* prin cantilene lungi de o inedită profunzime a expresiei.

Prima parte debutează cu o temă exuberantă și dinamică, cu o ritmică percutantă, iar, după cum remarcă Arminiu Cassvan: „structura melodico-ritmică proprie primei teme a *Sonatinei op.3 nr. 3* va fi întâlnită în celelalte lucrări de genul sonatei la care ne referim (*Sonata pentru oboi, violină, flaut sau clarinet și pian op. 19 nr. 1*, *Sonata pentru violină și pian op. 19 nr. 3* și *Cvartetul de coarde op. 27 nr. 2*), exact în același moment al discursului muzical și anume, de bună seamă ca și în *Sonatină*, în tema inițială a primei mișcări”⁷. Tema secundară este expresivă, cu iz impresionist, ravelian. Paleta dinamică oscilează între *forte* și *piano pianissimo*, contruind astfel un joc permanent de contraste între lumini și umbre.

Partea a doua este o exprimare nostalgică de lied, ce precede inspirația neconținută din mișcările lente ale ultimelor opusuri. Remarcăm o mare varietate a scriiturii prin tehnica *ostinato*-ului, complexitatea ritmică, expresia melodiei care sugerează improvizația, bogăția indicațiilor de expresie (*meditativo, espressivo, quieto, calando, pesante, gentile, delicatamente, grazioso, più dolce, gaio, perdendosi, molto cantando*) și armonia în care se remarcă tipurile de acorduri ce vor deveni *leitmotive* pe parcursul opusurilor. Dinamica este preponderent în spectrul *piano*-ului, iar articulația predominant *legato* pentru construirea expresivă a cantilenelor lungi. Caracterul acesteia este melancolic, meditativ, ce poate fi asemănat cu o doină, iar „spiritul popular este integrat unei lumi mai mult impresioniste, amintind de asemenea influențele muzicii spaniole (Albéniz, De Falla) și dând întregii piese o oarecare eterogenitate stilistică, dublată de altfel de o remarcabilă varietate a scriiturii”⁸.

Ultima parte, un rondo, se remarcă prin propețime și spirit dansant, în stil neoclasic ce amintește de muzica lui Prokofiev sau Hindemith. De remarcat ar fi scriitura contrapunctică în care se îngemănează motivele primelor două părți, cel ritmico-melodic al primeia și cel *ostinato* al celei de-a doua. Dinamica joacă iarăși un rol principal, prin alternările dese între *forte* și *piano* ce oferă diversitate și contrast discursului muzical. În articulație se remarcă oscilația permanentă între *staccato* și *legato*, când jucăuș și sprintar, când cantabil, expresiv. Astfel, se remarcă diversitatea stilistică a acestei lucrări prin tipul de scriitură complex, caractere diverse și pregnante, indicații numeroase de expresie și paleta dinamică largă.

Următorul opus este reprezentat de un ciclu de miniaturi pentru pian la patru mâini, care conțin și o variantă orchestrală. *Jocurile populare românești din Transilvania*, op. 4, nr. 1 sunt un ciclu de tinerețe (scris la 16 ani) ce conține șase miniaturi contrastante, cu inspirație folclorică preluată din culegerea lui Béla Bartók, ultima piesă fiind construită pe un motiv din *Cântecele românești folclorice*. Referindu-se la cele două variante (cea de

⁷ *Idem*, pp. 287, 288.

⁸ *Idem*, p. 290.

pian la patru mâini și cea orchestrală), Constantin Ionescu-Vovu observă că „versiunea pentru pian la 4 mâini nu e, cum ar putea părea la prima vedere, o schiță preliminară, ci o versiune de sine stătătoare, posterioară celei pentru orchestră, adecvată instrumentului, conținând chiar unele modificări în armonie, precum și o piesă în plus, absolut necunoscută până acum (ultima din ciclu). De altfel, manuscrisul purta inițial indicația de op. 5, la care autorul a renunțat apoi, dând același opus ambelor versiuni.”⁹

Cele șase miniaturi – *Cine-n lume n-are... (Beiuș)*; *Cîntec de joc (Beiuș)*; *Mărunțelul (Beiuș)*; *Mărunțelul (Delan)*; *Mărunțelul (Leleșd)* și *Joc din drîmboae (Budureasa)* reprezintă o expresie a valorificării folclorului într-un limbaj tonal-modal, în care se regăsesc germeii stilului inconfundabil al lui Silvestri, pentru că se remarcă deja aici armoniile de cvarte și cvinte, o serie de suprapuneri ale planurilor sonore, eterofonia sau *ostinato*-ul armonic. Observăm, de asemenea, influențele lui Béla Bartók, în special în ultima piesă, care este construită pe un motiv din cele 6 *dansuri românești*. Acest motiv va fi dezvoltat și prefigurat, chiar adus la apogeu în ultima parte din *Sonata a IV-a (Rapsodia în trei episoade)* a lui Silvestri.

Se poate aprecia că *Suita a III-a* reprezintă prima lucrare importantă pentru pian, în care compozitorul se orientează înspre expresionism, fără să părăsească însă cu totul neoclasicismul bartókian sau prokofievian în piese precum *Danze Sacre* sau *Baccanale*. Scriitura pianistică devine din ce în ce mai complexă, *Baccanale* fiind culminația în acest sens, cu un grad înalt de măiestrie pianistică, prin pasaje de virtuozitate, înălțări acordice masive, salturi ș.a.

Referindu-se la această lucrare Eugen Pricope subliniază capacitatea de improvizare nelipsită de accente ludice: „Nu mai e vorba de vreo evocare sau sugestie «Copii la joacă». Compozitorul «se joacă» pe claviatură cu impresii, «improvizatoric»”¹⁰. *Preludio* deschide suita într-o atmosferă meditativă, cu fraze lungi în *legato*, iar dinamica preponderentă este *piano*. *Duetto* este un joc între două personaje, unul autoritar, scortșos, pe când al doilea vine în contrast, expresiv, cantabil. *Capriccio* e o poantă alcătuită din acorduri arpegiate, rapide și seci alternate de pauze, ce conferă discursului muzical caracterul de *scherzo*. *Notturmo*, piesa cea mai încărcată din punct de vedere afectiv din întreaga suită, reprezintă un moment de mare nostalgie, prin cantilene lungi, expresive și caracter improvizatoric al melodiei. *Danze Sacre* ne amintește de muzica lui Stravinski, bogat în acordică masivă, politonalism, cu o secțiune mediană expresivă în stilul muzicii lui Schönberg. Suita se încheie cu celebra *Baccanale*, o piesă spumoasă, de mare virtuozitate și aplomb pianistic.

Sonata breva a due voci nu a fost scrisă exclusiv pentru pian, ci se poate interpreta în diferite variante: pentru clarinet și fagot (sau violoncel); violă (sau vioară) și violoncel sau pentru pian solo. Este o lucrare în patru părți, scrisă în stil neoclasic, tipul de scriitură fiind acela de invențiune la două voci (facilitând astfel diversele formații camerale în care se poate interpreta).

⁹ Constantin Ionescu-Vovu, *Cuvânt-înainte* la volumul *Constantin Silvestri. Piese pentru pian*, Editura Muzicală, București, 1973, pp. 3-4.

¹⁰ Eugen Pricope, *Constantin Silvestri – Între străluciri și... cîntece de pustiu*, Editura Muzicală, București, 1975, p. 267.

Constantin Ionescu-Vovu inventariază, în prefața volumului al doilea al *Pieselor pentru pian*, diversitatea etapelor de execuție: „*Sonata breve – se poate executa în următoarele versiuni: Clarinet și Fagot sau Clarinet și Violoncel, sau Vioară și Violoncel, sau Violă și Violoncel, sau Pian,... sau... deloc!* Ironie amară, care însă dezvăluie sensul multitudinii de formule de execuție: oricum, numai să fie cântată.”¹¹ Într-adevăr, o ironie amară pe care Silvestri o trăia și care încă nu a fost complet ștearsă până în zilele noastre, referitoare la creația sa componistică.

Prima parte a Sonatei redă un caracter zglobiu, ghiduș, într-un tempo alert, care ar putea preconiza prima piesă din ciclul *Piese de concert*. Partea mediană, un *Andante cantabile con moto* debutează cu o cantilenă expresivă, *sotto voce*, care va fi mlădiată în cele două planuri sonore, de cele mai multe ori contrapunctic. Partea a treia aduce poanta, spiritul dansant și ludic fiind un *Scherzo* rapid, brilliant. Finalul debutează cu o introducere *Grave*, urmată de *Tempo giusto*, o parte iarăși dansantă plină de fler și dialog între două personaje.

Sonata per pianoforte (Sonata quasi una fantasia) op. 19 nr. 2 este o lucrare alcătuită din două părți, scrisă în manieră expresionistă, ce va conduce ca stil către capodoperele finale, *Piese de concert*, *Cântecele de pustiu* și *Sonata a IV-a*. O primă parte ce amintește ca limbaj de *Sonata* op. 1 de Alban Berg exprimă un aer straniu, o expresie de *visare* în care suprapunerile planurilor sonore creează o ambiguitate melodică interesantă. Armonia devine din ce în ce mai complexă prin suprapunerile acordice, acordurile de cvarte și cvinte sau blocurile acordice politonale. Partea a doua, *Tempo di valzer*, este un vals ludic-caricatural, cu imagini de gnomi sau spiriduși ce acaparează atmosfera.

Piese de concert op. 25 reprezintă un ciclu de trei piese care vădesc o evoluție și o pritocire a limbajului componistic al lui Silvestri. De la bogăția indicațiilor (sugestive, clare și expresive) până la diversitatea armonică sau a planurilor sonore, acest ciclu, alături de ultimele două opusuri pentru pian (*Cântecele de pustiu* și *Sonata a IV-a*), reprezintă apogeul creației sale pentru acest instrument. Arminiu Cassvan remarcă în legătură cu acest ciclu inflexiunile folclorice, dar și amprenta nostalgică repetitivă: „Dedicate «clasei d-rei prof. Constanța Erbiceanu», cele *Trei piese de concert pentru pian* op. 25 au fost scrise, ca și *Cântecele de pustiu*, în anul 1944, an teribil, aducând însă, după o dureroasă și îndelungată încheștare, primele raze de speranță în continuitatea culturii umane. (...) Dintre *Piese de concert*, cea mai realizată ni se pare a doua (*Con grande sensibilitate*). Aducând unele inflexiuni ce evocă intonațional melodică populară, elementul tematic generator al întregii piese exprimă o profundă nostalgie care capătă, prin repetarea mereu variată, un caracter obsedant, aproape halucinant.”¹²

Prima piesă de concert are un caracter umoristic, plină de dialoguri contrapunctice, intercalate uneori de cantilene nostalgice. Piesa a doua este de o profundă melancolie și sensibilată, dar în același timp dezvoltă una dintre cele mai dramatice și apoteotice culminații din întreaga sa creație. Piesa a treia, cea mai des interpretată, este

¹¹ Constantin Ionescu-Vovu, *op. cit.*, vol. II, *Cuvânt-înainte*, p. 3.

¹² Constantin Silvestri în *cronici și interviuri 1930-1959*, p. 300.

un joc de culori între valuri impresioniste de arpegii pe întreaga claviatură, intercalate de momente ironice și sarcastice în stil Prokofiev / Bartók.

Cântecele de pustiu op. 27 nr. 1 reprezintă lucrarea cea mai cunoscută, mai frecvent analizată și interpretată din creația lui Silvestri, alături de unele părți din suite, *Baccanale* spre exemplu, sau *Piesa a III-a de concert*. Din nou observăm, la fel ca la *Piese de concert* multitudinea de indicații, tipul de scriitură bogat în formule repetitive, planuri sonore diverse, o paletă extrem de largă dinamic, precum și o scriitură armonică diversă bazată pe poliacorduri *alfa, beta, gamma*, scordaturi etc. Valentina Sandu-Dediu realizează un studiu de caz intitulat *Semantica interpretării muzicale* despre acest ciclu, reprezentând grafic motivele melodice, maximele și minimele dinamice, precum și „interdependența planului sintactic cu cel semantic – cel din urmă fiind reprezentat de maximele și minimele de tensiune semantică”¹³. În acest studiu de caz, Valentina Sandu-Dediu subliniază multitudinea indicațiilor, rigoarea notațiilor ce contrastează oarecum cu harul improvizațiilor pe care îl dovedește Silvestri: „În cazul *Cântecelor de pustiu*, interpretarea semantică este «simplificată» (= are un anumit grad de dezambiguizare) prin multitudinea indicațiilor de nuanțe, tempo și expresie, înscrise de compozitor cu maximă precizie în partitură. Situarea istorică a acesteia în deceniul 5 ne sugerează o similitudine de preocupări europene înspre organizarea cât mai strictă a parametrilor dinamic, timbral, agogic – ceea ce va culmina la Messiaen în *Mode de valeurs et d'intensités* (1949). Silvestri nu manifestă însă înclinație spre ordonarea de tip serial sau «neomodal», iar rigoarea notațiilor din partitură decurge în special din practica interpretativă a compozitorului, din – oarecum paradoxal – înzestrarea improvizatorică a pianistului Silvestri.”¹⁴

Eugen Pricope remarcă rezonanțele unor episoade ale biografiei în reliefurile melodice: „...Suferințele, boala, adversitățile, războiul, durerile lui și ale altora, ale multora, deportaseră sufletul compozitorului de pe malul Dâmboviței, ducându-l departe de candorile adolescenței și încrederea tinereții, într-o iremediabilă pribegie (...) *Bate la sfârșit mîna morții la fereastră sau un clopot de jale, sau cade greoi pămîntul pe un sicriu de copil, sau are febră omenirea întreagă?* (asta auzea Cella Delavrancea!).”¹⁵ Greu ne putem imagina, în urma acestor fraze de o mare profunzime, durerea pe care o simțea compozitorul în acele momente. Eugen Pricope aseamănă acest ciclu cu „un fel de corespondent al *Testamentului de la Heiligenstadt*”¹⁶, fapt care ni se pare relevant și adecvat acelei perioade din viața compozitorului. De la motive repetitive obsedant, la armonii încrâncenate ca niște țipete disperate sau *ostinato*-uri care subliniază angosta (majoritatea în spectrul dinamic al *piano*-ului care ne relevă o durere mută) fac din acest ciclu o adevărată capodoperă a muzicii românești, scrisă într-o perioadă tragică a umanității.

Sonata a IV-a (Rapsodia în trei episoade) op. 28 nr. 1 reprezintă ultima lucrare pentru pian și apogeul stilistic al creației sale pentru acest instrument. Partea întâi exprimă o

¹³ Valentina Sandu-Dediu, *Studii și cercetări de Istoria Artei, seria Teatru, Muzică, Cinematografie*, Tomul 41, Editura Academiei Române, București, 1994, p. 41.

¹⁴ *Ibidem*, p. 41.

¹⁵ Eugen Pricope, *op. cit.*, p. 281.

¹⁶ *Ibidem*, p. 281.

răscolire interioară, un tumult ce mocnește și izbucnește vulcanic în culminație, cu tema principală. Se remarcă prin complexitatea și diversitatea planurilor sonore, a *tempo*-urilor diverse, paletă largă dinamic și o pianistică eterogenă. A doua parte se remarcă prin limbajul armonic, tehnicile moderne (*clustere* diatonice) suprapuneri de voci, expresia deosebit de profundă a unei doine de o mare expresivitate, profunzime și nostalgie care se poate considera una dintre cele mai sublime părți lente din creația românească pentru pian. Eugen Pricope remarcă o mărturie a lui Jora despre părțile lente din creația sa: „În părțile de juvenilă visare sau de austeră meditație filosofică, atingea culmi. Jora găsea *adagio*-urile lui Silvestri... «de o bogăție de simțire uimitoare, care – nu mă sfiesc a o zice – în muzica românească e depășită numai de aceea a lui Enescu (s.n. – E.P.). Părțile lente din lucrările lui Silvestri sînt de-a dreptul zguduitoare...»”¹⁷. Finalul este de o virtuozitate lisztiană ce pune la încercare interpretul printr-o diversitate a scriiturii, într-o atmosferă exuberantă, dinamică, dansantă.

BIBLIOGRAPHY

- Berger, Wilhelm Georg, *Estetica sonatei contemporane*, Editura Muzicală, București, 1985
- Carpenter, Raymond, *Constantin Silvestri Magician. A View from the Orchestra*, Romanian Musical Adventure, Londra, 2011
- Coman, Lavinia, *Constantin Silvestri*, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 2014
- Constantin Silvestri în cronici și interviuri 1930 – 1959*, adunate, îngrijite și adnotate de Cristina Ligia Enășescu, Editura Institutului Cultural Român, București, 2021
- Cosma, Viorel, *Muzicieni români în texte și documente (XIII) Fondul Constantin Silvestri*, în revista „Muzica”, Nr. 1, București, 2010
- Dediu, Dan, *Radicalizare și guerilla*, Editura Muzicală, București, 2004
- Dediu, Dan, *Cei 9 „i” sau cum compunem*, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 2012
- Gritten, John, *A Musician before his time. Constantin Silvestri, conductor, composer, pianist*, Warwick Editions, Londra, 1998
- Grove, Sir George, *Dictionary of Music and Musicians*, Editura Mac Millan&Co, 1954
- Hodeir, Andre, *Formele muzicii*, Editura Grafoart, București, 2007
- Lendvai Ernő - *Symmetries of Music*, Kodály Institute, Kecskemét, 1993
- Pricope, Eugen, *Silvestri - între străluciri și... cântece de pustiu*, Editura Muzicală, București, 1974
- Răceu, Octavia, *Constantin Silvestri – Reconstituiri*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2020
- Sandu-Dediu, Valentina, *Despre semantica interpretării pianistice în „Cântece de pustiu” de C. Silvestri*, în volumul *Paul Constantinescu și Constantin Silvestri din perspectiva contemporaneității*, ediție îngrijită de Olguța Lupu, Editura Glissando, București, 2013
- Sandu-Dediu, Valentina, *În căutarea consonanțelor*, Editura Humanitas, București, 2017
- Sandu-Dediu, Valentina, *Muzica românească între 1944-2000*, Editura Muzicală, București, 2002
- Stoica, Oliviu Adrian, *Creația pianistică românească între anii 1900 – 1945. Direcții stilistice*, Editura Muzicală, București, 2007
- Vancea, Zeno, *Creația muzicală românească, sec. XIX – XX*, vol. II, Editura Muzicală, București, 1978
- Voicu-Arnăuțoiu, Ioana Raluca, *Constantin Silvestri – biografie necunoscută*, Editura Ars Docendi, București, 2013

¹⁷ Eugen Pricope, *op. cit.*, pp. 285-289

LUCIAN BLAGA ȘI HORIA LOVINESCU: JERTFĂ ȘI SACRALIZARE PRIN ARTĂ

Elena Silvia MOGOȘ (CĂȘ.) TERPAN,
PhD Candidate, University of Pitești

Abstrat: In every moment of creativity, humans rise to a higher level of consciousness and start their connections with the divine power. Similarities and differences can be established between Manole and Manole Crudu, the main characters of the two dramatic works belonging to the writers Lucian Blaga and Horia Lovinescu, "Master Manole" and "Death of an artist" determined by the aesthetic conception and way of expressing, starting from the theme of the sacrifice necessary to achieve a remarkable creative work. Lucian Blaga and Horia Lovinescu interpret this theme according to their own vision of the creator's condition. Neither Blaga nor Lovinescu creates a simple adaptation of the well-known folk legend. Closer to the legend is the philosopher poet, who offers the reader a "Romanian myth," in the spirit of folkloric tradition, in the sense that he accredited to tradition, as a stylistic matrix. Horia Lovinescu aimed to achieve something else: the drama of the artist who finds himself in a situation of life-limit, with echoes from the existentialist conception, referring to the tragic or absurd conception of man.

Keywords: art, artist, sacrifice, sacralization, prayer

Motto: „Arta este o formă de sacralizare, prin care se dă o semnificație mai profundă și mai durabilă lucrurilor și experiențelor noastre.”
(Roger Scruton).

Cele două drame, „Meșterul Manole” de Lucian Blaga și „Moartea unui artist” de Horia Lovinescu, sub raportul dinamicii conflictuale, prezintă numeroși lianți interiori, dezvoltând o idee similară: creatorul autentic nu poate ferici pe nimeni, fiind el însuși urmărit de nenoroc. Ambele piese prezintă creativitatea de excepție. Ea cere, după spusele lui Lucian Blaga, „negrăite jertfe: ea ucide și devastează”, acestea fiind comentariile autorului, în lucrarea „Geneza metaforei și sensul culturii”.

Premiza demersului realizat se regăsește astfel, în piesele menționate, valorificând ideea că artistul, creatorul, este prizonierul destinului său rigid. El este condamnat la durere și nu poate să argumenteze dăruirea sa totală, ctitoriei. Ambele texte, surprind ecoul conștiinței creatorului. O creație trece astfel peste vieți și îl copleșește, devastându-l, pe creator. Artistul și arta sa, creatorul și creația devin semne ale Divinului. Arta poate să transforme orice lucru profan, într-un obiect sacru, prin puterea imaginației și a creativității. Arta este o formă de rugăciune! În fiecare moment de creativitate, omul se ridică la un moment mai înalt de conștiință și intră în legătură cu Divinul.

Dacă perioada pașoptistă întemeiază teatrul ca instituție culturală și ca repertoriu național, prin contribuția lui Costache Negruzzi sau Vasile Alecsandri, dacă în epoca

marilor clasici, Caragiale maturizează procedeele dramatice, în epoca dintre cele două războaie mondiale, drama de idei – prin creațiile lui Camil Petrescu - și cea expresionistă - prin operele lui Lucian Blaga, precum „Meșterul Manole” – iau locul celei istorice.

Lucian Blaga, prin drama „Meșterul Manole”, menține semnificația națională a baladei cu același nume, accentuând caracterul ei de mit național. Criticul literar George Călinescu considera că această opera dramatică este “mitul estetic, indicând concepția noastră despre creație care e suferință”. Suferința provine din faptul că o putere cosmică se împotrivește, pretinzând jertfa unei vieți. Această împrejurare devine un element esențial în drama imaginată de Blaga. Eroul lui Blaga, Manole, înțelege importanța jertfei, privind creația și îndeplinirea misiunii sale de creator. În cadrul celui alt text dramatic, „Moartea unui artist”, aparținând lui Horia Lovinescu, autorul are clarviziunea unei filosofii în care sacrul și profanul clădesc o uluitoare omogenitate din care rezidă însăși viața. Prin destinul uman și artistic, sculptorul Manole Crudu, eroul dramei menționate, ilustrează contradicția fundamentală a vieții sale, care îl duce în mod inevitabil, într-un proces de criză existențială.

Între Meșterul Manole și Manole Crudu, personajele principale ale celor două drame, aparținând scriitorilor Lucian Blaga și Horia Lovinescu, „Meșterul Manole” și „Moartea unui artist”, se pot stabili, asemănări și deosebiri, determinate de concepția estetică și de modalitatea de expresie a fiecăruia dintre cei doi scriitori, plecând de la tema jertfei necesare realizării unei opere de creație deosebite.

Lucian Blaga și Horia Lovinescu interpretează această temă, după propria lor viziune asupra condiției creatorului. Nici Blaga și nici Lovinescu nu realizează o simplă adaptare a cunoscutei legende populare. Mai apropiat de legendă este poetul filozof, care oferă cititorului un „mit românesc”, în spiritual tradiției folclorice, în sensul pe care el însuși îl dădea tradiției, de matrice stilistică. Horia Lovinescu a urmărit să realizeze altceva: drama artistului ajuns într-o situație limită a vieții sale, cu ecouri din concepția existentialistă, referitoare la concepția tragică sau absurdă a omului.

Lucian Blaga își construiește eroul (dar și celelate personaje) în lumina esteticii expresioniste, al cărei adept a fost nu numai în teatru, ci și în poezie și eseistică.

Pentru a înțelege patima creației ce îl stăpânește pe Manole, este de observat definiția dată de Lucian Blaga, artei expresioniste: „De câte ori o operă de artă redă astfel un lucru încât puterea, tensiunea interioară a acestei redări transcendează lucrul, trădând relația cu cosmicul, cu absolutul, cu ilimitatul, avem de-a face cu un produs artistic expresionist.”

„Înțelegem, deci, că în teatrul expresionist, personajele sunt simboluri ale unor forțe angajate într-un conflict puternic. Ele sunt împinse spre fapte de demonia energiilor dezlănțuite, de puteri care le depășesc, ținând realizarea absolutului.”

Manole - eroul lui Blaga - e supus demonului creației - acea forță care îl împinge spre faptă. El însuși spune în finalul piesei:

„Rugați-vă să nu se mai sălășluiască în nimenea patima clădirei ca în Meșterul Manole, cel de cumplită amintire. Că patima aceasta, coborâtă de aiurea din om, e foc ce mistuie preajmă și purtător. Și e pedeapsă și e blestem.”

Sensul profund al piesei – anume că tot ceea ce e sortit să fie durabil se obține prin jertfă- capătă astfel, o formulare categorică. Tragedia lui Manole se conturează mai întâi ca zbucium inutil al omului aflat singur în fața unui univers ostil, apoi ca subjugare a insului redus la rolul de unealtă a puterilor neînțelese. Apare și ideea – de asemenea expresionistă a solitudinii cosmice a omului, având ca efect artistic atmosfera de spaimă, ce atinge uneori apocalipticul. Nu se poate vorbi însă de o însingurare existentialist a omului într-o lume străină sau confruntată cu neantul, ca în “Moartea unui artist”. Un personaj cu puterea de a vedea ce a ascuns, Găman comunică spectacolul apocaliptic al adâncurilor:

„Meștere! Se deschid porțile fără chei. Acum iese o putere ce gălgâie, acum o zburătoare în văzduh s-asvârle. E o învârtire. E un vârtej. Și auie trist, cu amenințare, ca în noaptea de început, ca în noaptea de sfârșit”¹

La fiecare convulsie a stihiiilor, zidurile mereu reînălțate ale mănăstirii se prăbușesc. Manole e trist, prizonier al unui destin neînțeles. Se cuvine semnalată însă o precizare a lui Liviu Rusu²:

„Implicația destinului are aici o trăsătură specific faustiană: în timp ce în tragedia antică, omul cu toate eforturile sale, este mai mult o jucărie în mâna necruțătoare a destinului, aici, în general în tragedia modernă, voința omenească se împletește cu destinul: omul nu este târât de destin, ci destinul este dus la împlinire de voința omenească. Omul este obligat să vrea. Acesta e destinul lui.”

Patima creației îi stăpânește ca o vrajă și pe ceilalți meșteri: „Suntem bolnavi de ea (imaginea bisericii). O simțim în văzduh ca o mătase. Nu e nicăieri și totuși dorul de ea e în noi, ca orice dor de casă.” Toți simt că nu pot renunța la ceea ce este scris ca o mare chemare. Mănat de lumina acestui destin creator, Manole înțelege că trebuie să consimtă la jertfa fără seamăn: „Dacă aș avea un glas de înger, aș cânta vestindu-vă... O viață scumpă de om se va clădi în zid, jertfa va fi o soție care încă n-a născut, soră sau fiică.”³

Soluția jertfei îl ispitește mereu. Acceptând-o, “forțele stihinice” ar fi împăcate. Năzuința împlinită. Eroul o refuză. Dar zidarii anunță că zidurile bisericii s-au dărâmat iarăși. Însăpăimântați, zidarii se cer dezlegați de jurământ. Dezarmat, Manole trebuie să cedeze. În ultima halucinație, Găman o vede pe Mira, soția meșterului. Jertfa este hotărâtă. Toți în jurul lui Manole privesc lung și neclintit, în gol, cu capetele plecate. Se rostește jurământul. Dar între cei nouă „frați”, încep suspiciunile. Se suspectează reciproc și toți îl suspectează pe Manole. Dar apare Mira. Conflictul dintre Manole și forțele stihiale, conflictul dintre demonul creației ce stăpânește sufletul faustic al lui Manole și puterile ascunse ale pământului, ce se împotrivesc, se încheie:

„Lăuntric, un demon strigă: clădește! Pământul se împotrivesc și-mi strigă: jertfește!”⁴

După apariția Mirei, se impune astfel. Demonul creației îl conduce pentru a înălța biserica. Glasul inimii îl reține. În mijlocul acestei frământări se aude glasul îngeresc al

¹ Lucian Blaga, “Teatru,” 1970, Editura Minerva, p. 76

² Liviu Rusu, “De la Eminescu la Lucian Blaga”, Editura Cartea Românească, 1981, p. 198

³ Op.cit. p. 123

⁴ Op.cit. p. 84

Mirei. Manole se zbugiumă cumplit: „Te potrivești în ceruri și te-ai rătăcit între noi, oameni de glumă rea. Mira, ce să-ți mai spun? De-atâtea ori ai fost căprioară neagră, când suiai drumul la noi.

De-atâtea ori ai fost izvor de munte, când coborai de la noi. Acum ești aici încă o dată: nici căprioara, nici izvor, ci altar“.⁵

Învinge demonul faustian: monumentul trebuie să se înalțe, chemarea creației este mai puternică. În fond – sublinia Liviu Rusu - „problema nici nu este a unei alegeri între creație sau iubire, ci a unui singur drum: creație prin iubire“⁶.

Și mai departe: „zbuciumul lui Manole nu este zbuciumul unei alegeri între două drumuri posibile, ci numai indicatorul gradului de iubire pe care o varsă meșterul în alcătuirea sa...“⁷.

Această interpretare poartă cititorul cu gândul la crezul lui Beethoven: „Durch Leiden Freude“ (Prin suferință, la bucurie). Acest fapt înseamnă, ca și în cazul dramei lui Manole, că marile idealuri nu pot fi atinse decât prin sacrificii supreme: „Prin suferință, până la urmă multe se mai pot desăvârși“, îi spune Manole Mirei.⁸

O asemenea replică ilustrează și concepția poporului nostru despre creație, înțeleasă ca rod al suferinței – cum remarca George Călinescu. Urmărind în continuare zbuciumul lui Manole, se observă că, după ce, pentru puțin timp, își privește înlemnit soția, ceva se răsucesce în el, determinându-l să se ridice din nou: vrea să-și salveze soția. Inutil, însă. Zidarii fac cerc în jurul lui, invocă jurământul, și la fiecare încercare de evadare, cercul se strânge.

Este semnificativ momentul în care Manole „rezumă“ înțelesurile vieții și ale piesei „Temeliile lumii sunt fără de noimă. Străini suntem în mare singurătate și în veșnică pierdere“.

Drama lui Manole nu conține numai destinul artistului. Artistul autentic nu exprimă doar aspirațiile eului individual. El exprimă năzuințele adânci ale umanității.

Celălalt erou, din cel de-al doilea text dramatic menționat, Manole Crudu, personajul principal, este un sculptor celebru care, întors acasă după patru ani, bolnav grav, dar încă arogant, încearcă să-și găsească piesa lipsă din puzzle-ul sufletului.

Manole Crudu reprezintă, pe de o parte, artistul rațional și umanist, care elogiaza forța demiurgică a omului, artistul care vede în creație „semnul puterii omului asupra haosului și morții“. Pe de altă parte, Manole Crudu este omul muritor stăpânit de spaima și neliniștea în fața morții. El este artistul, cu puteri demiurgice, ce avusese gândul că datorită artei, nu va muri de tot. Manole Crudu crede că „mâinile acestea plăsmuiesc atâta viață, încât, sub greutatea ei, moartea e strivită, alungată nu știu unde“.

Eroul are însă revelația micimii sale ca ființă umană, în fața neantului. Acest sentiment este sporit de sentimentul singurătății. Eșecurile sale sunt succesive: interdicția de a mai sculpta din cauza bolii, complexe bătrâneții, reproșurile celor doi fii și alei Claudiei Roxan, refuzul Cristinei, toate acestea provocându-i spaimă.

⁵ Op. cit. p. 155

⁶ Op. cit. p. 200

⁷ Op. cit. p. 200

⁸ Op. cit. p. 89

Prin artă artistul se poate conecta la divinul din el și poate să-l transmită lumii.

În drama lui Blaga, eroul își duce destinul la împlinire, demonul creației învingând. Horia Lovinescu insistă însă asupra trăirii ultimelor momente ale vieții eroului. Conflictul dramatic este mai degrabă între trup și suflet, între condiția de muritor și aspirația spre eternitate, prin artă. Din punctul de vedere al conflictului psihologic, al omului de excepție ajuns într-o situație limită, eroul lui Horia Lovinescu are note comune și cu eroul scriitorului Barbu Ștefănescu Delavrancea, din "Apus de soare". Manole Crudu pendulează între convingerea că artistul se transfigurează în artă și prin artă. El crede că prin artă poate învinge moartea și poate depăși sentimentul angoasei, al neputinței de a purta cu soarta, considerând că poate înfrunta spaima de neființă.

Observația făcută de Liviu Rusu cu privire la raportul dintre artist și destin, poate fi aplicată și lui Manole Crudu, pentru că nici el nu este victima destinului, ci își impune propria voință, aceea de a crea.

Manole, eroul lui Blaga, își iubește soția și drumul lui este al creației prin iubire.

Manole Crudu, eroul lui Lovinescu, acționează mai mult din orgoliu și din conștiința răspunderii artistului în societate. Pentru el iubirea este "doar pinten pentru imaginație și senzualitate, nu sens de existență și împlinire". Și Vlad și Claudia Roxan îi reproșează un anume gen de egoism: "Tu n-ai iubit cu adevărat niciodată, Man. Și pe nimeni. În afara de sculptura ta. Restul a fost surplus de bogăție. Risipă. Chef". Manole e neînțeleș de cei doi fii - Vlad și Toma. Vlad are o altă concepție despre artă, iar Toma se consacră cercetării științifice. Drama lui Manole Crudu este mult mai complexă: este nu numai a artistului, ci a omului ajuns la capătul existenței sale. Este deci, drama artistului, a bătrânului apăsător de singurătate, dar și de glorie, a bărbatului îndrăgostit și refuzat, a tatălui neînțeleș de fii.

Ca om, el trăiește sentimentul dureros al singurătății, al sfârșitului inexorabil. Ca artist, acesta ajunge și să nege principiul estetic conform căruia arta este expresia rațiunii. Moartea este prefigurată prin "somnul rațiunii", dar și prin imaginea doicii, bătrâna blândă, ostenită, dar răbdătoare (sugestie folclorică). Sculptura pe care o dăltuiește este "însăși moartea". Prin grupul alegoric sculptat, Manole își modelează propria lui spaimă de gol, de tenebre. Prin artă, Manole se eliberează și se purifică. Artă își îndeplinește astfel, funcția de katharsis. Eroul se împacă chiar cu ideea alunecării în neființă, moartea însemnând integrarea în ordinea cosmică.

Chiar când dispare ca individ, el se întoarce biruitor în eternitate.

Cei doi eroi, creionați de Lucian Blaga și Horia Lovinescu, poartă un nume predestinat: Manole și sunt ființe care se află într-o permanentă căutare a unei identități spirituale. Ei trăiesc un proces complex de îndumnezeire. Sunt într-o permanentă căutare a divinului, în artă și prin intermediul ei. Artă, pentru cei doi eroi devine o expresie a sacrului.

Meșterul Manole, personajul lui Lucian Blaga, merge cu credința sa, până la contopirea individului cu pământul. Aceasta este esența deciziei sale, de a-și zidi consoarta.

Același proces de îndumnezeire și de sacralizare prin artă, este prezent și în construcția personajului Manole Crudu.

Prin sacralizarea artei, identitatea creatorului creează premiza înomenirii ființei.

Concluzionând, pe baza semnificațiilor pe care le dezvoltă cele două opere dramatice supuse analizei, este evidentiat faptul că arta devine o modalitate prin care omul se conectează la eternitate și la transcedental. Ea poate să ajute oamenii să descopere frumusețea și sacralitatea, în cele mai banale lucruri și momente ale vieții, oamenii sacralizându-și astfel, lumea .

BIBLIOGRAFIE:

- D. Bălan, Artă și ideal, 1975;
 Ion Bălu, Opera lui Lucian Blaga , 1997
 V. Brădățeanu, Viziune si univers în noua dramaturgie românească, 1977;
 I. Corbea, N. Florescu, Biografii posibile, 1973;
 George Gană, Opera literară a lui Lucian Blaga, 1976 ;
 C. Isac, Teatrul și viața, 1978;
D. Micu, N. Manolescu, Literatura română de azi ,1965 ;
 I. Manitiu, Gong, 1968;
 V. Râpeanu, Noi și cei dinaintea noastră, 1966;
 Liviu Rusu , De la Eminescu la Lucian Blaga, 1981;
 Săceanu, Fața vazută si nevăzută a teatrului,1974 ;
 D. Săraru, Teatru românesc și interpreți contemporani,1966;
A. Sasu , M. Vartic, Dramaturgia românească în interviuri,1977;
 R.Scruton, Cultura modernă pe înțelesul oamenilor inteligenți, 2018
 V. Silvestru, Prezența teatrului, 1968;
 N. Stancu, Horia Lovinescu - o dramaturgie sub zodia lucidității, 1985;
 Alex. Ștefănescu, Preludiu, 1977
T. Vianu, Opere, XII, 1985;

EMINESCU AND THE FINE ARTS: RENAISSANCE PAINTINGS

Robert-Andrei Stoica

PhD Candidate, Ovidius University of Constanța

Abstract: This paper analyzed and aimed at identifying the works of art specific to the Renaissance period to which Mihai Eminescu refers in his prose. Eminescu acquired a wide knowledge of fine arts thanks to the period of his studies abroad. Access to European museums, which he visits with Epaminonda Bucevski from Bucovina, will influence Eminescu in his literary prose. Wanting to evoke an era in which art must be reborn, Eminescu demonstrates that the paintings built through prosopography and hypotyposis have an important role in the economy of the text, they constitute micronarratives.

Keywords: Mihai Eminescu, Renaissance period, paintings, Cezara, art

În lucrarea de față, ne propunem să prezentăm influența artelor frumoase asupra textelor în proză ale lui Mihai Eminescu. Vom evidenția prezența artelor plastice în proza literară și corespondența acestora cu opere consacrate unor epoci și mișcări culturale precum perioada Renașterii.

În perioada renașcentistă, dar și cea clasicistă, pe care Mihai Eminescu o va evoca prin trimiteri la picturi consacrate acestei epoci artistice, există multe asemănări între artele vizuale și cele literare, în ceea ce privește tematicile abordate în cele două arte. Comparatismul este metoda de cercetare care reușește să urmărească încă din secolul al XX-lea evoluția simultană a artei literare și a celei picturale.

Arta vizuală este un motiv recurent în narațiunea eminesciană. Apelul pe care îl face Mihai Eminescu la această categorie de exprimare estetică își are originea în experiențele pe care poetul le are în timpul studiilor sale din străinătate. Imortalizând apetitul pentru artele frumoase ale tânărului student, G. Călinescu scrie în lucrarea *Viața lui Mihai Eminescu*¹ despre faptul că vizitele pe care Eminescu le făcea la muzeele și la vernisajele de pictură nu erau doar de plăcere, ci constituiau o muncă de documentare pe care o făcea alături de pictorul bisericesc neorenascentist Epaminonda Bucevski din Bucovina:

„Eminescu frecventa și muzeele, și galeriile de pictură, cel mai adesea cu pictorul Epaminonda Bucevski (99), și pune în aceste vizite scrupulozitatea și setea de informație de care era în stare, cercetînd totul cu catalogul în mînă. Opera lui are prea puține elemente de pură informație, pentru ca să ne dăm seama ce întindere a putut lua pregătirea sa artistică.”²

¹ G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, Iași, Editura Junimea, 1977.

² *Ibidem*, p. 152.

G. Călinescu pune această preocupare pentru arta vizuală în legătură cu trei dintre personajele eminesciene, deoarece „Trei din eroii săi – Ioan din Geniu pustiu, Francesco și Ieronim din Cezara – sînt pictori.”³ De asemenea, G. Călinescu observă că în vizitele făcute la galeriile de artă, Eminescu este fascinat de operele renascentiste de factură italiană, deoarece, scrie criticul literar:

„Cîte un detaliu din opera sa ne face să bănuim că a rămas impresionat de pictura Renașterii italiene, de Rafael, de pildă:

*O, cum Rafael creat-a pe Madona Dumnezee
Cu diadema-l de stele, cu surîsul blînd, vergin...,*

sau de femeile lui Giacomo Palma, care au „nasul fin și bărbia rotundă și dulce” (Cezara).”⁴

Mihai Drăgan observă și acesta că personajele eminesciene sunt reprezentantele artelor frumoase. Criticul literar, în *Mihai Eminescu: interpretări 2*⁵, notează că este important „de precizat că eroii sunt artiști: Toma nour e poet și pictor, Ioan e numai pictor”⁶.

Rosa Del Conte trece în revistă atât cromatismul simbolic pe care îl observă în poezia lui Mihai Eminescu, dar și pe cel din proză. Aceasta subliniază că la baza cromatismului pe care îl utilizează Eminescu, se află pictura bizantină⁷. Acest aspect este evidențiat de Rosa Del Conte în cadrul studiului „Ut pictura poesis: sensibilitatea cromatică a lui Eminescu”⁸. În această direcție de lectură, Rosa Del Conte pornește de la rolul pe care îl are culoarea *alb* în exprimarea purității, a neinițiatului în artele erotismului sau virginității, afirmând că în scrierile eminesciene „Un rol deosebit îl ia albul, în scrierile sale din tinerețe, în proză și versuri, ca să exprime «*virginalul*» care este un semn distinctiv și aproape obsesiv al unei mari părți din erotismul romantic”⁹. De asemenea, aceasta afirmă, în raport cu ceea ce înseamnă cromatismul simbolic, că Mihai Eminescu „În această direcție el are ca maestru tradiția picturală bizantină, care se dezvoltă în perfectă corespondență cu tradiția liturgică în valorificarea limbajului simbolic al culorii și al materiei”¹⁰. În acest sens, Rosa Del Conte observă prezența sensibilității picturale a poetului-narator ale cărui opere artistice vizuale evocate depășesc simplul rol estetic în economia textului:

„Cealaltă aspirație, care se arată a fi specifică sensibilității picturale eminesciene, este aceea de a reuși să depășească culoarea ca pată, spre a cufunda tabloul într-o vaporozitate diafană, sau într-o atmosferă fluidă de vibrații luminoase”¹¹.

³ *Ibidem*, p. 152.

⁴ *Ibidem*, 152.

⁵ Mihai Drăgan, *Mihai Eminescu: interpretări 2*, Iași, Editura Junimea, 1986.

⁶ *Ibidem*, p. 87.

⁷ Pictura bizantină își are originile în formele picturii paleocreștine. A se vedea Viktor N. Lazarev, *Istoria picturii bizantine*, vol. I, traducere de Florin Chirișescu, prefață de Vasile Drăguț, București, Editura Meridiane, 1980.

⁸ Rosa Del Conte, „Ut pictura poesis: sensibilitatea cromatică a lui Eminescu”, în *** , *Mihai Eminescu în critica italiană*, texte alese și traduse de Radu Boureanu și Titus Pârvulescu, 1977.

⁹ *Ibidem*, p. 204.

¹⁰ *Ibidem*, p. 205.

¹¹ *Idem*.

Preocupările despre imaginație și imaginar ale lui Eminescu, pe care le găsim consemnate în *Fragmentarium*, ne determină să adresăm textului următoarea întrebare: în proza poetului artele vizuale au vreo importanță în economia textului literar? Răspunsul poate fi doar unul pozitiv. La Mihai Eminescu tablourile sunt păstrătoare de micronarațiuni. Acestea ne ajută să pătrundem dincolo de lectura de suprafață a textului. În acest fel, portretele asupra cărora naratorul focalizează atenția lectorului depășesc funcția decorativă. Prin aceste forme de artă vizuală, imaginația lectorului este pusă la încercare. O întreagă epocă este cuprinsă în imaginea portretului, iar elementele din mitologie își găsesc o nouă formă prin care sunt exprimate. Cu privire la (re)crearea unor mituri de către Eminescu se pronunță Eugen Simion. În studiul „Proza literară a lui Eminescu”¹², pe care îl așază în deschiderea ediției din 1964 a textelor în proză ale lui Mihai Eminescu, Eugen Simion face precizări privind climatul în care se desfășoară narațiunea eminesciană. Analiza pe care o realizează criticul literar conceptului de *umbră*, prezent în textele lui Eminescu, abordează izvoarele filozofice care au angrenat mecanismele geniului să creeze, în general, numeroase arii de reflecție asupra existenței, a vieții, a iluziei, a visului ca reverie. Pe de altă parte, criticul literar abordează ariile de reflecție eminesciene asupra relativității a tot ceea ce se desfășoară în fața ființei umane, dar și asupra posibilității de ieșire din timpul cotidian (profan) și pătrunderea în timpul etern (cel mitic). În cazul nostru, considerăm că ieșirea din timp se realizează prin intermediul artelor frumoase, care conduc cititorul către timpul Renașterii:

„Eminescu dă mitului alt înțeles, mai apropiat de preocupările sale spirituale din epoca de formare. Umbra reprezintă ceea ce este vremelnice, fenomenal, în făptura omenească (Umbra mea), „natura vizionară” ce-și pierde conștiința eternității, devenind copia palidă a archaeului (Sărmanul Dionis). Maria, „îngerul blond” care însoțește pe Dan în visul lui cosmic, cunoaște detașându-se de umbră – un sentiment de elevație („O, ce liberă și ușoară mă simt!”). Dan, tot așa, se desparte fără regret ființa lui trecătoare, pregătind moralmente umbra, pentru a întâmpina o realitate dură, dominată de egoism și sinistră ipocrizie”¹³.

De asemenea, Eugen Simion punctează foarte bine faptul că lectura discursului narativ eminescian nu trebuie să se facă într-o notă articulată doar pe sursele filozofice. Cu alte cuvinte, Eugen Simion ne invită a-l citi pe Eminescu mai mult decât ca pe un corpus care proclamă o vastă paradigmă a teoriilor de filozofie: „Urmele lecturilor filozofice și literare sînt, aici, evidente. Este o eroare a aprecia, însă, scrierile numai ca simple ilustrații de teze generale, deliberat transpuse într-un context epic”¹⁴.

În *Sărmanul Dionis*, arta vizuală este reprezentată de către portretul tatălui personajului principal Dionis, care, întors noaptea de la cafenea, salută personajul din tablou. Să privim cu atenție pasajul următor și apoi să îl discutăm:

¹² Eugen Simion, „Proza literară a lui Eminescu”, în M. Eminescu, *Proză literară*, ediție îngrijită de Eugen Simion și Florea Șuteu, București, Editura pentru literatură, 1964.

¹³ *Ibidem*, p. XXXVII.

¹⁴ *Ibidem*, p. XXV.

Luna își vărsa lumina ei fantastică prin ferestrele mari, albind podelele de păreau unse cu cridă; pereții posomorâți aveau, pe unde ajungea lumina lunii, două cadrate mari argintoase, ca reflectare a ferestrelor; pânzele de pânjin străluceau vioi în lună și deasupra cărților dorminde în colț se ivea o îngerească umbră de om. Era aninat într-un cui bustul în mărime naturală a unui copil ca de vro optsprezece ani, cu păr negru și lung, cu buzele subțiri și roze, cu fața fină și albă, ca taiată-n marmură, și cu niște ochi albaștri mari sub mari sprâncene și gene lungi negre. Ochii cei albaștri ai copilului erau așa de străluciți, de un colorit atât de limpede și senin, încât păreau că privesc cu inocența, cu dulceața lor mai femeiască asupra spectatorului. Cu toate că acel portret înfățișa un chip îmbrăcat bărbătește, însă mâinile cele dulci, mici, albe, trăsăturile feței de o paloare delicată, umedă, strălucită, moale, ochii de o adâncime nespusă, fruntea uscată și femeiește-mică, părul undoind, cam pre lung – te-ar fi făcut a crede că e chipul unei femei travestite. Visătorul Dionis se opri în dreptul acelui portret care sub lumina plină a lunii părea viu, ochii lui erau plini de o supertițioasă nerozie, el șopti încet și cu glasul înecat de lacrimi: „Bună sară, papă!”, umbra părea că-i surâde din cadrul ei de lemn – el s-apropie și sărută mâinile portretului, apoi fața, gura, ochii cei de foc vânat. [...] Va să zică asupra acestui chip își concentrase el amorul lui, atâta formă avea pustiita, sârmana lui viața – un portret¹⁵.

Acest portret nu este un simplu element decorativ în camera lui Dionis. Descrierea pe care o face Eminescu figurii din portret sugerează o dublă identitate a ființei. Putem vorbi despre animus și anima, dar ne putem gândi că portretul ascunde imaginea femininului. Trăsăturile de natură feminină sugerează imaginea unei femei:

Ochii cei albaștri ai copilului erau așa de străluciți, de un colorit atât de limpede și senin, încât păreau că privesc cu inocența, cu dulceața lor mai femeiască asupra spectatorului. Cu toate că acel portret înfățișa un chip îmbrăcat bărbătește, însă mâinile cele dulci, mici, albe, trăsăturile feței de o paloare delicată, umedă, strălucită, moale, ochii de o adâncime nespusă, fruntea uscată și femeiește-mică, părul undoind, cam pre lung – te-ar fi făcut a crede că e chipul unei femei travestite¹⁶.

Totuși, salutul pe care Dionis îl adresează figurii din portret „Bună sară, papă!”¹⁷ ne arată că figura este de natură masculină. Portretul nu este un element secundar în text. El este un element de ordin principal. Acesta reprezintă prin el însuși o micronarațiune. Acest portret este relevant în economia discursului narativ. Portretul este centrul textului eminescian, deoarece naratorul ne spune că Dionis „asupra acestui chip își concentrase el amorul lui, atâta formă avea pustiita, sârmana lui viața – un portret.”¹⁸ Mai mult decât atât, asupra tabloului se revine de mai multe ori în text. Astfel, aflăm că Dionis „De copil el admira ochii cei frumoși ai portretului ce luceau ca vii în orbitele lor”¹⁹. La finalul textului se face din nou referire la tabloul descris în incipit:

„În vreme ce doctorul (veți fi ghicit că pleșuvul nostru biped era doctor) vorbea cu sine însuși, da din cap, ridica sprâncenele și-și urnise ochelarii pe frunte, tatăl Mariei fixa

¹⁵ Mihai Eminescu, *Sărmanul Dionis*, în *Opere: Proză. Teatru*, vol. II, ediție îngrijită, studiu introductiv, notă asupra ediției: D. Vatamaniuc, București, Editura Națională, 2010, p. 37.

¹⁶ *Idem*.

¹⁷ *Idem*.

¹⁸ *Idem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 38.

portretul din părete. Explicarea în două cuvinte: Persoana juridică care se afla acum pe mâna îngrijitoare a esculapului nostru avea drepturi asupra unei moșteniri. Dovezi erau asemănarea cu portretul și multe alte împrejurări care nu ne interesează, legate însă de originea până acum obscură a lui Dionis. Destul că soarta lui materială din momentul acesta era schimbată.”²⁰

Umbra lui Dionis/Dan este anticipată în descrierea portretului, deoarece figura din portret va fi descrisă drept o umbră vie: „el șopti încet și cu glasul înecat de lacrimi: „Bună sară, papă!”, umbra părea că-i surâde din cadrul ei de lemn – el s-apropie și sărută mâinile portretului, apoi fața, gura, ochii cei de foc vânat”²¹. Un alt aspect îl reprezintă dualitatea figurii din portret, căci în finalul pasajului, figura este evocată drept o umbră vie care „părea că-i surâde”²² lui Dan. Astfel, simplul tablou de pe perete depășește condiția elementului de decor „aninat într-un cui”²³ și dobândește în text rolul unui microunivers care pune lectorul în legătură cu imaginarul antic. Cele două principii, masculin și feminin, se referă la animus și anima despre care scrie Gaston Bachelard.

Prin retorica insistenței pe culoarea albastră a ochilor, pe care o are figura din portret: „cu niște ochi albaștri mari sub mari sprâncene și gene lungi negre. Ochii cei albaștri ai copilului erau așa de străluciți, de un colorit atât de limpede și senin [...] ochii de o adâncime nespusă”²⁴, naratorul ne lasă indicii cu privire la importanța pe care o are tabloul, dar mai ales ochii. Aceștia sunt evocați de mai multe ori în text „ochi albaștri mari”²⁵, „Ochii cei albaștri”²⁶, „De copil el admira ochii cei frumoși ai portretului ce luceau ca vii în orbitele lor.”²⁷, „Afară de ochii negri, care erau ai ei, era el întreg, el, copilul din portret”²⁸.

Imaginea din portret nu este una obișnuită. Aceasta este descrisă ca fiind vie. Culoarea albastră a ochilor nu este aleasă întâmplător. Inspirația lui Eminescu din textele antichității este cunoscută, fiind foarte bine valorificată atât în proză, cât și în publicistica sa. Mai mult decât atât, referirile la spațiul egiptean din acest text trimit către semnificațiile atribuite culorii albastre în Egiptul antic și vom constata că ochii albaștri, asupra cărora se insistă în text, au legătură cu viața, dar pot fi și o referire la zeul egiptean Amon, zeul soarelui. Astfel, într-o notă de subsol din traducerea pe care o face la *Cartea egipteană a morților*, Maria Genescu scrie că „În simbolistica culorilor proprie egiptenilor, albastrul azuriu, culoarea aerului pur, îi era atribuită zeului Amon”²⁹. Prin descrierea albastrului ochilor personajului din portret, care sunt „de un colorit atât de limpede și senin”³⁰, putem pune în legătură elementele din tabloul eminescian cu semnificațiile pe

²⁰ *Ibidem*, p. 59.

²¹ *Ibidem*, p. 37.

²² *Idem*.

²³ *Idem*.

²⁴ *Idem*.

²⁵ *Idem*.

²⁶ *Idem*.

²⁷ *Ibidem*, p. 38.

²⁸ *Idem*,

²⁹ ***, *Cartea egipteană a morților*, ed. a V-a, trad., cuvânt introd. Note și indice tematic: Maria Genescu, București, Editura Herald, 2021, p. 95.

³⁰ Mihai Eminescu, *Sărmanul Dionis*, în ed. cit., p. 37.

care le au acestea în cultura egipteană antică. Observăm, astfel, că dacă la egipteni albastrul azuriu este „culoarea aerului pur”³¹, la Eminescu ochii albaștri sunt la fel de puri, de inocenți, deoarece au „un colorit atât de limpede și senin, încât păreau că privesc cu inocența, cu dulceața lor mai femeiască”³².

Referiri la arta plastică vom găsi și prin evocarea unei icoane, aflată într-o chilie, și care îl înfățișează pe Iisus:

„Întunericul îngreuiat cu miros de rășină a chiliei lui era pătruns numai de punctul roș al unei candelă care ardea pe o pelicioară încărcată cu busuioc uscat și flori de sub icoana îmbrăcată în argint a mântuitorului.”³³

Totodată, umbra care se materializează pe perete și apoi redevine neanimată este comparată cu o pictură în ulei:

„El fixă aspru și lung umbra sa... ea, supărată de această căutătură, prinse încet, încet conture pe părete și deveni clară, ca un vechi portret zugrăvit în oloi. El clipi cu ochii – ea redevenise umbră simplă.”³⁴

Raportându-ne la numele pe care le au personajele eminesciene, observăm că Zoe Dumitrescu-Bușulenga, în lucrarea *Mihai Eminescu – Creație și cultură*³⁵, remarcă, precum în cazul lui Ioan și cel al lui Toma din *Geniu Pustiu*, o alegere intenționată a acestor nume, care exprimă antiteza dintre credință și îndoială, sfințenie și scepticism:

„simbolistica onomastică a perechilor și deosebirea de natură între eroi [...] sugerează relații de un fel mai subtil între planuri. Între Ioan și Toma, nume dintr-un cod apostolic, se introduce distanța dintre credință și sfințenie, sacrificiu voit, pe de o parte (întărit de imaginea stranie, dar expresivă în puritatea ei, a capului tăiat al lui Ioan pe clara tîpsie a apei), și îndoială și scepticism și intrare târzie în lupta spiritului, pe de alta”³⁶.

Importanța onomasticelor în discursul narativ eminescian poate sugera nu doar personaje biblice, așa cum ne-a arătat Zoe Dumitrescu-Bușulenga, ci și nume ale unor personalități marcante pentru artele frumoase, precum pictori. În acest sens, ne vom ori la un alt text semnificativ pentru artele frumoase și anume *Cezara*. În acest caz, numele protagonistului, Ieronim, poate avea două direcții de interpretare. Pe de-o parte, trimite la teologul creștin Sophronius Eusebius Hieronymus, care a contribuit la traducerea bibliei din limbile ebraică și cea greacă în limba latină, fiind considerat unul dintre cei patru Sfinți Părinți latini ai Bisericii. Pe de altă parte, numele protagonistului este o trimitere la o pictură celebră din perioada renașcentistă. Titlul pe care îl poartă această lucrare este *Sfântul Ieronim în pustiu*, realizată în perioada 1590-1595, de către Giacomo Palma il Giovane. Această trimitere la opera de artă din perioada Renașterii pe care o

³¹ *Idem*.

³² *Idem*.

³³ *Ibidem*, p. 48.

³⁴ *Ibidem*, pp. 48-49.

³⁵ Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Mihai Eminescu – Creație și cultură* București, Editura Eminescu, 1976.

³⁶ *Ibidem*, p. 180.

indică Eminescu prin numele personajului său este susținută de secvența în care este realizată de către narator comparația între trăsăturile pe care le are personajul feminin Cezara și femeile din picturile lui Giacomo Palma il Giovane „Părul ei blond pare-o brumă, gura dulce, cu buza de desupt puțin mai plină, părea că cere sărutări, nasul fin și bărba rătundă și dulce ca la femeile lui Giacomo Palma.”³⁷

În același text, putem să observăm că numele pictorului, Francesco, nu este ales întâmplător. În primul rând, pictorul lui Eminescu îl găsește potrivit pe Ieronim pentru a fi model pentru lucrarea *Venus și Adonis*, unde Cezara poate fi model pentru personajul Venus:

„– Ce frumos Adonis, în „Venus și Adonis” zise pictorul surâzând, d-ta Venus, el Adonis.
– Eei! Asta-i prea tare.”³⁸

Astfel, numele dat de către Eminescu pictorului său ne trimite cu gândul la pictorul italian Francesco Albani, care este și autorul unei lucrări plastice din perioada renașcentistă, care îi ilustrează pe *Venus și Adonis*.

În *Istorie miniaturală*, artele frumoase sunt evidențiate prin evocarea icoanei a cărei importanță este sugerată prin precizările referitoare la starea operei de artă sacră „ștersă și veche”³⁹. În această direcție de lectură am pornit de la referirile pe care le face Eminescu privitor la ritualul despre aruncarea unei icoane vechi. În același timp, am remarcat prezentarea unui motiv pentru care pigmentul folosit se șterge în timp. În acest caz, putem observa că Eminescu manifestă preocupări față de iconografie hieratică și chiar prezintă o formă preliminară a unui mit despre locul de construcție al unei biserici pe care le exprimă prin hipotipoză:

„Altfel, cum că icoana era vie, de asta nu se-ndoa de fel. Știa că o icoană ștersă și veche nu se pune pe foc, ca să ardă, ci dacă nu încapă-n părete, i [se] dă drumul, cel mult, pe pârâu la vale... căci sfântul [știe] ce să facă dacă i [se] dă drumul în lume. Găsește pe drum vo biserică pustie și intră[-n] ea și se face preot... or intra-ntr-un copac și, după multă vreme, ciobanii îl găsesc sub coajă și fac în acel loc mănăstire închinată lui... și icoana face minuni, lumea se miră.”⁴⁰ De aceea s-a* fi ștergând icoanele, gândi el, pentru că vor să meargă-n lume să facă minuni. Așa-i, sfinte Nicolaie?”⁴¹

Mai mult decât atât, referitor la fragmentul de mai sus, pot spune că Eminescu proiectează lectorul în timpul sacru prin referirile la icoana și la contribuția ei în consacrarea unor locuri.

Așadar, am putut observa că artele frumoase, constituite din reprezentări picturale, sunt inserate în textul literar al lui Mihai Eminescu prin intermediul prosopografiei și al hipotipozei. Cu ajutorul acestor procedee stilistice este evocată perioada renașcentistă. Astfel, Eminescu sugerează ideea de renaștere a literaturii

³⁷ Mihai Eminescu, *Cezara*, în ed. cit., p. 73.

³⁸ *Ibidem*, p. 72.

³⁹ Mihai Eminescu, *Istorie miniaturală*, în ed. cit., p. 251.

⁴⁰ *Idem*.

⁴¹ *Idem*.

române nu doar prin pionieratul fantasticului, ci și prin operele de artă ale epocii renascentiste, la care trimite prin comparații și tablouri.

Bibliografie:

Călinescu, G., *Viața lui Mihai Eminescu*, Iași, Editura Junimea, 1977.

Conte, Rosa Del, „Ut pictura poesis: sensibilitatea cromatică a lui Eminescu”, în ***, *Mihai Eminescu în critica italiană*, texte alese și traduse de Radu Boureanu și Titus Pârvulescu, 1977.

Dumitrescu-Buşulenga, Zoe, *Mihai Eminescu – Creație și cultură* București, Editura Eminescu, 1976.

Eminescu, Mihai, *Opere: Proză. Teatru*, vol. II, ediție îngrijită, studiu introductiv, notă asupra ediției: D. Vatamaniuc, București, Editura Național, 2010.

Lazarev, Viktor N., *Istoria picturii bizantine*, vol. I, traducere de Florin Chirițescu, prefață de Vasile Drăguț, București, Editura Meridiane, 1980.

Simion, Eugen „Proza literară a lui Eminescu”, în M. Eminescu, *Proză literară*, ediție îngrijită de Eugen Simion și Florea Şuteu, București, Editura pentru literatură, 1964.

STUDY ON MANAGERIAL COMMUNICATION BASED ON STUDENTS' LEARNING NEEDS

Teodor BIVOL

PhD Candidate, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă, Chișinău, Republica Moldova

Abstract: In order to promote a new vision of knowledge management and management centred on human capital, on communication skills, in school organisations the focus should also be on the training needs of the learner, who tends to become a real partner in the learning process. New concepts such as discovery learning, emotional intelligence, competence development, competence-based teaching, school performance and educational standards are emerging in the conception of education and from a democratic, learner-centred perspective, bringing a new connotation to the teaching and management process. Change in education is "an innovation that is a measurable, deliberate and infrequent improvement". In a success-oriented school, the school manager must have the needs of the pupils at the core of the strategy based on managerial communication. In this study, the author identified the success training needs of a group of students in a school organisation in Iasi.

Keywords: managerial communication, training needs, school organization, change, competences

În societatea cunoașterii se dezvoltă o serie de schimbări de paradigmă în mediul educațional. O astfel de schimbare o reprezintă apariția conceptului de „competențe”, cu multiple forme și anume: generale sau specifice, profesionale sau transversale, de bază sau cheie etc. Pentru toți actorii educaționali devine din ce în ce mai important cunoașterea sistemului de educație bazat pe competențe, ce încearcă de câțiva ani să își pună amprenta în primul rând pe rezultatele învățării

Școlile sunt organizații în care procesul de comunicare este esențial și se manifestă sub diverse forme. Comportamentul unui profesor de a observa, promova și participa la comunicare înseamnă că el trebuie să devină un comunicator profesionist, nu numai pentru a stăpâni tehnicile de transmitere a informațiilor, ci mai important, pentru a stăpâni aplicarea metodelor de comunicare. Schimbarea conceptului comunicativ susținut de școală ridică brusc problema unor eforturi mai mari de educare a competenței comunicative atât a profesorilor, cât și a elevilor, și în același timp pentru îmbunătățirea competenței comunicative generale în cadrul organizației școlare. Comunicarea are semnificații de valoare umană și socială, motiv pentru care educația pentru comunicare este un scop în sine, scopul principal al educației. Partenerii comunicării intra-organizaționale sunt: echipa didactică, echipa de conducere și studenții. În această parte a comunicării, trebuie recunoscute o serie de disfuncționalități care afectează negativ activitățile generale ale școlii.

Succesul unei organizații școlare depinde de o serie de factori legați de circumstanțele specifice ale elevilor, personalului didactic, curriculumului și școlii ca organizație și sistemul național de învățământ. Într-o cultură organizațională puternică,

valorile și premisele împărtășite de toți membrii organizației promovează o bună comunicare. Astfel, diferitele subsisteme ale unei organizații pot învăța unele de la altele și își pot coordona munca eficient [4, 8, 125, 131]. Unii autori consideră că o școală bună este cea care: **adaugă valoare** (elevii știu, pot, vor mai mult decât știau, putea, vroiau la începutul ciclului sau programului educațional, prin raportare la obiectivele și standardele curriculare și **crează valoare** (elevii sunt mai buni din punct de vedere uman, mai integrați social și profesional pentru că știu/pot/vor și altceva decât este cuprins în programe sau planuri de învățământ).

În organizația școlară este foarte importantă schimbarea. Aceasta vine de la manager, iar astfel el trebuie să dețină abilități de comunicare pentru a arăta angajaților efectele benefice ale acceptării schimbării. Pentru școli, managerii trebuie să aibă *abilitățile de comunicare*, astfel încât profesorii și administratorii să poată înțelege și transforma viziunea în realitate. Un manager nu este altceva decât o persoană care unește oamenii pentru a realiza viziunea organizației. Puterea de convingere prin comunicare este una dintre cele mai importante funcții ale unui manager de școală și mai mult decât atât. Managerii influențează și îi convinge pe subordonați să atingă obiectivele organizaționale.

Managerii școlilor care doresc ca organizațiile lor să aibă succes trebuie să învețe să se adapteze la schimbare. Schimbările în organizarea școlii pot fi văzute ca o evoluție dinamică care pune accent pe învățarea și adaptarea continuă. Provocarea pentru școli este să adopte strategii care să asigure stabilitatea internă. În educație apar provocări, concentrându-se pe strategiile de schimbare atunci când învățarea este cea mai importantă resursă. Școala funcționează ca o organizație de învățare care este din ce în ce mai complexă pentru a îmbunătăți continuu performanța și a dezvolta capacitatea de a gestiona schimbarea într-un mediu instabil

Alegerea metodei de cercetare științifice, a depins, în acest caz, de natura fenomenelor sociale studiate. Din acest punct de vedere, am ales ca metodologie de cercetare studiul de caz, ,

Anchetă sociologică, realizată s-a bazat pe instrumentarea chestionarelor de sondaje de opinie, pe care le-am administrat prin intermediul unei cercetări de teren. Cercetarea cantitativă, reprezintă o cercetare de profunzime, care a presupus chestionarea unui număr de 195 elevi . Cercetarea științifică cantitativă, a avut ca scop evaluarea nevoilor de formare ale elevilor

Din analiza statistică a datelor rezultate în urma aplicării primului chestionar rezultă următoarele aspecte:

La întrebarea Q1 *Principalele trăsături pe care trebuie să le aibă cadrul didactic*, în opinia elevilor sunt următoarele:

Deschis la schimbare 27,2 %, Pasionat de activitatea pe care o desfășoară 0,6 %, **Bun comunicator 36,4 %**, Bun specialist 15,8.

La întrebarea Q2 *cu privire la necesitatea existenței unei relații de comunicare eficientă între profesor și elev*, 95, 3 % au răspuns afirmativ, iar 4,7 negativ.

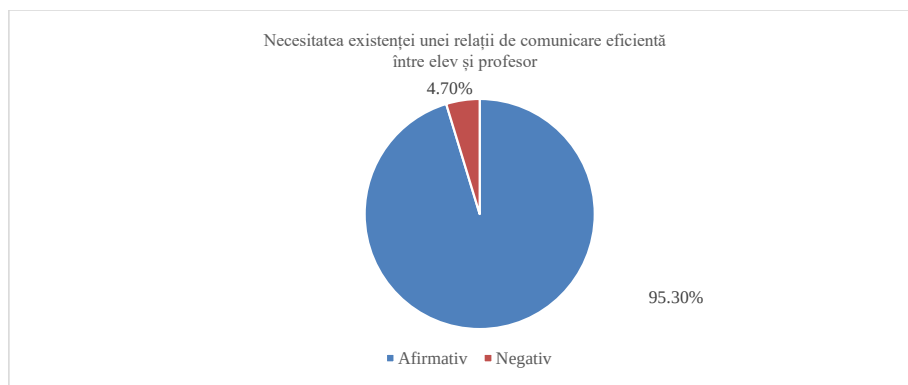

Fig. 1. Necesitatea unei relații de comunicare eficientă între elev și profesor

Principalele motive care au condus la această structură a răspunsurilor a fost:

Comunicare profesor elev mai bună 22, 9 % ,Facilitatea schimbului de idei 22, 2 % ,Motivarea pozitivă a elevilor 15, 1 %.Analizând punctajele obținute la întrebarea Q3 pe o scală de la 1 la 5 s-a obținut o medie de 4, 5 % **ceea ce confirmă necesitatea existenței unei comunicări eficiente între profesor și elev**. Principalele motive care au determinat obținerea punctajului mediu ridicat au fost:

- ✓ Pentru ca activitățile din cadrul orelor teoretice și practice să fie mai dinamice și interactive 25 %
- ✓ Pentru acumularea de informații într un timp scurt 21,6 %
- ✓ Pentru un climat mai bun în sălile de curs și în sălile de practică 18,5 %
- ✓ Pentru ca fiecare elev să se simtă valorizat 18,4 %

Factorii care pot favoriza o comunicare eficientă atât între profesor și elev, conform întrebării Q4 sunt: Respect reciproc 27,9 % Interes și curiozitate intelectuală 24, 3 % Climat socio adecvat activității 14, 4 % Profesorul să dea dovadă de corectitudine în tot ceea ce face 14,5 % Relație profesională bună 15, 8 Alte 3,10

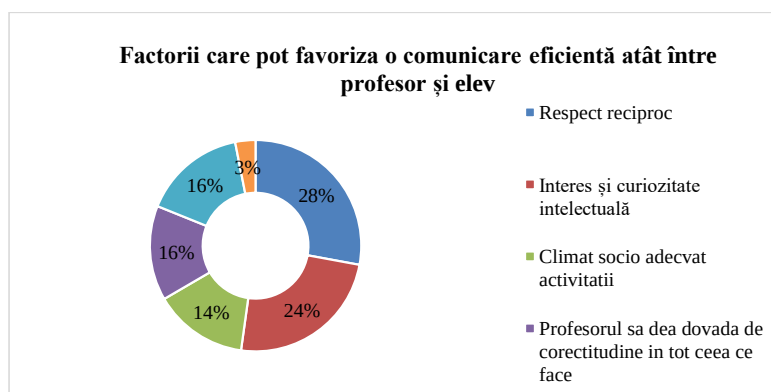

Fig. 2. Factori care pot favoriza o comunicare eficientă între profesor și elev

La întrebarea Q5 *metodele pe care trebuie să le utilizeze profesorii astfel încât să determine participarea elevilor la ore* sunt:

- ❖ Dezbaterile 28, 8 %, Lucrul pe echipe 27, 2 %, Metode active 25,4 %, Work shop-uri 18,6 %

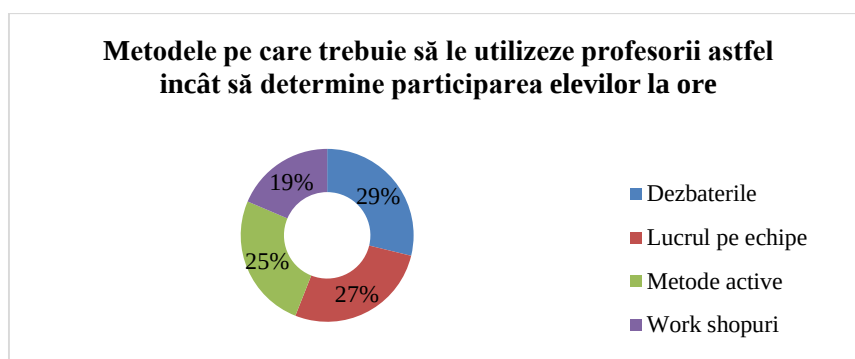

Fig. 3. Metode utilizate de profesori pentru bună participare a elevilor la ore

La întrebarea Q6 conținutul unei discipline de studiu pentru a fi accesibil trebuie să aibă următoarele proprietăți:

- Caracter aplicativ 46,2 %, Sintetizat și sistematizat 36,4 %, În funcție de necesitățile elevilor 17,4 %

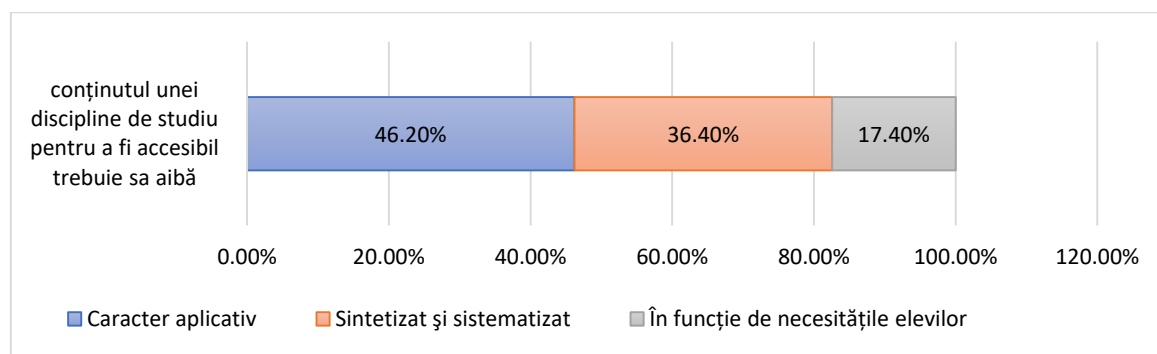

Fig. 4. Accesibilitatea elevilor la conținutul unei discipline

La întrebarea Q7 cadrul didactic să fie un leader comunicator sau un manager didactic, 80,4 % au fost de acord cu calificativul de leader comunicator și 19,6% manager didactic.

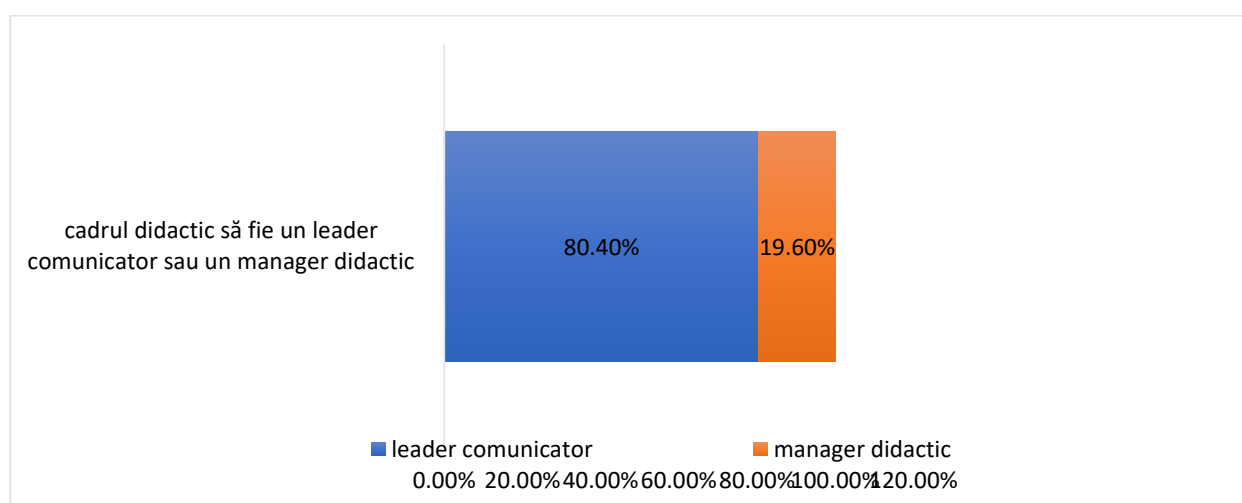

Fig. 5. Leader comunicator sau manager didactic

Pentru cel de al doilea chestionar, ierarhizarea componentelor unui item este media aritmetică. Primul loc este ocupat de componenta căreia îi corespunde o medie aritmetică maximă, valorile se încadrează într-un interval de la 1 la 7, unde 1 reprezintă niciodată adevărat, iar 7 reprezintă întotdeauna adevărat.

La item-ul 1 Comunicarea didactică, s-a obținut un punctaj mediu de 5,94.

Punctajele pe care elevii le-au acordat variantelor de răspuns la acest item au fost:

- ✓ Înțelegerea informațiilor transmise 6,17, Relație profesor elev favorabilă 5,87, Organizare și prezentare accesibilă a conținutului informațional 5,76

La itemul 2 Relația profesor elev punctajul mediu a fost 5,77, iar pentru fiecare componentă s-au obținut următoarele punctaje:

- ✓ Ambii trebuie să depună efort pentru a realiza cu succes activitățile instructiv educative 6,18
- ✓ Profesorul înzestrează elevii cu o anumită responsabilitate pentru ca aceștia să se simtă importanți și valorizați 6,18
- ✓ Profesorul mobilizează elevul pentru a participa activ la propria formare, 5,03
- ✓ Profesorii să trateze elevii ca pe niște parteneri, persoane mature ca pe niste egali ai lor 5,71

Punctajul mediu obținut la **item-ul 3 curricula școlară** a fost 5,86, iar pentru fiecare componentă:

- ❖ Să cuprindă atât activități cu caracter teoretic dar mai ales activități cu un puternic caracter inovativ practic aplicativ 6,28
- ❖ Să fie organizată în așa fel încât să permită elevilor să fie creativi, originali 5,81
- ❖ Să fie centrată pe elev, răspunzând astfel necesităților de formare, de educație a acestora 5,78
- ❖ Să aibă un caracter interdisciplinar ajungându-se la o prezentare atractivă și interesantă a informațiilor 5,6

Item-ul 4, metodele de învățare a obținut un punctaj mediu de 5,40 iar pentru fiecare componentă a acestuia:

- Să asigure o participare activă a elevilor 6,4
- Să aibă obiectiv stimularea originalității și creativității elevilor 5,2
- Metode ca studiu de caz, studiu individual să-l ajute pe profesor să trezească curiozitatea și interesul elevilor antrenându-i în toate activitățile 5,30

La item-ul 5 evaluare, punctajul mediu a fost de 5,62. Componentele acestui item au primit următoarele punctaje:

- Profesorul să stabilească de la început criteriile de evaluare pe care să le respecte 6,28;
- Profesorul să fie obiectiv 5,61;
- Profesorul trebuie să măsoare informațiile elevilor cât și modul de prelucrare a acestora 5,33;
- Profesorul ar trebui să inventeze instrumente educative ce aduc un plus de obiectivitate 5,28.
- Clasamentul pe itemi după punctajele componentelor a fost:

1. Comunicarea didactică 5,94;

2. Curriculum 5,86;

3. Relația profesor elev 5,77;

4. Metode de învățare 5,70;

5. Evaluarea 5,62.

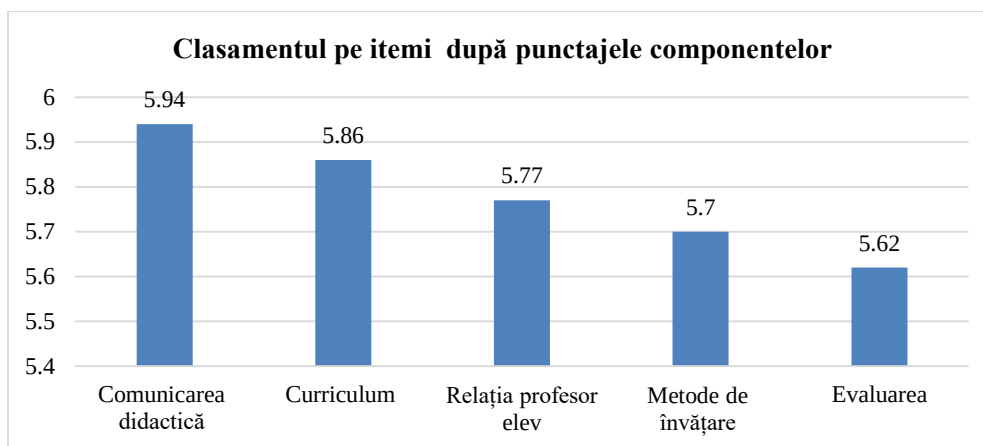

Fig. 6. Clasamentul itemilor după punctajele componentelor

După efectuarea acestor studii de caz consider că accentul trebuie pus pe comunicarea didactică în instituția școlară, fapt demonstrat și de alegerea elevilor (conform clasamentului pe itemi). În cadrul comunicării didactice trebuie reconfigurate următoarele elemente:

- Toate informațiile transmise de către profesor elevului trebuie înțelese în totalitate și organizate și prezentate într-un mod accesibil;
- Relația dintre profesor și elev trebuie să fie una favorabilă.

În urma experimentului putem concluziona faptul că elevii:

- își doresc un cadru didactic având atributul de leader comunicator;
- comunicarea între cei doi actori profesor și elev să fie eficientă, având două importante atribute - respect reciproc, interes și curiozitate intelectuală și ambii trebuie să depună efort pentru a realiza cu succes activitățile instructiv educative;
- în cadrul comunicării didactice, pun accent pe înțelegerea informațiilor transmise;
- doresc ca profesorul să-i înzestreze cu o anumită responsabilitate pentru ca aceștia să se simtă importanți și valorizați;
- curricula școlară să cuprindă atât activități cu caracter teoretic dar mai ales activități cu un puternic caracter inovativ practic aplicativ

Bibliografie

Anghelache V. *Managementul schimbării educaționale: principii, politici, strategii*. Iași: Institutul European, 2012. 282 p. ISBN 978-973-611-828-9

- Arion H., Corcheș H., Kudor D., Ghiuruțan M., Căstocea E., Halaszi M. *Managerul în instituțiile de învățământ preuniversitar*. București: Ed. ART, 2008. 431 p. ISBN 978-973-124-353-5
- Barbu, D. *Climatul educațional și managementul școlii*. Editura Didactică și Pedagogică București, 2009, 200p, ISBN 978 973 30 2458 3
- Bivol, T. *Comunicarea managerială și semnificațiile acesteia în conducerea școlii*. În STUDIA UNIVERSITATISMOLDAVIAE, nr.9(129), Seria Științe ale educației ISSN 1857-2103, pp.100-105
- Bivol, T., *Rolul managerului de școală în organizarea unei comunicări eficiente*. În Simpozion Științific Internațional. "STARATEGII PENTRU EDUCAȚIE" – Ediția a II-a din 13 mai 2018. Iași: Editura PIM, pp. 73-77. ISBN 978-606-576-725-6
- Bivol, T. *Communication management in school education*. În *Conferința Internațională Mediating Globalization. Identity in Dialogue*, pp. 366 -371, ISBN 978-606-93692-8-9, 2018
- Bivol, T. *Paradigm of efficient management communication in school*, Conferința Internațională „Communication, context, interdisciplinarity” Arhipelag XXI Press, pag 244 -249 , ISBN: 978-606-8624-00-6, 2018 Edited by: The Alpha Institute for Multicultural Studies
- Bivol, T. *The impact of communication theories on the development of the school institution*, Perspectivele dezvoltării durabile a spațiului rural în contextul noilor provocări economice. Vol.50, 14 septembrie 2018, Chișinău, Republica Moldova, Universitatea Agrară de Stat din Moldova, p. 440-444. ISBN 978-9975-64-299-6.
- Bolboceanu, A. *Psihologia comunicării*. Editura Univers Pedagogic, Chișinău, 2007, 136 p, ISBN 978-9975-48-048-2
- Bougnoux, D. *Introducere în științele comunicării*. Editura Polirom, 2000, 160 p, ISBN 973 -683-582-0
- Chiș, V. *Pedagogie contemporană. Pedagogia competențelor*. Editura Casa cărții de Știință, Cluj-Napoca 2005, ISBN 973-686-695-5
- Ciobanu, O. *Comunicare didactică*. Editura ASE, București, 2003, 132p, ISBN 973594300X.
- Iosifescu, Ș. *Calitatea educației: concept, principii, metodologii*. București: Educația 2000+, 2008. 152 p. ISBN 978-973-1715-01-8,
- Pâslaru, VL. *Societatea cunoștințelor - o provocare a conceptului educațional modern*//Didactica Pro., 2008, nr. 1(47), p. 4-7. ISSN 1810-6455.
- Perrenoud, P. *Construire des competences des ecoles*. Paris: ESF editeur, 2008. ISSN 1705-0065
- Rey, Bernard, Defrance, Anne et all. *Competențele în școală: formare și evaluare*. București: Aramis Print, 2012. 207 p. ISBN 978-973-679-932-7.
- ROȘCA, M. G. *Managementul schimbării în organizația școlară*, Bacău: Ed. Rovimed Publishers, 2015, 162p, ISBN 978-606-583-579-5
- Vladu, M. *Inovația – ingredientul succesului managerilor educaționali*. În „Simpozionul Național KREATIKON creativitate – formare – performanță ediția a VII-a, Iași, 2010, p.258-263.
- Vladu, M., *Managementul proceselor inovatoare în școli*. International Conference EDU-WORLD 2008 „Education Facing Contemporary World Issues”, Pitești, 2008, p.145-147
- Voiculescu, F. *Analiza resurse-nevoi și managementul strategic în învățământ*. București: ARAMIS, 2004. 414 p. ISBN 973-679-039-8
- Zaharia, D., Gherghe, M. A. *Manualul directorului de școală*, Pitești: Ed. Aralela 45, 2015. 205 p. ISBN 978-973-47-2198-6.

THE ETHICAL UMBRELLA IN THE DIGITAL AGE

Anca Delia DABIJA

PhD Candidate, *Alexandru Ioan Cuza University of Iași*

Abstract: The digital era sends to an age in which people send and have access to information (real or fake) without restrictions, data which may be real, fake or probable which, in turn, do not challenge conscience. The idea is related to the concept of „digital revolution”, which shows the fact that the next step after the industrial revolution consists of changing into an economy based on sending, processing and saving information. Each and every moment we are becoming more dependent on technology. Unimaginable matters a few decades ago have become ordinary aspects of our lives now. The pace with which technology advances is staggering. In this new world, in which human beings lose then selves more and more in virtual realities, in the world of the Internet, it seems that the evolution of our own species in the natural patterns is being questioned.

What is our places in this digital era? Can artificial intelligence replace human expertise? Are our choices suitable based on A.I.? Does technology have to be used until human values take over? There are a series of questions which people will try to answer to bearing in mind the ethical insertions applied to moral philosophy, but also to empiric core.

Beside numerous beneficial effects, nobody can deny, the „digital revolution” determines drastic changes, including negative ones in human lives standards. That is why, people need healthy standards, robust ones that can be provided by an ethical foundation of education and self-education, regardless of the age of the subject/subjects, because the increasing digital phenomenon on life affects each of us, the whole social organism.

Keywords: digital revolution, moral, temperance, ethical optimum, information ethics

Ultimii ani au fost presărați de studii cu privire la consecințele utilizării în exces a mass-mediei asupra tinerilor în general. Încă ne lipsesc multe cunoștințe, tocmai pentru că schimbările în acest peisaj sunt foarte rapide, odată cu apariția unor noi mijloace de comunicare în masă, aparate tehnologice care se succed cu repeziciune celor deja uzate moral: „Adevărul conținut de epigraful extras din *Alice în Țara Oglinzilor* este realmente zguduitor: în noul peisaj mass-media, trebuie să alergăm cât de repede putem doar ca să rămânem pe loc.”¹ Numeroase științe devin interesate de fenomenul adicției digitale: psihologia, psihiatria, pediatria, sociologia, filosofia, educația, neuroștiințele etc. Fiind un fenomen deosebit de complex, o abordare interdisciplinară este binevenită. Interogațiile curg: Generația digitală a dezvoltat cu adevărat o dependență? Dacă da, poate fi aceasta corijată? Expunerea pe internet conduce la narcisism, însingurare, izolare, depresie? Jocurile pe calculator dezvoltă inteligența, ori activează pasiuni oarbe? Dacă și cum putem preveni actele de hărțuire online? Cum putem învăța să rezistăm tentațiilor oferite de internet? Cum ținem copiii la distanță de pornografia din online? Cum gestionăm diversele aplicații existente și ce mijloace avem la îndemână pentru a filtra adevărul de fals? Putem vorbi despre suprimarea unei copilării autentice?

¹ Patti M. Valkenburg, Jessica Taylor Piotrowski, *Generația digitală și dependența de media*, Editura Niculescu, București, 2018, p.11.

Dezbaterile mai aprinse privind efectele nocive ale internetului au apărut după anul 2000, când accesul la tehnologie a început să crească. Cercetările se îndreaptă atât spre amalgamul de riscuri generate de tot ce înseamnă digitalizare, însă iau în seamă și oportunitățile pe care aceasta le poate oferi. De exemplu, în contemporaneitate, studiile nu privesc doar consecințele asupra evoluției creierului din cauza expunerii timpurii la mass-media, ci și modul în care aceasta din urmă poate facilita procesul de învățare, contribuind la dezvoltarea diverselor abilități sociale. Titlurile unor publicații precum *iBrain* (Intelegența digitală) - Gary Small, *Digital Dementia* (Demența digitală) - Manfred Spitzer, *Alone together* (Singuri împreună) - Sherry Turkle, *Cyberpsihologia* - Catarina Katzer, *The Cybereffect* - Dr. Mary Aiken, *The glass cage* (Cușca de sticlă) - Nicholas Carr, induc panică înainte de a le răsfoi. Un mixaj de bine și rău, de dorit sau indezirabil întâlnim în scrierile celor preocupați de acest fenomen care ne inundă viețile: „Realitatea e nuanțată și încâlcită, plină de avantaje și dezavantaje. E complicat să trăiești într-o lume digitalizată.”² Dificultățile întâmpinate la nivelul unor astfel de studii frânează apariția unor concluzii certe, de ordin științific, întrucât copiii, adolescenții, tinerii și adulții au particularități psihoindividuale proprii, nișe de dezvoltare diferite, medii diverse de evoluție socială, anumite contexte mass-media la care au asistat sau un anumit timp dedicat acestora etc. Situația nu este nici în distopic, nici în utopic. Cercetătoarele olandeze, Patti M. Valkenburg și Jessica Taylor Piotrowski, autoarele lucrării *Generația digitală și dependența de media* arată că modificările petrecute de-a lungul timpului la nivelul dezvoltării tinerilor din punct de vedere fizic, cognitiv și psihosocial, aduc transformări și la nivelul percepției despre copilărie. Apariția televiziunii, amploarea tehnologiei, a societății de consum - nu mai impun neapărat o opinie predominantă despre tineri. Dimpotrivă, opiniile sunt dispuse între două extremități: de la vulnerabilitate și inocență - deci protecție - la stăpânire de sine și independență în decizii: „Aceste păreri, și cele care se întind de-a lungul scării, reprezintă paradoxul copilăriei din ziua de azi - mai exact, părerea potrivit căreia copiii au nevoie de protecție, dar și de independență, trebuie susținută în ambele ei direcții. Deși complicat, acest paradox subliniază ideea conform căreia copilăria nu este doar o etapă de dezvoltare în cursul vieții, ci și un edificiu social influențat de factori istorici, sociali, etici și economici.”³

Teoriile moderne interesate de efectele generate de folosirea mass-media arată că aceasta produce într-adevăr reale schimbări în comportamentul utilizatorilor, de la alegeri întâmplătoare până la decizii ultime, însă aceste schimbări țin de opțiunile celor ce gustă mass-media și nu de mass-media în sine ca factor declanșator al procesului respectiv. Altfel spus, mass-media este o instanță exterioară cu care ființa umană ia contact atunci când decide, însă aceasta alege ce anume să preia: idei ce devin convingeri, atitudini, motivații pentru noi interese sau visuri, modele de urmat etc. Mai mult decât atât, aceste teorii indică trei factori determinanți ai folosirii mass-media: trăsături caracteriale (precum nevoia de risc, de adrenalină, empatia, altruismul), vârsta și mediul social al utilizatorului. În funcție de acești factori majori, răspunsul de tip efect la mass-

² Danah Boyd, *It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens*, New Haven, Conn.: Yale University Press, 2014, p.16.

³ Patti M. Valkenburg, Jessica Taylor Piotrowski, *op.cit.*, p.36.

media nu poate fi universal, ci condiționat. De pildă, Richard Davidson a arătat că activitatea cerebrală ale unor zone din creier poate varia între 1-30 răspunsuri diferite la persoane diferite, dar care sunt expuse aceluiași conținut informațional și afectiv.⁴

Este lesne de observat că cei mai însetați consumatori de social-media rămân adolescenții. Deși aprecierile diferă în funcție de țară sau regiune, datele rezultate din cercetări indică un consum de aproximativ 6 ore pe zi dedicate digitalului: sms-uri pe telefon, WhatsApp, Snapchat, Instagram, YouTube, Facebook, Twitter, Telegram etc.⁵ Perioada preadolescenței și cea a adolescenței este marcată de transformări radicale atât la nivel fizic, cât și la nivel cognitiv, dar mai ales emoțional. Tinerii se află în perioada interogațiilor multiple cu privire la propria identitate, descoperirea propriei sexualități, statutul pe care-l au sau vor să-l dobândească în grupul de apartenență, autodezvăluirea, imaginea despre sine și stima de sine. Consumatori fideli de tehnologie, deosebit de interesați de aprobarea din partea grupului, dar și de posibilitățile pe care le au la dispoziție pentru a dobândi influență în respectivul grup, adolescenții găsesc social-media ca fiind suficient de ofertantă: „Adolescenții experimentează cu identitatea lor în mediul online în mare parte pentru a cântări reacțiile celorlalte persoane la comportamentul lor din mediul respectiv. De obicei, aceștia flirtează mai mult în mediul virtual decât în afara lui și recunosc că sunt mai puțin inhibați atunci când comunică pe internet decât în viața reală.”⁶ Ceea ce înseamnă că anonimatul sau distanța de comunicarea obișnuită conferă mai mult curaj unei expuneri pe internet.

Dacă luăm în calcul metaanalizele - studii sintetice de tip experimental și corelațional - violența la care asistă cei mici, difuzată prin intermediul televizorului, filmelor sau a diverselor jocuri, are repercursiuni la nivelul comportamentului viitorului adolescent. Deocamdată, cercetările în domeniu nu pot arăta neapărat o legătură directă între violența expusă în mass-media și comportamentul agresiv. În mod cert, aici contribuie și alți factori de risc precum înclinația către un temperament agresiv, lipsit de autostăpânire, dar și un mediu familial impropriu. În același timp, familiile și-au schimbat conduita în ceea ce privește creșterea copiilor, trecând de la un stil de parenting autoritar la unul foarte democratic, sau, mai rău, laissez-faire.

Social-media este în sine și un mediu comercial supraaglomerat, un exemplu fiind mulțimea năucitoare a reclamelor care se succed cu repeziciune, dublate de un nivel ridicat de decibeli în timpul programelor TV. Studiile în acest sens indică un număr de 28 de reclame pe oră la televizor, apreciere valabilă pentru statele din Europa, Statele Unite și China.⁷ Ceea ce înseamnă mii de reclame derulate pe an. Inclusiv imaginile cu trimitere sexuală fac parte din divertismentul mass-media. Pentru că trăim într-o societate de consum în care publicitatea joacă un rol marcant, iar din publicul țintă fac parte și

⁴ A se vedea Richard J. Davidson, Sharon Begley, *The emotional life of your brain: How its unique patterns affect the way you think, feel and live and how you can change them*, New York: Penguin, 2012.

⁵ Estimările sunt rezultatul unui studiu efectuat de Patti M. Valkenburg și Jessica Taylor Piotrowski în 2014 pe adolescenți olandezi (11-15 ani). Autoarele precizează că datele interpretate nu diferă mult față de cele raportate în alte țări industrializate.

⁶ Patti M. Valkenburg, Jessica Taylor Piotrowski, *op.cit.*, p.99.

⁷ A se vedea Bridget Kelly et al., *Television food advertising to children a global perspective*, American Journal of Public Health 100, nr.9, 2010.

adolescenții, nu ne rămâne decât să-i sprijinim să gestioneze cu grijă avalanșa publicitară cu care se confruntă.

Expunerile mass-mediei au luat avânt în secolul XXI, astfel încât ne putem întreba dacă aportul său conduce în mod direct la relații superficiale și izolare, sau încurajează o imagine de sine pozitivă dezvoltând abilități sociale solide? Care sunt consecințele la care se expune un consumator media în exces? Se poate vorbi de pierderea capacității de concentrare ori de meditare, scăderea simplului dialog cu eul sau cu altul meu, capacități firești, naturale ale omului? Astfel de întrebări se ridică în condițiile în care constatăm o accesibilitate tot mai mare la gadget-uri de mare performanță, și la modul în care tinerii le utilizează: „Date culese din șapte țări europene (Marea Britanie, Danemarca, Italia, România, Irlanda, Portugalia și Belgia) au demonstrat, de asemenea, cât de rapid au pătruns smartphone-urile în viața adolescenților.”⁸ Nici adulții nu rămân străini achiziționării și utilizării noilor tehnologii. Dacă în anul 2011 telefoanele inteligente indicau la nivel global o rată de acoperire de 10% pe cap de locuitor, în anul 2018, procentul a urcat la 37%, o creștere ce cuprinde toate păturile sociale.⁹ În prezent, mijloacele inteligente de comunicare au devenit parte activă a vieții noastre. Având la dispoziție un telefon inteligent avem oricând posibilitatea de a ne trimite rapid unii altora multiple informații, diverse mesaje, înregistrări audio-video, poze, documente prin e-mail, WhatsApp și prin multe alte aplicații. De curiozitate, puteți verifica din câte grupuri faceți parte, câte adrese de email aveți/folosiți, ce număr de aplicații aveți descărcate în telefon sau câte numere de telefon sunt salvate în contacte. Faptul că poate fi transportat foarte ușor, faptul că poate îngloba o serie apreciabilă de date, dar mai ales posibilitatea de a fi oricând conectați atunci când deținem un smartphone, toate acestea au condus la o generație ce poate fi numită „phono sapiens”.¹⁰ În fața unui ecran au loc atât prezentarea, cât și autodezvăluirea privind intimitatea propriei persoane. Puși la adăpost de un oarecare anonim și putând accesa o cantitate impresionantă de informații, aplicații, site-uri, link-uri etc, senzația de control crește în sufletul unui adolescent, simțindu-se mult mai încrezător să comunice decât ar face-o într-o situație reală. Mai ales că până acum adolescenții nu au avut contact cu o așa mare cantitate de date care le pot furniza informații despre evoluția identității sau date intime privind sexualitatea. Ei pot naviga pe internet urmărindu-și îndeaproape idolii, conturându-și ideea de model, pot opta singuri pentru grupul cu care să comunice, fiind dispuși mereu să-și facă noi prieteni în mediul online. Dacă Maslow ar fi contemporan cu noi, și-ar reorganiza probabil etajele piramidei trebuințelor, adăugând nevoia acută de conectare, proiectând-o imediat după nevoia de securitate. În acest sens, Dr. Mary Aiken, trage un semnal de alarmă privind dezgolirea eu-lui în mediul online: „Aproximativ 40% din discursul de zi cu zi este în mod obișnuit absorbit de confesiunile despre sine, spunând altora cum ne simțim sau ce

⁸ Sonia Livingstone, Leslie Haddon, Jane Vincent, Giovanna Mascheroni, Kjartan Olafsson, *Net children go mobile: The UK Report* (London: London School of Economics and Political Science), 2014, p.18.

⁹ A se vedea *Smartphone user penetration as percentage of total global population from 2014 to 2019*, www.statista.com/statistics/203734/global-smartphone-penetration-per-capita-since-2005 [accesat:07.09.2021].

¹⁰ www.economist.com/news/leaders/21645180-smartphone-ubiquitous-addictive-and-transformative-planet-phones [accesat:07.09.2021]

creдем despre ceva, dar când intrăm în spațiul online, cantitatea de autodezvăluire se dublează, ajungând la 80%.”¹¹

În România, Fundația Salvați Copiii a întreprins un studiu,¹² o cercetare socială de tip cantitativ, culegând date reale privind utilizarea internetului de către copiii cu vârste cuprinse între 12-17 ani în perioada aprilie-septembrie 2018, folosindu-se ca metodă de cercetare sondajul de opinie online pe bază de chestionar. Pornind de la premisa că noile tehnologii au adus modificări în felul în care comunicăm, învățăm sau lucrăm, s-a ajuns la constatarea și evidențierea unor beneficii economice și sociale, dar și de noi provocări. Începând din anul 2008, Salvați Copiii a inițiat un program denumit Ora de Net - program cofinanțat de Comisia Europeană și derulat în peste 30 de state europene. Un imbold al acestei acțiuni a fost aria extinsă de riscuri și vulnerabilități la care poate fi expusă tânăra generație atunci când navighează pe internet, dar și aprecierea măsurii în care atitudinile din online au repercursiuni asupra sănătății emoționale a copiilor. Cercetările efectuate încă din anii 2010, 2013, 2015 și 2018 evidențiază culoarul etic ce trebuie urmat de către părinți, specialiști și autorități pentru a preveni și reduce situațiile riscante pentru copii atunci când aceștia sunt activi în mediul online. Principalele concluzii ale studiului în cauză sunt:

- vârsta medie la care copiii încep să acceseze mediul online este de 9 ani, însă trendul observat este unul descendent;
- aproximativ 96,1% accesează netul de pe mobil și 99,3% dețin un profil pe o rețea socială;
- rețelele sociale cu o înaltă popularitate sunt Facebook (95,9%), YouTube (90,5%), Instagram (81,4%), urmate de Snapchat, Pinterest, Twitter, Tumblr, Ask.FM, Viber, Tinder - locuri în care se postează zilnic sau săptămânal, se distribuie linkuri sau se fac diverse comentarii online;
- 27% dintre respondenți afirmă că într-o zi obișnuită petrec în jur de 6 ore în mediul online, pentru ca într-o zi de week-end procentul să atingă 48,3%;
- foarte mulți copii, atunci când navighează nu au un scop anume, ceea ce ne trimite la fenomenul de compulsivitate; dacă în pauzele școlare 87,4% dintre copii sunt activi pe internet, procentul este amețitor și în timpul orelor de curs, pe ascuns - 40%;
- peste 40% postează pe internet aspecte intime din viața personală: fotografii, locuri în care se află, adresa unde locuiesc - atitudine urmată, de multe ori, de diverse incidente neplăcute cum ar fi utilizarea datelor personale pentru a construi un cont fals;
- 47,6% afirmă că verifică foarte rar sau deloc valoarea de adevăr a informațiilor parcurse în mediul online;
- 22% spun că au văzut sau au primit zilnic mesaje cu caracter sexual, comportamentele de tip sexting luând amploare în rândul minorilor;
- 30% interacționează mult cu persoane cunoscute în mediul virtual;

¹¹ Mary Aiken, *The cyber effect. Psihologia comportamentului uman în mediul online*, Editura Niculescu, București, 2019, p.60.

¹² <https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/92/928f0bff-bffa-447a-9a27-df979ba1008f.pdf> [accesat:07.09.2021]

- 40% folosesc internetul în scop educațional și aleg să învețe online datorită caracterului interactiv al informațiilor, mai ales atunci când sunt însoțite de suport audio-video;

- Întrucât cel puțin un sfert dintr-o zi este petrecut de copii în mediul virtual, actualul studiu s-a concentrat și pe evaluarea stării emoționale de bine sau well being; astfel, luând în calcul aprecierea nivelului de satisfacție precum relația cu familia, profesorii, prietenii, plăcerea redată de activitățile zilnice, starea de optimism, 50% dintre cei intervievați se declară mulțumiți cu privire la viața lor, aceștia făcând parte, în general din familii nucleare, clasice; procentul scade însă pentru copiii proveniți din familii monoparentale sau cu părinți plecați în străinătate unde suportul emoțional este deficitar sau chiar nul.

Studiul s-a finalizat cu cateva direcții/recomandări/culoare etice importante îndreptate către autorități, școli și cadre didactice, părinți, industrie.

Pentru autorități: acțiuni concrete incluse în documente naționale strategice - privind prevenția și intervenția în cazurile de risc de pe internet (cyberbullying, sexting, grooming, adicție digitală); existența programelor de formare continuă pentru dascăli și consilieri școlari, astfel încât aceștia să poată identifica și gestiona corect cazurile de risc din mediul online; campanii de informare a părinților, cadrelor didactice prin intermediul diverselor materiale educaționale; o reorganizare a programei școlare din ciclul preuniversitar care să includă noțiuni privind folosirea utilă, creativă, dar mai ales sigură a internetului; fructificarea tuturor acțiunilor demarate de ONG-uri sau alte instituții care concep programe educaționale destinate celor ce utilizează internetul;

Pentru instituții școlare: o regândire a regulamentului școlar prin introducerea unor politici privind utilizarea internetului și a diverselor gadget-uri în timpul programului școlar; existența procedurilor concrete pentru gestionarea adecvată a situațiilor de risc la care pot fi supuși elevii în mediul online; implicarea directă a elevilor în construirea unor strategii și identificarea soluțiilor în acord cu particularitățile respectivei unități de învățământ, ridicându-se astfel și nivelul de conștientizare a pericolelor;

Pentru cadrele didactice: formarea continuă prin accesarea de cursuri de formare, conferințe, simpozioane care să trateze teme legate de protecția copilului în mediul online; utilizarea dispozitivelor conectate la internet și accesul la aplicații software în actul de predare-învățare-evaluare; informarea permanentă a elevilor în cadrul orelor de curs și a celor de dirigenție cu privire la capcanele utilizatorului de internet; întărirea legăturii elev-școală-părinte printr-o comunicare directă, asertivă care să răspundă scopului primordial - construirea unei personalități armonioase în acord cu cerințele actuale ale socialului și ale pieței muncii.

Pentru părinți: informarea continuă privind atât beneficiile, cât și riscurile pe care le aduce folosirea internetului și a dispozitivelor asociate acestuia; comunicarea deschisă cu propriul copil, manifestând autocontrol în gestionarea situațiilor acute pe care le poate genera adicția digitală; stabilirea de reguli clare privind folosirea internetului - printr-o negociere directă cu copilul; substituirea timpului petrecut pe internet prin lansarea unor

activități creative în familie, activități la distanță de tehnologie, astfel încât să fie posibilă petrecerea unui timp de calitate cu cei apropiați.

Pentru industrie: susținerea financiară a tuturor inițiativelor din educație ce vizează actorii sociali care utilizează internetul; existența unor programe de filtrare și control parental la care publicul să aibă acces; implementarea unor măsuri de evitare a expunerii tinerilor la oferta social-media, ofertă situată de multe ori în dezacord cu vârsta și nevoile acestora.

Problema digitalizării, apariția acesteia în viața noastră cotidiană și debutul dezvoltării sale începând cu ultimele decenii ale secolului trecut, a adus cu sine și metamorfozări ale socialului, economicului și culturalului. Oportunitățile de dezvoltare aduse de explozia tehnologică sunt dublate de riscuri reale ce aparțin sferei eticului și socialului. De pildă, probleme legate de protecția și intimitatea eului, proprietatea materială și intelectuală, furtul de date, virusarea informațiilor, discriminările de orice fel - mult mai ușor de aplicat astăzi pe internet. Aplicațiile instalate pe dispozitivele noastre smart colectează nenumărate date despre comportamentul și preferințe noastre din toate domeniile. Nesiguranța datelor trebuie să fie o reală preocupare atât individuală, cât și colectivă, statală. De multe ori România a fost ținta hackerilor. De exemplu, în luna ianuarie a anului 2022 cercetătorii în securitate cibernetică de la Bitdefender au putut intercepta în jur de 100.000 de sms-uri ce ținteau infectarea dispozitivelor de tip Android. Sms-ul respectiv te trimitea la un link, care odată deschis, permitea sustragerea de date bancare, date personale din agenda telefonului, acces la imaginile din galerie, dar și instalarea de comenzi cum ar fi trimiterea de mesaje la alte numere de telefon, chiar cu suprataxă. Această virusare este parte dintr-o campanie globală de răspandire a amenințării informatice Flubot. S-a descoperit că mai mult de jumătate din mesajele trimise de hackeri veneau de la diverse companii de curierat, iar altele foloseau amenințarea: „Tu ești în acest clip?” Investigațiile la nivelul Flubot au scos la iveală și alte campanii care folosesc reclame infectate, care ulterior sunt introduse în diverse aplicații populare din Google Play Store. Instalată astfel pe telefon, laptop sau tabletă, amenințarea Teabot va facilita interceptarea mesajelor, furtul codurilor de autentificare Google, ajungând chiar să poată prelua complet controlul unui dispozitiv de operare Android. De aceea este indicat să verificăm numărul de telefon de la care provine mesajul, să fim prudenți înainte de accesarea linkurilor, să ne securizăm dispozitivele prin parolare complexă, modificată mai des. Astfel de probleme fac obiectul eticii și informaticii, așa cum aflăm și din lucrarea *The Human Use of Human Beings. Cybernetics and Society*¹³, aparținând lui Robert Wiener. Trecerea de la calculator, ca unealtă a omului, la om ca unealtă a calculatorului, devine un tip special de opțiune mai mult sau mai puțin rațională. Sigur că devenim o *unealtă a unelei* dacă vom alege să ne lăsăm copleșiți de mulțimea de date cărora le arătăm credit integral, dacă ne lăsăm convinși de suma de aplicații care ne îmbie să o accesăm, dacă ne lipsește organizarea propriului timp de care dispunem - și așa limitat. În acest mod ajungem să fim uzați de noi înșine, din cauza propriilor alegeri.

¹³ Norbert Wiener, *The Human Use of Human Beings. Cybernetics and Society*, H. Mifflin, Boston, 1950.

Tentați fiind de ecranul din fața noastră, uităm să trăim autentic și ne irosim cea mai prețioasă resursă, de altfel ireversibilă - timpul.

După traversarea pandemiei se vorbește de Marea Resetare a lumii (Klaus Schwab, Thierry Malleret, *The Great Reset*, World Economic Forum, Cologne/Geneve, 2020) - însă o resetare fără subiecți umani. Istoricul Yuval Noah Harari, în ciuda faptului că vorbește în termeni de posibilitate, aduce în atenție chiar despărțirea de umanism, prin trecerea de la o „lume homocentrică la o lume datocentrică.”¹⁴ Tocmai de aceea se simte nevoia unui îndreptar etic, „un traiect cultural” bazat pe cunoaștere, educație, morală, creativitate; totul în ideea Binelui.¹⁵ „Orice artă și orice investigație, ca și orice acțiune și orice decizie par să tindă spre un anume bine; de aceea, pe bună dreptate s-a afirmat că binele este cel spre care aspiră toate”¹⁶ arată Stagiritul încă din primele pagini ale *Eticii Nicomahice*.

Cum va evolua inteligența artificială și care sunt implicările etice care se desprind de aici – reprezintă o interogație provocatoare care, deocamdată, nu poate avea un singur răspuns; sau, cel puțin, nu poate avea acum un răspuns cert. Ne situăm, evident, în sfera probabilului. De aceea, pare mai potrivit să vorbim despre adaptare și, totodată, cumpătare, decât să vorbim (doar) despre adicție. Și cea mai bună adaptare la nou este informarea și conștientizarea pericolelor adiacente noului, pentru a nu cădea pradă erorii. Umbrela etică împreună cu bogățiile ei - de la cunoaștere la optimum decizional - ne poate feri de continua ploaie digitală.

Bibliografie

- Aiken, Mary, *The cyber effect. Psihologia comportamentului uman în mediul online*, Editura Niculescu, București, 2019
- Aristotel, *Etica Nicomahică*, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1988
- Boyd, Danah, *It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens*, New Haven, Conn.: Yale University Press, 2014
- Cozma, Carmen, *Introducere în aretologie. Mic tratat de etică*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2001
- Davidson, Richard J., Begley, Sharon, *The emotional life of your brain: How its unique patterns affect the way you think, feel and live and how you can change them*, New York: Penguin, 2012
- Harari, Yuval Noah, *Homo Deus, A Brief History of Tomorrow*, Vintage, London, 2016
- Kelly, Bridget et al., *Television food advertising to children a global perspective*, American Journal of Public Health 100, nr.9, 2010
- Livingstone, Sonia, Haddon, Leslie, Vincent, Jane, Mascheroni, Giovanna, Olafsson, Kjartan, *Net children go mobile: The UK Report* (London: London School of Economics and Political Science), 2014
- Valkenburg, Patti M., Taylor Piotrowski, Jessica, *Generația digitală și dependența de media*, Editura Niculescu, București, 2018
- Wiener, Norbert, *The Human Use of Human Beings. Cybernetics and Society*, H. Mifflin, Boston, 1950
- Surse web:

¹⁴ Yuval Noah Harari, *Homo Deus, A Brief History of Tomorrow*, Vintage, London, 2016, p.454.

¹⁵ Carmen Cozma, *Introducere în aretologie. Mic tratat de etică*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2001, p.18.

¹⁶ Aristotel, *Etica Nicomahică*, I, 1, 1094a, Editura IRI, București, 1998.

www.statista.com/statistics/203734/global-smartphone-pene-tration-per-capita-since-2005
www.economist.com/news/leaders/21645180-smartphone-ubiquitous-addictive-and-transformative-planet-phones]
<https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/92/928f0bff-bffa-447a-9a27-df979ba1008f.pdf>

EFFECTS OF MIXED MARRIAGES – INTEGRATION OR LOSS OF IDENTITY?

Cristina MOHANU (PRETORIAN)
PhD Candidate, University of Craiova

Abstract: Intermarriage among Roma is a delicate and complex issue that requires a careful and detailed analysis of the various cultural, social and psychological aspects involved. The Roma are a diverse and heterogeneous community with a wide variety of traditions, customs and beliefs. However, in general, the Roma are a conservative community, preserving their ancient values and traditions. As for mixed marriages, they are viewed with suspicion and hostility by many Roma, who believe that they can lead to the loss of cultural identity and the division of the community. In this context, it is important to emphasize that these mixed marriages are not an exclusively Roma problem, but a global reality, affecting all communities and cultures. However, for the Roma, this issue can be all the more sensitive, as their cultural identity is so strongly linked to their ancestral traditions and customs.

Keywords: diversity, ethnic plurality, cultural heritage, identity, intercultural dialogue, interculturalism, multiculturalism

În studiul de față ne propunem să analizăm problema identității etniei rome din perspectiva căsătoriilor mixte, a efectelor pe care acestea le au asupra specificului etno-cultural al romilor. Căsătoriile mixte la romi sunt o problemă delicată și complexă, care necesită o analiză atentă și detaliată a diverselor aspecte culturale, sociale și psihologice implicate. În acest studiu, vom explora câteva dintre aceste aspecte, încercând să oferim o perspectivă cât mai completă și obiectivă asupra acestui subiect.

În primul rând, trebuie să subliniem faptul că romii sunt o comunitate diversă și heterogenă, cu o mare varietate de tradiții, obiceiuri și credințe. Cu toate acestea, în general, romii sunt o comunitate conservatoare, care își păstrează valorile și tradițiile străvechi. În ceea ce privește căsătoriile mixte, acestea sunt privite în general cu suspiciune și ostilitate de către mulți romi, care consideră că ele pot duce la pierderea identității culturale și la dezbinarea comunității.

În acest context, este important să subliniem faptul că aceste căsătorii mixte nu sunt o problemă exclusiv romă, ci sunt o realitate globală, care afectează toate comunitățile și culturile. Cu toate acestea, pentru romi, această problemă poate fi cu atât mai sensibilă, cu cât identitatea lor culturală este atât de puternic legată de tradițiile și obiceiurile lor ancestrale.

De asemenea, trebuie să ne întrebăm de ce romii se opun atât de mult căsătoriilor mixte. O explicație ar putea fi că ei cred că acestea ar putea duce la diluarea culturii lor și la pierderea tradițiilor lor străvechi. De asemenea, există și frica că aceste căsătorii ar putea duce la pierderea limbii și a religiei lor, precum și la o scădere a respectului pentru valorile lor culturale.

În plus, trebuie să luăm în considerare și faptul că multe căsătorii mixte sunt respinse din cauza diferențelor religioase sau a altor diferențe culturale. În general, romii sunt creștini ortodocși sau catolici, iar căsătoriile cu persoane din alte religii sau tradiții culturale pot fi considerate o amenințare la adresa identității lor culturale și religioase.

Cu toate acestea, trebuie să subliniem și faptul că, în general, căsătoriile mixte pot fi o oportunitate de a învăța și a îmbogăți cultura și tradițiile. În plus, ele pot ajuta la îmbunătățirea relațiilor dintre diferitele comunități și la creșterea respectului și a înțelegerii reciproce.

Prezentarea etno-culturală a minorităților din România este destul de dificilă, tocmai din cauza faptului că sunt destul de puțin reprezentate, cu excepția romilor și a maghiarilor. Conform recensământului din 2011, populația minoritară reprezintă un procent de circa 11% din totalul de 20,1 milioane de locuitori. Printre minoritățile naționale mari din România se numără cea maghiară – 1,23 milioane de locuitori (circa 58,9% din total minorități), fiind urmată de romi – 0,62 milioane (29,8% din minoritari). În rândul minorităților naționale mici sunt incluși ucraineni – 50,9 mii locuitori (2,44% din minoritari), germani – 36 de mii (1,73%), turci – 27,7 mii (1,33%), ruși lipoveni – 23,49 mii (1,13%) și cu sub 1% pondere (fiecare) din minoritari (20 de mii de locuitori sau mai puțin) – tătari, sârbi, slovaci, bulgari, croați, greci, evrei, italieni, polonezi, cehi și alte minorități.¹ În regiunea Olteniei, românii reprezintă peste 91% din populație, iar minoritățile reprezintă sub 9%. Dintre minoritățile declarate, cea mai importantă este cea a romilor, cu un număr de 63.899 persoane declarate. De remarcat este și faptul că există destul de multe persoane care fac parte din familii mixte, iar din diferite considerente culturale, istorice, politice, sociale etc., se declară ca fiind români sau aparținând altor naționalități.

Cu toate acestea, au existat perioade în care anumite etnii au devenit mai numeroase prin diverse împrejurări politice sau economice, astfel încât s-a constatat că reprezentanți ai acestora au ajuns să se integreze în mod firesc în rândurile majorității, în special prin realizarea căsătoriilor mixte, sau au emigrat, nu fără a-și lăsa amprenta culturală în spațiul românesc. Considerăm imperios necesar ca acest valoros patrimoniu cultural să fie cunoscut și valorizat, mărturie a coexistenței românilor și a altor naționalități. Modul de a gândi și de a trăi reprezintă specificul, emblema și mândria unui popor.

În ciuda influenței pe care evoluția societății le poate avea asupra tradițiilor unui popor, acestea se perpetuează în memoria colectivă ca mărci de valoare, de recunoaștere și de identificare. Evoluția societății a condus la anihilarea multora dintre tradiții, iar în ultima perioadă se încearcă o revigorare a acestora printr-o multitudine de festivaluri folclorice organizate frecvent.

Deși dintotdeauna un popor fără țară și fără guvernare proprie, romii au o istorie de milenii căreia i-au supraviețuit tocmai prin faptul că au reușit să păstreze aproape intacte tradițiile. Este uimitor cum cei aproximativ opt milioane de romi existenți astăzi pe teritoriul Europei se constituie într-o etnie cu totul distinctă, care deține legi și reguli

¹ <https://www.rador.ro/2014/12/18/analiza-minoritatile-nationale-din-romania-intre-aspiratii-si-realitati/>

proprii, în ciuda statului de popor transnațional dobândit prin mobilitatea permanentă generată de căutarea locului care să le ofere posibilitatea unui trai mai bun. Contribuția romilor la îmbogățirea tezaurului cultural european este cu atât mai importantă, cu cât vorbim de o diversitate și de o multitudine de tradiții oferite de tot atâtea subdiviziuni ale etniei. Cu toate acestea, sunt evidente semnele adaptării la viața modernă și în ceea ce privește comunitatea romă, iar România nu face excepție de la această tendință. Astfel, se remarcă coexistența grupurilor în care se promovează renunțarea la vechile obiceiuri în dorința de aliniere la majoritate, dar și a celor conservatoare, care cultivă cu strictețe tradițiile ancestrale.

În cultura tradițională a romilor, unitatea primordială a organizării sociale este familia. Totul gravitează în jurul familiei, aceasta se constituie în structură educațională, asigură reproducerea, siguranța socială și protecția individului. Întotdeauna în situațiile dificile, familia reprezintă permanența, devenind echivalentă cu stabilitatea.

Delia Grigore, etnolog cu experiență în studiul etniei rome, subliniază că „dharma romilor (în sens similar cu acela al conceptului hindus) și constituția tradiției rome sunt reprezentate de Romanipen, legea romani, sistem de norme și concepte comunitare, care gravitează în jurul modelului de identitate al culturii tradiționale: familia comunitară. Familia și comunitatea, în cultura tradițională a romilor, sunt interdependente. Acțiunea comunitară asupra familiei este cu atât mai puternică, cu cât granițele dintre familie și comunitate sunt mai flexibile, așa cum este cazul familiei extinse, ea însăși având caracteristicile unei comunități, în care grupurile de descendenți își datorează reciproc loialitate, datorită relațiilor bilaterale de filiație complementară și înrudire prin alianță. Această rețea de legături de rudenie se creează prin căsătoria dintre grupurile de descendenți, astfel încât rudele unuia dintre soți se înrudesesc cu celălalt, iar principiul fundamental este acela al schimbului de valori echivalente.”²

Ceea ce caracterizează familiile tradiționale rome este faptul că la nivel intern, fiecare membru are rolul lui aparte, își cunoaște statutul, îl respectă cu strictețe și știe ceea ce este permis și, mai ales, ce nu este permis. Acest aspect este deosebit de benefic, întrucât se evită astfel apariția conflictelor, atât de frecvente în societățile moderne.

Relațiile între membrii familiilor tradiționale rome sunt bidirecționale, întrucât fiecare individ depinde de familia sa, după cum buna funcționare a familiei este determinată de comportamentul fiecărui membru. De aceea, pentru evitarea oricăror confuzii sau îndoieli, fiecare persoană din structura familiei are un rol bine definit, care presupune atât drepturi, cât și obligații.

Romii cultivă principiile unei culturi bazate pe valorile colectivității, iar unul dintre efectele acestei stări de fapt îl constituie responsabilizarea mai clară a individului, deoarece se conștientizează ideea că nu numai fiecare răspunde pentru propriile fapte, ci întreaga familie devine răspunzătoare.

Se remarcă, astfel, o diferență clară de percepție asupra relației individ-comunitate în culturile tradiționale, respectiv în cele moderne. În spiritul ideii binelui comunitar, în

² D. Grigore, M. Neacșu, A. N. Furtună, *Rromii în căutarea stimei de sine*, București, Editura Vanemonde, 2007, p. 31.

culturile tradiționale interesul individual poate fi abandonat, în timp ce în culturile moderne primează binele individual, pentru care, uneori, se ajunge la reconfigurarea sau chiar sacrificarea stării de bine a comunității.

Culturile tradiționale urmăresc realizarea unei coeziuni intracomunitare care să preîntâmpine consecințele nefaste fizice și psihice pe care le-ar produce iluzia libertății pe care individul o asociază culturii moderne.

Păstrând modelul mental nomad, familia în comunitatea romă este lipsită de sentimentul proprietății teritoriale, dar dezvoltă, în schimb, numeroase strategii de protecție a neamului în întâmpinarea unor eventuale dezechilibre de ordin structural sau cutumiar. Familia extinsă romă este percepută ca un organism viu, constituit din celule interdependente. Responsabilitățile, diviziunea muncii, socializarea, raportarea la exterior, schimbul matrimonial, gestionarea resurselor economice sunt abordate prin filtrul relațiilor de rudenie (consangvine sau afine) ce se caracterizează prin fraternitate, cooperare și egalitate.

În ceea ce privește rolurile masculin-feminin, în familiile tradiționale rome nu se face o ierarhizare superior-inferior. Bărbatul și femeia dețin roluri complementare. Bărbatul este capul familiei, în responsabilitatea lui aflându-se întreținerea soției și a copiilor. La rândul ei, femeia are responsabilitatea educației copiilor, a treburilor casnice, gospodărești, ea prepară hrana zilnică necesară și are în îngrijire bătrânii familiei sau membrii bolnavi. De asemenea, femeia poate contribui la sporirea venitului familiei prin vânzarea produselor realizate de către bărbat.

În ciuda faptului că femeile din această comunitate sunt adesea supuse discriminării și stigmatizării, ele joacă un rol esențial în comunitatea romă.

În comunitatea romă, femeile au un rol central în familie. Ele sunt responsabile pentru îngrijirea copiilor, pregătirea hranei, curățenia casei și multe alte activități domestice. În multe cazuri, femeile trebuie să-și asume responsabilități financiare, pentru a asigura traiul familiei. Acest lucru se datorează, în parte, faptului că mulți bărbați romi sunt șomeri sau sub-angajați, din cauza discriminării de care se confruntă comunitatea.

Deși rolul tradițional al femeilor din comunitatea romă este în principal în gospodărie, în ultimii ani acestea au început să ocupe și alte poziții importante. În multe țări europene, femeile rome sunt implicate în activități economice, precum mici afaceri sau agricultură. Ele sunt adesea lideri în comunitatea lor și ajută la organizarea evenimentelor comunitare și a altor activități importante.

O altă zonă în care femeile joacă un rol important este educația. În multe comunități rome, fetele sunt încurajate să renunțe la școală la o vârstă fragedă, pentru a se concentra asupra pregătirii pentru căsătorie și pentru viața de familie. Cu toate acestea, în ultimii ani, mulți lideri și activiști romi au început să promoveze educația pentru fete și să lupte împotriva discriminării de gen. Femeile rome au jucat un rol important în acest efort, promovând educația și luptând împotriva discriminării de gen în comunitatea lor.

De asemenea, femeile rome sunt adesea implicate în politică și activism. Ele luptă pentru drepturile minorităților, precum și împotriva discriminării și stigmatizării. Femeile rome au ajutat la crearea organizațiilor și rețelelor de femei din comunitatea lor, care au fost importante în promovarea schimbării și a îmbunătățirii condițiilor de viață.

Cu toate acestea, în ciuda faptului că femeile rome joacă un rol important în comunitatea lor, ele se confruntă adesea cu discriminare și violență. Aceste probleme sunt adesea legate de stereotipurile și prejudecățile de gen, precum și de discriminarea rasială și etnică.

În ceea ce privește căsătoria, în cultura romă aceasta este considerată una dintre cele mai importante etape din viața unui individ și are o tradiție veche de sute de ani. Căsătoria este considerată o uniune sacră între două persoane, care trebuie să cultive o relație bazată pe respect, iubire și încredere. Căsătoria este un angajament serios și pe termen lung, care implică nu numai două persoane, ci și întreaga familie.

În această cultură, bărbatul rom are un rol important în căsătorie, iar responsabilitățile sale includ protejarea, susținerea și respectarea soției și a familiei. Unul dintre cele mai importante roluri ale bărbatului rom în căsătorie este acela de a fi protector și susținător al soției sale. În cultura romă, bărbatul este văzut ca fiind capul familiei și este responsabil pentru asigurarea stabilității financiare și protejarea soției și a copiilor. El trebuie să aibă grijă de bunăstarea soției sale și să o protejeze de orice pericol, să o respecte și să o iubească. În același timp, el trebuie să fie un bun partener și să lucreze împreună cu soția sa pentru a construi o familie fericită și sănătoasă.

Un alt rol important al bărbatului rom în căsătorie este acela de a fi un bun tată. În cultura romă, educația copiilor este văzută ca o responsabilitate comună a ambilor părinți, iar bărbatul trebuie să fie implicat activ în creșterea și educarea copiilor săi. El trebuie să fie un exemplu pozitiv pentru copiii săi și să le ofere suportul și îndrumarea necesare pentru a-și construi un viitor fericit și de succes.

În ciuda faptului că bărbatul rom are multe responsabilități în căsătorie, este important să menționăm că aceste responsabilități sunt împărtășite și de către soție. Căsătoria în cultura romă este considerată o uniune egală, în care ambele părți trebuie să lucreze împreună pentru a construi o viață fericită și împlinită.

De asemenea, în cultura romă, femeia are un rol important în căsătorie, iar responsabilitățile sale includ susținerea soțului și a familiei, creșterea și educarea copiilor și menținerea tradițiilor și valorilor culturale.

Unul dintre cele mai importante roluri ale femeii rome în căsătorie este acela de a fi un partener de încredere și susținere pentru soțul său. Femeia romă este adesea considerată coloana vertebrală a familiei și este responsabilă pentru menținerea armoniei și echilibrului în cadrul căsătoriei. Ea trebuie să fie un sprijin pentru soțul său în momentele dificile și să îl încurajeze să-și urmeze visurile și aspirațiile.

De asemenea, femeia romă are un rol important în creșterea și educarea copiilor. În cultura romă, educația este văzută ca un aspect esențial al dezvoltării copiilor și femeia este responsabilă de îndrumarea și susținerea lor în această direcție.

În plus, femeia romă are un rol important în menținerea tradițiilor și valorilor culturale. În comunitatea romă, tradițiile și valorile sunt transmise din generație în generație prin intermediul familiei și este responsabilitatea femeii de a menține aceste tradiții și de a le transmite copiilor săi. Ea trebuie să își învețe copiii să respecte tradițiile și valorile culturale și să îi învețe să le aprecieze și să le prețuiască.

Este important de subliniat că în cultura romă, căsătoria este văzută ca o uniune egală între două persoane și, prin urmare, responsabilitățile în cadrul căsătoriei sunt împărțite de ambele părți. Femeia romă trebuie să aibă un parteneriat bazat pe respect, iubire și încredere cu soțul său și să lucreze împreună pentru a construi o familie fericită și sănătoasă.

În societatea modernă căsătoriile în comunitatea romă au suferit o serie de modificări substanțiale, deoarece evoluția societății a condus la eliminarea anumitor tradiții cu privire la căsătorie. Această stare de fapt a fost cauzată, în primul rând, de migrația provocată de gradul de sărăcie ridicat care a condus la un dezechilibru familial din punct de vedere tradițional prin plecarea unuia dintre membrii familiei, fie soțul, fie soția.

Astfel, femeile au ajuns de cele mai multe ori baza familiei ocupându-se nu numai de gospodărie, dar fiind nevoite totodată să ia cele mai importante decizii privitoare la familie, în timp ce unii bărbați au ajuns să se ocupe de creșterea copiilor, de gătit și chiar de spălatul rufelor. Aceste aspecte au condus inevitabil la modificarea tipului de căsătorie tradițională la romi.

De asemenea, putem considera că tradițiile sunt din ce în ce mai puțin respectate în special din cauza globalizării, iar comunitățile conservatoare sunt forțate de evoluția societății să devină din ce în ce mai deschise la schimbări.

Schimbările cauzate de evoluția societății moderne au fost însă mai puțin impactante în anumite comunități de romi care respectă cu strictețe anumite tradiții. Ne referim aici la neamul căldărarilor care au reguli clare după care încă se ghidează: căsătoriile pot avea loc doar între persoane de etnie romă, se respectă tradiția referitoare la plata miresei, mireasa trebuie să fie obligatoriu virgină, iar căsătoria este oficializată în mod obligatoriu de conducătorul comunității respective (bulibașă). De asemenea, zarzavagii și spoitorii pun foarte mare preț pe virginitatea fetelor la căsătorie. În ceea ce privește celelalte subdiviziuni ale etniei, se poate afirma că s-au adaptat și s-au modernizat, preluând obiceiurile majoritarilor în funcție de situația economică.

O situație aparte o constituie cea a romilor invizibili care și-au pierdut valorile ce îi identificau ca aparținând etniei romilor, așadar în ceea ce privește relațiile stabilite în vederea căsătoriei, acestea vor fi foarte asemănătoare cu cele dintre doi oameni aparținând comunității majoritare.

În ultima vreme, căsătoriile în comunitățile romi încep să piardă din tradiții prin alinierea la nunțile moderne. Spre exemplu, dacă în trecut nunțile țineau trei zile, în contemporaneitate nunta ține doar o zi.

De asemenea, când vorbim despre căsătoriile la romi avem în vedere și căsătoriile timpurii, care au început să fie eliminate în ultima perioadă, deși încă mai există la nivel izolat. Acestea au fost metamorfozate în „promisiune”, înlăturându-se astfel pericolul care făcea ca doi copii să locuiască împreună sub pretextul logodnei la vârste foarte mici.

Căsătoriile mixte între romi și neromi apar în opinia publică după 1990, până atunci nefiind atât de vizibile. În anumite neamuri de romi, deși până nu demult interzicea acest tip de căsătorie, odată cu gradul de educație din ce în ce mai ridicat, se constată că se dezvoltă și libertatea tinerilor de a alege cu cine să se căsătorească. Mai mult,

problemele au început să se amplifice în familiile de majoritari, care continuă să fie refractari la ideea căsătoriei copiilor cu persoane de etnie romă. În general, aceste familii aleg să-și dezmoștenească copiii și puțini sunt cei care acceptă căsătoria mixtă de teama unei rupturi definitive. Neacceptarea acestui tip de căsătorie este cauzată de prejudecăți și de stereotipuri despre etnia romă.

Pentru etnicii romi, a fi căsătoriți cu persoane majoritare ar putea părea o eliberare de acest tip de prejudecăți, considerând că astfel va dispărea etichetarea bazată pe stereotipuri și stima de sine va crește. Ideea a fost și încă este falsă, deoarece ementalitatea rasistă nu se va schimba niciodată dacă doar evităm ceea ce trebuie, de fapt, combătut.

Căsătoriile mixte pot fi un prilej de demontare a imaginii negative a etniei romilor prin propriul exemplu, prin educația oferită copiilor care provin din aceste căsătorii. Bi-culturalitatea este un bagaj pozitiv pentru un copil. Transformările produse de schimbul cultural în familiile mixte pot fi, așadar, pozitive și se văd cel mai mult în creșterea copiilor. Familiile mixte își formează propriul sistem de valori, în care sunt combinate practicile cele mai bune din ambele tradiții și culturi. Așadar, copiii din familiile mixte, învață și apreciază valoarea muncii, au obiective de viață bine conturate, dezvoltă stimă de sine, sunt, în general, mai cuminți, mai respectuoși, mai dispuși să ajute, mai toleranți. Toate acestea reprezintă dovada unui climat familial frumos, propice unei dezvoltări sănătoase, cu concepții de viață și principii bine conturate.

Pornind de la aceste considerente, putem considera că, de multe ori, căsătoriile mixte pot fi o modalitate de integrare în cadrul comunității majoritare, dar nu sunt singura soluție și nu sunt întotdeauna eficiente. Integrarea implică mai mult decât doar căsătoriile mixte, cum ar fi accesul la educație, la locuri de muncă și la servicii de sănătate, precum și eliminarea discriminării și a stereotipurilor negative.

Căsătoriile mixte pot ajuta la reducerea barierelor culturale și la promovarea înțelegerii și a toleranței între diferitele comunități. Prin aceste căsătorii, indivizii își pot îmbogăți experiențele culturale și pot învăța să aprecieze și să respecte diferențele dintre ei și partenerii lor.

Cu toate acestea, căsătoriile mixte pot întâmpina și obstacole în cadrul comunității rome, precum opoziția din partea părinților sau a altor membri ai familiei care se opun căsătoriilor cu persoane din alte comunități sau care au alte origini etnice. De asemenea, relațiile dintre parteneri pot fi supuse la presiuni și tensiuni culturale și poate fi dificil să se găsească un echilibru între tradiții și obiceiuri diferite.

În plus, căsătoriile mixte nu garantează neapărat integrarea și nu sunt întotdeauna eficiente în promovarea înțelegerii și toleranței între comunități. Este important ca societatea să adopte politici și programe care să faciliteze accesul la educație și locuri de muncă, să reducă discriminarea și să promoveze dialogul intercultural.

Așadar, căsătoriile mixte pot fi o modalitate de integrare în cadrul comunității rome, dar nu sunt singura soluție și nu sunt întotdeauna eficiente. Integrarea implică mai mult decât doar căsătoriile mixte și necesită un efort susținut și coordonat din partea societății pentru a elimina barierele culturale și a promova înțelegerea și toleranța între comunități.

Privitor la teoria conform căreia căsătoriile mixte ar putea reprezenta un pericol pentru identitatea romă, putem afirma că riscul acesta este diminuat de faptul că identitatea romă se bazează pe tradițiile, obiceiurile și valorile culturale specifice acestei comunități, care pot fi transmise și păstrate prin intermediul căsătoriilor mixte și al relațiilor interculturale. Căsătoriile mixte nu reprezintă un pericol identitar atâ timp cât sunt respectate valorile culturale ale ambilor parteneri.

Căsătoriile mixte pot ajuta la îmbogățirea și diversificarea culturii și identității romilor, oferind oportunități de a învăța și de a împărtăși tradiții și obiceiuri cu partenerii lor de diferite origini etnice. De asemenea, căsătoriile mixte pot ajuta la reducerea stereotipurilor și prejudecăților negative față de comunitatea romă și pot promova înțelegerea și toleranța între diferitele grupuri culturale.

În același timp, este important să subliniem că identitatea romă poate fi păstrată și promovată în cadrul căsătoriilor mixte și al relațiilor interculturale. Este important ca membrii comunității să fie conștienți de importanța și valorile culturale specifice romilor și să le transmită mai departe, chiar și în relațiile interculturale.

BIBLIOGRAFIE

- Burtea, Vasile, *Rromii în sincronia și diacronia populațiilor de contact*, București, Editura Lumina Lex, 2002.
- Dumitrescu, Doru, Căpiță, Carol, Manea, Mihai, Căpiță, Laura, Stamatescu, Mihai (coord.) *Istoria minorităților naționale din România*, București, Editura Didactică și Pedagogică R.A, 2008.
- Grigore, Delia, *Rromanipen-ul (rromani dharma) și mistica familiei*, București, Salvați copiii, 2001.
- Grigore, Delia, *Curs de antropologie și folclor rrom: introducere în studiul elementelor de cultură tradițională ale identității contemporane*, București, Editura Credis, 2001.
- Nedelcu, Mioara, *Minoritățile – Timpul afirmării*, Iași, Editura TipoMoldova, 2003.
- Panea, Nicolae, Popa, Irineu Ion, Otovescu, Dumitru, Banța Carmen Ionela (coord.), *Minorități din Oltenia: studii culturale*, Târgoviște, Editura Bibliotheca, 2015.
- Potra, George, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*, București, Editura Regele Carol I, 1939.
- Preda, Mihaela Daniela, *Etnia rromă din Oltenia între tradiție și modernitate. Geografie umană*, Editura Universității din București, 2010.
- Sandu, Mariana, *Rromii din Romania. Repere prin istorie*, București, Editura Vanemonde, 2005.

SITOGRAFIE

- <https://www.recensamantromania.ro/>
- http://www.edu.ro/download/statistici_mino.doc
- <https://www.libhumanitas.ro/mandra-sa-fiu-rroma-de-la-fata-luncii-la-sorbona-un-destin-de-exceptie-anina-ciuciu-frederic-veille-a100644.html>
- <https://revistavatra.org/2020/03/23/rebeca-ignat-reprezentari-ale-romilor-in-literatura-romana-in-spatele-scenei-sau-despre-decoruri-si-pretexte-i/>
- <http://pravaliaculturala.com/article/avem-o-literatura-rroma/>
- <https://bibliografieroma.com/carti-materiale-de-folclor-si-literatura-in-limba-rromani-bilingve-trilingve.html>
- <https://ispmn.gov.ro/node/biblioteca-online-ispmn>
- <https://www.creeaza.com/referate/psihologie-psihiatrie/sociologie/Magicul-la-rromi799.php>
- <https://www.creeaza.com/referate/psihologie-psihiatrie/sociologie/Sarbatori-calendaristice-ale-r137.php>

THE PRINCIPLE OF LINGUISTIC POLITENESS IN THE TELEVISED POLITICAL DISCOURSE DURING THE PANDEMIC

Robert Claudiu BĂLĂIASA

PhD Candidate, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: This paper refers to the clasification of the types of politeness in one of the most watched categories of speeches, the political one. The reference area of this type of speech focuses on the televised political one, of the president of Romania, Klaus Iohannis, during the coronavirus pandemic. The speech analysis, of the first man in the Romanian political society, is seen from the perspective of the system developed by P. Brown and C. Levinson, the emphasis being on the difference between the concepts of positive politeness and negative politeness. The main topics of politeness analysis dividing in the Persuasive Force of the Imperative, Thanking Presentation, Avoiding disagreement, Using the optative-conditional mode or Indirect speech act formulation.

Keywords: positive politeness, negative politeness, coronavirus pandemic, thanking presentation, romanian president;

1. Introducere

Tema analizei din cadrul studiului nostru vizează discursul politic televizual al președintelui României, Klaus Iohannis, din timpul pandemiei de coronavirus, din perspectiva politetii lingvistice¹.

Referitor la **metodele** utilizate în articolul nostru, afirmăm că **metoda** utilizată este cea a *analizei pe baza unui corpus*.

În privința corpusului, studiul nostru analizează conferințele de presă susținute de președintele României, Klaus Iohannis, în timpul pandemiei de coronavirus, începând cu februarie 2020, conferințe transcrise de pe site-ul oficial al președintelui României², în lucrarea *Discursul politic televizual din timpul pandemiei*³.

2. Cadru teoretic

Sistemul elaborat de Penelope Brown și St.C. Levinson reprezintă, în materie de politețe lingvistică, „cadrul teoretic cel mai elaborat, productiv și celebru”⁴, noțiunea de politețe fiind înțeleasă, în acest sistem, ca „partea pragmaticii lingvistice cuprinzând toate aspectele discursului care sunt generate de reguli și a căror funcție este de a păstra caracterul armonios al relației interpersonale”⁵.

Concepția despre politețe pe care o dezvoltă acești doi autori se articulează și se fondează pe noțiunea de față (= figură socială), noțiune împrumutată de la E. Goffman și înțeleasă „ca încorporând ceea ce este numit, în mod comun, teritoriu. Noțiunea de față

¹ Brown, P., Levinson, S.C., *Politeness: Some universals in language usage*, 1987, p. 23.

² <https://www.presidency.ro/>

³ Bălăiasa Robert Claudiu, *Discursul politic televizual din timpul pandemiei*

⁴ Brown, P., Levinson, S.C., op.cit, p. 23.

⁵ Luminița Hoarță Cărașu, *Teorii pragmatice ale politetii*, în *Revista de lingvistică generală și românească „Philologos”*, Anul II, nr. 5-6 (3), 2007, p. 153.

(face) desemnează „imaginea publică a eului individual, configurată în termenii unor atribute sociale acceptate de ceilalți; menținerea imaginii fiecăruia dintre noi presupune cooperarea, pentru că acest fapt este strict dependent de acțiunile și de sistemele de valori ale celor cu care venim în contact. Considerăm necesară clarificarea noțiunilor de politețe negativă și politețe pozitivă, existând un conflict implicit „între dorința fiecăruia de a se bucura de aprecierea și acordul semenilor săi, pe de o parte, și dorința de a acționa conform propriilor idei și intenții, pe de alta. Cea mai bună modalitate de a fi „politicos negativ” este cea de a evita a comite un act care ar risca să fie amenințător pentru destinatar (critică, reproș etc.). Politețea pozitivă „reflectă un efort de apreciere între colocutori, presupunând tratarea receptorului ca membru al grupului căruia îi aparține emițătorul, ca persoană cunoscută, agreată și apreciată.”⁶

I. Forța persuasivă a imperativului

Despre imperativ se spune că este modul persoanei a doua, cu o distribuție, din acest motiv, mult mai restrânsă comparativ cu celelalte moduri, fiind legat de adresarea directă la interlocutor. Având valoare semantică de ordin, rugămintă, îndemn adresat interlocutorului, imperativul apare în distribuție cu vocativul și, uneori, cu unele interjecții specifice cu funcție conativă. Din perspectiva sistemului politeții, strategia persuasivă a utilizării imperativului devine o încălcare a politeții negative prin nonevitarea exprimării unui ordin, utilizarea imperativului în cadrul discursului politic românesc actual reprezentând „o ilustrare a violării politeții negative prin amenințarea feței negative a electoratului”:⁷

„Vreau să fiu foarte clar, nu avem niciun caz de coronavirus înregistrat în România până în prezent, dar va trebui să fim pregătiți dacă lucrurile evoluează negativ.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020- vezi Anexe, p. 146)

*„Dacă aveți întrebări, **poftiți!**”* (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020)

*„Pe de altă parte, **trebuie să fim** conștienți că un guvern, fie și interimar, are toate puterile necesare pentru a gestiona inclusiv situații de criză. Guvernul interimar **nu poate da** ordonanțe de urgență, **nu își poate** angaja răspunderea, dar poate guverna și Parlamentul poate legifera.”* (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020)

*„Din păcate, am observat că abordarea mass-media a fost în unele cazuri inutil de alarmistă, fapt care generează o stare de anxietate nedorită în rândul populației. Reiau apelul și către mass-media, **informați** oamenii corect și constant, dar de o manieră echilibrată și fără excese, fără încercări de a transforma aceste informări în ceva senzational!”* (Declarația de presă susținută de Președintele României, domnul Klaus Iohannis, la finalul ședinței Consiliului Suprem de Apărare a Țării)

⁶ Luminița Hoarță Cărașu, op. cit, p. 155.

⁷ Luminița Hoarță-Cărașu, op. cit. P. 153-163.

„Repet însă - **nu putem** să lăsăm totul în seama autorităților. Trebuie și noi, fiecare, să acționăm responsabil, să evităm panica, să evităm isteria.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 11.03.2020)

„**Vedeți** în sală că sunt persoane care vin din toate domeniile relevante. Eu am încredere în Guvernul Orban și cred că se vor găsi cele mai potrivite măsuri.”

„Președintele României, domnul Klaus Iohannis: Dacă îmi permiteți **să vă dau** un sfat, așa, colocvial. Dacă vă uitați la televizor și **vedeți** politicieni care dau sfaturi la toată lumea și le știu pe toate, eu vă sfătuiesc **să schimbați** canalul.

Luați sfaturile de la autorități! Autoritățile sunt pregătite, vă dau cele mai bune sfaturi și sunt, cum se spune, pe fază. Deci, ceea ce comunică autoritățile care se ocupă de gestionarea crizei, asta este indicația care este bine să fie urmată.”

„**Trebuie să fim** realiști, riscul unei pandemii rămâne ridicat, iar combaterea coronavirusului presupune un efort coordonat, la nivel național, european și global.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis)

„Fac apel la responsabilitatea fiecăruia, **respectați** cu strictețe măsurile luate de Guvern și **protejați-vă** pe dumneavoastră și pe semenii dumneavoastră!”

„Și vă spun foarte clar, și îmi permit să spun: dragi români, **feriți-vă** de virus! Au rămas în vigoare măsuri simple de bun simț și foarte importante. Masca vă protejează și îi protejează pe ceilalți. Distanța trebuie păstrată peste tot unde se poate. Igiena mâinilor este extrem de importantă. Noi nu dorim să reimpunem măsuri de restricție, fiindcă ne dorim să revigorăm activitatea economică, să redăm românilor o viață cât de cât normală, dar această nouă normalitate nu poate să fie un succes fără respectarea acestor norme minimale. Cred că sunt norme minimale, dar epidemiologii ne spun că sunt foarte, foarte importante, așa că, dragii mei, vă rog **să le respectați!**” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 18.06.2020)⁸

II. Strategii ale politeții pozitive în discursul politic televizual

II. a. Prezentarea mulțumirilor

Una dintre strategiile politeții pozitive este *satisfacerea eului pozitiv al receptorului* prin oferirea continuă de „cadouri”, precum bunuri materiale și spirituale, simpatie, înțelegere, cooperare, cu alte cuvinte, *formularea unor constatări despre receptor care să reflecte atenția acordată celor mai diverse aspecte referitoare la condiția acestuia*: interese, dorințe, necesități, bunuri.⁹ Intră în tipul politeții pozitive felul în care președintele României mulțumește receptorilor săi faptul că l-au ascultat la final, dar și instituțiilor care s-au mobilizat pentru a combate pandemia de coronavirus.

„Deci, ceea ce comunică *autoritățile* care se ocupă de gestionarea crizei, asta este indicația care este bine să fie urmată. **Mulțumesc!**” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 11.03.2020)

⁸ Bălăiasa Robert Claudiu, *Discursul politic televizual din timpul pandemiei*

⁹ Ionescu Ruxăndoiu, *Conversația. Structuri și strategii*, București. 1999, p. 80.

„Noi, românii, avem o vorbă. Paza bună trece primejdia rea. Sunt cuvinte după care trebuie să ne ghidăm cu toții comportamentul în aceste zile. **Vă mulțumesc!**” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 10.03.2020)

„**Vreau să mulțumesc** tuturor celor implicați pentru acest proiect care, din punctul meu de vedere, reprezintă o mare reușită. Este, cum am spus, o colaborare **și vreau să mulțumesc** celor implicați din partea Guvernului, din partea Departamentului de Situații de Urgență, Inspectoratul pentru Situații de Urgență, firme private, fundații, voluntari. Toți au contribuit, unii cu bani, alții cu muncă. Au existat acțiuni de strângere de fonduri și **vreau să mulțumesc** și persoanelor individuale, persoanelor fizice care au donat bani pentru acest proiect.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 18.06.2020)

„În definitiv, ce îmi doresc eu, ce îmi dorește Guvernul este să meargă România înainte, să se dezvolte bine și românii să beneficieze de această prosperitate și de această siguranță. **Eu vă mulțumesc** tuturor! Vă doresc multă sănătate! **Mulțumesc!**”

„Pe scurt, eu nu mă implic și nu emit opinii în aceste chestiuni. **Mulțumesc!**” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020)¹⁰

II.b. Adoptarea unei atitudini optimiste în legătură cu soluționarea problemelor aduse în discuție (pe baza admiterii ideii unei bune colaborări între parteneri) ¹¹

„M-am interesat un pic de starea celor care au fost găsiți pozitiv, deci cei 30 și, care sunt declarați bolnavi și am constatat că starea lor generală este bună. Mai exact, mai mulți dintre ei nu au niciun fel de simptom. Mai mulți dintre ei au simptome foarte ușoare, de tip răceală. Câțiva au simptome de tip gripă. Până și persoanele mai vârstă, care au și alte probleme de sănătate, au o stare generală acceptabilă.

Asta ca să demitizăm un pic boala, fiindcă am citit câteva articole ieri, unde se vorbea despre un virus ucigaș, într-o manieră foarte apocaliptică.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 11.03.2020)

„Deci, la noi, până acum, avem noroc și cei găsiți cu coronavirus au o stare generală de multe ori mai bună decât poate s-ar fi așteptat unii. A doua chestiune – sunt foarte mulțumit de felul în care Guvernul Orban gestionează această criză. Măsurile care au fost luate mi se par potrivite, au venit la timp și vreau să îmi exprim toată aprecierea pentru Premierul Orban și pentru toți cei care sunt implicați efectiv în gestionarea acestei crize.”

„Deși s-au confirmat 29 de cazuri și în țara noastră, ele sunt foarte puține, comparativ cu alte state europene. Nu avem în acest moment răspândire comunitară a virusului, subliniez acest lucru, adică știm care sunt cazurile, unde s-au infectat și monitorizăm persoanele cu care au intrat în contact. Este esențial să facem tot ce este posibil pentru a preveni un scenariu în care avem o răspândire necontrolată a infecției.

Numărul mic de cazuri confirmate se datorează în bună parte măsurilor preventive, dar și modului eficient în care au acționat autoritățile române, care au arătat că abordează cu

¹⁰ Bălăiașu Robert Claudiu, *Discursul politic televizual din timpul pandemiei*

¹¹ Ionescu Ruxăndoiu, 1999, p. 108.

maximă responsabilitate toată această situație.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 10.03.2020)

„Am încredere că toate instituțiile statului implicate, dar mai ales sistemul medical românesc, au capacitatea de a gestiona această situație, atât pe latura preventivă, cât și pe cea de tratament al eventualelor cazuri de infectare.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 26.02.2020)¹²

II.c. Evitarea dezacordului, prin ocolirea răspunsurilor negative la replica partenerului (substituirea lui *nu* prin *da*, *dar*, acordul parțial, exprimarea atenuată a propriilor opinii sau chiar minciuna convențională);¹³

„Jurnalist: Există resurse bugetare pentru a acorda sprijin financiar și fiscal, așa cum au cerut, de exemplu, companiile din transporturi, care deja au pierderi?

Președintele României, domnul Klaus Iohannis: Asta, sigur, este o discuție care va începe astăzi și Guvernul va evalua în ce măsură și cum pot fi sprijinite mai ales întreprinderile mici și mijlocii, care nu au resurse să reziste foarte mult, dar și sectoare, sigur, care deja acum suflă un pic mai greu, cum sunt, de exemplu, transportatorii. Dar aceste lucruri vor fi pregătite începând de astăzi.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 11.03.2020)

„Jurnalist: Cum comentați faptul că masca de protecție trebuie purtată deja de o lună de zile, dar măștile nu au ajuns la categoriile defavorizate, așa cum promitea la un moment dat Guvernul?

Președintele României, domnul Klaus Iohannis: Multe măști au ajuns. Acum, cu siguranță, mai sunt unele probleme și mai și înțeleg că sunt în curs de rezolvare. Este obligatoriu să rezolvăm această problemă și trebuie rezolvată foarte rapid.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 18.06.2020)

„Jurnalist: Pe legea privind impozitarea pensiilor speciale, a fost votată ieri de către toți, ajunge pe masa dumneavoastră în forma actuală o promulgați sau nu?

Președintele României, domnul Klaus Iohannis: În esență, este o măsură care trebuie bine judecată. Când ajunge la mine, o să mă exprim atunci, fiindcă vreau să citesc în detaliu înainte să fac o afirmație publică, dar țin să amintesc tuturor, în acest context, că noi, acum câțiva ani, de fapt, am introdus impozitarea pe venit global ca o măsură de echitate socială, după care s-a renunțat ușor, ușor, din motive evident electorale, la acest impozit pe venit global.”

„Jurnalist: /.../ legea alocațiilor pentru copii, dar și o lege care a iscat destul de multe dispute în ultima perioadă, vorbim de acea lege pentru identitatea de gen. Ce veți face cu aceste două legi? Le veți promulga?

Președintele României, domnul Klaus Iohannis: Acum, cred că ați aflat pe surse ce voi face cu legea identității de gen, dar o să comentez atunci când fac actul respectiv, de rigoare, iar cu celelalte legi, le comentez atunci când am o decizie formată și o să aflați atunci de la mine, însă termenul este încă destul de departe pentru a da o promulgare sau reexaminare sau o

¹² Bălăiașu Robert Claudiu, *Discursul politic televizual din timpul pandemiei*

¹³ Ionescu Ruxăndoiu, 1999, p. 108.

trimitere la Curte și voi face atunci remarcile într-un cadru potrivit. Acum este cadrul potrivit pentru ATI.”

„Jurnalist: Ce șanse credeți că mai sunt în acest moment pentru organizarea alegerile anticipate?

Președintele României, domnul Klaus Iohannis: Tocmai au scăzut.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020)¹⁴

III. Strategii ale politetii negative în discursul politic televizual românesc

III.a. Utilizarea pronomelor personale de politețe și a formei de persoana a doua plural a verbului

În limba română, pronumele personal de politețe are forme pentru persoanele a doua și a treia, diferite în funcție de gradul de reverență și de specificul situației de comunicare, fiind variabile în funcție de gen, număr și caz.

Specifică limbii române este utilizarea pronomelor de politețe de *persoana a treia* (*dumnealui, dumneaei, dumnealor*), pe lângă pronumele personale de politețe de *persoana a doua* (*dumneavoastră, dumneata*). Cu alte cuvinte, în limba română există patru trepte ale politetii:

1. politețea neutră: *dumnealui, dumneaei, dumneasa, dumnealor*;
2. politețea medie : *dânsul, dumneata*;
3. politețea marcată cu forme specifice: *dumneavoastră, Domnia Sa, Domnia lui, Domniile lor, Domniile voastre*;
4. politețea maximă, folosită în stilul solemn : *Măria Ta, Majestatea Ta, Excelența sa, Înălțimea voastră*.¹⁵

„**Vedeți** în sală că sunt persoane care vin din toate domeniile relevante. Eu am încredere în Guvernul Orban și cred că se vor găsi cele mai potrivite măsuri.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 11.03.2020)

„Jurnalist: Mai mulți lideri politici **vă cer să declarați** stare de urgență. Voiam să vă întreb când s-ar putea impune o astfel de situație, **să declarați** starea de urgență.”

„Dacă îmi **permiteți să vă dau** un sfat, așa, colocvial. Dacă **vă uitați** la televizor și **vedeți** politicieni care dau sfaturi la toată lumea și le știu pe toate, eu **vă sfătuiesc să schimbați** canalul. **Luați** sfaturile de la autorități!”

„Dragi români, depinde de fiecare dintre noi să limităm efectele infectării cu coronavirus! Fac apel la responsabilitatea fiecăruia, **respectați** cu strictețe măsurile luate de Guvern și **protejați-vă pe dumneavoastră și pe semenii dumneavoastră!**” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 10.03.2020)

„Și vă spun foarte clar, și îmi permit să spun: dragi români, **feriți-vă** de virus! Au rămas în vigoare măsuri simple de bun simț și foarte importante.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 18.06.2020)

„Eu **vă mulțumesc** tuturor! **Vă doresc** multă sănătate! Mulțumesc!”

¹⁴ Bălăiașu Robert Claudiu, *op.cit.*

¹⁵ Aioane, Mirela, *Formele alocutive și reverențiale în limbile romanice. Pronumele alocutive în limbajul publicitar*, Editura Universitas XXI, Iași, 2003, p. 55.

„Domnule Președinte, **ați spus** că **veți aștepta** motivarea CCR. Voiam să vă întreb dacă **veți face** o desemnare de premier după ce va veni această motivare și, dacă da, dacă va fi tot domnul Ludovic Orban.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020)

„Potrivit comunicatului Curții Constituționale, se spune foarte clar că Președintele – **dumneavoastră**, adică – va trebui să numească un premier care să aibă ca scop asigurarea unei majorități parlamentare în vederea investiției. Înțeleg că decizia de astăzi a fost luată și pe baza unor declarații în spațiul public, făcute de **dumneavoastră**, de Ludovic Orban, de lideri ai PNL, în care ați spus clar că prima opțiune sunt anticipatele”

„Asta și în contextul atacurilor care vin din partea celor din USR, Dan Barna declara despre **dumneavoastră** că praful de stele de pe umerii dumneavoastră s-a risipit.”¹⁶

III.b. Utilizarea modului optativ- condițional ¹⁷

„Deci, la noi, până acum, avem noroc și cei găsiți cu coronavirus au o stare generală de multe ori mai bună decât poate **s-ar fi așteptat** unii.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 11.03.2020)

„Toate măsurile adoptate, oricât de drastice **ar părea** acum și oricât disconfort **ar provoca**, sunt gândite pentru a preîntâmpina un rău mai mare.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 10.03.2020)

„La ce dată credeți că **ar putea** ajunge aceste măști la ceilalți care nu le-au primit și câți au primit până acum?” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 18.06.2020)

„Desemnarea unui prim-ministru din partea unei alianțe coagulate ad-hoc în jurul PSD **ar intra** în coliziune directă cu opțiunea românilor, exprimată fără echivoc la alegerile europarlamentare, la referendum și la prezidențialele de anul trecut.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020)

„Nu știu care e treaba cu praful, dar poate mă lămurește respectivul politician când ne vedem data viitoare la consultări care este treaba cu prafurile. Este clar că suntem într-o situație politică complicată. Este clar, pe de altă parte, că țara este guvernată și Parlamentul poate legisla, însă mi **s-ar părea** foarte riscant să perpetuăm acest interimat până în decembrie.”¹⁸

III. c. Formularea indirectă a actelor de vorbire; un exemplu în acest sens este cel al *ordinelor*, al căror mod preponderent este *imperativul*. Locutorul recurge la utilizarea acestei forme modale foarte rar, folosind, în locul acesteia, alte procedee: în loc de „Deschide ușa!”, se spune, de obicei, „Ai putea deschide ușa?” sau „Mi-ar plăcea să deschizi ușa” (t.n.)¹⁹

„Dacă îmi permiteți să vă dau un sfat, așa, colocvial. Dacă vă uitați la televizor și vedeți politicieni care dau sfaturi la toată lumea și le știu pe toate, eu vă sfătuiesc să

¹⁶ Bălăiasa Robert Claudiu, *op. cit.*

¹⁷ Kerbrat Orecchioni, *La conversation*, 1996, p. 56.

¹⁸ Bălăiasa Robert Claudiu, *op. cit.*

¹⁹ Kerbrat Orecchioni, 1996, p. 55.

schimbați canalul.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 11.03.2020)

III.d. Întrebare în locul reproșului: „Nu ai spălat vasele?”; „Pui mereu atâta sare în supă?”(t.n.).²⁰

„Acuzațiile sunt nefondate. Pentru ce să demiti Guvernul? Fiindcă a luat măsurile care au fost necesare? Fiindcă au luat măsurile la timp? Fiindcă am reușit să împiedicăm extinderea epidemiei? Fiindcă au venit cu măsuri de revigorare economică care deja produc rezultate? Fiindcă au o gândire de revenire economică? Mi se pare total, dar total lipsit de sens și lipsit de bun simț politic.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 18.06.2020)

III.e. Evitarea unui act amenințător pentru receptor printr-un enunț preliminar, numit în literatura de specialitate pre sau presecvență²¹

„Mai mulți lideri politici vă cer să declarați stare de urgență. Voiam să vă întreb când s-ar putea impune o astfel de situație, să declarați starea de urgență.” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 11.03.2020)

„Jurnalist: Aș dori să vă întreb, în contextul pe plan național, euro știm că a atins un nou maxim, în contextul pe plan internațional, criza provocată de coronavirus: credeți că anticipările ar mai trebui să reprezinte o prioritate și cum vedeți România în decembrie 2020, cu toate aceste demersuri?” (Declarație de presă susținută de președintele României, Klaus Iohannis- 24.02.2020)²²

III.f. Mărturisire a incomprehensiunii în loc de critică: „Nu înțeleg prea bine”; „Nu știu”, „Nu v-ați exprimat prea clar”²³

„Președintele României, domnul Klaus Iohannis: Nu știu care e treaba cu praful, dar poate mă lămurește respectivul politician când ne vedem data viitoare la consultări care este treaba cu praful.”²⁴

Bibliografie

- Aioane, Mirela, *Formele alocutive și reverențiale în limbile romanice. Pronumele alocutive în limbajul publicitar*, Editura Universitas XXI, Iași, 2003.
 Bălăiasa Robert Claudiu, *Discursul politic televizual din timpul pandemiei*, Iași.
 Brown, P., Levinson, S.C., *Politeness: Some universals in language usage*, 1987.
 Hoarță Cărașu, Luminița, *Teorii pragmatice ale politeții, in Revista de lingvistică generală și românească „Philologos”, Anul II, nr. 5-6 (3), 2007, p. 153-163.*
 Ionescu Ruxăndoiu, Liliana, *Conversația. Structuri și strategii*, București, Editura All Educational, 1999 .
 Kerbrat-Orecchioni, Catherine, *La conversation*. Paris: Seuil, 1996.

²⁰ Kerbrat Orecchioni 1996, p. 56.

²¹ Hoarță Cărașu 2003, p. 61.

²² Bălăiasa Robert Claudiu, *op.cit.*

²³ Kerbrat Orecchioni 1996, p. 56.

²⁴ Bălăiasa Robert Claudiu, *op.cit.*

HISTORICAL AND ANALITICAL PERSPECTIVES UPON SPACE DESCRIPTION AT BALZAC

Sonia HOZAN

PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca,
North University Centre of Baia Mare

Abstract: One of the key features in literature is represented by the mixture and matching of different artistic elements with historical, social and cultural background. The novel is the writer's masterpiece, the mirror of that particular historical era. Only this form of literature depicts so minutely both the time and the space for the writer and the reader, as well. Balzac's work is the best example when it comes to identifying the role and the functions of the space in the literary field. When it comes to both the exterior and the interior, we notice the thorough description of each and every object. This image completes the bigger picture of the habitat where characters live, love, suffer and ultimately die. Starting with the macrocosm by describing urban and rural areas, going to specific topographic and architectural details of a region or a particular social category in order to capture the microcosm of indoor areas where characters live and interact. Objects that surround characters are carefully depicted, the main goal being that of completing the physical portrait with the moral one. Everything is showcased only after a thorough psychological and physiological research on the behalf of the author.

Keywords: Balzac, perspective, reception, exterior-interior spaces, characters

În literatură, una dintre cele mai importante funcții o reprezintă corelarea artisticului cu epoca istorică, socială sau culturală, în care are loc. Despre evoluția romanului la nivel universal putem preciza faptul că, de-a lungul timpului, au fost efectuate numeroase studii, clasificări, taxonomii, care mai de care mai complexe, bazate pe diferite criterii, în funcție de poziționarea geografică sau istorică, tematica abordată, tehnicile utilizate, aspectele sociale, formele narative etc. *Transtextualitatea* și *intertextualitatea* sunt două dintre procedeele principale de decodificare a operelor celor mai reprezentativi romancieri din literatură universală, la care putem adăuga un al treilea, și anume *arhitextualitatea*.

În cercetarea noastră am pornit de la afirmația că „textul nu se poate concepe independent și izolat, desprins și smuls din textul infinit constituit de istoria societății umane, ci în complexa rețea de interacțiuni pe care le stabilește cu acest text infinit: în intertextualitatea lui”¹.

Întâi de toate, dintr-o perspectivă tradițională, romanul este opera unui scriitor, interpretul autorizat al epocii, trăind într-un moment determinat, într-o societate anume și fiind capabil să găsească echivalenții unui univers cu un statut anume, cu probleme proprii; comunicarea epică și informațiile receptate de romancier, pentru a fi restituite cititorului, sunt aspecte ale unei problematice mai vaste, incluse în tratările critice și poetice *clasice* ale genului romanesc. Parcurgând cu atenție traseul acestei specii literare, putem susține, fără doar și poate, că nicio altă formă a literaturii nu angajează atât de sever conștiința spațiului și a timpului, atât pentru creator, cât și pentru receptor.

¹ Cristina Hăulică, *Textul ca intertextualitate. Pornind de la Borges*, București, Editura Eminescu, 1981, p.190.

Toate aceste considerații justifică pe deplin, și astăzi, abordările numite *tradiționale* ale construcției textuale, în care dimensiunea tematică și motivația caracterologică ocupă o pondere predominantă.

Spațiul, atunci când este corelat cu sfera literaturii, devine parte integrantă a culturii, așa cum remarca Dominique Maingueneau², în vreme ce noțiunea *loc* presupune în mod implicit un spațiu interior și unul exterior. Spațiul literar este în strânsă legătură cu descrierea, iar aceasta reglează narațiunea. Descrierea are menirea de a modula succesiv reprezentarea unor obiecte simultane și juxtapuse în spațiu, după cum remarca Gérard Genette³. Reprezentările literare s-au realizat prin imagini simbolice din viața privată și socială a persoanelor principale. Performarea rolurilor în sfera publică și cea privată redă modul de viață în societatea franceză și românească din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Prin ceea ce gândesc și mărturisesc personajele, le sunt dezvăluite stări sufletești, acțiuni, viziunile lor asupra existenței care se petrece între cele două sfere (publică și privată), ceea ce duce la conturarea destinului. Scriitorii secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea au adus în prim-plan, în literatură, aspecte ale vieții cotidiene, cu exemple concrete din mediul lor de viață.

Dintre curentele literare specifice secolelor al XIX-lea și al XX-lea, care se regăsesc și la Balzac, sunt realismul, simbolismul, impresionismul. *Realismul* definește curentul artistic care a luat naștere în Franța, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ale cărei trăsături estetice au ca principiu de bază obiectivitatea și luciditatea. Scriitorii realiști consideră că trebuie să aducă în fața cititorului o reprezentare verosimilă realității, să prezinte cu obiectivitate adevărul, să observe existența reală și să adopte un stil sobru, impersonal. Aceștia se îndreaptă spre viața socială, prezentând personajul în strânsă legătură cu aceasta, fiind considerat un produs al mediului în care trăiește. Honoré de Balzac este exponentul realismului, iar opera sa a avut un rol extrem de important în literatura europeană.

Termenul *simbolism* desemnează mișcarea artistică și literară care a luat naștere tot în Franța, la sfârșitul secolului al XIX-lea, mai exact în jurul anului 1885. Simbolismul se opune naturalismului și parnasianismului și plasează valoarea operei de artă în capacitatea ei de a configura un spațiu al armoniei dintre trăiri, sentimente, gânduri și formule pe care acestea le iau prin materialul artistic.

Impresionismul este un alt curent artistic din Franța, unde un grup de pictori resping temele oficiale (istorice, anecdotice, mitologice), adoptând o viziune originală asupra lumii sensibile și o tehnică nouă, ce constă în transpunerea pe suportul sugestiei a senzațiilor vizuale fugitive. O fac cu ajutorul divizării tușei în culorile componente ale spectrului. Din acest moment, pictând în aer liber, fără clarobscur și fără contururi, imaginea se topește în atmosferă, în timp ce chiar umbrele sunt redată prin culoare, artiștii respectivi aplicând o lovitură de grație artei academice oficiale.

Pornind de la acest context, al curentelor artistice și literare, proza lui Balzac reprezintă exemplul cel mai potrivit pentru a identifica rolul și funcțiile pe care spațiul le

² Cf. Dominique Maingueneau, *Analiza textelor de comunicare*, Iași, Editura Institutul European, 2008, p.115.

³ Gérard Genette, *Introduction à l'architexte*, Paris: Seuil, 1979 ; traducere în română : Ed. Univers, București, 1994, p 98.

poate îndeplini în domeniul literar. În demersul analizei noastre - acela de a surprinde specificitatea spațiului - am selectat romane reprezentative din „Comedia umană” de Honoré de Balzac. O altă dimensiune a cercetării a vizat tendința de a analiza gradual opere cu influență balzaciană, de la „Ciocoi vechi și noi” de Nicolae Filimon, la Duiliu Zamfirescu și George Călinescu. Chiar dacă mai sunt scriitori români de influență balzaciană, ca de pildă Costache Negruzzi, Ion Agârbiceanu, Liviu Rebreanu, Petru Dumitriu, Ioan Slavici, Ion Marin Sadoveanu, Marin Preda, Titus Popovici etc., această influență vizează alte elemente ale codului estetic realist decât configurarea spațiului.

Această cercetare îl are în prim-plan pe Balzac ca teoretician și practician al realismului modern, fiind primul care a teoretizat funcția referențială a detaliului concret, în deplin acord cu lumea contemporană lui, mai exact la obiectele care construiesc interioarele descrise. Ne-am propus să examinăm mai întâi romanul balzacian, prin studiul sistematic al unuia dintre spațiile-cheie, și anume spațiul interior. Ideea studierii spațiului din operele balzaciene a pornit de la noțiunea de *cronotop* detaliată mai ales de Henri Mitterand în studiile sale („Le Discours du roman”, Paris, 1980, 2. Auflage, 1986 și „Iluzia realistă. De la Balzac la Aragon”, Paris, 1994), de Phillippe Hamon („Expositions: littérature et architecture au XIXème siècle”, Paris, 1989), de Gaston Bachelard („La Poétique de l'espace”, Paris, 2001) și de Henri Lafon („Espaces romanesques du XVIIIème siècle”, P.U.F., 1997). Aceste studii, incluzând nuanțele spațiului literar, sunt utile în analiza spațiilor (exterior și interior), deoarece oferă o viziune clară asupra calității descrierilor din romanele lui Balzac.

Analiza noastră se va efectua într-o direcție clar identificată: pornind de la exterior, trecând prin spațiul de tranziție, ajungem la spațiul interior și la obiectele regăsite în descrierile minuțioase, adică vom studia materialitatea interioarelor, iar mai apoi ne va demonstra modul în care personajele trăiesc, iubesc, suferă și mor în acest spațiu complex al habitatului.

Maturitatea literară a lui Balzac începe odată cu volumele publicate în perioada 1833 și 1835, printre care se numără „Eugénie Grandet” (1833), „Moș Goriot” (1834), „Crinul din vale” (1835), iar noi ne vom referi, în general, la cele mai cunoscute lucrări, pe care le considerăm ca fiind reprezentative pentru opera sa. În această perioadă, scriitorul francez a conceput ideea unirii romanelor sale într-un tot unitar. Astfel, după 1835, Balzac și-a scris romanele ținând cont de faptul că acestea vor fi incluse în „Comedia umană”. O ediție de 17 volume cu acest titlu a apărut între anii 1842 și 1848.

„Comedia umană”, structurată în trei părți: „Studii analitice”, „Studii filosofice” și „Studii asupra conduitei” (făcând trimitere la opera lui Dante Alighieri), include aproximativ 100 de romane, dintre care cele mai cunoscute sunt: „Șuani” (1829), „Pielea de șagri” (1831), „Eugénie Grandet” (1833), „Moș Goriot” (1835), „Colonelul Chabert” (1835), „Crinul din vale”, (1836), „Iluzii pierdute” (1837 - 1843), „Strălucirea și suferințele curtezanelor” (1838-1846).

Prezentarea critică a societății franceze după prăbușirea lui Napoleon și preluarea puterii de către dinastia Bourbon este realizată în toate aceste opere cu o intuiție rară, punând accentul pe descompunerea aristocrației, parvenitism, obsesia banului, precum și surprinderea detaliată a raporturilor economice și sociale existente

la începutul capitalismului. Balzac excelează în studierea temeinică a legăturilor care există între latura spirituală a personajelor create și mediul în care aceștia își trăiesc viața. Întreaga creație balzaciană este o îmbinare între partea romantică și atenta observare a realului, descrierile minuțioase și analiza psihologică. Portretele detaliate, atenția neobosită asupra detaliilor care uneori sunt accentuate, alteori sunt exagorate vin să sublinieze importanța mediului, dar și a eredității în dezvoltarea personalității umane, să reamintească lupta crâncenă dintre aristocrați și ariviști, cei îmbogățiți pe căi nu tocmai potrivite, societatea degradată sub puterea mistificatoare a banului, să prezinte diverse peisaje din natură, descrieri arhitecturale și surprinderea de interioare, toate strâns legate în desfășurarea firului epic.

Niciun scriitor francez nu a fost, cu siguranță, mai prezent ca Balzac în secolul său, nu i-a înfățișat mai veridic caracteristicile și devenirea. Opera sa prezintă imaginea unei societăți cuceritoare, energice, dar, în același timp, sfâșiata de contradicții și de conflicte. După cum scria Théophile Gautier, prietenul său, Balzac avea *darul de a vedea cele două laturi ale lucrurilor*⁴, exprimând, în mod profund, realitățile epocii, dar și contradicțiile societății. Balzac optează pentru realitate, pentru faptul social, pentru societatea modernă, căreia îi admiră energia și dinamismul, dar care denunță, cu vehemență, în opera sa, inechitățile, abuzurile și scandalurile.

După cum precizam anterior, respectarea realității este principalul scop al lui Balzac. Acesta observă, își notează și redă tot ceea ce vede în jurul său, utilizând ceea ce chiar autorul „Comediei umane” numea un *al doilea văz*. Poveștile pe care le spune, intrigile pe care le construiește, locurile pe care le descrie, toate acestea, dacă nu sunt adevărate, ar fi putut să fie. El observă tot, știe tot, ne povestește tot, pentru că obiectivul său de a construi romanul *absolut* nu poate fi realizat decât într-un singur fel: pătrunderea până la nucleu, descifrarea naturii lucrurilor ținând seama de toate cele care pot concura la acest scop. Pentru a detalia bine o poveste, pentru a expune o dramă (majoritatea operelor lui Balzac sunt drame), trebuie să luăm în considerare, pornind de la macrocosmul unde este plasată acțiunea.

Pornind de la macrocosmos prin prezentarea zonelor urbane și apoi rurale, cu nenumărate amănunte topografice, geografice, arhitectonice specifice unor regiuni, unei anumite categorii sociale, având un stil propriu, cu menționarea contextelor sociale și istorice, cu surprinderea relațiilor existente între personaje, între personaje și mediu înconjurător (cu prezentări detaliate a spațiului exterior-deschis, ca de exemplu o grădină), ajungem la microcosmos, adică la spațiul interior-închis. Obiectele care se află în jurul personajelor sunt analizate cu mare atenție, scopul fiind acela de a întregi portretul fizic cu cel moral, totul relizându-se în urma unor cercetări aprofundate ale autorului de psihologie și fiziologie. Conform autorului „Comediei umane”, scriitorul are obligația de a introduce corect caracterele și evenimentele descrise, în timpul ales. Mediul obiectual face timpul palpabil. Fiecare moment este validat datorită spațiului material și a evoluției evenimentelor din el. Erorile logice nu sunt permise, detaliile trebuie să fie suficiente tocmai pentru ca cititorul să se poată cufunda pe deplin în parcurgerea romanelor.

⁴ Cf. Angela Ion, *Balzac sau Romanul absolut*, în Balzac, *Comedia umană*, București, Ed. Univers, 1981, p. 9.

Imaginea spațialității în diferitele forme de artă, dintre care noi ne oprim asupra literaturii, sunt reprezentate de obiecte vechi sau noi, simple sau complexe, capabile să concentreze, dincolo de aspectul lor material sau decorativ, numeroase caracteristici ale ființei umane și ale rolului pe care acestea îl au în societate.

A descrie spațiul înseamnă a descrie mai multe aspecte, cum ar fi: aspectele politice și condițiile economice care îl produc, evenimentele sociale care îl generează, relațiile umane care permit decodarea, dar mai ales cunoștințele, felul de a fi și discursul celui care pune totul în scenă, adică experiența scriitorului.

Romanele lui Balzac încep, în general, cu un tablou vast, macrocosmosul, al cărui scop este acela de a-l familiariza pe cititor cu scena pe care se va petrece acțiunea. Parcă am fi prezenți în sală, la un spectacol de teatru și studiem îndeaproape decorurile de pe scenă, așteptând cu nerăbdare să înceapă piesa.

Descrierile unor regiuni, cum ar fi cea a Tourainei în „Crinul din vale”, ale unor orașe și sate de provincie, melancolicul oraș Saumur în „Eugénie Grandet”, descrierea Parisului, cu cartierele sale aristocratice și burgheze în „Strălucirea și suferințele curtezanelor”, boeme în „Iluzii pierdute” sau rău famate în „Féragus” și chiar artistice în „Gambara” etc. se regăsesc în opera balzaciană cu individualitatea sa, dată atât de arhitectură, cât și de tipurile umane care îl locuiesc.

Caracterul veridic al locurilor descrise, al personajelor, al întâmplărilor povestite au trezit dintotdeauna curiozitatea pentru sursele reale de inspirație. Casa lui Grandet seamănă izbitor cu casa unui medic din Tours, mănăstirea Noyers, cumpărată de Grandet, exista în realitate, fiind proprietatea unor Solonet, cunoștințe ale familiei Balzac, domeniul Froidfond, aparținând lui Grandet are asemănări cu domeniul Saché, proprietatea familiei Margonne, prieteni ai familiei Balzac etc. Prezentarea orașului Saumur în debutul romanului „Eugénie Grandet”, a familiei Grandet și a prietenilor săi se înscrie în lista descrierilor pe care le iubea Balzac atât de mult. Regăsim în operele sale literare descrierea multor orașe de provincie cum ar fi Le Havre sau Nemours, în „Ursule Mirouët”, Douay, în romanul „În căutarea absolutului” și multe alte orașe care i-au atras atenția lui Balzac mare amator de călătorii, Balzac.

Prezentarea detaliată a casei Grandet este realizată după ce suntem introduși încet-încet în atmosfera orașului. Există așa-numitele spații de tranziție, dintre exterior înspre interior, cum ar fi strada, grădina, descrierile fiind realizate în cercuri concentrice (oraș-cartier-fațada casei-interiorul casei sau descrierea încăperii, unde se începe cu ferestrele, ușile, pereții, podea, plafon, ca mai apoi să se ajungă în mijlocul camerei). Precum piesele unui puzzle, această prezentare treptată a locuinței se construiește în momente diferite din roman.

În crearea casei Grandet din Saumur, Balzac a utilizat elemente sesizate în locuri diferite, lăsându-și imaginația să construiască casa tipică care se potrivea perfect cu firul epic pe care îl avea în vedere. Pierre Citron a cercetat casele din Saumur, toate păreau că se potrivesc într-o oarecare măsură cu descrierea balzaciană, dar totuși nici una nu era cea căutată. Casa Grandet, precum majoritatea caselor din cartier, avea *parter* și *două etaje*. Încăperile care o compuneau aveau fiecare din ele importanța lor în desfășurarea acțiunii. În *sală*, la parter se țineau aniversările familiei și se încheiau afacerile lui

Grandet. În textul original cuvântul *sală* este subliniat, deoarece este vorba de un regionalism, dar și pentru că are o importanță sa în roman. Sala îndeplinește mai multe roluri: de anticameră, de salon, de budoar, de sufragerie și de birou. Adică Aici se petreceau momentele cele mai importante din viața cotidiană. Tocmai în acest scop este făcută descrierea amănunțită a *sălii*, ale cărei *ferestre* (două) dădeau înspre stradă. Încăperea era *pardosită cu scânduri, căptușită cu tăblii sure cu ciubuce străvechi*, iar *tavanul*, făcut din *grinzi aparente*, era vopsit cu aceeași culoare *sură*.

Concluzia care se poate trage din parcurgerea numeroaselor pagini de roman în care se realizează descrieri detaliate este că intenția romancierului a fost să redea cadrul acțiunii romanului, pentru că, pe de-o parte, elementele arhitectonice, topografice, de mobilier au importanța lor în derularea intrigii, iar pe de altă parte, așa cum am subliniat deja, Balzac este de părere că o casă, cu toate obiectele care se găsesc în ea, seamănă cu locuitorii săi, în aceeași măsură în care oamenii seamănă cu casa lor. Adică totul este cunoscut, se vede, se poate verifica, naratorul fiind sigur de ceea ce spune. Adevăratul și unicul scop urmărit de Balzac în opera sa, așa cum de fapt a și spus-o în Prefață, este ca opera sa, „Comedia umană”, să parcurgă veacurile și să ofere omenirii viitoare un document veritabil despre Franța secolului al nouăsprezecelea.

Bibliography

- Achim, Miha. *Antropologia culturală*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2002.
- Adam, J.-M. *Les Textes : types et prototypes. Récit, description, argumentation, explication et dialogue*, Paris : Editura Nathan, 1999.
- Bachelard, Gaston. *La Poétique de l'espace*, Paris: P.U.F., 1957.
- Bahtin, M. *Probleme de literatură și estetică*. Trad. de N. Iliescu. Prefață de Marian Vasile. București: Editura Univers, 1982.
- Balzac, Honoré de. *Comedia umană*, București: Editura Univers, 1981, Ediție critică coord. de Angela Ion.
- Barthes, Roland. *Le plaisir du texte*, Paris: Editura Seuil, 1973.
- Bournef, Roland, Ouellet R. *L'Univers du roman*, Paris: P.U.F., 1972.
- Coteanu, Ion. *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj* București: Editura Academiei, 1973.
- Cristea, Valeriu. *Spațiul în literatură: forme și semnificații*, București: Editura Adevărul, 2003.
- Dărăbuș, Carmen. *Literatura universală și cunoașterea de sine*, Cluj-Napoca, 2003.
- Drîmba, Ovidiu. *Istoria literaturii universale*, vol I-II, București: Editura Saeculum, 2004.
- Genette, Gérard. *La Littérature de l'espace în Figures II*, Paris: Editura Seuil, 1969.
- Hamon, Philippe. *Introduction à l'analyse du descriptif*, Paris: Edition Hachette, 1981.
- Hamon, Philippe. *Le descriptif*, Paris: Hachette, 1993.
- Ilie, Delia Ioana. *Socio-antropologia spațiului*, Timișoara: Editura Eurostampa, 2004.
- Ion, Angela. *Honoré de Balzac*, București: Ed. Enciclopedia Română.
- Miclau, Paul & coll. *Cahiers de sémiotique, Balzac-sémioticien avant la lettre*, E.U.B., Bucarest, 1977.
- Perec, Georges. *Espèces d'espaces*, Ediția a II-a, Paris: Éditions Galilée, 2000.
- Poulet, Georges. *Métamorphoses du cercle*, Plon, Paris, 1961, traduction roumaine : *Metamorfozele cercului*, București: Univers, 1987.
- Răsuceanu, Andreea. *Bucureștiul literar: șase lecturi posibile ale orașului*, București: Ed. Humanitas, 2016.
- Ricoeur Paul. *La Métaphore vive*, Paris: Seuil, 1975, traduction roumaine : *Metafora vie*, București: Univers, 1984.
- Riffaterre, M. *La production de texte*, în « Poétique », Paris: Seuil, 1979.

- Sârbu, Anca. *Timp și spațiu în literatura franceză din secolul al XIX-lea*, Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1999.
- Sorokin Pitirim A. *Social and Cultural Dynamics*, 1985.
- Tănase, Georgeta. *Materia, spațiul, timpul în istoria filozofiei*, București: Editura Minerva, 1982.
- Van Tieghem, Phillippe. *Literatura comparată*, București: Editura pentru Literatură Universală, 1966.
- Vianu, Tudor. *Studii de literatură universală și comparată*. București: Editura Academiei R.P.R., 1963.

THE EXPERIENCE OF TRAVELLING REFLECTED IN VASILE ALECSANDRI'S PROSE

Oana BĂDĂLUȚĂ

PhD student, University of Bucharest

Abstract: Vasile Alecsandri, as a young student, being overwhelmed by the romantic feeling of escaping, leaves the country in August 1834, to continue his studies in Paris. His literary debut takes place in 1840, in the Dacia Literară magazine, with the poems «Buchetiera de la Florența» and «Propășirea» (1844). He also continues with the publication of his travel memories. He writes poems as well, but his literary activity which he performs most and foremost is that related to the theatre. After some trips, he and Alecu Russo undertook in the villages and in the mountains of Moldavia in 1842, Alecsandri writes his first poems in the Romanian language: «Baba Cloanța», «Sara and the thief», which appear afterwards in the magazine Propășirea (1844).

Alecsandri's prose belongs to the common narrative type, which we usually call literary account. When we talk about the writers' journeys from 1848, we could not avoid referring to the Western romanticism, which used this genre a lot. The geographical spaces explored, the wish for travelling, the spirit of this displacement are more different for the Romanian writers than those from Western Europe. The reason concerns not only this sector of the prose, but also the relations between the Romanian literature and the Western romanticism.

In this way, the travel journal gets an epistolary character of intimate writing or of agreeable causerie, as the poet used to say.

Another sector of Alecsandri's prose, of the same value as the travel notes or the memoir writings, is that of epistolary form. The biographies written by Alecsandri belong to his literary prose, as long as this is a literary one, because it represents either memoir writings («Nicolae Bălcescu in Moldavia», «Constantin Negruzzi», «Alecu Russo»), or travel notes («Prosper Mérimée»). In the exchange of the literary epistles with Ion Ghica, the poet's contribution was somehow reduced. However, Alecsandri takes great pleasure in this remembrance of the facts and of the words, thus succeeding in blessing their names and their memory.

Keywords: travel, journal, memories, epistles, memoir writing.

Într-o mare măsură, proza lui Alecsandri se înscrie în sfera acelei specii narative comune, pe care am numi-o *relatare*, și care e, în fond, o manifestare a sociabilității. Martorul unei întâmplări neobișnuite și călătorul simt nevoia de a împărtăși și celorlalți cele văzute. Dramatismul evenimentului sau înfățișările inedite ale locurilor vizitate trezesc, prin ele însele, interes.

Când vorbim despre călătoriile scriitorilor de la 1848, nu putem evita raportarea la romantismul occidental, care a practicat mult acest gen. Paralela evidentiază, cu atât mai mult, linia organică a dezvoltării literaturii noastre de la începutul perioadei sale moderne, o literatură deschisă spre înrâuriri din afară, însă izvorând, în esență, din impulsuri locale, cu acuzata amprentă națională și populară. Stimulentul de a redacta scrieri de călătorie a putut fi generat fără un scop precis. Spațiile geografice explorate, sorgintea dorinței de a călători, spiritul acestor deplasări, sunt, în bună măsură, altele la scriitorii români, decât la cei occidentali. Motivul este unul cunoscut și privește nu numai

acest sector al prozei, cât și raporturile, în ansamblu, dintre literatura română și romantismul apusean.

Jurnalul de călătorie capătă astfel un caracter epistolar, de scriere intimă sau de *agreable causerie*, cum spunea poetul: „căci nimic nu-mi pare mai interesant, decât descrierile de voiajuri, când ele sunt făcute de un om *du monde*.” (*Scrisori*, 24 aprilie 1868) Tonul de epistolă, care exprimă o convorbire plăcută și liberă, se remarcă prin degajarea de orice afectare. Corespondentul nu are motive să se arate altfel decât îl știu ai săi, cărora li se confesează în deplină sinceritate, oferindu-ne astfel o fișă psihologică vrednică de încredere. Aș adăuga faptul că un alt sector al prozei lui Alecsandri, de aceeași valoare cu însemnările de călătorie, memorialistică, îmbracă această formă a epistolei.

Turismul la voia întâmplării, îngăduind fanteziei o libertate totuși relativă, elimină obișnuita listă de obiective, ce urmează a fi vizitate, și nu ia în considerare aspectul instructiv al călătoriilor. Când se află în apropierea unor monumente celebre, poetul se duce să le vadă, simțindu-se obligat de a-și face *datoria de turist*. Descrierea monumente rămâne, scriptic, sumară și inexpressivă, părând a fi desprinsă din paginile unui ghid. Asemenea lui Bolintineanu, Alecsandri nu-și dă osteneala să caute informații istorice, fără a avea intenția de a răspunde curiozității cititorilor. Pasajele nu par a aparține cuiva care a văzut vestigiile trecutului, întrucât nu e consemnat nici un detaliu sugestiv, iar emoția e total absentă.

Receptivitatea lui Alecsandri la frumusețea monumentelor arhitectonice și, în general, reacția lui în fața operelor de artă, nu trec peste limita, destul de joasă, la care se situează masa turistilor cu o cultură medie. *Interesant, măreț, admirabil, minunat, frumos, frumusețe, ne-a uimit, ne-a impresionat*, acesta e vocabularul folosit mereu în peisajele sale, destul de puține de altfel, cu privire la unele dintre construcții, statui sau tablouri.

Marile orașe prin care trece și pe care le cercetează, mai întotdeauna în fugă, ogoarele pe care le vede din goana trenului sau a postalionului, porturile, gările, drumurile, îi creează călătorului o impresie globală de civilizație, de progres economic, de stadiu înaintat în realizările edilitare, în confort.

Afecțiunea pentru Mircești circulă ca o sevă în *Pasteluri*, constituind acel fond emoțional, care dă strălucire imaginilor și culorilor, și care aduce tablourile în sfera poeziei. În ultimii săi ani, Mirceștii sunt pentru Alecsandri locul în care acesta încearcă să-și reactiveze forțele. Poetul readuce în discuție Mirceștiul, acolo unde, în cabinetul de lucru, *pe nesimțite*, într-o totală detașare de lume și de sine, poetul apucă condeiul și scrie *vrute și nevrute*.

Bucuria revenirilor acasă capătă, în ultimii ani, o intensitate deosebită: „Am sosit ieri seara acasă. Sunt fericit de a respira aerul dulce al țării și a bea apă proaspătă din grădină.” (*Scrisori*, 17 august 1887)

Vasile Alecsandri și-a tratat scrisul în proză ca pe o activitate secundară și n-a depășit, în această direcție, faza unui anume amatorism. S-ar părea că, prea încrezător în puterea versului, pe care, ca și contemporanii săi, îl socotea ca atare, poezie, a desconsiderat exprimarea nesupusă rigorilor metrice, ca pe una exterioară artei. În orice caz, modul în care și-a alcătuit volumul de proză, component al seriei *Opere complete*, e semnificativ. Prima secțiune a *cuprinderii* include *călătorii și studii*, alăturate și intercalate

ca și când ar aparține aceleași categorii. Evident, scriitorul nu simțea o deosebire netă între *O plimbare la munți și Români și poezia lor*, sau între *Istoria unui galbin și Dicționar grotesc*. Întrucâtva, faptul acesta nici nu trebuie să ne surprindă. În așa-numitele studii, poetul folosește același condei mănuit de el, întotdeauna. Stilul său este eseistic, entuziast sau ironic, exprimând un punct de vedere subiectiv, ca și în literatură.

Când a avut ambiții de prozator și s-a hazardat în construcții epice, rezultatele au fost modeste. *Buchetiera de la Florența, Dridri, Margarita* (parțial), interludiile narative din însemnările de călătorie, preiau situații, personaje, conflicte puse în circulație și istovite printr-o prea deasă întrebuintare de literatură romantică a vremii. Psihologia personajelor e artificială, sentimentele acestora se manifestă în crize violente și, în general, destinul lor evoluează pe făgașe bine cunoscute, astfel încât ai impresia că toate acestea le-ai mai citit undeva. *Dridri* face cariera știută a provincialei venite la Paris, orașul tentațiilor, sub presiunea căruia firile candidе și dezarmate nu pot decât să eșueze. Dacă în partea I din *Dridri* subiectul francez putea să ducă mai lesne la pastişă, în *Margarita*, unde locul acțiunii este Moldova, ar fi fost de așteptat ca autorul să facă efortul de a realiza o imagine cât de cât veridică a realităților din țară. Povestea de dragoste dintre Margarita și Alecsis, cât și ambianța în care se mișcă siluetele estompate ale eroilor, dezmint total un asemenea efort.

Nuvela *Margarita*, publicată de autor numai fragmentar, în 1880, e datată 1870. Gustul lui Alecsandri în privința prozei epice de imaginație și priceperea lui de a scrie nu progresaseră niciun pas de la *Buchetiera de la Florența*, deși trecuseră trei decenii. Între timp, epica românească, după tentativele mai multora de a o aduce la nivelul altor literaturi, își celebrase, în sfârșit, prima victorie memorabilă, prin romanul *Ciocoii vechi și noi*, sau prin nuvelele lui Nicolae Filimon. Alexandru Odobescu dăduse și el *scenele istorice*, dar acestea nu constituiau un progres propriu-zis față de nuvela istorică a lui Costache Negruzzi. Romanul lui Filimon, purtând încă semnele lipsei de experiență, nu numai a autorului, ci și a prozei noastre, rămâne o realizare excepțională. Chiar și în 1870, an în care Alecsandri redacta *Margarita*, scriitorii încă aveau dificultăți de a înlătura valul ce-i despărțea de realitate, pe care se proiectau, ca pe un ecran, reminiscențe de lecturi.

Literatura noastră modernă s-a constituit, mai întâi, prin creația poetică și dramatică, urmând unui drum destul de anevoios, ca un fel de proces de maturizare până la roman și până la nuvela realistă. Scrisul cronicarilor a putut constitui, în oarecare măsură, un reazăm și un punct de plecare, ceea ce justifică reușitele mai rapide în proza de inspirație istorică și în memorialistică, specii în care o realitate dată trece direct în narațiune, fără o prelucrare mai complicată a fanteziei. Reamintim toate acestea, deoarece ne întrebăm dacă faptul că, după afirmațiile lui George Călinescu, *nu are invenție* este la Alecsandri o deficiență personală sau dacă nu cumva stângăciile lui în proza epică se datorează, în primul rând, lipsei de experiență a întregii noastre literaturi din acea vreme. În fond, nuvelele sale și fragmentul de roman *Dridri* fac bună vecinătate cu nuvelele romantice ale lui Costache Negruzzi, și cu romanele lui Dimitrie Bolintineanu.

Oricum ar sta lucrurile, dintre cerințele fundamentale ce se cer îndeplinite de un autor de proză epică, lui Alecsandri îi lipsește capacitatea de a imagina subiecte și conflicte, cât și darul de a crea personaje veridice, reliefate, vii. În același timp, poetul este

înzestrat cu însușiri esențiale pentru orice prozator, și anume: ascuțimea observației, care-i îngăduie să prindă detaliul semnificativ în peisaj sau în comportamentul oamenilor, talentul descriptiv (și în portrete) și ușurința de a povesti. Acestea sunt tocmai însușirile care fac din scriitorul menționat un excelent autor de însemnări de călătorie și un memorialist. Poate că nicăieri, aceste însușiri narrative nu ies la iveală atât de pregnant, ca în *Jurnalul de călătorie din Italia*.

Fondul autobiografic al fragmentului de roman *Dridri* și al nuvelei *Margarita* se exprimă și prin intermediul numelor eroilor, obținute din numele scriitorului: Vali și Alecsis. Ambele compoziții epice fac pereche cu *Jurnalul călătoriei în Italia*, dar prin convenționalismul situațiilor ilustrează dificultățile întâmpinate de scriitor, atunci când se îndepărtează de faptul trăit, pentru a se aventura în improvizarea de subiecte. Partea a II-a din *Dridri* contrastează izbitor cu istorisirea romantică despre cariera-tip a tinerei provinciale care naufragiază în *moderna Babilonă*, Parisul. Sunt, de fapt, două povestiri deosebite, alăturate, fără sudură. Această parte a doua ne duce cu gândul la capodopera *Geniu pustiu*, prin polarizarea materialului epic în jurul unei mișcări revoluționare, ca și prin aceea că eroii reprezintă un alter-ego al poezilor. Paralela se sfârșește aici. La Alecsandri, narațiunea e autobiografică, înrudită cu memorialistica, și, ca atare, realistă. Refugiul lui Vali în Munții Hangului, după *încercarea de răsccoală din ziua de 28 martie 1848, care avu loc la Iași*, trece la persoana a treia avataruri bine cunoscute ale poetului însuși. La peste două decenii, acesta sesiza, probabil mult mai limpede, naivitatea visului nutrit de tânărul revoluționar, acela de a ridica la luptă *poporimea munteană*. Ajuns la Hangu, Vali ține un discurs în fața a *două sute români înarmați cu topoare, cu lănci, cu coase și cu puști*. Scena e trăită, văzută, ca o reconstituire din memorie.

În *Balta Albă*, Alecsandri își expune, evident, propriile impresii culese în respectiva localitate balneară, unde s-a aflat la întoarcerea în țară, după lunga călătorie prin Europa, sfârșită într-un mod cât se poate de trist, în tovărășia Elenei Negri. Cu atât mai ușor i-a fost să-și însușească perspectiva unui turist străin, din care a făcut eroul povestirii sale. Începutul acestei povestiri e folosit pentru a denunța ignoranța intelectualilor occidentali în ceea ce privește țările românești, dezinteres de care tinerii români aflați la studii peste hotare s-au izbit, cu multă întristare. Dezmințirea relilor păreri despre Principate, ale *zugravului francez*, se oprește aici, fapt care nu-l împinge pe Alecsandri spre idilizarea realității. În continuare, acesta face haz împreună cu francezul de tot ceea ce vede și pățește: mijloace de transport primitive, lipsa de organizare și de confort.

Vibrația emotivă a lui Alecsandri rămâne de intensitate mijlocie, voioșia exclude sentimentul sublimului și jugulează exaltarea fanteziei. Pentru a exprima grandiosul, vocabularul său se arată prea sărac. Epitetul *urias* revine cu o frecvență aproape supărătoare. La fel se întâmplă și cu metaforele *șir de diamanturi*, *o coroană de brillianturi*.

Există un domeniu pe care scriitorul îl abordează fără obișnuita lui maliție și în care admirația sa nu cunoaște rezerve. Pretutindeni, în proza sa (ca și în poezie), patria și poporul, țărănimea, sunt valori sacre, fundamentale și de referință. În fața fenomenelor negative din societatea românească și a evenimentelor neprielnice, optimismul său își află un sprijin și un temei neclintit. Dacă Alecsandri a fost *veșnic tânăr și ferice*, explicația nu

poate fi căutată numai în temperamentul său, ci și în această credință fermă, în sănătatea și robustețea morală a poporului, în vitalitatea acestuia și în capacitatea lui de a-și împlini destinul. La 1848 patriotismul nu era o noțiune, ci o stare sufletească, o pulsație vie. Panorama pestriță a Iașilor din 1844, ilustrând tendința târgoveților spre imitația servilă, putea duce la concluzii îngrijorătoare. Alecsandri nu se lăsă descurajat.

Culegătorul de folclor, care s-a priceput a șlefui, cu un tact desăvârșit, piesele adunate, criticul literar și autorul unor însemnări despre limbă, nu a avut nicio pregătire științifică în aceste domenii. S-a călăuzit întotdeauna după bunul-simț popular, după literaura creată de popor și după limba vorbită de acesta. Analizele lui, cu aceste repere empirice, însă de nădejde, nu au adâncime, dar sentințele rămân inatacabile. În *Studii*, denumire prea pretențioasă, tonul lui Alecsandri parcurge aceeași gamă, ca în restul prozei sale, de la umor și ironie, la admirație. În privința unora dintre formele lexicale trecute în revistă în *Dicționarul grotesc*, evoluția limbii nu a mers în sensul cererilor poetului, iar condamnarea pedantismului rămâne în picioare.

Biografiile scrise de Alecsandri aparțin prozei lui literare, în măsura în care această proză aparține literaturii, fiindcă reprezintă ori memorialistică (Necolae Bălcescu în Moldova, Constantin Negruzzi, Alecu Russo), ori însemnări de călătorie (Prosper Merimee). În schimbul de epistole literare făcut cu Ion Ghica, contribuția poetului a fost restrânsă. Aceste biografii, publicate mai înainte, se înscriu însă, cu drepturi egale, în serie. Se pot observa același stil evocator, aceeași putere de cuprindere vădită în proiectarea episoadelor biografice (și autobiografice) pe fundalul epocii, ca în *Scrisorile lui Ion Ghica*. Mărturisirea din finalul *Introduțiunii* ar putea să prefateze și biografiile datorate lui Alecsandri, prin aducerea-aminte a unor oameni pe care i-a avut alături, i-a văzut luptând, *cu abnegațiune și curaj, pentru redobândirea drepturilor țării și pentru libertate*. Prin această rememorare, a faptelor și a cuvintelor, Alecsandri găsește o mulțumire nespusă, reușind să le binecuvinteze numele și memoria.

Bibliografie selectivă

Opera poetică

Alecsandri, Vasile *Opera poetică*, Editura Cartier, Editia a II-a, 2004

Studii critice

Călinescu, G., *Vasile Alecsandri*, Editura Tineretului, București, 1992

Duică, Bogdan G., *Vasile Alecsandri – povestea unei vieți*, Academia Română, Cultura națională, București, 1926

Ghițulescu, Mircea, *Alecsandri și dublul său*, Editura Albatros, București, 1980

Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii românești*, Editura Minerva, București, 1983

Lovinescu, E., *Titu Maiorescu și contemporanii lui*, Editura Minerva, București, 1974

Marcu, Alexandru, *Vasile Alecsandri și Italia*, Editura Cultura Națională, București, 1927

Morariu Leca, *Pe marginea cărților: Alecsandri*, Institutul de Arte grafice și editura Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1932

Negoîtescu, I., *Istoria literaturii române*, Editura Minerva, București, 1991

Nicolescu, C., G., *Viața lui Vasile Alecsandri*, Editura Pentru Literatură, București, 1965

Papastate, C., D., *Vasile Alecsandri și Elena Negri*, Editura Tiparul românesc, București, 1945

Petrașcu, N., *Vasile Alecsandri – studiu critic*, București, 1894

Piru, Al., *Istoria literaturii române*, Editura Grai și Suflet, București, 1994

Platon, Maria, *Vasile Alecsandri, Poezii Felibri și Cântecul gînteii latine*, Editura Junimea, Iași, 1980
 Pogoneanu-Rădulescu, Elena, *Viața lui Vasile Alecsandri*, Editura *Scrisul Românesc*, Craiova, 1940
 Rașcu, M., I., *Eminescu și Alecsandri*, Editura București, București, 1936
 Rotund, Nicolae, *Incursiuni critice*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1997
 Sanielevici, H., *Cercetări critice și filozofice*, Editura Pentru Literatură, București, 1968
 Scarlat, Mircea, *Istoria poeziei românești*, Editura Minerva, București, 1982
Scrisori către Vasile Alecsandri, ediție îngrijită de Marta Anineanu, Editura Minerva, București, 1978
 Simion, Eugen, *Dimineața poezilor*, Editura *Cartea Românească*, București, 1980
 Vitcu, Dumitru, *Diplomații Unirii*, Academia de Științe Sociale și Politice, Editura Academiei RSR, București, 1979
 Zotta, Sever, *La centenarul lui Vasile Alecsandri*, Editura Muzeului Municipal Iași, Iași, 1921

** This work was cofinanced from the European Social Fund through Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, project number POSDRU/159/1.5/S/140863, Competitive Researchers in Europe in the Field of Humanities and Socio-Economic Sciences. A Multi-regional Research Network, sau Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, Cod Contract: POSDRU/159/1.5/S/140863, Cercetători competitivi pe plan european în domeniul științelor umaniste și socio-economice. Rețea de cercetare multiregională (CCPE).*

THE POLIPHONIES OF NON-FINDING OR ABOUT THE UNFULFILLED DESTINY: THE ADJUSTMENT BUREAU/BEFORE WE GO

Oana BĂDĂLUȚĂ
PhD student, University of Bucharest

Abstract: In this material I intend to explore the human destiny and its limits. Led by a macrocosmic force, the destiny cannot modify its coordinates, which are considered to be presettled. However, in case of some encounters, more or less wanted, the people try to overpass its boundaries and to eliminate them, and thus thwarting the Creator's will.

I have chosen the two film adaptations, entitled «The Adjustment Bureau» and «Before we go», the former under the direction of George Nolfi (2011) and the latter under Chris Evans's direction (2014), as a case study, in order to exemplify two situations generated by identical forces and interests, but which have different endings: in the first case, the two human beings get from God a reiteration of their own existence, implicitly of their destiny, through the fact that they manage and are allowed to remain together, while in the second case, they probe the fact they have known each other, at a certain time and space, like an experience that mark them, on one side, and on the other side helps them in their existential itinerary, through taking better decisions, through facing all kinds of trials and last but not least, through overpassing well the ontological proofs, which they are subjected to. Both cinematographic creations analyse the act of predestination or that of the human being's mission, through finding his soul mate.

More than that, we discuss in this abstract about protective divine court, mentioning the fact that every individual receives a guardian angel from God, to guide and protect him/her, a savior and a good advisor regarding the choices that he/she has to make in their lives.

Both film adaptations finally convince us, that life hides its intentions, having as a purpose to render an evolved ego, a balanced individual, even if this one is penetrated by melancholy feelings and regrets.

The poliphonies of the encounter of the two people attracted by one to the other, intervene, in this way, with the poliphonies of non-finding, as long as the destiny does fulfill or does not.

Keywords: destiny, cosmic order, reorder, encounter, situation.

Ecranizarea *The adjustment bureau* (2011), în regia lui George Nolfi, tratează mitul androginului, prin intermediul celor care urmăresc procesul de uniune a două părți, personajele David Norris și Elise Sellas, gardienii destinului, un tip de îngeri justițieri destul de severi, care au grijă ca lucrurile să se întâmple conform unui plan prestabilit. Cel care hotărăște cum vor evolua lucrurile este același care a creat planul: *Trebuie să-și verse cafeaua pe cămașă până la 7:05 cel târziu./Îl prind imediat ce intră în parc.* În ecranizare nu se specifică care este ierarhia acestor reprezentanți oraculari, fiind sugerată doar funcția acestora – de îngeri personali, care pot umbla în grupuri sau pot fi singuri. Îngerii-gardieni au rolul de a transmite informații Creatorului, cu privire la oamenii pe care îi țin sub urmărire, intermediind astfel între cele două planuri, terestru și cosmic, între ființele înaripate și cele lipsite de aripi. Aceștia sunt cei care îndeplinesc și respectă ordinele primite: *Nu, domnule. Ne ocupăm de el. Da, domnule. Înțeleg. Mă ocup eu. Ce încurcătură!* (Donaldson); *Președintele are planul complet. Noi vedem doar o parte din el.* (Președintele este cel care cunoaște planul, gardienii sunt cei care-l execută) În film, aceștia prezintă o înfățișare care copiază, în cele mai mici detalii, chipul uman. Prin natura lor, oamenii vor

încerca întotdeauna să aspire către perfecțiune, deci manifestă o aspirație către aceste ierarhii cerești, care, le rândul lor, exercită asupra oamenilor un rol de iluminare, de călăuzire. Replicile sau dialogul dintre aceștia ne arată funcția pe care o au în cadrul narațiunii și faptul că sunt diferiți de oameni, aparțin unui alt registru: *Ești înger?/Am mai fost numiți așa.; Suntem mai mulți ofițeri de caz, care trăiesc mai mult decât oamenii.* (Harry/David) Ei sunt cei care cunosc mult mai multe lucruri despre existența umană decât li se permite oamenilor să afle, cei care aleg în favoarea omului, chiar dacă, de multe ori, nu ne dăm seama de faptul că suntem ghidați și urmăriți îndeaproape. Oamenii nu îi pot vedea, dar îi pot simți, prin alegerile bune pe care le fac sau, în sens contrar, dacă nu își ascultă sinele, prin alegerile nepotrivite. Îngerii sunt considerați protegătorii, fiecare om fiind însoțit pe drumul vieții și după, de o astfel de instanță protectoare.

Subiectul poveștii este următorul - David Norris, viitor senator al orașului New York, o întâlnește pe Elise Sellas, o balerină, de care se simte atras, dar cu care nu poate rămâne, deoarece gardienii îi împiedică să se întâlnească. David depășește interdicțiile și insistă să o revadă. Din cauza acestor împotriviri, el regresează pe plan profesional, întrucât nu va fi ales senator. Împotrivirea în fața destinului generează un fals destin, ce nu poate fi împlinit: *David, faci ca totul să fie și mai dificil decât ar trebui să fie.* (un gardian) Orice deviere de la plan dezechilibrează subiectul, care nu alege ceea ce i s-ar fi potrivit, ceea ce ar fi fost cel mai bine pentru el: *O să-l chinuie întrebările până în ziua în care va muri. Nu va înceta să caute răspunsuri. N-o să renunțe.* (un gardian) Nefericirea îl determină să umple golul din interiorul lui: *Va trebui să-l supraveghem pentru totdeauna, să fim siguri că nu vorbește. Efectul nesfârșit de undă.*

Subiecții care se opun integrării microcosmice, stabilirii ordinii, induc, în acest fel, haosul, în plan macrocosmic: „Între om și Cosmocrator există o colaborare sincronă. Fiecare are menirea lui și neparticiparea unuia poate periclita însăși existența Cosmosului”¹ și au parte de o resetare, care poate fi echivalentă cu uitarea, în plan mental: *Dacă ne vei dezvălui vreodată existența, o să-ți ștergem mintea, echipa de intervenție te va reseta. Sentimentele tale, amintirile, întreaga ta responsabilitate vor fi eliminate. Nu vei mai gândi deloc. Nici un cuvânt despre noi.*

Gardienii au capacitatea de a evalua gândurile omului, în funcție de opțiunile acestuia: *Când iei o decizie, mintea ta evaluează opțiunile. Noi le putem percepe. Știu dacă vei urma sau nu planul, deoarece (...)simțim când se va întâmpla.* (Harry) În același timp, aceștia pot participa la determinarea și hotărârea omului, prin luarea deciziilor potrivite: *Suntem aici pentru a te face să respecti planul. Doar atât suntem autorizați să facem; O vei căuta, nu-i așa? Nu o vei găsi. Vor avea ei grijă de asta.*

Există totuși un element care poate bloca chiar și acțiunile gardienilor, apa: *(Apa) ne blochează abilitatea de a-ți citi arborele deciziei; Ploaia se va opri în următoarea oră și asta este singurul lucru care îi împiedică să ne vadă acum.* (Harry)

Interacțiunea lui David cu Elise, lângă apă, deține o însemnătate specială, dacă ne raportăm la faptul că în basm, toate întâlnirile importante se petrec lângă izvoare sau

¹Andrei Oișteanu *Ordine și haos*, Editura Polirom, Iași-București, 2013, p. 113.

lângă ape stătătoare. După trei ani, David și Elise se reîntâlnesc: *Să oprim curentul la studioul ei de dans.*

Planul este reanalizat, predat lui Thomson, un avocat gardian: *Întâlnirea cu Elise de acum trei ani nu a fost o întâmplare. Noi am făcut asta. Știam că te va inspira să ții acel discurs. Discursul care te-a adus înapoi din uitare.* Vechiul sine se transformă într-unul nou, care este, astfel, redescoperit: *Sunt rămășițe ale acestor planuri vechi care îi atrag unul spre celălalt. Ei simt în continuare că aparțin unul celuilalt, chiar dacă nu este așa.* Faptul că David o întâlnește pe Elise îl ajută pe moment, dar acest lucru nu îi va face bine pe viitor, întrucât legătura și implicațiile relației cu aceasta îl vor îndepărta de centru, de obiectivele personale, pe care nu le va mai respecta. Gardienii îl avertizează asupra consecințelor pe care le va avea alegerea de a rămâne împreună cu cea pe care o dorea: *Dacă rămâi cu ea, nu ucizi doar visele tale, ci și pe ale ei*, justificarea fiind iluzia faptului că fiecare dintre aceștia îi este suficient celălalt.

O să trec prin ușa albastră./Poftim modalitatea de a intra prin ea.(pălăria) Să nu o pierzi. (David-Harry); *Are o pălărie. Este în substrat.* (pălăriile reprezintă obiecte de intermediere între cer și pământ, cu ajutorul cărora David și Elise ajung la ușa albastră, cea care îi duce spre centru, mai aproape de Creator)

Cei doi primesc o nouă șansă, aceea de a fi împreună. În acest fel, echilibrul lumii lor, cât și cel macrocosmic se restabilesc, existența celor doi primind o nouă ordine: „Echilibrul Cosmosului trebuie restabilit de îndată, iar balaurul furtunii (Haosul) trebuie răpus, îmblânzit sau alungat.”²

Rescrierea destinului reprezintă un gest de sorginte divină, pe care, potrivit antropologului Arnold Van Gennep, îl putem încadra în specificul riturilor de *încorporare (de trecere)*, prin care are loc schimbarea unor conjuncturi existențiale; în acest caz vorbim despre acceptarea unei părți diferite dintr-un întreg, unei alte jumătăți.

Before we go (2014) este un film regizat de Chris Evans, lipsit de efecte speciale, care expune o idilă aparent neconvingătoare dintre doi tineri, Nick, un trompetist, și Carrie, o femeie consultant de artă, care se întâlnesc în Grand Central Station și află câte ceva din experiențele vieții celuilalt, punând accent pe neîmplinirile lor: alegeri în carieră, greșeli, iubiri care nu ajung la desăvârșire. Circumstanțele în care cei doi se cunosc sunt neobișnuite, tocmai de aceea narațiunea are ceva inedit de spus și de transmis publicului, și, prin aceasta, stârnește curiozitatea. Personajele sunt sincere, destul de intime pentru doi necunoscuți, discuțiile pe care le poartă vin parcă de la sine și par extrem de fluide și de convingătoare.

Cele două personaje dezvoltă o dramă relațională, prin faptul că își dezvăluie unul altuia viața, ajutându-se în a găsi o cale spre un sine evoluat, cu scopul de a fi o versiune îmbunătățită a lor: *Câteodată trebuie să faci alegerea și să te avânți.* (min 00:53:53 – 00:53:57)

Povestea este construită din replici dialogate, care curg fără întrerupere, în paralel cu timpul și cu aerul nopții. Sunt relatate amănunte personale cu privire la poveștile din

² Idem, p. 398.

viața lor, despre oamenii care le-au provocat rupturi în suflet, deci putem vorbi astfel despre o poveste în ramă, o poveste dintr-o altă poveste.

Întâlnirea celor doi duce la compromis, nu acela prin care aceștia rămân împreună, ci prin faptul că vieților lor urmează să se schimbe. Aceștia trebuie să repare fie prezentul, fie trecutul, astfel că întâlnirea nu se produce pentru ca ei să formeze un cuplu, în principal – Nick ar fi trebuit să participe la o recepție de nuntă, la care fosta lui prietenă era prezentă, iar Brooke trebuia să ajungă în New Haven, pentru a distruge o scrisoare, care i-ar fi putut aduce despărțirea de soțul ei. Totuși, ambii sunt încercați, se confruntă cu situații dilematice și provocări interioare, întrucât scenariul, astfel creat, ne determină să ne întrebăm dacă vor rămâne sau nu împreună: *Am menționat că ești fermecător?* (min 01:19:21 – 01:19:24) În momentul în care drumurile lor se despart, se simt impulsionați să meargă mai departe și să își rezolve sau să își înfrunte mai ușor și cu mai multă detașare, curaj și încredere, problemele: *Simt că ar trebui să mă întorc să văd ce suntem dispuși să facem pentru asta. Pentru că nu m-aș ierta dacă n-aș lupta.* (min 01:23:40 – 01:23:54)

În altă ordine de idei, mesajul poate fi invers receptat de către publicul cinofil, în situația în care acestora li s-ar fi oferit șansa la fericire, pe care o ratează sau nu o iau în considerare - filmul vorbește despre temere, despre neimplicare și despre in evoluție, acolo unde viața te forțează să vezi un alt drum, să poți alege, și prin prisma acestei alegeri, să mergi mai departe: *Ai putea să ai un viitor cu băiatul nostru, de aici.* (min 01:00:58 - 01:01:01)

M-a atras acest film, deoarece subiectul tratat nu este despre căderea în iubire sau despre reîndrăgostire, ci despre fidelitate, despre acuratețea iubirii. Filmul vorbește despre suferință, despre rănilor greu vindecabile – Nick nu se refăcuse de la încheierea ultimei relații, pe care o avusese în urmă cu șase ani; această rană o numim suferință și nu obsesie, întrucât face referire la fragilitatea sufletului, la căderea în gol, atunci când numai Dumnezeu te poate ridica.

De asemenea, opțiunea alegerii este abordată și discutată în film de către cei doi – Brooke alege un alt job, iar Nick își urmează pasiunea, aceea de a fi muzician. Povestea aceasta este despre recunoștință și despre evoluție sau creștere interioară, astfel că nimic din ceea ce ni se întâmplă în viață nu este aleatoriu: *Am impresia că ne-am întâlnit în Grand Central cu un motiv. Cred că eram meniți să ne găsim unul pe celălalt.* (min 01:22:03 – 01:22:16)

Întrucât nu poate fi vorba despre o consumare a relației intime între cei doi tineri, putem vorbi despre prietenie, despre încredere și despre cunoașterea unor oameni care ne sunt, întâi de toate, străini, fapt care îți poate aduce, în unele cazuri, și beneficii.

Coloana sonoră substituie trăirile și sentimentele celor doi tineri, reușind să valorifice, cu mult mai mult, momentele importante – *Only Yesterday* încheie gama de melodii, prin accentuarea sentimentului de tristețe, odată cu separarea produsă.

Am ales acest material nu pentru ceea ce credem că filmul nu poate reda, pentru limitele lui, ci pentru ceea ce regizorul transmite – o tristețe, un final care te sfâșie lăuntric și care te recompune la loc, dacă poți proba și înțelege câte ceva din poveștile celor doi tineri: *Vei cânta într-o noapte la Grand Central, gândindu-te la fiecare motiv din lume să nu*

te duci să te întâlnești cu fata care ți-a zdrobit inima. Apoi vei întâlni pe cineva. La prima vedere, ea va părea glacială, dar rămâi cu ea. Vei avea mai multă nevoie de ea, decât ea de tine. Spre sfârșitul nopții, vei vrea să spui anumite lucruri, dar nu le spune. Nu o ruina. Nu e nimic din ce ea să nu știe deja. Doar dă-i un sărut. Urează-i baftă și mulțumește-i, pentru că ți-a arătat că poți iubi mai mult de o persoană în viața asta. (min 01:25:39 – 01:26:52)

Referințe bibliografice

Andrei Oișteanu *Ordine și haos*, Editura Polirom, Iași-București, 2013

Filmografie

Nolfi, George dir. (2011) *The adjustment bureau*

Evans, Chris dir. (2014) *Before we go*

** This work was cofinanced from the European Social Fund through Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, project number POSDRU/159/1.5/S/140863, Competitive Researchers in Europe in the Field of Humanities and Socio-Economic Sciences. A Multi-regional Research Network, sau Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, Cod Contract: POSDRU/159/1.5/S/140863, Cercetători competitivi pe plan european în domeniul științelor umaniste și socio-economice. Rețea de cercetare multiregională (CCPE).*

THE CRITICAL RECEPTION OF VASILE ALECSANDRI'S POETRY

Oana BĂDĂLUȚĂ

PhD student, University of Bucharest

Abstract: Those who have studied Alecsandri's literary work – professional writers, historians and literary critics, described him as: «a great citizen writer, deeply involved in the problems of the social-political, cultural and literary life of the epoch, a member of Junimea Literary Group of 1848», as Garabet Ibrăileanu justly states, «the head of our poetry» (T. Maiorescu), «a great creator in his literary domain» (B.P. Hașdeu), «a reader and a bard» (Al. Vlahuță), «a wise and a great national poet» (M. Dragomirescu), and G. Munteanu supports the fact that «the writer born in Mircești, essentially remains a poet».

Up to Mihai Eminescu's affirmation, Vasile Alecsandri, «this exemplary consciousness of our nation and our literature» (A. Martin), was, perhaps, the most complete writer that the Romanian literature had ever had, at the stage of the development on the great and modern coordinates, given by the Introduction of the «Dacia Literară» magazine. His varied literary work, with essential values, penetrated by a profound and justified militantism, is not only the product of his epoch, but it is also the expression of his personality.

Vasile Alecsandri's literary work reception had along the years well-defined stages, which could be easily distinguished through a spontaneous and partial manner of interpretation of his writings, starting with the first eulogies inserted in the «Danube Star» (1856) up to 1881. It is the epoch of enthusiasm and admiration almost unanimously, when the bard from Mircești is considered as a king of our poetry. His prestige, as it is stated in the articles published in various magazines of the time, is due to the appreciation of his substantial contribution to the development of the Romanian literature and culture, as well as the important part he performed in the main social and political events, which put the basis of modern Romania.

Keywords: reception, critic, literary work, writer, literature.

Se poate susține, fără exagerare, că scriitorul Vasile Alecsandri a fost o creație a *pașoptismului cultural*, un artist care, făcând din literatură o profesie în sens ideal, a returnat cu dărnicie acesteia, în semn de recunoștință, tot ceea ce sufletul lui de român a simțit, tot ceea ce talentul lui a produs. Că avea vocație artistică, e în afara oricărei discuții. A recunoscut-o însuși Eminescu, scriind în ziarul *Timpul*: „Talentul l-a avut și încă într-o măsură foarte mare.”

Cei ce au studiat opera lui Alecsandri – scriitori, istorici și critici literari avizați, l-au definit ca un *mare scriitor cetățean*, adânc ancorat în problemele vieții social-politice, culturale și literare ale epocii, un *junimist-patruzecioptist*, cum nuanțează, cu justețe, Garabet Ibrăileanu, *cap al poeziei noastre* (T. Maiorescu), *mare creator în sfera sa* (B.P. Hașdeu), *cititor, bard* (Al. Vlahuță), *părinte sau mare poet național* (M. Dragomirescu), iar G. Munteanu susține că mirceșteanul rămâne *funciarmente un poet*. Asemenea aprecieri nu s-au bucurat, totuși, de adeziunea unanimă, astfel că Alexandru Macedonski, Aron Densusianu i-au contestat orice valoare ca poet.

Până la M. Eminescu, V. Alecsandri, această *exemplară conștiință a națiunii [și literaturii] noastre* (A. Martin), care timp de 50 de ani a dominat viața literară, a fost, poate,

scriitorul cel mai complet, pe care literatura română l-a avut, în etapa dezvoltării pe marile și modernele ei coordonate trasate de *Introducția Daciei literare*. Opera lui bogată, variată, cu valori certe, străbătută de un puternic și justificat militantism, nu este numai produsul epocii, ci și expresia personalității lui. Acest *rege al poeziei*, înzestrat cu inteligență vivace și cu o intuiție sigură, cu sensibilitate și cu destulă fantezie creatoare, senin și vesel, cu spirit de observație, sentimental, a avut una din naturile cele mai echilibrate, care i-au îndreptățit pe unii să susțină faptul că Vasile Alecsandri se apropie de *seninătatea olimpică a lui Goethe*.

În teatru a relevat aceeași înțelegere cuprinzătoare a vremii, ca expresie a conștiinței lui, de om al epocii, același *moralist ardent*, pus în slujba luptei pentru progres și pentru patrie.

Proza lui V. Alecsandri a impulsionat memorialistica și epica de observație realistă, care, dincolo de numeroasele note romantice, sunt străbătute de idei provocatoare, de probleme și de aspecte specifice epocii sale.

Receptarea operelor lui V. Alecsandri a cunoscut, de-a lungul anilor, etape bine definite, care se disting prin optica interpretării spontane și parțiale a scrierilor sale, pornind de la întâile elogii inserate în *Steaua Dunării* (1856), până în 1881. Este epoca entuziasmelor și a admirațiilor aproape unanime, când bardul de la Mircești este receptat asemenea unui *rege al poeziei*. Prestigiul lui, așa cum reiese din articolele publicate în diverse reviste ale vremii, se datorează aprecierii contribuției sale substanțiale, la dezvoltarea literaturii și a culturii românești, cât și prin rolul jucat de acesta în principalele evenimente social-politice, care au pus bazele unei Români moderne.

Chintesența orientării în definirea și judecarea personalității lui V. Alecsandri, o găsim inserată într-un articol semnat de T. Maiorescu: „totalitatea acțiunilor sale dă valoarea [lui] unică.”

Etapa a doua începe cu anul 1882, când Al. Macedonski publică în *Literatorul* articole în care supune analizei estetice, opera poetică a bardului. Explicațiile trebuie căutate, pe de o parte în apariția câtorva mari poezi, care indiscutabil îl depășesc valoric, iar pe de altă parte în concluziile nefavorabile ale aplicării unor criterii de judecată estetică asupra operei sale.

Cele câteva adversități întâlnite în prima perioadă devin acum contestări și critici severe, unele pătimase, altele îndreptățite. Cu toate acestea apar și câteva studii monografice, realizate de N. Petrașcu, G. Bengescu, N. Zaharia și N. Iorga. Prin intuiția unor particularități și valențe artistice, prin justetea unor judecăți de ansamblu, opiniile lui N. Iorga, cuprinse în *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, sunt cele mai valoroase.

Etapa a treia se întinde pe întreaga perioadă dintre cele două războaie mondiale, se deschide cu articolul lui G. Ibrăileanu din *Însemnări literare* (1919) și se încheie cu prezentarea monografică făcută de G. Călinescu, în *Istoria literaturii române* din 1941. Între aceste contribuții se intercalează cercetările lui Ch. Drouhet, Pompiliu Constantinescu, I. M. Rașcu, Eugen Lovinescu, Paul Zarifopol, Tudor Vianu și Ș. Cioculescu, care nu vizau o reabilitare estetică a operei lui Alecsandri și nici o disociere de planuri, ci urmăreau o aprofundare, o definire și o nuanțare a calităților ei artistice. Cele scrise de G. Călinescu reprezintă treapta cea mai înaltă, atinsă de exegezele asupra creației bardului

de la Mircești. Marele critic, cu intuiția sa profundă, supunând analizei întreaga operă, care se soldează cu o triere severă, oferă o imagine demitizată, cu atât mai veridică, a scriitorului V. Alecsandri, și totodată reconstituie din interiorul operei, analitic și sintetic, universul intim al creației alecsandriene.

Ultima etapă, cea mai productivă, cu nimic inferioară celei interbelice sub raportul valorii exegezelor, a contribuit substanțial la consolidarea definitivă a prestigiului scriitorului. Am putea susține chiar că au fost relevate noi aspecte care sporesc valoarea creației sale artistice, fie că e vorba de proză, poezie sau dramaturgie.

Gestul de a culege și de a publica acea bogată și extrem de valoroasă colecție de *Poezii populare ale românilor* și de a realiza un volum de *Doine*, în acest spirit, a fost considerat de contemporanii lui un moment crucial, de *descătușare* și chiar de *revoluționare* a tematicii și a limbajului poetic. Așa cum s-a afirmat, V. Alecsandri a făcut *o nouă școală poetică* (D. Bolintineanu), îndreptând „spiritul tineretului de azi spre izvorul veșnic al tuturor aspirațiilor adevărate.” (T. Maiorescu). Limitându-ne numai la atât, am minimaliza semnificația, cât și valoarea însemnatei contribuții a scriitorului. Adnotarea unui număr important de texte, realizarea unui volum cu creații folclorice, culese din toate provinciile locuite de români, și publicarea traducerii lor în limbi de circulație universală, atribuie acestui aspect al activității lui V. Alecsandri noi sensuri, cu trimiteri la planul politic. Intenția scriitorului a fost ca acest volum să devină un document literar, dar și politic, care pledează în mod cât se poate de clar pentru romanitatea și pentru unitatea de neam, redând, așa cum afirmă V. Adascăliței, „cu [acest] material folcloric literar, imaginea *Daciei literare*”, obiectiv pe care și-l propusese să îl atingă și M. Kogălniceanu, prin colaborarea scriitorilor din toate provinciile românești.

Noblețea, umanismul și patriotismul simțirii și al gândirii politice a animatorului Revoluției de la 1848 și al Unirii de la 1859, au fost exprimate în poezii patriotice, cu puternice *accente bărbătești*. Larga lor respirație, sinceritatea, solemnitatea desfășurării și redarea directă a sentimentelor, i-au asigurat o notorietate neatinsă de vreunul din contemporanii săi. Întreaga orientare a poeziei lui patriotice: *Adio Moldovei*, *Moldova în 1857*, *Hora Unirii*, *Odă ostașilor români*, *Peneș Curcanul*, *Eroii de la Plevna*, reprezintă doar câteva exemple în ceea ce privește urmarea unui crez: „talentul obligă, creează îndatoriri.”

Valorificarea trecutului în semnificațiile lui cele mai adânci nu se putea face decât prin acele *cântece de slavă*, prin acele *istorii eroice*, care *cer o retorică exaltată* (Mircea Iorgulescu), o identificare a poetului cu viața poporului său. Ciclul *Ostașii noștri* s-a impus nu numai prin *forța lăuntrică neobișnuită a rostirii poetice*, după cum afirma M. Iorgulescu, pe care am remarcat-o în poeziile *Adio Moldovei*, *Moldova în 1857*, ci și prin *imprecațiile teribile* din *Eroii de la Plevna*.

Poemele istorice *Dumbrava Roșie* și *Dan, căpitan de plai* se înscriu, și acestea, în categoria poeziei politice militante, chiar dacă tematica lor aparține trecutului istoric. Biruințele artistice numeroase țin de acuitatea intuiției, de *finețea dantelărilor* (G.C. Nicolescu), de calitatea descrierilor și dramatismul unor scene, de realismul detaliului istoric și de capacitatea de a îmbina elementele folclorice cu cele istorice. Pasaje de virtuozitate din *Dan, căpitan de plai* pun în umbră versurile prozaice, iar solemnitatea

reprezentării unor episoade, cum ar fi cele din finalul poemului, evidențiază *măreția caracterului de tragedie antică* (G.C. Nicolescu), a personajului central.

Pastelurile, această *lirică a liniștii și a fericirii* (G. Călinescu), aparțin unui poet reținut în efuziuni, ironii și umor. Spre deosebire de predecesori, în tablourile lui V. Alecsandri natura nu apare ca un element de *atmosferizare*, ci are o cu totul altă funcție și valoare. Ea nu e o *mângâietoare de suferinți*, ci o realitate imediat supusă privirii.

În totalitatea lor, *Pastelurile* ilustrează echilibrul, seninul și optimismul. De aici acel stil clasic, ivit din proporționarea înțeleaptă a *explorării omului lăuntric* și a realității exterioare, a naturii ce îndeplinește rolul unei *cutii de rezonanță*.

În ansamblu, creația poetică alecsandriană reprezintă, după cum spune B.P. Hașdeu, *prototipul și microcosmosul poeziei românești*.

Teatrul lui V. Alecsandri trebuie judecat în paralel cu publicul de atunci, puțin instruit și format artistic, fiind influențat, în primul rând, de absența unei tradiții de artă dramatică, precum și de concepția scriitorului, care încearcă să facă din teatru o *școală* și o *armă* (N. Iorga), în lupta pentru culturalizarea, moralizarea și politizarea unui popor ce trecea, social, economic și ideologic, printr-o mare transformare revoluționară.

Să rememorăm ceea ce scriitorul îi recomandă lui Pantazi Ghica: „lovește puternic în vicii; flagelează ridicolul și vei face mai multe reale servicii, decât toate așa-zisele organe ale opiniei publice.” De aceea, teatrul lui V. Alecsandri este document și istorie, satiră și poezie, dramă și comedie.

Aidoma scriitorilor clasici, după cum susține G. Călinescu, V. Alecsandri a recurs, în realizarea vodevilurilor și a farselor, a cântecelor comice și a comediilor, la imitații, localizări și prelucrări. Reușitele lui, nu puține și nici minore, dacă ne gândim la ciclul *Chirițelor*, *Sânziana și Pepelea*, *Clevetici ultrademagogul*, *Boieri și ciocoi*, *Iorgu de la Sadagura*, sunt rezultatul vocației și artei sale de dramaturg. Tânărul codirector al Teatrului Național din Iași avea *darul observației comice*, al creionării portretistice de tipuri reprezentative, al valorificării tuturor valențelor comicului.

Creațiile dramatice din ultima sa perioadă de activitate scriitoricească *aduc un progres de adâncime neașteptat* (G. Călinescu). *Despot Vodă*, drama cu cele mai multe trăsături romantice, este considerată de Barbu Ștefanescu Delavrancea o *mare copilărie*, Al. Piru susține că scriitorul dovedește, în realizarea piesei, „multă pricepere a tehnicii dramatice, cu mișcare, fantezie și vervă, încât impresia de creație se realizează.” Conform altor opinii, calitățile piesei se regăsesc în reușita conturării personajului Ciubăr-Vodă, *figură de un comic muiat cu lacrimi* (N. Iorga), un *original nebun de curte* (Al. Ciorănescu), *atât de genial* realizat (M. Eminescu). Așa cum a fost construit, după opinia lui N. Iorga, Despot apare drept o *figură falsă ca istorie, imposibilă logic*.

După Eugen Lovinescu și Al. Piru, *Fântâna Blanduzei* reprezintă *capodopera teatrului lui Alecsandri*. Elementele pe care se sprijină afirmația țin de calitatea proiecției lumii antice, de gradul de identificare a mirceșteanului, cu personalitatea lui Horațiu: „A pus cel mai mult din personalitatea sa artistică, atât din punct de vedere al conținutului, cât și sub raportul expresiei.” (Al. Piru) Acest *apolog în stil clasic* (V. Mindra) este, de fapt, o bună „comedie melancolică, consolidată prin bune trucuri teatrale.” (G. Călinescu)

Drama supraviețuiește mai ales prin valoarea dialogului și unele virtuozități formale, la care ajunsese Alecsandri.

Începând cu G. Ibrăileanu, mai toți istoricii și critici literari susțin, pe bună dreptate, că proza lui V. Alecsandri oferă *paginile cele mai durabile* pe care le-a scris. T. Vianu afirmă, referindu-se la unele pagini descriptive din *Călătoria în Africa*, faptul că acestea nu sunt cu nimic mai prejos de cele realizate de G. Flaubert, în *Salammbô*, fapt care ne determină să protestăm și să ne opunem acestei speculații. Poate mai puțin în *Călătoria în Africa*, dar mai mult în celelalte proze, contemplația îl îndeamnă uneori pe scriitor: „să perceapă natura ca o stare de suflet.” (C. Ciopraga)

Mai toate *Jurnalele de călătorie* cu un vădit caracter *eterogen*, refractare unei încadrări ferme în specii și genuri literare, sunt numeroase și se situează la o însemnată cotă valorică. Am amintit, printre altele, faptul că acest *reporter superior* (G. Călinescu) posedă un deosebit spirit de observație, ce-i permite să-și valorifice, în mod fantezist, descrierile, cu o vădită *înlesnire orientată* de narator. În realizarea portretelor și a descrierilor, V. Alecsandri apelează la tehnica desenatorului preocupat mai cu seamă de detaliul inedit și definitoriu. Paginile lui de proză nu sunt lipsite de umor și de accente lirice, vădind totodată interesul scriitorului pentru exotic și pentru *aspectele sublime*. Dar tehnica cea mai des utilizată de scriitor pare a fi angajarea amintirii, făcută cu sinceritate, seriozitate și plăcere, în *Porojan*, *Buchetiera de la Florența* sau în *Dridri*.

Pentru G. Călinescu, *Buchetiera de la Florența*, această *nuvelă romantică de tip tenebros*, evidentiază plăcerea lui V. Alecsandri de a nara, confesiunea indirectă a scriitorului jucând un rol esențial, care se îmbină cu deprinderea de a portretiza. Același critic observa faptul că în *Istoria unui galben și a unei parale*, o narațiune a ființelor *necuvântătoare*, putem observa un conglomerat de cuvinte, realizate în duhul viitorului Creangă. Pentru alți istorici și critici literari, *Dridri* e o scriere *plină de clișee*, iar *O plimbare la munți*, o proză care anticipează umorul și comentariul ironic. Al. Piru atrage atenția asupra corespondenței scriitorului, insuficient valorificată, deși prezintă *un interes în planul artistic superior*.

Portretul exegetic schițat în paginile de față poate fi sintetizat în caracterizarea dată de Pompiliu Constantinescu, într-un articol consacrat *mirceșteanului* scriitor, care susține faptul că V. Alecsandri: „nu-i nici romantic, nici clasic, cu un tip autohton de simțire idilică și grațioasă, de lirism senin și ușor, de o anume contemplativitate etnică, încadrată și în limitele temperamentale ale scriitorului, și între condițiile fizice și sufletești ale unui peisagiu.”

Bibliografie selectivă

Opera poetică

Alecsandri, Vasile *Opera poetică*, Editura Cartier, Editia a II-a, 2004

Studii critice

Călinescu, G., *Vasile Alecsandri*, Editura Tineretului, București, 1992

Duică, Bogdan G, *Vasile Alecsandri – povestea unei vieți*, Academia Română, Cultura națională, București, 1926

Ghițulescu, Mircea, *Alecsandri și dublul său*, Editura Albatros, București, 1980

Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii românești*, Editura Minerva, București, 1983

- Lovinescu, E., *Titu Maiorescu și contemporanii lui*, Editura Minerva, București, 1974
- Marcu, Alexandru, *Vasile Alecsandri și Italia*, Editura Cultura Națională, București, 1927
- Morariu Leca, *Pe marginea cărților: Alecsandri*, Institutul de Arte grafice și editura Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1932
- Negoîtescu, I., *Istoria literaturii române*, Editura Minerva, București, 1991
- Nicolescu, C., G., *Viața lui Vasile Alecsandri*, Editura Pentru Literatură, București, 1965
- Papastate, C., D., *Vasile Alecsandri și Elena Negri*, Editura Tiparul românesc, București, 1945
- Petrașcu, N., *Vasile Alecsandri – studiu critic*, București, 1894
- Piru, Al., *Istoria literaturii române*, Editura Grai și Suflet, București, 1994
- Platon, Maria, *Vasile Alecsandri, Poezii Felibri și Cântecul ginteii latine*, Editura Junimea, Iași, 1980
- Pogoneanu-Rădulescu, Elena, *Viața lui Vasile Alecsandri*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1940
- Rașcu, M., I., *Eminescu și Alecsandri*, Editura București, București, 1936
- Rotund, Nicolae, *Incursiuni critice*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1997
- Sanielevici, H., *Cercetări critice și filozofice*, Editura Pentru Literatură, București, 1968
- Scarlat, Mircea, *Istoria poeziei românești*, Editura Minerva, București, 1982
- Scrisori către Vasile Alecsandri*, ediție îngrijită de Marta Anineanu, Editura Minerva, București, 1978
- Simion, Eugen, *Dimineața poezilor*, Editura Cartea Românească, București, 1980
- Vitcu, Dumitru, *Diplomații Unirii*, Academia de Științe Sociale și Politice, Editura Academiei RSR, București, 1979
- Zotta, Sever, *La centenarul lui Vasile Alecsandri*, Editura Muzeului Municipal Iași, Iași, 1921

** This work was cofinanced from the European Social Fund through Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, project number POSDRU/159/1.5/S/140863, Competitive Researchers in Europe in the Field of Humanities and Socio-Economic Sciences. A Multi-regional Research Network, sau Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, Cod Contract: POSDRU/159/1.5/S/140863, Cercetători competitivi pe plan european în domeniul științelor umaniste și socio-economice. Rețea de cercetare multiregională (CCPE).*

TRANSVERSE RADIOGRAPHS. CRITIQUE OF THE NOTION OF PERIPHERY. RADU PAVEL GHEO, DISCO TITANIC

Ionela-Maria ZEGREAN

PhD. student, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord Baia-Mare, Facultatea de Litere

Abstract: The beginning of the tenth decade registers a distancing from non-fictional literature and miserable realism, in favor of an increasingly meaningful approach to fiction. In this context, the discussions focus on a new generation made up of prose writers such as Dan Lungu, Florin Lăzărescu, Lucian Dan Teodorovici and many others, including Radu Pavel Gheo, one of the topical prose writers, essayists and translators of the period, of whose novel, Disco-Titanic, becomes the reference point of an alternative cultural history.

The novel provides the reader with a complex story, in which well-individualized characters participate, beyond which a certain amount of mystery is interwoven, creating suspense. The main issues on which the whole speech is based are precisely the traumas of the civil war in Yugoslavia and the separatist manifestos in Banat, the author trying to unravel the mystery that allowed such a tragic history. Despite the territorial and temporal distance from the significant events, the consequences of a turbulent past left their mark on future generations, visibly affecting their existence.

By perfectly combining reality with allegory, fiction, hyperrealism and the fantastic, in the account of the key moments of Romania and the Eastern part of Europe, from the end of the 20th century and the beginning of the next, it is possible to attach the concept of narrative art to writing. The epic-solid construction of the novel that presents two stories, on the one hand the Romanian one, of Vlad, and on the other hand the (ex)Yugoslav one of his friends in Split manages to capture very well the phenomenon of rupture between the image of the Yugoslav space from the character's childhood and the present, reconfigured following the extreme violence spontaneously and irrationally exploded in 1990. In this rupture zone, the drastic consequences of the war are acutely felt, which reverberate in all dimensions of existence, Vlad, the central character of the entire creation feeling he was always caught between the world of his childhood and the present in Split.

As a result, through the verve of the rendering and through the suspense created by waiting for the details to be revealed, Disco-Titanic is a novel that wants to surprise, recording, at the same time, the author's success in illustrating the transition between two spaces of incompatibility, which contributes to missing the central character of the novel.

Keywords: fiction, alternative cultural history, the concept of narrative art, Disco-Titanic, a tragic history

Date biografice

Născut la data de 3 octombrie 1969 în localitatea Oravița, județul Caraș-Severin, Radu Pavel Gheo este unul dintre prozatorii, eseistii și traducătorii de actualitate ai perioadei. În ceea ce privește anii săi de studii, acesta a absolvit în anul 1987 Liceul Silvic din Timișoara, urmând apoi cursurile secției română-engleză din cadrul Facultății de Litere a Universității de Vest din același oraș, facultate pe care a absolvit-o în anul 1994. La finele facultății, între anii 1994-1996, a ales să fie membru-colaborator în cadrul unității de învățământ în care a studiat, iar ulterior, în perioada 1996-2001, a activat pe aceeași poziție la Facultatea de Litere a Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Între timp, un an

de zile, a fost și profesor la Liceul „Al. I. Cuza” din Iași, urmând ca mai apoi să îmbrățișeze activitatea de redactor de radio și redactor de revistă atât în Iași, cât și în Timișoara. Printre revistele importante la care a lucrat ca redactor se numără: „Helion” și „Timpul”.

În anul 2001, a ales să emigreze în Statele Unite, dar a revenit după un an în țară. În perioada petrecută în străinătate, a dus un trai greoi, muncind în primă instanță ca vânzător la „Kentucky Fried Chicken”, în Redmond, în Washington, apoi ca recepționar de marfă la librăria „Barnes & Noble” și ulterior, din nou, ca vânzător și responsabil aprovizionare pâine la „Trader Joe’s” în capitala Statelor Unite¹. Experiența sa cu exteriorul a relatat-o, mai târziu, în una dintre operele sale *Adio, adio, patria mea cu î din i, cu â din a* apărută la editura Polirom, în anul 2003. La întoarcerea în țară, a revenit la vechea și distinsa sa activitate de redactor, începând colaborarea la revista „Polirom” în anul 2000, unde a început să activeze și ca traducător. Anul 2003 îi aduce un nou titlu de membru al Uniunii Scriitorilor din România, iar ulterior anul 2005 i-a adus un nou parteneriat cu revista „Orizont”² și, totodată, titlul de membru al PEN Club România.

În întreaga sa activitate literară, care încă nu a cunoscut apogeul, Radu Pavel Gheo a redactat un număr însemnat de creații literare și artistice. A publicat volume ca: *Valea Cerului Senin*, apărut la editura Athena, în anul 1997; *Despre science fiction*, apărut la editura Omnibooks, în anul 2001 și, ulterior, reeditată la editura Tritonic, în anul 2007. La editura Polirom, au cunoscut lumina tiparului multe dintre operele scriitorului precum: *Românii e deștepți. Clișee mioritice*, care a apărut în anul 2004 și a fost reeditată în 2006 și apoi în 2014; *Fairia – o lume îndepărtată* în anul 2004 și reeditată în 2016; *DEX-ul și sexul* în 2005, reeditată în 2016; *Tovarășe de drum. Experiența feminină în comunism* în anul 2008, volum realizat în parteneriat cu Dan Lungu; *Numele mierlei* în anul 2008; *Noapte bună, copii!* în 2010 și chiar, *Disco Titanic*, roman de anvergură apărut în anul 2016.

Nu în ultimul rând, numele lui Radu Pavel Gheo este inclus în mai multe antologii de proză și reviste de cultură din țară și din străinătate, cărțile sale fiind traduse, inclusiv, în limba italiană. În ceea ce privește aria cultural-artistică, de numele acestui scriitor, este legată și piesa de teatru, *Hold-UP Akbar sau Toți în America*, care a fost pusă în scenă de Teatrul Național din Timișoara.

Contextul apariției romanului *Disco-Titanic*

Începutul anilor deceniului al zecelea înregistrează o distanțare de literatura nonficțională și realist mizerabilă, în favoarea abordării tot mai pregnante a ficțiunii. Demersul a fost marcat prin volumul-manifest a lui Ion Simuț publicat în anul 2004, cu un titlu sugestiv *Reabilitarea ficțiunii*. Ideea a fost susținută de constatarea ulterioară a lui Dan C. Mihăilescu care tot în același an, în vol. I *Memorialistica sau trecutul ca re-umanizare*, din *Literatura română în postceaușism*, afirma că „până mai an, reacția la literatura memoriei nu putea fi decât una benefică, de plăcere, de curiozitate, de cinism sau scepticism. [...] Ne-am năpustit cu nesațiu, după decenii de minciună, semi- și

¹ URL: <http://uniuneascriitorilortm.ro/content/radu-pavel-gheo-radu-pavel-gheorghe%C5%A3%C4%83> (consultat la data de 26.01.2023, ora 14 :00).

² URL: <http://uniuneascriitorilortm.ro/content/radu-pavel-gheo-radu-pavel-gheorghe%C5%A3%C4%83> (consultat la data de 26.01.2023, ora 14 :15).

contraadevăruri, pe realitățile, fatalmente subiective, fragmentare, despre închisori și Canal, despre rebeliunea legionară și 23 August, despre Komintern, clanul dejist și cel moscovit etc., ca să ne trezim acum într-un labirint de tip Luna Park, printre oglinzi deformatoare, din care istoria, invariabil anamorfozată, ne privește când gigantic, când pitic, hlizindu-se și pocindu-ne chipul în toate felurile. Cât de mult ne sperie relatarea la persoana a treia, cea rece, «nemțească», pedestră, dar atât de sigură, și cât de febril ni se ațâță umorile la nastratinismul memorialistic de toate nuanțele! [...] Așa stând lucrurile, literatura memoriei, după ce ne-a încântat și ne-a umplut «sufletul și mintea», ne revoltă acum prin teribila (deși levantina) aporie în care ne-a proiectat”³. Acesta a sesizat restrângerea categorică a tematicii memorialistice, care domina până la acel moment scrierile literare, justificând totul prin prisma „epuizării sertarelor, cât și prin apariția generației 2000 ori prin reîntoarcerea unor generații mai vechi la ficțiune”⁴.

În acest context, discuțiile se concentrează asupra acestei noi generații constituită din prozatori precum Dan Lungu, Florin Lăzărescu, Lucian Dan Teodorovici și mulți alții, care „fac parte de regulă din așa-zisă clasă de mijloc, mai bine zis din partea ei inferioară, și aceea mai curând o aspirație, instabilă ca situație materială și trăind de regulă pe piața subcapitalizată a prestării de servicii culturale (traduceri de cărți și de filme, redactare de cărți, scrierea de articole pentru reviste, activitate academică, vânarea de burse și de rezidențe etc.)”⁵. Mihai Iovănel accentuează ideea că „majoritatea intelectualilor formați în bună parte după 1989, trăiesc drama inflației bunurilor culturale în condițiile unei piețe de profil oricum prea mici în raport cu populația (situație în care) România, nereușind să se constituie ca mică burghezie, deși internalizează și vehiculează prin literatura lor fantasmеle acesteia, formează mai curând un proletariat intelectual”⁶.

Disco-Titanic

Radu Pavel Gheo se înscrie cu precădere în această ecuație, iar romanul său *Disco-Titanic* este punctul de referință al unei astfel de culturi. Critica vremii aduce doar aprecieri la adresa acestei scrieri considerând-o „după capodopera revizionistă fantasy *Fairia* (2004) și după extraordinarul *Noapte bună, copii!*, a treia contribuție de neratat a lui Radu Pavel Gheo la ceea ce se scrie acum în România” (Mihai Iovănel), chiar „un roman excelent” (Bogdan-Alexandru Stănescu) sau în termenii Mihaelei Ursa „un roman excepțional”.

Romanul livrează cititorului o poveste complexă, la care participă personaje bine-individualizate, dicolo de care se întrepătrunde o oarecare doză de mister ce naște suspans. Metarealismul este ceea ce „oferise prozei românești un *update* literar (sincronizat cu literatura care se scria în Statele Unite, bunăoară), dar nu și unul

³ Dan C. Mihăilescu, *Literatura română în postceaușism*, vol. I *Memorialistica sau trecutul ca re-umanizare*, Iași, Polirom, 2004, pp. 12-13.

⁴ Mihai V. Iovănel, *Ideologiile literaturii în postcomunismul românesc*, lucrare realizată în cadrul proiectului „Cultura română și modele culturale europene cercetare, sincronizare, durabilitate”, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2017, p. 30.

⁵ Mihai Iovănel, *Ideologiile literaturii în postcomunismul românesc*, București, Editura Muzeul Literaturii române, 2017, p. 146.

⁶ *Ibidem*, p. 147.

sociopolitic”⁷. *Disco Titanic* este o oglindă a acestui fapt, întrucât principalele problematice pe care se fundamentează întregul discurs sunt întocmai traumele războiului civil din Iugoslavia și manifestele separatiste din Banat, autorul încercând să deslușească misterul care a permis o astfel de istorie tragică, creația „încadrându-se astfel în ambigua categorie a ficțiunii istorice în care însă istoria bate ficțiunea”⁸.

În ciuda distanțării teritoriale și temporale de evenimentele marcante, consecințele unui trecut zburciat s-au lăsat impregnate în generațiilor viitoare, afectându-le vizibil existența. În consecință, putem admite că „războiul (...) marchează întregi generații din regiunile adiacente, infirmînd astfel concepțiile tari de frontiere naționale, meritând din plin investiția într-o narațiune probatorie”⁹, cum este cazul romanului de față ce mizează pe „potențialul agresiv al localismului, cu toată cohorta sa de vanități prostești, (ce) este de o acută actualitate într-o epocă de recrudescență a patologiilor identitare”¹⁰.

Romanul este structurat în două părți, îmbinând perfect realitatea cu alegoria, în relatarea momentelor cheie ale României și deopotrivă a părții de Est a Europei, de la finalul secolului al XX-lea și începutul celui următor. Întreaga acțiune se desfășoară în două arii geografice diametral opuse. Timișoara se descrie ca fiind imaginea unui oraș impunător, dominat de senzația unei atmosfere specifice „epocii de aur”, dar și traziției, fiind „înscrisă într-o geografie literară profund interconectată regional, realitatea acestei dimensiuni multiculturale devenind obiectul unui metadiscurs menit să distingă clișeele și ideile de-a gata de ancorarea lor în adevăr”¹¹, pe când Splitul Iugoslav și iminent cel postjugoslav este prezentat prin nuanțe ce oferă senzația de realitate palpabilă a întregului discurs epic. Dincolo de acest aspect, narațiunea prezintă două povești. Pe de o parte cea românească, a lui Vlad, iar pe de cealaltă parte cea (ex)iugoslavă a prietenilor săi din Split, în care realitatea se-mbină aproape insesizabil cu ficțiunea, hiperrealismul și fantasticul, ceea ce-i face posibilă scrierii atașarea conceptului de artă narativă. Liantul dintre cele două părți contrastive ale romanului este Vlad, imaginea prezentă a unui bărbat român, bănățean la origini, realizat atât pe plan profesional, cât și familial, care de-a lungul timpului a rămas fidel vechilor prieteni și ieșirilor consecvente cu aceștia.

Construcția epică-solidă a romanului permite încadrarea personajelor în etape cronologice. Astfel, etapa adolescentină corespunde comunismului, în timp ce începutul vieții de adult este situată în etapa postrevoluționară, prin imaginea personajului Vlad Jivan. În spatele imaginii aproape clare de acum a personajului, se ascund o serie de ipostaze destabilizatoare și suficient de incerte încât să dea greutate construcției acestuia. Trecutul păstrează chiar și pentru el pasaje ambigue și taine nedivulgabile. În acest context, inocența, idealismul și optimismul care, în mod normal, ar trebui să configureze

⁷ *Ibidem*, p. 146.

⁸ Radu Ciobanu, *În absența rațiunii*, în „Arca”, nr. 1-2-3, 2018, Arad, p. 192.

⁹ Ilinca Ilian, *Disco Titanic: candoarea apusă*, în „La Punkt. Despre lumea în care trăim”, mai 2017, URL: <https://www.lapunkt.ro/2017/05/disco-titanic-candoarea-apus/> (consultat la data de 29.01.2023, ora 16:00).

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

profilul unei vârste adolescente sunt îngropate de tumultul unor situații tragice și radicale.

Student fiind, Vlad a gustat din atmosfera dezgustător de meschină a perioadei comuniste și a trăit și prima experiență a șantajului exercitat asupra familiei sale în momentul în care profesorul Socoleanu l-a prins parodiind vulgar imnul *Trei culori*. Deși situația a fost depășită, fapta a rămas și a determinat mutații grave în viața lui Vlad, care a fost racolat în studenție de un căpitan de securitate ca să lucreze ca informator. În timpul anilor de tranziție postcomunistă, chiar dacă a fost privat de urmări, după Revoluția din 1989, care a survenit între timp, semnătura sa a devenit un nou motiv de șantaj din partea domnului Virgil, un fost colonel de securitate, în compania căruia acesta va fi cunoscut succesul în afacerile sale mai mult sau mai puțin cinstite. Faptul acesta îl măcină, întrucât el își dorea să-și creeze un statut conform unor principii bine-stabilite și care considera el că-l defineau. Onestitatea și integritatea pe care credea că le stăpânește i-au fost anulate de varii contexte și decizii pe care, iminent, a trebuit să le accepte, fapt ce conferă întregii narațiuni o tensiune specifică.

Dincolo de această ipostază de „victimă” a șantajului, care l-a urmărit pe Vlad din copilărie și chiar și la maturitate, în urma primei călătorii, aprobate cu greu, în Iugoslavia, la Split, în 1989, se conturează o nouă poziție a acestuia. În acest punct de maximă intensitate al copilăriei sale, Vlad a avut bucuria nesperată de a simți gustul libertății, raportat la constrângerile Timișoarei comuniste. Dacă la început adolescentul, care a ajuns în Split, își închipuia viața de aici lipsită de griji și de orice probleme, pe parcurs lucrurile i s-au dovedit a fi altfel, întrucât din copilul visător care era în momentul plecării din țară, după un timp petrecut în lumea mult râvnită, viața lui se schimbă brusc și complet, ceea ce va fi dus treptat la traumatizarea de pe urmă, motivul fiind libertatea capitalistă „folosită” greșit. Avântul în noile experiențe de care reușise să aibă parte în această excursie (idila cu Marina, prietenia cu fratele acestuia Renato și prietenii lor Boris și Frane, distracția din cadrul discotecii armatei iugoslave *Disco Titanic*) l-au făcut să ajungă părtaș al unei crime, care avea să-l urmărească toată viața și care avea să-și pună amprenta asupra formării sale viitoare. Tragicul eveniment de pe urma căruia avea de suferit întreaga viață reprezintă o bună parte din economia narațiunii, fracturând destinul lui Vlad în două părți, între ce a fost și ce este, iar la nivelul compoziției romanului, între perioada comunistă și perioada de după regim.

Persistența reținerii lui Vlad la propunerea Emiliei de a merge cu toții la Split în concediu își avea justificarea în nefericitul eveniment de atunci. În ciuda aversiunilor instinctive pe care le avea, chiar și după douăzeci de ani, Vlad ajunsese să accepte. Împreună cu fiul lor, Alexandru, aflat la aceeași vârstă pe care a avut-o și protagonistul în momentul sejurului din copilăria sa, aceștia au pornit la drum.

Este important de sesizat această contopire între perspective și planuri temporale diferite în întreaga construcție a romanului. Într-un timp trecut sunt redată în roman toate momentele din copilăria celor cinci prieteni, conturându-se ca un timp al iluziilor, trăite în grup, în comparație cu timpul prezent, care este unul al destinului individual, marcat de reîntoarcerea lui Vlad în Split.

Reîntors în Iugoslavia, după douăzeci de ani, Vlad constată că era tot mai înstrăinat de tot ceea ce întâlnește după atâta timp și nu se putu adapta la această realitate modificată. Sub frumusețile locurilor, realitatea îmbracă acum o altă formă, deoarece efectele războiului au afectat demnitatea umană. Reîntâlnirea cu Marina și a câtorva membrii ai găștii de odinioară, a căror chipuri erau expresia consecințelor nefaste ale tragicului situației prin care au trecut, a născut sentimente contradictorii. Dialogurile și frecvența ieșirilor dintre Alexandru și fiica lui Boris și a Marinei au condus la crearea unei noi idile, care însă va fi cunoscut un apogeu fulgerător ca urmare a unei întâmplări stranii.

Disco-Titanic reușește să surprindă foarte bine fenomenul de ruptură dintre imaginea spațiului iugoslav din copilăria personajului și cea din prezent, reconfigurată în urma violenței extreme explodate spontan și irațional în anul 1990. În această zonă de ruptură, se resimt acut consecințele drastice ale războiului, ce se răsfâng în toate dimensiunile existenței. Secvența revederii dintre Vlad și Frane este reprezentativă în acest sens, fiind dovada clară a modului drastic în care a afectat războiul ființa umană. Frane, cel mai echilibrat dintre toți membrii găștii de atunci, a ajuns într-o stare fizică și morală mizerabilă. Era imaginea clară a unui om traumatizat, distrus de experiențele prin care a trecut ca gardian-torționar, în lagărul de la Lora, unde deținuții erau supuși unor pedepse abominabile, finalitatea constituind-o „orgasmul electric”, sintagmă care constituie și titlu de capitol. În confesiunea sa față de Vlad, Frane ajunge subit să mărturisească și faptul că au existat momente în care îi plăcea ceea ce făcea. Pasajele sunt sugestia conturării unei noi imagini a ființei umane, care trecând printr-un proces de traumatizare totală, ajunge să manifeste repulsie față de cei din jur și începe să acționeze instinctiv, fără a implica rațiunea, trăind satisfacția dramei altora. În acest context, este important de observat faptul că pe parcursul întregului discurs „Radu Pavel Gheo nu face concesii stilistice, descrierile evenimentelor de la Lora conținând un soi de extaz al cruzimii, iar discursul lui Frane devenind o pledoarie a bucuriei executantului”¹².

Vlad se simțea prins mereu între lumea copilăriei și prezentul petrecut în Split, iar ca urmare a acestui fapt miza romanului o constituie întocmai încercarea descifrării misterelor trecutului. Acesta nu a reușit să se detașeze de prietenii lui, ci, în mod contrar, chiar se străduia să rămână fidel acelor vremuri, acelor planuri. În ciuda acțiunilor lui, însă, ceea ce-i va provoca înstrăinarea de prietenii din copilărie, care la maturitate au devenit cu totul alte persoane față de ce visau în comunism, vor fi diferențele ce se solidifică între ei. Dacă în vacanța din copilărie petrecută în Split Vlad, Boris și Marina erau cei mai buni prieteni, odată cu reîntâlnirea lor, în urma discuțiilor pe care le au, cei doi au constatat că acum faceau parte din două lumi total diferite și că acum nu prea mai aveau multe de împărțit.

Romanul cunoaște un final deschis, ce lasă loc liber reflecției și imaginației. Prin verva redării și prin suspansul creat de așteptarea detaliilor ce urmează a fi dezvăluite, *Disco Titanic* pare a fi, în termenii Alinei Purcar „un șantier arheologic deschis, care aduce la suprafață, cu încetinitorul, semnele unei lumi dispărute: o lume contorsionată și

¹² Mihaela Vancea, *Romanul pop*, în Revista „Vatra”, nr. 1-2, 22 februarie 2017, pp. 28-30, URL: <https://revistavatra.org/2017/02/22/mihaela-vancea-romanul-pop/> (consultat la data de 30.01.2023, ora 11:00).

violentă, în care inocența întâlnește brutalitatea, un mediu izolat, care a internalizat suspiciunea, un teritoriu existențial permanent umbrit de spectrul amenințărilor, al (auto)cenzurii și al corecțiilor, dar, cu toate astea, radiind vitalitate”¹³.

Pe întreg parcursul narativ, accentul este pus și asupra fondului muzical, constituit îndeosebi din melodii sârbești ce se ascultau în Timișoara anilor 1980 și care erau expresia „unor stări altfel cenzurabile ori greu de tradus: povara normelor, fantasmăle libertății, sentimentul că propria individualitate ar putea să găsească un spațiu în care să crească nemutilată, dublată de spaima că nu va fi așa”¹⁴. „Roman al paranoiei *light*”¹⁵, după cum îl numește Mihaela Vancea, *Disco-Titanic* reușește să grupeze sub imaginea unei atmosfere senine un întreg amalgam de tensiuni dintre personaje și de frământări interioare ale acestora. Detensionarea gravității traumelor și a naturii subiectelor se obține prin replicile personajelor care sunt adesea joviale, pline de entuziasm și umor, „cînd inima ți se sfîșie de durere, nimeni nu-ți aude zbuciumul. Când obrajii ți se umplu de lacrimi, nimeni nu-ți vede plînsul. Da’ încearcă numa’ să te bășești și tu o dată în public”¹⁶.

Așadar, mirajul călătoriei, înstrăinarea, copilăria, problematica interstițiului dintre realitatea românească și cea occidentală sunt principalele direcții pe care se fundamentează proza douămiistă ficțională a lui Radu Pavel Gheo. Romanul de față înregistrează reușita autorului în a ilustra tranziția de la un timp și un spațiu românesc spre cel iugoslav, două spații ale nepotrivirii, care contribuie la ratarea personajului central al romanului. Importanța unor astfel de opere „stă în deslușirea cu mijloacele expresivității literare a unei problematice mereu actuale, delicate și grave, pe care o face mai accesibilă, mai inteligibilă și mai clară decât orice demers doct al vreunui ‘analist politic’ ”¹⁷.

Bibliografie

Ciobanu, Radu, *În absența rațiunii*, în „Arca”, nr. 1-2-3, 2018, Arad.

Ciobanu, Radu, *Fantomele din Split*, în „Actualitatea literară”, nr. 75, anul VIII, septembrie 2017, URL: <https://issuu.com/actualitatea/docs/al75>, consultat la data de 27.01.2023.

Gheo, Radu-Pavel, *Disco Titanic*, Iași, Polirom, 2016.

Ilian, Ilinca, *Disco Titanic: candoarea apusă*, în „La Punkt. Despre lumea în care trăim”, mai 2017, URL: <https://www.lapunkt.ro/2017/05/disco-titanic-candoarea-apusă/>, consultat la data de 29.01.2023.

Iovănel, Mihai V., *Ideologiile literaturii în postcomunismul românesc*, lucrare realizată în cadrul proiectului „Cultura română și modele culturale europene cercetare, sincronizare, durabilitate”, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2017.

Iovănel, Mihai, *Ideologiile literaturii în postcomunismul românesc*, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2017.

¹³ Alina Purcaru, *În direct din trecut*, în „Observator cultural”, nr. 858, 3.02.2017, URL: <https://www.observatorcultural.ro/articol/direct-din-trecut/> (consultat la data de 26.01.2023, ora 17:00).

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Mihaela Vancea, *Romanul pop*, în Revista „Vatra”, nr. 1-2, 22 februarie 2017, pp. 28-30, URL: <https://revistavatra.org/2017/02/22/mihaela-vancea-romanul-pop/> (consultat la data de 30.01.2023, ora 11:00).

¹⁶ Radu-Pavel Gheo, *Disco Titanic*, Iași, Polirom, 2016, p. 56.

¹⁷ Radu Ciobanu, *Fantomele din Split*, în „Actualitatea literară”, nr. 75, anul VIII, septembrie 2017, p. 4, URL: <https://issuu.com/actualitatea/docs/al75> (consultat la data de 27.01.2023, ora 14:00).

Mihăilescu, Dan C., *Literatura română în postceaușism*, vol. I *Memorialistica sau trecutul ca reumanizare*, Iași, Polirom, 2004.

Purcaru, Alina, *În direct din trecut*, în „Observator cultural”, nr. 858, 3.02.2017, URL: <https://www.observatorcultural.ro/articol/direct-din-trecut/>, consultat la data de 26.01.2023.

Vancea, Mihaela, *Romanul pop*, în Revista „Vatra”, nr. 1-2, 22 februarie 2017, URL: <https://revistavatra.org/2017/02/22/mihaela-vancea-romanul-pop/>, consultat la data de 30.01.2023.

URL: <http://uniuneascritorilor.ro/content/radu-pavel-gheo-radu-pavel-gheorghi%C5%A3%C4%83> (consultat la data de 26.01.2023).

FOLKLORIC ELEMENTS IN THE LYRICAL WORK OF EMIL BOTTA

Mariana-Ionela MITROFAN (IORGULESCU)

PhD Candidate, University of Pitești

Abstract: The folklore and the very history of our people is a source of inspiration and it seems that "poems are mentally polished to be written at once". Poetry of the coordinates of existence (life and death, truth and beauty), Emil Botta's lyrical work evokes the emergence of profound and generally valid questions, which arouse signs of doubt and the impulse to try to unravel them. Starting from the idea that the poet is obviously more familiar with the nocturnal elements than with those given by the daylight, with the seasons than with the days, with the mountains than with the city environment, with the legendary life than with the daily one, with death than with living life itself, it can be said that Emil Botta's poetry envelops the reader with musicality, using a language that seems innate and uttered without mistake, with unique associations of words, exclamations and confessions. His poetic originality is given by the use of dissolved elements from a personal lyric, in which only folkloric expressions still retain some independence, through pleasures from folk tales, especially related to certain archaic heresies.

Keywords : folklore, lyric, nature, existence, Emil Botta

"Cultura este continuitate și devenire, prin împletirea strânsă a trecutului cu prezentul" (Șerban Cioculescu)¹ and the folk elements evolve and never disappear, but on the contrary, they adapt to the new requirements and times. The enchanting views of the world are crossed by folkloric springs deepened in its existential dimensions and supported by humanistic thoughts but sprinkled with a tragic sense of discreet, sometimes detached personal experiences and strange humor, a vision, a tone, and a self and authentic style.

Some conceptions and visions from the ancient folklore are more distant to a modern poet, those regarding the reconciliation with death, towards the modern consciousness of the tragic. Between folklore and contemporary lyricism, there are centuries of tragic, humorous, elegiac visions; there were established other moments of lucidity and problem. The passion for everything that is beautiful in the world, for the creations of the people, for the struggles of thought, faces the pain caused by restlessness and the threat of death.

Poetry of the coordinates of existence (life and death, truth and beauty), Emil Botta's lyrics evoke the emergence of profound and generally valid questions, which arouse signs of doubt and the impulse to try to unravel them. Starting from the idea that the poet is obviously more familiar with the nocturnal elements than with those given by the daylight, with the seasons than with the days, with the mountains than with the city part, with the legendary life than with the daily one, with death than with life itself, it can

¹ Translation - Culture is continuity and becoming, through the close intertwining of the past with the present

be said that Emil Botta's poetry envelops the reader with musicality, using a language that seems innate and uttered without mistake, with unique associations of words, exclamations, and confessions.

He was part of a generation with many exceptional minds and talents who wanted to acquire more extensive knowledge and a humanistic perspective in order to live the values of the Romanian culture and, of course, the universal ones. Keeping around his being an obvious discretion and a mysterious air, Emil Botta imposed himself in his generation through his unnatural interiorization during his youth, through his spiritual distinction, his innate nobility and his endearing politeness. He impressed through his readings, his longing for art, and without interest in material goods, and even an aversion to obtaining something unconventionally.

Tudor Arghezi quotes the poem "Verba volant" and states that "Lumea poetului e o lume a lui. Vocabularul, de dură energie ardelenască, e rafinat prin justă și eleganță prezență, fin orchestrată, a neologismului adecvat ... Emil Botta nu seamănă cu nici un poet și nu se asemuiește cu nici unul." ² At Emil Botta, the anxieties, dissatisfaction, and sufferings were deeper due to his hypersensitivity, an expectation of harmony between his inner life and the daily one. The poems "Interior trist", "Rătăcirii", "Fapt scurt" and "Accident" are published in 1929 and they are significant to the life that the poet was leading at that time. The force of lyricism and the mastery of the author's poetic expression through his authentic and omnipresent poetic tone.

He himself confessed that in his poems not only sadness prevailed, but pain that involves some findings and nostalgia that could confirm a note of protest. Even though from the years of his poetic debut he was nicknamed "Cântărețul tristeții sale"³ he never came to terms with this nickname because he felt as the singer of "our" sadness - of the generation to which he belonged and he considered that his pain was that of many people who lived those times.

The wedding is a traditional festivity in which the hours of searching for the bride, of calling for the wedding, of greeting are present, a ritual with a rich script written in a tone that manages to temper the feeling of separation from the family. The association between wedding hours and death have something of the tranquility and reconciliation of "Miorita"; heaven is more full of human life than sometimes earth; questions and riots pass through the heart; the realm of death is populated by situations familiar to real life.

In the volume "Întunecatul April", there persists the distinction between individual and cosmic sadness, he feels the loneliness as a punishment and suffering, but remaining with that feeling of "alienation" of mankind.

In the volume "Pe-o gura de rai", the folklore and the very history of the people constitute a refreshing source of inspiration. The author gives free rein to visions, and ideas and rewrites them by making a unique sequence. The fusion between man and cosmos, between the individual and the world, is fully accomplished under the guidance

² Arghezi, Tudor, Un poet despre care se tăce, în Adevărul, 17 aprilie 1947. Translation - The poet's world is a world of his own. The vocabulary, of harsh Transylvanian energy, is refined by the just and elegant presence, finely orchestrated, of the appropriate neologism ... Emil Botta is not like any poet and does not resemble any one

³ Translation - The Singer of His Sadness

of the Romanian folk spirit, present not only in imagination and language but constituting the vision itself.

Nature becomes for the poet- Orpheus an Eurydice, a call to life for suffering and death: " Să vă mai văd o dată,/ păduri-Eurydice,/ cântați-mi să mă satur,/ izvoare, clare fiice,/ voi, stele, măști de aur,/ heratice făpturi./ De m-ar ucide vraja / romanticei păduri." In more intellectualized forms and through the knowledge of myths, being a life lost in life or in death, the agreement of communion with nature and the love of our people for the mother nature is of course transfigured.

One of the most representative poems for the vision and craftsmanship of the poet, Briareu (monster with a hundred arms and fifty heads, son of heaven and earth): "Ah, e codrul, titanul cu brațe o mie,/ strămoșul codru e Briareu./ Și mi-a dat Domnul neliniștea setei nebune,/ rubedenia vulcanelor crăpate de sete,/ simpatia stâncei, a focarelor bete,/ purtam pe buze munți de cărbune!/ Ai băut a vieții și a morții frumusețe toată./ Codrule mare, Briareu!/ Dar gura mea e gură de cântec, fântână secată,/ gură de iad căreia îi e sete mereu."⁴ In this poem of the sovereign beauty of nature, which, however, is not enough for man, the fondness passes into longing, the communion with nature rises to the feeling of eternity.

Assuming, like his brother Dan Botta, the melodic spectrum of our archaic folk culture, along with the great tragic nuances of universal poetic culture, he managed on this background to unfold a great poetic game, a role in which he had his own damnation.

Communion with nature takes various forms, in the poem "Dulciule, ascunsule!", where it is about merging with the earth, with nature and with their metamorphoses. The poet would like to "get lost" in the forest, like Orpheus, which he also invokes: "Dulciule, ascunsule-n tăcere, pământ, pământ, vere,/ fă-te cristalin, și morții tăi/ vede-i-aș ca florile-n văi./ Geme frunza! Vai, geme ea./ Și cade veștedă, cade frunza./ Ah, Orfeu al codrului verde,/ spune-mi cântecul. Mi-e dor a mă pierde."⁵

At Emil Botta, old myths or symbols of Indian, Greek or Roman origin are combined with our own folklore, but acquiring new meanings, required by his worldview and his lyrical states. The last two stanzas of "Dulciule, ascunsule!" emphasizes the identification with the fate of nature under the sign of a restless youth and with the thought of death: "Ah, se sutur tineri anii mei,/ în băltoaca lunei, palidei./ Mistuie-mă cu sărut sălcii,/ altisimă lună! Fă să nu mai fiu!/ Sfâșiați-mă odată, dulci vedenii;/ iată corbii, furii mei, muntenii!/ Toamna e! Asupră-mi se abate,/ Bruma ei mă bate greu, mă bate."⁶

⁴ Translation - Ah, it's the forest, the titan with arms a thousand,/ the ancestor of the forest is Briareu./ And the Lord gave me the restlessness of the mad thirst,/ the rubedenia of the volcanoes cracked by thirst,/ the sympathy of the rock, of the hotbeds of sticks,/ I wore mountains of charcoal on my lips!/ You drank of life and death beauty all./ Big codrule, Briareu!/ But my mouth is the mouth of song, dry fountain,/ the mouth of hell that is always thirsty.

⁵ Translation - Sweet, hidden in silence, earth, earth, cuz,/ make yourself crystalline, and your dead/ see them like flowers in the valleys./ Groan the leaf! Alas, she groans./ And she falls wither, the leaf falls./ Ah, Orpheus of the green forest,/ tell me the song. I miss losing myself

⁶ Translation - Ah, young people shake my years,/ in the puddle of the moon, the pale./ Devour me with kissing salciu,/ altisimă luna! Make me stop being!/ Tear me apart once, sweet visions;/ here's the ravens, my rages, the highlanders!/ Autumn is! They're beating me up,/ The smattering they're beating me hard, they're beating me up

In other poems, like "Toamnă Trimisul", "Ca frunza", "Neființei", the dialogues with nature, with the immensity of the cosmos bear marass and longings, betray spiritual hypostases and arpeggios of the imagination with cosmic dimensions. Sometimes, the poet rebels against the mystery and the unknown ("Neființei") and even against sadness ("Ca frunza") and loves the light of the morning, preferring the pale stars ("Mattinata"). This is how existential leitmotifs are raised to mythological symbols.

In Emil Botta's poetry there is candor and tenderness, very familiar to Romanian folklore, for example in the poem "Nocturnă", which also has some of the elements characteristic of a fairy tale: "Școlarii când au asediat sala/ au vărsat pe Bărăgan cernela./ Dunărea din albie a protestat,/ Delta brațele a ridicat..."⁷, so it begins, to then pass into a fantastic vision.

The humanization of nature and the fantastic is committed through enchanting landscapes, in which trees and creatures, dew and birds compete to a pastoral beauty. The cosmos itself has something pastoral, beyond the romantic meditations and transfigurations, the aleas of the lonely.

From the very first volume, the presence of Romanian folk elements was manifested, sometimes through an image, sometimes through words and expressions and in poems such as "Vita nuova", "Vestigii" and "Confidență", vision and tonality were constituted with folk elements, naturally sublimated according to the exigencies of a lyricism of a contemporary poet.

In the volume "Pe-o gura de rai", the Romanian folk spirit is amplified, and still linked to the universality of the author's classical and modern culture. In the second volume, nature acquires more often the imprints of the Romanian landscape, the resounding of the life of our people. As presented in the sensitized and endearing poems such as "Oberon", "Brumariul", "Nunta", "Rob Codru", "Muza tragică", "În munți".

In the second volume, the amplification of the Carpathian folklore is performed, as a source of images and song, but here the poet lives the echoes of the history of his people. The consciousness of the history of suffering and greatness, of worthiness and heroism of the people is manifested by plans of legend, as fragments of ballads. Shaken by the loss of a part of Transylvania and the horrors of the war, the poet glorifies the spirituality and virtues of the people, evoking the deer from the time of Gelu (Cerb), Dragoș the descălecătorul (Rob Codru) the Male Voivode, bringing an anthem of Transylvania, recalling the memory of Michael the Brave (the poem On the Turzii plain), of Doja (the Transylvania poem) and of Avram Inacu (the poem "Ape și vis").

With reminiscences of folklore and chroniclers, with his strength to transfigure life and history on the point of legend, the poet recalls to life the heroes of the people as Eminescu had done with Mircea cel Batran and Stephen the Great: "Și eu în groapa rece satu,/ o frunte osoasă,/ o gură cu zâmbet de ceară, de la 1848./Ah, frumoasă e luna,/

⁷ Translation - The schoolchildren when they besieged the hall / they spilled on the Bărăgan ink./ The Danube in the riverbed protested,/ The delta arms raised

cosița-i ce bate în aur,/ în aurul grâului copt!/ Aud calul Inacului/ și copita ce țeastă-mi lovește,/ aud apa Someșului/ cum crește și crește.."8 ("Ape și vis")

Nature itself sometimes appears as a huge spectacle of death, to which we participate in a twofold sense. Death requires us to become actors from the spectators, and it is precisely this hypostasis that creates the humor – a tragic, sarcastic humor that transfigures the meaning of life and things. And in this understanding persists the original naivety and nostalgia of reconciliation with death or with the eternity of which folklore is full, led by Miorita and the Songs of the Dead (from Brâncuși's Gorjul) and which culminate in the cult poetry with the high passage from Mihai Eminescu's "Luceafărul".

The meanings of a poem like "Spectacol", with the disappearance of the "funny" performance, rise to the tragedy of a Doomsday in which the stairs of heaven lead to rivers and fires lead neither to heaven nor to hell, but everything disappears into nothingness. It is interesting that the very humor that crosses at Emil Botta the kingdom of death has some correspondences with the folk humor, promoted in similar situations, it is about the deception necessary to find out its eternal tranquility, at Emil Botta this deception takes another magnitude, but the theater of the world – the spectacle of life and death – still remains a delusion.

In the volume "Pe-o gură de rai", the links with the nature of the motherland with the legends and with the echoes of history with the folk vision are more manifest and like the wanderings to be deceived in a world of burrows and mysteries. If we add the folkloric, mioritic vein, with the understanding of death as a wedding, as a crumbling and dissolving in elementary, and the bacovian receptivity to decomposition, to the "comedy in substance" of death, we have the cardinal points necessary for orientation in a terrible, apocalyptic imaginary universe, haunted by phantasms, heresies, undead and iele, indomitable anguish and delusional need for purity.

In Emil Botta's poetry, his words and matings of words, exclamations and confessions, emanate a profound musicality in a tone and style of his own and authentic.

The word fondness is a key word for understanding the Romanian lyricism as it is figurative in folk poetry and music, in the creation of Eminescu, Blaga, Arghezi or Grigorescu, Luchian, Brâncuși or Enescu. The consciousness that they are all fleeting, the saints and flowers, the days and nights, the years and the seasons makes us cherish life with all its force, in all its splendor. The vitality of our people in the face of all the sufferings of the past is explained precisely by the power to believe in everything that life offers.

At Emil Botta, the tragic feeling of existence goes beyond fondness but cannot completely remove it. The cosmos and the views of nature are permeated by love for communion with nature, characteristic of folklore, and in the name of life, the cosmos or nature appear even more beautiful, but also more painful if you lose them.

Viewed in its human reality, in its poetic meanings and sounds, Emil Botta's creation is a high existential dialogue with infinite hypostases, questions and confrontations between life and death. Asking his vision is a huge metaphor in which life

⁸ Translation- And I in the cold pit satu,/ a bone forehead,/ a mouth with a smile of wax, from 1848./Ah, beautiful is the moon,/ the mower is beating in gold,/ in the gold of the ripe wheat!/ I hear the horse of the Inac/ and the hoof that weaves strikes me,/ I hear the water of the Someș/ how it grows and grows

and death are substituted for one, changing its presences and mixing up its meanings. The main characters the most common ones that oscillate between life and death are melancholy, dreaming, inner restlessness, and beyond them, the regret, the revolt that the soul is not immortal and life is not exempt from the ephemeral: " Oh, sufletul mi-e plin și ars de dor.../ el noaptea se îmbată cu himere, visându-se nemuritor,/ pierdut printre clare sidere./" (Veniți, adieri)⁹

No matter how much death is in these poems, the love of life as well as the nostalgia of non-existence. The beauty of life, of nature, of the cosmos are intensified precisely because of the regret that they are perishing for each of us. Botta sees death with beauties and harmonies that belong to the high-wisdom areas of folklore and great universal poetry. Although it is about death, the macabre, the hideousness, the ugly take place very narrowly and on the contrary, the light, the tenderness, or the heroic attire support the nobility of this lyric.

The very bizarreness that is not lacking especially in the first volume "Întunecatul April" are gracefully strained with tender humor. Expressionist and surreal processes keep the Botta bar a note of human warmth, a longing for harmony. His own birds, some villains like the birds of death, present in folklore, on the folk barks and in Țuculescu's painting, others beneficial, give the space vibration and the images a vivid movement. The favorite bird seems to be the blackbird – " tu, lirieă mierlă, idolul meu you, -lyrical blackbird, my idol" – but Botta's universe is also populated by thrushes, woodpeckers, ravens, which become symbols of ode and boycott like in the poems "Verba volant", and "Legendele mele". At Emil Botta, as in folklore, the master bird has supernatural benevolent powers.

The folk elements appear in various forms, from the fusion with nature, in a mioritic sense, to diversified twinnings with the trees and flowers with the stars and the moon with the mountains and forests. They are also found in the longing and tenderness that pervades, in the wisdom and harmony that insinuates itself, despite the tragic sense of existence, in the humor of various categories from the shag to the inner revolt.

However, folklore also appears as a manifesto in the poet's language, along with argotisms, often skillfully combined in the chosen poetic expression. The very tones of their poems, their music sometimes have sonorities of folk poetry. Sayings, exclamations, shards of proverbs, even images or interversions of words and repetitions, contractions and old lexic forms – familiar to popularpoesia – bring a specific note, congealing a local coloring.

The bookish substance of the entire lyrical approach is extremely dense by assigning masks to the characters, by using predominantly the personifying figures of folklore invoice (Mrs. Hope, Mr. Bitterness, the Evil One, The Proud with the scythe, brother Nobody, cousin Nowhere) and by associating some words that strengthen the symbolic value of the characters (beetle knight, knight worm). Some poems suggest a fairytale atmosphere – it has troubled not only the enchanting world but also their cruelty

⁹ Translation - Oh, my soul is full and burned by longing.../ he at night gets drunk with chimeras, dreaming immortally,/ lost among the clear siders./

– fairy tale of a terrible beauty, youth without old age and life without death, having its springs in folklore.

The poems "Dor" and "Neliniște" are not only two tragic, but charming poetic states, characteristic of the great philosophers and artists, but they are more than two great personifications, our neighbors forever, they are "two Romanians" under whose rays the entire poetic ceremony of Emil Botta is held, who is considered a true artist, not so much at the lexical level, especially to that of visions. The poet also brings a nuance to the fundamental collective feeling, the two Romanians symbolizing the expression of the soul of this nation, "Dorul este al românului veșnic, al eternului și poate neliniștea este a mea"¹⁰.

Quotes are selected to familiarize us with the manner in which the actor uses the categories of temporality, the figurative meaning, but especially his own. The actor kills his time, his perseverance seeks to spray the temporal duration to the feeling of ambiguity. Temporality is transferred to agents promoted from the background to the center and the actor gives his temporality through the network of successive disguises. The last subchapter tried to outline a central character of Emil Botta's work and thus discovered a being thirsty for deceptions, plunging into adventure and leading a bizarre life.

Miorita is interpreted by merging the shepherd's motif with christological reasons. The mioritic shepherd becomes Christ himself, and the "old nun", who walks from place to place looking for the one killed and sacrificed, is the Mother of God herself. In Miorita, "death", as it is known, is equivalent to "wedding". The shepherd, who will be killed, sends the news – with a tone of benevolence! – that she married the "bride of the world". The wedding is here not only an obvious Christian element, but more precisely: an orthodox element. Death, by the fact that it is equivalent to a wedding, ceases to be a biological fact, an epilogue; it is transfigured, acquiring the elevated aspect of a sacramental act, of a prologue.

Man, living in a society, cannot fail to talk about taboo objects, is constrained throughout his life by the imposed realities. Talking about or allusions to taboo objects is relentlessly imposed on him. These objects or beings would never have become taboo if man had not been invested from the head of the place with the possibility of calling them indirect, metaphorically.

Along with a philosophical expression "illusions, you stole my balance!" we find popular expressions and other slang ones as in the poem "Un cuceritor" (A conqueror): "Doruri, m-ați făcut harcea-parcea,/ pofte, unde să vă mai așez?/ Iluzii, mi-ați furat echilibrul,/ pământul meu se clatină ca un trapez." The style of the old chroniclers, required by the theme and atmosphere of the poem "Elisafta", comes to join this note specific to our culture.

It is worth nothing that in Botta's stylistics there are also some meditations in the form of exclamations that are sometimes leitmotifs in the fabric of poems usually themselves concise, enunciating and not telling the narrative "Things have the color of

¹⁰ The longing is of the eternal Romanian, of the eternal and maybe the anxiety is mine"

eternity." (Episod), "Heart, jewel in a chest." (Nirvana) "Oh, dreams, dreams, evil you still behave." (Morgana) "The world is mine as far as the eye can see." (Cugete rele)

It has a chosen tonality of harp or cello, not even of violin, listening to the music of the lyrics you feel accompanied by harp chords and prolonged to an immaterial and huge harp demanded by the music of the spheres and the echoes of the cosmos. In his rhythm there is a deep and vital lyricism and in the musicality of his poems echoes from our folklore.

Titles such as "Proverb, Fabulă, Epopee, Elegie, Cântec, Ascultând cântecele, Laude, Priveghiul" are obviously used to punctuate the value of visions that appear in direct connection with the folk elements of popular literature. In the synthesis of his creation, the music has merged into a tonality of its own, in which not only centuries of popular and universal culture resound, but especially the soul of the artist and the elements he invokes or with which he converses.

The tonality of his poems naturally and clearly carries the sadness, the longing, the fondness in the spirit of high confession. The elements of nature are felt and heard harmoniously in the music of his poetry - the air and winds of the song of the birds, the rustling of the leaves, the vibration of the lunar rays, the murmur of the waters - with the breath and the steps of the poet. The charm of Botta's musicality is present everywhere, inimitable and difficult to interpret by others.

The lyrical self also takes refuge in the fairy tale, as it does in the poem "Proverb I", but it has sprinkled its volume with a multitude of lyrics with fantastic content, with inclinations towards the ballad: "Cai verzi, purtați-mă repede ca fulgerul,/ izbăviți-mă de rău..." (Ordin)¹¹, Remember, , Ceai-Domnul Amărăciune, Idilă, Vacanță, Un cuceritor, Ca Saul, Schiță pentru infernul meu, Craiul Amurg, Liniște.

It is not difficult to decipher the fact that the inner Evil of the poet cannot be soothed by contemplating the order of the cosmos or the peace that has invaded nature. We are here in the presence of a cosmos of romantic, enlivened, defined by order and harmony: "Și pururi n-am pace,/ nici al stelei vrăjit du-te-vino în spații,/ nici timpii de aur, nici anii-lumină,/ izvoare sub lună, ori dornică ciuta,/ nimic nu mă stinge, nimic nu m-alină."¹²

Nothing that is external to the poet has so much power as to impose himself on his wounded sensitivity in order to reassure him. We understand then that the poet's evil is an inner one and cannot be healed: "E atâta nepace în sufletul meu,/ bătut de alean și de umbre cuprins"¹³. This state can never be overcome by the poetic self, but at best explored, albeit with fears.

A careful consideration of temporality within the same universe would reveal a similar vision of a discontinuous time, grounded - as Gaston Bachelard would say - on an "intuition of the moment". A poetic subject is built on itself by building, at the same time,

¹¹ Green horses, wear me quickly like lightning,/ deliver me from evil... (Order)

¹² And I always have no peace,/ neither of the bewitched star go-come into spaces,/ neither golden times, nor light-years,/ springs under the moon, or eager ciuta,/ nothing extinguishes me, nothing comforts me

¹³ There is so much in my soul, / beaten by alean and shadows engulfed

an imaginary universe to which it relates, defining itself specifically, as an unmistakable voice: "And I dream of Utopia/ and other chimeras."

Poetic originality is given by the use of dissolved elements from a personal lyric, in which only folkloric expressions still retain some independence, through pleasures from folk tales, especially related to certain archaic heresies. The folklore and the very history of our people is a source of inspiration in the volume "Pe-o gură de rai" and it seems that "poems are mentally polished to be written all at once."

George Călinescu sees at Emil Botta "an imagination free of any constraints, a strong lyrical vocation" and in the volume *Întunecatul April* sprinkled "a lot of beautiful lyrics, most of the time with fantastic content with inclinations even towards the ballad".

The mastering way in which Emil Botta combines elements of folklore and Latin expressions with neologisms, and the rhythm of the poem, fascinates through nobility and visionary substance, and the musicality and rhythm give the feeling of audition of an enigmatic score. "Livrescul și ritmul folcloric apar la Emil Botta ca decantări esențiale, stilizate, ale unei realități adânci, dar amorfe, în care eul liric s-ar pierde, lipsit de individualitate, dacă tiparele culturii nu i-ar da consistența necesară."¹⁴

Bibliography

Bîrlea, Ovidiu, *Poetică folclorică*, Editura Univers, București, 1979.

Boldureanu, I. V. *Cultura tradițională orală. Teme, concepte, categorii*. Timișoara: Marineasa, 2006.

Boldureanu, I. V. *Folcloristică și etnologie*. Timișoara: Mirton, 2003.

Botta, Emil - *Scrieri*, vol. I, II, Prefață Alexandru Piru, București, Editura Minerva, 1980.

Călinescu, George - *Istoria literaturii de la origini și până în prezent*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Minerva, București, 1985, p.904-905.

Comărnescu, Petru - *Folclor și universalitate în arta poetică a lui Emil Botta*, Prefață la Botta, Emil-Poezii, Editura pentru literatură, București, 1966, (p. V- XXXX).

Cristea, Radu Călin - *Emil Botta despre frontierele inocenței*, Editura Albatros, București, 1984.

Doinaș, Ștefan Augustin, *Poeți români, Emil Botta - cultură și originalitate*, Editura Eminescu, București, 1999, p. 346-351.

Hașdeu, B.P. - *Studii de folclor*, Ediție îngrijită și note de Nicolae Bot, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979.

Miorița (texte poetice alese), *Antologie, prefață și bibliografie de Adrian Fochi*, Editura Minerva, București, 1980.

Uricariu, Doina- *Apocrife despre Emil Botta*, Editura Cartea Românească, 1983.

¹⁴ Translation - Bookish and the folk rhythm appear at Emil Botta as essential, stylized decantations of a deep but amorphous reality, in which the lyrical self would be lost, devoid of individuality, if the patterns of culture did not give it the necessary consistency

TRAGIC AND COMIC IN THE WAR NOVEL FROM THE INTERWAR PERIOD

Iuliana-Gabriela BLĂJAN (POPA)

PhD Student, "Lucian Blaga" University of Sibiu

Abstract: In most cases we are inclined to equate war with horror, slaughter and suffering in all its inexhaustible guises. Seen from this perspective, war literature appears to be, at first sight, a perfectly compacted block of granite. Yet, this is only an appearance. To get to the core that hides within- because every experience of war is a microcosm in itself- you have to remove with patience, with emotion, with empathy, the grainy rock that makes it up, because each dynamited layer adds to the reading experience a different facet of life, and all, together, ultimately form the micro-scale universe that is human life. Humour, wit, satire, irony are all present in the war literature, and even if it is difficult to distinguish clearly between these terms, they supplement war pages in a much greater proportion than we might suspect. However, they are not limited to the ability to make us laugh, but have a much deeper meaning, which exceeds this somewhat superficial threshold. Along with all those unpredictable situations or circumstances full of joy, that are inseparable from life, after all, along with the dialectal forms of the language used by soldiers, or with the characters' personality, these forms of humour break the templates regarding the literature dedicated to the issues of war. They add to the dramatic circumstances of the battlefield a dose of dynamism, a positive energy, thus balancing the narrative tension specific to such literature. Adding an unmistakable stamp of originality to the writing and, implicitly, to the author's style, humour plays a crucial role in the tantalizing attempts of the human being to cope with the disturbing experiences of the battlefield. It considerably facilitates the decoding of these events in another note, which implies the reevaluation and reconfiguration of one's personal scale of values, prioritizing, without exception, the joy of living, as an absolute value, that of the unique and unrepeatable experience of being alive. Creating a necessary consonance to restore the inner balance of the combatant, and infusing at the level of his internal disturbances a dose of optimism, with a conciliatory effect in relation to the losses, the humour not only cicatrizes the wounds, but heals them, in the same way as it demolishes prejudices, or opens the way towards the Other, thus making bearable the existential hell and the asperities of a life, more and more difficult to decipher.

Keywords: war experience, humour, human values, life, emotional release, wit, kindness, human essence.

Introducere

Dacă vorbim de imaginea consacrată a războiului în literatură, cel mai adesea ea e echivalentă cu suferințe atroce, cu pierderi irecuperabile de ordin fizic și psihic, și rareori, sau aproape niciodată, nu am asocia-o cu momente de relaxare, de bună dispoziție sau chiar umor în cea mai sănătoasă formă a sa. Cu toate acestea, romanele de război- și, mai ales, cele izbutite estetic-, cuprind multe asemenea scene. Ele nu doar că asigură autenticitate vieții narate, având importanță relativă că firul epic se derulează în prima linie a frontului sau în spatele acestuia, ci conferă scriiturii prospețime și o incredibilă doză de real, de viață trăită cu adevărat.

Geografia umană, în pofida oricăror intoxicații propagandistice, e în esență aceeași: oameni ruși din angrenajul existenței zilnice sunt aruncați în mizeria tranșeeilor, a

prepotenței bolilor, păduchilor și a înfometării. Tentativa de a explora și explica latura umoristică din aceste romane interbelice configuratoare a Marelui Război, în toate formele sub care acesta se prezintă, pare a fi un demers la fel de temerar ca acela de a explica înseși tainele universului [1]. Categoria estetică a umorului, arată J.B.Priestley, e adesea greșit interpretată ca facultate de a ne stârni râsul, căci adevărata sa calitate, meritul său primordial, constă în sondarea adâncului ființei umane [1]. Un om hărăzit cu acest simț e înainte de toate un individ empatic, o inimă caldă [1], fiindcă umorul facilitează identificarea afectivă cu *Celălalt*, face permeabilă „*bunătate(a) intrinsecă a omului*” [2, p. 20].

În corpusul de texte care face obiectul analizei, formele comicului ce infuzează stofa narativă derivă din comicul de limbaj și, mai ales, din comicul situațiilor. Poznele, farsele, ghidușile, vorbele spirituale nu lipsesc din peisajul războiului, amintindu-ne, totodată, că cei mai mulți actori ai acestor romane alcătuiesc tabloul unei generații de oameni tineri, adolescenți chiar, ajunși combatanți într-un război nemilos. Oscilând între tragic și comic, fiecare dintre aceste surse pune față în față luminozitatea vieții în antagonism cu obscuritatea războiului.

Reacții și contrareacții la atrocitățile războiului în proza lui Victor Ion Popa, Gheorghe Banea, Ioan Missir și Felix Aderca

Cu siguranță că râsul și jovialitatea constituie o formă de rezistență împotriva abrutizării. În romanul lui Victor Ion Popa, *Floare de oțel* (1930), caracterele poznașe iau în derâdere chiar și momentele cele mai tensionate din timpul atacurilor: „- *Mă Brătășene, spune-le să înceteze ei întâi, că eu îs politicoș. Sînt în țara noastră, așa că aștept să facă ei gestul...altfel nu tac două luni,*” [3, p. 264] afirmă bombastic Mardan, ofițerul care le joacă o festă nemților. Crezând că l-au ucis, inamicii sunt surprinși de vehemența atacului dirijat de căpitanul român, care le declară subordonaților că: „*Am murit voluntar în rate și acum înviez în bloc!*” [3, *ibidem*], continuând delirant atacul, deși victoria e decisă deja în favoarea românilor. Aici, pe câmpul de luptă, la intrarea în Infern, combatanților nu le rămâne adesea decât bravada: viața nu trebuie luată prea în serios, fragilitatea ei e arhicunoscută și asupra tuturor „*planează hazardul*” [4, p. 90].

Registrul tragicomic e desăvârșit de remarcă lui Gîlcă, omul cu falca desfigurată de gloanțe. Umorul negru e reliefat prin ridiculizarea gestului lui Gălan de „a prinde” o schijă din zbor: „- *Mare ispravă! Cu mâna, e ușoară treabă! S-o prinzi cu falca, așa cum am prins-o eu!...*” [3, p. 265]. Războiul nu e doar o confruntare militară, ci și o ofensivă de natură ideologică. Soldații români nu vor să lase impresia că sunt lipsiți de mijloace pecuniare în fața germanilor atunci când li se oferă ocazia. De comun acord cu cei din tranșeele inamice are loc o „*zi de armistițiu*” [3, p. 242]. E zi de Paște și morții de astă-iarnă au rămas neîngropați. Timp de câteva ore, pacea îi descătușează și pe unii și pe ceilalți „*de toată agitația lumii*” [5, p. 9]. Scena recuperării rămășițelor pământești pare ireală: în timp ce morții sunt scoși cu lopețile din tranșee „*comentariile și glumele curgeau ca puhoiul. Și de la noi și de la ei. [...] Era o nevoie bolnavă de înveselire*” [3, p. 242], notează scriitorul. Rivalitățile nu sunt uitate însă. Încetinind deliberat actul înhumării, „*ca să mai prelungească bunăvoia clipei*” [3, p. 244], ostașii vor să-și etaleze avuțiile. Românii coalizează în fața inamicului din punct de vedere economic, etalând

bunătățile de acasă: conserve, pâine, slănină, cașcaval, cârnați. Efectul e rapid: sticla nu conține vin, ci apă, dar comedianții își joacă perfect rolul. În tranșeele dușmane aluzia e prinsă din zbor: „*Nemții au înțeles limbajul tutunului și al pînii. Au răspuns. Două țări își arătau bogățiile. Război economic: carte de vizită a păcii*” [3, p. 243]. Dar cele „*două ore de altă viață*” [3, *ibid.*] nu înseamnă încredere oarbă, suspiciunea n-a dispărut, aparențele sunt înșelătoare: „*observatorii din creneluri țineau în cătarea puștii ofițerii de sus și soldații de jos: garanția păcii*” [3, *Ibidem*].

Secvențele antemenționate probează și caracterul failibil ce stă la baza oricărei cunoașteri umane [6, p. 237]. Se vede că umorul detectat în *Celălalt*, căruia i se atribuie *a priori* toate atributele coșmarești imaginabile, îl umanizează pe inamic. Cunosându-i această latură, de om bun- căci numai bunătatea poate fi asociată cu veselie și cu bună dispoziție-, combatanții descoperă cu stupefație că luptă împotriva a ceea ce este omenesc, atât în ei, cât și în alții. Evident, se produce aici și un catharsis: odată cu liniștea adusă de ceva ce s-a făcut cunoscut, o înclinație umană atât de particulară, e îndepărtată „*prejudicata rece a celor care văd umanitatea doar prin prisma unui joc politic*” [7, p. 115].

Umorele de natură adaptativă la contexte sociale cu potențial mutilant e la fel de necesar ca pâinea și apa, nu doar pentru combatanți, ci și pentru noncombatanți. În prizonieratul din Bulgaria, care face obiectul scrierii lui Gheorghe Banea, *Zile de lazar*. *Jurnal de captivitate și spital* (1938), capacitățile lui taumaturgice sunt indenegabile: permit transformarea experiențelor, în cvasitotalitate negative, în trăiri sufletești tolerabile. Repartizați după meserii, vârstă și amicitii, ofițerii români aflați în captivitate își dovedesc ingeniozitatea prin denumirile pitorești atribuite încăperilor. Denominațiile ascund în substrat aluzia de batjocură: fiecare din aceste așa-zise odăi e o insultă la adresa ființei umane: „*una era camera tinerilor fără viitor, alta a învățătorilor, alta- a lui Gheorghe, protagonistul romanului- a cavalerilor de la Malta.*” [8, p. 153]. Trimiterile aluzive la umanitarismul promovat prin ordinul religios catolic nu sunt deloc accidentale. Aidoma pelerinilor de altădată, și românii, purtați dintr-un loc într-altul, ajunși în Kârjalia, lagărul bulgăresc cel mai îndepărtat și cu cel mai brutal regim de pedeapsă, depind mai mult ca oricând de ajutorul celorlați pentru a supraviețui: „*Din soldații români-prizonieri- vreo 25.000- aproape toți țărani și muncitori, democrații bulgari au făcut așa ca să nu se mai întoarcă în țară decât câteva sute. Democrație! Vorbă goală! Omenia este mai prețioasă decât orice altă etichetă și omenia este rară în Bulgaria [...]*” [8, pp. 178-179].

Făcând haz de necaz, prizonierii români anulează considerabil efectele mediului angoasant. Se produce astfel acea detumescență a spiritului agresat fără încetare într-un război ce pare a se perpetua *ad infinitum*. Prin urmare, scenele ilare nu lipsesc. Multe pagini, suprasaturate de comicul de limbaj, sunt „*de o vervă îndrăcită care lasă mult în urmă cărțile profesionale ale umorului.*” [9]. Majoritatea ofițerilor vorbesc franțuzește. Unii știu germană, mulți au învățat bulgărește. Confuziile lingvistice de tot hazul înveselesc mediul. Întrebat de un ofițer neamț dacă e căsătorit, un prizonier, vrând să spună că e logodit, comite o confuzie paronimică, înlocuind mucalit *verlobt*¹ cu *verlibt*.²

¹ Logodit (în limba germană).

² Îndrăgostit (în limba germană).

Necunoașterea limbii engleze face ca în discuțiile dintre ofițeri Lloyd George să devină „*Lloyd Gheorghe*” [8, p. 213]. Medicul Albanopol, suspectat a fi român macedonean – care, pentru a-și oculta originea, vorbește numai franțuzește-, e deconspirat de Grigorescu. La întrebarea medicului: <*Demandez-lui, s'il a des points de côté*> [8, p. 158], cu Gheorghe translator, Grigorescu răspunde cu șugubeața replică: <*Oui, oui, j'ai des joanghi*> [8, *ibidem*], iar „*un hohot sonor salută răspunsul năstrușnic. Doctorul râse cel dintâi, dovedind astfel că pricepea românește*” [8, *ibid.*].

Fără îndoială că vocea narantă din romanul *Fata moartă* (1937), a căpitanului Missir, *alter ego* al autorului, este de departe cea mai fulminantă manifestare a umorului de calitate. Lasând deoparte bufoneriile- inerente, se pare, rătănilor recrutați din păturile cele mai sărace ale Moldovei, există aici numeroase scene care își pun amprenta irecuzabilă a originalității asupra romanului, consacându-l merituos în panopia scrierilor despre război care reclamă o reevaluare estetică. Scurtele momente de respiro pentru vânătorii de munte sunt marcate de retragerea în jurul focului, act dictat nu doar de necesități fiziologice, ci mai ales, de nevoia de comuniune cu ceilalți. Locvacitatea interlocutorilor acționează ca un magnet asupra oamenilor cărora destinul le-a dăruit încă o zi din viață. De aici, până la metamorfoza acestor clipe în momente antologice, nu e decât un pas. Pentru că-și pierduse chipul în învălmășeala armatei în retragere și e poftit de un camarad să se încălzească cu o cană cu ceai, Missir înhață la împlinire o capelă. Dar năstrușnicul acoperământ, mantaua descheiată și chipul amprentat de truda luptelor provoacă confuzia sergentului care împarte porțiile și care, evident, nu-l recunoaște. Căpitanul, protagonist al romanului, relatează imperturbabil că e luat drept soldat de rând: „*Îmi șterge un polonic peste braț, felicitându-mă: - Da' ce mă-ta, și tu ai porție aici?*” [10, p. 49]. Cana sare în lături. Încercarea de a o recupera se desfășoară simultan cu încasarea altor polonice, căci „*entuziasmul*” agresorului nu se temperează decât la intervenția alarmată a comandantului Stroja, care lămurește lucrurile. Bietul om înmărmurește de groază: „*-Trăiți...Vă rog...N'am știut...*” [10, p. 49], dar lejeritatea cu care ofițerul reacționează la neprevăzutul situației destinde atmosfera și râsul homeric al întregului detașament închide apoteotic timpul în capsula memoriei: „*- Lasă mă! Dă-mi ceaiul mai degrabă, că mi-i frig al dracului!*” [10, *ibidem*].

În altă împrejurare, compania locotenentului Mitru e atât de aproape de inamic, încât sentinelele se pun la taifas cu „*boanghenii de peste drum*” [10, p. 83]:

„*- Măi românilor*”, li se adresează inamicii, „*de ce-ați intrat în război ?*” [10, p. 83]

„*- Așa am avut gust*” [10, p. 83], răspund mucaliții moldoveni.

- *Aveți să mâncați bătaie, spune cel de dincolo.*

- *Până ce-om mânca bătaie mâncăm pâine albă. O pâine de om.*

- *Ia să văd una.*

Sentinela înfinge în vârful baionetei o pâine rumenă și o ridică drept în sus. Urmează exclamații dincolo, râsete dincoace și unul spune:

- *Dai la mini un bucat?*

- *Îți dau una întreagă dacă-mi dai barba lui Franț Iosef!*

- *Ce se faci la dânsă ?*

- *Să mă...*”

Și scena de umor scabros dintre santinele se termină tragic pentru Mitru, aflat în bordei. Alarmat de vocile înspăimântate și de telefoanele care încep să sune din senin, dă fuga la plutonul lui. Nu mai ajunge însă, căci un „*glonte îi ia viața în văzul camarazilor...*” [idem, *ibidem*].

La poalele Clăbucului, în așteptarea declanșării ofensivei - amânată din cauza poleiului și a lipsei „*de <purici> la bocanci*” [10, p. 112], soldații sapă tranșee în blocurile de granit ale munților. Pentru unii, pauza devine prilej de neratat pentru deparazitare: „*La un dos, un soldat, la soare, cu mantaua între umeri, culege tacticos și liniștit păduchii de pe betelia izmenelor, aruncându-i cu indiferență în omăt!*

-*Ce faci mă? Îl întreb surâzând.*

-*Citesc comunicatul, domnule locotinent...*” [10, p. 113].

Comicul de limbaj ocupă un loc de cinste pe toate teatrele de război. Situațiile limită sunt aureolate lingvistic, încrustându-se în memoria celor care au trăit pe propria piele marele măcel, ca amprente vocale ce transgresează timpul: sunt clipe pline de pietate. Atacul halucinogen al artileriei nemțești de la cota 1305 transformă trecătorile montane în flăcările Gheenei... Fără să se mai gândească la consecințe, Missir, însoțit de o ploaie de gloanțe, se aruncă într-o prăpastie. Scena în care viața îi este salvată reliefează omenia și strânsa legătură dintre camarazi, dincolo de orice distincții militare. Mai mult mort decât viu, căpitanul e flancat cu grijă de o mână de supraviețuitori, și asistă, ca într-un vis, la un dialog a cărui muzicalitate sufletească nu mai are nevoie de niciun comentariu. Tonul hazliu ascuns îndărățul fonetismelor moldovenești și al diminutivelor sugerează atașamentul oamenilor, iar reacția celui salvat de la moarte sigură, maschează de fapt nota de macabru a situației:

„- *Dacă nu era Costan, înghețai aici domnule locotinent, face un glas!*

- *Că noi am crezut c'ați murit- face altul...*

- *Și iaca, slavă Domnului, sânteți teafăr, tefăruț!*

Tocmai așa tefăruț, tefăruț nu-s, pentru că la fie-care mișcare mă strâmb de durere, dar nici de murit n'am murit... Și Costan prins de limbă, prinde a povesti:

- *Când v'ați dat drumu, și cu dumneavoastră acei cari o apucat a scăpa din mânil nemților, eram sigur că ni-o luat dracu pi tăți. [...] Un bolohan, disprins cu dumnia voastră v'o luat înainti și v'o izghit într un putrigai di copac, trântit cine știe di când. Tăți o crezut c-ați murit, că n'ați mai nișcat di loc. Dar, după ce ne-am adunat aiștia opt câți mai sântem din plutonu doi, am zîs că poati n'ați murit di tăt și-ar hi pacat să rămâneți acolo. M-am urcat și iaca v-am scos și se chiamă că n'ați murit. Așa-i dacă sânt zîli...*” [10, pp. 126-127].

De fiecare dată însă, viața e consecventă în a contrazice orice iluzii ar avea omul care se crede stăpân pe destinul său. Așa-zisele coincidențe sunt răscruci ale destinului, rânduite de o forță superioară, mai presus de orice înțelegere umană. Bărbați la a doua tinerețe, supranumiții „tătuci” [10, p. 130], devin cele mai ușoare capturi ale nemților. Pentru ei, prizonieratul e o realitate cvasiinevitabilă. Cunoscut frontul „*numai din auzite*” [10, p. 123] și sunt incapabili să mănuiască arma: „*Îmbrăcați în vechile mantale negre, și cu niște căciuli tot așa de deochiate, se văd în decorul alb al iernei ca niște ciori pe-un stâlp de telefon. Sânt dintre acei cari, în vreme ce inamicul înaintează, se roagă de vecin: -Măi frati-miu, îți dau zece bani încarcă-mi arma...*” [10, *ibid.*].

Simion Chetrarul, fost pădurar în civilie, e unul dintre aceștia. Dar pentru el providența are alte planuri. Fostul lui stăpân, ofițer de rezervă, întors în patria de origine odată cu mobilizarea, e tocmai ofițerul neamț în fața căruia ajunge. Sastisit de bătrâiorii speriați care trebuie interogați, neamțul are revelația vieții lui. Spre surprinderea totală a celor prezenți și el îl (re)cunoaște pe Simion. La rândul său, acela „*holbează ochii la neamț și rămâne cu gura căscată*” [10, p. 124]. Reacția ambilor protagoniști ai scenei relevă inaderența lor, și a tuturor celorlalți, la ineditul situației. Omenia, mare calitate umană, e totuși probată de fostul stăpân. Prietenul devenit dușman îi oferă cu mărinimie bunul cel mai de preț: libertatea.

„- Sărut mâna conașule! Ăăă...Să trăiți don... *bolborosește Spiridon. Se uită nemții la români; românii la nemți, mirați de cunoștințele internaționale ale lui Spiridon, și în vreme ce acestuia nu-i vine a crede că-i pe pământ, neamțul continuă:*

- *Ce vrei mă? Să te fac prizonier în lagăr, sau să te iau ordonanță ?*

- *Ba dacă-i pe ales, dă-mi drumul înapoi, că am femeie și copii ! Și în adevăr, peste un sfert de ceas, Spiridon apare iar la compania șaptea, însă...nu era dumirit dacă îi treaz sau visează...*” [10, p. 124].

Tot în registrul situațiilor neverosimile se înscrie și comportamentul tunarului Șara. Ardeleanul convertește situațiile fără ieșire în reușite nesperate, contrariindu-și camarazii prin inventivitate. Conștient că-l așteaptă ștreangul dacă e prins, „*desperarea îi dă curaj și o energie fără seamăn*” [10, p. 125], și se predă de bunăvoie nemților, dar „*(p)rofitând de întunerice și de zăpăceala escortei, rămâne în urmă; își pune o cască germană pe cap; ia arma unui mort și, cum știe nemțește vine în rândurile din față, de unde scapă cu fuga, spre uimirea și bucuria tuturor*” [10, *ibidem*].

Focarul narativ se dezvăluie monumental cititorului prin comicul degajat de monumentală scenă a jocului de cărți. La trecerea dintre ani, când inamicii se abțin de la orice ofensivă, iar pe front e o liniște cimitiriferă, militarii consimt că ar „*putea înjgheba un pocheras*” [10, p. 163]. Așezați pe ranițe, într-o colibă improvizată, ofițerii -Missir, Balaban, Ananiescu și Condrea- se vânzolesc fără oprire, nu atât pentru a se încălzi, cât din cauza paraziților. La insinuările căpitanului Balaban, care susține că nu are păduchi, ceilalți ofițeri pun rămașag pe singura sticlă de vin, destinată celui care are cei mai puțini. Despăducherea se execută aproape de miezul nopții, pe un ger groaznic, iar cămășile sunt verificate atent pentru ca nimeni să nu trișeze...„*De-alungul cusăturilor, struguri de păduchi grași, abia urnindu-se la frig...La socoteală, Ananiescu, cel mai osânzos, avea peste...cinci sute. Balaban, care ne luase la vale, urma la...excepțional. Mai puțini număra Condrea*” [10, pp. 164-165]. Fiindcă arbitrajul e relativ serios, „*de oare ce la izmene s’a renunțat, fiind prea frig*” [10, p. 165], partida se finalizează cu împărțirea frățască a vinului și a merindelor „*cari s’au topit cât ai bate din palme.*” [*ibid.*] Trecerea de la comic la tragic, de la râs cu lacrimi, la melancolie, de la războiul din anul... trecut, la războiul din prezent, încheie atmosfera într-o notă tristă, demonstrând că „*râsul face atât de mult parte din suferință*” [11, p. 12].

„*Melancolia ne prinde pe toți*”- consemnează Ioan Missir – „*și fără să mai fim în stare să reluăm firul dispoziției din anul...trecut, ne împrăștiem pe la plutoane, înfundându-*

ne în omăt.” [10, p. 165]. Prin urmare, umorul se risipește precum dorințele neîmplinite ale omului „*cari nu visează decât un singur lucru: pacea*” [10, *ibidem*].

Ca și în viață, și pe câmpul de luptă, diversitatea umană surprinde prin varietatea manifestărilor: pesimiști și optimiști se luptă cu adversitățile războiului, fiecare cum poate. În același roman, o altă secvență de un umor fabulos, e aceea cu samaragiul Mihai Ilie, hoț de cai pe timp de pace, pasaj narativ ce provoacă o ilaritate maximă. Pretextând că pleacă acasă în permisie, comite „greșeala” de a se întoarce mai repede, aducând cu el și un armăsar ales pe sprânceană, căci „*chitea caii cei mai frumoși, nu se încurca cu gloabe*” [10, p. 290]. Când Missir, intrigat, ordonă să fie chemat la raport, are parte de un spectacol pe cinste. Apariția omului e un tablou nostim în sine. „*Somnoros și plin de paie*” [10, p. 292], strâns cu ușa să-și justifice apariția, Mihai Ilie un „*munte de om. Puțin spânatec, cu niște muschi de oțel*” [10, p. 290] declară cu seninătate:

„- Domnule căpitan, n’am fost acasă !

- Da unde ai fost?

- Am găsit un cal ...pe drum, și m’am gândit că-i păcat să-l las. Vi l-am adus dumneavoastră! Tot n’aveți un cal a cătării!” [10, *ibidem*].

Lovitura de cravașă și indignarea furibundă a căpitanului, care insistase să-l trimită în permisie, fiind inițial refuzat de Ilie, declanșează în cele din urmă mărturisirea: „- Să trăiți domnule căpitan, l-am furat!” [10, p. 292]. Silit să ducă armăsarul înapoi, omul nu se îndură să renunțe la așa o frumusețe, căci „(c)aii, făceau parte din viața lui; pentru dâșii trăia; cu dâșii vorbea și se înțelegea și, era o plăcere să-l auzi corcolindu-i și drăgostindu-i...” [10, p. 290]. Slobozind calul- un „*roib frumos, focos și plin de viață...*” [10, p. 294] undeva la marginea Iașiului-, atentează în schimb la caii unor ruși cantonați în capitala Moldovei. Și nu numai atât: nu se mulțumește cu unul, pe care încearcă să-l sustragă tiptil din grajd, ci e de părere că doi ar fi o alegere mult mai potrivită. Motiv pentru care năstrușnicul gând îi vine de hac, după cum se va spovedi mai târziu: „*Măi! Adică di ci n’aș mai lua unul, să fie părechi? Și legând suru la poartă m’am întors în grajd.. Tocmai când eșeam cu părechea surului, aista o început a necheza...Și necheza...de o sculat tătă casa din somn. O deschis un ofițer un geam; o prins a șuera, și până să pot fugi, m’o încungiurat... talharii di ruși, ș’o pus mâna pi mine... Bataie ce mi-o dat, n’oi mai uita câte zîli oi mai ave....*” [10, p. 297]. Salvat de un ofițer român, păcălitorul păcălit tot nu-și află dezvățul, deși după ispravă apare în fața căpitanului de nerecunoscut: „*cu capul bandajat, cu bluza ruptă, fără capelă și fără bocanci, sprijinit într’un băț*” [10, p. 295]. Finalul scenei e delirant: „*Și oftând: Frumoși mai erau domnule căpitan! Da...eu fără cal, tot nu vă las, să știu bine că moartea mi se trage...*” [10, p. 297].

În spatele tragicomicei scene se ascunde de fapt o dramă personală a lui Ilie: motivul pentru care refuzase biletul de voie era că nevasta i se încurcase cu primarul satului. La insistențele lui Missir, „*cu ochii umeziți, [...] și oftând*” [10, p. 292], dă în vileag secretul: „- Nu vroiem să mă duc acasă! N’avem la ce! Auzisem că fîmeia me trăiește cu alții, și-mi era scârbă de dânsa. Da’ ni-o fost dor de casă, și ni-am zis că poate or fi scornituri muieresti” [*idem*]. Reușind să-și domine instinctiv pornirea de a-și face singur dreptate, Ilie evită să facă moarte de om. Cătrănit, își varsă năduful așa cum știe el mai bine: îi fură primarului armăsarul- cu care se prezintă în fața lui Missir- , îi slobozește pe toți ceilalți,

apoi îi incendiază aceluia grajdul: „*Da' nu știu cum, m'am gândit la dumneavoastră, că vă bag în bucluc dac'oi face o șotie ca asta, și pi urmă, nu face, domnule căpitan, să faci pușcărie pentru o fimeie ticăloasă. Și, ni'am făcut alt plan*” [10, p. 293].

Nu doar contextele încărcate de dramatism prezintă potențial ilariant, ci chiar și cele mai neînsemnate întâmplări. În linia frontului, în bătaia puștii, *volens nolens*, viața e aici și acum. Clipa viitoare poate să nu mai sosească niciodată: „*Întreabă-te la câte atacuri ai luat parte; numără-le pe degete; scrie-le pe hârtie, și ai să spui că nu se poate. Închide ochii și supune-te unui examen; nu vei putea răspunde cum se face că n'ai murit încă. E drept, în fiecare dimineață privind Răsăritul, nu știi dacă-l vei vedea și mâine; iar seara faci o cruce, mulțămind că o poți face! Dar până când?*” [10, pp. 193-194].

Lipsa de experiență a vieții și naivitatea multora dintre soldați poate fi pusă atât pe seama tinereții lor, cât și a mediului de proveniență: cei mai mulți sunt simpli țărani din zonele Moldovei. Chestionat de Missir în legătură cu serviciul în slujba unui ofițer, bietul Țugui, orfan de mic copil, „*îmbrăcat ca vai de capul lui*” [10, p. 333] și „*vitregit de oameni*” [*idem, ibidem*] oferă un răspuns de tot hazul:

„- Ai mai servit la cineva?

- Da, să trăiți!

- La cine? Am fost la vite, la conu Gheorghică Stroici...” [10, p. 329].

Izbucnind în râs, aflând că nevinovatul e pentru prima oară repartizat ca ordonanță unui ofițer, Missir îl chestionează pe bună dreptate:

„- Apoi atunci, cum ai să-ți poți face serviciul? Te pricepi la ceva?

- Da! Mă pricep la cai, la oi...” [10, *ibid.*]

Om al nimănui, noua ordonanță vrea să se facă imediat util, uzanțele militare fiindu-i complet necunoscute. Năvălește pe neașteptate peste Missir, trezindu-l din somn, iar când e bruftuluit, răspunde la reproșurile acestuia cu o sinceritate dezarmantă:

„- Bine mă, dobitocule, de ce dai buzna în odaie, fără să bați la ușă?

„- ?

- Nu puteai să mai aștepti?

- Să trăiți! Am avut ordin să mă prezint „*imediat*”... ” [10, pp. 328-329].

Comicul de situație se dezvăluie generos și în scena atacului de la cota 1290, din Carpați. Însărcinat de Missir să poarte grija binocului, sarcină de care e foarte mândru, Țugui abia scapă cu viață după un atac înverșunat ce se încheie cu explozia unui obuz în imediata lui apropiere. Lovit puternic de bolovanii care sar în aer, Țugui e azvârlit violent de suflul exploziei. Când ceilalți se dezmeticesc, aleargă într-un suflet înspre el, văzând că nu murise. Tabloul e înduioșător prin prisma devotamentului față de ofițer, mai presus pentru Țugui Dumitru decât propria-i viață: „*Îi frec tâmpilele cu omăt*”, - scrie Ioan Missir- „*îl zgâlțâi, își revine după câteva minute, și când clătinându-se amețit se scoală, speriat îmi spune :*

-*Ce mă fac don locotinent ! S'o stricat binoclu!*”

Cât era de grea situația, toți băieții, au râs, au râs cu lacrimi!” [10, p. 334-335].

Și istoricul personal al lui Țugui e la fel de întunecat ca al atâtor alți năcăjiți aflați pe front. Mobilizarea îl găsește slugă la vite pe sărmanul ostaș. Singurii bani pe care îi avea, agonisiți cu mare greutate, îi îngropase în gunoi, în spatele casei fratelui său. Nemaivând

pe nimeni pe lume, el își face griji din pricina aceasta: „*Oare, paralele, nu s’or strica în pământ?*” [10, p. 333]. Singurul în care are încredere e Missir: „- *Vă spun dumilorvooastră, don locotinent, da’ nu știe nimeni. I-am strîns, să-mi pot cumpăra o păreche de giuncani, să am cu ce porni o gospodărie când m’oi însura. [...] Dacă o fi să mor, să-i luați dumneavoastră, că am auzit că frati-miu o murit la Turtucaia, și altu mai aproape n’am pi lume !*” [10, *ibid.*].

Umorul negru, așa cum era previzibil, este prezent în multe dintre aceste scrieri. Proza lui Banea, antecitată, conține în proporții considerabile multe asemenea scene. Deși e un caz medical excepțional, prin gravitatea rănilor, „*un număr de succes*” [8, p. 249] în propriile-i cuvinte, Gheorghe e ignorat cu desăvârșire de preotul bulgar sosit în spitalul din Alfatar. Ca să-i atragă atenția, chipurile că vrea să se mărturisească, el i se adresează în slavonă, spunându-i: „*Ispovediti.*” Aflat în imposibilitatea de a-l refuza fățiș, popa, cu patrafirul la gât, începe să-i cante „*frumos - ca de mort*” [8, p. 58], notează Banea cu umor, căci nici unul un vorbește, de fapt, limba celuilalt. Iar când înțelege că fața bisericească îi cere bani pentru serviciul prestat, Banea îi răspunde românește: „- *N’am părinte. Am avut, dar mi le-au luat pe toate, iar în gândul meu am mai adăugat: <păcat de bunătate de emoție, dacă la urmă mi-ai feștelit obrazul cu pari>*” [8, p. 59].

La Kârjălia, unde prizonierii sunt lăsați la mila Domnului și unde se moare pe capete, apariția păduchilor nu mai surprinde pe nimeni, e doar un alt motiv de a face haz de necaz: „...*Moartea din vecinătatea noastră s’a oprit la țigani, n’a trecut și la noi, deși avem oarecari oaspeți mișcători*” [8, p. 177]. Toți sunt „*speriați de foame*” [8, p. 185], iar despre consumatorii de broaște și arici, cei „*nespurcați*” vorbesc codificat, referindu-se la „*Societatea broască țestoasă*” [8, 342], respectiv „*Ariciul*” [8, *ibid.*]. Foamea îi perpelește pe toți. Oricât de mult ar drămui porțiile, mâncarea e „*puțină și săracă*” [8, p. 188]: „*Pâinea ni se dădea deobicei după masă, cam pe la ceasurile 4. Toți ne suceam gâturile căutând în josul uliței, care făcea un cot mai jos, să vedem, nu apar soldații cu pâine. Maestrul Teohari îi făcuse o odă, versuri care arătau spiritual, cum o așteptăm să apară <de după cotitura Cernei> (În comunicatele bulgare asupra luptelor dela Salonic, se vorbea mereu de o cotitură a Cernei)*” [8, p. 185].

Stări psihice pustiitoare provoacă melancolii și sentimentalisme, îndeosebi pentru că prizonierii români sunt hipermarginalizați în comparație cu prizonierii de alte naționalități. Unii își valorifică starea interioară degradată scriind poezii. Un soldat român, căzut cel mai probabil la Turtucaia, „*vorbea mereu de copilașii de acasă, care se gândeau la <tăticu lor din sector>. Dar odată, fiindu-i mai rău, a început să ofteze tot în versuri: „<Brătiene, Brătiene/ Tu mâncași zilele mele>*” [8, p. 81].

Războiul e purtat întotdeauna de cei mici. Disperarea soldaților români, creată de luptele furibunde din pusta maghiară împotriva bolșevicilor maghiari, e semnalată prin dese comentarii sarcastice în *Moartea unei republici roșii* (1924), romanul semnat de Felix Aderca. Când trupele române ajung în apropierea Tisei, în 1919, în Campania din Ungaria și victoria armatei române e aproape sigură, Niță Ion, camaradul căprarului Aurel, e surprins de apariția superiorilor în centrul orașului Terent St. Mikloș: „*începură să dudue automobilele în care-și odihneau grăsimile câteva supreme grade militare*” [12, p. 105]. Așa-zisa surpriză maschează dezgustul față de nepăsarea acestora față de bieții ostași. Infanteriștii sunt mutilați psihic, nu doar de lupte „*cu înaintări și dări înapoi, cu icniri de*

piepturi desfundate, cu șiroaie de sudori brăzdând figuri crispate și speriate" [12, p. 88], ci și de execuții în masă ale prizonierilor maghiari – bărbați, femei și copii - „*puși în linie și secerați cu mitraliera*" [12, p. 102], fără nicio judecată prealabilă, ci socotiți spioni din capul locului. În contrast cu agitația ofițerilor, soldații sunt mult prea epuizați după marșuri continue, ca să mai păstreze aparențele: „*Ofițerii de legătură alergau călări în toate părțile și totul avea înfățișarea înfrigurată și solemnă (în afară de nepăsarea soldaților obosiți) a unei emoționante parade militare*" [12, *ibidem*]. Pare că superiorii își fac simțită prezența doar când se apropie momentul culegerii laurilor și acesta e și motivul pentru care Niță, simplu soldat, la vederea lor, crede că au încetat ostilitățile: „*privind cu ochi mari, speriat, în jur la atâtea lucitoare uniforme, întrebă dacă aci trebuiau să ajungă și dacă s'a isprăvit cumva războiul, de s'au arătat și ghinările!...*" [12, *ibid.*]

Concluzii

Multitudinea unor astfel de scene, la hotarul dintre tragic și comic, în lucrările dedicate tematicii războiului, demonstrează că numai atunci când se aude „*bătaia destinului la poarta vieții*" [13, p. 28] este omul cu adevărat capabil să renunțe la hiperbolizarea realului, un fenomen ce îl însoțește până la trecerea în neființă. „*Orice nefericire ne apare ca <tragică> [...]*" în viața cotidiană [13, p. 30], oamenii uitând frecvent că insignifiantele lor vieți sunt lipsite în mare parte de tragedii în timpuri de pace.

Victor Ion Popa afirma că „*marea faptă a războiului*" [3, p. 271] rămâne camaraderia. „*Și înseamnă mai mult decât locurile cucerite și decât vrăjmășiile satisfăcute.*" [3, *ibidem*]. Aș plusa aici, adăugând că această camaraderie se înscrie într-un registru mult mai generos al „moștenirilor” războiului: orice manipulări de natură ideologică sau politică se dovedesc vulnerabile în fața experienței directe. Adeseori, în fața morții, orice distorsiuni cu privire la *Celălalt* își pierd validitatea. Împărtășind același destin într-o tragedie colectivă, cu sabia lui Damocles permanent deasupra capului, pentru soldatul de rând, indiferent de ce parte a tranșeei se situează, umorul e, fără doar și poate, un instrument ce face gestionabile corozionile războiului prin descărcarea de adrenalină. Transparentizând neadevărurile, demontând falsa superioritate a unora față de ceilalți, invalidând obtuzități de o parte și de alta a câmpului de bătaie, comicul aduce în prim-plan nisipurile mișcătoare pe care ne situăm în relațiile cu ceilalți.

Umorele scoate la iveală ființa umană în esența ei, în manifestările ei autentice, netrucate, ca manifestare spontană, plină de naturalețe a trăirii momentului prezent. Toate aceste decupaje narrative sugerează că lumea e departe de a se prezenta într-o unică imagine. Alb și negru se contopesc încontinuu într-un dans al morții și al vieții, al tristeții și al bucuriei, al deznădejdiei în fața suferinței. Momentele de veselie- scurte, dar concentrate-, demetaforizează eroismul, distilează pericolul permanent și singurătatea atotstăpânitoare, căci în fața morții suntem mai singuri ca niciodată. Umorele, mai presus de toate, devalorizează frica, convertind voltajul grozăviilor războiului de la înaltă tensiune la un nivel al emoției ce devine suportabil. Trăirea violentă, omniprezentă în linia frontului, pusă față în față cu manifestările de voioșie, devine astfel o siguranță detensionată, căci frica „*nu are nevoie de limbaj operează cu imagini, cu mirosuri cu sunete*" [14, p. 46].

Apropriindu-și două procedee specifice cinematografiei, pe care le utilizează până la epuizare- „*transfocatorul și proiecția încetinită*” [15, p. 99]-, scriitorii antecipați surprind viața în nuda ei simplitate, insistând asupra ideii că omul are nevoie de foarte puțin pentru a fi fericit. În toate teatrele de război, transfocatorul culisează continuu: de la cer la pământ și înapoi, de la tranșeele inamicului, la propriile tranșee, de la gradele superioare, la simplul soldat. Paradoxal, proiecția încetinită înspre toți acești actori ai teatrelor de război, dinamizează decorul, creând un alt fel de ligament între luptători, la polul opus celui dictat de bombardamente, mitraliere și obuze sfichiuitoare.

Cu un efect coagulant incontestabil, umorul consolidează legăturile umane, distruge clișeele, prejudecățile, tabuurile, construiește noi punți de comunicare cu *Celălalt*, având uimitoarele efecte ale unui carambolaj. El contaminează cu o putere incredibilă conștiința, o face permeabilă la demistificări, permițându-i să îndepărteze delabrările induse de mașinăria infernală a războiului. Poate că tragismul multor situații din arena războiului ne consolează furnizându-ne „*frumoasa iluzie a măreției omenеști. Comicul e mai crud : el ne revelează brutal insignifianța oricărui lucru*” [16, p. 153].

Ca armă în situații liminale, umorul face carieră urmând destinul uman [1]. Fără îndoială, el conferă întâmplărilor o altă dimensiune și o altă înțelegere: devine o cantilenă ale cărei versuri vorbesc despre suflete schilodite, despre splendoarea care se ascunde în om. Așa cum viața e un miracol, și omul e adesea un necunoscut, atât pentru sine, cât și pentru *Celălalt*. A fi capabil de amuzament, cu atât mai mult în momente dramatice, înseamnă în ultimă instanță a te bucura de libertatea spiritului și a fi dispus să te dezvălui într-o nouă lumină.

BIBLIOGRAPHY:

Priestley, J.B. „*The Approach to Literature. Humour, wit, satire, irony*”. published in the *English Journal*, vol. 18. No.7, (Sept., 1929), pp. 542-545, articol consultat online la data de 03.01.2023 pe www.jstor.org, la adresa: <https://doi.org/10.2307/803281>

2. Croce, Benedetto. *Estetica privită ca știință a expresiei și lingvistică generală*. Traducere de Dumitru Trancă. Studiu introductiv Nina Façon. București: Univers, 1971.

Popa, Victor Ion Popa. *Velerim și Veler Doamne. Floare de oțel. Timișoara*: Facla, 1985.

Remarque, Erich Maria. *Pe frontul de vest nimic nou*. București: Humanitas, 2016.

Chevalier, Jean., Gheerbrant, Alain. *Dicționar de simboluri*, vol. III. București: Artemis, 1994.

Eco, Umberto. *Limitele interpretării*. Traducere de Ștefania Mincu și Daniela Crăciun. Iași: Polirom, 2016.

Fallaci, Oriana, *Sexul inutil: călătorie în jurul femeii*. Traducere din limba italiană de Ingrid Beatrice Coman-Prodan. Iași: Lebăda Neagră, 2021.

Banea, Gheorghe. *Zile de lazaret și de spital*. București : Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1938.

Petrescu, Camil. *Cărțile luptătorilor: „Fata Moartă” de I.Missir și „Zile de lazaret” de G.Banea*, RFR, an. V. Nr. 5, 1938, pp. 407-412, articol consultat online la data de 08.10.2022 la adresa: <http://dspace.bcu-iasi.ro/handle/123456789/47137>

Missir, Ioan. *Fata moartă*. București: Cartea Românească, 1937.

Ngozi Adichie, Chimamanda, *Note despre suferință*. Traducere de Anca Dumitrescu. București: Black Button Books, 2022.

Aderca, Felix. *Moartea unei republici roșii*. București: Ancora, 1924.

Liiceanu, Gabriel. *Despre destin: un dialog (teoretic și confesiv) despre cea mai dificilă temă a muritorilor*/Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu. București: Humanitas, 2020.

Freeman, John. *Dicționarul refacerii*. Traducere de Alina Cristea. București: Black Button Books, 2020.

Eco, Umberto. *Șase plimbări prin pădurea narativă*. Traducere de Ștefania Mincu. Constanța: Pontica, 1997.

Kundera, Milan. *Arta romanului: eseu*. Traducere din franceză și note de Simona Cioculescu. București: Humanitas Fiction, 2022.

CIORAN CASE

Elena BĂDOIU (TUDOSE)
PhD Candidate, University of Craiova

Abstract: The article shows a different perspective both on Cioran's work and on the author's personality. By applying terms from the legal field, I have proposed an innovative analogy with the literary domain in which I capture different aspects of the great philosopher's creative and personal journey. This way, the work exposes one by one the usual tabs of a police or prosecutor's file but adapted to the writing style. We discover documents such as the existential register, the literary record, the literary research report and the confession.

Keywords: Cioran, case, literary records, confession, study.

Le cas « Cioran en quête de son identité spirituelle »

Afin de réussir à répondre à cette question, on doit minutieusement faire l'analyse des données et des recherches concernant le grand philosophe.

Si on entend seulement parler ou mentionner le terme dossier, on pense certainement à beaucoup de renseignements et informations bien recueillis auprès de sources multiples pour nous donner un coup de main à nous forger une opinion précise pour pouvoir agir dans une direction ou dans une autre.

Les résultats de nombreuses recherches se complètent mutuellement et offrent une vision complète de la réalité, des circonstances visant la naissance, l'enfance, la formation et le développement spirituel du Cioran.

À vrai dire, on pourrait tout de suite nous imaginer le contenu du dossier Cioran. La comparaison à un phénomène d'une ampleur remarquable, bien développé à travers le parcours existentiel habituel suscite l'intérêt et la justification fondée de poursuivre ce cas. Pareil à un mouvement déconcertant qui n'arrête pas de choquer, étonner, éblouir par ses étapes bien distinctes et différentes s'avérant quelquefois difficiles à suivre.

Les extrêmes convergent d'une façon totalement étrange mais parfaite, la vision particulière et continuellement incisive domine tout domaine ou tout sujet attirant l'attention de Cioran pour faire des recherches, étudier, émettre des jugements ou faire des comparaisons.

De l'étonnement, de la curiosité, du défi, du troublement, de la révolte, de l'angoisse, du contentement, de la surprise, de la sympathie, de la confusion, du désespoir, de l'émotion, les sensations et les sentiments éprouvés en feuilletant les lignes des pages cioraniennes submergent définitivement le lecteur, le font se poser plein de questions et dérouler une enquête au but de révéler ce qui se cache au profondeur de ces témoignages écrits.

L'inscription dans le registre existentiel

Les premières feuilles du dossier Cioran contiennent évidemment les informations liées à sa date et à son lieu de naissance, à sa famille, en offrant assez pour qu'on puisse

disposer de l'image approfondie du milieu socio-géographique visé. Celui qui s'engage dans cette enquête découvre plusieurs renseignements, parmi lesquels, celui que la commune Rășinari marque le lieu où Cioran est né le 8 avril 1911.

À cette époque-là, Rășinari faisait partie du comté Sibiu, localisé à environ 15 kilomètres de la ville au même nom, en appartenant à L'Empire Austro-Hongrois. L'archiprêtre orthodoxe Emilian Cioran et Elvira Cioran enregistraient la naissance de leur premier enfant au nom Emil Cioran.

Comme tout dossier bien élaboré, l'enquêteur a rassemblé aussi un grand nombre de données portant sur l'origine des parents de Cioran. La mère, au nom de fille Comăniciu, provient d'une famille des nobles transylvains car son père, notaire de profession, était baron. Emilian Cioran, l'archiprêtre, aussi le conseiller de la Métropolitaine de Sibiu, est décrit comme une personne très respectée dans la communauté, en se dédiant entièrement au service pastoral. Le couple a eu encore deux enfants, un fils Aurel et une fille Virginia, élevés à leur tour dans le paysage merveilleux de Rășinari, l'endroit où ils pouvaient jouir pleinement de la beauté et de la liberté de l'enfance.

En remplissant les dates du dossier, l'enquêteur concentre dorénavant son attention sur le parcours d'écolier de Cioran, en recherchant d'une manière frénétique les signes distinctifs et les preuves dénotant le début de la quête identitaire ayant pour toujours marqué sa voie littéraire créative.

Durant ses premières années d'école auxquelles on ne réussit pas suffisamment à faire l'éloge en ce qui concerne leur importance pour tout développement ultérieur soit personnel, spirituel ou professionnel, Cioran commence à se faire remarquer à certaines disciplines parmi lesquelles on peut énumérer: la religion, la calligraphie, la grammaire, l'ortographe. Sans aucun doute, cette période de la vie même si elle dure relativement peu de temps, représente la base de toute formation de succès afin d'apporter une contribution significative à l'essor futur. Les notions bien fixées lors de ce parcours constituent une culture générale riche et un vocabulaire extrêmement élevé à mesure des compétences découvertes et approfondies. Mais en plus du côté éducatif, on ne doit pas du tout oublier la confiance dans ses propres forces qu'on gagne au moment où on possède la curiosité de découvrir. et la volonté de réaliser des progrès.

Si on analyse les matières auxquelles Cioran consacre son entière attention pendant la période du début d'école, celles-ci ne révèlent aucune surprise car il s'agit des domaines d'intérêt rencontrés tout au long de sa vie, inévitablement marquant et influençant sa vie d'écrivain, de philosophe, de chercheur inquiet.

À mon avis, la quête du Cioran existait depuis toujours à son intérieur mais le point déclencheur a été constitué par son départ comme lycéen à Sibiu. Dans la ligne existentielle de chacun de nous il y a un processus troublant, transformationnel débutant l'instant où on manque le confort et les personnes auxquelles on est fortement habitué, on fait un changement de climat, on déménage, on entre dans une autre étape exigeant des efforts pour s'adapter et d'une manière implicite d'évoluer.

On rencontre souvent mentionnée la tristesse ressentie par Cioran, pensant avoir quitté son village natal, incarnant dans ses yeux d'enfant, la vision du paradis. Le

sentiment de l'abandon mais aussi celui de la perte sont en train de s'installer confortablement dans la pensée et l'âme du celui qui souffre. Voilà l'exemple parfait d'une expérience vécue, réveillant à un niveau plus profond des sensations jamais vécues, étranges et angoissantes.

Un tel épisode passé à un moment donné, laisse pas de doute des empreintes invisibles dans le subconscient, en gérant désormais la plupart des actions et des gestes y liés. Bien qu'on ait l'impression de l'avoir surmonté, le temps correspond en effet à un piège psychique d'une puissance remarquable. Ce qui se cache derrière, accable brusquement même les gens forts en les faisant plonger dans la dépression, dans la solitude et dans l'amertume. Même si on pense maîtriser la situation, la réalité est bien différente et quand on s'entend moins, on est bouleversé par ces états distincts.

Pour moi, le cas Cioran semble le cas classique remueur de l'expérience personnelle notamment parce qu'il s'agit d'un moment passé à l'adolescence, cette période difficile et sensible de la vie où tout est en changement, la personnalité, les sentiments, la perception de soi-même, l'identité. La transition exige beaucoup de patience et soutien de la part des gens autour des ados, ceux-ci étant déjà torturés par des conflits intérieurs et beaucoup de stress. Alors, le jeune Cioran commence cette étape nouvelle de sa vie, en fréquentant le Collège « Gheorghe Lazăr » de Sibiu, se retrouvant seul dans une ville étrangère, pas familière.

En dépit de toutes ces pensées, du fait qu'il manque son village d'origine, Cioran dévoile en effet, l'autre facette de son identité, celle où il poursuit ses préoccupations littéraires et obtient de bons résultats à certaines disciplines auxquelles il s'est précédemment intéressé, en ajoutant certainement d'autres comme les langues étrangères, notamment le français et l'allemand.

Selon moi, la poursuite de l'identité spirituelle s'est déjà installée dans la pensée cioranienne car il a vécu les prémisses nécessaires visant l'apparition de cette obsession décisive quant à sa voie littéraire. Cette voie d'illumination débute par l'essai de trouver des réponses mais pas quelconques sinon valables à des questions existentielles. Les interrogations semblent rhétoriquement formulées mais ce n'est pas le cas, celui de ne pas offrir des réponses, l'enjeu étant la quiétude de l'esprit cioranien. L'importance et l'urgence d'en formuler une, sont indiquées par la multitude des phrases au point interrogatif se déroulant dans la tête du Cioran.

Tout est étrange, il se sent seul, il ne jouit plus de la beauté unique du paysage magnifique de Rășinari, de Coasta Boacii, il ne rencontre plus les gens qu'il aime. S'agit-il d'un abandon volontaire? Volontaire ou non, l'abandon reste abandon. Chaque changement produit des effets touchant le niveau le plus profond niveau de son être et Cioran commence sans avoir réellement conscience le chemin sans retour de sa vie.

Il est question d'un parcours créatif imposant, déroulé au rythme propre sans tenant compte des règles, une voie riche en productions littéraires uniques, inspirantes, imposant implicitement par leur originalité des recherches plus avancées afin de découvrir plus quant au contenu rédigé, au sens caché des mots employés. La comparaison à une folie semble vraiment justifiée car on n'est plus sûr de rien, les paroles se chargent avec d'autres significations ou vérités, on pense assister silencieux à la

naissance de la langue cioranienne. C'est une langue homogène dont les caractéristiques se révèlent tour à tour à l'écrit en fournissant au lecteur des images visuelles et auditives d'une façon complexe construites grâce au jeu mystique et dynamique des expressions.

Le casier littéraire cioranien

Parmi les documents qu'on retrouve obligatoirement dans le dossier méticuleusement élaboré pendant le déroulement de l'enquête il y a aussi un, appelé « le casier judiciaire. »

Le domaine juridique nous offre la définition suivante: « *Le casier judiciaire est un fichier recensant les condamnations pénales d'un individu, et mis à disposition de l'autorité publique. Tant dans le mode d'administration que dans son contenu, les caractéristiques du casier judiciaire peuvent varier très significativement d'un pays à l'autre*¹ ».

Ainsi on réussit à avoir une image bien claire de la situation désignée par ce terme fréquemment employé dans la branche du droit. Pourtant ce que je me propose c'est effectivement de modifier la signification de ce mot en le transformant dans un autre totalement différent, approprié à cet égard.

Selon mon opinion, la définition possible de la nouvelle expression « Le casier littéraire cioranien » pourrait être la suivante : « Le fichier recensant d'une manière chronologique les productions littéraires cioraniennes mises à la disposition des lecteurs ». Assurément une question va se poser tout de suite : Quel est le but d'un tel casier littéraire ? Malgré une confusion éventuelle, la présence d'un document de ce genre va nous aider à poursuivre plus aisément et à détecter plus rapidement les indices révélant d'une manière sans conteste la quête identitaire cioranienne.

À chaque exploration, à chaque pas de l'enquête, le détective va recueillir des preuves dans le but de démontrer le fait que pendant toute sa vie, Cioran a incessamment été à la recherche de son identité spirituelle. Toute préoccupation portant sur n'importe quel sujet masquait en effet cette fixation plus forte que la pensée humaine rationnelle, celle où on peut contrôler librement nos intentions, nos actions, nos gestes et nos centres d'intérêt. Ce délire l'a déterminé d'émettre quelques opinions bien particulières, vivre sa vie d'une certaine façon, suivre un chemin créatif tout en étant guidé, d'un moyen conscient ou non, par la sensation bien dissimulée à son intérieur, de rechercher quelque chose qu'il manque clairement.

La deuxième question qui s'impose fait référence au moment de la mention du casier littéraire. Pourquoi on parle maintenant du casier littéraire cioranien? Pour ceux qui maîtrisent les termes juridiques, la réponse formulée pourrait être la suivante: en réalisant le parallèle à la matière de droit, on apprend immédiatement que: « *Pour obtenir un dossier d'adolescent, il faut qu'un jeune, de moins de 18 ans, ait été impliqué dans un délit et ait fait face au système de justice. Sauf exception, un mineur ne peut pas avoir un casier judiciaire.*² »

¹ https://fr.wikipedia.org/wiki/Casier_judiciaire

² <https://www.casierjudiciaire.ca>

On a donc raison à introduire ce terme dans notre analyse car en parcourant le dossier du grand philosophe, on est arrivé au moment où le jeune Cioran part de Sibiu à Bucarest comme étudiant de la Faculté des Lettres et Philosophie de l'Université de Bucarest. À ce moment de l'enquête, même le choix des études ne semble plus aléatoire car pour se dédier à un tel domaine exige clairement de la vocation, du talent, de l'engagement, de la concentration et beaucoup de passion. L'oeuvre où le côté passionnel manque n'a aucune valeur, ne constitue pas d'inspiration, n'apporte pas de puissance et de validité.

En suivant l'ordre chronologique des faits enregistrés dans la casier littéraire de Cioran, l'époque de ses études supérieures met à notre disposition beaucoup d'informations utiles pour le succès visé de notre investigation.

Un aspect s'imposant être mentionné évoque pleinement l'entourage du jeune étudiant, composé des personnes comme : Constantin Noica et Mircea Eliade, ses collègues, mais aussi on peut ajouter le nom du Tudor Vianu et celui du Nae Ionescu, ses professeurs pendant ce parcours formatif.

Ce détail s'avère extrêmement important puisqu'on aperçoit l'apparition des conditions propices au développement remarquable sur le plan littéraire. En ayant autour de soi des personnes guidées par les mêmes passions, les mêmes préoccupations créatives, tout ce qu'on peut ressentir est de l'inspiration, du courage, de l'élan sur cette voie enrichissante.

Une autre mention dans le casier littéraire de Cioran comporte des renseignements visant la période où celui-ci commence à publier des articles dans des journaux comme : « *L'agenda* », « *La fleur de feu* », « *La pensée* », « *Le temps* » et « *Aujourd'hui* ». Évidemment, ce temps de la vie cioranienne se profile de plus en plus profitable en ce qui concerne la production dans le domaine de la littérature. L'inspiration, le courage et le défis pas direct sinon indirect par l'intermédiaire des hommes de lettres l'entourant le mènent dans la direction appropriée pour qu'il commence à exprimer à l'écrit une à une, les pensées obsédantes qui le hantent en permanence et pour qu'il réussisse finalement à faire entendre sa voix.

Ce n'est jamais facile d'arriver à exprimer par écrit la ferveur des pensées arrachantes, des sensations troublantes et des sentiments mitigés. Dans la plupart des cas, les écrivains rencontrent cette difficulté, celle de retrouver la formule parfaite pour « traduire », pour transmettre à l'extérieur tout ce qui se passe à l'intérieur. Voilà l'enjeu créatif auquel est soumis tout auteur désireux d'exceller dans un certain domaine.

À une échelle plus profonde, l'enchaînement des expressions employées fait entendre une belle musicalité correspondant, d'ailleurs, à une création exceptionnelle. Mais, en réalité, au moment où on tente de révéler ces notes musicales, on a l'embarras du choix. Ce qui résonne parfaitement dedans, ne produit aucune admiration, aucune exclamation dans la vie réelle. Alors, le travail vient juste de commencer, on a besoin de la volonté, de la dévotion, de l'ingéniosité et de la persévérance pour aboutir à ses fins, pour créer la liaison idéale entre les deux plans.

Le parcours d'étude cioranien a continué avec l'intérêt grandissant pour les écritures de Georg Simmel, Martin Heidegger et Ludwig Klages, de même pour celles de

Léon Chestov, le philosophe russe connu pour avoir été à la recherche de Dieu en promouvant une philosophie existentielle. Léon Chestov a influencé Albert Camus, Emil Cioran et Czesław Miłosz par son antirationalisme, ses traces étant fortement imprimées dans l'histoire de la philosophie.

« Chestov (...) démontre sans trêve que le système le plus serré, le rationalisme le plus universel finit toujours par buter sur l'irrationnel de la pensée humaine. Aucune des évidences ironiques, des contradictions dérisoires qui déprécient la raison ne lui échappe. Une seule chose l'intéresse et c'est l'exception, qu'elle soit de l'histoire du cœur ou de l'esprit.³»

Le casier littéraire de Cioran regroupe toutes les données littéraires de manière chronologique, partagées précisément en deux côtés bien délimités: les oeuvres rédigées en roumain et les ouvrages écrits en français.

Le rapport de recherche littéraire

En suivant étape par étape les documents complétant le dossier Cioran, on rencontre un au nom le rapport de recherche littéraire. Ce rapport porte dans ce cas où mieux dit dans ce dossier, sur le ramassage de toutes les pièces justificatives pour qu'on réussisse à démontrer et reconstituer à la fin le périple pluridimensionnel de la quête identitaire cioranienne.

On s'impose d'avancer dans l'enquête déroulée en essayant de trouver des témoignages arrogés en commençant du premier livre de Cioran « Sur les cimes du désespoir » publié en 1934.

Tout ce qui fait référence à ce livre, choque et suscite en même temps l'intérêt de l'enquêteur, dont l'intuition le monte en garde de faire attention au contenu de ces essais pour pouvoir réussir à identifier les preuves attestant la quête cioranienne. Après avoir parcouru entièrement et même plusieurs fois le contenu de cet ouvrage, on éprouve de la confusion et de l'ouverture vers une nouvelle perspective.

Avant d'analyser le contenu, on doit absolument traiter le titre bien suggestif et imposant plein d'interrogations « Sur les cimes du désespoir ». Celui effectuant l'enquête se pose aussi des questions: Comment on arrive au désespoir? Parce que c'est bien évident que ce sentiment renforce normalement des états dépressifs pas ordinaires par suite d'un déséquilibre spirituel majeur. Les titres des essais couvrent et symbolisent les agonies arrachantes, les épisodes de délir de l'auteur en contribuant pleinement à la constitution du dossier de recherche.

L'abondance des phrases au point d'interrogation oblige toute personne y engagée à réfléchir au décodage du sens gardé et à la gravité des réponses possibles. Dans cette folie dramatique de plus en plus évidente, les pensées agonisantes et les questions soudaines s'accordent dans un rythme crevant, étrange mais puissant. Petit à petit, les obsessions de l'écrivain surgissent et atteignent un niveau très haut, les psychoses s'installent, l'absurde contrôle l'existence et la solitude aussi l'esprit.

³ <https://quotepark.com/fr/auteurs/leon-chestov/>

La souffrance se démarque dans le souffle personnel cioranien et dans le décharge intérieur profond auquel on prend part à chaque fois qu'on feuillete l'écriture-témoignage. Certainement on y assiste car la folie ne s'avère pas seulement de façon esthétique mais d'ailleurs à un plan ténébreux délirant.

Le témoignage

À la fin du livre « Exercices d'admiration » on assiste à une confession véritablement inattendue. Quoiqu'à travers les lignes chargées de sens et de partage des opinions cioraniennes, on aperçoit clairement l'épreuve de délimiter et de mettre en évidence les caractéristiques principales de l'identité de chaque écrivain choisi, ce qui se passe dans les dernières pages épate entièrement.

En parcourant une à une, les paroles de l'écrivain, on a l'impression d'être témoin à la révélation d'un secret bien gardé à un niveau spirituel plus profond dominant cette déclaration. Cioran se libère de toute limite, se débarrasse de toute contrainte et commence à se confesser sans tenir compte de rien, en exposant les composants de sa propre expérience créative d'une manière réelle et concise.

L'aveu cioranien nous expose tour à tour les étapes se déroulant au moment où il s'engage dans ce processus de création en insistant visiblement sur un tas d'émotions incroyablement profondes.

D'abord il clarifie la situation par la précision et à la fois le soulignement du fait qu'il ne peut pas écrire que dans un certain état. Ainsi, le philosophe reconnaît et admet de devoir plonger pleinement dans un univers angoissant, stressant, le dévorant psychiquement afin d'exprimer à l'écrit tout ce qui se cache dans son intérieur. La peinture de son état troublant nous embarque dans un voyage révélateur dans le monde mystérieux et fascinant de la conception.

Cioran décrit au moindre détail les sensations éprouvées et décompose cette sensation qui le comble de plus en plus intensément dans un rythme soutenu. Il arrive certainement au paroxysme en réussissant de donner forme aux pensées et idées philosophiques dans des productions littéraires exceptionnelles.

Les explications mènent et suivent une voie précise car Cioran spécifie être en possession d'une arme puissante plus concrètement: l'expression. Ce n'est pas son arme personnelle, c'est l'arme de tout écrivain, poète, homme de lettre, philosophe et de toute personne engagée dans un domaine visant les productions écrites. On doit être vraiment conscient de sa puissance puisque les mots appropriés employés en certaines circonstances peuvent ramener la paix dans le monde et d'autres aussi peuvent provoquer des guerres pas nécessaires.

L'expérience individualisée démasque Cioran d'une façon imprévisible, on le perçoit fragile, déséquilibré, on devient sans avoir l'intention des spectateurs passifs à la représentation soutenue. Le mélange des expressions tente encore de définir l'inspiration: « *L'inspiration? Un déséquilibre soudain, volupté sans nom de s'affirmer ou de se détruire*⁴. »

⁴ Cioran, Emil., « *Exercices d'admiration. Essais et portraits* », Éditions Gallimard, Collection Arcades Paris, 1986, p. 203

L'enchaînement des mots suggère un état totalement opposé à l'équilibre, l'orgueil s'inscrivant en haut de la liste des sentiments favorables pour se consacrer à l'écriture. L'écrivain affirme sereinement dans les lignes de son aveu: « *Cet orgueil me fut benefique: il m'a permis de noircir du papier*⁵. »

Le processus du plongeon dans une humeur spécifique, adéquate atteint la pente descendante, plus l'auteur trouve la tranquillité d'esprit, d'autant plus le rendement de la production littéraire baisse.

Au fur et à mesure qu'il se sent humilié, il souffre, blessé dans sa fierté, l'indignation le couvre en facilitant l'exploitation de ses ténèbres psychologiques. Les clarifications exposées ressemblent entièrement à la description d'un phénomène exhaustif, pluridimensionnel, développé avec ferveur apportant au bout du compte des transitions aux résultats magnifiques.

Dans les images soigneusement conçues aux expressions révélatrices, Cioran nous dévoile sa propre vérité spirituelle, vide ses frustrations, exprime sa révolte en déchiffrant ses états d'âme par l'usage de l'arme la plus redoutable qu'il puisse exister au cas d'un écrivain: la plume.

Deux pages entières divulguent ce que représente pour Cioran le processus d'écriture, celui-ci s'engageant dans l'essai d'y offrir plusieurs définitions. Par conséquent, les phrases débutent avec l'expression « *Écrire est ...*⁶ » en montrant des apparences trompeuses comme s'il s'agissait d'une simple notion. Rien n'est si simple chez Cioran puisque le recours aux mots surprenants, riches en significations, opposés, met en lumière les malaises et les indignations réprimées. L'analyse du déroulement de ce processus met l'accent sur la logique de son fonctionnement en le façonnant schématiquement comme un procédé de rétablissement et de libération profonde.

Je parcours à mon rythme les lignes chargées de sens et tout à coup je me demande: Quel est le but de cette confession? Et même pourquoi est-elle rédigée à la fin du livre? Est-ce qu'il s'agit d'une stratégie psychologique cioranienne ou d'un devoir morale ressenti? Est-ce que Cioran a eu l'intention d'achever ainsi ces exercices ou après sa recherche est-il arrivé par soi-même à cette conclusion?

Après avoir passé en revue tant d'auteurs, a-t-il éprouvé de la bienveillance et l'ouverture envers le lecteur et a-t-il décidé de s'exposer volontairement jusqu'au plus sensible niveau d'esprit?

Selon mon opinion, on ne peut jamais être sûr, on ne peut pas avoir la certitude qu'il est question d'une vérité ou d'une autre, car le ton, l'attitude, le style d'écriture s'inscrivent quand même dans un registre critique. On dégage une sorte de détachement bienveillant parfaitement mêlé avec un jugement de point de vue littéraire. Les paroles cioraniennes, le mélange des expressions émettent nettement des critiques comme des agressions subtiles, fines et presque plaisantes dans une limite légère, facile à accepter par tout lecteur. Les termes coulent, se complètent réciproquement, cohérents et totalement opposés à la fois. Sans se rendre compte on devient captif de la ferveur

⁵ *Ibidem* pp. 203-204

⁶ *Ibidem* pp. 204-205

particulièrement captée. La voix philosophique de Cioran transcède les pages, on semble assister à un discours soutenu devant soi, l'écouter approfondissant ses conclusions, ses affirmations révélatrices, fier et confiant dans la coexistence de ses extrêmes.

Chaque auteur élu dans ces lignes, représente en effet un exercice vraiment stimulant où Cioran se libère des scrupules de toute nature et parvient à un raisonnement unique, personnel. À chaque expression, mot ou phrase, on est témoin de l'effort déposé par Cioran en s'assurant les jugements lancés.

L'entêtement dans la poursuite de l'excellence est mis en évidence notamment par les paroles cioraniennes au moment où il examine en détail le processus d'écriture: « *En fait je l'ai écrit quatre fois, car je ne voulais à aucun prix qu'il fut considéré comme le produit d'un venu d'ailleurs*⁷. » Il reconnaît s'acharner presque d'une manière inconsciente afin de créer des oeuvres littéraires au moins aussi accomplies que celles des autochtones. Il s'efforce à un rythme imposé par lui-même de se classer au niveau des gens l'entourant sinon de les dépasser en faisant usage de tout procédé possible dont il pourrait tirer profit.

Une nouvelle fois, il prend la décision de divulguer les trouvailles personnelles, de les laisser sortir de son intérieur en expliquant de même sa connection avec la langue française. S'identifier à cet idiome n'est pas étrange dans ce cas puisque Cioran l'envisage effectivement comme un « exercice d'ascèse⁸ » qu'il embrasse de tout son être. L'impression forte de ses pensées finales, sincères, regrettantes la chute de la langue française s'installe assurément chez chacun d'entre nous saisissant la liaison même au niveau psychologique entre l'auteur et cette langue acquise. La beauté de la vision de son propre gré partagée s'inscrit définitivement dans un registre spirituel supérieur. « *Aujourd'hui que cette langue est en plein déclin, ce qui m'attriste le plus c'est de constater que les Français n'ont pas l'air d'en souffrir. Et c'est moi, rebut des Balkans, qui me désole de la voir sombrer. Eh bien, je coulerai, inconsolable, avec elle!*⁹ »

L'identification de l'auteur au français nous bouleverse et nous prend néanmoins par surprise car cela suppose une série de précisions pour qu'on réussisse à digérer la vision spirituelle cioranienne.

En tout cas, il est assez difficile d'accepter et de comprendre la réalité de l'écrivain. Cependant sa nationalité roumaine, celui-ci s'identifie à une autre langue que celle maternelle. On peut jamais arriver à vraiment couper les racines de la langue native bien fixées à notre intérieur?

Les textes de Cioran sont pour moi une source inépuisable d'inspiration et de recherche laborieuse en raison de l'intensité des traumatismes exposés et des contradictions psychologiques. Chaque phrase semble soulever une question qui suscite manifestement l'intérêt et attire notre attention en exigeant des éclaircissements.

Pour conclure cet article, qui fait partie intégrante de la thèse de doctorat, le cas de Cioran s'avère être extrêmement passionnant et controversé à la fois, offrant clairement la possibilité d'une interprétation et d'une recherche différentes.

⁷ *Ibidem* p. 213

⁸ *Ibidem* p. 214

⁹ *Ibidem* p. 214

Bibliographie:

Cioran, Emil, « *Exercices d'admiration. Essais et portraits* », Éditions Gallimard, Collection Arcades Paris, 1986

Cioran, Emil, « *Sur les cimes du désespoir* », Éditions de L'Herne, Paris, 1990.

Ghica, Marius, « *Geneza operei literare. Repere spre o poietică.* », Editura Paralela 45, 2007

Mavrodin, Irina, « *Poietică si poetică* », Editura Univers, București, 1982.

Noica, Constantin, « *Pagini despre sufletul românesc* », Editura Humanitas, București, 2008

Sitographie:

https://fr.wikipedia.org/wiki/Casier_judiciaire

<https://quotepark.com/fr/auteurs/leon-chestov/>

<https://www.casierjudiciaire.ca/casier-judiciaire-dossier-adolescent>

<https://www.radioromaniacultural.ro/sectiuni-articole>

FUNERAL CUSTOMS AND BELIEFS IN THE TRADITIONAL ROMANIAN VILLAGE. BIBLIOGRAPHICAL LANDMARKS

Viorica PÎRVAN (SOAVĂ)

PhD Candidate, "Alexandru Piru" Doctoral School, Craiova University

Abstract: In man's attempt to decipher the mystery of death he wanted to understand the meaning of life. Life and death are connected, if life is the beginning of the line, death is its end. But the line is the same, the beginning and the end are part of the same process. Death is and remains an incomprehensible, undeciphered phenomenon, a great mystery, a great secret that only leaves room for the imaginary.

If we can understand man's attitude towards death, we understand his attitude towards life. For the traditional man, who is himself a religious man, death is not just an end, but a life within another life. Death is even represented as a path to true life. He prepares for the great journey from his lifetime and makes sure that he lives in a faith-based way to secure a good place for himself in the next world. Thus, death is not seen as final or meaningless, but on the contrary, it brings with it a rebirth to another level of existence. The three great thresholds in every man's life are birth, marriage and death. Of these three great thresholds, the last threshold is of special importance because it, more than the others, brings to light all the beliefs, feelings and thoughts of man.

Keywords: beliefs, plants, burial, myths, symbols

The study of funeral customs has been a constant object of many researchers, many of them world-renowned, from various fields, such as philosophy of culture, history of religions, anthropology, ethnology, sociology, etc.

Death is, from a biological point of view, an end, but in the traditional conception, death is only a threshold to pass into the other realm. Thus, death for traditional religious man is, according to old beliefs, a transition from one world to another, from a known and familiar world to another unknown world.

This passage is irreversible and if we imagine it as a road, we can say that it is a road where there is no way back, but only one way forward. On this road you go, but you don't come back. The end of life, however, does not mean the end of existence, because death is not final, it is a threshold that must be crossed to reach the other world. The whole set of rites in the funeral ceremony shows the hope of the believers in the resurrection of the body.

Life is not seen as a brief passage through time but it is followed by an afterlife. For the religious man, death does not mean the end of life, but is just another way of human existence. The living, those left alive participate in the "resurrection", death is closely related to Life, death is not final but is always followed by a new Life.

In the mentality of the common man, death is not a simple nothingness, but another world, also structured, with its life. So, we do not have a certain kingdom and nothingness, but two really different kingdoms, one of the world here and one of the world beyond. But the difference is profound, this is suggested by a separation of the two worlds and the separation from loved ones, the impossibility of crossing the two borders at will, when you go, you never come back.

In the funeral ceremony, the emphasis will therefore be on the sequences that mark the great separation and prepare the great passage. The meaning and purpose of these sequences are multivalent: they must ensure perfect separation and transition, at the same time they must serve to restore the moral and social balance of the family and the community affected by death.

We will notice that all the sequences, all the steps taken in the funeral ceremony are directly related to the world beyond. They represent the desire for the soul of the dead to reach its final destination safely, but also the intention to protect the community of those who remain alive. Death is above all a separation of the deceased from the family. It is the family that takes care of the separation, transition and integration into the afterlife correct.

The threshold or transition from one world to another is marked by ritual acts with the status of norm. The sequences of each ceremonial follow a mandatory order. They make the transition from this finite world to the other, infinite world. Otherwise, failing to complete the passage, there is a belief that evil forces will return after the funeral against the remaining family. Carrying out the entire ceremony is a duty of the family, it being the one that helps the deceased to easily cross the threshold between the two worlds.

The myth of the Great Passage represents a metaphor for the ultimate initiation in the funeral ritual, being considered the most important symbol in the beliefs that try to illustrate the access to the world beyond, and the secret that death hides. The funeral ceremony is dominated by the feeling of final separation, this being in fact the great passage. In the view of Prof. Mihai Pop, man is a traveller not only through life, but also after death, which is imagined as a journey to the other world. The funeral ceremony is the Great Separation, an important stage that prepares man for the Great Passage:

"The great separation does not represent, in the traditional conception, a definitive conclusion of the individual's destiny, beyond which there is nothing left and no connection with the world of the living continues, but an irreversible transition, from this world to the "world beyond". In the funeral ceremony, the emphasis is on the sequences that mark the great separation and prepare the great passage. Death is imagined, imaginarily, as a long journey, marked also on a ceremonial level, in a world similar to the one here, although opposite to it. The way to the other world takes place symbolically in the form of a journey.

Through symbols, traditional man tries to maintain a permanent connection with the divinity. In a traditional society, all the elements that surround the individual carry symbolism. Moreover, between the elements around him, man establishes a whole series of relationships that lead to the construction over time of a true symbolic universe. A system of beliefs and symbols are the basis of death and not only that, because we also find them in the ceremonial of birth or wedding. Wrapping the baby in white cloth, dressing the bride in a white dress as well as dressing the deceased in new clothes and placing the white cloth as long as the dead person, are not simple daily gestures, which belong to the plane of the real and are gestures that have a symbolic value. We witness the repetition of some primordial actions that have the role of removing the acting individual, passive or active, from the immediate reality and placing him in a higher state.

Clothing thus becomes a barrier that protects him from everyday life, making it possible to move to another level. The functionality is obvious – changing the state. The three actors dressed in white they become archetypal images of purity, which gives them the right to a new beginning. But primarily, it is white that gives them protection, making the end possible at the level of a state previous, lower, and the beginning of a new, higher state. Another element is the contact of the actant with water. The ritual, repeated bathing of the child in water, the immersion in water during the baptism, the ritual "washing" of the bride, the sprinkling by bride of the procession repeatedly, washing the dead, or washing the hands with water, all do not belong to the concept of hygiene, but refer us to the idea of purification. Even if hand washing is a common daily gesture, in the ritual context it has a different meaning. At a funeral, for example, washing one's hands before leaving the cemetery gate gives individuals the certainty of separation from the shadow of death. Water can also ensure a possible return to life, a chance for a new beginning, by simulating rain that can revive nature, but also man. In both cases, when washing the child or the deceased, we witness a washing of sins followed by a return to another life. Death is thus symbolic.

By showing how important the symbol of water is and how it is used in the rites of passage, we want to present the other elements that also have a special symbolism and are used in the funeral ceremony. The four elements: Water, Earth, Fire and Sky are found in the funeral ceremony and not just by chance, because they are closely related to the life of the traditional man, who lives in the middle of nature and sees himself as an important part of it.

The first element is water, which has an essential role in the rituals of passage through its regenerative and purifying power. Just as water has regenerative powers in nature, so for humans it is used in purification rituals as a symbol of regeneration. Water washes away sins, purifies, cleanses, erases the past, but at the same time prepares for a new birth:

In the dictionary of cultural symbols and archetypes, water is seen as a symbol as follows: "Water is one of the four essential elements from which the universe was created in the cosmogonic myths of the peoples of the world. Symbol of raw material, regeneration and the source of life. It is an ambivalent symbol: the primordial substance from which all forms arise and into which they return by regression." We thus see that water has the virtues of purification, regeneration and rebirth. In water everything dissolves, any "form" is disintegrated, any "history" is cancelled. Through the water ritual a post mortem rebirth is ensured, water thus becomes a symbol of life. Baptism amounts to a ritual death of the old man followed by a new birth. The one who dives into them "dies" and rising from the waters is like a baby without sins and without "history", able to receive a new life. Bathing or immersing the whole body in water or just washing a part of the body, in all peoples and at all times, in addition to hygienic virtues, also has the function of a purification rite. The bath (bath) marks all stages of transition to a new state of man: birth, baptism, marriage, death. Immersion in water has the meaning of a regression, a return to the primordial state.

The earth as a symbol is also an important one. For birth or for death there is a common threshold – the Earth. There is a tradition among some peoples that the dying as

well as the newborn are placed on the ground with the belief that from the earth we came and to the earth we go. Eliade talks about the Earth which is seen in many cultures as a Mother and the burial as a return of man to his mother's womb. Burial therefore includes the symbolism of the return to the womb: According to Mircea Eliade the earth or the return to the earth, symbolizes the return to the origin, *regressus ad uterum*, which ends the cyclic nature of cosmic evolution: birth - death - regeneration. Man is preparing for a new spiritual birth.

If the Earth is seen as the Mother, the Sky is the Father, it is the place where living man cannot reach. There the gods dwell and there also the souls of the dead ascend. Heaven represents eternity, if everything on earth is born and dies, everything in heaven is eternal. The sky, due to its infinite height and the inaccessibility of the common man to it, thus becomes a symbol of divinity: there is the Most High, a dimension inaccessible to man as such. "High" naturally becomes an attribute of divinity. As Eliade also states: the world's most popular prayer begins with "Our Father who art in heaven."

Fire as an element is present in the funeral ceremony primarily through the lit candle which has an important symbolic role. Christianity took over the candle as an element of worship from Greek and Roman antiquity. It signifies the faith of the one who holds a candle in his hand, being at the same time the symbol of his soul directed upwards towards God, because it symbolizes spiritual elevation, upward movement, it is a symbol of verticality. The Romanian people attach great importance to the candle of the dying, meant to guide his soul through the darkness of the afterlife. We find the presence of the candle in all rites of passage. The burning of the candle, the flame, represents the fire of purification. In the funeral ceremony if someone happens to die without a candle, it is called a dark death and it is not good. The human soul is symbolized by the candle: if the wax can substitute the human body, the flame becomes the sign of the soul.

We can also add the symbol of the candle smoke which, by rising to the sky, becomes a symbol of vertical communication. Incense smoke is a connecting agent between heaven and earth. It is, at the same time, a purifying agent, containing within itself the potencies of the fire that generated it. Smoke, as an element, is indispensable in the purification rites of all the peoples of the world. It drives away evil spirits, this belief is reflected in the Romanian saying "he flees like the devil from incense".

Next, we will present how the funeral ceremony is carried out in a traditional Romanian village in Mehedinți county. We will expose the funeral customs from the village of Vrata, Mehedinți county.

According to the beliefs of the people of Vrata village, there are certain omens of death. Thus, Maria M. states that a person can realize the proximity of death: through the dreams that the person in question or family members may have and through the "bird of death" that sings near the house. The coming of death can be presaged through a dream if one dreams of someone deceased in the family "calling him to him". The bird of death is the cuckoo. If the sick person is struggling, the family tries to help him: the torments and agony are eased through fasting and prayers.

In order for the sick person to be able to leave the world, he must die in peace and ask for forgiveness from those he may have wronged in life and confess to the priest. Thus,

there is a moment of forgiveness that is done "through confession and communion with the priest and through forgiveness from those close to you". (Ioana Ș.) It is said about those who do not ask for forgiveness and are not reconciled with the world that they will die in great torment and that they will suffer even more on their deathbed.

There is the belief of the people in the village, that the man dies as God decides but also according to the deeds in life, depending on the gravity of his sins. Funeral customs involve three main stages characteristic of rites of passage: separation from the world of the living, preparation of the deceased for passage to another world, and integration into the other world.

Preparation of the deceased for the "great journey" - Entry into the afterlife is not simultaneous with death, the soul of the deceased having a long road to travel which is composed of several stages. The physical death of the body marks the beginning of the soul's journey from this world to the next. Rites of passage are essential for both the dead and the living for the process of separation and integration.

The family, in order to help the one who has to go to the next world, has the duty to fulfil all the necessary customs and rituals. Their non-fulfilment has negative effects, which affect the status of the soul of the dead, left wandering, not integrated in the world of the ancestors. Thus, after the moment of death, the relatives take special care to fulfil all the customs that are necessary for the integration of the soul in the other world. "Customs are fulfilled unconditionally so that the dead can rest" (Daniela C.), but also so that the soul of the deceased does not return, "they are done so that the dead and the living can rest". (Maria M.)

When a person dies, the first gesture is to immediately light a candle. Without this, it is believed that the dead cannot go to the other world because "his path is not lighted and he does not see where he should go" (Maria V.). This custom is very widespread and found in most villages in Romania where it is not considered that a person dies without a candle being lit: "without light that person wanders through the darkness and does not find his place anywhere." (Daniela C.)

The house is a sacred and intimate space for the Romanian peasant. It is the place where all important events took place: birth, marriage and death. There are many practices related to the space where the deceased lived and where the funeral preparations are made. The room where the dead person sits and where he stays for the three days until the day of the funeral is prepared as follows: "the room must be clean and airy and the mirror must be covered so that the dead person is not reflected in it". (Nuța V.)

The dinner of the dead, which takes place 3 days after the burial, is important. It is said that "the soul does not leave home until dinner is served". (Aurica F.) The dead "washes only the face with a piece of clean cloth and cold water and has a cleansing role, so that the dead does not go to the other world unclean". (Maria M.)

In the imagination of the people of the village, the soul of the dead has a journey to undertake. Thus, they put the dead in the coffin with him: "a rose stick, a coil, a candle, money or coins, a comb, a prayer book and garlic.

The first sign of mourning is a clothing one: the family in the house dresses in black clothes. Mourning lasts "6 weeks, 6 months or 1 year depending on the degree of kinship,

for parents and spouses the duration of mourning is one year". (Maria M.) As prohibitions, family members must not go to parties, are not allowed to sing or play, and must attend church for a year.

The vigil or guarding of the dead is done while the dead is in the house (3 days and 3 nights) because "it is not good for the dead to be left alone, especially at night." The purpose of the vigil is to protect the body of the deceased, from which the soul is not yet completely separated, and "to prevent the unclean return of the dead." (Nuța V.)

After the end of the prohod, that is, the religious service in the yard of the house, we set off towards the cemetery. "All those present at the funeral lead the person from whom they are parting forever on their last journey." (Aurica F.) This road from the house of the dead to the cemetery is given great importance, representing the "last journey" of the dead. Symbolically, he also represents the road that the soul of the dead must travel to reach the other world. Thus, the road to the cemetery has an important role in the transition of the deceased from the world of the living to the other world. On the way to the cemetery, 12 stops are made where passages from the Bible are read. These stops symbolically represent the overcoming of the obstacles (the 12 Customs of the air) that the deceased has to pass.

The grave is dug in the three days before the burial, "every day a little bit, it is not allowed to be ready before the day when the dead is buried but only on the day of the burial because it is said that it is not good, that it is a bad sign ." (Aurica F.) At the grave they sing "when you have descended to death" and a release is made. Water is thrown and a cleansing prayer is said: "Sprinkle me with hyssop and I will be cleansed, I will wash myself and I will be whiter than snow." Then the incense and earth are thrown and it is said: "The earth is the Lord's and all that is in it, and it is sealed with the sign of the cross." (Maria M.)

BIBLIOGRAPHY:

- Eliade, Mircea, *Treatise on the history of religions*, preface by Georges Dumézil, translation by Mariana Noica, Humanitas PH, Bucharest, 1992
- Evseev Ivan, *Dictionary of Cultural Symbols and Archetypes*, Amarcord PH, Timișoara, 1994
- Van Gennep Arnold, *Les rites de passage*, Éditions Picard, Paris, 1981
- Van Gennep Arnold, *Passing Rituals*, Polirom PH, Iași, 1996
- Iuga, Nicolae, *Death as crossing the bridge*, Memoria ethnologica, Year II, no. 4-5, Baia Mare, 2002
- Mariș, Ștefan, *The funeral ritual in Maramureș*, Memoria Ethnologica, year IX, no. 30-31, 2009, p. 59
- Pop, Mihai, *Traditional Romanian customs*, Univers PH, Bucharest, 1999
- POP Mihai, RUX
- Suiogan, Delia, Ștefan Mariș and Carmen Dărbăuș (Eds), *Cultural Spaces and Archaic Background*, Northern University Publishing House, Ethnological Publishing House, Baia Mare, 2011
- Suiogan, Delia, *Initiating forms of symbolic representation*, Memoria Ethnologica, year VI, no. 20
- Suiogan, Delia, *Man and the transition to traditional mentality*, Memoria ethnologica, year VI, no. 18-19, Baia Mare, 2006

EMOTIONAL INTELLIGENCE – AN INFLUENTIAL MODEL IN CHILDREN’S EDUCATION

Miluța URSU

PhD Candidate, UPS „Ion Creangă”

Abstract: Young people learn about emotions and how they can be managed correctly in the context of social interactions. Their experiences in relationships with others help them learn about the rules of expressing emotions, about their recognition, about emotional regulation. To deal with emotional stress, we need to develop our emotional skills. Today's modern life has created emotional challenges that are increasingly difficult to manage. Educating emotional intelligence is the key to effective parenting - a condition for the harmonious development of children and maintaining mental health.

Keywords: emotional intelligence, emotional education, early education, emotional regulation.

Conceptul de inteligență emoțională a apărut în 1990 într-un articol publicat de Salovey și John Mayer, dar prima carte tradusă în peste 30 limbi, a fost publicată în 1995 de Daniel Goleman. Emotional Intelligence - Inteligența Emoțională a devenit rapid una dintre cele mai citite și apreciate cărți.

„De fapt, una dintre cele mai semnificative realizări în domeniul inteligenței emoționale a avut loc în 1980 când psihologul evreu, născut în America, Dr Reuven Bar-On a început să lucreze în acest domeniu”[17, p 2] Primul instrument cunoscut sub numele de „inventarul coeficientului emoțional” a fost prezentat în 1996 de către Ruven, dar oficial în 1997.

Se spune că, inteligența emoțională ar avea vârsta timpului. În anii '20, psihologul de origine americană Edward Thorndike vorbea despre „inteligență socială” iar în anii, 40 Wechesler insista asupra inteligenței generale. În anul 1948 cercetatorul R.V.Leeper promova „gândul educațional” făcând legatura cu „gândul logic”iar în 1955 Albert Ellis făcea cunoscută terapia relațional-emoțională. Despre existența unor „inteligențe multiple” a scris în 1983, Howard Gardner.

Ce este inteligența emoțională?

„Inteligența emoțională: capacitatea omului de a se motiva și de a persevera în fața frustrărilor; de a-și stăpâni impulsurile și de a amâna satisfacțiile; de a-și regla stările de spirit și de a împiedica neașteptările să-i întunece gândirea; de a fi stăruitor și de a spera”[6, p. 77]

„Intr-o singură frază, inteligența emoțională este abilitatea de a identifica, înțelege și gestiona stări și sentimente – atât pe ale noastre, cât și pe ale altora. Însă această frază nu ne prea ajută să înțelegem utilitatea inteligenței emoționale” [18, p 10]

Nu este suficient să ai un IQ ridicat dacă în spatele succesului nu există abilități de bază, abilități care țin de inteligența emoțională. Studiile în domeniu au demonstrat că mai multe zone ale creierului sunt esențiale pentru abilități care țin de sfera emoțională și socială: creierul drept, cortexul, amigdala dreaptă.„Deși impulsul emoțional își are originea în sistemul limbic, modul în care ne exprimăm emoțiile este reglat de structuri

mai nou dezvoltate, așezate în cortexul prefrontal, chiar în spatele frunții. „Mai mult, fiecare parte a cortexului prefrontal pare să se ocupe de un set diferit de reacții emoționale, cele mai supărătoare- care ne-ar putea face să dăm înapoi de la ceva, cu teamă și degust- fiind reglate de partea dreaptă, iar cele pozitive, de genul bucuriei, de cea stângă.” [7, p 87]

Amigdala joacă un rol esențial în viața emoțională, putând mobiliza corpul să reacționeze prin emoții puternice. „Oamenii de știință au descoperit că există o legătură anatomică între cortexul frontal și amigdală. Din experimentele recente, reiese că o funcție importantă a acestei legături este posibilitatea cortexului frontal de a regla sau de a opri activitatea amigdalei. Cei cu o activitate mai intensă în zona frontal stângă pot prezenta o eficiență mai mare în oprirea activității amigdalei, astfel încât emoțiile negative să nu se prelungească.” [7, p 99]

Emoțiile nu sunt idei abstracte sunt reale și i-au forma unor substanțe biochimice. Cel mai important lucru este cum putem „învăța copiii diferite modalități prin care vor reuși să-și modifice biochimia emoțiilor, ajutându-i să fie mai adaptabili, mai stăpâni pe sine și, în cele din urmă, mai fericiți.” [14, p 12] Starea de bine, optimismul ne face creativi, flexibili și eficienți pe când starea de spirit pesimistă duce la scepticism și furie, devenind persoane neplăcute și abandonând cu ușurință lucrul care nu merge bine, având o viziune negativă asupra acestuia.

Pentru a face față stresului emoțional e nevoie să ne dezvoltăm abilitățile emoționale. Viața modernă de azi, a creat provocări de tip emoțional care sunt din ce în ce mai greu de gestionat.

Serotonina este substanță chimică care stă la baza reacțiilor noastre emoționale ajutându-ne să facem față stresului. Putem produce natural serotonina, antrenându-ne creierul prin mijloace foarte simple precum: somn, mișcare, alimentație sănătoasă dar cel mai important- starea de bine.

Descoperirile neuroștiinței stau la baza înțelegerii vieții noastre emoționale a modului în care reușim să înțelegem și gestionăm aceste trăiri. „Emoția este sentimental care apare ca răspuns la ceea ce îl declanșează.” [7, p104]

Este important să recunoaștem cele trei componente ale emoției „experiența corporală resimțită, cunoașterea sau gândul și reacția expresivă. Dacă există doar experiența corporală, fără gând, atunci nu avem de-a face cu o emoție, pentru că gândul ne ajută să distingem tipul de emoție. Dacă avem doar un gând, fără o senzație corporală, din nou nu avem de-a face cu o emoție.” [7, p 104].

Cele două aspecte ale conduitei umane sunt afectivitatea și inteligența. „Evoluția afectivității în primii doi ani de viață determină un tablou care, în ansamblu, corespunde, destul de exact, celui care poate fi stabilit prin studierea funcțiilor motrice și cognitive.” [13, p 26]

Inteligența emoțională este foarte important pentru a avea succes în viață. Ea a devenit un model influent în educație. Cei mai mulți copii din zilele noastre sunt iritați, furioși, izolați și neinteresați de rezultate școlare bune. Viața modernă și-a pus amprenta și asupra dezvoltării lor fizice și psihice, iar rolul adultului din preajmă este acela de a-l

ajuta să depășească obstacolele, pentru a se putea bucura de beneficiile vieții, de a-și înnoda prietenii durabile, de a putea să treacă cu ușurință peste probleme de orice natură.

La fel ca și în cazul adulților, și la copii serotonina este la fel de important în viața emoțională. Nivelurile crescute de serotonină sunt asociate cu diminuarea agresivității și impulsivității. Producerea serotoninei poate depinde și de un simplu zâmbet. Cel mai simplu mod de a-i ajuta pe copii să-și dezvolte abilitățile emoționale și sociale este prin intermediul jocului. Jocurile amuzante, provocatoare sunt modalitatea cea mai bună de a dezvolta aceste abilități atât la copii tipici și la copiii cu Cerințe Educaționale Speciale. Poate fi ușor pentru adult dacă are timp, interes și dorință de a se implica în educația celor mici.

Învățarea emoțională este strâns legată de învățarea socială. Viața socioemoțională și afectivă reflectă structura personalității ce ne permite să ne mobilizăm energia pentru a obține rezultatele scontate.

Pentru a pregăti copiii pentru viață e nevoie ca în școală să fie predate competențe sociale și emoționale fundamentale. Studiile au arătat că elevii care au beneficiat de asemenea programe și-au îmbunătățit vizibil comportamentul dar au reușit să obțină și rezultate bune la școală.

Mulți tineri au probleme legate de sănătatea mintală și adaptare. Mulți copii care intră la școală sunt nepregătiți cognitiv și emoțional pentru a reuși să învețe. Ajutându-i să-și dezvolte abilitățile sociale și emoționale vor obține rezultate pozitive chiar și în privința sănătății și stării de bine, dacă învață să-și exprime într-un mod constructiv emoțiile vor putea pe viitor să evite depresia, violența, probleme legate de sănătatea mintală. „Recunoaștem că mulți dintre elevii cu CES întâmpină dificultăți în reglarea emoțiilor negative, distructive. S-a constatat o corelație între emoțiile negative și indisciplina școlară, chiar delicvența. De aici rolul pe care îl pot juca profesorii în reducerea influenței provocatoare a emoțiilor negative, în asigurarea unei socializări normale a copiilor în școală sau în mediul proxim. Tot acești autori vorbesc despre influențe vizibile în relația dintre emoțiile negative și fenomenele de agresivitate, violență -de tip bullying-, conflict între elevi, abandon școlar și alte evenimente neplăcute. Invocăm, în special, calitatea scăzută a valorilor comportamentale, în tot ce numim reactivitate socioemoțională de noncalitate.”[11. p.18]

Educația este un proces extrem de complex și de profund. Educația bazată pe inteligența emoțională pornește de la faptul că totalitatea acțiunilor-atât cele importante cât și cele mărunte permit crearea unui echilibru sănătos în relațiile cu copiii. Acțiunile trebuie să pună accent pe importanța sentimentelor și să ne ajute pe noi și pe copiii noștri, să ne ținem sub control emoțiile, în loc să acționăm impulsiv sau să ne lasăm copleșiți de sentimente.”[5. p 39.]. Se conturează astfel în planul instruirii și educării copiilor cu CES orientări didactice cu potențial afectiv.

Sunt de reținut cele cu valoare relevantă, precum;

- Înțelegere mai bună a relațiilor între cogniție și afectivitate;
- Înțelegerea corectă a modului în care afectivitatea, însoțitoare a procesului instruirii, poate influența comportamentul în procesul învățării, cu refectări în self-conștiință și self-concept;

- Descrierea clară a relațiilor între domeniul afectiv și obiectivele cognitive de bază ale instruirii și învățării, între abilitățile și atitudinile față de calitatea curriculumului școlar.

Importanța și metodică dezvoltării emoțiilor și sentimentelor în diverse feluri de activități a preșcolarilor sunt dezvoltate în lucrările pedagogilor R. Burre, G. Godina, S-Kozlova, A. Coșeleva, Strelkova, A. Suslova, A. Satova etc.

Așadar, copiii învață despre emoții și modul în care acestea pot fi gestionate corect în contextul interacțiunilor sociale. Experiențele lor în relațiile cu ceilalți îi ajută să învețe despre regulile de exprimare a emoțiilor, despre recunoașterea lor, despre reglarea emoțională.

Inteligența emoțională, este aceea care facilitează, climatul psihic, optim, de dezvoltare, motivând comportamentul și activitatea elevilor, dar și activitatea pedagogică a profesorului de sprijin.

Prin aspectele sale adiacente, inteligența emoțională, influențează procesul instructiv-educativ a profesorului asupra elevilor cu cerințe educaționale speciale, în rezultate bune, motivându-le pozitiv necesitatea de a învăța, felul de a se comporta, ajutându-i să-și atingă scopurile propuse, să-și dezvolte personalitatea.

Înainte de intrarea în școală copilul se caracterizează prin instabilitate emoțională, predominând afectelor. Dinamica sentimentelor este legată de creșterea gradelor de conștiință a propriei activități și a relației cu ceilalți. Se dezvoltă propriile dorințe și aspirații. În această perioadă are loc creșterea sensului moral - afectiv al conduitei generale, dezvoltarea sentimentelor și stărilor afective legate de relațiile afective impuse de școală și aprecierea socială acțiunilor lor. Tot în această perioadă se dezvoltă sentimentele intelectuale. Copilul înțelege și resimte tot ceea ce se întâmplă în familie, conflicte, certuri, despărțiri. Sunt semnificative pentru copil relațiile pozitive cu părinții sau, dimpotrivă, atitudinile de renegare, de rejectare a unora din părinți. Relațiile afectuase dintre părinte și copil, cât și relațiile dintre părinți conduc la structurarea pozitivă a personalității.

Adevărații „observatori” ai comportamentului pedagogic sunt, de fapt, elevii înșiși. Despre prezența sau absența inteligenței emoționale decide în primul rând cel care ia contact cu repectiva atitudine. Aprecierea comportamentului unui cadru didactic față de un elev are, din punct de vedere al inteligenței emoționale sau lipsei inteligenței emoționale, o importanță covârșitoare. De aceea, suntem de părere că în analiza și stabilirea caracteristicilor inteligenței, trebuie luat în considerare percepția și aprecierea elevului.

Deosebirea dintre aspectul pedagogic și cel psihologic al inteligenței emoționale este faptul că, în timp ce pedagogia pune accent pe sarcinile instructive-educative, psihologia remarcă necesitatea oferirii unor condiții optime pentru învățatură.

Caracteristica principală a inteligenței emoționale, constă în faptul că, prin însuși efectul ei se află în puterea cadrului didactic de sprijin, care decide când și cum trebuie acționat. S-a constatat că lipsa inteligenței emoționale își are rădăcinile în deficiențele sale profesionale a cadrului didactic.

Interesul școlii, al societății este ca profesorul să obțină în activitatea didactică rezultate cât mai bune din punct de vedere a procesului instructiv educativ. Pentru atingerea acestui țel, este necesar, să se apeleze la inteligența emoțională cu care este inzestrat cadrul didactic.

S-a constatat că, aspectul fizic al elevului poate determina în mare măsură gradul de popularitate sau nepopularitate de care se bucură acesta, influențând într-un anumit sens atitudinea pozitivă sau negativă, a carului didactic față de acesta. Din punct de vedere al inteligenței emoționale, e absolut necesar să se acorde o importanță deosebită elevilor care au complexe de inferioritate în ceea ce privește aspectul lor fizic, deficiențele senzoriale, de vorbire și ale altor organe. Lipsa inteligenței emoționale a cadrului didactic ar putea avea urmări nedorite pentru psihicul elevului cu dizabilitați, urmări care nu dispar niciodată.

Fr Omelca precizează „Atîta timp cât ținem seama de principiul că, trebuie să ne purtăm cu tact cu toți copiii, va trebui să respectăm această cerință în și mai mare măsură în cazul copiilor cu deficiențe fizice. Iar suferința lor se va amplifica și mai mult atunci când cineva le amintește aceste defecte. Este deci inadmisibil ca profesorul să facă o asemenea imprudență.”

Pentru a alege conduita educațională corectă, adecvată părintele trebuie să își cunoască foarte bine copilul. Această cunoaștere trebuie să țină cont de părerea celorlați, a învățătorului, a psihologului și medicului. Utile pentru activitatea educațională a părintelui sunt și cunoștințele legate de caracteristicile de vârstă. Școala și activitatea de învățare, prin cerințele specifice determină modificări în toate planurile activității psihice a copilului. În această perioadă, la nivelul personalității se structurează trebuințele, interesele și atitudinile.

Evoluția personalității se realizează concomitent cu dezvoltarea interrelațiilor sociale și valorificarea noilor experiențe de viață. Dezvoltarea intereselor sociale sunt determinate de viața socială, în general și de viața școlară, în particular. Am văzut că relațiile defectuase dintre părinți și copii au efecte negative (agresivitate, hiperemotivitate, instabilitate, anxietate etc). Toate acestea se răsfrâng negativ la nivelul întregii activități școlare. Armonizarea relațiilor părinte-copil, o viață de familie echilibrată și afectuasă dezvoltă trăsături de personalitate opuse celor enumerate mai sus: copilul are încredere în forțele proprii, se adaptează ușor vieții școlare și dobândește un real echilibru emoțional. Rolul învățătorului este foarte important. El devine "model" pentru școlar, este cel care îl face să înțeleagă mai repede și mai bine informațiile transmise. Modul în care el apreciază școlarul (corectitudinea, lipsa favoritismului) dezvoltă la copii simțul propriei valori.

Educarea inteligenței emoționale este cheia unui parenting eficient – condiție a dezvoltării armonioase a copiilor și menținerii sănătății mentale. Stresul duce la rezultate slabe.

Emoțiile sunt cele care asigură – supraviețuirea, luarea deciziilor, stabilirea limitelor, comunicarea și unitatea. Nu întotdeauna putem evalua corect emoțiile ca factori cu urmări pozitive sau negative.

Dimensiunile majore prezente în spectrul emoționalității

- simpatia
- stăpânirea situației
- frica
- invidia
- mânia, furia, supărarea.

Componentele inteligenței emoționale sunt:

- Conștiința de sine, recunoscută sub forma onestității și autoevaluării corecte.
- Gestionarea sinelui, este componenta inteligenței emoționale care „ne eliberează din închisorile trăirilor pe care le experimentăm.” [9. p 39] „Competențe precum managementul emoțiilor, motivația necesară atingerii obiectivelor, adaptabilitatea și spiritul de inițiativă se bazează pe gestionarea emoțională a sinelui.” [8. p 35]. Atât conștiința de sine cât și gestionarea sinelui sunt responsabile de succesul unei persoane și influențează modul de acțiune într-un anumit domeniu.
- Empatia – capacitatea de a simți și înțelege sentimentele, gândurile celui cu care interacționezi, ajungând să trăiești emoția pe care o observi.
- Aptitudinile sociale, reprezintă apogeul celor trei dimensiuni ale inteligenței emoționale enumerate mai sus. Aptitudinile sociale te îndreaptă în direcția dorită, în a-ți clădi relații durabile. La perfecționarea acestora, participă fără echivoc și motivația.

„Inteligența interpersonală (relațiile cu alți oameni) ne identifică abilitatea de comunicare de la om la om, practicile empaticе, practicile de grup, abilitățile de colaborare, ca și primirea și transmiterea de feedback.” [3.p 35]

„Inteligența socială (numită frecvent „abilitatea de a lucra cu oamenii”) este, prin urmare, capacitatea de a stabili un raport, de a înțelege și de interacționa eficient cu alți oameni în mod zilnic.” [3.p 35].

Inteligența socială este la fel de importantă ca și IQ.

Dintre aspectele inteligenței sociale putem aminti:

- Asumarea greșelilor și curajul de recunoaște deschis acest lucru;
- Acceptarea celor din jur așa cum sunt;
- Adaptarea la situații sociale noi;
- Înțelegerea gândurilor și sentimentelor celor cu care interacționăm.

Starea de sănătate a fiecăruia dintre noi este strâns legată de emoțiile noastre. Acestea sunt pozitive sau negative „Cele pozitive arată dacă ne aflăm sau nu pe calea cea bună, spre un stil de viață mulțumit.” [3. p 43].

Emoțiile negative ca - furia, anxietatea, depresia accentuează și prelungesc vulnerabilitatea în cazul unor boli, amplifică simptomatologia iar uneori împiedică recuperarea. Emoțiile pozitive ca optimismul, au efecte benefice asupra sănătății fizice și mintale.

Stările emoționale au fost cercetate științific în ultimii ani. Impactul stărilor asupra sistemului nostru imunitar „este măsurat prin creșterea sau descreșterea numărului și a

eficienței celulelor imunitare.”[7. p 51]. Se spune că oamenii furioși se îndreaptă spre o moarte timpurie. Aceasta are trei componente- atitudinea cinică, depresia și reprimarea sau negarea.

Atunci când cercetăm stările psihice benefice, sesizăm contrariul. Oamenii care reușesc să fie calmi, să se relaxeze au rezultate benefice asupra sănătății. Optimismul este starea psihică pozitivă care este în stransă legătură cu modul de explicare a lucrurilor negative trăite de noi, ferindu-ne de depresie în cazul unor supărări. Faptul că putem stăpâni o situație, sentimentul de încredere, ne fac persoane capabile și încrezătoare.

O stare psihică la fel de importantă ca optimismul „este dispoziția de a fi prietenos sau, în termeni psihologici, conectivitatea socială: măsura în care cineva își poate face mulți prieteni sau poate găsi oameni care să-i furnizeze sprijin emoțional.”[7. p 59]

„Sănătatea emoțională și educația pentru sănătate emoțională în școală și în afara școlii reprezintă construcții conceptual metodologice, mintal-valorice și pragmatice, cu o finalitate materializată în ceea ce numim normalitate emoțional-mintală.” [11, p.37]

Bibliografie

- Bar-On,R, Parker. D.A, *Manual de inteligență emoțională*, București, Ed Curte Veche, 2011, 504 p. ISBN 978-973-669-974-0.
- Bharwaney. G, *Reziliența emoțională*, București, Ed Polirom, 2020, 291 p. ISBN 978-973-46-8188-4
- Carter, F. *Testați-vă EQ-ul*, București, Meteor- Press, 2011, 176 p, ISBN 978-973-728-538-6.
- Cosnier, J, *Introducere în psihologia emoțiilor și a sentimentelor, Iași, Ed Polirom, 2007*, 196 p. ISBN: 978-973-46-0681-8
- Elias, M., Tobias, S., Friedlander, B. *Inteligența emoțională în educația copiilor*. București, Editura Curtea Veche, 2002, 268 p. ISBN 973-8356-69-5
- Goleman, D. *Inteligența emoțională*. București, Ed. Curtea Veche, 2018, 536 p. 978-606-44- 0072-
- Goleman, D. *Emoții vindecătoare- Dialoguri cu Dalai Lama despre rațiune, emoții și sănătate*, București, Ed Curtea-Veche, 2008, 304 p. ISBN 978-973-669-556-8.
- Goleman, D. *Creierul și inteligența emoțională*, București, Ed Curtea-Veche, 2016, 110 p. ISBN 978-606-588-888-3.
- Goleman, D. *Leadership : Puterea inteligenței emoționale*, București, CurteaVeche Publishing, 2016, 158 p ISBN 978-606-588-861-6.
- Lantieri, L. *Introducere și meditații de Daniel Goleman- Dezvoltarea inteligenței emoționale a copiilor*, București, Ed Curtea-Veche, 2013,198 p, ISBN 978-606-588-665-0.
- Neacșu, I, Suditu. M . *Educația emoțional-afectivă, Iași, Ed.Polirom 2020*, 210 p. ISBN 978-973-46-8334-5
- Pătrașcu D.A., Tocan .M. (coord.) *Copii fericiți – adulți de succes. Inteligența emoțională se învață*, Ghid metodologic de bune practice, Ed. Sfântul Ioan, 2017, 218 p. ISBN 978-606-88- 60-46-6
- Piaget, J. *Șase studii de psihologie*, București, Ed. Trei, 2017, 207 p, ISBN 978-606-40-0273-0.
- Shapiro, E, Lawrence. *Inteligența emoțională a copiilor*, București, Ed Polirom, 2016, 389 p ISBN 978-973-46-2914-5.
- Sacaliuc N., *Dezvoltarea socio-emoțională a preșcolarilor*, Suport de curs. Bălți, 2019, 85 p.
- Stănculescu, E. *Stimularea inteligenței emoționale a copiilor*. In: *Psihologia copilului modern*. G. Pânișoară (coord). Iași: Ed. Polirom, 2011. ISBN 978-973-46
- Stein, J, S., Book,E,H *Forța inteligenței emoționale*, București, Ed. Allfa, 2003, 277 p. ISBN 973-8457-21-1.
- Yeung R. *Dezvoltarea inteligenței emoționale*, București, Ed. Meteor Press, 2018, 143 p. ISBN 978-973-728-712-0

FORMS OF THE REAL-IMAGINARY CONNECTION IN EMIL BOTTA'S LYRICS

Mariana Ionela MITROFAN (IORGULESCU)

PhD Candidate, University of Pitești, ȘCOALA DOCTORALĂ FILOLOGIE¹

Abstract: Emil Botta's lyricism is impregnated by the symptomatology of the dream, by bookish echoes, as well as by the usual spectacular-fanciful hypostasis. He lives with extreme intensity and expresses himself with a poetic purity, which necessarily implies the rupture, the "division" of the poet from the world and the environment, the recovery of the lyrical self in the imaginary, of the "lost" world in his own plan, by the aesthetic assumption of reality. Invested with the negative duties of an enemy, Chimera is for Emil Botta a fascinating being, tying the poet into her murderous nets through that open eye in the depths of the unconscious to which she wants to attract him. Emil Botta's lyric leads to the extension of the idea of the fundamental irreversibility of time, to the entire Universe, to the notion of mystery as a defining note of human existence. Thus, Emil Botta presents himself as a fascinated poet by chimeras and endowed with an obvious ability to remove the contradictions between the pleasure of creating and the social reality, successfully fulfilling the creative act's specific objectives.

Keywords: real, ireal, imaginary, creativity, chimera Emil Botta

„Omul trăiește într-o lume a iluziilor (maya)” (Buddha) și este incapabil să deosebească realitatea de percepțiile proiectate și de imaginație. Conceptul numit realitate este reprezentat de un set complex de componente existențiale care interacționează și evoluează conform principiilor fundamentale și universale, direct proporționale cu nevoile, cerințele și dorințele interioare și exterioare. Legătura dintre realitate și imaginație-ficțiune abordează starea sufletească atât ca formă cât și ca substanță, în ideea că, orice om, atunci când nu este acceptat sau ceva îl nemulțumește, creează, în felul său propriu, cu o anumită originalitate, o altă lume (aparent imaginară), pe care o simte mai confortabilă și mai atractivă decât ceea ce îi oferă mediul real.

O cercetare atentă asupra dinamicii de profunzime a poeziei lui Emil Botta evidențiază atracția celui ce oscilează între real și adâncurile de nepătruns ale ființei-imaginarul. Viziunea poetului conține în substanța sa cea mai profundă o definiție „sui generis” a însuși actului poetic iar aria liricii lui se deschide astfel spre un spațiu al genezei reînnoite, privită în strictă dependență cu intervenția subiectului (sau discursului său) în real, teritoriul poeziei fiind locul de întâlnire, locul în care se desfășoară spectacolul metamorfoze multiple.

La începutul unei toamne îndepărtate, în zorii secolului trecut, mai exact în anul 1911, se naștea la Adjud, „domn al unui regat de himere”², Emil Botta, o ființă care părea să fie mai aproape de cer și mai departe de pământ. Un om și un artist mistuit de „un dor

¹ Universitatea din Pitești, ȘCOALA DOCTORALĂ FILOLOGIE, LITERATURĂ, conducător doctorat prof. univ. dr. Mircea BÂRSILĂ.

² Bogza, Geo, România literară, nr.23/1977.

fără sațiu” - titlul unui volum cu care și-a asigurat un loc important în istoria poeziei- el a străbătut cea mai mare parte din scurta sa viață ca slujitor al imaginarului, fiind îndrăgostit, fascinat de himere, de care s-a lăsat posedat în toată opera lirică.

„Poet damnat”, Emil Botta trăiește cu extremă intensitate și se exprimă într-o manieră poetică unică și pură, care presupune „dezbinarea” poetului de lumea și mediul înconjurător, recuperarea eului liric în imaginar, a lumii „pierdute” în propriu-i plan, prin asumarea estetică a realității. Himera - „închipuire fără temei, fantezie irealizabilă, iluzie, fantasmă” sau „monstru în mitologia antică greacă, închipuit ca un animal cu cap de leu, cu corp de capră și cu coadă de șarpe”- reprezintă una dintre figurile metaforice emblematice pentru lirismul lui Emil Botta, lirism impregnat de simptomatologia visului, de ecouri livești, precum și de obișnuita ipostază spectacular-fantezistă.

Artistul cu privire albastră, „rob al fantasmelor”, s-a născut pentru a marca tot ceea ce există dincolo de granița existenței omenești și de frontiera vieții „reale”. El însuși și-a exprimat profesiunea de credință încă din anul 1930: „Liberi suntem să compunem din aparențe figura tuturor realităților. Oare noaptea nu se agită pe străzi și pătrund în locuințe personajii ciudate, creații ale imaginației noastre? Am crezut într-un alb și îndepărtat teritoriu și am ascultat, asemenea chemărilor de dincolo de noi, mesagiul unei alte vieți.”

După Eugen Ionescu, Emil Botta are „cultul pur al literaturii”, „cultul pentru expresia subtilă a realităților umane interioare”, „dragoste pentru drama lăuntrică a omului, pentru cearta omului cu sine însuși”³, și reușește într-o manieră proprie să transforme livrescul în natură iar cultura într-un element imaginar cosmic.

Poetul a venit cu o întreagă recuzită din marile teatre spirituale ale lumii, invocând Himera și Fantazarea luptând și lucrând pentru ele ca simplu soldat sau imperator, spre o desăvârșire făcută în numele Artei („În timp ce sufletele rătăceau, am rămas ca statui funerare,/ vitrege nopți pe malul apei sorbindu-ne privirile amare./ Frumoasă și tristă erai!/ Gloriei tale fost-am cupă, de-argint vasul./ Printre rarele trestii, când luna lucea, eram pasul tău, mersul tău, eram/ Pasul./ Vino, nu veni, iubito, între toate aleasă,/ Vino, nu veni, dulcea mea înserare/ Pe malul apei să amurgim, împietriți ca statui funerare.” (Vino, nu veni)

Ovid S. Crohmălniceanu afirmă faptul că Emil Botta „a readus lirica românească la izvoarele juvenței, cufundând-o energetic în apele împrăștiate ale fanteziei jucăușe și confesiuni emoționale, tumultuase, redeprinzând versul să prețuiască ironia intelectuală și virtuțile ei eliberatoare.”⁴

Pentru Emil Botta-actorul, există și este real, numai ceea ce se ascunde în spatele unei măști, astfel încât prima sa grijă a fost să dea materiei brute un aspect astral prin personificare pentru a putea descoperi realitatea primind o nouă viață. Opera lirică lui Emil Botta poate fi astfel redusă la această unică experiență a actorului dar multiplicată în mii de variante și pulverizată deasupra imaginarului său dând senzația că se adaugă

³ Biblioteca critică, Emil Botta (Fișe dintr-o istorie a receptării critice), Uricariu Doina, p.8

⁴ Biblioteca critică, Botta, Emil, Editura Eminescu, Ov. S. Crohmălniceanu, Mierla, muza poetului Emil Botta, p.330

mereu doar câte o linie distrată, că se îndreaptă vreun contur ușor deviat și se fac mici ajustări unei schițe abisale.

Himerele sunt, precum se știe, creaturi hibride, imaginare, îmbinări neobișnuite ale unor vietăți care se combină, transformându-se în altele. Pornind de la principiul aglutinării acestora, poetul Emil Botta a creat, printr-o „joacă” lingvistică, o luptă ireală, imaginară, fantastică, născută din îmbinarea numelor unor fapte reale cu unele ireale, și va prevala investirea obiectelor cu atribute corespunzătoare luminozității sau sonorității.

Autorul se îndreaptă către himerele „fără chip”, „fără voce”, „fără față”, către mister, specificând că nu este dispus să lupte așa cum a făcut Iacob („cel care s-a luptat cu El”), personaj din cartea Genezei, strămoșul comun al celor 12 triburi ale poporului Israel. Visul simbolic, în care este înfățișată o scară între pământ și cer: „Și a visat că era o scară, sprijinită pe pământ, iar cu vârful atingea cerul; iar îngerii lui Dumnezeu se suiau și se pogorau pe ea” (Geneza 28: 12) simbolizează eul poetic care se lasă atras de sentimentul de liniște interioară dar și de iertarea păcatelor care vine o dată cu spovedania dinaintea sfârșitului etern („Făpturile visului meu/ sunt preacurate,/ mâinile mele sunt ostenite,/ la piept așezate./ A sunat stingerea/ și se lasă liniște, liniște./ Și numai cristali/ și doar minerale/ în spelunca din vale”).

Dana Dumitriu se oprește la lumea poetului discutând mecanismul sincerității și artificialității la nivelul imaginarului pentru a sublinia originalitatea poeziei lui în contextul liricii noastre poezie care adâncește caracterul estetic al singularității, al melancoliei „sugerând o lectură a imaginarului din perspectiva celor două concepte utilizate și de Bachelard - natura naturata și natura naturans-, pentru a defini natura imaginară.⁵

Logica internă a operei evidențiază o anume schimbare a tonalității lirice prin modelul ideal al relației dintre elementele universului înconjurător („O arteră,/ un aerian bulevard./ Și la nr. 52”), sau dintre acestea și eul poetic, „sorb din cupa vieții și eu,/ necruțat de ani, de spate adus,/ sorb rar și visez/ și sunt altundeva,/ la polul opus/, ce capătă prin personificare o pregnantă expresie metaforic-emblematică: „Și parcă prind grai/ pereții smintiți,/ vedenii colerice./ Și, pierdut în oglindă,/ mă înfioară/ ochii pe care-i zăresc :/ egalii cu zero,/ altădată albaștri,/ se făcură pe dată ca iadul./ Și văd creieri de munte/ și urcușul e greu,/ sunt un trist alpinist,/ Sisif sunt, al moliilor./ Și cad și recad,/ un munte suind.” (Egalii cu zero)

Modelul oferă posibilitatea unei deschideri infinite. Dacă este adevărat că lumea poetului se înfățișează ca spațiu prin excelență al comunicării dintre realitate și irealitate toate aceste acte lirice sunt dovada palpabilă a unei legături evidente între modul în care trăia poetul și modul în care gândea și transpunea ideile pe hârtie. Nostalgiei întoarcerii la existența eternă, setei romantice de extincție, i se suprapun aproape, sporind infinit chinurile poetului, atracția și totodată teama fata de necunoscutul psihicului uman.

Nimic din ceea ce este exterior poetului nu are atâta putere încât să se impună sensibilității sale rănite pentru a-l liniști. Înțelegem atunci că răul poetului este unul interior și nu poate fi vindecat: „E atâta nepace în sufletul meu,/ bătut de alean și de umbre

⁵ Poezia și lumea lui , România literară, 9 mai 1974.

cuprins". Această stare nu poate fi depășită niciodată de eul poetic, ci în cel mai bun caz explorată, deși cu temeri. Poetul se simte „învingător”, „prădat” de „un dor fără sațiu”, de „un ochi răpitor de Himeră” și astfel stările sale interioare sunt unele de derută, ca și cum ar cădea mereu pradă unui rău necunoscut, ale cărui aproximări ocupă prima parte a poemului.

Ipostazele în care apare eul poetic clarifică o sete de absolut devinând cu ajutorul cuvintelor de la sensul inițial, propriu, pentru a realiza un „real imaginar”. Se concentrează un reflex al unei conștiințe moderne lirice, o adevărată ars poetică, poezia afirmă astfel o soluție provizorie a dramei existențiale. Discursul poetic este raportat la reperul inițial, la himeră în care „Totul și Nimicul se confundă, semnificând în egală măsură plenitudinea extatică ființei și risipirea ei”⁶. Din această ambiguitate se alimentează lirismul, oscilând între năzuința aceluia „cântec” tăcut și sentimentul înscenării, al rolului de „mare actor/ trăind și murind,/ nefiind și fiind”.

Poetul și-a imaginat muza ca având „sânge albastru”, ea reușește astfel să realizează o unitate stranie între spațiul livresc și cel autohton. De menționat este și relația care se stabilește între eul liric și pasărea „angelică, sentimentală, dar și cochetă, distantă, capricioasă” care vine doar în vizită, care îl tratează cu indiferență prin afirmații de genul: „Domnule, nu vă cunosc” (Naivul cel pur). Raporturile lui Emil Botta cu Muza sa reproduc simbolic ambiguitatea tragică sub semnul căreia el însuși a trăit faptul poetic redând miracol și mistificație plângând și mascându-se tot timpul.

Sensibilitatea lui extremă îl face vulnerabil la asemenea intruziuni constante ale necunoscutului, imposibil de definit. Resimțite însă foarte puternic la nivelul emoțional și poate chiar la cel al senzațiilor, dacă interpretăm și literal setea arzătoare care îl mistuie pe poet. Poetul se simte amenințat de invazia inconștientului, de atracția fatală față de aceste teritorii ale psihicului uman pe care își dorește dar în același timp se și teme să le exploreze. Se înscrie astfel, ca tipologie a creatorului, în linia romantică, numai ca pe când la antecesorii săi literari călătoria spre necunoscutul din noi era programatică, Emil Botta ezita mereu între dorința puternică de a se scufunda și teama de existența unui pericol nenumit în adâncuri.

Investită cu atribuțiile negative ale unui dușman, Himeră este pentru Emil Botta și o ființă fascinatoare, legându-l pe poet în mrejele ei ucigătoare prin acel ochi deschis în adâncimile inconștientului către care ea vrea să-l atragă. Nu este greu de descifrat faptul că Răul interior al poetului nu poate fi alinat prin contemplarea ordinii cosmosului sau a păcii care a invadat natura. Ne aflăm aici în prezența unui cosmos de factură romantică, însuflețit, definit prin ordine și armonie: „Și pururi n-am pace,/ nici al stelei vrăjit du-te-vino în spații,/ nici timpii de aur, nici anii-lumină,/ izvoare sub lună, ori dornică ciuta,/ nimic nu mă stinge, nimic nu m-alină”.

Poet al unui timp ce nu mai poate imagina și gândi realul decât sub semnul contradicțiilor, al unor permanente geneze, el va construi o amplă ars poetica în strânsă corespondență cu această sensibilitate înnoită. Lirismul său va fi fundamental elegiac, în măsura în care punctul ideal al cunoașterii lumii prin poezie, sau al instaurării poeziei ca

⁶ Biblioteca critică, Pop, Ion, Elegia „realului imaginar” p.282

lume esențială, nu se mai poate aproxima, în virtutea acestei perspective dialectice, decât pe treptele din partea de sus ale spiralei.

Aurel Martin introduce în discuție rolul somnului, al visului, ca „mod de cunoaștere și autocunoaștere”, ca „salt în realitate prin irealitate”, ca „descindere la hotarele Vieții cu Moartea”⁷. Sub scenariul acestei tentații himerice se ascunde atracția nestăvilă pe care Emil Botta o are pentru necunoscut, fascinația și dorința de a privi în față Himera, precum a privit altădată Orfeu în Infern chipul Euridicei, pentru a ști cum arată invizibilul.

Ne aflăm, în realitate, într-o lume a lui ca și cum, în care densitatea ideatică nu exclude liberul joc al discursului, încât lângă solemnele rostiri sentențioase stau adesea formulările voit naive angajând limbajul cotidian și o imaginație a formelor insolită. Poetul deschide un larg evantai de măști ale subiectului liric – tot atâtea ipostaze posibile la nivelul comunicării. „S-a întors,/ și demon văzui,/ un cetățean al iadului,/ o, coarnele căprii,/ un stâlp, o iudă, un iago văzui,/ sărutând ale cerului cununii,/ privindu-mă rău, învăluindu-mă/ cu ardoarea lui.” (Aduse de noapte)

În poezia „Cerb”, spectacolul efortului constructiv, al genezei poeziei, trimite cititorul în perioada ducelui Gelou-Gelu, cunoscut pentru rezistența sa în fața cotropitorilor, reînviind astfel motivul eroului mort care se va ridica din mormânt în momentul luptei finale. Repetitivitatea apariției acestei vietăți („ăst domn”) printr-o „visare nebună” duce la idea de dualitate, la pendulare între prezent și trecut, între actualitate și istorie („Dincolo de morți, dincolo de vii”) punctând importanța stărilor și acțiunilor realiste.

Considerat în planul întregii opere, poemul „Cervantes” pare a marca sfârșitul-moartea Himerei care apare „răstignită” pe cruce ca și Isus Hristos. Analiza acestui univers imaginar și a dinamicii sale interne scoate în evidență o avertizare, atrăgând atenția asupra elementelor care durează în timp și spațiu, care rămân pentru posterioritate: „Fiți foarte atenți/ cu acest manuscris./ Fiți atenți cu litera T,/ cu înțelesu-i profund,/ cu fragila-i structură./ Eu evoc un secol de aur,/ un instrument de tortură:/ între eroare și teroare/ stă subtila, suava literă T.” Asemenea versuri schematizează la extrem însăși ideea unui univers ciclic în care Eul liric este când sus, când jos, când neștiutor, când speriat.

Am observat până acum că simbolurile eului liric tind a defini realitatea lăuntrică în primul rând ca pe un centru emițător de energii transformatoare, prin visare, imaginație și creativitate, poetul devine astfel un cuceritor al vieții ce înfruntă toate greutățile. „Poetul poate să se elibereze de condiția de prizonier al propriilor proiecții, de realul său fantastic”,⁸ limbajul este cel care descrie ființa umană și, până la urmă, este deținătorul adevărului, adică se concretizează ca loc al dezvoltării realității. Preluând teoriile lui Gilbert Durand din „Structurile antropologice ale imaginarului” despre traseul antropologic al imaginii înțeleasă ca și mediere între lume și umanitate, dar și ca proiecție conștientă a unui inconștient colectiv, vom interpreta pendularea conflictuală a aflării în lume, o permutare perpetuă a sinelui în mai multe locuri, și-n mai multe feluri.

⁷ Aurel Martin, Poezia lui Emil Botta, România literară, 27 mai 1971, pagina 3 și 28.

⁸ Biblioteca critică, p.392

Poetul a venit cu o întreagă recuzită din marile teatre spirituale ale lumii, invocând Himera în numele Artei. „Poezia lui Emil Botta nu este spectacol de teatru, ci spectacol cosmic și lăuntric în același timp, și în primă și ultimă instanță spectacol al lumii. Principiile jocului ce dictează imaginile diferite precum și metamorfozele lor, schimbările de accent și de lexic, nu pot fi confundate cu jocul actorului, cu regizarea și poza.”⁹

Prin esențialitatea cuvântului, Emil Botta transformă lumea în spectacol, lume care pentru eul liric este o imensă magazie de recuzită pe care o are la dispoziție – decoruri, ipostaze, costume, gesturi - și cu ajutorul cărora rostește o anume neîncredere în real, o expresie a unui scepticism particular. Cele mai multe din vechile sale poeme ascund parcă, în adânc, ca pe o invizibilă coloană vertebrală, versul Glossei eminesciene: «Alte măști – aceeași piesă».

Este explicabil de ce, urmând acestei logici a imaginarului, În poezia Memorial („...ca un mare actor//trăind și murind, nefiind și fiind// în fantastice roluri,// în imaginara, tragica lume a sa,// în carcera grea, de gheață și fum.”), din ciclul Vineri, „subiectul liric se simte redus la condiția de actor, obligat să trăiască veșnic în ficțiune.”¹⁰

Omul-actor și poetul se contopesc într-o fuziune pe cât de spontană pe atât de profundă și trimit cititorul dincolo de structura superficială a textului ce măsoară tonusul imaginarului prin cedarea și integrarea ficțiunii. „Pentru actor, există, este real numai ceea ce se ascunde sub o mască și prima sa grijă va fi să dea materiei brute, primitiv-vizuale, un croi inteligibil-cel teatral; ca să descopere realitatea, actorul o acoperă; ca să îi dea viață, e constrâns s-o ucidă: cu un ochi dezarticulează existența, cu celălalt o articulează...”¹¹

Ion Pop afirmă faptul că „lirica lui Emil Botta e un monolog al solitarului creând iluzia comunicării cu un public în fața căruia se preface a-și descoperi resorturile spirituale profunde. Poetul își construiește o existență imaginară, de un fast teatral, invocând patetic și ceremonios, dar și respingând sarcastic o lume de fantome.”¹² Atitudinea romantică originară adoptată de Emil Botta nu se dezmințe pe parcursul întregii sale creații.

Investită cu atribuțiile negative ale unui dușman, Himera este pentru Emil Botta și o ființă fascinantă, legându-l pe poet în mrejele ei ucigătoare prin acel ochi deschis în adâncimile inconștientului către care ea vrea să-l atragă. Poetul se simte amenințat de invazia inconștientului, de atracția fatală a acestor teritorii ale psihicului uman pe care își dorește dar în același timp se și teme să le exploreze. Se înscrie astfel, ca tipologie a creatorului, în linia romantică, numai că pe când la antecesorii săi literari călătoria spre necunoscutul din noi era programatică, Emil Botta ezita mereu între dorința puternică de a se scufunda și teama de existența unui pericol nenumit în adâncuri.

Nimic din ceea ce este exterior poetului nu are atâta putere încât să se impună sensibilității sale rănite pentru a-l liniști. Înțelegem atunci că răul poetului este unul interior și nu poate fi vindecat: „E atâta nepace în sufletul meu,/ bătut de alean și de umbre

⁹ Uricariu, Doina, Apocrife despre Emil Botta, Cartea Românească, 1983, p. 404.

¹⁰ Pop, Ion -Jocul poeziei, Emil Botta în „marele teatru al lumii”, Cartea Românească București, 1985, p.183.

¹¹ Radu Călin Cristea, Emil Botta despre frontierele inocenței, Editura Albatros, București, 1984, p. 158.

¹² Pop, Ion -Transcrieri, Emil Botta – fascinația și teroarea convenției, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976, p. 211.

cuprins" Aceasta stare nu poate fi depășită niciodată de eul poetic, ci în cel mai bun caz explorată, deși cu temeri. Este concluzia care se desprinde din ultimele două versuri ale poemului care, în mod simbolic, le reiau identic pe primele și stabilesc astfel tonalitatea generală melancolică a textului: „Un dor fără sațiu m-a-nvins,/ și nu știu ce sete mă arde mereu”.

Transformată în spectacol, lumea cu tot ce îl înconjoară, devine pentru el o imensă magazie de recuzită pe care o are la dispoziție – decoruri, ipostaze, costume, gesturi; și, bineînțeles, un mod evident de a rosti o anume neîncredere în real, expresie a unui scepticism particular. Cele mai multe din vechile sale poeme ascund parcă, în adânc, ca pe o invizibilă coloană vertebrală, versul Glossei eminesciene: «Alte măști – aceeași piesă».” După o analiză mai aprofundată, reveria sa tinde să configureze un limbaj ideal, atotcuprinzător ce semnalează astfel limitele unei estetici clare a expresivității, implicit insuficiența mimesisului.

Poetul se lasă totuși fascinat de prezența himerei, de o viziune particulară, inconfundabilă, ce îl forțează să joace un singur rol, pe al lui însuși, dar travestindu-se mereu cu ajutorul măștilor. Ascuns în spatele acestora, eul liric se lasă pradă viziunilor sale himerice iar ca să se exprime, are nevoie de spiritul imaginar al unei culturi. („Poetul pare obsedat de îngeri, de stele, de rai, de iad, de vedenii mângâietoare (...), și de moarte de durere de apariții stranie impalpabile”).

Sigmund Freud considera creația „o sublimare a vieții reale”, însă, creativitatea caracteristică autorului reușește cu succes să scoată în evidență personalitatea ce eliberează și participă în mod unic și irepetabil la nașterea și înflorirea valorilor actuale și transmisibile viitorului, retrăgându-se în lumea interioară pentru a produce valori noi. Factorul motivațional de prim rang pentru realizarea actului creator „se naște prin nevoia omului de a se apăra de o realitate obositoare, aversivă sau de a se apăra de propriul eu”¹³ și bineînțeles de propria conștiință.

Percepția superlativă a realității la Emil Botta este un continuum ontic dintre metaforă și realitate, iar prin articularea diferenței dintre, pe de o parte, aparență, percepție și iluzie iar pe de altă parte, adevăr și esență, transformă „cultura într-un imaginar aproape cosmic”¹⁴, certitudine semnalată de toți criticii care s-au aplecat asupra operei lui. Eugen Ionesco spunea că „Adevărul este în imaginar” iar poetul inventează și impune imagini conștiente sau inconștiente, care devin simboluri ce fac legătura între real și imaginar.

Emil Botta păstrează amintirea a tot ce a trăit, a evenimentelor care l-au marcat, frazele sau remarcile rămân ca niște răni, memoria corpului e extrem de bogată și se exprimă. Încearcă să vorbească, să treacă peste conflicte, să se debaraseze de sentimente prea grele, de cereri refulate, să se elibereze de sentimente de datorie sau de compensație. Eul liric are mii de fețe, dorințe contradictorii, posibilități, temeri, idei ce formează imagini în permanentă schimbare reușind cu succes să înscrie visurile în realitate, legându-le de ceva posibil.

¹³ Topa, Leon- Creativitatea, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 75.

¹⁴ Biblioteca critică, Uricariu Doina, p.11

Universul având în componența îmbinarea dintre ființă și neființă, creat și noncreat, o infinitate de lumi posibile și imposibile în același timp, este comparat cu o himeră care se transformă în vis al neființei, într-o lume în care „nimic nu se pierde, nimic nu se câștigă, totul se transformă” (Newton). Faptul de a nu exista nu înseamnă, de fapt, ceva despre care nu putem vorbi, ci dimpotrivă o confirmare a ceea ce înseamnă inexistența adică lipsa de orice temei real.

De existența trăsăturilor de ireversibilitate, concepute ca trecere de la trecut spre viitor și niciodată invers, se leagă constatarea că timpul apare, pe de o parte ca unitate între real (timpul care se scurge) și posibil (timpul care nu se scurge), iar pe de altă parte, ca naștere a realului din posibil și a posibilului din real. În acest mod, Timpul devine parte integrantă a Universului care nu se mai întoarce o dată ce a dispărut decât cu ajutorul imaginarului.

Lirica lui Emil Botta duce la extinderea ideii de ireversibilitate fundamentală a timpului, la întregul Univers, la noțiunea de mister ca notă definitorie a existenței umane. Omul se află la marginea Universului, trăiește în mister și vrea să accedă la revelarea lui. Dacă ființa devine neființă, Universul nu poate fi altceva decât ceea ce este, o “himeră” eternă și infinită, fără început și sfârșit. Ființa își află sfârșitul în neființă, iar aceasta din urmă speră într-o contopire cu Universului. Visul neființei este, de fapt, dorința de viață veșnică, comparată cu Universul, veșnicia convertindu-se în eternitate.

Opera literară este produsul unui proces viu, activ, căruia scriitorul ca factor esențial îi imprimă dinamismul propriei sale personalități creatoare, aflate într-un permanent proces de transformare și sublimare a realității, un mod activ de a înțelege procesul creației operei de artă și totodată pe cel al receptării acesteia, emoția estetică generată de apropierea de frumosul artistic fiind un complex de stări afective și intelectuale specifice: „emoția estetică se prezintă în strânse relații cu alte elemente comune și (...) arta se prinde prin numeroase fire de țesătura vieții obișnuite”.

Emil Botta se prezintă astfel ca un fascinat de himere și înzestrat cu o evidentă capacitate de a înlătura contradicțiile dintre plăcerea de a crea și realitatea socială, reușind cu succes să-și îndeplinească obiectivele specifice actului creator: „Dar, domnule cititor, observi? Te-am adus aici pe un drum fantezist și hipnotic. Totul a fost minciună și ficțiune (nu am realizat prin aceasta oare esența artei?).”¹⁵

Bibliografie

Aventurile Imaginii. Imaginația simbolică. Imaginarul. Traducere din limba franceză de Muguraș Constantinescu și Anișoara Bobocea. București: Editura Nemira, 1999.
Biblioteca critică, Emil Botta, Prefață note tabel cronologic și bibliografie de Doina Uricariu, Antologie de Paul P. Drogeanu, Editura Eminescu, București, 1986.
Braga, Corin (coord.), Concepte și metode în cercetarea imaginarului. Dezbaterile Phantasma. Iași: Polirom, 2007.
Botta, Emil - Scrieri, vol. I, II, Prefață Alexandru Piru, București, Editura Minerva, 1980.

¹⁵ Itinerar cinematografic, în *Vreamea*, anul IV, nr. 162, 25 ianuarie 1931, p.2.

- Burgos, Jean, Pentru o poetică a imaginarului. Traducere de Gabriela Duda și Micaela Gulea. Prefață de Gabriela Duda. București: Editura Univers, 1988.
- Călinescu, George – Istoria literaturii de la origini și până în prezent, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Minerva, București, 1985, p. 904-905.
- Cristea, Radu Călin - Emil Botta despre frontierele inocenței, Editura Albatros, București, 1984.
- Coord. Zăciu, Mircea, Sasu, Aurel, Papahagi, Marian - Dicționarul scriitorilor români, vol.I, Editura Albatros, 1995-2002.
- Crohmălniceanu, Ov. S., Literatura română între cele două războaie mondiale, vol. II. București: Editura Minerva, 1974.
- Durand, Gilbert, Structurile antropologice ale Imaginarului. Traducere de Marcel Aderca. Prefață și postfață de Radu Toma. București: Editura Univers, 1977;
- Pop, Ion - Dicționar analitic de opere literare românești, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007, p.457-458, 1029-1030, 1089-1090.
- Simion, Eugen – Scriitori români de azi, vol.II, David&Litera, București, Chișinău, 1998, p. 92-104.
- Uricariu, Doina- Apocrife despre Emil Botta, Editura Cartea Românească, 1983.
- Salome, Jacques, Sylvie Galland, Dacă m-aș asculta, m-aș înțelege, Traducere de Elena Neculcea, Curtea Veche Publishing, 2002.
- Vianu, Tudor, Estetica, Editura Orizonturi, București, a șasea ediție, text reprodus după ediția a treia apărută în 1945.

BRITISH AESTHETICISM

Maria Cristina FULOP

PhD Candidate, University "Alexandru Ioan Cuza" Iași

Abstract: Aestheticism was a counter-movement to the Victorian industrialism in mid 19th century. It has its roots in the Pre-Raphaelite movement and poets have been frequently labelled with both terms. Its central tenet is the cult of Beauty and the theory argued that the primary function of art was to elevate aesthetic standards, tossing off the idea initiated by Ruskin and Arnold that art should serve a higher moral or societal purpose. Artists draw inspiration from the past, either Hellenic, medieval or Renaissance and their symbolism. British Aestheticism is characterized by its heavy use of symbols, sensuality, suggestion rather than declaration, and synaesthetic effects. Decadence and early symbolism are both linked with the late age of artistic development. Dante Gabriel Rossetti, Algernon Charles Swinburne, Walter Pater, and Oscar Wilde are all significant figures in British aestheticism.

Keywords: Aestheticism, Pre-Raphaelitism, Decadence, Victorian poetry

When applied to art and life as a whole, aestheticism may be understood as a philosophy that places an emphasis on aesthetics. There is some debate as to when and where aestheticism first appeared in British literature; however, it is possible to draw a line from the art criticism of John Ruskin in the 1850s, through the Pre-Raphaelite artists and writers and Walter Pater's writings, to the works of Oscar Wilde and the flowering of decadent poetry in the 1890s. The French author Théophile Gautier, in the 1836 prologue to *Mademoiselle de Maupin*, famously defined the concept of "l'art pour l'art" (art for art's sake). Some French intellectuals and painters of the time, like Gautier, claimed that works of art should be judged according to its own standards. When evaluating whether a poem or picture is excellent, an aestheticist just has to question whether the piece of art is beautiful or significant on its own terms to determine its worth.

This is in sharp contrast to the conventional wisdom, which holds that art and literature should be evaluated according to the value of the teachings they provide or their resemblance to reality. Aestheticism's reluctance to recognize the centrality of morality inside art made it a divisive movement from the middle of the 19th century forward, drawing vicious assaults from mainstream authors and critics and constant satire. Aestheticism is a flexible term that often includes and encompasses other aesthetic movements and periods, such as Pre-Raphaelitism, decadence, symbolism, and early modernism. The rise of literary modernism may be traced back to the aestheticism that resulted from the betterment of conditions for urban working classes.

Pre-Raphaelitism overlays aesthetic movement (1850–1880) and later decadence (around 1870–1910) in a continuous cultural movement that prioritized the appreciation of beauty and artistic form above the exploration of other subjects in literary works, paintings, and musical compositions. That is to say, this aesthetic movement was founded on the idea that the development of a more refined aesthetic was the primary purpose of creating art. It is generally agreed that Immanuel Kant, writing in the 18th century, laid the theoretical groundwork for the aesthetic movement. In England it came as a reaction

against the Victorian industrialism and grew out of the feeling of romantic revolt. The notion that art has moral or ethical worth and a didactic purpose was rejected by the French author Théophile Gautier, who is sometimes credited with developing the concept of art for art's sake. The idea was debated within the English literary and artistic circles and in the last decades of the nineteenth century, the aesthetic movement flourished in English literature, already sparked by the Pre-Raphaelite movement.

The imagination and fancy of aesthetic authors were unrestrained. The search of aesthetic perfection was central to their writings. The adherents of the movement rejected the beliefs of John Ruskin, George MacDonald, and Matthew Arnold, who thought that literature should teach moral lessons. Key features of this movement include liberation from social and moral obligations, a stress on the importance of the individual self in the evaluation of aesthetic quality, and a focus on the pursuit of beauty. There is a heavy emphasis on symbolism, sensuality, suggestion rather than proclamation, and synaesthetic effects in the works of this literary movement.

The Aesthetic Movement in England was a cultural backlash against the dehumanizing effects of Victorian-era industrialization. Art and fashion reflect the populace's antipathy against the modern era by evoking Medieval England's more austere aesthetic. Long hair, earth or muted-colored clothing, delicate floral embellishments, jewelry and paintings influenced by the East, and Venetian-style composition are all hallmarks of Pre-Raphaelite beauty.

In 1873, with the publication of *Studies in the History of the Renaissance*, Walter Pater sparked a dramatic shift in perspective. Wilde called the "Conclusion" appended at the conclusion of the Renaissance a "golden book" since it established the canonical form of Aesthetics. Pater wrote in his "Conclusion" that happiness is transient and that life itself is short. According to Pater, our best hope for happiness "lies in expanding that interval, in getting as many pulsations as possible into the given time" (Walter, 1960: 30). His finest suggestion as to how this might be done was via art: "For art comes to you proposing frankly to give nothing but the highest quality to your moments as they pass and simply for those moments' sake" (Walter, 1960: 30). Throughout his career, Pater was a professor at Oxford, where he influenced the lives of many students who went on to achieve great success in other fields and to join the Aesthetic Movement, including Oscar Wilde. Wilde was one of the most well-known and controversial advocates of Aestheticism during his lifetime. The literary movement known as "Aestheticism" is characterized by a focus on melancholy, nostalgia, and a reoccurring feeling of loss. In addition, the idea of treating one's life as an artistic endeavor and an appreciation for the extravagant or twisted were themes that emerged. Aesthetic literature is likewise full of references to ancient Rome and Egypt, but they are utilized purely for dramatic impact, rather than as a nod to preceding creative movements.

You may say that the British aesthetic movement was an attempt to escape into beauty. The same may be said about Decadence. To say that Pre-Raphaelitism is the bedrock of Aestheticism is not to downplay the significance of the French Aesthetes' impact; rather, it serves to further solidify it. Swinburne's *Study of the French Symbolist* exposed Baudelaire to an English-speaking audience and informed his unique

interpretation of the French writer. Swinburne, who at the time was heavily influenced by his Pre-Raphaelite group, is a receptive vessel for the new French philosophy, and his support of the French helps shift the pendulum of English literary criticism in favor of the new aesthetic principles. The Pre-Raphaelite Swinburne is facilitating the spread of a worldview that resonates with and bolsters his own.

Dante Gabriel Rossetti, a founding member of both Pre-Raphaelitism and Aestheticism, provides the clearest example of this transition in his creative and literary output. The influence of Pre-Raphaelite ideas on Aesthetic art and literature may be seen developing and maturing throughout his work. Rossetti, who has always been motivated only by a desire to contribute his own unique brand of feminine beauty to the larger body of creation, exemplifies the continuity between the aesthetic objectives of 1848 and 1882.

By the early 1860s, Swinburne had become a devout follower of the Pre-Raphaelites, elevating their ideals to a level of ideological purity in line with the teachings of Baudelaire, Gautier, and Pater, proponents of the art for art's sake ideology. Inspired by Pre-Raphaelitism's rigid and more nuanced aesthetic ideology, a new school of Aestheticism is taking shape. Swinburne's receptive assessment of Baudelaire's *Les Fleurs du Mal*, which was reissued in England in 1862, is the first important remark he makes on this new aesthetic approach. Swinburne, echoing the new French viewpoint, argues that art and morality are mutually exclusive and praises Baudelaire as a "pure" artist. By arguing that beauty is beautiful regardless of its setting, Swinburne gives credence to Baudelaire's idea of the beauty of evil. Swinburne's approach is similar to Pre-Raphaelitism, with the exception that it emphasizes detaching art from morality.

Swinburne's early conception of poetry, as a supporter of the 'art for art's sake' approach, argued that *real* art should be in "absolute independence from the political, moral, and religious spheres" (Kay, 2013: 275). Swinburne's poetry defies simple categorization and has earned him a reputation as an aesthete and even a decadent among his contemporaries and academic colleagues. In particular, Swinburne's representation of themes of vice and greed, notably in *Poems and Ballads*, was hailed by Oscar Wilde as "very perfect and very poisonous poetry" and he was acknowledged as an inspiration by many decadent and aesthetic authors. In addition to setting Swinburne apart from his contemporaries, the *perfection* of his poem form and the *poisonous* topics and substance make him impossible to categorize using conventional literary terms.

Literary critics of the late nineteenth and early twentieth centuries continued to critique and cite Swinburne's work, most notably T.S. Eliot, who wrote the essays *Swinburne as Poet* and *Swinburne as Critic* in *The Sacred Wood: Essays on Poetry and Criticism* (1921) and acknowledged his impact on decadent, aesthetic, and Parnasian writers in England and France during the mid-late nineteenth century. Some critics have argued that Swinburne intended for his works to be read out loud rather than privately. Specifically, Jerome McGann connects the *inner harmony* at the heart of Swinburne's poetry and aestheticism more broadly to Wagner's music. Whatever moral notions a poem may convey or even purport to have, this *harmony* is its essential meaning. When Swinburne discusses the harmony of a poem, he always does it in terms of a set of musical notions and parallels. Jerome McGann argues that "whatever meaning music possesses, it

is bound up in the arrangement of its notes, in the systematic intervals and patterns that generate harmony and rhythm" (cf. Kay, 2013: 275), and that this is why musical motifs are present throughout much of Swinburne's work, both in poetry and prose. The fact that Swinburne's poems were often referred to as *songs* and were intended to be *performed* is an intriguing issue to bear in mind while analyzing the poetry's structure and form.

Some critics have argued that Eliot's article is flawed since Swinburne displays a "celebration of sensuous and sensual pleasure at the expense of making conclusive moral judgments" (cf. Miller, 2015: 113). The "sexually and theologically shocking" (Kay, 2013: 278) nature of most of Swinburne's poems spans his whole career as "it was forms themselves that exercised [a] subversive power...ordered matrices of art that conveyed meaning and exerted power, a tacit eloquence that had little or nothing to do with the explicit content' within them" (Kay, 2013: 275). In his essay on Victor Hugo, Swinburne explains the purpose of art: "The rule of art is not the rule of morals; in morals the action is judged by the intention, the doer is applauded, excused, or condemned, according to the motive which induced his deed; in art, the one question is not what you mean but what you do" (Swinburne, 1876: 41).

Swinburne forms a new aesthetic approach by "placing emphasis on result rather than intention and stressing the artwork's effectiveness in engaging the feelings of the addressee – whether a listener, reader, or viewer – through an appeal to the senses broadly defined as pleasure" (Saville, 2009: 47). Swinburne breaks with the *pure* republicans like Whitman and Mazzini and maintains ties to the aesthete peers like the Pre-Raphaelites and Baudelaire who impacted his work in *Poems and Ballads* by refusing to accept any subject matter as more or less significant than any other.

For Swinburne, looking to his French contemporaries and forebears was an attempt at escape, "for relief from the smugness and greyness of mid-Victorian literature and society" (cf. Kay, 2013: 278) as he put it, and he found inspiration in Victor Hugo's teachings on technical experimentation and intense word-painting. Poetry grew more concerned with form, rhyme, and tone as crucial signs of quality or construction.

Aestheticism has been accused as being hedonistic and frivolous due to its exclusive focus on aesthetic pleasure. For example, Philip Cohen claims that "form, sound, image and mood dominate, to the extent that little or no room remains for ideas" in the purest Aesthetic works. By the 1880s, assaults on the often-exaggerated excesses of Aestheticism were commonplace in popular magazines; for example, *Punch* magazine often published caricatures of Aestheticism's proponents. Negatively characterizing the work of Aestheticism and Pre-Raphaelitism, Robert Buchanan wrote in *The Fleshly School of Poetry* (1871) that it was "fleshly all over from the roots of its hair to the tips of its toes (...) never spiritual, never tender; always self-conscious and æsthetic".

As a consequence of the aesthetic movement, a culturally naive middle class, a group against which the aesthetes sought to define themselves, began to aestheticize their everyday lives by displaying tangible symbols of proficiency through the wearing of expensive clothing and the adornment of their homes with lavish décor and elaborate displays of art. Many aesthetes, in reaction to the vulgarization and commodification of Aestheticism by the middle class, began to see the movement as a pale imitation of its

original idea. Some aesthetes, in an effort to distance themselves from this new, distorted Aestheticism, created new, highly wrought, polished modes of expression by way of rarefied and obscure subject matter; this strategy would eventually be recognized as the origins of British Decadence.

References

- Buchanan, Robert Williams. *The Fleshly School of Poetry and Other Phenomena of the Day*, Strahan & Co, 1872.
- Fox, Paul (ed.). *Decadences – Morality and Aesthetics in British Literature*, Ibidem Press, 2014.
- Kay, Andrew. *Swinburne, Impressionistic Formalism, and the Afterlife of Victorian Poetic Theory*, *Victorian Poetry*, 2013.
- Miller, Elizabeth Carolyn. *Twilight of the Idylls: Wilde, Tennyson and Fin-de-Siècle Anti-Idealism*, in *Victorian Literature and Culture*, vol. 43, no. 1, 2015, pp. 113–30. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/24577273>.
- Pater, Walter. *The Aesthetic Moment*, Cambridge University Press, 1960.
- Ransome, Arthur. *Oscar Wilde, A Critical Study*, Create Space Publishing Platform, 2018.
- Saville, Julia. *Cosmopolitan Republican Swinburne, the Immersive Poet as a Public Moralist*, *Victorian Poetry*, 2009.
- Swinburne, Algernon Charles. *Essays and Studies*, Chatto & Windus, 1876.

Bibliography:

- Chai, Leon. *Aestheticism: The Religion of Art in Post-Romantic Literature*. New York: Columbia University Press, 1990.
- Dowling, Linda. *Language and Decadence in the Victorian Fin de Siècle*. Princeton: Princeton University Press, 1986.
- Gosse, Edmund. *The Life of Algernon Charles Swinburne*. London: Macmillan, 1917.
- Harrison, Anthony H. *Swinburne's Medievalism: A Study in Victorian Love Poetry*. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1988.
- Iser, Wolfgang. *Walter Pater: The Aesthetic Moment*. Trans. David Henry Wilson. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
- Lyons, Sarah Glendon. *Algernon Swinburne and Walter Pater: Victorian Aestheticism, Doubt and Secularization*, [s.l.], Routledge, 2020.
- McGann, Jerome. *Swinburne: An Experiment in Criticism*. Chicago: University of Chicago Press, 1972.
- Saville, Julia. *Cosmopolitan Republican Swinburne, the Immersive Poet as Public Moralist in Victorian Poetry*, vol. 47, no. 4, 2009.

ADVANCED SPEAKER, QUASI-NATIVE SPEAKER: THE ROLE OF THE MOTHER TONGUE IN THE MORPHOSYNTACTIC DEVELOPMENT OF FRENCH AS A SECOND LANGUAGE

Simona GRIGORAŞ

PhD Candidate, University of Piteşti

masterand, Français langue étrangère – finalité didactique

Université Libre de Bruxelles

Abstract: Acquisitional literature defines the stages of language acquisition, their characteristic features and the types of speakers, while highlighting the role of the mother tongue in learning a foreign language. In the case of the acquisition of French, it has been found that the pace is very fast at the basic levels while at the advanced levels, the progression becomes less visible. Studies show that age has an important role, but to this are added the input factor, the properties of the linguistic structures to be acquired, the frequency of occurrence and the typical frequency. Specialists note the difficulty of defining the advanced variety. They propose another category „the quasi-native level”. To establish the characteristic features of the advanced variety, three areas of investigation were established: the fragile areas that reveal grammatical competence, discursive competence and the linguistic competence. By analyzing these aspects in the acquisition of French as a foreign language in children and adults, we wonder about the conditions to be fulfilled for a learner to reach the quasi-native level. Even if the studies speak of a critical age between 4 and 13 years, beyond which the quasi-native stage is no longer accessible, there are many examples that contradict them. Attitude, motivation, cultural representations can facilitate the process or become an obstacle. As perfect linguistic competence does not exist, the opposition native – non-native serves rather to give confidence to natives and to insecure others, while remaining a stereotype categorization, of a social or professional nature.

Keywords: language acquisition, native, non-native, categorization

I. Introduction

Dans la littérature acquisitionnelle, plusieurs études et recherches sont dédiées aux stades basiques et post-basiques, mais il y a moins d'études sur la variété avancée et très avancée. A l'aide des critères grammaticaux et discursifs, on a défini 6 stades acquisitionnels : 1. stade initial, 2. stade post-initial, 3. stade intermédiaire, 4. stade avancé bas, 5. stade avancé moyen, 6. stade avancé supérieur, tout en mettant en évidence les barrières permissives entre les stades, vus plutôt comme un continuum acquisitionnel que des étapes, et la difficulté de saisir les traits spécifiques des stades très avancés. On s'est posé aussi le problème si les traits identifiés sont des traits de la langue source ou de la langue cible ou des traits de langue universels. Pour les stades basiques, le parcours semble universel, pour les stades très avancés, le parcours dépend de la langue source et cible, mais aussi de l'input, de la fréquence, des connaissances implicites et explicites, sans oublier le facteur motivation ou les différences individuelles.

Les définitions sont nécessaires, sans qu'elles soient toujours opératoires : un locuteur natif est, selon Hyldenstam & Abrahamsson (2003) “ le locuteur archétypal d'une première langue, pas nécessairement monolingual, qui a appris cette langue et qui a continué à l'utiliser de façon régulière à travers la vie.” Le locuteur “quasi-natif” est une

personne qui est perçue comme locuteur natif, dans le cadre d'une interaction orale normale, mais qui peut être distinguée d'un locuteur natif sur certains traits lors d'une analyse linguistique détaillée de sa production langagière". L'apprenant/locuteur L2 « avancé » "est une personne dont la langue seconde est proche de celle d'un natif, mais dont l'usage non-natif est perceptible lors d'une interaction normale orale ou écrite." (Hyltenstam et al. 2005) Mais, dans l'étude des corpus, on a constaté que des locuteurs très avancés gardent des traits spécifiques aux stades basiques (tel l'accord du sujet et du verbe pour la 3ème personne du singulier). On a proposé aussi un stade 7 (les bilingues fonctionnels qui ne passent pas le test de perception des natifs) pour distinguer les locuteurs très avancés des locuteurs quasi-natifs et natifs, et même un stade 8 (les quasi-natifs qui passent le test de perception des natifs).

Pendant les dernières décennies, les recherches ont mis en évidence le rôle de la langue maternelle dans l'acquisition d'une langue étrangère: la langue maternelle facilite l'apprentissage parce que le locuteur peut se baser sur des analogies pour trouver des solutions à des problèmes de communications, quelque soit l'écart entre la langue source et la langue cible. Selon Vygotsky, quand on apprend une langue étrangère, on ne doit plus développer une sémantique du langage, l'apprenant assimile des mots qui correspondent déjà à un système de concepts. On a identifié presque les mêmes types d'erreurs pour les apprenants du français, quelle que soit la langue maternelle: le système de l'accord, le système pronominal, le système des temps verbaux, à cause de leur complexité, posent des problèmes même pour les locuteurs très avancés.

L'acquisition du français pour les stades basiques semble plus rapide et plus efficace tandis que pour les niveaux avancés, le rythme ralentit, la progression est moins visible. Il y a des locuteurs qui maîtrisent parfaitement le français, mais qui connaissent une limitation pour certains aspects de la langue, ce qui permet de les identifier comme des locuteurs de provenance étrangère. Alors, il est naturel de se demander quels sont les éléments et les conditions qui faciliteraient l'acquisition du français au niveau avancé, et quels outils à offrir aux apprenants pour les aider à atteindre le stade locuteur quasi-natif. Mais quand il s'agit de toute une reconstruction du monde de l'apprenant, est-ce qu'on a les meilleures solutions, en tant qu'enseignant?

I. Granfeldt, Jonas (2016) *Rôle de l'âge, de l'input et de la L1 dans le développement du français par des enfants L2*

L'étude présente les résultats d'un projet de recherche mené entre 2009 et 2011, sur le développement du français par des enfants L2 (L1 suédois) dont l'âge du début d'acquisition (AdA) varie entre 3,5 ans et 6,5 ans. Le projet s'est déroulé au Lycée Français Saint Louis où il y avait des enfants monolingues (L1), des enfants bilingues (2L1) et des enfants L2 (eL2). Lingua franca utilisée est le français, à l'école le profil de l'input est le même. À l'extérieur, le profil de l'input varie (le niveau du français des parents, la proportion du français parlée à la maison, le nombre des semaines passées dans un pays francophone, le contact avec d'autres personnes qui parlent français, l'habitude de lire, de regarder la télé ou de jouer en français). Le score obtenu par chaque enfant selon ces critères montre qu'il y a des différences entre les enfants 2L1 ou L2 concernant l'input à

l'extérieur de l'école. Dans une approche théorique qui met l'accent sur l'âge, on ne s'attendrait pas à des différences dans le développement acquisitionnel ; dans une approche qui met l'accent sur la qualité et la quantité de l'input on s'attendrait que les enfants aient un développement linguistique semblable, malgré les différences d'âge du début de l'acquisition du français. On a examiné les structures linguistiques pour lesquelles les recherches antérieures ont montré des itinéraires différents en 2L1 et aL2 ; les structures ont été caractérisées par : la transparence, la fréquence et le moment de l'acquisition.

Dans les études sur le développement linguistique de l'enfant et de l'adulte, les chercheurs essaient de définir l'âge de début de l'acquisition (AdA), de comprendre si les propriétés des structures linguistiques à acquérir ont un impact sur le parcours développemental et quelle est l'importance de la qualité et la quantité de l'input dans cet itinéraire. On a fait la comparaison avec l'enfant bilingue pour comprendre le moment où l'acquisition 2L1 (enfant bilingue) s'arrête pour commencer l'acquisition aL2 (l'apprenant adulte).

Une première question se pose sur **le facteur âge** dans l'acquisition d'une langue. En 1967, Lenneberg parle d'une période critique pour l'acquisition, période qui finit vers la puberté. Après cette période, l'apprenant devrait faire plus d'efforts pour surmonter plus de difficultés et les résultats seraient inférieurs à la compétence native. Et ces conclusions seraient basées sur un changement neurologique qui empêcherait l'acquisition de type L1 (monolingue). Les études ultérieures ont mis en évidence l'existence des tranches d'âge concernées et donc, de plusieurs périodes sensibles plutôt qu'une période critique. Hyltenstam & Abrahamson (2003), Abrahamson & Hyltenstam (2009) ont défini un âge critique vers 13 ans, dans l'acquisition du suédois par des apprenants espagnols. Après 13 ans, les apprenants n'attendraient plus le niveau natif. Meisel (2008) affirme que ce n'est pas la langue entière qui est affectée, mais certains domaines. Il propose les tranches suivantes pour différents types d'acquisition :

- 2L1 $\leq$ 3ans = bilinguisme simultané
- eL2 (acquisition enfant de la langue seconde) $\geq$ 4ans
- aL2 $\geq$ 8 ans

Pour eL2, la syntaxe se développe comme en 2L1, mais la morphologie se développe comme en aL2. Pour Meisel, il y a une maturation et un non-accès graduel à la grammaire universelle (GU), tandis que pour Schwartz (2004,2009), l'accès à la GU reste disponible à chaque moment de l'acquisition et les différences entre L1 et L2 soient les résultats d'un transfert de L1 vers L2. A la différence de Meisel, la morphologie se développerait comme en 2L1. Les critiques de l'hypothèse de la période critique s'appuient sur le fait que les conditions de l'input diffèrent largement entre l'enfant et l'apprenant adulte ; il existe aussi une confusion entre l'âge du début de l'acquisition et la quantité de l'input reçu, de telle façon que plus l'âge de début de l'acquisition est précoce, plus l'enfant a reçu de l'input.

Le facteur input (la langue à laquelle l'enfant ou l'apprenant adulte a été exposé) a aussi son rôle. Mais l'input est lié aussi à l'usage de la langue et aux possibilités pour l'enfant d'utiliser la langue pour communiquer. Par conséquent, dans le cadre des

approches théoriques de l'acquisition basées sur l'usage, on tient compte de l'input mais aussi de la fréquence des formes. Traditionnellement, l'input a été estimé à partir de la durée d'exposition à la langue, pour les enfants monolingues et bilingues celle-ci coïncide avec l'âge biologique de l'enfant, ce qui peut mener à une sur- ou sous-estimation de l'input.

Sachant que certaines structures de la langue cible sont particulièrement difficiles à acquérir, **les propriétés des structures linguistiques à acquérir** représentent un autre facteur important. Gathercole (2007) propose que les structures grammaticales complexes ont besoin de plus d'input pour se développer ; la complexité est définie par rapport à la transparence de l'appariement forme - fonction. Plus il y a des formes différentes pour une seule fonction, plus la complexité augmente. Comme les enfants bilingues auraient moins d'input que les enfants monolingues, ils seraient plus sensibles à ces structures.

Un autre facteur important dans l'acquisition est la fréquence d'occurrence et la fréquence type : les verbes réguliers sont plus faciles à acquérir que les verbes irréguliers. La précocité de l'acquisition de la structure en L1 peut également décider de la façon dont la structure en question sera acquise en L2.

Pour les formes finies et non-finies, leur développement semble moins sensible à l'input, le parcours dépend plutôt de l'âge du début de l'acquisition. Chez les adultes L2, on a observé un placement postverbal **des objets clitiques**, tandis que les enfants 2L1 (avant 4 ans) ne semblent pas passer par ce stade, les structures apparaissent plus tard, mais dans la bonne position. Donc, quand le rythme d'acquisition pourrait corrélérer avec la variation de l'input, les différences qualitatives en ce qui concerne le placement de l'objet clitique semblent liées à l'âge de début d'acquisition. Après 6 ans, le parcours ressemble à celui de l'adulte. Pour **l'accord sujet – verbe**, le développement dépend de l'input. Le développement de l'attribution du genre est régi par l'input, le développement de l'accord en genre est lié à l'âge du début d'acquisition. Pour les formes du passé, après 5 ou 6 ans d'exposition quotidienne, les enfants L2 semblent toujours vouloir éviter l'imparfait avec des verbes lexicaux.

L'étude conclut que pour les enfants L2 le développement linguistique ressemble tantôt à 2L1 ou à aL2. Les structures précoces en L1 (formes finies et l'accord en genre) se développent comme en aL2, même pour les enfants qui commencent l'acquisition avant 4 ans. Il paraît que l'âge crucial est encore plus précoce, entre 2 et 3 ans, contrairement à Meisel qui proposait l'âge de 4 ans. Le placement des objets clitiques est le seul à distinguer entre les enfants L2 précoces et tardifs. Les résultats de la recherche prouvent aussi une importance du développement de la L1 pour le parcours en L2. Pour les structures tardives en L1, on a le même parcours pour tous les enfants, malgré l'âge du début de l'acquisition. Le simple facteur d'âge n'est pas suffisant pour rendre compte du développement linguistique en eL2, mais il faut tenir compte aussi de l'influence de la L1, de l'input, des propriétés des structures de la L2 et aussi des différences inter-individuelles.

II. Bartning, Inge (1997), *L'apprenant dit avancé et son acquisition d'une langue étrangère. Tour d'horizon et esquisse d'une caractérisation de la variété avancée*

L'étude a comme objectif de tracer un portrait-robot de l'apprenant avancé en l'opposant aux niveaux antérieurs et au niveau quasi-natif et natif. Dans les recherches sur l'acquisition du français langue seconde, le niveau avancé a été moins étudié parce qu'il est difficile de saisir ses traits caractéristiques et de trouver les paramètres pertinents : les phrases les plus longues ne sont pas forcément la marque du niveau avancé, à cause du recours à la paraphrase. Chez les locuteurs natifs la structuration du discours est plus analytique que chez les locuteurs avancés. On se pose aussi la question d'un progrès continu vers la langue cible et dans ce cas, comment on peut expliquer la fossilisation (certains domaines cognitifs ou fonctionnels ne deviennent jamais natifs) ou comment considérer les déviations qui restent dans l'interlingue.

Premièrement, l'autrice remarque la difficulté de définir la **variété avancée ou l'apprenant avancé**. Le terme *avancé* est restreint à un niveau particulier d'acquisition ; dans la littérature acquisitionnelle, *avancé* est l'apprenant institutionnel ou guidé qui a appris une langue étrangère à l'école, puis au cours d'une formation postscolaire. On introduit le terme *apprenant adulte d'un niveau d'instruction élevé (IA)* : des apprenants compétents, qualifiés et instruits. Une combinaison des paramètres *acquisition guidée, langue étrangère, connaissances métalinguistiques, scolarisation* permettrait à un apprenant d'atteindre le niveau avancé. En ce qui concerne les moyens d'expression linguistiques, le niveau avancé se situe au-delà du mode pragmatique, avec une production plus ou moins mise en grammaire, mais pas toujours morphologisée, ni rhétorisée. L'apprenant avancé apprend la morphologie au début, il essaie de l'utiliser, les connaissances métalinguistiques de la langue maternelle facilitent la perception et l'analyse du système linguistique de la langue cible. Pour d'autres chercheurs, un apprenant avancé serait fort en syntaxe, mais faible en morphologie, il n'a pas atteint le point final, il peut devenir après quasi-natif ou bilingue, mais ce qui le caractérise est l'incertitude parce qu'il doit surmonter encore des formes non-natives qui sont des obstacles pertinents. Même s'il essaie d'utiliser des formes *créatives*, la tâche lui semble encore difficile. Il a des connaissances déclaratives, mais les fautes sont dues à des lacunes dans les connaissances procédurales (il sait que.... mais il ne sait pas comment...) ; d'ailleurs, l'automatisation des connaissances linguistiques est le facteur le plus important dans le développement des apprenants avancés de L2.

L'autrice de l'article définit aussi le **niveau quasi-bilingue** ou *near-native*. Pour Ringbom (1993) et Waller (1993), l'apprenant quasi natif est un bilingue tardif, dont la production orale et écrite, en général, sans fautes, ne peut pas être reconnue comme non-native par des natifs. Mais dans *les grammaires sous-jacentes* subsistent encore des différences, même si on peut avoir aussi un problème d'intuition linguistique. Le niveau avancé peut être aussi distingué du niveau quasi-natif, parce que, pour le premier, il y a encore un phénomène d'étrangeté dans les modes de sélection et dans l'organisation du discours.

Ensuite, l'étude décrit les traits typiques de la **variété de base** et de la **variété avancée**.

Le parcours de la variété de base est de l'organisation nominale des énoncés vers une organisation de la structure du texte selon la langue maternelle de l'apprenant, en utilisant les morphèmes grammaticaux de la L2. Dans la variété de base, le lexique appartient aux classes lexicales ouvertes, rarement fermées, la morphologie flexionnelle et la subordination n'existent pas. Pour la variété avancée, il y a la morphologie flexionnelle, la subordination, le lexique appartient aux classes ouvertes et fermées. Entre la variété de base et la variété avancée, il faut définir aussi un stade intermédiaire, pour un continuum d'acquisition : il y a une variété pré-basique, une variété basique, des stades post-basiques, qui incluent la variété avancée, puis un niveau quasi-natif et la maîtrise de la langue cible. Il n'y a pas de barrières étanches entre les stades, on trouve toujours dans un stade des traits des stades antérieurs.

Pour établir les traits caractéristiques de la variété avancée, trois domaines d'investigation ont été établis : les zones fragiles qui se révèlent de la compétence grammaticale, la compétence discursive et la structuration du type de discours, la compétence socio-linguistique.

Les zones de fragilité de la compétence grammaticale sont identifiées premièrement au niveau de la prédication verbale : l'accord sujet-verbe, l'emploi de la forme non-marquée au présent pour référer au passé, le sous-emploi de l'imparfait, le suremploi du passé composé au lieu de l'imparfait, l'acquisition tardive du conditionnel, le participe passé utilisé comme pour les verbes du premier groupe. Pour la morphologie nominale, les zones de fragilité sont le genre, l'accord de l'adjectif, les pronoms et les prépositions. Pour la syntaxe, l'emploi dominant des subordonnées causales et relatives et le choix différent des connecteurs *mais* par rapport à *donc*.

Pour **la compétence discursive et dialogique**, on peut retenir que le discours d'un quasi-natif est plus synthétique qu'un discours d'un apprenant avancé. Le plus difficile de s'approprier c'est la perspective particulière à une langue de rendre compte du réel, perspective que les individus ont appropriée pendant l'acquisition conjointe des choses et des mots. Il y a des variations de **la compétence socio-linguistique**, un apprenant avancé aura du mal à distinguer les registres comme le font les natifs. Selon d'autres études, le transfert des capacités discursives acquises en LM jouerait un rôle facilitateur dans l'appropriation de la L2. Il faut tenir compte aussi de l'identité et de la motivation des apprenants.

L'étude présente aussi les résultats du projet InterFra, qui a comme but d'étudier les processus et les stratégies de l'acquisition du français par des apprenants universitaires suédophones. Pour la morphologie verbale, un problème complexe reste l'accord du verbe au sujet, dans l'acquisition du genre on constate un suremploi du masculin, l'attribution du genre au déterminant défini est plus correcte que l'attribution du genre au déterminant indéfini, l'adjectif attribut est plus difficile à accorder avec le substantif que l'adjectif épithète. Si un apprenant utilise beaucoup de formes au passé, cela n'implique pas directement leur intériorisation : chez les natifs l'imparfait est utilisé avec beaucoup de verbes lexicaux et beaucoup de valeurs, le natif exprime le décalage temporel entre les actions, l'apprenant, non. Les natifs utilisent comme marqueurs discursifs *donc, alors, enfin, c'est-à-dire*, chez les apprenants il y a un suremploi de *mais* et

parce que. Les récits des apprenants sont plu linéaires, avec la parataxe et la succession chronologique des événements, les récits des natifs ont une structuration plus hiérarchique, utilisent la subordination et donnent plus de détails d'arrière-plan.

En conclusion, même à l'intérieur du stade *avancé*, on identifie des marques pour une évolution d'un stade moins avancé vers un stade plus avancé. Les locuteurs emploient des structures simplifiées, moins que dans la variété de base et aussi, on constate le phénomène de sous- ou sur- emploi dans le domaine des connecteurs ou des formes verbales. La variété avancée se situe après le stade intermédiaire mais avant le stade quasi natif, mais les contours de toutes ces étapes restent encore difficiles à définir.

III. Peut-on devenir locuteur quasi-natif ?

En analysant l'acquisition de la L2 français chez les enfants et puis chez les adultes et les traits caractéristiques de la variété avancée et très avancée, on s'interroge sur les conditions à remplir par un apprenant pour qu'il puisse atteindre à un moment donné le niveau quasi-natif dans l'acquisition du français L2. À en croire certaines études et recherches, si l'apprenant commence l'acquisition de la L2 après l'âge critique de 4 ans ou de 2, 3 ans ou de 13 ans, il n'arrivera jamais à un niveau quasi-natif ou il devra faire plus d'efforts pour des résultats moins convaincants ; le facteur début d'âge d'acquisition semble déterminant, et ni même une immersion partielle ou complète formelle ne produit pas une acquisition native. Mais Akira Mizubayashi a commencé à apprendre le français à 19 ans, sans immersion même partielle au début, et cela ne l'a pas empêché de devenir un écrivain d'expression française reconnu par de nombreux prix littéraires. Pour d'autres chercheurs, la qualité et la quantité de l'input feraient la différence. De Houwer (2009) et Unsworth (2013) montrent que les occasions d'entendre et d'utiliser la langue peuvent varier d'une famille à l'autre. La qualité de l'input est variable aussi : la proportion des paroles adressées à l'enfant, le nombre des locuteurs natifs et non-natifs qui lui parlent. Une séparation entre les aspect qualitatifs et quantitatifs n'est pas évidente, même si Unsworth introduit un indice quantitatif et cumulatif de l'input (CLoE) et Paradis (2011) parle d'une double approche : *input quantity-oriented* et *input quality-oriented*, en reconnaissant aussi la difficulté de séparer les deux aspects.

Certaines structures comme l'accord sujet – verbe et l'attribution du genre semblent régi par l'input, d'autres, telles les formes finies et non-finies des verbes, le placement des objets clitiques, l'accord en genre semblent régies par l'âge du début de l'acquisition. On a identifié des zones de fragilité, comme les temps du passé, l'imparfait et le plus-que parfait, le conditionnel et le subjonctif, le genre et l'accord, les prénoms et les prépositions. Des erreurs typiques aux stades basiques apparaissent à des niveaux très avancés. D'autres part, il y a des structures de la langue cible qui ne seront jamais maîtrisées comme un natif, sans parler de la prononciation, qui s'avère une difficulté pour un locuteur qui veut être considéré un quasi-natif.

Pour les stades avancés, très avancé et quasi-natif, c'est plus difficile de saisir les traits caractéristiques, les limites entre ces étapes qui se superposent parfois et les conditions qui peuvent faciliter l'acquisition: une acquisition guidée en faveur d'une acquisition non-guidée, les connaissances métalinguistiques, la scolarisation, les

connaissances déclaratives et les connaissances procédurales, les propriétés des structures à acquérir, les propriétés de la langue maternelle de l'apprenant sans oublier la motivation et les différences inter-individuelles. Devenir un locuteur quasi-natif semble d'autant plus difficile si on doit, selon certains chercheurs "réapprendre à penser pour apprendre à parler" (Slobin, 1991), changer ou modifier donc tout un système de référence à la réalité qu'on tient déjà, comme adulte, de la langue maternelle qui a laissé déjà son empreinte dans la manière de concevoir et d'organiser l'information. Selon Perdue (1993) "la dimension organisationnelle serait le dernier palier avant le bilinguisme". Ce qui fait la distinction entre un apprenant quasi-natif et un apprenant avancé c'est que dans la production spontanée on ne reconnaît pas tout de suite son statut d'apprenant.

Si on prend en considération les définitions proposées dans les études antérieures pour les stades avancé, très avancé et quasi-natif, le locuteur doit passer le test de la perception d'un natif (l'usage non-natif est perceptible /vs/ il y a certains traits qui le distinguent du locuteur natif, dans une analyse linguistique détaillée). On pourrait observer le caractère subjectif de cette perception d'un natif tenant compte des différences interindividuelles qui ne proviennent pas toujours du niveau d'acquisition d'une langue.

L'empreinte de la langue maternelle dans l'acquisition d'une L2 existe, sans doute ; elle peut être un facteur qui facilite l'acquisition ou qui rend plus difficile l'évolution vers le stade quasi-natif. Pour des langues qui sont étroitement apparentées, le locuteur utilisera pour la plupart des parties les mêmes connaissances procédurales et lexicales, lorsqu'il parlera l'une ou l'autre des deux langues. Quand les langues sont différentes, le locuteur doit faire appel à des connaissances qui sont plus spécifiques à la langue. Le transfert entre L1 et L2 serait possible si la structure à transférer peut être traitée cognitivement, en s'agissant d'un processus de reconstruction.

Si du point de vue biologique, il y a "un programme neurobiologique" qui permet à l'humain d'apprendre à parler et puis d'apprendre plusieurs langues, on se pose la question dans quelle mesure un locuteur peut s'appuyer sur sa langue maternelle pour assurer son progrès en L2 et aussi, dans quelle mesure un enseignant peut s'appuyer sur la langue maternelle des apprenants pour rendre l'acquisition plus efficace. Les recherches ont démontré des avantages et des limites.

Entre l'hypothèse qui soutient que l'acquisition de la L1 est totalement différente de la L2, donc le transfert n'est pas possible et l'hypothèse qui soutient le transfert et l'accès plus ou moins complet à la Grammaire universelle, il y a d'autres thèses intermédiaires. Si le transfert est partiel et il n'y a pas d'accès à la GU, seulement quelques caractéristiques sont susceptibles de transfert. Si le transfert est partiel et l'accès à la GU partiel, la réalisation de la L2 n'atteindra jamais le niveau natif. Un locuteur natif commence à fixer des paramètres (les variations structurales des langues) en fonction des principes vierges (ce qui reste inchangé d'une langue à une autre), alors que le locuteur non-natif est obligé de les fixer en s'appuyant sur les principes de sa langue maternelle.

En étudiant le système du genre, le système de l'accord et le système de la reprise pronomiale pour l'influence de la langue maternelle sur la L2, on a constaté que :

- Plus les langues se ressemblent, plus les performances en l'assignation du genre grammatical sont bonnes ; les apprenants L2 seraient peu ou pas en mesure d'acquérir des caractéristiques grammaticales qui ne sont pas présentes dans leur L1 ;
- Une meilleure acquisition du système de l'accord est favorisée par les symétries au niveau méso-paramétriques ; les apprenants dont la langue maternelle n'a pas un système d'accord en genre font plus d'erreurs ;
- La réussite de l'acquisition du système de la reprise pronominale n'est pas garantie par les convergences paramétriques partagées entre la L1 et la L2.

Mais, ces convergences paramétriques deviennent des obstacles dans l'acquisition quand il s'agit de "faux amis", des points fragiles sous l'influence de la langue maternelle.

Même si on ne peut pas croire que l'enseignement d'une langue L2 peut suivre exactement les stades de développement, les recherches sur le parcours acquisitionnel L2, sur les traits caractéristiques et les points de fragilités ou le phénomène de fossilisation ont un impact sur l'enseignement du français. On a vu que des structures considérées "simples" à enseigner (l'accord sujet –verbe pour la 3ème personne du pluriel) ne sont pas toujours si simples à acquérir. Même les locuteurs avancés commettent des erreurs pour le genre grammatical : le suremploi du masculin, des fautes d'accord pour le déterminant indéfini, des difficultés pour l'accord de l'adjectif épithète. Il faut tenir compte de ces difficultés dans l'enseignement du français, en créant plus d'exercices de drill qui marquent le genre (ex : *le livre, une école*) ou l'accord de l'adjectif (ex : *le grand livre, un automne froid*). L'idéal serait de tenir compte de la langue maternelle des apprenants et de ces propriétés qui pourraient avoir un impact sur la langue cible ; et d'avoir des manuels ou des méthodes adaptées pour chaque groupe d'apprenants. En pratique, dans l'enseignement public, les classes sont hétérogènes du point de vue langue maternelle et il n'y a pas le temps disponible ou un syllabus qui prête attention aux caractéristiques de la langue maternelle ; en plus, il y a de très grands écarts entre les élèves, concernant l'input extérieur de l'école, différences qui se reflètent dans leur parcours acquisitionnel et qui ne peuvent pas être trop valorisées (des groupes avancés ou experts, des parcours adaptés aux rythmes différents, des récompenses pour l'acquisition d'un niveau supérieur). Il ne faut pas oublier aussi les représentations culturelles qui peuvent devenir un obstacle si elles ne sont pas prises en charge d'une manière adéquate par la pédagogie.

L'attitude et la motivation ont aussi leur rôle dans la réussite de l'acquisition d'une langue. Une motivation intégrative fonctionnerait mieux qu'une motivation instrumentale, une personne qui veut absolument faire partie de la communauté linguistique aura de meilleurs résultats que quelqu'un qui apprend la langue pour un objectif spécifique.

Dans une étude menée en 2016, Danielle Omer a invité des enseignants universitaires francophones spécialistes en analyse du discours et en didactique de français langue étrangère à catégoriser de petits textes écrits par des étudiants francophones en productions rédigées par des locuteurs natifs ou non- natifs ; les résultats ont été surprenants : aucun texte n'a pas fait la majorité. Les critères utilisés

pour juger un texte *non-natif* étaient les erreurs morpho-syntaxiques, l'emploi des prépositions, l'organisation du discours, parfois une vision sur le monde ou des habitudes de rédaction. L'erreur, la manque, le négatif étaient associés au locuteur non-natif, le positif, au locuteur natif.

On sait déjà que la compétence linguistique *parfaite* des locuteurs n'existe pas, que le locuteur non – natif peut avoir les mêmes compétences qu'un locuteur natif, qu'il y a des erreurs de morphosyntaxe qui persistent chez les natifs comme chez les non – natifs ; dans des conditions très variables pour chaque individu (input, âge, type d'apprentissage, langue maternelle, motivation etc.), l'opposition *natif, non-natif, quasi – natif* sert plutôt à donner confiance aux natifs et à insécuriser les autres, en étant une catégorisation assez stéréotypée, de nature sociale ou professionnelle.

Donc, dans un dialogue interdisciplinaire didactique – recherches acquisitionnelles -sociolinguistique, il serait possible d'envisager la notion de *locuteur non-natif/quasi - natif* dans sa diversité et complexité et d'élaborer des grammaires pédagogiques tenant compte de l'itinéraire proposé pour des savoirs grammaticaux, des particularités de la langue maternelle et des représentations socio-culturelles des apprenants.

Bibliographie :

- Bartning, Inge (1997), L'apprenant dit avancé et son acquisition d'une langue étrangère. Tour d'horizon et esquisse d'une caractérisation de la variété avancée, *Acquisition et interaction en langue étrangère*, 9/1997, pages 9-50, [https:// DOI : 10.4000/aile.1316](https://doi.org/10.4000/aile.1316)
- Gaonac'h, Daniel (2013) *Théories d'apprentissage et acquisition d'une langue étrangère*, Editions Didier
- Granfeldt, Jonas (2016) Rôle de l'âge, de l'input et de la L1 dans le développement du français par des enfants L2, *Revue française de linguistique appliquée*, 2016/2 Vol. XXI | pages 33 à 48, <https://www.cairn.info/revue-francaise-de-linguistique-appliquee-2016-2-page-33.htm>
- Matter F. J. (2006), La prononciation authentique en langue étrangère : un problème négligé, *Revue française de linguistique appliquée*, 2006/1 Vol. XI | pages 21 à 32, <https://www.cairn.info/revue-francaise-de-linguistique-appliquee-2006-1-page-21.htm>
- Omer, Danielle (2016), Questionner les discours experts d'enseignants universitaires sur la catégorisation natifs/non natifs d'écrits académiques d'étudiants, *Congrès Mondial de Linguistique Française - CMLF 2016*, [https://doi: 10.1051/SHS 27 shsconf/2016270](https://doi.org/10.1051/SHS27shsconf/2016270)
- Pieters, T. (2020), *L'influence de la langue maternelle dans l'acquisition du genre grammatical en Français langue seconde*. [thèse de doctorat, Vrije Universiteit Brussel] <https://doi.org/10.1051/shsconf/20207810004>

KAZUO ISHIGURO'S *AN ARTIST OF THE FLOATING WORLD* – RECOVERING AND REDISCOVERING THE SELF

Adina Carmen FRICIU

PhD Student at George Emil Palade University of Medicine, Pharmacy,
Science, and Technology of Targu Mures

Abstract: Discovering and recovering the self is an arduous process, and it can last until old age. The individuation process is long lasting, full of trials, and it is the epitome of the self. The "journey of the hero" can and it is applied to all kinds and sorts of people. It is all the same consuming, difficult, and rewarding in the end if it is done properly. However, the "lens" with which the heroes view their lives is of the utmost importance. Having courage, the stern and correct analysis, and most of all consistency contribute to the hero's wellbeing and view on life. The main purpose of this paper, which is part of a thesis, is to analyze Ono's life through the prism of psychology and psychoanalysis.

Keywords: unconscious, conscious, self, ego, coping mechanisms

In his first novel set in "his" Japan, Kazuo Ishiguro introduces us to Ogata-san, Etsuko's father-in-law. Here we get a short glimpse at the man's past life – he had been a teacher who valued education; however, he did impose some teachings that proved to be erroneous and even criticized by future generations. He met one of his son's childhood friends who had written an article about Ogata and the ideas that he taught. When confronting the young man, Ogata partially realized the weight and importance of his ideas and how they misguided the youth. In short, the man tries to make peace with his past, not entirely convinced that he has done something wrong. In *An Artist of the Floating World*, we encounter Ono-san, a retired artist challenged by those around him because of what he believed and did when he was young. This story has a much better field of understanding, develops on many layers, and lets us "connect" with the protagonist. Ishiguro uses flashbacks to showcase his character, underline the importance of memory, consciousness, buried memories in the unconscious, and trying to make amends with people and oneself. The most important lesson here is acceptance as a coping mechanism and as a way to evolve in the individuation proves: becoming aware of oneself and trying to become the best version possible. Thus, we have an idea that "flows" in the second novel, set again in Japan, challenges the "pillars" of unity, trust, perception of truth, and acceptance.

The *stream of consciousness* technique dominates this writing because as much as Ono tries to tell the audience his central idea, he does not manage to stay on the straight "path" but ends up lingering and self-explaining himself as much as he can possible. The story is seen as either a confession with diary entries or a simple act of remembering. Regardless of the perception, we agree that this is a *healing process*, one that Ono and his family need desperately. We can also agree that he addresses the reader, his daughters, or himself as having an inner conversation. Walkowitz says: "*An Artist of the Floating*

World complicates this structure of displaced narrative by recounting and juxtaposing, in a palimpsest of memories, several stories at once." (2001: 1069) Indeed, this may seem tiresome for the reader, but it is also engaging and brings us closer to Ono's *authentic self* than any other technique. Our thoughts are interconnected, and they are always intertwined to get a grip on what matters: feelings. Rebecca Suter states that: "In *An Artist of the Floating World*, the proactive reconstruction of experience through narrative also emerges in the representation of the places and spaces of the novel, where, again, Ishiguro plays on cultural difference to generate cognitive dissonance." (2020: 46)

Another idea in the novel is the battle between the *new* and the *old*. Consequently, we see the struggles that occur when trying to pass on traditions and customs, which once were of the highest importance. But, alas, to no avail.

The indefinite article "an" from the title suggests a universal meaning and also that our character was one of many who had suffered in those terrible times. The common noun "artist" leads us to shape an idea of the main character and that his story will be unusual because artists are one of a kind, and the way they transmit feelings is unique. The phrase "floating world" imprints in our minds the ephemeral way life is and how the world "moves on" and it detaches itself from anything that once was. How the artist views the passing life/world is similar to a personal reconciliation with one's past actions and decisions. Peter Sloane argues that:

Ishiguro stages a dialogue between two diametrically opposed modes of art. On the one hand, "decorative" paintings commissioned for export to a West offering a "quaint" view of Japan; on the other, "political" art which serves a function of provoking nationalist fervour in the build-up to the Second World War. The former works towards aesthetic beauty, its responsibility simply to capture the fleeting and transient delights of the peculiarly Japanese "floating world" (decadent); the latter views art as politically and ideologically active in binding people together in a cause (propagandistic). (2021: 83)

As opposed to the first novel, the second one has a male narrator – again, the story's validity is challenged because of the first-person narration – who tries to confess something that has been tormenting him for some while. The novel is segmented into four parts, four entries. They come as follows: OCTOBER, 1948; APRIL 1949; NOVEMBER, 1949; JUNE 1950. The novel revolves around Ono-san and his struggle to get his youngest daughter, Noriko, married. The first engagement had been annulled for unknown reasons, but the daughters think it had something to do with their father's past and former allegiances. The constant need for approval and reaffirming one's *self* drives Ono to "dig" deep in his memories and past experiences in order to find meaning and, in the end, peace. The action takes place after the Second World War is in ruins; it left: physiological and emotional traumas. Ono's wife and only son died during the war, and he is left with *survivor's guilt* which makes him constantly disprove his worth and, up to a certain extent, his memories and past. All this leads him to manifest an ongoing need for confession, which he is subconsciously sure will lead to liberation.

In the first paragraph, Ono presents his house, which can be seen after passing a small bridge made of wood, also known as the "Bridge of Hesitation." Now, the name

seems to foreshadow Ono's attitude and spirit: always hesitating and not sure of how much he should say or what he should tell people. He has a need to clarify certain aspects of his life; for example, when he describes his house, he argues: "you may find yourself wondering what sort of wealthy man owns it. But then I am not, nor have I ever been, a wealthy man. The imposing air of the house will be accounted for, perhaps, if I inform you that it was built by my predecessor, and that he was none other than Akira Sugimura." (Ishiguro, 2001: 7)

He then proceeds to tell us how before this, his wife had persuaded him to find another house, a more imposing one, because their daughters had reached the age of marriage, and status was of extreme importance. One day, the daughters of Akira Sugimura came to visit them in hopes of selling the house to Ono and his family. The idea of "investigation" comes to life from the first pages and will be ever-present and ever-haunting Ono as the novel develops. The ladies wanted to make sure that the house would fall in good hands:

It was an eccentric procedure, but I saw nothing objectionable about it; it was, after all, much the same as being involved in a marriage negotiation. Indeed, I felt somewhat flattered to be considered by this old and hidebound family as a worthy candidate. When I gave my consent to the investigation, and expressed my gratitude to them, the younger sister addressed me for the first time, saying: 'Our father was a cultured man, Mr. Ono. He had much respect for artists. Indeed, he knew of your work.' (Ishiguro, 2001: 9)

During this presentation of the house and how they acquired it, Ono-san also shows how the war took its toll on it. One day, a sister came to visit, and she was brought to tears by the sight of the damage the house had suffered. This shows how emotional transference is done and how a mere object can hold a lot of feelings and meaning. The description of the house can be argued as an embodiment of the *psyche* and even the *self*. The complicated and magnificent building had grand importance for the daughter and also for Ono and his family. It brought a sense of stature and social importance, and at the same time, it met everyone's wishes. The ladies had a veranda to discuss their thoughts and drink tea; Ono could retreat to one of the rooms to enjoy the tranquility and many more. One essential part of it is the corridor: "This corridor was so extravagant in its length that some people have suggested Sugimura built it – together with the east wing – for his parents, whom he wished to keep at a distance. The corridor was, in any case, one of the most appealing features of the house." (Ishiguro, 2001: 11). It connected every room, thus suggesting it was the "heart" of the house.

Thus far, we have the bridge, which has an unseen meaning, and the house, which also embodies the *self*. Though the path to knowing oneself can be full of hesitations, it is rewarding. Ono stops reminiscing about the house and starts describing a visit for his eldest daughter. A short glimpse into the past is shown when Noriko tries to convince her sister, Setsuko, that their father has changed: "Setsuko probably has no idea of what you're like these days, Father. She only remembers you from when you were a tyrant and ordered us all around. You're much more gentle these days, isn't that so?' ... 'There's no need to be afraid of him any more. He's much more gentle and domesticated.'" (Ishiguro,

2001: 13) This comes to show how personal development occurs and how perspectives change over time. Noriko does not mean the slightest hint of disrespect towards her father; she only tries to make her sister understand that change is good and it takes place during life. Ono provides such a good example further on, even though he is not fully aware of it: "Even as a child, Setsuko had rather masculine features, which seemed only to grow more pronounced with adolescence; so much so that whenever my daughters quarreled, Noriko was always able to get the better of her sister by calling her 'Boy! Boy!' Who knows what effect such things have on personalities? It is no coincidence, surely, that Noriko should have grown up so headstrong, and Setsuko so shy and retiring." (Ishiguro, 2001: 17) In his own manner, Ono realizes how important childhood is and, at the same time, how it shapes a person. This is only emphasized due to his own upbringing, of which we shall talk later. The action develops, and we soon find out that the daughters suspect their father of hiding something from them. Nobody knows why the Miyake family withdrew their marriage proposal, and Noriko was left without a fiancé. However, many times, Ono confesses to the reader that he had done nothing to jeopardize his daughter's engagement, let alone take any action against it. He explains the rupture as being done because of "status," as he said: "My feeling is that it was simply a matter of family status. The Miyakes, from what I saw of them, were just the proud, honest sort who would feel uncomfortable at the thought of their son marrying above his station. ... No doubt the explanation is no more complicated than that." (Ishiguro, 2001: 19) And then, we see a contradiction in his thoughts as he continues to say that he ignored his own status and never considered himself "superior": "I have never at any point in my life been very aware of my own social standing, and even now, I am often surprised afresh when some event, or something someone may say, reminds me of the rather high esteem in which I am held." (Ishiguro, 2001: 19) This short and concise disassociation he does within himself renders the idea that he is fractured and thinks in different ways, at different times about himself. This mostly happens when someone has been subdued to trauma and cannot find other ways of coping.

Ono makes a memory "time jump" almost 12-13 years in the past, where he describes a visit he had from his former pupils and how they were reminiscing about older times. Further on, Ono-san remembers how some of them were in awe of him: "I have suspected for some time that Sensei was unaware of the high regard in which he is held by people in this city. ... His reputation will become all the greater, and in years to come, our proudest honour will be to tell others that we were once the pupils of Masuji Ono." (Ishiguro, 2001: 25). At this statement, Ono felt "a warm glow of satisfaction" (Ishiguro, 2001: 25) but at the same time he felt obliged to correct himself and mentioned that he also had good relationships with other pupils, that were not so talented.

Moving forward, Ono likes and emphasizes his act of remembering and making sure the reader has all the details he deems needed for building up the "real picture of events." This is shown as if it were a stanza from a poem:

And if on reaching the foot of the hill which climbs up to my house, you pause at the Bridge of Hesitation and look back towards the remains of our old pleasure district, if the sun has

not yet set completely, you may see the line of the old telegraph poles – still without wires to connect them – disappearing into the gloom down the route you have just come, And you may be able to make out the dark clusters of birds perched uncomfortably on the tops of the poles, as though awaiting the wires along which they once lined the sky. (Ishiguro, 2001: 27)

This confirms that not only human beings await the return of “normality,” but all living creatures do. This masterfully done description submerges the reader into a magical glimpse of the past as if we were also one of the birds awaiting the wires. The stream of consciousness presented here is acknowledged and consciously verbalized by Ono through the following quote: “But I am digressing. I was trying to recall here the details of Setsuko’s stay with us last month.” (Ishiguro, 2001: 28) During this visit, his eldest daughter brought her son, Ichiro, who imprints a somewhat bitter taste on Ono since the child is not playing or remembering old Japanese heroes and characters but rather American ones. This thing, combined with the child's lack of patience, made Ono raise his voice and startled the boy. However, the little one did not seem that affected and continued playing. At one point, Ono tried to look over Ichiro's coloring book, hoping that the kid had his talent; to which Ichiro said: “Was Oji a famous artist once?” (Ishiguro, 2001: 32), and Ono answered with a laugh. During their conversations, Ichiro projects his father's words regarding the war and how the country lost. This makes Ono laugh again, and he tries to explain that things are far more complicated than that. The recurrence of laughter in Ono's case underlines the conclusion that it has become, over time, a defense mechanism for him. Laughter and ignoring present requests showcase how deep Ono's scars are and how fragmented his *self* is because he is inconsistent in his stories and actions, as shown here: “I cannot recall precisely what I did with myself for the next several minutes. Quite possibly I remained sitting there in the piano room, gazing at Ichiro's drawings, thinking about nothing in particular as I am increasingly prone to do these days.” (Ishiguro, 2001: 34) Or, in this case: “It is perhaps a sign of my advancing years that I have taken to wandering into rooms for no purpose.” (Ishiguro, 2001: 40) As he becomes aware of his rambling thoughts and memories, he presents us with his image of the reception room and how he always held it in high esteem. All this is due to his father and his rules regarding the household. They were not allowed to enter the reception room, the center of the house, because that room was reserved for business. As his father wanted to pass on accounting to Ono, he made the boy study, and also they had discussions about “the” business even though Ono was passionate about painting:

My respect for the reception rooms may well appear exaggerated, but then you must realize that in the house I grew up in – in Tsuruoka Village, a half-day's train journey from here – I was forbidden even to enter the reception room until the age of twelve. That room being in many senses the centre of the house, curiosity compelled me to construct an image of its interior from the occasional glimpses I managed to catch of it. Later in my life I was often to surprise my colleagues with my ability to realize a scene on canvas based on only the briefest of passing glances; it is possible I have my father to thank for this skill, and the inadvertent training he gave my artist's eye during those formative years. In any case, when I reached the age of twelve, the “business meetings” began, and then I found myself inside that room once every week. (Ishiguro, 2001: 41)

This also shows how the unconscious is fed and how it launches ideas and behaviors in the conscious state, for e.g., Ono's talent for painting. In this description, it is clear that Ono has a dual relationship with his father, and at the same time, he is aware of the fact that maybe his talent and passion for painting were fueled by his father. They seem to have the typical cold Japanese relationship revolving around respect and solace. The head of the family is always right, and the others have to obey. A massive rupture happens inside Ono when he disobeys his father and pursues a career in art. When his parents start to understand that the boy does not have any interest in accounting or business, the father brings forth a memory from the past when a priest visited them while Ono was still a baby. That is when the child's face was drawn, and his father's contempt started, unconsciously though: "He left us with a warning. Masuji's limbs were healthy, he told us, but he had been born with a flaw in his nature. A weak streak that would give him a tendency towards slothfulness and deceit. You remember this, Sachiko?" (Ishiguro, 2001: 45) That was the turning point for Ono because his father's perception had already been altered, and he could not help but see his son as being lazy: "I was myself reluctant to take him seriously at the time," he continued. 'But then at every stage of Masuji's growing up, I've been obliged to acknowledge that old man's words.' (Ishiguro, 2001: 46) As the father learns about Ono's wish to pursue arts and become an artist, he takes drastic measures which will scar our hero and leave him in a state of limbo and even purgatory. The father starts burning his son's works: "'There's a smell of burning around the house,' I remarked." (Ishiguro, 2001: 47) However, this event does seemingly little harm to young Ono, but in the future, it will become more and more meaningful. That night he repeats to his mother that what his father has been doing only pushes him to greatness. And the words chosen here are ironic and hold at the same time a lot of hidden messages: "It doesn't bother me in the least what Father's doing in the reception room. All he's *kindled* is my ambition." (Ishiguro, 2001: 48)

As events develop and Ono starts to come back to present times – he cannot help himself but go back to the past. At one point, while talking to his daughter Noriko about the Miyake's decision to withdraw their offer for engagement, Ono starts drifting again, but in a conscious manner: "It was only a week or so afterwards, when learning with surprise that the Miyakes had pulled out, that I found myself casting my mind back to that encounter, searching it for significance." (Ishiguro, 2001: 53) We must not underestimate Ono's powers of introspection and wish for justification. By digging into his memories and trying to understand things from his point of view, he does much more than a regular individual. He takes responsibility for his actions, but we have to be aware of one thing: he sees these things through his eyes only. During this process of remembering, his eldest daughter Setsuko visits him. He remembers how one day, he met Noriko's future-to-be-husband near his workplace.ear While telling his daughter about the encounter, he remembers how the boy, Miyake, told him about an event at his workplace. The President of the company had committed suicide, and Miyake interpreted it as an act of apology for the things that happened during the war. One is struck by this conversation: "'What need is there to apologize by death?' 'No doubt you're right, sir. But to be frank, there's much

relief around the company. We feel we can forget our past transgressions and look to the future. It was a great thing our President did.'" (Ishiguro, 2001: 55) The conversation drifts in a way that we as readers cannot help but feel how Miyake is indirectly accusing Ono as well of leading the country astray. This *leit-motif* was present in *A Pale View of Hills* as well, when Ogata-san met with one of his son's former colleagues, and that man accused the elderly of betraying the country and not preparing the future generations for what was about to come. Coming back to our present novel, Miyake continues his plead, but Ono tries in some way to correct the young man, but to no avail:

'I see your point,' I said. 'But those who fought and worked loyally for our country during the war cannot be called war criminals. I fear that's an expression used too freely these days.

'But these are the men who led the country astray, sir. Surely, it's only right they should acknowledge their responsibility. It's a cowardice that these men refuse to admit to their mistakes. And when those mistakes were made on behalf of the whole country, why then it must be the greatest cowardice of all.' (Ishiguro, 2001: 56)

A few pages later, we encounter the same ideas but this time uttered by Suichi, Ono's son-in-law. Ono remembers how they organized a ceremony for Kenji, Ono's late son. After the ceremony, Ono talks about his son's bravery and purpose in death during a war. To this statement, Suichi answers:

Those who sent the likes of Kenji out there to die these brave deaths, where are they today? They're carrying on with their lives, much the same as ever. Many are more successful than before, behaving so well in front of the Americans, the very ones who led us to disaster. ... Brave young men die for stupid causes, and the real culprits are still with us. Afraid to show themselves for what they are, to admit their responsibility. ... To my mind, that's the greatest cowardice of all. (Ishiguro, 2001: 58)

All these things bring Ono on the verge of doubt and crisis because he cannot make clear sense of the words young men are uttering toward him. He knows his truth, but the truth seen by others holds no meaning to him. This is one aspect of traumatic experiences and how they make the individual select what memories to bring forth into consciousness. Otherwise, they remain in the subconscious – sending different feelings and emotions which cannot be understood completely – or in the pre-conscious, where they await the right trigger or cue to "come" into consciousness. The unconscious hides traumatic events and words very well and does not "tap" into awareness, but it does affect the individual by making him/her feel in a certain way – without fully realizing the motive. This is why we continuously find Ono trying to remember his interactions with the Miyake family and try to make sense of them breaking the engagement, but he interrupts himself with other memories and events. These events have, of course, a deeper meaning. Everyone expects a journey into the past to be in a straight line and effortlessly done. Yet, this thing is far from possible because the human brain is very well interconnected and has "circuits" everywhere. One memory leads to another, and so on. The way Ono tries to be consistent and talk to *himself* as he digresses and how he manages to bring himself back – is absolutely sublime. This comes to show how the character becomes more and gets closer

to fulfilling his process of individuation and knowing himself almost entirely. Acknowledging and taking responsibility for one's actions are the steps that have to be taken in order to reach "enlightenment" and ultimately peace with one's *self*.

Further on, Ono presents his professional ascension. He starts by describing the surroundings and how they once were. Past memories come flooding and make him "dig" deeper into his psyche. As he presents his artistic life, we come across a character named the "Tortoise" due to his slow pace and few paintings. Ono and his colleagues were under a highly regarded painter, Master Takeda, and they had to paint as many pieces as possible. As the character previously mentioned had a slow rate, others started bullying him. On one morning, they were belittling the Tortoise, to which Ono claims to have defended him, but we come across this line: "Of course, this is all a matter of many years ago now and I cannot vouch that those were my exact words that morning." (Ishiguro, 2001: 69) – and this shows us again the unreliability Ono has as a narrator. However, we must not cast judgment and folly accusations because everyone is prone to forgetting and not remembering things as they literally were; he does not have an eidetic memory.

Further on, we find out that their master commissioned them to paint things that looked "Japanese" to the foreigners so that sales would be ongoing. He explains that defending the Tortoise was not an act of rebellion but who he was. What we are trying to underline here is the fact that Ono had matured, and he began having visionary and political thoughts, slightly explained in the following quote: "So I do not think I am claiming undue credit for my younger self of I suggest my actions that day were a manifestation of a quality I came to be much respected for in later years – the ability to think and judge for myself, even if it meant going against the sway of those around me." (Ishiguro, 2001: 69) He finally gripped a sense of independence and emancipated himself from everyday thoughts.

Thus we see how his "taste" for something different started. As the winds of the West were brewing war, his ideas of defending "his" Japan and his Emperor grew stronger. One other thing that he, as a young artist, sustained comes to contradict his elder self's thoughts. If we analyzed his behavior when Miyake criticized the elders for pushing the young ones into war, we see that he was disappointed and a bit angry at those thoughts. However, we come across a quote where he encourages young ones to "test" the authorities: "'Being at Takeda's', I told them, 'taught me an important lesson early in my life. That while it was right to look up to teachers, it was always important to question their authority.'" (Ishiguro, 2001: 73) Through these words, we see the young man that tries to make a change in the world he lives in, without, sadly, seeing every piece of the "puzzle." The inner revolutionary spirit resides in each and every one of us, and it is there because, at certain times, change is needed and welcomed. Here, though, it was not, as we shall see further on. We soon meet his other master and friend, Matsuda, the one who encouraged him to create Imperialist propaganda paintings. Nevertheless, they were very close and discussed things in a discreet manner. He was the one Ono left for his former master in his hopes of questioning authority and gaining enough courage to express his *"self"* better. Because Ono was on the quest to find the reasons why Noriko's previous engagement was annulled, he started visiting old friends and acquaintances. As he was

visiting Matsuda, they remembered their golden years, and during this time, his former master assured Ono that he spoke highly of him, and he need not worry about the past: "only the best of things to report from the past." (Ishiguro, 2001: 96) If we remember, Noriko has a new fiancé as a prospect, and the family ordered an investigation of the family, as it is customary in their culture. In fear of another rejection, the daughters instructed their father to be on his best behavior and to "check" his former allegiances so as to not interfere with the "new" engagement.

The first chapter of the existing four ends, and we get to jump to April 1949. Here Ono presents how the "Bridge of Hesitation" got its name, and we get a glimpse at human fragility and indecisiveness. He tells the story of how at the end of the bridge, the "pleasure district" lay, and men could be easily corrupted. However, now that the war, that part of the city has become "a desert of rubble." (Ishiguro, 2001: 99) This description has many layers not seen by the "naked eye." As Shaffer mentions: "This passage figures Ono's present psychological predicament: he is a 'conscience-troubled' man, though he would deny it, who hesitates between owning up to his past mistakes and covering them up; between moral responsibility and psychological expedience; between uncovering and further hiding his lingering guilt." (1998: 42)

We get to meet another one of his former pupils, Shintaro. This one comes and asks Ono for a "good" recommendation due to the fact that Ono had "different" affiliations and connections in the past: "Perhaps I should be frank. The small points I refer to concern the past." (Ishiguro, 2001: 101) As Shintaro mentions the "China crisis," Ono is left in disbelief that one time long ago, he and Shintaro had a fight over what the pupil should paint. But the man does not give in and continues to "refresh" his former master's memory: "You may recall, for instance, that despite my eventually following your instructions over the China crisis posters, I had misgivings and indeed went so far as to make my views known to you." (Ishiguro, 2001: 103) We get to see here how Ono remains baffled and confused. He does not remember those events because they are so deeply buried in the unconscious they are, to some extent, "lost." This comes to show how the psyche works and how it selects what to remember and what to bury. Again we get to see Ono's hypocrisy when it comes to undermining authority.

During his younger years, Ono had come to hand in one of his pupils, Kuroda, because he did not share his vision. He reported him to higher authorities because Kuroda's paintings were "unpatriotic." Now that he takes this trip down memory lane and discovers so many events that had been buried in his mind, he is left to question many things. Ono searches for him but does not find him. Instead, he finds one of his pupils who banishes Ono because of his past doings: "Traitor. That's what they called him. Traitor. Every minute of every day. But now we all know who the real traitors were." (Ishiguro, 2001: 113)

Moving on, Ono has a complimentary dinner with the Saito family, the ones that want Noriko as their daughter-in-law. We have reached the moment the sisters dreaded. As the evening unfolded, different subjects were approached, including Ono's past career. For the first time, we get to see Ono take full responsibility for his past, not accusing himself but also not absolving him from everything. Everything starts with the mentioning

of master Kuroda, Ono's former pupil. The discussion is led by Ono to become a sort of confession: "'There are some, Mrs. Saito,' I said, perhaps a little loudly, 'who believe my career to have been a negative influence. An influence now best erased and forgotten. I am not unaware of this viewpoint. Mr. Kuroda, I would think, is one who would hold it.'" (Ishiguro, 2001: 123) Despite his future son-in-law's (Taro) attempt to be in disbelief of these sayings and offer comfort, Ono continued his confession and stood his ground: "There are some who would say it is people like myself who are responsible for the terrible things that happened to this nation of ours. As far as I am concerned, I freely admit I made many mistakes. I accept that much of what I did was ultimately harmful to our nation, that mine was a part of an influence that resulted in untold suffering for our own people. I admit this. You see, Dr. Saito, I admit this quite readily." (Ishiguro, 2001: 123). This unhinged self-manifestation catches everyone by surprise, even Noriko. But the subject is changed rapidly by Taro, and everyone was relieved. This meeting, the *miai*, turned out to be a successful one. It seems here that honesty was the best policy. Ono confesses to the reader that the evening was a difficult one for him (Ishiguro, 2001: 124), but we see that it was a necessary thing to be done. Tension has been bottling up in Ono, and it could be seen from his interactions with his neighbors, his former friends or colleagues, and his daughters. Subconsciously all these things led to him admitting to his past and, at the same time, accepting it. It was one thing that he talked about to the reader as a confession, but another one to be voicing his thoughts out loud, especially to Noriko's future in-laws. This was a cathartic "awakening" for him.

Moving forward, we start the next chapter: November 1949. Here Ono presents how he had met Dr. Saito years before the *miai*, how Ono tried to introduce sake to Ichiro (his grandson), and how he remembered his first steps in the new direction of pursuing painting. As he goes back in the past and shows us the circumstances of how he started to paint differently, we are met with a familiar character – the Tortoise. The latter did not seem very happy or content when seeing Ono's painting and declared the former a "traitor." (Ishiguro, 2001: 165) Ono was left speechless and did not understand why his painting entitled "Complacency" disturbed the Tortoise so much. It had been painted after visiting parts of the city with his colleague, Matsuda. He showcased how people of different environments lived but also introduced a military and political point of view. This was the key factor that upset his colleague. We finally find out why his past was so haunting and why his daughters felt uneasy when it came to people investigating their father. He begins to describe the painting:

But I might point out that when the Tortoise stole a look at my unfinished painting that morning, the three boys he saw would have differed from their models in one or two important respects. For although they still stood in front of a squalid shanty hut, and their clothes were the same rags the original boys wore, the scowls on their faces would not have been guilty, defensive scowls of little criminals caught in the act; rather, they would have worn manly scowls of samurai warriors ready to fight. It is no coincidence, furthermore, that the boys in my picture held their sticks in classic kendo stances.

Above the heads of these three boys, the Tortoise would have seen the painting fading into a second image – that of three fat, well-dressed men, sitting in a comfortable bar laughing together. ... These two contrasting images are moulded together within the

coastline of the Japanese islands. Down the right-hand margin, in bold red characters, is the word 'Complacency'; down the left-hand side, in smaller characters, is the declaration: 'But the young are ready to fight for their dignity.' (Ishiguro, 2001: 168)

Let us pay attention to Ono's frequent use of the nickname "Tortoise" rather than his actual name. Now, this is done either as a sign of endearment or as a mark of hiding the man's true identity and hiding his guilt and trauma. When one is young, of course, things around him/her seem not to affect them very much. This is only apparent because, underneath everything, the psyche deposits every gesture, word, and behavior. Does this mean that Ono is not ready to confront his past? Or does it mean that he simply buried things so deeply that they cannot resurface in the proper manner? As he describes the painting, we can easily see why it caused outrage and fear in his colleague. Political statements were not so highly regarded, and propaganda was even lower.

We remain in the past, where soon he is confronted by Matsuda and is urged to give up his "childish jibes" (Ishiguro, 2001: 170) because no good would come out of them. However, Ono does not back down, and a heated conversation sparks. Matsuda challenges Ono and asks him about Karl Marx (Ishiguro, 2001: 171) and if he knows what ideas Marx sustained. Of course, Ono launches into a fearsome argument that new ideas are needed, how the poor should be uplifted, and how a revolution is needed: "Revolution? Really, Ono! The communists want a revolution. We want nothing of the sort. Quite the opposite, in fact. We wish restoration. We simply ask that his Imperial Majesty the Emperor be restored to his rightful place as head of our state." (Ishiguro, 2001: 173) Soon after this argument, their master/teacher Mori-san removed some of Ono's paintings. This event disturbed Ono, and he asked for clarifications. The conversation is more one of ideas rather than one of the verifiable facts. Mori-san assured Ono's paintings were in good care, but Ono felt it was not. After some time, his master asked about other paintings Ono might have done. To this request, the latter answered with firm disapproval and stood his grounds, saying: "My conscience, Sensei, tells me that I cannot remain forever an artist of the floating world." (Ishiguro, 2001: 180) Here we see the split between Ono's incipient artist life and his matured one. This split also caused a rupture inside his psyche and soul, making him question his integrity while motivating him to stay true to his beliefs and thoughts. Timothy Wright argues that: "The floating world, blind to the larger structural realities of Japan, becomes for Ono paradigmatic of a form of private, self-interested consciousness that must be transcended." (2014: 65) Towards the end of the memory, we are faced again with the act of burning. His master burnt his paintings just like his father did in his youth. The trauma is again activated, and he has no other alternative but to move on. Although he is subjected to it once again, he does not give in, but he still is affected by it: "From time to time, I still turn over in my mind that cold winter's morning and the smell of burning growing even stronger in my nostrils." (Ishiguro, 2001: 181)

Next, we find out what happened to his colleague Mr. Kuroda. He was arrested for "Unpatriotic trash," and his paintings were burnt. Ono claims to have suggested a mere "talking-to for his own good" (Ishiguro, 2001: 183) to higher authorities without thinking it would lead to such a painful experience for Kuroda. Just like in the brain, outside societal

actions have repercussions over time, and one does not simply know why, when, who, or what has been done. A simple word or gesture leads to something catastrophic. Just like a simple word or gesture makes the psyche bring forth memories, behaviors, and feelings unacknowledged by the person until then. Towards the end of the chapter, Ono admits to his past wrongdoings and how they might have affected his life. In a conversation with Setsuko, he says: "Now Setsuko, there's no need to be so tactful. I'm quite prepared now to acknowledge there are certain aspects to my career I have no cause to be proud of. Indeed, I acknowledged as much during the negotiations, just as you suggested." (Ishiguro, 2001: 191) And this conversation is met with confusion from his eldest daughter, as she seemingly does not remember that she suggested such a thing. This is another event that sparks wonder in our minds because Ono narrates the story, and we tend to believe his words. But when we meet the words of his daughter that are not consistent with his, we tend to see the "cracks" left in his psyche. Another example is that he claims to have known Dr. Saito before the *miai*, but the man said her was never aware of their meeting in the past. This guides us to understand Ono from the point of view of the broken. Those who have been cracked and maybe even shattered in their past tend to "put the pieces together" as they see fit. This is how everyone makes their own story through their lenses and perception. We are not here to cast judgment or put a diagnosis but to slowly and steadily understand and unravel Ono's *self* and his coping mechanisms.

In the last chapter, June 1950, we see Ono's last visit to Matsuda, his old friend, and colleague. They talk about golden days and how they take pride in future generations. As Noriko is married, expecting a child, and her sister is expecting her second one – things that only make Ono happier. This is the last confession Ono makes to Matsuda and, most importantly, to the reader. They explain their doings and how those things were of little importance. However, we feel the weight they carried because the whole book/conversation revolves around Ono's past and how it affected his present and future. In the last parts, he describes how times have changed and how he feels hope for the future:

I smiled to myself as I watched these young office workers from my bench. Of course, at times, when I remember those brightly-lit bars and all those people gathered beneath the lamps, laughing a little more boisterously perhaps than those young men yesterday, but with much the same good-heartedness, I feel a certain nostalgia for the past and the district as it used to be. But to see how our city has been rebuilt, how things have recovered so rapidly over these years, fills me with genuine gladness. Our nation, it seems, whatever mistakes it may have made in the past, has now another chance to make a better go of things. One can only wish these young people well. (Ishiguro, 2001: 206)

Ono gets one step closer to fulfilling his individuation process in the sense that he manages to overcome his past, analyze the present correctly, and become hopeful about the future. As opposed to how he felt before when he doubted young ones' perspective on life. He overcame his trust issues; he succeeded in believing in himself and in the power that everything would be all right in the end. Even though he did not fully comprehend the grandeur of his past actions, this journey into the *self* helped him "see" better.

Moreover, he accomplishes what very few can: he admits he had been wrong, but at the same time, he knows he can become better. Owing to one's faults is a step further in evolving on a psychical and spiritual level. What is more, Ono grasps his "*self*" and comes to terms with what happened so as not to affect the life he has in the present. The novel, this conversation Ono has with us, the readers, is a mastery of writing and admitting to one's character, not only superficially but also on a deeper and more important level. The first-person narration is highly important; consequently, it launches raw and unfiltered ideas and thoughts. The analysis has a dual nature: it has to sieve through all those memories and feelings in order to get to the meaningful process and, at the same time to get the small details that lead the main character to his current state. Yugin Teo, however, argues that: "*An Artist of the Floating World* does not end on a conclusive note: there is still ambiguity concerning how much remorse Ono really feels for his past life as a propaganda artist, and how much of the regret he showed at the *miai* was a combination of the influence of alcohol and the desire to forge a clear path for Noriko's future that is dissociated from his own past." (2014: 66)

Cynthia F. Wong draws attention to the first-person narrator and how, on a certain level, Ono wants to be discovered, and he wants the reader to realize he might not be telling everything: "Ono's way of telling his tale stems directly from the care he takes to direct a listener's response to his cause of self-reprieve. At the same time he proclaims to be telling the truth, he calls attention to his own distortions; Ono's slips may be read as accidental, or as moments when his façade shows through." (2005: 39) However, this can also be argued as his way of gaining empathy from the reader. (Wong, 2005: 40) She masterfully describes the narrative as well and how it affects our main character: "The gaps in the narrative, then, may be read as Ono's blindness to other people's dimensions at a time when he is so desperate to salvage his own dignity. People's refusal to dwell openly on the wounds of the past, coupled with their veiled anger and resentment, characterize much of the human sentiment here." (Wong, 2005: 59)

With regard to the author-character relationship, Rebecca Walkowitz beautifully remarks: "In several reviews, the artist Ono and the artist Ishiguro are metaphorically interchangeable. Critics associate the novelist's technique with an authentic Japaneseness, and they propose this affiliation as a natural rather than a cultivated element of Ishiguro's craft." (2001: 1053)

Even though some critics admit to Ono's lack of sincerity and grounds when it comes to his sadness and shame with regard to his past, we conclude that his sorrow may be interpreted as genuine. Even though he does not utter these things (feelings), his *self* is healed through this act of remembrance, and his unconscious part is put at ease because of this process. The fact that he is hopeful for future generations showcases that he is calmer and more at peace with the world and, most importantly, with his inner being.

Bibliography:

Ishiguro, K. (2001). *An Artist of the Floating World*. Faber and Faber Limited. Found at: <https://www.pdfdrive.com/an-artist-of-the-floating-world-e176368823.html>

- Shaffer, B. W. (1998). *Understanding Kazuo Ishiguro*. South Carolina: University of South Carolina Press. https://www.scribd.com/document/290336990/Brian-W-Shaffer-Understanding-Kazuo-Ishiguro-University-of-South-Carolina-Press-1998?fbclid=IwAR1SUZdNDtUIS2S0H0zbbzEseg7SjPdIWXFue6_KFl3rx69S32IyOdglZpM
- Sloane, P. (2021). *Kazuo Ishiguro's Gestural Poetics*. New York: Bloomsbury Academic.
- Suter, R. (2020). *Two-world literature: Kazuo Ishiguro's early novels*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Walkowitz, R. L. (2001). "Ishiguro's Floating Worlds," *ELH*, Vol. 68(4), Baltimore: The Johns Hopkins University Press, pp. 1049–1076. <http://www.jstor.org/stable/30032004>
- Wong, C. F. (2005). *Kazuo Ishiguro*. Liverpool: Liverpool University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/kazuo-ishiguro/15E93DB5A27A59867B8A208A460E683F>
- Wright, T. (2014). "No Homelike Place: The Lesson of History in Kazuo Ishiguro's *An Artist of the Floating World*." *Contemporary Literature*, Vol. 55(1), 58–88. <http://www.jstor.org/stable/43297947>
- Yugin, T. (2014) *Kazuo Ishiguro and Memory*. London: Palgrave Macmillan UK.

LIMBAJUL *FANTASY* CA MANIFESTARE A IDEOLOGIILOR

Manuela VARGA

PhD Candidate, Universitatea Tehnică Cluj-Napoca, CUNBM

Abstract: The genre of fantasy literature has gained ground in the fields of arts, being included in the making of film art and visual electronic game designs. There is that influence of myths, legends whose presence is evident in the concept of fantasy. Initially, this type of fiction was synonymously associated with children's literature and seen as a way to escape from reality. The presence of magical elements and supernatural phenomena were considered standard points for highlighting the juvenile side of fiction. The fantastic was a distant realm even if in a certain way connected with the real world and the characters drawn into magical and imaginary events and happenings. Wizards, witches, dragons, monsters, castles and caves, swords and dark magic, talking animals and men turning into beasts, undiscovered mysteries, impossible journeys, epic battles with supernatural beings, deities and demons: an endless list of those popular elements with fantastic content. An analysis of the modern dimension of fantasy fiction can be carried out along three dimensions: realism, audience and classification. While the main concern of literature is that detailed study of human life, fantasy writing is somewhat neglected for inventing its own realms instead of mirroring reality as we know it. For those who perceive literature as a mirroring of the world subject to human senses, stories that break from reality and are based only on the imagination of the writer, they become secondary literature, that pleasant form of enjoyment that often also exposes literary depth, and thus, condemned to remain in the sphere of popular culture.

Keywords: fantasy, imaginary, ideology, subversive, symbolism ;

Genul literaturii *fantasy* a câștigat teren în domeniile artelor acesta fiind inclus în realizarea artei filmografice și proiectărilor de jocuri electronice vizuale. Există acea influență a miturilor, legendelor a cărei prezență este evidentă în conceptul de *fantasy*. Inițial, acest tip de ficțiune era sinonimic asociat cu literatura pentru copii și privită ca modalitate de evadare din realitate. Prezența elementelor magice și a fenomenelor supranaturale erau considerate puncte standard pentru evidențierea laturii juvenile ale ficțiunii. Fantasticul era un tărâm îndepărtat chiar dacă într-un anumit fel conectat cu lumea reală iar personajele atrase în evenimente și întâmplări magice și imaginare. Vrăjitori, vrăjitoare, dragoni, monștri, castele și peșteri, săbii și magie neagră, animale vorbitoare și oameni transformându-se în bestii, mistere nedescoperite, călătorii imposibil de realizat, bătălii epice cu ființe supranaturale, zeități și demoni: o listă nesfârșită cu privire la acele elemente populare cu conținut fantastic.

O analiză a dimensiunii moderne a ficțiunii *fantasy* poate fi desfășurată pe trei dimensiuni: realism, audiență și clasificare. În timp ce principala preocupare a literaturii este acea detaliată studiere a vieții umane, scrierea *fantasy* este oarecum nesocotită pentru invenția propriilor tărâmurii în locul ogîndirii realității așa cum o știm. Pentru cei care percep literatura ca pe o ogîndire a lumii supuse simțurilor omenești, povestiri care se rup din realitate și se bazează doar pe imaginația scriitorului, acestea devin

literatură secundară, acea formă plăcută de delectare care adesea expune și profunzime literară, și astfel, condamnată să rămână în sfera culturii populare¹.

În consecință, unii ar dori să gândească în direcția în care literatura *fantasy* nu aderă la realitate ci ar fi doar un produs al fanteziei copilărești al autorului și o întrupare a dorinței acestuia pentru magie și minuni. Astfel actul de scriere devine un mod de substituie care permite scriitorului să obțină inaccesibilul, să insereze magia în banalele datorii și obligații lumești. Astfel de argumente sunt îndeaproape conectate cu idei de psihoanaliză care pretinde că actul scrierii garantează autorului puterea și libertatea de a obține ceea ce inconștient cu ardoare își dorește. Literatura *fantasy*, precum visarea cu ochii deschiși, devine substitutul pentru dorințele neîmplinite devenind acea oportunitate de îndeplinire ale acestora care altfel ar rămâne undeva înăbușite.

Numeroase studii au abordat aspecte ideologice pe care un text literar îl transmite publicului cititor. Natasha Anne Giardina în *To steal past watchful dragons: cultural hegemony and ideology transmission in children's fantasy literature 1900-1997* aprofundează modalitățile în care literatura *fantasy* pentru copii transmite ideologii, ce importanță au dar mai ales maniera în care această transmitere se relaționează cu legătura adult-copil. Cercetările au evidențiat de-a lungul timpului că literatura pentru copii îndeplinește o funcție de socializare și astfel au teoretizat transmiterea de ideologii, dar mai ales identificarea mecanismelor².

Perry Nodelman în lucrarea sa *The Hidden Adult. Defining Children's Literature* schimbă într-o oarecare măsură direcția, „sperând să dezvolte o cunoaștere folositoare despre cum operează sau ar putea opera literatura pentru copii ca practică de adulți cu intenții spre copilul-cititor”³, prin definirea temeinică a acestora făcându-se referire la caracteristicile textuale, la ipoteze, statutul său ca gen literar, precum și domeniul său. În discuțiile sale despre acel „adult ascuns”, Nodelman ajunge la concluzia la care copilăria și literatura pentru copii există ca „ceilalți” deoarece își iau înțelesul din ceea ce nu sunt – maturitate și literatura pentru adulți- sunt construite de către adulți și arhitecturate de vizionari adulți⁴.

Elementele de construcție în literatura *fantasy* sunt mai puțin realiste deoarece asociază intriga unei lumi ficționale a cărei arhitectură și creație este numită „construirea lumii” posedând o istorie proprie, structuri geografice, floră și faună, precum și oameni sau creaturi imaginare cu o adevărată cultură și cu propria sa identitate. Scopul construirii lumii este de a crea un context pentru poveste. La mijlocul secolului XX, publicarea trilogiei *Stăpânul Inelelor*⁵, a profesorului englez J.R.R. Tolkien (1954, 1955), a consolidat *fantasy-ul* drept un gen de sine stătător și a pus bazele unui subgen numit *high fantasy*. Alți autori importanți ai acestui subgen sunt C.S Lewis (scriitor care face parte din

¹ Weronika Laszkiewicz, *The Antique and Modern Dimensions of Fantasy Literature*, *Annales Neophilologiarum* nr 7, 2013, p. 103-117

² Natasha Anne Giardina, *To steal past watchful dragons: cultural hegemony and ideology transmission in children's fantasy literature 1900-1997*, p.1 acces online: <http://eprints.jcu.edu.au/31131/>

³ Perry Nodelman, *The Hidden Adult. Defining Children's Literature*, The Johns Hopkins University Press Baltimore, 2008, p.340-341

⁴ *Ibidem*, p.340-341

⁵ J.R.R. Tolkien, *Stăpânul Inelelor*, vol 1-3, traducere de Iriona Horea, editura Rao, București, 2002.

corpusul lucrării de cercetare), cu ale sale Cronici din Narnia (& volume, publicate între 1950 și 1956) și prozatoarea americană Ursula K. Le Guin, cu cele 6 volume ale seriei *Earthsea* (1968 – 2001)⁶. Povestirile și romanele high fantasy sunt situate, fără excepție, în lumi ficționale paralele, cu reguli de sine stătătoare. Chiar și denumirea sa vine de la plasarea acestuia într-o lume imaginară sau datorită statutului epic al personajelor, intrigilor și temelor. Mihaela Cernăuți-Godorețchi scrie: „În *fantasy*-uri, canonul basmului tradițional (tema luptei dintre bine și rău, polarizarea morală a personajelor, eucatastrofa, structura «prefabricată» a narațiunii etc.) este un reper constant, chiar dacă parțial și numai uneori respectat/urmat. Din acest punct de vedere, basmele moderne poartă în permanență cu ele, vădit sau nu (poate chiar disimulat), modelul basmului popular oral, înscriindu-se într-o pasionată istorie polemică a literaturii fabulosului. Practic, nu există element al basmului tradițional care să nu fi fost demontat și întors pe toate fețele, în cele mai diverse și surprinzătoare (ca viziune și/sau formă de expresie) texte literare.”⁷

Rasele imaginate de J.R.R. Tolkien – elfii, gnomii, hobiții, orcii, vrăjitorii – apar în multe opere ale imitatorilor acestuia. Limbile inventate, care țin tot de tradiția universului imaginar al lui Tolkien, cu sintaxă și vocabular mai mult sau mai puțin complexe, sunt și ele un loc comun al subgenului high fantasy. Prezența unui erou aflat în centrul poveștii, a cărei evoluție este urmărită, deseori pe o perioadă îndelungată de timp, și pe parcursul mai multor volume, se impune în multe serii. Dar cel mai important aspect este complexitatea lumilor inventate, care implică o istorie, o structură specială, și, mai ales, o mitologie și o legendă fondatoare proprii⁸. În anul 1938, Tolkien a scris un eseu numit *On Fairy-Stories* a cărui țel era definirea *fantasy*-ului și expunerea modului în care cele trei „fețe” (Misticul către Supranatural, Magia către Natură, Oglinda disprețului și a milei către Om) dezvăluie o lume secundară care pare cu totul separată de realitate, în același timp profund conectată cu aceasta. Ideile prezentate în acest eseu s-au dovedit a fi adevărate pentru mulți din cititorii lui Tolkien, care odată intrați în lumea secundară a *fantasy*-ului li se clarifică și în același timp li se transformă înțelegerea despre lumea primară a realității.

În urma acestui eseu, s-a dezvoltat o întreagă învățătură care a fost sursă de inspirație pentru deceniile care i-au urmat. C.S Lewis a scris în lucrarea *On Stories* că „poveștile furnizează fulgerări momentane de interioritate și frumuseți care paralelizează realitatea, aceste recurențe ale interiorizării și a frumuseților sunt esențe pe care noi le pierdem sau nu avem timp suficient pentru a le percepe în lumea primară. Lumea secundară a poveștilor, mai ales cele *fantasy*, sunt capabile să surprindă acele esențe atemporale care ne ocolesc în continua serie de acțiuni și evenimente ale vieții. Lewis spune, „În viață și artă...tot timpul încercăm să prindem în pânza momentelor succesive ceva ce nu e succesiv.”⁹

Fantasy-ul este capabil a ne conduce nu numai spre o priveliște transformată a realității, ci și spre una înălțătoare și spirituală. De asemenea, are multe de oferit și

⁶ Ursula K. Le Guin, *Earthsea*

⁷ Mihaela Cernăuți-Godorețchi, *Literatura pentru copii. Sinteză critică*, Universitas XXI, Iași, 2008, p.72

⁸ Cătălin Sturza, *Fantasy. Lumi ficționale și mitologii inventate*, Eikon, București, 2019

⁹ Clive Staples Lewis, *On Stories and Other Essays in Literature*, Orlando, FL: Harcourt, 1982, p.19

cititorului critic în termeni ai complexității precum și a relevanței acesteia. Unul dintre cele mai interesante aspecte ale literaturii *fantasy* este faptul că tinde să îți pui „marea” întrebare a vieții, forțând cititorii să ia în considerare subiecte precum natura binelui și a răului, moralitatea universală, viața de apoi, eroismul și calitatea eroului, rolul individului în societate și importanța diversității culturale. Așteptările cititorului de literatură *fantasy* asupra propriei realități și a realității literare pe care își doresc să o pătrundă, nu îi va ajuta în construirea înțelesului decât dacă se implică intelectual și reflectiv în textul citit¹⁰.

În viziunea Louisei Rosenblatt evidențiată în lucrarea *Literature as Exploration* un roman sau un poem sau o piesă de teatru rămân doar niște pete de cerneală pe hârtie până când cititorul le transformă într-un set de simboluri pline de însemnătate. O creație literară există în acel circuit viu dintre cititor și text: cititorul infuzează acele sensuri intelectuale și emoționale în tiparurile simbolurilor verbale, iar acele simboluri canalizează gânduri și sentimente. Din acest complex proces iese la suprafață experimentul imaginativ mai mult sau mai puțin organizat¹¹.

În paginile textelor *fantasy*, cititorul este martorul injustiției, inegalității și privilegii încadrate în societăți fantastice care se comportă ca mari narațiuni metaforice despre lumea în care trăim și condițiile istorice în care au fost scrise. Autorii de *fantasy*, ca și restul autorilor de literatură, creează lumi în care condițiile istorice ale realității noastre consensuale sunt reconstruite în lucrările lor, conștient sau inconștient. Literatura *fantasy* merge cu un pas mai în față. Prin crearea lumilor unde neașteptatul, surprinzătorul sau neanticipatul schimbă locurile cu „normalitatea”, aceasta va schimba mental așteptările cititorului.

Rosemary Jackson în a sa *Fantasy: the Literature of Subversion*(1981) afirmă că un text literar *fantasy*, ca oricare alt text literar este realizat și determinat de contextul său social. Cu toate că s-ar lupta împotriva limitărilor acestui context, acesta nu poate fi înțeles în afara lui. Formele pe care le iau anumite texte fantastice sunt determinate de un număr de forțe care se intersectează și interacționează în moduri diferite în fiecare lucrare individuală. Recunoașterea acestor forțe implică plasarea autorilor în relație cu determinanții săi istorici, sociali, economici și politici, la fel ca tradiția literaturii *fantasy* care face imposibil de acceptat un astfel de text de literatură care o plasează oarecum misterios „în-afara” timpului.

Scopul social principal al fantasticului duce la concluzia că este vorba, în esență, despre o literatură a evadării. Jacques Finné afirmă: „fantasticul este o formă de artă pentru artă, un joc, o gratuitate”, îndreptată în această direcție. Acesta continuă prin a observa că încă de la începuturi, când rolul său privind societatea era considerat ca un înlocuitor al credinței religioase, „povestirea fantastică nu s-a văzut ca o reflecție a realității, nu mai caută a acredita anumite credințe, ci a bine dispune”.¹² Dincolo de recunoașterea capacității fantasticului de a răspunde fascinației publice pentru acel

¹⁰ Mark A. Fabrizi, *Fantasy Literature. Challenging Genres*, Sense Publishers, Rotterdam, 2016

¹¹ Louise Rosenblatt, *Literature as Exploration*, Fifth Edition, The Modern Language Association of America, New York, 2016, p. 22

¹² Jacques Finné, *La littérature fantastique: Essai sur l'organisation surnaturel*, Bruxelles: Éditions de l'Université de Bruxelles, 1980, p.15.

straniu, Finné nu asociază genul specific cu nicio funcție socială sau ideologică. Percepția ca fantasticul este inițial subversiv, dar cu potențial de conservativ, este derivată din descrierea structuralistă a lui Tzvetan Todorov în lucrarea sa *Introducere în literatura fantastică*. După părerea acestuia, fantasticul rezultă din ezitarea dintre explicarea „naturalului” și a „supranaturalului” ca fenomene stranii. Explicarea „naturalului” se bazează pe rațiune asupra căruia mulți critici s-ar contrazice ca fiind o piatră de temelie a ordinii socio-culturale din timpurile Iluminismului.¹³ Astfel, acei critici care sugerează că fantasticul funcționează pentru a subvertiza ordinea socio-culturală, pretind a avea loc prin provocarea presupunerilor raționaliste pe care această ordine este bazată și susținută. Lucrările lui José Monleon¹⁴, Irène Bessière¹⁵, Rosemary Jackson and Charles Grivel¹⁶ sunt bazate pe variații ale aceleași premise: grupuri puternice din societate descurajează acele amenințări doar prin simpla respingere ca fiind irațional sau absurd. Fantasticul, ca gen literar în care raționalul nu este mai credibil decât iraționalul, creează un mediu în care noțiunile iraționale pot fi articulate, libere de respingere instantă de către „tiranii” rațiunii. Cei menționați mai sus, ajung la concluzia că într-un fel sau altul, textele fantastice își subminează potențialul subversiv. Abordând o perspectivă socio-istorică a fantasticului în artă și literatură, Monléon pretinde că fantasticul folosește iraționalul să se exprime, ca apoi să conțină „alteritatea”, în special în termeni de clasă socială. Fantasticul permite societății să folosească distinctivul epistemologic pentru a articula și controla imaginile diferențelor morale (răul), diferențe istorice (superstiții medievale, credințe, chiar și structuri economice). De asemenea, fantasticul creează un spațiu literar în care lupta pentru clasa socială poate fi controlată: imaginea clasei muncitoare cu a sa putere crescândă și amenințarea statului economic al societății burgheze, asociată cu scene iraționale de lupte cu monștri, ca fiind mai apoi explicate ca vise halucinante și că amenințarea este dată la o parte.¹⁷

Bazat pe o abordare deconstructivă a genului, Bessiere consideră fantasticul ca perturbator al ideologiei consacrate ca discurs, pe baze semantice și epistemologice. Prin crearea incertitudinii, fantasticul provoacă și dezordine, pentru că aceasta arată disfuncționalitatea mijloacelor unei societăți pentru înființarea, sentimentului de verosimilitate.¹⁸ În ciuda insistențelor ei că fantasticul este bine întemeiat în real, Bessiere indică faptul că este, cel puțin în primii săi ani, în esență un gen conservator.

Abordând perspective psihanalitice ale fantasticului, Rosemary Jackson și Charles Grivel văd psihicul și inconștientul colectiv ca legătură între textul fantastic și contextul său socio-cultural. În estimarea lui Jackson, ideologia funcționează ca un mijloc de a controla societăți întregi prin controlul inconștientului indivizilor, în timp ce fantastical subminează regulile sociale de comportament, prin trezirea celor interzise din punct de

¹³ Tzvetan Todorov, *Introducere în literatura fantastică*, București, editura Univers, 1973.

¹⁴ Jose B. Monleon, *A Specter is Haunting Europe. A Sociohistorical Approach to the Fantastic*, Princeton: Princeton University Press, 1990.

¹⁵ Irene Bessiere, *Le récit fantastique, la poésie de l'incertain*. Paris : Larousse, 1974.

¹⁶ Charles Grivel, *Le fantastique*, în MANA 1, 1983.

¹⁷ Jose B. Monleon, *A Specter is Haunting Europe. A Sociohistorical Approach to the Fantastic*, Princeton: Princeton University Press, 1990, p.139.

¹⁸ Irene Bessiere, *Le récit fantastique, la poésie de l'incertain*. Paris : Larousse, 1974, p.214-215.

vedere social, dorințe care sunt de obicei îngropate în inconștient.¹⁹ Grivel susține că textul fantastic cuprinde un loc pentru proiectarea imaginilor cu care cititorul se va asocia pe nivelul memoriei, al imaginației sau al dorinței.²⁰ Când aceste trei aspecte ale inconștientului sunt îndreptate împotriva a ceea ce e „lucid”, gândul ne spune că este adevărat, dar de fapt este format și controlat de grupul social dominant, și doar atunci textul fantastic reușește să zdruncine ordinea socială. Cu toate acestea, chiar dacă Jackson identifică și studiază unele lucrări „pur subversive”, atât ea cât și Grivel constată că majoritatea textelor fantastice se încheie prin subvertirea propriei subversivități: folosind rațiunea, obișnuitul ca „instrument” al grupului dominant de putere socială, ei rezolvă ezitarea, restabilind astfel puterea acelui grup.

În studiul fantasticului, iar în literatură în general, legătura dintre psihanaliza și problemele culturale este de obicei stabilită pe premisa că imaginația cuiva și inconștiența sunt determinate social. Adică, în respectarea regulilor sociale, reprimăm dorințele și îngropăm amintiri pentru siguranță. Prin urmare, orice literatură care cumva exprimă sau trezește aceste dorințe și amintiri tinde să dezvăluie existența acestor reguli și le conferă legitimitate. În consecință, criticii și teoreticienii care favorizează o lectură psihanalitică a textelor, localizați pe cele ale fantasticului fac referire la societate în presupusa ei opoziție față de dominantă ordine culturală.

BIBLIOGRAFIE

- BESSIERE, Irene, *Le récit fantastique, la poésie de l'incertain*. Paris : Larousse, 1974.
- CERNĂUȚI-GORODEȚCHI, Mihaela, *Literatura pentru copii. Sinteză critică*, Editura Universitas XXI, Iași, 2008.
- FABRIZI, Mark A. I, *Fantasy Literature. Challenging Genres*, Sense Publishers, Rotterdam, 2016
- FINNÉ, Jacques *La littérature fantastique: Essai sur l'organisation surnaturel*, Bruxelles: Éditions de l'Université de Bruxelles, 1980.
- GRIVEL, Charles, *Le fantastique*, în MANA 1, 1983.
- HUNT, Peter. *Understanding Children's Literature*, Routledge, New York, Londra, 2003.
- HUTCHEON, Linda. O'Flynn, Siobhan, *A Theory of Adaptation*. Second Edition, Routledge, New York, 2013.
- JACKSON, Rosemary, *Fantasy. The Literature of Subversion*, London, Methuen, 1981.
- JAMES, Edward. MENDLESOHN, Farah, *The Cambridge Companion to Fantasy Literature*. Cambridge University Press, 2012.
- LASZKIEWICZ, Weronika, *The Antique and Modern Dimensions of Fantasy Literature*, Annales Neophilologiarum nr 7, 2013.
- LEVY, Michael. MENDLESOHN, Farah, *Children's Fantasy Literature. An Introduction*, Cambridge University Press, 2016.
- LEWIS, Clive Staples, *On Stories and Other Essays in Literature*, Orlando, FL: Harcourt, 1982
- MATHEWS, Richard, *Fantasy: The Liberation of Imagination*, Routledge, New York and London, 2002.
- MCCALLUM, Robyn, *Screen Adaptations and the Politics of Childhood Transforming Children's Literature into Film*, Palgrave Macmillan, 2018.
- MENDLESOHN, Farah, LEVY, Michael. *Children's Fantasy Literature. An introduction*, Cambridge University Press, 2016.

¹⁹ Rosemary Jackson, *Fantasy. The Literature of Subversion*, London, Methuen, 1981, p.4.

²⁰ Charles Grivel, *Le fantastique*, în MANA 1, 1983, p.46.

- MONACO, James, *How to Read a Film The World of Movies, Media, Multimedia Language, History, Theory*, Oxford University Press, 2000.
- MONLEON, Jose B., *A Specter is Haunting Europe. A Sociohistorical Approach to the Fantastic*, Princeton: Princeton University Press, 1990.
- NODELMAN, Perry, *The Hidden Adult. Defining Children's Literature*, The Johns Hopkins University Press Baltimore, 2008.
- REYNOLDS, Kimberly, *Children's Literature. A very short Introduction*, Oxford University Press, 2011.
- ROSENBLATT, Louise, *Literature as Exploration. Fifth Edition*, The Modern Language Association of America, New York, 2016.
- STABLEFORD, Brian, *Historical Dictionary of Fantasy Literature (Historical Dictionaries of Literature and the Arts)*, The Scarecrow Press, Inc. Lanham, Maryland • Toronto • Oxford, 2005.
- STAM, Robert. RAENGO, Alessandra, *A Companion to Literature and Film*, Blackwell Publishing, 2004.
- STRATYNER, Leslie, KELLER R. , James, *Fantasy Fiction into Film Essays*, McFarland & Company, Inc., Publishers Jefferson, North Carolina, Londra, 2007.
- STURZA, Cătălin, *Fantasy. Lumi ficționale și mitologii inventate*, Editura Eikon, București, 2019.
- TODOROV, Tzvetan, *Introducere in literatura fantastică*, București, editura Univers, 1973.
- TODOROV, Tzvetan, *The Fantastic: A structural approach to a literary genre*, Trans. By Richard Howard, Cleveland: Case Western Reserve UP, 1973.
- TOLKIEN, J.R.R., *Stăpânul Inelelor*, vol 1-3, traducere de Iriona Horea, editura Rao, București, 2002.

THE UNIVERSE OF LACONIC SCEPTICISM IN E.M.CIORAN

Marinela-Alexandra POPA (ENACHE-POPA)

**PhD Candidate, Școala Doctorală « Alexandru Piru » a Facultății de Litere –
Universitatea din Craiova**

Abstract: Starting from the topic of our global research, namely, the Decoding of Cioran's pessimism, in this article we will treat the universe of laconic skepticism, which follows the French elitist of Romanian origin, on his azoic journey through the metropolis of France. The corpus Cahiers will help us identify the problem of the term skepticism, which will be debated and deepened, unanimously highlighting the characteristics of philosophy from antiquity to the 20th century, in which the prestigious E.M. Cioran makes a difference. We will also present the exceptional level of French language, especially the experienced level of literary language, which places the erudite E.M. Cioran next to the great classics of universal literature.

Keywords: obsession, suicide, skepticism, nihilism, utopia

L'Univers du scepticisme laconique chez E.M.Cioran

Le terme scepticisme est polyvalent chez E.M.Cioran. Cioran touche deux parties sensibles de son œuvre, la partie moraliste le définit et le transpose idylliquement dans le rôle d'un thérapeute, et la seconde partie, celle d'une écriture élitiste, l'intrigue et le préoccupe en permanence, le plaçant aux côtés des grands génies de la littérature classique. Le scepticisme a atteint des hauteurs infinis et inimaginables chez l'illustre Cioran, ce scepticisme étant un trait omniprésent dans son œuvre, ce sentiment d'angoisse poussée jusqu'au nihilisme. Qu'est-ce que cela signifie, qu'est-ce que le scepticisme implique?

Selon le dictionnaire français *Larousse*, on entend par *scepticisme*,¹ le système philosophique qui repose sur la suspension du jugement. (Son fondateur est le philosophe grec Pyrrhon d'Élis, dont l'œuvre a été continuée par Sextus Empiricus.), 2. Attitude de doute en matière religieuse; incrédulité,³ Attitude de réserve, de doute devant un fait, une proposition quelconques. En tenant compte également du dictionnaire *La Toupie*, le sceptisme se définit du point de vue étymologique et à partir du sens courant.

Étymologie de scepticisme: mot formé de *sceptique*, issu du grec ancien *skeptikos*, observateur, celui qui examine (les philosophes sceptiques grecs observaient sans rien affirmer) et du suffixe *-isme*, qui sert à former un nom correspondant à une attitude, un comportement, une doctrine, un dogme, une idéologie ou une théorie.

Sens courant: Le terme *scepticisme* désigne l'attitude, la propension de personnes au doute et à la défiance vis-à-vis de ce tout qui n'est pas soumis à un examen critique, qui n'est pas prouvé de manière évidente ou indiscutable. Le scepticisme peut s'exercer à l'égard d'opinions, de valeurs, de croyances, d'idées reçues ou couramment admises, de la véracité de certains faits, de la réussite d'un projet ou d'une proposition quelconque,

etc. Exemples d'autres philosophes défenseurs du scepticisme: Sextus Empiricus (env. 150 av. J.-C.), Montaigne (1533-1592), Blaise Pascal (1623-1662) et le scepticisme critique, Pierre Bayle (1647-1706), David Hume (1711-1776) et le scepticisme empirique.

Par voie de conséquence, on appelle scepticisme toute doctrine qui récusé la possibilité d'aboutir à la connaissance de l'absolu ou qui affirme qu'il ne peut y avoir de certitude sur les réponses aux questions philosophiques et sur les énigmes de la nature et de l'univers.

On donnera des exemples de scepticisme correspondant à la philosophie moderne.: l'agnosticisme, le positivisme, le scientisme, le nihilisme, le constructivisme. Avant tout, le scepticisme désigne une attitude de doute envers les questions religieuses. Un sceptique est: un philosophe qui professe le scepticisme, un philosophe ou une personne qui met en doute les dogmes religieux, une personne qui a un tempérament porté vers le scepticisme.

D'où vient ce scepticisme, cet état perpétuel de mélancolie chez Cioran?

Ce philosophe misanthrope du XXe siècle est captif d'un scepticisme continu, un scepticisme détaillé dans ses somptueux Cahiers. Les Cahiers contiennent une collection d'aphorismes, de réflexions philosophiques, de notes de lecture, de souvenirs personnels, d'événements de la vie quotidienne, de citations et de pensées, tous méticuleusement inscrits dans la langue parfaite de Molière. Utilisant une topique extraordinaire dans les Cahiers, dans ce journal intime et intelecuel, Cioran présente avec audace et lucidité l'état d'homme sceptique, submergé par le désespoir face à la douleur sans fin. Naturellement, le philosophe Cioran pose systématiquement des questions sur la vérité, sur le vrai sens de la vie et explique tout avec des arguments pertinents. Il apparaît comme un homme intrusif, vivant enfermé dans sa propre décadence, regardant le monde avec dégoût et méfiance. Ayant les qualités d'un sceptique inné, Cioran ne fait qu'exhorter les gens à vérifier soigneusement l'état des choses, la vérité universelle et à ne pas se résigner à ce que le monde entier soit une illusion dérisoire. Parmi les nombreux thèmes traités par Cioran, nous nous arrêtons à l'existence de la famille, à la constitution d'une famille, au mariage. Cioran soutient avec véhémence que les choses ne sont pas ce qu'elles paraissent être, il condamne le mariage, affirmant dans *Le Mauvais Démon* qu'en fait le mariage est une institution abominable. p.11

Le mariage, sujet débattu depuis des siècles d'un point de vue historique et social, est fondé sur la reconnaissance de sentiments moraux et psychologiques et de la responsabilité de fonder une famille. Il était presque impossible pour Cioran d'assumer une telle responsabilité morale, car il était accablé par l'insomnie, le délire et le besoin d'exprimer ses angoisses et ses croyances par écrit. Les traumatismes précédents apparaissent dans la pensée sombre, dans le scepticisme farouche et utopique dont E.M. Cioran n'a pas réussi à s'échapper.

« 9 juin 1958

L'univers explose dans mon cerveau. Fièvre intolérable. Je suis à un doigt du Chaos. Les éléments se déchaînent. Je perds pied. Qui me réconciliera avec quoi que ce soit? Un point

fixe, je cherche un point fixe, et ne trouve qu'incertitude et fange, et un incoercible délir. L'être est un texte biffé, et je n'ai plus la force de le récrire.

Tout est apparence – mais apparence de quoi? Du rien.

J'ai en moi un fond de scepticisme sur lequel rien n'a de prise, et qui résiste à l'assaut de toutes mes croyances, de toutes mes velléités métaphysiques.

Cette fièvre à l'état pur, sterile, et ce cri gelé! » (p.21 Cahiers)

Il convient de noter qu'il se manifeste lui-même directement avec toute l'angoisse rassemblée au fil du temps. On peut aisément constater que Cioran suppose l'état total de mélancolie, de scepticisme. Cet état décrit en utilisant l'humour noir est aussi présent dans l'œuvre de Gérard de Nerval, la figure majeure du romantisme, un des esprits les plus distingués de la littérature française. Comme E.M.Cioran, Gérard de Nerval se passionne pour la médecine, mais finit par se consacrer entièrement à l'écriture, conscient de sa valeur littéraire. L'idée d'impuissance et de suicide est invoquée en raison de facteurs tels que la planète Saturne, également appelée la planète de la mélancolie, le soleil noir et le soleil méditerranéen.

Ce type de pensée est très rare, peu de gens résonnent à une telle pensée suspicieuse, car cette typologie appartient au philosophe, surtout au philosophe moderne du XXe siècle, qui a des convictions fermes, inébranlables, et qui les impose sans réserve et sans honte. À l'aide de ce scepticisme de qualité invoqué par Cioran, le lecteur, l'homme ordinaire, est obligé de se poser des questions sur l'existence, de vérifier minutieusement comment il peut vivre selon sa propre foi, comment l'homme peut résister aux épreuves, combien il peut endurer pour obtenir la victoire tant convoitée.

Ce que l'artisan sceptique, Cioran vit depuis l'âge de 10 ans, quand il quitte Rasinari, son village natal est révoltant. Dès son plus jeune âge, le philosophe français d'origine romaine, tel que défini par Le Petit Larousse, doit déménager à Sibiu, une ville qui faisait partie de l'Empire austro-hongrois. Il convient de rappeler que le but était de se développer intellectuellement, mais les traumatismes vécus au cours de cette période où il a senti un corps de hongrois et roumain étaient incommensurables. Il ne pouvait effacer de sa mémoire le sentiment de servitude, un sentiment pleinement vécu par les Romains. Nous ne nous référons pas en vain à cette période, parce que la période passée à Sibiu est liée à son état d'impuissance, le sentiment de désespoir, mais aussi les sommités insomnie. C'est à Sibiu, la ville qui lui cause des insomnies, la ville où il arpente les rues, une ville prestigieuse au cœur de la Transylvanie, que l'éminent philosophe commence son œuvre monumentale avec *Sur les cimes du désespoir*. Après la publication de ce livre, qui englobe toute la pensée de Cioran, le philosophe se voit attribuer le surnom de "Fou". Continuant à enseigner pendant un an à Brasov, au lycée *Andrei Șaguna*, E.M. Cioran se rend compte qu'un emploi régulier ne répond pas à ses aspirations intellectuelles et part pour Paris en 1937 avec une bourse offerte par l'Institut français de Bucarest. Le directeur de l'Institut français de Bucarest, Alphonse Dupront, lui offre la possibilité de commencer une thèse de doctorat à la Sorbonne à Paris, avec une bourse extrêmement précieuse à l'époque.

Mais Cioran est tellement attiré par la culture française et la langue des grands classiques que le philosophe et moraliste Cioran passe toute l'année qui lui est offerte pour sa thèse de doctorat à faire des balades à vélo, à la découverte de la métropole parisienne. Toutes les tentatives pour améliorer ses liens avec le monde universitaire parisien sont restées vaines, car Cioran n'a pas trouvé de professeur pour coordonner sa thèse de doctorat. La réalité est peut-être plus banale et peut-être plus douloureuse. En reconnaissance de ses écrits, le directeur de l'Institut français de Bucarest prolonge sa bourse pendant environ deux ans.

Avec la chute de la Troisième République et l'instauration du régime de Vichy, Cioran est contraint de se retourner en Roumanie, à Sibiu, comme professeur au lycée Gheorghe Lazăr. Peu après, le sceptique E.M. Cioran a été nommé à un poste élevé de conseiller culturel du diurniste à Paris, après l'occupation d'une partie de la France par les nazis.

Quel est ce scepticisme cioranien? Quelles sont les raisons et les variations du scepticisme?

Selon les études philosophiques, il convient de noter que le scepticisme s'oppose farouchement au dogmatisme. De nombreuses attitudes sceptiques ont été exprimées par les présocratiques et développées par les sophistes. Cependant, un sceptique convaincu, total, global, considère que l'homme ne possède pas la connaissance, et que la prétention de savoir quelque chose est incorrecte. Nous identifions dans son œuvre tous les méandres de l'âme vécus. La souffrance permanente à laquelle Cioran a été soumis, couplée à sa passion pour l'écriture et à son désir effréné d'atteindre l'absolu, l'a entraîné dans la course au scepticisme viscéral et au doute sans limite. Toute son œuvre a été peinte avec une sorte de scepticisme fanatique, de pessimisme, mais aussi une série d'obsessions, lui-même se proclamant spécialiste des obsessions. Le paradoxe tragique de la pensée de Cioran est repris dans *Les Cahiers*, un ouvrage qui comprend une revue de ses écrits, en commençant par son premier ouvrage, *Sur les cimes du désespoir*, continuant par *Précis de décomposition*, décerné en 1950 avec le prix Rivarol et non seulement, en terminant par des essais tels que *Bréviaire des vaincus*-1993, *L'âge d'or*, *Châteauroux*, 1995.

« 30 mars – Nuit atroce. Douleurs dans les jambes sans interruption. Trente ans de névrite(?). Je ne veux pas savoir ce que j'ai rompu avec les Médecins, j'ai rompu avec... Pour employer un mauvais style, je vis dans la catégorie du Funèbre.

Raconter ses chagrins ou simplement ses ennuis à quelqu'un d'autre, même à un ami, c'est de la cruauté, c'est un geste de tortionnaire. Il faut être d'une trempe exceptionnelle pour pouvoir se laisser dévorer par la douleur – en silence.

Pour les faibles, le scepticisme est une aide efficace: il leur permet de garder une certaine distance de leurs défaillances ou de leurs épreuves. Il les rend plus forts – *par la veulerie*. Fait pour l'exigu, l'infime, j'ai admiré le gigantesque. Ce qui m'a attiré des ennuis et même des malheurs dont les conséquences ne sont pas entièrement « épuisées ».

Dès qu'on n'accepte pas l'irréparable, on retombe dans l'obsession du suicide.

Les épreuves n'aggravent pas toujours: elles peuvent même rendre généreux. À quoi bon infliger de la douleur à autrui, quand on souffre soi-même *pour plusieurs*?

Ne compte que ce qui émane de la souffrance et la dépasse. Celui qui y succombe ne se rachète pas spirituellement. » (p. 178, Cahiers)

La douleur de l'âme commence à mettre son empreinte sur le Cioran sceptique. La douleur de l'âme commence à faire des ravages chez Cioran. Le sceptique de service est contraint d'accepter son destin d'homme sans obligations sociales, mais avec une horreur intérieure insupportable. Il s'isole du reste, vit et accepte ses défauts, son impuissance et ses pensées les plus noires avec verticalité.

« Le scepticisme est la forme la plus subtile de l'intolérance.

Dans un siècle, on peut-être plus tôt, on parlera de notre époque comme du paradis Terrestre. Quand toute la terre sera peuplée, l'homme ne pourra trouver quelque Espoir que dans le passée...

Il n'y a pas à dire, si je ne réussis pas dans mes entreprises, c'est parce que je ne m'y donne pas entièrement, et que les autres, sentant mes arrière-pensées, ne peuvent me faire confiance. Quand on n'appartient pas essentiellement à ce monde, tout ce qu'on y fait est voué à l'échec.- Mon seul tort est de m'en plaindre quelquefois, au lieu d'en tirer vanité et d'y puiser même quelque joie.

Rien ne peut égaler en intensité la haine d'un vieillard. La rancune ne diminue pas avec l'âge; elle augmente au contraire.

Toute cruauté s'enracine dans la tristesse. Ces humeurs noires dont nous sortons avec l'âme d'un criminel.» (p.257, Cahiers)

La propre définition du scepticisme de Cioran est d'une frivolité rarement rencontrée. Il aborde le thème de l'intolérance, cette intolérance à l'égard des règles de la société et de Dieu, se retrouve dans Les Cahiers, où le moraliste se présente franchement, tel qu'il est. En cherchant de définir l'intolérance, on la présente comme: 1. un refus d'admettre l'existence d'idées, de croyances ou d'opinions différentes des siennes. (Le sujet va jusqu'à persécuter ceux qui les soutiennent.) et 2. une réaction de l'organisme, anormale par ses manifestations pathologiques, à l'égard d'une substance médicamenteuse (intolérance médicamenteuse) ou d'un aliment (intolérance alimentaire). Mais chez Cioran, l'intolérance atteint des dimensions obsessionnelles et paranoïaques. Cet état, cette manifestation d'intransigeance produit de l'irritabilité, du mépris et une sorte d'agressivité envers lui-même. Une autre étape qui entrave son existence est la vieillesse. Il voit dans le vieillard la haine accumulée tout au long de sa vie, haine issue de l'injustice politique, mais aussi haine issue de nombreux refus religieux. Toutes ces injustices conduisent l'âme du vieillard à l'abandon et à la pensée criminelle.

« Quelle dommage que le scepticisme ne puisse pas être une religion.

Tout nouveau-né est pour moi un malheureux de plus, comme tout mort un de moins. – Chez moi une réaction mécanique. Condoléances pour la naissance, félicitations pour la mort.

J'ai beau me scruter, je ne trouve ni attitude ni affectation dans mon comportement; je serais plutôt hereux qu'il y en eût un peu.

Presque toutes les sottises que profèrent les intelligents comme les imbéciles viennent d'une arrière-pensée *finaliste*. (Exemple Fénelon: « L'eau est faite pour soutenir ces prodigieux édifices flottants que l'on appelle des vaisseaux.»)

Le scepticisme est un état de *défascination*.

Ma tristesse est au fond religieuse. C'est pour cela qu'elle est incurable.

Il y a des gens qui trouvent de l'intérêt à mon dernier livre. Mais, moi, je n'oublierai jamais l'ennui que je ressentis en août lorsqu'il me fallut lire deux fois les épreuves.» (p.272, Cahiers)

Le scepticisme comme état de *défascination* - seul le mystique et le lyrique Cioran pouvait trouver une explication aussi éloquente et subtile du scepticisme. Et tout cela semble être sous le signe de la religion, car la profonde tristesse à laquelle il ne trouve pas de réponse est traitée par Cioran comme une modernité continue.

« J'ai beau faire, je ne peux oublier le scepticisme.

« Vous êtes arrivé à une impasse », me reproche tel ou tel, curieuse objection. Est-ce qu'on dirait des *Fleurs du mal* qu'elles mènent à l'impasse?

Quand je réfléchis à une chose, je pense encore moins à la *solution* que n'y penserait un poète.» (p.298, Cahiers)

Cioran veut être un auteur qui dépasse la sphère poétique et, à l'aide de la réflexion, atteint le sublime. Sa pensée est profonde, elle dépasse les frontières de l'inimaginable. Le problème capital de la pensée de Cioran est marqué par le paradoxe, devenant par ses conceptions de la naissance et de la mort un anti-philosophe.

Si nous remontons dans le temps, nous pouvons constater que Socrate a délibérément défini la philosophie comme le guide qui nous apprend à mourir. Comme on le sait, Socrate excellait en philosophie, même s'il a été longtemps englouti par ses successeurs, Platon et Aristote, Socrate est resté un pilier de la philosophie, de la religion et de l'éthique grecques. Ce qui différencie Socrate du reste des philosophes reste le salut de l'âme humaine, clé centrale de l'éthique socratique. À partir de là, l'homme Socrate, considéré comme loyal et de noble caractère, développe des thèmes éloquents tels que: le thème de l'éducation, le thème de la moralité, le thème de la vertu. Contrairement à d'autres philosophes de la première heure, Cioran pense que l'inévitabilité de la mort est une réalité et que chaque individu doit faire l'expérience de sa propre mort sans avoir besoin de conseils. Il continue à méditer toute sa vie sur ses derniers instants. Le moraliste français d'origine roumaine tente de trouver une solution palliative à l'idée de la mort, à cette chimère, à cette déduction fantasmagorique difficile à digérer.

Il ajoute lui-même dans *Cahiers*: « Il n'y a pas de remède à la mort. » (p. 1108) Un autre aspect du scepticisme cioranien qui conduit également au thème de la mort est la tristesse du monde en relation étroite avec la repentance, la tristesse rencontrée dans saint Paul. Aussi comme solution palliative contre la mort, Cioran s'accroche au courage négatif et au fait qu'il se considère comme un philosophe-hurlleur.

« J'ai une immense avance sur la mort.

Je suis un philosophe-hurlleur. Mes idées, si idées il y a, aboient; ils n'expliquent rien, ils s'éclatent.»

« 6 juillet

Cet après-midi, en me promenant au Luxembourg, j'ai été foudroyé par la sensation – pourtant si habituelle chez moi – de l'inanité. Ce fut comme une torsion du vide sur lui-même. J'ai décidé d'écrire un *Essai sur le Cafard*, dans l'espoir qu'en analysant ce mal si mien, je pourrais arriver à en compromettre la virulence. Car il n'est pas possible de continuer avec des états pareils.

Dans le scepticisme, le doute n'est pas un moyen, mais un but, c'est-à-dire le salut même. Car seul le doute peut nous délivrer, et nous éloigner de nos attachements. Ce qui pour le commun des mortels est un état à peine tolérable, Presque un cauchemar, pour le sceptique est une manière de perfection, en tout cas un aboutissement, un état positif.

(Le scepticisme ou le salut par le doute)

Ce qu'il faut de résignation ou de courage pour ne pas se briser ou se dissoudre, pour conserver sa figure et sa identité!

Pour vivre longtemps, il faut vaincre la « volonté de vivre », l'attachement obstiné à la vie. Le Bouddha est mort octogénaire, Pyrrhon, nonagénaire. » (p.413, Cahiers)

Il ressemble à Pascal, cet esprit sensible, passionné par tout ce qu'il a vécu en méditation sur le monde, la religion, l'histoire et sur l'univers entier.

Le but des Cahiers est de mettre en évidence ou plutôt de décrypter le doute, qui d'un simple moyen d'action, le doute devient un but. L'état d'impuissance au cours de la balade dans le parc du Luxembourg place Cioran à côté de personnes qui exercent leur liberté et leur spiritualité à volonté, mais cette fois, profondément affecté par une maladie obsessionnelle humiliante. Il devient soudain l'esclave de ses passions, devient inerte à tout ce qui se passe autour de lui et est emporté par l'abîme. On identifie chez Cioran même l'incapacité de mener à bien une conversation banale.

En fin de compte, il convient de noter que Cioran se débat constamment avec ce *je* intérieur déchu, sceptique, avec l'identité d'une personnalité perdue, mais aussi avec une dimension honnête de l'esprit critique. Ce philosophe d'avant-garde, cet homme de culture, a fait un travail splendide en tant qu'écrivain, moraliste, philosophe et essayiste, un travail qui aura un impact éthique sur les générations à venir.

Bibliographie:

Anton Dumitru, *Istoria tehnicii*, ed. Tehnica, 1993

Cioran, *Cahiers 1957-1972*, Gallimard

Dictionar de filosofie cunoasterii, ed. Tei

E.M. Cioran, *Œuvres*, Quatre Gallimard, Édition établie sous la direction d'Yves Peyré, 1995

Emil Cioran, *Tratat de descompunere*, Humanitas, Bucuresti, 1992

Les cahiers de L'Herne, Laurence Tâcu et Vincent Piednoir, Édition de L'Herne 2009

William James Earle, *Introducere in filosofie*, ed. All Educational, 1999

Sitographie:

<https://www.toupie.org/Dictionnaire/Scepticisme.htm>

<https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/intol%C3%A9rance/43929>

<https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/scepticisme/71366>

MARGINAL SEXUAL CATEGORIES IN THE TWO-THOUSAND NOVEL

Maria Mirela TRANĂ
PhD Student, University of Pitești

Abstract: The article presents the aspects regarding the marginal sexual categories in the novel from 2000. After the establishment of democracy, the exposure of sexuality, which was seen as immoral, has undergone major changes. Writers shocked with their courage to explore new areas, losing interest in heterosexuality. Promoting relationships between people of the same sex and emphasising the freedom of everyone to be as they wish, beyond the limits imposed by society.

Keywords: freedom, exposure of sexuality, identity, morality, limits

Afirmarea fiecărei generații a constituit o luptă, a cunoscut dificultăți numeroase, iar douămiști nu au reprezentat o excepție în acest sens. Odată cu instalarea fiecărei generații, apare ideea de respingere a generațiilor precedente: „Drept care, așa cum «optzeciști» îi negaseră cam fără nuanță pe «neomoderniști» anilor '60, cel puțin într-un prim moment militant, nou-veniții i-au repudiat, la rândul lor, pe mai tinerii înaintași, ca «textualiști» etc., în numele tocmai al autenticității scrisului, care ar refuza, în fine, categoric și fără rest, medierile metaforic-simbolice, apelând la un fel de corelativ obiectiv, notație de situații și stări, ca aproape unice bune conducătoare ale unei experiențe existențiale fruste, neprelucrate”¹.

Noua generație s-a impus prin inovație, nonconformism. În acest sens Elena Vlădăreanu susținea că „Literatura lor se naște la limita dintre comercial, existențial, mediatic. Nu cunoaște reguli, nu impune reguli. Scrisul e autentic, e plin de viață, e o mărturie a ființei de carne (care suferă, e plină de păcate, de remușcări sau de bucurie) a celui care scrie. În text îl vezi pe autor zvârcolindu-se și așa ajunge la tine”.²

Scrierile douămiiste anunță o libertate care nu e văzută cu ochi buni de optzeciști. Se pare că singura regulă a douămiștilor este să distrugă șabloanele, să improvizeze, să expună într-o manieră autentică societatea mizeră. Formele căpătate de operele actuale îi determină pe cei care sunt adepții rigidității, a unei structuri fixe, să pună literatura douămiistă sub semnul unei nonliteraturi. Critici literari de renume ajung să diminueze valoarea noilor texte: „Pentru Nicolae Manolescu, «generația 2000», «douămiștii», «noua literatură» înseamnă cam același lucru și se reduce, sub aspectul valorii, la neant. Remarc din nou, pentru a câta oară?, cât de dificilă e, chiar și pentru un critic consacrat, desprinderea de cutuma clasificărilor decenale – inoperante, procustiene –, cât de imperios e reflexul de a pune gospodărește etichete peste cărți și autori, ca pe borcanele de murături. Că nu orice scriitor care a debutat după 2000 (și care acum are, să zicem, între 25 și 45 de ani) e «douămiist» și că noțiunea de

¹ Ion Pop, „Douămiștii” împlinesc sloganul autenticist-biografist al celor de la '80 în „Vatra”, nr. 3/2009, p. 26.

² Elena Vlădăreanu, „Ia-ți târfa și pleacă” sau câteva cuvinte despre ostilitate, în „Luceafărul”, 2003, nr. 9, reprodus în Marin Mincu (coord.), *Generația 2000*, p. 327

«douămiism» nu doar că e încă destul de fluidă și de susceptibilă de controverse și amendamente, dar definește abia o mică parte din literatura publicată de tineri în ultimul deceniu și jumătate – pare să conteze mai puțin pentru autorul *Istoriei critice a literaturii române*, ale cărui afirmații peremptorii din interviul amintit oscilează între inexactitate și truism.”³

Literatura publicată după 2000 este marcată de o nevoie disperată de a readuce în scenă nevoi suprimate, angoase și suferințe dintr-un trecut care nu poate fi dat uitării. Subiectele tratate de douămiști sunt surprinzătoare, adesea șochează prin natura lor. Printre alte aspecte care primesc o nouă interpretare se enumeră și răsturnarea relațiilor de cuplu. Acesta este supus unui schimb de putere, de gen și de indentitate.

Odată cu instaurarea democrației, expunerea sexualității, văzută ca imorală în perioada comunismului, va căpăta forme noi, va suferi mutații, literatura va fi asaltată de imagini ale indecenței. Subiectele care au fost *interzise* sunt transpuse în episoade explicite care atrag atenția unui public a cărui pudoare se va pontența cu fiecare pasaj parcurs.

Proza postcomunistă testează noi zone ale sexualității, pierzându-și interesul pentru heterosexualitate. Literatura abundă de momente tulburătoare pe plan erotic, se explorează și se experimentează fără limite. Nelipsite din proza douămiistă sunt perversiunile bizare, ninfomania, violurile, pedofilia.

Chiar și după căderea comunismului, conștiința colectivă își exprimă aversiunea, dezgustul față de homosexualitate și lesbianism. Aceste orientări sexuale sunt văzute ca un act de distrugere a societății, un motiv al scăderii natalității și un pericol în ceea ce privește conservarea valorilor morale. După 1989, Cristian Tudor Popescu și Andrei Pleșu, formatori de opinie, își anunță antipatia față de această orientare, cel din urmă comparând răul homosexualității cu cel al comunismului.

La polul opus există o serie de inițiative pentru protejarea drepturilor minorităților sexuale. Media încurajează oamenii să-și asume sexualitatea și opțiunile pentru un alt tip de familie. Au loc lupte între susținătorii tradiționalismului, cei care promovează o mentalitate creștină și cei care-și revendică drepturile de a fi liberi să-și exprime orientarea sexuală.

Adrian Schiop aduce pe scena literară tema homosexualității prin romane ca *pe bune/pe invers* (2004), *Zero grade Kelvin* (2009) și *Soldații. Poveste din Ferentari* (2013).

În autoficțiunea *pe bune/pe invers* Adrian Schiop își proclamă identitatea, fiind un *homosexual fără experiențe homosexuale*, care trezea așteptări de la ceilalți, o *confirmare bazată pe fapte concrete*. Deși alege să-și afirme cu voce tare orientarea, personajul principal este inhibat, retras, un ratat social. Personajul-narator anunță încă de la început că homosexualitatea sa este una virtuală, care are loc *inside, în interiorul marelui meu creier*. Romanul șochează prin curajul de a expune niște realități prin intermediul unui limbaj licențios. Tranziția are efecte nefaste asupra personajelor care nu reușesc să se adapteze la schimbările aduse de noul sistem și se ratează. Titlul creează o

³ Bianca Burța Cernat, *O literatură în absența „stăpânilor”*, în „Observator cultural”, nr. 856, An XVII, 19-25. 01. 2017, pp. 8-9.

diversiune, anunță tema homosexualității, dar aceasta este văzută, după citirea textului, ca un pretext pentru conturarea unei generații incapabile să-și găsească echilibrul în societate. *Pe bune* face trimitere la autenticitate, la lipsa artificialității. Pe de altă parte, *pe invers* dovedește contrariul. Schiop notează într-un subsol al unei pagini că textul *nu e o relatare pe bune, ci rescrierea unei relatări pe bune*. Această bivalență de datorează celor două perspective narative: cea a naratorului de 26 de ani și cea a aceluiași narator la 30 de ani, care alege să rescrie povestea sub formă de ficțiune. Dorința lui Schiop este aceea de a crea *o lume beton, în halul ăla de bine sudată încât să nu ia apă nicăieri*. Romanul nu este presărat de scene sexuale explozive, dar limbajul licențios și trimiterea la homosexualitate atrag atenția și curiozitatea cititorilor. Homosexualitatea este doar un amănunt, o imagine de fundal, pentru un personaj „freak”, care e interesat de tot ce înseamnă subcultură: pentru el trupa de grunge Nirvana reprezintă o școală de filosofie.

Pe bune/pe invers este un roman care dorește să reinventeze un limbaj al străzii, să spargă tipare și să înlăture orice urmă de prejudecată.

Roman al aceluiași autor, *Soldații. Poveste din Ferentari* reiterează tema homosexualității. Adrian Schiop militează pentru autobiografism, afirmând că șaptezeci la sută din text este realitate și doar treizeci la sută este ficțiune.

Subiectul romanului naște controverse în lumea cititorilor, trezește acuze de rasism, misoginism, homofobie, vulgaritate și limbaj licențios. Homosexualitatea este grav sancționată de societate.

Romanul ilustrează lumea Ferentarilor, *locul unde s-a născut șmecheria*, așa cum susține însuși autorul. Personajul principal este Adrian, un jurnalist, un intelectual cu veleități homosexuale. După ce are un eșec în dragoste cu o femeie, acesta nu mai prezintă interes pentru relațiile hetero. Pentru a se documenta pentru doctorat, acesta se mută în Ferentari. Aici îl întâlnește pe Alberto, un cetățean de etnie romă care a făcut 14 ani de închisoare și care se află în imposibilitatea de a avea un loc de muncă din cauza trecutului său. Pentru a avea o stabilitate materială, acesta se apropie de Adrian. Adi este conștient de disfuncționalitatea relației, dar alege să-l folosească pe Alberto în calitate de ghid prin lumea Ferentariului, iar cel din urmă îl vede pe primul în calitate de salvator. Această codependență creează o relație toxică.

Având un fetiș cu bărbații masivi, Adrian intră într-o relație cu Alberto. Masiv și impunător, Alberto îl domină pe Adrian și va face din el *nevasta* lui. Iubirea lor este caracterizată de obișnuință, diferențele dintre ei nu-i ajută la o integrare în societate, dimpotrivă. Adrian nu *se asortează* cu zona Ferentariului deoarece el este un intrus, un intelectual care nu va fi acceptat de locuitorii acestui cartier doar pentru simplu fapt că locuiește acolo: „Eram ciudatul barului, sunt conștient de asta; prea politicoș, prea bine îmbrăcat, cu gesturi prea moi pentru locul ăla murdar și fără femei [...]. Prin urmare, să fi stat și în cap, și tot nu aș fi reușit să mă integrez în peisaj”⁴.

Adrian este ciudatul cartierului, un om retras, anxios, care nu reușește să se integreze, de care Alberto profită financiar. Fiecare dintre ei își vede interesul: unul vrea să-și satisfacă pofta sexuală, iar celălalt nevoia de a fi întreținut.

⁴ Adrian Schiop, *Soldații. Poveste din Ferentari*, ed. a II-a, Editura Polirom, Iași, 2014, pp. 19-20.

Homosexualitatea este o cheie către supraviețuire, atât în închisoare cât și în afara ei, prin intermediul sexului se stabilesc anumite ierarhii. Relația dintre Adrian și Alberto trebuie ținută în umbră, e nevoie de discreție pentru ca aceasta să nu fie judecată de mentalitatea colectivă. Pentru a se muta cu Adi, Alberto rupe legătura cu familia sa interlopă. Acesta alege să-și ascundă relația de familie sa pentru a nu fi considerat un *spurcat*. Episodul în care un copil se uită disprețuitor în ochii lui Alberto atunci când are gesturi de tandrețe față de Adrian reflectă atitudinea colectivă, oprobriul public față de homosexualitate.

Sexualitatea lui Alberto este influențată de trecut, acesta a fost violat de nenumărate ori în pușcărie, *luat cu japca doar la început*, așa cum mărturișește însuși autorul, de aici vine această predispoziție pentru dezvoltarea relațiilor intime cu bărbați. În timp, *s-a învățat să-i placă și în libertate ducea dorul chestiilor cu băieți*. Chiar dacă totul a început ca abuz, aceste brutalizări au dus la oferirea unei securități afective, la un *adăpost precar*.

Adi se gândește mult la implicații, este un personaj care gândește introspectiv. Conștient de faptul că nu-i poate oferi foarte mult ajutor lui Alberto, că nu poate juca la nesfârșit rolul de erou, acesta caută un mod de eliberare dintr-o relație care devină nocivă pentru el.

Finalul îl surprinde pe Adi la miezul nopții, cu gândul la ce mai face Alberto, pe care și-l imaginează *pe o bancă într-o gară*, cu o bere în mână, ocolit de trecători din cauza aspectului neglijent și mirosului neplăcut. Intelectualul nu se poate sustrage total din punct de vedere emoțional din această relație: „Și cum să scap din asta? Din asta nu se poate scăpa.”

Încercarea lui Alberto de a redeveni șmecher în cartier nu dă roade deoarece a pierdut 14 ani, timp în care și *smardoi* au început să *se șmecherească*, să se emancipeze, lucrurile nu mai sunt exact așa cum le știa.

Romanul ilustrează modul de viață al locuitorilor Ferentariului, atitudinea acestora în fața poveștii de iubire, a homosexualității, dar și o analiză a societății, cu accent pe categoriile marginale.

Autorul romanului prezintă cu fidelitate omul marginal, care se emancipează: „interlopii erau pentru manele ceea ce familia de Medici fusese pentru artele Renașterii, filantropi care protejau artiștii, îi ajutau financiar la început de carieră și, mai încolo, le dădeau bani cu camătă să-i facă cântăreții lor de curte”. Nelipsiți sunt drogații, bețivii, dependenții de jocuri de noroc, mafioții, pușcăriașii, indivizi care sunt izolați de societate.

Autorul ironizează stânga bucureșteană progresistă, oameni prosperi, care militează pentru fapte bune, ecologie, voluntariate, feminism și care la beție discută despre moralitate, despre ceea ce cred ei că este corect, despre anumite șabloane care dacă sunt încălcate duc la stigmatizare.

Paradoxal, Schiop alege un spațiu simbol pentru virilitatea masculină, în care îi aruncă pe cei doi protagoniști gay. Povestea de dragoste este departe de a fi clișeică, lacrimogenă, boemă.

Scenele sunt descrise grafic, natural și sunt destinate unui public dornic să exploreze diversitate, un cititor empatic, fără opinii preconcepute. Romanul face apel la libertatea asumării, la ruperea unor bariere sedimentate de istoria unei societăți care arată cu degetul orice nu se încadrează într-un stereotip general acceptat.

Limbajul folosit pe parcursul romanului este reprezentativ pentru clasa de jos, limbaj al străzii ce trezește pudoarea cititorului pe alocuri. Se urmărește evoluția psihologică a personajelor, care în drumul spre împlinire nu găsesc decât ratare.

În romanul *Legături bolnăvicioase* apărut în 2002, Cecilia Ștefănescu reiterează o temă de interes, *la modă*, cea a lesbianismului: „literatura română a abandonat temele prăfuite și s-a sincronizat cu temele occidentale la modă, însușindu-și discursul confesiv-autoficțional și, pe alocuri, visceral al spațiului francez. Subiectul «tare» i-a adus cărții succesul de librărie, în vreme ce scriitura feminină, insuficient și inegal reprezentată în proza postdecembristă, i-a asigurat atenția criticii”.⁵

Lesbianismul este calea către cunoaștere și autocunoaștere, scenele de dragoste sunt relatate timid, diferă de cele dezinhibate, reprezentative altor romane douămiiste. În vreme ce alți autori expun cu o asumare suprasaturată această temă, autoarea alege să învâluie tot ceea ce ar putea părea nefiresc într-o aură a delicateții, a infantilității și a inocenței. Relația dintre naratoare și colega ei de facultate este calea către găsirea identității feminine. Se pune accent pe romantism, pe interacțiune intelectuală: „Nu, între noi nu erau sex sau fantezii terminate în masturbare sau orgasm, pentru că firele care ne legau nu duceau decât spre săruturile inocente și spre spaima de trupuri răsfirate pe cearșaf și spre oribila lumină a dimineții. Dar erau mirosuri de vin fiert cu scorțișoară, ceai cu lămâie, parfum de mosc, bomboane cu nucleu de cocos, prăjituri glazurate, zorzoane peste zorzoane, teancuri de cărți, vorbe-n vânt, haine aruncate care-ncotro, nopți albe, agitație, neliniște, tăcere, somn, vis, uitare, acum, când Alex e departe de toate acestea, în micul ei orașel, cu secretul fericirii pus bine, în șifonier, printre puloverele de mohair”.⁶

Autoarea evită să atingă zone ale vulgarității ale exprimării stridente, ostentative: „Explorând o zonă sensibilă (atracția lesbiană e, se pare, destul de răspândită, ca intimitate de substituție, în rândul tinerelor), autoarea evită, cu grație copilărească, exhibiționismele vulgare (agreate de veleitari). Poate și pentru că are de spus ceva intim, cu miză interioară. Tentația detabuizării, atracția „sexualităților alternative” și a boemei tinerilor artiști reprezintă mai curând un snobism evazionist de prințesă dezabuzată decât expresia unei autenticități plebeie. Povestea e dezvoltată cu un firesc ce nu exclude sofisticarea, după cum nici corporalitatea tiranică nu elimină doxa reflexivă, misterul și ... sufletul.”⁷ *Legături bolnăvicioase* este un roman psihologic, o hartă pentru ceea ce înseamnă explorarea feminității.

În anul 2013 Dora Pavel publică romanul *Do not Cross*, care are la bază aceeași temă. Autoarea promovează ideea libertății, dreptul de a fi altfel într-o lume în care

⁵ Florina Pîrjol, *Carte de identități. Mutații ale autobiograficului în proza românească de după 1989*, Editura Cartea Românească, București, 2014, p. 183.

⁶ Cecilia Ștefănescu, *Legături bolnăvicioase*, Editura Polirom, Colecția „Ego. Proză”, ediția a II-a, Iași, 2005, p.20.

⁷ Paul Cernat, *Tendințe și cărți din 2005*, în *Bucureștiul cultural*, nr. 828/2006

majoritatea pare să fie inamicul suprem. Romanul are la bază povestea de dragoste a lui Cezar Braia, un tânăr gay. Răpit de un fugar, un individ care a evadat din ospiciu, personajul principal rememorează copilăria distrusă de traumele unui viol care i-a hotărât orientarea sexuală și scrisorile către Sever Caprini, bărbatul iubit.

Momentele de fugă prin pădure sunt un simbol al libertății, paradoxal, Cezar îl percepe pe răpitor ca fiind o ființă cu care rezonază, care-i trezește un soi de apartenență, adesea identitățile celor doi se inversează, considerându-se el însuși un nebun: „da, sînt și eu nebun, unul care n-a reușit să-și fructifice avantajul de a fi nebun, ar fi fost mare păcat să nu știu nici eu ce pot, și iată ce pot, să mă desprind de tot, să-mi joc cartea periculoasă a vieții, și nu în singurătate absolută, ci în compania unui nebun veritabil, scăpat din sanatoriu”⁸.

În momentul în care cei doi sunt găsiți de autoritățile locale, victima nu dorește să se elibereze de agresor, relația lor devenind una intimă, disfuncțională. Cezar simte nevoia de a fi dominat, se hrănește cu teama de a se afla mereu în mijlocul pericolului, de a se expune la necunoscut. Se poate observa o doză de masochism: „Postura de ostatic e ultima la care m-aș fi gândit. Acum însă îmi place. Mă simt privilegiat. Nu oricine are parte de compania unui psihopat evadat. Urmărit, vânat. Pe lângă el, vânat sunt și eu”⁹. Această relație nesănătoasă se construiește pe altarul complementarității. Cei doi sunt marginalizați de societate, sunt considerați ca fiind *defecți*, astfel se creează o relație de interdependență: „Avem nevoie unul de altul, pe criterii diferite, criteriile nu contează. Tu vii spre mine instinctiv, eu, spre tine, din calcul egoist. Când ești neînțeleș în dragoste, cum sînt eu, îți ajunge un «prieten» ca tine, răpitor, să-ți protejeze somnul și călătoria. Oricîți întemnițați ai lăsat în urmă, tu rîvnеști doar compania mea. Deși aflați, la fel ca tine, în captivitate, ceilalți nu-și simt limita, n-au alte aspirații. Pentru o fracțiune de secundă, poarta sanatoriului o fi fost și pentru ei egal deschisă, nu? Nu s-au urnit. Deși liberi, la fel ca mine, semenii mei nu-și resimt libertatea ca pe-o încarcerare.”¹⁰

Protagonistul suferă de sindromul Stockholm și nu mai poate să se sustragă din relația cu agresorul, care devine o dependență. Nu nebunia este cea care-l leagă de răpitor, ci inadaptarea la nivel social: „(...) Nu nebunia îl caracterizează, așadar, ci mai degrabă un soi de inadaptare premeditată la toate nivelurile socialului. De mic, Braia își inventează tot felul de ticuri și fobii capabile să-i exprime cât mai radical diferența față de ceilalți.”¹¹

Romanul Dorei Pavel strigă durerea unor neînțeleși, unor marginalizați, împinși de societate către ratăre.

Alex Goldiș sesizează diversitate la nivel stilistic: „*Do Not Cross* nu face nici ea excepție de la o formulă ce riscă să devină marcă înregistrată prin amestecul de formule

⁸ Dora Pavel, *Do Not Cross*, Editura Polirom, Iași, 2013, p. 46.

⁹ *Ibidem.*, p.11.

¹⁰ Dora Pavel, *op.cit.*, p. 23.

¹¹ Alex Goldiș, *Proza, pe invers* în „România literară”, Anul XLV, nr. 39, 27. 09. 2013, p. 11.

și de registre stilistice aparent incompatibile: roman parabolă, thriller senzaționalist, pastişă freudiană, psy gotic ș.a.m.d.”¹²

Toate aceste romane sunt o cale către nou, către prezentarea unei realități diferite de cea impusă de societate, un drum pe care anumiți cititori pășesc timid, dar empatic.

BIBLIOGRAFIE

- Cernat, Bianca, Burța, *O literatură în absența „stăpânilor”*, în „Observator cultural”, nr. 856, An XVII, 19-25. 01. 2017
- Cernat, Paul, *Tendințe și cărți din 2005*, în Bucureștiul cultural, nr. 828/2006
- Goldiș, Alex, *Proza, pe invers* în „România literară”, Anul XLV, nr. 39, 27. 09. 2013
- Pavel, Dora, *Do Not Cross*, Editura Polirom, Iași, 2013
- Pîrjol, Florina, *Carte de identități. Mutații ale autobiograficului în proza românească de după 1989*, Editura Cartea Românească, București, 2014
- Pop, Ion, „Douămiiștii” împlinesc sloganul autenticist-biografist al celor de la ‘80 în „Vatra”, nr. 3/2009
- Schiop, Adrian Schiop, *Soldații. Poveste din Ferentari*, ed. a II-a, Editura Polirom, Iași, 2014
- Ștefănescu, Cecilia, *Legături bolnăvicioase*, Editura Polirom, Colecția „Ego. Proză”, ediția a II-a, Iași, 2005
- Vlădăreanu, Elena, „Ia-ți târfa și pleacă” sau câteva cuvinte despre ostilitate, în „Luceafărul”, 2003, nr. 9, reprodus în Marin Mincu (coord.), *Generația 2000*

¹² *Ibidem*, p. 11.

THE EVOLUTION AND LIMITS OF THE INTIMATE DIARY

Carmen-Ancuța MORARI

PhD Student, Babeș-Bolyai University of Cluj-Napoca

Abstract: Researching the evolution of biographical genres in relation to self-discourse from various historical eras, one can observe the importance of romanticism, but also of modernism in the development of most species. Their withdrawal from literature or the reduction of their importance coincided with the period of wars and the totalitarian phenomenon, which took possession of the language to use it in its interest. But because ideology does not have an absolute monopoly on man unless it persuades him to use the word against himself, these genres returned in force at the end of the twentieth century. Investigating the development of the diaristic genre, it has been observed that the poetics of these types of texts are claimed from uncertain concepts, such as naturalness and spontaneity, and that their uncertain status is due to the violation of some conventions of this species.

Keywords: biographical genres, diaristic genre, the autobiographical pact, authenticity, fictionalization.

Perceput ca un gen de periferie și fără un statut clar definit, genul biografic (Eugen Simion) iscă, în continuare, controverse, alimentate mai ales de publicarea masivă a operelor de graniță, dar și de revelațiile aduse de „ficțiunile” acestora.

Această „literatură de frontieră” (Silvian Iosifescu) așază pe pedestal *sinele*, cuprinzând toate speciile cu mărci stilistice și subiective, caracter nonfictiv, referent real, deci creditabil, cu o funcție informativă și estetică: memoriile, jurnalul, textul epistolar, confesiunea, amintirile, însemnările de călătorie, memorialul de călătorie, reportajul ș.a.

Născute la confluența istoriei și a literaturii confesive, genurile biograficului au un interes documentar, dublat de unul artistic.

Apariția și dezvoltarea scrierilor care tratează tema biografismului sunt determinate de cum au evoluat discursul și perspectivele despre *eu*. Astfel, dacă în Antichitate eul se ascundea în spatele convențiilor sociale, „omul interior” nefiind încă descoperit, unicele scrieri subiective care s-au descoperit au fost câteva memorii și autobiografii. Când omul medieval s-a adâncit în sine, au apărut confesiunile și s-a dezvoltat corespondența privată. În continuare, apar primele autobiografii și se dezvoltă memoriile odată cu teoriile renașcentiste, care schimbă percepția asupra ființei umane. Iluminismul privilegiază rațiunea, elanul cunoașterii generând memorialul de călătorie, dar și scrisoarea, cel mai practicat discurs în epocă. Abia în romantism este valorizată amintirea, acest act materializându-se în specia jurnalului, marea găselniță a secolului al XIX-lea. Mai apoi, în modernism, sunt explorate traumele ființei, scopul fiind regăsirea sinelui și soluționarea crizei interioare. Invazia conceptelor din psihanaliză transformă, involuntar, omul în propriul său terapeut. Experiențele agresive ale secolului trecut (războaiele, fenomenele și regimurile totalitare ș.a.) favorizează dimensiunea terapeutică și acum iau naștere specii precum life-story-ul, interviul, mărturia sau memorialul de temniță. În postmodernitate, cuvântul scris își pierde poziția supremă, câștigând teren imaginea și banda desenată. Interioritatea ființei e ocultată din nou, nefiind așa de

interesantă pentru publicul larg, sedus acum de jurnale electronice sau talk-show-uri cu autobiografii la minut. E dificil, aşadar, de anticipat care va fi soarta scrierilor de graniţă într-un secol în care eul este un peregrin printre imaginile reale şi cele fictive.

În continuare, ne vom opri asupra unei specii rămase în umbră, jurnalul intim, care cunoaşte o resurecţie în literatură, abia spre finele secolului al XX-lea.

Epoca de urgenţă a jurnalului intim o reprezintă sfârşitul secolului al XVIII-lea - începutul secolului următor, o epocă a intimităţii, determinată de poziţia supremă ocupată de fiinţa umană, interesată realmente de autoanaliză, acest tip de discurs fiind perceput drept cel mai controversat dintre toate speciile biograficului. Comparativ cu alte specii cu o lungă tradiţie în literatură, precum memoriile, confesiunile sau autobiografia, jurnalul a întâmpinat numeroase limite în cursa pentru a deveni o specie rezistentă, cu un statut estetic.

La început, a fost considerată o specie minoră din cauză că mari scriitori precum Balzac, Flaubert, Proust, Eminescu, Arghezi ş.a au optat pentru alte specii în detrimentul celei intime. Acest tip de text devine semnificativ odată cu primii admiratori ai genului intimist, dintre care îi amintim pe specialiştii diarismului literar- Maurice Blanchot, Jean Rousset, Gustav Hocke, Georges Gusdorf, Alain Girard, Michel Leleu, Béatrice Didier ş.a.

Evoluţia genului biografic este marcată de patru momente semnificative, au conchis specialiştii.

Reprezentanţii primului model, Maine de Biran, Stendhal şi Constant, articulează un tip de jurnal aflat la început de drum, care îşi găseşte locul în arhivele familiei şi reprezintă un instrument ce serveşte introspecţiei. Tot în epoca celor sus amintiţi se definitivează structura şi clauzele acestui gen, dintre care primează calendaritatea, spontaneitatea, fragmentarismul, sinceritatea şi autenticitatea.

Modelul care urmează, cel dedicat lui Amiel, schimbă raportul dintre scriitor şi propriul jurnal, instalând „terapeutică incertitudinii în jurnalul intim”¹, scrierea semănând acum cu un metajurnal. Diaristul devine fiinţa care interoghează şi judecă rosturile şi valoarea scriiturii intime.

Abia odată cu apariţia modelului gidian şi cu influenţa psihanalizei, genul diaristic devine privilegiat în literatură, publicul încetând să se mai raporteze la jurnalul intim ca la o scriere clandestină, observă Eugen Simion: „Destinându-l tiparului, Gide îşi asumă nu numai curajul de a scrie tot despre sine, dar îşi asumă şi curajul, cu mult mai mare, de a provoca, în viaţă fiind prejudecăţile, normele morale ale lumii în care s-a format. El a adus «micul infern» la lumina zilei şi a legitimat estetic şi moral scriitura intimă”². Aceste jurnale întemeiate pe estetica autenticităţii devin tipare pentru literatura anilor '20-'30 în care „omul este ceea ce îndrăzneşte să fie şi să mărturisească”³.

¹ Eugen Simion, *Ficţiunea jurnalului intim. Există o poetică a jurnalului?*, vol. I, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001 Vol 1, p. 280.

² Eugen Simion, *op.cit.*, p. 24.

³ *Ibidem*.

Ultimul model aparține tot modernității și ilustrează - pe linia lui Green, Kafka, Simone de Beauvoir ș.a. - și ne oferă un jurnal similar cu romanul autobiografic, „cu o tipologie luată din culisele vieții culturale”⁴.

După modelul promovat de A. Gide, interesul pentru jurnalul intim scade până în anii '80. În literaturile est-europene acest document intimist dispare odată cu instalarea sistemului totalitar bolșevic, după cel de-al Doilea Război Mondial. Lipsa acestuia din literatură se datorează epocilor pline de traume, când, pentru aproximativ cinci decenii, diaristul e martorul scrierii unei utopii negative ce a fracturat umanitatea. Realismul socialist ca metodă unică de creație a fost preferată modernității și, astfel, întreg sistemul cultural s-a schimbat. Jurnalul e forțat să se retragă din viața publică și devine o operă ascunsă în sertar, scrisă în clandestinitate, „un refugiu al spiritului creator”⁵. Alteori, e confiscat, iar autorul lui este aspru sancționat. Prin urmare, se deplasează accentul de pe text și structură pe cel care scrie; dacă structuraliștii și reprezentanții noii critici studiază jurnalul doar ca text, fără a fi interesați de mărturiile și dramele celui care scrie, în Europa de Est „omul nu cedează textului locul său în discursul diaristic”⁶. O altă mutație adusă de ultimele două secole, dar accentuată de epoca posttotalitară o constituie transformarea acestui tip de text, foarte privat inițial și scris doar pentru sine, într-un text cu destinatar clar definit: „dintr-un instrument de introspecție psihologică așa cum era în epoca lui Stendhal, jurnalul modern a devenit[...] un dialog între autor și public”⁷. Sau, potrivit autorilor francezi: „el asigură un tête-à-tête, o conversație calmă și sugestivă, un fel de complicitate amicală între scriitor și publicul său”⁸.

Analizând raportul de identificare stabilit între cele trei instanțe ale textului diaristic, despre care vorbește Philippe Lejeune, jurnalul a fost definit drept „cel mai subiectiv dintre genurile biograficului[...] pentru că autorul lui se are pe sine, în exclusivitate, ca obiect și tot el scrie despre sine”⁹. Aici, jurnalul se apropie mult de autobiografie, îndepărtându-se însă de memorii. Dacă în primul caz, în cele două specii atenția autorului e pe intimitatea proprie, în memorii întâmplările eului naratorial primează. Din acest punct de vedere, memorialistica face un pact cu istoria, pe când autobiografia și jurnalul optează pentru unul autobiografic.

O altă problemă nerezolvată rămâne cea a personajului jurnalist care își plimbă amintirile precum firul Ariadnei și care, în funcție de tipul jurnalului, se poate proiecta în multiple ipostaze, dintre care reținem, cel puțin, omul social (care este la suprafața textului) și omul ascuns, care-și trădează prezența prin anumite mărci stilistice sau tehnici narative subiective. În primul caz, cititorul află cine este personajul, cu cine se întâlnește și numeroase aspecte banale legate de viața lui socială și privată. De cele mai multe ori, informațiile îl avantajează pe autor pentru că e vorba despre acelea pe care el însuși le-a trimis în lume. În schimb, frământările, suferința sau alte sentimente oculte sunt trădate

⁴ *Ibidem* p.283.

⁵ *Ibidem* p.20.

⁶ *Ibidem* p.284.

⁷ Peter Boerner, *Place du journal dans la littérature modern*, în vol. *Le journal intime et ses formes littéraires*, pp. 217-233.

⁸ D. Madelénat, *Dictionnaire des littératures de langue française*, Edition Bordas, 1984, p. 80.

⁹ Eugen Simion, *op.cit.*, p.187.

doar prin vocea celui alt personaj, ascuns și mereu nemulțumit. Despre acesta nu se vorbește direct, dar el este acolo ca o fantasmă a celui dintâi personaj.

Jurnalul are „un efect de ecou”¹⁰ și poate avea numeroase mize. Cea documentară primează întrucât scrierea zugrăvește o epocă cu numeroasele ei aspecte cultural-politice, dar jurnalul se poate concentra și pe „imortalizarea clipei”¹¹ sau poate avea scop didactic, autorul exersându-și în acele pagini talentul literar în vederea publicării unui alt tip de text, diferit de cel de graniță.

Exegeza ultimelor decenii a ridicat numeroase întrebări despre existența sau lipsa unei poetici proprii a acestui gen. Acestea sunt datorate unor vulnerabilități ale genului, dintre care două sunt semnificative pentru studiul actual.

Mai întâi, valoarea literară a acestui tip de discurs e pusă la îndoială din pricina libertății absolute pe care autorul o are asupra lumii create. În termenii lui Roland Barthes, această libertate a scriitorului devine o „formă de histrionism”¹². Diaristul alege momentul redactării, despre ce și cine scrie, respectiv cât de fidelă este penița sa, după experiența consumată deja de câteva ore, zile, luni sau, mai rar, ani. Deși jurnalele par a reflecta autenticitatea la cel mai înalt grad, prin faptul că sunt puse pe hârtie după consumarea experienței, memoria distorsionează, face o triere subiectivă de amintiri și ficțiunea, involuntar, intervine în scriere. În acest sens, Ruxandra Cesereanu amintește de cele două voci temporale distincte ale acestei literaturi de graniță: „pe de o parte, cea a trecutului, evenimențială și faptică, pe de altă parte, cea a prezentului, afectivă și stilistică. Rămâne astfel ca istoriei să i se subordoneze timpul trăirii, cu o componentă testamentară și un conținut obiectiv, iar literaturii să i se subordoneze timpul mărturiei, caracterizat prin filtrarea subiectivă a evenimentelor și, mai ales, prin libertatea stilistică a naratorului”¹³. Despre controlul diaristului asupra textului scrie și Beatrice Didier, care distinge între un jurnal supus stângăciilor, care devine o mărturie a vieții autorului, respectiv unul „fardat”, editat, ca „operă literară”¹⁴.

Cui e destinată opera sa este o altă întrebare al cărei răspuns poate orienta textul, la fel cum statutul diaristului în epocă în raport cu societatea și politica vremii poate influența procesul creației.

Provocarea deliberată a formelor expresive, care face discursul mai seducător, reprezintă al doilea pericol pentru poetica jurnalului, ea expunându-se la ceea ce unii specialiști numesc „moartea jurnalului” sau transformarea lui într-un „anti-jurnal”¹⁵. Astfel spus, cu cât diaristul își propune ca textul său să devină literatură, cu atât scad șansele de a căpăta valoare estetică.

Totodată, limitele acestei specii intime sunt reprezentate și de unele particularități ale jurnalului care sunt încălcate parțial, accidental sau intenționat. Analizând cu rigoare cea dintâi caracteristică a acestui gen –*oroarea sa față de literatură*– specialiștii

¹⁰ Alain Girard, *Le journal intime*, PUF, Paris, 1976.

¹¹ Olga Bălănescu, *Jurnalul intim în literatura română*, Editura Paco

¹² Eugen Simion *op.cit.* p.30.

¹³ Ruxandra Cesereanu, *Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste*, Ediția a II-a, București, Editura Polirom, 2005. pp. 11-12.

¹⁴ Beatrice Didier, *Le journal intime*, PUF, Paris, 1963.

¹⁵ Eugen Simion *op.cit.*, p.42.

semnalează că există o ficțiune involuntară în orice text despre noi: „orice discurs confesiv tinde să devină, vrea sau nu, un discurs literar; respingerea ficțiunii specifice jurnalului intim, se transformă într-o ficțiune a nonficțiunii.”¹⁶

Celelalte trăsături specifice scrierilor diaristice prezintă și ele câteva limite: *clauza calendarității*, numită de Jean Rousset „legea Blanchot”, nu e respectată întru totul sau e chiar eliminată de către unii diariști; *principiul simultaneității* timpului trăirii cu cel al scriiturii nu funcționează mereu sau rămâne doar aproximativ, iar *clauzele sincerității, autenticității și ale confidențialității* sunt rareori absolute. Astfel, remarcăm că fiecare diarist își are un fel specific de a scrie, deci propria poetică.

În *literatura română*, scrierile de frontieră sunt privite cu interes abia începând cu anii '30, odată cu a treia generație de scriitori și critici literari (Mircea Eliade, Camil Petrescu, G. Călinescu, Tudor Vianu, Eugen Ionescu, Mihail Sebastian etc.). Până în acest deceniu, vechile generații nu manifestau o curiozitate estetică față de speciile de graniță, considerând că acestea aparțin unui „gen neliterar” sau unui „gen documentar”¹⁷. Întâmpinat cu multe rezerve, mai ales din partea lui G. Călinescu, acest gen și-a amânat apariția, în special, datorită întârzierii publicului receptor care nu avea gustul format pentru texte intime. Odată cu instaurarea dictaturii comuniste, acest gen al „confidențialității” devine un gen de sertar și dispare aproape definitiv din literatură. Numeroase scrieri - cele bazate pe sinceritate sau pe confidențialitate - nu vor fi editate sau predate tiparului din pricina conținutului potrivit, ele devenind texte de sertar. Acești scriitori devin condamnați în universul absurd unde „cine nu scrie într-un limbaj popular accesibil, și nu are o concepție «înaltă», materialist-dialectică asupra vieții [...] se descalifică în ochii Partidului ca scriitor”¹⁸. Sunt ca și inexistenți pentru Putere, de aceea devin scriitori în ilegalitate, pentru ei înșiși. Scrisul lor implică riscuri majore: percheziționarea și confiscarea textelor, acuzația de subminare a statului și, de multe ori, pedeapsa cu închisoarea.

În literatura noastră de după 1990, numărul operelor memorialistice este în expansiune, dovadă că aproape cinci decenii subiectivitatea românească a fost cenzurată. Treptat, literatura română s-a eliberat de complexele regimului politic malign și își ia revanșa prin scris, apogeul genurilor de graniță producându-se, așadar, imediat după revoluție, când apar numeroase opere de sertar (N. Steinhardt, Ion D. Sîrbu, Mircea Zăciu, Petre Pandrea, Mihail Sebastian, Jeni Acterian etc.), unele primind numele de capodopere ale diarismului autohton.

În prezent, scrierile intime despre experiențele halucinante ale fenomenelor totalitare din Europa devin operele cel mai bine vândute, cu o singură limită: demersul acestora nu este orientat întotdeauna asupra revelării autentice a interiorității celui care a scris, ci este preocupat, adeseori, de strategiile retorice îndreptate spre public, apte să-i garanteze o recunoaștere.

¹⁶ *Ibidem*, p.95.

¹⁷ *Ibidem*, p.7.

¹⁸ Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism, 1948-1964*, București, Editura Cartea Românească, 2010, p. 59.

Bibliografie

- Bălănescu, Olga, *Jurnalul intim în literatura română*, Editura Paco, București
- Boerner, Peter, *Place du journal dans la littérature modern*, în vol. *Le journal intime et ses forms littéraires*
- Cesereanu, Ruxandra, *Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste*, Ediția a II-a, București, Editura Polirom, 2005.
- Didier, Beatrice, *Le journal intime*, PUF, 1963.
- Girard, Alain., *Le journal intime*, PUF, 1976.
- Lejeune, Phillippe, *Pactul autobiografic*, Traducere de Irina-Margareta Nistor, București, Editura Univers, 2000.
- Madelénat, D. *Dictionnaire des littératures de langue française*, Edition Bordas , 1984
- Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism, 1948-1964*, București, Editura Cartea Românească, 2010.
- Simion, Eugen *Ficțiunea jurnalului intim. Există o poetică a jurnalului?*, vol. I, Editura Tracus Arte, 2018, București
- Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim, Intimismul european*, vol. II, Editura Tracus Arte, 2018, București
- Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim, Diarismul românesc*, vol. III, Editura Tracus Arte, 2018, București

SEXUALITY AND INADEQUACY IN THE TWO-THOUSAND NOVEL

Maria Mirela TRANĂ
PhD Student, University of Pitești

Abstract: After the liberation from the communist regime, starting with the milenials generation a Literature revolution takes place. The writings are non-conformist, hiding a brutal honesty, which can often shock a conservative reader, dominated by prejudices. Erotic themes and vulgar language are two defining components of the 2000 prose. Through them, the writers cry out their unhappiness and frustration created by a political system that has caused trauma and that currently seems to overwhelm the citizens. The language that appears in the novels is harsh, violent, shocking. The 2000 generation breaks patterns, changes mentalities and removes everything that was considered taboo by introducing uninhibited characters in novels, in a continous search of identity.

Keywords: democracy, vulgarity, sexuality, freedom, innovative

După revoluția de la 1989, s-a trasat drumul către democrație și capitalism. Societatea românească suferă o mulțime de transformări pe care majoritatea le asimilează cu greu.

Pe acest fundal politic, în spațiul literar se afirma Generația 2000. Literatura douămiistă este o literatură a crizei, libertatea de exprimare și curajul scriitorilor de a folosi în opere un limbaj licențios sunt expresia unei revolte față de o societate care a fost prea mult timp îngrădită, încorsetată de limitele impuse de comunism. Sexualitatea reprezintă o resursă importantă de tabuuri, prejudecăți, decizii cu impact major. Indiferent de statutul social, moral, sau economic, identitatea sexuală rămâne un motor puternic în dezvoltarea unei comunități. Mentalitatea colectivă se oglindește în romanele douămiiste unde se detabuizează subiecte ca homosexualitatea, adulterul, erotismul, drogurile, poligamia. Instaurarea democrației a permis o revitalizare la nivel tematic și de limbaj. Proza scurtă și romanul trezesc interes în rândul cititorilor. Apar atât nume noi cât și nume ce au debutat în anii '90: Dan Lungu, Ioana Bradea, Adrian Schiop, Alexandru Vakulovski, Ioana Baetica, Cezar Paul-Bădescu, Nicolae Avram, Radu Aldulescu, T.O.Bobe, Ovidiu Verdeș, Răzvan Rădulescu, Ionuț Chiva, Daniel Bănulescu, Ion Manolescu, Filip Florian, Lucian Dan Teodorovici, Radu Pavel Gheo, Sorin Stoica.

În lucrarea, *Eros și civilizație. O cercetare filosofică asupra lui Freud*, filozoful Herbert Marcuse este continuatorul ideilor promovate de Freud. Acesta militează pentru emancipare, pentru ieșirea dintr-o societate a abundenței și încurajează eliberarea atât la nivel mental, cât și la nivel sexual. Cheia către împlinire și fericire este concretizată în plăcerea de a munci și în explorarea liberă a sexualității. Numai în felul acesta se poate evita alinerarea indivizilor unei societăți, care sunt supuși manipulării, astfel imaginația fiind un instrument de care „Societatea existentă abuzează sistematic (...) Devenind un promotor al politicii, determinând și stilul acesteia, imaginația, atunci când manipulează

cuvintele, depășește cu mult *Alice în Țara minunilor*, făcând din sens nonsens, și din nonsens sens.¹

Se pune în discuție un mediu ostil, reprezentat de locuri de muncă prestabilite, care nu satisfac necesitățile și dorințele oamenilor de rând, ele devin un mecanism ciclic, care provoacă frustrare. Prin acceptare, complacere, oamenii devin simple instrumente, marionete, care-și petrec cea mai mare parte din viață în nemulțumire, sacrificându-și libertatea. Puținul timp rămas, în afara orelor de muncă va fi folosit pentru o refacere a organismului pentru zilele ce vor urma. Astfel se instituie o rutină obositoare, se instalează o lentoare a vieții, care-l conduce pe omul de rând la osificare.

Tăcerea, gunoiul adunat sub preș, angoasele, traumele trecutului nu fac decât să scoată la iveală o sinceritate brutală, un limbaj vulgar, necizelat, frust. Cei care au trăit în comunism nu se pot adapta foarte repede la realitățile prezentului și privesc cu rezervare excesul de libertate: „marii prozatori știu să descrie viața mărunță și colcăitoare a omului obișnuit extinzând expresivitatea joasă și memorabilă asupra trupului. (...) Deși conștient de sine, sexul nu vorbește încă. Supus altor interdicții, pudic, stă pitit după cuvinte îngăduite. Ca în filmele de epocă, lumina se stinge de îndată ce protagoniștii se sărută insinuând prelungiri înlănțuite, iar aparatul de privit își întoarce capul”². Unii dintre ei aleg chiar să condamne această deschidere spre limbajul argotic, spre nonconformism: „Ni se reproșează că suntem agresivi. (...) Îi deranjează faptul că noi putem exploata o libertate a gândului și a expresiei pe care ei nu și-au permis-o niciodată. (...) Apoi, cred că s-a cam instaurat confortabil o prejudecată printre anumiți scriitori, cum că noi nu avem decât un singur scop: să folosim, din toate registrele limbajului, preponderent pe cel argotic.”³

Paradoxal, această adaptare la un sistem tăcut, care alege cu grijă ceea ce transmite prin mijloacele mass-media, care promovează *adevărul* dorit, a provocat fericire în rândul unei populații *anesteziate de un comunism apus*.

Cei care nu cunosc gustul cenzurii sunt cei care dau cu pumnul în masă și care spun lucrurilor pe nume, fățiș. Limbajul la care apelează este unul dur, aflat într-o formă brută, nestilizată: „Limbajul obscen și violent e o marcă de refuz nu atât a limbajului de lemn, ci mai ales a sofisticării, estetizării, al „corectitudinii politice” cu dedesubturile ei oculte.”⁴

După cincizeci de ani de comunism, acum este momentul ca scriitorii să fie dezinhibați, să-și proiecteze în textele lor propria viață: „scrisul lor este autentic, plin de viață, e mărturie a ființei de carne (care suferă, e plină de păcate, de remușcări sau bucurie) a celui care scrie. În text îl vezi pe autor zvârcolindu-se și așa ajunge la tine.”⁵

Limbajul vulgar nu are menirea de a reduce cititorul la tăcere, de a-l șoca, de a-i trezi pudoare, ci de a oferi autenticitate textului, de a-i oferi o nouă înfățișare: „ Pentru că miza nu e limbajul indecent în sine, ci autenticitatea. Miza nu e abolirea oricărei etici,

¹ Herbert Marcuse, *Scrieri filozofice*, Editura Politică, București, 1977, p.420.

² Irina Petraș, *Oglinda și drumul. Prozatori contemporani*, Editura Cartea Românească, București, 2013, p. 60.

³ Elena Vlădăreanu „Ia-ți târfa și pleacă” sau câteva cuvinte despre ostilitate, în *Luceafărul*, nr.9, 12 martie 2003

⁴ Ștefania Mincu, *Despre discursul radical al generației „în răspăr”*, răspuns la ancheta revistei *Caiete critice*, nr 2-3/2005

⁵ Elena Vlădăreanu, „Ia-ți târfa și pleacă” sau câteva cuvinte despre ostilitate, în *Generația 2000* (Cenaclul Euridice), Editura Pontica, Constanța, 2004, p.327.

ci construirea unei etici noi. (...) Ceea ce vreau să spun este că greșesc acei critici care cred că fracturiștii se folosesc de limbajul indecent ca de o armă pentru a-și reduce la tăcere cititorul. Repet, în primul manifest fracturismul nu mizase pe înjurături decât în măsura în care acestea puteau să facă mai strânsă legătura dintre textul literar și biografie. Inițial, miza era cu mult mai mare și mai serioasă decât violentarea cititorului și viza ontologicul; țintea renunțarea la vechea etică și încerca să pună în valoare o nouă etică, bazată pe o sinceritate și o autenticitate duse la extrem.”⁶

„Cuvântul refuză dominația rațională și unificatoare a propoziției. El face să explodeze structura prestabilită a semnificației și, devenind el însuși un „obiect absolut”, desemnează un univers intolerabil, care se autodistruge - un discontinuu.⁷ Apare preocuparea pentru stări de nevroză, alcool, droguri, sex, categorii marginale, personaje imature dominate de frustrări, elemente care trezesc judecata criticilor literari și a cititorilor. Limbajul garnisit cu o serie de figuri de stil este înlocuit în proza douămiistă cu unul ce cuprinde cuvinte din zona licențiosului, a sexualității vulgare: „Dominant este (...) minimalismul, un fel de grad zero al comunicării, redus la dorința de a scrie direct cu sânge, spermă, alcool, fără complicații stilistice și fără niciun respect față de așa numita «limbă literară»”.⁸

Criticul literar Alex Ștefănescu în *Istoria sa* din 2005, acuză scriitorii că folosesc un limbaj agresiv în scopul unei mai bune comercializări ale cărților: „Literatura pe teme erotice ia forme agresive și sfidătoare, devenind frecvent licențioasă, în replică la puritanismul impus de cenzura comunistă (...). Această defulare se asociază cu tentația de a scrie o literatură comercială, care să vândă repede și să asigure câștiguri mari în stil americanesc.”⁹ Scriitori precum Ioana Bradea, Cecilia Ștefănescu, Adrian Schiop, Ioana Baetica, Ionuț Chiva au fost acuzați de această dorință de a-și vinde romanele cu orice preț.

Erotismul se transforma în fața oprobiului public în pornografie. Nu mai există o limită, nu mai există rușine. Nicolae Manolescu notează că literatura nu mai este la fel, și-a pierdut din calitate, s-a degradat: „Fără excepție, romanele scrise acum sunt inferioare celor dinainte. Semnele derutei morale și estetice se văd cu ochiul liber.”

Filozoful Herbert Marcuse susține ideea de contopire dintre Eros și Thanatos, ambele având forma unor *pulsiuni* ce aparțin planului existențial: „(...) Eros și Thanatos apar ca două pulsiuni fundamentale a căror prezență alternativă și constantă contopire (și dezbinare) caracterizează procesul vieții (...)”¹⁰

Sexualitatea debordantă este pulsiunea vieții, în absența ei se produce moarte, încremenire. Tot ceea ce depășește ideea de reproducere este considerat perversiune. Această abatere de la normă prin înfățișarea a tot ceea ce este considerat *monstruos și înfricoșător*, este văzută ca un protest pentru actul sexual văzut doar ca un mod de a procrea. Expunerea devine un prilej de critică, societatea încearcă să ștranguleze toate

⁶ Dumitru Crudu, *Cum este receptat FRACTURISMUL: oprecizare*, în *Generația 2000. Supliment Paradigma*, nr.2, noiembrie 2005

⁷ Herbert Marcuse, *op. cit.*, p.318.

⁸ Gheorghe Crăciun, *Multe dintre romanele tinerilor sunt ficțiuni autobiografice, explozii necenzurate de subiectivitate frustrată*, în *Paradigma*, anul 13, nr.3-4/2005

⁹ Alex Ștefănescu, *Istoria literaturii române contemporane 1941-2000*, Editura Mașina de Scris, 2005, p.1093.

¹⁰ Herbert Marcuse, *op. cit.*, p.184.

instinctele omenesti. Perversiunile și fanteziile sunt un mod de ieșire din anonim, un rău necesar. Ele duc la libertatea deplină a individului: „Astfel, perversiunile exprimă un protest împotriva subordonării sexualității față de reproducere și împotriva instituțiilor care o apără.(...)Fantezia nu joacă doar un rol decisiv în manifestările perverse ale sexualității ci, ca facultate de reprezentare artistică, asociază perversiunea cu imaginile originare ale libertății și împlinirii depline.”¹¹

Literatura pe teme erotice devine agresivă, licențioasă și sfidătoare. Totalitarismul folosea cenzura până la epuizare, erau interzise cuvinte ca *sâni*, *sărut*, *homosexual* ș.a. Din cauza reprimării ideii de act sexual, tinerii douămiiști își dezvăluie *lenjeria intimă* într-o manieră explozivă. Perversiunile sexuale sunt descrise mecanic, în amănunt, cu o oarecare detașare a autorilor. Paul Cernat pune la zid generația: „(...) 16 scriitori pentru biblioteci așteptate: Vor să lichideze adevărata literatură română, ca să-și facă loc în față. Sunt niște pornografi ordinari care ar trebui vânați fără milă.”¹² . O opinie mai echilibrată, mai plină de empatie este cea a lui Marius Miheț: „Fiecare dintre acești tineri prozatori simte să reconfigureze tabuuri. Dintre obsesiile constante, sexualitatea (și mitul ei) este, fără îndoială, cea mai exersată în bolgile textuale.”¹³

Câteva dintre romanele care au fost acuzate de o depășire a trivialității, de o expunere exagerată a sexualității prin intermediul unui limbaj obscen, sentențios, sunt: *Băgău*, *Fișă de înregistrare*, 69 și *Pizdeț*. Ușurința cu care acestea strigă lucruri rușinoase, care până acum nu fuseseră spuse nici în șoaptă, trezește înflăcărare în rândul criticii și a publicului. Excesul de sexualitate în viziunea lui Freud poate reprezenta un pericol: „Este incontestabil că exercitarea ei nu este întotdeauna profitabilă pentru individ, așa cum se întâmplă cu alte funcțiuni ; o plăcere excesiv de intensă pune viața în pericol și o suprimă adesea.”¹⁴

Debutul Ioanei Bradea cu romanul *Băgău* trezește de asemenea controverse. Căderea comunismului a dus la căderea cortinelor, la dezvelirea vălului de pe fața colectivă, la abolirea tradiției. Nu mai rămâne nicio urmă din ce era odată, expunerea, excesul, exacerbară urcă pe scena literaturii postdecembriste. Pe acest fundal, „romanul Ioanei Bradea reprezintă una dintre cele mai notabile încercări de după 1989 de a scoate limbajul sexual explicit, frust, de sub zodia vulgarității și a obscenității subculturale și de a-l altoi cu succes pe teritoriul respectabil al literaturii de calitate”.¹⁵

Subiectul romanului se derulează pe parcursul unei săptămâni. Personajul principal este Andreea, o angajată a liniei hot-line. Universul femeilor angajate la firma de telefonie erotică este dominat de ordinar. Ele încearcă să-și îmbunătățească condiția financiară, trăiesc iluzia independenței și se strecoară cu ajutorul manipulării limbajului într-o lume a erotismului, a sexualității. Pentru a evada din această lume anostă, Andreea își amintește (de-abia din cel de-al doilea capitol) prin flash-uri povestea dragoste eșuată

¹¹ *Ibidem*, p. 204.

¹² Paul Cernat, *Tendințe și cărți din 2005*, în *Bucureștiul cultural*, nr.828/2006

¹³ Marius Miheț, *Graffiti*.Opiniile unui adolescent, *În Familia*, nr.9/2004

¹⁴ Herbert Marcuse, *op. cit*, p.197.

¹⁵ Florina Pîrjol, *Carte de identități. Mutații ale autobiograficului în proza românească de după 1989*, Editura Cartea Românească, București, 2014, p. 204.

cu Marius: „nu-mi doresc decât să ajung odată la etajul șaișpe, să se miște liftu dracului mai repede, să bâjbâi cu cheia în yală, să intru în casă și să mă trântesc în pat lângă Marius, a, nu, asta se întâmpla demult, nu mă mai așteaptă acum niciun Marius, niciun cavaler.”¹⁶

Romanul se citește cursiv, oferă ipostaza unui *text-continuum* prin renunțarea la semne de punctuație (cu excepția virgulei): „ (...) mă dor îngrozitor și ochii, și gândurile toate mi le arunc peste Marius, cu flăcări și vrajă și sânge topi și smoală să-i ardă mațele de dor și amintiri și tu, care nu visezi niciodată chipuri, să le visezi acum dureros să-ți răsar în fiecare dimineață în imagini subțiri, peticite și să te răsucești noaptea-n pat pe toate părțile, (...) otravă să-i zac în carne și minte și târâșul șarpelui și pasul gândacului și într-o sală de curs mă opresc, încerc să mai citesc ceva pentru examen.”¹⁷

Limbajul este necizelat, dur, brut, violent pe alocuri „dar se estompează, își pierde din inedit, se banalizează: „da` pulă ce înseamnă? și cum vine aia curvă sau pizdă? că par-ar fi așa dezmembrate cuvintele astea, fir-ar! le-am folosit așa de des încât până la urmă le-am golit de tot, să-mi bag picioarele, le-am folosit de le-am rupt, mai ceva ca pe o haină, le-am supt toată seva din glandă, nici nu mai reacționăm pe stradă, auzi în spatele tău «sugi pula, fă!» și-ți vine să întinzi mâna după receptor ca să răspunzi bine-nțeles, iubitele, cum ne povestea Crina că i se întâmplă și acum, după cinci luni de când nu mai lucrează la noi, când sună cineva la ușă și ea sare din fotoliu strigând alo da!”¹⁸

Protagonista ne oferă o lecție despre diversitatea înjurăturilor, modalitatea firească de adresare a acestora oferă cititorului senzația *normalului*: „băi, m-am săturat! Simt nevoia și mai ales lipsa unui dicționar de înjurături și imprecății! De ce nu există așa ceva în limba română? Celelalte limbi sigur au un dicționar din asta, numa la noi se fac toți că plouă, mai puțin Iova sau Paleologu ce s-a mai ocupat cu așa ceva într-un eseu din «Bunul simț ca paradox», el ce-a mai încercat să disece instinctul metafizic superior și simțul absolutului din «pizda mă-sii», fără să-i spună pe nume totuși.”¹⁹

De cele mai multe ori, pentru a se elibera de această lume aflată în putrefacție, a unor bărbați ratați, frustrați, cu un ego uriaș, Andreea apelează la ironie, la sarcasm: „despre mine, ce să-ți mai zic? aș vrea să merg și eu în Grecia, să vizitez piramidele, antichitățile, toate alea, da` tu ce zodie ești, puișor?/ ooo, nici nu mai știi, Vasile, cred că am pierdut-o, bă! care mi-ați luat zodia?!... Vasile, da` tu, la anii tăi mai crezi în zodii?/ da` de ce să nu cred, Andreea? că se potrivește, zău așa, când e în solstițiul tău, te potrivești, când e o zodie în care te complaci, e perfect! citesc și eu ziare, Povești adevărate, mai învățăm și din experiența altora, ce crezi? e foarte greu, viața e scumpă, e probleme multe...”²⁰

Andreea este conștientă de penibilul situațiilor în care se află și în imposibilitatea ieșirii din acest spațiu unde domină artificialitatea, disimularea, alege să se complacă, să se camufleze cu decorul mult sub limita mediocrității. Limbajul obscen pare să fie cheia prin care se pot face bani, instrumentul manipulării, el provoacă plăcere. Protagonista

¹⁶ Ioana Bradea, *Băgău*, Editura Humanitas, București, 2020, p. 47.

¹⁷ *Ibidem*, p.77.

¹⁸ *Ibidem* p. 21.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 181-182.

²⁰ Ioana Bradea, *op. cit.*, p.28.

este asumată, este conștientă că tot ce se întâmplă în jurul ei aparține realității, o realitate specifică perioadei postdecembriste: „în absența acestei construcții inteligente, aproape simfonice a romanului, plus a dozării atente a inocenței și a firescului (confesiunii) în raport cu vulgaritatea defulatorie, (a obscenelor dialoguri de noapte), *Băgău* ar fi fost, probabil, încă un produs al mizerabilismului douămiist, taxat de atâtea ori în termeni deloc măgulitori”.²¹

Fișă de înregistrare de Ioana Baetica este prima proză din volumul său de debut, *o enciclopedie a sexului în toate formele sale de manifestare*, așa cum o descrie Liviu Antonesei. Pentru autoare, literatura de astăzi trebuie să arate cu degetul putreziciunea existențială și să strige adevărul în gura mare. În proza ei găsești diversitate, scrie „ca într-un bazar oriental-sex „normal”, dar și oral, pedofilie, spermatofagie, dar și consumul inedit al părului pubian ș.a.m.d.”²²

Proza autoarei pendulează între damnare și mântuire, contextul social neprietenos reprezentat de trădarea la nivel politic, sărăcia lucie, iluziile deșarte despre un viitor mai bun nu face decât să-și eticheteze existența ca fiind una mizerabilă: „există un coș de gunoi, o ghenă din ce în ce mai adâncă, cu fapte. Acolo ne aruncăm toți capetele de viață care-au rămas nefolosite, resturile noastre intime care nu se potrivesc cu viața de zi cu zi. Scăpăm de ele cum scăpăm de mucusurile de țigări. Ghena nu se umple niciodată, nu dă peste răscoale, ca să ști, că am dat la o parte mult prea mult. Că ar trebui să ne oprim.”²³ Este probabil ca din această mizerie să se nască și rebeliunea concretizată într-un limbaj licențios. Textul conține alegorii și metafore. De pildă imaginea muzicianului care locuiește în glezna femeii iubite: „te-aș penetra cu arcușul și te-aș transforma în muzică”.²⁴

Romanul este presărat de scene *hot* și de lecturi despre teoria sexului camuflate prin intelectualizare: „A venit pe urmă o vreme când preludiul actului ne lua cam trei-patru ore pe zi, timp în care citeam împreună teoriile despre erotism ale lui Georg Simmel, Herman Parret, Foucault (proastă carte- Istoria sexualității!), Bataille sau Bruckner, mângâindu-ne tandru trupurile unul altuia sau- hm!- eu dând glas frazelor la microfonul lui și el conferențind unui public inexistent în Aula Magna a vaginului meu”.²⁵

Fișă de înregistrare este un act de sinceritate, de curaj, un mod de refulare a tuturor angoaselor adunate de-a lungul timpului. Autoarea vrea ca cititorul să rămână statornic, neclintit, în legătură cu parcurgerea textului ei, ca Vlada: „-mi-e încă mintea la... N-ar trebui să încep o altă carte imediat după ce am terminat una cu adevărat bună. Sau, cel puțin, să las ceva vreme să se recurgă între ele. E ca și cu iubirile: nu se poate trece rapid de la una la alta. E imoral”²⁶

Anul 2004 aduce pe scena literară romanul de debut al lui Ionuț Chiva, 69, roman care stârnește reacții și care atentează la tot ceea ce a mai rămas pur. Mircea Martin

²¹ Florina Pârjol, *op. cit.*, p.209.

²² Liviu Antonesei, Prefață la vol. *Fișă de înregistrare*, Editura Polirom, Iași, 2004, p.6.

²³ Ioana Baetica, *Fișă de înregistrare*, Editura Polirom, Colecția „Ego. Proză.”, Iași, 2004, p.54.

²⁴ *Ibidem*, p.40.

²⁵ *Ibidem*, p.26.

²⁶ *Ibidem*, p.83.

observat în proza lui Chiva „scene de o atrocitate fără precedent în literatura română, atrocitate neîntrecută decât de un grotesc care rămâne greu de imaginat chiar și după lectură”²⁷.

Subiectul romanului este banal: trei tineri, Ionuț, Vladimir și Lazy evadează din cotidian, experimentează anumite stări prin intermediul drogurilor și al alcoolului R, o tânără prostituată, face și ea parte din acest peisaj al decăderii. În finalul romanului R. e ucisă, Ionuț se sinucide, iar Lazy înnebunește. Sentimentul inutilității al respirației în van, îi împing pe cei trei la o serie de experimente sexuale care șochează, fetișuri și scenarii care par a nu avea o limită: „nu militează pentru nimic, nu sfidează sistemul, nu se revoltă (decât cel mult din prea multă plictiseală), nu-și pun întrebări inutile, pentru că orice problematizare li se pare inutilă”²⁸.

Raportându-ne la violența limbajului, romanul *Pizdeț*, al basarabeanului Alexandru Vakulovski atinge cote maxime. Vomitivul existențial domină conștiința personajelor. Personajul principal este un inadapdat, plecând de la Chișinău, ajunge la Cluj pentru a studia la Facultatea de Litere. Revolta lui este una de natură colectivă: „Sila, scârba este ceea ce ne caracterizează pe noi, nu numai pe mine și pe prietenii mei, dar pe toți de aceeași vârstă”²⁹.

Revolta personajului derivă din visul distrus de a avea un trai mai bun, din incapacitatea sistemului de a trata egal, de a arăta că-i pasă de cetățeni. Sinceritatea afișată poate deranja deoarece autorul alege să prezinte niște adevăruri într-un mod violent. Limbajul deviant se explică și printr-o moștenire de la părinții personajului: „m-am născut într-o familie de genii: tata poponar bețiv și mama curvă”³⁰.

Autorul a fost considerat un deschizător de drumuri și un adevărat anarhist. Așezat în rând cu romanele lui Adrian Schiop și Ionuț Chiva, textul lui Vakulovski se remarcă prin autenticitate, deși, din punct de vedere literar, Deși este surclasat de 69 și *pe bune/pe invers*.³¹, romanul lui Vakulovski este o inițiativă de înnoire, fiind primul dintre semenii lui care dă startul unei literaturi *indecente*.

Cuvântul *dezbrăcat* de haina moralității este cel care are puterea să scoată la iveală neajunsuri, discriminări, nevroze, pierderi : „O parte din lucruri trebuie spuse pe față, așa cum sunt ele. Când începi să-ți cauți alte cuvinte, «mai frumoase», realizezi că nu spui nimic din ceea ce crezi, din ceea ce ai vrut să spui inițial. Fiindcă realitatea în care trăim noi acum, aici, nu se poate exprima printr-un poftim, noapte bună, poftă mare. E o lașitate. Un `zda mă-tii”³².

De cele mai multe ori, acest exces de zel, voluptatea violentă a limbajului, încercarea și totodată reușita de a sparge tipare, de a înlătura tot ce era tabu, sunt sancționate de critica literară. Sexualitatea este un subiect greu de digerat în spațiul public, din acest motiv criticii neagă apartenența acestor romane la literatură (de

²⁷ Mircea Martin, *Micul Burroughs?*, prefață la Ionuț Chiva, 69, Editura Polirom, Colecția „Ego. Proză”, Iași, 2004, pp.10-11.

²⁸ Flotina Pîrjol, *op.cit.*, p.213.

²⁹ Alexandru Vakulovski, *Pizdeț*, Editura Aula, Brașov, 2002, p.12.

³⁰ *Ibidem*, p.4.

³¹ Cf. Florina Pîrjol, *op. cit.*, p. 239.

³² Alexandru Vakulovski, *op. cit.*, p.48.

exemplu, cazul Ioanei Baetica): „Popularitatea incontestabilă a romanului Ioanei Baetica (...) vine mai puțin din valoarea lui literară, cât din noutatea produsului livrat: o ficțiune ambiguă, cu aparențe autobiografice, pedalând cu furie pe erotism, dezinhibare, subversiune, autenticitate, reușind ca provocare, dar eșuând ca literatură”.³³

Generația 2000 vizează cucerirea unui public care să aibă o adeziune la retorica/erotica sa. Numai în felul acesta, *punerea la zid* a unei maniere noi de a deplânge lentoarea și absurdul vieții de către o parte a criticii literare poate fi văzută ca superficialitate și incapacitate de a discerne între aparență și esență. Realitatea este că asistăm la nașterea unei noi literaturi care se scrie eforturi uriașe: „O naștere grea, cu țipete, cu sânge și roind, dar o naștere.”³⁴

BIBLIOGRAFIE

A) BIBLIOGRAFIA OPEREI

Baetica, Ioana, *Fișă de înregistrare*, Editura Polirom, Colecția „Ego. Proză.”, Iași, 2004

Bradea, Ioana, *Băgău*, Editura Humanitas, București, 2020

Vakulovski, Alexandru, *Pizdet*, Editura Aula, Brașov, 2002

B) BIBLIOGRAFIE CRITICĂ:

I. ÎN VOLUME

Antonesei, Liviu, Prefață la vol. *Fișă de înregistrare*, Editura Polirom, Iași, 2004

Marcuse, Herbert, *Scrieri filozofice*, Editura Politică, București, 1977

Martin, Mircea, *Micul Burroughs?*, prefață la Ionuț Chiva, 69, Editura Polirom, Colecția „Ego. Proză”, Iași, 2004

Pîrjol, Florina, *Carte de identități. Mutații ale autobiograficului în proza românească de după 1989*, Editura Cartea Românească, București, 2014

Petraș, Irina, *Oglinda și drumul. Prozatori contemporani*, Editura Cartea Românească, București, 2013

Ștefănescu, Alex, *Istoria literaturii române contemporane 1941-2000*, Editura Mașina de Scris, 2005

Vlădăreanu, Elena, „*Ia-ți târfa și pleacă*” sau câteva cuvinte despre ostilitate, în *Generația 2000* (Cenaclul Euridice), Editura Pontica, Constanța, 2004

II. ÎN PERIODICE

Cernat, Paul, *Tendințe și cărți din 2005*, în *Bucureștiul cultural*, nr.828/2006

Crăciun, Gheorghe, *Multe dintre romanele tinerilor sunt ficțiuni autobiografice, explozii necenzurate de subiectivitate frustrată*, în *Paradigma*, anul 13, nr.3-4/2005

Crudu, Dumitru *Cum este receptat FRACTURISMUL: oprecizare*, în *Generația 2000. Supliment Paradigma*, nr.2, noiembrie 2005

Miheș, Marius, *Graffiti. Opiniile unui adolescent*, în *Familia*, nr.9/2004

Mincu, Ștefania, *Despre discursul radical al generației „în răspăr”*, răspuns la ancheta revistei *Caiete critice*, nr 2-3/2005

Vlădăreanu, Elena, „*Ia-ți târfa și pleacă*” sau câteva cuvinte despre ostilitate, în *Luceafărul*, nr.9, 12 martie 2003

³³ Florina Pîrjol, *op. cit.*, p.181.

³⁴ Alex Ștefănescu, *op.cit.*, p.1142.

LUCIAN BLAGA ȘI HORIA LOVINESCU: SACRIFICE AND SACRALIZATION THROUGH ART

Elena-Silvia TERPAN,
PhD Student, University of Pitești

Abstract: In every moment of creativity, humans rise to a higher level of consciousness and start their connections with the divine power. Similarities and differences can be established between Manole and Manole Crudu, the main characters of the two dramatic works belonging to the writers Lucian Blaga and Horia Lovinescu, "Master Manole" and "Death of an artist" determined by the aesthetic conception and way of expressing, starting from the theme of the sacrifice necessary to achieve a remarkable creative work. Lucian Blaga and Horia Lovinescu interpret this theme according to their own vision of the creator's condition. Neither Blaga nor Lovinescu creates a simple adaptation of the well-known folk legend. Closer to the legend is the philosopher poet, who offers the reader a "Romanian myth," in the spirit of folkloric tradition, in the sense that he accredits to tradition, as a stylistic matrix. Horia Lovinescu aimed to achieve something else: the drama of the artist who finds himself in a situation of life-limit, with echoes from the existentialist conception, referring to the tragic or absurd conception of man.

Keywords: art, artist, sacrifice, sacralization, prayer

Motto: „Arta este o formă de sacralizare, prin care se dă o semnificație mai profundă și mai durabilă lucrurilor și experiențelor noastre.” (Roger Scruton).

Cele două drame, „Meșterul Manole” de Lucian Blaga și „Moartea unui artist” de Horia Lovinescu, sub raportul dinamicii conflictuale, prezintă numeroși lianți interiori, dezvoltând o idee similară: creatorul autentic nu poate ferici pe nimeni, fiind el însuși urmărit de nenoroc. Ambele piese prezintă creativitatea de excepție. Ea cere, după spusele lui Lucian Blaga „negrăite jertfe: ea ucide și devastează”, acestea fiind comentariile autorului, în lucrarea „Geneza metaforei și sensul culturii”.

Premiza demersului realizat se regăsește astfel, în piesele menționate, valorificând ideea că artistul, creatorul, este prizonierul destinului său rigid. El este condamnat la durere și nu poate să argumenteze dăruirea sa totală, ctitoriei. Ambele texte, surprind eco-ul conștiinței creatorului. O creație trece astfel peste vieți și îl copleșește, devastându-l, pe creator. Artistul și arta sa, creatorul și creația devin semne ale Divinului. Arta poate să transforme orice lucru profan, într-un obiect sacru, prin puterea imaginației și a creativității. Arta este o formă de rugăciune! În fiecare moment de creativitate, omul se ridică la un moment mai înalt de conștiință și intră în legătură cu Divinul.

Dacă perioada pașoptistă întemeiază teatrul ca instituție culturală și ca repertoriu național, prin contribuția lui Costache Negruzzi sau Vasile Alecsandri, dacă în epoca marilor clasici, Caragiale „maturizează” procedeele dramatice, în epoca dintre cele două războaie mondiale, drama de idei – prin creațiile lui Camil Petrescu - și cea expresionistă - prin operele lui Lucian Blaga, precum „Meșterul Manole” – iau locul celei istorice.

Lucian Blaga, prin drama „Meșterul Manole”, menține semnificația națională a baladei cu același nume, accentuând caracterul ei de mit național. Criticul literar, George Călinescu, considera că această opera dramatică este „mitul estetic, indicând concepția noastră despre creație care e suferință”. Suferința provine din faptul că o putere cosmică se împotrivește, pretinzând jertfa unei vieți. Această împrejurare devine un element esențial în drama imaginată de Blaga. Eroul lui Blaga, Manole, înțelege importanța jertfei, privind creația și îndeplinirea misiunii sale de creator. În cadrul celui alt text dramatic, „Moartea unui artist”, aparținând lui Horia Lovinescu, autorul are clarviziunea unei filosofii în care sacrul și profanul clădesc o uluitoare omogenitate din care rezidă însăși viața.

Prin destinul uman și artistic, sculptorul Manole Crudu, eroul dramei menționate, ilustrează contradicția fundamentală a vieții sale, care îl duce în mod inevitabil, într-un proces de criză existențială.

Între Meșterul Manole și Manole Crudu, personajele principale ale celor două drame, aparținând scriitorilor Lucian Blaga și Horia Lovinescu, „Meșterul Manole” și „Moartea unui artist”, se pot stabili, asemănări și deosebiri, determinate de concepția estetică și de modalitatea de expresie a fiecăruia dintre cei doi scriitori, plecând de la tema jertfei, necesare realizării unei opere de creație deosebite.

Lucian Blaga și Horia Lovinescu interpretează această temă, după propria lor viziune asupra condiției creatorului. Nici Blaga și nici Lovinescu nu realizează o simplă adaptare a cunoscutei legende populare. Mai apropiat de legendă este poetul filozof, care oferă cititorului un „mit românesc”, în spiritual tradiției folclorice, în sensul pe care el însuși îl dădea tradiției, de matrice stilistică. Horia Lovinescu a urmărit să realizeze altceva: drama artistului ajuns într-o situație limită a vieții sale, cu ecouri din concepția existentialistă, referitoare la concepția tragică sau absurdă a omului.

Lucian Blaga își construiește eroul (dar și celelalte personaje) în lumina esteticii expresioniste, al cărei adept a fost nu numai în teatru, ci și în poezie și eseistică.

Pentru a înțelege patima creației ce îl stăpânește pe Manole, este de observat definiția dată de Lucian Blaga, artei expresioniste: „De câte ori o operă de artă redă astfel un lucru încât puterea, tensiunea interioară a acestei redări transcendează lucrul, trădând relația cu cosmicul, cu absolutul, cu ilimitatul, avem de-a face cu un produs artistic expresionist.”

„Înțelegem, deci, că în teatrul expresionist, personajele sunt simboluri ale unor forțe angajate într-un conflict puternic. Ele sunt împinse spre fapte de demonia energiilor dezlănțuite, de puteri care le depășesc, ținând realizarea absolutului.”

Manole - eroul lui Blaga - e supus demonului creației - acea forță care îl împinge spre faptă. El însuși spune în finalul piesei:

„Rugați-vă să nu se mai sălășuiască în nimenea patima clădirei ca în Meșterul Manole, cel de cumplită amintire. Că patima aceasta, coborâtă de aiurea din om, e foc ce mistuie preajmă și purtător. Și e pedeapsă și e blestem.”

Sensul profund al piesei – anume că tot ceea ce e sortit să fie durabil se obține prin jertfă – capătă astfel, o formulare categorică. Tragedia lui Manole se conturează mai întâi, ca zbucium inutil al omului aflat singur în fața unui univers ostil, apoi, ca subjugare a

insului redus la rolul de unealtă a puterilor neînțelese. Apare și ideea – de asemenea expresionistă a solitudinii cosmice a omului, având ca efect artistic atmosfera de spaimă, ce atinge uneori apocalipticul. Nu se poate vorbi însă de o însingurare existentialistă a omului, într-o lume străină sau confruntată cu neantul, ca în “Moartea unui artist”. Un personaj cu puterea de a vedea ce e ascuns, Găman comunică spectacolul apocaliptic al adâncurilor:

„Meștere! Se deschid porțile fără chei. Acum iese o putere ce gălgâie, acum o zburătoare în văzduh s-asvârle. E o învățare. E un vârtej. Și hauie trist, cu amenințare, ca în noaptea de început, ca în noaptea de sfârșit”¹

La fiecare convulsie a stihilor, zidurile mereu reînălțate ale mănăstirii se prăbușesc. Manole e trist, prizonier al unui destin neînțeles. Se cuvine semnalată însă, o precizare a lui Liviu Rusu²: „Implicația destinului are aici o trăsătură specific faustiană: în timp ce în tragedia antică, omul cu toate eforturile sale, este mai mult o jucărie în mâna necruțătoare a destinului, aici, în general, în tragedia modernă, voința omenească se împletește cu destinul: omul nu este târât de destin, ci destinul este dus la împlinire de voința omenească. Omul este obligat să vrea. Acesta e destinul lui.” Patima creației îi stăpânește ca o vrajă și pe ceilalți meșteri: „Suntem bolnavi de ea (imaginea bisericii). O simțim în văzduh ca o mătase. Nu e nicăieri și totuși dorul de ea e în noi, ca orice dor de casă.” Toți simt că nu pot renunța la ceea ce este scris ca o mare chemare. Mănat de lumina acestui destin creator, Manole înțelege că trebuie să consimtă la jertfa fără seamăn: „Dacă aș avea un glas de înger, aș cânta vestindu-vă... O viață scumpă de om se va clădi în zid, jertfa va fi o soție care încă n-a născut, soră sau fiică.”³

Soluția jertfei îl ispitește mereu. Acceptând-o, “forțele stihinice” ar fi împăcate. Năzuința împlinită. Eroul o refuză. Dar zidarii anunță că zidurile bisericii s-au dărâmat iarăși. Însăpăimântați, zidarii se cer dezlegați de jurământ. Dezarmat, Manole trebuie să cedeze. În ultima halucinație, Găman o vede pe Mira, soția meșterului. Jertfa este hotărâtă. Toți în jurul lui Manole privesc lung și neclintit, în gol, cu capetele plecate. Se rostește jurământul. Dar între cei nouă „frați”, încep suspiciunile. Se suspectează reciproc și toți îl suspectează pe Manole. Dar apare Mira. Conflictul dintre Manole și forțele stihiale, conflictul dintre demonul creației ce stăpânește sufletul faustic al lui Manole și puterile ascunse ale pământului, ce se împotrivesc, se încheie: „Lăuntric, un demon strigă: clădește! Pământul se împotrivesc și-mi strigă: jertfește!”⁴

După apariția Mirei, Manole se impune astfel. Demonul creației îl conduce pentru a înălța biserica. Glasul inimii îl reține. În mijlocul acestei frământări, se aude glasul îngeresc al Mirei. Manole se zbuciumă cumplit: „Te potrivești în ceruri și te-ai rătăcit între noi, oameni de glumă rea. Mira, ce să-ți mai spun? De-atâtea ori ai fost căprioară neagră, când suiai drumul la noi.

¹ Lucian Blaga, “Teatru,” 1970, Editura Minerva, p. 76

² Liviu Rusu, “De la Eminescu la Lucian Blaga”, Editura Cartea Românească, 1981, p. 198

³ Op.cit. p. 123

⁴ Op.cit. p. 84

De-atâtea ori ai fost izvor de munte, când coborai de la noi. Acum ești aici încă o dată: nici căprioară, nici izvor, ci altar”.⁵

Învinge demonul faustian: monumentul trebuie să se înalțe, chemarea creației este mai puternică. În fond – sublinia Liviu Rusu - „problema nici nu este a unei alegeri între creație sau iubire, ci a unui singur drum: creație prin iubire”⁶.

Și mai departe: “zbuciumul lui Manole nu este zbuciumul unei alegeri între două drumuri posibile, ci numai indicatorul gradului de iubire pe care o varsă meșterul în alcătuirea sa...”⁷.

Această interpretare poartă cititorul cu gândul la crezul lui Beethoven: „Durch Leiden Freude” (Prin suferință, la bucurie). Acest fapt înseamnă, ca și în cazul dramei lui Manole, că marile idealuri nu pot fi atinse decât prin sacrificii supreme: “Prin suferință, până la urmă, multe se mai pot desăvârși”, îi spune Manole, Mirei.⁸

O asemenea replică ilustrează și concepția poporului nostru despre creație, înțeleasă ca rod al suferinței – cum remarca George Călinescu. Urmărind în continuare zbuciumul lui Manole, se observă că, după ce, pentru puțin timp, își privește înlemnit soția, ceva se răsucesce în el, determinându-l să se ridice din nou: vrea să o salveze. Inutil, însă. Zidarii fac cerc în jurul lui, invocă jurământul, și la fiecare încercare de evadare, cercul se strânge.

Este semnificativ momentul în care Manole „rezumă” înțelesurile vieții și ale piesei: „Temeliile lumii sunt fără de noimă. Străini suntem în mare singurătate și în veșnică pierdere”.

Drama lui Manole nu conține numai destinul artistului. Artistul autentic nu exprimă doar aspirațiile eului individual. El exprimă năzuințele adânci ale umanității.

Celălalt erou, din cel de-al doilea text dramatic menționat, Manole Crudu, personajul principal, este un sculptor celebru care, întors acasă după patru ani, bolnav grav, dar încă arogant, încearcă să-și găsească piesa lipsă din „puzzle-ul sufletului”.

Manole Crudu reprezintă, pe de o parte, artistul rațional și umanist, care elogiaza forța demiurgică a omului, artistul care vede în creație “semnul puterii omului asupra haosului și morții”.

Pe de altă parte, Manole Crudu este omul muritor stăpânit de spaima și neliniștea în fața morții. El este artistul, cu puteri demiurgice, ce avusese gândul că datorită artei, nu va muri de tot.

Manole Crudu crede că “măinile acestea plăsmuiesc atâta viață, încât, sub greutatea ei, moartea e strivită, alungată, nu știu unde”.

Eroul are însă revelația micimii sale ca ființă umană, în fața neantului. Acest sentiment este sporit de sentimentul singurătății. Eșecurile sale sunt succesive: interdicția de a mai sculpta din cauza bolii, complexele bătrâneții, reproșurile celor doi fii și alei Claudiei Roxan, refuzul Cristinei, toate acestea provocându-i spaimă.

Prin artă, artistul se poate conecta la divinul din el și poate să-l transmită lumii.

⁵ Op. cit. p. 155

⁶ Op. cit. p. 200

⁷ Op. cit. p. 200

⁸ Op. cit. p. 89

În drama lui Blaga, eroul își duce destinul la împlinire, demonul creației învingând. Horia Lovinescu insistă însă asupra trăirii ultimelor momente ale vieții eroului. Conflictul dramatic este mai degrabă între trup și suflet, între condiția de muritor și aspirația spre eternitate, prin artă. Din punctul de vedere al conflictului psihologic, al omului de excepție ajuns într-o situație limită, eroul lui Horia Lovinescu are note comune și cu eroul scriitorului Barbu Ștefănescu Delavrancea, din piesa "Apus de soare". Manole Crudu pendulează între convingerea că artistul se transfigurează în artă și prin artă. El crede că prin artă poate învinge moartea și poate depăși sentimentul angoasei, al neputinței de a purta cu soarta, considerând că poate înfrunta spaima de neființă.

Observația făcută de Liviu Rusu cu privire la raportul dintre artist și destin, poate fi aplicată și lui Manole Crudu, pentru că nici el nu este victima destinului, ci își impune propria voință, aceea de a crea.

Manole, eroul lui Blaga, își iubește soția și drumul lui este al creației prin iubire.

Manole Crudu, eroul lui Lovinescu, acționează mai mult din orgoliu și din conștiința răspunderii artistului în societate. Pentru el iubirea este "doar pinten pentru imaginație și senzualitate, nu sens de existență și împlinire". Și Vlad și Claudia Roxan îi reproșează un anume gen de egoism: "Tu n-ai iubit cu adevărat niciodată, Man. Și pe nimeni. În afara de sculptura ta. Restul a fost surplus de bogăție. Risipă. Chef". Manole e neînțeleș de cei doi fii - Vlad și Toma. Vlad are o altă concepție despre artă, iar Toma se consacră cercetării științifice.

Drama lui Manole Crudu este mult mai complexă: este nu numai a artistului, ci a omului ajuns la capătul existenței sale. Este deci, drama artistului, a bătrânului apăsător de singurătate, dar și de glorie, a bărbatului îndrăgostit și refuzat, a tatălui neînțeleș de fii.

Ca om, el trăiește sentimentul dureros al singurătății, al sfârșitului inexorabil. Ca artist, acesta ajunge și să nege principiul estetic conform căruia arta este expresia rațiunii. Moartea este prefigurată prin "somnul rațiunii", dar și prin imaginea doicii, bătrâna blândă, ostenită, dar răbdătoare (sugestie folclorică). Sculptura pe care o dăltuiește este "însăși moartea". Prin grupul alegoric sculptat, Manole își modelează propria lui spaimă de gol, de tenebre. Prin artă, Manole se eliberează și se purifică. Artă își îndeplinește astfel, funcția de katharsis. Eroul se împacă chiar cu ideea alunecării în neființă, moartea însemnând integrarea în ordinea cosmică.

Chiar când dispare ca individ, artistul se întoarce biruitor, în eternitate.

Cei doi eroi, creionați de Lucian Blaga și Horia Lovinescu, poartă un nume predestinat: Manole și sunt ființe care se află într-o permanentă căutare a unei identități spirituale. Ei trăiesc un proces complex de îndumnezeire. Sunt într-o permanentă căutare a divinului, în artă și prin intermediul ei. Artă, pentru cei doi eroi devine astfel, o expresie a sacrului.

Meșterul Manole, personajul lui Lucian Blaga, merge cu credința sa, până la contopirea individului cu pământul. Aceasta este esența deciziei sale, de a-și zidi consoarta.

Același proces de îndumnezeire și de sacralizare prin artă, este prezent și în construcția personajului Manole Crudu. Prin sacralizarea artei, identitatea creatorului creează premiza înomenirii ființei.

Concluzionând, pe baza semnificațiilor pe care le dezvoltă cele două opere dramatice supuse analizei, este evidentiat faptul că arta devine o modalitate prin care omul se conectează la eternitate și la transcendental. Ea poate să ajute oamenii să descopere frumusețea și sacralitatea, în cele mai banale lucruri și momente ale vieții ,oamenii sacralizându-și astfel, lumea .

BIBLIOGRAFIE

- D. Bălan, Artă și ideal, 1975;
 I. Bălu, Opera lui Lucian Blaga, 1997;
 V. Brădățeanu, Viziune și univers în noua dramaturgie românească, 1977;
 I. Corbea, N. Florescu, Biografii posibile, 1973;
 G. Gană, Opera literară a lui Lucian Blaga, 1976;
 C. Isac, Teatrul și viața, 1978;
 D. Micu , N. Manolescu, Literatura română de azi ,1965;
 I. Manitiu, Gong, 1968;
 V. Râpeanu, Noi și cei dinaintea noastră, 1966;
 L. Rusu, De la Eminescu la Lucian Blaga, 1981;
 A. Săceanu, Fața vazută și nevăzută a teatrului,1974;
 D. Săraru, Teatru românesc și interpreți contemporani,1966;
 A. Sasu, M. Vartic, Dramaturgia românească în interviuri, 1977;
 R.Scruton, Cultura modernă pe înțelesul oamenilor inteligenți, 2018;
 V. Silvestru, Prezența teatrului, 1968;
 N. Stancu, Horia Lovinescu - o dramaturgie sub zodia lucidității, 1985;
 A. Ștefănescu, Preludiu, 1977;
 T. Vianu, Opere, XII, 1985.

THE “SELF” IN KAZUO ISHIGURO’S *THE REMAINS OF THE DAY* – A PSYCHOLOGICAL AND PSYCHOANALYTICAL APPROACH

Adina Carmen FRICIU

PhD Student at George Emil Palade University of Medicine, Pharmacy,
Science, and Technology of Targu Mures

Abstract: The main purpose of this paper, which is part of a thesis, is to showcase the importance of the self and at the same time how it “manifests” itself within literature. The action of this novel takes place in England, and Mr. Stevens is the main character. It is a first-person narrative with the magical power to entice us better and make us side with Mr. Stevens. However, at the same time, because he “slips” some essential things at times, we manage to have an opinion and interpretation of our own. Mr. Stevens is a pure-blood British butler; he has impeccable penmanship and wording and conveys meaning in a complex and upright way. However, that is not always the case – as we shall see in the following analysis.

Keywords: psychology, psychoanalysis, self, conscious, unconscious

Over the course of six days, we have the opportunity to take two trips with Mr. Stevens: a physical one in which he hopes to reconnect with an old acquaintance and a metaphysical one in which he takes us through his memories and events of the past – all filled with joyous occasions where he managed to show “dignity” and where he evolved in his individuation process – showing us that he had attained his highest “self” that he possibly could. The former trip is described in the present tense, making us, as readers, be “there” with him during his endeavors. The latter is in the past tense because he describes the yonder times when “great history” had been made – and we cannot help but be spectators to his memories.

The first thing we notice as we start entering the world of Mr. Stevens is that he automatically self-explains everything he does, feels, or even thinks. He makes sure not to hurt us (the readers) and settles any misthoughts we might have. His politeness exceeds any expectation but fulfills any requirement from an authentic British person. Also, as James mentions in “Artifice and Absorption: The Modesty of *The Remains of the Day*,”: “His words are purposefully arranged rather than spontaneous, more strategically organized than we might expect from a story composed from involuntary memories.” (James, 2014: 56) Whenever he tries to “dive” in thought or memory, he uses phrases such as: “I should say,” “as I foresee it,” “as I recall,” and so on. Now, these phrases emphasize his upbringing, his coldness (but not in a demeaning way, but in a polite and aristocratic one), and, moreover, his professionalism. However, Wall states, “The sheer number of these indicates the extent to which this narrative is, in some largely unconscious way, meant to defend his life and the values that have shaped it. Steven’s evocation of a narrative is similarly defensive.” (Wall, 1994: 24) We can view his writing as a confession or memoir – in which he ensures the reader completely understands his points of view and actions. Not once,

but many times we find ourselves in a lengthy explanation given by Mr. Stevens where he enunciates every detail that led him to take the precautions he took, say the words he said, or not do the things he subconsciously wished for. The last part of the previous statement underlines this novel's most important theme and "aura": regret masked as fulfillment. Frequently he lies to himself that he did the right thing for the "greater good" or the "higher purpose," but, alas, it does him no good and gives him not the satisfaction he had been searching for. As we come across phrases like "contented myself," we cannot help but "see" that he is either burying a feeling or urge or restraining his actions from avoiding interfering with his Lord's wishes or requests. This is done consciously because he knows what he is giving up on but still chooses the "correct" action. Consequently, he denies his "self" and true nature, thus renouncing any shred of personality or uniqueness. In his manner of upbringing, his single purpose in life is to perfectly serve his lordship regardless of surroundings, actions, or, most of all, personal feelings. That is Mr. Stevens' standard of life and the epitome of his individuation process.

Starting with the first chapter, at Darlington Hall, we find out that Mr. Stevens' former employer had passed away. The estate was passed on to Mr. Farraday, who is an American, unaccustomed to British ways or manners. Mr. Stevens tries to meet his new employer's needs but quickly spots the differences and novelties in his endeavor. Mr. Farraday has to leave for the United States for five weeks and tells Mr. Stevens to take the car and enjoy a "break" away from the house he had been caring for almost 35 years. At first, he is very reticent, saying, "It has been my privilege to see the best of England over the years, sir, within these very walls." (Ishiguro, 1999: 4), and does so not fathom leaving the house. Nevertheless, this sentiment does not last long due to the arrival of a letter from Miss Kenton. She was the former housekeeper at Darlington Hall. However, she left the position to get married and start a family. We can easily spot the difference in behavior regarding Mr. Stevens when he mentions the letter and how many times he has read it to thoroughly comprehend Miss Kenton's thoughts. Over the next paragraphs, he self-explains himself as best he can, interpreting his lack of proficiency lately due to a "faulty staff plan." (Ishiguro, 1999: 5). These Freudian "slips," if we may call them so, demonstrate that his unconscious mind is trying to "survive" in this new lifestyle. The changes he is going through are beginning to show, starting from Lord Darlington's passing and Mr. Farraday's arrival. Now, Mr. Stevens is still perfectly capable of handling the estate. However, somehow, these errors surface and intervene in his day-to-day life. These errors are caused by the change of rhythm and pace in the house, new staff being hired, and new ways to communicate and "handle" tasks around the house. Most of the old staff left because better opportunities had presented themselves. At Darlington, there was no more need for such big personnel. In addition, the new owner did not have the money or the necessity to keep the estate as in its golden days.

Consequently, Mr. Stevens had to make ends meet by hiring fewer people with minimum training or taking on more chores than he could handle. Regarding the training, we must realize that after the Second World War, the need for professionals around the house diminished. Even the butler business was falling apart. Mr. Stevens proceeds and says: "Nevertheless, I think you will understand that to one not accustomed to committing

such errors, this development was rather disturbing, and I did, in fact, begin to entertain all sorts of alarmist theories as to their cause.” (Ishiguro, 1999:5) Now, in lack of introspection, Mr. Stevens ends up blaming the staff and himself for giving himself “too much to do.” (Ishiguro, 1999: 9). However, if we look closely, we know him to be a competent and hardworking man, but he is blinded by the fact that he is in mourning and suffering. Thus, he does not perceive or acknowledge them because he had trained to put his needs last all his life. This act of burying feelings, emotions, and thoughts led to his “errors” and lack of perception of what was happening.

Another thing that must be underlined about our main character is that he is very thorough in what he does (e.g., reading over and over Miss Kenton’s letter, deducing slight hints, remembering every piece of silverware in the house, etc.) and his attention to details is astonishing. Thus, he is a very conscious man regarding his job and appearance. For example, before starting his adventure, he ensures he has all he needs regarding clothing. He received many suits from Lord Darlington and planned on getting a new one, saying:

I calculate finally that my savings would be able to meet all the costs I might incur and, in addition, might stretch to the purchase of a new costume. I hope you do not think me unduly vain with regard to this latter matter; it is just that one never knows when one might be obliged to give out that one is from Darlington Hall, and it is important that one be attired at such times in a manner worthy of one’s position. (Ishiguro, 1999:11)

This quote is also mentioned because, at the very end, he describes, in an impersonal manner, the conditions of buying a new suit. This will be very relevant when he misses the opportunity to admit that he is from Darlington Hall due to some traumatic events we shall present later. Also, the use of the impersonal “one” underlines that he cannot name himself or take responsibility for being that person. He might not want to sound vain, or simply his unconscious blocks his desires and wishes. Alternatively, moreover, he consciously blocks them. This is the biggest puzzle we have with Mr. Stevens – in how he tells the story, we cannot fully decide whether he does certain things unconsciously or because he is very meticulous and attentive to details; he does them fully consciously.

We must not think of Mr. Stevens as a machine because he knows how to spot emotions and analyze his state. For example, he brings up his excursion again to Mr. Farraday. Also, he mentions that he wants to meet with the former housekeeper, Miss Kenton. When Mr. Farraday implies that Miss Kenton could be more than an acquaintance for Stevens, the latter is very embarrassed: “‘My, my, Stevens. A lady-friend. And at your age.’ This was a most embarrassing situation, one in which Lord Darlington would never have placed an employee.” (Ishiguro, 1999: 14) One thing that Mr. Stevens holds on to is his appearance, meaning his public identity. How those around him view and consider him becomes a leitmotif in the novel. Those words hurt his ego, but he quickly manages the situation by explaining to himself and us that his new employer is American and has different views of life. Mr. Stevens then proceeds to exemplify some situations when Mr. Farraday’s *bantering* took hold. This new way of talking and making fun of other people

was not pleasing to our main character. This is quite the opposite because he had never been accustomed to that. The chapter ends with Mr. Stevens' wish to address the bantering situation but fails to do so. Because Stevens had been used to being addressed politely and responding in the same manner, all his life and career, the new ways of conversation are very uncomfortable and seem degrading to him. He had been brought up to be a gentleman before anything else; therefore, this behavior is out of place for him. Trying his best to hide it and not to answer Mr. Farraday's "bate," Stevens loses part of his integrity and buries his true self and feelings regarding those situations once more.

During his interior monologue, he often mentions why he should take this trip. This leads us to think that he is trying to convince himself that he deserves this and should take advantage of this great opportunity. Furthermore, this is a presentation of how his mind works: being all his life at the request of his employer, never having a thought of his own when it comes to the events of the world, and not deciding to have a life of his own – when this trip presents itself it is like something strange and out of this world for Mr. Stevens. He had many opportunities to see people fall in love and start families, even his parents did so, and his father was a great butler as well; he did not wish that path for him. The word "dignity" appears many times, and this is the word he guides around. He thinks that having dignity means serving one's master to the fullest without even batting an eye or seeing things as they truly are. Thus his life becomes one of perpetual servitude and sacrifice.

The next chapter begins with Mr. Stevens telling us how his trip started and underlining that his consciousness of his surroundings is very acute and detailed. The very description and acknowledgment of the house being "alone" due to the staff's departure is astonishing:

What with Mrs. Clemens and the girls also gone for the week, I suppose I was very conscious of the fact that once I departed, Darlington Hall would stand empty for probably the first time this century – perhaps for the first time since the day it was built. It was an odd feeling and perhaps accounts for why I delayed my departure so long, wandering around the house many times over, checking one last time that all was in order. (Ishiguro, 1999:23)

Intriguingly enough, we see how our protagonist is "very conscious" of the changes happening around him and his dwelling place – enough to baffle us with his slow responses to other actions. This displays his "filter" of things he wants to acknowledge and be conscious of and other things he chooses to bury, forget, and not take into account. He gives life and meaning to an estate that had been his home for so long. Admittedly he is entitled to do so, but we must realize that his personality has been molded around this house and its inhabitants. Can we assume that Stevens became an indispensable part of it?

Further on, he describes this odd feeling "[it] swept over me that I had truly left Darlington Hall behind, and I must confess I did feel a slight sense of alarm" (Ishiguro, 1999: 24). This can be described as a small but definite panic attack. This is where and when his self is "severed" a bit because of his leaving. He became so attached to the house

that it became unbelievable and inconceivable that he was leaving. After a short walk and climbing a hill at the recommendation of a local man, Mr. Stevens finally feels a sort of freedom and excitement about what is to come. He keeps reiterating that he is meeting Miss Kenton for a professional purpose. However, readers can sense that he has harbored feelings for her, but he either does not realize it or denies them and blocks them in his unconscious.

As he resumes his adventure, he starts pondering the idea of a “great butler.” He offered many details of olden times when he had deep conversations with another highly esteemed butler, Mr. Graham. We find that “those evenings rank amongst my fondest memories from those times.” (Ishiguro, 1999: 31) So, for him, intellectual stimulation lies in debating on the greatness of his job – being a butler. We can only admire him for his dedication and passion for his work. As we continue reading, this passion has been “passed on” from his father. Mr. Stevens makes sure he mentions the fact that his father was one of an “older” generation that did not require certain attributes: “I refer to things such as good accent and command of the language, general knowledge on wide-ranging topics such as falconing or newt-mating – attributes none of which my father could have boasted.” (Ishiguro, 1999: 35) Mr. Stevens starts then telling us about his father’s concept of “dignity” through a story Mr. Stevens Senior used to tell over and over again. The story of a butler’s stoicism in overcoming a dreadful situation as if it were not even remotely dangerous: an English butler was commissioned to work in India, but he ruled under the same rigor and excellence as in England; one night during an exquisite dinner with many important guests, the butler encountered a tiger in the dining room and calmly informed the master about the situation. Next, we learn that three gunshots were heard. Then soon enough, everyone was invited to dine in the room as there were “no discernible traces left of the recent occurrence by that time.” (Ishiguro, 1999: 37). This idea is deeply embedded in Mr. Stevens’ subconscious because we see him handling difficult situations in the same manner throughout the novel – a denying of the self for the higher outcome. Further on, we find out how his father behaved the same when his master hosted a dinner where a former general served during the South African conflict. We must mention that Stevens had a brother who needlessly died during this war. Now, his father served and entertained a conversation with that general, even though deep down, Mr. Stevens Senior despised him. Nevertheless, alas, this story serves the purpose of showing how a great butler should behave: “The great butlers are great by virtue of their ability inhabit their professional role and inhabit it to the utmost; they will not be shaken out by external events, however surprising, alarming or vexing.” (Ishiguro, 1999: 43-44) It all revolves around the concept of “dignity” which is the equivalent of the process of individuation in his line of work.

Following this, Mr. Stevens tells the story of how his father had come to the estate as an under-butler and Miss Kenton as the housekeeper. They both arrived at the same time, but not much time passed until Miss Kenton made clear that Mr. Stevens Senior did not manage to take on too many tasks without making mistakes. One of these situations was when he had been carrying a tray to Lord Darlington and some guests when he fell over the pavement. Now, Stevens Senior would not recognize that his skills were failing

him, but he kept blaming that the pavement was not straight and one piece of it had risen, which was why he tripped. In the following days, he kept searching for the troublesome piece of pavement but in an unsuccessful manner. Miss Kenton mentioned it in her letter, saying that "I will never forget that time we both watched your father walking back and forth in front of the summerhouse, looking down at the ground as though he hoped to find some precious jewel he had dropped there." (Ishiguro, 1999: 52) Mr. Stevens ponders how, before the arrival of his father and the new housekeeper, they needed such people in those positions because the previous ones had fallen in love with one another and left to get married. He then starts pouring his thoughts and slight disgust on leaving a profession for the sake of love. He suddenly remembers Miss Kenton's decision to do the same. Then he utters: "But let me say immediately I do not have Miss Kenton in mind at all when I say this." (Ishiguro, 1999: 53). This is a sudden acknowledgment of words already said and the need to explain them. He, again, suppresses his thoughts and honest opinions for the sake of those around him. Throughout the story, because of many visual cues, Mr. Stevens activates in a way his *pre-conscious* state from which he draws his memories and past feelings. In this situation, remembering those feelings of disgust for not dedicating oneself to their profession launches an automatic response, a conscious one, in which he wants to defend himself and Miss Kenton. Had he never harbored feelings for her, he would not have suppressed that point of view and treated her as he treated the rest. However, he explains it by mentioning Miss Kenton's dedication when she was the housekeeper – as if it were a pardon for her decision. We can easily see the true conflict in Mr. Stevens and how hard he tries to satisfy our needs as readers, his companion's needs, his master's, and only at the very end, his needs. Putting himself last is considered in his "books" as the most crucial thing – dignifying.

Another significant scene is when Mr. Stevens is in his parlor enjoying his free time, and Miss Kenton brings him some flowers to "enliven things a little" (Ishiguro, 1999: 54), to which the former answers very coldly, but not in a demeaning or rude way; it is just that Mr. Stevens, even if he knows how to arrange and handle a house, he does not "value" these trivial things. From the slight tension, we can foresee that Mr. Stevens has something to discuss with the housekeeper. It soon comes through: she had called his father by his Christian name instead of the proper title. In Miss Kenton's mind, there is no mistake because Mr. Stevens Sr. is an under-butler; therefore, he is beneath her, and she has all the right to call him as such. A heated and passive-aggressive dialogue ensues, and Mr. Stevens mentions to her: "you simply have not observed my father. If you had done so, the inappropriateness of someone of your age and standing addressing him as 'William' should have been self-evident to you." (Ishiguro, 1999: 56) After this Miss Kenton ignores him, but makes sure at times to make observations that would slowly prove to Mr. Stevens that his father's golden days have passed. The fact that both men are in denial shows their common core and way of thinking. It is tragic for a son to see faults in his parent, and more so, it is more tragic to see fault in one's self as Mr. Stevens Senior does. Miss Kenton realizes she cannot "bring light" into Mr. Stevens' eyes. Hence, she uses a slight comedy in her dialogue and a mockery tone when addressing him concerning his father's mishaps.

Our beloved butler faces many changes. He knows not how to respond and does not have the proper tools to handle them. One episode where Mr. Stevens is “shaken” is when a Chinaman is improperly placed by his father, Miss Kenton notices, and she challenges her supervisor to see for himself his father’s mishap. Of course, Mr. Stevens’ ego and pride are hurt, and he does not want to fulfill her wishes only after she slightly changes her tone. After narrating this event, present-day Stevens confesses, “But now that I think further about it, I am not sure Miss Kenton spoke quite boldly that day. We did, of course, over the years of working closely together come to have seen some frank exchanges, but the afternoon I am recalling was still early in our relationship, and I cannot see even Miss Kenton having been so forward.” (Ishiguro, 1999: 62-63) This leads us to see that his stories are very subjective and serve the purpose of justifying his actions and motivating his choices and decisions. His memory is all he has, and he takes great pride in it. That is why he always uses many details when telling those stories. After so many years spent in those walls, he is sure to know every nook and cranny. However, when it comes to human interactions and his actions and reactions, he narrates them as if he were a reporter: short and concise. James argues that: “Memories, for Stevens, are more manageable when objectified as ‘topics,’ repackaged and protected from being recalled as potentially more traumatic instances of self-doubt or regret.” (James, 2014: 57)

As we move on, we see his dialogues are very sketchy and his answers even shorter and non-divulging. However, when it comes to his interpretations of what had happened and the detailing of events: his words are endless and overly explanatory. Despite all this, he recognizes when he is digressing, starts being aware, and says: “But I see I am becoming preoccupied with these memories, and this is perhaps a little foolish.” (Ishiguro, 1999: 70) Then, he proceeds to admire the English countryside and its fantastic splendor.

One of Mr. Stevens’ defense mechanisms is people pleasing. Of course, we might argue that it comes with the job, and he must do so. However, fulfilling one’s duties is one thing, but going above and beyond to please someone is a sign of trauma and buried feelings, leading to the burying of the *self*. After he encounters a small tortoise and takes care not to go over it with the car, present-day Mr. Stevens is praised and thanked for that act of kindness by the owner of the tortoise. He is suddenly made “to feel exceedingly uplifted about the whole enterprise facing me over these coming days.” (Ishiguro, 1999: 73). Now, being happy, he automatically feels the need to return to the story regarding his father and to explain his case furthermore. This can mean he does not indulge in lingering on this particular feeling because he always has other duties regarding those around him. Alternatively, he wants to please the reader with more details and ensure the message is correctly passed on. Another meaning here is that while he explains his father’s situation, he also presents the most important event in his career: “For one thing, I suppose I do regard it as the moment in my career when I truly came of age as a butler.” (Ishiguro, 1999: 73) During the conference of March 1923 two major events took place: one that is stored in Mr. Stevens’ consciousness and it is fully remembered and acknowledged, and another one which he chose to bury and not remember or attach a specific meaning to it.

The first one is the dinner seen through Mr. Stevens’ eyes, acknowledging the surface details and ideas regarding the dinner time servings, the staff to be well prepared,

and all the technical issues; and the second one is the dinner seen through his “inner eyes,” the events that took place then steered his lordship’s reputation in a dangerous direction. Mr. Stevens, ironically enough, gives a pep talk to his staff, saying: “History could well be made under this roof.” (Ishiguro, 1999: 81). This dinner concerned a lot of political figures: English, French, German, American, and others. Lord Darlington fought against a German man he befriended afterward on the account that he had always behaved like a gentleman. Herr Bremann had passed away in the meantime, and his lordship felt a duty to help the German people. After the war ended, Germany was left with a massive debt to the other winning countries due to the Versailles Treaty. This led to the rising of specific political figures and, of course, the Nazi regime. Because it was at the early beginning, the ideology of helping and taking pity on a suffering nation appealed to his lordship. In his mind, helping the Black Shirts and other figures was a noble thing to do. However, for the other representatives and essential people there during that conference, it was blasphemy – something that needed to be stopped. This is why we later discover that Lord Darlington had been an outcast and blamed for being a Nazi supporter. Mr. Stevens denied and vehemently buried in his unconscious these ideas.

During this dinner, something else happened, as we have stated before: Mr. Stevens Senior fell ill and died. This happens gradually, starting with Stevens Senior not feeling well. The doctor is called to their father-son’s last words. During a brief visit, Mr. Stevens Senior tells his son: “I’m proud of you. A good son. I hope I’ve been a good father to you. I suppose I haven’t.” (Ishiguro, 1999: 101) What is more shocking is Mr. Stevens’ answer: “I’m afraid we’re extremely busy now, but we can talk again in the morning.” (Ishiguro, 1999: 101) This short and concise exchange of words perfectly describes their relationship. Mr. Stevens proves great restraint and control of emotions because he wants to tend to his guests and attain perfection in his profession, even if his father is dying. This can be interpreted as a survival mechanism that takes over because he does not know how to process this feeling and situation, or he does this consciously. He denies himself any feelings or personal thoughts. He is given another chance when Miss Kenton, again, calls for him and urges him to be by his father’s side. He does that but quickly rushes out, saying: “This is most distressing. Nevertheless, I must now return downstairs.” (Ishiguro, 1999: 108) Even if, on the surface, he denies this event, his body cannot hold the emotions, and unconsciously, Mr. Stevens cries. Lord Darlington notices this: “You look as though you’re crying.” (Ishiguro, 1999: 110) But Mr. Stevens blames it on “The strains of a hard day.” (Ishiguro, 1999: 110) No matter how hard we try to hide something, it always finds a way out.

Further on, his father dies, but Stevens carries on justifying that: “I know my father would have wished me to carry on just now.” (Ishiguro, 1999: 111) Everyone feels pity and sadness for Mr. Stevens, but he carries on. His survival instinct activates, and he ignores the present situation, saying that his duty comes first. This makes the reader feel rather sad and confused. However, this is how he manages to overcome this situation. He continues to explain that he has reached closer to the goal of “dignity” and, astonishingly enough, he says: “For all its sad associations, whenever I recall that evening today, I find I do so with a large sense of triumph.” (Ishiguro, 1999: 115) Mr. Stevens marks a success in

that he managed to serve and be of assistance to such influential figures of the world, despite his father's death. Thus, masking feelings and carrying on as if nothing had happened is important to him. For him, this is another significant milestone in achieving the individuation process – reaching his highest *self*.

The following chapter starts with Mr. Stevens pondering once more on the concept of a “great butler” and “dignity.” Further on, he starts drawing a comparison between the older generations of butlers and the new ones. Mainly he points out that the newer ones, as he is, are more “idealistic” (Ishiguro, 1999: 120) and do not care so much about their masters' titles or invasion of privacy. Throughout his narrative, we can see that he holds the utmost respect for giving privacy and maintaining one's appearance. Many times he describes how he could have listened to closed doors and spread rumors or ideas, but he chose not to. Now, this protection of one's master and his defense of their private matters – all these things prove the fact that Mr. Stevens had blindly followed Lord Darlington, despite all the “shady” personas that ventured into the house or were asked to dine there.

The next scene has Mr. Stevens encounter a local of Dorset who helps him with his car after it breaks down. Mr. Stevens casually chats up until the “old batman gone civvy” (Ishiguro, 1999: 125) asks about his job. When Stevens mentions Darlington Hall, the man's voice changes, and he quickly asks if he has worked for Lord Darlington. We, readers, have waited for a moment when Mr. Stevens would take pride and boast about his Lord, but, to our astonishment, he denies this by stating that “Oh no, I am employed by Mr. John Farraday, the American gentleman who bought the house from the Darlington family.” (Ishiguro, 1999: 126) Stevens' defense mechanism kicks in and takes hold. He denies his past because that would imply his involvement in the Nazi business. He knows that Lord Darlington's intentions were pure and maybe at times misguided, but to explain that whole process to a stranger would have been too much. Therefore denial was the best solution. This can also mean that Mr. Stevens is still carrying on his job of protecting his former master and again maintaining appearances. He tells us that he does not fully understand why he failed to admit his former employer and also mentions another time when he did the same. So this is a recurrent episode, and this defense mechanism is always activated. Mr. Farraday had some American friends come over some months before this particular incident when the lady had inquired Mr. Stevens if he had served Lord Darlington.

Moreover, again, Stevens denied it. This led to the mocking of Mr. Farraday for not knowing his staff properly. When faced with the event, in a private conversation with his new master, Mr. Stevens says that: “I mean to say, sir, that it is not customary in England for an employee to discuss his past employers.” (Ishiguro, 1999: 131) However, again, Mr. Stevens sacrifices himself for his former employer and the greater good. Because he had been put in a difficult situation many times, he feels the need to explain to us his thought process: “Of course, there are many people these days who have a lot of foolish things to say about Lord Darlington. You may be under the impression that I am somehow embarrassed or ashamed of my association with his lordship. It is this that lies behind such conduct. Then let me make it clear that nothing could be further from the truth. [...]

I have chosen to tell white lies in both instances as the simplest means of avoiding unpleasantness.” (Ishiguro, 1999: 132)

This shows his true dedication, how viciously he protects his lordship, and at the same time, how he protects his *self* and his secret identity. He manages to discern to whom he should confess and make clear his thoughts (the reader) and to whom not to do so.

“Day three – morning *Taunton, Somerset*,” is short and lacking in too many details, but he presents here how wrongfully described Lord Darlington had been – as a Nazi supporter. His stream of consciousness had been triggered by the spotting of the silverware he was using. Mr. Stevens took pride in the way Darlington Hall’s silverware had been kept. However, after Mr. Farraday came short, errors occurred, which, again, Mr. Stevens blamed on the lack of staff. (Ishiguro, 1999: 149) Concomitantly, he was pondering on Miss Kenton’s wish to return, but as he reread her letter, he could not “point to any passage which clearly demonstrated her wish to return.” (Ishiguro, 1999: 149) This shows how he managed to “trick” his mind into believing what he had wished for a long time. Subconsciously, he inserted meaning in her letter – meaning that was not there to begin with. His conscious state cannot admit to his unconscious desires.

“Day three – evening *Moscombe, near Tavistock, Devon*,” find our main character explaining the situation that made people regard his former employer as a supporter of the Nazi regime. During his lordship’s endeavors to entertain guests and make them feel welcome and equally received, he decided to fire all the Jews from his household. This sparked anger and outrage, especially in Miss Kenton. Upon receiving the message from Mr. Stevens that she should let go of some of her maids, she threatens to leave. Mr. Stevens, however, sees nothing wrong with the situation and says: “Miss Kenton, I am surprised to find you reacting in this manner. Surely I don’t have to remind you that our professional duty is not to our own foibles and sentiments, but to the wishes of our employer.” (Ishiguro, 1999: 157). Again, he is blinded by the “duty” he feels for his lordship. When an actual and threatening situation presents itself, Mr. Stevens remains unfazed by the upcoming loss of jobs for the maids. Quite the opposite, he thinks his employer is doing them a favor by protecting them from his guests. A year passes after the incident. Suddenly, Lord Darlington admits he was wrong and asks Stevens to enquire if the girls would like to return. We must mention that during this time, Miss Kenton behaved very coldly towards Mr. Stevens, and he did not quite understand why. When he finally tells her that “What’s done can hardly be undone. But it is at least a great comfort to hear his lordship declare so unequivocally that it was all a terrible misunderstanding.” (Ishiguro, 1999: 161) Miss Kenton is hardly pleased by this and asks Stevens why he is now concerned when he was untouched by that particular incident last year. He answers: “Now really, Miss Kenton, that is quite incorrect and unfair. The whole matter caused me great concern, great concern indeed.” (Ishiguro, 1999: 162) This conversation showcases how Stevens restrains himself; indeed, he might have felt guilty and concerned but failed to show it to others. On the outside, he was perceived as cold and uncaring. However, as he says, it was quite the opposite.

During his trip, he finds himself in a local house staying overnight because his car has run out of petrol. He describes the situation, but we want to emphasize that he uses

disassociation every time he enters “memory land.” He knows it: “But I see I have become somewhat lost in these old memories. This had never been my intention, but then it is probably no bad thing if, in doing so, I have at least avoided becoming unduly preoccupied with these events [...] For these last few hours, it must be said, have been rather trying ones.” (Ishiguro, 1999: 168) Wong argues that: “At another level of the narrative, then, Stevens’s physical journey represents an actual departure from the estate that has kept him focused and confined not only to his sense of duty but also to a possible mental and emotional ‘expansion of self.’ [...] If he had hoped to dissociate himself from past affairs, those repressed events now return with a vengeance to his consciousness.” (Wong, 2005: 58)

Further on, he opens the thought of Miss Kenton’s letter again. However, this time he tries to understand why their relationship has changed: “The fact is, I have tended increasingly of late to indulge myself in such recollections. And ever since the prospect of seeing Miss Kenton again first arose some weeks ago, I suppose I have tended to spend much time pondering just why it was our relationship underwent such change.” (Ishiguro, 1999: 173) Mr. Stevens tells us about the other time Miss Kenton visited him in his pantry, enquiring about a book he was reading. Not accustomed to people invading his private space and life, he was very defensive, and the matter ended bitterly. Mr. Stevens admits that what bothered him most was that she came in during his free time. However, his persona was threatened because certain buried feelings came out again, and he could not understand them properly. He might have harbored feelings for her but did not realize how impactful they were. Thus, he was apprehensive about this intrusion. The book he was holding on to happened to be a romantic one. He was, on a subconscious level, embarrassed by it. Moreover, he did not permit himself to have such feelings. Another time he abstained from manifesting his true *self* was when Miss Kenton’s aunt died. Her only live relative had passed away, and she was in distress. However, Mr. Stevens did not even express his condolences and sympathy. The chapter ends with a justification coming from Mr. Stevens regarding his lordship: “It is hardly my fault if his lordship’s life and work have turned out today to look, at best, a sad waste – and it is quite illogical that I should feel any regret or shame on my account.” (Ishiguro, 1999: 211) This chapter shows how deeply his emotions and feelings are buried and how well they stay hidden. However, they come forth with great magnitude and force when difficult situations arise. Thus, his actions and words are his fearful enemies because even if he considers himself stern and justified, he later regrets those things. Even if he does not utter them, we realize his state from how he uses other words.

In Cornwall, Mr. Stevens prepares for his meeting with Miss Kenton. His mind is a continuous buzzing of ideas and successful or failed plans. For example, in the following paragraph, we see how he launches ideas and simultaneously prepares answers. His anxiety level is rising, but he has a backup plan for every mishap or misfortune: “I should say, incidentally, that I am not so foolish as to be unprepared for disappointment. I am only too aware that I never received a reply from Miss Kenton confirming she would be happy about a meeting. However, knowing Miss Kenton as I do, I am inclined to think that

a lack of any letter can be taken as agreement; were a meeting for any reason inconvenient, I feel sure she would not have hesitated to inform me.” (Ishiguro, 1999: 216)

His straight back and forth regarding his thoughts sometimes proves his deep thinking. He can be very analytical and well-prepared for any scenario. At the same time, he has conditioned himself to be adapted no matter the outcome. This is his *mantra* regarding achieving “dignity:” managing any situation. It is truly admirable and astonishing, but it is dreadfully hard and tiring for his psyche. That is why he “freezes” when encountering difficult people or situations. He prefers the past because he has been in control and naïve ignorance. James says: “Aspects of self-control thus become a stylistic feature while revealing to us a habitual state of mind – the self-command that twists into self-constraint, the guardedness that Stevens cannot prevent his professional self from habitually retaining, carrying over to, and enfolding his private self at the close of day.” (James, 2014: 60)

Further on in this chapter, as he waits for the exact time to meet Miss Kenton, his mind drifts again to the past. One particular scene that has us marking his psyche is when Miss Kenton goes out one night. It was usual for her to have evening walks and private matters to handle, as Mr. Stevens has told us, but this night was special. Miss Kenton informs Steven that she will meet a man with whom she has been conversing. He is going to propose to her. Miss Kenton expects some reaction from her long-know colleague but to no avail. Of course, another important dinner is taking place at Darlington Hall, and Mr. Stevens is very preoccupied. When she comes back, she says, “I accepted my acquaintance’s proposal.” (Ishiguro, 1999: 229), which leaves Stevens to say something we have already expected: “Miss Kenton, you have my warmest congratulations. But I repeat, there are matters of global significance taking place upstairs and I must return to my post.” (Ishiguro, 1999: 229-230) Deflecting appears again, and Stevens is not even conscious of his actions. Miss Kenton had been hoping that, on a certain level, he would confess his feelings, but, alas, no such thing happened.

The denial of what was going on is present again in Mr. Stevens’ mind. As a close friend of his lordship informs Stevens that Lord Darlington had been a pawn and used by the government and the Germans, our beloved butler cannot comprehend what is happening. His “freezing” state takes over and denies everything: “I’m sorry, sir, but I cannot see that his lordship is doing anything other than that which is highest and noblest. He is doing what he can, after all, to ensure that peace will continue to prevail in Europe.” (Ishiguro, 1999: 236) His pride when talking about his master is impressive. Moreover, the fact that he refuses to give inside information, whether he knows it or not, we cannot be sure of Mr. Stevens, shows once again his “dignity” and mastery as a butler.

The last chapter has us hoping to see and witness the meeting between the former colleagues. However, it becomes just a story, once again, told by our beloved Mr. Stevens. They exchange pleasantries and then move on to deeper ideas. He soon finds out that her marriage is recovering. He then confesses to us that he has no intention of prying into her business whatsoever. They discuss the falling of Lord Darlington and the new owner’s habits and ways of speaking. She tells him about her family. All this happens in a magical environment, and they do not even notice the passing of time. Soon enough, though, she

has to catch the bus for her ride home, but he offers to accompany her. He touches upon the matter of her happiness but in a sophisticated and diplomatic way so as not to embarrass her. At one point, she confesses that she pondered upon how her life might have been different if she had chosen to stay: "For instance, I get to thinking about a life I might have had with you, Mr. Stevens." (Ishiguro, 1999: 251) This remark had taken Mr. Stevens aback: "it took me a moment or two to fully digest these words of Miss Kenton. Moreover, as you might appreciate, their implications were such as to provoke a certain degree of sorrow within me. Indeed – why should I not admit it? – at that moment, my heart was breaking." (Ishiguro, 1999: 251-252) However, because he is a gentleman, he reassures her. He wishes her the best, as she has a bright future as a soon-to-be grandmother. They say their goodbyes, and he leaves as the bus takes off.

Standing next to the sea, near the piers, Mr. Stevens thinks of his meeting with Miss Kenton. Yugin masterfully talks about the "subjectivity of memory:"

In *The Remains of the Day*, Ishiguro achieves this fragmented effect by depicting the memory of events retrospectively and not as the events unfold in real time. The depiction of the much-anticipated meeting with Miss Kenton in Little Compton is the most significant example of this. The details of the meeting are not divulged on the fourth day (the day it takes place) of Stevens's journey; instead, the meeting is described two days later, beginning with Stevens sitting on the pier in Weymouth waiting for the lights to come on. (Yugin, 2014: 34-35)

Moving on, Stevens encounters a nice fellow with whom he chats. Mr. Stevens finds out the man had been a footman, and then he feels ready to confess his identity: he is a butler at Darlington Hall. Soon enough, he makes another confession: "I gave my best to Lord Darlington. I gave him the very best I had to give, and now – well – I find I do not have a great deal more left to give." (Ishiguro, 1999: 255) This one saddens us because he lost his vitality and *self* by giving everything to his lordship and keeping nothing for him. It is now that he truly becomes aware of lost opportunities and feelings. At the same time, we can presume that he had been gas-lighted by his former master because he says: "You see, I *trusted*. I trusted his lordship's wisdom. All those years I served him, I trusted I was doing something worthwhile." (Ishiguro, 1999: 256) We feel the "sourness" in his voice and tone. As he gets out of his safe and comfort zone, Mr. Stevens starts seeing reality as it is and cannot help but feel devastated and senseless and without a *self*. He feels and fears that he lacks individuality. The former footman tells Stevens he should enjoy life a bit; otherwise, he is "bound to get depressed" (Ishiguro, 1999: 256). As time passed, Mr. Stevens left with his thoughts again, and he reached a positive outcome in life. He confesses that: "there is something to his advice that I should cease looking back so much, that I should adopt a more positive outlook and try to make the best of what remains of my day." (Ishiguro, 1999: 256) Finally, we see Mr. Stevens coming to terms with his life and moving forward with his current problem with his new master: the bantering matter. Moreover, this detail brings our story to a full circle.

Looking from time to time at the past is a healthy and good strategy. However, when it becomes something one dwells upon and cannot move forward in his/her present

times, it becomes an issue. A problem like that cannot be solved easily, and the owner will encounter many difficult situations before they reach peace. It took Mr. Stevens a letter from an old acquaintance to leave the estate and visit England. His deep-rooted feelings for Miss Kenton were evident to us as readers but not to him. During this journey, he discovers many things about himself: past and present *self*. We conclude that Mr. Stevens is getting closer to the end of his individuation process, attaining his highest and fullest *self*, but still has “a lot more to give” until he retires.

References:

- Ishiguro, Kazuo. (1999). *The Remains of the Day*. London: Faber and Faber Limited. Found on: <https://yes-pdf.com/book/1018/read>
- James, D. (2014). 4. “Artifice and Absorption: The Modesty of *The Remains of the Day*” in Kazuo Ishiguro. *Contemporary Critical Perspectives*. Ed. by Matthews, S., Groes., S. London, New York: Continuum International Publishing Group, pp. 54-66.
- Wall, K. (1994). “The Remains of the Day” and Its Challenges to Theories of Unreliable Narration. *The Journal of Narrative Technique*, 24(1), 18–42. <http://www.jstor.org/stable/30225397>
- Wong, C. F. (2005). *Kazuo Ishiguro*. Liverpool: Liverpool University Press. <https://www.cambridge.org/core/books/kazuo-ishiguro/15E93DB5A27A59867B8A208A460E683F>
- Yugin, T. (2014) *Kazuo Ishiguro and Memory*. London: Palgrave Macmillan UK.

THE LYRICISM OF THE PATH TO THE ABYSS

Elena BĂDOIU (TUDOSE)
PhD Candidate, University of Craiova

Abstract: The question of death is one of the main, obsessive themes of the Romanian philosopher. In his famous essays, Cioran chooses to delve into the many facets of this subject, setting out one by one in a lyrical tone full of meaning and dominated by sensitivity, the conclusions of his personal filter.

The meticulous description of the enduring agony reaches unimaginable limits and reveals a unique, impressive perspective of the path to the abyss.

Keywords: Cioran, abyss, lyricism, path, research

Le lyrisme de la voie vers le néant

Les tourments cioraniens

Par ses essais de début, Cioran lance un vrai enjeu aux gens en train de les approfondir en ce qui concerne la compréhension et l'interprétation de son message philosophique. Rédigé au but de définir son identité spirituelle, son premier livre dévoile une originalité troublante, une sensibilité élevée et une pensée tout à fait étrange en imposant sûrement des recherches supplémentaires.

À mon avis, « Sur les cimes du désespoir » constitue un repère central dans l'analyse de l'œuvre du grand philosophe E M Cioran

Dans ces 41 essais on peut retrouver tous les thèmes qui seront traités et développés dorénavant: la mort, le péché originel, la contingence de l'être humain, le tragique de l'histoire, la fin de la civilisation, la menace constante du mal, l'obsession de l'absolu, la solitude, l'angoisse, le drame de l'existence possible d'un Dieu imparfait, le refus de la consolation à travers la croyance.

Tout d'abord, le titre « Sur les cimes du désespoir » veut attirer l'attention et suggère la présence d'un état d'âme complexe et accablante, le désespoir. Celui-ci est fortement renforcé par le mot cimes en indiquant le substitut d'un superlatif. Le jeu de ces mots permet et oblige à la fois le lecteur à se poser des questions concernant les sentiments les plus profonds et complexes de l'auteur. Pourquoi désespoir et même pourquoi cimes? Derrière ces mots se cache inévitablement toute une histoire qui révèle le parcours psychologique d'une âme dans une quête sans cesse.

Comment et pourquoi est arrivé l'auteur au désespoir? Dans quelles circonstances et pour quels raisons éprouve-t-il du désespoir? Est-il vraiment désespéré? Il n'aboutit pas à trouver sa voie? Quels sont les autres sentiments qui l'ont poussé à la fin au désespoir? Est-ce qu'il y en a d'autres? Selon moi, la réponse est certainement affirmative.. Si on arrive au désespoir, on arrive après un long chemin parsemé avec des angoisses, des chutes et des tourments d'âme. Tout être humain passe au long de sa vie par des essais;

ceux-ci le tourmente mais plus l'accable, plus il devient fort, plus confiant aussi dans ses propres forces et réussit à trouver son pouvoir intérieur pour combattre et éliminer les sentiments et les états qui le dominent et le rend faible.

Est-ce que notre force provient du Dieu? Est-ce que notre identité spirituelle trouve les racines dans le plan religieux? Combien de cette force vient du Dieu, de la force divine et combien vient de nous-mêmes? Pour tout chrétien, le pouvoir, l'aide, le soutien au chagrin viennent du Dieu, de la divinité ou on croit inconditionnellement.

Dans une agitation constante, extrêmement envahissante, Cioran entame le long chemin, plein d'assurance, de l'exposition progressive de ses obsessions. L'avalanche de ses moments d'errance spirituelle culmine dans l'effervescence des thèmes débattus avec lui-même, laissant néanmoins l'impression d'être une autorité en la matière.

Harmonieux et intense, l'entrelacement magistral du vocabulaire, souvent à l'extrême, confère, contrairement aux apparences, une rythmicité et un raisonnement pour le moins inhabituels.

Son premier essai débute par une interrogation rhétorique: « *Pourquoi ne pouvons-nous demeurer enfermés en nous ?¹* »

L'interrogation frappe sans conteste et indique à la fois les états tourmentés, chaotiques, agités dominant l'auteur jusqu'au plus profond plan de son être. Le besoin de tout être humain de se vider de tout contenu, de toute expérience vécue, de toute agitation pour s'abandonner à sa fluidité intérieure, à son rythme équilibré, naturel est dénoncé en même temps par l'auteur.

L'homme devient lyrique dans la souffrance et dans l'amour parce que ces deux sentiments, même s'ils sont si différents, ils surgissent de la partie la plus intense, la plus accablante et la plus révélatrice de son intérieur. L'ensemble des formes expressives contribuent effectivement au fond originel, à l'universalité de la vie.

Les mots et les expressions employés crayonnent des images si fort mêlées, des nuances à l'extrême, des infinités intérieures étranges et sans doute angoissantes. Les tableaux de l'écriture suggèrent une effervescence incroyable, une dualité constante et enfin la présence des phénomènes spirituels pas habituels.

Il n'y a pas de barrières, d'obstacles, tout s'évanouit pour faire place à un écoulement intérieur, sortant sans cesse dans un rythme continu et intense tous les éléments spirituels de son être. Le rythme de plus en plus intense du lyrisme, comparé à « un chant du sang, de la chair et des nerfs² », mène à un paroxysme du lyrisme, à une fécondité créative, poétique.

Le thème de la mort

La mort et l'amour ! Des extrêmes si marquants, significatifs, présentés l'un à côté de l'autre, en témoignant les moments décisifs de l'existence humaine. Une vie entière réduite à deux mots chargés d'importance, le début et la fin. Des sentiments complexes sont exposés grâce au lyrisme intérieur, palpitant à un rythme essentiel, propre, unique.

¹ E.M.Cioran, « *Sur les cimes du désespoir* », Editions de L'herne, Paris, 1990, p. 5

² E.M.Cioran, « *Sur les cimes du désespoir* », Editions de L'herne, Paris, 1990, p. 6

Quand cette agitation du fond intime de l'être atteint le point culminant, ce lyrisme réussit à accomplir une purification intérieure complète, en exposant d'une manière féconde tout trouble organique. Les phases émotionnelles mènent inévitablement à une folie, à une ivresse intérieure remarquable. Pour qu'on réussisse effectivement à nous exposer, on doit impérativement passer par certaines étapes, de découverte, de révolte, de négation et à la fin d'acceptation.

Repris dans le deuxième essai mais aussi dans les autres, le thème de la mort constitue le sujet des interrogations du grand philosophe. Même si à première vue, la mort suggère et définit le point final de la vie, les méthaphores surgissent et créent l'image déconcertante de la mort par solitude en indiquant la présence d'un état d'âme dépressif car on peut être mort en vie.

L'auteur n'éprouve que de dégoût pour ceux qui s'imposent des attitudes à première vue destinées à faire impression et choisit mourir seul et abandonné qu'entouré de faux-semblants à l'heure de la mort. Celui-ci préfère descendre au plus profond de son être pour éprouver, découvrir et vivre toutes les sensations les plus cachées et secrètes de son intérieur. Il ne semble pas avoir peur à rester seul, même devant la mort puisqu'il ne cherche pas à oublier sa propre mort, au contraire, il laisse l'impression de pouvoir subir les sensations angoissantes avec une lucidité incroyable.

Les interrogations se déroulent successivement tout en mettant en évidence les thèmes qui attirent l'attention du philosophe, qui l'angoissent et auxquelles il n'a aucune réponse. Bien qu'il montre avoir l'intention d'offrir des réponses à ces questions, celles-ci ne sont pas complètes, au contraire très courtes, en faisant place, même en imposant d'autres interrogations. Il s'agit d'une phrase interrogative naissant d'une autre, c'est un domaine fécond développant l'interrogation, le doute, le soupçon, le désespoir, les états d'âme déchirant l'être humain.

Mais, dans cette folie, dans cette parade des troubles, le sentiment de ne pas pouvoir vivre, atteint le un sommet effrayant, aussi comme celui du grotesque, du désespoir, de la souffrance et beaucoup d'autres.

Bien développé, le thème de la mort laisse l'impression d'obséder le philosophe car il commence y dédier de nombreuses pages, abondantes et chargées de signification, des pensées exposées d'une façon surprenante, écrasante mais en tout cas révélatrice. Selon l'auteur, l'approfondissement de certains problèmes nous isole dans la vie et la révélation de la mort réussit à détruire toute naïveté et toute joie jusqu'au point où on se sent dépourvu, vidé de tout contenu, de toute illusion et de tout espoir.

Oublier que la vie a une fin c'est une autre pensée née du pessimisme du philosophe insistant sur les implications et les conséquences de cette révélation. Une fois conscient de cette réalité, on pourrait dire qu'on perd l'équilibre interne et on tombe proie à un tourment ravageur, à un déséquilibre vital, à une agonie arrachante et troublante. L'auteur expose une autre révélation : celle de l'existence de deux sortes d'agonie. À son avis, on découvre l'agonie dernière et l'agonie durable, deux types d'agonies, tout à fait surprenantes, mais révélatrices et capables de se mélanger aussi comme la vie et la mort. En ayant les mêmes racines, les deux agonies prouvent de la gravité, du bouleversement devant la prise de conscience de la mort.

E.M.Cioran insiste sur la présentation de l'expérience individuelle dans l'agonie durable, sur l'attaque incontrôlable de la mort comparée à une ivresse mais pas à une ivresse lumineuse, pure, preuve de l'extase sinon à une ivresse folle et dangereuse où la mort s'élève, envahit, s'étend en éteignant l'effervescence intérieure créatrice.

C'est un état agonissant, prolongé, nous dirigeant vers la mort, nous rendant irrationnels et fous en affrontant l'idée d'une fin inévitable. Il nous arrive avoir la révélation de l'approchement de la mort par la maladie et les états dépressifs accablants et détruisants, éblouissant totalement le receleur. Ainsi, la révélation est bien forte. Ce sont les maladies, les souffrances et les déséquilibres, la fatalité et l'agonie qui renforcent le pessimisme incarné du philosophe. Il s'agit d'une série d'éléments qui s'enchaînent parfaitement pour peindre le tableau de la réalité métaphysique.

Le monde réel réussit à la fois à mélanger complètement et indéniablement les deux plans, le plan psychique, dominé par la maladie, mais aussi l'autre plan, le plan physique, plein d'angoisse, peur, troublement, exigeant toute énergie et puissance mentale pour y faire face.

Une fois frappés par la révélation de la mort, de la fin inévitable, les jeunes arrivent brusquement à perdre toutes les illusions et les rêves absolument normales de la jeunesse.

L'auteur insiste sur l'idée constante qu'on doit souffrir pour passer par des expériences authentiques, nous obligeant à découvrir en nous-mêmes des subtilités pas connues, pas encore vécues, des états fréquemment surprenants, à l'extrême de ce qu'on a dorénavant découvert. L'être humain possède cette capacité de réagir d'une façon totalement différente que d'habitude en affrontant des grandes expériences réelles.

En tout cas il y a une certitude : tous ces expériences, tous ces états problématiques, dérangeants, troublants perfectionnent sans aucun doute le caractère de chaque individu, en le façonnant non seulement à l'extérieur mais aussi dans les substrats intérieurs.

Tout en feuilletant les pages de ce livre, on découvre partout bien développé le jeu de ce jumelage vie-mort, aspects qui laissent l'impression d'avoir une liaison indissociable, une interconnection remarquable, une interdépendance implicite. Les nuances tout à fait contraires surprennent et attirent l'attention par la combinaison des termes, étrange, inédite.

Surtout chez le dépressif, le sentiment de l'approchement de la mort s'ajoute à la dépression en créant une condition d'agitation permanente où on ne peut pas retrouver d'équilibre, de paix, de bonheur et de tout accomplissement spirituel, si nécessaire dans la vie de chaque individu osant à dépasser toute limite physique.

On ne réussit pas à concevoir l'immanence de la mort sans le néant, de la même manière qu'on ne peut pas concevoir la vie sans un principe de négativité c'est un autre concept révélateur du grand philosophe auquel il dédie de nombreuses pages chargées d'importance.

Le néant s'installe par la peur ressentie à l'instant où on saisit se diriger vers la mort, vers la fin irréversible d'une vie définitivement vaincue et dont l'éternité n'est qu'une illusion brusquement prouvée, étonnante mais tant nécessaire.

Le sentiment de la peur est pleinement indiqué en mettant en évidence, en révélant toutes les formes qu'elle incarne dans des moments absolument troublants, où l'être humain réagit normalement, se protège et met en action son mécanisme de défense de survie.

Cependant, la peur de la mort apparaît comme une peur essentielle en montrant un vrai réseau ou une vraie correspondance avec les autres formes de peur de l'individu. Car chacun de nous révèle tout au long de sa vie de nombreuses appréhensions au dessus de soi-même qui réussissent à dominer totalement la profondeur, le caractère et les réactions individuelles.

Alors chaque individu réfléchissant sérieusement au concept de la mort, éprouve cette crainte épouvantable mais à la fois bien normale et il doit s'efforcer pour protéger et sauver le monde des valeurs auxquelles il a apporté sa contribution. Cette riposte c'est bien logique car il cherche sans doute vaincre le néant y compris la mort.

Si l'homme se rend compte de la proximité de la mort, il devient en même temps conscient du fait que tout ce qu'il pensait avoir créé pour l'éternité, c'est en effet éphémère.

Alors on aperçoit l'attitude de l'homme devant la mort, celui-ci devenant silencieux ou au contraire désespéré selon le cas.

Une autre facette divulguée met en relief le fait qu'il y a peu de gens devenant vraiment conscients de l'agonie durable se produisant en eux-mêmes et arrivent à expérimenter seulement l'agonie finale. Leurs attentes s'avèrent extrêmement élevées en vivant avec l'espoir d'une incroyable révélation finale. Mais plus les espoirs grandissent, plus ils éprouvent des déceptions et un sentiment d'échec. Au lieu d'être témoins d'une illumination divine, ils sont saisis d'une perplexité.

Le lyrisme de la mort

Le langage morbide et sombre de la mort est accompagné partout des termes appartenant au registre du romantisme, du lyrisme et de la rêverie. En parcourant en détail les lignes des essais, on a l'impression de vivre un moment hallucinatoire où les expressions bouillonnent dans leur propre jus à cause de la charge plurisémantique.

La fluidité du message de l'auteur est pleinement ressentie et émerge malgré les enchevêtrements lexicaux, contribuant considérablement à l'unité et à l'homogénéité du texte à la charge surréelle. On assiste à une folie productive et féconde en phases spirituelles qui témoignent de la mélancolie, du désespoir, de la tristesse, de l'impuissance, de l'extase, de la suspicion, de l'incertitude, du doute, de la souffrance, de la joie, du ravissement, de la méditation, de la compassion, de l'abandon et bien sûr de la solitude.

Les pages suivantes de l'essai s'enrichissent en expressions comme « *l'art de mourir*³ » qui suscite l'intérêt par le romantisme implicite du concept « art » et le pessimisme noir, macabre du verbe « mourir ». L'auteur suggère, lance et impose à la fois cette expression et insiste sur sa définition : « *L'art de mourir ne s'apprend pas, car il ne comporte aucune règle, aucune technique, aucune norme*⁴ ».

Selon mon opinion, c'est une ingérence notable car si l'art indique la foi romantique, rêveuse, sentimentale de l'homme, le verbe « mourir » envoie implicitement à la fin de l'existence humaine, au passage vers le néant. Il s'agit vraiment d'une combinaison au moins épatante, bizarre mais d'une beauté et profondeur remarquable, en faisant référence sans aucun doute aux substrats prêts à être découverts, approfondis.

Si l'art évoque pleinement la passion, l'inspiration, la création, l'amour, l'introduction dans le texte du verbe « mourir » choque fortement, en indiquant une réalité absolument normale, habituelle, celle où l'existence humaine arrive à une fin parvenant parfois brusquement, autre fois plus lentement par une agonie douloureuse. Ça dépend de chaque cas mais la fin c'est pourtant la même pour tout le monde, pour tout individu, il n'y a pas d'exception et on ne peut rien changer.

Le domaine de l'art implique beaucoup d'aspects créatifs, prêts à être étudiés, et employés désormais. C'est en même temps le cadre qui apporte de la joie, enrichit, ennoblit et embellit décisivement le parcours monotone et gris de notre existence, en le colorant en milles nuances excitantes, vives, décrivant et suggérant implicitement une béatitude tant indispensable pour notre âme.

Si on pense à l'art, on fait aussi référence à la musique, aux notes musicales diverses, éblouissantes parfaitement synchronisées trouvant un écho au plus profond niveau de notre intérieur. L'être humain ressent sans doute le besoin de la présence des accords musicaux dans sa vie, imprimant un rythme optimiste, spirituel et créatif au quotidien ennuyeux.

L'expression ci-dessus mentionnée « l'art de mourir » renvoie même à l'interprétation d'un acteur jouant le rôle final sur la scène de la vie. Le décor spécialement réalisé fournit à chacun de nous l'opportunité de vivre à sa manière ses moments d'agonie, en exposant son amertume, son déchirement, sa tristesse, son désespoir devant la révélation cruelle, stupéfiante de la fin de son existence.

Assurément, la réaction des gens dans de tels instants peut être aisément comparée au discours d'un avocat devant l'instance, devant le juge. Celui-ci plaide sans cesse, en soutenant avec des preuves indoubtables pour convaincre le juge de décider en faveur de la partie qu'il représente. Les arguments soutenus dans le domaine juridique ressemblent à ceux des gens au seuil de la mort qui tentent néanmoins de remporter une victoire dans la bataille décisive avec le néant. Si on analyse cela, le comportement est bien normale, on s'oppose, on n'abandonne pas la lutte jusqu'au dernier moment de l'existence, jusqu'au dernier souffle.

³ E.M.Cioran, « *Sur les cimes du désespoir* », Editions de L'Herne, Paris, 1990, p. 29

⁴ E.M.Cioran, « *Sur les cimes du désespoir* », Editions de L'Herne, Paris, 1990, p.29

Tout comme l'avocat apporte des preuves véridiques, des pièces justificatives, des arguments bien forts et valides pour gagner le cas de son client, de la même façon, devant la mort, chacun de nous essaie de se sauver, de prolonger si possible le fil de l'existence humaine. Tous les deux types de discours apparemment opposés, imposent définitivement qu'on met à battre tous les outils nécessaires, qu'on ne tombe pas proie au désespoir, qu'on lutte jusqu'au dernier souffle pour garder ce don précieux, le don de la vie. En effet, il s'agit aussi de la révélation bien froide, qu'on n'est pas le maître de sa vie, qu'on peut seulement choisir comment se comporter, comment agir, devant l'ineffable.

L'art décrit aussi le moment où on éprouve de la dignité, du courage en affrontant les instants de la fatalité, la fin de la vie sur terre.

Cioran versus Blaga

La vaste et riche littérature roumaine permet de multiples possibilités de comparaison entre les œuvres qui définissent les paramètres de la méditation philosophique. En me proposant de dégager d'autres regards et points de vue sur le thème de la mort, j'ai abouti à une enquête complexe sur l'une des plus célèbres élégies concernant l'irréversibilité du temps et le passage au néant.

Le poème « Le sessile » de Lucian Blaga réussit à saisir de manière sensible et profonde l'attitude oscillante du poète face à la mort, passant du chagrin à la résignation et même à l'acceptation de son destin.

En fait, cette vision présente une ressemblance frappante avec l'agonie durable décrite en détail par Cioran.

En établissant des parallèles entre les deux tableaux littéraires, on observe et on met en évidence des similitudes surprenantes, presque identiques, qui évoquent de manière impressionnante la souffrance, le tourment induit dans l'agonie durable et l'agonie finale du philosophe mais aussi la peur et la crainte ressenties face à la mort dans la poésie de Blaga où le poète les maîtrise si bien en atteignant même un certain détachement.

Les œuvres semblent être tirées d'un même tronc commun dont la coordonnée principale est la mort, la fin implacable de l'homme. Le silence du poète méditant sur son propre sentiment de glisser dans le néant trouve un écho dans le comportement du philosophe désireux d'assister à une révélation divine salvatrice.

Blaga expose dans une perspective absolument surprenante la même folie des sens, tandis que dans le cas de Cioran on assiste à un déséquilibre totalement dévastateur destiné à mettre en évidence, la réalité métaphysique, les maladies et les souffrances y incluses. Dans le cas du poème, on constate la fusion de l'extérieur avec l'intérieur, du poète avec la nature, ou encore avec le gorun, le tout sur fond de sérénité, d'un grand calme qui semble unir la vie et la mort.

Sur l'autel de la vie, les éléments du décor naturel peignent de manière parfaite l'image sublime du gorun phallique qui abrite en son sein, dans son essence, le symbole terrestre de la disparition : le cercueil. Particulièrement suggestive est en tout cas la présence du gorun dont la dualité ressort des profondeurs de son essence. D'une part, il représente la vie à travers l'image de l'arbre plein de feuilles qui devient de plus en plus

fort jour après jour, mais d'autre part, il symbolise la mort à travers son bois dont est fait le cercueil.

Difficile à surmonter, une telle expérience sensorielle incarne toutes les composantes d'un traumatisme majeur, d'une souffrance marquante et durable.

Ces expériences et ces situations traumatisantes présentées en parallèle ont un témoin silencieux, qui, bien qu'étant une présence subtile, affecte irréversiblement tout début et toute fin : le temps.

Une métaphore cioranienne qui surprend totalement par le sens opposé des paroles élues fait référence au caractère démoniaque du temps. Cette expression produit une forte impression et étonne certainement le lecteur et arrive à imposer quelques recherches supplémentaires pour pouvoir décoder sa signification. Pourquoi est-ce que le temps a un caractère démoniaque ?

On pourrait tenter de déchiffrer brièvement la présence assez discrète du concept du temps, en lisant entre les lignes l'importance vitale attribuée à ce concept. Employé dans le même contexte avec l'agonie durable, le temps certifie les moments-clé de l'existence humaine : la naissance et la mort. Mais pouvoir affronter l'idée de ne pas réussir à échapper à un destin impitoyable et saisir l'approchement de la mort c'est comme le supplice de la goutte d'eau.

Ce n'est pas très rassurant de percevoir que chaque seconde qui passe nous rapproche de la fin dramatique de la vie sur terre. Le temps semble devenir un juge cruel qui nous rappelle constamment que nous nous dirigeons vers la voie fatale et que, peu importe ce que nous nous efforçons de faire, il n'y a pas d'échappatoire.

Un autre trait commun des deux œuvres fait appel à l'ego lyrique par lequel le philosophe communique ses pensements, ses idées, ses émotions et ses croyances profondément ancrées dans son essence spirituelle.

Bien qu'il s'agisse d'une présence subtile parmi les lignes cioraniennes, le pronom personnel « je » annonce, chaque fois qu'il est énoncé, des sentiments intenses et des enseignements fondés et filtrés par la conscience et l'expérience individuelles comme les jugements émis par une cour suprême.

Conclusions

En guise de conclusion, la thématique de la mort domine évidemment la pensée cioranienne de ses débuts en tant qu'écrivain jusqu'à sa vieillesse. Le philosophe poursuit sa voie littéraire conduit par sa passion impulsive et audacieuse de rechercher son identité spirituelle en détaillant les paradoxes de ce concept déterminant.

Les multiples volets scrupuleusement étudiés livrent une perception unique, exhaustive et très complexe de la route vers le vide, soulignant les coordonnées de l'expérience fatale.

Dans cette frénésie littéraire et philosophique, Cioran réfute et confirme des convictions profondes, expérimente l'extase et la déception, porte certains jugements et en refuse d'autres, se consume dans la quête de sa propre identité.

Pour tout lecteur avide de découvrir le philosophe, une fois pris dans la toile de son abondante effervescence, il est presque impossible de s'échapper, de rester le même, de conserver ses certitudes après être entré dans l'univers du raisonnement de Cioran.

Bibliographie :

Blaga, Lucian, « *Poemele luminii* », Sibiu, 1968.

Cioran, Emil, « *Sur les cimes du désespoir* », Éditions de L'Herne, Paris, 1990.

Chira, Vasile, « *Dominantele gândirii cioraniene* », Ed. Univ. Lucian Blaga, Sibiu, 2006.

Dobre, Marius, « *Certitudinile unui sceptic – Emil Cioran* », Editura Trei, 2008.

Ghica, Marius, « *Geneza operei literare. Repere spre o poietică.* », Editura Paralela 45, 2007.

Mavrodin, Irina, « *Poietică si poetică* », Editura Univers, București, 1982.

THE ROLE OF PRESUPPOSITION IN THE DISCOURSE OF ADVERTISING

Andreea DINU

Phd Student, University of Bucharest,
Doctoral School for Languages and Cultural Identities

Abstract: The world we live in is one of communicative interaction, of the advertising that assaults us every day. Even if advertising is ephemeral, its effect is lasting.

The premise of this work is that advertisements are forms of discourse that make a significant contribution to the way we build our identity. By choosing this topic I set out to examine the breadth of the advertising discourse, so that I can define the communicational act that we name advertising. From the perspective of practical experience I tried a textual analysis focused on printed advertisements, combining the practical activity with the texts accompanied by comments to show how the messages are constructed. I analyzed the relationship between language and image, advertising strategies, literary and linguistic theory.

Keywords: presupposition, advertising, discourse, purpose, functions

1. MOTIVATION OF THEME CHOICE; PERSONAL EXPERIENCE OF RESEARCH IN THE FIELD OF THE SELECTED THEME

The fact that we are surrounded by advertising has caused me to try to "decipher" it, to discuss its nature as a form of speech, as a system of using the language by which consumers engage in passenger conversations with the creators of advertising texts. Briefly, this paper aims to summarize the particularities of the advertising discourse and to demonstrate practically (through the case study) the argumentative structures used by the creators of advertisements.

2. THEORETICAL FRAMEWORK AND RESEARCH METHODS

The discourse is defined as "*a language or system of representation that was born and developed in a social framework, in order to produce and put into circulation a coherent set of meanings regarding a problematic area of interest.*"¹

The series of arguments designed to convince the audience of the validity of a disputed thesis is called a speech. Habermas defines the word "discourse", as the form of communication characterized by argumentation, in which the validity claims are themed and researched regarding their justification². We also name speech any kind of linguistic message. We generally talk about didactic, pedagogical, political, legal, and even discourse in advertising. As it is well known, advertising can be studied like any other object of social discourse. The term **advertising discourse** implies the existence of a discursive set stated in a procedural manifestation, rendered linguistically by a syntagmatic one. The advertising discourse can only be conceived as a subset included as propaganda texts, in the broader set of texts defined globally as persuasion. The omnipresence of advertising

¹ Denis McQuail, Sven Windhal, *Modele ale comunicării*, Ed. SNSPA, 2001, page 126

² Jurgen Habermas, *Teorii ale adevărului*, Ed. Politică, Buc. 1983, page 411

must first be linked to the linguistic field, where we analyze the role of advertising and language.

*"The audience is easily seduced by the new words brought into the advertising scene: advertising slogans amuse us, annoy us, or even obsess us. But how do the best ads get that seductive power that makes them insidiously present? Using the sciences of language..."*³.

Tzvetan Todorov said about language that it can be compared to art, because, like it, tends to represent the invisible in a sensitive way. Using the language sciences, Blanche Grunig highlights the linguistic resources on which advertising is supported to attract attention, desire, and memorization. By identifying formal regularities, such as repetitions of sounds, unclear terms, balancing effects, deviations from stereotyped formulas, she demonstrates that slogans enforce such powerful language laws. What impresses in advertising language is even the linguistic form in which it is presented, often occurring that the representative fragment of the advertisement text is better retained than the product name.

The advertising approach calls for all six functions of the language stated by Roman Jakobson:

The referential function: it is the one that focuses the message on the context, on the referent. In advertising it is largely confused with the information of economic, technical or utilitarian nature, in relation to the objects⁴. It is an entirely objective function, in which we can detect neither the presence of the sender nor that of the recipient. Examples of referential messages would be:

- all texts limited to providing information on facts, events, figures (press releases, financial statements);
- informative and descriptive reports⁵.

Emotional function: it is present in the discourse on objects; it expresses the affectivity of an "I" or of a "we", affectivity shed on the object of the discourse. The emotional function is a simulated one because it sends rather to the conative. The language has not only a communicative function but also an emotional (emotional) function, in order to determine, to create a certain state of the consumer vis-à-vis a particular product⁶.

Conative function: it directs the message to the recipient. The one involved is the receiver. This function implies an imperative tone: "**Drink Coca-Cola!**". The function appears in hidden forms, which a purely formal analysis could not detect. It is one of the most important functions of advertising communication.

Tactical function: establishes and maintains communication contact; it is present through the use of large characters, contrasting colors or figures with a high symbolic

³ Christian Baylon, Xavier Mignot, *Comunicarea*, Ed. Universității din Iași, 2000, page 305

⁴ Sebastian Dîncu, *Comunicarea simbolică*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2001, pag 48

⁵ Claude Bonnage, *Doh Juan sau Pavlov*, Ed. Trei, 1999, page 68

⁶ Vasiliu, Emanuel, *Preliminarii logice la semantica frazei*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, page 115

load. The phatic function is also present due to the redundancy that the frequent repetitions induce in the case of the advertising text.

The metalinguistic function: it consists of using one language to explain another language. It is a translation function; occurs when the language speaks for itself, this happening for rhetorical reasons.

Eg: when we have a photo of a street with advertisements for the same product on buses and trolleybuses: the advertisement at Fanta in Germany.

Poetic function: it is present mainly through the effects of language. **"What's yours - Connex Go! Bread, wine and Bursin."**

The hierarchy of these functions is relevant to the originality and the novelty of the advertising type communication. With persuasion as an essential function, the conative function will be the prevailing function. Consumer connection to the product discourse succeeds, the consumer concluding that the product must be purchased⁷. Advertising bombardment and media agglomeration are arguments that make phatic function increasingly important in recent years. Advertising communication is increasingly oriented to assert its presence (the X mark exists), to maintain contact (the X mark does not cease to be addressed to you), and to gather in one place (X is everywhere).

It is distinguished by the language functions defined by Jakobson, six types of advertising or language:

"Referential" advertising: it is purely informative; it exposes the content of the message without hiring the one who produces it or the one who receives it. Ex: the photo of a Krups coffee maker is accompanied by a laconic message: **"It's a Krups!"**

"Metalinguistic" advertising: it concerns topics that call for expertise, specific knowledge, using a particular language, a terminology whose translation is necessary to make it known and understood by the uninitiated. For example, the field of computer science: large, medium and microsystems, related to software, compatibility; all computer science, in fact, is extremely complex, posing problems for all those who do not have to do with computer science.

"Poetic" advertising: every time when word games, syntactic structures, rhythms, tones, style figures or an accomplishment is added to a message - a complement of meaning - we have to do with the poetic function, present in advertising. **Little Godin has a frugal appetite: modest and economical he sits at the table in front of a small plate of wood and coal.** The Godin stove is again current: it is beautiful; it represents a model of economy and energy. Its circulation is excellent and its consumption is not very important in terms of energy efficiency. The same is the Toshiba microwave, turned into a huge cake: **Toshiba - to eat well.** Turning this object into a huge, well-rounded cake is a purely visual metaphor.

"Emotional" or "expressive" advertising: it gathers all the attempts made to inform the other about the personality of the person sending the message. The function highlights the personality, shows the willingness to express thoughts, criticisms about the content of the message and how the message is transmitted. The "expressive" advertising

⁷ Sebastian Dîncu, op. cit., page 149

of **Auvergne cheeses** does not describe the taste qualities of the product but speaks of the qualities of the people who make them: the authentic peasants of Auvergne, to whom their individualism, their independence, and their pride are added. Advertising allows them to express, in order to show their character traits, their peasant roots, an entire existence put at the service of that product; the figure, the conformation of the body, their smile, even the gestures are presented. At the same time, amidst the laughter and encouragement, they stand up, undo a napkin and place the cheese on a small wall with a valley in the background of the Auvergne region.

This type of advertising represents a voluntary and subjective interpretation: the transmitter becomes a star to be bought; Alain Afflelou presents his glasses alone, Leclerc Company broadcasts the portrait of the patron Edouard Leclerc, with that of his successor in the back, his son Michel⁸.

"Conative" advertising: it involves engaging the recipient of the message. This involvement can be done either in the form of questioning of the recipient, or by knowing his personality, character, culture, behaviors, and language. The involvement of the recipient can take into account his family responsibilities. Eg: life insurance: two woman hands hold a family photo: **"The future of the near ones is in your hands!"**; advertising from the Ecureuil savings house: **"My scooter is my dad, it's Ecureuil"**. The strategy tries to appeal to young people (through look, clothing, language). They are the ones who need loans and not their parents.

"Phatic" advertising: this function tends to group all the efforts made by the sender, both to try to establish contact with the recipient and to maintain it, once established.

3. RESEARCH IN THE FIELD

Creating a good dialogue implies that the participants in the dialogue show an appropriate behavior that involves encouraging the speaker, accepting the opinions of others, receiving the message transmitted, expressing interest in the dialogue context. This demonstrates the dialogic competence of the individual who "implies communicative control and self-control, dynamic adaptation to a given communication situation, collaboration with dialogue partners" (Gramatica Limbii Române, 2005: 780).

Communication skills, participation and especially to support a dialogue are not innate, they are acquired throughout life through training and self-training.

From what has been presented so far it can be seen that the dialogue is not a mere string of replicas, it has an internal organization with a certain hierarchical structure of communicative units. The communicative units are not necessarily words, sentences or phrases, but they can be presuppositions or implications related to communicative principles (the principle of cooperation and the principle of politeness).

An important role in the efficiency of the dialogic act is represented by the communication context: who with who communicates, the channel of communication, the spatial-temporal coordinates, for which reason, for what purpose and in which way. We

⁸ Claude Bonnange, op. cit., page 75-92

can say that through communication context we understand both the situational context and the linguistic context.

The participants in the communication act fulfill, in turn, the role of transmitter and receiver at different moments of the speech. They have cultural, social and psychological identity, a large amount of information and capacities to monitor the interlocutor, all of which are reflected in the language. If there are cultural and language differences between the speakers, the communication act may not be effective or it may be necessary to apply strategies to verify the degree of mutual understanding.

The psychological identity, gender or physical particularities of the interlocutors have consequences on the communication act: extroverted people speak more, use non-verbal forms of communication (gestures, mimicry), have a higher vocal intensity and have expressiveness in communication; introverted people have no initiative in communication, introduce few topics into the discussion, have a low vocal intensity and are less expressive.

Also, women, in general, ask many questions, express interest in certain topics, often express their feelings, use in communication nonverbal forms also, and use adjective or adverbial qualifications.

Another aspect that puts its mark on the dialogue is the degree of mutual knowledge and intimacy. If there is kinship or friendship relations between the participants, the dialogue is characterized by the approach of accessible themes, common to all, of negligence acceptable in the language, the use of mimicry and gestures, of expressiveness, and the interaction distances vary between minimum and medium.

If there is no relation between the participants or the degree of knowledge is zero, and then a formal language is used, with few affective nuances, the topics addressed are reduced, and nonverbal forms are avoided.

The communication channel realizes the difference between the written message and the oral one. The dialogue in written form is carried out through the forms between an applicant and an institution, through marketing questionnaires, opinion polls, emails, written exams, etc.

The place and moment of the dialogue impose situational prototypes and certain forms of linguistic protocol that influence the dialogue (for example the dialogue is different at the bank, at the doctor, at the police station, at the tourist agency, at the market, etc.).

The cause and purpose of the communication determines a certain type of dialogue, in which wishes and motives are expressed or the intention to act on others.

The mode of communication is determined by the communicative purposes correlated with the communication situation, thus realizing different types of communicative behaviors: heuristic (the question-answer form), of reinforcement (speech acts in a flattering manner or defamatory form), of support (or supportive), reflective (form of response in which the speaker reflects what the speaker said), explanatory, self-centered (the speaker speaks about himself), playful (the speaker asks

the receiver for an answer through para-verbal elements - laughter or nonverbal - smile) (GLR, vol II, 2005 : 796)⁹.

The context is the totality of the circumstances and details of a physical or mental nature which determine to a greater or lesser extent the fulfillment of the pragmatic act. The context thus offers us what we call: conversational implications and assumptions. The situational context is the circumstance in which verbal (oral) communication takes place. This is of no importance for written communication for which the context of the communication object is essential. For oral communication, the immediate (situational) context is implicit, noting itself through non-verbal (extra-linguistic / para-verbal means: gestures, mimicry, movement). It can also be called a behavioral framework. Verbal acts are statements or groups of statements subordinated to organized verbal exchanges (work situations, official or private meetings, etc.). They define those clearly cut segments of the communication, segments that have become clichés (excuses, greetings, insults, wishes, promises, prayers, etc.). Deictic elements vary depending on the perspective from which we circumscribe, distinguishing the following categories of deictic: spatial, temporal, social, personal, argumentative (textual). The link between the text message and the iconic message is not arbitrary. They suggest and complement each other, support each other in order to generate the persuasive force needed to fulfill the AIDA¹⁰ principle to the end. The analysis will be performed on a pragmatic basis, which is why it is important to pay attention to the basic features of pragmatics, which we use to construct the message: The pragmatic act is the utterance that says something beyond words, behind the words, hides something within it, something that can be far more important than the utterance itself. It can be an implicit denial or an implicit affirmation.

All give the communication certain communicative dynamism, a certain affective participation of the speaker during the conversation. The text message is made up of the title, the body of the text, the slogan, the logo, and the mark and they are described as follows: The title is the most important element of the text message, being the first read by the consumer and depending on it, the text will or will not be way. The title raises the interest of the target audience by activating all the components of the AIDA principle (attention, interest, desire, and action), defines the target audience and highlights the benefit offered. The body of the text is the most important part of the text. Important product details are provided here, with products that require careful presentation in order to win consumer confidence. The body of the text avoids the affective side of the target group, it is written on the meaning of all, as clearly as possible, thus answering the main questions related to costs, benefits offered in addition to other companies, product performance, news, use.

We are talking about a rhetorical discourse in advertising, with the purpose of persuading seducing or inciting. Written or spoken phrase associated with images, colors and lines, static or moving is a rhetorical discourse designed to influence a person/group

⁹ Silvia Bogdan, Studii privind limbajul publicitar al reclamelor. Aspecte lingvistice în contextual antropologico-cultural și economic

¹⁰ Attention, Interest, Desire and Action

smaller or larger, to establish, to change mindsets and options, attitudes, behaviors, conceptions. When an advertiser proposes to the public to assume together with the thinkable solution to an argumentative problem, we are in front of communicative rhetorical discourse. The communication is authentic if, indeed, the person who launches the message has the belief he proposes. In order to carry out the communication, a necessary condition is to add here the requirement of credibility, by reasoning.

Argumentation, having perlocutionary force in a proper psycho-logical organization, would lead to the assumption. The convinced audience consensual with the publicist and assumes the solution proposed¹¹ to him, according to his intentions, but with a conscious persistence. Often, rhetorical discourse pursues not what is most appropriate to be assumed, but rather to be assumed by the public, but for the benefit of the user. The process that takes place through the rhetorical discourse is called persuasion. In advertising, persuasion plays a fundamental role. Ideas are persuaded by words. The address language is the means to which the virtues are used to reach the goal. He must respond to the three fundamental conditions of the rhetorical act itself: to inform, to prove, to obtain the assumption. That is, something simple to customize (like the author of an advertising clip), having clearly formulated the argumentative problem, as well as its solution. The discourse (which is rhetorical not by length but by the nature of the construction) is presented informative and suggestive in a language appropriate to the public so that the conviction of the exhibitor becomes the public's conviction.

According to intention, in advertising, rhetorical discourse can be persuasive, seductive, inciting.

The rhetorical discourse aimed at communication is **suggestive**; it is here that reasonable evidence that leads to conviction dominates.

The rhetorical discourse that aims at installing in public an emotional tension sufficient to cause him to behave as the advertiser suggests is an **incentive**; dominates here the challenge of emotions that leads to unreasonable reactions (the advertising clip supported by a pleasant female person murmuring "*The perfume of my body*").

It is **seductive** the rhetorical discourse that aims at the unilateral assumption by the public of value, by mediating the appearance of the arguments, promoted mainly affective; dominates affective evidence leading to seemingly reasonable behaviors.

To be effective, rhetorical discourse must have three qualities: to please, to instruct, to determine assumptions. Pleasure is given by affective language; it is about the practical affection, appropriate to the theme and the public, which evokes representations, triggers emotions and feelings, drives the will, awakens memories.

The rhetorical discourse aims to:

- establish, strengthen, weaken or remove opinions and then it is persuasive;
- cause emotions and then it is incentive;
- form, strengthen, weaken and then it is seductive.

Why settle for a little if you can have everything! Choose your Samsung TV! - is a sample of advertising incentives that pedals primary needs.

¹¹ Mihai, Ghe., *Retorica tradițională și retorici moderne*, Ed. All, 1998, page 49

Seduction and incitement are also variants of **manipulative** rhetorical discourse, whereby the public is instrumental in knowing, wanting, believing, acting in the interest of the advertiser as if in his interest, as opposed to persuasive-communicative rhetorical discourse, oriented in the public interest. The term manipulation arouses suspicion and adversity. The manipulation exists when the user of the rhetorical discourse obtains the agreement he needs from the public, for a foreign purpose, installing him in the naive belief that he has found just what he was looking for. In any type of manipulation, the public/consumer is deceived in the sense of situating, by argumentative appearance, in an illusion taken as reality, on whose behalf they act.

4. RELEVANT EXEMPLIFICATION FOR THE PROPOSED TYPE OF RESEARCH

Ex: **Interflora Advertising**: a flowering network in France and worldwide, it allows sending flowers and messages to the desired persons. The advertising message is: **"With Interflora, it's easy to give flowers."** But with such a message, contact with the reader is easy to lose. It is not enough just to show what Interflora is used for, you have to give the reader ideas about the many opportunities to give flowers, make him imagine himself as an active element, as a relationship actor¹².

In front of the announcements for Interflora, the reader himself begins to become an actor, to discover opportunities to give flowers. Only such an approach can cause such a phenomenon. From where a whole series of announcements also popped: a lovely young bride receives flowers along with the message: **"Think about it, my records are better than yours. Martin"**; a woman in her forties receives a bouquet with the message: **"Forgive my dog and look at me a little. Thierry"** a young woman receives an apartment plant, along with the message: **"Thank you, thank you for this night. Jean"**.

Another example is advertising on the Honda 125 motorcycle: a tanned young man, in a summer outfit, riding a motorcycle, is waiting for his friend: **"Run away from civilization together. Redo your life with the Honda 125"**; a young man in a groom's suit is waiting for his fiancée next to the motorcycle: **"Marry her to be free again"**; challenged on her friend's motorcycle, a very modern young woman waits: **It's a keeper. "With a Honda 125 it's easy to get around."** It is not enough for the product to be presented; it has to be suggested to the consumer multiple situations in which a Honda 125 would be beneficial. In front of the announcements, the reader becomes creative, discovering original situations to get out of everyday life, along with his Honda. Only a phatic approach can cause such behavior.

BIBLIOGRAPHY

- Adam, Jean-Michel; Bonhomme, Marc, *Argumentarea publicitară. Retorica elogiului și a persuasiunii*, Iași, Institutul European, 2005
 Adam, J.M., Bonhomme, M., *L'argumentation publicitaire*, Nathan, Paris, 1997
 Ascombre, J.C., Ducrot, O., *L'argumentation dans la langue*, Bruxelles, 1989
 Baylon, Christian, Mignot, Xavier, *Comunicarea*, Ed. Universității din Iași, 2000
 Benoist, Luc, *Semne, simboluri, mituri*, Ed. Humanitas, Bucuresti, 1995

¹² Claude Bonnange, op. cit., page 80

- Bonnange, Claude, *Don Juan sau Pavlov*, Ed. Trei, 1999
- Brielmaier, Peter, *Ghid de tehnoredactare*, Ed. Polirom, Iasi, 1999
- Brierly, Sean, *The Advertising Handbook*, Rourledge, 2001
- Brune, Francois, *Fericirea ca obligatie*, București, 1996
- Crăciun, Dan, *Logică și argumentare*, Ed. Tehnică, Bucuresti, 2000
- Cuillenburg, J.J., *Știința comunicării*, Ed. Institutul European, 1999
- Dîncu, Sebastian, *Comunicarea simbolică*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2001
- Duck, Steave, *Relațiile interpersonale*, Ed. Polirom, Iasi, 2001
- Eco, Umberto, *Tratat de semiotică generală*, Ed. Științifică și Enciclopedică, Buc. 1982
- Florescu, Vasile, *Retorica și neoretorica*, Ed. Academiei R.S. România, 1973
- Habermas, Jurgen, *Teorii ale adevărului*, Ed. Politică, Buc. 1983
- Jefkins, Frank, *Cum să stăpânești reclama la perfecție*, Rentrop&Straton, 2000
- Jeudi, H.P., *La publicite et son enjeu social*, PUF, Paris, 1997
- Jouve, Michel, *La Communication publicitaire*, Breal, 1992
- Jost, F. *La publicite vampire, Degres, nr.4*, Bruxelles, 1985
- Lindekens, Rene, *Semnificație și comunicare în lumea contemporană*, Ed. Politică, 1985
- Lochard, Guy, Boyer, Henry, *Comunicarea mediatică*, Ed. Institutul European, 1998
- McQuail, Dennis, *Comunicarea*, Ed. Institutul European, 1999
- McQuail, Denis, Windhal, Sven, *Modele ale comunicării*, Ed. SNSPA, 2001
- Miclău, Paul, *Semiotica lingvistică*, Ed. Facla, 1977
- Mihai, Ghe., *Retorica tradițională și retorici moderne*, Ed. All, 1998
- Ogilvy, David, *Ogilvy despre publicitate*, Ogilvy&Mather, Bucuresti 2001
- O'Sullivan, Tim, Hartley, John, *Concepte fundamentale din științele comunicării*, Ed. Polirom, Iasi, 2001
- Prutianu, Ștefan, Caluschi, Cezar, *Inteligența Marketing Plus*, Ed. Polirom, Iasi, 1999
- Roventă Frumușani, Daniela, *Semiotică, societate, cultură*, Ed. Institutul European, 1999
- Tuțescu, Mariana, *L'argumentation*, Ed. Universității din București, 1998
- Vartan, Nicolae, Valentin, *Imaginea de sine*, Ed. Polirom, Iasi, 1999
- Vasiliu, Emanuel, *Preliminarii logice la semantica frazei*, Ed. Științifică și Enciclopedică, Bucuresti, 1978

**FLORIAN-ANDREI VLAD, SPACE, PLACE, NARRATIVE IN JOHN QUINN'S
POETRY
BUCUREȘTI: EDITURA UNIVERSITARĂ, 2020
Review**

**Daniela IANOLE,
PhD Student, Ovidius University, Constanța**

Abstract: In his perceptive monograph of a significant poet, Florian Andrei Vlad sees John P Quinn as asserting and confirming his sense of self. This sense and of belonging to a common American identity is achieved, in Vlad's opinion, by means of the poet's artistic articulations having to do with, and in response to, cultural alterity. Quinn territorializes concrete places, thus artistically appropriating them, accommodating them in wider spatial cartographies. These cartographies that he forges and the various poetic narratives he puts forth, tell a lot about his poetic world, about his confirmation of a narrative of the self, what E. Erikson calls a firm ego identity, what F.A. Vlad considers to be a remarkable fusion of experiential and artistic identity itineraries

Keywords: place, space, poetic cartography, regionalism, identity

Florian-Andrei Vlad continues a valuable project of transplanting onto European cultural soil three poetic volumes by an author already introduced to Romanian audiences by the bilingual volume,

That Kind of Bear/ Genul acela de urs. Poezii de John Quinn (Constanta: Ex Ponto, 2006). A number of years have passed since then, and one of the translators of that volume's poems has decided to complete the work, by coming up with a book-length critical exploration of three volumes of John Quinn's poetic output,

Vlad considers that John Quinn's poetic narratives of travels and their attending poetic cartographies sketched in places the artist visited in countries as culturally diverse as Japan, Iran, Croatia, record notable features of sameness and difference, while weaving unique spaces, places and identities in memorable chronotopic configurations. John Quinn's is not particularly the artistic creation of a poet turned social and cultural historian. However, his substantial work containing flashes and hints leading to such a perception are discreetly disseminated throughout his collections of poems. More focused on the private than on the distinctly social, John Quinn's meditative tendencies are found by Vlad to be those of a poetic traveler who spends a lot of time far from the madding crowd.

Florian-Andrei Vlad considers that identifying and assessing what is unique or at least distinctly personal about a creative artist such as John Quinn during times preceded by long traditions and a considerable array of authors of all generic orientations is all but impossible. Any such laborious attempt is based on the consideration of expressions of sameness and difference, exploring the common grounds and realms encountered and artistically dealt with, as well as very idiosyncratic differences.

In such an attempt, Vlad first defines John Quinn in the more general terms supplied by acknowledged differences between modernist and postmodernist tendencies, worth considering as a significant starting point in mapping Quinn's poetic universe. Thus, one can consider the modernism of Eliot identified in terms of the autonomy of the text (or what postmodernism calls the "closed" text) and the determinacy of its meaning, while postmodernist texts are "open" and displaying obvious indeterminacy. Where, arguably, the active involvement of the readers was considered to be irrelevant in the modernist text, it has been not just welcome, but crucial to the text in postmodernism. Apparently, Quinn's poetry is thought by Vlad to move from one modernist pole to its postmodernist pole, playing with closure and indeterminacy, with autonomy and specific context-bound created spaces and places, easy to identify by readers as travelers in the same geographical areas.

Reading John Quinn's texts in terms of their "modernist-style" autonomy is just as useful as believing that any poem, once separated from its author and permitted to freely fly toward different temporal and spatial coordinates, proclaims its "autonomy." This belief is something that many poets and readers take for granted, to a greater or lesser extent. In view of the above-made statements that Vlad considers, the degree of determinacy of such a poet as John Quinn encourages readings and interpretations of their postmodernist dimensions, although, the same critic observes, assessing indeterminacy amounts to a challenge hardly anyone is able to address or fathom.

Vlad considers that in terms of vision and language, John Quinn's poetic work owes some of its factual simplicity and colloquial register to Robert Frost's poems that explore and transfigure ordinary human experience, which is then recollected in Wordsworthian tranquility. At the opposite pole, considering the fascination with the animal creatures of his explored paths and of the poetic flashes that are indicative of the relevance of myth and of its healing power, rather than of the monotony of ordinary human experience, a comparison with some aspects of Ted Hughes's poetry is also to be taken into account, in the opinion of Florian-Andrei Vlad, a claim that is open to further consideration.

One of the hallmarks of the American poet's art, giving a special flavor to even the most concise and apparently simplest creations, is his sense of humor, the power to find that significant detail that is meant to give the reading experience that extra dimension which will encourage the readers to stay involved and focused and to move towards the next piece.

The natural world simply *is*, but good poems like those explored in John Quinn's volumes turn the engagement with the natural world's amazing diversity into an artistically rewarding experience. In it, frequent, unexpected contrasts, similarities and incongruities lead to special effects, created not by modern technology, but by the verbal art of the poet. This art, in response to real, imagined and imaginary places, inhabited by wolves, ospreys, bears, the emblematic figures of Quinn's three poetry collections that Vlad carefully examines, but also in response to real places and its creatures, large and small, contributes by its creative and formative power towards a better understanding and perception of the world as culturally constructed by culture, as a broad anthropological phenomenon.

Quinn's *ars poetica*, is better approached from the perspective of the traveler through both tangible and elusive chronotopes, displaying picturesque tapestries of spaces, places, creatures and attending poetic narratives. His poetry both exists in itself as a verbal icon and actually means, weaving within the web of the art of allusion and of understatement the vivid descriptions of real places and God's creatures, both weird and less so. Whether, in Quinn's poetry space falls prey to time or if the two chronotopic dimensions work together in sweet harmony is one of the questions that Vlad follows throughout his thorough examination of the poems. The critic believes that one may safely argue that such poems of traveling and exploration as John Quinn's, including concrete spatial and temporal coordinates, both freeze the concreteness of moments and places and sets them free to float in the poetic imagination shared with the reader. Florian-Andrei Vlad believes that in John Quinn's poems both constructed space and concrete, empirical place gain strength from their intersection with time, thus enabling the artistic text to both mean and be, in time, space, and place. He also believes that the best way to move toward admission to Quinn's "interpretive community" presupposes, as a starting point, the careful reading of the texts proper, combining an analysis and interpretation of their position in relation to other texts within the economy of the volumes they were published in, in terms of imagery, thematic framework, style. This is what the author of this monograph is determined to undertake. In addition, getting to know as much as possible about the geography, history, customs associated with the places and spaces in America and elsewhere that Quinn has been experiencing and turning into their corresponding poetic cartographies and poetic narratives is also worth considering, if one can afford to go on such an itinerary into the extra-literary world.

The difficult problem a traveler into the poetic universe of John P. Quinn has to cope with involves finding the right place and spece from where to start in this vast literary cartography, in which time, place, space, history are closely interwoven. Florian-Andrei Vlad describes the challenges that he himself had to deal with in the exploration of Quinn's poetic output. Thus, the idea to start with the careful, thorough reading of the poems proper was there all right, but where exactly should he start? It became obvious that he had to take into account, in order to encompass as much as possible the whole scope of the poet's creative work, the intricate interactions with literary predecessors, equally with contemporary voices, but, very importantly for an author like John Quinn, with the people and places that shaped his life narrative, in which Oregon, and important people (see, for instance, the central figure in his poem, "In Oregon") he associates with his roots and life narrative. In addition to roots, Vlad also finds it important to note the poet's "situatedness" in his home state, in his country, but also his connections to the rest of the world by means of his itineraries of exploration and poetic topography.

Vlad thinks that Quinn's being situated in the world makes his experience of traveling go beyond its terrestrial or physical constraints, by means of the artistic explorations through which the poet turns perceptive artistic flashes of places, spaces and their creatures into poetic stories, a very valuable undertaking. These poems show, reveal, respond, mean. It is true that they might mean different things to different readers in different cultures, but there is a lot that Quinn himself is likely to share with his audiences

in the special domain of poetry. In addition to meaning, feeling the poem in the reading experience is just as important as the apparently mechanical process of “deciphering” the poem’s significance and referential framework. The experience of engaging with the poem, though, is central to poetry.

The narrative dimension referred to in the title of Florian-Andrei Vlad’s volume is not meant to claim that John Quinn’s main artistic gift is that of telling “prosaic” stories. The narrative dimension of Quinn’s poetic adventures is to be seen in a broad sense, in which such special apparitions as a landscape, a moment, an impression, a meditation, prompt readers to mentally picture themselves what goes behind and beyond the words, conjuring up the poet’s artistic vision. The author of the poems of the present volume invites readers to explore; he will, most probably, never reveal more about the magic of his words, not even to the best friend in the best prepared interview. Florian-Andrei Vlad is confident that the words should be allowed to sound the way that different resonating chambers do, thus evoking or re-creating poetic spaces where the wolf, the bear and the osprey roam free.

John Quinn does not have to invent imaginary gardens in order to put his emblematic animals in the right poetic space. The real settings are all there, spread over large stretches of America, from Alaska to the Northwest and the Southwest, and all over the world, from Iran to Japan, but their transfiguration in Quinn’s idiosyncratic poetic cartographies are unique, and worth exploring, the conclusion is unmistakably stressed. Also worth reading and exploring is Florian-Andrei Vlad’s empathic, critical engagement with these poetic wanderings. *Space, Place, Narrative in John Quinn’s Poetry* is one volume which, written with increased perception and dedication, is a significant contribution to the transatlantic poetic itinerary of one American poet all the way to one particular part of Europe, worthy of further consideration.

References

Quinn, John. *The Wolf Last Seen*. Eugene, Oregon: Pacific House Books, 1987.

_____. *Easy Pie: Avian Poems by John Quinn*. Woodengravings by E.N. Ellis. Omaha: The Buttonmaker Press, 1987.

_____. *That Kind of Bear/ Genul acela de urs*. Poezii de John Quinn [editie bilingva]. Constanta: Ex Ponto, 2006.

Vlad, Florian-Andrei. *Space, Place, Narrative in John Quinn’s Poetry*. Bucuresti: Editura Universitara, 2020.

ABOUT THE FRAGILITY OF EXISTENCE IN THE VOLUME "WHAT DO YOU PREFER?" BY DAN COMAN

Ionuța ILIEȘ

PhD. Student, Technical University of Cluj-Napoca

Abstract: In a consumer society, Dan Coman publishes a new collection of short stories, which under a somewhat ironic title in relation to the content, presents a series of personal stories dominated by instability and fragility. In search of answers that are often nonexistent, the characters confront various forms of crisis, which cause them to miss out on their own lives, either by forgetting themselves or by becoming included in the destiny of others. This merit is due to the writer, who builds a series of characters, free to make their own decisions, regardless of the consequences. Any attempt to find a stability in existence is marked by the intervention of external factors that amplify the problems.

Keywords: moments of crisis, fragility vulnerability, suffering

Publicat în anul 2022, volumul *Ce preferi?* de Dan Coman reactualizează și nuanțează o serie de teme, care au fost evidențiate și în romanul *Căsnicie*, apărut în urmă cu șapte ani. Construită dintr-o suită de optsprezece povestiri, cartea explorează viețile unor personaje, care sunt victime ale propriei ratări sau ale destinului ratat al celuilalt, cu care stabilește un anumit tip de relație.

Prima povestire, *Ploaie și vin*, precizează încă de la început identitatea necunoscută a bărbatului, care la rândul lui organizează o întâlnire cu o femeie străină, la un hotel într-un oraș din partea de nord a țării, ales la întâmplare de cei doi. Relația acestora este pusă sub semnul tăcerii, ceea ce declașează criza comunicării. În ciuda cuvintelor femeii, care întârziu să se materializeze, să prindă consistență, pe plan sexual atracția celor doi este evidentă, însă nu suficientă cât să poată susține o posibilă relație de dragoste. Acest fapt este justificat de plecarea neașteptată a femeii.

Aproape același subiect este reluat în povestirea *Vestea*, însă evoluția relației dintre cei doi parteneri este de altă natură. De data aceasta femeia se numește Maria, dar din nou bărbatul nu a avut încă șansa să o cunoască în realitate, doar prin intermediul pozelor pe care și le trimiteau zilnic, fapt care stârnea atracția celor doi. Ruperea graniței dintre vis și realitate, prin întâlnirea celor doi într-un hotel din Reghin, coincide cu degradarea relației. Dacă în mediul *online* cei doi se înțeleg din ce în ce mai bine, încep să își descopere propriul corp prin intermediul celuilalt, se simt atrași unul de celălalt, odată cu noaptea petrecută împreună constată distanța dintre aceștia. Din nou sexul este cel care menține funcționalitatea relației, însă plăcerea este cea care dispare treptat, ceea ce determină apariția unei crize erotice, completată de incapacitatea celor doi de a comunica liber, deschis, încât comunicarea e un impediment în relația acestora.

Nici relațiile de la nivelul familiei nu sunt trecute cu vederea, fie că vorbim despre cele dintre părinți și copii sau cele dintre soți. Povestirea *anotimpuri* surprinde fenomenul emigrației, prin plecarea mamei să muncească în Italia. În acest timp cei doi copii trăiesc

alături de tatăl acoolic, care nu ezită să manifeste acte de violență față de aceștia. Singura lor scăpare sunt banii adunați din cerșitul la barieră sau la biserică. Plecarea mamei în Italia și distanța dintre cei doi soți este lămurită puțin mai târziu în povestirea *Ode to my family*, când iubirea își pierde tot mai mult din consistență. Lipsa atracției dintre cei doi soți este tot mai evidentă, încât plecarea femeii are ca motiv nu doar banii, ci și dorința de a scăpa de propriul soț. De data aceasta toată viziunea asupra relațiilor din familie este relatată din perspectiva fetei, rămasă acasă cu tatăl ei dependent de băutură, care în final ajunge la un centru de dezalcoolizare. Moartea bărbatului determină întoarcerea soției și restabilirea relației dintre mamă-fiică. Femeia se dovedește capabilă de orice sacrificiu, numai să-și știe fiica aproape, însă timpul petrecut departe una de cealaltă amplifică distanța care s-a creat între cele două. Deși inițial, Maria acceptă să petreacă un timp cu mama sa, lipsa de comunicare a celor două accentuează mustura de conștiință a mamei, care se simte vinovată de nefericirea fetei. Meritul aceste povești este de a surprinde efectele emigrației, printre care înstrăinarea și destrămarea familiei, criza individuală, criza de comunicare.

Tot în această direcție este foarte bine surprinsă relația mamă-copii și în povestirea *Fiecare cu viața lui*, care prezintă destrămarea unei familii. Mama rămasă văduvă încearcă după ceva timp să accepte din nou prezența unui bărbat în viața ei, dar în același timp este foarte preocupată să-l țină aproape de ea pe Denis, fiul care a fost plecat ceva timp la Cluj. Cu imaginea tatălui în cap, Maria apare în ipostaza de fiică, implicată într-o căsnicie falsă, dar care în fața mamei adoptă statutul de femeie fericită, datorită visului american pe care îl trăiește. Singurul care știe tot adevărul despre viața Mariei este fratele ei, Denis. Din nou comunicarea dintre membrii familiei este tot mai fragilă, iar momentele de criză sunt gestionate prin hiperprotectivitate din partea mamei față de copii, dar și invers. Alteori, vulnerabilitățile din familie nu întârzie să apară, iar superioritatea soției declanșează starea de inferioritate a copilului și soțului, care devin tot mai sensibili, așa cum descoperim în povestirea *Grădina cu flori*.

De asemenea, *Aerul proaspăt al verii* pune în fața cititorului povestea unei femei, care trăiește singură, după ce a rămas văduvă, iar băiatul Victor a emigrat în Italia, iar Eliana, fiica acesteia a plecat în America. La îndemnul fiicei sale, acceptă să petreacă câteva zile la băi alături de un inginer. Așteptările femeii nu coincid cu intențiile bărbatului, ceea ce generează din nou lipsa comunicării și imposibilitatea existenței unei relații între cei doi.

Patologia este un factor care restabilește relația dintre membrii familiei așa cum descoperim în povestirea *Happy birthday*. Moartea tatălui declanșează boala mamei, ceea ce-l face pe fiul acesteia să își dedice mare parte din timp pentru îngrijirea ei. Lipsa de reacție a mamei la orice tratament declanșează criza individuală a băiatului, care se simte neputincios în fața acestei probleme.

Celula familială este și ea reconfigurată, întrucât funcționalitatea unei căsnicii stă sub semnul unui *Pact*, un alt titlu al unei povestiri din volumul de față. Maria apare în ipostaza de femeie divorțată, dar care de dragul fetei acceptă să locuiască încă o perioadă împreună cu soțul ei, stabilind niște limite clare, potrivit cărora niciunul nu devine interesat de viața celuilalt. În contrast cu această decizie este construită povestirea *Cont*

de facebook, în care femeia, în calitate de mamă a unui băiat, angajată într-o căsnicie nefuncțională, decide să stabilească o întâlnire cu amanta soțului, moment în care descoperă atracția sexuală a acesteia față de instanța feminină. În acest fel femeia reușește să-și descopere propria identitate. Din acest punct de vedere, întregul volum are în centru personaje mereu dependente de „celălalt”, încât doar cu ajutorul unei persoane din exterior reușesc să se descopere. La fel și în povestirea *Bureți*, băiatul de doisprezece ani, prin intermediul imaginii mătușii sale reușește să-și activeze primele instincte erotice, întrucât în lipsa ei ajunge să o imite până la cele mai semnificative gesturi, chiar dacă totul era privit mai mult din perspectiva unui joc.

Prezența unui bărbat care pare inițial atras de alți bărbați, iar mai apoi devine dependent de prezența unei femei pe nume Maria, constituie subiectul în jurul căruia sunt organizate povestirile *Bucuria*, *Poem de dragoste*, *Fericire*. Prima povestire prezintă momentul întâlnirii profesorului cu Maria, metodista de la Inspectoratul Școlar, de care se simte atras datorită pasiunii acesteia pentru cafea și implicit datorită felului în care vorbea despre orice subiect, cu multă implicare, generând o stare de bine. În acest fel întâlnirile celor doi la cafea stârnesc admirația bărbatului față de Maria, însă nu este vorba de nicio urmă de erotism, pentru că satisfacția bărbatului vine din relațiile sexuale pe care le are cu Denis, un fost elev, apoi cu Victor, un handbalist la Gloria și în final cu profesorul de matematică. La polul opus, în *Poem de dragoste* erotismul este vizibil între cei doi protagoniști, încât fiecare partidă de sex a acestora este filmată și arhivată în documentul „Fan Julius Meinl”. Iubirea dintre cei doi este intensificată odată cu vizionarea acelor filmulețe. Din nou atracția dintre parteneri este sporită de un factor din exterior. Cu o identitate necunoscută în multe dintre textele cărții, doar sub numele de Maria, instanța masculină ne dezvăluie relația pe care o are această femeie abia în povestirea *Fericire*, unde aflăm că cei doi au fost colegi de școală. Funcționalitatea relației este alimentată de inițierea unui joc prin care fiecare alege o activitate pe care să o desfășoare împreună, fapt care îi apropie și mai ales le dezvăluie propria identitate. Ultimul joc, care îi aduce în satul natal, constituie și factorul care va determina producerea accidentului, eveniment care va fi relatat din perspectiva unui bărbat, care, inițial, asistă la accident conform povestirii *Desen pe asfalt*, iar, ulterior, care se îngrijește de Maria, femeia accidentată, în povestirea *Până când moartea ne va despărți*.

Dan Coman, fiind născut în localitatea Gersa, nici în volumul de față nu este trecut cu vederea acest reper spațial. Povestirea *Îmi place cum miroși* prezintă experiența unei învățătoare, care acceptă un post la școala din Gersa, la insistența părinților. Din nou este cartografiată foarte bine relația dintre părinți și copii. Ratarea fetei este pusă în opoziție cu încercările disperate ale părinților de a-i găsi un partener de viață sau un loc de muncă. Ultima povestire cu titlul *Gersa* constituie o întoarcere în timp a bărbatului în satul natal, pentru a delimita realitatea de ficțiune. Instanța feminină este cea care confruntă descrierile din cartea bărbatului cu reperele din realitate.

Cartea *Ce preferi?* este construită sub forma unor piese de puzzle, care își găsesc o mai bună funcționalitate în mod individual, întrucât fiecare povestire prezintă vulnerabilități din viața de familie sau din cea de cuplu, care sunt amplificate de prezența „celuilalt”. Cu un titlu care pare a trimite la ideea de liber-arbitru, în realitate alegerile din

această carte nu aparțin personajelor, ci viețile lor sunt influențate în permanență de alte personaje, prezente sau absente. Criza cunoaște aici diferite forme, în special criza de comunicare în familie sau în relația cu partenerul de viață. Nici relațiile dintre părinți și copii nu sunt trecute cu vederea, încât crizele individuale nu întârzie să apară pe fundalul unui factor declanșator, cum este emigrația.

Bibliografie:

Coman Dan (2022), *Ce preferi?*, Iași: Editura Polirom

THE SELECTION OF RUSSIA TO HOST THE 2018 FIFA WORLD CUP - A CASE STUDY

Laurențiu-Nicolae GINGHINĂ

PhD Candidate, „Alexandru Ioan Cuza” University, Iași

Abstract: A case study in the sociology of sport on how after taking power in Russia in 1999 and consolidating it in the first half of the 2000s, Vladimir Putin wanted to achieve the organization of FIFA World Cup 2018 as a manifestation of his authority and power on the national and international stage. For this, Putin turned to his old colleague from the St. Petersburg mayor's office, from the 1990s, Vitaly Mutko, a skilled politician, involved in football in Russia, as well as to the oligarch Roman Abramovich.

Russia submitted its candidacy for the organization of FIFA World Cup 2018 in 2009, simultaneously with the election of Mutko as a member of the FIFA Executive Committee, whose 24 members were to vote in 2010 to choose the organizing country.

The good relations established by Putin, Mutko and Abramovich with FIFA President Sepp Blatter and the other members of the FIFA Executive Committee secured Russia the desired nomination on December 2, 2010. Putin flies to Zurich the same day to personally thank Sepp Blatter for the result of the vote.

In the years following the vote, Sepp Blatter will be banned from football for irregularities, and in total more than half of the FIFA Executive Committee members who voted on December 2, 2010 to choose Russia as the host for FIFA World Cup 2018 will be accused of corruption.

Keywords: Putin, World Cup, FIFA, Mutko, Russia

Prezentul studiu de caz se înscrie în aria sociologiei sportului, „o știință care studiază fenomenul sportiv în contextul unei societăți date” (Gavriliuță & Gavriliuță, 2010, p. 30), „în totalitatea complexității sale” (Gavriliuță & Gavriliuță, 2010, p. 18) și care „se prezintă ca o metodologie generală de cercetare a fenomenului sportiv în societate” (Gavriliuță & Gavriliuță, 2010, p. 28).

Desemnarea Federației Ruse drept țară organizatoare a Cupei Mondiale FIFA 2018 a reprezentat la momentul respectiv o mare surpriză (BBC, 2010; Netflix, 2022). O serie de experți considerau Anglia drept cea mai bine pregătită țară să obțină nominalizarea (Netflix, 2022), însă Anglia a primit doar două voturi și a fost eliminată din primul tur (BBC, 2010; Netflix, 2022).

Scopul practic al cercetării

Cercetarea de față se dorește a fi un instrument util celor care studiază obținerea organizării Cupei Mondiale FIFA 2018 de către Rusia în contextul existent la acel moment.

Prin acest studiu de caz se urmărește surprinderea atât a acțiunilor întreprinse de Federația Rusă pentru a obține organizarea Cupei Mondiale FIFA 2018, cât și a evenimentelor conexe acestora, dintr-o perspectivă cronologică, din momentul numirii lui Vladimir Putin în poziția de prim-ministru al Federației Ruse în data de 9 august 1999 și până la votul Comitetului Executiv al FIFA din 2 decembrie 2010 prin care Rusia a fost desemnată drept țara gazdă a Cupei Mondiale FIFA 2018.

Metodologie

Datorită temei alese, această cercetare reprezintă un studiu de caz, care este „mai mult despre particular decât despre general” (Thomas, 2015, p. 44) și nici nu poate să conducă la generalizări, pentru că acțiunile și evenimentele conexe studiate sunt unice prin natura lor. Acest lucru rezultă și din analiza contextului social, politic, economic și sportiv în care acestea au avut loc. Fenomenele studiate nu pot fi repetate sau multiplicare, dar merită a fi prezentate într-o manieră sintetică prin intermediul acestei cercetări.

Studiul de caz caută mai degrabă conexiuni în loc să se concentreze pe stabilirea de cauzalități și generalități (Thomas, 2015, p. 50) și totuși rămâne un demers științific (Thomas, 2015, p. 51). O definiție cuprinzătoare este cea oferită de Stake, conform căruia „studiul de caz este studiul particularității și complexității unui singur caz, pentru a înțelege activitățile lui desfășurate în circumstanțe importante” Stake (1995, apud Thomas, 2015, p. 54).

Drept metodă de cercetare este utilizată analiza de text (Travers, 2001, p. 15), pentru gradul ridicat de compatibilitate cu resursele avute la dispoziție de cercetător și cu sursele existente de informații pentru tema aleasă. Pentru a fi reduse cât mai mult părtinirile, nu sunt formulate ipoteze inițiale de lucru, o practică uzuală în cadrul cercetărilor calitative.

Dimensiunile multiple ale fotbalului în societatea contemporană

Fotbalul nu mai este limitat doar la latura sa sportivă, ci a dobândit de-a lungul timpului valențe multiple: culturale, sociale, politice, economice, pe alocuri chiar religioase.

Capacitatea fotbalului de a declanșa pasiuni nestăvilite în rândul suporterilor a atras încă de la început atenția a numeroși politicieni, care uneori au căutat să folosească acest sport drept instrument pentru a obține diverse avantaje, respect, voturi, obediență, influență, sau pur și simplu pentru a abate atenția populației de la problemele reale ale societății spre meciuri de fotbal.

Implicarea actorilor politici în obținerea organizării de Cupe Mondiale FIFA

Cea mai substanțială implicare a factorului politic în fotbal la nivel global privește obținerea dreptului de organizare a Cupei Mondiale FIFA.

Acordarea drepturilor de organizare a acestei competiții stârnește ambiții naționale atât de intense, încât unii lideri care doresc ca țările lor să devină gazde ale Cupei Mondiale FIFA acceptă să fie cheltuite de la bugetul de stat sume considerabile pentru construirea sau modernizarea stadioanelor și a celorlalte elemente de infrastructură aferente evenimentului, uneori cu riscul îndatorării excesive a țărilor respective.

Unul dintre acești lideri era Vladimir Putin, care s-a implicat în mod activ pentru a obține organizarea unei Cupe Mondiale FIFA în Rusia, deoarece un astfel de eveniment sportiv grandios era menit să devină o manifestare a esenței regimului său (Inozemtsev, 2009) și implicit a puterii sale, prin putere aici fiind înțeleasă:

Capacitatea de a produce sau de a contribui la rezultate - de-a face o diferență pentru lume. În viața socială, putem spune, puterea este capacitatea de a face acest lucru prin relații sociale:

este capacitatea de a produce sau de a contribui la rezultate afectând în mod semnificativ pe altul sau pe alții. (Lukes, 1993, apud Sugden & Tomlinson, 2002, p. 6)

Primii 10 ani ai lui Vladimir Putin la conducerea Rusiei

Conform biografiei oficiale, după ce inițial a lucrat ca ofițer al poliției secrete sovietice KGB (Kremlin, n.d.), după disoluția U.R.S.S., în data de 25 iulie 1998, Vladimir Putin a primit postul de director al Serviciului Federal de Securitate (FSB) al Rusiei, urmașul KGB. De acolo Vladimir Putin și-a continuat ascensiunea politică, fiind numit mai întâi prim-ministru, în data de 9 august 1999, apoi președinte interimar al Federației Ruse în data de 31 decembrie 1999 (Kremlin, n.d.).

La o lună de zile după numirea sa ca prim-ministru în data de 9 august 1999, Vladimir Putin a nominalizat teroriști ceceni drept vinovați pentru aruncarea în aer a mai multor blocuri de locuințe din Rusia în luna septembrie 1999, în urma cărora au murit peste 300 de persoane (Eckel, 2019), și sub acest motiv a declanșat un nou război în Cecenia (Eckel, 2019).

Răspunsul în forță al lui Putin la atentatele din septembrie 1999 a coincis cu începutul unei perioade de creștere economică pentru Rusia și această combinație de factori a marcat transformarea acestuia dintr-un politician necunoscut într-un „om forte” și „lider providențial”.

Conform datelor statistice furnizate de Banca Mondială (n.d.), după o perioadă de adâncă recesiune în intervalul 1990 – 1998, culminând cu o scădere dramatică a Produsului Intern Brut (PIB) pe locuitor de 14,6% în anul 1993, starea economiei din Rusia s-a îmbunătățit începând din anul 1999, adică exact din momentul în care Vladimir Putin a ajuns să dețină efectiv puterea la Kremlin, în calitate de prim-ministru al unui președinte Boris Elțin cu o sănătate tot mai fragilă. În următorii 10 ani PIB-ul pe locuitor al Federației Ruse a cunoscut creșteri anuale considerabile: 6,7% în anul 1999, 10,5% în anul 2000, 5,5% în anul 2001, 5,2% în anul 2002, 7,8% în anul 2003, 7,6% în anul 2004, 6,8% în anul 2005, 8,6% în anul 2006, 8,7% în anul 2007, 5,2% în anul 2008 (Banca Mondială, n.d.).

Sub conducerea lui Vladimir Putin lipsurile economice și degingolada social-politică din Rusia ultimului deceniu al secolului XX au fost înlocuite în primul deceniu al secolului XXI cu o relativă prosperitate și stabilitate la nivel general.

Vladimir Putin obține organizarea în Rusia a Jocurilor Olimpice de Iarnă 2014

În acei ani de creștere economică Vladimir Putin a decis că venise timpul ca Rusia ca țară și el personal ca președinte să-și facă un renume prin organizarea unor competiții sportive internaționale de prim rang.

Încercări în acest sens au mai fost făcute de către Rusia și înainte de accederea lui Vladimir Putin la Kremlin, însă fără succes. În anul 1995, pe când Putin încă lucra în administrația orașului Sankt Petersburg și țara se confrunta cu grave probleme sociale și economice, Rusia a ratat nominalizarea pentru găzduirea la Soci a Jocurilor Olimpice de Iarnă din anul 2002, ediția fiind atribuită orașului american Salt Lake City.

După ce Vladimir Putin a ajuns președinte, Rusia și-a depus din nou candidatura și a obținut în cele din urmă organizarea ediției Olimpiadei de iarnă din anul 2014. La reuniunea Comitetului Olimpic Internațional din data 4 iulie 2007 (Kishkovsky (2007) Vladimir Putin s-a implicat personal în obținerea nominalizării respective:

MOSCOVA, 5 iulie [2007]— Rusia s-a bucurat joi de încercarea sa victorioasă de a găzdui Jocurile Olimpice de iarnă din 2014 de la Soci, o stațiune montană de la țărmul Mării Negre, favorită a președintelui Vladimir V. Putin, un schior pasionat. Apariția personală a lui Putin la sesiunea Comitetului Olimpic Internațional din Guatemala City de miercuri este creditată cu înclinarea balanței în favoarea Rusiei. (Kishkovsky, 2007)

Odată asigurată organizarea acestei Olimpiade, atenția Kremlinului s-a concentrat pentru nominalizarea găzduirii în Rusia a unei Cupe Mondiale FIFA.

Vladimir Putin identifică un om de încredere pentru obținerea organizării unei Cupe Mondiale FIFA în Rusia

În acea perioadă țările gazdă ale viitoarelor Cupe Mondiale FIFA erau alese prin votul membrilor Comitetul Executiv al FIFA, organismul de conducere colectivă a FIFA.

Pentru câștigarea acestei nominalizări Vladimir Putin nu putea acționa direct, ci avea nevoie de o persoană de încredere, care să fie în plus capabilă să se descurce prin cotloanele încurcate ale jocurilor de interese din Comitetul Executiv al FIFA. Acest om de bază pentru obținerea organizării în Rusia a unei Cupe Mondiale FIFA a fost identificat de Vladimir Putin în persoana lui Vitaly Mutko.

Începuturile colaborării lui Vladimir Putin cu Vitaly Mutko

Vladimir Putin se cunoștea cu Vitaly Mutko din vremea când cei doi lucraseră împreună în anii 1990 la Primăria din Sankt Petersburg, unde Mutko era viceprimar, în timp ce Putin era director al Comitetului pentru relații externe (Deutsche Welle, 2016). În anul 1994 atât Putin cât și Mutko au fost implicați în organizarea Jocurilor Bunăvoinței la Sankt Petersburg (Deutsche Welle, 2016), un eveniment sportiv internațional de amploare.

De-a lungul acelor ani Vitaly Mutko a devenit unul din oamenii de încredere ai viitorului președinte Putin, după cum arată Balmforth:

Când Putin a candidat pentru prima dată la alegerile [prezidențiale] din martie 2000, Mutko a fost unul dintre „persoanele de încredere” a lui Putin – reprezentanți cărora li s-a acordat oficial dreptul de a dezbate și de a efectua campanie electorală în numele unui candidat la președinție. (Balmforth, 2015)

Vitaly Mutko se implică în fotbal ca președinte al clubului Zenit, al ligii profesioniste ruse și al federației naționale a Rusiei

În anul 2001 fotbalul din Rusia a trecut prin mari transformări, prin înființarea primei ligi profesioniste ruse. Încă de la înființare și până în anul 2003 liga profesionistă rusă a fost condusă de Vitaly Mutko (UEFA, 2015), care a fost și președintele clubului de

fotbal Zenit din Sankt Petersburg în perioada 1997 – 2003 (UEFA, 2015). Prin urmare Mutko a ocupat concomitent ambele poziții în intervalul 2001 – 2003, devenind astfel unul dintre cei mai importanți oameni din fotbal în Rusia acelor ani.

În luna aprilie a anului 2005 Vitaly Mutko a fost ales președinte al Uniunii Ruse de Fotbal, denumirea oficială a federației de fotbal din Rusia (TASS, 2015; UEFA, 2015).

Mutko este numit de Putin drept ministru al sportului al Federației Ruse

După ce în luna mai a anului 2008 Vladimir Putin a făcut rocada cu Dmitri Medvedev și a schimbat temporar postul de președinte cu cel de prim-ministru al Rusiei, în scurt timp l-a numit pe Vitaly Mutko drept Ministru al Sportului, Turismului și Tineretului în cabinetul său (Balmforth, 2015; UEFA, 2015). În acest fel cei doi au ajuns să lucreze din nou împreună.

Numit ministru al sportului, Vitaly Mutko a rămas în continuare și președinte al Uniunii Ruse de Fotbal, timp de un an și jumătate, până în luna noiembrie a anului 2009 (TASS, 2015; UEFA, 2015), când a demisionat de la conducerea federației de fotbal în urma unei hotărâri a guvernului rus care i-a interzis să mai ocupe simultan ambele poziții (TASS, 2015).

Conform BBC, în luna ianuarie a anului 2009, deși reputația pe plan mondial a Rusiei era încă afectată de războiul purtat cu Georgia în vara anului 2008, care a atras proteste internaționale, Vitaly Mutko, deopotrivă ministru al sportului și președinte al federației naționale de fotbal din Rusia, a anunțat că „în viitorul apropiat, suntem pregătiți să facem prima noastră mișcare și să cerem FIFA toate documentele necesare pentru a pregăti o ofertă pentru dreptul de a găzdui Cupa Mondială din 2018” (BBC, 2009).

Vitaly Mutko devine membru al Comitetului Executiv al FIFA

Tot în cursul anului 2009 Mutko a fost ales de către federațiile naționale membre ale UEFA drept membru al Comitetului Executiv al FIFA (UEFA, 2015), funcție care i-a oferit avantajul de a lucra direct cu ceilalți 23 de membri ai Comitetului Executiv care urmau să voteze împreună cu Mutko în termen de cel mult doi ani de zile țările care vor găzdui cupele mondiale FIFA din anii 2018 și 2022. În plus această numire asigura automat în favoarea Rusiei, în Comitetul Executiv al FIFA, cel puțin votul lui Mutko pentru nominalizarea Rusiei la organizarea unei Cupe Mondiale.

Vitaly Mutko este considerat un politician redutabil

Conform unor persoane i-au urmărit cariera, intervievate de Balmforth (2015), Vitaly Mutko își cultiva cu grijă de mulți ani o imagine de persoană jucăușă și dezordonată, dar în realitate era un adept al intrigilor din spatele cortinei (Balmforth, 2015). „Pare un clown, dar este mult mai isteț și mai versatil în intrigi politice decât pare”, a declarat analistul politic Nikolai Petrov, citat de Balmforth (2015). Aceste calități ale lui Mutko îi puteau fi de folos pentru a înclina balanța în favoarea candidaturii Rusiei în rândul colegilor săi din Comitetul Executiv al FIFA. Lucru care s-a și întâmplat în cele din urmă.

Roman Abramovici și Sepp Blatter au o discuție privată cu șase luni înaintea votului pentru desemnarea țării care va organiza Cupa Mondială FIFA 2018

Un rol important în întărirea relațiilor Rusiei cu FIFA l-a jucat și miliardarul rus Roman Abramovici, patron al clubului Chelsea din Londra, cunoscut drept un apropiat atât al lui Vladimir Putin, cât și al lui Sepp Blatter.

În data de 8 iunie 2010, cu șase luni înainte de votul Comitetului Executiv al FIFA în privința țărilor care urmau să organizeze Cupele Mondiale FIFA 2018 și 2022, la un eveniment organizat de FIFA în Africa de Sud:

Când expoziția se apropia de sfârșit, [Roman] Abramovici a ieșit din sală alături de Sepp Blatter, președintele elvețian al FIFA. Cu atâta atenție atrasă în direcția lui [David] Beckham, aproape că nimeni nu i-a observat plecând în liniște împreună.... Absorbiți de conversația lor avută pe un ton scăzut, miliardarul rus neobișnuit de glumeț și președintele FIFA, mic și chel, au urcat cu o scară rulantă până la etajul doi al centrului de convenții. Apoi s-au strecurat într-o sală de ședințe privată și au închis ușa în liniște. (Bensinger, 2010)

Rusia este aleasă să devină țara gazdă a Cupei Mondiale FIFA 2018

Eforturile coordonate de Vitaly Mutko în anii 2009 și 2010 în favoarea candidaturii Rusiei pentru organizarea Cupei Mondiale FIFA 2018 au condus în cele din urmă la rezultatele dorite de Vladimir Putin. În data de 2 decembrie 2010 Rusia a fost declarată câștigătoare, în urma numărării de către un notar public a voturilor exprimate de către 22 din cei 24 membrii Comitetul Executiv al FIFA (UEFA, 2010), doi membri ai acestui comitet fiind suspendați (Netflix, 2022).

Într-un prim tur Rusia a primit nouă voturi, Spania și Portugalia au obținut șapte voturi, Olanda și Belgia patru voturi, iar Anglia doar două voturi (CNN, 2010). Prin urmare s-a trecut la al doilea tur de vot, fără Anglia, pentru aceasta din urmă votând doar propriul ei reprezentant în Comitetul Executiv al FIFA și președintele Confederației Africane de Fotbal, Issa Hayatou (BBC, 2010; Netflix, 2022). Eliminarea Angliei din primul tur după ce a obținut doar două voturi a stârnit un val de critici din partea oficialilor britanici la adresa FIFA (BBC, 2010; Netflix, 2022).

Federația Rusă a obținut nominalizarea după cel de-al doilea tur, primind 13 voturi, față de șapte voturi pentru Spania și Portugalia și două voturi pentru Olanda și Belgia (CNN, 2010). Pentru a-și exprima bucuria față de rezultatul votului din data de 2 decembrie 2010, prim-ministrul rus Vladimir Putin și-a anulat toate evenimentele din agendă și a ajuns cu avionul chiar în aceeași zi la Zurich pentru a mulțumi personal conducerii FIFA (Financial Times, 2010).

În partea de final a episodului 3 din documentarul *Fotbal, bani și putere* (Netflix, 2022), în rândurile delegației ruse prezente la anunțarea rezultatului votului Comitetului Executiv al FIFA din 2 decembrie 2010 de la Zurich, poate fi zărit și Roman Abramovici. În aceeași secvență din documentar, după anunțarea desemnarea Federației Ruse drept gazdă a Cupei Mondiale 2018, printre cei care au urcat pe estrada sălii din Zurich să sărbătorească reușita Rusiei poate fi văzut și Vitaly Mutko.

Concluzii

Momentul acestui triumf al Rusiei nici nu putea fi mai bine ales pentru Vladimir Putin. După ce în anul 2009 din cauza crizei globale și a prăbușirii prețului petrolului PIB-ul pe locuitor al Rusiei scăzuse cu 7,8%, în anul 2010 PIB-ul pe locuitor al Rusiei a revenit pe creștere, cu 4,5% (Banca Mondială, n.d.). Optimismul revenise în Rusia, pentru că țara era din nou în creștere economică și obținuse organizarea atât a Olimpiadei de iarnă 2014, cât și a Cupei Mondiale FIFA 2018.

În anii ce vor urma mai mult de jumătate dintre cei care au votat atunci în favoarea candidaturii Rusiei vor fi ulterior inculpați în justiție sau excluși din fotbal chiar de către FIFA, pentru corupție, printre aceștia aflându-se și Sepp Blatter (Arnold, 2021, p. 55).

Bibliografie

- Arnold, R. (Ed.). (2021). *Russia and the 2018 Fifa World Cup*. Routledge. Format Epub.
- Banca Mondială. (n.d.). *GDP per capita growth (annual %) - Russian Federation*. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG?locations=RU>
- Balmforth, T. (2015, noiembrie 13). *Vitaly Mutko: Doping scandal puts Putin's sports chief in the spotlight*. Radio Free Europe Radio Liberty. <https://www.rferl.org/a/russia-sports-minister-mutko-doping-scandal/27364137.html>
- BBC. (2009, ianuarie 20). *Russia enters race to host 2018*. <http://news.bbc.co.uk/sport1/hi/football/internationals/7838233.stm>
- BBC. (2010, decembrie 2). *England miss out to Russia in 2018 World Cup vote*. <http://news.bbc.co.uk/sport2/hi/football/9250585.stm>
- Bensinger, K. (2010, iunie 14). *How Russia won the World Cup*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/news/2018/jun/14/how-russia-won-the-world-cup>
- CNN. (2010, decembrie 3). *Russia, Qatar win race to host World Cups as FIFA spreads its vision*. <http://edition.cnn.com/2010/SPORT/football/12/02/football.world.cup.2018.2022/index.html>
- Deutsche Welle. (2016, octombrie 19). *Russian sports minister appointed deputy prime minister*. <https://www.dw.com/en/russian-sports-minister-vitaly-mutko-appointed-deputy-prime-minister/a-36094135>
- Eckel, M. (2019, august 7). *Two Decades On, Smoldering Questions About The Russian President's Vault To Power*. Radio Free Europe / Radio Liberty. <https://www.rferl.org/a/putin-russia-president-1999-chechnya-apartment-bombings/30097551.html>
- Financial Times. (2010, decembrie 3). *Putin flies to Zurich to celebrate victory*. <https://www.ft.com/content/7dcc2aea-fe70-11df-845b-00144feab49a>
- Gavriliuță, C. & Gavriliuță, N. (2010). *Sociologia sportului. Teorii, metode, aplicații*. Editura Polirom.
- Inozemtsev, V. (2009) The Nature and Prospects of the Putin Regime. *Russian Social Science Review*, 50:1, pp. 40-60, DOI: 10.1080/10611428.2009.11065343

- Kishkovsky, S. (2007, iulie 6). *After celebrating winning bid, Russia has work ahead*. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2007/07/06/sports/06olympics.html>
- Kremlin. (n.d.). Vladimir Putin - Biography. <http://en.putin.kremlin.ru/bio/page-6>
- Netflix. (2022). *Fotbal, bani și putere*. Un film documentar serial realizat de Netflix. www.netflix.com
- Sugden, J., & Tomlinson, A. (Eds.). (2002). *Power games: A critical sociology of sport*. Routledge.
- TASS. (2015, septembrie 2). *Sports Minister Mutko unanimously elected Russian Football Union chief*. <https://tass.com/sport/818106>
- Thomas, G. (2015). *How to do your case study*. SAGE.
- Travers, M. (2001). *Qualitative research through case studies*. SAGE.
- UEFA. (2010, decembrie 2). *Russia awarded 2018 FIFA World Cup*. <https://www.uefa.com/european-qualifiers/news/01ec-0e1200782dbe-eb0efac23ef8-1000--russia-awarded-2018-fifa-world-cup/>
- UEFA. (2015, martie 23). *Vitaly Mutko*. <https://www.uefa.com/insideuefa/news/021f-0f8a8cb093cb-a7a8f2cdc00a-1000--vitaly-mutko/>

This work was co-funded by the European Social Fund, through Operational Programme Human Capital 2014-2020, project number POCU/993/6/13/153322, project title “Educational and training support for PhD students and young researchers in preparation for insertion in the labor market”.

THE FRIENDSHIP BETWEEN FIFA PRESIDENT GIANNI INFANTINO AND RUSSIAN PRESIDENT VLADIMIR PUTIN - A SPORTS SOCIOLOGICAL INVESTIGATION

Laurențiu-Nicolae GINGHINĂ

PhD Candidate, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: Since 2014, Gianni Infantino developed a special relationship with Russian president Vladimir Putin, although Infantino was aware of the violent actions attributed to Putin. In this relationship Infantino became friends with Putin and increasingly supported the Putin regime in its reprehensible activities. In return Infantino illegally received at least free flights on private jets belonging to individuals and entities controlled by the Kremlin.

As UEFA general secretary Infantino left the Russian Football Union (RFU) unsanctioned when it seized three ukrainian clubs in Russian-occupied Crimea from Ukraine in August 2014, even though RFU was due to be expelled from UEFA.

As FIFA President Infantino intervened in 2017 to illegally keep Russian Deputy Prime Minister Mutko on the FIFA Council and unfairly fired Miguel Maduro, head of FIFA's Governance Committee after he declared Mutko ineligible.

In 2018, FIFA led by Infantino sanctioned Croatian player Vida with a warning for saying "Glory to Ukraine" in a private video, but in 2019, after Infantino received the Order of Friendship from Putin and shouted "Glory to Russia", instead of being sanctioned like Vida, he was re-elected FIFA president "by acclamation".

Although perceived worldwide as an ally of Putin, without ever condemning any reprehensible acts committed by Putin and without returning him the Order of Friendship, Infantino still remains at the head of FIFA, voted by all the presidents of the world's federations and associations, including by those from Ukraine, from all NATO countries and EU member states.

Keywords: Putin, Infantino, Russia, FIFA, friendship

Sintetic, *sociologia sportului* „este [știința] despre rolul sportului în societate” (Malcolm, 2011, p. 3). Pentru Asociația Internațională de Sociologie a Sportului (2016): „În contextul științelor sportului, sociologii sportului caută să genereze cunoștințe care să contribuie la «dezvoltarea umană», spre deosebire de «eficiența performanței».”

În ceea ce privește schimbarea lumii sportului, cercetarea urmărește „să evalueze critic acțiunile acelor grupuri mai puternice implicate în sport...” (Asociația Internațională de Sociologie a Sportului (2016).

În acest sens lucrarea va studia critic legăturile dintre Gianni Infantino, mai întâi ca secretar general al Uniunii Asociațiilor de Fotbal Europene (UEFA), apoi, din 26 februarie 2016, ca președinte al Federației Internaționale de Fotbal Asociație (FIFA), și Vladimir Putin, conducătorul de facto al Rusiei începând cu data de 9 august 1999, indiferent de titlul oficial deținut alternativ de acesta, de președinte sau de prim-ministru. Această relație va deveni în timp una de prietenie.

Scopul practic al cercetării

Cercetarea urmărește să vină în sprijinul celor interesați de evoluția relației dintre Putin și Infantino și de modul în care relația lor a interacționat cu evenimente importante la nivel mondial din punct de vedere sportiv, social, economic, politic și militar.

Prin intermediul acestei investigații sociologice sportive se intenționează realizarea unei prezentări cronologice a evoluției relației dintre Infantino și Putin, până la stadiul de prietenie, pentru a facilita înțelegerea mecanismelor acestei relații și dinamica ei.

Metodologie

Agresiunile declanșate succesiv de Putin asupra altor state (Georgia în 2008, Ucraina în 2014 și 2022) și represiunea dură desfășurată de regimul Putin împotriva celor care i se opun în Rusia (Filipov, 2017; Inozemtsev, 2009), erau cu siguranță cunoscute de Infantino. Prin urmare se impune ca tema relației care în timp va deveni una de prietenie dintre Putin și Infantino să fie abordată dintr-o perspectivă critică.

Aceste considerații argumentează folosirea în cercetare a unei *paradigme investigative*, care „se bazează pe presupunerea că profunde conflicte de interese, valori, sentimente și acțiuni pătrund în viața socială” (Douglas 1976: 55, apud Sugden & Tomlinson, 2013, p. 13). Relația dintre Putin și Infantino conține conflicte profunde între acțiunile violente, soldate cu mii de victime, ale lui Putin și obligația lui Infantino prevăzută în Statutul FIFA de a promova valorile unificatoare, educaționale, culturale și umanitare (FIFA, 2019c).

În aprecierea rolului critic al investigației, Sugden și Tomlinson consideră că „cercetarea sociologică investigativă este o dimensiune importantă a privirii critice. Nu este o categorie nouă (deși de câțiva ani a rămas latentă în repertoriul metodologic al specialistului în științe sociale)” (Sugden & Tomlinson, 2013, p. 12).

Investigația în sine nu este o metodă de cercetare, ci doar o perspectivă paradigmatică, care utilizează metode calitative de cercetare precum observația, interviul și documentarea. Investigația din acest studiu va fi una de tip indirect, pe baza accesului prin documentare la rezultatele unor investigații efectuate direct de alți cercetători.

UEFA refuză să sancționeze Uniunea Rusă de Fotbal pentru confiscarea cluburilor ucrainene din Crimeea

În data de 21 martie 2014, Rusia a anexat ilegal Crimeea, parte a Ucrainei (Grant, 2015). Ulterior, în luna august 2014, Federația de Fotbal din Ucraina (FFU) a solicitat UEFA și FIFA „sancționarea Uniunii Ruse de Fotbal (URF) pentru preluarea «ilegală și arbitrară» a trei dintre echipele sale” (Montague (2014), echipe ucrainene care au jucat în primul tur al Cupei Rusiei (Associated Press, 2014).

Pentru astfel de acțiuni grave, interzise de *Statutul UEFA*, art. 7bis *Fair Play* și art. 51, alin. 2, *Relații Interzise*, URF ar fi trebuit sancționată cu excluderea din UEFA, conform prevederilor *Statutului UEFA* art. 8, alin. 3, *Excludere*, litera b (UEFA, 2016). Însă până la data de referință de 20 martie 2023 UEFA nu a adoptat o asemenea măsură și URF era în continuare membră a UEFA.

Singura sancțiune aplicată în 2014 de UEFA după includerea ilegală de către URB a cluburilor din Crimeea în campionatele Rusiei, a fost îndreptată doar împotriva cluburilor

ucrainene respective: „Comisia de urgență a UEFA a decis astăzi că orice meciuri de fotbal jucate de cluburile din Crimeea în cadrul competițiilor organizate de Uniunea Rusă de Fotbal (URF) nu vor fi recunoscute de UEFA până la o nouă notificare” (Montague, 2014).

Astfel UEFA, în loc să sancționeze făptașul, URF, a sancționat victimele, cele trei cluburi din Crimeea însușite abuziv de către URF. UEFA a lansat și un apel la împăcarea celor două federații rusă și ucraineană (Associated Press, 2014), considerând „că cele două părți pot ajunge la un acord cu privire la statutul cluburilor de fotbal din Crimeea” (Montague, 2014), deși în luna august 2014 nu mai putea fi vorba de niciun fel de împăcare pe fondul situației dramatice din Crimeea și din Donbas, după doborârea în Ucraina a avionului de linie al Malaysia Airlines de către forțe loiale Moscovei, în data de 17 iulie 2014, atac în care au fost ucise 298 de persoane.

Infantino face declarații favorabile Rusiei și defavorabile Ucrainei

Printre oficialii UEFA care se opuneau activ sancționării federației ruse de fotbal, s-a remarcat și Gianni Infantino, pe atunci secretar general al UEFA. Infantino a declarat că „dacă ei [ucrainenii și rușii] ar veni cu o propunere comună, ar fi un semnal foarte frumos. Fotbalul face uneori miracole” (Associated Press, 2014). Prin această declarație Infantino pleda practic pentru menținerea unui statu-quo care avantaja Rusia, statul agresor.

A fost prima dintr-un lung șir de declarații, acțiuni și decizii ale lui Gianni Infantino în favoarea regimului Putin, care îl va răsplătit ulterior pe Infantino pentru aceste servicii.

Infantino primește cadou de la regimul Putin zboruri cu avioane private

La mai puțin de două luni după ce a fost ales președinte al FIFA în data de 26 februarie 2016 (FIFA, 2016), Infantino era programat în data de 15 aprilie 2016 să facă o călătorie cu avioane de linie din Elveția în Rusia iar de acolo în Qatar și înapoi în Elveția (Jensen & Selliaas, 2020). Jensen și Selliaas menționează că au primit informații de la angajați ai FIFA, inclusiv documente, că Infantino a refuzat biletele de avion rezervate de FIFA și a folosit trei avioane private asigurate de Vitaly Mutko, pe atunci viceprim-ministru al Federației Ruse, de Gazprom, companie aflată sub controlul lui Putin și respectiv de Statul Qatar (Jensen & Selliaas, 2020). Aceste zboruri constituiau încălcări ale prevederilor art. 20, *Oferirea și acceptarea de cadouri și alte beneficii*, din Codul de Etică al FIFA (FIFA, 2018b) (Jensen & Selliaas, 2020) și trebuiau sancționate cu demiterea lui Infantino din postul de președinte al FIFA (FIFA, 2018b).

Dar în loc să fie demis Infantino, cei concediați au fost angajații FIFA care au reclamat abuzul la Comisia de Etică a FIFA, iar membrii acestei comisii au fost ulterior înlocuiți cu oameni obedienți față de Infantino, care au clasat imediat toate dosarele acestuia (Jensen & Selliaas, 2020).

După care, conform lui Jensen și Selliaas:

La sfârșitul lui mai 2016, [Infantino] a zburat acasă după o vizită la Roma, la papă, împreună cu mama și soția sa. Călătoria a avut loc într-un alt avion privat, un Dassault Falcon7X cu însemnele de înmatriculare LX-USM. S-a stabilit că proprietarul avionului era

oligarhul rus, Alisher Usmanov, ... foarte apropiat de președintele Putin. (Jensen & Selliaas, 2020)

Primirea ca beneficiu personal al acestui nou zbor privat trebuia sancționată tot cu demiterea lui Infantino de la FIFA (FIFA, 2018b). Usmanov a declarat că nu mai deținea avionul, și că de fapt un alt rus, Semenenko, l-ar fi închiriat, contra cost lui Infantino, numai că acel avion nu era de închiriat (Jensen & Selliaas, 2020). „Mai multe publicații engleze au cercetat cazul și au concluzionat că avionul era încă deținut de compania lui Usmanov. Atât Usmanov, cât și Semenenko au negat, iar comisia de etică a FIFA a ajuns să închidă cazul” (Jensen & Selliaas, 2020).

Referitor la însemnul de înmatriculare LX-USM al acelui avion privat, primele două litere LX reprezintă însemnul de naționalitate, în cazul de față Luxemburg, iar cele trei caractere de după cratimă, numite marcă de ordine, și anume USM, se potrivesc cu primele trei litere ale numelui de familie Usmanov. Acest indiciu arată că avionul era în posesia efectivă a lui Usmanov, dincolo de orice artificii privind actele de proprietate ale acestuia. Prin urmare, familia Infantino a primit cadou zborul privat respectiv de la un apropiat al lui Putin.

Gianni Infantino și subordonații săi Fatma Samoura și Tomaž Vesel intervin incorect în favoarea lui Vitaly Mutko, exponent al regimului Putin

În luna mai a anului 2017 Infantino l-a demis abuziv pe președintele Comitetului de Guvernanță al FIFA, Miguel Maduro, pentru că Maduro a refuzat să îi permită lui Vitaly Mutko să candideze din nou pentru un mandat în Consiliul FIFA, refuz justificat de faptul că trebuia asigurată neutralitatea politică prevăzută în art. 4 *Nediscriminare, egalitate și neutralitate* din Statutul FIFA (FIFA, 2019a) și în art. 4 *Obligația de neutralitate* din Codul de Etică al FIFA (FIFA, 2018b). Mutko nu îndeplinea acest criteriu, fiind pe atunci ministrul sportului din Federația Rusă (Maduro, 2017, apud Ødegård, 2017). În ciuda tuturor evidențelor, Infantino însuși i-a cerut lui Maduro să accepte candidatura lui Mutko (Conn, 2017).

Maduro a oferit un interviu lui Ødegård, care l-a întrebat:

În mărturia dumneavoastră în fața Parlamentului Britanic, cea mai frapantă revelație pe care ați făcut-o a fost, fără îndoială, cea privind eforturile depuse de conducerea FIFA pentru a-l menține pe Vitaly Mutko eligibil [pentru a candida din nou la un loc în Consiliul FIFA, unde a fost membru până în 2016]. De asemenea, ați spus că aceasta a fost singura dată când președintele FIFA [Gianni Infantino] a încercat în mod activ să vă convingă să vă răzgândiți. În plus, secretarul general [al FIFA, Fatma Samoura] împreună cu președintele Comitetului de Audit și Conformitate [al FIFA, Tomaž Vesel], au făcut același lucru. Ce spune aceasta despre nivelul influenței rusești în interiorul organismelor internaționale de conducere a fotbalului? (Ødegård, 2017)

Maduro a răspuns diplomatic: „Nu știu și nu ar fi potrivit pentru mine să speculez” (Maduro, 2017, apud Ødegård, 2017), dar nu a infirmat afirmațiile grave din întrebarea lui Ødegård (2017), afirmații pe care chiar el le prezentase anterior în Parlamentul Britanic și care se refereau direct la influența regimului Putin asupra lui Infantino (Ødegård, 2017).

Cupa Mondială FIFA 2018

În lunile premergătoare Cupei Mondiale FIFA 2018, Putin și Infantino au participat la evenimente de promovare a evenimentului, în cursul cărora cei doi s-au îmbrățișat repetat cu efuziune, au glumit și au râs împreună, au jucat fotbal cu copii orfani în Piața Roșie și au tras cu mingea la o poartă de fotbal instalată acolo, ca doi prieteni (FIFA, 2018a). A fost o șansă unică oferită de Infantino lui Putin ca acesta să-și îmbunătățească imaginea la nivel internațional.

FIFA sancționează „Slavă Ucrainei” și recompensează „Slavă Rusiei”

În faza sferturilor de finală ale Cupei Mondiale 2018, în data de 7 iulie 2018, Croația a eliminat Rusia, scor 6 – 5, după lovituri de departajare. După meci, jucătorul croat Domagoj Vida și antrenorul secund al Croației, Ognjen Vukojevic, care în trecut jucaseră amândoi pentru echipa ucraineană Dynamo Kiev, au postat un material video în mediul online, în care Vukojevic a dedicat Ucrainei victoria Croației, iar Vida a strigat „Slavă Ucrainei”, în limba rusă (Hromadske, 2018). Materialul video respectiv a atras critici din partea unor politicieni ruși, precum și din partea FIFA, care i-a transmis lui Vida un avertisment (Hromadske, 2018).

Însă la mai puțin de un an după ce în luna iulie 2018 FIFA l-a sancționat imediat cu avertisment pe fundașul croat Vida pentru că ar fi politizat fotbalul rostind într-o înregistrare video „Slavă Ucrainei” în limba rusă, a venit rândul lui Infantino să strige „Slavă Rusiei” în limba rusă, însă de data aceasta FIFA nu a mai considerat că ar fi fost politizare și nu a aplicat nicio sancțiune lui Infantino, ci dimpotrivă, l-a recompensat pe Infantino cu un nou mandat de președinte al FIFA.

În data de 23 mai 2019, președintele rus Vladimir Putin i-a oferit președintelui FIFA Gianni Infantino *Ordinul Prietenia* (FIFA, 2019), prietenia dintre cei doi devenind astfel oficială. Cu fața roșie de emoție, după cum se vede în înregistrarea video (BeIN Sports Mena, n.d.), Infantino a acceptat bucuros distincția oferită de Putin și a ținut următorul discurs în limbile engleză și rusă:

Ați primit lumea ca prieteni, iar lumea a creat legături de prietenie cu Rusia care vor dura pentru totdeauna. Dragi prieteni, dragă președinte [Vladimir Putin], aș putea vorbi ore întregi despre Rusiei și despre sentimentele mele, dar permiteți-mi să vă mulțumesc foarte mult. Mulțumesc foarte mult, Slavă Rusiei! [această ultimă propoziție fiind rostită de Gianni Infantino în limba rusă: Большое спасибо, Слава России! Bol'shoye spasibo, Slava Rossii!]" (BeIN Sports Mena, n.d.)

În loc ca pentru gestul său vădit politic Infantino să fie sancționat de FIFA măcar cu un avertisment, precum în cazul lui Vida (Hromadske, 2018), la Congresul FIFA de la Paris din 4 iunie 2019, Gianni Infantino a fost reales președinte al FIFA pentru un al doilea mandat, „prin aclamații”, de către toți președinții de federații de fotbal din lume (FIFA, 2019b).

Infantino refuză să condamne agresiunea declanșată de Putin împotriva Ucrainei

În data de 24 februarie 2022, Consiliul FIFA avea programată o ședință de lucru, anunțată public cu două zile înainte (FIFA, 2022a) și care s-a desfășurat la doar câteva ore

după începerea, în zori, a unui atac militar pe scară largă al Rusiei împotriva Ucrainei. Pe când toată lumea civilizată deja condamnă Rusia pentru agresiune, una dintre deciziile adoptate în acea zi fatidică de Consiliul FIFA condus de Infantino a fost introducerea limbii ruse ca limbă oficială a FIFA (Sport news, 2022).

După ședința respectivă Infantino a ținut o conferință de presă online (FIFA, 2022b) în care a refuzat cu obstinație să condamne agresiunea lui Putin aflată în plină desfășurare în acel moment.

În plus, „Gianni Infantino evită întrebarea de pe Zoom dacă păstrează medalia *Ordinului Prietenia* care i-a fost acordată de Vladimir Putin iar FIFA reduce la tăcere mass-media pentru a preveni punerea din nou a întrebării atunci când [Infantino] nu răspunde” (Harris, 2022). Jurnalistul Rob Harris a continuat subiectul în același fir de tweet-uri, atașând:

Fragmentul video în care președintele FIFA, Gianni Infantino, este întrebat dacă va păstra medalia *Ordinului Prietenia* care i-a fost dată de Vladimir Putin și dacă are vreun regret că l-a laudat atât de puternic pe liderul rus în ultimii ani, mai ales când a avut loc invazia inițială a Ucrainei în 2014. (Harris, 2022).

Concluzii

Încă din 2014 Gianni Infantino, deși era la curent cu faptele reprobabile atribuite lui Putin, a dezvoltat o relație de sprijin reciproc cu acesta și chiar a devenit prieten cu Putin, primind în schimb în mod ilicit de la membri ai regimului Putin cel puțin zboruri gratuite cu avioane private.

Deși perceput la nivel mondial ca fiind un aliat al lui Putin, fără să condamne vreodată faptele reprobabile comise de Putin și fără să-i restituie acestuia *Ordinul Prietenia*, la Congresul FIFA din data de 16 martie 2023, prietenul lui Putin Infantino a fost reales președinte al FIFA „prin aclamații”, de către toți președinții de federații de fotbal din lume, inclusiv de cei din Ucraina, din toate statele membre ale NATO și ale Uniunii Europene (FIFA, 2023).

În ziua următoare, 17 martie 2023, Curtea Penală Internațională (2023) a emis un mandat de arestare pentru crime de război pe numele lui Vladimir Putin, prietenul lui Infantino.

Bibliografie

Asociația Internațională de Sociologie a Sportului. (2016). *What is the sociology of sport?* <https://issa1965.org/welcome-message/what-is-the-sociology-of-sport/>
 Associated Press. (2014, august 14). *Putin, Blatter meet over Crimea clubs, WC plans*. Sportsnet. <https://www.sportsnet.ca/soccer/putin-blatter-meet-over-crimea-clubs-wc-plans/>
 BeIN Sports Mena. (n.d.). *Infantino honoured with state medal by Russian president Putin*. Daily Motion. <https://www.dailymotion.com/video/x796ti5>. Daily Motion.
 Curtea Penală Internațională. (2023, martie 17). *Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova*. <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>

- FIFA. (2016, decembrie 22). *Extraordinary FIFA Congress, Zurich 2016*. <https://www.fifa.com/about-fifa/organisation/news/extraordinary-fifa-congress-zurich-2016-2857429>
- FIFA. (2018a, iunie 2018) *Football on Red Square with legends, Infantino and Putin*. <https://www.fifa.com/tournaments/mens/worldcup/2018russia/news/football-on-red-square-with-legends-infantino-and-putin>
- FIFA. (2018b, august 12). *FIFA Code of Ethics 2018 edition*. <https://digitalhub.fifa.com/m/5ec414a3940bac07/original/uemlkcy8wwdtlll6sy3j-pdf.pdf>
- FIFA (2019a, mai 2). *FIFA President receives Russian Order of Friendship*. <https://www.fifa.com/tournaments/mens/worldcup/2018russia/media-releases/fifa-president-receives-russian-order-of-friendship>
- FIFA. (2019b, iunie 4) *Re-live: 69th FIFA Congress*. <https://www.fifa.com/about-fifa/organisation/news/follow-the-fifa-congress-live>
- FIFA. (2019c). *FIFA Statutes June 2019 edition*. FIFA
- FIFA. (2022a, februarie 22). *Agenda for FIFA Council meeting on 24 February 2022 now available*. <https://www.fifa.com/about-fifa/organisation/fifa-council/news/agenda-for-fifa-council-meeting-on-24-february-2022-now-available>
- FIFA. (2022b, februarie 24). *FIFA Council Press Conference | No.18*. YouTube. <https://www.youtube.com/live/9v0XBzbpLE0?feature=share>
- FIFA. (2023, martie 16). *FIFA President Gianni Infantino re-elected by acclamation at historic FIFA Congress*. <https://www.fifa.com/about-fifa/president/media-releases/fifa-president-gianni-infantino-re-elected-by-acclamation-at-historic-fifa>
- Filipov, D. (2017, martie 23). *Here are 10 critics of Vladimir Putin who died violently or in suspicious ways*. The Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/03/23/here-are-ten-critics-of-vladimir-putin-who-died-violently-or-in-suspicious-ways/>
- Harris, R. [@RobHarris]. (2022, februarie 24). *Gianni Infantino dodges question on Zoom about if he is keeping the Order of Friendship medal given to him by Vladimir Putin and FIFA silences media to prevent follow-ups when he doesn't answer*. [Tweet]. Twitter. <https://mobile.twitter.com/RobHarris>
- Hromadske. (2018, iulie 10). *"Glory to Ukraine, Shame to FIFA?" Organization Faces Backlash Over Cautioning Croatian Footballer*. <https://hromadske.ua/en/posts/glory-to-ukraine-shame-to-fifa-organization-faces-backlash-over-cautioning-croatian-footballer>
- Inozemtsev, V. (2009) *The Nature and Prospects of the Putin Regime*. *Russian Social Science Review*, 50:1, pp. 40-60, DOI: 10.1080/10611428.2009.11065343
- Jensen, J. & Selliaas, A. (2020, august 23). *Infantinos dunkle russiske forbindelse*. Ekstra Bladet. <https://ekstrabladet.dk/sport/infantinos-dunkle-russiske-forbindelse/8257598>
- Malcolm, D. (2011). *Sport and sociology*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203857441>
- Montague, J. (2014, august 22). *UEFA sanction Russia over Crimea*. CNN. <https://edition.cnn.com/2014/08/22/sport/football/sport-football-ukraine-russia-uefa/index.html>
- Ødegård, P. (2017, noiembrie 6). *«I find no other way to describe FIFA's approach to the principle of political neutrality than shocking»*. Josimar.no. <https://www.josimar.no/artikler/i-find-no-other-way-to-describe-fifas-approach-to-the-principle-of-political-neutrality-than-shocking/4383/>
- Sugden, J., & Tomlinson, A. (2013). *Power games: A critical sociology of sport*. Routledge.
- Sport news. (2022, martie 31). *FIFA does not suspend Russia's participation and confirms the Russian language as official*. <https://www.archysport.com/2022/03/fifa-does-not-suspend-russias-participation-and-confirms-the-russian-language-as-official/>
- UEFA. (2016). *UEFA Statutes, March 2016 edition*. UEFA.

This work was co-funded by the European Social Fund, through Operational Programme Human Capital 2014-2020, project number POCU/993/6/13/153322, project title "Educational and training support for PhD students and young researchers in preparation for insertion in the labor market".

THE TV PEASANT, THE NEW FASHION PEASANT AND THE INFORMATIVE PEASANT

Andreea HEISU (BUCICĂ)

PhD candidate, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: It is certainly a challenge to identify the social types involved in the cultural transmission process, that is why I "lean" upon "the profile" of the transmitters, upon the ones who carry on the cultural transmission elements, respectively:

- 1. The ones who simply live in a so-called "traditional" community and they are traditional by doing it.*
- 2. The ones who cultivate the tradition emphatically and consciously, and who undertake this role consciously, taking it seriously in their capacity as culture transmitters.*

By identifying and analyzing the social types involved in the cultural transmission process, it is easy to explain the synopses, the rupture moments in the perpetuation of cultural schemes. They can be better analyzed when they are put into practice.

Social types are updated in certain social contexts and then become visible and analyzable. They do not always exist, they are updated with more authority in their circumstantial identity, when the context requires it, so they will also generate situational typologies.

Keywords: tradition, peasant, discourse, folklore, community.

Problematizarea conceptului de tip social

Orice concept are utilitate, iar dacă are utilitate e făcut ca să reprezinte mai bine niște forme, niște straturi de realitate.

Întrebările care se pun atunci când se are în vedere definirea, înțelegerea oricărui concept sunt, în principal, următoarele:

1. Ce sens are?
2. Cum se operaționalizează și cum devine el operaționalizat?
3. Care sunt îndoielile și clasificările care dau greutate conceptului?
4. De ce e important?

Intuitiv, „tipul sociologic” trimite la identitate socială, figură reprezentativă sau/și la etichetare, etichetare care se face în baza unui grup de trăsături, de caracteristici generale care se aplică în cazuri particulare și care permit includerea actorului social într-un anumit tip.

Simmel (1971) este printre primii care face o analiză a conceptului de „tip social” și propune câteva moduri de înțelegere și aplicabilitate ale conceptului. Astfel, în studiul „How is Society Possible?”, Simmel explică: „Atunci când cunoaștem pe cineva nu îl vedem în termenii individualității sale pure, ci purtat, ridicat sau coborât de tipul general sub care îl încadrăm (t. n.)” (Simmel, 1971, p. 10). Referitor la același eseu, Le Grand observă că din această perspectivă tipurile reprezintă „categorii de practică folosite de membrii societății pentru a se clasifica unii pe alții (t. n.)” (Le Grand, 2019, p. 413).

Tipurile sociale mai sunt definite ca reprezentând „concepte consensuale ale rolurilor care nu au fost pe deplin codificate și raționalizate” (Klapp, 1958, p. 674) . Același autor continuă:

Tipurile sociale sunt concepte raționale care se referă la roluri „reale” , reflectând astfel trăsăturile exacte ale caracterului și comportamentului unei persoane. Sunt în aceeași măsură roluri sociale informale, conceptualizate și asupra cărora există un grad ridicat de consens (*Ibidem*) .

Una dintre cele mai clare definiții date tipului este cea dintr-un *Tratat de grafologie* (AthanasIU, 1996) :

Tipul este o abstracțiune (în sensul că nu este observabil în el însuși) , rezultatul unui proces de desprindere a generalului și comunului din particularitățile specifice indivizilor; dar el corespunde și unei realități obiective, risipite într-un număr variabil de exemplare umane. Așadar, realitatea tipului nu are o existență independentă de a individului, ci este răspândit în multiplicitatea exemplarelor individuale (AthanasIU, 1996, p. 12)

Am putea spune, prin urmare, că tipul social este o abstracție prin care desemnăm mai multe cazuri care sunt de ordin particular, subscriu în bună măsură cu tipul, însă nu se identifică total cu acesta.

Detășându-se prin el însuși, tipul social este o consecință obiectivă; realizează anumite practici, performează anumite ritualuri, se concentrează în această zonă, ceea ce ne permite să construim tipurile sociale. Tipurile sociale dominante interesează și acelea constituie cu adevărat tipuri sociale.

Modalități de construcție a tipurilor sociale

Elias le Grand (Le Grand, 2019) radiografiază conceptul de „tip social” pornind de la un studiu cu privire la clasa muncitoare engleză din anii 1840 în care autorul se raportează la situațiile particulare de viață ale indivizilor pentru a pune în lumină condițiile generale de exploatare și sărăcie între diferitele secțiuni ale proletariatului englez în urma revoluției industriale și a urbanizării. Metoda este interpretată ca „o analiză a tipului social” (Le Grand, 2019, p. 412) .

Durkheim (2002) spune că tipul social se construiește pornind de la particular la general: „Specia, într-adevăr, nu este decât rezumatul indivizilor; cum s-o construim deci, dacă nu începem prin a descrie pe fiecare dintre ei și prin a-i descrie în întregime? Nu există oare o regulă care recomandă să nu te ridici la general decât după ce ai studiat particularul în întregime?” (Durkheim, 2002, pp. 117, 118) .

Clasificarea tipurilor sociale trebuie făcută în urma identificării proprietăților caracteristice ale acestora, „nu după un inventar complet al tuturor trăsăturilor individuale, ci după un mic număr dintre ele, alese cu grijă” (Durkheim, 2002, p. 119).

Tipul social este o realitate care nu trebuie dovedită:

Aceste reguli răspund în mod implicit unei probleme pe care cititorul poate și-a pus-o, văzându-ne că vorbim despre specii sociale ca și cum ele ar exista, fără să le fi stabilit direct existența. Proba aceasta este cuprinsă în însuși principiul metodei expuse mai sus (Durkheim, 2002, p. 126)

O altă precizare cu privire la construcția tipurilor sociale trebuie trecută în revistă: Sociologul convins de utilitatea demersului metodologic bazat pe tipuri sociale, va trebui să accepte că trebuie pornit la drum cu «tipuri probabile», construcții teoretice pe care ulterior să le confrunte cu tipurile empirice din diferite domenii ale vieții sociale (Sandu, 1996, p. 22).

Modul în care tipul social se construiește pe cale inductivă este explicat astfel:

Integrarea indivizilor în categoria tipurilor reprezintă o operație mentală și servește cercetătorului în examenul realității. În această operație de însumare, cercetătorul face abstracție de toate diferențele între indivizi și nu se fixează decât pe caracteristicile comune pentru a rotunji noțiunea generică de tip, prin operație logică, pe cale inductivă (Sandu, 1996, pp. 12, 13)

Identificarea tipurilor sociale

Voi „extrage” patru tipuri sociale din două episoade ale emisiunii televizate „Asta-i România”, difuzată pe Kanal D. Consider că un indicator am și în astfel de emisiuni, în popularitatea lor, în receptivitatea pe care o au, iar gradul de audiență e un indicator.

Țăranul „tradițional” versus țăranul „tradiționalist”

O primă categorie pe care o voi avea în atenție este cea a țăranului român din contemporaneitate, cel care trăiește într-o comunitate așa-zis „tradițională”, în mediul rural și făcând asta el este considerat a fi „tradițional”, „țăran”. Ceea ce urmăresc este să observ care este aportul pe care această categorie o are în procesul de transmitere a elementelor culturale, dacă și cum susțin actorii sociali menționați transmiterea culturii tradiționale. Ei actualizează în mod involuntar tradiția, sunt și locuiesc în mod tradițional?

Care ar fi totuși trăsăturile particulare ale acestei categorii? Locuiește la țară, are animale în curte, în mare parte mănâncă din ceea ce cultivă în grădina proprie, are un indice ridicat de religiozitate și performează anumite ritualuri, trăiește simplu, nu are un nivel ridicat de educație, practică o meserie tradițională, are și face parte dintr-o familie numeroasă, se ghidează după anumite valori și sunt „oameni ai bunurilor”, prin „om al bunului” înțelegându-se „întruchiparea țăranului care trăiește o relație de subordonare față de bunuri și, prin acesta, față de valori” (Gavriliuță, 2017, p. 106).

Dumitru Stan (2001) identifică trei categorii de săteni în *Sociologia ruralului tradițional*: filourbani sau urbano-centriști, inconsecvenți și/ sau ambivalenți și tradiționaliști, cei din urmă fiind definiți astfel: „Trăiesc într-o fidelitate totală față de biserică, respectă toate sărbătorile, evită dependența față de ceea ce este modern (s. n.) și, mai mult, sunt neîncrezători în calitatea efectelor provocate de acesta” (Stan, 2001, p. 349).

Țăranul de la TV. Țăranul heideggerian

„Ciobănașul cu 300 de oi și o mie de învățăminte, ciobanul filozof”

Pe un ton grav și prevestitor de tot ce-i mai rău, reporterul emisiunii „Asta-i România” anunță astfel unul dintre subiectele propuse telespectatorilor în 16. 01. 2022: „Din colțul lui de lume țăranul mioritic face radiografia țării. România e bolnavă de modernism și abandonată de guvernanți”.

Tataia Petrea, un cioban de 72 de ani din Desești, județul Maramureș este descris în aceeași notă apocaliptică de către reporter : „singur precum un pustnic, apărat de Dumnezeu [...] și mai sănătos decât mulți tineri de la oraș” .

Pentru țăranul care trăiește „tradițional” universul de viață e mai mult restrâns, spre deosebire de universul rural cu îngrijorări, orizonturi, valori și posibilități concrete de viață. Poate fi considerat chiar captivul unei perspective rurale, deși are artificii și elemente de civilizație urbană sau aristocrată.

Iată cum ar putea fi creionat unul dintre portretele țăranului român de la TV: locuiește la sat (eventual într-o zonă cu potențial turistic), are o vârstă înaintată, stăpânește arta conversației și nu se sfiește de prezența celor care vor să îi facă cunoscută povestea de viață, are o minimă educație (8 clase în acest caz) , transmite un mesaj care sensibilizează (dublat, concurat de discursul stilizat al reporterului) , elogiaza viața la țară și toate beneficiile care decurg din traiul în mediul rural, are o ocupație „tradițională” , un indice ridicat de religiozitate și conștiința faptului că e printre ultimii reprezentanți ai ruralității și ai meseriei pe care o practică: „așteptăm ciobani să vină noi, să le lăsăm turmele [...] *când mai murim și noi nu mai este nimic (s. n.)*” .

„Țăranul de modă nouă”

„Lumea în care trăim însă ne face de la o zi la alta să realizăm că e momentul să schimbăm ceva în viața noastră și să ne întoarcem la origini (s. n.) . În România există tot mai multe comunități care dau metropolele pentru *satele copilăriei (s. n.)* și apartamentele moderne pe *casele bătrânești și ulițele de pământ (s. n.)*” (emisiune TV „Asta-i România” , Kanal D, difuzată în 07.01.2022) .

Un alt reportaj al emisiunii „Asta-i România” îl prezintă pe tipul „țăranului de modă nouă” care se mută din oraș în spațiul rural și pe care Mihăilescu (2015) îl numește „tânărul «rural» emancipat” .

Un cuplu de tineri din Cluj este de această dată în centrul atenției după ce hotărăște să se mute din oraș la sat: „Tinerii renunță la metropole și se întorc în satele copilăriei” (reporter).

„Tinerii «rural» emancipați” din reportajul amintit au următoarele trăsături particulare: sunt tineri, au locuit într-un oraș mare înainte de a se muta în mediul rural, au avut meserii care i-au suprasolicitat, au un nivel de educație peste medie și consideră că sunt parte a societății și nu a comunității (distincția comunitate, societate, Tönnies, 2016) , lucru pe care îl și declară : „Când vrei să fugi la țară nu înseamnă că vrei să fugi de societate, pur și simplu e o altă parte a societății” .

Iată ce spun ei că îi motivează să renunțe la traiul în mediul urban și să se mute într-o casă veche la sat: cheltuielile reduse, lipsa stresului, a traficului, a termenelor limită , „animalele de la vecini” , „mâncare bio, eco” , „terapia prin muncă” și dorința de a-și crește copiii „organic, natural” .

Ceea ce Dumitru Stan (2001) afirmă cu privire la „ruralii de astăzi” se verifică, prin urmare:

Despre (*foștii- a. n.*) ruralii de astăzi putem spune că reproduc, în plan atitudinal și mintal, un paradox: pe de o parte au nostalgia față de schema tradițională de viață și regretă alterarea

acesteia, iar pe de altă parte nu resping inovațiile și nu revin, decât în parte, la componentele culturii tradiționale pe care le apreciază atât de mult (Stan, 2001, p. 344).

„Țăranul informator”

„Țăranii informatori” sunt cei care cultivă emfatic, conștient tradiția și care stau mult în preajma folcloriștilor, care îi cultivă, îi vizitează des și îi folosesc la expoziții, de exemplu. Aflându-se în centrul atenției capătă un fel de *self confidence*, devin conștienți de faptul că sunt un produs vandabil și că sunt o valoare în sensul că sunt transportabili la întâlniri, dau informații și sunt ei înșiși informație prin faptul că apar undeva. Devenind conștienți de asta vor să participe și ei la ordinea discursului folcloristicii, produc și ei cărți. Comportându-se astfel produc un fel de „folcloristică vernaculară”, un fel de teoretizare țărănească care trivializează involuntar și are un discurs care nu se ridică la nivelul epistemic al disciplinei, ceea ce automat devine o parodie.

Mircea Păduraru (2019), etnolog contemporan, introduce pe teren românesc conceptul de „folcloristică vernaculară”. Am sesizat citindu-i studiul că se poate vorbi și de un tip mixt, compozit, căci sunt unii țărani care sunt realmente prinși în hora instituțiilor cu toate că trăiesc la sat și în același timp se bucură de prestigiul, de apropierea de oameni importanți și produc și etnologie vernaculară.

Concluzii la identificarea tipurilor sociale

Acești doi mari actori, respectiv cei care actualizează în mod involuntar tradiția, sunt și locuiesc în mod tradițional versus ceilalți care sunt promotori ai tradiției, promotori prin faptul că duc mai departe tradiția, promotori implicați în asociații, organizații, care învață limbaje, ambii pun în valoare și simbolic și economic capitalul cultural tradițional. Unii dintre ei sunt convertiți la propria religie, ajung să fie apostolii unei religii a ruralității și a simplității, deși trăiesc complicat. Țărănismele devin pentru ei o temă de câștig și de afirmare.

În cazul celor care trăiesc „tradițional”, nevoia de a idealiza este reală, sinceră. În cazul celeilalte categorii vorbim de o nevoie interesată pentru că un tip de discurs de genul acesta aduce o formă de capital simbolic, politic, solidarizarea oamenilor și implicit resurse. De multe ori discursul lor e asociat cu discursurile antieuropene, antidemocratice.

În ce privește cazul „țăranilor de la TV”, trebuie avut în vedere faptul că emisiunile de tipul „Asta-i România” ilustrează gradul de sensibilitate actuală care cumulează și oferă un tip de spectacol hibrid. Chiar și telespectatorii care participă la tipul acesta de sensibilitate, de scenă televizată din ipostază de privitori reprezintă tot un indice pentru un tip de legătură, legătura dintre privitor și spectacol privit iar ce e privit invadează prin auz și ochi.

Tipul de mesaj e destul de precis în ce oferă, chiar dacă cel care privește e mai tradițional sau mai postmodern, mai actual; tipul de spectacol e mixt, hibrid și într-un fel e spațiul în care se întâlnesc ca privitori și unii și alții.

Vorbim, prin urmare, de două narațiuni. Una dintre ele îl are în prim-plan pe agentul retro care de cele mai multe ori are o atitudine împotriva culturii, instalării în

prezent, asumare a actualității și acesta este un factor de regres, de neangajare în viață, de fugă de provocările lumii, o stare de nostalgie care paralizează orice efort înspre progres, înspre realizare, înspre mai bine, înspre ameliorarea vieții, e o plăcere de a conota pozitiv fuga din fața prezentului. Dacă toate acestea au în spate susținerea unor structuri hegemonice, unor nedreptăți, discriminări, atunci ele sunt problematice moral.

Bibliografie

Athasiu, A. (1996) . *Tratat de grafologie. Cunoașterea personalității prin scris*. București: Humanitas.

Durkheim, E. (2002) . *Regulile metodei sociologice*. Iași: Polirom.

Gavriliuță, C. (2017) . *Negativul cotidianului*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” .

Sandu, D. (1996) . *Valori și tipuri sociale în România*. București: Staf.

Stan, D. (2001) . *Sociologia ruralului tradițional*. Vol. I. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” .

Tönnies, F. (2016) . *Comunitate și societate. Tratat despre comunism și socialism ca forme empirice de cultură*. Craiova: Beladi.

Weber, M. (1998) . *Sociologia religiei. Tipuri de organizări comunitare religioase*. București: Teora.

Mihăilescu, V. (2015) . *Apologia pârlăzului*. Iași: Polirom.

Studii în volume colective

Păduraru, M. (2019) . „Note despre retorica autenticității în folcloristica vernaculară română” , *In Memoriam Gh. Pavelescu* (coord. Pavelescu, A.) . Sibiu: Techno Media/Astra Museum, pp. 249- 262.

Klapp, O. E. (1958) . „Social types: process and structure” , *American Sociological Review*, vol. 23, nr. 6 (Dec. 1958): 674- 678. American Sociological Association.

Le Grand, E. (2019) . „Conceptualising Social Types and Figures: from social forms to Classificatory Struggles” , *Cultural Sociology*, vol. 13 (4), pp. 411- 427. Sage.

Simmel, G. (1910) . „How is Society Possible?” , *American Journal of Sociology*, vol. 16, nr. 3, pp. 372- 391.

This work was co-funded by the European Social Fund, through Operational Programme Human Capital 2014-2020, project number POCU/993/6/13/153322, project title “Educational and training support for PhD students and young researchers in preparation for insertion in the labor market”.

ACTIVE AGEING – PRINCIPLE OF SOCIAL POLICIES

Anastasia OCERETNÎI, dr., assoc.prof., Moldova State University

Abstract: The article presents an important issue for policy-makers: active ageing principle. The active ageing mainstreaming is a need for contemporary society, affected by the demographic ageing, that will put pressure on the financial system, on social security system, on health system, on labour market etc. Early interventions through programs and measures will contribute to increasing the resilience of societies and transforming the challenges generated by ageing into opportunities. The article represents a historiographical analysis of the development of the concept of active aging, including the case of the Republic of Moldova.

Keywords: active ageing, public policies, ageing

Îmbătrânirea demografică este una dintre tendințele demografice majore la nivel mondial cu impact continuu și de lungă durată asupra dezvoltării durabile, dar și asupra modului de organizare a societății contemporane. Multiplele provocări ale îmbătrânirii populației au un caracter universal, ceea ce implică presiune asupra bugetelor publice naționale prin costurile necesare asigurării bunăstării unei categorii sociale în mare parte inactive, asupra sistemului de asigurări sociale, sistemului de sănătate etc. Acestea determină nevoia intervenției și adaptării economiei și în special a pieții muncii la o forță de muncă îmbătrânită, la lipsa forței de muncă. Totodată se resimte o necesitate sporită a unui număr de profesioniști din domeniile de sănătate și asistență socială (în special îngrijitori la domiciliu), o cerere tot mai mare de servicii de îngrijire pe termen lung, servicii paliative. Această situație este propice pentru apariția unor potențiale conflicte intergeneraționale cu privire la distribuția resurselor.

Politicile de „îmbătrânire activă” au fost prezentate ca un mijloc potențial de intervenție, fiind necesare în contextul ponderii în creștere a populației în vârstă și presiunii puse pe sistemul economic, de asigurări sociale, de sănătate și asistență socială. Conceptul de îmbătrânire activă a intrat în circuitul public după al doilea război mondial – în anii 60 ai secolului al XX-lea, în SUA, în discuțiile asupra îmbătrânirii de succes care au apărut ca răspuns la teoria dezangajării, dezvoltată de Cumming E. și Henry W. (1961). În concepția celor doi cercetători, pe măsură ce persoanele îmbătrânesc, acestea se retrag treptat din viața socială și își reduc rolurile. În aceste condiții îmbătrânirea activă pune accentul pe politicile de activare a persoanelor vârstnice, marcându-se o trecere de la abordarea pasivă la cea activă în raport cu aceste persoane.

În anii 80 ai secolului al XX-lea asistăm la o reactualizare a conceptului, în contextul discuțiilor asupra „îmbătrânirii productive”, punându-se accent pe întreg ciclul de viață, nu doar pe ultima etapă de viață (bătrânețea)¹. Noua abordare a fost considerată una îngustă, axându-se în special pe aspectele economice: dezvoltarea de măsuri care să contribuie la extinderea oportunităților pentru persoane după stabilirea statutului de pensionar. Abordarea dată a îmbătrânirii a fost promovată în contextul interesului Organizației Națiunilor Unite față de provocările sociale ale îmbătrânirii. Astfel, Adunarea Generală a ONU, prin Rezoluția 33/52 din 14 decembrie 1978, a decis organizarea primei Asamblei pe Îmbătrânire, care s-a desfășurat în anul 1982 (26 iulie-6 august) la Viena, în cadrul căreia a fost aprobat Planul Internațional de Acțiuni. Acesta reprezintă primul instrument internațional în

¹ Hamblin K.A. *Active Ageing in the European Union. Policy Convergence and Divergence*, London, 2013, p.8.

domeniu, care a impulsionat formularea și adoptarea politicilor și programelor în domeniul îmbătrânirii. Documentul cuprinde 62 de recomandări de acțiuni în domenii, precum sănătatea și nutriția, protecția consumatorilor în vîrstă, mediu, infrastructură/locuință, familie, bunăstare socială, securitate materială și ocupare, educație.

Totodată, un rol esențial în promovarea îmbătrînirii active l-a avut Organizația Mondială a Sănătății, care a evidențiat legătura dintre activitate și sănătate, înaintînd o abordare mai extinsă a îmbătrînirii, depășind abordarea îmbătrînirii productive. Astfel, Organizația Mondială a Sănătății (2002) definește îmbătrînirea activă ca fiind procesul de optimizare a oportunităților pentru sănătate, participare și securitate pentru a îmbunătăți calitatea vieții oamenilor pe măsură ce aceștia îmbătrînesc². Totodată, cuvîntul „activ” se referă la participarea continuă la activitățile sociale, economice, culturale, spirituale și civice, nu doar la capacitatea de a fi fizic activ sau pentru participare pe piața muncii.

Noua concepție a reprezentat trecerea de la abordarea bazată pe nevoi la cea pe drepturi și responsabilități. În același timp, Organizația Mondială a Sănătății relevă importanța calității vieții în anii de tinerețe pentru determinarea bunăstării în etapele ulterioare, precum și natura socială a îmbătrînirii. În acest sens, noua abordare a îmbătrînirii active se sprijină pe 3 piloni: **sănătate, participare și securitate**, evidențiindu-se caracteristica de multidimensionalitate a conceptului, care implică necesitatea de integrare a îmbătrînirii în toate domeniile. Organizația Mondială a Sănătății consideră că îmbătrînirea activă depinde de o varietate de influențe sau determinanți care înconjoară indivizii, familiile și comunitățile. Acestea includ condiții materiale, precum și factori sociali care afectează comportamentul și sentimentele. Toți acești factori, precum și interacțiunea dintre ei, joacă un rol important în influențarea gradului de îmbătrînire a indivizilor (a se vedea Figura 1).

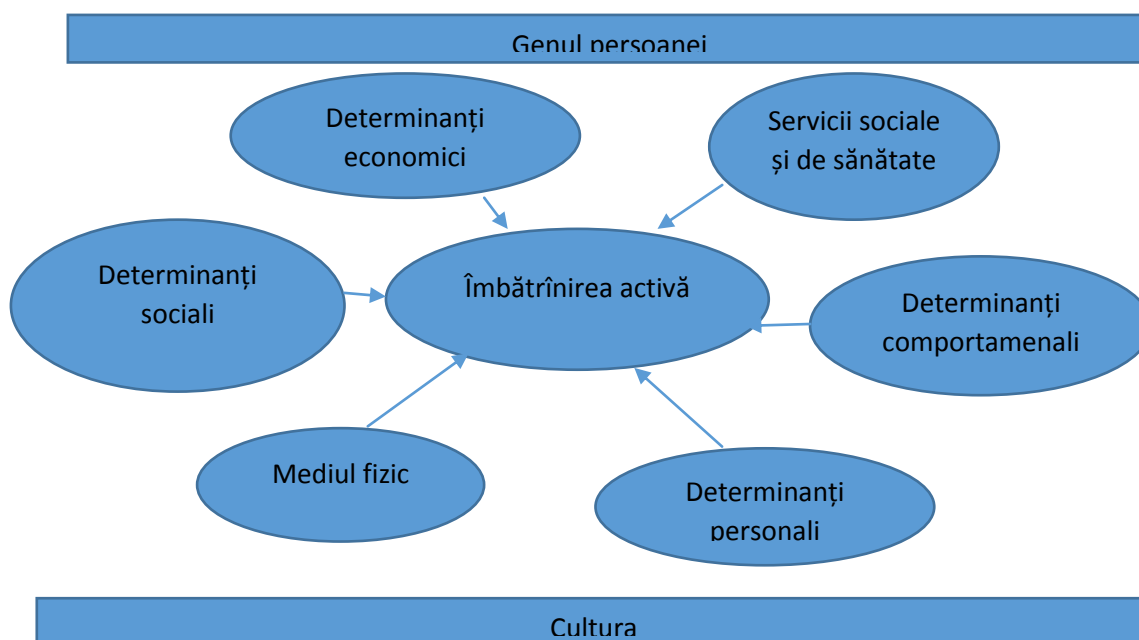

Fig.1. Factorii determinanți ai îmbătrînirii active³

² World Health Organization. *Active Ageing. A Policy Framework*, p.12.

³ *Global Age-friendly Cities: a guide*. WHO, 2007, p.5.

Perspectivile de implementare a principiului îmbătrînirii active la nivel internațional au fost diversificate urmare a organizării celei de a Doua Adunări a ONU pe Îmbătrânire, desfășurată în anul 2002 (8-12 aprilie), în cadrul căreia s-a adoptat Planul Internațional de Acțiuni de la Madrid privind Îmbătrânirea (MIPAA). Declarația politică și Planul Internațional de Acțiuni⁴ a determinat regândirea modului în care sunt organizate societățile, astfel încât să fie prietenoase pentru toate vârstele, prin transpunerea nevoilor persoanelor în vârstă în politicile publice, prin prisma celor 3 domenii prioritare: **persoanele în vârstă și dezvoltarea, asigurarea sănătății și bunăstării persoanelor în vârstă și crearea unor medii/condiții favorabile**, cuprinzând un număr de 250 recomandări de acțiuni. În art.12 al Declarației politice se menționează importanța celor două aspecte relevante ale îmbătrînirii active: **împuternicirea și participarea persoanelor în vârstă**. Totodată țările care sunt într-un proces de îmbătrânire demografică, erau îndemnate să integreze îmbătrânirea activă în sistemele de sănătate, de educație prin extinderea oportunităților de învățare de-a lungul vieții și de ocupare prin aplicarea programelor flexibile de muncă.

Planul Internațional de Acțiuni de la Madrid privind Îmbătrânirea (MIPAA) a determinat implicarea plenară a statelor membre a ONU să întreprindă măsuri care să asigure realizarea angajamentelor asumate. Provocările în implementarea recomandărilor MIPAA au fost discutate în cadrul conferințelor ministeriale organizate cu o periodicitate de 5 ani, fiind adoptate o serie de declarații ministeriale: Berlin (2002), Leon (2007), Viena (2012), Lisabona (2017) și Roma (2022). Țintele care urmează a fi atinse până în anul 2027, stabilite în Declarația Ministerială de la Roma, se referă la următoarele aspecte:

- promovarea îmbătrînirii active și sănătoase pe tot parcursul vieții,
- asigurarea accesului la îngrijire pe termen lung și sprijin pentru îngrijitori și familii,
- integrarea îmbătrînirii pentru a promova o societate pentru toate vârstele.

Un moment important în dezvoltarea domeniului de îmbătrânire activă a fost crearea de către Asamblarea Generală a ONU a **Grupului de lucru deschis privind îmbătrânirea** (Rezoluția nr.65/182 din 21 decembrie 2010). Până la moment au fost organizate 12 sesiuni ale acestui grup. Scopul grupului de lucru este analiza cadrului internațional în domeniul drepturilor omului pentru persoanele în vârstă în vederea identificării posibilelor lacune și a modalităților optime de abordare a acestora.

La nivel european îmbătrânirea activă a fost lansată în discursul politic în anul 1999, urmare a lansării comunicării Comisiei Comunităților Europene „*Towards a Europe for all Ages. Promoting Prosperity and Intergenerational Solidarity*”. Documentul accentuează nevoia adaptării politicilor și practicilor de ocupare la procesul de îmbătrânire, a ajustării sistemelor de pensionare și a celor de sănătate pentru a răspunde nevoilor de sănătate și de îngrijire. Măsurile implementate sub umbrela promovării îmbătrînirii active au variat pe parcursul anilor. Totuși, principiile care au ghidat măsurile de politică se referă la încurajarea promovării învățării pe tot parcursul vieții, a activității de muncă de durată și pensionarea tardivă, a activismului după pensionare și implicarea în activități de menținere a sănătății și de sporire a capacităților de autoîngrijire.

⁴ United Nations, *Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing*. Madrid, 8-12 April 2002.

În anul 2011 a fost lansat Parteneriatul European de Inovare privind Îmbătrânirea Activă și Sănătoasă, la inițiativa Comisiei Europene, avînd ca scop stimularea inovării și transformării digitale în domeniul îmbătrînirii active și sănătoase prin consolidarea cercetării și inovării.

Schimbările demografice caracterizate printr-o îmbătrînire accelerată a Europei, a impus promovarea plenară a îmbătrînirii active, context în care anul 2012 a fost declarat **Anul European al Îmbătrînirii Active și Solidarității între Generații**. Inițiativa a avut ca scop accentuarea contribuției persoanelor în vîrstă pentru societate și economie, sporirea independenței acestora și întărirea solidarității între generații. Totodată în anul 2012 (7 decembrie) au fost aprobate Principiile directe pentru Îmbătrînire Activă, care propun o serie de recomandări în următoarele domenii:

- *ocuparea forței de muncă*, printre care educație de-a lungul vieții, condiții de muncă sigure și sănătoase, strategii de management a vîrstei, servicii de ocupare pentru persoanele vîrstnice, prevenirea discriminării de vîrstă, sisteme de taxe/beneficii favorabile angajării, transferul de experiență/mentorat, reconcilierea muncii cu îngrijirea;

- *participarea în societate*, printre care securitatea veniturilor, incluziunea socială, voluntariatul seniorilor, participarea în luarea deciziilor, suport pentru îngrijitorii informali,

- *viață independentă*, printre care promovarea sănătății și prevenirea îmbolnăvirilor, adaptarea locuințelor și serviciilor, transport accesibil și acomodat, mediu, servicii și bunuri prietenoase vîrstei, maximizarea autonomiei în îngrijirea pe termen lung.

O contribuție la sensibilizarea comunității europene asupra problemelor pe care le implică îmbătrînirea și la evaluarea potențialului neexploatat al persoanelor în vîrstă, l-a avut Comisia Economică pentru Europa a Națiunilor Unite (UNECE), în special Unitatea Populație, care a lansat în anul 2012 împreună cu Comisia Europeană (Direcția Generală pentru Ocuparea Forței de Muncă, Afaceri Sociale și Incluziune), **Indicele Îmbătrînirii Active** (ÎIA). Acesta este un instrument statistic care permite măsurarea nivelului în care persoanele în vîrstă își pot realiza întregul potențial în ceea ce privește ocuparea forței de muncă, participarea la viața socială și culturală și viața independentă. Metodologia calculării ÎIA prevede utilizarea a 22 indicatori grupați în 4 domenii: (1) ocuparea în cîmpul muncii, (2) participarea în societate, (3) viață independentă, sănătoasă și în condiții de siguranță și (4) capacitate și mediu favorabil pentru îmbătrînire activă.

Inițial ÎIA a fost calculat pentru 27 de țări ale Uniunii Europene, ulterior măsurătorile au fost extinse asupra altor țări atît din cadrul, cît și din afara UE (Canada, Islanda, Norvegia, Elveția, Serbia, Turcia etc.). Republica Moldova a calculat pentru prima dată ÎIA în anul 2016, fiind recalculat în anul 2020. Actualmente ÎIA este recunoscut și aplicat la nivel internațional ca instrument de evaluare a implementării MIPAA.

Un concept promovat la nivel internațional, dezvoltat de Organizația Mondială a Sănătății (2007), este „*orașul prietenos vîrstelor*” (Age-Friendly City).

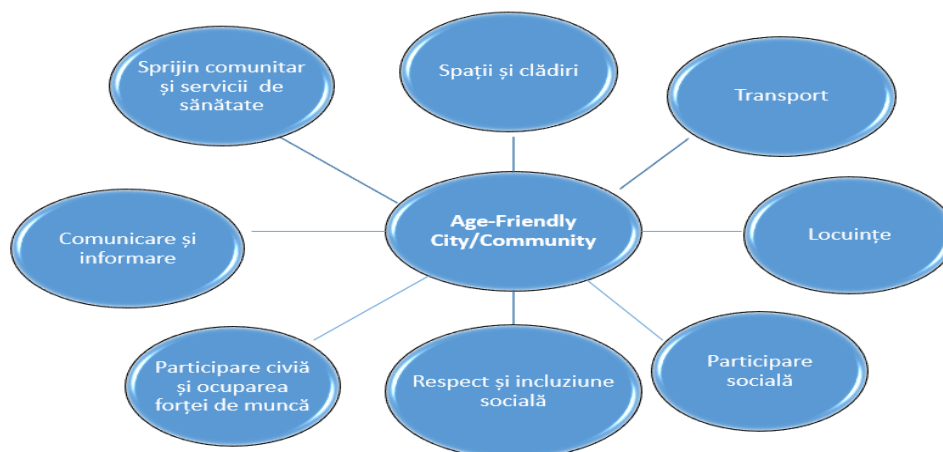

Fig.2. Domeniile componente de creare a orașului/localității prietenoase vîrstelor

Pentru punerea în aplicare a conceptului a fost dezvoltat un ghid⁵ care identifică opt domenii ale vieții urbane, care au fost dezvoltate în urma cercetărilor desfășurate în 33 de orașe din 22 de țări. Se consideră că într-un oraș/localitate prietenoasă vîrstelor, politicile, serviciile, locurile și structurile sprijină și permit oamenilor să îmbătrînescă în mod activ prin:

- recunoașterea gamei largi de capacități și resurse în rîndul persoanelor în vîrstă;
- anticiparea și răspunsul flexibil la nevoile și preferințele legate de îmbătrînire;
- respectarea deciziilor și alegerilor cu privire la modul și stilul de viață;
- protejarea celor mai vulnerabili;
- promovarea incluziunii și contribuției acestora în toate domeniile vieții comunitare.

Ghidul elaborat permite verificarea nivelului în care o urbă/localitate întrunește caracteristicile de a fi prietenos vîrstelor, pe fiecare domeniu.

Domeniul 1. Spații și clădiri în aer liber

Mediul înconjurător	Orașul este curat, cu reglementarea care limitează nivelul de zgomot și mirosurile neplăcute și dăunătoare în locurile publice.
Stații verzi și alei	Există spații verzi bine întreținute și sigure, cu adăposturi adecvate, toalete și scaune care pot fi ușor accesibile. Pasarele prietenoase pentru pietoni sunt libere de obstacole, au o suprafață netedă, au toalete publice și ușor accesibile.
Locuri în aer liber	Locuri în aer liber disponibile, în special în parcuri, stații de transport și spații publice, distanțate la intervale regulate; scaunele sunt bine întreținute și patrule pentru a asigura accesul în siguranță pentru toți.
Pavaje	Pavajele sunt bine întreținute, netede, plane, antiderapante și suficient de largi pentru a găzdui fotolii rulante cu borduri joase care se înclină spre drum. Trotuarele sunt fără obstacole și pietonii au prioritate de utilizare.
Drumuri	Drumurile au treceri de pietoni adecvate, antiderapante, distanțate în mod regulat, asigurîndu-se că pietonii traversează în siguranță. Drumurile au structuri fizice bine proiectate și amplasate corespunzător, cum ar fi insule de trafic, pasaje supraterrane sau subterane, pentru a ajuta pietonii să traverseze

⁵ *Global Age-friendly Cities: a guide*. WHO, 2007.

	drumuri aglomerate. Luminile de trecere pentru pietoni oferă suficient timp persoanelor în vîrstă să traverseze drumul și să aibă semnale vizuale și audio.
Trafic	Există o aplicare strictă a regulilor și regulamentelor de circulație, șoferii cedînd drumul pietonilor.
Piste pentru bicicliști	Există piste de biciclete separate pentru bicicliști.
Siguranță	Siguranța publică în toate spațiile și clădirile deschise este o prioritate și este promovată, de exemplu, prin măsuri de reducere a riscului de dezastre naturale, iluminat stradal bun, patrulare ale poliției, aplicarea regulamentelor și sprijin pentru inițiative de siguranță comunitară și personală.
Servicii	Serviciile sunt grupate, situate în imediata apropiere a locului în care locuiesc persoanele în vîrstă și pot fi ușor accesibile (de exemplu, sunt situate la parterul clădirilor).
Clădiri	Clădirile sunt accesibile și au următoarele caracteristici: ascensoare, rampe, semnalizare adecvată, balustrade pe scări, scări care nu sunt prea înalte sau abrupte, pardoseală antiderapante, zone de odihnă cu scaune confortabile, un număr suficient de toalete publice.
Toalete publice	Curate, bine întreținute, ușor accesibile pentru persoanele cu abilități diferite, bine semnalate și amplasate în locații convenabile.

Domeniul 2. Transport⁶

Accesibilitate	Transportul public este accesibil tuturor persoanelor în vîrstă. Se percep tarife de transport consecvente și bine afișate.
Frecvență și fiabilitate	Transportul public este fiabil și frecvent (inclusiv servicii pe timp de noapte și în zilele de odihnă).
Destinații de călătorie	Transportul public este disponibil pentru persoanele în vîrstă pentru a ajunge la destinații cheie, cum ar fi spitale, centre de sănătate, parcuri publice, centre comerciale, bănci comerciale și centre comunitare. Toate zonele sunt bine servite, cu rute de transport adecvate și bine conectate în interiorul orașului (inclusiv zonele exterioare) și între localitățile învecinate. Rutele de transport sunt bine conectate între diferitele opțiuni de transport.
Vehicule prietenoase vîrstei	Vehiculele sunt accesibile, cu podele coborîte, trepte joase și scaune late și înalte, curate și bine întreținute, cu semnalizare clară care indică numărul și destinația.
Servicii specializate	Sunt disponibile suficiente servicii specializate de transport pentru persoanele cu dizabilități.
Locuri prioritare	Sunt oferite locuri prioritare pentru persoanele în vîrstă și sunt respectate de alți călători.
Șoferii de transport	Sunt politicoși, respectă regulile de circulație, opresc la stațiile de transport desemnate, așteaptă ca pasagerii să fie așezați înainte de a pleca și parchează lângă bordură, astfel încît persoanele în vîrstă să poată coborî mai ușor din vehicul.
Siguranță și confort	Transportul public este ferit de criminalitate și nu este supraaglomerat.

⁶ Recomandările OMS mai include cerințe față de informațiile cu privire la transport, taxiuri, drumuri, locurile de parcare etc.

Stații	Stațiile de transport desemnate sunt situate în imediata apropiere a locului în care locuiesc persoanele în vârstă, sunt prevăzute cu scaune și adăpostite de intemperii, sunt curate și sigure și sunt iluminate corespunzător; sunt accesibile, cu rampe, scări rulante, platforme adecvate, toalete publice și lizibile și bine semnalizate; ușor accesibile și situate convenabil.
---------------	--

Domeniul 3. Locuințe

Accesibilitate	Pentru toate persoanele în vârstă sunt disponibile locuințe la prețuri accesibile.
Servicii esențiale	Sunt furnizate servicii esențiale care sunt accesibile tuturor.
Proiectare	Carcasa este realizată din materiale adecvate și bine structurată. Există spațiu suficient pentru a permite persoanelor în vârstă să se deplaseze liber. Locuința este echipată corespunzător pentru a îndeplini condițiile de mediu (de exemplu, aer condiționat sau încălzire adecvată). Locuința este adaptată persoanelor în vârstă, cu suprafețe plane, pasaje suficient de largi pentru scaune cu roțile și băi, toalete și bucătării proiectate corespunzător.
Modificări	Locuințele sunt modificate pentru persoanele în vârstă, după cum este necesar. Modificările locuințelor sunt accesibile. Echipamentele pentru modificarea carcasei sunt disponibile cu ușurință. Se acordă asistență financiară pentru modificări la domiciliu. Există o bună înțelegere a modului în care locuințele pot fi modificate pentru a satisface nevoile persoanelor în vârstă.
Întreținere	Serviciile de întreținere sunt accesibile persoanelor în vârstă. Există furnizori de servicii calificați corespunzător și de încredere pentru a efectua lucrări de întreținere. Zonele comune sunt bine întreținute.
Îmbătrânirea „pe loc”	Locuința este situată aproape de servicii și facilități. Sunt furnizate servicii accesibile pentru a permite persoanelor în vârstă să rămână acasă, să „îmbătrânească la locul lor”. Persoanele în vârstă sunt bine informate cu privire la serviciile disponibile pentru a le ajuta să îmbătrânească adecvat.
Integrarea comunitară	Proiectarea locuințelor facilitează integrarea continuă a persoanelor în vârstă în comunitate.
Opțiuni de locuință	O gamă largă de opțiuni de locuințe adecvate și accesibile sunt disponibile pentru persoanele în vârstă, inclusiv persoanele în vârstă fragile și cu dizabilități. Persoanele în vârstă sunt bine informate cu privire la opțiunile de locuință disponibile.
Mediul de viață	Locuințele nu sunt supraaglomerate. Persoanele în vârstă se simt confortabil în mediul lor de locuit. Locuințele nu sunt situate în zone predispuse la dezastre naturale. Persoanele în vârstă se simt în siguranță în mediul în care trăiesc. Se acordă asistență financiară pentru măsurile de securitate a locuințelor.

Domeniul 4. Participare socială

Accesibilitatea evenimentelor și activităților	Locația este convenabilă pentru persoanele în vârstă din cartierele lor, cu mijloace de transport accesibile și flexibile. Persoanele în vârstă au opțiunea de a participa cu un prieten sau îngrijitor. Orele evenimentelor sunt convenabile pentru persoanele în vârstă în timpul zilei. Admiterea la un eveniment este
---	---

		deschisă și achiziționarea de bilete este un proces rapid, unic, care nu necesită ca persoanele în vârstă să stea la coadă pentru o perioadă lungă de timp.
Accesibilitate		Evenimentele, activitățile și atracțiile locale sunt accesibile pentru participanții mai în vârstă, fără costuri ascunse sau suplimentare. Organizațiile de voluntari sunt sprijinite de sectorul public și privat pentru a menține costurile activităților pentru persoanele în vârstă la prețuri accesibile.
Gamă de evenimente și activități		O mare varietate de activități este disponibilă pentru a atrage o populație diversă de persoane în vârstă, fiecare dintre acestea având multiple interese. Activitățile comunitare încurajează participarea oamenilor de vârste și medii culturale diferite.
Facilități		Activitățile, inclusiv adunările, au loc într-o varietate de locații comunitare, cum ar fi centre de recreere, școli, biblioteci, centre comunitare din cartierele rezidențiale, parcuri și grădini. Facilitățile sunt accesibile și echipate pentru a permite participarea persoanelor cu dizabilități sau a celor care necesită îngrijire.
Promovarea activităților		Activitățile și evenimentele sunt bine comunicate persoanelor în vârstă, inclusiv informații despre activitate, accesibilitatea acestora și opțiunile de transport.
Abordarea izolării		Se trimit invitații personale pentru a promova activități și a încuraja participarea. Evenimentele sunt ușor de participat și nu sunt necesare abilități speciale (inclusiv alfabetizare). Organizațiile fac eforturi pentru a implica persoanele în vârstă izolate, de exemplu, prin vizite personale sau apeluri telefonice.
Stimularea integrării în comunitate		Facilitățile comunitare promovează utilizarea comună și multifuncțională de către oameni de vârste și interese diferite și încurajează interacțiunea între grupurile de utilizatori. Locurile și activitățile locale de adunare promovează familiaritatea și schimbul între locuitorii din cartier.

Domeniul 5. Respect și incluziune socială

Servicii respectuoase și incluzive		Persoanele în vârstă sunt consultate de serviciile publice, voluntare și comerciale cu privire la modalități de a le servi mai bine. Serviciile publice și comerciale oferă servicii și produse adaptate nevoilor și preferințelor persoanelor în vârstă. Serviciile au personal amabil și politicos, instruit să răspundă persoanelor în vârstă.
Imagini publice despre îmbătrânire		Mass-media include persoanele în vârstă în imaginile publice, prezentându-i pozitiv și fără stereotipuri.
Interacțiuni intergeneraționale și familiale		Activitățile și evenimentele la nivelul întregii comunități atrag oameni de toate vârstele prin adaptarea nevoilor și preferințelor specifice vârstei. Persoanele în vârstă sunt incluse în mod specific în activitățile comunitare pentru „familii”; activități care reunesc generații pentru a se bucura reciproc și pentru a se îmbogăți în mod regulat.
Educație publică		Învățarea despre îmbătrânire și persoanele în vârstă este inclusă în programele școlii primare și gimnaziale. Persoanele în vârstă sunt implicate activ și regulat în activitățile școlare cu copiii și profesorii. Persoanelor în vârstă li se oferă oportunități de a-și împărtăși cunoștințele, istoria și

	expertiza cu alte generații.
Incluziunea comunitară	Persoanele în vîrstă sunt incluse ca parteneri deplin în procesul de luare a deciziilor comunitare care îi afectează. Persoanele în vîrstă sunt recunoscute de comunitate atît pentru contribuțiile lor din trecut, cît și din prezent. Acțiunile comunitare pentru consolidarea legăturilor cu cartierul și sprijinul include rezidenții în vîrstă ca informatori cheie, consilieri, actori și beneficiari.
Incluziunea economică	Persoanele în vîrstă dezavantajate din punct de vedere economic beneficiază de acces la servicii și evenimente publice, voluntare și private.

Domeniul 6. Participarea civică și ocuparea forței de muncă

Opțiuni de voluntariat	Există o serie de opțiuni pentru participarea voluntarilor mai în vîrstă. Organizațiile de voluntari sunt bine dezvoltate, cu infrastructură, programe de formare și o forță de muncă de voluntari. Voluntarii sunt sprijiniți în munca lor de voluntariat.
Opțiuni de angajare	Există o serie de oportunități pentru persoanele în vîrstă de a lucra. Politica și legislația previn discriminarea pe bază de vîrstă. Pensionarea este o alegere, nu obligație. Există oportunități flexibile, cu opțiuni de angajare cu normă parțială sau sezonieră pentru persoanele în vîrstă. Există programe și agenții de angajare pentru lucrătorii în vîrstă. Organizațiile angajaților (de exemplu, sindicatele) sprijină opțiunile flexibile, cum ar fi munca cu fracțiuni de normă și munca voluntară, pentru a permite mai multă participare a lucrătorilor în vîrstă. Angajatorii sunt încurajați să angajeze și să păstreze lucrătorii în vîrstă.
Instruire	Pentru lucrătorii în vîrstă sunt oferite oportunități de instruire post-pensionare. Oportunitățile de recalificare, cum ar fi formarea în noile tehnologii, sunt disponibile pentru lucrătorii în vîrstă. Organizațiile de voluntari oferă instruire pentru pozițiile lor.
Accesibilitate	Sunt cunoscute și promovate oportunitățile de muncă voluntară sau plătită. Transportul la locul de muncă este disponibil. Locurile de muncă sunt adaptate pentru a răspunde nevoilor persoanelor cu dizabilități. Nu există niciun cost pentru lucrător pentru participarea la muncă plătită sau voluntară. Există sprijin pentru organizații (de exemplu, finanțare sau costuri reduse de asigurare) pentru recrutarea, formarea și păstrarea voluntarilor mai în vîrstă.
Participare civică	Consiliile consultative, consiliile organizațiilor etc. includ persoane în vîrstă. Există sprijin pentru a permite persoanelor în vîrstă să participe la întâlniri și evenimente civice, cum ar fi locuri rezervate, asistență pentru persoanele cu dizabilități, ajutoare pentru persoanele cu probleme de auz și transport. Politicile, programele și planurile pentru persoanele în vîrstă includ contribuții din partea persoanelor în vîrstă. Persoanele în vîrstă sunt încurajate să participe.
Contribuții valoroase	Persoanele în vîrstă sunt respectate și recunoscute pentru contribuțiile lor. Angajatorii și organizațiile sunt sensibile la nevoile lucrătorilor în vîrstă. Beneficiile angajării lucrătorilor în vîrstă sunt promovate în rîndul

	angajatorilor.
Antreprenoriat	Există sprijin pentru antreprenorii mai în vârstă și oportunități de angajare pe cont propriu (de exemplu, piețe de vânzare a produselor agricole și meșteșuguri, formare pentru întreprinderile mici și microfinanțare pentru lucrătorii în vârstă). Informațiile concepute pentru a sprijini afacerile mici și la domiciliu sunt într-un format potrivit pentru lucrătorii în vârstă.
Remunerare	Lucrătorii în vârstă sunt remunerați în mod echitabil pentru munca lor. Voluntarilor le sunt rambursate cheltuielile pe care le fac în timpul lucrului. Cîștigurile lucrătorilor în vârstă nu sunt deduse din pensii și din alte forme de sprijin pentru venit la care au dreptul.

Domeniul 7. Comunicare și informare

Oferta de informare	Un sistem de comunicații de bază, universal, accesibil. Distribuirea regulată și fiabilă a informațiilor este asigurată de guvern sau organizații de voluntari. Informațiile sunt diseminate pentru a ajunge la persoanele în vârstă (în apropierea caselor și unde își desfășoară activitățile obișnuite din viața de zi cu zi). Diseminarea informațiilor este coordonată într-un serviciu comunitar accesibil și bine mediatizat – un centru de informare „ghișeu unic”. Informații regulate și emisiuni cu subiecte de interes pentru persoanele în vârstă sunt oferite în mass-media.
Comunicarea orală	Comunicarea orală accesibilă persoanelor în vârstă este preferată, de exemplu prin întâlniri publice, centrele comunitare, etc. Persoanele expuse riscului de izolare socială primesc informații de la persoane de încredere cu care pot interacționa, cum ar fi apelanții și vizitatorii voluntari, lucrătorii care oferă îngrijire la domiciliu, frizerii, portarii sau îngrijitorii. Persoanele din birourile publice și întreprinderi oferă servicii prietenoase, de la persoană la persoană, la cerere.
Informațiile tipărite	Informațiile tipărite, inclusiv formulare oficiale, subtitrări de televiziune și text pe afișaje vizuale, au litere mari, iar ideile principale sunt afișate prin titluri clare.
Echipamente și comunicații automate	Serviciile telefonice, gen linie fierbinte, oferă instrucțiuni încet și clar și spun apelanților cum să repete mesajul în orice moment. Utilizatorii au posibilitatea de a alege să vorbească cu o persoană reală sau să lase un mesaj pe care cineva să-l sune înapoi. Echipamentele electronice, cum ar fi telefoanele mobile, radiourile, televizoarele și bancomatele, au butoane și litere mari. Panoul de afișare al oficiilor bancare, poștale și de altă natură este bine iluminat și poate fi atins de persoane de diferite înălțimi.
Calculatoare și internet	Există acces public larg la computere și la internet, gratuit sau cu cost minim, în locuri publice (centre comunitare și biblioteci). Instrucțiuni personalizate și asistență individuală pentru utilizatori sunt ușor disponibile.

Domeniul 8. Sprijin comunitar și servicii de sănătate

Accesibilitatea serviciului	Serviciile de sănătate și sociale sunt bine distribuite în localitate, sunt amplasate în mod convenabil și pot fi accesate ușor cu toate mijloacele de transport. Unitățile de îngrijire rezidențială sunt situate aproape de servicii și
------------------------------------	---

	zone rezidențiale, astfel încât rezidenții să rămână integrați în comunitatea mai mare. Facilitățile de servicii sunt construite în siguranță și sunt complet accesibile pentru persoanele cu dizabilități. Sunt furnizate informații clare și accesibile despre serviciile de sănătate și sociale pentru persoanele în vârstă. Furnizarea serviciilor individuale este coordonată și cu un minim de birocrație. Personalul administrativ și de serviciu tratează persoanele în vârstă cu respect și sensibilitate. Barierele economice care împiedică accesul la servicii de sănătate și de sprijin comunitar sunt minime. Există acces adecvat la locurile de înmormântare desemnate.
Oferta de servicii	O gamă adecvată de servicii de sănătate și de sprijin comunitar este oferită pentru promovarea, menținerea și restabilirea sănătății. Sunt oferite servicii de îngrijire la domiciliu care includ servicii de sănătate, îngrijire personală și menaj. Serviciile de sănătate și sociale oferite răspund nevoilor și preocupărilor persoanelor în vârstă. Profesioniștii în servicii au abilitățile și formarea adecvată pentru a comunica cu persoanele în vârstă și pentru a servi eficient.
Sprijin voluntar	Voluntarii de toate vârstele sunt încurajați și sprijiniți să ajute persoanele în vârstă într-o gamă largă de medii de sănătate și comunitare.
Planificarea și îngrijirea în situații de urgență	Planificarea situațiilor de urgență include persoanele în vârstă, luând în considerare nevoile și capacitățile acestora în pregătirea și răspunsul la situații de urgență.

Informațiile prezentate mai sus relevă că, crearea unor medii cu adevărat prietenoase pentru toate persoanele, inclusiv persoanele în vârstă, necesită acțiuni consolidate în multe domenii – sănătate, îngrijire pe termen lung, transport, locuințe, muncă, protecție socială, informare și comunicare – realizate de către toți actorii – guvern, furnizori de servicii, societate civilă, persoane în vârstă și organizațiile acestora; familii și prieteni. Efortul de a crea orașe și comunități durabile și accesibile tuturor necesită conceptualizarea procesului de-a lungul vieții care asigură treptat compatibilizarea nevoilor oamenilor și mediile în care trăiesc.

Implementarea acestui concept a contribuit la formarea rețelei globale OMS privind orașe și comunități prietenoase vârstei, care include localități din circa 48 de țări⁷. Una din țările care a aderat la rețea este Slovenia (anul 2008), care a dezvoltat o rețea națională ce întrunește un număr de 15 localități. La nivelul municipalităților care implementează conceptul, este constituit un comitet local onorific al seniorilor format din 20 persoane. Comitetul este implicat în dezvoltarea programelor integratoare pentru crearea localității prietenoase vârstei, asigurându-se comunicarea cu și în numele persoanelor în vârstă. Sunt dezvoltate o serie de programe, precum: de îngrijire pe termen lung, în special instruirea îngrijitorilor; programe pentru îmbătrânirea activă și sănătoasă, prin organizarea echipelor de voluntari, desfășurarea de programe culturale, sportive, programe de control a hipertensiunii arteriale; programe de consolidare a solidarității între generații, prin desfășurarea sesiunilor de instruire a vîrșnicilor în utilizarea TIC de către tineri.

Analiza desfășurată relevă că fiecare localitate din țările care au aderat la conceptul OMS își dezvoltă o serie de programe, care să răspundă nevoilor persoanelor în vârstă. Spre exemplu, orașul Stargard din Polonia, populația căreia în pondere de 24% este de 60 ani și peste, implementează un

⁷ <https://extranet.who.int/agefriendlyworld/network/?alpha=B>

set de programe: programul „nevoia de locuință”, prin care sunt oferite locuințe asistate, dotate cu butoane de alertă, persoanelor în vârstă singuratice; programul „carduri pentru seniori” (carduri de reducere), instituirea centrului de zi care prestează servicii de îngrijire, reabilitare și socializare; serviciul de respiro; transport adaptat; servicii educaționale în cadrul Universității pentru Vârsta a 3; clubul seniorilor, etc.

Republica Moldova este abia la început în implemențarea unor elemente ale conceptului, în rețeaua dată fiind parte satul Cobîlea (r.Șoldănești) și satul Vișoara (r.Glodeni), grație proiectelor implementate de societatea civilă și partenerii de dezvoltare.

Implementarea conceptului OMS implică regîndirea modalității de organizare și funcționare a localităților, nu doar din perspectiva vîrstnicilor, dar și a celorlalte categorii de persoane (copii, tineri, persoane cu dizabilități), creîndu-se un spațiu fizic și social în care să se respecte demnitatea umană.

O acțiune ce merită a fi menționată în contextul promovării și implementării îmbătrînirii active la nivel european a fost alinierea eforturilor partenerii sociali de a promova îmbătrînirea activă și abordarea intergenerațională, fiind adoptat în anul 2017 un acord - *European Social Partners' Autonomous Framework Agreement on Active Ageing and an Inter-generational Approach* - care stabilește cadrul general de cooperare, ce urmărește:

- creșterea gradului de conștientizare și înțelegere de către angajatori, salariați și reprezentanții acestora cu privire la provocările și oportunitățile care decurg din schimbarea demografică;
- oferirea angajatorilor, salariaților și reprezentanților acestora la toate nivelurile a abordărilor practice și/sau măsuri pentru promovarea și gestionarea îmbătrînirii active într-un mod eficient;
- asigurarea și menținerea unui mediu de lucru sănătos, sigur și productiv;
- încurajarea abordărilor inovatoare ale ciclului de viață, cu locuri de muncă productive și de calitate, pentru a permite oamenilor să rămîină în muncă pînă la vîrsta de pensionare;
- facilitarea schimburilor, cooperării reciproce și promovarea acțiunilor concrete de transfer de cunoștințe și experiență între generații la locul de muncă.

Acordul respectiv relevă o conștientizare a tuturor actorilor în crearea unui mediu propice și prietenos pentru toate vîrstele.

Acțiunile care urmează a fi implementate la nivel european și viziunea asupra problemelor cheie ale îmbătrînirii, sunt abordate în noul document adoptat de Comisia Europeană în data de 27 ianuarie 2021 - Cartea Verde privind Îmbătrînirea „Promovarea solidarității și responsabilității între generații”.

În Republica Moldova integrarea îmbătrînirii în politici și promovarea îmbătrînirii active s-a realizat cu suportul partenerilor de dezvoltare, urmare a aderării Republicii Moldova la MIPAA. Astfel a fost aprobat primul document de politici în domeniul îmbătrînirii: *Programul pentru integrarea problemelor îmbătrînirii în politici*, implementat prin 2 planuri de acțiuni: *Planul de acțiuni privind implementarea Ghidului de parcurs pentru integrarea problemelor îmbătrînirii în politici (2014-2016)* (Hotărîrea Guvernului nr.406/2014) și *Planul de acțiuni privind implementarea principiului îmbătrînirii active (2018-2021)* (Hotărîrea Guvernului nr.1147/2017).

Prin aprobarea documentelor de politici sus-numite, Republica Moldova și-a asumat angajamentul să asigure o societate pentru toate vârstele prin asigurarea calității vieții și a îmbătrânirii active și prezentarea în prim-plan a contribuției persoanelor în vârstă la dezvoltarea socioeconomică a societății. Totuși, analiza implementării angajamentelor asumate de Republica Moldova urmare a aderării la MIPAA, desfășurată în anul 2021, relevă o serie de aspecte lacunare ale politicilor implementate pînă la moment, fapt ce conduce la necesitatea revizuirii politicilor publice care să răspundă plenar la nevoile persoanelor în vârstă, dar și la întreaga populație pentru a contribui la crearea unui mediu care să ofere oportunități de îmbătrânire sănătoasă și activă. Acest fapt este argumentat și prin valoarea ÎIA. Indicatorul dat a înregistrat în anul 2020 valoarea de 28,7 puncte, fiind cu 8,1 puncte mai mică comparativ cu media europeană (36,8 puncte) și aproximativ de 2 ori mai mic față de obiectivul-țintă de 57,5 puncte, fiind înregistrate diferențe semnificative în cazul femeilor (bărbați 30,5 puncte și femei 27,1 puncte). Acest fapt relevă că Republica Moldova necesită în continuare să își ajusteze politicile pentru a asigura condiții pentru o îmbătrânire activă și sănătoasă și schimbarea abordării fenomenului de îmbătrânire prin relevarea oportunităților.

Principiul îmbătrânirii active este un principiu al politicilor sociale contemporane, care schimbă paradigma de intervenție în cazul persoanelor în vârstă, echilibrînd politicile pasive – centrate în special pe prestații, cu cele active – axate pe valorificarea potențialului fiecărei persoane în funcție de caracteristicile bio-psiho-sociale. Reușita în integrarea acestui principiu va determina scăderea presiunii pe sistemul de protecție socială și creșterea independenței și bunăstării persoanelor.

BIBLIOGRAFIE:

1. 2022 Rome Ministerial Declaration “A Sustainable World for All Ages: Joining Forces for Solidarity and Equal Opportunities Throughout Life”. Disponibil: https://unece.org/sites/default/files/2022-06/Rome_Ministerial_Declaration.pdf
2. Active Ageing Index. Disponibil: <https://composite-indicators.jrc.ec.europa.eu/active-ageing-index/active-ageing-index/about>
3. Active ageing. Disponibil: <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/active-ageing>
4. Active Ageing. A Policy Framework. Disponibil: <https://extranet.who.int/agefriendlyworld/wp-content/uploads/2014/06/WHO-Active-Ageing-Framework.pdf>
5. BENGTON V.L., GANS D., PUTNEY N.M., SILVERSTEIN M. Handbook of Theories of Aging. Second edition. New York, 2009. ISBN 978-0-8261-6251-9.
6. CEC (Commission of the European Communities) (1999) Towards a Europe for All Ages – Promoting Prosperity and Intergenerational Solidarity, COM (1999) 221. Disponibil: http://ec.europa.eu/employment_social/social_situation/docs/com221_en.pdf.
7. Council Declaration on the European Year for Active Ageing and Solidarity between Generations (2012): The Way Forward. Disponibil: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2017468%202012%20INIT/EN/pdf>
8. European Commission. The Green Paper on Ageing. COM (2021). Disponibil: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/green_paper_ageing_2021_en.pdf
9. European Social Partners’ Autonomous Framework Agreement on Active Ageing and an Intergenerational Approach. 8 March 2017. Disponibil:

https://www.buinessurope.eu/sites/buseur/files/media/reports_and_studies/with_signatures_framework_agreement_on_active_ageing_0.pdf

10. Evaluarea realizării planului de acțiuni privind implementarea principiului îmbătrânirii active 2018-2021. Disponibil: https://moldova.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/raportul_de_evaluare_a_planului_de_actiuni_privind_implementarea_principiului_imbatranirii_active.pdf

11. HAMBLIN K.A. Active Ageing in the European Union. Policy Convergence and Divergence. London: Palgrave Macmillan, 2013. ISBN 978-1-4349-3460-6.

12. Indicele Îmbătrânirii Active în Republica Moldova, 2020. Chișinău: INCE, 2021. ISBN 978-9975-3486-2-1.

13. Resolution 33/52. World Assembly on the Elderly. Disponibil: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/360/70/IMG/NR036070.pdf?OpenElement>

14. The European Innovation Partnership on Active and Healthy Ageing (EIP on AHA). Disponibil: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/eip-aha>

15. United Nations, Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing. Madrid, 8-12 April 2002. Disponibil: <https://www.un.org/esa/socdev/documents/ageing/MIPAA/political-declaration-en.pdf>

16. United Nations, Report of the Second World Assembly on Ageing, Madrid, 8-12 April 2002. Disponibil: <https://unece.org/DAM/pau/age/mica2002/documents/Madrid2002Report.pdf>

17. World Health Organization. Active Ageing. A Policy Framework. Disponibil: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?sequence=1&isAllowed=y

CONSTRUCTIVISMUL CA BAZĂ A ÎNVĂȚĂRII INTERACTIVE CONSTRUCTIVISM AS THE BASIS OF INTERACTIVE LEARNING

Doctorand Călin SBÎRCIU, UPS "Ion Creangă", Chișinău

Summary: Today learning involves not only the contents to be transmitted, but, above all, the ways of acquiring knowledge independently. The most important aspect of learning is considered to learn to know. Therefore, learning must lead to the acquisition of the skills necessary for integration into social life and the world of work.

Now the priority is to actively use knowledge, encourage reflection, ensure an increased level of transversal skills. The construction of knowledge has relevance both in the context of current learning and in that of further learning, during life that will require new knowledge and new knowledge and competences.

Keywords: constructivism, interactivity, global learning, interactive learning, meaningful learning, experience, creativity, focusing on learners' learning, interactive methods.

Astăzi tot mai activ se vorbește despre învățarea de tip constructivist, *constructivismul* fiind nu doar o teorie a cunoașterii, ci și o filosofie de viață, punându-se accent nu atât asupra psiho-logicii și logicii conținuturilor, cât asupra logicii comportamentale – particularitatea și viabilitatea cunoștințelor, situarea cunoașterii, autenticitatea situațiilor propuse în exerciții, relevanța personală și profesională a situațiilor concrete propuse. Pentru constructivism sunt potrivite toate metodele care te pun pe gânduri, care mijlocesc și care stimulează o schimbare a perspectivei și deschid privirea asupra unor orizonturi noi, mai largi. În acest proces, pedagogii nu dețin educația, dar trebuie să constituie un *model* (doar unul dintre cele mai multe) prin eforturile lor educative [13, p.9].

Învățământul modern se conduce după o filosofie a educației care promovează o nouă concepție despre formarea elevului. Modelul dirijat al învățării, în care prezentarea și asimilarea materiei se efectua într-o anumită ordine didactică, este înlocuit de *modelul învățării constructiviste centrată pe acțiunea elevului*. Această ordine este înlocuită de interdependența socială și autonomia cognitivă, care îi permit elevilor să formuleze idei, să le confrunte, să discute și să compare modul lor de a învăța [11].

În spiritul acestei filosofii, învățarea este o activitate de descoperire ce presupune implicarea activă a elevilor în actul învățării, printr-un efort personal consistent. El va fi pregătit să gândească liber și creativ, să poată susține comunicarea interumană, să manifeste capacități de analiză și apreciere a propriului comportament și al semenilor săi.

În noul context al învățării remarcăm faptul că educația prin învățare dirijată tinde a evolua spre semidirijare și auto-organizare. Prioritare sînt acum încurajarea reflecției, utilizarea activă a cunoașterii, asigurarea unui nivel înalt al competențelor transversale și profesionale, valorizarea experiențelor pozitive. La nivelul statutului elevului sesizăm schimbări legate de faptul că este tot mai mult un *constructor al propriei cunoașteri*, iar la nivelul conținuturilor învățării remarcăm apariția unor noi tipuri de tehnologii informaționale care permit transformarea și reconstituirea informațiilor / cunoștințelor. Astfel, identificăm o învățare generativă de contextual, de procese discursive, reflexive, o învățare care schimbă

modelul de organizare și ierarhia intereselor școlare, o învățare plină de reprezentări noi, deschisă experienței personale[4, p.229]. În așa mod, realizarea învățării presupune o schimbare de paradigmă: trecerea de la paradigma normativă la *cea constructivistă*.. Este de fapt, o trecere de la un anumit model a înțelege și practica învățarea (bazată pe transmiterea-asimilarea de cunoștințe, pe furnizarea de răspunsuri considerate ca soluții perfecte care induc unitatea și consensul, ca reprezentare /reflectarea fidelă a realității), la altul (întemeiat pe pluralitatea construcțiilor realității, pe diversitatea soluțiilor, pe acceptarea adevărurilor relative și acceptarea probabilității erorii, pe considerarea cunoașterii ca o construcție personală și /sau colectivă / de grup) [3, p.127].

Constructivismul este un concept ale cărui rădăcini le găsim în dialogurile lui Socrate și ale urmașilor lui, care prin întrebări directe îi făceau pe copii să descopere greșelile din procesul gândirii. Pornind de la această teorie, marii constructiviști au emis propriile idei, precum că:

- persoană învață construindu-și structuri logice una după alta – idee ce îi aparține lui Piaget;
- educația se bazează pe o experiență reală, iar învățarea constructivistă pune accent pe verbe ca: *a cerceta, a întreba, a căuta* – idee ce îi aparține lui Dewey;
- „zona proximei dezvoltări” aparține, ca idee, lui Vîgotski și se referă la capacitatea copilului de a rezolva probleme plecând de la etapa de dezvoltare actuală, urcând apoi spre nivelul potențial, sub îndrumarea adultului sau a copiilor mai mari ca vîrstă;
- J. Bruner consideră că „orice copil poate fi învățat orice, la orice vîrstă, cu condiția să fie alese mijloacele și metodele de educație corespunzătoare” (Bruner, J., 1970) [Apud 14, p. 51].

Ideea centrală a constructivismului este următoarea: cunoașterea umană se construiește printr-un proces creator și activ, cei ce învață construiesc o nouă cunoaștere pe temeliile învățărilor anterioare, experimentînd și reflectînd asupra experiențelor. În jurul ideii de cunoaștere construită gravitează două noțiuni importante: (a) cei ce învață *construiesc înțelegeri* noi, folosind ceea ce deja știu. Cei ce învață *vin în „întîmpinarea” experienței de învățare* cu achizițiile pe care le-au dobîndit și modifică reflectarea pe care o vor construi pe baza noilor situații de învățare; (b) învățarea este un proces activ, mai mult decît o simplă recepționare pasivă a informațiilor, cei ce învață confruntă cunoștințele lor cu ceea ce întîlnesc în ocaziile nou create de învățare. Dacă noul material nu se potrivește cu ceea ce sunt informați elevii, atunci se caută modalitățile de adaptare și de îmbogățire a înțelegerii, la situația dată. Acest fapt presupune reflecție și aplecare asupra experiențelor de cunoaștere. Prin urmare, constructivismul definește învățarea ca o construcție pozitivă a realității, în care subiectul devine conștient de caracterul relativ al realității, recunoaște modul de percepere a partenerilor, acceptînd în același timp diversitatea, varietatea și chiar opoziția interpretărilor [9, p. 91].

În viziune postmodernistă, cunoașterea este construită prin participarea directă a elevului, în măsura în care el își integrează experiențele sale, acesta fiind „punctul tare” al teoriei constructiviste, deoarece intelectul este mereu în acțiune: se organizează, realizează clasificări, integrează materialul nou în cunoștințele vechi, pentru ca acestea să devină

semnificative. Dacă noile experiențe vin în conflict cu cele vechi, elevul experimentează, elaborează, evaluează alcătuirea unei structuri satisfăcătoare. Fiecare elev își structurează, astfel, propriu și unic cunoașterea. Elevii pornesc într-o nouă învățare cu propria lor experiență, cu unele idei greșite, care trebuie corectate. Acest deziderat se poate realiza prin determinarea elevilor să înțeleagă neconcordanța acestor idei cu realitatea prin comparare, prin deducere, prin experiențe directe, prin aprecierea valorii în raport cu credințele lor, prin prezentarea de alternative care să le fie apropiate, în sens negativ sau pozitiv. În felul acesta, elevul poate să înțeleagă ce nu este adecvat și să caute o nouă manieră de a cunoaște realitatea [11].

Utilizarea metodelor interactive, în cadrul procesului de predare-învățare, de către cadrele didactice demonstrează însușirea unei viziuni constructiviste a acestora. Conceptul constructivist susține metoda interactivă, care îi conferă o nuanță aparte lecției, deosebind-o de lecția tradițională. Pedagogul construiește metoda interactivă, dându-i valoare, doar atunci când cel pe care-l învață emite idei și face conexiuni cu ceea ce a învățat pînă la acel moment.

Fig. 1. Abordarea interactivă a constructivismului

Constructivismul definește un concept în cadrul căruia „cunoașterea se construiește prin procese de reflectare abstractă, structurile cognitive facilitează învățarea individuală și apoi în grup. [6, p. 12].

Punînd accent pe modul în care se construiește cunoașterea, vom ține cont de faptul că ea nu se transmite. În alegerea metodelor interactive, este nevoie de măiestrie, pentru a da valoare noilor cunoștințe pe care trebuie să le însușească elevul.

Profesorul I. Neacșu realizează o descriere a modului în care se realizează învățarea, plecînd de la actul individual, trecînd spre cel social, respectiv învățarea în grup, ca apoi să descrie care este obiectivul unei învățări pozitive. Învățarea pozitivă are rolul „de a influența, transforma sau schimba – prin exersare, condiționare, decon condiționare și recon condiționare – structuri cognitive, acționale, atitudinale și motivaționale din personalitatea agenților prezenți în cîmpul etosului pedagogic” [8, p. 282].

Despre necesitatea modului de a interacționa ne vorbește profesorul I. Cerghit, care afirmă că o consecință a tendințelor sociale interacționiste este și faptul că s-a dezvoltat un nou mediu de învățare social. Acest mediu trebuie să ajute elevii să interacționeze, să favorizeze învățarea interactivă. Învățarea interactivă se realizează prin interschimbul de informații și idei, de experiențe și reflecții, de interpretări și sugestii rezolutive de opinii și convingeri, de impresii și atitudini, prin interacțiunile sociale care se stabilesc în interiorul clasei de elevi ori al microgrupurilor sau între perechi. Schimburile și influențele reciproce au loc în urma elaborării în cadrul grupului „a unor noi achiziții împărtășite în comun”, specifice

constructivismului social. Participarea fiecărui elev „la un exercițiu al interactivității” se realizează printr-o gândire activă proprie, prin operații mentale proprii, prin construirea activităților și obținerea progreselor, prin „dezvoltarea priceperii” de a studia împreună, în înțelegere și bună dispoziție. „Învățarea interactivă poate fi definită ca învățare prin cooperare sau colaborare”, structuri de învățare care caracterizează „paradigma învățării centrate pe grup” [2, p. 74].

În baza analizei conceptului de „învățare interactivă” în viziunea profesorului I. Cerghit, considerăm că metoda interactivă trebuie construită ținându-se cont de cele două structuri de învățare – *colaborarea și cooperarea*. Învățarea prin colaborare și cooperare au la bază grupul.

Paradigma constructivistă are în vedere îmbinarea activităților de învățare independente cu activitățile de cooperare și colaborare, specifice învățării în grup. *Învățarea prin cooperare* se consideră mai eficientă în raport cu cea competitivă; ea este o tehnologie pedagogică ce încurajează elevii să lucreze împreună, pentru a realiza un scop comun

Influența constructivistă asupra metodei interactive se regăsește în descrierea pe care o realizează cercetătoarea M. Bocoș privind caracteristica majoră a constructivismului și a curriculumului constructivist. Această caracteristică are în vedere „abordarea centrată pe cel care se educă, respectiv, pe activitatea sa de construire a cunoașterii, accentul punându-se pe construirea individuală a cunoașterii personale, pe modul în care persoana dobândește cunoștințele” [1, p. 41].

Școala constructivistă urmărește deci *învățarea prin înțelegere, învățarea cu sens*, ceea ce presupune că lucrurile nou învățate sunt construite pe cele deja cunoscute. Înțelegerea unui concept, în acest cadru, înseamnă capacitatea de a-l explica prin referire la alte concepte. Acest tip de învățare este un proces fizic, deoarece când se învață ceva nou se produc legături între neuroni, creîndu-se o rețea ce codifică noile elemente în învățare. Când trebuie să reținem ceva nou învățat, avem nevoie ca neuronii să citească informația. Dacă înțelegem ce învățăm, atunci informația nouă se conectează la cea existentă. Gîndurile „călătoresc” pe legăturile dintre învățarea nouă și cea existentă. În același timp, învățarea cu succes are loc într-un proces personal de construire. Cel care învață își construiește cunoștințele [12, p. 36].

Pedagogii contemporani insistă pe *învățarea centrată pe elev*, pe descoperirea de noi metode, care să ajute elevul să-și construiască propria cunoaștere. Astfel, valoarea constructivistă este descoperită de elev prin faptul că „se informează, caută, selectează, tratează critic informațiile, indiferent de sursa lor, reformulează, analizează, compară, clasifică, evaluează, formulează ipoteze, le testează, experimentează, desprinde concluzii, descoperă, procesează date, face generalizări etc.”; în consecință, își creează propriile metode de lucru și „își construiește strategii de acțiune adaptate propriei formări și propriei personalități” [1, p. 41]. Este important să se utilizeze metode de predare care îi permit elevului și cadrului didactic să depisteze concepțiile greșite și apoi să le corecteze.

Învățarea trebuie să cuprindă activități de prelucrare a noii materii învățate, care urmează să fie pusă în conexiune cu ceea ce elevul știe deja. Pentru ca învățarea să fie aprofundată, este nevoie de sarcini autentice, stabilite în context semnificativ, care au legătură cu viața reală, fără a se repeta unele lucruri, întrucît învățarea va fi superficială. Avînd în vedere că uneori învățarea implică erori, sarcinile create trebuie să le ofere elevilor ocazia de a corecta, de a se autoevalua, de a discuta cu colegii, de a primi reacția cadrului didactic, precum și de a face alte verificări, în conformitate cu realitatea. Învățarea activă presupune

utilizarea unor întrebări care îi antrenează pe elevi în lucru și îi impune să-și creeze propriile concepții cu privire la noua materie învățată.

Ca o primă concluzie, considerăm că metoda interactivă poate fi produsul unui grup care se informează, cercetează, selectează, analizează, compară, asociază, clasifică, evoluează, emite idei de grup, le aplică, le testează, apoi trage concluzii.

Pentru a putea descrie metoda interactivă, trebuie să avem în vedere și faptul că paradigma epistemologică de natură socioconstructivă și interactivă este configurată de trei dimensiuni: dimensiunea constructivistă, dimensiunea sociologică, legată de interacțiunile sociale, dimensiunea interactivă, legată de interacțiunile cu mediul curricular [1, p. 39].

Constructivismul promovează ideea că „sunt de preferat acele metode care te pun pe gânduri, care stimulează o schimbare a perspectivei și deschid orizonturi noi, mai largi”. Activitățile trebuie să fie experimentale, active, interactive. Constructivismul propune ca învățarea să pornească de la exemple din viața reală, pentru a fi aplicate în viața reală, stimulând astfel curiozitatea naturală și interesele elevilor [9, pp. 95-96].

Constructivismul social se axează pe scenariile sociocognitive, ale studiilor de caz și ale dezbatelor autentice. „Prin implicarea socialului, cunoașterea nu mai este privită din perspectiva unei singure persoane, în cazul constructivismului radical și cognitiv, ci intervine grupul social” [5, p. 210].

Metodologia constructivistă aduce un plus pedagogiei și mai ales elevului, care trebuie să muncească singur sau în grup, pentru a găsi „pe fondul experienței cognitive și procedurale anterioare și al contextului facilitat de către profesor” cunoașterea, dar și pentru „a înțelege esențe și semnificații prin procesări mentale” de la simplu la complex, pînă la luarea de decizii proprii. Obiectivul este atins dacă cunoștințele dobîndite de către elev pot fi confruntate cu alte soluții și interpretări, la nivelul grupului, sau dacă poate fi realizată o sinteză generalizată, finală, sub îndrumarea profesorului. Ca și metodele constructiviste propriu-zise și cele clasice, adaptate la principiile constructiviste, metodele interactive au nevoie de un context pedagogic adecvat, în corelație și cu întreaga concepție asupra noului curriculum. Desigur că acest context este proiectat de către profesor, prin alegerea „strategiilor de organizare și desfășurare a etapelor construirii cunoașterii, în variante metodologice” [7, p. 188].

Metodologia didactică interactivă se substituie metodologiei constructiviste, avînd ca obiectiv comun *învățarea centrată pe elev*. Acesta devine participant interactiv în procesul de învățare, „el interacționînd cu profesorul, cu colegii și cu conținuturile instructiv-educative. Activitățile didactice interactive sunt unitare și sistematice, ele reprezentînd autentice activități integrate de predare interactivă-învățare interactivă-evaluare interactivă” [1, pp. 136-137].

Teoriile și metodele didactice oferite de cercetătorii pedagogi sunt variate; din ele se pot inspira atît profesorii, cît și elevii. Referitor la practica didactică privind aplicarea metodelor interactive, trebuie avut în vedere faptul că aceste metode nu impun reguli stricte, iar eficiența metodologiei didactice constă în atingerea finalităților propuse de ambii participanți la procesul de învățare – deci atît de profesor, cît și de elev. Constructivismul este folosit ca bază a aplicării metodelor interactive, dacă în actul didactic elevul este cooperant, gînditor, creativ, productiv și interpretativ.

Referințe bibliografice

1. BOCOȘ, M. Instruirea interactivă, Editura Polirom, București, 2013, 472 p.
2. CERGHIT, I. Metode de învățământ. Iași: Polirom, 2006, 315 p.
3. CLITAN, Gh. Pragmatică și postmodernism. Timișoara: Editura SOLNESS, 2002. 251 p.
4. DUMITRU, I. A. Dezvoltarea gândirii critice și învățarea eficientă. Timișoara: Editura de Vest, 2000.
5. GOLUBIȚCHI, S. Constructivismul - deziderat al pedagogiei moderne. In: Învățământul superior din Republica Moldova la 85 de ani Probleme actuale ale științelor sociale și umanistice. Vol. 2 , 24-25 septembrie 2015, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Universitatea de Stat din Tiraspol, 2015. pp. 71-77.
6. JOIȚA, E. Formarea pedagogică a profesorului. Instrumente de învățare cognitiv-constructivistă. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2007, 397 p.
7. JOIȚA, E. A deveni profesor constructivist, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2008, 372 p.
8. NEACȘU, I. Metode și tehnici de învățare eficientă. București: Editura Militară, 1990.
9. OPREA- C., L. Strategii didactice interactive. Repere teoretice și practice. București: Editura Didactică și Pedagogică, RA, 2009. 315 p.
10. PETROVSCHI, N. Didactica istoriei în educația postmodernistă. Chișinău: „Print – Caro” SRL, 2014. 133 p.
11. PETROVSCHI, N. Cadrul didactic – factor implicat în crearea condițiilor pentru o învățare constructivistă. In: Cadrul didactic – promotor al politicilor educaționale, 11-12 octombrie, 2019, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Institutul de Științe ale Educației, 2019, pp. 315-322.
12. PETROVSCHI, N., MIHĂILĂ, M., M. Perspectiva constructivistă asupra procesului de învățare. In: *Acta et commentationes (Științe ale Educației)*. 2019, nr. 3(17), pp. 32-40.
13. SIEBERT, H. Pedagogie constructivistă. Iași: Editura Institutul European (Euronovis), 2001. 228 p.
14. SUDITU, M., Margaritoiu A., Brezoi A. Metode interactive de predare- învățare-suport de curs, [online], [citat 19.07.2020]. Disponibil: https://programareliceu.files.wordpress.com/2014/07/metode_interactive_de_predare-invatare.pdf .

VALUATION PEDAGOGY OF ETHICS THROUGH DIGITAL TOOLS

**Aliona Paniș, PhD in Pedagogy, Associate Professor,
„Ion Creangă” State Pedagogical University of Chisinau, Republic of Moldova**

Abstract: The world of modern education is highly competitive and programs must be flexible, adapted not only to accomplish the task of educating students, but also to update pedagogical and managerial practices that are suitable for the electronic universe. The promotion of the new concept, the pedagogy of ethics, also requires correlation with digital education in the implementation of the Transcendental Methodology of the formation of ethical pedagogical intelligence at the level of teachers and management.

Keywords: pedagogy of ethics, ethical pedagogical intelligence, transcendental methodology of ethical pedagogical intelligence formation, digital skills, digital tools

Progresele tehnologice au facilitat crearea unor rețele globale care au contribuit la convertirea conținutului cultural într-o formă digitală, făcând astfel produsele disponibile oricui, oriunde și oricând.

În acest scop au fost create documente digitale, dar și aplicații dedicate învățării asistate de computer (dezvoltarea bibliotecilor digitale, crearea platformelor, crearea rețelelor dedicate procesului educațional informatizat).

De asemenea, în ultimii ani se observă o creștere sporită a implementării tehnologiilor informaționale în diverse ramuri de activitate a societății mai ales în sistemul de învățământ. Introducerea acestora în procesul de instruire impune un șir de cerințe atât la elaborarea materialului didactic digital cât și la aplicarea acestuia în procesul educațional.

În această ordine de idei, educația online a creat oportunități de cercetare, descoperire și angajament, dar, în același timp, a deschis o dispută între ideile tradiționale de pedagogie, dezvoltare intelectuală și memorie, pentru distincția între informații și cunoștințe.

Prin urmare, procesele și metodele de conducere a învățării online și conectarea lor la dezvoltarea de integritate intelectuală și morală suscită o analiză exhaustivă vizavi de implementarea și valorificarea oricărui context. De exemplu, orice disciplină de studii. În rezultat, se vor studia probleme cu o concentrare pe cele mai bune practici, în vederea dezvoltării abilităților de gândire critică, promovând, în același timp, libertatea individuală și responsabilitatea în crearea de comunități de învățare on-line.

În context, ne-am propus un **scop al cercetării**: Diagnosticarea nivelului de impact al competențelor digitale ale cadrelor didactice/manageriale în valorificarea *pedagogiei eticii*.

Pentru transformarea digitală a Republicii Moldova, este extrem de important ca fiecare om să investească în competențele sale digitale pe tot parcursul vieții.

În așa fel, educația poate beneficia de pe urma deschiderii către experiențele și proiectele concrete, a noilor instrumente și materiale de studiu, precum și a resurselor educaționale deschise (RED). Elevii, studenții, cadrele didactice și toți cei care învață pot dobândi mai multă autonomie prin colaborarea online.

În acest context, *competențele digitale* sunt ansambluri de cunoștințe, abilități, atitudini și valori, formate și dezvoltate prin învățare, care pot fi mobilizate pentru a identifica și rezolva problemele caracteristice ce apar în procesul acumulării, păstrării, prelucrării și diseminării informației cu ajutorul mijloacelor oferite de tehnologia informației și a comunicațiilor. [7]

Selectarea competențelor digitale propuse pentru a fi formate și performate în învățământul primar, gimnazial, liceal și profesional s-a efectuat pornind atât de la experiența națională și internațională în domeniu, cât și de la recomandările principalelor documente de politici naționale și internaționale. [Apud 3; 4; 8]

În conformitate cu documentele naționale și internaționale de politici în domeniu, competențele digitale preconizate pentru a fi formate și performate în învățământul general din țara noastră, sunt orientate nu numai spre alfabetizarea digitală propriu-zisă, sarcină pe care sistemul educațional din Republica Moldova deja o realizează în prezent, dar, în special, spre dezvoltarea capacităților de inovare în domeniul tehnologiei informației și a comunicațiilor.

Din perspectivă educațională, competența digitală trebuie analizată *la nivelul curriculumului*.

Prin urmare, abordarea este consecventă la nivelul țărilor europene în ceea ce privește definirea competenței digitale drept competență-cheie. Aproape jumătate dintre sistemele europene de educație fac referire, în ceea ce privește competența digitală, la definițiile europene ale competențelor-cheie, 11 sisteme de educație utilizează exclusiv propria definiție națională a competenței digitale, iar alte opt țări (Estonia, Franța, Cipru, Lituania, Malta, Austria, Albania și Serbia) utilizează atât definiția europeană, cât și definiția națională. În general, aceste definiții se regăsesc în curriculum sau în documentele strategice la nivel înalt referitoare la competența digitală.

Dezvoltarea competenței digitale este prezentă în marea majoritate a țărilor la toate treptele de învățământ.

În această ordine de idei, ne-am propus să identificăm în ce măsură se valorifică, în general, dar și prin digitalizare, un nou concept – ***pedagogia eticii***.

Pornind de la definiția că *pedagogia eticii* este domeniul care: are ca obiect de studiu specific *dimensiunea funcțional-structurală* a eticii în instituția educației, abordată *metodologic* din perspectiva *finalităților specifice în dezvoltarea inteligenței etice a pedagogului*, ce vizează *formarea-dezvoltarea personalității umane a elevului* prin valorificarea corelației teorie - aplicare, conform unor *principii și legități specifice*, care reglementează desfășurarea previzibilă a acțiunilor de valorificare a eticii la nivel de proces, amintim că este de fapt o *orientare a studiului eticii*, care încearcă să stimuleze și să direcționeze un studiu independent, dezvăluind convingerea că problemele de *metodologie a eticii* și cele ale realității instituționale ale educației nu sunt exterioare, ci sunt gândite împreună în numeroase acte actuale de educație. Este o acțiune asupra unor sisteme de probleme, dincolo de ceea ce ar putea să reprezinte o disciplină aparte, ca filosofie.

Prin urmare, *sarcina pedagogiei eticii* vine din explozia cunoașterii care obligă la o selecție în funcție de anumite priorități. O pedagogie a eticii nu are de făcut față numai unei separări între teoria și practica eticii, ci și fărâmițării disciplinelor respective.

Pedagogia, în acest caz, *supune categoriile eticii unei analize critice* pentru a accede la o cunoaștere mai bună, chiar dacă nu este definitivă. Această cunoaștere se va baza pe o convingere reciprocă. De aici, putem formula ideea că: *Nu o etică de-a gata trebuie*

valorificată din punct de vedere pedagogic, ci în procesul educațional concret trebuie să se releve ce anume este important și adecvat din punct de vedere etic. [6, p. 461-466]

Aceste aspecte pot fi formate prin elaborarea și implementarea unei metodologii: **Metodologia transcendențială a formării inteligenței pedagogice etice**, care va avea drept scop: valorificarea eticii la nivelul cadrelor didactice; ca *finalități*: formarea individualizată a subiecților experimentali în cadrul coordonatelor eticii; formarea încrederii personale în abordarea eticii; dezvoltarea reflecției asupra eticii; cultivarea alegerii variantelor corecte pe criterii raționale; dezvoltarea libertății gândirii; cultivarea asumării riscului; centrarea pe creație morală; dezvoltarea atitudinii personale; cultivarea autogovernării mentale, iar, la rândul lor, finalitățile se reflectă în următoarele *obiective*: formarea capacității cadrelor didactice de a utiliza categoriile eticii; formarea competenței etice a cadrelor didactice vizavi de starea de moralitate a ființei umane; cultivarea respectului cadrelor didactice pentru normele și valorile etice; perceperea de către cadrele didactice a tematicii de factură etică; dezvoltarea competenței de a combate fapte, acțiuni, comportamente incompatibile cu etica; conștientizarea importanței eticii pentru profesie.

Pentru atingerea acestor obiective, propunem un șir de *activități, sarcini și instrumente* de realizare a lor.

1. Pentru formarea **eticii ca disciplină științifică**, propunem ca instrument formativ: **metoda diaporematică** sau acceptării pluralismului, de origine aristotelică, când varianta finală de soluționare a unei probleme este egală cu toate variantele de răspuns posibil, formulate de participanții la o discuție, dezbateri, comentariu etc. Însăși cuvântul *diaporia* înseamnă explorarea diverselor căi. Ea presupune, de asemenea, sinteza opiniilor formulate, care însumează majoritatea variantelor sau elementelor expuse. Aceasta se produce *nu prin excludere, ci prin includere* într-o nouă viziune.

Astfel, prin discuții dirijate, se vor analiza aspectele fundamentale ale eticii ca disciplină științifică, pornind de la sensul cuvântului *etică* în limba greacă prin precizarea *domeniului de studiu* al eticii până la tipologia eticii în procesul educațional.

De exemplu, *Activitate: Determinați care este cel mai adecvat sens, în viziunea dvs. al cuvântului etică din limba greacă* (prin consultarea dicționarului explicativ): *caracter, mod de viață, cutumă, obicei, moravuri, comportament*.

La fel, prin acest instrument, se pot determina **Coordonatele eticii, prin instrumentul formativ: metoda diaporematică**.

Pentru a determina valorile etice și a discuta asupra unui profil al omului etic, se va lucra individual, prezentându-se rezultatele în cadrul unor analize sintetice.

De exemplu, *Activitate: Modelați un profil al omului etic actual prin sintetizarea caracteristicilor*: *Omul medieval*: om liber, liber-cugetător; un mare visător; om mereu călător, un pelerin; om al viziunii, al gândirii simbolice. *Omul renașterii*: omul este tratat ca o mare minunăție, idealul omului – un războinic instruit; se produce descoperirea omului; marea curiozitate a omului pentru om; omul este un rege al naturii. *Omul romantic*: emanciparea omului; proclamarea autonomiei omului; om al ambivalenței, care se caută pe sine; om problematic.

2. Pentru a face corelație între **educație și probleme ei**, propunem un instrument formativ: **metoda coherentistă** (J.Rawls), sau critică, presupunând o judecată chibzuită, un echilibru reflectat, când sunt acceptate toate ideile, se fac anumite evaluări, sunt eliminate

erorile și se formulează mai multe argumente sau contraargumente. Scopul utilizării acestei metode nu este deducerea concluziei corecte, ci stabilirea celui mai bun acord posibil al participanților la discuție, practicînd compromisul. La final, se formulează un consens, un „verdict” oficial, chiar dacă această variantă este mereu revizuiabilă. Se produce astfel o intensă activitate de convigere, la care participă toți. [Apud 5]

În acest context, participanții la discuție își expun ideile, viziunile pe baza sarcinilor.

3. Pentru a conștientiza raportul *Postmodernism și etică*, propunem instrumentul formativ: **metoda cazuistică**, ce presupune, de asemenea, ajungerea la un consens în baza analizei unei idei generale, la care se formulează un șir de situații, cazuri care se referă la această idee. Aceste cazuri, situații trebuie să facă și mai problematică ideea generală, lărgind sfera aplicabilității. [Apud 1; 2]

De exemplu, *activitate: Examinați ideea de mai jos și cazurile expuse la această afirmație. Discutați și ajungeți la un consens. De exemplu, IDEEA: În postmodernism profesorul devine un administrator al informațiilor și abilităților, predarea este înlocuită cu livrarea informațiilor organizate și dozate riguros. Când apar probleme comportamentale ale celui ce învață, profesorul intervine ca depanator (J.Lyotard).*

Cazul 1: Profesorul își concentrează toată atenția asupra managementului educațional.

Cazul 2: Profesorul se concentrează în mod special asupra organizării mediului educațional.

Cazul 3: Profesorul este axat în special pe performativitate.

Cazul 4: Profesorul este „dominat” de ideea ca elevii singuri să dobîndească cunoașterea, el doar facilitează acest proces.

Consensul:...

Pentru a confirma înțelegerea noului concept în științele educației, **pedagogia eticii**, și pentru a conștientiza **etica ca disciplină filosofică, dar și pedagogică**, propunem metoda: **studiul de caz**, care constă în a raporta o anumită situație, luată în contextul său și a o analiza pentru a vedea cum se manifestă și cum evoluează fenomenele puse în valoare. Cazul însuși este tratat ca un sistem integrat, chiar dacă nu toate elementele corelează totalmente, important fiind faptul de a permite identificarea sau descoperirea aspectelor speciale. Avantajul studiului de caz este că furnizează situații în care pot fi observați un număr mare de factori care interacționează, permițînd astfel să fie recunoscute complexitatea și bogăția situațiilor etice. În special, au fost formulate *studii de caz instrumentale*, adică cele care tratează o situație care cuprinde un număr suficient de trăsături tipice în raport cu etica, oferind astfel o ocazie de studiu cu potențial ridicat.

În felul acesta, propunem elaborarea și rezolvarea a **10 studii de caz**.

În această ordine de idei, se relevă importanța formării *inteligenței pedagogice etice* a cadrelor didactice.

Prin urmare, *formarea inteligenței pedagogice etice*, ca răspuns la problematica educației actuale, în care tensiunea dintre material și spiritual atinge un nivel problematic, valorificată în baza *Metodologiei transcendente a formării inteligenței pedagogice etice*, va conduce ca rezultate proiectate, compatibile cu noțiunea de *pedagogia eticii*.

În acest context, *inteligența pedagogică etică* presupune o capacitate a pedagogului de a discerne și a alege între diferite alternative, luînd hotărîrea cea mai potrivită; de a separa ceea ce este valoros de ceea ce este lipsit de valoare într-o acțiune sau într-un comportament;

de a alege ceea ce este necesar pentru desfășurarea unei activități didactice de ceea ce este irelevant pentru această activitate.

Ca produs, *inteligenta pedagogică etică* evocă deci ideea pregătirii pedagogice pentru cunoașterea propriei experiențe etice și a orizonturilor de sens ale acesteia.

În acest context, trebuie de utilizat în cadrul sesiunilor de formare a cadrelor didactice: *Diferite aplicații* (de exemplu, Testmoz ș.a.); *Formularul Google Forms*; *Elemente grafice online* (de exemplu, LearningApps.org ș.a.); BOOK CREATOR etc.

În cazul utilizării *resurselor educaționale digitale* se modifică rolul formatorului și formabilului, primul devenind un coordonator, dar nu pur și simplu o sursă directă de informare; al doilea este participant activ în procesul educațional și, implementând competențele digitale, soluționează sarcinile propuse.

În această ordine de idei, se evidențiază două planuri de analiză, care interacționează reciproc:

- analiza aspectelor ce țin de educația digitală din perspectiva formării competențelor de valorificare a *pedagogiei eticii*;
- analiza atât a avantajelor utilizării TIC la formarea competențelor profesionale a cadrelor didactice, cât și posibilitatea de evaluare a aptitudinilor cadrelor didactice de a le implementa în practică.

În scopul monitorizării, au fost intervievați un grup de 61 cadre didactice și un grup de 58 cadre manageriale din cadrul cursurilor de formare profesională continuă, printr-un **Chestionar** care include 6 întrebări.

Prima întrebare a chestionarului a fost: *Se afirmă că mai mult de 50% dintre cadrele didactice nu dispun de deprinderi și capacități de lucru independent. Drept consecință, sunt sortite eșecului tentativele de a formula celor care învață sarcini pentru lucrul individual. Sunteți de acord cu această afirmație?*

1. da
2. mai mult da, decât nu
3. indecis
4. mai mult nu, decât da
5. nu

Răspunsurile la întrebarea anterioară sunt prezentate în diagrama din **Fig. 1:**

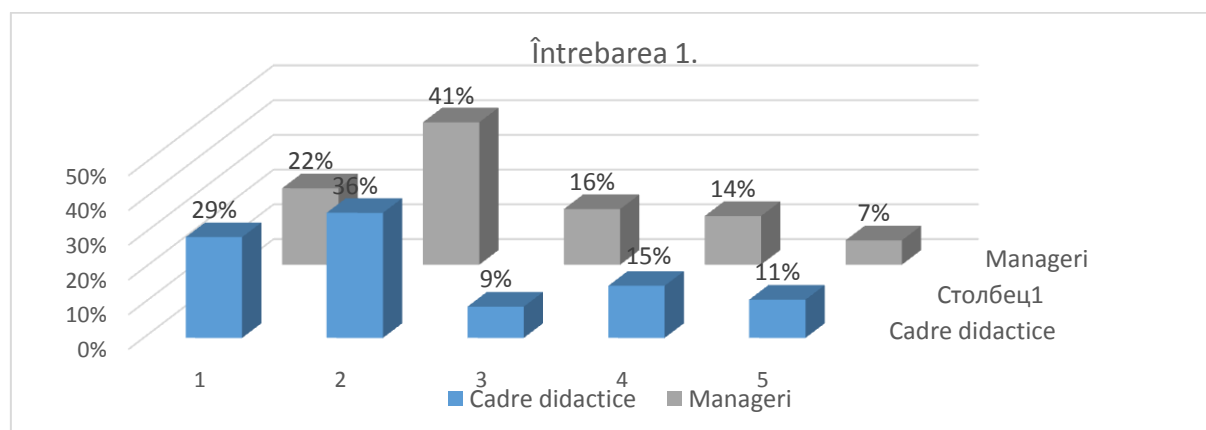

Fig. 1. Rezultatele obținute la prima întrebare a chestionarului

Se poate observa că mai mult de 60% dintre respondenți au dat un răspuns afirmativ sau mai mult afirmativ, decât negativ. Răspunsurile furnizate confirmă existența unei probleme esențiale în organizarea digitală și, totodată, orientează cadrele didactice și manageriale spre dezvoltarea deprinderilor de lucru independent.

La **a doua întrebare** *Câte ore, săptămînal, în cadrul formării eticii ca disciplină științifică, ar trebui să lucrați prin metode digitale?:*

1. 36
2. 45
3. 54

răspunsurile sunt prezentate în diagrama din **Fig. 2.:**

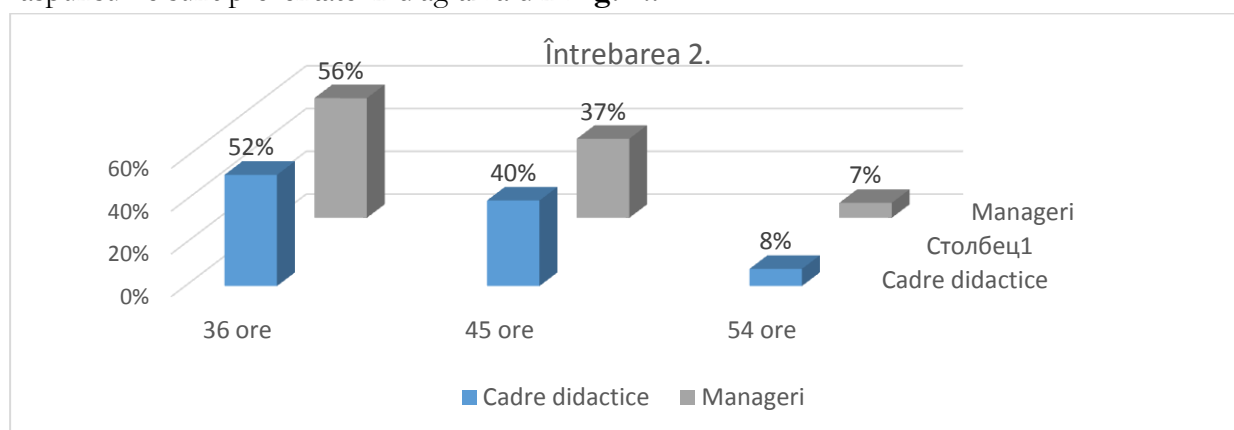

Fig. 2. Rezultatele obținute la a doua întrebare a chestionarului

Conform rezultatelor chestionarului, mărimea bugetului real de timp al cadrelor didactice și manageriale (ore de contact direct + lucru independent), variază de la 36 ore săptămînal pînă la 54 ore săptămînal.

Este evident că în cazul celor 36 de ore de contact direct pentru lucrul independent nu rămîne timp. Numai în cazul de 54 de ore săptămînal cadrul didactic are posibilitatea de a lucra independent 3 ore pe zi. Timpul redus, destinat competenței digitale, este determinat de un șir de factori: evaluarea nesistematică a competenței respective de către profesor, formularea neconcretă a sarcinilor pentru valorificarea pedagogiei eticii etc.

La **a treia întrebare** *Cu ce probleme ce țin de competențele digitale vă confrunțați la realizarea sarcinilor în cadrul promovării valorilor etice?:*

- A. Ca și cadru didactic/managerial, nu cunosc calculatorul;
- B. Formatorul nu explică clar sarcina;
- C. Am alt stil de învățare;

răspunsurile sunt următoarele (Fig. 3.):

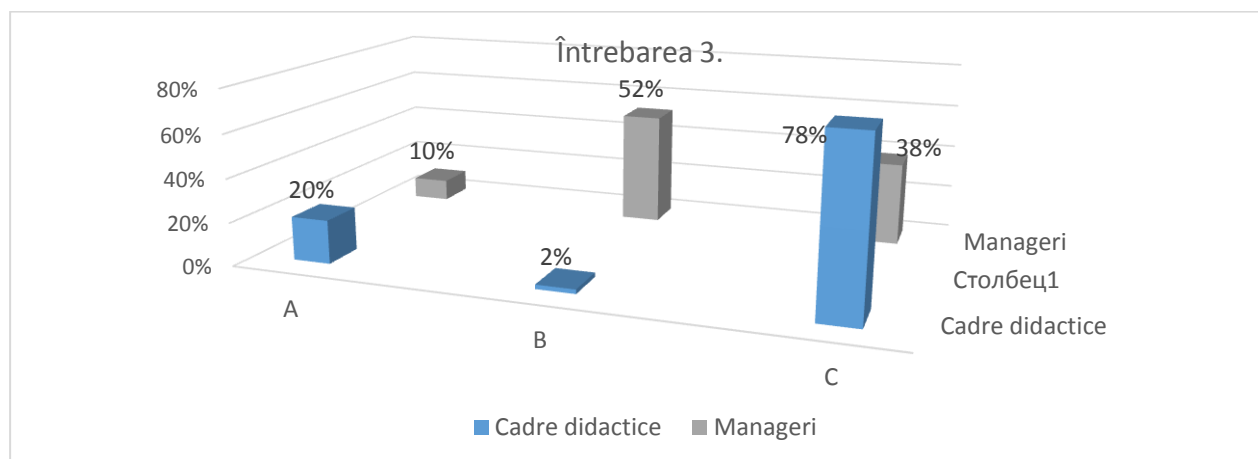

Fig. 3. Rezultatele obținute la a treia întrebare a chestionarului

Observăm că managerii dau vina pe formatori, iar cadrele didactice sunt mai sincere, totodată dau vina pe faptul că au alt stil de învățare.

Menționăm însă că motivele pot fi și: supraaboseala; lipsa indicațiilor metodice; lipsa de resurse, inclusiv a materialelor în limba în care se predă; lipsa calculatorului la domiciliu etc.

Rezultatele de la **întrebarea a patra** *Cum îți dezvolti competențele digitale, acționând și pentru a face corelație între educație și probleme ei?*:

1. Lucrez pe diferite platforme online;
2. Formatorii ne încadrează în jocuri didactice online;
3. Altele

le identificăm din Fig. 4.:

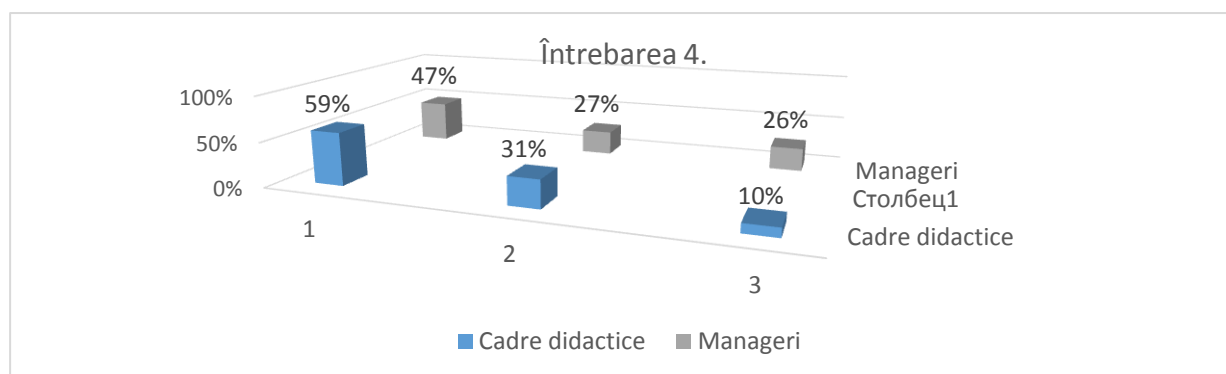

Fig. 4. Rezultatele obținute la a patra întrebare a chestionarului

Astfel, constatăm un lucru îmbucurător: cadrele didactice (59%) au abilități de a lucra individual pe diferite platforme online.

La **întrebarea a cincea**, *Pentru a conștientiza raportul Postmodernism și etică, realizați evaluări prin tehnologii digitale?*:

1. Da
2. Nu
3. Cîteodată

rezultatele prezentate în Fig. 5. sunt așteptate:

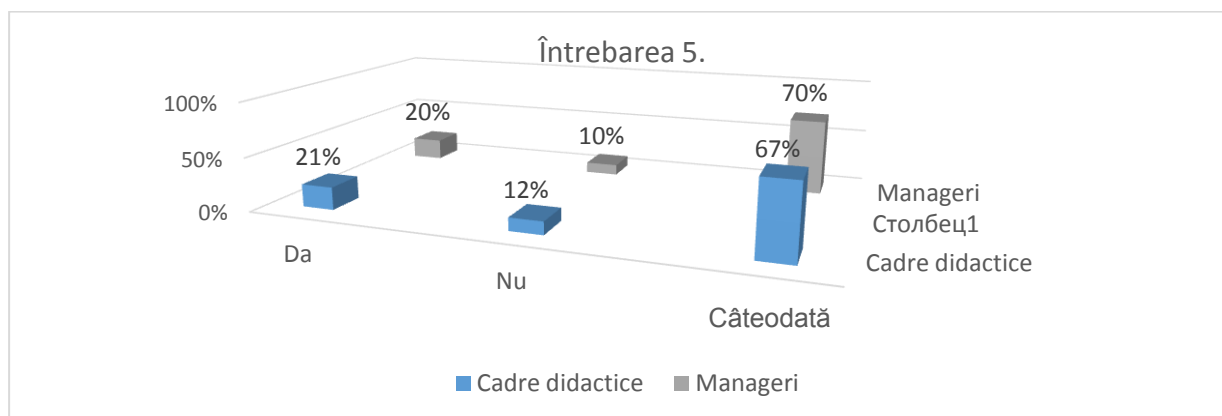

Fig. 5. Rezultatele obținute la a cincea întrebare a chestionarului

Prin urmare, constatăm că atât cadrele didactice cât și cadrele de conducere aplică câteodată evaluarea online, mai mult utilizează instrumentele digitale în predare-învățare.

La **întrebarea a șasea, Veți utiliza telefonul mobil ca sursă didactică digitală la activitățile cu subiecți despre valori comportamentale?**

1. Permanent
2. Defel
3. Uneori

se atestă următoarele rezultate (Fig. 6.):

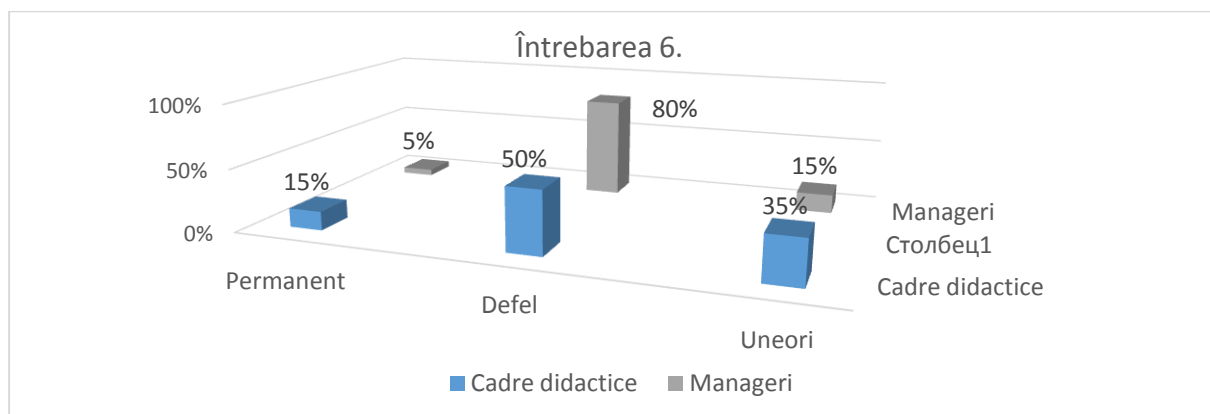

Fig. 6. Rezultatele obținute la a șasea întrebare a chestionarului

Așadar, constatăm că mai mult defel nu se utilizează telefoanele în cadrul sesiunilor de lucru cu adulții ca material didactic, deoarece e în contextul cerințelor din Regulamentul de ordine internă a instituției.

În baza celor relatate, putem *concluziona* că:

- *pedagogia eticii*, vine ca un factor de soluționare a problemelor morale în procesul educațional prin *Metodologia transcendențială a formării inteligenței pedagogice etice*, care include un șir de metode și instrumente, la rândul lor, completate și corelate cu *metodele și procedeele educației digitale a cadrelor didactice/manageri*;
- pentru promovarea noii direcții în educație – *pedagogia eticii* - curricula trebuie să fie bazate și pe competențe digitale, iar conținuturile să fie utilizate pentru

formarea/dezvoltarea deprinderilor necesare pentru activitatea în domeniul specializat.

BIBLIOGRAPHY

1. Beauchamp, T. *Case Studies in Business, Society and Ethics*, Prentice Hall, 1989, p.1
2. Jonsen, A. R., Toulmin S. *The Abuse of Casuistry. A History of Moral REasoning*, Berkeley: University of California Press, 1988.
3. *Information and Communication Technology in Secondary education. A Curriculum for Schools*, UNESCO, 2000.
4. *Information and Communication Technology in Education. A curriculum for Schools and Programme of teacher development*, UNESCO, 2002 & 2005.
5. Paniș, A. *Contextualizarea eticii în procesul educațional. Suport de curs*. Chișinău: Tipogr. „Print-Caro”. 68 p.
6. Paniș, A. *Unitatea dintre pedagogie și etică: o nouă abordare sistemică*. În: Curriculum școlar: provocări și oportunități de dezvoltare. Conferința științifică internațională, 07-08 decembrie 2018, IȘE. Chișinău: Institutul de Științe ale Educației, 2018. pp.461-466.
7. *Standarde naționale de competență digitală Învățământul primar, gimnazial și liceal. Cadrele didactice din învățământul general*. Chișinău: ME al Republicii Moldova, 2015.
8. *Strategia națională de dezvoltare a societății informaționale “Moldova Digitală 2020”*. (Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 857 din 31.10.2013).

THE RELATIONSHIP BETWEEN SUCCESS MOTIVATION AND ADOLESCENT EMOTIONAL INTELLIGENCE

Maria Pleșca, Assoc. Prof., PhD, Ion Creangă State Pedagogical University, Chișinău, Republic of Moldova

Victoria Maximciuc, Assoc. Prof., PhD, Ion Creangă State Pedagogical University, Chișinău, Republic of Moldova

Abstract

In the article, it is demonstrated that there is a direct connection between reason and emotions. A motivated person not only increases the efficiency of actions but also experiences positive emotions more often when the activity coincides with internal motivation. The presence of negative emotions indicates that the direction of activity is different from internal reasons. Thus, emotional intelligence is considered a complex of emotional and cognitive skills aimed at the socio-psychological adaptation of the individual. In this sense, motivation for success is a component of emotional intelligence, namely its intrapersonal structure. Motives for achieving success and avoiding failure have a significant impact on the educational activities of adolescents. Success-oriented adolescents develop the characteristics necessary to successfully pass exams at a higher level: scheduling, the ability to evaluate performance, the need for knowledge, self-regulation, planning, and regulation.

Keywords: adolescent, emotion, emotional intelligence, motivation for success, motivation to avoid failure, empathy.

Astăzi se acordă o mare importanță studiului motivației pentru succes. În lumea modernă, componenta personală este o condiție importantă pentru rezistența socială și depășirea crizelor existențiale.

Emoțiile sunt o parte integrantă a vieții noastre. În fiecare zi oamenii experimentează emoții, simțindu-și influența în toate sferile activității lor. De cele mai multe ori, emoțiile au influență asupra deciziilor mai mult decât ne-am dori noi.

În acest fel, se dovedește că modelele raționale sunt adesea departe de a fi dincolo de realitate. Fără a ține cont de oamenii emoționali, doar predicțiile raționale nu reușesc să fie eficiente și aplicabile în practică. Prin urmare, este important să fii atent la fenomenele emoționale și la ochii celor implicați în conversație.

Adolescenții se confruntă adesea cu presiunea relațiilor sociale deformate, care îi împiedică să obțină chiar și cel mai elementar succes în studii și în viața de zi cu zi. Pentru adolescenți, în cea mai mare parte, nu este atât de ușor să obții stări de bucurie, satisfacție, recunoaștere, iar aceste stări le activează comunicarea interpersonală pozitivă. În structura personală a elevilor mari concentrată pe evitarea eșecurilor, nu sunt suficient reprezentate calități precum autoorganizarea, autoreglementarea, dorința de cunoaștere [3].

Inteligența emoțională are o importanță deosebită în procesul de pregătire a elevilor ale căror activități școlare sunt legate de interacțiunea cu oamenii. De aceea problema inteligenței emoționale a adolescenților interesează un număr destul de mare de oameni de știință: profesori, psihologi, sociologi și alți cercetători. Fără motivație pentru succes și nivel înalt al inteligenței emoționale adolescenții moderni se confruntă cu dificultăți pe calea auto-dezvoltării [1].

Tema inteligenței emoționale este foarte populară în lumea modernă. Oamenii de știință au dovedit de mult că stăpânirea abilităților de recunoaștere și managementul emoțiilor le permit oamenilor să se adapteze mai ușor la mediu și să atingă succesul. Persoana cu un nivel mai ridicat de inteligență emoțională se înțelege mai bine pe sine și pe cei din jur și percepe mai adecvat realitate. Abilitatea de a defini experiențe este indispensabilă, ajută a recunoaște experiențele obiective și subiective și trag o linie între conceptele abstracte și concrete. Prin urmare, inteligența emoțională a devenit unul dintre instrumentele care permit unei persoane să-și atingă obiectivele și obține succesul [5].

Adolescenții care sunt foarte motivați să obțină succes tind să facă o muncă mai bună și rareori experimentează insatisfacția. În plus, adolescenții cu motivație ridicată de realizare continuă să rezolve o sarcină deosebit de dificilă mult mai mult timp [2]. Actualizarea motivației de a obține succes are loc într-o situație de rivalitate și competiție.

Conform cercetărilor lui J.Stein, factorii descriși mai sus sunt agravați în cazul comportamentului formal al profesorului [7]. În același timp, într-un cadru mai puțin formal, crește eficacitatea adolescenților cu motivație scăzută de succes. Psihologii explică acest lucru prin influența a doi factori: teama de eșec scade și motivul cooperării cu profesorul crește. Profesorul trebuie să fie sensibil la caracteristicile adolescenților pentru a le crea o situație de succes [3].

Dacă un adolescent are probleme în a obține rezultate înalte în comunicarea cu alți adolescenți, sport, jocuri în aer liber, dans, el poate începe să obțină cu forță succesul pentru a primi încurajare de la profesori și părinți. K. Stelatto consideră că la vârsta adultă astfel de adolescenți pot fi insolvenți din cauza faptului că în adolescență au fost forțați să comunice într-un cerc de felul lor [8].

Potrivit lui A. Maslow, există o legătură directă între motiv și emoții. O persoană motivată nu numai că crește eficiența acțiunilor, dar experimentează și emoții pozitive mai des atunci când direcția activității coincide cu motivațiile interne. Prezența emoțiilor negative indică faptul că direcția activității este diferită de motivele interne [6].

Dacă un adolescent este crescut în condiții nefavorabile, el poate dezvolta neputință învățată. În același timp, încălcările apar nu numai în motivație, ci și în plan emoțional și cognitiv.

Astfel, inteligența emoțională este considerată ca un complex de abilități emoționale și cognitive care vizează adaptarea socio-psihologică a individului. În acest sens, motivația pentru succes este o componentă a inteligenței emoționale și anume structura sa intrapersonală [4].

Motivul de a avea succes este o trăsătură de personalitate, în centrul căreia se află atitudinea pozitivă a individului față de sine. Motivația pentru succes se formează în procesul de învățare și educație. Nesiguranța se bazează pe frici sociale, lipsa abilităților sociale, idei negative despre sine, credințe iraționale, calități dependente de inteligența emoțională a adolescentului [4].

Scopul secvenței de cercetare constă în studierea impactului inteligenței emoționale asupra motivației pentru succes la adolescenți. În realizarea studiului practic am pornit de la *presupunerile* precum că: există relație dintre motivația pentru succes și inteligența emoțională la adolescenți; există relații între nivelul motivației de evitare a eșecului și nivelul de inteligență emoțională.

În cercetare au fost utilizate următoarele *instrumente de măsurare*: Chestionarul de diagnosticare a motivației pentru succes (Т. Элерс); Chestionarul de diagnosticare a

motivației pentru evitarea eșecului (T. Элерс); Testul de Inteligență emoțională (D. Goleman); Testul de Inteligență Emoțională (N. Hall). Ținând seama de ipotezele ce le-am înaintat, eșantionul a constituit 136 subiecți.

În cele ce urmează vom prezenta rezultatele obținute de adolescenți ce atestă nivelul de manifestare a motivației pentru succes și motivației pentru evitare a eșecului (prin aplicarea instrumentelor elaborate de T. Элерс). Motivația pentru obținerea succesului indică următoarele frecvențe: nivel înalt – 43.64 %; nivel mediu de motivație - 38.36%; nivel foarte înalt de motivație pentru atingerea succesului – 15.42 % dintre adolescenți și doar 2.58% au dovedit un nivel scăzut.

Rezultatele obținute prin aplicarea *Chestionarului de diagnosticare a motivației pentru evitarea eșecului (T. Элерс)* se prezintă astfel: cei mai mulți dintre respondenți - 62.76 % au demonstrat nivel mediu de motivație pentru evitarea eșecurilor, un nivel înalt este atestat la 16.65 % dintre adolescenți, la 14.24 % - un nivel scăzut și la 6.35 % dintre adolescenți a fost identificat un nivel foarte înalt de motivație pentru a evita eșecul.

Emoțiile și sentimentele sunt un factor important care influențează formarea motivației pentru succes la adolescenți. Ele determină puterea și modalitatea motivului. De aici rezultă că pentru a obține o motivație puternică este necesar ca activitatea să fie însoțită de emoții pozitive. Dispoziția optimistă a profesorului, tonul de comunicare prietenos și calm și manifestarea respectului față de lumea interioară a adolescentului pot contribui la formarea motivației pentru succes la adolescenți.

Deși dezvoltarea inteligenței emoționale este importantă în toate etapele ontogenezei, adolescența este o perioadă sensibilă în formarea personalității, datorită faptului că principalele neoformațiuni ale acestei vârste (cum ar fi: conceptul de sine, conștiința de sine, reflecția etc.) sunt asociate cu componentele cognitive și emoționale.

Inteligența emoțională reprezintă o combinație de proprietăți emoționale, comunicative și reglatoare ale persoanei. Aceste proprietăți asigură dezvoltarea personală a unui individ, precum și înțelegerea și reglarea propriilor emoții, stări și sentimente. Inteligența emoțională este un concept integrator care include voința și acționează ca un mijloc de subordonare a emoționalului și intelectualului în vederea atingerii scopurilor personale. În structura inteligenței emoționale sunt prezentate două aspecte interdependente: intrapersonală și interpersonală (socială). Primul aspect include conștientizarea propriilor sentimente, stima de sine, responsabilitatea, activitatea și încrederea în sine; al doilea - comunicarea, empatia, respectul pentru oameni, deschiderea, capacitatea de muncă în echipă. Deci, principalele caracteristici ale IE sunt empatia, toleranța, asertivitatea și stima de sine.

În continuare vom prezenta rezultatele obținute prin utilizarea *Testul de Inteligență emoțională elaborat de D. Goleman*. Nivelul excepțional al inteligenței emoționale nu a fost înregistrat de nici un adolescent din grupul experimental, dar 15.44% (21 persoane) au înregistrat un nivel peste medie al inteligenței emoționale. Ei au capacitatea de a identifica propriile emoții și ale celorlalți și de a utiliza aceste informații pentru a lua decizii. Adolescenții cu acest nivel posedă trei tipuri de abilități: 1) știu să definească și să exprime emoții, 2) gestionează emoțiile, 3) utilizează informațiile emoționale în gândire și activitate. Capacitatea lor de a identifica și exprima emoțiile este împărțită în două componente, dintre care una este direcționată către propriile emoții, iar cealaltă - către emoțiile altora. Prima componentă include subcomponente verbale și non-verbale, iar cea de-a doua include subcomponente precum: percepția non-verbală și empatia. Abilitatea de a gestiona emoțiile presupune - gestionarea propriilor emoții și gestionarea emoțiilor altora. Capacitatea

adolescenților de a folosi emoțiile în gândire și activitate le oferă posibilități de planificare flexibilă, gândire creativă, atenție redirecționată și motivație puternică. Ei pot procesa informațiile ce se conțin în emoții: determină cauza și semnificația emoțiilor, relația între ele, folosesc aceste informații pentru luarea deciziilor. Acești adolescenți se caracterizează ca persoane capabile să-și gestioneze propriile emoții, își pot exprima clar trăirile și sentimentele, recunosc și țin cont de emoțiile celorlalte persoane, depășesc ușor frustrările și stresul, de asemenea leagă ușor prietenii și au un nivel de adaptare ridicat. Ei au o capacitate ridicată de a înțelege emoțiile, precum și de a regla mediul senzorial general, ceea ce indică o eficiență mai mare a comunicării și adaptabilității sociale.

Inteligența emoțională a adolescentului exprimă lumea din interiorul individului și interacțiunile sale cu lumea exterioară. Produsul final al inteligenței emoționale este conștientizarea deciziilor care se formează pe baza identificării și înțelegerii emoțiilor, care sunt o evaluare diferențiată a evenimentelor cu semnificație internă.

Din toți adolescenții incluși în cercetare, 38.24% (52 persoane) au un nivel mediu al inteligenței emoționale. La ei reglarea emoțiilor nu este posibilă în mod direct, dar există modalități de a realiza acest proces prin elemente precum dorința și motivația. Etapa inițială a reglării emoțiilor o reprezintă transformarea unui stimul exterior într-un factor subiectiv intern și sesizarea acestuia, transformarea unui sentiment personal în stimul social. Următorul pas în reglarea sentimentelor la acești adolescenți este limitarea sau creșterea complexității informaționale ale fluxului emoțional, prin controlul gândurilor. Deci, una dintre formele de protecție care afectează formarea experienței emoționale poate fi însoțită de gânduri precum: „nu știu cum să reacționez”, „acest lucru mă depășește”, „nu mă gândesc la asta, nu-mi pot concentra atenția”, etc. Dimpotrivă, ideile, precum „deschide-ți propria minte la aceste emoții” sau „conștientizează această situație mai profund”, confirmă conștientizare și acceptarea totală a fluxului senzorial. Evident, în această situație, indivizii au capacitatea de a accepta propriile emoții, adică manifestă empatie într-un mod diversificat.

Deși, gestionarea comportamentului este efectuată într-un mod mecanic, o anumită experiență a stărilor senzoriale este recunoscută și este deschisă pentru alte persoane. Experiența stărilor emoționale trăite oferă adolescentului mecanisme de structurare și dirijare a propriei emoționalități: își pot identifica parțial emoțiile proprii și a celor din jur și își pot controla emoțiile în diverse situații, își folosesc emoțiile într-un mod constructiv, colaborează și își construiesc relații de prietenie ușor.

Partea cea mai mare din adolescenții incluși în cercetare – 46.32% (63 persoane) au acumulat un punctaj al IE sub medie. Acești adolescenți nu pot să-și recunoască propriile emoții în integritate, ci doar parțial, și nici pe ale celor din jur, dau dovadă de lipsă de autocontrol emoțional și, deseori, pot manifesta reacții agresive sau pasive în anumite situații, stabilesc cu greu contacte și relații sociale, le sunt indiferente emoțiile și trăirile celor din jurul lor și pot manifesta inadaptabilitate socială.

În continuare vom analiza frecvențele obținute la componentele inteligenței emoționale prin aplicarea *Testului de Inteligență emoțională (Hall)*. Constatăm că 40.45% (55 persoane) au dovedit nivel scăzut al informării emoționale, fapt care ne informează că ei, în mare parte, nu sunt apti de a-și recunoaște și înțelege emoțiile proprii; 47.79% (65 persoane) au un nivel mediu, adică sunt capabili de a-și conștientiza și recunoaște trăirile emoționale, 11.76% (16 persoane) posedă informații cu privire la stările sale emoționale la un nivel înalt, astfel, ei denotă recunoașterea și conștientizarea emoțiilor ce le simt, putând, totodată, să identifice cauza manifestării lor.

Componenta dirijarea propriilor emoții demonstrează că predomină la nivel scăzut - 52.94% (72 persoane), ei cu greu își gestionează propriile emoții și, în foarte multe situații, manifestă iritabilitate, rigiditate și agresivitate. 38.24% (52 persoane) își dirijează emoțiile la un nivel mediu, 8.82% (12 persoane) își pot dirija propriile emoții la un nivel înalt.

La componenta auto-motivarea 38.24% (52 persoane) adolescenți au demonstrat un nivel scăzut, 43.38% (59 persoane) dintre adolescenți se denotă nivelul mediu. 38.24% (25 persoane) au un nivel înalt de auto-motivare, ce îi caracterizează ca persoane ce își folosesc în mod productiv și cu un scop stabilit emoțiile, manifestă perseverență în realizarea obiectivelor propuse.

40.45% (55 persoane) dintre adolescenți au un nivel scăzut al empatiei, 43.38% (65 persoane) manifestă empatie la un nivel mediu și 11.76% (16 persoane) au un nivel înalt al empatiei.

30.88% (42 persoane) au un nivel scăzut al recunoașterii emoțiilor altor persoane, ei sunt incapabili să influențeze emoțional persoanele din jur, stabilesc cu dificultate relații sociale, manifestă inadaptabilitate socială; 51.47% (70 persoane) recunosc emoțiile altor persoane la un nivel mediu, iar 17.65% (24 persoane) recunosc emoțiile altor persoane la un nivel înalt.

În continuare vom prezenta studiul corelațional dintre inteligența emoțională și componentele inteligenței emoționale.

Conform datelor prezentate în tabelul 1. (corelția Pearson), constatăm că între inteligența emoțională (N. Hall) și componentele acesteia există o corelație pozitivă semnificativă. Constatăm relație direct proporțională dintre aceste două variabile, astfel, cu cât adolescentul este mai inteligent emoțional, cu atât se manifestă mai evident componentele inteligenței emoționale.

Tabelul 1. Relația de corelație dintre inteligența emoțională și componentele inteligenței emoționale

Variabile	Coeficientul de corelație (r)	Pragul de semnificației (p)
Inteligență emoțională/Informare emoțională	0,744	0,01
Inteligență emoțională/Dirijarea propriilor emoții	0,688	0,01
Inteligență emoțională/Auto-motivare	0,724	0,01
Inteligență emoțională/Empatie	0,768	0,01
Inteligență emoțională/Recunoașterea emoțiilor	0,746	0,01

De asemenea am realizat un studiu corelațional dintre inteligența emoțională conform testului de diagnosticare elaborat de D. Goleman și componentele inteligenței emoționale după N. Hall.

Datele ne indică o corelație pozitivă între (corelația Pearson): inteligența emoțională cu informarea emoțională ($r=0,522$, $p=0,01$), inteligența emoțională cu dirijarea propriilor emoții ($r=0,608$, $p=0,01$), inteligența emoțională cu auto-motivarea ($r=0,568$, $p=0,01$), inteligența emoțională cu empatia ($r=0,622$, $p=0,01$) și inteligența emoțională cu recunoașterea emoțiilor celorlalți ($r=0,542$, $p=0,01$).

Tabelul 2. Relația de corelație dintre inteligența emoțională (D. Goleman) și componentele inteligenței emoționale (N. Hall)

Variabile	Coeficientul de corelație (r)	Pragul de semnificației (p)
Inteligență emoțională/Informare emoțională	0,522	0,01
Inteligență emoțională/Dirijarea propriilor emoții	0,608	0,01
Inteligență emoțională/Auto-motivare	0,568	0,01
Inteligență emoțională/Empatie	0,622	0,01
Inteligență emoțională/Recunoașterea emoțiilor	0,542	0,01

Astfel, analizând tabelul de mai sus constatăm că între inteligența emoțională și componentele inteligenței emoționale există o legătură direct proporțională, ceea ce semnifică că un adolescent cu un nivel mediu sau înalt al inteligenței emoționale va fi informat emoțional, va dirija propriile emoții, va fi automotivat, empatic și va recunoaște emoțiile celorlalți.

Pentru a verifica ipoteza conform căreia *există relație dintre motivația pentru succes și inteligența emoțională la adolescenți: nivelul înalt al inteligenței emoționale va determina un nivel optim al motivației pentru succes și invers, nivelul scăzut al inteligenței emoționale determină nivel scăzut al motivației pentru succes.*

În continuare vom investiga corelația între motivația pentru succes și nivelul de inteligență emoțională după coeficientul de corelație lineară Pearson.

Între motivația pentru succes și nivelul de inteligență emoțională se atestă o relație pozitivă, statistic semnificativă ($r = 0,784$; $p \leq 0,01$). Aceasta indică că nivelul de inteligență emoțională a unui adolescent este asociat cu asigurarea succesului unei activități, motivația pentru succes.

Studiul relației dintre motivația pentru succes și inteligența emoțională ne dovedește următoarele: între motivația pentru succes și astfel de componente ale inteligenței emoționale precum conștientizarea emoțională ($r = 0,547$; $p \leq 0,01$) și gestionarea propriilor emoții ($r = 0,678$;

$p \leq 0,01$), ceea ce sugerează că adolescenții foarte motivați sunt mai predispuși să fie capabili de autoreglare emoțională, precum și de a gestiona emoțiile în orice situație, motivația pentru succes este într-o oarecare măsură asociată cu calitățile personale de autoreglare.

Tabelul 3. Studiul corelației între motivația pentru succes și inteligența emoțională după Pearson

Variabilele	Coeficientul de corelații	Pragul de semnificații
Motivația pentru succes / inteligența emoțională	$r = 0,784$	$p \leq 0,01$
Motivația pentru succes /conștientizarea emoțiilor	$r = 0,547$	$p \leq 0,01$

Motivația pentru succes / Dirijarea propriilor emoții	$r = 0,678$	$p \leq 0,01$
Motivația pentru succes / Auto-motivarea	$r = 0,670$	$p \leq 0,01$
Motivația pentru succes / Empatia	$r = 0,491$	$p \leq 0,01$
Motivația pentru succes / recunoașterea emoțiilor altor persoane	$r = 0,661$	$p \leq 0,01$

Între motivația pentru succes și auto-motivație a fost stabilit un coeficient de corelație pozitiv, statistic semnificativ: ($r = 0,670$; $p \leq 0,01$), fapt care sugerează că adolescentul de acest tip sunt de obicei activi, proactivi. Dacă se întâlnesc obstacole, ei caută modalități de a le depăși. Productivitatea activității și gradul activității acesteia în mai puțin dependentă de controlul extern. Diferă perseverență în atingerea scopului, tind să-și planifice viitorul pe perioade mari de timp. Preferă să accepte dificultățile medii sau ușoare, obligațiile sunt supraevaluate, deși realizate.

Motivația pentru succes este într-o relație strânsă, statistic semnificativă cu empatia adolescenților ($r = 0,491$; $p \leq 0,01$), ceea ce indică faptul că capacitatea de a simți emoțiile altor oameni asigură dezvoltarea unor competențe precum abilitatea adolescenților de a imita inconștient emoțiile percepute la alții, adică adolescenții adoptă au aceleași gesturi, mimică, ton al vocii și alte aspecte nonverbale. Este vorba despre o recunoaștere la propriul nivel dispozițiile altor persoane.

Între motivația pentru succes și recunoașterea emoțiilor altor persoane ($r = 0,661$; $p \leq 0,01$), ceea ce sugerează că dezvoltarea motivației pentru succes, capacitatea de a construi o interacțiune eficientă cu partenerii de comunicare, abilitățile de comunicare eficientă și de rezolvare a conflictelor sunt asociate cu capacitatea de a recunoaște și gestiona atât emoțiile cuiva, cât și stările emoționale ale altor persoane, nivelul de cunoaștere a propriei emoții. Dorința adolescentului de succes contribuie la dezvoltarea abilităților sale de interrelaționare, precum și capacitatea de a-și recunoaște și gestiona propriile emoții și emoțiile altor oameni.

Deci, ipoteza precum că *există relație dintre motivația pentru succes și inteligența emoțională la adolescenți* s-a confirmat.

Adolescenții cu motivația pentru a evita eșecul dominantă se caracterizează prin evitarea sarcinilor responsabile, au tendința de a supraestima succesele cuiva în lumina eșecurilor, mai puțină perseverență în realizarea. Adolescentul este înclinat să-și planifice viitorul pentru perioade de timp mai puțin îndepărtate. Motivația de evitare a eșecurilor, arată îndoială de sine, individul nu crede în posibilitatea succesului, are frică de critici. Un astfel de adolescent este asociat cu experiențe emoționale negative. Scopul lor explicit în activitatea nu este de a reuși, ci de a evita eșecul, toate gândurile și acțiunile lor sunt subordonate ideii de a nu greși.

Motivația pentru atingerea succesului are un caracter social, adică este un motiv dobândit care se manifestă ca o consecință a unei interacțiuni a persoanei cu mediul. Formarea sa este influențată de mulți factori externi. Mediul extern poate facilita sau împiedica apariția dorinței de succes a adolescenților, influențează puterea și direcția acestei aspirații.

Pentru a verifica ipoteza precum că *există relații între nivelul motivației de evitare a eșecului și nivelul de inteligență emoțională: nivelul înalt al inteligenței emoționale va corela cu nivelul scăzut al motivației pentru evitarea eșecului, iar nivelul scăzut al inteligenței emoționale cu cel înalt al motivației pentru evitarea eșecului*, vom investiga corelația între aceste variabile după coeficientul de corelație lineară Pearson.

Datele sunt prezentate în tabelul 4.

Tabelul 4. Studiul corelației între motivația pentru evitarea eșecului și inteligența emoțională după Pearson

Variabilele	Coeficientul de corelații	Pragul de semnificații
Motivația de evitarea a eșecului / inteligența emoțională	$r=-0,774$	$p \leq 0,01$
Motivația de evitarea a eșecului / conștientizarea emoțiilor	$r=-0,655$	$p \leq 0,01$
Motivația de evitarea a eșecului / Dirijarea propriilor emoții	$r=-0,747$	$p \leq 0,01$
Motivația de evitarea a eșecului / Auto-motivarea	$r=-0,563$	$p \leq 0,01$
Motivația de evitarea a eșecului / Empatia	$r=-0,624$	$p \leq 0,01$
Motivația de evitarea a eșecului / recunoașterea emoțiilor altor persoane	$r=-0,682$	$p \leq 0,01$

Studiul relației dintre motivația pentru evitarea eșecului și inteligența emoțională ne dovedește următoarele: între motivația pentru evitarea eșecului și inteligența emoțională se atestă un coeficient de corelație indirectă, negativă statistic semnificativă ($r=-0,774$; $p \leq 0,01$). Această situație ne indică că cu cât va fi mai înaltă motivația pentru evitarea eșecului cu atât mai joasă va fi inteligența emoțională și invers.

De asemenea au fost constatate corelații indirecte, negativă statistic semnificative între motivația pentru evitarea eșecului și componentele inteligenței emoționale: cu conștientizarea emoțională ($r=-0,655$; $p \leq 0,01$), ceea ce indică faptul că necunoașterea și neînțelegerea propriilor emoții denota diferite emoții oferă niveluri inferioare de dezvoltare a capacității adolescentului de a gestiona propriile emoții. Fiind-ui frică de eșec, adolescentul manifestă nervozitate, agitație, lipsă de control; cu gestionarea propriilor emoții ($r=-0,747$; $p \leq 0,01$). Relația indirectă, negativă dintre motivația pentru evitarea eșecului și gestionarea propriilor emoții, pot indica faptul că capacitatea de a reglementa activitatea curentă, lua decizii, vor fi diminuate deoarece adolescentul nu are capacitatea de a-și recunoaște, înțelege și controla propriile emoții, adică va fi inefficient; cu auto-motivarea ($r=-0,563$; $p \leq 0,01$); cu empatia ($r=-0,624$; $p \leq 0,01$), ceea ce indică faptul că adolescentului îi lipsește sau este dezvoltată defectuos capacitatea de a simți emoțiile altor oameni și cu recunoașterea emoțiilor altor persoane ($r=-0,682$; $p \leq 0,01$), ceea ce poate indica faptul că adolescenților nu le este suficient dezvoltată capacitatea de a recunoaște și înțelege emoțiile altor oameni.

Datele statistice descrise ne permit să afirmăm că ipoteza, după care *există relații între nivelul motivației de evitare a eșecului și nivelul de inteligență emoțională: nivelul înalt al inteligenței emoționale va corela cu nivelul scăzut al motivației pentru evitarea eșecului, iar nivelul scăzut al inteligenței emoționale cu cel înalt al motivației pentru evitarea eșecului* a fost confirmată.

Concluzii. Motivația de succes este una dintre motivațiile fundamentale ale adolescentului, fără de care este imposibil de realizat pe deplin dezvoltarea personală. Motivația de realizare se referă la motivația bazată pe cea mai bună performanță posibilă a

oricărui tip de activitate, concentrarea pe atingerea unui rezultat la care se poate aplica criteriul „succes”. Motivația de realizare este strâns legată de așa calități a adolescentului, precum: inițiativă, responsabilitate, atitudine conștiincioasă față de activitate, realism în evaluarea capacităților la stabilirea obiectivelor. Adolescenții care sunt motivați să reușească tind să prefere obiective exagerate care le depășesc doar cu puțin pe cele deja atinse. Ei preferă să-și asume riscuri calculate. Motivati să eșueze, au predispoziție la alegeri extreme, unii dintre ei subestimează în mod nerealist iar alții – supraestimează în mod nerealist obiectivele pe care și le-au stabilit.

Adolescentul la care predomină motivația pentru evitarea eșecului manifestă puțină inițiativă, evită tot ce ține de responsabilitate.

Motivația de a obține succes contribuie la faptul că adolescentul, în comportamentul său și viață în ansamblu, are ca scop atingerea obiectivelor, depășirea obstacolelor și obținerea a ceea ce își dorește. Prin urmare, el are așa caracteristici personale precum curajul, determinarea, intenția, asumarea de riscuri, perseverența, stima de sine adecvată și nivel înalt al aspirațiilor. O persoană cu motivația de a obține succesul preferă să rezolve probleme cu un grad mediu sau ceva mai mare de complexitate. Nerealizarea scopului contribuie la o creștere suplimentară a motivației. Abilitatea de a stabili obiective pe termen lung și de a le atinge este inerentă.

Motivul evitării eșecului se datorează nevoii unei persoane în orice situație de a evita un rezultat negativ al unei activități sau consecințele negative ale acesteia. Activitățile în care poți eșua, provoacă atitudinea ei emoțională negativă. Personalitatea acestei categorii se caracterizează adesea printr-o autodeterminare profesională inadecvată, fără a lua în considerare abilitățile, cunoștințele, aptitudinile și abilitățile existente.

Motivația de a evita eșecul încurajează o persoană să-și construiască comportamentul și activitățile în așa fel încât să aibă un număr minim de greșeli, eșecuri și alte experiențe negative. El este caracterizat de calități personale precum anxietatea, îndoiala de sine, atitudinea inadecvată la critică, stima de sine supraestimată sau subestimată, un nivel de pretenții care nu corespunde realității. O persoană cu o motivație de a evita eșecul într-o situație de alegere preferă să rezolve sarcinile ușoare sau cele mai dificile. Nerealizarea scopului duce la pierderea interesului și la dorința de a părăsi acest tip de activitate. O persoană preferă să-și stabilească obiective pe termen scurt; atunci când își stabilește obiective pe termen lung, este posibilă o pierdere a motivației. O persoană tinde să atribuie eșecul calităților interne, iar succesul celor externe.

Deci, analiza corelației efectuată în cadrul studiului relației dintre motivația pentru succes și inteligența emoțională a evidențiat existența unor relații între motivația pentru succes, motivația de evitare a eșecurilor și inteligența emoțională, componentele acesteia, ceea ce ne permite să confirmăm ipotezele cercetării au fost confirmate.

Bibliografie

1. ARMSTRONG, T. Ești mai inteligent decât crezi: un ghid al inteligențelor multiple, pentru copii / Dr. Thomas Armstrong; traducere din limba engleză de Laura Dana Boga. - Ed. a 2-a. București: Curtea Veche, 2019. 223 p.
2. AVRAM, L. Conceptul de inteligență emoțională și utilizarea acestuia în managementul instituțiilor educaționale / Luminița-Eugenia Avram. Iași: PIM, 2018. - 83 p.

3. ELIAS, M. Stimularea inteligenței emoționale a adolescenților. traducere de Sabina Dorneanu. București: Curtea Veche, 2020. 295 p.
4. GOLEMAN, D. Focus: motivația ascunsă a performanței / Daniel Goleman; traducere din limba engleză de Iustina Cojocaru și Bogdan Georgescu. București: Curtea Veche, 2014. 318 p.
5. GOLEMAN, D. Creierul și inteligența emoțională: noi perspective / Daniel Goleman; traducere din engleză de Gabriela-Alexandra Bănică. București: Curtea Veche, 2018. 112 p.
6. MASLOW, A. H. Motivație și personalitate / Abraham H. Maslow; traducere din limba engleză de Andreea Răsuceanu. București: Editura Trei, 2019. 567 p.
7. STEIN, J. Forța inteligenței emoționale: Inteligența emoțională și succesul vostru / prof. dr. Steven J. Stein, dr. Howard E. Book; traducere: Monica Sibinescu. București: ALLFA, 2021. - 277 p.
8. STELATTO, K. SOS adolescenții: Nesiguranță, emoții, prietenii de tot felul, limbajul corpului, inteligență emoțională, sex, droguri, alcool / Kira Stelatto; traducere din limba italiană de Radu Gâdei. București: ALL, 2021. 103 p.

INTEGRATION OF REFUGEES INTO THE ROMANIAN SOCIETY

Răzvan Moroșanu

PhD Candidate, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi

Abstract: *Humans have been migrating from ancient times. The first migrators were the tribal peoples in search of food, land and resources. They were not considered refugees or asylum seekers, but gatherers or hunters who explored new lands. Therefore, it is a fact that refugees have always existed but the formalization of international community's responsibility to provide protection and to find solutions for refugees only dates back to the founding of the League of Nations. This organization defines refugees in categories, mainly according to their country of origin. The refugee crisis has represented a topic of great interest to the international community since the creation of the United Nations. Through the asylum process, refugees and other people who needed protection were offered access to assistance offered by other states. But, in some cases, the national asylum system proved to be ineffective and offered asylum seekers unequal access. In order to solve this problem, the European Union developed a common European asylum system designed to harmonize the national asylum systems and procedures of the member states and to facilitate the examination of the asylum seeker requests. In order to do this, the European Union relied on the existing international legal framework, regulated by the provisions of the 1951 Convention and the principle of non-refoulement.*

Keywords: migration, integration, protection, refugees, asylum seekers.

Introducere

Ființele umane au migrat din cele mai vechi timpuri. Primele migrații au fost făcute de oamenii tribali, în căutare de alimente, apă și resurse. Aceștia nu erau considerați refugiați sau solicitanți de azil, au fost priviți ca simpli culegători sau vânători care au început explorarea de noi terenuri.

Putem spune așadar că refugiații au existat dintotdeauna, însă o conștientizare a responsabilității comunității internaționale de a oferi protecție și de a găsi soluții pentru refugiați datează doar din momentul fondării Ligii Națiunilor¹. Această organizație definește refugiații pe categorii, în special în funcție de țara lor de origine.

Protecția refugiaților a reprezentat o temă de mare interes pentru comunitatea internațională încă de la crearea Organizației Națiunilor Unite². Prin intermediul canalelor de azil, refugiaților și altor persoane care au avut nevoie de protecție li s-a oferit acces la asistența oferită de către state. Dar, uneori, sistemele naționale de azil național s-au dovedit a fi ineficiente și ofereau acces inegal la procedurile de azil. Pentru a rezolva această problemă, Uniunea Europeană, a luptat pentru a dezvolta un sistem european comun de azil, destinat să armonizeze sistemele de azil și procedurile statelor membre și pentru a facilita examinarea

¹ Societatea Națiunilor sau Liga Națiunilor a fost o organizație internațională înființată în urma Conferinței de Pace de la Paris care a pus capăt Primului Război Mondial și precursora Organizației Națiunilor Unite fondată la 10.01.1920

² Fondată în 1945 are misiunea de a asigura „pacea mondială”, „respectarea drepturilor omului”, „cooperarea internațională” și „respectarea dreptului internațional”. Sediul central e la New York

cererilor de azil. Pentru a face acest lucru, s-a bazat pe cadrul legal internațional pre-existent, reglementat de dispozițiile Convenției din 1951 și principiul nereturnării.

Concepte terminologice

Statutul unui **solicitant de azil** reprezintă etapa primordială posibilității obținerii unui statut de beneficiar de protecție (BP). Definiția dată de legiuitor în Legea 122/2006 privind azilul în România, art. 2 (1), lit. b este următoarea: *cetățeanul străin sau apatridul care și-a manifestat voința de a obține protecție internațională în România, atât timp cât procedura de azil cu privire la cererea sa nu s-a finalizat.*

Acest text, coroborat și cu Convenția de la Geneva privind statutul refugiaților (1951), prevede faptul că orice persoană având o *temere bine întemeiată*³ poate cere Poliției de Frontieră, Inspectoratului General pentru Imigrări sau Poliției Județene/Locale, protecția statului român prin începerea procedurii de azil.

Această procedură se realizează în Centrele de azil, denumirea completă a acestora fiind: Centre Regionale de Cazare și Proceduri pentru Solicitanții de Azil (CRCPSA). Centrele sunt în număr de 6 pe teritoriul României. Ele sunt așezate strategic în funcție de regiunile de migrație și au în raza lor de acoperire mai multe județe, iar capacitatea maximă e între 900 / 1000 de locuri de cazare. Aceste centre se află în: Șomcuta Mare, Rădăuți, Timișoara, Galați, București și Giurgiu. Centrele de azil se află în subordinea Inspectoratului General pentru Imigrări. Regiunile de migrație sunt importante din perspectiva centrelor de azil, fiecărui centru fiindu-i alocate un număr de județe aflate în circumscripția lor, așa cum se poate observa în *tabelul 1.1.*

Tabel 1.1. Regiunile de migrație din România

Regiunea 1	CRCPSA București; CRCPSA Giurgiu	București, Ilfov, Prahova, Buzău, Dâmbovița, Argeș, Vâlcea, Gorj, Brașov, Covasna, Giurgiu, Călărași, Ialomița, Teleorman, Olt, Dolj
Regiunea 2	CRCPSA Galați	Galați, Vrancea, Bacău, Vaslui, Brăila, Tulcea și Constanța
Regiunea 3	CRCPSA Rădăuți	Suceava, Botoșani, Iași și Piatra Neamț
Regiunea 4	CRCPSA Șomcuta Mare	Maramureș, Satu Mare, Sălaj, Cluj, Bistrița Năsăud, Mureș, Harghita, Sibiu și Alba
Regiunea 5	CRCPSA Timișoara	Timișoara, Arad, Bihor, Hunedoara, Mehedinți și Caraș Severin

Procedura de azil are următoarea structură: amprentarea conform Regulamentului Dublin III (Regulamentul nr. 604/2013 - Politica europeană în domeniul azilului: stabilește țara UE responsabilă de examinarea cererilor), verificarea bagajelor (posibil control corporal), examinare medicală, control psihologic, preluarea actelor de identitate (permis de ședere sau pașaport), cazarea solicitanților gratuit (dacă se dovedește imposibilitatea susținerii

³ Temere de a fi persecutat pe motive de rasă, religie, naționalitate, opinii politice sau apartenență la un anumit grup social.

financiare), interviu inițial, investigațiile agentului ITO (informații din țara de origine), interviu decizional, decizia.

În general, în perioada de timp cât se derulează procedura, se acordă persoanelor vulnerabile o sumă de 67 de lei pentru haine în timpul verii și 100 de lei pe timpul iernii. Aceste sume sunt alocate o singură dată pe sezon. Mai beneficiază de o sumă de 16 lei/zi: 10 lei pentru alimente și 6 lei pentru produse informaționale. Aceștia solicită drept de muncă după 3 luni dacă se mai află în derularea procedurii și se pot deplasa oriunde pe teritoriul României (conform regulamentului din 25 august 2017 de ordine interioară al centrelor regionale de cazare și proceduri a solicitanților de azil emis de Ministerul Afacerilor Interne). Sumele alocate sunt pentru persoanele aflate într-o stare de vulnerabilitate și au ca reședință centrul de azil.

Procedura se finalizează cu o decizie din partea Centrelor Regionale de Cazare și Proceduri pentru Solicitanții de Azil (CRCPSA) care poate fi pozitivă sau negativă. Răspunsul pozitiv va fi în sensul acceptării solicitantului de azil sub protecția țării noastre, devenit astfel ori refugiat, ori primind statutul de protecție subsidiară. Răspunsul negativ va fi în sensul primirii unei decizii de repatriere. Decizia de repatriere se acordă în primele 15 zile pentru repatrierea voluntară, adică întoarcerea voluntară în țara de origine sau cea forțată, când intervine statul pentru escortarea acestuia peste granițele țării.

Această decizie se poate ataca la Tribunal, iar apelul se realizează la Curtea de Apel. În final, ca o ultimă soluție, se poate apela și la procedura de soluționare a cererii de acordare a accesului la o nouă procedură.

Un aspect important de menționat e și faptul că pe durata acestei proceduri de azil se întâmplă cele mai multe tentative sau reușite de trecere frauduloasă a frontierei de stat, ambele pedepsibile conform art. 262 din NCP. Această reglementare nu se aplică și atunci când persoana respectivă intră pentru prima dată pe teritoriul României dacă solicită începerea procedurii de azil. Dacă momentul infracțional se consumă, statul în care a ajuns solicitantul de azil, are obligația de a-l trimite înapoi în prima țară care a început procedura (acest lucru se descoperă cu ajutorul sistemului de amprentare).

Conform Regulamentului Dublin III primul stat care a început procedura de azil este îndreptățit să o finalizeze. Această prevedere se corelează cu normele metodologice de aplicare a Legii 122/2006 privind azilul, menționate în rândurile de mai sus, și care prevăd faptul că solicitantul de azil va preda la începerea procedurii toate actele de identitate utile pentru trecerea frontierei. În acest fel, solicitantul de azil, până la finalizarea procedurii, nu are posibilitate legală de a pleca de pe teritoriul primului stat, decât în condiții frauduloase. Convenția de la Geneva întărește această afirmație prin art. 31 care prevede că: *Statele contractante nu vor aplica sancțiuni penale, pe motivul intrării sau șederii lor ilegale, refugiaților care, sosind direct din teritoriul unde viața sau libertatea lor erau amenințate în sensul prevăzut de art. 1, intră sau se găsesc pe teritoriul lor fără autorizație, sub rezerva prezentării lor fără întârziere la autorități pentru a le expune motivele, recunoscute ca valabile, ale intrării sau prezenței lor ilegale. 2. Statele contractante nu vor aplica, în ce privește deplasările acestor refugiați, alte restricții decât acelea care sunt necesare; aceste restricții vor fi aplicate numai până la reglementarea statutului lor de refugiați în țara respectivă sau până la obținerea admiterii în altă țară.* În aceste rânduri termenul de refugiat

utilizat în Convenție trebuie înțeles ca un termen generic, este vorba despre o persoană care caută refugiu în Europa datorită unor probleme grave aflate în țara de origine.

Mergînd pe firul cronologic, în cazul în care, prin procedura administrativă de azil sau prin procedură judecătorească, s-a acordat o decizie de protecție, statutul de solicitant de azil se va schimba în funcție de motivele invocate, în:

Statut de **refugiat**, conform art. 23 din Legea 122/2006 privind azilul în România se recunoaște *cetățeanului străin care, în urma unei temeri bine întemeiate de a fi persecutat pe motive de rasă, religie, naționalitate, opinii politice sau apartenență la un anumit grup social, se află în afara țării de origine și care nu poate sau, din cauza acestei temeri, nu dorește să solicite protecția respectivei țări, precum și apatridului care, aflîndu-se din motivele menționate anterior în afara țării în care avea reședința obișnuită, nu poate sau, din cauza acestei temeri, nu dorește să se întoarcă în respectiva țară și cărora nu li se aplică cauzele de excludere de la recunoașterea statutului de refugiat, prevăzute de prezenta lege.*

Statut de **protecție subsidiară** se acordă, conform art. 26 din Legea 122/2006 privind azilul în România: *cetățeanului străin sau apatridului care nu îndeplinește condițiile pentru recunoașterea statutului de refugiat și cu privire la care există motive întemeiate să se creadă că, în cazul returnării în țara de origine, respectiv în țara în care își avea reședința obișnuită, va fi expus unui risc serios⁴, în sensul prevederilor alin. (2), care nu poate sau, din cauza acestui risc, care nu dorește protecția acelei țări și căruia nu i se aplică cauzele de excludere de la acordarea acestei forme de protecție, prevăzute de prezenta lege.*

Conform OG 44 / 2004 privind integrarea socială a străinilor care au dobîndit o formă de protecție sau un drept de ședere în România, precum și a cetățenilor statelor membre ale Uniunii Europene și Spațiului Economic European, străinii care au dobîndit o formă de protecție (statut de refugiat sau de protecție subsidiară) sunt incluși în programele de integrare pe baza cererilor individuale depuse în termen de 30 de zile de la dobîndirea statutului și pe baza semnării unui protocol între persoana care solicită includerea în programul de integrare și Inspectoratul General pentru Imigrări, Direcția Azil și Integrare (CRCPSA – Centrele de azil). Se va proceda la un scurt interviu realizat de ofițerul de integrare din cadrul CRCPSA întocmindu-se o fișă de evaluare a nevoilor individuale în care sunt stabilite activitățile necesare pentru integrarea socială. Pe baza fișei de evaluare se întocmește și un plan individual de măsuri în vederea integrării care cuprinde obiectivele stabilite pentru beneficiar, termenele de realizare, activitățile necesare pentru atingerea obiectivelor, persoanele, instituțiile și/sau organizațiile responsabile, care se comunică beneficiarului.

Activitățile pe care se insistă pe durata programului de integrare sunt: sesiuni de acomodare culturală și cursuri de învățare a limbii române.

Programul de integrare se derulează, în principiu, pe o durată de 6 luni, cu posibilitatea prelungirii cu încă 6 luni (nu mai mult de un an), dacă ofițerul de integrare constată că beneficiarul a depus eforturi în respectarea planului individual de integrare.

Motivația este și una financiară, statul român prin intermediul AJPIIS-ului (Agenția Județeană pentru Plăți și Inspecție Socială), acordă beneficiarilor unor forme de protecție un

⁴ Definirea riscului serios: 1. condamnarea la pedeapsa cu moartea ori executarea unei astfel de pedepse; sau 2. tortura, tratamente sau pedepse inumane ori degradante; sau 3. o amenințare serioasă, individuală, la adresa vieții sau integrității, ca urmare a violenței generalizate în situații de conflict armat intern ori internațional, dacă solicitantul face parte din populația civilă.

cuantum de 540 de lei pe lună dacă participă activ la activitățile precizate în planul individual și care nu au un loc de muncă remunerat într-un cuantum mai mare de 500 de lei pe lună, conform OUG 44 / 2004, art. 22 (4).

Motiv pentru care OG 44/2004 a instituit în art. 23 (1) următoarele obligații:

- a) să participe în mod regulat la activitățile stabilite în planul individual;*
- b) să depună eforturi pentru parcurgerea tuturor etapelor programului de integrare, potrivit protocolului semnat;*
- c) să respecte normele de disciplină, conduită și cele stabilite de conducătorii cursurilor, precum și regulamentele interne ale centrelor de cazare;*
- d) să informeze CRCPSA asupra oricărei schimbări de natură să afecteze prezența la activitățile de integrare.*

Nerespectarea acestor obligații atrage încetarea aplicării uneia sau mai multor măsuri prevăzute în planul individual, inclusiv retragerea dreptului la cazare și a ajutorului material prevăzut la art. 22 alin. (4).

Căile prin care refugiații sosesc în România:

- Unii sosesc conform stereotipului societal: conduși de călăuze pe căi ilegale pentru a evita controlul la frontieră. Dintre aceștia, mulți percep România drept o „țară de tranzit”, aceasta fiind doar o etapă în călătoria lor. Cîțiva sosesc cu intenția de a se stabili aici. Un procentaj mic îl constituie cei care au plătit pentru a fi duși în țările din Vestul Europei, dar care au fost înșelați de către călăuze. În cele mai multe cazuri, călătoria spre România impune tranzitarea prin / șederea în alte state, precum Turcia, Ucraina sau Serbia.
- Mulți sosesc legal, cu avionul, folosindu-se de resursele familiei. Dintre aceștia, unii au sosit în România direct din țara de origine, de obicei pentru a studia aici, ulterior solicitînd. Majoritatea vin din țări terțe, precum statele arabe, unde aveau permise de muncă sau de studii. Uneori, solicitarea unei forme de protecție internațională este motivată de intenția de a urma cursuri universitare în România și de a beneficia de statutul de refugiat pentru a nu trebui să plătească taxele de școlarizare cerute cetățenilor statelor din afara UE. Aceasta este, însă, reprezentarea lor asupra realității, inclusiv a obstacolelor legale și a oportunităților existente, și nu reflectă în mod necesar cadrul juridic existent.
- O altă parte importantă a fluxului de refugiați este compusă din cei ce se alătură membrilor de familie care trăiesc deja în România. Situația lor este privilegiată în ceea ce privește condițiile inițiale, inclusiv accesul la o locuință și la servicii de sănătate, dar și în ceea ce privește consilierea juridică în vederea solicitării statutului de refugiat.

Direcții de integrare:

1. concentrarea pe integrare, începînd cu etapa de recepție, și trecerea în plan secundar a chestiunilor birocratice (fără a desconsidera importanța acestora);
2. creșterea gradului de conștientizare cu privire la refugiați;

3. creșterea gradului de familiaritate al refugiaților cu cultura românească.

Integrarea trebuie să fie conceptul-cheie în abordarea aspectelor referitoare la refugiați. Dacă obiectivul politicilor este acela de a consolida capacitatea refugiaților de a-și atinge bunăstarea și de a contribui la bunăstarea societății, trebuie să privim dincolo de aspectele juridice ale acordării azilului și să-i ajutăm pe cei nou-veniți să se integreze în cultura locală încă din primele lor zile în România. Dobândirea abilităților lingvistice este prima provocare importantă cu care se confruntă refugiații, în special în cazul celor mai puțin educați.

Integrarea reprezintă mult mai mult decât aspectele juridice și economice. Se referă, în primul rând, la a fi o persoană fericită în contextul societății gazdă. Este obligatoriu să înțelegi contextul în care trăiești. Prin urmare, expunerea directă la cultura românească este o condiție necesară. Termenul “cultură” nu este folosit aici în sensul său de “artă” sau de set superior de standarde valoroase. După cum spunea Spengler acum mai bine de 100 de ani, nu există o cultură, ci o rețea de culturi amestecându-se unele cu altele, fără a intra în contradicție. Expunerea la cultură înseamnă înțelegerea modului de gândire și a comportamentului răspândit în rândul populației. Contactul direct cu românii ajută cel mai mult. Locuirea în zone nesegregate aduce și ea un aport important în viața cotidiană. Permite interacțiunea cu vecinii români, reduce riscul de a dezvolta comunități segregate sau o cultură a dependenței de brokeri sau sponsori (definiți drept indivizi care mediază contactul cu lumea).

Integrarea se referă și la modul în care alții te privesc, ca refugiat. Este necesară o campanie care să încurajeze sentimentele pozitive față de refugiați, solicitanți de azil și imigranți, și care să trateze stereotipurile negative pe scară largă.

Având în vedere diferențele dintre diferitele categorii de refugiați, se poate lua în considerare concentrarea pe susținerea celor care au un nivel scăzut de calificare. Refugiații cu o înaltă calificare profesională sunt mai capabili să caute ajutor și pot intra singuri în contact cu furnizorii de servicii. Ei sunt, de asemenea, mai bine echipați pentru a se adapta la cultura românească. Totodată, este mai probabil ca aceștia să fie mobili, inclusiv să re-migreze, și să dobândească cunoștințe dintr-o multitudine de locuri. Refugiații cu un nivel scăzut de calificare sunt mai vulnerabili și au nevoie de mai multă asistență. Fără îndoială, este mai simplu să lucrezi cu cei mai bine calificați, dar a ajuta pe cei mai puțin calificați aduce gratificații mai mari. Din nou, în cazul celor slab calificați, ar trebui evitată stimularea unei culturi a dependenței. Abordarea de bază pe care se construiesc programele/proiectele și strategia de integrare a refugiaților ar trebui să fie bazată pe re-construirea capacității refugiaților de a stăpîni propria viață.

Integrarea reprezintă, de fapt, cadrul fiecărei acțiuni specifice îndreptate către refugiați, deoarece efectele sale pot fi văzute în domenii precum locuirea, munca, activitățile recreative etc. O persoană integrată reușește să găsească mai ușor un loc de muncă sau un loc în care să locuiască și, în ansamblu, are cel puțin un set de instrumente de bază pentru traiul zilnic.

Cu toate acestea, integrarea este o stradă cu două sensuri, deoarece implică atât entitatea care urmează să fie integrată, cât și entitatea spre care este orientată integrarea. Este un joc cu două componente, în care atât refugiații, cât și societatea sunt actori având nevoi specifice. Având în vedere societatea românească, este nevoie de abordarea nevoilor a trei categorii de actori sociali: populația locală, furnizorii de servicii și funcționarii publici care nu

sunt implicați în asistența refugiaților, dar care pot influența situația lor în mod direct sau indirect.

Legislație

*** - Legea nr. 122/2006 privind azilul în România, publicat în Monitorul Oficial nr. 428, din 18 mai 2016.

*** - OUG 194/2002 privind regimul străinilor în România, publicat în Monitorul Oficial nr. 421, din 5 iunie 2008.

*** - Hotărârea nr. 14/2016 pentru modificarea și completarea Normelor metodologice de aplicare a Legii nr. 122/2006 privind azilul în România, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 1.251/2006, publicat în Monitorul Oficial nr. 51, din 25 ianuarie 2016.

*** - Ordinul nr. 130/2016 pentru aprobarea regulamentului de ordine interioară al centrelor regionale de cazare și proceduri a solicitanților de azil, publicat în Monitorul Oficial nr. 680, din 2 septembrie 2016.

*** - Convenția de la Geneva din 28 iulie 1951 privind statutul refugiaților, publicat în Monitorul Oficial nr. 148, din 17 iulie 1991.

*** - Regulamentul (UE) nr. 604/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 26 iunie 2013 de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinare a unei cereri de protecție internațională depusă într-unul din statele membre de către o țară terță sau apatrid.

Poetry as a form of freedom in communist prisons

Drd. Ioana Anuței (Iordache)
Universitatea Pitești

Abstract: *During the communist regime, many writers were imprisoned and their writings banned. They suffered not only deprivation of liberty but many beats with bestiality, cold, hunger, humiliation, and the main part, the destruction of their writings. Religious poets were the main target. Religious convictions threatened a system that promoted atheism and people devoted to the system. The Romanian elite was imprisoned in Aiud, Jilava, or Ocnele Mari. Some lost their lives like Vasile Militaru, and Daniil Sandu Tudor, or became seriously ill. Poetry was the way to escape the immediate reality in those difficult conditions. The lyrics weren't written on paper. They were written on their memory or their cellmates. Poetry was the only consolation and the way to maintain self-consciousness.*

Keywords: *religious poetry, liberty, communist regime, release, support.*

Perioada postbelică și instaurarea regimului comunist marchează nefast destinul culturii și spiritualității românești. Elita culturală din perioada interbelică, unită prin simbioza crezului artistic și a spiritualității ortodoxe, va fi aspru pedepsită în spațiul carceral.

În viziunea regimului comunist, literatura trebuie să slujească ca material exclusiv propagandistic spre influențarea maselor. Poezia, fiind mai redusă ca spațiu, trebuie să devină un material manipulator și formator al opiniilor impuse de regim. Lirica nu mai trebuie să fie o manifestare a sinelui cufundat în marile întrebări existențiale, ci o manifestare abordabilă și accesibilă a omului cu o educație sumară. Se impune evitarea descoperirii adevărului existențial și limitarea progresul spiritual. Omul nou este omul simplu, manipulabil care acceptă orice afirmație, fără un studiu prealabil, fără conexiuni interioare. Graba implementării ideilor regimului totalitar trebuia impune propagandă lirică, iar cei ce nu acceptă noua misiune, să fie condamnați și aruncați în închisoare.

De aici vine imensa dorința de a controla spațiul literar și de a impune condiții creatorilor. Vocea interioară nu mai este relevantă, iar psihologia cititorului trebuie schimbată. Ochii stăpînirii cad asupra scriitorilor tradiționaliști ce dezvăluie relația omului cu Dumnezeu. Expresia trăirilor religioase implementate adînc în conștiința unui popor ortodox, legat spiritual de Biserică și idealurile creștine este condamnată la dispariție.

Anihilarea tuturor celor ce cultivă rezistența prin rugăciune și cultură se transformă într-un obiectiv facil al unui regim totalitar. Extirparea sentimentului religios și a creațiilor ce reflectă trăirile omului raportat la Dumnezeu este urgentă. Toate aceste opere sunt închise în cufărul culturii învechite și înlocuite cu creații „sensibile” ale omului dezbrăcat de stări spirituale înalte. Literaturii nu i se mai permite să sugereze stările contemplației interioare, ci să dezvăluie trăirile artistice provocate de idealurile comuniste: libertate, egalitate, fraternitate etc. Poeții religioși sunt închiși unul câte unul, acuzați de colaborarea cu revista *Gîndirea* sau de participare la întîlnirile *Rugului Aprins*.

Întunericul celulelor comuniste este luminat de cercul elitei românești, cea care transformă spațiul închisorilor în amfiteatre de cultură și spiritualitate. Sacrificiile lor din aceste spații de tortură fizică se transformă în adevărate jertfe de purificare ale neamului românesc.

O cale de ignorare a disperării și a neputinței, o cale de rezistență în fața durerii și a spațiului în care se aflau rămîne poezia. Sufletul nu poate fi atacat vizibil precum trupul, bătut

și înfometat. Tortura fizică exterioară nu dărimă cetatea interioară în spatele căreia stă Dumnezeu cu brațele deschise. Efectul dorit de torționari are un efect invers. Totul se transformă într-o aprigă mișcare de rezistență, plătită chiar cu prețul vieții sau al distrugerii operei.

Nichifor Crainic (1889-1972) – reprezentant de seamă al tradiționalismului, promotorul spiritualității românești, colaborator și conducător al revistei *Gîndirea*, este condamnat la ani grei de închisoare în perioada comunistă. „Cel dintîi teolog român din epoca modernă a istoriei noastre care scoate teologia din cercul strîmt și ocolit al specialiștilor, prezentînd-o, într-o formă impunătoare, atențiunii generale a lumii intelectuale.”¹ Își pusese pecetea peste o generație de scriitori. Toate lucrările sale dovedesc un monument de cultură, fiind promotorul unei punți dintre veacuri pentru generații aflate în deriva istorică a perioadei interbelice. Promovează plin de elan întoarcerea la matca ortodoxiei, impregnată în adîncurile sufletelor noastre, considerată „sare a culturii românești”².

Esența pămîntului românesc este văzută ca un dar al raiului plinar: „Podgorii bogate și lanuri mănoase,/ Iisuse Hristoase,/ E raiul în care ne-a vrut Dumnezeu,/ Privește-Te’n vie și vezi-te-n grîne/ Și sîngeră’n struguri și frînge-Te’n pîne./ Ca bobul în spice și mustu’n ciorchine/ Ești totul și toate prin Tine,/ Tu, viață de-a pururi a neamului meu.”, *Cîntecul potirului*, versuri scrise în închisoarea de la Aiud.

Susținerea tuturor celor ce aveau interes pentru moștenirea ortodoxă, iubirea profundă a țării, educarea tineretului în spiritul ortodoxiei penetrează sublim toate articolele și cărțile sale. O dată cu înaintarea în vîrstă, pronunțarea idealurilor este tot mai vehementă și amenințătoare: „Mi s-a părut că treci Iisuse/ Precum treceai pe vremea aceea/ Vorbeai... și inimile toate/ Se animau de vorba Ta.”

Cei 15 ani de închisoare la Văcărești și Aiud îi transfigurează trupul, dar nu îi alterează sufletul. El mărturisește că închisoarea, prin asprimea ei, poate să-ți anuleze simțurile, dar nu îți poate nimici sufletul. Durea nemărginită și legătura cu cei dispăruți o reflectă versurile cutremurătoare din *Unde sunt cei ce nu mai sunt?*. Această întrebare retorică existențială duce la răspunsul concentrator al învățăturilor teologice: „Zis-a ciocîrlia: S-au ascuns/ În lumina celui necuprins.” Cunoștințele teologice, spațiul interior al rugăciunii, memoria jertfelor mărturisitorilor anteriori ai credinței în Hristos stau la temelia cetății gîndurilor. Refugiul cetății interioare devine spațiul libertății absolute în care există doar Dumnezeu.

Calea spre Dumnezeu presupune implicit intrarea în liniștea interioară, desăvîrșită, suport al rezistenței mentale și fizice. Propria reculegere esențială se manifestă în rugăciune, în cîntec și în poezie. Rugăciunea îi deschide calea spre poezie, iar poezia îi deschide calea spre frumosul suprem izvorît din divinitate, izolare a mizeriei din închisoare.

Poeziile „sunt opera unui poet martir, create în lunga perioadă a martirajului său, suportat fără nicio vină de-a fi aparținut vreunui partid politic, ci pentru simplul fapt că s-a manifestat ca ziarist și poet român creștin. El n-a pierdut în zadar timpul în închisoare, și suferința i-a fost un prilej de aprofundare în meditație la tainele adevărate ale existenței.”³

Volumul *Am cunoscut iadul! Mărturii din închisoare* (1947-1962) cuprinde propriile mărturisiri, considerînd foamea ca cel mai puternic stimulent pentru a scrie. Versurile erau învățate de ceilalți deținuți din celulă, ca mai apoi să le transmită și altora prin codul morse la țevile de calorifer spre a fi memorate, efectul fiind asemănător cu transmiterea versurilor literaturii populare, fără a exista în format scris, chiar dacă multe au suferit modificări.

Radu Gyr (1905- 1975) reprezintă un model de sacrificiu pentru idealurile naționale și spirituale. Cercetându-i parcursul profesional și evoluția operei, poți să îl consideri un Apostol al închisorilor, o lumină a celulelor întunecoase, o supremă mângâiere a sufletelor oropsite și deznădăjduite. Dincolo de ușile masive din fier trăiește în permanență, împreună cu Hristos, emanație a propriei simțiri în *Iisus în celulă*, sinistrul celulei devine locul marii întâlnirii: „Azi noapte Iisus mi-a intrat în celulă./ O, ce trist și ce-nalt părea Crist!”. Iisus nu mai pare departe, ci e cel ce vine în acest interior mizer și participă la suferința umană: „ S-a așezat lângă mine pe rogojina:/- Pune-mi pe răni mâna ta!” Efectul prezenței divine este pacea interioară și exterioară: „ Am simțit cum îmi cade capul pe mână/ Și-am dormit o mie de ani...”, „ Miroseau paiele a trandafiri”. Imboldul liric susține extrapolarea suferinței prin modelul jertfei și a suferinței de pe Golgota, rănilor Lui pot vindeca rănilor bastoanelor și ale torturilor: „ M-am pipăit...și pe mâinile mele./Am găsit urmele cuiele Lui.” Poetul oferă un sprijin moral tuturor celor ce se identifică cu starea sa, singura mângâiere reală să fie Hristos, cel ce a plătit cu propria suferință pentru răscumpărarea neamului omenesc.

În închisoarea de la Miercurea Ciuc scrie *Cîntec de leagăn* emanație a durerii conștiente pierderii celor dragi „din temnița ce-i surpă anii/ nu s-a mai întors tătucul bun”, opresiunea unui sistem nemilos: „Lupii beznelor rînjesc la pînde/țara-i toată temnițe flămînde/ și tătucu-i dus de lîngă noi” duce la victime colaterale, copiii, care devin simbolul renașterii, a izbăvirii finale.

Conștientizarea continuă a stării sinelui conduce la integrarea tuturor celor aflați în aceeași situație, vocea sa este o verigă a unui lanț prin care este legat de ceilalți, iar prima verigă este Hristos, ceilalți sunt verigile suferinței purtate umăr la umăr cu Hristos, toți aflați sub crucea Sa.

Suferința purtată cu demnitate pînă la final aduce și răsplata: „ Morți sfinți în temniți și prigoane,/ Morți sfinți în lupte și furtuni,/ Noi am făcut din voi icoane, Și vă purtăm pe frunți cununi.”

Amenințat cu arestarea soției și fiicei sale, îl fac să cedeze în fața presiunilor imense și să accepte propunerile tortionarilor, deși clocotul interior vibra de revoltă. Aparent își abandonează idealurile sfinte promovate de întreaga sa creație. Compromisul făcut, asemănător cu o apostazie îi provoacă o mulțime de remușcări. Acuzatorilor săi le atrage atenția: „ Voi nu ați fost cu noi în celule/ să știți ce e viața de bezne,” (...) „Voi n’ați plîns cu noi în palme, fierbinte,/străpunși de cuțitul trădării./ Sub cer fără stele, în drum spre morminte,/voi n’ați dus povara durerilor sfinte/ spre slava și binele țării.” (...) „ Ați stat la ospete’ncărcate/ gonind după fast și orgoliu.” (...) „ voi nu știți ce’nseamnă ’nvierea din moarte,/ căci n’ați fost cu noi în celule.”

Eliberarea din 1963 nu îi aduc recunoașterea și reabilitarea, în schimb îl mobilizează în așternerea pe hîrtie a versurilor memorate în spatele zidurilor închisorilor, conștient că sfîrșitul îi poate fi aproape. Reflexiile la propriul destin adună emoții: „ Așa trec în fuga lor, Radule, Radule, anii.../ ca ieri, culegeam tot văzduhul pe spade fierbinți/ și iată-ne acum potoliți întru răni și strădanii” (...) „Azi nu ne mîndrim cu victorii cîndva adunate,/ ci durerea în care am fiert și-am șezut.”⁴

Daniil Sandu Tudor sau Alexandru Teodorescu (1896-1962), inițiatorul mișcării *Rugul Aprins al Maicii Domnului* plătește cu viața pentru întemeierea unui grup duhovnicesc ce promova întoarcerea la valorile ortodoxiei. Stabilirea unei relații cu Dumnezeu și scoaterea la lumină a acestor idealuri, aflate în stare latentă a ființei noastre, devine obiectivul primordial.

Imaginea acestui om complex plin de sensibilitate și intransigență, „ființa demnă care și-a asumat lucid misiunea de a sădi în sufletele românilor adevăratele învățături despre credința ortodoxă, tradiția și cultura acestui neam”⁵ suferă din partea unui regim ce luptă pentru schimbarea mentalității și „impunerea unor stereotipuri imperative, în care unica valoare era ideologia comunistă.”⁶

Poezia sa reflectă experiența mistică a unui trăitor în spiritul ortodoxiei, sinele implicat se reflectă în acatistele sale, fiind printre pușinii poeți moderni a căror creații cum ar fi: *Acatistul Preacuviosului Părintelui nostru Sfântul Dimitrie cel Nou Boarul din Basarabov*, primesc recunoașterea din partea Bisericii Ortodoxe Române și preluarea în spațiu liturgic.

Renumerele său și grupul de rezistență prin rugăciuni ce promova valorile spirituale românești, a atras atenția Securității încă din 1946, urmat de procesul *lotului Alexandru Teodorescu și alții* din anul 1958, în urmă căruia sunt condamnați la ani grei de închisoare.

Daniil Sandu Tudor se stinge în 1962 în sumbra închisoare de la Aiud, trupul fiindu-i îngropat în Rîpa robilor, dar pînă la sfîrșit, din întunericul celulei, lumina rugăciunilor sale se pogora protector asupra ucenicilor săi, continuînd să fie un adevărat maestru spiritual. Ultima sa creație lirică este considerată *Am auzit cîntecul păsării unice*, expunerea unei trăiri mistice la auzul chemării divine în plan personal: „fîrea toată îl aude/și îi răspunde,/ îl aude/ și-l însoțește/ pînă sus de tot / la Dumnezeu.” Se consideră că și unele acatiste, chiar cel al *Rugului Aprins* sunt concepute în aceste condiții de maximă umilință și suferință.

Din *lotul Alexandru Teodorescu și alții* face parte și poetul **Vasile Voiculescu** (1884-1963). *Rugul aprins* avea două grupări: una literară și una duhovnicească. Poetul, apropiat de Nichifor Crainic și revista *Gîndirea*, este renumit pentru dezvoltările trăirilor religioase personale pe fond liric. Acest „scriitor al adîncurilor”(din spumele mării, p.187), ce transformă în poezia religioasă în artă, poetul mistic diferit de lumea brutală a acelor ani, se integrează în grupul *Rugului Aprins*, practicînd rugăciunea inimii și a unei vieți ascetice deosebite.

Singura sa vină este de a avea aceleași afinități cu oameni ce au în suflet aceleași valori, de a împărtăși în cadrul cenei literare versurile sonetelor sale. La proces el susține cu vehemență că mișcarea *Rugul Aprins* practică doar rugăciunea și susținea manifestările literare, dar nimeni nu îl ascultă și este condamnat.

Versurile „M-am canonit să car lumina cu gîndul.../Atunci ai trimis îngerul tău să-mi arate/ Izvorul luminii adevărate./ el a luat securea durerii/ Și-a izbit năprasnic, fără milă, pereții./ S-a zguduit din temelii clădirea vieții./ Au curs lacrimi multe și suspine/ Dar prin spărtura făcută-n mine,/ Ca printr-un ochi de geam în zidul greu,/ Soarele a năvălit înlăuntrul meu.” din *Luminătorul* sintetizează previziunile unui osîndit fără vină. Regimul dur de detenție va avea un efect zdrobitor asupra sănătății sale, fiind eliberat tocmai pentru aceasta, ca mai apoi la cîteva luni să-și găsească sfîrșitul.

Zorica Lațcu – maica Teodosia, (1917-1990) este considerată poeta închisorilor. Debutul liric în paginile revistei *Gîndirea*. Volumele *Insula albă sau Osana iubirii* nu pot fi trecute cu vederea, apoi contactele spirituale cu întreaga elită culturală a gîndiriștilor și a preoților proscriși împreună cu intrarea în monahism, conduce la închiderea ei alături de alte maici de la mănăstirea Vladimirești. Privarea de libertate îi fortifică sufletul, fără a-și abandona credința, ci dimpotrivă descoperă adevăratul suport în exemplul lui Iisus Hristos și consideră lipsirea de libertate ca o pedeapsă a propriilor păcate: „Ți-aș cerși iertare,/ Dar nu știu cum să-Ți cer/ Că Tu pricepi cuvîntul din multe osanale/ Și tîlcul rugăciunii de lacrimi și tăceri.”

„Poeta a avut puterea, în marea ei iubire pentru Dumnezeu, să bea paharul amărăciunii pe drumul ei de pribegie sau în lungul zării și-n jurul gândului ei să se nască iubirea pentru Hristos, pe căi de taină și-n adânc de gând cu sînge și nimeni să n-o știe decît înaltul cer, ca îngerii de lumină să vină și să rupă grinzile de lemn, ca darurile ei în rai, spre Dumnezeu să plece, să cînte *Osana Luminii* acolo.”⁷

Vocea trupului firav, mărturisitor al iubirii hristice, răsuna printre zidurile celulei spre forța celorlalți deținuți devenind ancora credinței mișcării de rezistență interioare. „Cu sufletul de schimnic în pustie,/ Te preamăresc, Izvor de bucurie!” Anii de detenție îi consideră ani de pocăință desăvîrșită asemănătoare cu retragerea marilor asceți în pustiu, o singurătate asumată și nu una impusă de regimul totalitar. Drumul anevoios printre spinii durerii nu o înveninează, ci rămîne consecventă și iubește pînă la sfîrșit. Trăirea iubirii este salvatoare, nimic și nimeni nu p dezarmează, ci găsește suport moral interior de supraviețuire.

Unul din poezii care-și găsește sfîrșitul în închisoare, este **Vasile Militaru** (1886-1959) arestat de mai multe ori și condamnat definitiv la 32 de ani de închisoare. La arestare, trăiește imensa dramă a unui creator, cea de distrugere a creației în fața ochilor. „Cea mai neliniștitoare problemă a unei conștiințe de scriitor este problema supraviețuirii, nu e vorba de locul mai mare sau mai mic pe care-l ocupă în istoria culturii și literaturii, după moarte, ci de acele realizări care deveni valori permanente, la care toate generațiile succesive se pot forma și prosterna.”⁸ Iubirea de țară, valorificarea culturii naționale, a credinței strămoșești este vina majoră a poetului. Opera sa reflectă un sine reflexiv la rolului scriitorului într-un timp istoric dificil.

Simplitatea mesajului liric îl implantează în inima celor mulți și ignorați, încît în toate casele se găsea unul din volumele sale de poezii. Fiind foarte cunoscute și memorate sunt transmise ca operele literaturii populare. Popularitatea sa apare sistemului ca o uriașă amenințare și duce la confiscarea scrierilor, apoi la distrugerea ei în totalitate la momentul arestării. Acest moment crud demonstrează teama în fața valorii consacrate.

„Mi-au pus visurile sub lanțuri/ Și lumina la-ntuneric./ Ei se luptă, se frămîntă,/ Vrînd: pămînt și cer să'nvingă,/ Ca: lumina Ta prea-sfîntă/ Și lumina mea s-o stingă.” Versurile *Psalm* scrise în închisoare Jilava, concentrează sumbrul scop al torturii comuniste de a stinge credința strămoșească, considerate „înscrișuri dușmănoase”.

Acceptarea are explicația personală în smerenie desăvîrșită a unui autor conștient că este sub penelul divin : „Ce sunt eu sub larga-Ți zare,/Un biet vierme, un nimic,/Să am dreptul vre-o'ntrebare/ Către Tine să ridic.”⁹

Figură emblematică a acestei sumbre perioade este **Valeriu Anania**, viitorul mitropolit Bartolomeu Anania, participant la întîlnirile Rugului Aprins, desfășoară „activități dușmănoase” la „întîlniri subversive”¹⁰. Dîrzenia discursului în fața studenților și conducerea grevei antirevizioniste și anticomuniste din 1946 de la Cluj, duce la condamnarea la 25 de ani de muncă silnică în anul 1958, fiind eliberat în 1964. Anii petrecuți la Jilava, Pitești, Aiud au generat 12000 de versuri „scrise” în memorie, după propria mărturisire.

Anii de temniță sunt un prilej de a menține legătura cu cei care împărtășesc aceleași idealuri, un timp al cufundării în propriul sine și al veșniciei.

În concluzie, suferința amplificată de un sistem inuman nu a împiedicat manifestarea spiritului creator. Inventivitatea de menținerea versurilor în mintea autorilor, dar și a celorlalți deținuți demonstrează superioritatea umană în condiții limită. Ei nu și-au abandonat ideile și crezul interior, indiferent de anchetele istovitoare, condițiile inumane sau bătăile primite. Au rezistat dintr-o imensă responsabilitate a unuia față de altuia. Suferințele lor sunt mostre ale

unui sistem pentru care ființa umană era redusă la un număr fără personalitate și gândire proprie.

Vina lor rămîne aceea de a fi intelectuali de marcă într-un timp nefast opiniilor personale. Destinele lor se intersectează în jurul revistei *Gîndirea* sau în cadrul întîlnirilor de la Rugul Aprins. Experimentarea rugăciunii din cadrul acestor întîlniri devine suportul interior în celulele întunecoase. „Brațele părințești” ale lui Dumnezeu îi ocrotește în foame, frig și durere. Torturile comuniste afectează grav trupurile lor, dar sufletele rămîn ancorate în oceanul divinității.

Deși libertatea poate fi confiscată vremelnic printr-un abuz tiranic și nefast, poezii se ridică în demnitate, evadînd în spațiul divin interior. Tortura nu îi dezarmează, ci amplifică nevoia de Dumnezeu. Dorința de dezumanizare, de limitare a accesului spre credință nu își atinge scopul. Piramida suferinței duce spre singurul spațiu al libertății. Ei devin modele de mărturisire a credinței și înverșunare în lupta convingerilor impuse cu forța.

Note

¹ Dumitru Stăniloae, *Opera teologică a lui Nichifor Crainic*, în revista *Gîndirea*, anul XIX, nr. 4, aprilie, 1940, p. 240.

² Lucian Blaga, *Începuturile unei prietenii*, în revista *Gîndirea*, anul XIX, nr.4, aprilie, 1940, p.223.

³ Dumitru Stăniloae, *Poezia creștină a lui Nichifor Crainic*, [www. http://m.crestinortodox.ro](http://m.crestinortodox.ro)

⁴ *Sfinții închisorilor*, Mănăstirea Petru Vodă, jud. Neamț, 2019, p. 308.

⁵ Carmen Ciornea, *Chipul Rugului Aprins*, Ed. Eikon, București, 2015, p. 18.

⁶ *Ibidem*, p. 14.

⁷ *Fericiți cei prizoniți-martiri ai temnițelor comuniste*, Ed. Bonifaciu, 2008, p.187.

⁸ Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, volumul I, Editura pentru Literatură, București, 1967, p.255.

⁹ [www.http://mărturisitorii.ro/2019](http://mărturisitorii.ro/2019)

¹⁰ Carmen Ciornea, *Chipul Rugului Aprins*, Ed. Eikon, București, 2015, p. 19.

Bibliografie

1. Anania, Valeriu, *Din spumele mării*, Ed. Dacia, Colecția Homo Religiosus, Cluj-Napoca, 1995.
2. Blaga, Lucian, *Începutul unei prietenii*, în revista *Gîndirea*, anul XIX, nr. 4, aprilie, 1940.
3. Boatcă, Silviu și Șovu George, *De românească învățătură*, Antologie de literatură populară și cultă cu conținut religios, Ed. Recif, București, 1992.
4. Ciornea, Carmen, *Chipul Rugului Aprins*, Ed. Eikon, București, 2015.
5. Constantinescu, Pompiliu, *Scrieri*, Editura pentru literatură, București, 1968.
6. *Sfinții închisorilor*, Mănăstirea Petru Vodă, Neamț, 2019.
7. Stăniloae, Dumitru, *Opera teologică a lui Nichifor Crainic*, în revista *Gîndirea*, anul XIX, nr.4, aprilie, 1940.
8. Stăniloae, Dumitru, *Poezia lui Nichifor Crainic*, în [www.http://m.crestinortodox.ro](http://m.crestinortodox.ro)
9. [www.http://mărturisitorii.ro/](http://mărturisitorii.ro/)

Documentary typology in the press from the period of the Great Union – The Bulletin

dr. Mihaela Racovițeanu
Centrul Național al Cărții
Institutul Cultural Român

Summary

The topic of the study „*Documentary typology in the press from the period of the Great Union - The Bulletin*” was established considering the field of librarianship and the objective consists in the research of serial documents by exploring the advertising in the press from the period of the Great Union for the bulletin, as a bibliographic unit. The period after the First World War and the unification of the country is also the beginning of Romania's modernity, when political, economic and social measures of great impact on the country were taken, with the aim of consolidating the union and what was gained through it. Therefore, the period 1918-1921 can be called the Period of the Great Union. The popularization of culture was also done through editorial products, with the book playing an overwhelming role, but it is important to find out if the bulletin also had a role in the process, if there was a promotion of this type of document in the press and how the promotion was done. The info-documentary study includes the most representative newspapers from the period 1918-1921: the dailies *Adevărul* 1919-1921 and *Universul* 1918-1921. The way in which the bulletin as type document was reflected in the press, 100 years ago, provides information regarding the process of popularization of culture and a certain perspective of the era, from a socio-cultural point of view.

Keywords: bulletin, librarianship, press, *Adevărul* & *Universul* newspapers, Great Union

Tematica lucrării **Tipologie documentară în presa din perioada Marii Uniri - Buletinul** s-a stabilit avînd în vedere domeniul biblioteconomiei iar obiectivul constă în cercetarea documentelor seriale prin explorarea publicității în presa din perioada Marii Uniri pentru buletin, ca unitate bibliografică. Perioada de după Primul Război Mondial și unificarea țării este și începutul modernității României, cînd s-au luat măsuri politice, economice și sociale de mare impact asupra țării, cu scopul de a consolida unirea și ceea ce s-a cîștigat prin ea; prin urmare, perioada 1918-1921 se poate numi *perioada Marii Uniri*. Popularizarea culturii s-a făcut și prin intermediul produselor editoriale, un rol covîrșitor avîndu-l cartea, însă este important de aflat dacă și buletinul a avut un rol în proces, dacă exista o promovare a acestui tip de document în presă și cum se făcea promovarea. Studiul infodocumentar cuprinde cele mai reprezentative ziare din perioada 1918-1921: cotidienele *Adevărul* 1919-1921 și *Universul* 1918-1921. Modul în care era reflectat în presă documentul tip buletin, în urmă cu 100 de ani, oferă informații privind procesul de popularizare a culturii și o anumită perspectivă a epocii, din punct de vedere socio-cultural.

Buletinul – abordare biblioteconomică

Din punct de vedere biblioteconomic, buletinul constituie o unitate bibliografică, înregistrîndu-se independent în colecțiile bibliotecilor.

Conform definiției din *Lexicon*, buletinul este o „publicație serială a unei colectivități cuprinzând studii, rapoarte, dări de seamă etc.”¹ sau „serial editat de o asociație, o instituție sau un alt organism, care prezintă informații și documente cu caracter oficial”², conform *Dicționarului explicativ de biblioteconomie și știința informării*.

Și în urmă cu 100 de ani, buletinul constituia o publicație serială folosită de asociații, instituții de stat sau diverse organisme pentru informarea oficială, promovarea activităților proprii sau a rezultatelor unor cercetări, avînd diferite profiluri: etno-cultural, statistic, economico-financiar, juridic, științific, agricol, industrial, istoric. Titlurile de buletine se regăsesc în cărți, în bibliografiile specializate dar și în presa vremii, în rubricile de publicitate cu caracter bibliografic.

Buletinul în presă

Primul anunț bibliografic de tip *semnal* pentru *buletin*, ca unitate bibliografică, se identifică în *Universul*, la rubrica *Informațiuni* secțiunea *Bibliografii*, din data de 16 iunie 1919. Anunțul este formulat foarte succint: „*Buletinul economic al Basarabiei*, anul I, n-rele 9-10”³ fără alte detalii privitoare la conținut, autori, preț etc.

În ianuarie 1920 apare pentru prima dată⁴ la București *Buletinul Asociației evreilor români*, fiind identificat un anunț bibliografic de tip *semnal* în cotidianul *Universul* de luni, 5 ianuarie 1920, la rubrica *Bibliografii*.

Fig. 1. Frontispiciul și anunțul pentru *Buletinul Asociației evreilor români*, rubrica *Bibliografii*, *Universul*, 1920 (sursa: colecție proprie)

Minoritatea evreilor, cu drepturi depline după Marea Unire, publică în limba franceză un buletin al Comitetului delegațiilor evreiești de pe lângă Conferința de Pace de la Paris, care se încheie, în vara anului 1920, prin semnarea tratatelor de la Trianon și Sèvres.

Numărul 16 din *Buletin du Comité des delegations Juives auprès de la Conférence de la Paix*⁵ este identificat într-un anunț de tip *semnal* în *Adevărul* din data de 1 septembrie la rubrica destinată noilor apariții editoriale, *Cărți și Reviste*.

¹ OLTEANU, Virgil. OLTEANU, Virgil. *Din istoria și arta cărții. Lexicon. Vademecum pentru cititori, editori, ziariști, tipografi, bibliotecari, librari, documentariști, arhiviști, muzeografi, profesori și studenți*. București: Ed. Enciclopedică, 1992, p. 57.

² REGNEALĂ, Mircea. *Dicționar explicativ de biblioteconomie și știința informării, ediția a 2-a revăzută și adăugită, volumul 1: literele: A-L*. București: F.A.B.R., 2001, p. 82.

³ *UNIVERSUL*, an 37, nr. 202, luni, 16 iunie 1919, p. 2.

⁴ *UNIVERSUL*, an 38, nr. 51, luni, 5 ianuarie 1920, p. 2.

⁵ *ADEVĂRUL*, an 33, nr. 11172, miercuri, 1 septembrie 1920, p. 4.

Fig. 1. Frontispiciul și anunțul pentru *Buletin du Comité des delegations Juives auprès de la Conférence de la Paix*, rubrica Cărți și reviste, *Adevărul*, 1920
(sursa: Biblioteca digitală a Bucureștilor, *Adevărul*)

Studiind societatea în ansamblu, statistica ocupă un foarte important rol în România Mare. *Buletinul statistic al României*, numărul 2, „cu un bogat sumar”⁶ este pus la dispoziția tuturor celor interesați, informează *Universul*, la rubrica *Informațiuni*, secțiunea *Bibliografii*. Același ziar publică în luna decembrie date importante: *Buletinul statistic al României*, numărul dublu 4-5, seria aIV-a, volumul 15, din anul 1920 este bilingv și foarte consistent din punct de vedere al conținutului: „publicat în franțuzește și românește de Direcția Generală a Statisticii din Ministerul Industriei și Comerțului [...] cuprinzând 500 de pagini de studii și compturi de ordin economico-financiar.”⁷

Fig. 2. Frontispiciul și anunțul pentru *Buletinul statistic al României*, secțiunea *Bibliografii*, rubrica *Informațiuni*, *Universul*, 1920 (sursa: colecție proprie)

În anul 1921 aceeași rubrică *Informațiuni*, secțiunea *Bibliografii* din *Universul* publică un anunț bibliografic de tip semnal: „*Buletinul statistic al României*, seria IV, volumul XVII. Prețul lei 20.”⁸

Statistica judiciară a României se întocmește retrospectiv pentru anii 1912, 1913 și 1914 fiind „însoțită cu o dare de seamă asupra datelor statistice de dl. dr. E. C. Decusară, șeful Statisticii Judiciare din Direcțiunea Generală a Statisticii”⁹, anunță rubrica *Informațiuni*, secțiunea *Bibliografii* din *Universul*. Statistica comercială este publicată de aceeași instituție, în fascicule. *Adevărul*, rubrica *Cărți – Reviste*, anunță în 7 ianuarie 1921 că a apărut *Buletinul Semestrial al Statisticii Comerciale*, Fascicula II: *Importul și exportul pe semestrul al doilea și întregul an 1919*.¹⁰

⁶ *UNIVERSUL*, an 38, nr. 73, sîmbătă, 7 februarie 1920, p. 3.

⁷ *UNIVERSUL*, an 38, nr. 313, vineri, 31 decembrie 1920, p. 3.

⁸ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 167, miercuri, 27 iulie 1921, p. 3.

⁹ *UNIVERSUL*, an 38, nr. 162, duminică, 4 iulie, 1920, p. 3.

¹⁰ *ADEVĂRUL*, an 34, nr. 11281, vineri, 7 ianuarie 1921, p. 4.

Fig. 3. Frontispiciul și anunțul pentru *Buletinul Semestrial al Statisticii Comerciale*, rubrica *Cărți - Reviste*, *Adevărul*, 1921 (sursa: Biblioteca digitală a Bucureștilor, *Adevărul*)

Anunțul de tip *semnal*, pentru Fascicula II din *Buletinul Semestrial al Statisticii Comerciale* „scos de Direcțiunea Generală a Statisticii”¹¹, apare în *Universul* din 13 ianuarie 1921 sub aceeași formă de prezentare ca aceea din *Adevărul*, din 7 ianuarie 1921.

Fig. 4. Frontispiciul și anunțul pentru *Buletinul Semestrial al Statisticii Comerciale*, secțiunea *Bibliografiei*, rubrica *Informațiuni*, *Universul*, 1921 (sursa: colecție proprie)

Aspectele legislative legate de înfăptuirea reformei agrare în Basarabia sunt de mare actualitate, iar cititorii le pot afla și din rubrica *Informațiuni*, secțiunea *Bibliografiei*, din *Universul*, care anunță că au apărut primele trei numere din *Buletinul legilor și regulamentelor*, „cuprinzând legea de reformă agrară pentru Basarabia și decretul-lege pentru regularea raporturilor dintre proprietari și chiriași, ambele adnotate cu jurisprudență, doctrină, dezbateri parlamentare, etc.”¹² Problema cooperativelor din provincia alipită Basarabia este dezbătută intens în serialul intitulat *Buletinul cercului de studii și propagandă cooperatistă pentru Basarabia*. Numerele 2-5 pe lunile august-noiembrie 1920, „cuprinzând chestiuni referitoare la muncă și cooperatie”¹³, sunt semnalate la rubrica *Informațiuni*, secțiunea *Bibliografiei*, din *Universul*.

Din *Universul*, numărul 116, de duminică 9 mai 1920, cititorii află că „*România Mare*, marele ziar independent care va apare în curînd la Cluj [...] va avea zilnic un *Buletin informativ din București*, unde și-a orînduit o redacție bine înzestrată.”¹⁴

Prin grija băncii *Marmorosch Blank*, apare la București *Buletin de studii și informațiuni economico-financiare* „întocmit de Serviciul de studii financiare și statistice al băncii.”¹⁵ Numărul 3 este anunțat în *Universul*, la rubrica *Informațiuni*, secțiunea *Bibliografiei*, în iunie 1920. Din același cotidian și aceeași rubrică cititorul află, în luna noiembrie, că buletinul este alcătuit din materiale „în românește și franțuzește.”¹⁶

¹¹ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 8 joi, 13 ianuarie 1921, p. 3.

¹² *UNIVERSUL*, an 38, nr. 106, duminică, 25 aprilie 1920, p. 2.

¹³ *UNIVERSUL*, an 38, nr. 253, miercuri, 20 octombrie, 1920, p. 3.

¹⁴ *UNIVERSUL*, an 38, nr. 116, duminică, 9 mai 1920, p. 3.

¹⁵ *UNIVERSUL*, an 38, nr. 136, vineri, 4 iunie, 1920, p. 3.

¹⁶ *UNIVERSUL*, an 38, nr. 266, vineri, 5 noiembrie 1920, p. 3.

Numărul 3 din *Buletin de studii și informațiuni economico-financiare*, o publicație serială lunară aflată în anul al doilea de apariție, este identificat într-un anunț din *Universul* pe parcursul anului 1921, la rubrica *Informațiuni*, secțiunea *Bibliografii*. Anunțul bibliografic tip *semnal* sună în felul următor: „*Buletin de studii și informațiuni economico-financiare*, No. 3.”¹⁷ Același tip de anunț se identifică și pentru numerele 5¹⁸, 8¹⁹ și 11²⁰. Cu mici adăugiri, se identifică alte două anunțuri, pentru buletinul „întocmit de serviciul de studii financiare și statistice al Băncii *Marmorosch Blanck et Co.* (în românește și franțuzește)”²¹, numerele 7 și 9²².

În anul 1921 apare numărul 1 al *Buletinului economic «Orientarea»*. Rubrica *Cărți și Reviste* a cotidianului *Adevărul* din data de 9 august 1921 informează cititorii despre nou apăruta publicație serială *Orientarea*, „buletin economic pentru industrie, comerț, finanțe, agricultură”²³ sub conducerea lui I. Peltz și Em. Stoianovici, care conține informații prețioase din diversele domenii, la care se pot face și abonamente pentru 200 lei pe an. *Universul* din 14 august 1921 o denumește *Buletinul economic «Orientarea»*. În cotidian apare un anunț bibliografic de tip *analitic* care oferă informații despre cuprinsul buletinului. Materialele constitutive din *Orientarea* sunt articole ce dezbat subiectul propășirii economice a țării, creditele internaționale, exportul petrolului românesc, viața funcționarilor de stat etc. Printre acestea se identifică titlul unui extras din regulamentul general al expoziției și târgului de mostre de la Filaret, București și alte materiale: „*Monopolizarea comerțului de cereale; Ce e cu valuta noastră; România din punct de vedere economic; Chestiuni forestiere; Ce putem face pentru ridicarea noastră economică; Notițe, știri, fapte etc.*”²⁴

Numerele 1-4, anul I, din *Buletinul muncii și al ocrotirilor sociale*, organ al Ministerului Muncii, apar în anul 1920. Un anunț bibliografic de tip *analitic* din *Universul*, din septembrie 1920, oferă informații despre cuprins. Buletinul, „cuprinzând un bogat material informativ și statistic privitor la muncă, asigurări sociale, asistență socială, cooperatie orășenească, - precum și o serie de legi – regulamente, jurisprudențe, studii, recenzii, etc.”²⁵, se pune în vânzare cu prețul de 6 lei, informează cotidianul atât în luna septembrie cât și noiembrie²⁶ 1920. Prețul este același, pentru numerele 5-8, „6 lei”²⁷ însă în titlu apare tipărit greșit „muncei”, din cauza uzanței greșite a gramaticii vremii: *Buletinul muncei și al ocrotirilor sociale*.

Fig. 5. Frontispiciul și anunțul pentru *Buletinul muncii și al ocrotirilor sociale*, secțiunea *Bibliografii*, rubrica *Informațiuni*, *Universul*, 1921 (sursa: colecție proprie)

¹⁷ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 78, joi, 7 aprilie 1921, p. 3.

¹⁸ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 131, miercuri, 15 iunie 1921, p. 5.

¹⁹ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 205, vineri, 9 septembrie 1921, p. 3.

²⁰ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 291, luni, 19 decembrie 1921, p. 3.

²¹ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 187, vineri, 19 august 1921, p. 3.

²² *UNIVERSUL*, an 39, nr. 237, duminică, 16 octombrie 1921, p. 3.

²³ *ADEVĂRUL*, an 34, nr. 11455, marți, 9 august, 1921, p. 2.

²⁴ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 183, duminică, 14 august 1921, p. 5.

²⁵ *UNIVERSUL*, an 38, nr. 216, luni, 6 septembrie, 1920, p. 2.

²⁶ *UNIVERSUL*, an 38, nr. 277, vineri, 19 noiembrie 1920, p. 3.

²⁷ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 21, duminică, 30 ianuarie 1921, p. 3.

Fig. 2.

Anunțurile din *Universul* pentru *Buletinul muncii și al ocrotirilor sociale* se repetă dar cu scrierea corectă, *muncii*, pentru numerele 9-12 din perioada decembrie 1920 - martie 1921 și specificația: „organ al ministerului cu același nume [...] cu o culegere de documente interesante privitoare la organizația socială. 10 lei.”²⁸

Ministerul editează în anul al doilea, numărul 2 „cu un bogat material informativ și statistic.”²⁹ Numărul este promovat în 14 august 1921, cu mențiunea: „prețul 5 lei”³⁰. Probabil este o eroare de tipărire, prețul anterior fiind de 6 lei. Este puțin credibil ca după câteva luni, în condițiile în care inflația creștea, prețurile să scadă. O informație verosimilă ar fi aceea pentru numărul 3-4, pe iunie-iulie 1921, din *Buletinul muncii și ocrotirilor sociale*, „cuprinzând un variat material informativ și statistic, legi, regulamente, recenzii, etc. Prețul [este] 10 lei.”³¹

Cotidianul *Universul* anunță succint apariția volumului II al publicației lunare „*Buletinul Ligei societăților Crucii Roșii*, (Geneva) vol. II, nr. 6-7, martie-aprilie.”³² În august 1921 se identifică un anunț tip semnal pentru „numărul 9, din iunie”³³ al buletinului.

Uniunea Funcționarilor Publici organizează un congres cu ocazia căruia apare „*Hora Brăilei*, de Al. Filloreanu, pentru voce și piano, scris în amintirea congresului funcționarilor publici. Cinci la sută e rezervat în folosul «Uniunii Funcționarilor».”³⁴ Forul tutelar, Casa Funcționarilor Publici, este reorganizat după o lege care determină și anumite critici din partea societății. „*Critica legii [legii] pentru reorganizarea Casei Funcționarilor Publici* de Ion Gr. Morcovescu”³⁵ este semnalată în ziarul *Universul*. Din cotidian aflăm că această categorie profesională publică de câteva decenii *Buletinul societății funcționarilor publici*, care în 1921 se află în anul al treizeci și patrulea al apariției sale. Numărul din „februarie-martie”³⁶ este anunțat la secțiunea *Bibliografii*.

În *Universul* din 28 aprilie 1920 apar două anunțuri de promovare a unor publicații din domeniul chimiei și sanitar. *Buletinul Societății de Chimie* editat de *Societatea de Chimie*, înființată în 1919 la București, și *Buletinul Serviciului Sanitar* sunt menționate astfel: „Buletinul Soc. de Chimie, anul I, nr. 364. Buletinul Serv. Sanitar, anul XXXII, nr. 2.”³⁷ Peste câteva luni se identifică un anunț tip semnal pentru unul dintre cele două buletine, astfel: „*Buletinul societății de chimie din România*, No. 1 și 2”³⁸ la rubrica *Informațiuni* secțiunea *Bibliografii*.

Buletinul agricol, „de sub direcția d-lui P. Rosiade”³⁹ director în Ministerul Agriculturii și Domeniilor, se află în mai 1920 în anul al treilea de apariție, seria a doua, prima fiind întreruptă în 1916. Numerele 10-12 sunt semnalate la rubrica *Informațiuni*, secțiunea *Bibliografii*, din *Universul*.

²⁸ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 126 bis, miercuri, 8 iunie, 1921, p. 5.

²⁹ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 178, luni, 8 august 1921, p. 3.

³⁰ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 183, duminică, 14 august 1921, p. 4.

³¹ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 219, duminică, 25 septembrie 1921, p. 3.

³² *UNIVERSUL*, an 39, nr. 84, joi, 14 aprilie 1921, p. 3.

³³ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 173, miercuri, 3 august 1921, p. 3.

³⁴ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 233, miercuri, 12 octombrie 1921, p. 5.

³⁵ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 291, luni, 19 decembrie 1921, p. 3.

³⁶ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 85, vineri, 15 aprilie 1921, p. 4.

³⁷ *UNIVERSUL*, an 38, nr. 108, miercuri, 28 aprilie 1920, p. 3.

³⁸ *UNIVERSUL*, an 38, nr. 164, miercuri, 7 iulie, 1920, p. 3.

³⁹ *UNIVERSUL*, an 38, nr. 126, duminică, 23 mai, 1920, p. 3.

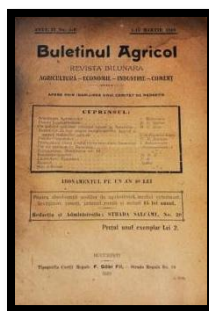

Fig. 3. *Buletinul agricol*, an 2, nr. 5-6, 1-15 martie 1919
(sursa: <https://www.okazii.ro/buletinul-agricol-anticariat-a53971887>)

În luna noiembrie se identifică în *Adevărul* un anunț bibliografic de tip *analitic*, la rubrica *Cărți și Reviste*, care informează că a apărut revista *Buletinul Agricol*, cu următorul cuprins: „Legea pășunilor comunale, Observațiuni cu privire la reglementarea besmănului, Autotractorul *Stamag*, Problema alimentării, Exproprierea islazurilor, Date privitoare la însămânțări, Știri și ecouri, etc.”⁴⁰ Conform dicționarului, *bezmăn* [besmăn] înseamnă „cîntar, balanță”⁴¹ sau odinioară, „biru’ cîrciumilor de pe moșiile domnului, boierilor sau mînăstirilor”⁴², ceea ce înseamnă că în cuprinsul revistei era un material cu privire la reglementarea unei taxe datorate statului prin folosirea pășunilor comunale.

Fig. 6. Frontispiciul și anunțul pentru *Buletinul Agricol*, rubrica *Cărți și reviste*, *Adevărul*, 1920
(sursa: *Biblioteca digitală a Bucureștilor, Adevărul*)

Din domeniul agriculturii se pot menționa și: *Buletinul agriculturii [agriculturii]*, volumul I, numerele 1-3 „o publicațiune cuprinzînd studii interesante pentru cei ce se ocupă cu mersul treburilor noastre agricole”⁴³ precizează rubrica *Informațiuni*, secțiunea *Bibliografii* din *Universul*, printr-un anunț tip *semnal* și *Buletinul Direcțiunii generale a serviciului zootehnic și sanitar-veterinar*, întocmit de Ministerul Agriculturii și Domeniilor, care apare în anul 1921. Numerele 4-9, pe lunile aprilie-septembrie ale serialului privitor la zootehnie conțin „un material bogat și interesant”⁴⁴, după cum iterează ziarul. Anunțul mai precizează că abonamentul anual costă 50 lei.

Prestigioasa *Asociație pentru Studiul și Reforma socială* editează pe lîngă revista *Arhiva pentru Știință și Reforma socială* și un buletin, care apare începînd cu 1919. În *Universul* din 6 septembrie 1919, la rubrica *Informațiuni* secțiunea *Bibliografii*, se identifică anunțul bibliografic de tip *analitic*, care anunță ambele publicații ale asociației: „Peste cîteva zile apare *Arhiva pentru*

⁴⁰ ADEVĂRUL, an 33, nr. 11253, marți, 5 decembrie 1920, p. 2.

⁴¹ SCRIBAN, August. *Dicționarul limbii românești. Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincialisme, edițiunea întâia*. Iași: Institutul de arte grafice Presa bună, 1939, p. 167.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ UNIVERSUL, an 38, nr. 187, luni, 2 august, 1920, p. 2.

⁴⁴ UNIVERSUL, an 39, nr. 14 sîmbătă, 22 ianuarie 1921, p. 3.

știința și reforma socială, anul I, nr. 2 [...] și *Buletinul Asociației pentru studiul și reforma socială*.”⁴⁵ Un alt anunț tip *semnal* de la aceeași rubrică și secțiune a *Universului*, din 10 iunie 1920, informează că a apărut un buletin pentru secția industrială, un serial diferit de cel din anul anterior: „*Buletinul secțiunii industriale a Asociației pentru studiul și reforma socială*, vol. I, nr. 1.”⁴⁶

Cei interesați de starea industriei află și prin intermediul rubricii *Cărți și Reviste* din *Adevărul* că a apărut *Buletinul industriei*⁴⁷, distribuit cu un preț de 16 lei. Despre același serial informează pe larg rubrica *Informațiuni*, secțiunea *Bibliografii* din *Universul*. Cititorii află în noiembrie 1920 că *Buletinul industriei* conține „interesante studii, date statistice, informațiuni oficiale și recenzii”⁴⁸. În anul 1921, *Buletinul industriei* numărul 4-6 „publicat de către Direcțiunea generală a Industriei din Ministerul de Industrie și Comerț” este semnalat succesiv⁴⁹, în două numere din luna august ale *Universului*.

Fig. 7. Frontispiciul și anunțul pentru *Buletinul industriei*, secțiunea *Bibliografii*, rubrica *Informațiuni*, *Universul*, 1920 (sursa: colecție proprie)

În luna ianuarie 1921, Direcția Generală a Căilor Ferate Române editează, printr-o direcție specializată din structura sa, *Buletinul Căilor Ferate*, periodic lunar care conține și *Mersul trenurilor din România Mare*, „cu toate modificările survenite pînă azi.”⁵⁰ Pentru luna februarie, anunțul bibliografic de tip *semnal* pentru *Buletinul Căilor Ferate* care, de asemenea, conține *Mersul trenurilor din România Mare*, apare cu mențiunea că se pot face abonamente, fără a specifica costul unuia: „informațiuni pentru abonamente se pot cere prin poșta Direcțiunii «*Buletinului C.F.R.*» București.”⁵¹ În luna iunie se revine asupra anunțului cu detalii legate de *Mersul Trenurilor*, care este „complet pentru România Mare, cu două hărți în text, format elegant, lei 15 franco, toată țara”⁵² și tipărit la tipografia *Gara de Nord*, din București.

Pentru colecționarii și pasionații de monede, *Societatea Numismatică Română* editează din 1904 *Buletinul Societății Numismatice Române*. În *Universul* din 13 iulie 1919, la rubrica *Informațiuni*, secțiunea *Bibliografii*, se identifică un prim anunț bibliografic de tip *semnal* pentru serialul acestei societăți: „*Buletinul Societății Numismatice Române*, nr. 29-30, ianuarie-iunie 1919.”⁵³ În iunie 1920, în anul al cincisprezecelea de apariție, este identificat într-un anunț bibliografic de tip *semnal*, în *Universul*: „*Buletinul Societății Numismatice Române*, anul XV, n-rele

⁴⁵ *UNIVERSUL*, an 37, nr. 283, sîmbătă, 6 septembrie 1919, p. 2.

⁴⁶ *UNIVERSUL*, an 38, nr. 141, joi, 10 iunie, 1920, p. 2.

⁴⁷ *ADEVĂRUL*, an 33, nr. 11234, sîmbătă, 13 noiembrie 1920, p. 2.

⁴⁸ *UNIVERSUL*, an 38, nr. 273, duminică, 14 noiembrie 1920, p. 4.

⁴⁹ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 173, miercuri, 3 august 1921, p. 3; nr. 183, duminică, 14 august 1921, p. 4.

⁵⁰ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 26, sîmbătă, 5 februarie 1921, p. 3.

⁵¹ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 37, vineri, 18 februarie 1921, p. 4.

⁵² *UNIVERSUL*, an 39, nr. 123, vineri, 3 iunie 1921, p. 6.

⁵³ *UNIVERSUL*, an 37, nr. 229, duminică, 13 iulie 1919, p. 2.

33-34, publicațiune trimestrială, sub îngrijirea d-lui Constantin Moisil.⁵⁴ Trimestrialul pentru numismatică și științe auxiliare are continuitate, astfel că numărul 37, pe primul trimestru al anului 1921, se regăsește semnalat în *Universul*, ca „volum festiv închinat lui M. C. Sutz, președintele societății.”⁵⁵

Buletinul lunar al Institutului Meteorologic Central al României, numerele 1, 2 și 3 din 1921, conțin „tablouri și relațiuni interesante”⁵⁶, informează *Universul*. În același număr al ziarului, la rubrica *Informațiuni*, secțiunea *Bibliografii*, se regăsesc, din șase titluri menționate, nu mai puțin de patru buletine: *Buletinul lunar al Institutului Meteorologic Central al României*, *Buletinul direcției generale a serviciului zootehnic și sanitar-veterinar*, *Buletin oficial* și *Buletinul oficial al ministerului instrucțiunii*, numărul 508, aflat în anul al douăzeci și treilea de apariție.

Fig. 8. Frontispiciul și anunțul pentru *Buletinul lunar al Institutului Meteorologic Central al României*, secțiunea *Bibliografii*, rubrica *Informațiuni*, *Universul*, 1921 (sursa: colecție proprie)

În capitală există diferite reprezentanțe comerciale străine, printre care Oficiul comercial francez din România, situat pe strada Bursei nr. 2, care editează *Bulletin d'information de l'Office commercial Francais en Roumanie*. Tipărit la tipografia Izbînda, din Strada Sărindar nr. 22, buletinul bilingv francez-român, cu numărul 2, este semnalat la rubrica *Informațiuni* secțiunea *Bibliografii*, în *Universul* din iunie 1920 foarte succint: „*Bulletin d'information de l'Office commercial Francais en Roumanie*. n-rul 2.”⁵⁷

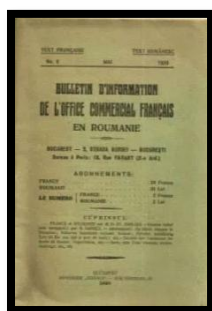

Fig. 9. *Bulletin d'information de l'Office commercial Francais en Roumanie*, nr. 8, mai, 1920 (sursa: <https://www.bcuculj.ro/en/library-resources/cat/cp/b/u3>)

Pe parcursul anului 1921 se identifică anunțuri de tip semnal în *Universul* pentru mai multe numere ale publicației seriale *Bulletin d'informations de l'office commercial Francais en*

⁵⁴ *UNIVERSUL*, an 38, nr. 151, luni, 21 iunie, 1920, p. 3.

⁵⁵ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 143, miercuri, 29 iunie 1921, p. 5.

⁵⁶ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 126 bis, miercuri, 8 iunie, 1921, p. 5.

⁵⁷ *UNIVERSUL*, an 38, nr. 153, joi, 24 iunie, 1920, p. 2.

Roumanie, ceea ce demonstrează o promovare intensă în paginile cotidianului. La rubrica *Informațiuni*, secțiunea *Bibliografii* apare: „*Bulletin d'informations de l'office commercial Francais en Roumanie*, n-rele 14 și 15.”⁵⁸ Anunțuri similare se notează și pentru numărul 19⁵⁹ și numărul 20 din mai 1921.⁶⁰ Pentru numărul 22 se menționează: „*Jouillet 1921 (text francez și românesc)*”⁶¹ iar pentru numărul 22 se oferă o informație importantă asupra editurii: „*Ed. Cartea Românească*.”⁶² Numerele 23⁶³ și 24-25 („*Septembrie-Octombrie 1921*”)⁶⁴ se identifică în anunțuri de tip *semnal*, simple, fără alte detalii publicate în ziar și pentru numărul 27 se specifică „prețul 6 lei.”⁶⁵

Buletine se tipăresc și în limba engleză, un exemplu în acest sens fiind *Monthly bulletin of information*, cu apariție lunară, menționat la rubrica *Informațiuni*, secțiunea *Bibliografii*, în *Universul*. Volumul 2, numărul 6 cuprinde „diferite știri și studii economice, financiare și comerciale dintre care unele prezentând un interes special pentru țara noastră.”⁶⁶

Concluzii

Studierea publicității în marile ziare ca *Adevărul* și *Universul*, pentru categoria de documente tip *buletin* a condus la emiterea unor observații de ordin teoretic, necesare înțelegerii și interpretării contextului creat de Marea Unire de la 1918 și formularea unor concluzii. Cercetarea relevă că aceste două cotidiane conțin numai anunțuri bibliografice de tip *semnal* sau *analitic* pentru buletin, ca unitate bibliografică. Din punct de vedere biblioteconomic și în urmă cu 100 de ani buletinul este folosit de instituții de stat, diverse organisme sau asociații pentru informarea oficială, promovarea activităților proprii sau a rezultatelor unor cercetări, abordând domenii foarte variate: economico-financiar, statistic, juridic, agricol, industrial, istoric. Prestigiul instituției editoare crește odată cu publicarea buletinului iar dorința sau necesitatea de a-i fi cunoscută activitatea, în general științifică, se remarcă și din frecvența anunțurilor bibliografice. Prin intermediul rubricilor de publicitate, apariția unui produs editorial ajunge să fie cunoscută de orice persoană care citește presa. Aici intervine rolul publicității, care nu numai că reflectă documentul în sine, buletinul, ca unitate bibliografică, dar construiește valoarea culturală a produsului editorial în mintea cititorului. Astfel, *buletinul* își îndeplinește rolul de instrument în popularizarea culturii.

Bibliografie

1. OLTEANU, Virgil. *Din istoria și arta cărții. Lexicon. Vademecum pentru cititori, editori, ziariști, tipografi, bibliotecari, librari, documentariști, arhiviști, muzeografi, profesori și studenți*. București: Ed. Enciclopedică, 1992, 399 p.
2. REGNEALĂ, Mircea. *Dicționar explicativ de biblioteconomie și știința informării, ediția a 2-a revăzută și adăugită. Volumul I: literele A-L*. București: F.A.B.R., 2001, 410 p.

⁵⁸ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 21, duminică, 30 ianuarie 1921, p. 3.

⁵⁹ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 110, miercuri, 18 mai 1921, p. 3.

⁶⁰ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 131, miercuri, 15 iunie 1921, p. 5.

⁶¹ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 174, joi, 4 august 1921, p. 3.

⁶² *UNIVERSUL*, an 39, nr. 183, duminică, 14 august 1921, p. 4.

⁶³ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 209, miercuri, 14 septembrie 1921, p. 3.

⁶⁴ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 244, luni, 24 octombrie 1921, p. 5.

⁶⁵ *UNIVERSUL*, an 39, nr. 291, luni, 19 decembrie 1921, p. 3.

⁶⁶ *UNIVERSUL*, an 38, nr. 298, luni, 13 decembrie 1920, p. 3.

3. SCRIBAN, August. *Dicționarul limbii românești. Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme, edițiunea întâia*. Iași: Institutul de arte grafice Presa bună, 1939, 1447 p.
4. *ADEVĂRUL*, colecțiile 1919-1921.
5. *UNIVERSUL*, colecțiile 1918-1921.

ESSAY SCHEMATA AND ENGLISH LEARNERS' STUDY HABITS

Associate Professor Suzana Carmen Cismas

Department of Modern Languages

The University of Agronomic Sciences and Veterinary Medicine, Bucharest, Romania

Abstract

Writing has nowadays become a crucial life skill, not only an essential job-related asset, since it is the lens through which others judge individual study, values, ideas and contributions to society. Regardless of career or position, everyone has to write to communicate with others, whether it is in the friendly register or in the formal business one (e-mail, memo, report, job application, press release). Writing proficiency determines the reaction of the reader. Communication efficiency in informing, persuading, calming or entertaining readership can affect daily life and professional outcomes. Therefore miscommunication can have serious consequences and unintended impacts. Writing is personal and represents the author in space and time. Writing expresses own identity, and makes knowledge, aspirations and work visible to others now or in the future. The written discourse is a means of explaining ideas while preserving personal experiences and memories. Writing also connects one with one's own self and enables people to reach a larger audience, in many places over time, especially as on-line presence. Written discourse is judiciously planned, thoughtfully drafted and targeted for the intended readership. It illustrates the learning style and the study habits of the author and of the culture s/he comes from.

Key words: writing abilities, study skills, English essay drafting benefits, written communication schemata

Written communication is an exceptional feature of the human species. Over the years it has helped individuals inform, collaborate and succeed in teamwork, while societies benefited from history records, culture and knowledge. Writing abilities are a key component of functional literacy, which is the foundation of adult learning. Experience shows, however, that it is easier to motivate students to develop their reading than it is to stimulate them to enhance their writing proficiency. Nevertheless, such skills are interconnected, progress in one triggering advancement in the other.

To write well, people organize ideas, explain arguments, present supporting evidence, and lead readers to a shared conclusion. If others disagree, they should be able to find arguments for rebuttal. Writing enables vivid recall of past events, special experiences descriptions, or selling a vision to others. The author uses critical thought for conceptualization, for clear articulation of notions and for deploying a certain structure while sharing information with the public.

Fig. 1. The process of essay writing, cf. Zwiers, 2008

Reading a variety of material helps with lexis acquisition and introduces different styles of expression. Capturing ideas in writing requires strategic thinking in order to sharpen focus & convey messages clearly. Like most skills, practice will make writing easier and more effective. Keep the reader in mind when writing. Careful choice of appropriate words and selection of the right length of communication helps discipline own drafting. Check for organization of ideas, sentence structure and logic flow in paragraphs. Reading others' work can model the best way to showcase one's own skills and job experience. Take advantage of responses and feedback.

Here are several benefits of writing for students:

- enhances communication skills which are key to social development. Writing gives students a platform to express own thoughts and ideas in simple and direct ways, which is beneficial in both academic and personal contexts, such as writing essays, e-mails, or text messages.
- improves critical thinking: school education teaches children to think critically, solve problems, and make informed decisions. These skills are necessary for succeeding in all life contexts from personal relationships to professional work. Writing requires people to challenge the approaches they are exposed to, and to analyze information. This process enhances their reasoning abilities and allows them to assess different outlooks, thus making correct and well informed decisions.
- develops creativity in original forms of free and non-judgmental self-expression. Good writing improves creativity by giving students a platform to showcase their own imagination and explore new ideas. It is beneficial for learners who struggle with structured academic writing.
- increases self-expression: thus students show thoughts & emotions in a guarded and organized way. Writing facilitates action for those students who find it challenging to communicate verbally or who feel uncomfortable manifesting themselves in social situations.
- improves reading comprehension by assisting learners with better understanding and analysis of texts. Writing improves grasping content and engaging with the material/topic at a deeper level.
- enhances vocabulary and spelling by giving students opportunities to use and practise new words.
- builds confidence & self-confidence. Learners practise writing skills and become more confident in communicating effectively and mastering the successful outlines of their thoughts and ideas.
- encourages self-observation and personal growth. By writing about their experience people obtain awareness of their thoughts & emotions, so they better know themselves and their value in society.
- fosters empathy, allowing people to explore different viewpoints & experiences. When they write more often, they develop a deeper understanding and appreciation for others' identities.
- strengthens memory by providing a means of organizing & retaining information. If students read to get information, they might forget details in time, but if they write on that topic, the possibility of remembering it is higher. This, in turn, makes them do well in point of academic performance.
- promotes time management skills by requiring candidates to plan and organize their assignments. It can also help them prioritize tasks more effectively.
- develops research skills by requiring students to find and analyze information from a variety of sources. It improves their ability to conduct research and evaluate the credibility of sources.
- improves attention to detail by asking learners to carefully proofread and edit their work. When they pay close attention to details like grammar and spelling, and make efforts in improving and correcting them, they ultimately enhance the quality of their writing.
- prepares for future careers, improving job prospects. Writing is an important requirement in many professions and it plays a vital role in advancing one's career.
- provides a creative outlet for people who enjoy expressing themselves through art. By writing creatively, students develop their own unique voices by exploring fresh ideas and perspectives.

- enhances clarity in business communication, effectively presenting concepts and proposals.
- improves professional image by showcasing well-structured and organized business documents.
- facilitates collaboration and teamwork via clear and concise communication among colleagues.
- increases credibility and authority in academic networking research and publications.
- fosters effective communication in personal & professional settings, reducing misunderstandings.
- enables individuals to convey complex notions and information in an accessible manner.
- enhances grammar proficiency, leading to fewer errors and increased readability of written work.
- builds strong relationships through clear and meaningful written communication.
- improves the ability to persuade and influence others in professional settings.
- reflects positively on company image if employees exhibit excellent writing skills.
- facilitates creation of high-quality technical texts, increasing user satisfaction and comprehension.
- helps avoid costly mistakes stemming from grammatical errors or unclear writing.
- demonstrates mastery of a key skill that leads to better collaboration and higher productivity.
- enhances overall style and efficacy, making work more engaging for readers.
- identifies good writers as valuable assets, distinguishing them from employees with poor skills.
- supports students' academic success by improving their ability to convey information and ideas.
- promotes efficiency and effectiveness in workplace communication.
- encourages lifelong learning and personal growth via writing courses and workshops.
- enhances critical thinking and problem-solving skills in academic and professional settings.
- adapts writing styles for various audiences and targets, increasing versatility and marketability.
- cultivates creative expression through storytelling, poetry, and other forms of creative writing, enriching personal experiences and fostering connections with others.
- enhances mental processing, explores new perspectives
- is a powerful tool for reflection and self-reflection
- digital written communication means shared documents and collaborative work on cloud-based platforms. Employees' writing skills should align with digital options in order to establish strong professional relationships with internal and external stakeholders.
- cultivates clarity and organization: well-structured written pieces ensure the intended message is delivered and the content is easily digestible for the target audience.
- enhances prestige and professional status
- builds connections with clients, conveying points quickly and efficiently
- accurate grammar, punctuation, and word choice will maximise clarity and minimize confusion or misinterpretation, which results in fewer misunderstandings and stronger writer-reader connection.
- develops persuasion & influencing skills for selling ideas, products, or services; convinces readers to adopt specific viewpoints/take action; implements proposals that generate support & consensus; gives evidence, anticipates objections, and crafts influential arguments.
- facilitates information analysis and processing for accuracy, relevance, and credibility.
- enhances the ability to examine various perspectives, spot inconsistencies, challenge assumptions.
- organizes thinking by prioritizing, categorizing, synthesizing data, evaluating arguments & ideas
- stimulates emotional intelligence enabling individuals to explore, understand and show emotions.
- storytelling abilities mean creating compelling narratives for communication, entertainment, and persuasion, to influence people's thoughts and beliefs, inspiring change and fostering empathy. It allows individuals to think outside the box and explore different perspectives through storytelling.
- in professional communication, engaging narratives capture attention and convey messages more effectively (marketing campaigns, company presentations, pitches, workplace interactions).

- cooperation generates more productivity when writing skills grant mutual respect
- adapting to feedback generally provided in writing for clearly articulating suggestions & concerns
- professional feedback means reorganizing content, revising language, rethinking approaches; by skillfully incorporating it into writing, colleagues better align own work to the group needs&aims.
- digital presence and online reputation crucially depend on writing skills for credibly presenting individuals and organizations.
- engaging and meaningful social media interactions rely on clear and concise content for accurate messages and fast responses. Companies use social media platforms to build brands and foster customer relationships. Media presence projects a positive image, which, in turn, builds trust and credibility among users. People favor companies with strong written communication, exhibiting professionalism and attention to detail.
- blogging and content creation are potent tools for individuals and businesses to establish expertise in their respective fields. Effective writing makes them present complex ideas straightforwardly, engaging readers and enhancing their perceived authority. A well-structured and informative blog post or article can attract readership, generate leads, and build a loyal customer base.
- well written content significantly contributes to search engine optimization (e.g., Google assesses the readability and relevance of written content when ranking websites. Maintaining a consistent and well-written blog drives organic traffic to a website and ultimately increases visibility.
- the digital age has not reduced the need for quality writing as the clearer the communication is, the greater the chance of success. In any field/job, writing skill is a part of the journey in life.
- due to the advancement of information technology, writers are in demand to make digital media content in digital marketing companies, advertising organizations, news websites,
- writing makes a person to think better by analyzing what they read, interpret, corroborate&think.
- writing helps explaining oneself
- ensures success in speeches and debates
- through creative writing, individuals engage with their emotional experience thus managing their feelings better. It contributes to improved relationships and overall well-being.

All of the contributions above argue in favour of the idea that writing is closely connected to people's learning habits. Study suggestions for written exams candidates include adapting learning skills to the content, in order to retain, apply and innovate on the subject. Some techniques are more effective than others: taking practice tests is efficient only if carefully reviewing answers & learning why certain questions were missed. The best way to study is active engagement: instead of reading passively, interact with concepts, ask questions, take notes, highlight passages, make connections.

Here follow clarifications to these steps:

- Ask questions. The more difficult the passage, the better it is to ask questions (What is the passage about? What is the key idea/topic? What is the author's viewpoint/aim? What is the meaning of such words in the sentence? What does *it* refer to in the statement? What is its antecedent? Is this sentence part of the main idea, or is it a detail?)
- Take notes. Reflect and respond to what is being read. Write answers to the questions listed above. Record own reactions to the text: why agree/disagree with the author's point of view, or why one should like/dislike that writing style. When finding unfamiliar lexis, search & record the definition (the act of writing it will help with memory acquisitions).
- Highlight and underline while reading. Mark the main ideas, as well as unfamiliar words/contexts. Be selective, underline only essential items.

- Make connections. Relate new material to already known content by mind-mapping. It makes the difference. In the short run, it seems easier to memorize a word/fact; but understanding the notion and linking it to what is already known prevents from forgetting it.

Here follows an outline of good versus bad study habits, to summarise the explanations given above:

BAD STUDYING		GOOD STUDYING	
1 Passive Rereading Sitting passively and rereading your eyes back over a page. Unless you can prove that the material is moving into your brain by recalling the main ideas without looking at the page, rereading is a waste of time.	6 Letting Study Sessions With Friends Turn Into Chat Sessions Checking your problem solving with friends, and quizzing one another on what you know, can make learning more enjoyable, expose flaws in your thinking, and deepen your learning. But if your joint study sessions turn to fun before the work is done, you're wasting your time and should find another study group.	1 Use Recall After you read a page, look away and recall the main ideas. Highlight very little, and never highlight anything you haven't put in your mind first by recalling. Try recalling main ideas when you are walking to class or in a different room from where you originally learned it. Ability to recall—to generate the ideas from inside yourself—is one of the key indicators of good learning.	6 Take Breaks It is common to be unable to solve problems or figure out concepts in math or science the first time you encounter them. This is why a little study every day is much better than a lot of studying all at once. When you get frustrated with a math or science problem, take a break so that another part of your mind can take over and work in the background.
2 Letting Highlights Overwhelm You Highlighting your text can fool your mind into thinking you are putting something in your brain, when all you're really doing is moving your hand. A little highlighting here and there is okay—sometimes it can be helpful in flagging important points. But if you are using highlighting as a memory tool, make sure that what you mark is also going into your brain.	7 Neglecting To Read the Textbook Before You Start Working Problems Would you dive into a pool before you know how to swim? The textbook is your swimming instructor—it guides you toward the answers. You will founder and waste your time if you don't bother to read it. Before you begin to read, however, take a quick glance over the chapter or section to get a sense of what it's about.	2 Test Yourself On everything. All the time. Flash cards are your friend.	7 Use Explanatory Questioning & Simple Analogies Whenever you are struggling with a concept, think to yourself: How can I explain this so that a ten-year-old could understand it? Using an analogy really helps, like saying that the flow of electricity is like the flow of water. Don't just think your explanation—say it out loud or put it in writing. The additional effort of speaking and writing allows you to more deeply encode what is, convert it into neural memory structures that you are learning.
3 Merely Glancing at a Problem's Solution & Thinking You Know How To Do It This is one of the worst errors students make while studying. You need to be able to solve a problem step-by-step, without looking at the solution.	8 Not Checking With Your Instructors Or Classmates To Clear Up Points of Confusion Professors are used to lost students coming in for guidance—it's our job to help you. The students we worry about are the ones who don't come in. Don't be one of those students.	3 Chunk Your Problems Chunking is understanding and practicing with a problem solution so that it can all come to mind as a whole. After you solve a problem, retrace it. Make sure you can solve it cold—every step. Pretend it's a song and learn to play it over and over again in your mind, so the information combines into one smooth chunk you can pull up whenever you want.	8 Focus Turn off all distracting beeps and alarms on your phone and computer, and then turn on a timer for twenty-five minutes. Focus intently for those twenty-five minutes and try to work as diligently as you can. After the timer goes off, give yourself a small, fun reward. A flow of these sessions in a day can really move your studies forward. Try to set up times and places where studying—not planning at your computer or phone—is just something you naturally do.
4 Waiting Until the Last Minute To Study Would you run at the last minute if you were practicing for a track meet? Your brain is like a muscle—it can handle only a limited amount of exercise on one subject at a time.	9 Thinking You Can Learn Deeply When You Are Being Constantly Distracted Every tiny pull toward an instant message or conversation means you have less brain power to devote to learning. Every tug of interrupted attention pulls out tiny neural roots before they can grow.	4 Space Your Repetition Your brain is like a muscle—it can handle only a limited amount of exercise on one subject at a time.	9 Eat Your Frogs First Do the hardest thing earliest in the day, when you are fresh.
5 Repeatedly Solving Problems of the Same Type That You Already Know How to Solve If you just sit around solving similar problems during your practice, you're not actually preparing for a test—it's like preparing for a big basketball game by just practicing your dribbling.	10 Not Getting Enough Sleep Your brain pieces together problem-solving techniques when you sleep, and it also practices and repeats whatever you put in mind before you go to sleep. Prolonged fatigue allows toxins to build up in the brain that disrupt the neural connections you need to think quickly and well. If you don't get a good sleep before a test, NOTHING ELSE YOU HAVE DONE WILL MATTER.	5 Alternate Different Problem-Solving Techniques During Your Practice Never practice the long of any one reason using only one problem-solving technique—after a while, you are just mimicking what you did on the previous problem. Mix it up and work on different types of problems. This teaches you both how and when to use a technique. (Books generally are not set up this way, so you'll need to do this on your own.) After every assignment and test, go over your errors, make sure you understand why you made them, and then rework your solutions. To study most effectively, handwrite (don't type) a problem on one side of a flash card and the solution on the other. (Handwriting builds stronger neural structures in memory than typing.) You might also photograph the card if you want to load it into a study app on your smartphone. Quiz yourself randomly on different types of problems. Another way to do this is to randomly flip through your book, pick out a problem, and see whether you can solve it cold.	10 Make a Mental Contrast Imagine where you've come from and contrast that with the dream of where your studies will take you. Post a picture or words in your workspace to remind you of your dream. Look at that when you find your motivation lagging. This work will pay off both for you and those you love!
		QUIZ YOURSELF This will test your knowledge and help you figure out which areas you might need to study some more.	STUDY PERIODICALLY Don't cram! Break your studying up over a week, this will help the information stay in your long-term memory! DON'T MULTITASK Focus on studying, try to avoid your phone and other distractions. SIMPLIFY & SUMMARIZE Try using mnemonic devices like acronyms, and try not to copy down information word-for-word in your notes.

Fig. 2. Effective and ineffective study habits, cf. Richards, 2002

Multiple choice questions are scored by machine; the essay is scored by 2 graders. Written tests are coachable, hence study and practice can improve one's score. The essay may be excellent, with unique insights, outstanding organization and development, but, if it does not address the topic, it gets zero points. Key issues (organization and structure) count more than a spelling mistake or a comma. Evaluators focus on word choices reflecting strong lexis (no slang or clichés), on variety in sentence structure, and on logical development of ideas.

Specifically, scorers look for three things:

1. development of a point of view in response to the topic
2. strong supporting examples and details
3. skillful use of language

An essay is a piece of writing that gives information and the writer's opinion on a particular topic. For most students, writing compositions is challenging. The time available is insufficient and the workload is increased. Candidates find essay drafting difficult, whether it is an assignment, or a scholarship application, or for a competition. Students consider it boring and do not know where to start. Essay writing is a broad project, and breaking it into parts makes the task easier.

Here are the required steps for successful essays:

- Focus on a topic and select the type of essay to draft (e.g., overview, detailed analysis, etc.). Be as clear as possible, avoid ambiguous formulations, do not make the reader guess what category of written product it belongs to. If given a choice, avoid what is unfamiliar, disliked, frowned upon or unfair. Decide the objective (a collection of information or a set of arguments to convince the reader). Research the topic and assess the available options carefully before choosing the one that enables high performance at that point in time.
- Draft an outline to structure ideas before writing the essay. Brainstorm, list ideas, create links among them where necessary. Write key ideas and leave space below each. After this, fill the

spaces with relevant sub-ideas. This exercise will yield a well-structured essay. One can also use a diagram to plan the draft. This outline works as a plan to build the essay.

- Compose the thesis statement, which is the viewpoint to be demonstrated in the body of the essay. It typically has two segments: the first declares the topic, and the second defines the viewpoint. The thesis statement is the last sentence of the introductory paragraph. Then regularly use it in the body, while proving the point. Reiterate the thesis statement in the conclusion.
- Write the introduction to engage the reader and increase interest. The first sentence should catch the eye by a quote, surprising fact, or an anecdote.

Structured body paragraph formula		
T	Topic sentence: State the main idea	
E	Evidence 1: Support the main idea with academic reference 1	
E	Elaborate/Explain: Connect reference 1 to the main idea	
E	Evidence 2: Insert reference 2 to support or contrast with reference 1	
E	Analysis: Critically analyse the main idea synthesizing reference 1 and 2	
L	Concluding sentence / Link: Conclude and connect to next paragraph	

SUPPORTING DETAIL 1	Implication	The reason this is such a concern is because 'when most of the planet is already made of water, dramatically changing it can only have dramatic consequences' (Theon, 2019, p.99).
	Explanation	As the ice caps melt, less of the Earth's surface can reflect the sun's solar radiation, which contributes further still to increased global temperatures.
	Explanation	Significantly, this process also releases currently trapped methane in the ocean which contributes further still to greenhouse gases (ibid.).
	Evidence	As a result, it is predicted that if the polar region loses 30% more of its glaciers, the average temperature of the earth could increase by four degrees (Theon, 2019; Tolly, 2016a).
	Evidence	Consequently, it is estimated that 35% of all current life on this planet would become extinct within a decade of this occurring (Tolly 2016a; Browner, 2016).

Fig. 3. Structured body paragraph formula with example, cf. Folse&Vokoun, 2010

- Write the body which logically explains arguments and information. Every main idea is discussed separately. Each paragraph has only one main idea. Keep paragraph format simple. It starts with a topic sentence and finishes with a concluding sentence. The topic sentence is a clear&brief form of the main idea: a concluding sentence is a restatement of the topic sentence in different words. Then come only the relevant arguments, which justify the topic sentence. Use transition words to make the body coherent (on the other hand, in contrast, similarly, correspondingly, likewise, etc.)
- Write the conclusion, the final paragraph of the essay, to create a lasting impression. Restate the main ideas discussed in the body of the essay, and never introduce new information here.

Body Paragraph 1		
TOPIC SENTENCE	One commonly highlighted positive impact of global warming is the possible increase in plant-life in cold regions of the planet.	
SUPPORTING DETAIL 1	Evidence	Butler (2017) argues that by 2030 there will be 8% more arable land available in areas that have historically been too cold for agriculture.
	Example	For example, uninhabited parts of Siberia may become more likely to have wide expanses of fertile and farmable land.
	Explanation	White (2018) claims that regions such as Siberia could experience an agricultural boom, and that climate change in this respect may encourage different migration patterns for both humans and animals.
	Implication	From this perspective, global warming is not necessarily a threat to humanity and the Earth.
SUMMARY SENTENCE		
Ultimately, the argument that global warming will provide life new opportunities is not yet well developed.		

Body Paragraph 2		
TOPIC SENTENCE	Rather than providing the possibility of future habitats, global warming appears instead to be destroying existing species and their living environments.	
SUPPORTING DETAIL 1	Evidence / Example	As of 2018, the number of polar bears still in existence dropped 89% over the past century (Theon, 2019).
	Evidence / Example	Similarly, multiple species of penguins are now almost extinct, with Arctic marine life having declined by over 20% since 1976 (Jenkins, 2017).
	Explanation	As the ice caps have melted, landmass for these creatures has declined and water temperatures have increased. Consequently, the habitats of these animals are constantly diminishing.
	Evidence	Additional evidence of the extent of the problem is that global warming not only negatively impacts life in colder regions but warmer ones are threatened too.
SUPPORTING DETAIL 2	Example	Areas around the equator for example are now experiencing increased droughts.
	Evidence	As a result, species of bird, insect and mammal have all become entirely extinct (Tolly, 2016a).
	Implication	The mass extinction of wildlife inevitably impacts the food chain of those regions which on this scale can have 'unpredictable and unprecedented consequences on the whole planet' (Laurence, 2016, p. 84).
	Evidence	As a result, species of bird, insect and mammal have all become entirely extinct (Tolly, 2016a).
SUMMARY SENTENCE		
Therefore, global warming appears to be negatively impacting on existing habitats and their ecosystems.		

Body Paragraph 4			Body Paragraph 4		
TOPIC SENTENCE	Though already briefly mentioned in the previous two paragraphs, it is worth mentioning here that one of the most negative impacts of global warming is the melting of the polar ice caps.		TOPIC SENTENCE	Though already briefly mentioned in the previous two paragraphs, it is worth mentioning here that one of the most negative impacts of global warming is the melting of the polar ice caps.	
SUPPORTING DETAIL 1	Implication	The reason this is such a concern is because 'when most of the planet is already made of water, dramatically changing it can only have dramatic consequences' (Theon, 2019, p.99).	SUPPORTING DETAIL 1	Implication	The reason this is such a concern is because 'when most of the planet is already made of water, dramatically changing it can only have dramatic consequences' (Theon, 2019, p.99).
	Explanation	As the ice caps melt, less of the Earth's surface can reflect the sun's solar radiation, which contributes further still to increased global temperatures.		Explanation	As the ice caps melt, less of the Earth's surface can reflect the sun's solar radiation, which contributes further still to increased global temperatures.
	Explanation	Significantly, this process also releases currently trapped methane in the ocean which contributes further still to greenhouse gases (ibid.).		Explanation	Significantly, this process also releases currently trapped methane in the ocean which contributes further still to greenhouse gases (ibid.).
	Evidence	As a result, it is predicted that if the polar region loses 30% more of its glaciers, the average temperature of the earth could increase by four degrees (Theon, 2019; Tolly, 2016a).		Evidence	As a result, it is predicted that if the polar region loses 30% more of its glaciers, the average temperature of the earth could increase by four degrees (Theon, 2019; Tolly, 2016a).
SUMMARY SENTENCE	Therefore, it is quite clear that increased global temperatures may cause a reduction in the ice caps, which could very negatively impact life.		SUMMARY SENTENCE	Consequently, it is estimated that 35% of all current life on this planet would become extinct within a decade of this occurring (Tolly 2016a; Browner, 2016).	

Fig. 4. Samples of body paragraph development in essays, cf. Gunning, 2010

There are many mistakes which people usually make while writing an essay:

- contractions should be avoided.
- no slang words should be used (it indicates no serious approach or no literary knowledge).
- never use *I* because the first person singular reduces the spectrum of the essay.
- over-generalisations are considered nonacademic and unacceptable.
- exaggerations spoil the potential of the arguments evoked.
- state facts and truths.
- do not make any assumptions: it shows lack of real explanations to prove the point.

Tips on writing successful essays:

- get feedback and implement corrections accordingly when training.
- always revise the essay for improvements: points that require more details, spelling or grammar mistakes, etc. Revision might also lead to identifying structural problems to fix and improve.
- refine the vocabulary in the essay; synonyms, idioms, and phrasal verbs can be useful.

DO	DO NOT
	 1. Don't use clichés. Clichés in writing are overused expressions that have lost their luster. Even phrases used by many essay writers should be avoided, such as "at the end of the day" or "in this day and age."
	2. Don't use meaningless sentences. When writing, think of each sentence as a bridge to your next one. Use OUTLINES to plan out your essay!
	3. Don't use filler words. Words like "basically," "very," "really," & "that," are words that are often used unnecessarily.
	4. Don't be redundant & repetitive. Vary your vocabulary and sentence lengths. The best way to avoid redundancy is to read your essay out loud.
	5. Don't waste your quotes. Introduce your quote, don't randomly put it anywhere. Only use quotes to expand your thoughts on the essay.
	6. Don't stray from the topic. Constantly revise your essay and have a strong foundation and outline to make sure your essay is on topic.
	7. Work on writing the conclusion. Don't be repetitive. Remind the reader of your thesis. Make sure your last sentence makes a lasting impression.

Fig. 5. DOs and DON'Ts, in essay drafting, cf. www.eslbuzz.com

Words play a fundamental role in essay drafting, because they have the power to shape ideas, influence readers, and convey messages with precision and impact. Opting for the right vocabulary is not merely a matter of filling pages, but rather a deliberate process aimed at enhancing the quality of writing and effectively communicating complex ideas. Wide vocabulary generates a stronger and more impressive composition. With the incorporation of lexis that conveys complex ideas with

precision & eloquence, the writer can elevate text quality and captivate readers. Here is an inventory of appropriate items with insights into the lexis types that elevate the essay scoring band: notably, evidently, significantly, accordingly, subsequently, substantially, profoundly, inevitably, alternatively.

Transition words and phrases are essential linguistic tools that connect ideas, sentences, and paragraphs within a text. They work like bridges, conducting the flow and coherence of the writing, thus making it easier for readers to follow the author's demonstration and the logical progression of the text. Here are some examples of common transition words & phrases: furthermore: additionally, moreover; however: nevertheless, on the other hand; in contrast: on the contrary, conversely; therefore: consequently, as a result; similarly: likewise, in the same way; moreover: furthermore, besides; in addition: additionally, also; nonetheless: nevertheless, regardless.

Strong verbs in academic writing add precision, clarity, and impact to sentences. They show actions, intentions, and outcomes in a more powerful and concise manner. Here are some examples of strong verbs commonly used in academic writing: analyze: examine in detail to understand the components/structure; critique: assess/evaluate strengths & weaknesses; demonstrate: show evidence to support a claim/argument; illuminate: clarify, make clearer; explicate: explain in detail, thorough interpretation; synthesize: combine/integrate information to create new perspectives; propose: put forward/suggest a theory/idea/solution; refute: disprove or argue against a claim/viewpoint; validate: confirm or prove accuracy/validity; advocate: support/argue in favor of a position.

Adjectives & adverbs for academic essays are important. They are valuable academic writing tools as they enhance the description, precision, and depth of arguments and analysis. They provide specific details, emphasize key points, and add nuances to writing. Here are examples of adjectives used at academic level: comprehensive (covering all aspects/elements; thorough), crucial (essential, extremely important), prominent (well-known/widely recognized/notable), substantial (considerable in size/extent/importance), valid (well-founded/logically sound; acceptable/authoritative). Here are samples of adverbs: effectively (producing desired result/outcome, significantly (to a considerable extent/degree, notably), consequently (as a result/effect), precisely (exactly or accurately; with great attention to detail), critically (in careful/analytical manner; with careful evaluation or assessment).

Engaging, informative and persuasive lexis to use in the introduction, to capture the reader's attention and set the tone of the essay: intriguing (sparks curiosity and captures the reader's interest), compelling (conveys the idea that the topic is interesting and worth exploring further), provocative (creates a sense of controversy and spark ideas), insightful (produces valuable & thought-provoking insights), startling (surprising or unexpected information/perspectives), relevant (significant, linked to broader issues/current events), timely (a subject of current relevance or importance), thoughtful (well-considered & carefully developed arguments), persuasive (compelling arguments to convince the reader), captivating (holding the reader's attention and be engaging throughout).

The words used in the body of the essay are key for effectively conveying ideas, providing evidence, and developing arguments. They must be clear, precise, and demonstrate strong command of the subject. Here are examples: evidence, information/data, research, studies, findings, statistics can be used to strengthen arguments; analysis, discuss, interpret evidence, examine, explore, assess, to demonstrate a critical evaluation of the topic; comparison, similarly, likewise, in contrast, on the other hand, conversely, highlight similarities/differences; cause, effect, relationship among causes and consequences, because, due to, leads to, results in, causes; sequence, series of events or steps, first, next, then, finally, subsequently, or consequently, order or progression; emphasis, particular point/idea, notably, significantly, crucially, importantly, or remarkably; clarification, elaboration, specifically, in other words, for instance, to illustrate, to clarify; integration, furthermore, likewise.

When summarizing or drawing conclusions, words like in conclusion, to summarize, overall, in summary, to conclude can be employed to wrap up ideas. Use words appropriately&contextually, ensuring they strengthen the coherence and flow of arguments. They should serve as transitions and connectors between ideas, enhancing the overall clarity and persuasiveness of the essay. The words used in the essay conclusion essentialise the main points, reinforce arguments, and leave a lasting impression on the reader. They bring a sense of closure to the essay highlighting the significance of ideas. Here are some additional samples: to sum up, to recap; emphasize importance, crucial, essential, significant, noteworthy, compelling; broader implications of ideas or findings, thus, hence therefore; call to action, must/should, it is essential to, let us consider; perspective, potential, future research, emerging trends, or further investigation; reflection, profound, notable, thought-provoking, transformative, perspective-shifting; food for thought, in light of this, to ponder, to consider.

Improving essay writing lexis is essential for expressing ideas, showing strong command of the language, and engaging readers. Here are some strategies to enhance the essay writing vocabulary: read extensively (wide range of materials, like books, articles, essays,in various writing styles, topics, vocabulary; find new words and incorporate them into own writing); use a dictionary/thesaurus (understand meanings and usage of unfamiliar words; use a thesaurus to find synonyms and antonyms to expand word choices and avoid repetition); create a word bank (organize newly acquired lexis by categories or themes for easy reference, and practice incorporating them into writing to expand the vocabulary); contextualize vocabulary (how words are used in contexts, sentence structures, and rhetorical devices).

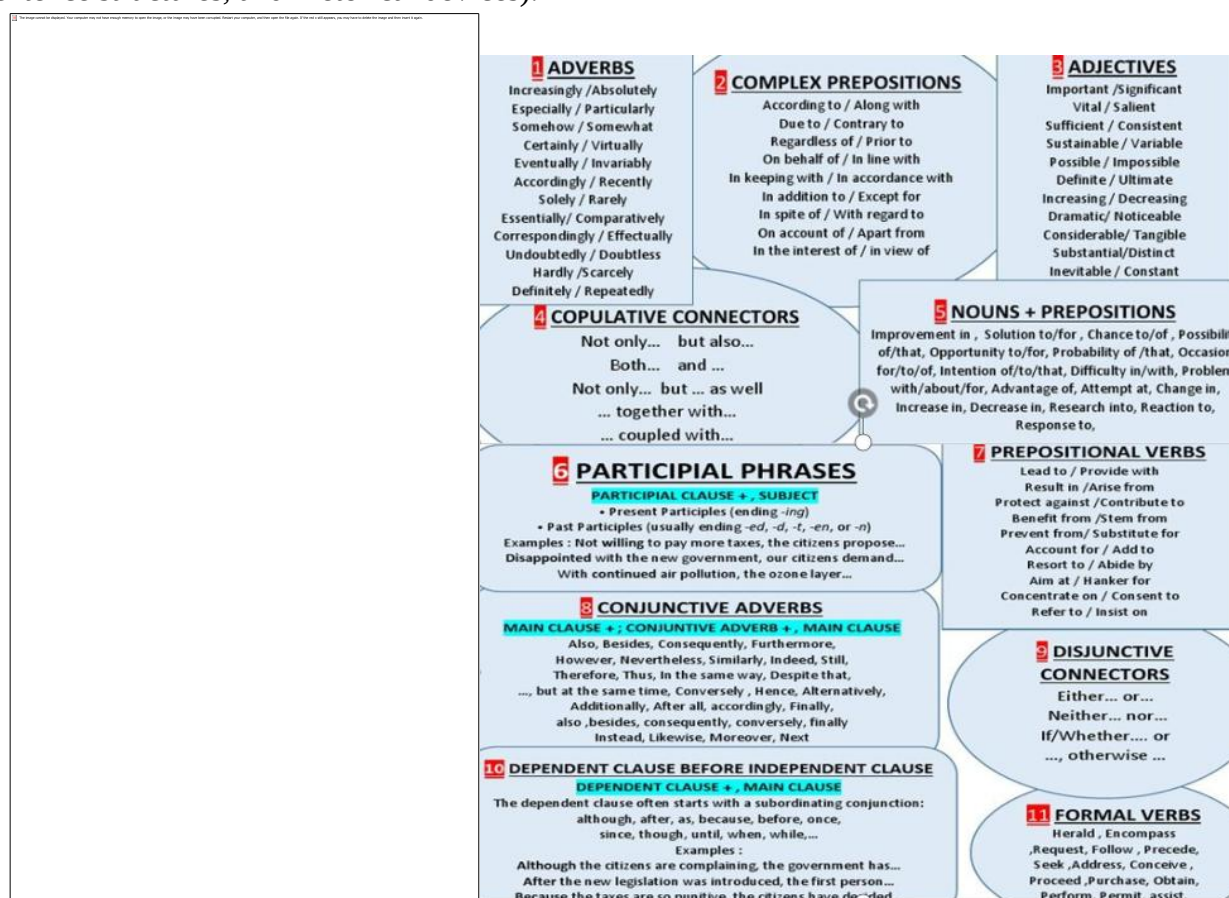

Fig. 6. Effective lexical structures in essay drafting, cf. Walsh, 2010

Tips to write good college essays for scholarships are increasingly relevant nowadays, as academic education admission requires a motivation statement to assess candidates' suitability for such programs and opportunities. In a nutshell, here are certain suggestions for such writing:

- style and flow of ideas should be indicative of the candidate's personality and motivation to study in that particular university.
- logical outline of ideas & well supported arguments to justify intellectual maturity & study skills .
- providing an appropriate response to the question asked.
- maturity in approaches and self-management abilities.
- the applicant's task is not to prove that there is a dispute, but to be aware of the opposing sides, to show a comprehensive understanding of the pertinent issues, to determine all relevant parties and points in the debate, and finally, to present a well-balanced & considered opinion (not regurgitation of the already published points of view) regarding the most appropriate response to the question.
- the answer should be supported by a wide-ranging analysis of an available body of proof as well as arguments from reputable authors in that field.
- the evaluator expects to see how the learner makes use of others' arguments to build own answer.
- demonstrate why that argument is valid or unconvincing, irrespective of agreeing or disagreeing with it. Give a more nuanced response.
- claims in the essay are adequately supported with valid arguments & reputable sources, including journals, books, magazines, newspaper articles, and web content from highly regarded sites.
- most students tend to make the mistake of interpreting the task as an activity in which they pick a side of the debate and argue for it at all costs. There is considerable disparity between presenting a clear and concise answer to the essay question (which should be the case) and offering a narrow-minded and passionate reply (this is generally wrong).
- premises are based on clear arguments that ultimately lead to sufficiently justified conclusion.
- the essay is not a debate; it is just a good answer to a particular question.
- be unbiased, do not include prejudices, personal opinions, and beliefs.
- endeavor to provide a nuanced answer, depending on own understanding of core models & factors.
- offer a precise, clear and rational explanation of the roles played by each factor. Subsequently, every sentence is supposed to contribute towards achieving this objective.
- the selected register and vocabulary can determine the direction the essay is going to take
- in virtually all situations, the question goes towards a pragmatic phenomenon over which there is noteworthy discussion or existing debate in the literature. Therefore, the applicant should ponder upon what s/he knows, and the connection to the question.
- consider the debatable notions in the task. If asked to define terms do not assume a dictionary role, merely stating definitions without elucidating the connection among concepts.
- brainstorming will identify points of argument to be used in building the essay, like an existing debate among competing views, causes, and effects. Hence ideas are generated in own preferred line of argument, matching own thinking style and ways to perceive the question.
- it is a misconception that one can write an essay with insignificant facts and insufficient details if compensating with clear, well-structured, focused introduction and conclusion.
- draw each paragraph to the essay question, to be sure of avoiding formulations that needlessly repeat the wording of the question.
- a concluding paragraph sums up the answer to the task, outlining the underlying support while avoiding the repetition of the words included in the introduction.
- draw the implications: essay questions are focused and specific, therefore never deviate from the task while writing. A good draft proves the writer's awareness of the impact the answer has on the general debate. Such connotations are different in every essay depending on the topic.

In conclusion, writing skills are critical in conveying own thoughts, ideas, and information efficiently&accurately. Such abilities are used in various aspects of life, from professional settings to personal relationships. Drafting enables communication of opinions clearly and concisely, so that readers understand and absorb the intended message. This is particularly important in the workplace, where employers seek candidates with excellent written communication abilities for various roles. In the digital age, written communication has become the primary avenue for obtaining information and interacting with others, hence continuous improvement in this area is needed. Effective writing necessitates the incorporation of critical thinking skills to identify and address problems, design logical solutions, and concisely communicate options. Problem-solving abilities are critical not only for academic and professional success but also for personal development. Proficiency in analyzing information and solving problems by writing helps individuals become better communicators and more effective decision-makers. By mastering these skills, people convey thoughts more precisely, contributing to successful collaborations, business transactions, and interpersonal interactions.

Moreover, well-developed writing abilities are highly sought after by employers, who increasingly prioritize effective written communication in the rapidly evolving digital landscape. Ultimately, investing time and effort to improve one's writing skills is advantageous for academic success, personal growth, and career advancement. By fostering creativity, imagination, and critical thinking, these skills empower individuals to express themselves confidently and persuasively, quickly navigating the complex modern society.

Bibliography

- Abbot A, *Write Clearly: Rules&Exercises on English Composition*, Cambridge University Press, 2007
- Alfaki, I. *University Students' English Writing Problems: Diagnosis and Remedy*. International Journal of English Language Teaching, 3(3), 40-52, 2015
- Aminatun, D, Marmanto, S. *Teach Writing Skill to Students with Different Linguistic Intelligences*, TEKNOSASTIK, 16(1), 34-40, 2018
- Anson, C, Schwiebert, J, (eds.), *Writing across the curriculum*, Westport, Greenwood Press, 1993
- Arikan, I, *The Value of Reflection in Writing Courses in EFL*, Asian EFL Journal, 16., 15-25, 2006
- Brown, HD, *Teaching by Principles: Interactive Approach to Language Pedagogy*, NY, Longman, 2001
- Bruce, S. Rafoth B. *ESL Writers' Guide for Writing Center Tutors*, Heinemann Publishing, 2009
- Bryson, M. *Teaching writing to students at-risk for academic failure*, in Teaching advanced skills to educationally disadvantaged students, 1993 (ERIC Document Reproduction Service No. ED 338 725)
- Bukhari, S, *Mind Mapping Techniques to Enhance EFL Writing Skill*, International Journal of Linguistics and Communication, 4(1), 58-77, 2016
- Bussinger, C, *Creative writing in ELT* Journal of Literature in Language Teaching, Dec 2013, 12-18.
- Buzan, T., Buzan, B., *The Mind Map Book*, BBC Books, London 2000
- Cismaş, S.C, *Educating Academic Writing Skills in Engineering*, Latest Trends on Engineering Education, Mathematics and Computers in Science and Engineering, 2010, pp. 247-251,
- Cismaş, S.C., *Basic Academic Writing in Engineering Studies: Research, Documentation, Progress* Latest Trends on Engineering Education Mathematics&Computers in Science&Engineering, 2010, pp. 326-331
- Cismaş, SC *Scientific Writing for Environment Engineering Students the Polytechnic University Bucharest* Recent Advances in Energy&Environmental Engineering Series 2010, Cambridge University, pp. 356-361
- Cismaş, S.C, *The impact of translations on writing skills*, vol Limba, cultura, civilizatie in contemporaneitate, Editura POLITEHNICA Press pp. 96 – 104
- Cismaş, SC, *Integrated Academic Strategies: Writing, Project Work, and Study Skills* Boldea, Sigmirean (eds) Proceedings of GIDNI 7 Language and discourse Ed Arhipelag XXI Press Tg Mures 2020 pp 341-356
- Collins, J. *Developing writing & thinking skills across the curriculum*, The Network, Andover, 1992
- Connor, U, *Cross-cultural aspects of second-language writing*. Cambridge University Press, 1996
- Crème, P. Lea, M, *Writing at University, Guide for Students*, Buckingham Open University Press, 1997
- Crystal, D, *English as Global Language*, Cambridge, Cambridge Press, 2003

- Damiani, F., Alves, P., *Diagnosis and analysis of academic writing problems of students*, Language and Teaching Journal 2011, 14, (2), 455-478
- Dörnyei, Z., *Motivational strategies in the language classroom*. Cambridge University Press, 2001
- Fairbairn, J., *Reading, writing & reasoning guide for students*, Buckingham, Open University Press, 1996
- Folse, K., Vokoun, A., *Great Sentences for Great Paragraphs*. NY, Heinle Cengage Learning, 2010
- Gibbons, P., *Scaffolding Language, Scaffolding Learning*, Heinemann, 2002
- Glasman-Deal, *Science research writing guide for non-native speakers of English*, Imperial College Press, 2009
- Graham, S., MacArthur, C., Fitzgerald, J., *Best Practices in Writing Instruction*. NY, Pearson, 2013
- Guardado, M., *The Facilitative Effect of Graphic Organizers in TESOL*, Theorethikos revista electronica de la UFG, Ano V, No 0001, Enero-Junio, 2001
- Gunning, T., *Creating Literacy Instruction for All Students*, Pearson, London, 2010
- Harmer, J., *The Practice of English Language Teaching*, Longman, New York, 2007
- Hyland, K., *Second Language Writing*, Cambridge University Press, New York, 2003
- Jakson, J., *Genre Process Writing and Testing*. Journal of Education and Practise, 2006, 2 (3): 12-18.
- Kleiber, K., *Academic Language Sentence Frames for Sciences*, Fairfax County Public Schools, 2009
- Krashen, S., *Principles and Practice in Second Language Acquisition*, Pergamon Press, 1982
- Kurniashi, K., *EFL Writing Anxiety: Level, Types, and Causes*, Malang University, 2013
- Lan, Y., *Effects of Guided Writing Strategies on Students' Attitudes*, TOJET, 2011, 10 (4), 148-164
- Langan, J., *Exploring Writing: Paragraphs and Essays*, McGraw-Hill Education, 2012
- Leki, I., *Understanding ESL Writers: A Guide for Teachers*, Heinemann Publishing, 1992
- Lightbown, M., Spada, N., *How Languages are Learned*. Oxford University Press, 2006
- Lustig, M., *Intercultural competence, interpersonal communication across cultures*, Longman 1999
- McCarthy, T., *Descriptive writing, mini lessons, strategies, activities*. Scholastic Incorporation, 1998
- McLeod S., Soven M (eds) *Writing across the curriculum: A guide to developing programs* Sage, 1992
- Myles, J., *Second language writing & research: writing process & error analysis in student tests*. Foreign Language Annals, Vol 24, Issue 3, 2002, pp 203-218
- Neuliep, J. (ed) *Intercultural Communication: A Contextual Approach*, Sage, 2009
- Northedge, A., *The Good Study Guide*, Milton Keynes, Open University, 2005
- Nui, K. M., *Writing Resource Guide. Learning to Write*. Honolulu, University of Hawai'i, 2013
- Oshima, A., Hogue, A., *Introduction to Academic Writing*. New York, Longman, 2007
- Peha, S., *The Writing Teacher's Strategy Guide*. New York, TTMS, Inc., 2003
- Pigada M., *Vocabulary acquisition from extensive reading* Reading in Foreign Language, 2006, 18(1) 1-28
- Redman, P., *Good Essay Writing: A Social Sciences Guide*, Milton Keynes, Open University, 1998
- Reid, J., *Essentials of Teaching Academic Writing*. Houghton Mifflin, 2005
- Richards, J., *Methodology in Language Teaching*, Cambridge University Press, 2002
- Sherman, J., *Feedback: Essential writing skills for intermediate students*, Oxford University Press, 1994
- Swales, J., *Academic writing for graduate students, essential tasks & skills*, Univ of Michigan Press, 2004
- Walsh, K., *Importance of writing skills: online tools to encourage success*, www.emergingedtech.com/2010
- Zemach, E., *Paragraph Writing*. Macmillan: Macmillan Publisher Limited, 2005
- Zwiers, J., *Building Academic Language: Essential Practices for Content Classroom*, Jossey-Bass, 2008

SENTENCE STRUCTURES AND MECHANISMS OF ESSAY WRITING FOR INTERNATIONAL TESTS

Associate Professor Suzana Carmen Cismas

Department of Modern Languages

The University of Agronomic Sciences and Veterinary Medicine, Bucharest, Romania

Abstract

Expressing professional capacities and advancing careers by high quality writing in a foreign language constitute a fundamental skill enhancing students' employability on a fast moving labour market, with many jobs emerging as a result of modernisation, globalisation and recent political shifts deriving from escalating conflicts worldwide. It inextricably depends on writing proficiency developed in the mother tongue, with further connections to reading quality and quantity. In international exams, the essay may be excellent, with unique insights, outstanding organization and development, but if it does not comply with the templates, and if it does not address the topic, it gets no points. Evaluators look for word choices that reflect strong lexis (avoiding clichés and slang), variety in sentence structure, and logical development of ideas. Relevant issues like organization and structure count more than erratic spelling mistakes or seldom encountered inaccurate punctuation. Specifically, test scorers assess: development of a point of view in response to the topic, strong supporting examples and details, and, last but not least, skillful use of language.

Key words: sentence structure, paragraph writing, coherence, cohesion, drafting essays, international tests

In today's information-centred world, written expression has gone beyond a basic form of communication to become an essential life skill. Whether it is a text message or a business plan, effective text drafting might be the key to success. Writing skills are more important now than ever before because clear and effective written expression is the foundation of efficient communication. This is why it is so rigorously tested in international exams, for school, academic and professional contexts. In professional settings writing reflects own image&intellect: well-crafted reports, e-mails, or proposals will leave a lasting impression on employers, clients, and colleagues.

In personal scenarios, writing helps maintain clear networking with others, mainly in an age where digital correspondence replaces face-to-face interactions. Correlations between proficient writing and career success are undeniable. Whether applying for a job, seeking a promotion, or pitching a project, own ability to articulate thoughts in written form is crucial. Poor writing impedes on the professional image, while strong such skills can open doors for multiple opportunities and facilitate leadership roles. Writing is relevant for educational achievement.

From school to university, writing is a critical component of education. The ability to write clearly not only supports academic success but also prepares students for future career challenges. Writing well can be the difference between merely understanding course material and being able to apply, analyze, and synthesize knowledge effectively. On the other hand, the digital age demands it. The internet has become a vast repository of written content. Social media updates, blog posts, and online articles, all require a degree of writing skill. The ability to produce content that is engaging, searchable, and valuable to readers can significantly enhance your digital presence and influence.

An essay (academic or expository) explores a topic and reaches a conclusion. It has a central argument which is the candidate's answer to the question, topic, or rubric. The argument should be based on verifiable evidence and be supported throughout the essay.

Thus writing goes beyond just describing and summarising: the candidate is required to critically analyse the topic.

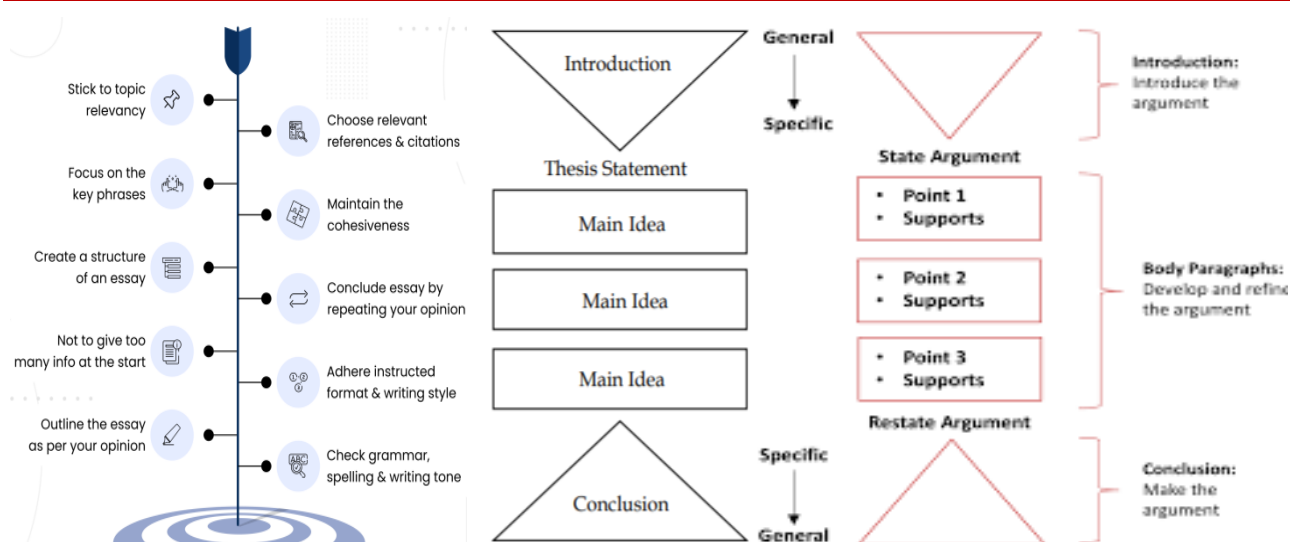

Fig 1. Essay layout, cf. Swales, 2004

The content of an essay relies on researching the topic, which means explaining & justifying own ideas based on information & examples retrieved from trustworthy sources. The central idea or argument that the content is centred on is known as the thesis statement. Depending on the question, an essay contains: thesis statement (claim, proposition, main idea); context (background, framework, setting); reasons (support, evidence, examples); counter-arguments (contrary considerations, objections); responses (refutations, answers to objections). In point of structure, usually, an essay has four main components: an introduction, a series of body paragraphs, a conclusion, and a reference list.

The introduction consists of: a general statement (topic sentence) about the topic/issue under discussion; background information on the topic/issue, definitions of key terms (if applicable), an outline of the essay structure (signposting via text markers).

Terminology, jargon words, or lexis related to the essay topic, is defined by relevant theory properly referenced. Any key terms come from journal articles, books, and well acknowledged sources. General dictionary entries may not have the same meanings as those in the specialised area of study. Overall, an introduction is approximately 5%-10% of the actual word count.

A thesis statement introduces the argument and consists in a sentence found at the end of the introduction, which sums up the central point of the paper. It should answer the question or respond to the task set out in the assessment instructions. It is clear and concise, describing the scope, aim and direction of the paper. It serves as a preview of the position taken in the paper, and the main point in each body paragraph should relate back to this statement.

The body of the essay expands on the arguments/thesis statement. In each body paragraph, relevant information is presented, together with research supporting the arguments/thesis statement. It is important that information is organised into clear paragraphs with logical order. When writing body paragraphs, aim to guide the reader along the reasoning process and offer a clear explanation of each point, so that the argument is developed effectively. Each paragraph explores one main idea exclusively. Body paragraphs display the following structure: a topic sentence identifying what the paragraph is about (stemming from a previous paragraph linking statement); a series of supporting sentences that develop the paragraph topic and include explanations, examples, research, quotations, details, and references; a linking sentence (concluding sentence) that identifies what the main topic of the paragraph was, and links to the next paragraph (the last body paragraph in an essay usually does not have such a linking sentence). Avoid using paragraphs consisting of only 1-2 sentences, or that are longer than one double-spaced page.

The conclusion summarises the main points&ideas presented in the essay. Draw conclusions from what was discussed and include a paraphrased restatement of the thesis from the introduction. No new material is ever included in the conclusion; new material needs to be inserted in the body paragraphs. Do not repeat the assessment requirements or the marking criteria in the conclusion. In general, a conclusion is approximately 5%-10% of the actual word count.

Elements of an Essay

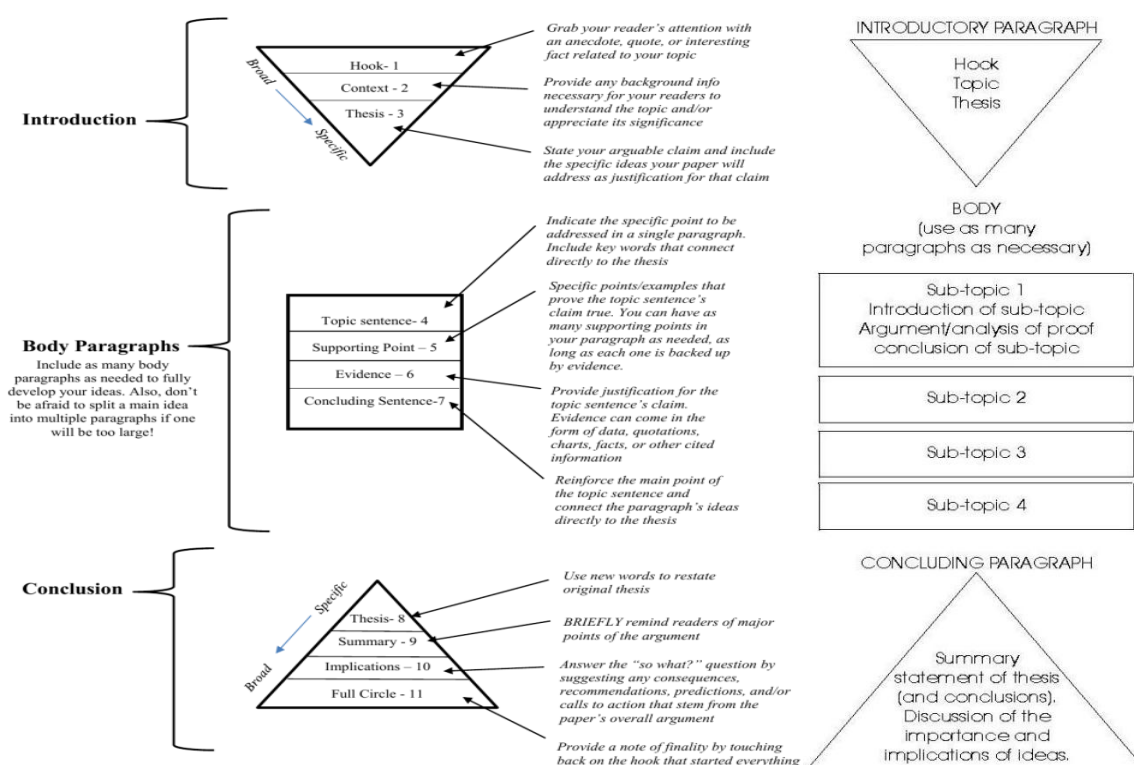

Fig 2. Essay components, cf. Redman 1998

Style is relevant. Essays should incorporate multiple linking words or phrases and signposts, which make writing easy for the reader to understand and follow. Such constructions make the connections between sentences and paragraphs clear and indicate the flow of ideas. They also signal to the reader how to approach the information that follows.

- Use *similarly*, *also* and *in addition* to indicate adding a similar idea to the one already presented
- Use *in contrast*, *however*, and *on the other hand* to make a contrast or add an opposed idea
- Use *therefore*, *consequently* and *as a result* to show outcome from one idea presented already
- Use *for example* and *for instance* to illustrate/develop an idea presented already

Connectors create cohesion&cursive argumentation; without them, the assignment seems illogical.

Many questions in the writing section can be multiple choice items, to target sentence clarity, correctness, logical outline and improvement by additional details. Further, test tasks may focus on paragraph construction, coherence and cohesion, with ideas supported by arguments and examples, and essay progress, by arranging or redistributing paragraphs in the logical order. At times, a large paragraph needs to be segmented into smaller ones, depending on the concepts debated within. Idea prioritisation is yet another study skill that is materialised and assessed in writing exams.

Therefore, not only writing abilities, but also test-taking strategies, like managing multiple choice tasks, are checked. Thought flexibility, adaptation and highly trained decision speed are necessary in avoiding tricky distractors (wrong answers designed to look like possible correct ones).

While specific tactics for finding the right answer in each type of multiple-choice question exist, there are some basic rules that work for all of them:

- Read the rubric carefully to know exactly what is asked. Spot tricky or exclusive words.
- Any question word in capitals may completely change the meaning of the question .
- Eliminate wrong answers to increase the probability of choosing right.
- Candidates are not expected to accomplish a perfect essay, but to aim for a polished rough draft.
- Graders assess holistically, centering on viewpoint development corresponding to the given rubric, supporting examples and details, and use of language.
- Beware of distractor techniques: distractors/traps are designed to lure away from the right answer; they prevail in the critical reading section, but still appear in a subtle form in writing tasks.

There usually are three types of multiple-choice questions to encounter in writing sections:

1. Identifying sentence errors: the candidate determines which underlined portion, if any, contains an error in grammar or usage. The sentence may be correct: the option *no error* is available. Approximately 25% of the multiple-choice writing questions are of this type.
2. Improving sentences: the test-taker is given five versions of a sentence, and has to choose the one that is most clear&correct. Approximately 65% of the questions are of this type.
3. Improving paragraphs has questions concerning a passage of about 200 words. The rubric asks about how to improve the passage on many levels, from large scale organizational issues to word choice and grammar. Approximately 10% of the questions are this type.

Apart from actually drafting an essay, the writing section of an international exam may also include distinct test items to identify sentence errors, strategies for improving sentences, perfecting paragraphs, question structures, revising individual sentences&sentence pairs, as well as idioms and word choice. These multiple-choice items are designed to test knowledge of grammar and usage. Another section focuses on identifying sentence errors. For example each sentence has four possible mistakes, underlined &marked *a-d*, and a choice *e* for no error. No sentence contains more than one error. The candidate is not asked to explain, or correct it, just to locate it. About 20%, or one in five sentences, are error free. If the sentence looks and sounds right, choice *e* (no error) may be correct.

There are many possible grammar &usage errors. However, most questions contain just few common mistakes. The most encountered issues are: agreement, consistency, parallel structures, verb forms, pronoun case, word choice, idiom, adjectives and adverbs. Many grammar and usage items prevalent in the questions identifying sentence errors also appear in items regarding sentences and paragraphs improvement. At least one question is about agreement, meaning the balance of sentence elements like subjects, verbs, pronouns and antecedents (an antecedent is the noun that a pronoun replaces). To make it tricky, there is a filler phrase between the subject and verb or noun and pronoun. The intention is to distract; the more space between the subject and verb or noun and pronoun, the more difficult it can be to determine agreement.

Just as sentences should be balanced, they should also be consistent. Errors in consistency involve verb and pronoun usage. For example, if a sentence begins in the past tense, it must stay in the past tense. Pronouns need to be consistent in person and number. A shift from the singular *I* to the plural *we* can leave the reader wondering who is doing what in the sentence.

Parallel structures involve pairs and lists of words&phrases. Both items in a pair and all in a list need to follow the same grammatical pattern, as grammar equivalents. Correct verb form is key to sentence clarity, and one can expect to find at least one question with a verb form issue. Here are some of the common verb errors found in international tests:

- Incorrectly used irregular verbs.

- Wrong tense.
- Missing subjunctive. Most verbs are in the indicative, to show actions/thoughts/feelings. The subjunctive mood expresses what is wished for or untrue. Candidates often misuse it, in speech and writing. Sentences with *if*, *I wish*, *It would have been*, require subjunctive.

Personal pronouns have 2 forms, the subjective and objective cases. It means that one form is used when the pronoun is acting as a subject, and another form when the pronoun is acting as an object. Sentence errors involving confusion of subjective/objective cases are likely to appear in testing writing. Another common sentence mistake involves a pronoun following the word *than*. Because the *than* + (pro)noun construction requires a verb (even if that verb is not articulated), the subjective form of the pronoun must be used. At least one multiple-choice question will test the ability to differentiate between *who* and *whom*. *Who* is the subjective form, *whom* is the objective one. If unclear whether this was the error, recast the sentence to try a pronoun replacing *who*.

Idioms are peculiar expressions in a particular language, whose meanings cannot be grasped by defining them word for word. There are thousands of English idioms, most of which are very familiar. The most common errors involve prepositional pairs, and the use of infinitives & gerunds. Idioms are typically learned through conversation, and are idiosyncratic, so there are no clear rules for remembering them. The other idiom error is the improper use of infinitives/gerunds, with certain verbs taking one or the other, and a small group taking both.

Word choice is important, it appraises vocabulary options, and tests the difference between affect and effect, whether or weather, or fewer and less. There are two categories of words that are problematic: confused words (homonyms: sound the same but have different meanings & spellings) and misused words (pairs so often used incorrectly that the errors sound acceptable to most people).

Adjectives & adverbs serve similar functions (modify or describe) so they are often confused and make good exam items. Adjectives modify nouns/pronouns and adverbs modify verbs/adverbs/adjectives. Note the differences between good and well, feel bad and feel badly, and more and most. Another frequently tested issue is comparisons. The comparative form (-er) is used for two things. The superlative (-est) is for comparisons among 3 or more. Whenever a sentence has a comparison, check to see how many items are being compared. For example: 'of the 2 trips I have taken, I liked the one to Paris *best*'. *Best* may not be seen as an error, and it does not sound wrong, but there are *only two* things being compared, hence the comparative *better* is correct.

Improving sentences questions cover a wide range of issues, including grammar and usage, sentence structure and organization, with logic & style. A sentence with a underlined portion is given, and the candidate has to determine whether that portion contains an error. If it does, choose the best one of four versions of the sentence. Consider not only what is correct but also which is the most clear and effective way to express the idea. The task is to identify which choice offers the best version of the sentence. Instead of focusing on individual words or phrases to see the error, look at larger structural and stylistic issues within the sentence to get the correct answer.

These seven kinds of errors are most frequently tested:

1. improper coordination or subordination of ideas
2. incorrect sentence boundaries
3. faulty comparisons
4. misplaced modifiers
5. wordiness
6. incorrect use of the passive voice
7. incorrect punctuation

Improper coordination or subordination of ideas is also assessed. Within sentences, clauses are connected by coordination (2 independent ideas) or subordination (an idea depends on the other). It tests one's ability to see logical connections among ideas. Determine how ideas in clauses work together. Is one idea in addition to the other? In contrast? Is there progression in time/sequence? There are two versions expressing the right relation, but only one is correct, clear, and concise.

Incorrect sentence boundaries pose a problem. A complete sentence requires a noun & verb, and expresses a fully developed thought. The most common errors at sentence level are extremes. Sentence fragments stop too fast; such phrases are not whole thoughts. Run-on sentences do not stop soon enough; they include two/more complete clauses. In such fragments a subject or verb are often missing, and may constitute dependent clauses. They can be phrases/parts of other sentences. Fragments are punctuated as sentences, so they can be difficult to identify. Even though they do not convey complete thoughts, they are long and seem correct. This might require adding a subject/verb, deleting a subordinating conjunction (because, while), or a relative pronoun (who, that, which), or connecting a dependent clause to an independent one. Run-on sentences are made up of two/more independent clauses or complete sentences put together into a sentence without proper punctuation. If a run-on sentence is suspected, determine if there are two independent ideas that can stand alone (a long sentence is not necessarily a run-on). Check the following fixes for run-on sentences:

1. Separate the clauses with a period.
2. Connect the clauses with a comma and a coordinating conjunction (and, or, nor, for, but, so, or yet). Make sure the coordinating conjunction expresses the right relationship between the two ideas.
3. Connect the clauses by semicolon (and a conjunctive adverb: however, therefore, otherwise).
4. Make a sentence depend on another by subordinating conjunctions: although/because/since/while

Faulty comparisons are errors in sentence logic. They are difficult to see because they sound right; people often speak in faulty comparisons. To correct them, similar things must be compared.

A modifier is a word/phrase/clause that describes another part of a sentence. A misplaced modifier is simply in the wrong place in the sentence. The danger of misplaced modifiers is that they confuse meaning.

Unnecessary wordiness is a common error. In general, the more concise, the better (as long as all necessary information is conveyed). Wordiness has many causes, including:

- clutter phrases such as *because of the fact that*
- that/which/who phrases (make them adjectives: the manual that is helpful=the helpful manual)
- unnecessary repetition
- inexact phrases (she was very upset vs. she was devastated)
- using unnecessary prepositions.

Incorrect use of the passive voice is also sanctioned. Some prompts or answer choices use the passive when the active voice is needed. In the passive voice, the subject is acted upon. While there are occasions in which it is correct, most sentences should be in the active voice. Passive constructions tend to be wordy or lack focus. Items expressed in the passive are noticeably longer.

Incorrect punctuation is tested in improving sentence items. A misplaced/missing comma, an errant apostrophe, or an unnecessary semicolon could be the error to identify. Comma errors include:

1. No comma between subject and verb.
2. Introductory phrases and clauses should be followed by a comma.
3. Words, phrases, and clauses that *interrupt* the core sentence (and are not essential to the meaning) should be set off by commas. It could be taken out and the sentence would still be a complete, grammatically correct idea.

4. A comma separating two independent clauses, known as a comma splice, is the incorrect use of a comma to connect two complete sentences. It creates a run-on sentence. To correct it, you can either:

- replace the comma with a period, forming two sentences
- replace the comma with a semicolon
- join the two clauses with a conjunction: and, because, so

5. Apostrophes form contractions, show ownership and make some plurals. Here are the rules of use:

1. Apostrophes form contractions by taking the place of a missing letter or number.
2. Add 's to form the singular possessive, even when the noun ends in s
3. A few plurals that do not end in s also form the possessive by adding 's
4. Possessive plural nouns already ending in s only need the apostrophe.
5. Show possession in the last word if using names of organizations&businesses, hyphenated words, and in joint ownership
6. Use an 's to form the plurals of letters, figures, and numbers used as words, as well as certain expressions of time and money.

Strategies for improving sentences focus on the 3C's: correct (no grammar/usage errors or lapses in logic), clear (no ambiguity or tangled sentence structure), and concise (no unnecessary wordiness)

Task	Skills measured	Name of code	Description of code	Examples
1. Unpacking dense information	Skill in breaking down complex words and understanding complex sentence structures (e.g., "Ethnicity. The city had many _____ groups.")	Length	Number of words, T-units, and clauses per essay	
2. Connecting ideas logically	Skill in comprehending connectives prevalent in academic texts to signal relations between ideas (e.g., Amy's favorite animal is a dog. _____, Carolina thinks cats are the best pets.")	Lexical sophistication	Lexical diversity: variety of words in a text is measured through the widely used vocD that minimizes the impact of length in comparing texts of different lengths	
3. Tracking participants and themes	Skill in identifying expressions used to refer to prior participants or themes in an academic text (e.g., "Water evaporates at 100 degrees Celsius. <u>This process</u> . . .")	Syntactic complexity	Number of words per clause	
4. Organizing analytic texts	Skill in organizing texts according to conventional academic structures, especially analytic texts (e.g., thesis, argument, counterargument, rebuttal, conclusion) and paragraph-level structures (e.g., compare/contrast, problem/solution)	Discourse structure	Rates per clause in an essay	
5. Understanding metalinguistic vocabulary	Skill in understanding metalinguistic vocabulary, that is, expressions that refer to reasoning and discussion processes (e.g., <i>hypothesize</i> , <i>generalization</i> , <i>argument</i>)	• Organizational markers		
6. Interpreting writers' viewpoints	Skill in understanding markers that signal a writer's viewpoint, especially epistemic stance markers, which signal a writer's degree of certainty in relation to a claim (e.g., "Certainly, the rock is from space," "It is possible that the rock is from space.")	o Frame markers	Markers that signal the sequence of claims or contrastive positions in the argument	<i>first, second, one reason is, another reason is</i>
7. Recognizing academic register	Skill in recognizing more academic language when contrasted to more colloquial language (e.g., more academic vs. more colloquial noun definitions)	o Code glosses	Markers that introduce an example or a paraphrase	<i>for instance, for example, in other words</i>
		o Transition markers	Markers that index interclauses or interparagraph relations of cause-consequence, contrast, and discourse transitions	<i>because, even though, however, furthermore</i>
		o Conclusion markers	Markers that express a summary or explicitly introduce the author's conclusions	<i>to summarize, in conclusion</i>
		• Stance markers		
		o Deontic markers	Markers that express obligation, necessity, prohibition, or (dis)approval, displaying an absolute stance	<i>should, it is wrong</i>
		o Epistemic markers	Markers that express the writer's degree of certainty or beliefs about the truth of a given statement	
		a. Epistemic hedges	Markers of degree of uncertainty that index a writer's cautious attitude toward the truth of an assertion, including modal auxiliary verbs, adjectives, and adverbs	<i>it might be true, it is absolutely true</i>
		b. Epistemic boosters	Markers of emphatic certainty that index the writer's commitment to the truth of an assertion	<i>it is true, it is absolutely true</i>
		c. Markers of beliefs	Mental verbs through which the writer acknowledges that assertions are the result of one's or other's beliefs	<i>I believe, people think</i>

Fig 3. Code descriptions of measuring skills, with examples, cf. Uccelli, Phillips, Galloway, 2017

Improving paragraphs tasks are the most difficult and time-consuming in the writing section. They focus on the ways in which a rough draft of a short essay can be improved. The draft will be followed by questions that cover a range of writing issues, from the sentence level (grammar and usage, sentence structure, word choice, etc.), to the paragraph level (paragraph divisions, transitions, paragraph unity), to the essay level (overall organization, development, support).

Items are designed to measure the candidate's ability to identify weaknesses and improve the writing of a text. The passage will most likely be the draft of an essay, but it can be a letter to

the editor, an excerpt from a memo, or another type of general writing. Since the passage is a draft, it needs improvement on many levels.

Following the passage will be a series of questions about how to improve the passage. These questions can be divided into three general categories: revising individual sentences, revising sentence pairs, and revising the big picture.

- Revising individual sentences questions refer to a specific sentence in the passage and ask for the most effective revision. Consider the context of the passage to determine the correct answer. For example, alternatives may offer different transitions, but only one will be correct, concise, and the most appropriate way to move from one idea to another.
- Revising the big picture questions assess paragraph-level&essay-level issues like organization and writing strategies, for example *which is the most logical order of the paragraphs*.
- Revising sentence pairs questions refer to two sentences in the passage and ask for the most effective revision and/or combination of those sentences. Establish the correct relationship (coordination/ subordination) and proper boundaries between the two sentences.
- Targeted problems are word choice, and sentence-level issues (adjective/adverb confusion, verb tenses, faulty comparisons, improper use of the passive voice. Assessment envisages effective paragraphing, organization of ideas, transitions, cohesion, development of ideas, and style.

Effective paragraphing is a skill to master. A paragraph by definition is a group of sentences about one idea. Long paragraphs often contain more than one main idea and should be divided to improve readability and coherence. A question on effective paragraphing is worded as follows: *the author wishes to divide paragraph 5 into two paragraphs. After which sentence should the author begin a new paragraph?* This question requires looking for a turning point in the paragraph, where the topic shifts, and a new idea is introduced.

Organization of ideas is important. Paragraphs and essays can be outlined in countless ways, and many of them are correct. Problems arise, however, when the organization is not logical. Explaining a solution to a problem before detailing the problem, comparing two items when only one has been mentioned, ignoring issues of chronology, these all illustrate illogical organization.

The most common organization methods are: order of importance, chronology, cause and effect, and comparison&contrast. Underlying the organizational pattern is the basic essay structure, assertion-support. That is, an essay has a main idea, which should be stated near the beginning, and the rest of the essay serves to develop and support that idea. The same structure is repeated in each paragraph; there is one main idea, often expressed in a topic sentence, and the rest of the paragraph supports that idea. Questions like *which is the most effective order of paragraphs* requires a careful look at the organizational pattern. Are the paragraphs out of chronological order? Does the discussion of X interrupt the discussion of Y? Does the paragraph start with specific examples, make a general statement, and then go back to providing more examples?

Transitions are words, phrases, and sentences that show the relationship between ideas, and lead from one idea to another, such as meanwhile, however, after, or in contrast. A paragraph that needs a stronger transition is a likely candidate for an improving paragraphs question.

Cohesion is essential as a paragraph is a sentence group on the same idea. If clauses stray from the main idea, delete the off-topic sentences, or move them to another, more relevant section.

Development of ideas is the core of the writing process. Focus on the logical relationships between ideas and use the assertion-support structure of essays. An idea is properly developed in 3 steps: first, it is introduced with explanation; second, more details and/or examples are given; third, a conclusion is drawn. Development is tested as follows:

- an introductory/concluding sentence could be missing, and the candidate is asked to choose one;
- request to select the most logical information to add to a paragraph;
- consider which sentence from a list will best serve to further develop an idea.

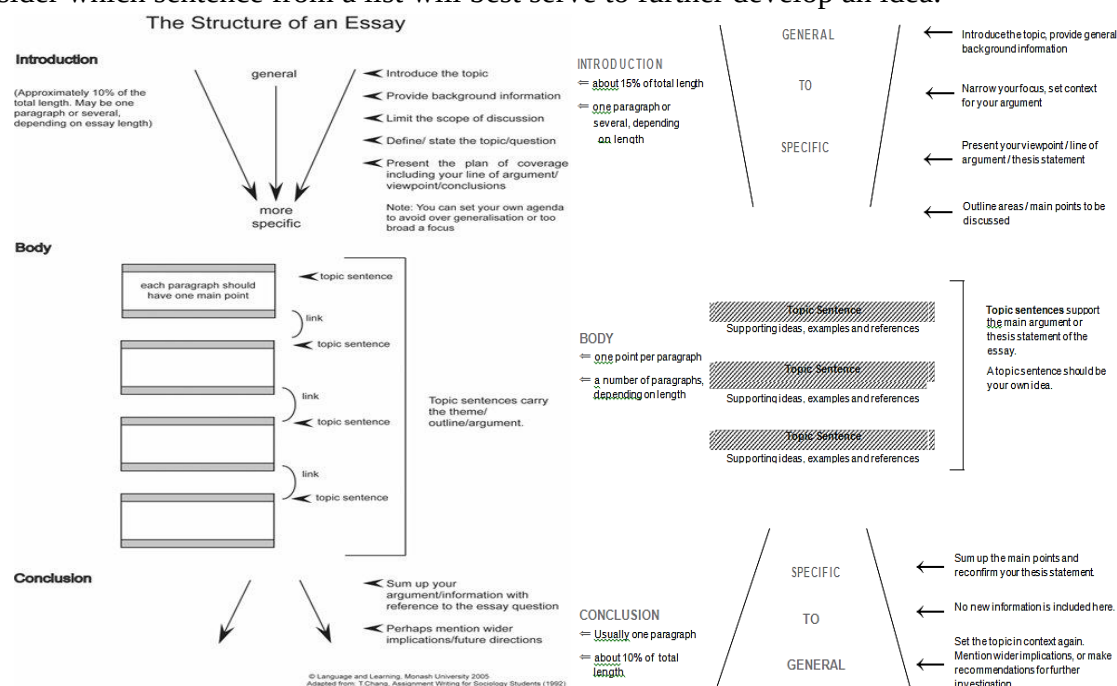

Fig 4. Essay structure, cf. Abbot, 2007

Style is the last type of error candidates face: word choice, tone, or level of formality.

Scan the questions before reading the passage. The text contains more errors than addressed in the task. Read the questions first to focus on the mistakes to revise and not be distracted by the other errors. Read the questions carefully as they point to the specific lines to revise and the key writing issues to be addressed. Use the 3C's: select the version that is correct (no grammar, usage, or logic errors), clear (no ambiguity/confusing sentence structure), and concise (no unnecessary words).

Personal growth and self-expression are clearly visible in people's writing skills. Writing is not only a means of communication or a professional tool; it is also an avenue for self-expression and personal progress. It can help individuals process emotions and experiences, but it can also be a platform for advocacy, allowing people to share their stories and inspire change.

In conclusion, writing is an indispensable skill in a variety of domains. It underpins effective communication, academic success, professional development, and personal growth. As we continue to navigate a world that increasingly relies on written content, the value of strong writing skills has never been clearer. Whether trying to enhance own career, achieve academic goals, or simply express own identity distinctly, improving writing is a step towards success.

Bibliography

- Abbot A, *Write Clearly: Rules&Exercises on English Composition*, Cambridge University Press, 2007
- Alfaki, I. *University Students' English Writing Problems: Diagnosis and Remedy*. International Journal of English Language Teaching, 3(3), 40-52, 2015
- Aminatun, D, *Teach Writing Skill to Students with Different Linguistic Intelligences*, 2018, TEKNOSASTIK,16(1)34-40
- Anson, C, Schwiebert, J, (eds.), *Writing across the curriculum*, Westport, Greenwood Press, 1993
- Arikan, I, *The Value of Reflection in Writing Courses in EFL*, Asian EFL Journal,16., 15-25, 2006
- Brown, HD, *Teaching by Principles:Interactive Approach to Language Pedagogy*, NY, Longman, 2001
- Bruce, S. Rafoth B. *ESL Writers' Guide for Writing Center Tutors*, Heinemann Publishing, 2009

- Bryson, M. *Teaching writing to students at risk for academic failure*, in Teaching advanced skills to disadvantaged students, 1993 (ERIC Document Reproduction Service No. ED 338 725)
- Bukhari, S, *Mind Mapping Techniques to Enhance EFL Writing Skill*, International Journal of Linguistics and Communication, 4(1), 58-77, 2016
- Bussinger, C, *Creative writing in ELT* Journal of Literature in Language Teaching, Dec 2013, 12-18.
- Buzan, T., Buzan, B., *The Mind Map Book*, BBC Books, London, 2000
- Cismaş, S.C, *Educating Academic Writing Skills in Engineering*, Latest Trends on Engineering Education, Mathematics and Computers in Science and Engineering, 2010, pp. 247-251,
- Cismaş, S.C., *Basic Academic Writing in Engineering Studies: Research, Documentation, Progress* Latest Trends on Engineering Education Mathematics&Computers in Science&Engineering 2010 p 326-331
- Cismaş, SC *Scientific Writing for Environment Engineering Students the Polytechnic University Bucharest* Recent Advances in Energy&Environmental Engineering Series 2010, Cambridge University, pp. 356-361
- Cismaş, S.C, *The impact of translations on writing skills*, vol Limba, cultura, civilizatie in contemporaneitate, Editura POLITEHNICA Press pp. 96 – 104
- Cismaş, SC, *Integrated Academic Strategies: Writing, Project Work, and Study Skills* Boldea, Sigmirean (eds) Proceedings of GIDNI 7 Language and discourse Ed Arhipelag XXI Press Tg Mures 2020 pp 341-356
- Collins, J. *Developing writing & thinking skills across the curriculum*, The Network, Andover, 1992
- Connor, U, *Cross-cultural aspects of second-language writing*. Cambridge University Press, 1996
- Crème, P. Lea, M, *Writing at University, Guide for Students*, Buckingham Open University Press, 1997
- Crystal, D, *English as Global Language*, Cambridge, Cambridge Press, 2003
- Damiani,F, Alves, P, *Diagnosis and analysis of academic writing problems of students*, Language and Teaching Journal 2011, 14, (2), 455-478
- Dörnyei, Z, *Motivational strategies in the language classroom*. Cambridge University Press, 2001
- Fairbairn, J. *Reading, writing&reasoning guide for students*, Buckingham, Open University Press, 1996
- Folse, K., Vokoun, A., *Great Sentences for Great Paragraphs*. NY, Heinle Cengage Learning, 2010
- Gibbons, P, *Scaffolding Language, Scaffolding Learning*, Heinemann, 2002
- Glasman-Deal, *Science research writing guide for non-native speakers of English*, Imperial College Press, 2009
- Graham, S, MacArthur, C, Fitzgerald, J, *Best Practices in Writing Instruction*. NY, Pearson, 2013
- Guardado, M, *The Facilitative Effect of Graphic Organizers in TESOL*, Theorethikos revista electronica de la UFG, Ano V, No 0001, Enero-Junio, 2001
- Gunning, T, *Creating Literacy Instruction for All Students*, Pearson, London, 2010
- Harmer, J, *The Practice of English Language Teaching*, Longman, New York, 2007
- Hyland, K, *Second Language Writing*, Cambridge University Press, New York, 2003
- Jakson, J, *Genre Process Writing and Testing*. Journal of Education and Practise, 2006, 2 (3): 12-18.
- Kleiber, K. *Academic Language Sentence Frames for Sciences*, Fairfax County Public Schools, 2009
- Krashen, S, *Principles and Practice in Second Language Acquisition*, Pergamon Press, 1982
- Kurniashi, K, *EFL Writing Anxiety: Level, Types, and Causes*, Malang University, 2013
- Lan, Y, *Effects of Guided Writing Strategies on Students' Attitudes*, TOJET, 2011, 10 (4), 148-164
- Langan, J, *Exploring Writing: Paragraphs and Essays*, McGraw-Hill Education, 2012
- Leki, I, *Understanding ESL Writers: A Guide for Teachers*, Heinemann Publishing, 1992
- Lightbown, M. Spada, N, *How Languages are Learned*. Oxford University Press, 2006
- Lustig, M, *Intercultural competence, interpersonal communication across cultures*, Longman 1999
- McCarthy, T, *Descriptive writing, mini lessons, strategies, activities*. Scholastic Incorporation, 1998
- McLeod S, Soven M (eds) *Writing across the curriculum: A guide to developing programs* Sage, 1992
- Myles, J *Second language writing and research, writing process & error analysis in tests* Foreign Language Annals, Vol 24, Issue 3, 2002, pp 203-218
- Neuliep, J. (ed) *Intercultural Communication: A Contextual Approach*, Sage, 2009
- Northedge, A, *The Good Study Guide*, Milton Keynes, Open University, 2005
- Nui, K. M, *Writing Resource Guide. Learning to Write*. Honolulu, University of Hawai'i, 2013
- Oshima, A. Hogue, A, *Introduction to Academic Writing*. New York, Longman, 2007
- Peha, S, *The Writing Teacher's Strategy Guide*. New York, TTMS, Inc., 2003
- Pigada M *Vocabulary acquisition from extensive reading* Reading in Foreign Language, 2006, 18(1)1-28
- Redman, P. *Good Essay Writing: A Social Sciences Guide*, Milton Keynes, Open University, 1998
- Reid, J, *Essentials of Teaching Academic Writing*. Houghton Mifflin, 2005
- Richards, J. *Methodology in Language Teaching*, Cambridge University Press, 2002
- Sherman, J, *Feedback: Essential writing skills for intermediate students*, Oxford University Press, 1994
- Swales, J, *Academic writing for graduate students, essential tasks&skills*, Univ of Michigan Press, 2004

Walsh, K, *Importance of writing skills: online tools to encourage success*, www.emergingedtech.com/2010

Zemach, E, *Paragraph Writing*. Macmillan: Macmillan Publisher Limited, 2005

Zwiers, J, *Building Academic Language: Essential Practices for Content Classroom*, Jossey-Bass, 2008